תלמוד בבלי

עם ביאור

עיון העמוד

עיקרי הסוגיות וביאוריהן על פי דברי הראשונים
והאחרונים עד למסקנת ההלכה למעשה
בתוספת ביאור 'שפה ברורה' מהדורת 'עוז והדר'

עירובין ג

דפים נב - פב

דרשו ד' ועוזו
העמוד היומי

מהדורה מיוחדת ללומדי 'העמוד היומי'

שו"ע או"ח סי' קי ס"ח: הנכנס לבית המדרש יתפלל

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא יֶאֱרַע דְּבַר תַּקָּלָה עַל יָדִי וְלֹא אֶכָּשֵׁל בִּדְבַר הֲלָכָה וְיִשְׂמְחוּ בִּי חֲבֵרַי וְלֹא אוֹמַר עַל טָמֵא טָהוֹר וְלֹא עַל טָהוֹר טָמֵא וְלֹא עַל מֻתָּר אָסוּר וְלֹא עַל אָסוּר מֻתָּר וְלֹא יִכָּשְׁלוּ חֲבֵרַי בִּדְבַר הֲלָכָה וְאֶשְׂמַח בָּהֶם: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ:

וכתב הט"ז (שם ס"ק ח): נ"ל דהוא הדין במי שיושב ללמוד אפילו ביחידות,
ונ"ל נוסחא אחרת קצרה כוללת הרבה וזו היא:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתָּאִיר עֵינַי בִּמְאוֹר תּוֹרָתֶךָ וְתַצִּילֵנִי מִכָּל מִכְשׁוֹל וְטָעוּת הֵן בְּדִינֵי אִסּוּר וְהֶתֵּר הֵן בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת הֵן בְּהוֹרָאָה הֵן בְּלִמּוּד: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ: וּמַה שֶּׁשָּׁגִיתִי כְּבָר הַעֲמִידֵנִי עַל הָאֱמֶת וְאַל תַּצֵּל מִפִּי דְּבַר אֱמֶת עַד מְאֹד: כִּי ה' יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה:

וביציאתו יאמר:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. שֶׁאֲנִי מַשְׁכִּים וְהֵם מַשְׁכִּימִים, אֲנִי מַשְׁכִּים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מַשְׁכִּימִים לִדְבָרִים בְּטֵלִים. אֲנִי עָמֵל וְהֵם עֲמֵלִים, אֲנִי עָמֵל וּמְקַבֵּל שָׂכָר וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָם מְקַבְּלִים שָׂכָר. אֲנִי רָץ וְהֵם רָצִים, אֲנִי רָץ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שַׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:

תלמוד בבלי

עם ביאור

עיון העמוד

עיקרי הסוגיות וביאוריהן על פי דברי הראשונים
והאחרונים עד למסקנת ההלכה למעשה
בתוספת ביאור 'שפה ברורה' מהדורת 'עוז והדר'

עירובין ג

דפים נב - פב

דרשו ד' ועוזו
העמוד היומי

מהדורה מיוחדת ללומדי 'העמוד היומי'

כמאן [א]כרב יוסף ואליבא דר' יוסי בר יהודה לא כרבה ואליבא דר' יהודה[א]: ר"מ אומר כל שיכול לערב כו': הא תנינא חדא זימנא [א]ספק ר"מ ורבי יהודה אומרים הרי זה חמר גמל אמר רב ששת לא תימא טעמא דר"מ ספק עירב ספק לא עירב הוא דהוי חמר גמל אבל ודאי לא עירב לא הוי חמר גמל אלא אפילו ודאי לא עירב הוי חמר גמל דהא הכא ודאי לא עירב וקא הוי חמר גמל: **מתני'** [ב]מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס [ג]ר"א אומר שתים יכנס שלש לא יכנס: **גמ'** א"ר חנינא רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום לא יכנס דכתיב [א]אם תשיב משבת רגלך רגלך כתיב והתניא רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס הא מני אחרים היא דתניא אחרים אומרים למקום שרובו הוא נזקר[ב] איכא דאמרי אמר ר' חנינא [ג]רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס דכתיב אם תשיב משבת רגלך רגליך קרינן והתניא לא יכנס הוא דאמר כאחרים דתניא למקום שרובו הוא נזקר: ר"א אומר שתים יכנס שלש לא יכנס: והתניא ר"א אומר אחת יכנס שתים לא יכנס קשיא הא דעקר חדא וקם אתרתי הא דעקר תרתי וקם אתלת והתניא ר"א אומר אפילו אמה אחת לא יכנס כי תניא ההיא למודד [ג]דתנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אמה אפילו סוף מדתו כלה במערה: **מתני'** [ד][ד]מי שהחשיך חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס ר"ש אומר אפילו חמש עשרה אמות יכנס שאין המשוחות ממצין את המדות מפני הטועין: **גמ'** תנא מפני טועי המדה:

הדרן עלך מי שהוציאוהו

כיצד [ה]מעברין את הערים בית נכנס בית יוצא פגום נכנס פגום יוצא היו שם גדודיות גבוהות עשרה טפחים

וגשרים

כמאן. בעינן החזיק בדרך ולין פה. וללישנא אחרינא הכי גרסינן כמאן דסגי ליה בהכי ואע"ג דלא אמר שביתתי במקום פלוני כרב יוסף אליבא דרבי יוסי בר' יהודה, לא כרבה ואליבא דרבי (יוסי ברבי) יהודה, וה"פ כמאן הוי כרב יוסף ואליבא דרבי יוסי בר' יהודה דלא בעי אלא להחזיק והאי נמי החזיק ולא אמר. ומשני לא דאמר עסקינן וכרבה אליבא דר' יהודה דבעי תרתי, והוא הדין נמי לרב יוסף ואליבא דרבי יהודה, אלא אליבא דרבה עדיפא ליה לאוקמי משום דרבה ורב יוסף הילכתא כרבה לבר משדה ענין ומחצה[ה]: **ספק.** בפרק בכל מערבין (לעיל דף לה.) נתגלגל חוץ לתחום נשרף מבעוד יום אינו עירוב משחשיכה הרי זה עירוב, ספק מבעוד יום ספק משחשיכה ר' מאיר ור' יהודה אומרים כו', אלמא כל ספיקא חמר גמל הוא, ומתני' נמי ספיקא הוא. וללישנא בתרא הכי קשיא ליה, תנינא חדא זימנא לר"מ דהיכא דעירב במקום שאינו עירוב הוה חמר גמל: **לא תימא.** התם הוא דספק עירב וקנה שם שביתה וספק לא עירב וקנה בביתו הוא דהוי חמר גמל, אבל היכא דודאי לא עירב כגון חוזר זה שהיה לו לערב בפת שקרוב לביתו היה, לישנא אחרינא שהיה לו לומר שביתתי במקום פלוני לא הוי חמר גמל, דאין כאן ספק אלא לגמרי נתכוון אביתו[ג] ויהא כאנשי עירו: **אלא אפילו ודאי לא עירב.** שלא אמר שביתתי לשם נמי מחזקינן ליה בספק משום גלויי דעתא. וללישנא בתרא דפרשינן דרבי מאיר עשיר משוי ליה ואפילו הכי הוי חמר גמל ולא כבני עירו, ש"מ דאפילו במקום שאין ספק כגון נתגלגל חוץ לתחום מבעוד יום דודאי לאו עירוב הוא אפילו הכי לרבי מאיר חמר גמל הוא, דסילק עצמו בכוונתו מאלפים של צד שני לביתו, והויא סתמא דקתני התם מבעוד יום אינו עירוב דמשמע והרי הוא כבני עירו ר' יהודה היא, והא דלא עריב להו ותני בהדי סיפא דקתני הרי זה חמר גמל, משום דר' יהודה בסיפא מודה לר' מאיר אבל ברישא כבני עירו שוי להו ורישא ר' יהודה היא: **מתני'** מי שיצא חוץ לתחום. במזיד ומדעת, [ג]שלא לשם מצוה: **שתים יכנס.** משום הבלעת תחומין, כדאמרינן בפירקין (לעיל דף מה.) ר' אליעזר לטעמיה דאמר והוא באמצען: **גמ'** ה"ג הא מני אחרים היא: **למקום שרובו שם הוא נזקר.** ורובו בתוך התחום הוא: **נזקר.** כלומר בתר רובו שדינן ליה, וכיון דלא הוציא אלא רגלו אחת חוץ לתחום עדיין רובו בתוך התחום, הילכך יכנס: **הוא דאמר.** ר' חנינא: **מתני' דעקר חדא.** שיצא מן האחת ועומד בשניה, והכי קאמר אם בשתים עומד יכנס, וברייתא דקתני שתים לא יכנס שיצא מכל השתים[ד]: **למודד.** שחשכה לו ואמר שביתתי במקומי ומודד אלפים פסיעות בינוניות[ו] אולי יכנס לתחום העיר וכלו אלפים שלו אמה אחת חוץ לתחום לא יכנס, שאפילו האלפים מוליכות אותו לתוכו אינו מותר לצאת מאלפים, כדתנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אפילו סוף מדתו כלה במערה לא יהלך להלן מאלפים, דכיון שמדד אלפים לצד מקום שביתתו שהן ארבע אינו יכול לעבור חוץ לאלפים: **מתני'** מי שהחשיך. שהוא בא בדרך וחשכה לו חוץ לתחום: **אפילו חמש עשרה אמה כו'.** לאו דווקא ט"ו אמה: **המשוחות.** מודדי התחומין לעיירות, ועושין סימן לסוף התחום: **אינן ממצין את המדות.** להציב הסימן בסוף אלפים, אלא כונסין אותו לתוך אלפים: **מפני הטועין.** מפני טועי המדה, שאין מכירין את הסימן, ופעמים הולכין להלן ממנו וחוזרין ולאו אדעתייהו. ל"א ולא שמעתיו דדוקא ט"ו נקט, וטועי המדה הן המשוחות הקובעין התחומין, ואמרינן לקמן בכיצד מעברין (דף נז:) אין מודדין אלא בחבל של חמשים אמה, ארבעים חבלים יש לאלפים, וכל חבל וחבל מתמעט [שיעור] שני אחיזות שזה תופס מכאן וזה תופס מכאן, והאחיזה טפח וחצי אצבע, הרי פ' טפחים ומ' אצבעות העולין לי"ד טפחים, הרי תשעים טפחים שהן חמש עשרה אמות:

הדרן עלך מי שהוציאוהו

כיצד מעברין. מפרש בגמרא לשון אשה עוברה, דתנן לקמן[ז] הנותן עירובו בעיבורה של עיר אלמא יש עיבור לעיר, ומפרש השתא כיצד יש לה עיבור: **בית נכנס ובית יוצא או פגום נכנס ופגום יוצא או היו גדודיות כו' מוציאין המדה כנגדן.** כלומר כשבא לציין סימן תחום העיר ובא למדוד אלפים חוצה לה, אם הוה מחיצתה שור איגר[ס] שאינה חומה חלקה אלא בתים סמוכין ומחוברין ויש בית נכנס לתוך העיר יותר מחבירו ונראית כניסתו פגומה מבחוץ ויש בית בולט ויוצא לחוץ יותר מחבירו, או פגום נכנס או פגום יוצא שהיתה עיר מוקפת חומה ויש מגדלין עגולין בולטין בחומה פעמים שבולטין בפנים פעמים שבולטין בחוץ, או שהיו שם לאחת הקרנות של עיר גדודיות שברי חומה של חרבות בתים, וישנן בתוך שבעים אמה ושירים לעיר כדמפרש לקמן[ס]:

או

[י]**כמאן** כרב יוסף ואליבא דרבי יוסי. פירש הקונטרס דמאע"פ דייק דמשמע דמוחזר מלקנות שביתה ואם כן לא אמר אי נמי הכי דייק אי בעי תרתי דהחזיק וגם אמירה א"כ לימא הילכתא כרבי יהודה דבין לרב יוסף ובין לרבה לרבי יהודה בעי תרתי:

תנינא חדא זימנא. דכל ספיקא לר"מ חמר גמל הוא ומתניתין נמי ספיקא הוא וקשה דמההיא היכא הויא שמעינן דהוי הכא ספק לרבי מאיר ואומר ר"י דפריך דהוה ליה למיתני כל שיכול וכו' ספק וממילא ידענא דהוי חמר גמל ומשני דה"א דהיכא דודאי לא עירב כי הכא לא הוי חמר גמל דאפילו אם הוה תנן ספק הוה מפרשינן ספק אם חשוב בכך עני כשאר בא בדרך אם לאו ולכך לא קנה עירוב דודאי עני אמרו שמערב ברגליו במקום פלוני ולא בספק עני ודינו כודאי עשיר ויהיה כבני עירו קא משמע לן:

כי תניא ההיא למודד. שאפילו כלה מדתו במערה לא יכנס אמה אחת יותר ופ"ה לא נראה והא דלא קאמר כי תניא להחשיך אמה חוץ לתחום לא יכנס דמילתא דפשיטא הוא דאין לו לצאת חוץ לתחומו אבל בכלה למערה איצטריך לאשמועינן:

הדרן עלך מי שהוציאוהו

כיצד מעברין. פגום נכנס. פי' ר"ח פגום נכנס בנין העשוי כעין שובך כדאמרי' בזה בורר (סנהדרין דף כה:) גבי מפריחי יונים משישברו את פגמיהם ומיהו שובך ממש אין מתעבר עם העיר כדאמרינן בגמ'[ט]:

וגשרים

עין משפט נר מצוה

עא א מיי' פ"ז מהלכ' עירובין הלכה ט טוש"ע א"ח סימן ת"י סעיף ב:
עב ב מיי' פכ"ז מהל' שבת הלכה יא סמג לאוין סו טוש"ע א"ח סי' תה סעיף א:
עג ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:
עד ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:
א ה מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה ו סמג שם טור ש"ע א"ח סי' שלג סעיף ו:

רבינו חננאל

יוסף אליבא דר' יוסי ב"ר יהודה. ר' מאיר אומר כל מי שיש לערב ולא עירב הרי זה חמר גמל הא תו למה לי תנינא ספק ר' מאיר ור' יהודה אומרים הרי זה חמר גמל ופרקינן אצטריך סד"א התם דהוא ספק אמרי חמר גמל אבל הכא דודאי לא עירב לא אלא הרי הוא כבני העיר [קמ"ל] כיון שיצא לילך החזיק בדרך עקר רשותיה מן העיר ובמקום שרצה לילך לא קנה שביתה דהא לא עירב בפת ולאו עני הוא דקתני (כמחזיק) [החזיק] הלכך לא יזוז ממקומו. **מי שיצא חוץ לתחום אפי' אמה אחת כו'** איכא דאמר א"ר חנינא רגלו אחת בתוך התחום והאחרת חוץ לתחום יכנס. שנאמר אם תשיב משבת רגלך רגליך קרינן. והתניא לא יכנס ההיא אחרים היא דא' למקום שכלו (ט"ז): **פיסקא ר' אליעזר אומר ב' יכנס ג' לא יכנס** והתניא ר' אליעזר אומר א' יכנס ב' לא יכנס. ופרקינן הא דקתני אחת יכנס ב' לא יכנס כגון שיצא אמה אחת ועומד בשניה יכנס אבל אם מצא שתים ועומד בשלישית לא יכנס ומתני' נמי הכי קתני ב' פי' אם עומד בשתים יכנס עומד בשלש לא יכנס והא דתניא אפילו אמה אחת לא יכנס במודד כלומר אין לו להוסיף על מדתו. כדתנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים ומודד:

הדרן עלך מי שהוציאוהו

כיצד מעברין את הערים פגים נכנס פגים **יוצא כו'.** פי' פגים בניין כמו שובך כדאמרינן (סנהדרין כה) במפריחי

תורה אור השלם

א) אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לִקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: [ישעיה נח, יג]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל לה.], ב) [לעיל מה.], ג) לקמן סא., ד) לקמן קה., ה) ב"ב קיג:, ו) לעילמב., ז) [דף ס.], ס) עי' מגילה ה: וברש"י שם, ט) [דף נה:].

הגהות וציונים

א] "לא כרבה ואליבא דר"י" זו גירסת רש"י ופסק הלכתא כרבה [עי' רא"ש] אבל הרי"ף לא גרס כן ופסק כרב יוסף אליבא דר"י בר"י ולא בעינן אמירה אלא כיון שגמר בלבו והחזיק בדרך קנה שביתה, וכן דעת הרמב"ם והרבה ראשונים (גאון יעקב ועוד) וכן נפסק בשו"ע (וע"ע טור ונו"כ): ב] ס"א נזדקר (גליון), ובכת"י ובדפו"ר הנוסח (בשתי הפעמים בגמ' וכן ברש"י) נזרק: ג] בכמה דפו"ר הנוסח אלא לגמרי לא הוי עירוב ויהא כאנשי עירו, (וקאי אלישנא קמא): ד] בדפו"י "שיצא מכלל שתים וה"ק יצא אחת ועומד בתוך שתים יכנס יצא שתים ועומד בתוך שלש לא יכנס" וכ"ה החכמת מנוח, ולפנינו ע"פ מהרש"ל: ה] ["לקמן או גשרים כו'" הד"א. רש"ל] (גליון): ו] [שייך לע"א] (גליון), ועי' הערת הגליון בתחילת ד"ה כמאן בע"א:

משנת ראשונים

רבי מאיר אומר כל שיכול לערב כו', הא תנינא חדא זימנא. והכא נמי אי ר' מאיר לאפוקי מדרבי יהודה קא אתי מסתייה דליתני הרי זה ספק דהא ידעינן דכל ספק עירוב לרבי מאיר הרי זה חמר גמל, והאי נמי טעמו של ר' מאיר משום ספק הוא לפי הפירוש הנכון. [הריטב"א]

הוא דאמר כאחרים. א"ר שראה בקונטרס צרפת, שמועות שקיבל מאלישע בן אבויה, קבעום בשם אחרים, מפני שהיה שמו אחר, אבל שאר שמועות קבעום בשמו. ולא מסתברא דהא לרבי נתן אסקו יש אומרים, ואית לך שכל שמועותיו קבעו כך, ולר"מ נמי עשו כיוצא בו. [תוספות, סוטה יב.]

כי תניא ההיא למודד. שאין דברינו אלא במי שיצא מחוץ לתחום, אבל כל שהוא מודד תחומו והולך אע"פ שאינו רחוק מביתו אלא פסיעה אחת מסוף תחומו אין מתירין לו ליכנס כלל, שאפילו כלתה מדתו בחצי מערה אין לו אלא חצי מערה. [הריטב"א]

כיצד מעברין את הערים. פירוש כשבאין לעשות עיבור לעיר למדוד משם ואילך תחום שבת של בני העיר, דקיימא לן שהוא מתחיל מעבורה של עיר, כיצד עושין עיבור זה. [הריטב"א]

פגום נכנס פגום יוצא. בית שאינו שלם אלא כעין קרן בית שבולט חוץ מן החומה או משאר הבתים וי"מ פגים כמין שובך כמו שאמרו במפריחי יונים מאימתי חזרתן משישברו את פגמיהן ואע"פ שיתבאר למטה שהשובך אינו מתעבר עם העיר פירושו בשאין בו דירה. [מאירי] **היו שם גדודיות גבוהות עשרה טפחים.** מחיצות שהם מרכסי הארץ עצמה ואינן מחיצות עשויות בידי אדם כמו שאמרו גדוד חמשה ומחיצה חמשה מצטרפין. וי"מ מחיצות בית שנפלו מלשון גידודין הנזכר במסכתא זו ופי' בגמ' שלש מחיצות ואין עליהן תקרה, וא"כ הוא הדין בכל בית שנהרס ונשארו בו בענין זה הואיל ומ"מ ראויים לדירה אף אלו מעברין אותה. [מאירי]

פרק חמישי - כיצד מעברין

הקדמה לפרק חמישי תחילת פרק חמישי עוסקת בחישוב מדידת התחום שמותר ללכת בו בשבת. שהקונה שביתה בתוך העיר, כל העיר נחשבת עבורו כארבע אמות, ומקצה גבול העיר מודדים לו אלפיים אמה לכל רוח.

ונמצא, שבתחילה יש לקבוע היכן הוא קצה גבול העיר [ובזה עוסקות שתי המשניות הראשונות של הפרק (המשנה שלפנינו, והמשנה להלן נז, א, ובסוגיות הגמ׳)]. ולאחר מכן יש לקבוע את תחום האלפיים אמה [ובזה עוסקות שתי המשניות הבאות (נז, ב ו-נח, ב ובסוגיות הגמ׳ שם)].

המבנים והשטחים היוצאים מעבר לקו גבול העיר, יש לידע אלו מהם מצטרפים לשטח העיר שמדידת אלפיים אמה תתחיל רק לאחריהם, ובזה הדין שגבול העיר צריך להיות בקו ישר, ולכן מחשבים את קו קצה העיר ממקום בו מסתיימות בליטות הבתים שבקצה העיר [וכמבואר במשנה ש׳מעברין׳ את העיר וכו׳], וכמה כללים בדבר:

מקום דירה - המבנים שמחשבים אותם לענין חישוב התחום הם אלו שיש בהם בית דירה, כפי הפרטים שיתבארו במשנתנו ובגמ׳ להלן (נה, ב). ויש להבדיל בין ׳מקום דירה׳ האמור בענייננו ל׳מקום דירה׳ האמור לענין קרפף [שקרפף יותר מבית סאתיים מותר לטלטל רק כאשר הוקף לדירה, וכפרטי הדינים שהתבארו לעיל בסוף פרק שני (כג, א ואילך)], שחלוקים הם בגדריהם ובפרטי דיניהם (ראה להלן נה, ב, ד״ה ובורגנין וד״ה הארוות).

שבעים אמה ושיריים - טבעה של עיר שיהיו בה מקומות קטנים פנויים מבתים, הנחשבים כרחוב העיר או כעין חצר של העיר, ובלבד שאותם המקומות יהיו לא יותר משיעור של ׳שבעים אמה ושיריים׳ [כפי שנלמד מהשיעור של שטח חצר המשכן] (רשב״א להלן נז, א), והמקום הפנוי מבתים הסמוך לעיר בשיעור זה שייך לעיר ונקרא ׳עיבור העיר׳ (רש״י להלן ס, א ד״ה בעיבורה), וכל בית שבנוי בעיבור העיר נחשב לאחד מבתי העיר (רש״י ד״ה גדודיות), ואם לאחריו יש בית נוסף סמוך אליו בתוך שבעים אמה ושיריים, גם הוא נחשב לחלק מהעיר, ואפילו אם יש מהלך כמה ימים בין העיר לבית האחרון, כל שאין בין בית לבית מרחק של שבעים אמה ושיריים נחשבים כעיר אחת שבתיה מפוזרים (רמב״ם שבת כח, ב; שו״ע או״ח שצח, ו).

מִשְׁנָה. כֵּיצַד וְכוּ׳. משנתנו עוסקת במבנים שונים הנמצאים בקצה העיר, בתוך המקום שנקרא ׳עיבור העיר׳ (שהתבאר לעיל), ומפרטת אלו מהם ניתן להחשיב כחלק מבתי העיר שמודדים מהם את שיעור תחום שבת, כאשר באים לקבוע את תחום העיר בריבוע [בעל ארבע זויות ישרות, של ריבוע ממש או מלבן, בהתאם לצורת העיר], ולשון ׳כיצד׳ נאמרת ביחס לדבר שעיקרו ידוע ובאים לברר את פרטיו (מרומי שדה), שידוע ענין ׳עיבור העיר׳, ומבררת המשנה את פרטי הדינים של המבנים הבנויים שם (רש״י), או שידוע שמחשבים את מידת התחום בארבע זויות ישרות [של ריבוע או מלבן], ומבררת המשנה את קביעת התחום של עיר שבתיה אינם מסודרים בקו ישר (מרומי שדה).

אֶת הֶעָרִים. ׳עיר׳ לענין זה היא מקום שיש בו לכל הפחות שלש חצרות, שבכל אחת מהן יש לפחות שני בתים (גמ׳ להלן נה, ב), ובתים אלו צריכים שיהיו עשוים לדירה בקביעות, כגון בתים של עץ ואבן (רש״י שם), ושיהיו בהם התנאים של בית לענין חיוב מזוזה, כגון שיהא הבית מקורה (חזו״א או״ח קי, כ), אכן, לאחר שיש למקום ׳שֵׁם עיר׳ על ידי בתים אלו, מקילים לחשב את התחום גם מבתים שיש בהם כמה חסרונות, כגון אהלים, או בתים חרבים וכדו׳ (כמבואר במשנתנו, ובברייתא להלן שם).

בַּיִת, הראוי למגורי אדם [בפרטים שיתבארו להלן (נה, ב)], ואף שלא נבנה עבור מגורי אדם, אלא נבנה במיוחד עבור הרחבת התחום וכדו׳ (ראה דגול מרבבה שצח, ו, המצויין במשנ״ב שם, לג), ויש סוברים, שדוקא בית המשמש או ששימש בעבר למקום מגורים של אכילה ולינה, ואפשר שהוא הדין כאשר נבנה עבור מגורי אדם, אף קודם שנכנסו לדור בו בפועל (חזו״א או״ח קי, כ ו-כג, וראה שם, כח, לענין בית חרושת שמקום האכילה העיקרית קובע, ולאו דוקא לינה, וראה עוד בענין זה ובדין בתי ספר שאוכלים בהם ארוחה אחת ביום, במשנ״ב מהדו׳ דרשו קצה הע׳ 33).

וחצר שסביב הבית, מחשבים את התחום מקצה החצר [וכפי מה שמצינו לענין בית הקברות וכדו׳ שיש בהם בית דירה (ראה בביאורנו להלן נה, ב ד״ה שיש בהן בית דירה), שמחשבים את התחום מקצה השטח (ראה שערי תשובה שצח ז, בשם הנודע ביהודה; ראה ביאה״ל שצח, ו)]. מאידך, יש סוברים שאין מחשבים אלא מקצה הבית [ולדעתם, גם בבית הקברות וכו׳ מחשבים את התחום רק מקצה החדר שגרים בו (ראה להלן נה, ב שם)], אכן בית שיש בו שני חדרים, שהפנימי משמש לעיקר הדירה של אכילה ולינה, והחיצון משמש לשימושי דירה אחרים, מחשבים מהבית החיצון (מסקנת החזו״א או״ח קי, כ, וראה שם לענין המקום הפנוי שבין בתי העיר לבין חומת העיר).

פְּגוּם - מגדל עגול שבחומות הערים המבוצרות (רש״י), ויש מפרשים בית העשוי למגורי אדם העשוי בצורת שובך יונים (תוס׳ ד״ה כיצד, בשם רבנו חננאל), העומד על עמודים (ספר העתים, סב) שאין בגובהם עשרה טפחים [שאילו בית העומד על עמודים גבוהים עשרה טפחים, אינו נחשב כבתי העיר לענין זה] (שונה הלכות הערות בסוף ח״ב לסי׳ שצח, לב, בדעת החזו״א), ויש מפרשים ׳פיגום׳, מבנה כלשהו שכביכול פוגם את הקו הישר של העיר (מרומי שדה).

וּגְשָׁרִים וְכוּ' שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה - שבתחילת הגשר יש חדר מגורים לאחראי על המכס (מאירי בפי' שני; רש"ש).

וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ כְּמִין טַבְלָא מְרֻבַּעַת - ואופן המדידה, שבתחילה מותחים מכל צד של העיר קו שאורכו אלפיים אמה, ורוחבו כרוחב העיר, וכגון עיר שרוחב צידה המזרחי הוא שלשת אלפים אמה, מותחים קו לכיוון מזרח שאורכו אלפיים אמה ורוחבו שלשת אלפים אמה, ויש כאן ריבוע של אלפיים אמה על שלשת אלפים אמה, ואם רוחב הצד המזרחי אלף אמה, מותחים קו לכיוון מזרח שאורכו אלפיים אמה ורוחבו אלף אמה, ויש כאן ריבוע של אלפיים אמה על אלף אמה, וכן לכל רוח ורוח מארבע רוחות העיר מוציאים כנגדה ריבוע כרוחב אותו צד לאורך אלפיים אמה, עד שיש ארבעה ריבועים לארבע רוחות העיר, ולאחר מכן מרבעים את כל השטח גם בזויות [וכאילו מותחים את הריבועים זה לכיוון זה, עד שהשטח נהפך לריבוע בעל ארבע זויות ישרות], ומותר להלך בכל השטח המרובע (רש"י, ע"פ רש"ש).

כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִשְׂכָּר אֶת הַזָּוִיּוֹת, שאילו היה התחום מחושב בעיגול, היה יכול לילך בדיוק אלפיים אמה לכל כיוון, ועכשיו שמרבעים את התחום, יכול לילך בזוית העיר באלכסון יותר מאלפיים אמה (רש"י, ע"פ ב"י או"ח שצט, י).

גְּמָרָא. חַד תָּנֵי מְעַבְּרִין וְכוּ', שבימי האמוראים עדיין לא היתה המשנה כתובה, ולא היו יכולים להביא ספר ולראות האם כתוב 'מעברין' או 'מאברין' (ראה מהר"ץ חיות סוכה נ, ב, וכדעת רש"י והריטב"א להלן סב, ב ובמקומות נוספים, שרבי רק סידר את המשניות, בניגוד לדעת הרמב"ם בהקדמה ליד החזקה, שרבי כתב את המשניות).

וְחַד תָּנֵי מְאַבְּרִין, ועל דברים כגון אלו נאמר שהלומד מחבירו אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד, שלפעמים שינוי אות אחת גורם לשינוי משמעות המילה כולה (שפת אמת אבות ו, ג).

מַאן דְּתָנֵי מְאַבְּרִין אֵבֶר אֵבֶר, וּמַאן דְּתָנֵי מְעַבְּרִין כְּאִשָּׁה עֻבָּרָה, ונפקא מינה להלכה לענין בית שאינו קבוע, כגון צריף המשמש למגורי ארעי, שלגירסת 'מאברין', מצרפים רק דבר קבוע כדוגמת איבר, ואילו לגירסת 'מעברין' מצרפים גם מבנה שאינו קבוע, כדוגמת עובר שאינו קבוע בבטן אמו (תורת חיים).

מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה וְכוּ'. לפי פשט המקראות, שמו של אותו מקום היה נקרא 'מכפלה', וכלשון הכתוב 'שדה עפרון אשר במכפלה' (רמב"ן בראשית כג, ט), והאמוראים בסוגיתנו ביארו את השם 'מכפלה' בדרך דרש (נחלת יעקב בראשית שם, והמהרש"א כתב שהרגיש בזוהר בשאלה האם מכפלה היא שם המקום או המערה, ויישב ע"פ הסוד).

חַד אָמַר שְׁנֵי בָתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה וְכוּ'. סדר קבורתם של אבות העולם בתוך חדרי המערה, מבואר בזוהר הקדוש בשני אופנים, ומה שרשום היום על חדרי המערה היכן מקום קבורת כל אחד מהם, אינו אלא טעות של הגוים (בן יהוידע).

וְחַד אָמַר בַּיִת וַעֲלִיָּה עַל גַּבָּיו, ונפקא מינה להלכה, לענין מוכר לחבירו, או פועל המקבל לבנות מערה כפולה לקבורת מתים, אם הכוונה לשני בתים זה לפנים מזה, או זה על גבי זה (תורת חיים).

שֶׁכְּפוּלָה בְּזוּגוֹת, שאבות העולם נקברו שם איש ואשתו (רש"י), והיינו 'כפולה בזוגות' שכמה וכמה זוגות נקברו שם, וזוהי משמעות על דרך הדרש, שהרי נקראת כך עוד לפני קבורת אברהם ושרה (נחלת יעקב בראשית שם), ומעתה לאחר שמשמעות לשון 'מכפלה' היינו שכפולה בזוגות, שוב אין משמעות לשני הבתים שהיו זה לפנים מזה, אלא שכך היתה קבלה בידו שזו צורת המערה (מהרש"א).

קִרְיַת הָאַרְבַּע זוּגוֹת וְכוּ', כמשמעות הלשון 'קרית הארבע' [בתוספת ה' הידיעה], המרמזת לארבעת אבות העולם הנודעים, ולכן לא דרשו דרשה זו על פסוק שנכתב קודם לכן, שכתוב בו 'קרית ארבע' [בלא תוספת ה' הידיעה], שמתפרש כפשוטו, שהיתה הקריה של אותו אדם ששמו 'ארבע', אביהם של הענקים, כמפורש בספר יהושע (מהרש"א).

וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל וְכוּ', שאמרפל ונמרוד הם שתי שמות של אדם אחד, שעל נמרוד נאמר 'הוא החל להיות גבור ציד', שהיה הראשון שהחל ללחום מלחמות בעולם, וגם על אמרפל נאמר כן, שמלחמת חמשת המלכים היתה המלחמה הראשונה בעולם [כמבואר במדרש], ואמרפל שהוא נמרוד היה הפותח באותה מלחמה (מהרש"א).

חַד אָמַר נִמְרֹד שְׁמוֹ וְכוּ'. ונפקא מינה למה שאמרו (יומא לח, ב) שלא יקרא אדם לבנו בשמם של רשעים, וזה נאמר רק בנוגע לעיקר שמו של הרשע, אבל אין מניעה לקרוא לבנו כשם הכינוי של הרשע, ונמצא שלדעת הסובר שעיקר שמו היה אמרפל, אין מניעה לקרוא לבנו נמרוד, ולדעה האחרת אין מניעה לקרוא לבנו אמרפל (תורת חיים). עוד נפקא מינה, למכנה את שם חבירו בשם 'נמרוד', שלדעת הסובר שכך היה עיקר שמו, אין עליו תרעומת, שיוכל להתנצל שכוונתו לשבחו שהוא גיבור כנמרוד, מה שאין כן לדעת הסובר שהיה מכונה נמרוד על שם שמרד, שעל זה יש לו תרעומת [ומה שפירש רש"י על הכתוב (בראשית י, ט) 'על כן יאמר כנמרוד' וגו', שהמורדים בהשם בכל הדורות מכונים 'נמרוד', היינו כדעת הסובר שזה היה כינויו] (בן יהוידע).

חַד אָמַר חָדָשׁ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵרוֹתָיו, ונפקא מינה למקח וממכר, לאומר לחבירו בית חדש אני מוכר לך, אם יוכל למכור לו בית ישן ששופץ (תורת חיים). ויש חולקים, שלענין מקח וממכר בודאי הדין הוא שצריך למכור לו בית חדש ממש, ובפרט, שהיסודות נשארו כשהיו, ולענין מקח וממכר אי אפשר לקרותו בית חדש (חשוקי חמד, בשם הגרי"ש אלישיב). נפקא מינה נוספת, לאבל בתוך י"ב חודש על אביו ואמו, שהדין הוא שאסור לו לאחות את הקרע בבגד שקרע עליהם, אם יכול לצובעו ולעשותו כחדש ואז לאחות את קרעיו (מהרש"ם ג, שנו).

אָמַר אַבַּיֵי וַאֲנַן וְכוּ' אָמַר רָבָא וַאֲנַן וְכוּ'. אביי ורבא היו בני אותו הדור ושניהם השוו את פחיתות דורם ביחס לדור שלפניהם [בשונה משאר האמוראים בסוגיא, שכל אחד הוסיף להעריך את דורו ביחס לדור שהוזכר לפניו], אלא שאביי התייחס לדרגתם ב'גמרא', היינו הלימוד ששומע מרבותיו, שבשביל לזוכרו צריך להתאמץ כדוגמת המתאמץ לתקוע מסמר בקיר, ורבא התייחס לדרגתם ב'סברא', היינו הלימוד העצמי לפי סברת הלב, שכמעט ואינו עושה רושם [וכדלהלן] (מהרש"א).

כִּי אֶצְבְּעָתָא בְּקִירָא לִסְבָרָא - כמו אצבע שאינה יכולה לחדור לשעוה קשה (רש"י). ויש מפרשים, כמו אצבע שאינה משאירה רושם בשעוה רכה שנכנסה אליה ויצאה ממנה (רבנו חננאל). ויש מפרשים, כמו אצבע שיכולה להטות שעוה רכה לכל כיוון, כך לסברת האחרונים אין חוזק וקיום, אלא כל איש יטה סברתו לאשר ליבו חפץ לאלתר ובלי התבוננות (שו"ת חת"ס ו, פה).

המשך במילואים עמ' 124

וגשרים ונפשות שיש בהן בית דירה מוציאין את המדה כנגדן ועושין (א) אותה כמין טבלא מרובעת כדי שיהא נשכר את הזויות: **גמ'** רב ושמואל חד תני מעברין וחד תני מאברין מאן דתני מאברין אבר אבר[ב] ומאן דתני מעברין כאשה עוברה [א]מערת המכפלה רב ושמואל חד אמר [ג]שני בתים זה לפנים מזה וחד אמר בית ועלייה על גביו בשלמא למאן דאמר זה על גב זה היינו מכפלה אלא למאן דאמר שני בתים זה לפנים מזה מאי מכפלה שכפולה בזוגות [ב]ממרא קרית ארבע [ג]א"ר יצחק קרית הארבע זוגות אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה [ג]ויהי בימי אמרפל רב ושמואל חד אמר נמרוד שמו ולמה נקרא שמו אמרפל שאמר והפיל לאברהם אבינו בתוך כבשן האש וחד אמר אמרפל שמו ולמה נקרא שמו נמרוד [ד]שהמריד את כל העולם כולו עליו במלכותו [ד]ויקם מלך חדש על מצרים [ה]רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו מ"ד חדש ממש דכתיב חדש ומאן דאמר שנתחדשו גזירותיו מדלא כתיב וימת וימלוך ולמאן דאמר שנתחדשו גזירותיו הא כתיב [ד]אשר לא ידע את יוסף מאי אשר לא ידע את יוסף דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה ליוסף כלל: (סימן שמונה עשרה ושנים עשר למדנו בדוד ויבן[א]): א"ר יוחנן י"ח ימים גדלתי אצל רבי אושעיא בריבי ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד במשנתינו כיצד מאברין את הערים באלף איני והאמר רבי יוחנן י"ב תלמידים היו לו לרבי אושעיא בריבי וי"ח ימים גדלתי ביניהן ולמדתי לב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד לב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד גמר גמרא לא גמר איבעית אימא מנייהו דידהו גמר מיניה דידיה לא גמר ואב"א דבר אחד [ב]במשנתינו קאמר וא"ר יוחנן כשהיינו לומדין תורה אצל ר' אושעיא בריבי היינו יושבין ארבעה באמה אמר רבי כשהיינו לומדין תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע היינו יושבין ששה באמה וא"ר יוחנן [ז]רבי אושעיא בריבי בדורו כר' מאיר בדורו מה רבי מאיר בדורו [ח]לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו אף רבי אושעיא לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו ואמר ר' יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלא נקב מחט סידקית ראשונים ר"ע אחרונים ר"א בן שמוע איכא דאמרי ראשונים ר' אלעזר בן שמוע אחרונים ר' אושעיא בריבי ואנו כמלא נקב מחט סידקית אמר אביי ואנן כי סיכתא בגודא לגמרא אמר רבא ואנן כי אצבעתא בקירא לסברא אמר רב אשי אנן כי אצבעתא בבירא לשכחה. אמר רב יהודה אמר רב בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתם בידם בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתם בידם מידי בקפידא תליא מילתא אלא בני יהודה דדייקי לישנא ומתנחי להו סימנא נתקיימה תורתן בידן בני גליל דלא דייקי לישנא ולא מתנחי להו סימנא לא נתקיימה תורתן בידם [ט]בני יהודה גמרו מחד רבה נתקיימה תורתן בידם בני גליל דלא גמרי מחד רבה לא נתקיימה תורתן בידם רבינא אמר בני יהודה דגלו מסכתא נתקיימה תורתן בידם בני גליל דלא גלו מסכתא לא נתקיימה תורתן בידם דוד גלי מסכתא שאול לא גלי מסכתא[ט] דוד דגלי מסכתא כתיב ביה [ה]יראיך יראוני וישמחו שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה [ו]אל כל[ג] אשר יפנה ירשיע

ירשיע

רש"י

או גשרים או נפשות. כעין שעושין על הקבר: **מוציאין את המדה כנגדן.** אם בליטות הללו אצל קרן מזרחית צפונית רואין כאילו יש בליטה אחרת כנגדה בקרן מזרחית דרומית וחוט מתוח מזו לזו ומודד מן החוט ולחוץ, כדי שיהא התחום שוה לשתי קרנות ולא יהא כאן קצר וכאן ארוך: **ועושין אותן.** את התחומין מרובעין כדי שיהא אלפים אלכסון כבאמצע, ולא עגולין שיהא להן אלפים באמצען ובצדדין הן מתמעטין כדרך כל עגול, ובעיר מרובעת עסקינן שאין בה אלא אלפים על אלפים דהוו נמי תחומין מרובעים, ואם אינה מרובעת כגון שהיא יתירה על אלפים לאורכה או פחותה מאלפים (ב) לא הוו מרובעין, דתחומין מרובעין לאו דווקא שיהא ארכן כרחבן, שהרי רחבן למידת העיר היא אם קטנה אם גדולה וארכן אלפים, אלא מרובעין דקתני למעוטי עגולין כדי שיהא נשכר את הזויות: **גמ' חד תני מאברין.** באלף: **אבר אבר.** שמוסיפין לה אברים, שאם יש אבר שיוצא מן העיר בקרן מזרחית דרומית רואין כאילו אבר גם בקרן מזרחית צפונית ומודדין משם: **מערת המכפלה.** משום דפליגי במשמעות לשון מכפלה נקט לה הכא משום דפליגי נמי בלישנא דמתניתין, וכן באמרפל וכן במלך חדש: **שני בתים.** היו בה זה לפנים מזה:

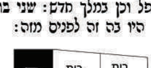

בית ועליה. הוי כפולה בשתי תקרות, אבל שני בתים לא שייך בהו לשון כפולה: **שכפולה בזוגות.** שנקברו כולן איש ואשתו דהיינו זוג זוג, דכתיב (בראשית מט) שמה קברו את אברהם ואת שרה וגומר: **עליו.** כלפי מעלה, אלא שכינו חכמים בלשונם: **מדלא כתיב וימת.** זה וימלוך פלוני תחתיו: **אושעיא בריבי.** אדם גדול בדורו, וכל היכא דקרי בריבי הכי פירושו: **לב כל אחד ואחד.** כמה היה מחודד, כלומר בכולן הכרתי מה חריפות יש מזה לזה: **וחכמת כל אחד ואחד.** כמה זה חכם מזה וכמה למד יותר ממנו: **איבעית אימא.** במשנתינו לא למד אלא דבר אחד, אבל ברייתות וגמרות גמר טובא: **ששה באמה.** שהיינו מתקרבין לשמוע מפיו ודוחקין זה את זה: **ר"מ לא עמדו חביריו על סוף דעתו.** כדאמרינן בפרק קמא (דף יג:) שהיה אומר על טמא טהור ומראה פנים: **פתח אולם.** רחבו כ', ושל היכל י'[ו]: **סדקית.** מחט שתופרין בה סדקי בגדים, והוא דק ביותר: **כסיכתא בגודא לגמרא.** כיתד שנועצין אותו בכותל בנקב צר ונכנס בדוחק, כך אין יכולין אנו להבין מה שאנו שומעין כי אם מעט ובקושי: **כאצבע בקירא.** בשעוה קשה, שאין האצבע יכול ליכנס בתוכה אלא מדבק מעט: **כאצבע בבירא לשכחה.** כשם שהאצבע נוח ליכנס בפי הבור, כך אנו מהירין לשכוח: **שהקפידו על לשונם.** לדבר בלשון צח, ולא בלשון מגונה[ד] כדאמרינן לקמן בבני גליל: **דדייקי לישנא.** לחזר באותו לשון שהיו שומעין מרבן, וע"י שהיו שומעין ע"פ שמועה אחר שמועה היו נותנין בהן סימן זו אחר זו, ומתוך כך שהיו מדקדקים בלשון יודעין להניח סימנין נאין ואינן משתכחין מהן: **ומתנחי.** ומניחין סימנין: **לא גמרי מחד רבה.** והיו שומעין מזה בלשון זה ומזה בלשון אחר, אע"פ ששניהם אחד שינוי לשון מבלבלן ומשכחן: **דגלו מסכתא.** למדו לאחרים, כך שמעתי. ל"א מפרשין שמועותיהן ומדקדקים בטעמו של דבר עד שמתיישב בלבן: **יראוני וישמחו.** לפי ששמועותיו מכוונות, לאיסור איסור ולהיתר היתר: **דוד דגלי מסכתא.** כדאמר בברכות (דף ד.) שהיה יגע בתורה ומורה הוראות, כדאמר ידי מלוכלכות בדם ושפיר ושליא, ואומר מפיבושת רבי יפה דנתי זכיתי כו', ואמרינן נמי במועד קטן (דף טז:) עדינו העצני יושב בשבת תחכמוני זה דוד כו':

ירשיע

תוספות

וגשרים ונפשות שיש בהן בית דירה. הא דקתני שיש להן בית דירה לא קאי אנפשות כדמוכח בברייתא[י] דנפשות גופיה סתמא לדירת שומר קבר עביד הלכך אף ע"ג דלא דייר בה דירה היא דנפש [הוא] בנין שעל הקבר כדפ"ה בגמרא[כ] אלא אגשרים קאי לגשר וקבר ובית הכנסת וכל הנהו דקתני בגמ' בברייתא שיש להם בית דירה לאו לבית דירה עביד ואי לית ביה בית דירה לאו דירה הוא בערוך מפרש נפש ציון כדאמרינן בירושלמי אמר רשב"ג אין עושין נפשות לצדיקי' אלא דבריהם הם זכרונם וכן הביא מפ"ב דשקלים[ל] (דף ז.):

לא למדתי ממנו כו'. והא דאמר בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף מ.) בעי מיניה רבי יוחנן מרבי אושעיא פצוע דכא כהן כו' לא באותן י"ח ימים היה:

כי אצבעתא בבירא לשכחא. ר"ח גרס בביזרי פירש כששוקע אצבעו בזרעונים כמו בחרדל וכיוצא בו נראה כמו גומא וכשמסיר אצבעו חוזרת ומתמלאת הגומא מיד כך אנו כשאנו מסיימין המסכתא ומתחילין האחרת מיד שוכחין הראשונה:

דגמרי מחד רבה. לגמרא רב אחד עדיף שלא יבלבל לשונם יחד אבל למיסבר אמרינן בפ"ק דע"ז (דף יט.) כל הלומד תורה לפני רב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם:

עלת

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [פי' שבולטין מן החומה אבר אבר כאבריו של אדם שבולטין מן האדם, ערוך], ב) [ב"ב נח.], ג) [סוטה יג.], ד) [פסחים לד: חגיגה יג.], ה) סוטה יא., ו) [ברכות יט. וש"נ], ז) [עי' תוס' ב"ב נט. ד"ה החוט], ח) [לעיל יג:], ט) [ז"ל רש"י בגיטין נט ע"א ד"ה שאול גדול בתורה היה אלא שלא לימד לאחרים כדאמרינן בעירובין שאול לא גלי מסכתא וכו'], י) משניות מדות [עי' לעיל דף ב.], כ) לקמן נה., ל) ירושלמי ה"ה.

הגהות הב"ח

(א) במשנה ועושין אותן כמין טבלא [ועי' תוי"ט ורש"ש]: (ב) רש"י ד"ה ועושין כו' או פחותה מאלפי' לרוחבה לא הוו:

תורה אור השלם

א) וְיִתֶּן לִי אֶת מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִּי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת קָבֶר: [בראשית כג, ט]

ב) וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר גָּר שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק: [בראשית לה, כז]

ג) וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם: [בראשית יד, א]

ד) וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף: [שמות א, ח]

ה) יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: [תהלים קיט, עד]

ו) וְשָׁאוּל לָכַד הַמְּלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּחֶם סָבִיב בְּכָל אֹיְבָיו בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי עַמּוֹן וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי צוֹבָה וּבַפְּלִשְׁתִּים וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ: [שמואל א' יד, מז]

הגהות וציונים

א] [בדפוס ויניציא (רפ"ח) בדורו ליבן, וכן עיקר] (גליון), והוא סימן לשמועות דר' יוחנן, "י"ח" ימים, "י"ב" תלמידים, כשהיינו "לומדין", ר"א בריבי "בדורו", "לבן" של ראשונים (דק"ס): ב] ס"א ואב"א (גליון): ג] צ"ל ובכל (גליון): ד] בדפו"ר ולא בלשון מגומגם (וכ"ה ברש"י שבע"י):

משנת ראשונים

וגשרים. כגון שהוא מכוסה מלמעלה ויש לו דפנות ותקרה אלא שהכסוי נעשה דרך כיפה והמים עוברים תחתיו. [מאירי]

רבינו חננאל

יונים (מי ששברו) [משישברון] את פגמיהן כגון שובך של יונים עשוי בניין עומד. ירושלמי בית נכנס מוציאין אותו כנגד העיר פגום יוצא מוציאין את העיר כנגדו. רב תני מעברין מלשון אשה עוברה. שמואל תני מאברין מוסיפין לה אבר. רב תני עד שיאותו לאורו כדכתיב אך בזאת נאותה לכם. שמואל תני יעותו כדכתיב לדעת לעות את יעף דבר. (תני רב) [רב תנין] אידיהם כדכתי' כי קרוב יום אידם שמואל אמר עידיהם כדכתיב ועדיהם המה שעתידים לבייש עובדיהן. כתיב ומשה יקח את האהל כמה היה רחוק מיל והיה כל מבקש משה אין כתיב אלא כל מבקש ה' מיכן כל המקביל פני רבו כמקביל פני השכינה. רב אמר כתיב ויאמר אליהו התשבי וגו' והלא אליהו טירונין של נביאים היה אלא מלמד שכל עמידות שעמד לפני אחיה השילוני כאילו עמד לפני השכינה. ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים וכי לפני האלהים אכלו. אלא מלמד שכל המקבל פני חבירו כאלו מקבל פני שכינה. מערת המכפלה רב ושמואל חד אמר ב' בתים זה לפנים מזה וחד אמר בית ועליה קרית ארבע ד' זוגות אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה. א"ר יוחנן י"ב תלמידים היו לר' אושעי' (ב"ר) [בריבי] וששה חדשים גדלתי אצלו ולמדתי (מכל) [לב כלן] אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד במשנתנו כיצד מאברין [באל"ף] והיינו יושבין ד' באמה ור' אושעי' היה בדורו כר' מאיר בדורו ולא עמדו חבריהם על סוף דעתם. א"ר יוחנן לבן של ראשונים והם ר' עקיבא (וחכמים אומרים) כפתחו של אולם מ' אמה לבן של אחרונים והוא רבי אלעזר בן שמוע כפתחו של היכל כ' אמה. ואנו לבינו כמלוא נקב מחט סדקית. פי' מחט דק מאד. כסיכתא בגודא לגמרא. פי' היתד בכותל שאינו לא מעלה ולא מוריד. כך אנו בגמרא. ואמר רבא ואנו לסברא כאצבעתא בקירה. פי' (רב) [רק] כשמניח אצבעו בתוכו נעשה גומא וכשמגביה מפעפע ועולה ומתמלאת הגומא כאלו לא נשקעה בתוכה אצבע ולא היתה גומא בתוכו. אמר רב אשי ולשכחה כאצבעתא (בבירא) [בביזרא]. פי' כמו ששוקע אצבע בזירעונים כמו חרדל וכיוצא בו נראה כאלו עשה גומא וכאשר מרים אצבעו חוזרת ומתמלאת את הגומא מיד. כך אנו כששלימים מסכת ומתחילין אחרת מיד שוכחים הראשונה: אמר רב יהודה אמר רב בני יהודה שמקפידים על לשונם ומחתי סימן וגמרי מחד רבה ודייקי לישנא נתקיימה תלמודן בידן. ולא עוד אלא דגלו מסכתא כדכתיב ביה יראיך יראוני וישמחו. אבל בני גליל דלא קפדי אלשונם ולא גמירי מחד רבה ולא דקו (לשונם) [בלשונם] ולא נתקיימה תלמודם

ונפשות שיש בהן בית דירה. או אע"פ שאינו מכוסה כלו אלא שיש באחד מראשיו בית דירה למוכס וכן הנפשות שיש בהן בית דירה ונפש הוא כיפת בנין שעושין על הקבר ונר דולק לשם, ולפעמים שומר בית הקברות דר שם. [מאירי] **חד תני מעברין וחד תני מאברין.** וחד תני חשובה, בריש מסכת ע"ז (דף ב.) גבי עידיהן ואידיהן מפרש טעמא מאן דתני אידיהן מ"ט לא תני עידיהן ובשמעתין לא דייק הכי ולא בדוכתי טובא בריש כיצד מעברין (עירובין נג.) מעברין ומאברין, ובפ' הגוזל בתרא (ב"ק קטז:) גבי מסיקין ומציקין. [תוספות, סוכה נג:] **ויהי בימי אמרפל.** ויהיה שם אמרפל מורכב מאמר ומפול והוא תואר השם, כי שם העצם שלו נמרוד, כדכתיב וכוש ילד את נמרוד ותהי ראשית ממלכתו בבל בארץ שנער, וכתיב ויהי בימי אמרפל מלך שנער משמע שאמרפל הוא נמרוד. ועל כרחך לומר שאלה השמות האחד שם העצם והאחר שם התואר. [רבי אליהו מזרחי, בראשית יד א] **אנן כי אצבעתא בבירא לשכחה.** ועכשיו, אנן עניי הדעת אין אנו יכולין לומר כאצבע, כי אם כאבן שיש לגמרא ולסברא. [אורחות צדיקים שער התורה] **בני יהודה דגלו מסכתא.** כשהיו דורשים ברבים מודיעין מקודם באיזה ענין ובאיזו מסכתא הם דורשים כדי שירגישו השומעים ויעיינו בדבר עד שידעו להשיב, ומתוך כך הענין יוצא לאמיתו. [מאירי]

ירשיע [א] ואמר ר' יוחנן מניין שמחל לו הקב"ה על אותו עון שנאמר [א] ומחר אתה ובניך עמי עמי במחיצתי. א"ר אבא אי איכא דמשאיל להו לבני יהודה דדייקי לישנא מאברין תנן או מעברין תנן אכוזו תנן או עכוזו תנן ידעי שאילינהו ואמרי ליה איכא דתני מאברין ואיכא דתני מעברין איכא דתני אכוזו ואיכא דתני עכוזו בני יהודה דדייקי לישנא מאי היא דההוא בר יהודה דאמר להו טלית יש לי למכור אמרו ליה מאי גוון טליתך אמר להו כתרדין עלי אדמה בני גליל דלא דייקי לישנא מאי היא (דתניא) דההוא בר גלילא [דהוה קאזיל] [א] ואמר להו אמר למאן אמר למאן אמרו ליה גלילאה שוטה חמר למירכב או חמר למישתי עמר למילבש או אימר לאיתכסאה ההיא איתתא דבעיא למימר לחברתה תאי דאוכליך חלבא אמרה לה שלוכתי תוכליך לביא ההיא איתתא דאתיא לקמיה דדיינא אמרה ליה מרי כירי תפלא הוית לי וגנבוך מינך וכדו הוות (א) דכד שדרו לך עילויה לא מטי כרעיך ארעא. אמהתא דבי רבי כי הות משתעיא בלשון חכמה אמרה הכי עלת נקפת בכד ידאון נישריא לקיניהון [ב] וכד הוה בעי דליתבון הוה אמרה להו יעדי בתר חברתה מינה ותתקפי עלת בכד כאילפא דאזלא בימא רבי יוסי בר אסיין כי הוה משתעי בלשון חכמה אמר עשו לי שור משפט בטור מסכן וכד הוה שאיל באושפיזא אמר הכי גבר פום דין חי מה זו טובה יש. רבי אבהו כי הוה משתעי בלשון חכמה הוה אמר הכי אתריגו [א] לפחמין ארקיעו לזהבין ועשו לי שני מגידי בעלטה איכא דאמרי ויעשו לי בהן שני מגידי בעלטה אמרו ליה רבנן לרבי אבהו הצפינו היכן רבי אלעאי צפון אמר להן עלין בנערה אהרונית אחרונית עירנית והנעירתו אמרי לה אשה ואמרי לה מסכתא אמרי ליה לרבי אלעאי הצפינו היכן רבי אבהו [צפון] אמר להן נתייעץ במכתיר והנגיב למפיבשת. [ג] אמר רבי יהושע בן חנניה מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה (ב) תינוק ותינוקת אשה מאי היא פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת עשתה לי פולין ביום ראשון אכלתים ולא שיירתי מהן כלום שנייה ולא שיירתי מהן כלום ביום שלישי הקדיחתן במלח כיון שטעמתי משכתי ידי מהן אמרה לי רבי מפני מה אינך סועד אמרתי לה כבר סעדתי מבעוד יום אמרה לי היה לך למשוך ידיך מן הפת אמרה לי רבי שמא [ב] לא הנחת פאה בראשונים ולא כך אמרו חכמים [א] אין משיירין פאה באילפס אבל משיירין פאה בקערה תינוקת מאי היא פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה אמרה לי תינוקת אחת רבי לא שדה היא זו אמרתי לה לא דרך כבושה היא אמרה לי ליסטים כמותך כבשוה תינוק מאי היא פעם אחת הייתי מהלך בדרך וראיתי תינוק יושב על פרשת דרכים ואמרתי לו באיזה דרך נלך לעיר אמר לי זו קצרה וארוכה וזו ארוכה וקצרה והלכתי בקצרה וארוכה כיון שהגעתי לעיר מצאתי שמקיפין אותה גנות ופרדיסין חזרתי לאחורי אמרתי לו בני הלא אמרת לי קצרה אמר לי ולא אמרתי לך ארוכה נשקתיו על ראשו ואמרתי לו אשריכם ישראל שכולכם חכמים גדולים אתם מגדולכם ועד קטנכם: רבי יוסי הגלילי הוה קא אזיל באורחא אשכחה לברוריה אמר לה באיזו דרך נלך ללוד אמרה ליה גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים [ו] אל תרבה שיחה עם האשה היה לך לומר באיזה ללוד. ברוריה אשכחתיה להההוא תלמידא דהוה קא גריס בלחישה

בטשה

רש"י

ירשיע. לא היה זוכה להורות כהלכה: על אותו עון. עון לטב עיר הכהנים: אתה ובניך עמי. שמואל קאמר לשאול, כשהעלהו ע"י בעלת אוב: אכוזו תנן או עכוזו. בבכורות (דף מ.) גבי מומין תנן שאין לו אלא ביצה אחת הרי זה מום, רבי עקיבא אומר מושיבין אותו על עכוזו וממעך אם יש ביצה אחרת סופה לצאת. אכוזו עגבותיו, וכן עכוזו: ידעי. היו יודעין: כתרדין על אדמה. ירקרקת היתה כצבע ירק הארץ: אמר למאן. מדבר בשפה רפה ולא פירש האות, ואינו ניכר אם עמר אם חמר אם אימר: עמר למילבש. לעשות בגדים: אימר לאיתכסאה. שה לשחוט: תאי דאוכליך חלבא. היתה רוצה לומר בואי ואוכליך חלב, ואינה מפרשת לחתוך התיבות זו מזו ולהשמיע כל תיבה ותיבה ומגלגלפות שתי תיבות כאחת [ומגמגמת התיבות ואומרת תאכליך לביא], ואומרת נמי שלוכתי בכ"ף, והיתה רוצה לומר שלובתי בב' כמו משולבות[ד], כלומר חברתי: תוכליך לביא. קללה משמע שתאכלך לביא: מרי בירי. ורוצה לומר קירי והוא אדון[ה], ואמרה כירי והוא עבד: תפלא הות לי. רוצה לומר טבלא הות לי, ואמרה תפלא והיא קורה: וגנבוך מין. (ג) רוצה לומר גנבוה ממני, ואמרה גנבוך מין למשמע שגנבו את הדיין: וכדו הות דכי שדרו לך עילויה לא מטיין כרעיך ארעא. גדולה היתה כ"כ שאם מותחין אותך עליה לא היו רגליך נוגעות בארץ, והרי שטויות הרבה, וכלו משמע עכשיו ובעיא לומר וכדן הות, ועוד שהיתה מזכרת תלייה בדיין ואומרת אם תולין אותך עליה כו': עלת. שם כלי שדולין בו יין מן החבית וממלאין הכוסות: נקפת בכד. מנקפת בחבית, כלומר כבר כלה היין נוגע בתחתית החבית: ידאון נישריא לקיניהון. ילכו תלמידים לבתיהם, כלומר יפסקו סעודתן [שאין עוד יין]: (או)[ו] יעדי בתר חברתה מינה. נסיר מגופת חבית האחרת ונמזוג עוד: ותתקפי עלת בכד. תהא צפה עלת בכד בריוח: כאילפא בימא. כאניה הצפה בים. תתקפי כמו אקפו ידייכו בחגיגה (דף טז:), וכמו קפא תהומא דסוכה (דף נג.) צף התהום ועלה: בלשון חכמה. שלא יבינו האחרים: שור משפט. תרדין. תור דין, שור תור משפט דין: בטור מסכן. הר לל, חרדל: משייל באושפיזא. שואל עוברי דרכים בעניין אושפיזכנו: גבר פום דין חי. אוש פי זו חי. אוש כמו איש, פוס כמו פי, דין כמו זה: מה זו טובה יש. כלומר כמה טוב לו: אתריגו לפחמין ארקיעו לזהבין. הבעירו את הפחמין להיות אדומין כאתרוג, שיטחו גחלים הלוחשות על פי הכירה להתחמם כנגדן: ארקיעו. שטחו, כמו רקיע: לזהבין. גחלים לוחשות, אדומות כזהב: מגידי בעלטה. תרנגולין, המודיעין עונות הלילה: בהן. על הפחמין: הצפינו. הראנו, לשון צופיה הליכות ביתה (משלי לא): צפון. היה מתחבא, דלא היו יודעים התלמידים להיכן היה והיו שואלים ממנו: עלין בנערה אהרונית אחרונית עירנית והנעירתו. שמה הלילה בנערה אהרונית ועכשיו הוא ישן: אמרי לה אשה. אהרונית בת כהן, אחרונית מתה אשתו ראשונה וזו אחרונה: עירנית. בעלת חן וחריפה כאדם ער, והנעירתו לא היה יכול לישן: מסכתא. אהרונית מסדר קדשים עבודת אהרן, אחרונית סיים אחרת והתחיל בזו, עירנית עמוקה וחמורה ומעוררת לומדיה: נתייעץ במכתיר. נטל רשות מנשיא, מכתיר ע"ש שנותן רשות לסמוך ולקרותו רבי ומאז והלאה הוא כשר להיות מוכתר ליקרא רבי מומחה לרבים ואם טעה לא ישלם[ז]: והנגיב. והדרים, הלך לו לדרום: למפיבושת. לפני זקני דרום שהן חכמים אמא, ע"ש שהיה מפיבשת [ז] אדם גדול קרי להו הכי: לא נצחני אדם. בדברים: הקדיחתו. שרפתו, כמו כי אש קדחה (דברים לב), כלומר נתנה בו מלח יותר מדאי: אין משיירין פאה באילפס. כשהשמש מערה מן האילפס לתוך הקערה אין דרך להניח באילפס כלום לצורכו, אבל כל אחד מניח פאה בקערה ומחזירה לשמש והוא אוכל שמש: פרשת דרכים. דרך פורש לכאן ולכאן: ארוכה. שמאריך הדרך: וקצרה. שמואה מבוא העיר פנוי ליכנס:

בטשה

תוספות

עלת נקפת בכד. כלי שדולין בו יין מן הכד והא דאמר בפרק כל כתבי (שבת דף קיט.) גבי רב יוסף מוקר שבי ובפרק יש נוחלין (ב"ב דף קלג:) גבי יוסף בן יועזר זבני בתליסר עיליתא דדינרי מפרש ר"ת דעיליתא הוא כלי כמו עלת דהכא ולא כמו שפי' בקונט' שם עליות וגוזמא קאמר:

גבר פום דין חי. פי' רבינו חננאל אושפיזכנא תרגום איש גבר ופי פוס זה דין נא חי אל תאכלו ממנו נא מתרגמינן כל חי (שמות יב):

משיירין פיאה בקערה ואין משיירין פיאה באילפס. בפרק[ד] בן עזאי קתני משיירין פיאה במעשה קדירה ואין משיירין פיאה במעשה אילפס פירוש במעשה קדירה נראה כרעבתן אם אינו משייר אבל במעשה אילפס אינו נראה כרעבתן אם אינו משייר:

תנו

עין משפט נר מצוה

ב א טוש"ע א"ח סי' קע סעיף ג:

רבינו חננאל

בידם ולא גלו מסכת נמי כשאול דכתיב ביה ובכל אשר יפנה ירשיע: פי' (עבו זו) [עכוזו] בית הירכים בית העגבות מקום החלחולת והוא משנה בבכורות פרק [שישין]. גוואן כוליתן של מין צבע כולית זו כתרדין עלי אדמה פי' דמות כרתן. אמר למאן אמר למן כו'. א"ל שוטה פרש דבריך לומר [חמר] למרכב או חמר יין או עמר למלבוש כלומר היתה לשונם ערלה: ההיא דהות בעיא למימר לחברתה שכינתיתא אי ספי לך חלבא וא' לה שלוכתיתא איספי לך לבא ואיתתא אחריתא אמרה לדיין מרי כירא תפלה הות לי וגנבוך אני וברי הואי כד הוה שדרו לך עליה ולא מטו כרעיך ארעא. פי' אדוני קורה היתה לי וגנבוה ממני והיתה קומתה כמו קומתך. ואלו היו מרבצין אותך עליה לא היו מגיעין רגליך לארץ. פי' עלת נקפת בכד. כלומר [כלין] שמוציאין בו היין נגע בתחתית החבית ולא נשאר יין בחבית יבעון נשרייא לקיניהון אתערו בתר חברתא מינה. פי' ילכו התלמידים לאהליהם או תוסר מגופת החבית אחרת וישארו במשתה היין. פעמים היה משיב להם יבעון נשרייא לקיניהון כלומר ילכו לבתיהן. ופעמים היה אומר להם תוסר מגופת חבית אחרת ותשוט (הובא) בחבית כספינה בלב ים. שור משפט תרגום שור תור. ותרגום משפט דין נמצא שור משפט תרגומו תור דין. חרדל תרגומו (סוד) [טורן] מסכן. נמצא הלשון תרדין בחרדל. גבר פום דין. חי פירושו אושפיזכנא [תרגום] איש גבר (תרגום) פי פום. תרגום זה דין. תרגום אל תאכלו ממנו נא (חי מה) [כד חין] טיבו יש כפשוטו. התריגו (לפני חמין) [לפחמין]. ארקיעו לזהבין פי' הטריגו. (הכי פחמין). [לפחמין] שיברו אותן מלשון טטרוגי מטטרגי להו הרקיע לזהבין. פי' אותן להיות לוחשות כמראה הזהב. ועשו לי בהן ב' עופות והם (שבו) נקראו כך שהן מגידין בעלטה העיתות איזה עת מן הלילה היא:

[המשך בסוף המסכת]

משנת ראשונים

מחר **אתה ובניך עמי עמי במחיצתי.** בשכר שתרד למלחמה על מנת למות ולא תברח יכופר לך עון נוב עיר הכהנים ותהיה עמי במחיצת הצדיקים וכן דרשו בשכר שנתבייש במעשה נוב ולא זכר אורים נתכפר לו אותו מעשה וסמכו זה עוד לפסוק למען תזכרי ובשת בכפרי לך וגו' שכל העושה דבר ומתבייש בו מוחלין לו. **[רד"ק, שמואל א כח יט]**

מסורת הש"ס עם הוספות

א) ברכות יב:, ב) [מק' ד"א פ"ו], ג) אבות פ"א מ"ה [נדרים כ.], ד) שמות כו יז, ה) חולין קלט: עי"ש ברש"י ד"ה בפתי, ו) סנהדרין ה. לג. ועי"ש יג:, ז) [ברכות ד.].

הגהות הב"ח

(א) גמ' וכדו הות דכי שדרו: (ב) שם מון מאשה ותינוקת ותינוק אשה מאי: (ג) רש"י ד"ה וגנבוך מין מין כמו מנאי ר"ל גנבוה ממני:

הגהות הגר"א

[א] גמרא לפחמין. רשום קו עליו ונ"ב לגהמין. (וכ"ה בירושל' ספ"ב דמעשרות ע"ש): [ב] שמא לא הנחת פיאה בראשונים. נ"ל שמא הנחת פיאה על ראשונים: [ג] הגהה זו מוקפת בעגולים:

תורה אור השלם

א) וְיִתֵּן יְיָ גַּם אֶת יִשְׂרָאֵל עִמְּךָ בְּיַד פְּלִשְׁתִּים וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי גַּם אֶת מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל יִתֵּן יְיָ בְּיַד פְּלִשְׁתִּים: [שמואל א' כח, יט]

רב נסים גאון

כיצד מעברין. **אכוזו תנן או עכוזו תנן** מחוי כלפי מה ששנינו בבכורות בפרק אלו מומין (דף מ) ר' עקיבא אומר מושיבין אותו על עכוזו:

הגהות וציונים

א] רש"ל (גליון) ובכל הדפו"י ליתא והנוסח הוא **דאמר** להו, ואיני ידוע מדוע לא הוסיפו המהרש"ל גם גבי בר יהודה (דק"ס). ובהמשך דברי הגמ' הנוסח בכמה כת"י **למאן חמר למאן אמר**, וכן הגיה המהרש"א (עיי"ש, ועיע דק"ס): ב] בכמה כת"י ודפו"ר נוסף כאן בנוסח זה ידאון נישריא לקיניהון **או יעדי בתר חברתה מינה זימנין אמר לה ידאון נישריא לקיניהון** וכד הוה בעי דליתבון הוה **אמר לה** יעדי **בתר** [עי' חידושי המאירי ובמהרש"א, ועי' חכמת מנוח] חברתה מינה ותתקפי וכו', והיא הנוסחא הנכונה והפי' הוא שכשכלה יין מן החבית היתה שואלת את רבי ברמז כדי שלא יתביישו התלמידים מה רצונו אם ילכו לביתם או שיפתחו בעדם חבית אחרת והוא השיב לה ברמז פעם ככה ופעם ככה (ולא שאמרה כן בהדיא לתלמידים), וכן נראה מפי' רש"י [אמנם עי' מהרש"א] ועי' גם פי' ר"ח ובחידושי המאירי (דק"ס): ג] בכת"י ודפו"ר **או** יעדי **בתר** חברתה מינה. **יוסר** מגופת וכו' (ועי' אות ב): ד] במס' ד"א בפרק הנכנס לבית (פ"ו) [קתני] משיירין פיאה במעשה **אילפס** ואין משיירין במעשה **קדירה** פירוש במעשה **אילפס** נראה כרעבתן אם אינו משייר אבל במעשה **קדירה** אינו נראה כרעבתן אם אינו משייר, גירסת רש"ל [עי"ש] (גליון) על הגהה זו מוסבת הגהת הגר"א אות [ג] (ועי' רש"ש ובדקדוקי סופרים אות ה):

אמהתא דבי רבי כי הוה משתעיא בלשון חכמה אמרה הכי. נראה לי שחכמת יונית היא לדבר בלשון יוני בחידות ובלשון סתום, שלא יבינו אותו ההמון, רק אותם שלמדו והורגלו באותן החידות. דמיון מ"ש (בפרק כיצד מעברין נג:) אמהתא דבי רבי, כי הוו משתעון בלשון חכמה. **[שו"ת הריב"ש סימן מה]**

לא כך אמרו חכמים אל תרבה שיחה עם האשה. אמר עם האשה בה"א הידיעה ולא קאמר אל תרבה שיחה עם אשה י"ל כי הכונה בזה לומר שהגם שתהיה האשה נודעת בכשרות וצניעות עכ"ז לא ירבה דברים עמה. **[שו"ת תשב"ץ חלק ד טור א סימן מב]**

כפי מה שאמרנו שהוא מדבר על האשה העניה, בא להזהיר ולומר שאעפ"י שמצוה עליך לפייס ברבוי דברים שתדבר על לבה, אם יבא בכלל העניים אשה אל תרבה שיחה עמה, אלא תדבר כמה שצריך לה טול מה שאתה שואלת. **[מרכבת המשנה לר"י אלאשקר אבות פ"א]**

היה לך לומר באיזה ללוד. כללו של דבר כל מה שיוכל להתרחק מהן ממשאן וממתנן ודבורן יתרחק, כי תמיד יצר הרע בוער כאש להחטיא האדם, לכן צריך האדם להיות כל שעה יועץ תחבולות לעשות מלחמה עמו. **[ספר היראה]**

עִמִּי בִּמְחִיצָתִי, ששאול היה במחיצתו של שמואל (רש"י), והובא דבר זה לאחר שנאמר על שאול שלא היה זוכה להורות כהלכה, ללמד שמכל מקום בפועל לא יצאה תקלה מתחת ידו בהוראת טעות, שאילו היה נכשל בכך, לא היה זוכה לישב במחיצתו של שמואל שהיה שופט אמת (בן יהוידע).

כִּתְרָדִין עֲלֵי אֲדָמָה, שזוהי תשובה מבוררת שאינה משאירה מקום ספק, שאילו היה אומר להם 'ירוקה', היה מקום להסתפק לאיזה מין גוון ממיני הירוק כוונתו (מהרש"א).

גְּלִילָאָה שׁוֹטֶה, חֲמָר לְמִרְכַּב וְכוּ', וכמו שנאמר (קהלת י, יד) 'והסכל ירבה דברים', שגלילי זה שוטה וסכל היה בלשונו המעוקשת, וגרם להרבות בדברים עד שניתנו ארבע אפשרויות להסביר דבריו (בן יהוידע).

מָרִי כִּירִי - שבמקום לומר 'קירי' במשמעות של אדון, אמרה 'כירי' במשמעות של עבד (רש"י), שבמבטא נכון יש הבדל בין הגיית האות ק' להגיית האות כ דגושה, ובזמננו יש שאין בקיאים להבדיל בכך (טיב גיטין שמות נשים ק).

בִּלְשׁוֹן חָכְמָה - שפת רמזים, שמשתמשים בה למטרות שונות, כגון במקרים שהרמיזה יפה להם, כמו בדבריה של 'אמהתא דבי רבי', שאין זה ממידת צניעות שתשוחח במפורש עם התלמידים על ענייניהם האישיים, או כגון במקרים שרוצים להסתיר את הדברים מאחרים, שלא ידעו את סוד העניינים [וכמו שפירש רש"י על הסיפורים דלהלן] (מהרש"א).

גְּבַר פּוּם דֵּין חַי מַה זּוֹ טוֹבָה יֵשׁ - שדרש בשלום בעל האכסניא, האם עודנו בחיים והאם מרגיש בטוב (רש"י), ויש שביארו, ששאל על בעל האכסניא האם עודנו בחיים, ועל אשתו שאל האם מרגישה בטוב, ולכן שאל בלשון חכמה וברמיזה, שיש קצת גנאי לשאול בשלום אשה (מהרש"א).

רַבִּי אֲבָהוּ כִּי הֲוָה מִשְׁתָּעֵי בִּלְשׁוֹן חָכְמָה וְכוּ'. כשלא היה רוצה שהתלמידים יבינוהו, פן יחושו למלא את רצונו על חשבון לימודם, ודיבר ברמז שיבינו רק בני ביתו המלומדים ברמזיו (בן יהוידע).

שְׁנֵי מַגִּידֵי בַּעֲלָטָה - תרנוגלים המודיעים את עונות הלילה (רש"י), שהתרנגול קורא גם לפנות בוקר וגם בחצות הלילה (אבודרהם, ברכות השחר) [שטבעו להתבונן בשעות הלילה לקלס לבוראו, כדרך שנאמר 'הללו את ה' מן הארץ', וממנו ילמד האדם לקום חצות לילה להודות לו יתברך (רמב"ן איוב לח, לו)].

וְאָמְרֵי לָהּ מַסֶּכְתָּא - שלמד מסכת עמוקה וחמורה מסדר קדשים, העוסקת בעניינים הנוגעים לבני אהרן הכהנים [-אהרונית], ולאחר שגמרה התחיל מסכת אחרת [-אחרנית] (רש"י), ויש מפרשים שלמד מסכת מסדר טהרות האחרון משישה סדרי משנה [-אחרנית], העוסקת בעניינים הנוגעים בעיקר לבני אהרן הכהנים [-אהרונית], המוזהרים על טומאה (מהרש"א).

וְהִנְגִּיב לְמְפִיבֹשֶׁת - הלך לצד דרום [-נגב] ללמוד תורה אצל חכמי הדרום, שהיו מופלגים בחכמה כמפיבושת (רש"י), וכן מצינו שנאמר כלפי חכמי הדרום, שהרוצה שיחכים ידרים (ב"ב כה, ב, ע"פ ערוך ערך דרום), שהתורה והחכמה מקורם בצד דרום, וזקני הנגב מופלגים בחכמה (תורת חיים ב"ב שם).

מִיָּמַי לֹא נִצְּחַנִי אָדָם בדברים (רש"י) של ענייני העולם, שאילו בדברי תורה, וכי יש אדם שיכול לומר שלא ינצחוהו מעולם בהלכה כלשהי, ומיחזי כיוהרא לומר כן (ליקוטים לאיכה רבה א, יט), ועוד, שמצינו במפורש שנצחוהו את רבי יהושע בדבר הלכה (ראה חגיגה כב, ב, ופתח עינים [לחיד"א] שם, בפי' הראשון).

כְּבָר סָעַדְתִּי מִבְּעוֹד יוֹם, והתכוון בדעתו לפת שחרית שסעד באותו היום, ולא הוציא דבר שקר מפיו (בניהו).

שֶׁמָּא לֹא הִנַּחְתְּ פֵּאָה בָּרִאשׁוֹנִים. אמרה לו כן בדרך כבוד בלשון 'שמא', ובדרך רמז על ידי שהקדיחה את התבשיל. עוד יש לפרש, שהקדיחה את התבשיל, כדי לרמוז לטעם הדבר שמשיירים פאה בקערה, שכיון שהשמש עתיד לאכול מהתבשיל, יזהר שלא לקלקלו (מהרש"א).

וְלֹא כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים וְכוּ'. והטעם שרבי יהושע לא שייר, לפי שרצה לעשות לה קורת רוח כשתדע שהתבשיל ערב לחכו (בניהו בפי' ראשון), או משום שכיון שעיקר ענין זה של הנחת פאה אינו דבר מחויב מעיקר הדין, אלא הנהגה מהלכות דרך ארץ, לא חשש רבי יהושע לכך, או שלא ידע כלל (מהרש"א).

אֵין מְשַׁיְּרִין פֵּאָה בְּאִלְפָּס וְכוּ', שהשמש מוזג את כל האוכל מהקדירה לקערה, ואינו משייר לעצמו כלום, ועל הסועדים לשייר לו מנה בקערה (רש"י), שכך היא דרך המוסר שלא ידאג השמש לעצמו, אלא המסובים ידאגו לו (לבוש או"ח קע, ג). ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע שם). ותבשיל שהאדם תאב לריח העולה ממנו, צריך מיד לתת ממנו מעט לשמש, ומידת חסידות לתת לו מעט מכל מין ומין מיד (שו"ע שם קסט, א).

ויש שכתבו, ש'אין משירין פאה באילפס' היינו שתבשילים הנועדים לאכילה, ובדרך כלל נעשים בקדירה, צריכים לשייר מהם מעט, שמידת גרגרנות לאוכלם עד תומם, ו'משיירין פאה בקערה' היינו שבאכילת מיני מטוגנים הנועדים לקינוח סעודה ובדרך כלל נעשים בקערה, אין צריך לשייר, שהדרך לאכול מהם בלי לשייר (תוס' ד"ה משיירין, ע"פ מחצית השקל ופמ"ג קע א"א ט), ויש גורסים להיפך, שמתבשילים הנועדים לאכילה, ובדרך כלל נעשים בקדירה, אין צריכים לשייר, שכיון שעשויים לשובע אין חסרון בדרך ארץ באכילתם עד תומם, ואילו באכילת מיני מטוגנים הנועדים לקינוח סעודה, שבדרך כלל נעשים בקערה, צריך לשייר, שהם בבחינת מותרות (גירסת מהרש"ל על הגליון, ע"פ פמ"ג שם). ■ להלכה, יש שכתבו, שיש לבעל נפש לחוש לשתי הדעות ולשייר גם במעשה קדירה וגם במעשה אילפס (ב"ח או"ח קע, ד, וראה מג"א ופמ"ג שם).

אָמְרָה לִי לִיסְטִים כְּמוֹתְךָ כְּבָשׁוּהָ, שהוא היה סבור שהדרך הכבושה דינה כדין 'מצר שהחזיקו בו רבים', שאסור לקלקלו', ואמרה לו, שכיון שהדרך מהלכת בתוך שדה זרועה, היה עליך לחשוב שהרבים כבשו את הדרך שלא ברשות, ובאופן זה לא נאמר הדין של 'מצר שהחזיקו בו רבים' (מהרש"א). ויש מפרשים, שהיתה דרך זו כבושה על ידי לומדי תורה, שבעת הליכתם בדרכים היו עוסקים בתורה, ולא הבחינו שנכנסו לשדות אחרים, וזה מה שאמרה לו שלסטים שכמותך כבשוה, שכנראה גם אתה כמוהם, לא הבחנת בהיכנסך לשדות אחרים, אגב טירדתך בעיון התורה [ולא התכוונה להעיז פניה ולזלזל ברבי יהושע] (שו"ת חת"ס או"ח קנח). ■ להלכה, מצר שהחזיקו בו רבים ברשות אסור לקלקלו (רמ"א חו"מ שעז, א), אבל אם החזיקו שלא ברשות, מסלקים אותם (סמ"ע שם, ב).

■ המשך במילואים עמ' 124 ■

אִם עֲרוּכָה בְּרַמַ"ח אֵבָרִים שֶׁלְּךָ, שתשמיע את קולך בשעת לימודך, ולא תקרא בלחש (רמב"ם תלמוד תורה ג, יב), שדיבור בקול רם מורגש בכל רמ"ח אברי האדם (מהרש"א). ויש מפרשים, שתוציא את דברי התורה במבטא שפתיך, ולא תסתפק במחשבת הלב (אור זרוע, אלפא ביתא יא; מגן אבות [לרשב"ץ] אבות, ג, ב). ■ להלכה, כל המשמיע קולו בשעת תלמודו, מתקיים בידו. אבל הקורא בלחש, במהרה הוא שוכח (שו"ע יו"ד רמו, כב).

לְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ, שלמרות שהיה מתלמידיו של רבי אליעזר בן יעקב [כגירסת מסורת הש"ס], שהיתה משנתו קב ונקי, שהיו בה את שתי המעלות המועילות לזיכרון, שהיתה בלשון קצרה [קב] ובלשון צחה [נקי], והיה ראוי שהלימוד יתקיים בידו, מכל מקום שכחה, כיון שלמד בלחישה (בניהו).

שֶׁנִּתְחַיֵּב בִּשְׂרֵפָה לַמָּקוֹם, בגלל ששכח תלמודו, שהשוכח דבר ממשנתו חייב מיתה, ונידון בשריפה, כדוגמת מה שאמרו (תענית י, ב) על שני תלמידי חכמים המהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה, שראויים להישרף בידי שמים (מהרש"א).

הַנִּיחוּ לוֹ, אָדָם גָּדוֹל שִׁמֵּשׁ, וגדולה שימושה יותר מלימודה, שלימוד התורה עלול להשתכח, כפי שאירע לאותו תלמיד (מהרש"א).

שִׁנָּנָא פְּתַח פּוּמָּיךְ קְרֵי וְכוּ', שלפי טבעך שאתה מיוחד במעלת החריפות והחידוד [שיננא], יתכן שאינך מיוחד במעלת הזיכרון [כפי שיורה הניסיון, שלא מצוי להשתלם בשתי מעלות אלו], ולכן עליך להקפיד ביותר על לימוד באופן המועיל לזיכרון (בינה לעיתים [לרבי עזריה פיג'ו] דרוש לב).

דְּתִתְקַיַּים בִּיךְ וְתוֹרִיךְ חַיֵּי, שכיון שלא תשכח את התורה, לא תתחייב מיתה, בשונה מאותו תלמיד ששכח תלמודו ונתחייב שריפה למקום (מהרש"א).

חֲטוֹף וֶאֱכוֹל חֲטוֹף וְאִישְׁתֵּי - שלא תהיה צר עין בממונך לשומרו ליהנות בו לאחר זמן (רש"י). ויש שפרשוהו על דברי תורה, שלא תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה (מאירי).

מִי יַגִּיד לָךְ בְּנֵי הָאָדָם דּוֹמִים לְעִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה הַלָּלוּ נוֹצְצִין וְהַלָּלוּ נוֹבְלִין, שככל שגדלים האנשים, כך גדלה פרנסתם ועושרם עמהם, ואינך צריך לדאוג את דאגת המחר (רש"י). ויש מפרשים את הדבר כהמשך לנאמר מקודם, 'מי יגיד לך' שלא תוכל לדעת לידי מי יגיע ממונך, שיתכן ש'הללו נוצצים' שדוקא אחרים ירשו את ממונך, 'והללו נובלים' שבניך יאבדו את ירושתם (מהרש"א).

שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לִוְיַת חֵן הֵם, שההולך בדרך זקוק לחן מיוחד בעיני כל רואיו, וכאמור בתפילת הדרך 'ותתננו לחן ולחסד בעיני כל רואינו' (מהרש"א).

חָשׁ - שמתחיל לחוש במיחושי המחלה ועדיין לא נפל למשכב, ולכן מותר לו להתרפא בדברי תורה [שאילו חולה שכבר נחלה, אסור לו להתרפא בדברי תורה, וראה להלן] (מהרש"א בתי' שני; תורת חיים שבועות טו, ב, בתי' שני).

בְּרֹאשׁוֹ וְכוּ', נקט דוגמאות של מחלות שרפואתם קשה, בגלל שאין נכנסים אצלם מבקרים שיקלו מעליהם את קושי המחלה, וכמו שאמרו (נדרים מא, א) שאין מבקרים את מי שחלה בראשו [וכל שכן בגרונו], שקשה לו להרבות בדיבור, ולא את מי שחלה במעיו, בשביל שלא לביישו (מהרש"א).

יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, לשם שמים ולקיום מצות תלמוד תורה, על מנת שזכות לימוד התורה תעמוד לו לרפואת נפשו, וממילא יתרפא גופו, שאילו קריאת פסוק לרפואה בתור לחש וסגולה אסור (מהרש"א כאן ובשבת סז, א ותורת חיים שבועות שם, וראה לעיל ישוב נוסף בשמם לשאלה זו), אכן זכות לימוד התורה אינו עומד במקום התשובה, אלא שעסק התורה יועיל לו שימתינו לו עד שישוב ויטהר מעוונותיו בסיגופים ובתעניות (ראשית חכמה, שער הקדושה יז) [אמנם שהזובח את יצרו על ידי עסק התורה, אינו צריך להרבות בתעניות וסיגופים (נודע ביהודה או"ח, לה; ביאה"ל תקעה, ב)], ויש שכתבו, שעסק התורה כאשר לומד לשם כפרה, מועיל לרפואת הנפש מטומאת העבירות, אף בלא קיום כל עיקרי התשובה, ובלבד שיעזוב את דרכו הרעה, שלא יהא כטובל ושרץ בידו, וזהו שאמרו שהחש בראשו יעסוק בתורה, שמתוך רפואת הנפש תתרפא הגוף (האלף לך שלמה [לרבי שלמה קלוגר] או"ח שנח).

■ להלכה, אסור ללחוש פסוק על המכה, ובמקום פיקוח נפש מותר (שו"ע יו"ד קעט, ח, וראה שם פרטים נוספים), ולהגן על הבריא שלא יחלה, מותר (ט"ז שם, ח, וראה ביאה"ל הנ"ל בסגולת התורה).

חָשׁ בְּכָל גּוּפוֹ יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא, שכל מצוה מתרי"ג מצוות, מכוונת נגד אחד מתרי"ג אברי האדם, ואילו התורה הקדושה הכוללת את כל העולמות ושקולה כנגד כל המצוות, מכוונת נגד כלל הגוף, ועל ידי עסק התורה מתקדשים ומזדככים כל אבריו וגידיו וכוחותיו כולם (נפש החיים ד, כט).

כַּעֲנָק זֶה שֶׁרָף עַל הַצַּוָּאר. שדרך לענוד את השרשרת [הקרויה 'ענק'] בצורה שלא תעיק על הצואר, וזהו סמל לנעימות התלמיד חכם לבריות (רש"י), ויש שהוסיף, שהתלמיד חכם חשוב וגדול ומעלתו גבוהה, כדוגמת שרשרת המונחת במקום גבוה שבגוף (מהרש"א).

אִלְמָלֵי לֹא נִשְׁתַּבְּרוּ לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, לֹא נִשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, אכן, מתוך קללה זו של שכחת התורה, זכינו בעקיפין לברכה, שעמלי התורה יוכפל שכרם, שלפום צערא אגרא (בית הלוי דרושים יח).

אֵין כָּל אֻמָּה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן, ומשום כך דוקא לאחר שבירת הלוחות, הוצרך הכתוב בפרשת כי תשא, להבטיח לישראל שלא יחמוד איש את ארצם בעלותם לרגל, מה שלא מצינו כן בפסוקים בפרשת משפטים העוסקים במצות עליה לרגל שנאמרה קודם לשבירת הלוחות ולא היתה כל אומה שולטת בהם (משך חכמה שמות לד, כג).

כִּי מְטָא מַעֲלֵי יוֹמָא דְכִפּוּרֵי אָמַר אֵיזִיל וַאֲפַיְּסֵיהּ, שזהו הזמן שבו צריכים לפייס ולהתפייס, וכדרך שאמרו במדרש שהשטן אינו יכול לקטרג על ישראל ביום הכיפורים ששלום ביניהם (רא"ש יומא ח, כד), ויפייסנו גם באופן שמקפיד עליו שלא כדין, כדרך שהיה במעשה זה עם רבא ורב יוסף [כמבואר בגמ' (יומא פז, ב) (שפת אמת שם). ■ להלכה, מבקשים מחילה בערב יום הכיפורים (ראה טור ושו"ע או"ח תרו, א, ומשנ"ב שם, ורמ"א שם, ב, וראה שם פרטי בקשת המחילה).

דָּמֵי הַאי מְזִיגָא לְמְזִיגָא דְּרָבָא וְכוּ', שרבא היה מומחה במזיגת יין במידה (רש"י), ויש מפרשים, שהיה מוזג כמות גדולה של מים ביין, יותר משאר העולם האוהבים יין חזק (תוס' שבת עז, א ד"ה דאמר).

■ המשך במילואים עמ' 124 ■

בטשה ביה אמרה ליה לא כך כתוב [א] ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת תנא תלמיד אחד היה לרבי אליעזר[א] שהיה שונה בלחש לאחר ג' שנים שכח תלמודו תנא תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שנתחייב שריפה למקום אמרו הניחו לו שאדם גדול שמש א"ל שמואל לרב יהודה שיננא[ב] פתח פומיך קרי פתח פומיך תני כי היכי דתתקיים בידך ותוריך חיי שנאמר [ב] כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא אל תקרי למצאיהם אלא למוציאיהם בפה. א"ל שמואל לרב יהודה שיננא חטוף ואכול חטוף ואישתי דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי א"ל רב לרב המנונא [ג] בני אם יש לך היטב לך שאין בשאול תענוג ואין למות התמהמה ואם תאמר אניח לבני חוק בשאול מי יגיד לך בני האדם דומים לעשבי השדה הללו נוצצין והללו נובלין. א"ר יהושע בן לוי המהלך בדרך ואין עמו לוייה יעסוק בתורה שנאמר [ג] כי לוית חן הם חש בראשו יעסוק בתורה שנאמר כי לוית חן הם לראשך חש בגרונו יעסוק בתורה שנאמר [ג] וענקים לגרגרותיך חש במעיו יעסוק בתורה שנאמר [ד] רפאות תהי לשרך חש בעצמותיו יעסוק בתורה שנאמר [ד] ושקוי לעצמותיך חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר [ב] ולכל בשרו מרפא אמר רב יהודה בר' חייא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם נותן סם לחבירו לזה יפה ולזה קשה אבל הקב"ה אינו כן נתן תורה לישראל סם חיים לכל גופו שנאמר ולכל בשרו מרפא. א"ר אמי מ"ד [ה] כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדיו על שפתיך אימתי ד"ת נעימים בזמן שתשמרם בבטנך ואימתי תשמרם בבטנך בזמן שיכונו יחדיו על שפתיך ר' זירא אמר מהכא [ו] שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב אימתי שמחה לאיש בזמן שמענה בפיו ל"א אימתי שמחה לאיש במענה פיו בזמן שדבר בעתו מה טוב ר' יצחק אמר מהכא [ז] כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו אימתי קרוב אליך בזמן שבפיך ובלבבך לעשותו רבא אמר מהכא [ח] תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה אימתי תאות לבו נתתה לו בזמן שארשת שפתיו בל מנעת סלה רבא רמי כתיב תאות לבו נתתה לו וכתיב וארשת שפתיו בל מנעת סלה זכה תאות לבו נתתה לו לא זכה וארשת שפתיו בל מנעת סלה תנא דבי ר"א בן יעקב כל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק עולמית נצח דכתיב [ט] כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף סלה דכתיב [י] כאשר שמענו כן ראינו בעיר ה' צבאות בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה ועד דכתיב [כ] ה' ימלוך לעולם ועד: (סימן ענקים לחיין לוחות חרות): א"ר אליעזר[ב] מאי דכתיב [ג] וענקים לגרגרותיך אם משים אדם עצמו כענק זה שרף על הצואר ונראה ואינו נראה תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו ואמר ר"א מאי דכתיב [ל] לחיו כערוגת הבשם אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה וכבושם זה שהכל מתבשמין בה תלמודו מתקיים ואם לאו אין תלמודו מתקיים וא"ר אליעזר[ב] מ"ד [מ] לוחות אבן אם אדם משים עצמו[ג] את לחייו כאבן זו שאינה נמחית תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו וא"ר אליעזר[ב] מאי דכתיב [נ] חרות על הלוחות אלמלי לא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל רב אחא בר יעקב אמר [אף] [ד] אין כל אומה ולשון שולטת בהן שנאמר חרות אל תיקרי חרות אלא חירות אמר רב מתנה מאי דכתיב [ס] וממדבר מתנה אם משים אדם עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו [ס] רבא בריה דרב יוסף בר חמא הוה ליה מלתא לרב יוסף בהדיה כי מטא מעלי יומא דכיפורי אמר איזיל ואפייסיה אזל אשכחיה לשמעיה דקא מזיג ליה כסא אמר ליה הב לי ואימזגיה אנא יהב ליה מזגיה כדטעמיה אמר [י] דמי האי מזיגא למזיגא דרבא בריה דרב יוסף בר חמא א"ל אנא הוא [י] א"ל [ס] לא תתיב אכרעיך עד דמפרשת לי הני קראי מאי דכתיב [ס] וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא א"ל אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תורה ניתנה לו במתנה וכיון שניתנה לו במתנה נחלו אל שנאמר וממתנה נחליאל וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במות ואם מגיס לבו הקדוש ברוך הוא משפילו שנאמר ומבמות הגיא ואם חוזר בו הקב"ה מגביהו שנאמר [ע] כל גיא ינשא אמר רב הונא מ"ד [פ] חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים [ג] אם אדם משים עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת ואיכא דאמרי שמסרחת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו ואם עושה כן הקדוש ברוך הוא עושה לו סעודה בעצמו שנאמר תכין בטובתך לעני אלהים. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מאי דכתיב [צ] נוצר תאנה יאכל פריה למה נמשלו דברי תורה כתאנה מה תאנה זו כל

רש"י

בטשה ביה. בעטה בו: תוריך חיי. שתאריך ימים: חטוף אכול. אם יש לך ממון להסנות עלמך אל תמתין עד למחר, שמא תמות ושוב אין לך הנאה: דעלמא דאזלינן מיניה גרסינן: כהלולא דמי. היום ישנו ולמחר איננו, דומה לחופה שהולכת מהר: אם יש לך. ממון: ואין למות התמהמה. עיכוב, כי פתאום האדם מת: חוק. מזון: מי יגיד לך. אם נשאר בידם, שמא יאבדוהו: הללו נוצצין. כלומר כשהן גדילין גדילה פרנסתן ועוסקן עמהן, ואיך לריך לדאוג עליהן: והללו נובלין. מתים, לשון והעלה נבל[ס]: יפה. לחולי זה וקשה לחולי זה, יפה ללב ורע לעינים: שתשמרם בבטנך. שהן שמורים בידך שאינן משתכחין ממך: יכונו יחד. שאתה סודרן ומוליאן בפה, ולא בגימגום ובלחישה: אימתי שמחה וכו' בזמן.[ד] שיודע לדרוש הלכות חג בחג[ל]. ד"א אימתי שמחה לאיש אימתי אדם שמח בתלמודו, בזמן שיש לו מענה כששואלין ממנו דבר הלכה: שארשת. ספירת שפתיו בל תמנע סלה, כשנתת בו דעת להוליא בשפתיו: זכה. אם יש לו מזל טוב: תאות לבו נתת לו. שבעוד שהוא מתאוה בא לו תאותו עד שלא ישאלנה: לא זכה. לריך (א) להתמקמק ולהלטער: כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף. אלמא לנלח לשון עולם הוא מדסמיך ליה, וכן עד עולם סלה אלמא סלה לשון לעולם משמע: שרף לצואר. שאינו מלומלם בדוחק סביב הצואר אלא רפוי בריות, כך הוא נעים ומרולה לבריות: ונראה ואינו נראה. כשמגביה צוארו נראה מתחת זקנו ורוב פעמים שסנטרו וזקנו מכסין אותו, כך אם תלמיד חכם אינו רודף לצאת ולבא בשוק אלא יושב ומחזר על תלמודו מתקיים בידו: שהכל דשין אותה. שאין בו גסות (ב): שהכל מתבשמין ממנו. שמלמד תורה לתלמידים: כאבן זו שאינה נמחת. מפני דריסת רגלי בני אדם, כך לחייו אינן נלאין מלחזור על תלמודו וללמד לאחרים: לא נשתכחה. חרות משמע חקוק ואינו נמחק לעולם, על ידי הלוחות היתה תורה חקוקה לישראל מהשתכח מהן עולמית: על הלוחות. בשביל הלוחות היו בני ישראל בני חורין: ממדבר מתנה. אם כמדבר הוא, תורה נתונה לו במתנה ולא ישכח: מילתא. כעס: אמר. רבא איזיל אפייסיה לרב יוסף: מזיג. במים: רב יוסף סגי נהור הוה[ק] ולא היה רואהו, והכיר בטעם היין שהוא מזגו, לפי שהיה מכיר רב יוסף במזגו של רבא מתחילה, שהיה בקי ליתן מים במדה: כל גיא ינשא. אף על גב דלאו גבי הני קראי כתיב, דרשי ליה דמי שבא לידי גיא שהושפל חוזר ומתנשא: שדורסת ואוכלת. מיד לאחר הריגתה, שאינו מקפיד על תענוגים אלא אוכל בשר בלא תבלין, וכן שאר עינוגין: שמסרחת. בטיט, היינו נמי שאינו הולך אחר גבהות לקנן במאכלו אם לא נתבשל כל צרכו. ל"א שדורסת ואוכלת לאחר הריגתה אוכלת מיד, כך תלמיד חכם מחזר על תלמודו מיד כשמקבלו מרבו. מסרחת מגבל עצמו על דברי תורה, ולשון זה נראה בעיני, לפי שמצינו בכל הש"ס [ל] שדרך תלמידי חכמים להקפיד על מאכלן דרך גדולה וכבוד ועל מלבושיהן, כדכתיב (משלי ח) ולמשנאי[ס] אהבו מות: לעני. לזה ששם עצמו כעני. ולישנא בתרא ששם עצמו כעני לחזור עליה: תאנה. אילן: כל

עין משפט נר מצוה

ג א מיי' פ"ג מהלכות ת"ת הלכה יב סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף כב:
ד ב מיי' שם הלכה ט:
ה ג מיי' וסמג שם טוש"ע שם סעיף כא:

רבינו חננאל

אמרה ליה כתיב ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה ברמ"ח אברים נשמרת בלב ואם לאו אינה נשמרת. **א"ל רב שמואל לרב יהודה שיננא** פתח פומך קרי ותני כי היכי דתוריך חיי שנאמר כי חיים הם למוצאיהם בפיו. **תנא תלמיד היה לר' אליעזר** שנתחייב שרפה למקום ואמרו (המקום) הניחו לו אדם גדול שימש. **כתיב נעים כי תשמרם בבטנך** אימתי דברי תורה נעימים בשעה שתשמרם בבטנך. כיצד בעת שיכונו יחדו על שפתיו. כתיב שמחה לאיש במענה פיו אימתי בעת שדבר בעתו מה טוב. ר' יצחק אמר מהכא כי קרוב אליך הדבר מאד בשעה שבפיך ובלבבך לעשותו. **תאות לבו נתתה לו** אם זכה ואם לא זכה ארשת שפתיו בל מנעת סלה. **תנא כל מקום שנאמר לנצח** כגון ולא לנצח אקצוף. סלה כגון אלהים יכוננה עד עולם סלה. ועד כגון ה' ימלוך לעולם ועד אין להם הפסק לעולם. **כתיב חיתך**

רב נסים גאון

רבא הויא ליה מילתא לרב יוסף בהדיה. תמצא פירוש הדברים שאירעו ביניהן בפרק הנודר מן הירק בנדרים (דף נה) (מר שמואל מר) [בר מר שמואל] פקיד דליתנון תליסר אלפי זוזי לרבא מן אללתא דנהר פניא שלחה רבא לקמיה דרב יוסף אללתא היכי מיקריא אמר רב יוסף ושוין בנודר מן התבואה שאינו אסור אלא בה' המינים אמר ליה אביי מי דמי (הכו אקלא) [תבואה לאו] משמע אלא ה' המינין אללתא כל מילי (דשמעא) [משמע] אהדרוה לקמיה (דר' אבא) [דרבא] אמר להון הדא לא איבעיא לי דאללתא כל מילי משמע הדא הוא דאיבעיא לי שכר בתים ושכר ספינות מאי מי אמרינן כיון דפחתן לאו אללתא היא או דלמא כיון דלא ידיע פחתיהו כי אללתא היא אמרוה קמיה דרב יוסף וכי מאחר דלא צריך לן אמאי שלח לן איקפד רב יוסף שמע רבא ואתא לקמיה ביומא דכיפורי:

הגהות וציונים

א] ס"א לרבי אליעזר **בן יעקב** (גליון) כ"ה בכת"י ובדפו"י (גם להלן בסמוך): **ב]** [צ"ל **אליעזר**] (גליון), וכ"ה בכת"י ודפו"ר: **ג]** תיבת "עצמו" ליתא בכת"י ובע"י ובהרבה דפו"י, ובאמת לשון שאינו נוח הוא, ובכמה דפו"ר הנוסח אם **משים אדם עצמו כאבן** זו וכו' (דק"ס): **ד]** בכת"י ובהרבה דפו"י ליתא כל הדיבור הזה והמהרש"ל (דפו"ר) הוסיפו, וכ"ה בכמה דפו"ר ושם הסדר כהונן בהיפוך **אימתי שמחה לאיש.** אימתי אדם שמח בתלמודו בזמן שיש לו מענה וכו' דבר הלכה. **ד"א אימתי שמחה וכו'.** בזמן שיודע לדרוש הלכות חג בחג (וכ"ה ברש"י שבע"י), וקאי על ב' הלישנות שבגמ', ועיין רש"ש שצ"ל בגמ' **דבר אחר** במקום "לישנא אחרינא" (דק"ס): **ס]** צ"ל **כל משנאי** (גליון):

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ברכות לו ע"א וש"נ ועי' בחגיגה טו ע"ב מ"ש שם על לידו פירוש על שיננא] ועי' מהרש"א, **ב)** כל זה עד טובלין מס' בן סירא, **ג)** סוטה מו:, **ד)** [ע"ז דף ה. ע"ש], **ה)** נדרים דף נה. ע"ש, **ו)** [עי' תוס' שבת עז. ד"ה דאמר], **ז)** [קידושין לו: וש"נ], **ח)** [עמ"ש תוס' נזיר כד: ד"ה אמר וכו' פי' דקן מילתא], **ט)** ירמיה ח יג, **י)** עי' סנהדרין קא., **כ)** פסחים קטז:, **ל)** [שבת קיד.].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לא זכה לריך (להתמקמק) תז"מ ונ"ב ק"א להתמהמה [וכ"ה בע"י]: **(ב)** ד"ה שהכל דשין וכו' גסות הרוח הס"ד:

גליון הש"ס

גמ' **א"ל רב לרב המנונא.** עיין לקמן דף סג ע"א תד"ה רב המנונא: שם **חש בראשו יעסוק בתורה.** עי' תורת חיים שבועות דף טו ע"ב ד"ה אסור להתרפאות:

משנת ראשונים

[נדפס בסוף המסכת]

תורה אור השלם

א) כִּי לֹא כֵן בֵּיתִי עִם אֵל כִּי בְרִית עוֹלָם שָׂם לִי עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה כִּי כָל יִשְׁעִי וְכָל חֵפֶץ כִּי לֹא יַצְמִיחַ: [שמואל ב' כג, ה]

ב) כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא: [משלי ד, כב]

ג) כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶךָ: [משלי א, ט]

ד) רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶּךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ: [משלי ג, ח]

ה) כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ יִכֹּנוּ יַחְדָּו עַל שְׂפָתֶיךָ: [משלי כב, יח]

ו) שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב: [משלי טו, כג]

ז) כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ: [דברים ל, יד]

ח) תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לּוֹ וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶּלָה: [תהלים כא, ג]

ט) כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְּצוֹף כִּי רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי: [ישעיה נז, טז]

י) כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר יְיָ צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד עוֹלָם סֶלָה: [תהלים מח, ט]

כ) יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: [שמות טו, יח]

ל) לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר: [שיר השירים ה, יג]

מ) וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת לֻחֹת אֶבֶן כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים: [שמות לא, יח]

נ) וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל הַלֻּחֹת: [שמות לב, טז]

ס) בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה: וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת: וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: [במדבר כא, יח-כ]

ע) כָּל גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה: [ישעיה מ, ד]

פ) חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ בָהּ תָּכִין בְּטוֹבָתְךָ לֶעָנִי אֱלֹהִים: [תהלים סח, יא]

צ) נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ וְשֹׁמֵר אֲדֹנָיו יְכֻבָּד: [משלי כז, יח]

עין משפט
נר מצוה

ו א מיי׳ פ״ד מהלכות ת״ת הלכה ד טוש״ע י״ד סי׳ רמו סעיף י׳:
ז ב מיי׳ פ״ד מהלכות ת״ת הלכה ה טוש״ע י״ד סי׳ רמב סעיף יז:
ח ג טוש״ע א״ח סי׳ קנה סעיף א:

כל זמן שממשמש בה מוצא בה תאנים. שאין מתבשלין בבת אחת אלא היום מעט ולמחר מעט, וכל שעה ראוי לאכול מהן: שמעלת חן על לומדיה. שהכל מנשאין אותו ותורתו נותנת לו חן: באהבתה תשגה תמיד. בשביל אהבתה תעשה עצמך שוגה ופתי, להניח עסקיך ולרוץ לדבר הלכה: לא יחרוך. לא יחיה ולא יאריך: צייד רמאי. שמרבה בגירסא ואינו מחזר עליה: ורב ששת אמר. אין זה רמאי אלא שוטה, והקובץ על יד הוא הרמאי וערום בדבר והוא יחרוך כלומר יתקיים בידו, כצייד הרמאי שמשבר גף ראשון ראשון כשהוא לוכדו שלא יברח הוא חורך עופות ואוכלן, וקרא אתמוהי מתמה, לא יחרוך לא יצלה ויאכל: אנא עבדתה וקיימתיה. לקבוץ על יד, וחזרתי עליה עד שהחזקתי בה, ואח״כ חזרתי ושמעתי אחרת: כיצד סדר המשנה. כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה: נכנס אהרן. וישב לפני משה כדכתיב (ישעיה ל) והיו עיניך רואות את מוריך, וכן כולם בשעת שמועתן (ב) כולן יושבין לפניו: ישב לשמאל משה. דתניא (מ) המהלך לימין רבו הרי זה בור, וכ״ש יושב בזמן שאין שני לישב בשמאל: ושנה להן פירקן. אותו פרק עצמו ששנה לאהרן: אהרן לימין משה חוזר. אחרי ששמעו בניו ויש שני לישב בשמאל משה, כבוד הוא לאהרן ולמשה להיות אהרן שהוא גדול בא ויושב בימין: ומה אהרן ששמע ממשה כו׳. ומסתייעא מילתא להתקיים בלבו להבין מהר אפ״ה שמע ד׳ פעמים: להראות לו פנים. ללמדו לתת טעם בדבריו בכל אשר יוכל, ולא יאמר כך שמעתי הבן אתה הטעם מעצמך, ותבירו בפרק ראשון (דף יג:) שהיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים: אשר תשים לפניהם. ולא כתיב אשר תלמדם, צריך אתה לסדר ולשום לפניהם טעם המיישב תלמודם: וליעיילו כולן (ג) ברישא ולילפו ממשה. ד׳ זימנין: וליעיילו בניו ולילפו מאהרן. ד׳ זימנין, וכן כולן: משום טרחא דאהרן. דמתחילה דיחיד הוה לא סגי דלאו לשמאל יתיב, וכי הדור עיילו איך איכא טרחא לאוקומיה ולאהדוריה לימין (ד): ד׳ מאה זמני. כל פירקא מקמי דליגמר: בעיוה. לר׳ פרידא למלתא דמצוה (ה): נפק בת קול ואמר. לר׳ פרידא: סימנין. סימני השמועות זו אחר זו וסימני חכמים כדרך שיש בהש״ס, (ו) ותסיס[ס] גירסא דסמניה בפיהם: עשו מועד לתורה. קבעו עתים (ז) לתלמידיכם שידעו עת לבא ולשנות: והיינו

תנו לו זו וזו. והא דאמר בפרק בתרא דמגילה (דף כז:) שאלו תלמידיו את ר׳ פרידא במה הארכת ימים אמר להן מעולם לא קדמני אדם לבית המדרש הא והא גרמא לו אי נמי באותה שעה לא ידע שאמר ליה הקב״ה תנו לו זו וזו עד לאחר שחי ארבע מאות שנה:

*) אם היה בית אחד יוצא כמין פגום. נראה דפגום אחד נמי רואין כאילו היה פגום אחר כנגדו ומותחין חוט עליהן ולא שימתחו חוט באלכסון מן הפגום עד ראש הא׳ של העיר דהא רחבה מן הצד האחד רואין אותה כאילו שוה ועגולה כאילו היתה מרובעת והשתא פריך שפיר השתא פגום אחד כו׳:

*) שייך לדף נה ע״א עיר

כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם. א״ר שמואל בר נחמני מאי דכתיב [א] אילת אהבים ויעלת חן וגו׳ למה נמשלו דברי תורה לאילת לומר לך [א] מה אילה רחמה צר וחביבה על בועלה כל שעה ושעה כשעה ראשונה אף דברי תורה חביבין על לומדיהן כל שעה ושעה כשעה ראשונה ויעלת חן שמעלת חן על לומדיה [א] דדיה ירווך בכל עת למה נמשלו דברי תורה לדד מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם [א] באהבתה תשגה תמיד כגון רבי אלעזר בן פדת אמרו עליו על רבי אלעזר שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי (תניא[ב]) א״ר יצחק בן אלעזר פעם אחת בא אדם ליטלו ומצא בו שרף. תנא דבי רב ענן מאי דכתיב [ב] רוכבי אתונות צחורות יושבי על מדין [והולכי על דרך שיחו] רוכבי אתונות אלו תלמידי חכמים שמהלכין מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד (בו) תורה צחורות שעושין אותה כצהרים יושבי על מדין שדנין דין אמת [ב] לאמיתו והולכי אלו בעלי מקרא על הדרך אלו בעלי משנה שיחו אלו בעלי תלמוד שכל שיחתן דברי תורה. [ג] אמר רב שיזבי משום רבי אלעזר בן עזריה מאי דכתיב [ג] לא יחרוך רמיה צידו לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי רב ששת אמר צייד הרמאי יחרוך כי אתא רב דימי אמר משל לצייד שצד צפרים אם ראשון ראשון משבר כנפיו משתמר ואם לאו אין משתמר אמר רבה[ג] אמר רב סחורה אמר רב הונא [ד] מאי דכתיב [ד] הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות מתמעט ואם לאו קובץ על יד ירבה אמר רבה[ג] ידעי רבנן להא מלתא ועברי עלה אמר רב נחמן בר יצחק אנא עבדתה[ד] ואיקיים בידאי: ת״ר כיצד סדר משנה משה למד מפי הגבורה נכנס אהרן ושנה לו משה פירקו נסתלק אהרן וישב לשמאל משה נכנסו בניו ושנה להן משה פירקן נסתלקו בניו אלעזר ישב לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן רבי יהודה אומר לעולם אהרן לימין משה חוזר נכנסו זקנים ושנה להן משה פירקן נסתלקו זקנים נכנסו כל העם ושנה להן משה פירקן נמצאו ביד אהרן ארבעה ביד בניו שלשה וביד הזקנים שנים וביד כל העם אחד נסתלק משה ושנה להן אהרן פירקו נסתלק אהרן שנו להן בניו פירקן נסתלקו בניו שנו להן זקנים פירקן נמצא ביד הכל ארבעה מכאן א״ר אליעזר חייב אדם לשנות לתלמידו ארבעה פעמים וקל וחומר ומה אהרן שלמד מפי משה ומשה מפי הגבורה כך הדיוט מפי הדיוט על אחת כמה וכמה ר״ע אומר [א] מניין שחייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמדנו שנאמר [ה] ולמדה את בני ישראל ומניין עד שתהא סדורה בפיהם שנאמר שימה בפיהם ומניין שחייב להראות לו פנים שנאמר [ו] ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם [ס] (א) וליגמרו כולהו ממשה כדי לחלוק כבוד לאהרן ובניו וכבוד לזקנים וניעול אהרן וניגמר ממשה וליעיילו בניו וליגמרו מאהרן וליעיילו זקנים ולילפו מבניו וליזלו וליגמרינהו לכולהו ישראל כיון דמשה מפי הגבורה גמר מסתייעא מלתיה. אמר מר רבי יהודה אומר לעולם אהרן לימין משה חוזר כמאן אזלא הא [ס] דתניא [ב] שלשה שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע וגדול בימינו וקטן בשמאלו לימא רבי יהודה היא ולא רבנן אפילו תימא רבנן משום טירחא דאהרן. רבי פרידא הוה ליה ההוא תלמידא דהוה תני ליה ארבע מאה זימני וגמר יומא חד בעיוה למלתא דמצוה תנא ליה ולא גמר א״ל האידנא מאי שנא א״ל מההיא שעתא דא״ל למר איכא מילתא דמצוה אסחאי לדעתאי וכל שעתא אמינא השתא קאי מר השתא קאי מר א״ל הב דעתיך ואתני ליך הדר תנא ליה ד׳ מאה זימני [אחריני] נפקא בת קלא וא״ל ניחא ליך דליספו[ו] לך ד׳ מאה שני או דתיזכו את ודרך לעלמא דאתי אמר דניזכו אנא ודריי לעלמא דאתי אמר להן הקב״ה תנו לו זו וזו. אמר רב חסדא [ו] אין תורה נקנית אלא בסימנין שנאמר [ה] שימה בפיהם אל תקרי שימה אלא סימנה שמעה רב תחליפא ממערבא אזל אמרה קמיה דר׳ אבהו אמר אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה [ז] הציבי לך ציונים שימי לך וגו׳ עשו ציונים לתורה ומאי משמע דהאי ציון לישנא דסימנא הוא דכתיב [ח] וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון ר׳ אליעזר[ז] אמר מהכא [ט] אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא [ג] עשה מודעים לתורה רבא אמר עשה מועדים לתורה והיינו

רבינו חננאל

ישבו בה וגו׳ אם משים אדם את עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת ואמרי שמסרחת ואוכלת ישבו כלומר תלמודו מתקיים בידו וכיון שתלמודו מתקיים בידו הקב״ה מכין סעודתו שנא׳ תכין בטובתך לעני אלהים: נוצר תאנה יאכל פריה. מה תאנה כ״ז שממשמש בה מוצא בה תאנים טובות אף ד״ת כו׳. כיוצא בו א״ר יוחנן אילת אהבים ויעלת חן וגו׳ באהבתה תשגה תמיד כגון ר׳ אלעזר בן פדת שהיה עוסק בתורה בשוק התחתון של צפורי וסדינו מוטל בשוק העליון כלומר היתה דעתו בתורה ושכח סדינו בשוק. תנא בא אדם ליטלו מצא בו נחש שרף: רוכבי אתונות צחורות אלו ת״ח שעוסקים בתורה ומבררין כצהרים. יושבי על מדין שיושבים ודנין דין אמת לאמתו והולכי אלו בעלי מקרא. דרך אלו בעלי משנה. שיחו שכל שיחתן ד״ת. כתיב לא יחרוך רמיה צידו. כלומר אם לא יחרוך כנפי העוף רמיה צידו (כלומר אם יחרוך כנפי העוף רמיה צידו) יעיפר ממנו כך גם ד״ת אם לא יחזיק בהם בטוב יעיפר מידו לא יחיה ולא יאריך ימים. כיוצא בו הון מהבל ימעט אם משים אדם תורתו חבילות חבילות ימעט ואם קובץ על יד ומחזיקם ירבה. א׳ רבא הא מלתא גמירי לה רבנן ועברי עלה: ת״ר כיצד סדר המשנה משה רבינו למד מפי הגבורה. בא אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לו משמאל משה. נכנסו בני אהרן שנה להן פרקו. נסתלקו אלעזר ישב לימין משה. איתמר ישב לשמאל אהרן. ר׳ יהודה א׳ אהרן לימין משה הוה חוזר [א] נכנסו כל העם שנה להן פרקן נמצא ביד אהרן ארבע. מיכן א״ר אלעזר בן עזריה חייב אדם לשנות לתלמידו ד׳ פעמים ק״ו ומה אהרן שלמד מפי משה ומשה למד מפי הגבורה [למד] ד׳ פעמים הלומד מהדיוט עאכו״כ. ר״ע אומר חייב אדם לשנות לתלמידו עד שילמד שנא׳ ולמדה את בני ישראל ומניין שחייב לסדרה בפיו שנא׳ שימה בפיהם. ומניין שחייב להראות לו פנים כדי לבא בלבו שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. אין תורה נקנית אלא בסימנים שנאמר שימה בפיהם. סמנה בסימנין. כיוצא בו הציבי לך ציונים עשו ציונים לתורה. ר׳ אלעזר אומר ומודע לבינה תקרא עשה מיודעין לתורה. רבא אמר עשה (מודיעין) [מועדין] לתורה. ר׳ פרידא היה מתני ת׳ זימני לתלמידיה כו׳. תניא כשמהלכין בדרך באמצע מהלך הרב והגדול מימינו והקטן משמאלו וכן מצינו במלאכים שבאו אל אאע״ה מיכאל באמצע גבריאל מימינו ורפאל משמאלו.
כתיב

מסורת הש״ס
עם הוספות

א) [יומא כט.], ב) [עי׳ תוס׳ שבת י. ד״ה דין], ג) ע״ז יט. ע״ש, ד) [שם. ע״ש], ה) יומא לז. מס׳ ד״א פ״ג, ו) [עי׳ שבת קד. סימנין עשה בתורה], ז) עי׳ לעיל יג:, ח) [חולין לא.].

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ אשר תשים לפניהם וליעיילו כולן ולילפו כולהו ממשה: (ב) רש״י ד״ה נכנס אהרן וכו׳ בשעת שמיעתן היו יושבין: (ג) ד״ה וליעיילו כולן. מרישא וישנה לכולן ארבע פעמים הס״ד ואח״כ מ״ה וליעול אהרן ולילף ממשה ד׳ זמנין וליעיילו בניו כצ״ל והכל ד״א[ס]: (ד) ד״ה משום טרחא וכו׳ לימין משה הס״ד: (ה) ד״ה בעיוה וכו׳ למצוה בשוקא הס״ד: (ו) ד״ה סימנין וכו׳ שיש בהש״ס הס״ד ואחר כך מ״ה שימה גירסא וסימניה בפיהם: (ז) ד״ה עשו וכו׳ עתים לתורה לתלמידיכם:

תורה אור השלם

א) אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךָ בְכָל עֵת בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָמִיד: [משלי ה, יט]
ב) רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל מִדִּין וְהֹלְכֵי עַל דֶּרֶךְ שִׂיחוּ: [שופטים ה, י]
ג) לֹא יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ וְהוֹן אָדָם יָקָר חָרוּץ: [משלי יב, כז]
ד) הוֹן מֵהֶבֶל יִמְעָט וְקֹבֵץ עַל יָד יַרְבֶּה: [משלי יג, יא]
ה) וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: [דברים לא, יט]
ו) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: [שמות כא, א]
ז) הַצִּיבִי לָךְ צִיֻּנִים שִׂמִי לָךְ תַּמְרוּרִים שִׁתִי לִבֵּךְ לַמְסִלָּה דֶּרֶךְ הָלָכְתְּ שׁוּבִי בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל שֻׁבִי אֶל עָרַיִךְ אֵלֶּה: [ירמיה לא, כ]
ח) וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: [יחזקאל לט, טו]
ט) אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ וּמֹדָע לַבִּינָה תִקְרָא: [משלי ז, ד]

הגהות וציונים

א] [ליתא בילקוט וכן מוכרח] (גליון), דהא אמוראים היו הוא ור׳ אלעזר (דק״ס): ב] [צ״ל רבא] (גליון) כ״ה בכת״י ודפו״ר וכ״ה נכון עי׳ תוס׳ בע״ז שם (דק״ס): ג] [צ״ל רבא] (גליון), דרבה לא הוה אמר מילתיה אמימריה דרבא, וכ״ה כהוגן בכת״י ובדפו״ר (דק״ס): ד] [צ״ל עבידתה, עי׳ תוס׳ ע״ז יט ע״א ד״ה אנא] (גליון): ה] עי׳ בע״י ותמצא שם גירסות שונות בזה הענין (גליון): ו] [צ״ל דליפסוק] (גליון). ובכת״י [וכעי״ז בדפו״ר ובע״י] הנוסח דליתוספו על חייך: ז] [צ״ל אלעזר] (גליון): ח] [צ״ל ומשים] (גליון) ע״פ מהרש״ל (עי״ש הנוסח ״ומשים גירסה וסמנה בפיהם״) ועי׳ הג׳ הב״ח: ט] כ״ה ברש״י שבע״י [עי״ש], וכעי״ז בדפו״ר:

חשק שלמה על רבינו חננאל א) נראה דחסר מדברי רבינו נכנסו זקנים ושנה להם משה פרקן וכו׳.

משנת ראשונים

מאי דכתיב רכבי אתנות צחרות. לבנות כמו וצמר צחר ר״ל הסוחרים ורוכבי האתונות חשובות וטובות שלא היו יכולין ללכת מפני האויב עתה שיחו וזמרו לאלהים ית׳ וכן יושבי על מדין והוא שם מקום הנזכר בספר יהושע מדין וסככה או הוא שם לדרך ידוע אצלם היו יראים ללכת באותו הדרך מפני האויב ועתה שלכו בבטחה שיחו וזמרו לש״י. [רד״ק, שופטים ה י] שדנין דין אמת לאמיתו. נראה דמשום הכי נקט אמת, לאשמועינן דבדין מרומה צריך לחקור העדים בטוב עד שיתבאר האמת ואז ידונו אותו לאמתו. [תוספות, מגילה טו:] ומנין עד שתהא סדורה בפיהם שנאמר שימה בפיהם. הרב שלומד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם וירגז אלא שונה וחוזר הדבר אפי׳ כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה וכן לא יאמר התלמיד הבנתי והוא לא הבין אלא שואל וחוזר ושואל כמה פעמים ואם כעס עליו רבו ורגז יאמר לו ר׳ תורה היא וללמוד אני צריך ודעתי קצרה. [טור יורה דעה סימן רמו] רבי פרידא הוה ליה ההוא תלמידא. טוב שיחזור ההלכה עם אותם שאינם יודעים כל כך כמותו כדי שלא ילכו בטלים משיחזור עם חביריו הדומים לו כמו שאמרו חכמים המלמד עם הארץ תורה מבטל גזירות ורבי פרידא שהיה אומר ארבע מאות פעמים ההלכה לתלמיד אחד כי זה דומה למת מצוה שאין לו עוסקים לחזור עמו. [ספר חסידים סימן תתקמו] וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון. העוברים שיעברו בארץ כשיראו אפילו עצם אדם יבנו אצלו ציון מאבנים עד שיעברו עליו אנשי תמיד המקברים כי אולי בין כך ובין כך עד שיעברו המקברים יכוסה העצם בעפר או בשום דבר ולא יראו אותו וכשראו הציון ידעו כי שם עצם אדם ויקחוהו משם. [רד״ק, יחזקאל לט טו]

דִּבְרֵי תוֹרָה חֲבִיבִין עַל לוֹמְדֵיהֶן כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה כְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה - באותה חביבות והתרגשות, כפי שבדרך כלל מתרגשים מדברים חדשים שעדיין לא הורגלו אליהם, בשונה מהנאות העולם, שלאחר שמתרגלים אליהן, שוב לא מתרגשים מהן, ולפעמים מואסים בהן (מהרש"א).

שֶׁמַּעֲלַת חֵן עַל לוֹמְדֶיהָ, שהכל מכבדים אותם והתורה נותנת להם חן (רש"י), למרות שלפי טבעם של לומדי התורה, מחמת טרדתם בלימודם, היו עלולים להיות מחוסרי חן, מאחר שאין מקפידים במאכלם ובמלבושם (מהרש"א).

מָה דַּד זֶה כָּל זְמַן שֶׁהַתִּינוֹק מְמַשְׁמֵשׁ בּוֹ מוֹצֵא בּוֹ חָלָב, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה וְכוּ', שכשם שהתינוק מוצץ חלב מתוך בשר, כך ניתן ללמוד דברי תורה מענין אחד לענין אחר לחלוטין, וכגון להתיר עגונה ע"פ הלכות סוכה, וגם מדינים שלכאורה לא נצרכים ולא נוהגים כיום ניתן להוציא הלכה למעשה, כידוע להוגי התורה (רוח חיים אבות ה, כב).

כָּל זְמַן שֶׁאָדָם הוֹגֶה בָּהֶן מוֹצֵא בָּהֶן טַעַם, שההוגה בתורה, מוצא בה תמיד חידושי טעמים, וכמו שאמרו על רבי אליעזר בן הורקנוס, שדרש במעשה מרכבה דברים שלא שמעתם אוזן אדם מעולם, ודבר זה מיוחד בחכמת התורה, שאילו בשאר ענייני העולם, מה שהיה בששת ימי בראשית הוא שיהיה לעולמים (רש"י קהלת א, ט). ובחינת 'חידושי תורה', שלימודו מתברר ומתחוור עוד ועוד, כל זמן שמשמש בהם וחוזר עליהם עוד ועוד [ולא כטעות הסבורים שחידושי תורה היינו להמציא קושיה חדשה ממקום למקום, או לתרץ קושיה שנשארו עליה אחרונים בצריך עיון, שענין זה אינו אלא רק סעיף אחד מכישרון הלימוד, ואינו עיקר הצלחת התורה] (חיי עולם [לבעל הקהלות יעקב] ב, יא, ע"פ תלמיד הגר"ח מוולוז'ין).

שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָהּ כְּצָהֳרַיִם, שכיון שהם 'רוכבי אתונות' המהלכים מעיר לעיר ולמדים תורה מכמה חכמים שדרך לימודם חלוק זה מזה, מתחדדים ביותר ושמועותיהם מבהיקים כצהרים (מהרש"א).

יֹשְׁבֵי עַל מִדִּין שֶׁדָּנִין דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ - ש'ישיבה' מורה על חקירת הדבר בסבלנות ובעיון, עד שיצא הדין לאמתו (מהרש"א).

שִׂיחוּ אֵלּוּ בַּעֲלֵי תַּלְמוּד שֶׁכָּל שִׂיחָתָן דִּבְרֵי תוֹרָה, שאפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים מתובלת בדברי תורה וצריכה לימוד (מהרש"א).

לֹא יִחְיֶה וְלֹא יַאֲרִיךְ יָמִים צַיָּד הָרַמַּאי, שגורס הרבה תורה, בלי לחזור עליה (רש"י), ומרמה בכך אנשים, שכביכול הוא חכם גדול, וסופו לשכח את תלמודו, ולא יאריך ימים, לאחר שלא יזכה לסגולת התורה הנותנת חיים ללומדיה, כנאמר 'כי היא חייך ואורך ימיך' (רש"י ע"ז יט, א).

יָדְעֵי רַבָּנַן לְהָא מִלְּתָא וְעָבְרֵי עֲלָהּ, שלדעתם בתחילת הלימוד יש ללמוד בצורה מהירה בשביל לקבל את ההיקף של הדברים, ואחר כך יש לחזור ולהעמיק בלימוד, וכמו שמצינו במקומות אחרים בש"ס (מהרש"א ע"ז יט, א).

נִכְנַס אַהֲרֹן וישב לפני משה (רש"י), שעיון בדברי תורה חמורים, נעשה בישיבה ולא בעמידה [בשונה מדברי תורה קלים, שהיו נלמדים בעמידה, עד לימות רבן גמליאל] (טורי אבן מגילה כא, א, ע"פ גמ' שם). ויש שכתבו, שבלימודו הראשון לפני משה, היה אהרן עומד, ורק לאחר ששנה פרקו נסתלק וישב, לפי שגם קודם שמת רבן גמליאל, לא היו עומדים אלא התלמידים הלומדים לפני רבם (פרשת דרכים טו, בדעת הרמב"ם). ■ להלכה, הרב והתלמידים יושבים בעת הלימוד [לאחר שירדה חולשה לעולם] (ע"פ גמ' מגילה שם ושו"ע יו"ד רמו, ט, וראה שם פרטים נוספים).

וְשָׁנָה לוֹ מֹשֶׁה פִּרְקוֹ וְכוּ', ויהושע שלא מש מתוך האהל נוכח בכל ארבעת הפעמים שמסר משה את התורה, וזה שנאמר על יהושע (אבות א, א) שקיבל את התורה ממשה [ואותם זקנים שמסר להם יהושע את התורה, אינם שבעים הזקנים המוזכרים בסוגיתנו, שלמדו מפי משה ואהרן, אלא זקנים אחרים שהיו בימיו של יהושע] (מאירי אבות שם).

נִמְצָא בְּיַד הַכֹּל אַרְבָּעָה, וגם משה רבינו בעצמו למד ארבע פעמים מפי השכינה (מהרש"א בשם מדרש), ולימוד זה של ארבע פעמים נצרך כדי להבין את הדברים לאשורם, ואינו כחזרה הנצרכת לזכרון הדברים, ומאחר שהדברים נקבעו בחז"ל, ודאי שמי שאינו עושה כן, תלמודו מעורפל וקשה עליו כברזל, שמשנתו אינה סדורה לו (חיי עולם [לבעל הקהלות יעקב] ב, יא). מאידך, יש שכתבו שענין ארבע פעמים משום חזרה, ודוקא בימיהם שלא היו ספרים בידם, והוזהרו שלא לשכוח את לימודם (הגהות יעב"ץ).

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁחַיָּב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידוֹ עַד שֶׁיִּלְמְדֶנּוּ, שנחלק על רבי אליעזר, ולדעתו ארבע פעמים לא יספיקו, שאינו דומה לימודו של תלמיד רגיל ללימודו של אהרן מפי משה ששמע מהגבורה (מהרש"א). ויש מפרשים, שלא נחלקו רבי עקיבא ורבי אליעזר, אלא לדעת הכל צריך הרב ללמד עד שהתלמיד יבין את הדברים לאשורם, ולא פחות מארבע פעמים. ■ להלכה, הרב שלא הבינו התלמידים את דבריו, לא יכעס עליהם, אלא יחזור וישנה להם כמה פעמים, עד שיבינו עומק ההלכה (שו"ע יו"ד רמו, י).

וּמִנַּיִן שֶׁחַיָּב לְהַרְאוֹת לוֹ פָּנִים - ללמדו את טעמי ההלכות (רש"י). ויש מפרשים, שחייב הרב שהתלמיד יראה את פניו כפשוטו בעת לימודו ממנו, כמו שמצינו שאהרן היה לפני משה בלימודו, וכמו שאמרו בגמ' (הוריות יב, א) שיש לראות את פני הרב בלימוד, שנאמר 'והיו עיניך רואות את מוריך' (שפת אמת), שהבעת פני הרב בהגדת השיעור מסייעת לתלמידים להבין את דבריו על מתכונתם (מהרש"א הוריות שם). ■ להלכה, ישבו התלמידים סביב רבם בעיגול, כדי שיהיו כולם רואים ושומעים את דבריו (שו"ע יו"ד רמו, ט).

רַבִּי פְּרֵידָא הֲוָה לֵיהּ הַהוּא תַּלְמִידָא וְכוּ'. שהוצרך רב פרידא לבטל מלימודו עבור התלמיד שלא היה מי שיוכל להשתדל עמו בלימודו, והיה נחשב כמת מצוה לענין זה (ספר חסידים תתקמו). וממעשה זה למדנו שכל תלמיד חכם מחוייב להקדיש קצת זמן ללמד אחרים, אף שמתבטל בכך מתורת עצמו, ושיעורו כעין 'מעשר' היינו עשירית מזמני לימודו, ואפשר שיכול להוסיף עד חומש (אגרות משה אה"ע ד, כו, וראה בהקדמת ספר שערי יושר שכתב שמה שזכה למשוך לב שומעי לקחו הוא בסגולת 'עשר תעשר', שמאז ומעולם היו עתותיו מעושרות לתת מהן לתלמידים).

אַרְבַּע מְאָה זִמְנֵי. חזרה של ארבע מאות פעמים על הלימוד היא כנגד המעלה שיש בחזרה ארבע פעמים על הלימוד, וכנגד מעלה נוספת שיש בחזרה מאה פעמים על הלימוד [הרמוזה במאמר חז"ל שאינו דומה שונה פרקו 'מאה פעמים' וכו', הרי יש שלימות מסוימת בלימוד מאה פעמים], ויחד עולה לחשבון ארבע מאות (מהרש"א).

■ המשך במילואים עמ' 124 ■

תָּנוּ רַבָּנָן כֵּיצַד מְעַבְּרִין וְכוּ'. הקדמה. הקונה שביתה בתוך העיר, מודדים לו אלפיים אמה מקצה העיר, ופעמים שמקילים להחשיב מקומות פנויים מבתים בתוך העיר כאילו הם מלאים בבתים, ומדידת התחום היא רק מהם והלאה. סוגיתנו עוסקת בפרטי חישובים אלו, בחלוקה לארבעה נושאים עיקריים:

[א] צורת העיר - מידות התחום נמדדים תמיד בריבוע בעל ארבע זויות ישרות [של מרובע או מלבן], ולא בעיגול או משולש וכדומה, ולכן צריך לידע כיצד מחשבים עיר שאינה בנויה בצורת ריבוע בעל ארבע זויות ישרות. כמו כן, תחום אלפיים אמה נמדד בריבוע, ונמצא שיש כמו שתי מסגרות מרובעות זו מחוץ לזו, שבתחילה מחשבים את העיר כמסגרת מרובעת, ואחר כך כמו מניחים מסגרת גדולה יותר במרחק אלפיים אמה מהמסגרת הראשונה [וראה להלן (נו, ב) שבזויות שבין הריבועים של האלפיים אמה באלכסון, יש יותר מאלפיים אמה].

[ב] התאמת ריבוע התחום ל'ריבוע העולם' - כאשר מניחים ריבוע כלשהו על הקרקע באיזשהו מקום בעולם, צריך לידע האם הוא עומד ישר בהתאם לארבע רוחות העולם [מזרח מערב צפון דרום]. הכיוונים המדוייקים נקבעים לפי סדר הכוכבים הקבועים במסילותם, או לפי הילוך החמה ברקיע, כפי שתבאר הגמ' (להלן נו, א). ודנה הגמ' בסוגי', אם ריבוע העיר לענין תחומין, צריך להיות מכוון כנגד ריבוע העולם.

[ג] צירוף בתים לעיר - במדידת תחום העיר, צריכים לקבוע תחילה היכן מסתיימת העיר, שלפעמים יש בפאתי העיר מבנים שיש לדון האם מחשבים אותם כחלק מהעיר.

[ד] זְרוֹעוֹת העיר - עיר שאינה בנויה בצורה מלוכדת, אלא כמין זרועות שלוחות לכאן ולכאן, כגון עיר העשויה בצורת קשת או עיר העשויה בצורת האות ך [-כמין גאם], לפעמים מקילים לחשב את העיר כאילו היא ריבוע שלם.

[ציורים לנדונים אלו, ראה להלן (עמ' 151 ואילך)].

עֲגֻלָּה עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת. ■ וכך נפסק להלכה, שעיר עגולה מחשבים את תחומה כאילו היא מרובעת [לריבוע העולם], וכן עיר העשויה בצורת משולש, שיש לה שלש צלעות, מחשבים את תחומה כאילו היא מרובעת, ומגדילים את שטח הריבוע כפי הגודל של הצד הארוך. וכן עיר העשויה בצורות אחרות שיש לה שש או שמונה זויות, מחשבים את תחומה כאילו היא מרובעת, על ידי שמושכים חוט בריבוע כנגד הזויות היותר ארוכות של העיר (שו"ע או"ח שצח, ב, ומשנ"ב שם).

הָיְתָה רְחָבָה מִצַּד אֶחָד וּקְצָרָה מִצַּד אַחֵר. ■ וכך נפסק להלכה, שעיר שיש לה ארבע צלעות שאינן ישרות, רואים אותה כאילו כולה רחבה (שו"ע או"ח שצח, ד).

אֲרוּכָּה כְּמוֹת שֶׁהִיא וְכוּ'. ■ וכך נפסק להלכה, שעיר העשויה בצורת מלבן, מחשבים אותה כמות שהיא, ואין מוסיפים על מידותיה לעשותה ריבוע שרוחבו כמידת אורכו (שו"ע או"ח שצח, א).

מַהוּ דְּתֵימָא לִירַבְּעָא בְּרִיבּוּעַ עוֹלָם, קָא מַשְׁמַע לָן, שכיון שיש לעיר ריבוע, אין משנים את הריבוע להתאימו לריבוע העולם, שדוקא עיר עגולה שהוזקקנו לרבע אותה, מרבעים אותה לפי ריבוע העולם (מאירי). וכמו כן, עיר שאחד מצדדיה בנוי בקו ישר, מרבעים אותה לפי אותו קו ישר, ולא לפי ריבוע העולם (כן משמע מהרשב"א דלהלן בסמוך; חזו"א או"ח קי, כו, וראה שם שיתכנו צורות שונות של ערים שיש לדון על אופן הריבוע, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שצח הע' 18 ו-25), ואפילו בעיר העשויה כקשת, לאחר שמותחים קו ישר בין שני ראשי הקשת, מרבעים את העיר לפי אותו הקו, ולא לפי ריבוע העולם (רשב"א). ■ להלכה, עיר העשויה בצורת ריבוע או מלבן, אף שהריבוע שלה אינו ישר לארבעת כיווני העולם, מחשבים אותה כמות שהיא (שו"ע שם, א).

לֹא צְרִיכָא מִשְׁתֵּי רוּחוֹת - כגון שיוצא בית לרוח צפון ובית לרוח דרום, שמרחיבים את העיר לצפון ולדרום (רש"י), ופשוט, שהוא הדין כאשר יש ארבעה בתים, בית אחד מכל רוח, שמרחיבים את העיר לכל ארבעת הרוחות (מאירי).

כְּמִין גָּאם - שצורת העיר בנויה כעין האות ך, ורואים את כל החלל הפנוי שבאמצע כאילו הוא מלא בצורת ריבוע (רש"י), שמותחים קו ישר מכאן וקו ישר מכאן [בצורת ך הפוכה כזו - L] (רשב"א), ונמצא שיש לה מסגרת שלימה של ריבוע מלא כדוגמת האות ם (ריטב"א. וראה ברשב"א ובריטב"א שם, דעה נוספת כיצד לרבע את התחום, והביאה"ל [שצח, ח] הביא דעה זו בשם החתם סופר ותמה על דבריו), והיינו דוקא כאשר יש הבלעת תחומין בין הערים, שהמרחק ביניהן הוא פחות מארבעת אלפים אמה [וכדוגמת מה שמצינו לענין שני ראשי ה'קשת' בגמ' לקמן] (ריטב"א).

רוֹאִין אוֹתָהּ וְכוּ'. דין ריבוע שנותנים לעיר עגולה, ודין זה של 'רואין' בעיר העשויה כקשת, הם שני דינים חלוקים ביסודם, שהריבוע נחשב כמקום מחוץ לעיר ונקרא 'עיבורה של עיר', ואילו דין 'רואין' האמור בעיר העשויה כקשת או כמין גאם, מועיל להחשיב את המקומות הפנוים כאילו הם מלאים בתים וחצרות, ומשום כך הם נדונים כחלק משטח של 'תוך העיר', ויש נפק"מ בין הדינים לענין מי שהוציאו נכרים מחוץ למקום שביתתו והניחוהו במקומות אלו (חזו"א או"ח קט, טו). [בעיר העשויה כעיגול שלם או ריבוע שלם, ובתוך העיר יש מקום גדול פנוי מבניינים (כדוגמת טבעת, או האות ם), דנו אחרונים, האם יתכן שיהיה איסור תחומין בתוך העיר כפרטי הדינים של קשת, או שלעולם העיר כולה נחשבת כארבע אמות (ראה בית יצחק מב, יג; עמודי אור יד, ה, הובאו דבריהם במשנ"ב מהדו' דרשו שצח הע' 20)].

כְּאִלּוּ הִיא מְלֵאָה בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת - כאילו החלל שבין רגלי הקשת מלא בבתים ובחצרות (רש"י), וכן מרבעים מאחורי הקימור של העיגול, שלעולם נותנים ריבוע שלם לעיר (רשב"א וריטב"א).

פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה - ששיעור אלפיים אמה תחום שבת שיש לראש הזה של הקשת נכנס בתוך שיעור אלפיים אמה של ראש הקשת השניה, ונעשים עיר אחת (רש"י), כיון שעדיין נראית כעיר אחת (רשב"א), שרק כאשר מותר ללכת ממקום למקום ניתן להחשיב את כל חלקי העיר כעיר אחת (ראה משנ"ב שצח, טו).

וְאִם לַאו - שיש מרחק יותר מארבעת אלפים אמה בין התחומין של ראשי הקשתות, אין מצרפים אותן לעיר אחת (רש"י), כיון שנראות כשתי ערים נפרדות (רשב"א).

מוֹדְדִין לָהּ מִן הַקֶּשֶׁת, שמודדים לפי הבתים הנמצאים בקימור של הקשת, ולא נאמר בזה החידוש לראות את כל המקום הפנוי שבין שתי קצוות הקשת כאילו הוא מלא בבתים, אכן גם בעיר זו נאמר הדין הרגיל שכל העיר כולה נחשבת כארבע אמות לכל התושבים, ונמצא שחישוב האלפיים אמה נמדד לכל בית ובית

■ המשך במילואים עמ' 124 ■

והיינו דאמר (א) אבדימי בר חמא בר דוסא מאי דכתיב [א] לא בשמים היא ולא מעבר לים היא לא בשמים היא שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה ואם מעבר לים היא אתה צריך לעבור אחריה רבא [ב] אמר לא בשמים היא [ט] [א] לא תמצא במי שמגביה דעתו עליה כשמים ולא תמצא במי שמרחיב דעתו עליה כים רבי יוחנן [ג] אמר לא בשמים היא לא תמצא בגסי רוח ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים: תנו רבנן [י] כיצד מעברין את הערים ארוכה כמות שהיא [ב] עגולה עושין לה זויות מרובעת אין עושין לה זויות [ג] היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחר רואין אותה כאילו היא שוה היה בית אחד יוצא כמין פגום או שני בתים יוצאין כמין שני פגומין רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהן ומודד ממנו ולהלן אלפים אמה היתה עשויה כמין קשת או כמין גאם [ד] רואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות ומודד ממנו ולהלן אלפים אמה. אמר מר ארוכה כמות שהיא פשיטא לא צריכא [ד] דאריכא וקטינא מהו דתימא ליתן לה פותיא (ב) אאורכה קמ"ל מרובעת אין עושין לה זויות פשיטא לא צריכא דמרבעא ולא מרבעא בריבוע עולם מהו דתימא לירבעא בריבוע עולם קא משמע לן. היה בית אחד יוצא כמין פגום או שני בתים יוצאין כמין שני פגומין השתא בית אחד אמרת [ג] שני בתים מיבעיא לא צריכא משתי רוחות מהו דתימא מרוח אחת אמרינן משתי רוחות לא אמרינן קא משמע לן. היתה עשויה כמין קשת או כמין גאם רואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות ומודד ממנה ולהלן אלפים אמה [ג] אמר רב הונא [ה] עיר העשויה כקשת אם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים אמה מודדין לה מן היתר ואם לאו מודדין לה מן הקשת ומי אמר רב הונא הכי והאמר רב הונא [ו] חומת העיר שנפרצה במאה וארבעים ואחת ושליש אמר רבה בר עולא לא קשיא כאן ברוח אחת כאן [ז] משתי רוחות ומאי קמ"ל דנותנין קרפף לזו וקרפף לזו הא אמרה רב הונא חדא זימנא דתנן נותנין

רש"י

והיינו דאמר ר' אבדימי. הא דאמרן דצריך לטרוח ולהעמיד סימנין ולהערים בתחבולות כדי שתתקיים התורה בלומדיה, היינו דר' אבדימי דמפרש דיוקא דקרא שאם בשמים היא צריך אתה לעלות אחריה: סחרנין. מחזרין בעיירות: תגרין. [א] בעירן במקומן, אלא נראה ואינו נראה כדאמר לעיל [ד] [ב]: ארוכה כמות שהיא. לקמן מפרש: עגולה עושין לה זויות. כשבא למדוד תחומין לקצותיה לא ימדוד לה מהחומה, אלא יוסיף לה ריבוע, כלומר ירחיק מן החומה כדי ריבוע,

דהא מרבינן פיאות לכל מילי דשבת [ה], ואח"כ ימדוד תחומי הקרנות, שאם בא לצאת דרך קרן העיר ישתכר בהליכתו רביע, דמרובע יותר על העגול רביע [ו]: מרובעת אין עושין לה זויות. לקמן מפרש: היתה רחבה מצד זה וקצרה מצד זה רואין אותה כאילו היא שוה. כשבא למדוד התחומין למערב אצל קרן מערבית דרומית אינו מודד מן החומה, אלא מרחיק ומושך למערב עד כנגד סופה של קרן מערבית צפונית הנמשכת ויוצא' למערב ומודד, וכן לקרן דרומית מזרחית: היה בית אחד בולט. מחומת העיר לאחת הצדדין, כשבא למדוד תחום צפון אצל קרן מערבית צפונית (ג) כשבא למקום

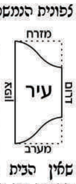

שאין הבית בולט שם מרחיק מן החומה עד כנגד מקום שכלה בליטת הבית לקרן מזרחית צפונית, כאילו חוט מתוח מכוון והולך כנגדו ממקום שכלה הבית עד כנגד קרן צפונית מערבית, ומודד מן החוט ולצפון אלפים:

שני בתים כמין ב' פגומין. קס"ד לרוח אחת, וקאמר רואין כאילו חוט מתוח מזה לזה, ולקמן פריך השתא בית אחד אמרת רואין שני בתים מיבעיא: היתה עשויה כמין קשת. שאין הבתים במקום חבל הקשת:

או כמין גאם. גימל יוני, עשוי כמין כף כפופה [ד] שלנו [ו]: רואין אותה כאילו היא מלאה בתים. כשבא למדוד תחומין מן הצפון מודד מן היתר כאילו היתה מוקפת בתים, והדר בקשת לא יתחיל למדוד מביתו ולצפון אלפים אלא כל העיר עד היתר חשובה לו כד' אמות, וכן העשויה כמין גאם היוצא מן המזרח למערב אע"פ שאין בתים במערב רואין כאילו מלא כל החלל בתים, וכן מן הדרום לצפון, והיוצא מביתו אין חלל החלק של עיר עולה לו מן המדה: ארוכה כמות שהיא פשיטא. וכי תעלה על דעתך שיקצרנה: דאריכא וקטינא. קצרה ברחבה: מהו דתימא. ירחיבנה למזרח ולמערב עד שתהא מרובעת יפה: קמ"ל. כמות שהיא מניחין אותה, שהרי יש לה פיאות:

דמרבעא אבל לא מרבעא בריבועו של עולם. שיהא צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם, אלא עומדת באלכסון:

לא צריכא לב' רוחות. אחד לצפון וא' לדרום: בין ב' ראשיה. היינו אורך מקום היתר: פחות מד' אלפים. שתחום ראשה זה נבלע בתוך תחום ראשה האחר, נעשית עיר אחת, ומודדין לה מן היתר ורואין כאילו היא מליאה בתים, ואם יותר אין מצרפין אותה להיות אחת, ומודדין לה מן הקשת לכל אחד מפתח ביתו, וחלל העיר החלק שאין בו בתים מן המידה הוא: חומת העיר שנפרצה שיעורה בקמ"א ושליש. אם רוחב פירצה קמ"א אמות ושליש דהיינו שיעור ב' קרפיפות של שבעים אמה ושיריים, ונעשו כב' עיירות להיות אחת, והיוצא מזו לזו ללכת דרך זו מונה לה אין עולה לו מדת העיר מן המנין, אלמא ביותר מקמ"א ושליש הויא הבדלה:

כאן מרוח אחת. עיר העשויה כקשת אינה מובדלת אלא מרוח אחת, הלכך עד דהוי ד' אלפים: והא. דחומת העיר שנפרצה בשתי רוחותיה זו כנגד זו קאמר, הלכך כשתי עיירות נינהו, וכגון שאין ייסוב בחלל העיר כנגד בית [ט] הפרצות: ומאי קמ"ל. אי בב' רוחות דודאי כב' עיירות הן מאי אשמעי' רב הונא דנותנין קרפף לזו וקרפף לזו, דשתי עיירות הסמוכות זו לזו נותנין קרפף של שבעים אמה ושיריים לכל אחת להיות כעיר אחת כדי לחברם ע"י קרפיפות הללו לעשותן כעיר אחת, ואע"פ שאין בנין בין הקרפיפות וגם הקרפיפות עצמן אינן מוקפות מחיצה אלא שיעור קרפף קאמר: נותנין

תוספות

עיר העשויה בקשת. הא דלא נקט רב הונא מלתיה אשני פגומין משום דסתם פגום הוי תוך שבעים אמה ושיריים מעיקר העיר וכיון דהוי תוך עיבור העיר אפי' יש בין פגומין יותר מד' אלפים רואין כאילו חוט מתוח עליהם ואפילו יש פגומין הרבה זה אחר זה כל אחד תוך ע' אמה ושיריים של חבירו בשני ראשי העיר שמא יש לחלק דגבי פגומין שאינם מעיקר העיר אפילו אין שם הבלעת תחומין [ח] מעברין אותן עם העיר לפי שבטל אגב העיר אבל ב' ראשי הקשת שהם מעיקר העיר אין בטילין אגב העיר ולכך בעי שיהא שם הבלעת תחומין ומיהו נראה לר"י דאין לחלק בין שני פגומין לעיר העשויה כקשת וכן פר"ח והא דלא נקט רב הונא מילתיה על שני פגומין משום דברייתא לא איירי בשני פגומין מרוח אחת אלא בפגום אחד: פחות מד' אלפים מודדין מן היתר. רבה בר רב הונא בעי נמי בסמוך שגם בין יתר לקשת לא יהא יותר מאלפים משום דבעי שיהו תחומין מובלעין מכל צד אבל לרבא בריה דרבה בר רב הונא דאמר מודדין מן היתר ואפי' יותר מאלפים בין יתר לקשת משום דלאו בעי הדר אתי ליה דרך בתים ולא חש שיהו מובלעין רק מצד אחד נראה דהוא הדין נמי לדידיה אם אין בין יתר לקשת אלא אלפים דמודדין לו מן היתר אפי' יש יותר מד' אלפים בין שני ראשי הקשת דהא מצי אתי דרך היתר (ד) מראש האחד לראש האחר כיון דהיתר מובלע תוך הקשת: ואם

עין משפט נר מצוה

ט א מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה ח:
י ב מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה ו סמג לאוין סו טוש"ע א"ח סי' שצח סעיף ב:
יא ג מיי' שם הל' ח טוש"ע שם ס"ד:
יב ד מיי' שם הלכה ו טוש"ע שם ס"א:
יג ה מיי' שם הל' ח טוש"ע שם ס"ד:
יד ו ז מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעיף ז בהג"ה וברא"ש סי' ד:

רבינו חננאל

כתיב לא בשמים היא לא תמצא תורה במי שמגביה דעתו עליה כשמים ולא מעבר לים היא במי שמרחיב דעתו עליה כים ר' יוחנן אמר כו'. ת"ר כיצד (מערבין) [מעברין] את הערים ארוכה כמות שהיא מהו דתימא מעביד (תותיה) [פותיא] כאורכיה (כי) [כדי] שתתרבע קמ"ל דלא. עגולה עושין לה זוויות פי' מרבעה ונותן זוויות. מרובעות אין עושין לה זוויות. כלומר אם אינה נתונה בריבועה בריבועו של עולם צפון העיר לצפון העולם ודרומה לדרום העולם. מהו דתימא מרבעה בריבועו של עולם קמ"ל דלא צריכינן כולי האי. היתה זו העיר רחבה מצד אחד אלף אמה ומצד אחד שכנגדו חמש מאות אמה כגון שהיה הצד המזרחי אלף אמה רחבו והמערבי ת"ק אמה רחבו נותנין גם לצד מערבי כרחבו מחוץ ת"ק אמה אחרים להשוות הצדדין כדי למדוד אלפים אמה מחוץ אלף אמה מכל צד. היה בית אחד יוצא מן העיר כמין פגים או ב' בתים כמין ב' פגימין יוצאין אחד למזרח ואחד לצפון רואין כאילו חוט מתוח עליהן ומוציאין גבול העיר למזרח וגבול העיר לצפון כנגד החוט המתוח מזה ומזה ומודד מן החוט ולהלן אלפים אמה. היתה העיר עשויה כמין קשת או כמין (טס) [גאם] רואין אותה העיר כאילו היא מלאה בתים וחצרות וכאילו הן מרובעות הקשת כמין טבלא מרובעת וכן הגם ומודד מהן ולהלן אלפים אמה. אמר רב הונא עיר העשויה כקשת

ואם יש בין ראשיה פחות מד' אלפים אמה מודדין לה בריבוע ורואין כאילו היא מלאה בתים וחצרות ונותנין לה אלפים אמה תחום מן היתר ולחוץ ואם לאו מודדין מן הקשת. פי' כגון מקום העיר שעשוי כקשת מזרחו והיתר הוא מערבי וב' ראשי הקשת חשובות כמין ב' פיגמין אחד בולט לצפון ואחד בולט לדרום וצריכין למתוח חוט משה עולה עד נגד הקשת מקום החץ. (ואין) [אם] היתר פחות מארבעת אלפים אמה. נמצא המתוח מן הצפון לדרום ע"ג הקשת פחות מד' אלפים כמדת היתר והדרין במקום החץ מהלכין כלפי הדרום פחות מאלפים אמה וכן לצפון אבל אם הם ד' אלפים אמה יצאו מתורת פגימה שלם וכן בשני ראשיה כיון שיש בין בניהם ב' תחומין נסתלקה מהן תורת פגום ואין מודדין אלא מן היתר (וכעשבי) [וכיושבי] שדות הן חשובין שמודדין להם מפתח בתיהן. ואקשינן ומי אמר רב הונא הכי כי אין נפרדין אלו מאלו עד שיהיה ביניהן מקום חרב בלי ישוב ד' אלפים אמה והא איהו הוא דאמר חומת העיר שנפרצה במאה וארבעים ואחת אמה ושליש עדיין דינה כדין עיר אחת שאפי' ב' עיירות הן כשתתן קרפף לזו שהן כל קרפף ע' אמה ושיריים והקרפיפות מערבות אותן וכאחת הן חשובות יתר מיכן לא. ופרקינן זו חומת העיר שנפרצה פרצתה מב' רוחות זו כנגד זו שנחלקו לשתים. לפיכך אמר רב הונא אם פרצה כנגד קרפיף לזו וקרפיף לזו ועדיין בחזקתן עומדות אם יתר מיכן נחלקו אבל בעיר העשויה כקשת שאינה חריבה אלא מרוח אחת בלבד והקשת עומד בישובו אי הוו אלפים אמה אין ואם לא לא. ואקשינן ומאי אתא רב הונא לאשמועינן בחומת העיר שנפרצה כי אם יש בפרצותיה [מאה וארבעים ואחת] אמה ושליש שהן כדי [שני] (שהן) קרפיפות עשאן הקרפיף להיותן אחת אלא א) משום דקודם לכן עיר [אחת] היתה ולכן מתירין אותה עכשיו בזה השיעור אבל ב' עיירות שלא היתה בהן היתר אין מתירין אותן בב' קרפיפות ואי אשמעינן בב' עיירות שנותנין קרפיף לזו וקרפיף לזו משום דדחוקא תשמישתייהו אבל

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [תוספתא פ"ד ע"ש], ב) [בערוך ערך גס פי' כמין ד' הפוך], ג) [לקמן נז:], ד) [דף נד.], ה) לעיל דף נא., ו) לקמן נו:, ז) [ועי' רש"י פסחים ח: ורש"י זבחים ע: סא: ד"ה כמין גמא], ח) עי' לעיל דף מד ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' והיינו דאמר רבי אבדימי: (ב) שם ליתן לה פותיא כאורכה: (ג) רש"י ד"ה היה בית אחד בולט כו' מערבית צפונית (כשבא למקום) תא"מ ונ"ב ס"א אין זה: (ד) תוס' ד"ה פחות וכו' דהא מצי אתי דרך היתר: כזה [ו]

גליון הש"ס

גמ' לא תמצא במי שמגביה דעתו. עיין תענית דף ז ע"א תוס' ד"ה אף לדברי תורה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה תגרין. בעירן במקומן. ר"ל שלא תמצא התורה לא בסחרנים ולא בתגרים אלא במי שמשים עצמו נראה ואינו נראה: ב] בא"ד כדאמר לעיל. דף נד. ויעוש"ה ברש"י ד"ה נראה ואינו נראה ודו"ק:

תורה אור השלם

א) לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה: וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲבָר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה: [דברים ל, יב-יג]

הגהות וציונים

א] [גירסת השאלתות פ' תולדות סי' יט ר' יוחנן] (גליון): ב] [גירסת השאלתות שם רבא] (גליון): ג] יש להוסיף אמרת רואין (חכמת מנוח): ד] צ"ל הפוכה, ר"ל כף פשוטה או פתוחה ך שהיא הפוכה ⌊ עי' בב"מ כח ע"א (גליון), ועי' רש"ש: ה] [צ"ל בין] (גליון). וכ"ה בא"ז, ולגיר' שלפנינו צ"ל כנגד ב' הפרצות: ו] עי' טוש"ע ונו"כ (סי' שצח ס"ד) בביאור דברי התוס', עי"ש במחצית השקל ועי' בית מאיר שם ובקרבן נתנאל סי' ד סק"ה, וע"ע מאמר מרדכי שם סק"ב ובשו"ע הרב סעיף ד וסעיף יב ובשפ"א ותבין כוונת הציור:

משנת ראשונים

לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים. הנה כמה תפלות נאבדות וכמה מצות נשכחות מפני רוב העסק ויגיעת המון הסחורה, כל - שכן תלמוד תורה. וכבר אמרו ז"ל (עירובין נה.) לא מעבר לים היא, באותם שהולכים מעבר לים בסחורה. וכן שנינו (אבות פ"ב) לא כל המרבה בסחורה מחכים. היא המוסרת אותו לסכנות רבות ומתשת את כחו ברוב הדאגה אפילו אחרי השיגו הרבה. וכן שנינו (שם) מרבה נכסים מרבה דאגה. היא המעברת פעמים רבות על מצות התורה ואפילו על חוקות השכל הטבעיים. [מסילת ישרים פרק יא] מהו דתימא לירבעא בריבוע עולם. מסתברא משום דכתיב פאת קדמה ופאת צפונה ומינה אמרינן דעגולה מרבעין אותה בריבועי עולם, הוה אמינא דאפילו מרובעת נמי כל דלא מרבעא לריבועי עולם, מרבעין לה, קמ"ל. [הרשב"א] אמר רב הונא עיר העשויה בקשת. הא ודאי דרב הונא לא פליג אמתניתא מדלא פירשו לה בגמרא אלא שדרך התנאים לסתום דבריהם והאמוראים לפרש, והא דלא קאמר לא שנו, משום דרב הונא לא אמרה אמתניתא אלא מסברא דנפשיה אמר האי מימרא ורב אשי סדרה על הברייתא, והרבה יש כיוצא בזה. [הריטב"א] פחות מארבעת אלפים אמה מודדין לה מן היתר. דכיון דתחום אנשי רגל הקשת שבדרום הוא מובלע על תחום אנשי רגל הקשת שבצפון וכולם שובתין באויר מחיצות מבעוד יום לדברי הכל חשיבא הבלעה ונעשית הכל עיר אחת, אבל אם יש בו בד' אלפים אמה אין כאן הבלעת תחומין ואין כל העיר נעשית אחת ומודדין לה מן הקשת. [הריטב"א]

חשק שלמה על ר"ח א) [נראה דחסר כאן וכצ"ל הא אמרה רב הונא חדא זימנא וכו' צריכא דאי אשמעינן הכא הו"א דטעמא משום וכו'].

נותנין קרפף לעיר דברי רבי מאיר וחכמים אומרים לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות ואיתמר רב הונא אמר קרפף לזו וקרפף לזו וחייא בר רב אמר אין נותנין אלא קרפף אחד לשתיהן צריכא דאי אשמעינן הכא משום דהוה ליה צד היתר מעיקרא אבל התם אימא לא ואי אשמעינן התם משום דדחיקא תשמישתיהו אבל הכא דלא דחיקא תשמישתייהו אימא לא צריכא. וכמה הוי בין יתר לקשת רבה בר רב הונא אמר אלפים אמה רבא בריה דרבה בר רב הונא אמר [א]אפילו יתר מאלפים אמה אמר אביי כוותיה דרבא בריה דרבה בר רב הונא מסתברא דאי בעי הדר אתי דרך בתים: היו שם גדודיות גבוהות עשרה טפחים כו': מאי גדודיות אמר רב יהודה [ב]שלש מחיצות שאין עליהן תקרה איבעיא להו שתי מחיצות ויש עליהן תקרה מהו ת"ש [ג]אלו שמתעברין עמה נפש שיש בה ארבע אמות על ארבע אמות והגשר והקבר שיש בהן בית דירה ובית הכנסת שיש בה בית דירה לחזן ובית עבודת כוכבים שיש בה בית דירה לכומרים והאורוות והאוצרות שבשדות ויש בהן בית דירה והבורגנין שבתוכה והבית שבים הרי אלו מתעברין עמה ואלו שאין מתעברין עמה נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך והגשר והקבר שאין להן בית דירה ובית הכנסת שאין לה בית דירה לחזן ובית עבודת כוכבים שאין לה בית דירה לכומרים והאורוות והאוצרות שבשדות שאין להן בית דירה ובור ושיח ומערה וגדר ושובך שבתוכה והבית שבספינה אין אלו מתעברין עמה קתני מידת נפש שנפרצה משתי רוחותיה אילך ואילך מאי לאו דאיכא תקרה לא [ד]דליכא תקרה בית שבים למאי חזי אמר רב פפא בית שעשוי לפנות בו כלים שבספינה ומערה אין מתעברת עמה והתני רבי חייא מערה מתעברת עמה אמר אביי [ה]כשיש בנין על פיה ותיפוק ליה משום בנין גופיה לא צריכא להשלים. אמר רב הונא [ו]יושבי צריפין אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן מתיב רב חסדא (א) ויחנו על הירדן מבית הישימות [ד] ואמר רבה בר בר חנה (אמר רבי יוחנן[א]) לדידי חזי לי ההוא אתרא והוי תלתא פרסי על תלתא פרסי[ב] ותניא כשהן נפנין אין נפנין לא לפניהם ולא לצדיהן אלא לאחריהן אמר ליה רבא דגלי מדבר קאמרת כיון דכתיב בהו (ב) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כמאן דקביע להו דמי אמר רב חיננא בר רב כהנא אמר רב אשי [ז]אם יש שם שלש חצירות של שני בתים הוקבעו אמר רב יהודה אמר רב יושבי צריפין והולכי מדברות [ח]חייהן אינן חיים ונשיהן ובניהן אינן שלהן תניא נמי הכי אליעזר איש ביריא אומר יושבי צריפין כיושבי קברים [ט]ועל בנותיהם הוא אומר (ג) ארור שוכב עם כל בהמה מאי טעמא עולא אמר שאין להן מרחצאות ורבי יוחנן אמר מפני שמרגישין זה לזה בטבילה מאי בינייהו איכא בינייהו נהרא דסמיך לביתא. אמר רב הונא כל עיר שאין בה ירק אין תלמיד חכם רשאי לדור בה למימרא דירק מעליא והתניא [י]שלשה[ג] מרבין את הזבל וכופפין את הקומה ונוטלין אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ואלו הן
פת

רש"י

נותנין קרפף לעיר. כשבא למדוד התחומין מניח לעיר אויר של שבעים אמה ושיריים שהוא כעיר, לבד התחום: אלא לב' עיירות. לחברן על ידי קרפף שביניהן: ואיתמר רב הונא אמר כו'. ולקמן מפרש בפירקא פלוגתייהו: אי אשמעינן. בחומת העיר שנפרצה, התם קאמר רב הונא קרפף לזו ולזו לחברן משום דהוה להו צד היתר מעיקרא שהיו כבר עיר אחת: דדחיקא תשמישתייהו. ב' עיירות ממש דחיקא תשמישתייהו בחד קרפף, הלכך קרפף מיחשב לכל חד כעיר גופה, וכיון דצריך לה והוי כעיר, כי מחברי ב' הקרפיפות כאילו העיירות מחוברות דמו: אבל הכא. דעיר אחת היא, ומעיקרא כי מחברי קודם שנפרצה הויא כולה מלאה והוי סגי לה בלאו האי אויר, השתא נמי לא ניתיב האי אוירה לתשמישן, קמ"ל: וכמה. יהא אויר החלק מן היתר לקשת דאמרו מודדין לה מן היתר כי ליכא ארבעת אלפים בין ב' ראשיה: אלפים. אבל יותר מאלפים, כיון דמכי נפק מביתו הולך לו תחום שלם מקמי דלימטי ליתר לא משחינן ליה מן היתר: דאי בעי הדר אתי. למקום היתר דרך הבתים, סביב הקשת יכול להלך עד שמגיע לאחד מן הראשין ומשם יכול להלך לראשו האחר, שהרי תחומיהן נבלעין זה בזה, וכיון דבהיתר יכול להלך למקום היתר תו לא אסר ליה אורך החלק לשווי' כשתי עיירות, ורואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות: שאין עליהן תקרה. וכל שכן אם מקורות הן מזו לזו בגג דהוו להו דירה מעלייתא: נפש. בנין על הקבר, וסתמא לדירת שומר הקבר עביד, הלכך אע"ג דלא דייר ביה בית דירה הוא: והקבר. בית הקברות: ובית הכנסת. סתם ביהכ"נ לאו לדירה עביד, הלכך אי לית בה דירה לחזן הכנסת לאו דירה היא: ובית עבודת כוכבים. נמי לאו לדירה עביד: והאורוות. אורוות סוסים: אוצרות. לתבואה ולשמן ולייין לאו דירה נינהו: והבורגנין שבתוכה. בתוך השדה: והבית שבים. באיי הים, בתוך ע' אמה ושיריים לעיר: בור ושיח. בבבא קמא (דף נ:) מפרש מאי בור ומאי שיח: שבתוכה. שבשדה: בית שבספינה. לא קביע ליה דוכתא, פעמים שהוא בתוך שבעים לעיר ופעמים שאינו: ותיפוק ליה משום בנין. אם יש בנין על פיה מאי אהניא מערה, בלאו מערה נמי מבנין משחינן: להשלים. אם אין הבנין ראוי לדירה כגון שאין בו ד' על ד' מהניא ליה מערה לאשלומי: צריפין. דירה של הוצין וערבה ואינו קבע, הלכך אפילו יש הרבה במקום אחד כשיעור מהלך מאה אמה אין חשובין עיר להיות כארבע אמות, וכל אחד מודד מפתח ביתו אלפים לכל רוח אם בא לצאת: ויחנו על הירדן. במחנה ישראל כתיב: אין נפנין לא לפניהן. חוץ לענן, שמא ילך הענן והארון שם: ולא לצידיהן. חוץ לענן, שאין יודעין אנה יפנה הענן לעבור: אלא לאחוריהן. חוץ לענן, דודאי לא יחזור הענן לאחוריו, אלמא המהלך בראש והולך לנקביו חוזר לאחוריו שלש פרסאות, וישראל במדבר יושבי אהלים היו שאינן קבועין, ואפילו הכי מהלכין את כל המחנה כארבע אמות: כיון דכתיב על פי ה' יחנו. חשובה היא חנייתן להיות נידונת קבע: ג' חצירות של ב' בתים. קבועין, של אבן או של עץ, בהכי חשיבי עיר וקובעת את כולן, וכדתנן לקמן (דף נט.) רבי שמעון אומר שלש חצירות של ב' ב' בתים: ומהלכי מדברות. ונשותיהן עמהן: ויושבי צריפין. נמי אנשי מקנה הן, וחונין בו חדש או חדשים עד שכלה המרעה לבהמות ונוסעין משם ונקבעין במקום אחר: אינן שלהן. לקמן מפרש טעמא: כיושבי קברות. כמתים, לפי שמחוסרין הנאה הן, ולוקין ברוחות בזרם ובמטר: מ"ט. אסורין בנותיהן: שאין להן מרחצאות. והולכין במקום רחוק לרחוץ, ונשותיהן נזקקות למנאפין לפי שהעיר עזובה מאין איש: בטבילה. שאין להן מקוואות, והולכות הנשים לטבול במקום רחוק וקוראה לחברתה ומרגישין השכנים, ויש רשע רודף אחריהן ומתייחד עמהן, ותנן (קידושין דף פ:) לא יתייחד אדם עם שתי נשים: נהרא. ראוי לטבילה ולא למרחץ, הרגש טבילה ליכא דהא סמוך לה, אבל טעמא דמשום מרחצאות איכא: אין תלמיד חכם כו'. לפי שהירק טוב למאכל ונלקח בזול, ויכול לעסוק בתורה: וכופפין גרסינן:
פת

תוספות

[ד]ואם לאו מודדין לה מן הקשת. לא מן הקשת ממש אלא ממקום שמתקצר בפנים ואין שם ד' אלפים דלא גרע מאילו ניטל אותו של מעלה ור"ח פירש עיר העשויה כקשת שאין מתקצר והולך: נפש שיש בו ד' אמות. גבי נפש הזכיר ד' אמות ולא דירה משום דסתמיה עשוי לדירה כדפ"ה וגבי גשר וקבר הזכיר דירה ומה שלא הזכיר ד' אמות לאו משום דסתמייהו ד' אמות דהא קבר סתמא לא הוי ד' אמות אלא כיון שהזכיר בית דירה כאילו הזכיר ד' אמות דפחות מד' אמות לא הוי דירה[ח]:

לא צריכא להשלים. פי' בקונטרס שהבנין לא הוי ד' אמות על ד' אמות והמערה משלימה לד' אמות ונראה לר"י דצריך שיהא בנין רוב ד' אמות ועוד יש לפרש להשלים דיש בבנין ד' אמות וקאמר שמשלימה המערה לצרפה לבנין ואין מתחילין למדוד אלא מסוף המערה:

כל עיר שאין בה ירק. פי' לפי שניקח בזול ויכול לעסוק בתורה והא דאמר בפ' תולין (שבת דף קמ:) בר בי רב לא ליכול ירקא משום דגריר משמע שגורס לו להוציא הרבה באכילת לחם התם מיירי בירק חי אבל מבושל טוב ומשביע בדבר קל:
כאן

עין משפט נר מצוה

טו א מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה ח טוש"ע א"ח סי' שצ"ח סעיף ז בהג"ה:
טז ב ג ד ה מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף ו:
יז ו ז מיי' שם הל' י טוש"ע שם סעיף י:

רבינו חננאל

אבל בחומת העיר דלא דחיקא תשמישתיה אימא אפי' יתר מיכן מותר קמ"ל: כמה יהא בין יתר לקשת ומודדין לה מן היתר ונחלקו בזה השיעור ואסקה אביי כמ"ד אפי' יתר מאלפים. (ואי מסברת כוותיה) [דמסתברא כוותיה] דאי בעי מקיף ואתי דרך בתים שסביבות הקשת עד שמגיע אל ראש היתר ומהלך עם היתר כיון שהוא פחות מד' אלפים אמה עד שמגיע לראשו האחרת לפיכך אפי' יש בין יתר לקשת יותר מאלפים אמה לא חיישינן אלא מותר ורואין אמצע הקשת וחוצה לה בריבוע כאילו מלא כולו בתים וחצרות ומודדין [התחום] משם (אלפים אמה) ולהלן אלפים אמה (התחום): היו שם (ב') גדודיות י"ט מאי גדודיות אמר רב יהודה ג' מחיצות אע"פ שאין (לו שם ולהלן אלפים אמה) עליהן תקרה. איבעיא להו ב' מחיצות יש עליהן תקרה מאי [ולא] איפשיטא (א"ל) [אלן] שמתעברין עם העיר נפש. פי' קיקביל מקאבר שיש בה ד' אמות על ד' אמות הגשר והקבר שיש בהן בית דירה ובית הכנסת שיש בה בית דירה (לחול) [לחזן] בית ע"ז שיש בה [בית דירה] לכומרים ואורוות ואוצרות שיש בהן דירה והבורגנין שבתוכה והבית שבים ואלו (שלו אין) [שאין] מתעברות עמה. [נפש שנפרצה וכו'] בית שבים חזי לפנות לתוכו כלי ספינה ומערה שיש בנין על פיה מתעברת עם העיר. אמר רב הונא יושבי צריפין שהן כהולכי מדברות [מודדין להם] מפתח אהליהם (להם) והכתיב ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים. ואמר רב הונא ג' פרסי מקום מחנה ישראל ותנא אין מפנין לצידיהן ולא לפניהן אלא לאחוריהן. ופריק רבה (ב') [שאנין] דגלי מדבר כיון דכתיב על פ"ה יחנו ועל פי ה' יסעו. הוו להו כמאן דקביעי דמו ומן הבתים החיצונים מודדין להם. ואם יש שם בתוך צריפין ג' חצרות של ב' בתים הוקבעו ומן החיצון מודדין להם. אמר רב הונא יושבי צריפין והולכי מדברות חייהן אינם חיים כו'. אמר

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן נז., ב) [לקמן נז:], ג) [תוספ' פ"ד], ד) [יומא עה: ע"ש], ה) ד"א זוטא פרק י, ו) [פסחים דף מט:], ז) פסחים מב., ח) סוכה דף ג ע"ב.

תורה אור השלם

א) וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים בְּעַרְבֹת מוֹאָב: [במדבר לג, מט]
ב) וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן יָמִים מִסְפָּר עַל הַמִּשְׁכָּן עַל פִּי יְיָ יַחֲנוּ וְעַל פִּי יְיָ יִסָּעוּ: [במדבר ט, כ]
ג) אָרוּר שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן: [דברים כז, כא]

הגהות וציונים

א] ביומא שם ליתא "אמר רבי יוחנן" (גליון), וכן ליתא בכת"י ודפו"ר: ב] [ביומא ליתא "על תלתא פרסי" ועי' מהרש"א בח"א, מיהו בסוטה לד ע"א וכמה גובהן וכו' משמע כדאיתא הכא, וכ"א ברש"י ברכות נד ע"ב ד"ה מחנה ישראל וכו' ואמר רבה בב"ח לדידי חזי לי ההוא דוכתא והוי תלתא פרסי אורכא ותלתא פרסי פותיא] (גליון), וכ"ה הנוסח כאן בכמה כת"י [וכ"ה בילקו"ש בכת"י]. אבל ברוב הכת"י [וכ"ה בכמה דפו"ר] הנוסח כאן כביומא וכהגהת המהרש"א: ג] [צ"ל שלשה דברים מרבין כו'] (גליון): ד] [שייך לעמוד הקודם] (גליון):

משנת ראשונים

ובית הכנסת שיש בה בית דירה לחזן. ונוהגים בני אדם לישן בבית הכנסת לפי שאומרים רוב הלילה מזמורים שירות ותושבחות ויש שעושים משום שמירת הנרות ואין כאן חשש איסור דהוו להו מפני קדושת היום כחזנים ותלמידים דשרו למיכל ולשתות ולישן בבית הכנסת כדאיתא בפרק בני העיר ובכמה מקומות אשכחן שיש דירה לחזן בבהכ"נ, וה"ה ביום הכפורים לכל אדם. [הגהות מיימוניות, מנהגי יום הכפורים]

והבורגנין שבתוכה. הם סוכות שעושין אותם בדרכים לספק בהם מים ומזון לעוברי דרכים. [הריטב"א, סוכה ג:]

כמין שובכין עשויין בשדות לאצור בהן תבואה. [ר"ש, מעשרות פ"ג]

מאי לאו דאיכא תקרה לא דליכא תקרה. ולענין פסק הלכה יש מי שפוסק לקולא, דהוה ליה ספק בדרבנן ולקולא. כ"ש בעירובין דהלכה כדברי המיקל. והראב"ד ז"ל פסק להחמיר. [הרשב"א]

ועל בנותיהם הוא אומר ארור שכב עם כל בהמה. נקט האי קרא מפני שאלו עושין מעשה בהמה שנקבתו של זה נזקקת אצל אחר, וזה גורם שבניהם ממזרים. [הריטב"א]

מפני שמרגישין זה לזה בטבילה. ונ"ל בשביל זה נהגו הנשים להיות צנועות בליל טבילתן שלא לילך במהומה. אגודה. [הגהות אשרי, סימן ג]

דְּלָא דְּחִיקָא תַּשְׁמִישְׁתַּיְיהוּ, שמקום זה לא שימש מעולם כמקום תשמיש לבני העיר, שהרי קודם שנחרב היו בו בתים (רש"י), ומקום התשמיש של בני כל עיר, הוא מחוץ לעיר (ריטב"א).

רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר אַלְפַּיִם אַמָּה, שלדעתו רואים את הקשת כאילו היא מלאה בבתים רק כאשר יש הבלעת תחומין מכל הצדדים, גם בין הקשת ליתר [שלא יהיה ביניהם יותר מאלפיים אמה], וגם בין שני ראשי הקשת [שלא יהיה ביניהם יותר מארבעת אלפים אמה (כמבואר לעיל ע"א)] (תוס' לעיל ע"א ד"ה פחות).

רָבָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר אֲפִילוּ יֶתֶר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה, שלדעתו די בהבלעת תחומין מצד אחד, וכיון שיש הבלעת תחומין בין שני ראשי הקשת [שאין ביניהם יותר מארבעת אלפים אמה (כמבואר לעיל ע"א)], מועיל אפילו שאין הבלעת תחומין בין הקשת ליתר. והוא הדין להיפך, שדי בהבלעת תחומין בין הקשת ליתר [שאין ביניהם יותר מאלפיים אמה], גם כאשר אין הבלעת תחומין בין שני ראשי הקשת [שיש ביניהם יותר מארבעת אלפים אמה] (תוס' לעיל ע"א ד"ה פחות). ויש חולקים על האופן השני, וסוברים שבכל מקום שיש ארבעת אלפים אמה בין שני ראשי הקשת, נראית כשני ערים ואין רואים את החלל כמלא בתים, גם כאשר יש הבלעת תחומין בין הקשת ליתר (רשב"א שם, וראשונים המובאים בביאה"ל דלהלן).

דְּאִי בָּעֵי הָדַר אָתֵי דֶּרֶךְ בָּתִּים. שכיון שיכול ללכת ליתר דרך הבתים שסביב הקשת, נחשבת כעיר אחת למרות המרחק של יותר מאלפיים אמה בין היתר לקשת (רש"י, וראה ציור להלן עמ' 154), אכן, היתר זה הוא דוקא בצירוף דין הבלעת תחומין, כשראשי הקשת מרוחקים פחות מארבעת אלפים אמה [כמבואר בגמ' (לעיל ע"א)] (חי' המאירי). ■ להלכה, עיר העשויה כקשת, גם כאשר המרחק בין היתר לקשת יותר מאלפיים אמה, רואים אותה כאילו היא מלאה בתים וחצרות, כל זמן שאין ארבעת אלפים אמה בין ראשי הקשת [כדעה השניה בגמ'] (ע"פ רמ"א או"ח שצח, ד), והוא הדין להיפך, כשאין מרחק של יותר מאלפיים אמה מהקשת ליתר ויש מרחק של יותר מארבעת אלפים אמה בין ראשי הקשת [כדעת תוס'] (רמ"א שם, וראה שם ובמשנ"ב ובביאה"ל שם, פרטים נוספים). ויש חולקים [כדעת הרשב"א וראשונים נוספים], ויש לסמוך על דעת המיקל בעירוב (ביאה"ל שם).

הָיוּ שָׁם גְּדוּדִיּוֹת גְּבוֹהוֹת. בהקדם ביאור סוגיה זו, ראה בהקדמתנו לפרק זה (נב, ב), ובביאורנו על המשנה (שם, ד"ה את הערים וד"ה בית).

שָׁלֹשׁ מְחִצּוֹת שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן תִּקְרָה - שחורבות בתים שיש להם שלש מחיצות, ראוים לדירה ונחשבים כבית (רבינו יהונתן טו, ב מדפי הרי"ף), ודוקא באופן זה שהיה בעבר בית שלם, או באופן שגרים בפועל באותו המקום שיש לו שלש מחיצות, למרות שלא היה בעבר בית שלם (שו"ע הרב שצח, ח, וכן מצדד החזו"א או"ח קי, כ).

אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - שזהו שיעור בית (לבוש או"ח שצח, ו), ותנור וכיריים הקבועים בקרקע ומשמשים לתשמישי הבית, אינם ממעטים את שיעור הבית (ראה מהרש"ם ג, רסג לענין מזוזה). ובית שאורכו יותר מארבע אמות ורוחבו פחות מארבע אמות, באופן שחשבון הריבוע עולה לשיעור שווה לשיעור ארבע על ארבע אמות, יש סוברים שאינו נחשב לבית (מג"א שצח, ו), ויש סוברים שנחשב לבית (ראה ביאה"ל שם, ו, שהדבר תלוי במחלוקת אחרונים בבית כזה לענין מזוזה). וסוכה בחג הסוכות, אפילו שאין בה ארבע על ארבע אמות, מצטרפת, כיון שראויה למגורים בימים אלו (שפת אמת סוכה ג, ב, וראה שם טעם נוסף). וראה עוד להלן (ד"ה והברגנין).

שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה, שכיון שיש באותו מקום חדר אחד העשוי לבית דירה, כל המקום נחשב לבית, וכן הוא הדין בכל המקומות המבוארים בגמ' להלן שמצטרפים כשיש בהם בית דירה (רש"ש לעיל נג, א; ביאה"ל שצח, ו, ע"פ חזו"א או"ח קי, כח). ויש סוברים, שאין עולה לחשבון אלא אותו החדר העשוי לבית דירה, וכגון בבית כנסת שיש בו בית דירה לחזן, מדובר שהחזן גר בהיכל בית הכנסת עצמו, אבל אם יש לחזן חדר נפרד במבנה של בית הכנסת, מחשבים מאותו החדר (חזו"א שם, וב-קנו לסי' שצח, וראה מקורות נוספים במשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 48).

בֵּית דִּירָה לַכּוֹמָרִים, שלהצטרפות לעיבור העיר, אין צריך דוקא דירת ישראל (משנ"ב שצח, כו).

וְהַבִּרְגָּנִין - צריף העשוי מענפי ערבה או מקנים למגורי שומרי פירות וציידי עופות (רש"י סוכה ג, ב), ואף שיש חיסרון בדיורים אלו, שאין השומרים דרים שם אלא בשביל לשמור את המקום שמבחוץ, די בכך לענין צירוף בית לעיבור העיר [למרות שלענין 'מקום דירה' האמור לענין קרפף יותר מבית סאתים, בורגנים אינם נחשבים 'מקום דירה', שאין הדינים תלוים זה בזה] (שו"ת חתם סופר או"ח צה; חזו"א או"ח קי, כ).

ושיעור הבורגנין, ארבע על ארבע אמות (ריטב"א שם), ויש סוברים, שכל שראוים לדירת השומר אף שאין בהם ארבע על ארבע אמות, מועילים לעיבור העיר (ריא"ז ב, ג, דגול מרבבה שצח, ו), לפי שאינם עשויים אלא ללינת לילה ולאדם אחד, והיינו דוקא כאשר עשויים באמת לצורך שומרים, אבל לא מועיל לבנות בורגנין שאין בהם ארבע אמות שאין דרים בהם שומרים, רק בשביל להרחיב את התחום (דגול מרבבה שם, וציין המשנ"ב ס"ק לג לעיין בשערי תשובה, שהביא את דבריו. מאידך, ראה חזו"א המובא בהקדמתנו לפרק, שגם בית דירה רגיל אין מצטרף אלא כשנעשה לדיורים ולא להרחבת התחום).

והבורגנין שמצטרפים הם דוקא כשהדיורים בהם אינם דרך ארעי ממש, וכגון במקומות שאין הבורגנין רגילים להישטף בשטפונות, ואין מצויים גנבים (ב"י או"ח שצח, ו, ע"פ גמ' לעיל ע"א). ■ וכך נפסק להלכה (משנ"ב שם, לג).

וְהַבַּיִת שֶׁבַּיָּם - הבנוי באיי הים הסמוכים לעיר (רש"י), ואין באותו האי אלא בית זה [שאין חיסרון בעצם הדבר שהבית בנוי על אי, שהרבה ערים נבנו על איים] (חזו"א או"ח קנו לסי' שצח).

הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַבְּרִין עִמָּהּ. ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שצח, ו, ומשנ"ב שם).

וְהָאוּרְווֹת וְכוּ' שֶׁאֵין לָהֶן בֵּית דִּירָה, שלענין צירוף בית לעיר, מצרפים רק מקום המשמש למגורי אדם, ולא מקום המשמש למגורי בהמה, והוא הדין שאין מצרפים דיר וסהר העומדים לבהמות למרות שלענין 'מקום דירה' האמור לענין קרפף יותר מבית סאתים, נחשבים 'מקום דירה' (כמבואר לעיל יט, ב), שאין הדינים תלוים זה בזה, ויש קולות שנוהגים רק בדין עיבור, כגון בבורגנין (כמבואר לעיל ד"ה והברגנין) ויש קולות שנוהגים רק בדין קרפף (חזו"א או"ח קי, כ). ויש סוברים, שכל הנחשב מקום המוקף דירה לענין קרפף, כל שכן שמועיל לענין עיבור העיר [שאם בורגנין שאינם מועילים לענין קרפף מועילים לענין עיבור העיר, כל שכן שמקומות המועילים לקרפף יועילו לעיבור העיר], ומה ששנינו בברייתא שאורוות סוסים אין מצטרפים, אינה להלכה (שו"ת חתם סופר או"ח צה. הגדר המדוייק של 'מקום דירה' לפי דעה זו, ראה משנ"ב מהדו' דרשו שצח הע' 3).

■ המשך במילואים עמ' 124 ■

וְיָרָק חי (גירסת הגמ' פסחים מב, א ורש"י שם), שאוכל ממנו כמות מרובה באופן קבוע (רש"י שם). ויש מפרשים, ירק מבושל (מהרש"ל בדעת תוס').

כָּאן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, שהצנון מקרר את הגוף ומזיק לו (רש"י), אלא אם אוכלים ממנו קצת לאחר סעודה גדולה, שאז הוא בריא לגוף גם בימות הגשמים, ובכך השתבחו רבי ואנטונינוס שלא פסק צנון וחזרת משולחנם לא בימות הגשמים ולא בימות החמה (תוס' רבינו פרץ, בישוב קושיית תוס' ד"ה כאן. וראה בדברי תוס' שתירצו הקושיה באופן אחר). ויש מפרשים להיפך, שבימות החמה הצנון מזיק, ובימות הגשמים אינו מזיק כשאוכל ממנו מעט (ראה רמב"ם דעות ד, ט), ומה שהשתבחו רבי ואנטונינוס, היינו שבכל ימות השנה לא פסק מעל שולחנם ירקות בריאים בהתאם לעונה, צנון בימות הגשמים וחזרת בימות החמה (עלה לתרופה [למלבי"ם], מובא בספר הליקוטים על הרמב"ם שם).

בָּא לְרַבְּעָהּ וְכוּ', שעיר שאין לה ריבוע, כגון עיר עגולה, שזקוקים לרבע אותה בחישוב התחומים, מחשבים את הריבוע בהתאמה לריבוע העולם, אבל עיר שיש לה ריבוע, מחשבים את הריבוע שלה כמות שהוא, וכן עיר שיש לה צד אחד ישר, מחשבים את הריבוע בהתאם לאותו הצד (כמבואר לעיל נה, א ובביאורנו שם ד"ה קא משמע לן).

מְרַבְּעָהּ בְּרִבּוּעַ עוֹלָם, שחכמים הסמיכו את דין תחום הערים לענין עירוב לדין תחום ערי הלויים, ושם משמע בכתוב שהמדידה היא לריבוע העולם, שנאמר (במדבר לה, ה) 'ומדותם וגו' את פאת קדמה וגו' ואת פאת נגב וגו' ואת פאת ים וגו' ואת פאת צפון' וגו' (לבוש או"ח שצח, ג). ודין זה נאמר בתורת חיוב, שחייבים להתאים את ריבוע התחום בהתאם לריבוע העולם, גם כאשר ישנה עדיפות לרבע את התחום בצורה אחרת (חי' המאירי; משנ"ב שצח, ז; חזו"א או"ח קי, כג). ויש סוברים, שדין זה נאמר בתור עצה טובה, שלכתחילה מייעצים לבני העיר להתאים את הריבוע לריבוע העולם, אבל אם הסכימו בני העיר לחשב את הריבוע באופן אחר, נקבע הריבוע כפי הסכמתם, אכן, ריבוע העיר נקבע בצורה אחידה לכל בני העיר, ואין כל אחד יכול להחליט לחשב את הריבוע כרצונו (נודע ביהודה תניינא או"ח נא, ע"פ פרישה או"ח שצח א. וראה בחזו"א שם, שדחה בתוקף שיטה זו).

ודין זה של התאמת הריבוע לריבוע העולם, הוא דין בקביעת תחום העיר, אבל דין קביעת התחום האישי של השובת חוץ לעיר, לדעת הכל הוא יכול לקבוע את ריבוע התחום שלו כרצונו, ומשום כך אחד מתושבי העיר החפץ לשנות את ריבוע התחום שלו, שלא יהא כריבוע העולם [בגלל שרוצה להרויח את האלכסון לכיוון מסוים], יוכל להניח עירוב בערב שבת מחוץ לתחום העיר ולקבוע שהריבוע שלו יהיה בצורה המועדפת עליו (חזו"א שם, כד).

וְסִימָנֵיךְ עֶגְלָה בַּצָּפוֹן וְעַקְרָב בַּדָּרוֹם, שניתן להכיר את צפון ודרום העולם לפי מקום הכוכבים ברקיע השמים (רש"י), ולפי סימנים ידועים אלו ידע לקבוע גם את הצד המזרחי והמערבי, שאין להם סימני היכר ידועים (ריטב"א). [ראה ציורים להלן (עמ' 156)].

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר וְכוּ'. הקדמה. בהילוך החמה יש שני מסלולים, שמלבד ההילוך היומי שהחמה זורחת במזרח ושוקעת במערב, יש לחמה מסלול שנתי, שבימות הקיץ החמה בצפון [זורחת בצפון מזרח ושוקעת בצפון מערב], ואילו בימות החורף החמה בדרום [זורחת בדרום מזרח ושוקעת בדרום מערב], ובימות ניסן ותשרי החמה במרכז [זורחת במרכז המזרח ושוקעת במרכז המערב] (רש"י). ויש מחכמי האומות שהוכיחו שרק לעין האדם נראה כן, שהחמה מהלכת סביב הכדור, אבל באמת הארץ היא זו שמתנועעת סביב השמש [אכן, אין שום הבדל בחישובים הנוגעים לסוגיתנו ולסוגיות אחרות, האם נוקטים שהשמש מקיפה את כדור הארץ, או שכדור הארץ הוא זה שסובב, וכתב החתם סופר (שו"ת מהדו"ח, ח, כו) שאין בידו להכריע בנדון זה, אחר שיש ראיות גדולות לכאן ולכאן].

אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְרַבְּעָהּ בְּרִבּוּעַ שֶׁל עוֹלָם, שאינו בקי לחשב את ריבוע העולם בהתאם למקום הכוכבים (רש"י), ויש שהוסיפו, שהבקי לחשב לפי הכוכבים, לא יסמוך לחשב לפי הילוך החמה, שהוא חישוב פחות מדוייק (ריטב"א). ובימינו, ניתן לחשב את ריבוע העולם באמצעי עזר כגון מגנט (דרך תמים [לר"א סטפאנסקי, תרנה] שצח, ו). ■ להלכה, כאשר מרבעים את העיר, מתאימים את הריבוע לריבוע העולם (שו"ע או"ח שצח, ג).

אָמַר שְׁמוּאֵל אֵין תְּקוּפַת נִיסָן נוֹפֶלֶת וְכוּ'. הקדמה. 'נפילת התקופה' הוא הזמן שבו מתחילה אחת מארבע עונות השנה, הנקראות 'תקופה'. שכיון שיש לשמש מסלול שנתי [כנזכר לעיל (ד"ה רבי יוסי)], ניתן לחלק את המסלול לארבע תקופות שכל אחת מהן בערך שלשה חודשים, שבתקופת תמוז החמה בצפון, ובתקופת טבת בדרום, ובתקופות ניסן ותשרי במרכז. ומצינו שלש דרכים כיצד לחשב תקופות אלו:

[א] תקופת שמואל - היא התקופה המבוארת בסוגיתנו, שאורכה של כל תקופה הוא תשעים ואחד יום ושבע וחצי שעות. חישוב זה אינו תואם במדוייק למציאות האמיתית, אלא שהוא נוח לחישוב, וניתן מסיני להשתמש בחשבון זה בעניינים הנוגעים לכלל הציבור, שיש מהם כאלו שאינם בקיאים בחישובים מורכבים [והטועה לחשוב שחכמי ישראל למדו חישובים אלו מחכמי האומות, נכשל בכזבים שהיצר מחבבם, והוא כעין יצרא דעבודה זרה] (ראה תשב"ץ א, קח; חזו"א או"ח קלח, ד). בחישוב זה משתמשים בהלכה בנוגע לשאילת גשמים בחו"ל שישים יום לאחר תקופת תשרי (המובא בשו"ע או"ח קיז, א), ובנוגע לסכנה בשתיית מים בשעת נפילת התקופה (המובא ברמ"א יו"ד קטז, ה), ובנוגע לברכת החמה, אחת לעשרים ושמונה שנים (שקל הקודש [לגר"ח קניבסקי] בביהה"ל י, א).

[ב] תקופת רב אדא - הוא חשבון מדוייק יותר, שאינו מופיע בש"ס, אלא בראשונים, והוא חישוב מדוייק יותר שהשתמשו בו חכמי ישראל הבקיאים, ולפי חישוב זה מחשבים את לוח השנה היהודי, במחזור של תשע עשרה שנה (רמב"ם קידוש החודש פרקים ט-י; תשב"ץ שם) [בספר העיבור (שער רביעי), מייחס חשבון זה לאמורא רב אדא בר אהבה, והרמב"ם (שם, א) הביאו בשם 'יש מחכמי ישראל', והחזו"א (שם) כתב, שאין מסורת ברורה על חשבון זה, אבל בוודאי שהיה חשבון (מדוייק יותר מהחשבון של שמואל), שעבר במסורת בצנעה בין חכמי ישראל שהשתמשו בו לעיבור השנים, ויתכן שזו תקופת רב אדא].

[ג] התקופה האמיתית - שני החשבונות הנ"ל הם חישובים ממוצעים, אבל האורך האמיתי של תקופות השנה אינו מתחלק בשווה, אלא תקופת ניסן ותמוז ארוכות יותר מתקופת תשרי וטבת (רמב"ם שם י, ז, ושקל הקודש שם).

וְאֵין תְּקוּפָה מוֹשֶׁכֶת מֵחֲבֶרְתָּהּ אֶלָּא חֲצִי שָׁעָה, שיש שבעה כוכבי לכת [והשמש והירח מכללם] המשפיעים על העולם, כל אחד בשעה אחרת לפי סדר קבוע (רש"י), ואין זה דבר גשמי שניתן לצפות בו לפי סדר הכוכבים בשמים, אלא ענין טמיר ונסתר של השפעת הכוכבים לעולם התחתון (עתים לבינה, ב, ז' כוכבי לכת).

פת קיבר ושכר חדש וירק לא קשיא הא בתומי וכרתי הא בשאר ירקי כדתניא שום ירק כרישין חצי ירק נראה צנון נראה סם חיים והא תניא נראה צנון נראה סם המות לא קשיא כאן בעלין כאן באמהות[א] כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים. אמר רב יהודה אמר רב כל עיר שיש בה מעלות ומורדות אדם ובהמה שבה מתים בחצי ימיהן מתים ס"ד אלא אימא מזקינים בחצי ימיהן אמר רב הונא בריה דרב יהושע הני מולייתא[ב] דבי בירי ודבי נרש אזקנון. תנו רבנן [ג] [א] בא לרבעה מרבעה בריבוע עולם נותן צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם וסימניך [ג] עגלה בצפון ועקרב בדרום רבי יוסי אומר אם אינו יודע לרבעה בריבוע של עולם מרבעה כמין התקופה כיצד [ב] חמה יוצאה ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זה הוא פני צפון חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר זה הוא פני דרום תקופת ניסן ותקופת תשרי חמה יוצאה בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב שנאמר [א] הולך אל דרום וסובב אל צפון [ד] הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה [א] סובב סובב הולך הרוח אלו פני מזרח ופני מערב שפעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן אמר רב משרשיא ליתנהו להני כללי דתניא לא יצאה חמה מעולם מקרן מזרחית צפונית ושקעה בקרן מערבית צפונית ולא יצאה חמה מקרן מזרחית דרומית ושקעה בקרן מערבית דרומית. אמר שמואל [ג] אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום או בתחלת היום או בתחלת הלילה או בחצי היום או בחצי הלילה ואין תקופת תמוז נופלת אלא או באחת ומחצה או בשבע ומחצה בין ביום ובין בלילה ואין תקופת תשרי נופלת אלא או בשלש שעות או בתשע שעות בין ביום ובין בלילה ואין תקופת טבת נופלת אלא או בארבע ומחצה או בעשר ומחצה בין ביום ובין בלילה [ד] ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק שאינה משברת את האילנות ואין לך תקופת טבת שנופלת בצדק שאינה מייבשת את הזרעים והוא דאיתליד לבנה או בלבנה או בצדק:

תנו

רש"י

פת קיבר. סובין[ג] בלע"ז: תומי וכרתי. לא מעלו, כך שמעתי. ונראה בעיני תומי וכרתי מעלי, דהכי תניא (ב"ק דף פב.) חמשה דברים נאמרו בשום משביע משחין ומצהיל הפנים ומרבה את הזרע והורג כינה שבמעים, וכרישין נמי תניא בברכות (דף מד:) דיפין לבני מעים: שום ירק. אני שמעתי לגנאי, ואני אומר לשבח: עלין. קשין, אמהות יפין. אמהות שרשין: בימות החמה. יפין שמלנגנין את הגוף, בימות הגשמים קשין: מזקינין. מפני הטורח: בי בירי ובי נרש. ב' עיירות, ויש בין זו לזו מעלות ומורדות, והן מולייתא: אזקנון. הזקינוני: בריבוע של עולם. כדמפרש ואזיל: נותן צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם. ולא באלכסונו של עולם: וסימניך. אם אינך יודע לכוין לפון ודרום: עגלה בצפון ועקרב בדרום. מזלות הן: אם אינו יודע לרבעה בריבוע של עולם. שאינו מכיר במזלות הללו: מרבעה כמין התקופה. לפי הילוך סיבוב החמה ניכר איזו רוח דרומית ואיזו רוח לפונית: חמה יוצאה ביום ארוך. אותו רוח שאתה רואה שחמה יוצאה ביום ארוך של ימי תקופת תמוז (א) יוצאה בלידו האחד ושוקעת באותו רוח עלמו בלידו האחר: זהו פני צפון. לפי שהחמה לעולם ביום ממזרח לדרום מהלכת כדאמר קרא (קהלת א) הולך אל דרום, והליכת החמה ביום היא אבל בלילה אינו הולך אלא סובב מחוץ לכיפה, וביום הארוך עומדת בקרן מזרחית לפונית ומהלכת מזרח דרום ומערב ושוקעת בקרן לפונית מערבית, ובלילה סובבת פני לפון, ולמחרת היום נקלר מעט ואינה יולאה בקרן אלא נמשכת מן הקרן ולמזרח מעט ויולאה, ובערב שוקעת בתוך המערב משוך מן הקרן מעט, ובלילה סובבת אותו מעט וכל הלפון ומעט במזרח יותר מליל של אמש, וכן בכל יום, עד שיולאה בתקופת תשרי באמלע המזרח ושוקעת באמלע המערב, לפיכך היום והלילה שוין, ועדיין בכל יום נמשכת ללד דרום ויולאה ובשקיעתה נמשכת ללד דרום ושוקעת, עד שיולאה ביום בתקופת טבת בקרן מזרחית דרומית ומהלכת דרום לבדו ושוקעת בקרן מערבית דרומית, והיינו דקאמר חמה יולאה ביום קלר ושוקעת ביום קלר זהו פני דרום: פני מזרח ומערב פעמים מהלכתן. ביום בימים הארוכין, פעמים מסבבתן בלילה בימי תקופת טבת: ליתנהו להני כללי. דאמרן לעיל חמה יולאה ביום ארוך כו': או בתחלת היום או בתחלת הלילה כו'. לפי שהמאורות נתלו בתחילת ליל רביעי בשבת ובחדש ניסן, וימות החמה שס"ה ימים ושש שעות, חשוב אותן כולם בשביעיות וישאר בידך יום ורביע, נמלאת תקופת ניסן בשנה הבאה בחלי ליל חמישי, לשנה השלישית בתחלת יום ו', ובשנה הרביעית בחלי יום שבת, וכן לעולם יום ורביע בין תקופת שנה לתקופת שנה הבאה, ולעולם הן כלות בא' מן הרביעיות הללו: ואין תקופת תמוז נופלת אלא באחת ומחצה או בשבע ומחצה או ביום או בלילה. שכשתקופת ניסן נופלת בתחלת היום אותה של תמוז בשבעה ומחלה ביום, וכשתקופת ניסן בחלי היום של תמוז בא' ומחלה בלילה, לפי שז' שעות ומחלה יש בין תקופה לתקופה, שבאותו יום שזו נופלת זו נופלת אלא נמשכת להלן משעה שנפלה זו ז' שעות ומחלה שהן ל' שעות לד' התקופות דהיינו יום ורביע, ולפי זה החשבון אותה של תשרי נופלת או בג' או בט', אם נפלה תקופת תמוז בא' ומחלה של תשרי נופלת בט', ואם של תמוז בז' ומחלה של תשרי בג', וכן כולם, וזהו סימן אזג"י ואט"ד, כשתקופת ניסן בא' של תמוז בז' ומחלה ושל תשרי בג' ושל טבת בי' ומחלה, ושנה שניה של ניסן בחלי היום דהיינו בו' שעות ושל תמוז בא' ומחלה ושל תשרי בט' ושל טבת בד' ומחלה ביום: ואין בין תקופה לתקופה כו'. כדפרישית חשוב ל"א יום כולן שביעיות תמימות הן וז' שעות ומחלה היא נמשכת אחריהן, שימי התקופות כך הם ל"א יום וז' שעות ומחלה שהן רביע של שס"ה ורביע: ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה. (ב) סימן לחליות אז"ח גי"ח וא"ח טד"ח. שמות השעות כל"ש למח"ן הוא סידורן והילוכן, תחלת ליל א' בשבת משמש כוכב ואחריו לבנה ואחריו שבתי לדק מאדים חמה נוגה הרי ז' שעות וחוזרים חלילה, נמלא שעה ראשונה ליום א' בשבת חמה ואחריו נוגה ועוד כל"ש למח"ן תמלא סימני שעות ראשונות של ימות השבוע חל"מ כלנ"ש בימים וסימני שעות ראשונות של כל לילי השבוע כלנ"ש חל"מ, ור' שבתי דונולו הרופא זצ"ל פירשו היטב בספר חכמוני שלו למה נסדרו הכוכבים בענין זה, וכיון דאין בין תקופה לתקופה אלא ז' שעות ומחלה נמלא שאם נפלה תקופת ניסן בתחלת כוכב תקופת תמוז יפול בחלי כוכב, תשרי בראש לבנה, טבת בחלי לבנה, וכן כולם, כשתוליא ז' שעות ומחלה אחר נפילתה של זו תגיע לאותה שעה עלמה אלא שנמשכת חלי שעה לאחריה: והני מילי דאתיליד. מולד לבנה של ניסן או של טבת בשעת לבנה או בשעת לדק:

המרבע

תוספות

כאן בעלין כאן באמהות כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים. פ"ה דעלין קשין ואמהות יפין אמהות שרשין בימות החמה יפין שמלנגנין הגוף בימות הגשמים קשין משמע לפירושו דעלין לעולם קשין ואפי' אמהות אינן יפין אלא בימות החמה ותימה דבפרק קמא דע"ז (דף יא.) אמר גבי אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שלחנם לא לנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ונראה לפרש דכאן בימות החמה וכאן בימות הגשמים כלומר עלין ואמהות חד מעלי בימות החמה וחד מעלי בימות הגשמים ואית ספרים דגרסי ואיבעית אימא הא והא בעלין אבל (ג) באמהות לעולם מעלו:

ואין בין תקופה לתקופה אלא צ"א יום ושבע שעות ומחצה. וקשה לר"י דאם יש לעולם בין ביום קלר ובין ביום ארוך י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה אם כן אין התקופות שוות ולעולם האחת ארוכה מהאחרת שאם תפול תקופת ניסן בתחלת ליל ד' תפול תקופת תמוז בז' שעות ומחלה בלילה ותקופת תשרי בג' שעות ביום הרי במקום ז' שעות ומחלה הקטנות שבליל תמוז שלא נפלה תקופת תמוז בתחלת לילה אנו משלימין לה (ד) ל"א יום וז' שעות ומחלה בלילי תשרי שהן בינוניות וגם בז' ומחלה שבסוף תקופת ניסן העודפות על ל"א היו קלרות ובתקופת תמוז היו בינוניות ואם נאמר שהשעות לעולם שוות וביום ארוך ובלילה ארוך [יש] י"ח שעות ובלילה קלר ו' או להפך לא משכחת הא דאמרת אין תקופת ניסן נופלת אלא כו' אין תקופת תמוז נופלת אלא כו' [וכן שארי התקופות כולן] וגם לא משכחת הא דאמרינן בפרק מפנין בסופו (שבת דף קכט:) דבתלתא בשבתא ובמעלי שבתא קאי מאדים בזוגי[ד] ובשאר יומי לא קאי ולפי זה משכחת לה נמי דבשאר יומי קאי ובהאי לא קאי:

פלגא

רבינו חננאל

אמר רב הונא בריה דרב יהושע (אתא דנרש ודבי בארי) [הני מוליאתא דנרש ודבי בארי] פי' מילאתה דביקים גבוהי' אזקנון: ת"ר הבא לרבעה מרבעה בריבוע העולם. נותן צפונה לצפון העולם והרוצה לכוון צפון העולם יראה מקום העגלה בשמים והוא צפון העולם וכנגדה עקרב בדרום והמכין (וארבע) [ומרבע] העיר המקום שהוא תחת העגלה הוא הצפון ושתחת עקרב הוא הדרום. וכשנותן ימינו לדרום ושמאלו לצפון לפניו מזרח ואחריו מערב. בא ר' יוסי ואמר הין כן הוא כי עגלה בצפון ועקרב בדרום מיהו לאו כל אדם יכול לכוון כיון זה בקביעות הכוכבים. אלא נותן לו לרבעה בסביבות התקופה כיצד מקום שהחמה זורחת בו בתקופת תמוז והוא חלון פעמון והולך וסובב לאחוריו ומהלך כל היום המזרח והדרום ועולה ושוקעת כנגדו במערב זהו פני צפון ומקום שהחמה זורחת בו בתקופת טבת מחלון בילגה והולך ויורד ושוקעת כנגדו במערב זה פני דרום. תקופת ניסן ותקופת תשרי חמה יוצאה באמצע מזרח ושוקעת באמצע בתקופת ניסן וזורחת מחלון תעלומה והולך וסובב בקרן צפונית חלון אחר חלון עד שמגיע לחלון בילגה בתקופת טבת ותשרי סובב בקרן דרומית כמימי אקיאנוס בין קצות השמים לקצת הארץ כו' לפיכך היום והלילה שוין נמצאת שחמה עולה וזורחת מתקופת ניסן עד תקופת תמוז מאמצע הרקיע ולצפון מהלכת ביום ממקום שזורחת כנגד הנשאר מן המזרח כולו ובמערב עד שמגיע כנגד המקום שזרחה ממנו ושוקעת בו וכן בכל יום ויום עד תקופת תמוז. בתקופת תמוז זורחת בקרן מזרחית צפונית ומהלכת ביום מזרחו דרום ומערב שוקעת בקרן מערבית צפונית עד טבת. ומתקופת טבת חוזרת החמה ועולה כנגד הדרום בכל יום ויום עד שחוזרת בתקופת תשרי באמצע המזרח עולה והולכת בכל יום עד שחוזרת בתקופת טבת בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן דרומית מערבית נמצא החמה מהלכת מזרח ומערב פעמים ביום ופעמים בלילה אבל בדרום לעולם מהלכת ביום ובצפון לעולם בלילה ולא נראית לעולם ביום ברוח צפונית ולא בלילה ברוח דרומית והו שכתב (צפון בלילה) [הולך אל דרום וסובב אל צפון הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון וכו'] סובב הולך הרוח כו' (ופני) [זהו פני מזרח וכו'] מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ופעמים מסבבתן זו דרך זו השמועה ובעלי כוכבים טוענין עליהם. ובא רב משרשיא ודחה דברי רבי יוסי ואומר ליתנהו להני כללי מעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית צפונית ולא שקעה בקרן מערבית צפונית וכן לא זרחה מקרן מזרחית דרומית. ולא שקעה בקרן מערבית דרומית. תלמוד ארץ ישראל א"ר יוסי מי שאין יכול לכוון את הרוחות ילמד מן התקופה ממקום שהחמה זורחת בתקופת תמוז עד מקום שזורחת בתקופת טבת. אלו פני מזרח. וממקום ששוקעת בתקופת טבת עד מקום ששוקעת בתקופת תמוז אלו פני מערב והשאר פני צפון ודרום כדכתיב הולך אל דרום וסובב אל צפון. ניחה בשילה ובבית עולמים דכמה יגיעות יגעו הנביאים לעשות המזרחי להיות החמה מצומצמת בין בתקופת טבת ותקופת תמוז. ד' שמות נקרא שער (סרד) [סור] שער התוך. שער החרסית. שער איתון. שער חדש. שער העליון. שער היסוד כו' ומפורשים כולם. אמר שמואל אין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה ריבעי היום או בתחלת היום או בתחלת הלילה או בחצי היום או בחצי הלילה ואין תקופת תמוז נופלת אלא (בא' ז') [בא' ומחצה או בז' ומחצה] ואין תקופת תשרי נופלת אלא בג"י ואין תקופת טבת נופלת (בד"י) [אלא בד' ומחצה או בי' ומחצה] כדי שתפול תקופת ניסן בתחלת היום ותקופת תמוז בז' שעות. ותקופת תשרי בג' שעות ותקופת טבת בי' שעות

עין משפט נר מצוה

יח א מיי' פכ"ח מה' שבת הלכה ז טוש"ע סי' שלח סעיף ג:

יט ב מיי' פי"ג ופי"ב מהל' קה"ח:

כ ג מיי' פ"ט שם הל' ד סמג עשין מו טור א"ח סי' תכח:

כא ד מיי' שם הל' ג טור א"ח שם:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [עי' תוס' חולין קכז. ד"ה הני], ב) [תוספתא פ"ד], ג) פסחים לד., ד) ב"ב כה ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה חמה וכו' תקופת תמוז בלידו כל"ל ותיבת "יולאה" נמחק: (ב) ד"ה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חלי שעה (סימן וכו' טד"ח) תא"מ ונ"ב כ"ל הגס"ה: (ג) תוס' ד"ה כאן וכו' אבל אמהות כל"ל ואות ב' נמחק: (ד) ד"ה ואין בין וכו' אנו משלימין לה בצ"א יום וכו' וגם ז' ומחלה שבסוף תקופת תשרי העודפות על ל"א יהיו קלרות ובתקופת טבת יהיו בינוניות. נ"ב ר"ל כשתקופת תשרי נופלת בשלש שעות ביום תפול תקופת טבת בעשר ומחלה ביום ואז היום קלר ומשלימין אותם הז' שעות ומחלה בימים בינונים:

תורה אור השלם

א) הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ: [קהלת א, ו]

הגהות וציונים

א] בכמה דפו"ר נוסף ואיבעית אימא, ובכת"י נוסף ואב"א הא והא באמהות (ועי' תוס'), ועי' ראש משביר: ב] [גירסת הערוך מליאתא, ופירוש רכסים גבוהים] (גליון): ג] מקמח גרוע: ד] [לפנינו הגירסא בזווי, והיא היא עיין בערוך ערך זוו א'] (גליון):

משנת ראשונים

בא לרבעה מרבעה בריבוע עולם. עיר עגולה שרוצין לרבעה מרבעין אותה לרבועו של עולם, דרומה כדרום עולם וצפונה כצפון עולם, והוא הדין למזרחו ולמערבו, ונקט דרום וצפון משום דבעי למתני סימנא וסימניך עגלה בצפון ועקרב בדרום. [הריטב"א]

מרבעה כמין התקופה. פרש"י ז"ל אם אינו יודע לרבעה ברבועו של עולם שאינו מכיר מזלות הללו מרבעה כמין תקופת החמה כי מתקופתה ניכרין הרוחות, ולא דייק לישנא שפיר להאי פירושא. הנכון משום דסימני עקרב ועגלה שהם קוטבי הגלגל הקבועים הם סימנים ישרים יותר לרבעה כרבועו של עולם כי סימני התקופה אינם כעין רבועו של עולם לגמרי, וזה ידוע למבינים בחכמה זו. [הריטב"א]

אמר שמואל אין תקופת ניסן נופלת. אמר דוד (תהלים יט ב) השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע, ומזה ארז"ל (שבת עה.) כל היודע לחשוב בתקופות ומזלות ואינו חושב, עליו הכתוב אומר (ישעיה ה יב) ואת פועל ה' לא יביטו וגו'. [רבינו בחיי, בראשית ו ט] אלא בארבעה רבעי היום. והא דקיימא לן פרק כיצד מעברין (עירובין ד' נו.) דאין תקופת ניסן נופלת אלא בארבעה רבעי היום אם בתחילת היום וכו' היינו משום דהתם כולהו כר' יהושע. [תוספות, ראש השנה ח.]

תנו רבנן (א) המרבע את העיר עושה אותה כמין טבלא מרובעת וחוזר ומרבע את התחומין ועושה אותן כמין טבלא מרובעת וכשהוא מודד לא ימדוד מאמצע הקרן אלפים אמה מפני שהוא מפסיד את הזויות אלא מביא טבלא מרובעת שהיא אלפים אמה על אלפים אמה ומניחה בקרן באלכסונה נמצאת העיר משתכרת ארבע מאות אמות לכאן וארבע מאות אמות לכאן נמצאו תחומין משתכרין ח' מאות אמות לכאן ושמונה מאות לכאן נמצאו העיר ותחומין משתכרין אלף ומאתים לכאן ואלף ומאתים לכאן אמר אביי ומשכחת לה במתא דהויא תרי אלפי אתרי אלפי. תניא (ג) אמר רבי אליעזר ברבי יוסי (ב) תחום ערי לוים אלפים אמה צא מהן אלף אמה מגרש נמצא מגרש רביע והשאר שדות וכרמים מנא הני מילי אמר רבא דאמר קרא (א) מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב אמרה תורה סבב את העיר באלף נמצא מגרש רביע רביע פלגא הוי אמר רבא בר אדא משוחאה אסברה לי משכחת לה במתא דהויא תרי אלפי אתרי אלפי תחום כמה הויא שיתסר קרנות כמה הויין שיתסר דל תמניא דתחומין וארבעה דקרנות כמה הוי תריסר נמצא מגרש רביע טפי מתילתא נינהו אייתי ארבעה דמתא שדי עלייהו אכתי תילתא הוי מי סברת בריבועא קאמר בעיגולא קאמר (ד) כמה מרובע יתר על העגול רביע דל רביע מינייהו פשו להו תשעה ותשעה מתלתין ושיתא ריבעא הוי. אביי אמר משכחת לה נמי במתא דהויא אלפא באלפא תחומין כמה הוו תמניא קרנות כמה הוי שיתסר דל

רש"י

המרבע עיר. עגולה: עושין אותה כמין טבלא מרובעת. לקמן מוקי לה במתא דהויא תרי אלפי אתרי אלפי בעיגולא, שכשאתה מוסיף ריבוע עליה הרי היא כמין טבלא מרובעת אורכה כרחבה, ותחומיה כמין טבלא מרובעת אורכן כרחבן, רחבן למדת העיר על פני חומתה שהיא אלפים וכן אורכן להלן מן העיר אלפים, והיינו דקאמר חוזר ומרבע את התחומין כלומר חוזר ומודד לה תחומיה ועל כרחך מרובעין הן: וכשהוא מודד. תחומי העיר לאחר שריבעה, לא ימדוד מאמצע קרן זוית של עיר כנגדו באלכסון אלפים לכל קרן וקרן, למתוח חוט מתחום קרן זה לתחום קרן זה: מפני שמפסיד את הזויות. לכל קרן וקרן מפסיד מה שאלכסון של אלפים על אלפים עודף על ריבוע, וכשמותח החוט לא תמלא באורך התחומין מן העיר והלאה לכל צד אלא אלף ותכ"ח אמות, כילד תן

תחומין של אלף ותכ"ח אורך לכל צד כנגד העיר אתה צריך לתת טבלא של אלף ותכ"ח (א) על אלף ותכ"ח לכל קרן למלאות פגימתן (של אורך) בריבוע שיהו התחומין מרובעין, שהרי ריבוע [א] פיאות לכל שובתי שבת(ד), ותמלא באלכסונו של טבלא מכוון כנגד אלכסון קרן העיר אלפים, דקיימא לן (ה) כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונה, טבלא של אלף ותכ"ח על אלף ותכ"ח אלכסון שלה עודף אלפים ותתנ"ו חומשין שהן תקע"ב אמה פחות ד' חומשין, תנם על אלף ותכ"ח הרי אלפים, נמלא כשמדדת מאמצע קרן העיר באלכסון אלפים קיצרת את התחום ואינן אלא אלף ותכ"ח, וכל כך למה מפני שהפסדת את הזויות, שהיית צריך למדוד אלפים ואלכסונן מאמצע קרן העיר ולמתוח חוט אחרי כן מתחום קרן לתחום קרן ותמלא מן החוט ולעיר על פני כל העיר לכל צד אלפים אמה, כילד, תן אלפים תחום כנגד העיר לארבע רוחותיה תמלא פגימת אלפים על אלפים לכל קרן, ועדיין אתה צריך למתוח חוט כמין גאם להשוות תחומי הקרנות לתחומי העיר, ותמלא לכל קרן טבלא של אלפים על אלפים, ומכוון אלכסונה כנגד אלכסון קרן העיר, ומהו אלכסונה אלפים ות"ת אמה, שכך עולה חשבון ד' אלפים חומשין לח' מאות אמה, לפיכך הבא למדוד תחומי העיר מביא טבלא שהיא אלפים על אלפים, ומניחה כנגד העיר באלכסון, אלכסון של טבלא כנגד אלכסון של קרן, כלומר מודד אלפים וח' מאות כנגד הקרן באלכסון, ואח"כ מותח חוט מתחום קרן לתחום קרן: נמצאת העיר משתכרת. במה שריבעוה, ד' מאות אמה לכל קרן וקרן, שכשהיתה עגולה לא היה לה אלכסון ועכשיו שריבעוה נתנו לה אלכסון, והיוצא דרך הקרן משתכר ת' אמה לקרן זו ות' אמה לקרן זו: נמצאו תחומי הקרנות משתכרין. במה שנתנו טבלא באלכסון כנגד הקרן, ח' מאות לכל קרן: צא מהן. סביב העיר אלף אמה למגרש, שאין נוטעין ולא זורעין שם אלא מניחין אותו לנוי העיר, כדמתרגמינן (ו) רווחי קרויא: נמצא מגרש רביע. לקמן מפרש: והשאר. שאר התחום שדות וכרמים, ותוך לתחום לא היה להן כלום: מנהני מילי. דמגרש אלף אמה: מקיר העיר וגו'. רישא דקרא ומגרשי הערים אשר תתנו: בר אדא. שם האיש: משוחאה. מליין תחומי העיר: תחומין כמה הוו שיתסר. י"ו רבעין של אלף על אלף יש בהן, כילד, אלפים על אלפים לכל צד, חלקם שתי וערב הרי ד' רבעין של אלף על אלף, וכן לכל רוח של עיר: קרנות כמה הוו. תחומי הקרנות של תחומין נמי שיתסר נינהו, שהרי לכל קרן יש טבלא של אלפים על אלפים כדפרשינן לעיל: דל. לצורך מגרש: ח' דתחומין וד' דקרנות. דהא אמרת סבב את העיר באלף, הרי לכל התחום אלפים על פני העיר באורך וברוחב אלף להלן מן העיר, וכיון שנתת אלף בליטת מגרש לד' רוחות צריך אתה ליתן לכל קרן טבלא של אלף על אלף, הא ארבעה מן הקרנות למגרש, הא תריסר לצורך מגרש כולן אלף על אלף: נמצא מגרש רביע. בתמיה: אייתי ארבעה דמתא שדי עלייהו. דתלתין ותרין והוו להו תלתין ושית, דהא דקתני מגרש רביע אכולה מילתא קאי, רביע החשבון כולו של עיר ותחומין וקרנות: כמה מרובע יותר על העגול רביע דל ריבעא מיניה כו'. את חשבת בעיר מרובעת ועבדת מגרש סביב נמי בריבוע, לפיכך עלה חשבון העיר ומגרשיה ד' אלפים על ד' אלפים מרובעין שהן י"ו רבעין של אלף על אלף, ומהן ג' חלקים למגרש דהיינו תריסר וחלק הרביעי לעיר, ואנן במתא עגולתא עסקינן כדמוקמינן לקמן, ומכל מקום אנו מוסיפין עליה לתת ללוים ריבועא עמה וקרנותיה ותחומיה אלפים לכל רוח הרי חלק הלוים סך הכל ששת אלפים [על ששת אלפים] שהן תלתין ושית רבעין של אלף על אלף, והעיר באמצעיתן עגולה אלפים [על אלפים] ומגרשיה סביב לה אלף רוחב נמצאת עיר ומגרשיה ד' אלפים על ד' אלפים עגולין, ואם היו ד' על ד' מרובעין הוו שיתסר, השתא דעגולין דל ריבעא הוו תריסר, ומהן ג' חלקים למגרש והרביעי לעיר דהוו להו ט' מגרשין, וט' מתלתין ושית הניתנין ללוים ריבעא הוו: משכחת לה נמי במתא דהויא אלפא אאלפא. ולא תחשוב העיר עמהן, אלא נמלא מגרש רביע אתחומין וקרנות קאי: תחומין כמה הוו תמניא. רבעין של אלף על אלף, שהרי תחום לכל צד אלפים אורך להלן מן העיר ואלף רוחב על פני העיר, וקרנות שיתסר, דכיון דאורך התחומין משוכין אלפים לכל צד אתה צריך למלאות פגם לכל קרן בטבלא אלפים על אלפים:

תוספות

פלגא הוי. פירוש מגרש דתחומין הוי פלגא דתחומין ולא רצה לדקדק ולהקשות דמגרש דתחומין והקרנות כך וכך הוי מתחומין וקרנות משום דפעמים הוי תילתא או רביע או חומש מן התחומין ומן הקרנות לפי מה שהעיר גדולה או קטנה:

משכחת לה במתא. הקשה השר מקוצי דמשכחת לה מגרש רביע דתחומין וקרנות במתא דהוי ח' אלפים על ח' אלפים ומגרש הוי ל"ו ותחומין וקרנות ומתא הוו קמ"ד פעמים אלף על אלף וי"ל דערי מקלט אינן גדולים כל כך כדאמר בפרק אלו הן הגולין (מכות דף י.) ערים הללו אין עושין אותם לא גדולות ולא קטנות ומהר"י אומר שמתרץ האמת דהשתא קמ"ל דמגרש איטו מרובע כדמסיק ולרבינא קמ"ל דאין מגרש לקרנות ולרב אשי דאין מגרש אלא לקרנות אבל בכה"ג לא היה משמיענו שום חידוש:

כמה מרובע יתר על העגול רביע. ואור"י דהא רביע בין בהיקף בין בגוף הקרקע כדאמר הכא נמצא מגרש רביע וכן משמע גבי ים שעשה שלמה (לעיל דף יד:) ועל ההיקף יש להוכיח בהדיא כדפ"ה דכל שברחבו טפח יש בהיקפו ג' טפחים ובטפח מרובע יש בהיקפו ד' טפחים ועל הקרקע שבפנים יש להוכיח נמי שאם תקיף טפח עגול סביב בחוטין דקין עד הנקודה האמצעי' שבעגול ותחתוך מן הנקודה ולמטה כל החוטין לב' ותפשטם יהיה העליון ארוך ג' טפחים והאחרים מתקצרים והולכים עד הנקודה שהיא חצי טפח מן החוט העליון תחתוך שוב כל החוטין לשנים ושים הארוך בצד הקצר נמצא הרבוע ארכו טפח וחצי ורחבו חצי טפח דהיינו שלש חתיכות של חצי טפח על חצי טפח ובטפח מרובע יש ד' חלקים של חצי טפח על חצי טפח:

אביי אמר משכחת. ואם תאמר לפי מה דמוקי לה לקמן במתא עגולה קשה דתחומין הוו טפי כמו (ב) שאנו מרבעין העיר ולא הוי מגרש רביע מהם [א] ויש לומר דלא קאמר מגרש רביע אלא מתחומין שבחוץ לריבוע העיר:

מאי

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה ו ז סמג לאוין סו טוש"ע א"ח סי' שצו סעיף י:
כג ב מיי' פי"ג מהל' שמיטה ויובל הל' ב סמג עשין קכה:

רבינו חננאל

שעות. ושנה אחרת ואט"ד [סי' ועי' ברש"י]. אמר שמואל אין בין תקופה לתקופה אלא ד' שעות ומחצה ואין תקופה מושכת מחברתה אלא חצי שעה. אלו כולן פשוטות הן. **ואמר שמואל אין לך תקופת ניסן שנופלת בצדק** שאינה משברת את האילנות ואין תקופת טבת נופלת בצדק שמייבשת האילנ' והוא דאתיליד לבנה או בלבנה או בצדק: **ת"ר המרבע את העיר עושה אותה כמין טבלא מרובעת** המרבע תחומין עושין אותן כמין טבלא מרובעת. כשהוא מודד לא ימדוד מאמצע הקרן מפני שמפסיד הזויות אלא מביא טבלא שהיא אלפים על אלפים ומניחה כנגד הקרן באלכסון נמצאת העיר משתכרת הזויות. ת' אמה לכאן ות' אמה לכאן נמצאו תחומין משתכרין ת"ת אמה לכאן ות"ת אמה לכאן נמצאת העיר ותחומיה משתכרין אלף ומאתים אמה לכאן ואלף ומאתים אמה לכאן. **אמר אביי משכחת לה במאתא דהיא אלפים אמה על אלפים אמה.** פי' זו העיר שהעמדנוה אלפים על אלפים עגולה היא וכבר אמרנו למעלה שצריך למדידת תחומין פיאות לפיכך צריכין להוסיף על אלפים אמה הללו העודף המרובע על העיגול והוא כדמסיקנא לה בסיפא דשמעתא דאמרינן הכי כל אמתא בריבוע אמתא ותרין חומשי באלכסונא הלכך נמצא באלפים על אלפים עודף ד' אלפים חומשין שהוא ת"ת אמה. נמצא עודף בעיר שהיא אלפים על אלפים ת"ת אמה. ובמזרח בתחומין שהן אלפים על אלפים ת"ת אחרונות וכן במערב נמצא העודף אלפים אמה ות' אמה כשתחלקם נמצא חציים אלף ומאתים אמה תופסת על אלפים לתחום המזרח ואלף ומאתים לתחום המערב נמצא התחום חוץ לעיר ג' אלפים ומאתים אמה. **תניא ר' אליעזר בנו של ריה"ג אמר** תחום ערי לוים אלפים. צא מהן אלף אמה מגרש והשאר לשדות וכרמים. נמצא מגרש רביע. **ואקשינן מכדי תחום כמה הוי** אלפים כשתוציא ותסבב העיר באלף נשארו אלף אחרות הנה החצי איך שנה מגרש רביע (א) אלפים אמה אורך ברוחב אלף וכן בצפון וכן במערב וכן בדרום. ומצאו בד' צדדי העיר ט"ז אלף אורך ברוחב אלף וצריך למלאות הקרנות אלפים אורך ברוחב אלפים על כל זוית וזוית ונמצאו ד' קרנות עוד ט"ז אלף אמה באורך ורוחב אלף אמה ושיעור המגרש סביבות העיר אלף רוחב. וכיון שהעיר היא אלפים על אלפים נמצאו בד' צדדי העיר אלפים אמה אורך ברוחב אלף שמונת אלפים אורך ברוחב אלף. גם יש לה למלאות הקרנות בד' זויותיה אלף על אלף בכל זוית שהן ד' אלפים אמה נמצא מגרש בסבוב העיר כולה עם הקרנות י"ב אלף אמה. ותחום העיר וקרנותיה הויין (י"ב ש"ב) [ל"ב אלפים] אמה הנה י"ב אלף שהן מגרש לגבי ל"ב של תחומין טפי מתילתא הויין. **ופרקינן אייתי ארבע דמתא.** כלומר תוך העיר אלפים על אלפים עושין ד' אלפים אורך ברוחב אלף אמה הוסיף אותם בכלל ל"ב אמה נמצאו הכל [ששה ושלשים] אלפים אמה. **ואכתי י"ב אלף** משׁשה ושלשים אלף שליש הן איך שנינו נמצא מגרש רביע. **ופרקינן מי סברת האי מגרש בריבועא הוא** בעיגולא הוא פחות שליש. ואיכא למימר מתא נמי עיגולא היא והכי קאמר רחמנא מקיר העיר וחוצה וגו' צריך סביבות העיר כולה אלף אמה ולגבי תחומין יהבינן לה פאות כר' חנינא דתני זה יהיה לכם כזה יהיו כל שובתי שבת. אבל לגבי מגרש לא יהבינן ליה פיאות הלכך הסר מהן יתרון שמעדף המרובע על העיגול וכמה הוא היתרון רביע נמצא רביע י"ב אלף ג' אלפים כשתפחות מי"ב אלף ג' אלפים נמצא המגרש ט' אלפים אמה. והתחומין עם העיר והקרנות הן ל"ו אלף אמה נמצאות ט' אלפים אמה מל"ו אלף רביע שלהן וזהו ששנינו נמצא מגרש רביע. **אמר אביי** משכחת

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [תוספתא פרק ד], ב) [תוספ' סוף ערכין ע"ש סוטה כז: ע"ש], ג) [לעיל יד: ושם נסמן], ד) לעיל נא., ה) לקמן נו., ו) במדבר לה ד, ז) שם בד"ה מכדי וע"ע לקמן נז. ד"ה ה"מ.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מפני שמפסיד וכו' לתת טבלא של אלף ותכ"ח וד' חומשין על אלף ותכ"ח וד' חומשין לכל קרן [וכ"ה בדפוס וויניציא ג]:

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה אביי אמר משכחת כו' ולא הוי מגרש רביע מהם. וי"ל וכו'. נ"ב ודוחק אבל גמ' קאמר בעיר אלף ורביע וגמ' לא חשש לדקדק:

תורה אור השלם

א) וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב: [במדבר לה, ד]

הגהות וציונים

א] צ"ל שהרי רבינן פיאות (רש"ש ועוד), וכ"ה בדפו"ר: ב] נדצ"ל כיון שאנו מרבעין (באה"מ): ג] בדפוס הנ"ל טבלא של אלף ותכ"ח על אלף ותכ"ח וד' חומשין, ועי' מהרש"ל ומהרש"א:

משנת ראשונים

צא מהן אלף אמה מגרש. לשון מגרש ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לנוי לעיר מקיר העיר ולחוץ אלף אמה סביב, ואינם רשאים לבנות שם בית ולנטוע שם כרם ולזרוע זריעה, אלא שיהיה לבהמתם ולרכושם ולכל חיתם. [רבינו בחיי, במדבר לה ב]

שיהיו אלף אמה אשר נתן להם סביב כנגד העיר למגרש שלא יזרע והאלף אשר הוסיף בכתוב השני בארבע הפאות לשדות וכרמים כמו שקבלו רבותינו, אבל שם הכל מגרש בלשון הכתוב, אלא שזה נעבד ונזרע וזה לא יעבד בו ולא יזרע, ולכך הפרישן זה מזה. [רמב"ן, במדבר לה ב]

אביי אמר משכחת לה נמי במתא דהויא אלפא באלפא. מעיר שהיתה עגולה מאלף על אלף רבענו אותה ונתננו לה אלפים לכל רוח וקרן של אלפים על אלפים לכל זוית וזוית, ורביע דקתני היינו שיש במגרש רביע התחומין והקרנות בלבד ולא הכניס בו חשבון העיר. [הריטב"א]

תחומין כמה הוו תמניא. תמניא אלפין לד' רוחות, שהרי יש לכל רוח שני אלפים אורך באלף אמה רוחב. [הריטב"א]

קרנות כמה הוי שיתסר. שהרי אף בזה יש אלפים על אלפים אמה לכל קרן ויש ארבעת אלפים מרובעות לכל קרן והוו להו שיתא עשר, נמצא בין תחומין וקרנות כ"ד חתיכות מרובעות מאלף על אלף. [הריטב"א]

חשק שלמה על ר"ח א) הדבר פשוט דחסר בדברי רבינו ז"ל ומשכחת לה במתא דהוי תרי אלפי על תרי אלפי ונמצא דהתחומין הם אלפים אמה אורך ברוחב אלפים וכן בצפון וכו'.

הַמְרַבֵּעַ אֶת הָעִיר וְכוּ'. הקדמה. הברייתא שלפנינו נותנת דוגמה לחישוב שתי הלכות שמצינו להקל בחישוב אלפיים אמה של תחום שבת: [א] הקונה שביתה בתוך העיר, מודדים לו אלפיים אמה מקצה העיר, ובפעמים רבות מקילים להחשיב מקומות פנויים מבתים, כאילו הם מלאים בבתים, כיון שמידות התחום נמדדים תמיד בריבוע [או במלבן], ולא בעיגול או משולש וכדו', ולכן עיר שאין לה זויות ישרות [אלא בתיה בנויים בצורת עיגול או משולש וכדו'], מחשבים אותה כאילו היא מרובעת (כמבואר לעיל נה, א). [ב] מחשבים בריבוע את מידות התחום של אלפיים אמה מקצה גבול העיר והלאה, כך שבאלכסון יש יותר מאלפיים אמה. בהתאם לשתי קולות אלו, מחשבת הברייתא שיעור תחום עיר עגולה ששיעורה אלפיים על אלפיים אמה. [ראה ציורים להלן עמ' 158].

לֹא יִמְדֹּד מֵאֶמְצַע הַקֶּרֶן אַלְפַּיִם אַמָּה וְכוּ' - שלא ימדוד את הריבוע באופן שקו האלכסון שכנגד הקרנות יהיה אלפיים אמה, שאם כן הקו הישר של התחום כנגד פני העיר יהיה פחות מאלפיים אמה (רש"י). ויש מפרשים, שלא ימדוד אלפיים אמה מכל נקודה ונקודה שבקצה ריבוע העיר [כדי ששיעור התחום יהיה בדיוק אלפיים אמה מכל נקודה שהיא], שאם כן התחום לא יהיה בצורת ריבוע (רשב"א).

נִמְצֵאת הָעִיר מִשְׂתַּכֶּרֶת אַרְבַּע מֵאוֹת אַמּוֹת לְכָאן וְכוּ', לפי החשבון הידוע שמשך אלכסון של ריבוע הוא ביחס של אחד ושתי חמישיות לאורכו או רוחבו [ובחישוב עשרוני: 1.4], וכגון ריבוע של אמה על אמה, האלכסון שלו הוא אמה ושתי חמישיות האמה (ראה החישובים ברש"י, ובגמ' להלן נז, א), וחשבון זה אינו מדויק, שאורך האלכסון הוא קצת יותר מהשיעור הנזכר (תוס' להלן שם ד"ה כל אמתא), וצורת חישוב זו, נכללה בשיעורים שניתנו הלכה למשה מסיני לחשב בחישוב ממוצע שיוכלו גם חלושי הדעת לחשבו בקלות, שהמצוות ניתנו לצרף את הבריות ולדקדק בצוואותיו יתברך ולקבלת מלכותו ולקיום חכמת התורה הכלולה בכל דיני המצוה ולסוד הפנימיות, ולכל אלו לא נחוץ שיהא השיעור תואם למציאות בצורה מדוייקת (חזו"א או"ח קלח, ד. וראה שעה"צ שעב, יח שהסתפק בזה).

■ להלכה, מדידת התחום נעשית על ידי שמחשבים כאילו יש שתי מסגרות מרובעות זו מחוץ לזו. המסגרת הפנימית מקיפה את העיר בריבוע [או במלבן, בהתאם לצורת העיר] והיא צמודה לבניינים האחרונים שבקצה העיר, ומסביבה מסגרת נוספת המקיפה את המסגרת הראשונה במרחק של אלפיים אמה ממנה בקו ישר, באופן שנמצא שבזויות האלכסון שבין הריבועים יש אלפיים ושמונה מאות אמה (שו"ע או"ח שצט, י, וביאה"ל שם).

תַּנְיָא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסֵי וְכוּ'. [ראה ציורים להלן עמ' 159-158].

עָרֵי לְוִיִּם. הקדמה. כאשר ניתנו ללוים ארבעים ושמונה ערים בארץ ישראל, ניתן להם גם שטח מחוץ לערים, חלקו של השטח הסמוך לעיר נקרא 'מגרש' והוא עשוי לנוי העיר ולצרכי בני העיר, וחלקו האחר, מיועד לשדות ולכרמים, ודנה כאן הסוגיא במדידת שטח זה.

אַלְפַּיִם אַמָּה, צֵא מֵהֶן אֶלֶף אַמָּה וְכוּ'. שמצינו בפסוקי התורה (במדבר לה ד-ה) שני כתובים המכחישים זה את זה, האם ניתן ללויים מסביב לעיר אלף אמה או אלפיים אמה, וקיבלו חז"ל שכוונת התורה ליתן להם בסך הכל אלפיים אמה, כאשר אלף מתוכם מגרש ואלף מתוכם שדות וכרמים (ראה דעת רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי במשנה סוטה כז, ב, ע"פ רש"י כאן ושם). ויש סובר, שכוונת התורה ליתן להם אלף אמה מגרש, ומלבד זה עוד אלפיים אמה לשדות וכרמים (רמב"ם שמיטה יג, ב), ולדעתו ביאור הגמ' כאן הוא, שתחום שבת הוא אלפיים אמה [ויש בזה נפק"מ גם לדין 'ערי הלויים' לענין קליטת רוצח בשגגה], שמתוכם אלף מגרש ואלף לשדות וכרמים, וכשמודדים רביע למגרש היינו רביע מהתחום שבת (דרך אמונה בביהה"ל שם). [ויש דעה נוספת של רבי עקיבא, שנותנים ללויים רק אלף אמה מגרש ולא יותר, ומה שנאמר בכתובים שם 'אלפיים אמה' היינו לתחום שבת, שלדעתו תחומין דאורייתא (ראה משנה סוטה שם)].

מִגְרָשׁ - מקום פנוי מסביב לעיר הנקרא 'מגרש', על שם שהוא מחוץ לעיר וכאילו מגורש ממנה (ספר השרשים לרד"ק ערך גרש), הנועד לבהמתם ולרכושם ולכל צרכי הלויים (במדבר לה, ג, ורש"י שם), וצריכים להניחו פנוי לנוי העיר (רש"י שם), ומשמש לישיבת בני העיר ולמרעה הבהמות (מאירי ב"ב כד, ב), ואסור לבנות שם בתים (רש"י שם וסוטה כד, ב; רמב"ם שם, ה) מעל פני האדמה [אבל במערות שתחת האדמה, מותר] (דרך אמונה שם, ע"פ גמ' מכות יב, א), ולא לזרוע בו זרעים ולא לנטוע אילנות (רש"י כאן ובסוטה שם), ואפילו לא אילן אחד מדין 'חצי שיעור', למרות שאין לאילן אחד שֵׁם שדה (הגר"ח קניבסקי בשיח אמונה שם הע' 37). ויש סוברים שהאיסור הוא רק על זריעת זרעים, אבל מותר לנטוע שם אילנות [לאחר הרחקת עשרים וחמש אמה מדין 'נזקי שכנים'] (ראה במובא בדרך אמונה שם, יח). ואיסור הזריעה הוא לכאורה רק במאכל אדם ולא במאכל בהמה (ראה ביהה"ל שם, שכן משמע מהנאמר בתורה 'ולכל חייתם'. אכן העיר מלשון המאירי שמשמע שאסור), וכמו כן מותר להעמיד שם חפציו, כמבואר בתורה שהמקום נועד 'לרכושם', שאין ביטול לנוי העיר אלא כשזורע את המקום (ביהה"ל שם).

וְהַשְּׁאָר שָׂדוֹת וּכְרָמִים - שצריכים להניחם פנויים שיוכלו לעשות שם שדות וכרמים, אבל אין חיוב לעשות שם בפועל שדות וכרמים (ביהה"ל שם, ב), וחייבים להקפיד על שלשת האזורים האלו, עיר מגרש ושדה, ואסור לשנותם (רמב"ם שם, ה), כיון שערי הלוים אינם שלהם אלא ניתנו להם מישראל למגורים, ולכן אין הלוים רשאים לשנות את צורתם ממה שהיו כשניתנו להם [בשונה מערי ישראל שהם בבעלות השבטים ולכן רשאים לשנותן כרצונם] (משך חכמה דברים יח, ו). וטעם המצוה, לפי שבערי הלויים היו מצויים כל ישראל ללימוד תורה מהשבט הנבחר ולמנוסת הרוצח בשגגה, וצריכים שיהיו בתכלית היופי והחמדה, לתפארת כל עם ישראל (חינוך, שמב). אכן, כאשר יש צורך להרחיב את העיר ולהרחיק את המגרשים והשדות והכרמים בהתאם לשטח החדש של העיר, לכאורה מותר (ציון ההלכה שם, ג).

מְנָא הָנֵי מִילֵּי אָמַר רָבָא דְּאָמַר קְרָא וְכוּ', אף שעיקר לימוד זה נזכר בדברי המשנה (סוטה כז, ב), רבא בא להוסיף שיש מגרש לכל סביבות העיר גם בקרנות שבזויות [בניגוד לאמוראים אחרים בהמשך הסוגיא הסוברים שאין נותנים מגרש אלא כנגד העיר ולא בזויות] כפי שדרש מהפסוק 'סבב את העיר באלף' שכל סביבות העיר יש להם מגרש גם כנגד הקרנות (רש"ש).

כַּמָּה מְרוּבָּע יָתֵר עַל הָעִגּוּל רְבִיעַ, לפי חישוב ממוצע שאינו לגמרי מדויק (חינוך רנח), שכך ניתן מסיני לשער בצורה שיוכלו גם חלושי הדעת לחשבו בקלות (ראה חזו"א המובא לעיל ד"ה נמצאת).

רַב אַשִׁי אָמַר מַאי רְבִיעַ רְבִיעַ דִּקְרָנוֹת, שבכל עיר בין גדולה ובין קטנה הקרנות הן אלפיים אמה מרובעות, והמגרש הוא אלף אמה, ולכן לעולם הוא רביע מהקרן. והטעם שלא קיבל רב אשי את דברי רבינא, משום שנראה לו דוחק להעמיד שהברייתא מדברת רק על עיר שיש בה בדיוק אלפיים על אלפיים אמה (רשב"א, לפי הפי' השני ברש"י).

כָּל אַמְּתָא בְּרִבּוּעַ, אַמְּתָא וּתְרֵי חֻמְשֵׁי בַּאֲלַכְסוֹנָא, בחישוב ממוצע שאינו מדוייק, שהרי אורך אלכסון הוא קצת יותר מזה (תוס' לעיל נז, א ד"ה כל אמתא), ודבר זה נכלל בשיעורים שניתנו הלכה למשה מסיני, וכמו שנתבאר לעיל (נו, ב ד"ה נמצאת, בשם החזו"א. וראה במובא שם בשם השעה"צ).

מִשְׁנָה. הקדמה. מקום פנוי בשיעור של עד שבעים אמה ושיריים הנמצא באזור בתי מגורים, ניתן להחשיבו בתנאים מסוימים כרחוב העיר או כעין חצר העיר לענין חישוב תחום אלפיים אמה (רשב"א). והדבר נוגע לכמה דינים: [א] שמקום פנוי בין בית לבית 'בתוך העיר' אינו נחשב להפסק, וכן בית הנמצא במרחק זה מעיקר בתי העיר מצטרף להם. [ב] שמקום פנוי בשיעור זה 'מחוץ לעיר' לפעמים כוללים אותו בשטח העיר, כפי שיתבאר, והוא הנקרא במשנתנו 'קרפף'. [ג] לענין צירוף ערים וכפרים להחשיבם כמקום אחד, וכפי שיתבאר.

קַרְפֵּף - מקום פנוי מבנייני מגורים מחוץ לעיר המשמש לנוי ולמרווח לעיר (רש"י להלן ע"ב ד"ה משום), ולטיול לבני העיר (חי' המאירי), ושיעורו, שבעים אמה ושיריים [פרטי חישוב שיעור זה התבארו לעיל (כג, ב), אכן, יש להבדיל בין 'קרפף' האמור בסוגייתנו לבין 'קרפף' המוזכר שם שמתפרש בענין אחר], ולאחר שמרחיקים שיעור זה מחומת העיר, מודדים את התחום (רש"י), והיינו דוקא בחומה שנבנתה לאחר שנבנו בנייני העיר [וכפי שמצינו בכמה מקומות, שרק באופן זה יש חשיבות להיקף החומה] (רמב"ם שבת כח, ה), והיא עשויה להגן על העיר, אבל עיר המוקפת במחיצה קלה שאינה מגינה, או בצורת הפתח, מודדים את הקרפף מהבניינים ולא מהמחיצה (חזו"א או"ח קי, כ).

לָעִיר, שיש בה שלש חצרות שיש בהן שני בתים לכל הפחות, שזהו שיעור עיר, כמו שמצינו בכמה מקומות (ראה רעק"א לשו"ע או"ח שצח, ז). וכפי שנדרש בגמ' מפסוק שרק לעיר נותנים קרפף (תוס' ד"ה רב הונא).

ולהקל שתי קולות זו על גבי זו, כשעיקר בנייני העיר הסתיימו, ויש בית נוסף בתוך שיעור שבעים אמה ושיריים שהקלנו קולא אחת לצרפו ולחשבו כחלק מהעיר, אין מקילים קולא נוספת לחשב מבית זה ואילך עוד שיעור של שבעים אמה ושיריים, אלא רק משלימים את חישוב שבעים אמה ושיריים מעיקר בנייני העיר, ולא מאותו בית (רשב"א להלן ע"ב וריטב"א, ע"פ ביאה"ל שצח, ה), שהדין לחשב את המקום הפנוי נלמד מפסוק שנותנים 'חוצה' לעיר [כמבואר להלן בגמ'], ולא נתחדש בפסוק אלא ליתן 'חוצה' פעם אחת ולא ליתן 'חוצה על חוצה' (קרבן נתנאל ה, ס). ויש חולקים וסוברים, שמקלים שתי קולות זו על גבי זו, ומחשבים שיעור של שבעים אמה ושיריים מאותו הבית שמצטרף לעיר (טור ורמ"א או"ח שצח, ה). [מאידך, החזו"א (או"ח קי, יט) כתב שאין מחלוקת בדבר, אלא כל אחד מהפוסקים עסק בענין אחר].

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא אָמְרוּ קַרְפֵּף אֶלָּא בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת, אבל לעיר אחת מחשבים את התחום מיד מקצה בתי העיר, ומה ששנינו להלן (ס, א) שאפשר לתת את העירוב ב'עיבור העיר', היינו כשיש בית דירה בתוך עיבור העיר, שגם לדעת חכמים בית הסמוך לעיר בתוך שבעים אמה ושיריים נחשב לאחד מבתי העיר (ריטב"א).

עוֹשֶׂה קַרְפֵּף אֶת שְׁתֵּיהֶן לִהְיוֹת אֶחָד. שקרפף נחשב כגוף העיר, וכיון שהקרפף של עיר זו נושק לקרפף של העיר הזו, מחשיבים את שניהן כעיר אחת. ומדברי חכמים ניתן ללמוד גם לדעת רבי מאיר, שמלבד מה שנותנים קרפף לעיר, הקרפף מועיל לצרף שתי ערים לעיר אחת [ואין זה דבר המובן מאליו מדברי רבי מאיר, שהיה מקום לומר שדין קרפף הוא כעין דין התחום של אלפיים אמה, שגם כאשר תחומי עיר אחת נושקים לתחומי עיר אחרת, אין הערים נחשבות כעיר אחת] (שפת אמת להלן ע"ב). [ומעתה יש לדון על כמה דינים שלמדנו לעיל שמקילים בחישוב תחומי העיר, כגון לרבע עיר עגולה, או למלא עיר העשויה כקשת, האם קולות אלו מועילים רק לענין חישוב תחומי העיר עצמה, או גם לענין חיבור של שתי ערים להחשיבן כעיר אחת, והדבר נוגע למעשה ודנו בו פוסקי זמנינו (ראה קרית אריאל פ"ו)]. ■ וכך נפסק להלכה, ששתי ערים שיש ביניהם פחות משיעור שני קרפפים, נותנים קרפף לכל אחת מהן, ומחשבים אותן כעיר אחת גדולה שהן כארבע אמות בלבד עבור תושבי שתי הערים (שו"ע או"ח שצח, ז). [ההלכה בנתינת קרפף לעיר אחת, יובא להלן בגמ'].

גְּמָרָא. אָמְרָה תּוֹרָה תֵּן חוּצָה, שהקרפף מכונה 'חוצה לעיר', בגלל שייכותו לעיר, שהוא כרחוב שלה או כעין החצר שלה, ושיערו חכמים את גודלו לפי שיעור חצר שמצינו לענין חצר המשכן (רשב"א).

וְאַחַר כָּךְ מְדוֹד, שלרבי מאיר לומדים מהפסוק ליתן קרפף לכל עיר ועיר, ואילו רבנן דורשים שיש שני חישובים בכתוב, שהנאמר 'מקיר העיר' נדרש על עיר אחת שמודדים מקצה העיר, והנאמר 'וחוצה' נדרש על שתי ערים שנותנים להם קרפף (רשב"א, בשם הירושלמי).

רַב הוּנָא אָמַר נוֹתְנִין קַרְפֵּף לָזוֹ וְקַרְפֵּף לָזוֹ, שלדעתו נאמרו שני דינים בשיעור שבעים אמה ושיריים: [א] דין צירוף שתי ערים כאשר יש לכל עיר בפני עצמה שבעים אמה ושיריים. [ב] צירוף בתים לעיר כאשר יש שיעור אחד של שבעים אמה ושיריים בין הבתים לעיר. ואילו לדעת רבי חייא בר רב, נאמר רק דין אחד, שהסמוך לעיר בתוך שבעים אמה ושיריים מצטרף לעיר, בין אם הוא בית יחידי ובין אם זו עיר גדולה, ויסוד דין צירוף שתי ערים הוא דין אחד עם צירוף שני בתים (תוס' ד"ה רב הונא, וחזו"א או"ח קי, כ בדעתם). ולשונם של חכמים במשנה שנותנים קרפף ל'שתי עיירות' נאמרה אגב לשונו של רבי מאיר שדיבר על 'עיר', אבל לדעתם אין יתרון לעיר (תוס' שם), או שנקטו לשון זו בשביל הדיוק, שלעיר אחת אין נותנים קרפף (רשב"א).

■ להלכה, אין נותנים קרפף לעיר אחת [כדעת חכמים אליבא דרב הונא] (שו"ע או"ח שצח, ה ו-ז, ומשנ"ב שם, כא). ויש סוברים שנותנים [כדעת רבי מאיר] (רמ"א שם ושם). ואין מוחים במיקל (ביאה"ל שם, ה). ויש סוברים שניתן גם להקל קולות זו על גבי זו, לחשב שיעור קרפף מקצה בית שמצרפים לעיר [כדעת הטור] (רמ"א שם, ה), אך להלכה אין להקל שתי קולות [שיש להחמיר ולצרף את דעת הראשונים שאין מקילים שתי קולות, ואת דעת הפוסקים שהלכה כחכמים] (ביאה"ל שם. וראה במשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 35, דעת החזו"א).

מאי רביע רביע דתחומא. קסבר דאין מגרש לקרנות ורב אשי סבר דלאדרבה אין מגרש אלא לקרנות ולא לתחומין (י' ומה שפרש"י דרב אשי איירי במתא דתרי אלפי לא נהירא דבכל עיר בקרנות הוי מגרש רביע): כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא. ואין החשבון מכוון שאם תחתוך טבלא של עשר על עשר שתי וערב יהיו בה ד' טבלאות של ה' על ה' ועשה ריבוע בפנים שילך באלכסון של ארבע טבלאות תמצא בריבוע הפנימי כ' אמות על אמה שהרי הוא חציו

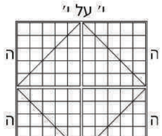

של חיצון שהוא ק' ואם אין באלכסון של ה' אלא (ג) כמו שעולה בחשבון אמתא ותרי חומשי באלכסונא אז לא היה לו להיות בריבוע הפנימי אלא מ"ט אמות על אמה כדין ז' על ז' והאלכסון נמי של ריבוע הפנימי לא היה לו להיות עשר אלא ט' אמות וד' חומשין אלא יש מעט יותר מאמתא ותרי חומשי באלכסונא: רב הונא אמר נותנין קרפף לזו וקרפף לזו. נראה לר"י דדוקא בשתי עיירות נותנין קרפף לזו וקרפף לזו לרבנן דכמו שלר"מ עיר דוקא דהא קרא קדריש ה"ה לרבנן דב' עיירות דוקא אבל עיר ובית אין נותנין להם שני קרפיפות אלא דוקא אם הוא תוך שבעים אמה ושיריים לעיר מתעברת לעיר וכן אם יש בית אחר תוך ע' אמות ושיריים לאותו בית של עיר אחת יכולין לעשות בורגנין כמו שילו כדאמר בעושין פסין (לעיל דף כא.) אתיתו מברניש לבי כנישתא דדניאל דהוו תלתא פרסי כו' אמאי סמכיתו אבורגנין (ד) כי נפק אחוי ליה מתוותא דמבלען בתוך ע' אמה ושיריים והשתא אתי שפיר הא דבשמעתין[ו] דא"ל רב ספרא לרבא הני בני אקטיספון דמשחו להו תחומא מהאי גיסא דאדרשיר הא מפסקא דיגלת דהוו טפי מקמ"א אמות ושליש השתא מזכיר שליש וקמ"א אמה דהוי ב' קרפיפות משום דאיירי בב' עיירות וגבי רבא נקט דאחוי ליה אטמהתא דשורא דמבלען תוך תחום בשבעים אמה ושיריים לחבר לעיר צריך שיהיה תוך ע' אמה ושיריים ונראה דאפי' בית ובית בלא עיר נותנים להם קרפף אחת לשתיהן דאי לא תימא הכי עיר שאין לה חומה במה יתחברו כאחת אם לא ע"י שמובלעים יחד תוך ע' אמה ושיריים דאין סברא להצריך שיגעו זה לזה ולפ"ז לרבי חייא בר רב דאמר קרפף אחד לשתיהן (ה) לאו דוקא הא דקאמרי רבנן ב' עיירות דהוא הדין בית ובית אלא אגב דנקט ר' מאיר עיר אחת נקטי רבנן ב' עיירות והא דתניא בריש סוכה

דל ארבע דתחומין וארבע דקרנות כמה הוי תמניא תילתא הוו מי סברת ברבועא קאמר בעיגולא קאמר כמה מרובע יתר על העגול רביע דל רביע פשו להו שיתא ושיתא מכ"ד ריבעא הוי רבינא אמר מאי רביע רביע דתחומין רב אשי אמר מאי רביע רביע דקרנות אמרו ליה רבנן לרב אשי והא סביב כתיב מאי סביב סביב דקרנות דאי לא תימא הכי גבי עולה דכתיב [א] וזרקו (בני אהרן) את הדם על המזבח סביב ה"נ סביב ממש אלא מאי סביב סביב דקרנות ה"נ מאי סביב סביב דקרנות א"ל רב חביבי מחוזנאה לרב אשי והא איכא מורשא דקרנתא במתא עיגולתא והא ריבעוה[א] אימור דאמרינן חזינן כמאן דמרבעא רבועי ודאי מי מרבענא אמר ליה רב חנילאי מחוזנאה לרב אשי מכדי [ה] כמה מרובע יתר על העגול רביע הני תמני מאה שית מאה ושיתין ושבע נכי תילתא הוי אמר ליה ה"מ בעיגולא מגו רבוע אבל באלכסונא בעינא טפי דאמר מר [ו] כל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא: **מתני'** [ז] [א] נותנין קרפף לעיר דברי רבי מאיר וחכ"א לא אמרו קרפף אלא בין שתי עיירות אם יש לזו שבעים אמה ושיריים ולזו שבעים אמה ושיריים עושה קרפף את שתיהן להיות אחד וכן ג' כפרים [ד] המשולשין אם יש בין שנים החיצונים מאה וארבעים ואחת ושליש עשה אמצעי את שלשתן להיות אחד: **גמ'** מנא הני מילי אמר רבא דאמר קרא [ב] מקיר העיר וחוצה אמרה תורה תן חוצה ואחר כך מדוד: וחכ"א לא אמרו וכו': איתמר [ט] רב הונא אמר [ב] נותנין קרפף לזו וקרפף לזו חייא בר רב אמר קרפף [א'] לשתיהן תנן וחכמים אומרים לא אמרו קרפף אלא בין ב' עיירות תיובתא דרב הונא אמר לך רב הונא מאי קרפף תורת קרפף ולעולם קרפף לזו וקרפף לזו ה"נ מסתברא מדקתני סיפא אם יש לזו ע' אמה ושיריים ולזו ע' אמה ושיריים עושה קרפף (א) לשתיהן להיות אחד שמע מינה לימא תיהוי תיובתיה דחייא בר רב אמר לך חייא בר רב

הא

דל. לאורך מגרש ד' מן התחומין, שהרי אלף לכל צד להלן (ב) העיר ועל פני העיר אלף הוא דהוי כמדת העיר הרי אלף על אלף מגרש לכל צד, וכן לקרנות, הא תמניא: כמה מרובע יתר כו'. לפי שהשבת בעיר מרובעת הולכת על כרחך לתת מגרשיה בריבוע סביב לפיכך עלו לשמונה אלפים, חשוב העיר עגולה ומגרשי' עגולין והרי הן ג' אלפים על ג' אלפים עגולין, ואילו היו מרובעין הוו ט', ח' למגרש והתשיעי לעיר, עכשיו שהכל עגול נתמעט רביע העיר ורביע המגרש: ופשו להו שיתא מגרש, ושיתא מכ"ד. הניתנין ללוים לבד העיר ריבעא הוי, שאע"פ שיסוב העיר עגולה ומגרשיה עגולין מ"מ לענין חלק הלוים ולענין תחומי שבת אנו מוסיפין להם ריבוע, ונותנין לה תחומין אלף רוחב למדת העיר לכל צד והאורך אלפים וקרנותיהן למלאות פגמיהן אלפים על אלפים, הרי סך הכל ה' אלפים על ה' אלפים מרובעין אלפים תחום לכאן ולכאן והעיר אלף בינתים דהוו להו תחומין תמניא וקרנות שיתסר, נמצא מגרש רביע התחומין והקרנות: רבינא אמר. לעולם כדמעיקרא במתא מרבעתא ובתרי אלפי אתרי אלפי, דהוו להו תחומין שיתסר וקרנות שיתסר ומגרש מנייהו תריסר, ומאי רביע דקתני דתחומין קאמר, נמצא מגרש דתחומין רביע דתחומין וקרנות, דמגרש דתחומין תמניא כדאמרינן מעיקרא והוא ריבעא דתלתין ותרין: רב אשי. נמי כרבינא[ב] מוקי לה במתא מרבעתא דתרי אלפי אתרי אלפי, ומאי נמצא מגרש רביע דקתני ה"ק מגרש דקרנות הוי רביע דקרנות, דמשיתסר דקרנות הוי רביע המגרש[ג]: והא סביב כתיב. בקרא גבי מגרש, ותנא כי רהטא דקרא נקט ותנא: ל"א רב אשי ס"ל דאין נותנין מגרש אלא לקרנות העיר אלף על אלף, הלכך לעולם בין העיר גדולה בין העיר קטנה מגרש שלה רביע, [הקרנות הוא דלעולם] הקרנות שיתסר ומגרש ד': והא איכא מורשא דקרנות. לאמי דאמרן לעיל כמה מרובע יותר כו' דמדלינן מגרש בעיגולא, וקשיא ליה לרב חביבא כיון דתניא מרבע את העיר הרי היא מרובעת, וכי יהבא מגרש בעיגול אלף סביב לה נמצאו קרנות העיר אוכלין בתוך המגרש ואין כנגד הקרנות אלף מגרש: במתא עגולתא. דלית לה מורשא דקרנתא: אימור דאמרינן חזייה כמאן דמרבעא. לענין להוסיף לה תחומין בין להילוך שבת בין לענין נתינת לוים, אבל רבועי ודאי לא מרבענא, כלום הוספנו בתים בתוספת ריבועא שימעטו את נוי המגרש: הני ח' מאות. בתמיה, דקתני לעיל נמצאו תחומין משתכרין במה שהנחנו טבלא באלכסון ח' מאות אמה, והלא אין עודף האלכסון אלא מפני הריבוע, דדבר עגול אין לו אלכסון והמרובע יש לו אלכסון, וכמה מרובע יותר על העגול רביע, ורביעא אייתו עלה מלבד שהוא חלק שלישי מלגו: והני שית מאה ושיתין ושבע נכי תילתא דאמתא הוו. דהיינו תילתא דאלפים: ה"מ. הוא דרביע יותר עליו ותו לא ה"מ בעיגולא דנפיק מגו ריבוע. כי אמרינן רביע ה"מ בעלמא כל היכא דאיירי בעגול הנעשה מתוך המרובע זה[ד] הריבוע יותר על העגול שאנו עוסקין במדת החלל כולו[ה] כמה נשכר כל החלל בתוספת זו בין בהיקיפו בין בחללו לא נשכר אלא רביע, שהרי עיר עגולה אלפים הקיפה ו' אלפים כדילפינן בפ"ק (דף יד:) מוקו שלשים באמה יסוב אותו וגו' ועיר מרובעת היקיפה ח' אלפים, וכן למדת חללה אם באת לחלק התוספת לפי חשבון לכל העיר לא רבתה המדה על מה שבתחילה אלא רביע, דהכי קים להו לרבנן שהמרובע יותר על העגול רביע: אבל באלכסונא. כלומר אבל כאן שאנו עוסקין לידע כמה ניתוסף הילוך האלכסון בשביל רבוע זה שהוספנו איכא טפי מרביע, לפי שכל הרבוע הזה שהוספת נתתו לקרנותיה, ולא נשתכרו בו אמצעי העיר כלום שמתחילה אלפים ועכשיו אלפים, והשכר הזה רובו לחודן של קרנות ומיעוטו לסמוך להן מכאן ומכאן, לפיכך האלכסון יותר טפי על הרביע: **מתני'** נותנין קרפף לעיר. כשבא למדוד התחומין אין מודדין מן החומה, אלא מרחיק ע' אמה ושיריים כחצר המשכן[ו] ומתחיל למדוד: קמ"א ושליש אמה. היינו ב' קרפיפות: להיות אחת. והיוצא ללכת דרך חברתה חולה לה מודד מחומת חברתה ואילך: וכן ג' כפרים המשולשין. מפרש בגמרא: **גמ'** תן חוצה. קרפף:

הא

סוכה

הא

עין משפט נר מצוה

כד א מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה א סמג לאוין סו טוש"ע א"ח סי' שצח סעיף ה:
כה ב מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם ס"ז:

רבינו חננאל

משכחת לה נמי במתא דהיא אלפא אאלפא כו' אביי נמי על הדרך הראשונה שחשבנו א' לשמועה. מיהו אביי לא חשב חשבון מדידת העיר בכלל אלא התחום והקרנות בלבד. וכך פירושו העיר היא אלף על אלף תחומיה מכל צד אלפים ארך ברוחב אלף כמדת העיר ונמצאו תחומיה בד' רוחות אלפים על אלף לכל רוח שמונת אלפים אמה אבל הקרנות הן בכל קרן אלפים על אלפים. כיון שבמזרח אלפים ובצפון אלפים צריך טבלא אלפים על אלפים למלאות מקום הקרנות מד' זויות הלכך קרנות כולהו כמה הוו ט"ז אלף נמצאו הקרנות והתחום כ"ד אלפים אמה ומגרש סביבות העיר ד' אלפים אמה ומן הקרנות ד' אלפים נמצא הכל ח' אלפים (בסר) [חסר] מהן (הרביע) [הריבוע] אלפים אמה נשארו ו' אלפים נמצאו ו' אלפים (כ"ד) [מכ"ד] אלף של תחומין ושל קרנות [ריבעא הוין]. רבינא אמר מאי רביע דתחומין רבינא דברי אביי [קמפרש]. וה"ק לא תימ' דאביי דאמר משכחת לה במתא דהיא אלפא אאלפא בהדי אלפא במתא קאמר [א] אלא בר ממתא. ומאי רביע. רביע דתחומין הוא דקאמר. **בא רבא לפרק דרך אחרת** וא' האי דקתני נמצא מגרש רביע רביע דקרנות כי לעולם הקרנות הן י"ו אלף ומגרש הקרנות אלף מכל קרן שהן ד' אלפים נמצא לעולם מגרש הקרנות (רביעם) [רביע]. והאי דכתיב אלף אמה סביב דקרנות כדכתיב וזרקו את הדם על המזבח סביב. והוא סביב הקרנות ואחרי שהשלימו פי' דברי ר' אליעזר בר' יוסי הגלילי חזרו להקשות על הא דתניא **נמצאת העיר** משתכרת ת' אמה לכאן ות' **אמה לכאן.** והא איכא מורשא מורשא דקרנתא דעדיפי טפי מהאי שיעורא כדאמרינן בכל אתרא בעינן טפי משום מורשא דקרנתא. ודחינן הכא במאי עסקינן במתא עגילתא ואקשינן והא (דבעינן ד') [ריבעוה]. ופרקינן אימור דאמרינן כו'. אלא הוספנו על זו העיר זה השיעור. **ואקשינן מכדי עגילא הוא** כדקאמרת ואוספינן עלה כדי ריבועא מאבראי שיהא הוא ורבועו ד' כמה (מארבעה) [מרובע] יתר על העיגול רביע. כשתחשוב רביע של אלפים להיות הן ורבוען ד' כגון אלף וחמש מאות תוסיף עליהן ת"ק נמצאו הן ורבוען ד' חלקים כל חלק ת"ק נשארו מן האלפים ת"ק וריבועם (ת"ק) [דת"ק] מאבראי (קס"ד פחות שליש הכל קס"ז. ות"ק תרס"ז ועל זה הדרך רביע ת"ק הנשארים מן האלפים קס"ו פחות) [קס"ז פחות שליש] נמצאו הכל אלפים ושש מאות וששים ושבע אמה פחות שליש אמה.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל דף יד: וש"נ], ב) [לקמן עו: סוכה ח. ב"ב קמ:], ג) לעיל נה:, ד) [עי' תוספות בסוכה ח. ד"ה שיהא משולשין], ה) [לעיל נה:], ו) לעיל כג., ז) לקמן ס:.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולזו שבעים אמה ושיריים עושה קרפף את שתיהן להיות אחת: (ב) רש"י ד"ה דל לאורך וכו' להלן מן העיר: (ג) תוס' ד"ה כל אמתא וכו' ואם אין באלכסון של אלף שבע אמות כמו שעולה: (ד) ד"ה רב הונא וכו' אבורגנין כו' נפק ואחוי ליה הני מתוותא דמבלען וכו' ומהאי גיסא לאדרשיר הא מפסקא דיגלת וכו' הא וכו' רב ספרא קמ"א אמה ושליש דהוי ב' וכו' לאמתמתא דשורא דמבלען בתוך ע' אמה ושיריים כל"ל ותיבת "תחום" נמחק: (ה) בא"ד דאמר קרפף אחד לשתיהן והא דקאמרי רבנן שתי עיירות לאו דוקא דהוא הדין בית ובית:

תורה אור השלם

א) וְשָׁחַט אֶת בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְיָ וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: [ויקרא א, ה]

ב) וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב: [במדבר לה, ד]

הגהות וציונים

א] בכת"י הנוסח והא רבינא לה א"ל אימור וכו': ב] בכת"י ובדפו"ר נמי כרבא מוקי לה: ג] בכת"י ובדפו"ר דמשיתסר דקרנות הוו ארבע מגרש: ד] צ"ל אז הריבוע וכו' (כת"י ודפו"ר): ה] צ"ל במדת החלל שלו (ראש מעבירין, וכ"ה בדפו"ר): ו] רש"ל מחק זה (גליון) עיי"ש במהרש"ל:

משנת ראשונים

נותנין קרפף לעיר. עיר שאין לה שום בית חוץ לחומתה תוך שבעים אמה ושיריים לעשות ממנו עיבור לעיר, נותנין לה בבקעה שלפניו שיעור קרפף של שבעים אמה ושיריים שיהא לה לעיבורה ומודדין מן המקום ההוא ולהלן אלפים אמה של תחומין. [הריטב"א]

עושה קרפף את שתיהן להיות אחד. להיות בני האחת מודדין מסוף האחרת שמאחר שתשמשין דחוק באמצען ראוי אותו ריוח כאלו הוא מלא בתים [מאירי]

וכן שלשה כפרים המשולשין. כפרים המשולשים שעושין שלשתם כעיר אחת הואיל וכשנצרבם הן עומדין אנו רואין אותם כעיר אחת הרי הן כעיר עגולה ורואין אותה כאלו היא מרובעת ומשתכרין בזויותיה וכן כתבוה גדולי המפרשים, ואף הם כתבו בדיני הקרפף שלא אמרו למדוד קרפף אלא על מקיף העיר כגון עיר מרובעת אבל עיר עגולה שהוצרכנו לרבעה אין אומרין למדוד קרפף מתוספת הרבוע. [מאירי] אמרה תורה תן חוצה ואחר כך מדוד. ואע"ג דלא אתפרש שיעור דחוצה כמה הוי מ"מ כיון דהאי חוצה קרפף לעיר וכחצר לה דמיא נתנו בו חכמים שיעור כחצר המשכן, וכן כתב הראב"ד ז"ל. [הרשב"א]

ופרקינן בריבוע הכי נמי אבל בהילוכא בעינן טפי דאמר מר כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא וכיון דהכי מסקנא דשמעתא פרישנא מרישא על הדין אורחא דפרקינן ומוקמינן לה: מתני' נותנין קרפף לעיר כו'. אתמר ב' עיירות קרובות זו לזו מערבה כנגד מזרחה של חברתה. רב הונא אמר נותנין קרפף לזו וקרפף לזו. פי' נותנין לכל אחד [שבעים אמה] ושירים. שהן בית סאתים ואם אין בין ב' עיירות הללו יותר מזה השיעור נחשבות שתיהן עיר אחת וכל אחת נותנין לו תחומה לזו במזרח חברתה ולזו במערב חברתה מחוץ לעיר הקרובה לה במאה וארבעים אמה ואחת ושליש אלפים אמה. חייא בר רב אמר אין נותנין אלא קרפף אחד לשתיהן. ואקשינן לרב הונא ממתניתין [illegible]

הא מני ר' מאיר היא אי רבי מאיר היא הא תני ליה רישא נותנין קרפף לעיר דברי רבי מאיר צריכא דאי מהיא הוה אמינא חד לחדא וחד לתרתי קמ"ל דלתרתי תרי יהבינן להו ואי אשמעינן הכא משום דדחיקא תשמישתייהו אבל התם דלא דחיקא תשמישתייהו אימא לא צריכא. תנן וכן שלשה כפרים המשולשין אם יש בין שנים החיצונים מאה וארבעים ואחת אמה ושליש עושה אמצעי את שלשתן להיות אחד טעמא דאיכא אמצעי הא ליכא אמצעי לא תיובתא דרב הונא אמר לך רב הונא הא אתמר עלה אמר רבה[א] אמר רב אידי א"ר חנינא לא משולשין ממש [א]אלא רואין כל שאילו מטיל אמצעי ביניהן ויהיו משולשין ואין בין זה לזה אלא ק"מ אמה ואחת ושליש עשה אמצעי את שלשתן להיות אחד א"ל רבא לאביי כמה יהא בין חיצון לאמצעי א"ל [ב]אלפים אמה והא את הוא דאמרת [א]כוותיה דרבא בריה דרבה בר רב הונא מסתברא דאמר יותר מאלפים אמה הכי השתא התם איכא בתים הכא ליכא בתים ואמר ליה רבא לאביי כמה יהא בין חיצון לחיצון כמה יהא מאי נפקא לך מינה [ג]כל שאילו מכנים אמצעי ביניהן ואין בין זה לזה אלא מאה וארבעים ואחת ושליש ואפילו ד' אלפים אמה א"ל אין והאמר רב הונא [ג]עיר העשויה כקשת אם יש בין ב' ראשיה פחות מארבעת אלפים אמה מודדין לה מן היתר ואם לאו מודדין לה מן הקשת א"ל התם ליכא למימר מלי הכא איכא למימר מלי א"ל רב ספרא לרבא הרי בני אקיסטפון דמשחינן להו תחומא מהאי גיסא דארדשיר ובני (תחומא) דארדשיר משחינן להו תחומא מהאי גיסא דאקיסטפון הא איכא דגלת דמפסקא יתר ממאה וארבעים ואחת ושליש נפק אחוי ליה הנך אטמהתא דשורא[ד] דמבלעי בדגלת בע' אמה ושיריים:

מתני' [ד]אין מודדין אלא בחבל של נ' אמה לא פחות ולא יותר. [ה]ולא ימדוד אלא כנגד לבו. [ו]היה מודד והגיע לגיא או לגדר מבליעו וחוזר למדתו הגיע להר מבליעו וחוזר למדתו[ב] ובלבד

הא מני ר"מ היא. הך סיפא סתמא היא, ולאו מסקנא דמלתא דרבנן היא: ואי מהא. מסיפא דמיירי בשתי עיירות, התם הוא דקאמר ר"מ דאף על גב דאיכא קרפף לכל חדא אמרי' חדא היא: משום דדחיקא תשמישתייהו. דהואיל וקרובות אין להן נויי העיר בב' קרפיפות עד דאיכא טפי, הלכך עשה קרפף את שתיהן להיות אחת, אבל חדא דלא דחיקא תשמישתה שאין עיר אחרת סמוכה לה ויש לה אויר הרבה: אימא לא. ניתיב לה קרפף כלל, קמ"ל: טעמא דאיכא אמצעי. דהשתא אין בין עיר לעיר אלא קרפף אחד: לא משולשין ממש. בשורה אחת, אלא שלישי עומד מרחוק כנגד בין שני החיצונים [א]: כל שאילו מטיל אמצעי ביניהן. כלומר הא דקתני במתניתין אם יש בין ב' החיצונים קמ"א לא כדס"ד מעיקרא שאין ביניהן יותר, אלא מתניתין דמרחקי מהדדי טובא, וה"ק אם יש אויר בין ב' החיצונים כדי להתמלאות באמצעי ולעמוד אויר הנשאר בין אמצעי ולחיצונים מכאן ומכאן על קמ"א לכאן ומאה וארבעים ואחת לכאן דהיינו ב' קרפיפות לשניהן, רואין כאילו הוא נתון ביניהן והרי כולן אחת, והיוצא מאחת מהן לילך דרך אחת מחברותיה מודד מחומת חברתה, אבל אם רבה אויר יותר מכאן לא אמרינן רואין: וכמה. יהא רחוק אמצעי מהן דאמרינן רואין: אלפים. הואיל ויכול לבא מזו לזו בלא עירוב אמרי' רואין: והא את הוא דאמרת. לעיל (דף נה:) גבי עיר שעשויה כקשת דאפילו יש בין יתר לקשת יותר מאלפים הרי היא אחת ומודדין לה מן היתר: איכא בתים. בקשת, והרי הדר בקשת יכול לבא לראשיה דרך בתי הקשת: הכא. בין אמצעי לחיצונים: ואפילו טובא. ובלבד שיהא שיעור באמצעי למלאות כדאמרינן: ליכא למימר מליוה. מלא האויר שביניהן, דאין לך במה למלאותו: **מתני'** לא פחות ולא יותר. בגמ' מפרש טעמא: ולא ימדוד אלא כנגד לבו. קבעו לו חכמים מקום לשום כנגדו ראש החבל, שלא יתן זה כנגד צוארו וזה כנגד רגליו והחבל מתקצר והתחומין מתמעטין: מבליעו. אם אינו רחב נ' אמה משפתו לשפתו מלמעלה, אע"פ שיש במדרונו הילוך יותר מאלפים אין אומרים תעלה מדת מדרונו למדת התחום, אלא יעמוד זה על שפתו מכאן וזה על שפתו מכאן ויבליע מדרונו בחבל אחד: לגדר. חומת אבנים שנפלה ונעשה גל גבוה ומשופע, ובני אדם מהלכין עליו: וחוזר למדתו. בגמרא מפרש דמדקתני חוזר למדתו משמע שאם היה רוחבו כנגד העיר יותר מחמשים ואינו יכול להבליעו בחבל, ובאחד מראשיו שלא כנגד העיר יכול להבליעו, הולך ומבליעו שם ומודד והולך שם משפתו והלאה עד כנגד מקום שכלה בו שם רוחב הגיא כנגד העיר, וחוזר למדתו כנגד העיר ומשלים למדת תחומין:

סוכה (דף ג:) בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות אין עושין אותו עיבור בין ב' עיירות ק"ק מאי נפקא מינה מאותו בית דבלא"ה נותנין קרפף לעיר ואי משום שע"י הבית יוכל ללכת יותר א"כ מה היה לו להזכיר ב' עיירות אלא הל"ל אין עושין אותו עיבור לעיר ואומר רשב"ס דגרסינן התם אין עושין אותו עיבור לעיר וי"ל דנקט ב' עיירות משום דאז רגילות לעשות בורגנין ללכת מזו לזו כשרחוקין יותר מד' אלפים שאין יכולין לבא ע"י עירוב ואור"ת דהלכה כרב הונא דאמר קרפף לזו וקרפף לזו דגדול היה בחכמה ובמנין[ד] מחייא בר רב דזוטר מיניה טובא כדמוכח בסוף פרק יש בערכין (דף טז:) שהיה רב הונא מוכיחו והנהו אמוראי דקאמרי לאו משולשין ממש סברי כרב הונא דלחייא בר רב יכול להיות משולשין ממש ורב ספרא דקאמר הא מפסקת דיגלת דהוה יותר מקמ"א ושליש משמע דאי לאו טפי שפיר עבדי והיינו כרב הונא ועוד אפי' לחייא בר רב הא משני סיפא דמתני' דקתני לזו ע' אמה ושיריים ולזו ע' אמה ושיריים כר"מ והוי מחלוקת ואח"כ סתם[ה] וא"כ לדידיה הוה הלכה כר"מ:

הא ליכא אמצעי לא תיובתא דרב הונא. וא"ת לחייא בר רב נמי קשה דהא אוקי סיפא כר"מ ולא בעי אמצעי וי"ל דלדידיה איכא לפרש דהך סיפא דג' כפרים אתיא כרבנן ובא להשמיענו דעושים בורגנין הרבה זה אחר זה כל אחד תוך ע' אמה ושיריים של חבירו ליחשב הכל אחד כמו שכאן עושה אמצעי שלשתן להיות אחד:

אלא כל שאילו מטיל כו'. ובין ב' החיצונות היינו בין החיצונות לאמצעית ויש קמ"א ושליש לכאן וקמ"א ושליש לכאן כמו שפ"ה וא"ת מעיקרא נמי דקא ס"ד משולשין ממש יפרש נמי כן דבין אמצעית לחיצונות קאמר ולא יקשה לרב הונא וי"ל דבמשולשין ממש אין שייך לפרש כן דא"כ לא ה"ל למתני בין ב' החיצונות אלא הל"ל אם יש בין זה לזה קמ"א ושליש אבל כי לא איירי במשולשין ממש לא מלי למתני בין זה לזה כיון שאין האמצעי שם ביניהן ונראה דלחייא בר רב נמי ל"ל דלאו משולשין ממש דאי משולשין ממש קאמר אמאי נקט בין שנים החיצונות קמ"א אמה ושליש וכולל אויר שמכאן ומכאן בבת אחת הל"ל אם יש בין זה לזה ע' אמה ושיריים ואם כן דמודה חייא בר רב למסקנא זו אין ראייה מכאן דהלכה כרב הונא:

התם ליכא למימר מלי. פי' התם לבני אמצעי הקשת אין מודדין להם מן היתר וליכא למימר מלי בענין זה כאילו בתיהם שבקשת נתונים ביתר דא"כ מפסידין לצד אחר דאם הוי היתר למזרח מפסידין למערב וה"נ לא אמרינן מלי להיות רואין בני אמצעית כאילו עומדין בין החיצונות למדוד להם משם אלפים ודוקא לחיצונות [הוא] דאמרינן מלי כשבאין בני חיצונה זו לילך דרך חיצונה האחרת שמודדין לכל אחת מפתח חברתה וה"נ בני ראש קשת האחד שבאו לילך לצד ראש הקשת האחר דאמר מלי ומודדין להם אלפים מראש הקשת האחר אפילו יש בין שני ראשי הקשת יותר מארבע אלפים ובלבד שלא יהא בין יתר לקשת יותר מאלפים כמו בין אמצעית לחיצונות דהכא דלא שרי אלא עד אלפים וי"ל דהתם לא אמרי' מלי כיון דאיכא יותר מאלפים דאביי לטעמיה דאמר כוותיה דרבא בריה דרבה בר רב הונא מסתברא וביתר מאלפים לא אמרינן מלי הכא איכא למימר מלי דאוקימנא דליכא אלא אלפים בין האמצעית לחיצונה ועוד י"ל דהתם ליכא למימר מלי כיון דהאויר שביתר אין יכול להחזיק בני הקשת והוא הדין הכא אם היה אמצעית גדולה יותר מן האויר שבין ב' החיצונות דליכא למימר מלי:

עין משפט נר מצוה

כו א ב ג מיי' פכ"ח מהל' שבת הל' ה טוש"ע א"ח סי' שלא סעי' ח:
כז ד מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה יא סמג לאוין פו טוש"ע א"ח סי' שלט סעיף א:
כח ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:
כט ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

רבינו חננאל

מדקתני סיפא א) אם יש בין שנים החיצונים [ק"מ] אמה [ואחת] ושליש כו'. [נימא] תהוי תיובתא סיפא לחייא בר רב ודחינן הכי סיפא ר"מ היא ב) מדקתני נותנין שלשה כפרים המשולשין פירוש השרויין כמין קשת שנים זה כנגד זה והשלישי ממוצע בין שתיהן עולה למעלה מהן אם יש בין שנים החיצונים כו'. **דייקינן מינה טעמא דאיכא אמצעי** והוא שלישי לפיכך צריך כדי ב' קרפיפות מכלל דלשני כפרים לא יהבינן להו אלא קרפף אחד תיובתיה דרב הונא ודחי ולאו אמר רבא לא משולשין ממש אלא כל שאילו מכניס אמצעי לביניהן ואין בין זה לזה [אלא] ק"מ אמה ואחת ושליש ויראו כשהן משולשין עשה האמצעי שלשתן להיות כאחד. **א"ל רבא לאביי כמה יהא בין חיצון לאמצעי** א"ל אלפים. והא את הוא דאמרת בעיר העשויה כקשת כרבה בר רב הונא מסתברא אפילו יתר מאלפים [ומשנין] הכי השתא התם בעיר העשוי' כקשת איכא מן (הראש) [הקשת] עד מקום החץ בתים הכא ליכא בתים. **ועוד א"ל כמה יהא בין שנים החיצונים** א"ל כל שאילו מכניס האמצעי ביניהן ואין ביניהן אלא ממאה וארבעים אמה ואחת ושליש ולמטה נמצא הדבר תלוי באמצעי אם הוא משוך הרבה או מעט הכל לפי (במשך) [משך] האמצעי. **איני והאמר רב הונא** עיר העשויה כקשת [וכו' התם] ליכא למימר מליא כי מקום החץ אינו ממלא אבל הכא בכפר האמצעי איכא למימר מליה **א"ל רב ספרא לרבא** הני איקטיספון ואורדשיר דאינון תרתי אתרא וסמיכא להדדי ודיגלת מפסקא להו ביניהו דהוא יתר מק"מ אמה ואחת ושליש היכי משחינן לבני איקטיספון תחומא אאידך גיסא דאורדשיר ולבני אורדשיר מאידך גיסא דאקטיספון נפק אחוי ליה הנהו אשמהתא דמיבלען בדיגלת בתוך שבעים אמה ושיריים. פי' אטמהתא יריכות בניין כמו מערות ועומדין בתוך המים כאילו עיבור להני מתוותא: מתני' אין מודדין אלא בחבל של חמשים אמה.

חשק שלמה על ר"ח

א) [לכאורה נראה דט"ס הוא וצ"ל מדקתני סיפא אם יש לזו ע' אמה ושיריים וכו']. ב) [נראה דצ"ל מדקתני וכן שלשה כפרים וכו'].

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל נה:], ב) [שם.], ג) [פי' יריכות של חומה, ערוך], ועי' מהרש"ל, ד) ע"ז דף ז., ה) יבמות מב ע"ב.

א] כזה

*

* *

הגהות וציונים

א] [בקצת דפוסים **רבא** ובכ"י **רב אדא**] (גליון): ב] [ירושלמי ל"ג] "הגיע להר וכו' למדתו" (גליון), ונראה שחסר שם, וכן נראה מקרבן העדה ופנ"מ (גליון בירושלמי שם):

משנת ראשונים

הרי בני אקיסטפון. אין זה אקטיספון דאמרינן בפ"ק דיומא (דף י.) רסן זה אקטיספון, דההוא מא"י הוה כדכתיב רישיה דקרא מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה כו' (בראשית י) ובפרש"י כתב התם רסן זה אקטיספון.
[תוספות, גיטין ו.]

ולא ימדוד אלא כנגד לבו. הסכימו להיות המדה שומה כנגד הלב מפני שהעין מצויה לכוין בה יותר ביושר משיתנוהו כנגד הראש וכנגד הרגלים וכן שהמדידה באה להם בנקל בכך. **[מאירי]**

ואין חוששין למה שאין כל בני אדם שוים בקומה, שמן הסתם בבני אדם בינוניים הם מודדים. **[מאירי]**

היה מודד והגיע לגיא או לגדר מבליעו וחוזר למדתו. וה"ה להר, וכן מקדרין בגיא וגדר כדרך שמקדרין בהר וכדתניא בברייתא בגמרא.
[הרשב"א]

ובידו

אִי רַבִּי מֵאִיר הִיא הָא תָּנֵי לֵיהּ רֵישָׁא נוֹתְנִין קַרְפֵּף לָעִיר אפילו אחת, וכל שכן לשתי ערים, ואמנם שבשתי ערים יש חידוש נוסף, שהקרפף מצרף אותן לעשותן כעיר אחת [וכמבואר לעיל (ע"א ד"ה עושה)], מכל מקום את תוספת החידוש הזו ניתן ללמוד מדברי חכמים שאמרו במשנה שקרפף מועיל לצרף שתי ערים (שפת אמת).

תְּנַן וְכֵן שְׁלֹשָׁה כְּפָרִים הַמְּשֻׁלָּשִׁין וְכוּ'. והבינה הגמ' ששלשת הכפרים עומדים זה לצד זה בשורה אחת, והשטח הפנוי ביניהם, לאחר ניכוי שטח הכפר האמצעי, הוא קמ"א אמה ושליש, העולה לחשבון שבעים אמה ושיריים בין כפר לכפר, ומוכח כדעת חייא בר רב, הסובר שבין שתי ערים או שני כפרים נותנים לדעת חכמים רק פעם אחת שבעים אמה ושיריים, וקשה על רב הונא הסובר שנותנים שבעים אמה ושיריים לכל עיר או כפר בפני עצמו (ראה רש"י רשב"א וריטב"א).

לֹא מְשׁוּלָּשִׁין מַמָּשׁ אֶלָּא וְכוּ'. ששלשת הכפרים עומדים כעין צורת הניקוד סגול, ורואים את הכפר האמצעי כאילו מוטל בין שניהם, ויש קמ"א ושליש בין שני החיצוניים לאמצעי מכל צד, כדעת רב הונא שנותנים שבעים אמה ושיריים לכל עיר או כפר בפני עצמו (רש"י), ודברי המשנה 'אם יש בין שנים החיצוניים קמ"א ושליש' וכו' אינם מתפרשים כפשוטם [לציין את נקודת המרחק שבין שני הערים החיצוניות], אלא שהמשנה קוראת לכפר האמצעי בלשון 'חיצוני' [ואין בכך בעיה לקרוא לכפר האמצעי בשם 'חיצוני', כיון שכאשר מביטים על צורת סגול, ניתן לראות כל אחת משלשת הנקודות כאילו היא חיצונית] (ראה רשב"א וריטב"א).

ודין זה של 'רואין' הוא אחד מהדינים שנאמרו במקום שיש לו 'דין עיר', היינו כשיש לכל אחת משלשת הערים [או הכפרים] לכל הפחות שלש חצרות ושני בתים [שזהו שיעור עיר בכל מקום], אבל בתים מפוזרים העומדים בצורת סגול, אין אומרים בהם 'רואין' ואין מצרפים אותם, אלא אם כן יש שבעים אמה ושיריים בין בית לבית, שדין 'רואין' הוא חידוש ואין לנו אלא מה שחידשו חכמים (חזו"א או"ח קי, טו).

וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה אֶלָּא מֵאָה וְאַרְבָּעִים אַמָּה וְאַחַת וּשְׁלִישׁ, ונמצא שאין שיעור רפ"ג אמה ושני שליש בין שני הכפרים החיצוניים [לאחר ניכוי רוחב הכפר האמצעי] (רמב"ם שבת כח, א). אכן, באופן שכפר אחד רחוק יותר מקמ"א ושליש, וכפר שני קרוב פחות מקמ"א ושליש, והמרחק הכולל בין שלשתם אינו עולה על רפ"ג אמה ושני שליש, אין אומרים 'רואין', שדין רואין תלוי במרחק שבין אחד לשני ולא במרחק הכולל שבין שלשתם (שו"ת חת"ס או"ח צד; חזו"א או"ח קי, טו). ויש שהסתפקו לומר דין רואין גם באופן זה, שרואים את הכפר האמצעי כאילו הוא זז באלכסון ומוטל בדיוק באמצע ברווח שבין שני הכפרים החיצוניים (ביאה"ל שצח, ח).

עוֹשֶׂה אֶמְצָעִי אֶת שְׁלָשְׁתָּן לִהְיוֹת אֶחָד, ויש שיעור אחד של תחום לכל תושבי שלשת הכפרים, כאילו הן תושבי עיר אחת גדולה בצורת משולש, שיש לכולם שיעור אחד (רש"י וביאה"ל שצח, ח ע"פ הרמב"ם; חזו"א או"ח קי, ט). ויש סוברים, שקולא זו להטיל את הכפר האמצעי בין החיצוניים, לא נאמרה אלא ביחס לשני הכפרים החיצוניים, אבל לכפר האמצעי מודדים ממקומו, שאילו היינו מודדים אותו מהמקום שמטילים אותו בין שני הכפרים, יפסיד את שיעור התחום ממקומו האמיתי (ראה תוס' ד"ה התם, בפי' הראשון), משום שאין ראוי ליתן שיעור תחום גם ממקומו האמיתי וגם מהמקום שבו מטילים אותו (ריטב"א).

הָתָם לֵיכָּא לְמֵימַר מַלֵּי הָכָא אִיכָּא לְמֵימַר מַלֵּי, שדין 'רואין' נאמר באופן שבו רגילים האנשים להרחיב ולהגדיל את העיר, וכגון בשלשה כפרים משולשים, שמצוי שמרחיבים את הכפר האמצעי לכיוון שני הכפרים שבצדדים, אבל בעיר הבנויה כקשת, אין דרך להוסיף בתים בין שני ראשי הקשת (ריטב"א, בדעת רש"י).

■ להלכה, שלשה כפרים משולשים, נחשבים כעיר אחת גדולה, ומחשבים שיעור תחום אחד לכל תושבי שלשת הכפרים, ובלבד שכל אחד מהחיצונים לא יהא רחוק יותר מאלפיים אמה ממקומו האמיתי של הכפר האמצעי, ולא יהיה רווח פנוי יותר מקמ"א אמה ושליש בין כל אחד מהחיצונים לבין המקום שכאילו רואים בו את הכפר בין שני הכפרים, וסברת 'רואין' מועילה גם לבני הכפר האמצעי [כדעת הרמב"ם] (שו"ע או"ח שצח, ח, ע"פ משנ"ב וביאה"ל שם). ויש סוברים שסברת 'רואין' מועילה רק לחיצוניים ולא לאמצעית [כדעת תוס' בתי' הראשון] (רמ"א שם).

הָנָךְ אַטְמָהָתָא דְשׁוּרָא דְמִבַּלְעֵי בְּדִגְלַת בְּשִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִם - הראה לו חורבות של בית דירה בתוך שיעור מקום שראוי להצטרף (אור זרוע עירובין קסב), והטעם שרב ספרא נקט בלשונו שיעור של 'קמ"א אמה ושליש', משום שזהו השיעור הניתן למרחק שבין שתי ערים, ושאלתו היתה שבין שני הערים אקיסטפון וארדשיר יש יותר משיעור זה, אבל רבא בתשובתו נקט שיעור של 'שבעים אמה ושירים', שזהו השיעור הניתן למרחק שבין עיר לבין בית (תוס' לעיל ע"א ד"ה רב הונא).

מַתְנִי'. הקדמה. הסוגיא הבאה עוסקת בשיעור מדידת אלפיים אמה [הקדמה מפורטת לאופני המדידה השונים, של הבלעה ומקדרין וכו', תובא להלן (נח, א)]. אכן, כאשר אין אפשרות לשער את שיעור התחום לפי המדידות שיתבארו בסוגיא, ניתן בדיעבד למדוד את שיעור התחום על ידי חישוב פסיעות אף שאין זו מדידה מדויקת [כמו שנתבאר לעיל (מב, א)], ואם אינו רוצה למדוד במדויק עד לסוף אלפיים אמה, יוכל לכתחילה לשער לפי מדידת הפסיעות עד למקום שהוא ודאי בתוך האלפיים אמה (ביאה"ל שצט, א). [על המנהג בפועל בצורת המדידה, ראה קרית אריאל (עמ' רה ואילך). איורים לאופנים השונים שיתבארו בסוגיה, ראה להלן (עמ' 164 ואילך)].

וְלֹא יִמְדֹּד אֶלָּא כְּנֶגֶד לִבּוֹ, שהמדידה בחבל נעשית על ידי שני אנשים, וקבעו חכמים גובה אחיד לחבל שביד שניהם, שניהם כנגד הלב (רש"י), שהוא מקום שקל לכוון בו וגם קל למדוד בצורה זו, ולא חששו חכמים להפרש שעלול להיות בגובה שבין שני המודדים, אלא קבעו את הדבר כפי בני אדם שהם ממוצעים בגובהם (מאירי), והרוצה לטרוח ולהניח את החבל על הקרקע ממש, הרי זה עדיף, שזוהי המדידה המדויקת (ריטב"א, והביאו ביאה"ל שצט, ג). אך יש סוברים שאין למדוד על ידי הנחת החבל על הקרקע, כיון שמצויים בה גבשושיות או בורות קטנים שאינם עולים בחשבון (מרומי שדה).

מְבַלְיעוֹ, שעומדים שני אנשים משני קצוות הגיא ומותחים חבל מעליו (רש"י), וכעין זה בגדר, שעומדים שני אנשים משני עברי הגדר ומגביהים את החבל על מקלות ארוכים משני צידי הגדר (תוס' להלן נח, א ד"ה אין). [ובמדידה זו, מרוויחים שהמדידה היא במרחק אווירי, ראה להלן (נח, א בהקדמה)].

■ המשך במילואים עמ' 125 ■

גְּמָרָא. מְנָא הָנֵי מִילֵּי - מהיכן מצינו אסמכתא מהתורה לחשב את התחום לפי חבל של חמישים אמה [שהרי כל עיקר דין תחומין אינו אלא מדרבנן, לדעת משנתנו שמקילים בהבלעה וקידור], עוד יש לפרש, מהיכן המקור מדאורייתא למקומות בהם המדידה מדאורייתא, כגון עגלה ערופה וערי מקלט (גאון יעקב).

אֲבָל מַה נַּעֲשֶׂה שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תּוֹרָה וּבְיָדוֹ חֶבֶל מִדָּה, ובודאי שניתן למדוד בשלשלאות של ברזל, אלא שמכל מקום לא פסלה התורה מדידה בחבל (מאירי), ויש סוברים, שמהפסוק למדנו שאין מודדים אלא בחבל ולא בשלשלאות של ברזל (מאירי בשם יש חולקים; לשון השו"ע או"ח שצט, א, ומשנ"ב שם).

שֶׁל מָגֵג לְפָרָה דִּתְנַן כְּפָתוּהָ בְּחֶבֶל הַמָּגָג - שהוא ממין שאינו מקבל טומאה, שהחמירו בפרה לעשות כל מעשיה בטהרה (רש"י), שלא יהא החבל אפילו ממין המקבל טומאה (תוס' ד"ה בחבל), או משום שהמגג דבר רך שאין חשש שיפצע את הפרה ויטיל בה מום (מאירי בפי' שני, וראה מקדש דוד [טהרות נד, ב], שלדעת הרמב"ם 'מגג' הוא מין המקבל טומאה).

שֶׁל פִּשְׁתָּן לְמְדִידָה, וכפי שמצינו בנביא יחזקאל שמודדים בחבל פשתן (ירושלמי ו, ג, ומובא במשנ"ב שצט, א), שהמדידה בפשתן מדויקת יותר משאר חבלים הנמתחים במדידתם (שו"ע הרב שצט, א).

הָיָה מוֹדֵד וְהִגִּיעַ וְכוּ'. הקדמה. סוגיתנו דנה כיצד מודדים שיעור אלפיים אמה בקרקע שאינה ישרה אלא יש בה עליות ומורדות, האם מחשיבים את השיפוע של העליות והמורדות [ועל ידי כך, שיעור התחום מתקצר ואין בו אלפיים אמה ב'מרחק אווירי'], או שאין מחשיבים את השיפוע [ושיעור התחום הוא אלפיים אמה ב'מרחק אווירי']. ומצינו חמשה אופנים למדידת התחום:

[א] במדידה רגילה, בקרקע שקצת משופעת, מחשיבים גם את השיפוע [ובכך השיעור הוא פחות מאלפיים אמה ב'מרחק אווירי'].

[ב] 'הבלעה', כאשר השיפוע תלול קצת, וכגון במקום שיש גיא, עומד אדם אחד מצד זה של הגיא ואדם אחר בצדו השני של הגיא, ומותחים את חבל המדידה מעל הגיא [ובמדידה זו, לא מחשיבים את השיפוע, וזוהי מדידה של ה'מרחק האווירי'].

[ג] 'מקדרין', כגון במקום שיש גיא, מודדים כעין 'מדרגות', שאדם אחד עומד על שפת הגיא ומניח חבל בגובה רגליו, ואדם נוסף עומד בתוך הגיא ומותח את החבל כנגד לבו, וכן הלאה, שהאדם השני מניח חבל בגובה רגליו, ולמטה ממנו בגיא עומד אדם שלישי ומותח את החבל כנגד לבו [גם עיקרה של מדידה זו, היא מדידת ה'מרחק האווירי', אלא שהיא שונה מצורת המדידה של 'הבלעה' (ראה להלן עמ' 166 ציור ד)].

[ד] לפעמים אין צריכים למדוד, אלא משערים את המרחק לפי אומדן הלב.

[ה] לפעמים, כאשר השיפוע תלול מאוד, מתעלמים לגמרי מהאזור המשופע ואין מחשבים אלא את הקרקע החלקה שבראש ההר או בתחתית הגיא.

צורת המדידה נקבעת בהתאם למצב השטח, לפי חישוב של ארבעה פרטים: [א] האם השיפוע הוא לגובה, כגון הר, או לעומק, כגון גיא. [ב] עד כמה השיפוע תלול. [ג] מהו שיעור רוחבו של הגיא או ההר, מקצה לקצה. [ד] ומהו שיעור עומקו של הגיא.

אִם הָיָה גַּיְא מְעֻקָּם, הסובב העיר מצד מזרח וצפון, ולצד מזרח הגיא רחב מדי, ואי אפשר להבליעו בחבל של חמישים אמה, ובצד צפון הוא הולך ונעשה צר, וניתן למודדו שם בחבל של חמישים אמה, אין מודדים את שיעורו מצפון, כדי שנוכל לדעת על פי חשבון את שיעורו גם במזרח (רש"י בפי' השני), לפי שניתן לטעות בחשבון (תוס' ד"ה ואם היה), או לפי שהרואים עלולים לטעות שמדד במזרח, למרות שהמקום שם רחב יותר מחמישים אמה (רשב"א).

הָתָם נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא וְכוּ', שצורת המדידה תלויה ברמת השיפוע של המקום הנמדד, ויש חילוק בזה בין שיפוע ש'ניחא תשמישתיה' לשיפוע ש'לא ניחא תשמישתיה', ובסך הכל מצינו בסוגיתנו ארבע דרגות ברמת השיפוע: [א] מקום גבוה בשיפוע תלול ביותר, שחוט משקולת יורד כנגדו, דינו יתבאר להלן. [ב] מקום גבוה בשיפוע די תלול, שאין חוט משקולת יורד כנגדו, אבל אין נוח להלך עליו [-לא ניחא תשמישתיה], על זה נאמר בברייתא שאומדו והולך לו, שלא הטריחוהו למדדו. [ג] מקום גבוה בשיפוע תלול קצת, שנוח להלך עליו [-ניחא תשמישתיה], על זה נאמר במשנה, שמבליעים או מקדירים [בהתאם למידת רוחבו]. [ד] מקום גבוה בשיפוע שאינו תלול כלל, נמדד כמדידת קרקע ישרה (ע"פ רש"י, וריטב"א בדעתו, ותוס' ד"ה אין, ותוס' להלן ע"ב ד"ה אבל). השיעור המדויק של ארבעת הדרגות הנ"ל, יתבארו להלן (ע"ב ד"ה מתני לקולא).

הָכָא לֹא נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא, ולא הטריחוהו למדדו בפועל, אלא הקלו לשער את שיעורו באומדן הדעת (תוס' ד"ה אין; ריטב"א), ואין צריכים לשער אלא רק את החלק הישר שבראש הכותל, אבל את השיפוע שמכאן ומכאן אין צריך למדוד, כיון שאינו ראוי להילוך (רש"י, וריטב"א בדעתו), ויש מפרשים שצריכים לשער גם את השיפוע שמכאן ומכאן, אלא שמדידה זו הוא עושה באומד, שמשער בדעתו מה היה רוחב החבל אילו היו מותחו על כלונסאות משני צדי הכותל (רא"ש).

ודין זה לשער באומד, הוא קולא שהקלו מחמת הטורח, ולא נאמר אלא במקום גבוה, כגון הר או כותל, שקשה למודדם במתיחת חבל על מקלות ארוכים שמגביהים בצדיהם, ולא במקום עמוק, כגון גיא, שאין טורח במדידתו (תוס' ד"ה אין).

ויש שהוסיפו, שקולא זו אינה נוהגת אלא כאשר רוחב ההר עד חמישים אמה, שטורח למודדו כדינו בהבלעה, אבל כשרוחבו יותר מחמישים אמה, שדינו בקידור, מודדו בקידור גם כשלא ניחא תשמישתיה (רא"ש). מאידך, יש סוברים שקולא זו נוהגת גם כשרוחבו יותר מחמישים אמה (רש"י ד"ה בדניחא, ולהלן ע"ב ד"ה מתני, ע"פ הגר"א בגליון הגמ' ובביאורו לשו"ע או"ח שצט, ד, וראשונים נוספים המובאים בביאה"ל שם).

ובלבד שלא יצא חוץ לתחום. [ה] אם אינו יכול להבליעו בזו אמר רבי דוסתאי בר ינאי משום ר' מאיר שמעתי שמקדרין בהרים: **גמ'** מנא הני מילי אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא [א] ארך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים אמרה תורה בחבל של חמשים אמה מדוד [ב] האי מיבעי ליה [ג] ליטול חמשים ולסבב חמשים א"כ לימא קרא חמשים חמשים מאי חמשים בחמשים שמעת מינה תרתי: לא פחות ולא יותר: תנא לא פחות מפני שמרבה ולא יותר מפני שממעט א"ר אסי[א] אין מודדין אלא בחבל של אפסקימא [ב] מאי אפסקימא א"ר אבא נרגילא מאי נרגילא א"ר יעקב דיקלא דחד נברא איכא דאמרי מאי אפסקימא רבי אבא אמר נרגילא רבי יעקב אמר דיקלא דחד נברא תניא אמר רבי יהושע בן חנניא אין לך שיפה למדידה יותר משלשלאות של ברזל אבל מה נעשה שהרי אמרה תורה [ב] ובידו חבל מדה והכתיב [ג] וביד האיש קנה המדה ההוא לתרעי תני רב יוסף שלשה חבלים הם של מגג[ד] של נצר ושל פשתן של מגג לפרה [ה] דתנן [א] כפתוה בחבל המגג ונתנוה על גב מערכתה של נצרים לסוטה [ו] דתנן [ב] ואח"כ מביא חבל המצרי וקושרו למעלה מדדיה [ג] של פשתן למדידה: היה מודד והגיע: מדתני חוזר למידתו מכלל דאם אינו יכול להבליעו הולך למקום שיכול להבליעו ומבליעו וצופה כנגד מידתו וחוזר תנינא להא דתנו רבנן [ז] [ד] היה מודד והגיע המידה לגיא אם יכול להבליעו בחבל של חמשים אמה מבליעו ואם לאו הולך למקום שיכול להבליעו ומבליעו וצופה וחוזר למידתו אם היה גיא מעוקם מקדיר ועולה מקדיר ויורד הגיע לכותל אין אומרים יקוב הכותל אלא אומדו והולך לו והא אנן תנן מבליעו וחוזר למידתו התם ניחא תשמישתא הכא לא ניחא תשמישתא אמר רב יהודה [א] אמר שמואל [ה] לא שנו אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו

רש"י

ובלבד שלא יצא חוץ לתחום. שאם היה רחבו של גיא כנגד העיר יוצא חוץ לתחום, וזה הלך והבליעו שלא כנגד העיר ומודד משפתו ולהלן, לא ימדוד אלא עד כדי השלמת התחומין וצופה כנגד מקום שמדתו כלה כנגד העיר בתוך הגיא ויציין סימני התחום, אבל לא ימדוד וילך חוץ לתחום עד כנגד מקום תכלית שפת הגיא שכנגד העיר לידע כמה אמות יצא וכמנין אותן אמות יחזור ויכנס לתוך הגיא ויציין, משום גזירה שהרואה אותו מודד והולך שם יאמר שמידת התחומין עד כאן. ל"א שלא יצא חוץ לתחום, אם היה ארוך וראשיו יוצאין חוץ לתחומי העיר ואין יכול להבליעו בחבל כנגד התחומין מפני רחבו ויכול להבליעו שלא כנגד התחומין, לא יצא להבליעו שם, גזירה שמא יאמרו מדת תחומין של צידי העיר באה לכאן: בזו א"ר דוסתאי בר' ינאי. בזו למעוטי ערי מקלט ועגלה ערופה דאין מקדרין בהן כדמפרש בגמ' [לקמן:]: מקדרין. נוקבין, רואין כאלו נוקבין אותן ומודדין דרך הנקב למעט מדת מדרונו, כדאמר בגמ' שמודדין אותו בחבל של ד"א והתחתון מניח את החבל כנגד לבו והעליון כנגד מרגלותיו ומתמעט מדרונו של כל ד"א חצי קומת אדם: **גמ'** מפני שמרבה. כשהחבל קצר יכול למותחו ומאריך המדה, והתורה אמרה בחבל של נ' אמה ימדוד: מפני שמתמעט. שכובדו מכפילו באמצעיתו ומתקצר: נברא. סיב שגדל ומתגלגל סביב הדקל כעין ודיל"א[ג] של גפנים: ובידו חבל מדה. במשכן של יחזקאל[ד]: וביד האיש קנה המדה. במשכן של יחזקאל: בדתרעי. למדוד רוחב השערים: מגג. יונ"ק[ה] בלעז, לפי שאינה מקבלת טומאה, שיהו כל מעשה פרה בטהרה[ח]: נצרים. ערבה קלופה, ל"א נורי[ט] דקל והוא סיב. הך דרב יוסף פליג אדרב אסי: הולך למקום כו'. כדפירשתי לעיל[י]: ואם היה גיא מעוקם. שהיה מדרונו משופע ונוח להילוך, מקדר ועולה כדפירשתי תחתון כנגד לבו כו', כך שמעתי וקשה לי בה לקמן[כ]. ובתוספתא [פ"ד ה"ג] ואם היה גיא מעוקם ואינו יכול להבליעו מקדר וכו', וה"ק אם היה גיא מתעקם והולך וסובב את העיר, וכשהוא מודד תחום מערב אינו יכול להבליעו בחבל של נ' אמה ברוח מערבית עד שהוא מתעקם לצפון הוא מתחיל להשוות, אותה הבלעה אינה מועלת למדידת תחום מערב ומקדר ועולה: בדניחא תשמישתיה. נוח להילוך קצת כגון מתלקט עשרה מתוך ארבע, התם קתני מבליעו אם יכול ואם לאו מקדר: הכא. בכותל זקוף יותר מלאי, דכיון דלא חזי להילוך אין גובה שיפועו עולה למידת התחום: לא שנו. דמקדר אלא דניחא תשמישתיה שמעוקם כל כך שאין חוט המשקולת יורד כנגדו, שכשמניח חוט משקולת הבנאים אצל שפתו והיא יורדת לעומקו מנקפת בשיפועו ומעכבה המדרון מלירד כנגדו אלא מרחיקו מלמטה. כנגדו משמע מכוון, ולקמן [ע"ב] מפרש דעד ד' אמות קרי ליה יורד כנגדו, שירחיק השיפוע את המשקולת לקרקעיתו ד"א מכנגד שפתו העליונה:

תוספות

ובידו חבל מדה. פ"ה במשכן של יחזקאל ור"ח כתב[ו] דההוא בספר זכריה אבל וביד האיש קנה המדה הוא ביחזקאל: ההוא בדתרעי. וההוא דכתיב[ל] מדד את רוח הקדים חמש מאות קנים בקנה המדה סביב וכן כתיב בד' רוחות מפרש ר"י דבחבל מדה היו מודדין ה' מאות קנים: **בחבל** המגג. אע"ג דשום חבל אינו מקבל טומאה דבעינן טווי ואריג, כדאמר בפ' במה אשה (שבת דף סד.) משום מעלה דפרה בעי' ממין שאין מקבל טומאה: [ז] **הגיע** להר מבליעו. וא"ת אמאי לא קייל להו בהדי הדדי הגיע להר או לגדר מבליעו וי"ל משום סיפא דתני שמעתי שמקדרין בהרים לכך תני הר בפני עצמו אע"ג דקידור שייך נמי בגיא וגדר ואם נאמר דגיא וגדר שוין לגמרי והר חלוק קצת מהן[ח] הוה ניחא: **ובלבד** שלא יצא חוץ לתחום. רש"י פירש בלשון ראשון שאם היה רחבו של גיא כנגד העיר יוצא חוץ לתחום והולך להבליעו שלא כנגד העיר לא ימדוד וילך חוץ לתחום עד כנגד תכלית שפת הגיא שכנגד העיר וכמנין אמות שילא יחזור ויכנס לתוך הגיא ויציין שלא יאמרו מידת תחומין באה לכאן כדמפרש בגמ' (לקמן:) ואין נראה דבלאו הכי אי אפשר למדוד בענין זה שאם יחזור לתוך גיא ויציין במקום שכלות מנין אמות שילא הרי הוא מציין חוץ לתחום שאותן אמות שילא היו במישור ואותן אמות שנכנסו לתוך הגיא הן בשיפוע ואי אפשר לומר שיתן חבל בגיא משפתו אל שפתו וכנגד אמות שילא ימדוד על החבל ויציין שם חוט המשקולת דהא כיון דגיא רחב יותר מנ' אמה אמרו חכמים שאין חבל מועיל שם דהא אפילו ע"י כלונסין אין מועיל למתוח עליהם חבל של נ' אמה מזה לזה אלא ילך למקום שיכוין ויבליע או יקדר: **ואם** אין יכול להבליעו. פי' אלא א"כ יצא חוץ לתחום או שהיה גיא מעוקם כדקתני בברייתא בגמ': **ואם** היה גיא מעוקם. פי' הקונטרס בלשון ראשון שהיה מדרונו משופע ונוח להלוך מקדרין כך שמעתי וקשה לי בה ולא פירש מה קשיא ליה בה ואומר ר"י דקשה ליה משום דבסמוך קאמר עלה לא שנו כלומר דמקדרין בגיא מעוקם אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו אבל אם חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה פירוש מלבד כל השיפוע ואינו מודד אלא המישור שבתוך הגיא וא"כ הא דקתני מבליעו היכי משכחת לה כל זמן שאין חוט המשקולת יורד כנגדו אכתי הוה מעוקם ומקדר ואינו מבליעו וכי החוט יורד כנגדו אין צריך להבליעו אלא מודדו מדידה יפה ומדלג כל השיפוע ומיהו לפי' זה מצינו למימר דלא שנו לא קאי אגיא מעוקם דמקדר כדפ"ה אלא ה"פ ל"ש דמבליעו או היכא דאינו יכול להבליעו דמקדרין אלא שאין החוט יורד כנגדו ואע"ג דאוקימנא דמבליעו היכא דניחא תשמישתא בגיא מעוקם דניחא תשמישתא טפי מקדרין ומיהו מדקתני בתוספתא אם היה גיא מעוקם ואינו יכול להבליעו נ"ל כלשון שני של הקו' שהגיא מתעקם והולך סביב העיר ואם יבלע מצד אחד[ט] יכול לטעות שצריך להיות צופה והולך כמה פעמים: **אין** אומרים יקוב את הכותל. פירוש שיעמיד כלונסות ארוכין מכאן ומכאן וימתח החבל מזה לזה להבליעו אלא הקילו חכמים לסמוך על אמידה בעלמא ואומדו בלבו והולך לו כלמוקי לה בדלא ניחא תשמישתיה וטורח לעלות על גביו ומיהו אם זקוף יותר מלאי עד שחוט יורד כנגדו אפילו אמידה אין צריך ומדלג כל שיפוע הכותל כדאמר שמואל בסמוך גבי גיא ודוקא גבי כותל והר הקילו היכא דלא ניחא תשמישו לאומדין משום דצריך לעלות על גביו כשרוצה להבליע וטירחא דמילתא טובא אבל גבי גיא (מעוקם) לעולם מבליע אף על גב דלא ניחא תשמישתא כל זמן שאין החוט יורד כנגדו כדאמר שמואל משום דאין טורח להבליע כולי האי:

עין משפט נר מצוה

ל א מיי' פ"ג מהלכות פרה הלכה ב סמג עשין רלג:
לא ב מיי' פ"ג מהל' סוטה הלכה יא:
לב ג מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה יא סמג לאוין סו טוש"ע א"ח סי' שצט סעיף ה:
לג ד ה מיי' שם הלכה יב יג טוש"ע שם סעיף ד ה:

רבינו חננאל

מנ"ל אמר רב יהודה דאמר קרא אורך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים. אמרה תורה בחבל של חמשים אמה מדוד. **ואקשינן האי קרא מיבעי לי ליטול** חמשים ממאה של אורך וסבבם בחמשים האחרות כדי שיבא שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים ודחי א"כ נימא קרא חמשים חמשים ומאי בחמשים שמעינן מינה תרתי: **לא פחות ולא יותר.** תנא פחות מפני כשנמתח נמתח הרבה ומוסיף המדה. ואם הוא יתר מחמשים אמה אינו נמתח הרבה וממעט במדת התחום: **ירושלמי.** מדת התחום [ארבעים] חבלים לא פחות שהוא נמתח ונשכר ולא יותר שהוא נקמט ויפסיד. **הגורס בשמועה זו ובידו חבל מדה הוא** הכתוב בס' זכריה (ב') אבל וביד איש קנה המדה ביחזקאל הוא והגירסא נכונה והכתיב ופתיל פשתים בידו וקנה המדה והוא עומד בשער. ביחזקאל (מ'). **ההוא לתרעי** פי' הקנה למוד בו מדת השער. **חבל של אפסקמא.** יש מי שאומר גוזל הנר ודקלא דחד נבארא זליף. א) פי' מקדרין חותכין כדגרסינן איזהו עור לבב כל שקרוע כנגד הלב ב). וקדור כמין ארובה ועיקרו מגדדין מלשון גודו אילנא. **תני רב יוסף ג' חבלים** [הן] של מגג לקשור בו את הפרה כדתנן בחבל של מגג כו' והוא חלקו. של נצרים לסוטה דתנן ואח"כ מביא חבל של מצרי וקושר למעלה מדדיה. חבל של פשתן למדידת התחום: **מתני' היה מודד והגיע לגיא או לגדר כו'** תנינא להא דת"ר היה מודד והגיע מדידה לגיא אם יכול להבליעו בחבל של חמשים אמה מבליעו כלומר מעביר החבל על גביו ואם לאו הולך למקום שפתח הגיא צר ומבליעו שם וצופה וחוזר למדתו. אם היה גיא מעוקם מקדיר ויורד. הגיע לכותל אין אומרים יקדיר את הכותל אלא אומדו והולך לו. ואי ניחא תשמישתיה מודד מדידה יפה. **אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו** שאין חוט משקולת יורד כנגדו אבל

חשק שלמה על ר"ח

א) [מתיבת פי' מקדרין עד תיבת גודו אילנא שייך למטה אחר תיבת מקדיר ויורד]. ב) עיין בערוך ערך קד א'.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעילא:, ב) [עי' תוס' לעיל כג: ד"ה פסטיה דקרא], ג) לעיל כג:, ד) פי' מין גמי, ה) פרה פ"ג מ"ט, ו) סוטה ז:, ז) [תוספתא פרק ד הי"ב], ח) עי' ריש יומא, ט) שבת צ:, י) נז: ד"ה וחוזר, כ) עי' תוס' ובריטב"א, ל) יחזקאל מ, מ) עי' תוס' לקמן ע"ב ד"ה אבל וכו' בהמשך הדיבור אבל מתלקט י' מתוך ד' וכו' פי' ר"ת דדוקא בהר וכו'.

הגהות הגר"א

[א] גמרא אר"י אמר שמואל ל"ש אלא כו'. נ"ב כאן ג' בבות מלתיה דשמואל. ולישנא בתרא דרב יוסף. ולישנא בתרא דרבא. ראשונה בקידור לבד ואחרונה בהבלעה לבד מציעתא בשניהם. מציעתא בגיא לבד. אחרונה בהר לבד. וראשונה אף בהר (לבד). ושם אף בהבלעה נמלא בגיא ג' בבות ראשונה ומציעתא א' בקידור וא' בשניהם ובהר ב' אחרונה וראשונה א' בהבלעה וא' בשניהם. שיטת ש"ע וטור. והכלל בקידור כי ראשונה בכולהו לבד הבלעה דגיא שהוא קל בטורח מכולם ושלישית בהבלעה דהר לבד שהוא חמור בטורח מכולם ואמצעית [שניהם קידור והבלעה[ט]] דגיא לבד וסי' אב"ג למפרע אבל רש"י לא כתב כן אלא מילתא דרבא בקידור ובהבלעה [דהר וכן[ט]] ש"מ כדברי [רש"י[ט]] וכן בעומקו של גיא חולק גם [כן[ט]] רש"י (ושאר פוסקים) [שמפרש[ט]] רק בהבלעה:

תורה אור השלם

א) אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: [שמות כז, יח]

ב) וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה אִישׁ וּבְיָדוֹ חֶבֶל מִדָּה: [זכריה ב, ה]

ג) וְהִנֵּה חוֹמָה מִחוּץ לַבַּיִת סָבִיב סָבִיב וּבְיַד הָאִישׁ קְנֵה הַמִּדָּה שֵׁשׁ אַמּוֹת בָּאַמָּה וָטֹפַח וַיָּמָד אֶת רֹחַב הַבִּנְיָן קָנֶה אֶחָד וְקוֹמָה קָנֶה אֶחָד: [יחזקאל מ, ה]

הגהות וציונים

א] [גי' הערוך א"ר **אמי**] (גליון): ב] [גירסת הערוך **אפקימא**, יש מפרשין חבל שעושין אותו מן קליפת אילן של אגוז עכ"ל, ופי' שכתב הערוך היינו ע"כ לאיכא דאמרי מאי אפקימא וכו'] (גליון): ג] פיצולין (רש"י שבת פא.). קנוקנות של צמחים מטפסים: ד] בדפו"ר נוסח הדיבור הוא **ובידו חבל** במשכן של יחזקאל **מדה בנבואת זכריה**, ונראה שהתיבות "במשכן של יחזקאל" באו לכאן בטעות הסופר משורה הסמוכה, וגם לפני התוס' נזדמנה הנוסחא המוטעת ברש"י כי קשה לומר שנעלם מרש"י מקרא מלא (דק"ס): ה] גמא, גמי בלשון משנה (רש"י שמות ב ג): ו] רש"ל גרס "ור"ח כתב הגורס בשמועה זו ובידו חבל מדה הוא קרא הכתוב בספר זכריה אבל וביד האיש קנה המדה הוא ביחזקאל והגי' הנכונה ופתיל פשתים בידו והכתיב וקנה המדה" עיי"ש במהרש"ל: ז] [שלשה דיבורים אלו "הגיע" "ובלבד" "ואם" שייכין למתניתין] (גליון): ח] צ"ל מצד **אחר** (דבש תמר ועוד): ט] כ"ה בכי"ק שעל גליון הגמ' שלו (גליון):

משנת ראשונים

שמעתי שמקדרין בהרים. לשון מקדרין יש שפירשו כמו נוקבין כלומר שדנין כאלו ההר נקוב במקום רגלי העליון והוא נכנס בהר דרך הנקב עד לבו והחבל הולך מלבו עד כנגד לבו של [תחתון] כדרך המודדין, והרבה יש בתלמוד לשון קדירה שהוא לשון נקב. ומקצת הגאונים ז"ל פירשו שהוא לשון שיעור ממוצע הבא מאומד מלשון קודר אדם קב או קביים (ביצה כט.) ודומה ללשון הערבי. **[הריטב"א, לעיל לה:]** **אין לך שיפה למדידה יותר משלשלאות של ברזל.** כלומר שאי אפשר למתחן יותר מדאי אבל מה אעשה שהרי כתיב חבל המדה כלומר ואי אפשר לפסלה אחר שהתורה הכשירתה וקראתה מדה, הא מ"מ אף שלשלת של ברזל כשרה היא למדידה ויש חולקין בה. **[מאירי]** **של מגג לפרה.** גמי מפני שאינה מקבלת טומאה, או מפני שהוא רך ואין מטיל בה מום. **[מאירי]** **ואחר כך מביא חבל המצרי וקושרו למעלה מדדיה.** שמפני שבגדיה קרועים מכוין שיקשור בגדיה עליה למעלה מדדיה שלא יפלו על מתניה וישארו דדיה מגולים, ופרשוה בתלמוד המערב למה חבל המצרי כדי להזכירה מעשה מצרים. **[מאירי]** **אין אומרים יקוב הכותל.** וכגון שהכותל גבוה שאין מטריחין אותו לעלות לראשו למדוד רוחב הכותל. **[הריטב"א]**

אבל חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה וכמה עומקו של גיא אמר רב יוסף אלפים איתיביה אביי עמוק ק' ורוחב נ' מבליעו ואם לאו אין מבליעו הוא דאמר כאחרים דתניא אחרים אומרים אפילו עמוק אלפים ורוחב נ' מבליעו איכא דאמרי אמר רב יוסף אפילו יתר מאלפים כמאן דלא כת"ק ולא כאחרים התם שאין חוט המשקולת יורד כנגדו הכא בחוט המשקולת יורד כנגדו וכי אין חוט המשקולת יורד כנגדו עד כמה אמר אבימי ד' וכן תני רמי בר יחזקאל ד'[א]: הגיע להר מבליעו וחוזר למידתו: אמר רבא לא שנו אלא בהר המתלקט י' מתוך ד' אבל בהר המתלקט י' מתוך ה' מודדו מדידה יפה רב הונא בריה דרב נתן מתני לקולא אמר רבא [א]לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה מתוך חמש אבל בהר המתלקט עשרה מתוך ד' אומדו והולך לו: ובלבד שלא יצא חוץ לתחום: מאי טעמא אמר רב כהנא גזירה שמא יאמרו מדת תחומין באה לכאן: אם אינו יכול להבליעו: תנו רבנן [ב]כיצד מקדרין תחתון כנגד לבו עליון כנגד מרגלותיו אמר אביי [א]נקיטינן [ג]אין מקדרין אלא בחבל של ארבע אמות [ג]אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה (א) (נקיטינן) אין מקדרין [ד]לא (ב) בעגלה ערופה ולא בערי מקלט מפני שהן של תורה:

מתני' [ה]אין מודדין אלא מן המומחה ריבה למקום א' ומיעט למקום אחר שומעין למקום שריבה ריבה לאחד ומיעט לאחד שומעין למרובה[ב] [ו]ואפילו עבד אפילו שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום שבת שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל:

גמ'

אבל אם היה חוט המשקולת יורד כנגדו. שפתו זקופה מאד שאין מתרחקת שפת תחתיתו מכנגד שפת גובהו ד"א, אין (ג) מידת מדרונו ממעט מידת התחום ע"י קידור, אלא נכנס לתוכו ומודד קרקעיתו מדידה יפה כקרקע חלקה, ויוצא לשפתו ומשלים מדתו והולך: כמה עומקו של גיא. דנימא מבליעו כשהוא[ג] רחב נ': אלפים. אבל יותר מכאן, אפי' יכול להבליעו אינו מבליעו אלא מקדר: התם בשאין חוט המשקולת יורד כנגדו. פלוגתא דת"ק ואחרים, הלכך כיון דחזי להילוך קלת אזלינן ביה לחומרא: עד כמה. יתרחק המשקולת מכנגדו דקרי ליה אין יורד ונחמיר ביה: במתלקט י' מתוך ד'. הבא ללקוט כמה הוא מגביה והולך, מוצא י' טפחים גובה קודם שיגיע להילוך ד"א, אבל מתוך חמש כקרקע חלקה דמי ומודדו מדידה יפה, ואין כאן לא הבלעה ולא קידור: מתני לקולא. בהר משופע הוא דבעינן הבלעה או קידור, אבל בזקוף אומד בעלמא: שלא יצא חוץ לתחום. הא פרשינן לעיל: בערי מקלט. בתחום ערי מקלט לקלוט, דתנן (מכות דף יא:) כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולטת: בעגלה ערופה. כשמודדין לידע איזו היא קרובה אל החלל: מפני שמדידתן מן התורה. הלכך (ד) לא משערינן בהו מידי, אלא מודדין הריס וגאיות כקרקע חלקה: **מתני'** ה"ג אין מודדין אלא מומחה. בקי במדידה: ריבה במקום אחד ומיעט במקום אחר. שנמצאו סימני תחום קרן זה ארוכין ובולטין מכנגד סימני תחום קרן שכנגדו: שומעין למקום שריבה. (ומה) ומוציאין[ד] מידה הקצרה כנגדה מפני שלא מתח מתחילה החבל כל צרכו ונתקצר וצריך למותחו בכל כחו, והכי תניא נמי בתוספתא [פ"ד]: ריבה לא' ומיעט לאחד. מפרש בגמ' [נט.]: שלא אמרו חכמים כו'. כשגזרו שלא לצאת חוץ לתחום, לא אמרו להחמיר בתחומין אלא להקל בתחומין:

איכא דאמרי א"ר יוסף אפילו יותר מאלפים. ומסיק רב יוסף כשהחוט יורד כנגדו איירי ולפי המסקנא זו לא קאי רב יוסף אהבלעה כדאמר עד השתא דהא אמרינן לעיל דמודדו מדידה יפה אלא אדרב יהודה קאי דאמר כשהחוט יורד כנגדו מודדו מדידה יפה וקמ"ל דאפילו יתר מאלפים מודדו מדידה יפה:

וכי אין חוט המשקולת יורד כנגדו עד כמה אמר אבימי עד ד"א. פי' רבינו שמואל ואין חילוק בין עמוק נ' לק' או אלף או אלפים אע"פ שב' אמות שיפוע של דבר מועט נוח להשתמש יותר מארבע אמות שיפוע של דבר גדול:

אבל מתלקט י' מתוך ה' מודדו מדידה יפה. [ו]האי מודדו מדידה יפה] דהכא לא פ"ה כההיא דלעיל שמדלג כל השיפוע אלא אדרבא אין מבליע ואין מקדר אלא מודד כל השיפוע דכקרקע חלקה דמיא ונראה דה"ה בגיא וגדר אם מתלקט י' מתוך ה' דכקרקע חלקה דמי והשתא איכא ד' דינים בכותל והר דאם מתלקט י' מתוך ה' מודד כקרקע חלקה ואם מתלקט י' מתוך ד' מבליע ואם אין יכול להבליע מקדר ואי לא ניחא תשמישי' אומדו והולך לו ואם חוט יורד כנגדו מדלג כל השיפוע ובגיא אין חילוק בין ניחא תשמישי' ללא ניחא תשמישי' כדפרישית[ז] ולהאי לישנא דרבא לא ידענא מאי קורין ניחא תשמיש' ומאי קורין לא ניחא תשמיש' אבל בלשון אחרון דרבא דאמר מתלקט י' מתוך ה' מבליעו והיינו ניחא תשמישתא ובמתלקט י' מתוך ד' אומדו והולך לו והיינו לא ניחא תשמישתא ולפ"ז הלשון אין בכותל והר כי אם שלשה דינים מתלקט י' מתוך ה' מבליעו ומתוך ד' אומדו וחוט יורד כנגדו מדלג כל השיפוע כך סוגיא זו מפורשת לפי שיטת הקונטרס ור"ת מפרש דחוט המשקולת קרי לכל דבר משופע וחלק שאין בו מורד ועיכוב שיוכל אדם לעמוד שם והיינו משקולת ותרגום יתארהו בשרד (ישעיה מד) (ה) ימסר במתקלא אפי' יהא משופע בשיפוע הרבה נקרא משקולת הואיל והוא משופע וחלק ביותר וה"פ לא שנו אלא שאין חוט המשקולת יורד כנגדו פי' שאין בחוט המשקולת שיוכל אדם לרדת בו ולעלות דהואיל דלא חזי להילוך הקילו בו להבליעו אבל חוט המשקולת יורד כנגדו שיש בו מורד לירד ולעלות לא הקילו להבליעו אלא מודדו מדידה יפה לגמרי כי ההיא דלקמן דמן הדין בכ"מ היה (ו) למדוד כל השיפוע כדאמרינן לקמן אין מקדרין לא בערי מקלט כו' אלא שבתחומין הקילו להבליעו כשאין חוט המשקולת יורד כנגדו וכמה עומקו של גיא דמבליעין א"ר יוסף אלפים אבל מאלפים ואילך לא דכיון דהוי כתחום שבת אין להקל בו התם כשאין חוט המשקולת יורד כנגדו פי' רב יוסף קאי אמתניתין כשאין (מודד ב) חוט המשקולת יורד כנגדו ולכך מבליעין אפי' ביותר מאלפים ורבנן ואחרים כשחוט המשקולת יורד כנגדו דחזי להילוך ואפ"ה מבליעין למר עד ק' אמה ולמר עד אלפים ולהאי לישנא בתרא דרב יוסף הא דמפליג רב יהודה לעיל בחוט המשקולת יורד כנגדו היינו ביותר מק' לרבנן או ביותר מאלפים לאחרים עד כמה פי' עד כמה יהיה הגיא שמבליעין עד ד' אבל פחות מד' הוי כקרקע חלקה ומודד הכל אבל מתלקט י' מתוך ארבע אומדו והולך לו פי' ר"ת דלוקא בהר שעשוי בידי שמים הקילו להיות אומדו אבל גיא שעשוי בידי אדם כדרך שעושין גיאות ועמקים סביבות העיר לחזק לא הקילו להיות אומדו אלא אפילו אין חוט המשקולת יורד כנגדו דלא חזי להילוך מבליעו וכן גדר ורבינו שמואל גרס לעיל בברייתא הגיע לכותל ימוד את הכותל והכי איתא בתוספתא [פ"ד] פי' ימוד כל שיפוע הכותל ומוקי לה בדניחא תשמישתא והיינו במתלקט י' מתוך ה' ומתניתין דמבליעו היינו במתלקט מתוך ד' והכי נמי מוקי לה רבא בלישנא קמא והא דקאמר התם בדניחא כו' היינו משום דברייתא גופא מייתי אגב גררא ושייך שפיר לישנא התם לא שנו דמבליע אלא כשאין חוט המשקולת יורד כנגדו כיון דאיכא ד"א לא בטלי וצריך להבליע אבל חוט המשקולת יורד כנגדו כיון דאין בשיפוע ד"א ועוד דאוקימנא מתניתין בדלא ניחא תשמישתא מדלג השיפוע ומודדו מדידה יפה וכמה עומקו של גיא דלא בטלי ד"א ומבליע אמר רב יוסף אלפים אבל טפי מאלפים אפילו ארבע אמות אויר או יותר מדלג כל השיפוע ומידת חכמים כך הוא[ח] דפחות מארבע אמות לא חשיבי ואפילו בפחות מק' וד' אמות או יותר חשיבי עד אלפים טפי לא חשיבי איתיביה אביי עמוק ק' מבליעו ואם לאו אין מבליעו אלא מדלג כל השיפוע הוא דאמר כאחרים איכא דאמרי אמר רב יוסף אפילו ביותר מאלפים לא בטלי ארבע אמות ומבליע ה"ג התם כשחוט יורד כנגדו פירוש דרבנן ולאחרים דפחות מארבע חשיבי עד ק' לרבנן או עד אלפים לאחרים הכא כשאין חוט כו' דד' אמות חשיבי ולא בטלי אפילו ביותר מאלפים:

אין מודדין אלא מן המומחה. פי' ר"ח דרך ישרה ומכוונת כנגד העיר ומומחה מלשון [י]ומחה על כתף ים כנרת (במדבר לד) שלא ילך לצדי העיר למדוד שם אלפים לפי שפעמים יש שם קרקע חלקה ונוח למדוד ואחרי כן יהיה נופה ובא לו כנגד העיר ונופה כנגד מידתו אין לו לעשות כן משום דפעמים יש כנגד העיר הרים וגאיות שיש לו להבליע או לקדר:

למקום

אין מודדין אלא מומחה, וכן משמע בירושלמי דגריס ההדיוט שריבה אין שומעין לו. **[תוספות הרא"ש]** מומחה הוא האדם החכם המהיר במלאכתו באי זו מלאכה שתהיה או בחכמה מן החכמות, ורוצה כאן שיהיה חכם בתשבורות מהיר במדידת הקרקעות. **[פיהמ"ש להרמב"ם]**

עין משפט
נר מצוה

לד א ב ג מיי' פכ"ח מהל' שבת הל' טו טז טוש"ע א"ח סי' שצ"ט סעיף ד:
לה ד מיי' פ"ט מהל' רוצח הלכה ד סמג עשין עח:
לו ה מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה יז סמג לאוין סו טוש"ע א"ח סי' שצ"ט סעיף ד וסעיף ז:
לז ו מיי' שם הלכה יט טוש"ע שם סעיף יא:

רבינו חננאל

אבל חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה. וכמה עומק של גיא. אמר רב יוסף אלפים והוא דאמר כאחרים דתניא אחרים אומרים אפילו עמוק אלפים ורחב נ' מבליעו. וחכ"א עמוק ק' ורחב נ' מבליעו ואם לאו אין מבליעו. **איכא דאמרי [אמר] רב יוסף** אפילו (יורד) [יתר] מאלפים א"ל אביי כמאן לא כרבנן ולא כאחרים ושנינן כי אמר רב יוסף בשאין חוט המשקולת יורד כנגדו וכי חוט המשקולת יורד כנגדו מודדו מדידה יפה עד כמה אמר אביי עד ד': **ירושלמי** כיצד מודדין את הנחל צר מלמעלה ורחב מלמטה עד נ' אמה אתה רואה אותו כאילו רואה עפר או צרורות. ואם לאו אתה רואה כאלו מטרפס ועולה מטרפס ויורד. היה הנחל מעוקם ר' חסדאי א' נוטל מצופות ומשער בה בעיניו במישור וחוזר ועושה כן בהר. **הגיע להר מבליעו וחוזר למדתו.** אמר רבה לא שנו אלא בהר המתלקט עשרה מתוך ד' מפני שעולה כמין גבשושית יתר משיעור שליש ואין החבל נמתח. אבל הר המתלקט י' שפחים מתוך (ד') [ה'] אמות. נוח הוא למדידה מודדו מדידה יפה כי גבשושית (ושליש) [שליש] כי הא דתניא [בזבחים ס"ג] כל כבשי כבשים ג' אמות לאמה חוץ מכבשו של מזבח שהוא מתוך שלוש ומחצה ואצבע וחצי אצבע א). **ובלבד שלא יצא חוץ לתחום.** מאי טעמא גזירה שמא יאמרו מדת תחומין באה לכאן. ואם אינו יכול להבליעו מקדר כיצד מקדר תנא תחתון כנגד לבו ועליון כנגד מרגלותיו אמר אביי נקטינן אין מקדרין אלא בחבל של ד' אמות. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אין מקדרין לא בעגלה ערופה ולא בערי מקלט מפני שהן של תורה: **מתני'** אין מודדין אלא מן המומחה.

חשק שלמה על ר"ח
א) [illegible]

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) [עי' פירש"י לעיל ה. ד"ה והאמר ר"נ], **ב)** לעיל לה:, **ג)** [עי' תוס' לקמן נט. ד"ה אפילו], **ד)** סע"א, **ה)** עי' ר"ה יג ע"א, **ו)** [מהא דירושלמי אמתני' [פ"ה ה"ד] דאמר ההדיוט שריבה אין שומעין משמע כפרש"י, תוי"ט], [עיין תוספות חדשים שלמה לדברי תוי"ט].

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רבה בר אבוה (נקיטינן) תז"מ ונ"ב ס"א אין זה וכן באלפסי לא גריס ליה ועיין לעיל דף לה ע"ב: **(ב)** שם אין מקדרין לא בערי מקלט ולא בעגלה ערופה מפני כו' כצ"ל: **(ג)** רש"י ד"ה אבל אם וכו' ד' אמות אין מדרונו ממעט מידת כצ"ל ותיבת "מידת" נמחק: **(ד)** ד"ה מפני וכו' הילכך לא משערינן בהו מידי: **(ה)** תוס' ד"ה אבל וכו' ותרגום יתארהו בשרד מסר ליה במתקלתא. נ"ב פי' משווהו במשקולת: **(ו)** בא"ד בכל מקום היה ראוי למדוד:

הגהות וציונים

א] עי' בביאור הגירסאות והשיטות בסוגיין ברשב"א, ריטב"א, מ"מ פכ"ח הי"א-טז, ועי"ע הג' הב"ח על הרי"ף (ובגאון יעקב): **ב]** בדפו"ר [ובהרבה ראשונים] שומעין **למרבה** (ולמאי דפי' הגמ' ריבה אחד וכו' נכון הוא, דק"ס): **ג]** בכת"י ובדפו"ר **כשאינו** רחב נ', וכ"ה ברש"י שברי"ף ובראשונים משמו, והוא כלישניה לעיל במתני' ד"ה מבליעו ועיי"ש בתוי"ט וברש"ש (דק"ס): **ד]** בכת"י וברוב הדפו"י איתא "ומה שמוציאין" ולפנינו ע"פ מהרש"ל: **ה]** הוספת רש"ל (גליון):

משנת ראשונים

וכמה עומקו של גיא אמר רב יוסף אלפים. כי מהלך עומקו של גיא משפתו אל שפתו בין כתליו וקרקעיתו אלפים אמה כשיעור תחום שבת, דכיון שאין הבלעתו יתירה על עיקר תחומו של שבת מבליעו ומבטלו, אבל יותר מאלפים אין מבליעו שלא יהא הטפל יתר על העיקר. **[הריטב"א]**

איכא דאמרי אמר רב יוסף אפילו יתר מאלפים. ולא נתפרש בגמרא כמה יתר, ומצאתי לרמב"ם ז"ל שכתב עד פחות מד' אלפים אמה, ושמא למדה הרב ז"ל מההיא דרב הונא דעיר עשויה כקשת דמקום חשוב ארבעת אלפים אמה אין מבטלין אותו, אע"פ שיש לחלק. **[הרשב"א]**

אין מודדין אלא מן המומחה. רש"י גריס

אֲבָל חוּט הַמִּשְׁקֹלֶת יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ מוֹדְדוֹ מְדִידָה יָפָה, שאין צריך למדוד כלל את מקום השיפוע, אלא יורד ומודד רק את הקרקע החלקה שבתחתית הגיא (רש"י), ש'מדידה יפה' היינו מדידה רגילה של קרקע ללא עליות וירידות תלולות, וכאשר נוקטים לשון זו של 'מדידה יפה' כשיש ירידה תלולה [כמו בגמ' כאן], בהכרח הכוונה שאין מחשבים כלל את השיפוע, אלא רק את המישור שלמטה [ובגמ' להלן תובא לשון זו של 'מדידה יפה' על מקום מוגבה ששיפועו אינו תלול כלל, ושם הכוונה שמודדים את כל השיפוע כפי שמודדים קרקע חלקה (רשב"א לעיל ע"א)].

והטעם שאין צריך למדוד את מקום השיפוע, הוא משום שהקלו חכמים שלא להטריחו במדידה קשה בשיפוע כזה (רא"ש), וקולא זו נאמרה בין במקום עמוק כגון גיא, ובין במקום גבוה כגון הר (ראה תוס' ד"ה אבל), אכן, בגיא נאמרה קולא זו רק כאשר רוחבו יותר מחמישים אמה, שאי אפשר להבליעו, אבל גיא שרוחבו עד חמישים אמה, נמדד בהבלעה על ידי מתיחת חבל מלמעלה, גם כאשר הגיא תלול מאוד, שהחוט יורד כנגדו (רא"ש), ואילו בהר אין חילוק ברוחבו, ולעולם כאשר החוט יורד כנגדו, מודדו מדידה יפה (קרבן נתנאל; ביאה"ל שצט, ד, ע"פ משמעות השו"ע שם).

וְכַמָּה עָמְקוֹ שֶׁל גֵּיא אָמַר רַב יוֹסֵף אַלְפַּיִם, שאם עומקו יותר משיעור תחום שבת של אלפיים אמה, לא מסתבר שיהיה כמו טפל לעיקר התחום (רשב"א; ריטב"א), ולכן אין מקילים להבליעו, אלא יש למודדו על ידי קידור (רש"י; תוס' רא"ש), ויש מחמירים עוד שלא די בקידור, אלא צריך לחשב את כל שיעור השיפוע (רא"ש). אכן, דוקא בגיא שירידתו קלה, החמירו חכמים בכך, אבל בהר שקשה לטפס עליו, לא חילקו חכמים בין גבוה יותר מאלפיים אמה לפחות מאלפיים אמה (לבוש או"ח שצט, ה). [בהתאמת החישובים של גיא יותר מאלפיים אמה האמורים בסוגיה למציאות שאנחנו מכירים, ראה קרית אריאל (עמ' קצג)].

הָכָא בְּחוּט הַמִּשְׁקֹלֶת יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ, שכיון שאינו ראוי להילוך, מקילים בו להבליעו (רש"י), וכגון שרוחבו פחות מחמישים אמה שמבליעו כשחוט משקולת יורד כנגדו אפילו אם הוא עמוק יותר מאלפיים אמה [וכמובא לעיל (בראש העמוד) שגם כאשר השיפוע תלול בשיעור שחוט משקולת יורד כנגדו, משערים את השיפוע בהבלעה כאשר רוחבו עד חמישים, ונמצא שגם לפי לישנא זו דברי רב יוסף מוסבים על דין הבלעה שבמשנה, ואין צריך להידחק (כמו שנדחקו תוס' ד"ה איכא) בהסבר דברי רב יוסף] (תוס' רא"ש).

וְכִי אֵין חוּט הַמִּשְׁקֹלֶת יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ עַד כַּמָּה וְכוּ' אַרְבַּע, שבשיפוע תלול כזה של עד ארבע אמות, בדרך כלל לא שייך לעמוד ולמדוד, ועל אף שדרגת השיפוע תלויה גם בעומק הגיא, קבעו חכמים שיעור קבוע בדבר (תוס' ד"ה וכי, ורא"ש).

מַתְנֵי לְקֻלָּא וְכוּ', שבסוגיא לעיל התבארו ארבע דרגות [כפי שהובא לעיל (ע"א ד"ה התם ניחא, וראה שם כיצד מדידת התחום בכל דרגה ודרגה)], ונחלקו שתי הלשונות של רבא בשיעור המדויק של הדרגות:

[א] שיעור מקום גבוה ששיפועו תלול ביותר, היינו כל שחוט משקולת יורד כנגדו, ובזה אין מחלוקת בין הלשונות.

[ב] שיעור מקום גבוה בשיפוע די תלול, שאין חוט משקולת יורד כנגדו, ואינו נוח להלך עליו [-לא ניחא תשמישתיה], ללישנא קמא של רבא, היינו כשמתלקט עשרה מתוך פחות מארבע (גאון יעקב, ע"פ רש"י בע"א, וראה תוס' שכתבו שבגמ' לא כתוב השיעור במפורש), ואילו ללישנא בתרא של רבא, היינו במתלקט עשרה מתוך ארבע.

[ג] שיעור מקום גבוה בשיפוע תלול קצת, שנוח ללכת עליו [-ניחא תשמישתיה], ללישנא קמא, היינו במתלקט עשרה מתוך ארבע, ואילו ללישנא בתרא, היינו מתלקט עשרה מתוך חמש.

[ד] מקום גבוה בשיפוע שאינו תלול כלל, ללישנא קמא, היינו שמתלקט עשרה מתוך חמשה, ואילו ללישנא בתרא שיעורו כשמתלקט עשרה מתוך ששה (ראה ביאה"ל שצט, ד, בשם ראשונים).

■ להלכה, מקום גבוה, מודדים כלישנא בתרא של רבא, וכארבעת החילוקים הנ"ל: [א] כשהשיפוע תלול ביותר, שחוט משקולת יורד כנגדו, אין מודד כלל את השיפוע, אלא רק את מקום המישור שבראשו. [ב] כשהשיפוע די תלול, שמתלקט עשרה מתוך ארבע, משערו באומד הדעת [ואם הוא רחב יותר מחמישים אמה, נחלקו הפוסקים, האם נאמרה קולא זו לחשבו באומד (ביאה"ל שם)]. [ג] כשהשיפוע תלול קצת, שמתלקט עשרה מתוך חמש, מבליעו או מקדרו [תלוי ברוחב ההר] (שו"ע או"ח שצט, ד, וראה שם ובמשנ"ב שם, פרטים נוספים). [ד] כשהשיפוע אינו תלול כלל, שמתלקט עשרה מתוך ששה, מודד כמדידת קרקע חלקה (ביאה"ל שם).

וההלכה בחישוב מקום עמוק כגון גיא, שונה מחישוב מקום גבוה בפרטים הבאים: [א] שהדרגה הראשונה הנ"ל [של שיפוע תלול ביותר], נוהגת רק בגיא שרוחבו יותר מחמישים אמה, אבל כאשר רוחבו עד חמישים אמה מבליעו [כמובא לעיל בשם הרא"ש]. [ב] שהדרגה השניה הנ"ל [של שיפוע של עשרה מתוך ארבע], שהקלו בהר לחשבו באומד, בגיא אין נוהגת כלל קולא זו, אלא גם בשיפוע זה מבליע [כמובא לעיל ע"א, בשם תוס'] (משנ"ב שם, יט). [ג] שהדרגה השלישית הנ"ל, להקל למדוד בהבלעה, או בקידור, נוהגת רק כאשר עומקו של הגיא פחות מאלפיים אמה, אבל כאשר הגיא עמוק יותר מאלפיים אמה, מודד את הירידה והעליה של כל השיפוע [כדברי רב יוסף בלישנא קמא לדעת הרא"ש] (שו"ע שם, ה) [ואילו בהר, לא קיים חילוק זה של גובה אלפיים (לבוש; ביאור הגר"א שם, ס"ד)].

מִשְׁנָה. אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא מִן הַמּוּמְחֶה - הבקי במלאכת מדידת הקרקעות (רש"י; רמב"ם בפי' המשניות), ובהלכות מדידות התחום (רבינו יהונתן יז, א מדפי הרי"ף), שאם לא יהיה בקי בהלכות, יוכל לטעות ולהפחית משיעור התחום הראוי, כגון שלא ידע שאפשר להבליע הרים וגאיות וימדדם כקרקע חלקה, או שימדוד את התחום בצורת עיגול ולא בצורת ריבוע ויפסיד את הזויות, וכן יוכל לטעות להיפך ולהוסיף על שיעור התחום הראוי (שעה"צ שצט, יד).

ויש מפרשים, 'מומחה' במשמעות של דרך ישרה ומכוונת (כמו שמצינו בפסוק "ומחה על כתף ים כנרת"), שמדידת התחום צריכה להיות בשטח הנמצא בקו ישר כנגד העיר (רבנו חננאל), ולא בשטח שנמצא מצד ימין או שמאל למרות שהמקום שם נוח למדידה, לפי שלפעמים מדידת התחום בצדדים תביא תוצאות שונות ממידת התחום האמיתית שנקבעת לפי השטח שכנגד העיר בקו ישר, כגון שיש הרים וגאיות כנגד העיר שיש להבליעם או לקדרם (תוס' ד"ה אין), ומה ששנינו במשנה (לעיל נז, א) שניתן למדוד מן הצדדים, היינו רק כאשר אותו הגיא או ההר שכנגד העיר ממשיך גם לצדדים, אלא ששם הוא מתקצר והולך, שבזה הקילו למדוד את אותו ההר או הגיא מצדי העיר, אבל כאשר ההר או הגיא שכנגד העיר אינו ממשיך לצדדים, לא הקלו למדוד את התחום

■ המשך במילואים עמ' 125 ■

גְּמָרָא. לְמָקוֹם שֶׁרִבָּה אֵין לְמָקוֹם שֶׁמִּעֵט לֹא, שהבינה הגמ' שהולכים לפי המדידה של הצד שקבע בו שיעור מרובה, ואילו בצד שקבע בו שיעור מועט אין הולכים בו כלל, אפילו כשיעור המועט שקבע (רש"י, וריטב"א בדעתו), ולכן שואלת על כך הגמ', שהדבר תמוה למה שיהא אסור לילך כשיעור המועט, שהרי שיעור זה ודאי שהוא טוב ונכון, ומתרצת הגמ' שכוונת המשנה שהתחום נקבע בשני הצדדים כפי הצד המרובה ובקו ישר, שתולים להקל שהמדידה המועטת לא נעשתה כפי ההלכה (רש"י לעיל במשנה), וגם אם נתלה שהמודד לא טעה במדידתו אלא שיש שינויים אמיתיים בין אופן המדידה בצד ימין לאופן המדידה שבצד שמאל, כגון שבאחד הצדדים יש הרים וגאיות ובצד השני הקרקע ישרה, התחום נקבע תמיד בקו ישר ולפי המקום המרובה ביותר (ראה ביאור הגר"א או"ח שצט, ח).

ויש מפרשים, שגם בתחילה הבינה הגמ' שהתחום נקבע בשני הצדדים, אלא שנקבע כפי הצד המרובה בקו ישר, ולכן שאלה שאין הדבר מסתבר, שהרי יש לומר שבצד המועט לא טעה המודד אלא שכך היו נתוני השטח שונים [וכגון שבאחד הצדדים יש הרים וגאיות], ולכך צריכים לקבוע את המדידה באלכסון שמותחים מהנקודה של השיעור המרובה ועד לנקודה של השיעור המועט, ומתרצת הגמ' שבאמת זו כוונת המשנה שמודדים באלכסון (תוס' ד"ה למקום, ע"פ שעה"צ שם, יז; רא"ש).

■ להלכה, כאשר נמצא שינוי במדידה בין צד לצד מחמת תנאי השטח השונים שבשני הצדדים, קובעים את התחום באלכסון [כדעת תוס' והרא"ש], ויש סוברים שקובעים את התחום בקו ישר כפי הצד המרובה [כדעת רש"י] (רמ"א שם, ח, ע"פ משנ"ב וביאה"ל שם, וראה בשו"ע שם דין נוסף, ע"פ ביאור הרמב"ם בסוגיה), ולמעשה נראה להקל לקבוע כצד המרובה בקו ישר (ביאה"ל שם).

וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַרְבֶּה יוֹתֵר מִמִּדַּת הָעִיר בַּאֲלַכְסוֹנָא - שהפער שבין שני המודדים לא יהיה יותר מההפרש שיש בין מי שמודד על ידי ספירה של אלפיים אמה בקו ישר כנגד העיר [שבמדידה זו שיעור התחום מתרחב, וזוהי המדידה הנכונה], לבין מי שמודד על ידי ספירה של אלפיים אמה באלכסון כנגד הזוית של העיר [שבמדידה זו שיעור התחום מתקצר, ויש לתלות שהמודד הממעט טעה שכך יש למדוד] (רש"י), וכן בעיר עגולה שמקילים לחשב אותה כמרובעת, אם מתגלה פער בין המודדים כשיעור ההפרש שיש בין עגול למרובע, תולים שהמודד הממעט טעה למדוד בריבוע [וזו כוונת הלשון בגמ' 'יותר ממידת העיר'] (רבינו יהונתן יז, ב מדפי הרי"ף).

ובאופן שמתגלה פער גדול יותר מהשיעור הנזכר, אין לנו במה לתלות את ההבדלים שבין המודדים (רש"י), ואי אפשר להקל מעבר לשיעור המועט עד שיבררו את הדבר במדידות חדשות (רבינו יהונתן שם). ■ להלכה, אין מקילים ללכת כפי המרובה אלא אם כן יש ביניהם עד שיעור האלכסון (שו"ע או"ח שצח, ט), וביותר משיעור זה אין לסמוך עליו עד שימדדו מחדש ויבררו (משנ"ב שם).

וּתְחוּמִין דְּרַבָּנָן, אבל אילו היו תחומין דאורייתא, לא היתה אשה נאמנת [וכן עבד ושפחה שדינם שווה לדין עבד (ביאור הגר"א יו"ד קכז, לב)], שאין אשה נאמנת באיסורים דאורייתא כשאין לה נאמנות של 'בידו' לתקן את הדבר (תוס' ד"ה ותחומין, וראה דברי אמת א, שהאריך בדעתם), ויש סוברים שדוקא בענין שיעור התחום לא היתה אישה נאמנת אילו היו תחומין דאורייתא, שבדבר התלוי בבקיאות הנתונים וחישובם, אין נשים נאמנות, ובמדידת תחומין צריך בקיאות לדקדק בפרטי החישובים ויש לחשוש שהן טעו במדידתן, או שהן סומכות על מודד שטעה, אבל בדרך כלל אישה נאמנת במקום שעד אחד נאמן אפילו בדאורייתא (רשב"א תורת הבית הארוך בית א שער א). ■ להלכה, עבד ושפחה נאמנים להעיד על העירוב שהוא דרבנן (שו"ע או"ח שצט, יא, ודין נאמנות של אשה כעד אחד באיסורים דאורייתא, ראה רמ"א יו"ד קכז, ג, וביאור הגר"א שם).

מִשְׁנָה. עִיר שֶׁל יָחִיד וְנַעֲשֵׂית שֶׁל רַבִּים, שבתחילה לא היו עוברים בה שישים ריבוא בני אדם, ומפני זה לא היתה נחשבת רשות הרבים [אף אם רחבה שש עשרה אמה (ריטב"א)], משום שאינה דומה למחנה ישראל במדבר שהיו שם שישים ריבוא. ו'נעשית של רבים', על ידי שנוספו בה דיורים או נקבעו בה שווקים, ועתה עוברים בה שישים ריבוא (רש"י).

ויש שכתבו, שלא נאמר כלל דין זה של שישים ריבוא כדי להגדיר את רשות הרבים, וגדר רשות הרבים הנלמד ממחנה ישראל במדבר, הוא לא לענין מנין העוברים בה, אלא לענין צורת רשות הרבים, שלא תהיה מקורה ושתהיה רחבה שש עשרה אמה ומפולשת, כמו במחנה ישראל במדבר (ר"ת בתוס' לעיל ו, א, רמב"ן, ריטב"א בשם רוב הגאונים). ולדעה זו, 'עיר של יחיד' היא עיר שרוחב הרחובות בה פחות משש עשרה אמה, ו'נעשית של רבים' היינו שלאחר שנוספו בה דיירים, הרחיבו את רחובות העיר לשש עשרה אמה (ריטב"א בשם ר"ת). ויש שפירשו לדעה זו, ש'עיר של יחיד' היא עיר בבעלות יחיד שבנאה לעצמו והיה יכול לעשות בה כרצונו, ו'נעשית של רבים' פירושו, שהשכירה לרבים אך הבתים עדיין בבעלותו, או שהבתים קנויים לרבים אבל הרחובות הם עדיין של היחיד (רמב"ן, וראה כעין זה בריטב"א שכך נראה מהרמב"ם עירובין ה, יט והגאונים), או אפילו אם מכרה לרבים (רמב"ן), והוא שלא נשתקע שם בעלים הראשונים ממנה, שכל זמן שנקראת על שמו, אינה נחשבת בעיני הרואים אלא כחצר אחת שרבים דרים בתוכה שמותר לטלטל בה ע"י עירוב, ולא יבואו לטעות ולומר שמותר לטלטל ברשות הרבים (רשב"א, ריטב"א בשם יש אומרים).

ולדעה שרשות הרבים נקבעת לפי מנין שישים ריבוא העוברים בה, יש אומרים, שאינה רשות הרבים אלא אם עוברים בה שישים ריבוא בכל יום (רבינו פרץ לעיל ו, א ושו"ע או"ח שמה, ז, בדעת רש"י). ויש אומרים, שדי בכך שיהיו מצויים שם שישים ריבוא, ואין צריך שיעברו בה בכל יום (ראה משנ"ב שם, כד, שלא מצא מי מהראשונים שהצריך שיעברו שם שישים ריבוא בכל יום, רק הצריכו שיהיו מצויים שם שישים ריבוא. והוסיף בשעה"צ שם, כה, שמה שכתב רש"י כאן 'שלא היו נכנסין בה 'תמיד' שישים ריבוא', כוונתו לבאר ש'עיר של יחיד' היא עיר שלא היו בה תמיד מאז ומעולם שישים ריבוא, אלא רק לאחר זמן כשהתיישבו בה עוד אנשים). ויש שביאר בזה, שאין הכוונה שיתיישבו בעיר שישים ריבוא, אלא שיהיו רגילים להיכנס בה שישים ריבוא מכל המקומות (ריטב"א), כלומר, שמועיל אף אם אותם שישים ריבוא הם מהבאים מסביבות העיר, ואין צריך שיהיו מיושבי העיר עצמה (בית אפרים או"ח כו עמ' מד, ב ד"ה הנה, בביאור הריטב"א). ויש שפירש, שהכוונה היא שאין צריך שיכנסו בפועל שישים ריבוא לעיר, אלא די בכך שהיא מתוקנת לכך, שעוברת בעיר דרך המופקרת למעבר לכל העולם ולא רק לאנשי העיר עצמה (משכנות יעקב קכ עמ' קו, בביאור הריטב"א).

■ המשך במילואים עמ' 125 ■

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל לו. סוטה לג:], ב) לעיל מו:, ג) עי' שבת צח. וברש"י שם ה. ד"ה לדגלי מדבר, ד) [עי' רש"י קדושין עו. ד"ה אף מי וכו' הוסיף רש"י לבאר כדכתיב לכן ומלשה (יהושע טו)], ה) סנהדרין ה., ו) לקמן עג:, ז) כתובות כד:, ח) [עי' שם תוס' ד"ה והוא], ט) [פסחים דף ד:], י) פסחים פ"א ה"א, כ) [וע"ע תוס' לעיל לא: ד"ה כאן ותוס' פסחים ד: ד"ה הימנוהו], ל) [בד"ה וכו'].

עין משפט נר מצוה

לח א מיי' פכ"ח מהל' שבת הל' י"ז טוש"ע א"ח סימן שצ"ט סעיף ח:
לט ב ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף ט:
מ ד מיי' פ"ה מהלכות עירובין הלכה יט סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שצב סעיף א:
מא ה מיי' שם הלכה כד טוש"ע שם סעיף ד:
מב ו מיי' שם הל' יט טוש"ע שם סעיף א:

גמ' למקום שריבה אין למקום שמיעט לא אימא [א]אף למקום שריבה: ריבה לאחד ומיעט לאחד כו': הא תו למה לי היינו הך הכי קאמר [ב]ריבה אחד ומיעט אחד שומעין לזה שריבה אמר אביי [ג]ובלבד שלא ירבה יותר ממדת העיר באלכסונא: שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל: והתניא לא אמרו חכמים את הדבר להקל אלא להחמיר אמר רבינא לא להקל על דברי תורה אלא להחמיר על דברי תורה [א]ותחומין דרבנן: **מתני'** [ב][ד]עיר של יחיד ונעשית של רבים מערבין את כולה ושל רבים ונעשית של יחיד אין מערבין את כולה אא"כ עשה חוצה לה[א] כעיר חדשה שביהודה שיש בה חמשים דיורין דברי רבי יהודה ר"ש אומר ג' חצירות של שני [שני] בתים: **גמ'** היכי דמי עיר של יחיד ונעשית של רבים אמר רב יהודה כגון דיסקרתא דריש גלותא א"ל ר"נ מ"ט אילימא משום דשכיחי גבי הרמנא[ב] מדכרי אהדדי כולהו ישראל נמי בצפרא דשבתא שכיחי גבי הדדי אלא אמר רב נחמן כגון דיסקרתא דנתזואי. ת"ר עיר של יחיד ונעשית של רבים ורה"ר עוברת בתוכה כיצד מערבין אותה עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע [ה]ואין מערבין אותה לחצאין אלא או כולה או מבוי מבוי בפני עצמו [ו]היתה של רבים והרי היא של רבים ואין

רש"י

גמ' למקום שמיעט לא. בתמיה, והלא יש בכלל מאתים מנה: היינו הך. דהיינו לאחד היינו למקום א': ה"ק ריבה א' ומיעט א'. שמדדום שני בני אדם זה מיעט וזה ריבה: **שלא ירבה יותר ממדת העיר באלכסונא.** דאפי' ריבה שיעור גדול דליכא למיתלי במתיחת החבל תלינן ביה בטעות האלכסון, דאמרינן זה היה בקי במדידה והניח טבלא של תחומין כנגד הקרן באלכסון כדאמרן (דף נו:), וזה מדד אלפים מאמצע הקרן והפסיד את הזויות כל אלכסון של אלפים, אבל אם ריבה יותר מכך אין לנו במה לתלות, ולבי מגמגם בלשון: **לא להקל על דברי תורה.** כל מה שגזרו חכמים בתחומין להחמיר על דברי תורה באו, דמדאורייתא לא מתסרי מידי ואינהו גזור, הלכך אזלינן בהו לקולא דהא תחומין עצמן מדרבנן: **מתני' עיר של יחיד.** שלא היו נכנסין בה תמיד ס' רבוא של בני אדם, ולא חשיבא רה"ר דלא דמיא לדגלי מדבר[ג]: **ונעשית של רבים.** שנתוספו בה דיורין או נקבעו בה שווקים: **מערבין את כולה.** כבתחלה, ואין מבואותיה צריכין תיקון שהרי היא כחצר אחת, וכגון שאין בה רה"ר גמורה של ט"ז אמה, ואם יש בה מפרש בגמרא תקנתא לרה"ר שבתוכה: **ושל רבים ונעשית של יחיד.** רבותא אשמועי' דאע"ג דנעשית של יחיד אין מערבין את כולה הואיל ותחלתה של רבים, דדילמא הדרא ומתעבדא של רבים ואתו לערובה כולה, ואסור לערב עיר של רבים בלא שיור ואע"ג דאין בה רה"ר גמורה שלא תשתכח תורת רה"ר, וההוא שיור הוי היכרא דטעמא משום עירוב הוא: **אא"כ עשה חוצה לה שיור.** שלא עירבו עם שאר העיר אלא לבדן: **כעיר חדשה.** כך שמה[ד]: **גמ' מ"ט.** תלית טעמא בה, דלא משכחת עיר של יחיד ונעשית של רבים אחריתי: **משום דשכיחי רבים גבי הרמנא.** אצל המושל דהיינו ריש גלותא, ליטול רשות לדון ולהתיר בכורות[ה] ולסמוך: **מדכרי אהדדי.** ולא אתו למישרי של רבים והרי היא של רבים: **בצפרא דשבתא שכיחי אהדדי.** לשמוע דרשה: **אלא א"ר נחמן.** כל עיר של יחיד ונעשית של רבים שריא: **כגון דיסקרתא דנתזואי.** כרך של אותו האיש: **ורה"ר עוברת בתוכה.** של ט"ז אמה רוחב: **לחי מכאן ולחי מכאן.** לראשי רה"ר, ובעיירות שאין להם חומה עסקינן שראשי רה"ר מפולשין, ובשל רבים והרי היא של רבים לא שרו רבנן להא תקנתא, דכל מבואותיה המפולשין הוו כרה"ר ובעו תקנתא מדרבנן דמיחלפי ברה"ר, אבל בעיר של יחיד מוכחא מילתיה: **ואין מערבין אותה לחצאין.** דכיון דמעיקרא חדא היא אסרי הני אהני, והויא כמבוי שכח אחד מן החצירות ולא נשתתפה בו דאסרה אכולהו[ו]: **או מבוי מבוי.** ולקמן פריך השתא נמי ליסרו אהדדי: ואין

תוספות

למקום שריבה אין למקום שמיעט לא. פ"ה והלא יש בכלל מאתים מנה ותימה דמאי קשיא דודאי אין שומעין למקום שמיעט אלא הולכין עד מקום המרובה ועוד ליטנא דמשני אף למקום שריבה לא אתי שפיר דלמקום שריבה דוקא הוא ולא אף למקום שריבה ונראה לפרש דהולכין למקום שריבה משמע ליה דאף במקום שמיעט מלך שני מאותו רוח מוליכין המדה עד כנגד מקום שריבה ומתמי' נהי דאזלינן (א) ממקום שריבה עד מקום שליין ואומר דשפיר ליין למקום שמיעט נמי אית לן למימר דשפיר ליין ויש לתלות בהבלעה ובקידורין ובמדידה יפה שמודדין בהר המתלקט י' מתוך ה' ולא נתלה בטעות ומשני אף למקום שריבה וכ"ש דאזלינן נמי אחר מקום שמיעט להחמיר. גירס' ר"ח ובלבד שלא ירבה ממדתו[ג] ואלכסון ולא גריס באלכסון אלא גרסינן ואלכסון ומיירי שמדדו שניהן מלד אחד ולא הוי דומיא דרישא והכי פירושו דאם האחרון הרחיק ליין שלו מן הראשון כמדת העיר ואלכסון אין לנו לומר שטעה אלא יש לנו לומר שהראשון קילר ליין שלו לעיר בקרן מערבית דרומית כי באותה שעה לא היו בעיר אלא ב' וג' בתים בקרן מזרחית לפונית ומדד משם וזה מדד אחר שנתיישבה העיר ולא טעה:

[ד]אפילו עבד אפי' שפחה נאמנים כו'. וא"ת והא אפי' עד אחד אינו נאמן כדתניא בפרק ב' דכתובות (ד' כח.) אלו נאמנים להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן זהו כתב ידו של אבא ועד כאן היינו מהלכין בשבת ומוקי לה בגמרא והוא דיש גדול עמו משמע דגדול בפני עלמו לא מהימן וי"ל דה"נ איירי בגדול עמו ולא חש כאן לפרש הואיל וכבר פי' שם ועוד י"ל דהא דקאמר התם והוא דגדול עמו לא קאי אכולהו דע"כ לא קאי אאיש פלוני שהיה יולא מבית הספר לאכול בתרומתו דמוקי לה בתרומה דרבנן וסגי בגדול לחוד דהא [י]אין מעלין מתרומה דרבנן ליוחסין[ח]:

ותחומין דרבנן. משמע אי הוה דאורייתא לא מהימני ואע"ג למעשה בכל יום שמאמינין לנשים בשחיטה וניקור ולתרום חלה היינו משום דהוי בידה קודם שנעשית השחיטה הוי בידה לשחוט אבל תחומין לא הוי כלל בידה ולהכי נאמן קטן טפי בבדיקת חמץ מבתחומין שאינו נאמן בקוטנו לומר ע"כ היינו מהלכין משום דבדיקת חמץ בידו והא דקאמר [ט]גבי בדיקת חמץ נשים ועבדים דהימנוהו רבנן בדרבנן משמע דאי הוי דאורייתא לא הימנוס אע"ג דבידו היינו משום דבדיקת חמץ צריך דקדוק וטורח גדול לפיכך יש לחוש לעצלות הנשים טפי ממקום אחר וכן משמע בירושלמי[י] דאיכא מ"ד דנשים אינן נאמנות בבדיקת חמץ מפני שהן עצלות ובודקות כל שהוא[כ]: **עיר** של יחיד. פי' בקונט' שלא נכנסין בו תמיד ס' רבוא ולא חשיב רה"ר דלא דמי לדגלי מדבר ונעשית של רבים שניתוספו בה דיורין או נקבעו בה שווקין אז מערבין את כולה כבתחלתה ואין מבואותיה צריכין תיקון שהרי היא כחצר אחת וכגון שאין בה רה"ר גמורה של ט"ז אמה ואם יש בה מפרש בגמרא תקנתא לרה"ר שבתוכה ע"כ לשון הקונטרס והדין עמו דודאי מתני' לא איירי ברה"ר גמורה מדלא קתני ורה"ר עוברת בתוכה כדקתני בברייתא בגמרא ואתיא מתני' נמי כרבנן דלית להו תקנתא דר' יהודה לערב רה"ר ומיהו בגמרא נמי לא איירי ברחב ט"ז אמה דטפי מי"ג אמה ושליש לא הוי שרי ר' יהודה בלחי וקורה כדפירשנו בפ"ק (דף ו: [ל]) אלא י"ל ורה"ר עוברת בתוכה שאינו רחב ט"ז אמה אלא יש רה"ר רחב ט"ז אמה מכאן ומכאן ובוקעין דרך העיר מזו לזו והוי רה"ר אף לתוכה דליכא ט"ז אמה כמו בין העמודין דפ"ק דשבת (דף ז.) כדפירשנו בפ"ק (דף ו:): **[*]כמאן** דלא כר"ע. וא"ת ולרבנן לארכה נמי יערבו לחצאין שיערבו מלד א' כל מבוי ומבוי בפני עלמו וליתיב כולה רה"ר לגד השני דהשתא בני כל מבוי ומבוי מותרין כל אחד וא' במקומו ולא יאסרו שלא במקומן וי"ל דלא דמי דשני חצירות זו לפנים מזו רגל הפנימי המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה על החיצונה דאחדא לדשא ומשתמשא ומסתלקא מלהשתמש בחיצונה דעיקר תשמיש לחצר החיצונה לבני חיצונה הוא והויא פנימית בחיצונה שלא במקומה אבל הכא אף ע"ג דכל מבוי ומבוי מותר כל אחד ואחד במקומו מודו רבנן דאסרי רה"ר על גד האחד[מ] דהא מקומן הוא דרה"ר הוי להני כמו להני ולרחבה דמערבין מדמי השתא לב' חצירות משום דיש לאלו רה"ר ופתח וכן לאלו ואין לריכין להשתמש בני פתח זה בגד פתח האחר ובדאיכא דאמרי קאמר אפי' לרחבה אין מערבין דלא מצי להסתלק מר"ה כלל אע"ג דאית להו רה"ר כנגדו:

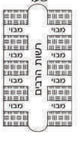

*) שייך לע"ב

רבינו חננאל

פירוש מקום ישורה מלשון ומתה [על כתף ים כנרת (במדבר ל"ד)]. **ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר כו'.** אוקימנא שומעין למקום שמיעט ואף למקום שריבה. וכן ריבה אחד ומיעט אחד שומעין לזה שריבה ובלבד שלא ירבה יותר (מדירת) [ממדת] העיר ואלכסנה. **אפילו עבד ואפילו שפחה נאמנין** והתניא לא אמרו חכמים בדבר להקל אלא להחמיר אוקמא רבינא לא אמרו חכמים בדבר להקל על דברי תורה אלא להחמיר על דברי תורה ותחומין דרבנן כיוצא בו בנדה סוף פרק הרואה כתם א' רבינא לא אמרו להקל על ד"ת אלא להחמיר על ד"ת וכתמים עצמן מדרבנן: **מתני' עיר של יחיד שנעשית של** (יחיד) **[רבים] מערבין את כולה.** [היכי דמין עיר של יחיד ונעשית של רבים כגון דיסקרתא דריש גלותא ומקשינן אמאי התירו להו לערב כולן אי נימא דשכיח כולהו קהרמנא פי' השלטון של מקום ומדכרי הדדי ומערבי ולא אתו למסמך חד (מחבריה) [אחבריה] אי הכי אפילו עיר של רבים ונעשית של יחיד נמי ליערבו דהא כולהו ישראל שכיחי גבי הדדי בצפרא בשבתא בעידן צלותא ומדכרי אהדדי. **אלא אמר רב נחמן** כגון דיסקרתא דאתי אזואר [דנתזואי]. פי' שם אדם: **ת"ר עיר של יחיד ונעשית של רבים ורשה"ר עוברת** כו' עד ואין מערבין אותה לחצאין אלא או

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה למקום וכו' נהי דאזלינן למקום שריבה עד מקום שליין ואמרינן דשפיר:

הגהות וציונים

א] בכת"י וראשונים אא"כ עשה חוצה לה **שיור** כעיר חדשה: ב] [גיר' הערוך **קהרמנא**, פי' השלטון של מקום] (גליון): ג] בדפו"י ממדת **העיר ואלכסונה**, וכן להלן בכל הדיבור צ"ל **אלכסונה** במקום "אלכסון", וכ"ה חכמת מנוח: ד] [שייך לעיל נח ע"ב במשנה] (גליון): ה] צ"ל על צד **האחר** (דבש תמר):

משנת ראשונים

ושל רבים ונעשית של יחיד. ואם תאמר והיאך ימצא עיר של רבים מתחלתה וכי נתישבו בה ששים רבוא בבת אחת, ויש לומר דהכל תלוי בעירוב ראשון בשעה שהתחילו לערב אם היתה של רבים. ולפר"ת ניחא שמעיקרא היו בה דיורין הרבה והשווקים רחבים וכשנתמעטו הדיורין מיעטו גם השווקים והרחובות. **[תוספות הרא"ש]**

אלא אם כן עשה חוצה לה כעיר חדשה שביהודה. וצריך לעשות צורת הפתח לצד אותו שיור או משהו מכאן ומשהו מכאן שלא יהיו נפרצים במלואן למקום האסור להן. **[תוספות הרא"ש]** **שיש בה חמשים דיורין.** הוא תוספת שנתוסף בעיר אחת גדולה שביהודה ונקרא אותו תוספת עיר חדשה והיו בה עד חמשים דיורין, וממנה שערו לכל שיורי עיירות. **[מאירי]** **כגון דאיסקרתא דריש גלותא.** שהיתה תחלה שלו וכן עכשיו היא שלו אלא שקוראה נעשית של רבים משנמלך ריש גלותא לקבוע פרקו לשם לדון ולהורות, מצד שרגלי רבים מצוים שם מחמת השלטנות. **[מאירי]** **כגון דיסקרתא דנתזואי.** שזה בנה עיר לעצמו לאוצרותיו וארוואתיו וחדריו והושיב בהם עבדיו ואוכלי שלחנו ולבסוף נדלדל ומכרם לרבים ונמצאת של רבים, והואיל ובחזקת היתר היתה לטלטל בכלה מערבין עכשו את כלה בלא שיור. **[מאירי]** **עושה לחי מכאן ולחי מכאן.** כדי להתיר הטלטול ברשות הרבים ואז יכול לערב כולה ביחד. **[תוספות הרא"ש]**

עין משפט
נר מצוה

מג א ב מיי׳ פ״ה מהל׳ עירובין הלכה כד טוש״ע א״ח סימן שצ״ב ס״ו בהג״ה:
מד ג ד מיי׳ שם הלכה כד טוש״ע שם סעיף ז:
מה ה ו מיי׳ שם הל׳ כב טוש״ע שם סעיף ג:
מו ז מיי׳ פ״ג שם הל׳ ג סמג עשין א׳ טוש״ע שם סי׳ שעה ס״א:
מז ח מיי׳ שם פ״ד הלכה טו טוש״ע שם סעיף ג:

רבינו חננאל

או כולה או מבוי מבוי בפני עצמו ואם היתה של רבים והרי היא של רבים ואין לה אלא פתח אחד מערבין את כולה. **הא דתניא אין מערבין אותה לחצאין אמר רב פפא** לא שנו אלא לארכה דהה״ר מפסקתה אבל לרחבה מערבין אותה לחצאין דהא לא מפסקתה בה הה״ר **רב פפא דאמר כמאן** דלא כר׳ עקיבא דאמר בב׳ חצרות זו לפנים מזו ועירבה זו לעצמה וזו לעצמה כי החיצונה אסורה שדריסת רגל הפנימית אוסרתה **ודחינן אפי׳ תימא ר׳ עקיבא** עד כאן לא קאמר ר׳ עקיבא אלא בב׳ חצרות זו לפנים מזו דפנימית לית לה פתחא אחרינא וכמאן בהא חצר דמי. אבל הכא בעיר שעירבו לחצאין הני נפקי בהא פתחא והני נפקי בפתחא אחריתי. **איכא דאמרי אמר רב פפא** כיון דהה״ר מפסקתה אפילו לרחבה אין מערבין אותה. נימא כר׳ עקיבא אמרה אפי׳ תימא רבנן עד כאן לא קאמרי רבנן בב׳ חצרות זו לפנים מזו אלא דפנימי׳ אחדא לדשא ומשתמשא אבל הכא מי מצי מסלקי הה״ר מהכא כיון דדרסי רבים לה אסרי לה אלא אי כולה אי מבוי מבוי בפני עצמו. **ואסיקנא כגון דעביד דקה.** פירוש כגון אצטבא בפני המבוי וכדרב חסדא דאמר אחד מבני מבוי שעשה דקה על פתחו אינו אוסר על בני מבוי שכבר סילק עצמו מן המבוי כך מבוי אחד שעשה דקה לאותו מבוי אינו אוסר על מבואות אחרות. **היתה עיר של רבים והרי היא של רבים** ואין לה אלא פתח אחד מערבין את כולה. עיר של ר׳ חייא עיר של רבים ונעשית של יחיד הואי ועירבה ר׳ חייא לכולא ולא שבק שיורא א״ל אביי אמאי עבד מר הכי א״ל דאמרו סבי דהוו בה רב חייא בר אשי הוה מערב לכולא ואמינא ש״מ עיר של יחיד ונעשית של רבים א) של יחיד היא. א״ל לדידי אמרו לי סבי אשפה הוה לה מחד גיסא והשתא דאיפנאי הוו להו כב׳ פתחים ואסור. א״ל לאו אדעתאי. **אמר רב נחמן אמר רב סולם** מיכן ופתח מיכן סולם תורת פתח עליו ותורת מחיצה עליו. תורת מחיצה עליו דלא בעי שיור. ש״מ דכל היכא [דאיכא] ב׳ פתחים לא מערבין לה עד דעבדין לה שיור. טעמא דשיור כדי שיכירו בו כי העירוב הוא שהתיר את הטלטול לפיכך [צריך שיעור] כדי להיות מוכיח על העירוב. תורת פתח עליו בכותל שבין

חשק שלמה על רבינו חננאל א) [נראה דצ״ל וזורה ונעשית של יחיד הוא].

דפנימית אחדא דשא ומשתמשא. ומה שפי׳ בקונט׳ שלא יהא לה דריסת הרגל על החיצונה לאו דוקא דליכא קפידא בדריסת הרגל דא״כ היתה מסתלקת לגמרי מרה״ר דהא דרך חיצונה נפקא ואין לנו לסלקה מרה״ר כדאמרי׳ הכא מי מצי מסלקי להו רה״ר מהכא אלא תיחוד דשא מלהשתמש בחיצונה קאמר וכן עשיית דקה דשמעתין לענין תשמיש לא לענין הילוך: **אבל** הכא מי מצי מסלקי כו׳. פי׳ דוקא פנימית אחדא דשא מלהשתמש בחיצונה שאינה מקומה דעיקר חיצונה לבני חיצונה אבל רה״ר הוי להני כמו להני ובחנם פ״ה דברה״ר אין חילוק באמצע ארכו ולא רמז מחיצה לומר תיחוד דשא ותשמש: **מבוי** מבוי נמי אסרי אהדדי. פי׳ בקונט׳ כיון דמעיקרא של יחיד הוא והיו מערבין את כולה והורגלו להיות אחד אסרי אהדדי ואפי׳ איכא לחי או קורה למבוי לא מהני וקשה לר״י דאמר בפ״ק (דף יד:) עושה לחי לחצי מבוי יש לו חצי מבוי אלמא משתרי חצי מבוי בפני עצמו אע״פ שהורגלו לערב כל המבוי יחד ומיהו איכא לאוקמא להיא בדליכא חצירות פתוחות למבוי מן הלחי ולהלן: **דעבוד** דקה. מחיצה גבוה ד׳ (ס״א י׳) ג] טפחים כגון אילטבא בפני המבוי ובקונט׳ פירש פתח נמוך בראש כל מבוי וכפירושו נראה מדאמר בריש כל גגות (לקמן דף פט:) בנה עלייה ע״ג ביתו ועשה לפניה דקה הותר בכל הגגין כולן ולא יתכן לפרש שם אלא לשון פתח ומיהו בסוף פירקין ו) פ״ה דקה מחילה: **ולא** שבק לה שיור. משמע דאי שבק לה שיור הוה עביד שפיר ולא הוה פריך ליה אביי מידי וא״כ משמע כפי׳ הקונט׳ דפי׳ במתני׳ דשל רבים והרי היא של רבים מהני ליה שיור וכן משמע לקמן (דף ס.) גבי מחוזא דמהני ליה שיור אע״ג דהיא של רבים כדמשמע בפ״ק (דף ו:) ומעיקרא נמי היתה של רבים דאי של יחיד לא היתה צריכה שיור והא דנקט במתני׳ של רבים ונעשית של יחיד לאשמועינ׳ דאע״ג דנעשית של יחיד בעיא שיור ז): **בעא** מיניה כו׳ מרבה. לא גרס׳ מרבה בר אבוה דעליו לא היה אומר רב נחמן לא תניתו ליה דרבו היה ח): **תורת** פתח עליו בסול׳ שבין ב׳ חצירות. תורת מחיצה עליו להקל היה יכול למלוא נמי בסולם שבין ב׳ חצירות כגון שרצפו בסולמות: דליערב

ואין לה אלא פתח א׳. ולאו מפולשת היא, ולא דמי לדגלי מדבר: אלא לאורכה. דרך עיירות להיות פתחי פילושיהן לאורכם ורה״ר עוברת מפתח לפתח וחולקה לאורכה, הלכך אין בני עבר הלז רשאין לערב לבדן ובני עבר הלז לבדן, משום דהני והני דרסי בהן רה״ר ויוצאין ונכנסין דרך פתחיה לכאן ולכאן, ורה״ר זו מחברתם שכולם מעורבין בה ואסרי אהדדי: **אבל** לרחבה. בני שני העברים לראש האחד לבד, ובני שני העברים לראש השני לבד, מערבין, שהרי יכולין להסתלק אלו מאלו ולא יהא דרך לאלו על אלו, ובוררין להן אלו פתח שאצלן ואלו פתח שאצלן: פלוגתא דרבנן ור״ע בפרק הדר (לקמן דף עה.): **רגל** המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה. כגון ב׳ חצירות זו לפנים מזו והחיצונה פתוחה לרה״ר והפנימית אין לה פתח לרה״ר אלא יוצאת דרך חיצונה, ולא מיבעיא היכא דעירבו דיורין שבחיצונה לבדן ובני פנימית לא עירבו ביניהן לבדן להיות מותרין בתשמיש חצר לעצמו א] דהויא רגל האסורה במקומה דאסרה דריסת הרגל דידהו אחיצונה אפי׳ לרבנן, דכיון דבחצר דגופייהו אסרי ליכא למכפינהו למיחד דשא דידהו וימחלו על דריסת הרגל שיש להן על החיצונה, אלא אפי׳ עירבו זו לעצמה וזו לעצמה דהויא פנימית מותרת במקומה פליג ר״ע ואומר דריסת הרגל דידה אסרה אחיצונה ופנימית מותרת וחיצונה אסורה, והכא נמי ניתסרו אהדדי: **דפנימית** אחדא דשא ומשתמשא. דכיון דמותרת במקומה, כגון זו כופין על מדת סדום ד] שלא יהא לה היום דריסת הרגל על החיצונה אלא תסגור דלת שביניהן ותשמש במקומה: **אבל** הכא. הרי רשות הרבים של אלו ושל אלו אחד הוא, שאין בו חילוק באמצע אורכו ולא רמז של מחיצה לומר תיחוד דשא ותשמש את כולה במקומה, והיכי מצית לסלק הני מהני: **[מבוי]** מבוי נמי אסרי אהדדי. דכיון דמעיקרא של יחיד הוה והיו מערבין את כולה והורגלו להיות אחד אסרי אהדדי, ואפי׳ איכא לחי או קורה למבוי לא מהני: **דעבוד** דקה. פתח נמוך בראש כל מבוי, דגלו אדעתייהו לאסתלוקי כל חד מחבריה: **לפתחו.** לפתח חצירו: **אינו** אוסר על המבוי. אם לא נשתתף עמהן, דגלי אדעתיה דאסתלק: **ולא** שבק לה שיור. ועיר של רבים והרי היא של רבים הוה, מדקאמר ליה עיר של יחיד ונעשית של רבים (ב) אלמא ההיא שעתא דרבים הוה, ואמרו ליה איהו מעיקרא נמי דרבים הוה, אלא אשפה הוה לה

ואין לה אלא פתח אחד מערבין את כולה מאן תנא דמיערבא רה״ר אמר רב הונא בריה דרב יהושע רבי יהודה היא א) דתניא יתר על כן א״ר יהודה מי שיש לו שני בתים בשני צידי רה״ר עושה לחי מכאן ולחי מכאן או קורה מכאן וקורה מכאן ונושא ונותן באמצע אמרו לו אין מערבין רה״ר בכך. אמר מר ואין מערבין אותה לחצאין אמר רב פפא א לא אמרו אלא לארכה אבל לרחבה מערבין כמאן דלא כר״ע דאי כר״ע ב) הא אמר רגל המותרת במקומה אוסרת (אפי׳) שלא במקומה אפי׳ תימא ר׳ עקיבא עד כאן לא קאמר רבי עקיבא התם אלא בשתי חצירות זו לפנים מזו דפנימית לית לה פיתחא אחרינא אבל הכא ב הני נפקי בהאי פיתחא והני נפקי בהאי פיתחא איכא דאמרי אמר רב פפא לא תימא לארכה הוא דלא מערבין אבל לרחבה מערבין אלא אפילו לרחבה נמי לא מערבין כמאן כר״ע אפילו תימא רבנן עד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא בשתי חצירות זו לפנים מזו דפנימית אחדא לדשא ומשתמשא אבל הכא מי מצו מסלקי רה״ר מהכא. אמר מר או כולה או מבוי מבוי בפני עצמו מ״ש דלחצאין דלא דאסרי אהדדי מבוי מבוי נמי אסרי אהדדי הב״ע ג כגון דעבוד דקה וכי הא דאמר רב אידי בר אבין אמר רב חסדא ד אחד מבני מבוי שעשה דקה לפתחו אינו אוסר על בני מבוי: היתה של רבים והרי היא כו׳: רבי זירא ערבה למתא דבי רבי חייא ולא שבק לה שיור א״ל אביי מאי טעמא עבד מר הכי אמר ליה סבי דידה אמרי לי רב חייא בר אשי מערב כולה ואמינא ש״מ עיר של יחיד ונעשית של רבים היא א״ל לדידי אמרו לי הנהו סבי ה ההיא אשפה הוה לה מחד גיסא והשתא דאיפניא לה אשפה הוה לה כשני פתחים ואסיר א״ל ג) לאו אדעתאי. בעי מיניה רב אמי בר אדא הרפנאה מרבה סולם מכאן ופתח מכאן מהו א״ל הכי אמר רב סולם תורת פתח עליו אמר להו רב נחמן לא תציתו ליה הכי אמר (א) רב אדא אמר רב סולם תורת פתח עליו ותורת מחיצה עליו ו תורת מחיצה עליו כדאמרן ז תורת פתח עליו בסולם שבין שתי חצירות רצו אחד מערב רצו שנים מערבין ומי אמר רב נחמן הכי והאמר רב נחמן אמר שמואל ח אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו

שסותם אחד מפתחיה ולא היה לה אלא פתח אחד ואמרן לעיל דאפי׳ של רבים בהכי הוה סגי ליה: **סולם.** שעולין ויורדין בו תוך לחומתה: **תורת** מחיצה עליו. כלומר אינו מבטל את הסתימה להיות כפתח: **בסולם** שבין ב׳ חצירות. ואין ביניהן פתח, וזה הסולם רחב ד׳ ביניהן ה), הרי הוא כשתי חצירות ופתח ביניהן, דאמרינן בפ׳ חלון (לקמן דף עו:) רצו מערבין אחד עירוב אחד לשתיהן ויעתמשו זו בזו דרך גובה הכותל ודרך נקבים וסדקין, דאי לא הוי פתח אין מערבין אחד ולא מצו לאשתמושי דרך חורין וסדקין: **רצו** שנים מערבין. שני עירובין, אלו לעצמן בני בתים של חצר (ג) שלא יאסרו זה על זה להוציא מבתיהן שהן רשות המיוחדת לכל אחד לתוך החצר שהוא רשות כולן, ואלו לעצמן, ולא ישתמשו זו בזו: **ומי** אמר ר״נ הכי. דתורת מחיצה עליו לקולא: **מרפסת.** אלדויי״ר ט] בלע״ז, דיורי עליות סמוכות זו לזו ופתוחות לחצר, ועושין מרפסת על פני אורך עליות ופותחין לה פתחי כולן ועולין ויורדין דרך סולם של מרפסת לחצר, ודריסת רגליהן ויציאתן לרשות הרבים דרך החצר הויא, לפיכך אם אינן מערבין עם הדיורין התחתונים אוסרים אלו על אלו להוציא כלי הבתים לחצר: ולא

פיתחא אחרינא. ר״ע סבר אף הרגל המותרת אוסרת במקום שלא עירבה שם כיון שיש לה רשות לעבור עליה כמי שעומדת שם בחיצונה דמי. [רבינו יהונתן דף כג: מדה״ר] **הכא במאי עסקינן כגון דעבוד דקה.** הגאונים ז״ל פירשו דדקה היינו אצטבה גבוהה ג׳ טפחים ורחבה ד׳ טפחים וכיון שעשה מצבה על פתחו היוצא למבוי נסתלק מן המבוי והכא נמי כיון שעשו מצבה בפתחי המבואות גלו אדעתייהו דאלו נסתלקו מאלו. ומיהו לרחבה של עיר לא מהניא מצבה ואצטבה דאצטבה ברשות הרבים לא חשיבא, וכן פירש הרמב״ם ז״ל. [הריטב״א] **אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו.** מרפסת הוא מקום דריסה מלשון ותרפס ברגליה, ועושין אותו לפני העליות ליכנס ולצאת בו והר״ל לעליות כחצר שלפני הבתים, ובחצר זה היו עליות שעולין להם דרך סולם ויש מרפסת לפני הסולם בראשו והמרפסת הזו כל העליות הן פתוחות לה ובני העליות עולין דרך הסולם וכניסתן ויציאתן לרשות הרבים הוא דרך החצר, ולפיכך אם אינם מערבין עם בני החצר אוסרין עליהם שלא להוציא מבתי החצר לחצר. [הריטב״א]

מסורת הש״ס
עם הוספות

א) לעיל ו. יב: כב. לקמן לה. שבת ו. קיז., ב) [לקמן סה: עה.], ג) [ברכות כו. ושם נסמן], ד) לעיל מט., ה) עי׳ לקמן עז:, ו) [דף סא. ד״ה אם יש לפניה דקה], ז) [ועי׳ תוס׳ לעיל כו. ד״ה מערב], ח) עי׳ לקמן עה סע״ב.

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ אמר רב אדא בר אהבה אמר רב סולם תורת פתח: (ב) רש״י ד״ה ולא שביק וכו׳ ונעשית של רבים היא אלמא וכו׳ ואמר ליה איהו מעיקרא: (ג) ד״ה רצו וכו׳ של חצר זו שלא:

רב נסים גאון

כמאן דלא כר׳ עקיבא דאי ר׳ עקיבא האמר רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה. עיקר דברי רבי עקיבא בפרק הדר עם הנכרי (דף עה) דתנן רבי עקיבא אוסר את החיצונה שדריסת הרגל אוסרתה ובגמרא גרסי זו דברי רבי עקיבא דאמר אפי׳ רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה:

סליק כיצד מעברין

הגהות וציונים

א] בכת״י בתשמיש חצר של עצמן: ב] גוזטרא למעבר חיצוני: ג] עי׳ מהרש״ל דהגי׳ ״ד׳ טפחים״ ט״ס הוא וצ״ל י׳ טפחים, וכ״ה ברא״ש ועוד ראשונים, וכ״כ ב״י סי׳ שצב עי״ש. ועי׳ מהרש״א ובב״ח על הטור סי׳ שצב שמקיימים גירסת ד׳:

משנת ראשונים

מאן תנא דמיערבא רשות הרבים. לישנא קלילא נקט תלמודא דהא ודאי אף לרבנן נמי מערבא רשות הרבים או בצורת פתח או בדלת הננעלת בלילה, אלא הכי קאמר מאן תנא דמערבא רשות הרבים בכך כלומר דסגי לה בלחי או קורה מכאן ומכאן כדקתני מתניתא. [הריטב״א]

יתר על כן אמר רבי יהודה. הכי מיתניא בתוספתא פרק ד׳ דעירובין, אחד חלון שבין ב׳ חצרות ואחד חלון שבין שני בתים כו׳ וגשרים ונפשות ור״ה מקורה מטלטלין תחתיו בשבת דר״י. יתר על כן א״ר יהודה כו׳ פירוש יתר ע״כ בשני בתים משני צדי ר״ה דאף על גב דליכא למימר פי תקרה יורד וסותם כמו בגשרים ונפשות ור״ה מקורה דרישא אפ״ה נושא ונותן באמצע דקסבר ר״י ב׳ מחיצות דאורייתא, כדאמרן (עירובין צה.). [תוספות, שבת ו.]

דפנימית לית לה

מַאן תַּנָּא דִּמְעָרְבָא רְשׁוּת הָרַבִּים, כלומר, מי הוא התנא הסובר שניתן לערב את רשות הרבים על ידי לחי או קורה משני הצדדים כמבואר בברייתא. אבל לערבה על ידי מחיצה גמורה של צורת הפתח, או לחיים ברוחב אמה, או על ידי דלתות [לדעות המצריכות כך, ראה לעיל ו, ב, ו-כב, א], לכולי עלמא מועיל, כיון שעל ידי זה יש כאן שלש מחיצות (רשב"א).

לֹא אָמְרוּ אֶלָּא לְאָרְכָּהּ, ודוקא בלחי או קורה אינו מועיל לחלקם זה מזה, אבל על ידי צורת הפתח או לחי מכאן ומכאן, מועיל לחלקם זה מזה גם לאורכה (רא"ש).

אֲבָל לְרָחְבָּהּ מְעָרְבִין, ועושה במקום החלוקה צורת הפתח, או לחי מכאן ומכאן, כדי להפריד בין שני חצאי העיר, שלא יאסר הטלטול מחמת שהם פרוצים במלואם למקום האסור להם (רבינו פרץ בשם השר מקוצי, רא"ש בשם תוס', ריטב"א).

אֶלָּא אֲפִילּוּ לְרָחְבָּהּ נַמִּי לֹא מְעָרְבִין ■ להלכה, יש שפסקו, שעיר של יחיד ונעשית של רבים, אין מערבין אותה לחצאין אפילו לרוחבה [כלישנא בתרא בדעת רב פפא] (משמעות השו"ע או"ח שצב, ו, ע"פ ביאה"ל שם ומשנ"ב שם, כד, כדעת הרי"ף ע"פ הרא"ש, והרמב"ם). ויש שפסקו, שדוקא לאורכה אין מערבין אותה לחצאין, אבל לרוחבה מערבין אותה לחצאין [כלישנא קמא בדעת רב פפא] (רמ"א שם, ע"פ הרא"ש והטור), שזהו ספק בדרבנן שדינו להקל, וכל שכן בדיני עירוב שאין להם עיקר מהתורה ו'הלכה כדברי המיקל בעירוב', ועוד, שדעת לישנא בתרא בגמ', טפלה ללישנא קמא שהיא העיקר (רא"ש, ט). ומעיקר הדין יש לסמוך על המקילים, אך אם אפשר, עדיף לחוש לשיטת המחמירים בזה (חזו"א או"ח צה, יט). ולדעה זו שמערבים לרוחבה, אם רוחב רשות הרבים במקום החלוקה בין שני חצאי העיר הוא יותר מעשר אמות, צריך להפרידם על ידי צורת הפתח [או לחי מכאן ומכאן], ואם אינו יותר מעשר אמות, יכול להעמיד שם לחי או קורה ואין צריך צורת הפתח [או לחי מכאן ומכאן] (רמ"א או"ח שצב, ו). ויש שלא חילק בכך, והצריך פס ארבעה או שני פסים ברוחב משהו (מג"א שם, יא, הובא במשנ"ב שם, לב), שאף שבעלמא מועיל להניח לחי או קורה בקצה המבוי כל שאין המבוי רחב עשר אמות, כשמחלק באמצע נחשב כמחלק בין שתי חצרות שצריך אז דוקא פס ארבעה או שני פסים ברוחב משהו (שעה"צ שם, ל).

דִּפְנִימִית אָחֲדָא לְדָשָׁא וּמִשְׁתַּמְּשָׁא, שכיון שמותר לבני החצר הפנימית לטלטל בתוך החצר הפנימית, כופים אותם על מידת סדום שלא ישתמשו היום בחצר החיצונה, אלא יסגרו את הדלת שביניהם וישתמשו רק בחצר הפנימית (רש"י, ע"פ ביאור התוס'). אך זה ודאי שמותר לבני החצר הפנימית לעבור לרשות הרבים דרך החצר החיצונה, שהרי אין לבני הפנימית דרך להגיע לרשות הרבים אלא דרך החצר החיצונה, ואין רשות לסלקם מרשות הרבים (תוס'). ויש שפירשו, שאין הכוונה שכופים אותם על סגירת הדלת שביניהם בפועל, אלא שכיון שבני החצר הפנימית לא עירבו עם בני החצר החיצונה ויכולים לסגור את הדלת ולמנוע מבני החצר החיצונה להיכנס, נחשב הדבר כאילו סגרו בני הפנימית את דלתם וסילקו את רשותם מבני החיצונה לשבת זו (רמב"ן, ריטב"א ורשב"א בביאור רש"י).

אֲבָל הָכָא מִי מָצוּ מְסַלְּקִי רְשׁוּת הָרַבִּים מֵהָכָא, שהרי רשות הרבים היא של אלו ושל אלו, ואין בה מחיצה באמצעה שנוכל לומר שיסגרו את הדלת ביניהם ויסלקו אלו את אלו מחלק רשות הרבים שאצלם (רש"י). ואף שצריכים לעשות צורת הפתח ביניהם כדי שלא יאסרו את הטלטול אלו על אלו, אין כאן מחיצה חשובה שתחלק ביניהם (ריטב"א).

מַאי שְׁנָא דִּלְחֲצָאִין דְּלָא דְּאָסְרִי אַהֲדָדֵי מָבוֹי מָבוֹי נַמִּי אָסְרִי אַהֲדָדֵי, שכיון שמתחילה היתה עיר של יחיד והורגלו לערב יחד, אוסרים הם זה על זה גם לאחר שנעשית של רבים, לפי שהעיר נחשבת כמבוי שהשתתפו כל חצרותיו חוץ מחצר אחת, שאוסרת על שאר המבוי, וכמו שאינם מערבים לחצאין מטעם זה. ואפילו אם יש לחי או קורה למבוי אינו מועיל (רש"י כאן ובע"א). אבל בעיר שהיתה מתחילה של רבים, שלא הורגלו לערב ביחד, מועיל לערב אותה לחצאין או מבוי מבוי (ריטב"א בדעת רש"י). ויש שכתב, שלערב לחצאין אינו מועיל אפילו בעיר של רבים, משום שרשות הרבים משמשת את כולם ואי אפשר לסלק את דריסת הרגל של חלק מבני רשות הרבים, ורק לערב מבוי מבוי, בזה אם היתה מתחילה של רבים מועיל, שדוקא בעיר שהיתה של יחיד, כיון שהורגלו לערב יחד, נעשתה כל העיר כחצר אחת גדולה, ואין לחי מועיל בחצי חצר להתירה אלא צריך לערב את כולה, אבל בעיר שהיתה של רבים ולא הורגלו לערב יחד, כל מבוי נחשב בפני עצמו, ולכן מועיל לערב כל מבוי לעצמו על ידי לחי (שם בשם הרב מאיברא בשיטת רש"י, רבינו פרץ).

ויש שכתב, שהטעם שאין מערבין לחצאין ולא מבוי מבוי, הוא משום שיכלו לערב זה עם זה ולא עירבו, והרי זו 'רגל המותרת במקומה שאוסרת שלא במקומה', ומדובר באופן שהמבואות פתוחים זה לזה, ועוברים ואוסרים זה על זה, וכן בעיר שעירבה לחצאין מדובר כששני חצאי העיר עירבו לעצמם, שהרי היא כרשות אחת שאין מערבים אותה לחצאין, וכשתי חצרות זו לפנים מזו שיש להן דרך זו על זו ואוסרים זה על זה, אבל אם לא עירבו אלא חצי מהעיר, מועיל העירוב, שבאופן זה אינם נחשבים בני רשות אחת שיאסרו זה על זה. ולפי זה, גם עיר שהיתה מתחילה של רבים אין מערבין אותה לחצאין ולא מבוי מבוי, ומה שנקטה הברייתא (בע"א) דין זה בעיר שהיתה של יחיד הוא לאו דוקא, רק אגב שנקטה הברייתא שבעיר שהיתה של יחיד מערבין את כולה, נקטה גם דין זה לגביה שאין מערבין אותה לחצאין (רמב"ן, וריטב"א שם בשמו ע"פ הגאון יעקב, וברשב"א כתב שדברי רש"י קרובים לזה).

■ להלכה, אם היתה עיר של רבים מתחילה, מערבין אותה לחצאין או מבוי מבוי [כרש"י לפי הריטב"א] (משמעות המשנ"ב שצב, כא ו-כה, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם, חזו"א או"ח צה, א). ועיר שהיתה של יחיד ונעשתה של רבים שאין מערבים אותה לחצאין, הוא דוקא אם כל העיר הוכשרה במחיצות, אבל אם רק חצי מהעיר הוכשרה במחיצות, יכול לערב חצי זה על ידי שיתוף ולהניח את חצי העיר השני ללא תיקון כלל [כהרמב"ן] (שו"ע שם, ה, ומשנ"ב שם, כח).

כְּגוֹן דַּעֲבוּד דַּקָּה - פתח נמוך בראש כל מבוי, שגילו דעתם בכך להסתלק כל אחד מחבירו (רש"י). כלומר, שהיו נועלים בשבת את שער המבוי הפונה אל רשות הרבים, ונכנסים ויוצאים דרך פתח קטן שהיו קובעים בשער (מרומי שדה בביאור רש"י, ע"פ רש"י להלן עה, א). ויש שפירש, שפתח זה הוא בחומת העיר, דהיינו שפתחו פתח בצד המבוי הפונה אל מחוץ לעיר, כדי לצאת משם מחוץ לעיר שלא יצטרכו לצאת דרך פתחי העיר, וגילו בדעתם בכך להסתלק כל אחד מחבירו (ריטב"א בביאור רש"י). ויש שכתבו, שדקה היא מחיצה כגון איצטבא [מדרגה] שעושה בפתח המבוי (תוס'),

■ המשך במילואים עמ' 126 ■

וְלֹא עֵירְבוּ בני מרפסת עם בני חצר, אלא אלו לבדם ואלו לבדם (רש"י). ואף שעירבו לעצמם, אוסרים הם זה על זה אם אין שם 'דקה' כמבואר להלן, ולא אומרים כאן 'רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה', שזה נאמר דוקא לענין חצר פנימית הפתוחה לחצר החיצונה כמבואר להלן לדעת חכמים (עה, א), לפי ששם אין לבני הפנימית זכות להשתמש בחיצונה אלא רק דריסת הרגל בלבד, שהרי יש לבני הפנימית חצר בפני עצמם ואינם צריכים את החיצונה אלא כדי לעבור דרכה לרשות הרבים, אבל לבני מרפסת יש רשות להשתמש בחצר כיון שאין להם חצר, ולפיכך שייכים הם זה עם זה יותר מבני שתי חצרות זו לפנים מזו, ואוסרים זה על זה כל שלא עירבו יחד (ע"פ ריטב"א ומאירי). ויש שפירשו, שלדעת חכמים (שם) אכן אינם אוסרים זה על זה, והגמ' באה לפרש את הדין כאן לרבי עקיבא הסובר (שם) שרגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה (בית מאיר או"ח שעה, א, ע"פ הריטב"א להלן פג, ב בשם תוס').

אִם יֵשׁ לִפְנֵיהֶם דַּקָּה אַרְבָּעָה - כלומר, שעשו פתח קטן בגובה ארבעה טפחים (רש"י, כשיטתו לעיל נט, ב בביאור 'דקה') בכותל החצר ממול המרפסת בסמוך לרגלי הסולם, כדי שאנשי המרפסת יוכלו להיכנס ולצאת בו לרשות הרבים ולא יצטרכו לצאת דרך החצר (ריטב"א בשם רש"י, כשיטתו לעיל שם). ויש שפירשו, ש'דקה' היא מחיצה [דהיינו מדרגה] שעשו לרגלי הסולם (שם, בשם הגאונים, כשיטתם לעיל שם). ויש שכתב, שצריך או פתח קטן או מחיצה (גירסת המרומי שדה לעיל שם ברש"י כאן, לפי פירושו ברש"י שם).

וְאִם לָאו אוֹסֶרֶת, ומוכח שסולם תורת פתח עליו אפילו לחומרא (רש"י), ולכן בלא 'דקה' אוסרים בני המרפסת על בני החצר את הטלטול בחצר. שאילו לא היה לסולם תורת פתח, אף שבני המרפסת יוצאים לרשות הרבים דרך החצר, לא היו אוסרים בני המרפסת על בני החצר, לפי שכל שאין משתמשים בחצר דרך פתח מהמרפסת, אינם אוסרים את הטלטול, שגם שותף בחצר אינו אוסר כשמשתלשל לחצר דרך סולם (חזו"א או"ח צו, יח). ■ להלכה, עשיית 'דקה' לפני המרפסת, מועילה שלא יאסרו בני המרפסת על בני החצר. ו'דקה' היא מחיצה [כדעת הגאונים] בגובה ארבעה טפחים (שו"ע או"ח שעה, ג, ומשנ"ב שם, יב, וראה ביאה"ל שם וערוך השלחן שם, ו, על איזה אופן נאמר דין זה). ויש אומרים, שגובה המחיצה הוא עשרה טפחים ורוחבה ארבעה טפחים (שעה"צ שם, יא, ע"פ הב"י, ראה ביאורנו לעיל נט, ב).

דְּכָל חַד וְחַד הָוֵי שִׁיּוּר לְחַבְרֵיהּ וְכוּ', שאם לא היתה כל שכונה שיור לחברתה אלא היתה נחשבת כל שכונה כעיר בפני עצמה מחמת שאינה יכולה לערב עם השכונה הסמוכה לה, לא היו יכולים לערב את השכונה כולה, אלא היו מוכרחים לערב כל מבוי בפני עצמו כדי שיהיה שיור לשכונה, והיו צריכים לתקן לחי או קורה בראש כל מבוי כדי שלא יאסור את מבוי חבירו, ובהכרח שכל שכונה היא שיור לשכונה הסמוכה לה, ולכן אין צריך תיקון לחי או קורה לכל מבוי מאחר שכל המבואות הם רשות אחת. וגם בין שכונה לשכונה אין צריך לחי או קורה שלא יאסרו זו על זו, כיון שהגומות מבדילות ביניהן (רש"י, ע"פ מהרש"ל ומהרש"א).

דְּאִי בָּעוּ לְעָרוּבֵי בַּהֲדֵי הֲדָדֵי לָא מָצוּ מְעָרְבִי, משום הגומות שהפסיקו בין שכונה לשכונה ומחמתן אי אפשר היה ללכת משכונה לשכונה, וכמבואר בגמ' לקמן (עח, ב) שכאשר יש חריץ המפסיק בין שתי חצרות, אינם יכולים לערב יחד (רש"י).

ויש שפירשו, שהגומות שהפסיקו בין שכונה לשכונה היו יותר מבית סאתים ובעומק עשרה טפחים, ונחשבות קרפף יותר מבית סאתים שדינו ככרמלית, ולכן לא היו יכולים לערב משכונה לשכונה, לפי שלא היו יכולים לטלטל מזו לזו מחמת הכרמלית שהפסיקה ביניהן (תוס' לעיל כו, א).

הָתָם אִי בָּעֵי לְעָרוּבֵי דֶּרֶךְ גַּגּוֹת - שהיו להם מרפסות שחיברו בין הגגות של שכונה זו לגגות השכונה הסמוכה לה [ראה להלן עמ' 177 ציור ה] (רש"י). והיו יכולים על ידי זה לערב יחד את העיר כולה [ולשייר בה שיור לעירוב], לולא הגומות שהפרידו בין שכונה לשכונה (ריטב"א בשם רש"י). ואף שלמעשה לא היו יכולים לערב זה עם זה מחמת הגומות שהפסיקו ביניהן [שנחשבות ככרמלית], מכל מקום נעשתה כל שכונה שיור לחברתה, משום שהיו פתוחות זו לזו דרך הגגות, מה שאין כן הבתים שהיו פתוחים לנהר, אי אפשר לעשותם שיור לעיר, כיון שלא היו פתוחים לעיר (חזו"א או"ח צה, יב, וראה שם שתמה שכיון שהיו השכונות מחוברות על ידי המרפסות שבין הגגות, מדוע יעכבו הגומות שביניהן שלא יוכלו לערב זה עם זה). ויש שכתב, שעל אף הגומות שהבדילו בין שכונה לשכונה, עדיין אפשר היה לערב את העיר כולה כאחת על ידי הגגות שחיברו בין השכונות [ולעשות לה שיור כנ"ל], והטעם שעירבו כל שכונה בפני עצמה, הוא משום שלא היה נוח להם להשתמש אלו עם אלו (חי' הר"ן), שאין רגילות להשתמש דרך הגגות (חזו"א שם).

דְּהָהוּא בֵּי תִיבְנָא וְכוּ' וְשַׁוְיָה שִׁיּוּר לְפוּמְבְּדִיתָא, ואף שלדעת רבי יהודה צריך שיהיו בשיור חמישים דיורים, מבואר בגמ' להלן שהלכה כרבי שמעון שאין צריך לשייר חמישים דיורים (רש"י), אלא די בשלש חצרות שיש בכל אחת שני בתים, וגם בבית התבן הזה היו שלש חצרות שיש בכל אחת שני בתים (שפת אמת בביאור רש"י). ויש שפירשו, שמר בר פופידתא צירף את בית התבן לבתים נוספים להשלים בזה את השיור של שלש חצרות של שני בתים (תוס'). ויש שפירש, שבתוך בית התבן היה בית דירה, ולכן יכול היה להיות שיור לעיר, וכדעת רבי יצחק בגמ' להלן שמועיל בית אחד בחצר אחת, אך אם לא היה בית דירה בתוך בית התבן, לא היה יכול להיות שיור לעיר, כמבואר בגמ' להלן שחצר בלא בית אינה יכולה להיות שיור, והוא הדין בית התבן בלא בית דירה בתוכו (ריטב"א).

ויש שדעתו, שבית התבן מועיל להיחשב שיור גם כשאין בו בית דירה, על אף שאז אינו צריך עירוב (טור או"ח שצב). והטעם שיכול להיחשב לשיור למרות שאינו אוסר אם אינו מערבו, משום שרק את שאר העיר שעירבה אינו אוסר בלא עירוב, אבל לטלטל אליו וממנו אסור בלא עירוב [כשיטת רש"י בתוס' להלן (פה, א)], ועל כן יש היכר במה שעשאוהו לשיור [ובזה חלוק הוא מחצר שאין בה בית דירה שאינה מועילה לשיור, כיון שמותר גם לטלטל ממנה ואליה בלא עירוב, ואין היכר בכך שאינו מערבה עם שאר העיר]. ואף לדעת הסוברים [שיטת ר"י בתוס' שם] שמותר אף לטלטל לבית התבן וממנו בלא עירוב, מכל מקום כשמניחים אותו לשיור, אסרו חכמים לטלטל ממנו לעיר, כדי שיהא בכך היכר [שכיון שראוי לדירה ואם היה דר שם אדם היה צריך לערב עם שאר העיר, יש בכך היכר כשעושים אותו שיור ואוסרים לטלטל ממנו לעיר, אף שעתה אין בו בית דירה, מה שאין כן חצר כשאין בה בית דירה, אינה ראויה לדירה, ואין בכך היכר אם יאסר הטלטול בינו לעיר] (עצי אלמוגים שם, ט).

■ המשך במילואים עמ' 127 ■

ולא עירבו אם יש לפניה דקה ארבעה אינה אוסרת ואם לאו אוסרת הכא במאי עסקינן בדלא גבוה מרפסת עשרה ואי לא גבוה מרפסת עשרה כי קא עביד דקה מאי הוי במגופפת עד עשר אמות דכיון דעביד דקה איסתלוקי איסתלוק ליה מהכא. אמר רב יהודה אמר שמואל [א]כותל שרצפו בסולמות אפילו ביתר מעשר תורת מחיצה עליו רמי ליה רב ברונא לרב יהודה במעצרתא דבי רב חנינא מי אמר שמואל תורת מחיצה עליו והאמר רב נחמן אמר שמואל אנשי מרפסת ואנשי חצר ששכחו ולא עירבו אם יש לפניה דקה ארבעה אינה אוסרת ואם לאו אוסרת הכא במאי עסקינן דלא גבוה מרפסת עשרה ואי לא גבוה מרפסת עשרה כי עביד דקה מאי הוי במגופפת עד עשר אמות דכיון דעביד דקה איסתלוקי איסתלק מהכא. הנהו בני קקונאי דאתו לקמיה דרב יוסף אמרו ליה הב לן גברא דליערב לן מאתין א"ל לאביי זיל ערב להו [א] וחזי דלא מצווח' עלה בבי מדרשא אזל חזא להנהו בתי דפתיחי לנהרא אמר הני להוי שיור למתא הדר אמר אין מערבין את כולה תנן [מכלל] דאי בעי לעירובי מצי מערבי אלא איעביד להו כווי דאי בעו לעירובי דרך חלונות מצו מערבי הדר אמר לא בעי [ב]דהא רבה בר אבוה מערב לה לכולה מחוזא ערסייתא ערסייתא משום פירא דבי תורי דכל חד וחד הוי שיור לחבריה ואע"ג דאי בעו לערובי בהדי הדדי לא מצו מערבי הדר אמר לא דמי התם אי בעי לערובי דרך גגות והני לא מערבי הילכך נעבדן כווי הדר אמר [ג]כווי נמי לא בעי דההוא בי תיבנא דהו"ל למר בר פופידתא[א] מפומבדיתא ושויה שיור לפומבדיתא אמר היינו דאמר לי מר חזי דלא מצווחת עלה בבי מדרשא: אלא א"כ עשה חוצה לה כעיר חדשה: תניא א"ר יהודה עיר אחת היתה ביהודה וחדשה שמה והיו בה נ' דיורים אנשים ונשים וטף ובה היו משערים חכמים והיא היתה שיור איבעיא להו חדשה מהו [ג]חדשה כי היכי דאיהי הויא שיור לגדולה גדולה נמי הויא שיור לקטנה אלא כעין חדשה מהו[ה] רב הונא ורב יהודה חד אמר בעיא שיור וחד אמר [ד]לא בעיא שיור: ר"ש אומר ג' חצירות וכו': [ה]אמר רב חמא בר גוריא אמר רב הלכה כר"ש רבי יצחק אמר אפי' בית אחד וחצר אחת חצר אחת ס"ד אלא אימא [ו]בית אחד בחצר אחת אמר ליה אביי לרב יוסף הא דרבי יצחק גמרא או סברא [ס]אמר ליה מאי נפקא לן מינה אמר ליה גמרא גמור וזמורתא תהא: **מתני'** [ז]מי שהיה במזרח ואמר לבנו ערב לי במערב במערב ואמר לבנו ערב לי במזרח אם יש הימנו ולביתו אלפים אמה ולעירובו יותר מכאן מותר לביתו ואסור לעירובו לעירובו אלפים אמה ולביתו יותר מכאן אסור לביתו ומותר לעירובו. [ח]הנותן את עירובו בעיבורה של עיר לא עשה ולא כלום נתנו חוץ לתחום אפילו אמה אחת[ב] מה

רש"י

ולא עירבו. בני מרפסת עם בני חצר, אלא אלו לבדן ואלו לבדן: **אם יש לפניה.** לפני המרפסת לרגלי הנכנס בתחלת עלייתה: **דקה.** פתח קטן גובה ארבעה, אין אוסרין בני מרפסת על בני החצר, דהא איסתלוק להו: **ואם לאו אוסרת.** אלמא תורת פתח עליו ואפילו לחומרא: **בדלא גבוה י'.** דליכא למימר תורת מחיצה עליה: **כי עביד דקה לפניה מאי הוי.** הרי כל המרפסת סביבותיה נמוכה ופתוחה לחצר, והרי הן כשתי חצירות שאין כותל ביניהן: **מגופפת.** מוקפת מחיצה סביב, אלא שנשאר לפניה י' אמות כדין פתח בלא היקף, דאי עבוד התם דקה סלוק נפשייהו, ואי לא ע"כ לחומרא נמי פתח הוא הואיל דלא גבוה י': **שרצפו.** זקף סולם אצל סולם: **תורת מחיצה עליו.** ואין מבטלין המחילה למהוי כנפרץ הכותל יותר מעשר דאמר לקמן[ו] מערבין אחד ואין מערבין שנים, אלא רצו אחד מערבין ולקולא והוי כפתח רצו שנים מערבין, דלחומרא לא אמרינן דליבטליה למחילה, דכל בעירובין להקל: **ומי אמר שמואל.** דלא מבטלא סולם למחילה לחומרא: **ואם לאו אוסרת.** אלמא אע"ג דגבוה מרפסת י' אתי סולם ומבטיל ליה: **בדלא גבוה כו'.** דבלא סולם נמי בטלה: **דליערב לן מאתין.** ועיר של רבים ונעשית של יחיד הואי ובעיא שיור: **דפתיחי לנהרא.** פתחיהן אחורי העיר לנהר, ולא היה להם פתח פתוח לעיר: **דאי בעו לערובי.** הנך דמשיירי מצו מערבי: **איעביד להו כווי.** חלונות שיש בהן ד' על ד'[ז] לצד העיר, דאי בעו הוו מצו מערבי, ואעבדינהו שיור למתא דלא ליערבוה בהדיהו: **ערסייתא ערסייתא.** שכונות שכונות, ולא היו מערבין כל העיר כאחת: **פירא דבי תורי.**

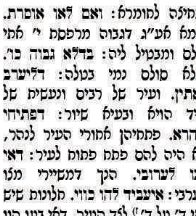

גומא גדולה שמניחים שם גרעיני תמרים למאכל בהמה, והיו אותן גומות מבדילות בין השכונות מתחת, ובכל שכונה היו מבואות הרבה ומערבין יחד, ולא היו מתקנין להן לחיים, משום דעיר של רבים ונעשית של יחיד הויא וכל[ג] חד וחד הוי שיור לחבריה, דאי לא הוי שיור היכי מצו לערבי מבואות הרבה שבכל שכונה יחד, בכל[ד] עיר של רבים ונעשית של יחיד כל חד וחד באנפי נפשיה בעו עירובי ובעי לחי וקורה ככל עיירות של רבים: **ואף על גב דאי בעו לעירובי לא מצו מערבי.** משום פירא דמפסיק ואין יכולין להלך משכונה לשכונה, והוי (א) חריץ שבין שתי חצירות דאמרינן לקמן (דף עח:) מערבין שנים ואין מערבין אחד[ס]: **דרך גגות.** שהיו להם דיוטאות עוברות מגגי שכונה זו לגגי שכונה זו: **דההוא בי תבנא כו'.** ואמרינן לקמן הלכה כר"ש דלא בעי נ' דיורין לשיור: **ובה שיערו חכמים.** שיורי עיירות, והיא עצמה היתה שיור לעיר גדולה הסמוכה לה: **חדשה מהו.** לעירובי באנפי נפשה כולה בלא שיור: **כעין חדשה.** עיר קטנה אחרת של נ' דיורין ואינה סמוכה לגדולה: **חצר אחת ס"ד.** חצר בלא בית מי הוי דירה: **בית אחד בחצר אחת.** חצר ובית בתוכה סגי להיות שיור: **מתני' מי שהיה במזרח.** בשדה, וקדש עליו שם היום: **ואמר לבנו.** לערב מבעוד יום למערב: **ולעירובו יותר מכאן.** שנתן לו העירוב מביתו והלאה: **מותר לביתו.** לדין ביתו, כלומר למנות שביתתו מביתו כאילו לא עירב: **ואסור לעירובו.** לדין עירובו למנות שביתתו מעירובו, דכיון דקידש עליו היום רחוק מעירובו יותר מאלפים נמצא שאינו יכול להלך וליטלו, שהרי אין עירובו קונה לו אלא אלפים לכל רוח, וכיון דאינו עירוב הוי ליה שביתתו בביתו שהרי בתחום ביתו היה. ואע"ג דאוקמי' בשילהי מי שהוציאוהו[ט] דאי מוקמת ליה באידך גיסא דאילן קם ליה כו' אלמא אמר שביתתי רחוק מאלפים ה"ז לא יזוז ממקומו, הני מילי בבא בדרך, דכיון דבמקום פלוני לא יכול לקנות דרחוק מאלפים הוה ובמקום רגליו לא הוה ניחא ליה דליקני ליה אין לו שביתה כלל, לפיכך לא יזוז ממקומו, אבל בעומד בביתו ועירב במקום שאינו עירוב יש לו שביתה בביתו, דמסתמא בביתו ניחא ליה למיקני בשאין עירובו עירוב, כדתנן בפרק בכל מערבין (לעיל דף לה.) גדי נתגלגל חוץ לתחום ספק מבעוד יום ספק משחשיכה ה"ז חמר גמל ולא קתני לא יזוז ממקומו, שמעינן מינה דאם אינו עירוב יש לו שביתה בביתו[י]: **אסור לביתו.** לדין ביתו, למנות מביתו אלפים לכל רוח: **בעיבורה של עיר.** באחד מן הבתים העומדין בתוך שבעים אמה ושירים: **לא עשה ולא כלום.** שהרי בלא עירוב נמי יש לו מן העיר אלפים לכל רוח, וכל העיר לו כארבע אמות: **נתנו חוץ לתחום.** מפרש בגמרא חוץ לעיבורה של עיר:

מה

תוספות

דליערב לן מאתין. מה שפי' בקונט' דעיר של רבים ונעשית של יחיד הואי לא בא לאפוקי והרי היא של רבים אלא לאפוקי של יחיד ונעשית של רבים: **ושויה** שיור לפומבדיתא. בהדי שיור דג' חצירות של שני בתים בעינן והלכה כר"ש: **היינו דאמר** ליה[ב] חזי דלא מצווחא. שאם היה מזקיקם לעשות כווי על חנם היו סותרין את בתיהם: **וחדשה** שמה. בספר יהושע (טו) היא כתובה בנחלת יהודה: **גמרא.** שהיה לו קבלה משום תנא או סברא שמסברא היה אומר שכך נראה אף על פי שאין שום תנא סובר כן ולא לפסוק הלכה בא אלא שכך היו דברים נראים וקאמר מאי נפקא לן מינה כלומר הא פסקינן לעיל כרבי שמעון ומשני גמרא גמור כו' מ"מ יש לנו לחקור ולידע אם גמרא או סברא:

כאן

עין משפט נר מצוה

מח א מיי' פ"ה מהל' עירובין הלכה כב סמג שם טוש"ע א"ח סי' שעג סעיף ג:
מט ב שם סעיף ג:
נ ג שם סעיף א:
נא ד שם סעיף ז:
נב ה שם סעיף א:
נג ו מיי' פ"ו מהלכות עירובין הלכה ה טוש"ע א"ח סי' תיא:
נד ז מיי' שם הלכה ה טוש"ע א"ח סי' תח סעיף ג:

רבינו חננאל

ב' חצרות רצה אחד מערב רצו שנים מערבין. **ומי אמר רב נחמן הכי** והאמר רב נחמן אמר רב אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו ולא עירבו אם יש לפניה דקה ארבעה אינה אוסרת ודחינן הכא במ"ע בדלא גבוהה עשרה **אי הכי כי עביד דקה מאי הוי** ופרקינן במגופפת פירוש מוקפת כמו מעקה עד עשר אמות כיון דעבוד בה דקה סלוקי מסלקי בני מרפסת נפשייהו מהתם. **אמר רב יהודה אמר שמואל כותל שרצפו** בסולמות אפילו ביתר מעשר תורת מחיצה עליו. ומקשינן ומי אמר שמואל הכי והא אמר רב נחמן אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו ולא עירבו כו' פי' הא דאמר שמואל כותל שבין ב' חצרות שרצפו בסולמות ביתר מי' אמות במשכא שיכולין י' בני אדם באחד לעלות ולירד כאחד לא חיישינן לסולמות הללו אלא תורת מחיצה שם. **ההוא בני קקוניא דאמרו לרב יוסף** הב לן גברא דמערב לן וא"ל לאביי זיל ערוב להן אזל חזא להנהו (והני) [בתין] דלא פתיחי (במתא) [למתא] ולא מצו מערבי לא הוי שיור אלא אעבד להו חלונות בהדי מתא דאי בעו מערבי דרך חלונות **הדר אמר לא צריכי חלונות** דהא רבה בר אבוה מערב לכולא מחוזא ערסתא ערסתא. פי' שכונות שכונות משום פירא (דכי) [דבי] תורי דהוה מפסקתה בינייהו כל ערסתא הוי שיור לאחריתי ואע"ג (מאי) [דאין] בעי לערובי לא מצי לערובי [הדר אמר התם אי בעי לאערובי] דרך גגות מצו מערבי הכא לא מצו מערבי אלא דרך חלונות. ולא היא דהא ההוא בי תיבנא דהוה ליה למר לבר מפומבדיתא והוא הוה שיור לכולא מתא. ואמר אביי היינו דאמר לי רב יוסף זיל עריב להו וחזי (מאי צווית עלי) [דלא צווחת עלה] בבי מדרשא. **תניא א"ר יהודה עיר אחת היתה ביהודה** וחדשה היה שמה והיו בה נ' דיורין אנשים ונשים וטף ובה היו משערין חכמים והיתה שיור. ואיבעיא לן כי היכי דהוי היא שיור לגדולה גדולה נמי הוי שיור לדידה ומערבין לה או (לה) [לא] רב הונא ורב יהודה חד אמר הויא שיור וחד אמר לא הויא שיור: **ר' שמעון אומר שלש חצרות כו'.** אמרינן משמיה דרב הלכה כר' שמעון רבי יצחק אמר אפילו בית אחד בחצר אחד הוי שיור והא דר' יצחק גמרא היא: **מתני' מי שהיה במזרח ואמר לבנו לערב כו'.**

קס"ד

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ע"ז עד:], ב) לעיל סו., ג) עי' בביאור האיבעיא ברא"ש ובתוס' הרא"ש ובפרישה סי' שצב (ה), ד) [לעיל מו. מט:], ה) [שבת קו: וש"נ], ו) דף עו:, ז) עי' לקמן עו., ס) עי' תוס' לעיל כו. סד"ה דבי תורי, ט) [דף נ:], י) עי' תוס' לעיל מט: ד"ה ואפילו.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ואע"ג כו' לשכונה והוי כחריץ:

הגהות וציונים

א] בכת"י ודפו"ר הרבה ראשונים הנוסח בי תיבנא דהו"ל למר בר מפומבדיתא (ותיבת "פופידתא" ליתא) ולפי גי' זו היינו דשמעינן מינה דאפי' מבתים שאינם בתוך העיר ממש עושין שיור (ממ"נ ע"פ הריטב"א עיי"ש בד"ה פליגי בה ובמאירי), ועי' חזו"א סי' צה, יד: ב] "אפילו אמה אחת" ליתא בכת"י ודפו"ר [וכן ליתא בראשונים ובמשניות דפו"י] ועי' רש"ש: ג] צ"ל דכל חד וחד הוי שיור לחבריה (רש"ש, ראש משביר עיי"ש, ועוד) והוא נתינת הטעם אמאי לא היו צריכין תיקון לחיים אבל התיבות "משום דעיר של רבים ונעשית של יחיד הויא" קאי אלפניו דלא היו מתקנין לה לחיים משום דעיר של רבים וכו' כלומר והא דלא היו צריכין תיקון לחיים אע"ג דעיר של רבים ונעשית של יחיד הויא דמשום זה היו צריכין תיקון לחיים הטעם הוא משום דכל חד הוי שיור (ממ"נ עיי"ש), ועי' מהרש"ל ומהרש"א (וע"ע יד דוד, גנזי יוסף, מנחת ישראל): ד] צ"ל בתורת (או כתורת) עיר של רבים (כת"י וכל הדפו"ר): ס] [צ"ל לי"ן] (גליון):

משנת ראשונים

כותל שרצפה בסולמות. העמידו בו סולמות מכאן ומכאן שהם סמוכות זו לזו עד רחב יותר מעשרה. [הריטב"א]

אפילו ביתר מעשר תורת מחיצה עליו. הניחו סולמות הרבה זה מכאן וזה מכאן אפי' יתר מעשר אמות שאלו היה פרצה כשיעור זה יצא לו מתורת פתח אין דנין את הסלמות כפתח עד שנדון את הכותל כנפרצה ביתר מעשר לאיסור זו על זו עד שיערבו אחד, אלא רצו מערבין אחד רצו מערבין שנים, שהסולם נדון כמחיצה להקל ולערב שנים ואם רצו נדון כפתח ולערב כפתח. [מאירי]

חד אמר בעיא שיור וחד אמר לא בעיא שיור. ופסקו רבותי ז"ל הלכה כמ"ד הוא שיור, חדא דהלכה כדברי המיקל בעירוב, ועוד דרבה בר אבוה מערב לה לכולה מחוזא ערסתא ערסתא וכל חד וחד הויא שיור לחברתה כדאיתא לעיל, ואי אפשר דלא הוה בה חד מן ערסתא קטנה מחברתה, ואפ"ה הויא גדולה שיור לקטנה. [הריטב"א] **אמר ליה מאי נפקא לן מינה.** פי' הא פסקינן לעיל כר' שמעון ובית אחד וחצר אחד לא הויא שיור לר' שמעון. ורב אלפאס פסק הלכה כר' יצחק ותימה היא היאך אמורא חלוק על תנאי דמתניתין, וראיתי בהלכות רב אלפאס שכתוב בו ר' יצחק אומר אפילו בית אחד וכו' משמע דר' יצחק תנא הוא ופליג אתנאי דמתני' והלכה כדברי המיקל בערוב. [תוספות הרא"ש] **יתר מכאן אסור לביתו.** [illegible] [תוספות הרא"ש]

עין משפט
נר מצוה

נה א מיי' פ"ו מהלכות עירובין הלכה ה טוש"ע סי' תח סעיף ד:
נו ב מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף א:
נז ג מיי' שם ופכ"ז מהל' שבת הלכה ה סמג עשין א טוש"ע שם סעיף א:

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) לעיל מג: ע"ש, ב) ב"ב יב. בכורות מה., ג) [לקמן סא.], ד) עי' לעיל מב., ה) לעיל דף לב:, ו) לעיל דף מא:, ז) [ע"ז דף לד:].

מה שנשכר הוא מפסיד: **גמ'** קא סלקא דעתך למזרח למזרח ביתו למערב למערב ביתו בשלמא הימנו ולביתו אלפים אמה ולעירובו יתר מכאן משכחת לה דמטי לביתיה ולא מטי לעירובו אלא הימנו ולעירובו אלפים אמה ולביתו יתר מכאן היכי משכחת לה א"ר יצחק מי סברת למזרח למזרח ביתו למערב למערב ביתו לא למזרח למזרח בנו למערב למערב בנו רבא[א] בר רב שילא אמר אפי' תימא למזרח למזרח ביתו ולמערב למערב ביתו כגון דקאי ביתיה באלכסונא: הנותן עירובו בתוך עיבורה וכו': חוץ לתחום [א]ס"ד אלא אימא חוץ לעיבורה: מה שנשכר הוא מפסיד: מה שנשכר ותו לא והתניא הנותן את עירובו בתוך עיבורה של עיר לא עשה ולא כלום נתנו חוץ לעיבורה של עיר אפילו אמה אחת משתכר אותה אמה ומפסיד את כל העיר כולה מפני שמדת העיר עולה לו במדת התחום לא קשיא [ב]כאן שכלתה מדתו בחצי העיר כאן שכלתה מדתו בסוף העיר וכדר' אידי דאמר רבי אידי א"ר יהושע בן לוי[א] [ג]היה מודד ובא וכלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר כלתה מדתו בסוף העיר נעשית לו העיר כולה כד' אמות ומשלימין לו את השאר א"ר אידי [ב]אין אלו אלא דברי נביאות מה לי כלתה בחצי העיר מה לי כלתה בסוף העיר אמר רבא תרוייהו תננהי [ג]אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה ואין

רש"י

מה שנשכר. לרוח זה נפסד לרוח שכנגדה, שהרי מונה מן העירוב אלפים לכל רוח, ואם נתנו בסוף אלף למזרח נמצא שכלות אלפים של מזרח בסוף ג' אלפים לעיר ונשתכר אלף, ואלפים של מערב כלות בסוף אלף של מערב העיר והפסיד האלף, וקמ"ל דאין העיר עולה לו מן חשבון האלפים של מערב אלא כולה כד"א: **גמ'** למזרח ביתו. ואמר לבנו לערב לו במערב ביתו, נמצא שביתו עומד (א) בינו לבין עירובו, והיכי תני ממנו ולעירובו אלפים ולביתו יותר מכאן הא ודאי עירובו מרחיק טפי: דמטי לביתיה. שהיה יכול לילך לביתו בלא עירוב, אבל לעירוביה לא הוה מטי: באלכסונא. בינו לבין עירובו ומשוך עירובו למערב יותר מביתו, ואעפ"כ פעמים שהאלכסון רב והרי ביתו רחוק ממנו יותר מעירובו:

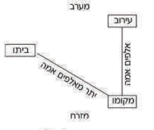

חוץ לתחום ס"ד. הא לא הוי עירוב: משתכר אותה אמה. לרוח העירוב, והפסיד מדת כל העיר לרוח שכנגדה, שכשימדוד אלפים מעירובו לצד העיר תעלה לו מדת העיר מן החשבון: שכלתה מדתו בחצי העיר. אם היתה עיר גדולה או שהרחיק עירובו מן העיר עד שאין כל העיר נבלעת במדת אלפים של עירוב תעלה לו העיר מן החשבון ומפסידה, ואם היתה כל העיר נבלעת באלפים של עירובו הויא לה כולה כארבע אמות: היה מודד ובא. שבת חוץ לעיר ולא היה יודע שיש עיר סמוך לו, ותנן בפרק מי שהוציאוהו (לעיל דף מה.) הואיל ולא היתה כוונתו לכך לא יכנס לעיר אלא עד אלפים ממקום שביתתו, והתחיל למנות אלפים פסיעות בינוניות[ד] וכלתה מדתו כו', והוא הדין נמי לנותן עירובו חוץ לעיר וקנה שביתה: א"ר אידי אין אלו אלא דברי נביאות. כמתנבא מפי הגבורה שאינו נותן טעם לדבריו אמרן רבי יהושע בן לוי לדברים הללו, ואי לאו דגמיר להו מרביה לא הוה אמר כי האי מילתא בלא טעמא: אמר רבא. ומאי נביאותיה, תרווייהו תננהי במתני', אנשי עיר גדולה שהיתה להן עיר קטנה בתוך אלפים ויוצאין מעירן והולכין לילך דרך הקטנה מהלכין את כל העיר קטנה הסמוכה להן, ועל כרחך ה"ק מהלכין את כולה כד' אמות ומשלימין מדתן חוצה לה, דאי ס"ד מדת העיר סליק להו מאי אתא לאשמועינן, פשיטא דעד אלפים יכול להלך[ה]:

תוספות

כאן שכלתה מדתו בסוף העיר. תימה ולרבנן דאמרי בפרק מי שהוציאוהו (לעיל דף מה.) בישן בדרך שיש לו ח' על ח' ומסתמא דה"ה לנותן עירובו כיון דקיס לן דנותן עירובו יש לו ד' אמות[ה] כמו שבת הוא נשכר ד' אמות שאם נתן עירובו למזרח העיר ד' אמות חוץ לעיבורה של עיר הרי הולך למזרח ח' אמות ואלפים ולמערב אלפים פחות ד' אמות מה שהעיר נחשב לו וי"ל דלר"א דאמר והוא באמצען או לרבי יהודה דאמר בורר לו ד' אמות בכל רוח שירצה מה שנשכר הוא מפסיד שנשכר ד' אמות במקום העירוב ומפסיד ד' אמות העיר דמונין לו העיר כד' אמות וא"ת לרמי בר חמא דמספקא ליה בסוף מי שהוציאוהו (לעיל דף נג.) בנותן עירובו אם יש לו ד' אמות תפשוט מהכא דאי אין לו ד' אמות א"כ מפסיד יותר ממה שנשכר שאם נותן עירוב ארבע אמות חוץ לעיבורה של עיר לצד מזרח נשכר ד' אמות לצד מזרח ומפסיד ח' אמות לצד מערב דמונין לו ד"א שחוץ לעיבורה של עיר והעיר ד' אמות ואומר ר"י דלרמי בר חמא (ב) אם נותן עירובו אין לו ד"א גם העיר אם מובלעת תוך תחום העירוב נחשבת לו כמשהו ואין מפסיד כלום במשך העיר דהאמרי' בס"פ דהנותן עירובו בתוך העיר או בתוך מערה שיש בה דיורין יש לו אלפים חוצה לה ואמאי יש לו אלפים שלימות כיון דנחשבת כד' אמות ונאמר שהנותן עירובו אין לו ד' אמות אלא ודאי ס"ל שאם אין לו ד' אמות העיר נחשבת לו כמשהו וא"ת ולר"א דאמר והוא באמצען כשנתן עירובו באמה אחרונה של עיבור העיר לצד מזרח יהיה לו לצד מזרח ב' אמות ואלפים ולצד מערב אלפים פחות ב' אמות דהעיר נחשבת לו כד' אמות ולעירוב נותן ב' אמות וב' אמות שניות של עיר יעלו לחשבון אלפים ואמאי תנן המניח עירובו בעיבורה של עיר לא עשה ולא כלום וי"ל כשעומד תוך המחיצות או במקום שנחשב כד"א אין חילוק בין עומד באמצע לעומד בסוף דאפי' עומד בסופו כאילו עומד באמצעו ואין נותנין חוצה לה כלום דהא במי שהוציאוהו חוץ לתחום ונתנוהו בדיר או בסהר מהלך את כולה[ו] ולא חוצה לה ואפי' הוא עומד בסופה: **אין** אלו אלא דברי נביאות. אומר ר"י דבכ"מ שאומר אין אלו אלא דברי נביאות הוי לשבח כלומר אין חכמה כזו שמבין לחלק כל כך סברא[ג] מועטת וברוח הקדש אמר דהכי משמע בפ"ק דבבא בתרא (דף יב.) גבי מנת בכרס אני מוכר לך סומכוס אומר לא יפחות לו מג' קבין א"ר יוסי אין אלו אלא דברי נביאות ומייתי עלה מיום שחרב בית המקדש נטלה נבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים משמע לשבח קאמר ובפ' (ג) אלו מומין (בכורות דף מה.) דאשכחן דלא הוי לשבח לא קאמר בהאי לישנא אלא עשו דבריהם כדברי נביאות פי' לאומרם בלא טעם דפריך אי אבר הוא באהל נמי ליטמא והכא נמי הוי לשבח כההוא דב"ב וקאמר רבא תרווייהו תנינהי ומאי קמ"ל ריב"ל ומסיק דסוף העיר איצטריכא ליה לריב"ל לאשמעינן דלא תנן אבל אין לפרש דרב אידי קורא אותן דברי נביאות לומר שאין נראה לחלק בדבר ורבא קאמר תרווייהו תנינהי ושפיר חילק ריב"ל אע"ג דבפרק בהמה המקשה (חולין דף עא:) גבי הא דאמר רבה כשם שטומאה בלועה כו' קאמר תרווייהו תנינהי והתם הוי פירושו מאי קמ"ל רבה מדקא משני כי קאמר רבה כגון שבלע ב' טבעות מ"מ אשכחן נמי בפרק אין מעמידין[ז] תרווייהו תנינהי דלא להקשות אלא להביא סייעתא לדבריו גבי הא דקאמר רבה[ד] המקדש בפרש שור הנסקל כו' מ"מ הכא משמע דרבא בא להקשות מאי קמ"ל ריב"ל מדמסיק סוף העיר איצטריכא ליה ומיהו רבינו שמואל לא גרס איצטריך אלא סוף העיר לא תנן ודוחק הוא שמוחק הספרים ועוד לא מצינו למימר דר' אידי לא סבר (ד) כר' יהושע דהא לא מתרלא מתני' וברייתא אלא כר' יהושע כדאמר לעיל ומהר"י אומר דמתני' וברייתא איירי בלן בה ולהכי כי כלתה מדתו בסוף העיר כל העיר נחשבת לו כד' אמות למנין אלפים דהא אפילו כלתה מדתו בחצי העיר בלן בה נחשבת לו כד' אמות להלך את כולה כדמשמע בהדר (לקמן דף עג.) דקאמר והרי נותן עירובו בסוף אלפים וקאתי וביית בביתיה אלמא בלן בה אפילו כלו אלפים שלו בתחלת העיר נעשית כל העיר כד' אמות וכן בפרק בכל מערבין (לעיל דף לח:) דקאמר מי סברת דמנח ליה בסוף אלפים לכאן ופירש רש"י דכל העיר נעשית לו כד' אמות כיון דלן בה ור' אידי לא מתמה אלא אר' יהושע דאמר אפילו במודד כשכלתה מדתו בסוף העיר כל העיר נעשית לו כד' אמות ולהכי מתמה כיון (ה) כשכלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר ולא נעשית לו כד' אמות אפילו להלך את כולה כי כלתה בסוף העיר נמי אין נעשית כל העיר כד' אמות להשלים לו את השאר והשתא אתי שפיר מאי דפריך לעיל מה שנשכר ותו לא והתניא כו' ולא פריך ממתני' והתנן ולמודד שאמרו כו' דלגבי מודד הוה ידע דיש לחלק בין כלתה מדתו בחצי העיר לכלתה בסוף העיר ולהכי פריך מנותן דהוה לן בה ומשני דבלן בה נמי יש לחלק דבכלתה מדתו בחצי העיר נהי דנעשית לו כד' אמות שיכול להלך כל העיר לענין שיוכל לצאת לצד אחר של עיר לא נעשית לו כד' אמות ולספרים דגרסי נמי סוף העיר איצטריכא ליה דלא תנן אתי שפיר אף על גב דסוף העיר נמי תנן דאם לא כן תיקשה ממתניתין אברייתא כדאקשי לעיל מ"מ במודד איצטריכא ליה דהא לא שמעי' ממתניתין כדפירשתי:

ועוד

רבינו חננאל

קס"ד מזרח [מזרח] ביתו ומערב מערב ביתו בשלמא לביתו אלפים לעירובו יתר מיכן משכחת לה כגון דעירב ואנח עירובו למזרח ביתו ואתי ממערב ביתו דמטא לביתו ולא מטא לעירוביה אלא לעירובו אלפים אמה ולביתו יתר מיכן היכי משכחת לה **ופריק ר' יצחק** מתני' דקתני מזרח ביתו מזרח בנו הוא ולא ידע היכא מנח בנו עירוב וחשיך ליה יומא בדוכתא א) האי דיניה דמטי לביתיה ולא מטי לעירוביה. **רבה בר בר שילא אמר** אפילו תימא מזרח ביתו ומערב ביתו וכגון דקאי ביתו באלכסון פי' כגון שנתן עירובו במזרח ביתו מן הצד נמצא ממקום רגליו עד עירובו אלפים אמה מכוונות וביתו עומד בקרן זוית לעירובו כשמניח הדרך הנכון מוטה ללכת לביתו נמצא מהלך באלכסון ועודף עליו יתרון האלכסון כולו שהוא בכל אמה שני חומשי אמה כדקיימא לן כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא. **וזהו שאמר לעירובו** אלפים אמה ולביתו יתר מיכן אסור לביתו ומותר לעירובו שכבר עקר שביתתו מביתו אבל אם ביתו בתוך אלפים אמה עומד אע"פ שעירב (לנו) [לן] בנו לא נעקרה שביתתו מביתו אלא מותר לביתו ובטל עירובו: **הנותן עירובו בעיבורה של עיר** שהיא בתוך שבעים אמה ושיריים לא עשה כלום שהעיבור מכלל העיר הוא חשוב וכאילו עירובו בתוך העיר הוא וכמו מי שלא נתן עירוב כלל דמי. נתנו לעירוב חוץ לתחום (בין) [כיון] שאין יכול להלך לעירוב בשבת אינו עירוב שנמצא הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר ותריצ' אלא אימא חוץ לעיבורה של עיר. **מה שנשכר הוא מפסיד** פי' הנותן עירובו במזרחו של עיר מחוץ לעיבורה אלף אמה נשתכר אלף אמה שיש (לך) [לו] לילך במזרחה של עיר שלשת אלפים אמה אלף אמה שהן מן העיר ועד עירובו ומעירובו ולהלן אלפים אמה והפסיד ממערבה של עיר אלף אמה שאין לו רשות לילך במערבה של עיר אלא אלף אמה בלבד **ואקשינן איני והא תניא נתנו חוץ לעיבורה** של עיר אפי' אמה אחת נשכר אותה אמה והפסיד את העיר כולה מפני שמדת העיר עולה למדת התחום. **ופרקי' לא קשיא** משנתינו כגון שכלתה מדתו בסוף העיר כגון שנתן העירוב חוץ לעיבורה של עיר באלף אמה והעיר היתה כולה אלף אמה. נמצא ממקום עירוב עד סוף העיר אלפים אמה אלף אמה שהן מן העירוב עד עיבורה של עיר ואלף אמה מדת העיר **וכריב"ל דאמר היה מודד ובא** והגיע מדתו בסוף העיר נעשית כל העיר כד' אמות ומשלימין תשלום אלפים אמה מחוץ לעיר שהן אלף אמה נמצא מה שנשכר במזרח הפסיד כנגדו במערב ולא הפסיד מכלל העיר כלום. וברייתא כגון שכלתה מדתו בחצי העיר אין לו אלא חצי העיר. נמצא (זה) שהפסיד חצי העיר ואלפים אמה שמן הצד האחד ולא נשתכר באותו הצד שנתן עירובו אלא אלף אמה בלבד **ואע"ג דא"ר אידי אין אלו אלא דברי נביאות** שאינן נשמעין כטעם אלא בגזירה מה לי כלתה מדתו בחצי העיר ומה לי כלתה בסוף העיר הא אמר רבא כריב"ל ומסייע ליה ממשנתנו נמצא מקיים דבריו ולפיכך אמר תרווייהו תנהי אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה וכלתה מדתו בסוף העיר. אבל בעיר שהיא גדולה בני עיר קטנה שכלתה מדתו בחצי העיר אין מהלכין כל עיר גדולה

חשק שלמה על רבינו חננאל א) לשון זה אין לו ביאור ואולי צ"ל ומשכחת לה האי דינא דמטא לעירוביה ולא מטא לביתיה וצ"ע.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה למזרח ביתו וכו' עומד בינו לבין עירובו: כזה

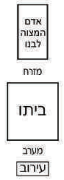

(ב) תוס' ד"ה כאן וכו' דלרמי בר חמא דאם: (ג) ד"ה אין אלו וכו' ובפרק מומין אלו דלא הוי: (ד) בא"ד לא סבר לה כר' יהושע ב"ל דהא לא כצ"ל וכן בסמוך: (ה) בא"ד ולהכי מתמה כיון דכשכלתה:

הגהות וציונים

א] י"ג רבה (גליון): ב] [יכול להלך ואין אנשי כו' הכל דיבור אחד. רש"ל] (גליון): ג] נדצ"ל בסברא (באה"מ), וכ"ה בתוס' הרא"ש: ד] [צ"ל רב] (גליון):

גְּמָרָא. כָּאן שֶׁכָּלְתָה מִדָּתוֹ בַּחֲצִי הָעִיר - שאין כל העיר נבלעת בתוך אלפיים אמה של העירוב, ובאופן זה עולה לו העיר מהחשבון ומפסידה שלא יוכל להלך בכולה ומחוצה לה כאילו היא ארבע אמות, אלא רק עד חציה ששם כלה תחומו (רש"י), כי מאחר ואין התחום מגיע עד סוף העיר, אי אפשר להחשיב את כל העיר עבורו כארבע אמות (מאירי). וגם את חצי העיר שבתוך אלפיים אמה לעירובו לא החשיבו לו כארבע אמות שלא תעלה כחלק מחשבון אלפיים אמה, משום שחששו שיבוא לטעות ולהחשיב את העיר כולה כארבע אמות (שם, בשם הראב"ד). ויש שביאר בזה, שהעיר נחשבת כגוף אחד שלם, ולפיכך אי אפשר להחשיב כארבע אמות אלא את העיר כולה כמקשה אחת, אבל חצי מהעיר אינה יכולה להיחשב כארבע אמות בפני עצמה (גור אריה).

כָּאן שֶׁכָּלְתָה מִדָּתוֹ בְּסוֹף הָעִיר, ובאופן זה, אף אם כלתה מידתו בתוך עיבור העיר, דינו כמי שכלתה מידתו בסוף העיר ונחשבת לו העיר כולה כארבע אמות, כי לא נאמר דין 'עיבורה של עיר כעיר' להחמיר ולצמצם את מידת התחום, אלא להקל ולהרחיבו (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד). ■ וכן נפסק להלכה (רמ"א או"ח תח, א). אך מכל מקום באופן זה, אין העיבור נחשב יחד עם העיר כארבע אמות, אלא העיבור נמדד כחלק ממידת אלפיים אמה, מה שאין כן כשכלתה מידתו בסוף העיבור, אזי גם העיבור נחשב עם העיר כארבע אמות, ואינו נמדד כחלק ממידת אלפיים אמה אלא מודד ממנו והלאה (משנ"ב שם, יג).

בַּחֲצִי הָעִיר אֵין לוֹ אֶלָּא חֲצִי הָעִיר, וכשלן בעיר בשבת, יש שכתבו, שנחשבת לו כארבע אמות ומותר לו ללכת את כל העיר (רש"י לעיל לח, ב ד"ה מערב, מהר"י בתוס' כאן, ובתוס' הרא"ש כאן בשם הר"י מקינון). ואף אם לא היה בעיר בכניסת השבת, כל שלן שם בלילה נחשבת היא לו כארבע אמות, שכיון שלא יצא מהעיר אלא כדי לערב ולקנות לו שביתה, נחשב ששביתתו בעירו (רבינו פרץ לעיל נא, ב). שאם לא כן, הלן בעיר גדולה שיש מביתו עד סוף העיר אלפיים אמה, לא יוכל לעולם לתת עירובו חוץ לעיר, כי אם הוא חוץ לעיר לא יוכל לשוב לביתו, ואם הוא בביתו לא יוכל ללכת לשם שהרי חוץ לתחום הוא (ריטב"א להלן סא, א). ויש אומרים, שאינו מועיל כשלן בעיר אלא אם היה בה בכניסת השבת (תוס' לעיל נא, ב, ע"פ בית מאיר או"ח תח, א, אך ראה להלן הבנת התוס' הרא"ש בדעתם). ויש שכתבו, שגם כשלן בעיר, אם כלתה מידתו בחצי העיר, אין לו אלא חצי העיר (ר"י בתוס' לעיל שם, ציינו בתוס' הרא"ש כאן, רמב"ם עירובין ו, ג).

■ להלכה, כשכלתה מידתו בחצי העיר, אין לו אלא חצי העיר אף אם לן בעיר (שו"ע או"ח תח, א, ושעה"צ שם, יא-יב, שכך דעת רוב הפוסקים). ויש שהקילו כשלן בעיר (רמ"א שם, ומשנ"ב שם, יב, שכך דעת הב"ח ושאר אחרונים). ואין לנו למחות ביד המקילים. אך אם לא היה בעיר בכניסת השבת אף שהגיע בלילה ולן שם, או אם היה בעיר בכניסת השבת אך לא לן שם, אין להקל (שעה"צ שם, יא). וגם לדעת המקילים, כל זה הוא לענין שיהא מותר לו ללכת את כל העיר, אבל לענין מידת התחום, גם לדעה זו מחשבים את העיר במידת אלפיים אמה, כיון שכלתה מידתו בחצי העיר, ולכן אסור להלך חוצה לה כלום (ריטב"א, משנ"ב שם, יא). [וראה פרטים נוספים בהלכה זו במשנ"ב מהדו' דרשו שם, יא-יב, ובביאה"ל שם ד"ה רחוק ובמהדו' דרשו שם].

כָּלְתָה מִדָּתוֹ בְּסוֹף הָעִיר, ואפילו אם כלתה מידתו בצמצום בסוף העיר ולא יצאה אפילו אמה אחת מחוץ לעיר (אליה רבה תח, ג, שכך משמע מלשון הגמ' כאן והפוסקים, ושכך מוכח גם מהרמב"ם). ויש שכתב, שצריך שתכלה המידה אמה אחת מחוץ לעיר (מלבושי יו"ט שם, מלשון הרמב"ם עירובין ו, ג והשו"ע שם, א), משום שמידה זו של אלפיים אמה בינוניות מסורה לכל אדם [שכל אחד מודד מהמקום שבו הניח עירובו], ואי אפשר לכל אדם שיצמצם וידייק בשיעור (מלבושי יו"ט שם). ■ להלכה, יש להקל בשעת הצורך אף אם כלתה מידתו בשוה עם סוף העיר (משנ"ב שם, ט).

נַעֲשֵׂית לוֹ הָעִיר כּוּלָּהּ כְּאַרְבַּע אַמּוֹת וּמַשְׁלִימִין לוֹ אֶת הַשְּׁאָר, כלומר, שמשלימים את השאר לשיעור אלפיים אמה, בצירוף מה שמדד ממקום עירובו עד העיר ובצירוף העיר עצמה שנחשבת לארבע אמות (תוס', רמב"ם עירובין ו, ג). ויש שכתב, שבאופן זה שכלתה מידתו בסוף העיר, אף שאמרו שהעיר היא לו כארבע אמות, העיר עצמה אינה עולה כלל לחשבון של אלפיים אמה (רבינו יהונתן יח, א מדפי הרי"ף), ומה שאמרו ש'משלימין לו את השאר', הפירוש הוא שמשלימים את השאר שאחרי העיר לשיעור שמדד עד העיר עצמה, אך אורך העיר עצמה אינו מפחית מהחשבון (רש"ש). ■ להלכה, העיר עצמה עולה לחשבון, ונחשבת כארבע אמות מתוך האלפיים אמה (שו"ע או"ח תח, א).

אֵין אֵלּוּ אֶלָּא דִּבְרֵי נְבִיאוּת - שדבריו הם כמתנבא מפני הגבורה שאינו נותן טעם לדבריו, ולולא שקיבל כך מרבו לא היה אומר דבר כזה שאין לו טעם (רש"י). כלומר, שאף שהדברים הם תמוהים ואין ידוע טעמם וכדברי הנביא שאינו נותן טעם לדבריו, מכל מקום דבריו הם אמת כדברי הנביא, כיון שקיבל כך מרבו (ריטב"א בביאור רש"י). ויש שכתב, שכוונתו היתה רק כתמיהה על דברי רבי יהושע בן לוי, שלא היו נראים דבריו לרבי אידי (תוס' הרא"ש בביאור רש"י [ממה שפירש רש"י שרבא השיב לרבי אידי שאין אלו דברי נביאות אלא שנויים במשנה], תוס' ב"ב יב, א). ויש שכתב, שכוונתו היתה לשבח את דברי רבי יהושע בן לוי, כלומר, שאין מי שיש לו חכמה כזו להבין ולחלק בסברא מועטת כל כך, אלא כשאומר כך ברוח הקודש (תוס', ופירש שרבא תמה על רבי יהושע בן לוי שאין חידוש בדבריו שהרי שנויים הם במשנה).

וּמוֹקִים לָהּ בְּנוֹתֶן עירובו בעיר, וכמפורש במשנה להלן 'כיצד, מי שהיה בעיר גדולה ונתן את עירובו בעיר קטנה, בעיר קטנה ונתן את עירובו בעיר גדולה, מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה', שהעירוב קונה לו את כל העיר כארבע אמות כאילו שבת בה (רש"י). והמשנה חידשה דין זה גם באנשי עיר קטנה שנתנו את עירובם בעיר גדולה, שמחשיבים להם את כל העיר הגדולה כארבע אמות, ואין אומרים שהעירוב אינו יכול לקנות להם שביתה בעיר הגדולה יותר משיעור העיר הקטנה שבה הם שבתו (רשב"א וריטב"א).

עִיר שֶׁיּוֹשֶׁבֶת עַל שְׂפַת הַנַּחַל, שהוא עמוק (רש"י). ואין זה נחל של מים אלא עמק בעלמא, והבתים הם עד העמק, וחוששים אנשי העיר מללכת בשפת הנחל שמא יפלו לתוכו (מחצית השקל או"ח שצב, ז, ערוך השלחן שם שצח, כא, בביאור רש"י). ויש שפירשו, שמדובר בנחל של מים, ויש חשש לגור בעיר כזו משום שלפעמים הנחל עולה על גדותיו ושוטף את כל העיר (רשב"א וריטב"א בשם רש"י). ולשני הפירושים הללו, אם אין 'דקה' מסביב לעיר, אין העיר נחשבת כישוב קבע אלא כישוב ארעי, כיון שחוששים אנשים לגור בה, ומודדים את האלפיים אמה לכל אחד מפתח ביתו, ורק אם יש 'דקה' מסביב לעיר, נחשבת העיר כישוב קבוע ומודדים את האלפיים אמה מקצה העיר כשאר עיירות (רש"י, רשב"א וריטב"א).

ויש שפירשו, שמדובר בנחל אכזב שאין בו מים אלא בשעת הגשמים, וברוב הזמן הנחל יבש ומשתמשים בו אז אנשי העיר לצרכיהם ובכך נחשב הנחל חלק מהעיר, ומודדים את האלפיים אמה משפת הנחל מעברו השני הרחוק מהעיר [ואף שהנחל אינו ראוי לדירה, ומבואר בגמ' לעיל (נה, ב) שאין מעברים לעיר אלא מקום הראוי לדירה, זה דוקא כשמעברים מקום מסויים שאינו לשימוש כל בני העיר, אבל נחל שהוא לפני כל העיר וראוי לשימוש כולם, אף שאינו ראוי לדירה מעברים בו את העיר (ריטב"א)]. אך כל זה דוקא כשיש לו 'דקה' דהיינו איצטבא הבולטת על שפת הנחל שאפשר לעמוד עליה ולהשתמש בנחל גם בימות הגשמים כשהוא מלא מים, אבל כשאין שם 'דקה', אזי אפילו בימות הקיץ שאין מים בנחל, אין הנחל נחשב חלק מהעיר, ואין מודדים אלא מפתח בתיהם, דהיינו מחומת העיר (ע"פ רבנו חננאל ורי"ף יח, ב מדפי הרי"ף, כביאור הראב"ד שם והריטב"א, ורמב"ם שבת כח, ט, ע"פ המגיד משנה).

▪ להלכה, נחל שברוב הזמן הוא יבש ויש על שפתו 'דקה', מצטרף כולו לעיר, ומודדים אלפיים אמה מעברו השני הרחוק מהעיר [כפירוש הר"ח הרי"ף והרמב"ם] (שו"ע או"ח שצח, ט). ואם אינו נחל אלא מקום אחר הנמצא מחוץ לעיר ומשתמשים בו בני העיר, יש שהסתפק אם גם הוא מצטרף לעיר ומתחילים למדוד לאחריו (מג"א שצח, יג). ויש שכתב, שאין להקל בזה, כי גם בנחל עצמו דעת כמה ראשונים שהנחל אינו נחשב חלק מהעיר אלא עולה במידת האלפיים אמה [מפני שאינו מקום הראוי לדירה (שעה"צ שצח, כה, בשם הרשב"א)], ואין להוסיף על היתר זה גם מקום אחר שהוסיפו לעיר (משנ"ב שם, מו, בשם האליה רבה שם, יב).

דַּקָּה אַרְבַּע אַמּוֹת, הוא שיעור גובה הדקה (רש"י), שכשהיא בגובה כזה, אין חוששים ליפול לעמק (לשיטת המחצית השקל והערוך השלחן בדעת רש"י). ויש שכתבו, שהוא שיעור עובי הדקה, שעושים אותה בעובי כזה כדי לבצר את העיר ולהגן עליה מפני חשש שטף הנחל, על ידי הרחקתו והפרדתו מהעיר באמצעות עובי ארבע אמות של הדקה, אבל גובה הדקה אינו קבוע אלא תלוי הוא בגודלו ובקוטנו של הנחל, וכפי מה שדרכו לעלות בעת שהוא עולה על גדותיו (רשב"א וריטב"א). וכן לדעת הסוברים [הר"ח והרי"ף והרמב"ם לעיל] שמטרת הדקה היא כדי שיוכלו להשתמש בנחל, השיעור הוא של עובי הדקה, שכשהיא בעובי ארבע אמות, יכולים לעמוד עליה ולהשתמש בנחל (רמב"ם שם).

עִיר הָעֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת הֲוַאי, העיר חמתן היתה בנויה בצורת קשת שרגליה פונות לכיוון העיר גדר [ראה להלן עמ' 182 ציור ב]. והמרחק בין שתי רגלי הקשת של חמתן היה יותר מארבעת אלפיים אמה, ובאופן זה מבואר בגמ' לעיל (נה, א) שכל חלק בעיר נדון בפני עצמו, ולכן הגרים באמצע הקשת היו מודדים אלפיים אמה מפתח ביתם ולא מה'יתר' [החוט שמותחים מרגל אחת של הקשת לרגל השניה]. וגדר וחמתן היו שוות בגודלן, כך שכל חמתן היתה מובלעת בתוך אלפיים אמה מחומת העיר גדר, וכל גדר היתה מובלעת בתוך אלפיים אמה מה'יתר' של חמתן. ולפיכך, כל בני גדר היו מותרים ללכת את כל חמתן, הואיל ומודדים את האלפיים אמה מחומת גדר, אבל בני חמתן הגרים באמצע הקשת, לא היו יכולים ללכת את כל גדר, כיון שהם מודדים מאמצע הקשת הרחוקה יותר מאלפיים אמה מסוף גדר, כך שהם היו יכולים ללכת רק עד אמצע העיר גדר, ששם כלה תחומם (ר"ן, בביאור רש"י). וראה עוד מה שביארו הרשב"א והריטב"א בשיטת רש"י, וכן ביאר התוס' שאנץ המובא במהרש"ל [כפי שביאר את דבריו החזו"א (או"ח קי, יח)].

אַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה וְאַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה הֲוַאי, שגדר היתה עיר גדולה שלא היתה כולה בתוך תחום חמתן, וחמתן היתה עיר קטנה שהיתה כולה בתוך תחום גדר, ולפיכך התיר רבי לבני גדר לרדת לחמתן ושתיחשב להם כל העיר כארבע אמות ולא תעלה להם במידת התחום, אבל גדר עולה לבני חמתן במידת התחום, כיון שהתחום שלהם כלה באמצע העיר [וכדברי רבי יהושע בן לוי לעיל (ס, ב)] (רש"י). ומה שאמרה הברייתא 'ואין בני חמתן עולין לגדר', הפירוש הוא שאינם עולים והולכים את כל העיר, אלא רק עד למקום שמגיע תחומם בתוך העיר, ולשון הברייתא אינו מדוקדק (רשב"א). ויש שביאר את לשון הברייתא, שכיון שכלתה מידת התחום של בני חמתן באמצע העיר גדר, התקין להם רבי שלא יעלו לשם כלל, כדי שלא יבואו לידי מכשול וילכו בתוך העיר מעבר לאלפיים אמה שמחמתן (מאירי, ופירש כך גם לפי רב ספרא לעיל).

מִשְׁנָה. שֶׁאֲפִילּוּ סוֹף מִדָּתוֹ כָּלָה בִּמְעָרָה, אינו רשאי ללכת במערה יותר ממקום שכלתה מידת אלפיים אמה (רש"י). ואפילו לרבן גמליאל במשנה לעיל (מא, ב) שהחשיב מקום המוקף מחיצות כארבע אמות אף אם לא שבת שם, זה דוקא באופן שבלא זה אין לו אלא ארבע אמות, כגון שהוציאוהו נכרים בשבת מחוץ לתחום ונתנוהו במקום המוקף מחיצות, שבזה הקילו חכמים להחשיב כארבע אמות את המקום המוקף מחיצות שהוא נתון בתוכו, אבל הקונה שביתה, שיש לו אלפיים אמה, לא הקילו לו חכמים להחשיב את היקף המחיצות כארבע אמות אלא אם כן שבת באויר המחיצות (רש"י לעיל מב, א). ויש שכתבו, שמשנתנו כרבי יהושע הסובר (במשנה לעיל שם) שאם נתנוהו נכרים במקום המוקף מחיצות, אין לו אלא ארבע אמות, אבל לרבן גמליאל יכול ללכת את כל המערה (ע"פ תוס' שם בשם הירושלמי, הגהות אשר"י ד, טז בשם מהרי"ח).

ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה מאי טעמא לאו משום דהני כלתה מדתן בחצי העיר והני כלתה מדתן בסוף העיר ורבי אידי אנשי אנשי תני ומוקים לה בנותן אבל מודד לא תנן ולא והתנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אמה שאפילו סוף מדתו כלה במערה סוף העיר איצטריכא ליה דלא תנן אמר רב נחמן מאן דתני אנשי לא משתבש ומאן דתני אין אנשי לא משתבש מאן דתני אנשי לא משתבש דמוקים לה בנותן ומאן דתני אין אנשי לא משתבש דמוקים לה במודד וחסורי מחסרא והכי קתני אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה במה דברים אמורים במודד אבל מי שהיה בעיר גדולה והניח את עירובו בעיר קטנה היה בעיר קטנה והניח את עירובו בעיר גדולה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. אמר רב יוסף אמר רמי בר אבא אמר רב הונא [א]עיר שיושבת על שפת הנחל אם יש לפניה דקה ארבעה[א] מודדים לה משפת הנחל ואם לאו אין מודדין לה אלא מפתח ביתו אמר ליה אביי [ב]דקה ארבע אמות אמרת לן עלה מאי שנא מכל דקי דעלמא דארבעה א"ל התם לא בעיתא תשמישתא הכא בעיתא תשמישתא אמר רב יוסף מנא אמינא לה דתניא [ג]התיר ר' שיהו בני גדר יורדין לחמתן ואין בני חמתן עולין לגדר מאי טעמא לאו משום דהני עבוד דקה והני לא עבוד דקה כי אתא רב דימי אמר טטרוגי מטטרגי להו בני גדר לבני חמתן ומאי התיר התקין ומאי שנא שבת דשכיחא בה שכרות כי אזלי להתם נמי מטטרגי להו כלבא בלא מתיה[ב] שב שנין לא נבח השתא נמי מטטרגי בני חמתן לבני גדר כולי האי לא כייפי להו רב ספרא אמר עיר העשויה כקשת הואי רב דימי בר חיננא אמר אנשי עיר גדולה ואנשי עיר קטנה הואי רב כהנא מתני הכי רב טביומי מתני הכי רב ספרא ורב דימי בר חיננא חד אמר עיר העשויה כקשת הואי וחד אמר אנשי עיר קטנה ואנשי עיר גדולה הואי: **מתני'** [ד]אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה ואנשי[ג] עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה כיצד מי שהיה בעיר גדולה ונתן את עירובו בעיר קטנה ונתן את עירובו בעיר גדולה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה רבי עקיבא אומר אין לו אלא ממקום עירובו אלפים אמה אמר להם ר"ע אי אתם מודים לי בנותן עירובו במערה[ד] שאין לו אלא ממקום עירובו אלפים אמה אמרו לו אימתי בזמן שאין בה דיורין אבל יש בה דיורין מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה נמצא קל תוכה מעל גבה. [ה]ולמודד שאמרו נותנין אלפים אמה שאפילו[ה] סוף מדתו כלה במערה:

גמ'

רש"י

ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את הגדולה. כולה כד' אמות, לפי שהעיר עולה להו במדת התחומין: **ורבי אידי.** דאמר דברי נבואה הן, אנשי קתני במתני', בתרוייהו תני מהלכין, ומוקי לה בנותן עירובו בעיר, כדמפרש במתניתין כיצד מי שהיה בעיר גדולה ונתן עירובו בעיר קטנה הסמוכה לה בתוך אלפים מהלך את כולה שעירוב קונה לו כל העיר כד"א כאילו שבת הוא שם, ורבא תני אין אנשי, כדאמר לקמן מאן דתני אין אנשי לא משתבש: **אבל מודד.** מחוץ לעיר ובא לעיר, לא תנן מידי חלוק בין כלתה באמצע לכלתה בסופה: **ולמודד.** ממקום שביתתו או ממקום עירובו שאמרו ליתן לו אלפים, אפילו סוף מדת אלפים כלה במערה לא יכנס מאלפים והלאה, אלמא כלתה מדתו בחצי העיר תנן דעולה לו מדת העיר, ומאי נפקותיה: **סוף העיר איצטריכא ליה.** לרבי יהושע בן לוי לאשמועינן דהיכא דכלתה מדתו בסוף העיר הויא כל העיר כד' אמות, דלא תנן לה: **מוקי לה בנותן.** כדקתני במתני' בהדיא: **ומאן דתני אין אנשי עיר קטנה כו' לא משתבש** מוקי לה במודד. אנשי עיר גדולה שיוצאין מעירן לעיר קטנה הנבלעת כולה בתוך אלפים שלהן, כגון שרחוקה מעירן אלף והיא עצמה אלף, מהלכין את כולה כד' אמות ומשלימין אלף חוצה לה, ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה הרחוקה מעירן אלף והיא עצמה אלפים, הואיל ואין כולה נבלעת באלפים שלהן עולה להן במדת התחום ואין נכנסין לה אלא באלף, ומתניתין דמפרשא ואזלא בנותן עירובו חסורי מיחסרא כו': **שפת הנחל.** עמוק: **אם יש לפניה דקה.** מחיצה ארבע אמות גובה על פני העיר כולה משפת[ו] הנחל, מודד משפת הנחל שהיא כלה שם כשאר עיירות: **ואם לאו.** כיון דבעיתא תשמישתייהו לא הוי ישוב קבוע והוו להו כיושבי צריפין[ז], ואין מונין לכל אחד אלא מפתח ביתו: **דקה ד"א אמרת לן.** בניחותא, והשתא בעינן מינך טעמא מאי שנא מכל דקי דעלמא דסגי להו בגובה ארבעה טפחים, כדאמרן לעיל[ח] גבי מרפסת שלפניה דקה ד' כו': **לאו משום דעבוד דקה כו'.** גדר וחמתן יושבין בהר בשיפועו, גדר למעלה וחמתן למטה, והואיל ושתיהן יושבות בשיפוע לריכות שתיהן דקה בשיפולן, וקס"ד שהיו שתיהן מובלעות זו כולה בתוך אלפים של חברתה, וקתני בני גדר יורדים

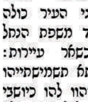

לחמתן כו', לאו משום דבני גדר עבוד דקה, לפיכך כל יושביה כשרוין לילך לחמתן מתחילין למנות ולמדוד מחומתה לצד חמתן כשאר עיירות והרי חמתן כולה מובלעת בתחומן, והני בני חמתן לא עבוד דקה לשיפולה, לפיכך לא הויא עיר ומודדין לכל אחד מפתח ביתו, ואלו שבגובהה הקרובין בתוך אלפים לגדר וכולה מובלעת בתחומן נכנסין לה לכולה, אבל (א) אם היו יושבין בשיפולה אין עולין לה: **מטטרגי להו בני גדר לחמתן.** מכין והורגין[ח] היו בני גדר לבני חמתן: **כי הוו אזלי.** בני גדר לחמתן נמי מטטרגי להו בני גדר לבני חמתן: **כולי האי ודאי לא כייפי להו.** בני גדר, דאפילו בלא מתייהו (ב) ליטטרגו להו בני חמתן: **עיר העשויה כקשת הואי.** חמתן, ובין ב' ראשיה יותר מד' אלפים, דאמרינן בריש פרקין[ט] מודדין לה מן הקשת כל אחד מפתח ביתו, ויתר שלה לצד גדר, הלכך יורדין בני גדר לחמתן שהרי מודדין לגדר מחומתה וכל חמתן מובלעת בתחומה, ובני חמתן היושבים בקשת ומודדין להן מן הקשת כלה תחומן בראשיה של גדר ואין יכולין ליכנס לה: **גדר עיר גדולה**, וכשעולין בני חמתן לגדר כלתה מדתן בחצי העיר, וחמתן עיר קטנה, וכשיורדין לה בני גדר כלתה מידתן בסוף העיר, והכי קאמר ר' שיהו בני גדר יורדין לחמתן להיות להן כולה כד' אמות ומשלימין להן את השאר, אבל גדר עולה לבני חמתן כמדת התחום: **רב כהנא מתני הכי.** מפרש בהדיא מר אמר הא ומר אמר הא: **מתני' את כל עיר קטנה.** לבד ממדת תחומין: **נמצא קל תוכה.** משום דיורין: **מעל גבה.** שאין שם דיורין, ואילו נתנו על גבה לא היו לו אלא אלפים ממקום עירובו: **ולמודד שאמרו כו'.** ואע"פ שחלוקין חכמים על רבי עקיבא בנותן עירובו בעיר לומר שכל העיר לו כארבע אמות, מודין הן בבא מעיר אחרת או ממקום שביתתו וכלתה מדתו של אלפים פסיעות בינוניות[י] אפי' במערה [שיש בה] דיורין שאינו נכנס להלן ממדתו כלום:

גמרא

תוספות

ועוד התיר רבי. רבינו שמואל ל"ג ועוד דהאי ועוד אמילתא דלעיל מייניה קאי והכי איתא בתוספתא דמכילתין מעשה ברועה זקן שבא לפני רבי ואמר לו זכור הייתי שהיו בני מגדל יורדין לחמתן עד האכר האילונה הסמוכה לגשר ועוד והדר קאמר שהתיר רבי שיהו בני גדר כו' ומיהו יש תוספתא שכתוב בה בתר עדותו דרועה התיר רבי שיהו בני מגדל יורדין לחמתן עד האכר האילונה הסמוכה לעיר וניחא השתא דגרס ועוד התיר ר' שיהו בני גדר כו' כיון דמיירי לעיל במה שהתיר רבי לבני מגדל על פי עדותו של רועה ובפי' ר"ח כתוב ועוד זאת התיר רבי: **עיר** העשויה כקשת הואי. פירש בקונטרס חמתן ובין שני ראשיה יותר מד' אלפים דאמר לעיל מודדין לה מן הקשת וכלה תחומן של בני הקשת בראש של גדר ואין יכולין ליכנס בה אבל בני גדר יורדין לחמתן דמודדין לגדר מחומתן וכל חמתן מובלעת בתחומיהן ופירושו תמוה דאי בני הקשת מובלעין בתחומן של גדר א"כ גם הם מותרין לעלות לגדר ואם בבני ראשי הקשת קאמר דמובלעין בתחום גדר אכתי כל היכא דשרי להני שרי להני דבני ראשי הקשת ובני גדר באין מזה לזה ואותן שבאמצע הקשת ובני גדר תרוייהו אסרי בהדדי ונראה כפי' ר"ח דגדר עיר העשויה כקשת הואי

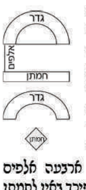

ולא היה בין ראשיה ארבעה אלפים ומודדין לה מן היתר לפיכך באין לחמתן אבל בני חמתן אינן יכולין לעלות לגדר לאמצע הקשת ואפשר שאף מחמתן לראשי הקשת של גדר היה יותר מאלפים ואף שם לא היו יכולין לילך[ט]:

ליכא

א) [תוספתא פ"ד] הי"ג, ב) [לעיל ס:], ג) [לעיל נב:], ד) לעיל נה:, ה) דף ס., ו) לעיל נה:, ז) לעיל מב ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לאו משום וכו' אבל היושבין בשפולה כצ"ל ותיבות "אם היו" נמחק: (ב) ד"ה כולי האי וכו' בלא מתייהו (ליטטרגו) תז"מ ונ"ב נ"ל להגיה לא טטרגו. פי' אפי' כשבני גדר באים לחמתן לא כייפו לבני חמתן שיהא מכים להם בני חמתן וק"ל:

הגהות וציונים

א] צ"ל ארבע (דפו"ר) ובכת"י וראשונים ארבע אמות: ב] [צ"ל מתא. ועי' שבת קמה ע"ב] (גליון): ג] לעיל ובירושלמי ובר"ף [וכ"ה במשניות] ועוד איתא ואין אנשי, ועי' בפ"מ על הירושלמי (גליון), וראה הסוגיא לעיל בריש העמוד: ד] [גיר' ירושלמי הרא"ש על פי המערה] (גליון), ונוסח הדפוס עדיף דדוקא במערה קאמר וכדאמרו ליה אימתי בזמן שאין בה דיורין כו' נמצא קל כו' (דק"ס): ה] [לעיל נב ע"ב איתא אפילו ובר"ף איתא ואפילו] (גליון), וכ"ה "אפילו" בכת"י, והיא הנוסחא הנכונה (דק"ס): ו] צ"ל על פני העיר כולה על שפת הנחל מודד משפת הנחל וכו' (כת"י רפו"ר וכ"ה ברש"י שברי"ף): ז] בדפו"ר מכין והובטין: ח] עי' מהרש"ל בשם תוס' שאנץ ובמהרש"א ובזה תבין הביאור בב' הציורים בתוס':

משנת ראשונים

סוף העיר איצטריכא ליה דלא תנן. הקשה ה"ר ידידיה סוף העיר נמי תנן במתני' מה שנשכר הוא מפסיד וע"כ מוקמינן ליה בסוף העיר, וי"ל דאי ממתניתין הוה אמינא דוקא עיר שלך בתוכה היא כארבע אמות אבל עיר אחרת לא קמ"ל. [תוספות הרא"ש]

נח א ב מיי' פכ"ח מהל' שבת הל' ט סמג לאוין סז טוש"ע א"ח סי' שצח סעיף ט:

רבינו חננאל

גדולה ור' אידי בין אנשי עיר קטנה בין אנשי עיר גדולה מהלכין כולה קתני [ומוקים] לה למתני' בנותן את עירובו שהנותן את עירובו בעיר נעשית לו כל העיר כד' אמות ויש לו חוץ לעיר אלפים אמה לכל רוח אבל הנותן עירובו חוץ לעיר ומודד ובא בתוך העיר (ואין) [אין] לו חוץ מן המקום שכלתה מדתו (לעשר) [לעירוב] אפילו אמה אחת לא שנא בחצי העיר ולא שנא בסוף העיר. והא דתנן למודד נותנין לו אלפים אמה שאפי' מדתו (כולה) [כלה] במערה אצטריך (מתני') [ריב"ל] לאשמעינן סוף העיר שהוא דינו כסוף המערה ורב נחמן נמי לא פליג עליה אלא טעמא דמתני' קא מפרש ואמר מאן דתני בתרווייהו מהלכין כל העיר לא משתבש דמוקי לה בנותן ומאן דתני אין מהלכין מוקי לה במודד כמו שאמרנו ואסיקנא חסורי מחסרא והכי קתני אנשי העיר הגדולה מהלכין כל עיר קטנה [ואין אנשי קטנה] מהלכין כל עיר הגדולה בד"א במודד אבל בנותן מי שהיה מעיר גדולה ונתן עירובו [בעיר קטנה בעיר קטנה ונתן עירובו] בעיר הגדולה מהלכין כולה וחוצה לה אלפים אמה. והא דר' אידי לא בריר טעמא. אמר רב יוסף אמר רמי בר אבא אמר רב הונא עיר שיושבת על שפת הנחל אם יש לפניה דקה בתוך הנחל ארבע מודדין לה אלפים אמה מן הנחל ולהלן (שם נחל) [שהנחל] כיון שמשתמשים בו כאילו מן העיר הוא. ואם לא עשר לפניה דקה אין מודדין להן אלא מפתח בתיהן ומאי שנא דכל דקה בעלמא ד' טפחים והאי דקא אמר רב יוסף ד' אמות. ופרקי' כיון דבעיתא תשמישתה שהיא על הנחל אם היא רחבה ד' אמות אין ואי לא לא. אמר רב יוסף מנא אמינא דמאן דאית ליה דקה לפניה מדקה ולהלן משחינן לה תחומא דתניא ועוד זאת התיר רבי (כשהיו) [שיהו] בני גדר יורדין לחמתן ואין בני חמתן יורדין לגדר מ"ט לאו משום דהוו בני גדר עיר היושבת על שפת הנחל ועביד דקה והיה בין גדר לחמתן יותר מאלפים אמה ובני גדר דעבדו דקה מדדו להם אלפים אמה מחוץ לנחל וכלתה מדתן לחמתן ובני חמתן כלתה מדתן עד הנחל ולא יכלי לבוא בגדר דהא לא עשו בני חמתן דקה. כי אתא רב דימי אמר לאו משום האי טעמא לא הוו אתו בני חמתן לגדר אלא משום דהוו בני גדר פריצים והוו מטטרגי לבני חמתן. פי' מריבין עמהן ומכין אותן. ובשבת דשכיחה שכרות התקין להו ר' שלא יהיו באין בני חמתן לגדר. רב ספרא אמר גדר עיר העשויה כקשת הואי ומדדו לה (כמין) [מן] היתר א) ולפיכך באין לחמתן אבל בני חמתן אינן יכולין לעלות על עיר גדר שהיא יושבת במקום החוץ וממקום הקשת עד היתר אלפים אמה ולפיכך לא היו באין אליהן. רב דימי אמר גדר עיר גדולה היתה וחמתן עיר קטנה ותנן אנשי עיר גדולה מהלכין כל העיר קטנה וכו': אמר

חשק שלמה על רבינו חננאל א) פי' שלא היה בין ראשיה ארבעת אלפים וכמו שכתבו התוס' ונראה שלגברי רבינו אלו כוונו התוס' בד"ה עיר וכמו שגרס רש"ל ורש"א ר"ח תחת ר"ת.

ונחשבת עם העיר ומודדין לה תחומה משפת הנחל, ואם אין לה דקה על שפת הנחל מיגו דבעית' תשמישתא של העיר על שפת הנחל בלא דקה ד"א אינו נחשב מכלל העיר כל מה שעל שפת הנחל מן הנחל ועד העיר, ואין מודדין לה תחומה אלא מפתח בתיהם. [בעל המאור, דף יט. מדה"ר] טטרוגי מטטרגי להו בני גדר לבני חמתן. מצד שבני גדר מורגלים היו עזי פנים ובעלי מריבה, וכשהיו בני חמתן באים אצלם היו מריבים, ולא אמרו התיר אלא התקין לתועלת מדיני שלא יכניסו עצמם במחלקת לבא לעירם. [מאירי]

עין משפט נר מצוה

נט א ב ג מיי' פ"ו מהל' עירובין הל' ז סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' תח סעיף ג:
א ד מיי' פ"ב מהלכות עירובין הל' ט סמג עשין א טור ש"ע א"ח סי' שפב סעיף א:

רבינו חננאל

אמר רב יהודה אמר שמואל שבת בעיר חריבה לרבנן מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה הנותן עירובו בעיר החריבה אין לו אלא ממקום עירובו אלפים אמה. רבי (אליעזר) [אלעזר] אומר בין השובת בין הנותן מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. ואקשינן לר' אליעזר תנן אמר להן ר' עקיבא אין אתם מודים לי בנותן את עירובו כו' וחריבה לית בה דיורין (ובחוצה) [ובחריבה] מיהת מודו ליה לר' עקיבא שאין לו אלא ממקום עירובו אלפים אמה. והיאך א"ר אליעזר בין שובת בין נותן מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. ופריק לא תימא שאין בה דיורין שהיא חריבה אלא אימא שאינה ראויה לדירה נותן לה ממקום עירובו אלפים אמה והחריבה ראויה לדירה היא. ת"ש שבת בעיר גדולה ואפי' היא כאנטוכיא במערה ואפי' כמערת צדקיהו מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה וכו' ואקשינן טעמא דשבת הא נותן לא והיאך אמר ר' אליעזר לא שנא שובת ולא שנא נותן מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה. ופריק לא תימא עיר חריבה דומיא דמערה אלא אימא מערה ישיבה דומיא דעיר ור' עקיבא היא דאמר אין לו אלא ממקום עירובו אלפים אמה ובשובת מודה שמהלך את כולה וחוצה לה אלפים: מר יהודה אשכח לבני מברכתא דהוו מותבי עירובא בכנישתא דאבי גבר. אמר להו נמי אחיתו ליה כלומר הכניסוהו כלפי התחום כי היכי דנשתרו לכו טפי בתחומא כר' עקיבא דאמר אין נותן לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה. אמר רבא לרב יהודה פלגאה. פי' בעל מחלוקת לית דחש לה לדר' עקיבא אלא בי כנישתא כולה דלהון היא ומחוץ לכנישתא משחינן להו תחומא דאמר מר הלכה כדברי המקיל בעירובין:

הדרן עלך פרק כיצד מעברין

פרק ו הדר עם הנכרי בחצר הרי זה אוסר עליו. ר' אליעזר בן יעקב אומר לעולם אינו אוסר עד שיהו שנים ישראלים כו'.

גמרא

גמ' אמר רב יהודה אמר שמואל שבת בעיר חריבה לרבנן מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה הניח את עירובו בעיר חריבה אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה רבי אלעזר אומר [א]אחד שבת ואחד הניח מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה מיתיבי אמר להם ר"ע אי אתם מודים לי בנותן את עירובו במערה שאין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה אמרו לו אימתי בזמן שאין בה דיורין הא באין בה דיורין מודו ליה מאי אין בה דיורין אינה ראויה לדירה. תא שמע [ב]שבת בעיר אפי' היא גדולה כאנטוכיא במערה אפילו היא כמערת צדקיהו מלך יהודה מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה קתני עיר דומיא דמערה מה מערה חריבה אף עיר חריבה ושבת אין אבל הניח לא מני אילימא רבי עקיבא מאי איריא חריבה אפילו ישיבה נמי אלא לאו רבנן וטעמא דשבת אין אבל הניח לא לא תימא עיר דומיא דמערה אלא אימא מערה דומיא דעיר מה עיר ישיבה אף מערה ישיבה ורבי עקיבא היא דאמר אין לו ממקום עירובו אלא אלפים אמה ובשבת מודה והא כמערת צדקיהו קתני כמערת צדקיהו ולא כמערת צדקיהו כמערת צדקיהו גדולה ולא כמערת צדקיהו דאילו התם חריבה והכא ישיבה. מר יהודה אשכחינהו לבני מברכתא דקא מותבי עירובייהו בבי כנישתא דבי אגובר אמר להו גוו ביה טפי כי היכי דלישתרי לכו טפי אמר ליה רבא פלגאה[א] בעירובין [ג]לית דחש להא דרבי עקיבא:

הדרן עלך כיצד מעברין

מתני'

הדר עם העכו"ם בחצר או עם [ה]מי שאינו מודה בעירוב הרי זה אוסר עליו[א] ר' אליעזר בן יעקב אומר [ד]לעולם אינו אוסר עד שיהו שני ישראלים אוסרין זה על זה. אמר ר"ג מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי בירושלים ואמר לנו אבא מהרו והוציאו את הכלים למבוי עד שלא יוציא ויאסר עליכם רבי יהודה אומר בלשון אחר מהרו ועשו צרכיכם במבוי עד שלא יוציא ויאסר עליכם:

גמ'

רש"י

גמ' בעיר חריבה. מדיוריה, אבל מחילותיה קיימות סביב לה: לרבנן מהלך את כולה. דהא שבת באויר מחילות. והוא הדין לר"ע, והא דנקט רבנן משום הניח עירובו דבעי למיתני חילוק בין חריבה לישיבה, ולר"ע אפי' בישיבה אין לו ממקום עירובו אלא אלפים: הניח עירובו בעיר חריבה כו'. דכי אמור רבנן כל העיר לו כד' אמות במיושבת, כדתנן בהדיא אימתי בזמן שאין בה דיורין, אלמא בחריבה מודו: ה"ג הא באין בה דיורין מודין ליה: אינה ראויה לדירה. שנפלו מחילותיה: מערת צדקיהו. גדולה היתה, והיא שילא בה צדקיהו לילה מירושלים לברוח מפני הכשדים כדכתיב בירמיה (נב) ותבקע העיר וגו': אף עיר חריבה. ועל כרחך חריבה מדיורין ולא מחומה, דאי מחומה לא הוי תני מהלך את כולה כיון דלא שבת באויר מחילות (וה"ה ר' עקיבא) [ב], ואע"ג דיש (א) חומה קתני שבת ולא קתני הניח: מני. הא דלא תני הניח: אי נימא ר"ע. דלית ליה בהניח מהלך את כולה, אמאי תנא עיר דומיא למערה למימר דבחריבה קאי: אפי' ישיבה נמי. הניח לר"ע לא. והא ליכא למימר דהא דנקט חריבה משום שבת נקט למימר אע"ג דהיא חריבה היכא דשבת מהלך את כולה, הא מאי איריא עיר אפילו תל ונקע וקמה קלורה ושיבולין מקיפות אותה אמרן בפרקין קמא (דף טו.) מהלך את כולה: אלא לאו רבנן. ושמע מינה בחריבה מודו, דהא על כרחך הא דנקט חריבה משום שיורא דשייר ולא תנא הניח נקט לה: אף מערה ישיבה. ולאשמעינן דאפ"ה שבת אין הניח לא, כר"ע: והא כמערת צדקיהו קתני. ואין שם דיורין [דרין][ג] דהא של מלך היתה, א"נ השתא לית בה דיורין: בבי כנישתא דבי אגובר. בית הכנסת גדול היה, וכולו מובלע באלפים של תחום מברכתא, והם לא היו חוששין להוליך העירוב עד סופו ולהניחו שם, דסבירא להו כרבנן דכיון דמונח באויר מחילות מהלכין את כולו וחוצה לו אלפים: גוו ביה טפי. העמיקו עוד להעמיד העירוב עד סופו ולהניחו שם: כי היכי דלישתרו לכו טפי. דהא ממקום העירוב בעיתו למדוד: פלגאה. חולק על חכמים אתה: בעירובין לית דחש להא דרבי עקיבא. דקי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב[ג]:

הדרן עלך כיצד מעברין

הדר עם העכו"ם או עם מי שאינו מודה בעירוב. כותי, כדאמר בפרק בכל מערבין (דף לא:): אוסר עליו. לטלטל מביתו לחצר עד שישכור הימנו רשות שיש לו בחצר: עד שיהו ב' ישראלים. דרין בב' בתים ואוסרין זה על זה ובאין לערב ביניהן, העכו"ם אוסר עליהן, אבל על היחיד אינו אוסר, ובגמרא[ד] מפרש טעמא: מעשה בצדוקי אחד. קסבר ר"ג צדוקי אינו כעכו"ם[ה], ולא דמי לכותי דגרי אריות הן[ו] ואינם גרים גמורים, אבל צדוקי ישראל הוא ונהפך למינות ואינו מודה בתורה שבעל פה, וכיון דישראל הוא יכול לבטל רשותו בלא שום שכירות[ז]: מעשה בצדוקי שהיה דר עמנו במבוי. וביטל לנו רשותו: ואמר לנו אבא מהרו והוציאו כליכם למבוי. והחזיקו בו כיון דקדש היום מיד כדי שלא יחזור בו: עד שלא יוציא. כליו תחלה ויחזור ויחזיק ברשותו ויאסור עליכם, וש"מ דאינו כעכו"ס, דאי אגירו מיניה היכי מצי למהדר, אע"ג דמפיק לא אסר, דהא נקיט דמי: מהרו ועשו צרכיכם במבוי. מבעוד יום, דבשבת לא מהני לכו האי ביטול שמא יוציא ויאסור עליכם, דקסבר רבי יהודה אע"ג דהחזיקו בני מבוי במבוי תחילה מצי לאהדורי ביה:

תוספות

לית דחש להא דר' עקיבא. דקיימא לן כדברי המיקל בעירוב כדפי' בקונט' ותחומין דרבנן כדפי' בפ' מי שהוציאוהו (לעיל דף מו.):

הדרן עלך כיצד מעברין

הדר. ר' אליעזר בן יעקב אומר עד שיהו ב' ישראלים אוסרים כו'. משמע דאתרוייהו קאי ר"א בן יעקב אעכו"ס ואכותי ובגמ'[י] מפרש דטעמא דראב"י דכיון דעכו"ס חשוד אשפיכות דמים בתרי דשכיחי דדיירי גזרו בהו רבנן שמא ילמד ממעשיו כו' וא"ת והרי כותים דלא חשידי אשפיכות דמים ולא ארביעה כדמוכח פ"ק דמס' ע"ג (דף טו:) שמעמידין בהמה בפונדקאות של כותים ומתיחדין עמהם א"כ שכיחי דדיירי וגגזור בחד ואין לומר דר"א בן יעקב סבר דכותים גרי אריות הן ותשידי דהא אפילו למ"ד גרי אריות הן לא חשידי מדפריך התם בע"ז עלה מברייתא דאסרו למכור בהמה דקה לכותים ורוצה להוכיח מתוך כך דטעמא משום דאתי לזבוני לעכו"ס ולא משום דחשידי ואמאי דלמא בכותים גרי אריות או גרי אמת הן פליגי ואומר ר"י דעיקר תקנה משום עכו"ס איתקן שמא ילמד ממעשיו ולא משום צדוקי וכותי ואגב שאסרו בעכו"ס אסרו נמי בכותי וכיון שלא נאסר אלא ע"י עכו"ס לא החמיר בהן יותר מן העכו"ס:

אמר רבן גמליאל מעשה בצדוקי א' כו'. קסבר צדוקי אינו כעכו"ס כלמפרש בגמ' ופי' בקונטרס אבל בכותי מודה דהרי הוא כעכו"ס משום דגרי אריות הן ואע"ג דת"ק דאסר כותי היינו רבי מאיר כדאמר בגמ' ושמעינן ליה דקסבר גרי אמת הן בפרק ד' וה' (ב"ק דף לח:) ואפ"ה אסר בכותי מ"מ הוצרך בקונטרס לפרש טעמא דר"ג משום גרי אריות דת"ק ניחא דלא מפליג בין צדוקי לכותי ואסר צדוקי אע"ג דישראל גמור הוא וה"ה בכותי אבל לר"ג דמפליג בין צדוקי לכותי ע"כ צריך לומר משום דצדוקי ישראל גמור הוא וכותי עו"ג גמור דגרי אריות הן ומיהו קשיא לר"י דמשמע בהדיא בפ"ק דגיטין (דף י.) דר"ג סבר ליה דכותים גרי אמת הן דמכשיר גט שעדיו כותים ואמר נמי בפ"ק דחולין (דף ה:) דר"ג ובית דינו נמנו אשחיטת כותים ואסרוה ומפרש התם טעמא משום דסבירא להו כר"מ דגזר על יינם לפי שנמצא להם דמות יונה וחיים למיעוט ש"מ דגרי אמת הן דאי גרי אריות הן לא היה צריך למיגזר עליהן ומאליהן קמיתסרי ובקונטרס פירש דההיא רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא אבל תימה דבכל מקום רגיל לקרותו או רבן גמליאל בר רבי[ס] או רבן גמליאל בנו של ר"י הנשיא[ע] ועוד דלא יתכן דר"מ דהוה קודם רבן גמליאל בר רבי גזר על יינם דרבנן ושבק שחיטה דאורייתא שהולך ר"ג ב"ר לגזור עליה ועוד דאין סברא כלל דאם גזר על יינם משום יין נסך שתהא שחיטתם מותרת כיון שנחשבו כמומרי' לעכו"ס דהא אמרינן בפ"ק דחולין (דף ה.) מומר לעכו"ס אסור לאכול

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [בקידושין נח ע"א קרי רבה על מר יהודה פלגאה פרש"י קנטר רגיל לחלוק על חביריו], ב) [לעיל לא:], ג) לעיל מו., ד) דף סב., ה) לקמן סח:, ו) עי' ב"ק לח:, ז) דף סב., ס) שבת קנא:, ע) פ"ב דאבות מ"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אף העיר וכו' ואע"ג דיש לה חומה:

הגהות וציונים

א] [במשנה שבמשניות גרס דברי ר"מ] (גליון), וכ"ה בכת"י וראשונים, וכן משמע מן הגמ' דקאמר בשלמא ר"מ קסבר כו' (קול הרמ"ז), אבל אפשר דקאמר הכי משום דסתם משנה ר"מ (דק"ס): ב] רש"ל ורש"א מ"ז (גליון): ג] בס"י איתא שאין בה דיורין דהא (גליון): ד] בדפו"ר נוסף וקסבר נמי ר"ג דהמבטל רשותו כיון דהחזיקו בו בני מבוי שוב אינו יכול לחזור בו והיינו דקאמר מעשה בצדוקי שהיה וכו' (והד"א), וכ"ה ברש"י שברי"ף:

משנת ראשונים

בעירובין לית דחש להא דרבי עקיבא. פירוש דאע"ג דהוה מסתבר טעמיה, דאי לא פשיטא דהא יחידאה הוא. [הריטב"א]

או עם מי שאינו מודה בעירוב. הכותי ואע"פ שהכותיים משמרים את השבת הם ומשומד משמר שבתו בשוק נותן רשות ומבטל רשות אין זה כלום שהישראל מ"מ כל שאין מחלל שבתו בפרהסיא מודה הוא בעירוב והרי הוא בכלל ישראל לענין תקון עירוב, אבל כותי אע"פ שמשמר את השבת אינו מודה בעירוב והרי הוא לענין זה כעכו"ם, ועוד שאף הוא ראוי לגזור עליו שלא ילמד ישראל ממעשיו מה שאין כן במשומד בצנעה שמתחבא בעבירותיו מישראל. [מאירי]

הרי זה אוסר עליו. לטלטל מביתו לחצר אפילו עירב או אפילו בטל רשותו לישראל שאין עירוב או בטול רשות מועיל בעכו"ם כלל, ואינו כלום עד שישכור ממנו רשותו. [מאירי]

מהרו והוציאו את הכלים למבוי עד שלא יוציא ויאסר עליכם. סבירא ליה דצדוקי אינו כגוי ובביטול רשותו סגי והצדוקי ההוא ביטל להם רשותו, ומיהו אילו חזר הצדוקי והחזיק להוציא מביתו למבוי עד שלא יחזיקו הם, היה נפקע ביטולו, ולפיכך אמר להם שימהרו להחזיק בחצר אחרי בין השמשות כדי שלא יוכל לחזור מביטולו. [הריטב"א]

רבי יהודה אומר בלשון אחר. ואף ר' יהודה סבר דצדוקי אינו כגוי ובביטול רשותו סגי אלא שהוא סובר כי יכול הוא לחזור בו אפילו לאחר שיחזיקו הם במבוי ולפיכך אמר להם שיוציאו כל כליהם למבוי מבעוד יום שמא יוציא הוא משחשכה ויחזור בו מן הביטול. [הריטב"א]

גְּמָרָא. מַאי אֵין בָּהּ דִּיּוּרִין אֵינָהּ רְאוּיָה לְדִירָה - שנפלו מחיצותיה (רש"י), ולא נשאר בהן גובה עשרה טפחים (גאון יעקב בביאור רש"י). ואפילו אם שבת בה אינו מהלך את כולה, כיון שאינה מוקפת כלל במחיצות (רש"י ד"ה אף עיר). ויש שפירש, שנפלו קצת ממחיצותיה ומתיירא אדם ללון בתוכה (רבינו יהונתן יח, ב מדפי הרי"ף, אך ראה גאון יעקב שהשווה את דבריו לדברי רש"י).

ומקום שיש בו מחיצות אך אינו מוקף לדירה, יש שכתב שהרי הוא כאינו ראוי לדירה, ואינו נחשב כארבע אמות. אך דוקא כשהניח בו עירובו, אבל כששבת בו, נחשב כארבע אמות (רשב"א בחי' ובעבודת הקודש בית נתיבות ה, פ, ריטב"א לעיל נב, א). ויש שכתב, שאף אם לא הוקף לדירה, אם אין בו יותר מבית סאתים נחשב כארבע אמות, אבל אם יש בו יותר מבית סאתים, אינו נחשב כארבע אמות (רמב"ם עירובין ז, ד). וכל זה דוקא בהניח, אבל בשבת, אף אם יש בו יותר מבית סאתים נחשב כארבע אמות (מגיד משנה שם, בדעת הרמב"ם).

■ להלכה, המניח עירובו בעיר חריבה, דהיינו שהיו בה דיורין ונחרבו ומחיצות החומה נשארו, או במערה הראויה לדיורין, דהיינו אפילו אין בה דיורין אלא שהיא ראויה לדירה, נחשבת כארבע אמות [כרבי אלעזר שאפילו בהניח] (שו"ע או"ח תח, ב ומשנ"ב שם, כד-כה, וראה ביאה"ל שם שנחלקו הראשונים בזה אם הלכה כשמואל או כרבי אלעזר, ושיש לסמוך להקל כפסק השו"ע). אבל אם אינה ראויה לדור בה, כגון שנפרצו מחיצותיה או שהיא נמוכה הרבה וכיוצא בזה, אינה נחשבת כארבע אמות (משנ"ב שם, כה). ויש שכתב, שאף אם העיר חריבה מדיורין וגם אין לה מחיצות, אם נשארו בה הבתים עדיין היא ראויה לדירה ונחשבת כולה כארבע אמות (חזו"א או"ח קי, ז). וכשהניח עירובו במקום שיש בו מחיצות אך לא הוקף לדירה, אם אין בו יותר מבית סאתים נחשב כארבע אמות, ואם יש בו יותר מבית סאתים אינו נחשב כארבע אמות [כהרמב"ם] (משנ"ב שם).

אֲפִילּוּ הִיא כִּמְעָרַת צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה שהיה אורכה שמונה עשר מיל (מדרש רבה במדבר ב, ט), ויש אומרים שנים עשר מיל (תנחומא שם, ט).

בְּעֵירוּבִין לֵית דְּחָשׁ לְהָא דְּרַבִּי עֲקִיבָא, משום שקיימא לן (לעיל מו, א) 'הלכה כדברי המיקל בעירוב' (רש"י. וראה תוס' שם שכלל זה נאמר אפילו למאן דאמר תחומין דאורייתא, וראה בביאורנו שם דעת החולקים). ועוד, שגם לולא כלל זה יש להקל, משום שתחומין דרבנן (תוס', ע"פ פורת יוסף). אך אם המחלוקת בין חכמים לרבי עקיבא לא היתה בענין עירובין, היתה הלכה כרבי עקיבא, כי אף שאין הלכה כיחיד כנגד רבים [כמבואר בגמ' לעיל (מו, ב) ש'הלכה כרבי עקיבא מחבירו', ודייקו מזה הפוסקים 'מחבירו' אבל לא 'מחבריו' (הליכות עולם שער חמישי א, ב ובכללי הגמ' לב"י שם, ושם ג, ו, וכן מבואר ברש"י שם ד"ה רבי אסי. וראה להלן)], מכל מקום כיון שמסתבר טעמו של רבי עקיבא בדין זה, היינו פוסקים כשיטתו אף כנגד רבים (ריטב"א). ויש שכתב, שבאמת הלכה כרבי עקיבא גם 'מחבריו', ולכן החמיר רבי יהודה כשיטת רבי עקיבא, ועל כך אמר לו רבא, שמכל מקום בעירובין אין חוששים לשיטתו, משום שהלכה כדברי המיקל בעירוב (שאילתות מח. וראה גם ט"ז או"ח תצח, ה, שהלכה כרבי עקיבא אפילו מחבריו, דהיינו אף כשרבים חולקים עליו, וראה אליה רבה שם, יג שתמה עליו, שדוקא נגד יחיד הלכה כרבי עקיבא ולא נגד רבים).

פרק שישי - הדר

הקדמה. מן התורה איסור הוצאה הוא מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך, אך מתקנת שלמה המלך ובית דינו, אסור להוציא גם מרשות היחיד שלו לרשות היחיד של חבירו או לרשות המשותפת לשניהם - כגון מבית לחצר משותפת, או מחצר למבוי משותף - אלא אם כן יערבו ביניהן, וכפי שיתבאר. תקנה זו נקראת 'עירוב חצרות', וטעמה משום גזירה, שמא יבואו להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים (לעיל כא, ב ורש"י שם ד"ה שלמה, רמב"ם עירובין א, ב).

עירוב החצרות נעשה על ידי גביית פת מכל אחד מבני החצר והנחתו באחד הבתים שבחצר, שכיון שדעתו של אדם שמקום השביתה שלו יהיה במקום שנמצאת פתו, נמצא שכל בני החצר גרים כביכול בבית שבו מונחת הפת ואין כאן דיורים אלא בבית אחד ושאר הבתים טפלים לבית זה, כך שאין חילוק רשויות בין הבתים לחצר [וראה ביאור נוסף ברמב"ם (עירובין שם, ו)]. העירוב במבואות נקרא שיתוף מבואות, ונעשה על ידי גביית דבר מאכל [ואין צריך דוקא פת] מבני כל חצר והנחתו באחת החצרות, שנמצא על ידי זה שכל בני המבוי גרים כביכול בחצר אחת ושאר החצרות טפלות לחצר זו, כך שאין חילוק רשויות בין המבוי לחצרות.

שני ישראלים הדרים בשני בתים שבחצר ובנוסף דר עמהם בחצר גם נכרי, גזרו חכמים שדירת הנכרי נחשבת כדירה והנכרי אוסר עליהם בטלטול [אף שמעיקר הדין אין דירתו נחשבת דירה, ראה להלן (ד"ה הרי זה)] ולא מועיל לעשות עירוב חצרות. וטעם הדבר, כדי שהישראלים לא ידורו יחד עם נכרי, שמא ילמדו ממעשיו. ותיקנו חכמים, שההיתר לטלטל בחצר הוא רק על ידי שישכרו ממנו את רשותו, ומאחר שהנכרי לא יסכים להשכיר מחשש כשפים [ראה להלן (סב, א)], לא יוכלו הישראלים לטלטל בחצר, ויצטרכו לעבור לדור במקום אחר.

אוֹ עִם מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בָּעֵרוּב - כותי (רש"י, ע"פ גמ' לעיל לא, ב), ואף שלדעת רבי מאיר [שהוא הת"ק במשנה, כמבואר בגמ'] כותים גרי אמת הם, מכל מקום הם אוסרים את העירוב. וכמו כן צדוקי אוסר, כיון שאינו מודה בעירוב (תוס' בדעת רש"י). ויש שכתב שצדוקי נחשב כמודה בעירוב (ריטב"א). ויש שכתב שלדעת התנא במשנתנו כותים גרי אריות הם והרי הם כנכרים לכל דבריהם, אבל צדוקי אינו אוסר, שכן הוא יהודי ונחשב למודה בעירוב (רבינו יהונתן יט, א מדפי הרי"ף).

הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עָלָיו להוציא מבית הישראל לחצר עד שישכור ממנו את רשותו שבחצר (רש"י) [ומשמע שאין צריך לשכור את רשות ביתו, וכן מבואר מדברי הרמ"א (או"ח שצא, א)]. וכן אסור להוציא מביתו של הנכרי לחצר או למבוי, אבל מותר לטלטל בחצר עצמה כלים ששבתו בתוכה, כשם שמותר לשני ישראלים שלא עירבו ביניהם לטלטל בחצר כלים ששבתו בחצר, ואינם נאסרים אלא להוציא מבתיהם לחצר. וטעם הדבר, שלא מצינו שדירת הנכרי בחצר באה להחמיר יותר מדירת ישראל, ומן הדין אין דירתו נחשבת דירה ואינו אוסר כלל, אלא שהחמירו חכמים להחשיב את דירתו כדירת ישראל (ביאה"ל שפב, א). ויש שכתב, שכאשר נכרי דר בחצר גזרו חכמים להחשיב את החצר ככרמלית ואסור לטלטל בתוכה יותר מארבע אמות אפילו כלים ששבתו בתוכה (מהרי"ל קנו), אולם אין להחמיר בזה (ביאה"ל שם).

■ המשך במילואים עמ' 127 ■

חֲצֵרוֹ שֶׁל נָכְרִי הֲרֵי הוּא כְּדִיר שֶׁל בְּהֵמָה, ואם הנכרי אינו נמצא בביתו בשבת זו, מותר לישראלים הדרים שם להוציא מבתיהם לחצר. אבל בחצר שדרים בה רק ישראלים ואחד מן הישראלים לא עירב עם שאר בני החצר, אוסר הוא על כולם אף אם אינו נמצא בביתו בשבת זו, שכן ישראל שדירתו נחשבת דירה, גזרו חכמים לאסור אף כאשר דירתו בשבת זו ללא בעלים, אבל נכרי שאין דירתו נחשבת דירה, אינו אוסר אלא כאשר הוא נמצא בה בשבת (רש"י להלן ע"ב, ריטב"א). ויש שפירשו את דברי הברייתא שדירת הנכרי היא כדיר של בהמה, לענין חצר שיש בה בתים של הרבה נכרים ואין ישראל דר שם, שמותר לישראל להכניס ולהוציא מבתיהם לחצר, כיון שאין דירת הנכרי נחשבת דירה ואין חילוק רשויות בין הבתים לחצר (תוס').

בִּגְזֵירָה שֶׁמָּא יִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו קָא מִיפַּלְגֵי, שלא רצו חכמים שישראלים ידורו עם נכרי בחצר שמא ילמדו ממעשיו, ולפיכך הטריחו עליו והפסידוהו שיצטרך לשכור מהנכרי את רשותו, וכיון שיצטרך לשכור מחדש ולתת לו שכר בכל ערב שבת, יקשה הדבר בעיניו וילך לגור במקום אחר (רש"י). ומשמעות דבריו שצריך לשכור בכל ערב שבת ואי אפשר לשכור ממנו לזמן ארוך (אור זרוע קסח, הובאו דבריו בהגהות אשר"י). ויש שכתב שאין צריך לשכור ממנו בכל ערב שבת, אלא שכיון שהנכרי חושש לכשפים [כמבואר להלן בגמ'], יחזור בו מהשכירות בכל שבוע ויצטרך לשכור ממנו שוב (רא"ש, וכ"כ בדעת רש"י וכפי שביאר הקרן אורה בדבריו, ראה ביאורנו להלן ד"ה אין ערוב), או שכיון שהוא חושש לכשפים לא יסכים להשכיר אלא לשבת אחת בכל פעם (ב"ח שפב, ג, ורש"ש בדעת רש"י, ראה להלן שם). [אבל אם השכיר לזמן ארוך אינו יכול לחזור בו, וכן אם השכיר לשבת אחת אינו יכול לחזור בו לאותה שבת (ב"ח שם). ואם השכיר סתם, יכול הנכרי לחזור בו, ונחלקו הפוסקים אם צריך להחזיר את הכסף (ראה ב"י ורמ"א שם, ו, ומשנ"ב וביאה"ל שם)].

■ להלכה, אם שכרו מנכרי לזמן, אינו יכול לחזור בו עד שיכלה הזמן. ואם שכרו ממנו בסתם, מועילה השכירות כל זמן שלא חזר בו, ויכול הנכרי לחזור בו מיד אחרי השבת הראשונה [אבל קודם שבת ראשונה אינו יכול לחזור בו, ויש חולקים]. וחזרתו מועילה רק כשמחזיר את הכסף שקיבל. ויש חולקים (שו"ע או"ח שפב, ו, משנ"ב ושעה"צ שם).

ולא גזרו חכמים על עצם הדבר שלא ידור ישראל עם נכרי, משום שפעמים לא ימצא הישראל חצר שדרים שם ישראלים בלבד, ולפיכך תיקנו רק שבדיורים עם הנכרי יהיה טירחה והפסד, כדי שלא יעשה כן הישראל אלא בהכרח גמור (גאון יעקב).

תְּרֵי דִּשְׁכִיחִי דְּדָיְירִי גָּזְרוּ בְּהוּ חַד לָא שְׁכִיחַ לָא גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנָן. ואף בכותי לא גזרו חכמים כשישראל אחד דר עמו, אף שאינו חשוד על שפיכות דמים [גם למ"ד כותים גרי אריות] והדבר מצוי שידור ישראל יחיד עם כותי, שכן עיקר התקנה היתה בנכרי, ולא החמירו חכמים בכותי יותר מבנכרי (תוס' לעיל סא, ב, ריטב"א). אמנם אף שאין צריך לשכור ממנו, אסור לישראל הדר עמו לטלטל בחצר עד שיבטל הכותי את רשותו, שכן מעיקר הדין נחשב כותי לישראל ודירתו נחשבת דירה, ולפיכך רשותו אוסרת כל זמן שלא ביטל אותה לישראל (גאון יעקב, שו"ת יד אליהו, הובא בקרבן נתנאל להלן יג, מ). ויש שכתבו שאין הכותי צריך לבטל את רשותו, כיון שעשאוהו כנכרי גמור לענין עירוב ואין דירתו דירה, ובאמת נמצא שדינו של כותי קל יותר מישראל, שכן שני ישראלים הדרים בחצר שלא עירבו אוסרים זה על זה, ואילו כותי אינו אוסר אלא במקום שני ישראלים (קרבן נתנאל שם, חזו"א או"ח פז, יא).

אֵין עֵרוּב מוֹעִיל בִּמְקוֹם נָכְרִי וְאֵין בִּטּוּל רְשׁוּת מוֹעִיל בִּמְקוֹם נָכְרִי עַד שֶׁיַּשְׂכִּיר וְנָכְרִי לֹא מוֹגֵר. כלומר, כדי שלא ידורו ישראלים עם הנכרי, תיקנו חכמים שדירתו תיחשב דירה ויאסור את הטלטול בחצר, ולא תיקנו שיצטרכו רק לעשות עמו עירוב או שיבטל את רשותו, שכן באופן זה אין בכך טירחה גדולה ולא ימנעו מלדור עמו, ורק שכירות תמנע מהם לדור עמו כיון שאין הנכרי מסכים להשכיר את רשותו [דהיינו שחוזר בו מן השכירות בכל שבוע (קרן אורה בדעת רש"י, ראה ביאורנו לעיל ד"ה בגזירה), או שאינו מסכים להשכיר ליותר משבת אחת (רש"ש בדעת רש"י, ראה לעיל שם)]. אמנם להוה אמינא של הגמ' שדירת נכרי שמה דירה, לא הוצרכה הגמ' לפרש מדוע לא מועיל עירוב וביטול רשות עם הנכרי, שכן אין הנכרי מודה בהן ובדין הוא שאינם מועילים (תוס', ע"פ גאון יעקב). ויש שפירש, שכוונת הגמ' היא שאין עירוב וביטול רשות מועילים בין הישראלים הדרים עם הנכרי עד שישכרו ממנו (רמב"ם עירובין ב, י, ע"פ תורת חיים).

שֶׁשּׂוֹכְרִין מִן הַנָּכְרִי אֲפִלּוּ בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה. ואף שאצל הישראל אין פחות משוה פרוטה נחשב לממון, די בכך שאצל הנכרי המקבל נחשב לממון, שכן בקניינים הולכים אחר המקבל (רש"ש, אבני מילואים לא, כד). ויש שכתב, שלפי שאין השכירות מנכרי קנין גמור אלא היכר בלבד ודומה לביטול רשות, לפיכך שוכרים ממנו אפילו בפחות משוה פרוטה (רמב"ם עירובין ב, יב).

ולענין מומר, הואיל וישראל הוא, אין שוכרים ממנו אלא בשוה פרוטה, ולא הקלו אלא בנכרי (גאון יעקב סט, א ד"ה במזיד, חזו"א או"ח פב, טו). ויש שהסתפק בדבר, שמא כיון שענין השכירות הוא מדרבנן, לא חילקו בין נכרי למומר (תוספת שבת שפה, ד). ויש שכתב שלענין עירוב עשו ישראל מומר כנכרי לכל דבריו, ולפיכך שוכרים ממנו גם בפחות משוה פרוטה (צפנת פענח על הרמב"ם עירובין ב, טז, והוכיח כן מדברי הרמב"ם שם).

בֶּן נֹחַ נֶהֱרָג עַל פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה וְלֹא נִתָּן לְהִשָּׁבוֹן, אף בגזל מנכרי ואף ביותר משוה פרוטה, כיון שבן נח נהרג על כל מצוותיו, ולא נתחדש בנכרי דין השבת הגזלה שתתקן את אשר חטא (רש"י). ויש שפירש שאינו חייב להשיב משום דקם ליה בדרבה מיניה (תוס' ע"ז עא, ב, בדעת רש"י). ואף שכאשר החפץ קיים אינו נעשה שלו, מכל מקום כיון דקם ליה בדרבה מיניה אין עליו חובת השבה, וטורח ההשבה על הבעלים (קצוה"ח שנא, ג). ויש שכתבו שגם בנכרי יש דין השבת הגזלה, ואפילו בפחות משוה פרוטה, שכן אצלו נחשב הדבר לממון, ורק בגזל מישראל פחות משוה פרוטה אין צריך להשיב, כיון שישראל מוחל על פחות משוה פרוטה, ולפיכך חייב הוא מיתה על הגזילה כיון שאינו יכול לתקן על ידי השבה (תוס').

אֶלָּא בְּרִיאָה בְּמוּהַרְקֵי וַאֲבוּרְגָּנֵי - שיכול השוכר למלא את כל החצר בחפציו ואין הנכרי יכול לעכב עליו (רש"י). ולמ"ד שכירות רעועה, מועילה השכירות אף אם התנה הנכרי שמשייר את תשמיש החצר לעצמו ואין הישראל יכול למלאותה בחפציו. ואף שגם הנכרי מותר להשתמש בחצר והרי היא לכאורה כחצר השותפין ונמצא שכשמוציא מביתו לחצר הוא כמוציא מרשות לרשות, כיון שעשה כתיקון חכמים בענין השכירות, שוב לא גזרו חכמים על דירת הנכרי, ונחשבת כדיר של בהמה שאינו אוסר (חזו"א או"ח פב, א).

■ המשך במילואים עמ' 128 ■

ב א מיי' פ"ב מהל' עירובין הלכה י טוש"ע א"ח סי' שפ"ב ס"א:
ג ב מיי' שם הלכה יא טוש"ע שם ס"ד:
ד ג מיי' שם טוש"ע שם ס"ה:

גמ' יתיב אביי בר אבין ורב חיננא בר אבין ויתיב אביי גבייהו ויתבי וקאמרי בשלמא ר"מ קסבר [א] דירת עובד כוכבים שמה דירה ולא שנא חד ולא שנא תרי אלא ר' אליעזר בן יעקב מאי קסבר אי קסבר דירת עובד כוכבים שמה דירה אפילו חד נמי ניתסר ואי לא שמה דירה אפי' תרי נמי לא ניתסר אמר להו אביי וסבר רבי מאיר דירת עכו"ם שמה דירה והתניא [ב] חצירו של עובד כוכבים הרי הוא כדיר של בהמה אלא דכ"ע דירת עכו"ם לא שמה דירה והכא בגזירה [ג] שמא ילמד ממעשיו קא מיפלגי ר' אליעזר בן יעקב סבר כיון דעובד כוכבים [ד] חשוד אשפיכות דמים תרי דשכיחי דדיירי גזרו בהו חד דלא שכיח לא גזרו ביה רבנן ור"מ סבר זמנין דמקרי ודייר ואמרו רבנן [א] אין עירוב מועיל במקום עכו"ם ואין ביטול רשות מועיל במקום עכו"ם עד שישכיר ועכו"ם לא מוגר מ"ט אילימא משום דסבר דלמא אתי לאחזוקי ברשותו הניחא למ"ד שכירות בריאה בעינן אלא למ"ד שכירות רעועה בעינן מאי איכא למימר דאתמר רב חסדא אמר שכירות בריאה ורב ששת אמר [כ] שכירות רעועה מאי רעועה ומאי בריאה אילימא בריאה בפרוטה רעועה בפחות משוה פרוטה מי איכא למאן דאמר מעכו"ם בפחות משוה פרוטה לא והא שלח רבי יצחק ברבי יעקב בר גיורי משמיה דרבי יוחנן [ג] הוו יודעין ששוכרין מן העכו"ם אפילו בפחות משוה פרוטה [ה] ואמר [א] רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להשבון אלא בריאה במוהרקי ואבורגני רעועה בלא מוהרקי ואבורגני הניחא למ"ד שכירות בריאה בעינן אלא למ"ד שכירות רעועה בעינן מאי איכא למימר אפי' הכי חייש עכו"ם לכשפים ולא מוגר. גופא חצירו של עובד כוכבים הרי הוא כדיר של בהמה [ו] ומותר להכנים ולהוציא מן חצר לבתים ומן בתים לחצר ואם יש שם ישראל אחד אוסר דברי רבי מאיר [ב] רבי אליעזר בן יעקב אומר לעולם אינו אוסר עד שיהו שני ישראלים אוסרים זה על זה.

רש"י

גמ' לא שנא חד. ישראל יחידי דר עמו: שמה דירה. ויש לו רשות בחצר, ונמצא ישראל המוציא לחצר מביתו שהוא מיוחד לו מוציא מרשות לרשות, ורבנן גזרו שלא להוציא מרשות לרשות בלא עירוב דלמא אתי לאפוקי מרה"י לרה"ר: הרי הוא כדיר של בהמה. ואין לו כח לאסור, ור"מ קאמר לה לקמן בברייתא בשמעתין, ורמינן מתני' עלה ומוקמינן בדליתיה, וישראל אפי' כי ליתיה אוסר, אלמא דירת עכו"ם לאו שמה דירה: אלא דכ"ע לאו שמה דירה. אלא משום גזרה שמא ילמוד ישראל ממעשיו של עכו"ם הטריחוהו והפסידוהו חכמים לישראל הדר עמו כדי שיקשה בעיניו ליתן שכר בכל שבת ושבת ויצא משם, ובהאי גזרה פליגי ר"מ ור"א בן יעקב אי גזרינן ליה על ישראל יחיד הדר עם העכו"ם אי לא: ר"א סבר כיון דעכו"ם חשוד על שפיכות דמים. לא שכיח יחידי דדייר בהדיה, ומילתא דלא שכיחא לא גזור בה רבנן, ור"מ סבר יחידי נמי זימנין דדייר, ומש"ה אמור רבנן אין עירוב מועיל כו': ועכו"ם לא מוגר. לא יהא רוצה לשכור [ג], ויצא ישראל זה משם: מאי טעמא. לא מוגר עכו"ם: בריאה. חזקה, שיתנה ישראל עמו למלאות כל המבוי כליס אם ירצה: בן נח נהרג על הגזל. דהיא מז' מצות כדאמר' בד' מיתות בסנהדרין (דף נז.), ואמר התם [ז] אזהרה שלהן זו היא מיתתן, ואשמעינן ר' יוחנן דעכו"ם לא מחיל אפילו אפחות משוה פרוטה והוי גזל לדידהו: לא ניתן להשבון. דגבי ישראל כתיב [ח] והשיב את הגזלה אבל בעכו"ם לא כתיב השבה, הלכך כיון שעבר נהרג ואינו משלם: במוהרקי ואבורגני. למלאות החצר בספסלין וקתידראות אם ירצה: חצירו של עכו"ם. אע"ג שפתח הלירות פתוחין לתוכן בתים הרבה, אין רשות גוים חלוקה להיחשב רשות כל אחד ואחד לבדו, דדירת עכו"ם לא שמה דירה, וישראל שאינו דר עמהן שנכנס לאחד מן הבתים בשבת מותר להוציא מן הבתים לחצר, ולא הוי מוציא מרשות המיוחדת לעכו"ם זה לרשות שהיא לכולן: ואם יש שם ישראל אחד. דר עמהן, אוסר על כל ישראל להוציא מן הבתים לחצר מפני שהיא כחצירו: ר"א בן יעקב אומר (א) עד שיהו שני ישראלים. דרין בשני בתים ואוסרין זה על זה, רשות העכו"ם חלוקה מהן ואוסר העכו"ם על בתיהם והן אוסרין על בתי העכו"ם מלהוציא לחצר, דשויה רבנן לדירת עכו"ם דירה כדאמר לעיל, אבל בישראל יחידי לא שויה רבנן לדירת עכו"ם דירה ולא (ב) הוה אוסר על ביתו של ישראל ולא ישראל אוסר על ביתו, שאין חילוק רשות בעכו"ם:

תוספות

לאכול משחיטתו אלא ודאי ר"ג דיבנה הוה ותחלה גזר על שחיטה דאורייתא ושבק סתם יינס דרבנן ואע"ג דר"ג קודם דר' מאיר הוה תלי אותו בדר"מ משום דפשיטא לן בכל דוכתא דחייש ר"מ למיעוט ולספרים נמי דגרסי הכא רשב"ג הא שמעינן ליה בפ"ק דחולין (דף ז.) דס"ל כותים גירי אמת הן גבי מלת כותי מותרת דקתני רשב"ג אומר כל מלוה שהחזיקו בה כותים יותר מדקדקין בה מישראל ועוד דאם כן מה חדשו ר' אמי ור' אסי [ט] במה שעשאום עכו"ם גמורים לבטל רשות וליתן רשות והלא כך היו מעולם לכ"ע דליכא למימר דמעיקרא גזור ולא קבלו מינייהו דלענין שחיטה ויין נסך הוא דקאמר התם גזור ולא קבלו מינייהו ונראה לר"י דבין לדוקי ובין כותי לדירה [י] אינם כעכו"ם ומה שלא הוסיף כותי בתסורי מחסרא בגמ' [כ] ר"ג אומר לדוקים וכותים אינם כעכו"ם היינו משום שלא בא המתרץ אלא לתקן שלא יקשה לדוקי מאן דכר שמיה ועוד י"ל דאפילו ר"ג עלמו לא הזכיר בדבריו כשחלק על תנא קמא אלא לדוקי לבדו לפי שלא הביא ראייה אלא מלדוקי וא"ת אי גרס רשב"ג היכי פסקינן בגמרא [ל] כר"א בן יעקב ור' יוחנן נמי דקאמר נהגו כר"א בן יעקב [מ] הא ר' יוחנן נמי אמר הלכה כרשב"ג במשנתינו וי"ל דלא פסקינן בגמרא כר"א בן יעקב אלא על עיקר דבריו דלא אסר בחד ישראל עד שיהו שנים אבל בהא דסבר ליה כת"ק דכותים כעכו"ם לא פסקינן כוותיה ואפשר דבהא הלכה כרשב"ג דאינן כעכו"ם ועוד דהאידנא לא נפקא לן מידי לענין כותים לבסוף [נ] כשעשאום עכו"ם גמורים:

חצירו של עכו"ם הרי הוא כדיר של בהמה. ואם יש בתים הרבה של עכו"ם פתוחין בחצר מותר לישראל להכנים ולהוציא לשם מאחר שאין ישראל דר שם:

ועכו"ם לא מוגר. וא"ת ומעיקרא דס"ד דטעמא משום דדירת עכו"ם שמה דירה מ"ט דעירוב לא מהני ושכירות מהני וי"ל דעירוב וביטול בדין הוא דלא מהני שאין העכו"ם מכיר בהן אבל יודע הוא שישראל קונה רשותו בשכירות אבל השתא דאסיקנא שהוא כדיר של בהמה ומן הדין לא בעי מידי לריך הוא לפרש מ"ט תקינו רבנן שכירות טפי מעירוב וביטול:

בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להשבון. פירש בקונטרס דגבי ישראל כתיב והשיב את הגזלה אשר גזל אבל בעובד כוכבים לא כתיב הלכך כיון שעבר נהרג ואין משלם משמע מתוך פירושו דאפילו בגזל מעכו"ם חבירו לא מיחייב בהשבה ולא יתכן לומר כן לפי אותה שיטה דפרק בתרא דעבודה זרה (דף עא:) דבעי למידק דמשיכה בעכו"ם קונה דאי אינה קונה אמאי נהרג אבל בהא דנהרג על שוה פרוטה לא קשיא ליה דבדין הוא שיהרג אע"ג דלא קני ביה משיכה כיון דהוי ממון חשוב אבל בפחות משוה פרוטה דלאו ממון הוא ובמשיכה נמי לא קני אמאי נהרג ואי בגזול מעכו"ם איירי א"כ אפי' בפחות משוה פרוטה ממון חשוב הוא לגבי עכו"ם דלא מחיל על פחות משוה פרוטה ובדין הוא שיהרג אף על גב דלא קני ליה כיון דחשיב ממון לגביה כמו שוה פרוטה לישראל וכל הגזלנים דמיחייבי על הגזילה אע"ג דלא קנו ליה אבל מהא דנהרג על גזל פחות משוה פרוטה מישראל דייק שפיר כדפרשתי ומשמע ליה דאיירי בגזול מישראל מדקתני ולא ניתן להשבון כלומר דאינו חייב להחזיר ובגזול מעכו"ם היה חייב כיון דקפיד ולא כפ"ה דפטר (ג) בגזול מן העכו"ם משום דלא כתיבא ביה השבה ומשום קם ליה בדרבה מיניה לא מיפטר דלא שייך גבי עכו"ם דהא נטלו לממון כמותו בהגזול בתרא (ב"ק דף קיג.) משמע דלא קנו אלא ביאוש ומוקמינן בלסטים עכו"ם ועוד דאפילו בישראל לא הוי בעין חייב להחזיר ולא אמרינן קים ליה בדרבה מיניה כדמוכח בפרק בן סורר (סנהדרין דף עב.) גבי בא במחתרת ומשני דהא דמיחייב מיתה משום דמלעטר לישראל כלומר שהוא חשוב ממון ביד עכו"ם דאין עכו"ם לומר שאם לא יעבו בשום ענין שיתחייב מיתה ומאי לא ניתן להשבון כלומר כיון דלא קנייה לו כל שלא קנה לא איחייב ולית ליה בצר מהן ומה נפקא לא דאם משום דמיעא זימנין דלא מייאש ומפרש שאינו בתורת השבון כלומר שאינו בעין לא מיחייב ליתן דמיו אבל כל זמן שהוא בעין והוא חייב להחזיר אבל אין לפרש ליתו בתורת השבון לענין שיפטר בהשבתו ממיתה כמו ישראל מלמקות דהוי בכך ניתק לעשה דאם כן לחקך בתנס להעמידה דישראל ומשום דמלעטרינא לוקמה בגזול מעכו"ם. **מוהרקי** ואבורגני. פירוש מוהרקי כתיבה וחותמות כמו מוהרקייהו דהכי בטופסא דמלכא מגנת בסוף החולץ (יבמות דף מו.) ולפרש ולוטים ור"ח פירש מוהרקי ואבורגני כמו בנין:

ורבי

רבינו חננאל

סוגיא דשמעתא דירת עכו"ם לא שמה דירה ובגזירה שמא ילמד ממעשיו פליגי. ר"א בן יעקב סבר [כיון] דחשיד אשפיכות דמים תרי דשכיחי דדיירי בהדי עכו"ם גזרו בהו רבנן איסור עד שישכרו [א] חד ישראל בהדי עכו"ם דלא שכיח דדייר אי מקרי דדייר לא גזרו ביה רבנן. ור' מאיר זמנין דחד נמי דייר ואמר רבנן אין עירוב ולא ביטול רשות מועיל בהדי עכו"ם עד שישכיר ועכו"ם אינו משכיר לישראל ואע"ג דלא בעינן שכירות בריאה כמו מוהרקי ואבורגני כגון בנין אלא אפי' שכירות רעועה די לן אפילו הכי עכו"ם לא משכיר לישראל דחייש לכשפים. ודכולי עלמא שכירות בפחות משוה פרוטה מן הנכרי הויא שכירות דקיי"ל בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה ולא ניתן להשבון פי' בן נח נהרג על הגזל שאזהרתן זו היא מיתתן ואם יגזול בן נח פחות משוה פרוטה נהרג עליה וישראל אין חייבין עליה שאין ישראל חייבין אלא מפרוטה ולמעלה לפיכך לא ניתן להשבון שהתורה הזהירה והשיב את הגזלה אשר גזל ואם אין גזלה אין השבה: גופה חצרו של עכו"ם הרי הוא כדיר של בהמה מותר להכניס מתוכה לבתים ומן הבתים לתוכה ואם יש שם ישראל אוסר דברי ר' מאיר דליכא הוא עכו"ם בחצר ולא חיישינן דלמא אתי ואי במקום קרוב הוא דיכול למיתא ביומיה חיישינן ולא שרי ר' מאיר ר' אליעזר בן יעקב אומר לעולם אינו אוסר עד שיהו שני ישראלים אוסרין זה על זה: תנא

חשק שלמה על ר"ח

א) [נלפנ"ד צ"ל עד שישכרו ממנו].

רב נסים גאון

פרק ששי בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה. משכחת לה בסנהדרין בפרק ארבע מיתות (דף נו) תנו רבנן ז' מצות נצטוו בני נח דינים וברכת השם וע"ז וגלוי עריות שפיכות דמים וגזל ואבר מן החי ואמרו אחר זה על שבע מצות בן נח נהרג ואמרו עוד אזהרה שלהן זו היא מיתתן ואמרו פחות משוה פרוטה כיון דלאו בני מחילה נינהו גזל מעליא הוא ולפיכך אם בן נח גזל פחות משוה פרוטה נהרג. ומה שאמרו ולא ניתן להישבון כלומר אפילו השיב את הגזילה לנגזל אינו נפטר מן המיתה אלא נהרג מכל מקום שכבר חייב מיתה ובמס' ע"ז בפ' השוכר את הפועל (דף עב)

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן דף עה.], ב) [תוספ' פ"ה הט"ו], ג) [ב"מ עא.], ד) [ע"ז כב.], ה) ע"ז עב: יבמות מז., ו) [תוספתא פ"ה הט"ז], ז) דף נז., ח) (ויקרא ה), ט) חולין ו., י) לקמן סח:, כ) לקמן עמוד ב', ל) [כתובות עז.], מ) עי' חולין קמא., נ) וכן בב"מ עה: (מהרש"ל ע"ש ובראש), ס) [וכ"פ הערוך בשם רב האי גאון בסלמון פרקי נקרא לכותבי שלוטים ומתחיה גם בערך מהרק כתב פי' זה בשם ר' נסים וגם על מוהרקי פי' כתיבה וחתימה ורבינו גרשום פי' כלי הבית].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ר"א בן יעקב אומר לעולם אינו אוסר עד שיהו: (ב) בא"ד דירה ולא הוא אוסר: (ג) תוס' ד"ה בן נח וכו' ולא כפ"ה דפטר אף בגזול מן העכו"ם דהא לא שייך גבי עכו"ם דהא גזלו לסטים את כמותו:

הגהות וציונים

א] בכתי' הרבה ראשונים הנוסח דאמר, ומהא דרוחב"א אר"י שמא לה וכמ"ש בפי' רבינו יהונתן (דק"ס): ב] [בתוספתא ליתא "דברי ר"מ" (גליון), אולם עיי' רש"י לעיל בד"ה לדיה אמר מר, ועי' רע"ב ד"ה הגהות הגר"א בתוספתא שם]: ג] [צ"ל השכיר] (גליון): ד] גי' מהרש"א לדירה (גליון) עי"ש במהרש"א.

משנת ראשונים

והכא בגזירה שמא ילמד ממעשיו קא מיפלגי. הוא מפורסם ביד הכל, שהשוכר בית תהיה חקירתו ראשונה מי יהיה שכנו לו, ואם הוא רע, יתרחק ממנו שלא ילמד ממעשי הרעים. ולזה אסרו חכמים לדור בחצר עם הנכרי, כדי שלא ילמד ממעשיו, כמו שהוא מבואר בפרק הדר. [מגן אבות להרשב"ץ, אבות פ"א מ"ז]

בן נח נהרג על פחות משוה פרוטה. לפי שהיא חשובה להם מחמת קמצנותם וכו'. ולא ניתן להשבון, משא"כ בני ישראל דבני מחילה נינהו ובני נדיבים שאינם קפדים בדבר מועט כזה. [רבינו יהונתן, דף יט. מדה"ר]

אע"ג דלגבי ישראל הגזל לא חשיבה גזילה, לגבי ב"נ חשובה גזילה להתחייב עליו. [תוספות רי"ד, סוכה מא:]

ולא ניתן להשבון. פרש"י ז"ל בן נח שגזל מישראל פחות משוה פרוטה, אע"ג דגבי ישראל לאו ממונא הוא דקא מחיל עליה גבי גוי ממונא הוא, ובני נח נצטוו על הגזל בסנהדרין (נו.) ואזהרה שלהן זו היא מיתתן ואין צריכין התראה, ולא ניתן להשבון דלא מחייב לאהדורה לישראל דקא מחיל עליה עכ"ל. ויש סתירה בלשונו לכאורה, דמעיקרא כתב דגבי ישראל מחלי אבל גבי גוי ממונא הוא דאלמא לא מחיל ישראל עליה, הדר קאמר דלא מחייב לאהדורה דקא מחיל עליה, וי"ל דה"ק דגבי ישראל לאו ממונא הוא כלל, ומשעת גזלה מחלי עליה ולא חשיב גזל כלל, אבל לגבי גוי ממונא הוא דאינהו לא מחלי אהדדי וישראל נמי לא קפיד עליה לחייבו מיתה, אלא דלבתר הכי מחיל עליה דלא לוקמיה בדינא עליה. [הריטב"א, עבודה זרה עא:]

אלא בריאה במוהרקי ואבורגני. פרוגנין הם כבאי מס הם המלך שמתוך שיש לו מס על כל הבתים לא הוי מוכרים ולא אפי' משכירים אלא לדעת הממונה שלו ובשטר. [מאירי] אפילו הכי חייש נכרי לכשפים ולא מוגר. העכו"ם לא נוקמה לא פקע לה בשכירות ביתו ואינו בא לכך לדור ובחשבו בשכירות לשכור נשאר ביתו... צדוקי וכותי נמי איכא למימר דחיישי לכשפים, ואי נמי כיון דכל עיקר דמילתא משום דמתחזי כדאמרן לעיל עכו"ם שכירות. [הרשב"א]

אמר מר חצירו של עכו"ם הרי הוא כדיר של בהמה והא אנן תנן הדר עם העכו"ם בחצר הרי זה אוסר עליו לא קשיא הא דאיתיה הא דליתיה ומאי קסבר אי קסבר דירה בלא בעלים שמה דירה אפי' עכו"ם נמי ניתסר ואי קסבר דירה בלא בעלים לא שמה דירה אפילו ישראל נמי לא ניתסר לעולם קסבר [א]דירה בלא בעלים לא שמה דירה וישראל דכי איתיה אסר כי ליתיה גזרו ביה רבנן עכו"ם דכי איתיה גזירה [א] שמא ילמד ממעשיו כי איתיה אסר כי ליתיה לא אסר וכי ליתיה לא אסר והתנן [ב] המניח את ביתו והלך לו לשבות בעיר אחרת אחד נכרי ואחד ישראל אוסר דברי רבי מאיר [ב]התם דאתי ביומיה אמר רב יהודה אמר שמואל [ג] [ג]הלכה כרבי אליעזר בן יעקב ורב הונא אמר מנהג כרבי אליעזר בן יעקב ור' יוחנן אמר נהגו העם כר' אליעזר בן יעקב א"ל אביי לרב יוסף קי"ל [ד] משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי אליעזר בן יעקב מהו לאורויי במקום רבו א"ל [ה] [ד]אפילו ביעתא בכותחא (א) בעו מיניה מרב חסדא כל שני דרב הונא ולא (ב) אורי א"ל ר' יעקב בר אבא לאביי כגון מגלת תענית דכתיבא ומנחא מהו לאורויי באתרא דרביה א"ל הכי א"ר יוסף אפי' ביעתא בכותחא (ג) בעו מיניה מרב חסדא כל שני דרב הונא (ד) ולא אורי רב חסדא אורי בכפרי בשני דרב הונא

רב

רש"י

אמר מר הרי הוא כדיר של בהמה. דנכרי לא אסר מידי, וכי דייר ישראל גביה קאמר ר' מאיר דישראל (ה) אוסר על ביתו של עכו"ם אבל עכו"ם אינו אוסר על ביתו של ישראל, והתנן כו': הא דליתיה. לעכו"ם לא אסר, ואם יש שם ישראל אחר[א] אוסר על ביתו של עכו"ם ואפי' ליתיה לישראל: (ו) ה"ג לעולם קסבר דירה בלא בעלים לאו שמה דירה. וישראל דכי איתיה אסר. משום דירה, דדירת ישראל שמה דירה: כי ליתיה גזרו רבנן. משום כי איתיה, אבל עכו"ם דאפילו כי איתיה לאו שמה דירה אלא משום שמא ילמד כו': דאתי ביומיה. שהלך למקום קרוב ויבא בו ביום, ואי שרית להו קודם שיבא מטלטלי נמי אחר שיבא ולא מסקי אדעתייהו: ל"א הכי גרסינן ואם יש שם ישראל אחר, שדר ישראל עם ישראל אחר בבית א' הרי זה העכו"ם אוסר עליו, דהכי שכיח דדייר, ורישא דקתני הרי הוא כדיר של בהמה בישראל הדר יחידי עמו דלא שכיח דדייר, ואתא ר' אליעזר למימר עד שיהו דרין בשני בתים, ומשום הכי מותבינן לר"מ וביחידי לא אסר והתנן כו', ואי אפשר לומר כן דהא משנינן הא דאיתיה הא דליתיה וכיון דבליתיה מוקמינן לה כי יש שם ישראל אחר דר עם חבירו בבית מאי טעמא אסר עכו"ס, ועוד דבתוספ' (פ"ה) הכי גרסינן ואם יש שם ישראל אחר הרי זה אוסר מפני שהוא כחבירו, ואי האי אוסר בעכו"ס קאמר מאי מפני שהוא כחבירו, ועוד הא טעמא משום שמא ילמד הוא: הלכה. דדרשינן לה בפירקא ברבים: מנהג. בפירקא לא דרשינן, אבל אורויי מורינן לה בבא [י]לישאל. ומאן דאמר נהגו אורויי נמי לא מורינן, אבל אי עבדי לא מחינן בידייהו: קיימא לן. ביבמות פ' החולץ בסופיה (דף מט:) משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, כלומר במקומות מועטין מוזכר במשנה אבל נקי הוא דהלכה כמותו בכל מקום, והכא אמר שמואל דהלכה כמותו ומשמע[ב] דפשיטא לן דהכי הילכתא: מהו לאורויי תלמיד במקום רבו. כיון דלא תליא בסברא ומילתא פשיטא הוא שרי, או דילמא חוצפא הוא: ביעתא. ביצה לאוכלה: בכותח. שיש בו ניסיובי דחלבא, דמלתא פשיטא הוא: בעי מיניה מרב חסדא. אם מותר אם אסור, ולנסותו היה מתכוין אם יורה במקום רבו: ולא אורי. בשני דרב הונא רביה: כגון מגלת תענית דכתיבא ומנחא. אלו ימים אסורין להתענות. להכי נקט מגלת תענית שלא היתה דבר הלכה כתובה בימיהן אפילו אות אחת חוץ ממגלת תענית, ולהכי קרי לה מגלה: בכפרי. שם מקום, ולא היה מקומו של רב הונא, ומקומו בפומבדיתא[י], ושתיהן בבבל:

חרתא

תוספות

ורבי יוחנן אמר נהגו העם כר' אליעזר בן יעקב. במסכת תענית בפ' שלשה פרקים (דף כו:) מפרש דהלכה דרשינן בפרקא ומנהגא בפרקא לא דרשינן אבל אורויי מורינן ומ"ד נהגו אורויי נמי לא מורינן אבל אי עבדי לא מחינן בידייהו ואע"ג דבכל דוכתא קיימא לן כר' יוחנן לגבי שמואל[ח] בהא קי"ל כשמואל דאמר הלכה אפילו בפירקא דריש לה דקי"ל הלכה כדברי המיקל בעירוב כדפסיק ריב"ל לעיל[ט] וקי"ל כוותיה לגבי ר' יוחנן[י] ואפי' כביעתא בכותחא חשבי ליה אביי ורב יוסף להא דראב"י ורבא נמי מודה לאביי גבי עובדא [כ] דהמן בר ריסתק אי לא משום דביטלת תורת עירוב מאותו מבוי ואומר ר"י דאותן ישראלים הדרים יחידים בכרכים המוקפים חומה שיש להם מחילות גמורות ודלתותיהן נעולות בלילה שרי לטלטל בכולה בשבת כיון דליכא ישראל אחר לאסר עליה (ז):

מהו לאורויי במקום רביה. אומר ר"י כל הני הוראות כגון שבא מעשה לפניו ומורה לעשות כן אבל אם שואלין לתלמיד הלכה כדברי מי יכול לומר כל מה שבדעתו ובלבד שלא יורה על מעשה שבא:

אפילו ביעתא בכותחא. מפרש בערוך[ל] דלאו בסתם ביצים איירי דאותן אין צריכין היתר דאין לך עם הארץ שלא ידע שמותרות בחלב אלא כששוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות שמותר לאוכלן בחלב כדתניא בפ"ק דביצה (דף ו:) ואם תאמר אמאי מותר לאוכלן בחלב מ"ש מבילת נבילה דאסרינן אפי' כמוה נמכרת בשוק כדתנן במס' עדיות (פ"ה מ"א) ותירץ בהלכות גדולות[מ] דגבי איסור נבילה דאורייתא החמירו אבל בבשר עוף בחלב דרבנן[נ] הקילו ואם תאמר אם כן מאי אפילו דקאמרינן אפילו ביעתא בכותחא דאטו מי פשיט היתר טפי משאר דברים הא פלוגתא היא דלמ"ד בשר עוף בחלב דאורייתא[ו] אסירי מידי דהוה אבילת נבילה ואומר ר"י דלהכי קאמר אפי' שאע"פ שכל העולם נוהגין בו היתר ובפ"ק דביצה (דף ו:) נמי פשיטא ליה להש"ס דשרייא גבי הא דאמר רב ביצה עם יציאתה נגמרה דקאמרינן למאי הילכתא דשרי לאוכלה בחלב הא במעי אמו אסורה והא תניא השוחט את התרנגולת כו' משמע דפשיטא ליה דלא הוה פליג רב ולפירוש רבינו תם אתי שפיר שפי' דבבילת נבילה החמירו משום דנבילה דבר האסור הוא אבל בבשר בחלב לא החמירו דכל חד וחד באפי נפשיה שרי[ס]:

כגון מגלת תענית. פירש בקונטרס דכתיבא ומנחא אלין יומיא דאסורין להתענות וה"א לומר הכי דאפרושי מאיסורא שרי במקום רביה כדאמרינן לקמן[ע] אין חכמה ואין תבונה כו' אלא בימים המותרים איירי אי שרי לאורויי וכי ההוא דמקמתן הוו דלא למספד בהון דמורי הי מינייהו שרי ולפניו אסור ולאחריו מותר[פ] ובזמן שהיה מגלת תענית נוהגת קאמרינן כי האידנא בטלה מגלת תענית כדפסיק בפ"ק דר"ה (דף יט:):

רב חסדא אורי בכפרי בשני דרב הונא. כדמפרש הקונטרס שלא היה שם מקומו של רב הונא ובפומבדיתא היה מקומו[י] וצ"ל דתלמיד חבר דרב הונא הוה כמו רב המנונא דאורי בחרתא דארגז בשני דרב חסדא דמפרש בסמוך משום דתלמיד חבר דיליה היה [ס] אבל תלמיד גמור אין יכול להורות אפילו שלא במקום רביה כדאמרינן בשני דרב הונא לא אורי רב המנונא בחרתא דארגז אע"פ שהיה מקומו של רב הונא בפומבדיתא ואפילו רחוק ממנו שלש פרסאות או אפילו טפי אסור ואינו חייב מיתה דפריך עלה מאותו תלמיד שנתחייב מיתה על שהורה ברחוק שלש פרסאות מר"א אבל אם לא נתחייב מיתה לא הוה קשיא מידי אפילו איכא איסורא במילתיה ורבינא דשר סכינא בבבל משמע שהיה רחוק הרבה מרב אשי והיה אסור שם אם היה תלמידו גמור כו' והא דאמרינן בפ"ק דסנהדרין (דף ה:) תנחום בריה דר' אמי איקלע לאתרא[ג] דרש להו מותר ללתות חטין בפסח אמרו ליה לאו ר' מני דמן צור איכא הכא ותנא תלמיד לא יורה הלכה במקום רבו אא"כ רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל צריך לומר דתלמיד חבר הוה ומש"ה חוץ לג' פרסאות שרי והא דאמרינן בפניו אסור וחייב מיתה כל תוך שלש פרסאות חשיב בפניו כדמשמע באותו תלמיד שהורה לפני ר"א דאם היה תוך שלש פרסאות בדין היה חייב מיתה ומסתמא נמי לא בפניו ממש היה וכן בני אהרן מסתמא לא הורו בפני משה ממש ועיקר שיעור דגמרינן שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל מבני אהרן גמרינן לה והתם חייבי מיתה הוו ואומר ר"י דווקא בדבר שנראה חידוש לשואל ואפילו ביעתא בכותחא ומגלת תענית בכי האי גוונא איירי ולא נקטינהו אלא לאשמועינן דאפילו בהני שהתלמיד בעצמו יודע שאינו טועה אסור להורות אבל דבר שהשואל יודע שידוע מנהגו של דבר זה כגון נותן טעם לפגם וכיוצא בו דכשמורה לו היתר אין דומה לו דבר חידוש שרי ורבינא דשר סכינא בבבל כעין דבר חידוש הוא שנוטל שררה כדאמרינן (חולין דף יח:) לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם:

רב

עין משפט נר מצוה

ה א ב מיי' פ"ד מהל' עירובין הלכה יג סמג עשין א טוש"ע א"ח סימן שעא ס"א:

ו ג מיי' פ"ב שם הלכה ט סמג שם טוש"ע א"ח סימן שפב סעיף א:

ז ד מיי' פ"ה מהלכות ת"ת הלכה ג סמג עשין יג טוש"ע י"ד סימן רמב ס"ד [וברב אלפס שבועות פ"ו דף שטז: ובפ"ז שם דף שיז.]:

רבינו חננאל

תנא א) אכסנאי לעולם אינו אוסר. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' אליעזר בן יעקב רב הונא א' מנהג כר' אליעזר בן יעקב ר' יוחנן אמר נהגו העם כר' אליעזר בן יעקב. א"ל אביי לרב יוסף כיון דאמר הלכה כר' אליעזר בן יעקב וקי"ל משנת ר' אליעזר קב ונקי כלומר מעט ומנוקה ואין צריך לנפותו ולנקותו מהו לאורויי קמיה רביה א"ל ביעתא בכותחא בעי מינה דרב חסדא בשני דרב הונא רביה. פי' השוחט תרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותרות לאוכלן בכותח שיש בו ניסיובי דחלבא דלאו כבשר הן. או דלמא כבשר הן ואסור ולא פשיט לי כלומר אסור להורות אפי' כמו זה הדבר שהוא ברור בפני

חשק שלמה על ר"ח

א) [בירושלמי בפירקין הל' ב' וע"ש דלית תנא תני דאוסר לאמר ל' יום ע"ש היטב].

רב נסים גאון

אמרו ומאי לא ניתן להישבון אינו בתורת הישבון כי זה שכתוב בתורה (ויקרא ה) והשיב את הגזלה לישראל נאמר ולא לבני נח: אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי אליעזר בן יעקב ורב הונא אמר מנהג כר' אליעזר בן יעקב ורבי יוחנן אמר נהגו העם כר' אליעזר בן יעקב. ובמס' תעניות בפרק בשלשה פרקים (דף כו) פירשו מאן דאמר הלכה דרשי' לה בפירקא ומאן דאמר מנהג לא דרשינן כי אתו לקמן מורינן להו ומאן דאמר נהגו אפילו אורויי נמי לא מורינן להו ואי עבוד לא מהדרינן להו: אמר ליה ביעתא בכותחא בעי מיניה מרב חסדא בשני דרב הונא ולא אורי ליה. בפסחים בפרק ואלו עוברין בפסח (דף מב) גרסי כי כותח הבבלי יש בו קומניתא דאומא ומילחא ונסיובי והביצה מותרת לאכלה בחלב שאינה בכלל בשר ואפילו אם שחט עופות ומצא בתוכן ביצים מותרות לאכלן בחלב ובלבד שתהא הביצה גמורה כמו שאמרו (ביצה דף ז) השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות מותר לאכלן בחלב ונמנע רב חסדא בימי רב הונא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל ע"א ב"מ עא.], ב) לעיל מז. לקמן פו., ג) [עי' תוספות בכורות כג: ד"ה משנת], ד) יבמות מט: ס. [גיטין סז. בכורות כג:], ה) [כתובות דף ס:], ו) [כלאי' תענית כו:], ז) עי' סה"ד סדר תנאים ואמוראים אות ה ערך רב הונא סתם (ג), ח) לעיל מז:, ט) [דף מו.], י) עי' תוס' לקמן סה: סוד"ה איקלעו, כ) [לקמן סג:], ל) [ערך כתח], מ) הל' יום טוב, נ) חולין קד., ס) [וע"ע תוספות ביצה דף ו: ד"ה ביצים], ע) דף סג., פ) תענית טו ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ביעתא בכותחא בעאי מיניה מרב חסדא וכו': (ב) שם ולא אורי לי אמר ליה וכו': (ג) שם בכותחא בעאי מיניה מרב חסדא וכו': (ד) שם ולא אורי לי רב חסדא: (ה) רש"י ד"ה אמר מר וכו' דישראל הוא דאוסר על ביתו: (ו) ד"ה ה"ג וד"ה וישראל וד"ה כי ליתיה הכל דיבור אחד: (ז) תוס' סד"ה ורבי יוחנן וכו' ישראל אחר לאסר עליה תוספות שנ"ץ ואפי' הרבה בעלי בתים דרים בבית אחד אינם אוסרים זע"ז אא"כ דרים בשני בתים הס"ד. ונ"ב ועיין באשר"י ועיין בתוספו' דף עד: בד"ה מבוי שאלו:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ר"ח אורי וכו'. אבל תלמיד גמור. עי' בס' בני חייא בלקוטים שבסוף הספר:

הגהות וציונים

א] צ"ל ישראל אחד (מהרש"ל בדפו"ר): ב] בכת"י ובדפו"ר הנוסח והשתא דפשיטא לן דהכי הילכתא מהו לאורויי וכו' (והד"א, דק"ס): ג] [לפנינו הגי' לחתר] (גליון):

משנת ראשונים

משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי. כתב ר"ח ז"ל מפי הקבלה, דבק"ב דברים הלכה כמותו ותו לא. [רא"ש, לעיל פרק ד סימן ב]

כגון מגלת תענית. כבר ביארנו במקומו שבטלה מגלת תענית חוץ מחנוכה ופורים מעתה כל שכן שאין לנו לקבוע י"ט על נסים המתחדשים לנו בכל יום בחסד הרחמן ית', ואין זה נחשב לנו קשי עורף והתנכרות לחסדיו ית', והוא שאמרו אף אנו מחבבים וכו' נסים הבאים לנו על ידם להזכיר בהם שבחיו ורוממיו עלינו, אלא שאם באנו לכתוב אין אנו מפסיקין. [מאירי, שבת יג:]

מהו לאורויי באתריה דרביה. פירש ר"י ז"ל דלא מיתסר אלא בששואלין ממנו הלכה למעשה אבל כשאין שואלין ממנו אלא פסק הלכה בלבד שלא לעשות מעשה באותה שעה מותר דהא לא חשיבא הוראה, והכין משמע בפ"ק דהוריות. [הריטב"א]

כתבו עוד ההגהות בשם הר"ם, שכל הכתוב בספרים מפסקי הגאונים יכול להורות אותו פסק בימי רבו רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראיותיו לדמות מילתא למילתא מעצמו. [בית יוסף יורה דעה סימן רמב]

וְהָא אֲנַן תְּנַן הַדָּר עִם הַנָּכְרִי בְּחָצֵר הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עָלָיו, ומשמע שהנכרי אוסר על הישראל להוציא מבית הישראל לחצר, ואילו בברייתא משמע שאינו אוסר להוציא מבית הישראל כיון שדירתו נחשבת לדירת בהמה, אלא הישראל אוסר להוציא מבית הנכרי לחצר (רש"י). שאין לפרש את לשון המשנה 'הרי זה אוסר עליו' שהישראל אוסר את בית הנכרי, שאם כן היה לה לכתוב 'אוסר את ביתו', אבל לשון 'עליו' על כרחך הכוונה לישראל, שכן את הנכרי לא שייך לאסור (מהרש"א).

אִי קָסָבַר דִּירָה בְּלֹא בְּעָלִים וְכוּ'. הקדמה. דירה שאין דרים בה בשבת, אינה אוסרת את המבוי ואת החצר אף אם בעליה לא השתתף בעירוב או בשיתוף, ומותר לטלטל משאר הבתים לחצר ולמבוי, ומהחצר והמבוי לשאר הבתים. ומכל מקום אסור לטלטל מהחצר והמבוי לדירה זו ולהיפך, שכן רשות נפרדת היא שיש לה בעלים (רש"י להלן פה, א ד"ה וג'). ויש שסובר, שדירה שאין דרים בה בשבת אינה נחשבת דירה כלל ומותר אף לטלטל אליה מהחצר ומהמבוי (תוס' שם ד"ה שני).

וְיִשְׂרָאֵל דְּכִי אִיתֵיהּ אָסַר כִּי לֵיתֵיהּ גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנָן לאסור ישראל אחר הדר עמו בחצר להוציא מביתו [של הישראל שאינו נמצא בשבת] לחצר כשלא עירבו ביניהם, לפי שדירתו רשות אחרת היא שיש לה בעלים. ומטעם זה שדירתו דירה והחצר שייכת לו, אוסר גם להוציא מבית הנכרים הדרים עמו בחצר אפילו אם בשבת זו אינו נמצא בחצר (רש"י). ויש שהעיר, שבאופן שאין הישראל בחצר אין לאסור להוציא מביתו של נכרי לחצר, כיון שמעיקר הדין דירה בלא בעלים אינה נחשבת לדירה ואין אסור להוציא מביתו אלא משום גזירה, וגם להוציא מביתו של הנכרי אינו אסור אלא משום גזירה, והרי זה גזירה לגזירה (חזו"א או"ח פב, יז, וראה שם שביאר טעמו של רש"י לאסור בית הנכרי).

נָכְרִי דְּכִי אִיתֵיהּ גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו כִּי אִיתֵיהּ אָסַר כִּי לֵיתֵיהּ לֹא אָסַר, ומותר להוציא מבית הישראל לחצר. ומכל מקום מבית הנכרי לחצר אסור להוציא (רש"י, ע"פ המהרש"א הנ"ל ד"ה והא). ואף שמעיקר הדין אין דירתו דירה, גזרו חכמים שתהא דירתו דירה כדי שלא ילמד הישראל ממעשיו. אמנם אין לאסור מטעם זה להוציא מבית הישראל לחצר, שכן מן הדין דירה בלא בעלים אף בישראל אינה נחשבת דירה, ואינה אוסרת אלא משום גזירה שמא יבואו להתיר אף כשהוא נמצא בחצר, ולפיכך במקום שאסור להוציא רק מחמת הנכרי והנכרי אינו בביתו, אין דירתו אוסרת, שהרי זו גזירה לגזירה. אבל לענין להוציא מבית הנכרי לחצר אין זו גזירה לגזירה, כיון שבאופן זה בישראל אסור מן הדין, שלא נאמר שדירה בלא בעלים אינה דירה אלא לענין לאסור על דיירים אחרים להשתמש בחצר, שמאחר והם משתמשים בחצר בשבת זו והוא אינו משתמש בה, אין דירתו חשובה לאסור עליהם, אבל ביתו שהוא שלו לגמרי ואין חבירו רשאי להשתמש בו, ודאי נחשב דירה גם כשאינו בביתו בשבת, ולפיכך גם מבית נכרי שאינו נמצא בשבת יש לאסור אחר שגזרו חכמים שתהא דירתו דירה (חזו"א או"ח פב, טז, וראה שפת אמת).

ויש שכתבו, שלשיטה הסוברת שדירה בלא בעלים אינה נחשבת דירה אין היא אוסרת כלל, ומותר להוציא אף מאותה דירה לחצר (תוס' לקמן פה, א). ולשיטתם יש לגרוס בגמ' שדירה בלא בעלים שמה דירה, ולפיכך אסור להוציא מבית הנכרי לחצר גם אם הנכרי אינו נמצא בביתו בשבת, ומכל מקום אינו אוסר להוציא מבית הישראל לחצר, כיון שמעיקר הדין אין דירת נכרי דירה (ריטב"א שם).

דְּאָתֵי בְּיוֹמֵיהּ - שהלך למקום קרוב ועתיד לחזור בשבת (רש"י). ויש שכתבו שאפילו הלך למקום רחוק ואין ידוע לנו שדעתו לחזור, כל שביכולתו לחזור בשבת אוסר (רבנו חננאל לעיל ע"א, רמב"ם עירובין ד, יג). ומכל מקום אין דינו דומה לישראל, שכן ישראל אוסר אף אם אינו יכול לחזור לביתו בשבת משום שגזרו חכמים בדליתיה אטו איתיה, ואילו נכרי שאסרו רק משום גזירה אוסר רק אם נמצא בביתו, ולכן האיסור רק כשיכול לחזור (חזו"א או"ח פב, כ).

מַהוּ לְאוֹרוּיֵי בִּמְקוֹם רַבּוֹ, היינו להורות הלכה במעשה שבא לפניו, אבל בדרך לימוד מותר לומר כדעת מי נפסקה ההלכה (תוס'). ומה שאמרו בגמ' להלן (סג, א) שדוד המלך 'בישר צדק בקהל רב' רק אחר מיתת רבו עירא היעירי מטעם זה שאסור להורות במקום רבו, היינו משום שקבע ישיבה להורות לתלמידים, וזה חמור יותר מלהורות ליחיד בדרך לימוד (רא"מ הורביץ).

אֲפִלּוּ בֵּיעֲתָא בְּכִתְחָא בָּעוּ מִנֵּיהּ מֵרַב חִסְדָּא - אם מותר לאכול ביצה יחד עם כותח שמעורב בו מי חלב, שדבר פשוט הוא שאין בזה משום בשר בחלב (רש"י). ויש שכתב שדבר פשוט כזה אינו נחשב להוראה שנאסרה במקום רבו, ורב חסדא נשאל בביצה שנמצאה במעי התרנגולת כשהיא גמורה [שכיון שהיא נראית כחלק מגוף התרנגולת, היה מקום להחמיר ולאוסרה באכילה עם חלב] (ערוך, הובא בתוס'). ואמנם ביצת נבילה אסורה באופן זה [כמבואר במשנה בעדיות (ה, א)], אולם דוקא באיסור נבילה שהוא מן התורה החמירו לאסור את ביצתה [אף שהיא מותרת מן התורה לפי שגדלה בהיתר, שהלא התרנגולת נתנבלה רק בשחיטתה, מכל מקום נראה הדבר שהיא באה מן הנבילה], אבל באיסור בשר עוף בחלב שאינו אלא מדרבנן לא החמירו (תוס'). ויש שכתב שביצת נבילה גזרו בה חכמים לפי שבאה מדבר אסור, אבל בשר בחלב שכל אחד מהם בפני עצמו מותר, לא גזרו לאסור את אכילת הביצה עם חלב (ר"ת, הובא בתוס'). ויש שפירשו שביצת נבילה אסרו חכמים משום שהיא דומה לביצת טריפה שאסורה מן הדין לפי שגדלה באיסור, אבל לגבי בשר בחלב לא שייך טעם זה (תוס' ביצה ו, ב, תוס' הרא"ש).

וְלֹא אוֹרִי. משום שחוצפה היא להורות במקום רבו (רש"י). ומה שאמרו במסכת כתובות (ס, ב) שהאיסור להורות במקום רבו 'לאו משום דמיחזי כאפקרותא אלא משום דלא מסתייעא מילתא למימרא', היינו שאין האיסור רק משום חוצפה אלא שגם באופן שאינו חוצפה וכגון שמוחל לו, לא תהיה לו סייעתא דשמיא וקרוב הדבר שיבוא לידי שגיאה (מאירי שם).

מְגִלַּת תַּעֲנִית דִּכְתִיבָא וּמַנְּחָא מַהוּ לְאוֹרוּיֵי בְּאַתְרֵיהּ דְּרַבֵּיהּ. היינו ששואלים אותו על הימים שמותר להתענות בהם ומורה להיתר, אבל מותר להורות על הימים האסורים להתענות, שכן לאפרושי מאיסורא מותר גם במקום רבו (תוס'). ויש שפירש שבודאי אם רואה אדם שרוצה להתענות בימים שאסורים להתענות מותר לו להורות לו לאיסור, שכן מותר להורות כדי להפריש מאיסור גם במקום רבו, והספק בגמ' הוא במי שבא לשאול על ימים שאסור להתענות בהם אם מותר להתענות, שיתכן שבאופן זה אסור להורות לו לאיסור, ואין כאן אפרושי מאיסורא, משום שאף אם לא יורה לו לא יקל לעצמו מספק, או ילך למורה אחר (רעק"א בדעת רש"י).

המשך במילואים עמ' 128

בִּשְׁנֵי דְּרַב הוּנָא רַבֵּיהּ הוּא דְּלָא אוֹרִי - כיון שהיה רבו מובהק. ומשמע שאפילו רחוק ממנו הרבה אסור להורות, ומה שאמרו בסנהדרין (ה, ב) שהאיסור להורות הוא רק כשנמצא בתוך שלש פרסאות לרבו, היינו בתלמיד חבר (תוס' לעיל סב, ב ד"ה רב). ויש שכתב, ששם מדובר שנטל רשות מרבו [ומכל מקום אינו רשאי להורות אלא חוץ לשלש פרסאות] (תוס' בסנהדרין שם). ויש שחילק, שכאן מדובר בקובע עצמו להורות, ושם מדובר בהוראה באקראי (רמב"ם תלמוד תורה ה, ג, ע"פ ב"י יו"ד רמב, ד).

ויש שכתבו, שדברי הגמ' שם נאמרו קודם תקנת רבי [הנזכרת בברייתא שם] ש'תלמיד אל יורה אלא אם כן נוטל רשות מרבו', ומתחילה היה מותר לתלמיד להורות חוץ לשלש פרסאות, וגזר רבי שתלמיד לא יורה בפני רבו אפילו רחוק ממנו הרבה עד שיטול רשות מרבו, ודברי הגמ' כאן הם לאחר תקנת רבי, ולכך אסור להורות אפילו רחוק ממנו הרבה [כשלא נטל ממנו רשות] (רשב"א, ריטב"א, ר"ן).

דְּתַלְמִיד חָבֵר דִּילֵיהּ הֲוָה - שהוא חכם כמותו אלא שלמד ממנו דבר אחד או יותר (רש"י), ו'רב' היינו רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו, ואפילו נתגדל בתורה כרבו (ע"פ ב"י שם בדעת הרמב"ם, ריב"ש רעא, וביאור הגר"א יו"ד רמב, יד בדעת רש"י). ויש שכתבו, שתלמיד חבר הוא אף אם למד רוב חכמתו ממנו אלא שנתגדל בתורה ונעשה חבר לרבו, דהיינו שהוא קרוב להיות גדול כרבו (ע"פ רשב"ם ב"ב קנח, ב; שו"ת מהרי"ק שורש קסט).

ותלמיד חבר מותר להורות דוקא שלא במקום רבו, אבל במקום רבו אסור להורות, ולכן רב חסדא הורה בכפרי ורב המנונא בחרתא דארגז, אבל במקום רבם ממש לא הורו (רש"י ותוס' לעיל סב, ב ד"ה רב, רא"ש ו, ב). ושיעור המרחק שיחשב שלא במקום רבו, יש שכתבו שהוא שלש פרסאות (תוס' שם ורא"ש שם). ויש שכתבו שכל שאינו בפניו ממש מיקרי שלא במקומו (ריטב"א בשם הראב"ד, ריב"ש שם). אמנם יש שכתבו שתלמיד חבר מותר להורות אפילו בפני רבו ממש (ב"י יו"ד רמב, ד, בדעת הרמב"ם והרי"ף).

צוּרְבָא מֵרַבָּנָן חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ. ודוקא ראיית סכין שאינה אלא לכבודו של חכם, והוא מוחל על כבודו כדי שלא להטריח צורבא מרבנן לבוא אליו, אבל דבר איסור והיתר, אסור להורות במקום רבו אפילו לעצמו ולבני ביתו (רא"ש ב, טור ושו"ע יו"ד רמב, יב). ויש שכתב שכל הוראות איסור והיתר שבאות לאדם בתוך ביתו מותר להורות אפילו במקום רבו, ואף לאביו ואמו מותר אם יש לו חלק באותו דבר הצריך הוראה ואפילו שמינית שבשמינית (חות יאיר קכב, וראה פתחי תשובה שם, ה שתמה על דבריו).

ויש שכתב שדוקא אם הצורבא מרבנן שוחט לעצמו מותר, אבל אם אינו השוחט אלא אחר שוחט עבורו אסור (רעק"א, בדעת רש"י). אמנם יש שנחלק וכתב שאף אם אינו שוחט בעצמו מותר (רש"ש, וכתב שרש"י נקט כן לדוגמא בעלמא).

הרי"ף והרמב"ם השמיטו דין זה, שכן בזמננו לא נהגו להראות סכין לחכם קודם שחיטה, שהחכמים מחלו על כבודם בזה, והטור לא הביאו אלא כדי ללמד שצורבא מרבנן אסור להורות לעצמו בשאר הוראות אפילו לצורכו (ב"י יו"ד שם).

אָמַר לֵיהּ כִּי הַאי גַּוְונָא מִי מִתְחֲזָא כְּאַפְקֵרוּתָא. ומה שמיחה רבינא תחילה ונידה את המשתמש בדקל בשבת, ולא שאל קודם שעשה מעשה בפני רבו, היינו משום שהיה תלמיד חבר לרב אשי, ולתלמיד חבר מותר להורות בפני רבו [כדעת הרמב"ם הנ"ל, שמותר גם בפניו ממש], ומה ששאלו לאחר מכן אם נראה כחוצפה, לא שאל אלא על תלמיד גמור (רבינו יהונתן יט, א מדפי הרי"ף). ויש שכתב [לשיטת הרא"ש הנ"ל שתלמיד חבר אסור להורות בפני רבו ממש] שרבינא ידע את דינו של רבא שלאפרושי מאיסורא מותר ולכך עשה מעשה קודם ששאל, ושאלתו היתה האם דינו של רבא נאמר רק על תלמיד חבר כמותו או גם על תלמיד גמור (קרבן נתנאל ו, פ).

בְּפָנָיו אָסוּר וְחַיָּב מִיתָה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו אָסוּר וְאֵין חַיָּב מִיתָה. 'בפניו' היינו בתוך שלש פרסאות, ושלא בפניו היינו חוץ לשלש פרסאות (תוס' לעיל סב, ב ד"ה רב). ויש שכתב שאין חיוב מיתה אלא בפני הרב ממש או במקומו ובעירו, אבל שלא בפניו אפילו בתוך שלש פרסאות אין חיוב מיתה (שו"ת הרשב"א א, קיא). ודוקא תלמיד גמור שהורה בפני רבו חייב מיתה, אבל תלמיד חבר אינו חייב מיתה (ע"פ תוס' שם).

■ להלכה, אסור להורות לפני רבו מובהק לעולם, ואפילו הוא רחוק ממנו הרבה. ואם הוא רחוק מרבו י"ב מיל [-שלש פרסאות], ושאל לו אדם דבר הלכה בדרך מקרה, יכול להשיב, אבל לקבוע עצמו להוראה אסור אלא אם כן נתן לו רשות [כדעת הרמב"ם]. ותלמיד חבר אסור להורות רק בתוך י"ב מיל, ומותר חוץ לי"ב מיל [כדעת התוס'] (שו"ע יו"ד רמב, ד), ויש אומרים שמותר אף בפניו [כדעת הרי"ף והרמב"ם], ויש אומרים שבפני רבו ממש אסור [כדעת הראב"ד והריב"ש] (רמ"א שם).

וגדר רבו מובהק ותלמיד חבר, יש אומרים שרבו מובהק הוא כל מי שהוא רבו, ותלמיד חבר היינו שנתגדל בתורה ושוה לרבו [כדעת הרשב"ם והמהרי"ק], ויש אומרים שרבו מובהק היינו שרוב חכמתו ממנו [כדעת הריב"ש והב"י בדעת הרמב"ם] (רמ"א שם).

ולענין חיוב מיתה, תלמיד גמור שהורה תוך י"ב מיל חייב מיתה, אבל אם הורה חוץ לי"ב מיל, פטור אבל אסור. ותלמיד חבר אינו חייב מיתה אפילו הורה בתוך י"ב מיל (שו"ע שם).

עַד שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן וְכוּ' אָמְרוּ אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֶדֶת מִן הַשָּׁמַיִם מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט. ואף שעשו כן כדי לאפרושי מאיסורא, שיביאו אש מן ההדיוט, מכל מקום לא הותר לאפרושי מאיסורא אלא בדבר שכבר דרשו הרב לאיסור, אבל כאן דרשו דרשה חדשה מעצמם. ועוד יש לבאר, שהמצוה להביא מן ההדיוט היינו מהמערכות של המזבח החיצון, והם דרשו להביא מבתיהם. ועוד יש לבאר, שביום השמיני למילואים היה ראוי שתרד האש מן השמים ולא לבוא מן ההדיוט (תוס' רבינו פרץ). ויש שכתב, שכיון שניתן לפרש את הפסוק שידליקו את העצים מהאש שכבר רבוצה על המזבח [שהיא אש מן השמים, כמבואר ביומא (כא, ב)] והם דרשו שצריך להביא אש מן ההדיוט ממש, נחשבת דרשתם כהוראה בפני רבם [אף שדרשו נכון] (מהרש"א). ויש שפירש, שניתן לפרש שהכתוב מדבר בזמן שאין האש יורדת מן השמים [כגון בבית שני], אבל כשיורדת אש מן השמים אין צריך להביא אש נוספת, והם דרשו מלשון הכתוב 'ונתנו בני אהרן הכהן אש' שנתינת האש היא בכלל עבודת הקרבנות, שלכך היא כשרה דוקא בכהן ולא בזר, ואם כן גם כאשר יורדת אש מן השמים צריך להביא מן ההדיוט, שאם לא כן תחסר עבודה אחת מן הקרבן, ודרשה זו נחשבת הוראה בפני רבם (תורת חיים).

■ המשך במילואים עמ' 128 ■

רב המנונא אורי בחרתא דארגיז בשני דרב חסדא רבינא סר[א] סכינא בבבל א"ל רב אשי [א]מאי טעמא עבד מר הכי א"ל והא רב המנונא אורי בחרתא דארגיז בשני דרב חסדא אמר ליה לא אורי אתמר אמר ליה אתמר אורי ואתמר לא אורי בשני דרב הונא רביה הוא דלא אורי ואורי בשני דרב חסדא [ב]דתלמיד חבר דיליה הוה ואנא נמי תלמיד חבר דמר אנא אמר רבא [°]צורבא מרבנן חזי לנפשיה רבינא איקלע למחוזא אייתי אושפיזכניה סכינא וקא מחוי ליה אמר ליה זיל אמטייה לרבא אמר ליה לא סבר (א) מר הא דאמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה אמר ליה אנא מיזבן זבינא (סימן זיל"א (ב) להני"א מחלי"ף איק"א ויעק"ב) רבי אלעזר מהגרוניא ורב אחא בר תחליפא איקלעו לבי רב אחא בריה דרב איקא באתריה דרב אחא בר יעקב בעי רב אחא בריה דרב איקא למיעבד להו עיגלא תילתא אייתי סכינא וקא מחוי להו אמר להו רב אחא בר תחליפא לא ליחוש ליה לסבא אמר להו ר"א מהגרוניא הכי אמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה חזי ואיענש רבי אלעזר מהגרוניא והאמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה שאני התם [ג]דאתחילו בכבודו ואי בעית אימא שאני רב אחא בר יעקב [ד]דמופלג. אמר רבא [ה]ולאפרושי מאיסורא אפילו בפניו שפיר דמי רבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי חזייה להההוא גברא דקא אסר[א] ליה לחמריה בצינתא בשבתא רמא ביה קלא ולא אשגח ביה א"ל ליהוי האי גברא בשמתא א"ל כי האי גוונא מי מתחזא כאפקרותא אמר ליה [א] אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' [ו]כל מקום שיש בו חילול השם אין חולקין כבוד לרב. אמר רבא [י]בפניו אסור וחייב מיתה שלא בפניו אסור ואין חייב מיתה ושלא בפניו לא והא תניא [ט]ר"א (ג) אומר לא מתו בני אהרן עד שהורו הלכה בפני משה רבן מאי דרוש [ב] ונתתו בני אהרן הכהן אש על המזבח אמרו [ד] [ז]אף על פי שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט ותלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהורה הלכה בפניו אמר רבי אליעזר לאימא שלום אשתו תמיה אני אם יוציא זה שנתו ולא הוציא שנתו אמרה לו נביא אתה אמר לה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך מקובלני [ח]כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אותו תלמיד יהודה בן גוריא שמו והיה רחוק ממנו שלש פרסאות בפניו הוה והא רחוק ממנו שלש פרסאות קאמר[ב] וליטעמיך [ט]שמו ושם אביו למה אלא שלא תאמר משל היה. אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המורה הלכה בפני רבו ראוי להכישו נחש שנאמר [ג] ויען אליהוא בן ברכאל הבוזי ויאמר צעיר אני לימים וגו' על כן זחלתי (ד) וכתיב [ד] עם חמת זוחלי עפר זעירי אמר רבי חנינא נקרא חוטא שנאמר [ה] בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך רב המנונא רמי כתיב בלבי צפנתי אמרתך וכתיב [ו] בשרתי צדק בקהל רב לא קשיא כאן בזמן שעירא היאירי קיים כאן בזמן שאין עירא היאירי קיים אמר רבי אבא בר זבדא[ג] [ח]כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם שנאמר [ז] עירא היאירי היה כהן לדוד (ה) לדוד הוא דהוה כהן לכו"ע לא אלא שהיה משגר לו מתנותיו וכתיב בתריה [ח] ויהי רעב בימי דוד ר' אליעזר[ד] אומר מורידין אותו מגדולתו שנאמר [ט] ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' אע"ג דאמר להו לאחי אבא צוה ואותי לא צוה אפ"ה איענש דכתיב [י] ולפני אלעזר הכהן יעמד [°]ולא אשכחן דאיצטריך ליה יהושע א"ר לוי כל המותיב מלה קמיה רביה אזיל לשאול בלא ולד שנאמר [כ] ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדוני משה כלאם וכתיב

רש"י

חרתא. שם העיר: דארגיז. שם האיש שבנאה והוה אמגושי, כך ראיתי בתשובת הגאונים[ז]: סר סכינא. בדק סכין לטבח, ולא אמרו [ח]להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם, ונמצא רבינא נוטל לו עטרת כבוד העיר, ורב אשי רבו במתא מחסיא הוה[ט] והיא מבבל: דהא[י] רב המנונא אורי בחרתא דארגיז. הואיל ולא היה רבו דר בה, אע"פ שהיתה בבבל, ואני לא הוריתי במתא מחסיא שהיא מקומך: תלמיד חבר. חכם כמותו אלא שלמד ממנו דבר אחד או יותר: לנפשיה. בודק סכין לשחוט בו הוא עצמו בהמה שלו, ואין צריך להראותה לרבו: למחוזא. אתריה דרבא: אנא מיזבן זבינא. כי אכילנא מהאי בישרא בדמי אנא זבין לה מינך, הלכך לאו לנפשאי אלא כשאר טבחא הוית לי: עגלא תילתא. גדל שליש, ואז הוא עומד בעיקר טעם בשרו, כדתנן (ב"מ דף סח.) ומגדלין אותן עד שיהו משולשין, ואמרינן נמי (שם דף סט.) מותר שליש בשכרך, אלמא אורחיה עד שליש. ל"א שלישי לבטן (ו), וקשה לי הא דאמר בעלמא (סנהדרין דף סה:) רב חנינא ורב אושעיא הוו עסקי בספר יצירה וכל מעלי שבתא איברי להו עגלא תילתא, דהתם מאי שלישי לבטן איכא הא לא היה בבטן מעולם: לא ליחוש לסבא. לרב אחא בר יעקב, ובתמיהה קאמר: דאתחילו בכבודו. מאחר שנאמר לו דניחוש לסבא והתחילו לדבר בכבודו, לא היה לו לזלזל בדבר: ואב"א שאני רב אחא בר יעקב דמפליג. הרבה מאד היה זקן וחכם: אאפרושי מאיסורא. ראה תלמיד אדם רוצה לעבור עבירה ורבו שם ושותק, מותר לתלמיד לקפוץ ולגעור בו: בצינתא. בדקל, ואין משתמשין באילן משום שבות[י]: אמר ליה. רבינא לרב אשי, הא מילתא דעבידת קמך השתא מי הויא אפקירותא חוצפה או לא: אין חכמה וגו'. אין תורת חכמה וכבוד ותבונה ויועץ עומדת כנגד חילול השם: בפניו אסור. להורות וחייב מיתה בידי שמים, והא דרבא לאו אאפרושי מאיסור קאי אלא על הבא לישאל: בפניו הוה. והאי דקתני רחוק ממנו שהיה רחוק מקומו ממקום רבו שלש פרסאות, ומיהו כי אורי קמיה אורי: והא רחוק ממנו קאמר. ואי הוראה לאו רחוק ממנו הוה מאי אתא רבי יוחנן לאשמועינן: צפנתי אמרתך. כנסתי דברי מלהורות במקום שהאה מוטא עליהן: צדק. דברי תורה: עירא היאירי. רבו הוה, כדכתיב היה כהן לדוד, רב לדוד: מורידין אותו מגדולתו. לעיל קאי אדזעירי במורה הלכה בפני רבו: את אחי אבא צוה. דחלק כבוד למשה דכתיב אשר צוה ה' את משה, והורה הלכות גיעול אף את הזהב: איענש. לירד מגדולה שפסקו לו מקמי הכי[יא]: דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו. שהיה עתיד יהושע להיות צריך לישאל דבר הלכה מאלעזר: ולא אשכחן. לאחר מיתת משה דאיצטריך ליה יהושע לאלעזר לשאול לו כלום: מותיב. משיב דבר, מורה הלכה: לשאול. למיתה: כלאם. ראויים הם לכך, דהוי ליה כמורה הלכה:

תוספות

רב המנונא אורי בחרתא דארגיז. תרי רב המנונא הוו חד שהיה תלמידו של רב חסדא כדמשמע הכא ובפרק קמא דקדושין (דף כה.) גבי שבי דזוזיא דאמר ליה רב חסדא לרב המנונא זיל לנטינהו ועוד היה אחר שהיה תלמידו של רב כדלעיל בפרק כילד מעברין (דף מ.) דאמר ליה רב לרב המנונא ברי מדאית לך אוטיב לך:

מאי דרוש ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. לכאורה משמע שהקטרת שהקטירו על מזבח החיצון היה והוראת שעה היתה כדאשכחנא בקטרת של נשיאים כדאמרינן בשילהי התכלת (מנחות דף נ:) דאי על מזבח הפנימי הקטירו מאי שייכא אותה דרשה לשם והא לא היה יורד אש על מזבח הפנימי לשם קטרת דהא קי"ל בפרק אמר להן הממונה (יומא דף נג.) דמערכה שניה שעל מזבח החיצון לקטרת מיהו בתורת כהנים[כ] משמע שלבית קדשי הקדשים נכנסו להקטיר ולשם נשרפו וצ"ע:

כל הנותן מתנותיו לכהן אחד כו'. הא דקרי ליה עירא היאירי אף על פי שהיה כהן שמא אביו מאהרן ואמו ממנשה כדאמר במגילה (דף יב:) אביו מבנימין ואמו מיהודה ופשטיה דקרא כהן לדוד לאו כהן ממש הוא אלא שר כמו דאמר ובני דוד כהנים היו (שמואל ב ח):

מביא רעב לעולם. ואף על גב דכתיב[ל] (ז) על שאול ועל בית הדמים הא והא גרם וסמוכין קדרש:

מיד

ח א טור יו"ד סי' רמג:
ט ב ג ד טוש"ע שם סעיף ד בהג"ה:
י ה מיי' פ"ה מהל' ת"ת ה"ג וטוש"ע שם סעי' יא:
יא ו מיי' שם הלכה ב וטוש"ע שם ס"ד:
יב ז מיי' פ"ב מהלכות תמידין הלכה א סמג עשין קמא:
יג ח טוש"ע י"ד סימן רנז סעיף ט:

רבינו חננאל

רבו: רבינא סאר סכינא פי' בדק הסכין לטבח בבבל כדגרסי' האי טבחא דלא סאיר סכיניה קמי חכם כו' והוא מלשון פוקד תרגום מסער א"ל רב אשי אמאי עבדת הכי כלומר אנא רבך א"ל רבינא הא רב חסדא אורי בכפרי בשני דרב הונא ורב המנונא אורי בארגז פי' שם מקום בשני דרב חסדא. א"ל רב אשי לא הורה איתמר [א"ל איתמר אורו וכו']. איתמר דאורי רב המנונא בשני דרב חסדא מ"ט תלמיד חבר הוא גבי רב חסדא אנא נמי גבי מר תלמיד חבר אנא. פי' מופלג גדול בחכמה מופלג משאר חכמים:

[המשך בסוף המסכת]

רב נסים גאון

מלהורות אפי' הביצה בחלב שהיתר גמור הוא לאכלה: רבינא סר סכינא בבבל. בדק הסכין של שחיטה שמא יהיה בה פגם ותרגום פוקד מסער וכן דרכו של לשון חכמים שמחסרין את העיי"ן והחי"ת ואמרו סר

משנת ראשונים

רבינא סר סכינא בבבל. והאידנא נהיגי שאין מראין סכין לחכם, כי השתא נהוג בכל גלות ישראל שאין מאמינים לקצבים וממנים אנשים ידועים על השחיטה ועל הבדיקה ולהם מחלו חכמים את כבודם כי הן זריזין והירין.
[רא"ש, חולין פרק א סימן כד]

אמר רבא צורבא מרבנן. לשון צורבא פי' דנגמר כל צורתו ונתמלא תורה. כדאמרינן פ"ק דביצה (ז.) הני ביעי דצריבן פי' שנגמרו ומעלו טפי משאר ביעי.
[שו"ת מהר"י מברונא סימן קב]

צורבא מרבנן הוא כמו צרבת השחין, דבר חם המתחמם באשה של תורה האי צורבא מרבנן דרתח אורייתיה קא מרתחא ליה, שנאמר הלא כה דברי כאש. ד"א צורבא מרבנן קשה, בערבי קורין לחטים הקשות חנטא צריבא.
[תשובות הגאונים שערי תשובה סימן פד]

ואם בני ביתו של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו איכא לספוקי אי שרי. מידי דהוה אהא דאמר וצורבא מרבנן חזי לנפשיה. או דילמא הני מילי בדיקת סכין שאינו אלא לכבודו של חכם וכי האי מחיל ליקריה שלא להטריח צורבא מרבנן לבא אליו. אבל דבר איסור והיתר אפילו לעצמו אסור להורות במקום רבו. והדעת נוטה לאסור. [רא"ש סימן ב] בעי רב אחא בריה דרב איקא למיעבד להו עיגלא תילתא. פרש"י ז"ל שלישי לבטן, וההיא דבמסכת סנהדרין (סה:) דאיברי להו עגלה תליתאה, י"ל כעין תליתאה קאמר, והנכון דעגלה תליתאה היינו שהוא עומד על שליש גידולו והוא רך וטוב, וכדאמרינן בפרק אלו מציאות (ב"מ סח.) מטפל בעגלים עד שיהו משולשים. [הריטב"א, שבת יב.] כמו ושלישים על כולו (שמות יד) וכמו עגלה משולשת ואיל משולש (בראשית טו) פי' בריא וטוב. [תוספות, גיטין נו.] אף על פי שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. פירש הראב"ד ז"ל כי טועים היו בהוראה זו שלא אמר הכתוב כן אלא לענין מזבח החצון, אבל להקטיר קטרת במזבח הפנימי אין להביא (ראיה) מן ההדיוט, כדמפורש במסכת יומא (מה.) ובמסכת תמיד, דמערכה בפני עצמה היו עושין על מזבח החיצון שממנה נוטלין אש לקטרת, והם טעו שהשוו מזבח הפנימי למזבח החיצון, ומכל מקום לא נענשו משום טעותם כיון שהיו שוגגין אלא משום הוראתם. [הריטב"א] וליטעמיך שמו ושם אביו למה. פירוש ולטעמיך דסבירא לך דמתניתא כפשוטה ומעשה שהיה כך היה למה לי למיתני שמו ושם אביו כדי שלא תאמר דמשל היה וכיון דהוצרך להזכירו מפני כן כיסה עליו קצת לומר דהרחק לג' פרסאות היה. [הריטב"א]

א) [פי' כמו סער עי' ערוך ערך סר ב'] והוא מלש' פוקד, ב) [ברכות יט:] שבועות ל: סנהדרין דף סב, ג) [יומא נג.], ד) יומא כא:, ה) ברכות לא:, ו) [ב"ב דף טו.], ז) תשובות רב נטוראי גאון סי' שצד, ח) [חולין דף י:], ט) שבת יא., י) ביצה לו:, כ) שמיני פרשה א הכ"ב, ל) שמואל ב' כא א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' לא סבר לה מר: (ב) שם סימן זיל"א מהניא: (ג) שם והא תניא ראב"י אומר לא מתו בני אהרן אלא על שהורו הלכה: (ד) שם על כן זחלתי ואירא וכתיב התם עם חמת זוחלי: (ה) שם כהן לדוד וכי לדוד הוא דהוה כהן לכולי עלמא לא הוה כהן אלא שהיה: (ו) רש"י ד"ה עגלא תילתא וכו' ל"א שלישי לבטן. נ"ב עיין בשבת דף יא: (ז) תוס' ד"ה מביא וכו' דכתיב אל שאול ואל בית:

גליון הש"ס

גמרא צורבא מרבנן חזי לנפשיה. עיין בכורות דף לא ע"א תוס' ד"ה דהא. וכו"ש סוף פ"ב דנגעים: שם ולא אשכחן דאצטריך ליה יהושע. ע' סנהדרין דף טז. תוס' ד"ה מה מתלמה:

הגהות וציונים

א] [גיר' הערוך ערך צני קטר, פי' היה קושר חמורו בדקל] (גליון): ב] בכת"י ודפו"ר נוסף מקומו הוה רחוק מקומו מאי נפק"מ וליטעמיך וכו' אלא שלא תאמר משל היה לדידי נמי כדי שלא תאמר משל היה: ג] [גי' ע"י והרא"ש א"ר אבא בר כהנא כל המשגר וכו'] (גליון): ד] [צ"ל אלעזר] (גליון): ה] צ"ל והא (גליון), אמנם בכת"י ודפו"ר הנוסח גם בגמ' דהא: ו] בכת"י ודפו"ר הנוסח דמקמי הכי כתיב ביהושע ולפני אלעזר הכהן וכו', והד"א:

תורה אור השלם

א) אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד יְיָ: [משלי כא, ל]
ב) וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל הָאֵשׁ: [ויקרא א, ז]
ג) וַיַּעַן אֱלִיהוּא בֶן בַּרַכְאֵל הַבּוּזִי וַיֹּאמַר צָעִיר אֲנִי לְיָמִים וְאַתֶּם יְשִׁישִׁים עַל כֵּן זָחַלְתִּי וָאִירָא מֵחַוֹּת דֵּעִי אֶתְכֶם: [איוב לב, ו]
ד) מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח בָּם עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר: [דברים לב, כד]
ה) בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא לָךְ: [תהלים קיט, יא]
ו) בִּשַּׂרְתִּי צֶדֶק בְּקָהָל רָב הִנֵּה שְׂפָתַי לֹא אֶכְלָא יְיָ אַתָּה יָדָעְתָּ: [תהלים מ, י]
ז) וְגַם עִירָא הַיָּאִרִי הָיָה כֹהֵן לְדָוִד: [שמואל ב' כ, כו]
ח) וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרֵי שָׁנָה וַיְבַקֵּשׁ דָּוִד אֶת פְּנֵי יְיָ: [שמואל ב' כא, א]
ט) וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה: [במדבר לא, כא]
י) וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי יְיָ עַל פִּיו יֵצְאוּ וְעַל פִּיו יָבֹאוּ הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל הָעֵדָה: [במדבר כז, כא]
כ) וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחֻרָיו וַיֹּאמַר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם: [במדבר יא, כח]

וכתיב נון בנו יהושע בנו ופליגא דר' אבא בר פפא דאמר ר' אבא בר פפא לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה שנאמר ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא וגו' וכתיב ויאמר לו כי אני שר צבא ה' עתה באתי וגו' אמר לו אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו ביטלתם (א) תלמוד תורה על איזה מהן באת אמר לו עתה באתי מיד וילך (א) יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ואמר רבי יוחנן מלמד שהלך בעומקה של הלכה וגמירי דכל זמן שארון ושכינה שרויין שלא במקומן אסורין בתשמיש המטה א"ר שמואל בר איניא משמיה דרב גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין דאמר ליה עתה באתי. אמר רב ברונא אמר רב כל הישן בקילעא שאיש ואשתו שרויין בה עליו הכתוב אומר נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה ואמר (ב) רב יוסף אפי' באשתו נדה רבא אמר אם אשתו נדה היא תבא עליו ברכה ולא היא דעד האידנא מאן נטריה. ההוא מבואה דהוה דייר בה לחמן בר ריסתק אמרו ליה אוגר לן רשותך לא אוגר להו אתו אמרו ליה לאביי אמר להו זילו בטילו רשותייכו לגבי חד הוה ליה יחיד במקום נכרי ויחיד במקום נכרי לא אסר אמרו ליה מידי הוא טעמא אלא דלא שכיח דדיירי והכא הא קדיירי אמר להו כל בטולי רשותייהו גבי חד מילתא דלא שכיחא היא ומילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן אזל רב הונא בריה דרב יהושע אמרה לשמעתא קמיה דרבא אמר ליה אם

וכתיב נון בנו יהושע בנו. ובתר יהושע לא חשיב בן: לא נענש יהושע. להיות ערירי אלא שביטל כו': ויהי בהיות יהושע וגו'. מדכתיב וחרבו שלופה בידו מכלל דלפורענות בא, ועתה באתי דקאמר ליה הכי קא"ל על עבירה של עכשיו באתי, ומדאצטריך למימר על של עכשיו מכלל דאכתי הוה אחריתי, ומאי היא, הכי קאמר ליה אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים, בערב ביטלתם התמיד, ועכשיו שחשיכה אתם מבטלים תלמוד תורה, לפי שהיו עסוקים במלחמה ביום לא היה להן עת לעסוק בתורה אלא בלילה, והדבר מוכיח שעל עסקי תלמוד תורה הוכיחו מדכתיב קרא אחרינא במלחמתה של עי שהיתה אחריה וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ואמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה: וגמירי דכל זמן שארון ושכינה שרויין שלא במקומן כו'. ואותו לילה שהוכיחו המלאך היו מבטלין ת"ת בשביל שהיו אורבין על העיר, ולא החזירו בערב את הארון למקומו בגלגל, והוא הלילה שביטלו מפריה ורביה: בקילעא. בחדר: נשי עמי תגרשון. שבושין הן ממנו: לחמן בר ריסתק. כך שמו: בטילו רשותייכו. דמבוי לגבי חד מינייכו, ואף על גב דאינהו אסורים להוציא מחצרותיהם למבוי כדתנן נתנו לו רשותן הוא מותר והן אסורין, אהני ליה מיהא לטלטל בכל המבוי כלים ששבתו בתוכו וכלים ששבתו בבית היחיד שבטלו רשותן אללו, דאי לאו הכי (ג) אסירי לטלטולי ביה כדאמרינן במס' שבת בפרק ר"א אומר אם לא הביא כלי (דף קל:): דמערבי

מיד וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק. גרסינן וגרסינן נמי מלמד שהלך בעומקה של הלכה כו' ובמלחמת עי כתיב בפרשה אחרונה וילן אבל התם כתיב בתוך העם והאי דקאמר מיד לאו לאלתר הוה אלא כשהופנה הלך בעומקה של הלכה אבל לבתר מעשה דמלאך טובא הוה:

כל זמן שארון ושכינה שלא במקומן ישראל אסורין בתשמיש המטה. תימה לר"י דגבי עובדא של אוריה החתי היה ארון שלא במקומו דכתיב (הנה) הארון וישראל [ויהודה] (חונים) [יושבים] בסוכות ואדוני יואב ועבדי אדוני על פני השדה חונים ואני [וגו'] (אשכב) [ולשכב] עם אשתי דמשמע שהיו אחרים מותרים בתשה"מ אלא שאוריה החתי היה מחמיר על עצמו לפי שהיו ישראל בצרה דהא קאמר ליה דוד (לך) רד לביתך ועוד קאמרינן בפרק חלק (סנהדרין דף קז.) גבי דוד שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום ונתעלמה ממנו הלכה זו כו' משמע בלילה היה מותר ואומר ר"י דשני ארונות היו אחד שבו שברי הלוחות מונחים ואותו היו מוליכין במלחמות כדתניא בספרי וארון ברית ה' נוסע לפניהם יומם זה שיוצא עמהם (ד) במחנה והוא ארון עץ שעשה משה בעלותו לסיני כדכתיב בלוחות אחרונות במשנה תורה ועשית לך ארון עץ ותחלה שם בו גם לוחות אחרונות כדכתיב ואשים את הלוחות בארון אשר עשיתי עד שנעשה ארון של זהב שעשה בצלאל ואז נתנו בו לוחות אחרונות כדכתיב ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך וכן עשה כדכתיב בויקהל ובההוא איירי הכא שהיו נאסרין בתשמיש המטה כשלא היה במקומו ואותו לא היו רגילין (ה) להוליך במלחמה כדכתיב בשילה מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה כי לא היתה כזאת מתמול שלשום שלא היו רגילין להוליכו ואז כשהוליכוהו לקו וגלה כדמפרש (ו) רש"י התם ומה שהיה עמהן במלחמת יהושע ע"פ הדיבור היה עושה הכל והא דדרשינן בפ"ק דב"ב (דף יד.) אין בארון רק כו' מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחים בארון היינו ארון שעשה בצלאל כדמשמע התם זה היה בבית עולמים דבשלמה כתיב האי קרא ואפילו למאן דדרים מאשר שברת ושמתם בארון היינו בבנין הבית שהיתה מונחת עדי עד ובירושלמי איכא פלוגתא בפרק משוח מלחמה דיש מי שאומרים ארון אחד היה [וקאמר התם קרא מסייע ליה לרבי יהודה פירוש שאומר שטני ארונות היו הארון וישראל יושבים בסוכות והלא ארון בציון היה מאי עבדין ליה רבנן שאומרים ארון אחד היה] אלא שהיה בקירוי עד שלא נבנה בית הבחירה פירוש דבסוכות דקאמרינן לא שהיה עמהם במלחמה אלא כלומר שהיה בקירוי של חול שאינו בית המקדש אע"פ שבכך לא היו נאסרין בתשמיש המטה וגם אוריה עצמו היה נשוי בת שבע אם כן לא היה מחמיר על עצמו לפרוש מן האשה בשביל שאינו במקדש מ"מ כיון דאיכא תרתי לריעותא דישראל היו במלחמה יושבין בסוכות וגם ארון אינו במקדש היה רוצה להחמיר על עצמו ואי הוה גרים בירושלמי שהיה שלא בקירוי פירוש אלא בתוך היריעה ניחא טפי דלישנא דקירוי לא משמע שיהא חול: לחמן בר ריסתק. ר"ח גריס המן: בטילו רשותייכו לגבי חד מינייכו. פירש בקונטרס אע"ג דאינהו אסירי להוציא מחצרותיהן למבוי כדתנן נתנו לו רשותן הוא מותר והן אסורין אהני להו מיהו לטלטל בכל המבוי כלים ששבתו בתוכו וכלים ששבתו בבית היחיד שבטלו רשותם אללו דאי לאו הכי הוו אסירי לטלטולי ביה כדאמרינן במסכת שבת פרק ר"א אומר אם לא הביא (דף קל:) דמבוי שלא נשתתפו בו (ז) עירובי חצירות עם הבתים אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות לא עירבו חצירות עם הבתים מותר לטלטל בכולו דכשעירבו חצירות עם הבתים שכיחי מאני דבתים בחצר וגזרינן דלמא אתי לאפוקינהו מחצר למבוי לפיכך אסור לטלטל במבוי אלא בד' אמות אבל בשלא עירבו דלא שכיחי מאני דבתים בחצר ליכא למיגזר דאי משום דלמא אתי לטלטולי כלים ששבתו בחצר למבוי רב לטעמיה דאמר לקמן (דף סז.) הלכה כר"ש דאמר חצר וקרפף ומבוי רשות אחת הן והוא שלא עירבו כדפירש התם בקונטרס וקשיא לר"י דמסתמא הני דשמעתין היו מערבין חצירות עם הבתים ורשות המבוי לבדו היו מבטלין דאי לא היו מערבין א"כ היו מפסידין כל החצירות שלא היו יכולין להוציא להן מן הבתים וטוב היה להם שיהו מותרין בחצירות ויאסרו כולם במבוי ממה שהיו כולן אסורין בחצירות ובמבוי בשביל האחד שהיה מותר וכיון שהיו מערבין בחצירות א"כ לא יתכן מה שפירש בקונטרס דאהני ביטול זה לטלטל בכל המבוי כלים ששבתו בתוכו וכלים ששבתו בבית היחיד דהא כיון דעירבו חצירות עם הבתים אין מטלטלין בו אלא בד' ועוד דקי"ל כוותיה דר"י דאמר לקמן (שם) הלכה כר"ש דאמר קרפף וחצר רשות אחת הן בין עירבו בין לא עירבו ולא קי"ל כההיא דרב דשבת וא"כ מתחלה נמי היה מותר לטלטל בכולו ומיהו לגבי בית היחיד ודאי מהני ביטול ואפי' לשתף בתי האחרים מהני לענין שהיחיד שביטלו רשותן אללו יכול להוציא כלי בתיהן למבוי שהעירוב עושה אותן כבית אחד וגם אם החצירות פתוחות זו לזו ועירבו יכול היחיד להוציא מכל הבתים והחצירות למבוי שנעשין הכל אחד על ידי עירוב ומכל מקום יחיד במקום נכרי לא חשיב ע"י עירוב שאם כן לא היה צריך לעולם לשכור ואין לומר כיון שעל ידי ביטול משתרי לא היה צריך לשכור עוד כי ודאי יצטרכו שהביטול אינו מתיר אלא ליחיד אבל השאר אסורין שאם יוציאו הרי הן מחזיקין ברשותן שיש להם במבוי קודם הביטול ובטל הביטול בכך והוו להו מרובין במקום נכרי ואם תאמר כיון שכל החצירות נעשות אחת גם בתיהם כמו כן נעשין אחד על ידי עירוב כשיבטלו המבוי לאחד למה יהיו הם אסורין וכי אם שנים דרים בבית אחד ובטלו בני החצר רשותן לאחד מהשנים וכי לבדו יהא מותר להוציא מן הבית לחצר וחבירו הדר עמו יהא אסור ולא יועיל הביטול לו זה אינו קשיא כלום כי אם נראה נוכל לומר אין הכי נמי מיהו לא צריכין למימר הכי כי אפי' אם נאמר שה"א שיהא זה אסור וזה מותר אלא לשניהם מועיל הביטול בשוה אע"פ שלא ביטלו אלא לאחד יש ליתן טעם גדול בדבר כי שנים בבית אחד כאיש אחד דמו וגם לענין להיות יחיד במקום נכרי אבל ע"י עירוב אין נעשין יחיד במקום נכרי וה"ה לענין ביטול לומר שכמו שיועיל הביטול לאותן שביטלו (ח) יועיל לו לחביריו שלא יחשבו כאיש אחד ועוד דאי אפשר לומר כאן להתיר לכולן

מכח

[תוספות הרא"ש] גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין. אע"פ שכל מצוה חביבה בשעתה, תלמוד תורה חביבה מן הכל, כמו שהתבאר בכמה מקומות, והוא שאמרו כאן דרך הערה גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין, שנאמר עתה באתי. [מאירי]

קאמרינן כו' ואמרינן האי טבחא דלא טר סכינא משמתינן ליה והתם במסכתא דיום טוב בפרק (אין צודין דף כח) אמרו איבעיא להו מהו להראות סכין לחכם ביום טוב רב מרי בריה דרב ביסנא שארי ורבנן אסרי אמר רב יוסף ות"ח רואה לעצמו ומשאילה לאחרים:

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ב מהל' עירובין הלכה י סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שפב סעיף ג:

רבינו חננאל

[נדפס בסוף המסכת]

תורה אור השלם

א) נוֹן בְּנוֹ יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ: [דברי הימים א' ז, כז]

ב) וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ: [יהושע ה, יג]

ג) וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר צְבָא יְיָ עַתָּה בָאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל עַבְדּוֹ: [יהושע ה, יד]

ד) וַיָּשִׂימוּ הָעָם אֶת כָּל הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצְּפוֹן לָעִיר וְאֶת עֲקֵבוֹ מִיָּם לָעִיר וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק: [יהושע ח, יג]

וַיִּשְׁלָחֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיֵּלְכוּ אֶל הַמַּאְרָב וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לָעָי וַיָּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם: [יהושע ח, ט]

ה) נְשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן מִבֵּית תַּעֲנֻגֶיהָ מֵעַל עֹלָלֶיהָ תִּקְחוּ הֲדָרִי לְעוֹלָם: [מיכה ב, ט]

משנת ראשונים

אמר לו אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים. יש מפרשים שלא בטלו כל התמיד לגמרי שהרי כהנים לא היו נלחמים כדי שיהיו טרודין, אלא שבטלו ממנו אנשי מעמד של ישראל שהיו נלחמים ומעמד אינו מעכב הקרבן, ול"נ דא"כ לא מוכח מהא דיהושע אלא דתלמוד תורה עדיף ממעמד ואילו אנן בעינן דעדיף מעבודה ממש, והנכון כי לפי שלא היה הארון במקומו כדאיתא (עירובין סג:) והיו הכהנים נושאים אותו נתבטלו בו ולא הקריבו התמיד. [הריטב"א, מגילה ג.]

על איזה מהן באת. וא"ת והיכי משמע לישנא דקרא דבטלו התמיד ותלמוד תורה, ויש לומר דה"פ, מדקאמר הלנו אתה, הכי קאמר, בשביל תלמוד תורה באת, דכתיב תורה צוה לנו, אם לצרינו, או בשביל הקרבנות שמגינים עלינו מצרינו. [תוספות, מגילה ג.]

אמר לו עתה באתי. פי' ריב"ן על תלמוד תורה באתי, דכתיב ביה ועתה כתבו לכם את השירה הזאת. [תוספות, מגילה ג.]

דכל זמן שארון ושכינה שרויין שלא במקומן אסורין בתשמיש המטה. ותימה מנא לן דעל זה נענש דילמא נענש על ביטול ת"ת [כדכתיב] עתה באתי, וי"ל מדה כנגד מדה על ביטול פריה ורביה נענש שלא היה לו בן. [תוספות הרא"ש]

גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין. אע"פ שכל מצוה חביבה בשעתה, תלמוד תורה חביבה מן הכל, כמו שהתבאר בכמה מקומות, והוא שאמרו כאן דרך הערה גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין, שנאמר עתה באתי. [מאירי]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) סנהדרין מד: מגילה ג., ב) [מגילה שם: ע"ש סנהדרין שם:], ג) [בילה ג: יח. יבמות לא. כתובות ע: קדושין כח: גיטין ה. מד. נזיר נה. ב"מ מו: מז. בכורות ג. נדה לד.], ד) [לקמן סט:], ה) [עי' תוספות מגילה ג. ד"ה וילן וכו' ע"ש], ו) [שמואל ב יא], ז) בהעלותך סי' פב, ח) דברים י א, ט) שם פסוק ה, י) שמות כה טז, כ) [ש"א ד], ל) סוטה פ"ח ריש ה"ג, מ) בשבת שם קלא. ד"ה בתים.

הגהות הב"ח

(א) גמ' תלמוד תורה א"ל על איזה מהן באת א"ל עתה באתי (מיד וילך וכו' של הלכה) תא"מ ונ"ב ק"א מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העם וכתיב בתוך העמק מלמד שלן בעומקה של הלכה [וכ"ה בע"ין]: (ב) שם ואמר רב יוסף לא נצרכה אלא אפי' באשתו: (ג) רש"י ד"ה בטילו כו' לאו הכי הוו אסירי: (ד) תום' ד"ה כל זמן וכו' לפניהם יומם זהו שיוצא עמהם למלחמה והוא ארון עץ: (ה) בא"ד ואותו לא היו רגילין להוליכו למלחמה כו': (ו) בא"ד כדמפרש התם כצ"ל ותיבת "רש"י" נמחק: (ז) ד"ה בטילו וכו' למבוי שלא נשתתפו בו עירבו חצירות: (ח) בא"ד שכמו שיועיל הבטול לאותו שבטלו לו יועיל לחביריו שלא יחשבו אלא כאיש אחד:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה בטילו וקשיא לר"י דמסתמא הני בשמעתין היו מערבין ע"ח. לא ידעתי למאי הוצרכו לאריכות זו ולמה לא הקשו בפשיטות דממ"נ אם לא עירבו בלאו ביטול היה מותר כלים ששבתו במבוי ובעירבו גם ביטול לא מהני ולע"ג:

הגהות וציונים

א] [צ"ל לא] (גליון): ב] [גיר' ע"י בר אויא] (גליון): ג] בכת"י וברש"י שבע"י וילן (ועי' תוס' ובהג' הב"ח אות א): ד] בדפו"ר אהני להו, וכן העתיקו התוס' (דק"ס ועוד), ועי' הג' רא"מ הורוויץ: ה] ובמלחמת עי כתיב ובההיא פרשתא כתיב קרא אחרינא וילן אבל התם כתיב וכו' (דפו"י, וכ"ה חכמת מנוח) ועי' תוס' במגילה שם: ו] רש"ל (גליון):

רב נסים גאון

סכינא כלומר סער סכינא ואומרין שותא כלומר שעותא ושודא במקום שוחדא וכאלה רבות ובפרק הכל שוחטין (חולין יז) אמרו אמר רב חסדא מניין לבדיקת סכין מן התורה שנאמר (ש"א יד) ושחטתם בזה ואכלתם פשיטא דכי נקבה טרפה בעיא בדיקה בדיקת חכם

אֶמֶשׁ בִּטַּלְתֶּם תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, שלא הקריבו לפי שהארון לא היה במקומו כמבואר בסוגיתנו, והכהנים היו טרודים בנשיאת הארון (תוס' מגילה ג, א, תוס' רא"ש שם). ויש שביארו שלא ביטלו ממש את הקרבת התמיד, אלא שלא הקריבוהו במעמד אנשי מעמד של ישראל מפני שאנשי המעמד היו טרודים במלחמה, והעלה עליהם כאילו ביטלו את הקרבת התמיד. והם לא חששו לזה כל כך, כיון שמעמד ישראל אינו מעכב את הקרבן (רשב"א וריטב"א שם בשם יש מפרשים, ועי"ש שהקשו על זה).

ולא הותרו לבטל את התמיד מדין 'עוסק במצוה שפטור מן המצוה' [וכמבואר בסוטה (מד, ב) שבמלחמת מצוה פטורים מכל המצוות], שכן בערב אין דרך להילחם, ואם כן היה להם להקריב את התמיד בין הערביים ולא להתעכב אז במארב העיר שלא לצורך (רש"ש, ע"פ רש"י במגילה שם). ויש שכתב שמאחר והקריבו תמיד של שחר, היה עליהם להקריב גם תמיד של בין הערביים, לפי שמצוה אחת היא, ולא נאמר פטור 'עוסק במצוה' אלא כשלא התחיל בה, אבל אם התחיל גומר (מצפה איתן בהגה"ה מגילה שם).

וְעַכְשָׁו בִּטַּלְתֶּם תַּלְמוּד תּוֹרָה, עַל אֵיזֶה מֵהֶן בָּאתָ, אָמַר לוֹ עַתָּה בָּאתִי - על של עכשיו, דהיינו על ביטול תורה. והראיה לכך שהוכיחו על ביטול תורה, שכן במלחמת העי שהיתה לאחר מלחמה זו נאמר 'וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק' - שהלך בעומקה של הלכה, ומשמע שעל ענין זה הוכיחו המלאך וחזר יהושע ותיקן זאת במלחמת העי (ע"פ רש"י כאן ובמגילה שם). ויש שפירשו, שיהושע שאלו '**הלנו** אתה' כלומר בשביל תלמוד תורה באת שכתוב בו 'תורה ציוה **לנו** משה', 'אם לצרינו' כלומר בשביל הקרבת הקרבנות שמגינים עלינו מצרינו. והשיב לו '**עתה** באתי', כלומר על תלמוד תורה שכתוב בה '**ועתה** כתבו לכם את השירה הזאת' (תוס' מגילה שם ד"ה אמש וד"ה עתה).

דְּכָל זְמַן שֶׁאָרוֹן וּשְׁכִינָה שְׁרוּיִן שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן אֲסוּרִין בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. שהם יוצאים למלחמה משום 'עמו אנוכי בצרה', וכיון שהיא עת צרה אסור לכל אדם לשמש מיטתו כמו בשני רעבון [כמבואר בתענית (יא ע"א)] (מהרש"א). ויש שפירש, שהאיסור הוא רק לאנשי המלחמה מפני כבוד הארון שהולך עמם כל זמן שאין לו מקום מיוחד, וכמו יחיד הנמצא בביתו שאסור לשמש כשיש שם ספר תורה עד שיוציאנו או שיעשה מחיצה, וקדושת הארון עדיפה שכל המחנה נחשב כביתו ולכן כל המחנה אסור עד שיקבעו לו מקום מיוחד (יעב"ץ).

ואף שחטא יהושע עתה גם בביטול תורה, מכל מקום דייק רבי אבא בר פפא שעונשו היה על ביטול פריה ורביה, ממה שנענש במה שלא היו לו בנים, שהוא מידה כנגד מידה על שביטל פריה ורביה, אבל אם היה נענש על ביטול תורה, היה צריך להיענש בעונש אחר (תוס' מגילה ג, ב ד"ה מלמד, רשב"א, ריטב"א).

אֲפִלּוּ בְּאִשְׁתּוֹ נִדָּה. שכן האשה מתביישת לשכב שם, ואף אינם יכולים לדבר דברי צניעות שבין איש לאשתו ושניהם מצטערים. ועוד, שמחמת אותו אדם האשה הולכת לישון במקום אחר, וצער הוא לה שלא לישן עם בעלה (ע"פ רבינו יהונתן יט, א מדפי הרי"ף, וריטב"א).

זִילוּ בַּטִּילוּ רְשׁוּתַיְכוּ לְגַבֵּי חַד. היינו לגבי אחד הדיירים שבאחת החצרות, ואף שלאחר הביטול יהיו כל המבטלים אסורים להוציא מביתם ומחצרם כלים ששבתו בבית למבוי [משום שבכך יחשבו כאילו חזרו מביטולם והחזיקו במבוי, כמבואר להלן (סט, ב, ראה רש"ש)], מכל מקום על ידי ביטול זה יותרו כולם לטלטל במבוי עצמו כלים ששבתו בו מערב שבת, וכן את כלי ביתו של זה שביטלו לו את רשותם [שכל המבוי נחשב כרשותו], ולולי שהיו מבטלים לא היו מותרים לטלטל במבוי אלא בתוך ארבע אמות (רש"י). והיינו לשיטת רב (שבת קל, ב - קלא, א) שמבוי שלא השתתפו בו ובני החצרות עירבו לעצמם, אסור לטלטל בו אלא בתוך ארבע אמות, כיון שכשעירבו החצרות לעצמם מצויים כלי הבתים בחצרות, ואם נתיר את הטלטול במבוי יש לחשוש שמא יוציאו אליו לא רק את כלי החצר [שמותר להוציא אליו גם ללא שיתוף לדעת רבי שמעון (וכפי שיובא להלן)], אלא גם את כלי הבתים המצויים בחצרות (תוס', וראה מיוחס לר"ן שבת קלא, ב שביאר מדוע גזרו שלא לטלטל במבוי כלל, ולא גזרו רק שלא להוציא מהחצרות למבוי).

אמנם כשביטלו כולם את רשותם לאחד מותרים הם לטלטל במבוי, משום שהטעם לאסור הוא כי כשלא עשו שיתופי מבואות [ועירבו בחצרות] בטל מהמבוי שֵׁם מבוי ונעשה ככרמלית, אבל כשביטלו רשותם לאחד והוא מותר לטלטל כליו גם במבוי, לא בטל שֵׁם מבוי ומותרים כולם לטלטל כלים ששבתו בו (תוס' רבינו פרץ). ויש שכתב, שהגזירה לעשות את המבוי ככרמלית אינה אלא במקום שמעיקר הדין מותר להם להוציא למבוי כלים ששבתו בחצר, שאז יש לחשוש שמא יוציאו גם כלים ששבתו בבית, אבל כאן שמעיקר הדין אינם מותרים להוציא כלל כלים אל המבוי [כמבואר לעיל], אין לחוש שמא יבואו להוציא למבוי כלים ששבתו בבית, ולכן לא גזרו שלא לטלטל במבוי יותר מארבע אמות (רש"ש). ויש שפירש, שאביי אמר להם שיבטלו את רשותם בין במבוי ובין בחצר לאחד, שאז בטל עירוב החצרות ומותרים לטלטל במבוי. וצריך לומר שהיה עדיף להם לטלטל במבוי כלים ששבתו בו, יותר מאשר להוציא כלים מבתיהם אל החצרות, שכן על ידי הביטול נאסר להם להוציאם (ריטב"א בדעת רש"י).

ויש שכתבו, שהתועלת בביטול היא לענין שהיחיד שביטלו רשותם אליו יוכל להוציא מביתו ומחצרו אל המבוי, וכן יוכל להוציא מבתיהם של שאר בני חצרו אל המבוי [שעל ידי עירובם בחצר נחשבים בתיהם כבית אחד] (תוס'). ואף שהחצר היא רשות משותפת לכל בני החצר והמבוי הוא רשות ששייכת רק לאותו יחיד, מכל מקום מותר הוא להוציא מהחצר למבוי, שכיון שביתו והמבוי הם רשות אחת, לא שייך להטיל על כליו דין כלי הבית שאסור להוציאם מחצר למבוי, והרי הם ככלים ששבתו בחצר שמותר להוציאם מחצר למבוי [כדעת רבי שמעון (להלן צ, ב) שחצר ומבוי נחשבות כרשות אחת לענין כלים ששבתו בהן ומותר להוציא מזו לזו. ויתכן שגם לדעת רבנן שאסרו שם מותר, שכן דוקא בחצר ומבוי סתם שהחצר שייכת רק לבני החצר והמבוי לכל בני החצרות, נחשבים הם כשתי רשויות, אבל כאן שהמבוי הוא רשות של אותו יחיד בלבד, אין חילוק דיורין בינו לבין החצרות] (חזו"א או"ח פא, ה).

ותועלת נוספת יש בביטול, באופן שכל החצרות פתוחות זו לזו ועירבו כולן ביניהן, כך שהן נחשבות כרשות אחת, ועל ידי הביטול יוכל היחיד שביטלו אליו להוציא מכל הבתים והחצרות למבוי. אמנם אין להתיר לכולם לטלטל בלא ביטול מחמת שעל ידי העירוב נחשבים כיחיד במקום נכרי, שאם כן לעולם יערבו ביניהם ולא יצטרכו לשכור, ואם כן ימשיכו לדור עמו ותתבטל תקנת חכמים, אבל כשביטלו את רשותם ליחיד שהוא מילתא דלא שכיחא, לא גזרו בו חכמים (מהרש"א בדעת התוס').

המשך במילואים עמ' 128

בִּטַּלְתָּ תּוֹרַת עֵרוּב מֵאוֹתוֹ מָבוֹי - שישכחו שצריך לעשות שיתוף מבואות, ויבואו אחר כך לטלטל בלא ביטול כלל (תוס' רבינו פרץ, מהרש"א בדעת התוס'). ובכל מקום ששכח אחד מבני המבוי ולא עירב, שמבטל להם את רשותו, אין לחוש שמא תשתכח תורת עירוב מאותו מבוי, שכן בשבת אחרת ודאי יעשה עירוב כדי להתיר גם לו לטלטל, מה שאין כן כאן שלא שייך לערב בשבת אחרת, כיון שאין העירוב תלוי בדעתם אלא בדעת הנכרי (תוס' רבינו פרץ). ויש שפירש שהחשש הוא מפני הרואים את אותו יחיד מוציא את כליו מביתו למבוי ללא עירוב, שיאמרו שמותר לטלטל בלא עירוב (רא"ש ו, ד). ויש שכתב שהחשש הוא שמא ימשיכו לבטל גם לאחר שיצא הנכרי משם או שיסכים להשכיר להם, שבאופן זה אין לסמוך על הביטול לכתחילה (רא"מ הורביץ).

לֵיזִיל חַד מִנַּיְהוּ לִקְרַב לֵיהּ וְלִשְׁאוֹל מִנֵּיהּ דִּכְתָּא - מקום בחצרו להניח בו חפץ כלשהו, שעל ידי זה נחשב כדר בבית הנכרי. והיינו כשלא אמר לו בפירוש שמשאיל לו דוקא מקום זה ולא את שאר הבית, שכל שלא פירש לו, אף על פי שלא השאיל לו אלא זוית אחת נחשב הדבר כאילו השאילו את כל רשותו, כיון שיתכן שלמחר יצטרך לזוית זו ויפנה את החפץ לזוית אחרת. ואף שלא השאיל לו אלא מקום בחצרו, הרי זה כאילו השאיל לו גם את כל ביתו, כיון שאם למחר יצטרך את המקום בחצרו יפנה את החפץ לתוך ביתו (ב"י או"ח שפב, יב). ויש שכתב שאף אם פירש שאין לו רשות להניח חפץ אלא במקום מסויים בחצרו וגם הנכרי יכול להשתמש עמו באותו מקום, נחשב לשכירו ולקיטו (ב"ח שם, ה).

וְלַנַּח בֵּיהּ מִידִי, שהישראל יכול להניח שם חפץ, אבל אינו צריך להניח שם בפועל, ובלבד שיקנה את הקרקע באחת מדרכי הקניינים המועילים בקרקעות (ב"י או"ח שפב, יב, בדעת רש"י והרמב"ם). ויש שכתבו שצריך להניח חפץ, שכן שאלה בקרקעות נקנית רק על ידי חזקה (נשמת אדם עה, ה, בדעת רבינו ירוחם וראב"ן). ומטעם זה די במה שהניח את החפץ בערב שבת, ויכול לסלקו לאחר מכן כיון שכבר קנה את המקום (נשמת אדם שם, הובא במשנ"ב שפב, לז). ויש שכתב, שאין צריך קנין כלל ודי במה שנותן לו רשות להניח חפץ (חזו"א או"ח פב, לג).

דְּהָוֵה לֵיהּ כִּשְׂכִירוֹ וּלְקִיטוֹ - ונותן עירוב עם שאר בני המבוי (רש"י). ואין צריך לשכור רשות מהנכרי, שעל ידי שהנכרי משאיל לו מקום להניח חפץ נחשב כבעלים גמור על רשות הנכרי, וכאילו אין לנכרי בעלות בדירה כלל [לפי שדירת נכרי מעיקר הדין אינה דירה, החשיבו חכמים על ידי שאלה זו את דירתו לדירת השואל הישראל] (ע"פ רש"י ורשב"א וריטב"א כאן ולהלן סו, א). ויש שביאר שה'שכירו ולקיטו' נחשב כשלוחו של הנכרי ומשכיר לכל בני המבוי את רשותו של הנכרי, ויכול להשכיר גם שלא מדעתו (רמב"ם עירובין ב, יב). ולדעה זו צריך הישראל גם להשכיר לבני המבוי את רשות הנכרי, וגם לתת חלק בעירוב מחמת חלקו של הישראל בחצר אף אם אינו דר בה (ב"י שפב, יא, לבוש שם). ויש שכתב שלדעה זו אם אינו דר בחצר די בשכירות לחוד, ואין צריך גם לערב עם בני החצר (ב"י בביאור הראשון, ביאור הגר"א שם, כג, גאון יעקב לקמן סו, א). ויש שפירש שעל ידי שהנכרי משאיל לו מקום נחשב ששכר ממנו את כל רשותו, ונמצא ששאלה מועילה כמו שמועילה שכירות מהנכרי (רבינו יהונתן יט, ב מדפי הרי"ף, וטור, ורבינו ירוחם, וב"י שם בדעת רש"י), ולפי זה דוקא אם הוא מבני החצר צריך לתת עירוב, אבל אם אינו מבני החצר די בשאלת המקום, אבל יש שכתב שאפילו אם אינו דר בחצר הצריכוהו חכמים ליתן חלק בעירוב, משום שנחשב כאילו דר שם (משנ"ב שם, מב, ממשמעות הרשב"א).

ומועיל לשכור או לערב עם שכירו ולקיטו אפילו בעל כרחו של האדון, אף שמהנכרי עצמו אי אפשר לשכור בעל כרחו, שהרי לחמן בר ריסתק לא התרצה להשכיר, ואף על פי כן שכרו או עירבו עם שכירו ולקיטו (ע"פ ב"י או"ח שפב שם), וכן נפסק להלכה (שו"ע שם, י-יא).

אֲפִלּוּ שְׂכִירוֹ וַאֲפִלּוּ לְקִיטוֹ נוֹתֵן עֵרוּבוֹ וְדַיּוֹ. שכיון שהשכיר ולקיט נחשב כבעלים בבית הנכרי, די בעירוב שנותן עם שאר בני המבוי (ע"פ רש"י הנ"ל). ולפי הדעות שהשכיר ולקיט של הנכרי נחשב כשוכר מהנכרי, כאן מדובר בשכיר ולקיט של ישראל שנותן עירוב במקום האדון הישראל (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד). ויש שכתבו שלא נאמר היתר שכיר ולקיט אלא בנכרי שמעיקר הדין אין דירתו דירה, אבל בישראל אין יכול לתת עירוב אלא בעל הבית (תוס' להלן עב, א ד"ה ומודין).

■ להלכה אם הנכרי אינו רוצה להשכיר את רשותו, יתקרב אליו אחד מבני החצר עד שיתן לו רשות להניח ברשותו איזה חפץ, ויניח את החפץ מערב שבת [ולדעת הרבה פוסקים יכול ליטלו משם אחר כך] ואז יכול להשכיר לכל בני החצר את רשותו שלא מדעתו [כדעת הרמב"ם]. ויש אומרים שאינו צריך להשכיר, אלא נותן עירוב ודי בכך [כדעת הטור ורבינו ירוחם ועוד]. ולכתחילה נכון לחוש לדעה הראשונה (שו"ע או"ח שפב, יב ומשנ"ב שם), ואם אינו דר בחצר, יש אומרים שאף אינו צריך ליתן חלק בעירוב, ויש שחלקו בזה (משנ"ב שם, ולענין שר העיר אם נחשב כשכיר ולקיט של התושבים, ראה שו"ע שם שצא, ומשנ"ב וביאה"ל שם).

הָיוּ שָׁם חֲמִשָּׁה שְׂכִירוֹ וַחֲמִשָּׁה לְקִיטוֹ מַהוּ - והם דרים בחדרים נפרדים, האם כיון שהחשיבו את השכירו ולקיטו לבעלים במקום הנכרי (ראה לעיל ד"ה דהוה) צריך כל אחד מהם לתת חלק בעירוב כדין בעלים, ואם שכח אחד מהם ולא נתן אוסר הוא על כל בני המבוי, או שלא אמרו שכירו להחמיר לאסור עד שישתתפו כולם, כיון שאין החדרים שלהם ממש, שהרי בעל הבית הנכרי יכול לסלקם בעל עת שירצה (ע"פ רש"י ותוס' להלן עב, א ד"ה ומודין). ויש שפירש שהם דרים יחד ואין להם מקום פיתא ולינה בנפרד, ולכך הסתפקה הגמ' האם נתנו לשכירו ולקיטו דין בעלים גמורים, או שרק לקולא נתנו לו דין בעלים כדי לערב במקום הנכרי. אבל אם דרים בחדרים נפרדים חייב כל אחד מהם ליתן עירוב בפני עצמו, ואם לא נתן אוסר הוא על כל בני המבוי (רשב"א, ריטב"א בדעת רש"י). ויש שפירש שספק הגמ' הוא אם צריך לשכור מכל אחד מהם את רשות הנכרי, או שדי בכך שישכרו מאחד מהם (חי' המאירי, וכדעת הרמב"ם ששוכרים משכירו ולקיטו).

■ להלכה, חמשה שכירים ולקיטים, אף אם דרים כל אחד בחדר מיוחד בפני עצמו [כדעת רש"י ותוס'], אין צריך לשכור מכל אחד [כמאירי בדעת הרמב"ם] ואינם אוסרים על בני החצר ואין צריכים להשתתף בעירוב (שו"ע או"ח שפב, טז, ומשנ"ב שם).

שָׁתָה רְבִיעִית יַיִן אַל יוֹרֶה. הוראת איסור והיתר, אבל דיינים העוסקים בדיני ממונות מותרים לשתות (תוס' בסנהדרין מב, א, תוס' שאנץ שם), שכן בהוראת איסור והיתר יש לחוש שיתיר דבר איסור, אבל בדיני ממונות אף אם יטעה יכול לחזור בו (תוס' חכמי אנגליה שם). ויש שכתב שאף בדיני ממונות אסור (רבינו יונה אגרת התשובה דרש שני, לט).

■ המשך במילואים עמ' 129 ■

אם כן ביטלת תורת עירוב מאותו מבוי[א] דמערבי יאמרו עירוב מועיל במקום נכרי דמכרזינן אכרזתא לדרדקי אלא אמר רבא [א] ליזיל חד מינייהו ליקרב ליה ולשאול מיניה דוכתא ולינח ביה מידי דהוה ליה כשכירו ולקיטו ואמר רב יהודה אמר שמואל ° אפילו שכירו ואפילו לקיטו [ב] נותן עירובו ודיו אמר ליה אביי לרב יוסף היו שם חמשה שכירו וה' לקיטו מהו אמר ליה אם אמרו שכירו ולקיטו להקל [ג] יאמרו שכירו ולקיטו להחמיר. גופא אמר רב יהודה אמר שמואל אפילו שכירו ואפי' לקיטו נותן עירובו ודיו אמר רב נחמן כמה מעליא הא שמעתא אמר רב יהודה אמר שמואל [א] [ד] שתה רביעית יין אל יורה אמר רב נחמן לא מעליא הא שמעתא דהא אנא כל כמה דלא שתינא רביעתא דחמרא לא צילא דעתאי אמר ליה רבא מאי טעמא אמר מר הכי האמר ר' אחא בר חנינא מאי דכתיב [א] ורועה זונות [ב] יאבד הון כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה מאבד הונה של תורה ° אמר ליה הדרי בי. אמר רבה בר רב הונא [ה] שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה ° שיכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה היכי דמי שתוי והיכי דמי שיכור כי הא דרבי אבא[ב] בר שומני ורב מנשיא בר ירמיה מגיפתי[ג] הוו קא מפטרי מהדדי אמעברא דנהר יופטי אמרו כל חד מינן לימא מילתא דלא שמיע לחבריה [ג] דאמר מרי בר רב[ד] הונא לא יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרו פתח חד ואמר היכי דמי שתוי והיכי דמי שיכור שתוי כל שיכול לדבר לפני המלך שיכור כל שאינו יכול לדבר לפני המלך פתח אידך ואמר המחזיק בנכסי הגר מה יעשה ויתקיימו בידו יקח בהן ספר תורה אמר רב ששת אפילו בעל

דמערבי. ביניהן אף על גב דלא מהני: דמכרזינן. הוו יודעין שאין עירובנו מועיל כלום ואין אנו מוציאין מחצרותינו למבוי, ומה שאנו מטלטלין בתוכו בשביל שרה"י היא: אכרזתא לדרדקי. וכי הכרזה זו מועילה לדורות הבאין שיראו אותן מטלטלין כאן ולא שמעו בהכרזה: ליקרב לגביה. ישתדל עם הנכרי עד שיהא אוהבו, וישאיל לו הנכרי מקום בחצירו לאתנוחי ביה מידי, דכיון דהשתא דייר ישראל בחצר הנכרי הוה ליה האי ישראל כשכירו ולקיטו של נכרי: ואמר רב יהודה אפילו שכירו ולקיטו. של נכרי, אם ישראל הוא נותן עירובו עם בני מבוי ודיו. שכיר לעבודת כל השנה, לקיט לימות הקציר והאסיף: היו שם. בבית הנכרי: חמשה שכירים ולקיטין. דרין בחדרים ובעליות, שאילו היתה רשות שלהן היו צריכין לתת כולן בעירוב כדתנן[ד] במתניתין (ב) ומודין בזמן שמקצתן שרויין בחדרים כו', והשתא דרשותא דנכרי (ג) מהו לתת כולן בעירוב אם שכח האחד ולא נתן אוסר על בני מבוי, מי אמרינן כי היכי דשוינהו ליה לשכיר וללקיט כבעלים להקל ולהתיר עירוב במבוי זה הוו נמי בעלים להחמיר, או דלמא לקולא שווינהו רבנן כבעלים אבל לחומרא לא, דכל בעירובין להקל, והני דיריה ודאי לאו דידהו היא: מאי טעמא אמר מר הכי. זו נאה וזו אינה נאה (ד): הונה. כבודה של תורה, וסופה להשתכח ממנו: רועה זונות. נוטריקון זו נאה ואצעגה ואעסוק בה כדי שתתקיים בידי: הדרי בי. לא אוסיף עוד: המחזיק בנכסי הגר. מידי דתמיהה היא ותווהי בה אינשי לפי שבאו לו בלא יגיעה, לפיכך אין מתקיימין אם לא על ידי מצוה: יקח בהן ס"ת. במקצתם, ובשכר אלו יתקיימו האחרים בידו: בעל

מכח שהביטול יועיל לכולן כשניס הדריס בבית אחד שא"כ אין כאן ביטול כלל שכמו שמתחילה היתה רשות לכולן ה"נ תהא עתה לכולן והרי הם כבתחילה מרובין במקום נכרים ° ועוד דבהדיא אמר (א) דצריך לבטל לכל אחד מאותן שעירבו למאן דלית ליה לעיל בעין רעה מבטל ואידך נמי מודה שאם פירש בהדיא שאינו מבטל רק לאחד שלא ביטל לאחרים אע"פ שעירבו עם זה שביטל לו וא"ת כיון שעל ידי עירוב שהניחו כל החצירות יחד היה מתיר לכולן הא דפריך רבא א"כ ביטלת תורת עירוב מאותו מבוי ומשני דמערבי מעיקרא נמי דווקא ע"י עירוב היה מתיר כדי לעשות תקנה לכולן שהיחיד היה מוציא כלי בתיהן למבוי כדפרישית וי"ל דרבא סבר שבא להתיר כליס ששבתו בבית היחיד בלא עירוב החצירות ולא היה יודע שפתוחות זו לזו ולפי מה שהיה סבור שלא היו פתוחות זו לזו מה שהיה מקשה ביטלת תורת עירוב מאותו מבוי בשיתוף איירי דקרי ליה עירוב:

אם כן ביטלת תורת עירוב מאותו מבוי. אומר ר"י שבא מעשה לפני רש"י בחופה אחת ששכחו ולא עירבו והוצרכו להוציא מבית לבית והתיר להם ע"י שביטלו רשותם לאחד ואומר ר"י דאם יועיל ביטול מבית לבית א"כ יהו מותרין כולן לטלטל מזו לזו גם אותן שביטלו להם שאע"פ שהמבטל רשות חצירו אסור להוציא מביתו לחצר התם הוא שיש להם חלק בחצר ונראה כחוזר ומחזיק ברשותו אפי' למ"ד לעיל בפ"ב (דף כו.) רשות ביתו ביטל אבל הכא כשביטלו כל השכונות רשותם לאחד אישתרו כולהו דאין דומה כלל כחוזר ומחזיק ברשותו כשמטלטל מביתו לבית חבירו ולא דמי למוציא מביתו לחצר שיש לו בחצר חלק וכיון דמישתרו כולהו על ידי ביטול אין לביטול להועיל כאן דא"כ ביטלת תורת עירוב מאותו מבוי שלא יחושו לעשות עוד עירוב כיון דמישתרו כולהו בביטול ומיהו אור"י דאם יש חדרים בבית יכול לבטל כל הבית בלא החדרים שיהא עכשיו אסור להוציא מן החדר לבית כמו מבית לחצר ואין שייך כאן ביטלת תורת עירוב שהרי ישתכר בעירוב יותר מן הביטול ודווקא לרבי יוחנן דאמר לקמן (דף סו:) יש ביטול רשות מחצר לחצר אבל לשמואל דאמר לקמן אין ביטול רשות מחצר לחצר ה"ה מבית לבית דהא תשמישתיה לחוד (ה) ומיהו כר"י קי"ל ונראה דאין ראיה מכאן לחלוק על הוראת רש"י דשפיר דמי דחוזר בו מביטולו כשטוטל כליו והכניסם לתוך בית חבירו וחזר והחזירם לביתו שהיא רשות המיוחדת לו נראה כחוזר בו מביטולו וכיון שמפסיד בדבר לא ביטלת תורת עירוב ור"ת היה מדקדק מהא דאפליגו ר"י ושמואל לענין ביטול רשות מחצר לחצר ולענין ביטול רשות בחורבה משמע דמבית לבית אסור לכ"ע מדלא איירו ביה וכדפרישית שאם התרת תתיר לכולן וכיון דשרית לכולהו יצא לטלטל בלא ביטול ועוד הביא ראיה מההוא ינוקא דלקמן (דף סז:) דאשתפיך חמימיה שהתיר לומר לנכרי למייתי ליה חמין מגו ביתיה (דרבא) [נ"ל דרבה] אע"ג דלא עירבו מדלא מצאו תקנה בענין אחר ואמאי ליבטלו כולהו רשותייהו לההוא ביתא דהוה ביה תינוק דמסתמא כר"י סבירא להו דאמר יש ביטול רשות מחצר לחצר כדאמר רבא בההוא שמעתא אנא כר"י סבירא לי אלא ודאי אפי' ר"י מודה דאין ביטול רשות מבית לבית ואומר ר"י דאין משם ראיה דעל כרחך הוו התם חצירות ומבוי כדאמרינן התם והא לא עירבו והא לא שיתפנו והיו יכולין להביא חמין ע"י ביטול דרך חצירות ומבוי לבית שהיה בו קטן ומה שלא עשו כן משום שלא היו בעלים התם:

שתה רביעית יין אל יורה. יש ספרים שכתוב בהן אל יתפלל ולא יתכן כלל דא"כ מאי קאמר רב נחמן לא מעליא הא שמעתא דהא אנא [כל] כמה דלא שתינא רביעתא לא צילא דעתאי מה ענין צילותא אצל תפלה אלא אל יורה גרסינן ברוב ספרים וכן אמר ר"ח וא"ת ומאי קאמר ר"נ לא מעליא הא שמעתתא הא פלוגתא דתנאי היא בכריתות בפרק אמרו לו (דף יג:) כדדריש התם ולהבדיל ולהורות ואיין ושכר אל תשת קאי דמוקמינן ליה התם ברביעית ועוד קשה דהא ר"נ גופיה קאמר לקמן בשמעתין דכך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין כששתה רביעית ש"מ דאסור ומיהו ההיא איכא לאוקומא כגון דלא רמא ביה מיא והכא דרמא ביה מיא כר"א בכריתות (דף יג:) דתנן[ה] התם ר"א אומר אם נתן לתוכו מים כל שהוא פטור ורב נמי פסיק התם הלכה כר"א אבל מ"מ קשיא דלא הוי ליה למימר לא מעליא הא שמעתא כיון דאיכא רבנן דפליגי עליה דר"א התם ואסרי אע"פ שנתן בו מים:

שיכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה. ולא יצא כיון שאינו יכול לדבר לפני המלך וצריך לחזור ולהתפלל וכן ההיא דברכות (דף כב:) שהיה מתפלל ונמצאת צואה כנגדו דמסיק כיון שחטא אע"פ שהתפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל וצ"ע אם יש להשוות ברכות לתפלה לענין צואה ושיכור וע"כ לאו לכל מילי דמיין דהא שתוי אל יתפלל עד שיפיג יינו ואפי' ביין מזוג אל יתפלל ביותר מרביעית לאפי' ר"א דכריתות (דף יג:) לא שרי ביותר מרביעית ואפי' לענין הוראה כדאמרינן התם ופשיטא דשתוי מברך ברכת המזון וכל הברכות כולן כדאמ' בירושלמי דברכות[ו] דמפיק ליה מואכלת ושבעת וברכת ואפי' מדומדם ומיהו משום מי רגלים פשיטא דא"צ לחזור ולברך אפי' א"ת למשוין ברכות לתפלה בצואה[ז] תניא ומי רגלים לא חמירי כמו צואה דהא אמר בסוף פ' מי שמתו (ברכות דף כה.) לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד הא נפול לארעא שרי ורבנן הוא דגזרו בהו וכי גזרו בהו בודאן אבל בספקן לא גזרו בהו רבנן:

שכיון

עין משפט נר מצוה

טו א ב מיי' פ"ב מהל' עירובין הלכה יב טוש"ע א"ח סי' שפ"ב סעיף יא יב:

טז ג שם סעיף טו:

יז ד מיי' פ"א מהלכות ביאת מקדש הלכה ג סמג לאוין ס [טוש"ע י"ד סימן רמב סעיף יג בהג"ה]:

יח ה מיי' פ"ד מהל' תפלה הלכה יז סמג לאוין ס טוש"ע א"ח סי' צ"ט סעי' א [וברב אלפס ברכות פרק ה דף כו: וברא"ש שם סימן טו]:

רבינו חננאל

ודחאה רבא ואמר א"כ בטלת תורת עירוב מאותו מבוי וא"ל דמערבי יאמרו עירוב מועיל במקום נכרי דמכרזינן בשביל שלא רצה להשכיר. וכי אכרזתא לדרדקי. אלא אמר רבא ניזיל חד מינייהו ויתקרב לההוא נכרי ונישול מיניה ונותיב מידי בביתיה דהוה ליה שכירי ולקיטי ואמר רב יהודה אמר שמואל אפילו שכירו ואפילו לקיטו נותן עירובו ודיו. ואם יש לו ה' שכירי ולקיטי נותן אחד מהן ודיו כי לא אמרו שכירו ולקיטו להחמיר אלא להקל. אמר רב נחמן כמה מעליא הא שמעתא: אמר רב יהודה אמר שמואל השותה רביעית אל יורה אמר רב נחמן לאו מעליא הא שמעתא דאנא כמה לא שתינא רביעתא דחמרא לא צילא דעתאי. א"ל רבה והא כל האומר שמועה [זו] נאה היא וזו אינ' נאה מאבד הונה של תורה שנאמר ורועה זונות יאבד הון ויאבד הונה של תורה א"ל הדרי בי. אמר רב הונא שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו (תועבה) [תפלה שיכור אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה]. רבה בר שימני ורב מנשיא בר ירמיה אמרי לא נפטר אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרו פתח חד ואמר המחזיק בנכסי גר מה יעשה ויתקיימו בידו יקח מהן ספר תורה ואפי'

משנת ראשונים

שתה רביעית יין אל יורה. אפילו אכל תמרים או שתה חלב ונשתבשה דעתו מעט אל יורה שנאמר ולהורות את בני ישראל, ואם הורה בדבר שהוא מפורש בתורה עד שידעוהו הצדוקים מותר, כגון שהורה שהשרץ טמא והצפרדע טהור והדם אסור וכיוצא בזה. [רמב"ם, ביאת המקדש פ"א ה"ג]

כתבו התוס' בסוף פרק היו בודקין (סנהדרין מב.) דשתויי יין מותרין לדון דיני ממונות והא דאמרינן שתה רביעית יין אל יורה, היינו הוראה דאיסור והיתר, וכתב הרשב"א בתשובה (ח"א) סימן רמ"ז, שאם שתה רביעית אסור להורות כל היום, ואינו נ"ל אלא כשירגיש שסר יינו מעליו מותר. [בית יוסף חושן משפט סימן ז]

שורש המצוה ידוע, שאין ראוי להתעסק בדברים

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [כתובות י: נזיר לח. ועי' תוס' סנהדרין מב. ד"ה העוסקים], ב) [במשלי פירש רש"י שאין זונות במקרא מלא אלא זה בלבד לכך דרשו כן], ג) ברכות לא., ד) [לקמן עב.], ה) צ"ל בירושלמי דתרומות (פ"א ה"ד), וע"ע תוס' ברכות לא ע"ב ד"ה מכאן [א] (יפ"ע עי"ש), ו) כו ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה בטילו. ועוד דבהדיא אמר לעיל בפ' שני[ו] דצריך לבטל: (ב) רש"י ד"ה חמשה וכו' כדתנן במתני'. נ"ב דף עב וע"ש בתוספות בד"ה ומודין: (ג) בא"ד דנכרי היא מהו וכו' ואם שכח וכו' דכל בעירובין להקל. נ"ב לקמן דף פ ע"א: (ד) ד"ה מ"ט וכו' נ"ה הס"ד ואחר כך מ"ה רועה זונות וכו' בידי הס"ד ואח"כ מ"ה הונה כבודה וכו' ממנו הס"ד ואח"כ מ"ה הדרי: (ה) תוס' ד"ה א"כ וכו' דהא תשמישתיה לחוד והא תשמישתיה לחוד ומיהו:

גליון הש"ס

גמ' אפילו שכירו ואפילו לקיטו נותן עירובו ודיו. עי' לקמן דף ע ע"א תוספו' ד"ה יורש מהו שיבטל. ולקמן דף עב ע"א תוס' ד"ה ומודין: שם אמר ליה הדרי בי. בב"מ דף סה ע"א: שם שיכור אל יתפלל. עי' ברכות דף לא ע"א: תוס' ד"ה בטילו רשותייכו וכו' ועוד דבהדיא אמר. לעיל דף כו ע"ב:

תורה אור השלם

א) אִישׁ אֹהֵב חָכְמָה יְשַׂמַּח אָבִיו וְרֹעֶה זוֹנוֹת יְאַבֶּד הוֹן: [משלי כט, ג]

הגהות וציונים

א] בכת"י נוסף א"ל דמערבי: ב] [גי' ע"י דרבה בר שומני (גליון): ג] [צ"ל מדיפתי (גליון): ד] עי"ש בברכות שצ"ל [דתנין] מרי בר בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא (גליון), וכ"ה כאן בכת"י (שם הגי' "מרי בריה" דר"ה וכו', ועי' סה"ד): ה] [צ"ל דתניא] (גליון), תימה שנעלם ממנו דגם במשנה שם יב ע"ב איתא להא דר"א (רש"ש): ו] נדצ"ל דצואה תניא (באה"מ ועוד):

היקרים בתכלית היוקר כמו עניני המקדש ודברי התורה, רק בעת שיהיה האדם מיושב בדעתו ומכוון בכל מעשיו, אין להאריך בדברים פשוטים. [ספר החינוך מצוה קנב] אמר רב נחמן לא מעליא הא שמעתא. ויודע היה רב נחמן שאין זה מפני שינוי המזג שלו אלא דהוא הדין לשאר כל אדם. [הריטב"א] כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה מאבד הונה של תורה. אסור לאדם שיעשה עצמו מכריע בדברי תורה לומר זו הגונה וזו אינה הגונה, שמתוך כך יתפרש להכרעתו את שאינן הגונות בעיניו וגורם שלא ישכח תורה. [מאירי] מה יעשה ויתקיימו בידו יקח בהן ספר תורה. מתכשיטי המעלה ומחוקי יראת שמים להתבונן בהצלחתו כי מאת ה' היתה לו, ומתוך כך יהא זריז בכל עת שתקרבנו איזו הצלחה שיזכיר בה את בוראו או לצדקה או לשאר דברים משאר מצוות. [מאירי]

בעל בנכסי אשתו רבא אמר אפילו עבד עיסקא ורווח רב פפא אמר אפי' מצא מציאה אמר רב נחמן בר יצחק אפילו כתב בהו[א] תפילין ואמר רב חנין ואיתימא ר' חנינא מאי קראה דכתיב א) וידר ישראל נדר וגו'[ב]. א) אמר רמי בר אבא א דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה ב לא שנו אלא ששתה כדי רביעית אבל שתה יותר מרביעית כל שכן שדרך טורדתו ושינה משכרתו ודרך מיל מפיגה את היין והתניא ב) מעשה בר"ג שהיה רוכב על החמור והיה מהלך מעכו לכזיב והיה רבי אילעאי מהלך אחריו מצא גלוסקין בדרך אמר לו אילעאי טול גלוסקין מן הדרך מצא נכרי אחד אמר לו מבגאי טול גלוסקין הללו מאילעאי ניטפל לו ר' אילעאי אמר לו מהיכן אתה אמר לו מעיירות של בורגנין ומה שמך מבגאי שמני כלום הכירך רבן גמליאל מעולם אמר לו לאו באותה שעה למדנו שכיוון רבן גמליאל ברוח הקודש ושלשה דברים למדנו באותה שעה למדנו ג) ג שאין מעבירין על האוכלין ולמדנו שהולכין אחרי רוב עוברי דרכים ולמדנו ד) ד שחמצו של נכרי אחר הפסח מותר בהנאה כיון שהגיע לכזיב בא אחד לישאל על נדרו אמר לזה שעמו כלום שתינו רביעית יין האיטלקי אמר לו הן אם כן יטייל אחרינו עד שיפיג יינינו וטייל אחריהן ג' מילין עד שהגיע לסולמא של צור כיון שהגיע לסולמא דצור ה) ירד ר"ג מן החמור ונתעטף וישב והתיר לו נדרו והרבה דברים למדנו באותה שעה למדנו שרביעית יין האיטלקי משכר ה) ולמדנו שיכור אל יורה ולמדנו שדרך מפיגה את היין ולמדנו ה שאין מפירין נדרים לא רכוב ולא מהלך ולא עומד אלא יושב קתני מיהת שלשה מילין שאני יין האיטלקי דמשכר טפי והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא שנו אלא ששתה רביעית אבל שתה יותר מרביעית כל שכן דרך טורדתו ושינה משכרתו רכוב שאני השתא דאתית להכי לרמי בר אבא נמי לא קשיא רכוב שאני. איני והאמר ו) רב נחמן ו מפירין נדרים בין מהלך בין עומד ובין רכוב תנאי היא דאיכא למאן דאמר ז פותחין בחרטה ואיכא למאן דאמר אין פותחין בחרטה ז) דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי פתח ליה רבן גמליאל לההוא גברא ב) יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא ח כל הבוטה ראוי לדוקרו בחרב אלא שלשון חכמים מרפא. אמר מר ואין מעבירין על האוכלין אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי לא שנו אלא בדורות הראשונים שאין בנות ישראל פרוצות בכשפים אבל בדורות האחרונים שבנות ישראל פרוצות בכשפים מעבירין תנא שלימין מעבירין פתיתין אין מעבירין אמר ליה רב אסי לרב אשי ואפתיתין לא עבדן והכתיב ג) ותחללנה אותי אל עמי בשעלי שעורים ובפתותי לחם [התם] דשקלי באגרייהו. אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה

יכול

רש"י

בעל בנכסי אשתו. בעי למיעבד בהו מצוה, דמילתא דתווהו בה אינשי נמי היא ושלטא בהו עינא בישא: אפילו כותב בהו תפילין. נמי מיקיימו בידיה: מאי קראה. דעל ידי דעבד בהו מצוה מיקיימי בידיה, דכתיב וידר ישראל וגו' והחרמתי לשון הקדש, ° ועל ידי כך נשמעה תפלתם ונפלו בידם: ושינה כל שהוא. או זו או זו: ניטפל לו רבי אלעאי. נתקרב אצל הנכרי: מבגאי שמני. כך שמי: אין מעבירין על האוכלין. המוצא אוכלין בדרך אינו רשאי לעבור מעליהן ולהניחן שם: שהולכין אחרי רוב עוברי דרכים. מדלא שרא ליה לר' אלעאי למיכלינהו, דאחזקינהו בחזקת פיתן של נכרים, שרוב עוברי דרכים נכרים הן: שחמצו של נכרי. שאחר הפסח היה: מותר בהנאה. כגון הכא דאיכא טובת הנאה לנכרי: לזה שעמו. לר' אלעאי: לסולמא של צור. מעלות הר גבוה: אבל יותר מרביעית כו'. וכיון דיין האיטלקי הוה ומשכר טפי, הוה ליה כיותר מרביעית: רכוב שאני. דאין לו טורח הדרך: לרמי בר אבא נמי. דאמר דרך מיל והכא תני שלש מילין לא תיקשי, דרכוב שאני דאין לו טורח ולפיכך אין מפיגו כל כך: תנאי היא. במסכת נדרים: פותחין בחרטה. צריך לחכם למצוא פתח לשואל שיהא לו פתחון פה לומר לדעת כן לא נדרתי, ואילו הייתי יודע שכן הוא לא הייתי נודר, ונמצא נדר נעקר מאליו: אין פותחין. אין צריך לפתוח לו בחרטה, אלא החכם עוקרו אע"פ שאינו מוצא לו טעם עקירה, רבן גמליאל סבר כמאן דאמר פותחין, לפיכך הוצרך ישוב הדעת לחשב איזה פתח ימצא לו: כל הבוטה. הנודר נדר: ראוי לדוקרו. דלמא לא מקיים ליה, והיינו פתח דקאמר ליה אילו היית יודע שאסור לנדור וחייב מיתה אתה עליו כלום היית נודר, ואמר ליה האיך לא: אלא שלשון חכמים מרפא. שמתירין לו נדרו: פתיתין אין מעבירין עליהן. אלא נוטלין אותן, דליכא למיחש לכשפים: ואפתיתין לא עבדן. כשפים: דשקלן באגרייהו. פתיתי לחם לעשות כשפים מדברים אחרים, והכי קאמר נביא בשביל פיתותי לחם שנותנים לכן בשכרכן חיללתן את שמי בתוך עמי, שהייתן עושות בהן[ג] כשפים לנביאי הבעל להטעות את עמי:

יכולני

תוספות

שכוון רבן גמליאל ברוח הקדש. אע"פ שהיה שם זה רגיל באומות כדאמרינן בפרק שני דמכות (דף יא.) תמן אמרין שכם נסיב מבגאי גזר מכל מקום חשיב ליה כוונה ברוח הקדש והיא דסוף יבמות (דף קכב:) שאמר ליה יפה כוונת שאריה שמי כך קורין אותי בעירי לא שכוון אותו האיש ברוח הקדש שלא קראו אריה אלא על שם כחו:

שהולכין אחר רוב עוברי דרכים. כדפירש בקונטרס מדלא שרי ליה לר' אלעאי למכליניהו דאחזקינהו בחזקת פתן של נכרים שרוב עוברי דרכים נכרים הם דאם היינו תולין בשל ישראל היה מותר אף על פי שאחר הפסח היה בסמוך דבישראל יש לומר דאחר הפסח נעשה:

ולמדנו שחמצו של עכו"ם אחר הפסח מותר בהנאה. מדנתנו לעכו"ם דאיכא טובת הנאה דעכו"ם כדפירש בקונטרס דאי ס"ל דאסור בהנאה היה לו לאסור מספק דשמא בפסח נעשה וא"ת והיאך נתן ר"ג[ד] והא דריש רבי יהודה בסוף פ"ק דע"ז (דף כ.) לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם ואע"ג דלעכו"ם המכירו שרי אפילו לר"י דהא מוקמינן כר"י ההוא דשולח אדם ירך לעכו"ם בפסחים בפרק כל שעה (דף כב.) ותניא בתוספתא [דע"ז פ"ג] דאם היה שכינו מותר מפני שהוא כמוכרו לו מ"מ הכא הא אמרינן שלא היה מכירו רבן גמליאל מעולם ויש לומר דשמא לא סבר לה ר"ג להא דר"י אי נמי כיון שהיה העכו"ם מתלוה עמהן בדרך שרי דחשיב כמוכרו לו והא דתניא בהניזקין (גיטין דף סא.) מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום ההיא נמי שרי משום דרכי שלום:

פותחין בחרטה. פי' בקונטרס צריך לחכם למצוא פתח לשואל שיהא לו פתחון פה לומר על דעת כן לא נדרתי ואילו הייתי יודע שכן לא הייתי נודר ונמצא נדר נעקר מאליו אין פותחין אין צריך לפתוח לו בחרטה אלא החכם עוקרו אע"פ שאינו מוצא לו טעם עקירה ר"ג סבר כמ"ד פותחין לפיכך הוצרך ייסוב הדעת לחשב איזה פתח ימצא לו ע"כ לשון הקונטרס וקשיא לר"ת דהא רב נחמן גופיה שמעינן ליה בהדיא בפרק ד' נדרים (דף כב:) דאמר הלכה פותחין בחרטה ונזקקין לאלהי ישראל ובפ' נערה המאורסה (שם דף עז:) נמי קאמר רב נחמן הלכה נשאלין לנדרים מעומד יחיד ובלילה ופריך עלה מהא דר"ג וכתוב בכל הספרים ר"ג סבר אין פותחין בחרטה למיעקר נדרא בעינן ובעי לעיוני להכי יתיב ורב נחמן סבר פותחין בחרטה ואפילו מעומד אלא שיש ספרים שהגיהו איפכא על פי פירוש הקונטרס דהכא בשמעתא ועוד דאמרי' בסוף אלו מותרין (שם כ.) בשלמא מחמירין עליו דלא פתחינן ליה בחרטה משמע דאין פותחין היא חומרא ועוד אמרי' בריש ד' נדרים (דף כא:) דרב הונא סבר פותחין בחרטה מההוא דאתא לקמיה ואמר ליה לבך עלך ורבה בר בר חנה דאמר ליה לההוא דאתא אלו אתו י' בני אדם שיפייסוך קסבר אין פותחין בחרטה ומפרש ר"ת פותחין בחרטה היינו ששואלין אותו אם הוא מתחרט על מה שנדר שאומרי' לו כלו תהית או לבך עלך או בעית נדר (שם) ושרינן ליה בהכי ור"ג סבר אין פותחין להתיר לו בחרטה לחוד שמתחרט בו על מה שנדר אלא צריך למצוא פתח לנדרו כגון שאומר לו אילו באו עשרה בני אדם שיפייסוך וכדפתח ר"ג להווא מייעא שואלין אותו אדעתא דהכי נדרת שצריך לטרוח הרבה ולחשוב באיזה ענין ימצא לו פתח לנדרו: כל הבוטה ראוי לדוקרו בחרב. בפרק ד' נדרים (דף כב.) אמר דלא פתחינן ליה בהא דמתוך יראה יאמר אדעתא דהכי לא נדר אף על פי שמשקר ועוד דפסקינן התם הלכה פותחין בחרטה:

מסל

עין משפט נר מצוה

יט א ב מיי' פ"א מהל' ביאת מקדש הלכה ה ופ"ד מהלכות תפלה הלכה יז סמג עשין ט ולאוין סא טוש"ע א"ח סימן צט סעיף ג:

כ ג מוש"ע א"ח סי' קפ סעיף ד:

כא ד מיי' פ"ד מהלכות חמץ ומצה הלכה ב סמג עשין לט טוש"ע א"ח סימן תמח סעיף ב:

כב ה טוש"ע י"ד סי' רלח סעיף ז:

כג ו מיי' פ"ו מהלכות שבועות הלכה ב סמג לאוין רמב טוש"ע י"ד סי' רכח סעיף ג:

כד ז מיי' שם הלכה י טוש"ע שם סעיף ז:

כה ח מיי' פי"ג מהלכ' נדרים הלכה כה טוש"ע י"ד סי' רג סעי' א:

רבינו חננאל

בעל בנכסי אשתו. רבא אמר אפי' עבד עיסקא ורווח ואפי' מצא מציאה. רב נחמן בר יצחק אמר אפילו תפלין [וחנן] (יוחנן) מהאי קרא שנאמר וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתן תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם: אמר רמי בר אבא דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין ולא שנו אלא ששתה כדי רביעית אבל יותר מרביעית כ"ש שדרך משכרתו ושינה טורדתו. ואקשינן דרך מיל מפיגה את היין והתניא מעשה ברבן גמליאל שהיה מהלך מעכו לכזיב והיה רבי אלעאי מהלך אחריו כו' עד הרבה דברים למדנו מאותו מעשה למדנו שרביעית יין האיטלקי משכר ולמדנו שהשכור אל יורה ולמדנו שאין מפירין נדרים לא רכוב ולא מהלך ולא עומד אלא יושב. קתני מיהא וטייל אחריהן שלשה מילין. ודחינן שאני יין האיטלקי דמשכר טפי. א"ר יוחנן מאי פתח ליה רבן גמליאל לההוא גברא יש בוטה כמדקרות חרב כל הבוטה ראוי לדוקרו בחרב אלא לשון חכמים מרפא: אין מעבירין על האוכלין. א"ר יוחנן לא שנו אלא בדורות הראשונים שלא היו בנות ישראל פרוצות בכשפים. אבל בדורות האחרונים שבנות ישראל פרוצות בכשפים מעבירין עליהן. תנא שלימים מעבירין פתיתין אין מעבירין עליהן פי' אין עושין כשפנות בפתיתין איני והכתיב ותחללנה אותי אל עמי בשעלי שעורים ובפתותי לחם וגו' מכלל דעבדי בפתיתין ופרקינן התם בפתיתין דהוו שקלן באגרייהו:

רב נסים גאון

לא קשיא הא כמאן דאמר פותחין בחרטה והא כמאן דאמר אין פותחין בחרטה. זו חלוקה בין רב אסי ורב הונא דרב אסי היה סובר אין פותחין בחרטה ורב הונא חלק עליו ואמר פותחין בחרטה ואיתא במסכת נדרים (דף כא) בפרק ארבעה נדרים התירו חכמים:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) תענית יז: סנהדרין כב: ע"ש שלא רב אחא, ב) [תוספתא פסחים פ"ב] ועי' ירושלמי ע"ז פ"א הלכה ט וויקרא רבה סוף פ' במקומות [עי' ילקו"ש ובכיה עינים], ג) [ע"מ כג.], ד) פסחים כח. ה) נדרים עז: ו) [שם], ז) שם כב ע"א.

גליון הש"ס

גמרא ולמדנו שיכור אל יורה. עיין בסנהדרין דף מב ע"א תוספות ד"ה והעוסקים: רש"י ד"ה מאי קראה וכו' ועי"כ נשמעה תפלתם. עיין חולין דף ג ע"ב תוספות ד"ה אבל אמר. ועיין תשובת מהר"ם פאדווא ס"ק עט: בעין משפט אות ג' טוש"ע א"ח סימן קפ. ליתא שם מזה והובא במ"א סי' קעא ס"ק א':

תורה אור השלם

א) וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַייָ וַיֹּאמַר אִם נָתֹן תִּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם: [במדבר כא, ב]

ב) יֵשׁ בּוֹטֶה כְּמַדְקְרוֹת חָרֶב וּלְשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא: [משלי יב, יח]

ג) וַתְּחַלֶּלְנָה אֹתִי אֶל עַמִּי בְּשַׁעֲלֵי שְׂעֹרִים וּבִפְתוֹתֵי לֶחֶם לְהָמִית נְפָשׁוֹת אֲשֶׁר לֹא תְמוּתֶנָה וּלְחַיּוֹת נְפָשׁוֹת אֲשֶׁר לֹא תִחְיֶינָה בְּכַזֶּבְכֶם לְעַמִּי שֹׁמְעֵי כָזָב: [יחזקאל יג, יט]

הגהות וציונים

א] תיבת "בהו" ליתא בכת"י ובכל הדפו"י והוסיפו המהרש"ל (בדפו"ר) ע"פ פירוש רש"י, ועי' מהרש"א בח"א שלג לה: ב] בכת"י נוסף וכתיב (שם פסוק ג) וישמע ה' בקול ישראל. ובעי' דפו"י הנוסח וידר יעקב נדר לאמר (והוא הפסוק בראשית כח, כ) ומסיים שם וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, ועי' מהרש"א בח"א: ג] תיבת "בהן" נמחק (וכו"מ): ד] והיאך נתן ר"ג לגוי (כ"ה בתוס' הרא"ש):

משנת ראשונים

ולמדנו שחמצו של נכרי אחר הפסח מותר בהנאה, וכתב עוד הרא"ש ובירושלמי (פסחים פ"ב ה"ב) קאמר הא דקאני מתניתין חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה במקום שלא נהגו לאכול פת של גוים אבל במקום שנהגו מותר אפילו באכילה. [בית יוסף אורח חיים סימן תמח]

עד שהגיע לסולמא של צור. פרש"י בפ' במה מדליקין (שבת כו.) מעלת הר מסלה קצרה וגבוהה, ורב צמח גאון פירש כי הוא נהר וכן

נראה ששם צדין החלזון, וכן בפ' עושין פסין (עירובין כב:) אמר דסולמא דצור מקיף לא"י מצד א' חוזקל לבבל ואוקינוס לכל העולם וכו'. [ספר יוחסין מאמר שני] דאיכא למאן דאמר פותחין בחרטה. [illegible] [ר"ן, נדרים עז:] ותחללנה אותי אל עמי. [illegible] [רד"ק, יחזקאל יג יט] דשקלי באגרייהו. [illegible] [רד"ק, יחזקאל יג יט]

אֲפִלּוּ בַּעַל בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ וְכוּ'. לשון 'אפילו' משמע שכל אחד מהאמוראים בא להוסיף על דברי חבירו, וענין הדבר הוא שכדי שלא יחשוב האדם שהעושר בא לו מתוך חכמתו וחריצותו, יתן חלק ממנו לה' להורות שהכל ממנו, ותחילה אמרו שמי שבא לו רווח ממון מנכסי הגר, יקח ספר תורה שהוא דבר סגולה שעושה פירות והקרן קיימת (ב"ב נב, א ורשב"ם שם), ובא רב ששת והוסיף שאפילו בעל בנכסי אשתו שהקרן אינה שלו אלא רק הפירות, יתן חלק לה', ורבא בא והוסיף שאפילו כשהרווח בא על ידי עיסקא שיתכן שבזמן אחר יפסיד וגם יש לו לתלות את הרווח בכוחו ובחריצותו, יתלה את הדבר בה' ויתן חלק לה', ויועיל לו הדבר שיתקיימו נכסיו ולא יבוא לידי הפסד אחר זמן. ורב פפא הוסיף שאפילו מצא מציאה שהוא דבר מזדמן, לא יתלה את זה במקרה אלא יבין שגם זה מאת ה' ויתן חלק לה' (מהרש"א).

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אֲפִלּוּ כָּתַב בְּהוּ תְּפִלִּין. שגם באופן זה שכתב תפילין ולא ספר תורה יתקיים ממונו בידו (רש"י) לפי שהן מצוות שאינן עוברות אלא מתקיימות תמיד, לכך גם העושר מתקיים על ידן, אבל הנותן צדקה לא, משום שצדקה אינה אלא לפי שעה, וכבר דרשו חז"ל 'הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד' זה הכותב ספרים ומשאילם (תורת חיים). ויש שכתב שרב נחמן בר יצחק בא להוסיף על האמוראים הקודמים, שאפילו מי שאינו מתעשר אלא מתפרנס מכתיבת תפילין ומרוויח בהן, יתן חלק לה' [שכן אנשי כנסת הגדולה התענו כ"ד תעניות שלא יתעשרו כותבי תפילין (פסחים נ, ב)], ולא יתלה את הרווח במעשה ידיו ובכוחו, כי אם בה' שנתן לו כח זה להרוויח מעשייתן (מהרש"א).

אֲבָל שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית כָּל שֶׁכֵּן שֶׁדֶּרֶךְ טוֹרַדְתּוֹ וְשֵׁנָה מְשַׁכַּרְתּוֹ. דוקא שינה מועטת, וכלשונו של רב נחמן 'שינה כל שהוא', אבל שינה מרובה מפיגה את היין (כסף משנה ביאת מקדש א, ה, בדעת הרמב"ם שם). אבל לענין הליכה בדרך, הדרך טורדתו אפילו אם הולך דרך ארוכה. ומה שאנו רואים ששיכור שהולך דרך ארוכה היין עובר ממנו, אין זה מחמת הדרך אלא מחמת זמן ההליכה, וגם אם היה שוהה זמן זה בלי ההליכה היה עובר ממנו היין. וראיה לדבר, ממה שהקשו בגמ' לקמן על רב נחמן שאמר שאם שתה יותר מרביעית דרך טורדתו, ממה שטייל רבן גמליאל שלשה מילין [לאחר ששתה רביעית יין האיטלקי שמשכר יותר] ואחר כך הורה, ולא תירצו שדוקא הליכת מיל טורדת יותר אבל הליכת שלשה מילין שהיא הליכה מרובה מפיגה את יינו (תורת חיים).

מַבְגַּאי טוֹל גְּלוּסְקִין הַלָּלוּ מֵאִילְעַאי. וסבר רבן גמליאל שאין איסור 'לא תחנם' ומותר לתת מתנות לנכרי, או שהתיר מפני שהתלווה אליהם בדרך, ומפני דרכי שלום (ע"פ תוס', ותוס' רא"ש). ויש כתב שרבי אלעאי לא רצה לזכות בפת, כיון שסבר שחמץ של נכרי אסור בהנאה, ואף רבן גמליאל לא רצה לזכות בפת, ולכך התיר לתתה לנכרי, שכל שאינו ממון שלו אין בנתינתו לנכרי משום 'לא תחנם' [ובירושלמי אמרו שטבי עבדו של רבן גמליאל הוא שהתלווה אליו, ולא רבי אילעאי, וכשהגביה טבי את הפת לא קנאה לעצמו כיון 'שכל מה שקנה עבד קנה רבו', אך רבן גמליאל לא רצה לזכות בה] (אור שמח עבודת כוכבים י, ד).

שֶׁאֵין מַעֲבִירִין עַל הָאֳכָלִין - שאסור למוצאם להניחם בדרך, אלא צריך להגביהם (רש"י, תוס' ב"מ כג, א ד"ה אין). ולכך אמר רבן גמליאל לרבי אילעאי להרים את הגלוסקא. וכן במקום שבנות ישראל פרוצות בכשפים שמבואר בגמ' לקמן שמעבירין על האוכלין, היינו שאין צריך להגביהם, לפי שחושש לכשפים (תוס' שם).

וְלָמַדְנוּ שֶׁהוֹלְכִין אַחֲרֵי רֹב עוֹבְרֵי דְּרָכִים, ממה שלא התיר רבן גמליאל לרבי אלעאי לאכול בעצמו את הפת ואמר לו ליתנה לנכרי (רש"י, תוס'). ואף שהיה הדבר לאחר הפסח, אם לא שהיינו הולכים אחרי רוב הולכי דרכים היה מותר לרבי אילעאי לאכול את הפת, שכן יש לתלות שנאפתה אחר הפסח (תוס'). אבל אין לומר שראיית הגמ' היא ממה שהתיר רבן גמליאל לרבי אילעאי ליתן את הפת לנכרי ואילו היתה של ישראל היתה אסורה בהנאה מדין חמץ שעבר עליו הפסח, ואם כן בהכרח שהלך בזה אחר רוב עוברי דרכים שהם נכרים, שכן בענין זה יש לתלות בשל נכרי אף אם אין רוב הולכי דרכים נכרים, שאין לחוש ששל ישראל הוא ועבר על לאו של 'בל יראה' (מהרש"א, משנ"ב תמט, ב ושעה"צ שם). ויש שפירש שמוכח כן ממה שהורה לו ליטול את הפת מן הדרך ולא חשש שנזרקה שם לשם כשפים, שכן הולכים אחרי רוב עוברי דרכים שאינם מכשפים (רבינו יהונתן יט, ב מדפי הרי"ף). ויש שכתב, שההוכחה היא ממה שלא הורה רבן גמליאל להכריז על אבידת הפת אף שהיתה פת של בעל הבית שיש בה סימן, ובהכרח שהולכים אחרי רוב עוברי דרכים שהם נכרים ואבידתם מותרת (חי' המאירי).

והוצרכה הגמ' להוכיח שהולכים אחר הרוב, אף שכלל ידוע הוא בכל התורה שהולכין אחר הרוב, שכן בקרבת אותה דרך היו ערים שרובם ישראל, ונתחדש כאן שאין תולים שנפלו מן הקרובים שהם ישראלים, אלא רוב וקרוב הולכים אחר הרוב (בכור שור). ויש שפירש שנתחדש כאן שאף שרבן גמליאל סובר כדעת רבי מאיר שחושש למיעוט (חולין ו, א), מכל מקום לא סמך על המיעוט להקל אף באיסור פת עכו"ם שהוא רק מדרבנן (רש"ש).

וְלָמַדְנוּ שֶׁחֲמֵצוֹ שֶׁל נָכְרִי אַחַר הַפֶּסַח מֻתָּר בַּהֲנָאָה. ממה שהורה רבן גמליאל לתת את הפת לנכרי אף שיחזיק לו טובה על כך (רש"י, תוס'). ואף שיש להסתפק שמא נאפתה הפת לאחר הפסח [כמבואר בתוס' שם] ו'ספיקא דרבנן לקולא', יש לומר שהיה הדבר סמוך מאוד לפסח ולכן יש להניח שנאפתה בפסח על ידי נכרים [ורק אם תולים בישראל אומרים שנאפתה לאחר הפסח, משום שישראל לא יעבור על איסור 'בל יראה'] (מהרש"א). ויש שכתב שאם חמצו של נכרי היה אסור בהנאה לאחר הפסח, היה זה איסור מדאורייתא, שהרי בנכרי אין לגזור מדרבנן, שכן אינם מצווים על איסור 'בל יראה ובל ימצא' (קרני ראם).

כְּלוּם שָׁתִינוּ רְבִיעִית יַיִן הָאִיטַלְקִי. ואף שמסתמא ידע כמה שתה כדי לידע אם צריך לברך אחריו ברכת 'מעין שלש', יש לומר שסבר כדעות שלברכה אחרונה די בשיעור מלא לוגמיו וידע ששתה שיעור זה, אבל איסור הוראה אינו אלא ברביעית (שפת אמת).

רָכוּב שָׁאנִי. כלומר, שאם שתה יותר מרביעית אסור להורות אפילו אם הלך יותר ממיל, אבל אם רכב שלשה מילין מותר (הגהות אשר"י פ"ו ה), ומאידך, אף ששתה רק רביעית צריך לרכוב שלשה מילין כדי להפיג את היין (מאירי לעיל ע"א, והגהות אשר"י שם, וכיישוב השני בגמ'). ויש שכתב שגם ברכוב אם שתה רביעית די בשיעור מיל ואין צריך לרכוב שלשה מילין. ואף שבגמ' מבואר שצריך רכיבת שלשה מילין, היינו ביין האיטלקי שמשכר ברביעית יותר מרביעית ביין רגיל, אבל ביין רגיל די ברכיבת מיל (בה"ג, הובא בטור או"ח צט, ע"פ ביאור הט"ז שם, ב, אולם ראה מג"א שם, ה, שיתכן שגם לדעת הבה"ג צריך שלשה מילין).

המשך במילואים עמ' 129

אֲבָל הִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט פָּטוּר מִכֻּלָּם. וגדר שיכור זה, יש שכתב שהוא כשעושה דברים ואינו יודע מה הוא עושה (רמב"ם מכירה כט, יח). ויש שכתבו שגם כאשר יתפכח מיינו לא יזכור מה עשה, וכלוט שהעידה עליו התורה 'ולא ידע בשכבה ובקומה', אבל אם כשנתפכח נזכר מה עשה אינו נפטר (מהר"י ברונא רסה, מהריט"ץ ריא, וכתב כן בדעת הרמב"ם). ויש שכתב ששיכור כלוט היינו שאינו יכול לעמוד לפני המלך, ואסור להתפלל ותפילתו תועבה, ואף שעדיין יש בו דעת קלושה פטור מכולם (יעב"ץ השלם).

ואם הזיק בשעת שכרותו חייב אף אם הגיע לשכרות כלוט, כיון שאדם מועד לעולם בין שוגג ובין מזיד בין באונס ובין ברצון. ועוד, שאם נפטור אותו, 'לא שבקת חיי', שכל שונא ישתה וישתכר ויזיק את חבירו ויפטר. ועוד, שדינו כישן שחייב לפי שלא היה לו לילך לישון אצל הכלים, וכמו כן היה לו להיזהר מתחילה שלא להשתכר כלוט ולהזיק את הרבים (ים של שלמה ב"ק ג, ג, שו"ת הב"ח סב). ובפורים, יש אומרים שאם הזיק מתוך שכרותו פטור (רמ"א או"ח תרצה, ב), משום שבפורים מסתמא מוחל הניזק. ועוד, שנחשב כאנוס קצת מחמת שמחת פורים (פמ"ג שם א"א ז-ח, וראה משנ"ב שם פרטים נוספים).

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא כָּל הַמֵּפִיק מָגֵן - שאינו מתפלל תפילת שמונה עשרה שברכתה הראשונה מסתיימת ב'מגן אברהם' [ו'מפיק' מלשון העברה, כמבואר להלן בגמ'] (רש"י). ונקט ברכת 'מגן אברהם' דוקא, על פי דברי הגמ' בברכות (לד, ב) שהמתפלל צריך לכוון את לבו לכל הפחות בברכת אבות (מהרש"א). ויש שפירש שהתפילה נקראת מגן, לפי שהיא מגינה על האדם (ריטב"א).
בִּשְׁעַת גַּאֲוָה - בשעת שכרות, שהיין מתגאה על האדם (רש"י, ע"פ ריטב"א).

סוֹגְרִין וְחוֹתְמִין צָרוֹת בַּעֲדוֹ. שלא יבואו עליו (רש"י). ויש שפירש, שכיון שממתין עד שעובר יינו ומתפלל בכוונה, הרי הוא סוגר וחותם בכך בפני הצר, דהיינו שלא יהיו מקטרגים מלקבל תפילתו (מהרש"א). ושכרו רב כל כך, משום שתפילה היא כעומד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וצריך להכין עצמו בכוונה ראויה לעמוד לפניו, ובזה שאינו מתפלל בשעת שכרות ניכר בו שיודע הוא שצריך לעמוד כעומד לפני המלך ועתה בשכרותו אינו יכול, ולכן שכרו מרובה (ערוך השלחן או"ח צט, ה).

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר כֹּל שֶׁאֵינוֹ מֵפִיק אִתְּמַר - שדרש 'מפיק' מלשון גילוי, ודרש את הפסוק באיוב כך - 'גאוה אפיקי מגינים סגור, חותם צר', דהיינו שאם בשעת שכרות [-'גאוה'] נמנע מלהתפלל [-'אפיקי מגינים סגור'], חותמים את הצרות ומונעים מהן מלבוא עליו (תוס' רבינו פרץ). ויש שפירש, שהפסוק עוסק במי שמפיק ומגלה את התפילה בשעת גאוה ושכרות [-'גאוה אפיקי מגינים'], שהצרות חותמות וסוגרות בעדו שלא יבואו הטובות אליו [-'סגור חותם צר'], ומזה למד רבי יוחנן שאם אינו מגלה את תפילתו בשעת שכרות, אין הצרות סוגרות בעדו ואינן מונעות את הטובות מלבוא עליו (מהרש"א).

כֹּל שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו אַל יִתְפַּלֵּל - מיד, אלא ימתין עד שתתיישב דעתו עליו. ומה שאמרו בגמ' שרבי חנינא לא התפלל ביומא דרתח, היינו תפילת נדבה, אבל תפילת חובה אין לבטל מחמת כעס או חוסר יישוב דעת (בן יהוידע, אולם ראה מחזור ויטרי צט, טור או"ח צח, ב"ח שם צט, א בשם המרדכי, ט"ז שם, ג, ומשנ"ב שם, ה).

מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר בַּצַּר אַל יוֹרֶה. כתוב זה לא נמצא בכל הכתובים, ושמא מספר בן סירא הוא (רש"י). ובירושלמי דרשו מהפסוק 'שמעי זאת עניה ושכורת ולא מיין', שמחמת הצרה נחשב הוא כשיכור (תוס'). ויש שפירש שנדרש מהפסוק 'היערוך שועך לא בצר' שבשעת צרה אל תערוך תפילתך (ר"ת, הובא בתוס'). ויש שכתב שדברי הגמ' הם המשך למה שדרשו לעיל מהפסוק 'מגינים סתום חותם צר', ומפרש ש'מגינים' דהיינו התפילה, סגור וחתום מהנמצא בצרה, שאין לו להתפלל לפי שאין דעתו מיושבת (מהרש"א).

לֹא אִיבְּרִי לֵילְיָא אֶלָּא לְשֵׁינָתָא. בלילי תמוז הקצרים (תוס', תוס' רבינו פרץ, רשב"א, ריטב"א). ויש שפירש שדברי הגמ' אמורים בלילות שאין הלבנה מאירה בהם, שאינו יכול לעסוק בתורה (מהרש"א). ואמנם ודאי הלילה עצמו נברא כדי להבדיל בין הימים לקבוע שבתות ורגלים וחודשים ושנים וכו', אולם כוונת הגמ' לחשכת הלילה, שכדי להבדיל די בכך שהחמה מושלת ביום והלבנה בלילה, ונבראה חשכת הלילה כדי שלא ימשיכו האנשים לעסוק במלאכתם גם בלילה, שללא מנוחה לא יוכלו להתקיים (תורת חיים).

לֹא אִיבְּרִי סִיהֲרָא אֶלָּא לְגִירְסָא. בלילות החורף הארוכים (ע"פ הראשונים הנ"ל), או בלילות שבהם הלבנה זורחת ומאירה (תוס' רבינו פרץ). ולכן נקט 'סיהרא' ולא 'ליליא', שכן מדבר על הלילות שהלבנה מאירה (מהרש"א).

רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב יָזֵיף וּפָרַע - שאם היה טרוד ביום ולא הספיק את חוק לימודו, היה פורע את חובתו בלילה (רש"י), שהלילה הולך אחר היום (ע"פ רבנו יונה ברכות ו, א מדפי הרי"ף, מעדני יום טוב שם א, יג, ס). וחייב לפרוע את חובתו מיד בלילה הסמוך (שו"ע או"ח רלח, ב). אבל אם לא השלים בלילה, הרי זה 'מעוות שלא יוכל לתקון', שכן ביום שאחריו הוא כבר חיוב חדש בפני עצמו, ונמצא שביום זה לא השלים את חוקו (פמ"ג שם א"א, א, הובא במשנ"ב שם, אולם ראה פתחי תשובה יו"ד רמו ס"ק א).

שְׁמוּאֵל לֹא מְצַלֵּי בְּבֵיתָא דְּאִית בֵּיהּ שִׁכְרָא, רַב פָּפָּא לֹא מְצַלֵּי בְּבֵיתָא דְּאִית בֵּיהּ הַרְסָנָא. שהריח העולה מן השיכר משכר את האדם המריחו, וכן ריחו של ההרסנא מבטל את כוונת התפילה מפני חוזקו (רש"י). ויש שכתב שגם בשיכר הטעם הוא משום חוזק הריח (חי' המאירי). ויש שכתב שהאיסור בהרסנא הוא רק בשעת עיפושו שריחו רע [משום 'והיה מחניך קדוש'] (מעשה רוקח על הרמב"ם תפילה ד, ט, בדעת הרמב"ם שם).

■ להלכה אסור להתפלל במקום שיש בו דבר המבטל כוונתו, כגון שכר חדש שמריח, ולא בשעה שמבטלת כוונתו וכגון בשעת צער או כעס או שבא מן הדרך, ובזמננו שאין מכוונים כל כך, לא יבטל התפילה מחמת דברים אלו. ומכל מקום יראה לבטל את הצער או הכעס מלבו, ואם יכול יתרחק ממקום שיש בו ריח שכר או דבר אחר המבטל את כוונתו (שו"ע או"ח צח, ב, ומשנ"ב שם).

כָּל הַמִּתְפַּתֶּה בְּיֵינוֹ יֵשׁ בּוֹ מִדַּעַת קוֹנוֹ - שמי שמפייסים אותו ומתרצה כאשר לבו טוב ביין, יש בו מדעת קונו שנתרצה על ידי ריח הניחוח (רש"י). ויש שפירש, שכוונת הגמ' שאף שצריך אדם להיזהר שלא להיות רודף אחר תענוגי העולם, מכל מקום אם מכוון בהנאתו מהם לשמח עצמו כדי שתהיה דעתו צלולה ולא לכוונת הנאה וזוללות ורוב הנאה, תבוא עליו ברכה. ודימה אותו לדעת קונו כמאמר הכתוב 'וירח ה' את ריח הניחוח', שכביכול הוא

■ המשך במילואים עמ' 130 ■

מסורת הש"ס עם הוספות

א) עי' אדר"נ פט"ז ד"ה רשב"י אומר, ב) [תוספתא תרומות פ"ג], ג) מגילה כח: ע"ש, ד) [קדושין לא: וש"נ], ה) [סנהדרין לח. ע"ש בתוספות ד"ה נכנס], ו) סנהדרין ע., ז) [כל זה איתא בערוך ערך פק ד], ח) [עי' ב"ק צב: תוס' ד"ה מסלא וברכות מח. וברש"י שם], ט) פ"ז ה"ב, י) פ"ה דברכות, כ) עי' סנהדרין מד: דקאי אתפילה, ל) [ועי' תוס' שבת קכח. ד"ה ונתן], מ) שמות טו כו.

הגהות הב"ח

(א) גמרא לא נברא יין בעוה"ז אלא לנחם: (ב) רש"י ד"ה יכולני וכו' לומר שהן (שיכורין) מז"מ ונ"ב ק"א שוגגין: (ג) ד"ה יומא דשותא וכו' בו בחזקה: (ד) ד"ה ריח הניחוח ואמרן לעיל. נ"ב היינו מה שפי' דריח השכר משכרתו:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה בצר. ובנדיבים תושיבך. וכן כתובות דף קי ע"ב נדה דף טז ע"ב מדרש ב"ר פ"ח:

תורה אור השלם

א) לָכֵן שִׁמְעִי נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן: [ישעיה נא, כא]

ב) גַּאֲוָה אֲפִיקֵי מָגִנִּים סָגוּר חוֹתָם צָר: [איוב מא, ז]

ג) אַחַי בָּגְדוּ כְמוֹ נָחַל כַּאֲפִיק נְחָלִים יַעֲבֹרוּ: [איוב ו, טו]

ד) וַיֵּרָאוּ אֲפִיקֵי מַיִם וַיִּגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל מִגַּעֲרָתְךָ יְיָ מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפֶּךָ: [תהלים יח, טז] ולגירסת רש"י וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְיָ מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ: [שמואל ב' כב, טז]

ה) וָאֶקְבְּצֵם אֶל הַנָּהָר הַבָּא אֶל אַהֲוָא וַנַּחֲנֶה שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה וָאָבִינָה בָעָם וּבַכֹּהֲנִים וּמִבְּנֵי לֵוִי לֹא מָצָאתִי שָׁם: [עזרא ח, טו]

ו) וַיָּרַח יְיָ אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל לִבּוֹ לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי: [בראשית ח, כא]

ז) תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ: [משלי לא, ו]

ח) וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: [שמות כג, כה]

רש"י

יכולני לפטור. לטעון על כל ישראל לפני הקב"ה דבר שיפטרו כולן מדינן לע"ל, לומר שהן (ב) שיכורים ואין נתפסין על עונש: מדין תפלה. אם דנין אותן על שלא היו מתפללין בכוונה יכול אני לפוטרן: המפיק מגן. המעביר תפלת מגן אברהם, שאינו אומרה: בשעת גאוה. בשעת שיכרות אינו מתפלל: סוגרין וחותמין צרות בעדו. שלא יבאו עליו: שאינו מפיק איתמר. דהאי מפיק לישנא דגלויי הוא, וה"ק כל שאינו מגלה תפלה בשעת שיכרות, כלומר שאינו מתפלל: אפיקי ים. גילויי הים, כדכתיב ויגלו מוסדות: מסר שינתיה לשמעיה. אמר לו הניחני לישן מעט, וכשיגיע זמן תפלה הקיצני. ר' חנינא דאמר אעבורי בעי לית ליה דרב ששת, ואסור להתפלל עד שיעור מאליו: בצר אל יורה. בדקתי אחר מקרא זה ואינו בכל הכתובים, ושמא בספר בן סירא הוא: יומא דשותא. רוח דרומית מנשבת בו (ג) וחזקה: צילותא. דעת צלולה: כיומא דאיסתנא. כשמנשבת רוח צפונית יום אורה הוא ונוח לכל, כדאמרי' ביבמות בפרק הערל (דף עב.) מפני מה לא מלו ישראל במדבר מפני שלא נשבה להם רוח צפונית, אבל ביומא דשותא אמרי' התם לא מהלינן ביה ולא מסוכרינן ביה: קריב כותחא. אפי' ליווי עבודה קלה היתה מבטלת אותי: לא תנאי. לא הייתי שונה כמו ששניתי: יומי דאריכי. ימים שהוא בקיץ. אריכי ליסן, וקטיני לעסוק בתורה ובמלות: ונינום טובא. ויישן הרבה: יזיף ופרע. היה קובע לו לשנות כך וכך פרקים ביום, והיה רגיל לעסוק ביום, ופעמים שהיה טרוד במזונותיו ביום ופורע קביעות עתו בלילה: אל יתפלל ג' ימים. שאין דעתו מיושבת עליו מפני טורח הדרך: ונחנה שם ימים שלשה. והדר ואבינה, מכלל דעד השתא לא הויא בינה: דאית ביה שיכרא. ריח השכר משכרתו: דאית ביה הרסנא. משום ריחא: המתפתה ביינו. שמפייסין אותו על דבר ומתרצה כשטוב לבו ביין: ריח הניחוח. ואמרן לעיל (ד) דריחא דומיא דמשתייא הוא, וכתיב ויאמר אל לבו לא אוסיף וגו' לאירצי: המתיישב ביינו. שותה יין ואין דעתו מטורפת: ניתן בשבעים אותיות. כך חשבונן בגימטריא: יצא סוד. וזה הואיל ולא יצא סודו שקול הוא כסנהדרין של ע': לשלם בו שכר לרשעים. שטותין ושמחין ומקבלין עולמן בחייהם: לאובד. רשע: אינו בכלל הברכה. לא הגיע לסוף ברכה גמורה, ואפילו הוא עשיר בדברים אחרים: שניקח בכסף מעשר. שמותר ללוקחו בכסף מע"ש בירושלים. הכל ניקח בכסף מעשר חוץ מן המים ומלח, בפרק בכל מערבין (לעיל דף כו:):

אם

גמרא

[א] יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שחרב בית המקדש ועד עכשיו שנאמר [א] לכן שמעי נא זאת ענייה ושכורת ולא מיין מיתיבי [ב] שיכור מקחו מקח וממכרו ממכר עבר עבירה שיש בה מיתה ממיתין אותו מלקות מלקין אותו כללו של דבר הרי הוא כפיקח לכל דבריו אלא שפטור מן התפלה מאי יכולני לפטור דקאמר נמי מדין תפלה אמר רבי חנינא [ג] ל"ש אלא שלא הגיע לשכרותו של לוט אבל הגיע לשכרותו של לוט פטור מכולם: א"ר חנינא כל המפיק מגן בשעת גאוה סוגרין וחותמין צרות בעדו שנאמר [ב] גאוה אפיקי מגנים סגור חותם צר מאי משמע דהאי אפיק לישנא דעבורי הוא דכתיב [ג] אחי בגדו כמו נחל כאפיק נחלים יעבורו ר' יוחנן אמר כל שאינו מפיק אתמר מאי משמע דהאי מפיק לישנא דגלויי הוא דכתיב [ד] ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל מכדי קראי משמע בין למר ובין למר[א] מאי בינייהו איכא בינייהו דרב ששת דרב ששת מסר שינתיה לשמעיה מר אית ליה דרב ששת ומר לית ליה דרב ששת. אמר רב חייא בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל משום שנא' בצר אל יורה רבי חנינא ביומא דרתח לא מצלי אמר בצר אל יורה כתיב מר עוקבא ביומא דשותא לא הוה נפיק לבי דינא [ד] אמר רב נחמן בר יצחק הלכתא[ב] בעיא צילותא כיומא דאסתנא אמר אביי אי [ה] אמרה לי אם קריב כותחא לא תנאי אמר רבא[ג] אי קרצתן כינה לא תנאי מר בריה דרבינא עבדה ליה אמיה ז' מני[ד] לז' יומי. אמר רב יהודה לא איברי ליליא אלא לשינתא א"ר שמעון בן לקיש [ו] לא איברי סיהרא אלא לגירסא אמרי ליה לר' זירא מחדדן שמעתך אמר להו דיממי נינהו אמרה ליה ברתיה[ה] דרב חסדא לרב חסדא לא בעי מר מינם פורתא אמר לה השתא אתו יומי דאריכי וקטיני ונינום טובא אמר רב נחמן בר יצחק אנן פועלי דיממי אנן רב אחא בר יעקב [ז] יזיף ופרע. א"ר אלעזר הבא מן הדרך אל יתפלל שלשה ימים שנאמר [ה] ואקבצם אל הנהר הבא אל אחוא[ו] ונחנה שם ימים שלשה ואבינה בעם וגו' אבוה דשמואל כי אתי באורחא לא מצלי תלתא יומי [ח] שמואל לא מצלי בביתא דאית ביה שיכרא רב פפא לא מצלי בביתא דאית ביה הרסנא. א"ר חנינא כל המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו שנאמר [ו] וירח ה' את ריח הניחוח וגו' אמר ר' חייא כל המתיישב ביינו יש בו מדעת ע' זקנים [ט] יין ניתן בע' אותיות וסוד ניתן בע' אותיות נכנס יין יצא סוד [י] א"ר חנין לא נברא יין (א) אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים שנא' [ז] תנו שכר לאובד וגו' א"ר חנין בר פפא כל שאין יין נשפך בתוך ביתו כמים אינו בכלל ברכה שנא' [ח] וברך את לחמך ואת מימיך מה לחם שניקח בכסף מעשר אף מים שניקח בכסף מעשר ומאי ניהו יין וקא קרי ליה מים

תוספות

מסר שינתיה לשמעיה. פי' בקונט' לרבי חנינא דאמר איעבורי בעי לית ליה דרב ששת ואסור להתפלל עד שיעור מאליו ואומר ר"י דאפי' עובר זמן תפלה לא יתפלל דשכור או שתוי אסבינן ליה על שיעור מאליו ומיהו אין נראה דהלכה כרב ששת [ו] ור"ח פי' בענין אחר וז"ל אמר ר' חנינא כל המפיק מגן בשעת גאוה פי' כל המעביר מגן ומכסה יצרו בשעת גאוה כלומר בעת שמתגבר עליו טומן אותו שלא יתגבר סוגרין וחותמין צרות בעדו לשון מפיק כאפיק נחלים יעבורו (איוב ו) ר' יוחנן אמר כל שאינו מפיק איתמר כלומר כל מי שאינו מכסה ומעביר אלא מגלהו ומפיק מגן ויוצא להלחם כנגדו ולכובשו וזו הגאוה היא עת שכרותו של אדם רבי חנינא סבר לכובשו בשינה כדי להעבירו ולהפיגו טפי עדיפא ור' יוחנן אמר חיישינן שמא ישתקע בשינה וימנע מן התפלה אלא לגלותו כדי להתעסק בדרך וכיוצא בה כדי להפיגו ואחר כך יתפלל טפי עדיף:

בצר אל יורה. פירש בקונטרס בדקתי אחר מקרא זה ואינו בכל הכתובים ושמא בספר בן סירא הוא ומצינו בכמה מקומות שמביא הש"ס מקראות הכתובים בספר בן סירא כדאשכחן בהחובל (ב"ק צב:) כל עוף למינהו ישכון ובן אדם לדומה לו [ח] וכן סלסלה ותרוממך [ט] ובנדיבים תושיבך ואמרינן בירושלמי דברכות [י] שהוא כתוב בספר בן סירא ורבינו שמואל פירש שהשיב רבינו קלונימוס איש רומי שכן דורש בירושלמי כל המילך אל יורה דכתיב שמעי נא זאת ענייה ושכורת ולא מיין והכי איתא בירושל' בריש פרק אין עומדין [י] הבא מן הדרך אסור להתפלל מזה הטעם דכתיב שמעי נא זאת וכו' וגם רבי זריקא ורבי יוחנן בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר המילך אסור להתפלל לא מסתברא אלא מן הדין קרא שמעי נא זאת ועתה מדמה צרה לשכרות ובשכרות כתיב להבדיל ולהורות כדדרשי' בכריתות (דף יג:) ומהאי טעמא אל יתפלל דהוי שכור מתוך שטרוד בצרתו ובכעסו ור"ת מפרש דמהאי קרא קדריש [כ] היערוך שועך לא בצר (איוב לו) כלומר בשעת צרה אל תערוך תפלתך כשיש טירוד ובכמה מקומות רגיל הש"ס לקצר המקרא כגון ונתן הכסף וקם לו [ל] ומיהו קצת קשה בצר אל יורה דהוה ליה למימר אל יתפלל:

אלא לשינתא. כמו לילי תקופת תמוז: **וקרי** ליה בלשון מים. פשטא דקרא מים ממש דכתיב בסיפיה דקרא והסירותי מחלה מקרבך ע"י שיברך המים כדאשכחן גבי רפואת מי מרה [מ] כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך וכתיב נמי (מלכים ב ב) רפאתי למים האלה:

עין משפט נר מצוה

כו א ב מיי' פ"ד מהל' איסות הל' יח [ופ"א מהלכות נזירות דין יב] ופרק כט מהל' מכירה הלכה יח סמג עשין פב טור ש"ע אה"ע סימן מד סעיף ג וטוש"ע ח"מ סימן רלה סעיף כב:

כז ג מיי' פ"ג מהלכות ת"ת הלכה יג טוש"ע א"ח סי' רל"ח סעיף א וטוש"ע י"ד סימן רמו סעיף כג:

כח ד טוש"ע א"ח סי' רלח סעיף ב:

כט ה טוש"ע א"ח סי' לח סעיף ב:

רבינו חננאל

מיום שחרב ביהמ"ק כתיב שמעי נא זאת ענייה ושכורת ולא מיין מכאן אמר יכול אני לפטור את העולם מיום שחרב ביהמ"ק מדין תפלה דקי"ל שכור אל יתפלל. (והא) דתניא שכור מקחו מקח וממכרו ממכר עבר עבירה שיש בה מיתה ממיתין אותו מלקות מלקין אותו כללו של דבר הרי (הן) [הוא] כפיקח לכל דבריו אלא שפטור מן התפלה. והני מילי שלא הגיע לשכרותו של לוט. אבל הגיע לשכרותו של לוט פטור מכלום: אמר רבי חנינא כל המפיק מגן בשעת גאוה. פי' כל המעביר מגן ומכסה יצרו בשעת גאוה כלומר בעת שמתגבר עליו טומן אותו שלא יתגבר סוגרין וחותמין צרות בעדו. לשון מפיק כאפיק נחלים יעבורו. ר' יוחנן אמר כל שאינו מפיק איתמר. כלומר כל מי שאינו מעביר ומכסה אלא מגלהו ומפיק מגן לנגדו להלחם כנגדו ולכבשו וזו הגאוה היא עת שכרותו של אדם. רבי חנינא סבר לכבשו בשינה כדי להעבירו ולהפיגו טפי עדיף ור' יוחנן אמר חיישינן שמא ישתקע בשינה (זימנן) [וימנע] מן התפלה אלא לגלותו כדי להתעסק בדרך וכיוצא בה להפיגו ואח"כ יתפלל טפי עדיף ואמרינן מכדי קראי משמעי כר' חנינא וכר' יוחנן במאי פליגי בדרב ששת דהוה מסר שינתיה לשמעיה ומזהירו כדי להקיצו בשעת התפלה ר' חנינא אית ליה דרב ששת. ר' יוחנן לית ליה דרב ששת חייש דילמא משתקע בשינה. אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל שנאמר בצר אל יורה. ר' חנינא כל יומא דהוה רתח לא הוה מצלי אמר בצר אל יורה כתיב. מר עוקבא ביומא דשותא. פי' יום עבים לא הוה נפיק לדינא. אמר צריכא הילכתא צילותא כיומא איסתנא פי' יום שמנשבת בו רוח צפונית: אמר אביי אי אמרה לי אם קריב כותחא לא גרסי פי' אילו היתה מעסקת אותו לתשמיש הבית והיתה נטרחת דעתו לא הוינא יכול למיגרס. ורבא אמר אי קרצתי כינה לא גרסי. כלומר אילו היה הכינים נושכין אותו לא הוינא יכול למיגרס ולפיכך עשתה לו אמו למר בר רבנא ד' חלוקים להחליף בכל יום חלוק מפני הכינים. כל הגורס ביום שמעתתיה מחדדן כר' זירא. ר' אחא הוה ישן ביום והיה ניעור בלילה וגריס. א"ר אלעזר הבא מדרך אל יתפלל ג' ימים שנאמר ואקבצם אל הנהר הבא אל אחוה ונחנה שם ימים שלשה וגו'. אבוה דשמואל כל כי הוה אתא מאורחא תלתא יומי לא הוה מתפלל. שמואל לא הוה מצלי בביתא דאית בה שיכרא. א"ר חנינא כל המתפתה ביינו יש בו מדעת קונו שנאמר וירח ה' את ריח הניחוח. אמר רב כל שדעתו מיושבת עליו ביינו יש בו מדעת שבעים זקנים מ"ט יין עולה ע' וסוד עולה ע' נכנס יין יצא סוד. לא נברא יין אלא לנחם בו אבלים ולשלם שכר לרשעים שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ופליגא דר' חנינא בר פפא דאמר כל בית שאין יין נשפך בתוכו כמים אינו בכלל ברכה שנאמר וברך את לחמך ואת מימיך. מה לחם הניקח בכסף מעשר אף הני מים דניקחים בכסף מעשר ומאי ניהו יין וקרי להן מים

הגהות וציונים

א] [גיר' ע"י מכדי קראי משמע כמר ומשמע כמר במאי פליגי בדר' ששת] (גליון), וכעי"ז ברבינו חננאל: ב] בכת"י ובע"י שמעתתא (וכמו במגילה, דק"ס): ג] גי' ע"י רבינא (גליון): ד] גי' ע"י לבושי (גליון), וכ"ה בכת"י ודפו"ר, ועי' פי' רבינו חננאל: ה] גי' ע"י אמרן ליה בנתיה וכו' אמר להו (גליון): ו] [צ"ל אחוא] (גליון):

משנת ראשונים

כל המפיק מגן בשעת גאוה. ומיהו מגן היינו תפלה שהוא מגן לאדם, אי נמי מפני שתחלת ברכותיה מגן אברהם. [הריטב"א] **משום שנאמר בצר אל יורה.** ורש"י ז"ל כתב שהוא בספר בן סירא, ואע"ג דבמסכת סנהדרין (ק:) כללוהו בכלל ספרים החצוניים, מצינו כי חכמים מביאין ראיה מדבריו בהרבה מקומות וכדכתיבא בבבא בתרא (צח:). [הריטב"א] **עבדה ליה אמיה שבעה מני לשבעה יומי.** כדי שלא תטרידוהו עקיצת הכנה. [מאירי] **לא איברי ליליא אלא לשינתא.** כלומר לילי תקופת תמוז, אבל משם ואילך אדרבה אמרינן (שמו"ר פ' מ"ז) אין רינה של תורה אלא בלילה, ואמרינן (תענית לא.) מכאן ואילך דמוסיף יוסיף. [הרשב"א] **הבא מן הדרך אל יתפלל שלשה ימים.** יש מפרשים דלא נאמרו דברים אלא בדורות הראשונים שהיה לבם נכון ויודעים לכוין, אבל עכשיו בין כך ובין כך אין מכוונים ומוטב שלא תתבטל התפלה. [הרשב"א] **אמר רבי חנינא כל המתפתה ביינו.** כלומר שמתרצה לחברו ע"י שמחת יין שעושין עמו, יש בו מדעת קונו שמתרצין לבני אדם על ידי דבר קל שמתרצין לפניו שנאמר וירח ה' את ריח הניחוח. [הריטב"א] **כל שאין יין נשפך בתוך ביתו כמים.** לצדקה לשמח עמו אביונים ואומללים. [מאירי]

עין משפט נר מצוה

ל א מיי' פ"ב מהלכות עירובין הלכה יא סמג עשין א טוש"ע א"ח סימן שפב סעיף יז:
לא ב מיי' שם:
לב ג מיי' וטוש"ע שם:
לג ד ה מיי' שם הלכה יד וטוש"ע שם סעיף יח:

רבינו חננאל

מים אלמא (איקנו) [אם נשפך] כמים אין אי לא לא. **אמר רבי אלעאי בג' דברים אדם ניכר** בכוסו בשעה שמתגבר עליו יינו אם יכול לכובשו. בכיסו כשמתעשר אם דעתו זחה עליו. בכעסו אם מושל בכעסו לבלתי הסיתו ואמרי לה אף בשחוק: **אמר רב יהודה אמר רב ישראל ונכרי בפנימית** וישראל בחיצונה אוקימנא כשעירבו הפנימית עם החיצונה ואסרום ר' ור' חייא כר' אליעזר [בן יעקב] דאמר אין אוסר עד שיהו שני ישראל אוסרין זה על זה וכיון דעירבו הויין להו הפנימית והחיצונה כחדא ואינון תרי ישראל וחד נכרי וכר' עקיבא דאמר רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה. **בעי מיניה ר' אליעזר מרב ישראל ונכרי בחיצונה וישראל** בפנימית מהו משתכח דדייר בהדי נכרי כה"ג אי לא מהו דתימא התם הוא דישראל ונכרי בפנימית אפשר (דיירי יר"ן) [דשכיחי דדיירין] נכרי מרתת למיקטליה לישראל סבר אי אמרין לי' ישראל דהוה בהדך איכן הוא ישראל ונכרי בפנימית איך קלקלתיה (ומירתתו) [ומיראתו] לא קטיל ליה אבל הכא אי אמרין לי' ישראל דהוה הכא היכן הוא א"ל נפק אזל ליה לעלמא וכיון דלא מרתת קטיל ליה הלכך משום הא לא דאיר ישראל בהדיה ואי דאיר ישראל בהדיה לא חיישינן או דלמא הכא נמי מירתת סבר דלמא כד קטילנא ליה נפיק מן הפנימית ומשכח ליה בידי א"ל תן לחכם ויחכם עוד כלומר זו כמו זו ושתיהן אסורות. **ריש לקיש ותלמידיה דר' חנינא איקלעו לההוא פונדק** דלא הוה שוכר נכרי התם משכיר כו'. פי' ההוא פונדק הוה משכיר מצי מסלק לכל מי דהוה דייר בההוא פונדק מיהו השתא לא סלקיה מהו דתימא כיון דמצי מסליק להו אגרינן מן המשכיר דרשותיה הוא או דלמא כיון דלא סלקי' לא. אמר ר"ל נשכור ולכשנלך אצל רבותינו שבדרום נשאל איתו שיילוה לר' אפס א"ל יפה עשיתם ששכרתם. **וכן ר' חמא** ב"ר יוסף ור' חייא בר **אבא ור' אסא אקלעו לפונדק** ולא הוה ביה נכרי ואתא נכרי בשבת ומיבעי להו שוכר כי מערב דמי מה מערב מבעוד יום אפילו אשתחשב לא אף שוכר כמבטל רשות דמי מה ביטול רשות אפילו בשבת דתנן בית הלל אומרים מבטלין משתחשך אף שוכר בשבת שרי אמר להו רבי חמא נשכור על דבריו סמכו על דבריו ושכרו ואתו ושיילוה לרבי יוחנן ואמר להו

תוספות

התם טעמא מאי משום דשכיח דדייר. וא"ת כיון דשכיח אם כן פנימי במקומו אמאי מותר דע"כ לא שרי ראב"י יחיד במקום נכרי אלא משום דלא שכיח דדייר וי"ל כיון דרוב פעמים חד לא שכיח לא פלוג רבנן ושרו בכולהו וא"ת א"כ מאי קמיבעיא ליה אבל הכא אמינא כו' נהי דלא שכיח מ"מ ליתסר דלא פלוג רבנן בכל תרי במקום נכרי וי"ל דלחומרא לא אמרינן לא פלוג:

ריש לקיש ותלמידי ר' חנינא. כאן מוכיח כדברי ר"ת דר"ל גברא רבה הוה קודם שבא לפני רבי יוחנן דהאי עובדא הוה סמוך לפטירתו של רבי כיון דשייליה לרבי אפס דר' אפס לא חיה אחר רבי אלא שתי שנים ומחצה כדאיתא בכתובות בסוף הנושא (דף קג:) וכן משמע בפ' הבע"י (יבמות נז.) גבי שמעתא דקהל גריס אקרי קהל[ז]: **איקלעו** לההוא פונדק. פי' בקונטרס והיו יראין שמא יבא נכרי בשבת רוצה לומר דאם לא היה בא לא היה אוסר והיינו כרבי יהודה דתנן בפרק כיצד משתתפין (לקמן דף פו.) המניח ביתו והלך לשבות בעיר אחרת אחד ישראל ואחד נכרי אוסר (ד) רבי יהודה אומר אינו אוסר כו' ואע"ג דפסקינן לעיל בפרק מי שהוציאוהו (דף מז.) דהלכה כר"ש דאמר אפילו הניח את ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר אינו אוסר לא בא ר"ש להחמיר בנכרי יותר מרבי יהודה אלא לגמרי בא להקל ולהתיר בישראל טפי מרבי יהודה דאפילו באותה העיר שרי שכבר הסיח מדעתו ועוד דקיימא לן כדברי המיקל בעירוב ואע"ג דרבי יוחנן לית ליה (ה) דלגמרי קאמר הנהו כללי דפרק מי שהוציאוהו (שם דף מו:) דר' יהודה ור"ש הלכה כרבי יהודה אפי' בעירוב מדבעי למידק דרב לית ליה הני כללי מדאשכחנא דפסיק כר"ש בההיא דעירוב מ"מ קיימא לן כרבי יהושע בן לוי לגבי ר' יוחנן דקאמר הלכה כדברי המיקל בעירוב[ח] כמו שרגיל ר"ת לדקדק ממגילה פרק בתרא (דף כז.) גבי ואת (ו) הבית הגדול שרף באש[ט]:

דלא הוה שוכר. לא היה שם אפי' אחד מבני ביתו דהא אמרינן לקמן (ז) דשוכר אפי' משכירו ולקיטו ואשתו נמי אם היתה שם היתה יכולה להשכיר כדמשמע לקמן (ח) גבי ההוא טורזינא:

דאתא נכרי בשבתא. פירש בקונטרס ומאתמול לא הוו מלו לאיערובי דיורין מישראל דהוו ביה משום דנכרי אסר עלייהו אע"ג דליתיה ודבריו תמוהים שפירש סוגיא זו דלא כהלכתא דקיימא לן דאין נכרי אוסר אלא היכא דאיתיה כדפירשתי לעיל [ד"ה איקלעו] וכדפי' נמי בקונט' בההיא עובדא דלעיל ובפי' רש"י אחרים מצאתי דמאתמול שפיר מלו לאיערובי דיורין דישראל דהוו ביה משום דנכרי לא אסר עלייהו היכא דליתיה אמרו מהו למיגר מיניה והדר נבטל רשותא לגבי דחד דההוא יהא מותר להוציא עד כאן לשון הקונטרס והדין עמו שפירש דבעי ביטול אחר שכירות כדמוכח כולה שמעתא דבעי תרתי שכירות וביטול ואף על פי שעירבו לא משתרי בשכירות לחודיה דמיד כשבא הנכרי בטל ליה עירוב וכי הדר שכרו אין העירוב חוזר לקדמותו אף על גב דבספינות אמרינן במסכת שבת (דף קא:) ספינות קשורות זו בזו מערבין ומטלטלין מזו לזו נפסקו נאסרו חזרו ונתקשרו חזרו להתירן הראשון שאני הכא דמתחילה כשעשה העירוב אין סופו להתקיים כל השבת שעתיד הנכרי לבא אבל התם אין הספינות עומדות להפסק ואף על גב דהיכא דשכח אחד מבני חצר ולא עירב[ט] אין עירובו בטל אלא מבטל היחיד רשותו ולותן שעירבו ומותרין להכניס ולהוציא שאני התם דמזו

גמרא

אי נשפך בביתו כמים איכא ברכה ואי לא לא א"ר אילעאי [א] בשלשה דברים אדם ניכר בכוסו ובכיסו ובכעסו ואמרי ליה אף בשחקו: אמר רב יהודה אמר רב ישראל ונכרי בפנימית וישראל בחיצונה בא מעשה לפני רבי ואסר ולפני ר' חייא ואסר יתיב רבה ורב יוסף בשילהי פירקיה דרב ששת ויתיב רב ששת וקאמר כמאן אמרה רב לשמעתיה כר' מאיר כרכיש רבה רישיה אמר רב יוסף [ב] תרי גברי רברבי כרבנן ליטעו בהאי מילתא אי כרבי מאיר למה לי ישראל בחיצונה וכי תימא [ג] מעשה שהיה כך היה והא בעו מיניה מרב פנימי במקומו מהו ואמר להן מותר ואלא מאי כר"א בן יעקב האמר עד שיהו שני ישראלים אוסרין זה על זה [ד] אלא [א] כר"ע דאמר רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה למה לי נכרי אפילו ישראל נמי אמר רב הונא בריה דרב יהושע לעולם כר' אליעזר בן יעקב וכרבי עקיבא והכא במאי עסקינן כגון שעירבו וטעמא דאיכא נכרי הוא דאסיר אבל ליכא נכרי לא אסיר. בעא מיניה רבי אלעזר מרב ישראל ונכרי בחיצונה וישראל בפנימית מהו התם טעמא משום דשכיח דדייר דמירתת נכרי וסבר השתא אתי ישראל ואמר לי ישראל דהוה גבך היכא אבל הכא אמינא ליה נפק אזל ליה או דילמא ה"נ מירתת דסבר השתא אתי ישראל וחזי לי א"ל [א] תן לחכם ויחכם עוד. ר"ל ותלמידי דרבי חנינא איקלעו לההוא פונדק ולא הוה שוכר והוה משכיר אמרו מהו למיגר מיניה כל היכא דלא מצי מסלק ליה לא תיבעי לך דלא אגרינן כי תיבעי היכא דמצי מסלק ליה מאי כיון דמצי מסלק ליה אגרינן או דילמא השתא מיהא הא לא סלקיה אמר להן ריש לקיש נשכור ולכשנגיע אצל רבותינו שבדרום נשאל להן אתו שיילו לר' אפס אמר להן יפה עשיתם ששכרתם. רבי חנינא בר יוסף ור' חייא בר אבא ור' אסי איקלעו לההוא פונדק דאתא נכרי מרי דפונדק בשבתא אמרו מהו למיגר מיניה שוכר כמערב דמי מה מערב מבעוד יום אף שוכר מבעוד יום או דילמא שוכר כמבטל רשות דמי מה מבטל רשות ואפילו בשבת אף שוכר ואפילו בשבת רבי חנינא בר יוסף אמר נשכור ור' אסי אמר לא נשכור אמר להו ר' חייא בר אבא נסמוך על דברי זקן ונשכור אתו שיילו ליה לרבי יוחנן אמר להן יפה

רש"י

אם נשפך בביתו כמים. הוי בכלל ברכה, ואי לא לא: **אדם ניכר.** אם הגון הוא: **בכוסו.** אם דעתו מיושבת עליו ביינו: **בכיסו.** כשנושא ונותן עם בני אדם אם באמונה הוא עושה: **בכעסו.** שאינו קפדן יותר מדאי: **ישראל ונכרי בפנימית.** שתי חצירות זו לפנים מזו, והיה לו לבן פנימית דריסת הרגל על בן חיצונה: **ואסר.** בחיצונה עד שישכיר: **בשילהי פירקיה.** לאחר שסיים הדרשה: **כר"מ.** דלא בעי שני ישראלים אוסרין זה על זה: **כרכיש רבה רישיה.** הודה לדבריו: **למה לי ישראל בחיצונה.** דמשמע דבעינן שני ישראלים: **פנימי במקומו.** בחצר הפנימית: **מהו.** להוציא מביתו לחצר: **אמר להם מותר.** אלמא לא אסר אלא בחיצונה שרשות שני ישראלים שולטת בה: **אוסרים זה על זה.** והני לאו אוסרים זה על זה נינהו, דהא אמרי רבנן בשילהי פירקין[ה] רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה משום דריסת הרגל ואף על פי שלא עירבה עמה: **ואלא.** רב כר"ע ס"ל והוו להו שני ישראלים אוסרין זה על זה הלכך אסר נכרי עלייהו, למה לי משום נכרי, ישראל פנימי לחודיה נמי אוסר על חיצון: **לעולם כר"א** (א). משום הכי פנימי במקומו מותר, וחיצון אסור משום דריסת הרגל דפנימי כר"ע, וכיון דאסר עליה הוו להו בחיצונה שני ישראלים אוסרין זה על זה ומהני נכרי לבטל את עירובן אפילו עירבו, ואי ליכא נכרי כי עירבו שרי: **דמירתת נכרי.** להרוג את ישראל הדר עמו בפנימית, דסבר אתי ישראל דחיצונה ותבע ליה מינאי, ולא מצינא למימר ליה נפק אזל ליה לברא, דאמר אי הוה נפיק אנא חזאי ליה: **תן לחכם ויחכם עוד.** כי היכי דהתם אסור הכא נמי אסור: **איקלעו לההוא פונדק.** דהוו דיירי ביה בההוא חצר תרי ישראלים וחד נכרי שסכר את דירתו מחבירו נכרי, ואותו שבת לא היה שם אותו נכרי השוכר אלא נכרי המשכיר, והיו יראים שמא יבא נכרי בשבת: (ג) **פונדק.** יש בו חדרים פתוחין לחצר והאכסנאים נכנסים בהן, ואוסרין זה על זה בשבת: **היכא דלא מצי מסלק ליה.** משכיר לשוכר עד זמנו: **לא תיבעי לך.** דודאי [לאו] ברשותיה הוא ולא מצינן למיגר מיניה: **נשכור.** דספק דבריהם להקל: **דאתא נכרי בשבת.** דמאתמול שפיר מלו לערובי דיורין דישראל דהוו ביה משום דנכרי לא אסר עלייהו היכא דליתיה, (ג) ולא עירבו מאתמול ולא הוו (מלי) מטלטלי בחצר, כי אתא נכרי אמרי מהו למיגר מיניה והדר נבטל רשות לגבי חד וההוא מיהו ליסתרי להוציא: **מה מבטל רשות אפילו בשבת.** כדתנן במתניתין[י] בית הלל אומרים משתחשך כו':

לא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) ד"א זוטא פ"ה ע"ש, ב) [חולין דף קז:], ג) [פסחים פג: ר"ה יד: כתובות ז. כז. קדושין עו. ב"ב קנה: ע"ז לח.], ד) [לעיל נט: לקמן עה.], ה) לקמן עה., ו) [לקמן סט:], ז) [וע"ע תוס' ב"מ פל. ד"ה אי הדרת ותוס' יבמות נז. ד"ה אתא], ח) לעיל מז., ט) [ועי' תוספות חולין לז ע"א ד"ה אמר רבה וכו' דר"ת עלמו חזר ודחה ראיה זו ועמ"ש במגילה כו ע"א בתוס' ד"ה כותים], י) לקמן סט: עי"ש בגמ'.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לעולם כר"א ב"י משום הכי: (ב) ד"ה איקלעו וכו' שמא יבא הע"ג בשבת. לישנא אחרינא פונדק יש בו: (ג) ד"ה דאתא עו"ג וכו' היכא דליתיה (ולא עירבו מאתמול ולא הוו מטלטלי בחצר) תא"מ ונ"ב ס"א אין זה וכן מוכח בתוספו' דלא גרסי ליה גם בס"א מצאתי וז"ל דעו"ג לא אסר עלייהו היכא דליתיה ועירבו מאתמול והוו מצי מטלטלי בחצר: (ד) תוס' ד"ה איקלעו וכו' וא' נכרי אוסר דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר: (ה) בא"ד ואע"ג דרבי יוחנן לית ליה הלכה כדברי המיקל בעירוב לגמרי קאמר: (ו) בא"ד גבי ואת כל בית גדול שרף: (ז) ד"ה דלא וכו' אמרינן לקמן. נ"ב דף ס"ו ע"א: (ח) בא"ד כדמשמע לקמן. נ"ב פ' חלון דף פ ע"א:

גליון הש"ס

גמ' א"ל תן לחכם ויחכם עוד. בב"ק דף קיג ע"א: תוס' ד"ה דלא הוי שוכר וכו' כדמשמע לקמן. דף פ ע"א ועי' בתוספות שם ד"ה אתו לקמיה וצ"ע:

תורה אור השלם

א) תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד הוֹדַע לְצַדִּיק וְיוֹסֶף לֶקַח: [משלי ט, ט]

רב נסים גאון

ואלא כר' עקיבא דאמר רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה. דברי ר' עקיבא בסוף זה הפרק:

הגהות וציונים

א] צ"ל ואלא כר"ע (מהרש"ל בדפו"ר), וכ"ה ברש"י (ועי' מראה אש): ב] בכת"י ודפו"ר הוי בכלל וברך: ג] צ"ל אין עירובן (וכ"ה בתוס' הרא"ש):

משנת ראשונים

ובכעסו. אם הוא מושל ברוחו בשעת הכעס שזו אחת מן המדות הנכבדות שבעולם, ושהפכה מביאה לכלל שעות עוות והריסת כל גדר. [מאירי] **ואמרי ליה אף בשחקו.** שיהא נזהר שלא יתראה כהדיוטות כדי שלא יתחולל בעיני הבריות ויהיה נראה שפל בעיניהם. [מאירי] **השתא אתי ישראל ואמר לי ישראל דהוה גבך היכא.** וא"ת א"כ אפי' פנימי לימא רב ישראל ונכרי בפנימית...[מאירי] **ריש לקיש ותלמידי דרבי חנינא איקלעו לההוא פונדק.** ...[הרשב"א] **או דילמא השתא מיהא הא לא סלקיה.** ...[הרשב"א]

אָמַר רַב יוֹסֵף וְכוּ' אִי כְּרַבִּי מֵאִיר לָמָּה לִי יִשְׂרָאֵל בַּחִיצוֹנָה - כדי שיהיה נחשב שיש בה שני ישראלים [-יחד עם הישראל שבפנימית], הרי לדעת רבי מאיר נכרי אוסר גם אם יש איתו רק ישראל אחד, ואם כן גם בלא הישראל שבחיצונה שנאסר, הנכרי שבפנימית אוסר על הישראל שאיתו באותה חצר (רש"י). ורב יוסף לא הקשה מדוע רב דיבר דוקא כשיש ישראל בפנימית, והרי הנכרי שבפנימית אוסר על הישראל שבחיצונה גם אם אין ישראל בפנימית, משום שאין הדבר כן, והנכרי שבפנימית אינו אוסר על הישראל שבחיצונה אלא אם כן יש איתו ישראל בפנימית, וטעם הדבר, שכשם שישראל שנמצא לבדו בפנימית אינו אוסר על הישראל שבחיצונה, שרגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה [כדעת חכמים (להלן עה, א)], כך נכרי שנמצא לבדו בפנימית אינו אוסר על הישראל שבחיצונה, שלא החמירו בנכרי יותר מבישראל (גאון יעקב בפי' שני, ע"פ תוס' להלן עה, ב ד"ה נכרי).

וְאֶלָּא מַאי כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב וְכוּ' - ואף שטעמו של רבי אליעזר בן יעקב שאין הנכרי אוסר על ישראל יחיד הדר עמו הוא משום שלא שכיח שידור ישראל אחד עם הנכרי [כמבואר בגמ' לעיל (סב, א)], ואם ישראל דר בחיצונה, הרי שכיח שידור ישראל עם הנכרי בפנימית [כמבואר בגמ' להלן], מכל מקום הישראל שדר בפנימית מותר לטלטל במקומו, שכיון שברוב הפעמים אינו שכיח שישראל ידור לבדו עם הנכרי, לא חילקו בזה חכמים, והתירו גם באופן זה (תוס' ד"ה התם).

ויש שפירשו, שכיון שהישראל שדר בחיצונה הוא הגורם לכך שהישראל שבפנימית יוכל לדור עם הנכרי [שהנכרי שבפנימית מתיירא שמא הישראל שבחיצונה יכנס, כמבואר בגמ' להלן], לכן דוקא עליו גזרו וקנסוהו שלא יוכל לטלטל, ולא על הישראל שבפנימית (רשב"א ור"ן בשם הראב"ד; ריטב"א) [ומכל מקום אם בחיצונה דרים ישראל ונכרי, ובפנימית דר ישראל, גזרו על הישראל שבחיצונה, כמבואר בגמ' להלן, ולא על הישראל שבפנימית, אף שהוא גרם לישראל שבחיצונה שלא יתירא מהנכרי, משום שחכמים העדיפו לגזור במקום שיש שני ישראלים יחד, זה שבחיצונה, והפנימי שעובר בחיצונה (ריטב"א; וראה ר"ן)].

תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד ■ להלכה, שתי חצירות זו לפנים מזו, וישראל ונכרי דרים בפנימית, וישראל דר בחיצונה, או להיפך, הישראל שבחיצונה אסור [כדעת רב]. ויש שסובר שאפילו אם נכרי דר בפנימית לבדו, וישראל אחד דר בחיצונה, אסור [דעת הרמב"ם (עירובין ד, כב)] (שו"ע או"ח שפב, יז). ואין הלכה כמותו (משנ"ב שם, נט).

אִיקְלְעוּ לְהַהוּא פֻּנְדָּק - ובאותה חצר גרו שני ישראלים, ונכרי אחד ששכר דירתו מנכרי חבירו (רש"י בפי' ראשון, ראה הגהות הב"ח). ועוד יש לפרש, שלא גרו שם בקביעות, אלא בחדרים הפתוחים לחצר היו שני אורחים ישראלים, ונכרי אחד ששכר מנכרי חבירו (רש"י בפי' שני, וראה תוס' להלן סו, א ד"ה איקלעו). ואף שאורח אינו אוסר על בני החצר אלא אם גר שם שלשים יום (תרומת הדשן עו), דין זה הוא דוקא כשיש שם בעל הבית קבוע, שאז האורח בטל לגביו, אבל אם כולם אורחים, אוסרים זה על זה (שו"ת הרמ"א קכ, וכן דרכי משה או"ח שפב, ב). ■ וכן הלכה (רמ"א שם שע, ח. וראה במשנ"ב שם פרטים נוספים).

וְלֹא הֲוָה שׂוֹכֵר - הנכרי ששכר את הדירה מחבירו הנכרי, לא היה שם באותה שבת. ואף שהדין הוא שאם אין הנכרי בביתו אינו אוסר [כדעת רבי יהודה (להלן פו, א)], הם היו יראים שמא יבוא לביתו בשבת ויאסור עליהם (רש"י, ע"פ תוס' ד"ה איקלעו). ולא רצו לסמוך על כך שאם יבוא בשבת ישכרו ממנו בשבת [שהרי אפשר לשכור בשבת, כמסקנת הגמ' להלן (סו, א)], משום שדין זה שאפשר לשכור בשבת לא היה ברור להם, והסתפקו בדבר. או, שלא רצו להיאסר בטלטול כשיבוא הנכרי עד שישכרו ממנו (רשב"א; ריטב"א). ויש שסובר, שאף אם אין הנכרי בביתו הוא אוסר [כדעת רבי יוסי להלן (פו, א)] (רמב"ם עירובין ד, יג), ולכך לא יכלו לערב, שהרי הנכרי אסר עליהם (רשב"א; ריטב"א).

וַהֲוָה מַשְׂכִּיר - ולא היתה לו תפיסת יד [-כלים] בביתו של השוכר, אבל אם היתה לו תפיסת יד, נחשב כדייר בביתו וודאי שאפשר לשכור ממנו, כפי שאפשר לשכור משכירו ולקיטו של הנכרי הואיל ונחשב כדייר בביתו [כמבואר להלן (סו, א)] (רשב"א; ריטב"א).

כֵּיוָן דְּמָצֵי מְסַלֵּק אַגְרִינָא - שכיון שיכול לסלק את השוכר, נחשב הפונדק רשותו של המשכיר (רבנו חננאל; טור או"ח שפב; וכן משמע ברש"י ד"ה לא תיבעי). ויש שפירש, שכיון שיכול לסלקו, נחשב שיש לו בפונדק תפיסת יד, ולכן אפשר לשכור ממנו, כשם שאפשר לשכור משכירו ולקיטו [שיש להם תפיסת יד בבית הבעלים] (ריטב"א).

הַשְׁתָּא מִיהָא הָא לֹא סַלְקֵיהּ - ואין השכירות שמשכיר לישראל נחשבת כסילוק השוכר הנכרי, משום שהיא אינה על דעת שהשוכר יצא משם (ר"ן; וראה רשב"א, וחזו"א או"ח פב, ח).

יָפֶה עֲשִׂיתֶם שֶׁשְּׂכַרְתֶּם ■ להלכה, נכרי שהשכיר ביתו לנכרי חבירו, ולא נשארה למשכיר שום תפיסה בבית, אם יכול לסלק את השוכר מהבית בתוך זמן השכירות, יכולים לשכור ממנו, אפילו אם עדיין לא סילקו. ואם אינו יכול לסלקו, אין יכולים לשכור ממנו (שו"ע או"ח שפב, יח, ומשנ"ב שם, סב. וראה במשנ"ב שם פרטים נוספים).

דְּאָתָא נָכְרִי מָרֵי דְּפֻנְדָּק בְּשַׁבְּתָא - ואף שהפונדק שייך לנכרי, יכלו לערב בערב שבת, שאם אין הנכרי בביתו אינו אוסר עליהם, ורק כשבא בשבת אוסר [כמבואר לעיל (סב, ב)] (רש"י; וראה תוס' ד"ה דאתא בשמו). ולא שייך לומר בזה 'שבת הואיל והותרה, הותרה' (ראה לעיל יז, א), וגם כשבא בשבת לא יאסור, משום שדוקא במקום שהעירוב עמד להתקיים כל השבת, אלא שלבסוף לא התקיים בחלק מהשבת, אומרים 'הואיל והותרה הותרה', אבל כאן משעת הנחת העירוב לא עמד להתקיים כל השבת, שדרך הנכרי לשוב לביתו, והעירוב עומד להתבטל, ועירוב זה לא היה בו מעולם היתר גמור (הגהה בתוס' שם; רבינו פרץ; ר"ן; תוס' רא"ש).

אָמְרוּ מַהוּ לְמֵיגַר מִנֵּיהּ - מהו לשכור כולם מבעל הפונדק, ואחר כך יבטלו כולם את רשותם לאחד מהם, ואותו אחד יהיה מותר בטלטול (רש"י). ושכירות לבדה אינה מספיקה, ואף אם עירבו בערב שבת, שכיון שבא הנכרי בטל העירוב, וגם כאשר שכרו מהנכרי אין העירוב חוזר לקדמותו (תוס' ד"ה דאתא; רא"ש ו, ט). ויש שפירש, שדי בשכירות לבדה ולא היו צריכים לבטל את רשותם, שכיון שעירבו מערב שבת, אף שכאשר בא הנכרי בטל העירוב, מכל מקום נשאר תלוי ועומד, וכששכרו מהנכרי את רשותו, חזר העירוב לקדמותו (ראב"ד, הובא ברשב"א ובריטב"א).

יָפֶה עֲשִׂיתֶם שֶׁשְּׂכַרְתֶּם - ושכירת הרשות אינה אסורה משום מקח וממכר בשבת [כשאר שכירות שאסורה בשבת מפני שדומה למקח וממכר], משום ששכירות זו נעשית רק כדי להתיר טלטול, ואינו קונה בה דבר, ולכך דמי השכירות אינם אלא כמתנה בעלמא (ע"פ תוס' ד"ה יפה - השני, רבינו פרץ, ותוס' רא"ש, וכ"כ הבית מאיר אה"ע קלו, ז בדעת התוס'), והשכירות אינה אלא היכר בעלמא, מה שאין כן בשאר שכירות, שבנתינת דמי השכירות קונה את השימוש בדבר ששוכר (פמ"ג או"ח תמד משב"ז ה, בדעת תוס'; שו"ע הרב שפב, ח; וראה חק יעקב תמד, ח).

ואם יכל לשכור את הרשות מהנכרי בערב שבת, ולא שכר, יש שסובר שאסור לשכור ממנו בשבת (רבנו חננאל להלן ע"ב; וכן צידד הריטב"א).

■ להלכה, נכרי הדר עם שני ישראלים בחצר אחת, והנכרי אינו בביתו, ועירבו הישראלים ביניהם, ובאמצע השבת בא הנכרי לביתו, העירוב בטל. ויכולים לשכור מהנכרי בשבת, ואחר כך יבטל האחד את רשותו לחבירו ויהיה חבירו מותר [כדעת תוס' והרא"ש (ראה ביאורנו לעיל סה, ב ד"ה אמרו)] (שו"ע או"ח שפג, א. וראה במשנ"ב שם פרטים נוספים).

שׂוֹכֵר כִּמְעָרֵב דָּמֵי - ומכאן, שאין צריך לשכור מהנכרי בכל ערב שבת, כשם שהמערב כל זמן שהעירוב קיים אינו צריך לחזור ולערב (רא"ש ו, א). ויש שסובר שצריך לשכור בכל ערב שבת (אור זרוע קסח, בדעת רש"י). וראה בזה בהרחבה בביאורנו לעיל (סב, א ד"ה בגזירה).

וּמָה מְעָרֵב אֲפִילּוּ שְׂכִירוֹ וּלְקִיטוֹ - של נכרי [והוא עצמו ישראל], יכול לערב עם שאר בני החצר (רש"י). ומה שמבואר בירושלמי שישראל ונכרי שדרים בבית אחד יחד עם ישראלים נוספים, צריך הישראל לבטל את רשותו לגבי שאר בני הבית, והנכרי להשכיר להם את רשותו, ואין אומרים שהישראל נחשב כשכירו ולקיטו של הנכרי שעמו ויכול לערב עבור עצמו ועבור הנכרי עם שאר בני הבית, הוא משום שדוקא שכירו ולקיטו שאינו מדיירי הבית, נחשב כשלוחו של הנכרי ואפשר לערב עמו, אבל ישראל ונכרי שדרים בבית אחד, שניהם מעיקר דיורי הבית ואין הישראל נחשב כשליח של הנכרי, ולכן אי אפשר לערב עמו (תוס' ד"ה מערב בתי' ראשון, ע"פ רבינו פרץ).

ויש שפירש, שבירושלמי מדובר באופן שהנכרי ייחד בביתו חדר לישראל שהוא שכירו ולקיטו, והנכרי סילק עצמו מלהשתמש בחדר זה, ואינו יכול לסלק את הישראל משם, ולכן אין הישראל יכול לערב עבור הנכרי (תוס' שם בתי' שני) [אבל אם הנכרי לא סילק עצמו מלהשתמש בחדר, או שיכול לסלק את הישראל משם, נחשב הישראל כשכירו ולקיטו ויכול לערב עבורו (ב"ח או"ח שפב, ה; אליה רבה שם, טו). ויש שסובר שבכל אופן שהנכרי ייחד חדר לישראל, אין הישראל נחשב שכירו ולקיטו (ב"י שם ד"ה ומ"ש רבינו)].

ויש שפירש, שדוקא במקום שהישראל יכול לערב לעצמו, יכול לערב גם עבור הנכרי כמו שכירו ולקיטו, ואדרבה, באופן זה הישראל עדיף משכירו ולקיטו כיון שיש לו חלק בעיקר הדירה בבית הנכרי, ובירושלמי מדובר שהישראל שכח לערב מערב שבת, ואינו יכול לערב לעצמו בשבת, ולכן אינו יכול לערב עבור הנכרי (רבינו פרץ ותוס' רא"ש בשם ר"י מקינון).

■ להלכה, ישראל ונכרי שדרים בבית אחד, צריך הישראל הדר עמהם לשכור מהנכרי את רשותו, ולערב עם הישראל השני (שו"ע או"ח שפב, טו). ודוקא שיש לכל אחד מהם דירה בפני עצמו, ואין האחד רשאי להשתמש בחדר המיוחד לחבירו, אבל אם דרים בשותפות בכל הבית, ואפילו אם רק בחדר אחד יש לשניהם רשות להשתמש, יכול לשכור גם מהישראל עבור חלקו של הנכרי, מדין שכירו ולקיטו [כתוס' בתי' שני] (רמ"א ומשנ"ב שם). והרבה פוסקים חולקים וסוברים שאפילו אם הישראל והנכרי משתמשים יחד בכל החדרים, אין הישראל נחשב שכירו ולקיטו של הנכרי, וצריך לשכור מהנכרי דוקא, משום שדוקא שכיר ולקיט ממש שהוא טפל לבעל הבית, ידו כיד בעל הבית ואפשר לשכור ממנו, אבל שותפים שיד שניהם שוה בבית, אין האחד טפל לחבירו [כתוס' בתי' ראשון] (משנ"ב שם. וראה ביאה"ל שם ד"ה אם).

ושכיר ולקיט של הנכרי שייחד לו הנכרי מקום בביתו להשתמש בו ואין לו רשות בכל הבית, אינו יכול להשכיר את רשותו של הנכרי [כתוס' בתי' שני, וכדעת הב"י] (שו"ע שם, יג). והסכמת האחרונים שדוקא אם הנכרי אינו יכול להשתמש במקום שייחד לו, וגם אינו יכול לסלקו משם, ולכן אינו נחשב כשלוחו, אבל אם יש לו רשות להשתמש שם, או שיכול לסלק משם את הישראל, נחשב הישראל כשלוחו של הנכרי ויכול להשכיר את רשותו [כדעת הב"ח] (משנ"ב שם, מג).

חֲמִשָּׁה שֶׁשְּׁרוּיִן בְּחָצֵר אַחַת אֶחָד שׂוֹכֵר עַל יְדֵי כֻּלָּן - חמשה ישראלים ששרויים עם הנכרי בחצר אחת, אחד מהם שוכר ממנו בשביל כולם (רש"י). ואין צריך שישכור בשליחות כולם, אלא על ידי ששכר מהנכרי, הותרו כולם (משנ"ב שפב, ל, ושעה"צ שם, לא, בדעת הרי"ף והרא"ש, וצידד כן גם בדעת רש"י), שכיון שבשכירות בטלה דירת הנכרי, מועיל דבר זה לכולם (ע"פ חזו"א או"ח פד, ז). ולאחר ששכרו מהנכרי, צריכים לערב כולם יחד, ולכתחילה אין לערב קודם השכירות (ביאה"ל שם, ט ד"ה בשביל, ושם, א ד"ה צריך. וראה שו"ע הרב שם, יב).

תְּהֵי בָּהּ רַבִּי אֶלְעָזָר - התבונן בטעמו של דבר, שהאמוראים במעשה הנזכר שכרו מהנכרי בשבת ולאחר מכן ביטלו את רשותם (ראה לעיל סה, ב, וביאורנו שם ד"ה אמרו), שהרי בדברי שמואל מבואר שאינם יכולים לבטל בשבת [כדלהלן בגמ'] (רש"י).

והסוברים (ראה ביאורנו שם, בשם הראב"ד) שאם עירבו בערב שבת ובא הנכרי בשבת וחזרו ושכרו מהנכרי בשבת, חזר העירוב למקומו ואינם צריכים לבטל את רשותם בשבת, יפרשו שבמעשה הנזכר הוצרכו לבטל את רשותם בשבת, מפני שלא היה להם פנאי לערב בערב שבת (ריטב"א בפי' ראשון).

וְאִי דַּאֲתָא מֵאֶתְמוֹל לוֹגַר מֵאֶתְמוֹל - ואם מדובר שהנכרי בא בערב שבת, מדוע נחשבים 'אוסרים ואין מערבין', הרי יכולים לשכור מהנכרי בערב שבת, ולערב ביניהם (רש"י). והגמ' לא תירצה שמדובר כשהנכרי לא הסכים להשכיר להם בערב שבת, ורק בשבת הסכים להשכיר, שכיון שאם היה מתרצה מערב שבת היו יכולים לערב ביניהם, נחשבים 'מערבין', ויכולים לשכור ממנו בשבת ולבטל (תוס' ד"ה ואי. וראה רבינו פרץ). ויש שפירש, שהגמ' לא תירצה כן משום שמסתמא הנכרי מסכים כבר בערב שבת להשכיר שכירות כזו, שנעשית רק כדי להתיר את הטלטול בשבת (ריטב"א בפי' ראשון).

אִ יפה עשיתם ששכרתם תהו בה נהרדעי ומי א"ר יוחנן הכי והא"ר יוחנן שוכר כמערב דמי מאי לאו מה מערב מבעוד יום אף שוכר מבעוד יום לא מה מערב ואפילו בפחות משוה פרוטה אף שוכר בפחות משוה פרוטה ומה מערב אפילו שכירו ולקיטו אף שוכר אפילו שכירו ולקיטו ומה מערב חמשה ששרוין בחצר אחת אחד מערב ע"י כולן שוכר נמי [ב] חמשה ששרוין בחצר אחת אחד שוכר ע"י כולן. תהי בה רבי אלעזר אמר רבי זירא מאי תהייא דר"א אמר רב ששת גברא רבה כרבי זירא לא ידע מאי תהייא דר"א קא קשיא ליה דשמואל רביה דאמר שמואל כל מקום שאוסרין ומערבין מבטלין מערבין ואין אוסרין אוסרין ואין מערבין אין מבטלין כל מקום שאוסרין ומערבין מבטלין כגון (א) ב' חצירות זו לפנים מזו מערבין ואין אוסרין אין מבטלין כגון (ב) ב' חצירות ופתח א' ביניהן אוסרין ואין מערבין אין מבטלין לאתויי מאי לאו לאתויי נכרי ואי דאתא מאתמול לוגר מאתמול אלא

רש"י

לא מה מערב אפי' בפחות כו'. דלקולא אקשינהו רבי יוחנן ולא לחומרא, דכל בעירובין להקל[א]: ומה מערב אפי' שכירו ולקיטו. דנכרי, אם ישראל הוא, כדאמר לעיל (דף סד.) נותן עירובו ודיו: אף שוכר אפי' שכירו ולקיטו. לנכרי, אם נכרי הוא, משכיר רשות אדוניו לדיורי החצר: אחד מערב ע"י כולן. כגון ב' חצירות ופתח ביניהן ובאו לערב זו עם זו, אחד מוליך עירובה של זו לתוך של זו והוי שליח לחביריו[ב], כדתני' בהאי פירקא (דף עג:) חמשה שגבו את עירובן כשהן מוליכין אותו למקום אחר אחד מוליך ע"י כולן: חמשה. ישראל ששרויין עם הנכרי בחצר אחת, אחד מהן שוכר מן הנכרי בשביל כולן: תהי בה ר"א. בהא מילתא דאמרן לעיל ששכרו מן הנכרי ואח"כ ביטלו. תהי לשון מריה, כמו בת תיהא דמס' ע"ז (דף סו:), כלומר מעיין ומחשב לדעת טעמו של דבר: כל מקום שאוסרין. זה על זה בלא עירוב, ואם היו רוצין לערב יכולין לערב: מבטלין. אם שכחו ולא עירבו מבטלין רשותן לאחד מהן, והוי כוליה חצר דידיה[ג] ותהא מותרת לטלטל בכולה, ובלבד שלא יוציאו מן הבתים לחצר אלא מביתו של אותו יחיד בלבד: כל מקום לאתויי שתי חצירות זו לפנים מזו. דהיכא דלא עירבה פנימית לעצמה אסרה אחיצונה, דאפי' רבנן דפליגי עליה דר"ע[ד] מודו דרגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה כגון בחיצונה משום דריסת הרגל שיש לה עליה, ואם רצתה לערב עמה מערבין, ואם שכחו ולא עירבו מבטלין בני פנימית רשותן לבני חיצונה אותו דריסת הרגל שיש לה עליה: שתי חצירות. פתוחות למבוי או לרשות הרבים ופתח ביניהן, שמערבין אם רוצין, ואם לא עירבו זו עם זו זו מותרת לעצמה וזו מותרת לעצמה: אין מבטלין. אם הוצרכו לטלטל מזו לזו אין מבטלין רשות של זו לזו, דלא תקון רבנן ביטול רשות אלא היכא דאסרי עלייהו: לאו לאתויי נכרי. שדר עם שני ישראלים בחצר, שאוסרין אותן שני ישראלים זה על זה ואין יכולין לערב בשביל הנכרי, וקאמרינן דאין מבטלין: ואי אתא נכרי מאתמול. אמאי קרי להו אוסרין ואין מערבין, הא מצו לעירובי ולמיגר: אלא

תוספות

דחזו כולהו לאיערובי מאתמול לפיכך אין בטל העירוב שלהן כלל וגם אין שייך לומר כלל שבת הואיל[ז] והותרה הותרה ולא יתבטל עירוב שלהן כשיצא הנכרי בשבת * וזה אין נראה לפרש כלל דכאן לא עירבו ולפיכך לא סגי בשכירות לחוד בלא ביטול דהא על כרחך היו יכולין לערב כאן כדפרישית לעיל דהלכה כר' יהודה דנכרי כי ליתיה לא אסר וכיון שהיה מועיל (ג) באותו עירוב מנא ליה שלא עירבו ועשו שכירות וביטול דקשיא ליה לקמן דשמואל רביה דאמר אוסרין ואין מערבין אין מבטלין ובסוף שמעתא[ה] דקאמר למ"ד שוכרין לא תיבעי לך תרתי עבדינן שכירות וביטול דלמא הכא הוא דעירבו ולא עשו אלא שכירות לחוד על כן נראה כפירוש הקונטרס דאפילו עירבו בטל העירוב לגמרי מיכן כיון שבא הנכרי ואם תאמר ולמה להו הכא תרתי שכירות וביטול בביטול לחודיה סגי כיון דבטלי רשותייהו לגבי חד הוה ליה יחיד במקום נכרי כדאמר לעיל[י] גבי עובדא דהמן בר רסתק דקיימא לן כראב"י יחיד במקום נכרי שרי ואע"ג דמסיק רבא דלא מהני ביטול לעשותו יחיד במקום נכרי משום דא"כ בטלת תורת עירוב מאותו מבוי ה"מ בנכרי שאינו רוצה להשכיר דלא אפשר להו לערב אבל הכא שהוא מתרצה להשכיר ובשבת אחרת יוכלו לערב להתיר לכולן אלא דהיום שבא הנכרי בשבת לא אפשר מועיל ביטול לעשות יחיד במקום נכרי דאין שייך כאן לומר בטלת תורת עירוב וי"ל כיון שאם לא היה מתרצה להשכיר לא היה מועיל ביטול משום דא"כ ביטלת תורת עירוב אין לחלק בין מתרצה לשאינו מתרצה דאטו אמירת הנכרי תגרום הביטול שיועיל כשיאמר אתרצה לכם להשכיר או לא יועיל כשיאמר לא אתרצה לכם ועוד י"ל דהני אמוראי סבירא להו כר"מ דאמר אסור יחיד במקום נכרי ור' יוחנן דבסמוך נמי לטעמיה דאמר[ז] נהגו העם כר"א בן יעקב אבל אורויי לא מורינן אבל אנן סבירא לן ודאי כרבי אליעזר בן יעקב דהא אביי ורבא קיימי כוותיה בעובדא דהמן בר רסתק:

[ג] **איקלעו** לההוא פונדק כו'. פירש בקונטרס היו שם הרבה בתים של ישראלים שהיו אוסרים זה על זה ויש פירושים שמוגה בהם פונדק יש בו חדרים הרבה פתוחין לחצר והאכסנאים נכנסין בהן ואוסרין זה על זה וגם זה אמת דכי האי גוונא נמי אסרי כמו חבורה ששבתה בטרקלין[ס]: **יפה** עשיתם ששכרתם. רבינו חננאל פסק כר' יוחנן אע"ג דשמואל פליג עליה בסמוך דקסבר דכל מקום שאוסרין ואין מערבין אין מבטלין דבכל דוכתא קיימא לן כר' יוחנן לגבי שמואל[ט] וכדברי המיקל בעירוב[י] ואומר ר"י דלקמן בפירקין (דף ע:) דייק ברייתא כשמואל דתניא כל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת כולה כגון שני בתים בשני צידי רשות הרבים והקיפום נכרים מחילה בשבת זה הכלל לאתויי מת נכרי בשבת דאין מבטלין ולקמן (ו) בסוף שמעתא אמרינן דמת נכרי בשבת אליבא דמ"ד שוכרין לא תיבעי לך השתא תרתי עבדינן חדא מיבעיא ש"מ לא מיתוקמא ההיא ברייתא כר' יוחנן דאמר שוכרין ודוחק לומר דלאתויי מת נכרי בשבת איירי דלא ביטלו דלא משתרו כשמת הנכרי אע"פ שעירבו מע"ש אבל ביטול מהני שהרי הקיפום נכרים מחילה איירי אפי' ע"י ביטול כדאמרינן בסוף שמעתא דאין מבטלין ודומיא דהכי קאמר לאתויי מת נכרי בשבת דאין מבטלין ואפי' את"ל שר' יוחנן היה מעמיד זה הכלל דברייתא לאתויי מילתא אחריתי מ"מ מדנקט סתמא דהש"ס הכי שמע מינה דהכי הלכתא: **יפה** עשיתם ששכרתם. לא דמי למקח וממכר ליאסר בשבת דלא הוי אלא כמתנה בעלמא שאין עושין אלא להתיר טלטול: **מערב** אפי' שכירו ולקיטו. פירוש כדאמר שמואל לעיל אפי' שכירו ולקיטו של נכרי נותן עירובו ודיו ואם תאמר דהכא אליבא דר' יוחנן קיימא ובירושלמי[כ] משמע דלית ליה לרבי יוחנן האי סברא דקאמר ר' יוחנן התם ישראל ונכרי שהיו דרים בבית אחד צריך ישראל לבטל והנכרי להשכיר ויש לומר (ז) דהתם שניהם שותפים בבית ישראל ונכרי דלא הוי כשכירו ולקיטו דהכא ועוד יש לחלק דהתם ייחד הנכרי לישראל שהוא שכירו ולקיטו חדר אחד שלא יוכל הנכרי להשתמש בו דהוי השתא הנכרי מסולק מישראל ואין יכול לסלק הישראל בכה"ג לא אמרינן נותן עירובו ודיו ובכי האי גוונא איכא לאוקמי ההיא דירושלמי: **כל** מקום שאוסרין ומערבין מבטלין. האי כללא לאו דוקא בכל מקום דהרי חורבה שאמר שמואל בסמוך אין ביטול רשות בחורבה ואפי' בחצר מסיק רבא לקמן[ל] אליבא דשמואל דאפי' ב' חצירות זו לפנים מזו פעמים מבטלין ופעמים אין מבטלין ומה שמפרש כאן כגון שתי חצירות זו לפנים מזו היינו לאביי ורבא[ג] לאותו ענין שמפרש לקמן והוה מצי למימר כגון אנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב אבל הא מתניתין היא לקמן[מ] ולא אצטריך ליה לאשמעינן האי:

ואי דאתא מאתמול לוגר מאתמול. דאם אין הנכרי רוצה להשכיר מה יכול ביטול להועיל אע"ג דשמואל אית ליה לעיל[ס] הלכה כראב"י דשרי יחיד במקום נכרי הא אמרינן לעיל[ס] דאין הביטול עושהו יחיד במקום נכרי משום דא"כ בטלת תורת עירוב מאותו מבוי ואפילו מתרצה היום להשכיר או שמת ועל זה קאמרינן דאין מבטלין משום דמאתמול לא היו יכולים לערב לפי שלא נתרצה להם מאתמול להשכיר אכתי מערבין קרינא ביה דכיון דאם היה אתמול מתרצה היו יכולין לערב וכששכרו היום ממנו או שמת יכולין לבטל שפיר: אלא

הגהה

* (ד) ה"ג כי לא אמרי' שבת הואיל והותרה הותרה אלא במקום שיכול לעמוד ולהתקיים כל השבת כגון עירב דרך הפתח (ה) ונסתם או ניטלה קורתו או לחייו ומכאן יש להוכיח היכא שא' מבני חצר אחת היה גוסס בשעת העירוב וערבו עמו שבטל העירוב הואיל ורוב גוססים למיתה[ע] אינו ראוי להתקיים כל השבת ע"כ לשון הג"ה בשם רבי מאיר מרוטנבורק ז"ל.

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' שם הל"ג וסמג שם טור שו"ע או"ח סימן שפג:
לה ב מיי' שם הלכה י וסמג שם טור שו"ע או"ח סימן שפב סעיף ט:

רבינו חננאל

יפה עשיתם ששכרתם. איני והא"ר יוחנן שוכר כמערב דמי מאי לאו מערב מבעו"י אף שוכר מבעו"י ודחינן לא שוכר כמערב מה מערב אפי' בפחות משוה פרוטה אף שוכר אפילו בפחות משוה פרוטה. מה מערב אפילו שכירו ולקיטו אף שוכר כך. ומה מערב ה' שגבו את עירובן אחד מוליך ע"י כולן אף שוכר ה' ששרויין בחצר אחת [אחד] שוכר ע"י כולן. תהי בה ר' אלעזר בהא דר' יוחנן שעשה השוכר כמבטל רשות. וא' מה מבטל רשות אפי' בשבת כדתנן בה"א אפי' משתחשך אף שוכר מנכרי משתחשך אי הכי קשיא דשמואל דאמר כל מקום שאוסרין ומערבין מבטלין כגון ב' חצירות זו לפנים מזו אוסרין בני הפנימיות על החיצונה ויש לערב זה מזה ומותרין לפיכך כיון שהעירוב מתירן אם שכח אחד מהן ולא עירב יכול לבטל רשותו מזו לזו אבל במקום (שאין מערבין) [שמערבין] ואין אוסרין כגון ב' חצירות ופתח ביניהן כדתנן בכותל אחד שבין ב' חצירות נפרץ הכותל עד י' אמות מותר מפני שהוא כפתח (ואין) [ואם] סותמין אותו מערבין שנים כל חצר בפני עצמה ואינה אוסרת זו על זו ואם רצו ופתחוהו מערבין אחד כגון אלו אין מבטלין מזו לזו. וכן חצר שאוסרין הדרין בה ואין מערבין בה. פי' אין בה היתר בעירוב כגון דדאיר בה נכרי. ואמר שמואל כל מקום שאוסרין ואין מערבין כענין שאמרנו אין מבטלין. חצר שאוסרין (בה) ואין מערבין בה היכי דמי לאו דדאיר בה נכרי ואי הוה נכרי מאתמול הוה למיגר מיניה מבעו"י אלא לאו דאתא נכרי בשבת וקא' אוסרין ואין מבטלין והאי ביטול שכירות הוא דהא כבר אמר בתחילת פרקין אין עירוב מועיל במקום נכרי. ואין ביטול רשות מועלת במקום נכרי עד שישכיר ש"מ. ואע"ג דתהי בה ר' אלעזר הלכתא כר' יוחנן דקיימא לן שמואל ור' יוחנן

משנת ראשונים

יפה עשיתם ששכרתם. וכן הלכה, ואפשר שאין זה אלא בשלא היה אפשר להם לשכור מבעוד יום כמעשה שהיה וכיוצא בו.
[הריטב"א]

לא מה מערב וכו'. דכי א"ר יוחנן שוכר כמערב להקל בעירוב אמר כן ולא להחמיר.
[הריטב"א]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) עי' לעיל מח: וסד., ב) עי' לעיל דף מט:, ג) לקמן דף עה. עי"ש, ד) כדלעיל יז., ה) דף סו., ו) [דף סג:], ז) [לעיל דף סב:], ח) לקמן עב., ט) לעיל מז:, י) לעיל מו., כ) עי' יפה עינים (בסוף המסכת) כאן ולעיל סד. בד"ה ואפי' לקיטו, ל) [עמוד ב], מ) [דף סט:], נ) [דף סב:], ס) [דף סד.], ע) גיטין כח ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמרא ב' חצירות זו לפנים מזו: כזה

(ב) שם שתי חצירות ופתח א' ביניהן: כזה

(ג) תוס' ד"ה לאתויי וכו' וכיון שהיה מועיל כאן עירוב מנא לי': (ד) בא"ד הגה"ה כי לא אמרינן כל"ל ותיבת "ה"ג" נמחק: (ה) בא"ד כגון עירב דרך הפתח. נ"ב ע"ל דף ע ע"ב: (ו) ד"ה יפה וכו' ולקמן בסוף שמעתא. נ"ב דס"ז ע"א: (ז) ד"ה מערב וכו' וי"ל דהתם מיירי שניהם שותפים:

הגהות וציונים

א] בדפו"ר כוליה חצר דירה אחת: ב] [שייך לעיל] (גליון): ג] צ"ל ולרבא לאותו ענין שמפרש וכו' (באה"מ), ובתוס' הרא"ש הנוסח מפורש להדיא היינו לאביי בכל ענין ולרבא באותו ענין דמפרש לקמן:

חמשה ששרוין בחצר אחת אחד שוכר על ידי כולן. ישראל אחד ששכר מן הגוי מערב עם שאר הישראלים ויותרו כלם, ואין כל אחד ואחד צריך לשכור מן הגוי. [רמב"ם, עירובין פ"ב ה"ין] נראה למהר"ם דעובד כוכבים ומזלות שהורגל להשכיר רשותו ועתה אינו חפץ אין שייך בע"כ שכירות, ואע"ג דמערב הרגיל נוטלין בע"כ ממנו עירוב כדאמרינן לקמן בפ"ה לא אמרינן דשוכר כמערב לענין זה, ע"כ. [הגהות מיימוניות, עירובין פ"ב ה"ין] תהי בה רבי אלעזר. כתב מהרי"י קארו ז"ל שכתב רש"י ז"ל (עירובין סא.) שהוא מריח לדעת טעם הדבר כמו בת תיהא. ואני מצאתי חולין (דף ה) תהי ביה רבי זירא, ופרש"י ז"ל מתמה עליהם לשון תימא, ונראה שהוא מלשון תזא ביה תיהא בהורדוס (ב"ב ג:). [גופי הלכות פרק כב] מצינו באמוראין שהיה לשונם משונה זה מזה, תהי בה ר' זירא וכו'. [תוספות הרא"ש, כתובות ב:]

אלא לאו דאתא בשבתא וקתני אוסרין ואין מערבין אין מבטלין שמע מינה. [א]אמר רב יוסף לא שמיע לי הא שמעתא [ב]אמר ליה אביי את אמרת ניהלן ואהא אמרת ניהלן דאמר [ג]שמואל אין ביטול רשות מחצר לחצר ואין ביטול רשות בחורבה ואמרת לן עלה כי אמר שמואל אין ביטול רשות מחצר לחצר לא אמרן אלא שתי חצירות ופתח אחד ביניהן אבל זו לפנים מזו מתוך שאוסרין זה על זה מבטלין א"ל אנא אמינא משמיה דשמואל הכי [ד]והאמר שמואל אין לנו בעירובין אלא כלשון משנתנו אנשי חצר ולא אנשי חצירות אמר ליה כי אמרת לן [משמיה דשמואל] אין לנו בעירובין אלא כלשון משנתנו אהא אמרת לן [ה]שהמבוי לחצירות כחצר לבתים. גופא אמר שמואל אין ביטול רשות מחצר לחצר ואין ביטול רשות בחורבה [ו]ורבי יוחנן אמר [א]יש ביטול רשות מחצר לחצר [ב]ויש ביטול רשות בחורבה וצריכא דאי אשמעינן מחצר לחצר בהא קאמר שמואל משום דהא תשמישתה לחוד והא תשמישתה לחוד אבל חורבה דתשמישתא חדא לתרווייהו אימא מודי ליה לרבי יוחנן וכי אתמר בהא בהא קאמר רבי יוחנן אבל בהך מודי ליה לשמואל צריכא אמר אביי הא דאמר שמואל אין ביטול רשות מחצר לחצר לא אמרן אלא בשתי חצירות ופתח אחד ביניהן אבל ב' חצירות זו לפנים מזו מתוך שאוסרין מבטלין. רבא אמר אפילו שתי חצירות זו לפנים מזו פעמים מבטלין ופעמים אין מבטלין כיצד [ז]נתנו עירובן בחיצונה ושכח אחד בין מן הפנימית ובין מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות נתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות שכח אחד מן החיצונה ולא עירב פנימית מותרת וחיצונה אסורה נתנו עירובן בחיצונה ושכח אחד בין מן הפנימית ובין מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות האי בר פנימית למאן ניבטיל ליבטיל לבני פנימית ליתא לערובייהו גבייהו ליבטיל לבני חיצונה אין בטול רשות מחצר לחצר האי בר חיצונה למאן נבטיל ליבטיל לבני חיצונה איכא פנימית דאסרה עלייהו ליבטיל לבני פנימית אין ביטול רשות מחצר לחצר נתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות האי בר פנימית למאן נבטיל ליבטיל לבני הפנימית איכא חיצונה דאסרה עלייהו ליבטיל לבני חיצונה אין ביטול רשות מחצר לחצר

שכח

רש"י

אלא לאו דאתא בשבתא. אלמא ביטול רשות לא תקון אלא היכא דחזו לערובי מאתמול: **הא שמעתא.** דשמואל דאמר בשתי חצירות זו לפנים מזו שיוכלו לבטל דריסת רגלם לחיצונה: **את אמרת ניהלן.** רב יוסף חלה ושכח תלמודו[ו], וקא מדכר ליה אביי תלמידו: **אין ביטול רשות בחורבה.** בית מכאן ובית מכאן וחורבה ביניהן וב' הבתים פתוחים לה, ואסור להשתמש בה אא"כ עירבו, אין מבטלין רשותן זה לזה להתיר את האחד להכניס ולהוציא מביתו לחורבה, דלא שרו רבנן ביטול רשות אלא בחצר שלפני הבית דאקילו בה רבנן דהוי עיקר תשמישתייהו התם: **מתוך שאוסרין.** בני פנימית על בני חיצונה משום דריסת הרגל, מבטלין להם דריסת רגלם אם לא עירבו בני פנימית אפילו לעצמה, דהויא רגל האסורה במקומה ואוסרת שלא במקומה עד שתבטל: **אנא אמינא משמיה דשמואל הכי.** בתמיה: **והאמר שמואל אין לנו בעירובין.** להוסיף היתר: **אלא כלשון משנתנו.** ובמשנתנו (דף סט:) תנן אנשי חצר ששכח אחד מהם כו' נתנו לו רשותן כו', אלמא בחד חצר תנן ביטול ולא בשתי חצרות. והאי סיומא דאנשי חצר ולא אנשי חצירות לאו שמואל קאמר לה, אלא רב יוסף קא דייק לה ממילתא דשמואל: **שהמבוי לחצירות כחצר לבתים.** במתניתין דפירקין היא[ח], וקא דייק שמואל בלישנא דחצירות ובתים וליף מיניה לקמן[ט] דלא מיקרי מבוי להיות ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצירות פתוחין לתוכו, שתי חצירות למבוי ושני בתים לחצר: **אבל חורבה דחדא תשמישתא לתרווייהו.** ואסרי אהדדי אימא ליבטלו: **מתוך שאוסרין.** אם לא עירבה פנימית לעצמה דהויא רגל האסורה במקומה אפי' רבנן מודו דאוסרת שלא במקומה: **מבטלין.** דריסת רגלם לחיצונה, ומותרין בני חיצונה לעצמן: **ופעמים אין מבטלין.** ואע"ג דאוסרין: **נתנו את עירובן בחיצונה.** כן דרך כשמערבין שתי חצירות יחד, אותו עירוב שעירבו חצר זו לעצמה להתיר דיורין שבתוכה מוליכין לתוך חבירתה, ואין עושין עירוב אחר: **שתיהן אסורות.** ולא מהני להו ביטול, וטעמא מפרש לקמן ואזיל: **נתנו עירובן בפנימית.** בני חיצונה הוליכו עירוב שביניהן (א) המתירן לחצירן ונתנוהו לתוך הפנימית: **שתיהן אסורות.** ואין ביטול מועיל: **פנימית מותרת.** על ידי ביטול שביטלו להן אותן בני חיצונה שנתנו עירובן לתוכה והרגילה עירובן[י] להיחשב כדיורי פנימית, ואוסרין עליהם משום דהויא רגל האסורה במקומה בשביל ההוא דשכח ולא עירב ואוסרת שלא במקומה הואיל והרגילה העירוב שם, ומודה שמואל בהא דמבטלין אותו הרגל שהרגילו עירובן לתוך הפנימית ומשתריא פנימית לעצמה: **האי בר פנימית.** ששכח ולא נתן בעירוב, למאן ניבטיל: **ליבטיל לבני פנימית.** רשות חצירו, דתיהוי פנימית מיהא שריא לעצמה, וחיצונה תיאסר מפני דריסת רגלו של זה שאסורה במקומה: **ליתא לעירובייהו גבייהו.** ולכשיבדלו מן החיצונה הרי הן בלא עירוב וכולן אוסרין זה על זה: **ליבטיל.** נמי דריסת רגלו לבני חיצונה ורשותו לבני חיצונה, דאסתלק ליה לגמרי והרי כולן מותרין: **אין ביטול רשות.** מבן חצר זו לבן חצר אחרת לשמואל, ואע"ג דאסר עלייהו. ואי קשיא ליבטלו בני פנימית רשות חצירן לגבי האי דלא עירב, ויהא הוא רגל המותר במקומו דהא יחיד הוא ואינו אוסר על חיצונה ותשתרי חיצונה, לאו מילתא היא, דהא כיון דבטלי רשותייהו לגביה הוו להו אינהו רגל האסורה במקומה, כדתנן[כ] נתנו לו רשותן הוא מותר והן אסורין, ואסרי אחיצונה, ואע"ג דעירבו בהדה הא בטיל עירובייהו מכי איסתלקו להו מרשותא דפנימית, ונהי דאין להן רשות להוציא מבתיהן לחצר מ"מ דריסת הרגל יש להן בפנימית ובחיצונה, וא"ת יבטלו אף דריסת רגלם לחיצונה אין ביטול רשות מחצר לחצר: **איכא פנימית דאסרה עלה.** שהרי בטל העירוב בשביל זה והויא לה פנימית רגל האסורה במקומה, דליתיה לעירובה לגבה: **ליבטיל לבני פנימית.** אף לבני פנימית: **האי בר פנימית למאן ניבטיל כו' איכא חיצונה דאסרה עלה.** שהעירוב מרגילה לתוכה[ל]: **אין ביטול רשות מחצר לחצר.** כלומר אין ביטול רשות מבן חצר זו לבן חצר אחרת, וכיון דפנימית אסורה חיצונה נמי אסורה מפני רגל האסורה במקומה שאוסרת עליה, ועוד שאין עירובה אצלה:

שכח

תוספות

אלא לאו דאתא בשבתא. להכי חשיב אין מערבין דאפי' עירבו מאתמול לפי שאין הנכרי אוסר כי ליתיה כרבי יהודה[ל] מכל מקום כשבא הנכרי נתבטל העירוב לגמרי ושוב אינו חוזר למקומו אע"פ שחזרו ושכרו ממנו אוסרין[א] ואין מערבין קרינא ביה:

שהמבוי לחצירות כחצר לבתים. דייקינן מינה בסוף פירקין (ב) דאין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו בתים וחצירות פתוחים לתוכו שתי חצירות למבוי ושני בתים לחצר ומיהו בההוא שמעתא קאמר שמואל אפילו בית אחד וחצר אחת[מ] וחד מינייהו באחריתא:

כיצד נתנו עירובן בחיצונה כו' שתיהן אסורות. וא"ת אביי היכי פליג עליה ואמר יש בטול מחצר לחצר הא בהדיא תנא הכי לקמן (ג) בסוף פירקין וי"ל דאביי הוה מפרש שתיהן אסורות עד שיבטל:

נתנו עירובן בחיצונה כו' האי בר פנימית למאן ניבטיל. הא פשיטא לן דכולן יכולין לבטל אצלו (ד) דהוא מותר למקומן ורבא לא איירי אלא בשריותא דהנך דעירבו:

ליבטיל לבני פנימית ליתא לעירובייהו גבייהו. דכיון שאין יכול לבטל לבני חיצונה משום שאין ביטול רשות מחצר לחצר לא מצי שקלי בני פנימית לעירובייהו בחיצונה[ב] דאסרי עלייהו ולא דמי להא דאמרינן במי שהוציאוהו (לעיל דף מח:) רשות אחת משתמשת לשתי רשויות ואין שתי רשויות משתמשות לרשות אחת מפרש[ג] ר"ת דכשנתנה אמצעית עירובה בזו ובזו מותרת עם שתיהן ושתיהן אסורות עמה דהתם כל חיצונה וחיצונה לעצמה מותרת במקומה אבל הכא דבני חיצונה נמי (ה) אסרי במקומן מפני הפנימית שלא עירבו דאוסרת עליהם אתו אינהו נמי ואסרי חצירן נמי לבני הפנימית כמי שעירבו עמהם ובטל עירובן:

שכח

עין משפט נר מצוה

לז א מיי' פ"ב מהלכות עירובין הל"ה סמג עשין א טור שו"ע או"ח סימן שפא סעיף ב:
לז ב מיי' שם וטוש"ע שם סעיף ג:

רבינו חננאל

הלכה כר' יוחנן. **מסקנא** דשמעתין כל פונדק או חצר כיוצא בו דמשכיר יכול לסלוקי הני דדיירי ביה כל אימת [שרוצה] שוכר ישראל מן המשכיר וקני ליה רשותא ושרי להו לכולהו ישראל דדיירי התם לעירובי ולטלטולי ושוכרין אפי' בשבת אי לא הוה נכרי התם מבעו"י כר' יוחנן ואי לא הוה יכיל לסלוקינהו צריך לשכור מן הדיורין. **הא דאמר** שמואל אין לנו בעירובין אלא כלשון **משנתנו** ואמרינן לה בה דתנן אנשי חצר ששכח אחד מהן ולא עירב כו' ש"מ דבחצר אחת יכולין לבטל אבל בב' חצרות זו לפנים מזו ושכח אחד מהן ולא עירב אין יכול לבטל דהא חצר שנינו ולא חצירות ודחינן לא כי אמרה שמואל אהא אמרה דתנן שהמבוי לחצירות כחצר לבתים. פי' בעינן במבוי חצירות להתירו בלחי וקורה. אבל אם אין במבוי אלא חצר אחת לא כלשון משנתנו דתני חצירות: **גופה אמר** שמואל אין ביטול רשות מחצר לחצר ואין ביטול רשות בחורבה. ור' יוחנן א' יש ביטול רשות מחצר לחצר ויש ביטול רשות בחורבה. וקיימא לן כר' יוחנן. וכי פליגי בב' חצירות ופתח א' ביניהן אבל בב' חצירות זו לפנים מזו מתוך שאוסרין זו על זו מבטלין. בא רבא ואמר אפילו ב' חצירות זו לפני' מזו פעמי' מבטלין ופעמים אין מבטלין. כיצד נתנו עירובן בחיצונה כו'. **נשאר לי לכתוב בכאן פירוש הא דאמר רבא פעמים** מבטלין ופעמים אין מבטלין **כיצד כו'** ושכח אחד בין מן הפנימית בין מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות א) בהא מבטלין בפנימית למאן יבטל בא לפני פנימית ליתיה לעירוב גבייהו יבטל לבני החיצונה אין מבטלין מחצר לחצר. דברי אביי ורבא לפרושי טעמא דשמואל אינון. ויש מי שאומר אדשקליה וטרו אביי ורבא לתרוצי טעמא דשמואל ש"מ הלכתא כוותיה. מיהו אנן קבלינן דהלכתא כהני כולהו שמעתא כר' יוחנן שאפילו ב' חצירות שיש בכל אחת מהן כמה בתים וכמה דיורין ופתח א' ביניהן כשם שמבטל אחד מבני חצר רשותו לבני חצירו כך יש לו לבטל אפילו מחצר לחצר אחרת דהא רב חסדא ורב ששת אליבא דר' יוחנן בעו

חשק שלמה על ר"ח

א) נראה דצ"ל אסורות ואין מבטלין דבר פנימית למאן יבטל וכו'.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל דף י. וש"נ], ב) [שם], ג) [לקמן סז. סח. עה:], ד) לקמן עד., ה) [לקמן עג:], ו) [לקמן עה:], ז) נדרים מא., ח) [דף עג:], ט) [דף עד.], י) לקמן עה: עי"ש, כ) [לקמן דף סט:], ל) לקמן פו., מ) עי' בתשו' הגאון מ"ל סימן י"ד פירוש דברי תוס' אלו [ועי' בקרני ראם על המהרש"א ובילקו"מ].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה נתנו עירובן וכו' שביניהן המתיר לחצירן: (ב) תוס' ד"ה שהמבוי וכו' בסוף פירקין. נ"ב ראש דף עד ע"א: (ג) ד"ה כיצד וכו' בהדיא תנן הכי לקמן. נ"ב ריש דף עה: (ד) ד"ה נתנו וכו' לבטל אצלו ויהא הוא רגל מותר במקומו ורבא לא איירי: (ה) ד"ה לבטיל וכו' חיצונה נמי אסירי במקומן:

גליון הש"ס

גמ' ור"י אמר יש ביטול רשות מחצר לחצר. ע"ל דף סד ע"א תוספות ד"ה אם כן:

הגהות וציונים

א] בתוס' הרא"ש ואוסרין וכו' קרינא ביה: ב] נדצ"ל מחיצונה (באה"מ), ועי' בריטב"א דבריהם ביתר ביאור: ג] בתוס' הרא"ש ומפרש ר"ת [שם בתוד"ה רשות]:

משנת ראשונים

אמר ליה אביי את אמרת ניהלן ואהא אמרת ניהלן. נראה כי אביי לרב יוסף כמו תלמיד חבר הוא בסוף פרק יוצא דופן (נדה מח.) אמר ליה אביי לרב יוסף מי פליגתא נראה שלא היה רבו אלא רבה שלא אמר מי פליג מר, ובפרק האשה (נדה סג:) בגמרת נדה אמר ליה אביי את אמרת ניהלן. [ספר יוחסין מאמר שני]

והאמר שמואל אין לנו בעירובין אלא כלשון משנתנו. עד כאן דברי שמואל, מכאן ואילך אנשי חצר ולא אנשי חצרות פירושא דרב יוסף הוא, דאי דברי שמואל היאך פליג בה אביי ואמרה אמתני' שהמבוי לחצרות כחצר לבתים. [הרשב"א]

ושכח אחד מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות. יאמרו דיורין להחמיר, והא דאמר בפרק הדר (לקמן דף סו:) נתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות משום דלא מצי מבטל לפנימית דאיכא חיצונה דאסרי עלייהו שאני התם דפשעה. [תוספות, לעיל מח:]

אין בטול רשות מחצר לחצר דס"ל דלא תקון רבנן ביטול אלא בחצר דשכיחי בה דיורין דאקילו רבנן התם משום דהוי עיקר תשמישייהו התם ולהיות להם הרוחה לצורך תשמישי שבת, ואין הלכה כשמואל בשתיהן אלא כר' יוחנן דפליג עליה. [הריטב"א] **ליבטיל לבני חיצונה.** שיבטל אף לבני חיצונה דאילו לבני חיצונה לחודה לא מהני שהמבטל צריך לבטל לכל אחת ואחת, אלא הכי קאמר דלבטיל אף לבני חיצונה ונסתלק לגמרי משתי החצירות ושוב אינו אוסר עליהם. [הריטב"א]

אֶלָּא לָאו דְּאָתָא בְּשַׁבְּתָא וְקָתָנֵי אוֹסְרִין וְאֵין מְעָרְבִין אֵין מְבַטְּלִין - ומוכח שלא תיקנו 'ביטול רשות' אלא במקום שהיו יכולים לערב מערב שבת (רש"י), שהביטול הוא במקום עירוב שמבעוד יום (שו"ע הרב שפא, ה; גאון יעקב להלן ע, ב ד"ה אחד - השני), ואינו אלא כתיקון לעירוב, ולכן כשלא יכלו לערב מבעוד יום, לא שייך לתקנו על ידי ביטול (ערוך השלחן שם, י).

ולדעת המפרשים שהאמוראים [במעשה הנזכר לעיל (סה, ב)] שעירבו מערב שבת [ראה לעיל (ע"א ד"ה תהי)], נחשבים 'אין מערבין', שכיון שכאשר הנכרי חזר לביתו בשבת נתבטל העירוב, וגם לאחר שחזרו ושכרו ממנו אינו חוזר וחל [כדעת הסוברים כן (ראה תוס' לעיל שם ד"ה דאתא, הובא בביאורנו שם ד"ה אמרו)], נמצא שאינם יכולים לערב עירוב גמור לכל היום, ולכן אינם יכולים לבטל את רשותם בשבת (ע"פ תוס' ד"ה אלא, ורבינו פרץ).

אֵין בִּטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר - שדוקא בחצר שבני הבית מצויים בה והיא עיקר תשמישם, תיקנו חכמים שמועיל ביטול כדי שהחצר תשמש לבני הבית בשבת (ריטב"א), אבל מחצר לחצר אחרת לא תיקנו, שעיקר תשמישם אינו בחצר הסמוכה (גאון יעקב).

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר יֵשׁ בִּטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר - וכשם שנחלקו שמואל ורבי יוחנן בדין ביטול מחצר לחצר, כך נחלקו בדין ביטול מבית לבית (תוס' לעיל סד, א ד"ה אם, בשם ר"י). ויש שסובר שמבית לבית לכולי עלמא לא מועיל ביטול (תוס' שם, בשם ר"ת).

וּצְרִיכָא דְּאִי אַשְׁמְעִינַן מֵחָצֵר לְחָצֵר וְכוּ' - ולדעת אביי [בגמ' להלן] שדוקא בשתי חצירות שלכל אחת מהן פתח משל עצמה ויש פתח ביניהן, אמר שמואל שאין ביטול מזו לזו, אבל בשתי חצרות זו לפנים מזו, מודה שמואל שמתוך שאוסרים מבטלים, א"כ גם בלא צריכותא זו יש לומר ששמואל הוצרך לומר גם שאין ביטול רשות בחורבה, כדי שלא נאמר שדוקא מחצר לחצר ופתח ביניהן שאינם אוסרים זה על זה אין ביטול מועיל, אבל בשני בתים הפתוחים לחורבה שאוסרים זה על זה, מועיל ביטול. ודברי הגמ' כאן הם לדעת רבא [בגמ' להלן] שגם בשתי חצרות זו לפנים מזו שפעמים שהאחת אוסרת על חברתה סובר שמואל שאין ביטול מזו לזו, ולדעתו אין חידוש בכך שבשני בתים הפתוחים לחורבה שאוסרים זה על זה אין ביטול מועיל בהם, וצריך צריכותא אחרת (מהרש"א).

ויש שפירש שדברי הגמ' כאן הם גם לדעת אביי, שלא נאמר שדוקא מחצר לחצר אמר שמואל שאין ביטול מועיל, משום שכל חצר משמשת לבני הבתים הפתוחים לה בלבד, ולא תיקנו ביטול כדי שיוכלו בני חצר זו להשתמש בחצר השניה, אבל בחורבה, שמשמשת לבני שני הבתים הפתוחים לה, אף שאינה עיקר תשמישם, כיון שבלא הביטול תהיה אסורה לשניהם, היה מקום לומר שמודה שמואל שמועיל ביטול, ולכן צריך להשמיענו שגם בזה אין מועיל (גאון יעקב).

■ להלכה, ביטול רשות מועיל גם מחצר לחצר [כרבי יוחנן] (שו"ע או"ח שפא, ב, ומשנ"ב שם, וראה שם פרטים נוספים), וכן בחורבה (שו"ע שם, ג).

הקדמה. המשנה להלן (עה, א) מבארת, ששתי חצירות זו לפנים מזו, והפנימית לא עירבה, שתיהן אסורות, שבני הפנימית [שאסורים בטלטול במקומם] שיוצאים דרך החיצונה לרשות הרבים, אוסרים על בני החיצונה, ש'רגל האסורה במקומה, אוסרת שלא במקומה'. ואם כל אחת מהחצירות עירבה לעצמה, נחלקו תנאים האם בני הפנימית [שמותרים בטלטול במקומם] שיוצאים דרך החיצונה לרשות הרבים אוסרים על בני החיצונה, לדעת חכמים אינם אוסרים, ש'רגל המותרת במקומה, אינה אוסרת שלא במקומה', ולדעת רבי עקיבא אוסרים, ש'רגל המותרת במקומה, אוסרת שלא במקומה'. הסוגיא להלן היא לפי דעת חכמים, שרגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה, ודוקא רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה.

לְבַטֵּל לִבְנֵי פְּנִימִית - את רשותו בחצר הפנימית, ותהיה הפנימית מותרת לעצמה, והחיצונה תהיה אסורה, מפני שלאותו שלא עירב יש בה דריסת רגל, ו'רגל האסורה במקומה' [-בפנימית] אוסרת שלא במקומה (רש"י). ויש שפירש שהחיצונה לא תהיה אסורה מחמת דריסת הרגל של אותו שלא עירב, שכיון שאותו יחיד מותר להוציא מהבתים של בני הפנימית שביטל לגבם את רשותו [ורק מביתו אסור להוציא], נחשב רגל המותרת במקומה, ואינה אוסרת שלא במקומה (רבינו פרץ; וראה שעה"צ שעה, ב).

לֵיתָא לְעֵרוּבַיְהוּ גַּבַּיְיהוּ, וכאשר בני הפנימית יבדלו מהחיצונה שהעירוב מונח בה, נמצאו עומדים בלא עירוב (רש"י). ובהכרח עליהם להבדל מהחיצונה, שכיון שהניחו עירובם בחיצונה נעשו כולם כבני חצר אחת, והואיל והמבטל רשותו צריך לבטל לכל אחד מבני החצר (ראה להלן סז, א), ובן הפנימית לא ביטל לבני החיצונה, אם לא יבדלו מהחיצונה, יאסרו עליהם (ריטב"א).

והיה מקום לומר שבני הפנימית יבטלו את רשותם לגבי אותו שלא עירב, ויהיה הוא מותר בטלטול, וכיון שכך, גם בני החיצונה יהיו מותרים ולא יאסור עליהם בן הפנימית שלא עירב [שהרי כיון שבני הפנימית ביטלו לגביו, דינו כ'רגל המותרת במקומה'], אלא שאי אפשר לומר כן, משום שכיון שבני הפנימית ביטלו את רשותם לגבי אותו שלא עירב, בטל העירוב שעירבו עם החיצונה ונמצאו אסורים בטלטול [שהעירוב שעירבו הוא מכח שהיה להם רשות בחצירים, וכיון שביטלו את רשותם לאותו שלא עירב, נמצא שכעת אין להם כלום בחצירים, וממילא בטל העירוב], וכיון שיש להם דריסת רגל על החיצונה, אוסרים אף על בני החיצונה, שדינם כ'רגל האסורה במקומה' שאוסרת שלא במקומה (רש"י, וריטב"א בדעתו; רשב"א).

ויש שסוברים שאם בני הפנימית יבטלו את רשותם לבן הפנימית שלא עירב, לא יתבטל בכך העירוב שעירבו עם בני החיצונה, ויועיל עירוב זה שבני הפנימית לא יאסרו על בני החיצונה. והטעם שרבא לא אמר דין זה, משום שבאופן זה בני החצר שביטלו את רשותם יהיו אסורים בטלטול ורק אותו שלא עירב יהיה מותר בטלטול, ורבא בא לבאר את האופנים שבני החצר שעירבו מותרים בטלטול, ולא כיצד אותו שלא עירב מותר בטלטול (גאון יעקב ושפת אמת בדעת תוס' ד"ה נתנו, וראה מהרש"א; תוס' רא"ש; וכע"ז בריטב"א בשם ר"י).

לְבַטֵּל לִבְנֵי הַפְּנִימִית אִיכָּא חִיצוֹנָה דְּאָסְרָה עֲלַיְיהוּ - שכיון שעירבו יחד, הרי העירוב המונח בחצר הפנימית מרגיל את בני החצר החיצונה ללכת לחצר הפנימית, וכאילו יש להם דריסת רגל בפנימית, ואוסרים עליהם מדין 'רגל האסורה במקומה' שאוסרת שלא במקומה (ע"פ רש"י ד"ה האי - השני, וד"ה פנימית; וראה ריטב"א). ולעיל לגבי נתנו עירובן בחיצונה ושכח אחד מהפנימית לערב, מבארת הגמ' שאין ביטולו לגבי בני הפנימית מועיל הואיל ו'ליתא

■ המשך במילואים עמ' 130 ■

פְּנִימִית מֻתֶּרֶת דְּאַחֲדָא דַּשָּׁא וּמִשְׁתַּמְּשָׁא - ובני החיצונה מבטלים לבני הפנימית את הרשות שיש להם בפנימית [שזכו בה על ידי שעירבו עימם] (רש"י). ובלא ביטול אין די במה שיסגרו בני הפנימית את הדלת ויבדלו מהחיצונה, שכיון שעירבו יחד עם החיצונה, נחשבים כבני חצר אחת (רשב"א).

ודוקא באופן זה יכולים בני הפנימית לסגור את הדלת ולהבדל מהחיצונה, שגדר הדבר הוא שבני הפנימית אומרים לבני החיצונה, שנשתתפו עימם רק כדי לתקן ולהתיר את הטלטול ולא לקלקל ולאסור את הטלטול, וכיון שאחד מבני החיצונה שכח ולא עירב, והקלקול בא מחמת החיצונה, יכולים בני הפנימית להבדל מההשתתפות עימם כדי שלא יאסרו עליהם, אבל כשאחד מבני הפנימית שכח ולא עירב, אינו יכול לבטל לבני הפנימית, משום שהחיצונה אוסרת עליהם כמבואר בגמ' לעיל (סו, ב), ואין אומרים שבני הפנימית יסגרו את הדלת ויבדלו מהחיצונה ולא יאסרו בני החיצונה עליהם, כיון שבאופן זה בן הפנימית הוא שגרם לקלקול, ולא בני החיצונה (ע"פ רש"י ורבינו פרץ).

וכשנתנו עירובם בחיצונה ושכח אחד מבני הפנימית ולא עירב, שתיהן אסורות כמבואר בגמ' (שם), ואין אומרים שכיון שהעירוב נמצא בחיצונה יכולים בני החיצונה לסגור את הדלת ולהבדל מהפנימית [בטענה שהפנימית היא שגרמה לקלקול, ויאמרו להם בני החיצונה שנשתתפו עמהם רק לתקן ולא לקלקל] ותהיה החיצונה מותרת, משום שדוקא פנימית יכולה לסגור את הדלת ולהבדל מהחיצונה, שאין החיצונה משתמשת בפנימית אלא מחמת שהעירוב נמצא בפנימית, וכיון שבני הפנימית יבדלו מהם כדי שלא יקלקלו עליהם את עירובם, לא תהיה לבני החיצונה דריסת רגל בפנימית, אבל החיצונה אינה יכולה לסגור הדלת ולהבדל מהפנימית, כיון שהפנימית משתמשת בחיצונה גם בלא העירוב, שהרי אין להם דרך אחרת לצאת לחוץ (רבינו פרץ).

אַמַּאי שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת, לְבַטֵּל בַּר פְּנִימִית וְכוּ' - ודוקא באופן ששכח אחד מהפנימית מקשה הגמ' שיבטל את רשותו לבני הפנימית בלבד ובני החיצונה יהיו מותרים עימם, אבל בסוגיא לעיל (סו, ב) לגבי נתנו עירובם בחיצונה ושכח אחד מבני החיצונה ולא עירב, הגמ' לא מקשה שיבטל את רשותו לבני החיצונה ובני הפנימית יהיו מותרים עימם, שכיון שיש לבני הפנימית דריסת רגל על החיצונה ויש להם קצת חלק בה, נחשב כאילו ביטל בפירוש גם לבני הפנימית, והרי אין ביטול מחצר לחצר. ודוקא כאן שאין לחיצונה דריסת רגל בפנימית אלא מחמת הֶרגל העירוב שמונח בה, אם יבטל לבני הפנימית בלבד, לא נחשב כאילו ביטל בפירוש גם לבני החיצונה (ע"פ תוס' ד"ה כמאן, ותוס' רבינו פרץ; וראה תי' נוסף בריטב"א).

כְּמַאן כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאָמַר אֵינוֹ צָרִיךְ לְבַטֵּל רְשׁוּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד - ואף שטעמו של רבי אליעזר הוא שהמבטל בעין יפה מבטל, ובדעתו לבטל גם למי שלא פירש שמבטל לו (ראה רש"י לעיל כו, ב ד"ה ה"ג לא), אין לומר שכשבן הפנימית מבטל את רשותו לבני הפנימית נחשב ביטול מחצר לחצר כיון שבדעתו לבטל גם לבני החיצונה, משום שמעיקר הדין אין הביטול לבני החיצונה נחשב ביטול מחצר לחצר, שהרי בני החיצונה עירבו עם הפנימית ונחשב כאילו דרים עימם בחצר אחת, ומה שאין ביטול זה מועיל הוא רק מחמת גזירה אטו שאר ביטול מחצר לחצר (ראה ביאורנו לעיל סו, ב ד"ה לבטל - השני), ולכן לרבי אליעזר שסובר שאין צריך לבטל בפירוש לכל אחד ואחד, אין לגזור אטו ביטול מחצר לחצר (רבינו פרץ).

שְׁנֵי בָתִּים מִשְּׁנֵי צִידֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים וּבָאוּ נָכְרִים וְהִקִּיפוּם מְחִיצָה בְּשַׁבָּת - שגדרו את רשות הרבים שבין שני הבתים מכאן ומכאן, כך שנשאר לפני הבתים שטח מגודר כעין חצר שהבתים פתוחים אליה [ראה ציור להלן עמ' 201] (רש"י). והטעם שהגמ' נקטה מקרה זה שאינו שכיח כלל, שהרי לא מצוי שיגדרו בשבת את רשות הרבים לרוחבה, ולא נקטה מקרה יותר שכיח, כגון שני בתים בשתי חצרות סמוכות ונפלה המחיצה שבין החצרות בשבת - שאין בני החצר יכולים לבטל רשותם לבני החצר השניה כיון שלא יכלו לערב מאתמול [כמסקנת הגמ' להלן] - משום שבאופן זה פשוט שאינם יכולים לבטל בשבת, כיון שעיקר תשמיש בני החצר הוא בחצר שלהם ולא בחצר השניה, ולא הקילו שמועיל ביטול אלא במקום שהוא עיקר תשמישו, ודוקא בשני בתים משני צידי רשות הרבים, שעיקר תשמיש הבית הוא בחצר שלפניו והשטח שלפני הבתים משמש כחצר לשניהם, מסתפקת הגמ' האם יכולים לבטל בשבת (פרישה או"ח שפא, יג. וראה פמ"ג שם משב"ז ד).

אָמַר לֵיהּ אֵין מְבַטְּלִין - שאין ביטול מועיל אלא כשמתקיים אחד משני תנאים אלו: שבלא הביטול רשותו של זה אוסרת על האחרים, או שיכלו לערב מערב שבת, וכאן בני בית זה אינם אוסרים על בני הבית שכנגדו [קודם שהקיפום מחיצה בשבת], וגם לא יכלו לערב ביניהם מערב שבת (ע"פ רש"י, ותוס' ד"ה אני - השני). ויש שסובר, שגם אם אינם אוסרים זה על זה יכולים לבטל, ובלבד שיכלו לערב ביניהם בערב שבת (מאירי). ויש שפירש שהטעם שאין מבטלין הוא שכיון שנאסרו במקצת השבת [הואיל ולא יכלו לערב מבעוד יום, שהרי עדיין לא הוקפו במחיצה], נאסרו בכל השבת (לבוש שפא, ה, ע"פ הגמ' להלן ע, ב; משנ"ב שם, כה). ■ להלכה, שני בתים בשני צידי רשות הרבים שהקיפום נכרים מחיצה בשבת, אוסרים זה על זה ואין מבטלים [כרב ששת] (שו"ע או"ח שפא, ה, וראה משנ"ב שם, כה).

הַשְׁתָּא תַּרְתֵּי עָבְדִינַן חֲדָא מִבַּעְיָא - שאם בא נכרי בשבת שוכרים ומבטלים בשבת, וכל שכן אם מת הנכרי שדי בביטול בלבד בלא שכירות, שאפשר לבטל בשבת (רש"י). ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח שפג, א. וראה במשנ"ב שם, ח, פרטים נוספים).

נָכְרִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פֶּתַח אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה פָּתוּחַ לְבִקְעָה וְכוּ' אֵין אוֹסֵר עַל בְּנֵי מָבוֹי - ודוקא בחצר של נכרי שפתוחה מצידה האחד למבוי ומצידה השני לבקעה [או לקרפף, כדלהלן בגמ'], אבל בית הפתוח מצידו האחד לחצר ומצידו השני לבקעה או לקרפף, אוסר על בני החצר, משום שעיקר תשמיש הבית בחצר, ומה שיש לו פתח נוסף לבקעה או לקרפף אינו גורם לו לבטל תשמישו בחצר (חזו"א או"ח פו, יט; וראה שפת אמת להלן בע"ב).

בְּפִתְחָא דְּמְיַחֵד לֵיהּ בְּהַהוּא נִיחָא לֵיהּ - הואיל ובקרפף יש יותר אויר מאשר במבוי (רש"י). וכיון שנוח לו בפתח זה, נחשב כאילו סילק עצמו מהזכות שיש לו במבוי, ואינו שם אלא כאורח בעלמא, ולכן אינו אוסר על בני המבוי (ריטב"א).

■ המשך במילואים עמ' 130 ■

גמרא

שכח אחד מן החיצונה ולא עירב ודאי פנימית מותרת דאחדא דשא ומשתמשא וחיצונה אסורה אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרבא וכי שכח אחד מן הפנימית ולא עירב אמאי שתיהן אסורות ליבטיל האי בר פנימית לבני פנימית ותיתי חיצונה ותשתרי בהדייהו כמאן כרבי אליעזר דאמר אינו צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד כי קאמינא לרבנן דאמרי צריך לבטל לכל אחד ואחד: רב חסדא ורב ששת כי פגעי בהדי הדדי רב חסדא מרתען שיפוותיה ממתנייתא דרב ששת ורב ששת מרתע[ה] כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא בעא מיניה רב חסדא מרב ששת שני בתים משני צידי רשות הרבים ובאו נכרים והקיפום מחיצה בשבת מהו אליבא דמאן דאמר [א] אין ביטול רשות מחצר לחצר לא תיבעי לך השתא דאי בעו לערובי מאתמול מצו מערבי אמרת אין ביטול רשות מחצר לחצר הכא דאי בעו לערובי מאתמול לא מצו מערבי לא כל שכן כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר [ב] יש ביטול רשות מחצר לחצר התם דאי בעו לערובי מאתמול מצו מערבי בטולי נמי מצי מבטל אבל הכא דלא מצו מערבי מאתמול בטולי נמי לא מצי מבטל או דילמא לא שנא אמר ליה [א]אין מבטלין. מת נכרי בשבת מהו אליבא דמאן דאמר שוכרין לא תיבעי לך השתא תרתי עבדינן חדא מיבעיא אלא כי תיבעי לך אליבא דמ"ד אין שוכרין תרתי הוא דלא עבדינן הא חדא עבדינן או דלמא לא שנא אמר ליה [ב]אני אומר מבטלין והמנונא אמר אין מבטלין: אמר רב יהודה אמר שמואל [ג]נכרי שיש לו פתח ארבעה על ארבעה פתוח לבקעה אפילו מכנים ומוציא גמלים וקרונות כל היום כולו דרך מבוי אין אוסר על בני מבוי מ"ט בפיתחא דמיחד ליה בההוא ניחא ליה איבעיא להו פתוח לקרפף מהו א"ר חנן בר אמי משמיה דאולפנא

רש"י

שכח אחד מן החיצונה ולא עירב. בהא מודי שמואל דמבטלי בני חיצונה לבני פנימית אותו רשות שבא להן לתוכן ע"י הרגל עירובן, משום דאמרה לה לתקוני שתפתיך ולא לעוותי, והכי מפרש לה בסוף פירקין[ג], והאי דבעיא ביטול אליבא דרבי עקיבא אמרה רבא למילתיה, דאי לרבנן בלאו ביטול נמי אמרה לה פנימית הכי ועקרה לה לעירוב משום דמעוותי לה, אבל ר"ע אמר דבעיא לבטולי בשילהי פירקין, וכי שכח בן פנימית ליכא למימר הכי דליבטל לבני פנימית ותיחוד דשא ותשמש (א), דלא מצי למימר לתקוני שתפתיך ולא לעוותי שהרי תחילת העיוות ע"י בן פנימית בא: כמאן כר' אליעזר. רבא קא מהדר ליה לרב הונא, כמאן קאמרת למילתך כר"א דאמר אינו צריך כו', בשילהי עושין פסין[ד] אוקימנא הכי: ממתנייתא דרב ששת. שהיו משניות סדורות לו, וירא רב חסדא שלא יקשה לו ממשנה על משנה ויאמר לו לתרץ: מפלפוליה. חריף וסברן היה ביותר ועמוק בשאלותיו: והקיפום. סתמו רה"ר מכאן ומכאן, ונשאר לפני ב' הבתים כעין חצר שהבתים פתוחות לה: מהו. שיבטל זה רשותו לזה ויהא מותר להוציא מביתו לכאן, דהא קיי"ל בפירקא תניינא (דף כ.) כל מחיצה הנעשית בשבת בין בשוגג בין במזיד שמה מחיצה, וכ"ש הכא דנכרים עבדוה: אליבא דמאן דאמר אין ביטול רשות מחצר לחצר. ואוקימנא טעמא משום דאין אוסרין (ב) ואין מבטלין ואע"ג דאי בעו לערובי הוו מערבי, אלמא תרתי בעינן אוסרין ומערבין: לא תיבעי לך. דכ"ש דהכא לא הא ולא הא, דלא הוו אוסרין זה על זה אתמול ולא תורת עירוב היתה לכאן: כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר יש ביטול. ואע"ג דאין אוסרין, מאי, מי אמרינן התם הוא דאי בעו לערובי הוו מערבי ואע"ג דתרתי ליכא חדא מיהא איכא, אבל הכא דאפילו חדא ליכא לא, או דלמא מדהתם לא קפיד הכא נמי לא קפיד: אין מבטלין. דחדא מיהא בעינן: מת נכרי בשבת. הא נמי בעא מיניה, שני ישראלים ונכרי הדרים בחצר ולא שכרו ולא עירבו ומת נכרי בשבת מהו לבטל זה לזה: אליבא דמ"ד. לעיל בפרקין (דף סה:) היכא דאתי נכרי בשבת שוכרין הימנו ואח"כ מבטלין, לא תיבעי לך: השתא תרתי עבדינן. שכירות וביטול, חדא מיבעיא: אני אומר מבטלין. ולא דמיא להיא דלעיל, דהכא אי בעו מיגר וערובי מאתמול מצו עבדי: והמנונא אמר אין מבטלין. כיון דאי בעו ערובי מאתמול לא מצו עבדי בלא שכירות, אין ביטול אלא במקום עירוב: בההוא ניחא ליה. משום דאיכא אורחא טפי ממבוי: דאולפנא. ששמע מרבו ורבו מרבו: אפילו

תוספות

שכח אחד מבני חיצונה ולא עירב עמהן. בהא מודה שמואל דמבטלין בני חיצונה לבני הפנימית אותו רשות שיש להן בתוכן על ידי הרגל עירובן משום דאמרה לתקוני שתפתיך ולא לעוותי והכי מפרש בשילהי פירקין והא דבעיא ביטול אליבא דר"ע אמרה רבא למילתיה דאי לרבנן בלא ביטול נמי אמרה לה פנימית הכי ועקרה לעירוב' משום דמעוותי לה אבל ר' עקיבא (ג) דבעי לבטולי בשילהי פירקין וכי שכח אחד מן הפנימית ליכא למימר הכי דלבטיל לבני פנימית ותיחוד דשא ותשמש דלא מצי למימר לתקוני שתפתיך ולא לעוותי דבעיא ביטול[ה] שהרי תחילת העיוות ע"י בן הפנימית הוא בא כל זה לשון הקונט' וא"ת ורבא מנא ליה דשמואל מוקי לה כר"ע דבעי' ביטול דלמא כרבנן דסברו לקמן בלא ביטול וי"ל משום דשמעיה ליה לשמואל דאמר אוסרין ומערבין ומבטלין[ו] ב' חצירות זו לפנים מזו ולא מתוקם אלא (ד) בהכי וא"ת וכי שכח אחד מבני פנימית ולא עירב ומבטל לבני פנימית אמאי אתיא חיצונה ואסרה עלייהו משום עירוב המרגילה לתוכה הא אמר לעיל בפרק מי שהוציאוהו (דף מח:) דלא אמרו דיורין להחמיר י"ל דהיא דלעיל ליכא שום פשיעותא אבל הכא הפנימית פשעה ועותה את עצמה[ז]:

כמאן כר' אליעזר כו'. לעיל בשמעתין כשנתנו עירובן בחיצונה ושכח א' מן החיצונה ולא עירב לא מצי למיפרך הכי דלימא דמצי מבטל בן חיצונה לבני החיצונה ותיתי פנימית ותשתרי בהדייהו דהכא ליכא דיורי חיצונה בפנימית אלא ע"י עירוב המרגילה לא חשיב ביטול רשות מחצר לחצר כיון דמאיליהן משתרו בני חיצונה ע"י שמבטל בן פנימית לבני פנימית (ה) לרבי אליעזר דאמר אין צריך לבטל רשות לכל אחד וא' אבל לעיל דפנימית אוסרת החיצונה ע"י דריסת הרגל שלה אע"ג דא"צ לבטל לכל אחד ואחד חשיב ליה ביטול רשות מחצר לחצר:

אני אומר מבטלין. פי' בקונטרס דלא דמיא להיא דלעיל היכא דאתא נכרי בשבתא (ו) דהכא אי בעו מיגר וערובי מאתמול מצו עבדי ורב המנונא אמר אין מבטלין כיון דאי בעו לערובי מאתמול לא מצו מערבי בלא שכירות אין ביטול אלא במקום עירוב עד כאן לשון הקונט' ותימה דלעיל (דף סו.) פשיטא לן היכא דאתא נכרי מאתמול דמבטלין ואוסרין ומערבין קרינן ביה דאמר לעיל ואי דאתא נכרי מאתמול לוגר מאתמול וי"ל דסוגיא דלעיל כרב ששת דאמר הכא דמבטלין ומיהו אכתי קשה דמשמע הכא דפשיטא לן אפי' לרב ששת דתרתי לא עבדינן ודוקא מת הוא דמבטלין אבל לא מת דבעי תרתי שכירות וביטול לא עבדינן ולעיל פשיטא לן בדאתא מאתמול דבשבת שוכרין ומבטלין ודוקא באתא בשבת קאמר שמואל דאין מבטלין ונראה לפרש דהכא באתא בשבת ומת בשבת איירי וכן משמע הלשון דקאמר כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר אין שוכרין תרתי הוא דלא עבדינן ובאתא נכרי בשבת נחלקו ועל זה מיבעיא ליה כשמת אי עבדינן חדא אי לא וא"ת כי לא מת נמי תסגי בחדא בביטול לחודיה דהוה יחיד במקום נכרי וי"ל כדפי' לעיל[י] דלא משתרי בביטול לחודיה כשמתרצה הנכרי לשכור כיון דאם לא היה מתרצה לא היה מותר משום דאם כן בטלת תורת עירוב אי נמי רב חסדא כר' מאיר סבירא ליה דאסר יחיד במקום נכרי ומיהו לפי טעם זה אחרון לא יתכן לומר (ז) אליבא דמאן דאמר אין שוכרין דקאמר (אני אומר מבטלין[ד]) היינו שמואל דממה נפסך לשמואל סגי בביטול דאיהו קאמר הלכה כראב"י[ז] וקאמר שמואל לעיל[ח] דאין מבטלין ס"מ דאפי' חדא לא עבדינן לשמואל אלא היינו ר' אסי דאמר לעיל[ט] לא נשכור: אני אומר מבטלין. אף על גב דבשני בתים אין מבטלין התם ליכא לא אוסרין ולא מערבין שהיה רה"ר מבעוד יום אבל הכא אוסרין איכא וגם מערבין עד שיבא הנכרי א"נ גבי שני בתים לא היה לו כח מבעוד יום לעשות אותו ביטול שעושה עכשיו אבל הכא מבעוד יום היה בו כח לבטל: וישראל

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל סו: לקמן סח. עה:], ב) [שם], ג) דף עה: ועי' תוס' שם ד"ה עד כאן, ד) לעיל כו:, ה) ע"ע תוס' שם ד"ה יאמרו, ו) דף סו. סוד"ה דאתא, ז) לעיל סב:, ח) דף סו., ט) דף סה ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שכח וכו' ותיחוד דשא ותשמש נ"ב ס"א ותבטל חיצונה לפנימית רשותה: (ב) ד"ה אליבא וכו' דאין אוסרין אין מבטלין: (ג) תוס' ד"ה שכח וכו' אבל ר' עקיבא אמר בשילהי פירקין דבעי לבטולי וכי שכח: (ד) בא"ד ולא מתוקם אלא כר' עקיבא וא"ת: (ה) ד"ה כמאן וכו' לבני פנימית לר' אליעזר דאמר: (ו) ד"ה אני אומר וכו' דלעיל היכא דאתא עו"ג בשבתא. נ"ב וקשה לי לפ"ז דתוספות היו מפרשים מה שפירש"י ול"ד להא דלעיל פי' היינו על היכא דאתא עו"ג בשבתא דא"כ ה"ל לתרץ בקיצור משום דהתם תרתי והכא חדא כסברת בעל איבעיא בעצמו דהאי פשיט למותר [ע"כ נראה דמה שפירש רש"י] ולא דמי להיא דלעיל קאי [אהיכא דבאו עו"ג והקיפום מחילה בשבת דאין מבטלין דהתם ג"כ אינו אלא חדא וכעין] שהקשו התוס' לקמן בדיבור שאחר זה ועל זה תירץ רש"י דהכא אי בעו מיגר ועירובי מאתמול מצו עבדי ר"ל דרש"י פי' ג"כ היכא דאתא עו"ג בשבת והא דקאמר אי בעו מיגר ועירובי מאתמול פי' אי הוה בא העו"ג מאתמול מה שאין כן לעיל דמאתמול לא הוה מחילה כלל וכעין זה כתבו התוס' לעיל דף סו בד"ה ואי דאתא וכו' דאף על גב דלא רצה העו"ג להשכיר מאתמול אכתי מערבין קרינא ביה דאם היה רוצה העו"ג היו יכולין לערב ה"ה הכא נמי משום [דאי הוה בא העו"ג מאתמול היו יכולין להשכיר ולערב מאי מיגר וערובי מאתמול קרינא ביה]: (ז) בא"ד לא יתכן לומר כי תבעי לך אליבא דמאן דאמר אין שוכרין דהיינו שמואל כצ"ל ותיבות "דקאמר אני אומר מבטלין" נמחק:

הגהות וציונים

א] [גיר' הערוך מרתתת] (גליון), כ"ה בערך רת (ג) ועי"ש בערך רתע: ב] תיבות "דבעיא ביטול" נמחק (באה"מ): ג] צ"ל מבטלין (מהרש"ל בדפו"ר): ד] רש"ל מ"ז [וראה הג' הב"ח] ועי' רש"א (גליון):

עין משפט נר מצוה

לח א מיי' פ"ג מהל' עירובין הלכה ז טוש"ע או"ח סי' שפא סעיף ה:

לט ב מיי' שם הל' יג וסמג שם טוש"ע או"ח סי' שפג:

מ ג מיי' פ"ה מהל' עירובין הלכה יז טוש"ע או"ח סי' שפט:

רבינו חננאל

ופשטי. רב חסדא כי הוה פגע ברב ששת הוה (מתרען) [מרתען] שפוותיה. כלומר הוה מתיירא ממנו שמא ישאלנו ממתנייתא דהוו בידיה. ורב ששת הוה (מיתרע) [מרתע] כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא שמא ישאלהו. בעא מיניה רב חסדא מרב ששת ב' חצירות בב' צידי רה"ר והקיפום נכרים מחיצה בשבת. אליבא דר' יוחנן דאמר יש ביטול מחצר לחצר מהו מחדא לחברתה הוא דאמר דכיון דאיבעי לעירובי מאתמול הוה מצי מערב בטולי השתא מצי בטיל אבל הכא בהקיפום נכרים מחיצות בשבת דאיבעי לעירובי מאתמול לא מצי מערבי בטולי השתא נמי לא מצי מבטלי או דלמא לא שנא א"ל אין מבטלין. תוב בעא מיניה מת נכרי בשבת מהו אליבא דר' יוחנן לא תיבעי לך השתא שוכרין ומבטלין עבדי להו בשבת להני תרתי חדא אי מבטלין אי לא מיבעיא. כי תבעי לך אליבא דשמואל דאמר אין שוכרין מאי תרתי הוא דלא עבדי אבל הכא בחצר דהוו בה דיורין ישראלים הרבה ונכרי ואסר עלייהו נכרי ולא עירבו דהא אין עירוב מועיל במקום נכרי בשבת ונסתלקה רשותו ונשתייר ישראל מהו שיבטל אחד רשותו ויהא האחד מותר לטלטל. א"ל (אביי) [רב ששת] אני אומר מבטלין והמנונא אמר אין מבטלין: אמר רב יהודה אמר שמואל נכרי שיש לו אפי' פתח ד' טפחים על ד' טפחים פתוח מחצירו לבקעה כבר סילק רשותו מכל המבוי ואפילו הוא מכניס ומוציא גמלים וקרונות כל היום דרך מבוי אינו אוסר על בני המבוי. אלא כעובר דרך הוא חשוב במבוי מ"ט בההוא פתחא דמיחד לו טפי ניחא ליה ולא תימא לבקעה ממש אלא אפי' לקרפף אם פתח וסילק רשותו

גליון הש"ס

גמ' כי קאמינא לרבנן דאמרי צריך לבטל. עי' לקמן סח ע"ב תוס' ד"ה רב אשי:

רב נסים גאון

כמאן כר' אליעזר דאמר אין צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד אנא כי קא קאמינא כרבנן. עיקר דבריו של ר' אליעזר בסוף פרק עושין פסין (דף כו) דתנן אמר ר' אילעאי שמעתי מר' אליעזר שאפי' הוא כבית כור וכן שמעתי ממנו אנשי חצר ששכח אחד מהן ולא עירב ביתו אסור מלהכניס ומלהוציא לו ולהם ופרקינן לא קשיא הא ר' אליעזר והא רבנן כשתמצא לומר לדברי ר' אליעזר המבטל רשות חצירו רשות ביתו נמי ביטל לרבנן המבטל רשות חצירו רשות ביתו לא ביטל:

משנת ראשונים

ובאו נכרים והקיפום מחיצה בשבת מהו. דהא קיי"ל דכל מחיצה שנעשית בשבת בין בשוגג בין במזיד שמה מחיצה, ואפילו לרב נחמן דאמר (לעיל כ.) דבמזיד לא הוי מחיצה לטלטל, הכא בשוגג ואונס הוה כיון דע"י גוים הוה וההוה להו שני בתים אלו לגבי רחבה זו כבני חצר, מהו שיבטל כר'. [הריטב"א] נכרי שיש לו פתח ארבעה על ארבעה פתוח לבקעה. אם יש בחצרו פתח פתוח מצד אחר לבקעה לצאת ולבא ממנה לבקעה אינו אוסר על מבוי זה שמן הסתם נוח לו לצאת ולבא דרך הפתח הפתוח לבקעה מצד רוב האויר ורוחב המקום, והרי הוא כאלו נסתלק רשותו ממבוי זה והרי הוא כשתי חצרות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרה"ר שאין אוסרות זו על זו הואיל ויש להן דרך אחרת. [מאירי] בפיתחא דמיחד ליה, בההוא ניחא ליה. אפי' לא היה הפתח הפתוח לבקעה פתח גמור הואיל ומ"מ יש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים בודאי סתם הדברים שנוח לו לצאת באותו פתח המיוחד לו לבדו אע"פ שיש ביציאה דרך בה קצת עמל יותר מפתח שיש לו בה שותפים. [מאירי] אמר רב נחמן בר אמי משמיה דאולפנא. היה נראה שהוא חכם או ר"ל כמו שאומר במקומות אחרים משמא דגמרא,, אבל רש"י ז"ל פירש ששמע מרבו ורבו מרבו. [ספר יוחסין מאמר שני]

אפי' פתוח לקרפף רבה ורב יוסף דאמרי
תרווייהו [א] נכרי בית סאתים אוסר יותר מבית
סאתים אינו אוסר וישראל בית סאתים אינו
אוסר יותר מבית סאתים אוסר בעא מיניה
רבא בר חקלאי מרב הונא פתוח לקרפף
מהו א"ל הרי אמרו בית סאתים אוסר יותר
מבית סאתים אינו אוסר. [ה] אמר עולא אמר
רבי יוחנן [ב] קרפף יותר מבית סאתים שלא
הוקף לדירה אפילו כור ואפילו כוריים הזורק
לתוכו חייב מ"ט מחיצה היא אלא שמחוסרת
דיורין מתיב רב הונא בר חיננא [ג] [ו] סלע שבים
גבוה עשרה ורחב ארבעה אין מטלטלין לא
מן תוכו לים ולא מן הים לתוכו פחות מכאן
מטלטלין עד כמה עד בית סאתים אהייא
אילימא אסיפא בית סאתים [הוא דמטלטלינן]
טפי לא והא מכרמלית לכרמלית קא מטלטל
אלא לאו ארישא והכי קאמר סלע שבים גבוה
עשרה ורוחב ד' אין מטלטלין לא מתוכו לים
ולא מן הים לתוכו ועד כמה עד בית סאתים
הא יתר מבית סאתים מטלטלין אלמא
כרמלית היא תיובתא דר' יוחנן אמר רבא
מאן דלא ידע תרוצי מתנייתא תיובתא מותיב
ליה לרבי יוחנן לעולם ארישא והכי קאמר
הא בתוכו מטלטלין ועד כמה עד בית
סאתים רב אשי אמר [ד] לעולם ארישא הן
אמרו והן אמרו הן אמרו קרפף יתר מבית
סאתים שלא הוקף לדירה אין מטלטלין בו
אלא בד' אמות והן אמרו אין מטלטלין
מרשות היחיד לכרמלית בית סאתים דשרי
לטלטולי בכוליה אסרי רבנן לטלטולי לא
מן הים לתוכו ולא מתוכו לים מ"ט רה"י
גמורה היא יתר מבית סאתים דאסור
לטלטולי בכוליה שרו רבנן לטלטולי מתוכו
לים ומן הים לתוכו מ"ט דלמא אמרי רה"י
גמורה היא ואתו לטלטולי בכוליה ומאי שנא
תוכו שכיח מתוכו לים ומן הים לתוכו לא
שכיח: ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה אמר
להו רבה נייתו ליה חמימי מגו ביתאי א"ל אביי והא לא ערבינן א"ל [ה] נסמוך
אשיתוף א"ל הא לא שתפינן [ו] נימרו ליה לנכרי ליתי ליה אמר אביי בעאי
לאותביה למר ולא שבקן רב יוסף דאמר רב [יוסף אמר רב] כהנא כי הוינן בי
רב יהודה הוה אמר לן בדאורייתא מותבינן תיובתא והדר עבדינן מעשה
בדרבנן עבדינן מעשה והדר מותבינן תיובתא לבתר הכי אמר לי מאי בעית
לאותביה למר אמרי ליה [דתניא] הזאה שבות [ז] ואמירה לנכרי שבות
מה

רש"י

אפי' פתוח לקרפף. ניחא ליה ביה טפי דאיכא אוירא טפי ממבוי, ואינו אוסר על בני מבוי: נכרי בית סאתים אוסר. אם היה לו פתח לקרפף בית סאתים ופתח למבוי עדיין אוסר על בני מבוי, דאוירא דקרפף לא נפיש, אבל אם יותר מבית סאתים נפיש אויריה ובהכיא ניחא ליה ואינו אוסר: ישראל. שיש לו פתח לקרפף ופתח למבוי ושכח ולא עירב במבוי, אם קרפף בית סאתים הוא שראוי להשתמש בו אינו אוסר על בני מבוי, ואע"ג דלגבי נכרי חשיב זוטר לגבי ישראל נפיש דהא בשבת ליכא הוצאת משואות יתירין וסגי בהכי ונפיש אויריה ממבוי, אבל יותר מבית סאתים דכרמלית הוא וכגון שלא הוקף לדירה, כיון דאסיר ליה לאישתמושי ביה לא ניחא ליה ביה ואוסר על בני מבוי: פתוח לקרפף מהו. אנכרי קאי, ואמילתיה דרב יהודה: הזורק לתוכו. מרה"ר: חייב. חטאת, ואע"ג דלענין איסור טלטול שויוה רבנן כרמלית שאסרו לטלטל בתוכו אלא בארבע, מדאורייתא רה"י גמורה היא דמחיצה היא, אלא שמחוסרת דיורין ומש"ה אסרי רבנן לטלטולי: ים כרמלית הוא[ז]: אין מטלטלין לא מתוכו לים. אפי' בד' אמות, משום דכל גבוה עשרה ורוחב ד' הוי רה"י[ח]: פחות מכאן. שאינו גבוה עשרה, כרמלית היא כים, ומטלטלין מזה לזה תוך ד' אמות: עד כמה. יהא רחב הסלע: עד בית סאתים. אבל טפי לא, ולקמיה מפרש אהייא קאי: אי נימא אסיפא. אפחות מעשרה, תרוייהו כרמלית נינהו לא שנא רחב ולא שנא קצר: הא יותר מבית סאתים. בטל תורת רה"י מיניה והוי כרמלית אפי' לקולא, ואף על גב דגבוה עשרה: לעולם ארישא. ולאו אמתוכו לים קאי אלא אדיוקא קאי, והכי קא דייק הא בתוכו מטלטלין דהא רה"י היא, עד כמה עד בית סאתים, אבל טפי לא דשויוה רבנן ככרמלית לענין טלטול משום דמחוסר דירה ומיחלף ברה"ר, מיהו לענין מתוכו לים רה"י היא: רב אשי אמר לעולם ארישא. ולאו אדיוקא קאי, ואפי' לענין מתוכו לים נמי כרמלית שויוה ושרי, ומיהו לר' יוחנן לא תיקשי, דודאי לענין חיובא מדאורייתא רה"י היא, ומאי טעמא שרו רבנן לטלטולי מיניה לכרמלית משום דאיסור טלטול מרשות היחיד לכרמלית מדרבנן היא דהם אמרו זאת, והם אמרו עוד איסור אחר, ורואו שאין שניהם עומדים כאן וביטלו זה מפני זה וכדמפרש: הם אמרו קרפף יותר מבית סאתים אין מטלטלין בו. דשויוה כרמלית לענין טלטול משום דמיחלף ברה"ר, ומיהו אסור לטלטל מרה"ר לתוכו ומתוכו לרה"ר כדר' יוחנן דמדאורייתא רה"י היא: והם אמרו אין מטלטלין מרה"י לכרמלית. משום דלא ליתי לטלטולי מרה"י לרה"ר, ובהאי רה"י שהיא ביותר מבית סאתים לא גזור, מאי טעמא, בית סאתים דשרי לטלטולי בכוליה כי אסרינן ליה לטלטולי מיניה לכרמלית לא אתיא מיניה חורבה, אבל טפי מבית סאתים אי אסרת מתוכו לים תוך ד' אמות אתי למימר רה"י גמורה היא אפי' מדרבנן ומטלטלי בכולה ומיעקרא אידך תקנתא דרבנן, ובטלו הא מקמי הא: ומאי שנא. דאלים הך תקנתא טפי מהך, השתא נמי קא מטלטלי מרשות היחיד לכרמלית: תוכו שכיח. וכי שרי ליה לטלטולי בגווה חזו ליה עלמא ומיחלף ברה"ר: מתוכו לים לא שכיח. ולא גזרו רבנן במלתא דלא שכיחא, ואע"ג דבשאר רה"י לכרמלית גזור רבנן, הנהו שכיחן, אבל הני תרתי כחדא יותר מבית סאתים ומתוכו לכרמלית לא שכיח[ו]: דאישתפיך חמימיה. שהיו רוצין למולו, והחמו לו חמין מבערב ונשפכו היום: מגו ביתאי. מביתיה דרבה, והתינוק היה בבית אחר באותה חצר: נסמוך אשיתוף. למבוי, דתנן (לקמן עג:) במתני' אם נשתתפו במבוי מותרים כאן וכאן במבוי ובחצירות אף על פי שלא עירבו: בדאורייתא מותבינן תיובתא. באיסור של תורה וחכם מורה בו היתר ויש בתלמידים שיודע להשיב, ישיב קודם מעשה שלא נעבור על דברי תורה, אבל בדרבנן כגון עירובי חצירות שבקינן לחכם לעשות כהוראתו: והדר מותבינן. ליה, ללמוד אם יפה הורה: הזאה. על הטמא אינה אסורה בשבת אלא משום שבות:

תוספות

וישראל בית סאתים אינו אוסר כו'. אומר ר"י דאם הוקף לדירה אפי' בית סאתים אוסר דכיון שהוקף לדירה הוה כביתו ואינו עומד (א) במקום אויר של מבוי ואוסר עדיין פתח הפתוח למבוי ובקונט' לא פירש כן דאדרבה פירש יותר מבית סאתים דוקא כשלא הוקף לדירה אבל הוקף לדירה אינו אוסר: ומאי טעמא דלמא אמרי רה"י גמורה היא. מכאן התיר ר"ת בגינה אחת יתירה מבית סאתים שלא הוקפה לדירה לטלטל מתוכה לחוץ הואיל ולא היתה רה"ר גמורה כגון סרטיא ופלטיא עוברת לפניה והתיר להטמין המפתח בתוך הגינה אע"פ שעומד בחוץ ונותן בתוך הגינה או ליטול מתוכה לחוץ ואין לחלק בין סלע דהתם משום דלא שכיח שהרי כל עיקר גזירה זו שלא יבא לטלטל בכולו והאי טעמא שייך נמי הכא ועוד יש לדקדק מהא דתניא בפ"ק דשבת (דף ו.) ארבע רשויות לשבת ואם היה אסור לטלטל משאר כרמלית לקרפף יותר מבית סאתים משכחת להו חמשה: והא לא ערבינן כו'. קודם מילה היה כדפירש בקונט' וכן משמע מדמדמה הך אמירה להזאה שהיא משום מלוה לעשות פסח אבל לאחר מילה ומשום סכנה על זה לא היה אומר והא לא ערבינן דבפקוח נפש הזריז הרי זה משובח כדאמרינן פרק בתרא דיומא (דף פד:): נסמוך אשיתוף. דמבוי פירש בקונט' דתנן במתני' אם נשתתפו במבוי מותרין כאן וכאן ולא היה לו להביא מאותה משנה דלקמן (ב) בגמ' מוקמינן לה כולה כר"מ דבעינן עירוב ובעינן שיתוף ואם נשתתפו נמי קאמר אלא היה לו להביא ראיה מהא דתניא לקמן בפירקין (דף עא:) וחכמים אומרים מערבין או משתתפין ואע"ג דפסיק רב לקמן (ג) הלכה כר"מ דבעי תרתי סבר לה כר' יוחנן דאמר נהגו כר"מ אבל לכתחלה לא עבדינן כוותיה אי נמי סבר כמאן דאמר (ד) בפת כולי עלמא לא פליגי דבחדא סגי ונסמוך אשיתוף דקאמר היינו אם נשתתפו בפת: לשבות

מא א מיי' פ"ה מהל' עירובין הלכה י"ז טוש"ע א"ח סימן שפט:
מב ב מיי' פט"ז מהל' שבת הלכה א טוש"ע או"ח סי' שמו סעיף ג:
מג ג ד מיי' שם הל' ג:
מד ה מיי' פ"א מהל' עירובין הלכה יט ופ"ה שם הלכה יג סמג עשין א טוש"ע או"ח סי' שפו:
מה ו מיי' פ"ו מהלכות שבת הלכה י ופ"ב מה' מילה הלכה ט סמג לאוין סה ועשין כח טוש"ע או"ח סי' שלא סעיף יז וסי' שלא סעי' ו טוש"ע יו"ד סי' רסו סעיף ה:

רבינו חננאל

מכל המבוי. רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו נכרי בית סאתים אוסר יותר מבית סאתים אינו אוסר. פי' פתח ד' על ד' פתוח לקרפף אם יש בו בית סאתים עדיין אוסר [על] בני המבוי שלא סילק רשותו [יותר מב' סאתים אינו] (ואינו) אוסר. וכן סוגיא דשמעתא. לפי' שיירא שחנו ושבתו בקרפף שיש בו כמה סאין ושבת נכרי עמהן ההוא (נכרי) בית סאתים ששבת עליו אסר לישראל ששבתו עמו לטלטל בו אבל בשאר המקום כולו אינו אוסר. ישראל שלא עירבו בית סאתים אינו אוסר כי בלא עירוב מותר בו אבל יותר מבית סאתים שאין לו [לטלטל] אלא ע"י [עירוב] אוסר אא"כ ביטל רשותו כר' יוחנן דאמר יש ביטול ברחבה. אמר עולא א"ר יוחנן (א"ר) קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה אפי' כור ואפי' כורים הזורק מרה"ר לתוכו חייב מחיצה היא אלא שמחוסרת דיורין. ומותבינן עלה מהא סלע שבים גבוה י' ורחב (י') [ד'] טפחים אין מטלטלין לא מתוכו לים ולא מן הים לתוכו. פחות מכאן מטלטלין עד בית סאתים. האי בית סאתים דקתני א) אפחות מכאן בית סאתים הוא דמטלטלין הא יתר מבית סאתים לא. והא פחות מי' טפחים כרמלית הוא. והים כרמלית הוא מכרמלית לכרמלית הוא ואפי' יתר מהאי שרי אלא לאו ארישא והכי קתני סלע שבים גבוה י' ורחב ד' אין מטלטלין לא מתוכו לים ולא מן הים לתוכו. ועד כמה עד בית סאתים. כלומר שהוא כרה"י הא יתר מבית סאתים מטלטלין אלמא כרמלית היא. והאי סלע שבים כי קרפף יתר מבית סאתים שלא הוקף לדירה הוא וקתני דמטלטלין מן הים לתוכו אלמא כרמלית היא. ותיובתא דר' יוחנן תיובתא. ודחי רבא לעולם אין מטלטלין לא מתוכו לים ולא מן הים לתוכו. [וה"ק] בתוכו הוא דמטלטלין עד בית סאתים. רב אשי אמר לעולם ארישא הן אמרו קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה אין מטלטלין בו אלא בד' אמות. והן אמרו אין מטלטלין מרה"י לכרמלית בית סאתים דשרי לטלטולי מתוכו לים ומן הים לתוכו מ"ט דילמא אמרי רה"י הוא ואתי לטלטולי בכוליה. ומ"ש תוכו שכיח ולפיכך אסור. מתוכו לים ומן הים לתוכו דלא שכיח לא גזרו ביה רבנן: ההוא ינוקא דאישתפוך המים שחיממו לו למול עליהן א' להן רבה נייתו ליה מיא חמימי מגו ביתו. והא לא ערבינן. א"ל נסמוך על שיתוף שבמבוי אמר ליה לית לן שיתופי מבוי אמר להו אמרו לגוי וייזיל ויתי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) שבת דף ז., ב) תוספתא שבת פי"א ה"ז, ג) [שבת קנ. וש"נ], ד) שבת ה. (ועיי"ש ז. אטו כולהו נמי וכו'), ה) שבת ו., ו) עי' רש"ש ובילקו"מ.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה וישראל וכו'. במקום אויר (של מבוי). תא"מ ונ"ב באשר"י אין זה: (ב) ד"ה נסמוך וכו' דלקמן. נ"ב דף עג ע"ב: (ג) בא"ד דפסיק רב לקמן. נ"ב ריש דף עב: (ד) בא"ד סבר כמאן דאמר. נ"ב סוף דף עא ע"ב:

גליון הש"ס

גמ' נימרו ליה לנכרי. עי' לעיל דף סד ע"א תוס' ד"ה א"כ:

משנת ראשונים

ואפילו כור ואפילו כוריים. והוא הדין ליתר מכאן כדמוכח בפרק פסין ובלבד כל שרואה עצמו תוך מחיצות כדכתיבנא התם (כב:) בס"ד. [הריטב"א]

ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה. שהיו רוצים למולו והחמו לו מים מבערב כדאמרינן בפסח שני (דף סט.) דהכל אצל מילה חולים הם ואין ראוי למול אא"כ רוחץ במים חמין האבר כדי לרכך הבשר ולא יהיה לו צער כל כך ונשפכו המים בשבת קודם המילה שאם היה אחר המילה אפילו לכתחילה היינו מחמין לו חמין בשבת דסכנת נפשות יש בה, כדאמרי' בפר' רבי אליעזר דמילה (דף קלד:) ביום הראשון כדרכו. [רבינו יהונתן דף כ. מדה"ר]

אמר להו רבה נייתו ליה חמימי מגו ביתאי. פי' המורה והתינוק הי' בבית אחד באותו חצר וקשיא לי טובא דאי חצר אחת הואי אע"ג דלא עירבו יבטל להם רשותו ואע"ג דתנן ביתו אסור לו ולהם טעמא משום דהמבטל רשות חצרו רשות ביתו לא ביטל, אבל היכא דגלי אדעתיה שגם רשות ביתו ביטל הא פשיט לי' אביי לר"פ בשלהי עושין פסין דבין לרבנן בן לר"א היכא דגלי גלי. [תוספות רי"ד]

מש"ה נ"ל דשתי חצרות הוו, וס"ל לאביי ורבה כשמואל דאמר אין ביטול רשות מחצר לחצר. [תוספות רי"ד]

נסמוך אשיתוף. דמבוי דאע"ג דתנן במתניתין אם נשתתפו במבוי מותרין כאן וכאן ואוקמינן ליה [התם] ואם נשתתפו נמי קאמר דר' מאיר קתני לה דסבירא ליה דבעינן תרתי שלא לשכח את התינוקות, אבל הכא משום דבר מצוה שהרי היתה עליו חובת מילה הוי שרי לסמוך על שתוף במקום עירוב. [רבינו יהונתן דף כ. מדה"ר]

דתניא הזאה שבות ואמירה לנכרי שבות. אביי הוא דמדמי לה, דהא דתניא הזאה שבות כדאיתא בפסח שני (פסחים סה:) והוא הדין דאמירה לגוי שבות כדאיתא בכמה דוכתי, וכי הא דאשכחן דהזאה שבות ואינה דוחה את השבת והעמידו בה חכמים דבריהם אפילו במקום כרת, ה"נ אית לן למימר דאמירה לגוי שהיא שבות אינה דוחה את השבת אפילו במקום מילה שיש בה כרת. [הריטב"א]

חשק שלמה על רבינו חננאל א) נ"ל דקתני אסיפא קאי אי אפחות מכאן וכו'.

אֲפִילּוּ פָּתוּחַ לְקַרְפֵּף - נוח לו להשתמש בפתח זה יותר מבפתח המבוי, ולכן אינו אוסר על בני המבוי (רש"י). ודוקא אם הקרפף פתוח גם למקום אחר, אבל אם פתוח רק לבית, אין הנכרי מסלק עצמו מלהשתמש במבוי, שהרי אינו יכול לצאת לשוק אלא דרך המבוי (ריטב"א). ■ וכן הלכה (ביאה"ל שפט, א ד"ה או).

נָכְרִי בֵּית סָאתַיִם אוֹסֵר יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם אֵינוֹ אוֹסֵר. וחילוק זה הוא רק בפתוח לקרפף, אבל בפתוח לבקעה שפתוחה מכל צד, אפשר שאפילו אין בה אלא בית סאתים אינו אוסר, שנוח לו בה יותר מאשר במבוי, הואיל ואוירה מרובה מאויר המבוי (ביאה"ל שפט, א ד"ה והוא).

וְיִשְׂרָאֵל בֵּית סָאתַיִם אֵינוֹ אוֹסֵר יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם אוֹסֵר - אם יש לו פתח לקרפף שלא הוקף לדירה, ופתח למבוי, ולא עירב עם בני המבוי, אם אין בקרפף אלא בית סאתים, שמותר לטלטל בו, אינו אוסר על בני המבוי, שנוח לו להשתמש בקרפף יותר מאשר להשתמש במבוי. ואם יש בקרפף יותר מבית סאתים, שאסור לטלטל בו, אין הישראל משתמש בו אלא במבוי, ולכן אוסר על בני המבוי (רש"י; רשב"א). ובקרפף שהוקף לדירה, שמותר לטלטל בו, אינו אוסר על בני מבוי (תוס' ד"ה וישראל, בדעת רש"י, וכן רשב"א וראה"ש ו, ט בדעתו; וראה ר"ן), ואף שאינו מקום אויר [שהרי הוא מוקף], הואיל והוא מקום ששייך לו, רגיל להשתמש בו יותר מאשר במבוי (רשב"א). ויש שסוברים להיפך, שבקרפף שהוקף לדירה אפילו אין בו יותר מבית סאתים אוסר, שכיון שהוקף לדירה נחשב כבית שאינו מקום אויר, ואין הישראל מסלק עצמו מחמתו מלהשתמש במבוי (תוס' שם, בשם ר"י; ריטב"א).

ובבית הפתוח לקרפף באופן שאוסר על בני המבוי, אין לומר שבני המבוי ידחו את בני הבית שישתמשו דרך הקרפף - כשם שאמרו (לעיל מט, א) שחצר שבין שני מבואות ורגילה להשתמש באחד מהם ושכחה ולא עירבה [שאוסרת על אותו שרגילה בו], דוחים אותה אצל שאינה רגילה להשתמש בו כדי שלא תאסור על בני המבוי שרגילה בו - משום שכאן בני הבית אינם יכולים להשתמש בקרפף בלבד, שהרי אסור להם להוציא אליו כלים ששבתו בחצר [שבין הבית למבוי, כיון שלא עירבה עמו], ואי אפשר להם בלא להשתמש גם במבוי (פרישה או"ח שפט, ה). ויש שפירש, שדוקא ממבוי למבוי אחר, שתשמישם שוה, יכולים לדחות, אבל ממבוי לקרפף שאין תשמישם שוה, אין יכולים לדחות (חזו"א או"ח פו, יט).

וכשהבית הפתוח לקרפף אוסר את המבוי [בנכרי קרפף בית סאתים ובישראל קרפף יותר מבית סאתים], אין חילוק אם הפתח לקרפף הוא חלון קטן של ארבעה על ארבעה או שהוא פתח רגיל (ע"פ רשב"א), ויש שצידד שאם עשה לקרפף פתח רגיל, גילה דעתו שבזה נוח לו יותר ואינו אוסר את המבוי (ריטב"א, וראה שם וברשב"א שהביאו בשם הראב"ד שנקט גם כן שבפתח גדול אינו אוסר, אולם מטעם אחר, ודחו את דבריו).

■ להלכה, נכרי הדר במבוי ויש לו פתח לבקעה או לקרפף, אינו אוסר על בני המבוי, ואפילו מכניס ומוציא גמלים וקרונות דרך המבוי כל היום. ודוקא אם יש בקרפף יותר מבית סאתים, אבל אם אין בו אלא בית סאתים, אוסר, ואפילו בפתח גדול [כדעת הרשב"א (ולענין בקעה יותר מבית סאתים, ראה ביאורנו לעיל ד"ה נכרי)]. וישראל שדר במבוי ויש לו חלון פתוח לקרפף, ושכח ולא עירב עם בני המבוי, אם יש בקרפף יותר מבית סאתים, אוסר, ואם הוקף לדירה אינו אוסר [כדעת רש"י והרשב"א]. ויש שסובר שאדרבה, אם הוקף לדירה אפילו אין בו אלא בית סאתים אוסר [כדעת תוס' בשם ר"י] (שו"ע או"ח שפט, א, ומשנ"ב שם, וראה שם פרטים נוספים). והלכה כדעה הראשונה (ביאה"ל שם ד"ה ויש).

מְחִיצָה הִיא אֶלָּא שֶׁמְחֻסֶּרֶת דִּיּוּרִין, וכיון שאין דיורין בקרפף, והוא יותר מבית סאתים ויצא מתורת דירה, הרי הוא דומה לרשות הרבים, ולכן אף שיש לו מחיצה אסור לטלטל בו, משום שאם נתיר לטלטל בו, שמא יבואו לטלטל גם ברשות הרבים (ע"פ רש"י ד"ה לעולם, ושפת אמת).

מִתּוֹכוֹ לַיָּם וּמִן הַיָּם לְתוֹכוֹ לֹא שְׁכִיחַ, וכיון שמקרה זה של מקום יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ובנוסף הוא סמוך לכרמלית, אינו מצוי, לא אסרו חכמים לטלטל ממנו לכרמלית (רש"י, וראה רא"ש; רשב"א; ר"ן). ויש שפירש שדוקא בסלע שבים אינו מצוי שיטלטלו מתוכו לים, אלא שכיון שבמקרה זה העדיפו חכמים להתיר לטלטל מתוכו לים כדי שתתקיים הגזירה שלא לטלטל בסלע עצמו, לא חילקו חכמים והתירו בכל מקום יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, לטלטל ממנו לכרמלית (תוס' ד"ה ומאי, בשם ר"ת, ומהרש"א בדעתם). ויש שפירשו שדוקא בסלע שבים מותר לטלטל ממנו לים, שמפני הפחד מהים אינו מצוי שיטלטלו ממנו לים, ובדבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים, אבל שאר מקום יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, דבר מצוי הוא שיהיה סמוך לכרמלית, ואסור לטלטל ממנו לכרמלית (רשב"א וריטב"א בשם הראב"ד והרמב"ם. ובדעת הרמב"ם, ראה גם ב"י או"ח שמו ד"ה וקרפף).

■ להלכה, קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, שנחשב רשות היחיד מדאורייתא, עשאוהו חכמים ככרמלית, ולפיכך אסור מדרבנן לטלטל בו יותר מארבע אמות, ומותר להוציא ממנו לכרמלית [כדעת רש"י ותוס'] (שו"ע או"ח שמו, ג, ומשנ"ב שם).

הַהוּא יְנוּקָא דְּאִשְׁתַּפִּיךְ חַמִּימֵיהּ - שחיממו לו מים מערב שבת לצורך רחיצתו קודם המילה, ונשפכו קודם המילה (רש"י, ותוס' ד"ה והא בדעתו), אבל אם נשפכו לאחר המילה, מותר להביא מים אחרים מחצר אחרת, משום פיקוח נפש (תוס' ד"ה והא).

ואם המים הצריכים לרחיצת התינוק לאחר המילה נשפכו קודם המילה, אין מלים אותו, ואין אומרים שימולו תחילה ואחר כך יהיה מותר לחמם את המים משום פיקוח נפש, שאסור להכניס את עצמו לידי דחיית שבת משום פיקוח נפש (בעל המאור שבת נג, א מדפי הרי"ף). ויש שסובר שאם נשפכו המים הצריכים לרחיצה שלאחר המילה, מלים אותו ולאחר המילה מחממים לו מים משום פיקוח נפש, ובגמ' כאן מדובר שנשפכו המים הצריכים לתינוק קודם המילה (רמב"ן שם קלד, ב).

וְהָא לֹא עָרְבִינָן - ומה שלא ביטלו כולם את רשותם לאותו בית שהתינוק נמצא בו, אף שמסתמא סוברים כרבי יוחנן (לעיל סו, ב) שיש ביטול מחצר לחצר, משום שגם לדעתו דוקא מחצר לחצר מועיל ביטול, אבל מבית לבית לכולי עלמא לא מועיל ביטול (תוס' לעיל סד, א ד"ה אם, בשם ר"ת). ויש שסובר, שלדעת רבי יוחנן שיש ביטול מחצר לחצר, גם מבית לבית מועיל ביטול, ומה שלא עשו כן, משום שהבעלים של שאר הבתים לא היו שם כדי לבטל את רשותם (תוס' שם, בשם ר"י). ויש שפירש, שהתינוק היה בחצר אחרת, ורבה ורב יוסף סוברים שאין ביטול מועיל מחצר לחצר (תוס' רי"ד; ריטב"א בשם תוס').

■ המשך במילואים עמ' 130 ■

מָה הַזָּאָה שְׁבוּת וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת אַף אֲמִירָה לְנָכְרִי שְׁבוּת וְכוּ' - ולא הקשה לו מכך שהתיר אמירה לנכרי שאסורה משום שבות אף שלא התיר טלטול על ידי ישראל שאסור משום שבות, משום שאפשר שגם על ידי ישראל היה מתיר לטלטל, אלא כיון שהיה שם נכרי, העדיף לטלטל על ידי נכרי (גאון יעקב לעיל סז, ב).

וְלֹא שָׁנֵי לָךְ בֵּין שְׁבוּת דְּאִית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה לִשְׁבוּת דְּלֵית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה - שדוקא אמירה לנכרי לעשות מעשה [-מלאכה] שאסור מדאורייתא, אסורה משום שבות אף לצורך מצוה, אבל אמירה לנכרי לעשות מעשה שאינו אסור מדאורייתא, מותרת לצורך מצוה, ואם כן עשה רבה כדין, **דְּהָא מַר לֹא אָמַר לְנָכְרִי זִיל אַחֵים** שהיא מלאכה האסורה מדאורייתא, אלא התיר לומר לו רק לטלטל מים מביתו, והטלטול אינו אסור מדאורייתא (רי"ף כ, א מדפי הרי"ף, ובשבת נו, א מדפי הרי"ף). ולפירוש זה, אמירה לנכרי לצורך מצוה מותרת דוקא באיסור שבות דרבנן, שזהו 'שבות דשבות', ולא באיסור דאורייתא (רמב"ם מילה ב, ט, ושבת ו, ט; רמב"ן שבת קל, ב. וראה להלן ד"ה נחים).

ויש שפירשו, ש'שבות דאית ביה מעשה' היינו הזאה שאסורה משום שבות ויש בה מעשה [-ההזאה], ו'שבות דלית ביה מעשה' היינו אמירה לנכרי שאסורה משום שבות אבל היא דיבור בעלמא ואין בה מעשה, ולכן מותרת לצורך מצוה [ולא גרסו 'דהא מר' וכו', שלדעתם אף במלאכה דאורייתא אמירה לנכרי מותרת לצורך מצוה, ומה שאמר רבה לעיל (סז, ב) 'נייתו ליה חמימי מגו ביתאי', היינו דרך רשות הרבים] (רבנו חננאל; בה"ג, הובא ברי"ף שבת שם ובתוס' שם ובתוס' שם יט, ב, ובראשונים כאן; מהרש"א בדעת תוס' ד"ה לשבות).

ומצוה זו שאמירה לנכרי מותרת לצורכה, יש סוברים שדוקא אם היא מצוה שניתנה שבת לידחות אצלה, כגון מצות מילה, אבל בשאר מצוות אין אמירה לנכרי מותרת אפילו באיסור דרבנן (תוס' גיטין ח, ב ד"ה אע"ג, וב"ק פ, ב ד"ה אומר; רמב"ן שבת שם). ויש סוברים שאמירה לנכרי מותרת אף לצורך שאר מצוות (רמב"ם שם ושם) באיסורים דרבנן (ריטב"א ר"ה לב, ב) [וכן במקום מקצת חולי או לצורך גדול (רמב"ם שבת שם)], ויש שהוסיפו שמותרת לצורך שאר מצוות אף באיסורים דאורייתא (בעל העיטור הל' מילה מט, א, הובא בר"ן שבת נו, א מדפי הרי"ף).

■ להלכה, מותר לומר לנכרי לעשות מלאכה לצורך מילה בדבר שאיסורו מדרבנן, שהרי זו שבות דשבות במקום מצוה, אבל אסור לומר לנכרי לעשות מלאכה שאיסורה מדאורייתא [כדעת הרי"ף והרמב"ם] (שו"ע או"ח שלא, ו ומשנ"ב שם, וראה שם פרטים נוספים). ובדבר שאיסורו מדרבנן, כשם שמותר לומר לנכרי לצורך מילה, כך מותר לצורך שאר מצוות, וכן במקום מקצת חולי או לצורך גדול [כדעת הרמב"ם] (שו"ע שם שז, ה), ויש אומרים שדוקא לצורך מצות מילה מותר, שהיא עצמה דוחה שבת [כדעת התוס' בגיטין ובב"ק] (שו"ע שם בשם יש אומרים, ומשנ"ב שם, כג), והלכה כדעה ראשונה (משנ"ב שם). ויש סוברים שלצורך מצוה מותר לומר לנכרי לעשות אפילו מלאכה שאיסורה מדאורייתא [כדעת בעל העיטור] (רמ"א שם רעו, ב). ויש להחמיר בזה אם לא במקום צורך גדול (רמ"א שם), ויש סוברים שאף במקום צורך גדול אין להקל בזה (משנ"ב שם, כד, בשם השל"ה, וראה שם פרטים נוספים). ומכל מקום לצורך מילה, המיקל במקום שאי אפשר בענין אחר לא הפסיד (משנ"ב שלא, כב, וראה גם משנ"ב שז, כד).

מְבוֹאָה דְּאִית בֵּיהּ תְּרֵי גַּבְרֵי רַבְרְבֵי כְּרַבָּנָן וְכוּ' - שאין ראוי לתלמיד חכם לגור במבוי או בחצר שאינם מעורבים (ריטב"א). ומכאן, שמצוה להניח עירוב במבוי, כדי שלא יבואו לטלטל באיסור (מרדכי רמז תקטו; הגהות מיימוני עירובין א, א). ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח שסו, יג).

הַמֵּת בַּבַּיִת וְלוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה כֻּלָּן טְמֵאִין - הכלים הנמצאים בחלל כל הפתחים טמאים, ואף שחלל הפתח אינו חלק מהאוהל שהמת נמצא בו, מכל מקום כיון שעתיד להוציא דרכו את המת, טמא, ומאחר שלא ידוע לנו מאיזה פתח יוציא את המת, לפיכך כל פתחי הבית טמאים (רש"י). ואין לומר שהכלים שבפתח שעתיד להוציא דרכו את המת, יתבטלו ברוב בכלים שבשאר הפתחים שאין עתיד להוציא דרכם את המת, משום שדין זה שאם יש כמה פתחים שעתיד להוציא את המת דרך אחד מהם כולם טמאים, אין גדרו שרק הפתח שהמת יצא ממנו לבסוף טמא, ושאר הפתחים טמאים רק מספק, אלא כיון שאינו ידוע באיזה פתח יוציא את המת, נחשב כאילו עתיד להוציאו בכולם, ולכן כל הפתחים טמאים בתורת ודאי (רעק"א ביצה י, א).

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אַף מִשֶּׁיָּמוּת הַמֵּת - ש'יש ברירה', וכאשר הוציא את המת דרך פתח זה, הוברר למפרע שמתחילה היתה דעתו להוציאו דרך אותו פתח, ולא ירדה טומאה לשאר הפתחים (רש"י). ומה ששנינו ברישא שכל הפתחים טמאים, מדובר כשעשו אחר כך פתח חדש והוציאו דרכו את המת, או שלא הוציאוהו כלל ונשאר במקומו [כך שלא התברר למפרע שדעתו היתה מתחילה להוציאו דרך אותו פתח מסויים], אבל אם הוציאוהו דרך אחד הפתחים הקיימים, הוברר למפרע ששאר הפתחים לא היו טמאים מעיקרא (תוס' ביצה י, א ד"ה ב"ש, וראה שפת אמת שם שתמה על תירוצם).

נְחִים לֵיהּ נָכְרִי אַגַּב אִמֵּיהּ - שמותר לחמם מים ליולדת על ידי נכרי אפילו אם עברו שבעה ימים מלידתה, ואגב שיחמם הנכרי לצורכה, יחמם גם לצורך התינוק (רש"י). ומכאן, שאמירה לנכרי לעשות מלאכה דאורייתא אסורה אף לצורך מצוה, ולכן אסור לומר לו לחמם מים לצורך מילת התינוק, ורק אגב אמו מותר (תוס' גיטין ח, ב ד"ה אע"ג, וב"ק פ, ב ד"ה אומר. וראה ביאורנו לעיל ד"ה ולא שני, שכן דעת הרי"ף והרמב"ם).

[וחימום המים לתינוק אגב אמו, הוא בגדר 'ריבוי בשיעורין', שמוסיף מים עבור התינוק יותר מהשיעור המותר לחמם עבור אמו, ולדעת הסוברים (רשב"א ביצה יז, א, ור"ן שם ט, ב מדפי הרי"ף בשמו) ש'ריבוי בשיעורין' אסור רק מדרבנן, מובן מדוע מותר לומר לנכרי להוסיף מים עבור התינוק, שכן אמירה לנכרי מותרת באיסור דרבנן, ולדעת הסוברים (ר"ן שם) ש'ריבוי בשיעורין' אסור מדאורייתא, טעם ההיתר כאן הוא משום שלא החמירו חכמים כל כך באמירה לנכרי לאסור ריבוי בשיעורין (ר"ן כאן בפי' ראשון)].

והפוסקים שאמירה לנכרי לצורך מצוה מותרת אף באיסור דאורייתא (ראה ביאורנו לעיל שם), אינם גורסים בגמ' 'נכרי', משום שעל ידי נכרי מותר לחמם לצורך מילת התינוק גם שלא אגב אמו, אלא לדעתם ההיתר המבואר בגמ' כאן הוא לחמם על ידי ישראל (מהרש"א בדעת תוס' ד"ה לשבות; רשב"א ד"ה בין; ריטב"א ד"ה אמר), ומדובר כאן שעדיין לא עברו מהלידה שבעה ימים מעת לעת ולכן מותר לחמם לצורך אמו (רשב"א וריטב"א שם). [ואף שמוסיף מים עבור התינוק, אינו אסור משום 'ריבוי בשיעורין', שהמים כולם כגוף אחד (ריטב"א שם בשם רבו)].

■ המשך במילואים עמ' 130 ■

מה הזאה שבות ואינה דוחה את השבת אף אמירה לנכרי שבות ואינה דוחה את השבת א"ל ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה (א) דהא מר לא אמר לנכרי זיל אחים א"ל רבה בר רב חנן לאביי מבואה דאית ביה תרי גברי רברבי כרבנן לא ליהוי ביה לא עירוב ולא שיתוף א"ל מאי נעביד מר לאו אורחיה אנא טרידנא בגירסאי אינהו לא משגחי ואי אקני להו פיתא בסלא כיון דאי בעו לה מינאי ולא אפשר ליתבה נהלייהו בטיל שיתוף דתניא [א]אחד מבני מבוי שביקש יין ושמן ולא נתנו לו בטל השיתוף ונקני להו מר רביעתא דחלא בחביתא תניא (ב)אין משתתפין באוצר והא תניא [ב]משתתפין אמר רב אושעיא ל"ק הא ב"ש הא [ג]ב"ה (ג)דתנן [ד]המת בבית ולו פתחים הרבה כולן טמאין נפתח אחד מהן הוא טמא וכולן טהורין חישב להוציאו באחד מהן או בחלון שיש בו ארבעה על ארבעה מציל על כל הפתחים כולן בית שמאי אומרים והוא שחישב עד שלא ימות המת וב"ה אומרים [ה]אף משימות המת. ההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה אמר להו רבא נישיילה לאימיה אי צריכה (ז)נחים ליה נכרי[א] אגב אימיה אמר ליה רב משרשיא לרבא אימיה קא אכלה תמרי א"ל אימור תונבא בעלמא הוא דנקט לה. ההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה אמר להו רבא פנו לי מאני מבי גברי לבי נשי ואיזיל ואיתיב התם ואיבטיל להו הא חצר א"ל רבינא לרבא (ד)והאמר שמואל אין ביטול רשות מחצר לחצר אמר ליה (ה)אנא כר' יוחנן סבירא לי דאמר יש ביטול רשות מחצר לחצר ואי לא סבר לה מר כשמואל ניתיב

רש"י

מה הזאה שבות ואינה דוחה שבת. ואפי' במקום מצוה כגון לשחוט פסחו, כדתנן בפסחים בפרק אלו דברים (דף סה:): תרי גברי רברבי כרבנן. כגון אתה ורבה דדיירתו ביה: מר. רבה, אין כבודו לחזר על בני המבוי ולגבות השיתוף: אינהו. שאר בני המבוי, לא משגחי: אקני להו. משלי ריפתא בסלא בדיבורא דליכא טרחא, ויהו כולן זוכין בו לשם שיתוף: כיון דאי בעו לה מינאי. אם אחד מהן היה צריך לאכול מן השיתוף והיה שואלו ממני אין יכולת בידי לוותר משלי בכל שבת (ב) לכך נמצא שאין בלבי להיות להן בו חלק גמור ובטל השיתוף: שביקש יין ושמן. משל שיתוף: רביעתא דחלא. חומץ: בחביתא. באחת מחביותיך, דמידי דלית ביה קפידא הוא, ועיקר שיתוף ביין כדאמר בהאי פירקא (דף עא:), ויניח החבית בחצר ויסמוך על רביעית שבה לשום שיתוף לצורך כל השנה כולה[י], שמניחין שיתוף בחצר: אין משתתפין באוצר. בדבר האצור כגון חביות של יין או פירות המכונסין אין סומכין על מה שבתוכן, משום דאין ברירה איזהו של שיתוף, וכי מסתפק ממנו איכא למימר אזל ליה שיתוף: כולן טמאין. כל הכלים הנתונין בעובי האסקופה טמאין, ואע"פ שאינם באהל המת, מפני שאין אנו יודעין באיזה פתח יוציאנו, ופתח שעתיד לצאת בו מיטמא מיד, וטעמא ליכא אלא הלכות טומאה הכי גמירי לה[י], ואפי' חלונות של טפח על טפח[ס] טמאין, דכיון דכולן סתומין לא מוכחא מילתא בהי מפיק ליה: נפתח אחד מהן. ודאי בההוא מפיק ליה: פחות מד' על ד' אינו חשוב להציל על השאר: עד שלא ימות. דלא נחתא להו טומאה אשאר פתחים, אבל משימות המת כבר נטמאו הכלים, ולא אמרינן הוברר הדבר דמעיקרא נמי דעתיה לאפוקי בהאי פיתחא, אלא נחתא להו טומאה, ואפי' כלים הבאין (ג) (לשאר פתחים) שם לאחר מחשבה טמאים, דכיון דנחתא להו טומאה תו לא סלקא מינייהו במחשבה עד דעביד מעשה ממש דפתח ליה להאי, ומהני לטהר את האחרים מכאן ולהבא, כדקתני לעיל נפתח אחד מהן כו': וב"ה אומרים אף משימות המת. דאמרינן יש ברירה דמאתמול דעתיה בהאי פיתחא ולא נחתא טומאה לאחריני, ואפי' כלים דקודם מחשבה טהורין: נישיילה לאימיה אם צריכה. לצורכה חמין, נחים ליה נכרי אגב אימיה, דקי"ל[ח] חיה אחר שבעה אפי' אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת אבל עושין לה ע"י ארמאי: הא אכלה תמרי. כלומר הא חזינן דאינה צריכה חמין לשתות, דהא לזון נמי אכלה: תונבא. אשדורדישו"ן[ג], ואוכלת ואינה יודעת מה: פנו לי מאני. בחצירו של רבא היו חמין, והתינוק נשפכו חמיו[ד] בחצר אחרת ופתח ביניהן, ולא עירבו שתי החצירות יחד, ולרבא היו בביתו חדרים פנימיים שאינן פתוחין לחצר והן לצניעות והנשים יושבות שם, ובי גברי הוה פתוח לחצר, ותנן[ט] במתני' המבטל רשות חצירו אסור להוציא מביתו לחצר דהא לאו דידיה הוא, [ס]הלכך פינה כליו מבי גברי כדי שלא יבא להוציא משם לחצר והלך וישב בחדרים הפנימיים, וביטל רשות חצרו לבני חצר האחרת, ויביאו חמין מחצירו לחצירן:

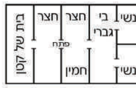

ניתיב

תוספות

לשבות דלית ביה מעשה. וא"ת דבההוא ינוקא דלקמן דאמר להו רבא נשיילה לאימיה אי צריכה ניחיימוה ליה אגב אימיה כי לא צריכה נמי וכי לא היה נכרי בכל העיר שיאמרו לו שיחם בשביל הקטן למולו ובפ"ק דגיטין (דף ח: ד"ה אע"ג) פירשתי: כיון דאי בעו לה מינאי ולא יהיבנא להו. צריך ליזהר כשאדם עושה עירוב שלא יערב בדבר שהוא מקפיד עליו כגון אותן דברים שתיקן לכבוד שבת או (ד) אם יש לו ככר נאה שקורין גסטי"ל[ס] או פשטיד"א[ו] וכיוצא בהן דאי בעו לה מיניה ולא יהיב להו בטל עירוב: ונקני להו מר רביעתא דחלא בחביתא. לכאורה משמע לצורך שיתוף מבוי קאמר דלעירובי חצירות בעי פת אע"ג דאמרי' לקמן בפרק חלון (דף פא.) מאן שמעת ליה דאמר פת אין מידי אחרינא לא ר' יהושע הא קי"ל כר' יהושע לגבי ר"א דפליג עליה התם ולקמן בפירקא[י] בין ר"מ בין רבנן סבירא להו דעירובי חצירות אינו אלא בפת ולכאורה כולהו אמוראי דההיא שמעתא הכי אית להו ואור"י דל"ל דההיא חביתא דחלא דהכא בחצר הוה ולא בבית דהא אמר לקמן בפרק כילד משתתפין (דף פה:) דעירובי חצירות בבית שבחצר ושיתופי מבואות בחצר שבמבוי ותרוייהו דוקא[ס] כמו שאפרש לקמן (ה) וכן ההיא דבעל הבית שהיה שותף עם שכיניו לזה ביין כו'[ס] איירי כגון דמונח בחצר: תניא אין משתתפין באוצר. וא"ת ואביי כב"ש דהא כב"ש מסיק לה וי"ל דאביי לא חשיב הא דקאמר רב אושעיא הא ב"ש הא ב"ה וקסבר אביי לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה[ו] דכמה פלוגתא דתנאי ואמוראי אשכחן לענין ברירה ועוד אומר ר"י דאביי הוה מוקים כולהו אליביה ולמפרע כולן טמאין דאין ברירה והוה מפרש כרבה[ו] דמסיק במסכת ביצה (דף י. ולז:) לטהר את הפתחים מכאן ולהבא: אמר רב אושעיא לא קשיא כו'. הקשה ר"ת דהכא מוקי רב אושעיא פלוגתייהו בברירה ובפ"ק דביצה (דף י.) וגם בסוף ביצה (דף לז:) מסיק רב אושעיא דפליגי לטהר את הפתחים מכאן ולהבא דכיון דנחתא להו טומאה לא נפקא לב"ש אלא בשינוי מעשה ולב"ה סגי במחשבה (ו) ואור"ת דרב אושעיא לחוד ורבי אושעיא לחוד דהכא גרסי' בכל הספרים רב אושעיא והתם גרסינן רבי אושעיא ומלינו רב אושעיא שהיה באמוראים אחרונים בתר ההיא שמעתא דפ' בתרא דביצה (דף לח:) גבי ליבטיל מים ומלח גבי עיסה דקאמר רב (ז) אושעיא דשפיר עביד דאחיכו עליה וביבמות בריש כילד (דף יח:) על מילתיה דרב[ס] אושעיא דאמר חלוק היה ר"ש אף בראשונה אמר[ח] מתיב רב אושעיא ובפרק כל הגט (גיטין דף כה.) בעא מיניה רב אושעיא מרב יהודה וה"ר מנחם מיונ"י פי' דלא פליגי הכא בברירה אלא לטהר את הפתחים מכאן ולהבא כדאמר בביצה וה"ק הא ב"ש דלא מהניא מחשבה לטהר את הפתחים ה"נ לא מהני לענין עירוב ואע"פ שמזכה להו כיון דמתחילה לא הונח בחבית לשם עירוב ולב"ה דמהניא מחשבה התם מהני נמי הכא והא דתנן לקמן[י] בעל הבית שהיה שותף עם שכניו והא דתנן נמי בכילד משתתפין (לקמן דף פב.) מניח את החבית כו' כב"ה דלא בעו הנחה לשם עירוב וניחא השתא דשבק שאר פלוגתייהו דתנאי דפליגי לענין ברירה בהלוקח יין מבין הכותים[ס] ובשאר מקומות ואף על גב דקאי השתא אביי כב"ש לא היה חושש כל כך להשיבו דבלאו הכי היה יכול להקשות לו וליקני להו רביעתא דחלא במנא אלא לא היה חושש לטרוח כל כך לערב ואין זו סברא תמוהה כל כך אם אינו מועיל זכוי לב"ש אם לא הונח בכלי לשם עירוב דהא בסוף פירקין (ח) נמי פרכינן אלא מעתה הקנה לו פת בסלו ה"נ דלא הוי שיתוף פירוש (ט) ולא יועיל שיתוף משום דלא אפקי ועיילי דרך פתחים למבוי מיהו זה קשיא דאדפריך מברייתא דתניא משתתפין באוצר הוה ליה למיפרך ממתני' דבעה"ב שהיה שותף עם שכיניו וכמה משניות דלא בעו הנחה בכלי לשם עירוב ועוד קשיא דמה ענין מחשבה לטהר את הפתחים למחשבה דעירוב: אי צריכה ניחיימו ליה אגב אימיה. פירשנו בפרק קמא דגיטין (דף ח: ד"ה אע"ג):

אגב

עין משפט נר מצוה

מו א מיי' פ"ה מהלכות עירובין הלכה ג סמג עשין א טוש"ע או"ח סי' שסו סעיף ה:
מז ב ג מיי' שם הל' ג וסמג שם טור או"ח סי' שסו:
מח ד ה מיי' פי"ז מהל' טומאת מת הלכה ג סמג עשין רלה:

רבינו חננאל

ויתיב להו אמר אביי בעי לאותובי למר הא הזאה שבות היא. ואמירה לנכרי שבות היא. מה הזאה אינה דוחה את השבת אף אמירה לנכרי לא תדחה את השבת. א' לי ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה כגון הזאה לשבות דלית ביה מעשה כגון אמירה לנכרי. ואי מקנה להו חד ריפתא לבני מבוי ובעי ליה חד מינייהו ולא יהבי ליה בטל השיתוף דתניא אחד מבני מבוי שביקש יין ושמן ולא נתנו לו בטל השיתוף. תנא אין משתתפין באוצר אוקימנא לב"ש דלית להו ברירה הא דתניא משתתפין באוצר כב"ה דאית להו ברירה. דתנן המת בבית ולו פתחים הרבה כולן טמאין נפתח אחד מהן הוא טמא וכולן טהורים חישב להוציאו באחד מהן או בחלון שיש בו ד' על ד' הציל על פתחין כולן בש"א יחשוב עד שלא ימות המת. ובה"א אף משמת המת ש"מ לב"ה אית להו ברירה. ואע"פ שאחורי שמת חישב להוציאו באחד מהן נתברר כי הוא שהיה מוכן להוציאו ממנו. וההוא ינוקא דאשתפוך בשבת אותן המים החמין שהיו מוכנים לקטן למול אותו עליהן אמר רבא ישאלו לאמו. כלומר אם מרגשת בעצמה חולי שצריכה מים חמים נחים ליה לקטן נכרי אגב אמיה ואקשינן ליה לרבא הא חזינן לאמיה דקא אכלה קמן תמרי כמו הבריאים ואמר להו לא סמכינן אהאי דקא אכלה קמן [תמרי] תונבא הוא דנקיט לה כלומר קור החזיק בה ואוכלת בלא תיקון דעת ואי אמרה צריכנא מים חמין מחממין לה. (רב) [רבא] היו לו ב' חצרות באחת היה יושב הוא ובני אדם יוצאין ובאין אצלו ובני אדם אחרים עוד יש להן בתים באותה חצר ששוכנים בהן. ואחד מבני חצר בא למול את בנו בשבת. ואישפכן חמימי. אמר להו רבא הכינו לי כלים לישב עליהן בחצרי האחרות שהנשים יושבות בה ואלך ואשב שם ואבטל להם רשותי מזו החצר ויטול החמין שלי וימול עליהן הקטן. א"ל רבינא לרבא והאמר שמואל אין מבטלין מחצר לחצר א"ל כר' יוחנן סבירא לי דא' מבטלין רשות מחצר לחצר א"ל ואי לא סבירא לך כשמואל

מסורת הש"ס עם הוספות

א) תוספתא פ"ו ה"ג, ב) ביצה דף י. ודף לז: אהלות פ"ז מ"ג, ג) [ע' תוס' ב"ק פ: ד"ה אומר לנכרי ותוספות גיטין ח: ד"ה אע"ג ותוס' מנחות קד. ד"ה שתים], ד) [לעיל סו: וש"נ], ה) [לקמן עה:], ו) עי' חזו"א או"ח סי' פז, ג, ז) סוכה יח., ח) [שבת קכט.], ט) [לקמן דף סט:], י) דף עג., כ) לקמן עא., ל) כמו שבת דף מב., מ) [שם יט. וש"נ], נ) [דף עג.], ס) לעיל לו: סע"ב וש"נ.

הגהות הב"ח

(א) גמ' דלית ביה מעשה (דהא מר וכו' אחים) תא"מ ונ"ב ס"א לא גרסי ליה וכן מוכח בתוספו' בד"ה לשבות: (ב) רש"י ד"ה כיון וכו' לוותר משלי בכל שבת על כך נמצא: (ג) ד"ה עד שלא וכו' כלים הבאין (לשאר פתחים) תא"מ ונ"ב ס"א נמחק והגה"ה היא: (ד) תוס' ד"ה כיון וכו' לכבוד שבת או ככר נאה כצ"ל ותיבות "אם יש לו" נמחק: (ה) ד"ה ונקני כו' כמו שאפרש לקמן. נ"ב בדף ע"ב בד"ה בפת: (ו) ד"ה אמר ר' הושעיא וכו' סגי במחשבה (ואור"ת וכו' באמוראים) תא"מ ונ"ב ס"א ואומר ר"ת דרב הושעיא לחוד ורב אושעיא לחוד דהכא גרסינן בכל הספרים רב הושעיא והתם גרסינן רב אושעיא ומלינו רב הושעיא שהיה באמוראים[ט]: (ז) בא"ד דקאמר ר' הושעיא דשפיר וכו' מתיב ר' הושעיא וכו' בעא מיניה ר' הושעיא: (ח) בא"ד בסוף פרקין. נ"ב סוף דף עג: (ט) בא"ד פי' דלא יועיל וכו' מיהו קשה לפירוש זה דאדפריך:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה פנו לי מאני וכו'. הלכך פינה כליו. ע' לקמן דף עט ע"ב תוס' ד"ה ולפעמים אימא: תוס' ד"ה וניקני ליה וכו' כמו שאפרש לקמן. דף עה ע"ב בתוס' ד"ה בפת:

הגהות וציונים

א] בכת"י ליתא תיבת "נכרי" וכן ליתא בתוס', ועי' תוס' לעיל בד"ה לשבות: ב] "ואפילו חלונות" וכו' עד סה"ד ליתא בכת"י, ועי' רש"ש: ג] מהומה (רש"י שמות יד כד), הלם: ד] בכת"י והתינוק שנשפכו מימיו: ס] ככרנאה של סולת (אור זרוע): ו] בצק ממולא בבשר וכדומה: ז] [צ"ל כרבי אושעיא] ועיין ביצה י ע"א (גליון), הגה"ה זו קאי להנוסח בדפו"י "כרבא" דמסיק "בסוף" ביצה, ועי' בילקו"מ (ובביצה שם): ס] דרבי אושעיא (גליון יבמות שם) ועיין הג' הב"ח כאן: ס] כ"ה הנוסח בהרבה דפו"י (וכ"ה בתוס' הרא"ש), והנוסח שלפנינו דהכא "רב" אושעיא והתם "רבי" אושעיא הוא ע"פ מהרש"ל (בדפו"ר) שכ"ה בס"א:

משנת ראשונים

מה הזאה שבות ואינה דוחה את השבת. אפי' במקום מצוה כגון לשחוט את פסחו כשחל שביעי בשבת שהוא ערב הפסח וכיון דאין מזין עליו בשבת לא ישחטו עליו הכהנים הטהורים שהרי אינו ראוי לאכלו בליל הפסח שאם הזה [היו שוחטין] עליו אע"פ שהוא טמא ואינו יכול ליכנס במקדש כיון דלאורתא חזי. [רבינו יהונתן דף כ. מדה"ר] ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה. כלומר בהזאה דין הוא שנחמיר בו לאסור משום שבות שהרי יש בטלטולו מעשה בידים ואפשר שיעבור איסורא דאורייתא אם יוליך השפופרת של מי חטאת ד' אמות ברשות הרבים, אבל באמירה לנכרי לא עביד באמירתו מעשה אלא דיבור בעלמא הוא ולעולם לא יבא לידי איסורא דאורייתא לפיכך זה האומר לנכרי אפילו היה אומר לו עשה מלאכה זו בשבת, כלומר שיאמר לו זיל אחים עליו לעולם לא יבא לידי איסורא דאורייתא לפיכך דין הוא שנקל בו. [רבינו יהונתן דף כ. מדה"ר] המת בבית ולו פתחים הרבה. פרש"י ז"ל או כולן סגורים או כולן פתוחים. וכן כתב פרק המפלת גבי מת שנתבלבלה צורתו מעשה היה וטיהרו לו פתחים קטנים ופירש ז"ל טמאו לו פתחים של ארבעה טפחים וטיהרו לו הקטנים [הפחותים] מארבעה כשאר מתים גדולים שהפתחים הגדולים מצילין על הקטנים דקיימא לן פתחו בארבעה. והני מילי להציל על פחות מארבעה טפחים אבל להוציא הא אמרינן פותח טפח מוציא את הטומאה לצד שני. [שיטה מקובצת בשם רבנו אפרים, ביצה י.] כולן טמאין. נ"ל דהך רישא ב"ש תנו לה דאם נפתח אחד מהן אינן נטהרין אלא מכאן ולהבא ולא למפרע, דאי לב"ה כיון דלמפרע נטהרין מאי נפקא לן מהא דתני טמאין והלא עתיד ליפתח אחד מהן להוציאו משם וכיון דנטהרין הכלים למפרע גם הטהרות שנגעו בהן טהורות הן למפרע, הילכך לא איצטריך למיתני טמאין אלא לב"ש. [תוספות רי"ד] או בחלון שיש בו ארבעה על ארבעה. דוקא למת שלם בעינן האי שיעורא להציל על כל הפתחים אבל לטומאה שהיא בזית מן המת תני בפותח טפח להציל על כל הפתחים והכי איתא בהדיא במסכת אהלות. [שיטה מקובצת, ביצה י.] פנו לי מאני מבי גברי לבי נשי. הא דאיצטריך ליה לאפוקי מביתיה משום [illegible] [הרשב"א]

עין משפט
נר מצוה

מט א מיי' פ"ב מהל' עירובין הלכה ה סמג עשין א טוש"ע או"ח סי' שפא סעיף ז:
נ ב מיי' שם הלכה טו וסמג שם טוש"ע או"ח סי' שפה סעיף א:

ניתיב מר בדוכתיה וניבטיל להו לדידהו ונידהדרו אינהו וניבטלו ליה למר דהא אמר רב [א] מבטלין וחוזרין ומבטלין אנא בהא כשמואל סבירא לי דאמר [ב] אין מבטלין וחוזרין ומבטלין ולאו חד טעמא הוא מ"ט אין מבטלין וחוזרין ומבטלין לאו משום דכיון דבטליה לרשותיה אסתלק ליה מהכא לגמרי והוה ליה כבן חצר אחרת ואין ביטול רשות מחצר לחצר מר נמי לא ניבטיל התם היינו טעמא כי היכי דלא ליהוי מלתא דרבנן כחוכא ואטלולא[א]. גופא [ה] רב אמר מבטלין וחוזרין ומבטלין ושמואל אמר אין מבטלין וחוזרין ומבטלין לימא רב ושמואל בפלוגתא דרבנן ור' אליעזר קא מיפלגי דרב דאמר כרבנן ושמואל דאמר כר"א אמר לך רב אנא דאמרי אפי' לרבי אליעזר עד כאן לא קאמר רבי אליעזר התם המבטל רשות חצירו רשות ביתו ביטל משום [ו] דבבית בלא חצר לא דיירי אינשי אבל לענין איסתלוקי מי אמר ושמואל אמר אנא דאמרי אפילו כרבנן עד כאן לא קאמרי רבנן התם אלא מאי דבטיל בטיל ודלא בטיל לא בטיל אבל מאי דבטיל מידא איסתלק לגמרי. אמר רב אחא בר חנא אמר רב ששת כתנאי [ז] מי שנתן רשותו והוציא בין בשוגג בין במזיד אוסר דברי ר"מ רבי יהודה אומר במזיד אוסר בשוגג אינו אוסר מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר מבטלין וחוזרין ומבטלין ומר סבר אין מבטלין וחוזרין ומבטלין אמר רב אחא בר תחליפא משמיה דרבא לא דכ"ע אין מבטלין וחוזרין ומבטלין והכא [ח] בקנסו שוגג אטו מזיד קא מיפלגי מ"ס קנסו שוגג אטו מזיד ומר סבר לא קנסו שוגג אטו מזיד רב אשי אמר רב ושמואל בפלוגתא דר"א ורבנן קא מיפלגי: אמר רבן גמליאל מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו: צדוקי מאן דכר שמיה חסורי מיחסרא והכי קתני צדוקי הרי הוא כנכרי ורבן גמליאל אומר [ב] צדוקי אינו כנכרי ואמר רבן גמליאל מעשה בצדוקי אחד שהיה דר עמנו במבוי בירושלים ואמר לנו אבא מהרו והוציאו את הכלים למבוי עד שלא יוציא ויאסר עליכם והתניא הדר עם נכרי צדוקי וביתוסי הרי אלו אוסרין עליו (רבן גמליאל אומר צדוקי וביתוסי אינן אוסרין[ט]) ומעשה בצדוקי אחד שהיה דר עם רבן גמליאל במבוי בירושלים ואמר להם רבן גמליאל לבניו בני מהרו והוציאו מה שאתם מוציאין והכניסו מה שאתם מכניסין עד שלא יוציא התועב הזה ויאסר עליכם [י] שהרי ביטל רשותו לכם דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בלשון אחרת מהרו ועשו צורכיכם במבוי עד שלא תחשך ויאסר עליכם אמר מר הוציאו מה שאתם מוציאין והכניסו מה שאתם מכניסין עד שלא יוציא התועב הזה ויאסר עליכם למימרא דכי מפקי אינהו והדר מפיק איהו לא אסר

רש"י

דאמרי אפילו כרבנן. הוה מצי למימר טעמא דלעיל דלא ליהוו מילי דרבנן כי חוכא ואטלולא: **קנסו** שוגג אטו מזיד. לא שייך לקנסו שוגג אטו מזיד דעלמא[ט] דהכא לא קנסי' לדידיה מידי דבלאו הכי הוה אסיר אלא כלומר גזרו שוגג אטו מזיד: ניתיב מר אדוכתיה. דמדקאמרת פנו לי מאני גלית אדעתך דמאחר שתבטל רשותך אין לך היום היתר בחצר, והיינו כשמואל דאמר לקמן אין מבטלין וחוזרין ומבטלין, דאי לאו כשמואל סבירא לך ליתיב מר אדוכתיה ובטל להם רשות חצרך שעה אחת עד שיקחו התמין, ויחזרו הם ויבטלו לך אותו הרשות ויחזירו לך חצרך: דהא אמר רב מבטלין וחוזרין ומבטלין. שניים הדרין בחצר אחת ולא עירבו, מבטל זה רשותו לזה עד שיעשה צרכיו, ויחזור זה ויבטל לזה: מר נמי לא ליבטיל. דהא מחצר לחצר הוא: התם. דאין חוזרין ומבטלין טעמא לאו משום דה"ל כבן חצר אחרת, אלא משום דלא ליהוו מילי דרבנן כחוכא. כשחוק: ואטלולא. ליצנות: רב דאמר כרבנן. דאמרי במתני'[ז] ביתו אסור להכניס ולהוציא לו ולהם, דאמרי המבטל רשות חצירו לא ביטל רשות ביתו, אלמא לא מסתלק ליה לגמרי ולא הוה ליה כבן חצר אחרת: ושמואל כרבי אליעזר. דאמר בפרק עושין פסין (לעיל דף כו:) ביתו מותר להכניס ולהוציא להם מאחר שביטל רשותו[ג] דרשות ביתו נמי ביטל: אבל לענין איסתלוקי. לשויה נפשיה כבן חצר אחרת דלא לימצי למהדר וקבולי רשותיה, מי אמר: אבל מאי דבטיל מידא איסתלק לגמרי. מן החצר שביטל להם בפירוש ודאי נסתלק, וה"ל כבן חצר אחרת: מי שנתן רשותו. לבני חצר מפני ששכח ולא עירב, ולאחר שביטל הוציא מביתו לחצר, אוסר על בני חצר, דהדר שקליה לרשותיה: ר"מ. דאמר אפילו בשוגג הדרא ליה רשותיה סבר לא מסולק הוא, וגבי ביטול נמי חוזרין ומבטלין והדרא ליה: לא דכ"ע אין חוזרין ומבטלין. דאיסתלק ליה, ובדין הוא דבשוגג לא הדרא ליה, אלא ר"מ קניס שוגג אטו מזיד, ובמזיד כולהו מודו דאף על גב דאיסתלק ליה כיון דהדר הדר, דהא לא זבניה, וכגון שלא החזיקו בני מבוי במבוי לאחר ביטול קודם חזרה[ס]: צדוקי מאן דכר שמיה. מי קאמר ת"ק דבעי למיגר דפליג רבן גמליאל ואמר דיכול לבטל: הרי הוא כנכרי. דאינו יכול לבטל בלא שכירות: והוציאו את הכלים. והחזיקו במבוי, ושוב לא יוכל לחזור מביטולו. ובשקדם היום עסקינן, דחזקה דמבעוד יום לא מוכחא: והתניא. בניחותא, דפליגי רבנן בצדוקי: עד שלא יוציא. כליו במבוי ויחזור ויטול את רשותו: ועשו צורכיכם. מבעוד יום עד שלא תחשך, קסבר ר' יהודה דלא פליג רבן גמליאל אלא לצדוקי כנכרי ס"ל ואין יכול לבטל, ולקמן[ט] פריך והתנן לרבי יהודה עד שלא יוציא, אלמא לר' יהודה אליבא דרבן גמליאל יכול הוא לבטל, ובהא הוא דפליג רבי יהודה דקסבר לאחר חזקה נמי יכול לחזור בו:

תוספות

אנא דאמרי אפילו כרבנן. הוה מצי למימר טעמא דלעיל דלא ליהוו מילי דרבנן כי חוכא ואטלולא:

קנסו שוגג אטו מזיד. לא שייך לקנסו שוגג אטו מזיד דעלמא[ט] דהכא לא קנסי' לדידיה מידי דבלאו הכי הוה אסיר אלא כלומר גזרו שוגג אטו מזיד:

רב אשי אמר רב ושמואל בפלוגתא דרבי אליעזר כו'. לית ליה לרב אשי הא דאמר רבא לעיל[ס] אליבא דשמואל פעמים מבטלין ופעמים אין מבטלין דהא מסיק לעיל[ע] כי קאמר לרבנן והכא לרב אשי הוה שמואל כרבי אליעזר:

אמר רבן גמליאל מעשה בצדוקי כו'. פירשתי במשנתנו:

והתניא. בניחותא ומייתי סיועא דפליגי רבנן בצדוקי אבל מכל מקום גם בברייתא זו צ"ל חסורי מיחסרא שלא יהא מעשה לסתור ואינו נראה כלל לחלק משום דמתני' סתמא קתני אבל בברייתא מסיים בה דברי ר"מ שהיה שונה דברי רבותיו[מ]: **והוציאו** מה שאתם מוציאין והכניסו מה כו'. פירוש או הכניסו דבחד מינייהו הוי חזקה כשעושה דבר שהיה נאסר בלא ביטול והא דקתני בסמוך מי שנתן רשותו והוציא בין בשוגג בין במזיד אוסר לאו דוקא הוציא אלא אפילו הכניס:

למימרא דכי מפקי אינהו כו'. מתוך הלשון משמע דמסיק אדעתיה שפיר לחלק בין מפקי אינהו והדר מפיק איהו למפיק איהו ברישא ותימה דאם כן מאי קא קשיא ליה הא איכא לאוקומי מתני' דמי שנתן רשותו כו' כגון דמפיק איהו ברישא כדמשני אביי כאן שהחזיקו ואין לומר דמי שנתן רשותו והוציא משמע ליה בכל ענין שהוציא אפילו דמפקי ליה אינהו ברישא דהא כי משני רב יוסף אימא אינו אוסר ע"כ לאו בכל ענין קתני דהא בעי למימר כי מפיק איהו ברישא אוסר ומפרש ר"י דמי שנתן רשותו משמע ליה שנגמרה לגמרי מתנתו דהיינו כי החזיקו דאפקי אינהו ברישא מדלא קתני מי שביטל דמשמע אמירה בעלמא כדקתני לעיל שהרי ביטל (א) לכם רשותו ואביי דמוקי לה בשלא החזיקו קא סבר דשייך למיתני מי שנתן אף על גב דאיירי בשלא החזיקו ומייתי סייעתא מברייתא דקתני מי שנתן וקתני סיפא בד"א בשלא החזיקו אבל להא לא אצטריכא ליה לאביי לאתויי ראיה שיש לחלק בין החזיקו ללא החזיקו דמברייתא דלעיל שמעי' ליה דקתני מהרו והוציאו כו' עד שלא יוציא הוא כו' ומאי אולמיה דהא מהאי: והא

רבינו חננאל

כשמואל לא צריכא לאיסתלוקי מחצר לחצר. ניזול מר אדוכתיה וניבטל להו רשותיה ונשקלו חמימיה ונהדרו אינהו ונבטלו רשותייהו למר ולישתרי למר לאשתמושי בחצר כרב דאמר מבטלין מהני להני וחוזרין הדרי הני ומבטלי להני. א"ל בהא כשמואל סבירא לי דאמר אין חוזרין ומבטלין. א"ל ולאו הדא היא טעמא דשמואל בקמייתא דסבר כיון דבטיל רשותיה אסתליק ליה מההיא חצר והוה ליה בן חצר אחרת. ומשום הכי אין חוזרין ומבטלין ליה דאין מבטלין מחצר לחצר. א"ל לאו מהאי טעמא אלא משום דלא מהוויין מילי דרבנן כחוכא ואטלולא. כלומר כמו שחוק אלו מבטלין להן וחוזרין אחרי שעה ומבטלין אלו לאלו: **גופא רב אמר מבטלין וחוזרין ומבטלין.** ושמואל אמר אין מבטלין וחוזרין ומבטלין. נימא רב דאמר כר' אליעזר דתנן וכן שמעתי מר' אליעזר אנשי חצר ששכח א' מהן ולא עירב [ביתו] אסור להכניס ולהוציא לו אבל הן מותרין ומקשינן והא תנן אסור לו ולהן. ופרקינן **הא מתני' ר' אליעזר היא** וסבר המבטל רשות חצרו רשות ביתו נמי ביטל ושמואל דאמר כרבנן דתנן הכא אנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב ביתו אסור כו'. ואוקימנא כשביטל רשותו וקתני ביתו אסור לו ולהם ש"מ המבטל רשות חצירו רשות ביתו לא ביטל כו'. ורב מוקים לטעמי' אפילו כרבנן ושמואל אנא דאמרי אפילו לר' אליעזר כו'. **ואתא רב ששת לאוקומי לרב כר' מאיר** דאמר מי שנתן רשותו והוציא בין בשוגג בין במזיד הרי זה אוסר. דייק כיון דבשוגג אוסר על בני החצר ש"מ דלא נסתלקה רשותו ואם יבטלו החצר לגביה חוזרה רשותו אליו הותר בכל ושמואל אמר כר' יהודה דאמר בשוגג אינו אוסר. **ונדחה ואסקה רב אשי דרב ושמואל בפלוגתא דר' אליעזר ורבנן פליגי** ודברי רבי אליעזר מפורשין בסוף פ' עושין פסין לביראות: **ירושלמי** שלהם מותרין לו ולהם שביטלו רשותו (מהם) [מהן] שתחזור חלילה. תלמידי דרב משמיה דרב אמרי חוזרות חלילה (א)

הוא מותר והן אסורין פתר לה לצדדין הא מתניתא כו': **אר"ג מעשה בצדוקי אחד כו'.** אוקימנא חסורי מחסרא והכי קתני צדוקי אינו כנכרי ואר"ג מעשה בצדוקי וכו' עד התניא הדר עם הנכרי וצדוקי הרי אלו אוסרין עליו. ומעשה בצדוקי אחד שהיה דר עם ר"ג במבוי בירושלים. ואר"ג לבני מבוי מהרו והוציאו מה שתרצו להכניס שלא יוציא התועבה הזה ויאסר עליכם שהרי ביטל לכם רשות דברי ר"מ. **ואקשינן עלה ואי מפקי בני מבוי** והדר מפיק הצדוקי מי לא אסר והתנן מי שנתן רשותו והוציא בין בשוגג בין במזיד אוסר דברי ר"מ. **ודחי רב יוסף** תני במתניתי' אינו אוסר דברי ר"מ ופירק אביי פירוק אחר ואמר מתניתא בשלא החזיקו בני המבוי במבוי לפיכך אע"ג דביטל רשותו אם הוציא אוסר. אבל המבטל רשותו וקדמו בני המבוי והחזיקו במבוי אע"פ שהוציא אח"כ

חשק שלמה על רבינו חננאל א) [מסר כאן וכ"ה בירושלמי שמואל אמר אין חוזרות חלילה מתמיהין פליגא על שמואל שלהן מותרין וכו' והממין נתנו לו רשותן הוא מותר וכו']. ב) לפי הנראה מסוגיית הש"ס נ"ל להיפך דת"ק סבר דלדוקי ה"ה כנכרי ור"ג סבר דאינו כנכרי. וצ"ע.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן סט:], ב) [לקמן עט:], ג) [לעיל כו:], ד) [לקמן סט:], ה) [שבת ג: וש"נ], ו) [לקמן דף עג:], ז) (לקמן דף סט:), ח) לקמן סט רע"א, ט) (דף סט.), י) גיטין דף נג:, כ) [דף סו:], ל) [דף סז.], מ) ע"ע סט. תוד"ה הוציא.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה למימרא וכו' כדקתני לעיל שהרי ביטל רשותו לכם ואביי:

גליון הש"ס

גמ' רב אמר מבטלין וחוזרין ומבטלין. עי' לקמן דף עט ע"ב תוס' ד"ה והא קמ"ל:

הגהות וציונים

א] [גי' הערוך וטלולא] (גליון): ב] המהרש"ל מחקו ע"פ התוס', וכן ליתא בכמה כת"י ודפו"ר, ועי' ריטב"א (דק"ס): ג] צ"ל מאחר שביטל רשות חצירו רשות ביתו נמי ביטל (דפו"ר):

משנת ראשונים

לא דכולי עלמא אין מבטלין וחוזרין ומבטלין. יש לפרש דהוא הדין דהוה מצי למימר איפכא דכו"ע מבטלין וחוזרין ומבטלין, אלא משום דרבא סבירא ליה הכין קאמר דכולהו סבירא להו דאין חוזרין ומבטלין, כמו שכתבתי למעלה. [הרשב"א]

והכא בקנסו שוגג אטו מזיד קא מיפלגי. קנסו לאו דוקא, דהכא מאי קנסא איכא דהכא למאן דאפיק מעיקרא נמי אסירא ליה וכדתנן ביתו אסור לו, אלא גזרו קאמר. [הרשב"א]

רב אשי אמר כו'. פי' לא ניחא ליה לרב אשי במאי דדחינן לעיל דע"כ לא אמר ר' אליעזר אלא משום דבית בלא חצר לא דיירי אינשי, דהדא סברא אתיא כמאן דאמר [דלדר'] אליעזר אפי' פירש ואמר שלא ביטל רשות ביתו לאו כל כמיניה, ואנן אסקינן בפרק עושין פסין (לעיל כו:) דבין לר' אליעזר בין לרבנן אי גלי גלי. [הריטב"א]

חסורי מיחסרא והכי קתני. בהרבה מקומות מגיה הגמ' המשנה ומוסיף בה דברים כאומרם חסורי מחסרא והכי קתני, ודוקא להוסיף אבל להחליף הדבר בהפכו לא, הטעם משום דאדם טועה בגירסא לחסר דבר על ידי שכחה אבל להחליף דבר בהפכו לא, וכן פרש"י ז"ל בכהאי גוונא פרקא קמא דסנהדרין. [הליכות עולם שער שני פרק ב]

רַב אָמַר מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין. ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח שפא, ז).

דְּרַב דְּאָמַר כְּרַבָּנָן וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר - רב סובר כחכמים (להלן סט, ב) שהמבטל רשותו לחבירו, אסור לחבירו להוציא מביתו של המבטל לחצר, כיון שביטל רק את רשותו בחצר ולא את רשות ביתו, ונמצא שלדעתם אין המבטל מסתלק לגמרי מחצר זו ואינו נחשב כבן חצר אחרת, ולכן יכול השני לחזור ולבטל את רשותו לראשון, שהרי גם לאחר הביטול עדיין נחשב הראשון כאחד מבני החצר. ושמואל סובר כרבי אליעזר (לעיל כו, ב) שהמבטל רשותו לחבירו, מותר לחבירו להוציא מביתו של המבטל לחצר, כיון שביטל גם את רשות ביתו, ונמצא שלדעתו מסתלק המבטל לגמרי מחצר זו ונחשב כבן חצר אחרת, ולכן אין השני יכול לחזור ולבטל לראשון, שהרי הוא נחשב כבן חצר אחרת, ואין מבטלין מחצר לחצר (רש"י, וריטב"א בדעתו).

[ולפירוש זה רב ושמואל סוברים שניהם שאין ביטול מחצר לחצר, אמנם אפשר לפרש את מחלוקתם באופן נוסף, שרב סובר שיש ביטול מחצר לחצר, ולכן אף אם יסבור כדעת רבי אליעזר שהמבטל מסתלק מרשותו לגמרי ונחשב כבן חצר אחרת, מכל מקום יכול השני לחזור ולבטל לראשון, ושמואל סובר שאין ביטול מחצר לחצר, ולכן אין השני יכול לחזור ולבטל לראשון (רשב"א ד"ה רב אשי)].

ויש שפירש, שטעמו של שמואל הוא כפי שביאר רבא לעיל, שאם יהיה אפשר לבטל ולחזור ולבטל, יראה הדבר כחוכא ואיטלולא, וכוונת הגמ' כאן ששמואל סובר כרבי אליעזר שהמבטל מסתלק לגמרי מרשותו [וכמבואר לעיל], ולכן אם יהיה אפשר לחזור ולבטל לגביו את הרשות ולהחזירה לו, יראה הדבר כחוכא ואיטלולא. אולם רב סובר כחכמים שהמבטל לא הסתלק לגמרי מרשותו [וכמבואר לעיל], ואינו אלא כנותן מתנה על מנת להחזיר, ולכן אם יחזור השני ויבטל לראשון, אין זה נראה כחוכא ואיטלולא (ריטב"א).

דְּמַר סָבַר מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין - רבי מאיר שסובר שאף אם הוציא בשוגג אוסר על בני החצר, טעמו מפני שהמבטל לא הסתלק מרשותו לגמרי, ולכן אף בשוגג חוזר וזוכה בחלקו בחצר, ומטעם זה סובר גם שיכול השני לחזור ולבטל לראשון, שהרי לא הסתלק לגמרי ועדיין נחשב כאחד מבני החצר. ורבי יהודה שסובר שאם הוציא בשוגג אינו אוסר, טעמו מפני שהמבטל הסתלק מרשותו לגמרי, ולכן בשוגג אינו חוזר וזוכה בחלקו [ורק אם נתכוון לזכות במזיד חוזר וזוכה, שכיון שמשתמש ודר בחצרו כמו לפני הביטול, נחשב שזהו מקום הדירין שלו, אבל בשוגג, כיון שלאחר הביטול נחשב כבן חצר אחרת, אין השימוש בחצר גורם שתיחשב כמקום הדירין שלו (חזו"א או"ח פז, ז)], ומטעם זה סובר גם שאין השני יכול לחזור ולבטל לראשון, שהרי הסתלק מרשותו לגמרי והוא כבן חצר אחרת, ואין ביטול מחצר לחצר (רש"י, וריטב"א בדעתו) [כלומר, שהנדון אם מבטלין וחוזרים ומבטלין אינו סיבה לנדון האם בשוגג אוסר, אלא שני הנדונים יסודם אחד (חזו"א שם, והעיר שאין הלשון משמע כן)].

ויש שפירש, שרבי מאיר שסובר שאף אם הוציא בשוגג אוסר, טעמו מפני שהמבטל לא הסתלק מרשותו אלא לפי שעה, ולפיכך רשותו חוזרת אליו בנקל, ומטעם זה סובר גם שחבירו יכול לחזור ולבטל לו ואין הדבר נראה כחוכא ואיטלולא, ורבי יהודה שסובר שאם הוציא בשוגג אינו אוסר, טעמו מפני שהמבטל הסתלק לגמרי מרשותו, ולפיכך רשותו אינה חוזרת אליו בנקל, ומטעם זה סובר גם שאין חבירו יכול לחזור ולבטל לו, שהדבר נראה כחוכא ואיטלולא (ריטב"א).

אָמַר רַב אַחָא בַּר תַּחְלִיפָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא לֹא דְּכוּלֵּי עָלְמָא אֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין וכו' - רבא יכל לומר גם להיפך, שלכולי עלמא מבטלין וחוזרין ומבטלין, אלא שכיון שדעתו להלכה שאין מבטלין וחוזרין ומבטלין [כמבואר בגמ' לעיל], פירש שכולי עלמא סוברים כן (רשב"א).

צְדוֹקִי הֲרֵי הוּא כְּגוֹי - מפני שעובר בפרהסיא על דינים דרבנן (רא"ש ו, יג, בשם מהר"ם). ויש שפירש, שכשם שגזרו בנכרי כדי שלא ילמד הישראל ממעשיו (לעיל סב, א), כך גזרו בצדוקי, שיש לחוש שמא ילמד הישראל ממעשיו (רשב"א לעיל סא, ב).

מַהֲרוּ וְהוֹצִיאוּ אֶת הַכֵּלִים לַמָּבוֹי וְכוּ' - והחזיקו במבוי, ושוב לא יוכל הצדוקי לחזור בו ממה שביטל את רשותו (רש"י). ואמר להם שיוציאו את כליהם ויחזיקו במבוי לאחר שכבר קידש היום, אבל מבעוד יום אין זה מוכח וניכר שמחזיקים ברשות שהצדוקי ביטל (רש"י כאן ולעיל סא, ב ד"ה ואמר; רבינו יהונתן כ, ב מדפי הרי"ף), שחזקה זו היא כשעושה דבר שהיה אסור לעשות לולא הביטול, כגון שמוציא את כליו למבוי, או שמכניסם מהמבוי, ולכן מועילה דוקא כשעושה כן בשבת, שבזה ניכר שעושה דבר שהיה אסור לעשותו בלי הביטול (תוס' ד"ה והוציאו, רשב"א וריטב"א, ע"פ בית מאיר או"ח שפא, א, וביאה"ל שם ד"ה ולרש"י).

ויש שסובר שחזקה זו מועילה גם מבעוד יום (טור שם, וראה ב"ח שם), ולדעתו אפשר שגם שימוש בחצר נחשב חזקה ואין צריך דוקא שיוציא או יכניס [שהרי לדעתו חזקה מבעוד יום מועילה אף שמותר אז להוציא ולהכניס גם בלא ביטול] (ביאה"ל שם, והניח בצ"ע).

■ להלכה, המבטל רשותו לשאר בני החצר, והחזיקו בה בני החצר, שהוציאו מבתיהם לחצר או הכניסו, אינו יכול לחזור מביטולו [אף אם החזיקו מבעוד יום, וכדעת הטור]. ולרש"י דוקא כשהחזיקו משחשיכה (שו"ע או"ח שפא, א). ויש להחמיר כדעה השניה (משנ"ב שם, ו וביאה"ל שם ד"ה ולרש"י).

מַהֲרוּ וַעֲשׂוּ צָרְכֵיכֶם בַּמָּבוֹי עַד שֶׁלֹּא תֶּחְשַׁךְ וְיֶאֱסֹר עֲלֵיכֶם - לדעת הסובר (לעיל סו, א) שאפשר לשכור מהנכרי בשבת, אין הדבר מצוי לשכור ממנו בשבת, ולכן אמר להם שיעשו צרכיהם מבעוד יום (ריטב"א. וראה ביאורנו לעיל סא, ב ד"ה מהרו, מדוע הוצרך לזרזם). ויש שפירש, שהנכרי לא רצה להשכיר להם, ולכן אמר להם שיעשו צרכיהם מבעוד יום (רבינו יהונתן כא, א מדפי הרי"ף).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר וְכוּ' בְּמֵזִיד אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל - שכיון שהוציא מביתו לחצר במזיד, נחשב מומר לחלל שבתות ואינו יכול לבטל רשותו, ודינו כנכרי שצריך לשכור ממנו (רש"י; בעל המאור כ, א מדפי הרי"ף). ומדובר שהוציא בפרהסיא, שדוקא באופן זה נחשב מומר לחלל שבתות, כמבואר בגמ' להלן (תוס' ד"ה הוציא, בדעת רש"י. וראה שעה"צ שפה, ז, שדעת רש"י שגם בפעם אחת נעשה מומר). ורבי מאיר שחולק, סובר שמומר לחלל שבת בפרהסיא יכול לבטל רשות (רש"י להלן ד"ה כר' יהודה) [ודוקא בצדוקי סובר רבי מאיר שאינו מבטל רשות, שכיון שדרכו לחלל שבת גם באיסורים דאורייתא, לכן אף שהוא עושה בצינעא דינו חמור ממי שהוציא בפרהסיא שעבר רק על איסור דרבנן (ר"ן, ביישוב קושיית תוס' שם על רש"י)].

ויש שפירשו שטעמו של רבי יהודה אינו מפני שנחשב מומר לחלל שבתות, שכיון שלא מדובר במי שרגיל להוציא במזיד, אלא במי שהיה דחוק לפי שעה ואירע לו שהוציא במקרה, אין לומר שמחמת פעם אחת שהוציא נעשה מומר, אלא טעמו של רבי יהודה שכיון שהוציא במזיד קודם הביטול, נחשב שהחזיק ברשותו ויש לו בה תפיסה חזקה, ולכן אינו יכול לבטל [ורבי מאיר סובר שכיון שהוציא קודם שביטל, אינו נחשב שהחזיק ברשותו] (תוס' שם בשם ר"י, ורשב"א; וראה כע"ז ברבינו פרץ ובריטב"א. וראה משנ"ב שפא, ג בשם רבינו יהונתן, שיכול לחזור ולבטל, והחזו"א או"ח פח, ח, הקשה, שבדברי התוס' מבואר שאינו יכול לחזור ולבטל).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בְּמֵזִיד אוֹסֵר בְּשׁוֹגֵג אֵינוֹ אוֹסֵר. ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח שפא, א, וראה במשנ"ב שם פרטים נוספים).

אֲבָל הֶחֱזִיקוּ בְּנֵי מָבוֹי בַּמָּבוֹי בֵּין בְּשׁוֹגֵג וּבֵין בְּמֵזִיד אֵינוֹ אוֹסֵר - דברים אלו הם לפי רבי מאיר, אבל לדעת רבי יהודה במשנה (לעיל סא, ב) אין החזקה שהחזיקו בני המבוי מועילה, וכאשר המבטל חוזר ומוציא, חזר וזכה בחלקו [ולפי הברייתא לעיל (סח, ב) גם לרבי יהודה מועילה חזקה, ואם כן דברים אלו הם גם לפי רבי יהודה] (רש"י). ויש שפירשו שדברים אלו הם גם לפי דעת רבי יהודה במשנה, שדוקא בצדוקי שביטל את רשותו אמר רבי יהודה שאף אם החזיקו בני המבוי בחלקו אין החזקתם מועילה ויכול לחזור ולזכות בחלקו ולאסור עליהם, משום שאינו גומר בדעתו לבטל ביטול גמור, אבל בישראל שביטל את רשותו, מודה רבי יהודה שאם החזיקו בני המבוי בחלקו אינו יכול לחזור ולזכות בחלקו, שהישראל מבטל ביטול גמור, וכיון שהחזיקו בחלקו אינו יכול לחזור בו (רשב"א; ריטב"א).

כָּאן בְּמוּמָר לְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּצִנְעָא - ובזה שנינו במשנה שצדוקי יכול לבטל רשות (רש"י). ואף שגם מומר לחלל שבתות באיסורים דרבנן נחשב מומר [לדעת המפרשים (לעיל ד"ה רבי יהודה) שהמוציא במזיד ועובר על איסור דרבנן נחשב מומר ואינו יכול לבטל רשות], מכל מקום הצדוקים שאינם מחללים שבתות בפרהסיא יכולים לבטל רשות, שמה שעוברים על דינים דרבנן הוא רק בצינעא, אבל בפרהסיא מתוך שיראים הם מהחכמים, אינם עוברים על דינים דרבנן (תוס' ד"ה כאן). ואכן, צדוקים שאף בפרהסיא עוברים במזיד על דינים דרבנן, דינם כמומרים לחלל שבתות (ב"י או"ח שפה ד"ה ומ"ש אפילו).

והצדוקים שבזמננו, שעוברים בפרהסיא על דינים דרבנן, דינם כמומרים לחלל שבתות (ב"י שם, בדעת התוס' שם). ויש שסובר שאין דינם כמומרים, משום שאינם נחשבים כמחללי שבת במזיד, אלא כמחללים באונס, כיון שאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, והם כתינוקות שנשבו בין הגויים (ב"י שם, בדעת הרמב"ם עירובין ב, טז).

והמחלל שבתות בצינעא, אף שיכול לבטל רשות, מכל מקום אינו יכול לערב, כיון שאינו מודה בעירוב (אליה רבה שפה, א, בדעת הרמב"ם בפיה"מ ו, ב. וכן כתב הרמב"ם [עירובין ב, טז], לגבי צדוקי). ויש שסובר שיכול לערב (חזו"א או"ח פז, יג. וראה עוד בזה במשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 15).

כָּאן בְּמוּמָר לְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא - שנחשב כעובד עבודה זרה, ודינו כמומר לכל התורה (משנ"ב שפה, ד), והרי הוא כנכרי (רשב"א בתורת הבית בית א שער ד). ויש שכתב שדינו כישראל, ומה שאינו יכול לבטל רשות הוא מפני שכל שמחלל שבתות בפרהסיא, הביטול אצלו כחוכא ואטלולא (שו"ת הרמב"ן ב. ולענין צדוקי, ראה ביאורנו לעיל סח, ב ד"ה צדוקי, ביאורים נוספים מדוע דינו כנכרי).

כְּמַאן כְּרַבִּי יְהוּדָה - שסובר [בברייתא לעיל] שמומר לחלל שבת בפרהסיא אינו יכול לבטל רשות, ושלא כדעת רבי מאיר שיכול לבטל רשות (רש"י). ולדעת המפרשים (ראה ביאורנו לעיל ד"ה רבי יהודה) שמחלוקת רבי יהודה ורבי מאיר אינה בדין מומר לחלל שבת, כוונת הגמ' היא שברייתא זו שנויה כדעת רבי יהודה שדוקא אם חילל שבת בפרהסיא נחשב מומר לחלל שבתות ואינו יכול לבטל רשות, ושלא כדעת תנא קמא במשנה (לעיל סא, ב) שסובר שגם אם חילל שבת בצינעא נחשב מומר לחלל שבתות (שפת אמת). ויש שפירש, שהגמ' נקטה 'רבי יהודה' משום שהוא אמר כן בפירוש, אבל באמת גם רבי מאיר מודה בזה (גאון יעקב).

כְּגוֹן זֶה מְבַטֵּל רְשׁוּת לְרַבִּי יְהוּדָה - שכיון שכיסה והצניע, הראה בכך שאינו מחלל שבת בפרהסיא (רש"י; ריטב"א). והגמ' מביאה מעשה זה כדי ללמד שאף אם מטלטל בפרהסיא לפני כל אדם, ורק לפני אדם גדול אינו מטלטל, נחשב שאינו מחלל שבת בפרהסיא (תורת חיים בפי' ראשון). ויש שפירש שהגמ' מביאה מעשה זה כדי ללמד שגם רבי יהודה נשיאה סובר כתירוץ הגמ' לעיל שיש לחלק בין מחלל שבתות בפרהסיא למחלל בצינעא (יד דוד). ■ להלכה, מי שמתבייש לחלל שבת בפני אדם גדול, אף שמחלל שבת לפני אנשים אחרים, נחשב מחלל שבת בצינעא [כתורת חיים] (משנ"ב שפה, ו).

ומה שנקט 'לרבי יהודה', לומר שאפילו לרבי יהודה שמחמיר בדין המחלל שבת בפרהסיא וסובר שדינו כנכרי ואינו מבטל רשות, כגון זה יכול לבטל, וכל שכן לרבי מאיר שמיקל בדין המחלל שבת בפרהסיא [לפי תירוץ הגמ' שבברייתא לעיל (סח, ב) מדובר במחלל שבת בפרהסיא, ומבואר בה שלרבי מאיר יכול לבטל רשותו] (רשב"א; וראה ריטב"א). ואף שרבי מאיר סובר [להלן] שמומר לדבר אחד נחשב מומר לכל התורה, מכל מקום המחלל שבת בטלטול בצינעא יכול לבטל את רשותו, שלענין עירובין דרבנן מיקל שלא להחשיבו כמומר גמור (רשב"א. וראה עוד להלן בסמוך).

אִי כְּרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר חָשׁוּד לְדָבָר אֶחָד חָשׁוּד לְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ - ולדעת הסוברים שלרבי מאיר מי שהוציא בלא עירוב ועבר על איסור טלטול דרבנן יכול לבטל רשותו (ראה ביאורנו לעיל ד"ה רבי יהודה), יש לחלק שדוקא במי שחשוד לעבור על איסור תורה סובר רבי מאיר שנחשב חשוד לכל התורה, אבל בחשוד לעבור על איסור דרבנן מודה שאינו נחשב חשוד לכל התורה (מהרש"א בפי' ראשון). או, שנקרא 'חשוד' אבל לא 'מומר', ולכן יכול לבטל את רשותו (שם, בפי' שני) [ומה שאמרו בגמ' כאן 'אי כרבי מאיר' וכו', ומשמע שלרבי מאיר נחשב מומר, הוא רק להוה אמינא, אבל למסקנת הגמ' אינו נחשב מומר, רק 'חשוד' (ע"פ רעק"א חולין יד, א)].

והתנן [א] מי שנתן רשותו והוציא בין בשוגג בין במזיד אוסר דברי רבי מאיר אמר רב יוסף אימא אינו אוסר אביי אמר לא קשיא כאן שהחזיקו בני מבוי במבוי כאן שלא החזיקו בני מבוי במבוי והתניא [ב] אם עד שלא נתן רשותו הוציא בין בשוגג בין במזיד יכול לבטל דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר בשוגג יכול לבטל במזיד אינו יכול לבטל מי שנתן רשותו והוציא בין בשוגג בין במזיד אוסר דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר [א] במזיד אוסר בשוגג אינו אוסר במה דברים אמורים בשלא החזיקו בני מבוי במבוי אבל החזיקו בני מבוי במבוי בין בשוגג ובין במזיד אינו אוסר: אמר מר ר' יהודה אומר בלשון אחרת מהרו ועשו צורכיכם במבוי עד שלא תחשך ויאסר עליכם אלמא נכרי הוא והא אנן עד שלא יוציא תנן אימא עד שלא (א) יוציא היום ואיבעית אימא לא קשיא כאן במומר לחלל שבתות בצנעא כאן במומר לחלל שבתות בפרהסיא כמאן אזלא הא דתניא מומר וגילוי פנים הרי זה אינו מבטל רשות גילוי פנים מומר הוי אלא מומר בגילוי פנים אינו יכול לבטל רשות כמאן כר' יהודה ההוא (ב) דנפק בחומרתא דמדושא כיון דחזייה לר' יהודה נשיאה כסייה אמר כגון זה מבטל רשות לר' יהודה. אמר רב הונא איזהו ישראל מומר זה המחלל שבתות בפרהסיא א"ל רב נחמן כמאן אי כר"מ דאמר [ג] חשוד לדבר א' חשוד לכל התורה כולה אפי' בא' מכל איסורין שבתורה נמי אי כרבנן האמרי חשוד לדבר א' לא הוי חשוד לכל התורה כולה

עד

רש"י

אימא אינו אוסר. לר"מ: והתניא. בניחותא: עד שלא נתן כו'. אישראל שלא עירב קאי: יכול לבטל. אע"ג דמומר הוא לחלל שבת, יכול לבטל: במזיד אינו יכול לבטל. קסבר ר' יהודה מחלל שבת אינו יכול לבטל בלא שכירות: אוסר. דהדר שקליה לרשותיה, ובשוגג נמי קנסו שוגג אטו מזיד: במה דברים אמורים. ר"מ קאמר לה, דאילו ר' יהודה ללישנא דמתני' קאמר דלא מהניא חזקה, וללישנא דברייתא דקאמר ר' יהודה עד שלא תחשך טעמיה לאו משום דלא מהניא חזקה הוא אלא משום דקסבר הרי הוא כעובד כוכבים, וגבי[א] ישראל שביטל איכא למימר דאפי' לר' יהודה מהניא חזקה, ובמה דברים אמורים דברי הכל הוא: והא אנן תנן. לר' יהודה עד שלא יוציא, אלמא מהני ביטול כל כמה דלא הדר ביה, ובחזקה הוא דפליג דקסבר לא מהניא: ואיבעית אימא. מתני' דמשמע לדוקי מבטל, במומר לחלל בצנעא: גילוי פנים. חצוף: מומר הוי. בתמיה, וכי משום גילוי פנים חשיב ליה מומר: מומר בגילוי פנים. בפרהסיא: כר' יהודה. דלר"מ מומר לחלל שבת בפרהסיא מבטל: בחומרתא דמדושא. טבעת שחותמה ממין אחר, ואמרי' במסכת שבת (דף נט:) היא של אלמוג וחותמה של מתכת אסור לצאת בה. חומרתא חותם, מדושא לא אתפרש, ובדקתי במס' שבת ולא נשנית שם לענין שבת אלא לענין טומאה. ואומר אני חומרתא דמדושא קשר של בושם, אחד ממיני הבשמים, וכי האי גוונא אמרי' בשבת (דף סב.) דאין יוצאין בחומרתא דפילון וחייב עליו חטאת משום דמשאוי הוא ואינו תכשיט אדם: כגון זה. שמחלל שבת בצנעא: איזהו ישראל מומר. דחשבינן ליה מומר לכל מילי: ר' מאיר ורבנן. במס' בכורות בפר' עד כמה (דף ל:):

עד

תוספות

והא תנן מי שנתן רשות כו'. הא דפריך אברייתא טפי מאמתני' משום דבברייתא מסיים בה דברי ר"מ:

הוציא בין בשוגג בין במזיד יכול לבטל. פירש בקונט' אע"ג דמומר הוא לחלל שבת יכול לבטל ר' יהודה אומר במזיד אינו יכול לבטל קסבר מומר לחלל שבת אינו יכול לבטל בלא שכירות ומדתולה טעם בקונטרס משום מומר צריך לומר דבפרהסיא קאמר כדמסיק דדוקא בפרהסיא לר' יהודה אינו יכול לבטל רשות ואפ"ה לר"מ מבטל רשות ובסמוך נמי דקאמר מומר בגילוי פנים אינו מבטל רשות כמאן כר' יהודה פירש בקונט' דלר"מ במומר לחלל שבת בפרהסיא מבטל ותימה דבמתני' קתני לדוקי הרי הוא כנכרי כדמסיק לעיל ומשמע בריש פירקין[ד] דרישא דמתני' ר"מ וי"ל דודאי כולה מתני' עד ר' יהודה ר"מ קתני לה כדמסיים בה בברייתא דברי ר"מ דר"מ שונה דברי רבותיו דברי חכמים ודברי ר"ג ואפשר דסבר כר"ג דאמר לדוקי אינו כנכרי (ג) ועוד מדפליגי ר"מ ור' יהודה אליבא דר"ג משמע נמי דכר"ג סבירא להו ומיהו לא משמע כלל לפרש ברייתא זו מטעם מומר חדא דלמה ליה למנקט הוציא הוה ליה למימר שחילל שבת בכל מלאכה שחילל ועוד דמשמע דמשום דהוציא בשבת זו דקתני עד שלא נתן רשותו הוציא ועוד דמשמע סתם הוציא בכל ענין בין בצנעא בין בפרהסיא כמו מי שנתן רשותו והוציא דסיפא ומפרש ר"י דהכא לאו מטעם מומר קאמר דמומר לא שייך אלא באדם הרגיל לחלל שבתות ואינו נזהר כלל אבל הכא לא ברגיל איירי אלא שבמקרה בעלמא אירע כך שהוציא שהיה דחוק לפי שעה ואם בשבת שעברה עשה כן אפי' במזיד לא היה מזיק כלום אפי' לר' יהודה דלאו מומר הוא כדפירשתי אלא דוקא בשבת זו דמאחר שהחזיק ברשותו אינו יכול לבטל כמו החזיק אחר ביטול דאין יכול עוד לבטל ור"מ סבר דיכול לבטל משום דלא חשיב מחזיק ברשותו כיון שאחר הנתינה לא החזיק:

כאן במומר לחלל שבתות בפרהסיא. לפירוש הקונט' שהוציא במזיד דלעיל[ה] חשיב מומר אפי' במילי דרבנן וכן משמע מדלא משני הא והא בפרהסיא הא בדאורייתא והא בדרבנן ותימה דהא סתם לדוקי אינו נזהר כלל במילי דרבנן אפי' בפרהסיא וכותים נמי שהיו מבטלים ונותנים רשות קודם שגזרו עליהם ר' אמי ור' אסי בפ"ק דחולין (דף ו:) הא סתם כותים אינם מאמינים בדברי חכמים ואפי' בפרהסיא לא מזהרי וי"ל שרגילים הם ליזהר לפי שיראים מהחכמים כדאשכחן בנדה פרק בנות כותים (דף לג:)[ב] אע"פ שצדוקים אנו מתיראין אנו מפני הפרושים:

כיון דחזייה לר' יהודה נשיאה כסייה. וא"ת והא ר' יהודה נשיאה גופיה נפק בחומרתא דמדושא כדאמרי' במועד קטן בפרק מי שהפך (דף יב:) ותירץ ר"ת דהתי גברא דהכא נפק ברשות הרבים והתם בחצר ותימה דאפי' בחצר משמע התם דאסור דקאמר על ר' אמי דאיקפד מאי טעמא איקפד אי משום חומרתא דמדושא והא תניא השירים והנזמים והטבעות הרי הן ככל הכלים הניטלין בחצר ואמרי' עלה דהיא ברייתא בסוף פרק כירה (שבת דף מו:) אמר עולא מאי טעמא הואיל ואיכא תורת כלי עליהן ומדנקט טעמא דתורת כלי משמע דאסור להתקשט בהם בחצר דלא חזו בשבת ואפ"ה שרי לצורך גופו ולצורך מקומו כמו כל דבר שיש תורת כלי עליו אע"פ שמלאכתו לאיסור[ו] כדאמרי' בפרק במה אשה (שם דף סד:) כל מקום שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר אסור לצאת בו לחצר חוץ מכבול ופאה נכרית ואור"י דודאי שירים ונזמים וטבעות אסור להתקשט בהם בחצר שמא יצא בהן לרה"ר וברשות הרבים אסור דילמא שליף ומחוי[ז] ולא חשיב גזירה אבל חומרתא דמדושא אינו תכשיט כלל ואפי' הוציאה באצבעו לחצר ליכא איסור משום תכשיט דלאו תכשיט הוא אלא איסור טלטול בעלמא הוא דאיכא כלשון ראשון שפירש בקונט' טבעת (ד) שחותמה ממין אחר ולא כלשון ב' שפירש קשר של בשמים וכן (ה) במועד קטן (דף יב:) דמדמה להו לשירים ונזמים וטבעות ור' יהודה נשיאה לצורך גופו ולצורך מקומו אפקינהו כגון לטייל בהם את התינוק או שאר עניינים ומשום הכי קאמר מ"ט איקפד דאיסור טלטול ליכא שהרי יש עליה תורת כלי כדתניא השירים והנזמים שהם כשאר כלים שמלאכתן לאיסור שניטלין לצורך גופן וכיון דאיסור טלטול ליכא איסור תכשיט פשיטא דליכא דאינו עשוי לתכשיט אלא כמו עץ בעלמא שעשוי לחתום בה חותמות ור"ת מפרש דתרוייהו נפקי לרה"ר ר' יהודה נשיאה באצבעותיו וההוא גברא בקומצו ואם היה מותר לטלטל היה יכול להתקשט בו לרה"ר דתכשיט הוא ולא שייך למגזר באיש (ו) שליף ומחוי ולכך לא הוצרך להביא ראיה אלא על הטלטול דלא חשיב כחתיכה של מתכת או של עץ דעלמא ומיהו קשה לר"י דזה היה יכול לדקדק מן מתני' דפ' במה אשה יוצאה (שבת דף נז.) דתנן בטבעת שאין עליה חותם לא תצא ואם יצאה אינה חייבת חטאת ש"מ דחשיב ראויות לתכשיט ועוד דלישנא דנפק לא משמע בקומצו:

אי כר"מ אפי' בא' מכל איסורין נמי. וה"נ תניא בהדיא בבכורות בפ' עד כמה (ד' ל.) נחשד לדבר אחד נחשד לכל התורה כולה דברי ר"מ ותימה דבפ' זה בורר (סנהדרין דף כז.) גבי פלוגתא דאביי ורבא דאוכל נבלות להכעיס ורבא אמר כשר בעי לאוקומי רבא כר' יוסי דאמר הוזס

בדיני

עין משפט נר מצוה

נא א מיי' פ"ב מהלכות עירובין הלכה ו וסמג שם טוש"ע או"ח סי' שפא סעיף א:

רבינו חננאל

לא אסר. וכדתניא אם עד שלא נתן רשותו והוציא בין בשוגג בין במזיד יכול לבטל רשותו דברי ר' מאיר. ר' יהודה אמר בשוגג יכול לבטל. אבל אם הוציא במזיד לאסור עליהן אין יכול לבטל. מי שנתן רשותו והוציא (אחר) בין שוגג בין מזיד אוסר דברי ר' מאיר. ר' יהודה א' מזיד אוסר שוגג אינו אוסר. בד"א בשלא החזיקו בני המבוי במבוי. אבל אם הוציאו הכלים שלהם והחזיקו בני המבוי במבוי אע"ג שהוציא הוא בין בשוגג בין במזיד אין אוסר. אמר מר רבי יהודה אומר בלשון אחרת מהרו ועשו צורכיכם במבוי עד שלא תחשך ויאסר עליכם אלמא נכרי הוא ואין ביטול רשות מועיל במקום נכרי עד שישכיר. והא אנן תנן במתני' עד שלא יוציא ויאסור עליכם אלמא לאו נכרי הוא ובביטול סגי ליה. אלא אם יוציא יאסר. ופרקינן מאי שלא יוציא דקתני במתני' שלא יוציא היום. כר' יהודה דקתני עד שלא תחשך. איבעית אימא לא קשיא הא דקתני ר' יהודה הצדוקי אינו מבטל אלא הרי הוא כנכרי המחלל שבתות בפרהסיא והאי במומר דמחלל שבתות בצנעא והא דתניא מומר בגלוי פנים אינו מבטל רשותו כר' יהודה: ההוא מומר דנפק בחומרתא דמדושא (א) אקפד ר' אמי אמר רב יוסף מ"ט אקפד והתניא השירים והנזמים והטבעות הרי הן ככלים המטלטלין בחצר וזה המומר נפיק בה בשבת ברה"ר. בהדי דחזייה לר' יהודה נשיאה כסייה להאי חומרתא כלומר נתבייש ממנו. אמר כגון זה שאינו מחלל שבת בגילוי פנים יכול לבטל רשות לר' יהודה. אמר רב הונא איזהו ישראל מומר זה המחלל שבת

חשק שלמה על ר"ח

א) דברי רבינו מעולל הענה ונראה דחסר וצ"ל [וא"ת הא ר"י נשיאה גופא נפיק בחומרתא דמדושא כדאמרינן במו"ק ד' י"ב וי"ל דהתם איירי בחצר וכמו דמסיק שם איקפד ר' אמי וכו']. כצ"ל וכן משמע בתו' כאן בד"ה כיון דהי' לפניהם הגי' כן בד' רבינו.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן עמוד ב], ב) תוספתא פ"ה הי"ב, ג) בכורות דף ל:, ד) דף סב. ועי' הערת הגליון על המשנה שם סא: (הגרי"צ אות א), ה) ד"ה במזיד אינו יכול לבטל, ו) שבת קכג:, ז) שבת נט ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אימא עד שלא יצא היום: (ב) שם ההוא גברא דנפק בחומרתא: (ג) תום' ד"ה הוציא וכו' אינו כנכרי (ועוד מדפליגי) תא"מ ונ"ב ס"א ומדפליגי: (ד) ד"ה כיון וכו' טבעת של עץ שחותמה ממין אחר: (ה) בא"ד וכן משמע במועד קטן דמדמה: (ו) בא"ד ולא שייך למגזר באיש דילמא שליף:

רב נסים גאון

כמאן אי כר' מאיר דאמר מומר לדבר אחד הוי מומר לכל התורה כולה אפילו אחד מכל איסורין שבתורה נמי ואי כרבנן הא אמרי חשוד לדבר אחד לא נחשד לכל התורה. הא דר' מאיר משכחת לה בתוספתא דמאי (פרק ב) דתניא עם הארץ שקיבל עליו כל דברי חבירות ונחשד על דבר אחד נחשד על כולם דברי ר' מאיר ואיתא להא ברייתא בגמ' דבכורות בפרק עד כמה ישראל חייבין להטפל בבכור (דף ל) ודברי חכמים עד דהוי מומר לעבודת כוכבים אתנייהו נמי בתוספתא בכורות (פרק ג) דתניא חשוד על עבודת כוכבים חשוד על כל המצות שבתורה ולא למפרע אלא מיכן ולהבא שנא' (במדבר טו) למן היום אשר צוה ה' והלאה:

הגהות וציונים

א] בדפו"ר הנוסח אי נמי גבי ישראל שביטל: ב] [ע"ש דהתם איתא אע"פ שנשי צדוקים הן מתייראות מן הפרושים ולכן צ"ל כדאשכחן ביומא פרק א' דף יט ע"ב דשם איתא בלשון זה] (גליון):

משנת ראשונים

כאן במומר לחלל שבתות בצנעא. מומר לחלל שבתות, פירושו פעם ושתים אבל בפעם אחת אינו קרוי מומר, וזהו שאמרו מחלל שבתות ולא אמרו מחלל שבת. [מאירי]

כמאן כרבי יהודה. אבל לר"מ אע"ג דמחלל שבת בפרהסיא באיסור תורה אינו כגוי ויכול לבטל רשות, ולר"י אע"ג דמחלל באיסור דרבנן כגון לטלטל בחצר בלא עירוב הרי הוא כגוי. [תוספות רי"ד] ההוא דנפק בחומרתא דמדושא. יש גורסין ההוא דנפק לקרייתא בחומרתא, כלומר דנפיק זימני טובא, ושמעינן מהכא דמשומד לחלל שבתות מיקרי אפילו בעבר על איסורא דרבנן, דהכא דרך מלבוש הוציאה, כדמשמע לישנא דנפיק בחומרתא, הלכך אפילו הוציאה לרשות הרבים ליכא אלא איסורא דרבנן. [הריטב"א] אי כרבנן האמרי חשוד לדבר אחד וכו'. מיהו במה שנחשד, הרי אנו רואים אותו כמומר גמור לאותו דבר, ואפי' בשבועה אינו נאמן, שכבר הוא חשוד לעבור על אותו דבר, שהרי מושבע ועומד מהר סיני הוא. שאם אי אתה אומר כן, מומר אוכל נבלות לתאבון, ישבע שלא יאכילנו שום נבלה, ולא נצטרך לבדוק סכין אחריו בכל שעה ששוחט. וכן אם לא בדק סכין אחריו, למה אסורה ישבע ששחט כראוי בסכין יפה. [שו"ת הריב"ש סימן יב] לא הוי חשוד לכל התורה כולה. ומיהו החשוד לדבר חמור חשוד גם לדבר הקל ממנה, אפילו אין החמור חמור ממנו בעונש אלא שחמור בעיני בני אדם שזהירין בו יותר מבזה. [טור יורה דעה סימן קיט]

עד דהוי מומר לעבודת כוכבים אמר רב נחמן בר יצחק ליתן רשות ולבטל רשות [א] וכדתניא [א] ישראל מומר המשמר שבתו בשוק מבטל רשות ושאינו משמר שבתו בשוק אינו מבטל רשות מפני שאמרו ישראל נוטל [א] רשות ונותן רשות ובנכרי עד שישכיר כיצד [ב] אומר לו רשותי קנויה לך רשותי מבוטלת לך קנה ואין צריך לזכות. רב אשי אמר האי תנא הוא דחמירא עליה שבת כע"ז כדתניא [ב] [א] מכם ולא כולכם פרט למומר מכם בכם חלקתי ולא באומות מן הבהמה להביא בני אדם הדומין לבהמה מכאן אמרו [ג] מקבלין קרבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בתשובה חוץ מן המומר והמנסך יין והמחלל שבתות בפרהסיא הא גופא קשיא אמרת מכם ולא כולכם להוציא את המומר והדר תני מקבלין קרבנות מפושעי ישראל הא לא קשיא רישא במומר לכל התורה כולה מציעתא במומר לדבר אחד אימא סיפא חוץ מן המומר והמנסך יין האי מומר היכי דמי אי מומר לכל התורה היינו רישא אי לדבר אחד קשיא מציעתא אלא לאו הכי קאמר חוץ מן המומר לנסך יין ולחלל שבתות בפרהסיא אלמא ע"ז ושבת כי הדדי נינהו שמע מינה:

מתני' [ג] [ד] אנשי חצר ששכח אחד מהן ולא עירב ביתו אסור מלהכניס ומלהוציא לו ולהם ושלהם מותרין לו ולהם. [ה] נתנו לו רשותן הוא מותר והן אסורין. היו שנים אוסרין זה על זה שאחד נותן רשות ונוטל רשות שנים נותנין רשות ואין נוטלין רשות. מאימתי נותנין רשות ב"ש אומרים מבעוד יום וב"ה אומרים [ו] משחשיכה. [ז] מי שנתן רשותו והוציא בין בשוגג בין במזיד ה"ז אוסר דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר במזיד אוסר בשוגג אינו אוסר: **גמ'** ביתו הוא דאסור הא חצירו שריא היכי דמי אי דבטיל ביתו אמאי אסור אי דלא בטיל חצירו אמאי שריא הכא במאי עסקינן כגון שביטל רשות חצירו ולא ביטל רשות ביתו וקא סברי רבנן [ח] [א] המבטל רשות חצירו רשות ביתו לא ביטל דדייר איניש בבית בלא חצר: ושלהן מותר לו ולהן: מאי טעמא דהוי אורח לגבייהו: נתנו לו רשותן הוא מותר והן אסורין: ונהוי [ב] אינהו לגביה כי אורחין חד לגבי חמשה הוי אורח חמשה לגבי חד לא הוו אורחין ש"מ [ג] מבטלין וחוזרין ומבטלין הכי קאמר נתנו לו רשותן מעיקרא הוא מותר והן אסורין: היו שנים אוסרין זה על זה: פשיטא לא צריכא דהדר חד מינייהו ובטיל ליה לחבריה מהו דתימא לישתרי קמ"ל דכיון דבעידנא דבטיל [ג] לא הוה ליה שריותא בהאי חצר לא: שאחד נותן רשות: הא תו למה לי אי נותן תנינא אי נוטל תנינא סיפא איצטריכא ליה שנים נותנין רשות הא נמי פשיטא מהו דתימא ליגזר

רש"י

עד דהוי מומר לע"ג. דההוא ודאי חשוד לכל מילי, דאמר מר חמורה ע"ג שכל המודה בה ככופר בכל התורה כולה, דכתיב וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה ובע"ג משתעי קרא, בהוריות (דף ח.): **אמר רב נחמן.** איזהו ישראל מומר דקאמר רב הונא לעיל, לענין ביטול רשות קאמר: **בשוק.** בפרהסיא, ואע"ג דמחללו בצנעא: **כיצד.** אישראל קאי: **רשותי קנויה לך.** או רשותי מבוטלת לך: **לזכות.** בקנין סודר: **רב אשי אמר.** לעולם מומר דקאמר רב הונא לכל מילי קחשיב ליה מומר, וכרבנן ס"ל, והאי תנא הוא דאלימא ליה שבת כע"ג: **אדם כי יקריב מכם פרט למומר.** דאין מקבלין קרבנו, דמכם משמע מקצתכם: **מכם.** מדכתיב האי מיעוטא גבי ישראל ולא כתיב כי יקריב מן האדם קרבן, ש"מ בישראל הוא דחילק ומיעט מומר: **ולא באומות.** שמקבלין קרבן מכולם, כדתניא איש מה ת"ל איש איש לרבות את הנכרים שנודרין נדרים ונדבות כישראל, בהכל שוחטין (חולין דף יג:): **להביא בני אדם הדומין לבהמה.** רשעים, שעשו עצמן כבהמה שאינה מכרת את בוראה, ומקבלין מהן קרבן: **מקבלין קרבנות.** של נדבה מפושעי ישראל, דהאי קרא בנדרים ונדבות משתעי דכתיב כי יקריב [כשיקריב]: **כדי שיחזרו בתשובה.** דאי דחינן להו בידים תו לא הדרי: **והמנסך את היין.** לע"ג: **אלא לאו הכי קאמר.** מקבלין קרבנות מפושעי ישראל המומרים לדבר אחד: **חוץ מן המומר לנסך את היין או לחלל שבת.** דכמומר לכל התורה דמי, דאימעיט ליה מכם ולא כולכם: **מתני' ביתו אסור להכניס ולהוציא.** מביתו לחצר בין הוא בין שאר בני החצר, ובגמרא מפרש כשביטל להן רשות שהיה לו בחצר ולא ביטל להן רשות ביתו, הלכך הוה ליה רשות ביתו רשות דידיה וחצר רשותא דידהו: **ושלהם.** בתים שלהן מותרין להוציא מהן לחצר בין הוא בין הן, דהא בתים שלהן וחצר רשות אחת הן: **נתנו לו.** הם רשות חצרן: **הוא מותר.** להוציא מביתו לחצר: **והן אסורין.** אפי' מביתו לחצר, ואע"ג דרשות אחת הן, ובגמרא מפרש טעמא: **היו שנים.** ששכחו ולא עירבו, ושאר בני חצר בטלו להן רשותן, שניהן אוסרין זה על זה, מפני שהיא של שניהן, והבתים מיוחדין כל בית לבעליו, ואין מוציא מרשות המיוחדת לו לרשות שלו ושל חבירו: **הרי זה אוסר.** דמיהדר ומשקל רשותא הוא וחזר בו מביטולו: **גמ' הא חצירו.** רשות שהיתה לו בחצירו: **שריא.** לבני החצר ומותר להן להוציא מבתיהן לחצר, כדקתני מתניתין בהדיא: **אי דבטיל.** רשותו לבני חצר: **ביתו אמאי אסור.** הרי נתן להן ביתו ונסתלק: **ואי דלא בטיל.** מידי, רשות חצירו מאן שרייה: **וקסברי רבנן.** תנא דמתני' דסתמא היא, ופליגא אדר' אליעזר דאמר בפרק עושין פסין (לעיל דף כו:) ביתו אסור להכניס ולהוציא לו אבל להם מותר, דהמבטל רשות חצירו רשות ביתו ביטל: **דהוי אורח לגבייהו.** כיון דמביתו לא מפיק, אע"ג דמשתמש בחצר לא מיהדר ומשקל רשותיה הוא אלא כשאר אורחין: **והן אסורין.** אפי' מביתו לחצר, דכיון דמשתמשי בחצר אע"ג דלאו מבית דידהו מפקי הוה ליה משקל רשותא, דחמשה לגבי חד לא דמו לאורחין: **חמשה.** לאו דוקא: **שמע מינה מבטלין כו'.** דמשמע נתנו לו רשותן ארישא קאי, דקתני ושלהן מותר לו ולהן דבטל להם רשותו, חזרו הם ונתנו לו רשותן הוא מותר: **היו שנים.** ששכחו ולא עירבו עם השאר, ובטלו להן חבריהן רשותן, אוסרין שניהן זה על זה: **פשיטא.** דאי הוו תרוייהו לחודייהו מעיקרא הוו אסרי אהדדי: **לא צריכא דהדר חד ובטיל לחבריה.** רשות עצמו, ואת חלקו ברשות שבטלו להן חבריהן: **מהו דתימא לישתרי.** דהוו להו כחמשה שדרוין בחצר ולא עירבו דמבטלי רשותא לחד מינייהו: **קמ"ל.** דלא דמי, דאילו התם כל חד וחד מבטל ליה רשותיה, אבל הכא כיון דשאר בני חצר לאו להאי דפייש לחודיה בטלי אלא לתרווייהו, כי הדר חד ומבטל לאידך, רשותא דידיה מצי לבטולי רשותא דאקני ליה חבריה לא מצי לבטולי, דכיון דבעידנא דבטלי להו הנך קמאי רשותייהו (אפ"ה) לא הוה להאי מבטל שריותא בהאי חצר משום דאסרי אהדדי, אשתכח דבטול דקמאי לא אהני, וכי הדר מבטל האי לא מצי לאקנויי רשותא דידהו, דהא לא קנייה: **נותן תנינא.** ושלהם מותר לו ולהן ואי לאו דבטיל (א) ליה אמאי משתרו: **נוטל תנינא.** נתנו לו רשותן, אלמא יחיד נוטל רשות:

ליגזר

תוספות

בדיני ממונות כשר בדיני נפשות ומשני דרבא אפי' כר"מ דאמר עד זומם פסול לכל התורה כולה דע"כ לא קאמר ר"מ התם אלא גבי עד זומם דממון דרע לשמים ולבריות אבל הכא דרע לשמים ולא לבריות לא שמע מיניה דלית ליה לר"מ חשוד לאחד מכל האיסורין להוי חשוד לכל התורה כולה לרבא דלא אמר מקילתא לחמירתא אלא בעד זומם לממון דווקא דרע לשמים ורע לבריות ומיהו לאביי דהתם ניחא וקיי"ל כוותיה [ו] וי"ל דאפי' לרבא חשוד לדבר אחד דרע לשמים ולא לבריות חשוד לכל התורה כולה בכיוצא בה דרע לשמים ולא לבריות אפי' מקילתא לחמירתא וחשוד לדבר אחד דרע לשמים ורע לבריות חשוד לכל התורה כולה אפילו רע לשמים ורע לבריות:

ושלהם מותר לו ולהן דהוי אורח לגבייהו. פירש ר"ח דאמר בירושלמי [ח] אכסנאי אינו אוסר לעולם ואומר ר"י דלא דמי להכא כלל דהתם איירי (ב) כגון הבא לדור במבוי לשם אכסנאות ולא לקבוע עצמו דהכי איתא התם אית תנא תני קסדור [ד] אוסר מיד ואכסנאי לאחר שלשים ואית תנא תני קסדור אוסר לאחר שלשים ואכסנאי אינו אוסר לעולם מ"ד קסדור אוסר מיד ברגיל ואכסנאי לאחר שלשים בשאינו רגיל מ"ד קסדור לאחר שלשים באילין דעלין ברשות ואכסנאי אינו אוסר לעולם באילין דלא עלין ברשות:

בעא

עין משפט נר מצוה

נב א מיי' פ"ב מהלכות עירובין הלכה יו סמג עשין א טוש"ע או"ח סי' שפה סעיף ג:

נג ב מיי' שם ה"ב סמג שם טוש"ע או"ח סי' שפ סעיף א:

נד ג מיי' פ"ג מהלכות מעשה קרבנות הלכה ד וסמג עשין קפג:

נה ד מיי' פ"ב מהלכות עירובין הלכה א סמג עשין א טוש"ע או"ח סי' שפ סעיף א:

נו ה מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ד:

נז ו ז מיי' שם הל' ב טוש"ע שם סעיף א:

רבינו חננאל

בפרהסיא וא"ל רב נחמן אי לר' מאיר אפילו עבר על אחת מכל המצות שבתורה מומר הוי אי לרבנן עד דהוי מומר לע"ז. **ואמר רב אשי כי האי תנא הוא דאמר דחמיר ליה שבת כע"ז.** דתניא אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מכם ולא כולכם להוציא את המומר לכל התורה כולה שאין מקבלין ממנו קרבן. מכם בכם חלקתי ולא באו"ה ש"מ (באומות העולם שאין) מקבלין קרבנות מפושעי ישראל שעברו על מקצת מצות כדי שיחזרו בתשובה חוץ מן המומר לנסך יין לע"ז ולחלל שבתות בפרהסיא שאלו כמומר לכל התורה כולה הן לפיכך אין מקבלין מהן. **כיוצא בו ישראל מומר שמשמר שבתו בשוק** ואינו מחלל אלא בסתר מבטל רשות. ושאינו משמר שבתו בשוק אלא מחלל בגילוי פנים אינו מבטל רשות מפני שאמרו ישראל מבטל רשות ונותן רשות. ובאוה"ע עד שישכיר. כיצד אמר לו רשותי קנויה לך. רשותי מבוטלת לך קנה ואין צריך לזכות: **מתני' אנשי חצר ששכח אחד מהן ולא עירב ביתו אסור להכניס ולהוציא כו'.** אוקימנא בשביטל רשותו בחצר. וקסברו רבנן המבטל רשות חצרו רשות ביתו לא ביטל. לפיכך ביתו אסור. שלהן מותרין לו ולהן כלומר בתיהן מותרין לו ולהן. כיון דביטל רשותו הוה ליה אכסנאי לגביהו: **ירושלמי** אכסנאי אינו אוסר לעולם נתנו לו רשותם הוא מותר דהא נתנו לו רשותם אבל הן אסורין דליכא למימר דאכסנאין אינון לגביהו דחמשה גבי חד לא הוו אורחין ומוקים שמואל למתניתין הכי לא תימא דאינון דבטיל להון הוא רשותיה הדרו אינהו ונתנו לו רשותם דשמעינן מינה דמבטלין וחוזרין ומבטלין אלא הכי קתני מתני' נתנו לו הם רשותם מעיקרא והוא לא נתן להם הוא מותר והן אסורין. **היו שנים אוסרין זה על זה.** פי' היו ב' שלא עירבו ונתנו להם כל בני החצר רשותם אלו שנים כל חד מהן אוסר על חבירו אע"פ שאח"כ חזר האחד ונתן רשותו לשני כיון דבעידנא דבטילי להו כל בני החצר להני תרי לא הות שריותא לחצר דהא חד אסר על חבריה לא מיבטיל. והא מיפריש הכי (א) בחיצונה דתניא ואין שנים שעירבו נותנין רשות לשנים שלא עירבו דהדר חד מינייהו ובטיל ליה לחבריה מהו דתימא נישתרי ליה קמ"ל (ב) שלא עירבו ואע"ג דאמרי להו קני ע"מ להקנות:

חשק שלמה על ר"ח (א) פי' בברייתא לקמן דף ע'. ב) נראה דל"ל ואין שנים שלא עירבו נותנים רשותם לשנים שלא עירבו ואע"ג וכו'.

מסורת הש"ס עם הוספות

(א) [תוספתא פ"ה הי"ד] ע"ז דף סד: חולין דף ו., (ב) חולין דף ה., (ג) לעיל דף כו., (ד) לעיל ריש ע"א ע"ש, (ה) [לעיל כו:], (ו) [לעיל דף סמ:], (ז) סנהדרין שם, (ח) (לפרקין הל' ג).

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה נותן וכו' דבטיל להו אמאי: (ב) תום' ד"ה ושלהם וכו' דהתם איירי בעו"ג הבא. נ"ב כ"ה בס"א ובאשר"י ובטור סי' שפ"ד:

תורה אור השלם

א) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַייָ מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּנְכֶם: [ויקרא א, ב]

הגהות וציונים

א] צ"ל מבטל (נמוקי הגרי"ב): ב] בכת"י ודפו"ר הנוסח אמאי וניהוו אינהו נמי אורחין לגביה: ג] בכת"י דבטול הנך: ד] [רש"ל גרס קסטור, וכ"ה בירושלמי (גליון):

משנת ראשונים

ישראל מומר משמר שבתו בשוק מבטל רשות. אם היה מן המינים שאין עובדין עבודה זרה ואין מחללין שבת כגון צדוקין וביתוסין וכל הכופרים בתורה שבעל פה, כללו של דבר כל מי שאינו מודה במצות עירוב, אין מערבין עמו לפי שאינו מודה בעירוב, ואין שוכרין ממנו לפי שאינו כגוי, אבל מבטל הוא רשותו לישראל הכשר וזו היא תקנתו, וכן אם היה ישראל אחד כשר וזה הצדוקי בחצר הרי זה אוסר עליו עד שיבטל לו רשותו. [רמב"ם, עירובין פ"ב הט"ז]

ושאינו משמר שבתו בשוק אינו מבטל רשות. ישראל שהוא מחלל שבת בפרהסיא או שהוא עובד עבודה זרה הרי הוא כגוי לכל דבריו, ואין מערבין עמו ואינו מבטל רשות אלא שוכרין ממנו כגוי. [רמב"ם, עירובין פ"ב הט"ז]

אומר לו רשותי קנויה לך רשותי מבוטלת לך קנה. ושתי לשונות אלו על ישראל ועכו"ם הם אמורים שרשותי קנויה לך הוא לשון שכירות וקנה בו אף מן העכו"ם ואינו צריך קנין או חזקה או שטר אלא בדבור בעלמא ובישראל ברשותי מבוטלת לך. וי"מ שתי הלשונות בישראל הא בעכו"ם צריך להזכיר שם שכירות ואין נראה כן. [מאירי]

אלמא עבודה זרה ושבת כי הדדי נינהו שמע מינה. השבת ועבודה זרה כל אחת משתיהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה, והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם, לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל, אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה ושניהם כגוים לכל דבריהם. [רמב"ם, שבת פ"ל הט"ו] כבוד דהקב"ה הוי טפי בשמירת שבת מבשאר המצות, משום דשמירת שבת מעיד על המקום שברא העולם, כדאמרינן בערובין (סט.) ובחולין (ה.), דמחלל שבת ככופר במעשה בראשית. [רבי אליהו מזרחי, שמות לה ב] **שמע מינה מבטלין וחוזרין ומבטלין.** פי' דאע"ג דהכי קיימא לן לדעת קצת הפוסקים, אפילו הכי מתמהינן עלה למימרא (ד)אי הויא מתני' תיובתא דשמואל ורבא, ואנן דחזינן דמהא ליכא ראיה דדלמא מתני' ה"ק נתנו לו רשותם כו', והכין אורחא דתלמודא בכמה דוכתי. [הריטב"א]

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק וְכוּ' - תשובת רב הונא על שאלת רב נחמן לא נמסרה בקבלה, ולכן הוצרכו רב נחמן בר יצחק ורב אשי [להלן] ליישב את דברי רב הונא (חזו"א או"ח פז, י).

שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר שַׁבָּתוֹ בַּשּׁוּק אֵינוֹ מְבַטֵּל רְשׁוּת. ■ להלכה, ישראל מומר לעבודה זרה או לחלל שבתות בפרהסיא, ואפילו אם מחלל רק באיסור דרבנן, הרי הוא כנכרי ואינו יכול לבטל את רשותו. ואם מחלל שבתות רק בצינעא, אפילו באיסור דאורייתא, דינו כישראל ויכול לבטל את רשותו (שו"ע או"ח שפה, ג. וראה פרטים נוספים במשנ"ב שם ובביאה"ל שם ד"ה אפילו). והמחלל בפרהסיא שדינו כנכרי, דוקא אם רגיל בכך, אבל אם חילל פעם אחת בפרהסיא, אין דינו כנכרי [כדעת תוס' (ראה ביאורנו לעיל ע"א ד"ה רבי יהודה)]. ויש אומרים שאפילו אם חילל פעם אחת דינו כנכרי [כדעת רש"י (ראה ביאורנו לעיל שם)] (משנ"ב שם, ד).

וצדוקי דינו כישראל ומבטל רשותו [כרבן גמליאל לעיל (סח, ב)], ואף שהצדוקים מחללים שבת בפרהסיא באיסורים דרבנן, הואיל ומוחזקים בכך מאבותיהם אין דינם כנכרי [כדעת הרמב"ם לפי הב"י (ראה ביאורנו לעיל ע"א ד"ה כאן)]. ויש סוברים שאם מחללים בפרהסיא דינם כנכרי [כדעת התוס' (ראה ביאורנו שם)] (שו"ע שם, א, ומשנ"ב שם, א).

וְאֵין צָרִיךְ לִזְכּוֹת בקנין סודר (רש"י), שהביטול אינו אלא סילוק רשות, שמסלק עצמו מרשותו כדי שלא יאסור עליהם (תוספת שבת שפ, ב, הובא במשנ"ב שם, ג).

דַּחֲמִירָא עֲלֵיהּ שַׁבָּת כַּעֲבוֹדָה זָרָה - שכשם שהעובד עבודה זרה כופר בקב"ה, כך המחלל שבת כופר בבריאת העולם, שמעיד במעשיו שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית (רש"י חולין ה, א ד"ה אלא).

מְקַבְּלִין קָרְבָּנוֹת מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה - אין זה בגדר 'טעמא דקרא', אלא שהטעם שמעמידים את הפסוק במומר לדבר אחד ולא בענין אחר, הוא מפני שמומר לדבר אחד יחזור בתשובה בנקל, ולכן מקבלים ממנו קרבנות כדי שיחזור בתשובה (תוס' חולין ה, א ד"ה כדי).

מִשְׁנָה. אַנְשֵׁי חָצֵר שֶׁשָּׁכַח אֶחָד מֵהֶן, או שאינו רוצה להשתתף בעירוב מכל סיבה שהיא, הרי הוא יכול להתיר את החצר על ידי ביטול (רמב"ם עירובין ב, א), וכפי שמוכח ממה שמצינו שביטול מועיל גם כאשר הוא נעשה ביום שישי כאשר ניתן עדיין לעשות עירוב [ועירוב שנעשה ביום שישי, בהכרח נעשה כשהאדם יודע וזוכר מהעירוב, אלא שאינו חפץ להשתתף בו] (שעה"צ שפ, א), והמשנה נקטה 'ששכח', שזהו האופן המצוי, כי בדרך כלל כל בני החצר משתתפים בעירוב (מעשה רקח שם), ובשביל ללמד שאפילו ששכח, אסור כל זמן שלא ביטל (משנ"ב שם, א).

נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּתָן - ששאר בני החצר עשו ביטול רשות לזה ששכח לערב איתם (פיהמ"ש לרמב"ם).

מִי שֶׁנָּתַן רְשׁוּתוֹ וְהוֹצִיא וְכוּ', ענין זה התבאר בגמ' לעיל (סח, ב ואילך).

גְּמָרָא. כְּגוֹן שֶׁבִּיטֵּל רְשׁוּת חֲצֵרוֹ וְלֹא בִּיטֵּל רְשׁוּת בֵּיתוֹ. שמצינו שלשה אופנים של ביטול: [א] המבטל במפורש גם את רשותו בביתו וגם את רשותו בחצר, הועיל הביטול לעשות את ביתו כביתם של כל דיירי החצר שעירבו יחד, ואת החצר כולה כחצרם, ומותר לטלטל הן מבתיהם לחצר והן מביתו לחצר [אכן, לענין להוציא מביתו לחצר, נחלקו הראשונים האם אפשר להחשיבו כאורח בביתו שלו (ראה חי' הר"ן לעיל סח, א וב"י או"ח שפ, ב)]. [ב] המבטל רק את רשות חצרו ומודיע במפורש שאינו מבטל את רשות ביתו, הועיל הביטול רק להפקיע את חלקו בחצר, ונעשית החצר כולה שייכת רק לדיירי החצר שיש להם חלק בעירוב, ואילו ביתו נשאר שייך רק לו, ומשום כך מותר לטלטל מהבתים של כולם לחצר, אבל אסור לטלטל מביתו לחצר. [ג] באופן שהמבטל לא הודיע בצורה ברורה מה כוונת ביטולו, אלא אמר בסתם שהוא מבטל את רשותו, וכל שכן אם הזכיר בביטולו רק את החצר, לדעת רבי אליעזר כוונתו לבטל גם את רשות ביתו וגם את רשות חצרו, ואילו לדעת חכמים כוונתו לבטל רק את רשות חצרו, ועל אופן זה מדברת משנתנו וכדעת חכמים, ולכן אסרה המשנה להכניס ולהוציא מביתו לחצר והתירה להוציא ולהכניס מבתיהם לחצר (ע"פ רש"י וחי' המאירי והסוגיא לעיל כו, ב).

■ וכן נפסק להלכה, וכדעת חכמים (שו"ע או"ח שפ, א ומשנ"ב שם, וראה שם פרטים נוספים).

דְּהָוֵי אוֹרֵחַ לְגַבַּיְהוּ, ומשום כך שימושו בחצר אינו נחשב כחזרה מביטול הרשות, ומותר (רש"י), ואפילו באופן שהוא מקדים להוציא עוד לפני שהם החזיקו בחצר על ידי הוצאה מהבתים לחצר (רשב"א). ויש סוברים, שמותר לו להוציא רק לאחר שהם קדמו והוציאו לפניו מהבתים לחצר (ריטב"א).

■ להלכה, המבטל את רשותו לבני החצר, מותר לו ולהם להוציא מבתיהם לחצר, שהוא כאורח שלהם (שו"ע או"ח שפ, א), ואפילו לפני שהם החזיקו [כדעת הרשב"א] (ביאה"ל שם). אבל אסורים להוציא מביתו לחצר (שו"ע שם, וראה שם פרטים נוספים).

חֲמִשָּׁה לְגַבֵּי חַד לָא הָוֵי אוֹרֵחַ, ולכן אסור להם להוציא אפילו מביתו לחצר, שאם יעשו כן נראה שלוקחים ממנו בחזרה את הרשות שנתנו לו (רש"י), או שנראה כאילו מוציאים מביתו של אותו יחיד לרשות המשותפת לכולם (רשב"א).

ואפילו אחרי שאותו יחיד החזיק בחצר, אסור להם להוציא מביתו לחצר [אף שאין זה מבטל את הביטול ואין הם אוסרים עליו] (רשב"א; מג"א שפ, ז), ויש שדנו להתיר בזה (ראה ביאה"ל שם, ד). ולהכניס חפצים מהחצר לבית שלו, נחלקו הפוסקים האם נחשב שימוש בחצר שנאסר להם [שיש סוברים שדוקא הוצאת חפצים מהבית לחצר נחשבת כשימוש בחצר] (ראה משנ"ב שם, טז).

ודוקא יחיד אצל רבים נעשה אורח, אבל לא באופן של רבים אצל רבים [כגון שרבים שלא עירבו נתנו רשותם לרבים שלא עירבו], ולא באופן של יחיד אצל יחיד [כגון שהיו שנים לבדם וביטל אחד מהם לחבירו] (רשב"א בעבודת הקודש בית נתיבות ד, ז; שו"ע שם, ד). ויש סוברים שיחיד אצל יחיד נעשה אורח (ביאה"ל שם). ■ ולהלכה, בשעת הדחק יש לסמוך על המקילים (ביאה"ל שם).

וגדר 'יחיד' ו'רבים', נקבע לפי מספר האנשים ולא לפי מספר הבתים, שכאשר יש כמה שגרים בבית אחד נחשבים לרבים, ואילו אחד שגר בכמה בתים נחשב ליחיד (חמד משה שפא, ד). מאידך, יש סוברים שנקבע לפי מספר הבתים ולא לפי מספר האנשים (משמעות שו"ע הרב שצא, א, כמבואר בביאה"ל שפא, ד). ■ להלכה, הובאו שתי הדעות (ביאה"ל שם).

ודין זה שאין רבים נעשים אורחים אצל יחיד, היינו דוקא באופן זה שהחצר והבתים שייכים לאותם רבים אלא שרוצים להיעשות כעין אורחים של היחיד על ידי הביטול, אבל באורחים ממש, אין הבדל בין רבים ליחיד ובכל אופן אינם אוסרים על בעל הבית (חיי אדם עד, ג). ■ וכן נפסק להלכה (משנ"ב שפ, יח).

■ המשך במילואים עמ' 130 ■

לִגְזַר דִּילְמָא אָתֵי לְבַטּוֹלֵי לְהוּ, שעלולים לטעות ולחשוב שכשם ששנים יכולים לבטל ליחיד, כך יחיד יכול לבטל לשנים (רש"י), ובאמת הוא אינו יכול לבטל להם כיון שלא עירבו ביניהם, וזהו החידוש שנוסף בסיפא של המשנה, שברישא 'שנתנו לו רשותן' מבואר רק שכשעירבו ביניהם יכולים לבטל, ובסיפא נתחדש שיכולים שנים לבטל גם כשלא עירבו ביניהם (רשב"א).

אַף עַל גַּב דְּאָמְרֵי לֵיהּ קְנִי עַל מְנָת לְהַקְנוֹת, מכל מקום אינו יכול להקנות, כיון שהזכות שקיבל מדיירי החצר היא זכות קלושה שלא הועילה להתיר, וזכות כזו אי אפשר להקנות (ראה רש"י, ובביאורנו לעיל סט, ב ד"ה דכיון), ואף כשבני החצר הקנו לו בערב שבת על מנת שיקנה לחבירו, אינו מועיל, שהזכות נחשבת לזכות קלושה כיון שלא הועילה שום דבר, למרות שלא חל עדיין שום איסור בערב שבת (פמ"ג שפ משב"ז ד). ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שפ, ד, ומשנ"ב ושעה"צ שם). אכן, אם בני החצר יחזרו ויבטלו לשני, הרי זה מועיל, שעכשיו כל החלקים שלו, שהראשון כבר ביטל לשני את חלקו, ועכשיו גם הם מבטלים לו את חלקם (משנ"ב שם, כד).

צָרִיךְ לְבַטֵּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד אוֹ לֹא - והספק הוא אם כל החמשה נחשבים כאיש אחד בגלל העירוב או לא (רש"י ד"ה אחד שלא). ועוד יש לפרש, שהספק הוא אם מבטל בעין יפה, או בעין רעה ורק כפי מה שאמר במפורש (ראה רש"י לעיל כו, ב).

צָרִיךְ לְבַטֵּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד בפני עצמו, או שיאמר בנוכחות כולם 'הריני מבטל את רשותי לכולכם' (מגיד משנה עירובין ב, ב, בדעת רש"י לעיל כו, ב), וצריך לומר דוקא 'לכולכם', אבל אין די שיאמר 'לכם' (שעה"צ שפ, ז). ויש חולקים, שאפילו אם יאמר 'לכולכם' אינו מועיל, שחוששים שמתכוון לרובם ואומר 'כולכם' משום ש'רובו ככולו', ולא קיים את הדין שצריך לבטל לכל אחד ואחד [ומטעם זה כופלים בנוסח התפילה ואומרים 'מלוך על כל העולם כולו', לאפוקי שאין הכוונה ל'רובו ככולו'] (ט"ז או"ח שפ, א, בביאור הדעה הראשונה בשו"ע). ■ להלכה, הובאו שתי הדעות (שו"ע שם, א), ולדינא יש להקל (משנ"ב שם).

אבל אם לא יבטל לכל דיירי החצר אלא רק לאחד מהם, לא יועיל הביטול, כיון שרשותו של המבטל תהא שייכת רק לאותו יחיד, והעירוב שעשה היחיד עם דיירי החצר לא היה עבור חלק זה אלא רק עבור חלקו (רש"י לעיל כו, ב). אכן, אם יבטל ליחיד בערב שבת, ואחר כך יעשה היחיד עירוב חצרות עם דיירי החצר, הרי זה מועיל, שהרי העירוב שנעשה לאחר הביטול כולל גם את החלק שקיבל היחיד מהמבטל (ביאה"ל שם, א, בדעת רש"י הנ"ל). ויש סוברים, שדי בכך שיבטל ליחיד בערב שבת, ואפילו אם אותו יחיד כבר עשה עירוב חצרות, שהרי העירוב שחל בבין השמשות כולל גם את החלק שקיבל מהמבטל, שהכל תלוי בזמן חלות העירוב בבין השמשות, ולא בזמן סידור העירוב בין השכנים מבעוד יום (ביאה"ל שם, בדעת הרא"ש).

ובכל האופנים של ביטול ליחיד שאינו מועיל, הטלטול אסור אפילו לאותו יחיד (מגיד משנה שם), שעירוב שאין כולם מעורבים בו יחד אינו עירוב (שעה"צ שפ, ה). ■ וכך נפסק להלכה (משנ"ב שם, ד).

וְרַבָּה הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן וְכוּ'. הקדמה. נחלקו תנאים בדין דירה שאין גרים בה באותה שבת האם עליה להשתתף בעירוב חצרות, כגון מי שיש לו בית מגורים בחצר אבל הוא מתארח בשבת במקום אחר (ראה מחלוקת תנאים להלן פו, א), או מי שיש לו בחצר זו בית התבן ובית הבקר שאינם מיועדים למגורים, והוא גר בחצר אחרת (ראה מחלוקת תנאים להלן עב, ב), או יורש שירש דירה בחצר זו וגר במקום אחר (שזהו הנדון בסוגיא דלהלן), ושורש הנדון, האם דירה בלא בעלים אוסרת (ע"פ ראשונים המובאים להלן ע"ב ד"ה והניח, וקרן אורה להלן עב, ב). ומצינו נדון נוסף, לפי הדעה [שנפסקה להלכה] שדירה כזו אינה צריכה להשתתף בעירוב, האם הדין נקבע לפי מצב הדירה בעת כניסת השבת, או שהדין יכול להשתנות במהלך השבת, והנדון הוא בין להקל, כגון שעזב את ביתו באמצע שבת, ובין להחמיר, כגון שחזר לביתו באמצע שבת (ומצינו בזה כמה דעות וכמה חילוקי דינים, ראה שו"ע או"ח שעא, א-ב, ומשנ"ב וביאה"ל שם).

דַּהֲוָה וּמִית - שבזמן חלות העירוב בבין השמשות היו בחצר שני דיירים שלא עירבו, וביטלו דיירי החצר לאחד מהם ולא הועיל הביטול בגלל השני, ומת השני בשבת, שאף שבתחילה לא הועיל הביטול, הרי הוא מועיל לאחר זמן כשמת השני (מאירי בשם יש מפרשים), שכיון שמת נסתלק כוחו ורשותו מהחצר, ואין לך ביטול רשות גדול מזה, ולענין ביטול רשות אין אומרים 'כיון שנאסרה נאסרה' [וכמבואר להלן (ע"ב)] (תוס' רבינו פרץ; חי' הר"ן).

אכן, כל זה דוקא כששבתו בבקעה שלא היתה בבעלות המת, ולכן רשותו לא עברה ליורשים (רש"י) [שעירוב חצרות אינו תלוי בבעלות ממונית, אלא בדיורים בפועל (חזו"א או"ח סוף סי' קיד, ומפורסם שזהו מכתב מהחזו"א לגר"ש שקופ)], שאילו היתה רשות המת עוברת ליורשיו, היו היורשים אוסרים עליהם (רש"י) [שאף שהלכה כדעת הסוברים שדירה שאין גרים בה באותה שבת אינה צריכה להשתתף בעירוב, היינו דוקא כאשר מתחילת השבת לא גרו בה, אבל אם גרו בה בתחילת השבת ונאסרה, נאסרה לכל השבת (קרבן נתנאל טז, ו, ז)].

מאידך, יש סוברים שמדובר אפילו כשרשות המת עברה ליורשים, והם אינם אוסרים כיון שאינם גרים בה בשבת זו (ראה תוס' ד"ה הכא וריטב"א). [אך גם לדעה זו, הוצרכה הגמ' לדחוק ולהעמיד את הברייתא באופן שמת זה שלא עירב, ולא באופן פשוט יותר, שהלך באמצע השבת למקום אחר (וכפי שהקשה המהרש"א), כיון שכלפי זה שגר בביתו בתחילת השבת לא מועיל מה שיעבור למקום אחר באמצע השבת (קרני ראם)]. ■ להלכה, דייר שאינו גר ברשותו באותה שבת, אינו אוסר (שו"ע או"ח שעא, א, וראה שם פרטים נוספים), והעוקר את דירתו באמצע שבת, נחלקו הפוסקים אם אוסר, ואין להקל אלא בשעת הדחק (ביאה"ל שם).

מַהוּ דְּתֵימָא כֵּיוָן דְּלֹא עָרַב לִקְנְסֵיהּ קָא מַשְׁמַע לָן, שלמרות שהם התרשלו בדיני עירוב (חי' המאירי), אין צורך לקנוס את מי ששוכח לעשות עירוב שלא יוכל לתת רשות לאחר, שהרי גם לאחר נתינת הרשות אסור למבטל להוציא מביתו לחצר, ודי בכך בשביל שיזהר לעתיד להשתתף בעירוב (ריטב"א).

יוֹרֵשׁ, שאביו לא השתתף בעירוב חצרות (רש"י), שאילו היה משתתף בעירוב, לא היתה החצר נאסרת לאחר מיתתו (תוס' ד"ה יורש, וראה להלן ע"ב ד"ה כל שהותר), וכמו כן לא ביטל אביו את רשותו (רש"י), שאילו היה מבטל את רשותו, לא היתה החצר נאסרת לאחר מיתתו (כך משמע ברש"י, וכן מצדד החזו"א או"ח פח, ה).

מַהוּ שֶׁיְּבַטֵּל רְשׁוּת וְכוּ', שאלמלא הביטול החצר אסורה, וכגון שבא בשבת לגור בדירה שירש, שאם לא כן, דירה בלא בעלים אינה אוסרת [ראה לעיל (ד"ה ורבה)] (תוס' ד"ה יורש, וראה שם פרטים נוספים), ויש חולקים, שאפילו אם לא בא היורש לגור בדירה באותה שבת, החצר אסורה ללא ביטול, כיון שבכניסת השבת נאסרה החצר לכל השבת (רשב"א).

עין משפט נר מצוה

נח א טוש"ע א"ח סי' שפ סעיף ד:
נט ב מיי' פ"ב מהל' עירובין הלכה ב טוש"ע שם סעיף א:
ס ג מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ד:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל כו:, ב) עי' לקמן עג:, ג) סט ע"ב (עי"ש עוד כמה דיבורים השייכים גם כאן), ד) בריש העמוד ד"ה לא צריכא, ה) עי"ש בגליון הש"ס ובתוס' המצויין שם (שמשמע דת"ק דר"י שם היינו ר"מ).

ליגזר דילמא אתי לבטולי להו קמ"ל: ואין נוטלין רשות: למה לי לא צריכא [א]אף על גב דאמרי ליה קני על מנת להקנות. בעא מיניה אביי מרבה חמשה ששרויין בחצר אחת ושכח אחד מהן ולא עירב כשהוא מבטל רשותו צריך לבטל לכל אחד ואחד או לא א"ל (א) [ב]צריך לבטל לכל אחד ואחד איתיביה [ג]אחד שלא עירב נותן רשותו לאחד שעירב שנים שעירבו נותנין רשותן לאחד שלא עירב ושנים שלא עירבו נותנין רשותן לשנים שעירבו או לאחד שלא עירב אבל אין אחד שעירב נותן רשותו לאחד שלא עירב ואין שנים שעירבו נותנין רשותן לשנים שלא עירבו ואין שנים שלא עירבו נותנין רשותן לשנים שלא עירבו קתני מיהת רישא אחד שלא עירב נותן רשותו לאחד שעירב ה"ד אי דליכא אחרינא בהדיה בהדי מאן עירב אלא פשיטא דאיכא אחרינא בהדיה וקתני לאחד שעירב ורבה הכא במאי עסקינן דהוה ומית אי דהוה ומית אימא סיפא אבל אין אחד שעירב נותן רשותו לאחד שלא עירב ואי דהוה ומית אמאי לא אלא פשיטא דאיתיה ומדסיפא דאיתיה רישא נמי דאיתיה מידי איריא הא כדאיתא והא כדאיתא תדע דקתני סיפא דרישא ושנים שלא עירבו נותנין רשותן לשנים שעירבו לשנים אין לאחד לא ואביי אמר מאי לב' לאחד מב' אי הכי ליתני לאחד שעירב או לאחד שלא עירב קשיא. [ה]אחד שלא עירב נותן רשותו לאחד שעירב לאביי דאיתיה וקמ"ל דאין צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד לרבה דהוה ומית ולא גזרינן זימנין דאיתיה ושנים שעירבו נותנין רשותן לאחד שלא עירב פשיטא מהו דתימא כיון דלא עירב ליקנסיה קמ"ל וב' שלא עירבו נותנין רשותן לשנים שעירבו לרבה תנא סיפא לגלויי (א) רישא לאביי ב' שלא עירבו איצטריכא ליה סד"א לגזור דלמא אתי לבטולי להו קמ"ל או לאחד שלא עירב למה לי מהו דתימא הני מילי היכא דמקצתן עירבו ומקצתן לא עירבו אבל היכא דכולן לא עירבו ליקנסינהו כדי שלא תשתכח תורת עירוב קמ"ל אבל אין אחד שעירב נותן רשותו לאחד שלא עירב לאביי תנא סיפא לגלויי רישא לרבה אידי דתנא רישא תנא נמי סיפא ואין שנים שעירבו נותנין רשותן לשנים שלא עירבו הא תו למה לי לא צריכא דבטיל ליה חד מינייהו לחבריה מהו דתימא לישתרי ליה קמ"ל כיון דבעידנא דבטיל לא הוה ליה שריותא בהא חצר לא ואין שנים שלא עירבו נותנין רשותן לשנים שלא עירבו הא תו למה לי לא צריכא (ב) דאמרי קני על מנת להקנות. בעא מיניה רבא מרב נחמן יורש מהו שיבטל רשות היכא

רש"י

ליגזור. דאי מבטלי אינהו ליחיד אתו למימר נמי יחיד מבטל לשנים: ואין נוטלין רשות למה לי. הא תנא ליה היו שנים אוסרין זה על זה: לא צריכא. משנה יתירה [אלא] לאשמועינן דאפי' אמרו ליה קמאי קני על מנת להקנות והדר איהו ובטיל לחבריה לא משתרי האי בתרא, דמהו דתימא שליחא שוויהו, קא משמע לן כיון דלא קנה איהו לאשתרויי לא מצי לאקנויי: אחד שלא עירב כו'. כגון ג' דיורין בחצר, השנים עירבו והשלישי לא עירב, מבטל לאחד מן המערבין ומותר דהא בהדי חבריה עירב, אלמא אין צריך לבטל אלא לאחד דכולהו הוו כחד: ושנים שלא עירבו נותנין רשותן לשנים. הדרים עמהן ועירבו, או ליחיד שלישי הדר עמהן ולא עירב לא הוא ולא הן: אבל אין אחד שעירב. עם אחד נותן רשותו ליחיד שלישי שדר עמהן ולא עירב, דכי בטיל ליה איהו רשותיה אכתי איכא חבריה דאסר עליה: לשנים שלא עירבו. כדאמרינן לעיל שנים אין נוטלין רשות: דהוה ומית. ועל כרחך דרבה בשיירא שחנתה בבקעה והקיפוה חצר ונטו שם איש אהלו מוקי לה, דכי מת אין ליורשיו שם כלום, דאי בחצר ממש הא איכא יורשין, וכיון דאילו הוה אבוהון קיים הוה אסר אינהו נמי אסרי: תדע. דרישא דהוה ומית עסקינן, דאי איתיה צריך להאי לבטוליה ליה: סיפא דרישא. מרישא דמתניתא עד אבל כולה חדא בבא היא, הלכך סיפא דההיא קרי ליה סיפא דרישא: לאחד לא. דצריך לבטל לכל אחד ואחד: אי הכי ליתני לאחד שעירב. כדתנא ברישא, ואנא ידענא דתרי נינהו דאין עירוב בלא שנים: או לאחד שלא עירב. סיפא דההיא היא, דהכי תנא בה לשנים שעירבו או לא' שלא עירב: אחד שלא עירב כו'. השתא מפרש לה לכולה אמאי אצטריך למיתנינהו לכולהו: ולא גזרינן כו'. כלומר אי קשיא כיון דמית פשיטא דמבטל ליה להאי דפיש, דהא קתני לה סיפא דאפי' שנים מבטלין ליחיד: ושנים שעירבו כו' פשיטא. דהכא ליכא למגזר דלמא אתי יחיד לבטולי להו, דאי מבטל להו שפיר דמי דהא עירבו, וכיון דאורי ביחיד דמצי לבטולי מה לי חד מה לי תרי: כיון דלא עירב ליקנסיה. דמרישא לא נפקא לן, דרישא איירי דהאי דלא עירב בטיל להנך דעירבו: תנא הך סיפא לגלויי רישא. דבדהוה ומית עסקינן רישא דקתני לאחד שעירב, דאילו איתיה לאידך בעי לבטולי ליה כדקתני בהך סיפא: ולאביי. דמתרץ הך סיפא מאי לשנים לאחד משנים, למה לי דתנייה, הא תנא ליה רישא דיחיד מבטל לאחד משנים, מה לי חד מבטל מה לי תרין מבטלין: הני מילי כו'. דכל הני בטולין דלעיל איכא מקצתייהו דעירבו: תורת עירוב. תורת עירוב מן התינוקות הבאים אחרי כן[ג]: לאביי תנא הך סיפא. דלא איצטריך, דהא פשיטא דאיכא חד דלא בטיל ליה רשותיה, אלא להכי תנייה לאשמועינן דכולה מתניתא בדאיתנהו לתרוייהו המערבין עסקינן, ואפילו הכי קתני רישא דרישא אחד שלא עירב נותן רשותו לאחד שעירב דאין צריך לבטל רשותיה לכל אחד ואחד ואיהו לא אסר אחבריה: איידי דתנא רישא. אחד שלא עירב נותן רשותו לאחד שעירב תנא הך סיפא דאיפכא לא, ולעולם רישא בדהוה ומית וסיפא בדאיתנהו: הא תו למה לי. פשיטא דאסרי אהדדי: הכי גרסינן כיון דבעידנא דבטילו להו הנך כו'. ולעיל[ד] פרישנא לה: קני על מנת להקנות. ממשנה יתירה נפקא לן, דאי לאו הכי לא איצטריך למיתנייה, ולעיל[ה] פרישנא לה: יורש. ששכח אביו ולא עירב ומת בשבת ולא ביטל רשותו, מהו שיבטל היורש: היכא

תוספות

בעא מיניה אביי מרבה כו'. לא שמיע ליה ברייתא דלעיל דסוף פ"ב (דף כו:) כשהוא מבטל רשותו אין צריך לבטל לכל אחד ומשמע התם דפלוגתא היא דר"א ורבנן וההיא ברייתא כר"א ואין לומר דלרבנן מיבעיא ליה ופשט ליה דצריך לבטל דאם כן מאי פריך מברייתא דבסמוך:

הכא במאי עסקינן דהוה ומית. פירש רש"י דעל כרחך דרבה בשיירא שחנתה בבקעה והקיפוה חצר ונטו בה איש אהלו מוקי לה דכי מת אין ליורשיו שם כלום דאי בחצר ממש איכא יורשין וכיון דאילו הוה אבוהון קיים הוה אסר אינהו נמי אסרי ובחנם דחק דאין היורש אוסר אלא א"כ הולך לדור שם דלעיל בפ' מי שהוציאוהו (דף מז.) פסקינן כר"ש דתנן לקמן פרק כיצד משתתפין (דף פו.) ר"ש אומר אפי' הניח את ביתו והלך לשבות אצל בתו באותה העיר אינו אוסר שכבר הסיח מלבו ומיהו אי בעו לאוקומי כר"מ דאמר כשהלך לשבות בעיר אחרת א' נכרי ואחד ישראל אוסר וקאמרינן נמי לקמן בפירקין [ה](דף עג:) בית התבן ובית הבקר ובית העצים ובית האוצרות הרי זה אוסר עליו צריך לאוקומי בשיירא שחנתה בבקעה א"נ כגון שזה עצמו שעירב הוא יורש:

יורש מהו שיבטל. בשלא עירב האב מיירי כדפי' בקונט' דאם עירב הא תני לקמן (עמוד ב') א' מבני חצר שמת והניח רשותו לאחד מן השוק משחשיכה אינו אוסר ומיירי כגון שבא היורש לדור שם בשבת דאם לא כן אפילו ביטול לא בעי דהוי כמו בית התבן ובית הבקר דלא אסר כדאמר רבי יהודה לקמן בפירקין (עג:) דאינו אוסר אלא מקום דירה ור"ש דפסק[ב] בפרק מי שהוציאוהו (לעיל מז.) כוותיה קאמר דאפילו הלך לשבות אצל בתו באותה העיר אינו אוסר ומיהו אם היה היורש דר באותה חצר שמא היה אוסר להם בית אביו כשירשה בשבת אע"פ שלא בא לדור שם ואפילו עירב עם חביריו בערב שבת אפילו הכי בעי ביטול ולא מהני עירובו לגבי אותו חצר[ג] שירש בשבת

רבינו חננאל

בעא מיניה אביי מרבה ה' ששרויין בחצר אחת ושכח אחד מהם ולא עירב כשהוא מבטל צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד אי לא א"ל צריך לבטל רשות לכל אחד ואחד איתיביה אחד שלא עירב נותן רשותו לאחד שעירב. היכי דמי אי ליכא אחריני בהדיה [בהדין] מאן מערב דקתני לאחד שעירב אלא פשיטא דאיכא אחרינא ועירב בהדיה [ותירץ רבה דבתון] (ובתור) הכי מת. ואקשינן אימא סיפא אבל אין אחד שעירב נותן רשותו לאחד שלא עירב ואי איהו דעירב בהדיה מת והשתא ליכ' אחרינא בהדיה אמאי לא אלא פשיטא דאיתיה ואסר עליה ומדסיפא איתיה רישא נמי איתיה. ודחי רבא מידי איריא סיפא איתיה רישא ליתיה תדע דבעינן לכל חד וחד דקתני סיפא דרישא ושנים שלא עירבו נותנין רשותן לשנים שעירבו [מאי לאו] שנים ממש. ש"מ בעינן ביטל רשות לכל אחד ואחד ודחי אביי מאי לשנים דקתני אחד (לשנים) [משנים]. ואקשינן אי הכי ליתני לאחד שעירב או לאחד שלא עירב דמשמע דאיכא אחריני בהדיה ואפי' הכי בחד סגי ליה אלא מדלא קתני הכי אלא קתני לשנים שעירבו לשנים שעירבו ממש הוא שמעינן מינה דבעינן ביטול לכל חד וחד ונדחה אביי בקושיא פי' להא מתניתא פסקא פסקה פשוטה היא.

הגהות הב"ח

(א) גמ' סיפא לגלויי ארישא כצ"ל וכן בסמוך: (ב) שם לא צריכא דאע"ג דאמרי קני:

הגהות וציונים

א] גופא אחד שלא עירב וכו' (כת"י ודפו"ר וכן ברש"י): ב] נדצ"ל ור"ש דפסקינן בפרק וכו' כוותיה: ג] נדצ"ל לגבי אותו בית שירש, וכ"ה בתוס' הרא"ש (מצר"ד):

משנת ראשונים

מידי איריא. כמו מידי עיריא, שהעי"ן מתחלפת באל"ף, והכי קאמר, וכי הם [מעורות] זו עם זו, כלומר דומות זו לזו, שיהיה דינם שוה. [כללי הגמרא למהר"י קארו]

הא כדאיתא והא כדאיתא. אע"ג דאיכא לאקשוי כיון דסיפא לא מיפרשא אלא כדאיתא אמאי נקט לא יתן אפילו ליטול נמי אינו יכול אפ"ה מפרש להו רבא הכי תנא רישא, דהיכא דליתי' נוטל רשות וה"ה לנותן ותנא בסיפא דהיכא דאיתי' אינו נותן וה"ה דאינו נוטל. [תוספות רי"ד]

אי הכי ליתני לאחד שעירב או לאחד שלא עירב. פי' דהא פשיטא דאחרים הוה בהדיה דאי לא, בהדי מאן עירב, והוה שמעינן דקתני לאחד לאשמועינן דמבטל לאחד סגי, וכיון דקתני להדיא לשנים ודאי לא קתני ליה אלא משום דס"ל דלשניהם צריך לבטל ורבנן היא. [הריטב"א] **לא צריכא דאמרי קני על מנת להקנות.** כל לא צריכא הכי פירושה לא נצרכה הא דפלוני אלא לכהאי גוונא, כי הא דחולין לא צריכא אלא ששחט לפנינו שנים וגו'. וכן טובא אין מספר והגמ' קצר בלשונו והשמיט אלא וכו', וראיתי מי שמפרש ומחלק הלשון ואומר לא כלומר לאו פשיטא הוא צריכא וכו'. [הליכות עולם שער שני פרק א] **יורש מהו שיבטל רשות.** פרש"י ז"ל יורש ששכח אביו ולא עירב ומת בשבת מהו שיבטל היורש רשותו לאותן שעירבו, ויפה כיון ז"ל דאי בשעירב אביהם ומת בשבת אינם צריכין ביטול דכיון שהותרו למקצת שבת הותרו לכולה, וכדאמרינן לקמן בשמעתין באחד מבני חצר שמת משחשכה והניח רשותו לאחד מן השוק שאינו אוסר. [הריטב"א]

היכא דאי בעי לערובי מאתמול מצי מערב בטולי נמי מצי מבטל אבל האי כיון דאי בעי לערובי מאתמול לא מצי מערב לא מצי מבטל או דלמא יורש כרעיה דאבוה הוא א"ל [א] אני אומר מבטל והני דבי שמואל תנו אין מבטל איתיביה זה הכלל כל שמותר למקצת שבת הותר לכל השבת וכל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת חוץ ממבטל רשות כל שהותר למקצת שבת מותר לכל השבת כגון [א] עירב דרך הפתח ונסתם הפתח עירב דרך חלון ונסתם חלון זה הכלל לאתויי מבוי שניטלו קורותיו או לחייו כל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת כולה כגון [ב] שני בתים בשני צידי רה"ר והקיפום נכרים מחיצה בשבת זה הכלל לאתויי מאי לאתויי [ג] מת נכרי בשבת וקתני חוץ ממבטל רשות (א) איהו אין יורש לא אימא חוץ מתורת ביטול רשות. איתיביה [ב] אחד מבני חצר שמת והניח רשותו לאחד מן השוק מבעוד יום אוסר משחשיכה אינו אוסר [ג] ואחד מן השוק שמת והניח רשותו לאחד מבני חצר מבעוד יום אינו אוסר משחשיכה אוסר אמאי אוסר ליבטל מאי אוסר נמי דקתני עד שיבטל. תא שמע ישראל וגר שרויין במגורה אחת ומת גר מבעוד יום אע"פ

היכא דאי בעי לערובי כו'. כלומר אביו שהיה אתמול ראוי לערב היה יכול לבטל: אבל האי דלא מצי לערובי אתמול. דלא היה לו חלק בה, לא: כל שהותר למקצת שבת כו'. מפרש לה ואזיל: ה"ג כגון עירב דרך הפתח כו', זה הכלל לאתויי מבוי שניטלה קורתו או לחייו: עירב דרך הפתח. שתי חצירות ופתח א' ביניהם ועירבו ע"י אותו פתח, ובשבת נפלה כנגדו מפולת ונסתם, מותרים להשתמש מזו לזו ע"י זריקה ודרך חורין קטנים, דאע"ג דאין עירוב בין ב' חצירות בלא פתח כדתנן (לקמן עו.) בחלון שבין ב' חצירות, הכא שבת הואיל והותרה הותרה [א]: זה הכלל לאתויי מבוי שניטלה קורתו או לחיו. בשבת, דאע"ג דאשתקול מחילות דידיה שרי הואיל ואישתרי בין השמשות, ומרישא לא שמעינן לה, דהתם איתנהו למחילות אבל הכא לא, והכי אמרינן לה בשילהי פירקא קמא (דף יז.): והקיפום נכרים מחיצה. דאסורין לבטל זה לזה כדי שישתמש בה אחד מהן, דהואיל ואי הוו בעו ערובי מאתמול לא מצו מערבי [ב], אבל אי לא הוה התם אלא חד בית שרי, דמחילה הנעשית בשבת מחילה היא [ג]: זה הכלל. דרישא קאי נמי אסיפא, לאתויי מת נכרי בשבת, דכיון דאי בעו לערובי מאתמול לא מצו מערבי השתא נמי לא מבטלי. ומרישא דסיפא לא שמעינן לה אי לא אתי' בזה הכלל, דהתם לא מצו לערובי מאתמול כלל, אבל הכא מצו לערובי ע"י שכירות: חוץ מן המבטל רשות. ששכח ולא עירב, שאף ע"פ שנאסר למקצת שבת יש לו תקנה בשבת, ומדלא קתני חוץ משביטל [א] רשות ויורש שמע מינה יורש לא: אימא חוץ מתורת ביטול רשות. ויורש בכלל, דכרעיה דאבוה הוא ותורת ביטול נוהגת בו: מבעוד יום. שעדיין לא קנה עירובו של ראשון, הרי זה מן השוק אוסר ואע"פ שאינו דר כאן, כדתניא לקמן בהאי פירקא [ד] מי שיש לו בית התבן ובית הבקר בחצר חבירו אוסר עליו: משחשיכה אינו אוסר עליו. שהרי הותר למקצת שבת: ואחד מן השוק. שהיה לו בית דירה בחצר זו: מבעוד יום אינו אוסר. שהרי יערב [ב] זה עם שכניו: משחשיכה. דאינו יכול לערב אוסר, ואי יורש מבטל רשות אמאי אוסר: ישראל וגר גרסינן [ג]. גר שמת ואין לו יורשין המחזיק בנכסיו זכה בהן: מגורה. גורן הוא וחלוק בחדרים, והיה לכל אחד פתחו בחצר, ואוסרין זה על זה: אע"פ

בשבת כדתניא לקמן בשמעתין אחד מן השוק שמת והניח רשותו לאחד מבני חצר מבעוד יום אינו אוסר פי' לפי שבן חצר מערב עם חביריו משחשיכה אוסר פי' דלא מהני עירוב לענין אותו חצר שירש בשבת ומיהו הא לא אפשר לומר דמיירי כשהיה היורש דר עם אביו דאם כן אי בעו לאיערובי מאתמול מלו מערבין קרינן ביה דאם נותן פת משלו הוי עירוב אף ע"פ שלא זיכה לאביו כדאמר' לעיל בפרק מי שהוציאוהו (דף מט:) מעשה שגגו את עירובן כשהן מוליכין את עירובן למקום אחר א' מוליכו ע"י כולן דאם לקח הפת משלו ונתן בחצר של שיתוף מועיל לכולם כדפירש התם בקונטרס דשליחות דכולהו קעביד הואיל ועירבו יחד ועוד תניא לקמן בפירקין [ה] חמשה חבורות ששבתו בטרקלין ב"ה אומרים עירוב אחד לכולם אע"פ שיש לחלק דהתם כולם שוים בבית זה כמו זה ואין זה טפל לזה אבל הכא שהבן טפל לאביו אם נתן הבן פת אינו מועיל מ"מ אינו דומה כלל לחלק ומהא דאמרי' לעיל (דף סד.) אפילו שכירו ולקיטו נותן את עירובו אין ראיה לכאן דלמא הני מילי בנכרי אבל בישראל לא:

אבל האי כיון דאי בעי לערובי מאתמול לא מצי לערב. אפילו למ"ד לעיל (דף סו.) מבטלין גבי מת נכרי בשבת יכול להיות דאין מבטלין כאן דהתם הוא דאותו רשות שהוא מבטל עכשיו היה לו כח לבטל מאתמול אלא שלא היה מועיל מפני הנכרי דאוסר אבל הכא האי רשות דמבטל השתא אין לו כח לבטל מאתמול אלא משעה שירש והוי כב' בתים בשני צידי רה"ר דאין מבטלין [ו] דלא היה בידו רשות זה מאתמול ולמאן דאמר לעיל נמי אין מבטלין יכול להיות דזה מבטלין כדאמר יורש כרעיה דאבוה הוא:

לאתויי מת נכרי בשבת. פירש בקונטרס כיון דאי בעו לערובי מאתמול לא מצו מערבי השתא נמי לא מצו מבטלי ומרישא דסיפא לא שמעינן ליה אי לא אתי בזה הכלל דהתם לא מצו מערבי מאתמול כלל אבל הכא מצו מערבי ע"י שכירות משמע מתוך פירושו דאיירי דאתא נכרי מערב שבת ובעי למימר דאין מבטלין כשמת וכ"ש דאם לא מת דבעי תרתי שכירות וביטול ולא יתכן לפי מה שפיר' לעיל (ב) דהתם כולי עלמא מודו דמבטלין גבי מת נכרי בשבת מהו אלא בדאתא נכרי בשבת איירי הכא ואי לאו זה הכלל הוה אמינא דהכא מבטל כיון דהאי רשותא דקמבטל השתא הוי בידו מאתמול ולא דמי לב' בתים:

וקתני חוץ ממבטל רשות. פי' בקונטרס דפריך לר"נ דאמר דמבטלין מדלא קתני חוץ ממבטל רשות ויורש שמע מינה יורש לא ודבר תימה הוא מה דיוק הוא זה ור"ח פירש דפריך לשמואל דאמר אין מבטלין וזה לשונו זה הכלל כל שנאסר למקצת שבת כגון שני בתים בשני צידי רה"ר חוץ ממבטל רשות אע"פ שנאסר למקצת שבת משעה שביטל רשותו הותרה שאר שבת לא שנא הוא ל"ש יורש מדקתני חוץ מן המבטל רשות דייקינן מיניה כל מי שיש לו רשות עכשיו יכול לבטל ופריק לה לברייתא הכי חוץ מתורת ביטול דכי איתא לאוסר מעיקרא והשתא בטל רשות הותרה לשאר שבת לאפוקי יורש דלא הוי ליה רשות הכא בעידנא דקדש היום ולא הוה ליה לערובי דלא איתמר תורת ביטול אלא היכא דליכא עירוב ומאן דלא יכול לערובי לא יכול לבטל רשותו עכ"ל ואע"פ שהקושיות אחרות לר"נ אין לחוש אם זאת לשמואל ורבינו חננאל בעצמו פירש (ג) דמותבינן לר"נ משמע מתוך פירושו דחוץ ממבטל רשות קאי אשני בתים משני לידי רשות הרבים והקיפום נכרים מחילות בשבת שמועיל שם ביטול והיכא דלא ביטלו זה לזה קאמר דנאסר לכל השבת כולה וקשה דאם כן מאי נאסר למקצת שבת דקאמר ונראה לומר לפירושו דאיירי בעירבו וכיון שלא חל העירוב בתחילת השבת תו לא חייל כשבאו אחרי כן והקיפום בשבת וכן מת נכרי בשבת איירי כשעירבו מערב שבת ובטל עירובן מפני הנכרי דכשמת תו לא חייל אבל ביטול מועיל בתרוייהו כדקתני חוץ ממבטל רשות ומדמהני ביטול (ד) ב' בתים אע"פ שלא היה לו כח לבטל רשות של חצר זה מאתמול דרה"ר היה כל שכן יורש דיש לו כח לבטל וקשה לדבי שמואל דאמרי אין מבטלין והוא הדין דהוה מצי למיפרך מהך ברייתא לרב חסדא ורב ששת דאמרי לעיל [ז] אין מבטלין גבי ב' בתים ונראה דלמאי דמשני אימא חוץ מתורת ביטול לא קאי אב' בתים אלא אבני חצר ששכח אחד מהן ולא עירב שיכול לבטל רשות באמצע השבת [ד] ומיהו אם נאמר כן לפי המסקנא גם לדברי המקשה נדחוק על חנם לומר דקאי אב' בתים דבלאו הכי יכול להקשות כמו שפירש ר"ח דחוץ ממבטל רשות משמע דכל מי שיש לו רשות עכשיו יכול לבטל:

אחד מבני חצר שמת והניח רשותו לא' מן השוק מבעוד יום אוסר. כולה הך ברייתא איירי בהכי דבן חצר מערב עם חבריו אבל בן השוק אין מערב עמהם אפי' כשירש מבעוד יום ולא משום שלא יכול לערב עמהן לפי שאינו דר שם דמסתמא לא גרע בהכי לענין עירוב וביטול רשות כיון דאסר עלייהו כדקתני מבעוד יום אוסר אלא אורחא דמילתא היא דבן חצר רגיל לערב עם חבריו שהוא צריך להשתמש בחצר כיון שהוא דר שם אבל אותו שבשוק אין רגיל לערב לפי שאינו צריך להשתמש וקסבר האי תנא כמ"ד לקמן בפירקין (דף עג:) בית התבן ובית הבקר הרי זה אוסר עליו:

תא שמע ישראל וגר כו'. קסבר רבא דמכח [ה] הגר חשיב כמו יורש דהוי כרעיה דאבוה דאי לאו הכי לא קשה מידי לרב נחמן:
כלך

עין משפט נר מצוה

סא א מיי' פ"ב מהל' עירובין הלכה ב סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שפא סעיף ו:
סב ב מיי' שם הל' ז וסמג שם טוש"ע א"ח סי' שעא סעיף ד:
סג ג מיי' שם וטוש"ע שם סעיף ג:

רבינו חננאל

בעא מיניה רבא מרב נחמן יורש מהו שיבטל רשות כגון שמת אביו בשבת מאי יורש כרעא דאבוה הוא ומבטל או לא א"ל אני אומר מבטל והני דבי שמואל תנא אין מבטל ומותבינן לתנא דבי שמואל מהא דתניא זה הכלל כל שהותר מקצת שבת כגון שעירבו דרך הפתח ונסתם הפתח או דרך חלון ונסתם החלון מותר כל השבת כולה וזה הכלל למה לי לאתויי מבוי שנישלה קורתו או לחייו שמותרין בשבת כולה זה הכלל כל שנאסר למקצת שבת כגון ב' בתים בב' צידי רה"ר א) אע"פ שנאסר במקצת שבת משעה שביטל רשותו הותרה שאר שבת ל"ש הוא ל"ש יורש. מדקתני חוץ מן המבטל רשות דייקינן מינה כל מי שיש לו רשות עכשיו יכול לבטל. ופריק תני לברייתא הכי חוץ מתורת ביטול (דבר) [דכין] איתיה לאוסר מעיקרא והשתא בטיל רשותי' הותרה (מקצת) [לשאר] שבת ולאפוקי יורש דלא הוה ליה רשותא הכא בעידנא דקדש היום ולא הוה ליה לערובי דלא אתמר תורת ביטול אלא היכא דליכא עירוב ומאן דלא יכול לערוב לא יכול לבטל רשותיה. תוב אהדרינן ומותבינן לרב נחמן אחד מבני חצר שמת כו' עד אחד מן השוק שמת והניח רשותו לאחד מבני החצר מת מבע"י בע"ש וזכה בן החצר בנכסיו אינו אוסר שכבר עירב עם בני החצר [גם] הוא. מת משחשיכה אוסר שכבר נאסר במקצת שבת ואמאי אוסר אי אמרת יורש מבטל יבטל השתא ונשתרו ופריק רב נחמן מאן אוסר נמי דקתני עד שיבטל אבל אם (לא) ביטל הותרו בני החצר לטלטל: ת"ש [ישראל] ונכרי ששבתו במגורה. פי' בדירה אחת מלשון לגור בארץ וי"א מלשון נהרסו ממגורות כי הוביש דגן. ומת הגר

חשק שלמה על ר"ח

א) [חסר כאן וצ"ל חוץ ממבטל רשות אע"פ שנאסר וכו' וכן העתיקו התוס' בד"ה וקתני לשון רבינו]:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל דף יז., ב) לעיל דף סז., ג) לעיל דף כ. ועי' לעיל מב., ד) [דף עג:], ה) [דף עג.], ו) עי' לעיל שם בתוס' בסוף העמוד, ז) דף סו ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' חוץ ממבטל רשות (איהו אין יורש לא) תא"מ ונ"ב ס"א אין זה והכי מוכח בתוספות: (ב) תוס' ד"ה לאתויי וכו' לפי מה שפירשתי לעיל. נ"ב ד' סז. בד"ה אני אומר ולפי מה שכתבתי לעיל י"ל דגם דברי רש"י כאן הם נכונים דרש"י ז"ל פי' ג"כ בבא הנכרי בשבת ואפ"ה מקרי מצו לעירובי על ידי שכירות אי הוה בא הנכרי מאתמול משא"כ בב' בתים ועי' לעיל: (ג) ד"ה וקתני וכו' ורבינו חננאל עצמו פי' דתוב מותבינן לר"נ: (ד) בא"ד ומלמהני ביטול בשני בתים:

הגהות וציונים

א] צ"ל חוץ ממבטל רשות ויורש (רש"ש ועוד): ב] שהרי עירב (כת"י), ועיין ראש משביר וקרבן נתנאל סי' טז אות ט: ג] לאפוקי מהגירסא ישראל "וגוי" וכו' ומת "גוי" [עי' גם בפי' ר"ח וצ"ע] (דק"ס עי"ש, ועי' קדושין יז ע"ב דגוי יש לו יורשים): ד] בתוס' הרא"ש נוסף כי היכי דלא תקשי לרב ששת (ועי' מהרש"א): ה] נראה שצ"ל קסבר הבא מכח הגר (יעב"ץ עיי"ש בילקו"מ):

משנת ראשונים

והניח רשותו לאחד מן השוק מבעוד יום אוסר. כלומר אע"פ שאותו שמת כבר עירב הרי נתבטל עירובו במותו שהרי עדיין לא חל עירובו ולא התיר כיון שמת קודם שקדש היום, ואחד מן השוק דקתני יש לפרש שהוא מן השוק ממש שאינו דר בחצר ואפי' הכי אוסר, ואתיא כתנא דלקמן דתני בית התבן ובית העצים ובית הבקר ובית האוצרות הרי זה אוסר. [הרשב"א]

מבעוד יום אינו אוסר. ומסתברא דאפילו עירב קודם שנפלה לו ירושה קאמר, וקמ"ל שלא תאמר דכיון דבשעת עירוב עדיין לא נפלה לו לא נכנס בית זה בכלל עירובו קמ"ל דבכלל היתר עירובו הוא לפי שהעירוב אינו חל אלא בתחלת היום וכבר היתה לו ירושה וכל שהוא ברשותו באותה חצר נגרר אחר עירובו, דאי בשעירב לאחר שנפלה לו ירושה פשיטא מאי קמ"ל. [הרשב"א]

מאי אוסר נמי דקתני עד שיבטל. דכי היכי דאוסר דרישא אית ליה תקנתא דהא מבעוד יום היא ויכול לערב ולבטל, הה"נ אוסר דסיפא אית ליה תקנתא בביטול. [תוספות רי"ד]

ישראל וגר שרויין במגורה אחת. פי' בחצר אחת מלשון ארץ מגוריהם ומשום גר נקט האי לישנא, ורש"י ז"ל פירש בגורן אחד שהיא חלוק בחדרים וכל אחד פתחו לחצר ואין צריך לכך. [הריטב"א]

כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵי לְעָרוֹבֵי מֵאֶתְמוֹל לֹא מָצֵי מְעָרֵב וְכוּ' כיון שהבית וחלקו בחצר לא היו ברשותו בכניסת השבת, שעדיין לא ירש את אביו (רש"י), אבל אם היה גר עם אביו בדירתו בכניסת השבת, פשוט שיכול לבטל, שהרי היה יכול לערב מערב שבת על ידי נתינת פת משלו אף ללא ידיעת אביו (תוס'), ויש סוברים, שגם באופן זה הדבר תלוי בספק הגמ', שאף שהיה יכול לערב על ידי נתינת פת שלו בערב שבת, היינו משום שהיה יכול להיעשות שליח לאביו [אף ללא ידיעתו], אבל אין לו כח בפני עצמו לעשיית עירוב (חי' המאירי).

אוֹ דִילְמָא יוֹרֵשׁ כַּרְעֵיהּ דַּאֲבוּהַ הוּא, וכשם שאביו היה יכול לבטל, כך גם הוא יכול לבטל (מאירי), ולאו דוקא בבן היורש את אביו, אלא הוא הדין בכל יורש, שהרי הוא קם תחת מורישו לכל דבר (ראה רמב"ם עירובין ב, ב), והוא הדין בחצר שהיתה שייכת לגר ומת הגר וזכה אחר בדירתו, שהזוכה עומד ברשותו ומקבל את כוחו כדוגמת יורש (תוס' להלן ד"ה תא שמע וריטב"א, ע"פ המבואר בהמשך הסוגיא).

אֲנִי אוֹמֵר מְבַטֵּל וְכוּ'. ■ להלכה, יורש מבטל רשות (שו"ע או"ח שפא, ו) משום שנחשב 'כרעיה דאבוה' (משנ"ב שם) [וראה להלן בסוגיא, האופנים שבהם יש צורך בביטולו של היורש].

כָּל שֶׁמֻּתָּר לְמִקְצָת שַׁבָּת הוּתַּר לְכָל הַשַּׁבָּת, למרות שהשתנה המצב בשבת והיה ראוי לאסור באיסור דרבנן [וכמו בדוגמאות שהגמ' תביא]. אמנם כאשר נפלו בשבת המחיצות הנצרכות מדאורייתא, המקום נאסר מיד בטלטול ואפילו באמצע שבת (תוס' רי"ד לעיל כ, א).

כָּל שֶׁהוּתַּר לְמִקְצָת שַׁבָּת מוּתָּר לְכָל הַשַּׁבָּת כְּגוֹן וְכוּ', ומצינו אופן נוסף שנוהג בו דין זה של 'כל שהותר למקצת שבת' וכו', כשעירבו כל בני החצר ומת אחד מהם בשבת והוריש את הרשות לאדם שאינו גר בחצר, שאינו קשור לעירוב חצרות של חצר זו, ומכל מקום כיון שהותר בערב שבת הותר לכל השבת [כמבואר להלן בברייתא], אבל הברייתא נקטה את האופן שבו יש יותר חידוש (ריטב"א). ויש שכתבו, שאין ההיתר בזה משום 'שהותר למקצת שבת' אלא משום שהבן יורש את החצר עם אותן זכויות שהיו בה לאביו, וכיון שאביו השתתף בעירוב ונחשב שיש לו חלק משותף בחצר עם שאר הדיירים, מקבל גם היורש זכות זו (חי' הר"ן).

עֵרַב דֶּרֶךְ הַפֶּתַח וְנִסְתַּם הַפֶּתַח וְכוּ', ששתי חצרות יכולות לערב יחד רק אם ניתן להחשיבן כחצר אחת, כגון שיש ביניהן פתח או חלון, ואם נסתם הפתח או החלון לאחר כניסת השבת, לא בטל העירוב ומותרים לטלטל מחצר לחצר כפי שהיה מותר בכניסת השבת (רש"י), וכל שכן שהטלטול מותר בכל חצר וחצר בפני עצמה, וגם בזו שלא מונח בה העירוב (משנ"ב שעד, ב). ויש מפרשים, שרק כלפי כל חצר לעצמה לא בטל העירוב, ומותר לטלטל בכל אחת מהן בפני עצמה [וגם בזו שלא מונח בה העירוב (משנ"ב שם, ו)], אבל מחצר לחצר אסור לטלטל (רמב"ם עירובין ג, כה). ■ להלכה, הובאו שתי הדעות (שו"ע או"ח שם, א), והעיקר להלכה שמותר אפילו מחצר לחצר (משנ"ב שם).

מָבוֹי שֶׁנִּטְּלוּ קוֹרוֹתָיו אוֹ לְחָיָיו בשבת עצמה, ומכל מקום המבוי נשאר בהיתרו לאותה שבת (רש"י), וברייתא זו נשנתה כדעת רבי יהודה, אבל רבי יוסי חולק ואוסר את הטלטול במבוי אפילו באותה שבת (משנה להלן צד, א), ומכל מקום בדין הקודם של נסתם הפתח, יתכן שגם לרבי יוסי מותר (כמבואר לעיל יז, ב, וכמובא ברש"י כאן, וראה שם מחלוקת אמוראים גם בדין נסתם הפתח). ■ להלכה, עירב דרך הפתח ונסתם הפתח מותר, שכיון שהותר למקצת שבת הותר לכל השבת (שו"ע או"ח שעד, א, ע"פ משנ"ב שם), אבל מבוי שניטלו קורותיו או לחייו בשבת, אסור [כדעת רבי יוסי] (שו"ע שם שסה, ז), שלענין חסרון מחיצות לא אומרים 'כיון שהותרה הותרה' (משנ"ב שם).

וְהִקִּיפוּם נָכְרִים מְחִיצָה בְּשַׁבָּת, והפך המקום לכעין חצר ששני בתים פתוחים לתוכה (רש"י לעיל סז, א ד"ה והקיפום), אך כיון שנאסרה החצר בתחילת השבת, נאסרה לכל השבת ואין יכולים לבטל זה לזה [מהטעם שנתבאר לעיל (בגמ' שם וראה ביאורנו שם ד"ה אמר ליה)], אבל אם הקיפו נכרים מקום שאינו צריך עירוב חצרות [כגון שיש בו רק בית אחד, או שאין בו בית כלל], אלא רק היתר מחיצות כדי שיחשב רשות היחיד, מותר לטלטל בו, שמחיצה הנעשית בשבת נחשבת מחיצה (רש"י) [ולא גזרו עליה מדרבנן שלא תיחשב מחיצה אלא כאשר נעשתה במזיד על ידי ישראל (לשון הזהב, ע"פ גמ' לעיל כ, א)]. ■ להלכה, שני בתים בשני צדי רשות הרבים שהקיפום נכרים מחיצה, אין יכולים לבטל זה לזה (שו"ע או"ח שפא, ה).

לְאֵתוּיֵי מֵת נָכְרִי בְּשַׁבָּת, שבכניסת השבת היה נכרי גר בחצר, אך לא שכרו ממנו את רשותו, ולכן לא היו יכולים לערב מבעוד יום, ומשום כך אין יכולים לבטל בשבת אפילו אם מת הנכרי בשבת (רש"י, ע"פ תוס' ד"ה לאתויי), ויש מפרשים, שבאופן האמור יכולים לבטל, כיון שהיו יכולים לשכור ממנו את רשותו בערב שבת, אלא מדובר באופן שהנכרי לא היה שם בכניסת השבת ולא היה ניתן לשכור ממנו את רשותו, והגיע בשבת ומת (תוס' כאן ולעיל סז, א ד"ה אני אומר), והגמ' כאן סוברת כדעת שמואל, שכאשר הגיע הגוי בשבת לא מועיל ביטול, ושלא כדעת רבי יוחנן המתיר אף בזה (תוס' לעיל סו, א ד"ה יפה). ■ להלכה, מת הנכרי בשבת, מבטלים הדיירים זה לזה [כדעת רבי יוחנן] (משנ"ב שפג, ח).

וְהִנִּיחַ רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד מִן הַשּׁוּק שאינו גר בחצר זו, וסוברת ברייתא זו כדעת התנאים [המובאת לעיל (ע"א ד"ה ורבה)] שגם דירה שלא גרים בה בשבת צריכה להשתתף בעירוב (רש"י ותוס' ד"ה אחד). ויש מפרשים, שמדובר שהיורש הגיע לגור בדירה, אבל אם לא הגיע לגור בדירה אינו אוסר, וכדעת התנאים [המובאת לעיל (שם)] שדירה שלא גרים בה בשבת אינה צריכה להשתתף בעירוב (רא"ש; רשב"א; ריטב"א). ■ להלכה, דירה שאין גרים בה בשבת אינה צריכה להשתתף בעירוב (שו"ע או"ח שעא, א).

מִבְּעוֹד יוֹם אוֹסֵר, שלמרות שהמוריש השתתף בעירוב חצרות, הרי קודם כניסת השבת עדיין לא חל העירוב (רש"י), וכיון שמת נתבטל עירובו (רשב"א). אכן, ניתן להתיר איסור זה על ידי עירוב מחדש עם היורש, אלא שנקטה הברייתא שאוסר, לפי הרגילות שמי שאינו גר באותה חצר, אינו משתתף בעירוב (תוס' ד"ה אחד, לשיטתם שמדובר כשלא גר בחצר). ■ וכך נפסק להלכה, שאף אם עירב, כיון שמת מבעוד יום בטל עירובו, אך ניתן להתיר את האיסור על ידי עירוב עם היורש (שו"ע או"ח שעא, ד, משנ"ב שם, כג).

מִשֶּׁחָשֵׁכָה אֵינוֹ אוֹסֵר, שכיון שהותר למקצת שבת, הותר לכל השבת (רש"י), או לפי שהיורש יורש את החצר עם אותן זכויות שהיו בה למוריש (חי' הר"ן, המובא לעיל ד"ה כל שהותר). ■ וכך נפסק להלכה, שהמערב שהניח רשותו לאחד מהשוק, אם מת מבעוד יום אסור, ומחשיכה מותר (שו"ע או"ח שעא, ד. וראה שם וביאה"ל שם מה הדין באופן שלא עירב מבעוד יום, ומת והניח רשותו לאחד מהשוק).

■ המשך במילואים עמ' 131 ■

שֶׁהֶחֱזִיק יִשְׂרָאֵל אַחֵר בִּנְכָסָיו. הקדמה. החזקת ישראל ברשות הגר האמורה בסוגיא היא באופן שהחזקתו מצריכה השתתפות בעירוב חצרות, והיינו שבא לגור ברשות זו בשבת (משנ"ב שעא, כט, לפי ההלכה שדירה שבעליה לא גרים בה אינה צריכה להשתתף בעירוב. וראה לעיל ע, א ד"ה ורבה, שיש חולקים, ולדעתם די שיזכה באותה רשות, ואפילו בלא שיבוא לגור בה).

אָמַר רַב פָּפָּא אֵימָא אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחְזִיק. אף שתירוץ זה של רב פפא אינו מובן, שהרי אם לא החזיק אחר בחצר, אין בה אלא ישראל אחד, הגמ' מיד פורכת את התירוץ בפירכא טובה יותר (ריטב"א).

כֵּיוָן דַּהֲוָה לֵיהּ לְהַחְזִיק מִבְּעוֹד יוֹם - שלמרות שבדרך כלל דיני עירוב חצרות נקבעים לפי שעת כניסת השבת, וכל המותר בכניסת השבת מותר לכל השבת גם כשהמצב משתנה בשבת [וכמבואר לעיל (ע, ב)], בנכסי הגר לא נאמר כלל זה, שכיון שהיה ראוי לזכות ברשות הגר מבעוד יום, הרי שההיתר היה תלוי ועומד ולא היה ברור שתהא החצר מותרת לכל השבת, ובאופן זה אין אומרים 'הואיל והותרה הותרה' (רש"י), וכמו שמצינו במקומות נוספים שאין אומרים 'שבת הואיל והותרה הותרה' בדברים העומדים להשתנות במהלך השבת [ומכאן ראיה שמותר לזכות מן ההפקר בשבת, ולכן הדבר עומד להשתנות בשבת, ובניגוד לשאר ענייני מקח וממכר הנעשים בין שני אנשים, שאסור לעשותם בשבת] (רעק"א). ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שעא, ה).

אַדְּרַבָּה כִּי הֶחְזִיק אָסַר, שאם יש אופן שראוי לאסור בו, היה יותר ראוי לאסור כאשר החזיק [אבל אליבא דאמת, מותר גם כאשר החזיק] (רשב"א).

כֵּיוָן דְּלֹא הֲוָה לֵיהּ לְהַחְזִיק מִבְּעוֹד יוֹם אֵינוֹ אוֹסֵר. ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שעא, ה).

מַאי אוֹסֵר דְּקָתָנֵי עַד שֶׁיְּבַטֵּל, שכשם שיורש יכול לבטל משום שהוא 'כרעיה דאבוה', כך גם הזוכה בנכסי הגר מקבל את כוחו של הגר ויכול לבטל (תוס' לעיל ע, ב ד"ה תא שמע; ריטב"א). ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שעא, ה).

מַאי טַעְמָא דְּבֵית הִלֵּל - מדוע הם מתירים לבטל בשבת ואין חוששים לאיסור מקח וממכר בשבת (ראה רש"י ד"ה כלך; חי' הר"ן). ויש מפרשים, שכוונת עולא לחלוק על רבי יוחנן [שאמר לעיל שיורש יכול לבטל רשותו בשבת לפי דעת בית הלל], שכיון שטעמם של בית הלל משום ש'נעשה כאומר כלך אצל יפות', אין סברא זו שייכת ביורש שלא היה בעלים על הרשות מבעוד יום (רש"ש).

נַעֲשָׂה כְּאוֹמֵר כְּלַךְ אֵצֶל יָפוֹת, שהביטול שעשה בשבת מגלה שכבר מבעוד יום היה נוח לו שיהא היתר טלטול, ואין זה נחשב כהקנאה בשבת (רש"י), אלא כאילו ביטל את רשותו מערב שבת (חי' הר"ן), שהעירוב הוא דבר מצוה, ובמצוות הכלל הוא שמועיל גילוי דעת למפרע משום שבודאי רוצה בקיום המצוה [בשונה משאר דינים שבהם הכלל הוא שיאוש שלא מדעת אינו נחשב יאוש] (קצות החושן רסב, א, ע"פ סברת הב"י יו"ד שלא, לא, והט"ז שם, טו).

וּמִקְנָא רְשׁוּתָא בְּשַׁבָּת אָסוּר, כדין מקח וממכר (רש"י), שאסור ליתן מתנה בשבת, אפילו ללא קנין סודר (מג"א שו, טו, ע"פ מחצית השקל, וכדעת הראשונים הסוברים כן). ויש סוברים, שהיינו דוקא במתנת קרקע [כגון ביטול רשות], אבל במטלטלים מותר ליתן מתנה ללא קנין סודר (ראה בנין שלמה א, יז). ■ להלכה, אין ליתן מתנה אפילו ללא קנין סודר (משנ"ב שם, לג).

וְאִסְתַּלּוּקֵי רְשׁוּתָא בְּשַׁבָּת שַׁפִּיר דָּמֵי. שאין זה דומה למקח וממכר (ראה רש"י ד"ה ומיקנא), שהביטול אינו אלא עקירת דעת מהמגורים המשותפים עם שאר השכנים, שיחשב כאילו הם גרים לבד בשבת באותה חצר, ואינו דומה להפקר גמור של ממון שאסור בשבת (רמב"ן פסחים ד, ב, אך ראה מגן אבות [למאירי] יח, שמותר להפקיר בשבת כדרך שמותר לבטל). ויש לדון האם נאמר כאן היתר כללי למחול ממון בשבת, או שזהו היתר מיוחד לצורך עירוב חצרות שיש בו מצוה של תיקון הנצרך לצרכי שבת (ריטב"א).

ובמה ששאר הדיירים זוכים ברשות שביטל להם, אין איסור, משום שאינם זוכים במשהו ממשי [וכעין סברת הרמב"ן הנ"ל], או משום שמותר לזכות מההפקר בשבת (ראה מלבושי יו"ט ב חו"מ יד, וכמבואר לעיל ד"ה כיון דהוה).

■ להלכה, מותר לבטל רשות בשבת (שו"ע או"ח שפ, א), שאין זה אלא סילוק ולא קנין (משנ"ב שם, ג. ולענין מחילת חוב בשבת, ראה משנ"ב מהדו' דרשו שו הע' 25; ולענין הפקר וזכיה מההפקר, ראה שם שלט הע' 25).

מִשְׁנָה. הקדמה. המשנה הבאה עוסקת בדין 'שיתוף מבואות', שלאחר תיקון מחיצות רשות היחיד יש עדיין שני איסורים מתקנת חז"ל: [א] איסור טלטול מהבתים לחצרות [ולהיפך] כל זמן שלא נעשה 'עירוב חצרות' (וראה להלן ע"ב ד"ה ומצינו, שיש שני עניינים של עירובי חצרות). [ב] איסור טלטול מהחצרות למבוי [ולהיפך] כל זמן שלא נעשה 'שיתוף מבואות'. העירוב והשיתוף נעשים באופן דומה על ידי שכל הדיירים משתתפים יחד במאכל מסוים המונח באחד המקומות, אולם יש שני חילוקים ביניהם, בסוג המאכל ובמקום הנחת המאכל, וכפי שיוזכר להלן בסוגיא. ואף שלשון המשנה להלן היא 'לְעָרֵב', מצינו לשון זו גם על שיתוף מבואות, כיון שעניינם דומה (תוס' להלן פה, ב ד"ה עירוב).

בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה שׁוּתָּף לִשְׁכֵנָיו - שהיתה לו שותפות עמם ביין, אבל לא השתתפו בו במיוחד עבור 'שיתוף מבואות' (רש"י), וזהו החידוש הראשון במשנה, ששיתוף מועיל גם כשיש להם שותפות בדבר שלא השתתפו בו במיוחד עבור העירוב (חי' הר"ן), ודי בכך שיחשבו בדעתם שהמאכל שהם שותפים בו יועיל להם לעירוב (מאירי) [ואין צריך שיאמרו זאת בפה (קרן אורה, ע"פ לשון הרמב"ם)], ויכולים לעשות זאת אפילו לאחר כניסת השבת (חזו"א או"ח צא, ג).

וכשם שהדבר מועיל בשיתוף מבואות, כך גם בעירוב חצרות יכולים לסמוך על פת שהם שותפים בה מכבר ולא השתתפו בה במיוחד עבור העירוב (רש"י לעיל לא, ב ד"ה עירובי; עבודת הקודש [לרשב"א] בית נתיבות ד, ב).

ודין זה [ששיתוף או עירוב מועיל גם בשותפות שלא לשם כך] הוא בין לדעת הסוברים (לעיל מט, א) שעירוב משום דירה [שנחשב שכל בני החצר גרים בבית שבו מונח העירוב (רש"י שם)], שכיון שיש להם שותפות במאכל זה, נחשב כאילו כולם יחד גרים באותה דירה שהוא מונח בה, ובין לדעת הסוברים (לעיל שם) שעירוב משום קנין [שהם כקונים זה מזה את הרשות על ידי המאכל שמערב ביניהם וכעין 'קנין דמים' (תוס' שם ד"ה עירוב)], שכיון שיש קירוב הדעת ביניהם על ידי שותפותם במאכל, החשיבום חכמים כאילו הקנו זה לזה (תוס' שם, וראה בגאון יעקב שם, בדעת רש"י בגדר קנין).

■ המשך במילואים עמ' 131 ■

עין משפט נר מצוה

סד א ב ג מיי' פ"ב מהל' עירובין הל' ח טוש"ע או"ח סימן שע"א סעיף ה: סה ד ה ו מיי' פ"ה מהל' עירובין הל' א טור או"ח סי' שסו וש"ע סי' שפו סעיף ג בהג"ה:

גמרא

אע"פ שהחזיק ישראל אחר בנכסיו אוסר משחשיכה אע"פ שלא החזיק ישראל אחר אינו אוסר הא גופא קשיא אמרת מבעוד יום אע"פ שהחזיק ולא מיבעיא כי לא החזיק אדרבה כי לא החזיק לא אסר אמר רב פפא אימא אע"פ שלא החזיק והא אע"פ שהחזיק קתני ה"ק [א]אע"פ שלא החזיק מבעוד יום אלא משחשיכה כיון דהוה ליה להחזיק מבעוד יום אוסר משחשיכה אע"פ שלא החזיק ישראל אחר אינו אוסר אע"פ שלא החזיק ישראל אחר ולא מיבעיא כי החזיק אדרבה כי החזיק אסר[א] אמר רב פפא אימא אע"פ שהחזיק והא אע"פ שלא החזיק קתני ה"ק [ב]אע"פ שהחזיק משחשיכה כיון דלא הוה ליה להחזיק מבעוד יום אינו אוסר קתני מיהת רישא אוסר אמאי אוסר ניבטל מאי אוסר נמי דקתני [ג]עד שיבטל. ר' יוחנן אמר מתנייתא מני ב"ש היא דאמרי אין ביטול רשות בשבת דתנן מאימתי נותנין רשות ב"ש אומרים מבעוד יום וב"ה אומרים משתחשך אמר עולא מ"ט דב"ה נעשה כאומר [ה]כלך אצל יפות אמר אביי מת נכרי בשבת מאי כלך אצל יפות איכא אלא הכא בהא קמיפלגי דב"ש סברי ביטול רשות מיקנא רשותא הוא ומיקנא רשותא בשבת אסור וב"ה סברי אסתלוקי רשותא בעלמא הוא ואסתלוקי רשותא בשבת שפיר דמי:

מתני' [ב] [ד]בעל הבית שהיה שותף לשכניו לזה ביין ולזה ביין אינן צריכין לערב לזה ביין ולזה בשמן [ה]צריכין לערב ר"ש אומר אחד זה ואחד זה אינן צריכין לערב:

גמ' אמר רב [ו]ובכלי אחד אמר רבא דיקא נמי דקתני לזה ביין ולזה בשמן צריכין לערב אי אמרת בשלמא רישא בכלי אחד וסיפא בשני כלים שפיר אלא אי אמרת רישא בשני כלים וסיפא בשני כלים מה לי יין ויין מה לי יין ושמן א"ל אביי יין ויין ראוי לערב יין ושמן אין ראוי לערב: ר"ש אומר אחד זה ואחד זה אין צריכין לערב: ואפילו לזה ביין ולזה בשמן אמר רבה הכא במאי עסקינן בחצר שבין שני מבואות [ג]ור"ש לטעמיה (א) דתנן אמר ר"ש למה הדבר דומה לשלש חצירות הפתוחות זו לזו ופתוחות לרה"ר עירבו שתים החיצונות עם האמצעית היא מותרת עמהן והן מותרות עמה ושתים החיצונות אסורות זו עם זו א"ל אביי מי דמי התם קתני שתים החיצונות אסורות זו עם זו הכא קתני אין צריכין לערב כלל מאי אין צריכין לערב שכנים בהדי בעל הבית אבל שכנים בהדי הדדי צריכין לערב

ורב

רש"י

אע"פ שהחזיק כו'. לקמן פריך מאי אע"פ שהחזיק כו': אוסר. המחזיק על הדר: משחשיכה. שכבר קנה עירוב: אע"פ. פריך לקמן[ב] כי לא החזיק הוה ליה זה דר יחידי וליכא לאסר עליה, והאי דאסר משום דהחזיק הוא, והכי איבעי ליה למיתני אם החזיק ישראל אחר בנכסיו אוסר (ב): אע"פ שלא החזיק. מבעוד יום מיד והמתין עד שחשיכה, ואיכא היתר למקצת שבת, אוסר, כדמפרש לקמן הואיל והיה לו כח להחזיק בה מבעוד יום אם ירצה נמצאת רשות זו תלויה ועומדת, ולא הוה הותר למקצת שבת: ה"ק כו'. וחסורי מיחסרא, והאי אע"פ אשלא החזיק קאי, והאי החזיק דקתני היה לו להחזיק קאמר: אימא אף ע"פ שהחזיק. אינו אוסר, הואיל והותר למקצת שבת: ה"ק. חסורי מיחסר', והאי אע"פ אשהחזיק קאי, ושלא החזיק דקתני ה"ק הואיל ולא היה לו להחזיק מבעוד יום, שלא היתה רשות זו תלויה בין השמשות אלא מוחזקת לגר ואם היה זה בא להחזיק לא היה יכול, היתר היה בה למקצת שבת ואינו אוסר: ר' יוחנן אמר. הני תרתי מתניתא בתרייתא דאמרי יורש אוסר, ב"ש היא: כלך אצל יפות. גבי תורם את של חבירו שלא מדעת תניא (ב"מ דף כב.) בא בעל הבית ומצאו שהוא תורם ואמר לו כלך אצל יפות אם יש לו יפות מהן תרומתו תרומה, דגלי אדעתיה דניחא ליה ואמרינן כמאן דשויה שליח מעיקרא דמי, ה"נ כיון דבטיל השתא גלי דעתיה דמעיקרא בשריותא ניחא ליה אלא ששכח ולא עירב, ולא הוה ליה אקנויי רשותא בשבת: ומיקנא רשותא בשבת אסור. דדמי למקח וממכר: מתני' שהיה שותף עם שכניו. שבמבוי לשם שותפות בעלמא ולא לשם שיתוף: לזה ביין ולזה ביין כו'. בגמרא מוקי לה בכלי א': לזה ביין ולזה בשמן. אין זה שיתוף א' ואין יכולין לסמוך עליו, שהרי חלוק בשני כלים: גמ' אמר רב ובכלי אחד. שכולן היה שותפותן בכלי אחד, אבל בשני כלים לא, ואע"ג דאמרי ב"ה בפרק מי שהוציאוהו (לעיל דף מט.) עירוב הנתון בשני כלים כשר, התם הוא דמעיקרא לשם עירוב גבו ומליוה למנא ואייתר, אבל הכא דלאו לשם שיתוף הוה, בכלי א' אין בב' כלים לא: יין ויין ראוי לערב. הלכך אע"פ דלא ערביה סמכינן עליה: ואפי' לזה ביין ולזה בשמן. בתמיה, הא לא חזו לאיערובי: שבין ב' מבואות. ולא בשיתוף דמבוי אחד קאמר, אלא עם זה נשתתפה ביין ועם זה בשמן ושני עירובין הן: ור"ש לטעמיה. דאמר חצר אחת יכולה לערב ב' עירובין עם ב' מבואות ואע"פ שלא שיתפו ב' המבואות יחד, ה"נ אע"פ שאין השיתוף מחובר יחד ולא הותרו מבואות זה עם זה היא מותרת עם שניהם, ולא גזרינן דילמא אתי לאפוקי כלים ששבתו במבוי זה למבוי זה דרך חצר זו: למה הדבר דומה. בפ' מי שהוציאוהו[ד], ולרבנן דמתני' אם נשתתפה [עם שניהם] ביין ובכלי א' הוו להו ב' המבואות כמי שנשתתפו יחד ושפיר דמי, אבל לזה ביין ולזה בשמן לתרי עירובי ניהו, כיון דב' המבואות אסורין זה עם זה היא נמי אסורה עמהן ושניהן אסורין עמה, כדקתני בפרק מי שהוציאוהו: שכנים בהדי הדדי. אם רוצין בני מבוי זה להשתמש בזה, צריכין לערב ולתת כולן פת בחצר זו (ג). ואית דמפרשי מתני' מילי מילי קתני, ור"ש לאו אמילתייהו דרבנן קאי, דאילו רבנן בחצר שבין ב' מבואות אפי' לזה ביין ולזה ביין לא, זו פירשתי ולשון ראשון נראה בעיני:

ורב

תוספות

כלך אצל יפות. פי' רש"י דכשיש לו יפות מהן גלי דעתיה דניחא ליה ואמרי' כמאן דשויה שליח מעיקרא דמי ואין להקשות לפירושו מהא דמוקי לה בריש אלו מציאות (ב"מ דף כב.) כגון דשויה שליח דנהי דשויה שליח לתרום לא שויה שליח לתרום מן היפות ועל זה מפרש בקונטרס כמאן דשויה שליח לתרום מן היפות דמי כיון דנמצאו יפות מהן:

ומקני רשותא בשבת אסור. תימה דבגיטין בריש הזורק (דף עז:) גבי ההוא שכיב מרע אמר דליקני לה דוכתא למנח ביה גיטא ותיזל איהי ותיחוד ותפתח ושבת היתה כדאיתא התם וי"ל (ד) דשכיב מרע התירו שלא תטרף דעתו עליו[ג] ואין לומר דדוקא קנין שאינו צריך הוא דשרי כי ההיא [דפרק מי שמת] (ב"ב קנו:) דבלא קנין קני כדאמר התם דאין הלכה כר' אלעזר דהא משמע [התם] דאי הוה הלכה כר' אלעזר כ"ש דהוה ניחא טפי שהיו צריכין להתיר והכי נמי איכא למיחש למיטרף דעת אם לא היה יכול לגרשה כרצונו תדע דאף בלא קנין איכא איסורא לגרש בשבת כדתניא[ה] בתוספתא דאין מקדשין ואין מגרשין בשבת אלא ודאי בשכיב מרע דוקא התירו שלא תטרף דעתו שירא שימות בשבת ואינו רוצה להמתין עד החול וה"ה להתירו נמי קנין[ו] וכן פסק רבינו שמואל דאפי' מתנת שכיב מרע במקצת דבעיא קנין קונין ממנו בשבת:

אי אמרת בשלמא רישא בכלי אחד כו'. והוא הדין יין ויין בב' כלים אבל אורחא דמלתא נקט ועוד דלא הוצרך התנא לפרש דסתם יין ושמן בב' כלים ואע"ג דשרו ב"ה בפרק מי שהוציאוהו (לעיל דף מט.) עירוב הנתון בשני כלים כי מלייה למנא ואייתר ה"מ כי גבו לשם עירוב כדפי' בקונטרס אבל הכא דלאו לשם שתוף בכלי א' אין בשני כלים לא:

יין ושמן אין ראוי לערב. אף ע"ג דכל האוכלין מצטרפין למזון ב' סעודות לעירוב[ז] וה"ה משקין היינו כשנשתתפו לשם עירוב:

בחצר שבין ב' מבואות כו'. לא בעי לאוקומי בג' חצירות ממש כאידך משנה דעירובי חצירות בעי פת בין לר"מ בין לרבנן דלקמן בסמוך ואין רוצה להעמיד מתני' כמ"ד (ה) ביין ופליג אר"מ ורבנן:

ור' שמעון לטעמיה דלא גזר. לרב ששת דמוקי לה לעיל בפרק מי שהוציאוהו (דף מח.) שנתנו (ו) שתים עירובן באמצעית ובב' בתים הכא אפי' בבית א' ובשני כלים כב' בתים דמו כיון דלא עביד לשם שיתוף (ז) דממה נפשך תרוייהו הכא בחצר קיימי לשיתופי מבואות[ט] בחצר שבמבוי:

רבינו חננאל

מבע"י אע"פ שלא בא ישראל והחזיק בחלקו של גר מבע"י אלא משחשיכה כיון דהוה ליה להחזיק מבע"י אע"פ שלא הוחזק מבע"י אלא משחשיכה אוסר. מת הגר משחשיכה ובא ישראל אחר והחזיק כיון דלא הוה ליה להחזיק מבע"י אינו אוסר. קתני מיהת רישא אוסר אמאי יבטל רשותו ופרקינן הכי נמי קאמר אוסר עד שיבטל. ר' יוחנן אמר הני מתנייתא דדייקי אין ביטול רשות בשבת [ב"ש היא] דתנן מאימתי נותנין רשות בש"א מבע"י קסברי ביטול רשות מקנא רשותא הוא ומקנא רשותא בשבת אסיר. ובה"א אפי' משתחשך קסברי ביטול רשות איסתלוקי הוא ואיסתלוקי בשבת שפיר דמי: ירושלמי רב חסדאי אמר י' ישראלין הדרין בבית אחד כל אחד ואחד צריך לבטל רשותו וכן עשרה נכרים הדרים בבית אחד צריך להשכיר כל אחד רשותו ור' יסא בשם ר' יוחנן אמר ישראל ונכרי שדרין בבית אחד הלכה ישראל צריך לבטל רשותו ונכרי צריך להשכיר ואסיקנא [אפי'] באגוז ואפילו בתמרה. ומעשה באשתו של פרסי (א"ד) [אחד] שהשכירה חצרה בלא דעת בעלה ושרא ר' שמואל סברין למימר אפי' שמשו ולקיטו: מתני' בעל הבית שהיה שותף לשכיניו לזה ביין ולזה ביין אינן צריכין. אוקימנא בזמן שהיין של שניהם הוא בכלי אחד ובא אביי ודחה ואמר אפי' בשני כלים הואיל וראוין לערבין אין צריכין עירוב אחר ולא דמי ליין ושמן שהיין והשמן אין ראויין לערבן. ר' שמעון אומר אפי' לזה ביין ולזה בשמן אינן צריכין לערב. אוקמה רבה בחצר שבין ב' מבואות וכגון שיש לחצר עם זו המבוי האחר שותפות בשמן ורבי שמעון לטעמיה דאמר בני החצר מותרין עם זה המבוי. דתנן אמר רבי שמעון למה הדבר דומה לג' חצרות שפתחות זו לזו כו' ודחי אביי מי דמי התם קתני ב' החיצונות אסורות זו עם זו הכא קתני אין צריכין לערב כלומר אין צריכין עירוב אחר. מכלל שכולן מותרות הן ושני ליה מאי אין צריכין לערב דקתני במתני' אין צריכין לערב שכינין ובעל הבית. אבל השכינין החיצונין בהדי הדדי צריכין לערב דקתני במתני':

רב נסים גאון

אמר רבא מאי טעמייהו דבית הלל נעשה כאומר לו (לכך) [כלך] אצל יפות. בירור זה

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ב"מ כב.], ב) לקמן עג:, ג) לעיל מה: לקמן עא., ד) לעיל דף מה:, ה) [בכ"ב קנו: ד"ה קונין הביאו שתוספתא זאת היא בבילה אבל לפנינו ליתא] אבל עי' בתוספתא שם פ"ד ה"ג בנוסחאות כת"י (אות א), ו) [וע"ע תוס' ביצה יז. ד"ה מ"ט ודף לז: ד"ה והא מגוה ותוס' גיטין עז: ד"ה ותיזל ותוס' ב"ב קנו: ד"ה קונין], ז) לעיל דף כט ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ור"ש לטעמיה דלא גזר דתנן אמר ר"ש: (ב) רש"י ד"ה אע"פ פריך לקמן וכו' ישראל אחר בנכסיו אוסר ואם לא החזיק ישראל אחר בנכסיו אינו אוסר הס"ד: (ג) ד"ה שכנים וכו' ולתת כולן פת בחצר זו זו פירשתי ואית דמפרשי וכו' דאלו לרבנן וכו' ולזה ביין לא וראשון נראה בעיני: (ד) תוס' ד"ה ומקני וכו' וי"ל דבשכיב מרע: (ה) ד"ה בחצר וכו' מתני' כמ"ד לקמן ביין. נ"ב בפ' חלון ראש דף פא דפליג ארבי יהושע וע"ל בדף כו: (ו) ד"ה ור' שמעון וכו' שנתנו שתים החיצונות עירובן: (ז) בא"ד לשם שתוף ועוד דממה נפשך. נ"ב כלומר אפי' אי עביד לשם שתוף לא נפקא לן מידי דממה נפשך תרוייהו בחצר קיימא לשיתופי מבואות בחצר אחד מסוב כבית אחד דדוקא בעירובי חצירות בית בחצר אלא דלגבי חלוקה בין בית אחד ובית אחר הכא ליכא לחלק:

גליון הש"ס

מתני' בעל הבית שהיה שותף. עיין לעיל דף מט ע"ב תד"ה עירוב: תוס' ד"ה ור"ש לטעמיה וכו' בחצר שבמבוי. לקמן דף פט ע"ב:

הגהות וציונים

א] בכת"י הרפו"ר אדרבה כי החזיק הוא דאסר. וכן הלשון יפה (דק"ס), ופירשו לאו דאסור הכא בשהחזיק דכיון דמת הגר בשבת שוב אינו נאסר אע"פ שהחזיק ישראל אחר דהואיל הותרה הותרה הכא, אלא הכי פירושו אדרבה כי החזיק הוא דאסר כלומר אילו היינו אומרים שאוסר, בשהחזיק היה לנו לומר כן ולא בשלא החזיק והיכי קאמר אע"פ שלא החזיק דמשמע דכ"ש בשהחזיק אדרבה החזיק הוא דאית ליה למיסר טפי (רשב"א וריטב"א עי"ש עוד): ב] כאן הוא סוף דיבור ואח"כ מה"ד "כי לא החזיק" (והדיבור "אע"פ" קאי אמשחשיכה והדיבור "כי לא החזיק" קאי אהא דפריך כי לא החזיק לא אסר), ולפי"ז אין צריך להגהת הב"ח (גנז"י, מראה אש, רש"ש ועוד): ג] שלא תטרף דעתו עליו כדאמרינן בפ' מי שמת (ב"ב קנו ע"ב) קונין משכיב מרע ואפילו בשבת ולא לחוש לדברי ר"א פי' דבעי קנין אלא שלא תטרוף דעתו ואין לומר, כצ"ל, רש"ל (גליון):

(בתוספות) [בתוספתא] תרומות (פרק א) כיצד אמרו תורם שלא מדעת תרומתו תרומה הרי שירד לתוך שדה חברו ולקט ותרם שלא ברשות אם חושש משום גזל אין תרומתו תרומה ומניין הוא יודע אם חושש משום גזל אם לאו הרי שבא בעל הבית ומצאו ואמר לו כלך אצל יפות אם נמצאו יפות מהן תרומתו תרומה ואם לאו אין תרומתו תרומה ומשכחת לה בגמ' בפרק האיש מקדש במסכת קידושין (דף נב) ואיתא נמי בפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף כב):

משנת ראשונים

מאי טעמא דבית הלל נעשה כאומר כלך אצל יפות. לענין תורם לחברו אם שלא מדעת לדעת קצת ואם מדעת לדעת קצת אלא שלא פירש לו אם בעין יפה או בבינונית אם ברעה שלא היה לו לתרום אלא בבינונית, וכשתרם בעין יפה אינה תרומה אא"כ גלה בעל הבית דעתו שנוח לו בכך כגון שהיו שם יפות מהן ואמ' לו כלך אצל יפות. [מאירי] מת נכרי בשבת מאי כלך אצל יפות איכא. פי' דהתם לא עירבו מבעוד יום כלל וקיימא לן דמת גוי מבטלין, וסתמא נקיט לה אע"ג דאתא גוי בשבת דקים ליה לאביי דבהא נמי קי"ל כמאן דאמר מבטלין כיון דקיימא לן שעוכרין בשבת וכדכתיבנא לעיל. [הריטב"א] לזה ביין ולזה ביין. אם היה השתוף במין אחד לכולם, ר"ל לזה ביין ולזה ביין. [מאירי] אינן צריכין לערב. אין עירובי חצרות אלא בפת אבל עירובי תחומין ושתופי מבואות בכל דבר חוץ ממים ומלח, ומאחר שכן צריך אתה לומר שמשנתנו לא בעירובי חצרות נאמרה אלא בשתופי מבואות, ולפעמים קורהו בלשון עירוב מפני שאף שתוף המבוי מערבן ועושה אותן כבני חצר אחת. [מאירי] אמר רבא דיקא נמי. דהא דקתני סיפא יין ושמן לאו דוקא משום רבוי מינין, אלא משום חילוק כלים והוא הדין ליין ויין בשני כלים, אלא דתנא אורחא דמילתא נקט דסתם יין בכלי אחד וסתם יין ושמן בשני כלים. [הריטב"א]

מתני'

ורב יוסף אמר רבי שמעון ורבנן בפלוגתא דרבי יוחנן בן נורי ורבנן קא מיפלגי [א] דתנן [א] שמן שצף על גבי יין ונגע טבול יום בשמן לא פסל אלא שמן בלבד רבי יוחנן בן נורי אומר שניהן חיבורין [ב] זה לזה רבנן כרבנן ורבי שמעון כר"י בן נורי. תניא [ג] ר"א בן תדאי אומר אחד זה ואחד זה צריכין לערב ואפילו לזה ביין ולזה ביין אמר רבה זה בא בלגינו ושפך וזה בא בלגינו ושפך כולי עלמא לא פליגי דהוי עירוב כי פליגי כגון שלקחו חבית של יין בשותפות ר"א בן תדאי סבר [ג] אין ברירה ורבנן סברי יש ברירה רב יוסף אמר ר"א בן תדאי ורבנן בסומכין על שיתוף במקום עירוב קמיפלגי דמר סבר אין סומכין ומר סבר סומכין אמר רב יוסף מנא אמינא לה דאמר רב יהודה אמר רב הלכה כר"מ ואמר רב ברונא אמר רב הלכה כר"א בן תדאי מ"ט לאו משום דחד טעמא הוא א"ל אביי ואי חד טעמא הוא תרתי הילכתא למה לי הא קמ"ל דלא עבדינן כתרי חומרי בעירובין. מאי ר"מ ומאי רבנן דתניא [ב][ד] מערבין בחצירות בפת ואם רצו לערב ביין אין מערבין [ג] משתתפין במבוי ביין ואם רצו להשתתף בפת משתתפין [ד] מערבין בחצירות ומשתתפין במבוי שלא לשכח תורת עירוב מן התינוקות שיאמרו אבותינו לא עירבו דברי ר"מ וחכ"א או מערבין או משתתפין פליגי בה ר' (א) נחומי ורבה חד אמר [ה] בפת דכולי עלמא לא פליגי דבחדא סגי כי פליגי ביין

וחד

ורב יוסף אמר. לעולם במבוי אחד כלמעיקרא, ודקאמרת לר"ש היכי הוי חד עירוב, ר"ש כר' יוחנן בן נורי ס"ל: שמן שצף כו'. ושל תרומה הן: ואפי' לזה ביין ולזה ביין. בתמיה: זה בא בלגינו ושפך. וכן זה על שמלאו חבית ואפי' שלא לשם שיתוף עשו מתחילה סומכין עליו, שהרי הביא כל אחד יין, אבל לקחו חבית יין בשותפות ס"ל לבן תדאי אין ברירה והוו להו כמי שנשתתפו במעות שלא הוברר יין לכל אחד וא': בסומכין אשיתוף במקום עירוב קמיפלגי. ובן תדאי מודה למבוי מותר, ובחצירות פליגי, רבנן סברי כיון דנשתתפו במבוי אין צריכין לערב חצירות זו עם זו ומותרין להוציא מזו לזו דרך פתחים שביניהם, שהרי שיתוף המבוי שהן פתוחות לו מחברן, וסומכין על שיתוף המבוי תחת עירוב של חצר, ובן תדאי סבר אין סומכין: מנא אמינא לה. דבהכי פליגי: הלכה כר"מ. דאין סומכין על שיתוף במקום עירוב: מ"ט. ס"ל לרב בתרוייהו[ק], לאו משום דתרוייהו חדא מלתא וחד טעמא אמרי: ואי חד טעמא הוא תרתי הילכתא למה ליה. לרב למימר בתרוייהו, בשלמא הלכה כר"מ איצטריך דאי מדר"א הוה אמינא טעמא דר"א לאו משום דאין סומכין על שיתוף אלא משום דקסבר אין מערבין בחצירות ביין כדקאמר ר"מ לקמן, והאי שיתוף דבן תדאי דיין הוא כדקתני מתני' לזה ביין ולזה ביין, הלכך לא סמכינן עליה בחצירות, אבל היכא דנשתתפו בפת סומכין, קמ"ל הלכה כר"מ דאוקמה רב גידל אמר רב לקמן בנשתתפו בפת ואפ"ה אסר ר"מ, אלא כיון דאמר הלכה כר"מ דאפי' בפת לא סמכינן עליה הלכה כר"א ל"ל: הא קמ"ל דלא עבדינן כתרי חומרי בעירובין. מדאיצטריך ליה לרב למימר הלכה כבן תלאי אשמעינן דלא עבדינן כתרי חומרי דחד תנא בעירובין, ור"מ תרי חומרי אמר אין סומכין בחצירות על שיתוף מבוי בין שנשתתפו בפת ובין שנשתתפו ביין, ופליגי רבנן עליה בפת ומודו ליה בשנשתתפו ביין, ורבנן דמתני' דהכא אוקימנא דאפילו בנשתתפו ביין אמרי דסומכין, אשתכח דמחמיר (ג) תרי חומרי, ורב ס"ל כוותיה בתרוייהו ולא מצי לאקבועי הלכתא כוותיה בתרי חומרי, הלכך אשמעינן הלכה כבן תלאי בחדא מינייהו דאין סומכין בחצירות על שיתוף המבוי ביין, וכי הדור איפלוג ר"מ ורבנן בפת אשמעינן הלכה כר"מ: ואם רצו לערב ביין אין מערבין. דעירוב משום דירה הוא לערב דירתן לעשותן אחת כדאמר בפ' מי שהוציאוהו, (לעיל דף מט.) ודירתו של אדם אינו נמשך אחר היין אלא אחר פיתו: ומשתתפין במבוי ביין. דשיתוף למבוי אינו אלא לשתף רשות החצירות שבמבוי ולא רשות הבתים, וחצר לאו בית דירה הוא, וכ"ש פת דחשיב טפי: מערבין בחצירות. הפתוחות מזו לזו, ואע"פ שעירבו דרך פתחיהן צריכין להשתתף במבוי להתיר המבוי, ואם לאו, חצירות מותרות מזו לזו ומבוי אסור, דאין סומכין על עירוב במקום שיתוף, ולא על שיתוף במקום עירוב היכא דלא עירבו בני חצר לעצמן, שאם יסמכו על זה תורת עירוב תשתכח[ט], אבל עירבה כל חצר לעצמה ונשתתפו כולם במבוי, אע"פ שלא עירבו חצירות זו עם זו שיתוף המבוי מחברן ומטלטלין מזו לזו בין דרך המבוי בין דרך פתחים, דתנן[י] שהמבוי לחצירות כחצר לבתים, מה עירוב החצר משוי לבתים חדא אף שיתוף המבוי משוי חצירות חדא: דבחדא סגיא. דהא פת חזי הכא והכא, ובין למר ובין למר סומכין על שיתוף במקום עירוב: כי פליגי ביין. כשנשתתפו ביין במבוי, דלר"מ לא סמכינן עליה בעירובי[כ] חצירות דאין מערבין לחצירות ביין, ולרבנן שרי, ואע"ג דיין בחצר לא חזי, מגו דחזי למלתיה בשיתוף סמכינן עליה בחצירות, דמודית לן[ל] דסומכין על שיתוף במקום עירוב, ותרוייהו אית להו דסומכין במבוי על עירובי חצירות שהוא לעולם של פת:

וחד

שמן שצף על גבי יין כו'. השתא משמע דשמן חשיב משקה מדקאמר ר' יוחנן בן נורי שניהם מחוברין דאי חשיב אוכל כיון דטבול יום אינו אלא פוסל לא הדר שמן ומטמא ליין דאין סברא לומר דפליגי רבנן ור"י בן נורי בהכי אם יכול להבדיל זה מזה או לא ועוד דתניא בפ"ק דפסחים (דף יז.) הדם והמים והשמן והיין משקה בי מדבחיא כו' וקרא דחגי (ב) נמי ואל היין ואל השמן מוכח דהוי משקה ועוד תנן התם (דף יד.) הוסיף ר"ע מימיהן של כהנים לא נמנעו מלהדליק את השמן שנפסל בטבול יום [בנר שנטמא בטמא מת אע"פ שמוסיפין טומאה על טומאתו] וקאמר בגמרא קסבר ר"ע טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא והקשה ר"ת מהא דאמרינן בהקומץ רבה (מנחות דף לא.) ר"מ אומר שמן (טבול יום) תחלה לעולם וחכ"א אף הדבש ר"ש שזורי אומר יין ומסיק יין דוקא ולא שמן ומשמע התם דהלכה כר"ש שזורי ואומר ר"ת דהתם בקודש איירי כדקתני רישא במסכת טהרות (פ"ג מ"א) השמן והחלב והמקפה של גריסין בזמן שהן לחין הרי הן כראשון קרשו הרי הן שניים פי' דהוי אוכל ר"מ אומר שמן תחלה לעולם כלומר לעולם אפי' קרש [י] ולא כמו שפירש בקונט' במנחות לעולם בין נטמא באב הטומאה בין נטמא בוולד הטומאה: רבי אלעזר בן תדאי אומר אין ברירה. אין זה כעין ברירות דבכל דוכתא כדפי' בקונט' דהוו להו כאילו נשתתפו במעות שלא הוברר יין לכל אחד ואחד: דלא עבדינן כתרי חומרי בעירוב. כך היה גירס' הקונטרס ור"ח גריס דעבדינן כתרי חומרי בעירוב כלומר הכא עבדינן כתרי חומרי ומיהו לשון בעירוב לא יתכן כל כך למשמע בכל עירוב: משתתפין במבוי ביין. משמע קצת דלכתחלה ביין מצוה יותר מבפת מדלא תניא דומיא דרישא משתתפין במבוי בפת ואם רצו להשתתף ביין משתתפין ושמא ביין מיכל טפי שהוא שיתוף ומיהו בכל דבר מהני כדתנן בפרק בכל מערבין (ג) ומשתתפין (לעיל דף כט:) ובפ' חלון (לקמן דף פ.) נמי תניא כילד משתתפין במבוי מביאין חבית של יין ושל שמן ושל תמרים ושל גרוגרות וכל מיני פירות: בפת כ"ע לא פליגי דבחד סגי. משום דפת סגי הכא והכא ופירש בקונטרס דבין למר ובין למר סומכין במבוי על עירובי חצירות שהוא לעולם בפת (ד) ולפיכך הא דקתני מערבין בחצירות ומשתתפין במבוי לא בעי למימר דאחר שעירבו בחצירות יהיו עדיין זקוקין להשתתף במבוי אלא כלומר מערבין בחצירות בפת אע"פ שנשתתפו במבוי ביין ואין הלשון משמע כן ועוד תנן לקמן בפירקין (דף עג.) ה' חצירות הפתוחות זו לזו ופתוחות למבוי עירבו בחצירות ולא נשתתפו במבוי מותרין בחצירות ואסורין במבוי וקאמר בגמרא[י] מני ר"מ היא דאמר בעינן עירוב ובעינן שיתוף מיהו איכא לאוקמי ההיא סוגיא כמ"ד בפת פליגי ומ"ד בפת ל"פ סבר לה כרב דלא תני פתוחות זו לזו ור"י מפרש דאשיתוף דפת קאי דכיון דסגי ביין והם תקנו לעשות בפת ואלמוה טפי מועיל אף לחצירות ועוד שהשיתוף לכל הבתים והחצירות שכולם משתתפין יחד אבל עירובי חצירות דפת אין לו להועיל כל כך במבוי ולפי מה שפירש שאפי' למ"ד בפת לא פליגי מודה הוא דבעירובי חצירות דפת פליגי אם מועיל למבוי [ואומר ר"י דמצינו לפרש תרי חומרי בעירובין לעיל דאי אמר הלכה כר"א בן תדאי לא הוה ידעינן מאי טעמיה ואי אמרינן הלכה כר"מ הוה אמינא בחדא בהא דאין סומכין על עירוב במקום שיתוף כדמשמע לישנא דר"מ דאמר מערבין בחצירות ומשתתפין במבוי דמשמע דאף ע"פ שעירבו צריכין עדיין להשתתף אבל על שיתוף במקום עירוב סומכין קמ"ל הלכה כר"א בן תדאי דאין סומכין על שיתוף במקום עירוב דמסקנא בא לגלות דהלכה כר"מ לגמרי ומיהו פי' הקונטרס דלעיל גבי תרי חומרי ניחא טפי] וא"ת כשעירבו בחצירות בפת והניחו עירובן בבית אחד מן החצירות למה לא יועיל לכ"ע למבוי אי משום דתניא בכילד משתתפין (לקמן דף פה:) עירובי חצרות בבית שבחצר ושיתופי מבואות בחצר שבמבוי והאי כיון דמנחיה בבית לא שמיה שיתוף אלא עירוב הא פירש בקונטרס לקמן בפירקין[מ] גבי כאן במסובין בבית כאן במסובין בחצר דהא דאמרינן שיתופי מבואות בחצר שבמבוי וכ"ש (ה) שבביתו

וכן

עין משפט נר מצוה

סו א מיי' פ"ח מהל' טומאת אוכלין הלכה ג:
סז ב מיי' פ"א מהל' עירובין הלכה ח סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שפו סעיף א:
סח ג מיי' שם סמג שם טוש"ע א"ח סי' שפו סעיף ד ו ה:
סט ד מיי' שם הלכה יט סמג שם טוש"ע א"ח סי' שפז:
ע ה מיי' שם טוש"ע א"ח שם:

רבינו חננאל

רב יוסף אמר ר"ש ורבנן בהא פליגי דתנן שמן שצף ע"פ (המים) [היין] ונגע טבול יום בשמן לא פסל אלא שמן. ר' יוחנן בן נורי אמר שניהן חיבורין זה לזה. רבנן כת"ק. ור' שמעון כר' יוחנן בן נורי ודבריו פשוטין הן. תניא בעה"ב שהיה שותף לזה ביין [ולזה ביין] (אין) צריכין לערב. אמר רבה זה בא בלגינו ושפך וזה בא בלגינו ושפך כ"ע לא פליגי דהוי עירוב דהא ידיע חמרא דכל חד וחד כי פליגי כגון שלקחו חבית בשותפות רבנן סברי יש ברירה ואלעזר בן תדאי סבר אין ברירה ולא נקרא עירוב אלא דהוו ידיע ונתערב עכשיו. ורב יוסף אמר כגון ששתפו במבוי בזה היין (ובסמוכין) [ובסומכין] (בעו) לעירוב בשיתוף פליגי רבנן סברי סומכין. ואלעזר בן תדאי סבר אין סומכין אלא צריכין עירוב אחר. אמר רב יוסף מנא אמינא לה דאמר רב יהודה אמר רב הלכה כר' מאיר דתניא מערבין לחצרות בפת ואם רצו לערב ביין אין מערבין שאין עירוב ביין משתתפין במבוי ביין ואם רצו להשתתף ביין משתתפין מערבין בחצרות ומשתתפין במבוי כדי שלא תשתכח תורת עירוב דברי ר' מאיר. ש"מ דאע"ג דנשתתפו במבוי מערבין ואין סומכין על עירוב במקום שיתוף. ורב ברונא אמר רב הלכה כאלעזר בן תדאי לאו משום דאלעזר בן תדאי ור' מאיר תרוויהו טעמא חדא נינהו. ודחינן ואי חדא טעמא נינהו תרתי הלכתא למה לי. ושנינן הא קמ"ל דאלעזר בן תדאי כר' מאיר סבירא ליה ועבדינן כתרי חומרי בעירובין. וחכ"א מערבין או משתתפין אוקמוה משמיה דרב הכי קתני או מערבין בחצרות בפת או שכח אחד מהן ולא נשתתף ובטיל רשותו לר' מאיר אית ליה ביטול ומותרין כאן וכאן

או

מסורת הש"ס עם הוספות

א) שבת ה: ק. טבול יום פ"ב מ"ה, ב) תוספתא פ"ה ה"ז, ג) [לעיל לו: וש"נ], ד) תוספתא פ"ו ה"ג, עיי"ש בהג' הגר"א, ה) לקמן עג:, ו) [עי' תוס' מנחות לא. ד"ה אימא כו' שביארו יותר ע"ש], ז) שם ע"ב, ח) עג: [לפנינו ברש"י שם (ד"ה מסובין בחצר) וכן בדף פה: ליתא בהדיא לשון זה ועי' לשון הרשב"א שם (עג:) "וכן "נראה" מדברי רש"י"].

הגהות הב"ח

(א) גמ' פליגי בה רב רחומי ורבה בר יוסף חד אמר בפת: (ב) רש"י ד"ה הא קמ"ל וכו' אישתכח דמחמיר ר"מ תרי: (ג) תוס' ד"ה משתתפין וכו' כדתנן בפרק בכל מערבין בכל מערבין ומשתתפין: (ד) ד"ה בפת וכו' לעולם בפת ולפירושו הא דקתני: (ה) בא"ד וכ"ש שבבית[ו] וכן:

הגהות וציונים

א] בשבת דף ק ובטבול יום איתא ריבנ"א שניהם חיבור זה לזה, ובשבת דף ה איתא מחוברים, וכן הגיה הגאון יעב"ץ זצ"ל כאן (גליון): ב] צ"ל כתרוייהו (רש"ש ועוד), וכ"ה בכת"י: ג] ברש"י שברי"ף שאם נסמוך על האחד תשתכח תורת חבירו אבל וכו': ד] צ"ל משום עירובי חצירות (כת"י ודפו"ר): ה] תיבות "דמודית לן" ליתא בדפו"ר: ו] רש"ל (גליון): ז] נדצ"ל וכ"ש בבית (דבש תמר), וכ"ה בתוס' הרא"ש:

משנת ראשונים

שמן שצף על גבי יין. שאין דרכן להתערב, ונקט יין משום פלוגתא דרבי יוחנן בן נורי דלא שייך במים אלא ביין דאית ביה תרומה. [הריטב"א, שבת ה:]

ונגע טבול יום בשמן. דוקא נקט טבול יום דאילו שני אחר היה מטמא את השמן והשמן היה מטמא את היין, דכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה חוץ מן הטבול יום, אע"ג דבשני אחר מצי למיתני פלוגתייהו דלת"ק היין שני ולר' יוחנן בן נורי היין ראשון, מ"מ ניחא ליה למינקט טבול יום דלת"ק היין טהור לגמרי. [תוספות הרא"ש, שבת ה:]

לא פסל אלא שמן בלבד. משום דכל חד וחד באנפי נפשיה קאי, וטבול יום שני ואינו עושה אלא שלישי בלבד, ואע"פ שאמרנו (פרה פ"ח מ"ז) כל הפוסל בתרומה מטמא משקים להיות תחלה כבר אמרנו (שם) שזה חוץ מטבול יום דקלישא טומאתו. [הריטב"א, שבת ה:]

ורבי יוחנן בן נורי אומר שניהן חיבורין זה לזה. דכחד משקה חשיבי, והא דחשבינן הכא שמן כמשקה, וכן בפ"ק דפסחים (יז.) כי היין והשמן משקה בי מדבחיא, וכדאמר התם (יד:) גבי לא נמנעו מלהדליק את השמן שנפסל בטבול יום, דמייתי עלה ההיא דכל הפוסל בתרומה מטמא משקים להיות [תחלה], והרבה כיוצא באלו, כולהו מיירי בשמן [לח], אבל בשמן קרוש אינו חשוב משקה. [הריטב"א, שבת ה:] רבי אליעזר בן תדאי סבר אין ברירה. ברירה דהכא לאו כברירה דעלמא, דהתם הוא בדבר שנתברר בסופו ולא היה מבורר בתחלתו שנחלקו בו אם דנין למפרע בתחלתו במה שנתברר בסופו אם לאו, והכא עדיין לא נתברר כלום ואין כאן דין ברירה למפרע, אלא הכא ענין אחר הוא דאנן קיימא לן שאין משתתפין במבוי [במעות], ור' אלעזר בן תדאי [סבר] דהכא אין ברירה לומר שנידון כאילו כבר חלקו וחזר ושפך בחבית בלגינו וקיימא לן כרבנן, וזה מן הלשונות שבתלמוד שהלשון אחד וענינם מתחלף. [הריטב"א]

וְרַב יוֹסֵף וְכוּ׳ רַבָּנָן כְּרַבָּנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, שלדעת רב יוסף, המשנה עוסקת במבוי אחד [ולא כדעת רבה, שמדובר בחצר הפתוחה לשני מבואות] (רש״י), ולדעתו אין שיתוף מועיל אלא כשהוא נעשה בכלי אחד ובמין אחד [באופן זה שלא נשתתפו בו במיוחד עבור שיתוף המבואות, וכדעת רב (לעיל ע״א)], ולכן הדבר תלוי במחלוקת רבנן ורבי יוחנן בן נורי האם יין ושמן נחשבים חיבור (ריטב״א).

■ להלכה, שיתוף מבואות מועיל אפילו כשהם שותפים במאכל או במשקה שלא לשם שיתוף מבואות, ואפילו כשאינם שותפים יחד באותו מאכל או משקה, אלא שהיה בעל הבית שותף עם כל אחד מהם בנפרד, ובתנאי שיהיו מונחים בכלי אחד (רמ״א או״ח שפו, ג, ע״פ משנ״ב שם). ומועיל אפילו לאחד ביין ולאחד בשמן (רמ״א שם), ויש סוברים, שאין מועיל אלא כשהם שותפים במשקה ממין אחד המתערב יחד בכלי, או בפת אחת, אבל לא ביין ושמן או בשני לחמים שאין מתחברים זה לזה (ראה משנ״ב וביאה״ל שם, ובביאור המקור של כל דעה, ראה ביאור הגר״א וביאה״ל שם, וב״י שם שסו).

אֵין בְּרֵירָה, שכיון שלא התברר מה חלקו של כל אחד מהם ביין, הרי זה כאילו יש להם שותפות במעות, שאינה מועילה לשיתוף מבואות (רש״י), ואין זה דומה למחלוקת הידועה האם ׳יש ברירה׳ (תוס׳ ד״ה רבי וריטב״א, ע״פ לשון רש״י), שבה דנים על דבר שנתברר בסוף, האם הבירור מועיל למפרע, ואילו בסוגיתנו לא התברר הדבר אף לבסוף, שהרי לא מדובר דוקא כשחילקו ביניהם את היין לזה ולזה (ריטב״א).

רַב יוֹסֵף אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן תַּדַּאי וְרַבָּנָן וְכוּ׳. הקדמה. עירוב חצרות ושיתוף מבואות דומים במהותם שעושים אותם כדי להחשיב מקומות בבעלות פרטית כמקומות שיש להם בעלות משותפת [שעירוב חצרות מחשיב את הבתים והחצרות כאילו הם בבעלות משותפת של כל דיירי החצר, והשיתוף מחשיב את החצרות והמבוי כאילו הם בבעלות משותפת של כל דיירי המבוי (וראה עוד להלן ד״ה ואם רצו וד״ה משתתפין במבוי)], ומעתה יש לדון האם יש צורך בשניהם יחד, וכפי שיתבאר.

ומצינו שלש רשויות שונות שיש לדון על הטלטול ביניהן, והן הבתים והחצרות והמבוי. וביסוד הדין נועד ׳עירוב חצרות׳ להתיר את הטלטול מהבתים לחצר ומחצר לחצר, שאלו הם שני אופנים שונים של עירוב חצרות, שלפעמים נעשה העירוב בין דיירי חצר אחת בשביל היתר הטלטול מהבתים לחצר, ולפעמים נעשה העירוב בין שתי חצרות סמוכות, בשביל היתר הטלטול ביניהן. ו׳שיתוף מבואות׳ נועד להתיר את הטלטול מהחצרות למבוי (ע״פ חי׳ הר״ן והריטב״א).

בְּסוֹמְכִין עַל שִׁתּוּף בִּמְקוֹם עֵרוּב קָמִיפַּלְגִי, שלדעת רבנן מועיל השיתוף להתיר לא רק את הטלטול מהחצרות למבוי, אלא גם מחצר לחצר (רש״י), ומהבתים לחצרות (גאון יעקב ע״פ משמעות רש״י להלן ד״ה מערבין, ר״ן, ריטב״א בדעת הרמב״ם), שאף שהשיתוף ביסודו פועל רק להחשיב את החצרות והמבוי לרשות אחת, מכל מקום הוא מתיר גם את הטלטול מהבתים לחצרות, שמאחר שהחצרות והמבוי נעשו לרשות אחת על ידי השיתוף, נכללים גם הבתים ברשות זו (ע״פ גאון יעקב ד״ה מערבין). ויש סוברים שאף לדעת רבנן שיתוף מועיל במקום עירוב רק לענין טלטול מחצר לחצר, כיון שהוא הופך את כל החצרות לרשות אחת משותפת, אבל טלטול מהבתים לחצר אינו ניתר על ידי שיתוף [כיון שבניגוד לעירוב, הוא אינו הופך את הבתים לרשות אחת]. (ריטב״א, בית יוסף או״ח שפז, א בדעת רש״י, ותמהו עליו האחרונים, שלא משמע כן ברש״י להלן בסוגיה).

וכשם שנחלקו אם שיתוף מועיל במקום עירוב, כך נחלקו אם עירוב מועיל במקום שיתוף [כמבואר להלן בגמ׳], והיינו בעירוב שנעשה מחצר לחצר דרך הפתחים שביניהן, שסוברים חכמים שאף שהעירוב ביסודו פועל רק להחשיב את הבתים והחצרות לרשות אחת משותפת ואינו פועל על המבוי, מכל מקום הוא מתיר גם את הטלטול מהחצר למבוי, שמאחר שכל החצרות שייכות לכולם על ידי העירוב, הרי זה נידון כמבוי שפתוחה לו רק חצר אחת, שאינו צריך שיתוף מבואות (חזו״א או״ח צ, יא). אמנם אם כל חצר עירבה לעצמה כדי להתיר את הטלטול מהבתים לחצר, אין עירוביהם מועילים להתיר טלטול מהחצרות למבוי, כשם שאינם מועילים להתיר את הטלטול מחצר לחצר [שהרי לא נעשו כחצר אחת] (ע״פ רש״י שם וריטב״א).

דְּמַר סָבַר אֵין סוֹמְכִין וְכוּ׳, שלדעת רב יוסף נכלל בדברי רבי שמעון ורבנן ששיתוף שנעשה כתיקנו מועיל גם עבור עירוב חצרות [וכגון שהיה שותף לזה ביין ולזה ביין, אלא שנחלקו כשהיה שותף לזה ביין ולזה בשמן (וכפי שביאר רב יוסף לעיל), האם מועיל לשיתוף, וממילא האם מועיל גם במקום עירוב], ובפרט זה נחלק עמם רבי אלעזר בן תדאי, שלדעתו אפילו שיתוף שנעשה כתיקנו ביין ויין, שמועיל להתיר את המבוי, אינו מועיל להתיר את החצרות, שאין שיתוף מועיל במקום עירוב [אכן, שיתוף שנעשה על ידי פת, מודה בו רבי אלעזר בן תדאי שמועיל גם עבור עירוב, כמבואר בהמשך הסוגיא] (רש״י וריטב״א).

לָאו מִשּׁוּם דְּחַד טַעְמָא הוּא - שכיון שפסק רב הלכה כשניהם, משמע ששניהם סוברים דבר אחד שאין סומכין על שיתוף במקום עירוב (רש״י), שאילו כל אחד מהם היה סובר דבר אחר, היה כל אחד מהם נחשב לדעת יחיד מול בעלי מחלוקתו, שאין ראוי לפסוק כמותו, ובפרט להחמיר, שהרי בדרך כלל הלכה כדברי המיקל בעירוב (ריטב״א).

וְאִם רָצוּ לְעָרֵב בְּיַיִן אֵין מְעָרְבִין, שעירוב נועד בשביל לפעול שהדירה שבה מונחת פת העירוב תיחשב לדירה משותפת של כל הדיירים [שבחצר זו, או בכל החצרות שעירבו ביניהן, שכביכול גרים כולם בדירה זו, ונמצא שאין כאן דיורים אלא בבית אחד ושאר הבתים טפלים לו, כך שאין חילוק רשויות בין הבתים לחצר ובין חצר לחצר (ע״פ גאון יעקב כאן ולעיל מט, א)], ועיקר דירתו של האדם בפת (רש״י).

מִשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי בְּיַיִן, ששיתוף מבואות נועד בשביל לשתף במבוי את רשותן של החצרות, שאינן מקום דירה, ולכן אין צורך בפת (רש״י), והוא הדין שניתן לעשות שיתוף מבואות בשאר מיני מאכלים ומשקים, מלבד מים ומלח (כמבואר לעיל כו, ב).

וְאִם רָצוּ לְהִשְׁתַּתֵּף בְּפַת מִשְׁתַּתְּפִין, שכיון שמועיל שיתוף ביין, כל שכן בפת החשובה יותר (רש״י), ונקטה הברייתא בלשון ׳ואם רצו להשתתף בפת משתתפין׳, כדי להורות שאפשר להשתתף ביין אפילו לכתחילה (גאון יעקב). ויש סוברים, שלכתחילה מצוה להשתתף דוקא ביין [או בשאר מאכלים מלבד פת], כדי שיהיה ניכר שהונח לשם שיתוף (תוס׳ ד״ה משתתפין), ובכך ידעו להבדיל בין השיתוף שביין לבין העירוב שבפת (מרדכי תקיז).

■ המשך במילואים עמ׳ 131 ■

כִּי פְּלִיגֵי בְּפַת, שמעיקר הדין, אם עשו שיתוף מבואות בפת והניחוהו באחד הבתים, היא יכולה להועיל גם לעירוב חצרות [שבכך מתקיימות שתי החומרות שבדין עירוב חצרות, שצריך לעשותו דוקא בפת, ולהניחו דוקא באחד הבתים, בשונה משיתוף מבואות שמועיל בכל המאכלים וניתן להניחו או בבית או בחצר (כדעת רוב הפוסקים, בניגוד לדעת תוס' כאן)], אלא שכדי שלא ישכחו שיש שני איסורים שונים של טלטול [ראה לעיל (עא, ב ד"ה מערבין)], הצריכו חכמים שיעשו שני מעשים חלוקים, של עירוב חצרות ושל שיתוף מבואות (ריטב"א וחזו"א או"ח צ, יא, אך ראה בתוס' כאן).

נָהֲגוּ הָעָם כְּרַבִּי מֵאִיר, שאין מוחים ביד הנוהג כרבי מאיר (רש"י), למרות שהוא עושה שתי ברכות, על העירוב ועל השיתוף, ולדעת חכמים הברכה השניה היא ברכה לבטלה (תוס' ד"ה נהגו, וראה שם ביאורים נוספים מה החידוש שאין מוחים בו), והיינו דווקא לנוהג כרבי מאיר בדבר זה בין להקל ובין להחמיר, שלעולם אינו סומך על שיתוף במקום עירוב, אבל הנוהג לפעמים להקל כדעת רבנן לסמוך על שיתוף במקום עירוב [כפי שאנו נוהגים למעשה], אינו יכול לברך על עירוב במקום שיש כבר שיתוף, והרי זו ברכה לבטלה (חזו"א או"ח צ, כ).

■ להלכה, שיתוף מבואות של יין אינו מועיל במקום עירוב חצרות, ושל פת מועיל, ואפילו לטלטל מהבתים לחצרות [כדעת רבי מאיר, וכדעת הסוברים שנחלקו ביין ולא בפת (ביאור הגר"א), וכדעת הרמב"ם ששיתוף מתיר גם מבית לחצר] (שו"ע או"ח שפז, א), ובלבד שיניחוה כחומרת עירוב בפת שלימה ובבית (משנ"ב שם).

ויש סוברים, שעושים תיקון אחד של עירוב להתיר מבית לחצר, ותיקון נוסף להתיר את הטלטול מחצר לחצר ומהחצרות למבוי על ידי עירוב נוסף בין החצרות או על ידי שיתוף [כדעת רבנן לפי הב"י בדעת רש"י והריטב"א (ב"י שם)] (דעה שניה בשו"ע שם).

ויש סוברים, שסומכים בין על שיתוף של יין במקום עירוב, ובין על עירוב במקום שיתוף [כדעת רבנן, וכדעת הסוברים שנחלקו ביין] (רמ"א שם).

ולמעשה, נוהגים לעשות רק שיתוף מבואות מפת שגובים מכל בני החצר, או שמזכים להם, ואף לכתחילה די בכך (רמ"א שם, וראה בדבריו ובמשנ"ב הטעם לכך), ויותר טוב לומר בפירוש שמניח את הפת גם לשם עירוב וגם לשם שיתוף בשביל לצאת לדעת הכל (משנ"ב שם).

מִשְׁנָה. חֲמִשָּׁה חֲבוּרוֹת שֶׁשָּׁבְתוּ בִּטְרַקְלִין אֶחָד, וחילקוהו לחמשה חבורות, ולכל אחת מהן יש פתח נפרד לחצר (רש"י), ואם הן לא פתוחות לחצר, אלא כל אחת מהן עוברת דרך השניה כדי להגיע לחצר, רק החבורה הפנימית שאין עוברים דרכה לחצר צריכה לתת פת לעירוב, אבל שאר החבורות שעוברים דרכן לחצר אינן צריכות לתת פת לעירוב, כיון שהן משמשות כמעבר לחצר (תוס' ע"פ הגמרא להלן, וראה שם שלפי אחת הדעות בגמ', גם החבורה הסמוכה לחבורה הפנימית צריכה לערב, כיון שרק החבורה הפנימית עוברת דרכה). ואם אינן פתוחות לחצר, אלא לבית שממנו יוצאים לחצר [-בית שער], כולן צריכות לתת פת לעירוב, אף שהן יוצאות לחצר דרך פתח אחד (ע"פ בית יוסף או"ח שע, ד"ה ובסמ"ק; רמ"א שם, ג).

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים עֵרוּב לְכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה - כשמערבים עם חצר אחרת צריכה כל חבורה לתת פת בנפרד, והוא הדין שאסור להוציא חפצים מחבורה לחבורה ללא עירוב ביניהן (רש"י), אבל בתוך מקום החבורה עצמה מותר לטלטל, כיון שיש מחיצות עשרה טפחים בין החבורות. ולפי הצד בגמרא בסמוך שהמשנה מדברת כשאין מחיצות עשרה טפחים בין החבורות, מוכרחים לומר שמותר לטלטל מחבורה לחבורה גם ללא עירוב [ורק כשמערבים עם חצר אחרת צריכה כל חבורה לתת פת בנפרד], שאם נאמר שאסור לטלטל בין החבורות ללא עירוב, גם במקום החבורה עצמה אסור לטלטל, שהרי אין מחיצה עשרה בין החבורות, ונמצא שהיא פרוצה במילואה למקום האסור לה, והתנא היה צריך לכתוב בפירוש שאסור לטלטל גם במקום החבורה עצמה (רשב"א וריטב"א להלן בגמרא).

וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים עֵרוּב אֶחָד לְכֻלָּן, כיון שחלקו את הטרקלין במחיצה גרועה, ואין בכחה לחלק את הטרקלין לשתי רשויות (רש"י). ויש מפרשים, שהמשנה מדברת כשמעל הטרקלין שמחולק לחבורות, בנויה עלייה שלא דרים בה ואינה מחולקת לחבורות, וכל בני החבורות משתמשים בה בשווה, ומשום כך סוברים בית הלל שדי בעירוב אחד לכולם, ובית שמאי סוברים שכיון שבטרקלין הם מחולקים לחבורות, כל חבורה צריכה לערב לבדה (רשב"א בשם הראב"ד; רבינו יהונתן כב, א מדפי הרי"ף ד"ה מתני').

וּמוֹדִים בִּזְמַן שֶׁמִּקְצָתָן שְׁרוּיִן בַּחֲדָרִים אוֹ בַּעֲלִיּוֹת וְכוּ', והטעם שהמשנה נקטה 'מקצתן', ללמדנו שאפילו במקרה שחלק מבני החבורות נמצאים יחד בטרקלין, וגם הנמצאים בחדרים ובעליות אינם מחולקים מהטרקלין לגמרי אלא רק במחיצות עראיות [כמבואר להלן (ע"ב)], והיה מקום לומר שכשם שמי שדר בטרקלין אינו צריך לערב בנפרד, כך גם מי שדר בחדרים ועליות אינו צריך לערב בנפרד, שהרי אינו מחולק מהטרקלין לגמרי, בכל זאת אין הדין כן, אלא גם אם רק 'מקצתן' שרויין בחדרים ובעליות, צריכים הם לערב בנפרד (רשב"א; ריטב"א, אולם ראה בחי' רא"מ הורביץ). ולמפרשים (לעיל ד"ה ובית) שלבית הלל מספיק עירוב אחד רק בגלל שיש עלייה אחת מעל הטרקלין המחולק לחבורות, כוונת המשנה היא, שאם חלק מהאנשים דרים באותה עלייה, אינה יכולה לצרף את הטרקלין שייחשב למקום אחד, הואיל והיא עצמה חלוקה לדירה (רשב"א בשם הראב"ד).

גְּמָרָא. אָמַר רַב נַחְמָן מַחְלֹקֶת בִּמְסִיפָס, מחיצה נמוכה העשויה מעצים דקים (רש"י), ואין בגובהה עשרה טפחים (תוס' ב"ב ב, ב ד"ה הוה בתי' השני). ויש מפרשים, ש'מסיפס' הוא כותל שיש בו מלא חלונות, שאף שיש בו עשרה טפחים נחשב מחיצה גרועה, כיון שאינו מונע היזק ראיה, ואין דרך לבנות אותו בין שני בתים שרוצים להסתתר זה מזה (רבינו חננאל בן שמואל בשם רב שרירא גאון ורבי האי גאון, הו"ד בקובץ שיטות קמאי, וכע"ז בתוס' ב"ב שם בתי' הראשון).

אִיכָּא דְּאָמְרֵי אָמַר רַב נַחְמָן אַף בִּמְסִיפָס מַחְלֹקֶת, והטעם שרב נחמן אמר 'אף במסיפס מחלוקת', שבזה החידוש הוא לבית שמאי שגם ב'מסיפס' צריך עירוב לכל חבורה, ולא אמר 'אף במחיצת עשרה מחלוקת', שבזה החידוש הוא לבית הלל שאפילו במחיצה טובה מספיק עירוב אחד לכולם - אף שעדיף להשמיע חידוש בדעת בית הלל מאשר בדעת בית שמאי - כיון שאם כן היה משמע שבכל מחיצת עשרה סוברים בית הלל שמספיק עירוב אחד לכולם, וגם כשהמחיצות מגיעות לתקרה, אך באמת הם סוברים שרק במחיצות שאינן מגיעות לתקרה די בעירוב אחד לכולם (תוס' רא"ש).

■ המשך במילואים עמ' 132 ■

וחד אמר ביין דכו"ע לא פליגי דבעינן תרתי כי פליגי בפת מיתיבי וחכמים אומרים או מערבין או משתתפין מאי לאו או מערבין בחצר בפת או משתתפין במבוי ביין אמר רב גידל אמר רב ה"ק או מערבין בחצר בפת ומותרין כאן וכאן או משתתפין במבוי בפת ומותרין כאן וכאן אמר רב יהודה אמר רב הלכה כרבי מאיר ורב הונא אמר מנהג כר"מ ורבי יוחנן אמר נהגו העם כרבי מאיר:

מתני' חמשה חבורות ששבתו בטרקלין אחד ב"ש אומרים עירוב לכל חבורה וחבורה וב"ה אומרים [א]עירוב אחד לכולן ומודים בזמן שמקצתן שרויין בחדרים או בעליות שהן צריכין עירוב לכל חבורה וחבורה:

גמ' אמר רב נחמן מחלוקת במסיפס[א] אבל במחיצה עשרה דברי הכל עירוב לכל חבורה וחבורה איכא דאמרי אמר ר"נ אף במסיפס מחלוקת פליגי בה רבי חייא ורבי שמעון ברבי חד אמר מחלוקת במחיצות המגיעות[ב] לתקרה אבל מחיצות שאין מגיעות לתקרה דברי הכל עירוב אחד לכולן וחד אמר מחלוקת [ג]במחיצות שאין מגיעות לתקרה [ב]אבל מחיצות המגיעות לתקרה דברי הכל צריכין עירוב לכל חבורה וחבורה

מיתיבי

רש"י

וחד אמר ביין. אפי' רבנן מודו דלא סמכינן עליה בחצר, דלא אמרי' מגו: **כי פליגי בפת.** ופליגי בין בשיתוף בין בעירוב, דלר' מאיר אין סומכין על זה במקום זה: **מאי לאו כו'.** וקשיא למאן דאמר ביין לא פליגי: **או משתתפין במבוי בפת.** דמשתתפין דומיא דמערבין קתני: **הלכתא ומנהג ונהגו** בפרק בתרא דתענית (דף כו:) מפרש, הלכה דדרשינן בפירקא הלכה כרבי מאיר, מנהג מדרש לא דרשינן אורויי מורינן ליחיד הבא לימלך, נהגו אורויי נמי לא מורינן ואי עבוד לא מחינן בהו: **מתני' בטרקלין אחד.** וחלקוהו לחמשה, וכולן יש להן פתח מן הטרקלין לחצר וצריך לערב עם שאר בני חצר: **ב"ש אומרים.** רשויותיהן חלוקין, וצריך לכל חבורה ליתן פת בעירוב החצר דהוו להו כה' בתים, וה"ה דאם באו להוציא מרשות זו לזו צריכין עירוב ביניהן: **וב"ה אומרים.** אין מחיצה זו חילוק רשות, דמחיצה שפלה היא כדמפרש בגמ', הלכך עירוב אחד לכולן, ובתוך הטרקלין נמי מוציאין מזו לזו בלא עירוב שהטרקלין מחברן, וכיון דביניהן א"צ עירוב נעשה אחד מהן שליח לכולן, דאמרי' לקמן[ג] חמשה שגבו את עירובן כלומר ששרויין בחמשה בתים בחצר ועירבו ביניהן והוו להו חדא ואם באין לערב עם אחרים עירוב אחד לכולן: **ומודין כשמקצתן שרויין כו'.** דהוו להו כה' בתים, ולא דמו לה' שגבו את עירובן שהרי לא עירבו ביניהן: **גמ' מחלוקת.** בשרשויותיהן חלוקות במסיפס, מחיצה נמוכה של חתיכות עצים, דהתם לבית הלל בית אחד הוא, ודמו לה' שגבו את עירובן דהני נמי כמי שעירבו דמי: **אף במסיפס מחלוקת.** דלא תימא בית שמאי במחיצה עשרה הוא דאסרי ובמסיפס מודו, אלא אפילו במסיפס נמי אסרי: **פליגי בה.** אמתניתין קאי: **מחלוקת.** בית שמאי ובית הלל כו': **אבל מחיצות שאין מגיעות לתקרה.** אפילו הן עשרה דברי הכל עירוב אחד לכולן, ופליגי אתרוייהו לישני דרב נחמן, דהא (א) לישנא קמא קאמר דבמחיצה עשרה מודו דחלוק הוי, והכא אמרינן אפילו במגיעות לתקרה פליגי, וללישנא בתרא קאמר דבמסיפס נמי פליגי ואסרי בית שמאי, והכא אמרי' דאפילו במחיצות עשרה לא אסרי אלא במחיצות המגיעות לתקרה:

הסבר

תוספות

וכן פירש בריש סוכה (דף ג:) ואע"פ שפירש כאן בקונטרס דלכ"ע סומכין במבוי על עירובי חצירות שהיא לעולם בפת מכל מקום למ"ד בפת פליגי קשה דלמה לא יועיל עירוב החצירות למבוי כיון שתורתו נמי להניח בבית דאטו השם גורם שנקרא עירוב שיש לו להועיל לחצירות ולא למבוי ולמאן דאמר ביין נמי פליגי ומפרש ברייתא דבסמוך או משתתפין במבוי ביין ומותרין כאן וכאן אבל עירובי חצירות ביין לא מהני ואמאי כיון דשיתוף מהני לא תקראנו עירוב אלא תקראנו שיתוף דתימה הוא לומר דמה שקראוהו עירוב לבטל[ד] תורת שיתוף מעליו ודוחק ר"י לפירוש הקונט' שבתחילת העירוב לא עירבו אלא בני חצר אחת יחד או שתי חצירות יחד ולא היו סבורים שכל בני המבוי ישתתפו יחד נמצא שלא נתנו עירובן לשם שיתוף ולכך כשניתוספו עליהם כל בני המבוי אין לחושבו שיתוף כיון שהראשונים לא היו שם ולא ידעו מעולם שעליהם ניתוספו כל האחרים ונראה לר"י דכולה מלתא דוקא עירובי חצירות בבית שבחצר ושיתופי מבואות דוקא בחצר שבמבוי ולא בבית משום דבחצר מינכר טפי לשם שיתוף דשייכא טפי למבוי וקרובים תשמישם דמבוי זה לזה והשתא הא דקאמרי' לקמן במסובין בבית בפת שעל השולחן סומכין משום עירוב לאו אף משום עירוב קאמר אלא משום עירוב דוקא ולא משום שיתוף והא דאמרי' בריש סוכה (דף ג.) בית שאין בו ארבע על ארבע אין מניחין בו עירובי חצירות אבל מניחין בו שיתופי מבואות דלא גרע מחצר שבמבוי ומשמע דלכל שכן אם היה בית גמור שהיו מניחין בו שיתופין אור"י דודאי בית גמור גרע לענין שיתוף והא דנקט (ב) בהא דלא גרע שלא תאמר כי היכי דיוצאין[ג] מכלל בתים לענין עירוב יוצאין נמי מכלל חצר לענין שיתוף לפי שיש מחיצות מפסיקות וחצר בעי ד' אמות ובהאי בית ליכא ד' אמות והשתא הך דבעל הבית שהיה שותף לשכיניו לזה ביין והיא נמי דלעיל (דף סח.) דליקני מר רביעתא דחלא צריך לומר דבחצר היה אותו חבית דבשיתופי מבואות איירי דאילו עירובי חצירות בעי פת ובירושלמי משמע כפי' הקונט' דכ"ש בית דאמר בפ' הדר[ד] עירוב צריך בית שיתוף מהו שיצטרך בית מלתא דשמואל אמרה שיתוף צריך בית ומסיק רבי אבהו בשם רבי יוחנן (ג) נותנו בין באויר לחצר ובין באויר למבוי משמע בהדיא דכ"ש בית: **נהגו העם כר' מאיר.** בפרק בתרא דתענית (דף כו:) מפרש דאורויי לא מורינן כוותיה ואי עבדין לא מחינן בידייהו וא"ת מה מחאה שייך כאן אם מחמירין כר"מ לעשות עירוב ושיתוף וי"ל דלא הוי ברכה לבטלה אי נמי אם נמנעים על כך להביא סכין וחמין לצורך מילה אי נמי לכי הא דאמר במי שהוציאוהו (לעיל דף מט.) גבי חצר שבין שני מבואות והיא רגילה באחד אם עירב רגיל לעצמו וזה שאינו רגיל לא עירב והיא נמי לא עירבה דוחה אותה אצל מי שאינה רגילה דכופין על מדת סדום והשתא אם עירב מי שאינו רגיל ולא שיתף והם דוחין אותה אצל מי שאינו רגיל כר"מ דבעי שיתוף לא מחינן בהו אי נמי אם עירבה עם שניהם ולא שיתפה אלא עם האחד לרבנן הוו להו עירבה עם שניהם אסורה עם שניהם[ה] ולר"מ עם אותו ששיתפה עמו מותרת דעם האחר לא נשתתפה ואין עירוב מועיל במקום שיתוף: **ומודין** כשמקצתן שרויין בחדרים ועליות שהן צריכין עירוב לכל חבורה וחבורה. והני חדרים ועליות איירי כגון שכל אחד פתוח לחצר כדפירש בקונט' דהנך ה' חבורות ששבתו בטרקלין כולהו יש להן פתח מן הטרקלין לחצר דאם לא היה לכל אחד פתח לחצר הוה אמרינן פנימי נותן עירובו ודיו או שני הפנימיים לר' יוחנן דסוף פרקין[ו] גבי עשרה בתים זה לפנים מזה ומיהו אם יש לאדם סופר או מלמד בביתו או כעין אותן [הבחורים] הבאין ללמוד תורה ושרויין כל א' בחדר או בעלייה בפני עצמו אע"פ שחלוקין מבעל הבית בפתו[ז] אין אוסרין עליו ולא בעו עירוב בין יש להם פתח לרה"ר בין אין להם פתח לרה"ר דלא מיבעיא אם כולם אוכלין במקום אחד אף ע"פ שכל אחד ישן בחדרו קי"ל כמאן דאמר לקמן (דף עג.) מקום פיתא גורם אלא אפילו לשמואל דאמר מקום לינה גורם או אפילו אוכלין וישנים כל אחד בחדרו אין אוסרין זה על זה כיון שכולם משתמשין בתוך הבית בכל עיסקי תשמישתיה באפייה ובישול ובכל דבר חשיבי כולהו כאילו אוכלים וישנים במקום אחד אע"פ שיש להם פתח לצד רה"ר הכל נקראים על שם בעל הבית ועוד דאין משאיל להם רשותו לאסור עליו ולא זה על זה ומאי לפלוגינהו והוה ליה כה' שכירים וה' לקיטים דלא אמרי' להחמיר כדאמרינן לעיל (דף סד.) דאחד נותן עירובו ודיו ואפי' שרויין בחדרים ובעליות דאם בשרויין כולם בבית בזה לא הוה מספקא אביי דקאמר מהו דאפילו היה הבית שלהם לא היו אוסרין זה על זה וכיון דגבי נכרי דדירתו לא שמה דירה[ח] לא אסרי אלא חשיבי כולהו כאחד כל שכן גבי ישראל דדירתו של בע"ה ולא דמי למקצתן שרויין בחדרים ובעליות דהכא שיש כח לזה כמו לזה ואע"פ שהקילו בנכרי טפי מבישראל דכי מושיל דוכתא לישראל אחר דישראל נותן עירובו ודיו[ט] ואע"פ שאין הנכרי רוצה להשכיר ובע"כ של נכרי וכה"ג בביתו של ישראל לא שרי התם נמי טעמא משום דדירת נכרי לא חשיב כ"כ אבל מכל מקום יש ללמוד מדלא אסרי חמשה שכירים זה על זה גבי נכרי כל שכן גבי ישראל כדפרישית: **במחיצות** המגיעות לתקרה. והא דקתני מתני' דמודים היכא דמקצתן שרויין בחדרים ובעליות לא דמי דהכא איירי במחיצות עראי כגון יריעות שמפסיקין עד התקרה:

רבי

עין משפט נר מצוה

עא א ב מיי' פ"ד מהל' עירובין הל' ז סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שע סעיף ג:

רבינו חננאל

או משתתפין במבוי ביין ושכח אחד מבני חצר ולא עירב מותרין כאן וכאן. **ואסיקנא לכ"ע עירובי** חצרות בפת דאין סומכין על עירוב במקום שיתוף דאמר רב יהודה אמר רב הלכה כר' מאיר ורב ברונא אמר רב הלכה כאלעזר בן תדאי: **מתני'** חמש חבורות ששבתו בטרקלין אחד. פי' בירה אחת כו'. אוקמיה רב נחמן מחלוקת ב"ש וב"ה [בששבתו בבירה אחת] חלוקין וחלוקין במסיפס פי' פיסקא דארזי אבל אם הם חלוקים במחיצה י' טפחים ד"ה עירוב לכל חבורה. **איכא** דאמרי אמר רב נחמן אף במסיפס מחלוקת פליגי בה ר' חייא ור' שמעון ב"ר חד אמר מחלוקת במחיצות שאין מגיעות לתקרה כו'.

משנת ראשונים

חמשה חבורות. חמש לאו דוקא אלא שהן חבורות חלוקות שהן בטרקלין. **[מאירי]**

ששבתו בטרקלין אחד. טרקלין פירושו בית גדול שבחצר, ומפני שרוב חצרות אין בהם בתים גדולים כל כך מפני שאכלוסים מתקבצים בהם ומתחלקים בדיורים כשמזדמן לפעמים שאחד מבני חצר מתעשר, ולוקח מן האחרים שהם מצרנים לו ומוסיף בתחום ביתו ובונה ביתו בדמים מרובים ובנין נכבד קורא אותו טרקלין. **[מאירי]**

ובית הלל אומרים עירוב אחד לכולן. שהטרקלין מחברן ועושה אותן אחד, וה"ה בבאין להכניס ולהוציא מחבורה לחבורה חבורה אחת הן. כאילו לא נחלק הטרקלין דמחיצה שפלה היא ומחיצה שפלה כזו הטרקלין שהיה אחד הוא מחברן ומבטל כח המחיצות ההן, וכיון דכולן מותרין זה עם זה ואין צריכין עירוב נעשה אחד מהן שליח לכולן. **[הרשב"א]**

אבל מחיצות המגיעות לתקרה. הם מחיצות גרועות של יריעות או של דבר של עראי דאי במחיצות גמורות היינו חדרים ועליות, וכן פירשו בתוספות. **[הריטב"א]**

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [פירש גאון מסיפס כותל מלול שיש בו חלונות. ערוך], **ב)** [לקמן עט.], **ג)** ע"ב, **ד)** סוף הלכה ח, **ה)** לעיל שם, **ו)** עה:, **ז)** לעיל סב., **ח)** לעיל סד ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אבל וכו' דהא ללישנא קמא: **(ב)** תד"ה בפת כו' והא דנקט בהא לישנא דלא גרע: **(ג)** בא"ד בשם ר' יוחנן שיתוף נותנו בין כו':

הגהות וציונים

א] עי' רש"ל, ורש"א בד"ה אבל (גליון). המהרש"ל כאן מהפך סדר הגירסא שצ"ל חד אמר מחלוקת במחיצות **שאין מגיעות** וכו' דברי הכל **צריכין עירוב לכל חבורה וחבורה** וחד אמר מחלוקת במחיצות **המגיעות** וכו' דברי הכל **עירוב אחד לכולן** [עי"ש] וכ"ה בכת"י, ועי' מהרש"א לקמן בע"ב בתוס' ד"ה אבל: **ב]** נדצ"ל **מבטל** (בתוס' הרא"ש הנוסח **מועיל** לבטל): **ג]** בתוס' הרא"ש, כי היכי **דיוצא** מכלל בתים לענין עירוב **יוצא** נמי: **ד]** נדצ"ל **בפתן** (באה"מ), וכ"ה בתוס' הרא"ש ובמרדכי:

מיתיבי אמר רבי יהודה הסבר לא נחלקו ב"ש וב"ה על מחיצות המגיעות לתקרה שצריכין עירוב לכל חבורה וחבורה ° על מה נחלקו על מחיצות שאין מגיעות לתקרה שבית שמאי אומרים עירוב לכל חבורה וחבורה ובית הלל אומרים עירוב א' לכולן למאן דאמר במחיצות המגיעות לתקרה מחלוקת תיובתא ולמאן דאמר במחיצות שאין מגיעות לתקרה מחלוקת סייעתא להך לישנא דאמר רב נחמן מחלוקת במסיפס תיובתא [אלא] להך לישנא דאמר רב נחמן אף במסיפס מחלוקת לימא תהוי תיובתא אמר לך רב נחמן פליגי במחיצה והוא הדין במסיפס והאי דקא מיפלגי במחיצה להודיעך כחן דבית הלל וליפלגי במסיפס להודיעך כחן דב"ש [א] כח דהיתרא עדיף אמר רב נחמן אמר רב הלכה כרבי יהודה הסבר ° אמר רב נחמן בר יצחק מתניתין נמי דיקא דקתני ומודים בזמן שמקצתן שרויין בחדרים ובעליות שצריכין עירוב לכל חבורה וחבורה מאי חדרים ומאי עליות אילימא חדרים חדרים ממש ועליות עליות ממש פשיטא אלא לאו כעין חדרים וכעין עליות ומאי נינהו מחיצות המגיעות לתקרה שמע מינה. תנא [א] במה דברים אמורים כשמוליכין את עירובן למקום אחר אבל אם היה עירובן בא אצלן דברי הכל עירוב אחד לכולן כמאן אזלא הא [ג] דתניא [ב] חמשה שגבו את עירובן כשמוליכין את עירובן למקום אחר [ג] עירוב אחד לכולן כמאן כבית הלל ואיכא דאמרי במה דברים אמורים כשהיה עירוב בא אצלן אבל אם היו מוליכין את עירובן למקום אחר דברי הכל צריכין עירוב לכל חבורה וחבורה כמאן אזלא הא דתניא חמשה שגבו את עירובן כשמוליכין את עירובן למקום אחר עירוב אחד לכולן כמאן דלא כחד: **מתני'** [ג] האחין שהיו אוכלין על שלחן אביהם וישנים בבתיהם צריכין עירוב לכל אחד ואחד לפיכך אם שכח אחד מהם ולא עירב מבטל את רשותו אימתי בזמן שמוליכין עירובן למקום אחר אבל אם היה עירוב בא אצלן או שאין עמהן דיורין בחצר אינן צריכין לערב: **גמ'** ש"מ [ד] מקום לינה גורם ° אמר רב יהודה אמר רב [ד] במקבלי פרס שנו. ת"ר מי שיש לו בית שער אכסדרה ומרפסת בחצר חבירו הרי זה אינו אוסר עליו (את[א]) ° בית התבן (ואת[א]) בית הבקר בית העצים ובית האוצרות הרי זה אוסר עליו רבי יהודה אומר [ה] אינו אוסר אלא מקום[ב] דירה בלבד [ו] אמר רבי יהודה מעשה בבן נפחא שהיו לו חמש חצרות[ג] באושא ובא מעשה לפני חכמים ואמרו אינו אוסר אלא בית דירה בלבד בית דירה סלקא דעתך אלא אימא מקום דירה מאי מקום דירה רב אמר

מקום

הסבר. על שם חורפיה קרי ליה הכי: להך לישנא דאמר רב נחמן מחלוקת במסיפס. אבל במחילות (א) מודו ב"ה, תיובתא, דהא בהדיא קתני דבמחילות שרו: אלא ללישנא בתרא דקאמר דבמסיפס נמי אסרי ב"ש, מי לימא דתיהוי הא תיובתיה, דקתני במחילות הוא דפליגי הא במסיפס מודו: הלכה כרבי יהודה. דבמחילות המגיעות לתקרה מודו: חדרים ממש. שלא היו מחוברין מעולם: במה דברים אמורים. דאסרי ב"ש, כשהם מוליכין העירוב באחד משאר בתי החצר: אבל אם היו. שאר בני החצר מביאין פיתן לטרקלין דברי הכל כו', והאי תנא מדקא מפליג בין מקום אחר לבא אצלן סבירא ליה טעמייהו דב"ש ובית הלל לאו במחילות פליגי, אלא אפי' לבית שמאי נמי טרקלין מחברן ואין צריך עירוב בינייהו והוו להו כחמשה שגבו את עירובן, וסבירא להו בחמשה שעירבו את חצירן ובאין לערב עם חצר אחרת אם מוליכין שם את עירובן אין א' מהן שליח לכולן אלא כולן צריכין ליתן פת, ואם עירוב בא לבית א' מהן כולן שוין שם, והנך דטרקלין נמי כיון דרשות אחת היא להני דמו, דאי לבית שמאי רשויות חלוקות הן, והן לא עירבו, כי עירוב בא אצלן מאי הוי: שגבו את עירובן. שדרין בחצר ועירבו את חצירן: ואיכא דאמרי כו'. ובהא פליגי, דב"ש סברי אע"פ שרשות אחת היא ודמי לחמשה שעירבו ועירוב בא אצלן, אפילו הכי כולהו בעו לערובי, וב"ה סברי כיון דעירוב בא אצלן לא: מתני' השותפין לא גרסינן: וישנים בבתיהם. והם ואביהם ואחרים דרין בחצר אחת: צריכין עירוב לכל אחד ואחד. אם רוצין לערב עם שאר בני החצר, וטעמא מפרש בגמרא: מבטל את רשותו. צריך לבטל את רשותו: אימתי בזמן שמוליכין את עירובן. לתתו באחד מבתי שאר בני החצר, דהואיל והוזקקו לעירוב אמרינן בגמרא מגו דשאר דיורין אסרי אינהו נמי אסרי, וצריכין כולן ליתן פת הואיל וחלוקין דיוריהן בלינה ומקבלי פרס הן, כדמוקי בגמ' שאין אוכלין בבית אביהן ממש: אבל אם היה עירוב. כל החצר בא לבית אביהן, שלא הוזקקו לעירוב, דאמרינן במי שהוליאוהו (לעיל דף מט.) בית שמניחין בו עירוב אין צריך ליתן את הפת, והם כולם נמשכין בו: או שאין עמהן דיורין אחרים. שאין דיורין מזקיקין אותן לעירוב: אין צריכין לערב. דכיחידים הן: גמ' שמעת מינה מקום לינה גורם. דאי הוו ישנים בבית אביהן אפילו מוליכין עירובן למקום אחר לא הוו צריכין לערובי אלא אביהם, ונימא תיהוי תיובתיה דרב דאמר לקמן בשמעתין מקום פיתא גורם, והרי אלו אוכלין בבית אביהם וחשבינן להו חלוקין: במקבלי פרס. הוצאה מבית אביהם, ואין אוכלין על שולחנו ממש:

מקום

רבי יהודה הסבר. רבינו חננאל גריס [י] הסכך פירוש (ב) גדיל לסבכה כעין מלגפת וכובע כמו שבכים מעשה שבכה (מלכים א ז) א"נ על שם עירו דבספר יהושע (טו) כמו כן כתיב מדין וסככה[ד]: כח דהיתרא עדיף ליה. לא שייך הכא למיפרך ליפלגו בתרוייהו כדפריך בריש ביצה ([י] דף ב:) דהתם כדי להודיע כחן דבית הלל דאוסרין הוה ליה לאשמעי' בתרוייהו משום דכח דהיתרא עדיף דב"ש לא חשיבי ליה כ"כ דב"ש במקום ב"ה אינה משנה[ס]: אמר ר"נ אמר רב הלכה כרבי יהודה. אע"ג דאותבי' מינה לל"ק דר"נ (ג) אתיא כלישנא בתרא: אבל אם היה עירוב בא אצלן דברי הכל עירוב אחד לכולן. וא"ת טעמא דב"ש אתא לאשמעינן דלב"ה לא איצטריך דאפילו מוליכין עירובן אמר עירוב אחד לכולן וכי האי גוונא פריך במס' שבת בפ' ר"א דמילה (ד' קלה.) וי"ל דלב"ה נמי נפקא מינה בכעין חדרים ועליות דדווקא במוליכין עירובן קאמר דמודו שצריכין עירוב לכל חבורה וחבורה אבל בעירוב בא אצלן עירוב אחד לכולן דכעין חדרים ועליות לב"ה כמו מחילות שאין מגיעות לתקרה לב"ש ומיהו בחדרים ועליות ממש אין נראה לחלק בין מוליכין עירובן לעירוב בא אצלן מדפשיט ליה כ"כ להש"ס דקאמר אילימא חדרים ועליות ממש פשיטא: כמאן כבית הלל. וליכא למימר דאתיא כב"ש וברייתא באין עמהם דיורין כדאוקמינן לה לקמן[ט] אבל במתניתין בשיש עמהן דיורין דמיגו דהני אסרי אהדדי הני נמי אסרי דהיכי דמי הני דיורין אי בחצר קיימי מ"מ כל הטרקלין חשיב כחדא ומטלטלין זה עם זה בכל הטרקלין בלא עירוב בשיש דיורין בחצר כמו שאין דיורין בחצר ואי בעו בינייהו עירוב בשיש עמהן דיורין בחצר הכי נמי ליבעי כשאין עמהן דיורין דמה ענין דיורי חצר לגבי הטרקלין ומיהו ה"מ למימר כגון שיש בטרקלין דמתניתין חדרים ועליות גמורין שאין להם פתח בחצר אלא יוצאין דרך טרקלין דמיגו דהני אסרי הנך ה' חבורות נמי אסרי אבל לא משמע ליה לאוקמי מתניתין בהכי ועוד דדילמא בהא הוו מודו ב"ה: במקבלי פרס שנו. ואע"פ דמקום פיתא ולינה בבתיהם אהני מה שאוכלים אצל אביהם דאם היה עירוב בא אצלם או שאין עמהם דיורין אין צריכין לערב: מי שיש לו בית שער אינו אוסר עליו. אע"פ שדרין בו כדתנן לקמן בפרק כיצד משתתפין (דף פה:) ואם תאמר אי בבית שער דבית תיפוק ליה משום בית דאסר על בני החצר אע"פ שאין דרין בו מידי דהוה אבית התבן וי"ל כגון שנתן בעל הבית עירובו וקמ"ל דהדר בבית שער לא בעי לערב דלא אסר:

ודניאל

עין משפט נר מצוה

עב א מיי' פ"ד מהל' עירובין הל"ב טוש"ע א"ח סי' שע סעיף ג:
עג ב מיי' שם הל' ד:
עד ג ד מיי' שם הל' ו סמג עשין א טוש"ע א"ח שם סעיף ה:
עה ה מיי' שם הל' א טוש"ע שם סעיף א:

רבינו חננאל

מיתיבי א"ר יהודה הסכך פי' גדיל סבכה (א) על שם עירו לא נחלקו ב"ש וב"ה על מחיצות המגיעות לתקרה שצריכין עירוב לכל חבורה וחבורה על מה נחלקו על מחיצות שאינן מגיעות לתקרה שב"ש אומרים עירוב לכל חבורה וחבורה וב"ה אומרים עירוב אחד לכולן. אמר רב נחמן בר יצחק מתני' נמי דיקא דקתני מודין בזמן שמקצתן שרוין בחדרים או בעליות שצריכין עירוב לכל חבורה וחבורה ואוקימנא כעין חדרין וכעין עליות ומאי נינהו מחיצות המגיעות לתקרה. תנא בד"א במוליכין עירובן למקום אחד. אבל אם היה עירובן בא אצלן דברי הכל עירוב אחד לכולן והא דתניא ה' שגבו את עירובן כשמוליכין אותו במקום אחד אחד מוליך ע"י כולן כמאן כב"ה: מתני' האחין שהיו אוכלין על שלחן אביהן כו'. אוקימנא במקבלי פרס שנו. פי' לאו אוכלין על שלחן אביהן ממש אלא מקבלין פרס משלחן אביהן ואוכלין אותו בבתיהן שנמצאת אכילה ושינה בבתיהן: ת"ר מי שיש לו בית שער אכסדרה ומרפסת בחצר חבירו הרי זה אינו אוסר עליו כו' עד ובא מעשה לפני חכמים ולא אסרו אלא מקום בית דירה כו' דירה בלבד. מאי מקום בית דירה רב אמר

חשק שלמה על ר"ח

א) לפי גי' הב"ח בדברי התוס' ד"ה רבי נראה דל"ל בדברי רבינו ר"י הסכך פי' גודל סבכה א"נ הסכך גרסינן על שם עירו.

משנת ראשונים

כח דהיתרא עדיף. ונפלוג בתרוייהו, תימה ובכל מקום דקאמר כח דהיתרא עדיף לפרוך הכי, וי"ל דהכי פריך ונפלוג בתרוייהו שלא יאריך משום כך ויאמר היא וביצתה אבל בעלמא לא שייך.
[תוספות, ביצה ב:]

תנא במה דברים אמורים. ואף על גב דמהא לא ילפינן מידי אלא לב"ש, כדאי הם לפרש דבריהם, ותו דאשמעינן אגב אורחיה דאפילו במוליכין את עירובן למקום אחר אמרי

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ברכות ס. וש"נ ועי' פי' על זה ברש"י דביצה ב: ד"ה דהיתרא] ראה ליקוטי רש"י, **ב)** לעיל מט: ע"ש, **ג)** [עי' רש"י לעיל סו. ד"ה אחד מערב], **ד)** [לקמן עג. עד:], **ה)** [תוספ' פ"ה ה"ו] [ושם איתא מעשה בבן נשיא] אבל עי' שם בנוסחאות כת"י ובהגהות הגר"א, **ו)** [עי' בערוך ערך סבכא] ועי' תור"פ ובילקו"מ, **ז)** [עי' תוס' שם ד"ה ונפלוג בתרוייהו], **ח)** ברכות לו:, **ט)** דף עג ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה להך לישנא וכו' במחילות עשרה מודו: **(ב)** תוס' ד"ה ר' יהודה וכו' פירוש גודל סבכה וכו' כמו שבכים מעשה שבכה א' נמי הסכך גרסינן על שם וכו' מדין וסככה הס"ד: **(ג)** ד"ה אמר וכו' לרב נחמן הא אתיא:

גליון הש"ס

גמ' על מה נחלקו על מחיצות שאין מגיעות לתקרה. עיין לקמן דף עט ע"א תד"ה ש"מ: שם אמר רב נחמן בר יצחק מתני' נמי דיקא. עיין לעיל דף מג ע"ב תד"ה יתיב. ולעיל דף יח ע"ב תד"ה מתקיף: שם אמר ר"י אמר רב במקבלי פרס. עיין לקמן דף עט ע"ב תוס' ד"ה וע"י אשתו: שם בית התבן. עיין לקמן דף פה ע"ב תוס' ד"ה בית התבן. ולעיל דף ע ע"א תוס' ד"ה הב"ע:

הגהות וציונים

א] תיבות "את" "ואת" ליתא בכת"י ובדפו"ר והם בודאי שיבוש, וצ"ל בית התבן **ובית** הבקר בית העצים ובית האוצרות ה"ז אוסר עליו, וכ"ה בכל הראשונים (דק"ס): **ב]** צ"ל אלא **בית** דירה בלבד (מהרש"ל בדפו"ר), וכ"ה בכת"י ובראשונים ובכמה דפו"ר וכמו שהוא בסמוך, וכדמקשינן "בית דירה ס"ד" (וכמבואר בראשונים דעל ד"י מקשינן, עי' מאירי ועי' חי' מהרמ"ז על הרי"ף): **ג]** בכת"י [נוכ"ה ברי"ף] חמש אוצרות: **ד]** [לפנינו בקרא כתיב וסבכה בב' כפי"ן] (גליון, ועי' הגהות הב"ח.

בית הלל עירוב אחד לכולן. [הריטב"א] **שמע מינה מקום לינה גורם.** מדקתני במתני' אוכלין על שלחן אביהם ואפי' הכי קתני ישנים בבתיהם צריכין עירוב כל אחד ואחד. [הרשב"א] **במקבלי פרס שנו.** כלומר דעכשיו אוכלין וישנים בבתיהן, ומיהו אהני להו פרס דנגררין אחר אביהן ואם היה עירוב בא אצלן או אם אין עמהן דיורין בחצר אין צריכין לערב. [הרשב"א] פרש"י ז"ל ובתוספות שמקבלין הוצאתן מבית אביהם וכן פירשו רבותי. והרמב"ם ז"ל פירש שאינם אוכלים על שולחנו תמיד אבל אוכלים ימים ידועים על שולחנו בשכר מלאכה שעושין לו, או בטובה כמי שסועד אצל חבירו שבוע או חדש. [הריטב"א]
בית דירה סלקא דעתך. דמשמע בית הראוי לדירה אע"פ שאין אדם דר בו. [תוספות הרא"ש]

וְלִפְלְגֵי בִּמְסִיפָּס לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דְּבֵית שַׁמַּאי - ויחלקו גם במסיפס ללמדנו שגם במחיצה גרועה כזו סוברים בית שמאי שצריך עירוב לכל חבורה וחבורה, וגם במחיצות עשרה שאינן מגיעות לתקרה ללמדנו שגם במחיצות אלו סוברים בית הלל שדי בעירוב אחד לכולם, אבל אין כוונת הגמרא להקשות שיחלקו רק במסיפס ולא במחיצות שאינן מגיעות לתקרה, לפי שאין סיבה שישמיעו חידוש רק בדעת בית שמאי ולא בדעת בית הלל (ריטב"א).

כֹּחַ דְּהֶתֵּרָא עָדִיף - כיון שהמתיר ודאי שיש לו ראיה להתירו, אבל האוסר יתכן שהוא מחמיר מספק אף שאין לו ראיה לדבריו (ע"פ רש"י ביצה ב, ב ד"ה התירא, וראה בתוס' שם ד"ה וכ"ת). ולא חששו להשמיע גם את דברי בית שמאי האוסרים, כיון שדעת בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה (תוס').

אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה הַסַּבָּר, ואף שלעיל הקשו על הלישנא קמא של רב נחמן מדברי רבי יהודה הסבר, מכל מקום הלישנא בתרא של רב נחמן, יתכן שסוברת כרבי יהודה הסבר (תוס'; ריטב"א). ויש שפירש, שלעיל רב נחמן אמר כן מעצמו, וכאן אמר כן בשם רב (ריטב"א).

אֶלָּא לָאו כְּעֵין חֲדָרִים כְּעֵין עֲלִיּוֹת, והם מחיצות שחילקו בהם את הטרקלין לאחר בנייתו, אפילו אם הן מחיצות קבועות (נשמת אדם ב, עג, ו ע"פ רש"י). ויש שפירש, שרק מחיצות עראיות הם 'כעין חדרים ועליות', אבל מחיצות קבועות לעולם נחשבות כחדרים ועליות ממש (נשמת אדם שם ע"פ התוס', אולם ראה חזו"א או"ח צג, ג שגם רש"י מודה לזה).

תָּנָא בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁמּוֹלִיכִין אֶת עֵרוּבָן לְמָקוֹם אַחֵר וְכוּ', ותנא זה סובר שבית שמאי ובית הלל לא נחלקו האם המחיצות שאינן מגיעות לתקרה מחלקות את הטרקלין או לא [וכמו שביארה הגמרא לעיל], אלא כולם מודים שמחיצות אלו אינן מחלקות את הטרקלין, ומותר לדיירי הטרקלין לטלטל מחבורה לחבורה ללא עירוב, ומחלוקתם היא רק כשבני הטרקלין מערבים עירובי חצרות עם חצר אחרת, שלבית הלל די בכך שכל בני הטרקלין יתנו עירוב אחד, ולבית שמאי אם מניחים את עירובם בחצר אחרת כל חבורה וחבורה צריכה לתת עירוב לבדה (רש"י).

ולתנא זה, מה שאמרו בסוף המשנה 'ומודים שאם מקצתן שרויין בחדרים ועליות שהם צריכים עירוב לכל חבורה וחבורה', אין הכוונה שבית הלל מודים לבית שמאי, שהרי במחלוקתם לגבי מחיצות שאינן מגיעות לתקרה לא הצריכו בית שמאי עירוב לכל חבורה וחבורה אלא אם מוליכין את עירובן למקום אחר, ואילו כשהם שרויין בחדרים ועליות, שיש ביניהן מחיצות גמורות, צריכים עירוב אפילו בין חבורה לחבורה. אלא כוונת המשנה היא, שאם מקצתן שרויין בחדרים ועליות מודים בית שמאי ובית הלל שהם דיורים נפרדים לגמרי, וצריך לערב אפילו בין חבורה לחבורה (חזון איש פג, א-ב בדעת רש"י, וכע"ז בקרן אורה, וראה בחזון איש שביאר באופן נוסף).

ויש מפרשים שכוונת המשנה במה שכתבה 'ומודים בזמן שמקצתן וכו'' הוא כפשוטו, שאם חילקו את הטרקלין במחיצות עראיות המגיעות לתקרה, מודים בית הלל שכשמוליכים את עירובן למקום אחר צריך עירוב לכל חבורה וחבורה, אבל אם מניחים את העירוב כאן, די בעירוב אחד לכולם, וכדעת בית שמאי במחיצות שאינן מגיעות לתקרה. [אמנם אם חילקו את הטרקלין במחיצות קבועות, גם לדעה זו מודים בית הלל שצריך להניח עירוב לכל חבורה וחבורה אף אם מניחים את העירוב בטרקלין זה] (תוס'; רא"ש ו, יז).

ולפי דעה זו יש שלושה חילוקי דינים בטרקלין שחילקוהו במחיצות, א. במחיצות שאינן מגיעות לתקרה, בכל מקרה די בעירוב אחד לכולם [לדעת בית הלל]. ב. במחיצות עראיות המגיעות לתקרה, אם מניחים את העירוב בטרקלין די בעירוב אחד לכולם, ואם מניחים אותו בחצר אחרת צריך עירוב לכל חבורה וחבורה. ג. במחיצות קבועות, בכל מקרה צריך עירוב לכל חבורה וחבורה. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שע, ג ומשנ"ב שם, וראה שם פרטים נוספים בדין זה).

אֲבָל אִם הָיָה עֵרוּבָן בָּא אֶצְלָן דִּבְרֵי הַכֹּל עֵרוּב אֶחָד לְכֻלָּן, ואינם צריכים לתת כלל פת לעירוב, שהרי שנינו לעיל (מט, ב) שבית שנותנים בו עירוב אינו צריך לתת פת, וכוונת הגמרא היא שאם היו צריכים לתת עירוב היו נותנים רק פת אחת (ריטב"א).

חֲמִשָּׁה שֶׁגָּבוּ אֶת עֵרוּבָן כְּשֶׁמּוֹלִיכִין אֶת עֵרוּבָן לְמָקוֹם אַחֵר עֵרוּב אֶחָד לְכֻלָּן, שכיון שעירבו במקומם, זה שמוליך את העירוב למקום אחר, מוליכו בשליחות כולם (ע"פ גמרא ורש"י לעיל מט, ב), ואף שההתחברות ביניהם היא רק על ידי העירוב, וכשמוליכים את עירובם וקונים את דירתם באחד מבתי החצר השניה בטל עירובם, מכל מקום כך היא תקנת חכמים, שבתחילה מתחברים הם להיות חבורה אחת על ידי העירוב, וכשמניחים את העירוב בחצר השניה, נקבע ששם הוא מקום דירתם, ושני העירובים קיימים (חזו"א או"ח פג, ז).

וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים כְּשֶׁהָיָה עֵרוּב בָּא אֶצְלָן, ולבית שמאי אף שכל אחד מהם צריך לערב בפני עצמו, גם כשעירוב בא אצלם, מכל מקום יכולים הם להוציא מחבורה לחבורה ללא עירוב, כיון שהם דרים בטרקלין אחד, ודומים לחמשה אנשים שעירבו יחד (תוס' רבינו פרץ וקרן אורה בדעת רש"י, וראה עוד בסמוך).

כְּמַאן דְּלָא כְּחַד, אך אין לומר שהברייתא סוברת כבית שמאי, וכל מה שהצריכו בית שמאי עירוב לכל חבורה וחבורה זה רק בחמשה חבורות שיש ביניהן מחיצות, שכל אחת מהן דרה במקום נפרד, אבל בחמשה שגבו את עירובם שהם דרים במקום אחד על ידי העירוב, יתכן שסוברים שגם אם מוליכים את עירובם למקום אחר די בעירוב אחד לכולם, כיון שגם לשיטת בית שמאי המחיצות לא מחלקות את הדיורים בטרקלין, שהרי משום כך הם מודים שמותר להוציא מחבורה לחבורה [וכמבואר לעיל (ד"ה ואיכא)], ובהכרח שהסיבה לכך שהם מצריכים עירוב לכל חבורה וחבורה, היא רק משום שגם בחמשה שגבו את עירובם צריך עירוב לכל חבורה (תור"פ, וראה עוד מהרש"א).

מִשְׁנָה. הָאַחִין שֶׁהָיוּ וְכוּ', וִישֵׁנִים בְּבָתֵּיהֶם, והם ואביהם דרים בחצר אחת (רש"י), ומדבריו נראה שאם הבנים דרים בחצר אחרת, צריכים הם לערב בנפרד בחצרם אף שהם אוכלים על שולחן אביהם (ריטב"א, אולם ראה עצי אלמוגים שע, יז). ויש מפרשים, שכשהם אוכלים על שולחן אביהם אינם צריכים לערב אפילו אם דרים בחצר נפרדת (ריטב"א; רבינו ירוחם יב, טו, וראה ביאה"ל שע, ה ד"ה וה"מ שהניח דין זה בצ"ע).

מְבַטֵּל אֶת רְשׁוּתוֹ - צריך הוא לבטל את רשותו בחצר (רש"י), ואם לא ביטל בפועל אסור לטלטל בחצר, ולא אומרים שמסתמא דעתו לבטל את רשותו לאביו ולאחיו (קרבן נתנאל יח, ג, וראה שם שבעל המאור סובר שמסתמא מבטל את רשותו).

■ המשך במילואים עמ' 132 ■

מְקוֹם פִּתָּא - מקום אכילתו בשבת, ואף שבשאר הימים אוכל במקום אחר (תוס' רבינו פרץ לעיל עב, א ד"ה ומודים; מאירי ד"ה בתוס').

וּשְׁמוּאֵל אָמַר מְקוֹם לִינָה, ולמפרשים לעיל (עב, ב ד"ה שמע מינה) ש'מקום לינה גורם' פירושו שרק הוא גורם, דהיינו שדירתו של אדם היא רק במקום לינתו ולא במקום אכילתו, הטעם שמועיל עירוב חצרות בפת אף שהיא מונחת באחד הבתים ושאר בני החצר לנים כל אחד בביתו, כיון שאנן סהדי שאם היתה להם אפשרות ללון במקום שהניחו את העירוב, היו לנים שם ולא בבתיהם, וכסברת הגמ' בסמוך לגבי עירובי תחומין (רשב"א לעיל עב, ב ד"ה מאי, וראה עוד תוס' רא"ש ד"ה והרי). ויש שפירש, ששמואל אמר שדירתו היא במקום לינתו דוקא כשכל אחד אוכל מפתו, אבל אם השתתפו כולם בפת אחת לעירוב, מודה שמואל שדירתם היא במקום שהניחו את הפת (גאון יעקב ד"ה וקשיא).

מֵיתִיבֵי הָרוֹעִים וְכוּ', בִּזְמַן שֶׁדַּרְכָּן לָלִין בַּשָּׂדֶה יֵשׁ לָהֶם אַלְפַּיִם לְכָל רוּחַ, שאפילו אם אוכלים בעיר, מודדים להם אלפיים אמה מהשדה שלנים בה (רש"י), ומברייתא זו מקשה הגמ' על רב הסובר שדירתו של אדם היא במקום אכילתו ולא במקום לינתו (רבנו חננאל; רשב"א וריטב"א בדעת רש"י). ולמפרשים לעיל (עב, ב ד"ה שמע מינה), ש'מקום לינה גורם' פירושו שגם הוא גורם, דהיינו שדירתו היא גם במקום אכילתו וגם במקום לינתו, הקושיא כאן היא בין לרב ובין לשמואל (רשב"א וריטב"א לעיל עב, ב בדעת הבעל המאור).

ודין זה [של 'אנן סהדי'] נאמר בין בעירובי תחומין ובין בעירובי חצרות (עבודת הקודש לרשב"א שער ד, ג, פ, וכן מוכח ברשב"א לעיל עב, ב ד"ה מאי). ויש מסתפקים בזה, שאף שבעיקר הנדון אם דירה היא במקום אכילה או במקום לינה הגמ' משווה ביניהם, יתכן שהסברא של 'אנן סהדי' נאמרה רק לגבי עירובי תחומין ולא לגבי עירובי חצרות (חי' המאירי בשם המפרשים; מג"א שע, י, ע"פ מחצית השקל שם).

■ להלכה, מי שאוכל במקום אחד וישן במקום אחר, מקום אכילתו הוא העיקר ושם הוא אוסר [כרב] (שו"ע או"ח שע, ה). ורועים שלנים בשדה, אפילו אם אוכלים בבית אוסרים בשדה, כיון שאנן סהדי שאם היו מביאים להם אוכל לשדה, היו אוכלים שם [כדעת הרשב"א] (ביאה"ל שם ד"ה וישן).

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָמֵשׁ נָשִׁים מְקַבְּלוֹת פְּרָס וְכוּ', והטעם שנקטו 'חמש נשים' ו'חמשה עבדים', כיון שמי שיש לו אשה אחת או עבד אחד, בדרך כלל הוא דר עמם באותו בית, ורק אם יש לו כמה נשים, מצוי שכל אחת דרה עם ילדיה בבית נפרד ומקבלת פרס מבעלה, וכן אם יש לו כמה עבדים נשואים, מצוי שכל אחד דר עם משפחתו בבית נפרד ומקבל פרס מרבו (תורת חיים). ויש שפירש, שהאשה שמקבלת פרס מבעלה ועבד שמקבל פרס מרבו, נטפלים אליו ואינם אוסרים עליו, ורק כשיש לו חמש נשים או חמשה עבדים, אוסרים הנשים או העבדים אחד על השני (גאון יעקב, וראה עוד ריטב"א ד"ה ר' יהודה בן בתירא).

וַחֲמִשָּׁה עֲבָדִים מְקַבְּלִין פְּרָס מֵרַבֵּיהֶן, וגם משרתים שאינם עבדים ממש, נחשבים כעבדים (ריטב"א; משנ"ב שע, מט).

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה מַתִּיר בְּנָשִׁים וְכוּ', כיון ש'אשתו כגופו', והיא נגררת אחריו, וגם זו על זו אינן אוסרות, כיון שהבעל מצרפן, ואם ימות ללא בנים ויתחייבו כולן ביבום או בחליצה, ביאתה או חליצתה של אחת מהן פוטרת את כולן, אבל עבד אינו נגרר אחר האדון, וכן אינו קשור לשאר העבדים (ריטב"א, וכע"ז ברשב"א).

דִּכְתִיב וְדָנִיֵּאל בִּתְרַע מַלְכָּא, ואף שדניאל לא היה יושב כל היום בשער המלך, שהיה צריך ללמוד תורה, מכל מקום הפסוק מחשיב אותו כמי שישב שם כל הזמן, כיון שהוא משרת את המלך, ומקבל ממנו פרס (ריטב"א; מאירי), וכן כל עבד שמשועבד לעבוד אצל רבו בכל עת, נחשב שנמצא אצלו תדיר ואינו אוסר עליו (רא"ש ו, יט, וכע"ז בריטב"א).

והנדון בברייתא בנשים ועבדים שמקבלים פרס, הוא רק כשהם דרים לבדם עם הבעל או האדון בחצר, או שדרים עמם אנשים נוספים בחצר והניחו את העירוב אצלם, אבל אם הנשים או העבדים מניחים את העירוב בבית אחר, לכולי עלמא צריך כל אחד מהם לתת פת לעירוב, וכפי שמבואר במשנה (עב, ב) לגבי אחים שאוכלים על שולחן אביהם, שאם מניחים את העירוב בבית אחר, כל אחד מהם צריך לתת פת לעירוב (רשב"א; רמב"ם עירובין ד, ו, אולם ראה בחי' המאירי).

אִשָּׁה אֵצֶל בַּעְלָהּ וְעֶבֶד אֵצֶל רַבּוֹ פְּלוּגְתָּא וְכוּ'. ■ להלכה, חמש נשים שמקבלות פרס מבעליהן ואוכלות בביתן, וכן חמשה עבדים שמקבלים פרס מאדוניהם ואוכלים בביתם, אינם אוסרים זה על זה [גם כרבי יהודה בן בבא וגם כרבי יהודה בן בתירא, ואין זו סתירה להתיר כשניהם, שאין הטעמים סותרים (רא"ש ו, יט)] (שו"ע או"ח שע, ו). ודוקא כשהם דרים לבדם בחצר או שכל בני החצר מניחים את העירוב אצלם, אבל אם מניחים את העירוב במקום אחר, צריך כל אחד מהם לתת פת לעירוב (שו"ע שם).

שֶׁהֲרֵי אָנוּ סוֹמְכִין עַל שֻׁלְחָנוֹ שֶׁל רַבִּי חִיָּיא, ומשמע שרק באב ובנו או באשה ובעלה או בתלמיד ורבו שיש להם שייכות אחד עם השני, מועיל מה שמקבלים פרס, אבל סתם אדם שמקבל פרס מחבירו, צריך לערב בפני עצמו (עבודת הקודש לרשב"א שער ד, ב; ריטב"א). ■ וכן נפסק להלכה (משנ"ב שע, נ, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם, שהוא הדין בחתן המקבל פרס מחותנו).

כְּגוֹן דְּאִיכָּא דִּיוּרִין בַּהֲדַיְיהוּ דְּמִגּוֹ דְּהָנֵי אָסְרֵי הָנֵי נַמִּי אָסְרֵי, שאף שמחשיבים אותם כאילו הם דרים יחד, מכל מקום אין צירוף ביניהם לגבי עירוב, ולכן כשדרים עמהם אנשים אחרים והם צריכים לערב, כל אחד מהם צריך לתת בנפרד פת לעירוב. אבל כשהעירוב מונח אצלם, אף שדרים עמהם אנשים אחרים אינם צריכים להשתתף בעירוב, שהרי בית שנותנים בו עירוב אינו צריך לתת פת לעירוב (חזו"א או"ח פג, ח, ע"פ גמ' לעיל מט, ב).

הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא דְּקָתָנֵי אֵימָתַי בִּזְמַן שֶׁמּוֹלִיכִין אֶת עֵרוּבָן בְּמָקוֹם אַחֵר וְכוּ', ואביי שהסתפק בחמשה שגבו את עירובן, סבר שמה שכתבה המשנה שאם אין עמהם דיורים אחרים אינם צריכים לערב, הוא רק כשמערבים את הבתים בחצר זו, אבל אם מוליכים את עירובם לחצר אחרת, כולם צריכים לתת פת לעירוב, גם אם אין עמהם דיורים אחרים בחצר (ריטב"א, וראה עוד ברשב"א ובחזו"א או"ח פג, יא).

בְּנֵי בֵּי רַב דְּאָכְלִי נַהֲמָא בְּבַאגָא וְאָתוּ וּבַיְיתִי בְּבֵי רַב וְכוּ', ותלמידים אלו לא היו מקבלים פרס מרבם, אלא היו ישנים בבית רבם ואוכלים באכסניה שלהם שהיתה בבקעה, ויתכן שגם הרב בעצמו היה דר בבקעה ולא בבית המדרש, והספק בגמ' הוא האם הולכים אחר מקום אכילה או מקום לינה (רשב"א וריטב"א, ע"פ רש"י).

בְּהַהוּא אֲנַן סָהֲדֵי וּבְהָדָא אֲנַן סָהֲדֵי וְכוּ'. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח תט, ז).

■ המשך במילואים עמ' 133 ■

עין משפט נר מצוה

עו א מיי׳ פ״ד מה׳ עירובין הל׳ ד וסמג עשין א טוש״ע א״ח סי׳ שע סעיף ה:
עז ב טור א״ח סי׳ תט בנ״י:
עח ג ד מיי׳ שם הלכה ה ו טוש״ע סי׳ שע סעיף ו:
עט ה מיי׳ פ״ז מהל׳ עירובין הלכה י טוש״ע א״ח סי׳ תט ס״ז:
פ ו מיי׳ פ״ד מהלכות עירובין הלכה ה:
פא ז טוש״ע א״ח סי׳ שסג סעיף כו:

מסורת הש״ס עם הוספות

א) [לקמן עד:], ב) תוספתא פ״ג ה״ח, ג) [לעיל דף י. וש״נ], ד) [שם], ה) [נדרים מא.], ו) לעיל מט:, ז) לקמן ע״ב, ח) דף עב:, ט) כמו לקמן ע״ב.

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ תחומא מעירוביה אמר ליה בהדיא אנן סהדי:

גליון הש״ס

גמ׳ ר״י בן בבא מתיר בעבדים. עיין לקמן דף עט ע״ב תוס׳ ד״ה וע״י אשתו:

תורה אור השלם

א) וְדָנִיֵּאל בְּעָא מִן מַלְכָּא וּמַנִּי עַל עֲבִידְתָּא דִּי מְדִינַת בָּבֶל לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ וְדָנִיֵּאל בִּתְרַע מַלְכָּא: [דניאל ב, מט]

הגהות וציונים

א] בדפו״ר (וכ״ה בר״ש, עיי״ש) בסוף, וכגירסת התוס׳ לעיל ס ע״ב (עי׳ רש״ש): ב] מהרש״ל מחק תיבות אלו מתיבות הד״ה ובמקום זה העתיקם ורשמם מעל גבי הציור שצייר: ג] צ״ל ודילמא כיון שכל המבוי וכו׳ (מהרש״ל בדפו״ר):

גמרא

א) מקום פיתא ושמואל אמר מקום לינה מיתיבי ב) ג) הרועים והקייצין והבורגנין ושומרי פירות בזמן שדרכן ללין בעיר הרי הן כאנשי העיר בזמן שדרכן ללין בשדה יש להם אלפים לכל רוח התם אנן סהדי דאי ממטו להו ריפתא התם טפי ניחא להו. ג) אמר רב יוסף לא שמיע לי הא שמעתא ד) אמר ליה אביי את אמרת ניהלן ואהא אמרת ניהלן האחין שהיו אוכלין על שלחן אביהן וישנים בבתיהן צריכין עירוב לכל אחד ואחד ואמרינן לך שמע מינה מקום לינה גורם ואמרת לן עלה אמר רב יהודה אמר רב במקבלי פרס שנו. תנו רבנן ג) מי שיש לו חמש נשים מקבלות פרס מבעליהן וחמשה עבדים מקבלין פרס מרביהן רבי יהודה בן בתירה מתיר בנשים ואוסר בעבדים ה) רבי יהודה בן בבא מתיר בעבדים ואוסר בנשים אמר רב מאי טעמא דרבי יהודה בן בבא דכתיב א) ודניאל בתרע מלכא. פשיטא בן אצל אביו כדאמרן אשה אצל בעלה ועבד אצל רבו פלוגתא דרבי יהודה בן בתירה ורבי יהודה בן בבא תלמיד אצל רבו מאי ת״ש דרב בי רבי חייא אמר ד) אין אנו צריכין לערב שהרי אנו סומכין על שולחנו של רבי חייא ורבי חייא בי רבי אמר אין אנו צריכין לערב שהרי אנו סומכין על שולחנו של רבי. בעא מיניה אביי מרבה חמשה שגבו את עירובן כשמוליכין את עירובן למקום אחר עירוב אחד לכולן או צריכין עירוב לכל אחד ואחד אמר ליה עירוב אחד לכולן והא אחין דכי גבו דמו וקתני צריכין עירוב לכל אחד ואחד הכא במאי עסקינן כגון דאיכא דיורין בהדייהו דמגו דהני אסרי הני נמי אסרי הכי נמי מסתברא דקתני אימתי בזמן שמוליכין את עירובן במקום אחר אבל אם היה עירובן בא אצלם או שאין דיורין עמהן בחצר אין צריכין לערב שמע מינה. בעא מיניה רב חייא בר אבין מרב ששת בני בי רב דאכלי נהמא בבאגא ואתו ובייתי בבי רב כי משחינן להו תחומא מבי רב משחינן להו או מבאגא משחינן להו אמר ליה ה) משחינן מבי רב והרי נותן את עירובו בתוך א] אלפים אמה ואתי וביית בביתיה דמשחינן ליה תחומא מעירוביה (א) בהדיא אנן סהדי ובהדא אנן סהדי בהדיא אנן סהדי דאי מיתדר ליה התם ניחא ליה ובהדא אנן סהדי דאי מייתו להו ריפתא לבי רב ניחא להו טפי. בעי רמי בר חמא מרב חסדא אב ובנו הרב ותלמידו כרבים דמו או כיחידים דמו צריכין עירוב או אין צריכין עירוב מבוי שלהן ניתר בלחי וקורה או אין ניתר בלחי וקורה א״ל תניתוה ו) אב ובנו הרב ותלמידו בזמן שאין עמהן דיורין הרי הן כיחידים ואין צריכין לערב ז) ומבוי שלהן ניתר בלחי וקורה: **מתני׳** חמש חצירות פתוחות זו לזו ופתוחות למבוי עירבו בחצירות ולא נשתתפו במבוי מותרין בחצירות ואסורין במבוי ואם

רש״י

מקום פיתא. שהוא אוכל שם: קייצין. שומרי תאנים המשטחים בשדה ליבשן לקציעות: בזמן שדרכן ללון בעיר. במקום שאוכלין, אע״פ שקדש עליהן היום בשדה יש להן מן העיר אלפים לכל רוח וכל העיר להן כד׳ אמות: בזמן שדרכן ללון בשדה. אע״פ שאוכלין בעיר אין מודדין להן אלא מן השדה: ה״ג דאי ממטו להו ריפתא להתם טפי ניחא להו. הואיל וצריכין לשמור, שהרי ישנים שם כל הלילה: לא שמיע לי הא שמעתא. דאמר רב מקום פיתא גורם. רב יוסף חלה ושכח תלמודו ח) והיה אביי תלמידו מזכירו: מקבלות פרס. וכל אחת יש לה דירה לבדה עמו בחצר: אוסר בעבדים. שאין נמשכין אחריו: בתרע מלכא. בכ״מ שהוא חשיב ליה בתרע מלכא: תלמיד אצל רבו. דר עמו בחצר ומקבל פרס הימנו, מאי: דרב בי ר׳ חייא. כשהיה מקבל פרס מבי ר׳ חייא: למקום אחר. לחצר אחרת. אביי לא שמיע ליה ההיא מתניתא דתניא לעיל [דף עב:] ה׳ שגבו את עירובן, אי נמי שמיע ליה ומיבעיא ליה הלכתא מאי משום דאוקימנא לה בפלוגתא: והא אחין. למתניתין כגבו את עירובן דמי, דהא קתני אם אין עמהן דיורין אין צריכין לערב: הכא במאי עסקינן דאיכא דיורין בהדייהו. ומוליכין למתניתין אפי׳ בחצר שלהן קאמר, שמערבין עם דיורין שעמהן: דמגו דהני אסרי. והזקיקום לעירוב, הני נמי אסרי איש על אחיו, אבל שתי חצירות ופתח ביניהם וגבו אלו עירובן לעצמן והותרה חצירן ואלו לעצמן והותרה חצירן, או שדרין באחת מהן אב ובניו בלא דיורין אחרים, ובאו לערב זו עם זו, הואיל ואין אוסר עליהן וליכא מגו, אחד נעשה שליח לכולן ט). דיקא נמי לטעמא משום מגו דקתני או שאין עמהן כו׳ הא יש עמהן דאיכא מגו צריכין, וטעמא דרישא משום דיורין הוא: בבאגא. בית אושפיזא בבקעה: בייתי. לנים: בבי רב. בית המדרש, ובתוך אלפים אמה הוא: מבאגא משחינן להו. אלפים לכל רוח ולא מבי רב, דבתר פיתא אזלינן, או דילמא מקום לינה גורם: בהדיא אנן סהדי. הואיל והוא צריך ללכת מחר לאותה הרוח, אי הוה ליה הלילה הזה בית דירה ללון במקום עירוב טפי הוה ניחא ליה: ה״ג דאי מייתי ליה ריפתא לבי רב טפי ניחא ליה: האב ובנו הרב ותלמידו כרבים דמו. לענין שתי חצירות זו לפנים מזו ודריסת רגל הפנימית על החיצונה, ותנן במתניתין [לקמן עה.] אם היו של יחידים שיחיד דר בפנימית דהויא רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה, ואם של רבים ולא עירבה פנימית לעצמה דהויא רגל האסורה במקומה אוסרת על החיצונה אפי׳ עירבה חיצונה לעצמה: צריכין עירוב. בשאין דיורין אחרים עמהן: ניתר בלחי וקורה. דקי״ל אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו בתים וחצירות פתוחים לתוכו י), ואת״ל הני כיחידים דמו הכא מי חשבינן שתי חצירות אחת של אב ואחת של בן כחדא חצר ולא מישתרי מבוי דילהו: ומבוי שלהן ניתר בלחי וקורה. ואע״ג דאין צריכין לערב חצירות מ״מ פתוחות לו: **מתני׳** (חמש חצירות פתוחות זו לזו ב]) עירבו בחצירות. אף מזו לזו: ואסורין במבוי. דאין סומכין על עירוב במקום שיתוף:

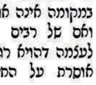

תוספות

ודניאל בתרע מלכא. פי׳ ר״ח וסימנך בבא שער תרע שער פי׳ רבי יהודה בן בבא הוא מתיר בעבדים ובבא ותרע הכל שער נראה דמייתי קרא לסימן ולטעם לדבריו:

בעא מיניה אביי מרבה חמשה שגבו עירובן כו׳. ואע״ג דאביי ידע להאי ברייתא לעיל ח) דהא בסוף פרק מי שהוציאוהו (לעיל דף מט:) פריך מינה לרבה דקאמר ליה לדידך קשה ולשמואל קשה גבי עירוב משום קנין לא שאל כאן לרבה אלא כדי להקשות לו ממתניתין:

כרבים דמו או כיחידים דמו. פי׳ בקונטרס לענין ב׳ חצירות זו לפנים מזו דתנן בסוף פירקין ואם היו של יחידים אין צריכין לערב ומיבעיא ליה אם אב ובנו דרים בפנימית אי חשיבי כיחידים או כרבים תימה לר״י דממתני׳ שמעינן ליה דמוכחא דאין אב ובנו אוסרים זה על זה וכיון דלא אסרי אם כן הויא לה רגל המותרת במקומה ואינה אוסרת שלא במקומה דהיינו טעמא דיחידים אין צריכין לערב וי״ל דמקבלי פרס מיבעיא ליה ומספקא ליה אי מתני׳ בסמוכין על שלחן אביהם ממש והתם הוא דאין צריכין לערב כשאין עמהם דיורין דהאי קצת מה שסמוכים בפת אע״ג דמקום לינה גורם אבל מקבלי פרס אע״ג דאין עמהם דיורין צריכין לערב או דילמא מתניתין במקבלי פרס כדאוקמא רב דאמר התם מקום פיתא גורם ומייתי ראייה מברייתא דסתם האב ובנו הרב ותלמידו מקבלי פרס ניהו כיון שישנים בבתיהם היכא דלא קתני בהדיא אוכלין על שלחן אביהן ומיהו לא משמע כלל לומר כן ונראה לר״י דמיבעיא ליה בדליכא בכל המבוי אלא אב ובנו או הרב ותלמידו דבתים וחצירות שלהם פתוחין למבוי וכיון ג] שכל המבוי שלהם משתכחת תורת עירוב ט) וקמיבעיא ליה נמי דלאם תימצי לומר אין צריכין לערב מבוי שלהם ניתר בלחי וקורה או לא: אימא

רבינו חננאל

מקום פיתא ושמואל אמר מקום לינה. ומותבינן לרב מהא הרועין והקייצין והבורגנין. פי׳ שומרי הקייצות או שומרי הבורגנין ושומרי פירות תלושין בזמן שדרכן ללון בעיר הרי הן כאנשי העיר ויש להן אלפים אמה לכל רוח. דרכן ללון בשדה אין להן אלא אלפים אמה בלבד. פי׳ ממקום שקנו בו שביתה. ואפילו מדתן כלה בעיר אין להן אלא אלפים אמה בלבד ש״מ מקום לינה גורם. ודחי רב שאני התם אנן סהדי כלומר ברי לן דאי הוו ממטי להו ריפתא התם בשדה התם ניחא להו למיכרך ריפתא הלכך כאלו מקום פיתא דידהו התם בשדה היא. ת״ר מי שיש לו [חמש] נשים [illegible]

משנת ראשונים

[illegible]

[illegible]

עין משפט נר מצוה

פב א מיי' פ"ה מהל' עירובין הלכה יג סמג עשין טו טוש"ע א"ח סי' שפו:
פג ב מיי' וסמג שם טוש"ע א"ח סי' שלא סעיף א:
פד ג מיי' שם טוש"ע א"ח שם וסי' שפו סעיף ג:
פה ד מיי' פ"ו מהל' שבת הלכה ז סמג שם טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף כו:

גמרא

ואם נשתתפו במבוי מותרין כאן וכאן. [א] עירבו בחצירות ונשתתפו במבוי ושכח אחד מבני חצר ולא עירב מותרין כאן וכאן [א] [ב] מבני מבוי ולא נשתתף מותרין בחצירות ואסורין במבוי [א] [ג] שהמבוי לחצירות כחצר לבתים:

גמ' מני רבי מאיר היא דאמר בעינן עירוב ובעינן שיתוף אימא מציעתא ואם נשתתפו במבוי מותרין כאן וכאן אתאן לרבנן דאמרי בחדא סגיא הא ל"ק °ואם נשתתפו נמי קאמר אימא סיפא עירבו בחצירות ונשתתפו במבוי ושכח אחד מבני חצר ולא עירב מותרים כאן וכאן היכי דמי אי דלא בטיל אמאי מותרים אלא פשיטא דבטיל אימא סיפא שכח אחד מבני מבוי ולא נשתתף מותרין בחצירות ואסורין במבוי ואי דבטיל אמאי אסורין במבוי וכי תימא קסבר רבי מאיר אין ביטול רשות במבוי והא [ב] תניא שהרי ביטל לכם רשותו דברי רבי מאיר אלא פשיטא דלא בטיל ומדסיפא דלא בטיל רישא נמי דלא בטיל רישא וסיפא רבי מאיר מציעתא רבנן כולה רבי מאיר היא וטעמא מאי אמר רבי מאיר בעינן עירוב ובעינן שיתוף שלא לשכח תורת עירוב מן התינוקות והכא כיון דרובה עירבו לא משתכחא. אמר רב יהודה רב לא תני פתוחות זו לזו וכן אמר רב כהנא רב לא תני פתוחות זו לזו איכא דאמרי רב כהנא גופיה לא תני פתוחות זו לזו אמר ליה אביי לרב יוסף מאי טעמא [דרב] דלא תני פתוחות זו לזו קסבר כל שיתוף שאין מכניסו ומוציאו דרך פתחים במבוי לאו שמיה שיתוף איתיביה [ג] בעל הבית שהיה שותף לשכניו לזה ביין ולזה ביין אין צריכין לערב התם דאפקיה ועייליה (איתיביה) [ד] כיצד משתתפין במבוי וכו' התם נמי דאפקיה ועייליה מתקיף לה רבה בר (א) חנן אלא מעתה הקנה לו פת בסלו ה"נ דלא הוי שיתוף וכי תימא הכי נמי והא [ה] אמר רב יהודה אמר רב בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהן היום הפת שעל שלחן סומכים עליה משום עירוב ואמרי לה משום שיתוף ואמר רבה לא פליגי כאן במסובין בבית כאן במסובין בחצר אלא טעמא דרב דקא סבר [ג] אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו בתים וחצירות פתוחים לתוכו. גופא [ו] אמר רב [ד] אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד

רש"י

ואם נשתתפו כו'. בגמרא מתרץ לה: ושכח אחד מבני חצר ולא עירב. בחצירו להתיר חצירו, אבל בשיתוף היה לו חלק: מותרין כאן וכאן. השתא משמע דסומכין, ובגמרא מתרץ לה: שהמבוי לחצירות כחצר לבתים. כשם שאסור להוציא מן הבתים לחצר בלא עירוב כך אסור להוציא מן החצר למבוי בלא שיתוף, ולא תימא דלא דמו, דבית וחצר זו רשות היחיד וזו רשות הרבים אבל חצר ומבוי שניהן רשויות של רבים הן: גמ' ואם נשתתפו נמי. ואקמייתא קאי, ואם נשתתפו אף במבוי קאמר: אמאי מותרין. באותה חצר, הא רבי מאיר לית ליה סומכין על שיתוף: מבני מבוי ולא נשתתף. אחת מן החצירות לא נשתתפה עם חברותיה במבוי: והא תניא. לעיל (ז) בפירקין גבי צדוקי: רישא נמי דלא בטיל. הא דקתני שכח אחד מבני חצר בדלא בטיל, וקתני מותרים אלמא סומכין על השיתוף: רישא וסיפא רבי מאיר. רישא קתני עירבו בחצירות ולא נשתתפו במבוי אסורין במבוי אלא אם כן נשתתפו נמי במבוי כרבי מאיר, וסיפא קתני מבני מבוי ולא נשתתף אסורין במבוי כרבי מאיר: ומציעתא. דקתני מבני חצר ולא עירב כו' כרבנן: כולה רבי מאיר היא. ומציעתא אמאי סומכין בני אותה חצר על השיתוף, משום דרובן עירבו, דטעמא מאי כו': רב לא תני פתוחות זו לזו. וכל עירבו בחצירות דמתניתין עירבו כל חצר לעצמה קאמר, ומותרין בחצירות דקתני מותרין בני חצר לעצמן קאמר: כל שיתוף שאין. כל אחד ואחד מכניס חלקו דרך פתח חצירו למבוי, ודרך מבוי יוליכוהו לחצר שיהא מונח בו: לאו שמיה שיתוף. שאם יכניסוהו דרך פתחים שמחצר לחצר אין נראה כשיתוף מבוי, והכא נמי חייש רב דילמא מעיילי ליה דרך פתחים שביניהן: אין צריך לערב. והא הכא דלקחו חבית בשותפות, ולא נכנסה אלא לאותה חצר לבדה: דאפקיה ועייליה. לחבית בכל החצירות ומהן למבוי ומשם לחצר שהונח שם, ולא לשם שיתוף, ושינויא דחיקא הוא ולא הוי מסקנא הכי: כיצד משתתפין כו'. תיובתא קא מותיב ממתניתין דפרק חלון דלקמן [דף עט:], דקתני התם כיצד משתתפין במבוי מניח את החבית ואומר הרי זה לכל בני מבוי ומזכה להן כו', והא הכא דחד מזכה מדידיה לכולהו ולא נכנסה לחצרותיהן: מסובין בבית. סומכין משום עירוב החצר, כדאמר לקמן [פה:] עירובי חצירות בבית שבחצר: מסובין בחצר. סומכין משום שיתוף, דשיתופי מבואות מותר להניחן בחצר שבמבוי, אבל משום עירוב לא, דבית בעינן, דעירוב משום דירה[ז] וחצר לאו בר דירה הוא:

בתים

תוספות

אימא מציעתא ואם נשתתפו במבוי מותרין כאן וכאן אתיא כרבנן. ואפילו למאן דאמר לעיל [דף עא:] דבפת לא פליגי משמע ליה ואם נשתתפו במבוי בכל ענין ואפילו נשתתפו במבוי ביין: אלא פשיטא דבטיל. ואם תאמר למאן דאמר אין מבטלין רשות מחצר לחצר היאך מותרין במבוי הא אין יכול לבטל רשותו לבני חצר אחרת לרבא[ד] דאמר לשמואל דאפילו ב' חצירות זו לפנים מזו פעמים דאין מבטלין ויש לומר דהא לא קשיא שהרי במבוי נשתתף אבל הא קשיא היאך מועיל במבוי ביטול לרבא דאמר בב' חצירות זו לפנים מזו דאין מבטלין ועל כרחך יש ביטול רשות במבוי כדדייקי (ג) שהרי ביטל להם רשותו ויש לומר דכיון דכולם שוין במבוי זה כזה יכול לבטל אף לבני חצר אחרת שהמבוי חדא תשמישתא לתרוייהו ולא דמי לב' חצירות דהא תשמישתא לחוד והא תשמישתא לחוד כדאמר לעיל (ד) ולקמן (דף עט.) תניא גבי בית שבין שתי חצירות ומלאוהו תבן דאם נתמעט התבן מעשרה טפחים מבטלין הבית לזה ולזה והיינו טעמא כדפרישית דאפילו לשמואל הבית לחצירות חדא תשמישתא הוא לתרוייהו:

כל שיתוף שאין מכניסו ומוציאו דרך פתחים למבוי לאו שמיה שיתוף. פי' בקונטרס ולהכי לא תני רב ופתוחין זו לזו דחיים דילמא מעיילי ליה דרך פתחים שביניהם משמע לפירושו (ה) ואם פתוחות זו לזו לא מהני בהן שיתוף ואפילו מעיילי ליה דרך מבוי גזרינן דילמא לא מעיילי אלא דרך פתח החצר וסמכינן עליה ואם תאמר היכי משכחת ליה פלוגתא דרבי מאיר ורבנן דמערבין ומשתתפין אם לא בחצירות הפתוחות זו לזו ומשמע התם דמהני שיתוף ויש לומר דאשכחן לה בשעירבו החצירות דרך חלונות וכיון שאין פתח גמור מחצר לחצר גבוה י' ורוחב ד' ליכא למיגזר דילמא מפקי ועיילי השיתוף שלא בדרך המבוי כיון דמחצר לחצר לא סלקי להדיא אי ליכא פתחים אלא חלונות בעלמא:

דאפקיה ועייליה. פירש בקונט' לאותה חבית בכל החצירות ומהן למבוי ומשם לחצר שהונח שם ולא לשם שיתוף ולפירושו ה"ל למימר דעייליה ואפקיה ועייליה ובחנם דחק לומר כן דתחילה היה בשאר חצירות ואפקיה למבוי והדר עיילי בזה החצר:

בני חבורה שהיו מסובין כו'. כאן לא שייך למימר דאפקיה ועייליה דאע"ג דיכול לומר דכל חד וחד הביא פת בחצר זה [דרך מבוי[ד]] כדי לסעוד סתמא דמלתא איירי שבעל הבית זה הזמינם לסעוד אצלו ואע"פ שלא זיכה סומכין על פת שעל השלחן דזכו בו דמו שאין לומר שכך אירע שפת של בעל הבית היה מונח בשאר חצירות והובא כאן דרך מבוי דהוצאה והכנסה זו לא מהניא מידי כיון שלא היה קנוי פת לכל בני החבורה באותה שעה אלא היה של בעל הבית זה °ואין הכנסה והוצאה מועלת אא"כ היה של בעל השיתוף מאותה שעה:

עד

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל סו:], ב) לעיל סח:, ג) לעיל עא., ד) לקמן עט:, ה) לקמן פה:, ו) שבת קל: לעיל ה. [ע"ש ל"ע] [לקמן עד:], ז) לעיל דף מט., ח) לעיל סו ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' מתקיף לה רבה בר רב חנן: (ב) רש"י ד"ה והא תניא לעיל. נ"ב סוף דף סח: (ג) תוס' ד"ה אלא וכו' כדדייקי מדתני שהרי וכו': (ד) בא"ד כדאמר לעיל. נ"ב דף סו ע"ב: (ה) ד"ה כל וכו' משמע לפירושו דאם:

גליון הש"ס

גמ' ואם נשתתפו נמי קאמר. עיין לעיל דף סז ע"ב ברש"י ד"ה נסמוך אשיתוף: תוס' ד"ה בני. ואין הכנסה והוצאה מועלת. קשה לי דא"כ איך מצוי מתלה על מתני' דכילד משתתפים במבוי וכו' ה"נ דאפקיה ועייליה. הא מקודם לא מהני זה כיון דהחבית כולה דבעה"ב. וע"כ דעתה אחר הזיכוי מפקא ומעיילא א"כ למאי צריך לזכות ע"י בנו ובתו הא כיון דעיילא לכל חצר יקנה חצירו של כל אחד חלקו ביין ועצ"ג:

רב נסים גאון

מתני' מני ר' מאיר היא דאמר בעינן עירוב ובעינן שיתוף. הא דר' מאיר ורבנן כבר מפורשת בזה הפרק (דף עא) מאי ר' מאיר ומאי רבנן דתניא מערבין בחצרות בפת: לימא

הגהות וציונים

א] נ"א שכח אחד מבני מבוי (גליון), כ"ה בדפו"ר וברי"ף וכ"ה להלן בגמ': ב] רש"ל מ"ו (גליון) עי"ש עוד: ג] ראה פי' רש"י על זה בריש עמוד הבא: ד] מהרש"ל:

משנת ראשונים

מבני מבוי ולא נשתתף מותרין בחצירות ואסורין במבוי. אבל אם לא שכחו כל בני החצר להשתתף אלא אחד לבדו היה מותר גם השוכח במבוי כדאמרינן בעירוב דתו לא אתי לאשתכוחי שיתוף כיון דרובם שתפו: [רבינו יהונתן דף כג. מדה"ר]

והכא כיון דרובה עירבו לא משתכחא. וק"ל א"כ שכח אחד מבני מבוי ולא נשתתף נימא הכי, וי"ל שלא אמרו כיון דרובא עירוב לא משתכח אלא לענין שכחת יחיד, אבל לענין שכחת חצר אחת שלא נשתתפה לא אמרינן הכי, וכן פירש השר ז"ל. [הריטב"א] בעל הבית שהיה שותף לשכניו. שתוף של סחורה לא לשם שתוף מבוי. [מאירי, לעיל עא:] התם דאפקיה ועייליה. פרש"י ז"ל דאפקוה ועיילוה לאותה חבית בכל החצירות ומהם למבוי, ושנויא דחוקא הוא כדדחיק נמי תלמודא לאוקומי בהכי מתני' דכיצד משתתפין במבוי, ומיהו אפשר לפרש בזו דהא [ד]קא משנינן דמתני' דשותפות מיירי אליבא דרב בדאפקוה ועיילוה, שזה בא בלגינו ושפך וזה בא בלגינו ושפך. [הריטב"א] הפת שעל שלחן סומכין עליה משום עירוב ואי הוי משום קנין אמאי מועיל, יש לומר כיון שיש קירוב דעת ביניהם עשאום חכמים כאילו הקנו זה לזה. [תוספות הרא"ש, לעיל מט.]

רבינו חננאל

פתוחות זו לזו ופתוחות למבוי עירבו בחצרות ולא נשתתפו במבוי מותרין בחצרות ואסורין במבוי מני ר' מאיר היא דאמר בעינן עירוב ובעינן נמי שיתוף אי הכי אימא מציעתא נשתתפו במבוי מותרין כאן וכאן בחצרות ובמבוי כרבנן דאמרי או מערבי או משתתפי. ופריקנא אעירוב דרישא קאי והכי קתני כיון שעירבו (או נשתתפו) [ונשתתפו] נמי במבוי מותרין כאן וכאן. אי הכי אימא סיפא שכח אחד מבני חצר ולא עירב מותרין כאן וכאן. היכי דמי אי נימא כדקתני אמאי מותרין והלא אוסר עליהן דתנן שכח אחד מהן ולא עירב ביתו אסור כו' ואוקימנא בשביטל רשותו בחצר כו'. ופרקינן אלא מתני' ודאי בשביטל ומדרישא בשביטל סיפא נמי בשביטל. אימא סיפא שכח אחד מבני מבוי ולא נשתתף מותרין בחצרות ואסורין במבוי ומאחר שביטל רשותו במבוי אמאי אסורין במבוי הא שמעינן ליה לר' מאיר דאית ליה ביטול רשות במבוי דתניא בענין הצדוקי הדר עמו במבוי שהרי ביטל לכם רשותו דברי ר' מאיר אלא פשיטא דלא ביטל משום הכי אסירי במבוי. ומדסיפא לא ביטל רישא נמי לא ביטל וקתני מותרין כרבנן וכי רישא וסיפא ר' מאיר ומציעתא רבנן. ושנינן כולה ר' מאיר היא וטעמא מאי בעי ר' מאיר עירוב ושיתוף כדי שלא תשתכח תורת עירוב. הכא מציעתא דמתניתין כיון דאחד שכח ורובה עירבו לא משתכח תורת עירוב דהא רובה עירבו. אמר רב יהודה (אמר) רב לא תני במתני' פתוחות זו לזו קסבר כל שיתוף שאין מכניסין אותו דרך פתחין למבוי לאו שמיה שיתוף ואלו הן פתוחות זו לזו מכניסות אותו מזו לזו ואין מוציאין אותו למבוי אינו שיתוף לפיכך לא תנו במתני' פתוחות זו לזו. ומותבינן עליה מהא בעל הבית שהיה שותף לשכיניו לזה ביין ולזה ביין וכו' ופריק כגון דאפקיה להההוא יין והדר עייליה דרך פתחין למבוי והכי נמי פריק בכיצד משתתפין במבוי כגון דאפקיה להההוא מידי דמקני להו לבני מבוי והדר עייליה דרך פתחין למבוי. איני דרב אמר לא הוי שיתוף עד דמעייל ליה דרך פתחין למבוי והא רב הוא דאמר בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהם היום פת שע"ג השלחן סומכין עליה משום עירוב ואמרי לה משום שיתוף ואמר רבה לא פליגי אי מסובין בבית סומכין עליה משום עירוב ואי מסובין בחצר סומכין עליה משום שיתוף. ופרקינן אלא היינו

מִשְׁנָה. מִבְּנֵי מָבוֹי וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף וְכוּ' - אחת מהחצרות לא השתתפה בשיתופי מבואות (רש"י ד"ה מבני, וראה עוד להלן ד"ה והכא, מה הדין כשרק אחד מהבתים לא השתתף).

שֶׁהַמָּבוֹי לַחֲצֵרוֹת כְּחָצֵר לַבָּתִּים, ואף שגם בחצר וגם במבוי משתמשים אנשים רבים, מכל מקום גזרו חז"ל שלא לטלטל מהמבוי לחצר, כיון שהמבוי שמשתמשים בו כל בני החצרות הפתוחים לו, נחשב כרשות הרבים כלפי החצר שמשתמשים בה רק בני אותה החצר, ויש לחשוש שמא יבואו לומר שמותר לטלטל מרשות הרבים לרשות היחיד (ע"פ מאירי ומשנ"ב שפו, א, וראה עוד רש"י לעיל יב, ב ד"ה בחצירות).

גְּמָרָא. מַנִּי רַבִּי מֵאִיר הִיא דְּאָמַר בָּעֵינַן עֵרוּב וּבָעֵינַן שִׁתּוּף, אֵימָא מְצִיעֲתָא וְכוּ'. לעיל (עא, ב) נחלקו אמוראים האם כשהשתתפו במבוי בפת מודה רבי מאיר שמספיק שיתוף לחוד. ולפי הדעה שבפת מודה רבי מאיר, יש שפירשו (ראה רש"י שם ד"ה כי פליגי) שהוא מודה גם באופן שעשו עירוב חצרות [שכשר רק בפת] שאין צריך שיתוף מבואות, ולדבריהם בהכרח שהגמ' כאן שאומרת שרק לפי רבי מאיר צריך לעשות שיתוף מבואות לאחר שעשו עירוב חצרות, סוברת כדעה השניה בגמ' שם, שמחלוקתם של רבי מאיר ורבנן היא כשהשתתפו בפת (תוס' לעיל עא, ב ד"ה בפת, וראה שם שביאר איך המ"ד השני יבאר את המשנה).

ויש שפירשו (תוס' שם) [לפי הדעה הראשונה בגמ' שם], שרבי מאיר מודה שמספיק שיתוף רק כשהשתתפו במבוי בפת, אבל אם עירבו בחצרות בפת צריך להשתתף במבוי, ולדבריהם יתכן שהגמ' כאן שאומרת שצריך להשתתף במבוי לאחר שעירבו בפת, סוברת גם כדעה שאם השתתפו בפת מודה רבי מאיר שדי בשיתוף, וכאן מדובר שרק עירבו בחצרות בפת (לשון הזהב, ע"פ תוס', וראה מהרש"א).

הָא לֹא קַשְׁיָא וְאִם נִשְׁתַּתְּפוּ נַמִּי קָאָמַר, והחידוש בזה הוא, שרק אם עירבו והשתתפו יכולים לטלטל, אבל אם רק השתתפו ולא עירבו אסורים לטלטל, שאין סומכים על שיתוף במקום עירוב (ריטב"א). ויש שפירש, שהחידוש הוא שאפשר לעשות שיתופי מבואות גם אם לחלק מהחצרות אין פתח למבוי (רבינו יהונתן כג, א מדפי הרי"ף ד"ה ואם, וראה עוד בתפארת ישראל ו, מו).

אֵימָא סֵיפָא עֵרְבוּ בַּחֲצֵרוֹת וְנִשְׁתַּתְּפוּ בַּמָּבוֹי וְכוּ', אִי דְּלֹא בַּטֵּל אַמַּאי מוּתָּרִים, אבל למאן דאמר שסומכים על שיתוף במקום עירוב, השיתוף מתיר לטלטל מבית לחצר, אפילו כשאחד מבני החצר שכח ולא עירב (ריטב"א, ע"פ רש"י במשנה ד"ה ושכח).

מְצִיעֲתָא רַבָּנָן, שסוברים שסומכים על שיתוף במקום עירוב, ולכן גם אם בני החצר לא עירבו מותרים כאן וכאן (רש"י), והטעם שהמשנה כתבה 'שכח אחד ולא עירב', ולא כתבה שאפילו אם כל בני החצר לא עירבו מותרים הם לטלטל בגלל השיתוף, כדי להשמיענו בדין האחרון של המשנה שלפי רבי מאיר שסובר שאין סומכים על שיתוף במקום עירוב, אפילו אם רק אחד מבני המבוי שכח ולא השתתף, אסורים לטלטל (תורת חיים).

וְהָכָא כֵּיוָן דְּרֻבָּה עֵרְבוּ לֹא מִשְׁתַּכְּחָא, ודוקא במקרה זה שרק אדם אחד שכח לערב מודה רבי מאיר, כיון שרוב בני החצר עירבו והשתתפו, ואין חשש שישכחו תורת עירוב או שיתוף, אבל בסיפא ['שכח אחד מבני המבוי ולא נשתתף'] מדובר שחצר שלימה שכחה ולא השתתפה בשיתופי מבואות, ולכן סובר רבי מאיר שאסורים במבוי, שאז יש לחשוש שמא תשכח תורת שיתוף (רבינו יהונתן כג, א מדפי הרי"ף ד"ה שכח, וכעי"ז בריטב"א). ויש מפרשים, שהסברא שלא תשתכח תורת עירוב מן התינוקות נצרכת רק כדי לבאר מדוע צריך עירובי חצרות אחרי שמשתתפים במבואות, אבל שיתופי מבואות צריך לעשות מעיקר הדין, שעירובי חצרות אינם יכולים להתיר את הטלטול במבוי, ולכן בסיפא ששכח אחד מהם ולא השתתף, אינם יכולים לטלטל אף שרובם עירבו (תוס' רבינו פרץ; תוס' יו"ט).

אָמַר רַב יְהוּדָה רַב לֹא תָּנֵי פְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ וְכוּ', ומה שאמרו במשנה 'עירבו בחצרות', היינו שכל חצר עירבה לעצמה, אבל לא עירבו יחד (רש"י), ולדבריו, אפשר להעמיד את המשנה גם כרבנן שסוברים שסומכים על שיתוף במקום עירוב, כיון שאם כל חצר עירבה רק לעצמה ולא עם חצרות נוספות, מודים רבנן שצריך לעשות שיתופי מבואות (ריטב"א). ויש שפירש, שגם לרב כוונת המשנה שהחצרות עירבו יחד, ואף שאין ביניהן פתח גמור, כך שאין חשש שיעבירו את העירוב דרך פתחי החצר ולא דרך פתח המבוי, מכל מקום מדובר כשיש ביניהן חלון שאפשר לערב דרכו, ולפירוש זה גם רב מודה שהמשנה היא כרבי מאיר שסובר שאין סומכים על שיתוף במקום עירוב (מהרש"א ע"פ תוס', וראה שם מדוע רש"י לא העמיד את המשנה במקרה זה).

כָּל שִׁתּוּף שֶׁאֵין מַכְנִיסוֹ וּמוֹצִיאוֹ דֶּרֶךְ פְּתָחִים בַּמָּבוֹי לָאו שְׁמֵיהּ שִׁתּוּף, כיון שצריך שיהיה ניכר שהשיתוף בא להתיר שימוש של החצרות עם המבוי דרך פתחי המבוי, ולא דרך פתחי החצר (ריטב"א), וגזרו חז"ל, שאם החצרות פתוחות זו לזו ויש אפשרות להעביר את השיתוף דרך פתחי החצר, אין לעשות שיתוף מבואות, שמא יעבירוהו דרך פתחי החצר (רש"י; תוס'). ויש שפירש, שגם לפי רב לא גזרו, ואפשר לעשות שיתוף מבואות כשהחצרות פתוחות זו לזו אם מעבירים את השיתוף דרך פתחי המבוי, והטעם שרב לא גרס במשנה 'פתוחות זו לזו', כדי שלא יטעו התלמידים ויאמרו שאם מותר להשתתף גם כשיש פתחים בין החצרות, בהכרח שאפשר להעביר את השיתוף דרך פתחי החצר, שאם צריך להעבירו דוקא דרך המבוי, היה לנו לגזור שלא ישתתפו במבוי זה שמא יעבירו את השיתוף דרך פתחי החצר (מאירי).

ולדעת רב שאם יש פתחים בין החצרות אי אפשר לעשות שיתוף מבואות [לדעת רש"י ותוס' הנ"ל], מחלוקתם של רבי מאיר ורבנן אם סומכים על שיתוף במקום עירוב, היא רק במקרה שאין פתח גמור בין החצרות אלא רק חלונות, ואין חוששים שמא יעביר את השיתוף דרך החלונות (תוס'; ריטב"א). ויש שפירש, שלדברי רב מדובר כשאין פתחים כלל בין החצרות, ומחלוקתם של רבי מאיר ורבנן היא האם לאחר שעשו שיתוף מבואות, כל חצר צריכה לערב בעצמה בשביל להוציא כלים מהבית לחצר (שפת אמת, בדעת רש"י).

אֵיתִיבֵיהּ בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה שֻׁתָּף לִשְׁכֵנָיו לָזֶה בְּיַיִן וְכוּ' - ומדובר כאן שהם קנו חבית יין בשותפות (רש"י, ע"פ הגמ' לעיל עא, א), ומשום כך סברה הגמ' בקושיתה שלא העבירו את החבית מהחצרות למבוי, אלא מיד לאחר שקנו את החבית הכניסו אותה לאחת החצרות, אבל אם מדובר שכל אחד הביא יין מביתו והניחו אותו בחבית אחת, אין מקום לקושיא, שהרי יתכן שכל אחד הביא את יינו מחצירו לחצר זו דרך המבוי (ריטב"א).

כָּאן בִּמְסַבִּין בֶּחָצֵר, ומניחים שיתוף מבואות בחצר שבמבוי (רש"י), אבל אפשר להניחו גם בבית (ביאה"ל שפו, א ד"ה וא"צ, בדעת

המשך בעמוד הבא

וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֲפִילּוּ בַּיִת אֶחָד וְחָצֵר אַחַת - מבוי שפתוח לו בית ללא חצר, וכן פתוחה לו חצר שיש בה בית אחד (רש"י), ויש שפירש, מבוי שפתוח לו בית ללא חצר, וכן פתוחה לו חצר שיש בה שני בתים (מהרש"א, ע"פ תוס' לעיל יב, ב ד"ה ובתים בשם רש"י).

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אֲפִילּוּ חוּרְבָּה מכאן, וחצר שיש בה בית מכאן (רש"י), אך אין לפרש שלדעת רבי יוחנן די בכך שרק חורבה פתוחה למבוי, כיון שאם אין דיורים במבוי אינו ניתר בלחי וקורה (ע"פ תוס' לעיל יב, ב ד"ה ובתים).

אֶחָד גַּגּוֹת וְאֶחָד קַרְפִּיפוֹת וְאֶחָד חֲצֵרוֹת רְשׁוּת אַחַת הֵן וְכוּ', והוא הדין שמותר להוציא ממבוי [שיש לו לחי וקורה] לחצר, והעירוב והשיתוף נצרכים רק בכדי להוציא לחצר ולמבוי כלים ששבתו בבית או להכניס אליו כלים ששבתו בהם (ברייתא להלן צא, ב).

הָכָא נַמִּי לֹא גַּזְרִינַן דִּילְמָא אָתֵי לְאַפּוֹקֵי מָאנֵי דְחָצֵר לְחוּרְבָּה, שלא עירבה עמה ואסורה עמה בטלטול. ואף שאין דרים בחורבה זו, ולכן אינה אוסרת את החצר ואת המבוי ומותר לטלטל מהם לשאר הבתים ומשאר הבתים אליהם, מכל מקום גם דירה שאין לה בעלים נחשבת דירה לענין זה שאסור לטלטל ממנה אל החצר והמבוי ולהיפך, כיון שהיא רשות נפרדת שיש לה בעלים (ע"פ רש"י להלן פה, א ד"ה וג' חורבות, וראה תוס' שם ד"ה שני). והגמ' נוקטת שלפי רב הסובר שבאופן שעירבו בחצרות אסורים לטלטל מחצר לחצר ללא עירוב, גזירה שמא יבואו לטלטל גם כלים ששבתו בבית [המצויים בחצר בשל העירוב], גזרו גם כאן שלא לטלטל כלים ששבתו בחצר למבוי שחורבה פתוחה לו, שמא יבוא לטלטל אותם מהמבוי לחורבה (רש"י, והתוס' והראשונים כאן תמהו על דבריו, שהגזירות אינן דומות זו לזו, ולא מצינו שאסור לטלטל חפצים לחצר מעורבת, שמא יבוא לטלטל אותם עצמם לחצר שאינה מעורבת הסמוכה לה).

ויש סוברים, שחורבה סתם שאין דרים בה מותר לטלטל אליה, כיון שדירה שלא דרים בה אינה דירה כלל, וכאן מדובר בחורבה שפתוחה לבית ומשמשת כחצר [אלא שאותו בית רגיל להשתמש במבוי אחר שאליו הוא פתוח, ולא במבוי זה, ולכן אינו נחשב במנין הבתים של המבוי]. ומכיון שחורבה זו דינה כחצר, מותר מעיקר הדין לטלטל אליה כלים ששבתו במבוי אף שלא השתתפה בו [ככל מבוי וחצר שמותר לטלטל ביניהם כלים ששבתו במבוי גם ללא עירוב], אך לדעת רב שסובר שאם עירבו החצרות עם הבתים אסור לטלטל מחצר לחצר כלים ששבתו בחצר, שמא יבוא לטלטל גם כלים ששבתו בבית [שאינו מעורב עם חורבה זו], הוא הדין כאן שאסור לטלטל את כלי המבוי לחורבה, שמא יבוא לטלטל אליה גם כלים ששבתו בבית. ולביאור זה, הגירסא בגמ' היא 'דילמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחורבה', ולא 'מאני דחצר', שהרי הגזירה היא משום כלי הבית, ולא משום כלי החצר.

ולביאור זה, מה שאמרו בגמ' 'ואזדא רבי יוחנן לטעמיה', הוא משום שרק לדבריו שמותר לטלטל מהמבוי לחורבה כלים ששבתו במבוי, נחשבת החורבה כחלק מהמבוי, אבל לשיטת רב שאסור לטלטל כלל מהמבוי לחורבה, אין החורבה יכולה להצטרף ולהיחשב כחלק מהמבוי, אלא צריך שיהיו פתוחים למבוי בתים וחצרות (ע"פ תוס' כאן ולהלן פה, א ד"ה שני; רשב"א).

אמנם, אף שלדעת רב האוסר לטלטל מהמבוי לחורבה, בהכרח אינה נחשבת במנין החצרות במבוי כדי להתירו בלחי וקורה, מכל מקום לאידך גיסא אין זה מוכרח שכל מי שמתיר לטלטל מהמבוי לחורבה יסבור שהיא נחשבת במנין החצרות, שהרי שמואל סובר כרבי יוחנן שהלכה כרבי שמעון גם כשעירבו החצרות עם הבתים, ולא חוששים שמא יבואו לטלטל את כלי הבית לחצר השניה, ואם כן לדעתו מותר לטלטל גם מהמבוי לחורבה, ומכל מקום סובר שמואל שמבוי ניתר בלחי וקורה רק כשפתוחים אליו בית וחצר, ולא כשפתוחה לו חורבה, וכמבואר בגמ' לעיל (רשב"א, וראה עוד תוס' להלן צב, א ד"ה איכא דאמרי, ומהרש"א וקרן אורה שם).

קִבְּלָהּ מִנֵּיהּ אוֹ לֹא קִבְּלָהּ מִנֵּיהּ, וספק הגמ' הוא, האם בתחילה אמר שמואל שמבוי ניתר בבית אחד וחצר אחת, ולאחר מכן חזר בו ואמר 'אין לנו אלא כלשון משנתנו' והצריך שני בתים ושתי חצרות, והטעם ששתק ולא ענה לרבי אלעזר, משום שלמסקנא גם הוא סובר כרב שצריך שני בתים ושתי חצרות, או שבתחילה אמר שמואל 'אין לנו אלא כלשון משנתנו', ולאחר מכן חזר בו ואמר שמספיק בית אחד וחצר אחת, והטעם ששמואל שתק ולא ענה לרבי אלעזר, הוא משום שחלק עליו ולא חשש לדעתו (גאון יעקב וחכם צבי יד, ע"פ תוס לעיל סו, ב ד"ה שהמבוי, אולם ראה מהרש"א שם).

דְּהַהוּא מְבוֹאָה דַּהֲוָה דָּיֵיר בֵּיהּ אֵיבוּת בַּר אִיהִי וְכוּ', ומלבד החצר שהיה דר בה איבות בר איהי, היה בית הכנסת פתוח למבוי זה, והיה בו בית דירה שדרו בו, ונמצא שיש במבוי זה חצר אחת [של איבות] ובית אחד [בבית הכנסת], כדעת שמואל שמספיק בית אחד וחצר אחת (ריטב"א להלן ע"ב ד"ה ושמואל, וכע"ז ברשב"א שם).

המשך מעמוד קודם

רש"י ועוד ראשונים). ויש שסובר, ששיתופי מבואות מניחים רק בחצר ולא בבית, כיון שבחצר ניכר יותר שהונח לשם שיתופי מבואות ולא לשם עירובי חצרות (תוס' עב, א ד"ה בפת).

אֶלָּא טַעְמָא דְּרַב דְּקָא סָבַר אֵין מָבוֹי נִתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרָה עַד שֶׁיְּהוּ בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת פְּתוּחִים לְתוֹכוֹ - שני בתים בכל חצר, ושתי חצרות במבוי (רש"י, אולם ראה רש"י לעיל יב, ב ד"ה ובתים). וטעם הדבר, כיון שכל מקום שעשוי יותר לדירה ולתשמישים צנועים, צריך לגדור אותו עם מחיצות גמורות יותר, וזה הוא הטעם שחצר צריכה פס ארבעה או שני פסים משהו ואילו מבוי די לו בלחי או קורה [ראה לעיל (יב, א)]. ומבוי שאין בתים וחצרות פתוחים לתוכו, הואיל ודרים בו מעט אנשים משתמשים בו תשמישים צנועים, ולכן דינו כחצר שאינה ניתרת בלחי או קורה (שו"ת הרשב"א ה, רג, וראה עוד רבינו יהונתן ג, ב מדפי הרי"ף ד"ה ובתים).

ולענין זה אמר רב, שאם יש פתחים בין החצרות ואפשר לערב אותן ביחד, נחשבות הם כחצר אחת ואין המבוי ניתר בלחי וקורה, אלא רק בפס ארבעה כחצר (רש"י; תוס'). ויש מפרשים, שגם אם יש פתחים בין החצרות נחשבות כשתי חצרות והמבוי שלהן ניתר בלחי וקורה, וכוונת רב היא שאם גורסים במשנה 'פתוחות זו לזו', משמע מזה שגם אם כל החצרות פתוחות זו לזו ורק החיצונה פתוחה למבוי, ניתר בלחי וקורה, אפילו שרק חצר אחת פתוחה אליו, ולכן לא שנה במשנה 'פתוחות זו לזו', שהרי מבוי ניתר בלחי וקורה רק אם שתי חצרות פתוחות למבוי (ריטב"א, בשם רבינו תם; תוס' רבינו פרץ, בשם יש מפרשים).

עד שיהו [א] בתים וחצירות פתוחין לתוכו ושמואל אמר אפילו בית אחד וחצר אחת ורבי יוחנן אמר אפילו חורבה אמר ליה אביי לרב יוסף אמר רבי יוחנן אפילו בשביל של כרמים אמר ליה לא אמר רבי יוחנן אלא בחורבה דחזי לדירה אבל שביל של כרמים דלא חזי לדירה לא. אמר רב הונא בר חיננא °ואזדא רבי יוחנן לטעמיה דתנן [ב] אמר ר"ש [א] אחד גגות ואחד (א) קרפיפות ואחד חצרות רשות אחת הן לכלים ששבתו לתוכן ולא לכלים ששבתו בתוך הבית [ג] ואמר רב הלכה כר"ש והוא שלא עירבו אבל עירבו גזרינן דילמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחצר ושמואל אמר בין עירבו ובין לא עירבו וכן א"ר יוחנן הלכה כר"ש בין עירבו ובין לא עירבו אלמא לא גזרינן דילמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחצר הכא נמי לא גזרינן דילמא אתי לאפוקי מאני (ב) דחצר לחורבה. יתיב רב ברונא וקאמר להא שמעתא א"ל רבי אלעזר בר בי רב אמר שמואל הכי א"ל אין א"ל [ד] אחוי לי אושפיזיה אחוי ליה אתא לקמיה דשמואל אמר ליה אמר מר הכי אמר ליה אין והא מר הוא דאמר [ה] אין לנו בעירובין אלא כלשון משנתינו שהמבוי לחצירות כחצר לבתים אישתיק קבלה מיניה או לא קבלה מיניה ת"ש דההוא מבואה דהוה דייר ביה איבות בר איהי עבד ליה לחייא ושרא ליה שמואל

אתא

רש"י

[י] בתים וחצירות פתוחין לתוכו. בתים לחלירות, שני בתים לכל חלר, ושתי חלירות למבוי [ו], והנך כיון דכולן פתוחים זו לזו ומערבות [ג] יחד דרך פתחיהם חדא חשיב להו, ולית ליה לרב הא דתניא לעיל [ז] אב ובנו מבוי שלהן ניתר בלחי וקורה, דכל היכא דלא בעי לערובי אי נמי בעי לערובי ומלי לערובי בלא שיתוף מבוי, לא משתרי ההוא מבוי בלחי וקורה, עד שתהא שם חלר אחת שאינה פתוחה לחברותיה, או שתי שורות של חלירות אחת לצידו זה ואחת לצידו אחר והמבוי ביניהן, שאין יכולות להתערב אלא על ידי מבוי: בית אחד וחצר אחת. בית בלא חלר, וחלר שבית אחר פתוח לה: אפי' חורבה. מכאן וחלר מכאן, דאין חלר בלא בית: אפי' שביל של כרמים. פתוח למבוי מכאן וחלר מכאן: אחד גגות כו'. כולן רשות אחת לטלטל כלים ששבתו בגג זה לגג חבירו, ולא אמרי' כשם שדיורין חלוקין למטה כך חלוקין למעלה, וכלים ששבתו בחלר זו מוליאין לחברתה וכן לקרפף, וכן לחלר ולקרפף מן הגגין, הואיל וכולן רשות שאינה דירה היא, ואין לריך לערב מחלר לחלר אלא בשביל כלים ששבתו בבית שבחלר זו להוליאם לחלר אחרת: הלכה כר"ש. שהחלירות מוליאין מזו לזו בלא עירוב: והוא שלא עירבו. בני החלירות כל אחת לעצמה, ואסור להוליא מן הבתים לחלר, דכיון דאין מלויין כלי הבית בחלר ליכא למיגזר אי מפקת כלים ששבתו בחלר לחברתה אתו לאפוקי נמי כלים ששבתו בבית שהוליאן לחלר זו לחלר אחרת: דילמא אתי לאפוקי מאני דבתים. שבחלר זו לחלר אחרת: הכא נמי לא גזור דילמא אתי לאפוקי מאני דחצר לחורבה. דרך מבוי, °והרי רשות אחרת היא שיש לה בעלים, ובמבוי לא נשתתפו שהרי אינה אוסרת, כדתניא לעיל [ח] בפירקין אינו אוסר אלא מקום דירה בלבד דהיינו מקום פיתא או מקום לינה: להא שמעתא. דאמר שמואל לעיל אפילו בית וחלר: אחוי לי אושפיזיה. דאיזיל ואישייליה לשמואל: שהמבוי לחצירות. דייקינן לישנא דחלירות ולא חלר: קבלה מיניה. שמואל והדר ביה לגבי רב או לא:

אתא

תוספות

[ב] **עד** שיהו בתים וחצירות פתוחים לתוכו. (ג) ומערבין יחד דרך פתחיהן חדא חשיב להו ולית ליה לרב הא דתניא לעיל אב ובנו מבוי שלהן ניתר בלחי וקורה דכל היכא דלא בעי עירוב אי נמי בעו עירוב ומלי לערובי בלא שיתוף מבוי לא משתרי ההוא מבוי בלחי וקורה עד שתהא שם חלר אחת שאינה פתוחה לחברותיה או שתי שורות של חלירות אחת לצידו אחד ואחת לצידו אחר והמבוי ביניהם שאין יכולות להתערב אלא ע"י מבוי ע"כ לשון הקונט' וקשה לר"י דלא מסתבר למימר דפליג רב אברייתא דלעיל דהא קי"ל בהא כרב מדאמר רב נחמן בפ"ק (לעיל דף יב:) נקיטינן איזהו מבוי שניתר בלחי וקורה וכו' ופי' ר"י דלא חשבינן בתים וחלירות דאב ובנו חדא כיון שאין הבתים פתוחים זה לזה ולא החלירות פתוחות זו לזו אלא למבוי דכי היכי דבעירבו ונשתתפו להיות מותרים להוליא מחלר לחלר דרך המבוי חשובות החלירות שתים ולא משוי להו שיתוף [ד] חדא חלר לענין בתים וחלירות פתוחים לתוכו כיון שאין פתוחין זו לזו (ד) אלא למבוי הכא נמי כי במה שהם של אב ובנו אין לחושבם אחת יותר מבשל נכריים ועירבו דטפי מעירוב לא מהני מה שהם של אב ובנו להחשב אחת ולהחשב המבוי כאילו אין בתים וחלירות פתוחין לתוכו ואם תאמר כיון דמשוי להו כחדא כשפתוחות זו לזו משמע [ה] דיכולין לערב יחד בלא מבוי אם כן היכי משכחת לה שעירבו בחלירות ומותרין לרבנן כאן וכאן ולר' מאיר אין מותרין אלא בחלירות ובכל החלירות מיהא מותרין וכשעירבו ונשתתפו מותרים כאן וכאן אע"פ שסתם מבוי דמשנה וברייתא משמע שהכשירו בלחי וקורה דלהכי לא תני פתוחות זו לזו דבעי לאוקומי במבוי הניתר בלחי וקורה הא כיון דבעירוב לחודיה סגי לרבנן בין בחלירות בין במבוי א"כ עירבו כל החלירות יחד ומאחר שרבי מאיר אוסרו למבוי ומתירן כולן מזו לזו שהרי אינו אוסר אלא המבוי לבדו אם כן פתוחות כולן זו לזו והואיל וכן היאך מותר המבוי בלחי וקורה לרב שאוסר כשיכולין לערב דרך פתחיהן מזו לזו ואף על פי שלא עירבו וכל שכן כאן שעירבו כולן יחד דרך פתחיהן עצמן בלא פתחיהן הפתוחות למבוי ויש לומר דמשכחת לרב כגון שעירבו חלירות זו לזו דרך סולמות דלא חשיבי בהכי פתוחות זו לזו דהא אמרינן בכילד מעברין (לעיל דף נט:) דסולם תורת מחילה עליו להקל אף בשעה שיש עליו תורת פתח להקל ועוד יש למצוא כגון שמערבין דרך חלונות הפתוחות מחלר לחלר בתוך עשרה [ט] כיון דהוי כוליה חלון למעלה מארבעה טפחים אין ראוי לאסור (ה) אפי' פתח שעשוי ליציאה וכניסה ואין פתח אחר לצאת שם אינו אוסר כיון שיש שם דקה ד' [י] ואפילו אם נפסק לומר שכשהיה פתח והיה עושה לפניו דקה נראה שם הסילוק יותר מכאן לפי שהיה כאן פתח וביטלו אבל בחלון למעלה מד' לא חשיב גובהו ביטול פתח כיון שלא (ו) פתח מעולם ולא דמי לפתח המתבטל מ"מ כיון שחלון שמחלר לחלר אינו עשוי ליציאה וכניסה כמו פתח שישנו מזו לזו לא עדיף מסולם לחושבו אחת וגם אם לא יהיה החלון למעלה מג' אלא מד' דכיון דלא מידרים יש סברא לומר כן ועוד דאפי' פתח גמור (ז) כיון שאינו רגיל אינו אוסר כדאמרינן בפרק מי שהוליאוהו (לעיל דף מט.) וכיון דתורת מחילה עליו שלא לאסור גם לענין זה שבכאן בחלון שאין רגילות כניסה ויליאה דרך חלון כמו בפתח גמור יהא בחלון שבין חלר לחלר (ח) (יש עליו [ל]) תורת מחילה כמו בסולם שלא להחשיב החלירות אחת ע"י עירוב שמערבין יחד דרך חלונותיהם מזו לזו ולא דמו לפתחים שבין זו לזו דמשוו להו חדא אע"פ שאין בני כל חלר וחלר רגילין בהן כמו בפתחי המבוי כי מה שאין רגילין בהן כמו בפתחי המבוי זה לפי שרשויות החלירות חלוקות ואין עיקר תשמיש ודירה של כל חלר וחלר אלא לבני החלר עצמה ולא לבני האחרת ולהכי חשיב כרגיל לשוינהו חדא על ידי עירוב אבל חלון יהא עליו תורת מחילה דלא לשוינהו חדא ע"י חלון כיון דלא חזי למיהוי רגיל כפתח הפתוח למבוי אפי' היו כל החלירות של אדם אחד:

ושמואל אמר אפי' בית וחצר. פי' בקונטרס בית בלא חלר ובית וחלר ולמעלה פי' באופן אחר בפ"ק (לעיל דף יב: [ט]) גבי הא דאמר ר"נ נקיטינן איזהו מבוי שניתר בלחי וקורה שאורכו יתר על רוחבו ובתים וחלירות פתוחין לתוכו: **הכא** נמי לא גזרינן דילמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחורבה. תימה מאי קאמר ואזדא ר' יוחנן לטעמיה כי סבר כרב נמי דאמר והוא שלא עירבו אבל עירבו גזר דילמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחלר מכל מקום הכא אין לו לגזור דהא בחלר שעירבו לעצמה לא אסרינן לה לאפוקי מאני דבתים לתוכה דילמא אתי לאפוקינהו לחלר אחרת ה"נ (ט) כשעירבו במבוי לא אסרי' לאפוקי מאני דבתים למבוי דילמא אתי לאפוקינהו לחורבה דהא לא אשכחן דגזר מקום המותר דילמא אתי לאפוקי אותם כלים עלמן משם למקום האסור ואור"י דהכי פי' דלרב כשגזר כשעירבו לאסור כלים ששבתו בחלר לאפוקינהו לחלר אחרת אע"פ שכל החלרות רשות אחת לר"ש לכלים ששבתו בתוכה אפי' הכי אסר רב כשעירבו דילמא אתי לאפוקי לחלר אחרת כלים ששבתו בתוך הבית ומלויין באותה חלר ה"נ (י) כשעירבו במבוי היה אוסר כלים ששבתו במבוי לאפוקינהו לחורבה דילמא אתי לאפוקי כלים ששבתו בתוך הבית לחורבה שהם מלויין במבוי וכיון דלאסור להוליא מן המבוי לחורבה אם כן אין לחורבה להתיר המבוי אבל רבי יוחנן דלא גזר הכי נמי לא היה אוסר להוליא כלים ששבתו במבוי (כ) דילמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחורבה ומש"ה מהני שפיר חורבה להתיר את המבוי:

מבוי

דההוא מבואה דהוה דייר ביה איבות בר איהי. לא שהי' דר אבות בר איהי לבדו בכל המבוי דא"כ גם לשמואל הי' אסור ששמואל הי' רוצה בית מיכן וחצר מיכן אבל בית אחד בכל המבוי לא, אלא כך צריך לפרש אבות בר איהי הי' דר מצד אחד של מבוי ומצדו האחד הי' חצר כשמואל דאמר בית מיכן וחצר מיכן ולא כרב דבעי חצר ושני בתים מיכן, ומהדר דחזנא הוה נמי באותו הצד של אבות בר איהי דהו"ל שני בתים כרב. [תוספות רי"ד]

רבינו חננאל

טעמא דרב קסבר אין מבוי ניתר בלחי וקורה אלא אם הוו בתים וחצירות פתוחות לתוכו והני כיון דפתוחות זו לזו נעשית כחצר אחת לפיכך לא הזה תני פתוחות זו לזו ושמואל אמר אפי' בית אחד ור' יוחנן אמר אפי' חורבה אם יש במבוי כיון שהיא ראויה לבית דירה ניתר בלחי וקורה אבל שביל של כרמים דלא חזי לדירה לא. וקיי"ל כר' יוחנן. **ואזדו לטעמייהו** דתנן ר"ש אומ' אחד גגות ואחד חצירות [ואחד קרפיפות רשות אחת הן] לכלים ששבתו בתוכן כו'. אמר רב הלכה כר"ש והוא שלא עירבו אבל עירבו גזרינן דלמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחצר. ושמואל אמר הלכתא כר' שמעון בין עירבו בין לא עירבו וכן א"ר יוחנן מי לחשך. פי' מלשון לחוש כלומר (איש) [מין] השמיעך הלכתא כר"ש בין עירבו בין לא עירבו ולא גזרינן דלמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחצר ה"נ לא גזרינן דלמא אתי לאפוקי מאני דחצר לחורבה:

משנת ראשונים

עד שיהו בתים וחצירות פתוחין לתוכו. פרש"י ז"ל שני חצרות ושני בתים בכל חצר, והכין איתא בירושלמי בהדיא כאן אבל הראב"ד ז"ל פי' שתי חצרות ושני בתים בשתי החצרות, ואינו מחוור, ולקמן גבי אבות בר איהי משמע לי לא כדברי הראב"ד ז"ל. [הרשב"א]

ואזדא רבי יוחנן לטעמיה. מצאתי פירוש אחר בדברי ר' סעדיא גאון וכו', דמילת אזדא הוא לשון תוקפא כמו זדון, ויתכן ואזדא רבא לטעמייהו לשון חוזק ע"כ. וכלומר וחיזק רבא לטעמיה במה שחזר ושנה אותו במקום אחר. [יד מלאכי כללי התלמוד כלל רמד]

רשות אחת הן לכלים ששבתו לתוכן. הוי יודע דהא דא"ר שמעון דחצר וקרפף רשות אחת דוקא כשהוא בית סאתים או אפי' יותר מבית סאתים שהוקף לדירה, שאם הוא יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה, הרי הוא אסור לעצמו ואין צריך לומר שהוא אסור עם החצר, והיינו דאמרינן הכא שאם יש בו יותר מבית סאתים שאסור הכל ואפילו לר"ש. [הריטב"א, לעיל כג:]

ואמר רב הלכה כרבי שמעון. לא קיי"ל כר"מ, דהא איפסיקא הילכתא בהדיא כרבי שמעון (עירובין צא.), ואע"ג דקי"ל הלכה כר"מ בגזרותיו ואפי' היכא דפליג בהדי רבים, כדמוכח בפרק אע"פ (כתובות נז.) גבי אסור לאדם לשהות את אשתו שעה אחת בלא כתובה, אין למידין מן הכללות אע"פ שנאמר בהם חוץ. [הריטב"א, שבת ט.]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [שבת קלא. וש"נ], ב) שבת קל: לעיל כג: [ודף לה.] לקמן פט. [ודף לא.], ג) לקמן לא., ד) [לקמן פה:], ה) לעיל סו:, ו) כ"כ התוס' לעיל דף יב סע"ב ושבת קלא., ז) דף עג., ח) דף עב:, ט) לקמן עו., י) לקמן עה., כ) בתוד"ה ובתים, ל) פ"ח סי' ג.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אחד גגות ואחד חצירות ואחד קרפיפות רשות אחת: (ב) שם לאפוקי מאני (דחצר) תז"מ ונ"ב ס"א דבתים, והכי מוכח בתוס' אבל באשר"י פ' כילד משתתפין [ל] תופס הגירסא דילמא אתי לאפוקי מאני דחצר לחורבה [ז]: (ג) תוס' ד"ה עד שיהו בתים וחצירות פתוחים לתוכו והנך כיון דכולן פתוחין זו לזו ומערבין יחד: (ד) בא"ד כיון שאין פתוחין זו לזו למבוי הכא כל"ל ותיבת "אלא" נמחק [ח]: (ה) בא"ד אין ראוי לאסור דאפילו: (ו) בא"ד כיון שלא היה פתח מעולם: (ז) בא"ד ועוד דאפי' פתח גמור שאינו כל"ל. ותיבת "כיון" נמחק: (ח) בא"ד בחלון שבין חלר לחלר תורת מחילה עליו כמו בסולם: (ט) ד"ה הכא נמי וכו' ה"נ כשנשתתפו במבוי לא אסרינן: (י) בא"ד הכי נמי כשנשתתפו במבוי היה אוסר: (כ) בא"ד כלים ששבתו במבוי לחורבה דילמא אתי:

גליון הש"ס

גמ' **ואזדא** ר"י לטעמיה. עיין לקמן דף לג ע"א תוס' ד"ה איכא לאמרי: רש"י ד"ה ה"נ **לא** גזור וכו' והרי רשות אחרת. עיין לקמן דף פה ע"א תוס' ד"ה שני בתים:

הגהות וציונים

א] [צ"ל ר"ש אומר] (גליון): ב] שייך לעמוד הקודם (על טעמא דרב, הגר"א חבר): ג] כת"י ומעורבות: ד] צ"ל עירוב, רש"א (גליון): ה] צ"ל משום, רש"א (גליון): ו] נמחק ע"פ מהרש"ל ומהרש"א, ועי' הגהת הב"ח: ז] עי' בזה בחי' הריטב"א וע"ע מהרש"א על רש"י: ח] נראה דט"ס נפל כאן כי תיבת "אלא" ליתא בדפו"י והיא הוספת המהרש"ל והמהרש"א, ונראה דאדרבה זו היתה גם כוונת הב"ח בהגהתו והמעתיקים שגו בהעתקת דבריו, ועי' רש"ש:

עין משפט
נר מצוה

פו א מיי' פ"ה מהל' עירובין הלכה יח טוש"ע א"ח סי' שצ סעיף א ב:
פז ב מיי' שם פ"ב הלכה טו טוש"ע א"ח סי' שפב סעיף יט כ:

אתא רב ענן שדייה אמר מבואה דדיירנא ביה ואתינא משמיה[א] דמר שמואל ניתי רב ענן בר רב נישדייה מן שמע מינה לא קיבלה מיניה לעולם אימא לך קיבלה מיניה והכא חזנא הוא דהוה אכיל נהמא בביתיה ואתי ביית בבי כנישתא ואיבות בר איהי סבר [ב] מקום פיתא גרים [ג] ושמואל לטעמיה דאמר מקום לינה גרים: [א] אמר רב יהודה אמר רב מבוי שצידו אחד עובד כוכבים וצידו אחד ישראל אין מערבין אותו דרך חלונות להתירו דרך פתחים למבוי א"ל אביי לרב יוסף אמר רב אפילו בחצר אמר ליה [ב] אין דאי לא אמר מאי הוה אמינא טעמא דרב משום דקסבר [ג] אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו [ד] בתים וחצירות פתוחין לתוכו ותרתי למה לי צריכא דאי מהיא הוה

רש"י

אתא רב ענן. לאחר מות שמואל: שדייה. הפיל הלחי: נשדייה מן. ישליכנו ממנו[פ], ומשום דלא הוה ביה אלא בית וחצר [כשמעתיה דשמואל] אסר עליה כרב: וההוא חזנא הוה כו'. וההוא מבואה להכי שרא ליה שמואל, דחזנא הוה אכיל נהמא בביתיה שהיה לו במקום אחר: ואתי ביית בבי כנישתא. דהוה פתוח לההוא מבואה, והשתא כי שדייה רב ענן לא הוה חזנא ביית בההוא בי כנישתא: ואיבות בר איהי סבר. דשמואל לאו משום חזנא שרייה, דמקום פיתא גורם והא לא הוה אכיל בבי כנישתא: ושמואל לטעמיה דאמר מקום לינה גורם. והוו להו שתי חצירות: צידו אחד נכרי וצידו א' ישראל. ומבוי ביניהם: אין מערבין אותו דרך חלונות להתיר דרך פתחים למבוי. אם יש בתי ישראל אלא ביתו של ישראל זה פתוחות לרשות הרבים ולא למבוי וחלונות ביניהם, אין מערבין זה עם זה דרך חלונותיהם להוציא כליהם למבוי דרך פתחו של זה שפתוח למבוי, וטעמא מפרש לקמיה: א"ר אפילו חצר. ישראל ונכרי דרין בה ובתי ישראל אלא ביתו של ישראל זה פתוחות לרה"ר ולא בחצר[ג], שאסור לערב דרך חלונות להוציא כליהם דרך ביתו של זה לחצר. להכי נקט חלונות, שאין דרך בני אדם לעשות פתחים גדולים מבית לבית: דאי לא אמר. אף בחצר, מאי תיסק אדעתיך דלישתני חצר ממבוי: בתים וחצירות פתוחים לתוכו. והכא חדא חצר הוא דפתיחא ליה, דדירת נכרי לאו שמה דירה. וכ"ת תרתי ל"ל הא אמרה רב לעיל אין המבוי ניתר כו':
הוה

תוספות

מבוי שצידו אחד נכרי. פי' בתים (א) וחצירות וצידו א' ישראל בית וחצר אין מערבין אותו דרך חלונות כו' ולבסוף מסיק משום דאסור לעשות יחיד במקום נכרי וקאמר אם יש בתי ישראל אלא ביתו של ישראל זה פתוחין לרשות הרבים ולא למבוי וחלונות ביניהן אין מערבין דרך חלונות זה עם זה להוציא כליהם למבוי דרך פתחו של זה שפתוח למבוי משום דאסור לדור יחיד במקום נכרי שלא ילמוד ממעשיו לפיכך לא יערבו אלו עמו ולא ישתמשו אלו עמו במבוי כדי שיהא יחיד ויירא מן הנכרי שלא יהרגנו ויצא כך פי' הקונט' וא"ת אפי' יערבו יחד איך יהו מותרין להשתמש במבוי הא אין כאן אלא חצר אחת של ישראל הפתוחה למבוי ולא מישתרי בלחי וקורה דחצירו של נכרי לא חשיבא דלא שמה דירה וי"ל דצורת הפתח מיהו יכולין להתירו או בפס ד' או בב' פסין משהו מכאן ומשהו מכאן[ה] ועוד דלמאי דמסקינן דטעמא דרב משום דאסור לעשות יחיד במקום נכרי ס"ל שפיר דדירת נכרי שמה דירה לענין ליחשב בתים וחצירות פתוחים לתוכו אע"פ שאין צריך בתשמיש הנכרי להתיר בשבילו בלחי וקורה ואע"ג דנכרי אוסר עלייהו יכולין להשכיר או שמא אפי' שכירות אינו צריך לרשב"י[ו] ואע"פ שיש בתים של ישראל פתוחין לתוך אותו בית כיון דלא עיילי למבוי אלא דרך אותו בית חשיבי כולהו יחיד במקום נכרי ועוד אור"י דאפי' היו הרבה בתים וכל אחד פתוח לחצר לגבי מבוי הוי כל בני חצר אחת יחידים במקום נכרי כמו בחצר שיש בה נכרי ובית אחד של ישראל דאינה אוסרת לרשב"י אפי' יש הרבה ישראלים באותו בית כולהו חשיבי יחיד במקום נכרי[ז] והא דנקט חלונות פי' בקונט' לפי שאין דרך בני אדם לעשות פתחים גדולים מבית לבית ור"י פי' דדוקא חלונות נקט דאז אסור לערב שיש לחוש שיבטח זה הדר בחצר בשכניו המשתמשין עמו ויתייחד עם הנכרי במבוי ויזיקנו הנכרי אבל אם יש פתחים ביניהן מותר לערב דמרתת הנכרי טובא ולא יזיקנו כיון שדרך פתחים יכולין לבא שם ומביא ר"י ראייה דדוקא נקט חלונות דהא משמע דבחלונות שבין בית לבית מיירי מדקאמר דרך פתחים למבוי דהיינו פתח הבית ופתח החצר דאי בחלונות מבתים לחצר איירי לא הוה ליה למימר דרך פתחים אלא דרך פתח למבוי דליכא אלא פתח החצר והשתא אי דרך פתחים נמי אסור לערב אמאי נקט שפתוחים לבית טפי מפתוחים לחצר אלא ודאי חלונות דווקא כדפרישית ולכך מיירי בפתוחים לבית טפי משום דבין בית ובית דרך לעשות חלונות כדפירש בקונט' אבל בפתוחים לחצר אין דרך לעשות חלונות אלא פתחים ובפתחים שרי לערב:

הוה אמינא טעמא דרב משום דאין מבוי כו'. ולפי זה אין להעמיד בחצר אחת נכרי וחצר אחת ישראל דא"כ אפי' מערבין דרך חלונות להחשב בתים פתוחים לחצר אין מבוי (ב) ניתר בלחי וקורה דאין כאן אלא חצר אחת של ישראל ועוד דמאי קאמר דדירת נכרי לא שמה דירה אפילו שמה דירה אין מבוי (ג) ניתר בלחי וקורה כיון דאין מערבין דרך חלונות וליכא בחצר ישראל אלא בית אחד אלא הוה מוקמינן לה במבוי שצידו אחד הרבה חצירות ובתים של נכרי וצידו אחד הרבה חצירות של ישראל ובכל חצר בית אחד אלא שפתוחים דרך חלונות בתים לכל בית שבחצר וקמ"ל דאין מבוי זה ניתר בלחי וקורה משום דדירת נכרי לא שמה דירה וע"י חלונות נמי אין מערבין (אלא) להחשיב בתים פתוחים לתוכו והא דנקט חלונות לאשמעינן דלא מיבעיא אם יש פתחים בין כל בית ובית שנחשבים כבית אחד כדאמר רב לעיל[ח] וליכא שני בתים לחצר ולא מיבעיא נמי אם לא עירבו דרך חלונות שביניהם שאין כאן שני בתים לחצר כיון שאין היתר תשמיש לבית החיצון ולא שייך למבוי אלא אפילו עירבו דרך חלונות דהשתא שייכי כולהו בתים למבוי שיכולים להביא ע"י עירובן חפציהם למבוי ולא חשוי להו עירוב נמי כחד כיון שאין פתוחים למבוי אלא ע"י חלונות ואפילו אם כשיש פתח בין בית לבית ראוי לאושבן אחד בלא עירוב כשאין פתח אלא חלון אין ראוי לאושבן א' אפילו עירבו מ"מ לא חשיבי בתים פתוחים לחצר כשפתוחים לבית עד שיהו שני בתים שניהם פתוחים לחצר ועי"ל דאם היו פתוחים בתים זה לזה דרך פתח ע"י עירוב הוו חשיבי שני בתים פתוחים לחצר דאע"פ דהחיצונה אין עיקר יציאתה דרך בתים למבוי אלא מצד א' מ"מ ע"י פתחים ועירובן נחשבים להיות מן המבוי אבל כשאין כי אם חלונות אין נחשבים להיות מן המבוי ע"י עירוב. ור"ת פירש[ט] מבוי שצידו א' נכרי וכו' גם לפי ההוה אמינא[י] איירי בשאינו כי אם חצר אחת נכרי וחצר אחת ישראל כמו לפי המסקנא וע"י חלונות חשיבי שפיר שני בתים פתוחים לחצר ואין מערבין דרך חלונות משום דדירת נכרי לא שמיה דירה וליכא אלא חצר אחת של ישראל והא דנקט אין מערבין דרך חלונות ולא נקט אין מערבין סתם ואפי' יש הרבה בתים פתוחים לחצר אחת לאשמועינן דאי הוה מבוי שני צדיו ישראל כי האי גוונא שאין כי אם בית א' בחצר ובית א' פתוח לו דרך חלון בתים וחצירות קרינא ביה ואע"ג דלעיל גבי חצירות חשבינן פתוחות זו לזו כחד ולקמן [דף עה:] נמי אמר שמואל גבי עשרה בתים זה לפנים מזה דלעשירי הוו כולהו כבית שער ונותן הפנימי עירובו ודיו התם לפי שאין להם פתח אחר לרה"ר וכולם יוצאים דרך פתח אחד אבל הכא שיש להם פתח אחר לרה"ר אסרי אחצר דחשיבי בתים וקשה לר"י על פירושו דמאי קאמר אי מהכא לא ידענא בתים וחצירות כמה אמאי לא ידענא כיון דאין מערבין דרך חלונות נקט לאשמועינן דאי הוה צידו שני נמי ישראל דאיכא ב' חצירות וב' בתים לחצר ע"י עירוב חלונות ניתר בלחי וקורה ולר"י אתי שפיר שפירש דמיירי דאיכא חצירות דנכרים וישראלים טובא. ועי"ל[כ] דה"א טעמא דרב משום דאין מבוי ניתר בלחי וקורה כו' והוה מפרשינן דאיכא טובא חצירות ובתים דנכרים ודישראלים ואין כי אם חצר אחת של ישראל הפתוחה למבוי זה והשאר אינן פתוחות למבוי זה וקאמר דע"י חלונות שיפתחו למבוי לא יועילו לחושבם פתוחות למבוי אלא בפתח גמור. ובמהדורא קמא פר"ת בענין אחר מבוי שצידו אחד נכרי כו' שהמבוי כולו חצירות של ישראל אלא שבראש המבוי מצד אחד נכרי ופתוח לרה"ר ובצידו אחר ישראל כמו כן פתוח לרה"ר

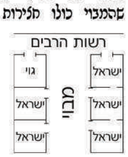

(כזה) וקאמר דאין מערבין שכניו של ישראל היושבים בראש המבוי עמו דרך חלונות שביניהם כדי שיוכל ע"י עירוב להוציא כליו למבוי דאסור לעשות יחיד במקום נכרי שהוא יחיד עמו ברה"ר וכשלא יערבו עמו (נכרי[ל]) יסתום פתחו לצד רה"ר ויעשה פתחו לצד מבוי וצדו אחד נקט לרבותא דאע"פ שרוחב המבוי מפסיק ביניהם וכ"ש אם שניהם בצד א' זה אצל זה ה"א טעמא דרב כו' והוה מפרשינן הכי שצדו א' נכרי שכל חצירות שבמבוי מצד אחד נכרים ומצד אחד ישראלים ויש בין כל חצירות של ישראל חלונות פתוחות מזו לזו וקאמר דאין מערבין יחד דרך חלונות כדי להכניס ולהוציא מחצרותיהן דרך פתח למבוי דאותו עירוב לא מיבעיא דאינו מתיר להן אלא גם המבוי עצמו שהיה מותר לטלטל בו אם לא עירבו השתא שעירבו אין מטלטלין בו אלא בד' לפי שע"י עירוב נעשו כל החצירות אחת ואין כאן ב' חצירות למבוי דדירת נכרי לא שמיה דירה אבל בלא עירוב חשיבי ב' חצירות אע"ג דפתוחות זו לזו ולא כפ"ה דלעיל ואין פירוש זה כשיטה שפי' לעיל[מ] גבי מילתיה דרב ופירוש דלעיל פירש במהדורא בתרא:
הוה

רבינו חננאל

אמר רב יהודה אמר רב מבוי שצדו אחד נכרי וצדו אחד ישראל אין מערבין אותו דרך חלונות להתירו דרך פתחים למבוי פי' רב לטעמיה דלא הוה תני במתני' פתוחות זו לזו לפי שאם הם פתוחות כיון דמערבי הוו כלהו כחד ישראל ולגבי נכרי שרי לטלטולי מיהו אסר רב משום דקסבר אסור ליעשות יחיד במקום נכרי משום [הכין] קאמר רב (כי) [דכין] האי גוונא אסר במקום נכרי אפי' בחצר. ולא מפני דסבר רב כיון דעירבו להו הוו להו כחצר (אחרת) [אחת] ודירת נכרי לא שמיה דירה (הלכתא) [הלכך] ליכא בהאי מבוי אלא חצר אחת

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל עג.], ב) [שס], ג) [לעיל עג: וש"נ], ד) [שבת קלא. וש"נ], ה) עי' לעיל יב., ו) לעיל סא:, ז) עי' לעיל סג: ותוס' שם, ח) עג סע"ב, ט) ספר הישר (חידושים) סי' שכו, י) מובא בתור"פ עג בסוד"ה אלא בשם ר"ת ועי' מהרש"א.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מבוי וכו' פי' בתים וחצר וצידו: (ב) ד"ה הוה אמינא וכו' אין מבוי זה ניתר בלחי: (ג) בא"ד שמה דירה אין מבוי זה ניתר:

הגהות וציונים

א] בכמה ראשונים וכעי"ז בכת"י ודפו"ר אמר מבואה **דהוה דיירנא ביה משני** דמר שמואל **ועד האידנא** ניתי רב ענן **ולישדייה מינאי:** ב] דפו"י ממני (ועי' רש"י לעיל נג ע"ב ד"ה וגנבון מין ובהג' הב"ח שם): ג] נדצ"ל ולא **לחצר**. ובכת"י ודפו"ר הנוסח אצל ביתו של ישראל זה **ולא בחצר** (ותיבות "פתוחות לרה"ר" ליתא): ד] צ"ל גם לפי **מאי דמוקי טעמא דרב משום דאין מבוי ניתר כו'** איירי כו'. [רש"ל] (גליון), וביאור ב' הנוסחאות שוה אלא שהיה חסרון בתוס' בדפו"י, וכבר תיקנוהו המדפיסים כעין גירסת מהרש"ל: ה] בתוספות שנ"ץ **וצריך לומר דלא כפירוש רש"י ור"ת** דה"א (מהרש"ל, עי"ש): ו] [על כרחך כצ"ל] (גליון), נדצ"ל **על כרחו** יסתום וכו' (ותיבת "נכרי" ודאי ט"ס ובדפו"י ליתא שניהם): ז] כן הגיה גם מהרש"ל, ועי' שפת אמת:

וְהָכָא חַזָּנָא הוּא דַּהֲוָה אָכִיל נַהֲמָא בְּבֵיתֵיהּ וְאָתֵי בָּיֵית בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא, ומלבד דירת החזן היתה דירה נוספת בבית הכנסת שדרו בה דיורים גמורים, כך שבבית הכנסת היו שני בתים, וכן בחצרו של איבות היה בית נוסף מלבד ביתו של איבות, ומבוי כזה ניתר בלחי וקורה גם לדעת רב (רשב"א; ריטב"א). אמנם לאחר פטירת שמואל הפסיק החזן ללון בבית הכנסת, ומשום כך עקר רב ענן את הלחי (רש"י), שכן בית שאין בו דיורים אינו נחשב במנין הבתים המתיר את המבוי בלחי וקורה (רשב"א; ריטב"א).

וְאִיבוּת בַּר אִיהִי סָבַר מְקוֹם פִּתָּא גָּרִים וּשְׁמוּאֵל לְטַעְמֵיהּ דְּאָמַר מְקוֹם לִינָה גָּרִים, והיה אפשר לומר שהחזן המשיך ללון בבית הכנסת גם לאחר פטירת שמואל, ואיבות שרצה להמשיך להשתמש בלחי, סבר כדעת שמואל שמקום לינה גורם ועדיין יש כאן שני בתים, ואילו רב ענן שעקר את הלחי סבר שמקום אכילה גורם ומלכתחילה לא היו כאן שני בתים. אלא שהגמ' ידעה שלאחר פטירת שמואל הפסיק החזן ללון בבית הכנסת, ובהכרח שאיבות שרצה להמשיך להשתמש בלחי סבר שמקום אכילה עיקר [והוא סבר ששמואל לא קיבל את דברי רב, ולא התיר את החצר מחמת דירתו של החזן, אלא משום שלשיטתו לא צריך שני בתים, ורב ענן סבר שמקום לינה עיקר, ולכן עקר את הלחי ממקומו] (מהרש"א).

ויש שפירש, שעדיף לומר שרב ענן עקר את הלחי משום שסובר מקום לינה גורם ואין כאן שני בתים, שאם היה סובר מקום אכילה גורם, היה עוקר את הלחי כבר בחיי שמואל ולא רק לאחר פטירתו, וממה שלא עקר את הלחי בחייו, משמע שהוא סובר שמקום לינה גורם, ורק לאחר פטירת שמואל שהחזן הפסיק ללון בבית הכנסת ונמצא שאין כאן שני בתים, עקר את הלחי (יד דוד, אולם ראה בריטב"א שיתכן שרב ענן לא הסיר את הלחי בחיי שמואל מפני כבודו של שמואל).

■ להלכה, מבוי ניתר בלחי וקורה, רק כשפתוחים לו שתי חצרות ובכל חצר שני בתים [כרב] (שו"ע או"ח שסג, כו).

מָבוֹי שֶׁצִּידּוֹ אֶחָד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְצִידּוֹ אֶחָד יִשְׂרָאֵל אֵין מְעָרְבִין אוֹתוֹ דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת וְכוּ' [ראה להלן עמ' 227 ציור א], והוא הדין שאין מערבים אותו דרך פתחים שבין שני הבתים, ונקטו חלונות כיון שבדרך כלל אין פתחים בין שני בתים אלא רק חלונות (רש"י). ויש סוברים, שרק דרך חלונות אין לערב, אבל מותר לערב דרך פתחים, לפי הטעם המבואר במסקנת הגמ' (תוס'; רא"ש ז, כא).

לְהַתִּירוֹ דֶּרֶךְ פְּתָחִים לַמָּבוֹי - ונקטו 'פתחים' בלשון רבים, אף שרק חצר אחת של יהודי פתוחה למבוי, כיון שמדובר כאן שלבית הפנימי [שאינו פתוח לחצר] אין אפילו חלון שפונה לחצר, אלא רק לבית החיצון [הפתוח לחצר], ונמצא שמוציאים את החפצים מהבית הפנימי למבוי דרך שני פתחים, פתח הבית ופתח החצר (תוס'). ויש שפירש, שכוונת הגמ' היא שמבוי זה אינו ניתר על ידי הפתחים של היהודי והנכרי הפתוחים אליו (ריטב"א).

מִשּׁוּם דְּקָסָבַר אֵין מָבוֹי נִתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרָה וְכוּ', ולביאור זה הטעם שרב אמר את דינו במקרה שרק בית אחד פתוח למבוי, ולא אמר שמבוי שיש בו חצר אחת של יהודי וחצר אחת של נכרי אינו ניתר בלחי וקורה הואיל ודירת נכרי אינה נחשבת כדירה, כיון שבא ללמדנו שאם גם החצר השניה היתה של יהודי, היה המבוי ניתר בלחי וקורה למרות שבחצר זו רק בית אחד פתוח לחצר ושאר הבתים אינם פתוחים לחצר (תוס' ותוס' רבינו פרץ בשם ר"ת, וראה בתוס' שתי' באופנים נוספים). ואף שרב עצמו סובר לעיל (עג, ב) שחצרות הפתוחות זו לזו נחשבות כחצר אחת, דין זה הוא רק בחצרות, אבל בבתים, אף אם פתוחים זה לזה, לעולם נחשבים כשני בתים (תוס' רבינו פרץ).

אָסוּר לַעֲשׂוֹת יָחִיד בִּמְקוֹם עוֹבֵד כּוֹכָבִים, כדי שלא ילמד ממעשיו, ולכן לא יערבו עמו שאר הבתים ולא ישתמשו עמו במבוי, כדי שרק הוא ישתמש במבוי יחד עם הנכרי, ויחשוש שמא יהרגנו, וילך לדור במקום אחר (רש"י), ומשמע מדבריו שרק במבוי אסור להם לטלטל, אבל מותר לערב ולטלטל בין הבתים, שכיון שבמבוי אסור לטלטל, שאר הישראלים אינם מצויים במבוי, ועדיין הוא חושש מהנכרי (ביאה"ל שפב, יט ד"ה כדי, ע"פ רש"י, וראה שם שכן דעת הרשב"א). ויש שסובר, שבמקרה זה גזרו חכמים שלא יערבו היהודים ביניהם כלל, ואסור לטלטל מבית לבית גם דרך החלונות (ריטב"א, וראה חזו"א או"ח צו, ז שנקט, שאם עירבו רק בבתים מותר להוציא מבית לבית, אבל אם עירבו גם את החצר אסור להוציא גם מבית לבית, כיון שלא ביטלו חז"ל את העירוב למחצה).

ודין זה הוא גם אם יש בין הבתים פתחים ממש, והטעם שנקטו 'חלונות', כיון שאין זה מצוי שיש בין הבתים פתחים ממש (רש"י לעיל עד, ב ד"ה א"ר). ויש סוברים, שרק כשיש חלונות בין הבתים אסור לערב, כיון שבלא עירוב אכן יחשוש הישראל מהנכרי וילך לדור במקום אחר, וכמו שנתבאר. אבל אם יש פתחים בין הבתים, אין הישראל חושש מהנכרי משום שעל ידי הפתחים נראה בעיניו כאילו כולם דרים יחד, או משום שעל ידי הפתחים מצויים שאר הישראלים בבית החיצון והנכרי חושש מהם, ואם כן גם אם נאסור עליו לערב עם שאר הבתים, לא יגרום לו האיסור ללכת לדור במקום אחר, ולכן אין טעם לאסור זאת (ע"פ רא"ש ו, כא, תוס' רבינו פרץ וריטב"א בשם ר"י, ומשנ"ב שפב, סח. עיקר הדין מובא גם בתוס', וראה מהרש"א ועצי אלמוגים שצ, א).

עוֹבֵד כּוֹכָבִים עוֹבֵד כּוֹכָבִים תְּרֵי זִמְנֵי וְלָא יָדַעְנָא מַאי אָמַר - ורב טבלא האריך לבאר שהטעם שאסור לערב מבוי של 'עובד כוכבים' הוא משום שאסור לעשות יחיד במקום 'עובד כוכבים', וממה שהוצרך לבאר את הטעם, מוכח שיש אפשרות לבאר טעם נוסף לדין זה, וכמו שהגמ' אמרה לעיל בסמוך, שיתכן שהטעם שאין מערבים מבוי של נכרי הוא משום שצריך שיהיו פתוחים לתוכו בתים וחצרות, ודירת נכרי אינה דירה (ריטב"א, ע"פ רש"י בלשון הראשון). ויש שפירש, שרב טבלא אמר את דינו של רב שמבוי שצידו אחד נכרי וצידו אחד ישראל אין מערבים אותו, גם במבוי וגם בחצר (רש"י בלשון השני), כיון שאם היה אומר כן רק במבוי, היינו אומרים שהטעם הוא משום שאין בתים וחצרות פתוחים לתוכו, אבל אפשר לערב חצר שצידה אחד נכרי וצידה אחד ישראל, ואם היה אומר את דינו רק בחצר, היינו אומרים שרק כשהוא דר עם הנכרי באותה חצר גזרו חז"ל שלא לערב שמא ילמד ממעשיו, אבל כשהוא דר בחצר נפרדת הפתוחה למבוי שדר שם נכרי לא גזרו (גאון יעקב, וראה ביאור נוסף ברבנו חננאל).

■ להלכה, חצר [או מבוי] שישראל ונכרי דרים בה, ובית נוסף של ישראל פתוח לבית הישראל ואינו פתוח לחצר [או למבוי], ויש ביניהם חלונות, אינו יכול לערב דרך החלונות להוציא חפצים למבוי, ואם יש ביניהם פתחים ממש מותר [כתוס'], ויש אוסרים [כרש"י] (שו"ע או"ח שפב, יט; שצ, א), ויש להחמיר כדעה זו (משנ"ב שפב, סט). ויש סוברים שאף שאסור לטלטל על ידי העירוב מהבתים לחצר או למבוי, מכל מקום מותר לטלטל בין הבתים [כרש"י והרשב"א], ויש סוברים שגם בין הבתים אסור לטלטל [כהריטב"א] (ביאה"ל שם ד"ה כדי, וראה שם שדן האם מועיל לשכור מהנכרי, וראה עוד משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 99).

מִשְׁנָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֵין דְּרִיסַת הָרֶגֶל אוֹסַרְתָּהּ, ולהלן בגמ' מבואר במה חולקים חכמים אלו על תנא קמא ורבי עקיבא (ראה להלן ד"ה אבל).

שָׁכַח אֶחָד מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵרַב וְכוּ', מִן הַפְּנִימִית וְלֹא עֵרַב שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת, ומשנה שאינה צריכה היא, שהרי דינים אלו מבוארים כבר ברישא של המשנה, והתנא כפל דין זה ללמדנו שהלכה כדברי האומר שרגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה, ורגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה (רבינו יהונתן כג, ב מדפי הרי"ף ד"ה שכח).

גְּמָרָא. אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים כְּשֵׁם שֶׁרֶגֶל הַמֻּתֶּרֶת אֵינָהּ אוֹסֶרֶת וְכוּ', כיון שאין לבני הפנימית זכות בגוף החצר, אלא רק זכות לדריסת הרגל, ודריסת הרגל לעולם אינה אוסרת (רבינו יהונתן כג, ב מדפי הרי"ף ד"ה וחכמים; מאירי). ורב דימי דייק כן ממה שהאריכו ואמרו 'אין דריסת הרגל אוסרתה', ומשמע מלשונם שכל דריסת הרגל אינה אוסרת, גם של רגל האסורה במקומה (רשב"א; ריטב"א, וראה עוד גאון יעקב).

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁעָשְׂתָה דַּקָּה - דלת קטנה לפני פתחה, דהיינו שסוגרים בשבת את הפתח הגדול שבין שתי החצרות, אלא שעשו בתוכו פתח קטן לצורך יציאתם לרשות הרבים דרך החצר החיצונה. ובזה שהחצר הפנימית סוגרת בשבת את הפתח הגדול ועוברת לרשות הרבים רק דרך הפתח הקטן, היא מגלה את דעתה שבשבת אינה משתמשת בחצר החיצונה אלא לדריסת הרגל, ומשום כך אינה אוסרת על החצר החיצונה (מרומי שדה לעיל נט, ב, ע"פ רש"י כאן ושם ד"ה דעבוד).

ומכיון שבכך מסתלקת החצר הפנימית מהחצר החיצונה, מועילה 'עשיית דקה' בין כשעירבה החצר הפנימית לעצמה והיא רגל המותרת במקומה, ובין כשלא עירבה לעצמה והיא רגל האסורה במקומה, והטעם שהמשנה נקטה את הדין של 'דקה' רק כשכל אחת עירבה לעצמה והיא רגל המותרת במקומה, ללמדנו שלדעת רבי עקיבא אם החצר הפנימית לא עשתה 'דקה', אוסרת היא על החצר החיצונה גם כשעירבה בפני עצמה והיא רגל המותרת במקומה (ריטב"א, וכע"ז במהרש"א ע"פ תוס', אולם ראה חי' המאירי והערות הגרש"ז ברוידא שם).

אֶלָּא כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יַנַּאי שָׁלֹשׁ מַחְלֹקוֹת וְכוּ', ומכיון שמהמשנה מוכח שיש תנא שמחלק בין רגל האסורה במקומה לרגל המותרת במקומה, שוב אין סיבה להידחק ולומר שהרישא של המשנה שרגל האסורה אוסרת רבי עקיבא היא ולא זו אף זו קתני [וכמו שסברה הגמ' בתחילה], אלא תנא קמא סובר שרק רגל האסורה אוסרת, ורבי עקיבא סובר שגם רגל המותרת אוסרת, וחכמים שנשנו בסוף המשנה סוברים שגם רגל האסורה אינה אוסרת. ואין לומר שלשיטתם רק רגל המותרת אינה אוסרת, שאם כן הם סוברים כתנא קמא, ולא היתה המשנה צריכה להביא שוב דעה זו (תוס' רא"ש; תוס' רי"ד). ויש מפרשים, שמלשונם של חכמים שאמרו 'אין דריסת הרגל אוסרת', משמע שכל דריסת הרגל אינה אוסרת, גם של רגל האסורה במקומה (רשב"א; ריטב"א).

תַּנָּא קַמָּא סָבַר רֶגֶל הַמֻּתֶּרֶת אֵינָהּ אוֹסֶרֶת רֶגֶל הָאֲסוּרָה אוֹסֶרֶת, שכיון שמותר לבני החצר הפנימית להשתמש בחצרם, יכולים בני החצר החיצונה לכפות על בני החצר הפנימית שלא להשתמש בחצרם בשבת, כדי שלא יאסרו אותה עליהם [וכפיה זו מדין 'כופין על מדת סדום' היא, דהיינו שכופים על אדם לעשות טובה לאחר,

■ המשך במילואים עמ' 133 ■

עין משפט נר מצוה

פח א ב מיי' פ"ד מהל' עירובין הלכה יג ב/ טוש"ע א"ח סי' שפה סעיף ג:
פט ג מיי' שם הלכה כב טוש"ע שם סעיף ד:
צ ד מיי' שם הלכה כג טוש"ע שם סעיף ה:

הוה אמינא [א] דירת עובד כוכבים שמה דירה קא משמע לן דדירת עובד כוכבים לא שמה דירה ואי מהכא הוה אמינא לא ידענא בתים כמה קא משמע לן בתים תרין השתא דאמר רב אפילו חצר טעמא דרב דקא סבר אסור לעשות יחיד במקום עובד כוכבים אמר רב יוסף אי הכי היינו דשמענא ליה לרבי טבלא דאמר [ב] עובד כוכבים עובד כוכבים תרי זימני ולא ידענא מאי אמר: **מתני'** [א] שתי חצירות זו לפנים מזו עירבה הפנימית ולא עירבה החיצונה הפנימית מותרת והחיצונה אסורה החיצונה ולא הפנימית שתיהן אסורות עירבה זו לעצמה וזו לעצמה זו מותרת בפני עצמה וזו מותרת בפני עצמה רבי עקיבא אוסר החיצונה שדריסת הרגל אוסרתה וחכ"א אין דריסת הרגל אוסרתה. [ב] שכח אחד מן החיצונה ולא עירב הפנימית מותרת והחיצונה אסורה מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות [ג] נתנו עירובן במקום אחד ושכח אחד בין מן הפנימית בין מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות [ג] ואם היו של יחידים אינן צריכין לערב: **גמ'** כי אתא רב דימי א"ר ינאי זו דברי רבי עקיבא דאמר אפילו רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה אבל חכמים אומרים כשם שרגל המותרת אינה אוסרת כך רגל האסורה אינה אוסרת תנן עירבה חיצונה ולא פנימית שתיהן אסורות מני אילימא רבי עקיבא מאי איריא רגל אסורה אפילו רגל מותרת נמי אלא לאו רבנן לעולם ר"ע ולא זו אף זו קתני תנן עירבה זו לעצמה וזו לעצמה זו מותרת בפני עצמה וזו מותרת בפני עצמה טעמא דעירבה הא לא עירבה שתיהן אסורות והא האי תנא דאמר רגל המותרת אינה אוסרת רגל האסורה אוסרת מני הא אילימא ר"ע היא אפילו רגל המותרת נמי אלא לאו רבנן היא ועוד מדסיפא רבי עקיבא רישא לאו ר"ע כולה רבי עקיבא היא וחסורי מיחסרא והכי קתני עירבה זו לעצמה וזו לעצמה זו מותרת בפני עצמה וזו מותרת בפני עצמה בד"א שעשתה דקה אבל לא עשתה דקה חיצונה אסורה דברי ר"ע שר"ע אוסר את החיצונה מפני שדריסת הרגל אוסרת וחכ"א אין דריסת הרגל אוסרת מתיב רב ביבי בר אביי ואם היו של יחידים אין צריכין לערב הא של רבים צריכין לערב אלמא רגל המותרת במקומה אינה אוסרת רגל האסורה אוסרת ועוד מתיב רבינא שכח אחד מן החיצונה ולא עירב הפנימית מותרת וחיצונה אסורה שכח אחד מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות טעמא דשכח הא לא שכח שתיהן מותרות אלמא רגל המותרת אינה אוסרת רגל האסורה אוסרת אלא כי אתא רבין א"ר ינאי [ד] ג' מחלוקות בדבר ת"ק סבר [ד] רגל המותרת אינה אוסרת רגל האסורה אוסרת [ה] ר"ע סבר אפילו רגל המותרת אוסרת ורבנן בתראי סברי כשם שרגל מותרת אינה אוסרת כך רגל האסורה אינה אוסרת: נתנו עירובן במקום אחד ושכח אחד בין מן הפנימית וכו': מאי מקום אחד (סימן [א] חיצונה עצמה בבית יחידאה רבינא דלא משכח בפנים) אמר רב יהודה אמר רב חיצונה (א) ומאי קרו לה מקום אחד מקום המיוחד לשתיהן

תניא

רש"י

הוה אמינא שמה דירה. להא מילתא, קמ"ל: ה"ג ואי מהכא ה"א בתים לא ידענא כמה. כלומר אי מהא ה"א נהי דבחצירות שמעינן מינה דבתרתי סגי, מדנקט לידו אחד עובד כוכבים הא תרוייהו ישראלים שרי, אבל בתים לא ידענא כמה לכל חצר: קמ"ל. בתים וחצירות, סתם בתים שנים סתם חצירות שתים: אסור לעשות (ב) לדור יחיד במקום עובד כוכבים. שלא ילמד ממעשיו [ו], לפיכך לא יערבו אלו עמו ולא ישתמשו עמו במבוי, כדי שיהא יחיד ויירא מן העובד כוכבים שלא יהרגנו [ז], ויצא: דשמענא ליה לר' טבלא דאמר. בהא מילתא דרב: עובד כוכבים עובד כוכבים תרתי זמני ולא ידענא מאי קאמר. השתא ודאי מפרש למלתיה דרב הוה, מבוי שאידו אחד עובד כוכבים אין מערבין אותו כו' משום דאסור לעשות יחיד במקום עובד כוכבים. לשון אחר, חד למבוי וחד לחצר: מתני' זו לפנים מזו. פנימית פתוחה לחיצונה וחיצונה לרה"ר, ודריסת רגלה של פנימית על החיצונה לצאת לרשות הרבים: עירבה פנימית. לעצמה לטלטל בחצירה: שתיהן אסורות. דהויא פנימית רגל האסורה במקומה, ואוסרת בדריסת רגלה על החיצונה: זו מותרת לעצמה כו'. קסברי [ז] דרגל המותרת במקומה אינה אוסרת: ר"ע סבר אף רגל המותרת אוסרת. במקום שלא עירבה שם: וחכ"א. בגמרא מפרש לה: מן הפנימית ולא עירבה שתיהן אסורות. דהויא פנימית רגל האסורה: נתנו עירובן במקום אחד. שעירבו שתיהן זו עם זו, והאי במקום אחד מפרש בגמ' שנתנוהו בחיצונה: ושכח א'. אפי' מן החיצונה ולא עירב, שתיהן אסורות, דפנימית נמי אסורה לטלטל בחצירה משום דלא מצי למיחד דשא ואסתלוקי מחיצונה לאשתמושי באנפי נפשה דהא ליתא לעירובה גבה [ט], דאותו עירוב המתירן בחצירן הוליכוהו בחיצונה: ואם היו של יחידים. שאין בפנימית אלא אחד ובחיצונה אחד, אין צריכין לערב זה עם זה משום דריסת הרגל, דכיון דיחיד הוא והפנימית, הויא רגל המותרת ואינה אוסרת, וסתמא כרבנן, ואם היו שנים אפילו בחיצונה גזרינן דילמא אתי למישרי שנים בפנימית ואחד בחיצונה: גמ' אף רגל האסורה אינה אוסרת. וממתני' מותבינן ליה לקמיה: תנן חיצונה ולא פנימית שתיהן אסורות. הא עירבה נמי פנימית תרוייהו שריין, אלמא רגל המותרת לא אסרה: אפילו רגל המותרת נמי. דקתני סיפא גבי עירבו שתיהן כל אחת לעצמה ר"ע אוסר את החיצונה, ומשום לאשמועינן היא גופה לא אצטריך, דמסיפא נפקא לן, דהשתא מותרת אסרה אסורה מיבעיא: לעולם ר"ע. ולא תידוק מינה הא עירבה לא אסרה, אלא היא גופה קמ"ל דרגל האסורה אוסרת, ודקא קשיא לך מסיפא נפקא, אין הכי נמי, אלא הא אשמועינן ברישא, והדר אמר לא זו בלבד אסר ר"ע דהויא רגל האסורה, אלא אף זו, עירבה זו לעצמה וזו לעצמה דפנימית רגל המותרת היא אפ"ה רבי עקיבא אוסר את החיצונה: טעמא דעירבה. פנימית, דהויא רגל המותרת: הא לא עירבה שתיהן אסורות. דרגל האסורה אוסרת, דהא ליכא למידק הא לא עירבה חיצונה המעורבת מותרת ושאינה מעורבת אסורה, דהא פשיטא דשאינה מעורבת אסורה דהא כבר תני לה לעיל מתני' [ג], ואי משום היא גופה לאשמועינן רגל המותרת אינה אוסרת, לישמעינן רגל האסורה וליתני כגון עירבה חיצונה ולא פנימית חיצונה מותרת וכל שכן האי, אלא ודאי דוקא קתני: מדסיפא רבי עקיבא. דהא רבי עקיבא אהא מילתא פליג: שעשתה דקה. פנימית עשתה דלת קטנה לפני פתחה, וסילקה דריסת רגלה מחיצונה: אין דריסת הרגל אוסרת. ואתרוייהו מילי דרבי עקיבא פליגי, ואפי' ארישא דקתני חיצונה ולא פנימית שתיהן אסורות, ונטרוה לרבי עקיבא עד דאסקיה למלתיה והדר איפליגו עליה: טעמא דשכח. אחד מן הפנימית, הא לא שכח שתיהן מותרות, והא דלא כרבי עקיבא דאי כר"ע (ג) אי עירבו שתיהן נמי אסר על החיצונה, אלא לאו רבנן, ובשכח אסרי, אלמא רגל האסורה אוסרת: אמר רב יהודה אמר רב חיצונה. דהתם פנימית אסורה משום שכחה דחיצונה דליכא למימר תסתלק מינה ותשמש דליתיה לעירובה גבה, וחיצונה מיתסרא בשכחה דפנימית משום רגל האסורה, אבל נתנוהו בפנימית, חיצונה הוא דמיתסרא בשכחה דפנימית, אבל פנימית לא מיתסרא משום שכחה דחיצונה, דאחדא דשא ומשתמשא [ח]:

תניא

תוספות

הוה אמינא דירת עובד כוכבים שמה דירה. אע"ג דאמר בריש פרקין [ט] דלכולי עלמא לא שמה דירה הכא דלהקל להתיר המבוי להחשיב כבתים וחצירות פתוחים לתוכו אמר שמה דירה:

מתיב רב ביבי בר אביי. ק"ק דה"ל לאקשויי מרישא מעיקרא: אלמא רגל המותרת אינה אוסרת כו'. הא דלא מוקי בעשתה דקה היינו משום דתיקשי רישא וסיפא בעשתה דקה ומליעתא ההיא דשכח אחד מן הפנימית [ד] בלא עשתה דקה:

עד

רבינו חננאל

ורב סבר אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו בתים וחצירות פתוחות לתוכו והאי לית ביה חצירות אלא משום דסבר רב אסור ליעשות יחיד במקום נכרי אמר רב יוסף לאו היינו דשמענא ליה לר' טבלא דאמר נכרי נכרי ולא ידענא מאי היא. פי' דירת נכרי לא שמה דירה ואסור לעשות יחיד במקום נכרי: ירושלמי רב הונא בשם רב אין תורת חצר לנכרי שאם היה שרוי בעליונה אתה מורידו א) (לסיד) [לסור]. ואין תורת דקה לנכרי שאם דר בפנימית אתה מוציאו (לסוד) [לסור]. ר' (ולא) [לא] בשם ר"א יש תורת חצר לנכרי שאם היה ישראל ונכרי דרין בפנימית לעולם אינו אוסר עד שיהו שני ישראלים אוסרין ר' אבא בשם רב יהודה מי שיש לו דקה לפנים מביתו גבוה י' טפחים בישראל אינו אוסר בנכרי אוסר מחלפה שיטתיה תמן א' בשם שמואל כותל שהקיפוה סולמות מיכן ומיכן מערבין שנים ואין מערבין אחד. א"ר יוסי ב"ר אבין תמן ע"י סולמות הן נידונין כפתחין ברם הכא דרך העליונים לירד למטה ואין דרך התחתונים לעלות למעלה: **מתני' ב' חצרות זו לפנים מזו** כו'. א"ר (מינאי) [ינאי] זו דברי רבי עקיבא דאמר אפילו רגל המותרת במקומה כגון שעירבה זו לעצמה וזו לעצמה והותרה הפנימית במקומה ב) אינה אוסרת את החיצונה כך רגל האסורה אינה אוסרת כלומר אפילו לא עירבה הפנימית לעצמה אינה אוסרת את החיצונה. **ואקשינן עליה** ממתניתין תנן עירבה חיצונה ולא עירבה הפנימית שתיהן אסורות מני אי נימא ר' עקיבא מאי איריא בשלא עירבה פנימית שהיא אסורה במקומה אפי' עירבה הפנימית שהיא מותרת במקומה אוסרת החיצונה בדריסתה לה ברגלה אלא לאו רבנן היא וטעמא דהיא במקומה אסורה. הא רגל שהיא מותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה. **ומפרק לעולם ר"ע היא והכי קתני** לא זו האסורה [במקומה] בלבד היא האוסרת אלא אפי' המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה כגון שעירבה זו לעצמה וזו לעצמה ומקשינן איני והא תנן עירבה זו לעצמה כו' טעמ' דעירבו הא לא עירבו שתיהן אסורות אלמא רגל המותרת אינה אוסרת (כמי שרגל) [אבל רגל] האסורה אוסרת. **ופרקי' לעולם ר"ע היא** וחסורי מחסרא והכי קתני עירבה זו לעצמה וזו לעצמה זו מותרת בפני עצמה וזו מותרת בפני עצמה. בד"א שעשתה הפנימית [דקה] וסילקה עצמה. אבל לא עשתה דקה החיצונה [אסורה] שר"ע אוסר החיצונה כי דריסת הרגל אוסרתה וחכ"א אין דריסת הרגל [אוסרתה]. ונותבינן אסיפא דקתני אם היו של יחידים אין צריכות לערב ורבינא נמי מתיב משכח אחד מן החיצונות ולא עירב דייקינן מיניה רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה. ופרקינן אלא כי אתא רבין א"ר ינאי ג' מחלוקות בדבר ר' עקיבא סבר אפי' רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה. ורבנן סברי אפי' רגל האסורה במקומה אינה אוסרת שלא במקומה. והאי ת"ק דתני עירבה החיצונה ולא עירבה הפנימית כו' סבר רגל המותרת במקומה אינה אוסרת ורגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה: פיסקא נתנו עירובן במקום אחד מאי מקום אחד אמר רב החיצונה ואמאי קרי לה מקום אחד מקום המיוחד לשתיהן לפנימית ולחיצונה כי הפנימית (שלה) [יש להן] מעבר [על] החיצונה אבל החיצונה אין לה בפנימית

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל סב.], ב) [חולין יט:], ג) [לעיל סו:], ד) [בילה כג. יבמות עג: קידושין כג. עה: מנחות יא: יז: בכורות כו.], ה) [לעיל נט: סה.], ו) לעיל סב., ז) לעיל סו:, ח) לקמן בע"ב ולעיל סז ריש ע"א, ט) לעיל סב ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רב חיצונה ואמאי קרו: (ב) רש"י ד"ה אסור לעשות יחיד כצ"ל ותיבת "לדור" נמחק: (ג) ד"ה טעמא דשכח וכו' דאי כרבי עקיבא אפילו עירבו:

הגהות וציונים

א] קאי על סדר הקושיות דלעיל (בן אריה, עי"ש בילקו"מ), ומקומו לעיל בתר דברי רבין (גנז"י ועוד, ועי' גאון יעקב): ב] בדפו"ר נוסף רבנן, וכן ברש"י על הרי"ף: ג] "דהא כבר תני לה לעיל מתני'" ליתא בכמה כת"י ודפו"ר, ועי' מהרש"א: ד] עי' הגהת בן אריה בילקו"מ דמוחק תיבות "ההיא דשכח אחד מן הפנימית":

משנת ראשונים

ואי מהכא הוה אמינא לא ידענא בתים כמה. דמהאי עובדא שפיר שמעינן דסגי בשתי חצירות מדנקט צדו אחד גוי הא תרוייהו ישראל שרי, אבל אכתי לא ידענא כמה בתים יש לכל חצר, קמ"ל אידך מימרא דאמר בתים וחצירות סתם בתים שתים וסתם חצירות שתים. [הריטב"א]

לעולם רבי עקיבא ולא זו אף זו קתני. אורחיה דתנא נקיט ברישא מילתא דפשיטא והדר מוסיף עלה מילתא דרבותא ורוצה לומר לא זו בלבד אלא אף זו, וכן תמצא בהרבה מקומות בגמ' שמקשה לישתוק מרישא ומסיפא ידעינן לה ומתרץ לא זו אף זו קתני כלומר תנא נמי הכי קאמר לא מיבעיא זו אלא אף זו. [הליכות עולם, שער שלישי פרק ב]

טעמא דעירבה הא לא עירבה שתיהן אסורות. פרש"י דהא ליכא למידק לא עירבה הפנימית המעורבת מותרת ושאינה מעורבת אסורה. וצריך עוד להוסיף על פירושו ואם אתא לאשמועינן מעורבת דרגל האסורה אינה אוסרת א"כ ליתני בהדיא עירבה החיצונה ולא עירבה הפנימית חיצונה מותרת ופנימית אסורה. [תוספות הרא"ש]

כולה רבי עקיבא היא וחסורי מיחסרא והכי קתני. אין הכוונה להיות המשנה חסרה כלל חלילה, אבל הכוונה שהיא חסרה אצלנו מפני חסרון שכלנו מפני שאין אנו מגיעים לעומק חכמת דור של חכמי המשנה, ולפיכך עשו רבינא ורב אשי פירוש על המשנה והוא התלמוד ובארו ספקות המשנה והאריכו לשונם על לשון המשנה העמוק והסתום. [רבינו בחיי, שמות לד כז] מפני שהיו שונים על פה, גרמה השכחה בקצת מקומות ושכחו רבם לכתוב, ולא רצה רבי לכתוב אלא בלשון שהיתה שגורה בפי רוב התלמידים, על דרך משנה לא זזה ממקומה, וסמך על המעיין שיבין חסרון ויגיה. [כללי הגמרא למוהר"י קארו]

חשק שלמה על רבינו חננאל א) פירש אתה מורידו לאסור על בני החצר עי' בק"ע ובפ"מ שם. ב) נראה דחסר וצ"ל אוסרת שלא במקומה אבל חכ"א דכשם שרגל המותרת אינה אוסרת את החיצונה וכו'.

תניא נמי הכי נתנו [א]עירובן בחיצונה ושכח אחד בין מן החיצונה ובין מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות נתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות דברי רבי עקיבא וחכמים אומרים [ב]בזו פנימית מותרת וחיצונה אסורה אמר ליה רבה בר חנן לאביי מאי שנא לרבנן דאמרי פנימית מותרת משום דאחדא דשא ומשתמשא לרבי עקיבא נמי תיחד דשא ותשתמש אמר ליה עירוב מרגילה לרבנן נמי עירוב מרגילה דאמרה לה [א]לתקוני שיתפתיך ולא לעוותי לר"ע נמי תימא לתקוני שיתפתיך ולא לעוותי דאמרה לה מבטלינן לך רשותי ורבנן אין ביטול רשות מחצר לחצר. לימא [ב]שמואל ורבי יוחנן בפלוגתא דרבנן ור"ע קא מיפלגי דשמואל אמר כרבנן ורבי יוחנן דאמר כר"ע אמר לך שמואל אנא דאמרי אפי' לרבי עקיבא ע"כ לא קאמר ר"ע הכא אלא בשתי חצירות זו לפנים מזו דאסרן אהדדי אבל התם מי קא אסרן אהדדי ורבי יוחנן אמר אנא דאמרי אפילו לרבנן ע"כ לא קאמרי רבנן הכא אלא דאמרה לה אדמבטלת לי קא אסרת עלאי אבל התם מי קאסרה עלה: ואם היו של יחידים וכו': אמר רב יוסף תני רבי היו ג' אסורין אמר להו רב ביבי לא תציתו ליה אנא אמריתה ניהלה ומשמיה דרב אדא בר אהבה אמריתה ניהלה הואיל ואני קורא בהן רבים בחיצונה [ג]אמר רב יוסף מריה דאברהם רבים ברבי איחלף לי ושמואל אמר [ג]לעולם מותרות עד שיהו שנים בפנימית ואחד בחיצונה אמר רבי אלעזר [ד]ונכרי הרי הוא כרבים מאי שנא ישראל דלא אסר דמאן דידע ידע ומאן דלא ידע סבר עירובי עירב נכרי נמי אמרינן דידע ידע דלא ידע סבר אגירי אוגר סתם נכרי אי איתא דאוגר [ד]מיפעא פעי. אמר רב יהודה אמר שמואל [י]בתים זה לפנים מזה פנימי נותן את עירובו ודיו ור' יוחנן אמר אפילו חיצון חיצון בית שער הוא [ה]חיצון של פנימי במאי קמיפלגי מר סבר בית שער דיחיד שמיה בית שער ומ"ס לא שמי' בית שער. א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב [ו]ב' חצירות וג' בתים ביניהן זה בא דרך זה ונותן עירובו בזה וזה בא דרך זה ונותן עירובו בזה

זה

רש"י

תניא נמי הכי. כרב יהודה דהאי מקום אחד דמתני' בחיצונה קאמר: ובין מן הפנימית כו' שתיהן אסורות. כדפרשינן[ה]: נתנו את עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית שתיהן אסורות. דחיצונה מיתסרא בשכחה דפנימית דלא מציא אסתלוקי מינה ועוד דליתיה לעירובה גבה: שתיהן אסורות דברי ר"ע. ולא אמרי' תסתלק פנימית מינה כדמפרש לקמיה דעירוב החיצונה המונח לתוכה מרגילה שם: בזו פנימית מותרת. דמשום שכחה דחיצונה לא מיתסרא אלא אחדא דשא ומסתלקא מינה: מבטלינן לך. וכי אמר ר"ע פנימית אסורה עד שתבטל לה חיצונה רשות הרגל עירובה קאמר: אין ביטול רשות מחצר לחצר. ואי אמרת תיסר עלה מעוותא לה הלכך אמרה לה לתקוני שיתפתיך ולא לעוותי: שמואל ורבי יוחנן. דאיפלגו לעיל בפרקין (דף סח.) בבטול מחצר לחצר: דאסרן אהדדי. ע"י הרגל העירוב ומתוך שאוסרין מבטלין וכי אמרי אנא בשתי חצירות ופתח ביניהן ולא עירבו והוצרכה זו לטלטל לרשות של זו אין מבטלין: אפילו לרבנן. לרבנן נמי מודו דיש ביטול ואפילו הכי עיוות קרי ליה: דאמרה לה. פנימית: אדמבטלית לי. בעוד שלא בטלתה את אוסרת עלי הלכך דל את ודל ביטולך דלא בעינא ליה: מי קאסרה. חצר על חברתה בפתח שביניהן בלא עירוב דאי אמרת תבטיל ניהוי עיוות: אמר רב יוסף תני רבי אם היו ג'. בין ב' החצירות אוסרין ולא מיבעיא שנים בפנימית דהויא רגל האסורה אלא אפי' שנים בחיצונה אסור עד שעירבו שתיהן יחד גזירה משום רבים בפנימית: לא תציתו ליה. (א) למאי דתני לה משמיה דרבי דלאו מתני' היא אלא שמעתא (דרב יוסף[א]) היא: ואנא אמריתה ניהלה משמיה דרב אדא. ומן הטעם הזה אמרתי לו הואיל ואני קורא רבים בחיצונה גזרי' משום רבים בפנימית. רב יוסף חלה ושכח תלמודו[ו]: רבים ברבי אחלף לי. הטעם שאמר לי רבים בחיצונה נתחלף לי ברבי כששכחתי הדבר בחליי וחזרתי לגירסתי הראשונה נזכרתי שהוזכר לי רבים בדבר וסבור הייתי שנאמר לי בשם רבי: הרי הוא כרבים. אם דר נכרי בפנימית ושני ישראלים בחיצונה אוסרת דריסת רגלו עליהן עד שישכיר ואליבא דשמואל אמרה ר"א למילתיה דאי לרב אדא מאי איריא נכרי אפילו ישראל נמי אסר כי הוו שנים בחיצונה והא ליכא למימר דביחיד בחיצונה אסר דהשתא אפילו דר עמו בחצר עצמה הא קי"ל כר"א בן יעקב דאמר עד שיהו שני ישראלים אוסרין זה על זה[ז] דריסת רגלו לא כל שכן דלא אסרה: דידע. שהוא שם יחידי וידע שאין רגל המותרת אוסרת ולא נפקא מינה חורבה: מפעא פעי. קלא אית ליה והני לא איגור ומאן דלא ידע שהוא דר שם יחידי סבר דאין דריסת הרגל אוסרת א"כ עירוב של פנימים וחיצונים מועיל במקום נכרי בלא שכירות: י' בתים זה לפנים מזה. חיצון פתוח לחצר וכולן דריסת רגלן עליו ופנימי דורס על כולן שאין לו יציאה אלא דרך זו כולן נעשין בית שער לו ואינן אוסרין על בני חצר אלא פנימי לבדו כדאמרן (ב) בפירקין (דף עב:) והדר שם אינו אוסר הלכך כשבאין שאר דיורין הפתוחין לחצר לערב את חצירן פנימי זה נותן פת והשאר אין צריכין: אפילו חיצון. צריך ליתן את הפת: חיצון של פנימית. בית התשיעי לחצר: ג' בתים ביניהן (ג). בית זה פתוח לחצר זו וזה לזו ובית אמצעי פתוח לשני הבתים: זה בא דרך זה. בן חצר זו בא לדרך בית הפתוח לו ונתן עירובו באמצעי ועשה בית הפתוח לו כבית שער לעבור דרך עליו לאמצעי וכן בן חצר האחרת עשה בית הפתוח לו כבית שער ועירב באמצעי עם חצר האחרת אין אחד מדיורי הבתים האלה צריך ליתן פת אלו משום בית שער ואמצעי משום בית שמניחין בו עירוב:

זה

תוספות

עד כאן לא קאמר ר"ע הכא אלא בב' חצירות זו לפנים מזו דאסרן אהדדי. יש ליישב הך סוגיא נמי אליבא דרבא דאמר לעיל (דף סו:) לשמואל דבשתי חצירות זו לפנים מזו פעמים אין מבטלין אע"ג דאסרן אהדדי דהכא קאמר דאסרן אהדדי בפשיעות בני חיצונה (ד) שהורגלו עירובן בפנימית ושכח א' מהן ולא עירב אבל בכל הנהו דאמר שמואל אין מבטלין מי אסרן אהדדי בפשיעה דכי נתנו עירובן בחיצונה ושכח אחד מהן ולא עירב אין האיסור בא ע"י שפשעו במה שהרגילו עירובן ושכח אחד מהם ולא עירב דבלאו הכי היה להם דריסת הרגל ואין לתמוה היאך מיתוקם לרבא שמואל כר"ע וכרבנן הא ע"כ כר"ע דוקא ס"ל כדפי' בקונטרס לעיל[ח] דמ"מ בעיקר פלוגתייהו דאין ביטול רשות מחצר לחצר מוקמי נפשיה בכולהו[ב] וא"ת ולאביי דאמר שתי חצירות זו לפנים מזו דמבטלין בכל ענין לשמואל (מי נימא[ג]) שמואל כר"ע ולא כרבנן דלרבנן בשתי חצירות זו לפנים מזו אין מבטלין וי"ל דהוה מפרש כר' יוחנן דבסמוך עד כאן לא קאמרי רבנן (ה) התם אלא דאמר' לה אדמבטלת לי קאסרת עלי בפשיעותא שהרגלת עירובך ושכח אחד מהם:

ואני קורא בהם רבים בחיצונה. ויסברו שיש כמו כן שנים בפנימית ולא עירבו אבל כשיש שנים בפנימית ועירבו לא גזרינן אטו לא עירבו דעירבו אטו לא עירבו לא גזרינן אבל כשיש אחד בפנימית ולא עירבו יסברו שהם שנים כמו בחיצונה והרי לא עירבו: נכרי הרי הוא כרבים. אליבא דשמואל קאמר כדפי' בקונט' דליכא למימר דביחיד בחיצונה נמי אסר דאפי' היה דר עמו בחצר לא אסר דקיימא לן[ט] כראב"י כ"ש דריסת רגל דלא אסרה וכן מוכח בהדיא לעיל (ו) גבי ישראל ונכרי בפנימית וישראל בחיצונה דאי ליכא ישראל בפנימית אלא נכרי לחודיה לא אסר וא"ת ולמה ליה למימר הרי הוא כרבים אפילו לא הוו כרבים אסר לכיון דיש שני ישראלים בחיצונה ואוסרין זה על זה ויש לו דריסת רגל עליהן וי"ל כיון דישראל לא אסר נכרי נמי לא אסר דאין להחמיר בנכרי יותר מבישראל אי לאו דהוו כרבים:

ורבי יוחנן סבר בית שער דיחיד לא הוי בית שער. והא דאמר' בפ' כיצד משתתפין (לקמן דף פה:) כל מקום שאמרו חכמים הדר שם אינו אוסר הנותן שם עירובו אינו עירוב חוץ מבית שער דיחיד פי' דאף על גב דהדר שם אינו אוסר הנותן שם עירובו הוי עירוב אתי נמי כר' יוחנן דהתם איירי בבית שער דחצר כדפי' שם בקונטרס דאינו עשוי לדירה אבל הכא (ז) העשוי לדירה אוסר:

אמצעי

עין משפט נר מצוה

צא א ב מיי' פ"ד מהל' עירובין הלכה כא טוש"ע א"ח סי' שעח סעיף ג:
צב ג מיי' שם הלכה כג טוש"ע שם סעיף ה:
צג ד מיי' פ"ד שם הלכה כב טוש"ע א"ח סי' שפב סעיף יז:
צד ה מיי' שם הל' ט סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שע סעיף ז:
צה ו מיי' שם הלכה י סמג שם טוש"ע א"ח סי' שעט סעיף א:

רב נסים גאון

לימא שמואל ור' יוחנן בפלוגתא דרבי עקיבא ורבנן קא מיפלגי. והיינו חלוקתם בזה הפרק לשעבר (דף סח) אמר שמואל אין ביטול רשות מחצר לחצר:
סליק פרק הדר

רבינו חננאל

בפנימית לא מעבר עליה ולא דריסה. תניא נמי הכי נתנו עירובן בחיצונה ושכח בין מן הפנימית [ובין] מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות. נתנו את עירובן בפנימית ושכח אחד ולא עירב בין מן הפנימית בין מן החיצונית שתיהן אסורות. דברי רבי עקיבא וחכ"א בזו ששכח אחד מן החיצונית ולא עירב פנימית מותרת והחיצונה אסורה. ואקשינן לרבנן מ"ש פנימית דשריא דאמרי אחדא לדשא ומשתמשא לעצמה. לר' עקיבא נמי נימא הכי אמאי תני שתיהן אסורות ודחינן סבר ר"ע [עירוב] מרגילה כלומר עירובה מכניס רגלי החיצונה בפנימית ופרקי' רבנן סברי יכולה לומר לה לתקוני שיתפתיך ולא לעוותי. כי א' שליח לתקוני שיתפתיך ולא לעוותי. ור"ע סבר מדלך כי האי גוונא לא מקריא עוות דאמרה לה חיצונה מבטלנא לך רשותאי וכאלו הרשות כולה לפנימית הוגה (יש הן) ויש כאן מי שלא עירב ואוסר עליה ורבנן [ס"ל] אין ביטול רשות מחצר לחצר [ב] כרבנן ור' יוחנן דאמר מבטלין רשות מחצר לחצר כרבי עקיבא. ופרקינן לעולם רבי יוחנן (עקיבא) ואפילו לרבנן עד כאן לא קאמרי רבנן אין ביטול רשות מחצר לחצר אלא משום דאמרה להאי (מבטלת) [אדמבטלת] לי בטולי רשותיך הא (אם) [קא] אסרת עלי אבל מחצר לחצר שאין בה חצרות ופתח ביניהן מאי קאסר עלה הלכך אפי' רבנן סברי מבטלין רשות מחצר לחצר וקיי"ל כר' יוחנן דכל היכא דפליגי רב ושמואל ור' יוחנן הלכתא כר' יוחנן: פיסקא ואם היו של יחידים אין צריכין לערב. אמר רב יוסף אמר רב ג' אסורין פי' אין ניתרין יחידים אלא בזמן שהן ב' חצרות ובכל חצר דר אחד. אבל בג' חצירות ובכל חצר דר אחד שנמצאו כולן ג' אסורין. ואמר רב ביבי אנא אמרתה ליה ומשמיה דרב אדא בר אהבה אמרת ליה ולא משמיה דר' ומ"ט ג' חצירות ובכל חצר שוכן יחיד אסורין הואיל ואני וקורא רבים בחיצונה כי כל שלשה רבים הם ועכשיו שנמצאו דורסין אותה שלשה והן רבים אסורין [אמר רב יוסף] מארי דאברהם רבים ברבי איחלף לי. כלומר אמר לי רב ביבי רבים ונתחלף לי וקבעתי שמועה זו ברבי. ושמואל אמר לעולם מותרין עד שיהו בפנימית ב' ולא עירבו לפיכך אסורין בחיצונית שהן רגל האסורה. אר"א נכרי הרי הוא כרבים ואוסר ואמרינן מ"ש דישראל יחיד לא אסר דכל מאן דחזי ליה דמטלטל אמרינן אי ידע דיחיד הוא הא ידע ואי לא אמר בדעתיה האי דמטלטל משום [ג] דאגר מיניה. ודחינן סתם גוי לא שתיק אלא פעי ומכריז מלשון כיולדה אפעה. כלומר צועק ואומר אנא אוגרית רשותי להאי ישראל וכיון דלא פעי ידעיה דלא אגר ואמרי מטלטל במקום נכרי הוא לפיכך אסור. אמר רב יהודה אמר שמואל י' בתים זה לפנים מזה הפנימי נותן עירובו ודיו. פי' כיון שדורסין כולן [על החיצונים] כאילו רשותו הן ורשות

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [קידושין מג: וש"נ], ב) [לעיל סו: סח.], ג) [שבת דף כב. וש"נ], ד) [חולין קלג: ערכין ו:], ה) לעיל ע"א במתני' ד"ה ושכח, ו) נדרים מא., ז) לעילסב:, ח) ריש דף סז., ט) [לעיל סב:].

הגהות וציונים

א] רש"ל מ"ז (גליון). וכן ליתא בדפו"ר ובכת"י: ב] צ"ל מוקי נפשייהו ככולהו [רש"ל] (גליון). נוסח דפו"י שהיה לפני המהרש"ל "מוקמי נפשיהו בכולהו": ג] רש"ל מ"ז: ד] כ"ה ברש"י דפו"י. ברש"י לפנינו מוגה ע"פ מהרש"ל בפירקין (וכ"ה ברש"י כת"י):

משנת ראשונים

ואם היו של יחידים וכו'. פרש"י דאיכא יחיד בפנימית ויחיד בחיצונה אבל איכא יחיד בפנימית ושנים בחיצונה גזרינן אטו היכא דאיכא רבים בפנימית מדקתני אם היו של יחידים ולא קתני אם היתה של יחיד אלמא דבעי שיהיה יחיד בין בפנימית בין בחיצונה. וקשה דא"כ תיקשי לשמואל דלא גזר, וי"ל דשמואל הוה מפרש אחצרות דעלמא קאי ואפנימית דוקא. וה"ר מאיר תירץ דלהכי נקט של יחידים משום דבעי למיתני אינם צריכים לערב כלל אפילו בני חיצונה בחיצונה. [תוספות הרא"ש]

אמר רב יוסף תני רבי היו שלשה אסורין. אם היו שלשה בין שתי החצרות ולא מיבעיא אם היו שנים בפנימית ואחד בחיצונה דהפנימית אסורה אוסרת, אלא אפילו היו שנים בחיצונה ואחד בפנימית משום שאני קורא רבים בחיצונה וגזורה משום רבים בפנימית. [הרשב"א]

נכרי נמי אמרינן דידיע ידע וכו'. אי ידעי דגוי בלחודיה דייר בפנימית ידעי שאין דירתו חשובה דירה בלא ישראל ואינו אוסר את החיצונה, ואי לא ידעי אלא סוברים שיש ישראל עמו בפנימית שאוסר אותם מפני ישראל שעמו אמרי מיגר אגר. [תוספות רי"ד]

שתי חצירות ושלשה בתים ביניהן. נראה דבהי מיניהו דיהבי בני חצרות עירובם לא בעו פת ואפילו נתנוהו באחד מבתי החצרות דנעשו כולם בית שער כשעוברין דרך עליהן להוליך עירובן בחצר אחרת. [תוספות הרא"ש]

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לא תציתו ליה לרב יוסף למאי: (ב) ד"ה עשרה בתים וכו' כדאמרן בפרק כיצד נ"ב דף פס: (ג) ד"ה שתי חצירות וג' בתים ביניהן: כזה:

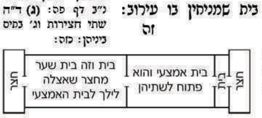

(ד) תום' ד"ה עד כאן וכו' שהרגילו עירובן בפנימית ושכח אחד: (ה) בא"ד ע"כ לא קאמרי רבנן הכא אלא: (ו) ד"ה נכרי וכו' לעיל. נ"ב דף סה ע"ב: (ז) ד"ה ור' יוחנן וכו' אבל הכא בית העשוי:

חשק שלמה על ר"ח א) [אולי צ"ל כי אמרינן בשלים לתקוני שדרתיך ולא לעוותין. ב) [חסר כאן ונראה דצ"ל לימא דשמואל דאמר דאין ביטול רשות מחצר לחצר כרבנן וכו']. ג) [חסר וצ"ל משום דעירובו עירוב נכרי נמי אמרינן דידע ידע וכו' אמר דאגר מיניה].

אָמַר לֵיהּ עֵרוּב מַרְגִּילָהּ להיחשב שיש להם דיורים בחצר הפנימית (ע"פ רש"י לעיל סו, ב ד"ה פנימית מותרת), ואף שהעירוב לא חל, שהרי אחד מבני החצר החיצונה שכח להשתתף בעירוב, מכל מקום עצם הנחת העירוב בחצר הפנימית מחשיבה שיש דריסת הרגל לבני החצר החיצונה בחצר הפנימית (חזו"א או"ח פה, א, וראה שם, שסברת חכמים בסמוך 'לתיקוני שיתפתיך', מועילה לבטל גם דריסת רגל זו).

אֶלָּא בִּשְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ דְּאַסְרָן אַהֲדָדֵי, שחכמים תיקנו ביטול רשות רק במקום שאוסרים זה על זה (רש"י לעיל סו, א ד"ה אין מבטלים), ולדעת אביי לעיל (סו, ב) ששמואל מודה שבכל מקום שהם אוסרים זה על זה יכולים לבטל רשות גם מחצר לחצר, מתפרשת הגמ' כאן כפשוטה, אבל לדעת רבא (שם) ששמואל סובר שאין ביטול רשות מחצר לחצר גם אם אוסרים זה על זה, כוונת הגמ' כאן היא, שרק כאן מותר לבטל רשות מחצר לחצר כיון שהחצר הפנימית נאסרה בגלל פשיעתה של החצר החיצונה שהניחה את עירובה בפנימית ואחד מדיירי שכח להשתתף בעירוב, אבל אם הניחו את עירובן בחצר החיצונה ושכח אחד מהחצר הפנימית להשתתף בעירוב, אינו יכול לבטל את רשותו לחצר החיצונה, כיון שהחצר החיצונה אינה אסורה רק בגלל שהניחו בה את העירוב, אלא גם בגלל שהחצר הפנימית עוברת דרכה לרשות הרבים (תוס', וכע"ז בריטב"א בדעת רש"י).

ומה שאמרו בגמ' 'שתי חצרות זו לפנים מזו', לאו דוקא הוא, אלא הוא הדין גם בשתי חצרות זו לצד זו שעירבו יחד, אם שכח אחד מהם להשתתף בעירוב ורק מחמת פשיעתו נאסרה החצר השניה בטלטול, יכול לבטל את רשותו לחצר השניה (רשב"א).

אַדְּמִבַטְּלַתְּ לִי קָא אָסְרַתְּ עֲלַאי וְכוּ', ומשום כך אף שלדעת רבי יוחנן בכל מקרה מותר לבטל רשות מחצר לחצר, אך האפשרות לבטל אינה יכולה להיות סיבה לכך שהפנימית לא תוכל להתנתק מהחיצונה ולומר לה 'לתיקוני שיתפתיך' [וכסברת הגמ' לעיל], כיון שעד שהחצר החיצונה תבטל את רשותה, עדיין היא אוסרת על החצר הפנימית (תוס' רבינו פרץ; ריטב"א, וראה שם בריטב"א שכן דעת רש"י). ויש מפרשים, שאף שלדעת רבי יוחנן מותר בכל מקרה לבטל רשות מחצר לחצר, מכל מקום כאן מודה רבי יוחנן שאינו יכול לבטל, כיון שאנן סהדי שבני החצר הפנימית אינם רוצים בעירוב עם החצר החיצונה כשאחד מהם שכח לערב, כדי שלא יאסרו עליהם בני החיצונה לטלטל בחצרם עד שהשוכח יבטל את רשותו (ר"ן בפי' השני; חזו"א או"ח פה, ד).

■ להלכה, שתי חצרות זו לפנים מזו, אם הניחו את העירוב בחצר החיצונה, ושכח אחד מבני אחת החצרות ולא עירב, שתיהן אסורות עד שיבטל את רשותו. ואם הניחו את העירוב בחצר הפנימית, אם אחד מבני הפנימית שכח לערב, שתיהן אסורות עד שיבטל לשתי החצרות, אבל אם אחד מבני החיצונה שכח לערב, הפנימית מותרת לטלטל בחצרה, כיון שהיא מתנתקת מהחצר החיצונה שאוסרת עליה את הטלטול בחצרה, והחיצונה אסורה לטלטל בשתי החצרות [כדעת חכמים] (שו"ע או"ח שעח, ג ומשנ"ב שם, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 12).

הָיוּ שְׁלֹשָׁה אֲסוּרִין - אם היו שלשה אנשים שדרים בשתי חצרות צריכים לערב, ואף אם שנים מהם דרים בחיצונה ואחד בפנימית, שבמקרה זה מעיקר הדין מי שדר בפנימית אינו צריך לערב עמם, שהרי הוא רגל המותרת במקומה, מכל מקום צריכים לערב יחד, שמא יטעו לחשוב שגם כשדרים שנים בחצר הפנימית והם רגל האסורה במקומה, אינם צריכים לערב עם החצר החיצונה (רש"י במשנה). ויש מפרשים, שאם שלשה אנשים דרים בשלש חצרות זו לפנים מזו, צריכים לערב זה עם זה, כיון שבחצר החיצונה מצויים שלשה אנשים שהם רבים [שהרי יש לפנימיים דריסת הרגל בחיצונה], ויבואו לטעות שגם רבים שדרים יחד אינם צריכים לערב (רבנו חננאל; רשב"א בשם ראב"ד).

וּשְׁמוּאֵל אָמַר לְעוֹלָם מוּתָּרוֹת עַד שֶׁיְּהוּ וְכוּ'. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שעה, ה).

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, וְנָכְרִי הֲרֵי הוּא כְּרַבִּים, רבי אלעזר סובר כשמואל, ששלשה ישראלים שדרים בשתי חצרות אין צריכים לערב עד שיהיו שנים בפנימית ואחד בחיצונה, אבל אם דר נכרי בפנימית ושני ישראלים בחיצונה, הנכרי אוסר עליהם וצריכים לשכור ממנו את רשותו [כדין נכרי שדר עם ישראלים בחצר, כמבואר לעיל (סב, א)] אף שהוא דר לבדו בחצר הפנימית, שמא יחשבו אנשים מבחוץ שאחד הישראלים הדרים בחצר החיצונה דר עם הנכרי בחצר פנימית, ויטעו לחשוב שדריסת הרגל של פנימית בחצר החיצונה אינה אוסרת (רש"י; תוס', וראה ט"ז או"ח שפב, יח). ולמפרשים לעיל (ד"ה היו) שמחלוקתם של רב ביבי ושמואל היא בשלשה אנשים שדרים בשלש חצרות, כוונת רבי אלעזר שאם נכרי דר בפנימית, הוא אוסר על שני היהודים הדרים בחיצונות, וצריכים לשכור ממנו את רשותו, שמא יחשבו אנשים מבחוץ שאחד הישראלים דר עם הנכרי בפנימית (רשב"א).

ויש שפירש, שאם נכרי דר בחצר הפנימית וישראל דר לבדו בחצר החיצונה, הנכרי אוסר על הישראל וצריך לשכור ממנו את רשותו, ואף שבכל מקום שישראל דר לבד עם נכרי בחצר אינו צריך לשכור ממנו את רשותו [הואיל ואין זה מצוי שישראל דר לבד עם נכרי, שחושש שמא יהרגנו כמבואר לעיל (סב, א)], מכל מקום כאן שהנכרי דר בחצר הפנימית ולא רואים מי דר שם, חוששים שמא יחשבו אנשים מבחוץ שדרים עמו שם כמה ישראלים, וכשרואים שמטלטלים בחצר החיצונה, יאמרו שמותר לטלטל בחצר בלי לשכור מהנכרי (ב"י שפב, ד"ה ומ"ש ואפילו בגוי, בדעת הרמב"ם עירובין ד, כב, וראה טעם נוסף בשעה"צ שם, סב)

■ להלכה, שתי חצרות זו לפנים מזו ונכרי באחת מהן, אפילו אם שני ישראלים דרים בחיצונה ונכרי בפנימית [שבמקרה זה אם כולם ישראלים אינם צריכים לערב], אוסר עליהם וצריכים לשכור ממנו את רשותו [כרש"י ותוס']. ויש שסובר, שאפילו אם ישראל אחד דר בחיצונה ונכרי בפנימית, הנכרי אוסר על הישראל וצריך לשכור ממנו את רשותו [כהרמב"ם] (שו"ע או"ח שפב, יז), ולא נוקטים כן להלכה (משנ"ב שם, נט).

עֲשָׂרָה בָּתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה פְּנִימִי נוֹתֵן אֶת עֵרוּבוֹ וְדַיּוֹ [ראה ציור להלן עמ' 232], כיון שכל הבתים נחשבים כבית שער של הבית הפנימי [או של שני הבתים הפנימיים לדעת רבי יוחנן], והדר בבית שער אינו צריך להשתתף בעירוב [כמבואר לעיל (עב, ב)] (רש"י). ואף לסוברים שדירה שלא דרים בה אסור לטלטל ממנה לחצר [ראה ביאורנו לעיל (עד, א ד"ה הכא)], מכל מקום מותר לטלטל דרך הבתים הללו לחצר, כיון שכולם נחשבים כבית שער של הבית הפנימי, ומאחר שהוא השתתף בעירוב, כאילו השתתפו כולם (רשב"א להלן פה, ב ד"ה שלש; ריטב"א שם ע"א ד"ה אלא), אבל אם הבית הפנימי לא השתתף בעירוב, אסור [לדעה זו] לטלטל מהבית הפנימי לבתים אלו, וכן מהם לחצר (שעה"צ שע, כו, אולם ראה חזו"א או"ח צד, ב).

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אֲפִילוּ חִיצוֹן וְכוּ'. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שע, ז).

זֶה נַעֲשֶׂה בֵּית שַׁעַר לָזֶה וְזֶה נַעֲשֶׂה בֵּית שַׁעַר לָזֶה [ראה ציור להלן עמ' 232], ונחשבים כ'בית שער', כיון שדרכם מעבירים את העירוב לבית האמצעי (רש"י), ודי בכך שמשמשים בשבת כ'בית שער' אף שאינם משמשים לכך בשאר ימות השבוע, כיון שגם 'בית שער' ליום אחד נחשב 'בית שער' (מאירי; פמ"ג או"ח שעט א"א א). והטעם שנחשבים כבית שער רק בגלל שמעבירים דרכם את העירוב ולא בגלל שיוצאים דרכם מהבית האמצעי לחצר וממנה לרשות הרבים, כיון שמדובר כאן שהבית האמצעי פתוח בעצמו לרשות הרבים ואין צריך לצאת דרך הבתים החיצוניים (ר"ן, וראה מהרש"א).

אֶמְצָעִי הָוֵה לֵיהּ בַּיִת שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ עֵרוּב, וְאֵין צָרִיךְ לִתֵּן אֶת הַפַּת. ■ וכן נפסק להלכה, ששלשתם מותרים ואינם צריכים לתת פת (שו"ע או"ח שעט, א). והוא הדין אם הניחו את העירוב באחת החצרות, ששלשת הבתים הללו לא צריכים לתת עירוב, כיון ששלשתם נעשו 'בית שער' לאותה חצר שהוליכה את העירוב דרכם לחצר השניה (משנ"ב שם, ג, ע"פ תוס').

שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת וּשְׁנֵי בָתִּים בֵּינֵיהֶם וְכוּ' שְׁנֵיהֶן לֹא קָנוּ עֵרוּב [ראה ציור להלן עמ' 233]. ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שעט, ב).

אִי בַּיִת מְשַׁוֵּית לֵיהּ קָא מְטַלְטֵל לְבַיִת דְּלָא מְעָרֵב לֵיהּ - כל חצר מטלטלת את עירובה דרך הבית שאינו מעורב עמה (רש"י), ואף שבבין השמשות שהוא זמן חלות העירוב מותר לטלטל דרך הבית שאינו מעורב עם החצר, שהרי כל דבר שאסור משום שבות לא גזרו עליו בבין השמשות [כמבואר לעיל (ל, ב)], מכל מקום כיון שהעירוב בא להתיר איסור טלטול בחצר שאינה מעורבת, אי אפשר להכשיר את העירוב על ידי כך שעובר על איסור זה גופו (שו"ת רעק"א קמא יד; בית מאיר שסה, ח). ויש שפירש, שמעיקר תקנת העירוב הוא שלא תהיה רשות מפסיקה בין החצר המעורבת לבין המקום שמניחים בו את העירוב, ולכן אף שבבין השמשות אפשר לטלטל את העירוב דרך הבית שאינו מעורב, לא חל העירוב (חזו"א או"ח צו, לה).

וְזֶה שֶׁעֵרַב עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת נֶאֱכַל עֵרוּבוֹ מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ שְׁנֵיהֶם קָנוּ עֵרוּב, אבל אם נאכל עירובו בבין השמשות אינו עירוב, ואף שגם בזה שייך ספק דרבנן לקולא - שיתכן שבזמן הנחת העירוב היה עדיין יום, ובזמן שנאכל היה כבר לילה - מכל מקום לא מקילים כל כך לחלק את זמן בין השמשות עצמו לשנים (רא"ש שבת ב, כב). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שצג, ג).

שְׁנֵיהֶם קָנוּ עֵרוּב, משום שבין השמשות ספק הוא, וספק דבריהם להקל (רש"י), ודין זה הוא בין בעירובי חצרות ובין בעירובי תחומין, אלא שעירובי חצרות אפשר לכתחילה לערב בבין השמשות כיון שאין להם סמך מהפסוק, אבל עירובי תחומין שיש להם סמך מהפסוק, לכתחילה צריך לערב מבעוד יום, ורק בדיעבד כשר גם בבין השמשות (תוס' שבת לד, א ד"ה שניהם, בדעת רש"י, אולם ראה בתוס' כאן שנקט בדעת רש"י, שעירובי חצרות לא קונים בבין השמשות), ואף שבעירוב תחומין לא שייך לומר ספק דרבנן לקולא, שהרי אם קונה שביתה כאן מאבד את שביתתו בעיר, מכל מקום נחשב קולא כיון שרוצה לקנות שביתה כאן (דו"ח לרעק"א מערכה ד ד"ה ונ"ל). ויש סוברים, שרק עירובי חצרות אפשר להניח בבין השמשות, אבל עירובי תחומין צריך להניח מבעוד יום (תוס').

■ להלכה, מערבין עירובי חצרות בבין השמשות (שו"ע או"ח שצג, ב), ועירובי תחומין לכתחילה מערבין מבעוד יום, ובדיעבד יש סוברים שאפשר לערב בבין השמשות [כרש"י], ויש סוברים שאסור [כתוס'] (שו"ע שם תטו, ב-ג), ורוב הפוסקים סוברים כדעה זו (ביאה"ל שם ב ד"ה ואם, ושם ג ד"ה ויש).

הָתָם סָפֵק יְמָמָא סָפֵק לֵילְיָא לֹא מִינְכְּרָא מִלְּתָא, כיון שבין השמשות חלקו יום וחלקו לילה, וגם אם נאמר שלראשון הוא נחשב כיום ולשני הוא נחשב כלילה, אין זה נראה כחוכא ואיטלולא, אף שעירבו באותו רגע, כיון שלא ניכר אם עירבו לאחר כניסת השבת או לא (ר"ן, וכעי"ז בריטב"א).

פרק שביעי - חלון

מִשְׁנָה. הקדמה. המשניות הראשונות של פרק זה עוסקות בעירוב חצרות בחצרות הסמוכות זו לזו, שפעמים רשאים דיירי החצרות לערב כרצונם - את שתיהן יחד או כל אחת בנפרד, פעמים יכולים לערב רק בנפרד, ופעמים אינם יכולים לערב אלא ביחד (מאירי).

חַלּוֹן שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת וְכוּ', ואם חלון ארבעה על ארבעה עושה את החצרות כאחת משום שנקרא פתח, כל שכן פתח גמור, ומחמת פשיטות הדבר לא ראה התנא צורך להזכירו (חי' המאירי). וכיון שהרגילות להיכנס ולצאת דרך הפתח תדיר, שיעור פתח הוא מלוא קומת אדם (רבנו חננאל להלן עח, ב, בביאור הגמ' שם). ויש סובר, שגם פתח שיעורו ארבעה על ארבעה (חיי אדם עב, יב).

ואם החצרות פתוחות למבוי ועשו שיתופי מבואות, נחשבים בני החצרות על ידי זה כבני חצר אחת, ומותרים בטלטול מזו לזו [אפילו שלא דרך המבוי אלא דרך חור שביניהן] אף אם אין ביניהם פתח או חלון (אבן העוזר ובית מאיר או"ח שעב, בדעת רש"י). ויש סובר, שאסורים בטלטול (מג"א שם, ג), שדוקא אם יש פתח או חלון בין חצר לחצר, וראויות החצרות לערב ביניהן עירובי חצרות, אזי על ידי שיתופי המבואות אנו רואים כאילו עירבו, אבל כשאין ביניהן פתח או חלון ואינן ראויות לערב יחד, לא מועיל שיתוף המבואות (מחצית השקל שם).

■ להלכה, שתי חצרות יכולות לערב יחד אם יש ביניהן פתח, או חלון ששיעורו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים (שו"ע או"ח שעב, ד). ובפתח יש לחוש שצריך שיעור של מלוא קומת אדם [כדעת רבנו חננאל], ואפשר שאין הכוונה מלא קומתו ממש, אלא עשרה טפחים (ביאה"ל שעב, ד. וכתב עוד, שאמנם רש"י מפרש את הסוגיא להלן באופן אחר, אבל אינו חולק בדין). ואם נשתתפו בני מבוי בשיתופי מבואות, מותרים לטלטל מחצר לחצר אפילו על ידי חור קטן שביניהם [כדעת אבן העוזר ובית מאיר] (משנ"ב שם, כז. וראה מש"כ להלן ע"ב ד"ה אבל חלון).

אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, ואפילו אם החלון ארוך הרבה [-בגובהו], צריך שגם רוחבו יהיה ארבעה טפחים, שבפחות משיעור זה אינו נוח לשימוש (שבלי הלקט קב, בשם רבי אביגדור). ■ וכן הלכה (משנ"ב שעב, ל).

פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, אוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד, שחלונות אלו אינם נחשבים חלון (רש"י; תוס' סוכה י, א ד"ה שלא), או משום שאינם נוחים לשימוש (רבינו יהונתן; מאירי).

גְּמָרָא. וּשְׁנַיִם וּמַשֶּׁהוּ מֵהֶן בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה - ששני טפחים ומשהו מהיקף העיגול יהיו בתוך עשרה טפחים מהקרקע (רש"י). ויש סוברים, ששני טפחים ומשהו מגובה העיגול יהיו בתוך עשרה טפחים מהקרקע, שבאופן זה יהיה רוחב החלון ארבעה טפחים בתוך עשרה טפחים מהקרקע (תוס' בשם ריב"ן; רשב"א; ריטב"א).

זה נעשה בית שער לזה וזה נעשה בית שער לזה אמצעי הוה ליה בית שמניחין בו עירוב ואין צריך ליתן את הפת. בדיק להו רחבה לרבנן ב' חצרות וב' בתים בינידהם זה בא דרך זה ונתן עירובו בזה וזה בא דרך זה ונתן עירובו בזה קנו עירוב או לא מי משוינן להו לגבי דהאי בית ולגבי דהאי בית שער [א] ולגבי דהאי בית שער ולגבי דהאי בית] אמרו ליה אשניהן לא קנו עירוב מה נפשך אי בית שער משוית ליה א) הנותן את עירובו בבית שער אכסדרה ומרפסת אינו עירוב אי בית משוית ליה קא מטלטל לבית דלא מערב ליה ומאי שנא מדרבא ב) ב) דאמר רבא ב אמרו לו שנים צא וערב עלינו לאחד עירב עליו מבעוד יום ולא' עירב עליו בין השמשות זה שעירב עליו מבעוד יום נאכל עירובו בין השמשות וזה שעירב עליו בין השמשות נאכל עירובו משתחשך שניהם קנו עירוב הכי השתא התם ספק יממא ספק ליליא לא מינכרא מילתא אבל הכא אי דלגבי דהאי בית לגבי דהאי בית אי לגבי דהאי בית שער לגבי דהאי נמי בית שער:

הדרן עלך הדר

ג) **חלון** ג שבין ב' חצירות ארבעה על ארבעה בתוך עשרה מערבין שנים ואם רצו מערבין א' פחות מד' על ד' או למעלה מי' מערבין שנים ואין מערבין אחד: **גמ'** לימא תנן סתמא כר"ש בן גמליאל ד) דאמר כל פחות מארבעה כלבוד דמי אפי' תימא כרבנן עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרשב"ג אלא לענין לבודין אבל לענין פתחא אפי' רבנן מודו דאי איכא ד' על ד' חשיב ואי לא לא חשיב: פחות מד' וכו': פשיטא כיון דאמר ד' על ד' בתוך עשרה ממילא אנא ידענא דפחות מד' ולמעלה מי' לא הא קמ"ל טעמא דכוליה למעלה מי' ד אבל מקצתו בתוך י' מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד תנינא להא דת"ר כולו למעלה מי' ומקצתו בתוך עשרה כולו בתוך י' ומקצתו למעלה מי' מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד השתא כולו למעלה מי' ומקצתו בתוך י' אמרת מערבין שנים ואם רצו מערבין א' כולו בתוך י' ומקצתו למעלה מי' מיבעיא ה) זו ואצ"ל זו קתני. א"ר יוחנן חלון עגול צריך שיהא בהקיפו עשרים וארבעה טפחים ושנים ומשהו מהן בתוך י' שאם ירבענו נמצא משהו בתוך י' מכדי ו) כל שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו ברוחבו טפח בתריסר סגיא הני

רש"י

זה נעשה בית שער לזה. כל בית נעשה בית שער לחצר שהוא פתוח לו: בדיק. מנסה אם יחכמו להשיב: שתי חצירות ושני בתים ביניהן. ואין בני שתי החצירות רוצין לערב זו עם זו אלא כל אחת לעצמה, וכל חצר לא הניחה עירובה בבית הפתוח לה אלא עשאתו בית שער והניחה עירובה בבית הפתוח לחברתה: מהו. ודאי אי תרוייהו בית שער משוינן אין אחד מהן עירוב, דהנותן את עירובו בבית שער תנן לקמן (פה:) דאינו עירוב, ואי תרוייהו בית גמור אין אחד מהן עירוב, שהרי בית זה מפסיק בין חצר לעירובה והוא לא עירב עמה ואינה יכולה להביא עירובה לתוכה דרך בית זה: מי משוינן. לכל בית לגבי חצר הסמוכה לו כבית שער שלא לאסור עליו, וגבי חצר האחרת שעשאתו בית גמור והניחה בו עירובה משוינן לה כי בית למיקני עירובה: מה נפשך. טעמא מפרשי ואזלי: קא מטלטל. כל חצר בבית דלא מערב ליה: שניהן קנו עירוב. אלמא משום דבין השמשות ספק הוא וספק דדבריהם להקל ועירוב מדבריהם הוא, לגבי האי שנאכל עירובו בין השמשות משוינן ליה ליליא ואמרינן כבר קנה עירוב, ולגבי האי שעירב עליו בין השמשות משוינן ליה יום ועדיין הוה לו שהות לקנות שביתה: לא מינכרא מילתא. ולא הוו מילי דרבנן כי חוכא ואיטלולא ז), אבל הנך בתים הא קיימי קמן, ואי משוינן הכא הכי והכא הכי הויין מילי דרבנן כי חוכא ואיטלולא, ולא ניתן פה למינין לרדות ח):

הדרן עלך הדר

חלון שבין שתי חצירות. בתוך עשרה. מפרש בגמ' שיהא קלת הימנו ואפי' משהו בתוך עשרה לקרקע: מערבין שנים. שני עירובין, אלו לעצמן ואלו לעצמן, ואסורין זו עם זו: ואם רצו מערבין אחד. עירוב אחד, שיתנו אלו עירובן באחרת ויערבו עמהן ויהיו כאחד: פחות מארבעה. לאו פתח הוי, למעלה מעשרה נמי, דאילו כל הכותל אינו גבוה יותר הוי מחילה מעלייתא, הלכך כשאין כלום מן החלל בתוך עשרה לאו פתח הוא, ואין מערבין אחד, ואסורות זו עם זו לבך ראש הכותל ודרך אותו חלון ודרך חורים וסדקים: גמ' רבן שמעון. בפירקא קמא (א) בברייתא בגמרא: הא קמשמע לן טעמא דכוליה למעלה מי' כו'. דאי מרישא הוה אמינא כולו בתוך י' בעינן: ומקצתו. אפילו משהו: צריך שיהא בהקיפו עשרים וארבעה. דבלאו הכי לא מלית למינקט בגוויה חלון מרובע ד' על ד'. כל חלון עגול, בתחתית אמצעיתו נמוך ומאמצעיתו לכאן ולכאן הוא מגביה והולך, וצריך לזה שיהו שני טפחים ומשהו אורך מהקיפו בתוך י', מאמצעו לכאן טפח ומאמצעו לכאן טפח ועוד משהו, משום דכי מרבעינן ליה מדלינן ליה מיניה שני טפחים מן ההיקף עגול שבין קרן לקרן לכל לד דסתמינן להו ומוקמינן לה אריבועא, ונמלא אותו משהו הנשאר בסוף ג) עשרה (ב) על פני רוחב החלון, כדאמר' לקמן רבועא מגו עגולא פלגא בעית לדלויי, כלומר חלי מדה הנותרת בריבוע ריבה העגול עליו, והיקף המרובע ט"ז נמלא העגול רבה עליו ח', הרי ב' טפחים לכל לד:

תוספות

אמצעי הוה ליה בית שמניחין כו'. נראה דאפי' יתנו העירוב באחד הבתים הסמוכים לחצירות או אפילו באחד מבתי החצירות אלו ג' בתים אין צריכין ליתן עירוב דנעשו כולם בית שער לאותה חצר המוליכה עירוב' דרך עליהן לחצר אחרת:

שניהם קנו עירוב. מתוך פי' הקונטרס משמע דאיירי בעירובי תחומין וקשה דבפרק במה מדליקין (שבת דף לד.) משמע דלא איירי רבא בתרוייהו בעירובי חצירות ובעירובי תחומין דמשני לא קשיא כאן בעירובי חצירות כאן בעירובי תחומין וא"כ לפירוש הקונט' בעירובי חצירות לא קנו וקשה דא"כ מאי פריך הכא מדרבא ונראה כפירוש רבינו חננאל דרבא איירי בעירובי חצירות אבל בעירובי תחומין דחמירי לא קנו והשתא פריך שפיר ולשון לא דקאמר צא וערב עלינו שייך אפי' בעיר כמו צא ושכור לנו פועלים (ב"מ דף פג. ט)):

הדרן עלך הדר

לימא תנן סתמא כרשב"ג. דקס"ד דלרבנן כיון דבג' יוצא מתורת לבוד חשוב פתח:

הא קמ"ל טעמא דכוליה למעלה. ואגב דהדר ותנא למעלה מעשרה תנא נמי פחות מארבעה על ארבעה: **ושנים** ומשהו מהן בתוך י'. לא כמו שפירש בקונט' ב' טפחים ומשהו אורך מהיקפו בתוך י' מאמצעו ולכאן טפח ומאמצעו ולכאן טפח אלא כמו שפירש ריב"ן אלו שני טפחים ומשהו זקופים מלמטה למעלה דחלון זה הוי שמונה טפחים על שמונה טפחים מאחר דבעגולו כ"ד טפחים על כרחך באמצעו ח' טפחים דכל שבהיקפו שלשה טפחים יש ברוחבו טפח וכשתסיר שני טפחים למטה וכן למעלה וכן משני לצדדין ישארו ד' על ד' הלכך צריך שיהא החלון ב' טפחים ומשהו בתוך י' באורך זקיפת החלון באמצעיתו כדי שיהא משהו מן המרובע בתוך עשרה:

ורבי

עין משפט נר מצוה

צו א מיי' פ"ד מהלכות עירובין הלכה יא טוש"ע א"ח סי' שע"ט סעיף ב:
צז ב מיי' פ"ו מהל' עירובין הלכה יג טור ש"ע א"ח סי' שצג סעיף ג:
א ג ד מיי' פ"ג מהל' עירובין הלכה א טור ש"ע א"ח סי' שעב סעיף ד:

רבינו חננאל

אחת הן. ור' יוחנן אמר אפי' חיצון של פנימי דסבר אע"ג דכבית שער הוא בית שער דפנימי לא הוי בית שער דהא איכא אחריני חוצה לו. ושמואל סבר אפי' בית שער דפנימי בית שער הוא. אמר [רב נחמן אמר רבה בר אבוה] משמיה דרב ב' חצירות ושלשה בתים ביניהן זה בעל החצר [בא] בדרך הבית שקרוב לו ובעל החצר האחר בא בדרך הבית האחר הקרוב לו ושניהן כאן ונתנו עירובן בבית האמצעי זה הבית הקרוב לה נעשה בית שער לחצר זו וזה הבית נעשה בית שער לחצר זו ונמצאו ב' הבתים החיצונים בתי שער ואין צריכין עירוב. כדתנן הדר בבית שער אכסדרה ומרפסת אינו אוסר והאמצעי הוה ליה בית שמניחין בו עירוב כי בתוכו נתנו עירובן ב' חצירות וקיי"ל כל בית שמניחין בו עירוב אין צריך ליתן פת. נמצאו ג' בתים וב' חצירות יוצאין בעירוב אחד של חצר. בדיק להו רחבה לרבנן. כלומר אם הן (בקיין) [בקיאין] בהלכות עירובין שתי חצירות ושתי חורבות של אחרים ביניהן זה בא מחצירו דרך החורבה הסמוכה לחצירו ונתן עירובו בחורבה [האחרת] (שכיחי צהלה). וכן בא זה מחצירו דרך החורבה הקרובה לחצירו ונתן עירובו בחורבה האחרת קנו עירוב או לא קנו עירוב ואמרו ליה לא קני עירוב ממה נפשך אי הני חורבות כל חדא הויא בית שער לחצר הסמוכה לה הנותן עירובו בבית שער אכסדרה ומרפסת אינו עירוב ואי הני חורבות בתין נינהו נמצאו כל אחד מטלטל בחורבה הסמוכה לה בבית דלא מערב דהא (של) [כל] חד מינייהו לא יהב עירוביה אלא בחורבה הסמוכה לחברותה. ואמרינן מיכדי ספיקא הוא מאי שנא מדרבה דאמר א' לשנים צאו ועירב עלינו כו'. ודחינן הכי השתא התם בין השמשות ספק יום וספק לילה וספק (העירוב) [עירובן] כשר הכא אי לתרווייהו בית שער [או לתרווייהו בית] אבל לגבי האי בית שער ולגבי האי בית לא:

הדרן עלך פרק הדר

פ"ז חלון שבין ב' חצירות ד' על ד' בתוך

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן פה: [סוכה ג:], ב) שבת לד., ג) [לקמן פג:], ד) לעיל ט. וש"נ, ה) [ר"ה לג: לג. יבמות יג. ל: כתובות נח. נדרים יד: הוריות ג: כריתות יז:], ו) [לעיל יג: וש"נ], ז) עי' לעיל סח:, ח) עי' פרה פ"ג משנה ג', ט) [וע"ע תוס' שבת לד. ד"ה שניהם].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה רבן שמעון בפירקא קמא. נ"ב ראש דף ט: (ב) ד"ה לריך וכו' בסוף עשרה הוא על פני:

רב נסים גאון

פ"ז חלון שבין שתי חצירות לימא תנן סתמא כרבן שמעון בן גמליאל דאמר כל פחות מד'. עיקר דברי רבן שמעון בן גמליאל בברייתא אמורה בפרק מבוי (דף יד) תנו רבנן קורה היוצאה מכותל זה כו' רבן שמעון בן גמליאל אומר פחות מד' אין צריך להביא קורה אחרת ואיתא נמי (סוכה דף כב) בפרק הישן תחת המטה והיא שנויה בתוספתא דעירובין בפרק א':

הגהות וציונים

א] רש"ל (גליון): ב] גירסת הרא"ש מדרבה דאמר רבה (גליון דפוס וילנא), ועי' הגהות וציונים שבת לד ע"א: ג] כת"י בתוך עשרה על פני רוחב כל החלון:

משנת ראשונים

אמרו לו שנים צא וערב עלינו. לשון צא וערב דחוק לרש"י לאוקומיה בתחומין דמשמע ליה צא חוץ לעיר, ואין לחוש לזה דהכי נמי אמרינן צא ושכור לנו פועלים והיינו צא מכאן. [תוספות הרא"ש, שבת לד.]

לאחד עירב עליו מבעוד יום. והאי דקאמר עירב עליו דמשמע אדם יחידי יש לפרש שאמר לו להוליך עירובו לבית שמניחין בו עירוב. [תוספות הרא"ש, שבת לד.]

שניהם קנו עירוב. וכתב הרב ר' יונה ז"ל דווקא עירב עליו מבעוד יום ונאכל עירובו בין השמשות ולאחד עירב עליו בין השמשות ונאכל עירובו משתחשך. אבל עירב עליו בין השמשות ונאכל עירובו בין השמשות לא הוי עירוב

ולא אמרי' מקצתו יום ומקצתו לילה ובשעה שהניח עירובו יממא הוי ובשעה שנאכל ליליא הוי. דכולי האי לא אקילו רבנן לשוויי בין השמשות לגבי האי עירוב מקצתו מן היום ומקצתו מן הלילה. [רא"ש, שבת פרק ב סימן כב] הכי השתא התם ספק יממא ספק ליליא. ואפשר לתלות בשניהם ג"כ כי מקצתו מן היום ומקצתו מן הלילה, אבל הכא אי אפשר לדון בית דירה בשני דינין שהוא בית דירה גמור ושיהא בית שער. [הריטב"א] לימא תנן סתמא כרבן שמעון בן גמליאל. הכי נמי הוה מצי למידק אמתני' דאהלות דמייתי לעיל בפ' הדר חשיב להוציא חלון שיש בו ד' על ד' לימא תנן סתמא כרשב"ג, ושמא התם דלהציל על שאר הפתחים שאני ואפילו לרבנן בעי ד'. [תוספות הרא"ש] זו ואין צריך לומר זו קתני. זו ואצ"ל זו אינו מתרץ אלא מן דוחק גדול דלא אפשר בענין אחר בלאו הכי, אבל לא זו אף זו בכל דוכתא וכו', וכן בזו ואצ"ל זו אומר הכריתות משום שהתנא שמע לשון ראשון תחלה ושוב שמע מפי תנא אחר חידוש גדול יותר ונראה בעיניו ואע"פ שהלשון האחד אינו צריך לא רצה לסלקו ממשנתו, וכו'. [הליכות עולם, שער שלישי פרק ב] ולפי קוצר דעתי א"צ לכך, שדרך התנא בהרבה מקומות לומר ואצ"ל בפירוש, בפרק היה קורא בפרקים שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר שמשיב וכו', ולפעמים יקצר התנא וישמיט זו ואצ"ל זו והיינו מה שאומר בגמרא זו ואצ"ל זו קתני, כלומר כאילו אומר התנא בפירוש זו ואצ"ל זו. [הליכות עולם, שער שלישי פרק ב]

י' מערבין שנים ואין מערבין כו'. אוקימנא להא מתניתין אפילו לרבנן דסבירא להו דשלשה לא אמרינן בהו לבוד ותלתא סגי הכא דלהוי פתחא אי איכא (י') [ד'] טפחים הוי פתחא ואי לא לא. ואוקימנא נמי דהאי חלון שיש בו ד' על ד' טפחים אי הוו הני ד"ט כולהו למעלה מי' טפחים [ומקצתן בתוך י'] אם רצו מערבין אחד. תנינא להא דתנו רבנן כולו למעלה מי' ומקצתו בתוך י' כו'. תנא [בתוספתא] באהלות פי"ג עמוד המוטל באויר אינו מביא את הטומאה תחת דופנו עד שיהא בהיקפו כ"ד טפחים ר' (אסי) [יוסי] א' כ"ה א). אין לך כ"ה טפחים שאין הארץ אוכלת טפח וכה"א ויהיו הרמונים תשעים וששה אי אפשר לומר. א"ר יוחנן [חלון] עגול צריך שיש בהיקפו כ"ד טפחים ומהן ב' טפחים ומשהו בתוך י' שאם ירבענו נמצא משהו בתוך י'. ואסיקנא דר' יוחנן בדייני דקיסרי דטעו ואמרי ריבועא דנפיק מגו עיגולא פלגא אמרה לשמעתיה. פי' (בהדיא) [מכדי] דכל שיש בהיקפו ג"ט יש בו רוחב טפח מדכתיב ויעש את הים מוצק י' באמה וגו' וקו ל' באמה יסוב אותו סביב. וכבר פירשנוהו בפרק הראשון וגם פירשנוהו במסכת סוכה בפרק א בסוכה העשויה כבשן וכיון שכל מה שיש בהיקפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח (המרובע) [והמרובע] היוצא מן העיגול לטעמיה דדייני דקיסרי

חשק שלמה על ר"ח א) חסר כאן וצ"ל שהיה ר' יוסי אומר אין לך כו' וכ"ה אומר רימונים תשעים וששה וגו' ואומר כל הרימונים מאה על השבכה סביב אי אפשר לומר מאה שהרי כבר נאמר וכו' אמור מעתה ארבעה בלועין בכותל ותשעים וששה נראה מבחוץ ע"כ.

הני מילי בעיגולא[א] אבל בריבועא בעינן טפי מכדי[ב] כמה מרובע יתר על העגול רביע בשיתסר סגיא ה"מ עיגולא דנפיק מגו ריבועא אבל ריבועא דנפיק מגו עיגולא בעינן טפי מ"ט משום מורשא דקרנתא מכדי[ג] כל אמתא בריבוע' אמתא ותרי חומשי באלכסונא[א] בשיבסר נכי חומשא סגיא רבי יוחנן אמר כי[ד] דייני דקיסרי ואמרי לה כרבנן דקיסרי דאמרי עיגולא מגו ריבועא ריבעא ריבועא מגו עיגולא פלגא[ה]: פחות מד' על ד' וכו': אמר רב נחמן[ו] לא שנו אלא חלון שבין ב' חצירות אבל חלון שבין ב' בתים אפילו למעלה מעשרה נמי אם רצו לערב[ב] מערבין אחד מ"ט[ח] ביתא כמאן דמלי דמי איתיביה רבא לרב נחמן[ט] אחד לי חלון שבין ב' חצירות ואחד לי חלון שבין ב' בתים ואחד לי חלון שבין ב' עליות ואחד לי חלון שבין ב' גגין ואחד לי חלון שבין ב' חדרים כולן ד' על ד' בתוך עשרה תרגומא אחצירות והא אחד לי קתני אד' על ד'. בעא מיניה ר' אבא מרב נחמן לול הפתוח מן בית לעלייה צריך סולם קבוע להתירו או אין צריך סולם קבוע להתירו כי אמרינן ביתא כמאן דמלי דמי הני מילי מן הצד אבל באמצע לא או דילמא לא שנא אמר ליה אינו צריך סבור מינה סולם קבוע הוא דאינו צריך הא סולם עראי צריך איתמר[ג] אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן אחד סולם קבוע ואחד סולם עראי אינו צריך: **מתני'** כותל שבין ב' חצירות גבוה עשרה ורוחב ארבעה מערבין שנים ואין מערבין אחד. היו בראשו פירות אלו עולין מכאן ואוכלין ואלו עולין מכאן ואוכלין ובלבד שלא יורידו למטן. נפרץ הכותל עד עשר אמות מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד מפני שהוא כפתח יותר מכאן מערבין אחד ואין מערבין שנים: **גמ'** אין בו ארבעה מאי אמר רב אויר שתי רשויות שולטת בו לא יזיז בו אפילו מלא נימא

ורבי

הני מילי בעגולא. כלא רוחב דבר עגול הוי טפח, ולא רוחב עגול אין רחבו אלא באמלעו, ואכן רוחב ד' כלא מרובע בעינן שרחב בלפנותיו כמדת אמלעו: **בשיתסר.** היקף סגיא, ד' היקף לכל רוח למרובע: **ה"מ.** דסגי באטפויי ריבעא למיהוי שיתסר בעגולא דנפיק מגו ריבועא, כגון חלון מרובע ד' על ד' היקפו שיתסר, ואי מעגלת מגואי דאין רוחב ד' אלא באמלעו אית ליה היקפא תריסר, וטפי עליה מרובע רביע: **אבל.** הכא דבעית למינקט ריבוע ד' על ד' והיקפה שיתסר ד' לכל רוח בגו עיגולא לבד מאי דמדלית מעגולא, בעי היקפא טפי, כדי למנקט בגויה מורשי דריבועא דהוי ד' הן ואלכסונן: **מכדי כל אמתא כו'.** וסגי ליה להאי עגולא בפותיא דד' טפחים ואלכסונן בעיגולא[ד], וכל דבר עגול שזה מדת אלכסונו למדת אמלעו דהא אין לו זויות, כמה בעי למיהוי פותיה ד' ותמניא חומשי דהוו להו חמשה ותלת חומשי, וכי מקפת לעיגולא דהאי שיעורא כמה הוה היקפא חמיסר פוסכי ותשעה חומשי דהוו להו שיבסר נכי חומשא: **ריבועא מגו עיגולא פלגא.** בעי למשקל מיניה פלגא דהאי שיעורא דפיש, דהיינו תילתא דמעיקרא, דהוו להו תמניא מכ"ד ופשו להו שיתסר, דסבירא להו דכל אלכסונא הכי הוי: **ל"ש.** דבעינן תוך עשרה: **שבין שני גגין.** ואליבא דרבנן דאמרי לקמן[י] כשם שדיורין חלוקין למטה כך חלוקין למעלה, דלא מצי לטלטל מגג זה לאידך בלא עירוב: **תרגמא.** להאי בתוך עשרה דקתני, משום חצירות: **והא אחד לי קתני.** אלמא כולן שוין: **תרגמא.** לאחד לי דמשמע דכולן שוין, אארבעה על ארבעה: **בית ועלייה.** של שני בני אדם: **לול.** ארובה בקרקעית העליה, והעליה גבוה מקרקע הבית, מי אמרי' ביתא כמאן דמלי דמי והוי כמאן דלא גבוה עשרה ואין צריך סולם קבוע להיות שם במקום הפתח להתירן לערב זה עם זה, או לא אמרינן כמאן דמלי ובעי סולם למיהוי כפתח ביניהן, כדאמרי' בכילד מעברין (לעיל דף נט:) סולם תורת פתח עליו: **מן הצד.** בחלון שבכותל: **מתני' כותל** שבין שתי חצירות. האי דנקט רחב ארבעה משום סיפא נקט ליה[ס], דבעי למיתני היו בראשו פירות אלו עולין מכאן ואוכלין ובלבד שלא יורידו למטה, דחשיב רשותא באנפי נפשיה ולא מיבטל לא לגבי האי ולא לגבי האי, אבל לענין מיהוי מחילה בכל דהו פותיא הוי סתימה ואין מערבין אחד: **ובלבד שלא יורידו.** כדפרישית: **יותר מכאן.** הוי פירצה והוו להו כולהו כדיורי חצר אחת, ואם עירבה כל אחת לעצמה הוו להו כחולקין את עירובן[ע] ואוסרין אלו על אלו: **גמ' אויר ב' רשויות שולטות בו.** כיון דלא חשיב למיהוי רשותא בטיל לגבי תרוייהו, ורשות ב' החצירות שולטות בו ואוסרין זה על זה, ואפי' על ראשו אסור לטלטל:

מעלין

ורבי יוחנן אמר כדייני דקיסרי כו'. דקסברי אמתא בריבועא תרי אמתא באלכסונא וליתא להך דדייני דקיסרי כדאמרי' בפ"ק דסוכה (דף ח:) דהא קא חזינא דלאו הכי הוא שכל האורך והרוחב לא הוי אלא תרי אמה ואע"ג דהתם מפרש שפיר מילתיה דר' יוחנן הכא לא מצי לאוקומי אלא כדייני דקיסרי וכי היכי דאמר התם דליתא לדייני דקיסרי ה"נ ליתא לדרבי יוחנן דהכא וקשה היאך טעו דייני דקיסרי הא קא חזינן דלאו הכי הוא ועוד דכי היכי דקאמר עיגולא מגו ריבועא ריבעא דהיינו מכל הריבוע הכי נמי הוה להו למינקט ריבועא מגו עיגולא תילתא [דהיינו תילתא] מכל העיגול שהוא פלגא מן הריבוע שבפנים או הוי להו למינקט עיגולא מגו ריבועא תילתא מן העיגול שבפנים וי"מ דדייני דקיסרי לא דברו אלא לענין קרקע שבתוך הריבוע והעיגול לענין זה דבריהם אמת שכשתעשה ריבוע ב' אמות על ב' אמות ותעשה עיגול בפנים ב' על ב' ועוד ריבוע בתוך העיגול [כזה] תמצא בריבוע החיצון ארבע חתיכות אמה על אמה ובעיגול מתוך ריבוע שלש חתיכות של אמה על אמה דמרובע יותר על העיגול רביע ובריבוע הפנימי אין בו כי אם ב' שהרי הוא[ה] חציו של חיצון דהיינו תילתא פחות מן העיגול אלא שהתלמוד בסוכה ור' יוחנן דהכא[א] טעו בדבריהם והיו סבורים שעל היקף אמרו והשתא אתי שפיר מה דנקט פלגא דהכל קאי אריבוע החיצון כלומר עיגולא מגו ריבועא ריבעא כלומר פחות רביע מריבוע החיצון ריבועא מגו עיגולא פלגא ממה שנשאר בריבוע החיצון על ריבוע הפנימי דהוא נמי חציו של פנימי:

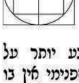

ובלבד שלא יורידו למטה. דוקא לפי שאין פתח ביניהם שאין החצירות יכולין לערב יחד אבל אם יש פתח בכותל זה ועירבו מותר להוריד ולהביא לבתים מן החצר[ו] ומן הבתים מעלין על הכותל ואתיא מתני' דלא כר"ש דלדידיה מותר להוריד ולהביא אע"ג דלא עירבו דאמר לקמן (דף פט.) גגות חצירות וקרפיפות רשות אחת לכלים שבתוכן אי נמי אפילו כר"ש אתיא ומאי למטה לבתים הכי איתא בריש כל גגות (לקמן דף צ.) וא"ת ולרבנן אמאי אסור להוריד לחצר הא מודו רבנן דחצירות רשות לעצמן דאמר רב יהודה בפרק כל גגות (לקמן דף צ:) כשתמצא לומר לדברי רבי מאיר כו' לדברי חכמים גגות וחצירות רשות אחת וקרפיפות רשות אחת ושם פירש בקונטרס דמותר להוציא מחצר לחצר לרבנן והביא ראייה מברייתא מדתניא התם אנשי חצר ואנשי מרפסת כו' וליכא למימר דעל גבי הכותל כיון דלא ניחא תשמישתיה חשיב כקרפף ולהכי אסור להוריד לרבנן דחצר וקרפף שתי רשויות הן דא"כ אפילו יש פתח ביניהן ועירבו אסור להוריד למטה דאין עירוב מועיל לקרפף ואפילו מקרפף שלו אסור לטלטל לחצירו כדאמרינן לעיל בפרק שני (דף כג:) גבי נזרע רובו הרי הוא כגינה ואסור ואם כן מאי איריא כותל שבין שתי חצירות אפילו יש לו כותל שלו בחצירו יהא אסור להשתמש על גביו אי חשיב קרפף ואומר ר"י דודאי לא מטעם קרפף הוא דאסור אלא משום דאסרי אהדדי והא דשרו רבנן מחצר לחצר היינו דוקא כשלא עירבה כל חצר לעצמה דלא שכיחי מאני דבתים בחצר אבל עירבה כל חצר לעצמה גזרינן דילמא אתי לאפוקי מאני דבתים לחצר אחרת וכן מוכחא ההיא דאנשי חצר ואנשי מרפסת בפרק כל גגות (לקמן דף צא:):

ורבי

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"ג מהלכות עירובין הלכה ב:
ג ב ג מיי' שם טוש"ע או"ח סי' שע"ב ס"ה:
ד ד מיי' שם הלכה ג טור ש"ע שם סעיף ו:
ה ה מיי' שם הלכה י טור ש"ע שם סעיף ז:

רבינו חננאל

ניפחת חציו הוצרך ר' יוחנן לומר (לטעותא והא) [לטעותיהון] דדייני דקיסרי צריך זה החלון שהוא עגול כ"ד טפחים היקפו שנמצא בו ח' טפחים על ח' טפחים והוא שליש היקפו כשתוציא מתוכו מרובע יפחת בסיתומין מכל צד ב"ט ואחרי כן ישאר באמצע ד"ט על (טפח) [ד' טפחים] חלל נמצא סתום מזה החלון מכל צלע מלמעלה טפחים ומלמטה טפחים נמצא באמצע ד' טפחים עכשיו כשסותם מן הצלע התחתון שהוא בתוך י' טפחים אם לא תתן לו יותר מב' טפחים בתוך הי' א) שאם יסתמו טפחים ישאר מקצת מחללו של חלון אחר שתרבענו בתוך י' טפחים רצו מערבין אחד לפיכך הוצרך ב' טפחים ומשהו שיסיימו הטפחים וישאר אותו משהו בכלל הריבוע פתוח בתוך י' האי דא' מכדי כמה יתר מרובע על העיגול רביע וכל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא בשיבסר נכי חומשא סגי פשוטה היא. **אמר רב נחמן מתני' דווקא חלון בין שתי חצירות** הוא דבעינן בתוך עשרה אבל חלון שבין ב' בתים אפי' למעלה מעשרה מערבין אחד דביתא כמאן דמלי דמי. **ומותיב רבא עליה מהא דתניא** אחד חלון שבין ב' חצירות ואחד חלון שבין ב' בתים ואחד חלון שבין ב' עליות ואחד חלון שבין ב' גגין ואחד חלון שבין ב' (חידודין) [חדרים] כולן בתוך י' **ופריק רב נחמן** כי קתני אחד אחד אד' על ד' [אבל] בתוך י' לא בעינן אלא בחצירות וכיוצא בהן שאין עליה תקרה אבל בית וכיוצא בו אפי' לעיל מעשרה. **בעא מיניה ר' אבא מרב נחמן לול פתוח** מבית ועליה צריך סולם קבוע להתירו להשתמש מזה לזה או לא. ופשט ליה אין צריך (ולא) [דלאו] שנא מן הצד ולא שנא באמצע אמרינן ביתא כמאן דמלי דמי. ואסיקנא אמר רב נחמן אחד סולם קבוע ואחד סולם עראי אינו צריך: מתני' כותל שבין ב' חצירות גבוה י' ורחב ד' כו'. אין בו ד' מאי אמר רב אויר שתי רשויות שולטות בו ואסור להוציא בו ואפי' כמלא

חשק שלמה על ר"ח

א) לפי שיטתו לשון רש"י נראה דצ"ל שלא יסתמו טפחים לא יהי' מקצת מחללו של חלון אחר שירבענו בתוך י' לא יהיו יכולין לערב כאחד לפיכך וכו'.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) סוכה ח., ב) [הלכות פי"ב מ"ו לעיל יד: וש"נ], ג) [לעיל נז. וש"נ], ד) [סוכה ח.], ה) עי' תוספתא פ"ז ה"ט, ו) לקמן פג. פז: ולב ע"א, ז) דף פט., ח) ירושלמי הובא בחי' הרשב"א, ע) עי' לעיל מט ע"א.

גליון הש"ס

גמ' ביתא כמאן דמלי דמי. שבת דף ה ע"א:

הגהות הגר"א

[א] [תוס' ד"ה ור"י כו' דהכא טעו. נ"ב ומ"ו שטעו אלא שר"י אמר בהיקפו ר"ל בריבוע החילון (כאן נמחק תיבה אחת מכי"ק) והאורך האלכסון בעיגול הוא ה' טפחים וג' חומשין ורביע חומש נמצא היקף ריבוע החילון כ"ב טפחים וג' חומשין. ומ"ש ושנים ומשהו ר"ל בהיקף העיגול כפירש"י אלא שפירושו לגד אחד שהוא נקודת א"ב (מלוין בכי"ק בציור שבתוס') ואף שמעט יותר משנים הוא מעט קט שיעור גודל הקשת על היתר והוא אלי חומש]:

הגהות וציונים

א] בכמה כתי"י ודפו"ר נוסף והא ליתא לדייני דקיסרי לטעותא דדייני דקיסרי קאמר, ועי' תוס' וריטב"א ובסוגיא דסוכה שם, ועי' רבינו חננאל סוכה שם (ט ע"א) שגורס כן כאן בסתנין: ב] "לערב" ליתא בכת"י ובראשונים, וכ"ה נכון דמלשון הדפוס משמע דאם רצו לערב צריכין הן לערב אחד ולא שנים ואינו כן (דק"ס): ג] גירסת הרא"ש אמר רב יהודה אמר ר"י בר מניומי אמר ר"נ (גליון דפוס וילנא): ד] צ"ל בעיגולא (מהרש"ל) [השלם ובח"ז]: ה] צ"ל "ב' שהוא חציו של חיצון" (מהרש"ל): ו] "מן החצר" ליתא בדפו"ר:

משנת ראשונים

תרגומא אארבעה על ארבעה. ה"ג ולא גרסינן אלא דלא סתר תירוצא קמא אלא שהוסיף עוד לומר דהאי דקתני אחד לי קאי אד' על ד' דהאי דקתני בתוך עשרה לא קאי אלא אחצר. [תוספות רי"ד]

היו בראשו פירות אלו עולין מכאן ואוכלין. ראשון אלו שבחצר זה לעלות מכאן ולאכול לשם וכן אלו שבחצר זה לעלות מכאן ולאכול לשם שמאחר שיש בו ארבעה טפחים הוא רשות לעצמו והוא הרי הוא כגג משותף או חצר משותפת שמותר לטלטל כלים ששבתו בתוכו בכולו. [מאירי] **אויר שתי רשויות שולטת בו.** שהוא בטלה לחצרות מכאן ומכאן שאין לה שם חצר בפני עצמה וכל משהו ומשהו חשוב כשתי חצרות וכשמזיז כל שהוא נמצא מוציא מרשות לרשות ואסור להזיז בו אפילו [מלא] נימא, לר' שמעון כלי הבתים ולרבנן אפילו כלי חצר גזירה אטו כלי הבתים. [תוספות הרא"ש] **לא יזיז בו אפילו מלא נימא.** דוקא בכותל שהוא גבוה י' אמרי' הכי דלא שוי לחצר אבל חצר שבין שני בתים שני הבתים שולטים בו דכולה חצר כאמה אחת חשיבא ומותר לטלטל בכולה כלים שלא שבתו בבתים ולא אמרי' הכי אלא בכותל גבוה עשרה דלא שוי לחצר. [תוספות רי"ד]

בְּשִׁיבְסַר נִכְּי חוּמְשָׁא סַגְיָא - די לחלון עגול בהיקף של שבעה עשר טפחים פחות חומש. אך שיעור זה אינו מדויק, וצריך שיהא בו מעט יותר (מגיד משנה עירובין ג, ב, בדעת הרמב"ם שם שכתב 'היה חלון עגול, אם יש בו כדי לרבע בו ארבעה על ארבעה, הרי הוא כמרובע', ולא כתב את השיעור הנזכר בגמ'). ויש סובר, שאף שהשיעור המדויק הוא יותר, אין לדקדק בזה (מאירי, לעיל ע"א).

■ להלכה, חלון עגול, אם יש בו כדי לרבע בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, הרי הוא כמרובע (משנ"ב שעב, ל), ואף שבאמת השיעור הוא מעט יותר משישה עשר טפחים וארבע חמישיות, סמכו חכמים על שיעורים אלו לכל העניינים שבתורה, מפני שקשה לצמצם העודף, ואולי היה מקובל להם מסיני שיש לסמוך על השיעורים הללו אף בשיעורי תורה, ובדיני דרבנן ודאי יש לסמוך על שיעורים אלו (שעה"צ שם, יח. וראה חזו"א או"ח קלח, ד).

אֲבָל חַלּוֹן שֶׁבֵּין שְׁנֵי בָתִּים, אֲפִילּוּ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה נַמִּי, אִם רָצוּ לְעָרֵב מְעָרְבִין אֶחָד, ומדובר באופן שבני הבתים לא עירבו עירובי חצרות, שאם עירבו, נחשבים כל הבתים שבחצרות לרשות אחת, ויכולים לטלטל אף אם אין שיעור החלון ארבעה על ארבעה (פמ"ג או"ח שעב א"א ו; בית מאיר שם, ה). ויש סובר, שאף אם עירבו [ורוצים לטלטל מבית לבית דרך החלון ולא דרך החצרות], צריך שיהא שיעור החלון ארבעה על ארבעה (מג"א שם, ו). ■ להלכה, בתים שעירבו עירוב חצרות, יכולים לטלטל דרך החלון אפילו אם אין רוחבו ארבעה על ארבעה (משנ"ב שם, לג. וראה מחצית השקל שם ו, ושעה"צ שם כא, שדברי המג"א כאן הם לשיטתו הנ"ל [ע"א ד"ה חלון] בענין בני חצרות שנשתתפו במבוי, וגם שם נחלקו עליו הבית מאיר ושאר אחרונים, וראה עוד יד אפרים שם).

וחלון שבין בית לחצר, דינו כדין חלון שבין שתי חצרות שצריך להיות למטה מעשרה, אבל גם אם לצד החצר אינו גבוה עשרה, אם לצד הבית גבוה עשרה, די בכך כדי שיחשב חלון ומערבים אחד (חזו"א או"ח צו, כ, אך ראה שפת אמת).

בֵּיתָא כְּמַאן דְּמָלֵי דָּמֵי, לפי שהדרך להניח ספסלים או תיבות סמוכים לכתלים, שמצוי לעלות עליהם ונוח להשתמש בחלון אף אם הוא למעלה מעשרה (רבינו יהונתן, במשנה; מאירי). ואפילו אם לו אין כלים, די בכך שלסתם בני אדם יש כלים (מאירי). ויש סוברים, שהבית נחשב מלא רק באופן שיש לו תקרה, שנחשב כאילו הוא מלא עפר (ע"פ רבנו חננאל, רבינו ירוחם יב, טו, ורעק"א בגליון הש"ס המציין לשבת ה, א, ורש"י שם). ■ להלכה, חלון שבין שני בתים והוא למעלה מעשרה, אם הבתים מקורים יכולים לערב יחד [כדעת רבנו חננאל ורבינו ירוחם] (משנ"ב שעב, לד), ואפילו חצר מקורה או בית התבן נחשבים כמלאים (חזו"א או"ח צו, כ, לפי דעה זו, וראה אגרות משה א או"ח קלט ענף ב). ויש שכתב, שאין צורך דוקא במקום אכילה ולינה, ודי בבית המיוחד לדירה, אבל לא חצר מקורה או בית התבן (חזו"א שם).

סוּלָּם קָבוּעַ, לאו דוקא שיהא מחובר לקרקע, אלא די אם ייחדו לכך שישאר שם לכל ימות השבוע, ו'קבוע' הכוונה קבוע למלאכתו (ע"פ רבינו יהונתן, מאירי, ורשב"א להלן עז, ב, ע"פ הירושלמי). ויש סובר, שסולם המיטלטל צריך שיהא מחובר לקרקע (ריטב"א להלן עז, א).

הָנֵי מִילֵּי מִן הַצַּד, אֲבָל בְּאֶמְצַע לֹא, שבפתח מן הצד אפשר לערב כשהוא למעלה מעשרה, לפי שהדרך להניח שידה תיבה ומגדל סמוך לכתלים, ואפשר להשתמש בהם לעלות לחלון, אך באמצע הבית אין דרך להניח כלים, ונמצא שאין נוח להשתמש מהבית לעליה (רבינו יהונתן). **אוֹ דִּילְמָא לֹא שְׁנָא,** שאפשר להביא את הכלים מן הצד לאמצע ולהשתמש בחלון (מאירי).

מַתְנִי׳. כּוֹתֶל שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרֹחַב אַרְבָּעָה, המשנה נקטה שהכותל רחב ארבעה, רק לענין הסיפא 'היו בראשו פירות, אלו עולין מכאן ואוכלין ואלו עולין מכאן ואוכלין', אבל הדין האמור ברישא שהכותל נחשב מחיצה בין החצרות, הוא גם אם הכותל רחב כל שהוא (רש"י; רשב"א וריטב"א לעיל ע"א, שהוכיחו כן מהירושלמי).

ומה ששנינו להלן (עח, ב) לענין חריץ שבין שתי חצרות, שהוא מפסיק ביניהן רק אם הוא רחב ארבעה, היינו משום שאם אינו רחב ארבעה ראוי לפסוע עליו ולעבור מחצר לחצר, ואם כן אינו חוצץ ביניהן בפועל, מה שאין כן כותל גבוה עשרה, שאפילו אם הוא רחב כל שהוא הריהו חוצץ ביניהן (רשב"א). ויש סוברים, שדין הכותל כדין חריץ, ומפסיק בין החצרות רק אם הוא רחב ארבעה טפחים (עבודת הקודש לרשב"א בית נתיבות ד, א, בשם מקצת גאונים). ■ להלכה, אפילו יש בין החצרות מחיצה דקה וגבוהה עשרה, חוצצת ביניהן [כדעת רש"י, הרשב"א והריטב"א] (שו"ע או"ח שעב, ו, ומשנ"ב שם, מא).

וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹרִידוּ לְמַטָּן. לדעת רבי שמעון במשנה להלן (פט, א), נחשבות כל חצרות העיר כרשות אחת, ולכן מותר לטלטל כלים ששבתו בחצר [כלומר, שהיו מונחים בה בזמן בית השמשות של ערב שבת] מחצר לחצר ללא עירוב, והעירוב נצרך רק לכלים ששבתו בבתים, שאסור להוציאם מן הבתים לחצר או להעבירם מבית לבית בלא עירוב. ולדעתו מה שאמרו במשנתנו 'ובלבד שלא יורידו למטה', הכוונה שאסור להוריד את הפירות לבתים, שאינם נחשבים כרשות אחת עם החצרות ועם ראש הכותל שביניהן (תוס' בתי' שני וריטב"א לעיל ע"א, ע"פ הגמ' להלן צב, א), או שמשנתנו אינה כדעת רבי שמעון (תוס' בתי' ראשון, וראה ריטב"א לעיל שם שביאר את המשנה באופן נוסף כדעת רבי שמעון, אליבא דרב להלן צא, א).

וכשם שאסור להוריד מראש הכותל למטה כך אסור להעלות למעלה [לדעת רבי שמעון כלים ששבתו בבית, ולדעת רבנן אף כלים ששבתו בחצר], ונקטה המשנה את דינה בהורדה, משום שדיברה באופן שהיו בראשו פירות (ריטב"א שם).

נִפְרְצָה הַכּוֹתֶל עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת מְעָרְבִין שְׁנַיִם, וְאִם רָצוּ מְעָרְבִין אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּפֶתַח, בתנאי שלא נפרץ במילואו, אלא נשאר מן הכותל משהו מכל צד, או שנשאר בצד אחד רוחב ארבעה טפחים וגובה עשרה (רבינו יהונתן; מאירי. וראה תוס' יו"ט ורש"ש). ויש סוברים, שאם פרוץ מרובה על העומד, אינו נחשב פתח אפילו אם נפרץ הכותל פחות מעשר, וכן אינו נחשב פתח אלא אם הפירצה באמצע הכותל ולא בצד (קרן אורה, בדעת הירושלמי). ■ להלכה, נפרץ הכותל עד עשר אמות [ועד בכלל] הרי הוא כפתח, ובתנאי שלא נפרץ במילואו, ונשאר בכל צד משהו, או בצד אחד רוחב ארבעה וגובה עשרה (שו"ע או"ח שעב, ז, ומשנ"ב שם, נד ו-נז).

גְּמָרָא. אָמַר רַב אֲוִיר שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת שׁוֹלֶטֶת בּוֹ לֹא יָזִיז בּוֹ אֲפִילּוּ מְלֹא נִימָא, והחילוק אם יש בראש הכותל ארבעה או אין בו ארבעה, שאם יש בו ארבעה הרי הוא כחצר בפני עצמה שאינה מעורבת, שמותר לטלטל בה אפילו כלים ששבתו בבית [והובאו לחצר דרך מלבוש (ראה להלן צא, א)], אבל כשאין בכותל ארבעה, הריהו בטל לחצרות ונחשב כולו של זה וכולו של זה, ונמצא שבכל תזוזה הוא מוציא מרשות לרשות, ולכן אסור לטלטל בראשו כלים ששבתו בבית [לרבי שמעון] או אפילו כלי חצר [לרבנן] (ע"פ תוס' רא"ש, וחזו"א או"ח קד, כא). ויש שפירש, שבכותל שיש בו ארבעה אין רשות אחד מהם שולטת בו, והרי הוא כרשות היחיד ללא בעלים שמותר לטלטל בכולה (רבינו יהונתן, וראה ביאה"ל שעב, א ד"ה שמא, שדן אם מותר לטלטל בחצר שאינה מעורבת).

אֵלּוּ מַעֲלִין מִכָּאן וְאוֹכְלִין וְאֵלּוּ מַעֲלִין מִכָּאן וְאוֹכְלִין, ובאופן זה שאינו רחב ארבעה, מותרים להעלות אליו אפילו כלים ששבתו בבית, אבל את כלי החצר מותרים להעלות אליו אפילו אם הוא רחב ארבעה, שהרי רבי יוחנן סובר (להלן צב, א) כדעת רבי שמעון (להלן פט, א) שכל החצרות רשות אחת הן אפילו אם לא עירבו ביניהן, ובמשנתנו לדעתו הנדון הוא על טלטול מן הכותל לבית ולהיפך (תוס' ד"ה ורבי יוחנן, ריטב"א, וראה ביאורנו לעיל עו, ב ד"ה ובלבד). ונחשב 'מקום פטור' רק לענין זה שיהא מותר להעלות אליו מתוך שתי החצרות, אבל לזרוק מרשות הרבים לראש הכותל, אף רבי יוחנן מודה שחייב, ורק כלפי החצרות שהן מעין רשות הרבים, נחשב הכותל כ'מקום פטור' להתיר להעלות אליו מן החצרות (מאירי).

מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה מֻתָּר לִבְנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים וְלִבְנֵי רְשׁוּת הַיָּחִיד לְכַתֵּף עָלָיו, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַחֲלִיפוּ, ולהלן (פז, ב) מבואר, שלדעת רב דימי בשם רבי יוחנן, דוקא ב'מקום פטור' שבין רשויות דאורייתא אסור להחליף, אבל ב'מקום פטור' שבין רשויות דרבנן [כגון בין רשות היחיד לכרמלית], מותר אף להחליף, ומה שאסר כאן רבי יוחנן להחליף, הוא לדעת זעירי בשמו (תוס'). ■ להלכה, להחליף דרך 'מקום פטור' ברשויות דרבנן, יש אוסרים [כדעת זעירי], ויש מתירים [כדעת רב דימי] (שו"ע או"ח שמו, א), ולדעת הרמ"א יש להחמיר (רמ"א שם, ושם שעב, ו, ומשנ"ב שם, מט).

בִּרְשׁוּיוֹת דְּרַבָּנָן, וַחֲכָמִים עָשׂוּ חִזּוּק לְדִבְרֵיהֶם יוֹתֵר מִשֶּׁל תּוֹרָה, ולא בכל רשויות דרבנן החמירו, אלא דוקא ברשויות דרבנן ששתיהן מסוג אחד, כגון בנדון שלנו ששתיהן רשות היחיד, בזה רבנן חששו שמא יבואו לטלטל מרשות היחיד אחת לחברתה ועשו חיזוק לדבריהם, אבל כשאינן מסוג אחד, אף שמן התורה מותר לטלטל מזו לזו, כגון רשות היחיד וכרמלית סמוכה לה, שרבנן גזרו מפני שכרמלית דומה לרשות הרבים, בזה לא עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, ומותר לטלטל מרשות היחיד למקום פטור העומד בינה ובין הכרמלית (תוס', ע"פ מהרש"א; תוס' רא"ש; רשב"א ריטב"א ור"ן בשם תוס'). אך יש סוברים שאין חילוק, ובכל רשויות דרבנן עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה (תוס' רא"ש להלן פז, ב, המוכיח כן מהסוגיא שם).

וְצִידּוֹ אֶחָד שָׁוֶה לָאָרֶץ, כל שאינו גבוה עשרה טפחים נקרא כן (רש"י), שאילו היה שוה לארץ ממש, לא היה נקרא 'כותל שבין שתי חצרות', שהרי הוא קרקעית החצר העליונה (תוס'; ריטב"א). ועוד, שאם הכוונה ששוה לארץ לגמרי, הרי זה דומה ממש לדינו השני של רב נחמן דלהלן לענין חריץ, ולא היה צורך בשתי מימרות לאותו דין (ר"ן).

נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָזֶה שֶׁשָּׁוֶה לָאָרֶץ, ולדעת רבי יוחנן שכותל שאין ברוחבו ארבעה טפחים מותר לבני שני החצרות להעלות לראשו, מדובר כאן בכותל רחב ארבעה טפחים, שאילו אינו רחב ארבעה היו שתי החצרות שוות בו (ע"פ גירסת הרבנו חננאל; ריטב"א; מאירי; רמב"ם עירובין ג, טו), שדוקא אם ראש הכותל רחב ארבעה וראוי לתשמיש נותנים אותו לזה שתשמישו בנחת [וכמשמעות לשון הגמ' לזה 'תשמישו' בנחת ולזה 'תשמישו' בקשה, שדוקא אם ראוי הכותל לתשמיש תיקנו שיקבל אותו זה שתשמישו בנחת], אולם אם אינו רחב ארבעה, שאינו ראוי לתשמיש, לא תיקנו חכמים כן אלא הוא של שניהם (ב"ח או"ח שעב, ד). ויש סוברים, שאף אם אין הכותל רחב ארבעה, נותנים אותו לזה שתשמישו בנחת (ב"ח שם, בדעת הטור, האגודה ורבינו ירוחם, ראה שם מה שביאר בטעמם וכתב להוכיח כדבריהם). ■ להלכה, דוקא אם הכותל רחב ארבעה נותנים אותו לזה שתשמישו בנחת [כדעה הראשונה] (שו"ע שם, ו).

וְכָל לָזֶה בְּנַחַת וְלָזֶה בְּקָשֶׁה, נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָזֶה שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ בְּנַחַת, שלבני החצר העליונה, שלהם נוח להשתמש בראש הכותל כמו חצר, אם עירבו עירוב חצרות מותר להם להעלות לשם אפילו כלים ששבתו בבית, ואילו לבני החצר התחתונה שלא נוח להשתמש שם, אסור להעלות לשם אפילו כלים ששבתו בחצר (מאירי; מגיד משנה עירובין ג, טו). ואע"פ שבני החצר התחתונה מותרים להוציא כלים ששבתו בחצר לחצרות אחרות (קושית העולת שבת שעב, ד), תיקנו חכמים שיהיו אסורים להעלות לראש הכותל, כי אם נתיר להם להשתמש בו, לא נוכל להחשיבו כחצר של בני החצר העליונה לגמרי, ויהיו אסורים להוציא מביתם לשם, וכיון שאי אפשר ששניהם יוכלו להשתמש שם, תיקנו שהמקום יחשב כחצר של מי שתשמישו נוח יותר, ולאסור אותו על מי שתשמישו קשה (מג"א שם, יב, ופמ"ג שם א"א יב). ויש סובר, שלבני החצר התחתונה מותר להעלות לשם כלים ששבתו בחצר (אבן העוזר שם, בשם הרשב"א; חזו"א או"ח צו, יז). ■ להלכה, בני החצר העליונה מותרים להעלות אפילו חפצים ששבתו בבית, ובני החצר התחתונה אסורים להעלות אפילו כלים ששבתו בחצר [כדעת המאירי והמגיד משנה] (שו"ע או"ח שעב, ו). ויש מתירים גם לבני החצר התחתונה להעלות כלים ששבתו בחצר [כדעת הרשב"א] (משנ"ב שם, נב בשמו, וחזו"א שם, וראה שעה"צ שם, לג).

אִם יֵשׁ בְּמִעוּטוֹ אַרְבָּעָה - וסוברת הגמ' כעת שמיעט על ידי הגבהת הקרקע, כגון שבנה שם איצטבא, או על ידי תל עפר (רש"י). וצריך המיעוט להיות ארוך ארבעה טפחים (רש"י להלן ע"ב), ויש סוברים שהן אורכו והן רוחבו צריכים להיות ארבעה טפחים (רבנו חננאל; ריטב"א; תוס' להלן ע"ב ד"ה אם). ■ להלכה, הן אורכו והן רוחבו צריכים להיות ארבעה טפחים [כדעת רבנו חננאל והריטב"א] (שו"ע או"ח שעב ט-יב).

מֻתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל הַכּוֹתֶל כֻּלּוֹ, להעלות אליו חפצים מן החצר [אף אם שבתו בבית (ראה לעיל ד"ה אלו)], שעל הכותל עצמו מותר להשתמש אף ללא מיעוט, וכמו ששנינו (לעיל עו, ב) 'אלו עולין מכאן ואוכלין, ואלו עולין מכאן ואוכלין' (תוס' רי"ד).

שֶׁעָקַר חוּלְיָא מֵרֹאשׁוֹ, שאם יש במיעוט ארבעה טפחים, ומיעט את כל עובי הכותל, נעשה כפתח לשניהם ואם ירצו יכולים לערב יחד, ואם מערבים שנים, שניהם אסורים להשתמש בכלי הבית בגובה הכותל, שהרי תשמיש שניהם בנחת. אבל אם מיעט רק בצד אחד ולא מיעט את כל עובי הכותל, כיון שמיעט ברוחב ארבעה נעשה תשמישו בנחת, שנוח לו לעלות במקום המיעוט וממנו יעלה על ראש הכותל, ולשני תשמישו בקשה, ולכן יכול הממעט להשתמש בכל הכותל. אבל כאן מדובר שלא מיעט באורך ארבעה טפחים, ואינו נחשב פתח לכל ראש הכותל, ומותר להשתמש רק כנגד מקום המיעוט (ע"פ פרישה ופמ"ג ושו"ע הרב בדעת השו"ע שעב, ח). ויש סוברים, שמותר לַמְּמַעֵט שתשמישו בנחת דוקא בתנאי שמיעט ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, כמו שמצינו באיצטבא (להלן ע"ב) שצריכה להיות ארבעה על ארבעה (אור זרוע קעט; בית מאיר או"ח שעב, ח).

■ המשך במילואים עמ' 133 ■

ורבי יוחנן אמר [א]אלו מעלין מכאן ואוכלין ואלו מעלין מכאן ואוכלין תנן אלו עולין מכאן ואוכלין ואלו עולין מכאן ואוכלין עולין אין מעלין לא הכי קאמר יש בו ארבעה על ארבעה[א] עולין אין מעלין לא אין בו ארבעה על ארבעה[ב] מעלין נמי ואזדא רבי יוחנן לטעמיה [ה]דכי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן מקום שאין בו ארבעה על ארבעה מותר לבני רשות הרבים ולבני רשות היחיד לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו ורב לית ליה דרב דימי אי ברשויות דאורייתא הכי נמי הכא במאי עסקינן ברשויות דרבנן [ב]וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה. אמר רבה אמר[ג] רב הונא אמר רב נחמן [ג][ג]כותל שבין שתי חצירות צידו אחד גבוה עשרה טפחים וצידו אחד שוה לארץ נותנין אותו לזה ששוה לארץ משום דהוה לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו [ד]בקשה וכל לזה בנחת ולזה בקשה נותנין אותו לזה שתשמישו בנחת [ה]אמר רב שיזבי אמר רב נחמן [ד]חריץ שבין שתי חצירות צידו אחד עמוק עשרה וצידו אחד שוה לארץ נותנין אותו לזה ששוה לארץ משום דהוה ליה לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה וכו' וצריכי דאי אשמעינן כותל משום דבגובהא משתמשי אינשי אבל חריץ בעומקא לא משתמשי אינשי אימא לא ואי אשמעינן בחריץ משום דלא בעיתא תשמישתא אבל כותל דבעיתא תשמישתא אימא לא צריכא בא למעטו אם יש במיעוטו ארבעה מותר להשתמש בכל הכותל כולו ואם לאו אין משתמש אלא כנגד המיעוט [ה]מה נפשך אי אהני מעוטא בכוליה כותל לישתמש אי לא אהני אפילו כנגד המיעוט נמי לא אמר רבינא [ו]כגון שעקר חוליא מראשו. אמר רב יחיאל [ז]כפה ספל ממעט[ו] ואמאי דבר הניטל בשבת הוא ודבר הניטל בשבת אינו ממעט לא צריכא דחבריה בארעא וכי חבריה בארעא מאי הוי והא תניא [ז]פגה שהטמינה בתבן וחררה שהטמינה בגחלים אם מגולה מקצתה נטלת בשבת הכא במאי עסקינן דאית ליה אוגניים וכי אית ליה אוגניים מאי הוי והתנן [ח]הטומן לפת וצנון תחת הגפן בזמן שמקצת

רש"י

מעלין. מתכירן לראשו, והוא הדין למורידין, דמקום פטור הוא ובטיל לכאן ולכאן להקל: מקום שאין בו ד'. רוחב, ועומד בין רה"י לרה"ר, ויש לו היכר כגון גבוה מן הארץ ג', ואילו היה רוחב ד' היה נקרא רשות לעצמו והויא כרמלית ואסור לכאן ולכאן, אבל עכשיו נקרא מקום פטור ומותר לכאן ולכאן לכתף עליו משאוי שלהן: ובלבד שלא יחליפו. דרבנן היא, דאילו חיובא ליכא, דבעינן עקירה מרשות זו והנחה לרשות זו, והכא עקירה מרה"י גמורה והנחה למקום פטור ועקירה ממקום פטור והנחה לרה"ר גמורה: ורב לית ליה דרב דימי. בתמיה, והא מתניתא היא במסכת שבת בפ"ק [דף ו.] עומד אדם על האסקופה נוטל מעני ונותן לו מבעל הבית ונותן לו ובלבד שלא יטול מזה ויתן לזה: רשויות דאורייתא. כגון רשות רבים ויחיד: דרבנן. חצירות, דרשות יחיד יחיד הוא, ומדרבנן הוא דאסור: וצידו אחד שוה לארץ. כלומר גבוה הוא מן האחת ונמוך הוא לחברתה, כגון שקרקעיתה של זו גבוה. כל כמה דלא גבוה י' קרי ליה שוה לארץ: נותנין אותו. להעלות ולהוריד מעליו, וחבירו אסור: חריץ. על פני אורך החצירות מבדיל בין זו לזו הוי מחילה מעלייתא: שוה לארץ. שאינו עמוק ממנה י', כגון שקרקעיתה נמוך: אימא לא. משתרי, דלדידיה נמי תשמישו בקשה הוא: לא בעיתא תשמישתיה. מה שמניח בו משתמר: בעיתא תשמישתיה. שנופלים החפצים: בא למעטו. לכותל קאי, וקס"ד שעשה תל עפר למטה בקרקע סמוך לכותל או בנה איצטבא או הניח שם פספסין: אם יש במעוטו ד'. אורך בלד משך הכותל הוי כפתח, וכיון דממנו ולמעלה לא גבוה עשרה משתמש בכל הכותל, שהרי תשמישו בנחת שעולה לו דרך [מיעוט] פתחו: אי אהני מעוטא. למיהוי פתחא, כוליה שרי: ואי לא אהני. הא בטיל ליה: אמר רבינא. לאו במיעוטו מלמטה עסקינן, דהתם ודאי בציר מד' לא מהני למידי, אלא כגון שעקר חוליא מראשו, מגובהו של כותל קרי ראשו כדתנן היו בראשו פירות, הלכך אי הוי מעוטא ארבעה אורך הוי פיתחא לכל הכותל, בציר מהכי פיתחא הוא דלא הוי אבל לאשתמושי ביה שרי, דכיון דלא גבוה י' לא הוי רשותא: כפה ספל. סמוך לכותל, ומיעט גובהו מעשרה. כל הני מיעוטי כגון דליכא י' מראשו לראש הכותל: מאי הוי. אכתי ניטל בשבת הוא: פגה. תאנה בוסר שטומנין אותה בתבן להתבשל, ותבן מוקצה הוא ואסור לטלטלו, כגון שהקצהו ללבון לבנים: וחררה שהטמינה. אתמול בגחלים ועכשיו כבו, ומ"מ מוקצין הן, אבל לא כבו לא, דמתוך שנהפכים מכבה את התחתונות ומבעיר את העליונות כדאמרינן בכריתות (דף כ.): דאית להו אוגניים. כעין ספלים שלנו, דעכשיו עפר מונח עליהן והוי[ז] מזיז עפר ממקומו, ודומה לחופר: הטומן. להצניע:

מקלת

תוספות

ורבי יוחנן אמר אלו מעלין כו'. פירוש מן הבית דמן החצר אפילו ברחב ד' שרי דכר"ש מוקי לה רבי יוחנן לקמן בריש כל גגות (דף צב.): עולין אין מעלין לא. תימה דמאי קס"ד וכי לא ידע דרבי יוחנן איירי באין לו ארבעה וי"ל דס"ד דטעמא דרבי יוחנן (א) משום דאין רגילות להשתמש שם ולא אסרי אהדדי והוא הדין ברוחב ד' כיון שהוא גבוה י' ואין נוח להשתמש שם ולהכי לא פריך אלא לר' יוחנן אבל לרב דטעמא משום דבטל הוא לא שייך אלא באין בו ד' על ד': הכא במאי עסקינן ברשויות דרבנן. נראה דוקא כי הכא שהכל רה"י אלא שלא עירבו אבל מקום שאין בו ד' על ד' שבין רה"י לכרמלית אין נראה שיחלוק רב אלא מותר לבני רה"י ולבני כרמלית לכתף עליו וקצת מוכח כן בפ"ק (דף ט.) דמוקי רבא הא דאמר רב תוך הפתח אע"פ שאין בו ד' על ד' צריך לחי אחר להתירו דפתוח לכרמלית משום דמלא מין את מינו ולרה"ר שרי ולא קאמר משום דעשו חיזוק אלא ודאי אף לרב בין כרמלית לרה"י לא עשו חיזוק ומיהו מצינו למימר דהתם לא נקט טעמא דחיזוק משום דאית ליה טעמא אחרינא:

ברשויות דרבנן. בפרק כילד משתתפין (ב) מיקל רב דימי טפי משמיה דרבי יוחנן ברשויות דרבנן ושרי אפילו להחליף כשים בין רשות היחיד לכרמלית מקום שאין בו ד' על ד' והא דאמר ר' יוחנן הכא אלו מעלין מכאן ואוכלין מסיק דזעירי אמרה:

כותל שבין ב' חצירות גבוה עשרה וצדו אחד שוה לארץ. לאו שוה ממש קאמר דאם כן לאו היינו כותל אלא הכל היא קרקעית החצר אלא כל שאין גבוה י' שוה לארץ קרי ליה כך פי' בקונטרס וא"ת לרב חסדא דאמר בפרק כל גגות (לקמן דף צג:) גידוד ה' ומחילה ה' אין מצטרפין מאי קאמר נותנין אותו לזה ששוה לארץ הא אין מטלטלין בעליונה אלא בד' וי"ל דמכל מקום נפקא מינה דתוך ד' (ג) מיהא שרי לטלטל מן הכותל לעליונה:

הטומן לפת וצנון כו'. בשלא השרישו איירי דכשהשרישו לא היו ניטלין בשבת וא"ת בשלמא גבי כלאים ושביעית איצטריך לאשמועי' דלא גזרינן כשמתכוון להטמין אטו דילמא אתי ליטע אבל מעשר מה שייך כאן אפי' השריש כיון דליכא תוספת ואי (ד) נקטינן לענין דשרי לעשר עליו מן התלוש או ממנו על התלוש ולא חיישינן דילמא אתי לפרושי מן התלוש על המחובר ומן המחובר על התלוש א"כ הוה ליה למנקט תרומה דגבי מחובר ותלוש רגיל להזכיר תרומה בכל מקום אין תורמין מן התלוש על המחובר[ט] פירות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פירות מחוברין[י] ואור"י דרגילות הוא שמתוספין מחמת לחלוחית הקרקע כעין שאנו רואין שומין ובצלים שמתוספין אפילו כשמונחים בחלון ועל אותה תוספת קאמר דאין צריך לעשר הואיל והיו מתוקנים מקודם לכן ודוקא נקט הטומן אבל אם לשם נטיעה עושה חושש משום כולם:

מקלת

עין משפט נר מצוה

ו א מיי' פ"ג מהל' עירובין הלכה ד טוש"ע סי' שעב סעיף ו:

ז ב שם וסי' שמו סעיף א:

ח ג מיי' שם הל' טו טור ש"ע שם סי' שעב סעיף ו:

ט ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף יח:

י ה מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם סעיף ט:

יא ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף ח:

יב ז מיי' שם הל' יג טוש"ע שם סעיף י':

רבינו חננאל

נימא ור' יוחנן אמר אם יש בכותל ד' ויש עליו פירות עולין בני אדם מחצר זו לחצר זו ואוכלין שם ואם אין בו ד' אפי' אם אינו להעלות בו מעלין. ר' יוחנן לטעמיה דאמר מקום שאין בו ד' על ד' מותר לבני רה"ר ולבני רה"י לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו זה מזה. ואמרינן וכי רב לית ליה אהא דר' יוחנן לעולם אית ליה וכי אית ליה לרב האי סברא ברשויות דאוריי' כגון רה"י ורה"ר אבל ברשויות דרבנן כגון זה הכותל לית ליה דסברי חכמים עשו חיזוק לדבריהם יתר משל תורה לפיכך א' אסור להזיז בו אפי' כמלא נימא. אמר רב נחמן כותל שבין ב' חצרות גבוה ורחב ד' וצדו אחד שוה לארץ א) היה לזו ששוה לארץ תשמישו בנחת ולזה שצדו גבוה י' תשמישו בקשה וכל לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה נותנין אותו לזה שתשמישו בנחת. וכן אמר רב נחמן בחריץ שבין שתי חצרות עמוק י' ורחב ד' וצדו אחד שוה לארץ נותנין אותו לזה שתשמישו בנחת כו'. וצריכא דאי אשמעי' כותל משום דבגובהה משתמשי אינשי. פי' עומדין ומשתמשין אבל חריץ דלא שחו ומשתמשי אימא לא כו': בא למעט הכותל שגבוה מי' טפחים. אם יש במיעוטו ד' באורך הכותל על ד' מותר להשתמש בכולו. ואם לאו אינו משתמש אלא כנגד מיעוטו פי' כנגד אותו המקום שמיעט בלבד. ואמר רבינא כגון שעקר חוליא מראשו של כותל כגון זה אינו משתמש אלא במקום מיעוטו בלבד: א"ר יחיאל כפה ספל בקרקעית הכותל וחבריה בארעא הוי מיעוט ואם (היינו) [רצו] מערבין אחד. ואקשינן עליה וכי חבריה מאי הוי. והתניא פגה טמונה בתבן (והדר) [וחררה] שהטמינה בגחלים אם מקצת מגולה ניטלת בשבת. ופריק כגון דאית ליה להאי ספל אוגנים והן שפתים נושכות לאחורי הספל ומשתקעין בעפר. ואין מגולין שאינו יכול ליטלו בשבת שהרי אוגנים משוקעין. ואקשינן עליה ואפי' הכי כיון שלולי הספל מגולין הוה ליה כלי שהוא ניטל בשבת וכל דבר שניטל בשבת אינו ממעט כדתנן הטומן לפת וצנון תחת הגפן אם

חשק שלמה על רבינו חננאל א) נראה דחסר וצ"ל נותנין אותו לזה ששוה לארץ משום דהוי לזו וכו'.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) שבת ח: לעיל ט. לקמן פה: פז. וקא:, ב) [לקמן פה: כתובות נו.], ג) [לקמן פג:], ד) שם, ה) [שם], ו) עי' תוס' לקמן פד. ד"ה כיון, ז) שבת קכג., ח) כלאים פ"א מ"ט שבת נ: קיג., ט) תרומות פ"א מ"ה, י) קידושין סב ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה עולין וכו' לטעמא דר' יוחנן דמשום וכו' להשתמש שם לא כצ"ל ואות "ו" נמחק: (ב) ד"ה ברשויות דרבנן בפרק כילד. נ"ב דף פז: (ג) ד"ה כותל וכו' דתוך ד' אמות מיהא שרי: (ד) ד"ה הטומן וכו' ואי נקטיה לענין וכו' אתי לאפרושי מן:

הגהות וציונים

א] "על ארבעה" ליתא בכת"י ודפו"ר: ב] "על ארבעה" ליתא בדפו"י, והוסיפו מהרש"ל (אבל יותר טוב היה למחוק אותו גם גבי יש בו, דק"ס עיי"ש): ג] [צ"ל אמר רבה בר רב הונא, וכ"א לקמן פג ע"ב] (גליון): ד] באו"ז נוסף כעין מזיז, וכ"ה בדפו"י:

משנת ראשונים

ובלבד שלא יחליפו. ר"ל שלא יטול העומד שם מבני רה"י ויתן לבני רה"ר וכמו שאמרו שלא יטול מעני ונותן לבעל הבית או מבעל הבית ויתן לעני, ולא סוף דבר ליטול מזה וליתן לזה קודם שיניחנו במקום פטור, אלא אף נטל והניח במקום פטור ואח"כ נטלו משם ונתנו לזה ואפילו ברשות של סופרים [מאירי, שבת ח:]

מה נפשך אי אהני מעוטא בכוליה כותל לישתמש. דקס"ד דמיירי שמיעטו בקרקע הבית שעשה תל עפר למטה בקרקע סמוך לכותל או בנה איצטבא, ולהכי פרכינן מה נפשך אי אהני מיעוטא דאע"ג דלית ביה ד' על ד' חשיב כפיתחא או כסולם אפילו בכוליה כותל נמי לישתרי אי לא אהני מיעוטא דתל שהוא פחות מד' לא חשיב פתחא אפילו כנגד המיעוט אסור דהא לא בטיל ליה. [הריטב"א]

כגון שעקר הוליא מראשו. דהשתא אע"ג דלית ביה במיעוט ד' מ"מ הרי הוא יכול לעמוד בקרקעיתו ולהשתמש בו, ומיהו בשאר הכותל אסור דכל דלא הוו ביה ד' לא חשיב כפתחא להתיר כל הכותל. [הריטב"א]

אמר רב יחיאל כפה ספל ממעט. הרמב"ם כתבה להא דרב יחיאל בפ"ג (הי"ג) לענין חריץ שבין ב' חצירות ולפום דינא אין הפרש בדבר שהרי החריץ והכותל שוים בדינים אלו כדמשמע בגמרא. [בית יוסף אורח חיים סימן שעב] לא צריכא דחבריה בארעא. וקס"ד דבעי לומר שנתן עליו סביבו עפר ורגבי אדמה כדי לקובעו שם, ולהכי פרכינן דאכתי ניטל בשבת דכיון שנשאר בו שום [מקום] מגולה נוטלו משם והעפר והרגבים נופלים דשלטול מן הצד לצורך שבת לא שמיה טלטול. [הריטב"א]

שמקצת עלין מגולין אינו חושש [א]לא משום כלאים ולא משום מעשר [ב]ולא משום שביעית [ג]וניטלין בשבת לא צריכא דבעי מרא וחצינא: סולם המצרי אינו ממעט [א]והצורי ממעט: [ד]היכי דמי סולם המצרי אמרי דבי רבי ינאי [ה]כל שאין לו ארבעה חווקים אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי מאי טעמא דסולם המצרי דלא ממעט אמר ליה לא שמיע לך הא דאמר רב אחא בר אדא אמר רב המנונא אמר רב משום דהוה ליה דבר שניטל בשבת וכל דבר שניטל בשבת אינו ממעט אי הכי אפי' צורי נמי [ה]התם כובדו קובעו. אמר אביי [ו]כותל שבין שתי חצירות גבוה עשרה טפחים והניח סולם רחב ארבעה מכאן וסולם רחב ארבעה מכאן ואין בין זה לזה שלשה טפחים ממעט שלשה אינו ממעט ולא אמרן אלא דלא הוי כותל ארבעה אבל הוי כותל ארבעה אפילו מופלג טובא נמי. אמר רב ביבי בר אביי [ז]בנה איצטבא על גב איצטבא אם יש באיצטבא התחתונה ארבעה ממעט אי נמי אין בתחתונה ארבעה ויש בעליונה ארבעה ואין בין זה לזה שלשה ממעט ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה [ח]סולם ששליבותיו פורחות אם יש בשליבה התחתונה ארבעה ממעט אי נמי אין בשליבה התחתונה ארבעה ויש בשליבה העליונה ארבעה ואין בין זה לזה שלשה ממעט ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה

זיז

רש"י

מקצת עלין מגולין. משום שבת נקט ליה, דבעי למיתני ניטלין בשבת שנוטלן ואוחזן בעלין שלהן: אינו חושש. משום כלאי הכרם: ולא משום שביעית. אם שנה שביעית היא: ולא משום מעשר. לשמא נשרש ונתוסף, ואם היה חושש למעשר צריך לעשר את תוספתו, ליכא למיחש להכי דלא נשרש: מרא. פוסיי"ר[א]: חצינא. דולדוייר"א[ב]: סולם המצרי. הואיל וקטן הוא ונוח ליטלו משם אינו ממעט: חווקין. אישקלוניי"ש[ג]: כובדו קובעו. (א) ומתוך שהוא כבד אין נוטלין אותו משם, ולא משום איסור אלא משום שקשה ליטלו: סולם רחב ד' מכאן. באצל זו וכן בזו, ובהן עולין ויורדין מזו לזו: ואין בין זה לזה ג'. כלומר אפי' אינן מכוונין זה כנגד זה אבל אין רחוקין זה מכנגד זה ג', הוו כמכוונין, והוי פתח ואם רצו מערבין א', אבל מרוחקין זה מכנגד זה ג' טפחים לאו פתח הוא: ולא אמרן. אלא בכותל צר (ב) שאין נוח להלך עליו: אבל. יש ברחבו ד', אפילו מופלג טובא, שהרי עולה לראשו ומהלך בראשו עד שמגיע לסולם חבירו: בנה איצטבא. של עץ: על גבי איצטבא. סמוך לכותל, ויש אויר מפסיק בין זו לזו כגון שהיו לעליונה רגלים: אם יש. בתחתונה אורך ד', ובה נתמעט גובהו של כותל מי': ממעט. דל עליונה מהכא: אי נמי אין בה ד' ויש בעליונה ד' ואין בין זה לזה ג'. חשבינן להו כחד, ואע"פ שהמיעוט הזה קצר מלמטה הואיל ומתמלא שיעורו מלמעלה שפיר דמי, אבל יש ביניהן שלשה תרי נינהו, ומיעוט באויר לאו שמיה מיעוט: ששליבותיו פורחות. שליבות חווקין, שקלוני"ש[ג] בלע"ז, מדרגות שלנו שקורין גרדי"ן[ד] קרי ליה נמי סולם, וסולם שאינו עשוי כעין מדריגה אלא כעין שליבות[ה] שלנו שיש אויר בין חווקיהן והיינו[ו] פורחות שפורחות זו על זו, וזקפו אצל הכותל: אם יש בשליבה התחתונה ארבעה. ובה נתמעט הכותל מעשרה, ממעט: אי נמי כו'. כדפרישית גבי איצטבא, [ז] ושליבה תחתונה נמי כשאין מובדלת מן הקרקע שלשה קאמר:

זיז

תוספות

מקצת עלין מגולין. משום שבת נקט ליה כך פי' בקונטרס ופריך כיון דכל העב מכוסה ואין מגולה אלא מקצת עלין דומה לספל שיש לו אוגנים וא"ת והא משמע בריש כל הכלים (שבת דף קכג.) דלרבנן דר"א בן תלאי דאית להו טלטול מן הצד שמיה טלטול פוגלא מלמטה למעלה אסור שהעב הוא למטה מ"מ מצינן שמקצת עלין מגולין דשרי ולא חשיב אפי' טלטול מן הצד אע"פ שהעב שתחת העלין כולו מכוסה וי"ל דמ"מ קל להגביהו ולנערו מן העפר יותר מכשהוא מונח מלמטה למעלה וא"ת דמשמע הכא דניעור לא חשיב טלטול מן הצד מדשרינן מקצתה מגולה אפילו לרבנן וכמה משניות דשרו לנער כדתנן פרק במה טומנין (שם מט.) נוער את הכסוי והן נופלות ומעות שעל גבי הכר מנער את הכר והן נופלות [ג] ואבן שעל פי החבית מטה על צדה והיא נופלת [ד] וא"כ אמאי אסר רב בפרק כירה (שם דף מג:) גבי מת המוטל בחמה להופכו ממיטה למיטה משום דטלטול מן הצד שמיה טלטול אע"ג דמניח אסרינן בפרק נוטל (שם דף קמב:) מטעם בסיס לדבר האסור מת בשבת הוי כמו שכח וכל דבר שדעתו ליטלו בשבת ולא להניחו בו כל השבת אפי' מניח חשיב כשוכח כי ההיא דנוער את הכסוי והן נופלות אע"פ שנתכוין כיסה בדבר שאינו ניטל ואומר ר"י דשאני טלטול דמת שעיקר טלטול לצורך המת עצמו שהוא איסור ולא דמי לכל הני שעושה הטלטול לצורך היתר ולא לצורך איסור כמו לפת וצנון שאין צריך לטלטול עפר וכן גבי גיזי צמר ומעות ואבן א"צ לטלטולם ולהכי לא מייתי בפרק כירה (שם דף מג:) גבי פלוגתא דרב ושמואל אלא ההיא דר' יהודה בן לקיש (ג) דדמיא ליה ולא מייתי עלה פלוגתא דר"א בן תלאי ורבנן והשתא אתי שפיר דלא תיקשי ההיא דרב אאמרי בי רב בפרק נוטל (שם דף קמא.) דמשמע דסברי דלא שמיה טלטול כי זה אינו נראה לומר דפליגי ואור"י אע"ג דקי"ל בעלמא דטלטול מן הצד לא שמיה טלטול דבריש כל הכלים (שם דף קכג.) פסיק רב נחמן כר"א בן תלאי בההוא דמת הלכה כרב לאסר דקי"ל הלכה כרב באיסורי ומדמסיק עלה דכולי עלמא טלטול מן הצד שמיה טלטול פירוש ר' יהודה בן לקיש ורבנן והוה מצי למימר לא שמיה טלטול ולאוקמי פלוגתייהו בטלטול גמור ואין להאריך כאן:

אי הכי אפי' צורי נמי. משמע הכא דכל סולמות ניטלין בשבת בין מצרי ובין צורי ותימה דבפ"ק דבילה (דף ט:) משמע דסולם של עלייה אסור לטלטל ולא שרי התם אלא סולם של שובך משום דשובכו מוכיח עליו ואפי' הטוי סולם של עלייה אסר התם לנייסנה בתרא דבני ר' חייא ועוד דר' חייא גופיה לאסר התם משמע בשמעתין[ה] דשרי דס"ל סולמות של בבל צריכין קבע ודוחק להעמיד בסולם של שובך ואין נראה נמי להעמיד הך דשמעתין כרב חנן בר אמי דמפרש התם[ו] דבה"ר פליגי אבל ברה"י מותר דלית הלכתא הכי אלא כרב קי"ל דאמר כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפי' בחדרי חדרים אסור וכן פסק במגילת סתרים ואור"ת דהכא בסולמות של בית שדרך לטלטל מזוית לזוית ולא דמי לסולמות של עלייה שהם גדולים וחזו להטיח בהן גגו וכן סולמות של שובך וה"ר אברהם מפרש דהתם בי"ט שמוליך הסולם ברה"ר ורואין אותו ואומר[ח] להטיח גגו הוא צריך וכיון לאסור ברה"ר אסור בחדרי חדרים אבל בשבת דאין רגילות להוליכו ברה"ר לא גזור בחצר ולפי פירוש זה אסור לטלטל סולמות שלנו בי"ט:

אם יש באיצטבא התחתונה ארבעה ממעט. פי' בקונט' אורך ארבעה ובה נתמעט גובהו של כותל מעשרה ומשמע דלא בעי ד' על ד' וכן פירש סולם ששליבותיו פורחות כעין סולמות שלנו וסולמות שלנו אורך החווקים יכול להיות ארבעה אבל אין רחבים ארבעה שעושין כמין מקלות דקים ותימה דבסמוך[ז] בעינן שיגיע סולם עד ראש הכותל דבעי סולם י"ד או ז' ומשהו ואין לומר דהתם בדלית ביה ד' דהתם סולם ברחב ד' איירי אלא היכא דקאמר כל שהוא כמו גבי זיז[ז] דמשום זיז לא בעי רוחב ד' וכן משמע דקאמר לקמן [דף עח.] סולם מכאן וסולם מכאן וקשין באמצע מהו חקק להשלים בכותל בכמה[ח] משמע דבעי רחב ארבעה ודוחק לומר דהא דבעינן שיגיע לראש הכותל ולא סגי במה שמיעטו איירי כשיש בין זה לזה ג' ושליבה התחתונה נמי גבוהה מן הארץ שלשה דהוי מיעוט באויר ולא שמיה מיעוט ומפרש ר"י דהכא בעינן ארבעה על ארבעה שיהא ראוי לעמוד ולהתעכב עליו ולעלות על הכותל והכי לא בעינן אלא שיתמעט הכותל מעשרה אבל לקמן דבעי שיגיע עד ראש הכותל לא איירי ברחב ד' על ד' וסולם ששליבותיו פורחות לא כעין סולמות (ד) אלא כעין מדרגות שקורין גרד"ש ולא כעין מדרגות של אבנים שעושין כמין סטיו לפנים מסטיו אלא המדרגות בולטין זה על גב זה שיש חלל ואויר בין שליבה לשליבה וזהו לשון פורחות כמו נמצא כבש פורח על גבי אמה יסוד ואמה סובב דפרק קדשי קדשים (זבחים סב:) והשליבות רחבות ארבעה על ארבעה ולהכי ממעט ואיצטריך לאשמעינן באיצטבא ובסולם ששליבותיו פורחות דאי אשמעינן באיצטבא הוה אמינא דסולם שאין (ה) התחתונה ארבעה ויש בעליונה ארבעה אפי' יש בין זה לזה שלשה ממעט דלא חשיב מיעוט באויר כיון דמאחורי הסולם מחובר הכל יחד דהוי כאיצטבא אחת ואי אשמעינן סולם הוה אמינא דאיצטבא אפי' אין בין זה לזה ג' הוי מיעוט באויר דאין האיצטבא התחתונה מבטלת האויר ולא חשיבא כסולם כל שהוא דחזי לעלייה ומבטל האויר שתחת הזיז ור"ת מפרש דהא דבעי שיגיע סולם (ו) על ראש הכותל היינו בסולם שאין קבוע ואין נראה לר"י דגבי לול הפתוח לעלייה מיבעיא לן לעיל[ט] אי צריך סולם קבוע או לאו משמע דבכל דוכתא בעינן סולם קבוע ועוד שאינו קבוע כיון דניטל בשבת אפי' מגיע עד ראש הכותל אין לו להועיל כמו חריץ שבין שתי חצירות דתנן לקמן[י] אפי' מלא קש או תבן מערבין שנים ואין מערבין אחד לפי שאין קבוע שם ועתיד ליטלו:

אלא

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"ב מהל' כלאים הלכה יא טוש"ע י"ד סי' רצז סעיף יא:
יד ב מיי' פ"א מהל' שמטה ויובל הל' טו:
טו ג מיי' פכ"ה מהל' שבת הלכה טו סמג לאוין סה טור ש"ע א"ח סי' שיא סעיף ח:
טז ד ה ו מיי' פ"ג מהל' עירובין הלכה ד טוש"ע א"ח סי' שעב סעיף ח:
יז ז מיי' שם הלכה ה טור ש"ע שם סעיף יא:
יח ח מיי' פ"ג שם הלכה ה:

רבינו חננאל

אם היו מקצת עליו מגולין אינו חושש לא משום כלאים ולא משום [מעשר ולא משום שביעית] ונטלין בשבת ופריק לא צריכא דהספל לא יכול למישמטיה אלא עד דחפיר במרא וחצינא שאינו ניטל בשבת לפיכך ממעט בכותל: סולם המצרי שאין לו ד' חווקים אינו ממעט מפני שהוא קל וניטל בשבת וכל הניטל בשבת אינו ממעט דחייש דלמא שקיל ליה אבל סולם צורי שהוא כבד ואינו ניטל בשבת ממקום למקום ממעט מפני שהסולם ניחא תשמישתיה. אמר אביי כותל שבין ב' חצרות גבוה י' טפחים והניח סולם רחב ד' טפחים מיכן וסולם רחב ד' טפחים מיכן זה שלא כנגד זה ואין בין זה הסולם לזה הסולם ג' טפחים אמרינן כל פחות מג' טפחים כלבוד דמי וכאלו ב' הסולמות זה כנגד זה הן וממעטו ואם רצו מערבין אחד כי לשתי החצרות תשמישן בנחת הוא. והני מילי בדלא הוי רחב הכותל ד"ט אבל אי הוי ד' טפחים כמרפסת ואע"ג דמפלגי סולמות הללו זה מזה טובא כיון דהוי רוחב הכותל ד' טפחים נעשה כמרפסת וחצר פתוחה לתוכו ואפי' זה שלא כנגד זה הסולמות מיעטו הן. וכאילו אין שם כותל שהרי תשמיש ב' החצרות הוא. וכן אם בנה איצטבא ע"ג איצטבא אם יש באיצטבא התחתונה ד' טפחים אי נמי אין באיצטבא התחתונה ד' טפחים ואין בין איצטבא התחתונה לאיצטבא העליונה אלא (ג' טפחים) פחות מג' אמרינן כלבוד דמי וכאילו רחב האיצטבא העליונה והתחתונה ביחד הן והן ד' וממעטין את הגובה. ודברי רב נחמן נמי בהאי טעמא שייך דאמר סולם ששליבותיו פורחות כלומר המדרגות המשולבות זו בזו עודפות זו מזו אם יש בשליבה התחתונה ד' טפחים ממעטת. ואם אין בה ד' טפחים השליבה של מעלה ממנה קרובה בפחות מג' טפחים חשבינן להם כלבודות ופריחת זו מצטרפת לד' טפחים ממעטין אותו הסולם בכותל ואם רצו מערבין אחד ועוד אמר ר"נ זיז

מסורת הש"ס עם הוספות

א) עי' תוספתא פ"ו ה"י, ב) ב"ב דף נט., ג) [שבת דף קמב:], ד) [שם], ה) עח., ו) [דף ט.], ז) דף עח רע"א, ח) [שם ע"ב], ט) [דף עו:], י) [דף עח:].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כובדו קובעו דמתוך: (ב) ד"ה ולא אמרן אלא בכותל צר שאין ברחבו ד' שאין נוח להלך עליו אבל יש כצ"ל והד"א: (ג) תוס' ד"ה מקצת וכו' דר' יהודה בן לקיש ורבנן דדמיא: (ד) ד"ה אם יש וכו' לא כעין סולמות שלנו אלא כעין: (ה) בא"ד הוה אמינא דסולם שאין בשליבה התחתונה: (ו) בא"ד דבעי שיגיע סולם עד ראש הכותל:

הגהות וציונים

א] מעדר (רש"י ישעיה ז כה), כלי חפירה: ב] גרזן בעל להב רחב: ג] מדרגות (רש"י שמות כ כג ויחזקאל לח כ ושה"ש ב יד), שלבי סולם: ד] מעלות של אבנים או של עץ: ה] כת"י ודפו"ר "כעין סולמות שלנו": ו] רש"ש מגיה היינו. באו"ז ליתא מתחילת הדבור "שליבות חווקין... מדריגה אלא" וגורס (מתחילת הדיבור) "ששליבותיו פורחות. שהוא עשוי כעין סולמות שלנו שיש אויר בין חווקיהן והיינו פורחות" וכו': ז] מכאן עד סה"ד הביאו או"ז בשם יש פירושים והוסיף "ולא איתבריר לי": ח] נדצ"ל ואומרים (כ"ה בתוס' הרא"ש, בדפו"ר ואומ'):

משנת ראשונים

בזמן שמקצת עלין מגולין. פרש"י דמשום שבת נקטינן לה, ורב האי הקשה מה בכך אי מקצת עליו מגולין כיון שהאמהות טמונות בקרקע זריעה מעולה היא ואמאי אינו חושש משום כלאים שביעית ומעשר והגיה אם היה מקצתו מגולה והשתא ניחא דקאי אכולהו. [תוספות הרא"ש, שבת נ:]

ונראה דהא דפריך זריעה מעליא היא לא קשיא ולא מידי כיון דבשלא השרישו איירי כדפרישית וגם לא נתכוון אלא להטמנה בעלמא. [תוספות הרא"ש, שבת נ:]

אינו חושש לא משום כלאים ולא משום מעשר ולא משום שביעית. ע"כ בדלא אשרוש איירי מדניטלין בשבת, וצריך לומר דרבו וניתוספו בלא השרשה דאי לא נתוספו מאי אתא לאשמועינן נהי דגבי כלאים ושביעית איכא למימר דאתא לאשמועינן שמותר להטמין ולא חיישינן שמא יבא לנוטען תחת הגפן, ובשביעית. גבי מעשר מיהא מאי הוי לן למיחש אפי' נטען והשרישו כיון שלא נתוספו מה היה לו לעשר הילכך מיירי בניתוספו. [תוספות הרא"ש, שבת נ:] לא צריכא דבעי מרא וחצינא. דהשתא ודאי אינו ניטל בשבת דהו"ל כחופר ולא חיישינן שמא יחפור בשבת ויטלנו שלא נחשדו ישראל לחלל שבתות, והא קמ"ל דאע"ג דכי לא [חבריה] אינו ממעט לפי שאין ממעטין בכלים ואפילו ייחדם לכך, (ד)כי חבריה ממעט ולא גזרינן חבריה אטו לא חבריה. [הריטב"א] התם כובדו קובעו. כלומר ואע"פ שמותר לטלטלו בשבת בביתו או בחצרו שלא אסרו אלא ביום טוב ובמקום רבים אעפ"כ הוי מיעוט שאין דרך לטלטלו כך פרשוה גדולי הרבנים. ומ"מ גדולי המפרשים כתבוה מפני שאסור לטלטלו מתוך כבדו ועיקר הדברים כדעת ראשון. [מאירי] בנה איצטבא על גב איצטבא. וליכא למיבעי למה לי הני תרתי דאצטבא וסולמות, דכיון דתרי אמוראי אמרינהו כל חד וחד נקיט מאי דבעי וה"ה דמודה בדחבריה, ולעיל עבדינן צריכותא בתלמודא משום דתרוייהו משמיה דרב נחמן וזה ברור, ויש שטורחין לעשות בשתי אלו צריכות ואין צריך לדחוק בכך. [הריטב"א]

שֶׁמִּקְצָת עָלִין מְגוּלִּין, ותנאי זה שיהיו מקצת העלים מגולים נאמר רק לענין 'ניטלין בשבת', שאם אינם מגולים אינו יכול ליטול את הלפת או הצנון אלא אם כן מזיז את העפר בידיים, אך לענין שאר הדינים המוזכרים במשנה לא נאמר תנאי זה (רש"י כאן, ובשבת נ, ב). ויש סובר, שתנאי זה נאמר גם לענין כלאים, שדוקא אם מקצת העלים מגולים אין בו משום כלאים, משום שאינו רוצה בהשרשתן (רמב"ם כלאים ב, יא), שדרך הטמנה בכך, ואין דרך לכסות כולו רק כשמטמין לזריעה (חזו"א שם ג, יג).

ואם השרישו, אסורים משום כלאים וחייבים במעשר ובשביעית (ע"פ רש"י כאן ובשבת קיג, א; ריטב"א; רשב"א). ויש סוברים שאפילו אם השרישו מותרים משום כלאים ופטורים ממעשר ומשביעית, משום שאינו רוצה בזה ואין דרך זריעה בכך (ע"פ תוס' לעיל ע"א ד"ה הטומן; ר"ש כלאים א, ט; רשב"א ור"ן שבת נ, ב; דרך אמונה כלאים ב, מח, ע"פ חזו"א שביעית יב, ג).

לֹא צְרִיכָא דְּבָעֵי מָרָא וַחֲצִינָא, ואף באופן זה אין בנטילתו אלא איסור דרבנן, משום שהחפירה היא לצורך הספל, והמלאכה אינה צריכה לגופה (ריטב"א, בשם 'יש אומרים'). ויש סוברים, שחייב מדאורייתא, שכיון שהקרקע שלו, כשנוטל את הספל הוא מתקן את הקרקע, ואמנם אינו מתכוון, אבל כיון שניחא ליה בזה, הרי היא כמלאכה הצריכה לגופה (ריטב"א, בשם מקצת רבותיו).

וְכָל דָּבָר שֶׁנִּיטָּל בְּשַׁבָּת אֵינוֹ מְמַעֵט, דוקא אם הוא כלי שמלאכתו להיתר, שמותר בטלטול מחמה לצל, אבל כלי שמלאכתו לאיסור שאסור בטלטול מחמה לצל, די בזה כדי שיוכל למעט (ריטב"א). ויש סוברים, שכלי שמלאכתו לאיסור אינו ממעט הואיל ומותר בטלטול לצורך גופו או מקומו (ריטב"א, בשם 'יש אומרים', ומסיים 'ויותר נראה כלשון הראשון'; פמ"ג או"ח שעב א"א יח).

הָתָם כּוֹבְדוֹ קוֹבְעוֹ, ואף שאין איסור בטלטולו, מכל מקום מתוך שהוא כבד וקשה ליטלו ממקומו, הרי הוא עתיד להישאר שם לכל השבת, ולכן מועיל למיעוט (רש"י; תוס'; רא"ש ועוד ראשונים). ויש מפרשים, שמחמת כובדו נעשה מוקצה ואסור בטלטול, ולכן הוא מועיל למיעוט (רשב"א ריטב"א ומאירי, בשם ראב"ד ורבנו חננאל). ויש להסתפק, אם 'כובדו קובעו' נאמר רק לענין סולם, או גם לענין 'כפה ספל', שאם הוא כבד אינו צריך לקובעו (פמ"ג או"ח שעב א"א יח). ■ להלכה, דבר שאינו ניטל בשבת מחמת כובדו אינו מוקצה, ומכל מקום סולם שאינו ניטל מחמת כובדו ממעט בכותל (שו"ע או"ח שח, ב ו-שעב, ח). ושיעור הכובד, שהוא כבד יותר מכפי הרגיל, ואינו נוח ליטלו משם (משנ"ב שעב, סח, וראה תוספת שבת שם, לא, כף החיים או"ח שע, י). ויש להסתפק אם 'כובדו קובעו' נאמר רק לענין סולם (שעה"צ שם נב, לענין איצטבא).

וְהִנִּיחַ סוּלָּם רָחָב אַרְבָּעָה, ששיעור רוחב ארבעה טפחים נחשב כפתח (רש"י), ועמודי הסולם שהשליבות תקועות בהם מצטרפים לרוחב ארבעה טפחים (תוספת ירושלים או"ח שעב, ח, בשם הירושלמי). ■ להלכה, הניח סולם רחב ארבעה טפחים, ממעט. ועמודי הסולם מצטרפים לרוחב, ואין שיעור לעובי השליבות, שאין צורך שעוביין יהיה ארבעה טפחים (שו"ע או"ח שעב, ח, ומשנ"ב שם, עב).

וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, מְמַעֵט, שכל שהוא פחות משלשה טפחים כלבוד הוא (רבנו חננאל; רשב"א; ריטב"א).

אֲבָל הָוֵי כּוֹתֶל אַרְבָּעָה אֲפִילּוּ מִפְּלַג טוּבָא נָמֵי, שיכול לעלות לראש הכותל, ולהלך עליו עד שמגיע לסולם חבירו (רש"י; טור או"ח שעב, ח). ויש מפרשים, שאם הכותל רחב ארבעה טפחים הרי הוא כגג או מרפסת, שכאשר שתי חצרות פתוחות אליהם בפתחים נפרדים, יכולים לערב דרכם (רבנו חננאל; רשב"א; מאירי. והריטב"א כתב 'ושני הפירושים נכונים'). ונפק"מ, באופן שרוחב הארבעה טפחים בראש הכותל היה לאורך שלשה טפחים וחצי, שלטעם הראשון יכולים לערב יחד, שהרי יכולים להלך מזה לזה דרך הכותל, אבל לפי הטעם השני אינם יכולים לערב יחד, שבכדי שתהא רשות נפרדת, צריך שיהיה בה ארבעה טפחים על ארבעה טפחים (שפת אמת).

אִם יֵשׁ בְּאִצְטַבָּא הַתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה - שהאיצטבא היתה באורך ארבעה (רש"י), ומה שמבואר בגמ' להלן (עח, א) לגבי זיז היוצא מן הכותל והניח על ידו סולם, שהוא ממעט בכותל דוקא אם יש בו ארבעה על ארבעה, היינו משום שהסולם [המשמש כפתח לכותל] רחוק מראש הכותל, שהרי הזיז מפריד ביניהם, ולכן בכדי שישמש הסולם כפתח לכותל צריך שיהא הזיז גם ברוחב ארבעה, אבל כאן האיצטבא סמוכה לכותל, ולכן די במה שהיא באורך ארבעה (מהרש"א). ויש סוברים, שהאיצטבא צריכה להיות ארבעה טפחים על ארבעה טפחים [ומה שמבואר להלן (שם) שאם העמיד סולם סמוך לכותל צריך שראשו יגיע לראשו או לשלשה טפחים הסמוכים לראשו (קושיית תוס' על רש"י), מדובר שהיה אורך הסולם ארבעה ולא רחב ארבעה, ולכן צריך שיגיע לראש הכותל] (תוס').

אִי נַמִּי אֵין בַּתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה וְיֵשׁ בָּעֶלְיוֹנָה אַרְבָּעָה וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלֹשָׁה, מְמַעֵט, שאף שהמיעוט קצר מלמטה, אך כיון שלמעלה נשלם שיעורו, ממעט. אמנם אם היה ביניהן שלשה טפחים, אף אם יהיה בעליונה ארבעה אינו ממעט, משום שמיעוט באויר אינו מיעוט (רש"י; תוס'. וראה חזו"א או"ח צו, כד, שתמה איך אפשר לצרף את שתי האיצטבאות, הרי אי אפשר לעמוד על שתיהן יחד ולהשתמש בכותל). וכן צריך שלא יהיה אויר שלשה טפחים בין תחילת האיצטבא לקרקע (משנ"ב שעב, פט). ויש סוברים, שמיעוט באויר נחשב מיעוט, ואם היה באיצטבא העליונה ארבעה היא ממעטת אף אם יש תחתיה אויר שלשה, אך כאן מדובר שלא היה בעליונה ארבעה אלא בצירוף עם התחתונה, ולכן דוקא אם אין ביניהן שלשה מצטרפות למעט, שמדין לבוד הן נחשבות כאיצטבא אחת עקומה (ע"פ רשב"א וריטב"א). ■ להלכה, מיעוט באויר אינו מיעוט [כדעת רש"י ותוס'] (שו"ע או"ח שם, יא, ומשנ"ב שם, צ, וראה ביאה"ל שם שתמה למה לא הזכירו האחרונים את שיטת הרשב"א, ונשאר בצ"ע למעשה).

סוּלָּם שֶׁשְּׁלִיבוֹתָיו פּוֹרְחוֹת וְכוּ', והטעם שהוצרכה הגמ' להביא את דין איצטבא ואת דין סולם שדינם אחד, שאם היתה מביאה רק את דין איצטבא היינו אומרים שאם יש בשליבה העליונה ארבעה, הסולם ממעט אף אם יש מרחק שלשה בין שליבה לשליבה, מאחר וכל שלבי הסולם מחוברים יחד בעמודי הסולם, ואם היתה מביאה רק את דין הסולם, היינו אומרים שדוקא סולם ממעט כשאין בין שליבה לשליבה שלשה משום שאינו נחשב מיעוט באויר, כיון שהסולם משמש לעליה, ומבטל את האויר שתחתיו, מה שאין כן איצטבא, שאין האיצטבא התחתונה מבטלת את האויר (תוס'). ויש שביאר, שאכן שני הדינים אחד הם, אבל כיון שהם משני אמוראים, הביאה הגמ' את שניהם (ריטב"א).

אִם יֵשׁ בַּשְּׁלִיבָה הַתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה, מְמַעֵט וְכוּ', שאם אורכה של השליבה התחתונה ארבעה טפחים, ממעט (רש"י). ויש סוברים, שאף רוחבה צריך להיות ארבעה טפחים (תוס'; רשב"א).

זִיז הַיּוֹצֵא מִן הַכּוֹתֶל, בתוך עשרה טפחים מהקרקע (ע"פ רש"י להלן ד"ה צריך שני זיזין; מאירי), וכל עובי הזיז צריך להיות בתוך עשרה, שהרי שיעור זה הוא כדי שיוכל לעלות מן הארץ על גבי הזיז, ואם יש עשרה טפחים עד תחתית הזיז, נמצא שכדי לעלות על הזיז עולה יותר מעשרה טפחים (חזו"א או"ח צו, כה). **אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה**, ראה מה שכתבנו לעיל (עז, ב ד"ה אם יש באצטבא).

וְהִנִּיחַ עָלָיו סוּלָּם כָּל שֶׁהוּא, ועל הסולם להיות כבד, שהרי סולם קל הוא 'דבר הניטל', ומבואר לעיל (שם) ש'כל דבר הניטל אינו ממעט' (חזו"א שם, כו. וראה ערוך השלחן או"ח שעב, כב).

מִעֲטוֹ, הועיל בזה למיעוט הכותל, שהסולם והזיז נחשבים כמיעוט אחד, ולכן אף שהזיז יוצא למעלה משלשה ומיעוט באויר אינו מיעוט, די בכך שהסולם מגיע מהקרקע אל הזיז [ומדובר באופן שאין מרחק שלשה טפחים מן הקרקע עד לשליבה התחתונה של הסולם, וכן בין שליבה לשליבה], ואף שהסולם אינו רחב ארבעה, די בכך שהזיז רחב ארבעה. ומה שהוסיף רב נחמן: **וְלֹא אֲמָרָן אֶלָּא דְּאוֹתְבֵיהּ עֲלֵיהּ, אֲבָל אוֹתְבֵיהּ בַּהֲדֵיהּ אַרְווֹחֵי אַרְוְחֵיהּ**, היינו משום שבאופן זה אין הסולם מועיל לחבר את הזיז לקרקע (רש"י, ע"פ הריטב"א שביאר שרש"י כאן לשיטתו [לעיל עז, ב ראה ביאורנו שם ד"ה אי נמי] שמיעוט באויר אינו מיעוט).

ויש מפרשים, ש'הניח עליו סולם כל שהוא מיעטו' פירושו שאם הניח סולם כל שהוא על גבי זיז ששיעורו ארבעה על ארבעה, מיעט בכך את שטח הזיז מן השיעור הנדרש כדי למיעוט גובה הכותל [והסולם עצמו אינו יכול לשמש כמיעוט לכותל, כיון שאינו רחב ארבעה]. ומה שאמרו 'ולא אמרן אלא דאותביה עליה' וכו', הכוונה היא שדוקא אם הניח את הסולם על גביו אין הזיז מועיל למיעוט הכותל, אבל אם הניח את הסולם על ידו, אדרבה, הרי הרחיב את הזיז, ובודאי שמועיל למעט את הכותל (רשב"א; ריטב"א, לשיטתם [ראה לעיל שם] שמיעוט באויר מועיל. וראה חזו"א או"ח צו, כד).

■ להלכה, זיז היוצא מן הכותל, וסמך עליו סולם כל שהוא, אם אין מרחק שלשה טפחים מן הקרקע עד לשליבה התחתונה של הסולם, הרי זה ממעט [כדעת רש"י] (שו"ע או"ח שעב, יב).

כּוֹתֶל תִּשְׁעָה עָשָׂר, צָרִיךְ זִיז אֶחָד לְהַתִּירוֹ, על ידי סמיכת סולם כלשהו עליו (רש"י, וכשיטתו לעיל לענין זיז אחד). ויש סוברים, שאין צורך בסולם (ריטב"א, וכשיטתו לעיל לענין זיז אחד). ■ להלכה, צריך סולם, כמו בזיז אחד [כדעת רש"י] (שו"ע או"ח שעב, יב).

וְהוּא שֶׁהֶעֱמִידָן זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה, שאם הזיזים מכוונים אחד כנגד השני, אי אפשר לזקוף סולם מזה לזה (רש"י, לשיטתו שצריך סולם, ראה ריטב"א), או משום שאם אינם מכוונים זה כנגד זה, לא נוח לעלות מזיז לזיז (ריטב"א, לשיטתו שאין צורך בסולם).

לֹא מִשְׁתַּמֵּשׁ לֵיהּ, שהדין שרשות היחיד שצריכה להיות ארבעה על ארבעה כולל שני דינים, א. עצם מה שצריך להיות שטחו ארבעה על ארבעה, ב. גם צריך שיהא המקום ראוי לשימוש, וכאן אמנם נחשב השטח ארבעה על ארבעה, כי אין הלכה שיהא השטח במקום אחד, ואם בשטח העמוד ובשטח היתד יחד יש ארבעה על ארבעה, הם מצטרפים, אבל אין המקום ראוי לשימוש, ונמצא מקום היתדות חסר לגמרי ואין כאן שיעור ארבעה על ארבעה (חי' רבינו חיים הלוי שבת יד, א ד"ה אכן אכתי צ"ע).

מִלְאוֹ כּוּלּוֹ בִּיתֵדוֹת מַהוּ וְכוּ', שאמנם נחשב השטח ארבעה על ארבעה, שכאמור אין הלכה שרשות היחיד יהא כולה במקום אחד, אך כיון שאם מילא את השטח ביתדות אין המקום ראוי לשימוש, יתבטל מהעמוד דין רשות היחיד (חי' רבינו חיים הלוי שם). ויש שפירש, שהספק הוא האם צריך שכל הארבעה על ארבעה ישמשו לאותו שימוש, ששיעור ארבעה הוא משום חשיבותו להנאת בני אדם משטח כזה, ושימוש כל יתד בפני עצמה אינו חשוב להצטרף לשיעור ארבעה, ואינו דומה ליתד אחת שאינה ממעטת משיעור העמוד, מכיון שרוב שטח העמוד משמש שימוש אחד. ופשט רב אשי, שאף במילאו כולו ביתדות אפשר להשתמש בו שימוש אחד על ידי הנחת דף או בגד על היתדות (גליונות חזו"א לחי' רבינו חיים הלוי שם, ובספרו או"ח סב, יב).

בּוֹר וְחֻלְיָיתָהּ מִצְטָרֵף לַעֲשָׂרָה, שאם יש ברוחב הבור ארבעה על ארבעה טפחים, ואין בעומקו עשרה טפחים, מצטרף גובה החוליא לעומק הבור לשיעור עשרה. ודוקא אם נותן בתוך הבור חייב, אבל אם נותן על החוליא פטור, שסברת 'מנח מידי ומשתמש' אינה מועילה לזה, כיון שאין החוליא גבוהה מקרקע רשות הרבים עשרה (תוס' כאן, ובשבת צט, א ד"ה מסייע בפי' שני, ותוס' שם ע"ב ד"ה לאחרים). ואף שבתוך הבור יש מחיצת עשרה, אין זה מועיל לגב הבור, משום שכדי שיהיה על גביו שטח של ארבעה על ארבעה צריך לכסות את חללו בדף או באבן [כמבואר להלן], ולכן על החוליא עצמה להיות גבוהה עשרה (מהרש"א).

ויש סוברים, שאפילו אם אין גובה החוליא עשרה, עומק הבור וגובה החוליא מצטרפים, ואם נטל מעל גבי החוליא והניח ברשות הרבים, או להיפך, חייב (רשב"א, בשם רש"י וראב"ד). ויש שצידד שדוקא באופן שגובה החוליא שלשה טפחים, שיצא מתורת לבוד, אבל בפחות משלשה היא בטילה לרשות הרבים, אולם כתב שמסתימת דברי הגמ' משמע שאפילו אם אין בגובה החוליא שלשה חייב, והטעם שאינה בטילה לרשות הרבים, שכיון שעשויה לשימוש בתוכה אין אויר רשות הרבים שולט בה לבטלה (ריטב"א).

וְאַמַּאי, הָא לֹא מִשְׁתַּמֵּשׁ לֵיהּ וְכוּ' דְּמַנַּח מִידֵי וּמִשְׁתַּמֵּשׁ, שכשם שהבור וחולייתו מצטרפים לגובה עשרה, כך הם מצטרפים לרוחב ארבעה, שאם אין בחלל הבור ארבעה, עובי החוליא משלים לארבעה אף שלא ניתן להשתמש בכל השטח [של הארבעה על הארבעה] אלא אם כן יכסה את חלל הבור בדף או באבן. [ובאופן זה אינו נחשב רשות היחיד אלא אם החוליא גבוהה עשרה טפחים מהקרקע, ורק גב הבור והחוליא מלמעלה הוא רשות היחיד, אבל לא חלל הבור, שהרי אין ברוחבו ארבעה] (רש"י; תוס' כאן, ובשבת צט, א ד"ה מסייע; ריטב"א, וראה מש"כ בביאורנו בשבת שם ד"ה בור וחולייתה, ושם ע"ב ד"ה לאחרים). ■ להלכה, בור וחולייתו מצטרפים לעשרה (משנ"ב שנד, ה), ודעת רוב הפוסקים שחוליית הבור אינה מצטרפת לשיעור רוחב ארבעה טפחים, וצריך שיהיה בחלל הבור רוחב ארבעה טפחים, ויש אומרים שמצטרפת (ע"פ משנ"ב שמה, ג, וראה שם דעה נוספת).

כּוֹתֶל עֲשָׂרָה צָרִיךְ סוּלָּם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְהַתִּירוֹ, ומה שמבואר לעיל (עז, ב) לגבי איצטבאות וסולמות, שצריך רק שיגיע הסולם לתוך עשרה טפחים מהכותל, משום שבכדי להתיר לבני החצר את התשמיש בראש הכותל אין צורך שיגיע הסולם אל ראש הכותל, אבל בשביל להיחשב פתח בין שתי חצרות להתירן לערב יחד, צריך שיגיע עד ראש הכותל (רא"ש וריטב"א לעיל עז, ב, בשם רבינו מאיר). ויש מפרשים, שמיעוט שאינו מגיע אל ראש הכותל מועיל רק אם יש בו ארבעה על ארבעה טפחים, אבל אם מגיע אל ראש הכותל מועיל אפילו אם רק אורכו ארבעה (תוס' לעיל עז, ב ד"ה אם, וריטב"א ורשב"א שם, בשם ר"י).

■ המשך במילואים עמ' 134 ■

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) שבת דף לט. [לקמן לט:], ב) [לרב קרי הכי משום חשיבות ועי' פרש"י בחולין לא ע"א ד"ה לאבא וכו' ומ"ש תוס' שם וכן עוד בפרש"י ליבמות נז ע"ב ד"ה מודה ובתוס' שם ד"ה אמר שמואל וע"ע רש"י שבת נג ע"א ד"ה אבא וברכות מז ע"א ברש"י ד"ה אלו], ג) [דף עז:], ד) כגון לקמן פג:, ס) לעיל עו ע"ב.

א זיז היוצא מן הכותל ד' על ד' והניח עליו סולם כל שהוא מיעטו ולא אמרן אלא דאותביה עליה אבל אותביה בהדי' ארווחי ארוחיה ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה ב כותל תשעה עשר צריך זיז אחד להתירו כותל עשרים צריך שני זיזים להתירו אמר רב חסדא ג והוא שהעמידן זה שלא כנגד זה. אמר רב הונא ד עמוד ברה"ר גבוה עשרה ורחב ארבעה ונעץ בו יתד כל שהוא מיעטו אמר רב אדא בר אהבה ה ובגבוה שלשה אביי ורבא דאמרי תרוייהו אף על פי שאין גבוה שלשה מאי טעמא לא משתמש ליה רב אשי אמר אפילו שגבוה שלשה מאי טעמא אפשר דתלי ביה מידי אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי מלאו כולו ביתדות מהו א"ל לא שמיע לך הא א) דאמר רבי יוחנן בור וחולייתה מצטרפין לעשרה ואמאי הא לא משתמש ליה אלא מאי אית לך למימר דמנח מידי ומשתמש ו הכא נמי דמנח מידי ומשתמש. אמר רב יהודה אמר שמואל כותל עשרה צריך סולם ארבעה עשר להתירו רב יוסף אמר אפילו שלשה עשר ומשהו אביי אמר אפילו אחד עשר ומשהו רב הונא בריה דרב יהושע אמר ז אפילו שבעה ומשהו אמר רב סולם זקוף ממעט גמרא ולא ידענא מ"ט אמר שמואל ולא ידע אבא ב) טעמא דהא מלתא מידי דהוה אאיצטבא על גבי איצטבא. אמר רבה אמר רבי חייא ח דקלים שבבבל אינן צריכין קבע מאי טעמא כבידן קובעתן ורב יוסף אמר רבי אושעיא ט סולמות שבבבל אינן צריכין קבע מ"ט כבידן קובעתן מאן דאמר סולמות כל שכן דקלים ומאן דאמר דקלים אבל סולמות לא. בעא מיניה רב יוסף מרבה סולם מכאן וסולם מכאן וקשין באמצע מהו אמר ליה י אין כף הרגל עולה בהן קשין מכאן וקשין מכאן וסולם באמצע מהו אמר ליה כ הרי כף הרגל עולה בהן

חקק

זיז היוצא מן הכותל ד' על ד'. טפחים: והניח עליו סולם כל שהוא. אפילו אין ברחבו ד', והעמידו בקרקע וסמך ראשו בזיז, הוי כחד מיעוטא והרי בעליון ארבעה, וכגון שאין חווקי הסולם מרוחקין שלשה: ולא אמרן אלא דאותביה עליה. סמך ראשו עליו, כדפרישית: אבל אותביה בהדיה. אצלו, וראשו נסמך לכותל: ארווחי ארוחיה. לזיז, ולא הוי האי סולם מתחתיו דרגא לזיז, ואין כאן מיעוט שהוא מובדל מן הקרקע הרבה: צריך זיז אחד להתירו. בסולם כל שהוא, והזיז יוצא באמצעיתו, שאינו גבוה עשרה לא ממנו ולמטה ולא ממנו ולמעלה: צריך שני זיזין. אחד קודם עשרה תחתונים ואחד למעלה הימנו בתוך עשרה עליונים, דאי הוה גבוה עשרה לא הוה סגי ליה בסולם כל שהוא, מידי דהוה אכותל: זה שלא כנגד זה. שיוכל לקבוע סולם שני מזה לזה: עמוד גבוה עשרה ברה"ר ורחב ד'. רה"י הוא, והנוטל ממנו והנותן על גביו חייב, ואם נעץ בראשו יתד כל שהוא מיעטו לרחבו מארבעה וביטלו מתורת רה"י: יתד. קביל"א א) בלע"ז: ובגבוה היתד שלשה. אבל אם אינו גבוה שלשה, כגגה ב) לעמוד חשיב ולא ממעט: אפשר דתלי ביה מידי. וכיון דחזי לתשמישתיה דעמוד, מיניה חשיב ולא ממעט: מלאו כולו ביתדות. לדידך דאמרת חד יתד תשמישתיה הוא ולא ממעט, יתדות טובא מאי, מי אמרינן כיון דלא מצי משתמש בהאי רוחב לאו רוחב הוא: בור וחולייתה. קרקע שניטלה מחפירת הבור והקיפו בו פי הבור סביב ג): מצטרפת. להשלים עשרה לעומק הבור לשויה רה"י, וה"ה נמי דחלל הבור ועובי היקף החוליא מצטרפין להשלים ארבעה לרוחבו, לחייב הנוטל מעל גב החוליא כלום ואת הנותן על גבה, כדתנן בהזורק [שבת דף צט.] חולית הבור והסלע שהן גבוהין עשרה ורחבין ארבעה הנוטל מהן והנותן על גבן חייב, ומההיא יליף ר' יוחנן לטעמיה דאמר מאי איריא דתני חולית הבור והסלע ליתני הבור והסלע אלא הא קא משמע לן דהבור וחולייתה מצטרפין לעשרה, וכי היכי דשמעינן מינה לגובהה שמעינן מינה נמי דמצטרפין לפותיא, דהא קתני ורחבין ארבעה. והאי דנקט הכא לדר' יוחנן ולא נקט מתני', משום דבמתני' לא תני צירוף בהדיא: ואמאי. הוי גגה דחוליא רה"י, הא לא חזו ארבעה דידיה לתשמישתיה מפני החלל שהוא מהן: אלא מאי אית לך למימר דמנח מידי. כגון דף או אבן על פיה, ומשתמש: הכא נמי. מניח דף ארבעה או שוטח בגד על היתדות, ומשתמש עליו בנחת: סולם ארבעה עשר. שצריך למשוך רגלי הסולם ארבעה מן הכותל, לפי שאין סולם זקוף נוח לעלות: אפילו י"ג ומשהו. שכשתמשוך רגליו מן הכותל ארבעה לא יהא ראשו נמוך מן הכותל טפח, וכיון דלא הוי טפח לית לן בה: אחד עשר ומשהו. שכשתרחיק רגליו ארבעה יהא ראשו נמוך מן הכותל פחות משלשה, וכלבוד דמי: שבעה ומשהו. דס"ל כרב דאמר לקמן סולם זקוף ממעט, ואי זקיף ליה מגיע לפחות מג' לראש הכותל: אמר רב סולם זקוף ממעט גמרא. שמעתי מרבותי, וטעמא לא ידענא, דהא אין נוח לעלות: מידי דהוה אאיצטבא על גבי איצטבא. שהן מכוונות, ואמרן לעיל ג) דממעטין: דקלים שבבבל. פיסקי דקלים של בבל שהניחן סמוך לכותל למעטו, אין צריך לקובען בקרקע, ואע"ג דדבר הניטל הוא דתורת כלי עליהן דראויין למושב, אפ"ה כבידן קובען שאין בא אדם ונוטלן, וכן סולמות: סולם. כל שהוא מכאן וסולם כל שהוא מכאן אצלו, ואין בשניהן לא בזה שני טפחים ולא בזה שני טפחים רוחב, וקבע קשין של תבואה כעין חווקין מזה לזה להשלימן לארבעה, מהו: אין כף הרגל עולה. בקשין, וסתם עליית הרגלים באמצע סולם הוא, וזה אין ראוי לכך: קשין מכאן ומכאן. להשלים רוחבו לארבעה, מהו: הרי כף הרגל עולה. בסולם, וראויין הקשין לאחוז היד בהן ולעלות בסולם:

חקק

אלא מאי אית לך למימר דמנח עליה מידי ומשתמש. אצירוף עשרה לא אצטריך לטעמא דמנח מידי דאם הבור רחב ד' ואינו עמוק עשרה אלא ע"י צירוף חוליא רה"י גמורה היא ומשתמש ליה שפיר כיון שכותלי הבור מבפנים גבוהים עשרה וטעמא דמנח עליה מידי מה יש להועיל שם כיון דאין חוליא גבוהה י' מבחוץ לרה"ר ולא קאי האי טעמא אלא היכא דאין הבור רחב ד' מבפנים אלא ע"י צירוף חוליא והחוליא גבוהה עשרה מבחוץ לרה"ר דאע"ג דתוכו לאו רה"י הוא על גביו הוי רה"י משום דאי בעי מנח עליה מידי ומשתמש ואע"ג דרבי יוחנן לא הזכיר אלא צירוף עשרה מכל מקום דייק ממילתיה והא לא משתמש ליה משום דר' יוחנן אמתני' דפ' הזורק (שבת דף צט.) קאי כדפירש בקונטרס דשמעינן מינה נמי צירוף ארבעה דהא קתני ורחבן ד' ותימה דאמתני' דלקמן בפ' בתרא (דף צט:) דייק נמי רבי יוחנן הכי גבי בור ברה"ר וחוליתו גבוה עשרה טפחים וקאמר ר' יוחנן בגמ' אפילו תימא בסמוכין והא קמ"ל דבור וחוליתו מצטרפין לעשרה והשתא תרתי למה לי ואור"י דההיא דשבת אצטריך לענין צירוף ארבעה דלא קתני לקמן ואי לאו ההיא דלקמן מההיא דשבת לחוד לא הוה דייק דהוה אמינא דאגב סלע נקט חולית הבור דבכל דוכתא ד) רגיל להזכיר חוליא בהדי סלע: צריך סולם ארבעה עשר להתירו. פי' בקונטרס שצריך למשוך רגלי הסולם ארבעה מן הכותל ולא דק דכי משיך ליה י' טפחים נמי מן הכותל שהוא שיעור גובה הכותל יגיע ראש הסולם לראש הכותל דארבעה עשר הוא שיעור אלכסון של י' על י' דכל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא ה) וכן פי' ר"ח: רב יוסף אמר י"ג ומשהו אביי אמר אפילו י"א ומשהו. וא"ת אם תרחיק רגלי הסולם מן הכותל עשרה טפחים וראש הסולם תסמוך לכותל על כרחך יהיה ראש הכותל גבוה מן הסולם יותר מטפח לרב יוסף ויותר משלשה טפחים לאביי שהרי אם לא היה הסולם אלא י' טפחים ממה נפשך הוה מתרחק יותר

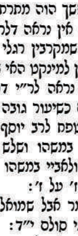

מד' טפחים שהרי יפול הסולם לגמרי לארץ וגם אין נראה דלרב יוסף ואביי נמי נשען ראש הסולם לראש הכותל אלא שמקרבין רגלי הסולם יותר מלשמואל ולאביי יהיה קרוב לזקוף דלמה להן למינקט האי שיעורא ולמה הזכירו רב יוסף ואביי אותו משהו אלא נראה לר"י דלסימנא בעלמא נקטי' הכי דלעולם צריך להרחיק הסולם כשיעור גובה שנשען על הכותל ושלא יהא גובה הכותל מן הסולם טפח לרב יוסף ולאביי שלשה טפחים כשיעור לבוד ולרב יוסף סגיא במשהו ושלש עשרה פחות שני חומשין שהוא אלכסון של ט' על ט' ולאביי במשהו ועשרה טפחים פחות חומש שהוא אלכסון ז' על ז': אמר שמואל לא ידע כו'. אליבא דרב קאמר אבל שמואל גופיה סבר דסולם זקוף אינו ממעט דהא בעי סולם י"ד: סולמות של בבל אין צריכין קבע. אע"ג שאין להם ד' חווקין דכובדן קובען ולא כמו שפירש רבינו שמואל דהיינו סולם צורי דלעיל דאם כן לא ה"ל למימר סולמות של בבל ועוד דאההיא דלעיל ליכא מאן דפליג והכא אמרינן סולמות לא:

חקק

עין משפט
נר מצוה

יט א ב ג מיי' פי"ג מהל' עירובין הל' ו טוש"ע סימן שע"ב סעיף יג: כ ד ה ו מיי' פי"ד מהלכות שבת הלכה ט: כא ז מיי' פי"ג מהל' עירובין הלכה ג טוש"ע שם סעיף ח: כב ח ט מיי' שם הלכה ז: כג י כ מיי' שם טור ש"ע שם סעיף יג:

רבינו חננאל

זיז היוצא מן הכותל והניח עליו סולם כל שהוא כלומר אפי' אין בסולם ד' טפחים ממעט ולא אמרן אלא דאנחיה עליה דזיז אבל אשוויה אשוויה לא ממעט דאמרינן (אפתויי) [ארווחי] הוא דקא (מפתי) [מרווח] ליה לזיז פי' אם נתן הסולם בכותל עם הזיז יש לומר הזיז הרחיב ואינו ממעט דהא לא משתמש בסולם זה ע"ג הכותל אלא [משתמש] בסולם לעלות בזיז הוא נותן בעת שנתנו בצד הזיז על הכותל: אמר רב נחמן כותל י"ט טפחים גובהו זיז אחד ממעט אותו. כלומר נותנו למעלה בכותל בט' טפחים וחצי ונמצא בגובהה של כותל כט' טפחים וחצי ממועט נשארו מן הכותל ט' טפחים אחרים וחצי טפח כיון שאינן י' טפחים אינו אוסר. אבל אם גובהו של כותל כ' טפחים אינו ממעטו אלא ב' זיזין (זה) אחד (בי') [בתוך י'] טפחים והסולם ממעטו כאילו קרקע הוא עד אותו הזיז. וצריך זיז אחר (כעשרין) [בתוך עשרים]. וי"א סולם נתון על כל זיז וזיז. אמר רב חסדא והוא שהעמידן אלו זיזין זה שלא כנגד זה והסולמות עליהן. ואם היו הזיזין רחבין ד' טפחים שיכול להשתמש בהן אין צריך. אמר רב הונא עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' ונעץ בו יתד כל שהוא ממעט ונעתק מרשות היחיד ונעשה ככרמלית. ולא אמרן אלא בזמן שהיתד גבוה מן הקרקע ג' טפחים. אביי ורבא דאמרי אפי' גבוה ג' טפחים לא מידי הוא כלומר אינו ממעט. רב אשי אמר אע"פ שאינה גבהו ג' אפשר (דלית) [דתלין] ביה מידי כגון מחצלת וממעט. א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי דאע"פ שאין גבוה היתד ג' טפחים חזי לאישתמושי ביה אפשר (דלית) [דתלין] ביה מידי. אם מלא לזה עמוד כולו יתדות להשתמש בו מהו. א"ל לא שמיעא לך הא דר' יוחנן בור וחוליתה מצטרפין לעשרה. אמאי והא לא קא משתמש ליה בבור כמו החוליא שהבור רחב מלמטה והחוליא צרה אלא מאי אית לך למימר דמנח מידי כגון מחצלת ומשה הבור צר כמו החוליא ומשמש הכא נמי בעמוד שהוא מלא יתידות מנח מידי עלייהו ומשתמש. כיון שאמר כי הסולמות ממעטין ומתירין לשתי החצירות לערב אחד הוצרך שמואל לומר כמה יהא גובהו של סולם שהוא ממעט בכותל ואמר כותל שגובהו י' טפחים צריך סולם י"ד טפחים גובהו פי' כיון דקי"ל כי עודף האלכסון על המרובע ב' חומשין כדגרסינן כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא. והסולם לעולם שאינו נסמך על הכותל לעלות בו אלא באלכסון אבל זקוף אין דרך לעלות ולפיכך אמר כותל י' צריך להיות סולם כדי גובהו של כותל וישפיעהו כלפי חוץ באלכסון ולפיכך צריך כדי גובה כל הסולם ויתרון אלכסונו וכיון שהכותל י' טפחים וכל טפח צריך יתרון למדת דאלכסון ב' חומשין נמצא שיעור הסולם י' טפחים וב' חומשין לכל טפח הרי י' טפחים ועשרין חומשין. עשרין חומשין הרי ד' טפחים נמצא גובה הסולם י"ד טפחים. רב יוסף אמר אפי' י"ג טפחים ומשהו דיי. שאין דרך להשפיעו זה כולו. ופחות מטפח לא חשיב. אביי אמר אפי' אין בסולם אלא י"א ומשהו ומעמידו בראשו של כותל בפחות מג' וכל פחות מג' כלבוד דמי וכאילו בראש הכותל הוא סמוך. הלכך בי"א ומשהו דיי לו. רב הונא בריה דרב יהושע אמר אפי' ז' ומשהו. קסבר אפי' סולם זקוף ממעט וכל פחות מג' כלבוד דמי הלכך בז' טפחים ומשהו סגיא. אמר רב סולם זקוף ממעט ולא ידענא מ"ט. והלא אין דרך בני אדם לעלות כן. וא"ל שמואל מידי דהוה אאיצטבא ע"ג איצטבא שהן זקופות וממעטות. דקלין שבבבל וסולמות שבבבל אין צריך לקבען אלא כיון שנתנו ע"ג הכותל ממעטין שכבידן קובען הואיל ואין ניטלין בשבת מפני הכובד שלהן. בעא מיניה רב יוסף מרבה סולם מיכן וסולם מיכן וקשין באמצע בין ב' הסולמות מהן. ופשט ליה אין כף הרגל עולה בהן (וממעט) [ואינו ממעט].
עוד

הגהות וציונים

א] קנה עץ או מתכת מחודד בראשו: ב] בדפו"ר כגובה: ג] בדפו"ר נוסף מחוץ להגביה חללו: מצטרפין. להשלים עמקו לעשרה לשויה רה"י וה"ה וכו':

משנת ראשונים

והניח עליו סולם כל שהוא מיעטו. כלומר מיעט את הזיז וגרע כחו, שהסולם מעצמו אינו ממעט, וכן הזיז אינו ממעט כיון שהסולם מונח עליו. אבל אם הניחו לסולם בצד הזיז ולא עליו ממש לית לן בה ולא גרע כחו של זיז דאדרבה כל שהוא נתון בצדו הרחיבו לזיז, ורש"י ז"ל לא פי' כן, וזה הנכון. [הרשב"א]

בור וחולייתה מצטרף לעשרה. חוליית הבור הוא הרפש והטיט הנמצא בקרקעיתו והודיענו כי כשיש בעומק הבור עם החוליא עשרה טפחים יצטרף הבור עם החוליא להשלים עשרה טפחים. [פיהמ"ש להרמב"ם, שבת פי"א]

אמר שמואל ולא ידע אבא טעמא דהא מלתא. לא כמו שפירש בקונטרס לשון חשיבות, אלא כך היה שמו של רב כדפירש בערוך בערך אבא כדאמרינן בברכות (דף מז.) אילו מייתו ארדליא וגוזליא לאבא, ורב כהנא דאמר (שם דף סב.) דמי פומיה דאבא כדלא טעים תבשילא, ובראשית הגז (חולין קלז:) נמי אמר מאן ריש סידרא בבבל אמר ליה אבא אריכא. [תוספות, יבמות נז:]

מידי דהוה אאיצטבא על גבי איצטבא. וא"ת והא איהו הוא דאמר צריך סולם ארבעה עשר להתירו, פירשו בתוס' דלטעמא דלמאן דאמר סולם זקוף קאמר ליה וליה לא סבירא ליה והכי קאמר מאן דאמר הכין סבר מידי דהוה אאיצטבא על גבי איצטבא, אבל הראב"ד ז"ל פי' דשמואל לאו צריך ולעכב קאמר אלא דאתא לאשמועינן דבהכי ניחא תשמישתיה, והראשון נראה יותר. [הרשב"א]

קשין מכאן וקשין מכאן וסולם באמצע מהו. כלומר אם המחיצה כולה של קשין זולתי מקום קביעות ראשי הסולמות שהוא מאבן וכיוצא בו שראוי לעלות בהן ויעמדו, ופשיט ליה דדי בכך דמחיצת קשין מחיצה היא והסולם ג"כ ראוי לעלות בו ולא יפול, כן פירש הראב"ד ז"ל. [הרשב"א]

חקק להשלים בכותל בכמה א"ל [א]בעשרה א"ל חקקו כולו בכותל בכמה א"ל [ב]מלא קומתו ומאי שנא א"ל התם מסתלק ליה הכא לא מסתלק ליה. בעא מיניה רב יוסף מרבה עשאו לאילן סולם מהו תיבעי לרבי תיבעי לרבנן תיבעי לרבי עד כאן לא קאמר רבי התם [א]כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו ה"מ בין השמשות אבל כולי יומא לא או דילמא אפילו לרבנן פיתחא הוא ואריא הוא דרביע עליה עשאו לאשירה סולם מהו תיבעי לרבי יהודה תיבעי לרבנן תיבעי לרבי יהודה ע"כ לא קאמר [ב]רבי יהודה התם דמותר לקנות בית באיסורי הנאה אלא התם [ג]דבתר דקנה ליה עירוב לא ניחא ליה דלינטר או דילמא אפילו לרבנן פיתחא הוא ואריא דרביע עליה א"ל [ג]אילן מותר ואשירה אסורה מתקיף לה רב חסדא אדרבה אילן שאיסור שבת גורם לו ניתסר אשירה שאיסור דבר אחר גורם לו לא ניתסר איתמר נמי כי אתא רבין א"ר אלעזר ואמרי לה א"ר אבהו א"ר יוחנן [ד]כל שאיסור שבת גרם לו אסור [ה]כל שאיסור דבר אחר גרם לו מותר ר"נ בר יצחק מתני הכי אילן פלוגתא דרבי ורבנן אשירה פלוגתא דרבי יהודה ורבנן:

מתני' [ד] [ה]חריץ שבין ב' חצירות עמוק [י] ורוחב ד' מערבין שנים ואין מערבין אחד אפילו מלא קש או תבן מלא עפר או צרורות מערבין אחד ואין מערבין שנים [ו]נתן עליו נסר שרחב ארבעה טפחים [ז]וכן ב' גזוזטראות זו כנגד זו מערבין [א] שנים ואם רצו מערבין אחד פחות מכאן מערבין שנים ואין מערבין אחד:

גמ' ותבן לא חייץ והא אנן תנן [ז]מתבן שבין שתי חצירות גבוה עשרה טפחים מערבין שנים ואין מערבין אחד אמר אביי לענין מחיצה כולי עלמא לא פליגי דהויא מחיצה אבל לענין חציצה אי בטלי' חייץ ואי לא בטלי' לא חייץ: מלא עפר: ואפילו בסתמא [י]והתנן [ח]בית שמילאהו תבן או צרורות וביטלו בטל ביטלו אין לא

רש"י

חקק להשלים בכותל. סולם לר, וחקק בכותל מכאן ומכאן כנגד חווקי הסולם להשלים רוחבו לד': בכמה. לריך להשלים הרוחב בגובה הכותל: בעשרה. עד עשרה ישלימנו, וכיון דאיכא בגובה עשרה רוחב ארבעה הוי ביה שיעור פתח, ואע"ג דגבוה כותל טובא לית לן בה: חקק כל הסולם בכותל. כעין שליבות, ורחבן במשך הכותל ארבעה: בכמה. גובה לריך לחוק רוחב ארבעה: מלא קומתו. של כותל לריך שיהא משך החווקין ארבעה: התם. כי איכא סולם מגיע לראש הכותל נוח לעלות בו, ומיהו לא חשיב למיהוי פתח בליר מרוחב ד' (א), הלכך כי משוי ליה רוחב ארבעה בגובה עשרה פיתחא הוי, אבל הכא אין נוח לעלות כל כך: מסתלק ליה. נוח לעלות לאדם: תיבעי לרבי. דאמר בפרק בכל מערבין [לעיל לג:] הנותן עירוב תחומין באילן קנה עירוב, דהתם טעמא משום מיקנא שביתה בין השמשות הוא, ודבר שהוא משום שבות כגון שמוש במחובר לא גזרו עליו בין השמשות, אבל לגבי עירובי חצירות טעמא משום דפתח משוי להו חד על ידי עירוב, ואי לא חזי לתשמישתיה כולי יומא לאו פתחא מיקרי, הלכך לא שרא להו עירובייהו בין השמשות: ואריא רביע עליה. איסור שבות אומר לנו סורו, ומכל מקום פתח (הוי) שמיה ומשוי להו חד להשתמש דרך חורין ודיו[ב]: עשאו לאשירה. אילן שעובדין אותו ואסור בהנאה. אם תימצי לומר בשאר אילן פתח הוא, הכא דמטיא להו הנאה על ידיה מאי: תיבעי לר' יהודה. דאמר בפרק בכל מערבין בגמרא (דף לא.) רבי יהודה אומר הנותן את עירובו בקבר קנה עירוב, ואף על גב דקבר אסור בהנאה: הכי גרסינן התם הוא דבתר דקנה ליה עירוב לא ניחא ליה דלינטר. לא איכפת ליה בשמירתו, ואישתכח דלא מיתהני מקיברא אלא קניית עירוב לחודיה, והיא לאו הנאה היא, כדמפרש התם דאין מערבין בתחומין אלא לדבר מצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו, אבל עירובי חצירות (ב) להנאתו היא ולא לדבר מצוה והויא הנאה: או דילמא. אע"ג דאסור בהנאה הא לא משתמש בה מידי, ופיתחא שמיה ואריא הוא דרביע עליה, ומכל מקום החצירות מחוברין: מתני' חריץ. ארוך הוא ומפסיק על פני החצר כולה: ורחב ד'. טפחים, דפחות מכאן נוח לפסעו משפתו אל שפתו: ואפילו מלא תבן וקש. לאו סתימה היא, דלא מבטיל ליה התם, דסופו ליטלו: נתן עליו נסר. משפתו לשפתו כעין גשר, והוי כפתח: שתי גזוזטראות. נסרין בולטין משפת תקרת העלייה לרה"ר וקורין לו אלדויי"ר[ג], ואם ישנן זו אצל זו בשתי עליות של שני דיורין ונתן נסר רחב ד' כמין גשר מזו לזו הוי נמי פתח: פחות מכאן. שאינו רחב: גמ' לא חייץ. לא סתים: והתנן מתבן שבין שתי חצירות כו'. גדיש של תבן, וקתני מערבין שנים, אלמא חייץ: לענין מחיצה. אע"ג דעתיד ליטלו, כל כמה דהוי התם מחילה היא דהא מפסיק, מידי דהוה אעביטין ואוכפות וכלי בהמה דתנן בפרק קמא (דף טו:) דמקיפין בהן: אבל לענין חציצה. לחוץ בפני אויר החריץ ולידון כסתום, דמשוית ליה כארעא: אי בטליה. להדיא ואמר לא שקילנא ליה מהכא בטיל, ואי לא לא: ואפילו בסתמא. דלא ידעינן אי שקיל תו אי לא: בית. שטומאת מת בתוכו ומילאהו עפר או צרורות וביטלו מבוטל, והויא טומאה רצוצה שאין לה אהל לעצמה ובוקעת ועולה עד לרקיע והמאהיל על הגג טמא, דכל טומאה שאין לה אהל טפח בוקעת ועולה עד הרקיע כדאמר' בברכות בפרק מי שמתו[ו]:

תוספות

חקק להשלים בכותל בכמה. כגון שהכותל עב ובולט מלד הסולם או שהסולם מונח בסוף הכותל בקרן זוית ואיירי בכותל משופע דהא רב יוסף אית ליה דסולם זקוף אינו ממעט דבעינן שלא קבעי לה: **אמר** ליה בעשרה. פירש בקונטרס עד עשרה ישלימנו אע"ג דגבוה כותל טובא לית לן בה וקשה לפירושו דהא לא מסתלק ליה כיון דאכתי גבוה כותל טובא וי"ל נהי דלא חקק בכותל אלא עד עשרה אין לחוש אלא שיגיע הסולם עד ראש הכותל ור"ת מפרש בעשרה היינו שלא ישאר מן הסולם עד ראש הכותל עשרה: **אשירה** פלוגתא דרבי יהודה ורבנן. לית ליה לרב נחמן בר יצחק סוגיא דלעיל דפ' בכל מערבין (דף לא.) דמשמע התם דלכולי עלמא אסור לקנות בית באיסורי הנאה והכא קאמר דבמותר לקנות בית באיסורי הנאה פליגי:

אפילו מלא קש ומלא תבן. בקש ותבן הניטלין בשבת איירי ולא כההיא דלעיל [דף עז.] פגה (ג) הטמונה בתבן דהא אמר' בגמרא[מ] דאפילו ארנקי מבטל אינים וא"ת והא אמרינן דאפילו פירות מבטלין מחילות דאמרינן במסכת שבת בסוף הזורק (דף ק.) בור ברה"ר עמוק עשרה ורחב ד' מלא מים וזרק לתוכו חייב מלא פירות וזרק לתוכו פטור מאי טעמא מיא לא מבטלי מחילה פירות מבטלי מחילה ואור"י דמדאורייתא ודאי מבטלי אבל לעירוב דרבנן הוא יש לחלק בין ניטל לשאינו ניטל וקלת קשה דמדמי לה בסמוך לבית שמילאהו דהוי לענין אהל דאורייתא ומההיא דאהל נמי תיקשי אההיא דשבת: **וכן** שתי גזוזטראות כו'. פירש בקונטר' בנותן נסר רחב ד' מזו לזו דהוי נמי פתח ותימה כיון דע"י נסר רחב ד' איירי היכי דייק בגמרא זו כנגד זו אין זו שלא כנגד זו לא אפילו מיפלגי טובא לישתרי ע"י נסר ד' כדאמר' לעיל (ד) דכי הוי כותל ד' אפילו מיפלגי טובא ומפרש ר"ת דלא איירי בנותן נסר מזו לזו ודין חריץ נותן לגזוזטראות דאם יש מזו לזו ד' מערבין שנים ואין מערבין אחד כמו חריץ אבל בפחות מד' רגיל לפסוע מזו לזו כמו גבי חריץ וכדאמר' במס' שבת בפ' הזורק (דף ק:) גבי רקק של מים דהיכא דלא הוי ארבעה טפחים מפסע פסעי ליה מש"ה כי ליכא ד' מזו לזו מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד אפילו היא מופלגת שלשה כשהן זו כנגד זו אבל זו שלא כנגד זו אין מערבין אחד כשמשוכות זו מזו שלשה כדאמרינן בגמרא [ופחות מכאן דקאמר במתניתין חוזר וקאי אנסר[ז]]: **והתנן** בית שמילאהו תבן או צרורות וביטלו בטל. כך היא הגירסא בכל הספרים וכן פירש ר"ת ור"י אומר דההיא משנה במסכת אהלות (פט"ו משנה ז) ואין כתוב שם תבן אלא עפר או צרורות ולא גרס נמי התם וביטלו בטל והכי איתא התם בית שמילאהו עפר או צרורות וביטלו וכן כרי של תבואה או גל של צרורות אפילו כגלו של עכן ואפילו טומאה בצד כלים טומאה בוקעת ועולה טומאה בוקעת ויורדת והתלמוד מביאה בקוצר וכן דרך התלמוד בכמה מקומות ואין לומר דהך דמייתי היא

עין משפט נר מצוה

כד א ב מיי' פ"ג מהל' עירובין הלכה יא טוש"ע סי' שעב סעיף יד:
כה ג ד מיי' שם הלכה ח[א] טוש"ע שם סעיף טו:
כו ה מיי' שם הלכה יב טוש"ע שם סעיף טז:
כז ו מיי' שם הלכה יג טוש"ע שם סעיף יז:
כח ז מיי' שם הלכה יד טור ש"ע א"ח סימן שעג:
כט ח מיי' פ"ז מהל' טומאת מת הלכה ו סמג עשין רלג:

רבינו חננאל

עוד שאלו חקק בכותל להשלים ד' טפחים בחלון בכמה אמר בעשרה. כלומר מכלל העשרה אמר לו חקקו כולו לכותל שהוא כעין פתח בכמה אמר לו מלא קומתו. ומ"ש דבחלון אמרת די לו בעשרה. חלון בכלל י' טפחים וזה מלא קומתו א"ל גבי חלון דאית ליה רווחא מאבראי שנכנס ויוצא מסתלק ליה מן החלון ודיו ד' טפחים בתוך י' הכא דחקק כל הכותל שויה כפתח ולא מסלק נפשיה מהכא ובעי למיעל ולמיפק בגויה. ואי איכא מלא קומתיה אין ואי לא לא. הא דבעי רב יוסף מרבה עשאו לאילן סולם מהו תיבעי לרבי דאמר כל דבר שמשום שבות כגון עליה באילן בשבת שהיא משום שבות לא גזרו עלי' בין השמשות הני מילי בין השמשות כגון העירוב אבל הכא דבעינן פיתחא כולי יומא לא. או דילמא אפי' לרבנן דפליגי עליה דר' פיתחא הוא ואריא רביע עליה. פי' האילן כמו פתח הוא כיון שיכול לעלות ולירד בו. וגזירת השבת שמנע מלעלות בו. עשאו לאשירה סולם מהו כו'. ר' יהודה דאמר אפי' בבית הקברות מפני שהוא יכול לחוץ ולוכל ואמרינן קסבר מותר לקנות בית באיסורי הנאה ורבנן פליגי עליה והוא מפורש בפרק בכל מערבין. ופשט ליה אילן מותר אשירה אסור מתקיף לה רב חסדא אדרבה איפכא מסתברא אשירה מותר אילן אסור כו' וקי"ל כוותיה דהא ר' יוחנן קאי כוותיה דאמר ר' יוחנן כל שאיסור שבת גרם לו אסור כל שאיסור דבר אחר גרם לו מותר. רב נחמן בר יצחק מתני לה בהדיא אילן פלוגתא דר' יוחנן ורבנן וקי"ל כרבנן: מתני' חריץ שבין ב' חצירות עמוק י' ורחב ד' מערבין שנים ואפי' מלא קש או תבן. ואסיקנא דתבן נמי חייץ והוה מחיצה מיהו לענין ביטול בחריץ אי בטליה אין ואי לא לא. ואקשינן עפר או צרורות ששנינו במשנתנו כי הן בטילין ואפי' בסתמא כלומר אע"פ שלא פירש כי ביטלם. והתניא (כ"ש לא תנן) [בית שמלאוהו תבן] או צרורות וביטלו הנה אי פריש כי ביטלו אין

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לעיל דף לג: וש"נ], ב) [לעיל לא.], ג) [שם], ד) [לקמן פג:], ה) [לקמן עט.], ו) [סוכה ד. אהלות פט"ו מ"ז], ז) [דף יט:], ח) עש ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה התם וכו' בליר מרוחב ארבעה בגובה עשרה הלכך: (ב) ד"ה הכי גרסינן וכו' אבל עירובי חלרות (להנאתו היא) תא"מ ונ"ב ס"א לשויה פיתחא הוא: (ג) תוס' ד"ה אפי' וכו' פגה שהטמינה בתבן: (ד) ד"ה וכן שתי וכו' כדאמר לעיל. נ"ב דף עז ע"ב:

גליון הש"ס

גמ' כל שאיסור דבר אחר גרם ליה מותר. עי' לקמן דף פ ע"ב תוד"ה אבל קורה:

רב נסים גאון

עד כאן לא קאמר רבי התם כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות. עיקר דברי רבי בפרק בכל מערבין (דף לג) וכבר פירשנום למעלה. תיבעי לר' יהודה תיבעי לרבנן תיבעי לר' יהודה עד כאן לא קאמר ר' יהודה דמותר לקנות בית באיסורי הנאה עיקרו בפרק בכל מערבין (דף כו) דתנן ר' יהודה אומר אפי' בבית הקברות מפני שהוא יכול לחוץ ולאכול:

הגהות וציונים

א] [עי' בנוסחת הרא"ש ועי' ג"כ נוסח המשנה זו ברב אלפס] [וראה ג"כ בהרא"ש] (גליון, ונראה דטה"ד הוא ובמקום בהרא"ש צ"ל בהרר"י, וכמו בגליון הרי"ף): ב] "ודיו" מיותר וליתא בכת"י ודפו"ר: ג] מרפסת (רש"י לעיל נט:): ד] רש"ל (גליון): ה] עיין מראה כהן:

משנת ראשונים

חקק להשלים בכותל בכמה. ה"פ כגון שאין הסולם גדול שיספיק למעט את הכותל ובא לחוק חווקים בכותל למעלה מן הסולם עד כמה הוא צריך לחוק בגובה הכותל. [הריטב"א]

אמר ליה חקקו כולו בכותל בכמה. שלא היה לו סולם כלל אלא שחקק בכותל כעין חווקים בכמה, אמר ליה מלא קומתו. של כותל, וכדמפרש טעמא משום דהכא לא מסתלק ליה כי מה שנשאר מן הכותל שנוגע לצדדיו מעכבו מלעלות. [הריטב"א]

עד כאן לא קאמר רבי התם כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו. כי שרי רבי היכא דאנחיה לעירוב מעיקרא דאע"ג דאנחיה במקום שבות קני ליה עירוב ממילא, אבל למשרייה לבטולי לשבות לכתחלה לא שרי רבי כלל, דמה דאסור בשבת אסור בין השמשות חוץ ממה שהתירו במשנתינו דפרק במה מדליקין שהוא עירובי חצרות והטמנת החמין ותיקון הדמאי. [הרשב"א, לעיל לג:] או דילמא אפילו לרבנן פיתחא הוא ואריא הוא דרביע עליה. פתח הוא אלא שאיסור שבות רבוץ עליה ורואין מקום אילן כאילו נפרץ בו הכותל הואיל ותשמישו נוח משם, וזה שאין עולין לה היום אין זה אלא כאלו היה שם פתח גמור והיה אריה רבוץ עליה שאין נמנעין מלערב בשבילו, או כאלו היה שם פתח וננעל במפתח שאין נמנעין מלערב אחד בשבילו. [מאירי] חריץ שבין שתי חצירות. אפשר דדוקא חריץ שבין שתי חצירות אבל חצר אחת שיש חריץ באמצע רחב ד' וגבוה עשרה אין מערבין אלא אחד ולהכי נקט בין שתי חצירות, או אפשר דהוא הדין בחצר אחת וכדאיתא גבי מתבן גבוה עשרה, ושתי חצרות דנקט לאו דוקא וכן דעת המפרשים ז"ל. [הריטב"א] בית שמילאהו תבן או צרורות. מה ששינה הלשון, דרך התלמוד לקצר משניות של טהרות כשמביאן. [תוספות הרא"ש, סוכה ד.]

חָקַק לְהַשְׁלִים בַּכּוֹתֶל, בְּכַמָּה, כגון שהיה שקע בכותל והניח בו סולם שאין ברוחבו ארבעה, וחקק בכתלים שמצידי הכותל באופן ששליבות הסולם והחקיקות מצטרפות יחד לארבעה טפחים [שכן בסולמות שלהם היו השליבות מחוברות מגבן ופתוחות מצידיהן (ראה תוס' ותוס' רבינו פרץ לעיל עז, ב ד"ה אם), ומטעם זה אין לפרש שלא היה בהן ארבעה לאורכן וחקק בעומק הכותל כדי להשלימן לארבעה, שהרי גב הסולם מפריד ביניהן לבין הכותל], או שהסולם עומד בסוף הכותל, והיה כותל נוסף המחובר בקרן זוית לכותל זה, וחקק בכותל הנוסף באופן שיהיו הבליטות והשליבות בשוה (ע"פ רש"י, תוס' ותוס' רא"ש. וראה מהרש"ל ורש"ש).

ומדובר גם באופן שהכותל משופע, שהרי רב יוסף עצמו סובר (לעיל ע"א) שסולם זקוף אינו ממעט (תוס'; תוס' רא"ש).

אָמַר לֵיהּ בַּעֲשָׂרָה, שצריך לחקוק ולהשלים את רוחב הסולם עד גובה עשרה טפחים מתחתית הכותל, ודי בכך שיכול להמשיך לעלות אל ראש הכותל בסולם צר כדי שיחשב כפתח (תוס' ותוס' רבינו פרץ, בביאור דעת רש"י). ויש שפירש, שאין צורך שהסולם יגיע עד ראש הכותל, אך צריך להגיע עד פחות מעשרה טפחים ממנו (מהרש"א, בביאור דעת ר"ת שבתוס', והוסיף שר"ת לשיטתו [לעיל עז, ב בתוס' ד"ה אם] שבסולם קבוע אין צורך שיגיע עד ראש הכותל, וכיון שחקק בכותל סולם קבוע הוא, וראה מה שהעיר על זה). ויש שפירש, שהחקיקה ברוחב ארבעה צריכה להגיע עד פחות מעשרה טפחים מראש הכותל, ומשם ימשיך הסולם עד ראש הכותל (רש"ש, בביאור דעת ר"ת. וראה ריטב"א שמפרש את הספק והפשיטות באופן אחר).

■ להלכה, סולם שאינו רחב ארבעה, וחקק בכותל להשלימו לארבעה, די בחקיקה עד גובה עשרה (שו"ע או"ח שעב, יד), ומשם יעלה הסולם עד ראש הכותל או על כל פנים עד פחות משלשה סמוך לראשו [כדעת רש"י] (משנ"ב שם, קח-קט). [ומועיל אפילו אם הכותל ישר, שהרי הלכה כדעת רב שסולם זקוף ממעט (משנ"ב שם, קז)].

עָשָׂאוֹ לַאֲשֵׁרָה סוּלָּם מַהוּ, ומדובר באשירה של נכרי, שיכול הנכרי לבטלה ותהא מותרת בהנאה, אבל אשירה של ישראל שעומדת לשריפה, 'כתותי מכתת שיעוריה', ואין כאן שיעור ארבעה הנצרך (ריטב"א). ויש שפירשו, שמדובר אפילו באשירה של ישראל, ששיעור ארבעה של סולם אינו מדין חשיבות, אלא רק כדי שיהא ראוי לעלות עליו, ולכן לא אומרים בזה 'כתותי מכתת שיעוריה' (תוס' להלן פ, ב ד"ה אבל).

אָמַר לֵיהּ אִילָן מוּתָּר וַאֲשֵׁרָה אֲסוּרָה, אילן מועיל לשמש כפתח משום שבבין השמשות אפשר לעלות עליו, ואפילו שבמשך יום השבת אסור, זהו רק מחמת איסור צדדי המונע מלעלות עליו, מה שאין כן אשירה, אף שגם בה אין זה אלא איסור צדדי המונעו להשתמש בה, אך כבר בבין השמשות אסור לעלות עליו, ובכדי להתיר צריך את שני הטעמים, שיהא מותר בערב שבת, ושיהא האיסור בשבת רק איסור צדדי (רעק"א כאן, ובשו"ת או"ח יד).

תִּיבָּעֵי לְרַבָּנָן, הפוסלים עירוב תחומין שהונח על גבי קבר, וטעמם שמא יצטרך לעירובו במשך יום השבת, ונמצא נוח לו שישמר עירובו, ואם כן נהנה מהקבר לא רק הנאת מצוה שאינה נחשבת הנאה [משום ש'מצוות לאו ליהנות ניתנו'], אלא אף הנאת עצמו (מסקנת הגמ' לעיל לא, א).

אִילָן שֶׁאִסּוּר שַׁבָּת גּוֹרֵם לוֹ נִתְּסַר, אֲשֵׁרָה שֶׁאִסּוּר דָּבָר אַחֵר גּוֹרֵם לוֹ לֹא נִתְּסַר - אילן אסור כיון שהיתר סולם הוא שימושו כפתח, וכיון שאינו יכול לעלות על האילן כל יום השבת, אינו יכול לשמש כפתח, אבל אשירה של נכרי שאין האיסור איסור שבת אלא איסור הנאה מעבודה זרה, אפשר שיבטלה הנכרי בשבת, ואם כן כבר מעתה ניתן להתייחס לאשרה כאילו ביטלה, ויש כאן פתח (רשב"א). ויש שפירש, שבכדי שאילן יחשב פתח צריך שיהא ראוי לעלות עליו בשבת מצד דיני שבת, שאם איסור העליה הוא מצד דיני הנאה מעבודה זרה, הוא נחשב פתח אלא שאיסור צדדי מונע להשתמש בו, אך אם האיסור הוא מחמת איסור שבת, אינו יכול לתיר והכין דבר לשבת, שנראים הדברים כסותרים זה את זה (לבוש או"ח שעב, טו, ומשנ"ב שם, קיד).

וכיון שכל אשירה היא גם אילן, בהכרח מדובר באשירה תלושה, שאין בה איסור השתמשות באילן (ריטב"א), או שמדובר באשירה יבישה, שאין חשש שמא יתלוש ממנה ולכן מותר להשתמש בה (תוס' רא"ש; טור או"ח שעב, טו).

■ להלכה, אילן שעשאו סולם, מועיל לשמש כפתח, אבל אילן של אשרה אינו מועיל [כדעת רבה], ויש אומרים להיפך, שאילן אינו מועיל ושל אשירה יבישה מועיל [כדעת רב חסדא], והלכה כדעה ראשונה (שו"ע או"ח שעב, טו, ומשנ"ב שם, קטז).

מִשְׁנָה. חָרִיץ שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת, ולאו דוקא בין שתי חצרות, אלא הוא הדין חריץ החוצה חצר אחת לשנים (ריטב"א, בשם מפרשים). ויש סובר, שדוקא חריץ שבין שתי חצרות, אבל חריץ החוצה חצר אחת לשתים אינו הפסק, ולכן דקדקה המשנה וכתבה 'שבין שתי חצרות' (ריטב"א). ■ להלכה, גם חריץ שחוצה חצר אחת מפסיק [כדעת המפרשים] (שו"ע או"ח שעב, טז, וביאה"ל שם ד"ה חריץ בדעת רש"י).

עֹמֶק עֲשָׂרָה וְרֹחַב אַרְבָּעָה, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד, שאם רחב פחות מארבעה, נוח לדלג עליו ולעבור מצד לצד, ולכן אינו הפסק (רש"י), שמעיקר דין מחיצה די בעובי כל שהוא בין בכותל ובין בחריץ, אלא שאם אפשר לעבור מצד לצד, דריסת הרגל מבטלת את המחיצה, ולכך יש צורך ברוחב ארבעה (חכם צבי ה, הובא בפמ"ג שסג משב"ז כ). ויש סוברים, שחריץ שרוחבו פחות מארבעה טפחים אין שֵׁם מחיצה עליו (אבני נזר או"ח רעב, א; נפש חיה [לרח"א ואקס] או"ח כה), אלא שהיה מקום לומר, שאמנם אינו מחיצה, אבל גם אינו חלק מהחצר ומחמת כן היה ראוי שיפסיק, אך מאחר ונוח לעבור עליו מצד לצד, נחשב חלק מהחצר (חזו"א או"ח קח, יג, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שעב הע' 87, וראה עוד להלן ד"ה וכן, האם באופן שרוחבו פחות מארבעה אין מערבים אלא אחד או שאם רצו מערבים שנים).

אֲפִילּוּ מָלֵא קַשׁ אוֹ תֶּבֶן, שסתם תבן וקש עתיד ליטלם משם, ולכן אין החריץ נחשב סתום (רש"י). וכגון שעומדים למאכל בהמה, שאם לא כן הם מוקצה, ודי בזה שאינו יכול לטלטלם כדי שיועילו לסתימה [כמבואר לעיל (עז, א, וראה להלן ד"ה נתן)] (תוס'). ואם הם סרוחים וכבר אינם ראוים למאכל בהמה, דינם כעפר שבסתמא מבטלו שם וסותם (אליה רבה שעב, כד, בשם הרשב"א בעבודת הקודש ד, א). ■ להלכה, חריץ מלא תבן או קש, אינו מועיל לסתימה [כל זמן שלא ביטלו] (שו"ע או"ח שעב, טז), ואם הם סרוחים, סותמים [אפילו בסתמא] (משנ"ב שם, קכ, אך ראה חזו"א או"ח צז, ד).

■ המשך במילואים עמ' 134 ■

הַנַּח אִסּוּר שַׁבָּת דַּאֲפִילּוּ אַרְנָקִי נַמִּי מְבַטֵּל אִינִישׁ, ואף שהארנק אסור בטלטול, הוצרך רב הונא בריה דרב יהושע לומר שהטעם הוא משום ביטול, כיון ששעת חלות עירוב חצרות היא בין השמשות, וכיון שלא גזרו על איסור שבות בבין השמשות, נמצא שבשעה שהעירוב חל היה הארנק מותר בטלטול (ישועות יעקב או"ח שעב, ג. אך ראה ערוך לנר סוכה ד, א, בתוס' ד"ה ואע"ג).

רַב אַשִׁי אָמַר בַּיִת אַחֲרִיץ קָא רָמֵית וְכוּ', רב אשי אינו חולק על רב הונא בריה דרב יהושע הסובר שדבר שאסור ליטלו בשבת בטל בשבת, אלא מוסיף שעפר בטל בחריץ אף לענין טומאה (לשון הזהב, לעיל עח, ב; גאון יעקב). ויש שסובר, שרב אשי חולק, ולדעתו גם דבר שאסור ליטלו בשבת צריך ביטול לעולם (פני יהושע סוכה ד, א. וגם בישועות יעקב הנ"ל ובחזו"א או"ח צז, א מבואר שיש כאן מחלוקת, וראה דרישה או"ח תרלג, ג, ושעה"צ שנח, לו).

בִּשְׁלָמָא חָרִיץ לְמִטַּיְימֵיהּ קָאֵי, ודוקא אם מילאוהו עפר, אך אם מילאוהו תבן, אפילו אם אינו עתיד לפנותו, אינו בטל בחריץ עד שיבטלהו בפירוש, משום שאין דרך לסתום חריץ בתבן (חזו"א או"ח צז, א).

אֲבָל לְאָרְכּוֹ אֲפִילּוּ כָּל שֶׁהוּא נַמִּי, שֶׁהֲרֵי מִעֲטוֹ מֵאַרְבָּעָה - שאם הניח נסר שאורכו ארבעה טפחים לאורך החריץ, אפילו אם רוחב הנסר כל שהוא די בכך כדי שיוכלו לערב יחד, שהרי מיעט את רוחב החריץ מארבעה, ונמצא שיש באורך החריץ ארבעה טפחים שאינם ברוחב ארבעה, שנוח לעבור עליהם מחצר לחצר והריהם כפתח, ולפיכך אם רצו מערבים שנים ואם רצו מערבים כל חצר לעצמה (רש"י), ואם אורכו של הנסר יותר מעשר או שהוא ממעט את רוחב החריץ לכל אורכו, מערבים אחד ואין מערבים שנים [שהרי זה כאילו נפרצו זו לזו במילואן או ביותר מעשר] (רבינו יהונתן [ע"פ ב"ח או"ח שעב, ט וראה ב"י שם], רמב"ם עירובין ג, יג, וכן דייק הרש"ש לעיל עח, ב מלשון רש"י כאן ד"ה אבל, ראה עוד ביאורנו לעיל שם ד"ה וכן). ■ להלכה, הניח נסר שאורכו ארבעה לאורך החריץ, אפילו רוחבו כל שהוא, נחשב פתח ויכולים לערב שנים (שו"ע או"ח שעב, יז), ואם אורכו יותר מעשר [או שנתנו לכל אורך החריץ], מערבים אחד ואין מערבים שנים (משנ"ב שם, קכח).

הָא דְּאָמְרַתְּ זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ אִין זוֹ שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זוֹ לֹא - שדין המשנה שנסר בין שתי גזוזטראות מועיל, הוא רק באופן שרוחב הגזוזטראות שווה, אך אם אחת רחבה יותר ובולטת לרשות הרבים יותר מחברתה [ראה להלן עמ' 248 ציור ב], ומניח את הנסר באלכסון מקצה גזוזטרא זו לחברתה, אינו מועיל (רש"י. וכתב התוס' רי"ד, שרש"י לשיטתו לעיל עח, ב שהגזוזטראות יוצאות מאותו כותל. ראה מה שכתבנו שם ד"ה וכן שתי). ויש שפירש, שהגזוזטראות שוות ברוחבן, אך כותלי הבתים אינם עומדים בשווה, שאחד בולט לרשות הרבים יותר מחבירו, כך שבמקום שמסתיימת גזוזטרא אחת מתחילה הגזוזטרא השניה [ראה להלן עמ' 249 ציור ד] (נחל הערבים, בישוב קושית רעק"א מה איכפת לן שגזוזטרא אחת בולטת מחברתה, הלא יכול להניח את הנסר סמוך לכותל שלא באלכסון). ויש מפרשים, לשיטתם שהמשנה עוסקת בגזוזטראות הנמצאות משני צידי רשות הרבים, שאם אינן מכוונות זו מול זו, כך שצריך להניח את הנסר באלכסון, אינו מועיל [ראה להלן עמ' 248 ציור ג] (תוס' רא"ש וריטב"א לעיל עח, ב, בדעת רש"י, רבינו יהונתן, תוס' רי"ד, ראה ביאורנו לעיל שם ד"ה וכן).

וטעם הדבר שנסר באלכסון אינו מועיל, משום שנמצא שהפתח הוא בקרן זוית של הגזוזטרא, ואין דרך לעשות פתח בקרן זוית [ראה לעיל (ו, א)] (תוס' רא"ש שם בדעת רש"י, טור או"ח שעג), ואף אם נאמר שפתח בקרן זוית נחשב פתח, מכל מקום כיון שאדם מתיירא לעבור מגזוזטרא לגזוזטרא על נסר המונח באלכסון כזה, אינו נחשב פתח (ע"פ רבינו יהונתן; ריטב"א שם).

ויש מפרשים, לשיטתם שהמשנה עוסקת באופן שלא נתן נסר בין הגזוזטראות ודינן הוא שאם אין ביניהן ארבעה רצו מערבים שנים רצו מערבים אחד, שדין זה הוא רק כשהן מכוונות זו מול זו, אבל אם אינן מכוונות זו מול זו, מערבים שנים ואין מערבים אחד (תוס', רשב"א וריטב"א לעיל עח, ב, בשם ר"ת).

גְּזוּזְטְרָא עֲקוּמָּה הִיא, שאמנם צריך לתת את הנסר בעקמימות, אך בעקמימות מועטת כזו אדם לא מתיירא לעבור (רבינו יהונתן, לשיטתו שהחיסרון באלכסון הוא שאנשים יראים לעבור), וגם אם החיסרון הוא משום שאין הדרך לעשות פתח בקרן זוית, אם אין ביניהם שלשה טפחים נחשב כאילו הנסר מונח בשוה (מג"א או"ח שעג, ד), דהיינו שמדין 'לבוד' נחשב כאילו אינו באלכסון (פמ"ג שם א"א, ד, וראה שם שרצה לתרץ בכך את קושית העולת שבת מה בכך שנחשב כאילו מונח בשוה, הלא בפועל הוא פתח בקרן זוית, אולם כתב שעדיין צ"ע). וכן לדעת המפרשים שדין גזוזטרות כדין חריץ שבין שתי חצרות, כאן נחשבות כגזוזטרא אחת מדין 'לבוד' (ריטב"א, לדעת ר"ת. והעיר שממה שאמרה הגמ' 'גזוזטרא עקומה' ולא אמרה 'לבוד', משמע שלא כדעת ר"ת).

■ להלכה, גזוזטראות משני צידי רשות הרבים זו שלא כנגד זו [או שאחת גבוהה מחברתה (כמבואר בגמ' כאן 'וזו למעלה מזו נמי לא אמרן')], אינן יכולות לערב יחד. אבל אם הן תוך שלשה זו לזו, בין במרחוק בין בגובה, נתינת נסר ביניהן מועילה להיחשב כפתח (שו"ע או"ח שעג, וראה משנ"ב שם פרטים נוספים).

מִשְׁנָה. אֵלּוּ מַאֲכִילִין מִכָּאן וְאֵלּוּ מַאֲכִילִין מִכָּאן, ולא חוששים שמא יתמעט התבן מעשרה, משום ששיעור פירצה הוא במיעוט הגובה מעשרה טפחים לאורך יותר מעשר אמות, ואין דרך בהמה לאכול כה הרבה בשבת אחת (רש"י). ויש שפירש, ש'מאכילין' היינו בימות החול, ואין חוששים שמא יתמעט ויסמוך על זה בשבת [וכן פירש את כל השקלא וטריא של הגמ' לענין ימות החול] (רא"ש).

נִתְמַעֵט הַתֶּבֶן מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם, אם נתמעט בחול (רש"י), ומוכח כן ממה שאמרה המשנה 'מערבין אחד', והרי בשבת אי אפשר לערב [כמבואר לעיל (סה, ב)] (תוס' רי"ד להלן ע"ב; ב"י או"ח שעב, יט), או משום שאם נתמעט בשבת אומרים 'הואיל והותרה הותרה', שאם הותרה בתחילת שבת הותרה לכל השבת (ב"ח שם י, כדעת הסוברים כן לעיל יז, א, וראה גמ' להלן ע"ב). ויש סוברים, ש'הואיל והותרה הותרה' נאמר רק באופן שהעירוב הוא שהתבטל, אך לא במקרה כגון זה שהמחיצות הן שהתבטלו, שדומה למבוי שניטלה קורתו או לחיין, שכיון שאסורים בשבת הבאה אסורים גם בשבת זו [ראה משנה להלן (צד, א) וגמ' (צה, א)] (רבינו יהונתן). ■ להלכה, נתמעט התבן מעשרה טפחים בחול, מערבין אחד (שו"ע או"ח שעב, יט). אבל נתמעט בשבת, כיון שהותרה בתחילת שבת הותרה לכל השבת [כדעת הב"ח] (משנ"ב שם, קלה).

■ המשך במילואים עמ' 135 ■

לא ביטלו לא אמר רב הונא מאן תנא אהלות רבי יוסי היא אי רבי יוסי איפכא שמעינן ליה דתניא (א) רבי יוסי אומר תבן ואין עתיד לפנותו הרי הוא כסתם עפר ובטל עפר ועתיד לפנותו הרי הוא כסתם תבן ולא בטיל אלא אמר רב אסי מאן תנא עירובין רבי יוסי היא רב הונא בריה דרב יהושע אמר טומאה אשבת קרמית הנח איסור שבת דאפילו ארנקי נמי מבטל איניש רב אשי אמר בית אחריץ קא רמית בשלמא חריץ למיטיימיה קאי אלא בית למיטיימיה קאי: נתן עליו נסר שרחב ד': אמר רבא [א]לא שנו אלא שנתן לרחבו אבל לארכו אפילו כל שהוא נמי שהרי מיעטו מד': וכן שתי גזוזטראות זו כנגד זו: אמר רבא [ב]הא (א) דאמרת זו כנגד זו אין זו שלא כנגד זו לא וזו למעלה מזו נמי (ב) לא אמרן אלא שיש בין זה לזה שלשה טפחים אבל אין בין זה לזה שלשה גזוזטרא עקומה היא: **מתני'** (ג) [ג]מתבן שבין שתי חצירות גבוה עשרה טפחים מערבין שנים ואין מערבין אחד אלו מאכילין מכאן ואלו מאכילין מכאן נתמעט התבן מעשרה טפחים מערבין אחד ואין מערבין שנים: **גמ'** אמר רב הונא [ד]ובלבד שלא יתן לתוך קופתו ויאכיל ולאוקמי שרי (ג) והאמר רב הונא אמר רבי חנינא [ה]מעמיד אדם את בהמתו על גבי עשבים בשבת ואין מעמיד אדם את בהמתו על גבי מוקצה בשבת [ו]דקאים לה באפה ואזלה ואכלה. ולא יתן לתוך קופתו תבן והתניא בית שבין שתי חצירות ומילאהו תבן מערבין שנים ואין מערבין אחד זה נותן לתוך קופתו ויאכיל וזה נותן לתוך קופתו ויאכיל נתמעט התבן מי' טפחים שניהם אסורים כיצד הוא עושה נועל את ביתו ומבטל את רשותו הוא אסור וחבירו מותר וכן אתה אומר בגוב (ד) של תבן שבין ב' תחומי שבת קתני מיהת זה נותן לתוך קופתו ויאכיל וזה נותן לתוך קופתו ויאכיל אמרי בית כיון דאיכא (ג מחיצות ו)תקרה כי מיפחית מינכרא ליה מלתא הכא לא מינכרא ליה מלתא: נתמעט התבן מעשרה טפחים שניהן אסורין: הא עשרה שרי ואע"ג דמידליא תקרה טובא שמע מינה (ה) מחיצות שאין מגיעות לתקרה שמן מחיצות אמר אביי הכא בבית שלשה עשר חסר משהו עסקינן ותבן עשרה ורב הונא בריה דרב יהושע אמר אפילו תימא בבית עשרה ותבן

רש"י

לא ביטלו. לא בטיל, ואין הטומאה בוקעת למעלה מן הגג שיש לה אהל לעצמה: **רבי יוסי היא.** משום דאיירי בה רבי יוסי כדאמרינן לקמן נקיט לה: **תבן.** מלאוהו תבן ויודעין אנו שאינו צריך לו, ומכל מקום לא ביטלו בפירוש: **הרי הוא כסתם עפר.** כעפר שאין אנו יודעין אם עתיד לפנותו אי לא, דסתמיה בטיל, אלמא לר' יוסי עפר סתם בטיל, סתם תבן שאין אנו יודעין אם יצטרך ליטלו לא בטיל: **עפר.** ויודעין אנו שיפנהו, דלאו סתמא הוא: **הרי הוא כסתם תבן.** שאין אנו יודעין אם יפנהו אם לאו, דסתמיה לא בטיל: **הנח איסור שבת.** כגון מתני', כיון דעפר אינו ניטל בשבת סתמיה בטיל: **אפילו ארנקי.** כיס מלא מעות בטיל שם, אבל תבן וקש ניטל למאכל בהמה: **למיטיימיה קאי.** הלכך סתם עפר בטיל ליה ואפילו לרבנן: **בית למיטיימיה קאי.** בתמיה: **לא שנו.** דבעי נסר ד': **אלא שנתנו לרחבו.** ארכו של דף לרוחב החריץ משפה לשפה, כעין גשר: **אבל לארכו.** שנתן לארכו של חריץ דף ד' אורך על גבי יתדות אצל שפתו, וסתם קצת רוחב החריץ ומיעטו מד': **אפילו כל שהוא.** שהיתה דף קצרה (ג) אפילו אינה אלא כאצבע, הרי מיעטו לרוחב החריץ מארבעה במשך מלת הפתח, ומתני' רחב ד' תנן: **זו שלא כנגד זו.** שהיתה זו בולטת לרה"ר יותר מחברתה לא סגי להו בנסר ארבעה: **אין בין זו לזו ג'.** אין רחוקה זו מזו שלשה: **מתני' מתבן.** גדיש של תבן ומפסיק על פני רוחב כל החצירות: **מאכילין.** מן התבן לבהמתן, ולא חיישינן דלמא ממעיט תבן מי' דהויא לה חדא רשותא ואסרי אהדדי ולא מסקי אדעתייהו ומטלטלי בחצר, להא לא חיישינן, דהא אפילו אימעיט אי לא הוי מיעוט על פני עשר אמות ויותר לא אסרי, דהא עד עשר פיתחא הוי, ואין בהמה ממעטת כל כך באכילתה בשבת אחד: **נתמעט התבן.** על (ג) כל החצר, או במשך י' אמות ועוד: **מערבין אחד.** אם נתמעט בחול: **גמ' שלא יתן.** בידים לתוך קופתו, דלמא שקיל טובא וממעיט ליה מעשרה וקא מטלטל בחצר האסורה, ומאכילין דקתני במתני' שהבהמה באה ואוכלת, והתם לא חיישינן לדלמא ממעיט דבהמה קלי קלי אכלה. לישנא אחרינא לא יתן לתוך קופתו משום דמוקצה מאתמול למחיצה זו: **ולאוקמי.** בהמתו על התבן כדי לאכול שרי ולא גזרינן דילמא שקיל בידים וספי לה, אלמא חמיר עליה איסור דרבנן ולא עבר עליה: **והא א"ר חנינא מעמיד אדם את בהמתו ע"ג עשבים.** מחוברים, לאכול, ולא חיישינן דלמא עקר בידים ומאכיל לה דהא חמיר עליה איסור שבת, אבל איסור מוקצה קיל ליה וחיישינן דלמא שקיל בידים וספי לה, ה"נ כיון דאיסורא דרבנן הוא דאיכא ניחוש: **דקאים באפה.** מתני' לאו דמוקים לה עלה בידים, אלא קאי באפה שלא תלך במקום אחר ואיהי אזלה ואכלה, וכולי האי לא גזור רבנן: **בית שבין שתי חצירות.** ושני בתים משתי החצירות פתוחין לו: **כיצד הוא עושה.** להתיר מיהת את האחד, נועל את ביתו הפתוח לאותו בית ומבטל את רשותו, ולקמן [עמוד ב] פריך תרתי למה לי נעילה וביטול: **הוא אסור.** להוציא מאותו בית לחצר שלו, שהרי ביטל רשותו וכל הבית לחצר אחרת הוא: **בגוב שבין שני תחומי שבת.** בור רחב להכניס בו תבן, ואם בין שני תחומין הוא אליו בתחום עיר זו ואליו בתחום עיר זו אלו נוטלין ומאכילין מתוך תחומן ביום טוב וכן אלו, ואין חוששין שמא אלו יקחו מן התחום השני: **כיון דאיכא תקרה.** ניכר שגג הגדיש מתרחק מן התקרה, ואי מפחית מעשרה רמי אנפשיה ופריש, וללישנא דמוקצה נמי אין אסור משום מוקצה אלא מי' ולמטה דכל מעשרה ולמעלה לאו צורך מחיצה היא, אבל מתני' דקאי מתבן בחצר ואין עליו תקרה לא מינכרא מילתא: **שמעת מינה מחיצות.** המפסיקות בבית ואין מגיעות לתקרה שמן מחיצות, ותיובתא דמאן דאמר בפרק הדר (לעיל דף עב.) גבי ה' חבורות ששבתו בטרקלין דבמחיצות י' שרו ב"ה, ומשום דאין מגיעות לתקרה לא מפלגי דיורין:

תוספות

היא ברייתא דאין להביא ברייתא כיון שיכול להביא המשנה ומה שאומר בפ"ק דסוכה (דף ז.) תבן ואין עתיד לפנותו ועפר סתם מחלוקת ר' יוסי ורבנן אע"ג דבמתני' דאהלות לא איירי רבנן מידי בתבן מ"מ מכל שכן דעפר שמעינן דבעי ביטול והא דפשיטא ליה תבן וביטלו הוה מיעוט לרבנן שפיר שמעינן מכל שכן דכרי דתבואה דמהני ביטול והא דקאמר התם עפר סתם מחלוקת רבי יוסי ורבנן הוה מצי למימר נמי עפר ואין עתיד לפנותו דבהא נמי פליגי רבנן ואמרי דלא בטיל אלא אם כן ביטלו ואין עתיד לפנותו לאו היינו ביטלו כדמוכח התם אלא משום רבי יוסי נקט עפר סתם ולא חש להאריך ולמינקט תרוייהו:

מאן תנא אהלות ר' יוסי היא. אע"פ שלא היה יודע ברייתא זו דקא מייתי יודע היה שרבי יוסי דיבר על ההיא משנה דאהלות וכי האי גוונא איכא בפרק קמא דיומא (דף יד:) גבי מאן תנא תמיד ר"ש איש המצפה היא:

הרי הוא כסתם עפר ובטל. וטומאה בוקעת ועולה כדקתני באהלות (ה) וא"ת והא ר' יוסי קסבר דטומאה טמונה אינה בוקעת בפ' העור והרוטב (חולין דף קכה:) דקאמר ר' יוסי חבילי המטה וסריגי החלונות שפירשו על פני המת באויר הנוגע שלא כנגד הנקב טהור ומוקי לה בסמוכין לו בפחות מטפח ואומר ר"י דמ"מ מהני ביטול לענין שלא יבא טומאה לכלים שבצידו והא דא"ר יוסי בפרק הישן (סוכה כא:) במקומו היה עומד ומגלא מפני קבר התהום היינו דוקא בקבר דכתיב קרא (במדבר יט) או בקבר שהמאהיל על הקבר טמא (ו) אבל בעלמא קסבר ר' יוסי דאינה בוקעת וטהור:

דקאים לה באפה ואזלה. ואם תאמר אם כן מאי איריא דנקט רב הונא שלא יתן לתוך קופתו ויאכיל כיון דאסור אפילו להעמידה אע"ג דלא מטלטל וי"ל דאי הוה נקט ליה אסור להעמיד לא הוה ידעינן מאי טעמא כל כמה דלא אשמעינן שאסור לטלטל הלכך אשמעינן שאסור ליתן לתוך קופתו משום דלמא מיפחית ולאו אדעתא וממילא ידעינן לאסור להעמיד:

וכן אתה מוצא בגוב של תבן. פירש בקונטרס גוב בור ולא שייך בור גבי תבן ויש מפרשים לשון קש וגבבא (ז):

שמע מינה מחיצות שאין מגיעות לתקרה שמן מחיצות. בתמיה פי' במחיצות עראי כי הך ולעיל (עב:) פסקינן כרבי יהודה הסבר דאמר לב"ה עירוב אחד לכולן במחיצות שאינן מגיעות לתקרה והתם נמי במחיצות עראי איירי כדפי' התם (ד): דכל

עין משפט נר מצוה

ל א מיי' פ"ג מהלכות עירובין הלכה יג טוש"ע א"ח סי' שעב סעיף יז:
לא ב מיי' שם הלכה יד טור ש"ע א"ח סי' שעג:
לב ג ד מיי' שם הלכה ג טוש"ע א"ח סי' שעב סעיף יט:
לג ה מיי' פכ"א מהל' שבת הלכה ט סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שכד סעיף יג:
לד ו מיי' שם וטוש"ע שם וסי' שעב סעיף יט:

רבינו חננאל

בסתמא לא בטיל. ופריק רב הונא מאן תנא אהלות ר' יוסי ופליג אתנא דידן איני והא ר' יוסי איפכא קתני (דתנן) [דתניא בתוספתא] באהלות פ' [ט"ו] ר' יוסי אומר תבן ואין עתיד לפנותו הרי הוא כסתם עפר ובטיל. עפר (ואין עתיד) [ועתיד] לפנותו הרי הוא כסתם תבן ואינו בטל קתני מיהת הרי הוא כסתם עפר ובטל מכלל דר' יוסי סבר עפר סתם בטל אלא תנא דעירובין הוא ר' יוסי ופליג עליה תנא דאהלו'. רב הונא בריה דרב יהושע א' גבי איסור שבת אפי' ארנקי בטיל וכ"ש עפר או צרורות רב אסי אמר בית אחריץ לא רמינן חריץ למטמייהו קאי הלכך סתמא בטיל אבל בית לאו למימליה קאי הלכך אי פריש דבטליה אין אי לא לא: מתני' נתן עליו נסר שרחב ד' טפחים כו'. אמר רבה לא שנו שאם נתן בחריץ נסר פחות מד' טפחים מערבין שנים ואין מערבין אחד אלא בזמן שהרשיט זה הנסר מזה הצד לצדו האחר של חריץ לרחבו אבל אם נתן זה הנסר לארכו של חריץ מצד אחר של חריץ אפי' פחות מד' מערבין אחד שהרי מיעט החריץ מד' טפחים לפי שרחב החריץ שנינו כי הוא [רוחב ד' ואם] נתן בו זה הנסר לארכו [הרי] מיעט רחבו מד' טפחים. אמר רבא הא דתנן וכן ב' גזוזטראות זו כנגד זו מותר אבל זו שלא כנגד זו או למעלה מזו [לא] ולא אמרן [אלא] שיש ביניהן ג' טפחים אבל אין [ביניהן] ג' טפחים עמוקה היא ושרי: מתני' מתבן שבין ב' חצירות גבוה י' טפחים מערבין שנים ואין מערבין אחד. אלו מאכילין מיכן ואלו מאכילין מיכן. ואוקימנא מתבן שבין ב' חצירות גבוה י' טפחים לא שרי לכל חד וחד מינייהו אלא למיקם באפי בהמתו ממילא ואזלא ואכלה אבל ליתן תבן לתוך קופה או להעמידה על המתבן ולהאכילה אסור. ואם הוא מתבן בתוך הבית גבוה י' טפחים והבית בין שתי החיצונות זה נותן לתוך קופתו ומאכיל וזה נותן לתוך קופתו ומאכיל. ומ"ש בית דאית ליה מחיצות ותקרה כי מיפחית התבן מי' טפחים מינכרא מילתא דחזי ליה דקא מירחק מן התקרה וכיון דחתמעט מעשרה טפחים ידע דתרוייהו אסירי ואי בעי נועל פתח ביתו ומבטל רשותו והוא אסור וחבירו מותר. וכן אתה אומר בניב של תבן. פי' תבן מעובה כמין חבילות שבין ב' תחומי שבת. דין (נבזה) [ניב של תבן] ודין מתבן שבין ב' חצירות אחד הוא ולא שרו אלא למיקם באפי בהמתו ותיזיל היא ותיכול. אבל לתת לתוך קופתו או להאכילה הוא לא (דבר) [דכך] מפחית

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [תוספתא דאהלות פט"ו ה"ה סוכה ד.], ב) [לעיל עח:], ג) שבת קכב., ד) [לעיל עב.], ה) פ"ז מ"א, ו) נזיר נג:, ז) שבת לו ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר רבא הא דתנן וכן שתי גזוזטראות וכו' זו כנגד זו אין זו שלא כנגד זו או למעלה מזו לא וזו למעלה מזו נמי: (ב) רש"י ד"ה אפילו כו' ואפילו אינה [וכ"ה במהרש"ל השלם]: (ג) ד"ה נתמעט התבן על פני רוחב כל החצר: (ד) תוס' קד"ה שמע וכו' כדפירש התם. נ"ב [שם בסוף ע"א] בד"ה במחיצות:

גליון הש"ס

גמ' מאן תנא עירובין ר' יוסי היא. עיין לקמן דף פד ע"א תד"ה בור מאי איכא למימר[ז]:

רב נסים גאון

שמעת מינה מחיצות שאין מגיעות לתקרה הויאן מחיצות. הוויא דהא מילתא בפרק הדר עם הנכרי (דף עב) פליגו בה ר' חייא ור' שמעון בר' חד אמר מחלוקת במחיצות שאין מגיעות לתקרה ויש בה עוד הדברים של ענין דיורין הבאין בשבת:

הגהות וציונים

א] יש להוסיף נמי לא לא אמרן וכו' (רש"ש), וכ"ה כהונן בדפו"ר וראשונים וכצ"ל במהרש"ל (דק"ס), ועי' הגהת הב"ח, ואולי ט"ס וחסרון בהעתקת הגהתו וכוונתו שגם יש למחוק התיבות "וזו למעלה מזו נמי" וכן גם שצ"ל ולא אמרן, וכגירסת הרי"ף והרא"ש עיי"ש: ב] [גי' הערוך ע' נב א' בניב של תבן פי' תבן מעובה כמו חבילות] (גליון): ג] רש"ל מ"ז (גליון): ד] אולי צ"ל תד"ה כיון דכי, ושייך לעיל:

משנת ראשונים

הרי הוא כסתם עפר ובטל. אגב אורחיה קמ"ל דין סתם עפר ודין סתם תבן. [הריטב"א]

אבל לארכו אפילו כל שהוא. דכיון שנתן הנסר כל שהוא לארכו של חריץ הרי מיעט רחבו של חריץ שאין בו ארבעה טפחים, ולפיכך מערבין אחד ואין מערבין שנים. [הריטב"א]

מעמיד אדם את בהמתו על גבי עשבים בשבת. כדדרשי' במכילתין למען ינוח שורך וחמורך וגו', יכול לא יניחנו תולש לא יניחנו עוקר ת"ל למען ינוח ואין זה נוח אלא צער. ר"ת. [תוספות, שבת קכב.]

ואין מעמיד אדם את בהמתו על גבי מוקצה בשבת. איסור מוקצה נוח לישכח ויבא ליטול מהם ולהאכילה אלא עומד לו בפניה שלא תפנה למקום אחר והיא הולכת שם ואוכלת. [מאירי, שבת קכב.] **וכן אתה אומר בגוב של תבן.** כך גרים רש"י ז"ל, ופי' גוב בור וכדמתרגמינן בור גוב, ואינו מחוור דלמה ליה דנקט בור מלא תבן., ור"ח והראב"ד ז"ל גורסין ניב, ופי' הראב"ד ז"ל ניב לישנא קייטא כמו עניב, והוא מלשון עניבה שדרך עושי מתבן לענוב אותו ולעשות אגודות. [הרשב"א]

ותבן שבעה ומשהו דכל [א] פחות משלשה כלבוד דמי בשלמא לאביי היינו דקתני מעשרה אלא לרב הונא בריה דרב יהושע מאי מעשרה מתורת עשרה: שניהן אסורין: שמע מינה דיורין הבאין בשבת אסורין[א] דלמא דאימעט מאתמול: כיצד הוא עושה נועל את ביתו ומבטל רשותו: תרתי הכי קאמר או נועל את ביתו או מבטל את רשותו ואיבעית אימא לעולם תרתי כיון דדש ביה אתי לטלטולי: הוא אסור וחבירו מותר: פשיטא לא צריכא דהדר אידך ובטיל ליה לחבריה והא קמ"ל [ג] דאין מבטלין וחוזרין ומבטלין: וכן אתה אומר בגוב של תבן שבין שני תחומי שבת: פשיטא לא צריכא לרע"ק [ג] דאמר תחומין דאורייתא מהו דתימא ליגזור דלמא אתי לאיחלופי קמ"ל: **מתני'** [ד] כיצד משתתפין במבוי [א]מניח את החבית ואומר הרי זו לכל בני מבוי ומזכה להן [ב]על ידי בנו ובתו הגדולים וע"י עבדו ושפחתו העברים וע"י אשתו אבל אינו מזכה לא ע"י בנו ובתו הקטנים ולא ע"י עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידן כידו: **גמ'** אמר רב יהודה [ג]חבית של שיתופי מבואות צריך להגביה מן הקרקע טפח אמר רבא הני תרתי מילי סבי דפומבדיתא אמרינהו חדא הא אידך [ה] [ד]המקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא ואם לאו לא יצא אמר רב חביבא הא נמי סבי דפומבדיתא אמרינהו [ו] דאמר רב יהודה אמר שמואל [ה]עושין מדורה לחיה[ב] בשבת סבור מינה לחיה אין לחולה לא בימות הגשמים אין בימות החמה לא איתמר אמר רב חייא בר אבין אמר שמואל [ו]הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה בשבת ואפילו בתקופת תמוז אמר אמימר הא נמי סבי דפומבדיתא אמרינהו [ז] דאיתמר איזו היא אשירה סתם אמר רב כל שכומרין שומרין אותה ואין

תבן שבעה ומשהו. ולקמן פריך הא נתמעט מעשרה קתני: שניהן אסורין. לעיל קאי דקתני נתמעט התבן מעשרה אסרי אהדדי: שמע מינה דיורין הבאין בשבת. כי הכא, דאמש לא היו דיורין אלו שולטין מן התבן והלאה ועכשיו הן שולטין בכל הבית: אסורין. ולא אמרינן שבת הואיל והותרה הותרה, ופלוגתא היא בפ"ק (דף יז.) (א) גבי שיירא שחנתה בבקעה[ג]: או נועל את ביתו. דגלי דעתיה לאסתלק מהכא, והיינו ביטוליה: ואיבעית אימא לעולם תרתי. ולענין היתר חבירו בחלא סגי, ומיהו לדידיה בעי למיעבד הרחקה דלא ליתי לטלטולי, והוא הדין דסבירא ליה להאי תנא בכל מבטלי רשות דבעי לנעול: לא צריכא אלא דהדר. האי מקבל רשותו ובטיל ליה רשותיה להאי מבטל לאחר שעשה צרכיו: פשיטא. מאי אולמיה דתחומין מחצירות, הא והא דרבנן היא: דרע"ק. במסכת סוטה בפרק כשם (דף כז.): מהו דתימא ניגזור דלמא אתו לאיחלופי. וליקח מתחום שאינו שלהן, וקא עברי אדאורייתא: מתני' מניח את החבית. משלו אם ירצה: ומזכה להן על ידי בנו ובתו. ואומר להן קבלו חבית זו וזכו בה לשם כל בני מבוי: שידן כידו. ולאו זכייה היא: גמ' צריך להגביה מן הקרקע. כשהוא מזכה אותה להן, דכל כמה דמנחא ברשותיה לא הויא זכייה, והכי תני לה בתוספתא (פ"ו), אם משלהן אין צריך לזכות, ואם משלו השליח מגביה' מן הקרקע ואומר זכיתי לכם: סבי דפומבדיתא. רב יהודה ושיבתו, בשילהי פ"ק דסנהדרין [ח]: מדורה. היסק גדול: איזו היא אשירה סתם. דלאו על גב דלא חזינן ליה דפלחוה מחזקין לה בהכי:

דכל פחות מג' כלבוד דמי. ולאביי אע"ג דבעלמא מהני לבוד בכי האי גוונא כדאשכחן לעיל (דף טו:) גבי חבלים הכא לא חשיב ליה דהא מחיצות שאין מגיעות נמי לא מחשבי להו הכא: **שמע** מינה דיורין הבאין בשבת אסורין. יש דיורין הבאין בשבת שאסורין כגון ישראל וגר שדרויין בדירה[ד] אחת ומת גר מבעוד יום כדאמר' בפרק הדר (לעיל דף ע:) והכא בדיורין הבאין בשבת על ידי נפילת מחיצה שבין שתי חצירות איירי [דפליגי ביה רב ושמואל[ה]] ומיבעיא ליה לרב אושעיא בפרק כל גגות (לקמן דף צג:):

ואיבעית אימא לעולם תרתי. פי' בקונטרס ולענין היתר חבירו בחלא סגי ומיהו לדידיה בעי למיעבד הרחקה דלא ליתי לטלטולי והוא הדין דסבירא ליה להאי תנא בכל מבטלי רשות דצריך לנעול וקשה תימה באנשי חצר שכחו אחד מהן ולא עירב היאך יכנס ויצא אם לא דרך חצר אם צריך לנעילת דלת ושמא י"ל דבעי נעילת דלת ובשעה שיצטרך להיכנס ולצאת יפתח וינעול אחר כך וקשה נראה דדווקא הכא צריך נעילת דלת שעד עתה הורגלו לטלטל בלא שום עירוב שהיה תבן מפסיק ואיכא למיחש כדאמר כיון דדש ביה אתי לטלטולי אבל באנשי חצר ששכח אחד מהן ולא עירב ולא הורגל לטלטל באותה חצר אלא על ידי עירוב או ביטול רשות הלכך לא בעי נעילת דלת ונראה דהכא נמי לא בעו לנעילת דלת אלא שבת ראשונה שאחר המיעוט כיון שבשבת שעברה היו מטלטלין שם בלא עירוב ובלא ביטול רשות אבל לשבת אחרת לא יצטרכו עוד לנעול דאין סברא שעד לעולם יהא צריך נעילה ולא נשוה אותו לשאר ביטול בשביל שהיתה שם מחיצה מפסקת פעם אחת ולעיל בפרק הדר (דף סח.) דאמר להו רבה פנו לי מאני מבי גברי לבי נשי [ופי' שם הקונטרס דפינה כליו שלא יבוא להוציא משם לחצר[ו]] משמע קצת דחיישינן שמא יטלטל ומיהו אדרבה משמע דלא הוו בעו נעילת דלת וגם רבה שצוה לפנות כליו משמע דווקא לפי שביטל הוצרך לפנות שלא יוציא בשוגג ויאסור אבל אם לא היה מבטל לא היה צריך לא הוא ולא שאר בני החצר לפנות כליהם ולא לנעול ומיהו מצי למימר כמו שפי' בקונטרס דליכא למיחש דלמא אתי לטלטולי אלא כשרואה אחרים מטלטלין ויותר נראה הטעם דלמא יוציא ויחזיק ונראה דאם הלכה כר' יהודה [ט] דאמר בשוגג אינו אוסר אין נראה שיהא טעם שלא יוציא במזיד ויאסור דאין לחוש שיוציא במזיד באיסור:

והא קמ"ל דאין מבטלין וחוזרין ומבטלין. ומהך ברייתא לא תיקשי לרב דאמר פ' הדר (לעיל דף סח:) חוזרין ומבטלין דהוה מוקי מילתיה כתנאי כדקאמר רב שם התם: **ומזכה** להם על ידי בנו ובתו הגדולים כו'. אומר ר"ת דלר' יוחנן דאמר בפ"ק דב"מ (ד' יב:) גבי מציאה לא גדול גדול ממש[ז] והוא הדין הכא וצריך ליזהר שלא לזכות העירוב ע"י בנו הגדול הסמוך לשלחנו דידו כיד אביו הוא ואע"ג דשמואל פליג עליה התם ואומר גדול גדול ממש קיימא לן כרבי יוחנן לגבי שמואל[י] ואין לתמוה לרבי יוחנן היאך יש יד לקטן לזכות דהא מה נפשך אמה העבריה [נמי] קטנה היא דאי אתיא שערות מאי בעיא גביה וקתני דמזכה על ידה ואע"ג דבעלמא אין קטן זוכה לאחרים שאני שיתופי מבואות דרבנן והכי איתא בהדיא בפרק התקבל[ח] (גיטין דף סד:) ואם תאמר אמה העבריה היכי זוכה והלא היא סמוכה על שלחן רבה ואר"ת דבשכרה קא אכלה ולר"י נראה דלא מהני טעמא דסמוך על שלחן אלא בבנו שרגיל לפרנסו ואם לא יהיה מציאתו לאביו יש לחוש שלא יתן לו מזונות אבל שאר בני אדם הסמוכים על שלחנו של בעל הבית אין מציאתן שלו ומיהו בתו אפילו נערה ואינה סמוכה על שלחנו מציאתה לאביה משום איבה דילמא מסר לה למנוול ומוכה שחין כדאמר' בפ' נערה בכתובות (דף מז.) לטעמא דאיבה שייך אפילו באינה סמוכה ואפילו בנערה: **ועל** ידי אשתו. בסוף נדרים (דף פח:) מוקי לה שיש לה בית באותו מבוי דמגו דזכייה לנפשה זכייה נמי לאחריני אבל אין לה בית לא דיד אשה כיד בעלה ואם תאמר אי במקבלת פרס הא אינה צריכה לזכות לעצמה כדאמר' פרק הדר (לעיל עג.) דרבי יהודה בן בתירא מתיר בנשים ואוסר בעבדים ואע"ג דהתם בעירוב בא אללו הכא נמי כיון שהוא מזכה להם מסתמא מניח העירוב בביתו ואי אינה מקבלת פרס אפילו אין לה בית נמי תזכה להם דאין ידה כיד בעלה וי"ל דהכא כשנותן לה הבעל מעות למזונות וכי האי גוונא לא חשיבא מקבלת פרס אלא אם כן הביאה המאכל והמשתה מתוך ביתו ואוכלת אי נמי הכא במספקת במעשה ידיה ולענין מציאה ולכל דבר הוי ידה כיד בעלה דכסמוכה על שלחנו דמיא ולענין מקבלת פרס לא דמיא ואם תאמר א"כ בנו ובתו הקטנים יזכו לאחרים בעירובם כי האי גוונא על ידי מיגו כשיש להם בית באותה חצר וכן עבדו ושפחתו הכנענים דהא ודאי יש להם זכייה לענין עירוב כיון שאוסרין כשיש להם חצר או בית כדאמר לעיל דאוסר בעבדים ומתיר בנשים ולענין עירובי תחומין דאמרינן בריש כיצד משתתפין (לקמן דף פב:) שהרב מערב על ידם אטו אם ליתיה לרבם נאמר שלא יוכלו לערב סתמא דמלתא תקינו להו רבנן זיכוי לענין עירוב ונראה לר"י דלפי המסקנא דנדרים אתי כר' יהודה בן בבא דמתיר בעבדים ואוסר בנשים לעיל בפרק הדר [עג.] ותרווייהו מקבלי פרס ואשתו צריכה לערב אבל עבד אין צריך לערב: **צריך** להגביה מן הקרקע טפח. מכאן אין להוכיח להגבהה סגי בטפח [כ] דשאני שיתופי מבואות דרבנן תדע דהא לא קאמי הכא לאשמעינן דין הגבהה בכל מקום [ל]: **אם** טעם מלא לוגמיו. פירש ר"ת דהאי מלא לוגמיו לאו דווקא מלא לוגמיו אלא ר"ל כדמפרש בפ' בתרא דיומא (דף פ.) כל שאילו מסלקו לצד אחד ונראה כמלא לוגמא ובפ' בתרא דיומא (שם) מוכח דמלא לוגמיו נפיש מרביעית ובערבי פסחים (דף קח:) אמר דבארבע כוסות יש שיעור רביעית וכוס של קידוש אחד מהן ואיך יטעום מלא לוגמא הא אין בו כל כך:

רב

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פ"א מהלכות עירובין הלכה יז סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שסו סעיף ט:
לו ב מיי' שם הלכה כ וטוש"ע שם סעיף י:
לז ג מיי' שם הלכה יז וטוש"ע שם סעיף ט:
לח ד מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה ז סמג עשין כט טוש"ע א"ח סי' רעא סעיף יג:
לט ה ו מיי' פ"ב מהל' שבת הלכה יד סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שכח סעיף יח וסי' של סעיף ו:

רבינו חננאל

מפחות מי' טפחים כיון דליכא תקרה לא מינכרא מילת': ואוקימנא דהאי בית דאית ביה האי תיבנא גובהו י"ג טפחים חסר משהו והתבן י' טפחים (חסר משהו) דכל פחות מג' כלבוד דמי שנמצא התבן כאילו מגיע עד שמי תקרה דבעינן מחיצות המגיעות לתקרה: מדקתני הוא אסור וחבירו מותר ש"מ דקסבר אין מבטלין וחוזרין ומבטלין. וכן אתה אומר בגיב של תבן שבין ב' תחומי שבת פשיטה לא צריכא לר' עקיבא דאמר תחומין דאורייתא: מתני' כיצד משתתפין במבוי כו'. אמר רבה חבית של שיתופי מבוי צריך להגביהה מן הקרקע טפח והמקדש אם טעם מלא לוגמיו יצא. ואם לאו לא יצא. הני מילי תרי סבי דפומבדיתא אמרוה. שמואל אמר (אף) עושין מדורה לחיה בשבת סבור מינה לחיה אין לחולה לא אמר שמואל הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפי' בתקופת תמוז כו'. איזו היא אשירה אמר רב כל שכומרין שומרין אותה

רב נסים גאון

לא צריכא לר' עקיבא דאמר תחומין דאורייתא. כבר פירשנוה למעלה דעיקר דברי ר' עקיבא במס' סוטה (דף כז):

משנת ראשונים

ביצד משתתפין במבוי. גובה אוכל כגרוגרת מכל אחד ואחד או פחות מכגרוגרת אם היו מרובין, ומניח הכל בכלי אחד בחצר מחצרות המבוי או בבית מן הבתים. **[רמב"ם, עירובין פ"א הי"ז]**

צריך להגביה מן הקרקע טפח. אע"פ שבהגבהה דעלמא לענין קנין צריך שיגביהנה שלשה טפחים בעירוב הקלו וי"א שאף לקנין דיה בטפח. **[מאירי]**

עושין מדורה לחיה, בשבת. עושין מדורה לחיה ואפילו בימות החמה מפני שהצנה קשה לחיה הרבה במקומות הקור, אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה. **[רמב"ם, שבת פ"ב הי"ד]**

סובר רבינו דהא דאייתי שמואל דהקיז דם לא בא אלא לדחות מה שאמרו בימות החמה לא מפני שהחיה הרי היא כהקיז דם, דודאי שפעה דם הרבה ומחמת כן הצנה קשה לה הרבה, אבל מה שאמרו לחולה לא כדקאי קאי. ודעת הרמב"ן ז"ל שהביא זה לדחות דאפילו לחולה בימות החמה עושין דלא גרע מהקיז דם ונצטנן וכן מבואר בהלכות וכן פירש"י ז"ל. **[מגיד משנה, שבת פ"ב הי"ד]** ובהשגות א"א, ובפרק יום הכפורים (יומא פד) תניא בהדיא מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו וכו' ואפשר דבחולה שיש בו סכנה היא עכ"ל, ומדבריו נראה שסובר שדברי רבינו הם בחולה שאין בו סכנה ודחק באפשר דההיא דפרק יוה"כ שיש בו סכנה הוא. ובודאי מוכרח הוא שם. **[מגיד משנה, שבת פ"ב הי"ד]**

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל טו., ב) [לעיל סח:], ג) [לקמן קג. סוטה כז: וש"נ], ד) לעיל עג: נדרים פח: גיטין סד:, ה) פסחים קז., ו) שבת קכט., ז) ע"ז מח., ח) [דף יז:], ט) [לעיל סט.], י) לעיל מז:, כ) [קידושין כה:], ל) [וע"ע תוס' ב"ק כט: ד"ה אלא ותוס' כתובות לא. ד"ה דאי וד"ה נימא ותוס' קידושין כו. ד"ה אי נמי].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אסורין וכו' בפ"ק. נ"ב פלוגתא דרב הונא ור' יצחק בדף יז ע"א:

הגהות וציונים

א] בדפו"י **אוסרין** (גליון). ולפנינו ע"פ מהרש"ל: ב] בכת"י [וכ"ה בשבת שם] נוסף **בימות הגשמים**, וכ"ה ישר מאד והיינו דסבור מיניה בימות הגשמים דוקא (דק"ס): ג] [צ"ל **ומת אחד מהן**, עי' מהרש"א על תוס' ד"ה ש"מ] (גליון): ד] [צ"ל **במגורה**] (גליון): ה] רש"ל (גליון): ו] יש להוסיף **כו'** (מהרש"ל), וכן נוסף בתוס' הרא"ש **אלא קטן ואינו סמוך על שולחן אביו הוי גדול גדול שסומך על שלחן אביו הוי קטן** ה"ה הכא: ז] אין קטן זוכה לאחרים **הא אמרינן בפרק התקבל שאני שיתופי מבואות דרבנן** וא"ת אמה וכו' כצ"ל. רש"ל (גליון):

דְּכָל פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה כְּלָבוּד דָּמֵי, ואביי סובר, שאע"פ שמועיל לבוד להשלמת מחיצה ואפילו למחיצת עראי (ראה לעיל טז, ב, ששיירה שחנתה בבקעה, מקיפים אותה חבלים שאין ביניהם שלשה טפחים), אך כיון שיש בתבן שני חסרונות, גם שאין בו עשרה, וגם שאינו מגיע לתקרה [ותקרת עראי צריכה להגיע למחיצה (ראה תוס' לעיל ע"א ד"ה שמע)], אין אומרים כאן לבוד (תוס', ע"פ שפת אמת).

תַּרְתֵּי, כלומר, שיהא די בביטול לחוד שמצינו בכמה מקומות שמועיל, ומדוע יש צורך גם בנעילת הדלת. ואין כוונת הגמ' להקשות שנעילה לחוד תועיל, שהרי לא מצינו בשום מקום שנעילה לחוד מועילה (ריטב"א).

וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן דְּאֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין, ואין להקשות מברייתא זו על רב הסובר לעיל (סח, ב) ש'מבטלין וחוזרין ומבטלין', כי כבר מבואר שם שנחלקו תנאים בזה (תוס'). ויש שדייק ממה שאמרה הגמ' 'והא קא משמע לן דאין מבטלין' וכו', ולא אמרה 'וסבירא ליה דאין מבטלין' וכו', שכאן אפילו רב מודה ש'אין מבטלין וחוזרין ומבטלין', שמאחר שצריך נעילה, אם יחזור בו מביטולו נמצא שלמפרע אין שֵׁם נעילה על נעילתו (שפת אמת, לדעת תוס' שכאן בלבד צריך נעילה).

מַהוּ דְּתֵימָא לִגְזוֹר דִּילְמָא אָתֵי לְאַחְלוֹפֵי, ויושיט ידו להכניס תבואה מחוץ לתחום לתוך התחום, ואיסורו מדאורייתא (רש"י). ויש סובר, שאפילו לדעת רבי עקיבא אין איסור דאורייתא בהוצאת חפצים ובהכנסתם מחוץ לתחום, והחידוש כאן הוא שהיה מקום לחוש שמא יצא ברגליו אל מחוץ לתחום כדי להכניס תבואה משם (ריטב"א).

מִשְׁנָה. כֵּיצַד מִשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי, והוא הדין בעירוב חצרות, אלא אחד מתוכם נקטה (ריטב"א). או שנקטה המשנה שיתופי מבואות, כדי שלא נאמר שמועיל זיכוי לשכנים רק בעירובי חצרות, אבל בשיתופי מבואות שאין כל כך קירוב הדעת עם חצר אחרת ומקפיד אם יאכלו את האוכל המיועד לעירוב לא מועיל, לכן נקטה שיתופי מבואות (תפארת ישראל יכין כג).

מַנִּיחַ אֶת הֶחָבִית, בעירוב תחומין, אבל בעירוב חצרות צריך דוקא פת (ריטב"א; מאירי, וראה רש"י ותוס' לעיל כו, ב ריש פרק בכל מערבין). **וְאוֹמֵר הֲרֵי זוֹ לְכָל בְּנֵי מָבוֹי**, כדי שיהיה ניכר שמניחה לשם שיתוף (חזון יחזקאל על התוספתא ו, א).

וּמְזַכֶּה לָהֶן, והאחר הזוכה לבני המבוי אומר להם 'זכיתי לכם' (רש"י כאן ולהלן ד"ה צריך, ע"פ התוספתא שם), ואורחא דמילתא נקט, אבל מועיל גם אם לא אמר זאת, ולכן לא הזכירו הפוסקים אמירה זו (ב"י או"ח שסו, ט).

עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים, וכמו שנחלקו שמואל ורבי יוחנן (ב"מ יב, א) לענין מציאה, שלדעת שמואל 'קטן' ו'גדול' תלוי בגיל, ולדעת רבי יוחנן 'קטן' היינו 'סמוך על שולחן אביו', ו'גדול' היינו 'שאינו סמוך על שולחן אביו', כך נחלקו לענין שיתופי מבואות (תוס' כאן ובב"מ שם ע"ב ד"ה רבי יוחנן, ועוד ראשונים, בשם ר"ת).

ויש סוברים, שדוקא לענין מציאה סובר רבי יוחנן שתלוי אם 'סמוך על שולחן אביו' או לא, משום שחששו לאיבה בין האב לבנו, שאם לא תהא המציאה לאב הוא עלול להפסיק לזון את הבן, ולכן אם הוא סמוך על שולחנו הוא נחשב 'קטן' למרות שבגיל הוא גדול, ומציאתו לאביו, וכן להיפך, אם אינו סמוך על שולחנו, שאין חשש איבה, הוא נחשב 'גדול' למרות שבגיל הוא קטן, ומציאתו לעצמו. אבל לענין שיתופי מבואות אף רבי יוחנן מודה שהקובע הוא הגיל, וגדול בגיל אפילו אם הוא 'סמוך על שולחן אביו' יכול לזכות את העירוב לבני המבוי, וקטן בגיל, אפילו אם אינו 'סמוך על שולחן אביו' אינו יכול לזכות, ולכן לא הזכירה הגמ' כאן את מחלוקתם (רמב"ן ב"מ שם; רשב"א וריטב"א כאן ושם בשמו, ובשם הגאונים).

■ להלכה, אם אפשר, טוב לכתחילה לחוש לשתי הדעות, ויזכה את העירוב רק על ידי בנו הגדול בגיל, ושאינו סמוך על שולחנו (שו"ע או"ח שסו, י). ובדיעבד סומכים על המיקל בעירוב, ולכן אם זיכה את העירוב על ידי בנו הקטן שאינו סמוך על שולחנו, או על ידי בנו הגדול הסמוך על שולחנו, עירובו עירוב (רמ"א שם. ומאיזה גיל כבר אפשר בדיעבד לזכות על ידי קטן, ראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 75).

וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ. בגמ' בנדרים (פח, ב) נחלקו רבי מאיר ורבנן, שלדעת רבי מאיר יד אשה כיד בעלה, ולדעת רבנן אין ידה כיד בעלה, ומבארת שם הגמ', שדין זיכוי עירוב על ידי אשתו השנוי כאן, לדעת רבי מאיר הוא באופן שיש לאשה באותה חצר בית השייך לה ולא לבעלה, והיא זוכה לעצמה חלק בחבית זו כדי להתיר לטלטל מחצירה למבוי, ו'מיגו' שהיא זוכה לעצמה, זוכה גם לשאר בני המבוי, ולדעת רבנן יש לאשה קנין בלא בעלה, ואם כן יש לה יד לזכות עבור בני החצר האחרים אפילו אם אין לה בית באותה חצר. ■ והלכה כרבנן (שו"ע או"ח שסו, י, וראה שם אם מדובר באופן שהבעל זן אותה או לא).

גְּמָרָא. צָרִיךְ לְהַגְבִּיהַּ מִן הַקַּרְקַע טֶפַח - שהזוכה עבור אחרים צריך להגביה את החבית טפח כדי להקנותה להם (רש"י; ריטב"א; מאירי). ואמנם בכל קנין הגבהה צריך להגביה שלשה טפחים (וכפי שפירש רש"י עצמו בקידושין כו, א), אולם בעירובין שהוא מדרבנן הקילו (רשב"א). ויש מוכיחים מכאן, שבכל קנין הגבהה די בהגבהת טפח (רא"ש, תוס' רבינו פרץ וריטב"א, בשם ר"ת, וכדעתו בתוס' בקידושין כו, א ד"ה אי נמי. וכאן כתבו תוס' שאין להוכיח, כי לגבי עירובין הקילו).

ויש סוברים, שאפילו אם המערב אוסף מכל בני המבוי את העירוב ומניחו ברשותו, גם כן צריך להגביה טפח, שההגבהה אינה בשביל קנין, אלא כדי שתהא החבית ניכרת בין החביות שהיא לשם עירוב (רשב"א וריטב"א בשם גאונים. וברמב"ם [עירובין א, יז] משמע שאפילו אינה בין החביות, לעולם יש להגביה טפח להיכר), או כדי שיתנו לבם אם החבית תישבר, ויחזרו וישתתפו בחבית אחרת, וכן אם השתתפו בדבר אחר צריך שיהא גבוה, שאם יתמעט השיעור ירגישו בכך ויחזרו וישתתפו (מאירי, בשם גאונים). ויש סוברים, שאין צורך שבני המבוי יקנו בפת קנין גמור, אלא שיש לו בזה טובת הנאה, ושלא יהא רשאי חבירו ליטלו ממנו לכתחילה שלא ברצונו (העמק שאלה קלב, יז, ומוכיח זאת ממה שכאן אין צורך בהגבהת שלשה טפחים כמו בשאר מקומות; קהלות יעקב י, ב), אולם יש סוברים, שצריך שיקנו בפת קנין גמור (דעת תורה [למהרש"ם] שסו, א, וראה שבט הלוי ו, מד).

■ להלכה, אם מזכה לאחרים, צריך להגביה טפח מן הקרקע כדי להקנות להם [כדעה הראשונה] (שו"ע או"ח שסו, ט), ואפילו לדעות שהגבהה אינה קונה בפחות משלשה טפחים, בעירוב שהוא מדרבנן, הקילו (משנ"ב שם, נא). וטוב לכתחילה להגביה טפח אפילו אם אוסף מכל בני המבוי ואינו מזכה להם [כדעה השניה] (ביאה"ל שם ד"ה צריך).

■ המשך במילואים עמ' 135 ■

וּשְׁמוּאֵל אָמַר כְּגוֹן דְּאָמְרִי הָנֵי תַּמְרֵי לְשִׁכְרָא דְּבֵי נִצְרְפֵי דְּשָׁתוּ לֵיהּ בְּיוֹם חַגָּם, והוסיף על דברי רב, שלא רק אם אינם טועמים מהפירות מוחזק האילן כאשירה, אלא אפילו אם טועמים ממנו, אך אומרים שהפירות מיועדים לאכילה ביום חג לעבודה זרה, מוחזק האילן כאשירה (מאירי; ש"ך יו"ד קמב, כז) [וכגירסת הגמ' בע"ז (מח, א) 'ושמואל אמר אפילו כגון הני' וכו' (עבודת המלך על הרמב"ם עבודה זרה ח, ג, ראה ש"ך שם)]. ויש סובר, ששמואל חולק על דברי רב, ולדעתו באופן שכומרי עבודה זרה רק משמרים את האילן ואינם טועמים מפירותיו, אינו מוחזק כאשירה [וכגירסת הגמ' כאן ששמואל לא אמר בדבריו 'אפילו' (עבודת המלך, בדעת הרמב"ם [שם] שהזכיר רק את דברי שמואל, ומציין שבדקדוקי סופרים בעבודה זרה שם, לא גורס בגמ' 'אפילו')].

שִׁתּוּפֵי מְבוֹאוֹת, רַב אָמַר אֵין צָרִיךְ לְזַכּוֹת, שכיון שבני המבוי אוסרים עליו את הטלטול במבוי, גומר בדעתו להקנות להם את השיתוף אף בלא מעשה קנין (רש"י ד"ה רבי חייא). ואין זו זכיה גמורה, אך היות ומצות עירוב היא מדרבנן, הם תיקנו שיזכו בני המבוי (רשב"א). ויש שפירש שזו זכיה גמורה, שמניח השיתוף מקנה לבני המבוי מקום בחצרו, משום שהנאה זו שנהנה מבני המבוי שיהא מותר לו לטלטל על ידי העירוב היא שוה כסף, ותמורת שוה כסף זה הוא מקנה להם מקום בחצרו (ריטב"א ד"ה ופרקינן).

עֵירוּבֵי תְחוּמִין, רַב אָמַר צָרִיךְ לְזַכּוֹת, כיון שעירוב התחומין שעושה עבור חבירו אינו נוגע אליו כלל, אינו גומר בדעתו להקנות, ולכן צריך לזכות במעשה קנין למי שמערב עבורו (תוס'; רשב"א).

וּשְׁמוּאֵל אָמַר אֵין צָרִיךְ לְזַכּוֹת, וטעמו של שמואל שבעירובי חצרות ושיתופי מבואות צריך לזכות ובעירובי תחומין אין צריך לזכות, ששמואל לשיטתו (לעיל מט, א) כיון שעירובי חצרות ושיתופי מבואות מועילים על ידי קנין, שהמערב מקנה חלק ברשותו לשאר בני החצר או המבוי, ולכן צריך לזכות להם את העירוב, מה שאין כן בעירובי תחומין שאין הקנאת רשות, ולכן אין צריך לזכות להם את העירוב. ואף לדעת רבה שעירוב משום 'דירה', צריך המערב לזכות להם את העירוב כדי להקנות להם זכות דיור ברשותו, מה שאין כן בעירובי תחומין שאין בה הקנאת רשות (תוס' בפי' ראשון). או שסבר שמואל, שכיון שאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה [כמבואר לעיל (לא, א)], לצורך מצוה הוא גומר בדעתו להקנות את העירוב, מה שאין כן עירובי חצרות ושיתופי מבואות שנעשים גם לדבר הרשות (תוס' בפי' שני, וראה שם פי' נוסף). ויש שפירשו, שעירובי חצרות ושיתופי מבואות שאינם יוצאים מרשות המערב, שהרי מניחם ברשותו, לכן צריך היכר שהוא גומר ומקנה, מה שאין כן עירוב תחומין שמוציאו ממקומו ומניחו עבור אחרים, גומר בדעתו לזכות להם אף בלא מעשה קנין (רשב"א; ריטב"א).

אוֹ דִילְמָא מִשֶּׁלָּהּ עֵירְבָה לָהּ וּמִשּׁוּם דְּשֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ, ורבי ישמעאל ברבי יוסי התיר, משום שגילתה הכלה דעתה שרצונה לערב לאותו צד (תוס' רא"ש). או משום שבאופן זה אנן סהדי שנוח לה בעירוב זה שמחמתו יכולה לחזור לביתה, ואילו רבי חייא סבר, שכיון שבדרך כלל חוב הוא לה, לא פלוג רבנן והצריכו שתמיד יהיה העירוב לדעת (גאון יעקב; חזו"א או"ח צט, ג, בפי' ראשון).

אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי יַעֲקֹב בְּרֵהּ דְּבַת יַעֲקֹב, אביו לא היה הגון, לפיכך לא הזכירו (רש"י), והזכירו את זקנו בשם יעקב ללא תואר 'רבי', משום שלא היה חשוב אבל היה הגון (אילת השחר שבת קג, א). ויש שפירש, שאמו היתה גדולה וחשובה מאביו, והיתה ידועה בזמן ההוא, ולפיכך הזכירה (אגרת רב שרירא גאון).

נַקְטִינַן אֶחָד עֵירוּבֵי תְחוּמִין וְאֶחָד עֵירוּבֵי חֲצֵרוֹת, אֶחָד שִׁיתּוּפֵי מְבוֹאוֹת, צָרִיךְ לְזַכּוֹת, שהלכה כדעת רב שצריך לזכות עירובי תחומין, וכדעת שמואל שצריך לזכות עירובי חצרות, ומה שאמרו [בגמ' לעיל (ו, ב)] שהמחמיר במחלוקת כשני הצדדים עליו נאמר 'הכסיל בחושך הולך', זהו דוקא בשתי מחלוקות התלויות באותו טעם, אבל בשתי מחלוקות נפרדות כגון אלו האמורות כאן, שכל מחלוקת תלויה בטעם אחר, אפשר להחמיר כשניהם (ריטב"א, וראה רש"י לעיל ז, א). ■ וכן הלכה, שצריך לזכות עירובי תחומין [כדעת רב] (שו"ע או"ח תיג, א), עירובי חצרות ושיתופי מבואות [כדעת שמואל] (שו"ע שם שסו, ט; שפו, ג).

עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין, צָרִיךְ לְזַכּוֹת אוֹ אֵין צָרִיךְ לְזַכּוֹת, שדין עירוב תבשילין שיהא בו כזית [כמבואר בביצה (טז, א)], וכיון שאפשר להניח עירוב תבשילין עבור כמה בני אדם, נמצא שכל אחד מהם סומך אף על חלק חבירו שבכזית זה, ואם כן שמא יכול לסמוך על חלק חבירו לגמרי ואין צריך לזכות לו חלק בעירוב (שאילתות דרב אחאי גאון, נ. וראה להורות נתן טו, כג). **אָמַר שְׁמוּאֵל עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין צָרִיךְ לְזַכּוֹת.** ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח תקכז, י, וראה תוס' ד"ה אמר רב נחמן).

הַהוּא טוּרְזִינָא וְכוּ'. הקדמה. מבואר לעיל (סא, ב - סב, א), שנכרים הדרים עם ישראלים בחצר אחת, מעיקר הדין אינם אוסרים בטלטול מן הבית לחצר המשותפת או להיפך, משום שדירת נכרי אינה נחשבת דירה, אך כדי שלא ידורו ישראלים עם הנכרים, מחשש שילמדו ממעשיהם, גזרו חכמים שנכרים אוסרים בטלטול גם אם הישראלים עירבו ביניהם, וגם לא מועיל שיבטלו הנכרים את רשותם, אלא צריך לשכור מהם זכות ברשותם, וכיון שמן הסתם לא יסכים הנכרי להשכיר את רשותו [ראה שם מדוע] ולא יוכלו לטלטל, ימנעו הישראלים מלדור עם הנכרים. להלן דנה הגמ' אם אפשר לשכור את רשות הנכרי מאשתו.

אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעָרֶבֶת שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ - מפיתו שלא מדעתו, ואפילו אם מוחה בה שלא תתן [באופנים שבהם ניתן לערב שלא מדעתו, כמבואר להלן בגמ'] (תוס'; רא"ש; רשב"א; ריטב"א; משנ"ב שסז, ב, וראה להלן בשם הרמב"ם). ואמנם אפשר ליטול שלא מדעתו של הבעל, אך צריך את דעת האשה [והברייתא להלן האומרת שבני המבוי נכנסין לתוך ביתו ונוטלין שיתופן ממנו בעל כרחו, הכוונה בעל כרחו של הבעל, אבל מדעת האשה] (תוס'; רא"ש), והטעם שמועילה דעת האשה, כדי שלא יוכל אחד מבני החצר להימנע מלערב ולהקניט את שאר בני החצר באוסרו עליהם את הטלטול, ולכן הקילו חכמים ואמרו ש'אשתו כגופו' ויכולה לערב [ולטעם זה דוקא אשתו יכולה ולא אחד מבני הבית, שלא חששו שמא ירצו גם הבעל וגם האשה להקניט את בני החצר, שאין זה שכיח (לבוש או"ח שסז, ומשנ"ב שם, א)], או שכיון שהוא אוסר, היה ראוי לכופו לתת עירוב, אלא שאין תועלת בכפיה כיון שלא ניתן לעשות עירוב בעל כרחו [כמבואר לעיל (מט, א) שהמקפיד על עירובו אין עירובו עירוב], ולכן תיקנו חכמים מעיקרא שתספיק דעת אחד מהם (חזו"א או"ח צה, ה-ו. וראה שם שכתב שמועילה גם דעת אחד מבני הבית).

■ המשך במילואים עמ' 136 ■

ואין טועמין מפירותיה ושמואל אמר [א]כגון דאמרי הני תמרי לשיכרא דבי נצרפי דשתו ליה ביום אידם (אמר אמימר[א]) ואמרו לי סבי דפומבדיתא הלכתא כוותיה דשמואל מיתיבי כיצד משתתפין במבוי מביאים חבית של יין ושל שמן ושל תמרים ושל גרוגרות ושל שאר מיני פירות אם משלו צריך לזכות ואם משלהן צריך להודיע ומגביה מן הקרקע משהו מאי משהו נמי דקאמר טפח. איתמר שיתופי מבואות רב אמר אין צריך לזכות ושמואל אמר צריך לזכות עירובי תחומין רב אמר צריך לזכות ושמואל אמר אין צריך לזכות בשלמא לשמואל הכא תנן והכא לא תנן אלא לרב מאי טעמא תנאי היא דאמר רב יהודה אמר רב מעשה בכלתו של רבי אושעיא שהלכה לבית המרחץ וחשכה לה ועירבה לה חמותה ובא מעשה לפני רבי חייא ואסר אמר לו רבי ישמעאל ברבי יוסי בבלאי כל כך אתה מחמיר בעירובין כך אמר אבא כל שיש לך להקל בעירובין הקל ואבעיא להו משל חמותה עירבה לה ומשום דלא זיכתה לה או דילמא משלה עירבה לה ומשום דשלא מדעתה אמר להן ההוא מרבנן ורבי יעקב שמיה לדידי מיפרשא לה מיניה דרבי יוחנן משל חמותה עירבה ומשום דלא זיכתה לה אמר ליה רבי זירא לרבי יעקב בריה[ד] דבת יעקב כי מטית התם אקיף וזיל לסולמא דצור ובעי' מיניה מרב יעקב בר אידי בעא מיניה משל חמותה עירבה ומשום דלא זיכתה לה או דלמא משלה עירבה ומשום דשלא מדעתה אמר ליה משל חמותה עירבה לה ומשום דלא זיכתה לה. אמר רב נחמן נקטינן [ב]אחד עירובי תחומין (א) [ג]ואחד עירובי חצירות [ד]אחד שיתופי מבואות צריך לזכות בעי רב נחמן עירובי תבשילין צריך לזכות או אין צריך לזכות אמר רב יוסף ומאי תיבעי ליה לא שמיע ליה הא דאמר ר"נ בר רב אדא אמר שמואל [ה]עירובי תבשילין צריך לזכות אמר ליה אביי פשיטא דלא שמיע ליה דאי שמיע ליה מאי תיבעי ליה אמר ליה אטו עירובי תחומין מי לא אמר שמואל אין צריך לזכות ואמר איהו צריך לזכות הכי השתא בשלמא התם פליגי רב ושמואל וקא משמע לן כחומרין דמר וכי חומרין דמר אבל הכא אי איתא דשמיע ליה מי איכא דמאן דפליג. ההוא טורזינא דהוה בשיבבותיה דרבי זירא א"ל אוגיר לן רשותך לא אוגיר להו אתו לקמיה דר' זירא אמרו ליה מהו למיגר מדביתהו אמר להו הכי אמר ר"ל משמיה דגברא רבה ומנו רבי חנינא [ו]אשתו של אדם מערבת שלא מדעתו ההוא טורזינא דהוה בשיבבותיה דרב יהודה בר אושעיא אמרי ליה אוגר לן רשותך לא אוגר להו אתו לקמיה דרב יהודה בר אושעיא אמרי ליה מהו למיגר מדביתהו לא הוה בידיה אתו לקמיה דרב מתנה לא הוה בידיה אתו לקמיה דרב יהודה אמר להו הכי אמר שמואל אשתו של אדם מערבת שלא מדעתו מיתיבי [א] נשים שעירבו ונשתתפו שלא מדעת בעליהן אין עירובן עירוב ואין שיתופן שיתוף לא קשיא [ז]הא דאסר הא דלא אסר הכי נמי מסתברא דא"כ קשיא דשמואל אדשמואל דאמר שמואל [ח]אחד מבני מבוי שרגיל להשתתף עם בני מבוי ולא נשתתף [ט]בני המבוי נכנסין לתוך ביתו ונוטלין שיתופן ממנו בעל כרחו רגיל אין שאין רגיל לא שמע מינה לימא מסייע ליה [ט]כופין אותו לעשות לחי וקורה למבוי שאני

רש"י

ואין טועמין מפירותיה. דאי לאו דפלאוה לא הוו פרשי מינה: נצרפי. שם ע"ז שהיתה באותה מדינה: צריך להודיע. אם חפצין בכך, שמא מקפידין בעירובן ואמר' בפ"ק[ג] המקפיד על עירובו אינו עירוב, שעינו צרה באותה פת ליתן לחביריו, אבל משלו אין צריך להודיע, דזכין לו לאדם שלא בפניו: הכא תנן. בעירובי חצירות ומזכה להן: הכא לא תנן. בעירובי תחומין קתני לקמן (דף פב.) כיצד משתתפין בתחומין כו' ולא קתני ומזכה להן: שהלכה לבית המרחץ. מבעוד יום חוץ לתחום עירה וחשכה לה, ואסר לה לחזור: ר' חייא בבלי היה, כדאמרינן במסכת סוכה (דף כ.) עלו ר' חייא ובניו ויסדוה: ואיבעיא להו גרסינן: בריה[ד] דבת יעקב. אביו לא היה הגון, לפיכך לא הזכירו: אקיף. הרבה עלי[ה] הדלך בשבילי: וזיל אסולמא דצור. דרך מסילת צור (ב): רבי חייא קאי כרב בתחומין, וגבי חצירות טעמא דרב משום דכיון דקאסר עליה גמר ומקני ואין צריך זכייה. ואע"ג דמתני' פליגא עליה דרב, רב תנא ופליג[ו]: מי איכא למאן דפליג. מי אשכחן דפליג אינש עליה: טורזינא. נכרי היה, ממונה על כלי זיין העשויין לשמירת העיר להלחם על הגייס, ודר בעיר: הא דאסר. על בני המבוי לא בעינן דעתיה, ומתני' בדלא אסר, כגון אגר שבין שני מבואות ורגילה עם זה ולא עם זה[ז]: הכי נמי מסתברא. דמודה שמואל היכא דלא אסר: ולא נשתתף. אינו רוצה, ומתכוין לאסור עליהן: שאני

תוספות

רב אמר א"צ לזכות. דכיון דאסר עליה גמר ומקני ליה ובתחומין צריך לזכות דלא אסר עליה ולא גמר ומקני כדפירש בקונטרס ולשמואל במבוי צריך לזכות דלמקני רשות הוא דקסבר עירוב משום קנין בפ' מי שהוציאוהו (לעיל דף מט.) ואפילו למ"ד עירוב משום דירה צריך לזכות כדי שיהא קונה דירה בבית חבירו ובתחומין סבר שמואל דאין צריך לזכות דלא קני רשות אחרים הוא אי נמי כיון דאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה[ה] משום מצוה גמר ומקני ועוד כיון לעירובי תחומין אין מערבין אלא מדעתו[ו] אמירתו כשהוא אומר לא וערב לי חשובה כזכייה[ז] והשתא יש דברים שאנו מחמירין בחצירות מתחומין דחצירות צריך לזכות לשמואל ובעי פת ובתחומין אין צריך לזכות ואין צריך פת[ח] ויש דברים שאנו מחמירין בתחומין טפי דבתחומין בעי ב' סעודות לכל אחד[ט] ובחצירות בזמן שהן מרובין סגי [במזון ב' סעודות לכולם ובזמן שהן מועטין סגי[י]] בגרוגרת לכל אחד כדאמרינן סוף פירקין[כ] והשולח עירוב ביד חרש שוטה וקטן אינו עירוב בתחומין ובחצירות קטן גובה את העירוב[ל]:

מעשה בכלתו כו'. [ב] פי' בקונטרס דהאי עובדא בתחומין הוה ואע"ג דבחצירות פליגא מתני' עליה דרב רב תנא הוא ופליג וקשיא דעיקר הקושיא לא היתה אלא מחצירות ומהא לא משני מידי וי"ל דבעירובי חצירות היה המעשה וכן פירש רבינו חננאל ורב סבר כרבי ישמעאל וקסבר רב דתנא דידן תנא בחצירות דבעינן זיכוי כל שכן בתחומין דתחומין לכולי עלמא בעי זכיה ולפירוש הקונטרס דמוקי לה בתחומין יש לומר דרבי חייא ורבי ישמעאל בר' יוסי משום אביו אזדו לטעמייהו דר' חייא אית ליה לעיל בספ"ק [ג] דתחומין דאורייתא ולהכי מחמיר בהו ור' יוסי דמיקל לטעמיה דאמר לעיל (דף לה.) ספק עירוב כשר:

אמר רב נחמן נקיטינן אחד עירובי תחומין ואחד שיתופי מבואות צריך לזכות. וכן הלכה וכן פסק בשאלתות[מ] בפרשת ויהי בשלח דכולם צריכין לזכות עירובי תחומין וחצירות ושיתופי מבואות ועירובי תבשילין ואע"ג דבעי רב נחמן עירובי תבשילין מאי הא מסיק אביי דלא שמיע ליה דשמואל דאי שמיע ליה לא הוה מיבעיא ליה:

אתו לקמיה דרב יהודה אמר להו הכי אמר שמואל אשתו של אדם כו'. ואם תאמר ואמאי לא מייתי מדרב יהודה דאמר בריש הדר (לעיל דף סד.) משמיה דשמואל שכירו ולקיטו של נכרי נותן עירובו ודיו [ד] וכל שכן אשתו והוה מייתי מנכרי אנכרי ויש לומר [ה] דאשתו אשתו ניחא ליה לאתויי:

רגיל אין שאינו רגיל לא. דרגיל אסר כמו פתח הרגיל[נ] אבל שאינו רגיל אינו אוסר ונוטלים שיתופו בעל כרחו דקאמר היינו של בעל הבית אבל לדעת אשתו צריך ואף על גב דאסיקנא דאשתו של אדם מערבת שלא מדעתו אין ללמוד מכאן שתוכל לזכות לבני המבוי ולבני חצר לתת פת עבורם נהי דבשביל עצמה יכולה ליתן שלא מדעת בעלה אין לה כח לזכות לשכנייה שלא מדעתו וצריך ליזהר שלא תזכה האשה לשכנייה כשאין בעלה בעיר ואף על גב דאם כל אחד ואחד נותן פת נראה דשרי אפילו לא אסרי אהדדי כל זמן שלא מיחה הבעל דמסתמא לא קפיד מכל מקום אין לסמוך על זה לענין שתוכל לזכות לאחרים ואם אין הבעל והאשה בעיר אלא בני ביתן צריך לדקדק אם יכולין לערב בני ביתו בלא רשות משל בעל הבית דהא בסמוך [עמוד ב] תנן ניתוספו עליהן מוסיף וצריך להודיע וכשלכה האוכל נמי קתני דצריך להודיע ממין אחר: שאני

עין משפט נר מצוה

מ א מיי' פ"ח מהלכות ע"ז הלכה ג טוש"ע י"ד סי' קמב סעיף יג:
מא ב מיי' פ"ו מהל' עירובין הלכה יט סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' תיג:
מב ג מיי' פ"א מהל' עירובין הלכה כ סמג שם טוש"ע א"ח סי' שסו סעיף ט:
מג ד מיי' שם טוש"ע א"ח סי' שפו סעיף ג:
מד ה מיי' פ"ו מהל' י"ט הלכה ו סמג עשין ג לאוין עה טוש"ע א"ח סי' תקכז סעיף י:
מה ו ז מיי' פ"ב מהל' עירובין הלכה יג ופ"ה הלכה ה סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שסז וסי' שפב סעיף יא:
מו ח מיי' פ"ה מהל' עירובין הלכה ב סמג שם טוש"ע א"ח סי' שסז:
[מז] [ט מיי' פ"ה מהל' שכנים דין יב טוש"ע ח"מ ר"ס קסב וכרב אלפס ב"ב פ"א דף קנז: בשם התוספתא וכן הביא הרא"ש ע"ש ובתוספתא דב"ב שלפנינו ליתא ועי' תוספתא ב"מ פי"א ה"ט, וע"ע נודע ביהודה מהדורא תנינא חו"מ סי' לט]:

רבינו חננאל

ואין טועמין מפירותיה. ושמואל אמר כגון דאמרי הני תמרי לשיכרא דבי נצרפי ושתו ליה ביום אידם אמר אמימר אמרו לי סבי דפומבדיתא הלכתא כשמואל מותבינן על מאן דאמר צריך להגביה חבית של (שותפים) [שיתופי מבואות] מן הקרקע טפח והתניא כיצד משתתפין במבוי מניח אדם חבית של יין של שמן ושל תמרים ושל גרוגרות ושל שאר מיני פירות בין משלו ובין משל חבירו צריך להודיע ומגביהה מן הקרקע כל שהוא ופריק מאי כל שהוא דקתני טפח:

[המשך בסוף המסכת]

משנת ראשונים

דשתו ליה ביום חגם. מצניעין אותם לעשות שכר לשתותו ביום איד הקבוע לאליל שהם עובדין לו הוא סימן לאשרה ואוסרין אותה מן הסתם בהנאה, שזהו מעיקרי חוקים שבאשרה הקדומים. [מאירי, עבודה זרה מח.]

מאי משהו נמי דקאמר טפח. ואם הניח הכלי בחצר צריך להגביה הכלי מן הקרקע טפח כדי שיהיה ניכר, ומברך על מצות עירוב, ואומר בזה השיתוף יהיה מותר לכל בני המבוי להוציא ולהכניס מחצרות למבוי בשבת. [רמב"ם, עירובין פ"א הי"ז]

כי מטית התם אקיף וזיל לסולמא דצור. פרש"י בפ' במה מדליקין (שבת כו.) מעלת הר מסלה קצרה וגבוהה, ורב צמח גאון פירש כי הוא נהר וכן נראה ששם צדין החלזון, וכן בפ' עושין פסין (עירובין כב:) אמר דסולמא דצור מקיף לא"י מצד א' וחדקל לבבל ואוקינוס לכל

מסורת הש"ס עם הוספות

א) תוספתא פ"ו ה"ג, ב) עי' תוס' לעיל מו: ד"ה ואין, ג) לעיל נ:, ד) לעיל מט., ה) לקמן פב., ו) לקמן פא:, ז) עי' לקמן פא:, ח) לקמן פא., ט) לעיל כט., י) לעיל לא:, כ) [דף יז:], ל) [סוף סי' מח וסי' נ], מ) לעיל מט ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' נקטינן אחד עירובי תחומין (ואחד עירובי חצירות) תא"מ ונ"ב ס"א נמחק[ס]: (ב) רש"י ד"ה וזיל אסולמא וכו' צור הס"ד ואח"כ מ"ה שהלכה לבית המרחץ מבע"י חוץ לתחום עירה וחשכה לה ואסר לה לחזור הס"ד[ע]:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מעשה כו'. לא ידעתי למאי נדחקו רש"י ותוס' בזה הא י"ל כפשוטו דרב ס"ל מסברא בהכלט דתחומין דיש לו אסמכתא מקרא חמור מחצירות או מטעם דבחצירות דאסרי אהדדי גמר ומקני. וא"כ דר"י בר"י דס"ל דבתחומים א"צ לזכות כ"ש בחצירות ואף הך תנא מסייע לו דבחצירות א"צ לזכות. אלא דרב עצמו מחמיר בתחומין כר"ח דאסר בתחומין ופשוט: ד"ה אתו לקמי'. וכ"ש אשתו. עי' לעיל דף סה ע"ב תד"ה דלא הוי שוכר וצ"ע: בא"ד דאשתו אשתו ניחא ליה לאתויי. ק"ל (ממימרא) [דמ"מ מימרא] דשמואל באשתו קמייתרא כיון דכבר אמר בשכירו ולקיטו מערבי' והיינו ג"כ אפי' בע"כ דהא מייתי ליה לעיל אהסיא דלחמן בר ריסתק דלא רצה לאוגר וא"כ מכ"ש באשתו. והיה נראה מזה ראיה גדולה לפשוט ספיקא דתוס' לעיל דף ע' ד"ה יורש בסה"ד דאפשר דשכירו ולקיטו רק דנכרי אבל לא דישראל דהוצרך שמואל לאשתו דהכא מיירי בישראל דזהו דוקא באשתו ולא בשכירו ולקיטו:

רב נסים גאון

ובא מעשה לפני ר' חייא ואסר אמר לו ר' ישמעאל בר' יוסי בבלאי כל כך אתה מחמיר בעירוב. ר' חייא בבלי הוה ואיתא בסוף פרק א' דמסכת סוכה (דף כ) אמר ריש לקיש הריני כפרת ר' חייא ובניו שבתחלה נשתכחה תורה מישראל עלה עזרא מבבל ויסדה חזרה ונשתכחה עלה ר' חייא הבבלי ובניו ויסדוה ובפרק ל"ו כריתות (דף ח) ר' הושעיה הוה שכיח קמיה דבר קפרא שבקיה ואתא לקמיה דר' חייא ואתה מוצא [שם] שבר קפרא שואלו בשביל ר' חייא מה בבלי אומר בדבר זה:

הגהות וציונים

א] רש"ל מ"ז (גליון). הנוסח הישן "אמר אמימר אמרו לי". ב] צ"ל ברה (גליון). וכ"ה בדפו"ר: ג] [צ"ל בפ"ד דף מט ע"א] (גליון). כת"י בפירקי קמאי: ד] צ"ל ברה (גליון). דבור זה ליתא בדפוסי פיזארו ושאלוניקי ובכת"י: ה] צ"ל עליך (מהרש"ל [השלם]): ו] מהרש"א: ז] צ"ל בסמוך ע"ב (גליון): ח] ליתא בדפוסי פיזארו ושאלוניקי, וכן ליתא בתוס' ועוד, וכן מחקו מהרש"ל [השלם]: ט] דבור רש"י זה ליתא בדפו"י, והוסיפו מהרש"ל [השלם], וכבר נדפס על פיו לעיל ד"ה שהלכה. אלא שכך הלשון במהרש"ל [השלם] "קודם ד"ה ר' חייא צ"ל ד"ה שהלכה לבית המרחץ...", וטעה מעתיק הגהות מהרש"ל לתוך גמרתו של הב"ח והכניסו קודם ד"ה ר' חייא השני:

העולם וכו'. [ספר יוחסין מאמר שני] וקא משמע לן בחומרין דמר וכי חומרין דמר. ולא הוו סתרן אהדדי דהא בכל חד וחד איכא טעמא וכדפרישנא וליכא בהא משום והכסיל בחשך הולך. [הריטב"א] אשתו של אדם מערבת שלא מדעתו. נראין דברים דאשתו לאו דוקא אלא הוא הדין לשאר בני ביתו וכההיא דתניא לקמן שנכנסין לתוך ביתו, אבל בתוספות כתבו דדוקא אשתו ובברייתא דלקמן קים להו דמדעת אשתו קתני. [הריטב"א] לא קשיא הא דאסר הא דלא אסר. דכי אסר על בני מבוי נוטלין שלא מדעתו, אבל היכא דלא אסר עליהם כגון בית שבין שתי חצירות או שני מבואות ורגילה עם זה ולא עם זה, אין נוטלין שלא מדעתו אלא כשהיה רגיל לערב או לשתף עמהם. [הריטב"א]

שאני התם דליכא מחיצות (א) [א] א ל"א מצד שאני[א] אתמר רב חייא בר אשי אמר [רב] א עושין לחי אשירה ור' שמעון בן לקיש אמר עושין קורה אשירה מאן דאמר קורה כל שכן לחי ומאן דאמר לחי ב אבל קורה לא כתותי מכתת שיעוריה: **מתני'** נתמעט האוכל מוסיף ומזכה ואין צריך להודיע (א) ג נתוספו עליהן מוסיף ומזכה וצריך להודיע. ד כמה הוא שיעורן[ב] בזמן שהן מרובין מזון שתי סעודות לכולם בזמן שהן מועטין כגרוגרת[ג] לכל אחד ואחד ה אמר ר' יוסי ה במה דברים אמורים בתחילת עירוב אבל בשירי עירוב כל שהוא. (ב) ו ולא אמרו לערב בחצירות אלא כדי שלא לשכח את התינוקות: **גמ'** במאי עסקינן אילימא במין אחד מאי איריא נתמעט אפילו כלה נמי אלא בשני מינין אפילו נתמעט נמי לא דתניא ז כלה האוכל ממין אחד אין צריך להודיע מב' מינים צריך להודיע איבעית אימא ממין אחד ואיבעית אימא משני מינין איבעית אימא ממין אחד מאי נתמעט נתמטמט ואיבעית אימא משני מינין ח כלה שאני: ניתוספו עליהן מוסיף ומזכה וכו': ט אמר רב שיזבי אמר רב חסדא זאת אומרת חלוקין עליו חביריו על ר' יהודה ל דתנן אמר רבי יהודה במה דברים אמורים בעירובי תחומין אבל בעירובי חצירות מערבין בין לדעת ובין שלא לדעת פשיטא דחלוקין מהו דתימא הני מילי בחצר שבין שני מבואות אבל חצר של מבוי אחד אימא לא קמשמע לן: כמה הוא שיעורו וכו': כמה הוא מרובין אמר רב יהודה אמר שמואל שמונה עשרה בני אדם שמונה עשרה ותו לא אימא ט משמונה עשרה ואילך ומאי (ג) שמונה עשרה דנקט אמר רב יצחק בריה דרב יהודה לדידי מיפרשא לי מיניה דאבא כל שאילו מחלקו למזון שתי סעודות בינידן ואין מגעת גרוגרת לכל אחד ואחד הן הן מרובין וסגי במזון שתי סעודות ואי לא הן הן מועטין נינהו ואגב אורחיה קא משמע לן דשתי סעודות הויין שמונה עשרה גרוגרות: **מתני'** בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח דברי ר"א רבי יהושע אומר ככר הוא עירוב י אפילו מאפה סאה והוא פרוסה אין מערבין בה ככר כאיסר[ז] והוא שלם מערבין בו:

גמ'

רש"י

שאני התם דליכא מחיצות. ומבוי מגולה[ס] הוא ואינו נוח לשומרו, הילכך כופין אותו, אבל להתיר בטלטול לעולם אימא לך דבעינן דעתא: ב"ש לחי. דאין לו שיעור לרחבו ועוביו: אבל קורה. צריכה טפח לקבל אריח ובריאה כדי לקבל אריח[פ], והאי אשירה כיון דבעיא שריפה דכתיב (דברים יב) ואשריהם תשרפון באש, שיעורה לאו שיעורא היא, דכשרופה דמיא: מתני' נתמעט האוכל. משיעורו, ולקמן מפרש שיעורא במתני': ואינו צריך להודיע. שהרי כולן נתרצו בתחלה: וצריך להודיע. לדיורין שניתוספו אם דעתן בעירוב וכגון שמערב משלהן, וטעמא פרישית לעיל[י], ותרתי קתני, מוסיף ומזכה אם משלו מערב, וצריך להודיע אם משלהן מערב: מרובין ומועטין. מפרש בגמרא: שירי עירוב. שנתמעט משעורו: כל שהוא. אין צריך להוסיף [ורבי יוסי פליג את"ק[ו]]: לא אמרו לערב בחצירות. לאחר שנשתתפו [במבוי[ו]]: אלא שלא לשכח. תורת עירובי חצירות מהתינוקות הבאין, הלכך מקילינן ביה: גמ' במאי עסקינן. דקתני בנתמעט אין צריך להודיע, הא כלה לגמרי צריך להודיע אם בא לערב: במין אחד. שחוזר ומערב מן המין הראשון: מב' מינין. שעירב בשניה ממין אחר: צריך להודיע. וקא סלקא דעתך הוא הדין לנתמעט: נתמטמט. כלה לגמרי: איבעית אימא מב' מינין. ודוקא נקט נתמעט, ודקא קשיא לך מברייתא, כלה שאני, דברייתא כלה דווקא נקט, אבל נתמעט אפילו מב' מינין אין צריך להודיע: זאת אומרת חלוקין כו'. דלא תימא האי במה דברים אמורים לפרושי אתי: במה דברים אמורים. לצריך דעת: בעירובי תחומין. שמא אין נוח לו לקנות כאן כדי להפסיד לרוח שכנגדה: פשיטא. דשמעינן מינה דחלוקין, דהא בעירובי חצירות נקיט ואתי וקתני צריך להודיע: מהו דתימא. לעולם רבי יהודה בההוא מפרש הוא, ומתני' דהכא בחצר שבין שני מבואות דלא ידעינן בהי ניחא ליה: קמ"ל. רב שיזבי דשמיעא ליה מרביה דבמבוי אחד עסקינן: ותו לא. בתמיה, כ"ש דטפי מהכי הוו מרובין: לדידי מיפרשא לי מיניה דאבא. לקולא קתני, בזמן שהם מרובים דגרוגרת דידהו הוי יותר מב' סעודות, סגי בב' סעודות, ולא בעינן גרוגרת לכל חד וחד, וכשהן מועטים דלא מטו גרוגרת דידהו לב' סעודות, סגי בגרוגרת לכל אחד, ולקולא: כל שאילו מחלק מזון ב' סעודות ביניהן ואין גרוגרת לכל א'. שיש בהן בני אדם יותר ממנין גרוגרות של שתי סעודות, מרובין נינהו, ותנן במתני' דלא בעי כגרוגרת לכל אחד אלא כשיש בו מזון שתי סעודות סגי: ואי לא. שאין מניינם רב כמנין גרוגרות של שתי סעודות, לא בעי שתי סעודות אלא כגרוגרת לכל אחד, היינו פירוש דמתניתין. ורב יהודה דנקט שמנה עשרה ולא תנא כדאמרינן, אגב אורחיה דבעי לפרושי מתני' נקט חושבנא, ולאשמעינן דמזון שתי סעודות הוו שמנה עשרה גרוגרות: מתני' בכר. שלם: מאפה סאה. שאפה סאה בככר אחד ונטל ממנו מעט ושוייה פרוסה, אין מערבין בה, וטעמא מפרש בגמרא: בכר. קטן כמלא איסר: והוא שלם מערבין בו. ובלבד שיהיו שם ככרות הרבה כגרוגרת לכל אחד ואחד:

תוספות

שאני התם דאיכא מחיצה. פר"ת דין הוא לכופין אותו לעשות לחי וקורה דמהני מחיצות להתיר לטלטל בתוכו אע"פ שנעשו בעל כרחו של אדם ולא דמי לעירוב דבין הוה משום דירה ובין משום קנין[ס] אין לו להועיל בעל כרחו של אדם ובקונטרס לא פירש כן ולספרים דגרסי שאני התם דליכא מחיצות יש לפרש כן דכי ליכא מחיצות דאסור לטלטל בתוכו דין הוא שכוף אותו לעשות תקנה להתיר לטלטל אבל אין לנו לכופו לעשות תקנה לטלטל מן הבתים ומן החצירות לתוכו:

אבל קורה כתותי מכתת שיעוריה. אע"ג דלחי נמי בעי שיעור גובה וגם רוחב משהו מיהא בעי[ע] מכל מקום כיון דלא בעי אלא שיעור זוטא לא החמירו בו וה"ר אברהם פירש דלחי אם היה מדבק הכתיתים בכותל הוי לחי ובלבד שלא יהו ניטלות ברוח ואין להקשות מהא[פ] דפסלינן לולב של אשירה אפילו ביו"ט שני דמשמע דכמאן דליתיה דמי דגבי לולב של מצוה החמירו וא"ת דמכשרינן לעיל[צ] סולם של אשירה אע"ג דבעי רחב ד' ולא אמר' מיכתת שיעורא כמו קורה ואור"י דהתם חשיב פתח כיון דחזי לעלייה אי לאו איסורא דאשירה אבל קורה הצריכו חכמים שיעורא של חשיבות:

אלא בב' מינין אפילו נתמעט נמי דתניא כו'. ס"ד דכלה דנקט בברייתא משום מין א' נקטיה דאפילו בכלה אין צריך להודיע:

אגב אורחא קמ"ל דב' סעודות הויין י"ח גרוגרות. הקשה ר"ת דבפרק כיצד משתתפין (לקמן דף פב:) תנן רבי שמעון אומר ב' ידות לככר משלש לקב דהיינו שיעור שתי סעודות ה' ביצים ושליש ביצה שהככר הוא ח' ביצים כשתחלק י"ח גרוגרות לחמש ביצים ושליש ביצה דזה וזה הוי שיעור שתי סעודות תמצא לכל ביצה שלש גרוגרות וג' שמינית של גרוגרות דבחמש ביצים ושליש ביצה יש י"ו שלישי ביצה וגרוגרת גדולה מכזית כדמוכח בריש המצניע (שבת דף צא.) ובתורת כהנים[ק] קתני ובפרק בתרא דיומא (דף פ.) דשיערו חכמים דאין בית הבליעה מחזקת יותר מכביצת תרנגולת ובכריתות פרק אמרו לו (דף יג.) אמרינן גבי יש אוכל אכילה אחת כו' דאין בית הבליעה מחזיק יותר מב' זיתים ואע"ג דפליגי תנאי לקמן אדר' שמעון כר"ש קי"ל דבכל דוכתי[ר] אמר' כביצה לטמא טומאת אוכלין דהיינו כר"ש כדקתני לקמן בגמ' (דף פג.) וחצי [חציו[ש]] חציה לטמא טומאת אוכלין ולר"ש עולה השיעור כביצה אבל לשאר תנאי אינו כן ואכולהו תנאי קאי כדמוכח הסוגיא לקמן ואומר ר"י דלכולהו תנאי הוי כביצה לטמא אוכלים והא דקתני לקמן בברייתא וחצי חצי חציה כו' לא קאי אר"מ ואר' יהודה אלא ארבי שמעון ור' יוחנן בן ברוקה שהזכירו שיעור ככר תדע דהא קתני בברייתא בגמ' כמה שיעור חצי פרס שתי ביצים חסר קימעא דברי ר' יהודה משמע דקאי בשיטתיה דר"ש דחשיב חצי חציה לפסול את הגויה בשתי ביצים והשתא לא קשה מידי דבשתי סעודות של עירוב לא קי"ל כר"ש אלא כר"מ או כרבי יהודה כדמוכח לקמן דרב יוסף ורבה כר"מ בריש כיצד משתתפין (לקמן דף פב:) ותרתי ריפתא נמי דקאמר רב יהודה ורב אדא בר אהבה[ת] היינו כר"מ או כר' יהודה:

איתיביה

עין משפט נר מצוה

מז א מיי' פי"ז מהל' שבת הלכה יג סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שסג סעיף ח:
מח ב מיי' שם הלכה יג וטור ש"ע שם סעיף טז:
מט ג מיי' פ"ה מהל' עירובין הלכה ו סמג שם טוש"ע א"ח סי' שסח סעיף ב:
נ ד מיי' פ"א שם הלכה ט' סמג שם טוש"ע שם סעיף ג:
נא ה (מיי' פ"ה) [אינו שם ובפירושו כתב שאין הלכה כרבי יוסי] וסמג שם טוש"ע שם סעיף ד:
נב ו מיי' פ"ה שם הלכה יג וסמג שם טוש"ע א"ח סי' שפו:
נג ז ח מיי' שם הלכה ו וסמג שם טוש"ע א"ח סי' שסח סעיף א:
נד ט מיי' שם פ"א הלכה ט וטוש"ע שם סעיף ג:
נה י מיי' שם הלכה ח סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שסו סעיף ו:

רבינו חננאל

מפני שעירבה עמהן אבל אם ממחה על ידי אשתו אוסר על בני חצר וכן קאמר שמואל כך (אסר) [דבאסרן] עליהו [אינו עירובן]. דאמר שמואל אחד מבני מבוי שרגיל ומשתתף עם בני מבוי ונמנע ולא רצה לישתתף בני מבוי נכנסין לביתו ונוטלין ממנו שיתופי מבוי על כרחו. א) קשיין אהדדי דהא הוא דאמר מדעתו אלא לאו הא דמיחה על ידה ואמר איני רוצה בזה העירוב שעירבה אשתי ודשמואל ודר' חנינא היכא דלא אסר כגון שלא מיחה. נימא מסייע ליה כופין אותו (ועושין) ועושה לחי וקורה למבוי ודחינן שאני התם דאיכא מחיצות: פי' נתמעט האוכל מכדי ב' סעודות מוסיף ומזכה לכל בני מבוי ואינו צריך להודיעם עכשיו כי נתמעטו והוספתי עליו וזכיתי לכם שכבר הודיעם מקודם לכן ועל אותה ידיעה הן סמוכים אין צריכין ידיעה אחרת ואוקימנא למתניתין במין אחד. ומאי נתמעט דקתני נתמושט כלומר כלה לגמרי ואפי' הכי מוסיף ומזכה וא"צ להודיע ואיבעית אימא מתניתין בב' מינין ודוקא נתמעט ולא כלה כולו אבל כלה צריך להודיע כדתניא כלה האוכל ממין אחד אינו צריך להודיע. מב' מינין צריך להודיע. ניתוספו עליהן מוסיף ומזכה (וא"צ) [וצריך] להודיע. הא מתניתא פליגא על ר' יהודה דהא ר' יהודה בעירובי חצירות אמר מערבין לו לאדם שלא מדעתו דתנן א"ר יהודה בד"א שאין מערבין לו לאדם אלא מדעתו בעירובי תחומין אבל בעירובי חצירות מערבין לו מדעתו ושלא מדעתו שזכין לו לאדם כו'. ואוקימנא דודאי חולקין עליו חכמים. ואי מהתם הוה אמינא בחצר של ב' מבואות הוא דפליגי אבל בחצר של מבוי אחד אימא לא כמו שהוא מפורש בסוף פרק זה קמ"ל. וכמה הן מרובין משבעה עשר ואילך קי"ל שיעור העירוב מזון ב' סעודות לרבים וכ"ש למועטין. וכל עירוב שאילו בא לחלקו למי שעירב להן ואין מגיע לכל אחד ואחד כגרוגרת משיעור ב' סעודות הוו להו מרובין. וסגי להו בב' סעודות. וקי"ל די"ח גרוגרות הן ב' סעודות לפי חשבון ר' יוחנן בן ברוקא שנותנין שיעור העירוב בקב. ואם הן מרובין מי"ח בני אדם ולמעלה. ואפי' הן מאה ויותר כשיעור ב' סעודות דיי להן העירוב ואע"פ שאין העירוב מגיעם כגרוגרת אבל כשהן מועטין פחותין מי"ח בני אדם צריכין להיות עירובן כשיעור גרוגרת לכל אחד ואחד. ואם הוא פחות צריך להוסיף בעירוב למלאות לכל אחד ואחד כגרוגרת. א"ר יוסי בד"א שצריך למזון ב' סעודות למרובין או כגרוגרת לכל אחד ואחד למעוטין בתחלת העירוב. אבל בזמן שעירב כשיעור שנתנו חכמים לערב ונתמעט ונשתייר הימנו כל שהוא כשר: מתני' בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים כו'

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן פא:], ב) לעיל מו:, ג) [לקמן פא.], ד) לעיל מו: ולקמן פא: לה., ה) לעיל יג:, ו) ריש ע"א, ז) לעיל עג:, ח) לעיל מט., ט) לעיל יד:, י) [עי' תוס' סוכה לא: ד"ה באשרים], כ) [דף עח:], ל) שמיני פרק ט ה"א, מ) כגון כלים פי"ז מ"ד פסחים לג:, נ) לקמן פב ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' דליכא מחיצות איתמר רב חייא בר אשי כצ"ל ותיבות "ל"א מצד שאני" נמחק: (ב) שם במשנה כל שהוא לא כצ"ל ואות ו' נמחק: (ג) שם גמ' ומאי שנא שמ"ע:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' ל"א מצד שאני. עי' עני אלמוגים סי' שעב ס"ק לה דף קיח ע"ב בד"ה ובזה נראה לי וכו' ודבריו רחוקים מהאמת. והנכון מה שראיתי בזה בביאור הגאון מוהר"א ווילנא זצוק"ל בש"ע א"ח סי' שסו במה שכתב המחבר שם סוף ס"א אבל כופין אותו בב"ד לערב עמהן וכתב הגאון שם ס"ק י' וז"ל אבל כופין תוספתא וגמ' בעירובין דף פ ע"ב לישנא אחרינא בב"ד שאני וכצ"ל. וט"ס שם בגמ' שכתוב מצד שאני עיין שם. עכ"ל הגאון. ודברי אלהים חיים הם דלפ"ז א"צ למ"ש הרב"י וטור שם סי' שסו שמקור דין זה נלמד מדברי הס"מ. כי אם מתוספתא ותלמוד ערוך הוא. וכמ"ש שם בהקדמת נכד הגאון המחבר:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ל"א מצד שאני. נ"ב בב"ד שאני. [ועי' בפי' הגאון על א"ח סי' שסו ס"ק י']:

הגהות וציונים

א] [שלש תיבות הללו משוללי הבנה למאד וע' בתיקוני כלי שרת (להגר"י פיק, ולא זכינו לאורו) ועי' במראה הפנים בירושלמי הלכה ו' ישוב נכון על זה] [ובש"ס דפוס ווינציא משנת רפ"ח ובדפוס שאלוניקי משנת רפ"ב ליתנהו] [עי' נ"ב מ"ת חו"מ סי' לט] (גליון): ב] בקצת דפוסים שיעורו (גליון דפוס ווילנא): ג] [בסדר המשנה ובפי' הרמב"ם הגיר' להוצאת שבת] (גליון): ד] [בסדר המשנה הגיר' באיסר עי' תי"ט ד"ה ככרן] (גליון): ס] בכת"י ודפו"ר ומבוי מגונה הוא, ועי' ריטב"א ובתוס' רבינו פרץ: ו] רש"ל (גליון): ז] רש"ל:

משנת ראשונים

רב חייא בר אשי אמר עושין לחי אשירה. וקיימא לן כרב חייא בר אשי דאמר משמיה דרב, ואע"ג דריש לקיש מיקל אין הולכין במחיצות להקל אלא להחמיר דדוקא בעירוב אמרו ולא במחיצות. [הרשב"א] ולא אמרו לערב בחצירות. כלומר אחר ששתפו במבוי אף ביין מה צורך לערב בחצרות בפת אלא כדי שלא לשכח את התינוקות שאין נותנין לב על השתוף, ודבר זה אינו אלא כעין טעם למה שהכשירו שירי עירוב בכל שהו הואיל והשתוף קיים וכן בשירי שתוף כל שהעירוב קיים. [מאירי] אלא כדי שלא לשכח את התינוקות. לפי שהנערים הקטנים אינן יודעים מה שנגמר בין אנשי המבוי מן השתוף. [פיהמ"ש להרמב"ם] בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח. ר"מ ס"ל דתחומין דאורייתא בפרק בכל מערבין (שם לה.) ואפ"ה אית ליה דעירובי חצרות בפת ובעירובי תחומין מערבין בכל דבר דלא אשכחן דפליג ר"מ אסתם משנה דבכל מערבין, וטעמא דמקילי בתחומים דלא בעי פת משום דאין מערבין אלא לדבר מצוה. [תוספות, שבת לד.] חוץ מן המים והמלח. ירושלמי לפי שהוא מין קללה ואין הגוף ניזון הימנה. והטעם במדרש ויכולו בפסוק וה' המטיר על סדום. [הרוקח, הלכות עירובין סימן קצב] שאין בהם שום מזון ולכן שאין בהם שום חשיבות וכמתנת חנם היא. [מאירי]

חשק שלמה על רבינו חננאל

א) נראה דל"ל רגיל לאין שאינו רגיל לא. קשיין אהדדי דהא הוא דאמר דאשתו מערבת אפי' שלא מדעתו אלא לאו כו' ע"ל.

שַׁאנִי הָתָם דְּלֵיכָּא מְחִיצוֹת, ומבוי מגולה הוא, ואינו נוח לשומרו, ולכן כופים על השתתפות בהוצאות הלחי והקורה [ואין מכך ראיה לכפיה על השתתפות בעירוב] (רש"י), שלפעמים שוכח חפציו במבוי, ואם לא יהיה לו היתר טלטול על ידי הלחי או הקורה ולא יוכל להכניסם, יש לחשוש שיגנבו, שהרי המבוי הוא מקום שאינו שמור, ולכן כופים להשתתף בהוצאות הלחי והקורה. אבל חצר היא מקום משומר ויכול להשאיר בה את חפציו, ולכן אין לכפות על שיתוף מבואות או עירוב חצרות כדי להתיר את הכנסתם לבית או את הוצאת כלי הבית לחצר ולמבוי (ע"פ רווחא שמעתתא על שב שמעתתא עמ' תלב, ליישב את תמיהת הריטב"א על רש"י, מה מועילים לחי וקורה לשמירת החצר).

לִישְׁנָא אַחֲרִינָא מִצַּד שַׁאנִי, יש מוחקים תיבות אלו (הגהות הב"ח). ויש גורסים 'בב"ד [-בבית דין] שאני', או 'מב"ד שאני', והכוונה, שהיתר כפיה ללחי וקורה היא רק על ידי בית דין (הגהות הגר"א ובביאורו או"ח שסז, י; נודע ביהודה תנינא חו"מ לט, וראה הגהות מהר"ב רנשבורג). ויש גורסים 'רוצה שאני', דהיינו שבית דין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני (נודע ביהודה שם, ע"פ מגיד משנה עירובין ה, ח).

עוֹשִׂין לֶחִי אֲשֵׁירָה, אף על פי שאסורה בהנאה ואסור לעשותה לכתחילה, אם עשאוה מבלי ידיעה, סומכים עליה בתורת לחי והותר בה המבוי (ריא"ז). ויש שפירש, שמדובר בעץ של אשירה העומד שם מאליו, שמותר לסמוך עליו לשם לחי, וכדעת הסובר (לעיל טו, א) ש'לחי העומד מאליו הוי לחי' (תוס' רבינו פרץ, וראה מהדו' תוס' רבינו פרץ השלם מילואים לז). ויש שכתב שמלשון הגמ' 'עושין' משמע, שמותר לכתחילה לעשות לחי מעצי אשירה (בית מאיר או"ח שסג, ח, הובא במשנ"ב שם, כט).

וּמַאן דְּאָמַר לֶחִי, אֲבָל קוֹרָה לֹא וְכוּ', ואמנם גם שיעור גובה לחי הוא עשרה טפחים, וכן רוחבו צריך להיות להיות בשיעור משהו, אך היות והוא שיעור קטן לא החמירו חכמים לומר בו 'כתותי מכתת שיעוריה' (תוס' בתי' ראשון, ורעק"א בגליון הש"ס [לעיל יד, ב] מוכיח מכאן, שדעת תוס' בתי' זה כדעות שיש שיעור מה לרוחבו ואינו 'כל שהוא' ממש, ראה מה שכתבנו שם ד"ה אפילו כחוט הסרבל). ואמנם שיעור עשרה טפחים גובה אינו שיעור קטן, אולם שיעור זה הוא רק מצד 'דין מחיצה' שצריכה להיות בגובה עשרה, אבל מצד 'דין לחי' לתקן את המבוי, שיעורו בכל שהוא (שפת אמת), או שכיון שלא נאמר שיעור חשוב בשאר מידותיו [עוביו ורוחבו], לא אמרו בו חכמים 'כתותי מכתת שיעוריה' (ע"פ מגיד משנה שבת יז, יב). ויש שפירש, שהטעם שאין אומרים בלחי 'כתותי מכתת שיעוריה', משום שאף אם נחשיב אותו כשרוף, עדיין אפשר להדביק את האפר לכותל וישמש כלחי, ש'כתותי מכתת שיעוריה' אין פירושו שנחשב כאילו אינו, אלא כאילו הוא כתות במקומו, מה שאין קורה שצריכה להיות בריאה כדי לקבל אריח (ע"פ תוס' בשם ה"ר אברהם, ומאירי).

כְּתוֹתֵי מִכְתַּת שִׁיעוּרֵיהּ, באשירה של ישראל שאינו יכול לבטלה והיא עומדת לשריפה, אבל לא באשירה של נכרי שיכול לבטלה ואם כן אינה עומדת לשריפה (ריטב"א). ■ להלכה, לחי שעשאו מעצי אשירה, כשר [כדעת הכל] (שו"ע או"ח שסג, ח). קורה שעשאה מעצי אשירה של ישראל, פסולה [כדעת רב חייא בר אשי, וכביאור הריטב"א] (שם, טז, ומשנ"ב שם, נז, וראה שם ובשעה"צ שם, מא-מג, פרטים נוספים).

מִשְׁנָה. נִתּוֹסְפוּ עֲלֵיהֶן, מוֹסִיף וּמְזַכֶּה, ועכשיו שנוהגים לערב בתחילת השנה לכל שבתות השנה, אף על פי שנתווספו דיירים אין צורך להוסיף עבורם, שמתחילה מתכוונים לזכות לכל מי שעתיד לבוא, ואפילו שאין מזכים להם בפירוש, דעת הציבור על דעת המנהג וכבר נהגו לזכות בעירובין לכל (רשב"א להלן פא, א), ואמנם הוא כעין מקנה דבר למי שלא בא לעולם, אך בעירובין הקילו (מאירי. ואם נתווספו דיירים אחרי שהתמעט משיעורו [המבואר להלן], ראה רשב"א שם, ומשנ"ב שסו, נד, ושעה"צ שם, מד).

וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ, אם מערב משל בני החצר, אך אם מערב משלו אינו צריך להודיעם (רש"י; רבינו יהונתן). ויש שסובר, שאפילו אם מערב משלו צריך להודיעם, שמא יש מי שרוצה לקיים את המצוה בעצמו, ואינו חפץ שיערבו עבורו (תוס' רי"ד, וראה איך מבאר את הברייתא לעיל ע"א 'אם משלו צריך לזכות, ואם משלהן צריך להודיע'). ■ להלכה, אם מערב משל בני החצר צריך להודיעם, ואם מערב משלו אינו צריך להודיעם [כדעת רש"י ורבינו יהונתן] (שו"ע או"ח שסח, א, משנ"ב שם, ה, וביאה"ל ד"ה ואם).

בִּזְמַן שֶׁהֵן מְרֻבִּין מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לְכֻלָּם, שלא הטריחו חכמים להיות גרוגרת לכל אחד, רק נתנו שיעור מזון שתי סעודות של אדם אחד, כדי שיקנה אחד מהם שם את דירתו לשתי סעודות שבת שחרית וערבית, ויחשב הוא כבעל הבית והאחרים יחשבו כאילו הם דרים אצלו (לבוש או"ח שסח, ג). והצריכו מזון שתי סעודות ולא מזון שלש סעודות, משום שעיקר הקביעות היא לסעודת הלילה וסעודת היום, מה שאין כן סעודה שלישית שאינה קבועה כל כך, שהרי יוצאים ידי חובתה במיני תרגימא (שם שפו, ז).

בִּזְמַן שֶׁהֵן מוּעָטִין כִּגְרוֹגֶרֶת, במשניות הגירסא 'כגרוגרת להוצאת שבת', שכשם ששיעור אוכל להתחייב משום הוצאה בשבת הוא כגרוגרת, כך שיעור אוכל להתיר הוצאה בשבת על ידי עירוב ושיתוף הוא כגרוגרת (תפארת ישראל יכין לח).

לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, אין הכוונה גרוגרת לכל אחד ואחד לפי מספר הנפשות שבכל בית, אלא לפי מספר בעלי הבתים שבחצר, ובשיתוף מבואות לפי מספר החצרות שבמבוי (רבינו יהונתן; חיי אדם עב, ח; חזו"א או"ח קא, ד). ויש שסובר, שצריך גרוגרת לכל אחד מבני הבית (כף החיים או"ח שסח, יד, בדעת הרמב"ם בפי' המשנה וברבנו חננאל, וכלשון הגמ' 'שמונה עשרה בני אדם', וראה רמב"ם עירובין א, ט).

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בִּתְחִלַּת עֵרוּב וְכוּ' - אם נתמעט לפני השבת הראשונה שעדיין לא חל העירוב, צריך להוסיף עליו (ביאור הגר"א או"ח שסח, ז). ואם נתמעט אחרי תחילת השבת, נמשך היתר הטלטול לכל אותה שבת (ראה לעיל לה, א). ולשבתות הבאות, יש סוברים שנחלקו בזה תנא קמא ורבי יוסי, שלדעת רבי יוסי אם נשאר ממנו כלשהו, אין צורך להוסיף עליו, ולדעת תנא קמא צריך להוסיף עליו (רש"י; ריטב"א). ויש סוברים שתנא קמא ורבי יוסי אינם חולקים, ותנא קמא שאמר 'נתמעט האוכל מוסיף' הכוונה שנתמעט לפני השבת הראשונה, ורבי יוסי מפרש את דברי תנא קמא (רבינו יהונתן, ע"פ תוס' יו"ט ז, ט, אך ראה ב"ח או"ח שסח, א, שטעות סופר נפלה בדבריו, ואינו חולק על רש"י).

וְלֹא אָמְרוּ לְעָרֵב בַּחֲצֵרוֹת אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּחַ אֶת הַתִּינוֹקוֹת - שמעיקר הדין אם נשתתפו דיירי החצרות בשיתופי מבואות הותר להם על ידי זה גם הטלטול לחצרות, ולא אמרו חכמים לעשות עירוב חצרות אם נשתתפו בשיתופי מבואות, אלא כדי שלא ישכחו התינוקות את דין עירובי חצרות, ולכן יש להקל

■ המשך במילואים עמ' 136 ■

גְּמָרָא. תְּנֵינָא חֲדָא זִמְנָא בַּכֹּל מְעָרְבִין וּמִשְׁתַּתְּפִין וְכוּ' - ומאחר שנשנתה לעיל סתם משנה כדעת רבי אליעזר [לפי הבנת הגמ' כעת ששתי המשניות עוסקות בין בעירוב תחומין ובין בעירוב חצרות], מדוע נשנתה כאן מחלוקת בדין זה (ריטב"א, בשם רש"י). ואמנם דרך המשנה פעמים רבות לשנות דין אחד בשני מקומות באופן של 'סתם ואחר כך מחלוקת' כדי ללמד שאין הלכה כסתם, אולם בדין זה משמע מסוגיות הגמ' לעיל שהלכה כאותה סתם משנה, ואם כן מדוע חזרה המשנה ושנתה מחלוקת בדין זה (שם, וראה גאון יעקב שכתב שהתוס' אינם סוברים כן, וראה פי' נוסף בריטב"א בשם תוס'). **לְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְכוּ'**, שאילו נשנתה רק המשנה לעיל, היינו סבורים שדין זה ש'בכל מערבין' הוא רק בעירובי תחומין, אבל בעירובי חצרות לכולי עלמא אין מערבים אלא בפת, ולכך הוצרכו להשמיענו כאן שלדעת רבי אליעזר גם בעירובי חצרות מערבים בכל דבר [לפי הבנת הגמ' כעת (ראה להלן ד"ה לאפוקי)] (רש"י).

מַאן שָׁמְעַתְּ וְכוּ' רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְקָתָנֵי בַּכֹּל - הלא רבי יהושע הוא אשר שנה במשנתנו שדוקא פת מועילה לעירובי חצרות ולא דבר אחר, ובכל זאת שנה בברייתא 'בכל מערבין', וכוונתו לומר שמערבים בכל מיני פת, ואם כן יש לנו לפרש כך גם בדברי רבי אליעזר במשנתנו, שבכל מיני פת מערבין עירובי חצרות, ובכל דבר חוץ ממים ומלח משתתפים שיתופי מבואות (רש"י), ואמנם כללה המשנה וכתבה 'בכל מערבין ומשתתפין', אך יש לפרש זאת בכל דין לפי ענינו, 'בכל מערבין' היינו בכל מיני פת, ו'בכל משתתפין' היינו 'בכל' ממש חוץ ממים ומלח (ריטב"א).

לְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּאָמַר שְׁלֵמָה אִין פְּרוּסָה לֹא, קָמַשְׁמַע לָן בַּכֹּל, ולמסקנה זו, מודה רבי אליעזר לרבי יהושע שעירובי חצרות מערבין בפת בלבד, ומודה רבי יהושע לרבי אליעזר ששיתופי מבואות עושים בכל דבר, ונחלקו רק על פת של עירובי חצרות, לרבי אליעזר מערבין אפילו בפרוסה, ולרבי יהושע בכיכר שלם דוקא (ריטב"א בדעת רש"י, אך ראה תוס', רשב"א ומהרש"א).

ויש סוברים, שלמסקנה חולק רבי אליעזר על רבי יהושע גם בדין זה, ולדעתו אף עירובי חצרות מערבין בכל דבר, ונחלקו בעירובי חצרות מחלוקת כפולה, האם צריך דוקא פת ודוקא שלמה, או מערבין בכל דבר וכשם שבשאר דברים לא צריך דוקא שלם אף בפת לא צריך שתהא שלימה (רשב"א, בשם 'יש מפרשים'; מאירי. וראה ביאה"ל שסו, ו ד"ה אין מערבין, שדעת הגר"א כן, אך מאידך הגאון יעקב מביא דעת ראשונים שאף אם בשאר דברים אין צורך בשלם, בפת צריך שלימה). ■ להלכה, מערבים רק בפת, ובפת שלימה (שו"ע או"ח שסו, ו, וביאה"ל שם).

מִשּׁוּם אֵיבָה - שבאים לידי מחלוקת, שאומר אני נותן שלימה ואתה פרוסה (רש"י). ויש שפירש, שהנותן שלימה ורואה שאחרים נותנים פרוסה מקפיד על עירובו, והמקפיד על עירובו אין עירובו עירוב [כמבואר לעיל (מט, ב)] (ריבב"ן; וראה שו"ת מהרי"ל עירובי חצרות, ד, ופמ"ג או"ח שסו משב"ז ה). והטעם שלא תיקנו להקל שיערבו כולם בפרוסה דוקא, לפי שאינם יכולים לתקן שאחד שיביא שלימה לא יהא עירובו עירוב, שהרי יכול לחלק את השלם לחצאים ויהא כשר, וכיון שיוכל להביא שלימה, עדיין תהיה איבה שזה מביא שלימה וזה מביא פרוסה, ולכך תיקנו לערב רק בשלימה, שאין אפשרות לאיבה לעולם (שפת אמת).

עֵרְבוּ כֻּלָּן בִּפְרוּסוֹת מַהוּ, אָמַר לֵיהּ שֶׁמָּא יַחְזֹר דָּבָר לְקִילְקוּלוֹ. אבל דייר אחד המזכה משלו לכל בני החצר ומערב עבורם (ראה לעיל עט, ב), יכול לערב בפרוסה, שכיון שאין אחרים המשתתפים עמו משלהם בעירוב זה, לא שייך לגזור באופן זה משום איבה (רא"ש, בשם מהר"ם מרוטנבורג). ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח שסו, ז).

נִטְּלָה הֵימֶנָּה כְּדֵי חַלָּתָהּ וּכְדֵי דִּמּוּעָהּ, מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ, שאין זה נחשב חיסרון לכיכר, אלא אדרבה זהו תיקונה (רש"י). ומה שנקט בלשונו 'כדי חלתה וכדי דימועה', ולא 'חלתה ודימועה', אין כוונתו לומר שאם ניטלה מן הכיכר חתיכה בשיעור זה שלא לצורך תיקונה, בכל זאת נחשבת שלימה ומערבים לו בה, שהרי בכל חיסרון שהוא שייך בזה הטעם של איבה, אלא לומר שאם ניטל מן הכיכר חתיכה לצורך תיקונה אך יותר מן השיעור הנצרך, אינה עירוב, משום שדבר זה יגרום לאיבה, ורק אם ניטל בדיוק 'כדי חלתה וכדי דימועה' נחשבת שלימה ומערבים לו בה (תוס'; תוס' רא"ש). ויש סוברים, שאם ניטל מן הכיכר כשיעור חלה ודימוע, גם אם ניטל זאת שלא לצורך תיקונה, מערבין בה, ואין בכך משום איבה כיון ששכניו יתלו שניטל לשם חלה ודימוע, וזה הוא שנקט בלשונו 'כדי חלתה' ו'כדי דימועה' (ע"פ רא"ש, רשב"א וריטב"א). ■ וכן הלכה [כדעה השניה] (שו"ע או"ח שסו, ו, ומשנ"ב שם, לח). ואפילו למנהגנו שמפרישים לחלה רק שיעור משהו, מכל מקום אם ניטל מן הכיכר כשיעור הפרשת חלה המבואר להלן מערבים בה, משום דלא פלוג רבנן (חזו"א או"ח קא, ב סוף ד"ה תוס' ד"ה כדי).

הָא בְּחַלַּת נַחְתּוֹם, הָא בְּחַלַּת בַּעַל הַבַּיִת. שדברי רבי יוחנן בן שאול המתיר לערב בכיכר שניטלה ממנו כדי חלתה, הם בנחתום שהפריש, ששיעור החלה שעליו להפריש קטן, ואינו נחשב פרוסה, ואילו הברייתא האוסרת לערב בכיכר שניטלה ממנה חלתה עוסקת בבעל הבית שהפריש, שעליו להפריש שיעור גדול, ונטילת שיעור כזה נחשב פרוסה (ריטב"א, בדעת רש"י). ויש שסובר, שבשני האופנים מדובר בנחתום שהפריש, ו'הא בחלת נחתום' הכוונה שהנחתום נתן כשיעור שעליו להפריש, ו'הא בחלת בעל הבית' הכוונה שהנחתום נתן כשיעור שעל בעל הבית להפריש, שכיון שהפריש יותר ממה שהיה עליו להפריש, אין עירובו עירוב. אבל בעל הבית שהפריש כשיעור שעליו להפריש, כיון שכך הוא תיקונה של הפת, עירובו עירוב, אף שהוא שיעור גדול (גאון יעקב, וראה פרישה או"ח שסו, ד, ואגרות משה יו"ד ג, קכו). ■ להלכה, כיכר שניטל ממנה כדי חלת נחתום שהיא אחד מארבעים ושמונה, עירובו עירוב, אבל אם ניטל ממנה כדי חלת בעל הבית שהיא אחד מעשרים וארבע, אין מערבין בה [כדעת הריטב"א] (שו"ע שם, ו).

שִׁיעוּר חַלָּה אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה וְכוּ', אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה. מן התורה אין שיעור לחלה, ואפילו הפריש כשיעור שׂעורה פטר את כל העיסה, אבל מדברי סופרים יש להפריש אחד מעשרים וארבע או אחד מארבעים ושמונה (ראה רמב"ם ביכורים ה, א-ב). ויש סוברים, שמצות הפרשת חלה מן התורה כוללת שני ענינים, להפקיע איסור טבל מן העיסה, ולתת מתנה לכהן. להפקעת איסור הטבל די במשהו, אך עיקר המצוה מן התורה הוא נתינת מתנה חשובה לכהן, ורבנן קבעו שאחד מעשרים וארבע או אחד מארבעים ושמונה נחשבים מתנה חשובה (תוס' רי"ד קידושין נח, ב, הביאו המשנה למלך מתנות עניים ו, ז והאריך בענין; נודע ביהודה תנינא יו"ד רא).

■ המשך במילואים עמ' 137 ■

גמ׳ תנינא חדא זימנא [א]בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים והמלח אמר רבה לאפוקי מדרבי יהושע דאמר ככר אין מידי אחרינא לא קמשמע לן בכל איתיביה אביי בכל מערבין עירובי חצירות ובכל משתתפין שיתופי מבואות ולא אמרו [ב] לערב בפת אלא בחצר בלבד מאן שמעת ליה דאמר פת אין מידי אחרינא לא רבי יהושע וקתני בכל אלא אמר רבה בר בר חנה לאפוקי מדרבי יהושע דאמר שלימה אין פרוסה לא קמשמע לן בכל ופרוסה מאי טעמא לא אמר רבי יוסי בן שאול אמר רבי משום איבה אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי עירבו כולן בפרוסות מהו א"ל [ג]שמא יחזור דבר לקלקולו. א"ר יוחנן [א] בן שאול ניטלה הימנה כדי חלתה וכדי דימועה מערבין לו בה והתניא כדי דימועה מערבין לו בה כדי חלתה אין מערבין לו בה לא קשיא הא [א]בחלת נחתום הא בחלת בעל הבית [ג]דתנן [ב]שיעור חלה [ד] אחד מעשרים וארבעה העושה עיסה לעצמו ועיסה למשתה בנו אחד מעשרים וארבעה נחתום שהוא עושה למכור בשוק וכן האשה שעשתה למכור בשוק אחד מארבעים ושמונה אמר רב חסדא [ג]תפרה בקיסם מערבין לו בה והא תניא אין מערבין לו בה לא קשיא [ד]הא דידיע תיפרה הא דלא ידיע תיפרה. א"ר זירא אמר שמואל מערבין בפת אורז ובפת דוחן אמר מר עוקבא לדידי מיפרשא לי מיניה דמר שמואל [ה]בפת אורז מערבין ובפת דוחן אין מערבין אמר רב חייא בר אבין אמר רב [ו]מערבין בפת עדשים איני והא ההיא דהואי בשני דמר שמואל ושדייה לכלביה ולא אכלה ההיא דשאר מינים הויא דכתיב [א] ואתה קח לך חטין ושעורים ופול ועדשים ודוחן וכוסמים וגו׳ רב פפא אמר ההיא צלויה בצואת האדם הואי דכתיב [ב] והיא בגללי צאת האדם תעגנה לעיניהם מאי ועוגת שעורים תאכלנה אמר רב חסדא לשיעורים רב פפא אמר עריבתה כעריבת[ב] שעורים ולא כעריבת חטים:

מתני׳ נותן אדם מעה לחנוני ולנחתום כדי שיזכה לו עירוב דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים [ז]לא זכו לו מעותיו ומודים

רש"י

גמ׳ לאפוקי מדר׳ יהושע דאמר פת אין מידי אחרינא לא קא משמע לן מתני׳ בכל. אפילו יין ופירות. ואי מההיא הוה אמינא התם הוא דבעירובי תחומין עסקינן והתם מודה רבי יהושע דליכא למיחש משום איבה כי הכא בעירובי חצירות דטעמא משום איבה כדלקמן, אבל בעירובי חצירות אימא לא, להכי הדר תנייה גבי חצירות. לישנא אחרינא גרסינן לאפוקי מדר׳ מאיר דאמר בפת אין מידי אחרינא לא בפ׳ הדר (לעיל דף עא:) קמ"ל בכל, והיא היא: איתיביה אביי בכל מערבין עירובי חצירות גרסינן ובכל משתתפין שיתופי מבוי. בין בפת בין ביין בין בשאר פירות: ולא אמרו לערב בפת כו׳. ובכל מערבין דרישא הכי קאמר, בכל מיני פת מערבין עירובי חצירות: מאן שמעת ליה דאמר פת אין מידי אחרינא לא רבי יהושע. וללישנא אחרינא ר׳ מאיר: וקתני בכל. אפת, ומתני׳ נמי ממאי דבכל דתני אכל מילי קאמר ולאפוקי מהא דר׳ יהושע אתא, דילמא בכל דקתני אפת קאי כברייתא, והכי קאמר בכל מיני פת מערבין בחצירות, ומשתתפין במבוי בכל מילי חוץ ממים ומלח: אלא אמר רבה בר בר חנה. אי איכא למימר דאפקא מתני׳ מדרבי יהושע, אסיפא דמלתא פליגא דאמר פרוסה לא, קא משמע לן בכל: משום איבה. שבאין לידי מחלוקת, שאומר אני נותן שלימה ואתה פרוסה: לקלקולו. זה פרוס וזה שלם: חלתה. אינו חסרון, שזהו תיקונה: כדי דימועה. אם נדמעה שנפלה תרומה בחולין ועשו ממנה ככר זו, ונטלו ממנה דימועה אחד ממאה לתקנה: חלת נחתום. קטנה היא, ואין זה חסרון: תפרה בקיסם. ככר שנפרסה, ותפר הפרוסות בקיסם ונראית שלימה: ידיע תיפרה. ניכר מקום תפירתה, והויא כפרוסה: דשאר מיני הוה. מינין הרבה היו מעורבין בה, דההיא ודאי לאו פת היא, דכתיב גבי יחזקאל ואתה קח לך חטין וגו׳ וכתיב (שם כד) לחם אנשים לא תאכל אלמא לאו לחם הוא: ועוגת שעורים תאכלנה אמר רב חסדא. האי שעורים לאו דווקא, דהא שאר מינין טובא הוו בה, אלא לשיעורין תאכלנה במשקל, דרך רעבון ולא לשובע: עריבתה כעריבת שעורין. מגונה, ולא יפה כתיקון עריבת חטים שמייפה תיקון העוגה עגולה ונאה: מתני׳ נותן אדם מעה לחנוני. שהוא מוכר יין, ודר עמו במבוי: או לנחתום. מוכר ככרות, ודר עמו בחצר, שיזכה לו בעירוב עם חבריו, אם יבואו בני המבוי לקחת ממנו ככר לעירוב או יין לשיתוף יהא לי חלק בו: לא זכו לו מעותיו. שאין מעות קונות עד שימשוך, ואפי׳ עירב החנוני הזה לכל האחרים וזיכה גם לזה אינו עירוב, שהרי לא נתכוון לזכות לו במתנת חנם כשאר מזכין בעירוב אלא לקנות המעה, והרי אינה קנויה לו, דכיון דמעות אין קונות לא סמכא דעתיה דהאי ולא הוי דעתיה לאקנויי, ונמצא מערב לו במעותיו שלא מדעתו: ומודים

תוספות

איתיביה אביי בכל מערבין עירובי תחומין כו׳. כך היא הגירסא בספרים ישנים וכן גרס ר"ח ופירש ה"ר אברהם כולה סוגיא דה"ק תנינא חדא זימנא בכל מערבין כו׳ משמע סתמא בין בעירובי חצירות בין בעירובי תחומין אמר רבה לאפוקי מר׳ יהושע דאמר פת אין כו׳ והאי בכל מערבין אכולהו עירובין קאי ואכולהו פליג ר׳ יהושע ואומר פת אין מידי אחרינא לא ולהכי אילטריך תרי זימני דאי לא הדר ותנא בבא דהכא הוה מוקמינן ההיא דלעיל בתחומין דאיירי בהו כולי פירקא ומילתא דר׳ יהושע דהכא הוה מוקמינן בחצירות דמיירי בהו לעיל ולא מפקא ההיא דלעיל כלל מרבי יהושע דהכא אבל השתא דמיתניא נמי גבי מלתיה דרבי יהושע מפקא מדידיה דלאיפלוגי קאתי איתיביה אביי כו׳ אביי פריך על מה שאמר שסבר רבי יהושע דאפילו בתחומין אין מערבין אלא בפת והכי גרסינן בכל הספרים הישנים בכל מערבין עירובי תחומין (א) קאמר כו׳ קס"ד דהאי בכל מערבין בכל מיני פירות קאמר מאן שמעת ליה דאמר פת אין מידי אחרינא לא רבי יהושע דהא אמרינן דר׳ אליעזר בכל מערבין בין בחצירות בין בתחומין קאמר וקתני לה גבי תחומין (ב) בכל דבר אלמא תחומין בכל דבר לרבי יהושע אלא לאפוקי מרבי יהושע כו׳ אלא האי בכל מערבין ה"ק בכל עניני פת מערבין בין בשלמין בין בחסרין והשתא מיירי מתני׳ בכל מערבין דווקא בחצירות דאיירי בהו לעיל ופליג על ר׳ יהושע דבעי שלמין בחצירות והא דלא שני אפירכא דאביי דודאי רבי יהושע מודה דתחומין בכל דבר ובמתניתין תנן בכל מערבין אפילו בחצירות ור׳ יהושע פליג בחצירות לחודייהו היינו משום דאי ר׳ אליעזר איירי בתרוייהו ור׳ יהושע לא פליג אלא אחצירות הוה ליה לפרושי דאחצירות לחודייהו קאי [ה]:

כדי חלתה וכדי דימועה מערבין לו בה. ונראה לר"י דווקא בטבולה לחלה ובמדומע איירי דאי לא בעיא תיקון איכא איבה אפילו בחסרון מועט דלישנא דמתניתין משמע דשלמים לגמרי בעי ומיהו לשון כדי קשה דהוה ליה למימר חלתה ודמועתה ואור"י דנקט כדי לאשמועינן דאפילו נטל לשם חלה אם הפרים יותר מכדי צורך איכא איבה ואם תאמר כיון דאשמעינן כדי חלתה דהוה אחד מארבעים ושמונה כל שכן כדי דימועה דהוה יותר ממאה ואור"י דס"ד דדימוע כיון דחזי הכי לכהן אפילו בפורתא איכא איבה:

והא ההיא דהואי בשני דמר שמואל כו׳. עשו לנסות מה טעמה [ג] לפי שצוה הקב"ה ליחזקאל לעשות:

דכתיב ואתה קח לך כו׳. פ"ה וכתיב בתריה לחם אנשים לא תאכל אלמא לאו לחם הוא והגיה ר"ת דהאי לחם אנשים בהגדה כתיב רחוק מפרשה זו כמה דפין והכי פירושא ההיא דשאר מינין הואי דכתיב ואתה קח לך ולימי המצור ושעת הדחק נאכל ולא פת הוא אלא לנפש רעבה דכלבא בכפניה גלליה בלע [ב"ק נב:]:

לא זכו לו מעותיו. פירש הקונטרס ואפילו עירב החנוני הזה לכל האחרים וזכה גם לזה אינו עירוב שהרי לא נתכוון לזכות לו במתנת חנם כשאר מזכין בעירוב אלא לקנות המעה והרי אינה קנויה לו ובחנם פירש כן דאפילו מתכוין לו להקנות לו בחנם ואפילו זיכה לו ע"י אחר או לקח המעה וקנה לו מן השוק אינו עירוב כיון שהנותן מתכוין לקנות לו מן החנוני ואין המעה קונה לו וכל הזכיות שעושה החנוני שלא מדעת בעל הבית קא עביד ואין מערבין אלא לדעתו ולשון הקונטרס נמי מוכיח כן בסמוך: בארבעה

עין משפט נר מצוה

נו א טור ש"ע סי׳ שסו סעיף ו:
נז ב מיי׳ פ"ה מהלכות בכורים הלכה ג סמג עשין קמא טוש"ע י"ד סי׳ שכב סעיף א:
נח ג ד טור ש"ע א"ח סי׳ שסו סעיף ו:
נט ה ו מיי׳ פ"א מהל׳ עירובין הלכה ח וטוש"ע שם סעיף ח:
ס ז מיי׳ פ"ו מהלכות עירובין הלכה כ סמג עשין א טור ש"ע א"ח סי׳ שסט:

רבינו חננאל

[איתיביה אביי] בכל מערבין עירובי תחומין ובכל משתתפין שיתופי מבואות ולא אמרו לערב בפת אלא בעירובי חצירות בלבד ואוקימנא להא ברייתא (לר׳) [דר׳] יהושע היא דקתני בתחומין ובמבואות בכל ובחצירות בפת. והני מילי בשלימה אבל בפרוסה לא. ופרוסה מ"ט לא משום איבה דאמר אמאי מייתינא אנא שלימה והאי פרוסה. ואמרינן ואי אייתו כולהו פרוסות דליכא איבה מאי ושנינן גזירה שמא יביא אחד פרוסה ואחד שלימה ויבואו לידי קלקול איבה כדאמרן. וסוגיין דשמעתין כר׳ יהושע דאמר שלימה אין פרוסה לא: א"ר יונתן בן שאול א"ר אם ניטלה מככר העירוב כדי חלתה כדי חלת הנחתום העושה למכור בשוק או אשה העושה למכור בשוק שהוא אחד מארבעים ושמונה בעיסה וכדי דימוע שהוא אחד ממאה ועוד. דתנן בתרומות (פ"ד מ"ז) (פ׳) ר"א אומר תרומה עולה באחד ומאה ר׳ יהושע אומר במאה ועוד. ר׳ יוסי בן המשולם אומר [ועוד] קב למא[ה] סאה. שתות (לדומע) [למדמע]. ואמר בתלמוד א"י הלכה כדבריו של ר׳ יוסי בן המשולם נמצא המדמע סאה במאה סאין זוכר הין יתר שיעור במאה וכשם שתרומה מדמעת כך חלת מדמעת. ואם ניטלה ממנה כזה השיעור ונשתייר בה מזון ב׳ סעודות מערבין לו בה. אבל אם ניטלה ממנה חלק אחד מכ"ד כדי חלת העושה עיסה לעצמו או למשתה בנו אין מערבין בה שכבר נעשית כפרוסה. וכן אם נפרסה ככר ותפרה בקיסם ונראית שלימה מערבין לו בה. אבל אם נראית פרוסה כגון דידיע תיפרה אין מערבין לו בה. משמיה דשמואל אמרו מערבין בפת אורז אבל לא בפת דוחן. ועוד אמרו משמו מערבין בפת עדשים. ואם היא עשויה ממינים הרבה כגון חטים ושעורים ופול ועדשים ודוחן וכוסמין (א) ועוגת שעורים תאכלנה לשיעורין תאכלנה כלומר כשיעור כך וכך. רב פפא אמר עריכתה כעריכת שעורים ולא כעריכת חטין כדתנן אוכלין עראי מן העיסה עד שתגלגל בחטין ותטמטם בשעורין גלגלה בחטין וטימטם בשעורין האוכל ממנה חייב מיתה כיון שהיא נותנת המים מגבהת חלתה ובלבד שלא יהיה שם ה׳ רבעים קמח: ירושלמי מפני מה אמרו מערבין בחצרות מפני דרכי שלום ומעשה באחת שהיתה דבוקה עם חבירתה ושלחה עירובה ביד בנה נסתיה וגפפתיה ונשקתיה אתא אמר לאימיה אמר הכין רחמה לי מתוך כך עשו שלום הה"ד כל נתיבותיה שלום: מתני׳

חשק שלמה על רבינו חננאל א) נראה דחסר כאן וצ"ל ודוחן וכוסמין אין מערבין לו בה: מאי ועוגת שעורים וכו׳ כצ"ל.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל כו: קידושין לד., ב) עי׳ תוס׳ לעיל מט. ד"ה מפני, ג) חלה פ"ב מ"ז, ד) עי׳ תוס׳ לקמן פג. ד"ה חלתא, ה) [ועי׳ תוס׳ שבת לד. ד"ה ל"ק].

הגהות הב"ח

(א) תוס׳ ד"ה איתיביה וכו׳ בכל הספרים הישנים בכל מערבין עירובי תחומין כו׳ קס"ד כצ"ל ותיבת "קאמר" נמחק: (ב) בא"ד וקתני לה גבי תחומין דמערבין בכל[ד] דבר אלמא:

גליון הש"ס

גמ׳ שמא יחזור דבר לקלקולו. גיטין דף ה ע"ב:

תורה אור השלם

א) וְאַתָּה קַח לְךָ חִטִּין וּשְׂעֹרִים וּפוֹל וַעֲדָשִׁים וְדֹחַן וְכֻסְּמִים וְנָתַתָּה אוֹתָם בִּכְלִי אֶחָד וְעָשִׂיתָ אוֹתָם לְךָ לְלָחֶם מִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתָּה שׁוֹכֵב עַל צִדְּךָ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים יוֹם תֹּאכְלֶנּוּ: [יחזקאל ד, ט]

ב) וְעֻגַת שְׂעֹרִים תֹּאכְלֶנָּה וְהִיא בְּגֶלְלֵי צֵאַת הָאָדָם תְּעֻגֶנָה לְעֵינֵיהֶם: [יחזקאל ד, יב]

הגהות וציונים

א] גי׳ הרא"ש יונתן (גליון), וכ"ה בדפו"י של הגמרא: ב] בקצת דפוסים ישנים הגי׳ בגמרא וברש"י בכ"מ עריכתה כעריכת. וכ"ג הגאון יעב"ץ זצ"ל (גליון דפוס וילנא): ג] צ"ל טעמה (בארות המים, וכוה בתוס׳ הרא"ש): ד] מגיה דפו"י "תחומין לכל דבר":

משנת ראשונים

הא בחלת נחתום הא בחלת בעל הבית. ירושלמי תניא אמר ר׳ יהודה מפני מה אמרו בעל הבית אחד מכ"ד מפני שעינו יפה בעיסתו, ונחתום אחד ממ"ח מפני שעינו רעה בעיסתו. וחכמים אומרים לא מן השם הוא זה אלא בעל הבית עיסתו מעוטה ואין בה כדי מתנה לכהן, נחתום עיסתו מרובה ויש בה כדי מתנה לכהן. [רא"ש, חלה פ"ב מ"ז]

ועיסה למשתה בנו אחד מעשרים וארבעה. אע"פ שעושה עיסה מרובה לא פלוג בעיסת בעה"ב. [רא"ש, חלה פ"ב מ"ז]

וכן האשה שעשתה למכור בשוק. אע"פ שעיסתה מעוטה לא פלוג בפת העשוי למכור. [רע"ב, חלה פ"ב מ"ז]

ואתה קח לך חטין ושערים ופול ועדשים ודחן וכסמים וגו׳. צוה לו גם זה לעשות לאות לבני ישראל כי יאכלו במצור אלה המינים מעורבין מפני הרעב שלא יברור אדם חטים למאכלו אלא יאכלם עם המינים הפחותים מעורבים מפני הרעב ופול ועדשים ידוע ולא יעשה אדם מהם לחם אלא בימי הרעב. [רד"ק, יחזקאל ד ט] **והיא בגללי צאת האדם תעגנה לעיניהם.** אתה בעצמך תעוג אותה וכן תרגם יונתן תחררינה, תאפנה על הגחלים כי לפיכך נקראת העוגה חררה, וענין תעגנה תעשה החררה והמעשה לעוגה היא אפיה׳ ואמר לו שיאפה אותה בגללי צואת האדם, ונקראת הצואה היבשה גלל לפי שהיא מתגלגלת ואמ׳ לו שידליק גללי צואת האדם ויאפה בהם העוגה והוא דבר טמא ומאוס והיא אות לבני ישראל שיאכלו לחמם טמא בגוים. [רד"ק, יחזקאל ד ט] **לעיניהם.** לעיני בני ישראל כדי שיראו כי אות היא להם. [רד"ק, יחזקאל ד ט]

עין משפט נר מצוה

סא א מיי' פ"ו מהל' עירובין הלכה יח וסמג א טוש"ע א"ח סי' תיד סעיף ו:
סב ב מיי' שם הלכה כ וסמג שם טוש"ע א"ח סי' שסו סעיף י ובהג"ה וסי' שנב סעיף ט:
סג ג ד מיי' פ"ט מהל' מכירה הלכה ו סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קצח סעיף ג:
סד ה ו ז מיי' פ"ו מהלכות עירובין הלכה כ סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' שסו:
סה ח מיי' שם הלכה ו טור ש"ע א"ח סי' שפח סעיף ג:

מתני' ומודים בשאר כל האדם שזכו לו מעותיו א שאין מערבין לאדם אלא מדעתו [א] אמר רבי יהודה במה דברים אמורים בעירובי תחומין אבל בעירובי חצירות ב מערבין לדעתו ושלא לדעתו לפי [ב] שזכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם שלא בפניו: **גמ'** מ"ט דר' אליעזר הא לא משך אמר רב נחמן אמר רבה בר אבהו עשאו ר"א כד' פרקים בשנה [ג] דתנן ג בד' פרקים אלו משחיטין את הטבח בעל כרחו אפילו שור שוה אלף דינר ואין ללוקח אלא דינר אחד כופין אותו לשחוט לפיכך אם מת מת ללוקח [ד] הא לא משך אמר רב הונא בשמשך אי הכי אימא סיפא בשאר ימות השנה אינו כן לפיכך אם מת מת למוכר אמאי הא משך א"ר שמואל בר יצחק לעולם בשלא משך הכא במאי עסקינן בשזיכה לו על ידי אחר בד' פרקים אלו דזכות הוא לו זכין לו שלא בפניו בשאר ימות השנה דחוב הוא לו אין חבין לו אלא בפניו [ה] ורב אילא אמר ר' יוחנן[א] ד בד' פרקים אלו העמידו חכמים דבריהן על דברי תורה [ו] דאמר רבי יוחנן דבר תורה מעות קונות ומפני מה אמרו משיכה קונה גזירה שמא יאמר לו נשרפו חיטיך בעלייה: ומודים בשאר כל האדם כו': מאן שאר כל אדם אמר רב ה בעל הבית וכן אמר שמואל בעה"ב דאמר שמואל ל"ש אלא נחתום אבל בעה"ב קונה ואמר שמואל י ל"ש אלא מעה אבל כלי קונה ואמר שמואל י לא שנו אלא דאמר לו זכה לי אבל אמר ערב לי שליח שויה וקני: אמר רבי יהודה בד"א וכו': [ז] אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה ולא עוד אלא כל מקום ששנה רבי יהודה בעירובין הלכה כמותו אמר ליה רב חנא בגדתאה לרב יהודה אמר שמואל אפילו במבוי שניטלו קורותיו או לחייו אמר ליה בעירובין אמרתי לך ולא במחיצות אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי [ח] הלכה מכלל דפליגי [ט] והאמר ר' יהושע בן לוי כל מקום שאמר ר' יהודה אימתי ובמה במשנתנו אינו אלא לפרש דברי חכמים ולא פליגי והא אנן תנן [י] נתוספו עליהן מוסיף ומזכה וצריך להודיע התם ח בחצר שבין שני מבואות והאמר [כ] רב שיזבי אמר רב חסדא זאת אומרת חלוקין עליו חביריו על רבי יהודה אלא[ל] גברא

רש"י

ומודין בשאר כל אדם. מפרש בגמרא בעל הבית שאמר לו חברו הילך מעה זו וזכה לי בעירוב והלך וזיכה לו, שקנה עירוב, דהואיל ואין בעה"ב רגיל למכור ככרות לא נתכוון זה אלא לעשותו שליח ונעשה כאומר לו ערב לי, וגבי חנוני גופיה אי א"ל ערב לי אמרינן בגמרא דקני: שאין מערבין לו לאדם אלא לדעתו. הלכך גבי חנוני כי א"ל זכי לי לא נתכוון אלא לקנות הימנו, ולא סמך עליו שיעשה שלוחו, ומעות אינן קונות, ולא סמכה דעתיה, נמצא מערב לו שלא לדעתו, אבל אם משך ככר והניחו אצלו לכך, שליח עשאו: עירובי תחומין. חוב הוא לו שמפסיד לצד האחר ושמא אינו נוח לו: גמ' בד' פרקים. דמתרץ ר' יוחנן לקמן דהעמידו בהן חכמים דבריהם על דין תורה דמעות קונות, אף כאן מפני תיקון שבת העמידו דבריהם על דין תורה: בד' פרקים אלו. בפ' אותו ואת בנו בחולין (דף פג.), עיו"ט הראשון של פסח ועי"ט של עצרת וערב ר"ה ועי"ט האחרון של חג וערב יוה"כ בגליל: ואין ללוקח. באותו השור אלא דינר, שנתן לו דינר מבעוד יום[ג] בשוה דינר בשר: אם מת. השור אבד הלוקח מה שנתן: אינו כן. אין משחיטין אותו על כרחו, ואם רצה טבח מחזיר לו את הדינר: בשזיכה לו. טבח ללוקח בשור זה שוה דינר ע"י אחר, שמסר השור לאחר ואמר לו זכה לו בו בשם פלוני, והוא לא עשאו שליח לאותו אחר הזוכה בשבילו: זכות הוא לו. להוציא מעות ולקנות בשר, שהכל דרכן בכך: חוב הוא לו. שמוציא הוצאות: דבר תורה מעות קונות. דכתיב בפודה מן ההקדש (ויקרא כז) ונתן הכסף וקם לו, ק"ו בלוקח מן ההדיוט: נשרפו חיטיך. שנתת לי מעות עליהן, הלכך מוקמינן להו ברשות מוכר כי היכי דלימסר נפשיה עלייהו וניטרח לאצולינהו: אבל כלי. קנין סודר: בעל הבית. פרישית טעמא לעיל: אלא דאמר זכה לי. דלא שויה שליח אלא כשאר מוכרין דעלמא, אבל אם אמר ערב לי שליחא שויה וסמכא דעתיה, דקיימא לן חזקה שליח עושה שליחותו בפרק בכל מערבין (לעיל ד' לב.), הלכך מערב לדעתיה הוא: אמר שמואל אפילו במבוי שניטלו קורותיו. בשבת, דמיקל בה ר' יהודה בפ' כל גגות[ל] ואמר מותרין לאותו שבת: בעירובין. כל היכא דאיירי בהלכות קניית עירוב:
גברא

תוספות

בארבעה פרקים כו'. בפ' אותו ואת בנו (חולין דף פג.) מפרש ערב יו"ט הראשון של פסח ועיו"ט של עצרת וערב יו"ט האחרון של חג וערב ר"ה ועיו"כ בגליל והא דלא חשיב עיו"ט ראשון של חג אומר ר"ת משום דכו"ע טרידי בסוכה ולולב ואין להם פנאי להרבות בשחיטה כל כך [מ]:
לעולם בשלא משך. מלתא דרב הונא דאוקמי כשמשך אתא לפרושי דהיינו משיכה שזיכה לו ע"י אחר ומש"ה לא קאמר אלא דלא הדר ביה כלל:
דבר תורה מעות קונות. פירש בקונטרס דכתיב בפודה מן ההקדש ונתן הכסף וקם לו וק"ו בלוקח מן ההדיוט וריש לקיש דאמר משיכה מפורשת מן התורה [נ] ואין מעות קונות קסבר מהקדש לא ילפינן דכסף קני ליה משום דלא שייכא ביה משיכה דכל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתא ואין נראה זה הטעם נכון כ"כ דמ"מ נילף מהקדש שיקנה גם הכסף בהדיוט ואומר ר"י משום דתרתי לא מצי למקני בהדיוט דפרק הלוקח עובר פרתו (בכורות דף יג:) דריש ר' יוחנן או קנה מיד עמיתך הא לנכרי במשיכה ואם היה קונה משיכה וכסף לר"ל אם כן לנכרי במה וכ"ת הא לנכרי בכסף דקאי אמיד עמיתך דדריש ליה אמשיכה מכל מקום מדנכרי בחד דוקא ישראל נמי בחד דוקא וככי האי גוונא קאמר התם ועוד מפרש ר"י דהיינו טעמא למעות קונות דבר תורה דסתם קנין דקרא בכסף איירי כדאשכחן בכמה דוכתי[ס] (א) קנין בכסף אוכל בכסף תשבירני (דברים ב) שדות בכסף יקנו (ירמיה לב) ואף על גב דכתיב ספר המקנה דנפקא לן מהתם קנין שטר מ"מ סתם קנין דבכל דוכתין הוי בכסף ועוד מוכח קרא דבכסף איירי דכתיב [ויקרא כה] אל תונו ואמוכר ולוקח קאי: **שמא** יאמר חיטיך נשרפו בעלייה. וא"ת למה עקרו חכמים קנין כסף לגמרי דהוי דאורייתא היה להם לתקן דניבעי כסף ומשיכה ותירץ ר"י משום תקנת השוק עשו כן שלא להצריך תרתי משיכה ומעות וריב"ן תירץ דאם המשיכה לבדה לא תקנה אם כן יאמר הלוקח למוכר נשרפו חיטיך בעלייה ואם תאמר א"כ כשנתן הלוקח מעות ולא משך יאמר לו המוכר נשרפו מעותיך בעלייה כיון דאין המעות קונות לו ואי לאו תירוץ ריב"ן היינו יכולין לומר דלא חיישינן להכי משום דלא שכיח שיאחר המשיכה לאחר נתינת המעות כיון דאין מעות קונות אבל לפי תירוצו לא נוכל לומר כן דאם כן לא היה לו נמי למיחש שמא יאמר הלוקח נשרפו חיטיך בעלייה דלא שכיח שיאחרו הכסף אחר משיכת הפירות כיון דמשיכה לחודה לא היתה קונה וי"ל דמעות נוח לשמרן ואין טורח בהצלתם כמו פירות דאין יכול להציל אלא בטורח גדול ועוד אומר ר"י דגבי מעות אין שייך לומר נשרפו מעותיך בעלייה דאפילו הוי עלייהו שומר חנם הא אמרינן בפרק המפקיד (ב"מ דף מב.) דאין להם שמירה אלא בקרקע ואי לא מותיב להו בקרקע הוי פשיעותא לגבי נורא כדמוכח התם גבי ההוא דאותיב זוזי בצריפתא דאורבני וא"ת והיכי חיישינן שמא יאמר לו נשרפו חיטיך בעלייה הא הוי עלייהו שומר שכר ואם לא יציל ישלם דכי היכי דגבי זוזי הוי מוכר עלייהו שומר שכר כדמשמע בפ' הזהב (שם דף מט.) גבי ההוא גברא דיהיב זוזי אשומשמי אוקירו שומשמי והדר ביה וא"ל שקול זוזך ולא שקלינהו ואגנוב ואמר רבא דלכל כה"ג לא מיבעיא דשומר שכר לא הוי כו' משמע דאי לא הוה אומר ליה שקול זוזך הוי עלייהו שומר שכר וה"נ גבי חיטין הוי נמי שומר שכר ואור"י דלעולם גבי זוזי נמי לא הוי שומר שכר והא דקאמר לא מיבעיא דשומר שכר לא הוי ה"פ לא מיבעיא היכא דנותן לו שכר וקאמר לו שקול זוזך דסליק נפשיה מחיוב שומר שכר אלא אפילו שומר חנם לא הוי וכה"ג צריך לפרש באידך עובדא (שם ע"ב) דא"ל ליהוי הנך זוזי גבך פקדון דמשכה לי וא"ל הא ביתא קמך ומסיק עלה לא מיבעיא דשומר שכר לא הוי כו' היינו ע"כ בנותן לו שכר קאמר ועוד י"ל דאע"ג דגבי זוזי הוי שומר שכר היינו משום דשרי להוציאם ואע"ג דמפקיד מעות אצל בעה"ב תנן בהמפקיד (שם מג.) דלא ישתמש בהן מ"מ מוכר ישתמש בהן כיון דלדבר תורה מעות קונות אלים כחו ויכול להוציא אע"ג דתקון רבנן דלא קני אלא במשיכה: **ה"ג** אמר ר' יהושע ב"ל כל מקום ששנה רבי יהודה אימתי ובמה במשנתינו אינו אלא לפרש דברי חכמים וכ"ג כספרים דגרסי במשנתינו דבברייתא מצינו דאימתי דרבי יהודה לחלוק בפרק כיסוי הדם (חולין דף פח.) גבי דם הניתז ושעל גבי הסכין ופ"ק דגיטין (דף ז:) גבי המביא גט בספינה ואין להאריך כאן:
[וע"ע תוס' ב"ק ע: ד"ה ולא היא ותוס' סוכה מא. בד"ה שמא יגלל ותוס' גיטין ז: ד"ה אמר ותוס' שבועות מח. קד"ה נשבע ותוס' חולין פח. ד"ה רבנן]:
ואילו

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל מו: פ. לקמן לה., ב) [גיטין יא: קידושין כג. וש"נ], ג) חולין פג., ד) [שם. ע"ש], ה) חולין פג., ו) [בכורות יג: קידושין כו. כח: ב"מ מז: חולין שם], ז) לקמן לה., ח) [שבת קו: וש"נ], ט) [סנהדרין דף כד:], י) [לעיל פ:], כ) [שם:], ל) [לקמן לג.], מ) [וע"ע תוס' ע"ז ס: ד"ה ערב], נ) ב"מ מז:, ס) [קידושין כו:].

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה דבר וכו' בכמה דוכתי קנין בכסף תא"מ ונ"ב ק"א קנין כספר:

הגהות וציונים

א] בגליון הגרי"פ "גי' רש"ל רבי יהודה" (וע"ע בגליון חולין פג ע"א). אבל ט"ס הוא במהרש"ל (ולעיל עט ע"ב יש כבר ט"ס זה במהרש"ל בד"ה ומזכה להם "וג"ב ואין לתמוה לרב יהודה" ובכל תקנותיו בדפוסים חדשים של המהרש"ל "לר' יוחנן"), וכתות המהרש"ל כאן לא הגיה במקום דפרי "רבי אילא אמר ר' יוחנן" צ"ל "ורב אילא אמר ר' יוחנן" וע"י בהקדמת חכמת שלמה שהמדפיסים מתנצלים שיכול להיות שטעו בפתיחת ראשי תיבות: ב] ס"א א"ל (גליון). ע"י מהרש"ל: ג] יש להוסיף לקנות (בארות המים): ד] ז"ל מהרש"ל [השלם] "צ"ל קנין בכסף ונ"ב ולי נראה קנין כספר". ויקרא כב יא:

משנת ראשונים

לפי שזכין לאדם שלא בפניו. פי' שלא בפניו ושלא מדעתו ומיהו ה"מ בסתמא אבל אם שמע וצווח מעיקרא לא זכו לו וכדאיתא בהדיא בפרק יש נוחלין (ב"ב קלח.), ומינה דאין חבין לאדם שלא מדעתו ואף על גב דכי שמע שתק וניחא ליה. [הריטב"א]
בארבעה פרקים אלו משחיטין את הטבח בעל כרחו. משום שמחה, שדרך כל ישראל לקנות בשר ולשמוח ביו"ט, ועיו"ט הראשון של חג היינו טעמא דלא תנייא בהדייהו למה, משום דכיון דאיכא שמיני עצרת קמייהו כל עיקר שמחתן התם משהו לה וכו', אבל ביו"ט הראשון של פסח אין משיין שמחתן ליום השביעי, מפני שאינו רגל בפני עצמו, וכל עיקר השמחה ביו"ט ראשון קא עבדי לה. [תוספות רי"ד, עבודה זרה ה:]
דבר תורה מעות קונות. אחד הבהמה ואחד שאר המטלטלין נקנין במעות דין תורה, ומשנתן את המעות קנה ואין אחד מהן יכול לחזור בו, אבל חכמים תקנו שלא יקנו המטלטלין אלא בהגבהה, או במשיכת דבר שאין דרכו להגביה. [רמב"ם, מכירה פ"ג ה"א]
משום דסתם קנין דקרא בכסף איירי, כדכ' אוכל בכסף תשבירני (דברים ב) נתתי כסף השדה קח ממני (בראשית כג) שדות בכסף יקנו (ירמיה לב), ואע"ג דכתיב נמי ואקח את ספר המקנה דנפקא לן מהתם (קידושין כו.) קנין שטר, מ"מ רוב קניינין בכסף, והכי מוכיח שהוא כסף דכ' אל תונו ואין אונאה אלא בכסף. [רבינו פרץ, בבא מציעא מז:] ומפני מה אמרו משיכה קונה. כלומר משיכה לבדה ואין צריך למעות, שהיה בדין שלא יקנה אלא במשיכה ומעות כי היכי דלא ליעקרוה לדבר תורה לגמרי, אלא דאי אמרת לא ליקני אלא במעות ומשיכה פעמים שימשוך לוקח עד שלא נתן מעות ויאמר לו למוכר נשרפו חטיך בעליה. [הרשב"א, בבא מציעא מז:] מאן שאר כל אדם אמר רב בעל הבית. איכא למימר דטעמא משום דכל שאמר לבעל הבית זכה לי הרי הוא כמאן דאמר ליה ערב לי וזכה לי ע"י אחר, הא לאו. הכי היכי קאמר דהא קיי"ל בכולהו עירובין דצריך לזכות, אלא שליחא שוויה לכל מאי דצריך לחיקוני העירוב, וכן פי' הראב"ד ז"ל. [הרשב"א]

רבינו חננאל

מתני' נותן אדם מעות לחנוני או לנחתום כדי שיזכה לו בעירוב דברי ר' אליעזר כו'. ואמרי' מ"ט דר' אליעזר הא לא משך אמר רב נחמן אמר רבה בר אבהו עשאו ר' אליעזר כארבעה פרקים בשנה כאותן ששנינו בשחיטת חולין (פ"ה) (בפרק כסוי הדם) בד' פרקים אלו משחיטין את הטבח בע"כ. ואסקה ר' יוחנן לעולם בשלא משך ושלא זיכה ובד' פרקים אלו העמידו חכמים דבריהן על דין תורה דדבר תורה מעות קונות. ומפני מה אמרו משיכה קונה גזירה [שמא] יאמר לו נשרפו חיטיך בעלייה. ומודים חכמים בשאר כל אדם שזכו לו מעותיו. מאן שאר כל אדם. אמר רב מן בעה"ב. וכן אמר שמואל בעה"ב קני דלא שנו חלוקה אלא שנו בנחתום דלא קנו אלא כלי קני לא שנו אלא דאמר ליה לנחתום זכי ליה. אבל אמר ערב לי קניה: פיסקא א"ר יהודה בד"א שאין מערבין לו אלא מדעתו בעירובי תחומין שמפסידו שהיא חובה לו שאסור בצפון ואוסרו בדרום כנגד מה שהתירו הוא אין לו צורך אלא בדרום ונמצאת עושה לו חובה לפיכך אין חבין לו אלא בפניו (אלא) [אבל] בעירובי חצרות אתה מתירו תוספת ואינך אוסרו בדבר לפיכך זכין לו אפילו שלא מדעתו. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכתא כר' יהודה ולא עוד אלא כ"מ ששנה ר' יהודה בעירובין הלכה כמותו כמאי הני מילי עירובי אבל לא במחיצות ואקשינן למה הוצרך שמואל לומר הלכה כר' יהודה מכלל דחכמים פליגי עליה בזה. והאמר ר' יהושע בן לוי כל מקום ששנה ר' יהודה אימתי ובמה [אינו] אלא לפרש דברי חכמים ומתני' במה היא. ודחינן ולא פליגי והתנן ניתוספו עליהן מוסיף ומזכה וצריך להודיע הלא המשנה זו לרבנן היא ושנו בעירובי חצרות צריך להודיע. ושנינן התם דקתני צריך להודיע בחצר שבין ב' מבואות שכשאתה מתירו במבוי אחד אתה אוסרו במבוי האחר. ונמצאת לו חובה. אבל חצר אחד במבוי אחד לא פליגי עליה. איני והאמר רב חסדא אתה מדחה דברי ר' יהודה. ריב"ל ור' יוחנן נמי הודה כריב"ל בהא כי כל מקום

וּמוֹדִים בִּשְׁאָר כָּל הָאָדָם שֶׁזָּכוּ לוֹ מְעוֹתָיו, שכיון שבעל הבית אינו רגיל למכור כיכרות, בנתינת מעה כסף ואמירת 'זכה לי בעירוב' כוונתו לעשותו שליח שיערב עבורו, ולא לקנות את העירוב בקנין כסף, ולכן אף אם נותן מעה לנחתום ואמר לו 'ערב לי', מבואר בגמ' להלן שמועיל (רש"י). ויש שפירש, שבנחתום לא חל העירוב גזירה שמא יפשע ולא יזכה לו על ידי אחר, אבל כשנותן לבעל הבית ומצווה עליו שיערב עבורו, לא חששו כיון שציוה עליו (רמב"ם בפי' המשנה, וראה גאון יעקב).

שֶׁאֵין מְעָרְבִין לְאָדָם אֶלָּא מִדַּעְתּוֹ - שטעמם, שכאשר נותן מעה לחנווני אין בכוונתו לעשותו שליח לעירובו אלא לקנות ממנו, ומעות אינן קונות, נמצא שהוא מערב לו שלא מדעתו (רש"י; תוס' לעיל ע"א ד"ה לא זכו). ויש שגורס 'ואין מערבין לאדם אלא מדעתו', והוא דין בפני עצמו, שכאשר מערבים על אחרים, אין מערבים אלא מדעתם (רא"ש, ותמה על רש"י ותוס', שלדבריהם מדוע המתין התנא לומר את טעמם של חכמים אחרי 'ומודים' ולא תיכף אחר דבריהם).

אֲבָל בְּעֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת מְעָרְבִין לְדַעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ, ובגמ' להלן נחלקו אמוראים האם רבנן חולקים על רבי יהודה, ולדעות שחולקים סוברים רבנן שלא רק עירובי תחומין אין מערבין אלא מדעתו משום שיש בו צד חוב שהוא מפסיד את התחום מן העבר השני, אלא אפילו עירובי חצרות סוברים רבנן שאין מערבין אלא מדעתו. ויש קצת טעם בדבר (רא"ש, ולא פירש מה הטעם), שאין רצונו לערב עם בני החצר, כדי לגרום שלא יוכלו לטלטל את כליהם בחצר, ומחמת כן ישבו בביתם ולא ירבו ההולכים בחצר (תוס' יו"ט, ע"פ מגיד משנה עירובין ה, ד).

גְּמָרָא. בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים, ערב יום טוב ראשון של פסח, ערב שבועות, ערב ראש השנה, וערב שמיני עצרת, וכדברי רבי יוסי הגלילי אף ערב יום כיפורים בגליל, שבזמנים אלו מרבים לשחוט (רש"י, ע"פ המשנה בחולין פג, א). ובערב יום טוב של סוכות לא הרבו כל כך לשחוט מחמת טרדתם במצוות סוכה ולולב (תוס' שם ד"ה וכדברי, וראה עוד מה שכתבו בע"ז ה, ב).

לְפִי שֶׁזָּכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, שאנן סהדי שהוא רוצה שיזכו עבורו (רש"י חולין פג, א), ודוקא בסתמא, אבל אם עומד וצווח שאינו רוצה, אין זכין לו. ו'אין חבין לאדם שלא בפניו' הוא אפילו אם כאשר שמע, שתק והתרצה לכך (ריטב"א, ע"פ גמ' ב"ב קלח, א). ויש סוברים, שגם אם עומד וצווח שאינו רוצה, דוקא בדבר שאינו זכות גמורה אין זכין לו [וכגון מתנת ממון, שיש בה צד חובה שהלא 'שונא מתנות יחיה', ורק משום שנפשו של אדם מחמדתן נחשבת זכות], אך בדבר שהוא זכות גמורה, אפילו אם עומד וצווח בטלה דעתו אצל כל אדם וזכין לו לאדם אפילו על כרחו (רשב"א קידושין כג, א; מחנה אפרים זכיה ומתנה ו).

מַשְׁחִיטִין אֶת הַטַּבָּח בְּעַל כָּרְחוֹ וְכוּ'. ■ וכן הלכה (שו"ע חו"מ קצט, ג), וכן אם נתן מעות עבור יין לקידוש בערב שבת, קנה, שבכגון אלו העמידו דבריהם על דין תורה (רמ"א שם), וכן אם נתן מעות לנחתום עבור חלות לשבת, קנה, שהרי מקדשים על הפת (קצוה"ח שם, ב), וכן אם נתן מעות עבור אתרוג, קנה [וכן כל מצוה שאינה מצויה] (פמ"ג תרנו א"א א, ונשאר בצ"ע).

בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים אֵלּוּ הֶעֱמִידוּ חֲכָמִים דִּבְרֵיהֶן עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה. ולריש לקיש הסובר (ב"מ מז, ב) שאף מן התורה מעות אינן קונות, יפרש שבזה גופא נחלקו רבי אליעזר וחכמים במשנתנו, שלדעת רבי אליעזר מעות קונות דבר תורה, ולכן קונה את העירוב אף ללא משיכה, ואילו רבנן סוברים שאין מעות קונות אלא משיכה, ודעתו של ריש לקיש כדעתם. ואילו רבי יוחנן יפרש, שאף רבנן מודים שדבר תורה מעות קונות, ונחלקו האם העמידו חכמים דבריהם על דין תורה לצורך תיקון העירוב (חתם סופר השלם).

דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן דְּבַר תּוֹרָה מָעוֹת קוֹנוֹת, אבל משיכה אינה קונה מן התורה (רש"י בכורות יג, ב; רמב"ן ב"מ מז, ב). אבל לאחר שתיקנו רבנן שמשיכה קונה, היא מועילה אף מן התורה, כי ענינו של קנין הוא גמירות דעת, ומן התורה גמירות דעת היא בקנין כסף, ולאחר שתיקנו רבנן שמשיכה קונה, יש אף בזה גמירות דעת, וקונה מן התורה (חי' הגרנ"ט צו).

ולדעת ריש לקיש משיכה קונה מן התורה, שנאמר (ויקרא כה, יד) 'וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך' - דבר הנקנה מיד ליד (גמ' ב"מ שם). ולדעת רבי יוחנן מעות קונות מן התורה, שבפדיון הקדש מפורש שמעות קונות (ראה ויקרא כז, יט), ואם לקנות מהקדש אפשר במעות, קל וחומר מהדיוט (רש"י). [וריש לקיש סובר שאי אפשר ללמוד מן ההקדש, שדוקא הקדש נקנה בכסף משום שלא שייכת בו משיכה, כיון שענינה של משיכה הוא הוצאה מרשות המוכר, ובהקדש 'כל היכא דאיתיה בי גזא דרחמנא איתיה']. או שמקורו של רבי יוחנן הוא משום שסתם קנין המוזכר בתורה הוא על ידי כסף, ולכן הוא מפרש גם ש'או קנה מיד עמיתך' היינו בקנין כסף (תוס' כאן ובבכורות יג, ב).

וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ מְשִׁיכָה קוֹנָה, גְּזֵירָה שֶׁמָּא יֹאמַר לוֹ נִשְׂרְפוּ חִטֶּיךָ בָּעֲלִיָּה, ונפקא מינה בין רבי יוחנן שמעות אינן קונות רק מדרבנן לבין ריש לקיש שמעות אינן קונות מדאורייתא, לענין איסור, כגון שהמוכר קידש אשה במעות, שלדעת רבי יוחנן מקודשת, ולדעת ריש לקיש אינה מקודשת (רש"י ב"מ מח, א). ויש שסובר, שכיון שרבנן גזרו שמעות אינן קונות, 'הפקר בית דין הפקר' ואינה מקודשת אפילו לדעת רבי יוחנן (ריטב"א שם מז, ב). ויש שכתב, שנפקא מינה ב'מילתא דלא שכיחא' [ראה דוגמא לזה בגמ' שם (מו, ב)], שלדעת רבי יוחנן שמעות קונות דבר תורה ורק מדרבנן אינן קונות, ב'מילתא דלא שכיחא' לא גזרו, ואילו לדעת ריש לקיש שמעות אינן קונות דבר תורה, אף ב'מילתא דלא שכיחא' אינן קונות (תוס' רבינו פרץ וריטב"א שם). ■ הלכה כרבי יוחנן (שו"ע חו"מ קצח, א), שפשטות הסוגיא כאן כדעתו (ביאור הגר"א שם, א). ואם קידש המוכר אשה במעות מקודשת [כדעת רש"י], שרבנן לא עקרו בתקנתם דברי תורה (סמ"ע שם, ג).

מַאן שְׁאָר כָּל אָדָם, אָמַר רַב בַּעַל הַבַּיִת וְכוּ'. וממה שרב ושמואל דנים בדעת חכמים, ראיה שהלכה כמותם, ואמנם הלכה בעירובין כדברי המיקל (ראה לעיל מו, א), אבל אין הלכה כרבי אליעזר המיקל, משום שהוא שמותי, דהיינו שהוא מתלמידי בית שמאי, ובית שמאי במקום בית הלל אינה משנה (ע"פ רשב"א וריטב"א).

בְּעֵירוּבִין אָמַרְתִּי לָךְ וְלֹא בִּמְחִיצוֹת, ואמנם שניהם הם מדרבנן, אבל כיון שעיקר מחיצות הוא דין תורה, הולכים בו לחומרא אפילו במחיצה רביעית שהיא מדרבנן (רשב"א לעיל יא, א).

חֲלוּקִין עָלָיו חֲבֵרָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה, ולדעתו של רב חסדא שרבי יהודה חולק על משנתנו וסובר שאין צריך להודיע, הוא חולק גם בחצר שבין שני מבואות, שזכות הוא לבני החצר שמשתפים אותם במבוי, אף שבשל כך אינם יכולים להשתתף במבוי השני (ריטב"א לעיל פ, ב). ויש סוברים, שבחצר שבין שני מבואות, כיון שאינם יכולים להשתתף אלא עם מבוי אחד, מודה רבי יהודה שאין יכולים להשתתף אלא מדעתם (ריטב"א שם, בשם 'יש שפירשו', וראה מש"כ לעיל שם ד"ה וצריך להודיע, האם צריך להודיע גם כשמערב משלו).

וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִים וְכוּ', שפסולים מדרבנן, משום שהם כעין גזלנים (רש"י כאן, ובסנהדרין כד, ב), ולכן המשנה לא מנתה גזלן עם שאר הפסולים המנויים בה, כיון שפסולו מדאורייתא. ו'מלוה בריבית' הכוונה לריבית שאינה קצוצה, האסורה רק מדרבנן, או אפילו ריבית קצוצה, ומכל מקום אינו פסול מדאורייתא משום שהלוה נותן את הריבית מדעתו (רש"י ר"ה כב, א; תוס' סנהדרין שם ד"ה ואלו). ויש שפירש, שהמשנה מונה גם פסולים מדאורייתא, שהמלוה בריבית פסול מדאורייתא, שכיון שעובר על לאו נחשב רשע ופסול לעדות, כנאמר (שמות כג, א) 'אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס' (יד רמה שם, וראה מה שכתב שם להלן [כד, ב] הטעם שעירבה המשנה פסולי דרבנן, כגון המשחק בקוביא, עם פסולי דאורייתא).

הַמְשַׂחֵק בְּקֻבְיָא וּמַלְוֶה בְּרִבִּית וְכוּ', שכיון שהם עוברים על דת מחמת ממון, חשודים להעיד שקר על ידי שוחד ממון (רש"י ר"ה כב, א).

וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, שהיו קובעים ביניהם שמי שהיונה שלו תקדים להגיע למקום הנקבע מראש, יתנו לו חבריו ממון (רש"י, ע"פ דעה ראשונה בגמ' בסנהדרין כה, א), או שמלמדים יונים למשוך אחריהן יונים משובכים של אחרים ולהביאן אליהם, והוא גזל מדרבנן (דעה שניה בגמ' שם).

וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית, בזמן הזה, וכדעת הסובר (ראה גיטין לו, א) שחובתה רק מדרבנן (תוס' ר"ה כב, א ד"ה אלו, בתי' ראשון), או אופן של סחורה מסויים (ראה סנהדרין כו, א) האסור רק מדרבנן (תוס' שם, בתי' שני). ויש שפירש, שהכוונה לסוחרי שביעית האסור מדאורייתא (יד רמה שם כד, ב, לשיטתו שהמשנה מונה גם פסולים מדאורייתא).

בִּזְמַן שֶׁאֵין לוֹ אֻמָּנוּת אֶלָּא הִיא פסול להעיד, כיון 'שאינו עוסק ביישובו של עולם' (גמ' סנהדרין כד, ב), שאינו מכיר ובקיא בטורח בני אדם ובצערם, ואינו חס על חבירו מלהפסידו ממון בעדותו (רש"י כאן), או משום שאינו בקיא בדינים ובדרכי משא ומתן, ואינו ירא חטא (רש"י בסנהדרין שם).

הָכָא נַמִּי כֵּיוָן דְּלָא יָדַע אִי קָנֵי אִי לָא קָנֵי, לָא גָּמַר וּמַקְנֶה, ואמנם בנזירות אמר הכתוב 'כי יפליא', אולם בכל זאת ניתן ללמוד מכך לענין קנינים, כי מה שאמרה התורה שאין נזירות חלה אלא בהפלאה, הוא משום שכל שהוא נודר על הספק אינו גומר בדעתו להתחייב, ולמדים סברא זו לקנינים, שאינו גומר להתחייב על הספק (תוס' סנהדרין כה, א ד"ה ההיא, בתי' ראשון).

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [סנהדרין דף כה.], ב) שם כד: [ר"ה כב.], ג) סנהדרין כה. חגיגה י. נזיר לד. סב. נדרים יט: כא., ד) לעיל לא., ה) כתובות סה:, ו) תוספתא פ"ו ה"ח, ז) סוכה כח., ח) [שם: ע"ש], ט) סנהדרין כד:, י) ע"ז דף סב., כ) סנהדרין כו., ל) [דף כח.], מ) [דף לו:], נ) עי' שבת קנ ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כבר ארבע וכו' וטפי מבר (ארבע) תז"מ ונ"ב ס"א חמש: (ב) תוס' ד"ה אמר ר' יהודה אימתי בזמן כצ"ל ותיבת "כו'" נמחק: (ג) בא"ד אדעתא דלא יהיב ליה קמתני והוי אסמכתא דטועה וסבור וכו' משמע הכי גבי מפריחי: (ד) בא"ד ולא גזים כי ההיא דאם אוביר ולא איעביד אשלם במיטבא או היכא דלאו בידו כלל ואפי' הכי גמיר ומקני כגון קוביא וכה"ג לא הויא אסמכתא אבל היכא דבידו ולא בידו כצ"ל:

רב נסים גאון

פ"ח כיצד. שמעת מינה אין ברירה אפי' בדרבנן. בהרבה מקומות בתלמוד איתה להוויא דהא מילתא אבל פסק ההלכה איתא במסכת יום טוב בפרק משילין פירות (דף לח) והכין סליקא לה מילתא כי לית ליה לר' הושעיה ברירה בדאורייתא אבל בדרבנן אית ליה דרש מר זוטרא הילכתא כר' אושעיא:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה קטן בן שש בסה"ד מצוה לחנכו. עי' תס"ד סימן לד:

משנת ראשונים

ואלו הן הפסולים. אלו הן הפסולים מצד עבירת חמס אע"פ שלא גנב או גזל להדיא שהרי הם הם גופו של חמס ופסול מן התורה, אלא שהזכיר הדברים שהם ממין החמס ומדברי סופרים שפסלוהו, אחר שהוא חשוד אצלם לעבור עבירות בדבר שבממון. **[מאירי, סנהדרין כד:]**

המשחק בקוביא. כמו שרגילין לשקר באומנות שלהם ואינם מתגנים לבריות באותו שקרות הם סוברים שלא יתגנו בשקרות שאר הדברים, וכן אין מכירין בטורח וצרות של בני אדם ואינם חסים על חביריהם להפסיד ממונם. **[מאירי, סנהדרין כד:]**

ומפריחי יונים. מתנין ביניהן אם יונתך קודמת ליונתי אני נותן לך כו"כ, ומפריחין אותן כאחת ומנקשין אחריהן, וכאו"א מכרת ניקוש של בעליה וממהרת לעוף לקול הניקוש, ומי שיונתו קודמת נוטל מחבירו כפי תנאו. **[יד רמה, סנהדרין כה.]** שמרגיזין אותם בקשקוש על דפים להנידם מקיניהם ואח"כ מצפצפין בתחבולות עד שבאים לידם, וכן העושים בדרך זו בבהמות על הדרך האמור בסוף השמועה בשור הבר, שהבייתיות אין נדות ממקומם בקשקושו, אלא בשור הבר שהיא בהמה לענין איסור חלבו. **[מאירי, סנהדרין כה:]** **לעולם אין אחד מהן נזיר.** אע"פ שנודע לאחר מכאן שהוא נזיר אין נזירות חלה עליו, משום דבעידנא דקנזר בעינן הפלאה וליכא. **[ר"ן, נדרים ה:]** **לפי שאין נזירות אלא להפלאה.** כלומר שאין נזירות חל עד שיפרש אותה בלא שום תנאי כדכתיב כי יפליא דמשמע שיפרש ולא שיקבל אותה על הספק. **[ר"ן, נדרים יט:]** ואע"ג דגבי נזיר לא כתיב קרא, מהתם ילפינן למשחק בקוביא וכי האי גונא אשכחן בריש נדרים גבי גט אמרי' לרבא דילפינן מנזירות דבעי' ידים מוכיחות. **[תוספות הרא"ש, סנהדרין כה.]**

גמרא

גברא אגברא קא רמית מר סבר פליגי ומר סבר לא פליגי. גופא א"ר יהושע בן לוי כל מקום שאמר ר' יהודה אימתי ובמה במשנתינו אינו אלא לפרש דברי חכמים ור' יוחנן אמר אימתי לפרש ובמה לחלוק ואימתי לפרש הוא והא תנן ואלו הן הפסולים המשחק בקוביא ומלוה בריבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית אמר ר' יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא היא אבל יש לו אומנות שלא היא הרי זה כשר ותני עלה בברייתא וחכ"א בין שאין לו אומנות אלא היא ובין שיש לו אומנות שלא היא הרי זה פסול ההיא דרבי יהודה א"ר טרפון היא דתניא א"ר יהודה משום ר"ט לעולם אין אחד מהן נזיר לפי שאין נזירות אלא להפלאה אלמא כיון דמספקא ליה אי נזיר אי לא נזיר הוא לא משעביד נפשיה הכא נמי כיון דלא ידע אי קני אי לא קני לא גמר ומקנה:

הדרן עלך חלון

כיצד משתתפין בתחומין מניח את החבית ואומר הרי זה לכל בני עירי לכל מי שילך לבית האבל או לבית המשתה וכל שקיבל עליו מבעו"י מותר משתחשך אסור שאין מערבין משתחשך: **גמ'** אמר רב יוסף אין מערבין אלא לדבר מצוה מאי קמ"ל תנינא לכל מי שילך לבית האבל או לבית המשתה מהו דתימא אורחא דמלתא קתני קמ"ל: וכל שקיבל עליו מבעו"י: שמעת מינה אין ברירה דאי יש ברירה תיגלי מילתא למפרע דמבעוד יום הוה ניחא ליה אמר רב אשי הודיעוהו ולא הודיעוהו קתני. אמר רב אסי קטן בן שש יוצא בעירוב אמו מיתיבי קטן שצריך לאמו יוצא בעירוב אמו ושאין צריך לאמו אין יוצא בעירוב אמו ותנן נמי גבי סוכה כי האי גוונא קטן שאין צריך לאמו חייב בסוכה והוינן בה ואיזהו קטן שאין צריך לאמו אמרי דבי ר' ינאי כל שנפנה ואין אמו מקנחתו ר"ש בן לקיש אמר כל שניעור [משנתו] ואינו קורא אימא אימא ס"ד גדולים נמי קרו אלא אימא כל שניעור משנתו ואינו קורא אימא אימא וכמה כבר ארבע כבר חמש אמר

רש"י

גברא אגברא. לר' יהושע בן לוי אדשמואל, שמואל דאמר הלכה סבר פליגי, ורבי יהושע סבר לא פליגי: **הפסולין.** לעדות, דכולן גזלנין מדבריהן הן, דאסמכתא לא קנייא ומגזל גזיל ליה: **בקוביא.** בעירבון: **מפריחי יונים.** אי תקדמיה יונך ליוני: **סוחרי שביעית.** דרחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה, וזה שחושד ממון לעבור עבירה על הממון רשע הוא, והתורה אמרה אל תשת רשע עד (שמות כג): **בזמן שאין להם אומנות אלא היא.** דקסבר ר' יהודה אסמכתא שהוא נסמך על דעתו שהוא ינצחנו ועל אותה אסמכתא הוא מתנה, קניא ולאו גזלנין נינהו, ופסולייהו לפי שאין עסוקין בישובו של עולם, דכיון דאין מכירין ובקיאין בטורח ובצער בני אדם אינן חסין על חבריהן מלהפסידן ממון: **וחכ"א** כו'. קא ס"ד היינו ת"ק דמתני', אלמא אימתי לחלוק: **ההיא.** ברייתא משום ר"ט היא דאמר אסמכתא לא קניא, אבל במתניתין לא פליג רבי יהודה אדתנא קמא אלא מפרש לטעמיה: **אין אחד מהן נזיר.** שנים שיושבין וראו אחד בא, ואמר אחד מהן הריני נזיר שזה נזיר, ואמר חבירו הריני נזיר שאין זה נזיר: **להפלאה.** שיהא נדרו מפורש על הודאי, ולא בתורת ספק אי נזיר אותו הבא כנגדו: **אי קני.** אי נצח:

הדרן עלך חלון

כיצד משתתפין כו'. **וכל מי שמקבל מבעוד יום.** לסמוך על עירוב זה ולילך, מותר: **גמ' אין מערבין.** לא התירו חכמים לצאת חוץ לתחום ע"י עירוב אלא לדבר מצוה: **הודיעוהו מבעוד יום ולא הודיעוהו קתני.** הודיעוהו מותר, אע"פ שלא נתרצה מבעוד יום ונתרצה משחשיכה אמרינן הוברר שקודם זמן קניית עירוב דעתו לכך היה. לא הודיעוהו עד שחשיכה, מאי ברירה איכא, הא לא הוה ידע דאיכא עירוב דנימא דעתיה עליה הואי: **יוצא בעירוב אמו.** עירבה אמו לעצמה ולא זיכתה לו בעירוב, מוליכתו עמה דכגופה דמי, דמסתמא דעתה עליה דלא סגי ליה בלאו אמו: **ותנן נמי גבי סוכה.** כלומר וכי תימא בן שש צריך לאמו קרי ליה, הא ליכא למימר, דתנן נמי גבי סוכה כי האי גוונא ופרשינן התם הי קטן צריך לאמו: **חייב בסוכה.** מחנכינן ליה מדרבנן: **ואינו קורא אימא.** כיון דלא קרי ההיא שעתא לאו צריך הוא: ופרכינן **אימא סלקא דעתך, גדול נמי קרי.** כלומר לא משוית ליה אין צריך לאמו עד שיהא ניעור משנתו ולא יקרא אימא, הא אי קרא אימא צריך לאמו משוית ליה, הא אפילו גדול דרכו בכך: **אלא כל שניעור משנתו ואינו קורא אימא אימא.** דלא נוח עד דאתיא לקמיה, הוי אינו צריך לאמו: **וכמה.** בר כמה שני הוי: **כבר ארבע וכבר חמש.** קרי ליה אין צריך לאמו, כל חד לפום חורפיה, אלמא מכי הוי בר חמש בעי לזכוייה, וטפי מבר (א) ד' לא קרי ליה צריך לאמו לניפוק: אמר

תוספות

ואלו הן הפסולין. מפורש בפרק זה בורר (סנהדרין דף כד:): **אמר** ר' יהודה אימתי (ב) כו' בזמן שאין לו אומנות כו'. אע"ג למסקינן דפליגי רבנן עליה דרבי יהודה הלכה כרבי יהודה כדפסיק בפרק זה בורר (שם דף כו:) א"ר אבהו הלכה כרבי יהודה ומכאן משמע דשרי לשחוק בקוביא דאפילו לרמי בר חמא דמפרש טעמא דמשחק בקוביא פסול משום דאסמכתא לא קניא היינו לרבנן אבל לר' יהודה דמכשר היכא דגמיר אומנות אחריתי קסבר דכה"ג לאו אסמכתא היא וטעם דלא הוי אסמכתא כדפירש הקונטרס בפ' זה בורר (שם דף כד:) משום דלא דמי לההיא דב"מ (ד' קד:) אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי דהתם הוי בידו ולהכי לא גמר ומקני דמעיקרא כי אתני אדעתא דלא יהיב ליה (ג) אסמכתא קמתני לטועה וסבור שלא יבא לידי כך אבל הכא לא סמיך אמידי משום דלא ידע אי נצח או לא ובפרק זה בורר (סנהדרין דף כה.) משמע גבי מפריחי יונים דקאמר וצריכא דאי תנא דתולה בדעת עצמו התם הוא דאמר קים לי בנפשאי דידענא טפי ולהכי הוי אסמכתא משמע היכא דבידו הויא אסמכתא טפי וקשה לר"ת דבסוף איזהו נשך (ב"מ דף עג:) גבי האי מאן דיהיב זוזי לחבריה למזבן ליה חמרא כו' ופריך מ"ש דאם אוביר ולא איעביד אשלם במיטבא ומשני התם בידו הכא לאו בידו אלמא משום דלאו בידו הויא אסמכתא טפי ונראה היכא דבידו לגמרי ולא גזים כי ההיא דאם אוביר ולא איעביד אשלם במיטבא (ד) לא הויא אסמכתא וכן היכא דאין בידו כלל ואפילו הכי גמיר ומקני כגון קוביא וכה"ג אבל היכא דבידו ולא בידו כי ההיא חמרא דפשע ולא זבן ליה ואע"ג דיין מצוי הרבה לקנות מ"מ כיון דתלוי באחרים דאם לא ירצו למכור לו ממי יקנה הלכך לא גמר ומקני והוי אסמכתא גמורה ועוד פר"ת טעם אחר דדווקא כי ההוא דאם אני חוזר בי ערבוני מחול דפרק הזהב (שם דף מח:) ומי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו דגט פשוט (ב"ב דף קסח.) וכל כה"ג חשיב אסמכתא שאינו מתכוין אלא להסמיך חבירו על דבריו שיאמינוהו אבל הכא אדעתא דהכי קעבדו שירויחו או זה או זה ואותם המשחקים באמנה אומר ר"י דאינו חייב לשלם דמה יקנה דלמ"ד אסמכתא היא לא קני אפילו בקנין אלא בב"ד חשוב כדמוכח בנדרים (דף כז:) ולמ"ד לאו אסמכתא היא היאך יקנה בדברים בלא קנין בשביל שנולה חבירו:

הדרן עלך חלון

כיצד משתתפין. מניח את החבית. כל פירותיהם היו רגילים להניח בחבית כדתניא לעיל [דף פ.] מביאין את החבית של יין ושל שמן ושל גרוגרות ושל שאר כל מיני פירות: **אין** מערבין אלא לדבר מצוה. לעיל (מ) דתנן אם באו נכרים למזרח וכו' ומוקי לה בגמ' במרי מתא ופי' שם בקונטרס שצריך לצעוק לפניו הוי נמי דבר מצוה שהולך לצורך בני עירו ומפקח על עסקי רבים (ס): **שמע** מינה אין ברירה. דלא מסתבר דאפילו בעירובי תחומין דרבנן אין ברירה כדאמרינן פרק בכל מערבין (לעיל דף לז:) מאן האי תנא דאפילו בדרבנן לית ליה ברירה: **קטן** בן שש יוצא בעירוב אמו. אף על גב דאין מערבין אלא לדבר מצוה מכל מקום יוצא קטן בעירוב אמו דאי אפשר לה להניחו משום דלכוך אחריה א"נ בקטן נמי איכא (ע) מצוה לחנכו:

על

עין משפט נר מצוה

טו א ב מיי' פ"י מהל' עדות הלכה ד ופי"ב הלכה א סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף טז:

א ג מיי' פ"ו מהלכות עירובין הלכה ו סמג עשין א טוש"ע א"ח סי' תטו סעיף א:

ב ד מיי' שם הלכה יח וסמג שם טור ש"ע א"ח סי' תיג:

ג ה מיי' שם הלכה כא וסמג שם טוש"ע א"ח סי' תיד סעיף ב:

ד ו ז מיי' פ"ו מהלכות סוכה הלכה א סמג עשין מג טוש"ע א"ח סי' תרמ סעיף ב:

רבינו חננאל

ששנה ר' יהודה אימתי לפרש הוא. **ואקשינן** עליה **איני והתנן** בסנהדרין פרק דיני ממונות בג' זה בורר לו אחד אלו הן הפסולין המשחק בקוביא כו'. א"ר יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא היא אבל יש לו אומנות שלא היא הרי זה כשר. וקתני בברייתא וחכ"א בין שיש לו אומנות שלא היא בין שאין לו אומנות אלא היא הרי זה פסול הנה חולקין דר' יהודה אמר כשר וחכ"א אפילו יש לו אומנות שלא היא הרי זה פסול. **ופרקינן לעולם אימתי לפרש הוא** והאי דקתני בברייתא וחכ"א [ר"י היא] ומפרש דברי ר' טרפון. (דתנן) [דתניא] ר' יהודה אומר משום ר' טרפון אין אחד מהן נזיר לפי שלא נתנה נזירות אלא להפלאה שנאמר איש כי יפליא (אלא) [אלמא] כיון דמספקא ליה אי נזיר הוא אי לא נזיר הוא לא ידע (דנחיל) [דנחית] ולא משעביד נפשיה הכא נמי גבי המשחק בקוביא לא ידע אי קני אי לא קני לא גמר ומקני:

הדרן עלך חלון

פ"ח כיצד משתתפין בתחומין מניח את החבית כו'. אמר רב יוסף אין מערבין אלא לדבר מצוה: כל מי שקבל עליו מבעו"י מותר. ש"מ אין ברירה אפילו בדרבנן דהא עירובי תחומין דרבנן נינהו ודלא כר' עקיבא ופריק רב אשי הודיעוהו קתני פי' הודיעוהו שצריך לערב לילך למקום פלוני כיון (א) שמקבל נתברר כאלו מאתמול עירב. **אמר רב יוסף קטן בן שש יוצא בעירוב אמו** והא דתניא קטן יוצא בעירוב אמו עד בן שש מוקי ליה עד ועד בכלל: **ת"ר לא יערב אדם לא ע"י בנו ובתו הגדולים** ולא ע"י עבדו ושפחתו העברים ולא ע"י אשתו אלא מדעתן. ואוקימנא מאי מדעתן בשהודיען ואפילו בסתמא מערב עליהן אלא אם ימחו ויאמרו לא. אבל מערב ע"י בנו ובתו הקטנים וע"י עבדו ושפחתו הכנענים בין מדעתן ובין שלא מדעתן וכולן שעירבו ועירב רבן עליהן יוצאין בשל רבן חוץ מן האשה וכל דכוותה והן בניו הגדולים ועבדיו [ושפחותיו] העברים מפני שיכולין למחות וכיון שעירבו לעצמן אין לך מיחוי גדול מזה ואין יוצאין אלא בעירוב של עצמן:

חשק שלמה על רבינו חננאל א) אולי צ"ל כיון שמקבל עליו אפילו משחשיכה נתברר וכו'.

הגהות וציונים

א] נ"א משחשיכה, ועי' קרבן נתנאל: ב] כת"י ודפו"ר "עבירה **רשע על הממון** הוא": ג] בדפוס ויניציאה רפ"ח נוסף **להפרשה**: ד] דפו"ר "ולא **בתלייה** בספק אי נזיר **הוא** אותו" כו': ה] ס"א **ינוח** (גליון דפוס וילנא, ובגליון דפוסים קודמים "ס"א **יניח**", וכ"ה במהרש"ל): ו] המהרש"ל כתב על נוסח זה "ואל תשגיח בדפוס לובלין כי תלמיד טועה הגיהו", עי"ש:

מילואים

המשך מעמוד נג.

דְּגַלּוּ מַסֶּכְתָּא - שגילו ולימדו לאחרים את תורתם (רש"י), וכמו שאמרו חז"ל, שהמלמד לאחרים תורתו מתקיימת בידו (מאירי). עוד יש לפרש, שגילו ופירשו היטב את תורתם (רש"י בפי' שני). ויש מפרשים, שהיו החכמים מגלים ומודיעים לתלמידיהם מראש את המסכת והענין שהולכים לדרוש בו, והתלמידים היו מגיעים לשיעור כשהם מוכנים (מאירי, בשם יש מפרשים).

המשך מעמוד נג:

זוֹ קְצָרָה וַאֲרוּכָּה וְכוּ', שהתינוק התכוון בדבריו שהדרך 'קצרה וארוכה', היינו שהיא קצרה במשך הדרך, אבל ארוכה בזמן ההליכה בה, לפי שקשה למצוא בה את הכניסה לעיר בגלל הגינות והפרדסים (רש"י), ואילו רבי יהושע פירש את דבריו להיפך, שהיא ארוכה במשך הדרך, אבל ההליכה בה קצרה כיון שאין בה גינות ופרדסים (מהרש"א).

נְשַׁקְתִּיו עַל רֹאשׁוֹ וְכוּ'. ומכאן למדנו מידה טובה שלא יהא אדם נוח לכעוס, גם כאשר אירע לו דבר מצער, שרבי יהושע שהוצרך לחזור לאחוריו, שמח בראותו את פיקחות התינוק (חי' המאירי).

אַשְׁכְּחָה לִבְרוּרְיָה, שהיתה אשה חכמנית, בתו של רבי חנניא בן תרדיון ואשתו של רבי מאיר (ראה פסחים סב, ב).

המשך מעמוד נד.

וְכֵיוָן שֶׁנִּתְּנָה לוֹ בְּמַתָּנָה נְחָלוֹ אֵל - שזוכה לחדש לאמיתה של תורה, שחידושי התורה של האדם הם כנחלתו, ויש לו בעלות עליהם, ואף יכול להעביר את בעלותו על חידושיו כרצונו, וכן בניו יורשים את זכותו בהם [אכן, אינם כממונו לענין שיוכל להחליט לגונזם ולמנוע טוב מבעליו] (משיב דבר א, כד).

שֶׁמַּסְרַחַת וְאוֹכֶלֶת - שמחזר על תלמודו מיד לאחר שקיבלו מרבו (רש"י), ויש מפרשים שאינו נמנע מלאכול תבשילים שלא התבשלו כל צרכם (ראה רש"י שדחה פי' זה), מתוך טרדתו בלימוד התורה [אבל כשאינו טרוד בלימודו, דרך תלמידי חכמים להקפיד על מאכלם דרך גדולה וכבוד] (מהרש"א, בישוב דחיית רש"י). ויש מפרשים, שרק כשהתלמיד חכם נמצא בבית תלמודו אינו מקפיד על מאכלו, ואילו כאשר נמצא בין הבריות מקפיד על דרך גדולה וכבוד (העמק דבר בראשית מט, יד, בישוב דחיית רש"י).

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ סְעוּדָה בְּעַצְמוֹ. הסעודה שמצינו בכמה מקומות בחז"ל שתהיה לצדיקים לבוא, אינה אלא משל להשגות רוחניות שישיגו בעולם הבא, שאין בו לא גוף ולא גויה (רמב"ם תשובה ח, ב ו-ד). ויש מפרשים, סעודה כפשוטה, שבתחיית המתים יחיו גם הגופים (ראה ראב"ד שם ושם).

המשך מעמוד נד:

נִיחָא לָךְ דְּלִיסְפּוּ לָךְ אַרְבַּע מְאָה שְׁנֵי - שיוסיפו לך שנות חיים, בהם תספיק להשלים את לימודך שנחסר בעת שחזרת ושננת לתלמידך מאות פעמים (פנים יפות דברים לב, מז).

שֶׁנֶּאֱמַר שִׂימָהּ בְּפִיהֶם אַל תִּקְרֵי שִׂימָהּ אֶלָּא סִימָנָהּ, שלאחר שאמר הכתוב 'ולמדה את בני ישראל', הוסיף הכתוב ואמר שבשביל שהתורה תיהפך לקנין בנפש הלומד, צריכים לדרגה נוספת של 'שימה בפיהם', בעשיית סימנים שהלימוד לא ישכח (מהרש"א).

אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ וּמֹדָע לַבִּינָה תִקְרָא, עֲשֵׂה מוֹעֲדִים לַתּוֹרָה - סימנים לסוגיות הגמרא, כמו שמצינו פעמים רבות בש"ס (רש"י), ועל ידי זה יזכה לומר לחכמה 'אחותי את', שדברי התורה יהיו ברורים לו, כמו שברור לכל שאסור להתחתן עם אחות (מהרש"א).

עֲשֵׂה מוֹעֲדִים לַתּוֹרָה, קבע עיתים לתלמידיך שידעו מתי לבוא ללמוד לפניך (רש"י), ובשאר הזמן ילמדו התלמידים לעצמם, שהרי אסור להגביל את לימוד התורה לזמנים מסוימים, שיש להגות בה יומם ולילה (מהר"ץ חיות), ודרשוהו מתיבת 'מֹדָע' שבפסוק 'ומדע לבינה תקרא' המתחלפת עם תיבת 'מועד' [עשו מועדים לתורה], כדרך כמה תיבות המתחלפות בלשון הקודש (מהרש"א).

המשך מעמוד נה.

בפני עצמו, שמותחים קו ישר כנגדו באורך אלפיים אמה [ואין הדבר תלוי אם יוצא מהבית שבבעלותו או מבית אחר בעיר, וכפי הדין הרגיל שכל העיר נחשבת כארבע אמות לכל התושבים] (רש"י, וריטב"א בדעתו). אכן מאחורי הקימור, מרבעים גם כאשר שתי רגלי הקשת מרוחקים זה מזה ארבעת אלפים אמה (רשב"א וריטב"א).

■ להלכה, עיר העשויה כקשת, או כמין גא"ם, אם יש בין שני ראשי הקשת, או בין שני קצוות הגא"ם לא יותר מארבעת אלפים אמה, רואים אותה כאילו היא מרובעת וכל החלל הפנוי נחשב כמלא בתים וחצרות, ומודדים לה תחום אלפיים אמה מסוף הריבוע. אבל אם יש ביניהם יותר מארבעת אלפים אמה, מודדים אלפיים אמה לכל בית ובית בפני עצמו (שו"ע או"ח שצח, ד, ומשנ"ב שם, וראה שם פרטים נוספים).

חוֹמַת הָעִיר שֶׁנִּפְרְצָה בְּמֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת וּשְׁלִישׁ. ■ וכך נפסק להלכה (רמ"א או"ח שצח, ז).

המשך מעמוד נה:

וּבוֹר וְשִׁיחַ, העשויים לתשמיש אנשי העיר, ומחדשת הברייתא שאינם מצטרפים, בשונה מנחל שנאמר בו דין מחודש, שכאשר הוא משמש את בני העיר מצרפים אותו [כמבואר להלן (סא, א)] (חזו"א שם, כח, בפי' השני).

וּמְעָרָה, אפילו העשויה למגורים (גאון יעקב; חזו"א שם), שנחשבת רשות לעצמה, לפי שהקרקע שעליה פנויה, והוא הדין בית הבנוי על עמודים בגובה עשרה טפחים, אינו מצטרף לחישוב בנייני העיר, שנחשב רשות לעצמו והקרקע שתחתיו פנויה (חזו"א שם).

וְשׁוֹבָךְ, אפילו צמוד לקרקע בתוך עשרה טפחים, שאילו היה בנוי על עמודים בגבוה עשרה טפחים מהארץ, אפילו בית דירה אינו נחשב כבתי העיר (שונה הלכות הערות בסוף ח"ב לסי' שצח, לב, בדעת החזו"א המובא לעיל ד"ה ומערה).

אֵין אֵלּוּ מִתְעַבְּרִין עִמָּהּ. ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שצח, ו, ולבוש וביאה"ל שם).

דְּלֵיכָּא תִּקְרָה. ■ להלכה, בית שיש בו שלש מחיצות ללא תקרה, או שתי מחיצות ותקרה, מצטרף (שו"ע או"ח שצח, ו), ודוקא כאשר

היה בית דירה בתחילה ונהרס (משנ"ב שם). ויש סוברים, שדוקא תקרה חשובה שיש עליה מעזיבה (ראה משנ"ב וביאה"ל שם).

בַּיִת שֶׁבַּיָּם וְכוּ' שֶׁעֲשׂוּי לְפַנּוֹת בּוֹ כֵּלִים שֶׁבַּסְּפִינָה, ולכן יש לו חשיבות של 'בית דירה' (משנ"ב שצה, ל; אבני נזר או"ח שב). וכגון שגר שם אדם [שבלאו הכי, נחשב כ'אוצרות' שאינם נחשבים לבית דירה, כמבואר בגמ' לעיל], אלא שאם לא יהא הבית עשוי לפנות בו כלים, בטלה דעתו של זה שגר שם (חזו"א או"ח קנו לסי' שצה). ■ להלכה, בית שבים שיש בו ארבע על ארבע אמות ומפנים אליו את כלי הספינה, מצטרף (שו"ע ומשנ"ב שם).

לֹא צְרִיכָא לְהַשְׁלִים, שאם אין בבנין ארבע אמות, המערה משלימה את השיעור (רש"י), ובלבד שיהא בבנין רוב ארבע אמות, עוד יש לפרש, שהמערה משלימה לענין שמודדים את התחום מקצה המערה ולא מקצה הבנין (תוס' ד"ה לא). ויש שפירש, שהמערה משלימה באופן שהמערה בתוך שבעים אמה ושיריים, והבנין מחוץ לשיעור זה (ריטב"א). ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שצה, ו וביאה"ל שם).

יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין, רועים שדרים במבנים ארעיים העשויים מענפים (רש"י), ואינם דרים במקום אחד בקביעות, אלא נודדים בהתאם לשטחי המרעה (שבלי הלקט צז, ע"פ רש"י ד"ה ויושבי), אבל לצריפים העשויים למגורים באופן קבוע, יש חשיבות של עיר (מג"א שצה, טו), כגון שגרים שם למשך שלשים יום, או כל ימות הקיץ (ראה פמ"ג שם, שהסתפק בזה). ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שצה, י, ומשנ"ב שם).

וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן וְכוּ'. שכיון שאמר רב הונא שיושבי צריפים מודדים מפתח בתיהם, איך נפנו לצרכיהם בשבת, לדעת הסוברים שמהתורה יש איסור תחומין של אלפיים אמה, או של שלש פרסאות (רמב"ן לעיל יז, ב; ריטב"א).

שָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָתִּים, שהבתים הקבועים העשויים מעצים ואבנים, נותנים למקום שֵׁם עיר, וזה מועיל לצרף גם את הצריפים שאין בהם מגורים קבועים (רש"י), ואותם ששה בתים צריך שיהא להם תנאֵי בית בדומה לתנאי בית לענין חיוב מזוזה, כגון שיהא הבית מקורה. [אכן, לאחר שיש למקום שֵׁם עיר על ידי בתים אלו, אפשר לצרף גם בתים שיש בהם חסרונות של בתים חרבים וכדו', כמבואר בגמ' לעיל] (חזו"א או"ח קי, כ).

הוּקְבְּעוּ. ■ וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח שצה, י).

המשך מעמוד נז:

הִגִּיעַ לְהַר וְכוּ', שדינו כדין 'גדר', וחילקה המשנה את גדר והר לשתי בבות, אגב המשך המשנה של דין 'מקדרין בהרים', שעיקרו נאמר בהר [למרות שהוא נוהג גם בגיא וגדר], שיותר קל למדדו על ידי קידור ולא על ידי הבלעה (תוס' להלן נח, א ד"ה הגיע; תוס' רא"ש). [ויתכן עוד, שיש הבדלים להלכה בין גיא וגדר לבין הר (תוס' שם, וראה מהרש"ל)].

המשך מעמוד נח:

בקרקע הישרה שבצדדים (נחל הערבים). ויש מבארים, שדין משנתנו נאמר על גיא והר שרוחבם כנגד העיר פחות מחמישים, שיש למדדם בהבלעה כנגד העיר, ודין המשנה לעיל נאמר על גיא והר שרוחבם כנגד העיר יותר מחמישים אמה, שאינו יכול להבליעם, ואז יכול למדוד מן הצדדים (פרישה או"ח שצט, ד).

■ להלכה, אין סומכים אלא על מדידה של מומחה במדידת קרקעות [שחוששים גם לפי' רש"י] (שו"ע או"ח שם, ז) וגם יהא בקי בהלכות המדידה (משנ"ב שם, כח). ואין מודדים מן הצדדים אלא בקו ישר כנגד העיר [שחוששים גם לפי' רבנו חננאל] (שו"ע שם, ד) כאשר ההר או הגיא פחות מחמישים אמה, אבל אם הם יותר מחמישים אמה יכול למדוד מן הצדדים [כדעת הפרישה] (משנ"ב שם).

וַאֲפִילוּ עֶבֶד אֲפִילוּ שִׁפְחָה נֶאֱמָנִין לוֹמַר עַד כָּאן תְּחוּם שַׁבָּת - שאומרים שראו שמומחה מודד את התחום עד לכאן (רבינו יהונתן יז, א מדפי הרי"ף), או שאומרים שהיו מוחזקים אנשי העיר ללכת עד לכאן, שמחזיקים שמסתמא הדבר נקבע על ידי מומחים (ביאה"ל שצט, יא), אבל אין הכוונה שעבד ושפחה נאמנים למדוד בעצמם, שהרי אין סומכים אלא על מדידת אדם מומחה (חי' המאירי, ביאה"ל שם), וקטן אינו נאמן (רא"ש), שמא הוא אינו מדייק בעדותו (לבוש שם), אבל גדול יכול להעיד שראה בקטנותו שעד כאן היו באים בשבת (גמ' כתובות כח, א). ■ וכך נפסק להלכה שעבד ושפחה נאמנים, או גדול שמעיד על מה שראה בקטנותו (שו"ע שם).

שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר לְהַחְמִיר אֶלָּא לְהָקֵל - שהולכים להקל באיסור תחומין שהוא מדרבנן (רש"י להלן נט, א), כיון שיש טורח גדול למדוד מחדש את התחומין, ונחשב כדבר שלא ניתן לבירור [שאילו בדברים הניתנים לבירור בקלות, מחמירים גם באיסורים מדרבנן] (ריטב"א).

המשך מעמוד נט.

■ להלכה, הובאו שתי הדעות אם רשות הרבים היא דוקא כשעוברים בה שישים ריבוא בכל יום או שדי בכך שרחבה היא שש עשרה אמות (שו"ע או"ח שמה, ז, וראה משנ"ב ושעה"צ שהובאו לעיל), אך מאחר ודעה זו שצריך שישים ריבוא הובאה רק בשם 'יש אומרים', משמע שאין הלכה כן, ומכל מקום אין בנו כח למחות ביד הסומכים על דעה זו, אבל כל ירא שמים ובעל נפש יחמיר לעצמו, אם לא שיש עוד צד להקל (ביאה"ל שם ומשנ"ב שם, כג).

ועיר של יחיד ונעשית של רבים שמערבים את כולה בעירוב אחד, היא עיר שהיתה קנין יחיד, שבנאה היחיד לעצמו, ונעשית של רבים על ידי שהשכירה לרבים, או שבנאה להושיב בה דיורין ושייר לעצמו את הרחובות שבה [כפירוש הרמב"ן והריטב"א]. ויש אומרים, שאפילו מכרה לרבים כל זמן שלא השתקע שם בעלים הראשונים ממנה [כהרשב"א] (שו"ע שם שצב, א ומשנ"ב שם, א, וראה מחלוקת האחרונים המובאת במשנ"ב מהדו' דרשו שם, אם יש להוכיח ממה שהשו"ע לא פירש דין זה כרש"י, שהוא סובר להלכה שאין תנאי של שישים ריבוא לרשות הרבים).

וְשֶׁל רַבִּים, שתחילתה של רבים (רש"י), כלומר, שהיתה גדולה והיו בה מתחילה שישים ריבוא (רבינו פרץ, לשיטת רש"י לעיל בסמוך, וראה שם דעת החולקים שאין כלל תנאי של שישים ריבוא). והזמן בו נקבע יישוב העיר שצריך שיהיו בה שישים ריבוא, הוא בעירוב הראשון שעושים לה ולא בתחילת יישוב העיר ממש, שהרי לא שכיח שיתיישבו בה בתחילתה שישים ריבוא בבת אחת (רבינו פרץ). ויש

שביאר, שהדבר נקבע לפי תחילת יישוב העיר, אך אין הכוונה שיתיישבו בעיר שישים ריבוא, אלא שיהיו רגילים להיכנס בה כבר בתחילת יישובה שישים ריבוא מכל המקומות שסביבותיה (ריטב"א, וכשיטתו שהובאה לעיל בסמוך, ראה שם ביאור שיטתו).

אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה חוּצָה לָהּ שיור, כלומר ששייר מקום מחוץ לעיר אותו לא עירב עם שאר העיר אלא נתן בו עירוב בפני עצמו. וטעם השיור הוא כדי שלא תשתכח תורת רשות הרבים, כלומר, שידעו שרק העירוב מתיר לטלטל, ועל ידי שיור מקום האסור בטלטול, יש לכך היכר (רש"י). וכל שכן אם עשה שיור בתוך העיר עצמה על ידי מבוי שעירב בפני עצמו, אלא שחידשה המשנה שאף אם השיור הוא מחוץ לעיר, מועיל הוא לעיר (רבינו יהונתן יז, ב מדפי הרי"ף), ובלבד שיהיה ב'עיבורה של עיר', דהיינו בתוך שבעים אמה ושיריים לעיר (חי' המאירי). וצריך לעשות צורת הפתח או פס מכאן ומכאן לצד אותו שיור, כדי להפריד בינו לשאר העיר, כדי שלא יאסרו זה על זה את הטלטול מחמת שהם פרוצים למקום האסור להם (תוס' הרא"ש).

והשיור נצרך גם בעיר שהיתה של רבים ועדיין היא של רבים, אלא שחידשה המשנה שגם בעיר שהיתה של רבים ונעשית של יחיד צריך שיור, כי יש לחוש שמא תחזור ותהיה עיר של רבים ויבואו לערב את כולה בלא שיור (רש"י). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שצב, א). ומה שאין נוהגים להקפיד על כך, ומערבים עיר של רבים ללא שיור, יתכן שסומכים על דעת הסוברים לעיל, ש'עיר של רבים' היא דוקא כשיש בה שישים ריבוא, ובערים שלנו אין עוברים שישים ריבוא (משנ"ב שם, ז, בשם המג"א שם, ב), או משום שבונה העיר משייר לעצמו את הדרכים, ודינה כעיר של יחיד (אליה רבה שם, ב), או שסומכים על דעת הר"ן (שו"ת כ) שבתי הנכרים בעיר נחשבים שיור (אליה רבה שם, הובא בשעה"צ שם, ז, וראה ריטב"א שכתב שבתי הנכרים אינם נחשבים שיור, וראה משנ"ב שם, י, שיש בזה דעות בין הפוסקים, וטוב להחמיר). ויש שביאר, שכל מה שהצריכו חכמים שיור, זה בערים שלהם שהיו מוקפות חומה, וכדי להתיר לטלטל בתוכן היה צריך רק עירוב, ולפיכך היה צורך בשיור להיכר, אבל בערים שלנו שאינן מוקפות חומה, ואסור היה לטלטל בעיר, אלא שאנו עושים אותה כמוקפת חומה על ידי צורות הפתח, אין לך היכר גדול מזה, שהכל רואים את צורות הפתח שבכל קצוות העיר, ושתיכף אחר צורת הפתח אסור להוציא, ויש בכך היכר שהיתר הטלטול בעיר הוא רק מכח העירוב (ערוך השלחן שם, ב). ועוד, שבערים שלנו שאינן מוקפות חומה, אין בית מסויים לקצה העיר, וממילא הבתים שאחרי צורת הפתח שבקצוות העיר, הם השיור (שם).

גְּמָרָא. כְּגוֹן דִּיסְקַרְתָּא דְנַתְזוּאִי, והוא הדין כל עיר של יחיד ונעשית של רבים (רש"י, וכשיטתו לעיל במשנה ש'של יחיד ונעשית של רבים' היינו שלא היו בה שישים ריבוא ועתה יש בה שישים ריבוא). ויש שכתבו, שדוקא בעיר כעין דיסקרתא דנתזואי, שנקראת עדיין על שם היחיד על ידי ששייר לעצמו את בעלות העיר כולה או את הבעלות על הרחובות, או משום שבני העיר מעלים לו מס וארנונא, או משום שלא השתקע שמו ממנה (ע"פ רמב"ן רשב"א וריטב"א, וכשיטתם לעיל במשנה ש'של יחיד ונעשית של רבים' היינו שהיתה בבעלות יחיד ועתה היא של הרבים).

וְאֵין מְעָרְבִין אוֹתָהּ לַחֲצָאִין וְכוּ', ועיר שהיתה מתחילה של רבים, ראה בביאורנו להלן בע"ב אם מערבין אותה לחצאין או מבוי מבוי.

המשך מעמוד נט:

וגובהה ארבעה טפחים (גירסת התוס' שלפנינו ע"פ המהרש"א), ויש אומרים, שגובהה עשרה טפחים (רא"ש, וגירסת המהרש"ל בתוס'), ויש אומרים, שגובהה שלשה טפחים ורוחבה ארבעה (רשב"א וריטב"א בשם הגאונים), שכיון שעשו איצטבא בפתחי המבואות, גילו בדעתם שהסתלקו אלו מאלו (ריטב"א).

וכל מה שמועיל לעשות דקה, זה רק כדי להתיר לערב כל מבוי בפני עצמו, אבל אינו יכול לחלק את העיר לחצאין על ידי עשיית דקה, שאין לדקה חשיבות כדי לחלק את העיר עצמה, מאחר והעיר היא מקום דריסת הרבים (ע"פ השגות הראב"ד עירובין ה, כד וריטב"א).

■ להלכה, עיר של יחיד ונעשית של רבים, יכול לערב כל מבוי בנפרד, ובלבד שיבנו בפתח כל מבוי איצטבא [כתוס'], בגובה ארבעה טפחים [כגירסת התוס' לדעת המהרש"א] וברוחב ארבעה טפחים (שו"ע או"ח שצב, ד ומשנ"ב שם, כב, ובשעה"צ שם, כ, הביא את דעת הרשב"א שדי שיהיה גובהה שלשה טפחים ורוחבה ארבעה). ואם פתח המבוי רחב מעשר אמות, יש אומרים שצריך שהמחיצה תהיה גבוהה עשרה טפחים או שיעשה שם צורת הפתח (שעה"צ שם, וביאה"ל שם, ו בשם הפמ"ג בדעת הרמ"א). ויש אומרים, שגם בזה די בגובה ארבעה טפחים (שם ושם, בשם ביאור הגר"א בדעת הרמ"א). ומחיצה זו אינה מועילה אלא כדי לערב כל מבוי בפני עצמו, ולא כדי לחלק את העיר לחצאין (משנ"ב שם, כד).

הַהִיא אַשְׁפָּה הֲוָה לָהּ מֵחַד גִּיסָא, שסתמה את אחד מפתחיה (רש"י), והרי זה כאילו נסתם הפתח, לפי שהיתה אשפה של רבים, ומבואר בגמ' לעיל (ח, א) שבאשפה של רבים לא חוששים שמא תינטל האשפה (ריטב"א). אבל אשפה של יחיד, אינה מועילה להחשיב את הפתח כסתום, כיון שהיא עשויה להתפנות (מג"א שצב, ו ע"פ השו"ע או"ח שסג, כט). ויש שהסתפק בזה, שיתכן שכיון שכל האיסור כשאין אשפה הוא משום גזירה, גם אשפה של יחיד מועילה ואין חוששים שמא תתפנה, משום שזו גזירה לגזירה (מג"א שם, וראה מה שתמה עליו בקרבן נתנאל י, צ ובנתיב חיים על המג"א שם, שגם בגמ' לעיל שם האיסור הוא משום גזירה, ואע"פ כן לא התירו באשפה של יחיד). ■ להלכה, אין הפתח נחשב סתום על ידי האשפה, אלא באשפה של רבים, אבל אשפה של יחיד לא (משנ"ב שם, יז), ולכאורה צריך גם שתהיה האשפה בגובה עשרה טפחים (שעה"צ שצב, טו, ונשאר בצריך עיון בזה). ואם פינו את האשפה, חזר הפתח למקומו (משנ"ב שם, יח).

וּמִי אָמַר רַב נַחְמָן הָכִי וְהָאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל וְכוּ', ואין ליישב את הסתירה ולומר שרב ושמואל נחלקו בדין סולם, ולעיל אמר זאת רב נחמן בשם רב וכאן בשם שמואל, ורב נחמן דעתו כרב, משום שאם כן לא היה משתיק רב נחמן את דברי רבה ואומר להם 'לא תציתו ליה', שהרי דבריו הם כדעת שמואל (ריטב"א).

המשך מעמוד ס.

ומה שהוכיח אביי משיור בית התבן לכך שיכול לשייר את הבתים שעל יד הנהר, אף שבבית התבן היה היכר בכך שלא עירבו אותו עם שאר העיר, ואילו הבתים שעל יד הנהר שאינם פתוחים לעיר, אינם שייכים לעיר, הוא משום שאותו בית התבן גם כן לא היה פתוח לעיר, ודומה לבתים שעל יד הנהר (חזו"א או"ח צה, יד).

■ להלכה, בית התבן מועיל להיחשב שיור אף שאין בו בית דירה [כדעת הטור] (שו"ע שם, ג). ויש שכתב, שיש להחמיר שבית התבן אינו יכול להיות שיור לעיר אלא כשיש בו בית דירה [כהריטב"א] (חזו"א שם).

אֶלָּא כְּעֵין חֲדָשָׁה מַהוּ, כלומר, עיר קטנה אחרת של חמישים דיורים שאינה סמוכה לגדולה (רש"י). והספק הוא כשבתחילה היתה של רבים ועתה התמעטה לחמישים דיורים, האם צריכה שיור ככל עיר של רבים ונעשית של יחיד, או שמא כשהתמעטה כל כך כבר אינה נחשבת כלל של רבים ואינה צריכה שיור (רא"ש יא, ובתוס' הרא"ש), לפי שאז השתקע ממנה שם עיר של רבים (פרישה או"ח שצב, ד). אך אם היתה מתחילתה של חמישים דיורים, פשוט שאינה צריכה שיור בין לרב הונא ובין לרב יהודה, כיון שעיר של רבים שצריכה שיור הוא דוקא כשהיו בה מתחילה שישים ריבוא (פרישה שם וב"ח שם, ד, לדעת רש"י שצריך שישים ריבוא. וראה בית מאיר שם, ז, שלדעת הרמב"ם ש'עיר של רבים' היא קנין של רבים [ראה המחלוקת לעיל נט, א במשנה], הספק הוא גם כשהיתה מתחילה של חמישים דיורים).

אֶלָּא אֵימָא בַּיִת אֶחָד בְּחָצֵר אַחַת, שגם החצר נחשבת לדיורים על ידי הבית שבתוכה. אבל בית לבד בלא חצר, אינו מועיל (ריטב"א, וביאה"ל שצב, א, שכך משמע גם מלשון רש"י כאן והשו"ע שם). ויש שכתב, שבית לחוד גם כן מועיל (טור שם), ולדעתו מה שנקטה הגמ' 'חצר' הוא לאו דוקא (דרישה שם, ב [הובא בביאה"ל שם], ושכן מבואר ברמ"א שם, ג).

מִשְׁנָה. מוּתָּר לְבֵיתוֹ וְאָסוּר לְעֵירוּבוֹ, שמסתמא נוח לו לקנות שביתה בביתו כשאין עירובו עירוב, אבל כשבא בדרך ואינו בתחום ביתו ואמר שתקנה לו שביתה מחוץ לאלפיים אמה, מבואר לעיל (נ, ב) שלא יזוז ממקומו, שכיון שלא רצה לקנות שביתה במקומו, אין לו שביתה כלל (רש"י). ויש שחילק בין המערב בעצמו או על ידי שליח, שלעיל (שם) שעירב בעצמו, אין לו שביתה גם במקומו כיון שהוא פושע בדבר, שיכול היה לומר שאם הוא רחוק מאותו מקום אלפיים אמה תהא שביתתו במקומו, אבל במשנתנו ששלח האב את בנו כשליח לערב עבורו, היה לבן לדקדק בשליחותו ולכוון שכשיקדש היום יהיה אביו בתוך התחום, וכיון שלא דקדק בכך, יכול האב לומר לו 'לתקוני שדרתיך ולא לעוותי', והרי הוא כאילו לא עירבו עליו כלל שקונה שביתה במקומו, שהרי אינו פושע בדבר (רבינו יהונתן יח, א מדפי הרי"ף).

ונפקא מינה בין שני החילוקים, במי שבא בדרך ושלח שליח להניח לו עירוב והניח השליח את העירוב מחוץ לאלפיים אמה של המשלח, שלדעת רש"י לא יזוז ממקומו, כיון שהוא בא בדרך ולא התכוון לקנות שביתה במקומו, ולדעת רבינו יהונתן קנה שביתה במקומו, כיון שהשליח עיוות את שליחותו, וכאילו לא עשה עירוב כלל (משנ"ב תיא, ג). ועוד נפקא מינה, כשהוא בביתו והניח בעצמו את העירוב מחוץ לתחום של אלפיים אמה מהעיר, שלדעת רש"י קנה שביתה בביתו כי לעולם נוח לו לקנות בביתו אף שהניח את העירוב בעצמו, ולדעת רבינו יהונתן לא יזוז ממקומו כיון שהניח בעצמו ועקר דעתו ממקומו (ביאה"ל שם). ■ להלכה, כשהניח את העירוב בעצמו מחוץ לתחום, יש להקל שקנה שביתה בביתו [כרש"י] (ביאה"ל שם). וגם בבא בדרך והניח שליח עירובו מחוץ לתחום, יש להקל בשעת הצורך שקונה שביתה במקומו [כרבינו יהונתן] (משנ"ב שם).

וּלְבֵיתוֹ יָתֵר מִכָּאן אָסוּר לְבֵיתוֹ, כלומר, אסור להחשיב את ביתו כמקום השביתה, ולמנות משם אלפיים אמה (רש"י). 'ולביתו יתר מכאן' הוא לאו דוקא, שהרי גם אם אין בינו לביתו יותר מאלפיים אמה אינו קונה שביתה מביתו, כיון שקנה שביתה במקום עירובו, אלא אגב שנקטה המשנה ברישא 'לעירובו יותר מכאן', נקטה כך גם בסיפא לגבי ביתו (ריטב"א). ויש שפירשו, שהמשנה העמידה כן, משום ש'אסור לביתו' משמע שאסור גם ללכת לבית עצמו, וזה יתכן רק כאשר יש מעירובו לביתו יותר מאלפיים אמה (שם בשם תוס').

המשך מעמוד סא:

וכפי שנתבאר לעיל [בהקדמה], טעם תקנה זו הוא כדי שלא ידורו ישראלים עם הנכרי בחצר, כדי שלא ילמדו ממעשיו, ולפיכך לא תיקנו שיערבו עם הנכרי, שכן הנכרי לא ימנע מלערב עמם ולא יצטרכו לעבור לדור במקום אחר, אלא תיקנו שיצטרכו דוקא לשכור ממנו את רשותו, וכיון שלא יסכים להשכיר לא יוכלו לדור עמו. ומטעם זה לא יועיל גם שהנכרי יבטל את רשותו לישראלים או שהם יבטלו את רשותם לנכרי, שכן אף בזה אין הנכרי חושש ויסכים לבטל את רשותו, ולא תועיל תקנת החכמים למנוע את הישראלים מלדור עם נכרי בחצר (גמ' להלן סב, א).

לְעוֹלָם אֵינוֹ אוֹסֵר עַד שֶׁיְּהוּ שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה, שהם צריכים לערב ביניהם כדי שיהיה מותר להם להוציא את כליהם מהבתים לחצר, ואין עירובם מועיל אלא אם כן ישכרו מהנכרי את רשותו. ולכתחילה צריך תחילה לשכור מהנכרי ואחר כך לעשות עירוב, אבל בדיעבד אם עשו עירוב תחילה ואחר כך שכרו מהנכרי, מועיל עירובם, כיון שבזמן חלות העירוב שהוא בין השמשות כבר נעשתה השכירות. ומכל מקום כשעושים כך, אין לברך על עשיית העירוב, שיש לחוש שמא לא יסכים הנכרי להשכיר להם את רשותו ויתבטל עירובם (ביאה"ל שפב, א).

ודוקא כאשר שני הישראלים דרים בשני בתים, שאז הם אוסרים זה על זה (פמ"ג שפב משב"ז א, בדעת רש"י). אבל אם הם דרים בבית אחד, שאינם אוסרים זה על זה, אין הנכרי אוסר עליהם. ואף שבאופן זה אינם חוששים מהנכרי ואם כן שייכת גזירת חכמים שיאסור כדי שלא ידורו עמו, מכל מקום דבר שאינו שכיח הוא שידורו שני ישראלים בבית אחד, ולכך לא גזרו חכמים באופן זה (תורת חיים).

ואם שני הישראלים דרים בשני בתים אבל אינם אוסרים זה על זה, כגון אב ובנו כאשר הבן מקבל פרס מאביו [כמבואר לקמן (עב, ב)], אין הנכרי אוסר עליהם, שכל שאינם אוסרים זה על זה הרי זה כדירה אחת, אף שהם דרים בשני בתים חלוקים (ב"י או"ח שפב, א, וכן פסק בשו"ע שם).

מַעֲשֶׂה בִּצְדוֹקִי אֶחָד שֶׁהָיָה דָר עִמָּנוּ בְּמָבוֹי בִּירוּשָׁלַיִם, וביטל לבני המבוי את רשותו כדי שיוכלו להוציא כלים מבתיהם למבוי. אבל אין צריך לשכור ממנו, כיון שצדוקי נחשב כישראל. אמנם לגבי כותים סובר רבן גמליאל שהם גרי אריות והרי הם נכרים

וצריך דוקא שכירות (רש"י). ויש שפירש, שלרבן גמליאל צדוקי וכותי דינם שוה ומועיל בהם ביטול רשות (תוס'). ויש שכתבו שרבן גמליאל סובר שכותי נחשב לישראל, אלא שאין מועיל בו ביטול רשות הואיל ואינו מודה בעירוב, אבל צדוקי מודה הוא בעירוב, ולפיכך מועיל בו ביטול רשות (רשב"א בשם יש מפרשים וריטב"א). ■ להלכה, צדוקי נחשב כאינו מודה בעירוב (שו"ע או"ח רפה, א).

מַהֲרוּ וְהוֹצִיאוּ אֶת הַכֵּלִים לַמָּבוֹי מיד בכניסת השבת והַחֲזיקו בחלקו של הצדוקי שביטל לכם את רשותו, קודם שיוציא הוא ויחזור בו מביטולו (רש"י, תוס' להלן סח, ב). ויש שכתב שאף קודם שבת יכולים להחזיק בחלקו (טור או"ח שפא). ■ ולהלכה יש להחמיר כדעת רש"י (ביאה"ל שם, א).

חזקה זו נעשית על ידי הוצאת כלים מהבית לחצר או הכנסת כלים מהחצר לבית, שהיא פעולה האסורה כשלא ביטל הצדוקי את רשותו, ועל ידי פעולה זו זוכים בני החצר בחלקו. ולדעה שמועילה חזקה גם בערב שבת, יתכן שהיא מועילה על ידי השתמשות בחצר, ולא רק על ידי הוצאת או הכנסת כלים (ביאה"ל שם).

מַהֲרוּ וַעֲשׂוּ צָרְכֵיכֶם בַּמָּבוֹי עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא וְיֶאֱסֹר עֲלֵיכֶם, שכן אף לאחר שיחזיקו בחלק הצדוקי בחצר, יכול הוא לחזור בו מביטולו ולאסור עליהם להוציא את כליהם לחצר, ולפיכך יזדרזו לעשות את צרכיהם קודם השבת, אבל בשבת לא יוציאו כלים, שמא יוציא הוא את כליו ויחזור בו בכך מביטול רשותו (רש"י), ויתבטל העירוב למפרע (עצי אלמוגים שפא, ב), או שיש לחוש שמא כבר הוציא הצדוקי בצנעה, שהרי יראים הם מן הפרושים (רא"מ הורביץ). ויש שכתבו שמותר להוציא גם בשבת קודם שיוציא הצדוקי (תוס' רעק"א, רש"ש).

המשך מעמוד סב.

ויש שפירשו, שמוהרקי ואבורגני היינו שכותבים וחותמים על השכירות [ולמ"ד שכירות רעועה אין צריך לכתוב שום דבר על שכירות זו] (תוס', רשב"א). ואף שנכרי קונה בכסף ללא שטר, מכל מקום סובר מ"ד שכירות בריאה שצריך שכירות כזו שתהא יד הישראל חזקה שלא יוכל הנכרי לגזול ממנו (חזו"א שם, ב). ומה שאמרו לקמן (סה, ב) שיכול לשכור מן הנכרי גם בשבת, היינו לדעה שדי בשכירות רעועה, אבל למ"ד שכירות בריאה צריך לכתוב שטר, אין לעשותו בשבת (משכנות יעקב או"ח קכה). ויש שכתב שכוונת הגמ' שם לדירת ישראל שנכרי שוכר אותה ממנו, ובאופן זה לכולי עלמא לא צריך לעשות שטר, שכן קנין הגוף של הבית שייך לישראל (עצי אלמוגים שפב, ג).

וּמֻתָּר לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא מִן חָצֵר לַבָּתִּים וּמִן בָּתִּים לֶחָצֵר, לפי שאין דירתו נחשבת דירה, שלא גזרו חכמים להחשיב את דירתו לדירה אלא באופן שישראל דר עמו, שאז יש לחוש שמא ילמד ממעשיו, אבל כשאין ישראל דר בחצר הנכרים, שלא שייך חשש זה, אין דירת הנכרים נחשבת דירה ומותר להוציא מהבתים לחצר (מהרש"א).

המשך מעמוד סב:

ודין הכתוב בספרים מותר להורות בפני רבו (שו"ע יו"ד רמב, ט). אמנם בפני רבו ממש אסור, כמו שאסור להורות את הכתוב במגילת תענית אף שהיא כתובה, ורק שלא בפניו ממש מותר (הגהות דרישה שם). ויש שכתב שאף במגילת תענית מותר להורות אפילו בפני רבו ממש בדין הכתוב בה במפורש, וכוונת הגמ' לדין שלא נכתב במפורש ונלמד מדימוי דבר לדבר (ש"ך שם, טז).

המשך מעמוד סג.

כָּל הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ רָאוּי לְהַכִּישׁוֹ נָחָשׁ. ולפרש בא שאינו חייב מיתה אלא בידי שמים ותשובה מועילה לו (חי' המאירי). והמיתה הראויה לו היא הכשת נחש, משום שהמדבר בפני רבו עושה מעשה נחש שהיה מדבר בפני רבו [הקב"ה], וכמו שאמרו בסנהדרין (כט, א) שהיה לו לנחש לטעון 'דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין' (מהרש"א). ויש שכתב ע"פ דברי הגמ' ביומא (כג, א) ש'כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם', ולכן זה שהורה בפני רבו ראוי להיענש על ידי נחש במקום רבו שלא נטר עליו כנחש (בן יהוידע, וראה שם ביאורים נוספים).

כָּל הַנּוֹתֵן מַתְּנוֹתָיו לְכֹהֵן אֶחָד מֵבִיא רָעָב לָעוֹלָם. לפי שגוזל בזה כהנים אחרים שאינם חשובים בעיני העשירים כמו כהן זה ואין להם ממה לחיות (רבינו יהונתן יט, א מדפי הרי"ף). ויש שכתב שראוי לאדם שיתן לכמה כהנים כדי שירחם על כמה אנשים ולא רק על איש אחד (חי' המאירי). ויש שצידד, שדין זה הוא דוקא בעשיר שיש לו הרבה מתנות כהונה, אבל מי שאינו עשיר יכול לתת את מתנותיו לעני אחד שהוא מכירו, וכמבואר בכמה מקומות שיש דין מכירי כהונה לתת לכהן מסוים את כל מתנותיו (מהרש"א, אולם כתב שמלשון הגמ' 'כל הנותן', משמע שדין זה נוהג בכל אדם).

כָּל דְּמוֹתִיב מִלְּתָא קַמֵּיהּ רַבֵּיהּ אָזֵיל לִשְׁאוֹל בְּלָא וָלָד - בן זכר, אבל בנות יהיו לו, וכמו שמצינו ביהושע שהיו לו בנות (מהרש"א להלן ע"ב). ונקט 'אזיל לשאול בלא ולד' משום שהזכרים דרכם להוביל את אביהם לקבר, והמורה בפני רבו ילך לקברו בלי שילווהו בניו (בן יהוידע). והוא מידה כנגד מידה שלא יהיה לו בן תלמיד ממלא מקומו (ריטב"א להלן ע"ב). ויש שכתב שעונשו הוא מידה כנגד מידה, שלפי שזלזל בכבוד התורה לא יהיה לו בן זכר שחייב בלימוד התורה אלא רק בנות שפטורות מלימוד תורה (בן יהוידע).

המשך מעמוד סג:

ויש שפירש, שאביי לא אמר להם לבטל את רשותם לאחד הדיירים שבאחת החצרות, אלא לאחת מהחצרות שעירבה לעצמה, וכיון שעירבו בני החצר ביניהם הם נחשבים לגבי המבוי כיחיד במקום נכרי, ויועיל הביטול לענין שבני אותה חצר שביטלו אליה יוכלו להוציא כלים אל המבוי (רא"ש, לעיל ע"א). ונמצא לפי זה, שאם יש במבוי רק שתי חצרות, אחת של הנכרי ואחת של ישראלים שעירבו ביניהם, אין הנכרי אוסר עליהם. ואף שבאופן זה אין הישראלים חוששים מלדור עם הנכרי הואיל ורבים הם, מכל מקום כיון שיש להם שֵׁם יחיד לא גזרו בזה חכמים, וכמו בבית יחיד בחצר נכרי שאפילו אם שני ישראלים גרים בבית אינם אסורים (חזו"א שם, יג).

הָוֵה לֵיהּ יָחִיד בִּמְקוֹם נָכְרִי וְיָחִיד בִּמְקוֹם נָכְרִי לֹא אָסַר. ואף שאמרו לעיל (סב, א) שאין ביטול רשות מועיל במקום נכרי, היינו שלא מועיל שהנכרי יבטל את רשותו לישראלים, אבל הישראלים יכולים לבטל את רשותם לאחד ועל ידי כן יעשה ליחיד במקום

נכרי שאין הנכרי אוסר עליו. ועוד יש לפרש שדברי הגמ' שם הם כדעת רבי מאיר שיחיד אוסר במקום נכרי, ואף אם יבטלו כולם רשותם לאחד אוסר הנכרי עליו (גאון יעקב). ויש שכתב שאביי נחלק על דברי הגמ' שם שאין ביטול רשות מועיל במקום נכרי, וסובר שלא גזרו חכמים אלא שאין עירוב מועיל במקום נכרי, משום שעירוב הוא שכיח, אבל כשביטלו כל בני החצר את רשותם לאחד מהם, שהוא דבר שאינו שכיח, לא גזרו (תורת חיים, ע"פ מה שביאר שם בדעת הרמב"ם).

מִידֵי הוּא טַעְמָא אֶלָּא דְּלָא שְׁכִיחַ דְּדָיְירֵי וְהָכָא הָא קָדָיְירֵי. ואף שנעשים על ידי הביטול כיחיד במקום נכרי ואינם אוסרים זה על זה, מכל מקום כיון שבאופן זה לא ימנעו הישראלים מלדור עם הנכרי, יש לגזור אף שהם כיחיד במקום נכרי (ריטב"א להלן סה, ב בדעת הראב"ד).

המשך מעמוד סד.

■ להלכה, שתויי יין אסורים להורות (רמ"א יו"ד רמב, יג). ויש אומרים שבדיני ממונות מותר (שו"ע חו"מ ז, ה), ויש חולקים (פתחי תשובה שם, בשם אחרונים).

והוראת דבר פשוט המפורש בתורה, כגון לומר ששרץ טמא וצפרדע טהורה, מותר גם לשתויי יין (רמב"ם ביאת מקדש א, ג). ויש שכתב שאף דבר המפורש בפוסקים מותר (רמ"א יו"ד רמב, יג). ויש שכתב שצריך לגרוס בדבריו 'בפסוקים' במקום 'בפוסקים' (ש"ך שם, כא). אמנם יש שכתב שבזמננו שכותבים אף תורה שבעל פה, מותר להורות גם בדבר הכתוב בספרי הפוסקים, שאף זה בכלל 'זיל קרי בי רב הוא' (חדרי דעה שם, יג, בדעת הרמ"א).

וְרֹעֶה זוֹנוֹת יְאַבֶּד הוֹן כָּל הָאוֹמֵר שְׁמוּעָה זוֹ נָאָה וְזוֹ אֵינָהּ נָאָה וְכוּ'. שכן בכל המקרא לא מצינו שנכתב 'זונות' מלא 'ו' ראשונה, אלא 'זֹנות', ולכן דרש רב אחא כאילו נכתב 'זו נאה', שכן ה'ו' השניה מתחלקת לגימטריה של 'א' ו'ה' וה'ת' היא רק לשון ריבוי, וכאילו כתיב 'נאה' (מהרש"א).

ואף לשבח שמועה ששמע ולומר שמועה זו נאה, משמע מן הפסוק שלא יעשה כן, כיון שמובן מדבריו שיש אחרות שאינן נאות (מהרש"א). ויש שכתב שרק לומר זו נאה וזו אינה נאה אסור, אבל לומר על שמועה שנאה היא מותר, שכן מצאנו הרבה פעמים בגמ' שאמרו האמוראים 'כמה מעליא הא שמעתתא' (רש"ש). ויש שכתב שהגמ' באה לחדש שאף כשאומר זו נאה וזו אינה נאה, שיש לומר שלא התכוון לגנות את המימרא השניה אלא רק לומר שאינה נאה כחברתה, אסור (תפארת ישראל, הקדמה למס' עדיות).

מְאַבֵּד הוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה - כבודה של תורה, וסופה להישכח ממנו (רש"י) ויש שכתב ש'הונה של תורה' הם החידושים שמחדשים החכמים, ואדם שדרכו לגנות דברי תורה ימנעו החכמים מלהרצות לפניו את חידושיהם שמא יגנה אותם, ונמצא שמאבד מעצמו אותם חידושים (בן יהוידע).

שָׁתוּי אַל יִתְפַּלֵּל וְאִם הִתְפַּלֵּל תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה. וגדר שתוי היינו כששתה הרבה יין, אבל שתה רק רביעית יין מותר להתפלל (תוס' בשבת י, א). ויש שכתב שבשתה רביעית אם יכול להמתין עד שיפוג יינו ולא יעבור זמן תפילה ימתין, אבל אם כשימתין יעבור זמן תפילה יתפלל ולא ימתין (רעק"א בדעת תוס' בסוגיין ובשבת). ויש שכתב שאף אם יעבור זמן תפילה לא יתפלל עד שיפוג יינו, משום שאפילו ברביעית יין נחשב שתוי (פרי חדש או"ח צט, א). ■ להלכה, שתה רביעית יין לא יתפלל עד שיסור יינו מעליו, ואם התפלל תפילתו תפילה. שתה יותר, אם הוא יכול לדבר לפני המלך, אם התפלל תפילתו תפילה, ואם אינו יכול לדבר לפני המלך, אם התפלל תפילתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל כשיסור יינו מעליו (שו"ע או"ח צט, א). ובזמנינו שאין מכוונים כל כך בתפילה, יש להקל בשתה רביעית שיכול להתפלל באופן שאם ימתין יעבור זמן תפילה (משנ"ב שם, ג).

המשך מעמוד סד:

■ להלכה, שתה רביעית יין, די בדרך מיל כדי להפיגו, בין מהלך ובין רכוב. ויש אומרים שברכוב צריך שלשה מילין [כדעת המאירי והגהות אשר"י וכיישוב השני בגמ']. ואם שתה יותר לא מועילה הליכה, אבל רכיבת שלשה מילין מועילה, ואם הרבה מאד לשתות, אף רכיבת שלשה מילין אינה מועילה (שו"ע או"ח צט, ב, ומשנ"ב שם).

דְּאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר פּוֹתְחִין בַּחֲרָטָה - שצריך החכם למצוא פתח לשואל שיאמר על דעת כן לא נדרתי ואילו הייתי יודע שכן הוא לא הייתי נודר, ונמצא הנדר נעקר מאליו [אבל למאן דאמר 'אין פותחין', התרת נדר אינה צריכה פתח, דהיינו שהחכם עוקר את הנדר אף על פי שאינו מוצא טעם לעקירה]. ורבן גמליאל סבר 'פותחין', ולפיכך הוצרך ישוב הדעת לחשב איזה פתח ימצא לו (רש"י). ויש שפירשו, ש'פותחין בחרטה' היינו שלא צריך פתח לנדר שיאמר שעל דעת כן לא היה נודר, אלא די בכך שמתחרט על הנדר, אבל רבן גמליאל סבר 'אין פותחין בחרטה', דהיינו שאין די בכך שמתחרט אלא צריך למצוא פתח לנדרו שיאמר על דעת כן לא נדרתי, ולכך הוצרך לירד מהחמור ולישב בישוב הדעת למצוא לו פתח (תוס', תוס' הרא"ש, רשב"א, ר"ן). ויש שפירש ש'פותחין בחרטה' היינו שהחכם שואל את הנודר 'כלום נתחרטת במה שנדרת', ואם אומר שנתחרט מתירים לו מיד, ואף על פי שכשבא להישאל לא אמר מעצמו שנתחרט, ומאן דאמר 'אין פותחין' סובר שאם לא אמר מעצמו שמתחרט אין החכם אומר לו 'שמא התחרטת', לפי שיש לחוש שמא ישקר, אלא צריך החכם למצוא פתח וסיבה שיאמר לו 'האם נדרת על דעת כן'. ורבן גמליאל סבר 'אין פותחין בחרטה' והיה צריך למצוא לו פתח שיתחרט, ולכך לא רצה להתיר אלא מיושב מפני שהיה צריך ישוב הדעת למצוא לו פתח יפה שיתחרט בכל לב (תוס' רי"ד).

בְּדוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים שֶׁבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּצוֹת בִּכְשָׁפִים מַעֲבִירִין, תָּנָא שְׁלֵימִין מַעֲבִירִין וְכוּ' ואין הכוונה שרק בנות ישראל פרוצות בדבר, אלא שכל כך נפרץ הענין עד שגם בנות ישראל פרוצות בכשפים [בדורות האחרונים] והכשפים מצויים, ולפיכך מותר להעביר על האוכלין. ועוד יש לפרש, שכיון שבנות ישראל פרוצות בכשפים יש לתלות שרוב הפיתים השלמות הנמצאות בדרכים הונחו על ידיהן לשם כשפים, ולא נפלו מנכרים (גאון יעקב, וראה רא"מ הורביץ).

ובמקום שבנות ישראל פרוצות בכשפים מותר גם לדרוס על פת שלימה, הואיל ונעשתה בה עבירה להטעות את בני האדם (חי' המאירי).

המשך מעמוד סה.

נהנה מהקרבן, וכוונתו לא להנאה אלא כדי לצרף את כליות ולב המקריבים (מאירי). ויש שכתב, שדרך איש שיחטא לחבירו לפייסו במשתה וביינו של החוטא, ואמרה הגמ' שאם מי שחטאו נגדו אינו מדקדק בכך להתפייס דוקא ביין של מי שחטא כנגדו, והוא מתפייס גם ביין של עצמו, יש בו מדעת קונו שמתפייס בדבר שהוא שלו, וכמו שמצינו שהתרצה בקרבנות שהקריב נח ואמר 'לא אוסיף לקלל עוד' (מהרש"א).

המשך מעמוד סו:

לערובייהו גבייהו', ולא מהטעם האמור כאן שהחיצונה תאסור עליהם, משום שדוקא כאן שהעירוב מונח בפנימית שייך לומר שהעירוב מרגיל את בני החיצונה ללכת לפנימית, ולכן הם אוסרים עליהם, אבל לעיל מדובר שהעירוב בחיצונה, ואין העירוב מרגיל את בני החיצונה ללכת לפנימית (רבינו פרץ בתי' שלישי).

לְבַטֵּל לִבְנֵי חִיצוֹנָה אֵין בִּטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר - שכיון שהפנימית אסורה, הרי היא אוסרת גם על החיצונה מדין 'רגל האסורה במקומה' שאוסרת שלא במקומה, ועוד, שאין העירוב נמצא בחיצונה (רש"י). וביטול זה אינו נחשב 'מחצר לחצר' מעיקר הדין, שהרי כיון שעירבו, יש לבני החיצונה דריסת רגל בפנימית וכאילו הם דרים בה ונחשבים כבני חצר אחת, אלא מה שביטול זה אינו מועיל הוא מחמת גזירה אטו שאר ביטול מחצר לחצר [שכל אחת משתמשת לעצמה] (רבינו פרץ להלן סז, א בשם ר"ת מקינון, וראה הערת המהדיר שם. וראה ביאורנו שם ד"ה כמאן).

המשך מעמוד סז.

ונקטו מכניס ומוציא 'גמלים וקרונות' דוקא, שמשתמש במבוי כדי להוציא חפצים גדולים, אבל חפצים קטנים נוח לו יותר להוציא דרך הבקעה, ולכן נחשב שסילק עצמו מזכותו במבוי וכאילו הוא אורח שאינו אוסר על בני המבוי [אבל אם נוח לו להוציא גם חפצים קטנים דרך המבוי, נחשב כאחד מבני המבוי ואוסר עליהם] (פרישה או"ח שפט, א). ויש שפירש ש'גמלים וקרונות' הוזכרו לרבותא, שאף שמשתמש במבוי כדי להוציא דרכו חפצים גדולים שאינו יכול להוציאם דרך הפתח שפתוח לבקעה, אין אומרים שנוח לו בפתח שפתוח למבוי ואוסר על בני המבוי, אלא נוקטים שנוח לו בפתח שפתוח לבקעה, ואינו אוסר על בני המבוי [וכל שכן שאם משתמש במבוי רק כדי להוציא דרכו חפצים קטנים, שכיון שיכול להוציאם גם דרך הפתח שפתוח לבקעה ואינו צריך דוקא את הפתח הפתוח למבוי, אין אומרים שנוח לו בפתח שפתוח למבוי, ואינו אוסר על בני המבוי] (מאמר מרדכי שם, א).

המשך מעמוד סז:

בִּדְרַבָּנָן עָבְדִינָן מַעֲשֶׂה וַהֲדַר מוֹתְבִינָן תְּיוּבְתָּא - מניחים לחכם לעשות כהוראתו, ורק לאחר מכן מקשים לו (רש"י). והטעם לכך, משום שגם אם יתברר שעבר בשוגג על איסור דרבנן, אין בכך כלום, שהעובר על איסור דרבנן בשוגג אינו צריך כפרה כלל, וכאילו לא עבר (נתיבות המשפט רלד, ג), שבאיסור דרבנן אין המעשה אסור מצד עצמו, אלא שמצוה לשמוע לדברי חכמים, וכיון שעושה בשוגג ואין כוונתו לעבור על דברי חכמים, לא עשה איסור כלל (קובץ הערות ח, טו, והוסיף שיסוד זה אינו מוסכם).

ויש שפירש, שדברי הגמ' אמורים רק בתלמיד שרואה שרבו פוסק הלכה למעשה, ויש לו קושיא על רבו, שבדינים דרבנן יש להקשות לרב רק לאחר שיעשה מעשה, משום שבודאי עיין הרב בדבר ויש לו טעם נכון לדבריו (תרומת הדשן א, מג; רדב"ז ד, יט; נודע ביהודה תנינא אה"ע לה), אבל אם רואה את רבו שעומד לאכול דבר שנראה לתלמיד שאסור מדרבנן, יש לו להפרישו (תרומת הדשן שם).

■ להלכה, הרואה את רבו עושה מעשה ויש לו להקשות על זה, אם הוא איסור דאורייתא יקשה לרבו קודם המעשה, ואם הוא איסור דרבנן, יניח לו לעשות את המעשה ולאחר מכן יקשה לו, הואיל ואינו יודע בודאי שעובר על איסור (רמ"א יו"ד רמב, כב. וראה ש"ך שם, מב). והעובר על איסור דרבנן בשוגג צריך כפרה [שלא כדעת הנתיבות המשפט] (משנ"ב שלד, עח, ושעה"צ שם, סה).

המשך מעמוד סח.

ויש שפירש לדעתם, שאכן ההיתר האמור כאן הוא רק על ידי נכרי, אלא שחימום המים לא היה לצורך מצוה, שמדובר כאן שכבר עברו שלשה ימים מהמילה ולא הוצרכו למים חמים לרפואתו אלא לתענוג בעלמא, ולכן הותר לחמם רק אגב אמו (רבינו פרץ).

■ להלכה, דין זה שמותר לחלל שבת באופנים מסויימים לצורך רחיצת התינוק לפני המילה או לאחריה אינו נוהג בזמן הזה, שנשתנו הטבעים ואין סכנה לתינוק אם לא ירחצוהו (שו"ע או"ח שלא, ט, ומשנ"ב שם, לא. וראה רמ"א ומשנ"ב שם פרטים נוספים).

פַּנּוּ לִי מָאנֵי מִבֵּי גַבְרֵי לְבֵי נָשֵׁי וְכוּ' וְאִיבְטִיל לְהוּ הָא חָצֵר, וכיון שהמבטל רשות חצרו אסור להוציא מביתו לחצר, ביקש רבא שיפנו את כליו לבית הנשים, כדי שלא יבוא להוציא בשוגג מביתו לחצר (רש"י; רשב"א בפי' שני; ריטב"א). ועוד יש לפרש, שביקש שיפנו את כליו לבית הנשים, משום שאין זה נוח להשתמש בבית בלא חצר (רשב"א בפי' ראשון).

ורבא העדיף לבטל את רשותו כדי להביא את המים, מאשר להביאם על ידי נכרי [כפי שעשה רבה לעיל (סז, ב)], כיון שאמירה לנכרי שבות, ועדיף להביא באופן המותר לכתחילה [אבל רבה סובר שאין מבטלין רשות מחצר לחצר, ולכן לא עשה כרבא] (קרבן נתנאל יב, ו).

ורבא לא יכל לבטל להם גם את רשות ביתו ולהישאר שם ולהיחשב כאורח ועל ידי זה יהיה מותר להוציא מביתו לחצר, מפני שגדר זה שאם ביטל את רשותו נחשב כאורח שייך דוקא כשמוציא מבית של אחרים לחצר, אבל בביתו שלו אף אם ביטל את רשותו אינו נחשב כאורח, ולכן אינו יכול להוציא ממנו לחצר (ר"ן. ויש חולקים וסוברים שגם מביתו מותר להוציא, ראה שו"ע או"ח שפ, ב ומשנ"ב שם, יב). ועוד יש לפרש, שרבא לא רצה לבטל את רשות ביתו, כדי שלא יהיו רבים נכנסים ויוצאים בביתו (ע"פ מג"א שם, ד).

המשך מעמוד סט:

שְׁמַע מִינַּהּ מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין, שהגמ' הבינה שמה שכתוב 'שנתנו לו רשות' נסוב על הרישא, שלאחר שביטל

יכולים לחזור ולבטל לו (רש"י), ושואלת האם יש מכאן תיובתא על הסוברים (לעיל סח, ב) שאין חוזרים ומבטלים, ודוחה הגמ' שאין הוכחה מהמשנה לכך [אכן, אין להוכיח מהמשא ומתן בגמ' כאן שההלכה היא שאין חוזרים ומבטלים, שכן הוא דרך התלמוד לבחון האם ניתן להוכיח מהמשנה כמו אחת הדעות] (ריטב"א). ■ להלכה, מבטלים וחוזרים ומבטלים (שו"ע או"ח שפא, ז, וראה שם פרטים נוספים).

דְּכֵיוָן דִּבְעִידְנָא דְּבַטֵּיל לָא הֲוָה לֵיהּ שַׁרְיוּתָא בְּהַאי חָצֵר - שהזכות שקיבל היחיד מדיירי החצר היא זכות קלושה, מאחר שבשעת הביטול לא הועיל הביטול להתיר את הטלטול, וזכות קלושה כעין זו אי אפשר להעבירה לאחרים. אכן, באופן שאין צריך להעביר זכות זו לאחרים, אין חיסרון בביטול שאינו מועיל להתיר מיד, ולכן יכולים חמשה לבטל רשותם לאחד בזה אחר זה, למרות שביטולם של כל ארבעת הראשונים לא מועיל להתיר מיד בשעת הביטול [שהרי ההיתר לא חל עד שיבטלו כולם], וכאשר החמישי מבטל, מועיל למפרע הביטול של כולם (ראה רש"י וריטב"א בדעתו וחי' הר"ן). ■ וכן נפסק להלכה, שהמבטל את רשותו לאחד מתוך שנים שלא עירבו, אין אותו האחד יכול לחזור ולבטל לחבירו (שו"ע או"ח שפ, ד), אבל חמשה שמבטלים, יכולים לבטל אחד אחרי השני (משנ"ב שם, כב).

המשך מעמוד ע:

וְאֶחָד מִן הַשּׁוּק, שהיתה לו דירה בחצר זו, והוא גר במקום אחר (רש"י) ולכן לא עירב עם בני החצר. והוא הדין אם הוא גר באותה חצר, אלא שלא עירב עמהם מסיבה כלשהי [אלא שהברייתא נקטה את הדוגמה המצויה יותר] (משנ"ב שעא, ט).

וְהִנִּיחַ רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד מִבְּנֵי חָצֵר מִבְּעוֹד יוֹם אֵינוֹ אוֹסֵר, שהיה ליורש בית משלו באותה חצר, ובמיתת המוריש לפני כניסת השבת ירש גם את ביתו, ואינו אוסר כיון שיכול עדיין לערב עם השכנים (רש"י), ואף אם כבר עירב עם שכניו עבור ביתו שלו, צריך לעשות עירוב נוסף עבור הבית שירש, מאחר שלא התכוון בעירוב הראשון אלא עבור ביתו הראשון (קרבן נתנאל ו, טז, ט, ע"פ לשון רש"י [אך ראה הגהות וציונים מהדו' עוז והדר, ב]; ביאה"ל שפ, א, ע"פ רש"י לעיל כו, ב ד"ה הכי). ויש מפרשים, שאף אם מת המוריש לאחר שכבר עירב היורש עם שכניו עבור ביתו שלו, מועיל העירוב גם לבית שירש ואינו צריך לעשות עירוב נוסף, שהעיקר תלוי בשעת חלות העירוב בבין השמשות ואז שני הבתים שייכים לו (רשב"א; רא"ש). ■ להלכה, גם אם מת המוריש לאחר שעירב עבור ביתו שלו, אינו צריך לעשות עירוב נוסף עבור הבית שירש אחר כך קודם כניסת השבת [כדעת הרשב"א והרא"ש] (שו"ע או"ח שעא, ג, ומשנ"ב שם, אך ראה ביאה"ל שפ, א, שהביא גם את דעת רש"י).

מִשֶּׁחָשֵׁכָה אוֹסֵר. שלמרות שבכניסת השבת היתה החצר מותרת, לדעת הראשונים שדירה שאין גרים בה בשבת אינה צריכה להשתתף בעירוב (ראה לעיל ע"א ד"ה ורבה), מכל מקום באופן זה אין אומרים 'שבת כיון שהותרה הותרה' (ראה ביאה"ל שעא, ג).

המשך מעמוד עא.

לָזֶה בְּיַיִן - ששיתוף מבואות [שבו עוסקת משנתנו] ניתן לעשותו גם ביין או בשאר כל מאכל ומשקה [מלבד מים ומלח] (כמבואר לעיל כו, ב, פיהמ"ש לרמב"ם).

וְלָזֶה בְּיַיִן, שהיה בעל הבית שותף עם כל אחד משכניו בנפרד, וזהו החידוש השני במשנה, שמועיל שיתוף אף באופן זה [בניגוד לשיתוף מבואות רגיל, שכל הדיירים יחד שותפים באותו מאכל] (חי' הר"ן).

גְּמָרָא. אָמַר רַב וּבִכְלִי אֶחָד, שכיון שלא נשתתפו במאכל זה עבור השיתוף [כמבואר לעיל], אין השיתוף מועיל אלא אם כן העירוב מונח בכלי אחד [בשונה ממאכלים שהשתתפו בהם מלכתחילה עבור השיתוף, שניתן להניחם בשני כלים לאחר שנתמלא הכלי הראשון] (רש"י). ויש שהוסיף, שהיינו גם משום שיש לבעל הבית עירוב נפרד עם כל אחד ואחד [כמבואר לעיל], אבל כאשר כל בני המבוי שותפים יחד באותו מאכל, יכולים להניחם בשני כלים (רש"ש).

ולדעת רב, הכל תלוי בכלי, שאפילו יין ויין אין מועיל אלא בכלי אחד, וכאשר יש כלי אחד מועיל אפילו יין ושמן (רש"י על המשנה; ריטב"א, וראה מהרש"א להלן ע"ב, שהיינו כדעת רבי יוחנן בן נורי [המובא שם] שיין ושמן נחשבים חיבור זה לזה). ויש סוברים, שלדעת רב צריך שני תנאים, שיהא מונח בכלי אחד, ושיהא מין אחד, כגון יין ויין או שמן ושמן (רשב"א, שפשטות הגמ' משמע כדעת רבנן [המובאים להלן ע"ב] שיין ושמן אינם נחשבים חיבור זה לזה). [וראה להלן (שם), שלדעת רב יוסף נחלקו תנאים בדין יין ושמן בכלי אחד (ראה שם את פסק ההלכה)].

בְּחָצֵר שֶׁבֵּין שְׁנֵי מְבוֹאוֹת. [ראה להלן עמ' 215 ציור א].

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה וְכוּ', ששיתוף הנעשה במין אחד ובכלי אחד נחשב לשיתוף אחד המועיל להתיר את שני המבואות בין לדעת רבי שמעון ובין לדעת רבנן, אבל שיתוף שנעשה בשני מינים יכול להועיל רק לחצר האמצעית שתוכל לטלטל עם כל מבוי בנפרד, ולכן לדעת חכמים אין השיתוף מועיל כלל, שחוששים שמא יוציאו ממבוי למבוי, אך רבי שמעון לא גזר על כך, ולדעתו מועיל השיתוף להתיר לחצר האמצעית את הטלטול בכל מבוי בנפרד (ע"פ רש"י בפי' הראשון וגמ' לעיל מח, ב ואילך).

ויש מפרשים, שלדעת חכמים שיתוף בחצר שבין שני מבואות אינו מועיל אפילו כשהוא נעשה ביין בלבד ובכלי אחד [ודברי רבי שמעון במשנה לא מוסבים על דברי חכמים העוסקים במבוי רגיל ולא בחצר שבין שני מבואות] (רש"י בפי' השני; רבינו יהונתן כא, ב מדפי הרי"ף), שזוהי קולא מיוחדת שיועיל שיתוף במאכל שלא השתתפו בו במפורש לשם כך, ולא הקלו אלא במבוי רגיל כדי שלא יאסר הטלטול במבוי שרגילים להשתמש בו, ולא באופן זה של טלטול בין מבוי למבוי על ידי חצר שביניהם (חזו"א או"ח צ, ז, בדעת הפירוש הנ"ל).

וּפְתוּחוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים [ראה להלן עמ' 215 ציור ג], שבאופן זה אין להן דריסת הרגל זו על זו, שאילו היתה להן דריסת רגל זו על זו לצאת לרשות הרבים, היתה הפנימית אוסרת על החיצונה וכולן אסורות (רש"י לעיל מה, ב ד"ה פתוחות).

המשך מעמוד עא:

■ להלכה, עירוב חצרות נעשה דוקא בפת (שו"ע או"ח שסו, ח), ושיתוף מבואות בין בפת בין בשאר מאכלים [כדעת רש"י] (שם שפו, א).

מְעָרְבִין בַּחֲצֵרוֹת וּמִשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּחַ. שאם יעשו רק עירובי חצרות, יטעו התינוקות שאיסור הטלטול הוא רק מבית לחצר או מחצר לחצר, ולא ידעו שיש איסור נוסף של טלטול מחצר למבוי, ואם יעשו רק שיתוף מבואות, יטעו התינוקות שאיסור הטלטול הוא רק מחצר למבוי, ולא ידעו שיש איסור נוסף של טלטול מבית לחצר או מחצר לחצר (חזו"א או"ח צ, יא). אכן, אם עשו עירוב בכל חצר לעצמה, אין החצרות צריכות לערב ביניהן, ודי בשיתוף כדי להתיר את הטלטול מחצר לחצר (רש"י), שכיון שנעשה גם עירוב חצרות וגם שיתוף מבואות, שוב אין חשש שישכחו התינוקות אחד מהם (ריטב"א).

בְּפַת דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי דְּבַחֲדָא סַגִּי, שהרי פת מועילה בין לעירוב חצרות ובין לשיתוף מבואות (רש"י), ואין חשש שישכחו התינוקות, כיון שהפת היא חיי נפש ועיניהם תלויות בה, ומתוך כך הם מבחינים כאשר עושים בה עירוב או שיתוף (רמב"ם עירובין א, יט וכסף משנה שם).

המשך מעמוד עב.

מַחְלֹקֶת בִּמְחִיצוֹת הַמַּגִּיעוֹת לַתִּקְרָה, ומחיצה שהיא סמוכה לתקרה פחות משלושה טפחים, נחשבת כמחיצה שמגיעה לתקרה מדין 'לבוד' (עבודת הקודש לרשב"א ד, ב). ולדעה זו בגמ', מה שמבואר במשנה שאם הם דרים בחדרים ועליות, מודים בית הלל שצריך עירוב לכל חבורה וחבורה, היינו רק כשהם מחולקים במחיצות קבועות ולא במחיצות עראיות (תוס'; תוס' רא"ש). ויש שפירש, שאם חילקו את הטרקלין במחיצות לאחר בנייתו, די בעירוב אחד לכולם גם אם חילקו אותו במחיצות קבועות, והמשנה מדברת כשמתחילת בנין הטרקלין בנו בו חדרים ועליות נפרדים מהטרקלין (תור"פ ע"פ רש"י להלן ע"ב ד"ה חדרים ממש, אולם ראה חזו"א או"ח צג, ג).

אֲבָל מְחִיצוֹת שֶׁאֵין מַגִּיעוֹת לַתִּקְרָה דִּבְרֵי הַכֹּל עֵרוּב אֶחָד לְכֻלָּן - וגם בית שמאי מודים שמספיק עירוב אחד לכולם, והטעם שהגמרא משמיעה כאן דין שהחידוש בו הוא רק לדעת בית שמאי, אף שאין דרך התלמוד להשמיע דינים שהם רק לבית שמאי, הואיל ובתחילת דבריה הוצרכה לומר שבית הלל סוברים שגם במחיצות שמגיעות לתקרה מספיק עירוב אחד לכולם [ולאפוקי מדעת הסובר שבית הלל אמרו כן רק כשאין המחיצות מגיעות לתקרה], הוסיפה ואמרה שכשהמחיצות לא מגיעות לתקרה מודים בית שמאי שמספיק עירוב אחד לכולם (תוס' רבינו פרץ, וראה עוד בתוס' ע"ב ד"ה אבל, וברש"ש שם). ויש שפירש, שרק התנאים לא השמיעו דינים שהם רק לבית שמאי, אבל האמוראים השמיעו גם דינים שהם רק לדעת בית שמאי (מהרש"א להלן ע"ב ד"ה בפרש"י).

וְחַד אָמַר מַחְלֹקֶת בִּמְחִיצוֹת שֶׁאֵין מַגִּיעוֹת לַתִּקְרָה, ולבית הלל די בעירוב אחד לכולם במחיצות שאינן מגיעות לתקרה, אף אם הן קבועות ועשויות מנסרים ואבנים (אור זרוע ב קעב; אליה רבה שע, ו). ויש שסובר שבמחיצות גמורות מודים בית הלל שכל חבורה צריכה לערב לבדה, גם כשהן לא מגיעות לתקרה (חזו"א או"ח צג, ח, ע"פ התוס' להלן עט, א ד"ה ש"מ, ותמה שם מדוע המשנ"ב שע, כז פסק שלא כתוס').

אֲבָל מְחִיצוֹת הַמַּגִּיעוֹת לַתִּקְרָה דִּבְרֵי הַכֹּל צְרִיכִין עֵרוּב לְכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה, ונמצא שיש ארבע דעות, א. ללישנא קמא דרב נחמן מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל היא רק במסיפס, אבל במחיצה גבוהה עשרה [וכל שכן במחיצה שמגיעה לתקרה] מודים בית הלל שצריך עירוב לכל חבורה וחבורה. ב. ללישנא בתרא דרב נחמן, מחלוקתם היא בין במסיפס ובין במחיצה גבוהה עשרה. ג. לדעה הראשונה במחלוקת רבי חייא ורבי שמעון בר רבי, מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל היא רק במחיצות המגיעות לתקרה, אבל במחיצות שאינן מגיעות לתקרה, מודים בית שמאי שעירוב אחד לכולם [וכל שכן במסיפס]. ד. לדעה השניה, מחלוקתם היא במחיצות שאינן מגיעות לתקרה [ויתכן שגם במסיפס, ראה בגמרא להלן (ע"ב)], אבל במחיצות המגיעות לתקרה מודים בית הלל שצריך עירוב לכל חבורה וחבורה.

המשך מעמוד עב:

אֲבָל אִם הָיָה עֵרוּב בָּא אֶצְלָן לבית אביהם (רש"י; רבינו יהונתן כב, א מדפי הרי"ף ד"ה אימתי), אבל אם הניחו את העירוב בביתו של אחד האחים, כל אחד מהם צריך להניח עירוב בפני עצמו, כיון שהם נמשכים רק אחר אביהם אבל לא אחר אחיהם (גאון יעקב; שעה"צ שע, כב). ויש סוברים, שגם אם הניחו את העירוב בביתו של אחד האחים, די בעירוב אחד לכולם ואינם צריכים לערב לבד (שעה"צ שם ע"פ הרשב"א וריטב"א ושו"ע; חזון איש פג, ח ע"פ רש"י לעיל).

גְּמָרָא. שְׁמַע מִינָּהּ מְקוֹם לִינָה גּוֹרֵם - כלומר, גם מקום לינה, ומשום כך אם מוליכים עירובם למקום אחר כל אחד מהם צריך לתת פת לעירוב, שהרי כל אחד מהם לן בביתו, אולם גם מקום אכילה גורם, ומשום כך אם בני החצר מניחים את העירוב בחצרם או שאין דרים עמהם אנשים אחרים אינם צריכים לערב, כיון שהם אוכלים יחד בבית אביהם (בעל המאור כב, א מדפי הרי"ף, וכע"ז תורי"ד להלן עג, א). ויש סוברים, שלדעה זו רק מקום לינה גורם לחיוב עירוב ולא מקום אכילה, ומכל מקום מועיל מה שהם אוכלים בבית אביהם שאינם צריכים להניח עירוב אם בני החצר מניחים את העירוב בחצרם או שאין דרים עמהם אנשים אחרים, וכמו שאמרו בגמרא בסמוך לדעת רב שמקום אכילה גורם, שכשהם מקבלים פרס מאביהם ואוכלים בביתם, אינם צריכים להניח עירוב [באופנים הנ"ל], אף שקבלת הפרס אינה סיבה לחיוב עירוב (רשב"א; ריטב"א, וראה שם שתמהו על הבעל המאור, וראה עוד גאון יעקב).

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב בִּמְקַבְּלֵי פְּרָס שָׁנוּ - שמקבלים מאביהם כסף להוצאות אכילתם (רש"י), ומשמע שבין אם מקבלים מאביהם כסף ובין אם מקבלים ממנו אוכל, נחשבים כמקבלי פרס (בית יוסף שע ד"ה מי שאוכל). ויש סוברים, שדווקא אם מקבלים ממנו אוכל נחשבים כמקבלי פרס, אבל אם מקבלים כסף להוצאות אכילתם אינם נחשבים מקבלי פרס, וצריכים לערב לבד (תוס' עט, ב ד"ה ועל; רא"ש ו, יח, אולם ראה שם בבית יוסף שלמסקנא אין הבדל בין כסף לאוכל). ויש שפירש, ש'מקבלי פרס' אינם אוכלים על שולחן אביהם באופן קבוע, אלא אוכלים שם לפרקים, בשכר מלאכה או טובה שעושים עמו (רמב"ם עירובין ד, ו).

■ להלכה, האחים שישנים ואוכלים בביתם, אלא שמקבלים מאביהם את מזונם או כסף להוצאות מזונם, אם הם מניחים את העירוב במקום אחר, כל אחד מהם צריך לעשות עירוב לחוד, ואם הם מניחים את העירוב בבית אביהם או של אחד האחים, וכן אם לא דרים בחצר אנשים אחרים, אינם צריכים לערב כלל (שו"ע או"ח שע ה, ומשנ"ב שם), ויש להסתפק אם דין זה הוא רק

כשהאב והבנים דרים באותה חצר, או גם כשהבנים דרים בחצר אחרת (ביאה"ל שם ד"ה והני).

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית שַׁעַר וְכוּ', אֵין אוֹסֵר עָלָיו, אפילו אם דר שם (גמרא להלן פה, ב), כיון שאינו נחשב כדירה (רש"י שם).

בֵּית דִּירָה סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֶלָּא אֵימָא מְקוֹם דִּירָה - שמלשון 'בית דירה' משמע שכל בית דירה אוסר אפילו שאינו דר בו בפועל, ותירצה הגמרא שבית דירה הוא המקום שדר שם בפועל (תוס' רא"ש; רבינו ישמעאל בן חכמון). ויש שפירש, שקושיית הגמרא היא שמלשון 'בית דירה' משמע שכל מקום שדרים בו אוסר אפילו שאינו ראוי לדירה, והרי בית שער אינו אוסר גם כשדרים בו, ותירצה הגמרא שרק מקום שהוא ראוי לדירה ודר שם, אוסר (מאירי).

המשך מעמוד עג.

אָב וּבְנוֹ הָרַב וְתַלְמִידוֹ כְּרַבִּים דָּמוּ וְכוּ', צְרִיכִין עֵרוּב וְכוּ' מָבוֹי שֶׁלָּהֶן נִתָּר וְכוּ', ושלושת הספיקות שורש אחד להם, האם המשנה שמחשיבה אותם כיחידים שאינם צריכים לערב, מדברת רק כשהם אוכלים ממש על שולחן אביהם [וכפי שהעמידה הגמ' לעיל לדעת רב שמקום אכילה גורם], אבל אם מקבלים פרס מאביהם ואוכלים בביתם, צריכים לערב זה עם זה גם כשאין דיורים אחרים עמהם, או שמא המשנה מדברת גם כשהם מקבלים פרס מאביהם ואוכלים בביתם [וכפי שהגמ' העמידה לעיל לדעת שמואל שמקום לינה גורם] (תוס' רבינו פרץ בדעת רש"י, תוס', וראה שם ביאור נוסף).

ויש מפרשים, ששני הספיקות הראשונים אינם ספיקות של ממש, שהרי לגבי אב ובנו מבואר במשנה שהם כיחידים, וגם לגבי רב ותלמידו התבאר בגמ' לעיל שהם כיחידים, וספיקו של רמי בר חמא הוא רק הספק השלישי, האם מבוי שלהם ניתר בלחי וקורה, שאף שאב ובנו ורב ותלמידו הם כיחידים שאינם צריכים לערב זה עם זה, ואם דרים בחצר פנימית אינם אוסרים על החצר החיצונה משום שהם 'רגל המותרת במקומה', מכל מקום יש להסתפק האם מחמת כן נחשבות החצרות שלהם כחצר אחת, כך שהמבוי שלהם אינו ניתר בלחי וקורה, או שמא כיון שבפועל יש במבוי שתי חצרות, ניתר הוא בלחי וקורה (רשב"א; ריטב"א, וראה עוד להלן ע"ב ד"ה אלא, מדוע מבוי ניתר בלחי וקורה רק כשפתוחים לו בתים וחצרות).

אָמַר לֵיהּ תְּנֵיתוּהָ אָב וּבְנוֹ וְכוּ', הֲרֵי הֵן כִּיחִידִים וְכוּ', וּמָבוֹי שֶׁלָּהֶן נִתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרָה אף שאינם צריכים לערב, כיון שיש כאן חשיבות מבוי, שאילו היו דרים שם אנשים אחרים, או שהם עצמם היו דרים שם ולא היו מקבלים פרס מאביהם, היו צריכים לערב, ולכן נחשבות כשתי חצרות והמבוי שלהם ניתר בלחי וקורה (רשב"א; ריטב"א). ומשמע בברייתא שרק בבתים של אב ובנו המבוי ניתר בלחי וקורה, אבל שתי חצרות או שני בתים ששייכים לאדם אחד, נחשבים כחצר אחת וכבית אחד, ואין המבוי שלו ניתר בלחי וקורה (שו"ת הרשב"א ז, קסב). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שסג, כו, וראה משנ"ב שם, קד, שאם האב והבן אוכלים באותו בית ממש, אין המבוי ניתר בלחי וקורה).

המשך מעמוד עה.

כשאין לו הפסד מזה]. ומכל מקום מותר לבני החצר הפנימית לעבור דרך החצר החיצונה לרשות הרבים, שהרי אין להם דרך אחרת להגיע לרשות הרבים, ואין בני החיצונה רשאים לסלקם מרשות הרבים [והילוך זה אינו אוסר על בני החצר החיצונה] (תוס' לעיל נט, ב ד"ה דפנימית, ע"פ גמ' ורש"י שם, אולם ראה חזו"א או"ח צה, יז). ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שעה, ב).

מָקוֹם הַמְיֻחָד לִשְׁתֵּיהֶן, והחצר החיצונה מיוחדת היא לשתיהן, כיון שהפנימית עוברת דרכה לרשות הרבים, אבל החיצונה אינה עוברת בפנימית (רבנו חננאל). והטעם שהתנא לא כתב בפירוש שנתנו את עירובן בחצר החיצונה, כיון שמלשון זו אפשר לטעות שנתנו את עירובן בחצר ולא בבית, ועירובי חצרות מניחים רק בבית ולא בחצר (שושנים לדוד, הו"ד בליקוטים על המשניות ו, י).

המשך מעמוד עז.

ובאופן שלא מיעט באורך החוליא ארבעה טפחים, אין המיעוט נחשב פתח לכל ראש הכותל, ומתירה לשימוש את מקום עקירת החוליא בלבד, שכיון שאין שם גובה עשרה טפחים, אינו נחשב רשות אלא כ'מקום פטור' (לבוש או"ח שעב, ח, ע"פ שעה"צ שם, נא, וכע"ז ברש"י). ולפי זה, כשמיעט בראש הכותל, אף אם המיעוט הוא לכל רוחב הכותל, כך שניתן להשתמש בו גם מהצד השני, מכל מקום יהיה מותר לשניהם להשתמש בו, כיון שהוא 'מקום פטור' (שעה"צ שם). ויש סוברים, שהטעם שמותר להשתמש גם במיעוט שאינו רחב ארבעה, הוא משום שכנגד המיעוט יכול לעמוד במקומו ולהשתמש בראש הכותל [אבל אם מיעטו על ידי הגבהת קרקעית החצר, כשאין בהגבהה ארבעה טפחים, אין נוח לעמוד עליה ולהשתמש בראש הכותל] (רא"ש; רשב"א, וראה ריטב"א ומאירי). ולפי זה אם נתמעט באופן כזה גם מהצד השני, כיון שתשמישו בנחת לשניהם, שניהם אסורים (שעה"צ שם, ע"פ שו"ע הגר"ז שם, יב, שכתב שטעם ההיתר הוא משום שתשמישו בנחת, וכן הוא פשטות לשון הרא"ש והרשב"א).

■ להלכה, עקר חוליא מראש הכותל למעטו מגובה עשרה, אם יש במיעוט ארבעה טפחים, מותר להשתמש בכל הכותל. ואם אין בו ארבעה טפחים, משתמש רק כנגד המקום שמיעט, ואם שני הצדדים מיעטו באופן כזה, צ"ע אם מותרים להשתמש כנגד המקום שמיעטו (שו"ע שם, ח, ושעה"צ שם).

כָּפָה סֵפֶל, סמוך לכותל (רש"י), או בתוך שלשה טפחים לכותל (משנ"ב שעב, פה). **מְמַעֵט,** אם אורכו ארבעה טפחים ורוחבו ארבעה טפחים (ריטב"א, וכמו לענין איצטבא ראה להלן ע"ב ד"ה אם יש באיצטבא), ואין שיעור לגובהו, ואפילו כל שהוא (רבינו ירוחם יב, טו). ■ וכן הלכה (שו"ע או"ח שעב, י). **וְדָבָר הַנִּיטָּל בְּשַׁבָּת אֵינוֹ מְמַעֵט,** שחוששים שמא יטלנו בשבת (מאירי; רבנו חננאל להלן ע"ב), שכיון שעתיד ליטלו, נחשב כבר כעת כמי שאינו (שו"ע הרב שעב, יא ו-יד, ע"פ רש"י להלן פד, ב). ■ וכן הלכה (משנ"ב שעב, סז, ושעה"צ שם, מג).

דְּחַבְרֵיהּ בְּאַרְעָא, והחידוש בזה הוא, שלא חוששים שמא יבוא להתיר גם בכלי שלא חיברו (ריטב"א), או שאפשר למעט בכלי אף שעתיד ליטלו אחר השבת (רשב"א להלן ע"ב, וראה תוס' להלן פד, א ד"ה כיון). ■ וכן הלכה, שממעט בכלי אפילו אם עתיד ליטלו אחר השבת (משנ"ב שעב, פז, ושעה"צ שם, מב).

וַחֲרָרָה שֶׁהִטְמִינָהּ בְּגֶחָלִים, אִם מְגֻלָּה מִקְצָתָהּ נִטֶּלֶת בְּשַׁבָּת אם כבו הגחלים, שאם עדיין לא כבו, כשיבוא להוציא את החררה הרי הוא מכבה את הגחלים התחתונות ומבעיר את העליונות (רש"י). ויש סוברים, שאפילו אם לא כבו הגחלים יכול ליטול את החררה, משום ש'אינו מתכוין' וגם אינו 'פסיק רישיה' (ריטב"א שבת קכג, א, בשם 'יש שפירשו').

וְהָתְנַן הַטּוֹמֵן לֶפֶת וְכוּ', והטעם שלא הקשתה הגמ' מהברייתא שכבר הביאה לעיל 'פגה שהטמינה בתבן וחררה שהטמינה בגחלים', שעל אף שהטמינם הם ניטלים בשבת, משום שהפגה והחררה אינן דבוקות לתבן או לגחלים, מה שאין כן ספל שיש לו אוגניים שהוא דבוק לקרקע שמא אינו ניטל בשבת, ולכן הקשתה מהמשנה של טומן לפת וצנון תחת הגפן, שהלפת והצנון דבוקים ומחוברים היטב בקרקע ואעפ"כ הם ניטלים בשבת, וכך גם הספל, על אף שיש לו אוגניים ינטל בשבת (רשב"א).

המשך מעמוד עח.

■ להלכה, מחמירים כשני החילוקים, ששתי חצרות יכולות לערב יחד רק אם מגיע הסולם אל ראש הכותל [כתירוץ רבינו מאיר], ומיעוט שאינו מגיע אל ראש הכותל מועיל רק אם יש בו ארבעה על ארבעה, אבל אם מגיע אל ראש הכותל מועיל אפילו אם רק אורכו ארבעה [כתירוץ ר"י] (שו"ע או"ח שעב, ט). ובשעת הדחק יש להקל לערב יחד אפילו אם אינו מגיע עד ראש הכותל (ביאה"ל שם).

רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר אֲפִילּוּ שִׁבְעָה וּמַשֶּׁהוּ, וסובר רב הונא כדעת רב המובאת להלן שסולם זקוף ממעט (רש"י; רבנו חננאל; רא"ש). ויש שפירש, שסובר כדעת רב יוסף ואביי שסולם זקוף אינו ממעט, רק שלדעתו די בהטיה מועטת, ודוקא מועטת כדי שיגיע ראש הסולם בתוך שלשה טפחים לראש הכותל (רשב"א בעבודת הקודש ד, א, כז, ע"פ גאון יעקב).

אָמַר רַב סוּלָּם זָקוּף מְמַעֵט. ■ להלכה, כותל עשרה, זוקף עליו סולם גבוה שבעה ומשהו [כדעת רב] (שו"ע או"ח שעב, ח). אבל אם מעמידו באלכסון, צריך שיהיה אורכו לפי ערך האלכסון, כדי שיהא הסולם בתוך שלשה טפחים לראש הכותל (משנ"ב שם עא, ו-עג), וכן אם הכותל גבוה יותר מעשרה, לא די בגובה שבעה ומשהו, אלא גבוה מספיק כדי שיהא בתוך שלשה טפחים לראש הכותל (משנ"ב שם, ע).

אָמַר שְׁמוּאֵל וְלָא יָדַע אַבָּא טַעְמָא דְּהָא מִלְּתָא, מִידֵי דַּהֲוֵה אַאִצְטַבָּא עַל גַּבֵּי אִצְטַבָּא, ולא אמר שמואל טעם זה אלא לדעת רב, אבל לדעתו [כמובא בגמ' לעיל] סולם זקוף אינו ממעט וצריך שיהא במרחק מן הכותל (תוס'; ריטב"א בפי' ראשון).

ויש סובר, שמה שלדעת שמואל סולם זקוף אינו ממעט הוא לענין שיוכלו החצרות לערב יחד על ידי הנחת סולמות משני צידי הכותל, שיש צורך בתשמיש נוח של הסולם, ומה שאמר כאן שסולם זקוף ממעט הוא לענין השתמשות על הכותל עצמו, שהחצר שהניחה סולם זקוף יכולה להשתמש על הכותל והשניה אסורה, שנותנים את תשמיש הכותל לחצר שנוח לה יותר להשתמש בו [כמבואר לעיל (עז, א)] (ריטב"א בפי' שלישי, וכדעת רבינו מאיר [הובאה לעיל ד"ה כותל עשרה]).

דְּקָלִים שֶׁבְּבָבֶל, שהניחם סמוך לכותל כדי למעטו (רש"י). ויש שפירש, שהניח דקל מהארץ עד ראש הכותל כעין סולם (רמב"ם עירובין ג, ז).

סוּלָּם מִכָּאן וְסוּלָּם מִכָּאן וְקַשִּׁין בָּאֶמְצַע מַהוּ וְכוּ' - שהעמיד שני סולמות שאין ברוחב כל אחד מהם שני טפחים, והניח שליבות קש ביניהם, והסתפק רב יוסף האם נחשב כסולם רחב ארבעה טפחים ומועיל למעט. ופשט לו רבה, שהרגילות להניח את הרגליים באמצע השליבות, וסולם זה אינו ראוי לכך, ואינו ממעט. עוד הסתפק, בהעמיד סולם שאינו רחב ארבעה ושליבותיו חזקות, וכדי להשלים לרוחב ארבעה העמיד בצדדיו שליבות קש, האם ממעט. ופשט לו, שכיון שיכול להניח רגליו על השליבות, והקשים שבצדדים ראויים לאחיזה ולעזרה בעת העליה בסולם, סולם כזה ממעט (רש"י).

ויש מפרשים, שהכותל שבין שני החצרות עשוי מקש, כך שאם ישעין עליו סולם ויעלה בו יפול הכותל, והסתפק רב יוסף האם הקובע הוא הסולם, וכיון שהוא מצד עצמו חזק הרי הוא מועיל למיעוט, או שהקובע הוא הכותל, וכיון שאי אפשר להשעין עליו סולם אינו מועיל למיעוט. ופשט לו שהכותל קובע, וכיון שאם ישען עליו סולם יפול, אינו מועיל למיעוט. וחזר והסתפק באופן שכל הכותל עשוי מקש מלבד המקום עליו נשען הסולם, שעשוי מאבן וכיוצא בה. ופשט לו, שמחיצת קש שמה מחיצה, וגם הסולם ראוי לעלות בו, ולכן מועיל למיעוט הכותל (רשב"א; ריטב"א).

■ להלכה, העמיד שני סולמות שאין ברוחבם ארבעה טפחים, והעמיד שליבות קש ביניהם, אינו ממעט. העמיד סולם שאין ברוחבו ארבעה, והעמיד קש מצדדיו, ממעט [כפירוש רש"י] (שו"ע או"ח שעב, יג).

המשך מעמוד עח:

מָלֵא עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת, מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם, 'מלא' לאו דוקא, אלא כל שנתמעט מעומק עשרה או מרוחב ארבעה נחשב החריץ כסתום [ונקטה המשנה 'מלא עפר או צרורות' אגב הרישא של 'מלא קש או תבן', שבה הוצרכה להשמיענו שאפילו אם הוא מלא אינו נחשב כסתום] (ריטב"א; רמב"ם עירובין ג, יב). ■ וכן הלכה (משנ"ב שעב, קכב. וראה שם האם צריך למלאות את כל אורך החריץ).

נָתַן עָלָיו נֶסֶר שֶׁרָחָב אַרְבָּעָה טְפָחִים, וחיברו לגזוזטראות, כדי שלא יהיה ראוי ליטלו בשבת (שלטי גיבורים דף כה, א מדפי הרי"ף אות א), וכמבואר לעיל (עז, א) שספל אינו ממעט בכותל הגבוה יותר מעשרה טפחים אלא אם קבעו בטיט (פמ"ג או"ח שעג א"א א). ■ וכן הלכה (משנ"ב מהדו' דרשו שעב הע' 94, ע"פ משנ"ב שעג, ב. אך ראה משנ"ב מהדו' דרשו שעג הע' 4).

וְכֵן שְׁתֵּי גְזוּזְטְרָאוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, משתי עליות מעל רשות הרבים, השייכות לאנשים שונים, ויוצאות מאותו צד של רשות הרבים, אלא שהן רחוקות זו מזו ארבעה טפחים, והניח נסר רחב ארבעה ביניהן (רש"י). ואמרה המשנה 'וכן שתי גזוזטראות', שכמו שנתן נסר על גבי החריץ, כך נתן נסר בין הגזוזטראות (ע"פ רשב"א וריטב"א). ואמנם שנינו בשבת (צו, א) ששתי גזוזטראות היוצאות מאותו כותל ורשות הרבים ביניהן אסור מדאורייתא להעביר מאחת לחברתה [וזהו איסור 'מושיט'], אך כיון שמעביר על גבי נסר, אינו נחשב שמעביר ברשות הרבים [שהרי הנסר מפסיק בינו

לרשות הרבים] (פמ"ג או"ח שעג משב"ז א, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם, הקדמה). ויש מפרשים, שהגזוזטראות יוצאות מהבתים שמשני צידי רשות הרבים, זו כנגד זו [שבזה אין איסור 'מושיט'] (רבינו יהונתן; תוס' רי"ד להלן עט, א).

ויש מפרשים, שמדובר באופן שלא נתן נסר בין הגזוזטראות, ומה שאמרה המשנה 'וכן שתי גזוזטראות' הכוונה שדינן כדין חריץ, שאם יש ביניהן ארבעה טפחים מערבים שנים ולא אחד, ואם אין ביניהן ארבעה, כיון שנוח לעבור מזו לזו, רצו מערבים אחד רצו מערבין שנים (תוס', ריטב"א ועוד, בשם ר"ת). ואין איסור טלטול מזו לזו, כיון שמדובר שהגזוזטראות בולטות זו מול זו לרוחב רשות הרבים, שבזה אין איסור 'מושיט', או אפילו באופן שבולטות לאורך רשות הרבים, אלא שיש מתחתיהן חצרות, כך שאין אויר רשות הרבים ביניהן (פמ"ג שם). ואמנם בחריץ פחות מארבעה מערבים אחד ולא שנים (ראה לעיל ד"ה עמוק, שבאופן זה אינו נחשב מחיצה, וראה עוד להלן עט, א ד"ה אבל), אך בגזוזטראות יכולים לערב שנים כיון שהגזוזטראות חלוקות ואדם ירא קצת לעבור מזו לזו (ריטב"א, אולם בתוס' משמע שגם בחריץ פחות מארבעה אם רצו מערבים שנים, ראה רש"ש, אולם ראה ט"ז או"ח שם, ג). ויש סוברים, שגם בגזוזטראות אם אין ביניהן ארבעה, מערבים אחד ולא שנים [ודין הגזוזטראות אינו כדין 'נתן עליה נסר' הסמוך, אלא כדין 'חריץ מלא עפר' הקודם לו] (רשב"א בשם ר"ת; מאירי; מגיד משנה עירובין ג, יד, המציין מקור בתוספתא ח, ב).

■ להלכה, שתי גזוזטראות היוצאות מהבתים שמשני צידי רשות הרבים זו כנגד זו, ונתן נסר רוחב ארבעה ביניהן, מערבין יחד, ואם רצו מערבין כל אחת לעצמה [כפירוש רבינו יהונתן ותוס' רי"ד] (שו"ע או"ח שעג, ושעה"צ שם, א, וראה משנ"ב שם, ה, ומשנ"ב מהדו' דרשו שם, הקדמה).

גְּמָרָא. אִי בַּטְלֵיהּ, בפירוש בפה (רש"י להלן עט, א ד"ה תבן; סוכה ד, א ד"ה תבן). ויש סוברים, שאפילו ביטול בלב מועיל (רבנו חננאל וריטב"א סוכה ד, א). ■ להלכה, ביטול הוא בפה, ויש אומרים שאפילו בלב (משנ"ב שעב, קכ, וראה ביאה"ל שם ד"ה כל זמן. ואם מועיל ביטול לשבת אחת או צריך ביטול לעולם, ראה רמ"א שם, טז, ומשנ"ב שם, קכד).

המשך מעמוד עט.

גְּמָרָא. אָמַר רַב הוּנָא וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתֵּן לְתוֹךְ קֻפָּתוֹ וְיַאֲכִיל - שלא יתן בידיים לתוך קופתו, מחשש שיקח יותר מדי וימעט את גובה המתבן מעשרה טפחים, ויטלטלו בני החצרות באיסור (רש"י בפי' ראשון; תוס' ד"ה דקאים). ואמנם רב הונא עצמו סובר לעיל (יז, א) שאומרים 'הואיל והותרה הותרה', אך כיון שבנתינה לקופה שכיח שיתמעט מעשרה טפחים, הרי שאם היה מותר לתת לתוך קופתו, נמצא שכבר מתחילת השבת עומדת המחיצה להתמעט, ובאופן כזה לא אומרים 'הואיל והותרה הותרה' (תוס' רבנו פרץ, בשם ר"ת מקינון), או שחוששים שיסמוך על מחיצת המתבן גם בשבתות הבאות (ריטב"א), או שאומרים 'הואיל והותרה הותרה' רק בדיעבד, אך לא לכתחילה (רשב"א, בשם הראב"ד). ויש שכתב, שכיון שפיחת את המחיצה בידיים, אין אומרים 'הואיל והותרה והותרה' אפילו בדיעבד (גאון יעקב).

טעם אחר לדינו של רב הונא שאסור ליטול מהתבן בידיים, הוא משום איסור מוקצה, שכיון שהיה בדעתו שהמתבן ישמש כמחיצה, הקצהו מדעתו ואסור בטלטול (רש"י בפי' שני; רבינו יהונתן. וראה רשב"א ושפת אמת). ■ להלכה, לא יתן לתוך קופתו ויאכיל, מחשש שיקח יותר מדי וימעט את גובה המתבן [כדעת רש"י בפי' ראשון]. ואף שבשבת זו לא יאסר הטלטול 'דהואיל והותרה הותרה' [גם באופן זה שפיחת בידיים], מכל מקום יש לחוש שיסמוך על כך בשבתות הבאות [כדעת הריטב"א]. ויש שכתבו שלכתחילה לא אומרים 'הואיל והותרה' [כדעת הרשב"א]. וטעם נוסף לאיסור לתת בידיים לתוך קופתו הוא משום איסור מוקצה [כדעת רש"י בפי' שני] (משנ"ב שעב, קלז, ושעה"צ שם, צז).

וְאֵין מַעֲמִיד אָדָם אֶת בְּהֶמְתּוֹ עַל גַּבֵּי מֻקְצֶה בְּשַׁבָּת, כגון, תבן וקש שלא עומדים למאכל בהמה, אלא לבנין או למחיצה בין חצרות (רבינו יהונתן).

דְּקָאִים לַהּ בְּאַפַּהּ וְאָזְלָה וְאָכְלָה, ולא חששו חכמים לגזור עד כדי כך (רש"י), כיון שאינו עומד על ידה כשהיא אוכלת (רש"י שבת קכב, א, ומשנ"ב שכד, לה), וזהו היכר בשבילו שיזכיר לו לא לתלוש (מחצית השקל תצז, ב ד"ה דוקא לפניהם; רעק"א שם).

נוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ וּמְבַטֵּל אֶת רְשׁוּתוֹ, ולהלן (ע"ב) תבאר הגמ' מדוע צריכים גם נעילת הבית ולא די בביטול רשות.

המשך מעמוד עט:

הַמְקַדֵּשׁ אִם טָעַם מְלֹא לֻגְמָיו יָצָא, וְאִם לָאו לֹא יָצָא, ו'מלא לוגמיו' לאו דוקא, אלא שנראה 'כמלוא לוגמיו', שהוא רוב רביעית, שהרי שיעור 'מלא לוגמיו' הוא יותר מרביעית [כמבואר ביומא (פ, א)], ולענין ארבע הכוסות של ליל הסדר מבואר בפסחים (קח, ב) ששיעורן ברביעית, והרי כוס ראשונה של ארבע כוסות היא של קידוש (תוס' כאן, ובפסחים קז, א ד"ה אם).

ושיעור זה הוא משום שצריך שיעור חשוב, ולפי טעם זה שתיית כמה מן המסובים מצטרפת (ע"פ ריטב"א, בשם תוס', ותוספת שבת רעא, לז). ויש סוברים, שהטעם לשיעור זה הוא שבפחות משיעור זה אינה נחשבת שתיה של הנאה, וצריך שהאדם יהנה מכוס של ברכה, ולפי טעם זה אין שתיית כמה מן המסובים מצטרפת (ע"פ רא"ש פסחים י, יח). ויש סוברים, שאין די בכך שאחד מן המסובים ישתה מלא לוגמיו, אלא המקדש עצמו צריך לשתות שיעור זה (טור או"ח סוף רעא, בשם הגאונים והבה"ג).

■ להלכה, צריך לשתות מכוס של קידוש כמלוא לוגמיו (שו"ע או"ח רעא, יג), ואם לאו, לא יצא (משנ"ב שם, סד, וביאה"ל שם ד"ה צריך). ואין שתיית שנים מצטרפת [כדעת הרא"ש], וראוי שהמקדש הוא שישתה שיעור זה [לחוש לדעת הגאונים]. ויש אומרים ששתיית כל המסובים מצטרפת (שו"ע שם, יד, וראה ביאה"ל שם ד"ה שאם), ובדיעבד יש לסמוך על דעה זו (משנ"ב שם, עג, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 79).

הִקִּיז דָּם וְנִצְטַנֵּן, עוֹשִׂין לוֹ מְדוּרָה בְּשַׁבָּת וַאֲפִילּוּ בִּתְקוּפַת תַּמּוּז, ומזה ראיה שמותר להדליק עבור כל חולה שיש בו סכנה, ואפילו בתקופת תמוז (ע"פ מאירי כאן, רש"י בשבת קכט, א ד"ה הקיז, רי"ף ורא"ש שם). ויש שסובר, שרק בשביל יולדת ומקיז דם מדליקים, אבל לא לשאר חולה שיש בו סכנה (רמב"ם שבת ב, יד, וראה מגיד משנה שם). ■ להלכה, עושים מדורה ליולדת ולמקיז דם, ולכל חולה שיש בו סכנה, ואפילו בתקופת תמוז [כדעה הראשונה] (שו"ע או"ח של, ו, ו-שכח, יח, ומשנ"ב שם, סב).

המשך מעמוד פ.

ויש סוברים, שבאופנים שבהם הותר לערב שלא מדעתו, אין צריך דוקא את דעת אשתו, אלא אפילו אחרים נכנסים ונוטלים את עירובו בעל כרחו [והברייתא דלהלן מתפרשת כפשוטה] (רשב"א כאן, הנשאר בצ"ע מדוע נקט שמואל 'אשתו' דוקא, ובשו"ת ג, רסג; ריטב"א, ע"פ חזו"א שם, ו). [ויש שחילק, שבאופן מסוים יכולה רק אשתו לערב שלא מדעתו, ודוקא אם לא מיחה בה, ובאופן מסוים יכולים כל בני החצר לערב בעל כרחו, ויבואר להלן (ד"ה הא דאסר)].

הָא דְּאָסַר הָא דְּלֹא אָסַר וְכוּ', רָגִיל אִין שֶׁאֵין רָגִיל לֹא, 'אסר' ו'רגיל' משמעותם אחת, שאם הוא 'רגיל' במבוי הוא 'אוסר', והיתרו של שמואל ליטול עירוב מאשתו של אדם שלא מדעתו הוא בתנאי אחד בלבד - שאם לא יערב יאסור על שאר בני החצר (רש"י, ע"פ ב"ח או"ח שסז, ב; תוס', ע"פ מהרש"א, וראה חזו"א או"ח צט, ו לפרש מדוע לדעתם נקטו בברייתא לשון 'רגיל'). ויש שסובר, ש'רגיל' היינו שהוא רגיל לתת עירובו, והוא טעם בפני עצמו להיתר עירוב אשתו שלא מדעתו, והיתרו של שמואל הוא כאשר יש אחד משני תנאים, או שאוסר עליהם, או שרגיל לערב עמהם, שבאופן שאוסר מותר אף אם אינו רגיל, ובאופן שרגיל מותר אף אם אינו אוסר (רא"ש), וטעם ההיתר ב'רגיל' הוא משום דרכי שלום, שכיון שעד עתה היה רגיל לתת חלק בעירוב, לכן חל העירוב בכל אופן, גם אם אינו אוסר עליהם (משנ"ב שסז, ה).

ויש שסובר, שאם מתקיימים שני התנאים - שאוסר עליהם ושרגיל לערב עמהם - כל בני החצר מערבים על כרחו אף בלא דעת אשתו, ואם אינו רגיל [אף אם אוסר], אשתו מערבת שלא מדעתו, אבל לא בני החצר, ודוקא שלא מידיעתו, אבל אם מוחה בה, אינה יכולה לערב (ביאה"ל שם ד"ה ויש אומרים, בדעת הרמב"ם עירובין ה, ה). ולדעתו, ההוא טורזינא שעירבה אשתו שלא מדעתו, היינו שלא רצה להשכיר בעצמו, אבל לא מחה בידה שלא תשכיר (שעה"צ שפב, לח, וראה ראב"ד שם וקרן אורה).

■ להלכה, האוסר ואינו רוצה לערב, אף אם לא היה רגיל לערב עמהם, וכן אם רגיל לערב אף אם אינו אוסר, אשתו מערבת שלא מדעתו, ואפילו אם מוחה בה [כדעת הרא"ש]. ויש אומרים, שאם אינו רגיל לערב, אפילו אשתו אינה מערבת, ואם רגיל לערב, אפילו בני החצר נכנסים לתוך ביתו ונוטלים ממנו על כרחו [כדעת הרמב"ם] (שו"ע או"ח שסז, א, ומשנ"ב שם, א, וראה פרטים נוספים ומסקנת ההלכה למעשה בביאה"ל שם).

המשך מעמוד פ:

ולהכשיר שיירים שנשתיירו מעירוב שהיה שלם בתחילתו (רש"י). או הכוונה, ששיעור זה שתיקנו חכמים לפת של עירובי חצרות אינו מעיקר הדין, אלא כדי שלא ישתכח שיש עירוב אחר שצריך שיעור מעיקר הדין, דהיינו עירובי תחומין, שבו צריך שיעור שתי סעודות מעיקר הדין (רש"י לעיל מו, ב, ע"פ מהרש"א שם).

■ להלכה, נתמעט משיעורו אחר שנכנסה שבת ראשונה ונשתייר ממנו אפילו כל שהוא, כשר אף לשאר שבתות [כדברי רבי יוסי] (שו"ע או"ח שסח, ד, וראה משנ"ב שם, טז, וביאה"ל ד"ה אף לשאר, האם דין זה נכון גם למנהגנו לעשות שיתוף מבואות ועירובי חצרות יחד. וראה להלן כמה הוא 'כל שהוא').

אֲבָל בִּשְׁיָרֵי עֵירוּב כָּל שֶׁהוּא, היינו כזית, שפחות כזית אינו חשוב (ריבב"ן). ויש שסובר שהכוונה ל'כל שהוא' כפשוטו (מאמר מרדכי שסח, א. להלכה ראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 14).

גְּמָרָא. בְּמִין אֶחָד וְכוּ', 'מין אחד' הכוונה שחוזר ומערב מהמין הראשון שעירב בו תחילה, ו'שני מינין' הכוונה שבפעם השניה מערב ממין אחר (רש"י; רבינו יהונתן), שכיון שכלה המין הראשון ומשתף במין אחר, הרי הוא נראה כמשתף מחדש (ריטב"א).

ויש סובר, ש'מין אחד' הכוונה שהשתתפו בתחילה במין אחד, ו'שני מינין' הכוונה שהשתתפו בתחילה בשני מינים (רמב"ם בפי' המשנה, ובהלכותיו עירובין ה, ו), שכשהם מערבים במין אחד יש ביניהם קירוב הדעת והתערבות, ואנו מניחים כי בדעתם להמשיך ולהיות מעורבים, אבל אם מערבים בשני מינים [שכל אחד נתן מין אחר] אין ביניהם קירוב הדעת כל כך, ולכן אם כלה העירוב צריך להודיעם [ואם הם משותפים בשני המינים, אין צריך להודיעם] (חזו"א או"ח צט, יח). ■ להלכה, 'מין אחד' הכוונה שחוזר ומערב מהמין הראשון, ו'שני מינין' הכוונה שבפעם השניה מערב ממין אחר [כרש"י ורבינו יהונתן] (שו"ע או"ח שסח, א, וראה משנ"ב שם, ד).

וְאִיבָּעֵית אֵימָא מִשְּׁנֵי מִינִין כָּלָה שָׁאנִי. ■ וכן הלכה, שאין צריך להודיע אלא במקרה שיש שני חסרונות, שכלה העירוב הראשון לגמרי, וגם שבא לערב מחדש במין אחר (שו"ע או"ח שסח, א).

שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה וְתוּ לֹא, בתמיה, וכי רק שמונה עשרה נחשבים מרובים, ויותר משמונה עשרה אינם בכלל מרובים (רש"י). ויש מפרש, שהגמ' תמהה מאחר וקולא היא להתיר למרובים לערב בשיעור שתי סעודות בלבד ואף שאין גרוגרת לכל אחד, יהא סבור השומע שהקולא היא עד שמונה עשרה אנשים בלבד, ואיך סתם דבריו לומר שמונה עשרה, היה לו לפרש ששמונה עשרה ואף יותר משמונה עשרה נקראים מרובים (ריטב"א).

מִשְׁנָה. חוּץ מִן הַמַּיִם וּמִן הַמֶּלַח, שטעם עירוב חצרות הוא שעל ידי הנחת מזון משותף לבני החצר בבית אחד מהם נחשבים כולם כדיירי אותו הבית, וכן בעירוב תחומין נעשה כמי ששבת שם, אבל מים ומלח אינם זנים את האדם ואינם נחשבים מזון (רש"י לעיל כו, ב). ויש שפירש, שאין נקרא עירוב או שיתוף אלא כשהוא מדבר חשוב, אבל מים ומלח אין אדם מקפיד מלתת לחברו כרצונו, ואין אדם קונה בהם דירה, שמתנת חינם היא (רבינו יהונתן).

כִּכָּר כְּאִסָּר וְהוּא שָׁלֵם, מְעָרְבִין בּוֹ - כיכרות קטנים כמידת איסר והם שלמים, מערבים בהם אם מצטרף מכולם שיעור כגרוגרת לכל אחד (רש"י). ויש שסובר, ש'ככר כאיסר' לאו דוקא, אבל צריך שיהא כגרוגרת בכל כיכר וכיכר [ושיהא כל אחד שלם ויצטרף מכולם שיעור כגרוגרת לכל אחד] (רבינו יהונתן, בפי' ראשון). ויש שפירש, שהכוונה לכיכר קטן אחד שאינו רחב אלא כאיסר, אך עבה כל כך עד שיש בו שיעור מזון כגרוגרת לכל אחד (תוס' רבינו פרץ, בפי' ראשון). ויש סובר, ש'ככר כאיסר והוא שלם מערבין בו' הכוונה שבאופן זה מערבים בו לבדו עירוב חצרות, ושיעור של כגרוגרת לכל אחד או מזון שתי סעודות נאמר על שיתופי מבואות (רמב"ם עירובין א, ח, ומאירי ותוס' יו"ט בדעתו).

■ להלכה, אין מערבים עירובי חצרות בפרוסה אפילו אם היא גדולה הרבה, אבל בשלימה אפילו קטנה מאד מערבים, ובלבד שתהיה שם כמות כזו של כיכרות שיהא בהם כשיעור [כדעת רש"י] (שו"ע או"ח שסו, ו). ושיתופי מבואות [אם מערב בפת], אפשר שאין מערבים בפרוסה (ביאה"ל שם ד"ה אין מערבין).

המשך מעמוד פא.

תְּפָרָהּ בְּקֵיסָם מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ וְכוּ', הָא דִּידִיעַ תִּפְרָהּ הָא דְּלֹא יְדִיעַ תִּפְרָהּ, שחיבור על ידי קיסם באופן שהחיבור אינו ניכר, מחשיב את הכיכר לשלימה [ולכן גם אתרוג שניטל עוקצו וחיברוהו על ידי קיסם ואין החיבור ניכר, נחשב שלם] (בית יעקב קמב). ויש שסובר, שחיבור על ידי קיסם מועיל משום שהרואים סבורים שהוא שלם ואין כאן איבה (מאירי; משנ"ב שסו, מ) [אבל חיבור לאתרוג באופן כזה נחשב חסר ופסול] (יד המלך לולב פ"ח, ראה מהר"ץ חיות). ■ להלכה, כיכר שנפרסה וחיברה על ידי קיסם, אם החיבור אינו ניכר מערבין בה (שו"ע שם, ו [ולענין אתרוג, ראה באר היטב תרמח, טו, ומשנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 65]).

בְּפַת אֹרֶז מְעָרְבִין, וּבְפַת דֹּחַן אֵין מְעָרְבִין שדרך העולם לאכול פת אורז, ואין דרכם לאכול פת דוחן (רבינו יהונתן).

מִשְׁנָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא זָכוּ לוֹ מְעוֹתָיו, ולדעתם אפילו אם עירב החנווני לכל בני החצר וגם זיכה עבור נותן המעות, לא זכה בעירוב, שכיון שנתן מעות אין דעת החנווני לזכות לו בחינם אלא דוקא על ידי המעה, והיא אינה קנויה לו שהרי מעות אינן קונות מטלטלין (רש"י; רבינו יהונתן). ויש שפירשו, שאפילו אם החנווני מתכוין להקנות לו בחינם, או זיכה לו על ידי אחר, או קנה עבורו באותה מעה בשוק, אינו עירוב, משום שהנותן מתכוין לקנות במעה ואינה קנויה לו, ואם כן הזכיות שעושה החנווני הן שלא מדעתו [כיון שגילה בדעתו שרוצה לקנות במעה ולא על ידי זכיה] ואין מערבין אלא מדעתו (תוס'; תוס' רבינו פרץ. וכתבו תוס' והריטב"א שאף רש"י מודה לזה, אלא שנקט את האמת, שאף המוכר אינו מתכוין להקנות בחינם אלא על ידי המעות, אך ראה קרן אורה וחזו"א או"ח צט, יב, שיש כאן מחלוקת).

תלמוד בבלי המבואר

שָׂפָה בְּרוּרָה

פירוש בהיר וצח
משולב על סדר הגמרא
מיוסד ע"פ רש"י והראשונים ז"ל
בשפה ברורה ונעימה

עירובין

ברכות
שבת
עירובין
פסחים שקלים
ראש השנה יומא
סוכה ביצה
תענית, מגילה מועד קטן חגיגה
יבמות
כתובות
נדרים
נזיר סוטה
גיטין
קידושין
בבא קמא
בבא מציעא
בבא בתרא
סנהדרין
מכות שבועות
עבודה זרה הוריות עדיות
זבחים
מנחות
חולין
בכורות
ערכין תמורה
כריתות מעילה תמיד מדות
נדה

עוז והדר

ההפניות באותיות אלו: [א] הן למדור ה'עיונים'
המופיע במהדורה המלאה של 'שפה ברורה'

תלמוד בבלי עוז והדר המבואר
שפה ברורה
יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה עוז והדר

©
כל הזכויות שמורות
ממלכת התורה "עוז והדר"
Rabbi Y. Leifer
8 Truman Ave.
New Square, N.Y. 10977

היות ומושקע במהדורה חדשה מפוארת זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל עפ"י הזכויות בכל המדינות אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית מספר זה, וכן אין לתרגם או לאחסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק שהוא מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס, בביאורים במקורות ובכל ההוספות. ואין הספר נמכר אלא על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

הפצה והזמנות:
'היכלי תורה'
בארץ ישראל: טלפון 9924603(02) פקס5435884(03)
בארה"ב: Tel. (718)437-0054 Fax. (718)437-3514
באירופה: Tel. 44-20-8806-0176

נדפס על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת

נדפס בארץ ישראל
Printed in E. ISRAEL

מהדורה שלישית - שנת תש"פ

הארות והערות יתקבלו בברכה
בת.ד. 9359 בית שמש פקס: 03-5423180
editor@oz-vehadar.com

לתרומות והנצחות: 845-406-9099
oiz@oizusa.com
PO Box 340 Monsey NY 10952

תלמוד בבלי "עוז והדר" המבואר
שפה ברורה

יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה 'עוז והדר'

בנשיאות הגאון רבי יהושע לייפער שליט"א
מו"ץ בשיכון סקווירא ובמאנסי יע"א
מייסד ונשיא מכון "עוז והדר"

ראש בית המדרש ועורך ראשי
הרב מנחם מנדל פומרנץ

עורכי הביאורים במסכת עירובין

הרב שמואל חיים חדש
עורך אחראי וראש המערכת

הרב אלעד אברמצ'יק
הרב שמחה אולמן
הרב ישראל גד בוים
הרב אברהם בריסק
הרב מאיר גריינר
הרב יוסף גולדשמידט
הרב מרדכי דוד גרוסגליק
הרב נתנאל זילבר
הרב דוב יערי
הרב ישראל כהן

הרב רן יוסף לב
הרב אלעזר לוי
הרב דוד מושקוביץ
הרב אברהם מישקין
הרב יצחק מרמרוש
הרב אפרים סגל
הרב משה סובל
הרב יואל סלומון
הרב מרדכי פופוביץ
הרב שמואל פורטנוי

הרב עקיבא פרוינדליך
הרב נתנאל צלמון
הרב נפתלי קראוס
הרב עמיר רביב
הרב שרגא רוזנטל
הרב יעקב רוזנקרנץ
הרב שמעון שוולב
הרב רפאל שטלברג
הרב יותם ישראל שילוני
הרב יצחק שינפלד

מבקרים:

הרב יאיר אנסבכר
הרב מנשה דייטש
הרב מתתיהו הוכברגר
הרב שמעון וויס
הרב משה זייברט
הרב ישראל יעקבי
הרב עדי כהן
הרב רן יוסף לב
הרב מרדכי ליברמנש

הרב פנחס לייטנר
הרב סער מיזל
הרב משה פריד
הרב אלחנן פרידמן
הרב פנחס פרידמן
הרב מיכאל קליין
הרב חזקיה צבי קנר
הרב אברהם קסטלניץ
הרב מנחם מנדל קרויזר

הרב שלמה רוזנבאום
הרב אברהם משה רוזנבוים
הרב חיים רוזנטל
הרב חסדיאל שופק
הרב מתתיהו שטיגל
הרב יהונתן שינדלר
הרב מנשה שנייבוים
הרב אליהו שנקר
הרב דוד שפירא

חברי המערכת:

הרב ישראל זייברט
הרב לייביש לסקר
הרב יעקב מרדכי סופר

הרב משה פישביין
הרב משה פלדמן
הרב יצחק אביגדור קלוגמן

הרב יצחק קפלר
הרב ישראל רכניצר
הרב שמעון שפיצר

וקבע שביתתו במקומו, ומעתה רשאי הוא להלך אלפיים אמה לכל רוח, והלך לצד העיר הסמוכה למקום שביתתו, וכלו אלפיים אמה שלו בריחוק אמה אחת מסוף תחום העיר, דהיינו בריחוק אלפיים ואחת אמות מן העיר עצמה, אינו רשאי ליכנס עוד כלל, לפי שאף אם היו אלפיים אמה שלו מוליכים אותו לתוך תחום העיר אינו רשאי להלך יותר, **דִּתְנַן** - שכך שנינו במשנתינו (לעיל מה.), **וְלַמּוֹדֵד** - אדם שקבע שביתתו בדרך ומודד את המרחק שנותר לו אל עבר העיר, **שֶׁאָמְרוּ** חכמים **שנוֹתְנִין לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה**, אינו רשאי להלך יותר מהם כלל, **אֲפִילּוּ** אם **סוֹף מִדָּתוֹ כָּלָה בִּמְעָרָה**. כלומר, אפילו אם כלו אלפיים אמה שלו באמצע מערה, אינו רשאי לילך עד סופה[ח][ג].

★ ★ ★

משנה משנה זו עוסקת באדם שהיה בא בדרך והחשיך לו היום בעודו מחוץ לתחום.

מִי שֶׁהֶחְשִׁיךְ חוּץ לַתְּחוּם - אדם שבא מן הדרך בערב שבת, ולא היה סיפק בידו להיכנס לתוך תחום עירו עד שחשכה עליו החמה, **אֲפִילּוּ** אם הוא עומד רק **אַמָּה אַחַת** מחוץ לסוף תחום העיר, דהיינו בריחוק אלפיים ואחת אמות מן העיר עצמה, הרי זה **לֹא יִכָּנֵס** לעיר, אלא קובע שביתה במקומו, ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח, ונמצא שאינו רשאי לילך אלא עד אמה אחת סמוך לעיר[ט]. אלו דברי תנא קמא.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֲפִילּוּ אם הוא עומד בריחוק **חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת** מסוף תחום העיר, דהיינו בריחוק אלפיים וחמש עשרה אמות מן העיר עצמה, הרי זה **יִכָּנֵס** לתוך העיר בשבת, לפי **שֶׁאֵין הַמָּשׁוֹחוֹת מְמַצִּין אֶת הַמִּדּוֹת מִפְּנֵי הַטּוֹעִין**. כלומר, אלו המודדים הממונים למדוד את תחומי העיר ולהניח סימן בסוף אלפיים אמה של תחומה אינם מצמצמים להניח הסימן בסוף אלפיים אמה בדיוק, מאחר ויש אנשים טועים שאינם מכירים הסימן ויוצאים מחוץ לתחומי העיר, ועל כן נהגו המודדים להניח את הסימן בתוך תחום אלפיים אמה של העיר, כדי שאם יטעה אדם ויצא מעט מחוץ לתחום לא יעבור איסור[י].

וסובר רבי שמעון, שמאחר ואדם זה לא יצא במזיד מחוץ לתחום אלא נאנס ולא הגיע לתחום העיר קודם שבת, לפיכך יש להתיר לו להכנס לעיר[יא], שהרי לאמיתו של דבר כבר הגיע לתוך תחומה[יב].

★

גמרא **הגמרא מביאה ברייתא המבארת את כוונת דברי רבי שמעון במשנה 'מפני הטועים':** **תָּנָא** - שנו חכמים בברייתא, שכוונת דברי המשנה 'מפני הטועים' היינו **מִפְּנֵי טוֹעֵי הַמִּדָּה**, כלומר, אלו האנשים הטועים ואינם מכירים את הסימן שמניחים המודדים לציין את סוף התחום[יג].

הדרן עלך מי שהוציאוהו

פרק חמישי - כיצד מעברין

פרק זה ממשיך לעסוק בדיני עירובי תחומין, ומפרש את אופן מדידת תחום אלפיים אמה סביב הערים. בסוף הפרק יתבארו גם מדיני עירובי חצירות.

משנה משנה זו מפרשת את דין 'עיבורה של עיר', דהיינו, מקומות שונים העומדים בסמוך לעיר ומצטרפים אליה להיות כמותה, ומודדים מהם והלאה את תחום אלפיים אמה של העיר.

כֵּיצַד מְעַבְּרִין אֶת הֶעָרִים, כלומר, כיצד דנים את העיר כ'מעוברת', להוסיף עליה חלקים שאינם מגופה של העיר[יד]. אם היה בסוף העיר **בַּיִת נִכְנָס וּבַיִת יוֹצֵא**, דהיינו, עיר שאין לה חומה העומדת בפני עצמה, אלא הבתים העומדים בקצה העיר משמשים לה כחומה[טו], ובתים אלו אינם עומדים בקו שוה, אלא אחד מהם נכנס לתוך העיר או בולט לצד חוץ. או שהיה לעיר **פָּגוּם נִכְנָס וּפָגוּם יוֹצֵא**, דהיינו, שהיתה העיר מוקפת חומה, ובחומה זו יש מגדלים עגולים, ופעמים שמגדלים אלו בולטים לצד פנים העיר ופעמים שהם בולטים לצד חוץ[טז]. או שהָיוּ **שָׁם** באחת הקרנות של העיר **גְּדוּדִיּוֹת** [-שברי חומה של חורבות בתים[יז]] שהן **גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים**[יח],

ח. **והיינו** באופן שכלו אלפיים אמה של תחומו וארבע אמות הראשונות שנתנו לו חכמים למקום שביתתו, ונמצא שיש לו אלפיים וארבע אמות. רש"י (ד"ה למודד).

ט. **ואם** אמר 'תהא שביתתי בעיר', לא הועילו דבריו כלל לקנות שם שביתה, שהרי רחוק הוא ממנה יותר מאלפיים אמה, אמנם מאחר והוא מגלה בזה את דעתו שאינו רוצה לקנות שביתה במקומו איבד את שביתתו, ואין לו אלא ארבע אמות לכל רוח, כדין היוצא מחוץ לתחום. רבינו יהונתן (ד"ה מי שהחשיך). בחידושי המאירי (ד"ה מי) כתב, שהמשנה עוסקת באדם שהיה מהלך בדרך ואינו מתכוין לקנות שביתה במקומו, אלא סבור היה שיש סיפק בידו להגיע לעיר קודם כניסת השבת, וחשכה לו החמה כשהיה קרוב לתחום העיר, שבאופן כזה אינו קונה שביתה במקומו [כיון שאינו חפץ בכך] ואף לא בתוך העיר, ואין לו אלא ארבע אמות לכל רוח. והוסיף, שאפילו אם נתכוין אותו אדם לקנות שביתה, אינו יכול לעשות זאת בתוך כדי הליכתו, אלא אם כן עמד במקומו.

י. **כתב** השפת אמת (ד"ה מי), שיש לתמוה לדברי רבי שמעון, כיצד יתכן הדבר שהיו המודדים מחמירים לקבוע את סוף תחומה של העיר במקום שעדיין אין הוא כלה, הרי פעמים רבות מביאה חומרא זו לידי קולא, כגון אם הניח אדם עירוב במרחק אלפיים אמה מביתו, ונתגלגל העירוב לתוך חמש עשרה אמות שמחוץ לתחום, שדנים אנו אותו כאילו לא הניח עירוב, ודינו כבני עירו שרשאי להלך בכל העיר ואלפיים אמה סביב לכל רוח, והרי אם אמות אלו מתחומי העיר הם נמצא שמעיקר הדין עירובו עירוב, ואם כן אינו רשאי להלך מביתו אלא לצד עירובו ולא לצד השני.

יא. **אבל** באדם היוצא מחוץ לתחום אין מקילים בזה, אלא אפילו אם יצא אמה אחת מחוץ לתחום אינו רשאי להכנס, וכפי שנתבאר במשנה לעיל, ואף אם יצא בשוגג, לפי שהיה לו להזהר וליתן דעתו שלא ייצא. ובאדם שהוציאוהו נכרים לאונסו מחוץ לתחום יש להסתפק אם מחמיר בו רבי שמעון, גזירה משום היוצא לדעת, או שמאחר ואנוס הוא דינו כמי שהחשיך מחוץ לתחום, שאין מחמירים בו אם עומד עד חמש עשרה אמה סמוך לתחום העיר. רבינו יהונתן (ד"ה מפני). וכן כתב בתוספות רי"ד (ד"ה כי) שאף רבי שמעון אינו מתיר אלא במי שהחשיך ולא באדם שפשע ויצא מחוץ לתחום, אמנם כתב שמדברי הירושלמי (פ"ד ה"י) משמע שנחלק רבי שמעון אף על המשנה הקודמת לענין מי שיצא מחוץ לתחום, שאף בזה הוא מתיר עד חמש עשרה אמה.

יב. **נתבארו** דברי רבי שמעון לפי הפירוש הראשון שכתב רש"י במשנה. ולפירוש זה כתב רש"י (ד"ה אפילו) ששיעור חמש עשרה אמה שנקט רבי שמעון אינו בדווקא. וכן כתב הרע"ב (פ"ד מי"א) 'לאו דוקא דהוא הדין פחות או יותר מעט'. וביאר הדברים בתוספות יום טוב (שם), שבכל מקום היו המודדים מרחיקים את סימן המידה מסוף התחום כפי השיעור שסברו שיכולים האנשים לטעות באותו מקום. שבמקום מישור אין הטעות מצויה כל כך כמו במקום שיש בו הרים ובקעות. עוד כתב רש"י (ד"ה מפני) לפרש את ענין 'מפני הטועים' באופן אחר, שה'טועים' הם המודדים בעצמם, שהיו מודדים על ידי חבלים, וסבורים היו שמקום אחיזת ידיהם בחבל אינו מן המידה, ולפיכך היו מחסרים בטעות חמש עשרה אמה ממידת אלפיים אמה של סוף התחום. וביאר רש"י, שלפירוש זה נקטה המשנה בדווקא שיעור חמש עשרה אמה, לפי שמבואר בדברי המשנה להלן (נז:) שהיו מודדים שיעור אלפיים אמה על ידי ארבעים חבלים של חמשים אמה כל אחד, ומאחר והיו מחסרים מן המידה את מקום אחיזת ידיהם, ושיעור אחיזת יד הוא טפח וחצי אצבע, נמצא שמכל חבל היו ממעטים שני אחיזות [לשני מודדים האוחזים בשני קצות החבל], שהם שני טפחים ואצבע אחת, ובצירוף ארבעים חבלים היו ממעטים שמונים טפחים, ועוד ארבעים אצבעות שהם עשרה טפחים, ובסך הכל תשעים טפחים שהם חמש עשרה אמות[ד].

יג. **כתב** הרשב"א (ד"ה ר' שמעון), שמדברי הרי"ף נראה שאינו פוסק להלכה לא כרבי אליעזר בדין הבלעת תחומין ולא כרבי שמעון בדין מי שהחשיך בתוך חמש עשרה אמה לתחום העיר. אמנם הרשב"א נחלק עליו בזה ופוסק כשניהם. וכתב, שמאחר ואין אנו פוסקים כרבי אליעזר במה שהוא סובר שאדם היוצא מחוץ לתחום יש לו שתי אמות לכל רוח, אלא כדברי חכמים שיש לו ארבע אמות לכל רוח [או כרבי יהודה שיש לו ארבע אמות לאיזו רוח שיבחר], נמצא להלכה, שאדם שהחשיך שמונה עשרה אמה חוץ לתחום, והוא עומד באמה התשע עשרה, רשאי להכנס לתוך התחום ולהיות כבני העיר, שהרי מקילים אנו עליו להמשיך את תחום העיר עוד חמש עשרה אמה כשיטת רבי שמעון 'שאין המשוחות ממצין את המידות', וכמו כן מקילים אנו עליו שאם תחומו החדש מובלע בתחומו הראשון רשאי הוא לשוב למקומו, וכשיטת רבי אליעזר, ונמצא שהעומד באמה התשע עשרה מחוץ לעיר תחום ארבע אמות שלו מובלע בתוך תחומה האמיתי של העיר, ולפיכך קובע הוא שביתה בתוכה כאחד מבני העיר, אלא אם כן יודעים אנו בבירור שבעיר זו דקדקו המודדים וקבעו את סימן התחום בריחוק אלפיים אמה בדיוק מן העיר, שבאופן כזה מודה אף רבי שמעון שאין נותנים לו חמש עשרה אמות נוספות על תחום העיר.

יד. **מבואר** בדברי הגמרא להלן (נג.) שהוא מלשון אשה מעוברת [שנוסף עליה העובר אף שאינו מגופה ממש, ואף כאן מוסיפים על העיר חלקים שאינם מגופה]. וכוונת משנה זו היא לברר את ענין 'עיבורה של עיר', ששנינו להלן (ס.) 'הנותן עירובו בעיבורה של עיר', ומבואר שם שיש תוספת שנידונית כמו העיר, ולפיכך מבררת עתה המשנה באיזה אופן יש עיבור לעיר. רש"י (ד"ה כילד). בחידושי המאירי (ד"ה כוונת) מאריך לבאר את לשון 'מעברין', שלכאורה נראה מפשטות הלשון שאנו עושים פעולה של עיבור, דהיינו מוסיפים ובונים בתים סמוך לעיר, ואין הכוונה כן, אלא ביאור הלשון הוא שמחזיקים את העיר בתורת 'מעוברת', דהיינו שמצרפים אליה את הבתים העומדים בסמוך לה. וראה שם עוד בדבריו.

טו. **'עיר** שאין לה חומה בפני עצמה, אלא מוקפת בתים סמוכות זו לזו, וחומות חיצונות של בתים נעשות חומה לעיר'. רש"י במסכת מגילה (ה: ד"ה חומה).

טז. **רש"י** (ד"ה בית). ובתוספות (ד"ה כילד) כתבו בשם רבינו חננאל ש'פגום' היינו בנין העשוי כעין שובך. והוסיפו, שאין הכוונה לשובך ממש, שהרי מבואר בדברי הברייתא להלן (נה:) שאין הוא נעשה עיבור לעיר. אמנם בחידושי המאירי (ד"ה וכילד) ביאר לשיטה זו שהכוונה היא שובך ממש, והיינו שובך שיש בו בית דירה לאדם, ומה שמבואר להלן שאין השובך מתעבר עם העיר היינו בשובך שאין בו בית דירה. אמנם הוא עצמו מפרש ענין 'פגום' באופן אחר, שהכוונה היא לבתים שאינם שלמים [אלא שמכל מקום ראויים הם לדירה].

יז. **רש"י** (ד"ה בית). ומבואר בדברי הגמרא להלן (נה:) שיש להם שלש מחיצות ואין עליהם תקרה. ובחידושי המאירי (ד"ה היו) כתב, ש'גדודיות' הן מחיצות שנעשו מאליהן שלא בידי אדם. והוסיף, שכוונת המשנה להשמיענו שלא רק בתים המשמשים לדירה מצטרפים אל העיר, אלא אפילו אלו שאין דרים בהם, אלא שראויים הם לדירה על ידי הדחק, נעשים 'עיבורה של עיר'.

יח. **ועומדים** הם בתוך שבעים אמה ושיריים לעיר [וכן בכל שאר האופנים שעוסקת המשנה]. רש"י (ד"ה בית).

וְכן אם היו בסמוך לעיר גְּשָׁרִים וּנְפָשׁוֹת [-כעין בנין שעושים על הקבר[א]] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה עבור השומר[ב][א], כל אלו נידונים כמו העיר עצמה[ג], וּמוֹצִיאִין אֶת הַמִּדָּה כְּנֶגְדָּן, כלומר, כאשר באים לסמן את גבולות העיר ולמדוד אלפיים אמה משם לידע היכן כלה תחומה, אם אחד מאלו בולט בקרן מזרחית צפונית של העיר רואים כאילו יש בליטה כנגדו גם בקרן מזרחית דרומית, וכאילו יש חוט מתוח מזה לזה [ציור א], ומה שבתוך החוט נידון כמו העיר עצמה, ומשם ואילך מתחילים למדוד את תחומיה, כדי שיהיו תחומי העיר שוים, ולא קצרים בצד אחד וארוכים בצד אחר.

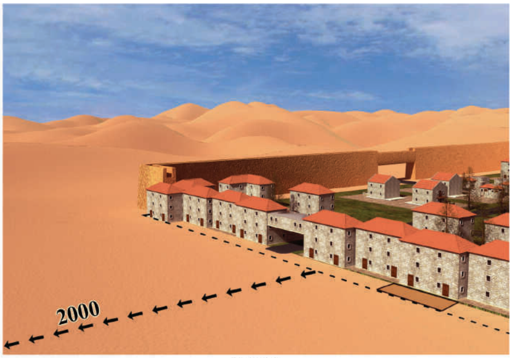

ציור א

המשנה מפרשת את אופן מדידת התחומים סביב לעיר: וְעוֹשִׂין (אותה) [אוֹתָן[ד]] - את תחומי העיר כְּמִין טַבְלָא [-לוח] מְרוּבַּעַת. כגון בעיר שאורכה אלפיים אמה ורוחבה אלפיים אמה, מודדים ריבוע של אלפיים על אלפיים אמה לכל צד סביב לעיר[ה], ואין מודדים את התחומים בעיגול, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִשְׂכָּר אֶת הַזָּוִיּוֹת - שעל ידי כן ירויחו התושבים בהילוכם לצד קרנות העיר, שכן אם מודדים התחומין בעיגול סביב לעיר אינם רשאים לילך מקרנות העיר עד לסוף התחום אלא אלפיים אמה, ואילו כאשר מודדים התחומין בריבוע סביב רשאים הם לילך מקרנות העיר אלפיים ושמונה מאות אמה [ציור ג][ו].

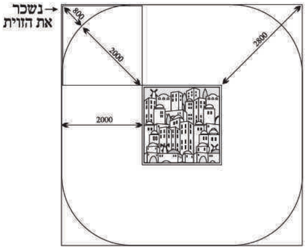

ציור ג

★

גמרא הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים כיצד יש לגרוס במשנה: נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בגירסת משנתנו, חַד תָּנֵי - אחד מהם היה שונה 'כיצד מְעַבְּרִין את הערים', וְחַד תָּנֵי - ואילו האחר היה שונה 'כיצד מְאַבְּרִין את הערים'[ז].

ומבארת הגמרא את סברותיהם: מַאן דְּתָנֵי - זה ששונה 'מְאַבְּרִין' היינו מלשון אֵבֶר אֵבֶר, כלומר, שמוסיפים לעיר איברים איברים, שאם יש אבר הנמשך בצד אחד של העיר מוסיפים אבר נוסף בצד שכנגדו[ח]. וּמַאן דְּתָנֵי - וזה ששונה 'מְעַבְּרִין', היינו כְּאִשָּׁה עוּבָּרָה - כמו אשה מעוברת, שהעובר הוא דבר חיצוני הנוסף עליה, וכן כאן מצרפים אנו לעיר חלקים נוספים.

הגמרא מביאה מחלוקת נוספות בין רב לשמואל בענין משמעות לשונות: מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, נחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בצורת תבנית המערה. חַד אָמַר - אחד מהם סובר שהיו בה שְׁנֵי בָתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה, דהיינו, אחד פנימי ואחד חיצון. וְחַד אָמַר - ואחד מהם סובר שהיו בה בַּיִת וַעֲלִיָּיה עַל גַּבָּיו[ב].

מקשה הגמרא: בִּשְׁלָמָא לְמַאן דְּאָמַר - דברי הסובר שהיו בה שני בתים זֶה עַל גַּב זֶה מבוארים הם, דְּהַיְינוּ מַכְפֵּלָה - שזו היא הכוונה בתיבת 'מכפלה', שהיתה המערה כפולה בשתי תקרות זו על זו. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר - אבל לדעת הסובר שהיו בה שְׁנֵי בָתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה, יש לתמוה, מַאי - מה הוא לשון 'מַכְפֵּלָה', הרי לא שייך לשון 'מכפלה' על שני בתים העומדים זה ליד זה.

מתרצת הגמרא: אכן לשיטה זו אין המערה קרויה 'מכפלה' על שם כפילות הבתים, אלא משום שֶׁכְּפוּלָה בְּזוּגוֹת - שכל הטמונים בה נקברו זוג זוג, איש ואשתו[ג].

הגמרא מביאה מקרא שבו נרמזו הזוגות הקבורים במערת המכפלה: נאמר בכתוב (בראשית לה כז) 'מַמְרֵא קִרְיַת [הָ]אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן'[ט]. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כוונת הכתוב בזה שהיתה חברון קִרְיַת הָאַרְבַּע זוגות הקבורים במערת המכפלה, והם אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה.

הגמרא מביאה מחלוקות נוספות בין רב לשמואל בענין משמעות לשונות: נאמר בכתוב (שם יד א) 'וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר', ובמקום אחר מצינו שהיה שמו נמרוד, ונחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל מה היה שמו האמיתי ומה היה כינויו. חַד אָמַר - אחד מהם סובר ש'נִמְרוֹד' הוא שְׁמוֹ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'אַמְרָפֶל', משום שֶׁאָמַר וְהִפִּיל לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ[ד]. וְחַד אָמַר - ואחד מהם סובר ש'אַמְרָפֶל' הוא שְׁמוֹ האמיתי, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'נִמְרוֹד', לפי שֶׁהִמְרִיד אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ עָלָיו - על הקדוש ברוך הוא', בְּעֵת מַלְכוּתוֹ[י][יא][ה].

נאמר בכתוב (שמות א ח) 'וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם', ונחלקו רַב וּשְׁמוּאֵל בביאור תיבת 'חדש'. חַד אָמַר - אחד מהם סובר שהיה זה מלך חָדָשׁ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר - ואחד מהם סובר שהיה זה פרעה שמלך בזמן יוסף, אלא שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו - שחידש גזירות על בני ישראל.

מבארת הגמרא את סברותיהם: מַאן דְּאָמַר - לדעת הסובר שהיה זה מלך חָדָשׁ מַמָּשׁ, יש ללמוד זאת מִדִּכְתִיב 'חָדָשׁ', וּמַאן דְּאָמַר - ולדעת הסובר שהיה זה מלך ישן אלא שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו יש ללמוד זאת מִדְּלָא כְּתִיב 'וַיָּמָת וַיִּמְלוֹךְ' - מאחר שלא נאמר בכתוב 'וימת מלך פלוני וימלוך תחתיו מלך פלוני', כפי שדרך המקרא לפרש, בהכרח שהיה זה אותו פרעה שמלך מקודם לכן.

מקשה הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר - ולדעת הסובר שהיה זה פרעה שמלך בזמן יוסף אלא שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו, כיצד ניתן לפרש כן, הָא כְּתִיב - הרי נאמר במקרא שם 'אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף', דהיינו שלא הכיר את יוסף, ובהכרח שהיה זה מלך חדש ממש.

מתרצת הגמרא: מַאי - מה היא כוונת הכתוב 'אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף', דַּהֲוָה דָּמֵי כְּמַאן דְּלָא יָדַע לֵיהּ לְיוֹסֵף כְּלָל - שהיה דומה כמי שאינו מכיר

א. רש"י (ד"ה או). ובחידושי המאירי (מוס"ק, ד"ה וכן) כתב 'פירוש, כמין כיפה שעושין על הקבר והיא חלולה ונר דולק לשם' [כלומר, מבנה הראוי לדירה שהיו מדליקים בו נרות]. ב. **גשרים** אלו מכוסים מלמעלה, ויש להם כתלים מארבע רוחותיהם, ויש בכתלים פתחים שהמים עוברים תחתם, ויש שם דירה לאדם שגובה את המכס. רבינו יהונתן (ד"ה גשרים). ג. **מבואר** בדברי הגמרא להלן (נה:), ש'נפש' אינה מצטרפת עם העיר אלא אם כן יש בה ארבע אמות על ארבע אמות. ובתוספות שם (ד"ה נפש) ביארו שכן הוא הדין גם בשאר הדברים הנזכרים במשנה. ד. **כן** היא גירסת רש"י, וכן הגיה הב"ח, וראה להלן בהערה שיש בזה שתי שיטות בדברי הראשונים בביאור כוונת המשנה. ה. **כוונת** המשנה היא שיהיו תחומי העיר מרובעים ולא עגולים, אבל אין הכוונה שיהיו מרובעים במדויק, אלא הדבר תלוי בכל עיר לפי מה שהיא, שאם העיר היא מרובעת ממש, כגון בעיר שהיא אלפיים אמה על אלפיים אמה, אזי גם תחומיה יהיו מרובעים ממש, אבל אם העיר אינה מרובעת לגמרי, כגון שאורכה יותר מאלפיים אמה או שרוחבה פחות מאלפיים אמה, גם תחומיה לא יהיו מרובעים ממש, לפי שרוחב התחומים הוא במדת רוחב העיר, בין קטנה בין גדולה, ואילו אורכם הוא לעולם אלפיים אמה. רש"י (ד"ה ועושין) [ציור ב]. ו. **נתבארו** דברי המשנה לפי גירסת רש"י 'ועושין אותן', דהיינו את התחומין, שמודדים אותם בריבוע ולא בעיגול. אמנם הרמב"ם בפירוש המשניות (פ"ה מ"א) והמאירי והריטב"א גורסים 'ועושים אותה', דהיינו את העיר, ולפיכך הם מפרשים שכוונת המשנה היא שאם העיר עגולה צריך לרבעה קודם שמודדים לה תחומין [כמבואר בדברי הברייתא להלן (נה.) 'עגולה עושין לה זויות' [ציור ד]], כדי שיהיו נשכרים את הזויות שהריבוע יתר על העיגול, ורק לאחר שמרבעים אותה מודדים לה את תחומיה אלפיים אמה לכל רוח. וכתב התוספות יום טוב (שם) שכן נראה לפרש, לפי שעל פירושו של רש"י יש להקשות מדוע הוצרכה המשנה להשמיענו דין זה, הרי כבר שנינו לעיל (מט:), שלדברי חכמים מודדים התחומים בריבוע ולא בעיגול כדי שיהא נשכר את הזויות. ז. **בירושלמי** (עירובין פ"ה ה"א) פירש, 'רב אמר מאברין ושמואל אמר מעברין'. ח. **רש"י** (ד"ה אבר). ובערוך (ערך 'אבר' ג) כתב 'שבולטין מן החומה אבר אבר, כאבריו של אדם שבולטין מן האדם'. ט. **'ממרא'** הוא שם המישור, ו'קרית ארבע' היא שם העיר, וכוונת הכתוב היא 'מישור של קרית ארבע'. רש"י בפירוש התורה (בראשית לה כז). י. **היינו** שהמריד את כל העולם על הקדוש ברוך הוא, אלא שנקטה הגמרא 'עליו' בלשון כינוי. רש"י (ד"ה עליו). יא. **'שהמריד**, השיא עצה לאנשי דור הפלגה לבנות מגדל להלחם בצבא השמים'. רש"י במסכת פסחים (צד: ד"ה שהמריד).

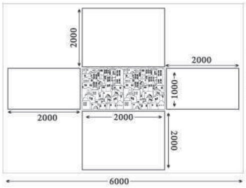

ציור ב

ציור ד

את יוסף כלל, במה שגזר גזירות רעות על בני ישראל, ולא זכר את הטובה שעשה יוסף עמו ועם כל מצרים[ו].

★

הגמרא מביאה כמה מימרות שאמר רבי יוחנן: **(סִימָן 'שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה' וּ'שְׁנֵים עָשָׂר' 'לָמַדְנוּ' 'בְּדוֹר' 'וְיִבֶן'**[יב]**). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁמוֹנָה עָשָׂר יָמִים גָּדַלְתִּי** [-שהיתי] **אֵצֶל רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי** [-אדם גדול בדורו[יג]], **וְלֹא לָמַדְתִּי מִמֶּנּוּ אֶלָּא דָּבָר אֶחָד בְּמִשְׁנָתֵינוּ**, שיש לגרוס בה **כֵּיצַד 'מְאַבְּרִין' אֶת הֶעָרִים בְּ'אָלֶף'**, ולא כיצד 'מעברין' ב'עין'.

מקשה הגמרא: **אֵינִי** - וכי כך היה שלא למד שם אלא דבר אחד, **וְהָאָמַר** [-והרי אמר] **רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁנֵים עָשָׂר תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי, וּשְׁמוֹנָה עָשָׂר יָמִים גָּדַלְתִּי בֵּינֵיהֶן, וְלָמַדְתִּי לֵב כָּל אֶחָד וְאֶחָד** - הכרתי בכל אחד מהם כמה הוא מחודד וחריף יותר מחבריו, **וְחָכְמַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד** - וכן הכרתי בכל אחד מהם כמה הוא חכם יותר מחבריו וכמה למד יותר מהם, וכיצד יתכן שלא למד אלא דבר אחד[יד].

מתרצת הגמרא: אכן **לֵב כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְחָכְמַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד גְּמַר** - הוא למד, אבל **גְּמָרָא לֹא גְּמַר** - לא למד.

תירוץ נוסף מתרצת הגמרא: **אִיבָּעֵית אֵימָא** - ואם תרצה אמור באופן אחר, **מִנַּיְיהוּ דִּידְהוּ גְּמַר** - מתלמידי רבי אושעיא הוא אכן למד דברים הרבה, אבל **מִינֵּיהּ דִּידֵיהּ לֹא גְּמַר** - מרבי אושעיא עצמו לא למד אלא דבר אחד.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה אמור באופן אחר, שמה שאמר רבי יוחנן שלא למד אלא **'דָּבָר אֶחָד', בְּמִשְׁנָתֵינוּ קָאָמַר** - על משנתינו אמרה, שלא למד בה אלא דבר אחד, אבל שאר ברייתות וגמרות למד הרבה.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּשֶׁהָיִינוּ לוֹמְדִין תּוֹרָה אֵצֶל רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי, הָיִינוּ יוֹשְׁבִין אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה תלמידים **בְּאַמָּה** אחת, לפי שהיינו מתקרבים אליו לשמוע מפיו, ודוחקים זה את זה.

אָמַר רַבִּי, כְּשֶׁהָיִינוּ לוֹמְדִין תּוֹרָה אֵצֶל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, הָיִינוּ יוֹשְׁבִין שִׁשָּׁה שִׁשָּׁה תלמידים **בְּאַמָּה** אחת[ז].

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי בְּדוֹרוֹ היה **כְּרַבִּי מֵאִיר בְּדוֹרוֹ, מָה רַבִּי מֵאִיר בְּדוֹרוֹ** - כשם שמצינו לגבי רבי מאיר **שֶׁלֹּא יָכְלוּ חֲבֵרָיו לַעֲמוֹד עַל סוֹף דַּעְתּוֹ** מחמת חריפותו[טו], **אַף רַבִּי אוֹשַׁעְיָא לֹא יָכְלוּ חֲבֵרָיו לַעֲמוֹד עַל סוֹף דַּעְתּוֹ.**

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לִבָּן [-חכמתם והבנתם[טז]] **שֶׁל** החכמים **הָרִאשׁוֹנִים** היה רחב **כְּפִתְחוֹ שֶׁל הָאוּלָם** שבמקדש, שהיה רוחבו עשרים אמה, **וְלִיבָּם שֶׁל** החכמים **הָאַחֲרוֹנִים** היה רחב **כְּפִתְחוֹ שֶׁל הֵיכָל**[יז], שרוחבו היה עשר אמות[יח], **וְאָנוּ** אין ליבנו רחב אלא **כִּמְלֹא נֶקֶב מַחַט סִידְקִית** - מחט דקה ביותר, שתופרים בה את הסדקים שבבגדים[ח].

ומבארת הגמרא מי הם החכמים הראשונים והאחרונים שנתכוין להם רבי יוחנן בדבריו: **'רִאשׁוֹנִים'** היינו **רַבִּי עֲקִיבָא, 'אַחֲרוֹנִים'** היינו **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ. אִיכָּא דְּאָמְרֵי** - ויש אומרים, **'רִאשׁוֹנִים'** הכוונה היא **לְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ,** ואילו **'אַחֲרוֹנִים'** היינו **רַבִּי אוֹשַׁעְיָא בְּרִיבִּי. (וְאָנוּ כִּמְלֹא נֶקֶב מַחַט סִידְקִית**[יט]**).**

אָמַר אַבָּיֵי, וַאֲנַן - ואנו, המאוחרים כמה דורות מדורו של רבי יוחנן, **כִּי סִיכְּתָא בְּגוּדָא** - כמו יתד בכותל, **לִגְמָרָא**. כלומר, כמו יתד שנועצים אותו בנקב צר שבכותל, שאינו נכנס בו אלא בדוחק, כך אנו איננו יכולים להבין מה שאנו שומעים, כי אם מעט ובקושי.

אָמַר רָבָא, וַאֲנַן [-ואנו] **כִּי אֶצְבַּעְתָּא בְּקִירָא** - כמו אצבע בשעוה, **לִסְבָרָא**. כלומר, כשם שהאצבע אינה יכולה להכנס בתוך שעוה קשה, אלא רק נדבק בה מעט הימנה, כך אנו איננו יכולים להבין מעצמנו אלא מעט מאד[כ][ט].

אָמַר רַב אַשִׁי, אֲנַן [-אנו] **כִּי אֶצְבַּעְתָּא בְּבֵירָא** - כמו אצבע בבור, **לְשִׁכְחָה**. כלומר, כשם שהאצבע נכנסת בקלות בתוך הבור, כך אנו מהירים לשכוח את תלמודנו[כא].

הגמרא מביאה מימרא בענין בני יהודה שהיו מקפידים על לשונם[כב]: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּנֵי יְהוּדָה** - היושבים בארץ יהודה[כג], **שֶׁהִקְפִּידוּ עַל לְשׁוֹנָם** - שהיו מדברים בלשון צח וברור, **נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָם בְּיָדָם** ולא שכחוה, **בְּנֵי הַגָּלִיל שֶׁלֹּא הִקְפִּידוּ עַל לְשׁוֹנָם**, אלא היו מדברים בלשון מקולקלת[כד], **לֹא נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָם בְּיָדָם.**

מקשה הגמרא: **מִידֵי בִּקְפִידָא תַּלְיָא מִילְּתָא** - וכי קיום התורה וזכירתה תלוי בהקפדה על לשון צחה ומבוררת.

ולפיכך מפרשת הגמרא באופן אחר: **אֶלָּא בְּנֵי יְהוּדָה דְּדַיְיקֵי לִישְׁנָא** - שהיו מדייקים לחזור על תלמודם בלשון ששמעו מרבם, **וּמִתְנַחֵי לְהוּ סִימָנָא** - ומניחים היו סימנים בשמועות שלמדו כדי לזוכרם[כה], **נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָן,** אבל **בְּנֵי גָּלִיל דְּלָא דַּיְיקֵי לִישְׁנָא** - שלא היו מדייקים לומר בלשון רבם, **וְלָא מִתְנַחֵי לְהוּ סִימָנָא** - ומאחר שלא היו מדקדקים בלשונם לא היו יודעים להניח סימנים לזכור תלמודם, **לֹא נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם.**

והפרש נוסף יש ביניהם, **בְּנֵי יְהוּדָה גָּמְרוּ מֵחַד רַבָּה** - למדו מרב אחד בלבד, ולפיכך **נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם,** אבל **בְּנֵי גָּלִיל דְּלָא גָּמְרֵי מֵחַד רַבָּה** - לא היו לומדים מרב אחד אלא מכמה רבנים, והיו שומעים מזה בלשון אחד ומזה בלשון אחר, ולפיכך היו מתבלבלים ושוכחים[כו], **וְלֹא נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם**[כז].

רָבִינָא אָמַר, בְּנֵי יְהוּדָה דְּגַלּוּ מַסֶּכְתָּא - שהיו מלמדים ומגלים תורה לאחרים[כח], **נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם,** אבל **בְּנֵי גָּלִיל דְּלָא גַּלּוּ מַסֶּכְתָּא** - שלא היו מלמדים לאחרים, **לֹא נִתְקַיְּימָה תּוֹרָתָן בְּיָדָם**[כט].

ומוסיף רבינא שהפרש זה מצינו אף בין דוד המלך לשאול המלך. **דָּוִד גַּלֵּי מַסֶּכְתָּא** - היה מלמד לאחרים[ל], אבל **שָׁאוּל לֹא גַּלֵּי מַסֶּכְתָּא** - לא היה מלמד. **דָּוִד דְּגַלֵּי מַסֶּכְתָּא, כְּתִיב בֵּיהּ** (תהלים קיט עד) **'יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ'**[לא], כלומר, היו הכל שמחים עמו, לפי שהיו פסקיו מכוונים אל האמת, שהיה אוסר את האסור ומתיר את המותר. אבל **שָׁאוּל דְּלָא גַּלֵּי מַסֶּכְתָּא כְּתִיב בֵּיהּ** (שמואל א' יד מז) **('אֶל כֹּל) [וּבְכֹל] אֲשֶׁר יִפְנֶה**

יב. **בגליון** גרס 'בדורו' 'ליבן' [במקום 'בדוד' 'ויבן']. ותיבות אלו הן סימנים למימרות שאומר רבי יוחנן להלן בסמוך, 'שמונה עשר' ימים, 'שנים עשר' תלמידים, כשהיינו 'לומדין', רבי אושעיא בריבי 'בדורו', 'ליבן' של ראשונים. דקדוקי סופרים. יג. **רש"י** (ד"ה אושעיא). והוסיף, שבכל מקום שנאמר 'בריבי' כך פירושו. ובמסכת קידושין (כא: ד"ה יודן) פירש רש"י גם כן ש'בריבי' היינו גדול בדורו, והוסיף 'כל היכא דקרי ליה בריבי לשון חכמה וחריפות הוא'. יד. **ואי** אפשר לומר שהיה זה בזמן אחר, שהרי בשניהם נקט רבי יוחנן 'שמונה עשר יום', ומשמע שכוונתו על אותה התקופה. מהרש"א (ח"א ד"ה והאמר). טו. **שכך** שנינו לעיל (יג:) 'אמר רבי אחא בר חנינא, גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו, ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו, שלא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו, שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים, על טהור טמא ומראה לו פנים'. וביאר רש"י שם (ד"ה על), שהכוונה בזה היא שלא יכלו חבריו לידע אימתי דבריו נכונים ואימתי אינם נכונים, לפי שהיה נותן טעם מיושב והגון על דבר שאין כך הלכה כמו על דבר שהוא להלכה. טז. **הבנה** תלויה בלב, כמאמר הכתוב (ירמיה ט כה) 'ערלי לב', דהיינו 'אטומים מלהבין', כמו שכתב רש"י בפרשת וארא (שמות ו יב), וכל מי שלבו פתוח יותר הוא מבין יותר. עיון יעקב (ד"ה לבן). יז. '**כלומר**, היה מתמעט ליבן מתוך הצרות המתרגשות'. חידושי המאירי (ד"ה לבן). יח. **כן** פירש רש"י (ד"ה פתח). אמנם ברבינו חננאל (ד"ה א"ל יוחנן) כתב 'כפתחו של אולם ארבעים אמה', 'כפתחו של היכל עשרים אמה', והיינו שרש"י פירש לענין הרוחב ואילו רבינו חננאל פירש לענין הגובה, שהיה האולם גובהו ארבעים אמה ורוחבו עשרים, ואילו ההיכל היה גובהו עשרים ורוחבו עשר. יט. **בכתבי** יד לא נכתבו תיבות אלו. דקדוקי סופרים. כ. **רש"י** (ד"ה כאצבע). ורבינו חננאל (ד"ה ואמר רבא) פירש, שאדם המניח אצבע בשעוה רכה, הרי הוא עושה גומא, אבל כשמוציאה מיד מפעפעת השעוה ומתמלאת הגומא כאילו לא נשקעה האצבע בתוכה [וכן אנו לענין הסברא, שאף אם בשעת הלימוד אנו מבינים מעט, מכל מקום אין הבנה זו נמשכת לאורך זמן]. כא. **ורבינו** חננאל (ד"ה אמר רב אשי) גורס 'כאצבעתא בביזרא לשכחה', דהיינו כמו אצבע בזרעונים, ופירש, שכמו אדם המשקע אצבעו בערימת זרעונים, כגון חרדל וכיוצא בו, נראה הדבר כאילו עשה גומא שם, אבל כאשר מוציא את אצבעו משם מיד חוזרת הגומא ומתמלאת, כך כאשר מסיימים אנו מסכת אחת ומתחילים אחרת מיד שוכחים את הראשונה. כב. **להלן** (ע"ב) מבואר בגמרא ששאלו את בני יהודה כיצד יש לגרוס במשנתינו, 'מעברין' או 'מאברין', ולפיכך מביאה הגמרא כאן מימרא זו. כג. **ארץ** ישראל נחלקת לשלשה חלקים, יהודה, עבר הירדן, והגליל. כד. **להלן** (ע"ב) מביאה הגמרא דוגמאות ללשונם הצחה של בני יהודה, וכן ללשונם המקולקלת של בני גליל. כה. **כלומר**, היו שומעים בעל פה שמועה אחר שמועה, ומניחים בהם סימנים זה אחר זה, ומאחר שהיו מדקדקים בלשון יודעים היו להניח סימנים נאים, ולא היו משתכחים מהם. רש"י (ד"ה דדייקי). כו. **אף** שהיו לומדים משני רבנים ענין אחד, מכל מקום שינוי הלשון מזה לזה היה מבלבלם ומשכחם. רש"י (ד"ה לא). כז. **אף** שנתבאר במסכת עבודה זרה (יט.) ש'כל הלומד תורה לפני רב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם', יש לחלק בזה בין 'למגמר' ובין 'למסבר', שלגבי עצם הלימוד עדיף ללמוד מרב אחד, כדי שלא יתבלבל משתי לשונות, אבל להבין הסברא עדיף ללמוד מכמה רבנים. תוספות (ד"ה דגמרי). כח. **רש"י** (ד"ה דגלו). עוד הביא רש"י פירוש נוסף, שהכוונה בזה שהיו מפרשים שמועותיהם ומדקדקים בטעמו של דבר, עד שהיה מתיישב בליבם. ובמאירי (ד"ה לעולם) הביא פירוש נוסף, שהכוונה היא שהיו מקדימים ומודיעים לתלמידיהם באיזה דבר הם רוצים לדרוש ברבים, או איזו מסכתא הם רוצים לשנות, ומתוך כך היו התלמידים מכינים עצמם כראוי ויודעים להקשות, ועל ידי כן היה הרב מוציא הדבר לאמיתו. כט. **הנפקא** מינה בכל אלו, שישתדל אדם לדור בארץ יהודה, שהיא מקום מובחר לתורה יותר מן הגליל. עיון יעקב (ד"ה בני). ל. **כמבואר** במסכת ברכות (ד.) שהיה יגע בתורה ומורה הוראות. וכן אמרו במועד קטן (טז:) על דוד שהיה יושב בשבת תחכמוני. רש"י (ד"ה דוד). לא. '**יראיך** יראוני בטובה וישמחו, כי כגמולי גמולם, שהרי מיראיך אני ולדברך יחלתי'. רש"י בפירוש תהלים (קיט עד).

יַרְשִׁיעַ', כלומר, שלא היה זוכה להורות כהלכה[א].

הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין שאול המלך: **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִנַּיִין שֶׁמָּחַל לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** לשאול **עַל אוֹתוֹ עָוֹן** של הריגת כהני העיר נוב[[א]], **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמואל א' כח יט) **'וּמָחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי'**. דהיינו, בשעה שהעלה שאול את שמואל על ידי בעלת אוב, ושאלו מה לעשות כנגד הפלשתים שנלחמים בו, אמר לו שמואל שייצא למלחמה ויהרג שם, ויהיו הוא ובניו למחרת עמו[ב]. ויש ללמוד מתיבת 'עמי' שהכוונה בזה **עִמִּי בִּמְחִיצָתִי** בעולם הבא[ג], ומכאן שנמחל לו עון זה.

הגמרא שבה לדון בענין לשון המשנה 'מעברין': **אָמַר רַבִּי אַבָּא, אִי אִיכָּא דְּמַשְׁאִיל לְהוּ** - אם יש מישהו שישאל **לִבְנֵי יְהוּדָה דְּדַיְיקֵי לִישְׁנָא** - המדייקים בלשונם, כיצד יש לגרוס במשנה, האם **'מְאַבְּרִין' תְּנַן אוֹ 'מְעַבְּרִין' תְּנַן**, וכמו כן היה שואלם לגבי גירסת משנה במסכת בכורות (מ.)[ד], האם **'אַכּוּזוֹ' תְּנַן אוֹ 'עַכּוּזוֹ' תְּנַן, יָדְעֵי** - היו בני יהודה יודעים לענות על שאלות אלו.

אומרת הגמרא: **שְׁאֵילִינְהוּ** - אכן שאלו זאת לבני יהודה, **וְאָמְרֵי לֵיהּ** - והשיבו לו לשואל כך, **אִיכָּא דְּתָנֵי** - יש השונים **'מְאַבְּרִין'**, **וְאִיכָּא דְּתָנֵי** - ויש השונים **'מְעַבְּרִין'**, וכן לגבי המשנה במסכת בכורות, **אִיכָּא דְּתָנֵי** - יש השונים **'אַכּוּזוֹ'**, **וְאִיכָּא דְּתָנֵי** - ויש השונים **'עַכּוּזוֹ'**.

הגמרא מבררת היכן מצינו בבני יהודה שהיו מדייקים בלשונם: **בְּנֵי יְהוּדָה דְּדַיְיקֵי לִישְׁנָא מַאי הִיא** - היכן מצינו שהיו מדייקים ומדברים בלשון צחה וברורה.

מבארת הגמרא: **דְּהַהוּא בַּר יְהוּדָה** - מעשה היה באדם מבני יהודה **דְּאָמַר לְהוּ** - לחבריו **טַלִּית יֵשׁ לִי לִמְכּוֹר. אָמְרוּ לֵיהּ, מַאי גַּוָּון טַלִּיתְךָ** - מה הוא צבע טליתך. **אָמַר לְהוּ**, צבעה הוא **כִּתְרָדִין עֲלֵי אֲדָמָה** - כצבע התרד בעודו מחובר בקרקע, שהוא ירוק ביותר. דהיינו, שדקדק בלשונו לפרש להם את הצבע המדויק של טליתו שלא יטעו בו[ה].

הגמרא מבררת היכן מצינו בבני גליל שלא היו מדייקים בלשונם: **בְּנֵי גָּלִיל דְּלָא דַּיְיקֵי לִישְׁנָא מַאי הִיא** - היכן מצינו בבני גליל שאינם מדברים בלשון צחה וברורה, אלא בלשון עילגת.

מבארת הגמרא: **(דְּתַנְיָא) דְּהַהוּא בַּר גְּלִילָא** - מעשה היה באדם מבני הגליל, **[דַּהֲוָה קָאָזֵיל] וְאָמַר לְהוּ** - שהיה הולך ואומר **'אָמַר לְמַאן אָמַר לְמַאן'**, כלומר, למי יש למכור 'אמר'. אך מאחר שהיתה לשונו עילגת ולא דקדק בדבריו, לא היה ניכר מלשונו אם אומר 'אמר', או 'עמר', או 'חמר'. ולכן **אָמְרוּ לֵיהּ** - אמרו לו השומעים, **גְּלִילָאָה שׁוֹטֶה** - גלילי שוטה, פרש את דבריך, האם רוצה אתה לקנות **חֲמָר** [-חמור] **לְמִירְכַּב** - כדי לרכוב עליו, **אוֹ חֲמַר** [-יין] **לְמִישְׁתֵּי** - לשתות. או שמא רוצה אתה לקנות **עֲמַר** [-צמר] **לְמִילְבַּשׁ** - לעשות ממנו בגדים, **אוֹ אִימַּר** [-שה] **לְאִיתְכְּסָאָה** - לשוחטו[[ב]]. נמצא שבגלל לשונו העילגת לא היו השומעים יכולים להבין כוונת דבריו.

הגמרא מביאה מעשים נוספים באנשים שדיברו בלשון עילגת: **הַהִיא אִיתְּתָא** - מעשה היה באשה, **דְּבָעֲיָא לְמֵימַר לַחֲבֶרְתָּהּ** - שרצתה לומר לחברתה, 'שלובתי **תָּאִי דְּאוֹכְלִיךְ חֶלְבָּא**' - 'חברתי, בואי ואאכילך חלב'. אך מאחר והיתה לשונה עילגת **אָמְרָה לָהּ 'שְׁלוֹכְתִּי' תּוֹכְלִיךְ לָבְיָא'**, ומשמעות תיבות אלו היא לשון קללה 'תאכלך הלביאה'.

הַהִיא אִיתְּתָא - מעשה היה באשה, **דְּאַתְיָא לְקַמֵּיהּ דְּדַיָּינָא** - שבאה לפני הדיין, כדי להתלונן על טבלה [-לוח] שגנבו ממנה, ורצתה לומר כך 'מרי קירי, טבלא הוית לי, וגנבוה מנאי, וכדין הוית, דכי שדרו לי עלויה לא מטו כרעי ארעא'. כלומר, אדוני, היתה לי טבלה וגנבוה ממני, והיתה גדולה כל כך, שאם היו מותחים אותי עליה לא היו רגלי מגיעות לארץ. אך מאחר והיתה לשונה עילגת **אָמְרָה לֵיהּ** כך, **'מָרִי כִּירִי, תַּפְלָא הֲוֵית לִי, וּגְנָבוּךְ מִינַּיִ, וּכְדוּ הֲוֵית דְּכַד שָׁדְרוּ לָךְ עִילָּוֵיהּ לָא מָטֵי כַּרְעָיךְ אַאַרְעָא'** - עבדי, קורה היתה לי, וגנבו אותך ממני, ועכשיו היא כזו שאם תולים אותך עליה אין רגליך מגיעות לארץ. נמצא שבגלל לשונה העילגת היתה מדברת שטויות הרבה.

הגמרא מביאה כמה מעשים מענין דיבור בלשון חכמה: **אַמְהָתָא דְּבֵי רַבִּי** - השפחה של בית רבי, **כִּי הֲוַת מִשְׁתַּעְיָא** - כאשר היתה מדברת **בִּלְשׁוֹן חָכְמָה**[ח], **אָמְרָה הָכִי** - היתה אומרת לפני רבי כך, **עֲלַת** [-שם כלי שהיו ממלאים בו יין מן החבית לכוסות] **נָקְפַת בְּכַד** - דופקת בתחתית החבית, כלומר, היין שבחבית כבר עומד להיגמר, **יִדְאוּן נִישְׁרַיָּא לְקִינַּיְהוֹן** - יעופו הנשרים לקיניהם, דהיינו יחזרו התלמידים לבתיהם **[אוֹ יַעְדֵי בְּתַר חֲבֶרְתָּה מִינָּהּ**[ט] - או שתוסר מגופת חבית אחרת']. כלומר, מאחר ונשאר יין מועט בחבית, מעתה יש לידע האם התלמידים ימשיכו לשבת בבית רבי, וממילא יש צורך לפתוח חבית חדשה שיש בה סיפק לכולם, או שעומדים הם לעזוב במהרה, ודי ביין שבחבית הישנה.

[זִימְנִין אָמַר לָהּ יִדְאוּן נִישְׁרַיָּא לְקִינַּיְהוֹן[יא] - עתים היה אומר לה יעופו הנשרים לקיניהם, דהיינו שילכו התלמידים לביתם ואין צריך לפתוח חבית חדשה]. **וְכַד הֲוָה בָּעֵי דְּלֵיתְבוּן** - אך כאשר היה רוצה שימשיכו לשבת התלמידים בביתו, **הֲוָה (אמרה להו) [אָמַר לָהּ]** - היה רבי אומר לשפחתו], **יַעְדֵי בְּתַר חֲבֶרְתָּהּ מִינָּהּ** - יש להסיר מגופת חבית חדשה, **וְתִתְקְפֵי עֲלַת בְּכַד** - ועל ידי כן יצוף הכלי ששמו 'עלת' בתוך החבית, **כְּאִילְפָא דְּאַזְלָא בְּיַמָּא** - כספינה השטה בים. כלומר, מאחר ויניחו אותו בתוך חבית חדשה ומלאה, יצוף הכלי בראש החבית ולא ידפוק בתחתיתה[[ג]].

רַבִּי יוֹסֵי בַּר אָסְיָין, כִּי הֲוָה מִשְׁתָּעֵי - כאשר היה מדבר **בִּלְשׁוֹן חָכְמָה**, שהיה רוצה לבקש שיכינו עבורו את מאכלו באופן שלא יבינו השומעים, **אָמַר** כך, **'עֲשׂוּ לִי שׁוֹר מִשְׁפָּט בְּטוּר מִסְכֵּן'**. 'שור' תרגומו 'תור', ו'משפט' תרגומו 'דין', נמצא שהתרגום של 'שור משפט' יחד, היינו 'תרדין'. 'טור' תרגומו 'הר', ו'מסכן' תרגומו 'דל', נמצא שהתרגום של 'טור מסכן' יחד, היינו 'חרדל'[יב]. ועל ידי כן היו בני ביתו יודעים להכין לו תרדין בחרדל, בעוד ששאר השומעים לא הבינו כוונתו[יג].

וְכַד הֲוָה שָׁאֵיל בְּאוּשְׁפִּיזָא - וכאשר היה שואל עוברי דרכים בשלום אדם בן עירם שאירחו, ולא רצה שיבינו שאר השומעים, **אָמַר הָכִי** - היה אומר כך, **'גְּבַר פּוּם דִּין חַי'**, 'גבר' תרגומו 'איש', 'פום' תרגומו 'פי', 'דין' תרגומו 'זה', חי כמשמעו[יד]. נמצא ש'גבר פום דין חי' יחד, היינו 'אושפיזכני', כלומר, 'מארחי', **'מָה זוֹ טוֹבָה יֵשׁ'** - האם טוב לו[[ד]].

רַבִּי אַבָּהוּ כִּי הֲוָה מִשְׁתָּעֵי - כאשר היה מדבר **בִּלְשׁוֹן חָכְמָה, הֲוָה אָמַר הָכִי** - היה אומר כך. **אַתְרִיגוּ לְפֶחָמִין** - הבעירו את הפחמים עד שיהיו אדומים כאתרוג[טו], **אַרְקִיעוּ לְזְהָבִין** - שטחו על הכירה גחלים לוחשות אדומות כזהב[טז], כדי שאוכל להתחמם כנגדן, **וַעֲשׂוּ לִי שְׁנֵי מַגִּידֵי בַּעֲלָטָה** - הכינו למאכלי שני תרנגולים, המודיעים בחשיכה את עונות הלילה[יז].

אִיכָּא דְּאָמְרֵי - ויש אומרים שכך אמר, **וְיַעֲשׂוּ לִי בָּהֶן** - בפחמים, **שְׁנֵי מַגִּידֵי בַּעֲלָטָה** - תרנגולים, כלומר, שיבשלו את התרנגולים על הפחמים.

א. **וגורם** היה לתלמידיו להיות רשעים. מאירי (לעיל ע"א ד"ה לעולם יהא אדם). פשוטו של מקרא עוסק במלחמות שהיה שאול נלחם בעמי הארץ ומנצחם, ו'ירשיע' היינו 'יחריד ויבלבל'. ב. **כמתואר** בספר שמואל (א' כח), שלאחר מיתת שמואל באו הפלשתים להלחם עם שאול, וניסה לִשְׁאול בנביאים ובאורים ותומים ולא נענה, ולפיכך פנה לאשה בעלת אוב כדי שתעלה את שמואל באוב, ושאלו מה יהא גורל מלחמה זו, ואמר לו שצפוי הוא למות שם למחרת יחד עם בניו. ג. **שאם** לא היתה כוונתו 'עמי במחיצתי', היה לו לומר 'ומחר אתה ובניך אתי' [לפי שתיבת 'את' מורה על שיתוף מצב, שבמקרה יש לשנים איזו נקודת חיבור, אבל תיבת 'עם' מורה על חיבור ושיתוף כללי בכל הענין], ומאחר ונקט בלשון 'עמי', משמע 'עמי במחיצתי' ממש. ורצה לומר, כשם שאין בי עון וחטא כך לא יהא בך, לפי שבזאת יכופר עונך. איי הים (ד"ה מנין). הגמרא במסכת ברכות (יב:) מביאה דעה נוספת מנין יודעים שנמחל לו עונו, שנאמר (שמואל ב' כא ו) 'והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה'', יצתה בת קול ואמרה 'בחיר ה'' [הפסוק שם עוסק בגבעונים שביקשו להמית את בני שאול, והם בודאי לא קראו לו בחיר ה', שהרי לגנותו באו, ובהכרח שיצתה בת קול משמים ואמרה תיבות אלו. רש"י שם (ד"ה והוקענום)]. ד. **המשנה** שם דנה במומים הפוסלים את הבכור מהקרבה, ומביאה מחלוקת תנאים מה הדין בבכור שיש לו רק ביצה אחת. לדעת תנא קמא הרי זה מום. לדעת רבי ישמעאל הדין תלוי בכיסי הביצים, שאם יש לו שני כיסים בהכרח יש לו שתי ביצים, אף אם אין זה ניכר, ואם יש לו כיס אחד הרי זה מום. ולדעת רבי עקיבא צריך לבדוק את הבכור שיש לו רק ביצה אחת, וכיצד היא בדיקה זו 'מושיבו על עכוזו [-עגבותיו, בית מושבן] וממעך, אם יש ביצה סופו לצאת'. ה. **עיקר** הדקדוק בזה הוא, שאף על פי שצבע התרדין לעולם ירוק, בין בתלוש ובין במחובר, מכל מקום אינו דומה מראה ירוק של תרדין תלושים למראה ירוק של תרדין המחוברים בקרקע. חידושי המאירי (ד"ה ולעדום). טעם הדבר שלא אמר להם שצבע טליתו הוא ירוק, לפי שעדיין לא היו יודעים אם כוונתו ירוק ככרתי או ירוק כחלמון ביצה, ולפיכך דקדק בלשונו להביא דוגמא מתרדין. מהרש"א (ח"א ד"ה כתרדין). ומשמיענו בזה, שיש להעדיף לדבר בלשון מבוררת אף שהיא ארוכה, על פני לשון קצרה שאינה מבוררת. יעב"ץ (ד"ה כתרדין). ו. **'שלובתי'** הוא מלשון 'משולבות', דהיינו חברתי. רש"י (ד"ה תאי). ז. **והיא** תיבה שאין לה משמעות. חידושי המאירי (ד"ה לפי). ח. **'פירוש**, כל לשון שהיו אומרים דרך רמז והעלמה שלא יובן לאחרים היו קורין אותו לשון חכמה'. חידושי המאירי (ד"ה ועכשיו). ט. **תיבות** אלו נוספו על פי כתבי יד ודפוסים ראשונים [וכעין זה היא גירסת רבינו חננאל], ראה הגהות וציונים, וראה עוד בהערה להלן. י. **בחידושי** המאירי (ד"ה ועכשיו) גרס 'כתר חבירתה', ופירש, שהמגופה היא כמין כתר בראש החבית. ולפי הגירסא שלפנינו 'בתר', כתב לבאר בחכמת מנוח (ד"ה יעדי), שהוא חתיכת מגופה, כמו 'ברית בין הבתרים'. יא. **אף** תיבות אלו נוספו על פי כתבי יד ודפוסים ראשונים. יב. **שכן** האותיות ה' וח' מתחלפות זו בזו, ונמצא ש'הרדל' הוא כמו 'חרדל'. יג. **טעם** הדבר שהוצרך להסתיר דבריו מן השומעים, כדי שלא יהא נראה בעיניהם כרעבתן. איי הים (ד"ה ר' יוסי). ובבניהו (ד"ה עשו) כתב, שרבי יוסי בר אסיין חסיד גדול היה, ולא היה אוכל בשר בימות החול כי אם ירקות בלבד, כמו תרדין בחרדל וכיוצא בזה, ולפיכך דיבר ברמז, שלא רצה שיבינו התלמידים שאינו אוכל אלא ירק בלבד. יד. **רש"י** (ד"ה גבר). וברבינו חננאל (ד"ה גבר) פירש ש'חי' היינו 'נא', שהרי תרגום המקרא 'אל תאכלו ממנו נא' (שמות יב ט) הוא 'כד חי', ובכך מתיישבת יותר תיבת 'אושפיזכנא'. טו. **רש"י** (ד"ה אתריגו). וברבינו חננאל (ד"ה שור) פירש שהכוונה היא שישברו את הפחמין לחתיכות דקות, מלשון 'טטרוגי' [שעל ידי כן נקל הדבר להצית בהם את האור] (להלן סא.). טז. **וכינה** זאת בשם 'ארקיעו', דהיינו שיטחו אותם כמו הרקיע שהוא שטוח. רש"י (ד"ה ארקיעו). יז. **אף** שהם מודיעים את העונות בין ביום ובין בלילה, מכל מקום אין אנו צריכים להודעתם אלא בלילה, אבל ביום השמש מורה על השעות. חידושי המאירי (ד"ה ר' אבהו). טעם הדבר שאמר כן ברמז, לפי שלא רצה שישרתוהו תלמידיו, מפני ביטול תורה, ולפיכך אמר בלשון זו שלא יבינו התלמידים, ורק אנשי ביתו שהם מלומדים בכך יבינו וישמשו אותו כרצונו. בן יהוידע (ד"ה רבי אבהו).

אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן - אמרו לו תלמידי הישיבה **לְרַבִּי אַבָּהוּ, הַצְפִּינֵנוּ** [-הראנו[יח]] **הֵיכָן רַבִּי אִלְעַאי צָפוּן** [-נחבא]. כלומר, שלא ידעו התלמידים היכן נמצא רבי אלעאי, ושאלו זאת מרבי אבהו.

אָמַר לְהֶן רבי אבהו, רבי אלעאי **עָלַץ בְּנַעֲרָה אַהֲרוֹנִית עֵירָנִית וְהִנְעִירָתוּ** - שמח הלילה בנערה אהרונית, ולא יכול היה לישן, ולפיכך עכשיו הוא ישן.

ומבארת הגמרא את דבריו: אָמְרֵי לָהּ - יש שפירשו את דברי רבי אבהו, ששמח רבי אלעאי **בְּאִשָּׁה** שנשא. ועל פי זה כוונת הדברים כך היא, 'עלץ בנערה אהרונית' היינו שמח בנערה בת כהן שנשא[יט], 'אחרונית', שמתה אשתו הראשונה ונשא אותה אחריה[ה], 'עירנית', בעלת חן וחריפה כאדם ער[כ], 'והנעירתו', שלא יכול היה מחמת כן לישון בלילה, ולפיכך ישן הוא עתה.

וְאָמְרֵי לָהּ - ויש שפירשו את דברי רבי אבהו, ששמח רבי אלעאי **בְּמַסֶּכְתָּא** שלמד. ולפי זה כוונת הדברים כך היא, 'עלץ בנערה אהרונית' היינו ששמח בלימוד מסכתא מסדר קדשים, העוסקת בענין עבודת אהרן ובניו, 'אחרונית', שסיים מסכת אחרת והתחיל את זו, 'עירנית', עמוקה וחמורה ומעוררת את לומדיה[כא], 'והנעירתו', שלא יכול היה לישן מחמת כן בלילה, ולפיכך ישן הוא עתה.

אָמְרֵי לֵיהּ - אמרו התלמידים **לְרַבִּי אִלְעַאי, הַצְפִּינֵנוּ** [-הראנו] **הֵיכָן רַבִּי אַבָּהוּ [צָפוּן** - נחבא]. **אָמַר לְהֶן** רבי אלעאי, רבי אבהו **נִתְיָיעֵץ בַּמַּכְתִּיר** - נטל רשות מן הנשיא[כב], **וְהִנְגִּיב** - והלך לצד דרום[כג], **לִמְפִיבֹשֶׁת** - לישב לפני זקני דרום, שהם חכמים ביותר [ועל שם שהיה מפיבושת אדם גדול קראם על שמו[כד]].

הגמרא מביאה מעשים בשלשה שניצחו לרבי יהושע בן חנניה בדברים: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, מִיָּמַי לֹא נִצְּחַנִי אָדָם בדברים, **חוּץ מֵאִשָּׁה, תִּינוֹק וְתִינוֹקֶת**[כה].

והוא מפרש מה אירע במקרים אלו: אִשָּׁה מַאי הִיא - מה היה המעשה שנצחה אותי אשה, **פַּעַם אַחַת נִתְאָרַחְתִּי אֵצֶל אַכְסַנְיָא אַחַת** - אשה אחת שהיתה מבשלת עבורי סעודות[כו]. **עָשְׂתָה לִי פּוֹלִין** [-מין קטניות] בסעודה. **בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן** שעשתה לי אותם, **אֲכַלְתִּים, וְלֹא שִׁיַּירְתִּי מֵהֶן כְּלוּם. שְׁנִיָּיה** - ביום השני שהכינה לי כן, אכלתים **וְלֹא שִׁיַּירְתִּי מֵהֶן כְּלוּם, בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי** שהכינה לי תבשיל זה **הִקְדִּיחַתַן בְּמֶלַח** - שרפה התבשיל במלח[כז], כלומר, נתנה בו מלח יותר מדאי עד שלא היה ראוי לאכילה. **כֵּיוָן שֶׁטָּעַמְתִּי** מן התבשיל **מָשַׁכְתִּי יָדַי מֵהֶן** - נמנעתי מלאכול פולין אלו. **אָמְרָה לִי** אותה אשה, **רַבִּי, מִפְּנֵי מָה אֵינְךָ סוֹעֵד. אָמַרְתִּי לָהּ, כְּבָר סָעַדְתִּי מִבְּעוֹד יוֹם** ואיני זקוק לאכול עתה [שלא רצה לומר לה שהתבשיל אינו ראוי לאכילה[כח]]. **אָמְרָה לִי** האשה, אם סעדת כבר מבעוד יום **הָיָה לְךָ לִמְשׁוֹךְ** את **יָדֶיךָ** גם **מִן הַפַּת**, אך מאחר ואכלת פת ולא נמנעת אלא מאכילת התבשיל יש להבין שאין הטעם כפי שאתה אומר משום שסעדת כבר. חזרה **וְאָמְרָה לִי, רַבִּי, שֶׁמָּא לֹא הִנַּחְתָּ פֵּאָה בָּרִאשׁוֹנִים**, כלומר, שמא שכחת להניח עבורי מעט מן התבשילים הראשונים[כט], ולפיכך מתכוין אתה להניח עתה מן התבשיל השלישי אף על השְׁנַיִם הקודמים. **וְכִי לֹא כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁאֵין מְשַׁיְּירִין פֵּאָה בְּאִילְפָּס אֲבָל מְשַׁיְּירִין פֵּאָה בִּקְעָרָה**, כלומר, כאשר השמש מעביר את האוכל מן הקדירה אל הקערה, אינו משייר בקדירה כלום לצורכו, אבל האוכלים בסעודה מניחים כל אחד מן המאכל בקערה, לצורך מאכל השמש.

כלומר, אותה אשה רצתה להוכיחו ברמז על אשר לא הניח עבורה מן המאכל ביום הראשון וביום השני, כפי הדין אשר הורו חכמים, ולפיכך אמרה לו בדרך שחוק, שמא כוונתך להשאיר עתה מן המאכל אף בשביל היומיים הקודמים[ו]. ובכך ניצחתו בדברים.

וממשיך רבי יהושע בן חנניה ואומר: מעשה שהיה **בְּתִינוֹקֶת** שניצחה אותי בדברים **מַאי הִיא, פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְהָיְתָה דֶּרֶךְ** סלולה **עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שָׂדֶה, וְהָיִיתִי מְהַלֵּךְ בָּהּ, אָמְרָה לִי תִּינוֹקֶת אַחַת, רַבִּי,** וכי **לֹא שָׂדֶה הִיא זוֹ**. כלומר, כיצד רשאי הנך להלך במקום זה שהוא רשות היחיד. **אָמַרְתִּי לָהּ,** וכי **לֹא דֶּרֶךְ כְּבוּשָׁה הִיא** לרבים לילך כאן. **אָמְרָה לִי, לִיסְטִים** [-שודדים] **כְּמוֹתְךָ כְּבָשׁוּהָ**, כלומר, אמנם דרך סלולה היא, אך אין ללמוד מכך שניתנה מרצונו של בעל השדה לצרכי רבים, אלא הלכו בה אנשים בעל כרחו עד שנעשית לדרך כבושה[ל]. ובכך ניצחתו התינוקת בדברים.

ומעשה שהיה עם **תִּינוֹק מַאי הִיא** - מה הוא, **פַּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְרָאִיתִי תִּינוֹק יוֹשֵׁב עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים** - מקום שפורשים הימנו שני דרכים, אחד לצד זה ואחד לצד אחר. **וְאָמַרְתִּי לוֹ** - לתינוק, **בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ נֵלֵךְ לָעִיר** - איזו דרך עלי לבחור כדי להגיע אל העיר. **אָמַר לִי** התינוק, שני הדרכים מגיעים אל העיר, אלא **שֶׁזּוֹ** - הדרך שבצד האחד, היא **קְצָרָה וַאֲרוּכָּה, וְאֵילוּ זוֹ** - הדרך שבצד השני, היא **אֲרוּכָּה וּקְצָרָה. וְהָלַכְתִּי בַּדֶּרֶךְ** שאמר עליה התינוק שהיא **קְצָרָה וַאֲרוּכָּה. כֵּיוָן שֶׁהִגַּעְתִּי** סמוך **לָעִיר מָצָאתִי שֶׁמַּקִּיפִין אוֹתָהּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּיסִין**, ואי אפשר לעבור דרכם ולהכנס לתוך העיר אלא בקושי רב. **חָזַרְתִּי לַאֲחוֹרַי** עד לאותה פרשת דרכים, **אָמַרְתִּי לוֹ** - לתינוק, **בְּנִי, הֲלֹא אָמַרְתָּ לִי** שדרך זו **קְצָרָה** היא, ואין הדבר כן, שקשה לעבור בה מחמת הגינות והפרדסים. **אָמַר לִי** התינוק, **וְכִי לֹא אָמַרְתִּי לְךָ** שהיא גם **אֲרוּכָּה**, וזו היתה כוונתי, שאכן קצרה היא בכמות, אבל ארוכה היא בכך שקשה להלך בה, ואילו הדרך השניה אמנם ארוכה יותר, אבל קצרה היא בכך שההולך בה מוצא את מבוא העיר פנוי להכנס[ז].

מסיים רבי יהושע בן חנניה ואומר: נְשַׁקְתִּיו לאותו תינוק **עַל רֹאשׁוֹ וְאָמַרְתִּי לוֹ, אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל**[לא], **שֶׁכּוּלְּכֶם חֲכָמִים גְּדוֹלִים אַתֶּם, מִגְּדוֹלְכֶם** - מן הגדולים שבכם, **וְעַד קְטַנְּכֶם** - ועד הקטנים שבכם[ח].

הגמרא מביאה מעשה בענין גדר דיבור הראוי עם אשה: רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הֲוָה קָא אָזִיל בְּאוֹרְחָא - היה מהלך בדרך, והגיע לפרשת דרכים, ולא היה יודע באיזו דרך עליו לילך. **אַשְׁכְּחָהּ** - פגש שם **לִבְרוּרְיָה** [אשתו של רבי מאיר ובתו של רבי חנינא בן תרדיון[לב]], **אָמַר לָהּ, בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ נֵלֵךְ לְלוֹד. אָמְרָה לֵיהּ, גְּלִילִי שׁוֹטֶה,** וכי **לֹא כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים** (אבות פ"א מ"ה) **'אַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה'**, ואם כן **הָיָה לְךָ לוֹמַר** את שאלתך בלשון קצרה **'בְּאֵיזֶה לְלוֹד'**[לג].

הגמרא מביאה מעשה נוסף שאירע עם ברוריה: בְּרוּרְיָה אַשְׁכַּחְתֵּיהּ לְהַהוּא תַּלְמִידָא - פגשה תלמיד אחד **דַּהֲוָה קָא גָּרֵיס בִּלְחִישָׁה** - שהיה לומד בלחש, ולא משמיע את קולו.

יח. **מלשון** הכתוב (משלי לא כז) 'צופיה הליכות ביתה'. רש"י (ד"ה הצפינו). יט. **כמבואר** במסכת פסחים (מט.) ששבח הוא לתלמיד חכם שישא בת כהן. מהרש"א (ח"א ד"ה אהרונית). כ. **ורבינו** חננאל (ד"ה הצפינו) פירש, 'עירנית' מבנות הכפרים [עיירות], כמו שמצינו במסכת ביצה (לב.), שכלים של בני הכפרים נקראו בשם 'ערניות'. ובמלא הרועים (ד"ה עירנית) תמה על כך, מה מעלה היא זו שהיא מבנות הכפרים. כא. **רש"י** (ד"ה מסכתא). ובחידושי המאירי (ד"ה הצפינו) פירש שנקראת התורה כן על שם שהיא ערה תמיד, כמאמר הכתוב (משלי ו כב) 'והקיצות היא תשיחך'. כב. **ונקרא** הנשיא בשם 'מכתיר', על שם שהוא נותן רשות לסמוך תלמיד ולקרותו 'רבי', ומאז והלאה אותו התלמיד מוכתר להיקרא בשם 'רבי מומחה לרבים', ואם טועה בדין פטור מלשלם. רש"י (ד"ה נמלך). ובערוך (ערך כתר א) פירש, ש'מכתיר' הוא רבי יוחנן, שהיה סומך תלמידים ומכתירם. כג. **רש"י** (ד"ה והנגיב). ובחידושי המאירי (ד"ה הצפינו) פירש, שהכוונה בזה שהלך להתעסק בחכמה, המתייחסת לצד דרום [כמאמר חכמים (ב"ב כה:) 'הרוצה להחכים ידרים']. כד. **מפיבושת** היה בנו של יהונתן בן שאול, והיה חכם ביותר, כמבואר במסכת ברכות (ד.) שהיה רבו של דוד המלך ומבייש את פניו בהלכה. כה. **מעשה** התינוקת קדם למעשה התינוק, כפי שמבואר בדברי הגמרא להלן שמביאה מעשה זה תחילה, אלא שלפיכך הקדימה עתה הגמרא את התינוק לתינוקת, כדי שלא יבואו לטעות ש'אשה תינוקת' היינו מעשה אחד. הגהות רא"מ הורוויץ (ד"ה תינוקת). אמנם הב"ח בהגהותיו (אות ב) גורס 'אשה ותינוקת ותינוק'. כו. **כלומר**, היתה מבשלת עבורו סעודות משלו, ולפיכך היה לה דין 'שמש' [כפי שמתבאר להלן בדברי הגמרא, שצריך היה לשייר לה מזון בקערה, כדין שאמרו חכמים לגבי שמש]. יעב"ץ (ד"ה עשתה). כז. **כן** פירש רש"י (ד"ה הקדיחתן), ש'הקדיחה' היינו שרפתו, מלשון הכתוב (דברים לב כב) 'כי אש קדחה באפי'. אמנם בערוך (ערך קדח ב) פירש 'הקדחה' מלשון 'השחתה'. כח. **אמנם** לא שיקר בדבריו, אלא כוונתו היתה שאכל כבר בסעודת הבוקר, ואילו סעודה זו היתה סעודת צהרים. בניהו (ד"ה כבר). כט. **ונקרא** בשם 'פאה', לפי שיש להניח מעט מן התבשילים בקערה עבור השמש, כעין שמניחים פאה מן תבואת השדה עבור העניים. ל. **הגם** שדרך כבושה היתה, מכל מקום מאחר ועוברת היא בשדה זרועה היה לו לרבי יהושע להעלות על דעתו שכבשוה אנשים שלא ברשותו של בעל הבית, וממילא אין זה בכלל הדין של 'מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו' (ב"ק כח.), לפי שלא נאמר דין זה אלא באופן שמתחילה נעשתה דרך זו ברשותו של בעל הבית. מהרש"א (ח"א ד"ה כבושה). לא. **אפשר** שאמר זאת בלשון רבים גם כנגד האשה והתינוקת שנזכרו לעיל. בניהו (ד"ה אשריכם). לב. **כך** הוא בכת"י. לג. **שמאחר** ועמד על פרשת דרכים, ממילא היתה מובנת שאלתו אף אם לא היה אומר אלא את התיבות 'באיזו ללוד'. מהרש"א (ח"א ד"ה באיזה).

בְּמַשָּׁה בֵּיהּ - בעטה בו, אָמְרָה לֵיהּ, וכי לֹא כָּךְ כָּתוּב על התורה[א], שהיא 'עֲרוּכָה בַכֹּל וּשְׁמֻרָה' (שמואל ב' כג ה), ודרשו חכמים, אִם התורה עֲרוּכָה ברמ"ח [-מאתיים ארבעים ושמונה] אֵבָרִים שֶׁלְּךָ, דהיינו שאתה לומד בקול ומרגישים כל האיברים בלימודך[ב], אז תורתך מִשְׁתַּמֶּרֶת ואינה משתכחת ממך, וְאִם לָאו - שאין אתה לומד בקול, אֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין חשיבות הלימוד בקול: תָּנָא, תַּלְמִיד אֶחָד הָיָה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהָיָה שׁוֹנֶה את תלמודו בְּלַחַשׁ, לְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁכַח את תַּלְמוּדוֹ.

הגמרא מביאה מעשה נוסף שאירע עם תלמיד של רבי אליעזר: תָּנָא, תַּלְמִיד אֶחָד הָיָה לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁנִּתְחַיֵּיב שְׂרֵיפָה לַמָּקוֹם - לשמים[ג]. אָמְרוּ בפמליא של מעלה, הַנִּיחוּ לוֹ - יש לוותר לו על עונשו, משום שֶׁאָדָם גָּדוֹל הוא שִׁמֵּשׁ. כלומר, בזכות זה ששימש את רבי אליעזר הוא ניצל משריפה בבית דין של מעלה[ד][א].

הגמרא מביאה מימרא שאמר שמואל לרב יהודה בענין חשיבות הלימוד בקול: אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, שִׁינְנָא - חריף ושנון[ה], פְּתַח פּוּמָיךְ קְרֵי - פתח פיך וקרא מקרא בקול, פְּתַח פּוּמָיךְ תְּנֵי - פתח פיך ושנה משנה בקול, כִּי הֵיכִי דְּתִתְקַיֵּים בֵּיךְ - כדי שתשתמר תורתך ולא תשתכח, וְתוֹרִיךְ חַיֵּי - ותאריך ימים, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד כב) 'כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא', ויש לדרוש מקרא זה כך, אַל תִּקְרֵי - אל תקרא 'לְמֹצְאֵיהֶם' מלשון מציאה, אֶלָּא 'לְמוֹצִיאֵיהֶם' בַּפֶּה', דהיינו, שהתורה נותנת חיים לאלו שלומדים אותה בקול[ב].

הגמרא מביאה מימרא נוספת שאמר שמואל לרב יהודה תלמידו: אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, שִׁינְנָא [-חריף ושנון], חֲטוֹף וֶאֱכוֹל חֲטוֹף וְאִישְׁתֵּי [-ושתה], דְּעָלְמָא דְּאָזְלִינַן מִינֵּיהּ - שהעולם הזה שאנו הולכים ממנו, כְּהִלּוּלָא דָּמֵי - כחופה הוא דומה, שכשם ששמחת חתונה עוברת מהר, כן האדם היום ישנו בעולם ולמחר איננו. כלומר, אם יש לך ממון השתמש בו לצורך בריאות גופך, ואל תקמץ ותחסוך לימים הבאים, שמא תמות קודם שיבואו ימים אלו[ג].

הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין זה: אָמַר לֵיהּ רַב לְרַב הַמְנוּנָא, בְּנִי, אִם יֵשׁ לְךָ ממון הֵיטֵב לָךְ - השתמש בו לדברים שאתה נצרך להם, ואל תקמץ בשביל צורך ימים הבאים, לפי שֶׁאֵין בִּשְׁאוֹל [-בקבר] תַּעֲנוּג, כלומר, לאחר מיתתך אין אתה יכול להשתמש בממונך, וְאֵין לַמָּוֶת הִתְמַהְמֵהַּ - אין למוות עיכוב, כי פתאום האדם מת. וְאִם תֹּאמַר אַנִּיחַ לְבָנַי חוֹק [-מזון], כלומר, אשייר ממון לצורך מזונות בני, אין לך לעשות זאת, לפי שבהיותך בִּשְׁאוֹל [-בקבר] מִי יַגִּיד לְךָ אם נשאר הממון בידם, שמא יאבדוהו. ועוד, בְּנֵי הָאָדָם דּוֹמִים לְעִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה, הַלָּלוּ נוֹצְצִין [-גדלים], וְהַלָּלוּ נוֹבְלִין [-מתים], כלומר, כל אחד מקבל מן השמים לפי מזלו[ז], ולפיכך אין לך לדאוג על בניך, שכאשר הם גדלים גדילה עמם פרנסתם הנשפעת עליהם ממרומים.

הגמרא מביאה מימרא של רבי יהושע בן לוי בענין סגולות העסק בתורה: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אדם הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵין עִמּוֹ לְוָיָה - אנשים שילווהו, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בה (משלי א ט) 'כִּי לִוְיַת חֵן הֵם', דהיינו, שדברי תורה הם המלוים אותו ונותנים לו חן[ח]. אדם שחָשׁ כאב בְּרֹאשׁוֹ יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בה 'כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ'[ט]. חָשׁ כאב בִּגְרוֹנוֹ יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בה (שם) 'וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ' - 'גרגרת' היינו הגרון'. חָשׁ בְּמֵעָיו [-בבטנו] יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בה (שם ג ח) 'רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶּךָ', דהיינו לבטנך[יא]. חָשׁ בְּעַצְמוֹתָיו יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בה (שם) 'וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ'[יב]. חָשׁ בְּכָל גּוּפוֹ יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בה (שם ד כב) 'וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא'[ד].

הגמרא מביאה מימרא נוספת במעלת התורה: אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרַבִּי חִיָּיא, בֹּא וּרְאֵה שֶׁלֹּא כְּמִדַּת [-דרך] הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, דהיינו, שאין הקדוש ברוך הוא מתנהג עם בריותיו כדרך שמתנהג בשר ודם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם היא, שאם אָדָם נוֹתֵן סַם [-תרופה] לַחֲבֵירוֹ כדי לרפאותו מאיזה חולי, לָזֶה [-לחולי זה] הסם יָפֶה - מועיל לרפאותו, וְלָזֶה [-לחולי אחר] הוא קָשֶׁה - מזיק, כגון שיפה ללב ורע לעיניים. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, אלא נָתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל שהיא סַם חַיִּים לְכָל גּוּפוֹ של אדם, ואין בה נזק כלל, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּלְכָל בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא'.

הגמרא שבה לעסוק בענין לימוד התורה בקול: אָמַר רַב אַמִּי, מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הכתוב (משלי כב יח) 'כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ יִכֹּנוּ יַחְדָּיו עַל שְׂפָתֶיךָ', אֵימָתַי דִּבְרֵי תּוֹרָה נְעִימִים לך, בִּזְמַן שֶׁתִּשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ - ששמורים הם אצלך ואינם משתכחים ממך[יג]. וְאֵימָתַי תִּשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ - ובאיזה אופן ישתמרו דברי תורה אצלך, בִּזְמַן שֶׁיִּכּוֹנוּ יַחְדָּו עַל שְׂפָתֶיךָ - אם אתה מסדרם ומוציאם בשפתיך בקול, ולא בגימגום ובלחישה.

רַבִּי זֵירָא אָמַר, מֵהָכָא - ממקרא זה יש ללמוד את חשיבות הדבר שיהיה הלימוד ערוך ומסודר בפיו של הלומד. נאמר (משלי טו כג) 'שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב'[יד], ויש לדרוש את דברי הכתוב כך, אֵימָתַי יש שִׂמְחָה לָאִישׁ בתלמודו, בִּזְמַן שֶׁמַּעֲנֶה בְּפִיו - שיש לו מענה כאשר שואלים ממנו דבר הלכה, והיינו כאשר הוא מסדר את תלמודו בפיו[ה].

לָשׁוֹן אַחֵר, אֵימָתַי יש שִׂמְחָה לָאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו [-בלימודו], בִּזְמַן שֶׁדָּבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב - כשיודע לדרוש הלכות חג בחג.

רַבִּי יִצְחָק אָמַר, מֵהָכָא - ממקרא זה יש ללמוד את חשיבות הלימוד בקול. נאמר (דברים ל יד) 'כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂתוֹ', ויש לדרוש המקרא כך, אֵימָתַי קָרוֹב אֵלֶיךָ הדבר מאד, בִּזְמַן שֶׁבְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ, כלומר, כאשר הלימוד שגור על פיך הרי הוא שמור בלבבך לעשותו.

רָבָא אָמַר, מֵהָכָא - ממקרא זה יש ללמוד את חשיבות הלימוד בקול. נאמר (תהלים כא ג) 'תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לּוֹ וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶּלָה', ויש לדרוש המקרא כך, אֵימָתַי תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לּוֹ - אימתי נותן הקדוש ברוך לאדם את תאוות ליבו לידע את התורה, בִּזְמַן שֶׁאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶּלָה - בזמן שאינו מונע ממנו להוציא הלימוד בשפתיו, דהיינו, כשהקדוש ברוך הוא נותן בו דעת ללמוד בקול.

הגמרא מקשה סתירה בדברי הכתוב 'תאות לבו נתתה לו': רָבָא רָמֵי - הקשה סתירה בין שני חלקי הפסוק. כְּתִיב בתחילת הפסוק 'תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לּוֹ', דהיינו שהקדוש ברוך הוא נותן לאדם את רצונו מיד כשמבקש בליבו קודם שיוציא בקשתו בפיו, וּכְתִיב בהמשך הפסוק 'וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶּלָה', דהיינו, שאין הקדוש ברוך נותן לאדם את רצונו עד שישאל בשפתיו.

ומתרץ רבא קושיא זו כך: אדם שֶׁזָּכָה - שיש לו מזל טוב, מתקיים בו החלק הראשון של הפסוק 'תַּאֲוַת לִבּוֹ נָתַתָּה לּוֹ', דהיינו, שמיד כאשר הוא מתאוה לאיזה דבר נותן לו הקדוש ברוך הוא את רצונו, קודם שיבקש בפיו. אבל אם לֹא זָכָה, אזי מתקיים בו חלקו השני של הפסוק 'וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל מָנַעְתָּ סֶּלָה', דהיינו, שיש לו להפציר ולבקש הרבה עד שתיענה בקשתו[ו].

לפי שנזכר בגמרא מקרא שנאמרה בו תיבת 'סלה' מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: תָּנָא דְּבֵי - שנו בישיבתו של רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר במקרא אחת מן התיבות 'נֶצַח' 'סֶלָה' 'וָעֶד', הכוונה היא לדבר מתמשך שֶׁאֵין לוֹ הֶפְסֵק עוֹלָמִית - לעולם. ומבארת הברייתא שיש ללמוד זאת מכמה מקראות שבהם נסמכו תיבות אלו לתיבת 'לעולם', ודבר זה מלמדנו שאף הן אין להן הפסק לעולם. תיבת 'נֶצַח' מצינו שנסמכה לתיבת 'לעולם', דִּכְתִיב (ישעיה נז טז) 'כִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב וְלֹא לָנֶצַח אֶקְּצוֹף'[טו]. ולגבי תיבת 'סֶלָה' מצינו כן, דִּכְתִיב (תהלים מח ט) 'כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ'[טז], בְּעִיר ה' צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ, אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד עוֹלָם סֶלָה'. ולגבי תיבת 'וָעֶד' מצינו כן, דִּכְתִיב (שמות טו יח) 'ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד'[ז].

הגמרא מביאה כמה מימרות שאמר רבי אלעזר בענין לימוד התורה: (סִימָן 'עֲנָקִים', 'לְחָיָיו', 'לוּחוֹת', 'חָרוּת'[יז]). אָמַר רַבִּי (אליעזר) [אֶלְעָזָר], מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הכתוב (משלי א ט) 'וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ', כלומר, מדוע

א. שכן נאמר שם מקודם לכן 'כי ברית עולם שם לי', והכוונה בזה על התורה, שנאמר בה (ירמיה לג כה) 'אם לא בריתי יומם ולילה'. מהרש"א (ח"א ד"ה ערוכה). ב. כן פירש המהרש"א (ח"א ד"ה ערוכה) 'שהדיבור בקול רם מביא הרגשה ותנועה לכל האיברים'. ג. לפי שהורה הלכה בפני רבו. חידושי המאירי (ד"ה שנתחייב). ובמהרש"א (ח"א ד"ה שריפה) כתב, שמעשה זה הוא המשך למעשה הקודם, בתלמיד אחד ששכח תלמודו, ועל ידי כן הוא נתחייב שריפה למקום, כמו ששנינו (אבות פ"ג מ"ח) 'כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו', ונקטה הגמרא שנתחייב 'שריפה', על פי דברי הגמרא במסכת תענית (ד.) 'שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהן דברי תורה ראויין לישרף'. ד. כתב בחידושי המאירי (ד"ה שנתחייב), שהטעם שפטרוהו משום 'ששימש אדם גדול', הכוונה בזה כך היא, שמה שחטא בכך שהורה הלכה בפני רבו [כן היא דעת המאירי בביאור החטא שחטא אותו תלמיד, כמו שנתבאר לעיל בהערה] לא נתכוין לעשות כן במזיד, אלא מאחר ושימש אדם גדול והשפיעו כל כך עד שהיה מלא עד גדותיו בתורה והלכה, לפיכך כששאלו הלכה מיד פתח וענה את הסדור בפיו. ה. בערוך (ערך שן) פירש לשון 'שיננא' שהוא מחודד בתלמוד, מלשון הפסוק (משלי כה יח) 'חץ שנון' [-חד]. והוסיף, שיש אומרים שהכוונה בזה שהיה בעל שינים גדולות. ו. הוקשה לו, מדוע פתח הכתוב בלשון רבים 'למוצאיהם', וסיים בלשון יחיד 'ולכל בשרו מרפא'. ולפיכך דרש אל תקרי 'למוצאיהם', דהיינו למוצאים אותם, אלא 'למוציאיהם', דהיינו לאדם המוציא דברי תורה ממחשבתו אל פיו, ונמצא שגם תחילת הפסוק עוסק ביחיד ולא ברבים. איי הים (ד"ה א"ל). ז. על פי דברי הגר"א באיגרתו 'בני אדם דומים לעשבי השדה, הללו נוצצין והללו נובלין, כל אחד נולד במזלו ובהשגחת אל עליון ברוך הוא'. וכעין זה פירש בגאון יעקב (ד"ה לעשבי). ח. שכן המהלך בדרך נצרך לחן בעיני הבריות, כפי שמבקשים בתפילת הדרך 'ותתננו לחן ולחסד בעיניך ובעיני כל רואינו', והתורה נותנת לו חן בדרך בעיני רואיו. מהרש"א (ח"א ד"ה כי). ט. 'חבור של חן הם לראשך, כלומר, התורה והמוסר יהיו לראשך לוית חן'. רש"י על משלי (א ט). י. 'על שם שהקנה עשויה טבעות טבעות קורא הצואר בלשון רבים'. רש"י (שם). יא. 'שרך' היינו הטבור העומד בחלל הבטן, וממנו לומדת הגמרא לכל חולי שבבטן. יב. 'ושקוי, רצה לומר המוח המשקה העצמות'. מצודת דוד (שם). יג. 'פירוש, שלא תהא צריך לעיין בספרים'. חידושי המאירי (ד"ה מי). יד. פשוטו של מקרא 'כמשמעו, על ידי מענה רך ודבור נחת, הבריות אוהבים אותו'. רש"י על משלי (טו כג). טו. אם אביא יסורים על האדם אין זה לאורך ימים, וכעסי עליו אינו לנצח. רש"י (ישעיה נז טז). טז. 'כאשר שמענו הנחמות מפי הנביאים כן ראינו'. רש"י (תהלים מח ט). יז. תיבות אלו הן סימנים למימרות שאמר רבי אלעזר המובאות להלן, 'מאי דכתיב וענקים לגרגרותיך', 'מאי דכתיב לחיו כערוגת הבושם', 'מאי דכתיב לוחות אבן', 'מאי דכתיב חרות על הלוחות'.

נמשלו דברי תורה לשרשרת [-ענק] הענודה סביב צואר [-גרגרת] של אדם, לומר לך, **אִם מֵשִׂים אָדָם** את **עַצְמוֹ כַּעֲנָק זֶה** [-כשרשרת זו] **שֶׁרָף עַל הַצַּוָּאר** - העומדת רפויה על הצואר, ואינה מצומצמת בדוחק, כך אדם זה הוא נעים ומרוצה לבריות[יח], וכמו כן הוא דומה לענק במה שהוא **נִרְאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה**, דהיינו, כשם ששרשרת זו אינה נראית תדיר, אלא רק כאשר האדם מגביה את ראשו, אך ברוב פעמים סנטרו וזקנו מכסים אותה, כך תלמיד חכם אם אינו יוצא הרבה בשוק אלא יושב וחוזר על לימודו, אז **תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו** - שאין מתקיימים בו תנאים אלו, **אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ.**

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הכתוב (שיר השירים ה יג) **'לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם'**[יט], לומר לך, **אִם מֵשִׂים אָדָם** את **עַצְמוֹ כַּעֲרוּגָה זוֹ שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין** [-דורכים] **בָּהּ**, דהיינו שאין בו גסות הרוח[כ], וכן הוא משים את עצמו **כְּבוֹשֶׂם זֶה שֶׁהַכֹּל מִתְבַּשְּׂמִין בָּהּ**, דהיינו שהוא מלמד תורה לתלמידים[כא], אז **תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים** בידו[כב], **וְאִם לָאו** - שאין בו תנאים אלו, **אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים** בידו.

וְאָמַר רַבִּי (אליעזר) [אֶלְעָזָר], מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הכתוב (שמות לא יח) **'לוּחוֹת אֶבֶן'**[כג], לומר לך, **אִם אָדָם מֵשִׂים (עַצְמוֹ**[כד]**) אֶת לְחָיָיו**[כה] **כְּאֶבֶן זוֹ שֶׁאֵינָהּ נִמְחֵית**, כלומר, כשם שהאבן אינה נמחית מפני דריסת רגלי בני אדם, כך לחייו אינן מתעייפות מלחזור על תלמודו וללמד לאחרים, אז **תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ.**

וְאָמַר רַבִּי (אליעזר) [אֶלְעָזָר], מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הכתוב שנאמר בלוחות הראשונות (שם לב טז) **'חָרוּת עַל הַלּוּחוֹת'**, לומר לך, **אִלְמָלֵי** [-אילו] **לֹא נִשְׁתַּבְּרוּ לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, לֹא נִשְׁתַּכְּחָה תוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל.** כלומר, לא היה אדם שוכח את תלמודו, שכן 'חרות' משמע 'חקוק', שעל ידי הלוחות היתה התורה נחקקת בליבותיהם של ישראל ולא היתה משתכחת מהם לעולם.

רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר, יש ללמוד ממקרא זה שאם לא היו הלוחות הראשונות משתברות **[אַף] אֵין כָּל אוּמָּה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן** - לא היתה אף אומה יכולה לשלוט בבני ישראל, **שֶׁנֶּאֱמַר 'חָרוּת'**, ויש לדרוש המקרא כך, **אַל תִּיקְרֵי 'חָרוּת' אֶלָּא 'חֵירוּת'**, דהיינו, שבשביל הלוחות היו בני ישראל נעשים בני חורין.

הגמרא מביאה מימרא בענין 'תלמודו מתקיים בידו': **אָמַר רַב מַתְּנָה, מַאי דִּכְתִיב** - מה היא כוונת הכתוב (במדבר כא יח) **'וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה'**, לומר לך, **אִם מֵשִׂים אָדָם** את **עַצְמוֹ כְּמִדְבָּר זֶה שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בּוֹ** - דורכים עליו, דהיינו שאין בו גסות הרוח[כו], **תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ**[כז], **וְאִם לָאו** - שאינו משים עצמו כמדבר, **אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ.**

הגמרא מביאה מעשה הנוגע לדרשה זו: **רָבָא בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף בַּר חָמָא, הֲוָה לֵיהּ מִלְּתָא לְרַב יוֹסֵף בַּהֲדֵיהּ** - היה לו כעס לרב יוסף עמו[ח]. **כִּי מָטָא מַעֲלֵי יוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי** - כאשר הגיע ערב יום הכיפורים, **אָמַר** רבא, **אֵיזִיל וַאֲפַיְּיסֵיהּ** - אלך ואפייסו לרב יוסף. **אָזַל אַשְׁכְּחֵיהּ לְשַׁמָּעֵיהּ דְּקָא מָזֵיג לֵיהּ כָּסָא** - הלך ומצא לשמשו של רב יוסף שמוזג הוא לו כוס יין במים[כח], **אָמַר לֵיהּ** - אמר לו רבא לשמשו של רב יוסף, **הַב לִי וְאֶימְזְגֵיהּ אֲנָא** - תן לי למזוג לרב יוסף את הכוס. **יְהַב לֵיהּ מַזְגֵּיהּ** - נתן לו השמש את הכוס והוא מזגה במים. **כִּדְטַעֲמֵיהּ** - כאשר טעם רב יוסף את היין המזוג במים, **אָמַר, דָּמֵי הַאי מְזִיגָא לִמְזִיגָא דְּרָבָא בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף בַּר חָמָא** - דומה מזיגה זו למזיגתו של רבא בנו של רב יוסף בר חמא, שהוא בקי ליתן מים במדויק[כט][ט], אך לא ידע רב יוסף שרבא עומד לפניו, לפי שסומא היה. **אָמַר לֵיהּ** רבא לרב יוסף, **אֲנָא הוּא** - אני הוא רבא. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף לרבא, **לֹא תֵּתִיב אַבִּרְעָיךְ** - לא תשב, אלא עמוד על רגליך[י], **עַד דִּמְפָרְשַׁתְּ לִי הָנֵי קְרָאֵי** - עד שתפרש לי אלו המקראות[ל]. **מַאי דִּכְתִיב** - מה היא כוונת הכתוב (במדבר כא יח) **'וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא'.** **אָמַר לֵיהּ** רבא לרב יוסף, כך דרשו חכמים מקראות אלו, **אִם אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ כְּמִדְבָּר זֶה שֶׁהַכֹּל דָּשִׁין בּוֹ** [-דורכים עליו], אזי **הַתּוֹרָה נִיתְּנָה** [-ניתנת] **לוֹ בְּמַתָּנָה** שלא ישכחנה, **וְכֵיוָן שֶׁנִּיתְּנָה לוֹ** התורה **בְּמַתָּנָה נְחָלוֹ אֵל** - נעשית היא לו כנחלה[לא], **שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל', וְכֵיוָן שֶׁנְּחָלוֹ אֵל** הרי הוא **עוֹלֶה לִגְדוּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת'**, ו'במות' הוא לשון גובה וגדולה, **וְאִם** לאחר שעלה לגדולה הוא **מֵגִים** את **לִבּוֹ** - מתגאה, **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁפִּילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא'**, ו'גיא' הוא לשון עמק ושפלות, **וְאִם חוֹזֵר בּוֹ** מגאוותו ושב ומשפיל עצמו, **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** חוזר **וּמַגְבִּיהוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה מ ד) **'כָּל גֶּיא יִנָּשֵׂא'** - כל עמק יתרומם[לב].

הגמרא מביאה מימרא בענין דרך לימוד התורה: **אָמַר רַב הוּנָא, מַאי דִּכְתִיב** - מה היא כוונת הכתוב (תהלים סח יא) **'חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ בָהּ תָּכִין בְּטוֹבָתְךָ לֶעָנִי אֱלֹהִים'**, לומר לך, **אִם אָדָם מֵשִׂים** את **עַצְמוֹ כְּחַיָּה זוֹ שֶׁדּוֹרֶסֶת וְאוֹכֶלֶת**, כלומר, כשם שהחיה הורגת ואוכלת מיד לאחר מכן[לג], כך תלמיד חכם חוזר על תלמודו מיד לאחר ששמע מרבו. **וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי** - ויש אומרים שכך אמר רב הונא, אם משים אדם עצמו כחיה זו **שֶׁמְּסָרַחַת וְאוֹכֶלֶת** - שאוכלת את מאכלה אף כשהוא מלוכלך בטיט וכיוצא בזה, וכן תלמיד חכם אם אינו מקפיד על כבודו ומבזה עצמו על דברי תורה[לד], **תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ, וְאִם לָאו** - שאינו עושה כן, **אֵין תַּלְמוּדוֹ מִתְקַיֵּים בְּיָדוֹ**[יא]. **וְאִם הוּא עוֹשֶׂה כֵּן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לוֹ סְעוּדָה בְּעַצְמוֹ** - בפני עצמו[לה], **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'תָּכִין בְּטוֹבָתְךָ לֶעָנִי אֱלֹהִים'**[יב], דהיינו לזה שעשה עצמו כעני בדעת לחזור הרבה על התורה[לו].

הגמרא מביאה כמה ענינים שנמשלו אליהם דברי תורה: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב** - מה היא כוונת הכתוב (משלי כז יח) **'נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ'**, וכי **לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה כִּתְאֵנָה** - כאילן תאנים, לומר לך, **מָה תְּאֵנָה זוֹ**

יח. **רש"י** (ד"ה שרף). ובחידושי המאירי (ד"ה וענקים) פירש, שהוא עניו. יט. **הוקשה** לו, מדוע לא נאמר 'לחייו כבושם', אלא 'כערוגת הבושם', ולפיכך מדקדק שיש כאן דמיון גם לערוגה וגם לבושם, וכמו שמפרש והולך. פירוש הרי"ף על עין יעקב (ד"ה מ"ד לחייו). כ. **דרש** 'לחייו' מלשון חייו, דהיינו שאינו מחשיב את חיות עצמו, רק כערוגה שהכל דשין בה. מהרש"א (ח"א ד"ה שם). כא. **כלומר**, אף שהוא מלמד לתלמידים והכל מתבשמים הימנו, מכל מקום הוא מנמיך עצמו כערוגה. בן יהוידע (ד"ה כערוגה). כב. **שעל** ידי שהוא מלמד תורה לאחרים והם מקשים לו קושיות צריך הוא לעיין ולברר הסוגיא היטב, ומתוך כך היא מתקיימת בידו. חידושי המאירי (ד"ה וענקים). כג. **הוקשה** לו מדוע הוצרך הכתוב להזכיר שהיו מאבן. ועוד הוקשה לו, שהרי לא היו הלוחות מאבן סתם, אלא מאבן מיוחדת ששמה 'סנפרינון', ולא היה לו לכתוב בהם 'אבן' סתם. מהרש"א (ח"א ד"ה מ"ד לוחות). כד. **ראה** הגהות וציונים. כה. **דרש** תיבת 'לוחות' מלשון 'לחייו'. מהרש"א (ח"א ד"ה מלוח). כו. **כן** פירש רש"י לעיל (ד"ה שהכל) לגבי ערוגה שהכל דשין אותה. אמנם במסכת נדרים (נה.) הגירסא היא 'כמדבר שהוא הפקר לכל', ופירשו שם הראשונים [רש"י, תוספות ורא"ש] שהכוונה בזה שהוא מלמד תורה לכל. כז. **להלן** בהמשך הגמרא מביאה הגמרא מימרא זו כך 'אם משים אדם עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תורה ניתנה **לו** במתנה', וזו היא גם כוונתו של רב מתנה 'תלמודו מתקיים בידו', שמאחר והתורה ניתנת לו במתנה ממילא היא מתקיימת בידו. כח. **שכן** היתה דרכם למזוג היין במים להפיג חוזקו, שהיה יינם חזק ביותר. כט. **שהיה** רב יוסף מכיר מתחילה את מזיגתו של רבא. רש"י (ד"ה מזיג). ל. **לפי** שהגיס רבא את לבו, שאל לו רב יוסף מקרא זה העוסק באדם המגביה עצמו, כדי להשפיל דעתו. רש"י במסכת נדרים (נה. ד"ה לא). לא. **רש"י** במסכת נדרים (נה. ד"ה נחליאל). ובשיטה מקובצת שם (ד"ה וכיון) כתב בשם הרי"ץ 'כלומר, שיזכה בזכות התורה לנחול שני עולמות, העולם הזה והעולם הבא'. לב. **אף** שמקרא זה לא נאמר בסמוך לשאר המקראות שנדרשו כאן, מכל מקום ניתן ללמוד הימנו שכל אדם שבא לידי כך שהוא כ'גיא' [-עמק], דהיינו שהשפיל עצמו, הרי הוא חוזר ומתנשא. רש"י (ד"ה כל). לג. **רש"י** (ד"ה שדורסת). אמנם במסכת בבא קמא (טז: ד"ה דרס) פירש רש"י ש'דריסה' היינו שאוכלת את טרפה כשהוא עדיין חי. וכן כתבו התוספות במסכת פסחים (מט: ד"ה מה). מהר"ץ חיות (ברש"י ד"ה שדורסת). לד. **לשון** רש"י כאן (ד"ה שמסרחת) 'מנבל עצמו על דברי תורה'. ובביאור ענין 'מנבל' כתב רש"י במסכת ברכות (סג: ד"ה המנבל) 'המנבל עצמו, ששואל לרבו כל ספקותיו, ואף על פי שיש בהם שחבריו מלעיגים עליו'. לה. **סעודה** זו היא כשכר על מעשיו. מהרש"א (ח"א ד"ה ואם). לו. **רש"י** (ד"ה לעני), לפי ביאור הגהות רא"מ הורוויץ (ברש"י שם). ולפי הפירוש הראשון ברש"י [שהובא בהערה לעיל], הכוונה בזה למי שעושה עצמו כעני ממש, בדרך מאכלו ומלבושיו.

כָּל זְמַן שֶׁאָדָם מְמַשְׁמֵשׁ בָּהּ מוֹצֵא בָּהּ תְּאֵנִים, לפי שאינן מתבשלות בפעם אחת, אלא היום מעט ולמחר מעט, וכל שעה יש באילן תאנים שראוי לאכול מהן, **אַף דִּבְרֵי תוֹרָה כָּל זְמַן שֶׁאָדָם הוֹגֶה** [-לומד, מעיין] **בָּהֶן**, הרי הוא **מוֹצֵא בָּהֶן טַעַם** חדש.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הכתוב (משלי ה יט) **'אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן'**[א] וגו', וכי **לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְאַיֶּלֶת** [-אילה], **לוֹמַר לְךָ, מָה אַיָּלָה רַחְמָהּ צַר** - פתח בית הרחם שלה צר, **וְלְפִיכָךְ** היא **חֲבִיבָה עַל בּוֹעֲלָהּ כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה** כְּמוֹ **בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה** שנשאה[ב], **אַף דִּבְרֵי תוֹרָה חֲבִיבִין הֵן עַל לוֹמְדֵיהֶן כָּל שָׁעָה וְשָׁעָה** שחוזרים והוגים בהם **כְּמוֹ בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה** שלמדו אותם[ג].

עוד נאמר בכתוב (שם) **'וְיַעֲלַת חֵן'**, והוא משל לתורה **שֶׁמַּעֲלַת חֵן עַל לוֹמְדֶיהָ** - שנותנת את חן הלומדים בה בעיני כל רואיהם, שהכל מנשאים ומרוממים אותם.

עוד נאמר שם **'דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךָ בְכָל עֵת'**. ויש לברר, **לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְדַד** שהתינוק יונק הימנו. אלא לומר לך, **מָה דַּד זֶה כָּל זְמַן שֶׁהַתִּינוֹק מְמַשְׁמֵשׁ בּוֹ** לינוק **מוֹצֵא בּוֹ חָלָב, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה כָּל זְמַן שֶׁאָדָם הוֹגֶה בָּהֶן** הרי הוא **מוֹצֵא בָּהֶן טַעַם** ודבר חידוש[ד].

עוד נאמר שם **'בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָמִיד'**, כלומר, בשביל אהבתך את התורה עשה עצמך שוגה ופתי, להניח את עסקיך ולרוץ לדבר הלכה[ה], **כְּגוֹן** [-כמו שהיה נוהג] **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, שֶׁאָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי אֶלְעָזָר שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּשּׁוּק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל** העיר **צִיפּוֹרִי, וּסְדִינוֹ** [-בגד עליון שהוא מתעטף בו] היה **מוּטָּל בַּשּׁוּק הָעֶלְיוֹן שֶׁל צִיפּוֹרִי**, שמחמת שהיה שקוע בלימודו שכח סדינו בשוק[ו]. **(תַּנְיָא) אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר, פַּעַם אַחַת בָּא אָדָם לִיטְּלוֹ** - ליטול את הסדין לעצמו, **וּמָצָא בּוֹ נָחָשׁ שָׂרָף**, ששלחו הקדוש ברוך הוא לשמור הסדין לבעליו.

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת מקרא על לומדי התורה: תָּנָא דְּבֵי - שנו ברייתא בבית מדרשו של **רַב עָנָן. מַאי דִּכְתִיב** - מה היא כוונת הכתוב (שופטים ה י) **'רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל מִדִּין [וְהֹלְכֵי עַל דֶּרֶךְ שִׂיחוּ]'**[ז], מקרא זה יש לדורשו על לומדי תורה[ח], **'רוֹכְבֵי אֲתֹנוֹת' אֵלּוּ** הם **תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁרוֹכְבִים וּמְהַלְּכִין מֵעִיר לְעִיר וּמִמְּדִינָה לִמְדִינָה, כְּדֵי לִלְמוֹד (בּוֹ) תּוֹרָה. 'צְחֹרוֹת'** היינו **שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָהּ** [-את התורה] ברורה ומחוורת **כַּצָּהֳרַיִם**[ט]. **'יֹשְׁבֵי עַל מִדִּין'**, **שֶׁהֵם** יושבין **וְדָנִין דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ**, **'וְהֹלְכֵי' אֵלּוּ בַּעֲלֵי** [-לומדי] **מִקְרָא, 'עַל דֶּרֶךְ' אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, 'שִׂיחוּ' אֵלּוּ בַּעֲלֵי תַּלְמוּד', שֶׁכָּל שִׂיחָתָן** היא **בְּדִבְרֵי תוֹרָה**[יא].

הגמרא מביאה מקרא שממנו יש ללמוד כיצד הוא סדר הלימוד הנכון: אָמַר רַב שֵׁיזְבִי מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הכתוב (משלי יב כז) **'לֹא יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ'**[יב], יש לדרוש תיבת 'יחרוך' בדרך נוטריקון ולפרש כך, **לֹא יִחְיֶה וְלֹא יַאֲרִיךְ יָמִים צַיָּיד הָרַמַּאי**. כלומר, אדם המרבה בגירסת התורה ואינו חוזר עליה, ומרמה את הבריות לומר 'ראו כמה תורה יודע אני', לא יחיה ולא יאריך ימים[יג].

הגמרא מביאה דעה החולקת על דרשה זו: רַב שֵׁשֶׁת אָמַר, צַיָּיד הָרַמַּאי יַחֲרוֹךְ. כלומר, אין מקרא זה עוסק באדם הלומד ואינו חוזר, שאין זה רמאי אלא שוטה, ואדרבה, מקרא זה עוסק באדם הלומד וחוזר, שעל ידי כן מתקיים תלמודו בידו, והוא נמשל לצייד ערום וחכם[יד], אשר צד עופות ומשמרם שלא יברחו מידו, והוא זה אשר 'יחרוך' [-יצלה] עופות אלו ויאכלם. וכוונת הכתוב לתמוה 'וכי לא יחרוך רמיה צידו', האם הצייד הערום לא יצלה העופות ויאכלם, הרי ודאי יעלה הדבר בידו לשמור את העופות שניצודו לבל יברחו הימנו.

כִּי אֲתָא [-כאשר בא] **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל[טו], **אָמַר, מָשָׁל** למה הדבר דומה, **לְצַיָּיד שֶׁצָּד צִפֳּרִים, אִם רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן מְשַׁבֵּר כְּנָפָיו** - אם משבר את כנפיו של כל עוף שהוא צד, הרי זה **מִשְׁתַּמֵּר** בידו, שהרי שוב אינו יכול לעוף. **וְאִם לַאו** - שאינו עושה כן, **אֵין** העוף **מִשְׁתַּמֵּר** בידו, אלא פורח הימנו. והוא משל לדברי תורה, שאם חוזר אדם על תלמודו הרי הוא משתמר בידו, ואם גורס ואינו חוזר לא נשאר בידו מאומה.

הגמרא דורשת מקרא נוסף בענין זה: אָמַר (רבה) [רָבָא] אָמַר רַב סְחוֹרָה אָמַר רַב הוּנָא, מַאי דִּכְתִיב - מה היא כוונת הכתוב (משלי יג יא) **'הוֹן מֵהֶבֶל יִמְעָט וְקֹבֵץ עַל יָד יַרְבֶּה'**[טז]. יש לדרוש מקרא זה לענין דברי תורה, **אִם עוֹשֶׂה אָדָם** את **תּוֹרָתוֹ חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת**[יז], דהיינו שגורס הרבה יחד, הרי זה **מִתְמַעֵט** - תורתו מתמעטת, לפי שאינו יכול לחזור על תלמודו כפי הצורך, ומשתכח הימנו, **וְאִם לַאו** - שאינו עושה כן, אלא **קוֹבֵץ עַל יָד** - לומד מעט מעט וחוזר, **יַרְבֶּה** - תורתו מתקיימת ומתרבה בידו.

אָמַר (רבה) [רָבָא], יָדְעֵי רַבָּנָן לְהָא מִלְּתָא - יודעים התלמידים דבר זה, שהדרך לקיום התורה היא על ידי חזרת הלימוד, **וְעָבְרֵי עֲלָהּ** - ואף על פי כן הם עוברים על מימרא זו, ואינם חוזרים כפי הצורך[יח].

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אֲנָא עֲבַדְתָּהּ - אני עשיתי כן, שלמדתי מעט וחזרתי על לימודי עד שהיה שגור היטב בפי, ואז המשכתי ללמוד ענין נוסף וחזרתי עליו, **וְאִיקַּיֵּים בִּידַאי** - וכך נתקיים תלמודי בידי[א].

★

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את סדר לימוד התורה שהיה בזמן משה רבינו: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **כֵּיצַד סֵדֶר מִשְׁנָה** - כיצד למדו ישראל תורה שבעל פה, **מֹשֶׁה לָמַד** את התורה **מִפִּי הַגְּבוּרָה** - מפיו של הקדוש ברוך הוא, לאחר מכן **נִכְנַס אַהֲרֹן** וישב לפני משה[יט], **וְשָׁנָה לוֹ מֹשֶׁה פִּירְקוֹ** [-לימודו], לאחר שסיים ללמוד **נִסְתַּלֵּק אַהֲרֹן** ממקומו **וְיָשַׁב לִשְׂמֹאל מֹשֶׁה**[כ]. **נִכְנְסוּ בָּנָיו** של אהרן, אלעזר ואיתמר, וישבו לפני משה **וְשָׁנָה לָהֶן מֹשֶׁה פִּירְקָן**, כלומר, אותו הפרק עצמו שלימד לאהרן שב ולימד לאלעזר ואיתמר. לאחר שסיים ללמדם **נִסְתַּלְּקוּ בָּנָיו** של אהרן לצדדים, **אֶלְעָזָר יָשַׁב לִימִין מֹשֶׁה, וְאִיתָמָר** ישב **לִשְׂמֹאל אַהֲרֹן**.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם אַהֲרֹן לִימִין מֹשֶׁה חוֹזֵר, כלומר, אף שמתחילה נתיישב אהרן לשמאלו של משה, היינו משום שלא היה אדם אחר היושב לצד משה, ואין זה כבוד לישב לימין הרב כשאין אחר היושב בשמאל. אבל עתה שיושבים בניו של אהרן לצד משה, כבוד הוא לאהרן ולמשה שיחזור אהרן וישב בימינו של משה, שהרי גדול הוא מבניו.

לאחר מכן **נִכְנְסוּ הַזְּקֵנִים** וישבו לפני משה, **וְשָׁנָה לָהֶן מֹשֶׁה** את **פִּירְקָן** - את הפרק ששנה כבר לאהרן ולבניו. לאחר שסיימו את לימודם **נִסְתַּלְּקוּ הַזְּקֵנִים** וישבו לצדדים, **וְנִכְנְסוּ כָּל הָעָם** וישבו לפני משה, **וְשָׁנָה לָהֶן מֹשֶׁה** את **פִּירְקָן**[כא].

נִמְצְאוּ בסיכומם של דברים, **בְּיַד אַהֲרֹן אַרְבָּעָה** - אהרן שמע ממשה כל פרק ופרק ארבע פעמים, **בְּיַד בָּנָיו שְׁלֹשָׁה, וּבְיַד הַזְּקֵנִים שְׁנַיִם, וּבְיַד כָּל הָעָם אֶחָד**.

לאחר מכן **נִסְתַּלֵּק מֹשֶׁה** והלך לו, **וְשָׁנָה לָהֶן אַהֲרֹן פִּירְקוֹ** - שב אהרן ולימד פרק זה לבניו ולזקנים ולכל ישראל. וכשסיים ללמדם **נִסְתַּלֵּק אַהֲרֹן** והלך לו, **וְשָׁנוּ לָהֶן בָּנָיו** של אהרן את **פִּירְקָן** לזקנים ולכל ישראל, וכשסיימו ללמדם **נִסְתַּלְּקוּ בָּנָיו** של אהרן והלכו להם, **וְשָׁנוּ לָהֶן הַזְּקֵנִים** את **פִּירְקָן** לכל ישראל.

נִמְצָא בְּיַד הַכֹּל אַרְבָּעָה - נמצא שהכל שנו פרק זה ארבע פעמים. אהרן שנאו ארבע פעמים מפיו של משה, בניו שנו שלש פעמים מפיו של משה ואחד מאהרן, הזקנים שמעו פעמיים מפיו של משה ופעם אחת מפיו של

א. **'אילת** אהבים', פירוש, תהיה בעיניך כאילה האהובה. 'ויעלת חן', היא תהיה מעלת חן בעיניך. מצודת דוד (משלי ה יט). ב. **'פירוש**, מחמת דרחמה צר זו היא סיבה שתהא חביבה על בעלה יותר, שטועם תמיד טעם בתולה'. בן יהוידע (ד"ה מה). ג. **'לפי** שכל דבר שאדם רגיל בו הרבה נלאה בו האדם, ולפעמים גם הוא נמאס, אבל דברי תורה אינן כן, שחביבין כל שעה ושעה'. מהרש"א (ח"א ד"ה מה). ד. **שמתוך** שהוא חוזר על לימודו תמיד מוצא בו טעם ודבר חידוש. מהרש"א (ח"א ד"ה מה). ה. **והיא** תשמור על עסקיך, וכמו שמביאה הגמרא בסמוך מעשה מרבי אלעזר בן פדת. רש"י על משלי (ה יט). ו. **רבינו** חננאל (ד"ה באהבתה). ז. **ביאור** פשוטו של מקרא כך הוא, השרים הרוכבים על אתונות לבנות וחשובות, והדיינים היושבים לדון, והסוחרים ההולכים בדרך, כולכם שיחו וספרו את נפלאות ה'. מצודת דוד (שופטים ה י). ח. **שכן** המקרא שלפניו עוסק בחכמי ישראל, שנאמר בו 'לבי לחוקקי ישראל'. מהרש"א (ח"א ד"ה רוכבי). ט. **'שעל** ידי שהולכין מעיר לעיר ולומדין מהרבה רבנים, יודעים למסבר טפי, כדאמרינן פרק קמא דעבודה זרה (יט.), כל הלומד מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם'. מהרש"א (ח"א ד"ה לסורות). י. **'לעמוד** על עיקר טעמי המשנה, מפני מה זה טמא וזה טהור זה אסור וזה מותר, ועל מה כל דבר נסמך ועל איזה מקרא, וזה תלמוד שהיה בימי התנאים'. רש"י במסכת סוטה (כ. ד"ה והלך). יא. **כמו** ששנינו (ע"ז יט:) 'אפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד'. מהרש"א (ח"א ד"ה וקימו). יב. **'דרך** הצייד לחרוך ראשי כנפי העופות לבל יעופו ממנו, אבל הרמאי לא יחרכם על כי המה נראים יפים כאשר כנפיהם שלמים ונוח לרמות את הלוקחים, ובעבור זה יאבד הכל כי יעופו להם, והוא למשל על הקופץ יד מלתת מה מהונו לצדקה כי יפסיד את כל ההון'. מצודת דוד (משלי יב כז). יג. **לפי** שנאמר על התורה (דברים ל כ) 'כי הוא חייך ואורך ימיך', ואדם זה שאינו חוזר משכח תלמודו, וממילא מתקצרים ימיו. רש"י במסכת ע"ז (יט. ד"ה לייד). יד. **כלומר** 'רמאי' אינו מלשון 'מרמה' אלא מלשון 'ערמה', דהיינו חכמה. וכמו שאמר הכתוב (בראשית כז לה) 'בא אחיך במרמה', ותרגם אונקלוס 'בחכמתא'. או שהכוונה בתיבת 'רמאי' לשיטה זו, על שם שהוא מרמה את יצרו הרע. בן יהוידע (ד"ה לייד). טו. **רש"י** במסכת מועד קטן (ג: ד"ה כי). טז. **'הון** הבא מהבל, רצה לומר, לא מיגיע כפים כי אם מגזל וחמס, ההון ההוא יתמעט בכל עת ולא תתקיים, אבל הקובץ הון על יד, רצה לומר, עם מלאכת היד, ההון ההוא יתרבה'. מצודת דוד (משלי יג יא). יז. **דרש** מ'הבל' לשון 'חבל', דהיינו חבילה, לפי שאותיות ה"א וחי"ת מתחלפות. מהרש"א על מסכת ע"ז (ח"א יט. ד"ה מ"ד הון). יח. **וטעם** הדבר שהיו עוברים על הוראה זו, לפי שהיתה נפשם חושקת בתורה, ומחמת תשוקתם היו לומדים הרבה ביחד. עץ יוסף (ד"ה עברי) בשם נתיבות עולם. יט. **כמאמר** הכתוב (ישעיה ל כ) 'והיו עיניך רואות את מוריך', וכן כולם בשעת שמיעתם היו יושבים לפני משה. רש"י (ד"ה נכנס). כ. **ולא** לימין משה, שאין זה דרך כבוד לישב בצד ימין של הרב כשאין אדם אחר היושב בשמאלו. וכמו ששנינו (חולין צא.) 'המהלך לימין רבו הרי זה בור', וכל שכן לענין ישיבה. רש"י (ד"ה ישב). כא. **סדר** לימודם היה על פי הסדר במקרא (שמות כד ט) 'ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל', דהיינו, תחילה משה, אחריו אהרן, לאחר מכן בני אהרן, ובסוף הזקנים. מהרש"א (ח"א ד"ה משה).

אהרן ופעם אחת מפיהם של בניו, ואילו כל ישראל שמעו פעם אחת מפיו של משה, אחת מאהרן, אחת מבניו, ואחת מן הזקנים.

מִכָּאן אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, חַיָּיב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידוֹ כל פרק ופרק **אַרְבָּעָה פְּעָמִים**[כב]. וְהדברים קַל וָחוֹמֶר, **וּמָה אַהֲרֹן** שהיה חכם ומבין[כג], **שֶׁלָּמַד מִפִּי מֹשֶׁה** שהיה מסדר הדברים כשולחן הערוך, **וּמֹשֶׁה** היה יודע הדברים בבירור גמור שהרי למד **מִפִּי הַגְּבוּרָה**[כד], ומתוך בירורו היה יודע לכוין הדברים וללמדם, ונמצא שהיה מסתייע הדבר לאהרן שתתקיים התורה בליבו ויבין מהר, **כָּךְ** - ומכל מקום הוצרך ללמוד ארבע פעמים. **הֶדְיוֹט** [-אדם פשוט] שקשה לו להבין, הלומד **מִפִּי הֶדְיוֹט** אחר שאינו יודע הדבר בבירור כל כך, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שאין לו לפחות מארבע פעמים.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מִנַּיִן שֶׁחַיָּיב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידוֹ עַד שֶׁיִּלְמְדֶנּוּ - עד שיבין התלמיד הדבר על בוריו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים לא יט) **'וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'**[ב]. **וּמִנַּיִן** שחייב ללמד את תלמידיו **עַד שֶׁתְּהֵא** משנתם **סְדוּרָה** [-שגורה] **בְּפִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם) **'שִׂימָהּ בְּפִיהֶם'. וּמִנַּיִן שֶׁחַיָּיב** הרב **לְהַרְאוֹת לוֹ** [-לתלמידו] **פָּנִים**, כלומר, ליתן לו טעם בכל דבר שמלמדו, ולא יאמר לו 'כך שמעתי, הבן אתה הטעם מעצמך', **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כא א) **'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם'**, ולא נאמר 'אשר תלמדם', ומכאן שצריך לסדר ולשים לפניהם טעם המיישב את תלמודם[כה].

הגמרא מבררת את דברי הברייתא בענין סדר לימודם של בני ישראל: מקשה הגמרא: **וְלִיגְמְרוּ כּוּלְּהוּ מִמֹּשֶׁה** - שילמדו כל ישראל יחדיו את פירקם ארבע פעמים מפיו של משה, ומדוע הוצרכו לחלק באופן כזה, שתחילה ילמד לאהרן, ואחר כך לבניו ולזקנים.

מתרצת הגמרא: טעם הדבר שעשו כן הוא **כְּדֵי לַחֲלוֹק כָּבוֹד לְאַהֲרֹן** ללמדו בפני עצמו, וְכן לחלוק כבוד **לְבָנָיו** בפני עצמם, וְלחלוק **כָּבוֹד לַזְּקֵנִים** בפני עצמם.

שבה הגמרא ומקשה: **וְנֵיעוּל אַהֲרֹן וְנִיגְמַר מִמֹּשֶׁה** - שיכנס אהרן וילמד ממשה את פירקו ארבע פעמים, ולאחר מכן יילך משה לביתו, **וְלִיעַיְּילוּ בָּנָיו וְלִיגְמְרוּ מֵאַהֲרֹן** - ויכנסו בניו של אהרן וילמדו מאביהם פרק זה ארבע פעמים, ולאחר מכן יילך אהרן **וְלִיעַיְּילוּ זְקֵנִים וְלֵילְפוּ מִבָּנָיו** - ויכנסו הזקנים וילמדו מבניו של אהרן ארבע פעמים, **וְלֵיזְלוּ וְלִיגְמְרִינְהוּ לְכוּלְּהוּ יִשְׂרָאֵל** - ויילכו הזקנים וִילַמְּדוּ לכל ישראל ארבע פעמים[כו].

מתרצת הגמרא: **כֵּיוָן דְּמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה גְּמַר** - מאחר שמשה למד מפיו של הקדוש ברוך הוא, **מִסְתַּיְיעָא מִלְּתֵיהּ** - מסתייע הדבר יותר שישמעו כל ישראל מפיו של משה, ולפיכך נסדר הדבר באופן זה שישמעו ישראל ממשה לפחות פעם אחת.

הגמרא מפרשת את מחלוקתם של רבי יהודה וחכמים בענין מקום מושבו של אהרן: **אָמַר מָר** - הובא לעיל בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לְעוֹלָם אַהֲרֹן לִימִין מֹשֶׁה חוֹזֵר**.

מבררת הגמרא: **כְּמַאן אַזְלָא הָא דְּתַנְיָא** - כשיטת מי הולך דין זה ששנינו בברייתא, **שְׁלֹשָׁה שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ**, רב ושני תלמידיו, סדר הליכתם כך הוא, **הָרַב** מהלך **בָּאֶמְצַע, וְגָדוֹל** התלמידים מהלך **בִּימִינוֹ, וְקָטָן בִּשְׂמֹאלוֹ. לֵימָא** - האם נאמר שברייתא זו **כְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא**, הסובר שאהרן היה יושב לימינו של משה, לפי שחשוב היה מבניו, **וְלָא כְּרַבָּנָן** הסוברים שהיה אהרן יושב לשמאלו של משה, ואילו אלעזר בנו יושב היה לימין משה.

דוחה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** - אפילו אם תאמר שברייתא זו גם כשיטת **רַבָּנָן** היא אין בכך קושיא, שאף הם מודים שגדול התלמידים מהלך או יושב לימינו של הרב, כשיש אחר המהלך או יושב בשמאלו, וטעם הדבר שהם סוברים שאהרן ישב לשמאל משה הוא **מִשּׁוּם טִירְחָא דְּאַהֲרֹן** - כדי שלא להטריח את אהרן לקום ממקומו, שהרי מתחילה לא יכול היה לישב לימינו של משה, לפי שלא היה עדיין אחר שישב לשמאלו, ולאחר שסיימו בניו את פירקם לא רצו להטריחו לאהרן לקום ממקומו ולעבור לישב לימין משה, ולפיכך ישב אלעזר לימין משה ואהרן נותר במקומו לשמאלו של משה.

הגמרא מביאה מעשה שאירע עם רבי פרידא: **רַבִּי פְּרֵידָא הֲוָה לֵיהּ הַהוּא תַּלְמִידָא** - היה לו תלמיד אחד, **דַּהֲוָה תָּנֵי לֵיהּ אַרְבַּע מְאָה זִימְנֵי וְגָמַר** - שהיה שונה לו רבי פרידא את תלמודו ארבע מאות פעמים, ורק לאחר מכן היה התלמיד מבין. **יוֹמָא חַד בַּעְיוּהָ לְמִלְּתָא דְּמִצְוָה** - יום אחד באו אנשים באמצע לימודו כדי לקרותו לאיזה צורך דבר מצוה בשוק, ואמר להם שלאחר שיגמור את לימודו עם אותו תלמיד ייצא לדבר מצוה זו. לאחר שיצאו האנשים מלפניהם **תְּנָא לֵיהּ** - המשיך רבי פרידא לשנות לאותו תלמיד עד שסיים ארבע מאות פעמים, **וְלָא גְּמַר** - אך התלמיד לא הבין את לימודו. **אָמַר לֵיהּ** רבי פרידא לתלמידו, **הָאִידְּנָא מַאי שְׁנָא** - מה שונה פעם זו, שתמיד מבין אתה לאחר ארבע מאות פעמים, ואילו היום אינך מבין. **אָמַר לֵיהּ** התלמיד לרבי פרידא, **מֵהַהִיא שַׁעְתָּא דְּאָמְרוּ לֵיהּ לְמָר אִיכָּא מִילְּתָא דְּמִצְוָה** - מאותה השעה שאמרו לו להרב שצריכים אותו לדבר מצוה בשוק, **אַסְּחַאי לְדַעְתַּאי** - הסחתי דעתי מן הלימוד, **וְכָל שַׁעְתָּא אֲמִינָא הַשְׁתָּא קָאֵי מָר הַשְׁתָּא קָאֵי מָר** - וכל רגע אמרתי לעצמי עכשיו יקום הרב, עכשיו יקום הרב, ולפיכך לא הבנתי אפילו לאחר ארבע מאות פעמים. **אָמַר לֵיהּ** רבי פרידא לתלמידו, **הַב דַּעְתֵּיךְ וְאַתְנֵי לָיךְ** - תן דעתך ואשוב ואשנה לך פרק זה ארבע מאות פעמים, ואין אני יוצא לאותו דבר מצוה[ג]. **הֲדַר תְּנָא לֵיהּ אַרְבַּע מְאָה זִימְנֵי [אַחֲרִינֵי]** - ואכן שב רבי פרידא ושנה לתלמידו פרק זה ארבע מאות פעמים נוספות. **נַפְקָא בַּת קָלָא וְאָמְרָה לֵיהּ** - יצאה בת קול ואמרה לו לרבי פרידא, **נִיחָא לָיךְ דְּלִיסְפּוּ לָךְ אַרְבַּע מְאָה שְׁנֵי** - האם חפץ אתה שיוסיפו לך ארבע מאות שנות חיים, **אוֹ דְּתִיזְכּוּ אַתְּ וְדָרָךְ לְעָלְמָא דְּאָתֵי** - או שתזכו אתה וכל בני דורך לחיי העולם הבא[ד]. **אָמַר** רבי פרידא, רוצה אני **דְּנִיזְכּוּ אֲנָא וְדָרַי לְעָלְמָא דְּאָתֵי** - שאזכה אני וכל בני דורי לחיי העולם הבא. **אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** לפמליא של מעלה, **תְּנוּ לוֹ זוֹ וָזוֹ**, גם שיתוספו לו ארבע מאות שנות חיים, וגם שיזכו הוא וכל דורו לחיי העולם הבא[ה].

הגמרא מביאה מימרות בענין חשיבות עשיית סימנים בלימוד: **אָמַר רַב חִסְדָּא, אֵין הַתּוֹרָה נִקְנֵית אֶלָּא בְּעֲשִׂיַּית סִימָנִין**, דהיינו, שיעשה אדם לעצמו סימנים לשמועות שלמד כדי שיזכרם[כז], **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים לא יט) 'וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל **שִׂימָהּ בְּפִיהֶם', אַל תִּקְרֵי 'שִׂימָהּ' אֶלָּא 'סִימָנָהּ'**, דהיינו, שנצטווה משה ללמד את בני ישראל את הגירסא יחד עם סימניה ולשימה בפיהם[כח].

שַׁמְעָהּ - שמע מימרא זו **רַב תַּחְלִיפָא מִמַּעַרְבָא, אָזַל אֲמָרָהּ קַמֵּיהּ** - הלך ואמרה לפני **דְּרַבִּי אַבָּהוּ. אָמַר** לו רבי אבהו, **אַתּוּן מֵהָתָם מַתְנִיתוּ לָהּ** - אתם למדים ענין זה משם, דהיינו מן המקרא 'שימה בפיהם', **אֲנַן מֵהָכָא מַתְנִינַן לָהּ** - ואילו אנחנו למדים זאת ממקרא זה (ירמיה לא כ) **'הַצִּיבִי לָךְ צִיֻּנִים שִׂמִי לָךְ'** וגו', ויש לדרוש שכוונת המקרא ללמדנו **עֲשׂוּ צִיּוּנִים** [-סימנים] **לַתּוֹרָה**[כט].

מבררת הגמרא: **וּמַאי מַשְׁמַע דְּהַאי צִיּוּן לִישְׁנָא דְּסִימָנָא הוּא** - מנין יש ללמוד ש'ציון' הוא לשון 'סימן'.

מבארת הגמרא: יש ללמוד זאת ממה **דִּכְתִיב** (יחזקאל לט טו) **'וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן'**. כלומר, כאשר ראה עצם אדם על הדרך הניח שם סימן, כדי שיראו הולכי דרכים ועושי טהרות ויפרשו משם.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר[ל] **אָמַר, מֵהָכָא** - יש ללמוד לעשות סימנים לתורה ממקרא זה (משלי ז ד) **'אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי אָתְּ וּמֹדָע לַבִּינָה תִקְרָא', עֲשֵׂה מוֹדָעִים לַתּוֹרָה**, כלומר, עשה סימנים המודיעים לך את סדר לימודך.

רָבָא אָמַר, מקרא זה יש לדורשו באופן אחר, **עֲשֵׂה מוֹעֲדִים לַתּוֹרָה**, כלומר, שתיבה זו היא מן התיבות המתחלפות, ובמקום 'מודעים' יש לקרוא 'מועדים', והיינו שיקבע הרב עתים לתלמידיו, שיידעו מתי לבוא ולשנות לפניו[ו].

כב. 'נראה שהיינו דווקא בימיהם, שהיו לומדים בעל פה, מה שאין כן עכשיו שלומדים מתוך ספרים'. יעב"ץ (ד"ה מיכ). כג. **חידושי** המאירי (ד"ה מכאן). וכן המשך הביאורים להלן בקטע זה. כד. '**וכמו** שהשיג בנבואה באספקלריא המאירה, בלא מחיצה ומסך מבדיל, פה אל פה'. חידושי המאירי (ד"ה מכאן). כה. '**אשר** תשים לפניהם, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר תשים לפניהם, כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם'. רש"י בפירוש התורה (שמות כא א). כו. **ויהיו** נשכרים בזה, שלא להטריח את משה ואהרן ובניו ללמד בקול גדול לכל ישראל בבת אחת, אלא שבעים הזקנים יחלקו ביניהם את הלימוד לכל ישראל, ואז לא יוצרך כל אחד מהם ללמד אלא פחות מעשרת אלפים איש. בן יהוידע (ד"ה וליעול). כז. **היינו** סימנים לסדר השמועות זו אחר זו, כדרך שיש בהש"ס. רש"י (ד"ה סימנין). כח. **שאחר** שנאמר במקרא 'ולמדה את בני ישראל', דהיינו שצריך הרב לשנות לתלמיד עד שילמדנו, נאמר 'שימה בפיהם', ללמדך שאף שכבר לימדה לו מכל מקום אין התורה נעשית קנין בנפש שלא תשכח, אלא על ידי סימנים. מהרש"א (ח"א ד"ה אלא). כט. **אף** שרב חסדא דרש זאת ממקרא של תורה, מכל מקום העדיף רבי אבהו ללמוד ממקרא של דברי קבלה, לפי ששם מפורש יותר בפסוק שעוסק הוא בענין סימנים. מהרש"א (ח"א ד"ה הציבי). ל. **צריך** לומר 'אלעזר'. גליון.

הגמרא מביאה מקרא שממנו יש ללמוד שצריך לטרוח ולהערים בתחבולות לקיום הלימוד: **וְהַיְינוּ** - מה שנתבאר לעיל, שצריך אדם לטרוח ולהעמיד סימנים כדי שתתקיים תורתו, הוא כפי המימרא **דְּאָמַר** רבי[א] **אַבְדִּימִי בַּר חָמָא בַּר דּוֹסָא, מַאי דִּכְתִיב** - מה היא כוונת הכתוב (דברים ל יב-יג) **'לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא,** לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה. **וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא,** לֵאמֹר מִי יַעֲבָר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה'. יש לדייק מן המקרא כך, **'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא', שֶׁאִם בַּשָּׁמַיִם הִיא** - שאם היתה התורה בשמים, **אַתָּה צָרִיךְ** לטרוח **וְלַעֲלוֹת אַחֲרֶיהָ,** וְ'לא מעבר לים היא', **שֶׁאִם מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא** - אם היתה התורה מעבר לים, **אַתָּה צָרִיךְ** לטרוח **וְלַעֲבוֹר אַחֲרֶיהָ** את הים. ומכאן שצריך אדם לטרוח בכל מה שיוכל כדי שתתקיים תורתו.

הגמרא מביאה דרשות אחרות על מקרא זה: **רָבָא אָמַר,** יש לדרוש מקרא זה כך, **'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא' לֹא תִּמְצָא** התורה **בְּמִי שֶׁמַּגְבִּיהַּ דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ** - מתגאה, **כַּשָּׁמַיִם** שהם גבוהים. 'וְלא מעבר לים היא', **לֹא תִּמְצָא** התורה **בְּמִי שֶׁמַּרְחִיב דַּעְתּוֹ עָלֶיהָ, כַּיָּם** שהוא רחב[ב].

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מקרא זה יש לדורשו כך, **'לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא' לֹא תִּמְצָא** התורה **בְּגַסֵּי הָרוּחַ** - בעלי גאוה[א]. 'וְ**לֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא', לֹא תִּמְצָא** התורה **לֹא בְּסַחֲרָנִים** - לא בסוחרים היוצאים לחזר בעיירות למכור ולקנות[ג], **וְלֹא בְּתַגָּרִים** העושים סחורה במקומם, אלא רק באלו העושים מלאכתם עראי ותורתם קבע[ד].

★

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את דיני מדידת גבולות הערים: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **כֵּיצַד מְעַבְּרִין אֶת הֶעָרִים,** כלומר, כיצד דנים ערים כ'מעוברות', להוסיף עליהן עוד חלקים שאינם מגוף הערים. עיר שהיא **אֲרוּכָּה** וצרה, דהיינו שאורכה יתר על רוחבה, דנים אותה **כְּמוֹת שֶׁהִיא** ואין מוסיפים עליה כלל[ה].

עיר שהיא **עֲגוּלָּה, עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת.** כלומר, דנים אותה כאילו היא מרובעת[ו], כדי שיהיו נשכרים את הזויות[ז], ומן הריבוע ואילך מודדים אלפיים אמה לכל צד [ציור א]. אבל עיר שהיא כבר **מְרוּבַּעַת אֵין עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת**[ח].

הָיְתָה העיר **רְחָבָה מִצַּד אֶחָד וּקְצָרָה מִצַּד אַחֵר,** כגון שהיתה רחבה אלפיים אמה בצידה הצפוני ואלף אמה בצידה הדרומי, **רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא שָׁוָה** בשני הצדדים, כלומר, מוסיפים על רוחב צידה הדרומי, עד שיהא שוה לצידה הצפוני [ציור ב].

הָיָה בַּיִת אֶחָד יוֹצֵא משורת בתי העיר החוצה **כְּמִין פְּגוּם** - שנראית יציאתו פגומה לעומדים מבפנים[ט], **אוֹ** שהיו **שְׁנֵי בָתִּים יוֹצְאִין** משורת בתי העיר **כְּמִין שְׁנֵי פְּגוּמִין, רוֹאִין אוֹתָן** [-את הבתים האלו] **כְּאִילּוּ חוּט** ישר **מָתוּחַ עֲלֵיהֶן** מזה לזה, **וּמוֹדֵד מִמֶּנּוּ וּלְהַלָּן** את תחום העיר **אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח [ציור ג].

הָיְתָה העיר **עֲשׂוּיָה** בחצי עיגול **כְּמִין קֶשֶׁת,** ואין בתי העיר עומדים בתוך חלל הקשת אלא מסביב [ציור ד][י], **אוֹ** שהיתה עשויה **כְּמִין גַּאם** - אות גימ"ל יוונית, הנראית כעין כ"ף סופית שלנו [ציור ו], **רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא מְלֵאָה בָתִּים וַחֲצֵירוֹת,** כלומר, דנים את כל החלל שבתוך הקשת או ה'גאם' כאילו הוא מלא בתים[יא], **וּמוֹדֵד מִמֶּנּוּ** [-מסוף החלל[יב]] **וּלְהַלָּן אַלְפַּיִם אַמָּה**[יג].

הגמרא מבארת את דברי הברייתא: **אָמַר מָר** - הובא לעיל בברייתא, שעיר **אֲרוּכָּה** דנים אותה **כְּמוֹת שֶׁהִיא** ואין מרבעים אותה.

מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** - פשוט הדבר שאין מרבעים אותה, וכי תעלה על דעתך שנקצר את אורך העיר כדי שיהא כרוחבה[יד].

מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** - לא הוצרכה הברייתא להשמיענו דין זה, אלא בעיר **דַּאֲרִיכָא וּקְטִינָא** - שהיא ארוכה וצרה[טו], **מַהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר, **לִיתֵּן לָהּ פּוּתְיָא אַאוֹרְכָּהּ** - שניתן לה את רוחבה כאורכה, כלומר, שנוסיף על שיעור רוחב העיר עד שיהא כמדת אורכה, ותהא העיר מרובעת

א. **כן** גרס בהגהות הב"ח. ב. **ההפרש** בין 'מגביה דעתו' ל'מרחיב דעתו' כך הוא, המגביה דעתו סובר שאין הוא צריך לקבל מרב כלל, אלא סומך על עצמו בלבד, ואילו המרחיב דעתו מקבל תלמודו מרב, אך סומך על שמועתו זו ואינו טורח עוד לחזור עליה שלא תשתכח הימנו. מהרש"א (ח"א ד"ה במי). ג. **ולכן** נקט 'ולא מעבר לים', שכן הסוחרים משתהים הרבה על ידי שנוסעים לעשות סחורה מעבר לים, ואינם שבים לביתם אלא לעתים רחוקות, וכפי ששנינו במסכת כתובות (סב:) 'הספנים אחת לששה חדשים'. מהרש"א (ח"א ד"ה במי). ד. **על** פי חידושי המאירי (ד"ה לא). וברש"י (ד"ה תגרין) פירש, שאין התורה מתקיימת אלא במי שהוא 'נראה ואינו נראה', כמובא בדברי הגמרא לעיל (נד.), דהיינו שאינו רודף לצאת ולבוא בשוק, אלא יושב בביתו ומחזר על תלמודו. ה. **להלן** יבואר בגמרא מה החידוש בכך שאין מעברים אותה. ו. **טעם** הדבר שדנים אותה כאילו היא מרובעת, לפי שנתרבו 'פיאות' [-זויות] לכל עניני שבת, כפי שנתבאר בדברי הגמרא לעיל (נא.). רש"י (ד"ה עגולה). ז. **שאם** בא ליצא דרך קרן העיר יהא נשכר בהליכתו רבע משטח העיר, שהרי שטחו של מרובע גדול משטחו של עיגול ברבע. רש"י (ד"ה עגולה). ח. **להלן** יבואר בגמרא מה היא כוונת דין זה, הרי לכאורה אי אפשר לעשות זויות לעיר שהיא כבר מרובעת. ט. **כלומר,** מדובר בעיר שאין לה חומה בפני עצמה, אלא הבתים שבקצה העיר הם חומתה, וכאשר יש בית הנכנס משורת הבתים אל תוך העיר נראית כניסתו פגומה לעומדים מחוץ לעיר, וכאשר יש בית היוצא משורת הבתים אל מחוץ לעיר נראית יציאתו פגומה לעומדים בתוך העיר. על פי דברי רש"י (לעיל נג: ד"ה בית). י. **וברשב"א** (ד"ה כמין) כתב שאפשר לפרש 'כמין קשת' שיש לה שלש זויות, כצורת האות חי"ת [ציור ה]. וכן כתבו התוספות להלן (ע"ב ד"ה ואם) בשם רבינו חננאל. יא. **כתב** הרשב"א (ד"ה כגון), שאופן ריבוע עיר העשויה כ'גאם' הוא על ידי הוספת 'גאם' אחר כנגד הראשון, שעל ידי כן נעשית העיר כריבוע שלם [ציור ז]. וראה שם שהביא שיטה אחרת בענין זה ודחאה. יב. **כלומר,** מן החלק הרחב של הקשת, ששם הוא מקום החֶבֶל של הקשת, הנקרא בלשון המקרא (תהלים יא ב) 'יֶתֶר' [הקשת עשויה משני חלקים, האחד, העשוי בחצי עיגול ממתכת או מעץ, והוא גוף הקשת, והשני, החבל, המתוח בין שני קצות הקשת, שעליו היו מותחים את החיצים כדי לירותם למרחק], ובלשון זה משתמשת הגמרא להלן בסמוך. יג. **כתב** הרשב"א (ד"ה כמין), שאם קשת זו עשויה בחצי עיגול [ראה הערה לעיל שיש שני אופנים בביאור הקשת], אזי בנוסף לכך שמודדים מסוף החלל של הקשת יש לרבע גם את העיגול, כמו כל עיר עגולה שמרבעין אותה [ציור ח]. יד. **רש"י** (ד"ה ארוכה). כלומר, שסברה הגמרא מתחילה שלפיכך הוצרכה הברייתא לומר 'ארוכה כמות שהיא', כדי להשמיענו שאין מקצרים את אורכה עד שיהא כרוחבה ועל ידי כן תיעשה מרובעת. ועל כך מקשה הגמרא שדין זה פשוט הוא, ולא הוצרכה הברייתא להשמיענו זאת, שהרי לעולם אין מחסרים מן העיר כדי לרבעה, אלא מוסיפים עליה. ריטב"א (ד"ה ארוכה). טו. **תיבות** אלו מיותרות הן, שהרי כבר יודעים אנו שמדובר בעיר ארוכה וצרה, אלא עיקר התירוץ הוא המתבאר בהמשך הדברים. חידושי המאירי (ד"ה תנו).

ציור א

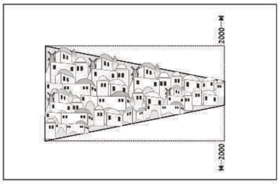

ציור ב

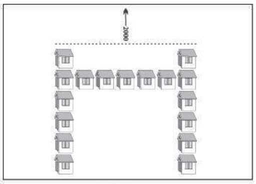

ציור ג

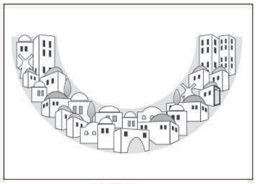
ציור ד

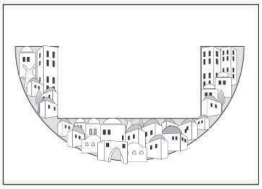
ציור ה

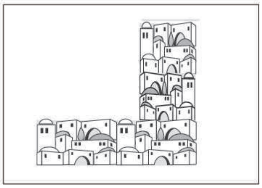
ציור ו

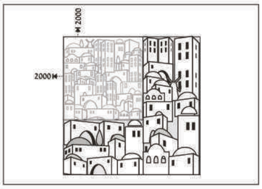

ציור ז

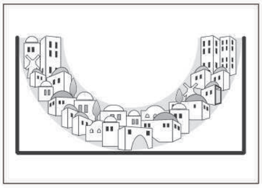
ציור ח

[ציור ט], **קָא מַשְׁמַע לָן** - לכך משמיעה לנו הברייתא שאין הדין כן, אלא מניחים אותה כמות שהיא, מאחר ויש לה כבר זויות.

שנינו בברייתא: עיר שהיא **מְרוּבַּעַת אֵין עוֹשִׂין לָהּ זָוִיּוֹת. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא** - דין זה פשוט הוא, וכי כיצד יתכן לעשות זויות לעיר שהיא כבר מרובעת.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא - לא הוצרכה הברייתא להשמיענו זאת, אלא משום שעוסקת היא בעיר **דִּמְרַבְּעָא וְלֹא מְרַבְּעָא בְּרִיבּוּעַ עוֹלָם** - שהיא אכן מרובעת, אבל אין ריבועה שוה לריבוע העולם, כלומר, שאינה עומדת בקו ישר באופן שיהא צפונה לצפון העולם ודרומה לדרום העולם, אלא עומדת באלכסון. **מַהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר, **לִירַבְּעָא בְּרִיבּוּעַ עוֹלָם** - שיש להוסיף ריבוע אַחֵר סביב ריבוע העיר, עד שתהא מרובעת כפי ריבועו של עולם [ציור י], **קָא מַשְׁמַע לָן** - לכך הוצרכה הברייתא להשמיענו שאין עושים כן, אלא מאחר ומרובעת היא אין מרבעים אותה עוד.

שנינו בברייתא: הָיָה בַּיִת אֶחָד יוֹצֵא משורת בתי העיר **כְּמִין פִּגּוּם, אוֹ** שהיו **שְׁנֵי בָתִּים יוֹצְאִין** משורת העיר **כְּמִין שְׁנֵי פִגּוּמִין**, רואים אותם כאילו חוט מתוח עליהם. סברה הגמרא, שכוונת הברייתא היא שהיו שני בתים יוצאים בצד אחד של העיר, כגון לצד צפון, משני קצותיו, דהיינו, בית אחד יוצא בקרן צפונית מזרחית, והשני בקרן צפונית מערבית, ומשמיעה הברייתא שרואים כאילו חוט מתוח מן הבית האחד אל הבית השני[טז]. **ועל כך מקשה הגמרא: הַשְׁתָּא** - מעתה יש לתמוה, אם **בְּבַיִת אֶחָד** היוצא משורת בתי העיר **אָמְרַתְּ** - אומרת הברייתא שרואים כאילו חוט מתוח כנגד כל אותו הצד, אף שאין בית נוסף בקצה השני, אזי באופן שיש **שְׁנֵי בָתִּים** היוצאים באותו צד של העיר משני קצותיו, **מִיבַּעְיָא** - וכי צריך לומר שרואים כאילו יש חוט מתוח בין שני הבתים[ב].

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא - אכן לא הוצרכה הברייתא להשמיענו דין זה באופן שיוצאים שני בתים מצד אחד של העיר, אלא כשיוצאים **מִשְׁתֵּי רוּחוֹת** - משני צדדים שונים של העיר, כגון שיוצא בית אחד לצפון ובית אחד לדרום, **מַהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר, שרק באופן שיוצא בית **מֵרוּחַ אַחַת** של העיר אז **אַמְרִינַן** שרואים כאילו מתוח חוט כנגדו, אבל כאשר יוצאים שני בתים **מִשְׁתֵּי רוּחוֹת** העיר **לֹא אַמְרִינַן** - אין אומרים כן, שאי אפשר להוסיף על העיר משני צדדים, **קָא מַשְׁמַע לָן** - לכך משמיעה הברייתא שאף כאשר יש שני בתים בשתי רוחות מותחים חוט כנגדם ומוסיפים על העיר משני הצדדים [ציור יא].

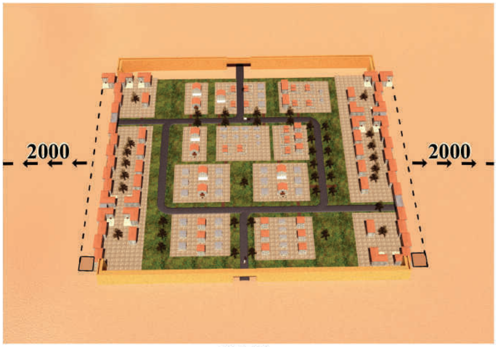

ציור יא

שנינו בברייתא: הָיְתָה העיר **עֲשׂוּיָה כְּמִין קֶשֶׁת אוֹ כְּמִין גַּאם, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִילּוּ הִיא מְלֵאָה בָּתִּים וַחֲצֵירוֹת, וּמוֹדֵד מִמֶּנָּה וּלְהַלָּן אַלְפַּיִם אַמָּה.**

הגמרא מביאה מימרא של רב הונא בדין עיר העשויה כקשת: **אָמַר רַב הוּנָא, עִיר הָעֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת, אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ** - בין ראש הקשת האחד לראשה השני, **פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה** [ציור יב], נמצא שתחום צידה האחד של העיר מובלע בתחום צידה השני, ולפיכך נחשב הכל כעיר אחת, ואף החלל הפנימי של הקשת נידון כאילו הוא מלא בתים, **וּמוֹדְדִין לָהּ** [-לעיר] אלפיים אמה לתחום שבת, **מִן הַיֶּתֶר** - חֶבֶל הקשת[יז], דהיינו מן הקו המחבר בין שני ראשי הקשת[יח]. **וְאִם לָאו** - שאין הדבר כן, אלא יש בין שני ראשי הקשת ארבעת אלפים אמה, ואין תחום שניהם מובלע זה בזה, אין היא נחשבת לעיר אחת, **וּמוֹדְדִין לָהּ מִן הַקֶּשֶׁת**[יט], דהיינו, שמודדים לכל אחד מן הדרים בקשת תחום אלפיים אמה מביתו[כ].

טז. [ראה ציור ג לעיל]. יז. **כמאמר** הכתוב (תהלים יא ב) 'כוננו חיצם על יתר'. והוא החוט המתוח בין שני ראשי הקשת, וכאשר רוצה אדם לירות חץ, מושך הוא את החץ על חוט זה, ומחמת המתיחה הוא עף למרחוק. יח. **כגון** באופן שהקשת נמצאת בצד צפון, ואדם הדר בה רוצה להלך לצד דרום, אזי אין הוא מתחיל למנות אלפיים אמה מביתו, אלא מהלך תחילה לדרום אל מקום ה'יֶּתֶר', שהוא חֶבֶל הקשת, שעד שם נידון הכל כעיר אחת, ומשם ואילך מתחיל למנות אלפיים אמה. יט. **כתב** הריטב"א (ד"ה אמר), שרב הונא לא בא לחלוק על דברי הברייתא אלא לפרש, וטעם הדבר שלא נקט בלשון 'לא שנו' לפי שלא אמר את דינו על הברייתא, אלא כמימרא בפני עצמה, ורב אשי סידרה על הברייתא. כ. **רש"י** (ד"ה ספוס). וכן כתב רבינו חננאל (ד"ה אמר) 'וכיושבי שדות הן חשובין, שמודדין להם מפתח בתיהן'. אמנם התוספות (להלן ע"ב ד"ה ואם) כתבו, שאין הכוונה מן הקשת ממש, אלא ממקום שמתקצרת הקשת ואין בין ראשיה ארבעת אלפים אמה [ראה ציור יג], שהרי אין להחמיר בדין קשת זו יותר מאילו ניטלו ראשי הקשת לגמרי משם והלאה. וכתבו עוד, שרבינו חננאל מפרש 'עיר העשויה כקשת' באופן שאין הקשת צרה בתחילתה, אלא שוה לכל אורכה, דהיינו שעשויה כתבנית האות חי"ת, ובקשת כזו אם יש בין ראשיה יותר מארבעת אלפים אמה בהכרח אין מודדים אלא מן הקשת, שהרי אף בתחילתה רחבה היא כמו בסופה [ראה לעיל ציור ה]. כתב הרשב"א (ד"ה אמר), שדינו של רב הונא נוהג אף בעיר העשויה כמין 'גאם', שאם יש בין שני ראשי ה'גאם' באלכסון ארבעת אלפים אמה אין רואים אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות [ראה ציור יד].

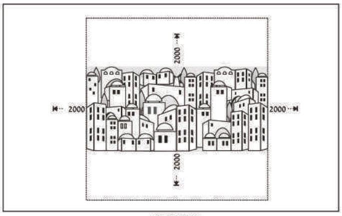

ציור ט

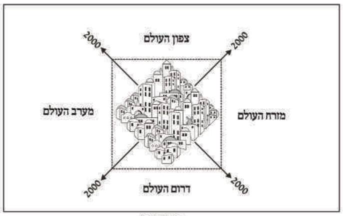

ציור י

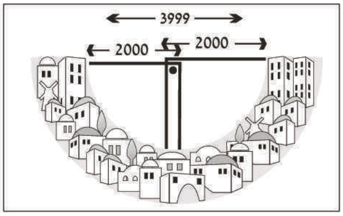

ציור יב

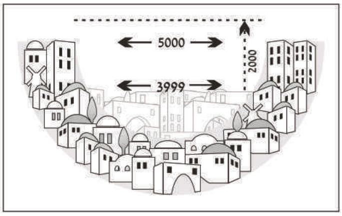

ציור יג

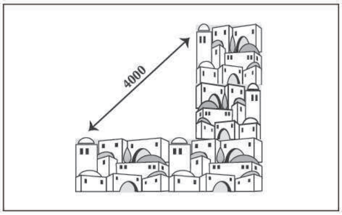

ציור יד

הגמרא מקשה סתירה בדברי רב הונא: וּמִי אָמַר רַב הוּנָא הָכִי - וכי אמר רב הונא כך, שאם יש בין ראשי הקשת פחות מארבעת אלפים אמה נידון כל החלל כעיר אחת, **וְהָאָמַר** [-והרי אמר] **רַב הוּנָא, חוֹמַת הָעִיר שֶׁנִּפְרְצָה** שיעורה **בְּמֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת** אמות **וּשְׁלִישׁ** אמה. כלומר, עיר שנפרצו חומותיה וחרבו בתיה באמצעה, ונראית כחלוקה לשני ערים [ציור טו], אם רוחב הפירצה הוא עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, נידונית עדיין כעיר אחת[כא], והיוצא מחלקה האחד של העיר לחלקה השני לילך משם ולחוץ אינו מתחיל למנות שיעור אלפיים אמה של תחום שבת אלא מקצה העיר. אבל אם היה רוחב הפירצה יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש, נעשית העיר כשתי ערים נפרדות, והיוצא מזו לזו כדי להלך דרך העיר השניה לחוץ מתחיל למנות אלפיים אמה של תחום שבת מתחילת הפירצה ואילך.

מבואר מדברי רב הונא, שאם יש בין שני חלקי העיר יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש שוב אינם מצטרפים יחדיו, ואילו בסוגייתנו אמר רב הונא שאם יש בין שני ראשי הקשת פחות מארבעת אלפים אמה ניתן לצרפם לעיר אחת[כב].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה בַּר עוּלָּא, לֹא קַשְׁיָא - אין להקשות סתירה בין המימרות של רב הונא, לפי שכל אחת מהן עוסקת באופן אחר. **כָּאן** - המימרא שאמר בסוגייתנו לגבי 'עיר העשויה כקשת', עוסקת **בְּעִיר** שנפרצה **מרוּחַ אַחַת** - מצד אחד, שהרי מצד הקשת עצמה מחוברים בתי העיר זה לזה, ורק מצד ראשי הקשת נפרדים הם, ולפיכך אם אין בין שני ראשי הקשת ארבעת אלפים אמה נעשית כל הקשת וחללה כעיר אחת. **כָּאן** - המימרא של רב הונא לגבי חומת העיר שנפרצה, עוסקת בעיר שנפרצה **מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת** - משני צדדים, דהיינו שנפרצו חומותיה משני צידי העיר זה כנגד זה[כג], ולפיכך דינה חמור יותר, שאם יש בין שני החלקים יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש הם נידונים כשתי ערים שונות.

מבררת הגמרא: וּמַאי קָא מַשְׁמַע לָן - מה משמיענו רב הונא באומרו ששיעור פירצת העיר הוא במאה וארבעים ואחת אמות ושליש, בהכרח צריך לומר שכוונתו להשמיענו שכאשר יש שתי עיירות הסמוכות זו לזו **דְּנוֹתְנִין קַרְפֵּף לָזוֹ וְקַרְפֵּף לָזוֹ** - נותנים שיעור מגרש ריק של שבעים אמה ושני שליש לכל אחת מן הערים, ושיעור זה נידון כמו העיר עצמה, ולפיכך אם רחוקות שתי העיירות זו מזו עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש הן נידונות כעיר אחת[כד]. ואם כן יש לתמוה, **הָא אָמְרָהּ רַב הוּנָא חֲדָא זִימְנָא** - הרי כבר אמר רב הונא דין זה פעם אחת, **דִּתְנַן** - שכך שנינו (להלן נז.),

ציור טו

כא. **טעם** שיעור זה הוא על פי המבואר בדברי המשנה להלן (נז.) שנותנים דין קרפף לשתי עיירות, דהיינו, כאשר יש שתי עיירות הסמוכות זו לזו נותנים לכל אחת שטח ריק סמוך לעיר הנקרא 'קרפף', ושיעורו שבעים אמה ושני שליש, ושטח זה נידון כמו העיר עצמה, ונמצא ששיעור שתי קרפיפות יחדיו הוא מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, ומאחר ושטח זה נידון כמו העיירות עצמן מועיל הוא לצרפן לעיר אחת לענין תחום שבת. וראה עוד בדברי הגמרא להלן בסמוך. כב. **וסברה** הגמרא עתה, שמדובר באופן שנפרצה החומה רק מצד אחד של העיר, אך מצידה השני נותרה החומה על עומדה, ולפיכך דימתה זאת לדין 'עיר העשויה כקשת', שאף היא מחוברת מצד אחד ונפרדת מן הצד של ראשי הקשת. ריטב"א (ד"ה ומי). כג. **ואף** אין יישוב בתים בחלל שבין הפרצות. רש"י (ד"ה והא). שאם נפרצה החומה לבדה ויש בתים שם, או שיש חומה ואין בתים, נידון הכל כעיר אחת, ורק באופן שגם נפרצה החומה וגם אין בתים כנגד החלל שבין הפרצות, אז תלוי הדין בשיעור רוחב הפירצה. מאירי (מוה"ק, ד"ה ולכתי). כד. **ואף** על פי שאין בנין בין הקרפיפות, וגם הם עצמם אינם מוקפים מחיצה, מכל מקום הם נידונים כמו העיר עצמה, לפי שכוונת המשנה (לקמן נז.) 'נותנים קרפף לעיר' היינו 'שיעור קרפף'. רש"י (ד"ה ומאי). דהיינו, שהוקשה לרש"י, שהרי ביאור תיבת 'קרפף' הוא 'מקום המוקף מחיצות' [ראה גמרא שבת (ז.)], ואם כן מן הדין היה שלא להוסיף לעיר שטח של שבעים אמה ושני שליש הסמוך לה אלא אם כן הוא מוקף מחיצות. ועל כן הוא מפרש שאין כוונת המשנה לקרפף ממש המוקף מחיצות, אלא לשטח ששיעורו שוה לקרפף, דהיינו מגרש ריק בשיעור שבעים אמה ושני שליש.

נוֹתְנִין קַרְפֵּף לָעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. כלומר, כאשר באים למדוד את תחומי אלפיים אמה של העיר, מניחים תחילה שטח ריק של שבעים אמה ושני שליש אמה בסמוך לעיר, ושטח זה נידון כמו העיר עצמה, ומשם ולהלן מתחילים למדוד אלפיים אמה מחוץ לעיר. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא אָמְרוּ** דין **'קַרְפֵּף' אֶלָּא בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת.** כלומר, אין נותנים שטח נוסף לעיר יחידית, אלא מתחילים למנות אלפיים אמה מסוף העיר ממש, ורק באופן שיש שתי עיירות הסמוכות זו לזו נותנים להן 'קרפף' ביניהן, כדי לחברן על ידו.

וְאִיתְּמַר - ונאמרה מחלוקת בבית המדרש בביאור שיטת חכמים, כמה קרפיפות נותנים בין שתי עיירות. **רַב הוּנָא אָמַר,** נותנים **קַרְפֵּף לָזוֹ וְקַרְפֵּף לָזוֹ.** כלומר, נותנים מגרש ריק בשיעור שבעים אמה ושני שליש לכל אחת מן העיירות, ונמצא שאם הן רחוקות זו מזו עד שיעור מאה וארבעים ואחת אמות ושליש מצטרפות יחדיו להיות כעיר אחת. **וְחִיָּיא בַּר רַב אָמַר, אֵין נוֹתְנִין אֶלָּא קַרְפֵּף אֶחָד לִשְׁתֵּיהֶן.** כלומר, נותנים שטח אחד של שבעים אמה ושני שליש לשתי העיירות יחדיו, ולפיכך אם הן רחוקות זו מזו עד שבעים אמה ושתי שליש מצטרפות להיות עיר אחת, אבל אם יש ביניהן יותר משיעור זה דינם כשתי עיירות שונות.

נמצא, שכבר אמר רב הונא במקום אחר את דינו, שלשיטת חכמים נותנים קרפף לכל אחת מן העיירות, ואם כן יש לתמוה, מדוע הוצרך להשמיענו שחומת העיר שנפרצה ונעשתה כשתי ערים שיעורה במאה וארבעים ואחת אמות ושליש.

מתרצת הגמרא: **צְרִיכָא** - הוצרך רב הונא להשמיענו דין זה בשני אופנים, גם לגבי שתי עיירות וגם לגבי עיר אחת שנפרצו חומותיה, משום שיש חידוש בכל אחד מהם. **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן הָכָא** - שאם היה משמיענו זאת רק כאן, לענין מחיצת העיר שנפרצה, סבורים היינו לומר שרק באופן כזה נותנים קרפף לכל צד, **מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ צַד הֶיתֵּר מֵעִיקָּרָא** - לפי שהיה לערים אלו היתר מתחילה, שהרי היו עיר אחת ממש, ולפיכך יש להקל לצרפן זו לזו על ידי שתי קרפיפות, **אֲבָל הָתָם** - שם, לגבי שתי עיירות שלא היו מחוברות זו לזו מעולם, **אֵימָא לֹא** - היינו סבורים לומר שאין נותנים אלא קרפף אחד לשתיהן, ואם יש ביניהן יותר משבעים אמה ושני שליש אינן נעשות לעיר אחת, ולפיכך הוצרך רב הונא להשמיענו שאף באופן כזה נותנים קרפף לזו וקרפף לזו.

וְאִי אַשְׁמְעִינַן הָתָם - ואם היה רב הונא משמיענו דין זה רק שם, לגבי שתי עיירות שונות, סבורים היינו לומר שרק באופן כזה נותנים קרפף לכל אחת מהן, **מִשּׁוּם דִּדְחִיקָא תַּשְׁמִישְׁתַּיְיהוּ** - לפי שדחוק להן המקום להשתמש בקרפף אחד, וצריכה כל אחת מן העיירות קרפף לעצמה, והוא נידון כחלק מן העיר, ולפיכך כאשר מתחברים שני קרפיפות אלו נידונות הערים כעיר אחת. **אֲבָל הָכָא** - כאן, לענין חומת העיר שנפרצה, **דְּלָא דְּחִיקָא תַּשְׁמִישְׁתַּיְיהוּ** - שאין דחוק המקום לשני חלקי העיר להשתמש בקרפף אחד, שהרי מתחילה היה מקום זה בנוי בבתים ולא הוצרכו לו כלל, **אֵימָא לֹא** - סבורים היינו לומר שאין נותנים אלא קרפף אחד לשניהם, **צְרִיכָא** - לפיכך הוצרך רב הונא להשמיענו שאף באופן זה נותנים להם שני קרפיפות.

הגמרא שבה לדון בדיני 'עיר העשויה כקשת'. מבררת הגמרא: **וְכַמָּה הָוֵי בֵּין יֶתֶר לְקֶשֶׁת** - עד כמה הוא שיעור החלל שבין ה'חֶבֶל' לקשת, שעדיין נאמר בזה את הדין שנתבאר בברייתא, שאם אין ארבעת אלפים אמה בין שני ראשי הקשת דנים את החלל שבפנים כאילו הוא מלא בתים.

מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בדין זה: **רַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר,** אם יש בין ה'יֶתֶר' לקשת עד **אַלְפַּיִם אַמָּה** ניתן לצרף את שני ראשי הקשת זה לזה, כל שאין ביניהם ארבעת אלפים אמה [ציור א ☜], ונעשית כל הקשת וחללה כעיר אחת, אבל אם יש בין הקשת ל'יֶתֶר' יותר מאלפיים אמה אין מצרפים אותם למנות את התחום מן ה'יֶתֶר'[א], אלא מודדים לכל אחד מביתו[א].

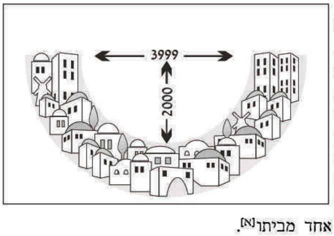

רָבָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא אָמַר, אֲפִילּוּ אם שיעור המרחק שבין הקשת ל'יֶתֶר' הוא **יָתֵר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה** ניתן לצרף את שני ראשי הקשת זה לזה, כל שאין ביניהם ארבעת אלפים אמה[ב].

אָמַר אַבָּיֵי, כְּוָותֵיהּ - כשיטתו **דְּרָבָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא מִסְתַּבְּרָא,** שאפילו אם יש בין הקשת ל'יֶתֶר' למעלה מאלפיים אמה ניתן לצרף את ראשי הקשת זה לזה, משום **דְּאִי בָּעֵי הָדַר אָתֵי דֶּרֶךְ בָּתִּים** - שאם רוצה אדם יכול לילך למקום ה'יֶתֶר' דרך הבתים שמסביב לקשת, שהרי רשאי הוא להלך עד לראש הקשת האחד, ומשם לראש הקשת השני דרך ה'יֶתֶר' [ציור ב ☜], מאחר שתחום שניהם מובלע זה בזה, שאין ביניהם ארבעת אלפים אמה, ולפיכך אין אנו מתחשבים באורכו של החלל שבין הקשת ל'יֶתֶר', שאף אם ארוך יותר מאלפיים אמה דנים אותו כאילו מלא בתים וחצירות[ג].

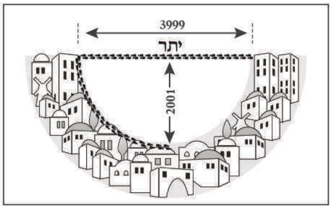

★

שנינו במשנה (לעיל נה.): **הָיוּ שָׁם גְּדוּדִיּוֹת גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים כו',** מוציאין את המידה כנגדן.

מבררת הגמרא: **מַאי** - מה הם **גְּדוּדִיּוֹת. אָמַר רַב יְהוּדָה,** מקום בעל **שָׁלֹשׁ מְחִיצּוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן תִּקְרָה,** מכל מקום מצרפים אותם לעיר, ומונים אלפיים אמה מהם והלאה[ב].

אִיבַּעְיָא לְהוּ - נסתפקו בני הישיבה, מקום שיש בו **שְׁתֵּי מְחִיצּוֹת וְיֵשׁ עֲלֵיהֶן תִּקְרָה, מַהוּ** - מה דינו, האם דינו כגדודיות המצטרפות לעיר, או לא.

הגמרא מנסה לפשוט הספק מברייתא: **תָּא שְׁמַע** - בוא ושמע ראיה לפשוט ספק זה. שנינו בברייתא, **אֵלּוּ שֶׁמִּתְעַבְּרִין עִמָּהּ** - עם העיר, כלומר, אלו הם הנעשים כ'עיבורה של עיר', שמונים אלפיים אמה לתחום שבת מהם והלאה. **נֶפֶשׁ** [-בנין שעל גבי הקבר] **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת**[ג], **וְהַגֶּשֶׁר וְהַקֶּבֶר** [-בית קברות] **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה** עבור שומר הגשר הנוטל מכס, או עבור שומר בית הקברות[ד], **וּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה לַחַזָּן** [-שמש][ד], **וּבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּירָה לַכּוֹמָרִים**[ה], **וְהָאוּרְוֹות** של סוסים, **וְהָאוֹצָרוֹת** של תבואה ושמן ויין **שֶׁבַּשָּׂדוֹת, וְיֵשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה** לשומר[ו], **וְהַבּוּרְגָּנִין** [-צריף שעושים מערבה וקנים לשומרי פירות או ציידי עופות[ז]] **שֶׁבְּתוֹכָהּ** [-שבתוך השדה], **וְהַבַּיִת** העומד על אי **שֶׁבַּיָּם,** כל אלו אם סמוכים הם לעיר בתוך שבעים אמה ושני שליש, **הֲרֵי אֵלּוּ מִתְעַבְּרִין עִמָּהּ** - נעשים 'עיבורה של עיר' ונוספים על שטחה, ומונים אלפיים אמה מהם והלאה.

וְאֵלּוּ שֶׁאֵין מִתְעַבְּרִין עִמָּהּ - שאין נעשים 'עיבורה של עיר', **נֶפֶשׁ** [-בנין שעל הקבר] **שֶׁנִּפְרְצָה מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ אֵילָךְ וְאֵילָךְ** - שנפרצה משני צדדים לכאן ולכאן, ולא נותרו בה אלא שתי מחיצות, **וְהַגֶּשֶׁר וְהַקֶּבֶר שֶׁאֵין לָהֶן** [-בהן] **בֵּית דִּירָה** לשומר, **וּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁאֵין לָהּ** [-בה] **בֵּית דִּירָה לַחַזָּן, וּבֵית עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים שֶׁאֵין לָהּ בֵּית דִּירָה לַכּוֹמָרִים, וְהָאוּרְוֹות וְהָאוֹצָרוֹת שֶׁבַּשָּׂדוֹת שֶׁאֵין לָהֶן בֵּית דִּירָה** לשומר[ח], **וּבוֹר** [-חפירה עגולה[ט]], **וְשִׁיחַ** [-חפירה ארוכה וצרה], **וּמְעָרָה**[י], **וְגָדֵר** אבנים **וְשׁוֹבָךְ** יונים **שֶׁבְּתוֹכָהּ** [-שבתוך השדה], **וְהַבַּיִת שֶׁעוֹמֵד בִּסְפִינָה** העומדת בסמוך לעיר, **אֵין אֵלּוּ מִתְעַבְּרִין עִמָּהּ** - אינם נעשים ל'עיבורה של עיר', לפי שאינם ראויים לדירה[יא].

עתה מבארת הגמרא כיצד יש לפשוט מברייתא זו את הספק לענין שתי מחיצות ותקרה: קָתָנֵי מִיהַת - שנינו על כל פנים בברייתא, שנֶפֶשׁ [-בנין שעל הקבר] **שֶׁנִּפְרְצָה מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ אֵילָךְ וְאֵילָךְ** אינה מצטרפת לעיר. **מבררת הגמרא: מַאי** - מה היא כוונת הברייתא, **לָאו** - האם אין כוונתה אפילו באופן **דְּאִיכָּא תִּקְרָה** - שיש תקרה לנפש זו שנפרצה משתי רוחותיה, דהיינו שנותרו בה שתי מחיצות ותקרה, ואף על פי כן אינה מצטרפת עם העיר, ויש לפשוט

א. **לפי** שהיוצא מביתו שבקשת צריך לילך עד ה'יתר' למעלה מאלפיים אמה של תחום שבת. רש"י (ד"ה אלפים). ב. **וכל** שכן אם יש עליהם תקרה, שהם דירה גמורה. רש"י (ד"ה שלין). וראה עוד בדברי רש"י לעיל במשנה (נג: ד"ה הו), שכתב ש'גדודיות' הן 'שברי חומה של חרבות בתים'. ג. **ובנין** זה לצורך דירת שומר הקבר הוא עשוי, ולפיכך אפילו אם אינו דר שם בפועל מכל מקום נקרא בשם 'בית דירה' ומצטרף עם העיר. רש"י (ד"ה נפש). וכוונתו בזה כפי מה שכתבו התוספות לעיל (נג. ד"ה וגשלים), ש'נפש' חלוק דינו מ'קבר' [-בית קברות] הנמנה להלן בברייתא, לפי שהקבר אינו עשוי בסתם לדירה, ולפיכך אין הוא מצטרף לעיר אלא אם כן דר בו בפועל שומר בית הקברות. ד. **סתם** בית הכנסת אינו עשוי לדור בו, ולפיכך אין הוא מצטרף עם העיר אלא אם כן יש בו דירה לחזן. רש"י (ד"ה ובית הכנסת). ה. **אף** היא אינה עשויה מן הסתם לדירה [ולפיכך אינה מצטרפת אלא אם כן יש בה דירה לכמרים]. רש"י (ד"ה ובית עבודת). בגאון יעקב (ד"ה ובית) תמה, מדוע אין בכך איסור משום 'נהנה מעבודה זרה', שהרי על ידי בית זה מרחיבים את תחומי העיר. ו. **שהרי** בסתם אינם עשויים לדור בהם. רש"י (ד"ה אורות). ז. **רש"י** במסכת סוכה (ג: ד"ה בורגנין). ח. **אגב** כך שהוצרכה הברייתא להשמיענו דין 'נפש שנפרצה משתי רוחותיה', שאין אנו יודעים אותו מהרישא, חוזרת היא ומשמיעה כל דינים אלו, אף שניתן ללומדם מדיוק הדינים שנתבארו ברישא. ריטב"א (ד"ה ואלו שאין). ט. **רש"י** במסכת בבא קמא (נ: ד"ה סרילין). וכן לגבי שיח להלן. ורבינו יהונתן (ד"ה ובור) כתב, שבור עשוי בחפירה ואין בו בנין אבנים, ואילו שיח הוא בבנין אבנים. י. **כתב** רבינו יהונתן (ד"ה ומערה), שהברייתא עוסקת במערה שאינה ראויה לדירה, לפי שאין לה אלא שתי מחיצות. יא. **טעם** הדבר שבית שבספינה אינו מצטרף לבתי העיר, לפי שאין לספינה מקום קבוע, שפעמים עומדת היא בתוך שבעים אמה לעיר, ופעמים חוץ לשבעים אמה. רש"י (ד"ה בים).

מכאן הספק, שרק מקום שיש בו שלש מחיצות מצטרף לעיר להיות כמותה, אפילו אם אין עליו תקרה, אבל מקום שיש בו שתי מחיצות אינו מצטרף אפילו אם יש עליו תקרה.

דוחה הגמרא: לָא - אין להוכיח כן מן הברייתא, לפי שניתן לפרש שהיא עוסקת באופן **דְּלֵיכָּא תִּקְרָה** - שאין תקרה לנפש זו שנפרצה משתי רוחותיה, ולפיכך אינה מצטרפת לבתי העיר, אבל מקום שיש בו שתי מחיצות ותקרה יתכן שמצטרף.

הגמרא מבררת דינים שהובאו בברייתא: שנינו בברייתא שבית העומד על אי שבים, מצטרף לבתי העיר, אם הוא עומד בתוך שבעים אמה ושני שליש לעיר. **מבררת הגמרא: בַּיִת שֶׁבַּיָּם לְמַאי חָזֵי** - לאיזה שימוש הוא ראוי, שמשום כך ניתן לצרפו לעיר, והלא אין דרך לדור בבית שבים.

מבארת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, הברייתא עוסקת ב**בַּיִת שֶׁעֲשׂוּי לְפַנּוֹת בּוֹ** [-אליו] **כֵּלִים שֶׁבִּסְפִינָה**[יב].

עוד שנינו בברייתא, שמערה אינה מצטרפת לעיר להתעבר עמה. מקשה על כך הגמרא: וְכִי **מְעָרָה אֵין מִתְעַבֶּרֶת עִמָּהּ** - עם העיר, **וְהָתָנֵי** - והרי שנה **רַבִּי חִיָּיא** ברייתא, שבה נאמר **שֶׁמְּעָרָה מִתְעַבֶּרֶת עִמָּהּ** - עם העיר.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבַּיֵי, הברייתא ששנה רבי חייא עוסקת **כְּשֶׁיֵּשׁ בִּנְיָן עַל פִּיהָ** - סמוך לפיתחה של המערה, ומחמת בנין זה נידונית אף המערה כחלק מן העיר.

שבה הגמרא ומקשה: אם עוסקת הברייתא במערה שיש בנין על פיה, אם כן מדוע הוצרכה לומר שהמערה מתעברת עם העיר, **וְתֵיפּוֹק לֵיהּ** - הרי יכולה היתה להוציא דין זה **מִשּׁוּם בִּנְיָן גּוּפֵיהּ** - מחמת הבנין עצמו, שהוא ודאי ראוי לדירה, והוא מתעבר עם העיר, ומה הועילה בזה המערה.

מתרצת הגמרא: לָא צְרִיכָא - אכן לא הוצרכה הברייתא להעמיד באופן שיש מערה הסמוכה לבנין, אלא לענין **לְהַשְׁלִים** את שיעור הבנין, וכגון באופן שהבנין אין בו ארבע אמות על ארבע אמות, ונמצא שאינו ראוי לדירה ואינו מתעבר עם העיר, ועל ידי צירופו עם המערה נשלם שיעורו ומצטרף עם העיר[ה].

הגמרא מביאה דין בענין צירוף כמה בתים לעיר אחת: אָמַר רַב הוּנָא, יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין - אנשים הדרים באהלים העשויים מקש ועלי ערבה, **אֵין מוֹדְדִין לָהֶן** אלפיים אמה של תחום שבת **אֶלָּא מִפֶּתַח בָּתֵּיהֶן.** כלומר, אפילו באופן שיש יישוב שלם של בתים כאלו אינם נידונים כעיר אחת, מאחר ודירתם אינה דירת קבע, ולפיכך אין דנים את העיר כולה כארבע אמות למדוד התחום מקצה העיר, אלא כל אחד מונה אלפיים אמה מביתו.

הגמרא מקשה על דין זה: מְתִיב [-הקשה] **רַב חִסְדָּא,** נאמר בכתוב העוסק במחנה בני ישראל במדבר (במדבר לג מט) **'וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד** אָבֵל הַשִּׁטִּים בְּעַרְבֹת מוֹאָב'. **וְאָמַר** על כך **רַבָּה בַּר בַּר חָנָה (אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן), לְדִידִי חָזֵי לִי הַהוּא אַתְרָא** - אני ראיתי אותו מקום שבו חנו בני ישראל, **וַהֲוֵי תְּלָתָא פַּרְסֵי עַל תְּלָתָא פַּרְסֵי** - והיה גודלו שלש פרסאות על שלש פרסאות[יג]. **וְתַנְיָא** - ושנינו בברייתא, **כְּשֶׁהֵן נִפְנִין** - כשהיו בני ישראל נפנים [לצרכים גדולים[יד]], לא היו רשאים להיפנות בתוך המחנה אלא חוצה לו[טו], וכשהיו יוצאים לחוץ **אֵין נִפְנִין לֹא לִפְנֵיהֶם וְלֹא לְצִדֵּיהֶן** - לא היו נפנים לפני המחנה ולא בצידו, לפי שיש לחוש שמא יילך שם הענן וארון הברית, **אֶלָּא** רק **לַאֲחֲרֵיהֶן** - מאחורי המחנה, לפי שיודעים היו שאין הענן חוזר לאחור.

מתבאר מדברי הברייתא, שאלו מבני ישראל שהיו דרים בתחילת המחנה, כאשר הוצרכו להיפנות היו חוזרים לאחוריהם שלש פרסאות לאורך כל המחנה עד שיצאו לחוץ. ולכאורה יש לתמוה, והרי בני ישראל במדבר יושבי צריפים היו, שכן דרו באהלים, ולדברי רב הונא היה להם למנות אלפיים אמה מבתיהם, ואם כן כיצד הותר להם להלך בשבת שלש פרסאות[טז]. אלא בהכרח צריך לומר שאף יושבי צריפים נידונים כעיר אחת, ולפיכך היה כל המחנה נידון להם כארבע אמות, ושלא כדברי רב הונא[ו].

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רָבָא לרב חסדא, **דִּגְלֵי מִדְבָּר קָאָמְרַתְּ** - וכי אומר אתה להביא ראיה מישראל שהיו חונים לדגליהם במדבר, אין אתה יכול להוכיח משם, **דְּכֵיוָן דִּכְתִיב בְּהוּ** - שמאחר ונאמר בהם (במדבר ט כ) **'עַל פִּי ה' יַחֲנוּ וְעַל פִּי ה' יִסָּעוּ' כְּמַאן דִּקְבִיעַ לְהוּ דָּמֵי** - הרי זה כאילו קבעו דירתם שם. כלומר, אפילו אם תאמר שיושבי צריפים אין מודדים להם אלא מפתח בתיהם, לפי שדרים בדירת עראי, מכל מקום שונה הדין לגבי ישראל במדבר שהיתה חנייתם על פי ה', ולפיכך חשובה היא להיות כדירת קבע[יז].

הגמרא מביאה דין נוסף לגבי יושבי צריפים: אָמַר רַב חִינָּנָא בַּר רַב כָּהֲנָא אָמַר רַב אַשִׁי, אִם יֵשׁ שָׁם באותו מקום שדרים בו יושבי הצריפים **שָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת שֶׁל** [-שיש בכל אחת מהן] **שְׁנֵי בָתִּים** קבועים מאבן או עץ, **הוּקְבְּעוּ** כל הבתים כולם, אף הצריפים, להיות עיר אחת. שמאחר ויש כאן שלש חצירות שבכל אחת שני בתים קבועים נידונים הם כעיר, ומעתה ניתן לצרף אליהם אף את יושבי הצריפים, ונידונית כל העיר כארבע אמות, ומודדים תחום אלפיים אמה מקצה העיר.

הגמרא מביאה מימרא העוסקת ביושבי צריפים: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין - אנשי מקנה הדרים בצריפים, שדרכם לדור עם נשותיהם במקום אחד חודש או חודשיים עד שכלה המרעה לבהמתם ולאחר מכן נוסעים למקום אחר, **וְכֵן הוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת** - אנשים ההולכים במדבר יחד עם נשותיהם, **חַיֵּיהֶן אֵינָן חַיִּים,** לפי שאינם דרים בבית של קבע, ולוקים מחמת הרוחות והמטר, **וּנְשֵׁיהֶן וּבְנֵיהֶן אֵינָן שֶׁלָּהֶן,** כלומר, נשותיהם מנאפות ובניהם ממזרים[יח].

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי - אכן שנינו כן בברייתא, **אֱלִיעֶזֶר אִישׁ בִּירְיָא אוֹמֵר, יוֹשְׁבֵי צְרִיפִין** הרי הם **כְּיוֹשְׁבֵי קְבָרִים** - כמתים, כלומר, חייהם אינם חיים, **וְעַל בְּנוֹתֵיהֶם הוּא** [-הכתוב] **אוֹמֵר** (דברים כז כא) **'אָרוּר שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה',** כלומר, שאסור להתחתן עמהן, לפי שהן ממזרות[יט][ז].

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא - מה הוא טעם הדבר שנשותיהם מנאפות ובנותיהם אסורות.

מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בענין זה: עוּלָּא אָמַר, טעם הדבר הוא משום **שֶׁאֵין לָהֶן מֶרְחֲצָאוֹת** במקום יישובם, והולכים הגברים לרחוץ במקום רחוק, ובינתיים נזקקות נשותיהם למנאפים, לפי שהעיר עזובה מאין איש.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, טעם הדבר הוא **מִפְּנֵי שֶׁמַּרְגִּישִׁין זֶה לָזֶה בִּטְבִילָה.** דהיינו, מאחר ואין להן מקוואות במקום מגוריהן צריכות הנשים לילך לטבול במקום רחוק, וקוראת אשה לשכנתה לילך עמה, ומרגישים בזה השכנים, ולעתים יש אדם רשע הרודף אחריהן ומתייחד עמהן[כ].

מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ - מה חילוק יש להלכה בין טעמו של עולא לטעמו של רבי יוחנן.

מבארת הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ - יש ביניהם חילוק באופן שיש **נַהֲרָא דְּסָמִיךְ לְבֵיתָא** - נהר הסמוך לביתם, וראוי הוא לטבילה אבל לא לרחיצה. לשיטת רבי יוחנן אין כאן חשש, שהרי אין האשה צריכה לטבול במקום רחוק ואין השכנים מרגישים בה, אבל לשיטת עולא עדיין יש מקום לחשוש, שהרי צריכים הגברים לילך לרחוץ במקום מרוחק.

הגמרא מביאה מימרא של רב הונא בענין עיר הראויה למגורי תלמיד חכם: אָמַר רַב הוּנָא, כָּל עִיר שֶׁאֵין מצוי **בָּהּ יָרָק** לאכול **אֵין תַּלְמִיד חָכָם רַשַּׁאי לָדוּר בָּהּ,** לפי שהירק טוב למאכל, ונקנה בזול, ועל ידי כן יכול התלמיד חכם לישב ולעסוק בתורה[ח].

מקשה הגמרא: לְמֵימְרָא - האם ניתן לומר **דְּיָרָק מְעַלְּיָא** - שירק הוא דבר טוב ומעולה לגוף, **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, שישנם **שְׁלֹשָׁה** דברים **הַמַּרְבִּין אֶת הַזֶּבֶל** [-הצואה], **וְכוֹפְפִין אֶת הַקּוֹמָה,** כלומר, מתישים כוחו של אדם[כא], **וְנוֹטְלִין אֶחָד מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת מִמְּאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם, וְאֵלּוּ הֵן,**

יב. **כתב** בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' שנ סק"ג), שבית זה שבים אין דרים בו בני אדם, אלא רק מפנים אליו כלים שבספינה [שאם היו דרים בו פשוט הדבר שמתעבר עם העיר ולא היתה הברייתא צריכה להשמיענו זאת], ומכל מקום הוא מתעבר עם העיר מאחר שראוי הוא לדירה, שיש בו ארבע אמות על ארבע אמות.
יג. **במהרש"א** (ח"א ד"ה תלתא) כתב שאין לגרוס 'תלתא פרסי על תלתא פרסי', לפי שלא היה רוחב המחנה אלא פרסה אחת. וכן במסכת יומא (עה:) הגירסא היא 'והויא תלתא פרסי'. אמנם רש"י במסכת ברכות (נד: ד"ה מחנה) גורס 'ואמר רבה בר בר חנה, לדידי חזי לי ההוא דוכתא והוה תלתא פרסי אורכא ותלתא פרסי פותיא', דהיינו, שלש פרסאות אורך ושלש פרסאות רוחב.
יד. **חידושי** המאירי (ד"ה ממיג).
טו. **כמאמר** הכתוב (דברים כג יג) 'ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ'. ופירש רש"י שם 'מחוץ למחנה, חוץ לענן'. דהיינו, שלא היו רשאים להיפנות בתוך המחנה מפני עמוד הענן.
טז. **הרי** בכל פרסה יש ארבעה מילין, ומיל הוא אלפיים אמה, ונמצא ששלש פרסאות הן שנים עשר מילין, שהם עשרים וארבע אלף אמה.
יז. **רש"י** (ד"ה כיון). ובחידושי המאירי (ד"ה ממיג) כתב, שמאחר ולא היו רשאים לצאת ממקומם מדעת עצמם, אלא רק על פי ה', לפיכך נידונים הם כדרים בדירת קבע.
יח. **להלן** בסמוך מפורש בגמרא מה הוא טעם הדבר שנשותיהם מנאפות.
יט. **ונקט** מקרא זה לפי שנשותיהן עושות מעשה בהמה בכך שנזקקות לאחר, וזה גורם שבניהם ממזרים. ריטב"א (ד"ה ועל).
כ. **ושנינו** (קידושין פ:) שאסור לאדם להתייחד אפילו עם שתי נשים. רש"י (ד"ה בטבילה).
כא. **רש"י** במסכת פסחים (מב. ד"ה וכופפין).

פַּת קִיבָּר - פת העשויה מקמח גרוע [המעורב בסובין], **וְשֵׁכָר חָדָשׁ** - שיכר שלא עברו עליו ארבעים יום מעשייתו[א], **וְיָרָק**.

מבואר מדברי הברייתא שהירק מזיק לגוף, וכיצד אמר רב הונא שהוא מועיל.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא - אין להקשות מן הברייתא על רב הונא, לפי שכל אחד מהם עוסק באופן אחר. **הָא** - רב הונא עוסק **בְּתוּמֵי וְכַרְתֵּי** - בשום וכרישין, שהם מיני ירקות המועילים לגוף, **הָא** - הברייתא עוסקת **בִּשְׁאָר יַרְקֵי** - בשאר ירקות, שהם מזיקים לגוף[ב].

ומביאה הגמרא ראיה מברייתא שהשום והכרישין טובים ומועילים: כִּדְתַנְיָא - כפי ששנינו בברייתא, **שׁוּם** הוא **יָרָק** הבריא לגוף[ג], **וּכְרֵישִׁין** הם **חֲצִי יָרָק**, כלומר, מועילים הם למחצה[ד]. מקום **שֶׁנִּרְאָה** בו **צְנוֹן נִרְאָה** בו **סַם חַיִּים**, כלומר, שהצנון מועיל לגוף ביותר.

מקשה הגמרא: וְהָא תַּנְיָא - והרי שנינו בברייתא, שמקום **שֶׁנִּרְאָה** בו **צְנוֹן נִרְאָה** בו **סַם הַמָּוֶת**, דהיינו שהוא מזיק לגוף ביותר.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא - אין להקשות סתירה בין הברייתות, לפי שכל אחת מהן עוסקת באופן אחר. **כָּאן** - הברייתא שבה נתבאר שהצנון מזיק לגוף עוסקת **בְּעָלִין** - בעלי הצנון, שהם מזיקים, **כָּאן** - הברייתא שבה מבואר שהצנון מועיל לגוף עוסק **בְּאִמָּהוֹת** - בשרשי הצנון, שהם מועילים לגוף.

תירוץ נוסף מתרצת הגמרא[ה]: שניתן לפרש ששתי הברייתות עוסקות בשרשי הצנון, ומכל מקום אין להקשות סתירה ביניהן, לפי שכל ברייתא עוסקת בזמן אחר. **כָּאן** - הברייתא שבה מבואר שהצנון מועיל לגוף עוסקת **בִּימוֹת הַחַמָּה** - בקיץ, שהגוף חם, והצנון שדרכו לצנן את הגוף מועיל לו, **כָּאן** - הברייתא הסוברת שהצנון קשה לגוף עוסקת **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים** - בחורף, שהגוף צונן, והצנון מוסיף לצננו, ולפיכך הוא קשה לו[א].

הגמרא מביאה מימרא בענין חסרונותיה של עיר שיש בה מעלות [-מדרגות]: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל עִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַעֲלוֹת וּמוֹרָדוֹת, כלומר, שבנויה בצלע הר, וצריך תמיד לעלות ולירד בה ממקום למקום, **אָדָם וּבְהֵמָה שֶׁבָּהּ מֵתִים בַּחֲצִי יְמֵיהֶן**.

מקשה הגמרא: מֵתִים סָלְקָא דַּעְתָּךְ - וכי תעלה על דעתך שמחמת מעלות ומורדות אדם ובהמה מתים בחצי ימיהם.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא - אלא אמור כך, עיר שיש בה מעלות ומורדות אדם ובהמה שבה **מַזְקִינִים בַּחֲצִי יְמֵיהֶן** מפני הטורח. וכעין זה **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, הָנֵי מוּלְיָיתָא דְּבֵי בִּירִי וּדְבֵי נָרֶשׁ** - אלו המעלות ומורדות שבין הערים 'בירי' ו'נרש', **אַזְקִנּוּן** - גרמו לי להזקין במהרה, מחמת הטורח שבעליה מזו לזו.

★

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת כיצד מרבעים עיר עגולה: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **בָּא לְרַבְּעָהּ** לעיר עגולה, **מְרַבְּעָהּ בְּרִיבּוּעַ עוֹלָם** - כפי ריבועו של עולם, דהיינו **נוֹתֵן** את **צְפוֹנָהּ** של העיר **לִצְפוֹן הָעוֹלָם וְאֶת דְּרוֹמָהּ** של העיר **לִדְרוֹם הָעוֹלָם** [ציור א], ואינו מרבעה באלכסון של עולם [ציור ב][ו].

עתה מפרשת הברייתא כיצד יידע אדם היכן הם צפונו ודרומו של עולם: וְסִימָנֶיךָ - אם אינך יודע היכן הוא צפון והיכן הוא דרום יהא סימן זה נתון בידך, **עֲגָלָה בַּצָּפוֹן** - קבוצת הכוכבים של מזל שור הנראית כעגלה עומדת תמיד בצפונו של עולם[ז], **וְעַקְרָב בַּדָּרוֹם** - וקבוצת הכוכבים של מזל עקרב עומדת תמיד בדרומו של עולם [ציור ג][ב].

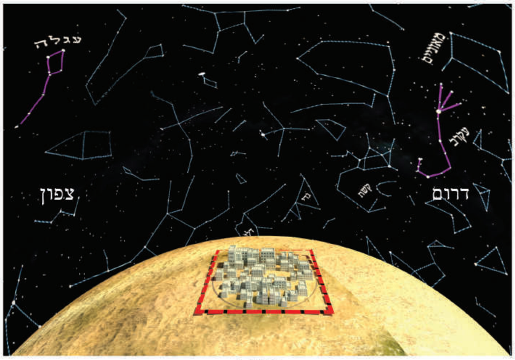

ציור ג

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְרַבְּעָהּ בְּרִיבּוּעַ שֶׁל עוֹלָם, לפי שאינו מכיר במזלות אלו, **מְרַבְּעָהּ** לעיר **כְּמִין הַתְּקוּפָה**, כלומר, יכול הוא לידע היכן הוא צד דרום והיכן צד צפון לפי סדר הילוך החמה וסיבובה. **כֵּיצַד**, צד העולם **שֶׁהַחַמָּה יוֹצְאָה** - מתחילה לזרוח בצידו האחד **בְּיוֹם אָרוֹךְ** של תקופת תמוז, **וְשׁוֹקַעַת** בצידו השני **בְּיוֹם אָרוֹךְ, זֶה הוּא פְּנֵי צָפוֹן**. כלומר, בתקופת תמוז הימים ארוכים והלילות קצרים, והחמה מהלכת ביום בשלשה מצדדי העולם, מזרח, דרום ומערב. דהיינו, שהיא זורחת בקרן מזרחית צפונית, ומהלכת ביום את כל צד מזרח וצד דרום וצד מערב, עד שהיא שוקעת בקרן צפונית מערבית. ונמצא, שצד העולם שהיא יוצאת מצידו האחד ושוקעת בצידו השני הוא צד צפון [ציור ד].

צד העולם **שֶׁהַחַמָּה יוֹצְאָה** בצידו האחד **בְּיוֹם קָצָר** של תקופת טבת, **וְשׁוֹקַעַת** בצידו השני **בְּיוֹם קָצָר, זֶה הוּא פְּנֵי דָּרוֹם**. לפי שבתקופת טבת הימים קצרים והלילות ארוכים, ואין החמה מהלכת ביום אלא את צד דרום בלבד. דהיינו, שהיא זורחת בקרן מזרחית דרומית, ומהלכת את צד דרום עד ששוקעת בקרן מערבית דרומית. ונמצא, שצד העולם שהיא זורחת מצידו האחד ושוקעת מצידו השני הוא צד דרום [ציור ה]. ובִתְקוּפַת **נִיסָן וּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי** שהימים והלילות שוים, **הַחַמָּה יוֹצְאָה בַּחֲצִי מִזְרָח** - באמצע צד מזרח,

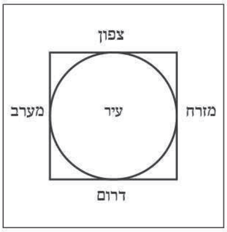

ציור א

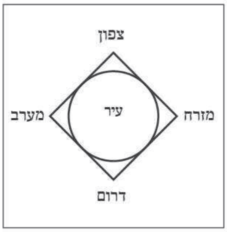

ציור ב

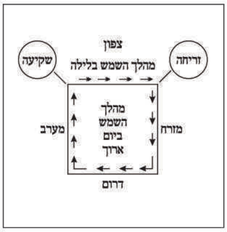

ציור ד

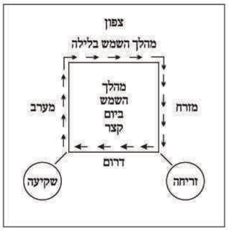

ציור ה

א. **כן** היא גירסת כתבי יד במסכת פסחים (מב.), וכן הוא בשל"ה (שער האותיות, אות קו"ף, קדושת האכילה, סי' קג). ב. **כן** פירש רש"י (ד"ה תומי). וכתב ששמע מרבותיו לפרש להיפך, שהשום והכרישין אינם טובים לגוף ואילו שאר הירקות טובים, אך כתב שנראה לו לפרש שהשום מועיל, שהרי מבואר במסכת בבא קמא (פב.) שהשום יש לו מעלות רבות, וכן גבי כרישין מבואר במסכת ברכות (מד:) שהם יפים לבני מעים. ג. **היינו** לפי הפירוש שנקט בו רש"י לעיל, שהשום והכרישין מועילים לגוף ושאר ירקות קשים, אבל לפי פירוש רבותיו שהשום והכרישין קשים לגוף אף ברייתא זו כוונתה לומר 'שום ירק' לענין כך שהוא מזיק. רש"י (ד"ה שום). ד. **כמו** ששנינו במסכת ברכות (מד:) 'כרישין קשים לשינים ויפים לבני מעים'. ה. **ראה** הגהות וציונים שבדפוסים ראשונים הגירסא היא 'ואיבעית אימא', ויש הגורסים 'ואיבעית אימא הא והא באמהות', וכפי זה פירשנו בפנים שלפי התירוץ השני עוסקות שתי הברייתות בשרשי הבצלים. ו. **יכול** היה התנא לומר שצריך לכוונה כפי מזרחו ומערבו של עולם, אלא נקט צפון ודרום לפי שבהם הוא נותן סימן להלן בסמוך. ריטב"א (ד"ה ת"ר). ז. **כך** כתב רש"י במסכת פסחים (צד. ד"ה עגלה), 'עגלה, אותן כוכבים העשוים כעגלה, והוא מזל שור'. ולדבריו יש לקרוא 'עֶגְלָה'. אמנם במאירי (ד"ה כבר) כתב, 'ואנו קוראים עֲגָלָה מלשון וירא את העגלות', וכוונתו, לקבוצת כוכבים הנראית כְּעֲגָלָה.

ומהלכת את חצי צד מזרח וכל צד דרום וחצי צד מערב, **וְשׁוֹקַעַת בַּחֲצִי מַעֲרָב** - באמצע צד מערב[ח].

הגמרא מביאה מקרא שממנו יש ללמוד את מהלך החמה: **שֶׁנֶּאֱמַר** (קהלת א ו) **'הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן** סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ', ומקרא זה מכנה את מהלך החמה ביום בשם 'הילוך', ואת מהלך החמה בלילה בשם 'סיבוב'[ט]. ויש לפרשו כך, **'הוֹלֵךְ אֶל דָּרוֹם' בַּיּוֹם**, כלומר, לעולם החמה מהלכת את צד דרום ביום, שאפילו בימים הקצרים של תקופת טבת היא מהלכת בו ביום ולא בלילה. **'וְסוֹבֵב אֶל צָפוֹן' בַּלַּיְלָה**, כלומר, לעולם החמה סובבת את צד צפון בלילה, שאפילו בלילות הקצרים של תקופת תמוז היא סובבת אותו בלילה ולא ביום. **'סוֹבֵב סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ'**, כאן נקט הכתוב את שתי הלשונות, גם 'הולך' וגם 'סובב', ולפיכך יש לפרש **שֶׁאֵלּוּ פְּנֵי מִזְרָח וּפְנֵי מַעֲרָב** - צד מזרח וצד מערב, **שֶׁפְּעָמִים** החמה **מְהַלַּכְתָּן** ביום, בימי הקיץ הארוכים, **וּפְעָמִים** החמה **מְסַבַּבְתָּן** בלילה, בימי החורף הקצרים.

הגמרא מביאה דעה החולקת על כללים אלו: **אָמַר רַב מְשַׁרְשְׁיָא לֵיתְנְהוּ לְהָנֵי כְּלָלֵי** - אין כללים אלו נכונים. **דְּתַנְיָא** - שהרי כך שנינו בברייתא, **לֹא יָצְאָה חַמָּה מֵעוֹלָם מִקֶּרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית** ממש **וְשָׁקְעָה בְּקֶרֶן מַעֲרָבִית צְפוֹנִית** ממש, שאף בימי תקופת תמוז אין הימים ארוכים כל כך, אלא יוצאת היא מצד מזרח הנוטה לצפון, ושוקעת בצד מערב הנוטה לצפון. **וְכמו כן** מעולם **לֹא יָצְאָה חַמָּה מִקֶּרֶן מִזְרָחִית דְּרוֹמִית** ממש **וְשָׁקְעָה בְּקֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית** ממש, שאף בתקופת טבת אין הימים קצרים כל כך, אלא יוצאת היא מצד מזרח הסמוך לדרום, ושוקעת במערב סמוך לדרום[י].

הגמרא מביאה מימרא של שמואל בענין תקופות השנה[א]: **אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין תְּקוּפַת נִיסָן נוֹפֶלֶת** [-מתחלת], **אֶלָּא בְּאחד מֵאַרְבָּעָה רִבְעֵי הַיּוֹם, אוֹ בִּתְחִלַּת הַיּוֹם, אוֹ בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה, אוֹ בַּחֲצִי** [-בחצות] **הַיּוֹם, אוֹ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה**[יא]. **וְאֵין תְּקוּפַת תַּמּוּז נוֹפֶלֶת, אֶלָּא אוֹ בְּשעה אַחַת וּמֶחֱצָה אוֹ בְּשעה שֶׁבַע וּמֶחֱצָה, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. וְאֵין תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי נוֹפֶלֶת, אֶלָּא אוֹ בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת** [-בשעה שלש] **אוֹ בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת** [-בשעה תשע], **בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. וְאֵין תְּקוּפַת טֵבֵת נוֹפֶלֶת, אֶלָּא אוֹ בְּאַרְבַּע** שעות **וּמֶחֱצָה אוֹ בְּעֶשֶׂר** שעות **וּמֶחֱצָה, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה.**

וְאֵין הפרש **בֵּין** תחילת **תְּקוּפָה** אחת **לִ**תחילת **תְּקוּפָה** אחרת **אֶלָּא תִּשְׁעִים וְאֶחָד יוֹם וְשֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה.** לפי שאורך שנת חמה הוא שלש מאות ושישים וחמשה ימים ושש שעות, ומאחר והשנה מתחלקת לארבע תקופות שוות נמצא שאורך כל תקופה הוא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה[יב].

ומוסיף שמואל ומפרש את ההפרש שבין התקופות לענין שימוש הכוכבים[יג]: **וְאֵין תְּקוּפָה מוֹשֶׁכֶת מֵחֲבֶרְתָּהּ** - נמשכת אחר חברתה **אֶלָּא חֲצִי שָׁעָה.** כלומר, אין הפרש בין תקופה אחת לזו שאחריה, לענין מהלך הכוכבים, אלא חצי שעה. לפי שישנם שבעה כוכבי לכת, והם, כוכב, לבנה, שבתי, צדק, מאדים, חמה, נוגה. וכל כוכב מְשַׁמֵּשׁ שעה אחת. ונמצא, שלאחר שבע שעות נגמר שימושם של כל שבעת הכוכבים ומתחיל סיבוב חדש. ומאחר ונתבאר שהפרש השעות שבין תקופה לתקופה הוא שבע שעות ומחצה, נמצא, שאם נפלה תקופת ניסן בתחילת שימושו של 'כוכב', תיפול תקופת תמוז בחצי שימושו, שהרי לאחר שבע שעות חוזר אותו הכוכב לְשַׁמֵּשׁ, ואילו תקופת תשרי תיפול בתחילת שימושו של הכוכב 'לבנה', ותקופת טבת בחצי שימושו. וכן הלאה.

הגמרא מביאה מימרא נוספת של שמואל בענין תקופות: **וְאָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין לָךְ תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁנּוֹפֶלֶת בְּצֶדֶק שֶׁאֵינָהּ מְשַׁבֶּרֶת אֶת הָאִילָנוֹת.** כלומר, אם תקופת ניסן נופלת בזמן שמשמש כוכב 'צדק', אזי עתידה להיות בתקופה זו רוח סערה המשברת אילנות. **וְאֵין לָךְ תְּקוּפַת טֵבֵת שֶׁנּוֹפֶלֶת בְּצֶדֶק שֶׁאֵינָהּ מְיַבֶּשֶׁת אֶת הַזְּרָעִים.** כלומר, אם תקופת טבת נופלת בזמן שמשמש כוכב 'צדק', אזי עתידה תקופה זו להיות חמה ומייבשת את הזרעים. **וְהוּא** - אך התנאי לכללים אלו, **דְּאִיתְיְלִיד לְבָנָה אוֹ בִּלְבָנָה אוֹ בְּצֶדֶק** - שמולד הלבנה של חודש טבת או ניסן חל בשעת שימושו של כוכב 'לבנה' או בשעת שימושו של כוכב 'צדק'.

★

ח. **כלומר**, סדר הילוך החמה כך הוא, ביום הארוך ביותר בשנה בתקופת תמוז יוצאת החמה מקרן מזרחית צפונית ממש, ומהלכת ביום את צדדי מזרח דרום ומערב, ושוקעת בקרן מערבית צפונית ממש, ובלילה סובבת את צד צפון בלבד. ביום שלמחרתו, נוטה החמה ביציאה קצת יותר לצד מזרח ובשקיעתה נוטה מעט יותר לצד מערב, ועל ידי כן הימים מתקצרים מעט והלילות מתארכים מעט, עד שבתקופת תשרי מגיע הזמן שבו היום והלילה שוים ממש, שאז יוצאת החמה מאמצע מזרח בדיוק, ומהלכת ביום את חצי צד מזרח וצד דרום וחצי צד מערב, ושוקעת בחצי מערב בדיוק, ובלילה סובבת את חצי צד מערב, וצד צפון, וחצי צד מזרח. ומשם ואילך מתחילים הימים להתקצר, והחמה נוטה בזריחתה ובשקיעתה יותר לצד דרום, עד שבתקופת טבת מגיע היום הקצר ביותר בשנה, שבו החמה יוצאת מקרן דרומית מזרחית ממש, ומהלכת ביום את רוח דרומית בלבד, ושוקעת בקרן דרומית מערבית ממש, ובלילה היא סובבת את צד מערב וצד צפון וצד מזרח. ומשם ואילך הימים מתארכים, והחמה נוטה בזריחתה ובשקיעתה יותר לצד צפון, עד שבתקופת ניסן ישנו זמן שבו היום והלילה שוים, דהיינו שהחמה שוב יוצאת מאמצע מזרח בדיוק, ושוקעת באמצע מערב בדיוק. ומשם ואילך הימים מתארכים עד תקופת תמוז, וכן הלאה. רש"י (ד"ה זהו). להמחשה נוספת של דברי הגמרא על פי המציאות הידועה לנו ראה ציור ו. ט. **טעם** הדבר הוא, לפי שביום החמה מהלכת תחת

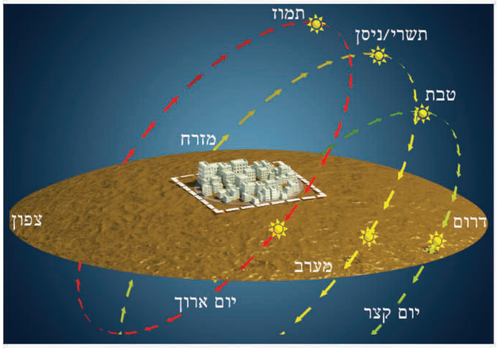

ציור ו

כיפת השמים, אבל בלילה אינה מהלכת שם אלא סובבת מחוץ לכיפה. רש"י (ד"ה זהו). וכוונתו בזה, כשיטת רבי אליעזר במסכת בבא בתרא (כה.), 'תניא רבי אליעזר אומר, עולם לאכסדרה הוא דומה, ורוח צפונית אינה מסובבת, וכיון שהגיעה חמה אצל קרן מערבית צפונית נכפפת ועולה למעלה מן הרקיע'. דהיינו, שבשעות הלילה החמה עולה למעלה מכיפת הרקיע [ראה את דברי המהר"ל בחידושי אגדות (ב"ב שם), וכן את דברי הרמח"ל בספרו 'אדיר במרום' (עמ' לט - ו), שביארו שאין הענין כפשוטו, אלא הכוונה לשורשים הרוחניים שבטבע, הובאו פירושיהם בהרחבה ובביאור בספר שפתי חיים (מועדים ג' עמ' קמז ואילך)]. ובחידושי המאירי (ד"ה וסיים) כתב, 'ומהלך השמש בלילה קרא סיבוב, לפי שאינו מהלך גלוי ונראה'. י. **שהרי** אף בימים הארוכים של תקופת תמוז אין הימים ארוכים כדי שיעור שמונה עשרה שעות, ואין הלילות קצרים כדי שיעור שש שעות בלבד [שאילו היתה החמה מהלכת ביום שלשה צדדים ובלילה צד אחד בלבד היתה חלוקת השעות צריכה להיות כן], ואף בימים הקצרים של תקופת טבת אין הימים קצרים כדי שיעור שש שעות בלבד, ואין הלילות ארוכים כדי שיעור שמונה עשרה שעות, ובהכרח שאין כללים אלו מדויקים, אלא לעולם מהלכת החמה בין ביום ובין בלילה בשלשה צדדים, אלא שבימות החמה נוטה היא יותר לצד צפון בזריחתה ובשקיעתה, ובימות הגשמים נוטה היא יותר לצד דרום בזריחתה ובשקיעתה. חידושי המאירי (ד"ה ולזה). יא. **להלן** בהערה יבואר החשבון בזה. יב. **שהרי** כשנחלק שלש מאות שישים וארבעה ימים לארבע תקופות נמצאת כל תקופה תשעים ואחת יום, ומאחר ונותר יום אחד [שהוא עשרים וארבע שעות] ועוד שש שעות, שהם שלושים שעות, יש לחלק שעות אלו לארבעת התקופות, ונמצא שנוספו על כל תקופה עוד שבע שעות ומחצה. ועתה יש לפרש על פי זה את סדר חשבון נפילת כל תקופה. ראה בעיוני הפשט לעיל שנתבאר שמונים אנו את התקופות לפי שיטת רבי יהושע הסובר שבניסן נברא העולם. נמצא שתקופת ניסן החלה בתחילת ליל רביעי שבו נתלו המאורות. ומאחר ונתבאר בדברי שמואל ששנת החמה אורכה שלש מאות וששים וחמשה ימים ושש שעות, נמצא שההפרש שבין תקופת ניסן אחת לבין תקופת ניסן בשנה שאחריה הוא יום אחד ושש שעות. שהרי שלש מאות שישים וארבעה ימים מתחלקים לחמישים ושנים שבועות, דהיינו, שלאחר חמישים ושנים שבועות חוזרת תקופת ניסן, אלא שעדיין יש הפרש של יום אחד ושש שעות, ונמצא, שמאחר ותקופת ניסן הראשונה חלה בתחילת ליל רביעי, אזי תקופת ניסן בשנה השניה לבריאת העולם חלה [בהפרש של יום אחד ושש שעות] בחצי הלילה של ליל חמישי, ובשנה השלישית חלה תקופת ניסן בתחילת הבוקר של יום שישי, ובשנה הרביעית בחצות יום השבת, ובשנה החמישית בתחילת ליל שני. וכן הלאה. נמצא שאין תקופת ניסן נופלת אלא או בתחילת היום או בתחילת הלילה, או בחצי היום או בחצי הלילה. וכמו כן נמצא שלאחר ארבע שנים חוזרת תקופת ניסן ליפול בתחילת הלילה, כפי שהיה בבריאת העולם, וזהו הנקרא 'מחזור קטן', אמנם עדיין אין היא נופלת בליל רביעי [כפי שהיה בבריאת העולם] אלא בליל שני, ורק לאחר שבעה מחזורים קטנים, דהיינו עשרים ושמונה שנים, חוזרת תקופת ניסן ליפול בתחילת הלילה של ליל רביעי, בדיוק כפי שהיתה בשעה שתלאה הקדוש ברוך הוא ברקיע ביום הרביעי לבריאת העולם, וזהו הנקרא 'מחזור גדול'. ועל כך נתקנה 'ברכת החמה'. ומעתה נקל הדבר לחשב את הזמנים שבהם נופלים שאר התקופות, שהרי נתבאר שההפרש שיש בין תקופה לתקופה הוא תשעים ואחד יום ושבע שעות ומחצה, ותשעים ואחד יום מתחלקים לשלשה עשר שבועות שלמים, ונמצא שכל תקופה נופלת שלשה עשר שבועות לאחר התקופה שקדמה לה, אלא שעדיין יש הפרש של שבע שעות ומחצה בין תקופה לתקופה, ונמצא, שבשנה שבה תקופת ניסן נופלת בתחילת ליל רביעי, אזי תקופת תמוז נופלת בשעה שבע ומחצה בליל רביעי, ובשנה שלאחר מכן שתקופת ניסן נופלת בחצות הלילה של ליל חמישי [כמו שנתבאר שבין תקופה שבשנה זו לאותה תקופה בשנה שלאחריה יש הפרש של יום אחד ושש שעות], אזי תקופת תמוז תיפול בשעה אחת ומחצה שביום חמישי, וכן הלאה. נמצא שלעולם אין תקופת תמוז נופלת אלא או בשעה אחת ומחצה או בשעה שבע ומחצה, בין ביום ובין בלילה. וכן לענין תקופת תשרי, המתאחרת שבע שעות ומחצה אחר תקופת תמוז, ונמצא שכאשר תקופת תמוז נופלת בשעה אחת ומחצה נופלת תקופת תשרי בשעה תשע, ואילו כאשר נופלת תקופת תמוז בשעה שבע ומחצה, אזי נופלת תקופת תשרי בשעה שלש, בין ביום ובין בלילה. וכן לענין תקופת טבת הנופלת שבע שעות ומחצה אחר תקופת תשרי, ונמצא שכאשר נופלת תקופת תשרי בשעה שלש, תיפול תקופת טבת בשעה עשר ומחצה, ואילו כאשר נופלת תקופת תשרי בשעה תשע, תיפול תקופת טבת, בשעה ארבע ומחצה, בין ביום ובין בלילה. וסימנך, לידע את זמני נפילת התקופות, אזג"י ואט"ד. כלומר, בשנה שבה תקופת ניסן נופלת בשעה א', דהיינו, בתחילת היום או הלילה, אזי תקופת תמוז נופלת בשעה ז', דהיינו בשבע ומחצה, ואילו של תשרי נופלת בג', ושל טבת בי' ומחצה. ואילו בשנה שבה נופלת תקופת ניסן בשעה ו', דהיינו בחצי היום או הלילה, אזי של תמוז נופלת בא' ומחצה, של תשרי בט', ושל טבת בד' ומחצה. אמנם אין סימן זה מדויק לגמרי, מאחר שאינו מונה את חצאי השעות, ולפיכך כתב רש"י (ד"ה ואין), שיש הנותנים סימן זה כך, אז"ח גי"ח, וא"ח טד"ח. ובזה האות חי"ת היא סימן לחצאי השעות. יג. **כדי** לבאר ענין זה יש להקדים הקדמה קצרה. ישנם שבעה כוכבי לכת אשר סימנם הוא כל"ש צמח"ן, דהיינו, כוכב, לבנה, שבתי, צדק, מאדים, חמה, נוגה. וכל אחד מהם משמש שעה אחת [אין הכוונה שבשעה זו הוא נראה בפועל, אלא שאז חלה השפעתו, והוא ענין סגולי. עיתים לבינה (מאמר ג)]. בתחילת ליל א' שבכל שבוע משמש 'כוכב' במשך שעה אחת, ולאחריו 'לבנה' שעה אחת, וכן הלאה, לאחר שבע שעות נגמר סיבוב אחד ומתחיל סיבוב חדש, ועד סוף הלילה משמשים עוד חמשה כוכבים, עד שבתחילת יום א' משמש 'חמה'. וכן הלאה. ונמצא לפי חשבון זה שהסימן לכוכבים המשמשים בתחילת כל יום מימי השבוע הוא חל"מ כצנ"ש, כלומר, בתחילת יום ראשון משמש 'חמה', בתחילת יום שני 'לבנה', וכן הלאה. ואילו הסימן לסדר הכוכבים בתחילת כל לילה מלילי השבוע הוא כצנ"ש חל"מ. כלומר, בתחילת ליל ראשון 'כוכב', בתחילת ליל שני 'צדק', וכן הלאה.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת באופן מדידת העיר ותחומיה: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, אדם **הַמְרַבֵּעַ אֶת הָעִיר** העגולה, **עוֹשֶׂה אוֹתָהּ כְּמִין טַבְלָא** [-לוח] **מְרוּבַּעַת,** כלומר, מוסיף לה זויות, **וְחוֹזֵר וּמְרַבֵּעַ אֶת הַתְּחוּמִין** שלה, **וְעוֹשֶׂה** אף **אוֹתָן כְּמִין טַבְלָא מְרוּבַּעַת,** כגון בעיר שהיא אלפיים אמה על אלפיים אמה, הוא מוסיף בכל אחד מצדדי העיר ריבוע של אלפיים אמה על אלפיים אמה [ציור א], ונמצא שכל אחד מתחומי העיר מרובע[א].

וּכְשֶׁהוּא מוֹדֵד את תחומי העיר לאחר שריבעה, **לֹא יִמְדּוֹד מֵאֶמְצַע הַקֶּרֶן** זוית של העיר באלכסון **אַלְפַּיִם אַמָּה,** כלומר, לא ימדוד אלפיים אמה באלכסון מכל קרן ואחר כך ימתח חוט בין קרן לקרן [ציור ב], **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַפְסִיד** בכך **אֶת הַזָּוִיּוֹת.** כלומר, מאחר והוא מודד אלפיים אמה באלכסון מקרן העיר, הוא מפסיד לכל זוית שמונה מאות אמה, שאילו היה מודד אלפיים אמה בקו ישר היה שיעור התחום באלכסון הקרנות אלפיים ושמונה מאות אמה [ציור ג], ומשום כך הוא גם ממעט את התחום להולכים מאמצע העיר, שאינו אלא אלף ארבע מאות ועשרים ושמונה אמות [ציור ד][א]. **אֶלָּא** [רואים כאילו] **מֵבִיא טַבְלָא מְרוּבַּעַת שֶׁהִיא אַלְפַּיִם אַמָּה עַל אַלְפַּיִם אַמָּה וּמַנִּיחָהּ בְּקֶרֶן** זוית של העיר **בַּאֲלַכְסוֹנָהּ,** וכן בכל קרן וקרן [ציור ה], ולאחר מכן מותח חוט בין תחום קרן אחת לתחום קרן אחרת [ציור ו], ונמצא שתחום העיר להולכים מאמצעה הוא אלפיים אמה לכל רוח, ואילו להולכים דרך קרנות העיר באלכסון יש אלפיים ושמונה מאות אמה.

נִמְצֵאת הָעִיר מִשְׂתַּכֶּרֶת במה שריבענו אותה שיעור **אַרְבַּע מֵאוֹת אַמּוֹת לְכָאן וְאַרְבַּע מֵאוֹת אַמּוֹת לְכָאן,** שהרי כשהיתה עגולה לא היו לה קרנות, ועתה לאחר שריבענו אותה נוסף עליה באלכסון ארבע מאות אמה לכל קרן וקרן [ציור ז][ב]. **נִמְצְאוּ תְּחוּמִין** של העיר **מִשְׂתַּכְּרִין שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת אַמּוֹת לְכָאן וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת** אמות **לְכָאן,** כלומר, מאחר ואנו מודדים את תחומי העיר על ידי הוספת טבלה של אלפיים על אלפיים באלכסון העיר, ולא על ידי מדידת אלפיים אמה בלבד באלכסון מקרן העיר, נמצא שנוסף על התחומין לכל אחד מקרנות העיר [למהלך באלכסון] שמונה מאות אמה [ציור ח]. **נִמְצְאוּ הָעִיר וּתְחוּמִין מִשְׂתַּכְּרִין** יחדיו **אֶלֶף וּמָאתַיִם** אמות **לְכָאן וְאֶלֶף וּמָאתַיִם** אמות **לְכָאן,** כלומר, מאחר וריבענו גם את העיר וגם את תחומיה, מעתה משתכר ההולך דרך קרנות העיר באלכסון אלף ומאתיים אמה לכל קרן וקרן[ג].

הגמרא מפרשת באיזה אופן עוסקת הברייתא: **אָמַר אַבַּיֵי, וּמַשְׁכַּחַת לָהּ** - דין זה של הברייתא ניתן למצוא רק **בְּמָתָא דַּהֲוְיָא תְּרֵי אַלְפֵי אַתְּרֵי אַלְפֵי** - בעיר עגולה שיש בה אלפיים אמה על אלפיים אמה בעיגול, שבעיר כזו נאמרו כל שיעורי הברייתא שנתבארו לעיל.

★

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת במגרשי ערי הלויים[ד]: **תַּנְיָא** בברייתא, **אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסֵי, תְּחוּם עָרֵי הַלְוִיִּם** הוא **אַלְפַּיִם אַמָּה** מסביב לעיר לכל רוח[ה], **צֵא** [-הוצא] **מֵהֶן אֶלֶף אַמָּה** סמוך לעיר לצורך **מִגְרָשׁ** - שטח פתוח שאין בונים בו בתים ואין נוטעים בו אילנות, אלא מניחים אותו ריק לנוי העיר, **נִמְצָא** שהמִּגְרָשׁ תופס **רְבִיעַ** - רבע מן התחום[ו], **וְהַשְּׁאָר** משמש לצורך **שָׂדוֹת וּכְרָמִים.**

מבררת הגמרא: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** - מנין לומדים דין זה שמגרשי הערים הם אלף אמה סביב לכל רוח. **אָמַר רָבָא,** יש ללמוד זאת **מִדְּאָמַר קְרָא** (במדבר לה ד) 'וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם **מִקִּיר הָעִיר** וָ**חוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב**', ומבואר מדברי המקרא שכך **אָמְרָה תּוֹרָה, סַבֵּב אֶת הָעִיר בְּאֶלֶף** אמה של מגרש[ב].

הגמרא מבררת את דברי הברייתא 'נמצא מגרש רביע': שנינו בברייתא, **'נִמְצָא מִגְרָשׁ רְבִיעַ'.** מקשה הגמרא: וכי המגרש הוא **רְבִיעַ** מן התחום, הרי **פַּלְגָא הָוֵי** - הוא תופס חצי מתחומי העיר, שהרי תחום העיר הוא אלפיים אמה סביב, ומתוכם אלף אמה מגרש[ז].

א. רש"י (ד"ה עוטין). ב. **שכן** 'כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא', ונמצא שעיר שרוחבה אלפיים אמה מידת אלכסונה הוא אלפיים ושמונה מאות אמה, וכאשר מחלקים את התוספת של שמונה מאות אמה לשתי רוחות [שהרי כל אלכסון כולל שני קרנות של העיר], נמצא שכל רוח משתכרת ארבע אמות אמה. ולהלן (מז.) יבואר בגמרא, מדוע אין אומרים בזה את הכלל 'כמה מרובע יתר על העיגול רביע'. ג. **לפי** שתחת אלפיים אמה שהיה לו לילך מסוף העיר, רשאי הוא עתה לילך ארבע מאות אמה נוספים לריבוע העיר, ועוד אלפיים ושמונה מאות אמה לקרנות התחום באלכסון, ובסך הכל שלשת אלפים ומאתים אמה, וממילא הוא נשכר אלף ומאתיים אמה. ד. **ערי** הלויים הם שש ערי המקלט הנזכרות בתורה, ועליהם נוספו עוד ארבעים ושתים ערים, וכמאמר הכתוב (במדבר לה ו) 'ואת שש הערים אשר תתנו ללוים, את שש ערי המקלט אשר תתנו לנוס שמה הרוצח, ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר'. ואף הן שימשו כערי מקלט [אמנם לא היו קולטות אלא את הבורח אליהם מדעת, ואילו שש ערי המקלט היו קולטות אף את הבא אליהן שלא מדעת (מכות י.)]. בכל עיר היה צריך להניח סביב מגרש של אלף אמה פנוי מבתים ואילנות לצורך נוי העיר. ברייתא זו דנה בשיעור המגרשים והתחומים של ערי הלויים. ה. **כלומר,** שכל עיר שקיבלו הלויים היו מקבלים עמה אלפיים אמה סביב לה לכל רוח, ומחוץ לתחום לא היה להם חלק כלל. ו. **להלן** בגמרא יבואר החשבון בזה. ז. **כלומר,** חלק המגרש של התחומין לבד ללא המגרש של קרנות העיר, על פי דברי רש"י (ד"ה והשאר). וראה בהערה להלן את שיטת הרמב"ם בזה.

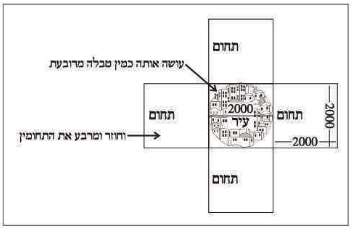

ציור א

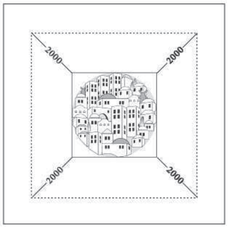

ציור ב

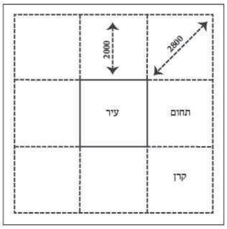

ציור ג

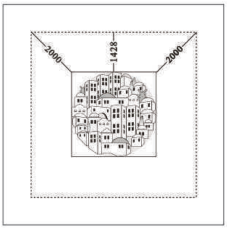

ציור ד

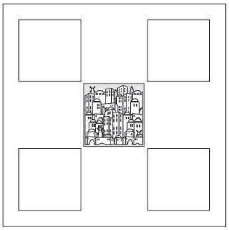
ציור ה

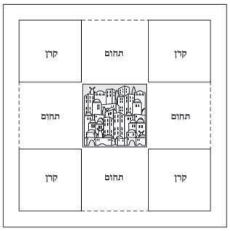

ציור ו

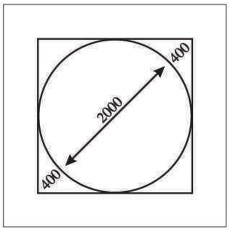

ציור ז

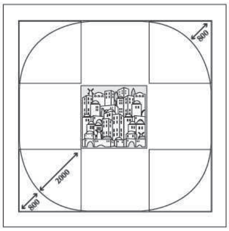

ציור ח

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, אדם ששמו **בַּר אַדָּא** שתפקידו הוא **מְשׁוֹחָאָה** - מודד ומציין את תחומי העיר, **אַסְבְּרָהּ לִי** - הסביר לי את דברי הברייתא. **מַשְׁכַּחַת לָהּ** - ניתן למצוא אופן שהמגרש תופס רבע מן התחום, **בְּמָתָא דְּהַוְיָא תְּרֵי אַלְפֵי אַתְּרֵי אַלְפֵי** - בעיר שהיא אלפיים אמה על אלפיים אמה.

שבה הגמרא ומקשה: כיצד יתבארו דברי הברייתא בעיר כזו, הרי **תְּחוּם** העיר **כַּמָּה הַוְיָא** - כמה הוא, **שִׁיתְּסַר** - ששה עשר ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, שהרי מודדים לתחום העיר ריבוע של אלפיים אמה על אלפיים אמה בכל אחד מצדדי העיר, ובכל ריבוע כזה יש ארבעה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, נמצא שבארבעת תחומי העיר יחדיו יש ששה עשר ריבועים [ציור י]. **קַרְנוֹת** העיר **כַּמָּה הַוְיָין** - כמה יש בהם, **שִׁיתְּסַר** - ששה עשר ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, שכן מודדים בכל אחת מקרנות העיר ריבוע של אלפיים אמה על אלפיים אמה לצורך נתינת פיאות לתחומיה [ציור יא]. ונמצא שסך כל תחומי העיר וקרנותיה הוא שלשים ושנים ריבועים של אלף אמה על אלף אמה. **דַּל** - הוצא מהן לצורך מגרשי העיר אלף אמה לכל צד, שהם **תְּמַנְיָא דִּתְחוּמִין וְאַרְבְּעָה דְּקַרְנוֹת** - שמונה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה מן התחומין וארבעה ריבועים מן הקרנות, **כַּמָּה הָוֵי** - כמה הוא שיעור שטח מגרשי העיר, **תְּרֵיסַר** - שנים עשר ריבועים [ציור יב]. ומעתה יש להקשות, כיצד יתבארו דברי הברייתא '**נִמְצָא מִגְרָשׁ רְבִיעַ**', הרי **טְפֵי מִתִּילְתָּא נִינְהוּ** - המגרש תופס יותר משליש מתחומי העיר וקרנותיה, שכן שיעור תחומי העיר והקרנות הוא שלשים ושנים ריבועים, והמגרש תופס מתוכם שנים עשר ריבועים.

מתרצת הגמרא: אַיְיתֵי אַרְבְּעָה דְּמָתָא שָׁדֵי עֲלַיְיהוּ - יש להביא עוד ארבעה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה של שטח העיר עצמה, שהיא אלפיים אמה על אלפיים אמה, ולהוסיף אותו על שטח התחומים והקרנות. כלומר, אין כוונת הברייתא שהמגרש תופס רבע מן התחומין והקרנות בלבד, אלא רבע מכל השטח של העיר עם תחומיה וקרנותיה.

שבה הגמרא ומקשה: אַכַּתִּי תִּילְתָּא הָוֵי - מכל מקום עדיין אין המגרש תופס רבע מכל השטח אלא שליש, שהרי שטח העיר עם התחומין והקרנות הוא שלשים וששה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, ואילו המגרש הוא שנים עשר ריבועים.

מתרצת הגמרא: מִי סָבְרַתְּ בְּרִיבּוּעָא קָאָמַר - האם סבור אתה שהתנא של הברייתא עוסק בעיר מרובעת, אין הדבר כן, אלא **בְּעִיגּוּלָא קָאָמַר** - בעיר עגולה הוא עוסק, ומאחר והעיגול קטן מן המרובע, אף שיעור מגרש של עיר עגולה קטן משיעור מגרש של עיר מרובעת, ועל כן, אף ששיעור מגרש של עיר מרובעת [שיש בה אלפיים אמה על אלפיים אמה] הוא שליש משיעור העיר ותחומיה וקרנותיה, מכל מקום שיעור המגרש של עיר עגולה [שיש בה אלפיים אמה] אינו אלא רבע משטח העיר ותחומיה וקרנותיה. שהרי **כַּמָּה** שטחו של **מְרוּבָּע יָתֵר עַל** שטחו של **הָעִגּוּל, רְבִיעַ**[ח][G], ומעתה, **דַּל רְבִיעַ מִינַּיְיהוּ** - הורד רבע משיעור שנים עשר ריבועים של מגרש בעיר מרובעת, **פָּשׁוּ לְהוּ תִּשְׁעָה** - נשארו תשעה ריבועים לשיעור מגרש בעיר עגולה, **וְתִשְׁעָה מִתְּלָתִין וְשִׁיתָּא רִיבְעָא הָוֵי** - ותשעה ריבועים של מגרש הם רבע מתוך שלשים וששה ריבועים של העיר ותחומיה וקרנותיה [ציור יג], ולכך נתכוון התנא של הברייתא באומרו 'נמצא מגרש רביע'[ט].

אביי מבאר באופן נוסף את דברי הברייתא 'נמצא מגרש רביע': **אַבָּיֵי אָמַר, מַשְׁכַּחַת לָהּ נַמִּי** - ניתן למצוא אופן נוסף שהמגרש הוא רבע מן התחום, **בְּמָתָא דְּהַוְיָא אַלְפָא בְּאַלְפָא** - בעיר שהיא אלף אמה על אלף אמה, וכוונת הברייתא היא שהמגרש הוא רבע מן התחומים והקרנות, ללא העיר עצמה.

מקשה הגמרא: כיצד ניתן להעמיד את דברי הברייתא בעיר כזו, הרי **תְּחוּמִין כַּמָּה הָווּ** - תחומי העיר כמה הם, **תְּמַנְיָא** - שמונה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, שכן בכל צד של העיר יש תחום של אלפיים אמה על אלף, דהיינו שני ריבועים של אלף על אלף, ובצירוף ארבעת צדדי העיר יש בתחומי העיר שמונה ריבועים [ציור יד]. **קַרְנוֹת** העיר **כַּמָּה הָוֵי** - כמה הוא שיעור שטחן, **שִׁיתְּסַר** - ששה עשר ריבועים, שזה הוא שיעור הקרנות בכל עיר, כדי למלאות את זויות התחומין[י].

הוא חצי מן התחומין של העיר בלא הקרנות [ציור ט]. ולא רצה המקשן לחשב אף את קרנות העיר, ולהקשות שהמגרש כולו [של התחומין והקרנות] אינו רביע מן התחומין והקרנות, לפי ששיעור זה משתנה לפי גודלה של העיר, ולפיכך נקט המקשן דבר קבוע, שלעולם המגרש שבתחומין הוא חצי משיעור תחומי העיר בלא הקרנות. תוספות (ד"ה פלגא). ח. **כלומר**, יש להוסיף שליש על שטח עגול כדי להגיע לשיעור שטחו של מרובע באורך שוה לו, או להפחית רבע משיעור שטחו של מרובע כדי להגיע לשיעור שטחו של עיגול באורך השוה לו. ט. **כלומר**, מאחר ומדובר בעיר עגולה שאורכה אלפיים אמה, נותנים לה מגרש אלף אמה סביב בעיגול, ונמצא ששטחה של העיר הוא שלשה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, ואילו שטח המגרש הוא תשעה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה [שכן אילו היו העיר ומגרשיה מרובעים, היה שטחה של העיר ארבעה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, ושטח המגרש היה שנים עשר ריבועים, ועתה שהם עגולים יש למעט רבע מכל אחד מהם, ונמצאת העיר שלשה ריבועים והמגרש תשעה], אמנם מאחר והדין הוא שיש לרבע עיר עגולה ותחומיה, לפיכך לענין תחומי שבת ותחומי ערי הלויים דנים אנו את העיר כמרובעת, ונמצא שיש כאן בסך הכל שטח של ששת אלפים אמה על ששת אלפים אמה [אלפיים של העיר ועוד אלפיים של התחומין ושל הקרנות מכל צד], שהם שלשים וששה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, ונמצא ששטח המגרש הוא רבע מכל השטח של העיר ותחומיה וקרנותיה. על פי דברי רש"י (ד"ה כמה). טעם הדבר שאין דנים גם את המגרש כאילו הוא מרובע, מבואר בדברי הגמרא להלן (מ.), שמאחר ובמציאות העיר היא עגולה, ואין בתים או שדות באותו השטח שדנים כמרובע, לפיכך די ליתן לה אלף אמה סביב למגרש בעיגול, שהרי כל מטרת המגרש הוא שיהיו אלף אמה הסמוכים לעיר ריקים מבתים ונטיעות, כדי שיהיה בכך נוי לעיר. י. **ראה** ציור יא לעיל.

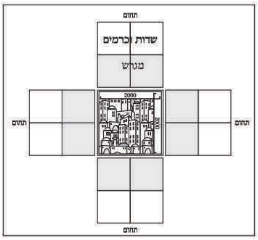

ציור ט

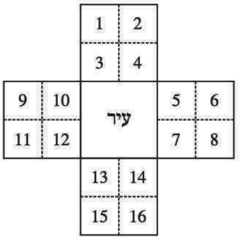

ציור י

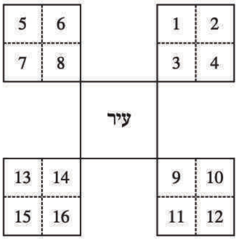

ציור יא

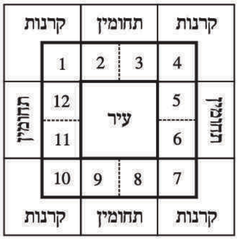

ציור יב

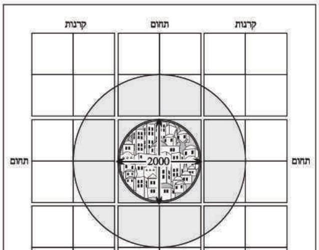

ציור יג

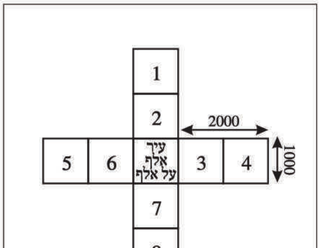

ציור יד

דַּל - הוצא לצורך מגרשי העיר **אַרְבָּע דִּתְחוּמִין וְאַרְבָּע דְּקְרָנוֹת** - ארבעה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה מן התחומין וארבעה ריבועים מן הקרנות, **כַּמָּה הָוֵי** - כמה הוא שיעור שטחו של המגרש, **תְּמָנְיָא** - שמונה ריבועים [ציור א], ואם כן יש לתמוה, הרי **תִּילְתָּא הָווּ** - שטח זה הוא שליש משטח קרנות העיר ותחומיה [בלא שטח העיר עצמה], שכן שיעור התחומין והקרנות הוא עשרים וארבעה ריבועים, וכיצד יתבארו דברי הברייתא 'נמצא מגרש רביע'.

מתרצת הגמרא: מִי סָבְרַתְּ בְּרִבּוּעָא קָאָמַר - וכי סובר אתה שהתנא של הברייתא עוסק בעיר מרובעת, אין הדבר כן, אלא **בְּעִיגּוּלָא קָאָמַר** - בעיר עגולה הוא עוסק, ומעתה יש לצמצם את שיעור מגרשי העיר, שכן **כַּמָּה** שטחו של **מְרוּבָּע יָתֵר עַל** שטחו של **הָעִגּוּל, רְבִיעַ, דַּל רְבִיעַ** - הוצא רבע משיעור שמונה ריבועים של מגרשי עיר מרובעת, **פָּשׁוּ לְהוּ שִׁיתָּא** - נותרו ששה ריבועים לצורך מגרשי עיר עגולה, **וְשִׁיתָּא מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּע רִיבְעָא הָוֵי** - וששה ריבועים למגרש הם רבע מתוך עשרים וארבעה ריבועים של תחומי העיר וקרנותיה [ציור ב][א].

הגמרא מביאה ביאורים נוספים בדברי הברייתא: רָבִינָא אָמַר, מַאי רְבִיעַ - מה כוונת הברייתא באומרה 'נמצא מגרש רביע', **רְבִיעַ דִּתְחוּמִין.** כלומר, הברייתא אינה עוסקת במגרש של קרנות העיר אלא במגרש של תחומיה בלבד[ב]. ומעתה ניתן לפרש את דברי הברייתא כפי שסברה הגמרא מתחילה, בעיר שהיא אלפיים אמה על אלפיים אמה, ובלא צירוף העיר עצמה לחשבון. שכן שיעור תחומי העיר וקרנותיה הם שלושים ושנים ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, ואילו שיעור המגרש של התחומין בלבד הוא שמונה ריבועים, ונמצא שהמגרש הוא רבע מתחומי העיר וקרנותיה [ציור ג].

רַב אַשִׁי אָמַר, מַאי רְבִיעַ - מה כוונת הברייתא באומרה 'נמצא מגרש רביע', **רְבִיעַ דְּקְרָנוֹת.** כלומר, דעת רב אשי היא שאין נותנים מגרש לתחומי העיר אלא לקרנותיה בלבד[ג]. ומעתה ניתן לפרש את דברי הברייתא בכל עיר שבעולם, בין גדולה בין קטנה, בין עגולה ובין מרובעת, שכן לעולם יש לכל עיר קרנות בשיעור אלפיים אמה על אלפיים אמה, שהם ארבעה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה לכל קרן, ובסך הכל ששה עשר ריבועים לכל קרנות העיר, ושיעור המגרש שבתוך הקרנות הוא ריבוע אחד של אלף אמה על אלף אמה לכל קרן, שהם ארבעה ריבועים לכל קרנות העיר, ונמצא ששיעור מגרש העיר הוא רבע משיעור קרנות העיר [ציור ד][ד][א].

הגמרא מקשה על דברי רב אשי: אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, כיצד מפרש אתה שאין נותנים מגרש אלא לקרנות העיר, **וְהָא 'סָבִיב' כְּתִיב** - והרי נאמר במקרא (במדבר לה ד) 'וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב' ולמדים מכך שיש ליתן את המגרשים 'סביב' לעיר, והיינו לכאורה מסביב לעיר כולה, ולא רק בקרנותיה[ה].

השיב רב אשי לרבינא: מַאי - מה היא כוונת הכתוב **'סָבִיב', סָבִיב דִּקְרָנוֹת** - שיש ליתן את המגרשים מסביב לעיר בקרנותיה, שכן תיבת 'סביב' יכולה להתפרש אף על הקרנות לבדן. **דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי** - שאם לא תאמר כן, אלא ש'סביב' היינו מסביב לכל העיר ממש, אם כן **גַּבֵּי** קרבן **עוֹלָה דִּכְתִיב** (ויקרא א ה) **'וְזָרְקוּ (בְּנֵי אַהֲרֹן) אֶת הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב', הָכִי נַמִּי** - האם אף כאן תאמר שהכוונה היא **סָבִיב מַמָּשׁ**, והרי אין זורקים את דם העולה מסביב למזבח ממש אלא רק בזוויותיו[ו]. **אֶלָּא** בהכרח צריך אתה לומר, **מַאי** - מה היא כוונת הכתוב באומרו **'סָבִיב', סָבִיב דִּקְרָנוֹת** - לזרוק את הדם על זוויות המזבח, **הָכִי נַמִּי** - אף כאן לענין מגרשי הערים יש לומר כן, **מַאי** - מה היא כוונת הכתוב **'סָבִיב', סָבִיב דִּקְרָנוֹת** - שיש ליתן את המגרשים מסביב לעיר בקרנותיה.

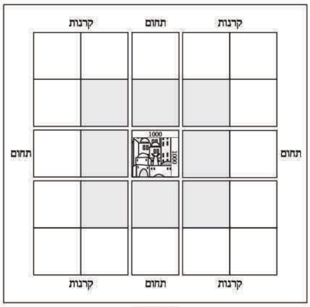

ציור א

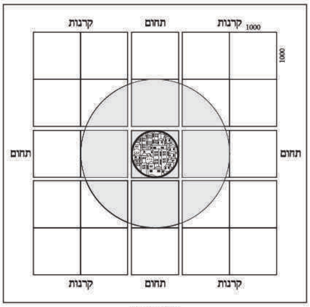

ציור ב

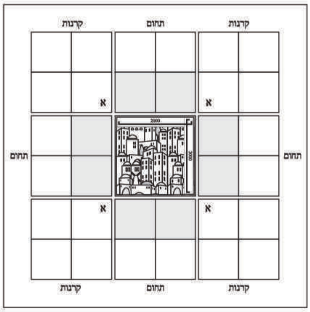

ציור ג

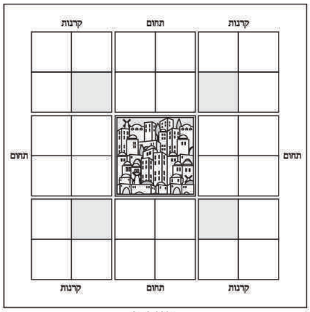

ציור ד

א. **כלומר**, אילו היתה העיר מרובעת, היה שטח העיר אלף אמה, ושטח המגרשים שמונת אלפים אמה, ועכשיו שהם עגולים יש להפחית רבע מכל אחד מהם, ונמצא ששטח העיר הוא שבע מאות וחמישים אמה, ואילו שטח המגרשים הוא ששת אלפים אמה. ומאחר ואנו דנים את העיר כמרובעת לענין שיעור התחומין, נמצא שנותנים לה בסך הכל שטח של חמשת אלפים אמה על חמשת אלפים אמה [אלף לעיר, ועוד אלפיים לכל צד לתחומין], דהיינו עשרים וחמשה ריבועים של אלף אמה על אלף אמה. ומאחר ואביי אינו מחשב את העיר עצמה, נותרו עשרים וארבעה ריבועים לתחומין וקרנות, ומתוכם תופסים המגרשים רבע, דהיינו ששה ריבועים.

ב. **כן** פירש רש"י (ד"ה רבינא), שרבינא סובר שנותנים מגרש בין לתחומין ובין לקרנות, ושיעור המגרש הכולל הוא שנים עשר ריבועים של אלף אמה על אלף אמה, אך כאן עוסקת הברייתא רק במגרש של התחומין, שהוא שמונה ריבועים בלבד. אמנם התוספות (ד"ה מאי) כתבו, שרבינא סובר שאין נותנים מגרש לקרנות כלל [ראה אות א בציור ג] אלא לתחומין בלבד.

ג. **כן** פירש רש"י בפירושו השני (ד"ה ל"א). וכן כתבו התוספות (ד"ה מאי). אמנם בפירושו הראשון נקט רש"י שלדברי רב אשי נותנים מגרש בין לתחומין ובין לקרנות, אלא שהברייתא עוסקת במגרשי הקרנות בלבד.

ד. **נמצא** שדברי רב אשי 'רביע דקרנות' אינם באותו ענין שאמר רבינא 'רביע דתחומין', לפי שלדברי רבינא המגרש של תחומי העיר הוא רבע מן השטח הכללי של תחומי וקרנות העיר יחדיו, ואילו לדברי רב אשי המגרש של קרנות העיר הוא רבע משטח קרנות העיר בלבד, בלא שיכלול את התחומין עמהם. גאון יעקב (ד"ה רבינא).

ה. **קושיא** זו מתפרשת כפשוטה לפי פירושו השני של רש"י [וכן פירשו התוספות] שרב אשי סובר שאין נותנים מגרש לעיר אלא בקרנותיה בלבד, ועל כך מקשה הגמרא שמלשון הכתוב 'סביב' משמע שנותנים מגרש מסביב לעיר כולה. אמנם לפי פירושו הראשון של רש"י, שנותנים מגרש אף לתחומין, אלא שהתנא של הברייתא עוסק רק במגרשי הקרנות, מפרש רש"י (ד"ה והא) את קושיית הגמרא באופן כזה, שמאחר והכתוב עוסק בנתינת מגרשים מסביב לעיר, דרך התנא לִשְׁנוֹת את דבריו באותו אופן שבו עוסק הכתוב, ולפיכך אין מסתבר לומר שהתנא עוסק רק במגרשי הקרנות בלבד.

ו. **וכפי** שכתב רש"י בפירוש המקרא (ויקרא א ה) 'לכך נאמר סביב, שיהא הדם ניתן בארבע רוחות המזבח. או יכול יקיפנו כחוט, תלמוד לומר וזרקו, ואי אפשר להקיף בזריקה. אי וזרקו יכול בזריקה אחת, תלמוד לומר סביב, הא כיצד נותן שתי מתנות שהן ארבע'.

הגמרא מקשה על מה שנתבאר לעיל שבעיר עגולה מודדים אף את המגרש סביב לה בעיגול: **אָמַר לֵיהּ רַב חֲבִיבִי מְחוֹזְנָאָה לְרַב אַשִׁי**, כיצד פירשו רבא ואביי שהברייתא עוסקת בעיר עגולה שנותנים לה אלף אמה מגרש בעיגול מסביב לעיר, **וְהָא אִיכָּא מוֹרְשָׁא דְקַרְנָתָא** - והרי יש לעיר בליטת קרנות, שמאחר והדין הוא שמרבעים עיר עגולה[ז], נידונית היא מעתה כמרובעת, ומכיון שנותנים לה מגרש בעיגול סביב נמצא שקרנות העיר תופסים חלק ממקום המגרש, ואין כנגד הקרנות מגרש אלף אמה [ציור ה][ח].

אמר לו רב אשי: אין הברייתא עוסקת בעיר מרובעת, אלא **בְּמָתָא עִיגוּלְתָּא** - בעיר עגולה שאין לה קרנות, ולפיכך אין העיר תופסת ממקום המגרש כלום.

שב רב חביבי והקשה לרב אשי: וְהָא רִיבְּעוּהָ - והרי הדין הוא שיש לרבע עיר עגולה וליתן לה קרנות, ומעתה הרי היא כעיר מרובעת, וקרנותיה תופסות חלק מאלף אמה של המגרש.

שב רב אשי והשיב לו: אֵימוּר דְּאָמְרִינַן חֲזֵינַן כְּמַאן דִּמְרַבְּעָא - מה שאמרנו שמרבעים את העיר היינו רק לענין כך שמודדים את תחומיה כאילו היא מרובעת, בין לגבי תחומי שבת, ובין לגבי תחומי ערי הלויים, אבל **רַבּוּעֵי וַדַּאי מִי מְרַבְּעִנָא** - האם עשינו את העיר מרובעת ממש, כלומר, האם הוספנו עליה בתים עד שנעשתה מרובעת, הרי ודאי אין הדבר כן, ומאחר שהעיר עגולה היא נמצא שיש לה אלף אמה של מגרש ריק סביבה, אף כנגד קרנות העיר[ב].

הגמרא מקשה על מה שנתבאר לעיל (נו:) שתחומי העיר נשכרים שמונה מאות אמה: **אָמַר לֵיהּ רַב חֲנִילַאי מְחוֹזְנָאָה לְרַב אַשִׁי**, כיצד יתכן הדבר שמאחר ומודדים את תחומי העיר על ידי הנחת טבלה בקרנותיה משתכרים התחומים שמונה מאות אמה לכל צד, כלומר, שאלכסון של ריבוע אלפיים אמה על אלפיים אמה הוא אלפיים ושמונה מאות אמה, **מִכְּדֵי** - הרי אין עדיפות האלכסון אלא מפני הריבוע, שכן עיגול אין לו אלכסון וריבוע יש לו אלכסון, ונמצא שאורכו של אלכסון יותר מקו ישר הוא כפי ההפרש שיש בין ריבוע לעיגול, והרי כלל הוא בידינו, **כַּמָּה מְרוּבָּע יָתֵר עַל הָעִגּוּל רְבִיעַ**, כלומר, ששיטחו של מרובע גדול ברבע משטחו של עיגול השוה לו באורכו, דהיינו, שיש להוסיף על העיגול שליש כדי להגיע לשטחו של המרובע[ט], ומעתה יש להקשות, **הָנֵי תַּמְנֵי מְאָה** - וכי בריבוע של אלפיים אמה נוספים על האלכסון עוד שמונה מאות אמה, **שִׁית מְאָה וְשִׁיתִּין וְשֶׁבַע נְכֵי תִּילְתָּא הָוֵי** - הרי לפי חשבון זה אין להוסיף אלא שליש של אלפיים אמה, שהם שש מאות וששים ושבע אמות פחות שליש, ונמצא שאורכו של אלכסון של אלפיים אמה הוא רק אלפיים ושש מאות וששים ושש ושתי שליש אמות.

רב אשי משיב על הקושיא: אָמַר לֵיהּ רב אשי לרב חנילאי מחוזנאה, אין חשבון זה נכון כאן, משום **דְּהָנֵי מִילֵּי בְּעִיגּוּלָא מִגּוֹ רִבּוּעָא** - ההפרש שהזכרת בין עיגול לריבוע הוא נכון רק לענין עיגול הנמצא בתוך ריבוע, ששטחו הוא פחות ברבע משטחו של הריבוע, לפי שההפרש שביניהם מתחלק לכל קרנות הריבוע ואינו עומד במקום אחד [ציור ו], **אֲבָל בַּאֲלַכְסוֹנָא בְּעֵינָא טְפֵי** - אבל ההפרש שבין אלכסון של ריבוע לקו ישר של ריבוע גדול יותר משיעור זה, לפי שכל ההפרש שביניהם הוא בזוית זו[י], ועל כך יש בידינו כלל אחר, **דְּאָמַר מָר, כָּל אַמְּתָא בְּרִיבּוּעַ אַמְּתָא וּתְרֵי חוּמְשֵׁי בַּאֲלַכְסוֹנָא** - כל ריבוע שאורכו אמה אחת אורך אלכסונו הוא אמה ושתי חמישיות[יא], ולפיכך ריבוע שאורכו אלפיים אמה יש להוסיף עליו שתי חמישיות שהם שמונה מאות אמה, ונמצא ששיעור אלכסונו הוא אלפיים ושמונה מאות אמה.

★ ★ ★

משנה משנה זו דנה מהיכן מודדים תחום אלפיים אמה של עיר: **נוֹתְנִין קַרְפֵּף לָעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר.** כלומר, כאשר באים למדוד תחום אלפיים אמה שמחוץ לעיר, אין מתחילים למנותם מן החומה של העיר, אלא מניחים תחילה שטח ריק של שבעים אמה ושני שליש[יב], שהוא נידון כמו העיר עצמה, ומשם והלאה מונים אלפיים אמה לתחומי העיר[ג].

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא אָמְרוּ ליתן **קַרְפֵּף** לעיר יחידה, **אֶלָּא** רק **בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת, שֶׁאִם יֵשׁ** בסמוך **לָזוֹ** שטח ריק עד שיעור **שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִים** [-ושני שליש אמה], וְכן יש בסמוך **לָזוֹ** שטח ריק עד שיעור **שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִים**, כלומר, שבצירוף שניהם יש בין העיירות עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, **עוֹשֶׂה הַקַּרְפֵּף אֶת שְׁתֵּיהֶן** [-שתי העיירות] **לִהְיוֹת** נידונות כמקום **אֶחָד**, לפי שכל קרפף נידון כמו העיר הסמוכה לו, ונמצא שהעיירות מחוברות זו לזו על ידי הקרפיפות, והיוצא מעיירה אחת לילך חוץ לתחום דרך העיירה השניה אינו מתחיל למנות אלפיים אמה מגבול עיירתו אלא מגבול העיירה השניה. אבל אם שיעור השטח שביניהם הוא יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש, שוב אינן נידונות כמחוברות, אלא כשני מקומות שונים, והיוצא לילך חוץ לתחום דרך העיירה האחרת מונה אלפיים אמה מגבול עיירתו[יג].

וְכֵן הוא הדין לגבי **שְׁלוֹשָׁה כְּפָרִים הַמְשׁוּלָּשִׁין** - העומדים בצורת משולש, **שֶׁאִם יֵשׁ בֵּין הַשְּׁנַיִם הַחִיצוֹנִים** שטח ריק עד שיעור **מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת** אמות **וּשְׁלִישׁ** אמה, **עָשָׂה** הכפר **הָאֶמְצָעִי אֶת שְׁלָשְׁתָּן לִהְיוֹת** נידונים כמקום **אֶחָד**, והיוצא מאחד הכפרים לילך חוץ לתחום דרך אחד הכפרים האחרים אינו מתחיל למנות מגבול הכפר שהוא דר בו, אלא מגבול הכפר השני. אבל אם יש ביניהם יותר משיעור זה, נידונים כשלשה מקומות שונים[יד].

★

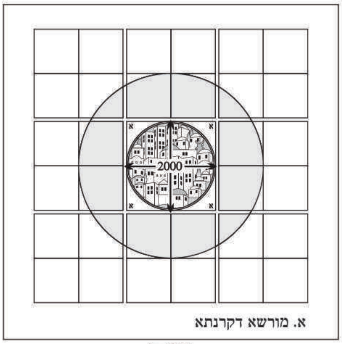

ציור ה

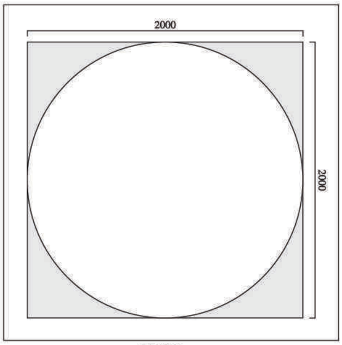

ציור ו

ז. **כפי** שנתבאר לעיל (נו:) בברייתא. ח. **קושיא** זו אינה קשה לשיטתו של רב אשי, שהרי הוא אינו מעמיד את דברי הברייתא בעיר עגולה [ורבא ואביי הם שהעמידו כן], אלא לפי שהיה רב חביבי מחוזנאה תלמידו של רב אשי היה שואל ממנו כל ספיקותיו, אף בדינים ששמע מאחרים. חידושי המאירי (ד"ה למר). ט. **שכן** ההפרש של 'רביע' הוא מתוך המרובע הגדול יותר, ולפיכך כאשר יודעים את שיעור שטחו של המרובע ורוצים לידע כמה הוא שטחו של העיגול שבתוכו יש לפחות רבע, אבל כאשר יודעים את שטחו של העיגול ורוצים לידע כמה הוא שיעור שטחו של המרובע המקיפו יש להוסיף שליש. כגון, אם ידוע שהמרובע שטחו שמונה אמות, צריך לפחות רבע כדי לידע את שטח העיגול, ונמצא שהעיגול הוא שש אמות, ואם יודעים ששטח העיגול הוא שש אמות ורוצים לידע את שטחו של המרובע, יש להוסיף שליש, ונמצא ששטח המרובע הוא שמונה אמות. י. **שכל** תוספת הריבוע על העיגול היא בקרנות, ואילו ההולך מאמצע העיר אינו נשכר בכך כלום, שמקודם היה לו אלפיים ועתה יש לו אלפיים, והתוספת של הקרנות רובה היא בחודן של הקרנות, ומיעוטה במקום הסמוך לחודן של הקרנות מכאן ומכאן. רש"י (ד"ה לגל). יא. **כתבו** התוספות (ד"ה כל) שאין כלל זה מדוקדק לגמרי, אלא יש מעט יותר מאמה ושתי חמישיות באלכסון, ראה שם שהוכיחו זאת. יב. **כשיעור** חצר המשכן. רש"י (ד"ה נותנין). שהרי חצר המשכן היה אורכה מאה אמה ורוחבה חמישים אמה, וכאשר מרבעים שטח זה לעשות הימנו ריבוע שאורכו כרוחבו, שיעורו הוא שבעים אמה ושיריים [-שני שליש], על שבעים אמה ושיריים, כמבואר בדברי הגמרא לעיל (כג:). יג. **דברי** המשנה כאן נתבארו על פי שיטת רב הונא בגמרא להלן בסמוך, וכן נקטו רוב מפרשי המשנה, אמנם שיטת חייא בר רב אינה כן, ויבוארו הדברים להלן במקומם. יד. **פיסקה** זו של המשנה תבואר להלן (ע"ב) בגמרא.

גמרא הגמרא מבררת מה מקורו של דין קרפף: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** - מנין לומדים דין זה, שיש ליתן קרפף לעיר. **אָמַר רָבָא**, יש ללמוד דין זה ממה **דְּאָמַר קְרָא** לגבי מגרשי הלויים (במדבר לה ד) **'מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב'**, ויש לדקדק מדברי הכתוב שכך **אָמְרָה תּוֹרָה**, תחילה **תֵּן חוּצָה** - תן קרפף מחוץ לעיר, **וְאַחַר כָּךְ מְדוֹד** את תחומי העיר ומגרשיה[טו].

★

שנינו במשנה: **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא אָמְרוּ וכו'** קרפף אלא בין שתי עיירות.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדעת חכמים במשנתנו: אִיתְּמַר - נאמרה מחלוקת בבית המדרש בביאור שיטת חכמים, הסוברים שאין נותנים קרפף אלא בין שתי עיירות. **רַב הוּנָא אָמַר**, דעת חכמים היא **שנוֹתְנִין קַרְפֵּף** אחד **לָעִיר הזוֹ וְקַרְפֵּף** אחד **לָעִיר הזוֹ**, כלומר, שנותנים לכל עיר שטח של שבעים אמה ושיריים הסמוך לה שיהא נידון כמותה, ונמצא שאם יש ריוח ביניהן עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש נעשות הן כעיר אחת[ד].

חִיָּיא בַּר רַב אָמַר, אין נותנים לדברי חכמים אלא **קַרְפֵּף [אֶחָד] לִשְׁתֵּיהֶן** - לשתי העיירות, שאם יש ביניהן ריוח עד שבעים אמה ושני שליש נעשות כעיר אחת, אך אם יש ביניהן יותר משיעור זה נידונות כשתי עיירות שונות[ה].

הגמרא מקשה על דברי רב הונא ממשנתנו: תְּנַן - שנינו במשנתנו, **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים לֹא אָמְרוּ קַרְפֵּף אֶלָּא בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת.** ומאחר ונקטה המשנה 'קרפף' בלשון יחיד ולא 'קרפיפות' בלשון רבים משמע שאין נותנים להן אלא קרפף אחד, והרי זה **תְּיוּבְתָּא** [-פירכא] על מימרא **דְּרַב הוּנָא**, הסובר שנותנים להן שני קרפיפות.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַב הוּנָא - רב הונא יתרץ לך[טז], **מַאי** - מה היא כוונת המשנה שנותנים **'קַרְפֵּף'** בין שתי עיירות, אין הכוונה לקרפף אחד ממש, אלא **'תּוֹרַת קַרְפֵּף'**, כלומר, שנותנים להן 'דין קרפף', **וּלְעוֹלָם** - אך באמת נותנים **קַרְפֵּף** אחד **לָזוֹ וְקַרְפֵּף** אחד **לָזוֹ.**

מוסיפה הגמרא: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא - אכן כך מסתבר לומר, שלדברי חכמים נותנים להן שני קרפיפות, **מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא** - שהרי שנינו בסיפא **שאִם יֵשׁ לָזוֹ** [-לעיירה האחת] שטח ריק של **שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִים** הסמוך לה, וְכן יש **לָזוֹ** [-לעיירה האחרת] שטח ריק בשיעור **שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִים** הסמוך לה, כלומר, שיש ביניהן עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, **עוֹשֶׂה הַקַּרְפֵּף לִשְׁתֵּיהֶן** [-לשתי העיירות] **לִהְיוֹת** נידונות כמקום **אֶחָד, שְׁמַע מִינָּהּ** שנותנים שני קרפיפות לשתי עיירות, וכדברי רב הונא.

מקשה הגמרא: לֵימָא - האם יש לומר, **תֶּיהֱוֵי תְּיוּבְתֵּיהּ** - שמדברי הסיפא יש פירכא על מימרא **דְּחִיָּיא בַּר רַב**, הסובר שלשיטת חכמים נותנים רק קרפף אחד בין שתי עיירות, שהרי מפורש בדברי המשנה שנותנים להן שני קרפיפות.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ חִיָּיא בַּר רַב - חייא בר רב יתרץ קושיא זו,

---

טו. **ואף** על פי שלא נתבאר בכתוב מה הוא שיעור 'חוצה' שיש ליתן לכל עיר, מכל מקום כוונת הכתוב היא שיהא שטח זה כמו רחוב לעיר, וכעין חצר לבית, ולפיכך נתנו בו חכמים שיעור כחצר המשכן. רשב"א (ד"ה מנא). טז. **כתב** ביד מלאכי (כללי התלמוד כלל לה), שבכל מקום בו נוקטת הגמרא בלשון 'אמר לך' הרי זה תירוץ דחוק, לפי שאם היה זה תירוץ מרווח היתה הגמרא מביאה אותו בלא להוסיף 'אמר לך', ומייתור לשון זה משמע שכוונת הגמרא לומר שרק רב פלוני יתרץ כך על שיטתו אבל הש"ס אינו סובר כן. אמנם כתב שמדברי הכסף משנה (מעשה הקרבנות פט"ו ה"ז) משמע שמאחר והגמרא מחזרת ליישב שיטה זו יש ללמוד שכך היא סוברת להלכה, ונשאר בצריך עיון.

הָא מַנִּי - שסיפא זו כשיטת מי נאמרה, כשיטת **רַבִּי מֵאִיר הִיא**, כלומר, אין הסיפא המשך של דברי חכמים, אלא כדברי רבי מאיר היא[א], הסובר שנותנים קרפף אפילו לעיר אחת, ולשיטתו אכן נותנים שני קרפיפות לשתי עיירות, אך לדברי חכמים אין נותנים לשתי עיירות אלא קרפף אחד.

מקשה הגמרא: **אִי** - אם הסיפא של המשנה כשיטת **רַבִּי מֵאִיר הִיא, הָא תָּנֵי לֵיהּ רֵישָׁא** - הרי כבר שנינו דין זה ברישא של המשנה, **נוֹתְנִין קַרְפֵּף לָעִיר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**, דהיינו שאפילו לעיר אחת נותנים קרפף, ואם כן פשוט הדבר שלשתי עיירות יש ליתן שני קרפיפות, ומדוע הוצרכה המשנה לשוב ולהשמיענו זאת בסיפא.

מתרצת הגמרא: **צְרִיכָא** - הוצרכה המשנה להשמיע את דינו של רבי מאיר בשני אופנים. **דְּאִי מֵהָהִיא** - שאילו היתה שונה את דינו רק ברישא של המשנה, שנותנים קרפף לעיר אחת, **הֲוָה אָמִינָא** - סבורים היינו לומר, **חַד לַחֲדָא וְחַד לְתַרְתֵּי** - שלדברי רבי מאיר לעולם נותנים רק קרפף אחד, בין לעיר אחת ובין לשתי עיירות, **קָא מַשְׁמַע לָן** - לפיכך הוצרכה המשנה לשוב ולהשמיענו בסיפא, **דִּלְתַרְתֵּי תְּרֵי יַהֲבִינַן לְהוּ** - שלשתי עיירות יש ליתן שני קרפיפות, ואם אין ביניהן יותר משיעור זה הן מתחברות להיות אחת.

וְאִי אַשְׁמְעִינַן הָכָא - ואילו היתה המשנה משמיעה את דינו של רבי מאיר רק בסיפא, לענין כך שנותנים שני קרפיפות לשתי עיירות, סבורים היינו לומר שרק בשתי עיירות נוהג דין קרפף, **מִשּׁוּם דִּדְחִיקָא תַּשְׁמִישְׁתַּיְיהוּ** - משום שצר להן המקום להשתמש ביניהן, לפי שכל עיירה צריכה שטח ריק לנוי, ולפיכך אם אין שם אלא שיעור שני קרפיפות הן נידונות כעיר אחת, **אֲבָל הָתָם** - ברישא של המשנה, העוסקת בדין עיר אחת, **דְּלָא דְּחִיקָא תַּשְׁמִישְׁתַּיְיהוּ** - שאין צר לה המקום להשתמש מחוץ לעיר, לפי שאין עיר אחרת סמוכה לה, **אֵימָא לֹא** - שמא יש לומר שאין נותנים לה אפילו קרפף אחד. **צְרִיכָא** - לפיכך הוצרכה המשנה להשמיענו ברישא שגם לעיר אחת נותנים קרפף.

הגמרא מקשה על דברי רב הונא ממשנתינו: **תְּנַן** - שנינו במשנה (לעיל ע"א), **וְכֵן שְׁלֹשָׁה כְּפָרִים הַמְשׁוּלָּשִׁין, אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנַיִם הַחִיצוֹנִים מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת אַמָּה וּשְׁלִישׁ, עוֹשֶׂה אֶמְצָעִי אֶת שְׁלָשְׁתָּן לִהְיוֹת אֶחָד**. סברה הגמרא, שכוונת המשנה היא ששלושת הכפרים עומדים בשורה אחת בזה אחר זה, ויש בין כפר לכפר ריוח של שבעים אמה ושיריים [ציור א], ובצירוף שני הרווחים יש בין הכפרים החיצונים מאה וארבעים ואחת אמה ושליש[ב]. **וְעַל כֵּן הִיא מַדְיְיקָת: טַעְמָא** - טעם הדבר שאם יש בין החיצונים עד מאה וארבעים ואחת אמות ושליש נעשים ככפר אחד, משום **דְּאִיכָּא אֶמְצָעִי** - שיש כפר אמצעי ביניהם, ונמצא שבין האמצעי לכל אחד מן החיצונים יש רק שבעים אמה ושיריים, שהוא שיעור קרפף אחד. **הָא לֵיכָּא אֶמְצָעִי** - אבל אם אין כפר אמצעי ביניהם, אלא יש שני כפרים שביניהם מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, **לֹא** היו מתחברים להיות כאחד, והיינו משום שאין נותנים בין שתי עיירות אלא קרפף אחד של שבעים אמה ושיריים, והרי זה **תְּיוּבְתָּא** - פירכא על מימרא **דְּרַב הוּנָא**, הסובר שנותנים שני קרפיפות לשתי עיירות[א].

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב הוּנָא** - רב הונא יתרץ קושיא זו, **הָא אִתְּמַר עֲלָהּ** - הרי נאמר בבית המדרש על דין זה שבמשנה, **אָמַר רַבָּה אָמַר רַב אִידִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לֹא מְשׁוּלָּשִׁין מַמָּשׁ** - אין כוונת המשנה ששלושת כפרים אלו עומדים בשורה אחת בזה אחר זה, **אֶלָּא** מדובר באופן שהכפר האמצעי עומד בריחוק מקום, כנגד החלל שבין השנים החיצונים[ג], ויש הפרש גדול בין שני הכפרים החיצונים, והדין בזה כך הוא, **רוֹאִין** [-בודקים] **כָּל שֶׁאִילּוּ מֵטִיל** - 'מכניס' את הכפר **הָאֶמְצָעִי בֵּינֵיהֶן** - בין הכפרים החיצונים, **וְיִהְיוּ** שלושת הכפרים **מְשׁוּלָּשִׁין** - עומדים בשורה אחת, **וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה** - בין כל אחד מן החיצונים לאמצעי, **אֶלָּא מֵאָה וְאַרְבָּעִים אַמָּה וְאַחַת וּשְׁלִישׁ**, אז **עָשָׂה** הכפר **הָאֶמְצָעִי אֶת שְׁלָשְׁתָּן לִהְיוֹת** מקום **אֶחָד** [ציור ב][ד]. וממילא מתפרשת המשנה היטב כדברי רב הונא, שהרי שיעור המרחק בין כל אחד מן הכפרים החיצונים אל הכפר האמצעי הוא כשיעור שני קרפיפות, כשיטת רב הונא הסובר שנותנים שני קרפיפות לשתי עיירות[ה].

הגמרא מבררת את האופן שבו עומדים כפרים משולשים אלו: **אָמַר לֵיהּ רָבָא לְאַבַּיֵי, כַּמָּה יְהֵא** שיעור המרחק **בֵּין חִיצוֹן לְאֶמְצָעִי**. כלומר, עד כמה יהא הכפר האמצעי מרוחק מן הכפרים החיצונים, ועדיין יהא נידון כאילו הוא עומד ביניהם.

אָמַר לֵיהּ אביי לרבא, שיעור המרחק הוא עד **אַלְפַּיִם אַמָּה**. שאם האמצעי רחוק מן החיצונים עד שיעור זה דנים אותו כאילו עומד ביניהם ומחברם [ציור ד], הואיל וניתן לילך בשבת מזה לזה בלא עירוב.

הקשה רבא לאביי: **וְהָא אַתְּ הוּא דְּאָמְרַתְּ** - והרי אתה הוא זה שאמרת, **כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא מִסְתַּבְּרָא** - שמסתבר לומר כשיטתו של רבא בנו של רבה בר רב הונא, לגבי עיר העשויה כקשת (לעיל נה:), **דְּאָמַר** - שהוא סובר שאפילו אם יש בין הַיֶּתֶר [-החוט המחבר בין שני ראשי הקשת] לקשת **יוֹתֵר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה** מכל מקום דנים את כל חלל הקשת כאילו הוא עיר אחת [ציור ה]. ואם כן, אף כאן לגבי כפרים משולשים יש לומר כן,

א. **כלומר**, רבי סתם את הסיפא של המשנה כשיטת רבי מאיר. על פי דברי רש"י (ד"ה הא). ב. **ואף** על פי שנקטה המשנה שיש בין החיצונים מאה וארבעים אחת אמה ושליש, אין סכום זה כולל את הכפר האמצעי שביניהם, אלא הכוונה היא שבצירוף שני הרווחים יש בין החיצונים סכום זה, ואילו האמצעי אינו מן החשבון. רשב"א (ד"ה תנן). והוסיף, שכן פירש גם הראב"ד. ג. **כצורת** משולש שלנו. ד. **כלומר**, מדובר באופן ששני הכפרים החיצונים רחוקים זה מזה, אלא שיש כנגד החלל שביניהם בריחוק מקום מעט כפר אמצעי, והדין בזה הוא שדנים את הכפר האמצעי כאילו עומד בתוך החלל שבין שני הכפרים החיצונים, ועתה יש למדוד את המרחק שבין כל אחד מן הכפרים החיצונים אל הכפר האמצעי [שנידון כעומד ביניהם], אם אין האמצעי רחוק מכל אחד מהם יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש, כשיעור שני קרפיפות, נעשים שלושתן כמקום אחד, לפי שנותנים קרפף לכל אחד מן הכפרים, ונמצא שיש ריוח בשיעור שני קרפיפות לכל צד, והיוצא מכפרו על מנת לילך חוץ לתחום דרך אחד מן הכפרים האחרים אינו מתחיל למנות אלפיים אמה אלא מסוף הכפר האחרון, אך אם המרחק בין האמצעי לכל אחד מן החיצונים הוא יותר ממאה וארבעים ואחת אמות ושליש, נידון כל כפר בפני עצמו, ומודדים תחום אלפיים אמה מגבולות אותו הכפר. כתב בחידושי המאירי (ד"ה ובשלשה) בשם הראב"ד, שמאחר ודנים שלושת כפרים אלו ככפר אחד נמצא שהם כעיר עגולה, ולפיכך יש לרבעם תחילה, קודם שמונים מהם אלפיים אמה לכל צד [ציור ג]. ה. **הקשו** התוספות (ד"ה אלא), מאחר והגמרא בתירוצה חוזרת בה ממה שהבינה שיש בין שני הכפרים החיצונים מאה וארבעים ואחת אמות ושליש, ומפרשת שהכוונה היא שיש בין כל אחד מן הכפרים החיצונים לאמצעי שיעור זה, אם כן, מדוע הוצרכה לומר שאין הכוונה לכפרים משולשים ממש, הרי יכולה היתה ליישב את דברי המשנה אף כפי מה שסברה מתחילה שמדובר בכפרים העומדים בשורה ישרה בזה אחר זה, ולומר שאין כוונת המשנה שיש מאה וארבעים ואחת אמה ושליש בין שני הכפרים החיצונים, אלא בין כל אחד מן החיצונים לאמצעי. ותירצו, שאילו היתה המשנה עוסקת בכפרים משולשים העומדים בשורה ישרה, לא היה לה לומר אם יש 'בין החיצונים' מאה וארבעים ואחת אמה ושליש, אלא צריכה היתה לומר אם יש 'בין זה לזה'. אבל מאחר ומעמידה הגמרא בכפרים שאינם עומדים בשורה ישרה, אלא האמצעי עומד מרוחק מעט כנגד החלל שבין החיצונות, מעתה אי אפשר לומר אם יש 'בין זה לזה', שהרי אין האמצעי עומד שם, ועל כן נקטה המשנה בלשון אם יש 'בין החיצונים'.

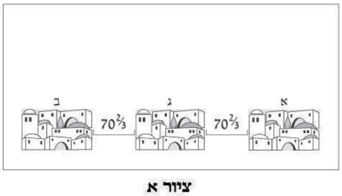

ציור א

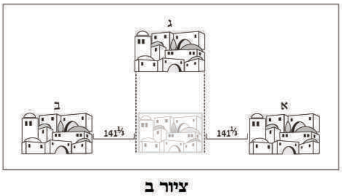

ציור ב

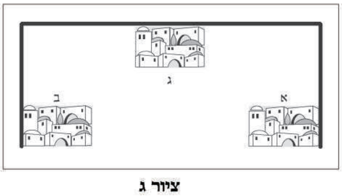

ציור ג

ציור ד

ציור ה

שאפילו אם הכפר האמצעי רחוק מן החיצוניים יותר מאלפיים אמה, מכל מקום יהא כל החלל שביניהם נידון כעיר אחת[ו].

אמר לו אביי לרבא: הָכִי הַשְׁתָּא - וכי כך נראה בעיניך להשוות הדברים זה לזה, הרי יש לחלק ביניהם, **הָתָם** - שם, לגבי עיר העשויה כקשת, **אִיכָּא בָּתִּים** - יש בתים לאורך הקשת, ונמצא שאדם שדר בקשת יכול לילך דרך אותם הבתים עד שיגיע לכל אחד משני ראשי הקשת, אפילו אם הקשת רחוקה מן היתר יותר מאלפיים אמה, אבל **הָכָא** - כאן, לגבי כפרים המשולשים, **לֵיכָּא בָּתִּים** - אין בתים המחברים בין הכפר האמצעי לכפרים החיצוניים, ונמצא, שאם רחוק הוא מהם יותר מאלפיים אמה אי אפשר לילך בשבת מזה לזה, ולפיכך אין דנים אותם כמקום אחד אלא באופן שאין ביניהם אלפיים אמה.

הגמרא מבררת פרט נוסף בדין כפרים המשולשים: **וְאָמַר לֵיהּ רָבָא לְאַבָּיֵי, כַּמָּה יְהֵא בֵּין חִיצוֹן לְחִיצוֹן** - כמה הוא שיעור המרחק בין שני הכפרים החיצונים, שעדיין יועיל הכפר האמצעי לחברם להיות אחד.

אמר לו אביי לרבא: מדוע שואל אתה **כַּמָּה יְהֵא** המרחק ביניהם, וכי **מַאי נַפְקָא לָךְ מִינָּהּ** - איזה דין יצא לך מבירור שאלה זו, הרי כבר נתבאר שהכלל בזה הוא **כָּל שֶׁאִילּוּ מַכְנִים** את הכפר **הָאֶמְצָעִי בֵּינֵיהֶן** - בין החיצונים, **וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה** - בין האמצעי לכל אחד מן החיצונים, **אֶלָּא מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת** אמות **וּשְׁלִישׁ**, אזי עושה האמצעי את שלושתן להיות אחד, ונמצא, שאין כל חילוק בדין בשיעור המרחק שבין החיצונים.

שב רבא ושאל מאביי: **וַאֲפִילּוּ** אם יש בין החיצונים מרחק של **אַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה** מועיל האמצעי לצרפם, כשאין בינם לבינו אלא מאה וארבעים ואחת אמות ושליש [ציור ו ☜].

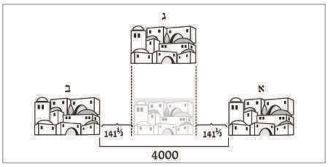

אָמַר לֵיהּ אביי לרבא, **אֵין** - אכן כן.

הקשה לו רבא לאביי: **וְהָאָמַר** [-והרי אמר] **רַב הוּנָא, עִיר הָעֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת, אִם יֵשׁ בֵּין שְׁנֵי רָאשֶׁיהָ** - בין שני ראשי הקשת, **פָּחוֹת מֵאַרְבַּעַת אֲלָפִים אַמָּה מוֹדְדִין לָהּ** - לאנשים הדרים בקשת, **מִן הַיֶּתֶר**, שאם רוצים הם לילך מן היתר והלאה, אינם מתחילים למדוד אלפיים אמה מביתם, אלא מן היתר, לפי שכל חלל הקשת נידון כעיר אחת, **וְאִם לָאו** - ואם אין המרחק כזה, אלא יש בין שני ראשי הקשת יותר מארבעת אלפים אמה, **מוֹדְדִין לָהּ מִן הַקֶּשֶׁת**, ואין דנים הכל כעיר אחת [ציור ז ☜].

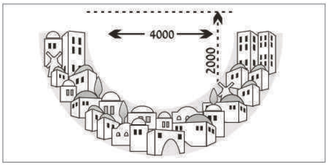

ואם כן, אף לגבי כפרים משולשים יש לומר כן, שאינם נידונים כעיר אחת אלא באופן שאין בין שני החיצונים ארבעת אלפים אמה.

אָמַר לֵיהּ אביי לרבא, אין לדמות העניינים זה לזה, משום **דְּהָתָם לֵיכָּא לְמֵימַר מַלֵּי** - שם, לגבי עיר העשויה כקשת, אי אפשר לומר שדנים את החלל שבין ראשי הקשת כאילו הוא מלא, ולפיכך אין מחברים את שני ראשי הקשת אלא כשיש ביניהם פחות מארבעת אלפים אמה. אבל **הָכָא אִיכָּא לְמֵימַר מַלֵּי** - כאן, לגבי שלשה כפרים משולשים, הכפר האמצעי נידון כאילו הוא ממלא את החלל שבין הכפרים החיצונים, ולפיכך ניתן לחברם אף כשיש ביניהם יותר מארבעת אלפים אמה[ב].

הגמרא מקשה שמצינו שתי ערים הנידונות כאחת אף שיש ביניהן מרחק גדול: **אָמַר לֵיהּ רַב סַפְרָא לְרָבָא, הָרֵי בְּנֵי** המקום ששמו **אַקִּיסְטְפוֹן, דְּמַשְׁחִינַן לְהוּ תְּחוּמָא מֵהַאי גִּיסָא דְּאַרְדַּשִׁיר** - שאנו מודדים להם את תחומם מן הצד השני של העיר ארדשיר הסמוכה לעירם, כלומר, שאם רוצים לילך חוץ לתחום דרך העיר ארדשיר אינם מתחילים למנות אלפיים אמה מגבול עירם אלא מסוף העיר ארדשיר. **וְכֵן בְּנֵי (תְּחוּמָא) דְּאַרְדַּשִׁיר, מַשְׁחִינַן לְהוּ תְּחוּמָא מֵהַאי גִּיסָא דְּאַקִּיסְטְפוֹן** - מודדים להם את התחום מן הצד השני של העיר אקיסטפון. דהיינו, שערים אלו נידונות כעיר אחת. ויש לתמוה על כך, **הָא אִיכָּא דִּגְלַת דְּמַפְסְקָא** - הרי נהר החידקל מפסיק בין שני הערים[י], ושיעור רוחבו הוא **יָתֵר מִמֵּאָה וְאַרְבָּעִים וְאַחַת** אמות **וּשְׁלִישׁ**, ואם כן, כיצד ניתן לחבר ביניהם, הרי הכל מודים שאין נותנים בין שתי עיירות יותר משני קרפיפות שהם מאה וארבעים ואחת אמות ושליש.

נְפַק - יצא רבא לחוץ, **אַחֲוֵי לֵיהּ הָנָךְ אַטְמָהָתָא דְּשׁוּרָא** - הראה לו את רגלי חומת העיר[ח], **דְּמִבַּלְעֵי בְּדִגְלַת** - שנבלעים בנהר החידקל, **בְּתוֹךְ שִׁבְעִים אַמָּה וְשִׁירַיִים** לכל עיר, ונמצא שהם מצטרפים להיות כמו הערים עצמם, ומעתה אין שתי הערים רחוקות זו מזו, ולפיכך מצטרפות הן להיות עיר אחת[ג].

* * *

משנה משנה זו מבארת כיצד מודדים את תחום אלפיים אמה חוץ לעיר. **אֵין מוֹדְדִין** את התחומין **אֶלָּא בְּחֶבֶל שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה** בדיוק, **לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר**[ט].

וְלֹא יִמְדּוֹד אֶלָּא כְּנֶגֶד לִבּוֹ. כלומר, מאחר ומדידה זו נעשית על ידי שני אנשים המחזיקים את החבל משני קצותיו[י], לפיכך קבעו להם חכמים מקום קבוע, שיחזיק כל אחד את החבל כנגד ליבו, כדי שלא יחזיק האחד כנגד צווארו והשני כנגד רגליו, ונמצא החבל עומד באלכסון, והתחומים מתמעטים[יא].

הָיָה מוֹדֵד וְהִגִּיעַ לְגַּיְא [-עמק], **אוֹ לְגָדֵר** [-חומת אבנים שנפלה ונעשה שם גל גבוה ומשופע, ובני אדם מהלכים עליו], שאין ברוחבם אלא חמישים אמה[יב], **מַבְלִיעוֹ** - מבליע את הגיא או הגדר במדידתו, כלומר, אינו מודד את שיפוע העמק או הגדר כלל, אלא מעביר החבל מעליהם, כאילו היתה זו דרך חלקה [ציור ח][יג].

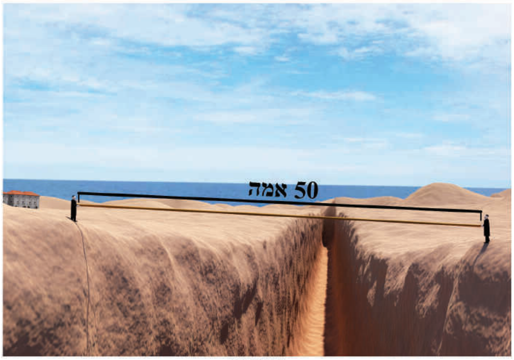

ציור ח

וְחוֹזֵר לְמִדָּתוֹ. כלומר[יד], אם היו הגיא או הגדר רחבים יותר מחמישים

ו. **ביאור** הדמיון בין עיר העשויה כקשת לשלשה כפרים משולשים כך הוא, שבשני אופנים אלו יש כעין צורת משולש, על ידי שלושה יישובים שונים. בכפרים המשולשים יש ממש שלשה כפרים, ואילו בעיר העשויה כקשת יש את שני ראשי הקשת, ואת יושבי הקשת עצמה [אמנם יש חילוק ביניהם, שבעיר העשויה כקשת יש בתים רצופים המחברים בין שלושתם, ומה שאין כן לגבי כפרים המשולשים, וכמבואר בדברי הגמרא להלן]. ובשני אופנים אלו עלינו לדון באיזה אופן מחברים את כולם להיות כעיר אחת. ויש בזה שני נידונים, האחד, כמה הוא המרחק שיכול להיות בין שני ראשי הקשת, או בין שני הכפרים החיצונים, שעדיין יהיו נחשבים כעיר אחת. והשני, כמה הוא המרחק שיכול להיות בין היתר לקשת, או בין הכפר האמצעי לחיצונים, שעדיין יהיו נחשבים כעיר אחת. ויבואר הענין להלן בהמשך דברי הגמרא. ז. **חידושי** המאירי (ד"ה מיהו), וכן משמע מדברי רבינו חננאל (ד"ה א"ל). ח. **ריטב"א** (ד"ה סילוס). ובחידושי המאירי (לעיל ע"א ד"ה מיהו) כתב, שהם בתי דירה. ובמהרש"ל (ד"ה הנך) צירף שניהם, וכתב 'ירכיים של חומה, מחיצות מעולות שיש בהן בית דירה'. ט. **טעם** הדבר מפורש להלן (נח.) בגמרא. י. **כך** מתבאר מדברי המשנה, שיש למדוד דווקא על ידי שני אנשים, ולא באדם אחד על ידי שיקשור החבל לעמוד וימשוך עד סופו. חידושי המאירי (ד"ה לא). יא. **רש"י** (ד"ה ולא). ומשמע מדבריו, שיש למדוד דווקא באופן כזה שיתנו שני המודדים את החבל כנגד ליבם. אמנם הריטב"א (ד"ה אין) כתב, שעדיף יותר להניח החבל על הקרקע ממש, והיא המדידה הנכונה, אלא שמי שאינו רוצה לטרוח למדוד בקרקע אלא חפץ להגביה החבל נתנו לו חכמים מקום מסוים, שיניחנו כנגד ליבו, כדי שלא ימדוד אחד כנגד ראשו והשני כנגד מרגלותיו. כתב בחידושי המאירי (ד"ה לא), שדין זה שנקטה המשנה שיאחזו המודדים את החבל כנגד ליבם אינו בדווקא, שודאי מעיקר הדין בכל ענין שמחזיקים שני המודדים את החבל בשוה די בכך [כגון שמחזיקים שניהם כנגד ראשם או כנגד מרגלותם], אלא עצה טובה היא, לפי שנקל יותר לאדם להחזיק החבל כנגד ליבו, שבאופן כזה אינו צריך להגביה או להשפיל את ידיו. עוד כתב, שאין לחוש שיהיה אחד המודדים גבוה ואחד נמוך, ונמצא החבל עומד בשיפוע אף אם יאחזוהו בשוה כנגד ליבם, לפי שבסתם עוסקים אנו באנשים בינונים. יב. **ברש"י** (ד"ה מבליעו) כתב, 'אם אינו רחב חמישים אמה', אך ראה בהערה להלן שהתוספות יום טוב (מ"ד) מפרש את כוונתו ש'אינו רחב אלא חמישים אמה'. יג. **ואפילו** אם יש במדרונו של הגיא כדי הילוך אלפיים אמה אינו נחשב למעט מן התחום כלל, אלא עומד אחד מן המודדים בצד אחד של הגיא, והשני בצידו השני, ומבליעים אותו בחבל אחד של חמישים אמה. רש"י (ד"ה מבליעו). וביתר ביאור כתב רש"י לעיל (לה: ד"ה אם) 'הגיע לגיא או לגדר משופע ויכול להבליעו בחבל של חמישים אמה מבליעו, ואף על פי ששפועו מרבה את הדרך, ואם היה מודד שיפועו מכאן ועלייתו לעבר השני יש בו מאה או מאתיים אמות, לא איכפת לן, הואיל ומשפתו אל שפתו אין יותר מחמישים אמה'. יד. **כך** מדייקת הגמרא להלן (נח.) מדברי המשנה 'וחוזר למידתו' [דהיינו, פשטות דברי המשנה היא שחוזר למדידתו לאחר ההבלעה, אך מאחר ולא יצא לשום מקום אין נופל בזה לשון 'וחוזר', ולפיכך מדייקת מזה הגמרא את הדין המבואר להלן].

אמה ואי אפשר להבליעם[טו], [שהרי החבל אורכו חמישים אמה בלבד], אך מחוץ לעיר בצידיה הם נעשים צרים, ורוחבם שם הוא עד חמישים אמה, הולך המודד לצד העיר ומבליע שם את הגיא או הגדר במדידתו, ולאחר מכן ממשיך ומודד בקו ישר עד שרואה שנגמר רוחבו של הגיא כנגד העיר, וחוזר למדידתו הראשונה שכנגד העיר [ציור ט].

וכן הוא הדין במודד **שֶׁהִגִּיעַ לָהָר** שרוחבו עד חמישים אמה, שאינו מודד את שיפועו, אלא **מַבְלִיעוֹ**[טז], אך אם הוא רחב יותר מחמישים אמה כנגד העיר, ואילו כנגד צידי העיר אין רוחבו עולה על חמישים אמה, מבליעו מחוץ לעיר בצידיה, וממשיך במדידה שם עד מקום שנגמר ההר כנגד העיר, **וְאז חוֹזֵר לְמִדָּתוֹ** - למדידתו הראשונה שכנגד העיר".

טו. **רש"י** (ד"ה ומחו). ומשמע מדבריו שרק באופן שהיו הגיא או הגדר רחבים יותר מחמישים אמה אי אפשר להבליעם, אבל אם היו רחבים חמישים אמה בדיוק ניתן עדיין להבליעם. והעיר על כך הרש"ש (בגלה"ש ד"ה מבליעו), שלעיל כתב רש"י (ד"ה מבליעו), שאם אינו רחב חמישים אמה ניתן להבליעו, ומשמע שאם רוחבו חמישים אמה בדיוק כבר אי אפשר להבליעו. והביא את דברי התוספות יום טוב (מ"ד), שכתב בביאור דברי רש"י לעיל, שאין כוונתו שאינם רחבים חמישים אמה, אלא כוונתו שאינם רחבים אלא חמישים אמה ולא יותר. וכתב הרש"ש, שכן יש להוכיח אף מדברי הגמרא להלן (נח:) 'ורוחב חמישים מבליעו'. טז. **והיינו** על ידי שיעמיד מקלות ארוכים משני צידי ההר, ויעביר חבל ביניהם מעל גבי ההר. על פי דברי התוספות (להלן נח. ד"ה אין) [ציור י]. יז. **הקשו** התוספות (להלן נח. ד"ה הגיע), מדוע מונה המשנה הר בפני עצמו, ואינה כוללת אותו יחד עם גיא וגדר. ותירצו, שנקטה המשנה כן משום הסיפא להלן בסמוך, שבה נאמר 'אמר רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר, שמעתי שמקדרין בהרים'. ואף שדין קידור נוהג גם בגיא וגדר, מכל מקום מאחר ונקט רבי דוסתאי בדבריו 'הר', לפיכך מנתה אותו המשנה בפני עצמו. וכתבו עוד, שלשיטת רבינו תם, הסובר (להלן נח: תוד"ה אבל) שלעתים יש חילוק מעט בין דין גיא וגדר לדין הר, מבואר מדוע חילקה אותם המשנה ומנתה הר בפני עצמו.

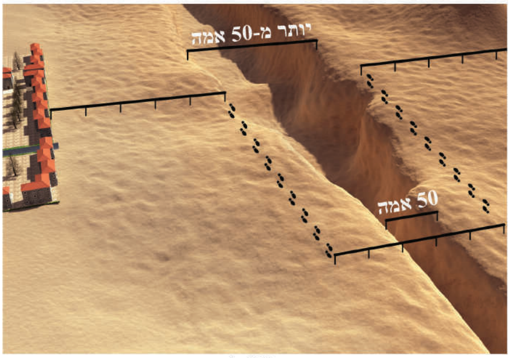

ציור ט

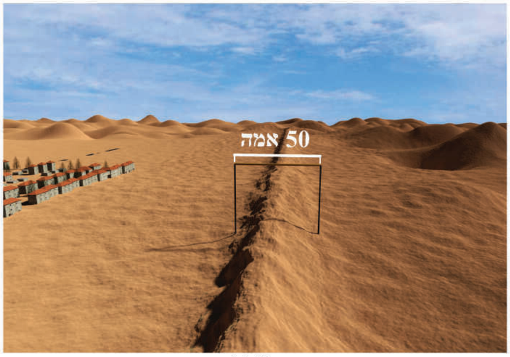

ציור י

וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֵצֵא במדידתו זו **חוּץ לַתְּחוּם** העיר. דהיינו, שאם אין הגיא הולך ומיצר אלא מחוץ לתחום אלפיים אמה של העיר, לא ילך לשם על מנת להבליעו ולחזור למידתו [ציור א], לפי שיש לחוש שיסברו אנשים שאותו מקום שהוא מבליע בו נכנס בתוך תחומי העיר[א].

אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ להר, כגון שרוחבו כנגד תחומי העיר הוא יותר מחמישים אמה[ב], **בָּזוֹ**[ג] **אָמַר רַבִּי דּוֹסְתַּאי בַּר יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר, שָׁמַעְתִּי** מרבותי **שֶׁמְּקַדְּרִין בֶּהָרִים** - רואים כאילו נוקבים את ההרים. כלומר, אין מודדים את שיפועם, אלא דנים אותם כאילו יש נקב בתחתיתם, ודרך הנקב מעבירים את החבל. וכיצד עושים זאת, אחד מן המודדים עומד בתחתית ההר, והשני עומד למעלה ממנו, ואוחזים שניהם בחבל שאורכו ארבע אמות, התחתון מחזיקו כנגד ליבו והעליון כנגד רגליו, ונמצא שהחבל מונח בקו ישר, וכן עושים עוד בכל ארבע אמות שבמעלה ההר, והרי זה כאילו נקבו חור בהר והעבירו החבל דרכו [ציור ד][ד][א].

★

גמרא הגמרא מבררת את מקור הדין שיהא החבל של חמישים אמה: **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** - מנין לומדים דין זה, שיהא אורך החבל המשמש למדידת תחומין חמישים אמה. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** יש ללמוד זאת ממה **דְּאָמַר קְרָא** לגבי מידות חצר המשכן (שמות כז יח) **'אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים',** וממקרא זה למדים אנו שכך **אָמְרָה תּוֹרָה, בְּחֶבֶל שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה מְדוֹד**[ה][ב].

מקשה הגמרא: **הַאי** - מקרא זה, **מִיבָּעֵי לֵיהּ** - נצרך לענין אחר, **לִיטּוֹל חֲמִשִּׁים וּלְסַבֵּב חֲמִשִּׁים.** כלומר, ממקרא זה למדה הגמרא לעיל (כג:) שיעור קרפף[ו], שהוא שבעים אמה ושיריים [-שני שליש אמה] על שבעים אמה ושיריים, שכן כאשר נוטלים את חמשים האמה שהיה אורך חצר המשכן יתר על רוחבו ומסבבים בהם את רוחבו, דהיינו, שהופכים את שטח חצר המשכן לריבוע שאורכו ורוחבו שוים זה לזה, עומדת מידתו על שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים[ז], ואם כן, כיצד ניתן ללמוד ממקרא זה שמדידת תחומין נעשית בחבל של חמשים אמה.

מתרצת הגמרא: **אִם כֵּן,** שאין למדים ממקרא זה אלא לענין 'טול חמשים וסבב חמשים', **לֵימָא קְרָא** - היה הכתוב צריך לומר 'ורוחב **חֲמִשִּׁים**', **מַאי** - מדוע נקט בלשון **'חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים', שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ תַּרְתֵּי** - שומע אתה מכך את שני הדינים, האחד, ששיעור קרפף הוא שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים, והשני, שמדידת תחומין נעשית בחבל שאורכו חמשים אמה.

★

שנינו במשנה: אורך חבל המדידה הוא חמשים אמה, **לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר.**

א. **[כמבואר** בדברי הגמרא להלן (ע"ב)]. נתבארו דברי המשנה לפי הפירוש השני שהביא רש"י (ד"ה ובלבד), שכוונת הדברים היא שלא יצא מחוץ לתחום העיר בצידיה. אמנם בפירושו הראשון ביאר רש"י באופן אחר, שהכוונה היא שלא יצא חוץ לתחום העיר מלפניה. והיינו כשיש גיא היוצא מתחום אלפיים אמה שלפני העיר, כגון שכלה הגיא אלפיים וחמש מאות אמה מן העיר, והלך המודד והבליעו בצידי העיר [בתוך תחום אלפיים אמה של **צידי העיר**] במקום שהוא נעשה צר פחות מחמישים אמה, ולאחר מכן המשיך למדוד באותו מקום עד שסיים למדוד תחום אלפיים אמה של העיר, ועתה חפץ הוא לשוב ולסמן את גבול התחום כנגד העיר, אלא שבאותו מקום עומד הגיא, אין אומרים שימשיך למדוד בצידי העיר עד מקום שכלה הגיא כנגד העיר, דהיינו אלפיים וחמש מאות אמה, ולאחר מכן יחזור בקו ישר עד כנגד העיר, וישוב לאחוריו חמש מאות אמה בתוך הגיא, ויסמן שם תחום אלפיים אמה [ראה ציור ב], לפי שיש לחוש שאדם שיראהו עומד בריחוק אלפיים וחמש מאות אמה מסוף העיר יסבור שתחומי העיר מגיעים עד לאותו מקום, ויצא לשם בשבת, והוא אינו יודע שהמודד עתיד לחזור חמש מאות אמה לכיוון העיר. אלא ילך עד שיעור אלפיים אמה בלבד, ואז יכנס לתוך הגיא ויסמן התחום בתוכו [ראה ציור ג]. ב. **או** שהיה הגיא מעוקם, כמבואר בדברי הברייתא המובאת להלן [וראה שם בביאור הענין]. תוספות (ד"ה ולס). ג. **מבואר** בדברי הגמרא (לעיל לה:) שנקט לשון 'בזו' כדי למעט מדידת תחומי ערי מקלט ועגלה ערופה שבהם אין מודדים באופן כזה. ד. **כלומר,** אף שאין עושים בזה הבלעה ממש, מכל מקום מקילים להניח החבל בקו ישר ולא באלכסון כפי שיפועו של ההר, ובכך נשכרים שאין מוסיפים על התחום את מידת השיפוע, אלא כעין הבלעה שנמדדת בקו ישר. ומכל מקום אין זו הבלעה גמורה, לפי שהדבר תלוי בשיפועו של ההר, שאם הוא משופע ביותר עד שרגלי העליון עומדות למעלה מליבו של התחתון צריכים הם להניח את החבל באלכסון מעט. ה. **והיינו** משום שיש לתמוה מה היא כוונת הכתוב 'ורוחב חמישים בחמישים', הרי חצר המשכן היתה מאה אמה על חמישים, כפי שפותח הכתוב 'אורך החצר מאה באמה'. ולפיכך דרשו חכמים שתיבת 'חמישים' השניה מיותרת היא, ובאה ללמד שיש למדוד בחבל של חמישים אמה. על פי דברי רש"י (לעיל כג: ד"ה מלין). ו. **קרפף** הוא מקום שאינו מיועד לדירה, אלא לאוצר וכיוצא בזה, ומותר לטלטל בו אם הוא מוקף מחיצות ואינו גדול יותר מבית סאתיים, שהוא שיעור שבעים אמה ושיריים על שבעים אמה ושיריים. ז. **לפי** שאורך המשכן היה מאה אמה ורוחבו חמישים, נמצא ששיטחו עומד על חמשת אלפים אמה [מאה כפול חמישים], וכאשר תחלק שטח של חמשת אלפים אמות מרובעות לריבוע שאורכו ורוחבו שוים, יהא בידך ריבוע של שבעים אמה ושתי שליש על שבעים אמה ושתי שליש, בקירוב.

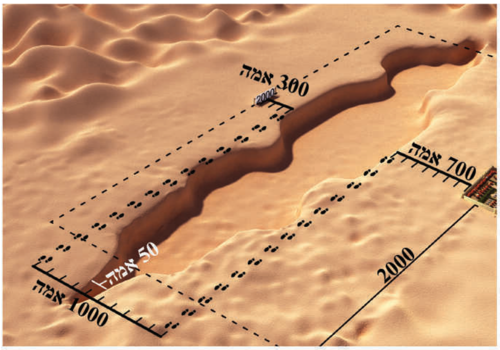

ציור א

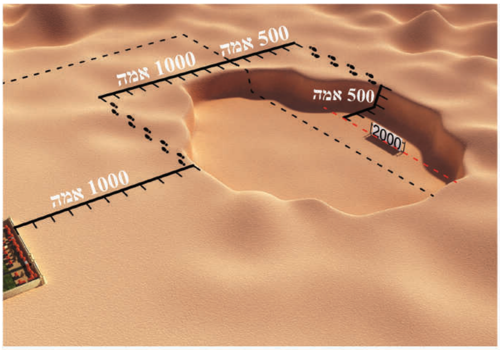

ציור ב

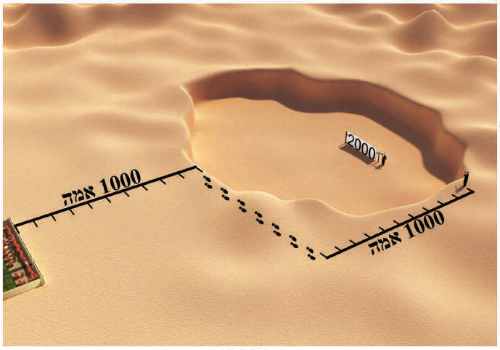

ציור ג

ציור ד

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את טעם הדבר: **תָּנָא, לֹא** ימדוד בחבל שהוא **פָּחוֹת** מחמשים אמה **מִפְּנֵי שֶׁמַּרְבֶּה** את התחום, לפי שחבל קצר נמתח יותר מחבל ארוך, ועל ידי כן מתרבית מידתו יותר מחמשים אמה. **וְלֹא** ימדוד בחבל שהוא **יוֹתֵר** מחמשים אמה, **מִפְּנֵי שֶׁמְּמַעֵט** את מידת התחומין, לפי שחבל שהוא ארוך יותר מדי נכפל באמצעיתו ומתקצר, ואי אפשר למותחו כראוי, ונמצא שמידתו מתקצרת פחות מחמשים אמה[ח].

הגמרא מבארת ממה עשוי חבל המדידה: **אָמַר רַבִּי אַסִּי, אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא בְּחֶבֶל שֶׁל אַפְּסַקִּימָא.** מבררת הגמרא: **מַאי** - מה הוא **אַפְּסַקִּימָא. אָמַר רַבִּי אַבָּא,** אפסקימא הוא **נַרְגִּילָא.** שבה הגמרא ומבררת: **מַאי** - מה הוא **נַרְגִּילָא. אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב,** נרגילא הוא **דִּיקְלָא דְּחַד גַּבְרָא** - סיב הגדל ומתגלגל סביב הדקל[ט].

אִיכָּא דְּאָמְרֵי - ויש האומרים פיסקא זו באופן אחר. מבררת הגמרא: **מַאי** - מה הוא **אַפְּסַקִּימָא.** מביאה הגמרא מחלוקת בענין זה: **רַבִּי אַבָּא אָמַר,** אפסקימא הוא **נַרְגִּילָא** - חבל שעושים מקליפת אילן של אגוז[י]. **רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר,** אפסקימא הוא **דִּיקְלָא דְּחַד גַּבְרָא** - סיב הגדל סביב הדקל.

הגמרא מביאה ברייתא בענין המין הראוי למדידה: **תַּנְיָא** בברייתא, **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא, אֵין לְךָ** מין **שֶׁיָּפֶה** [-שראוי] **לְמְדִידָה יוֹתֵר מִשַּׁלְשְׁלָאוֹת שֶׁל בַּרְזֶל,** שאינן נמתחות יותר מדאי[יא], **אֲבָל מַה נַּעֲשֶׂה שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תּוֹרָה**[יב] (זכריה ב ה) **'וּבְיָדוֹ חֶבֶל מִדָּה',** דהיינו, שהיו מודדים בחבל, ולא בשלשלאות של ברזל.

מקשה הגמרא: **וְהָכְתִיב** לגבי מדידת בית המקדש (יחזקאל מ ה) **'וּבְיַד הָאִישׁ קְנֵה הַמִּדָּה'.** ומשמע שהיו מודדים על ידי קנה, ולא בחבל.

מתרצת הגמרא: **הַהוּא לְתַרְעֵי** - קנה מדה זה שימש רק לצורך מדידת רוחב השערים שבבית המקדש, אבל שאר מדידות היו עושים בחבל.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: **תָּנֵי רַב יוֹסֵף, שְׁלֹשָׁה** מיני **חֲבָלִים הֵם,** כלומר, מצינו שלשה ענינים הצריכים חבל, וכל אחד מהם נצרך למין חבל בפני עצמו. חבל אחד הוא **שֶׁל מָגָג** - העשוי מקני סוף[יג]. השני הוא **שֶׁל נֵצֶר** - העשוי מעלי נצרים [-ערבה קלופה, ויש אומרים סיב הגדל סביב הדקל]. **וְהַשְּׁלִישִׁי** הוא חבל **שֶׁל פִּשְׁתָּן.**

ועתה מפרשת הברייתא לאיזה צורך משמש כל אחד מחבלים אלו: חבל **שֶׁל מָגָג** משמש **לְצוֹרֶךְ פָּרָה** אדומה, **דִּתְנַן** - שכך שנינו במסכת פרה (פ"ג מ"ט) **'כְּפָתוּהָ** - קשרוה לפרה אדומה **בְּחֶבֶל הַמָּגָג, וּנְתָנוּהָ עַל גַּב מַעֲרַכְתָּהּ'**[יד]. חבל **שֶׁל נְצָרִים** משמש **לְקְשִׁירַת** בגדי **סוֹטָה, דִּתְנַן** - שכך שנינו במסכת סוטה (ז.) **וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא חֶבֶל הַמִּצְרִי** [-של נצרים[טו]] **וְקוֹשְׁרוֹ לְמַעְלָה מִדַּדֶּיהָ,** שמאחר והכהן קורע את בגדיה צריך היה לקושרם שלא יפלו מעליה. חבל **שֶׁל פִּשְׁתָּן** משמש **לְצוֹרֶךְ מְדִידָה** של תחומי שבת ותחומי ערי מקלט, ומדידת הערים לגבי עגלה ערופה[טז].

★

שנינו במשנה: **הָיָה מוֹדֵד וְהִגִּיעַ** לגיא או לגדר מבליעו וחוזר למידתו.

מדייקת הגמרא: **מִדְּתָנֵי** - מאחר ששנינו במשנה, שלאחר שמבליע המודד את הגיא או הגדר הוא **חוֹזֵר לְמִידָּתוֹ, מִכְּלָל** - משמע מכך, **דְּאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ** לגיא או לגדר כנגד העיר, לפי שרוחבו של הגיא כנגד העיר הוא יותר מחמישים אמה, **הוֹלֵךְ** לצידי העיר חוצה לה, **לְמָקוֹם שֶׁיָּכוֹל לְהַבְלִיעוֹ,** כגון שנעשה הגיא צר בצידי העיר ואינו רחב שם אלא חמישים אמה, **וּמַבְלִיעוֹ** שם בחבל של חמישים אמה, **וְלְאַחַר** מכן **צוֹפֶה** המודד **כְּנֶגֶד מִידָּתוֹ,** כלומר, הוא צופה מרחוק לראות עד היכן הוא רוחבו של הגיא ממול לעיר, ועד כנגד אותו המקום הוא מודד בצידי העיר, **וְלְאַחַר** מכן הוא **חוֹזֵר** למדידתו הראשונה שכנגד העיר, להשלים מדידת תחום אלפיים אמה[יז].

ומאחר ויש לדייק דין זה מדברי המשנה, נמצא **שֶׁתְּנִינָא** במשנתינו **לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנָן** - לדין זה ששנו חכמים בברייתא, **הָיָה מוֹדֵד** את תחומי העיר, **וְהִגִּיעַ הַמִּידָּה לַגַּיְא, אִם יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ בְּחֶבֶל שֶׁל חֲמִשִּׁים אַמָּה מַבְלִיעוֹ, וְאִם לָאו** - שהגיא רחב יותר מחמישים אמה ואינו יכול להבליעו, **הוֹלֵךְ** לצידי העיר **לְמָקוֹם שֶׁיָּכוֹל לְהַבְלִיעוֹ** בחבל של חמישים אמה, **וּמַבְלִיעוֹ** שם, **וְצוֹפֶה** על הגיא שכנגד העיר לראות היכן הוא מסתיים, ומודד עד כנגד אותו מקום בצידי העיר, **וְלְאַחַר** מכן **חוֹזֵר לְמִידָּתוֹ** [-למדידתו] הראשונה שכנגד העיר.

וְאִם הָיָה הַגַּיְא מְעוּקָּם, כלומר, שהוא מתעקם וסובב את העיר משתי רוחות, ואי אפשר להבליעו באותה הרוח שכנגד העיר לפי שהוא רחב שם יותר מחמישים אמה, ורק לאחר שמתעקם לצידי העיר הוא נעשה צר, אין המודד רשאי להבליעו בצד ולשוב למדידתו כנגד העיר [ציור ה][יח], אלא

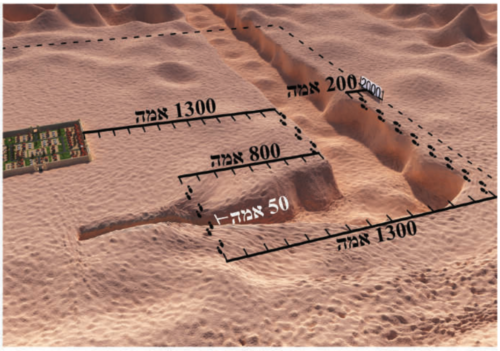

ציור ה

מְקַדֵּיר וְעוֹלֶה מְקַדֵּיר וְיוֹרֵד. כלומר, עליו למדוד את התחום שכנגד העיר על ידי קידור ולא על ידי הבלעה[יט]. והיינו, שמתחילה ירד במדרון הגיא וימדדנו על ידי קידור עד שיגיע לתחתיתו, ואז ימדוד את השטח הישר שבתחתית הגיא במדידה ישרה, ולאחר מכן יעלה במדרון הגיא שבעבר השני וימדוד אף אותו על ידי קידור [ציור ו][ג].

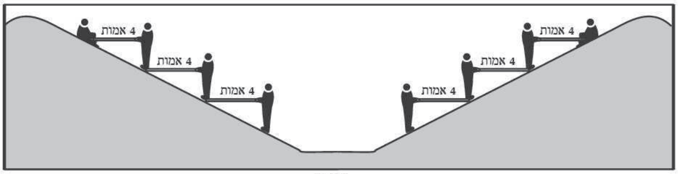

ציור ו

היה מודד את תחום העיר **וְהִגִּיעַ לְכוֹתֶל, אֵין אוֹמְרִים יִקּוֹב הַכּוֹתֶל** - יעשה בו נקב, כלומר, אין מטריחים אותו להעמיד מוטות משני צידי הכותל ולמתוח חבל מזה לזה כדי להבליעו במדידה ישרה כאילו יש בו נקב[כ], **אֶלָּא אוֹמְדוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ** - די בכך שישער כמה היתה מידת החבל אילו היה מעמיד מוטות משני צידי הכותל, וממשיך במדידתו.

ח. **כלומר,** בשעה שמודדים את החבל עצמו כדי לידע מידתו אין דרך למותחו יותר מדי ולא לכופלו, ונמצא, שאם לאחר מכן כאשר מודדים בו את התחומין ימתחוהו, הרי נתרבה שיעור התחום יותר מכפי שהוא, ואם יכפלוהו יתמעט שיעור התחום. גאון יעקב (ד"ה לא). ט. **רש"י** (ד"ה נרגילא). ובערוך (ערך נגל ב') כתב, שיש מפרשים שהוא דקל שאין לו אלא ענף אחד. ויתכן שכוונתו בזה כפי מה שכתב רש"י במסכת שבת (ל: ד"ה ומספקא) 'דקל בחור שלא נכרך עדיין אלא בסיב אחד, שגדל סביבותיו וכורכו'. ואופן עשיית חבלים מסיב זה נתבאר באור זרוע (הלכות טריפות סימן תיז) 'נברא סיב הגדל סביבות הדקלים, ומייבשין אותן, ונחלק לרצועות, ומפשילין ממנו חבלים'. י. **ערוך** (ערך אפסקימא) בשם יש מפרשים [ראה גליון]. יא. **חידושי** המאירי (ד"ה תניא). יב. **מקרא** זה הוא בזכריה, ואף על פי כן נוקטת הגמרא בלשון 'אמרה תורה', ויש להוכיח מכאן שדברי קבלה מכונים אף הם בשם 'תורה'. מהר"ץ חיות (ד"ה אבל). יג. **כן** מבואר מדברי רש"י (ד"ה מגג) שכתב 'יונ"ק בלע"ז', וכתב באוצר לעזי רש"י שתרגומו 'סוף', והיינו לכאורה חבל העשוי מקני סוף. והוא 'גמי' הנזכר פעמים רבות בש"ס [והיינו מלשון 'גומא' שהוא קני סוף]. יד. **טעם** הדבר שהיו משתמשים לצורך פרה אדומה בחבל זה דווקא, לפי שהוא אינו מקבל טומאה, ופרה אדומה צריך שיהיו כל מעשיה בטהרה. רש"י (ד"ה מגג). ובתוספות (ד"ה כפתוה) הוסיפו בזה, שאף על פי שכל חבל אינו מקבל טומאה, אף אם הוא עשוי ממין המקבל טומאה, לפי שאינו טווי וארוג, מכל מקום בפרה אדומה עשו מעלה מיוחדת שלא ישתמשו אלא בחבל זה העשוי ממין שאינו ראוי לקבל טומאה כלל אף אם היה טווי וארוג. בחידושי המאירי (ד"ה תני) כתב טעם נוסף לכך שהיו משתמשים לפרה בחבל מגג, לפי שהוא דבר רך ואינו מטיל בה מום כשקושרין אותה. טו. **רש"י** (ד"ה נצרים). אמנם כתב בתוספות יום טוב במסכת סוטה (פ"א מ"ו), שמדברי הירושלמי במסכת סוטה (פ"א ה"ו) משמע שפירש שהכוונה בזה לחבל הבא מארץ מצרים, שהרי כתב, שלפי שעשתה מעשה מצרים [שהיו שטופים בזימה], לפיכך קושרים לה חבל המצרי. טז. **רבינו** יהונתן (ד"ה ושל פשתן). ובזה נחלק רב יוסף על רב אסי הסובר לעיל שחבל המדידה עשוי היה מסיב של דקל. רש"י (ד"ה נצרים). יז. **ראה** ציור לעיל במשנה (נז:). כלומר, בפשוטו עוסקת המשנה באדם שמודד את תחום העיר כנגד העיר, והגיע לגיא שרוחבו עד חמישים אמה, ומבליעו בחבל של חמישים אמה, וממשיך במדידתו. אמנם לפי זה אין מתבאר הלשון 'וחוזר למידתו'. ולפיכך מדייקת מכאן הגמרא שהמשנה עוסקת באופן נוסף, שאי אפשר להבליע את הגיא כנגד העיר, אלא צריך לילך לצידי העיר ולהבליעו שם, ולהמשיך במדידה עד כנגד סיום הגיא מול העיר, ולאחר מכן לחזור למדידה הראשונה שכנגד העיר. יח. **לפי** שעלול הוא לטעות במדידתו זאת, כיון שצריך להיות צופה והולך כמה פעמים. תוספות (ד"ה ואם היה). והרשב"א (ד"ה ואם) פירש באופן אחר, שטעם הדבר הוא משום גזירה, שיש לחוש שיסברו האנשים שמותר להבליע גיא אפילו אם הוא רחב יותר מחמישים אמה, והם אינם יודעים שטעם היתר ההבלעה במקרה זה הוא משום שהגיא נעשה צר בצד אחר של העיר. ואף שרואים הם את המודד שהולך למקום שבו נעשה הגיא צר, סבורים הם שמתעסק במדידת תחומי אותו הצד, ולא בהבלעת הגיא לצורך הצד האחר. יט. **ראה** ביאור ענין קידור לעיל במשנה. כ. **תוספות** (ד"ה אין).

הגמרא מקשה על הדין המתבאר בברייתא שדי לשער את מידת הכותל בלא מדידה: וְהָא אֲנַן תְּנַן - והרי שנינו במשנתינו, שאם הגיע לגדר או להר **מַבְלִיעוֹ וְחוֹזֵר לְמִידָּתוֹ**, דהיינו, שהוא צריך לטרוח ולהבליעו בחבל, ואף כאן היה מן הדין להטריחו לעשות כן, ומדוע הקילו בזה שדי באומד בלבד.

מתרצת הגמרא: הָתָם - שם במשנתינו לגבי הר או גדר, **נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - נוח קצת להשתמש בהם, כלומר, שהשיפוע שלהם אינו זקוף יותר מדי[כא], ונקל הדבר לעלות על גבם ולהבליעם, ולפיכך לא הקילו חכמים לאומדם בלא מדידה, **הָכָא** - כאן בברייתא לגבי כותל, **לֹא נִיחָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - אין נוח להשתמש בו, לפי שזקוף הוא יותר מדי, וקשה הדבר להבליעו, ולפיכך הקילו בו חכמים שדי לאמוד את רוחבו בלא מדידה כלל[ד].

הגמרא מביאה מימרא של שמואל בענין דין קידור בגיא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, לֹא שָׁנוּ** חכמים שמקדרין בגיא שאי אפשר להבליעו[כב], **אֶלָּא** באופן **שֶׁאֵין חוּט הַמִּשְׁקוֹלֶת יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ**, כלומר, ששיפוע הגיא אינו זקוף כל כך, ונוח להלך בו, וכאשר משלשלים חוט משקולת הבנאים [-חוט שבסופו משקולת של עופרת, שהבנאים משתמשים בו למדידת כותל אם ישר הוא] משפת הגיא לתחתיתו, אין הוא יורד 'כנגדו', דהיינו, אינו יורד בקו ישר, לפי ששיפוע הגיא מרחיק את המשקולת לצדדים [ציור ז][כג].

ציור ז

כא. **והיינו** שההר משופע באופן כזה, שלאחר הליכת ארבע אמות במדרונו מגיעים לגובה של עשרה טפחים. רש"י (ד"ה בלניסא). וראה עוד להלן (ע"ב) בענין זה. כב. **כן** כתב רש"י (ד"ה לא) 'לא שנו דמקדר'. אמנם לא פירש דבריו היכן שנינו כן. ובתוספות (ד"ה ולא) הבינו שכוונתו היא על הברייתא שהובאה לעיל בגמרא לגבי גיא מעוקם, שאי אפשר להבליעו ולפיכך מקדרין בו, ועל כך אמר שמואל 'לא שנו שמקדרין בו אלא' וכו'. וכתב על כך הרא"ש (סי' ו), שטעם הדבר שהבינו התוספות כן בדעת רש"י, לפי שהזכיר רק קידור ולא הבלעה, ואילו היה סובר שדברי שמואל נאמרו על המשנה היה לו להזכיר אף דין הבלעה, ולומר כך, 'לא שנו חכמים שמבליע ואם אינו יכול להבליע מקדר, אלא' וכו' [ואמנם כתבו התוספות שם שיתכן לפרש כן את דברי שמואל, בין לענין הבלעה ובין לענין קידור, ושלא כדברי רש"י]. אך תמה על כך הרא"ש, מדוע יניח שמואל את המשנה ויאמר את דבריו על הברייתא. ולפיכך כתב לפרש בדעת רש"י שדברי שמואל נאמרו על המשנה, ומה שנקט רש"י בדבריו קידור ולא הבלעה, היינו משום סיום דבריו של שמואל, העוסקים רק בדין קידור ולא בדין הבלעה [כפי שיבואר להלן (ע"ב) בהערה]. כג. **להלן** (ע"ב) מבואר בגמרא, שעד רוחב ארבע אמות עדיין קוראים אנו בו שחוט המשקולת יורד כנגדו, ורק כאשר מתרחקת קרקעית הגיא ארבע אמות משפתו, קוראים אנו בו שאין חוט המשקולת יורד כנגדו.

אֲבָל באופן ששיפוע הגיא זקוף ביותר, עד **שחוּט הַמִּשְׁקוֹלֶת יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ**, כלומר, שכאשר משלשלים אותו משפת הגיא לתחתיתו הוא יורד בקו ישר עד למטה, ואין השיפוע מסלקו לצדדים [ציור א][א], באופן כזה אין מודדים את

ציור א

שיפוע הגיא כלל, אלא יורד לקרקעיתו **ומוֹדְדוֹ מְדִידָה יָפָה**, כלומר, מודד רק את השטח הישר שבתחתית הגיא, ויוצא לשפת הגיא ומשלים את מדידת תחומי העיר [ציור ב][א].

הגמרא מבררת באיזה גיא נאמר דין הבלעה: וְעַד כַּמָּה הוא עוֹמְקוֹ שֶׁל גַּיְא שנאמר בו דין הבלעה [כשאינו רחב יותר מחמישים אמה]. **אָמַר רַב יוֹסֵף**, עד **אַלְפַּיִם** אמה[ב]. אבל אם הגיא עמוק יותר משיעור זה אינו רשאי להבליעו[ג], אף אם אינו רחב יותר מחמישים אמה, אלא מקדרו[ג].

הגמרא מקשה על דברי רב יוסף: אֵיתִיבֵיהּ [-הקשה] **אַבַּיֵי** לרב יוסף. שנינו בברייתא, שאם הגיא **עָמוֹק מֵאָה** אמה **וְרוֹחַב חֲמִשִּׁים** אמה **מַבְלִיעוֹ**[ד], **וְאִם לָאו** - שאין שיעור עומקו ורוחבו כן, אלא עמוק הוא יותר ממאה אמה או רחב יותר מחמישים אמה, **אֵין מַבְלִיעוֹ**. ומבואר מדברי הברייתא, ששיעור עומק הגיא לגבי דין הבלעה הוא מאה אמה, ושלא כדברי רב יוסף הסובר שעד אלפיים אמה רשאי להבליעו.

מתרצת הגמרא: דין זה במחלוקת תנאים הוא עומד, ואכן דעת תנא קמא היא שאין מבליעים אלא גיא שעומקו עד מאה אמה, אך **הוּא** - רב יוסף, הסובר שניתן להבליע גיא שעומקו עד אלפיים אמה, **דְּאָמַר כַּאֲחֵרִים** - סובר כדעת אחרים, החולקים על תנא קמא בדין זה, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **אֲחֵרִים אוֹמְרִים, אֲפִילּוּ** גיא **שֶׁעָמוֹק אַלְפַּיִם** אמה **וְרוֹחַב חֲמִשִּׁים** אמה **מַבְלִיעוֹ**.

הגמרא מביאה גירסא אחרת בדברי רב יוסף: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי** - ויש שאמרו את דברי רב יוסף באופן אחר. **אָמַר רַב יוֹסֵף, אֲפִילּוּ** גיא שעומקו **יָתֵר מֵאַלְפַּיִם** אמה ניתן להבליעו[ה].

מקשה הגמרא: **כְּמַאן** - כשיטת מי סובר רב יוסף, הרי דבריו הם **דְּלָא** כְּשיטת **תַּנָּא קַמָּא** הסובר שניתן להבליע רק גיא שעומקו עד מאה אמה, **וְאַף לָא** כְּשיטת **אֲחֵרִים** הסוברים שניתן להבליע גיא שעומקו עד אלפיים אמה.

מתרצת הגמרא: **הָתָם** - שם, לגבי מחלוקת תנא קמא ואחרים, מדובר בגיא **שֶׁאֵין חוּט הַמִּשְׁקוֹלֶת יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ**, דהיינו, שאין שיפועו זקוף כל כך, ומאחר והוא ראוי קצת להילוך החמירו בו שלא להבליעו, אלא אם כן אינו עמוק יותר ממאה אמה לתנא קמא, או אלפיים אמה לאחרים. אבל **הָכָא** - כאן רב יוסף עוסק בגיא שהוא זקוף ביותר, **בְּאופן שחוּט הַמִּשְׁקוֹלֶת יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ**, ומאחר ואינו ראוי להילוך הקילו בו חכמים להבליעו אפילו כשהוא עמוק יותר מאלפיים אמה[ו].

הגמרא מבררת כמה הוא שיעור המרחק של חוט המשקולת: **וְכִי אֵין חוּט הַמִּשְׁקוֹלֶת יוֹרֵד כְּנֶגְדּוֹ עַד כַּמָּה**, כלומר, עד כמה יתרחק חוט המשקולת משפת הגיא לענין כך שיהא נקרא 'אין יורד כנגדו'.

אָמַר אֲבִימִי, אַרְבַּע אמות. דהיינו, שאם רוחב דופן הגיא היא ארבע אמות הרי זה בכלל 'אין חוט המשקולת יורד כנגדו'. **וְכֵן תָּנֵי** [-שנה] **רָמִי בַּר יְחֶזְקֵאל**, ששיעור המרחק של חוט המשקולת הוא **אַרְבַּע** אמות.

★

שנינו במשנה: **הִגִּיעַ לָהָר מַבְלִיעוֹ וְחוֹזֵר לְמִידָּתוֹ.**

הגמרא מבארת באיזה הר נאמר דין הבלעה: אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ חכמים במשנה שמבליעים הר שאינו רחב יותר מחמישים אמה, או מקדרים אותו אם הוא רחב יותר מחמישים אמה, **אֶלָּא בְּהַר הַמִּתְלַקֵּט** [-המתאסף] **עֲשָׂרָה** טפחים **מִתּוֹךְ אַרְבַּע** אמות. כלומר, שקודם שיהלך אדם ארבע אמות בשיפועו כבר עומד הוא בגובה עשרה טפחים [ציור ג][ז], ונמצא ששיפוע ההר זקוף ואינו נוח להילוך, ולפיכך הקילו בו חכמים להבליעו או לקדרו. **אֲבָל בְּהַר הַמִּתְלַקֵּט עֲשָׂרָה** טפחים **מִתּוֹךְ חָמֵשׁ** אמות, דהיינו, שרק לאחר שמהלך אדם חמש אמות בשיפועו עומד הוא בגובה עשרה טפחים [ציור ד], נמצא שאין שיפועו זקוף, ונוח להלך בו[ח], ולפיכך לא הקילו בו חכמים להבליעו או לקדרו, אלא **מוֹדְדוֹ מְדִידָה יָפָה** - יש למדוד את כל שיפוע ההר במדידה רגילה, כאילו היה קרקע חלקה[ט].

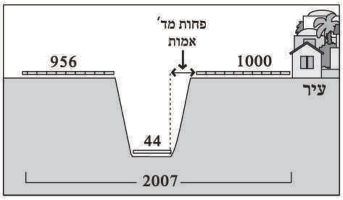

ציור ב

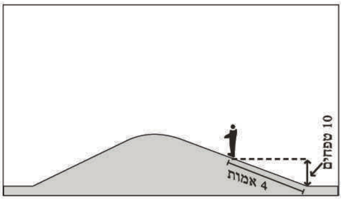

ציור ג

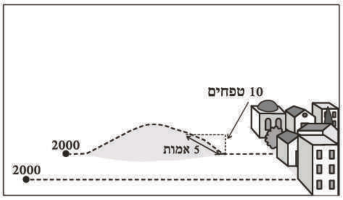

ציור ד

א. **כלומר**, אין קרקעית הגיא מתרחקת משפתו רוחב ארבע אמות [כמבואר בדברי הגמרא להלן שעד ארבע אמות הרי זה בכלל 'חוט המשקולת יורד כנגדו']. ב. **פירוש**, כמה מהלך עומקו של גיא משפתו אל שפתו. רשב"א (ד"ה וכמה). ומבואר מדבריו, ששיעור עומקו של גיא אלפיים אמה אינו נמדד בעומקו בלבד, אלא כולל אף את מהלך המדרון לירד ולעלות בו. וכן כתב הריטב"א (ד"ה אמר רב יוסף) 'פירוש, כי מהלך עומקו של גיא משפתו אל שפתו בין כתליו וקרקעיתו אלפים אמה'[ב]. ג. **לפי** שאין אומרים דין הבלעה אלא כששיעורו אלפיים אמה של תחום שבת, שבאופן כזה בטל אותו השטח לעיקר התחום, אבל כששיעורו הוא יותר מאלפיים אמה אי אפשר להבליעו, שלא יהא הטפל מרובה על העיקר. רשב"א (ד"ה וכמה). ד. **שכך** היה שיעור חצר המשכן, מאה אמה על חמישים, אבל יותר משיעור זה הוא מקום חשוב ואי אפשר להבליעו. רשב"א (ד"ה והוא). ה. **כתב** הרשב"א (ד"ה איכא), שלא נתפרש בגמרא עד כמה הוא השיעור של 'יותר מאלפיים' שניתן עדיין להבליעו. וכתב שמצא להרמב"ם (שבת פכ"ח הי"א) שכתב ששיעורו הוא עד ארבעת אלפים אמה. והוסיף, שיתכן שהרמב"ם למד זאת מדברי רב הונא לעיל (נה.) לגבי 'עיר העשויה כקשת', שאם יש בין שני ראשיה פחות מארבעת אלפים אמה מצטרף הכל לעיר אחת. אף על פי שיש מקום לחלק ביניהם. ו. **כתבו** התוספות (ד"ה איכא), שלפי המתבאר עתה שרב יוסף עוסק באופן שחוט המשקולת יורד כנגדו, צריך לומר שאין הוא עוסק בדין הבלעה, כפי שסברנו עד עתה, שהרי נתבאר לעיל בדברי שמואל שבאופן שחוט המשקולת יורד כנגדו אין אומרים דין הבלעה אלא 'מודדו מדידה יפה', דהיינו שמדלגים את כל השיפוע ואין מודדים אותו כלל, ובהכרח צריך לומר שרב יוסף אינו בא לפרש דיני הבלעה, אלא כוונתו לפרש את דברי שמואל, שבאופן שהחוט יורד כנגדו מודדו מדידה יפה אפילו אם הגיא עמוק יותר מאלפיים אמה[ד]. ז. **'המתלקט**, שהוא מדרון, והולך ומתלקט מעט מעט עד שמגביה עשרה מתוך ארבע אמות'. רש"י במסכת שבת (ק. ד"ה תל). ח. **שהרי** חמש אמות הן שלושים טפחים, ונמצא שהולך שלושים טפחים קודם שיגיע לגובה עשרה טפחים, דהיינו, שאורך שיפועו הוא מעט יותר מפי שלושה מגובהו, ובאופן כזה נוח להלך בו, כשם שמצינו בכבש המזבח שהיה אורך שיפועו שלושים אמה וגובהו תשע אמות [בלא קרנותיו], והיו עולים בו עם משא כבד של איברי העולות והאימורין. רבינו יהונתן (ד"ה אלא). ובתוספות יום טוב (פ"ה מ"ד) כתב על כך שלא דקדק רבינו יהונתן בזה, כיון שהכבש היה אורכו שלושים אמה על הקרקע, אבל שיפועו היה שלושים ושתים אמה. והרש"ש (ד"ה ל"ש) העיר עליהם מדברי הגמרא במסכת זבחים (סג.) 'כל כבשי כבשים שלש אמות לאמה, חוץ מכבשו של מזבח', דהיינו שכל הכבשים שהיו במקדש היה שיעור שיפועם פי שלושה מגובהם, חוץ מכבש המזבח שהיה שיפועו יותר מפי שלושה מגובהו, ופירש רש"י שם (ד"ה ה"ג) שטעם הדבר הוא משום שהיו עולים עליו עם משאות כבדים [וראה עוד שם שכתב שהיה אורך שיפועו שלושים ושלש אמות ורביע]. ט. **כתבו** התוספות (ד"ה אבל), שלפי פירוש רש"י בסוגיא נמצא ש'מדידה יפה' הנזכרת כאן אינה שוה ל'מדידה יפה' שהזכיר שמואל לעיל לענין 'אין החוט יורד כנגדו', שמדלג כל השיפוע ואינו מודדו, אלא אדרבה כאן הוא מודד את כל

הגמרא מביאה דעה הסוברת שרבא אמר דין זה באופן אחר: רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב נָתָן מַתְנֵי - שונה היה דין זה בשמו של רבא **לְקוּלָּא.** וכך היה שונה, **אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ** חכמים במשנה שצריך להבליע הר או לקדרו, **אֶלָּא בְּהָר הַמִּתְלַקֵּט עֲשָׂרָה** טפחים **מִתּוֹךְ חָמֵשׁ** אמות, דהיינו שאינו זקוף כל כך, ולפיכך הצריכו חכמים להבליעו או לקדרו, **אֲבָל בְּהָר הַמִּתְלַקֵּט עֲשָׂרָה** טפחים **מִתּוֹךְ אַרְבַּע** אמות, ששיפועו זקוף ביותר, לא הצריכו חכמים להבליע או לקדר, אלא **אוֹמְדוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ,** די בזה שישער את רוחבו של ההר, וימשיך במדידתו[ה].

★

שנינו במשנה: הגיע להר מבליעו וחוזר למדתו, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יֵצֵא חוּץ לַתְּחוּם.**

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא - מה הוא טעם הדבר שאין המודד רשאי לצאת מן התחום לצורך המדידה.

מבארת הגמרא: אָמַר רַב כָּהֲנָא, טעם הדבר הוא משום **גְּזֵירָה, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ** האנשים הרואים את המודד עומד מחוץ לתחומי העיר **שֶׁמִּדַּת תְּחוּמִין** של העיר **בָּאָה לְכָאן.** כלומר, הרואים אותו מחוץ לתחום יסברו שהמקום שבו הוא עומד נמצא בתוך תחומי העיר, והם אינם יודעים שיצא לשם רק לצורך הבלעה, ולפיכך אסרו עליו חכמים להבליע מחוץ לתחומי העיר.

★

שנינו במשנה: אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְלִיעוֹ, בזו אמר רבי דוסתאי בר ינאי משום רבי מאיר, שמעתי שמקדרין בהרים.

הגמרא מביאה ברייתא המפרשת את אופן הקידור: תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד מְקַדְּרִין בהרים, המודד **הַתַּחְתּוֹן** אוחז את חבל המדידה **כְּנֶגֶד לִבּוֹ,** ואילו המודד **הָעֶלְיוֹן** אוחז את החבל **כְּנֶגֶד מַרְגְּלוֹתָיו** [-רגליו], ונמצא שהחבל עומד בקו ישר, ועל ידי מדידה זו יתווסף שיעור ההפרש שבין רגליו של העליון לליבו, שהרי במדידה בשטח ישר צריכים שני המודדים לאחוז החבל כנגד ליבם.

אָמַר אַבָּיֵי, נְקִיטִינַן - מסורת היא בידינו[י], **שֶׁאֵין מְקַדְּרִין אֶלָּא בְּחֶבֶל שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת.**

אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהָ, (נְקִיטִינַן) אֵין מְקַדְּרִין את ההרים והגאיות **לֹא בְּמדידת** הערים הסמוכות אל החלל לצורך הבאת **עֶגְלָה עֲרוּפָה**[יא], **וְלֹא בְּמדידת** תחום **עָרֵי מִקְלָט** לקלוט את הרוצח[יב], **מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁל תּוֹרָה** - מאחר שמדידות אלו מן התורה הן, ולפיכך אין להקל בהן, אבל דין תחומי שבת מדברי חכמים הוא[יג], ולפיכך הקילו במדידתו[ו].

★ ★ ★

משנה משנה זו מפרשת דינים שונים במדידת תחומי שבת: **אֵין מוֹדְדִין** את תחומי העיר **אֶלָּא מִן** [-על ידי] אדם **הַמּוּמְחֶה** - בקי במדידה[ז].

רִיבָּה המודד את התחום **לְמָקוֹם אֶחָד וּמִיעֵט לְמָקוֹם אַחֵר,** דהיינו שמדד את תחום העיר לצד אחד בשני מקומות, כגון בקרן מזרחית צפונית ובקרן מזרחית דרומית[יד], והרבה את תחום העיר באחד המקומות יותר מן השני [ציור ו], **שׁוֹמְעִין לְמָקוֹם שֶׁרִיבָּה,** וקובעים את התחום לפי מידה זו אף במקום שמיעט[טו], שיש לתלות להקל שלא מתח את החבל כפי הצורך במקום שמיעט[טז].

רִיבָּה לְאֶחָד וּמִיעֵט לְאֶחָד שׁוֹמְעִין לַמְרוּבֶּה. כלומר, באופן שמדדו שני אנשים את התחום באותו מקום, והרבה אחד מהם במידת התחום יותר מחבירו, שומעים אנו לזה שהרבה ולא לזה שמיעט[יז].

וַאֲפִילּוּ עֶבֶד וַאֲפִילּוּ שִׁפְחָה נֶאֱמָנִין לוֹמַר עַד כָּאן תְּחוּם שַׁבָּת[יח], דהיינו, שאומרים שראו את המודד שמדד התחום והגיע עד מקום זה[יט].

וטעם הדבר שמקילים במדידת התחומין בכל דינים אלו, לפי **שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר** - את דין איסור תחומין כדי **לְהַחֲמִיר אֶלָּא** כדי **לְהָקֵל.** כלומר, כשגזרו חכמים שלא לצאת מחוץ לתחום קבעו מתחילה שאין צריך להחמיר בדינים אלו אלא ניתן להקל בהם.

★

השיפוע כאילו היה מישור בלא שום הבלעה או קידור. וכן כתב הרשב"א (לעיל ע"א ד"ה וכתב). אמנם הוסיף שמכל מקום פירוש התיבות 'מדידה יפה' שוה הוא בשני המקומות, שמודד מדידה ישרה כקרקע חלקה, אלא שכאן הוא מודד כך את כל השיפוע, ואילו לעיל בדברי שמואל אינו מודד כן אלא את תחתיתו של הגיא, אך מכל מקום בשניהם מה שהוא מודד הרי זה על ידי מדידה גמורה. י. 'נקיטינן, מסורת מאבותינו, מנהג מרבותינו'. רש"י לעיל (ה. ד"ה והאמר). יא. **דין** עגלה ערופה נתבאר בתורה (דברים כא א-ט), שאם נמצא אדם הרוג בשדה שבין ערים, ואין ידוע מי הכהו, יוצאים זקני ושופטי הערים הסמוכות ומודדים מי היא העיר הסמוכה ביותר אל החלל, וזקני אותה העיר נוטלים עגלה ועורפים אותה על יד נחל איתן, ורוחצים את ידיהם על העגלה הערופה ואומרים 'ידינו לא שפכו את הדם הזה'. יב. **שכך** שנינו במסכת מכות (יא:) 'כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט'. יג. **והיינו** כדעת הסובר 'תחומין דרבנן', וכמבואר בדברי הגמרא לעיל (לה:), שלדעת הסובר 'תחומין דאורייתא' אין מבליעים או מקדרים אף במדידת תחומי שבת. יד. **שכך** הוא הדין למדוד תחומי העיר בשמונה מקומות, כל רוח של העיר בשני צידיה. רשב"א (להלן נט. ד"ה למקום). ראה ציור ה. טו. **רש"י** (ד"ה שומעין). ולהלן (נט.) יבואר בהערה שדעת התוספות אינה כן, אלא הם סוברים שהולכים אחר שתי המדידות, ומותחים חוט בין שתיהן באלכסון. טז. **שצריך** המודד למתוח החבל בכל כוחו, כמבואר בתוספתא (פ"ד). רש"י (ד"ה שומעין). יז. **כגון** באופן שמדד אדם את התחום והניח סימן בסופו, ולאחר מכן נעקר הסימן ונשתכח מקומו, ובא מודד אחר ומדד את התחום, ולאחר מכן נתברר מקום המדידה הראשונה, ונמצא עתה שהמדידה השניה יוצאת מחוץ למקום המדידה הראשונה, הולכים בזה אחר המדידה השניה להקל. רבינו יהונתן (ד"ה ריבה לאחד). יח. **אבל** קטן לא נאמן להעיד [בעודו קטן, אבל כשיגדל יהיה נאמן להעיד מה שראה בקטנותו]. רא"ש (סי' ח) על פי המשנה בכתובות (כח.). יט. **רבינו** יהונתן (ד"ה ואפילו). וכעין זה כתב בחידושי המאירי (ד"ה ואפי') 'פירוש, אל תטעה לומר שנאמין אותם אם יאמרו שהם מדדו התחומין, אלא הכי פירושו, נאמנים לומר שאנו ראינו שפלוני מומחה מדד התחום, ואמר עד כאן תחום שבת'.

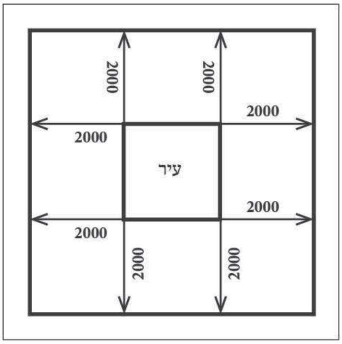

ציור ה

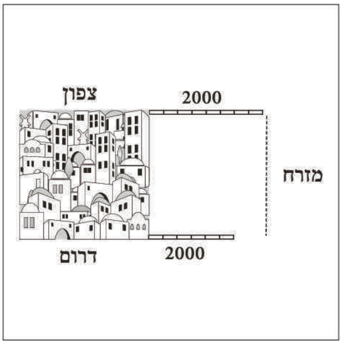

ציור ו

גמרא **שנינו במשנה:** ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר שומעין למקום שריבה. סברה הגמרא, שכוונת המשנה היא שאין שומעים למקום שמיעט כלל, דהיינו, שאין רשאים לילך באותו הצד אפילו עד המקום שמיעט, לפי שתולים אנו שמדידתו שם מוטעית היא[א]. **ועל כך תמהה הגמרא:** וכי רק **לְמָקוֹם שֶׁרִיבָּה אֵין** - שומעים לו, אבל **לְמָקוֹם שֶׁמִּיעֵט לֹא** - אין שומעים לו, והרי 'בכלל מאתיים מנה', ונמצא, שמאחר ושומעים אנו לו לילך למקום שריבה, כל שכן שיש לנו לשמוע לו לילך עד מקום שמיעט.

מבארת הגמרא: אין כוונת המשנה ששומעים לו לילך רק למקום שריבה ולא למקום שמיעט, אלא **אֵימָא** - אמור כך, שומעים לו לילך **אַף לְמָקוֹם שֶׁרִיבָּה**, כלומר, מותר לילך אף במקום שמיעט כפי השיעור במקום שריבה, לפי שתולים אנו שהמדידה המרובה היא הנכונה, ואילו המדידה המועטת היא מחמת שלא מתח החבל כראוי[[א]].

★

שנינו במשנה: רִיבָּה לְאֶחָד וּמִיעֵט לְאֶחָד כו' שומעין למרובה.

סברה הגמרא, שאף כאן כוונת המשנה היא שאם מדד אדם בשני מקומות, וריבה באחד מהם ומיעט באחר, שומעים למקום שריבה. ועל כך מקשה הגמרא: הָא תּוּ - דין נוסף זה **לָמָּה לִי, הַיְינוּ הַךְ** - הרי זה ממש כמו הדין שנתבאר לעיל במשנה שאם ריבה למקום אחד ומיעט למקום אחר שומעין למקום שריבה.

מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר - כך היא כוונת המשנה לומר, שאם **רִיבָּה** אדם **אֶחָד** במדידת התחום **וּמִיעֵט** אדם **אֶחָד** במדידתו, **שׁוֹמְעִין לָזֶה שֶׁרִיבָּה.** כלומר, אין המשנה עוסקת כאן באותו אופן שעסקה מתחילה במדידה בשני מקומות, אלא עוסקת היא בשני אנשים שמדדו התחום באותו מקום, אחד מהם הרבה במדידת התחום והשני מיעט, ועל כך אומרת המשנה שהולכים אחר מדידתו של המרבה להקל.

הגמרא מבארת עד כמה יהא ההפרש בין מדידת השנים: אָמַר אַבַּיֵי, דין זה שנתבאר במשנה, שבאופן שמדדו שני בני אדם את אותו התחום הולכים אנו אחר המרבה להקל, אינו בכל ענין, אלא תנאי יש בדבר, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַרְבֶּה יוֹתֵר מִמִּדַּת הָעִיר בְּאֲלַכְסוֹנָא.** כלומר, דין זה נאמר רק באופן שאפשר לתלות את ההפרש שביניהם בכך שהממעט טעה במדידת התחום. שאם הפרש מועט הוא ניתן לתלותו בכך שהממעט לא מתח החבל בכל כוחו, ואף אם הפרש מרובה הוא ניתן לתלותו בכך שהממעט טעה בדין האלכסון. דהיינו, שמדד תחום אלפיים אמה של העיר באלכסון מן הקרנות, ולאחר מכן מתח חוט בין הצדדים, ונמצא שמיעט את מידת תחום העיר, שאינו אלא אלפיים אמה בקרנות ואלף ארבע מאות עשרים ושמונה אמות באמצע העיר [ציור א], ואילו המרבה עשה כהלכה, ומדד אלפיים ושמונה מאות אמה באלכסון מן הקרנות[ב], ולאחר מכן מתח חוט בין הצדדים, ונמצא שתחומי העיר הם אלפיים אמה באמצע העיר לכל צד [ציור ב], אבל אם ההפרש שביניהם הוא יותר משיעור זה [של חמש מאות שבעים ושתים אמות באמצע העיר, או שמונה מאות אמה בקרנות[ג]], אין הולכים אחר המרבה להקל, לפי שאין לנו לתלות במה טעה הממעט[ד][[ב]].

★

שנינו במשנה: שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר לְהַחֲמִיר אֶלָּא לְהָקֵל.

מקשה הגמרא: וְהַתַנְיָא - והרי שנינו בברייתא **שלא אָמְרוּ חֲכָמִים אֶת הַדָּבָר** [-דין תחומין] **לְהָקֵל אֶלָּא לְהַחֲמִיר.**

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבִינָא, כוונת משנתנו כך היא, **לֹא** אמרו חכמים דין תחומין **לְהָקֵל עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה אֶלָּא לְהַחֲמִיר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה,** שהרי מן התורה רשאי אדם לצאת מחוץ לתחום בשבת[ה], וחכמים גזרו שלא ליצא, ונמצא שהחמירו יותר מדין תורה, **וְ**אמנם דין **תְּחוּמִין** הוא **דְּרַבָּנָן,** ולפיכך יש לדון בכל ספק שבו להקל, שהרי כלל הוא בידינו 'ספיקא דרבנן לקולא'[ו].

כלומר, מה שנתבאר בברייתא שלא אמרו חכמים להקל אלא להחמיר היינו כלפי עיקר גזירת תחומין, שבזה החמירו חכמים על דין תורה, אמנם מה שנתבאר במשנה שלא אמרו חכמים להחמיר אלא להקל היינו כלפי ספיקות המתעוררים בדינים אלו, שבזה הולכים להקל ולא להחמיר, כיון שעיקר דין תחומין אינו מן התורה אלא מדברי חכמים.

★ ★ ★

משנה משנה זו אינה עוסקת בדיני תחומין, כשאר המשניות שבפרק זה, אלא בדין עירובי חצירות ושיתופי מבואות[ז].

כדי לבאר את הדין שבו עוסקת המשנה, יש להקדים הקדמה קצרה. דיירי עיר הרוצים להתיר את הטלטול בכל העיר צריכים תחילה להניח עירובי חצירות, כל חצר בפני עצמה[ח], ולאחר מכן להניח 'שיתוף מבואות' אחד לכל דיירי העיר[ט]. כל זאת, בתנאי שהעיר מוקפת מחיצות, ואין רשות הרבים עוברת

א. **אלא** הולך אלפיים פסיעות בינוניות, כאילו אין כאן מדידה כלל. ראש משביר (ד"ה למקום). ב. **כפי** שנתבאר בדברי הגמרא לעיל (נו:) 'וכשהוא מודד לא ימדוד מאמצע הקרן אלפים אמה, מפני שהוא מפסיד את הזויות, אלא מביא טבלא מרובעת שהיא אלפים אמה על אלפים אמה, ומניחה בקרן באלכסונה'. ג. **שכן** הוא ההפרש בין תחום אלפיים אמה של העיר כפי שצריך למודדם, לבין תחום אלף ארבע מאות עשרים ושמונה אמות שמדד הממעט בטעות. ד. **'וחוזרים** למדוד פעם שנית, או שומעין לאותו שמיעט'. רבינו יהונתן (ד"ה עד). וכתב הקרן אורה (ד"ה ובלבד), שדין זה ש'לא ירבה יותר ממידת העיר באלכסונה' לא נאמר אלא בסיפא של המשנה, לגבי שני מודדים שמדדו במקום אחד, שמאחר ומדדו במקום אחד אין לנו לתלות שטעה הממעט אלא באופן שיש לנו במה לתלות את טעותו, אבל ברישא העוסקת באדם אחד שמדד בשני מקומות שומעים למקום שריבה בכל ענין, אפילו אם מרובה הוא מן המידה המועטת יותר מכשיעור מידת העיר ואלכסונה, שמאחר ושני מקומות הם יש לומר שבמקום אחד היו הרים וגאיות והוצרך לקדר ונתקצרו התחומין, ואילו במקום השני היתה הדרך חלקה ונתרבו תחומי העיר. ה. **כן** משמע מלשון רש"י (ד"ה לא), שמן התורה אין הגבלה כלל ביציאה מחוץ לתחום, שכתב 'דמדאורייתא לא מתסרי מידי'. אמנם רבינו יהונתן (לעיל נח: ד"ה שלא) כתב, שמן התורה מותר לילך עד שיעור שלש פרסאות [שהם שנים עשר מיל] כשיעור מחנה ישראל. כלומר, שהוא סובר שלא נחלקו התנאים (לעיל לה:) אם דין תחומין הוא מן התורה או מדברי חכמים אלא לענין היוצא חוץ לאלפיים אמה, אבל הכל מודים שאסור מן התורה לצאת חוץ לשלש פרסאות [וראה עוד בזה בדברי הרי"ף (לעיל סוף פרק ראשון)]. ו. **אף** שבכל ספק דרבנן שאפשר לבררו אין הולכים בו להקל, כאן דנים אנו כאילו אי אפשר לברר הספק, לפי שיש טירחא גדולה במדידה. ריטב"א (ד"ה אמר).

ז. **בטעם** הדבר שסידר רבי משנה זו בפרק זה העוסק בדיני תחומין, ולא בפרקים העוסקים בדין עירובי חצירות ושיתופי מבואות, כתב בתוספות חדשים (פ"ה מ"ז), שמאחר ושנינו לעיל (נח:) שעבד ושפחה נאמנים לומר עד היכן הוא התחום, ואין חוששים שמא שכחו לאחר זמן מה שראו, לפיכך משמיענו התנא שהקילו כעין זה גם לגבי עיר של יחיד ונעשית של רבים, שמערבין את כולה, ואין חוששים שמא ישתכח הדבר שהיתה זו עיר של יחיד. וכעין זה כתב בתפארת ישראל (שם אות לט), שכוונת התנא להשמיענו שאף עבד ושפחה נאמנים לומר שהיתה זו עיר של יחיד. ח. **'עירוב** חצירות' עניינו כך הוא, אף שמן התורה אין איסור לטלטל אלא מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך, מכל מקום אסרו חכמים לטלטל מבית לחצר, אף שהחצר גם היא רשות היחיד כבית, לפי שהבית מיוחד לאדם אחד, ואילו החצר שותפים בה כמה בעלי בתים, ונמצא שהיא כעין רשות הרבים כלפי הבית. אמנם התירו חכמים את הטלטול על ידי 'עירובי חצירות', שנוטלים פת מכל אחד מדיירי החצר, ומניחים אותו באחד הבתים שבחצר, ועל ידי כן נידונים כל דיירי החצר כדרים באותו הבית, וממילא נידונית חצר זו כאילו אין בה אלא בית אחד, ומעתה מותר לטלטל בכולה, בין בחצר עצמה, בין מן הבתים לחצר, ובין מבית לבית. ט. **'שיתוף** מבואות' עניינו הוא כעין 'עירובי חצירות', שאסרו חכמים לטלטל מחצר למבוי, לפי שהמבוי משותף לכמה חצירות, ונידון כרשות הרבים כלפי החצירות, והתירו חכמים הטלטול על ידי 'שיתופי מבואות', שנוטלים דבר מאכל מכל דיירי המבוי ומניחים אותו באחת החצירות, ועל ידי כן דנים כאילו כל המבוי פתוח לאותה חצר. ואמנם מעיקר הדין די היה ב'שיתופי מבואות' בלא 'עירובי חצירות', אלא שתיקנו חכמים שאפילו במקום שמניחים 'שיתופי מבואות' צריך לעשות 'עירובי חצירות', כדי שלא לשכח תורת עירובי חצירות מן התינוקות.

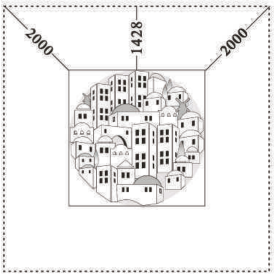

ציור א

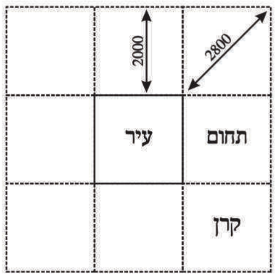

ציור ב

בתוכה[י]. אמנם עדיין חששו חכמים שלא יידעו האנשים שטעם היתר הטלטול בעיר הוא מפני העירוב, ויסברו שמותר לטלטל ברשות הרבים, ולפיכך הצריכו לעשות היכר שטעם ההיתר הוא משום העירוב. והיכר זה הוא על ידי שאין מערבים את העיר כולה כאחת, אלא רוב אנשי העיר מערבים יחדיו, ומיעוטם מניחים עירוב לעצמם[יא], ואסורים הם לטלטל מזה לזה. אמנם לא אמרו חכמים דין זה אלא ב'עיר של רבים', שיש לחוש שיבואו לטלטל בה ברשות הרבים, ולא ב'עיר של יחיד' שאין חשש כזה[יב]. במשנה זו יתבאר דין 'עיר של יחיד' שנעשית 'עיר של רבים' ולהיפך.

עִיר שֶׁל יָחִיד, כלומר, עיר הנידונית כרשות היחיד, לפי שלא היו נכנסים בה תמיד שישים ריבוא בני אדם[יג], **וְנַעֲשֵׂית** לאחר מכן **שֶׁל רַבִּים**, על ידי שנתוספו בה דיירים, או שנקבעו בה שווקים ובאים אליהם אנשים ממקומות אחרים, ומעתה נכנסים בה שישים ריבוא בני אדם, **מְעָרְבִין אֶת כּוּלָּהּ** כאחת בעירוב אחד[יד], ואין צריך לשייר מקצת מדיירי העיר שלא יערבו עם השאר[טו].

כלומר, אף על פי שאסרו חכמים להניח עירוב אחד לכל דיירי עיר של רבים, אלא גזרו שיניחו מקצת מדיירי העיר עירוב לעצמם, כדי שיהא ניכר שטעם היתר הטלטול בעיר הוא מפני העירוב, ולא יבואו לטלטל ברשות הרבים, מכל מקום עיר שהיתה מתחילה של יחיד ונעשית של רבים נידונית לענין זה כעיר של יחיד, שלא הצריכו בה חכמים היכר זה.

וְעיר שהיתה **שֶׁל רַבִּים וְנַעֲשֵׂית שֶׁל יָחִיד**, כלומר, שהיו נכנסים בה מתחילה שישים ריבוא בני אדם, ולאחר מכן נתמעטו הדיירים בה או העוברים בתוכה ואין בהם שישים ריבוא, **אֵין מְעָרְבִין אֶת כּוּלָּהּ** כאחת, **אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה חוּצָה לָהּ** שיור, כלומר ששייר מקצת מקומות שדייריהם אינם משתתפים בעירוב העיר, ואפילו אם דרים הם מחוץ לעיר בסמוך להּ[טז]. וטעם הדבר הוא, לפי שיש לחוש שמא תשוב עיר זו להיות עיר של רבים ויערבו את כולה כאחת, ולא יהא ניכר שטעם היתר הטלטול הוא משום העירוב, ויבואו לטלטל ברשות הרבים[יז].

ושיעור השיור הוא **כְּ**מספר דיירי **עִיר** קטנה ששמה '**חֲדָשָׁה**', **שֶׁבְּאֶרֶץ יְהוּדָה**[יח], **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמִשִּׁים דִּיּוּרִין**[יט]. דהיינו, שצריך לשייר חמישים בתים שלא יערבו עם שאר בני העיר. אלו **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר**, אין צריך לשייר כל כך, אלא די לשייר **שָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת שֶׁל** [-שיש בכל אחת מהן] **שְׁנֵי [שְׁנֵין] בָּתִּים** שהם יניחו עירוב בפני עצמם ולא ישתתפו בעירוב העיר[ג].

★

גמרא הגמרא מבררת איזו היא עיר של יחיד הנעשית של רבים: **הֵיכִי דָּמֵי** - היכן מצינו **עִיר שֶׁל יָחִיד וְנַעֲשֵׂית שֶׁל רַבִּים. אָמַר רַב יְהוּדָה, כְּגוֹן דִּיסְקַרְתָּא דְּרֵישׁ גָּלוּתָא** - העיר של ראש הגולה, שבתחילה לא היו נכנסים בה שישים ריבוא בני אדם, ולאחר מכן נתרבו דייריה.

הגמרא מקשה על דברי רב יהודה: **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן** לרב יהודה, **מַאי טַעְמָא** - מה הוא טעם הדבר שהבאת דוגמא לעיר של יחיד הנעשית של רבים מן העיר של ראש הגולה בדווקא. **אִילֵימָא** - אם תאמר שאין המשנה מתירה לערב את העיר כולה בלא שיור אלא רק בעיר כזו, **מִשּׁוּם דְּשְׁכִיחֵי גַּבֵּי הַרְמָנָא** - שמאחר ומצויים בה אנשים אצל המושל, דהיינו ראש הגולה, כדי ליטול הימנו רשות לענינים שונים[כ], **מַדְכְּרֵי אַהֲדָדֵי** - הם מזכירים זה לזה שטעם היתר הטלטול הוא משום העירוב, ולא יבואו לטלטל בעיר של רבים סתם, אם כן יש להתיר לטלטל אף בשאר ערים של יחיד שנעשו של רבים, שהרי **כּוּלְּהוּ יִשְׂרָאֵל נַמִּי בְּצַפְרָא דְשַׁבְּתָא שְׁכִיחֵי גַּבֵּי הֲדָדֵי** - כל ישראל מצויים בשבת בבוקר זה אצל זה, שהכל באים לשמוע דרשה מפי החכם[כא].

אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן, אכן כל עיר של יחיד הנעשית של רבים מותר לערב את כולה, **כְּגוֹן דִּיסְקַרְתָּא דְּנַתְזוּאֵי** - כמו העיר של אדם ששמו 'נתזואי', שלא היו נכנסים בה מתחילה שישים ריבוא בני אדם, ולאחר מכן נתרבו אוכלוסיה, והתירו חכמים לערב את כולה לפי שנידונית היא עדיין בעיני הבריות כרשות היחיד, ואין לחוש שיבואו עקב כך לטלטל ברשות הרבים[ד].

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדיני 'עיר של יחיד' ו'עיר של רבים': תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **עִיר** שהיתה מתחילה **שֶׁל יָחִיד** - שלא היו נכנסים בה שישים ריבוא בני אדם, ונתרבו אוכלוסיה **וְנַעֲשֵׂית שֶׁל רַבִּים, וּרְשׁוּת הָרַבִּים** ברוחב שש עשרה אמה[כב], **עוֹבֶרֶת בְּתוֹכָהּ** מצד לצד[כג], **כֵּיצַד מְעָרְבִין אוֹתָהּ**, כלומר, כיצד עושים תקנה לבטל את רשות הרבים שבתוכה, כדי שיהא ניתן לאחר מכן לערב את העיר. **עוֹשֶׂה לֶחִי מִכָּאן** - לקצה האחד של רשות הרבים העומד בתחילת העיר, **וְלֶחִי מִכָּאן** - לקצה השני של רשות הרבים העומד בסוף העיר [ציור ד], **אוֹ קוֹרָה מִכָּאן וְקוֹרָה מִכָּאן** [ציור ה], ועל ידי לחי או קורה אלו נתבטל שֵׁם 'רשות הרבים', ומעתה רשאים תושבי העיר להניח עירוב אחד לכל דייריה, **וְ**להיות **נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן** [-מטלטל] **בָּאֶמְצַע**[כד] - בין הלחיים או הקורות, וכן בשאר רחובות העיר[ה].

ומוסיפה הברייתא: וְאֵין מְעָרְבִין אוֹתָהּ [-את העיר] **לַחֲצָאִין**, כלומר, אין רשאים תושבי העיר להחלק, ויניחו חצי מדיירי העיר עירוב לעצמם והחצי השני עירוב לעצמם, **אֶלָּא אוֹ** יערבו את **כּוּלָּהּ** כאחת, **אוֹ** יערבו **מָבוֹי מָבוֹי** [-כל מבוי] **בִּפְנֵי עַצְמוֹ**. שמאחר והיתה עיר זו מתחילה רשות היחיד נידונית כולה כמבוי אחד, שהדין בזה הוא שאם לא נשתתפו דיירי אחת החצירות במבוי אוסרים הם על כל שאר דיירי המבוי[כה].

הָיְתָה העיר מתחילה **שֶׁל רַבִּים** - שהיו נכנסים בה שישים ריבוא בני אדם, **וַהֲרֵי הִיא** עדיין עיר **שֶׁל רַבִּים**, שלא נתמעטו דייריה,

---

י. **והיינו** רשות הרבים דאורייתא, שהיא רחבה שש עשרה אמה ומפולשת משני צידיה. ואם יש בעיר זו רשות הרבים, יתבאר להלן כיצד יש לתקנה ולבטל שֵׁם רשות הרבים ממנה, כדי שיוכלו לערבה. יא. **שיעור** 'מיעוט אנשי העיר' המערבים לעצמם יבואר להלן במשנה. יב. **להלן** יבואר מה היא 'עיר של רבים' ומה היא 'עיר של יחיד'. יג. **ובאופן** שאין נכנסים בה שישים ריבוא בני אדם אינה נידונית כרשות הרבים, לפי שאינה דומה ל'דגלי מדבר'. רש"י (ד"ה עיר). וכוונתו בזה, שמאחר ולמדים את מלאכות שבת ממלאכות המשכן [כמבואר במסכת שבת (מט:)], לפיכך אין לאסור טלטול ברשות הרבים אלא אם כן עוברים בה שישים ריבוא בני אדם, כפי מנינם של בני ישראל במדבר. יד. **כלומר** ב'שיתוף מבואות' אחד. טו. **כתב** רש"י (ד"ה מערבין), שעיר שהיתה של יחיד ונעשית של רבים, אין צריך לתקן את מבואותיה קודם שמערבים אותה [אף שמפולשים הם], לפי שהיא נידונית כחצר אחת. אמנם אין המשנה עוסקת אלא באופן שאין בה רשות הרבים גמורה שרחבה שש עשרה אמה, ואם יש בה, מפורש בדברי הגמרא להלן כיצד יש לתקנה קודם שיערב. וכתבו התוספות (ד"ה עיר) שיש להביא ראיה לדברי רש"י [שאין המשנה עוסקת באופן שיש בה רשות הרבים גמורה שרוחבה שש עשרה אמה], שאם כן היה למשנה לומר 'ורשות הרבים עוברת בתוכה', כשם שמפרשת הברייתא המובאת להלן. טז. **וכל** שכן אם לא עירבו כל דיירי העיר יחדיו אלא כל מבוי בפני עצמו, שאין לך שיור גדול מזה [שכל מבוי נעשה שיור לחבירו], אלא כוונת המשנה להשמיענו חידוש, שאפילו שיור של חוץ לעיר מועיל לעיר. רבינו יהונתן (ד"ה אלא). כתב בחידושי המאירי (ד"ה ומה), ששיור אנשים הדרים מחוץ לעיר אינו מועיל אלא אם כן הם דרים בתוך 'עיבורה של עיר', כלומר, בתוך שבעים אמה ושיריים הסמוכים לעיר. יז. **כלומר**, כוונת המשנה להשמיענו חידוש, שאף עיר של רבים שנעשית עיר של יחיד אין מערבין את כולה כאחת [וכל שכן שיש לאסור בעיר שהיתה מתחילה של רבים ועדיין היא של רבים]. רש"י (ד"ה ושל). יח. **היא** הנזכרת בספר יהושע (טו לז) 'צנן וחדשה ומגדל גד'. רש"י בקידושין (עו. ד"ה אף). יט. **והיא** היתה שיור לעיר גדולה הסמוכה לה, כמבואר בדברי הגמרא להלן (ס.). כ. **כדי** ליטול רשות לדון, ולהתיר בכורות, ולסמוך. רש"י (ד"ה משום). כא. **רש"י** (ד"ה בצפרא). ורבינו חננאל (ד"ה עיר) כתב, שהכל מצויים יחד בשעת התפילה. כב. **רש"י** (ד"ה ורה"ר). אמנם התוספות (ד"ה עיר) כתבו שאין בה אלא שלש עשרה אמה ושליש, שכן לדעת הכל אי אפשר לתקן עיר שיש בה רשות הרבים שרוחבה שש עשרה אמה על ידי לחי וקורה, אלא מדובר באופן שיש רשות הרבים שרוחבה שש עשרה אמה משני צידי העיר, אך בתוך העיר היא נעשית צרה יותר [ציור ג], ובאופן כזה דינה כרשות הרבים לכל אורכה. כג. **לפי** שהברייתא עוסקת בעיר שאינה מוקפת חומה [אלא בתיה הם מחיצותיה], ונמצא שרשות הרבים שבה מפולשת [-פתוחה] מצד לצד. רש"י (ד"ה לצד). כד. **כתב** בחידושי המאירי (ד"ה מ"ר), שיש לגרוס 'ונושא ונותן בכולה', כלומר, בכל העיר, ואין שייך כאן ענין 'באמצע', אלא רק לענין הברייתא המובאת להלן (ע"ב) באדם שיש לו שני בתים משני צידי רשות הרבים, שמניח לחי או קורה משני הצדדים, ונושא ונותן באמצע. כה. **להלן** (ע"ב) יתבאר בגמרא, מדוע רשאים הם לערב מבוי מבוי בפני עצמו, ואין הם אוסרים זה על זה.

ציור ג

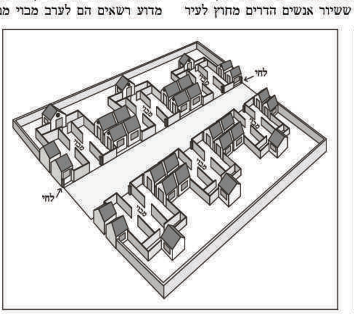

ציור ד

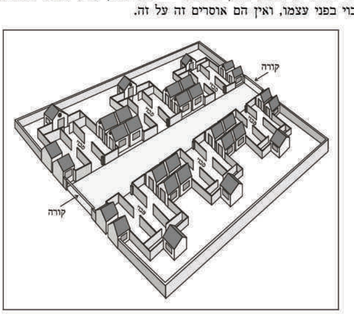

ציור ה

וְאֵין לָהּ לעיר זו **אֶלָּא פֶּתַח אֶחָד**, רשאים בני העיר להיות **מְעָרְבִין אֶת כּוּלָּהּ** בלא שיור.

כלומר, אף על פי שהיא עיר של רבים לא אסרו חכמים לערב את כולה, לפי שאין עיר נידונית כרשות הרבים אלא באופן שיש בה רחוב המפולש מעבר לעבר, דהיינו שהוא פתוח משני צידיו[א], אבל באופן שהרחוב פתוח מצד אחד וסתום מצידו השני נידונית כרשות היחיד, אפילו אם נכנסים בה שישים ריבוא אנשים, ולפיכך לא גזרו חכמים שלא לערב את כולה, שהרי אין חשש שיבואו להתיר לטלטל עקב כך ברשות הרבים.

הגמרא מבררת מי הוא התנא של הברייתא: מַאן תַּנָּא דְּמִיעָרְבָא רְשׁוּת הָרַבִּים - מי הוא התנא של הברייתא, הסובר שיש תקנה לערב עיר שיש בה רשות הרבים, על ידי שיעשה לחי או קורה בשני ראשיה של רשות הרבים[ב].

מבארת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, ברייתא זו דברי **רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּתַנְיָא** - שכך שנינו בברייתא, **יָתֵר עַל כֵּן** - חידוש גדול יותר **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה**[ג], **מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָתִּים בִּשְׁנֵי צִידֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים**, ורוצה לטלטל מזה לזה דרך רשות הרבים, **עוֹשֶׂה לֶחִי מִכָּאן** - מצידו האחד של ביתו, **וְלֶחִי מִכָּאן** - מצידו השני של אותו הבית [ציור א], **אוֹ קוֹרָה מִכָּאן וְקוֹרָה מִכָּאן** [ציור ב], ועל ידי מחיצות אלו [בצירוף מחיצות הבתים] הוא מבטל את שֵׁם רשות הרבים, וְרשאי להיות **נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן** [-מטלטל] **בָּאֶמְצַע. אָמְרוּ לוֹ** חכמים לרבי יהודה, **אֵין מְעָרְבִין רְשׁוּת הָרַבִּים בְּכָךְ**, כלומר, אין די בשני לחיים או שתי קורות כדי להפוך את רשות הרבים לרשות היחיד[ד]. נמצא, שהתנא של הברייתא המתיר לטלטל ברשות הרבים על ידי עשיית לחי או קורה, רבי יהודה הוא.

הגמרא מבררת את דברי הברייתא: אָמַר מָר - הובא לעיל בברייתא, לגבי עיר של יחיד הנעשית של רבים, **וְאֵין מְעָרְבִין אוֹתָהּ לַחֲצָאִין. אָמַר רַב פָּפָּא, לֹא אָמְרוּ** חכמים שאין מערבין את העיר לחצאין, **אֶלָּא** כשחוצים את העיר **לְאָרְכָּהּ**, כגון באופן שרשות הרבים שבה עוברת ממזרח למערב, אסרו חכמים לחצות את העיר ולערב את מבואות צפון העיר לעצמם ומבואות דרום העיר לעצמם [ציור ג][ה], לפי ששני חלקי העיר משתמשים ברשות הרבים אחת, ונכנסים ויוצאים דרך פתחיה לכאן ולכאן, ועל ידי כן הם מתחברים להיות נידונים כדרים במבוי אחד, ומאחר ולא עירבו אלו עם אלו אוסרים הם זה על זה. **אֲבָל** אם חוצים את העיר **לְרָחְבָּהּ**, דהיינו, שמערבים את מבואות מזרח העיר משני צידי רשות הרבים לעצמם, וכן את מבואות מערב העיר משני צידי רשות הרבים לעצמם [ציור ד], **מְעָרְבִין** - רשאים הם לעשות כן, לפי שמסתלקים הם זה מזה, וכל אחד מן החצאים משתמש ברשות הרבים לעצמו, ויוצא מן העיר ונכנס אליה דרך הפתח הסמוך אליו, וממילא אין הם אוסרים זה על זה[ו].

הגמרא מבררת כשיטת מי אמר רב פפא את דינו: כְּמַאן - כשיטת מי נאמר דין זה, לכאורה **דְּלָא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּאִי** [-שאם] **כְּרַבִּי עֲקִיבָא, הָא** [-הרי] **אָמַר** רבי עקיבא **שרֶגֶל הַמּוּתֶּרֶת בִּמְקוֹמָהּ אוֹסֶרֶת (אֲפִילּוּ) שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָהּ.**

דהיינו, נחלקו רבי עקיבא וחכמים (להלן עה.) לגבי שתי חצירות העומדות זו לפנים מזו, החיצונה פתוחה לרשות הרבים, ואילו הפנימית אין לה פתח לרשות הרבים אלא היא פתוחה לחיצונה ויוצאת דרך שם [ציור ה], ועירבו דיירי החצר החיצונה בינם לבין עצמם, וכן דיירי הפנימית בינם לבין עצמם, אך לא עירבו דיירי הפנימית עם דיירי החיצונה. דעת רבי עקיבא היא, ש'אפילו

ציור א

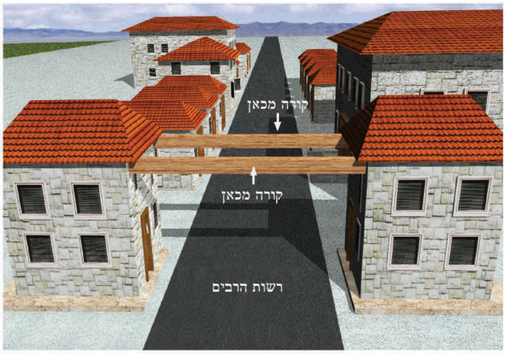

ציור ב

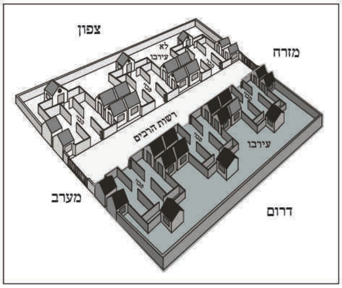

ציור ג

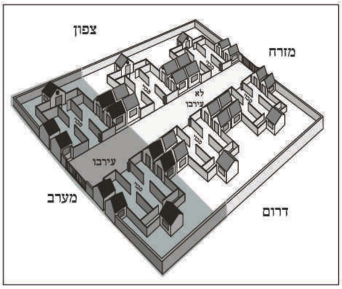

ציור ד

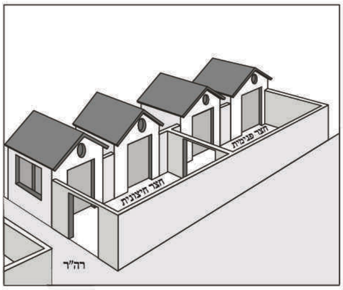

ציור ה

א. **שכן** רשות הרבים שהיתה במחנה בני ישראל במדבר היתה מפולשת מצד לצד. רש"י (ד"ה ואין). כתב בחידושי המאירי (להלן ד"ה כתב הרשב"ד), שאין העיר נידונית כרשות הרבים אלא באופן ששני הפתחים שבה מפולשים זה כנגד זה, אבל אם אין הפתחים מכוונים מותר לערב את כולה. ב. **אין** כוונת הגמרא להקשות בסתם מי הוא התנא שסובר שניתן לערב רשות הרבים, שהרי הכל מודים שניתן לערב על ידי צורת הפתח או דלתות, אלא כוונת הגמרא להקשות מי הוא התנא שמתיר לערב רשות הרבים על ידי לחי או קורה, דהיינו, שדי בזה שיהיו בה שתי מחיצות גמורות כדי לבטל שֵׁם רשות הרבים. רשב"א (ד"ה הא). ג. **מבואר** שם ברישא של הברייתא שרבי יהודה מתיר לטלטל תחת חלון שבין שני בתים מדין 'פי תקרה יורד וסותם', ועל כך ממשיכה הברייתא ואומרת 'יתר על כן אמר רבי יהודה', שישנו אופן שהתיר רבי יהודה לטלטל אפילו ברשות הרבים גמורה, ואף שאין בה תקרה שנוכל לומר בה 'פי תקרה יורד וסותם', והיינו על ידי עשיית מחיצות משני צידי רשות הרבים, וכמבואר להלן. רש"י (לקמן נה. ד"ה יתר). ד. **מבואר** בדברי הגמרא להלן (נט.), שטעמו של רבי יהודה המתיר לערב רשות הרבים באופן כזה, מאחר והוא סובר שמן התורה די בשתי מחיצות כדי לעשות רשות היחיד, ונמצא שרשות הרבים זו שבין שני הבתים נידונית מן התורה כרשות היחיד, שהרי יש לה את מחיצות הבתים שמשני הצדדים, אלא שמדרבנן אסור לטלטל שם עד שיתקן שתי מחיצות נוספות, ולזה די בלחיים או קורות. אמנם דעת חכמים היא שמן התורה צריך שלש מחיצות גמורות כדי לעשות רשות היחיד, ולפיכך אין די לתקן את שתי הרוחות הנוספות בלחיים או קורות, אלא צריך לעשות מחיצה גמורה באחד הצדדים. ה. **כן** דרך העיירות שיש להן פתחים מפולשים שרשות הרבים עוברת בהן לאורכן, מפתח לפתח. רש"י (ד"ה אלא). ו. **הקשה** בתוספות רבינו פרץ (ד"ה אלא), כיצד ניתן לערב את העיר לחצאין לרוחבה, הרי מאחר ואין מחיצה בין שני החצאים, נמצא שכל אחד מהם פרוץ במלואו למקום האסור עליו, וממילא אוסרים הם זה על זה. ותירץ בשם השר מקוצי, שאכן אין עירובם מועיל אלא אם כן עשו ביניהם צורת הפתח [או לחי משהו מכאן ומכאן. ריטב"א (ד"ה וסבר)], כדי שתהיה מחיצה המבדילה ביניהם.

רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה', כלומר, אף על פי שדיירי הפנימית רשאים לטלטל בתוך החצר שלהם, שהרי עירבו ביניהם, מכל מקום אוסרים הם על דיירי החיצונה, שמאחר ויש להם דריסת הרגל עליהם הם נידונים כאילו דרים אף בחיצונה, ומאחר ולא עירבו עמהם אוסרים עליהם[ז]. אמנם דעת חכמים היא שמאחר ודיירי הפנימית מותרים לטלטל במקומם אינם אוסרים על דיירי החיצונה[ח].

נמצא, שדברי רב פפא [הסובר שניתן לחצות את העיר לרוחבה ולערב את שני חלקיה כל אחד בפני עצמן] אינם כשיטת רבי עקיבא, שכן לדברי רבי עקיבא מאחר ורשאים בני החלק האחד לילך דרך רשות הרבים שבחלק השני אוסרים הם עליהם, אף שהם מותרים לטלטל במקומם מחמת עירובם[ט][א].

דוחה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** - אפילו אם תאמר שדברי רב פפא הם כשיטת **רַבִּי עֲקִיבָא** אין בכך קושיא, **דְּעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא הָתָם** - שלא אמר רבי עקיבא שם שדיירי הפנימית אוסרים על החיצונה, **אֶלָּא** רק **בִּשְׁתֵּי חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, דִּפְנִימִית לֵית לָהּ פִּיתְחָא אַחֲרִינָא** - שהחצר הפנימית אין לה פתח אחר לצאת בו לרשות הרבים, וחייבת היא לילך דרך החיצונה, ולפיכך היא אוסרת עליה אם לא עירבה עמה, **אֲבָל הָכָא** - כאן, לענין עיר שעירבוה לחצאין לרוחבה, אין אוסרים בני החלק האחד על בני החלק השני, משום **דְּהָנֵי נָפְקֵי בְּהַאי פִּיתְחָא וְהָנֵי נָפְקֵי בְּהַאי פִּיתְחָא** - אלו יוצאים בפתח זה ואלו יוצאים בפתח זה, כלומר, לכל אחד מן החצאים יש פתח בפני עצמו, ואינם צריכים לדרוס אלו על אלו, ולפיכך מודה רבי עקיבא שאינם אוסרים זה על זה.

הגמרא מביאה שיטה אחרת בדברי רב פפא: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי** - יש אומרים שרב פפא אמר את דינו באופן אחר. וכך **אָמַר רַב פָּפָּא, לֹא תֵּימָא** - אל תאמר, **לְאָרְכָּהּ הוּא דְּלָא מְעָרְבִין** - שרק לאורכה של העיר אין חוצים אותה כדי לערב כל חלק בפני עצמו, **אֲבָל לְרָחְבָּהּ** של העיר חוצים אותה **וּמְעָרְבִין** את החצאים לעצמם, אין הדבר כן, **אֶלָּא אֲפִילּוּ לְרָחְבָּהּ** של העיר **נַמִּי** [-גם כן] **לֹא מְעָרְבִין**.

מבררת הגמרא: **כְּמַאן** - כשיטת מי אמר רב פפא את דינו זה, לכאורה **כְּרַבִּי עֲקִיבָא**, הסובר ש'רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה', אבל לחכמים הסוברים שאינה אוסרת שלא במקומה ניתן לחצות העיר לרוחבה ולערב כל חלק בפני עצמו.

דוחה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** - אפילו אם תאמר שדינו של רב פפא הוא כשיטת **רַבָּנָן** אין בכך קושיא, **דְּעַד כָּאן לֹא קָאָמְרֵי רַבָּנָן הָתָם** - שלא אמרו חכמים שם ש'רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה', **אֶלָּא** דווקא **בִּשְׁתֵּי חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, דִּפְנִימִית אַחֲדָא לְדָשָׁא וּמִשְׁתַּמְּשָׁא** - שדיירי החצר הפנימית סוגרים את הדלת שבינם ובין החצר החיצונה ומשתמשים לעצמם [כלומר, שניתן לכפותם שלא להשתמש בשבת זו בחצר החיצונה[י]], ולפיכך אין הם נידונים כדרים שם ואינם אוסרים על אלו הדרים בה, **אֲבָל הָכָא** - כאן, לגבי עיר המתחלקת לרוחבה, **מִי מָצוּ מְסַלְּקֵי רְשׁוּת הָרַבִּים מֵהָכָא** - וכי יכולים דיירי החצי האחד לסלק את דיירי החצי השני מלהשתמש ברשות הרבים שבחלקם, הרי אינם יכולים לעשות כן[יא], ולפיכך נידונים הכל כדרים במקום אחד, ובאופן זה מודים חכמים שאוסרים הם אלו על אלו.

הגמרא ממשיכה לברר את דברי הברייתא: **אָמַר מָר** - הובא לעיל בברייתא, שאין מערבים את העיר לחצאין, אלא **אוֹ כּוּלָּהּ** ביחד, **אוֹ מָבוֹי מָבוֹי בִּפְנֵי עַצְמוֹ**.

שואלת הגמרא: **מַאי שְׁנָא דִּלַחֲצָאִין דְּלָא** - מה הוא טעם הדבר שאין לערב את העיר לחצאין, משום **דְּאָסְרֵי אַהֲדָדֵי** - שאוסרים בני החצי האחד על בני החצי האחר, שמאחר והכל נידונים כדרים במבוי אחד חייבים הם לערב יחדיו. ואם כן, **מָבוֹי מָבוֹי נַמִּי אָסְרֵי אַהֲדָדֵי** - אף אם יערבו דיירי כל מבוי לעצמם עדיין יאסרו אלו על אלו, שמאחר וכל דיירי המבואות נידונים כדרים במקום אחד, ולא עירבו המבואות אלו עם אלו, ממילא אוסרים הם זה על זה[יב].

משיבה הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** - כאן, בברייתא, באיזה אופן מדובר, **כְּגוֹן דַּעֲבוּד דָּקָה** - שעשו בני כל מבוי פתח נמוך בראש המבוי [ציור ו][יג], ובכך גילו דעתם שחפצים הם להסתלק זה מזה, ומעתה אין דנים את בני העיר כדרים במבוי אחד, ואינם אוסרים זה על זה. אמנם אין תקנה זו מועילה אלא למבואות, ולא לענין חלוקת רשות הרבים לשני חלקים, ולפיכך אין מערבין את העיר לחצאין[יד]. **וְכִי הָא** - וכמו הדין **דְּאָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין**

ז. **אך** דיירי החיצונה אינם אוסרים על דיירי הפנימית, שהרי אין להם דריסת הרגל עליהם, שאינם רשאים להיכנס בחצר הפנימית כלל, ולפיכך אינם נידונים כדרים בה. ח. **אמנם** באופן שלא עירבו דיירי הפנימית אלו עם אלו אף חכמים מודים שאוסרים הם על דיירי החיצונה, לפי שדיירי הפנימית אסורים לטלטל במקומם, ו'רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה'. ט. **ומעתה** יאסרו גם דיירי החלק השני על דיירי החלק האחד, שהרי אף להם יש דריסת הרגל ברשות הרבים שבחלקם, ונמצא שיהיו כל בני העיר אסורים בטלטול, ולא יועיל להם עירובם כלל. י. **שמאחר** ומותרים הם להשתמש במקומם ניתן לכפות עליהם שלא תהיה להם היום דריסת הרגל בחצר החיצונה, אלא יסגרו הדלת שביניהם וישתמשו במקומם, שכן כלל הוא בידינו 'כופין על מידת סדום'. רש"י (ד"ה דפנימית). אמנם בתוספות (ד"ה דפנימית) כתבו, שאין לאסור על דיירי הפנימית את דריסת הרגל בחיצונה, שהרי אין הם יכולים לצאת לרשות הרבים אלא דרך שם, ומבואר בדברי הגמרא (להלן בסמוך) שאי אפשר לסלק את דיירי העיר מלהשתמש ברשות הרבים [ואין שייך בזה 'מידת סדום', שהרי נפסדים הם בכך שלא יוכלו להלך שם], אלא כופים אותם שלא להשתמש ולטלטל בחיצונה, ודי בזה כדי שלא לאסור על דיירי החיצונה, אף שדורסים הם עליהם [ובזה שייך ענין 'מידת סדום', שהרי אם ישתמשו בשל החיצונה יאסרו עליהם את השימוש, וממילא יהיו אף הם עצמם אסורים להשתמש שם, ונמצא שאין הם נשכרים בזה מאומה, ולפיכך ניתן לכפות עליהם שלא להשתמש שם, ומה שאין כן לגבי הילוך, שאף אם יאסרו על בני החיצונה את השימוש עדיין מותרים הם להלך שם]. יא. **שהרי** רשות הרבים של כולם היא, ואין עוברת בה מחיצה שנוכל לומר בזה שיסגרו הדלת שבין שני חלקיה וישתמשו כל אחד לעצמו. רש"י (ד"ה אבל). ובתוספות (ד"ה אבל) כתבו שבחינם פירש רש"י כן, שאין הטעם תלוי בזה, אלא טעם הדבר שאינם יכולים להסתלק מרשות הרבים הוא משום שעומדת היא לשימושם של כל בני העיר, ואין לזה חלק בה יותר מלאחר, ומה שאין כן לגבי שתי חצירות, שעיקרה של החצר החיצונה עומדת לשימוש בני החיצונה, ולפיכך יכולים בני הפנימית להסתלק הימנה. יב. **והיינו** משום שהיתה עיר זו מתחילה של יחיד, והורגלו לערב את כולה כאחת, לפיכך אוסרים הם זה על זה, ואפילו אם יש לחי או קורה בפתח המבוי אין זה מועיל. רש"י (ד"ה מבוי). יג. **רש"י** (ד"ה דעבוד). ובפשטות כוונתו שעשיית פתח נמוך זה נידונית כמחיצה, לענין כך שיש בה גילוי דעת שחפצים הם להסתלק זה מזה. וכן פירש במרומי שדה (ד"ה הכא), שדרכם היתה לעשות פתח גדול למבוי ובו קבוע שער, ובתוך השער הגדול היו עושים פתח קטן, ובשבת היו סוגרים את הפתח הגדול ומהלכים דרך הפתח הקטן, ובכך גילו דעתם שחפצים להסתלק זה מזה. ולפי זה יש לעשות את ה'דקה' בפתח המבוי הפונה לרשות הרבים, כדי שיהא כעין מחיצה וסילוק מרשות הרבים [וכן משמע מדברי רש"י להלן (ס. ד"ה אלא)]. אמנם בריטב"א (ד"ה הכא) כתב לפרש את דברי רש"י באופן אחר, שעושים פתח נמוך בצידו השני של המבוי הפונה אל מחוץ לעיר, דהיינו שעושים פתח קטן בחומת העיר, ועל ידי פתח זה יכולים הם לצאת מחוץ לעיר בלא לעבור דרך רשות הרבים, ובכך מגלים את דעתם שמסתלקים מן רשות הרבים שבעיר. התוספות (ד"ה דעבוד) מפרשים את ענין 'דקה' באופן אחר [וכן היא דעת רוב הראשונים], שעושה כעין איצטבא [-מדרגה] בפתח המבוי, ועל ידי כן מגלה דעתו שחפץ להסתלק משם [ראה ציור ז]. ובגירסת התוספות לפנינו כתבו שעושה איצטבא גבוהה ארבעה טפחים. וכתב על כך המהרש"ל (בתוס' שם) שזו טעות סופר, וצריך לגרוס 'עשרה' טפחים, שהרי פשוט הדבר שמחיצה בגובה ארבעה טפחים אינה מועלת לכלום. וכן כתב הרא"ש (סי' ט) שעושה איצטבא בגובה עשרה טפחים [אמנם במהרש"א (בתוס' שם) כתב שדוחק הוא למחוק את כל הספרים, שהרי בדברי הגמרא להלן (ס.) מבואר להדיא ששיעור דקה הוא 'ארבעה']. והרשב"א (ד"ה דעבוד) כתב בשם הגאונים ששיעור גובהה של האיצטבא הוא שלושה טפחים ורוחבה ארבעה. יד. **ריטב"א** (ד"ה הכא), וביאר שאין ה'דקה' חשובה לחלק בה את רשות הרבים.

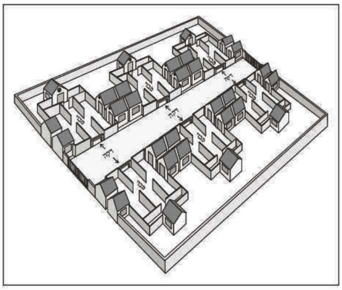
ציור ו

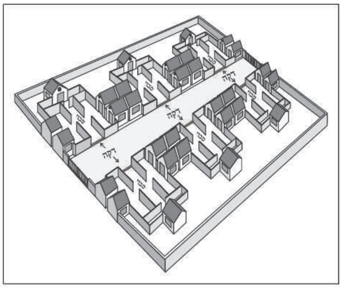
ציור ז

אָמַר רַב חִסְדָּא, אֶחָד מִבְּנֵי חצרות **הַמָּבוֹי שֶׁעָשָׂה דַּקָּה** [-פתח נמוך] **לְפִתְחוֹ** - לפתח חצירו, **אֵינוֹ אוֹסֵר עַל בְּנֵי הַמָּבוֹי** אם לא השתתף עמם בשיתופי מבואות, לפי שגילה בכך את דעתו שחפץ להסתלק ממבוי זה[טו].

★

שנינו בברייתא (לעיל ע״א): **הָיְתָה שֶׁל רַבִּים וַהֲרֵי הִיא כו׳** של רבים, ואין לה אלא פתח אחד, מערבין את כולה.

הגמרא מביאה מעשה בענין עיר שלא היה לה אלא פתח אחד: רַבִּי זֵירָא עַרְבָהּ לְמָתָא דְּבֵי רַבִּי חִיָּיא - הניח עירוב לעירו של רבי חייא, **וְלֹא שְׁבַק לָהּ שִׁיּוּר** - ולא שייר מקצת מאנשי העיר שיניחו עירוב לעצמם, דהיינו שנהג בה כדין עיר שהיתה מתחילתה של יחיד, שנתבאר במשנה שמותר לערב את כולה כאחת.

אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי לרבי זירא, **מַאי טַעְמָא עָבַד מָר הָכִי** - מה הוא טעם הדבר שעשה רבינו כך, הרי עיר זו של רבים היא[טז], וצריך להניח לה שיור מקצת מבני העיר שלא יערבו עמה.

אָמַר לֵיהּ רבי זירא לאביי, **סָבֵי דִּידָהּ אָמְרֵי לִי** - זקני עיר זו אמרו לי, שרַב **חִיָּיא בַּר אַשִׁי מְעָרֵב** היה את העיר **כּוּלָּהּ** בעירוב אחד בלא שיור, **וָאֱמִינָא** - ולפיכך אמרתי לעצמי, **שְׁמַע מִינָּהּ** - שיש ללמוד מכך, שעיר זו **עִיר שֶׁל יָחִיד וְנַעֲשֵׂית שֶׁל רַבִּים הִיא**, דהיינו, שמאחר והיתה מתחילתה של רבי חייא מותר לערבה בלא שיור[יז], אף שנעשית של רבים, כמו שנתבאר לעיל במשנה.

אָמַר לֵיהּ אביי לרבי זירא, **לְדִידִי אָמְרוּ לִי הַנְהוּ סָבֵי** - לי אמרו אלו הזקנים טעם אחר לכך שהיה רב חייא בר אשי מערב את כולה כאחת[יח]. **הַהִיא** - אותה העיר, **אַשְׁפָּה הֲוָה לָהּ מֵחַד גִּיסָא** - היתה אשפה מונחת בצד אחד של העיר וסותמת את הפתח שהיה שם, ונמצא שלא היה לעיר אלא פתח אחד[יט], ולפיכך אפילו אם היתה מתחילתה עיר של רבים מותר היה לערב את כולה כאחת, שלא נאמר דין 'שיור' אלא בעיר מפולשת שיש לה שני פתחים, כמבואר לעיל בדברי הברייתא, ולפיכך עירב רב חייא בר אשי את כולה כאחת. **וְהַשְׁתָּא דְּאִיפַּנְיָא לָהּ אַשְׁפָּה** - אמנם עתה שפינו את האשפה מן הפתח, **הֲוָה לָהּ כִּשְׁנֵי פְּתָחִים** - נמצא שהיא עיר מפולשת שיש לה שני פתחים, **וַאֲסִיר** - וממילא אסור לערב את כולה כאחת, שכן עיר שהיתה של רבים מתחילתה ויש לה שני פתחים אסור לערבה בלא שיור.

אָמַר לֵיהּ רבי זירא, **לָאו אַדַּעְתַּאי** - לא ידעתי שכך הוא, ושוגג הייתי בדבר זה[כ], ואכן הצדק עמך שאין לערב עיר זו בלא שיור.

הגמרא מביאה ספק בדין עיר שיש לה שני פתחים: בָּעֵי מִינֵּיהּ [-שאל ממנו] **רַב אַמִּי בַּר אַדָּא הַרְפַּנָאָה** [-מעיר הרפניא] **מֵרַבָּה**[כא], עיר שיש לה **סוּלָּם מִכָּאן** - מצד אחד, **וּפֶתַח מִכָּאן** - מצד שני, **מַהוּ** - מה דינה. כלומר, נתבאר לעיל בברייתא שעיר של רבים שיש לה שני פתחים אסור לערב את כולה כאחת, אלא צריך להניח לה שיור, אך אם אין לה אלא פתח אחד אין צריך להניח לה שיור. ומעתה יש לדון בעיר שיש לה פתח מצד אחד, ובצידה השני יש חומה בלא פתח, אלא שבחומה זו קבוע סולם שאפשר לטפס עליו וכך להכנס ולצאת מן העיר, האם יש לדון סולם זה כמו פתח גמור, וממילא נידונית העיר כאילו יש לה שני פתחים ואסור לערבה בלא שיור, או שאין הסולם נידון כפתח, והרי זו עיר שיש לה פתח אחד שמותר לערב את כולה בלא שיור.

אָמַר לֵיהּ רבה לרב אמי בר אדא, **הָכִי אָמַר רַב, סוּלָּם תּוֹרַת פֶּתַח עָלָיו**, כלומר, דין הסולם כדין פתח גמור בחומה, וממילא יש לדון את העיר כאילו יש לה שני פתחים ואסור לערבה בלא שיור.

אָמַר לְהוּ רַב נַחְמָן, לֹא תְּצִיתוּ לֵיהּ - אל תקשיבו לדין זה שאומר רבה בשם רב, לפי שלא אמר רב כן, אלא **הָכִי אָמַר רַב אַדָּא** [בר אהבה[כב]] **אָמַר רַב, סוּלָּם** פעמים יש **תּוֹרַת פֶּתַח עָלָיו** ופעמים יש **תּוֹרַת מְחִיצָּה עָלָיו**[כג], ושניהם להקל. דהיינו, באופן שיש קולא בדין מחיצה נידון הסולם כמחיצה, ובאופן שיש קולא בדין פתח נידון הסולם כפתח. והוא מפרש הדברים, סולם יש **תּוֹרַת מְחִיצָּה עָלָיו** להקל, **כִּדְאֲמָרָן** - באופן שנתבאר, לענין עיר שיש לה פתח גמור מצד אחד וסולם מצד שני, שבזה דנים את הסולם כמחיצה להקל, ונמצא שאין לעיר אלא פתח אחד, ולפיכך מותר לערב את כולה בלא שיור. והאופן שסולם יש **תּוֹרַת פֶּתַח עָלָיו** להקל הוא **בְּסוּלָּם שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת**, כלומר, שיש כותל בין שתי חצירות ואין בו פתח, אלא שקבוע בו סולם שרוחבו ארבעה טפחים, ודרכו ניתן לעבור בין החצרות, בזה נידון הסולם כפתח להקל, ולפיכך הדין הוא שאם **רָצוּ** בעלי החצרות **אֶחָד מְעָרֵב** - רשאים הם להניח עירוב אחד ביניהם, לפי שהסולם הנידון כפתח מחברם להיות אחד, אך אם **רָצוּ שְׁנַיִם מְעָרְבִין** - מניחים שני עירובין, כל אחד לעצמו, ואינם אוסרים זה על זה[כד].

הגמרא מקשה סתירה בדברי רב נחמן: וּמִי אָמַר רַב נַחְמָן הָכִי - וכי אמר רב נחמן שסולם יש עליו גם תורת מחיצה להקל, **וְהָאָמַר** [-והרי אמר] **רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, אַנְשֵׁי חָצֵר וְאַנְשֵׁי מִרְפֶּסֶת**, כלומר, חצר שיש בה בתים בקרקע ובתים בעליה, והבתים שבעליה פתוחים למרפסת [-פרוזדור[כה]], ודיירי העליה עולים למרפסת דרך סולם שבחצר [ציור ח], **שֶׁשָּׁכְחוּ**

ציור ח

טו. **כתבו** התוספות (ד״ה דפנימית), שסילוק זה של עשיית דקה אינו אלא לענין תשמישים, שהאדם העושה דקה לפתחו מסתלק מלהשתמש במבוי, אבל עדיין יש לו דריסת הרגל על המבוי [ופירשו התוספות כן לשיטתם, ש'פנימית אחדא דשא ומשתמשא' היינו דווקא לענין תשמישים, אך רשאים הם להמשיך ולדרוס בחיצונה. אמנם לשיטת רש״י שפירש שהפנימית אסורה אף לדרוס על החיצונה, יתכן שגם באופן זה שעושים 'דקה' צריכים להסתלק לגמרי. וכן מתבאר מדברי הריטב״א, שפירש ענין 'דקה' שעושים פתח מצד אחר לצאת ולהכנס בו, וכמו שנתבאר לעיל בהערה]. טז. **כמבואר** מדברי הגמרא להלן, שהשיב רבי זירא שסבור היה שמתחילתה של יחיד היתה, ומוכח שעתה ודאי היא עיר של רבים. רש״י (ד״ה ולא). יז. **כך** סבר רבי זירא, שהיתה עיר זו שייכת לרבי חייא, ולפיכך נקראת על שמו 'מתא דבי רבי חייא', וממילא היא בכלל 'עיר של יחיד ונעשית של רבים' שמותר לערבה בלא שיור. וראה הערה להלן בסמוך. יח. **כלומר**, אביי טען לרבי זירא שעיר זו מעולם לא היתה עיר של יחיד, ולא היתה שייכת לרבי חייא, אלא שנקראה על שמו מפני שהיה אדם גדול [ודר בה], וטעם הדבר שעירבה רבי חייא בר אשי כולה כאחת אינו מדין 'עיר של יחיד ונעשית של רבים', אלא מטעם אחר המבואר בהמשך דבריו. ריטב״א (לעיל ע״א ד״ה מעשה). יט. **והיינו** ב'אשפה של רבים', שבזה יש לדון הפתח כנסתם, ואין חוששים שמא יפנו את האשפה, כמבואר בדברי הגמרא לעיל (ס.), אבל אשפה של יחיד יש לחוש שמא יפנה אותה, ואין הפתח נידון כסתום על ידה. ריטב״א (ד״ה לדידי). כ. **כן** פירש רש״י במסכת ברכות (כז. ד״ה לאו) 'לאו אדעתאי, לא נתתי ליבי', וכעין זה פירש במסכת מנחות (לה: ד״ה לאו) 'שוגג הייתי'. וכעין זה כתב במסכת שבת (לה. ד״ה לאו) בפירושו הראשון, 'לאו אדעתאי, לא הייתי זכור'. אמנם בפירושו השני שם כתב 'ורבותי פירשו, לא סבירא לי'. כא. **יש** הגורסים 'רבה בר אבוה'. וכתבו התוספות (ד״ה בעא) שאין לגרוס כן, לפי שמבואר בדברי הגמרא להלן שאמר רב נחמן על רבה 'לא תציתו ליה', כלומר, אל תקשיבו לדבריו, ואילו היה זה רבה בר אבוה לא היה אומר עליו רב נחמן כן, לפי שרבו היה [כמובא בדברי הגמרא להלן (עה:)]. כב. **כן** הוסיף הב״ח בהגהותיו. כג. **כלומר**, אין הכוונה שהסולם עצמו נידון כמחיצה, אלא שאינו מבטל את המחיצה שהוא קבוע בה לעשותה כאילו יש בה פתח. רש״י (ד״ה תורת). כד. **שכן** הדין בשתי חצירות שיש כותל ביניהם ויש בו פתח, שרשאים הם לערב יחדיו או לערב כל אחד לעצמו, וכמבואר בדברי הגמרא להלן (עו:), אבל אם אין ביניהם פתח אינם רשאים לערב יחדיו, אלא רק כל אחד לעצמו, ולענין זה נידון הסולם כפתח להקל, שיכולים הם לערב יחדיו. רש״י (ד״ה בסולם). כה. **מרפסת** הוא לשון דריסה. ריטב״א (ד״ה לאמר).

וְלֹא עֵירְבוּ דיירי החצר עם דיירי העליה, אלא עירבו דיירי החצר לעצמם ודיירי העליה לעצמם, **אִם יֵשׁ לְפָנֶיהָ דָּקָּה אַרְבָּעָה** - אם יש לפני הסולם של המרפסת פתח נמוך בגובה ארבעה טפחים, **אֵינָהּ אוֹסֶרֶת** - אין המרפסת אוסרת, כלומר, אין דיירי העליה אוסרים על דיירי החצר, לפי שגילו דעתם שחפצים הם להסתלק מלהשתמש בחצר. **וְאִם לָאו** - ואם לא עשו פתח נמוך לרגלי הסולם, **אוֹסֶרֶת** המרפסת, כלומר, אוסרים דיירי העליה על דיירי החצר, שמאחר ויש להם דריסת רגל אצלם הרי זה כחצר שמקצת דייריה עירבו זה עם זה ומקצתם לא עירבו, שכולם אסורים להשתמש בחצר[[א]].

מתבאר מדין זה שרב נחמן סובר שסולם יש עליו תורת פתח אף להחמיר, ולפיכך נידונים דיירי העליה כדרים למטה משום הסולם המחבר ביניהם, שאילו היתה עליו תורת מחיצה להקל לא היו אוסרים על בני החצר, אף אם אין 'דקה' לפני הסולם, וכיצד אמר רב נחמן לעיל שסולם נידון תמיד להקל[א].

מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עַסְקִינַן** - באיזה אופן מדובר כאן, **בִּדְלָא גָּבוֹהַּ מִרְפֶּסֶת עֲשָׂרָה** - שאין המרפסת גבוהה עשרה טפחים מקרקע החצר [ציור א], ולפיכך נידונים דיירי העליה כאילו דרים למטה, אף בלא הסולם המחבר ביניהם, ואי אפשר לדון את הסולם כמחיצה מאחר ואינו גבוה עשרה טפחים.

שבה הגמרא ומקשה: **וְאִי לֹא גָּבוֹהַּ מִרְפֶּסֶת עֲשָׂרָה** - אם מדובר באופן שאין המרפסת גבוהה עשרה טפחים מן הקרקע, אם כן, **כִּי קָא עָבִיד דַּקָּה מַאי הָוֵי** - כאשר עושים בני העליה 'דקה', דהיינו, פתח נמוך לפני הסולם, מה הועילו בכך, הרי עדיין המרפסת אינה גבוהה עשרה טפחים מקרקע החצר, ולפיכך נידונים דיירי העליה כאילו דרים למטה, ומאחר ולא עירבו עם דיירי החצר אוסרים הם עליהם, כדין שתי חצירות שאין כותל ביניהן, שאוסרים דיירי חצר זו על דיירי החצר השניה, ואין מועיל לעשות 'דקה' ביניהם[ב].

מתרצת הגמרא: מימרא זו עוסקת **בְּ**מרפסת ה**מְגוּפֶּפֶת עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת** - שיש מחיצה גמורה סביב לכל המרפסת, ולפיכך נידונים דיירי העליה כדרים ברשות אחרת, אלא שיש במחיצה זו פתח ברוחב עשר אמות [ציור ב][ג], ולפיכך עדיין הם נידונים כדרים בחצר, שהרי אין המרפסת גבוהה הימנה עשרה טפחים, אך לענין זה מועיל לעשות 'דקה', **דְּכֵיוָן דְּעָבִיד דַּקָּה אִיסְתַּלּוּקֵי אִיסְתַּלּוּק לֵיהּ מֵהָכָא** - שמאחר ועשו פתח נמוך ביניהם גילו דיירי העליה את דעתם שחפצים הם להסתלק משימוש בחצר, וממילא אינם צריכים להניח עירוב אחד עם הדרים בה.

הגמרא מביאה דין נוסף לגבי סולם: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, כּוֹתֶל** שבין שתי חצירות, **שֶׁרְצָפוֹ בְּסוּלָּמוֹת** - שהניח עליו כמה סולמות ברציפות זה ליד זה [ציור ג ☜], **אֲפִילּוּ בְּיָתֵר מֵעֶשֶׂר** - אפילו אם עשה כן ברוחב של יותר מעשר אמות, מכל מקום עדיין כותל זה **תּוֹרַת מְחִיצָּה עָלָיו.** כלומר, הדין הוא שכותל שבין שתי חצירות שנפרץ ביותר מעשר אמות מבטל את המחיצה שביניהם, ומעתה חייבים הם להניח

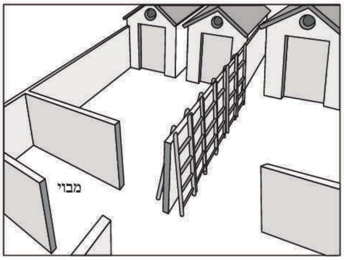

עירוב אחד בין כולם, ואם עירבה כל חצר לעצמה אוסרים הם זה על זה. ועל כך אומר שמואל, שאם יש מחיצה שלימה ביניהם, אלא שהניח סולמות ברוחב יותר מעשר אמות, אין אומרים שעל ידי סולמות אלו נידון הכותל כנפרץ יותר מעשר אמות, אלא נותנים לסולמות תורת מחיצה להקל, ולפיכך דינם כמו שתי חצירות שיש ביניהם כותל ובו פתח, שהדין בזה הוא שאם רצו לערב ביחד רשאים להניח עירוב אחד, אך אם רצו לערב כל חצר בפני עצמה אינם אוסרים זה על זה[ד].

הגמרא מקשה סתירה בדברי שמואל: **רָמֵי לֵיהּ** [-הקשה לו] **רַב בְּרוּנָא לְרַב יְהוּדָה, בְּמַעֲצַרְתָּא** [-מקום שדורכים בו זיתים וענבים] **דְּבֵי** [-של בית] **רַב חֲנִינָא. מִי** [-וכי] **אָמַר שְׁמוּאֵל** שסולם יש **תּוֹרַת מְחִיצָּה עָלָיו** להקל, **וְהָאָמַר** [-והרי אמר] **רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, אַנְשֵׁי מִרְפֶּסֶת וְאַנְשֵׁי חָצֵר שֶׁשָּׁכְחוּ וְלֹא עֵירְבוּ** ביחד, אלא עירבו דיירי החצר לעצמם ודיירי המרפסת לעצמם, **אִם יֵשׁ לְפָנֶיהָ** - לפני הסולם של המרפסת, **דַּקָּה** - פתח נמוך בגובה **אַרְבָּעָה** טפחים, **אֵינָהּ אוֹסֶרֶת** המרפסת על החצר, **וְאִם לָאו** - ואם אין שם 'דקה', **אוֹסֶרֶת,** ונמצא שהסולם דינו כפתח לענין להחמיר, ואין דנים אותו כמחיצה להקל.

מתרצת הגמרא: **הָכָא** - כאן בדין זה, **בְּמַאי עַסְקִינַן** - באיזה אופן מדובר, **דְּלָא גָּבוֹהַּ מִרְפֶּסֶת עֲשָׂרָה** - שאין המרפסת גבוהה עשרה טפחים מעל החצר, ונמצא שאף בלא הסולם פתוחה היא לחצר, ואי אפשר לדונו כמחיצה לפי שאין בו עשרה טפחים.

שבה הגמרא ומקשה: **וְאִי לֹא גָּבוֹהַּ מִרְפֶּסֶת עֲשָׂרָה** - אם אין המרפסת גבוהה עשרה טפחים מן החצר, **כִּי עָבִיד דַּקָּה מַאי הָוֵי** - מה יועיל אם עושים דיירי המרפסת 'דקה' לפני הסולם, הרי נידונים הם כדרים למטה, ואין 'דקה' מועילה להפריד בין שתי חצירות שאין כותל ביניהם.

מתרצת הגמרא: **בִּמְגוּפֶּפֶת עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת** - מדובר כאן במרפסת המוקפת מחיצה גמורה, אלא שיש בה פתח ברוחב עשר אמות, ולפיכך מועילה כאן

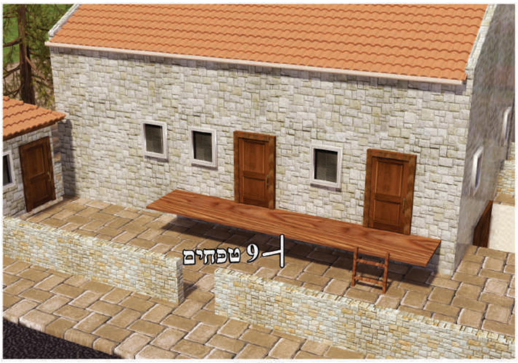

ציור א

ציור ב

א. **אף** שאת המימרא לעיל אמר רב נחמן משמו של רב ואילו את המימרא הזו אמר משמו של שמואל, מכל מקום לא רצתה הגמרא לומר שנחלקו רב ושמואל בדין זה, ורב נחמן סבר כרב ולפיכך אמר שלא יקשיבו לדברי רבה, שהרי ודאי הדבר שאם היו דברי רבה כשיטת שמואל לא היה רב נחמן אומר שלא יקשיבו לו. ריטב"א (לעיל נט: ד"ה ולקשינן). ב. **שאין** ה'דקה' מועילה לחלק רשות אחת לשתי רשויות, אלא רק לחלק שתי רשויות שכבר חלוקות ביניהן, ולהתיר כל אחד לעצמו. חידושי המאירי (ד"ה ומהדר). ג. **שכן** עד עשר אמות נידונית פירצה בכותל כ'פתח', אך ביותר מעשר אמות מבטלת הפירצה את המחיצה. ד. **ונמצא,** שסולם אחד שבין שתי חצירות נותנים לו תורת פתח להקל, שאם רצו לערב עירוב אחד ביניהם רשאים, ואילו כמה סולמות שזקפן זה ליד זה נותנים להם תורת מחיצה להקל, שאם רצו להניח כל אחד עירוב לעצמו, רשאים. חידושי המאירי (ד"ה למר).

עשיית 'דקה', **דְּכֵיוָן דְּעָבִיד דַּקָּה אִיסְתַּלּוּקֵי אִיסְתַּלַּק מֵהָכָא** - שמאחר ועשו 'דקה' גילו דעתם שחפצים להסתלק מלהשתמש בחצר.

הגמרא מביאה מעשה בעיר שהוצרכה לעירוב עם שיור: **הָנְהוּ בְּנֵי קְקוּנָאֵי** - מעשה היה בבני העיר קקוניא, **דְּאָתוּ לְקַמֵּיהּ** [-שבאו לפני] **דְּרַב יוֹסֵף, אָמְרוּ לֵיהּ הַב לָן גַּבְרָא דְּלִיעָרַב לָן מָאתִין** - תן לנו אדם שיערב את עירנו[ה]. ועיר זו היתה עיר של רבים מתחילתה, ולפיכך אסור לערב את כולה כאחת, אלא צריך להניח לה שיור'. **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף **לְאַבָּיֵי, זִיל עָרֵב לְהוּ** - לך עשה להם עירוב, **וַחֲזֵי דְּלָא מְצַוְּוחַתְּ עֲלָהּ בְּבֵי מִדְרְשָׁא** - אך ראה לעשות זאת באופן שלא יבואו לאחר מכן להתלונן עליך בבית המדרש[ו].

אֲזַל - הלך אביי לאותה העיר, **חֲזָא לְהָנְהוּ בָּתֵּי דִּפְתִיחֵי לְנַהֲרָא** - ראה שיש בסוף העיר בתים העומדים על שפת הנהר, ופתחיהם לצד הנהר, ואין להם פתח או חלון לצד העיר. **אָמַר** אביי לעצמו, **הָנֵי לֶהֱוֵי שִׁיּוּר לְמָתָא** - בתים אלו אניח בתורת שיור לעירוב העיר, ועל ידי כן יהיו רשאים שאר בני העיר לערב בינם לבין עצמם.

הֲדַר אָמַר - חזר אביי ואמר לעצמו שאין נכון הדבר להניח בתים אלו בתורת שיור לעיר, משום **שֶׁאֵין מְעָרְבִין אֶת כּוּלָּהּ תְּנַן** - שנינו במשנתנו (לעיל נט.) שעיר שהיתה מתחילה של רבים אין מערבין את כולה כאחת, **[מִכְּלָל]** - ויש לדייק מדברי המשנה, **דְּאִי בָּעֵי לְעֵירוּבֵי מָצֵי מְעָרְבֵי** - שאם היו רוצים לערב את העיר כולה כאחת היו רשאים לעשות כן מעיקר הדין, אלא שתיקנו חכמים שלא יעשו כן משום שיהא היכר שהיתר הטלטול בעיר הוא משום עירוב, ולא יבואו לטלטל ברשות הרבים[ח]. אבל בתים אלו העומדים על שפת הנהר הרי אינם יכולים לערב עם דיירי העיר כלל, מאחר שאין להם שום פתח או חלון לצד העיר המצרפם עם שאר בני העיר, וממילא אין מועיל להניחם בתורת שיור לעיר.

וממשיך אביי ואומר: **אֶלָּא אִיעֲבִיד לְהוּ כַּוֵּי** - אעשה לבתים אלו חלונות לצד העיר[ט], **דְּאִי בָּעוּ לְעֵירוּבֵי דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת מָצוּ מְעָרְבֵי** - שבאופן כזה אם ירצו לערב עם בני העיר יוכלו לעשות כן, מאחר שהחלונות מחברים אותם עם שאר בתי העיר להיות נידונים כמקום אחד, ולאחר מכן אוכל להניחם בתורת שיור לעיר, שלא יערבו עמם אלא יעשו עירוב לעצמם.

הֲדַר אָמַר - חזר אביי ואמר לעצמו, **לָא בָּעֵי** - אין צריך לעשות חלונות לבתים אלו, אלא ניתן להניחם בתורת שיור לעיר אף שאינם רשאים לערב עם בני העיר. **דְּהָא** [-שהרי] **רַבָּה בַּר אֲבוּהַ מְעָרֵב לָהּ לְכוּלָּהּ מְחוֹזָא** - היה מערב את כל העיר מחוזא, **עַרְסָיָיתָא עַרְסָיָיתָא** - שכונות שכונות, כלומר, היה מערב כל שכונה בפני עצמה, ולא עירב את העיר כולה כאחת. וטעם הדבר שהיה עושה כן, **מִשּׁוּם פֵּירָא דְּבֵי תוֹרֵי** - מאחר שהיו בין שכונה לשכונה גומות ארוכות שבהם היו מצניעים גרעיני תמרים לצורך מאכל בהמות, וגומות אלו הפרידו בין השכונות [ציור ד ☜], ואי אפשר היה לערב את כולן כאחת'. ומאחר והיה רבה בר אבוה מערב כל שכונה בשלימותה, בלא לשייר חלק ממנה, נמצא בהכרח **דְּכָל חַד וְחַד הָוֵי שִׁיּוּר לְחַבְרֵיהּ** - שכל

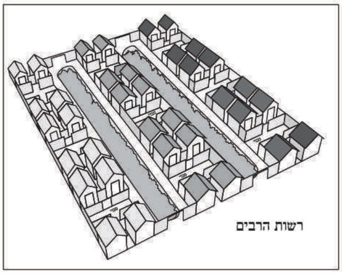

שכונה משמשת כשיור לחבירתה, שאם לא כן היה לו להניח שיור בכל שכונה בפני עצמה[יא]. **וְאַף עַל גַּב דְּאִי בָּעוּ לְעָרוּבֵי בַּהֲדֵי הֲדָדֵי לָא מָצוּ מְעָרְבֵי** - ואף על פי שאילו רצו דיירי השכונות לערב זה עם זה לא היו יכולים לעשות זאת, שכן הגומות מפסיקות ביניהם[ב], מכל מקום שימשה כל שכונה כשיור לחברתה. ויש להוכיח מכאן, שניתן להניח חלק מן העיר בתורת שיור לעירוב העיר אף באופן שהדיירים באותו שיור אינם רשאים לערב עם העיר כולה,

ולפיכך סבר אביי שרשאי הוא לעשות כן אף בעיר קקוניא, להניח בתורת שיור את הבתים הפתוחים לנהר, אף שאינם רשאים לערב עם בני העיר.

הֲדַר אָמַר - חזר אביי ואמר לעצמו, **לָא דָּמֵי** - אין לדמות את דין העיר קקוניא לדין העיר מחוזא. **הָתָם** - שם, בעיר מחוזא, **אִי בָּעֵי לְעָרוּבֵי דֶּרֶךְ גַּגּוֹת** - אילו היו רוצים בני העיר יכולים היו לערב זה עם זה, משום שגגות הבתים היו מחוברים זה לזה מעל הגומות [ציור ה ☜][יב], ולפיכך רשאי היה רבה בר אבוה לסמוך על בתי השכונה האחת בתורת שיור לשכונה השניה[ג], **וְהָנֵי** - אך אלו הבתים העומדים על שפת הנהר בעיר קקוניא, **לָא מְעָרְבֵי** - אינם רשאים לערב כלל עם שאר בני העיר, מאחר שאין שום דבר המחבר ביניהם, וממילא אי אפשר להניחם בתורת שיור לעיר, **הִילְכָּךְ נַעַבְדָן כַּוֵּי** - ולפיכך יש לעשות חלונות לבתים אלו לצד העיר, ועל ידי כן יהיו רשאים לערב עם בני העיר, וממילא יהיה ניתן להניחם בתורת שיור לעיר.

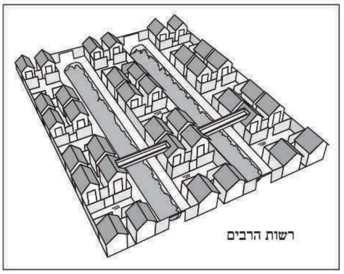

הֲדַר אָמַר - חזר אביי ואמר לעצמו, **כַּוֵּי נַמִּי לָא בָּעֵי** - אין צריך לעשות חלונות בבתים אלו, **דְּהַהוּא בֵּי תִיבְנָא** - שהרי מעשה היה בבית התבן, **דַּהֲוָה לֵיהּ** [-שהיה לו] **לְמָר בַּר פּוֹפִידְתָא** [-שם אדם] **מִן** העיר **פּוּמְבְּדִיתָא, וְשַׁוְיֵהּ שִׁיּוּר לְפוּמְבְּדִיתָא** - והניחו בתורת שיור לעירוב העיר פומבדיתא[יג], ואף על פי שאי אפשר לערב בית תבן יחד עם שאר בתי העיר, שהרי אינו צריך כלל לעירוב[ד]. ומוכח מכך, שניתן להניח חלק מן העיר בתורת שיור לעיר אף אם אינו רשאי לערב עמה, ועל כן ניתן להניח בתים אלו הפתוחים לנהר בתורת שיור לעירוב העיר קקוניא, ואין צריך לפתוח בהם חלונות לצד העיר.

אָמַר אביי, **הַיְינוּ דְּאָמַר לִי מָר** - זו היתה כוונת רב יוסף שאמר לי **חֲזִי דְּלָא מְצַוְּוחַתְּ עֲלָהּ בְּבֵי מִדְרְשָׁא** - ראה שלא יצעקו על כך בבית המדרש, שהרי אם הייתי מצריכם לפתוח חלונות לצד העיר היו סותרים בחינם את כתליהם.

★

שנינו במשנה: ושל רבים ונעשית של יחיד אין מערבין את כולה **אֶלָּא אִם כֵּן עָשָׂה חוּצָה לָהּ** [שיור] **כְּעִיר חֲדָשָׁה.**

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את ענין עיר 'חדשה': **תַּנְיָא** בברייתא, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, עִיר אַחַת הָיְתָה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה, וַ'חֲדָשָׁה' שְׁמָהּ**[יד], **וְהָיוּ בָּהּ** בעיר זו **חֲמִשִּׁים דִּיוּרִים, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וָטַף**[טו], **וּבָהּ הָיוּ מְשַׁעֲרִים חֲכָמִים** את השיור הנצרך לעיר כדי שלא לערב את כולה כאחת, **וְהִיא** עצמה **הָיְתָה שִׁיּוּר** לעיר גדולה הסמוכה לה.

הגמרא מביאה ספק בדין עיר 'חדשה': **אִיבַּעְיָא לְהוּ** - נסתפקו בני הישיבה, **'חֲדָשָׁה' מַהוּ** - העיר 'חדשה' עצמה מה דינה, האם ניתן לערב את כולה בלא שיור, או שצריך להניח בה שיור.

מקשה הגמרא: מה מקום יש לספק זה, הרי העיר **'חֲדָשָׁה'** היתה סמוכה לעיר אחרת גדולה הימנה, והיא היתה שיור לעיר הגדולה, וממילא יש לומר **דִּכִי הֵיכִי דְּאִיהִי הָוְיָא שִׁיּוּר לַגְּדוֹלָה גְּדוֹלָה נַמִּי הָוְיָא שִׁיּוּר לַקְּטַנָּה** - שכשם שהיא היתה שיור לעיר הגדולה, כך העיר הגדולה היא שיור לעיר 'חדשה' הקטנה, ומדוע שיהא צריך לשייר עוד מן העיר חדשה עצמה.

מתרצת הגמרא: אכן לגבי העיר 'חדשה' עצמה פשוט הדבר שאין צריך שיור, **אֶלָּא** ספיקם של בני הישיבה היה לגבי עיר אחרת שהיא **כְּעֵין חֲדָשָׁה** - כמו העיר 'חדשה', לענין כך שמספר דיוריה הוא חמשים בלבד, אך אין עיר אחרת הסמוכה לה שתוכל להיות שיור עבורה, **מַהוּ**, האם צריך להניח

ה. **מאחר** שלא היו בני תורה ביקשו תלמיד בקי שיערב את העיר כתיקון חכמים. חידושי המאירי (ד"ה הנהו). ו. **כתב** רש"י (ד"ה דליערב), שעיר זו היתה מתחילתה של רבים ונעשית לאחר מכן של יחיד, ולפיכך הדין הוא שצריכה שיור [כפי שנתבאר בדברי המשנה לעיל (נט.)]. וכתבו על כך התוספות (ד"ה דליערב), שאין כוונת רש"י לומר שדין זה נוהג דווקא בעיר שנעשית של יחיד, אלא כוונתו לומר שמאחר והיתה מתחילתה עיר של רבים לפיכך צריכה היא שיור אפילו אם לאחר מכן נעשית של יחיד, אך כל שכן בעיר שעדיין היא של רבים שודאי צריכה שיור. ז. **כן** מתבאר מדברי התוספות (ד"ה סיינו). ובחידושי המאירי (ד"ה הנהו) כתב 'פירוש, שיעיין בדבר עד שלא יצטרכו תלמידים לשאת ולתת בדבר'. ח. **כלומר**, שתיקנו חכמים לשייר מן העיר דווקא בתים הראויים לערב עמה, שעל ידי כן יש היכר שהיתר הטלטול בעיר הוא משום העירוב שבה, אך אם ישיירו בתים שאינם רשאים לערב עם העיר אין כאן היכר. ט. **ואעשה** כל חלון בשיעור ארבעה טפחים על ארבעה טפחים [שזה הוא שיעור חלון המועיל לצרף שני מקומות זה לזה, כמבואר להלן (עו.)].

רש"י (ד"ה איעביד). י. **כלומר**, מאחר והיתה זו עיר של רבים מתחילתה אסור היה לערב את כולה כאחת, אלא צריך היה לשייר מקצת מן העיר שלא יערבו עם שאר בני העיר, אמנם לצורך כך לא היה צריך רבה בר אבוה לערב כל שכונה בפני עצמה, אלא יכול היה לערב את העיר כולה כאחת ולשייר חמישים דיורים [לשיטת רבי יהודה] או שלש חצירות [לשיטת רבי שמעון] שיערבו בפני עצמם, אלא טעם הדבר שעירב כל שכונה בפני עצמה הוא משום הגומות שהיו מפסיקות בין שכונה לשכונה. על פי דברי התוספות (לעיל נו. ד"ה מערב). יא. **וכן** צריך היה לתקן כל שכונה בלחי או קורה. יב. **שהיו** מרפסות עוברות מגג שכונה זו לגג שכונה האחרת. רש"י (ד"ה דרך). יג. **אף** שאין בו שיעור חמשים דיורים הנצרך לשיור [כמבואר במשנה לעיל (ע"א)], מכל מקום מבואר בדברי הגמרא להלן שהלכה כדברי רבי שמעון הסובר שדי לשייר שלש חצירות שיש בכל אחת מהן שתי בתים. רש"י (ד"ה דהסוא). יד. **ונזכרת** בספר יהושע (טו לז) 'צנן וחדשה ומגדל גד'. טו. **והיא** היתה העיר הקטנה ביותר שבכל ארץ יהודה. רמב"ם בפירוש המשנה (פ"ה מ"ו).

מקצת מתושבי העיר בתורת שיור שלא יערבו עם השאר, או שמאחר ועיר זו קטנה היא ביותר אין צריך להניח לה שיור, וניתן לערב את כולה כאחת[טז].

מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בדין זה: נחלקו בזה **רַב הוּנָא וְרַב** יְהוּדָה, **חַד אָמַר** - אחד מהם סובר שעיר אחרת כעין חדשה **בָּעְיָא שִׁיּוּר** - צריך לשייר חלק מדיירי‌ה שלא יערבו עם השאר, **וְחַד אָמַר** - ואחד מאמוראים אלו סובר **דְּלָא בָּעְיָא שִׁיּוּר** - שאין צריך לשייר ממנה כלל, מאחר והיא קטנה ביותר.

★

שנינו במשנה: **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר שָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת** וכו' של שני בתים.

הגמרא מביאה מחלוקת כיצד יש לפסוק להלכה: אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, שיש לשייר שלש חצירות שבכל אחת מהן יש שני בתים. **רַבִּי יִצְחָק אָמַר, אֲפִילּוּ** אם משייר **בַּיִת אֶחָד וְחָצֵר אַחַת** די בכך.

סברה הגמרא שכוונתו לומר שדי לשייר בית אחד, ובנוסף לכך חצר אחת שאין בה בית דירה. ועל כך מקשה הגמרא: חָצֵר אַחַת סַלְקָא דַּעְתָּךְ - וכי עולה על דעתך לומר שמועיל לשייר חצר שאין בה בית, הלא אינה ראויה לדירה כלל[יז].

ומחמת קושיא זו מפרשת הגמרא את דברי רבי יצחק באופן אחר: אֶלָּא אֵימָא - אמור כך, אפילו אם משייר **בַּיִת אֶחָד** העומד **בְּחָצֵר אַחַת** די בכך.

הגמרא מבררת מנין למד רבי יצחק את דינו: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לְרַב יוֹסֵף, הָא - דין זה **דְּרַבִּי יִצְחָק**, שדי לשייר בית אחד העומד בחצר אחת, **גְּמָרָא אוֹ סְבָרָא** - האם קיבל כן מרבותיו, או שאמר זאת מסברת עצמו.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **מַאי נָפְקָא לָן מִינָּהּ** - מה חילוק יוצא לנו לדינא מספק זה, הרי ממילא פוסקים אנו להלכה כדברי רבי שמעון, שצריך לשייר שלש חצירות שיש בכל אחת מהן שני בתים.

אָמַר לֵיהּ אביי לרב יוסף, **גְּמָרָא גְּמוֹר זְמוֹרְתָּא תְּהֵא** - וכי חפץ אתה שאלמד גמרא הן אמת והן שיבוש כאילו זה זמר ושיר[יח]. כלומר, יש לי להבין מנין למד רבי יצחק את דינו, אף על פי שאין הלכה כמותו.

★ ★ ★

משנה משנה זו שבה לעסוק בדיני תחומין, ומפרשת דינים שונים באדם שאמר לבנו להניח עליו עירובי תחומין: **מִי שֶׁהָיָה** עומד בערב שבת בין השמשות בשדה **בְּצַד מִזְרַח** העיר, **וְאָמַר לִבְנוֹ** מבעוד יום **עָרֵב לִי** - הנח עלי עירובי תחומין **בְּצַד מַעֲרָב** העיר, או שהיה עומד **בְּמַעֲרָב וְאָמַר לִבְנוֹ** מבעוד יום **עָרֵב לִי בְּמִזְרָח, אִם יֵשׁ הֵימֶנּוּ** [-ממנו] **וּלְבֵיתוֹ** מרחק של **אַלְפַּיִם אַמָּה**, וְממנו **לְעֵירוּבוֹ יוֹתֵר מִכָּאן** - יותר מאלפיים אמה, שהניח בנו את העירוב מצד ביתו והלאה [ציור ו ☜], הרי זה **מוּתָּר** לְתחום **בֵּיתוֹ וְאָסוּר** לְתחום **עֵירוּבוֹ**. כלומר, מאחר ועירובו רחוק יותר מאלפיים אמה מן המקום שהוא עומד בו בין השמשות אין הוא חל כלל, לפי שאינו יכול להגיע אליו בשבת, ומכיון שהוא עומד בתוך תחום ביתו הוא קונה שביתה בביתו כאילו לא הניח עירוב תחומין כלל[ה].

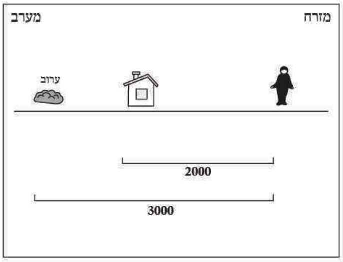

ואם יש ממנו **וּלְעֵירוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה** ואילו ממנו **וּלְבֵיתוֹ** **יָתֵר מִכָּאן** - יותר מאלפיים אמה[יט], הרי זה **אָסוּר** לְתחום **בֵּיתוֹ וּמוּתָּר** לְתחום **עֵירוּבוֹ**, שמאחר ועירובו אינו רחוק מן המקום שהוא עומד בו יותר מאלפיים אמה חל העירוב, ונמצא שקבע שביתה במקום עירובו, ויש לו משם אלפיים אמה לכל רוח[ו].

הַנּוֹתֵן אֶת עֵירוּבוֹ בְּעִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר - באחד מן הבתים העומדים בתוך שבעים אמה ושני שליש לעיר, **לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם**, שהרי אף בלא העירוב יש לו רשות לילך בכל העיר ועיבורה, ומשם ואילך אלפיים אמה לכל רוח. אבל אם **נְתָנוֹ** לעירוב **חוּץ לַתְּחוּם**[כ], **אֲפִילּוּ אַמָּה אַחַת** בלבד,

טז. **לכאורה** יש לתמוה, כיצד יתכן הדבר שעיר קטנה שיש בה חמשים דיורים בלבד תהא זקוקה לשיור, הרי שנינו במשנה (לעיל נט.) שרק עיר של רבים צריכה שיור, ופירש רש"י שם (ד"ה עיר) שהכוונה היא שיש בה שישים ריבוא בני אדם. תירץ בתוספות רי"ד (ד"ה איבעיא), שמדובר באופן שיש בתוך העיר מעבר דרכים, שעוברים בו בני אדם מרובים, ולפיכך היא נידונית כעיר של רבים אף שאין דרים בה אלא חמשים איש. והרא"ש (סי' יא) פירש, שמדובר בעיר שהיו דרים בה מתחילה אנשים רבים, אלא שלאחר מכן נתמעטו דייריה, ולא נותרו בה אלא חמשים איש, ובאופן כזה דינה כעיר שהיתה של רבים ונעשית של יחיד הצריכה שיור. יז. **'כלומר**, ואם בית לבדו אינו מועיל, מה מעלה ומוריד החצר האחרת שאין בה דירה'. ריטב"א (ד"ה רבי). יח. **'אמר** ליה גמרא גמור זמורתא תהא. משל שוטים הוא, כמו זבון וזבין תגרא אקרי (ב"מ מ:), כך גמרא גמור, אומר לתלמיד שוטה למוד הן אמת הן שבוש, ויהא לך לזמר ושיר'. רש"י במסכת ביצה (כט. ד"ה אמר). יט. **להלן** (ע"ב) יבואר בגמרא באיזה אופן יתכן שיהיה עירובו סמוך אליו יותר מביתו, הרי משמע מדברי המשנה שלעולם ביתו עומד בינו לבין עירובו. כ. **להלן** (ע"ב) מבואר בגמרא שהכוונה בזה שנתנו חוץ לעיבורה של העיר.

מַה שֶּׁנִּשְׂכָּר הוּא מַפְסִיד. כלומר, מה שהוא מרויח לאותו צד שמניח את עירובו, הוא מפסיד לצד האחר. כגון, אם הניח את עירובו במרחק אלף אמה מן העיר לצד מזרח, רשאי הוא מעתה לילך מן העיר שלושת אלפים אמה לצד מזרח[א], אך אינו רשאי לילך לצד מערב אלא אלף אמה[ב], ונמצא שהרויח אלף אמה לצד מזרח, והפסיד אלף אמה לצד מערב.

★

גמרא הגמרא מבררת באיזה אופן עוסקת המשנה: **קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - סבורים אנו לומר, שכוונת המשנה באומרה שהיה אותו אדם עומד **לַמִּזְרָח** ואמר לבנו ערב לי במערב, היינו שהיה עומד **לְמִזְרַח בֵּיתוֹ**, ואמר לבנו שיניח עליו עירוב למערב ביתו, וכוונת המשנה באומרה שהיה אותו אדם עומד **לַמַּעֲרָב** ואמר לבנו ערב לי במזרח, היינו שעמד **לְמַעֲרַב בֵּיתוֹ** ואמר לבנו שיניח עליו עירוב למזרח ביתו, ונמצא שבכל ענין עומד ביתו בינו לבין העירוב שהניח בנו. ועל כך יש להקשות, **בִּשְׁלָמָא** - דברי המשנה האומרת שאם היה **הֵימֶנּוּ וּלְבֵיתוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה וּלְעֵירוּבוֹ יָתֵר מִכָּאן**, קבע שביתה בביתו, מיושבים הם, שכן **מַשְׁכַּחַת לָהּ דְּמָטֵי לְבֵיתֵיהּ וְלָא מָטֵי לְעֵירוּבוֹ** - ניתן למצוא אופן שיכול הוא להגיע עד ביתו ולא עד עירובו, שהרי ביתו עומד בינו לבין עירובו, ולפיכך יתכן שיש ממנו ולביתו אלפיים אמה ולעירובו יותר מאלפיים אמה. **אֶלָּא** דברי המשנה האומרת שאם היה **הֵימֶנּוּ וּלְעֵירוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה וּלְבֵיתוֹ יָתֵר מִכָּאן**, קבע שביתה במקום עירובו, קשים הם, **הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ** - כיצד ניתן למצוא אופן שיהא עירובו סמוך אליו יותר מביתו, הרי ביתו עומד בינו לבין עירובו.

הגמרא מביאה שני תירוצים על קושיא זו: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִי סָבְרַתְּ** - וכי סבור אתה שכוונת דברי המשנה 'מי שהיה עומד **לַמִּזְרָח**' היינו **לְמִזְרַח בֵּיתוֹ** ואילו '**לַמַּעֲרָב**' היינו **לְמַעֲרַב בֵּיתוֹ, לֹא** - אין הדבר כן, אלא '**לַמִּזְרָח**' היינו שהיה עומד **לְמִזְרַח בְּנוֹ**, ואילו '**לַמַּעֲרָב**' היינו **לְמַעֲרַב בְּנוֹ**. כלומר, שלעולם היה עומד בין ביתו ובין בנו שהניח עבורו עירוב, אלא שפעמים היה ביתו סמוך אליו יותר מעירובו [ציור א], ופעמים שהיה עירובו סמוך אליו יותר מביתו [ציור ב][ג].

רָבָא בַּר רַב שֵׁילָא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תרצה לומר, שכוונת דברי המשנה '**לַמִּזְרָח**' היינו **לְמִזְרַח בֵּיתוֹ**, וְ'**לַמַּעֲרָב**' היינו **לְמַעֲרַב בֵּיתוֹ**, מכל מקום אין קושיא בדבר, **כְּגוֹן דְּקָאֵי בֵּיתֵיהּ בַּאֲלַכְסוֹנָא** - והיינו באופן שעומד ביתו באלכסון למקום עמידתו, ואילו עירובו עומד בקו ישר למקום עמידתו, שבאופן כזה יתכן הדבר שיהא ביתו עומד בינו לבין עירובו, ואף על פי כן יהא עירובו סמוך אליו יותר מביתו [ציור ו].

★

שנינו במשנה: **הַנּוֹתֵן עֵירוּבוֹ בְּתוֹךְ עִיבּוּרָהּ וכו'** של עיר לא עשה ולא כלום, נתנו חוץ לתחום אפילו אמה אחת מה שנשכר הוא מפסיד.

הגמרא מקשה על דברי המשנה: **חוּץ לַתְּחוּם סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - וכי עולה על דעתך לומר שנתן את עירובו מחוץ לאלפיים אמה של תחום העיר, הרי באופן כזה אין העירוב מועיל כלל, מאחר שאינו יכול לילך בשבת למקום עירובו.

מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא** - אמור את דברי המשנה באופן כזה, שנתנו **חוּץ לְעִיבּוּרָהּ** של עיר. דהיינו, שהניחו מחוץ לשבעים אמה ושני שליש הסמוכים לעיר.

★

א. **שכן** יש לו רשות להלך מן העירוב אלפיים אמה לכל רוח, ומאחר והעירוב רחוק מן העיר אלף אמה לצד מזרח, נמצא שרשאי הוא לילך עוד אלפיים אמה מעירובו לצד מזרח, שהם שלושת אלפים אמה מן העיר. ב. **שכן** קבע את שביתתו במקום עירובו, המונח בריחוק אלף אמה מן העיר לצד מזרח, ומשם יש לו אלפיים אמה לכל רוח, ונמצא שאם רוצה לילך לצד מערב הרי זה מהלך אלף אמה מן העירוב ועד העיר, ואת כל העיר עצמה [שאינה עולה מן המנין], ולאחר מכן משלים עוד אלף אמה מסוף העיר לצד מערב. כתב רש"י (ד"ה מה), שהחידוש בדברי המשנה הוא שהעיר עצמה אינה נמנית בכלל אלפיים אמה של התחום, אלא כולה נידונית כארבע אמות. ג. **נחלקו** הראשונים בביאור תירוצו של רבי יצחק. דעת התוספות רי"ד (ד"ה מי) היא, שכוונת דברי הגמרא היא שלעולם האב עומד בין ביתו לעירובו, ולפיכך יתכן הדבר שקרוב הוא לעירובו יותר מלביתו, ויתכן שקרוב לביתו יותר מלעירובו [וכן ביארנו בפירוש למעלה]. ומפרש את דברי המשנה כך, 'מי שהיה במזרח ואמר לבנו ערב לי במערב', שהיו שניהם עומדים לצד מערב של העיר, אלא שהאב עמד לצד מזרח של בנו, כלומר, היה עומד סמוך לעיר יותר מבנו, ואמר לבנו ערב לי לצד מערב שלך, כלומר, רחוק יותר מן העיר, ונמצא שהאב עומד בין העיר ובין בנו המניח עבורו עירוב [ציור ג]. ובהמשך המשנה 'מי שהיה במערב ואמר לבנו ערב עלי במזרח', מדובר שהיו שניהם עומדים לצד מזרח של העיר, והיה האב עומד למערב בנו, כלומר, סמוך יותר לעיר, ואמר לבנו ערב לי לצד מזרח שלך, כלומר, רחוק יותר מן העיר, ונמצא שאף באופן זה עומד האב בין ביתו ובין בנו המניח עבורו את העירוב [ציור ד]. ועל שניהם אומרת המשנה 'אם יש הימנו ולביתו אלפים אמה ולעירובו יותר מכאן מותר לביתו ואסור לעירובו, לעירובו אלפים אמה ולביתו יתר מכאן אסור לביתו ומותר לעירובו', כיון שבשני אופנים אלו יתכן הדבר שהאב קרוב יותר לבנו העומד במקום העירוב, ויתכן הדבר שהוא קרוב יותר לביתו. וכעין זה כתב בחידושי המאירי (ד"ה לעירובו) בפירושו השני. אמנם בפירושו הראשון כתב לבאר את ענין 'מזרח בנו' באופן אחר, שהיו שניהם עומדים למזרח העיר, אלא שהאב היה נוטה יותר למזרח, כלומר, מרוחק יותר מן העיר, ואילו בנו היה נוטה יותר למערב, כלומר, קרוב יותר לעיר, והניח הבן עירוב באמצע הדרך שבין העיר לבין מקומו של האב [ציור ה], ונמצא, שהאב עומד סמוך לעירובו יותר מביתו.

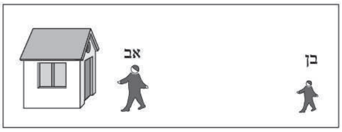

ציור א

ציור ב

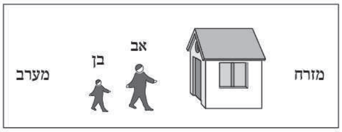

ציור ג

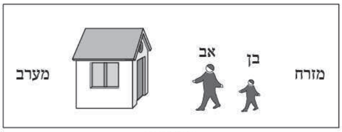

ציור ד

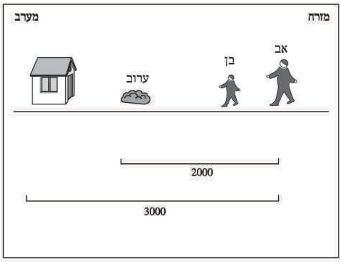

ציור ה

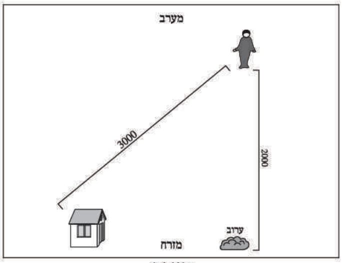

ציור ו

שנינו במשנה: נתנו חוץ לתחום אפילו אמה אחת **מַה שֶּׁנִּשְׂכָּר הוּא מַפְסִיד.**

מקשה הגמרא: וכי רק **מַה שֶּׁהוּא נִשְׂכָּר** לצד עירובו הוא מפסיד לצד השני, **וְתוּ לֹא** - ולא יותר מכך, דהיינו שאינו מפסיד מאומה מרוחב העיר, אלא נידונית היא לו כארבע אמות, **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, אדם **הַנּוֹתֵן אֶת עֵירוּבוֹ בְּתוֹךְ עִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר** - בתוך שבעים אמה ושיריים הסמוכים לעיר, **לֹא עָשָׂה וְלֹא כְלוּם,** שהרי גם בלא עירוב זה רשאי היה להלך את העיר ועיבורה ואלפיים אמה סביב לה לכל רוח. אבל אם **נְתָנוֹ** לעירובו מחוץ **לְעִיבּוּרָהּ שֶׁל עִיר, אֲפִילּוּ אַמָּה אַחַת** בלבד, הרי זה **מִשְׂתַּכֵּר אוֹתָהּ אַמָּה** לצד שהניח את עירובו, כגון אם הניחו בריחוק אמה אחת מחוץ לעיבורה של עיר לצד מזרח, רשאי הוא לילך משם עוד אלפיים אמות לצד מזרח, **וּמַפְסִיד אֶת** שיעור רוחב **כָּל הָעִיר כּוּלָּהּ** לצד מערב, **מִפְּנֵי שֶׁמִּדַּת** רוחבה של **הָעִיר עוֹלָה לוֹ בְּמִדַּת הַתְּחוּם.** כלומר, אדם הדר בעיר רשאי להלך את כולה כאילו היא ארבע אמות, ומסוף העיר ואילך יש לו אלפיים אמה לכל רוח. אבל אדם המניח את עירובו חוץ לעיר, אפילו אמה אחת בלבד, אינו נידון כדר בעיר, ולפיכך אין העיר נידונית לו כארבע אמות, אלא כפי שיעור רוחבה האמיתי. כגון בעיר שרוחבה אלף אמה, והניח עירובו בריחוק אמה אחת חוצה לה לצד מזרח, רשאי הוא להלך משם עוד אלפיים אמה לצד מזרח, אך אם רוצה לילך מן המקום שבו הניח את עירובו לצד מערב הולך אמה אחת עד העיר, ולאחר מכן מודד אלף אמה של רוחב העיר, ומסוף העיר ואילך ממשיך לילך לצד מערב עוד כאלף אמה להשלים תחום אלפיים אמה שלו, ונמצא שנשכר אמה אחת למזרח והפסיד אלף אמה למערב, וכיצד כותבת משנתינו 'מה שנשכר הוא מפסיד'.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא - אין להקשות סתירה בין המשנה לברייתא, לפי שכל אחת מהן עוסקת באופן אחר. **כָּאן** - הברייתא עוסקת באופן **שֶׁכָּלְתָה מִדָּתוֹ בַּחֲצִי הָעִיר.** כלומר, שהיתה העיר רחבה אלפיים אמה, או שהניח עירובו במרחק רב מן העיר לצד מזרח, ונמצא שכאשר מונה הוא אלפיים אמה מעירובו לצד מערב כלה תחומו באמצע העיר, ובאופן כזה נמדדת העיר עצמה למנין אלפיים אמה שלו, ונמצא שנשכר אמה אחת למזרח והפסיד אלף אמה למערב. **כָּאן** - אך המשנה עוסקת באופן **שֶׁכָּלְתָה מִדָּתוֹ בְּסוֹף הָעִיר,** כלומר, שהיתה העיר קטנה מאלפיים אמה, והניח עירובו בסמוך לעיר, ונמצא שכאשר הוא מהלך אלפיים אמה מעירובו לצד מערב אין תחומו כלה באמצע העיר אלא בסופה, ובאופן כזה נידונית לו העיר כולה כארבע אמות, ואין רוחבה ממעט מתחום אלפיים אמה שלו. ועל כך אמרה המשנה 'מה שנשכר הוא מפסיד', שכן באופן זה הוא נשכר אמה אחת למזרח ומפסיד אמה אחת למערב, ולא יותר, שאין העיר עצמה עולה לו מן החשבון[א].

וְחילוק זה בין כלתה מידתו בחצי העיר לבין כלתה מידתו בסופה הוא **כִּדְרַבִּי אִידִי, דְּאָמַר רַבִּי אִידִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי,** אדם **שֶׁהָיָה מוֹדֵד** אלפיים אמה לתחומו **וּבָא** בתוך העיר[ד], **וְכָלְתָה מִדָּתוֹ בַּחֲצִי הָעִיר, אֵין לוֹ** לילך **אֶלָּא** את **חֲצִי הָעִיר.** אבל אם **כָּלְתָה מִדָּתוֹ בְּסוֹף הָעִיר נַעֲשֵׂית לוֹ הָעִיר כּוּלָּהּ כְּ**אילו היא רחבה **אַרְבַּע אַמּוֹת**[ה]**, וּמַשְׁלִימִין לוֹ אֶת הַשְּׁאָר** - ורשאי להמשיך ולהלך למערב העיר והלאה, עד שישלים תחום אלפיים אמה שלו[ב].

הגמרא מביאה את תמיהתו של רבי אידי על דין זה שאמר משמו של רבי יהושע בן לוי: אָמַר רַבִּי אִידִי, אֵין דברים **אֵלּוּ אֶלָּא דִּבְרֵי נְבִיאוּת.** כלומר, חילוק זה לא נתפרש טעמו, כשם שהנביא המתנבא מפי הגבורה אינו נותן טעם לנבואתו, ואם לא שקיבל רבי יהושע בן לוי כך מרבו לא היה אומר כן. שהרי יש לתמוה, **מַה לִּי** אם **כָּלְתָה** מדתו **בַּחֲצִי הָעִיר** שעולה לו העיר לחשבון אלפיים אמה שלו, **וּמַה לִּי** אם **כָּלְתָה** מידתו **בְּסוֹף הָעִיר** שאינה נידונית לו אלא כארבע אמות בלבד.

רבא תמה על דברי רבי אידי: אָמַר רָבָא, מדוע מכנה רבי אידי דינים אלו כ'דברי נביאות', והרי **תַּרְוַיְיהוּ תְּנַנְהִי** - שני הדינים נשנו במשנתינו, שכך שנינו (לקמן סא.), **אַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר קְטַנָּה** הסמוכה להם בתוך אלפיים אמה, כלומר, נידונית היא להם כארבע אמות, ואין רוחבה עולה למידת אלפיים אמה של תחומם[ו],

---

והמקרה השני עוסק באדם העומד במערב ואמר לבנו ערב עלי במזרח, ואף בזה מדובר שהיו שניהם עומדים למזרח העיר, אלא שעתה האב עומד סמוך לצד מערב, כלומר, קרוב יותר לעיר, ואילו בנו נוטה לצד מזרח, כלומר, רחוק יותר מן העיר, ובאופן כזה עומד האב בין העיר ובין העירוב [כמו לפירוש התוספות רי"ד, ראה ציור ד], וממילא הוא יכול להיות קרוב לעירובו יותר מלביתו או לביתו יותר מלעירובו. ד. **מימרא** זו עוסקת באדם ששבת מחוץ לעיר, בתוך אלפיים אמה של תחומה, אלא שלא היה יודע שיש עיר הסמוכה לו בתוך התחום, ולפיכך לא נתכוין לקבוע את שביתתו בה, ובאופן כזה שנינו לעיל (מה.) שמאחר ולא נתכוין לשבות בעיר הרי זה קונה שביתה במקומו, ומהלך אלפיים אמה משם לכל רוח. וכן הדין באדם הדר בעיר שהניח את עירובו מחוץ לעיר, שאף הוא קונה שביתה במקום הנחת עירובו ולא בעיר עצמה. רש"י (ד"ה היה). ה. **וכל** שכן אם כלתה מידתו מחוץ לעיר. רבינו יהונתן (ד"ה בסוף). ו. **מכאן** ועד סוף הסוגיא יתבאר מהלך הדברים על פי שיטת רש"י [בצירוף שיטת רבינו תם], ולהלן (סא.) בסוף הסוגיא יבוארו כל השיטות בהרחבה, ראה בהערה שם. ז. **כך** צריך בהכרח לפרש את כוונת דברי המשנה, שאין היא נידונית להם אלא כארבע אמות, שאם אין אתה אומר כן, אלא רק רשאים הם ללכת את העיר כפי שיעור אלפיים אמה של תחומם, אם כן מה חידוש יש בדין זה, הרי פשוט הדבר שכל אדם רשאי להלך אלפיים אמה מסוף עירו לכל רוח. רש"י (ד"ה אמר רבא).

וְאֵין אַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר גְּדוֹלָה הסמוכה להם[א], כלומר, אין היא נידונית להם כארבע אמות, אלא רשאים להלך בה עד שיכלה תחום אלפיים אמה שלהם ולא יותר. ויש לברר, **מַאי טַעְמָא** - מה הוא טעם החילוק ביניהם, **לָאו** - האם אין הביאור בזה, **מִשּׁוּם דְּהָנֵי** - אלו, אנשי עיר קטנה, **כָּלְתָה מִדָּתָן** - מידת אלפיים אמה שלהם, **בַּחֲצִי הָעִיר** הגדולה, ולפיכך אין העיר נידונית להם כארבע אמות, **וְהָנֵי** - ואלו, אנשי העיר הגדולה, **כָּלְתָה מִדָּתָן בְּסוֹף הָעִיר** הקטנה, ולפיכך היא נדונית להם כארבע אמות, ורשאים להלך הימנה ולהלן עד שישלימו שיעור אלפיים אמה שלהם.

נמצא, שחילוק זה שחילק רבי יהושע בן לוי בין כלתה מידתו בחצי העיר לבין כלתה מידתו בסוף העיר כבר נתבאר בדברי המשנה, ואם כן, מדוע תמה על כך רבי אידי ואמר שדברי נביאות הם, אדרבה, היה לו לתמוה על רבי יהושע בן לוי מה חידוש יש בדבריו, מאחר שכבר נתפרשו במשנה.

מתרצת הגמרא: **וְרַבִּי אִידִי אַנְשֵׁי אַנְשֵׁי תָּנֵי**, כלומר, גירסא אחרת היתה לו בדברי המשנה להלן, שלא היה גורס כפי שגרס רבא 'ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה', אלא היה גורס 'ואנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה'[ב], **וּמוֹקִים לָהּ בְּנוֹתֵן** - ומעמיד היה את המשנה באדם הנותן עירובו בתוך העיר[ג], שלענין זה אין חילוק בין אם הוא מאנשי העיר הגדולה ונתן את עירובו בעיר הקטנה, לבין אם הוא מאנשי העיר הקטנה ונתן עירובו בגדולה, שבכל ענין נידונית לו העיר שנתן בה את עירובו כארבע אמות, ורשאי להלך את כולה ואלפיים אמה סביב לה לכל רוח, **אֲבָל מוֹדֵד לֹא תְּנַן** - אך דינו של אדם שלא נתן את עירובו בתוך העיר השכנה אלא קבע שביתתו בעירו ומדד משם ולהלן אלפיים אמה לתחום שבת, לא נתבאר בדברי המשנה, וממילא אין לנו ללמוד משם שיש חילוק בין כלתה מידתו בסוף העיר לכלתה מידתו בחצי העיר, ועל כן אמר רבי אידי שדברי רבי יהושע בן לוי דברי נביאות הם.

שבה הגמרא ומקשה: **וְלָא** - וכי לא נתבאר במשנה שכן הוא הדין אף לגבי מודד, **וְהָתְנַן** - והרי שנינו בסיפא של המשנה שם, **'וְלַמּוֹדֵד שֶׁאָמְרוּ נוֹתְנִין לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה, שֶׁאֲפִילּוּ סוֹף מִדָּתוֹ כָּלֶה בִּמְעָרָה'**. כלומר, שאם מדד אדם אלפיים אמה ממקום שביתתו וכלתה מידתו באמצע מערה, אינו רשאי להלך משם ולהלן כלל, ואין אומרים שנידונית לו כל המערה כארבע אמות. ויש ללמוד מכאן כדברי רבי יהושע בן לוי, שאדם שכלתה מידתו בחצי העיר אין היא נידונית לו כארבע אמות. ומעתה יש לשוב ולתמוה על רבי אידי, מדוע אמר שדברי נביאות הן, הרי כבר נתבאר דין זה במשנה. ואדרבה, היה לו לתמוה על רבי יהושע בן לוי מדוע הוצרך להשמיענו דין זה המפורש במשנה.

מתרצת הגמרא: אכן יש ללמוד מדברי המשנה שאם כלתה מידתו בחצי העיר אין היא נעשית לו כארבע אמות, אבל מכל מקום **סוֹף הָעִיר אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ דְּלָא תְּנַן** - הוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיענו שאם כלתה מידתו בסוף העיר נידונית היא לו כארבע אמות, לפי שדין זה לא נתבאר בדברי המשנה[ד], ועל כך אמר רבי אידי שדברי נביאות הם[א].

הגמרא מביאה מימרא בענין הגירסא הנכונה במשנת 'אנשי עיר גדולה': **אָמַר רַב נַחְמָן, מַאן דְּתָנֵי** - מי ששונה הגירסא במשנה להלן **'אַנְשֵׁי** עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה', **לָא מִשְׁתַּבֵּשׁ** - אינו טועה, **וּמַאן דְּתָנֵי** - ומי ששונה הגירסא **'אֵין אַנְשֵׁי** עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה', **לָא מִשְׁתַּבֵּשׁ** - אף הוא אינו טועה.

ועתה הוא מבאר כיצד יתכן הדבר ששתי הגירסאות נכונות הן: **מַאן דְּתָנֵי** - מי ששונה **שֶׁאַנְשֵׁי** עיר קטנה רשאים להלך את כל העיר הגדולה **לָא מִשְׁתַּבֵּשׁ** - אינו טועה, משום **דְּמוֹקִים לָהּ** - הוא מעמיד את המשנה, **בְּאָדָם** הדר בעיר הקטנה **וְנוֹתֵן** את עירובו בעיר הגדולה[ה], ומאחר וקבע בה את שביתתו נעשית היא לו כארבע אמות, ומהלך את כולה ועוד אלפיים אמה לכל רוח. **וּמַאן דְּתָנֵי** - ומי ששונה **שֶׁאֵין אַנְשֵׁי** העיר הקטנה מהלכים את כל העיר הגדולה, **לָא מִשְׁתַּבֵּשׁ** - אף הוא אינו טועה, **דְּמוֹקִים לָהּ** - לפי שהוא מעמיד את המשנה **בְּאָדָם** שקבע שביתה בעיר הקטנה **וּמוֹדֵד** והולך אל העיר הגדולה, שמאחר ולא קבע בה את שביתתו אין היא נידונית לו כארבע אמות, ואינו רשאי להלך בה אלא עד סוף תחום אלפיים אמה שלו[ו]. **וְחַסּוּרֵי מִחַסְּרָא** - ולגירסא זו צריך לומר שיש בדברי המשנה חסרון של כמה תיבות[ז], **וְהָכִי קָתָנֵי** - וכך יש לשנותה, **אַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר קְטַנָּה**, לפי שכולה מובלעת בתוך תחום אלפיים אמה שלהם, **וְאֵין אַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר גְּדוֹלָה**, לפי שאינה מובלעת כולה בתוך תחומם. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים**, **בְּאָדָם** שקבע שביתתו בעירו **וּמוֹדֵד** והולך אל העיר השכנה, **אֲבָל מִי שֶׁהָיָה** דר **בָּעִיר הַגְּדוֹלָה וְהִנִּיחַ אֶת עֵירוּבוֹ בָּעִיר הַקְּטַנָּה**, או **שֶׁהָיָה** דר **בָּעִיר הַקְּטַנָּה וְהִנִּיחַ אֶת עֵירוּבוֹ בָּעִיר הַגְּדוֹלָה**, הרי זה **מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ** - את כל העיר שנתן בה את עירובו, **וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח, שמאחר ונתן בה את עירובו נידון הוא כאנשי אותה העיר, ונעשית לו כל העיר כארבע אמות.

★

הגמרא מבארת את דינה של עיר היושבת על שפת הנחל: **אָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רָמִי בַּר אַבָּא אָמַר רַב הוּנָא, עִיר שֶׁיּוֹשֶׁבֶת עַל שְׂפַת הַנַּחַל, אִם יֵשׁ לְפָנֶיהָ** - בין העיר והנחל, **דַּקָּה** - מחיצה, בגובה **(ארבעה) [אַרְבַּע[ח]]** אמות, **מוֹדְדִים לָהּ** [-לעיר] את תחום אלפיים אמה שלה **מִשְּׂפַת הַנַּחַל**, כשאר ערים שמודדים את תחומן מקצה העיר, **וְאִם לָאו** - שאין מחיצה המפסיקה בין העיר לנחל, **אֵין מוֹדְדִין לָהּ** משפת הנחל, **אֶלָּא** כל אחד מדיירי העיר מודד אלפיים אמה **מִפֶּתַח בֵּיתוֹ**, לפי שבכל עת חוששים דיירי העיר שמא יעלה הנחל על גדותיו ויציף את בתיהם, ולפיכך אין ישיבתם במקום נידונית כישיבת קבע אלא כישיבת עראי, ודינם כיושבי צריפים, שנתבאר לעיל (נה:) שאינם נידונים כעיר אחת למדוד התחום מפתח העיר, אלא כל אחד מודד מפתח ביתו[ב].

אביי מברר דין זה: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב יוסף, **דַּקָּה אַרְבַּע אַמּוֹת אָמְרַתְּ לָן עֲלָהּ** - אמרת לנו שצריך מחיצה בגובה ארבע אמות בין העיר לנחל, כדי שיהא ניתן למנות אלפיים אמה משפת הנחל[ט]. ויש לתמוה על כך, **מַאי שְׁנָא מִכָּל דַּקֵּי דְּעָלְמָא דְּאַרְבָּעָה** - מדוע שונה דין 'דקה' [-מחיצה] זו מדין שאר 'דקין', שהרי נתבאר לעיל (ס.), לגבי אנשי חצר ואנשי מרפסת ששכחו ולא עירבו זה עם זה, שתקנתם היא על ידי שיעשו דיירי המרפסת 'דקה' בגובה ארבעה טפחים, ומדוע כאן צריך שתהא המחיצה בגובה ארבע אמות.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **הָתָם** - שם, לגבי מרפסת, **לָא בְּעִיתָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - אין דייריה פוחדים להשתמש במקום, ואין המחיצה נצרכת אלא להיכר, להפסיק בין המרפסת ובין החצר, ולפיכך די במחיצה של ארבעה טפחים, אבל **הָכָא** - כאן, לגבי עיר העומדת על שפת הנחל, **בְּעִיתָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - פוחדים אנשי המקום להשתמש במקומם, שמא יעלה הנחל ויציפם, ולפיכך צריך שתהא המחיצה בגובה ארבע אמות, שבכך היא עשויה לעמוד ולהגן בפני המים שלא יציפו העיר[ג].

הגמרא מביאה מקור לדין זה של עשיית 'דקה' על שפת הנחל: **אָמַר רַב יוֹסֵף, מְנָא אֲמִינָא לָהּ** - מהיכן למדתי לומר דין זה, שעשיית ה'דקה' גורמת למדוד את התחום משער העיר, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **הִתִּיר רַבִּי שֶׁיְּהוּ בְּנֵי** העיר **'גָּדֵר'** היושבת בגובה ההר **יוֹרְדִין** בשבת **לָעִיר 'חַמְּתָן'** היושבת בשיפוע ההר מתחתם, **וְאֵין בְּנֵי** העיר **'חַמְּתָן' עוֹלִין** בשבת **לָעִיר 'גָּדֵר'**. ויש לברר, **מַאי**

א. **כך** היא גירסתו של רבא בדברי המשנה להלן, אמנם לפנינו הגירסא היא 'ואנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה', וכמבואר בדברי הגמרא להלן בסמוך שישנן שתי גירסאות בדברי המשנה. ב. **להלן** בסמוך יבואר בגמרא ששתי הגירסאות נכונות הן. ג. **כן** היא הגירסא לפנינו 'אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה, ואנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה. כיצד, מי שהיה בעיר גדולה ונתן את עירובו בעיר קטנה, בעיר קטנה ונתן את עירובו בעיר גדולה, מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה'. וראה בדברי הגמרא להלן כיצד מיישב רבא את דברי המשנה על פי גירסתו 'ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה'. ד. **ואגב** כך השמיענו גם את הדין של מודד שכלתה מידתו בחצי העיר, אף שאכן ניתן ללמוד זאת מדברי המשנה. רשב"א (ד"ה אמר). ה. **וכפי** שמפורש בדברי המשנה שלפנינו. ו. **כלומר**, מדובר באופן שהעיר הקטנה מובלעת כולה בתחום העיר הגדולה, כגון שהמרחק בין הערים הוא אלף אמה ורוחב העיר הקטנה אף הוא אלף אמה, אך העיר הגדולה אינה מובלעת בקטנה, וכגון באופן שרוחבה הוא אלפיים אמה, ובינה לעיר הקטנה אלף [ראה ציור א ☜]. ולפיכך אם דר אדם בעיר הגדולה ומודד תחומו והולך לעיר הקטנה רשאי הוא להלך את כולה כארבע אמות, שכן עומדת היא בתוך תחום אלפיים אמה שלו, ומשלים מסוף העיר ואילך עוד אלף אמה, אבל אם דר אדם בעיר קטנה ומודד תחומו והולך לעיר הגדולה, אינו רשאי להלך אלא עד חצי העיר, ששם כלה תחום אלפיים אמה שלו. רש"י (ד"ה ומאן). ז. **שהרי** במשנה עצמה מפורש שעוסקת היא באדם הנותן את עירובו בעיר אחרת, שכך שנינו בה 'כיצד מי שהיה בעיר גדולה ונתן עירובו בעיר קטנה', ואם כן, כיצד ניתן להעמידה ב'מודד', ובהכרח צריך לומר שיש כאן חסרון של כמה תיבות. רש"י (ד"ה ומאן), וכן כתב הרשב"א (ד"ה מאן). והוסיף, שבירושלמי אינו מוסיף תיבות על המשנה, אלא משמיט את תיבת 'כיצד', ונמצא שהמשנה עוסקת בשני ענינים שונים, האחד 'אנשי עיר גדולה מהלכין את כל עיר קטנה ואין אנשי עיר קטנה מהלכין את כל עיר גדולה', ודין זה עוסק ב'מודד', והשני, 'מי שהיה בעיר גדולה ונתן את עירובו בעיר קטנה, בעיר קטנה ונתן את עירובו בעיר גדולה מהלך את כולה וכו', ודין זה עוסק ב'נותן'. ח. **כן** כתב רש"י (ד"ה אם), וכן היא גירסת הראשונים וכתבי יד. ט. **כתב** רש"י (ד"ה דקה), שאמר אביי לרב יוסף בלשון ניחותא 'דקה ארבע אמות אמרת לן', כדי לשאלו על טעם הדבר. ובחידושי המאירי (ד"ה אמר רב יוסף - הראשון) כתב, שמאחר ורב יוסף חלה ושכח תלמודו [כמבואר בכמה מקומות בש"ס], לפיכך הוצרך אביי להזכירו תחילה דין זה שלימדם, ולאחר מכן שאלו מה טעם הדבר.

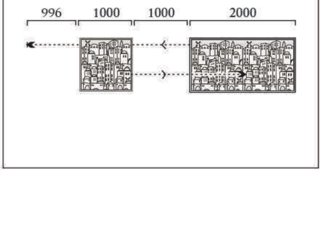

טַעְמָא - מה הוא טעם החילוק בזה', **לָאו** - האם אין לומר, שהטעם הוא **מִשּׁוּם דְּהָנֵי** - אלו, בני גדר, **עֲבוּד דַּקָּה** - עשו מחיצה בתחתית עירם, ומחמת כן הם יושבים בטח בעירם, ואינם חוששים ליפול לעמק, ולפיכך הם נידונים כשאר ערים שיושביהם מודדים תחום אלפיים אמה מחומת העיר, ומאחר והעיר חמתן מובלעת בתוך אלפיים אמה לחומת העיר גדר רשאים בני גדר להלך בכל העיר חמתן. **וְהָנֵי** - אבל אלו, בני חמתן, **לֹא עֲבוּד דַּקָּה** - לא עשו מחיצה בתחתית עירם, ופוחדים הם להשתמש במקומם, שמא יפלו לעמק, ולפיכך הם נידונים כיושבי צריפים המונים אלפיים אמה לכל אחד מפתח ביתו, ועל כן אינם רשאים לילך בכל העיר גדר, אלא כל אחד מהם מהלך עד שכלים אלפיים אמה שמודד מביתו[יא].

נמצא, שיש להוכיח ממה שהתיר רבי לבני גדר לירד לחמתן ולא התיר לבני חמתן לעלות לגדר, שעיר העומדת על שפת הנחל צריכה מחיצה בין העיר לנחל, כדי שתהיה ישיבתה בטוחה, ועל ידי כן יוכלו למנות לה אלפיים אמה מחומתה.

הגמרא דוחה את הראיה שהביא רב יוסף מדברי רבי: כִּי אֲתָא [-כאשר בא] **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבלי[יב], **אֲמַר**, אין דינו של רבי לגבי הערים גדר וחמתן עוסק בהלכות תחומין כלל, אלא **טַטְרוּגֵי מְטַטְרְגֵי לְהוּ** - מכים וחובטים היו **בְּנֵי גָּדֵר לִבְנֵי חַמְתָּן**[יג], כאשר היו אלו מגיעים לעירם, ולפיכך הוצרך רבי לתקן שלא יעלו בני חמתן לבני גדר, אלא רק בני גדר יירדו לחמתן, ונמצא, שאי אפשר להביא כלל ראיה מדברי רבי לדין עיר היושבת על שפת הנחל.

שואלת הגמרא: וּמַאי - מה היא כוונת דברי הגמרא '**הִתִּיר** רבי', הרי לפי דברי רב דימי אין כאן פסק הלכה אלא תקנה בלבד.

משיבה הגמרא: הכוונה בזה **שֶׁהִתְקִין** רבי תקנה זו.

שבה הגמרא ושואלת: וּמַאי שְׁנָא שַׁבָּת - ומדוע נשתנה יום השבת, שלא אסר רבי על בני חמתן לעלות לעיר גדר אלא ביום השבת, הרי אף בימות החול יש לחוש שמא יכו בני גדר לבני חמתן.

משיבה הגמרא: משום **דִּשְׁכִיחָא בֵּהּ** - ביום השבת מצויה **הַשִּׁכְרוּת**, ובשעת שכרותם היו בני גדר מכים את בני חמתן, ולפיכך הוצרך רבי לתקן שלא יעלו אליהם ביום השבת, אבל בימות החול אין לחוש לכך.

שבה הגמרא ושואלת: מה הועיל רבי בתקנתו שלא יעלו בני חמתן לגדר, הרי מאחר והתיר לבני גדר לירד לחמתן יש מקום לחוש **דְּפִי אָזְלֵי לְהָתָם נַמִּי מְטַטְרְגֵי לְהוּ** - שכאשר יבואו בני גדר לעיר חמתן גם כן יכו את יושביה.

משיבה הגמרא: כַּלְבָּא בְּלָא מָתֵיהּ שַׁב שְׁנִין לֹא נָבַח - כלב שאינו עומד בעירו, אפילו במשך שבע שנים אינו נובח. משל הוא, והכוונה בזה שמאחר ובני גדר היורדים לבני חמתן אינם נמצאים בעירם אין הם מכים את בני חמתן, לפי שאינם מרגישים בטוחים שלא במקומם.

שבה הגמרא ושואלת: מאחר שאין בני גדר בטוחים בעיר חמתן, אם כן **הַשְׁתָּא נַמִּי מְטַטְרְגֵי בְּנֵי חַמְתָּן לִבְנֵי גָּדֵר** - עתה יש מקום לחשוש שבני חמתן יכו את בני גדר היורדים אליהם, לפי שהם עומדים בעירם ובטוחים בה, ומדוע התיר רבי לבני גדר לירד לחמתן.

משיבה הגמרא: כּוּלֵּי הַאי לֹא כַּיְיפֵי לְהוּ - עד כדי כך אין בני גדר כפופים לבני חמתן, שאף על פי שאינם עומדים בעירם ואינם מעיזים להכות את בני חמתן מכל מקום אינם נכנעים להם, ולפיכך אין בני חמתן מכים את בני גדר.

הגמרא מביאה ביאורים נוספים באיזה אופן נאמר דינו של רבי לגבי הערים גדר וחמתן: רַב סַפְרָא אֲמַר, העיר חמתן **עִיר הָעֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת הֲוַאי** [-היתה]. כלומר, רב ספרא סובר שלא היתה זו תקנה של עשיית שלום בין הערים, אלא פסק דין בהלכות תחומין, ומכל מקום אין להביא משם ראיה לענין עיר העומדת על שפת הנחל, לפי שאין טעם ההיתר והאיסור תלוי בעשיית 'דקה', אלא שהעיר חמתן היתה עשויה כקשת, ובין שני ראשיה יותר מארבעת אלפים אמה, ובאופן כזה נתבאר בדברי הגמרא לעיל (נה.) שאין מודדים ליושביה את תחומם מן ה'יֶתֶר' [-חוט הקשת], אלא כל אחד מודד מפתח ביתו. ומאחר וה'קשת' היתה מרוחקת מן העיר גדר[יד], נמצא שלא היו רשאים בני העיר חמתן לילך אלא עד תחילת העיר גדר, ששם כלו אלפיים אמה שלהם, אבל העיר גדר מרובעת היתה, ומונים לה אלפיים אמה מחומתה, ומאחר וכל העיר חמתן מובלעת היתה בתוך אלפיים אמה שמחומת העיר גדר רשאים היו בני גדר לילך בכל חמתן [ציור ב ☜][ד].

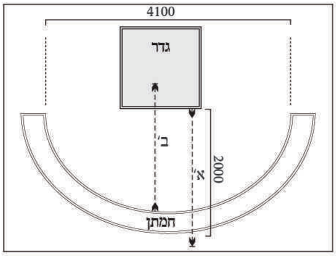

רַב דִּימִי בַּר חִינָּנָא אֲמַר, אַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה וְאַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה הֲוַאי. כלומר, טעם הדבר שהתיר רבי לבני גדר לירד לחמתן ואסר על בני חמתן לעלות לגדר, לפי שגדר היתה עיר גדולה וחמתן עיר קטנה, ונמצא, שכאשר היו יוצאים בני חמתן מעירם לילך לגדר היה כלה תחומם באמצע העיר, ובאופן כזה נתבאר בדברי הגמרא לעיל (ס:) שאין העיר כולה נידונית להם כארבע אמות, ואינם רשאים להמשיך ולילך עוד, אך בני גדר כשהיו יוצאים מעירם לילך לחמתן היה תחומם כלה בסוף העיר, ובאופן כזה נתבאר שם שכל העיר נידונית להם כארבע אמות, ולפיכך רשאים היו להמשיך ולילך עוד חוץ לעיר חמתן, עד להשלמת תחום אלפיים אמה שלהם [ציור ג ☜]. נמצא לפירוש זה, שלא אסר רבי על דיירי חמתן לילך לגדר, אלא כוונת הדברים כך היא, שהתיר רבי לבני גדר לילך בכל העיר חמתן כאילו היא ארבע אמות, ואין מנכים להם את רוחבה מתחום אלפיים אמה שלהם, אך לא התיר לבני חמתן לילך בכל העיר גדר כארבע אמות, אלא עד מקום שכלה תחומם בלבד.

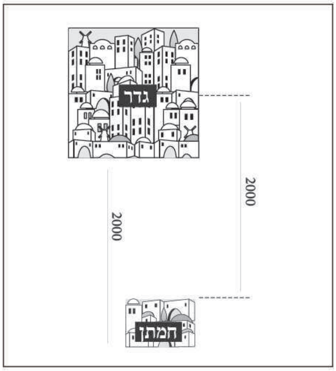

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים כיצד יש לִשְׁנוֹת את מחלוקת רב ספרא ורב דימי: רַב כַּהֲנָא מַתְנֵי הָכִי - שונה היה את מחלוקתם של רב ספרא ורב דימי בביאור דברי רבי באופן כזה, כמו שנתבאר עתה בגמרא, שרב ספרא העמיד בעיר העשויה כקשת ואילו רב דימי העמיד בעיר גדולה וקטנה, אבל **רַב טַבְיוּמֵי מַתְנֵי הָכִי** - שונה היה את מחלוקתם באופן כזה, נחלקו **רַב סַפְרָא וְרַב דִּימִי בַּר חִינָּנָא** מדוע התיר רבי לבני גדר לירד לחמתן ואסר על בני חמתן לעלות לגדר. **חַד אֲמַר** - אחד מאמוראים אלו מבאר שחמתן **עִיר הָעֲשׂוּיָה כְּקֶשֶׁת הֲוַאי, וְחַד אֲמַר** - ואחד מן האמוראים מבאר, **שֶׁאַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה וְאַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה הֲוַאי.** כלומר, לדברי רב טביומי לא נתפרש מה היא דעת רב ספרא ומה היא דעת רב דימי, אלא רק יודעים אנו שאחד מהם אמר כך והשני כך, ואילו לדברי רב כהנא נתבאר במפורש מה אמר כל אחד מהם.

★ ★ ★

משנה משנה זו עוסקת בדין עיר גדולה ועיר קטנה הסמוכות זו לזו: **אַנְשֵׁי עִיר גְּדוֹלָה** רשאים להיות **מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר קְטַנָּה** הסמוכה להם, **וְכֵן אַנְשֵׁי עִיר קְטַנָּה** רשאים להיות **מְהַלְּכִין אֶת כָּל עִיר גְּדוֹלָה. כֵּיצַד, מִי שֶׁהָיָה** דר **בְּעִיר גְּדוֹלָה וְנָתַן אֶת עֵירוּבוֹ בְּעִיר קְטַנָּה** הסמוכה לעירו, או מי שהיה דר **בְּעִיר קְטַנָּה וְנָתַן אֶת עֵירוּבוֹ בְּעִיר גְּדוֹלָה**, הרי זה **מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ** - את כל העיר שנתן בה את עירובו כאילו היא ארבע אמות, **וְחוּצָה לָהּ** מונה עוד **אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח לתחומו[טו]. זו היא דעת חכמים.

י. **הגמרא** סוברת עתה ששני ערים אלו היו מובלעות כל אחת בתחום רעותה, ולפיכך היא מבררת מה הוא טעם הדבר שהיו בני גדר רשאים לילך לחמתן ואילו בני חמתן לא היו רשאים לילך לגדר. יא. **דהיינו**, אלו הגרים בגובה העיר חמתן קרובים הם לעיר גדר, וכולה מובלעת בתוך תחומם, ולפיכך רשאים הם לילך בכולה, אבל אלו היושבים בשיפולי העיר חמתן אין רשאים לעלות לגדר, לפי שהיא מחוץ לתחומם. רש"י (ד"ה לגו). יב. **רש"י** במסכת מועד קטן (ג: ד"ה כי). יג. **ברש"י** (ד"ה מטטרגי) הנדפס לפנינו, הגירסא היא 'מכין והורגין היו בני גדר לבני חמתן'. אמנם ראה בהגהות וציונים שבדפוסים ראשונים הגירסא היא 'מכין וחובטין'. וכעין זה כתב ברבינו חננאל (ד"ה כי) 'פירוש, מריבין עמהן ומכין אותן'. יד. **לפי** שצד ה'יתר' היה פונה לעיר גדר, ואילו צד ה'קשת' היה רחוק ממנה. טו. **נתבאר** בדברי הגמרא לעיל בסמוך, שיש הגורסים 'אנשי עיר גדולה מהלכים את כל עיר קטנה, ואין אנשי עיר קטנה מהלכים את כל עיר גדולה'. ונתבאר שם עוד שאף גירסא זו נכונה היא, אלא שיש להוסיף בדברי המשנה כך 'במה דברים אמורים במודד, אבל מי שהיה בעיר גדולה והניח את עירובו בעיר קטנה, היה בעיר קטנה והניח את עירובו בעיר גדולה, מהלך את כולה וחוצה לה אלפיים אמה'. כלומר, שיש חילוק בין אדם הנותן את עירובו בעיר אחרת, שרשאי הוא להלך את כולה כארבע אמות לדברי חכמים, בין אם הוא דר בעיר גדולה ונתן את עירובו בעיר קטנה ובין אם הוא דר בעיר קטנה ונתן את עירובו בגדולה, לבין אדם השובת בעירו ומהלך בשבת לעיר אחרת, שבזה יש חילוק בין הדר בעיר גדולה ומהלך לעיר קטנה, שתחום אלפיים אמה שלו כלה בסוף העיר, ולפיכך נידונית היא לו כארבע אמות, לבין הדר בעיר קטנה ומהלך לעיר גדולה, שתחומו כלה באמצע העיר, ואז אין העיר נידונית לו כארבע אמות, וכפי שנתבאר לעיל (ס:-סא.) בהרחבה.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵין לוֹ רשות לילך **אֶלָּא מִמְּקוֹם עֵירוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח. כלומר, אין העיר שהניח בה את עירובו נידונית לו כארבע אמות, אלא אף היא עולה למנין אלפיים אמה של תחומו.

אָמַר לָהֶם רַבִּי עֲקִיבָא לחכמים, **אִי אַתֶּם מוֹדִים לִי בְּ**אדם **הַנּוֹתֵן** את **עֵירוּבוֹ בִּמְעָרָה, שֶׁאֵין לוֹ** רשות לילך **אֶלָּא מִמְּקוֹם עֵירוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח ותו לא, ואין המערה נידונית לו כארבע אמות, ואם כן אף בנותן עירובו בעיר הדין כן, שאין היא נידונית לו כארבע אמות, אלא מהלך אלפיים אמה ממקום עירובו בלבד.

אָמְרוּ לוֹ חכמים, אכן מודים אנו לך בנותן עירובו במערה שאין היא נידונית לו כארבע אמות, אך **אֵימָתַי** מודים אנו בזה, **בִּזְמַן שֶׁאֵין בָּהּ דִּיוּרִין** - שאין דרים אנשים במערה זו, **אֲבָל** אם נתן עירובו במערה **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּיוּרִין** הרי זה **מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ** כארבע אמות, **וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח. ולפיכך אף בנותן עירובו בעיר סוברים אנו כן, שאם נתן עירובו בעיר שדרים בה אנשים נידונית היא לו כארבע אמות, ומודד חוצה לה אלפיים אמה לכל רוח.

נִמְצָא לדברי חכמים, **קַל תּוֹכָהּ** של מערה **מֵעַל גַּבָּהּ.** כלומר, דינו של הנותן עירובו בתוך מערה שדרים בה אנשים קל מדינו של הנותן עירובו על גבה מבחוץ. שאם נתן עירובו בתוכה נידונית היא לו כארבע אמות, מאחר ויש בה דיורים, ומודד אלפיים אמה מסוף המערה, אבל אם נתן עירובו על גבה מבחוץ אינה נידונית לו כארבע אמות, מאחר ואין דרים אנשים על גבה, ואינו מודד אלפיים אמה אלא ממקום עירובו בלבד.

עתה מביאה המשנה דין המוסכם על דעת הכל: וְלַמּוֹדֵד - ולאדם השובת או נותן עירובו מחוץ לעיר, ומודד אלפיים אמה לתחומו ונכנס לתוך העיר, **שֶׁאָמְרוּ** חכמים **שנּוֹתְנִין** לו **אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח ממקום שביתתו או מעירובו[ה], בזה מודים חכמים לרבי עקיבא **שֶׁאֲפִילּוּ** אם **סוֹף מִדָּתוֹ כָּלָה בְּ**אמצע **מְעָרָה** אינו מהלך יותר. כלומר, אף על פי שנחלקו חכמים על רבי עקיבא באדם הנותן עירובו בעיר, שלפי שיטתם כל העיר נידונית לו כארבע אמות, מכל מקום מודים הם לו ב׳מודד׳, דהיינו באדם ששבת מחוץ לעיר או בעיר אחרת ומודד אלפיים אמה של תחומו ומגיע לעיר או למערה, שבאופן כזה אין העיר או המערה נידונים לו כארבע אמות, ואף על פי שיש בהם דיורים, אלא עולים הם לו לתחום אלפיים אמה שלו, ואם כלה תחומו באמצע העיר או המערה אינו רשאי להמשיך ולילך עוד כלל.

★

גמרא הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בדעת חכמים במשנה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל**, אדם **שֶׁשָּׁבַת** [-שהה בשעת בין השמשות של ערב שבת] **בְּעִיר חֲרֵיבָה**, שאין דרים בה אנשים, אבל יש לה מחיצות, **לְרַבָּנָן** - לשיטת חכמים שבמשנתינו, רשאי הוא להיות **מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ** כאילו היא ארבע אמות, **וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח[א]. אבל אם שבת חוץ לעיר **וְהִנִּיחַ אֶת עֵירוּבוֹ בְּעִיר חֲרֵיבָה**, מודים חכמים לרבי עקיבא **שֶׁאֵין לוֹ** רשות להלך **מִמְּקוֹם עֵירוּבוֹ אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח בלבד, דהיינו, שאין העיר נעשית לו כארבע אמות, אלא נמדדת בתוך תחום אלפיים אמה שלו[ב]. **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר**[ג], **אֶחָד שָׁבַת וְאֶחָד הִנִּיחַ** - בין אם שבת בעיר חריבה ובין אם רק הניח בה את עירובו, הרי זה **מְהַלֵּךְ** לדברי חכמים **אֶת כּוּלָּהּ** כאילו היא ארבע אמות, **וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח.

כלומר, נחלקו שמואל ורבי אלעזר בשיטת חכמים, לגבי אדם המניח את עירובו בעיר חריבה, האם הוא נידון כשובת בה וכל העיר נעשית לו כארבע אמות, או שבאופן כזה מודים חכמים לרבי עקיבא שאין דין המניח כדין השובת, ואינו רשאי להלך אלא אלפיים אמה ממקום עירובו בלבד.

הגמרא מקשה על דברי רבי אלעזר ממשנתנו: מֵיתִיבֵי - הקשו בני הישיבה על דברי רבי אלעזר. שנינו במשנה (לעיל ע"א), **אָמַר לָהֶן רַבִּי עֲקִיבָא** לחכמים, **אִי אַתֶּם מוֹדִים לִי בְּאדם הַנּוֹתֵן אֶת עֵירוּבוֹ בִּמְעָרָה, שֶׁאֵין לוֹ מִמְּקוֹם עֵירוּבוֹ אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח, ואין המערה נידונית לו כארבע אמות, ואם כן, אף בנותן עירובו בעיר אין היא נידונית לו כארבע אמות. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, אכן מודים אנו לך בזה, אבל **אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁאֵין בָּהּ דִּיּוֹרִין** - שאין אנשים דרים במערה, אבל באופן שדרים בה נידונית היא למניח את עירובו כארבע אמות. ויש לדייק מדברי המשנה, **הָא בְּאֵין בָּהּ דִּיּוֹרִין מוֹדוּ לֵיהּ** - אבל באופן שאין אנשים דרים בעיר או במערה מודים חכמים לרבי עקיבא, שהמניח שם את עירובו אין לו אלא אלפיים אמה לכל רוח ממקום עירובו, וכפי שפירש שמואל את דעת חכמים, ושלא כדברי רבי אלעזר.

דוחה הגמרא: אין להוכיח כן מדברי המשנה, משום שניתן לפרש את דבריה באופן אחר, **מַאי** - מה היא כוונת המשנה שמודים חכמים לרבי עקיבא **כְּשֶׁאֵין בָּהּ דִּיּוֹרִין**, **כְּשֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְדִירָה**, דהיינו, שנפלו מחיצותיה[א], שבאופן כזה אפילו אם שבת בה אין לו אלא אלפיים אמה ממקום עירובו, אבל כשהניח עירובו בעיר או במערה שיש לה מחיצות סוברים חכמים שנידונית היא לו כארבע אמות, אפילו אם אין דרים בה אנשים, ורשאי להלך את כולה וחוצה לה אלפיים אמה לכל רוח.

הגמרא מנסה להביא ראיה מברייתא שלא כדברי רבי אלעזר: תָּא שְׁמַע - בוא ושמע ראיה לשיטת שמואל, ושלא כרבי אלעזר. שנינו בברייתא, אדם **שֶׁשָּׁבַת בְּעִיר, אֲפִילּוּ** אם **הִיא גְּדוֹלָה כְּמוֹ** העיר **אַנְטוֹכְיָא**, או ששבת **בִּמְעָרָה, אֲפִילּוּ** אם **הִיא** גדולה **כִּמְעָרַת צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה**[ד], רשאי להיות **מְהַלֵּךְ אֶת כּוּלָּהּ** כארבע אמות, **וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה** לכל רוח.

מבארת הגמרא את הראיה מהברייתא: קָתָנֵי - שנתה הברייתא עיר ומערה יחדיו, ויש ללמוד מכך שכוונתה להשמיענו **שֶׁעִיר דּוּמְיָא דִּמְעָרָה** - שדין העיר דומה לדין המערה, **מַה מְּעָרָה חֲרֵיבָה** - כשם שמערת צדקיהו שעוסקת בה הברייתא חריבה היא, שאין דרים בה אנשים[ה], **אַף הָעִיר** שעוסקת בה הברייתא **חֲרֵיבָה** היא מיושביה, אלא שעדיין יש לה מחיצות[ו]. **וְיֵשׁ** לדייק מדברי הברייתא, **שָׁבַת אֵין** - שרק אדם השובת בעיר או במערה חריבה רשאי להיות מהלך את כולה כארבע אמות, **אֲבָל** אם **הִנִּיחַ** את עירובו שם ולא שבת בה, **לֹא** - אינו רשאי להלך את כולה כארבע אמות, אף על פי שיש לה מחיצות, אלא עולה היא לו למנין אלפיים אמה של תחומו.

ומעתה יש לדקדק, **מַנִּי** - מי הוא התנא ששנה ברייתא זו, הסובר שדווקא השובת בעיר חריבה מהלך את כולה כארבע אמות, ולא המניח. **אִילֵימָא** - אם נאמר שתנא זה הוא **רַבִּי עֲקִיבָא**, אם כן, **מַאי אִירְיָא** - מדוע נקט את דינו דווקא בעיר **חֲרֵיבָה**[ז], הרי **אֲפִילּוּ** בעיר **יְשֵׁיבָה** [-מיושבת] **נַמִּי** - גם כן סובר רבי עקיבא שהמניח את עירובו בה אינו רשאי להלך אלא אלפיים אמה ממקום עירובו, ואין העיר נידונית לו כארבע אמות[ח]. **אֶלָּא לָאו** - האם אין לומר, שהברייתא היא כשיטת **רַבָּנָן**, הסוברים שהמניח עירובו בעיר מיושבת רשאי להלך את כולה כארבע אמות. **וְנמצא** שיש לדקדק מדברי הברייתא לשיטת חכמים, **טַעְמָא דְּשָׁבַת אֵין** - טעם הדבר שרשאי הוא להיות מהלך את כל העיר החריבה כארבע אמות, משום ששבת בה, **אֲבָל** אם **הִנִּיחַ** בה את עירובו ולא שבת בה, **לֹא** - אינו רשאי להלך אלא אלפיים אמה ממקום עירובו[ט], כשיטת שמואל בדעת חכמים, ושלא כרבי אלעזר.

דוחה הגמרא: לֹא תֵּימָא - אל תאמר שכוונת הברייתא היא **עִיר דּוּמְיָא דִּמְעָרָה** - לדמות את העיר למערה, שכשם שהמערה חריבה כך העיר חריבה, **אֶלָּא אֵימָא** - אלא אמור שכוונת הברייתא היא **מְעָרָה דּוּמְיָא דְּעִיר** - לדמות את המערה לעיר, **מָה עִיר יְשֵׁיבָה** - כשם שסתם עיר מיושבת היא, **אַף הַמְּעָרָה** שעוסקת בה הברייתא **יְשֵׁיבָה** היא. **וּ**ברייתא זו כשיטת **רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּאָמַר** שהמניח עירובו **אֵין לוֹ מִמְּקוֹם עֵירוּבוֹ אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה** בלבד, אפילו אם הניחו בעיר מיושבת, **וּבְשָׁבַת מוֹדֶה** - ורק באופן שהאדם עצמו שובת בתוך העיר מודה רבי עקיבא לחכמים שכל העיר נידונית לו כארבע אמות[י]. וממילא לא ניתן להוכיח מהברייתא לענין מחלוקת שמואל ורבי אלעזר שנחלקו בדעת חכמים.

מקשה הגמרא: כיצד ניתן לפרש שהברייתא עוסקת במערה מיושבת, **וְהָא כִּמְעָרַת צִדְקִיָּהוּ קָתָנֵי**, ומערת צדקיהו חריבה היא.

מתרצת הגמרא: אין כוונת הברייתא לדמות את המערה ששבת בה למערת צדקיהו בכל עניניה, אלא הרי היא **כִּמְעָרַת צִדְקִיָּהוּ** קצת **וְלֹא כִּמְעָרַת צִדְקִיָּהוּ** לגמרי, **כִּמְעָרַת צִדְקִיָּהוּ** לענין כך שמערה **גְּדוֹלָה** היא, **וְלֹא כִּמְעָרַת צִדְקִיָּהוּ, דְּאִילּוּ הָתָם חֲרֵיבָה** - שכן מערת צדקיהו חריבה היא, **וְהָכָא יְשֵׁיבָה** - ואילו כאן עוסקת הברייתא במערה מיושבת.

הגמרא מביאה מעשה בענין מחלוקת רבי עקיבא וחכמים: מָר יְהוּדָה אַשְׁכְּחִינְהוּ [-פגש] **לִבְנֵי** העיר **מַבְרַכְתָּא, דְּקָא מוֹתְבֵי עֵירוּבַיְיהוּ בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא דְּבֵי אֲגוֹבַר** - שהניחו את עירובם בבית הכנסת של 'בית אגובר' שעמד מחוץ לעיר[יא], ובית כנסת גדול היה, ועמד כולו בתוך אלפיים אמה לעיר 'מברכתא', ולא דקדקו בני העיר להניח העירוב בסוף בית הכנסת, מאחר שסוברים היו כשיטת חכמים, שהמניח עירובו במקום המוקף מחיצות נידון לו כל אותו המקום כארבע אמות, ורשאי לילך ממנו אלפיים אמה לכל רוח, ונמצא, שאף אם מניחים הם את העירוב בתחילת בית הכנסת, רשאים הם לילך מסופו אלפיים אמה.

אָמַר לְהוּ - אמר להם מר יהודה לבני העיר מברכתא, **גַּוּוּ בֵּיהּ טְפֵי** - העמיקו בו יותר, כלומר, הניחו את העירוב בעומק בית הכנסת בסופו, **כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁתְּרֵי לְכוּ טְפֵי** - שעל ידי כן יהא מותר לכם לילך יותר אמות מחוץ לעיר, לפי שסובר היה מר יהודה כשיטת רבי עקיבא, שהמניח עירובו במקום המוקף מחיצות אינו רשאי לילך אלא אלפיים אמה ממקום עירובו, ולפיכך יעץ להם להניח את העירוב בסוף בית הכנסת, כדי להוסיף להם על תחומם.

א. **אף** רבי עקיבא מודה בדין זה, שאדם השובת בעיר חריבה שיש בה מחיצות נידונית היא לו כארבע אמות, ומכל מקום נקט שמואל את דבריו לשיטת חכמים, מאחר שבהמשך דבריו הוא מבאר שבהניח עירובו בעיר חריבה אין היא נידונית לו כארבע אמות, ומשמע שאם הניח בעיר מיושבת הרי היא לו כארבע אמות, ודין זה הוא רק לשיטת חכמים, אבל לרבי עקיבא אפילו אם הניח בעיר מיושבת אין היא נידונית לו כארבע אמות. רש"י (ד"ה לרבנן).

ב. **שכן** לא אמרו חכמים שהנותן עירובו בעיר נעשית היא לו כארבע אמות אלא בעיר מיושבת, וכמפורש בדבריהם במשנה 'אימתי בזמן שאין בה דיורין', ומבואר מכך, שבעיר חריבה מודים חכמים לרבי עקיבא. רש"י (ד"ה הניח).

ג. **הוא** רבי אלעזר בן פדת, שהיה אמורא, ונחלק עם שמואל בביאור שיטת חכמים שבמשנה. מהרש"א (ד"ה ר' אלעזר). ובהגהות יעב"ץ (ד"ה רבי) כתב, שצריך לגרוס בגמרא 'רבי אלעזר אמר', ולא 'אומר', לפי ש'אומר' הוא הלשון שבו נוקטת הגמרא כשהיא מביאה את דברי התנאים, ואילו 'אמר' הוא הלשון שנוקטת הגמרא לגבי אמוראים.

ד. **מערת** צדקיהו היתה גדולה כדי שמונה עשר מיל. במדבר רבה (ג ט). אמנם בילקוט שמעוני (במדבר רמז תרפד) מבואר שהיה גדולה שנים עשר מיל. והיא מערה גדולה שניסה צדקיהו מלך יהודה להמלט בה בלילה מירושלים, מן הכשדים שכבשוה בזמן החורבן, כמתואר בספר ירמיה (לט א-ה) 'בשנה התשיעית לצדקיהו מלך יהודה בחדש העשירי, בא נבוכדראצר מלך בבל וכל חילו אל ירושלם ויצורו עליה. בעשתי עשרה שנה לצדקיהו, בחדש הרביעי בתשעה לחדש הבקעה העיר. ויבאו כל שרי מלך בבל וגו'. ויהי כאשר ראם צדקיהו מלך יהודה וכל אנשי המלחמה ויברחו ויצאו לילה מן העיר, דרך גן המלך בשער בין החומֹתַיִם, ויצא דרך הערבה. וירדפו חיל כשדים אחריהם, וישיגו את צדקיהו בערבות ירחו, ויקחו אותו ויעלוהו אל נבוכדראצר מלך בבל רבלתה בארץ חמת, וידבר אתו משפטים'. ופירש רש"י שם (פסוק ד) על פי המדרש 'מערה היתה לו מביתו עד ערבות ירחו, ויצא לילך דרך המערה, מה עשה הקדוש ברוך הוא לקיים 'ופרשתי את רשתי עליו' (יחזקאל יב יג), זימן צבי לפני הכשדים מהלך על גג המערה חוץ לעיר, ורצו אחריו לתפשו, והוא רץ עד פתח המערה, וראו את צדקיהו יוצא מן המערה'.

ה. **שהרי** של מלך היתה. או שכוונת הגמרא היא שעתה אין דרים בה אנשים. רש"י (לקמן בסמוך ד"ה והא).

ו. **שאם** לא כן אפילו אם שבת בה אין היא נידונית לו כארבע אמות, מאחר שלא שבת באויר מחיצות. רש"י (ד"ה אף עיר).

ז. **כלומר**, מדוע נקט עיר ומערה יחדיו, שיש לדייק מכך 'עיר דומיא דמערה, מה מערה חריבה אף עיר חריבה'.

ח. **ואי** אפשר לומר שהברייתא כרבי עקיבא, ונקטה עיר חריבה כדי להשמיענו שאף על פי שהיא חריבה מיושביה מכל מקום אם שבת בה נידונית לו כארבע אמות, שאם כן מדוע הוצרכה להשמיענו דין זה לגבי שבת בעיר, הרי אף אם שבת בתל גבוה עשרה טפחים, או בנקע עמוק עשרה טפחים, או בקמה קצורה המוקפת מחיצות עשרה על ידי השיבולים הסובבות אותה, גם כן רשאי הוא להיות מהלך את כולה, כמבואר בדברי הגמרא לעיל (טו.). רש"י (ד"ה אלא).

ט. **כלומר**, לפיכך נקט התנא של הברייתא את דינו בעיר חריבה דווקא ולא בעיר מיושבת, לפי שהוא עוסק רק באדם השובת בעיר ולא באדם המניח עירובו במקום אחר, ורוצה להשמיענו שאין אדם רשאי להלך עיר חריבה כארבע אמות אלא אם כן שבת בה, ולא אם הניח בה את עירובו בלבד ולא שבת בה. רש"י (ד"ה אלא).

י. **דהיינו**, שכוונת הברייתא להשמיענו שאפילו עיר מיושבת אינה נידונית כארבע אמות אלא לשובת בה, ולא למניח בה את עירובו ולא שבת בה, וכשיטת רבי עקיבא. רש"י (ד"ה אף מערה).

יא. **אף** שבית הכנסת אסור בהנאה, ואין אוכלים ושותים בו, מכל מקום מותר להניח עירוב בבית הכנסת, ואין זה תלוי במחלוקת רבי יהודה וחכמים (לעיל לא.) אם 'קונים בית באיסורי הנאה', וכמו כן אין זה תלוי בנידון אם 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' (שם), לפי שבבית הכנסת יש אורחים שאוכלים ושותים בו, כמבואר במסכת פסחים (קא.), וממילא אף המניח בו את עירובו נידון כאורח [וראה בתוספות שם (ד"ה דאכלו) שלא היו אוכלים בבית הכנסת עצמו אלא בחדרים הסמוכים]. יעב"ץ (ד"ה דקא).

אָמַר לֵיהּ רָבָא למר יהודה, **פַּלְגָּאָה** - חולק על חכמים אתה[יב], **בְּדִינֵי עֵירוּבִין לֵית דְּחָשׁ לְהָא דְּרַבִּי עֲקִיבָא** - אין מי שחושש לשיטתו של רבי עקיבא המחמיר[יג], מאחר שכלל הוא בידינו (לעיל מו.) 'הלכה כדברי המיקל בעירוב'[יד], ומכיון שנוקטים להלכה כדעת חכמים המקילים ממילא אין צריכים להרחיק את העירוב לסוף בית הכנסת, שאף אם מניחים אותו בתחילתו נידון כולו כארבע אמות, ומותר לילך אלפיים אמה מסופו.

הדרן עלך כיצד מעברין

פרק ששי - הדר

פרק זה עוסק בדיני חצר שגרים בה כמה אנשים, אימתי הם צריכים לערב ביניהם בכדי להתיר את ההוצאה לחצר. כמו כן יתבאר דינה של חצר שמתגורר בה נכרי[טו].

משנה **המשנה מבארת את דין ההוצאה מבתים לחצר שבבתים הפתוחים אליה מתגוררים ישראלים ונכרים:** ישראל **הַדָּר עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים** [אחד או יותר] **בְּחָצֵר** אחת[טז], **אוֹ** שהוא דר **עִם מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בְּעֵירוּב**, דהיינו כותי[ג], **הֲרֵי זֶה** הנכרי או הכותי, **אוֹסֵר עָלָיו** - על הישראל, להוציא מביתו לחצר ומהחצר לביתו[ד], שמחמת שותפות הנכרי או הכותי בחצר אסורה ההוצאה לשם, ואין עירוב מועיל בחצר זו להתיר את ההוצאה, ואף אין מועיל שהנכרי יבטל את רשותו[יז], עד שישכור הישראל מהנכרי את רשותו בחצר[יח]. דין זה הוא אף בישראל יחידי הדר עם הנכרי או הכותי בחצר אחת. זו היא שיטת רבי מאיר[יט].

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, לְעוֹלָם הנכרי או הכותי **אֵינוֹ אוֹסֵר** על ישראל הדר עמו להוציא מביתו לחצר[כ], **עַד שֶׁיְּהוּ** דרים באותה חצר **שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים** בשני בתים[ה] **הָאוֹסְרִין זֶה עַל זֶה** להוציא מבתיהם לחצר בלא עירוב[ו]. כלומר, כאשר שני ישראלים ויותר הדרים בחצר אחת, באים לערב בחצרם בכדי להתיר את ההוצאה מהבתים לחצר[כא], אין עירובם מועיל, מפני הנכרי הדר עמם, עד שישכרו את רשותו[כב][ז].

כאמור לעיל נכרי וכותי אוסרים על בני החצר להוציא מהבתים לחצר, ועירוב או ביטול רשות אינם מועילים להתיר זאת, עד שהישראלים ישכרו מהם את רשותם. דין זה, לדעת תנא קמא, נוהג גם בצדוקי[כג], שדינו כנכרי[כד]. **רבן גמליאל חולק על כך: אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל**, צדוקי אינו כנכרי, והוא יכול לבטל את רשותו על מנת להתיר להוציא לחצר, וראיה לדבר **שֶׁמַּעֲשֶׂה בִּצְדוֹקִי אֶחָד שֶׁהָיָה דָּר עִמָּנוּ בְּמָבוֹי בִּירוּשָׁלַיִם, וְאָמַר לָנוּ אַבָּא, מַהֲרוּ וְהוֹצִיאוּ אֶת הַכֵּלִים** שלנו **לַמָּבוֹי** מיד אחרי כניסת שבת, ובזה תחזיקו את המבוי להיות שלכם לשבת זו, **עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא** [-כשעדיין לא הוציא] הוא **וְיֶאֱסֹר עֲלֵיכֶם** את ההוצאה על ידי הוצאתו. מדברים אלו מובן שהנידון היה סביב ביטול רשות, שהצדוקי ביטל להם את רשותו, ומי שביטל רשותו לשאר בני החצר ושוב הוציא מביתו לחצר קודם שהוציאו הם, חוזר ומחזיק ברשותו בחצר ואוסר עליהם, ועל כן אמר להם שיחזיקו בחצר קודם שיוציא הוא ויבטל את ביטולו ויחזור ויאסור עליהם[כה]. מכאן יש ללמוד שצדוקי אינו כנכרי, ודי שיבטל את רשותו כדי להתיר לאחרים להוציא מבתיהם לחצר[כו].

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּלָשׁוֹן אַחֵר אמר להם אביו של רבן גמליאל, וכך אמר, **מַהֲרוּ וַעֲשׂוּ צָרְכֵיכֶם בַּמָּבוֹי** מבעוד יום, **עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא וְיֶאֱסֹר עֲלֵיכֶם**, לפי שלדעתו אף אם יחזיקו הם במבוי תחילה, כאשר יוציא הצדוקי מחצירו למבוי הרי הוא חוזר ומחזיק ברשותו, ויאסור עליהם להוציא לשם[ט].

★

יב. **רש"י** (ד"ה פלגאה). ובמסכת גיטין (לג: ד"ה פלגאה) פירש רש"י 'בעל מריבה'. ובמסכת קידושין (נח. ד"ה פלגא) פירש רש"י 'קנטרן, רגיל לחלוק על חביריו'. יג. **אף** במקום שמסתבר כדבריו, שאם לא כן פשוט הדבר שאין הלכה כמותו, שהרי הוא יחיד כנגד רבים. ריטב"א (ד"ה לית). יד. **רש"י** (ד"ה עירובין). ובתוספות (ד"ה לית) הוסיף בזה 'ותחומין דרבנן'. וכתב בהגהות פורת יוסף (בתוס' שם), שאין כוונת התוספות שהולכים אחר המיקל רק בתחומין דרבנן, אלא יש כאן שני טעמים שונים. האחד, הלכה כדברי המיקל בעירוב. והשני, תחומין דרבנן. והוסיף, שרבי עקיבא סובר כשיטתו שתחומין דאורייתא, ולפיכך מחמיר הוא כאן, ועל כן אמר רבא 'לית דחש להא דרבי עקיבא', כיון שהוא הולך כשיטתו, אך אנו סוברים להלכה שתחומין דרבנן. טו. **הרחבת** דברים בענין זה ראה בעיוני הפשט[ב]. טז. **האמור** להלן מתייחס בעיקרו לישראלים ונכרים הדרים בחצר אחת, אולם כן הדין גם בישראלים ונכרים הדרים בחצרות נפרדות ובמבוי אחד, לענין שיתוף מבואות. ראה להלן במשנה דברי רבן גמליאל אודות צדוקי שדר עמם במבוי אחד. יז. **פרטי** דין ביטול רשות יתבררו במשנה הבאה (סט:) וכן בסוגיות הגמרא להלן. יח. **רש"י** (ד"ה אוסר). ואין צורך לשכור את רשותו בביתו, אלא לשם התרת ההוצאה מבית הנכרי לחצר. ראה ברמ"א (סי' שפב ס"א). פרטי דין שכירת רשות יתבררו בסוגיות הגמרא להלן. יט. **כמבואר** בגמרא (סב.) בשלמא רבי מאיר קסבר וכו'. ויש גורסים כאן במפורש 'דברי רבי מאיר', ראה הגהות וציונים. טעם הדבר שנכרי אוסר, וששכירת רשותו מועילה להתיר, מתבאר בגמרא (שם) שהוא משום שחכמים רצו למנוע מישראל לדור בשכנות אחת עם נכרי, שמא ילמד ממעשיו. בכדי להקשות על המגורים עם הנכרי, אמרו שהנכרי אוסר על הישראל להוציא לחצר. עם זאת, נתנו את האפשרות להתיר את ההוצאה לחצר, על ידי שכירת רשותו של הנכרי, מתוך שידעו שלא בקלות יסכים הנכרי לכך. כ. **ואף** מבלי עירוב עם הנכרי, שדירת הנכרי אינה אוסרת כלל, לפי שאינה חשובה דירה. ראה על כך בגמרא (שם). כא. **שלולי** שיערבו אינם יכולים להוציא גם מבלי שהיה נכרי עמם, והרי הם אוסרים את ההוצאה זה על זה. כב. **טעמו** של רבי אליעזר בן יעקב שנכרי או כותי יחיד אינו אוסר על ישראל יחידי הדר עמו, יתפרש בגמרא (שם) שהלא מה שנכרי אוסר הוא גזירת חכמים בכדי שלא יבואו לדור עמו, אולם אין צורך למנוע מישראל יחיד לדור עם נכרי, משום שאין מצוי, מפני שהנכרי חשוד על שפיכות דמים, וישראל ירא לדור עמו כשהוא לבדו. כג. **הצדוקים** הם תלמידי צדוק וביתוס, שכפרו בתורה שבעל פה. ראה רשב"ם בבבא בתרא (קטו: ד"ה עם) על סיבת התפקרותם. כד. **הגמרא** להלן (סח:) מבארת שחסר משפט בדברי המשנה, ויש להוסיף לפני דברי רבן גמליאל דעה אחרת שצדוקי דינו כנכרי. ובעיוני הפשט לעיל נתבאר מיהו תנא קמא זה, אם הכוונה לכל המשנה מתחילתה עד כאן, דהיינו הן רבי מאיר והן רבי אליעזר בן יעקב, או שמא לא, ראה שם. כה. **על** פי רש"י (ד"ה עד). ומשמע שרק ההחזקה בחצר מפקיעה את ביטול הרשות. אולם בחידושי המאירי (ד"ה אר"ג) כתב שהפקעת הביטול נעשית בין על ידי שימוש בחצר ובין על ידי חזרה מן הביטול בדיבורו. אין לומר שהיתה זו שכירות, שהשכיר להם את רשותו והחשש היה משום ביטול השכירות על ידי הוצאתו, שאם השכירה לא היה יכול לחזור ולזכות בה ולאסור עליהם, אחר שקיבל דמים על כך[ח]. רש"י (שם). כו. **אף** שגם רבן גמליאל מודה שכותי אוסר, מחלק הוא בין צדוקי לכותי, שלדעתו כותים גרי אריות הם ואינם ישראלים כלל, וחלוקים מצדוקים שהם ישראלים גמורים. רש"י (ד"ה מעשה). וביארו תוספות (ד"ה אמר) שבזה הוא חלוק על דעת תנא קמא, הסובר שכותים גרי אמת הם [שכן היא שיטתם, כמבואר לעיל בעיוני הפשט], וכשם שהם אוסרים אף צדוקים אוסרים. אמנם חזרו והוכיחו שרבן גמליאל סובר שכותים הם גרי אמת, ולפיכך כתבו בשם ר"י שלדעת רבן גמליאל כשם שצדוקי אינו אוסר אף כותי אינו אוסר.

גמרא שנינו במשנה, הדר עם העכו"ם בחצר או עם מי שאינו מודה בעירוב, הרי זה אוסר עליו, רבי אליעזר בן יעקב אומר, לעולם אינו אוסר עד שיהו שני ישראלים אוסרין זה על זה. הגמרא מבארת את טעמו של תנא קמא, הוא רבי מאיר, ואת טעם רבי אליעזר בן יעקב החולק עליו: **יָתִיב** - ישבו יחד **אַבָּיֵי בַּר אָבִין וְרַב חִינָּנָא בַּר אָבִין, וְיָתִיב** [-וישב] **אַבָּיֵי גַּבַּיְיהוּ** [-אצלם], **וְיָתְבֵי וְקָאָמְרֵי** - וישבו ושאלו אביי בר אבין ורב חיננא בר אבין, **בִּשְׁלָמָא** - מובנת דעתו של **רַבִּי מֵאִיר** שאמר שנכרי אוסר אפילו על ישראל יחידי הדר עמו, לפי **שֶׁקָּסָבַר** [-שהוא סובר] שדִירַת **עוֹבֵד כּוֹכָבִים שְׁמָהּ דִּירָה** לענין עירובי חצרות, ונחשב שיש לו רשות בחצר, **וְלָא שְׁנָא חַד וְלָא שְׁנָא תְּרֵי** - ועל כן אין חילוק בין אם דר שם ישראל אחד או דרים שם שני ישראלים[א], **אֶלָּא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** המחלק בין אם דר שם ישראל אחד לבין אם דרים שם שני ישראלים, **מַאי קָסָבַר** - מה הוא סובר, **אִי קָסָבַר** - אם הוא סובר **שדִירַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים שְׁמָהּ דִּירָה**, כרבי מאיר, **אֲפִילּוּ חַד נַמִּי נִיתְסַר** - גם אם דר בה רק ישראל אחד ייאסר על ידי הנכרי להוציא לחצר, **וְאִי** - ואם הוא סובר שדירת עובד כוכבים **לָא שְׁמָהּ דִּירָה**, ואין הנכרי נחשב כמתגורר בחצר, **אֲפִילּוּ תְּרֵי נַמִּי לָא נִיתְסַר** - לא יאסור אפילו אם דרים שם שני ישראלים.

אָמַר לְהוּ [-להם] **אַבָּיֵי, וְסָבַר** - והאם ניתן לומר שסובר **רַבִּי מֵאִיר שדִירַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים שְׁמָהּ דִּירָה, וְהָתַנְיָא** בברייתא, **חֲצֵירוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים הֲרֵי הוּא כְּדִיר שֶׁל בְּהֵמָה**, שכשם שאין לבהמות כל זכות בחצר, ואין החצר נחשבת כאילו יש בה כמה רשויות וייאסר להוציא ולהכניס מהבתים לחצר ומהחצר לבתים, אף חצר שדרים בה כמה נכרים אינה נחשבת כאילו יש בה כמה רשויות, [ואף שבמשנה רבי מאיר אוסר, המדובר בברייתא כאשר אינו נמצא בחצר, שישראל אוסר על האחרים בין אם הוא נמצא בחצר או ובין כשאינו נמצא בה, לפי שדירתו שמה דירה, ואילו דירת נכרי אין שמה דירה ועל כן כאשר אינו נמצא בה אינו אוסר[א]], וכיצד תוכלו לומר שדעתו היא שדירת נכרי שמה דירה.

אֶלָּא אמר אביי, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** - לדברי הכל, בין לרבי מאיר ובין לרבי אליעזר בן יעקב, **דִּירַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים לָא שְׁמָהּ דִּירָה**, ומעיקר הדין אין הנכרי אוסר על ישראלים הדרים עמו להוציא מביתם לחצר, בין שדר עמו ישראל אחד ובין שדרים שם ישראלים רבים, **וְהָכָא** [-וכאן] **בִּגְזֵירָה שֶׁמָּא יִלְמַד** הישראל **מִמַּעֲשָׂיו** של הנכרי **קָא מִיפַּלְגֵי** - נחלקו. שלדעת הכל רצו חכמים למנוע מישראל לדור עם נכרי בחצר אחת, שמא ילמד ממעשיו, ועל כן גזרו ואמרו שהנכרי אוסר על הישראל את ההוצאה מביתו לחצר[ב] עד שישכור ממנו את רשותו, בכדי שיקשה לישראל לעשות כן, לתת לנכרי שכר מדי שבת[ג], ויעביר את דירתו למקום אחר[ב]. ונחלקו רבי מאיר ורבי אליעזר בן יעקב אם שכיח הדבר שידור ישראל יחידי עם נכרי בחצר אחת, ויש לגזור גם באופן זה, או שאין הדבר שכיח ואין צורך לגזור בו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סָבַר, כֵּיוָן דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים חָשׁוּד אַשְּׁפִיכוּת דָּמִים** - על רציחה, ישראל יחידי חושש לדור עמו בחצר אחת משום הסכנה, ורק שני ישראלים עשויים לדור שם, ועל כן **תְּרֵי דִּשְׁכִיחֵי דְּדָיְירֵי** - בשני ישראלים שמצוי שידורו עם הנכרי בחצר אחת, שכיון שהם שנים הוא חושש מהם ואינו מנסה להורגם, **גָּזְרוּ בְּהוּ** - גזרו בהם חכמים שהנכרי יאסור עליהם את ההוצאה מבתיהם לחצר כדי שיעברו משם, ואילו **בְּחַד דְּלָא שְׁכִיחַ** - בישראל אחד שאינו עשוי לדור לבדו עם הנכרי, **לָא גָּזְרוּ בֵּיהּ** [-בו] **רַבָּנָן**[ד]. **וְרַבִּי מֵאִיר סָבַר**, גם בישראל יחידי **זִמְנִין דְּמִקְּרֵי וְדָיֵיר** - לפעמים מזדמן שהוא דר עם נכרי בחצר אחת לבדו, ויש לגזור גם בו[ג]. **וְאָמְרוּ רַבָּנָן**[ד], **אֵין עֵירוּב מוֹעִיל בִּמְקוֹם** [-בחצר שדר בה] **עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת**[ה] **מוֹעִיל בִּמְקוֹם עוֹבֵד כּוֹכָבִים**[ה], **עַד שֶׁיַּשְׂכִּיר** הנכרי לישראל את רשותו בחצר[ו], והתועלת שבכך שהלא **עוֹבֵד כּוֹכָבִים לָא מוֹגַר** - לא יחפוץ להשכיר, ועל ידי כך יקשה על הישראל לדור במקום, ויצא משם.

הגמרא מבארת מדוע לא יחפוץ הנכרי להשכיר את רשותו. מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** - מדוע לא יחפוץ הנכרי להשכיר את רשותו לישראל, **אִילֵימָא** - אם נאמר **מִשּׁוּם דְּסָבַר** הנכרי **דִּלְמָא אָתֵי לְאַחֲזוּקֵי בִּרְשׁוּתוֹ** - שמא יבוא הישראל על ידי שכירות זו להחזיק ברשות שיש לו בחצר, כלומר שישתמש בחצר כשוכר גמור [ולא יסתפק רק בכך שהוא יכול להוציא לחצרו על ידה]', **הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר** - מובן דבר זה לסובר **שֶׁשְּׂכִירוּת בְּרִיאָה בְּעִינָן** - שהשכירות צריכה להיות חזקה, כדלהלן, מובן שיחשוש הנכרי לכך, ולא ישכיר לו את רשותו, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** [-לסובר] **שֶׁשְּׂכִירוּת רְעוּעָה בְּעִינָן** - שדי בשכירות חלשה, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - כיצד נבאר זאת, מדוע לא יחפוץ הנכרי להשכיר את רשותו.

טרם שהגמרא משיבה, היא מביאה ומבארת את המחלוקת האמורה אודות טיב השכירות הנדרשת: **דְּאִתְּמַר** - שנאמר בבית המדרש, **רַב חִסְדָּא אָמַר**, השכירות מן הנכרי המתירה הוצאה מבית ישראל לחצר, צריכה להיות **שְׂכִירוּת בְּרִיאָה** וחזקה, **וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר**, די **בִּשְׂכִירוּת רְעוּעָה** וחלשה.

הגמרא דנה במה נחלקו. מבררת הגמרא: **מַאי** [-מהי] שכירות **רְעוּעָה, וּמַאי** [-ומהי] שכירות **בְּרִיאָה, אִילֵימָא** - אם נאמר ששכירות **בְּרִיאָה** היא שכירות הנעשית **בִּפְרוּטָה**, ואילו שכירות **רְעוּעָה** היא הנעשית **בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה**, ובזה נחלקו אם יש צורך לשכור ממנו בשוה פרוטה דווקא או די גם בפחות, **מִי אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר** - האם יש מי שסובר **שֶׁמֵּעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה לָא** שוכרים, אלא בפרוטה דווקא, **וְהָא** [-והרי] **שְׁלַח רַבִּי יִצְחָק בְּרַבִּי יַעֲקֹב בַּר גִּיּוֹרֵי מִשְּׁמֵיהּ** [-בשמו] **דְּרַבִּי יוֹחָנָן, הֱווּ יוֹדְעִין שֶׁשּׂוֹכְרִין מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֲפִילּוּ בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה**[ז], ויש ללמוד זאת ממה **שֶׁאָמַר**[ז] **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בֶּן נֹחַ** [-נכרי] **נֶהֱרָג עַל** גזל אפילו של **פָּחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה**[ח], **וְלָא נִיתַּן** איסור גזל זה **לְהִשָּׁבוֹן** - לתיקון בהשבה לבעלים, שבישראל נאמר (ויקרא ה כג) 'והשיב את הגזלה', ועל כן בהשבת הגזילה הוא מתקן את הלאו של 'לא תגזול' ואינו לוקה, אולם בן נח, שלא נאמרה בו מצוה זו של השבה, אין תקנה לאיסור שעבר, ולכן נהרג עליו[ח]. מדברי רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן שבן נח נהרג על פחות משוה פרוטה, יש ללמוד שגם פחות משוה פרוטה נחשב ממון אצל נכרי, ועל כן מועילה השכירות ממנו גם בסכום זה. נמצא שאין לומר שרב חסדא ורב ששת שנחלקו אם השכירות בריאה או רעועה, התכוונו לחלוק אם אפשר לשכור מן הנכרי בפחות משוה פרוטה, מאחר שברור שאכן אפשר לעשות כן.

הגמרא מבארת את המחלוקת: **אֶלָּא** שכירות **בְּרִיאָה** היא בשכירות שהתנה עם הנכרי שיהא רשאי למלא את החצר **בְּמוֹהַרְקֵי וְאַבּוּרְגָּנֵי** - ספסלים וקתדראות [מיני כסאות][ט], ושכירות **רְעוּעָה** היא בשכירות הנעשית **בְּלָא** התנאי שיהא רשאי למלא את החצר **בְּמוֹהַרְקֵי וְאַבּוּרְגָּנֵי**[י]. רב חסדא סובר שבכדי להתיר את ההוצאה לחצר על השכירות לכלול גם זכות זו, ורב ששת סובר שאף שכירות שאין בה זכות זו מתירה את ההוצאה.

הגמרא שבה לקושייתה הראשונה. מקשה הגמרא: **הָנִיחָא** - מובן הדבר, מה שנאמר לעיל שהצריכו חכמים שכירות זו מתוך שידעו שהנכרי יסרב לה, **לְמַאן דְּאָמַר** - לסובר **שֶׁשְּׂכִירוּת בְּרִיאָה בְּעִינָן** [-צריך], והיינו שכירות שתכלול זכות למלא את החצר בכלים, שודאי שהנכרי לא יסכים לכך, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** [-לסובר] **שֶׁשְּׂכִירוּת רְעוּעָה בְּעִינָן** [-צריך], שדי בשכירות שאינה כוללת זכות זו, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - כיצד נבאר את האמור לעיל שהנכרי אינו חפץ להשכיר את רשותו, ומדוע לא יחפוץ בכך.

מתרצת הגמרא: **אֲפִילּוּ הָכִי** - אף על פי שאין בכלל השכירות רשות לישראל למלא את החצר בכלים, **חָיֵישׁ** [-חושש] **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לִכְשָׁפִים** שהוא מדמה שיש בשכירות זו[יא], **וְלָא מוֹגַר** - והוא מסרב להשכיר את החצר[יב].

★

הגמרא שבה לברייתא דלעיל אודות חצר שדר בה נכרי[ט]: **גּוּפָא** - נשוב לדברי הברייתא ונבאר את דבריה, חצר שדרים בה כמה ישראלים, אסור להוציא ולהכניס מהבתים לחצר ומהחצר לבתים, לפי שיש בחצר רשות לכמה בני אדם[י], אולם **חֲצֵירוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים**, אף שדרים בבתים הפתוחים אליה כמה עובדי כוכבים, **הֲרֵי הוּא** [-החצר] נחשב **כְּדִיר שֶׁל בְּהֵמָה**, שכשם שאין לבהמות כל זכות בחצר, ואין החצר נחשבת כאילו יש בה כמה רשויות וייאסר להוציא ולהכניס מהבתים לחצר ומהחצר לבתים, אף חצר שדרים בה כמה נכרים אינה נחשבת כאילו יש בה כמה רשויות, **וּמוּתָּר לְהַכְנִיס וּלְהוֹצִיא מִן חָצֵר לְבָתִּים וּמִן בָּתִּים לְחָצֵר. וְאִם יֵשׁ שָׁם** - אם דר שם, באחד מהבתים הפתוחים לאותה חצר, **יִשְׂרָאֵל אֶחָד, אוֹסֵר** אותו ישראל על ישראלים אחרים להוציא ולהכניס מן הבתים לחצר ומן החצר לבתים, מפני שהיא כחצרו[יד] של ישראל, והמוציא או מכניס מבתי הנכרים לחצר, הרי מוציא או מכניס מרשות שהיא מיוחדת לאחד לרשות שהיא מיוחדת לאחר, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, לְעוֹלָם** הנכרי **אֵינוֹ אוֹסֵר, עַד שֶׁיְּהוּ** דרים בחצר **שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים** הדרים בשני בתים[יא], שהם **אוֹסְרִים זֶה עַל זֶה.**

א. **ראה** על כך להלן (ע"ג). ב. **חכמים** לא אסרו לדור עם הנכרי בחצר אחת, שהרי לפעמים אין לאדם אפשרות לדור במקום אחר, אלא שחפצו להקשות על הדר שם, שלא ידור עם הגוי אלא כשבאמת אין לו ברירה אחרת. ולפיכך, לא בטלו מכל וכל את האפשרות להתיר את הטלטול, והותירו רק דרך שאינה קלה, היא השכירות. גאון יעקב (ד"ה לאו"י). ג. **יש** מבארים שרבי מאיר לשיטתו שהוא חושש תמיד למיעוט [ראה חולין (ו.)]. רש"ש (ד"ה ורמ"ס). ד. **דברים** אלו, אף שנאמרו כהמשך לביאור דברי רבי מאיר, הם אף לפי רבי אליעזר בן יעקב. ה. **על** ביטול רשות ראה לעיל (סט:) בהקדמה לפרק, בעיוני הפשט. ו. **והנכרי** אינו מעוניין להשכיר את רשותו בה, שהרי הוא דר שם. ז. **יש** גורסים 'דאמר', ראה הגהות וציונים. ח. **בני** נח נצטוו על שבע מצוות, ומהן איסור גזל. ראה בסנהדרין (נז.). כאשר בן נח עובר על אחת המצוות שנצטוה עליהן, נהרג. ט. **סיכום** דברי הגמרא לעיל, השייכים להבנת הסוגיא דלהלן, ראה בעיוני הפשט[יג]. י. **ואסרו** חכמים להוציא מרשות היחיד המיוחדת לאדם אחד, לרשות היחיד המשותפת לכמה בני אדם, ראה לעיל (סט:) בהקדמה לפרק זה, בעיוני הפשט. יא. **ראה** לעיל (סט:) במשנה ובהערה שם.

הגמרא מבארת את דברי הברייתא: אָמַר מָר, שנינו בברייתא, **חֲצֵירוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים** - חצר שפתוחים אליה בתים שמתגוררים בהם נכרים בלבד, **הֲרֵי הוּא כְּדִיר שֶׁל בְּהֵמָה** וכו׳, ואם יש שם ישראל אחד אוסר[[א]]. כלומר, הנכרי אינו אוסר כלל, ומותר להוציא מביתו לחצר, לפי שביתו כדיר של בהמה, ואולם אם דר בחצר גם ישראל, אוסר הישראל להוציא ולהכניס מביתו של הנכרי לחצר [שבבית הנכרי אין לו רשות, ובחצר יש לו, והרי הן רשויות חלוקות, ואין להוציא מכאן לכאן]. ומשמע, שמביתו של הישראל מותר להכניס ולהוציא לחצר, שרשותו של הנכרי בחצר אינה חשובה לאסור על ישראל להוציא מביתו אליה[א]. וקשה, **וְהָא אֲנַן תְּנַן** - והלא אנו שנינו במשנה **שֶׁהַדָּר עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּחָצֵר הֲרֵי זֶה** - הנכרי **אוֹסֵר עָלָיו** [-על הישראל הדר עמו[[ב]]] להוציא ולהכניס מביתו שלו לחצר, ושלא כדברי הברייתא.

מתרצת הגמרא: לָא קַשְׁיָא, הָא - מה ששנינו במשנה שהנכרי אוסר להכניס ולהוציא מביתו של ישראל לחצר, מדובר **דְּאִיתֵיהּ** - שהנכרי נמצא בביתו באותה שבת, **הָא** - ומה ששנינו בברייתא שאין נכרי אוסר את ביתו של ישראל, ורק ישראל אוסר את ביתו של הנכרי, מדובר שם **דְּלֵיתֵיהּ** - שאין הנכרי נמצא שם בשבת זו, ולפיכך אינו אוסר[[ג]].

הגמרא מבררת את התירוץ. שואלת הגמרא: וּמַאי קָסָבַר - ומה סובר רבי מאיר, האומר שאין נכרי אוסר את ביתו של הישראל כאשר אין הנכרי בשבת זו בחצר. **אִי קָסָבַר** - אם הוא סובר **שֶׁדִּירָה בְּלֹא בְּעָלִים שְׁמָהּ דִּירָה**, שאף שהנכרי אינו שם בשבת, עדיין הוא נחשב כדר שם ויש לו רשות בחצר[ב], אם כן **אֲפִילּוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים נַמִּי נִיתְּסַר** - גם הנכרי יאסור להוציא מביתו של ישראל אפילו אינו שם בשבת זו, כשם שהוא אוסר כשהוא נמצא שם. **וְאִי קָסָבַר** - ואם הוא סובר **שֶׁדִּירָה בְּלֹא בְּעָלִים לֹא שְׁמָהּ דִּירָה, אֲפִילּוּ יִשְׂרָאֵל נַמִּי לֹא נִיתְּסַר** - גם ישראל שאינו בביתו לא יאסור על האחרים את ההוצאה לחצר. והלא אין הדין כן, שישראל הדר בחצר אוסר לאחרים את ההוצאה גם כאשר אינו נמצא בחצר[ג].

מתרצת הגמרא: לְעוֹלָם קָסָבַר - סובר רבי מאיר **שֶׁדִּירָה בְּלֹא בְּעָלִים לֹא שְׁמָהּ דִּירָה**[ד], ושורת הדין שמי שאינו נמצא בחצר בשבת, בין נכרי ובין ישראל, אינו אוסר על אחרים להוציא ולהכניס מבתיהם לחצר, **וְיִשְׂרָאֵל דְּכִי אִיתֵיהּ אָסַר** - שכאשר הוא נמצא שם הוא אוסר מעיקר הדין, שדירת ישראל שמה דירה, **כִּי לֵיתֵיהּ גָּזְרוּ בֵּיהּ רַבָּנַן** - אף כאשר אינו נמצא בחצר גזרו חכמים שיאסור אגב האופן שהוא נמצא בחצר, אבל **עוֹבֵד כּוֹכָבִים, דְּכִי אִיתֵיהּ** - שגם כאשר הוא בחצר אינו אוסר מעיקר הדין אלא משום **גְּזֵירָה שֶׁמָּא** ישראל הדר עמו בחצר **יִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו**, על כן **כִּי אִיתֵיהּ אָסַר** - כאשר הוא בחצר, הוא אוסר על ההוצאה וההכנסה מבית ישראל לחצר, משום הגזירה האמורה, אבל **כִּי לֵיתֵיהּ לֹא אָסַר** - כאשר אינו בחצר לא גזרו שיאסור[[ד]].

הגמרא מבררת את הדין האמור, שנכרי אינו אוסר כאשר אינו בחצר באותה שבת. מקשה הגמרא: וְכִי כאשר הנכרי **לֵיתֵיהּ** [-אינו בחצר], **לֹא אָסַר** להוציא ולהכניס מהבתים לחצר, **וְהָתְנַן** - והלא שנינו במשנה (להלן סו.), **הַמַּנִּיחַ אֶת בֵּיתוֹ וְהָלַךְ לוֹ לִשְׁבּוֹת בְּעִיר אַחֶרֶת, אֶחָד נָכְרִי וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל** - בין אם ההולך הזה נכרי הוא ובין אם הוא ישראל, **אוֹסֵר** על הנשארים להוציא לחצר, עד שיערבו עמו או שיבטל את רשותו [אם הוא ישראל] או עד שישכרו ממנו את רשותו [אם הוא נכרי], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**[ה]. הרי שנכרי אוסר גם כאשר אינו בחצר.

מתרצת הגמרא: הָתָם - שם במשנה מדובר **דְּאָתֵי בְּיוֹמֵיהּ** - שנכרי זה שהניח את ביתו והלך לו, הלך למקום קרוב והוא עתיד לחזור בו ביום[ו], ואף שכל עוד הנכרי אינו שם הרי שמעיקר הדין אינו אוסר את ההוצאה מהבתים לחצר, וכאמור לעיל, מכל מקום גזרו חכמים שיאסור, שמא ימשיכו להוציא לחצר גם אחר שיחזור, שלא יעלה על דעתם שמעתה שחזר ההוצאה אסורה[ז].

הגמרא מביאה את פסק ההלכה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, שאין הנכרי אוסר אלא כאשר דרים בחצר לפחות שני ישראלים. וכיון שהלכה פסוקה היא, אפשר לדורשה בדרשה לרבים. **וְרַב הוּנָא אָמַר**, אין זו הלכה, אלא רק **מִנְהָג** הוא שנהגו **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב**. על כן, אין לדרוש זאת ברבים, אולם מורים כן למי שבא לשאול מה לעשות. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, נָהֲגוּ הָעָם כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב**, אף שאין דורשים כן ואין מורים כן, שלא הוכרע כן להלכה, מכל מקום אין מוחים במי שנוהג כרבי אליעזר בן יעקב ומיקל להוציא ולהכניס מבית לחצר במקום שאין דר שם אלא ישראל אחד[ח].

★

כהמשך לאמור לעיל שהלכה כרבי אליעזר בן יעקב, דנה הגמרא אם מותר למורה הוראה להורות הלכה זו אף במקום רבו[ט]: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, קַיְימָא לָן [-מקובל בידנו] ביבמות (מט:)[י] כי **מִשְׁנַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב קַב וְנָקִי**, כלומר דבריה מועטים כקב[יא] שהוא מידה קטנה[יב], שלא הובא מדבריו במשניות [ובברייתות[[ו]]] אלא מעט[יג], אולם כל אשר הובא בהן הוא סולת נקיה, שהלכה כמותו בכל מקום[יד], ולפיכך ודאי שהלכה כמותו במה שאמר במשנתנו (לעיל סב.) שאין נכרי אוסר על ישראל לטלטל בחצר עד שיהיו שם שני ישראלים האוסרים זה על זה, **וְכֵן אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל שֶׁהֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב** בכך[טו], ומעתה יש לשאול, **מַהוּ לְתַלְמִיד לְאוֹרוּיֵי** [-להורות] הלכה זו **בִּמְקוֹם רַבּוֹ**, האם נאמר שכיון שהלכה פשוטה היא ואינה תלויה בסברא, מותר הדבר, או שמא גם הלכה זו אין לתלמיד להורות במקום רבו, שחוצפה היא.

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, הלא **אֲפִילּוּ** את דין אכילתה של **בֵּיעֲתָא בְּכוּתְחָא** [-ביצה[טז] בכותח[יז]] **(בעו) [בָּעֵי[יח]] מִינֵּיהּ** [-שאלתי ממנו] **מֵרַב חִסְדָּא כָּל שְׁנֵי** [-שנותיו] **דְּרַב הוּנָא** רבו, שחפצתי לנסות את רב חסדא אם יורה הלכה זו במקום רבו, ועל כן שאלתיו בכל אותן שנים אם מותר לאכול ביצה בכותח[יט], **וְלָא אוֹרֵי** - לא הורה דבר, משום ׳מורה הלכה במקום רבו׳, ואף שהיא הלכה פשוטה ביותר, וכל שכן שהוראה זו, שהלכה כרבי אליעזר בן יעקב, שאינה פשוטה כמותה, שאין לתלמיד להורות אותה במקום רבו.

הגמרא מביאה מה שלמד אביי מדברי רב יוסף הללו: אָמַר לֵיהּ רַב יַעֲקֹב בַּר אַבָּא לְאַבָּיֵי, כְּגוֹן מְגִלַּת תַּעֲנִית, שנכתב בה אלו ימים בשנה אסורים בתענית[כ], **דִּכְתִיבָא וּמַנְחָא** [-שהיא כתובה ומונחת] וגלויה לכל לראות מה כתוב בה[כא], **מַהוּ לְאוֹרוּיֵי בְּאַתְרֵיהּ דְּרַבֵּיהּ** - האם מותר לתלמיד להורות ממנה הלכה במקום רבו[[ז]], שמאחר שדבריה גלויים לכל, שמא אין איסור בדבר. **אָמַר לֵיהּ** אביי לרב יעקב בר אבא, **הָכִי** [-כך] **אָמַר רַב יוֹסֵף, אֲפִילּוּ** את דין אכילתה של **בֵּיעֲתָא בְּכוּתְחָא** [-ביצה בכותח] **(בעו) [בָּעֵי] מִינֵּיהּ** [-שאלתי ממנו] **מֵרַב חִסְדָּא כָּל שְׁנֵי** [-שנותיו] **דְּרַב הוּנָא** רבו, **וְלָא אוֹרֵי** - ולא הורה לי דבר, משום ׳מורה הלכה במקום רבו׳, ואף שהיא הלכה פשוטה ביותר, כדלעיל, ומכאן יש ללמוד שכל שכן שאין לתלמיד להורות ממגילת תענית במקום רבו[[ח]].

הגמרא מביאה מעשים של תלמידים שהורו בחיי רבותיהם שלא במקומם: רַב חִסְדָּא אוֹרֵי - הורה הלכה **בְּכַפְרִי** [שם מקום], **בִּשְׁנֵי** [-בשנותיו] **דְּרַב הוּנָא**, לפי שלא היה מקומו של רב הונא שם אלא בפומבדיתא.

א. **שאין** דירת הנכרי בחצר כדאית לאסור על הישראל להוציא מביתו אליה. ריטב״א (לעיל ע״א ד״ה גופא). ב. **שכאמור** לעיל (ע״א) כאשר נכרי דר עם ישראל, חשובה דירתו דירה. ג. **וכן** מוכח מהברייתא שאמרה שנכרי אינו אוסר על הישראל כאשר אינו בביתו, ומשמע שישראל אוסר על אחרים אף שאינו בביתו, ראה לעיל בעיוני הפשט. ד. **כן** היא גירסת רש״י (ד״ה ה״ג). ויש שגרסו שדירתו שמה דירה, ראה בילקוט ביאורים אודות גירסא זו וביאורה. ה. **וראה** להלן (סו.) עוד דעות אחרות בזה, וההלכה היא שישראל שאינו בביתו אינו אוסר (טוש״ע סי׳ שפא ס״א). ו. **כן** כתב רש״י (ד״ה דאתי). ומשמע שאם אינו עתיד לבא, אין לחוש שישנה דעתו ויבא. אבל הרמב״ם (עירובין פ״ד הי״ג) כתב ׳שאפשר שיבוא בשבת׳, וכן כתב רבינו חננאל (לעיל ע״א), ומשמע שהוצאה והכנסה מבתים לחצר אסורה אף אם אינו עומד לבוא, אלא רק שהדבר אפשרי, שחוששים שישנה דעתו ויבא, ולא יבחינו שבא. ז. **סיכום** הדברים, ראה בעיוני הפשט[[ה]]. ח. **רש״י** (ד״ה הלכה) ותוספות (ד״ה ורבי). הלכה כדעת שמואל, שהלכה לגמרי כרבי אליעזר בן יעקב (ראה טור ושלחן ערוך או״ח סי׳ שפב ס״א, ובית יוסף שם). וכתבו תוספות (שם) שמה שהלכה כמותו, הרי זה משום שפוסקים בעירוב כדברי המיקל, וראה שם טעמים נוספים. ט. **מכאן** ואילך (עד סוף דף סג.) עוסקת הגמרא בדין מורה הוראה בפני רבו. כתבו התוספות (ד״ה מהו) שהנידון בסוגייתנו הוא בהוראה על מעשה הבא לפני התלמיד, שאילו כאשר הוא נשאל כמי הלכה ולא בא מעשה לפניו, יכול הוא לומר כל מה שבדעתו. ונפסק כן בשו״ע (יו״ד סי׳ רמב ס״ז). י. **שם** נאמר, תני שמעון בן עזאי, מצאתי מגילת יוחסין בירושלים וכתוב בה וכו׳ משנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי. יא. **רש״י** ביבמות שם (ד״ה משנת). אולם הרא״ש (לעיל פ״ד סי׳ ז) פירש מילת ׳קב׳ בשם רבינו חננאל מפי הקבלה, שבק״ב [-מאה ושתיים] דברים הלכה כרבי אליעזר בן יעקב, ולא יותר. יב. **רש״י** ביבמות שם. הקב היא מידת נפח המכילה ארבע לוג שהם כ״ד ביצים. השם ׳קב׳ משמש ככינוי למידה קטנה, ראה גם בקידושין (עט:). יג. **מפני** שלא לימד הרבה בבית המדרש. רש״י בגיטין (סז. ד״ה קב). יד. **רש״י** (ד״ה קיימא). וראה לעיל בהערה מהרא״ש בשם ר״ח שרק בק״ב דברים הלכה כמותו. טו. **ושלא** כדעות דלעיל שלא פסקו כמותו לגמרי. טז. **ראה** בהערה להלן באיזו ביצה מדובר. יז. **מאכל** חלבי [ממי החלב] שהיה נאכל הרבה בזמן חז״ל, ומוזכר בש״ס פעמים רבות. יח. **כן** היא גירסת רש״י (ד״ה בעי) וכן להלן. ונראה יותר לגרוס ׳בעאי׳, וכן הגיה הב״ח (אות ג). וראה רש״ש (ד״ה אפי׳) ופורת יוסף (ד״ה ביעתא). יט. **רש״י** סתם ולא פירש מהו הנידון אודות אכילת ביצה בחלב ומדוע סבר השואל שיש צד לאסור זאת. בפשוטו סברת השואל היא שהביצים נולדות מתרנגולת שבשרה אסור בחלב, ולפיכך היה מקום לומר שאף הן אסורות בו. אולם תוספות (ד״ה אפילו) כתבו בשם הערוך (ערך כמח) שאין לפרש כן, כי זה אין צריך היתר, שאין לך עם הארץ שאינו יודע שביצים מותרות בחלב, [וכן ראה להלן בהערה שדעת תוספות שדבר פשוט שאינו חידוש אין חשש בהוראתו], אלא הכוונה לשוחט תרנגולת ומצא בה ביצים גמורות, שאף באופן זה אינן נידונות כבשר ומותר לאוכלן בחלב, כאמור בביצה (ו:). וראה בתוספות ובראשונים שדנו מדוע אכן הן מותרות בחלב. כ. **מגילת** תענית היא מגילה שנכתבה על ידי חנניה בן חזקיה בן גרון וסיעתו [כאמור בשבת (יג:)] והיה בזמן בית שמאי ובית הלל, ועניינה לבאר את הזמנים בשנה שיש בהם קצת שמחה לענין זה שאין להתענות או להספיד בהם. כא. **כתב** רש״י (ד״ה כגון) שבזמן אמוראים אלו לא היתה כתובה התורה שבעל פה חוץ ממגילת תענית [שעל כן נקראה בשם ׳מגילה׳ והיינו כשאר מגילות כתבי הקודש שהן נכתבות], ועל כן נקטו דווקא אותה. לדבריו, אף שרבי סידר את המשנה, אולם לא כתב אותה. אמנם הרמב״ם (הקדמה למשנה תורה) כתב שמרבי ואילך כתבו את המשניות.

רַב הַמְנוּנָא[א] **אוֹרֵי** - הורה הלכה **בְּעִיר חַרְתָּא**[ב] **דְּ**בנאה **אַרְגִּיז** [שם אדם[ג]][ד], **בִּשְׁנֵי** [-בשנותיו] **דְּרַב חִסְדָּא** רבו, לפי שלא היה רב חסדא גר בעיר זו.

הגמרא מביאה מעשה נוסף מענין זה, וממנו מתבאר אימתי מורה תלמיד בחיי רבו שלא במקומו: רָבִינָא סַר סַכִּינָא - בדק[ה] סכין שחיטה **בְּ**עיר אחת **בְּבָבֶל**, שהביאה השוחט לפניו שיבדקנה, ובדקה לו. ומאחר שתקנת בדיקת סכין על ידי חכם היא משום כבוד החכם[ו], נמצא שנטל בכך את עטרת כבוד העיר, והרי זו כהוראה בפני רבו[ז]. **אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי** רבו, **מַאי טַעְמָא עָבֵד מָר הָכִי** - מה טעם עשה אדוני כן, להורות הלכה בפני רבו. **אָמַר לֵיהּ** רבינא לרב אשי, **וְהָא רַב הַמְנוּנָא אוֹרֵי** - הורה הלכה **בְּעִיר חַרְתָּא דְּאַרְגִּיז, בִּשְׁנֵי** [-בשנותיו] **דְּרַב חִסְדָּא** רבו, לפי שלא היה רב חסדא דר בה, ואף אני לא הוריתי בעירך מתא מחסיא אלא בעיר אחרת במדינת בבל. **אָמַר לֵיהּ** רב אשי לרבינא, הלא **לָא אוֹרֵי אִתְּמַר** - מה שנֶאֱמר הוא שלא הורה שם, ושלא כדבריך. **אָמַר לֵיהּ** רבינא, **אִתְּמַר אוֹרֵי וְאִתְּמַר לָא אוֹרֵי** - נֶאֱמר שהורה ונֶאֱמר שלא הורה, ושניהם אמת, **בִּשְׁנֵי** [-בשנותיו] **דְּרַב הוּנָא רַבֵּיהּ** [-רבון] של רב המנונא, אז **הוּא דְּלָא אוֹרֵי** [-שלא הורה], לפי שאין מורה התלמיד הלכה בחיי רבו ואפילו במקום אחר, **וְאוֹרֵי** - ומה שנֶאֱמר שהורה היה זה **בִּשְׁנֵי** [-בשנותיו] **דְּרַב חִסְדָּא, דְּתַלְמִיד חָבֵר**[ח] **דִּילֵיהּ**, של רב חסדא, **הֲוָה** [-היה] רב המנונא, ותלמיד חבר מורה הלכה בחיי רבו כאשר הוא במקום אחר, **וַאֲנָא נַמִּי** [-ואף אני], **תַּלְמִיד חָבֵר דְּמָר אֲנָא** [-של אדוני אני], ולכך יכול אני להורות הלכה במקום אחר[ט].

דין נוסף בהלכות הוראת הלכה לתלמיד במקום הרב: אָמַר רָבָא, צוּרְבָא מֵרַבָּנָן חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ - תלמיד חכם יכול לראות לעצמו סכין של שחיטה, דהיינו שיכול הוא לבדוק סכין של שחיטה בכדי לשחוט בה בהמה שלו[י], ואינו צריך להראותה לרבו[[א]].

הגמרא מביאה מעשים שונים השייכים לדין זה: רָבִינָא[יא] **אִיקְּלַע** [-הזדמן] **לְמְחוֹזָא** עירו של רבא והתאכסן במקום מסוים, **אַיְיתִי אוּשְׁפִּיזְכָנֵיהּ סַכִּינָא וְקָא מַחֲוֵי לֵיהּ** - הביא בעל האכסניא סכין והראה לו אותה שיבדקנה על מנת שיוכל לשחוט בה. **אָמַר לֵיהּ** רבינא לבעל האכסניא, **זִיל אַמְטְיֵיהּ** [-לך והביאנה] **לְרָבָא**, שיראנה. **אָמַר לֵיהּ** בעל האכסניא לרבינא, **לָא סָבַר מָר הָא דְּאָמַר רָבָא** - האם אין אדוני סובר את דברי רבא **שצוּרְבָא מֵרַבָּנָן** [-תלמיד חכם] **חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ** - בודק סכין של שחיטה כאשר שוחטים לו עצמו, ואף כאן נועדה סכין זו לשחוט בה לצורכך, ויכול אתה לראותה בעצמך. **אָמַר לֵיהּ** רבינא לבעל האכסניא, **אֲנָא מִיזְבַּן זְבִינָא** - הלא אין הבשר שלי אלא אני קונהו ממך, ואין זה נחשב שרואה אני את הסכין לעצמי, שרק כאשר הבהמה היא שלי מותר לי לראות את הסכין, ולא כאשר היא נעשית עבורך למוכרה לי.

(סִימָן לשמות האמוראים דלהלן לפי סדרם[יב], **זִיל"א (לְהני"א) [מְהַנֶ"א**[יג]**] מַחְלִי"ף אִיקָ"א וְיַעְקָ"ב**[יד]**)**

רַבִּי אֶלְעָזָר מֵהַגְרוֹנְיָא וְרַב אַחָא בַּר תַּחְלִיפָא אִיקְּלַעוּ [-הזדמנו] **לְבֵי** [-אל] **רַב אַחָא בְּרֵיהּ** [-בנו] **דְּרַב אִיקָא, בְּאַתְרֵיהּ** [-בעירו] **דְּרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב. בְּעֵי** [-חפץ] **רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא לְמֶיעֱבַד לְהוּ עִיגְלָא תִּילְתָּא** - לעשות להם עגל שגדל שליש גידולו[טו], דהיינו לשוחטו להם שיאכלו מבשרו, **אַיְיתִי סַכִּינָא וְקָא מַחֲוֵי לְהוּ** - הביא רב אחא בריה דרב איקא סכין והראה אותה להם קודם שחיטה שיבדקוה. **אָמַר לְהוּ רַב אַחָא בַּר תַּחְלִיפָא** לרבי אלעזר מהגרוניא ולרב אחא בריה דרב איקא, בתמיהה, **לָא לֵיחוּשׁ לֵיהּ לְסָבָא** - האם לא נחשוש לכבודו של זקן, הוא רב אחא בר יעקב, ונבדוק סכין בעירו תחת אשר הוא יבדקנה. **אָמַר לְהוּ רַבִּי אֶלְעָזָר מֵהַגְרוֹנְיָא** לרב אחא בר תחליפא ורב אחא בריה דרב איקא, **הָכִי** [-כך] **אָמַר רָבָא, צוּרְבָא מֵרַבָּנָן** [-תלמיד חכם] **חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ** - בודק סכין של שחיטה כאשר שוחט לעצמו, ואף כאן שוחטים אנו לעצמנו ועל כן איננו צריכים לתת את הסכין לרב אחא בר יעקב שיבדקנה. **חָזֵי וְאִיעֲנִישׁ** - בדק רבי אלעזר מהגרוניא את הסכין, ונענש **רַבִּי אֶלְעָזָר מֵהַגְרוֹנְיָא** על כך שלא חשש לכבודו של רב אחא בר יעקב.

הגמרא מבארת מדוע נענש. שואלת הגמרא: מדוע נענש רבי אלעזר מהגרוניא על כך שלא הראה את הסכין לרב אחא בר יעקב אלא בדקו בעצמו, **וְהָאָמַר** [-והלא אמר] **רָבָא שצוּרְבָא מֵרַבָּנָן חָזֵי לְנַפְשֵׁיהּ** - בודק סכין לעצמו ואינו צריך לחשוש לכבודו של חכם. **משיבה הגמרא: שָׁאנֵי הָתָם** - שונה מה שהיה שם, **דְּאַתְחִילוּ** [-שהתחילון] לדבר **בִּכְבוֹדוֹ** ואמרו 'לא ליחוש ליה לסבא', וכיון שכבר דיברו על כך, לא היה לו לרבי אלעזר מהגרוניא לזלזל בכבודו, אלא היה לו לתת לו את הסכין לבדיקה. **וְאִי בָּעֵית אֵימָא** - ואם תרצה אמור לבאר מדוע נענש, לפי **שֶׁשָּׁאנֵי** [-שונה] **רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב** משאר חכמים משום **דְּמוּפְלָג** הוא[טז], שהיה זקן וחכם מאוד, ועל כן היה להם להקפיד על כבודו יותר ולתת לו לבדוק את הסכין אף שהשחיטה היא להם עצמם, ובאופן זה לא אמר רבא שאין צריך להראות לו את הסכין.

דין הוראת הלכה במקום הרב כאשר היא באה למנוע מלעבור איסור: אָמַר רָבָא, וּלְאַפְרוּשֵׁי מֵאִיסּוּרָא - להורות הלכה בכדי להפריש אדם ולמונעו מלעבור איסור, **אֲפִילּוּ בְּפָנָיו** של רבו **שַׁפִּיר דָּמֵי** - מותר הדבר, והיינו שאם תלמיד רואה אדם העומד לעבור איסור ורבו שם ושותק ואינו מוחה בו, מותר לתלמיד לגעור בו, ואין בכך משום הוראת הלכה במקום הרב.

הגמרא מביאה מעשה מענין זה: רָבִינָא הֲוָה יָתִיב קַמֵּיהּ [-היה יושב לפניו] **דְּרַב אַשִׁי** רבו, **חַזְיֵיהּ לְהַהוּא גַּבְרָא דְּקָא אָסַר לֵיהּ לְחַמְרֵיהּ בְּצִינְתָּא בְּשַׁבְּתָא** - ראה אדם שהיה קושר את חמורו בדקל בשבת. **רְמָא בֵּיהּ קָלָא** - גער[יז] רבינא באותו אדם, לפי שאמרו חכמים שאין להשתמש באילן בשבת[יח] וקשירת החמור בדקל היא שימוש בו, **וְלָא אַשְׁגַּח בֵּיהּ** - ואולם הלה לא השגיח בו והמשיך במעשיו. **אָמַר לֵיהּ** רבינא לאותו אדם, **לֶיהֱוֵי הַאי גַּבְרָא בְּשַׁמְתָּא** - יהיה אותו אדם [היינו הקושר] בנידוי על שהוא עובר על האיסור[יט]. לאחר מכן **אָמַר לֵיהּ** רבינא לרב אשי, **כִּי הַאי גַּוְונָא** - באופן זה שנעשה לפניך, שגערתי באותו אדם על מעשיו, **מִי מִתְחֲזָא כְּאַפְקְרוּתָא** - האם נראה הדבר כחוצפה, ולא היה עלי לעשות זאת[[ב]]. **אָמַר לֵיהּ** רב אשי, **'אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד ה'** (משלי כא ל), שאין חשיבות לחכמה ותבונה נגד ה', והיינו **שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִילּוּל הַשֵּׁם אֵין חוֹלְקִין כָּבוֹד לָרַב**, ועל כן טוב עשית שמחית בו.

דין נוסף: אָמַר רָבָא, תלמיד הבא להורות הלכה בחיי רבו[כ], **בְּפָנָיו** של רבו[[ג]], **אָסוּר** הדבר, **וְ**אם הורה **חַיָּיב מִיתָה** בידי שמים, ואם **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אָסוּר, וְ**אם הורה **אֵין חַיָּיב מִיתָה**[[ד]].

הגמרא דנה בדברי רבא. מקשה הגמרא: וְהמורה **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו** של רבו **לֹא** חייב מיתה, **וְהָא** [-והלא] **תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר [בֶּן יַעֲקֹב**[כא]**] אוֹמֵר, לֹא מֵתוּ** נדב ואביהוא **בְּנֵי אַהֲרֹן** כאשר הביאו אש זרה על המזבח[כב][[ה]], **(עד) [אֶלָּא עַל**[כג]**] שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן** שיש להביא אש זו. **מַאי דְּרוּשׁ** - מהיכן למדו לעשות מה שעשו, שנאמר (ויקרא א ז) **'וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ', אָמְרוּ** נדב ואביהוא, **אַף עַל פִּי שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֶדֶת מִן הַשָּׁמַיִם מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט**, ועל כן הביאו אש זרה, ואף שצדקו בכך[כד], נענשו על מעשיהם, לפי שלא היה להם להורות הלכה בפני משה[[ו]]. **וְעוֹד**[כה] מעשה

א. **שני** רב המנונא היו, האחד היה תלמידו של רב, והשני היה מאוחר ממנו והיה תלמיד חבר של רב חסדא, ובו עוסקת הגמרא. ב. **והיא** סמוכה לבגדד במרחק פרסה. תוספות (ד"ה רב). ג. **והיה** אמגושי [-מכשף]. רש"י (ד"ה דארגיז). ד. **כתב** רש"י בשבת (יט: ד"ה דארגיז) שמצא בתשובה שהיה רב המנונא גר בעיר זו, ושעדיין מקום קבורתו קיים בה. ה. **תרגום** 'פוקד' (שמות לד ז) הוא 'מסער', ופירושו 'בודק'. רש"י בתענית (כ: ד"ה וסייר). ו. **חז"ל** תיקנו (חולין יז:) מפני כבודו של חכם שקודם השחיטה יראה לו השוחט את סכינו על מנת שיבדקנה, ודרך אסמכתא דרשו זאת (שם יח:) מפסוק. עוד אמרו (שם יח.) כי שוחט שלא הראה סכינו לחכם, מנדים אותו, ונפסק בשו"ע (יו"ד סי' יח סי"ז). וכתב השו"ע שם, שעכשיו נהגו למנות אנשים ידועים על השחיטה והבדיקה ולהם מחלו חכמים כבודם, כי הם זהירים וזריזים. ז. **ראה** תוספות לעיל (סב: ד"ה רב) בסוף דבריהם. ח. **בביאור** 'תלמיד חבר' כתב רש"י (ד"ה תלמיד), שהוא חכם כמותו, אלא שלמד ממנו דבר אחד או יותר. ודעה אחרת הובאה ברמ"א (יו"ד סי' רמב ס"ד) שהיינו מי שנתגדל בתורה עד שנעשה קרוב להיות גדול כרבו. ט. **ואף** רב חסדא שהורה בחיי רב הונא, הרי זה משום שלא היה לגביו תלמיד גמור אלא רק תלמיד חבר. תוספות (לעיל סב: ד"ה רב). וכתבו שהחילוק בין תלמיד לתלמיד חבר הוא לענין הוראה במרחק של שלש פרסאות ממקום רבו, שלתלמיד חבר מותר הדבר ולתלמיד אחר אסור, אולם בתוך שלש פרסאות ההוראה אסורה אף לתלמיד חבר. וראה את הדעות בזה בשו"ע (יו"ד סי' רמב ס"ז). י. **לשון** רש"י (ד"ה לנפשיה) הוא 'לשחוט בו הוא עצמו בהמה שלו', אבל לאו דוקא שישחט הוא עצמו אלא עיקר הדבר תלוי אם הבהמה שלו, כמוכח במעשים דלהלן [שמדובר שם באחר השוחט]. רש"ש (ברש"י שם). יא. **אין** זה רבינא המובא לעיל ולהלן שהיה תלמיד חבר של רב אשי, אלא אמורא קדום יותר בשם זה שהיה בזמן רבא. הגהות יעב"ץ (ד"ה רבינא). יב. **ענין** הסימן הוא משום ששלושה מהאמוראים דלהלן שמם הוא 'אחא'. ראה מה שהובא בדקדוקי סופרים להלן על רב אחא בר תחליפא. יג. **הגהות** הב"ח (אות ב). יד. **זיל"א** מהני"א היינו רבי אלעזר מהגרוניא. על פי מנחם משיב נפש (ד"ה סימן). וכתב שרמזו בכך שהועיל לו מה שזלזל ברב אחא בר יעקב, שנענש על כך, כאמור להלן. מחלי"ף היינו רב אחא בר תחליפא. איק"א היינו רב אחא בריה דרב איקא. ויעק"ב היינו רב אחא בר יעקב. טו. **שאז** טעמו ערב ביותר. רש"י (ד"ה עגלא). וכתב שיש מפרשים עגל הנולד שלישי לאמו [ובשבת (יא. ד"ה עיגלא) ביאר שכהבהמה בקטנותה אינה עדיין בכחה, והולדות הראשון והשני אינם בריאים], אמנם ראה בדבריו שדחה פירוש זה. ותוספות בבכורות (יט. ד"ה דקן) פרשו ש'שלישי' הוא לשון חשיבות, ולדבריהם הכוונה לעגל חשוב ומשובח. טז. **ופירוש** מופלג, שחלוק הוא מחכמי דורו וגדול מהם בחכמה. ערוך (ערך פלג). יז. **תרגום** התיבות 'רמא קלא' הוא השליך קול, ופירושו 'גער', ראה רש"י בבבא בתרא (ה. ד"ה רמא). יח. **ראה** להלן (ק.), והטעם הוא שחששו שמא מתוך כך יתלוש ממנו ויעבור על איסור מלאכה [מלאכת קוצר] (ביצה לו:). יט. **ברמב"ם** (תלמוד תורה פ"ה ה"ג) כתב שיש להפריש מן האיסור את העובר על האיסור מפני שאינו יודע באיסורו או מפני רשעו. וכתב הכסף משנה שם, שמקורו מהאמור כאן, שמתחילה הפרישו מפני שחשב שאינו יודע בכך, ולאחר מכן נידהו מפני רשעו. כ. **היינו** המורה הוראה לשואל, ואין המדובר במקום שיש בכך משום אפרושי מאיסורא. רש"י (ד"ה בפניו). כא. **הגהות** הב"ח (אות ג). כב. **כאמור** בתורה (ויקרא י א-ב) אודות היום השמיני לחנוכת המשכן, 'ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטורת ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא ציוה אותם, ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה''. כג. **הגהות** הב"ח (אות ג). כד. **רש"י** ביומא (נג. ד"ה מלוה). כה. **זהו** המשך דברי הברייתא. [וקושיית הגמרא היא מההמשך, ולא מהאמור עד כאן, שהלא הוראת נדב ואביהוא היתה בפני משה].

בתַלְמִיד אֶחָד שהָיָה לוֹ לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר שֶׁהוֹרָה הֲלָכָה בְּפָנָיו, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְאִימָּא שָׁלוֹם אִשְׁתּוֹ[כו], תָּמֵיהַּ אֲנִי אִם יוֹצִיא זֶה שְׁנָתוֹ ויחיה גם בעוד שנה, וְאכן לֹא הוֹצִיא אותו תלמיד את שְׁנָתוֹ, שמת בתוך אותה שנה. אָמְרָה לוֹ אימא שלום לרבי אליעזר, וכי נָבִיא אַתָּה שאמרת שלא יוציא שנתו ואכן כך היה, אָמַר לָהּ, לֹא נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶּן נָבִיא[כז] אָנֹכִי, אֶלָּא כָּךְ מְקוּבְּלַנִי מרבותי, כָּל הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ חַיָּיב מִיתָה, ועל כן ידעתי שלא יוציא שנתו[כח]. וְאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ תַּלְמִיד שהורה הלכה בפני רבי אליעזר ולא הוציא שנתו, יְהוּדָה בֶּן גּוּרְיָא היה שְׁמוֹ, וְהָיָה יהודה בן גוריא רָחוֹק מִמֶּנּוּ [מרבי אליעזר] שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת[כט]. נמצא שאף תלמיד המורה הלכה שלא בפני רבו, חייב מיתה, שעל כן מת יהודה בן גוריא שהורה הלכה במרחק של שלש פרסאות מרבי אליעזר, וקשה על מה שאמר רבא שהוראה שלא בפניו אסורה אך אין חייבים עליה מיתה.

מתרצת הגמרא: הוראתו של אותו תלמיד, בְּפָנָיו של רבי אליעזר הֲוָה [-היה] כן, ועל כן נתחייב מיתה על הוראתו. ומה שאמר רבי יוחנן שהיה רחוק שלוש פרסאות, היינו שמקומו היה רחוק ממקומו של רבי אליעזר בשיעור זה, אך את הוראתו הורה בפני רבי אליעזר ממש.

מקשה הגמרא: וְהָא [-והלא] 'והיה רָחוֹק מִמֶּנּוּ שָׁלֹשׁ פַּרְסָאוֹת' קָאָמַר [-אמר] רבי יוחנן על אותו תלמיד, ואם לא בא לומר אלא היכן היה מקומו, לשם מה הוצרך לספר זאת. מתרצת הגמרא: וְלִיטַעְמֵיךְ - ולשיטתך, המקשן, שבא רבי יוחנן ללמד בדבריו שנתחייב מיתה אף שהורה שלא בפני רבו, עדיין קשה, שְׁמוֹ וְשֵׁם אָבִיו שהזכיר רבי יוחנן, לָמָּה הזכיר, ומה בא ללמדנו בכך. אֶלָּא על כרחך תאמר שמה שהזכיר כל זאת, שמו ושם אביו וכן את מרחק מקומו ממקומו של רבי אליעזר, לא בא ללמד איזו הלכה אלא שֶׁלֹּא תֹּאמַר מָשָׁל הָיָה ולא היה המעשה במציאות.

הגמרא מביאה מאמרים שונים אודות חומר דינו של תלמיד המורה הלכה בפני רבו: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַמּוֹרֶה הֲלָכָה בִּפְנֵי רַבּוֹ, רָאוּי לְהַכִּישׁוֹ נָחָשׁ[ל], שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לב ו) 'וַיַּעַן אֱלִיהוּא בֶּן בַּרַכְאֵל הַבּוּזִי וַיֹּאמַר צָעִיר אֲנִי לְיָמִים וגו' וְאַתֶּם יְשִׁישִׁים עַל כֵּן זָחַלְתִּי[לא] וָאִירָא מֵחַוֺּת דֵּעִי אֶתְכֶם'[לב], וּכְתִיב (דברים לב כד) 'עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר', ויש ללמוד ממה שנקט לשון זחילה כאשר הוא ירא לחוות דעה לפני גדולים ממנו, שרמז בדבריו שאילו היה עושה כן היו באים עליו אותם זוחלים, הם הנחשים.

זְעֵירִי אָמַר בשם רַבִּי חֲנִינָא, המורה הלכה בפני רבו נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיט יא) 'בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא לָךְ', והיינו שצפן דוד המלך בליבו את דברי התורה שלא להורות בהם בפני הרב[לג] בכדי שלא יחטא בכך, הרי שאילו היה מורה היה נקרא חוטא.

רַב הַמְנוּנָא רָמֵי - הקשה סתירה בפסוקים כְּתִיב (שם) 'בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ', שלא לימד דוד דברי תורה ברבים, וּכְתִיב (מ י) 'בִּשַּׂרְתִּי צֶדֶק בְּקָהָל רָב', ו'צדק' הם דברי תורה, ואמר שלימדם בקהל רב[ז], הרי שהפסוקים סותרים זה את זה. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן - בפסוק 'בליבי צפנתי אמרתך' מדובר בִּזְמַן שֶׁעִירָא הַיָּאִירִי[לד], שהיה רבו של דוד[לה], היה קַיָּים, ועל כן לא הורה דוד הלכה בחייו, וְכָאן - בפסוק 'בשרתי צדק בקהל רב', מדובר בִּזְמַן שֶׁאֵין עִירָא הַיָּאִירִי קַיָּים, שאז הורה הלכה.

אגב האמור מביאה הגמרא דברים נוספים מעניינו של עירא היאירי: אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא, כָּל הַנּוֹתֵן מַתְּנוֹתָיו [מתנות הכהונה[לו] שיש אצלו] לְכֹהֵן אֶחָד, ואינו מחלקן בין מספר כהנים, מֵבִיא רָעָב לָעוֹלָם[ח], שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב' כ כו) 'עִירָא הַיָּאִרִי הָיָה כֹהֵן לְדָוִד'[לז], ויש לשאול וכי 'לְדָוִד' לבדו הוּא דַּהֲוָה [-שהיה] כֹּהֵן, אבל לְכוּלֵּי עָלְמָא [-לשאר אנשים] לֹא היה כהן, היתכן דבר זה, אֶלָּא כוונת הפסוק שֶׁהָיָה דוד מְשַׁגֵּר לוֹ, לעירא היאירי, את כל מַתְּנוֹתָיו, וּכְתִיב בָּתְרֵיהּ - ונאמר בפסוק שלאחריו (שם כא א) 'וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד', ונסמכו הפסוקים זה לזה ללמדנו שמפני שנתן לו את כל מתנותיו על כן בא רעב לעולם[לח].

הגמרא שבה לעסוק בתלמיד המורה הלכה בפני רבו: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, תלמיד המורה הלכה בפני רבו מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִגְּדוּלָּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לא כא) 'וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא וגו' הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה', ונאמר בהמשך שלימדם את הלכות גיעול כלים[לט], וְאַף עַל גַּב שחלק כבוד למשה, דְּאָמַר לְהוּ - שאמר להם לאנשי הצבא, לַאֲחִי אַבָּא [-משה] צִוָּה ה' הלכות אלו וְאוֹתִי לֹא צִוָּה, אֲפִילּוּ הָכִי אִיעֲנַשׁ - בכל זאת נענש, דִּכְתִיב - שנאמר אודות יהושע (במדבר כז כא) 'וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי ה'', הרי שהיה יהושע עתיד להצטרך לאלעזר בדבר הלכה לשואלו באורים ותומים, וְלֹא אַשְׁכְּחָן דְּאִיצְטְרִיךְ לֵיהּ - ולא מצאנו בכתובים שהוצרך לו יְהוֹשֻׁעַ לאלעזר בכך[מ], ואין זאת אלא מפני שכיון שהורה הלכות בחיי משה, על כן הורידוהו מגדולתו זו שפסקו לו שיהיה יהושע צריך לו.

דברים נוספים בענין זה: אָמַר רַבִּי לֵוִי, כָּל דְּמוֹתִיב מִלְּתָא קַמֵּיהּ רַבֵּיהּ - כל המשיב דברים [מורה הלכה] בפני רבו, אָזִיל לִשְׁאוֹל - מת מן העולם בְּלֹא וָלָד, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יא כח) כאשר אמרו למשה כי אלדד ומידד מתנבאים במחנה, 'וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחֻרָיו וַיֹּאמַר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם', והיינו שאמר שראויים הם שיכלאו, והרי זו כהוראת הלכה,

כו. **אימא** שלום אשתו של רבי אליעזר היתה מבית הנשיאים, אחותו של רבן גמליאל (ב"מ נט:). כז. **'בן** נביא' היינו תלמידו של נביא [שאף הוא נביא במקצת], או שהוא כינוי לבעל רוח הקודש שהיא פחותה מנבואה. בן יהוידע (ד"ה לא). כח. **עד** כאן דברי הברייתא. כט. **ומה** שנאמר בברייתא 'שהורה הלכה בפניו', אין הכוונה 'בפניו' ממש, ונכתב כן אגב מה שנאמר אצל נדב ואביהוא שהורו הלכה בפני משה. מהרש"א (ח"א ד"ה ואמר). הפרסה היא מידת אורך ויש בה ארבעה מיל, והמיל הוא אלפיים אמה [במידות זמננו, כקילומטר]. שלש פרסאות הן שנים עשר מיל. ל. **שכיון** שהוא חייב מיתה בידי שמים, ראוי להכישו נחש שהוא שליח המוכן לשליחות מן השמים. ועוד יש לפרש, שכיון שהורה הלכה בפה, על כן ראוי להכישו נחש שהוא ממית בפה דווקא. בן יהוידע (ד"ה ראוי). עיין שם עוד. לא. **פירוש** התיבה על פי פשוטה היא לשון פחד, כמו 'דחלתי' שהוא לשון מורא בארמית, ודל"ת וזי"ן מתחלפות. כן כתב המצודת ציון באיוב שם. אולם הגמרא כאן דורשת את התיבה באופן אחר. לב. **כלומר**, דעו מה ששתקתי עד הנה לא היה בעבור כי לא ידעתי מה להשיב ועתה למדתי מה מדבריכם, לא כן הוא, כי התשובה נכונה בפי מאז, אבל על כי אני צעיר לימים ואתם זקנים על כן יראתי מלהגיד דעתי לכם. מצודת דוד (איוב שם). לג. **שמהפסוק** שלפני כן משמע שמדובר בתלמיד, כנאמר שם (תהלים קיט ט) 'במה יזכה נער את אורחו'. מהרש"א (ח"א ד"ה בלבי). לד. **פירוש** 'היאירי' הוא שעירא היה מזרעו של יאיר בן מנשה. ואמנם להלן מבואר שהיה כהן, אך אפשר שמצד אמו היה מזרע יאיר. תוספות (ד"ה כל). לה. **שמו** של עירא היאירי נזכר בשמואל ב' (כ כו), ושם נאמר ש'היה כהן לדוד', כמובא להלן, והיינו שהיה רבו ['כהן' מלשון רב וחשוב]. רש"י (ד"ה עילא). [וראה במהרש"א (ח"א ד"ה עילא) שביאר שחז"ל דייקו את לשונות הכתובים שם שאין הכוונה לכהונה ממש]. לו. **כגון** תרומות, חלה, ראשית הגז, ועוד. לז. **לעיל** למדה הגמרא ש'היה לכהן לדוד' היינו שהיה רבו, וכאן מפרשת הגמרא את הפסוק לכהונה ממש. אמנם כתבו תוספות (ד"ה כל) שפשטות הפסוק היא כדרשת הגמרא לעיל, ולא שהיה כהן ממש, וכפי שמצינו בשמואל ב' (ח יח) ש'כהנים' הכוונה גדולים ושרים. לח. **ואף** שנאמרו בנביא שם (שמואל ב' כא א) טעמים אחרים לרעב, דורשת הגמרא 'סמוכים' [היינו ללמוד דבר מן הסמוך לו] שזה וזה גרם. תוספות (ד"ה מביא). לט. **כיצד** מכשירים כלים שבישלו בהם מאכלי גויים [שהם טריפה] ובלעו דופנות הכלים מהמאכלים ונאסרו בשימוש [שמא יפלטו את הבלוע לבישולים אחרים]. מ. **שהכל** נגלה לו בנבואה ולא הוצרך לשאול באורים ותומים. [מלבד חלוקת הארץ שאכן נעשתה באורים ותומים על ידי אלעזר, וגזירת הכתוב היא, ולא לכך כוונת הפסוק שיעמוד לפני אלעזר]. תוספות בסנהדרין (טז. ד"ה מה).

וּכְתִיב - וכשמפרט הכתוב את סדר הדורות מאפרים עד יהושע נאמר (דברי הימים א׳ ז כז), **'נוֹן בְּנוֹ יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ'**, ואחר יהושע לא נכתב מי היה בנו, הרי שלא היו לו בנים[[א]], ואין זאת אלא שנענש מפני שהורה הלכה בפני משה באותו מעשה של אלדד ומידד[א].

הגמרא מביאה דעה אחרת אודות סיבת העונש של יהושע שלא היו לו בנים. אומרת הגמרא: וּפְלִיגָא - וחולק רבי לוי על דבריו **דְּרַבִּי אַבָּא בַּר פַּפָּא, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר פַּפָּא, לֹא נֶעֱנַשׁ יְהוֹשֻׁעַ** שמת בלא בנים, **אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁבִּיטֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל לַיְלָה אַחַת מִפְּרִיָּה וְרִבְיָה[ב], שֶׁנֶּאֱמַר** במלחמת יריחו כאשר צרו על העיר (יהושע ה יג) **'וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וגו'** וְהִנֵּה אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ', והיינו שבא מלאך לנגדו ושאלו יהושע על מה ולמה בא[ג], **וּכְתִיב** (שם פסוק יד) **'וַיֹּאמֶר (לו) [לֹא] כִּי אֲנִי שַׂר צְבָא ה' עַתָּה בָאתִי' וגו'**. וממה שבא וחרבו שלופה בידו יש ללמוד שבא לפורענות על עבירה שעשו, וממה שאמר 'עתה באתי' והיינו על עבירה של עתה, משמע שהיתה עוד עבירה אחרת. וכך היה המעשה, **שֶׁאָמַר לוֹ** המלאך ליהושע, **אֶמֶשׁ**, היינו קודם הלילה, **בִּיטַּלְתֶּם** קרבן **תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[ד]**, שלא הקרבתם אותו[ה], **וְעַכְשָׁיו** בלילה **בִּיטַּלְתֶּם מִתַּלְמוּד תּוֹרָה[ו]**, ושאלו יהושע, **עַל אֵיזֶה** חטא **מֵהֶן בָּאתָ** להוכיחנו[ז], **וְאָמַר לוֹ** המלאך, על חטא של **עַתָּה**, דהיינו בלילה, **בָּאתִי**, והוא על שאינכם עוסקים עתה בתורה[ח], **מִיָּד** חזר בו יהושע[ט], ובמלחמה הבאה, היא מלחמת העי, עסק בתורה[י], שנאמר (שם ח יג) **'וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק'**[[ב]], **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְלַמֵּד שֶׁהָלַךְ בְּעוֹמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה[יא]**. מהאמור יש ללמוד שחטא בכך שיצא באותו לילה למלחמה על יריחו. **וּגְמִירֵי** - ומקובל בידינו הלכה, **דְּכָל זְמַן שֶׁאָרוֹן** הברית[[ג]] **וּשְׁכִינָה[יב] שְׁרוּיִין שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָן, אֲסוּרִין בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה[יג]**, ועל כן באותו לילה שהיו עסוקים במארב, אף לא החזירו את הארון [שהיה עמם במלחמותיהם] למקומו בגלגל, ונמצא שהיו אסורים אז בפריה ורביה, ועל שיצא למלחמה שלא כדת וביטלם מפריה ורביה נענש יהושע שלא היו לו בנים[יד].

דבר נוסף שיש ללמוד ממעשה זה של המלאך ויהושע: **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אִינְיָא מִשְּׁמֵיהּ** [-בשמו] **דְּרַב, גָּדוֹל תַּלְמוּד תּוֹרָה יוֹתֵר מֵהַקְרָבַת תְּמִידִין**, דְּעל שאלת יהושע למלאך אם בא להוכיחו על חטא ביטול התמיד או על חטא ביטול תורה, **אָמַר לֵיהּ** המלאך ליהושע **'עַתָּה בָאתִי'**, דהיינו על חטא ביטול תורה, ומוכח שתלמוד תורה גדול מהקרבת תמידים, שעל כן ביטולו חמור יותר.

אגב האמור לעיל אודות חומר ביטול פריה ורביה, מביאה הגמרא דברים נוספים בענין זה: אָמַר רַב בְּרוֹנָא אָמַר רַב, כָּל הַיָּשֵׁן בְּקִילְעָא - בחדר **שֶׁאִישׁ וְאִשְׁתּוֹ שְׁרוּיִין בָּהּ, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר** (מיכה ב ט) **'נְשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן מִבֵּית תַּעֲנֻגֶיהָ'[טו]**, שכיון שהוא ישן שם הם בושים ממנו, ואין משמשין. **וְאָמַר רַב יוֹסֵף**, כך הוא **אֲפִילּוּ בְּאִשְׁתּוֹ נִדָּה**, שאף שאסורים לשמש, הרי הם משוחחים בדברים שבצנעה, ובגלל אותו אדם שישן שם אינם יכולים לעשות זאת. **רָבָא אָמַר, אִם אִשְׁתּוֹ נִדָּה הִיא** אין הישן עמם בכלל הכתוב הנ"ל, ואדרבה, **תָּבֹא עָלָיו בְּרָכָה** שהוא מונעם מלשמש ולעבור איסור. **דוחה הגמרא: וְלָא הִיא** - אין הדבר כן, **דְּעַד הָאִידָּנָא מַאן נַטְרֵיהּ** - שעד עתה מי שמרו, כלומר, גם בלעדיו אין חוששים שיבואו לידי עבירה, ואין כל מעלה במה שהוא ישן שם, וממילא הרי הוא בכלל 'נשי עמי תגרשון'.

★

הגמרא שבה לעסוק בדין חצר או מבוי שדרים בהם ישראלים ונכרים יחד[טז]. הגמרא מביאה מעשה במבוי שדר בו נכרי, ובו הוראותיהם של אביי ורבא כיצד להתיר את ההוצאה למבוי: הָהוּא מְבוֹאָה דַּהֲוָה דָּיֵיר בָּהּ - מעשה באותו מבוי שהיה דר בו נכרי בשם **לַחְמָן בַּר רִיסְתַּק, אָמְרוּ לֵיהּ** הישראלים שדרו במבוי ורצו להוציא אליו מרשותם, **אוֹגַר לָן** - השכר לנו את **רְשׁוּתָךְ[יז]. לֹא אוֹגַר לְהוּ** - לא היה חפץ להשכיר להם. כיון שכך, אסורים היו להוציא למבוי[יח], וחיפשו דרך להתיר זאת. **אֲתוּ אָמְרוּ לֵיהּ** - באו ואמרו זאת **לְאַבַּיֵי**, ושאלוהו מה יעשו על מנת שיוכלו להוציא מרשותם למבוי. **אָמַר לְהוּ** [-להם] אביי, **זִילוּ בַּטִּילוּ רְשׁוּתַיְיכוּ לְגַבֵּי חַד** - לכו בטלו את רשותכם במבוי לגבי אחד מכם[יט], וממילא **הָוְיָא לֵיהּ** - יהיה אותו אחד שביטל לגביו נחשב **כְּיָחִיד הַדָּר בִּמְקוֹם נָכְרִי, וְיָחִיד בִּמְקוֹם נָכְרִי לֹא אָסַר** עליו הנכרי להוציא מביתו למבוי, שאין נכרי אוסר אלא כאשר דרים עמו בחצר או במבוי שני ישראלים[כ], וכאן אחר הביטול הרי זה כאילו אין דר במבוי אלא ישראל אחד, שאין הנכרי אוסר עליו[[ד]].

אָמְרוּ לֵיהּ לאביי, **מִידֵי הוּא טַעְמָא** - כלום אין הטעם שנכרי אינו אוסר על ישראל יחיד הדר עמו, **אֶלָּא** משום **דְּלָא שְׁכִיחַ דְּדָיְירֵי** - שאין מצוי הדבר שידור ישראל יחיד עם נכרי בחצר אחת או במבוי אחד, שהישראל חושש שמא יהרגנו הנכרי מאחר שאין עוד ישראלים עמו, וכיון שאין מצוי שידור ישראל יחיד עם נכרי, לא גזרו חכמים שיהיה הנכרי אוסר על ישראל את ההוצאה לחצר או למבוי[כא], **וְהָכָא הָא קָדָיְירֵי** - וכאן הלא אופן זה שדרים כמה ישראלים עם נכרי הוא אופן מצוי, ועדיין יש לגזור בו כבשאר מקום שדרים ישראלים ונכרי בחצר שיאסור הנכרי על ישראל[כב].

אָמַר לְהוּ אביי לאלו ששאלוהו על כך, **כָּל בַּטּוּלֵי רְשׁוּתַיְיהוּ גַּבֵּי חַד** - אופן זה שבני החצר או המבוי מבטלים את רשותם כלפי אדם אחד, **מִילְּתָא דְּלָא שְׁכִיחָא הִיא** - הרי זה דבר שאינו מצוי, **וּמִילְּתָא דְּלָא שְׁכִיחָא לֹא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן** - ודבר שאינו מצוי לא גזרו בו חכמים. כלומר, אמנם נכון הדבר שדרים כאן כמה ישראלים עם נכרי והוא דבר מצוי, אולם ביטול הרשות אצל יחיד אינו דבר מצוי, וממילא אין לגזור שהנכרי יאסור גם באופן זה.

אֲזַל [-הלך] **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** ששמע את הוראתו של אביי, **אָמְרָהּ לִשְׁמַעְתָּא** - אמר הלכה זו **קַמֵּיהּ** [-לפניו] **דְּרָבָא. אָמַר לֵיהּ** רבא לרב הונא בריה דרב יהושע,

---

א. **ועונשו** היה מידה כנגד מידה, שלא היה לו בן תלמיד חכם וממלא מקומו. ריטב"א (ד"ה לא). ב. **והיתה** זו מידה כנגד מידה, שכיון שביטלם מפריה ורביה, נענש ולא קיים פריה ורביה, שלא היה לו בן. מהרש"א (ח"א ד"ה בשביל). ג. **וראה** להלן בהערה בשם תוספות, מהי כוונת יהושע בשאלתו 'הלנו אתה אם לצרינו'. ד. **מדי** יום היו מקריבים לפני ה' [מתחילה במשכן ולאחר מכן במקדש] שני כבשים, האחד בבוקר והאחר בין הערביים [לפנות ערב]. קרבנות אלו נקראים 'תמידים', תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים. ה. **לפי** שלא היה הארון במקומו, כדלהלן, והיה נישא על ידי הכהנים, ועל כן לא היה מי שיקריבנו. תוספות במגילה (ג. ד"ה אמש). ו. **לימודם** היה אז בלילה, לפי שביום היו עסוקים במלחמות. באותה עת ביטלו את הקרבת תמיד של בין הערביים וכן בטלו מן התורה בלילה, לפי שהיו עסוקים גם בלילה במארב על העיר. המלאך טען ליהושע שלא היה עליהם לעסוק במארב בלילה, שאינו עת מלחמה, ולפיכך שלא כדין ביטלו את שני אלו. רש"י כאן (ד"ה ויסי וד"ה וגמירי) ובמגילה (ג. ד"ה אמש). המקור לכך שהתביעה עליהם היתה משום ביטול תורה, משום שבמלחמה הבאה נאמר שלן בעומקה של הלכה, ראה להלן. ז. **כלומר**, איזה חטא יותר גדול. שפתי חכמים (מגילה שם ד"ה א"ל). ח. **פירשנו** את המשא והמתן בין המלאך ויהושע על פי פירוש רש"י (ד"ה ויסי). אולם תוספות במגילה (ג. ד"ה אמש וד"ה עתה) פירשו את הדברים באופן אחר, וגם הוסיפו ופירשו את דברי יהושע 'הלנו אתה אם לצרינו', ששאלת יהושע היתה האם באת על 'לנו', דהיינו על ביטול תורה, שנאמר בה (דברים לג ד) 'תורה ציוה לנו משה', או על 'לצרינו', דהיינו על ביטול הקרבנות המגינים עלינו מצרינו. והשיב לו המלאך 'עתה באתי', דהיינו על ביטול תורה, שנאמר בה (דברים לא יט) 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת'. ט. **רש"י** במגילה (ג. ד"ה מיד). [והיינו שקיבל על עצמו שלא לעשות עוד כן, שהרי לא היה זה מיד ממש, שמלחמת העי היתה אחר זמן רב, וראה בתוספות (ד"ה מיד)]. י. **ומשמע** ברש"י במגילה (שם ד"ה אמש וד"ה מיד) שאמנם צרו בלילה, אך לא שהו במארב ועל כן יכלו לעסוק בתורה. ועיין בדבריו בסנהדרין (מד: ד"ה עתה). יא. **וכתב** רש"י (ד"ה ויסי) שמפסוק זה עצמו מוכח שעל תלמוד תורה הוכיחו במלחמת יריחו, שעל כן נאמר כאן שעסק בתורה בעת מלחמת העי שלאחריה. יב. **שהיתה** שרויה במקום הארון. יג. **היינו** שכל ישראל אסורים בכך, לפי שהארון שלא במקומו. על פי תוספות (ד"ה כל). וראה בהגהות היעב"ץ (בתוספות שם) שהשיג על דבריהם וכתב שאין האיסור אלא לאנשי המלחמה שהארון עמם. יד. **ואף** שהיה אפשר לומר שנענש על ביטול תורה, שבכך נתבע על ידי המלאך, יותר נראה שנענש על ביטול פריה ורביה במידה כנגד מידה שלא היו לו בנים. תוספות הרא"ש (ד"ה וגמירי). וראה גם לעיל בשם המהרש"א. טו. **הפסוקים** שם עוסקים ברשעי ישראל וחטאיהם, ובין חטאיהם נמנה מה שהיו מגרשים את הנשים מבית תענוגיהן, על ידי שהרגו את בעליהן או על ידי שנטלו את ממונם ואינם יכולים לשמח את נשותיהם. על פי רש"י שם. טז. **אודות** דינם של חצר או מבוי שדרים בה ישראלים ונכרים, ראה בעיוני הפשט[[ד]]. יז. **השכירות** מקנה לשוכרים זכות כל שהיא ברשות הנכרי, ומועיל הדבר לסלק את רשותו משם ונעשית רשותם, ועל כן אינו אוסר עליהם. ראה לעיל (סב.). יח. **ראה** בעיוני הפשט[[ה]], מה היה דינם של החצר או של המבוי, ואם מדובר כאן שעירבו ביניהם בחצר, או שלא עירבו. יט. **אודות** ביטול רשות ודיניו, ראה בעיוני הפשט[[ו]]. לגבי התועלת שבביטול במעשה שבגמרא כאן, ראה בעיוני הפשט להלן. כ. **זו** דעת רבי אליעזר בן יעקב במשנה לעיל (סב:). וראה שם שרבי מאיר חולק על כך. [אודות מחלוקתם וטעמיה, ראה בהערה להלן]. מדברי הגמרא מוכח שאביי ורבא נקטו להלכה כדעת רבי אליעזר בן יעקב, ומכאן הוכיחו תוספות לעיל (סב: ד"ה ורבי) שהלכה כמותו. כא. **גדרי** הדין שנכרי אוסר על הישראלים הדרים עמו, התבאר בגמרא לעיל (סב.) ששורת הדין היתה שהנכרי לא יאסור על ישראלים כלל, בין יחיד ובין רבים. בכל זאת, גזרו חכמים ואמרו שהוא אוסר עליהם, מפני שרצו למנוע שידורו ישראלים ונכרי בחצר אחת או במבוי אחד, שמא ילמדו הישראלים ממעשיו הרעים של הנכרי. לשם כך אמרו שנכרי אוסר על ישראלים הדרים עמו, ואין עירוב וביטול רשות מועילים להתיר זאת אלא שכירת רשות, וממילא יוכרח הישראל לשכור מן הנכרי את רשותו, אבל בדרך כלל לא יחפוץ הנכרי להשכיר והישראל יאסר להוציא לחצר, ועל ידי כך ישתדל לצאת משם ולגור במקום אחר. אכן כאשר דר עמו רק ישראל אחד, אין הנכרי אוסר, משום שמגורי נכרי עם ישראל יחיד אינם שכיחים [שהנכרי חשוד על שפיכות דמים, ועל כן חושש הישראל לדור עמו כשהוא לבדו בחצר או במבוי], ואין צורך לגזור בכך. וכיון שהדבר אינו שכיח, לא גזרו שהנכרי יאסור עליו, ועל כן יכול הוא להוציא לחצר אף על פי שלא שכר מהנכרי את רשותו. [זו דעת רבי אליעזר בן יעקב. לדעת רבי מאיר גזרו גם בישראל יחידי]. כב. **כלומר**, מה לי שמצד הדין נחשב הישראל כדייר יחידי מכח הביטול, והלא במציאות דרים שם כמה ישראלים, ודבר זה הוא שכיח ומצוי.

אִם כֵּן, שעל ידי שיבטלו האחרים את רשותם אצל הישראל יחשב הדבר כיחיד הדר עם נכרי שאין הנכרי אוסר עליו, **בִּיטַּלְתָּ תּוֹרַת עֵירוּב מֵאוֹתוֹ מָבוֹי**, שלא יצטרכו לעשות שם ׳שיתופי מבואות׳[א] כלל, וישתכח שם ענין זה כלל, ולבסוף ישכחו לבטל ויבואו לטלטל בלא עירוב ובלא ביטול[א].

שאל[ב] רב הונא בריה דרב יהושע את רבא, הלא יש לומר **דִּמְעָרְבֵי** - שיורו להם שבנוסף לביטול יעשו ׳שיתופי מבואות׳ במבוי [אף שאין הדבר מועיל, כיון שדר שם נכרין], ועל ידי כך לא תשתכח תורת עירוב משם.

השיב לו רבא, אין זו עצה הגונה, שעדיין יש לחשוש לתקלה אחרת, שמא **יֹאמְרוּ שֶׁעֵירוּב מוֹעִיל בִּמְקוֹם נָכְרִי**, והרי אין הדבר כן, שאין עירוב מועיל במקום נכרי עד שישכרו את רשותו.

שאל רב הונא בריה דרב יהושע את רבא, הלא יש לומר **דִּמַכְרְזִינַן** - שנכריז ונודיע לכל, הוו יודעים שאין עירובנו מועיל [שהרי יש שם נכרי] ואיננו מוציאים מחצרותינו למבוי, ומה שאנו מטלטלים במבוי, אין זה משום העירוב, אלא משום שרשות היחיד הוא על ידי הביטול.

השיב לו רבא, וכי **אַכְרָזְתָּא לְדַרְדְּקֵי** [-הכרזה לקטנים], כלומר, וכי מועילה ההכרזה לדורות הבאים שלא שמעוה[ג], ויראו את בני המבוי מטלטלים במבוי ויסברו שזהו משום שעירוב מועיל במקום נכרי. ונמצא שאין לעשות כעצת אביי שיבטלו בני המבוי רשותם כלפי אחד מהם ושוב לא יאסור עליו הנכרי, שאם לא ישתתפו שם תתבטל תורת שיתוף מאותו מבוי, ואם ישתתפו יש לחוש שיאמרו הדורות הבאים שעירוב מועיל במקום נכרי אף שלא שכרו ממנו.

אֶלָּא אָמַר רָבָא, עצה אחרת יש לדבר, **לֵיזִיל חַד מִינַּיְיהוּ** - שילך אחד מהם [מבני המבוי][ד], **לִיקָרֵב לֵיהּ** - ויתקרב לנכרי עד שיהיה אוהבו, **וְלִשְׁאוֹל מִינֵּיהּ דּוּכְתָּא וְלִינַּח בֵּיהּ מִידֵי** - ואז ישאל ממנו מקום[ב] בחצירו[ג] להניח שם חפץ כל שהוא[ד], **דְּהָוֵה לֵיהּ** - שיחשב הישראל על ידי שאילת מקום זו, **כִּשְׂכִירוֹ וּלְקִיטוֹ**[ה] - כפועל של הנכרי, **וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אֲפִילּוּ שְׂכִירוֹ וַאֲפִילּוּ לְקִיטוֹ** של הנכרי[ה], אם הוא ישראל **נוֹתֵן עֵירוּבוֹ**[ו] עם בני החצר או המבוי, **וְדַיּוֹ** בכך להתיר את ההוצאה מהבתים לחצירות או מהחצירות למבוי, ושוב אין צריך לשכור מן הנכרי את רשותו בחצר או במבוי[ו].

הגמרא מביאה נידון בחידושו של שמואל: **אָמַר לֵיהּ** [-לו] **אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, הָיוּ שָׁם** בבית הנכרי, **חֲמִשָּׁה** ישראלים שהם **שְׂכִירוֹ וַחֲמִשָּׁה** ישראלים שהם **לְקִיטוֹ** - שהתגורר כל אחד מהם בחדר או בעלייה נפרדת בבית הנכרי, **מַהוּ** שיצטרכו כולם להשתתף בעירוב. במשנה להלן (עג.) נאמר שחמש חבורות ששבתו בבית אחד, וכל אחת מתגוררת בחדר או בעלייה נפרדת, שכל אחת מהן צריכה להצטרף לעירוב, והיינו שהיא צריכה לתת בפני עצמה פת לצורך העירוב. ומעתה יש להסתפק אם מה שאנו מחשיבים את שכירו ולקיטו כבעלים לענין שהוא יכול לערב עם בני החצר, האם הדבר אמור גם להחמיר, שאם יש כמה ישראלים בכמה חדרים בביתו של הנכרי, יצטרכו כולם לערב, ואם שכח אחד מהם ולא עירב אוסר על כולם[ז].

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי, **אִם אָמְרוּ שֶׁשְּׂכִירוֹ וּלְקִיטוֹ** נחשב כבעלים **לְהָקֵל**, להתיר שיערב במבוי או בחצר שדר בהם נכרי, **יֹאמְרוּ שֶׁשְּׂכִירוֹ וּלְקִיטוֹ** נחשב כבעלים **לְהַחְמִיר**, שיאסור על אחרים אם לא השתתף עמם בעירוב, אין הדבר כן, שבעירובין הולכים להקל, ואין צריך שכולם יתנו חלק בעירוב[ז].

★

הגמרא שבה לדברי רב יהודה אמר שמואל, ומביאה מימרא נוספת שלו, וכן את דברי רב נחמן על שתי המימרות הללו. המימרא הראשונה: **גּוּפָא** - נשוב לעצם דברי רב יהודה אמר שמואל. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, אֲפִילּוּ שְׂכִירוֹ וַאֲפִילּוּ לְקִיטוֹ** של הנכרי, אם הוא ישראל, **נוֹתֵן** את **עֵירוּבוֹ** עם בני המבוי, **וְדַיּוֹ**, שאין צריך לשכור מן הנכרי עצמו. **אָמַר רַב נַחְמָן, כַּמָּה מְעַלְּיָא הָא שְׁמַעְתָּא** - כמה מעולה ונאה הלכה זו, שנכונה היא.

המימרא השניה: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל**, חכם **שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית** הלוג[ח] **יַיִן, אַל יוֹרֶה** הוראה הלכה למעשה[ט], משום שהיין טורד את דעתו לזמן מה[ח]. **אָמַר רַב נַחְמָן, לֹא מְעַלְּיָא הָא שְׁמַעְתָּא** - הלכה זו אינה מעולה ונאה, **דְּהָא אֲנָא** - שהרי אני, **כָּל כַּמָּה דְּלָא שָׁתֵינָא רְבִיעֲתָא דְּחַמְרָא** - כל עת שאיני שותה רביעית יין, **לָא צִילָּא דַּעְתַּאי** - אין דעתי צלולה עלי, הרי שאדרבה, לא רק שאין היין טורד את הדעת, אלא הוא אף מסייע לבוא לידי צלילות הדעת, ועל כן אין לומר שהשותה יין לא יורה[ט].

הגמרא מביאה דברים שנאמרו בין רבא לרב נחמן אודות דברי רב נחמן האמורים: **אָמַר לֵיהּ** [-לו] **רָבָא** לרב נחמן, **מַאי טַעְמָא אָמַר מָר הָכִי** - מדוע אומר אדוני בלשון זו, שהלכה זו נאה והלכה זו אינה נאה, **הָאָמַר** [-והרי אמר] **רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב** - מהו פירוש הפסוק (משלי כט ג) **׳וְרֹעֶה זוֹנוֹת יְאַבֶּד הוֹן׳**[י], זהו פירושו, ש׳זונות׳ נוטריקון ׳זו נאה׳, והיינו **שֶׁכָּל הָאוֹמֵר שְׁמוּעָה זוֹ נָאָה** וארענה [-ואעסוק בה] כדי שאזכרנה, **וּשְׁמוּעָה זוֹ אֵינָהּ נָאָה** ולא ארענה ולא אעסוק בה, יאבד הון, כלומר, הרי הוא **מְאַבֵּד** את **הוֹנָהּ** [-כבודה] **שֶׁל תּוֹרָה**, וסופה להשתכח ממנו[י].

אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבא, **הֲדַרִי בִּי** - חוזרני בי מאמירותי כי שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה, ולא אוסיף עוד לדבר באופן זה[יא].

אגב דברי שמואל אודות איסור ההוראה לשותה רביעית יין, מביאה הגמרא את דינו של שותה יין לענין תפילה: **אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, שָׁתוּי אַל יִתְפַּלֵּל, וְאִם הִתְפַּלֵּל**, הרי שבדיעבד **תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה**, ואינו צריך לחזור ולהתפלל כשיפוג יינו. **שִׁיכּוֹר**[יא] **אַל יִתְפַּלֵּל, וְאִם הִתְפַּלֵּל, תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה** - שנואה לפני המקום, וכאשר יפוג יינו עליו לחזור ולהתפלל[יב].

הגמרא מבארת את דברי רבה בר רב הונא. מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** [-מיהו] **שָׁתוּי** שתפילתו תפילה, **וְהֵיכִי דָּמֵי** [-ומיהו] **שִׁיכּוֹר** שתפילתו תועבה. אומרת הגמרא: **כִּי הָא** - נתפרשו הדברים במעשה זה, **דְּרַבִּי אַבָּא בַּר שׁוּמְנִי וְרַב מְנַשְּׁיָא בַּר יִרְמְיָה מִגִּיפְתִּי הֲווּ קָא מִפְטְרֵי מֵהֲדָדֵי אַמַּעְבְּרָא דִּנְהַר יוֹפְטִי** - נפטרו זה מזה במעבורת[יב] של נהר יופטי, **אָמְרוּ** זה לזה, כיון שנפרדים אנו, על כן **כָּל חַד מִינַּן לֵימָא מִילְּתָא דְּלָא שְׁמִיעַ לְחַבְרֵיהּ** - כל אחד מאתנו יאמר דבר שאינו ידוע לחבירו, משום **דְּאָמַר מָרִי בַּר רַב הוּנָא, לֹא יִפָּטֵר אָדָם מֵחֲבֵירוֹ אֶלָּא מִתּוֹךְ** אמירת **דְּבַר הֲלָכָה**[יג] חדש ובלתי ידוע, **שֶׁמִּתּוֹךְ כָּךְ זוֹכְרוֹ** לחבירו. **פָּתַח חַד** מהם **וְאָמַר**, מה שאמר רבה בר רב הונא ששתוי שהתפלל תפילתו תפילה ואילו שיכור שהתפלל תפילתו תועבה, יש לברר **הֵיכִי דָּמֵי** [-מיהו] **שָׁתוּי וְהֵיכִי דָּמֵי** [-ומיהו] **שִׁכּוֹר**, ובירור הדבר הוא **שֶׁשָּׁתוּי** הוא **כָּל שֶׁיָּכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ** בכובד ראש כפי שראוי לדבר לפניו, שאין יינו מפריעו מכך, ועל כן תפילתו תפילה, ואילו **שִׁיכּוֹר** הוא **כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ**, שיינו מפריעו מלדבר בכובד ראש, ועל כן גם לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא אינו יכול לדבר ותפילתו תועבה.

הגמרא מביאה את המשך דבריהם בעת פרידתם: **פָּתַח אִידַךְ** [-השני] **וְאָמַר, הַמַּחֲזִיק בְּנִכְסֵי הַגֵּר** שמת ואין לו יורשים[יג], שכיון שבאו לו בלא יגיעה תמהים על כך בני אדם, והוא יכול להפסיד אותם מפני עין הרע שיטילו בו, **מַה יַּעֲשֶׂה וְיִתְקַיְּימוּ בְּיָדוֹ**, יעשה בהם דבר מצוה **וְיִקַּח בָּהֶן** [-במקצתם] **סֵפֶר תּוֹרָה**, ובזכות מצוה זו יתקיימו בידו שאר הנכסים.

הגמרא מביאה שיש לנהוג בעצה זו גם במקרים נוספים: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת**, כן ינהג **אֲפִילּוּ**

א. **עירוב** המבואות נקרא בדרך כלל בשם ׳שיתוף׳, ואליו הכוונה כאן. תוספות רבינו פרץ (ד״ה א״ל). וראה לעיל (סג:) בהערות שהובאו דברי הראשונים והאחרונים שודאי הדרים שם עירבו עירובי חצירות, והנידון בסוגיא הוא רק לענין שיתופי מבואות. ב. **ראה** הגהות וציונים שיש גורסים כאן ׳אמר ליה׳, וכן להלן. ג. **ואין** לומר שישובו ויכריזו, שחוששים שההכרזה לא תתמיד לדורות הבאים. ד. **לאו** דווקא אחד מבני המבוי, אלא כל ישראל שישאל מקום מהנכרי, יוכל להשתתף עם בני המבוי, וההוצאה למבוי תהא מותרת להם. ראה משנ״ב (סי׳ שפב ס״ק לו). ה. **שכיר** הוא העובד אצל בעל הבית במשך השנה כולה, ולקיט הוא העובד אצלו בעת הקציר והאסיף בלבד. רש״י (ד״ה ואמר). ו. **הפת** שנותן כל אחד מבני החצר או המבוי להשתתף עם האחרים בעירוב החצר או המבוי. ז. **את** הטעם לכך שאינם אוסרים, ביארו תוספות להלן (עג. ד״ה ומודין), שאף שאוכלים וישנים כל אחד בנפרד, ואינם משותפים עם בעל הבית כלל, מכל מקום כיון שכולם משתמשים בתוך הבית בכל עסקי תשמישיו [כגון באפיה ובבישול] כאחד ויש שם בעל הבית אחד לכל הבית ויכול לסלקם משם, נחשבים כאיש אחד ובטלה דירתם לגבי דירתו. וראה שם שלמדו מזה גם לגבי הדרים באופן כזה בבתים ובעליות בביתו של ישראל. אולם הרשב״א (כאן ד״ה הא ולהלן עג. ד״ה כתבו בתוספות) כתב שמדובר כאן שהבית הוא רשות הנכרי לגמרי ומניח כליו גם בחדריהם ועוד שאין להם אלא רשות שם אך אינם דרים או אוכלים במקום. ח. **הלוג** הוא מידת נפח המכילה שש ביצים. ונמצא ששיעור הרביעית הוא כביצה וחצי. במידות זמננו שוה הרביעית לכ-86 מ״ל לשיטה אחת או לכ-150 מ״ל לשיטה אחרת. ט. **והכוונה** להוראת איסור והיתר, שאילו לדון בדיני ממונות מותר [אולם לא דיני נפשות, כפי ששנינו בסנהדרין (מ.) שהעוסקים בהם לא ישתו יין]. תוספות בסנהדרין (מב. ד״ה העוסקים). וכן נפסק בשו״ע (חו״מ סי׳ ז ס״ה). י. **בפסוק** נאמר ׳איש אוהב חכמה ישמח אביו, ורועה זונות יאבד הון׳, ופירושו הפשוט הוא שהאוהב חכמה ישמח את אביו, ואילו המתחבר [׳רועה׳ מלשון רֵעות] לזונות הרי הוא מאבד את הונו של אביו באתנן שיתן להן, וגם מצער אותו. מצודת דוד (משלי שם). ורבי אחא בר חנינא דרש את תיבת ׳זונות׳ בנוטריקון ׳זו נאה׳. וכתב רש״י במשלי (שם) שיש סיוע לדרשתו ממה שנכתב בפסוק זה ׳זונות׳ מלא, מה שלא מצינו כן בשום מקום. יא. **אף** שלא הגיע לשכרותו של לוט, שאם הגיע לידי כך, הרי הוא שוטה גמור ופטור מכל המצוות [ונראה שאף אין תפילתו תועבה, שאינה כלום], כאמור להלן (סה.), וכן נפסק להלכה (משנ״ב סי׳ צט ס״ק יא). יב. ׳**מעברא**׳ [או ׳מברא׳] היא מעבורת, ספינה המעבירה אנשים מצידו האחד של הנהר לצידו השני. רש״י בבבא קמא (קטז. ד״ה מעבורת). אפשר שהכוונה כאן שנפטרו בסמוך למקום עגינתה של המעבורת עליה היה אמור האחד לעלות, או שהפליג בה האחד לשם ליוויו של השני עד לצידו השני של הנהר. יג. **ישראל** שמת, הקרוב קרוב יורשו, ואין לך אדם מישראל שאין לו יורשים, שהרי כל ישראל קרובים זה לזה דרך יעקב אבינו. אולם, כאשר מת גר ולא הותיר אחריו בן או בת שנולדו לו לאחר שנתגייר, הרי אין לו יורשים אחרים, שכן קרוביו שהיו לו מימי היותו נכרי אינם נחשבים לקרובים לפי שהגר נחשב כמו קטן שנולד, ולפיכך נכסיו הפקר, וכל המחזיק בהם זכה בהם.

בַּעַל שזכה בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ, והיינו בנכסי מלוג[א], שגם בזה עשויים אנשים לתמוה על זכייתו בנכסיה[ב] ולהטיל בהם עין הרע, ועל כן יעשה בהם מצוה ויקנה בהם ספר תורה, ובזכות המצוה לא ינזקו הנכסים.

רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ עָבַד [-עשה] עֵיסְקָא [-עסק] וְרָוַוח [-והרויח] בה, גם בזה עשויים רווחיו להינזק מפני עין הרע, ועל כן יעשה בהם מצוה ויקנה בהם ספר תורה, ובזכות המצוה לא ינזקו.

רַב פָּפָּא אָמַר, אֲפִילּוּ מָצָא מְצִיאָה יעשה כן, לפי שעשויים להטיל בה עין הרע[ג] ולא תתקיים בידו, ובזכות המצוה תתקיים בידו[א].

הגמרא אומרת שאין צורך לקנות בדווקא ספר תורה: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אֲפִילּוּ כָּתַב בְּהוּ [-בהם] תְּפִילִּין[ד], די בכך לשמור על נכסיו שלא ינזקו בעין הרע[ה].

הגמרא מביאה מקור לעצה האמורה, שקיום מצוה בדבר מסייע לקיומו[ו]: וְאָמַר[ז] רַב חָנִין וְאִיתֵימָא [-ויש אומרים שאמר זאת] רַבִּי חֲנִינָא, מַאי קְרָאָה - מהו הפסוק שבו נרמז דבר זה, דִּכְתִיב (במדבר כא ב) במלחמת ישראל עם הכנעני מלך ערד 'וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר וגו' לַה' וַיֹּאמַר אִם נָתֹן תִּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת עָרֵיהֶם', דהיינו שקיבלו על עצמם שאם ינצחום יקדישו את שללם לגבוה[ח], ובזכות זה נשמעה תפילתם ואכן נפלו בידם, כנאמר בפסוק שלאחר מכן (שם פסוק ג) 'וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי'[ט].

הגמרא שבה לענייני שתוי ושיכור, ומביאה דרכים להפגת השכרות: אָמַר רָמִי בַּר אַבָּא, הליכה בדֶּרֶךְ שאורכה מִיל[י], וְשֵׁינָה בשיעור כָּל שֶׁהוּא, זו או זו, מְפִיגִין אֶת הַיַּיִן ששתה קודם להליכתו או לשינתו, ואין היין משפיע עליו עוד, ומותר להורות ולהתפלל.

הגמרא מביאה הגבלה בדבר: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַ, לֹא שָׁנוּ שדרך מיל ושינה כל שהוא מפיגים את היין, אֶלָּא באופן שֶׁשָּׁתָה יין כְּדֵי [-בשיעור] רְבִיעִית הלוג בלבד[יא], אֲבָל אם שָׁתָה יין יוֹתֵר מִשיעור רְבִיעִית, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁדֶּרֶךְ - שהליכה בדרך לאחר שתייתו זו, טוֹרַדְתּוֹ ומבלבלת את דעתו יותר, וְשֵׁינָה שהוא ישן לאחר שתייתו, מְשַׁכַּרְתּוֹ ביותר.

הגמרא מביאה מעשה ממנו יש לדון על האמור לעיל שדרך מיל מפיגה את היין. מקשה הגמרא: וְהאם דֶּרֶךְ מִיל מְפִיגָה אֶת הַיַּיִן, וְהָתַנְיָא - והלא שנינו בברייתא, מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר, וְהָיָה מְהַלֵּךְ מֵעַכּוֹ לִכְזִיב[יב], וְהָיָה רַבִּי אִילְעַאי מְהַלֵּךְ אַחֲרָיו. מָצָא רבן גמליאל גְּלוּסְקִין [-ככרות לחם[יג]] בַּדֶּרֶךְ, אָמַר לוֹ לרבי אילעאי, אִילְעַאי, טוֹל [-הרם] את הַגְּלוּסְקִין מִן הַדֶּרֶךְ[יד]. אחר כך מָצָא רבן גמליאל נָכְרִי אֶחָד, אָמַר לוֹ לנכרי, מַבְגַּאי [כך היה שמו], טוֹל גְּלוּסְקִין הַלָּלוּ מֵאִילְעַאי, וקח אותם לעצמך[טו]. נִיטְפַּל [-התקרב והתחבר] לוֹ רַבִּי אִילְעַאי לנכרי, אָמַר לוֹ לנכרי, מֵהֵיכָן אַתָּה. אָמַר לוֹ הנכרי, מֵעֲיָירוֹת שֶׁל בּוּרְגָּנִין[טז]. אמר לו רבי אילעאי, וּמַה שְּׁמֶךָ. אמר לו הנכרי, 'מַבְגַּאי' שְׁמֵנִי [-שמי]. חזר רבי אילעאי ושאלו, כְּלוּם [-האם] הִכִּירְךָ רַבָּן גַּמְלִיאֵל מֵעוֹלָם. אָמַר לוֹ הנכרי, לָאו[יז].

אומרת הברייתא: בְּאוֹתָהּ שָׁעָה לָמַדְנוּ שֶׁכִּיוֵּן רַבָּן גַּמְלִיאֵל את שם הנכרי בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ, שהרי קראו בשמו 'מבגאי', אף שלא הכירו מעולם. מוסיפה הברייתא: וּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים להלכה, לָמַדְנוּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. א. ממה שאמר רבן גמליאל לרבי אילעאי להרים את הגלוסקין, לָמַדְנוּ שֶׁאֵין מַעֲבִירִין [-חולפים] עַל פני הָאוֹכָלִין המוטלים בדרך מבלי להרימם, אלא חובה להרים אותם כדי שלא יתבזו. ב. וממה שאמר לרבי אילעאי לתת אותן לנכרי, ולא התיר לו לאכול אותן בעצמו, לָמַדְנוּ שֶׁכאשר נמצאת פת בדרך ואין יודעים אם היא פת נכרי או פת ישראל, הוֹלְכִין אַחֲרֵי רוֹב עוֹבְרֵי דְּרָכִים[ב], אם רובם נכרים יש להחזיקה כפת נכרי ולאוסרה באכילה לישראל[יח], ואם רובם ישראל יש להחזיקה כפת ישראל ולהתירה[יט]. ועל כן, כאן שהיו רוב עוברי הדרכים נכרים, אסר רבן גמליאל לרבי אילעאי לאכול את הגלוסקין[ג]. ג. וממה שאמר לרבי אילעאי לתת את הפת לנכרי, אף על פי שהמעשה היה אחר הפסח[כ], לָמַדְנוּ שֶׁחֲמֵצוֹ שֶׁל נָכְרִי שעבר עליו הפסח, אַחַר הַפֶּסַח מוּתָּר בַּהֲנָאָה לישראל[כא], שאם היה אסור בהנאה, היה לו לחשוש שמא עבר הפסח על הגלוסקין ונאסרו בהנאה[כב], והיה אסור לתת אותן לנכרי, כיון שהנכרי מחזיק טובה לזה שנתנן לו, ונמצא שהנותן נהנה בכך[כג].

הברייתא ממשיכה בסיפור המעשה: כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ רבן גמליאל לִכְזִיב, בָּא אדם אֶחָד לפניו לִישָּׁאֵל עַל נִדְרוֹ, כלומר ביקש שיתיר לו רבן גמליאל נדר שנדר[כד]. אָמַר רבן גמליאל לְאדם זֶה שֶׁהלך עִמּוֹ, כלומר לרבי אילעאי, כְּלוּם [-האם] שָׁתִינוּ מקודם לכן רְבִיעִית יַיִן הָאִיטַלְקִי[כה]. אָמַר לוֹ רבי אילעאי, הֵן - אכן שתינו. אמר רבן גמליאל, אִם כֵּן, איני יכול להזדקק לו עתה להתרת נדרו, ששתיית היין טורדת את הדעת[כו], ואין להתיר אז נדרים[כז], ועל כן יְטַיֵּיל אַחֲרֵינוּ עַד שֶׁיָּפִיג יֵינֵינוּ. וְטִיֵּיל אַחֲרֵיהֶן אותו אדם דרך של שְׁלֹשָׁה מִילִין[כח], עַד שֶׁהִגִּיעַ רבן גמליאל לְסוּלָּמָא [-למעלות[כט]] שֶׁל הר צוֹר. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ רבן גמליאל לְסוּלָּמָא דְּצוֹר, יָרַד רַבָּן גַּמְלִיאֵל מִן הַחֲמוֹר, וְנִתְעַטֵּף בבגדו[ל], וְיָשַׁב, וְהִתִּיר לוֹ נִדְרוֹ.

אומרת הברייתא: וְהַרְבֵּה דְּבָרִים לָמַדְנוּ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה[לא]. א. ממה ששאל רבן גמליאל את רבי אילעאי אם שתה רביעית יין האיטלקי, לָמַדְנוּ שֶׁרְבִיעִית יַיִן הָאִיטַלְקִי מְשַׁכֵּר, ועל כן בירר רבן גמליאל אם שתאה ונשתכר[לב]. ב. וממה שלאחר שנודע לרבן גמליאל ששתה רביעית יין האיטלקי ונשתכר, מיאן להתיר את נדרו של אותו אדם, לָמַדְנוּ ששִׁיכּוֹר אַל יוֹרֶה, שכן גם התרת נדרים הוראה היא. ג. וממה שאמר רבן גמליאל לשואל שילך אחריהם עד שיפוג יינם, לָמַדְנוּ שֶׁדֶּרֶךְ מְפִיגָה אֶת הַיַּיִן. ד. וממה שכשבא רבן גמליאל להתיר את הנדר, ירד מהחמור וישב, לָמַדְנוּ שֶׁאֵין מְפִירִין [-מתירים][לג] נְדָרִים לֹא כשהמתיר רָכוּב, וְלֹא כשהוא מְהַלֵּךְ, וְלֹא כשהוא עוֹמֵד, אֶלָּא כשהוא יוֹשֵׁב[לד].

הברייתא דלעיל הובאה בכדי לדון ממנה בדברי רמי בר אבא דלעיל, שדרך מיל מפיגה את היין. מקשה הגמרא: קָתָנֵי מִיהַת - מכל מקום שנינו בברייתא שרק דרך של שְׁלֹשָׁה מִילִין מפיגה את היין, והרי זה שלא כדברי רמי בר אבא

א. ראה מהרש"א (ע"א ח"א ד"ה יקנה). חכמים תקנו שאדם זוכה בנכסי אשתו, שאמנם הקרן שלה אך הוא אוכל פירות, כגון שאם יש לה שדה הוא עוסק בה ואוכל את פירותיה. נכסים אלו נקראים בשם 'נכסי מלוג'. ב. משום שאף הם באו לו ללא עמל וטורח. ג. משום שלא יגע בה כלל. על פי חידושי המאירי (ד"ה רבא). ד. שהם דמיהם יקרים כספר תורה, וגם שאין בכתיבתן תועלת לציבור כספר תורה, אלא לו בלבד. חידושי המאירי (שם). ה. וגם אם יעשה בהם שאר מצוות, שכן מוכח בפסוק המובא בהמשך, שעבור מצוה אחרת, החרמת נכסים לה', התקבלה תפילתם. וכעין זה כתב בחידושי המאירי (שם). [אמנם בתורת חיים (ד"ה אפילו) כתב שדווקא ספר תורה ותפילין שהם מצוות המתקיימות, ולא צדקה, עיי"ש]. ו. רש"י (ד"ה מאי). אמנם מהלשון 'ואמר' הנאמרת בדרך כלל כהמשך לדברים שלפניה, משמע שהראיה היא לדברי רב נחמן בר יצחק, וכאמור בהערה לעיל שמהפסוק דלהלן ניתן ללמוד לכך מצוה מועילה לקיים את הנכסים. [ומשם למעשה מוכח אף יותר, שאף די בהבטחה לקיים מצוה בדבר, כדי לגרום לכך שיבוא]. ז. אולי צ"ל 'אמר', וראה בהערה הקודמת. ח. רש"י (במדבר כא ב). ט. ראה בהגהות וציונים שיש שגרסו פסוק זה בגמרא. וראה שם עוד גירסאות אחרות. י. מיל הוא מידת מרחק של אלפיים אמה. במדות זמננו, לשיטת הגר"ח נאה היא 960 מטר ולשיטת החזו"א היא 1152 מטר. יא. על שיעור זה ראה בהערה לעיל (סוף ע"א). יב. ערים אלו נמצאות בגבול מזרח-צפון של ארץ ישראל. העיר עכו נמצאת בפינה המזרחית צפונית, אלא שמשם יוצאת רצועה השייכת לארץ ישראל לצד צפון, ושם היא כזיב. גמרא בגיטין (ז:), על פי רש"י שם (ד"ה לעוטה). יג. 'גלוסקין' הוא לשון רבים של 'גלוסקא' [ערוך (ערך גלסק)], שהיא פת עגולה. יד. להלן יתבאר טעם הדבר. טו. להלן יתבאר מה טעם נתנם לנכרי ולא נתן לרבי אילעאי לאוכלם, וכן מה טעם לא נאסרו בהנאה. בתוספות (ד"ה ולמדנו) דנו כיצד העניק רבן גמליאל את הגלוסקין לנכרי, ולא חשש לאיסור 'לא תחנם' שהוא שלא לתת לנכרים מתנות חינם כמו שאמרו בעבודה זרה (כ.). וראה בדבריהם מה שכתבו בזה. וראה להלן בשם חידושי המאירי שיתכן שהיתה זו מכירה. טז. בורגנים הם סוכות של שומרים. 'עיירות של בורגנין' הן כפי הנראה מקומות בהם היו בורגנים רבים. וראה ערוך (ערך בּרגן). יז. רבי אילעאי בירר אם רבן גמליאל הכיר את הנכרי לפי שהיה בן מקומו, או שמא היתה להם היכרות אחרת. יח. חכמים אסרו לאכול פת של נכרים, כדי שלא יבואו לאכול עמם במסיבה אחת, לשתות את יינם ולשאת את בנותיהם ולעבוד עבודה זרה. שבת (יז:). יט. ואף שהמעשה היה אחר הפסח [כדלהלן], מכל מקום אין לחשוש שמא פת של ישראל היתה שעבר עליה הפסח ונאסרה, אלא תולים שעשאה אחר הפסח. תוספות (ד"ה שהולכין). כ. כך ידעו התנאים מסדרי הברייתא. כא. בפסחים (כח.) נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון אודות חמץ שעבר עליו הפסח, לדעת רבי יהודה חמץ שעבר עליו הפסח אסור מן התורה באכילה ובהנאה, ולדעת רבי שמעון אין איסורו אלא מדרבנן בלבד ומשום קנס. וכתבו המפרשים [ראה פני יהושע בפסחים שם (בתוד"ה וסד)] שלדעת רבי יהודה שחמץ שעבר עליו הפסח אסור מן התורה, האיסור הוא בין בחמץ של ישראל ובין בחמץ של נכרי ובין בחמץ של הקדש. לדעת רבי שמעון לא אסרו חכמים אלא בחמץ של ישראל בלבד. הלכה כרבי שמעון (שו"ע או"ח סי' תמג ס"א). כב. כפי שנתבאר בסמוך שהלך רבן גמליאל אחרי רוב עוברי דרכים, והם היו נכרים. ואף שאין לקבוע בודאות שהפת נעשתה בפסח ולא לאחריו, מכל מקום מספק היה לרבן גמליאל להחמיר בדבר. תוספות (ד"ה ולמדנו). [והיינו שאם חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח אסור, הרי זה איסור מן התורה, כפי שנתבאר לעיל, והיה לרבן גמליאל להחמיר בספקו]. כג. רש"י (ד"ה מותר). ובחידושי המאירי (ד"ה מכאן, בפירוש לאשון) כתב שיתכן גם שכוונת רבן גמליאל באומרו לנכרי ליטול את הגלוסקין מרבי אילעאי, היתה שימכרנו לו. כד. האוסר עצמו בנדר, יכול להתיר את נדרו בכך שישאל עליו אצל חכם, או על ידי 'פתח' דהיינו שיאמר לחכם שאילו היה יודע כך וכך לא היה נודר או ב'חרטה' כלומר שאומר לו שהוא מתחרט על הנדר [וראה על דינים אלו עוד בהמשך הסוגיא], והחכם יאמר לו 'מותר לך'. ההתרה נעשית על ידי חכם או על ידי שלשה הדיוטות. כה. יין זה היה חשוב ומשובח יותר משאר יינות. רש"י בסנהדרין (ע. ד"ה יין). וראה גם בגמרא להלן שהוא משכר יותר מיינות אחרים. [נראה שרבן גמליאל שאל על יין זה דווקא, משום שזהו היין ששתו קודם לכן, ושאלתו היא אם שתו כשיעור]. יש להקשות, היאך לא נתן רבן גמליאל דעתו עוד קודם לכן לדעת אם שתה כשיעור, בכדי לברך אחר השתיה ברכה אחרונה. וראה בשפת אמת (ד"ה מעשה) מה שדן בקושיא זו. ואפשר שהיתה דעתו להוסיף ולשתות עוד ואף לשתות שיעור שלם, ועל כן לא הוצרך עדיין לברכה אחרונה. כו. כאמור לעיל (ע"א). כז. לפי שהתרת נדרים היא גם כן בכלל הוראה. ולכן כל מי שאסור להורות מחמת שהוא שתוי או שיכור, אסור לו להתיר נדרים. חידושי המאירי (ד"ה כיון). כח. ראה הערה לעיל כמה הוא מיל. כט. רש"י (ד"ה לסולמא). ובשבת (כו. ד"ה סולמא) משמע שהכוונה למעלה ההר. ובביצה (כה: ד"ה אקיף) כתב 'סולם מעלות הר של צור'. ל. מדברי חז"ל בכמה מקומות נראה שהיו בגדים ששימשו ללבישה, והיו בגדים שהתעטפו בהם. העיטוף, כפי הנראה, נעשה בבגד גדול שעטה על כל הגוף [וכונה 'טלית', ראה גם שבת (י.) ורש"י שם (ד"ה דיימן)] ויש שכיסה גם את הראש וחלק מהפנים. ראה גם ערכין (ג:). ועיין גם בשו"ע אודות העטיפה בציצית (סי' ח ס"ב, בבית יוסף ובמשנ"ב סק"ג) מה שהובא בענין זה. לא. לכאורה היה לברייתא לומר 'וארבעה דברים למדנו באותה שעה' [כדרך שאמרה לעיל 'ושלשה דברים למדנו באותה שעה'], אלא שמדברי הגמרא להלן מתבאר שגם דין 'פותחין בחרטה' למדנו באותה שעה, ולכן נקטה לשון זו. שפת אמת (ד"ה והרבה). לב. שאילו נשתכר, אינו יכול להורות, כדלהלן. לג. הגמרא משתמשת בלשון הפרה, אולם למעשה מדובר כאן בהתרה של חכם החלה למפרע, ולא בהפרת אב ובעל החלות מכאן ולהבא. חכם שאמר בלשון הפרה לא אמר כלום. נדרים (עז:). לד. ולגבי הנודר, מעיקר הדין יכול להיות בין עומד ובין יושב, אמנם נהגו שיעמוד. ש"ך (יו"ד סי' רכח סק"ט). ובהגהות רעק"א (על דברי הש"ך שם) הביא בשם מהריק"ש את דעת הרדב"ז, שמעיקר הדין עליו לעמוד, ובדיעבד מועילה ההתרה גם אם ישב.

שאמר שדי לכך בדרך מיל. **מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי** [-שונה] **יַיִן הָאִיטַלְקִי** משאר יינות, **דִּמְשַׁכֵּר טְפֵי** - שהוא משכר יותר משאר יינות, ועל כן אינו פג כי אם בדרך של שלושה מילים[לה].

מקשה הגמרא: אם יין האיטלקי משכר יותר משאר יינות, אם כן הרי השותה רביעית ממנו כשותה יותר מרביעית של שאר יינות[ד], ואם כן היאך פג יינו של רבן גמליאל אחרי הליכה של שלושה מילים, **וְהָאָמַר** [-והלא אמר] **רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ, לֹא שָׁנוּ** שדרך ושינה מפיגים את היין, **אֶלָּא כְּשֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית** יין בלבד, **אֲבָל** אם **שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית** יין, **כָּל שֶׁכֵּן שֶׁדֶּרֶךְ טוֹרַדְתּוֹ וְשֵׁינָה מְשַׁכַּרְתּוֹ**, כלומר לא רק שאין הדרך והשינה מפיגין את השכרות של השיכור, אלא אף טורדים ומשכרים אותו יותר[לו]. **מתרצת הגמרא: רָכוּב שָׁאנֵי** [-שונה] משאר מהלֵך, שכיון שאינו טורח בהליכה, אין הדרך טורדתו, אלא היא מפיגה את היין.

אומרת הגמרא: הַשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי - עתה שבאת לומר סברא זו, שרכוב שונה משאר מהלך, **לְרָמִי בַּר אַבָּא נַמִּי לֹא קַשְׁיָא** - גם עליו אין להקשות, כיצד אמר שדרך מיל מפיגה את היין והלא רבן גמליאל הצריך להפגת יין דרך של שלושה מילים, לפי שיש לתרץ **שרָכוּב שָׁאנֵי**, שכיון שאין לו טורח בהליכה כשאר מהלך, על כן אין הדרך מפיגה את יינו עד שילך שלושה מילים, ואין צורך לתירוץ שאמרנו מתחילה שדווקא ביין האיטלקי אמר כן רבן גמליאל[לז].

הגמרא דנה בדברי הברייתא אודות התרת נדרים ברכיבה ובישיבה. מקשה הגמרא: אִינִי - האם כך הוא שאין מפירים נדרים אלא בישיבה ולא בהליכה, ברכיבה או בעמידה, **וְהָאָמַר** [-והלא אמר] **רַב נַחְמָן שֶׁמְּפִירִין נְדָרִים בֵּין** כשהמתיר **מְהַלֵּךְ, בֵּין** כשהוא **עוֹמֵד וּבֵין** כשהוא **רָכוּב. מתרצת הגמרא: תַּנָּאֵי הִיא** - דין זה תלוי במחלוקת תנאים במסכת נדרים[לח], **דְּאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר** [-יש הסובר], והוא רבן גמליאל, **שפּוֹתְחִין בַּחֲרָטָה**, כלומר שצריך החכם למצוא לנדר 'פתח', והיינו סברא וטעם שיהיה לנודר בהם פתחון פה לומר שלא נדר לדעת כן ואילו היה יודע שכן הוא לא היה נודר, ועל ידי כך נעקר הנדר מאליו[לט]. וכך סובר רבן גמליאל. וכיון שהיה צריך למצוא פתח לנודר, על כן ירד מחמורו וישב, בכדי לעסוק בכך ביישוב הדעת. **וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר** [-ויש הסובר], והוא רב נחמן, **שאֵין פּוֹתְחִין בַּחֲרָטָה**, כלומר שאין צריך 'פתח' בכדי להתיר את הנדר, אלא יכול החכם לעוקרו בלא שום טעם[מ], ורב נחמן סובר כדעה זו, ועל כן אמר שאין צורך לישוב הדעת בהתרת נדרים, ויכול להתירם גם בהיותו רכוב או עומד[ה].

הגמרא מוכיחה שאכן רבן גמליאל סובר שפותחין בחרטה. **אומרת הגמרא: דְּאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי פָּתַח לֵיהּ** - איזה 'פתח' מצא **רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְהַהוּא גַּבְרָא** [-לאותו אדם] שרצה שרבן גמליאל יתיר לו את נדרו, שאמר לו את הפסוק (משלי יב יח) **'יֵשׁ בּוֹטֶה כְּמַדְקְרוֹת חָרֶב וּלְשׁוֹן חֲכָמִים מַרְפֵּא'**[מא], ופירשו, **כָּל הַבּוֹטֶה** [-הנודר[מב]], **רָאוּי לְדוֹקְרוֹ בְּחֶרֶב** על כך, לפי שהיה לו לחשוש שמא לא יקיים את נדרו, **אֶלָּא שֶׁלְּשׁוֹן חֲכָמִים**, שהם מתירים לו את נדרו, היא **מַרְפֵּא** לו, שעל ידי כך הוא ניצול מן הנדר. ועל פי פסוק זה שאל רבן גמליאל את אותו אדם, אילו היה יודע שאסור לנדור והוא מתחייב בכך מיתה האם היה נודר, והשיבו שלא, ובפתח זה התיר לו את הנדר[מג]. הרי שסבר שפותחים בחרטה, כפי שאכן עשה, ומשום כך הוצרך לרדת מן החמור ולשבת ולעסוק בכך ביישוב הדעת.

הגמרא שבה לדברי הברייתא אודות איסור ההעברה על האוכלין, ומוסיפה פרטים בדין זה: אָמַר מָר - הובא לעיל בברייתא, **וְאֵין מַעֲבִירִין עַל הָאוֹכָלִין. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, לֹא שָׁנוּ** - לא נשנה דין זה, **אֶלָּא בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁאֵין** [-שלא היו אז] **בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּצוֹת בִּכְשָׁפִים**, ולכך לא היה אז לחשוש שמא הוכנסו כישופים באותם אוכלים, **אֲבָל בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים שֶׁבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל פְּרוּצוֹת בִּכְשָׁפִים, מַעֲבִירִין** [-חולפים] על פני האוכלין בלא ליטול אותם, שמא ינזק הנוטל בכישוף שנעשה בהם[ו]. **תָּנָא** בברייתא, על אוכלין **שְׁלֵימִין, מַעֲבִירִין** בדורות האחרונים, ואין נוטלים אותם, לפי שבהם אכן יש לחשוש לכשפים. ואילו על אוכלין שהם **פְּתִיתִין** [-פרוסות[מד]], **אֵין מַעֲבִירִין**, שאין עושים בהם כשפים.

הגמרא דנה בדברי הברייתא הללו: אָמַר לֵיהּ רַב אַפִּי לְרַב אַשִׁי[מה], **וְאַפְּתִיתִין לֹא עָבְדָן** - האם אין בנות ישראל מטילות כשפים אלא באוכלין שלמים ולא בפרוסות, **וְהָכְתִיב** - והלא נאמר[מו] (יחזקאל יג יט) **'וַתְּחַלֶּלְנָה אֹתִי אֶל עַמִּי בְּשַׁעֲלֵי שְׂעֹרִים וּבִפְתוֹתֵי לֶחֶם'**, והיינו שהנביא מוכיח את בנות ישראל המחללות את שם ה' לעם ישראל[מז] על ידי הכשפים שהן מטילות בשעורים ובפרוסות הלחם, הרי שהיו מטילים כשפים גם בפרוסות לחם ולא רק בככרות שלמות[מח]. **מתרצת הגמרא: הָתָם** - מה שנאמר שם 'ובפתותי לחם' אין הכוונה שעשו כשפים בפתותי לחם עצמם, אלא לפתותי לחם **דְּשָׁקְלֵי בְּאַגְרַיְיהוּ** [-שנטלו בשכרם] עבור עשיית הכשפים, שנביאי הבעל היו משלמים להם בכך בכדי שיעשו להם כשפים להטעות את ישראל.

הגמרא שבה לדון בענייני השיכור: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה,

לה. **בהמשך** תאמר הגמרא תירוץ נוסף. לו. **אף** שניתן היה לתרץ שרק דרך מיל טורדתו, אולם דרך שלשת מילים מפיגה את היין אפילו בשתה יותר מרביעית, מכל מקום לא היה נח לגמרא לחלק בכך. מהרש"א (ד"ה והאמר). לז. **סיכום** הדברים הוא שמתחילה אמרה הגמרא כי דרך מיל מפיגה יין, ואילו יין האיטלקי אינה מפיגה אלא בשיעור שלשה מילים. למסקנת הגמרא החילוק הוא בין הליכה לרכיבה, שהילוך מיל מפיג את כל היינות, ואילו רכיבה אינה מפיגה אלא כשהיא בשיעור של שלשה מילים. נתבאר בגמרא עוד שיין יותר מרביעית אינו פג בהליכה בדרך, שהליכה זו מגבירה את השכרות יותר, ואף כאן אין הדבר אמור אלא בהליכה ולא ברכיבה, שרכיבה מפיגה אפילו יין יותר מרביעית. נמצא שרכיבה מפיגה יין, בין ברביעית ובין ביותר מרביעית, בדרך של שלשה מילים, ואילו לגבי הליכה, רביעית יין פגה בדרך מיל, ויותר מרביעית אינה פגה אפילו בדרך שלשה מילים. (על פי גאון יעקב ד"ה הסתא). לח. **רש"י** (ד"ה תנאי). למעשה לא מצינו היכן נחלקו תנאים בדבר, וראה נדרים (כא:) ובמפרשים שם. ויש שלא גרסו את התיבות 'תנאי היא', ראה בדקדוקי סופרים. לט. **[שאילו** לדעה שאין פותחין בחרטה, החכם הוא המתיר אותו]. על פי רש"י (ד"ה פותחין). ופירש הריטב"א (ד"ה הא) שלפירושו, 'פותחין בחרטה' היינו שעליו למצוא פתח שעל ידו יהיה לו פתחון פה לומר על דעת כן לא נדרתי, כדי שתהא זו חרטה גמורה. מ. **ופירש** הריטב"א (שם), שלפירוש זה 'אין פותחין בחרטה' היינו שאין צריך לבקש פתח אחר לחרטת הנדר, אלא די בחרטה. אולם התוספות רי"ד (ד"ה הא) נקט שלפירושו של רש"י, אין פותחין בחרטה היינו שמתירים בלא שום פתח וחרטה. מא. **כוונת** הפסוק על פי פשוטו היא, שיש מי שמבטא בדבריו ומזיק בהם כדוקר בחרב, שהוא מסכסך בין הבריות וגורם להם להרוג זה את זה, ואילו דברי חכמים המשכינים שלום בין אדם לחברו, מרפאים את דבריו של זה. רש"י. והמצודת דוד פירש, שיש מי שמבטא בדבריו ומזיק בהם כדוקר בחרב, כגון על ידי דיבורי לשון הרע וכדומה, ואילו דברי חכמים מרפאים, כגון כאשר הם משכנעים אדם לשוב בתשובה, שהוא שב ורפא לו. מב. **מלשון** 'מבטא שפתיה' (במדבר ל ז), האמור בנדרים. מג. **בנדרים** (כב.) פוסקת הגמרא שאין לפתוח בפסוק האמור, לפי שיש לחשוש שמא מתוך שאומרים לו שהוא חוטא בנדרו ישקר ויאמר שהוא מתחרט מחמת היראה, אף שבאמת אינו מתחרט. תוספות (ד"ה כל). מד. **מצודת** ציון על הפסוק ביחזקאל דלהלן. מה. **סתם** רב אסי שבגמרא הוא מהדורות הראשונים של האמוראים, וסתם רב אשי שבגמרא הוא מהדורות האחרונים, אלא שהיו אמוראים נוספים בשמות אלו. הגהות יעב"ץ (ד"ה א"ל). מו. **בדברי** התוכחה של הנביא על הנשים המכשפות. מז. **להלן** במסקנת הגמרא פירש רש"י (ד"ה דשקלן) שהיו עושות כשפים אלו לנביאי הבעל להטעות את עם ישראל. מח. **ואין** לשאול שהלא הפסוק מדבר בדורות הראשונים, שלא היו אז בנות ישראל פרוצות בכשפים, שאף שסתם בנות ישראל לא עסקו בכישוף, אולם הפסוק מדבר באלו שעסקו בכך באופן ברור, ונאמר בו שכישפו אף בפתיתים. מהרש"א (ח"א ד"ה ובפותי).

יָכוֹל אֲנִי לִפְטוֹר אֶת כָּל הָעוֹלָם [כל ישראל] **כּוּלּוֹ מִן הַדִּין** שעתיד הקב"ה לדונם לעתיד לבוא, כלומר, יש בידי טענה לטעון עבור כל ישראל שיצאו זכאים בדין על כל העוונות שעשו **מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְעַד עַכְשָׁיו, שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואות הנחמה על ירושלים (ישעיה נא כא) **'לָכֵן שִׁמְעִי נָא זֹאת עֲנִיָּה, וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן'**[א], הרי שמצרות הגלות נחשבים ישראל לשיכורים, ועל כן יכולני לפוטרם שאינם נתפסים במעשיהם, שנעשו בלא דעת כשוגגים.

הגמרא מקשה על דברי רבי אלעזר בן עזריה מהאמור בברייתא אודות תוקף מעשיו של שיכור: מֵיתִיבֵי - הקשו בני הישיבה על דברי רבי אלעזר בן עזריה, שנינו בברייתא, **שִׁכּוֹר, מִקָּחוֹ מִקָּח** - מה שקנה קנוי, **וּמִמְכָּרוֹ מִמְכָּר** - ומה שמכר מכור, ואין אומרים שמעשים אלה נעשו בלי דעת ואינם מועילים. וכן אם **עָבַר עֲבֵירָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ** עונש **מִיתָה, מְמִיתִין אוֹתוֹ**, ואם עבר עבירה שיש בה עונש **מַלְקוּת, מַלְקִין אוֹתוֹ**, ואין אומרים שעשה אותם מבלי דעת ויפטר. **כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, הֲרֵי הוּא כְּפִיקֵּחַ לְכָל דְּבָרָיו, אֶלָּא שֶׁפָּטוּר מִן הַתְּפִלָּה**, אף שנחשב בר דעת, כל ששתה רביעית יין פטור מן התפילה[ב]. כיון ששיכור הוא כפיקח לכל דבריו ונענש על מעשיו, כיצד אמר רבי אלעזר בן עזריה שבני ישראל הנחשבים מאז החורבן כשיכורים, פטורים על מעשיהם.

מתרצת הגמרא: **מַאי** [-מהו] **'יְכוֹלְנִי לִפְטוֹר** מן הדין', **דְּקָאָמַר** - שאמר רבי אלעזר בן עזריה, **נַמִּי** - אף הוא כוונתו שהוא יכול לפוטרם **מִדִּין תְּפִלָּה** בלבד, כלומר שאם ידונו אותם על תפילה שלא בכוונה, יפטרם, מאחר שכשיכורים הם, ושיכור פטור מן התפילה[ג].

הגמרא מבארת שלא בכל שיכור נאמר שמעשיו קיימים: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, לֹא שָׁנוּ - לא נשנה דין זה ששיכור הרי הוא כפיקח לכל דבריו, **אֶלָּא** בשיכור **שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט**[ד], **אֲבָל** שיכור **שֶׁהִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט**, שאינו יודע כלל מה הוא עושה[ה], **פָּטוּר מִכּוּלָּם**, שהוא כשוטה לכל דבריו, מקחו וממכרו אינם מועילים, וכן אם עבר עבירה אינו נענש עליה[ו].

הגמרא מבארת את שכרו של הנמנע מלהתפלל בשעת שכרותו: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כָּל הַמֵּפִיק [-המעביר] את תפילת 'מָגֵן אברהם'[ז], כלומר שאינו מתפלל **בִּשְׁעַת גַּאֲוָה**, היינו, בשעת שכרות[ח], **סוֹגְרִין וְחוֹתְמִין צָרוֹת בַּעֲדוֹ** שלא יצאו ויבואו עליו, בשכר זאת שאינו מיקל ראשו להתפלל בשעת שכרותו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב מא ז) **'גַּאֲוָה אֲפִיקֵי מָגִנִּים, סָגוּר חוֹתָם צָר'**[ט], כלומר, אם בשעת שכרותו מעביר מעליו את התפילה, סוגרים וחותמים את הצרות בעדו.

הגמרא מבארת את דברי רבי חנינא. מבררת הגמרא: מַאי [-כיצד] **מַשְׁמַע דְּהַאי** [-שזה] **'אֲפִיק'** הנאמר בפסוק, **לִישָּׁנָא דְּעֲבוּרֵי הוּא** - לשון העברה הוא. **אומרת הגמרא: דִּכְתִיב** [-שנאמר] (שם ו טו) **'אַחַי בָּגְדוּ כְמוֹ נָחַל, כַּאֲפִיק נְחָלִים יַעֲבֹרוּ'**[י], הרי ש'אפיק' הוא דבר העובר.

הגמרא מביאה דעה החולקת בביאור הפסוק: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כָּל שֶׁאֵינוֹ מֵפִיק [-מגלה] **אִתְּמַר** [-נאמר] בפסוק, כלומר תיבת 'אפיק' היא מלשון גילוי, וכוונת הפסוק היא שכל שאינו מגלה תפילה, כלומר שאינו מתפלל בעת שכרותו, סוגרים וחותמים צרות בעדו[יא].

הגמרא מבארת את דברי רבי יוחנן. מבררת הגמרא: מַאי [-כיצד] **מַשְׁמַע דְּהַאי** [-שזה] **'מֵפִיק'**[יב] **לִישָּׁנָא דְּגַלּוּיֵי הוּא** - לשון גילוי הוא. **אומרת הגמרא: דִּכְתִיב** (תהלים יח טז) **'וַיֵּרָאוּ אֲפִיקֵי מַיִם וַיִּגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל'**[יג], והיינו שנראו גילויי המים[יד], הרי ש'אפיק' הוא דבר המגולה ונראה.

הגמרא מבארת במה נחלקו רבי חנינא ורבי יוחנן. שואלת הגמרא: מִכְּדִי קְרָאֵי מַשְׁמַע - מאחר שניתן לפרש את הפסוקים **בֵּין לְמַר וּבֵין לְמַר**, בין כרבי חנינא ובין כרבי יוחנן, וכן משמעותם אחת היא שמי שאינו מתפלל בשעת שכרות מגינים עליו מצרות, **מַאי בֵּינַיְיהוּ** - מהו החילוק בין הביאורים.

משיבה הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** - יש הבדל בין הביאורים, לענין הנהגתו **דְּרַב שֵׁשֶׁת, דְּרַב שֵׁשֶׁת מָסַר שֵׁינְתֵיהּ** [-את שינתו] **לְשַׁמָּעֵיהּ** [-לשמשו], כלומר, כשנשתכר היה אומר לשמשו הניחני לישן מעט וכשיגיע זמן תפילה הקיצני. **מָר** - רבי יוחנן, **אִית לֵיהּ** - סובר כהנהגתו **דְּרַב שֵׁשֶׁת**, שאכן די בשינה מועטת בכדי שיוכל השיכור להתפלל, שהרי לא אמר אלא שאין להתפלל בשעת שכרות, ובכדי לקיים זאת אין להצריך יותר משינה מועטת. **וּמָר** - ורבי חנינא, **לֵית לֵיהּ** - אינו סובר את הנהגתו **דְּרַב שֵׁשֶׁת**, ולדעתו אין די בשינה מועטת בכדי להתפלל, שהרי דרש ואמר שבשעת שכרות יש להעביר את התפילה, ומשמע שיש להעבירה לגמרי עד שיתעורר מאליו[טו].

כהמשך לדברים דלעיל אודות שיכור בתפילה, מביאה הגמרא מימרא אודות ישוב הדעת בתפילה: **אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב, כָּל שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיוּשֶּׁבֶת עָלָיו, אַל יִתְפַּלֵּל** עד שתתיישב דעתו, **מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר 'בַּצַּר אַל יוֹרֶה'**[טז], כלומר, מי שצר לו ואין דעתו מיושבת עליו, אל יורה הוראה, ומאותו טעם יש ללמוד גם שלא יתפלל, לפי שהתפילה צריכה ישוב הדעת.

הגמרא מביאה מעשים מענין ישוב הדעת בתפילה, בישיבה בדין, ובעת הוראת הלכה: רַבִּי חֲנִינָא, בְּיוֹמָא דְּרָתַח לֹא מְצַלֵּי - ביום שכעס לא התפלל, **אָמַר 'בַּצַּר אַל יוֹרֶה' כְּתִיב** [-נאמר], וכיון שהוא כועס אין דעתו מיושבת להורות[יז], והוא הדין להתפלל[יח]. **מָר עוּקְבָא, בְּיוֹמָא דְּשׁוּתָא** - ביום שרוח דרומית מנשבת בו בחוזקה[יט], **לֹא הֲוָה נָפִיק לְבֵי דִינָא** - לא היה יוצא לבית דין לשבת בדין, משום שלא היה לו ישוב הדעת, עקב הרוח החזקה. **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הִלְכְתָא בְּעָיָא צִילּוּתָא** - בכדי לעסוק בהלכה יש צורך בדעה צלולה, **כְּיוֹמָא דְּאִסְתָּנָא** - כיום שמנשבת בו רוח צפונית[כ], שהוא יום אורה והוא נוח לכל[כא].

הגמרא מביאה דברים אודות הצורך בישוב הדעת בעת לימוד התורה[כב]: **אָמַר אַבָּיֵי, אִי אָמְרָה לִי אֵם** [-אמי[כג]], **קְרִיב כּוּתְחָא** - הקרב אלי את מאכל הכותח[כד], כלומר שהיתה מצוה עלי לעשות עבודה כל שהיא, אפילו עבודה קלה, **לֹא תְּנַאי** - לא הייתי לומד בישוב הדעת כפי שהייתי רגיל ללמוד בשאר ימים[כה]. **אָמַר רָבָא, אִי קָרַצְתַּן כִּינָּה** - אם היתה עוקצת אותי כינה, **לֹא תְּנַאי** - לא הייתי לומד בישוב הדעת כפי שלמדתי בשאר ימים. **מָר בְּרֵיהּ** [-בנו] **דְּרָבִינָא, עָבְדָה לֵיהּ אִמֵּיהּ שִׁבְעָה מָנֵי לְשִׁבְעָה יוֹמֵי** - עשתה לו אמו שבעה בגדים לשבעה ימים, בכדי שלא יסבול מן הכינים, שהחלפת בגדים תדיר, מונעת כינים.

הגמרא מביאה דברים אודות הזמנים הראויים ללימוד התורה: אָמַר רַב יְהוּדָה, לֹא אִיבְרֵי לֵילְיָא אֶלָּא לְשִׁינְתָא - לא נברא הלילה אלא לשינה[כו]. **אָמַר רַבִּי**

א. **קודם** לפסוק זה, מונה הנביא את הצרות שעברו על עם ישראל בגלות. ומפסוק זה ואילך מנחם הנביא אותם שמעכשיו יעביר ה' מהם את צרותיהם, ויתן אותם על אויביהם, כי אחר שקיבלת את גמול עוונך, שמעי נא הענייה והשיכורה מצרותיה [ולא מיין] כי ה' ינקום את נקמתך וכו'. ב. **וכאמור** לעיל (סד.). ג. **רש"י** (ד"ה מדין). הקשה בפירוש הריא"ף על עין יעקב (ד"ה יכולני), שאם כן נפטר מתפילה לגמרי, ולמה לא פטרנו אלא מתפילה בכוונה, ולא עוד אלא שלפי דבריו ראוי להיות שייאסר לנו להתפלל, בכדי שלא תהיה התפילה תועבה. ותירץ, ששיכור פטור מתפילה כיון שיש באפשרותו להתפלל לכשיפוג יינו, ומה שאין כן אנו שנחשבים כשיכורים תמיד, אי אפשר לפוטרנו מן התפילה שאם כן לא נתפלל לעולם ותתבטל תורת תפילה, ומכל מקום פטורים אנו על חוסר הכוונה בה. ד. **בבראשית** (יט לג, לה) מסופר כי בנות לוט השקו את אביהן יין עד אשר לא ידע מהנעשה עמו כלל. 'שכרותו של לוט' הינה שם לשכרות גדולה עד שהשיכור נחשב שאינו יודע מה הוא עושה, ועל כן אין תוקף למעשיו. ה. **ראה** רמב"ם (מכירה פכ"ט הי"ח). ו. **ראה** רמב"ם (מילות פ"א הי"ב ומכירה פכ"ט הי"ח). ז. **רש"י** (ד"ה המפיק). והגמרא נקטה ברכה זו, מפני שהכוונה בה מעכבת, כמו שאמרו בברכות (לד:). מהרש"א (ח"א ד"ה כל). והריטב"א (ד"ה כל, בפירוש שני) ביאר, שכל התפילה נקראת 'מגן' לפי שהיא מגינה על האדם. [ובשם רש"י כתב ש'מגן' היינו יין, ואינו ברש"י שלפנינו. וראה שם עוד מה שכתב בביאור סוגייתנו]. ח. **השכרות** קרויה 'גאוה' לפי שהיין מתגאה על האדם. ריטב"א (ד"ה כל) בשם רש"י. ט. **פירוש** הפסוק על פי פשוטו הוא, שהלויתן מתגאה בחוזק קשקשיו שהם מגיניו [ו'אפיקי' פירושו חוזק], וכל קשקשת דבוקה בו ואדוקה בחברתה, עד שאין בריה יכולה להכותו בין הדבקים, רש"י (שם). י. **פירוש** הפסוק על פי פשוטו הוא, רֵעַי [שהיו לי כאחים] בגדו בי, כמרוצת המים בנחלים העוברים והולכים ממקום למקום ואין יכולים להשקות מהם שדה או כרם. רמב"ן (שם). [הגמרא פירשה שהאפיק נקרא על שם העברתו, ומכאן ש'אפיק' הוא העברה]. יא. **יש** להקשות כיצד נלמד זאת מן הפסוק, שהלא הפסוק מדבר על המגלה ולא על מי שאינו מגלה. ובמהרש"א (בתוספות ד"ה מסר) כתב שיש לפרש את התיבה 'אפיק' בנוטריקון 'לא מפיק', דהיינו אינו מגלה. ובתוספות רבינו פרץ (ד"ה כל) פירש בשם רבינו תם, שכך הוא פירוש הפסוק, 'גאוה אפיקי מגינים סגור', היינו מי שסוגר אפיקי מגינים, שאינו מגלה 'מגן' בעת גאוה, חותמים צרות בעדו. יב. **גירסת** הראשונים והעין יעקב היא 'אפיק'. דקדוקי סופרים. יג. **לשון** הפסוק הוא 'ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל מגערתך ה' מנשמת רוח אפיך', והוא מתוך שירת דוד על שה' הצילו מאויביו, ולפירוש רש"י שם עוסק הפסוק בתיאור קריעת ים סוף. [והרד"ק פירש גם פסוק זה על דוד עצמו, והכוונה לגערה שגער ה' באויביו]. יד. **וכמו** שמוכח ממה שנאמר בהמשך 'ויגלו מוסדות תבל'. רש"י (ד"ה לפיקי). טו. **ואפילו** אם על ידי כך יעבור זמן התפילה. תוספות (ד"ה מסר) בשם ר"י. והקשה המהרש"א (ח"א ד"ה מסר), שהרי בגמרא לעיל (סד:) אמרו בסתם ששינה כל שהוא מפיגה את היין אם שתה רביעית בלבד, והאם נחלקו בכך רבי חנינא ורבי יוחנן. ואם מדובר ששתה יותר מרביעית, הרי בזה אמרו שכל שכן ששינה משכרתו. ותירץ, שמדובר ששתה יותר מרביעית, ונתן לשמשו לשער כמה שינה הוא צריך בכדי שיפוג יינו, ועל כך נחלק רבי חנינא ואמר שבאופן זה יש להמתין עד שיעור מאליו. טז. **פסוק** זה לא נמצא בשום מקום, ואפשר שהוא בספר בן סירא. רש"י (ד"ה בצר). וכתבו תוספות (ד"ה בצר) שמצינו בכמה מקומות שהש"ס מביא מקראות הכתובים בספר בן סירא. עוד כתבו לפרש, שאין כוונת הגמרא לפסוק מסוים, אלא לומר שכבר למדנו מדברי הפסוקים שמי שצר לו לא יורה ולא יתפלל, והכוונה לפסוק שהובא לעיל 'ושכורת ולא מיין', שמשם יש ללמוד שהשרוי בצרה הרי הוא כשיכור, ושיכור הלא אסור להורות ולהתפלל. ובשם רבינו תם כתבו שהכוונה לפסוק (איוב לו יט) 'היערוך שועך לא בצר', כלומר שבעת צרה אין לאדם לערוך שועה ותפילה, אלא שהגמרא קיצרה את הפסוק, כדרכה במקומות רבים. וראה שם מה שכתבו עוד בזה. יז. **ומתוך** הכעס הרי הוא בא לכלל טעות. חידושי המאירי (ד"ה אמ' רב חייא). יח. **ואם** הוא רואה ששעת התפילה עוברת, יתפלל תפילה קצרה. מאירי (שם). יט. **ראה** בשבת (לג. ורש"י ד"ה יומא) שהיא משברת חומות ומפלת אילנות. וראה גם בבבא בתרא (כה.) שהיא הקשה שברוחות. [ורבנו חננאל פירש שהכוונה ליום המעונן]. כ. **שהיא** רכה ומתוקה וצלולה. רש"י בבבא בתרא (כה. ד"ה רוח). כא. **וכמו** שאמרו ביבמות (עב.) שלא מלו ישראל במדבר לפי שלא נשבה להם רוח צפונית. אבל ביומא דשותא אמרו שם שאין מלים ואין מקיזים דם. כב. **כתב** המאירי (ד"ה כל המכוין), שהרוצה להצליח בלימוד תורה צריך להיזהר שלא להטריד עצמו, וישתדל שיהיה פנוי משאר עסקים, שאין התלמוד והעסק שוים במדרגה אחת, אלא כשזה עולה זה שוקע. כג. **הכוונה** לאומנתו, שאילו אמו מתה בלידתו. קידושין (לא:). כד. **מאכל** חלבי שהיו אוכלים הרבה בזמן חז"ל. מוזכר בש"ס פעמים רבות. וברע"ב (פסחים פ"ג מ"א) כתב שהוא עשוי מפת מעופשת ומחלב, ורגילים לטבל בו את המאכל. כה. **לשון** גוזמא הוא, להודיע שאם היתה מוטלת עליו אפילו עבודות קלה, כבר לא היה שונה בישוב הדעת. אבל בודאי שלא היו פוסקים מלימודם אפילו בצער גדול, והיו ממיתים עצמם באהלה של תורה. ואביי בא ללמד שיזדרז האדם שלא יתבלבל מוחו אפילו בצער מועט, כדי שיהיה לימודו שלם כראוי. בן יהוידע (ד"ה אי). כו. **שעל** ידי כך תהא דעתו צלולה ביום. עיון יעקב (ד"ה לריכה).

שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, לֹא אִיבְּרֵי סִיהֲרָא אֶלָּא לְגִירְסָא - לא נברא הלילה, עת שלטון הירח, אלא ללימוד תורה[כז].

אָמְרֵי לֵיהּ [-אמרו לו] **לְרַבִּי זֵירָא, מְחַדְּדָן שְׁמַעְתָּךְ** - דבריך בתורה, מחודדים וחריפים הם. **אָמַר לְהוּ** [-אמר להם], דברים אלו **דִּימָמֵי נִינְהוּ** - מה שלמדתי בימים הם, שהימים נבראו ללימוד תורה, והלילה לשינה[כח].

אָמְרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ [-אמרה לו בתו] **דְּרַב חִסְדָּא לְרַב חִסְדָּא**[כט], **לֹא בָּעֵי מָר מֵינַם פּוּרְתָּא** - האם אין אבי חפץ לישן מעט. **אָמַר לָהּ, הַשְׁתָּא אָתוּ יוֹמֵי דַּאֲרִיכֵי וְקַטִּינֵי וְנֵינוּם טוּבָא** - יבואו ימים ארוכים וקטנים, ובהם נישן הרבה, כלומר הרבה נישן בקבר אחרי המות שיהיו ימים שלנו ארוכים בשינה וקצרים בתורה ובמעשים טובים.

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אֲנַן פּוֹעֲלֵי דִּימָמֵי אֲנַן - אנו [בלימוד תורה] שכירי יום הננו, שעיקר לימודנו צריך להיות ביום דווקא[ל]. **רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, יָזֵיף** - היה לווה מזמן לימודו ביום, **וּפָרַע** בלילה, כלומר שהיו לו עיתים קבועות בכל יום לשנות בהם כך וכך פרקים ליום, וכשהיה טרוד במזונותיו ביום ולא הספיק ללומדם אז, היה משלים זאת בלילה[לא].

הגמרא חוזרת לענין הצורך בישוב הדעת בעת התפילה: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ אַל יִתְפַּלֵּל** במשך **שְׁלֹשָׁה יָמִים**, לפי שמפני טורח הדרך אין דעתו מיושבת עליו[לב], **שֶׁנֶּאֱמַר** (עזרא ח טו) **'וָאֶקְבְּצֵם אֶל הַנָּהָר הַבָּא אֶל (אחוא) [אַהֲוָא**[לג]**] וַנַּחֲנֶה שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה וָאָבִינָה בָעָם** וגו' וּבַכֹּהֲנִים וּמִבְּנֵי לֵוִי לֹא מָצָאתִי שָׁם'[לד], הרי שרק אחר שלושה ימים היה יכול להבין בעם, ואילו לפני כן לא היתה לו בינה, מפני טורח הדרך.

הגמרא מביאה מעשים בענין זה: **אֲבוּהּ** [-אביו] **דִּשְׁמוּאֵל, כִּי אָתֵי בְּאוֹרְחָא** - כאשר היה בא מן הדרך, **לֹא מְצַלֵּי תְּלָתָא יוֹמֵי** - לא היה מתפלל במשך שלשה ימים.

שְׁמוּאֵל לֹא מְצַלֵּי בְּבֵיתָא דְּאִית בֵּיהּ שִׁיכְרָא - לא היה מתפלל בבית שיש בו שכר, לפי שריח השכר היה משכרו. **רַב פָּפָּא לֹא מְצַלֵּי בְּבֵיתָא דְּאִית בֵּיהּ הַרְסְנָא** - לא היה מתפלל בבית שיש בו דגים קטנים מטוגנים בשומנם עם קמח, משום שריחם הפריע לו מישוב דעתו בתפילתו[לה].

הגמרא שבה לעסוק בענייני שתיית יין, ומביאה מימרות שונות בענין זה: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כָּל הַמִּתְפַּתֶּה בְּיֵינוֹ** - כל מי שכאשר טוב ליבו ביין מפתים אותו באיזה דבר לפייסו והוא מתפתה ומתרצה, **יֵשׁ בּוֹ מִדַּעַת קוֹנוֹ**, שאף הקב"ה נוהג כן, **שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית ח כא) **'וַיָּרַח ה' אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וגו'** וַיֹּאמֶר ה' אֶל לִבּוֹ לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת כָּל חַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי'[לו], הרי שנתרצה ונתפייס הקב"ה עם עולמו מפני ריח הניחוח שבא מן הקרבנות, ולעיל נאמר שריח דומה לשתייה[לז], ומכאן שהמתרצה מפני שתייה דומה בכך להקב"ה שנתרצה מפני הריח.

אָמַר רַבִּי חִיָּיא, כָּל הַמִּתְיַישֵּׁב בְּיֵינוֹ, כלומר שהוא שותה יין ועדיין דעתו מיושבת עליו, **יֵשׁ בּוֹ מִדַּעַת שִׁבְעִים זְקֵנִים**[לח]. והטעם, לפי **ש'יַיִן' נִיתַּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת**, כלומר הגימטריא של המילה עולה שבעים, **וְכֵן 'סוֹד' נִיתַּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת**, שאף הוא עולה בגימטריא שבעים, ולכן יש לדרוש **שכשנִּכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד**, וזה שנכנס יין ולא יצא סודו, הרי הוא שקול כשבעים זקנים.

אָמַר רַבִּי חָנִין, לֹא נִבְרָא יַיִן[לט] **אֶלָּא לְנַחֵם** בו את **הָאֲבֵלִים** מצערם[מ], **וּלְשַׁלֵּם** בו **שָׂכָר לָרְשָׁעִים** בעולם הזה על מעט מצות שעשו, על ידי שהם שותים ושמחים ומקבלים בזה את שכרם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי לא ו) **'תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד** וגו' וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ', הרי שהיין והשכר נועדו לאובדים, שהם הרשעים האובדים ברשעם[מא], ולמרי הנפש, שהם האבלים.

אָמַר רַבִּי חָנִין בַּר פָּפָּא, כָּל אדם **שֶׁאֵין יַיִן נִשְׁפָּךְ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ כַּמַּיִם**[מב], **אֵינוֹ בִּכְלַל בְּרָכָה**, כלומר עדיין לא קיבל ברכה שלימה, אף שהוא עשיר בדברים אחרים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות כג כה) 'וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם **וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ**', והוקשו המים ללחם, **מָה לֶחֶם** הוא דבר **שֶׁנִּיקָּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר** שני[מג], **אַף מַיִם** האמורים בפסוק הם דבר **שֶׁנִּיקָּח בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר** שני. **וּמַאי נִיהוּ** - ומה הם, **יַיִן**, כי מים אינם ניקחים בכסף מעשר[מד], **וְקָא קָרֵי לֵיהּ** - וקורא הכתוב ליין בשם **מַיִם**,

---

כז. **תוספות** רבינו פרץ (ד"ה לא). [אך המהרש"א (ח"א ד"ה אלא) פירש שלא נברא הירח אלא ללמוד לאורו, וראה שם עוד בזה]. וכתב שם בשם רש"י, שלא נחלקו, אלא לילי תמוז הקצרים נבראו לשינה, ולילי טבת הארוכים נבראו גם עבור לימוד התורה. ואפשר שזו גם כוונת תוספות (ד"ה אלא). ובחידושי המאירי (ד"ה אמ"ר וד"ה אמ' ר"ל) כתב, שהאומר שלא נברא אלא לשינה, בא לומר שהצריך לישן יישן בלילה ולא ביום, והאומר שלא נברא הלילה אלא לגירסא, שיער בעצמו שיוכל ללמוד בין ביום ובין בלילה, ובא לומר שראוי לאדם להעיר עצמו ללימוד תורה עד שיהיה ער ולמד בלילה, וכל שכן ביום. כח. **ועל** ידי שישן בלילה, למד ביום בלא אונס שינה. מאירי (ד"ה כל שמכוין). כט. **שהיה** מתמיד בתורתו בכל לילה ולילה. מאירי (שם). וראה שם שכתב שמי שהוא מוצא את עצמו מתגבר בלימודו בלילה, יקבע את לילותיו בלימוד תורה, ואם רואה שהשינה מתגברת עליו בלילה והוא צריך לישון, ישמר ויזהר מבטלת היום. ל. **ודי** שנקבע בלילה עת כל שהיא ללימוד תורה, לקיים את הנאמר (יהושע א ח) 'והגית בו יומם ולילה'. ריטב"א (ד"ה אנן). לא. **רש"י** (ד"ה יזיף). וראה בחידושי המאירי (ד"ה אמ' ר"ל) שפירש שאם החסיר מלימודו יום או יומיים, ישלים זאת ביום השלישי. לב. **אלא** יתפלל תפילה קצרה. חידושי המאירי (ד"ה א"ר אלעזר). לג. **כן** הוא בפסוק. וכן תוקן בגליון הגמרא. לד. **הפסוק** מדבר בעליית עזרא מבבל, שקיבץ את בני ישראל העולים עמו אל הנהר המביא אל אהוא [שם נהר אחר או שם עיר, ראה רש"י ומצודות (שם)], ואחר שחנו שם שלשה ימים, נתן ליבו להתבונן בעם ולא מצא בהם מבני לוי. לה. **דברים** אלו הובאו בשו"ע (או"ח סי' צח ס"ג), 'לא יתפלל במקום שיש דבר שמבטל כוונתו ולא בשעה המבטלת כוונתו', אולם נאמר שם עוד, 'ועכשיו אין אנו נזהרין בכל זה מפני שאין אנו מכוונים כל כך בתפילה'. אולם במשנ"ב (שם סק"ז) הביא מפמ"ג בשם הלבוש שמכל מקום מה שאפשר לעשות יש לעשות, ועל כן אין להתפלל בבית שיש שם שכר חדש או מי דבש וכו'. לו. **הפסוק** מדבר בקרבנות שהקריב נח כשיצא מן התיבה אחר המבול שהכה את כל היקום. על ידי הקרבנות אמר ה' כי לא יוסיף עוד להביא מבול. לז. **רש"י** (ד"ה ריח). והיינו מה שאמרו שם שלא היה שמואל מתפלל בבית שיש בו שכר, מפני שהריח משכר, הרי שהרחה כשתייה. הגהות הב"ח (אות ד). לח. **כתב** בעין אליהו (ד"ה א"ר), שהכוונה לשבעים הזקנים שנבחרו על ידי משה במדבר (במדבר פרק יא), ושם מבואר שאלדד ומידד שלא היו מהם, התנבאו שמשה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ, והנה אותם שבעים זקנים שנבחרו ודאי היו גדולים מהם, ואף על פי כן לא גילו נבואה זו, והרי שזה שאינו מגלה סוד שקול כמותם. וראה במאירי (ד"ה אעפ"י) שכוונת חז"ל בדברים אלו שישתמש אדם ביינו שלא בדרך זוללות ושכרות. לט. **היינו** שלפי שהוא גורם רעה לעולם, לא היה לו להיברא, ועל כן לא נברא אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים. עיון יעקב (ד"ה לא). מ. **ראה** כתובות (ח:) שתיקנו חכמים שתיית כמה וכמה כוסות בבית האבל. מא. **ונטרדים** והולכים להם. רש"י שם (ד"ה לאובד). מב. **אין** הכוונה לשפיכה לאיבוד, אלא שאין מדקדקים ביין ואין מצמצמים בשיעורו. הגהות יעב"ץ (ד"ה אי). ובמאירי (ד"ה אעפ"י) משמע, שהכוונה שאינו מחלקו לעניים כמים. מג. **מכל** גידולי ארץ ישראל יש להפריש [בשנה הראשונה והשניה והרביעית והחמישית לשמיטה], בין שאר תרומות ומעשרות, גם מעשר שני, הנאכל בטהרה בירושלים. כאשר הפירות רחוקים מירושלים, פודים אותם על כסף, ומעלים את הכסף לירושלים ושם קונים בו מאכלים הנתפסים בקדושת מעשר שני. הכל ניקח בכסף מעשר, חוץ ממים ומלח (לעיל כו:). מד. **וכאמור** בהערה לעיל. [וכל זה לפי דרשת הגמרא כאן, אבל לפי פשטות הפסוק אכן מדובר על מים ממש, ואומר הפסוק שהמים יבורכו ויסירו את המחלות, וכמו שנאמר בהמשכו 'והסירותי מחלה מקרבך'. תוספות (ד"ה וקרי)].

לְלמד, שרק **אִי** [-אם] **נִשְׁפָּךְ** היין **בְּבֵיתוֹ כְּמַּיִם, אִיכָּא** [-ישנה] **בְּרָכָה**, כמו שנאמר בתחילת הפסוק 'וברך'. **וְאִי לֹא** נשפך כמים, **לֹא** - אין כאן ברכה שלימה[א].

אָמַר רַבִּי אִילְעַאי, בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָדָם נִיכָּר אם אדם הגון הוא[א], **בְּכוֹסוֹ** - בשעה שהוא שיכור אחר שתיית יין, שאז אם דעתו מתיישבת עליו, ניכר לכל שאדם הגון הוא, **וּבְכִיסוֹ** - בשעה שהוא נושא ונותן עם בני אדם, שאז ניכר אם הוא נושא ונותן באמונה אם לאו, **וּבְכַעֲסוֹ** - כאשר הוא בא לידי כעס, אם אינו קפדן יותר מדי ניכר שאדם הגון הוא. **וְאָמְרֵי לֵיהּ** [-ויש אומרים] **אַף בְּשַׂחֲקוֹ** - כאשר הוא שוחק, שניכר לכל אם הוא נוהג בכך בהוללות או שאינו נוהג כן.

★

הגמרא שבה לדון אודות דין הוצאה לחצר שיש בה ישראלים ונכרים[ב]**, ומביאה הלכה נוספת בדין זה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, מעשה היה בשתי חצירות זו לפנים מזו, שבני החצר הפנימית היו יוצאים אל המבוי דרך החצר החיצונה[ג], **וְיִשְׂרָאֵל וְנָכְרִי** היו דרים **בִּפְנִימִית וְיִשְׂרָאֵל** אחר היה דר לבדו **בַּחִיצוֹנָה**, ונשאלה השאלה האם מותר לישראל בן החיצונה להוציא מביתו לחצר[ד], **וּבָא הַמַּעֲשֶׂה לִפְנֵי רַבִּי, וְאָסַר** עליו את ההוצאה עד שישכור מהנכרי את רשותו, וְכן בא המעשה **לִפְנֵי רַבִּי חִיָּיא** וְאף הוא **אָסַר** זאת עליו עד שישכור מהנכרי. טעם האיסור על בן החיצונה הוא, שכל המהלך דרך חצרו למבוי או לרשות הרבים, נחשב כאחד מן הדרים בה, וכיון שהנכרי נחשב כדר בה, אוסר על הישראל עד שישכור ממנו את רשותו.

הגמרא מביאה משא ומתן אודות טעמם של האוסרים: יָתִיב [-ישבו] **רַבָּה וְרַב יוֹסֵף בְּשִׁילְהֵי פִּירְקֵיהּ** - אחר סיום דרשתו **דְּרַב שֵׁשֶׁת, וְיָתִיב** [-וישב] **רַב שֵׁשֶׁת וְקָאָמַר** [-ואמר] אודות דברי רב הללו, **כְּמַאן אַמְרָהּ רַב לִשְׁמַעְתֵּיהּ** - כדעת מי אמר רב את דינו, **כְּרַבִּי מֵאִיר**, שאמר (לעיל סב:) שגם כאשר דר עם הנכרי ישראל אחד בלבד, אוסר עליו הנכרי את ההוצאה לחצר[ה]. ולכן סבר רב שאף שאין דר בחצר הפנימית עם הנכרי אלא ישראל אחד בלבד, הרי הוא אוסר את ההוצאה על הישראל היחידי הדר עמו[ו].

כַּרְכֵּישׁ רַבָּה רֵישֵׁיהּ - נענע רבה בראשו כמסכים לדברי רב ששת, שאכן זהו טעמו של רב.

אָמַר רַב יוֹסֵף, תְּרֵי גַּבְרֵי רַבְרְבֵי כְּרַבָּנָן לִיטְעוּ בְּהַאי מִילְּתָא - היתכן כי שני אנשים גדולים כחכמים אלו, רב ששת ורבה, יטעו בדבר זה, שיאמרו שרב אמר את דבריו בשיטת רבי מאיר. הלא אי אפשר לומר כן כלל, שהרי **אִי** [-אם] אמר את דבריו **כְּ**שיטת **רַבִּי מֵאִיר, לָמָּה לִי** - מדוע נקט רב בדבריו שהיה דר **יִשְׂרָאֵל בְּ**חצר **הַחִיצוֹנָה**, הלא אף אם לא היה דר בה ישראל היה אסור להוציא משום הישראל הדר בחצר הפנימית[ב]. ואדרבה, כיון שנקט רב בדבריו שגם בחיצונה דר ישראל, מוכח שסבר דווקא כרבי אליעזר בן יעקב, שאין נכרי אוסר את ההוצאה לחצר עד שיהיו שני ישראלים דרים עמו בה, ורק מפני כן אסורה ההוצאה לחצר החיצונה, משום שבצירוף הישראל הדר בפנימית הרי היא נחשבת כאילו דרים בה שני ישראלים, ועל כן אוסר הנכרי את ההוצאה לחיצונה.

וְכִי תֵּימָא - ואם תאמר שאכן רב סבר כרבי מאיר, ובאמת יש לאסור גם משום הישראל הדר בפנימית, ומה שנקט שדר ישראל בחיצונה, הרי זה משום **שֶׁמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה כָּךְ הָיָה**, שדר ישראל בחיצונה, ולא משום שבלעדיו לא היתה ההוצאה אסורה[ז], כיצד ניתן לומר כן, **וְהָא בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב** - והלא שאלו את רב אודות הישראל **הַפְּנִימִי**, היינו הדר בחצר הפנימית, הרוצה להוציא **בִּמְקוֹמוֹ** [מביתו לחצרו שהיא החצר הפנימית] **מַהוּ**, האם מותר לו הדבר, **וְאָמַר לְהֶן מוּתָּר**, ואף שנכרי דר עמו בחצרו, ועל כרחך טעם הדבר הוא שסבר רב כרבי אליעזר בן יעקב שאין נכרי אוסר אלא בחצר שדרים בה שני ישראלים, ולפיכך לא אסר בפנימית שאין דר בה אלא ישראל אחד. מוכח איפוא שלא כפי שאמרו רב ששת ורבה שדעת רב כרבי מאיר, אלא אדרבה דעתו כרבי אליעזר בן יעקב, ולכן התיר להוציא לחצר הפנימית ואסר להוציא לחצר החיצונה.

הגמרא מקשה על מסקנתו של רב יוסף שרב לא סבר כרבי מאיר, אלא כרבי אליעזר בן יעקב. שואלת הגמרא: וְאֶלָּא מַאי - אלא מה תאמר, שרב סבר **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב**, וכפי שביארנו, **הָאָמַר** [-הלא אמר] רבי אליעזר בן יעקב שאין נכרי אוסר להוציא לחצר **עַד שֶׁיְּהוּ** בה **שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים הָאוֹסְרִין זֶה עַל זֶה** את ההוצאה לחצר וזקוקים לעירוב גם לולי הנכרי, שאז באופן זה גורם הנכרי שאינם יכולים לערב, ואילו כאן, אף שלישראל הדר בפנימית יש דריסת הרגל בחצר החיצונה ונחשבת כמי שדרים בה שני ישראלים, מכל מקום אינם אוסרים זה על זה, שאין הדר בפנימית אוסר את ההוצאה על הדר בחיצונה, לפי שלדעת חכמים (להלן עה.) 'רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה', כלומר, אין דריסת הרגל [זכות המעבר] של מי שאינו דר בחצר, אוסרת בה, אם אותו אדם מותר להוציא לחצרו שלו, וכיון שהישראל הדר בפנימית מותר להוציא לחצרו, וכפי שאמר רב, על כן אינו אוסר על הישראל הדר בחיצונה, וכיון שאין בה שני ישראלים האוסרים זה על זה, שוב אין הנכרי אוסר עליהם, ומה טעם אסר רב את ההוצאה לחצר החיצונה[ג].

וְאֶלָּא מה נאמר, שרב סבר בזה **כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר** שגם **רֶגֶל הַמּוּתֶּרֶת בִּמְקוֹמָהּ אוֹסֶרֶת שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָהּ**, ועל כן אף שהישראל הדר בפנימית מותר להוציא לחצרו, אוסר את ההוצאה על הישראל הדר בחיצונה משום דריסת הרגל שיש לו [לבן הפנימית] בחצרו [של בן החיצונה], אם כך תאמר, קשה, **לָמָּה לִי** לאסור את ההוצאה בחיצונה משום **הַנָּכְרִי** הדר בפנימית, הלא **אֲפִילּוּ** משום **הַיִּשְׂרָאֵל נַמִּי** [-גם כן] היה לנו לאסור בה את ההוצאה, שהרי כאמור, כל רגל אף המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, לְעוֹלָם סבר רב **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב**, שאין נכרי אוסר את ההוצאה לחצר אלא כאשר דרים בה שני ישראלים, ולכן התיר את ההוצאה בפנימית שאין דר בה אלא ישראל אחד, **וּ**מה שאסר את ההוצאה בחיצונה הרי זה משום שסבר גם **כְּרַבִּי עֲקִיבָא**, שרגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה, ועל כן ישראל הדר בפנימית אוסר את ההוצאה על הישראל הדר בחיצונה, **וּ**מה ששאלת למה הוזכר כאן שדר גם נכרי בפנימית, **הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן** - כאן במה מדובר, שהוצרכנו לנכרי בשביל לאסור, **כְּגוֹן** [-באופן] **שֶׁעֵירְבוּ** שני הישראלים, הדר בפנימית והדר בחיצונה זה עם זה, **וְ**על כן **טַעְמָא דְּאִיכָּא נָכְרִי הוּא דְּאָסִיר, אֲבָל לֵיכָּא נָכְרִי לֹא אָסִיר** - דווקא משום הנכרי אסר רב את ההוצאה לחצר, משום שהנכרי מבטל את העירוב, אבל אילו לא היה שם נכרי, היה העירוב מתיר את ההוצאה.

★

הגמרא מוסיפה לדון בדינן של שתי חצירות זו לפנים מזו, שנכרי דר באחת מהן. בגמרא לעיל (סב.) נתבאר שמעיקר הדין אין הנכרי הדר עם הישראל אוסר עליו כלל, אלא שגזרו חכמים שיאסור עליו ויצטרך הישראל לשכור ממנו את רשותו בכל שבת, כדי להקשות על הישראל ולגרום לו להימנע מלדור עם הנכרי, שלא ילמד ממעשיו. אמנם במקום שבלאו הכי חושש הישראל לדור עם הנכרי, לא גזרו חכמים. ועל כן ישראל יחידי שחושש לדור עם נכרי בחצר אחת, משום שהנכרי חשוד על שפיכות דמים, לא גזרו בו חכמים לאסור להוציא לחצר. [כל זאת לדעת רבי אליעזר בן יעקב, ואילו לדעת רבי מאיר גזרו גם בישראל יחידי]. על פי דברים אלו דנה הגמרא בדינה של חצר שדר בה נכרי עם ישראל יחידי, אולם ישראל נוסף דר בחצר פנימית[ח].

בְּעָא מִינֵּיהּ - שאל ממנו **רַבִּי אֶלְעָזָר מֵרַב**, שתי חצירות זו לפנים מזו, **וְיִשְׂרָאֵל וְנָכְרִי** דרים **בַּחִיצוֹנָה וְיִשְׂרָאֵל** יחידי דר **בִּפְנִימִית, מַהוּ** להוציא לחצר החיצונה[ט] אחר שיערבו שני הישראלים זה עם זה[י], האם די בעירוב להתיר את ההוצאה, או שמא הנכרי הדר בחיצונה אוסר עליהם, ובכדי להתיר את ההוצאה עליהם לשכור את רשותו[יא].

א. **כתב** הרמ"א (או"ח סי' רצו ס"א) שנהגו לשפוך מכוס של יין ההבדלה על הארץ, וטעם השפיכה מפני האמור כאן שכל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה, ועושים כן לסימן טוב בתחילת השבוע. ב. **חצר** שדרים בה כמה ישראלים, אינם יכולים להוציא מן הבתים לחצר, עד שיערבו ביניהם. לעיל (סב: ואילך) נתבאר שכאשר נכרי דר עם ישראלים בחצר אחת, אוסר הנכרי על הישראלים את ההוצאה מבתיהם לחצר, ואין מועיל שיעשו ביניהם עירוב חצירות ואף אין מועיל שיבטל הנכרי את רשותו [על הביטול ראה להלן בסוף העמוד], ואין תקנה לדבר עד שישכרו הישראלים את רשותו ממנו. [על גדריה של שכירות זו, ראה לעיל (סג.)]. טעם הדבר שנכרי אוסר על הישראלים, יתבאר בהערות להלן. וראה בהערה בסמוך האם הנכרי אוסר רק אם דרים עמו שני ישראלים ויותר, או אפילו אם דר עמו רק ישראל אחד. ג. **כלומר**, החצר הפנימית היתה פתוחה לחצר החיצונה, והחצר החיצונה היתה פתוחה למבוי. ד. **רש"י** (ד"ה ואסר) על פי מסקנת דברי רב יוסף להלן. אמנם ראה להלן שרב ששת ורבה הבינו שהספק הוא אף לגבי החצר הפנימית. ה. **במשנה** לעיל (סב:) נחלקו בכך רבי מאיר ורבי אליעזר בן יעקב, לדעת רבי מאיר אוסר נכרי אף על ישראל יחידי הדר עמו, ולדעת רבי אליעזר בן יעקב אינו אוסר אלא אם כן דרים בחצר שני ישראלים [את טעמיהן של שתי הדעות, ראה להלן בהערה]. ו. **לפי** הבנת הגמרא עתה, רבי שאסר, אסר הן בפנימית והן בחיצונה. תוספות רבנו פרץ (ד"ה מעשה). ז. **והיינו** שרב סיפר את כל המעשה כפי שהיה, אף שאין כל פרטי המעשה נוגעים לעצם הדין שבא לומר. הגמרא לא נקטה כן מתחילה, משום שמפשטות דברי רב נראה שבא לומר דין ולא מעשה [ורק שהוסיף ואמר שכבר נפסקה הלכה זו במעשה שבא לפני רבין], ואם לא היה פרט זה נוגע לענייננו לא היה מזכירו. ריטב"א (ד"ה אמר). ח. **הסוגיא** כאן ולהלן (עה:) וכן הראשונים, דנים באופנים שונים של שתי חצירות זו לפנים מזו שבהם דרים נכרי וישראל אחד או שני ישראלים, כאשר הישראל או לפחות אחד מהישראלים, אינו דר עם הנכרי באותה חצר ממש, האם יש לדון מציאות זו כשני ישראלים הדרים עם נכרי ולומר שהוא אוסר את ההוצאה או שיש לדון זאת כישראל אחד הדר עם הנכרי ולומר שאינו אוסר זאת. ט. **בחצר** הפנימית אין דריסת רגל לדרים בחצר החיצונה, ואין דר בה אלא ישראל אחד לבדו, ועל כן לכל הדעות מותרת בה ההוצאה. י. **כיון** שיש לישראל הדר בפנימית דריסת רגל בחיצונה ובה דר ישראל נוסף, הרי זה כאילו שני ישראלים דרים בחיצונה, ועליהם לערב זה עם זה בכדי שיוכלו להוציא אליה. יא. **על** שכירת רשות, פרטיה וגדריה, ראה לעיל (סג.).

הגמרא מבארת את צדדי הספק ובמה הוא שונה מהאופן הקודם בה פשוט שהנכרי אוסר[יב]: **הָתָם** - שם, מה שנתבאר לעיל שבאופן שדרים ישראל ונכרי בפנימית וישראל בחיצונה, שהנכרי אוסר עליהם, **טַעְמָא** - טעם הדבר הוא, שבאופן זה יש לגזור ולאסור את ההוצאה בחצר החיצונה מפני הנכרי, **מִשּׁוּם דִּשְׁכִיחַ דְּדָיֵיר** - שמצוי הדבר שידור ישראל עם הנכרי בפנימית באופן שישראל נוסף דר בחיצונה, שעל ידי אותו ישראל, אין הישראל הדר בפנימית ירא שמא יהרגנו הנכרי, משום **דְּמִירְתַּת** [-שמפחד] **הַנָּכְרִי וְסָבַר** שמא **הַשְׁתָּא אָתֵי** [-עתה, כל רגע ורגע, יבוא] **הַיִּשְׂרָאֵל** הדר בחיצונה, **וְאָמַר לִי, יִשְׂרָאֵל דַּהֲוָה גַּבָּךְ** - הישראל שהיה דר עמך, **הֵיכָא** [-היכן הוא], ולא יוכל הנכרי לומר לו שיצא ישראל זה והלך, משום שהישראל בן החיצונה יכחישנו ויאמר שאילו היה יוצא ועובר דרך חצרו היה רואהו. ומכיון שהישראל שבפנימית אינו ירא לדור עם הנכרי, אף הישראל שבחיצונה אינו ירא לדור שם, ועל כן יש לגזור בהם שיאסור הנכרי על הישראל בן החיצונה להוציא לחצרו[יג]. כל זאת, כאשר ישראל ונכרי דרים בפנימית וישראל יחידי דר בחיצונה. **אֲבָל הָכָא** - כאן, באופן שהנכרי דר עם הישראל בחיצונה, אין לגזור שיאסור הנכרי על הישראל, לפי שאין מצוי שידורו באופן זה כיון שהישראל חושש שמא יהרגנו הנכרי, שאין הנכרי חושש מהישראל הדר בפנימית, משום שאומר הנכרי לעצמו, אם אהרגנו ויבוא הישראל הדר בפנימית וישאל היכן הוא, **אֲמִינָא לֵיהּ נְפַק אֲזַל לֵיהּ** - אומר לו שיצא והלך, וכיון שאין מצוי שידורו יחד בחיצונה, אין צורך לגזור שיאסור הנכרי[יד]. **אוֹ דִּילְמָא** [-שמא] נאמר, שאכן גם אופן דיורים זה שכיח הוא, לפי שהישראל אינו חושש מהנכרי, מאחר **שֶׁהָכָא נַמִּי** - גם בזה **מִירְתַּת** [-מפחד] הנכרי להרוג את הישראל הדר עמו, **דְּסָבַר הַשְׁתָּא אָתֵי יִשְׂרָאֵל וְחָזֵי לִי** - שהוא חושש שמא בכל רגע ורגע יבוא הישראל הדר בפנימית ויראנו. כיון שהנכרי חושש להרוג את הישראל הדר עמו, מצוי הוא שידור עמו ישראל, ואף באופן זה יש לגזור שהנכרי יאסור עליו כדי שלא ידור עמו.

הגמרא מביאה את תשובת רב: אָמַר לֵיהּ רב לרבי אלעזר, **'תֵּן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד'** (משלי ט ט)[טו], כלומר, עליך להחכים וללמוד אופן זה, שהנכרי דר בחיצונה, מהאופן הראשון, כשהנכרי דר בפנימית, שכשם ששם אוסר הנכרי על הישראל הדר עמו, אף באופן זה הוא אוסר עליו[טז].

★

בסוגיות לעיל נתבאר שכאשר דרים בחצר אחת ישראלים ונכרי, אוסר עליהם הנכרי להוציא לחצר, ובכדי להתיר זאת, יש לשכור ממנו את רשותו בה. הגמרא שבה לדון בפרטי דין זה, ומביאה מעשה בו דנו אמוראים אם אפשר לשכור מהנכרי אחר שכבר השכיר את רשותו לנכרי אחר: רֵישׁ לָקִישׁ[יז] **וְתַלְמִידֵי דְּרַבִּי חֲנִינָא, אִיקְּלְעוּ לְהַהוּא פּוּנְדָּק** - הזדמנו יחד לאכסניה אחת, ובאותה חצר שהתאכסנו בה, דרו שני ישראלים[יח] ועוד נכרי אחד ששכר את דירתו מנכרי אחר, **וְלָא הֲוָה** [-היה] שם הנכרי **הַשּׂוֹכֵר**[יט], **וַהֲוָה** - ואולם היה שם הנכרי **הַמַּשְׂכִּיר**. ובאופן זה אין אוסרים עליהם לא הנכרי השוכר, לפי שאינו שם[יט], ולא הנכרי המשכיר, לפי שהשכיר את דירתו לאחר. אולם חששו ריש לקיש ותלמידי רבי חנינא שמא יבוא הנכרי השוכר בשבת ויאסור עליהם את ההוצאה. ועל כן **אָמְרוּ** והסתפקו, **מַהוּ לְמֵיגַר מִינֵּיהּ** - האם אפשר לשכור מהנכרי המשכיר את רשותו, בכדי להתיר את ההוצאה לחצר אפילו יחזור הנכרי השוכר, או שיש צורך לשכור דווקא מהנכרי השוכר ואין מועיל לשכור מן המשכיר.

הגמרא מבארת במה נסתפקו: אמנם ודאי **שֶׁכָּל הֵיכָא דְּלָא מָצֵי מְסַלֵּיק לֵיהּ** - באופן שאין המשכיר יכול לסלק את השוכר מביתו, **לָא תִּיבָּעֵי לָךְ** - לא תסתפק בדבר, **דְּלָא אַגְרִינָן** - שודאי אין אנו יכולים לשכור ממנו את רשותו בחצר זו, לפי שכבר השכירה ואינה ברשותו. **כִּי תִּיבָּעֵי הֵיכָא דְּמָצֵי מְסַלֵּיק לֵיהּ** - ומה שיש לך להסתפק הוא באופן שהמשכיר יכול לסלק את השוכר ולהוציאו מביתו קודם תום זמן השכירות, וכך היה המנהג באותו מקום שהיה המשכיר יכול לסלק את השוכר[כ], **מַאי** - מהו הדין בזה, האם **כֵּיוָן דְּמָצֵי מְסַלֵּיק** - כיון שהוא יכול לסלקו, **אַגְרִינָן** - יכולים אנו לשכור ממנו, שדי בכך להחשיב את המקום כאילו היה ברשותו[כא], **אוֹ דִּילְמָא** [-שמא] **הַשְׁתָּא מִיהָא הָא לָא סַלְּקֵיהּ** - בינתיים הלא עדיין לא סילקו, והרי זה נמצא ברשות השוכר ואין המשכיר יכול להשכירו[כב]. כן הסתפקו ולא ידעו להכריע בדבר.

הגמרא מספרת מה עשו ומה הורו להם: אָמַר לְהֶן רֵישׁ לָקִישׁ לתלמידי רבי חנינא, מאחר שספק דרבנן לקולא, על כן נקל **וְנִשְׂכּוֹר** מהנכרי המשכיר, **וּלְאַחַר** מכן **לִכְשֶׁנַּגִּיעַ אֵצֶל רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבַּדָּרוֹם, נִשְׁאַל לָהֶן** אם יפה עשינו[כג]. ואכן כך עשו. לאחר מכן **אָתוּ** [-באו] אצל רבותיהם שבדרום **וְשַׁיְילוּ** [-ושאלון] **לְרַבִּי אֲפֵס** האם עשו כדין. **אָמַר לָהֶן** רבי אפס, **יָפֶה עֲשִׂיתֶם שֶׁשְּׂכַרְתֶּם**, כי מועילה שכירות זו באופן האמור[כד].

★

הגמרא דנה אם שוכרים מן הנכרי בשבת. מספרת הגמרא: רַבִּי חֲנִינָא בַּר יוֹסֵף וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא וְרַבִּי אַסִּי, אִיקְּלְעוּ לְהַהוּא פּוּנְדָּק - הזדמנו בשבת לאכסניה אחת השייכת לנכרי, ואותו נכרי לא היה בחצר[כה] ועל כן עירבו ביניהם והתירו את ההוצאה לחצר[כו], אולם אירע **דְּאָתָא נָכְרִי מָרֵי דְּפוּנְדָּק בְּשַׁבְּתָא** - שבא הנכרי בעל האכסניה בשבת, ועל ידי כך התבטל עירובם ונאסרו בהוצאה לחצר עד שישכרו מהנכרי את רשותו. **אָמְרוּ**, יש להסתפק **מַהוּ לְמֵיגַר מִינֵּיהּ** - האם אפשר עתה, בשבת, לשכור ממנו את החצר בכדי להתיר את ההוצאה[ה]. ואף שלאחר שישכרו מן הנכרי, עדיין יהיו אסורים בהוצאה, שהרי כאשר בא הנכרי לביתו התבטל עירובם[ו], ואינם יכולים עוד לערב מאחר שאין מערבים בשבת, מכל מקום יוכלו לבטל את רשותם לגבי אחד מהם, ועל ידי כך תהא ההוצאה מותרת לפחות לאדם זה שביטלו עבורו[ז].

וצדדי הספק הם, האם **שׂוֹכֵר כִּמְעָרֵב דָּמֵי** - דין שוכר כדין מערב, **מָה מְעָרֵב** אינו יכול לערב אלא **מִבְּעוֹד יוֹם** ולא בשבת[כז], **אַף שׂוֹכֵר** אינו יכול לשכור אלא **מִבְּעוֹד יוֹם, אוֹ דִּילְמָא** [-שמא] **שׂוֹכֵר כִּמְבַטֵּל רְשׁוּת דָּמֵי** - דין שוכר כדין המבטל את רשותו, **מָה מְבַטֵּל רְשׁוּת וַאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת** מועיל ביטולו[כח], **אַף שׂוֹכֵר וַאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת** מועילה שכירותו.

הגמרא מביאה שנחלקו בדבר, וכן היא מספרת מה עשו ומה הורו להם: רַבִּי חֲנִינָא בַּר יוֹסֵף אָמַר, נִשְׂכּוֹר, לפי ששוכרים מן הנכרי אף בשבת. **וְרַבִּי אַסִּי אָמַר, לָא נִשְׂכּוֹר**, שאין שוכרים הימנו אלא מבעוד יום. **אָמַר לְהוּ** [-להם] **רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, נִסְמוֹךְ עַל דִּבְרֵי זָקֵן**, רבי חנינא בר יוסף, **וְנִשְׂכּוֹר**. לאחר מכן **אָתוּ שַׁיְילוּ לֵיהּ** - באו ושאלוהו **לְרַבִּי יוֹחָנָן** האם כדין עשו, **אָמַר לָהֶן** רבי יוחנן,

יב. **לכאורה** אין כאן מקום לספק, שכשם שבאופן הקודם, שבו דרים נכרי וישראל בפנימית וישראל בחיצונה, אוסר הנכרי על הישראל הדר בחיצונה, כן באופן זה בו דרים נכרי וישראל בחיצונה וישראל בפנימית, יאסור הנכרי על הישראל הדר בחיצונה, אחר שבשני האופנים נחשבת החיצונה כמי שדרים בה שני ישראלים האוסרים זה על זה ועל כן הנכרי אוסר עליהם. אולם הגמרא מבארת שיתכן כי באופן זה לא גזרו חכמים שהנכרי יאסור.

יג. **תוספות** רבנו פרץ (ד"ה התם) [אמנם אילו לא היה דר ישראל בפנימית, היה ירא לדור בחיצונה לבדו מכיון שיש לנכרי דריסת הרגל בחצירו. ראה גאון יעקב (ד"ה אמינא, בפירושו השני)]. אמנם על הדר בפנימית לא גזרו כלל, משום שלא גזרו חכמים כלל בישראל יחידי הדר עם נכרי, אפילו באופן ששכיחים דיורים אלו, שכיון שברוב הפעמים אין זה שכיח לא חילקו בזה חכמים. תוספות (ד"ה התם) [וראה לעיל (סב:) מה שהובא לדון בדברים אלו]. והריטב"א (ד"ה בעא) פירש, שמה שגזרו על הישראל שבחיצונה, זהו משום שהוא גרם שיוכל לדור הישראל שבפנימית עם הנכרי שעמו, שאילולי הוא, היה ירא הישראל לדור עם הנכרי בפנימית לבדו [כמו שאמרו 'לאו עכברא גנב אלא חורא גנב'. כלומר, לא העכבר עשה את הגניבה אלא החור שבו הוא מחביאה גרם לגניבה זו, שאילולי הוא, לא היה העכבר גונב]. ולפי זה יובן מדוע לא אסרו אף את בן הפנימית, שהלא עיקר האשמה מוטלת על בן החיצונה שהוא גלגל את הדבר. [ומשמע מדבריו שלולא טעם זה לא היו גוזרים על בן החיצונה משום דיוריו עם הנכרי, משום שאין חשש שילמד ממעשי הנכרי מאחר שאינו דר עמו באותה חצר].

יד. **לעיל** נתבאר בשם התוספות (ד"ה התם), שאין נכרי אוסר ישראל יחידי הדר עמו, אף במקום שדיורים אלו שכיחים, שכיון שברוב הפעמים אין זה שכיח שידור ישראל עם נכרי לבדו, לא חילקו חכמים בין האופנים והתירו בכל מקום אף כאשר דיורים אלו שכיחים. והקשו התוספות (שם) שלפי זה, היה מן הראוי לומר כן גם לאידך גיסא, שלעולם יאסור נכרי על שני ישראלים הדרים עמו, אף במקום שדיורים אלו אינם שכיחים, כיון שברוב הפעמים הם שכיחים, ואילו בגמרא מבואר שבאופן שאין שכיחים דיורי השנים עם הנכרי, אין הנכרי אוסר עליהם. ותירצו התוספות, שאין אומרים זאת להחמיר, ועל כן אין הנכרי אוסר גם על שנים הדרים עמו, אם דיורים אלו אינם שכיחים.

טו. **משמעות** הפסוק במקומו היא, עליך ללמד את החכם דווקא, מפני שהוא מוסיף ומחכים בלימודו מעצמו.

טז. **ראה** בתוספות (ד"ה ריש) שכתבו שמעשה זה, שכאמור להלן היה בחיי רבי אפס, היה סמוך לזמן מיתתו של רבי ולא לאחר מכן, וקודם בואו של ריש לקיש אצל רבי יוחנן, ושמוכח מכאן שכבר אז היה גברא רבה.

יז. **כן** כתב רש"י (ד"ה איקלעו). ועוד כתב לפרש באופן אחר (ד"ה פונדק) שאותו פונדק היו בו חדרים הפתוחים לחצר, ועל כן הישראלים שהתאכסנו בו, אסרו זה על זה. וכתבו תוספות (להלן סו. ד"ה איקלעו) שאף פירוש זה אמת הוא שאף האכסנאים אוסרים הם זה על זה כמבואר להלן (עג.).

יח. **ואף** לא היה שם אחד מבני ביתו, שאף הם יכולים להשכיר. תוספות (ד"ה דלא).

יט. **כמבואר** להלן (סו.) שנכרי שהלך לעיר אחרת אינו אוסר. תוספות (ד"ה איקלעו). וראה שם מה שהאריכו בזה.

כ. **ריטב"א** (ד"ה אמרי).

כא. **שכיון** שהוא יכול לסלקו, יש לו תפיסת יד בבית [ואין לך תפיסת יד גדולה מזה], ואפשר לשכור ממנו. ריטב"א (ד"ה אמרי).

כב. **ומה** שהשכיר להם המשכיר את רשותו, אין הדבר נחשב כסילוק השוכר, כיון שאין זו שכירות גמורה ואין השוכר צריך לצאת מן המקום בעקבותיה, שאינה אלא לפי שעה בלבד. רשב"א (ד"ה כל היכא).

כג. **שבספק** עירוב מותר להקל אפילו לכתחילה, ולכך סמכו להקל ולשכור אף שעדיין היתה ההלכה מסופקת בידם. הריטב"א (ד"ה אמר).

כד. **ואף** באופן שהשוכר נמצא בביתו, יכול לשכור מן המשכיר, מאחר שיש לו תפיסת יד בחצר. בית יוסף (הו"ד במשנה ברורה סי' שפב ס"ק סב). וראה עוד במשנה ברורה (שם) בשם אחרונים שודאי שלא רק מהמשכיר יכול לשכור אלא גם מהשוכר, וכל שכן הוא.

כה. **ואין** הנכרי אוסר אלא אם הוא נמצא בביתו, כאמור לעיל (סב:).

כו. **כן** כתב רש"י (ד"ה דאתא, על פי גירסת הב"ח). אמנם בתוספות (ד"ה דאתא) הביאו בשם רש"י [והוא לפנינו ברש"י על הרי"ף (ד"ה דאתא)] שלא יכלו לערב קודם השבת משום שהנכרי אוסר אף שאינו שם. ותמהו תוספות שהלא אין הדין כן, וכמו שפירש רש"י עצמו [ראה תוספות לעיל (ד"ה איקלעו)]. אמנם כתבו שמצאו מהדורה אחרת ברש"י, שכתב שיכולים לערב בערב שבת קודם שבא הנכרי.

כז. **כתב** רבינו יהונתן להלן (סט: ד"ה וכ"ה) שהטעם שאסור לערב בשבת הוא משום שהוא על ידי מעשה [והיינו שהוא כעין מקח, ועיין גם בחכם צבי (סי' ו) שכתב כן]. אמנם להלן (עו.) מוכח שאין עירוב חל בשבת אפילו בדיעבד, והרי שהוא גרוע ממקח. ובעצי אלמוגים (סי' שפו סק"ה) כתב שהטעם הוא משום שהדיורים נקבעים בכניסת שבת, שאין אדם משנה דירתו בשבת.

כח. **כאמור** להלן (סט:).

יָפֶה עֲשִׂיתֶם שֶׁשְּׂכַרְתֶּם, ששכירות מועילה אפילו בשבת[א].

הגמרא מביאה משא ומתן בדברי רבי יוחנן: תָּהוּ בָּהּ נְהַרְדָּעֵי - חכמי נהרדעא עיינו בדבר ותמהו עליו[ב], **וּמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי**, שאפשר לשכור מהנכרי בשבת, **וְהָאָמַר** [-והלא אמר] **רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁשּׂוֹכֵר כִּמְעָרֵב דָּמֵי, מַאי לָאו** - האם אין כוונתו לומר **שֶׁמָּה מְעָרֵב**, אינו מערב אלא **מִבְּעוֹד יוֹם, אַף שׂוֹכֵר** מן הנכרי, אינו שוכר אלא **מִבְּעוֹד יוֹם**, וכיצד אמר להם שיפה עשו ששכרו מן הנכרי בשבת.

דוחה הגמרא: לֹא, אין כוונתו לדמות שכירות לעירוב להחמיר בה ולומר שאין שוכרים אלא מבעוד יום, אלא כוונתו לדמותם זה לזה להקל[ג], והיינו לענין שלשת דינים אלו: א. **מָה מְעָרֵב** מועיל עירובו **וַאֲפִילּוּ בְּעֵירוּב** ששויו **פָּחוּת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, אַף שׂוֹכֵר** מן הנכרי, יכול הוא לשכור **בְּפָחוּת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה**, ודי בכך[ד]. ב. **וּמָה מְעָרֵב** מועיל עירובו **אֲפִילּוּ** אם הוא מערב עם **שְׂכִירוֹ וּלְקִיטוֹ** [-הפועל של הנכרי][ה] הדר בחצר, שכאשר דר נכרי בחצר, יכולים לערב עם שכירו ולקיטו הישראל במקום לשכור ממנו[ו], **אַף שׂוֹכֵר** מן הנכרי, יכול הוא לשכור **אֲפִילּוּ** מן הנכרי שהוא **שְׂכִירוֹ וּלְקִיטוֹ** של הנכרי הדר בחצר[ז]. ג. **וּמָה מְעָרֵב** דינו הוא **שֶׁחֲמִשָּׁה** ישראלים **שֶׁשְּׁרוּיִין** [-שדרים] **בְּחָצֵר אַחַת, אֶחָד מְעָרֵב עַל יְדֵי** [-בשביל] **כּוּלָּן**, שאם בני החצר חפצים לערב עם החצר הסמוכה להם, די בכך שאחד מהם יוליך אליה את עירובם, לפי שהוא שליח של כולם, **שׂוֹכֵר** מן הנכרי **נַמִּי** דינו כן, שאם יש **חֲמִשָּׁה שֶׁשְּׁרוּיִין בְּחָצֵר אַחַת** עם נכרי, **אֶחָד** מהם **שׂוֹכֵר** מן הנכרי את רשותו **עַל יְדֵי כּוּלָּן**, ואינם צריכים לשכור הימנו כל אחד ואחד לבדו[ח].

נתבאר לעיל שכאשר בא הנכרי בשבת לחצרו ונתבטל העירוב, הותר לדרי החצר לשכור הימנו את רשותו בשבת, והתועלת שבכך היא שלאחר מכן יבטלו את רשותם לגבי אחד מהם, על מנת להתיר לו להוציא לחצר[ט]. הגמרא דנה האם אכן אפשר לבטל רשות באופן זה: תָּהֵי [-עיין ותמה] **בָּהּ רַבִּי אֶלְעָזָר** בדין זה. כן נשמע בבית המדרש, ולא נתפרש על מה תמה. **אָמַר רַבִּי זֵירָא, מַאי תְּהָיָיא** [-מהי תמיהתו] **דְּרַבִּי אֶלְעָזָר. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת** בלשון שאלה ותמיהה, **גַּבְרָא רַבָּה** [-אדם גדול] **כְּרַבִּי זֵירָא לֹא יָדַע מַאי תְּהָיָיא** [-מהי תמיהתו] **דְּרַבִּי אֶלְעָזָר**. הלא זו היא תמיהתו, **קָא קַשְׁיָא לֵיהּ** על הוראה זו מדבריו **דִּשְׁמוּאֵל רַבֵּיהּ, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל מָקוֹם שֶׁהדרים בו אוֹסְרִין** זה על זה את ההוצאה לחצר, וְאם רצו **מְעָרְבִין** ומתירים את ההוצאה, במקום כזה אם שכחו ולא עירבו הרי הם **מְבַטְּלִין** את רשותם זה לזה, ומותר זה שביטלו לו להוציא מביתו לחצר[י]. וכל מקום שהדרים בו **מְעָרְבִין** וְאולם כשלא עירבו **אֵין אוֹסְרִין** את ההוצאה זה על זה, או שהם **אוֹסְרִין** זה על זה את ההוצאה לחצר וְאולם **אֵין מְעָרְבִין** זה עם זה, **אֵין מְבַטְּלִין** רשותם זה לזה, שאין ביטול רשות מועיל אלא בשני תנאים אלו, שבלעדיו היו אסורים בהוצאה ושהיה עירוב מועיל להתיר זאת.

הגמרא מבארת את דברי שמואל, ומתוך כך יתבאר במה הוא חולק על ההוראה דלעיל: מה שאמר שמואל **שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאוֹסְרִין וּמְעָרְבִין, מְבַטְּלִין** רשותם זה לזה, זהו **כְּגוֹן** [-באופן] של **שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ**[יא], שבני החצר הפנימית אוסרים את ההוצאה על בני החצר החיצונה משום זכות דריסת הרגל [זכות המעבר] שיש להם [לבני הפנימית] בחצר החיצונה[יב], ויכולים הם לערב עם בני החצר החיצונה, ועל כן יכולים הם [כששכחו ולא עירבו] לבטל להם את זכות דריסת הרגל שיש להם בה[יג].

ומה שאמר שמואל שכל מקום **שֶׁמְּעָרְבִין וְאֵין אוֹסְרִין אֵין מְבַטְּלִין**, זהו **כְּגוֹן שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת** הפתוחות כל אחת למבוי או לרשות הרבים, **וּפֶתַח אֶחָד** פתוח **בֵּינֵיהֶן**, שיכולות הן לערב יחד ולהתיר את ההוצאה מזו לזו, אך מאחר שאין לאחת דריסת רגל על השניה, שכל אחת יכולה לצאת לרשות הרבים בלא לעבור דרך חברתה, על כן אינן אוסרות זו על זו, וכיון שכן אינן יכולות להתיר את ההוצאה ביניהן על ידי שתבטל אחת את רשותה לחברתה[יד].

ומה שאמר שמואל שכל מקום **שֶׁאוֹסְרִין וְאֵין מְעָרְבִין אֵין מְבַטְּלִין, לְאַתּוּיֵי מַאי** - מה בא לרבות בכך, כלומר, לאיזה אופן כוונתו, **לָאו לְאַתּוּיֵי** - האם אין כוונתו לרבות **נָכְרִי** הדר עם שני ישראלים, ששני הישראלים אוסרים זה על זה, ואינם מערבים זה עם זה מפני הנכרי הדר עמם, שאין עירוב מועיל במקום נכרי, ואמר שמואל שכיון שכן אינם מבטלים את רשותם זה לזה.

הגמרא מסיימת את ההוכחה ששמואל חולק על רבי יוחנן וסובר שאין לבטל רשות באופן שבא הנכרי בשבת. אומרת הגמרא: וְאִי - ואם מדובר **דְּאָתָא** [-שבא] הנכרי **מֵאֶתְמוֹל**, כלומר שהוא נמצא בביתו עוד קודם כניסת שבת, **לוֹגַר** [-שישכרו] את רשותו **מֵאֶתְמוֹל**, ולמה כינה אותם שמואל 'אוסרין ואין מערבין', הלא על ידי שכירות יכולים הם לערב, וממילא יהיה דינם שיכולים הם לבטל את רשותם זה לזה,

א. **ויש** להסיק מדבריו גם זאת שהועילה שכירותם על ידי שחזרו וביטלו את רשותם כלפי אחד מהם [שאם לא כן אין תועלת בשכירות]. הגמרא בהמשך תבאר ששמואל חולק על כך. כתב הריטב"א (ד"ה יפה), שאפשר שלא הותר לשכור בשבת אלא באופן האמור בסוגיא, שלא היה הנכרי בביתו מערב שבת ולא יכלו לשכור ממנו, אבל אם היה הנכרי בביתו מערב שבת ויכלו לשכור ממנו, אין שוכרים ממנו בשבת. ב. 'תהו' פירושו הריחו, כלומר עיינו וחישבו לדעת את טעם הדבר. רש"י (להלן ד"ה תהי). וראה רש"י על התורה (בראשית א ב), והובא בליקוטי רש"י. ג. **שלעולם** בעירוב הולכים להקל [ראה לעיל (מו: סד.)]. רש"י (ד"ה לא). ולכך לדעת רבי יוחנן שוכר כמערב לעניינים אלו בלבד, ולא לגבי זמן השכירות, שבהם דימוי שכירות לעירוב מביא לידי חומרא. ד. **בגמרא** לעיל (סד.) מבואר שמשום שהנכרי מקפיד גם על פחות משוה פרוטה, על כן הוא נחשב ממון לגביו ואפשר לשכור ממנו בממון זה. ה. **שכיר** הוא העובד אצל בעל הבית במשך השנה כולה, ולקיט הוא העובד אצלו בעת הקציר והאסיף בלבד. רש"י (לעיל סד. ד"ה ולמר). ו. **כפי** שאמר שמואל לעיל (סד.) 'אפילו [ישראל] שכירו ולקיטו [של נכרי] נותן עירובו ודיו'. ז. **כלומר**, שכירו ולקיטו של הנכרי נחשב כמותו, שאם הוא ישראל, יכול הוא לערב עמו, ואם הוא נכרי ניתן לשכור ממנו. על טעם דין זה ועל דעות נוספות שבראשונים אודותיו, ראה בהערות לעיל (סד.). ח. **וכתבו** הפוסקים [ראה בהמשך] שאין הוא שליחם, אלא שמועילים מעשיו עבורם. והוכיח זאת החזון איש (סי' פד סק"ז), שאם הוא נעשה שליח לשכור עבורם, יוכל לשכור עבורם גם אחד שאינו מבני החצר, ועוד שאם כן אין כל חידוש בדין זה, אלא אף ששכר עבור עצמו, מועיל הדבר עבור כולם, שכיון ששכר אחד מהם את דירתו הפקיעוה חכמים שאינה אוסרת עוד. [אמנם מדברי רש"י (ד"ה חמשה) שאחד שוכר 'בשביל' כולם, היה משמע לכאורה שהוא שליחם, וכן היה נראה מלשון הגמרא 'אחד שוכר על ידי כולן', אך אין זה מוכרח, ועוד שהראשונים גרסו כאן 'אחד שוכר לכולן', ומשמע שאין הוא שוכר בשליחותם, אלא שמועילה שכירותו עבור כולם. ואין לומר שעל ידי שעירבו יחד נעשה ממילא כשליחם, שהלא בפוסקים נאמר ששוכר ואחר כך מערב. שער הציון (סי' שפב ס"ק לה) וביאור הלכה (שם ס"ט ד"ה בשביל)]. ט. **שאילו** לא יבטלו את רשותם לאותו אחד, יהיו כולם אסורים בטלטול, מאחר שנתבטל עירובם ואין הם רשאים לערב בשבת. י. **הביטול** מועיל להחשיב את השטח המבוטל כשלו. על כן, אם בטלו כל הדרים בחצר את חלקם בה, נחשבת כל החצר כשלו בלבד, ויכול הוא להוציא מביתו אליה, משום שביתו והחצר רשות אחת הם. ואם ביטלו גם את בתיהם, יכול הוא להוציא גם מבתיהם לחצר. אמנם שאר בני החצר אינם רשאים להוציא מהבית לחצר כמבואר להלן (סט:). יא. **שודאי** אין כוונתו לבני חצר אחת, שאוסרים זה על זה ומערבים זה עם זה, ולומר שמבטלים רשותם זה לזה, שאין בכך כל חידוש, שזהו עיקר דין ביטול רשות ומבואר הוא במשנה להלן (סט:), ובהכרח שבא לרבות אופן נוסף. תוספות (ד"ה כל). יב. **ראה** לעיל (סה:) ולהלן (עה.) שנחלקו חכמים ורבי עקיבא אם רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה, כגון כאשר בני החצר הפנימית עירבו בינם לבין עצמם והם מותרים לטלטל בחצרם, האם אוסרים הם את הטלטול בחצר החיצונה משום דריסת הרגל שיש להם בה. אולם הכל מודים שרגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה, כלומר שלדברי הכל כאשר בני החצר הפנימית לא עירבו והם אסורים בטלטול גם בחצרם, הם אוסרים את בני החצר החיצונה. יג. **מהות** הביטול הוא שלא תהא לבני הפנימית זכות דריסת הרגל בחיצונה. ואף שודאי ימשיכו לעבור בה בדרכם אל החוץ, מכל מקום יאסרו לעשות שם את תשמישיהם ולא יעברו שם אלא בשעה שיצטרכו לצאת, שאין דריסת הרגל אוסרת אלא עם עשיית תשמיש. בית יוסף (סי' שפא ד"ה שלא תשמש). ביארנו את דברי שמואל על פי רש"י (ד"ה כל מקום - השני). אמנם כל זה הוא לדעת אביי להלן (ע"ב). אך לדעת רבא (שם) לא התיר שמואל לבטל אלא באופן שעירבו שתיהן יחד ונתנו עירובן בפנימית, ושכח אחד מבני החיצונה ולא ערב, שאותו ששכח מבטל את רשותו בפנימית לבני הפנימית [ראה להלן שם באריכות]. ולדבריו מה שאמר שמואל 'כל מקום שאוסרין ומערבין מבטלין', אין זה כלל בכל מקום. ובאמת אף לאביי אין זה כלל גמור, שכאמור להלן (ע"ב) בחורבה לא נאמר דין ביטול רשות, אף באופן שאוסרין ומערבין. תוספות (ד"ה כל). יד. **ראה** על כך להלן (ע"ב), וראה שם שרבי יוחנן חולק וסובר שאף באופן זה יש ביטול רשות מחצר לחצר.

אֶלָּא לָאו - האם אין מדובר באופן **דְּאָתָא בְּשַׁבְּתָא** - שבא הנכרי בשבת, **וְקָתָנֵי** [-ושנה] שמואל שכיון שהם **אוֹסְרִין וְאֵין מְעָרְבִין**, שהלא עתה כשבא הנכרי הרי הוא מבטל את עירובן ושוב אינם יכולים לערב בשבת, אף **אֵין מְבַטְּלִין** עתה את רשותם זה לזה, שלא תיקנו ביטול רשות אלא באופן שיכלו לערב מאתמול[א]. והרי זה שלא כפי שנהגו האמוראים לעיל (סה:) ששכרו מן הנכרי בשבת וחזרו וביטלו את רשותם לאחד מהם, ורבי יוחנן הסכים עמם, שמדברי שמואל מוכח שאין דעתו כמותם, שאין ביטול מועיל בשבת כאשר יש נכרי באותה חצר ובא בשבת. מסיקה הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** - אכן זו כוונת שמואל, ויש ללמוד מכאן שדעתו היא שאין מבטלים בשבת במקום שאי אפשר היה לערב מאתמול. וזו היתה תהייתו של רבי אלעזר, שמה שעשו האמוראים והסכים להם רבי יוחנן, לא היה כדעת שמואל רבו.

הגמרא מביאה משא ומתן ובו בירור דברים אודות שמועה זו של שמואל שמקום שאוסרין ומערבין מבטלין מחצר לחצר: אָמַר רַב יוֹסֵף, לֹא שְׁמִיעַ לִי הָא שְׁמַעְתָּא - לא שמעתי הלכה זו בשם שמואל, ששתי חצרות זו לפנים מזו, שיכולה הפנימית לבטל לחיצונה את דריסת הרגל שיש לה עליה.

רב יוסף חלה ושכח תלמודו, ולפיכך היה אביי מזכיר לו את שמועותיו: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב יוסף, **אַתְּ אָמְרַתְּ נִיהֲלָן** - אתה עצמך אמרת לנו הלכה זו, **וְאַהָא אָמְרַתְּ נִיהֲלָן** - ואמרת לנו אותה על מימרא זו של שמואל, **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין** מועיל **בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, וְכֵן אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת בְּחוּרְבָּה** העומדת בין שני בתים הפתוחים לה, שאסור להשתמש בה אלא אם כן עירבו שני הבתים זה עם זה, וכשלא עירבו אין מועיל שיבטל האחד את רשותו בה לשני בכדי שיוכל השני להשתמש בה, משום שלא תיקנו חכמים שיועיל ביטול רשות אלא בחצר שלפני הבית ששם היה עיקר שימושם[ב]. **וְאָמְרַתְּ לָן עֲלָהּ** - ואמרת לנו על דברי שמואל אלו, **כִּי אָמַר שְׁמוּאֵל שֶׁאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, לֹא אֲמָרָן** - לא נאמר כן **אֶלָּא בִּשְׁתֵּי חֲצֵירוֹת** הפתוחות לרשות הרבים **וּפֶתַח אֶחָד בֵּינֵיהֶן**, שכיון שאינם אוסרים זה על זה, שהלא אין להם דרך זו על זו, על כן אינם יכולים לבטל רשותם זו לזו, **אֲבָל** כאשר שתי החצרות הן **זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ**, שיש לפנימית דריסת הרגל בחיצונה, **מִתּוֹךְ שֶׁאוֹסְרִין זֶה עַל זֶה**, כלומר מתוך שאוסרין בני הפנימית על בני החיצונה[ג], **מְבַטְּלִין** בני הפנימית לבני החיצונה את דריסת הרגל שיש להם בחצרם, ויכולים הם להוציא אליה[ד].

אָמַר לֵיהּ רב יוסף לאביי בתמיהה, **אֲנָא אֲמִינָא מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל הָכִי** - וכי אמרתי כן בשמו של שמואל, **וְהָאָמַר** [-והלא אמר] **שְׁמוּאֵל, אֵין לָנוּ** להוסיף היתרים על מה שהתירו חכמים **בְּעִנְיְינֵי עֵירוּבִין, אֶלָּא** עלינו לנהוג **כִּלְשׁוֹן מִשְׁנָתֵנוּ** ולא יותר. והלא יש לדייק את לשון המשנה להלן (סט:) לגבי ביטול רשות שנאמר בה, 'אנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב, ביתו אסור מלהכניס ומלהוציא לו ולהם, נתנו לו רשותן [זהו דין ביטול רשות] הוא מותר והן אסורין', שכיון שנאמר במשנה **'אַנְשֵׁי חָצֵר'**, ומשמע חצר אחת, **וְלֹא** נאמר **'אַנְשֵׁי חֲצֵירוֹת'**, יש לנו ללמוד מכך שאין ביטול רשות מחצר לחצר כלל, אפילו הם אוסרים זה על זה. ואם אלו דברי שמואל, לא יתכן איפוא שאמרתי בשם שמואל, שמועיל ביטול רשות מחצר פנימית לחצר חיצונה.

אָמַר לֵיהּ אביי, **כִּי אָמְרַתְּ לָן [מִשְּׁמֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל]** - כשאמרת לנו את דברי שמואל **שֶׁאֵין לָנוּ בְּעֵירוּבִין אֶלָּא כִּלְשׁוֹן מִשְׁנָתֵנוּ**, לא על אותה משנה אמרת זאת, אלא **אַהָא אָמְרַתְּ לָן** - אמרת לנו זאת על המשנה השנויה להלן (עג:), **'שֶׁהַמָּבוֹי לַחֲצֵירוֹת כֶּחָצֵר לַבָּתִּים'**, שכשם שאין להוציא מהבתים לחצר כך אין להוציא מהחצרות למבוי[ה], ועל כך אמרת לנו בשם שמואל שאין לנו להתיר במבוי על ידי לחי וקורה אלא אם כן חצרות ובתים פתוחים לתוכו כלשון המשנה, ומיעוט רבים שנים, ועל כן אין להתירו אלא רק אם יש בו לפחות שתי חצרות ובכל אחת מהן לפחות שני בתים.

מעתה, אין לדייק מן המשנה אודות ביטול רשות (להלן סט:) שאינו נוהג אלא בחצר אחת, שלא עליה אמר שמואל שיש לדייק בדבריה ולא להקל יותר, אלא הוא נוהג גם בשתי חצרות באופן שאחת אוסרת על השניה, וכאמור שהפנימית מבטלת את רשותה לחיצונה ומתירתה בהוצאה לחצר.

★

התבאר בסוגיא לעיל ששמואל סובר שאין ביטול רשות מחצר לחצר כאשר אין החצירות אוסרות זו על זו[ו]. הגמרא מביאה דעות שונות בענין זה ובביאור דעת שמואל: גּוּפָא - נשוב לדברי שמואל ונבארם, **אָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין** מועיל **בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, וְכֵן אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת בְּחוּרְבָּה** העומדת בין שני בתים הפתוחים לה, שאסור להשתמש בה אלא אם כן עירבו שני הבתים יחד, וכל שלא עירבו אין מועיל שיבטל האחד את רשותו לשני בכדי שיוכל השני להשתמש בה. טעם הדבר הוא, שלא תיקנו חכמים שיועיל ביטול רשות אלא בחצר שלפני הבית, שמאחר שבה היה עיקר שימושם הקילו בה חכמים.

הגמרא מביאה דעה חולקת: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, יֵשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר וְיֵשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת בְּחוּרְבָּה[ז].

הגמרא מבארת מדוע הוצרכו לחלוק בשני הדינים: וּצְרִיכָא - וצריכים שמואל ורבי יוחנן לפרש את דעתם הן בביטול רשות מחצר לחצר והן בביטול רשות בחורבה[ח], שאי אפשר ללמוד מדין אחד על הדין האחר. **דְּאִי אַשְׁמְעִינָן** - שאם היו משמיעים לנו שנחלקו בביטול רשות **מֵחָצֵר לְחָצֵר**, היינו סבורים לומר, רק **בְּהָא קָאָמַר** [-בזו אמר] **שְׁמוּאֵל** שאין מועיל הביטול, **מִשּׁוּם דְּהָא תַּשְׁמִישְׁתָּהּ לְחוּד וְהָא תַּשְׁמִישְׁתָּהּ לְחוּד** - שחצר זו משתמשת לעצמה וחצר זו משתמשת לעצמה, ואין שייכות בין החצרות, ולכך אי אפשר לבני חצר אחת לבטל את רשותם בחצרם לבני החצר השניה[ט], **אֲבָל בְּחוּרְבָּה דְּתַשְׁמִישְׁתָּא חֲדָא לְתַרְוַיְיהוּ** - ששני הדרים בבתים הסמוכים לה שותפים הם בה ויש בה שימוש אחד לזה ולזה והם אוסרים זה על זה, **אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ** שמואל **לְרַבִּי יוֹחָנָן** שיש שם ביטול רשות, ויכול אחד מהם לבטל את רשותו בה לגבי חבירו בכדי שיוכל להוציא אליה. **וְכִי אִתְּמַר בְּהָא** - וכאשר היו אומרים רק זאת שנחלקו בחורבה, הייתי אומר שדווקא **בְּהָא** [-בזה] **קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** שמועיל ביטול רשות, לפי שיש בה תשמיש אחד לשניהם, **אֲבָל בְּהָךְ** [-בזו], בדין ביטול רשות מחצר לחצר, **מוֹדֵי לֵיהּ לִשְׁמוּאֵל** שאין מועיל ביטול מחצר לחצר משום שחצר זו משתמשת לעצמה וחצר זו משתמשת לעצמה. על כן **צְרִיכָא** - הוצרכו שמואל ורבי יוחנן להשמיענו שנחלקו בביטול רשות בין לחצר אחרת ובין בחורבה.

הגמרא מביאה מחלוקת בביאור דעת שמואל[י]: אָמַר אַבַּיֵי[יא], הָא דְּאָמַר [-מה

א. **ואף** שיכלו לערב אתמול והיה עירובם מועיל עד שיבוא הנכרי, נחשב 'אין מערבין' כיון שאין העירוב יכול לחול כל השבת אף לאחר שיבוא הנכרי. תוספות (ד"ה אלא). ואף שאילו היה הנכרי נמצא שם קודם השבת היו שוכרים ממנו ומערבים, מכל מקום עתה שלא נמצא שם ואין יכולים לשכור ממנו, נחשב 'אין מערבין'. אך כתבו התוספות (לעיל ע"א ד"ה ולא) שאם היה הנכרי מאתמול ולא רצה להשכיר, אין זה נחשב 'אין מערבין', כיון שאם היה מתרצה היו יכולים לערב, ועל כן אם התרצה בשבת להשכיר או שמת, יכולים הם לבטל. ב. **רש"י** (ד"ה אין). ונראה מדבריו שזהו גם הטעם שאין ביטול רשות מחצר לחצר, שלא התירו לו אלא בחצר שלפני ביתו שזהו עיקר תשמישו. וראה כן גם בגאון יעקב (ד"ה וצריכא). והחזון איש (סי' סז סק"ה) כתב שהטעם שאין ביטול רשות מחצר לחצר, משום שאי אפשר להחשיב את זה שביטלו לו כבעל החצר, אחר שאין לו בה כלום, ורק אם הוא שותף בה אפשר לבטל לו את הרשות שיחשב כבעלים גמור. ג. **והיינו** אם לא עירבו בני הפנימית לעצמם, אך אם עירבו הם מותרים בטלטול בחצרם, וכיון שכן אינם אוסרים את הטלטול בחיצונה. דין זה הוא דין 'רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה'. רק 'רגל האסורה במקומה, אוסרת שלא במקומה'. ראה להלן (עה.) מחלוקת בדבר בין רבי עקיבא וחכמים, והוזכרה לעיל (סה:). ד. **וראה** להלן שרבא חולק על כך ומפרש את דברי שמואל באופן אחר. ה. **אף** שהיה אפשר לחלק ולומר שאין להוציא מהבתים לחצר שהבתים רשות יחיד היא והחצר היא רשות של רבים, אבל יהיה מותר להוציא מהחצרות למבוי, שהן החצרות והן המבוי הם רשויות של רבים. רש"י (שם ד"ה שהמבוי). ו. **כאמור** לעיל, חצר שיש בה כמה דיורים, אין להוציא אליה מהבתים עד שיערבו בני החצר כאחד. אם לא עירבו נחשבת ההוצאה מהבתים המיוחדים להם אל החצר המיוחדת לכולם, כהוצאה מרשות לרשות. אם לא עירבו כולם או חלקם, יכולים אלו שלא עירבו לבטל את רשותם אצל אלו שעירבו [או כשלא עירבו כלל מבטלים את רשותם אצל אחד מהם, ואחד אינו צריך עירוב], ואלו שביטלו כלפיהם מותרים בהוצאה לחצר. ביטול הרשות הוא כסילוק מזכות השימוש במקום המבוטל, ועל ידי כך יכול זה שביטלו כלפיו להוציא מן הבית לחצר, אחר ששתיהן רשות אחת לו, מפני שהמבטלים הסתלקו משם. בסוגיא לעיל הובאו דברי שמואל שאמר שאין מועיל ביטול רשות, אלא בין בני חצר או חצרות האוסרים זה על זה אם לא היו מערבים [כגון שישנם חצר פנימית וחצר חיצונה, שבני הפנימית נזקקים לערב עם בני החיצונה, ובלעדי העירוב יאסרו עליהם את ההוצאה לחצרם]. אך לא ניתן לבטל רשות מחצר אחת לחצר הסמוכה לה, בכדי להתיר את ההוצאה וההכנסה בין החצרות, כיון שאין בני החצרות אוסרים זו על זו את ההוצאה בכל חצר מהבתים שבה. ז. **והלכה** כרבי יוחנן. שולחן ערוך (או"ח סי' שפב ס"ג). ח. **שלכאורה** שני דינים אלו דומים זה לזה, שכן שניהם טעמם הוא משום שלא תיקנו חכמים ביטול רשות אלא בחצר שלפני הבתים שהיא עיקר תשמישם. משום כך, ניתן היה ללמוד מחצר אחרת לחורבה ומחורבה לחצר אחרת. הגמרא מפרשת שאף על פי כן צריכים היו לומר את שני הדינים ואין ללמדם זה מזה. גאון יעקב (ד"ה וצריכא). ט. **כן** הוא לפי אביי דלעיל. אמנם לפי רבא דלהלן שאפילו בחצר לפנים מחצר אין ביטול רשות מהפנימית לחיצונה, אף שיש לבני הפנימית זכות תשמיש בחצר החיצונה, ונמצא שיש בה זכות תשמיש לבני שתי החצרות, מכל מקום כיון שחצר זו היא עיקר תשמישה של החיצונה, ואינה עיקר תשמישה של הפנימית, נמצא שאין זכות תשמישם שוה בה, ועל כן אינם יכולים לבטל זה לזה [ראה בגאון יעקב (ד"ה וצריכא)]. וכתב המהרש"א (ד"ה וצריכא) שלאביי היתה הגמרא יכולה לחלק בין שתי חצרות לחורבה, שבשתי חצרות אינן אוסרות זו על זו, ומה שאין כן בחורבה, אמנם לדעת רבא אין לומר כך, שלשיטתו אין ביטול רשות מחצר לחצר אף במקום שאוסרים זה על זה, ועל כן לא נקטה הגמרא את החילוק האמור. י. **לצורך** הבנת הדברים הבאים, נקדים בקצרה את דיניהן של שתי חצרות זו לפנים מזו. בחצר אחת שיש בה כמה דיורים, אין ההוצאה לחצר מותרת אלא אם עירבו כל בני החצר, או שאלו שלא עירבו ביטלו את רשותם בחצר לאלו שעירבו [או, כשלא עירבו כלל, שכולם יבטלו את רשותם לגבי אחד מהם וממילא דייר יחיד אינו זקוק לערב] ועל ידי כך כאילו נסתלקו המבטלים מן החצר ואינם אוסרים על האחרים. כאשר ישנן שתי חצרות, פנימית וחיצונה, זכותם של דרי החצר הפנימית לעבור בחצר החיצונה בדרכם אל רשות הרבים ['דריסת הרגל'] וגורמת להם להחשב בכך כחלק מדרי החצר החיצונה, ועל כן אי אפשר לבני החצר החיצונה להוציא לחצרם אלא על ידי שיערבו עם בני הפנימית [ומחלוקת בדבר (להלן עה.). לדעת חכמים, במה דברים אמורים, כאשר בני הפנימית לא עירבו בחצרם, והם 'רגל האסורה במקומה', כלומר שהם אסורים להוציא לחצרם. אך אם הם עירבו שם, כיון שהם מותרים במקומם אין דריסת הרגל שלהם אוסרת על בני החצר החיצונה, ובני החצר החיצונה יכולים לערב בינם לבין עצמם בלא להשתתף עם הפנימית. לדעת רבי עקיבא אין בדבר חילוק, ובכל אופן שהוא אין בני החיצונה מותרים בהוצאה לחצרם ללא שיערבו עם בני הפנימית בעלי דריסת הרגל בחצרן]. הנידון בסוגיא הוא אם באופן זה קיימת גם האפשרות השניה, שבני החצר הפנימית יבטלו את רשותם כלפי בני החצר החיצונה, וממילא לא יצטרכו לערב עמם. לפי האמור לעיל, דעת רב יוסף ואביי כי הדבר אפשרי, ובני החצר הפנימית מבטלים את רשותם לבני החצר החיצונה, ולא על כך אמר שמואל ש'אין ביטול רשות מחצר לחצר'. בסוגיא יתבאר כי רבא חולק על כך, ואף אופן זה בכלל דברי שמואל, ומה שנתבאר לעיל בדברי הראשונים (לעיל ע"א) שיש אופן של ביטול רשות מחצר לחצר, מדובר באופן מסוים מאוד שיתפרש בהמשך. יא. **הדברים** דלהלן בשם אביי, כבר הובאו לעיל על ידי אביי בשם רב יוסף, והגמרא מביאה בהמשך שרבא חולק על כך.

שאמר] **שְׁמוּאֵל שֶׁאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר, לֹא אֲמָרָן** [-לא אמרנו זאת] **אֶלָּא בִּשְׁתֵּי חֲצֵירוֹת** זו לצד זו **וּפֶתַח אֶחָד בֵּינֵיהֶן**, ובאה אחת לבטל את רשותה לחברתה כדי שחברתה תוכל לטלטל מחצר לחצר, שכיון שאינן אוסרות זו על זו, אינן מבטלות רשותן זו לזו, וכדברי שמואל בסוגיא הקודמת. **אֲבָל** בִּשְׁתֵּי **חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, מִתּוֹךְ שֶׁאוֹסְרִין** בני הפנימית על בני החיצונה, מאחר שיש לבני הפנימית זכות דריסת הרגל בחיצונה[יב], **מְבַטְּלִין** - יכולים הם לבטל להם את זכות דריסת הרגל שיש להם בחצרם, ומותרים בני החיצונה בהוצאה לחצירם[יג]. באופן זה מודה שמואל שיש ביטול רשות מחצר לחצר[יד].

רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ בִּשְׁתֵּי **חֲצֵירוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ**, שהן אוסרות זו על זו, אין הדין אחד, **שֶׁפְּעָמִים** שהן **מְבַטְּלִין** רשותן זו לזו **וּפְעָמִים אֵין מְבַטְּלִין**. באופן האמור לעיל, שעירבה פנימית ולא עירבה חיצונה, אין מבטלין כלל מחצר לחצר[טו]. והאופן שבו מבטלים מחצר לחצר, הוא רק כאשר עירבו שתיהן יחד, ואחד מבני אחת החצרות לא עירב, שאז יתכן ביטול המועיל עם סילוק חצר אחת מן העירוב, באופן שהחצר השניה נותרת עם עירוב מושלם שיתיר לה להוציא לחצרה. **כֵּיצַד**, עירבו שתי החצירות יחדיו **וְנָתְנוּ** את **עֵירוּבָן בַּחִיצוֹנָה**[טז], **וְשָׁכַח אֶחָד בֵּין מִן הַפְּנִימִית וּבֵין מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירַב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת** בטלטול, ואין ביטול רשות מועיל להתירו, כפי שיבואר. ואף אם **נָתְנוּ** את **עֵירוּבָן בַּפְּנִימִית, וְשָׁכַח אֶחָד מִן הַפְּנִימִית וְלֹא עֵירַב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת**, ואף כאן אין ביטול רשות מועיל להתירו. ואילו אם נתנו את עירובם בפנימית **וְשָׁכַח אֶחָד מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירַב, פְּנִימִית מוּתֶּרֶת** על ידי שיבטלו להם בני החיצונה את רשותם שיש להם בפנימית[יז], ובאופן זה מועיל ביטול מחצר לחצר, **וְחִיצוֹנָה אֲסוּרָה**, ואין מועיל בה ביטול רשות.

ביאור דינים אלו: **נָתְנוּ** את **עֵירוּבָן בַּחִיצוֹנָה, וְשָׁכַח אֶחָד בֵּין מִן הַפְּנִימִית וּבֵין מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירַב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת**, ואין ביטול רשות מועיל, טעם הדבר, שאם היה השוכח אחד מן הפנימית, **הַאי בַּר פְּנִימִית לְמַאן נִיבַטֵּיל** - בן הפנימית הזה ששכח לערב למי יבטל את רשותו, אם תאמר **לִיבַטֵּיל** [-שיבטלנה] **לִבְנֵי פְּנִימִית** בלבד, ויהיו הם מותרים בטלטול על ידי שיבדלו מן החיצונה[יח], הלא **לֵיתָא לְעֵירוּבַיְיהוּ גַּבַּיְיהוּ** - אין העירוב מונח אצלם, אלא אצל בני החיצונה[יט], ועל כן אם יבדלו מן החיצונה ישארו בלא עירוב[כ]. ואם תאמר **לִיבַטֵּיל** [-שיבטל] גם את דריסת הרגל שיש לו בחיצונה **לִבְנֵי חִיצוֹנָה**, ועל ידי כך יהיו הכל מותרים, משום שסילק את רשותו משתיהן מכל וכל, הלא **אֵין בִּטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר**[כא], ועל כרחך נותרת לו זכות דריסת הרגל בחיצונה והוא אוסר עליה, וממילא אסורה גם הפנימית שעירבה עמה ואינה יכולה להבדל ממנה כיון שאין עירובה אצלה[כב]. ואם היה השוכח אחד מן החיצונה, **הַאי בַּר חִיצוֹנָה לְמַאן נְבַטֵּיל** - בן החיצונה הזה למי יבטל את רשותו, אם תאמר **לִיבַטֵּיל** [-שיבטלנה] **לִבְנֵי חִיצוֹנָה**, הלא עדיין **אִיכָּא פְּנִימִית דְּאָסְרָה עֲלַיְיהוּ** - יש את הפנימית האוסרת עליהם, שלגביהם לא ביטל את רשותו. ואם תאמר **לִיבַטֵּיל** [-שיבטלנה] גם **לִבְנֵי פְּנִימִית**, הלא **אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר**.

ומה שאמרנו שאם **נָתְנוּ עֵירוּבָן בַּפְּנִימִית, וְשָׁכַח אֶחָד מִן הַפְּנִימִית וְלֹא עֵירַב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת**, ואין ביטול רשות מועיל, טעם הדבר, **שֶׁהַאי בַּר פְּנִימִית לְמַאן נְבַטֵּיל** - בן הפנימית הזה שלא עירב, למי יבטל את רשותו, אם תאמר **לִיבַטֵּיל** [-שיבטלנה] **לִבְנֵי הַפְּנִימִית**, עדיין **אִיכָּא חִיצוֹנָה דְּאָסְרָה עֲלַיְיהוּ** - יש את החיצונה האוסרת עליהם[כג]. ואם תאמר **לִיבַטֵּיל** [-שיבטל] גם את דריסת הרגל שיש לו בחיצונה **לִבְנֵי חִיצוֹנָה**, ועל ידי כך יהיו הכל מותרים, משום שסילק את רשותו מכל וכל, הלא **אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר**[כד].

יב. **והיינו** כשבני החצר הפנימית לא עירבו, ואסורים הם לטלטל בחצירם, ולפיכך אוסרים הם אף על הדרים בחיצונה את הטלטול בחצירם, שאף חכמים מודים ש'רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה'. יג. **אמנם** החיצונה אינה יכולה לבטל את רשותה לפנימית, שהרי אינה אוסרת עליה. שפת אמת (ד"ה אמר). יד. **ואמנם** במשנה להלן (שם) נאמר כי כאשר עירבה החיצונה ולא עירבה הפנימית, שתיהן אסורות בטלטול בחצרותיהן, אולם לדעת אביי אין זאת אלא כאשר לא ביטלה החיצונה את רשותה לפנימית [ואילו לדעת רבא דלהלן, כוונת המשנה שאין תקנה לדבר, אף לא על ידי ביטול רשות]. תוספות (ד"ה כילד). טו. **כפי** שמתבאר מדברי רבא בהמשך. ואף שהחצר החיצונה היא עיקר תשמישה של החיצונה וכן לפנימית יש שם דריסת הרגל, לא תיקנו ביטול רשות, משום שהחיצונה אינה יכולה לבטל לפנימית. ראה לעיל בשם הגאון יעקב [ואף שהפנימית מבטלת לחיצונה את דריסת הרגל שיש לה בחיצונה, עדיין נחשב הדבר כביטול מחצר לחצר, ראה ברש"י (ד"ה אין - הסני) שאין ביטול רשות מבן חצר זו לבן חצר אחרת, היינו אף שהביטול נעשה באותה חצר]. טז. **כן** הדרך, שכאשר מערבות שתי חצרות יחד, משתמשים לכך באותו עירוב בו עירבו בני החצר בינם לבין עצמם, וכגון במקרה זה, שאותו עירוב ששימש את דרי החצר הפנימית, הוליכוהו לחצר החיצונה כדי לערב עמם, ולא השתמשו בעירוב אחר. רש"י (ד"ה נתנו את). יז. **כאשר** מערבות שתי החצרות, ומניחים את העירוב בתוך הפנימית, הרי שהחיצונה מורגלת בפנימית על ידי עירובה המונח בה [ואף שהעירוב בטל שייך לומר שהוא מורגלת בפנימית, ראה חזון איש (סי' פה סק"א)], וכפי שהפנימית אוסרת על החיצונה מפני דריסת הרגל שיש לה בה, כך באופן האמור אוסרת החיצונה על הפנימית, מפני שעירובן מרגילן בתוכה. רש"י (ד"ה פנימית) [וראה בהגהות רא"מ הורביץ להלן (סז. בתוד"ה שכח)]. אמנם ראה בריטב"א (ד"ה איכא) שנקט שעל ידי העירוב נעשו כולם כחצר אחת, ועל כן כל אחת אוסרת על חברתה. וראה עוד בתוספות רבינו פרץ (ד"ה איכא). יח. **שכן** אף החיצונה אסורה משום דריסת רגלו של זה [שהוא אסור במקומו ועל כן הוא אוסר את החיצונה], ואוסרת גם את הפנימית שעירבה איתה יחד, ואין זה יכול לבטל את דריסת הרגל לבני החיצונה, שהרי אין ביטול רשות מחצר לחצר כמו שיבואר להלן. ועל כן בכדי שהפנימית תהא מותרת, עליה להיבדל מן החיצונה, ואז לא יצטרך לבטל לבני החיצונה דבר כי אם לבטל את רשותו בפנימית לבני הפנימית. יט. **ואינם** יכולים להביאו אצלם, שהלא הם אסורים לטלטל מן החיצונה אליהם. ריטב"א (ד"ה ליתי). וראה גם תוספות (ד"ה ליבטיל). כ. **אין** עירוב מועיל אלא כאשר הוא במקום המעורב. אם תבדל הפנימית מן החיצונה, אמנם החיצונה לא תאסור עליה, אולם הפנימית תאסר משום שאין העירוב אצלה. משמעות הדברים היא שאכן יכולה הפנימית להיבדל מן החיצונה, אלא שהיא נותרת בלא עירוב. אולם להלן מבואר שאף כאשר העירוב אצלה, אינה יכולה להבדל מן החיצונה אחר שאין הקלקול תלוי בחיצונה אלא בה, שאחד ממנה שכח ולא עירב. וכתב הריטב"א (ד"ה איכא) שאכן יכלה הגמרא לומר שאין הפנימית יכולה להבדל מן החיצונה כלל, אלא שנקטה טעם אחר, שאפילו אם היתה יכולה להיבדל מן החיצונה, לא היה הדבר מועיל, וראה שם עוד. ורבינו פרץ (ד"ה איכא) כתב, שרק כאשר העירוב נמצא בחצר הפנימית, אין הפנימית יכולה להבדל מן החיצונה, כיון שבני החיצונה מורגלים על ידו בפנימית, ומה שאין כן כאן שהעירוב בחיצונה ואין לבני החיצונה הרגל בפנימית, אין שום עיכוב על הפנימית להיבדל מהחיצונה. כא. **הקשה** בתוספות רבינו פרץ (להלן סז. ד"ה כמאן) מדוע נחשב הדבר ביטול מחצר לחצר אחר שעירבו שתי החצרות יחד ונחשבים כחצר אחת. וכתב שאכן אין זה ביטול מחצר לחצר ממש, אלא עשאוהו ככזה משום גזירה שלא יבואו לבטל מחצר לחצר ממש. כב. **הקשו** הראשונים, מדוע אי אפשר שיבטלו כל בני החצר הפנימית את רשותם לזה שלא עירב, ומעתה זה שלא עירב הוא 'רגל המותרת במקומה' [שהרי אין יחיד צריך לערב בחצרו], ואינו אוסר את החיצונה. ותירץ רש"י (ד"ה אין) שאין עצה זו מועילה כלל, שמאחר שביטלו בני הפנימית את רשותם, הרי הם 'רגל האסורה במקומה', שהרי הם אסורים להוציא בחצרם [כמבואר להלן (סט:)], ואוסרים על החיצונה משום דריסת הרגל שיש להם בה [ואי אפשר להם לבטלה שאין ביטול רשות מחצר לחצר]. ואף שעירבו עם החיצונה, מכל מקום כבר בטל עירובם משעה שביטלו את רשותם בפנימית. והתוספות (ד"ה נתנו) תירצו [על פי גירסת הב"ח (אות ד), וראה גם ריטב"א (ד"ה אין - הסני) בשם הר"ן] שלא דיבר רבא אלא כיצד להתיר את הטלטול לבני הפנימית שעירבו, ולהם אין תקנה זו מועילה כלל. ומה שלא תירצו תוספות כרש"י, משום שלדעתם אף שביטלו את רשותם בפנימית לזה שלא עירב, לא התבטל עירובם עם החיצונה לגבי דריסת הרגל שלהם בה [על פי הריטב"א (שם)]. כג. **שמאחר** שהעירוב מונח בפנימית הרי זה מרגיל את בני החיצונה בפנימית. ואי אפשר לבני הפנימית להבדל מבני החיצונה, אחר שהקלקול הוא בהם, שאחד מהם לא עירב. כד. **וכיון** שהפנימית אסורה אף החיצונה אסורה, ומשני טעמים, האחד שהלא יש לפנימית דריסת הרגל עליה [אף שהפנימית עצמה אינה אסורה במקומה אלא משום דריסת הרגל של החיצונה, אף על פי כן היא חוזרת ואוסרת את החיצונה, וראה בתוספות רבנו פרץ (ד"ה איכא) בשם רבינו ברוך בתירוץ השני החולק על כך], ועוד שאין עירובה אצלה. רש"י (ד"ה אין) [וראה במהרש"א (בתוס' שם) שהקשה על רש"י, מדוע לא פירש שבן הפנימית שלא עירב אוסר על החיצונה משום דריסת הרגל שיש לו בה, וראה בביאורי רש"י מה שהובא עוד בביאור דבריו]. וראה להלן (סז.) בהערה בשם תוספות רבינו פרץ, מדוע אין החיצונה יכולה להיבדל מן הפנימית אחר שהקלקול אירע על ידי הפנימית.

אבל אם נתנו עירובן בפנימית **וּשְׁכַח אֶחָד מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירַב**, בזה **וַדַּאי** מודה שמואל **שהפְּנִימִית מוּתֶּרֶת, דְּאַחֲדָא דַּשָּׁא וּמִשְׁתַּמְּשָׁא** - שהיא סוגרת את דלתה ומשתמשת בחצרה, כלומר, היא מסתלקת מהשתתפותה עם החיצונה, **וְחִיצוֹנָה** שסולקה מן העירוב, **אֲסוּרָה**[א]. מה שיכולה הפנימית לעשות זאת, הרי זה משום שהיא אומרת לחיצונה, שלא עירבה עמה אלא כדי להועיל לעצמה, וכיון שהעירוב גורם לה קלקול אינה חפצה בו[ב]. אמנם אין הפנימית מותרת אלא על ידי שיבטלו בני החיצונה את רשותם לבני הפנימית, ובאופן זה מועיל ביטול רשות מחצר לחצר[ג]. וכל זה כאשר שכח בן החיצונה, שאילו שכח בן הפנימית, אין הפנימית יכולה לומר שהיא מסתלקת מהשתתפותה עם החיצונה [ואז יבטל בן הפנימית שלא עירב לבני הפנימית האחרים, ויהיו מותרים], שמאחר שהקלקול אירע על ידי אחד מבני הפנימית, אינה יכולה לטעון זאת[ד].

הגמרא מביאה משא ומתן בדברי רבא: **אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ לְרָבָא, וְכִי שָׁכַח אֶחָד מִן הַפְּנִימִית וְלֹא עֵירַב, אַמַּאי** [-מדוע] **שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת**, משום שהוא אוסר על החיצונה על ידי דריסת הרגל שיש לו בה, ואינו יכול לבטלה להם לפי שאין ביטול רשות מחצר לחצר, הלא יש תקנה לדבר, **לִיבַטֵּיל** [-שיבטל] **הַאי בַּר פְּנִימִית** - בן החצר הפנימית **לִבְנֵי פְּנִימִית** את רשותו, **וְתֵיתֵי** [-ותבוא] **הַחִיצוֹנָה וְתִשְׁתְּרֵי בַּהֲדַיְיהוּ** - ותהיה מותרת עמם, ואף שלא ביטל לחיצונה עצמה, די לנו במה שביטל את רשותו לפנימית[ה].

השיב לו רבא: **כְּמַאן** - כמי אמרת את דבריך, הלא **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאָמַר** רבי אליעזר, **אֵינוֹ צָרִיךְ לְבַטֵּל רְשׁוּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**, ועל כן די שיבטל לפנימית, **כִּי קָאֲמִינָא לְרַבָּנָן** - מה שאמרתי אני, הרי זה לדעת חכמים, **דְּאָמְרֵי** - שאמרו חכמים שהמבטל רשותו, **צָרִיךְ לְבַטֵּל** אותה **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**, והלא אינו יכול לבטל את רשותו לבני החיצונה, שאין ביטול רשות מחצר לחצר[ו].

★

הגמרא מביאה שתי שאלות ששאל רב חסדא את רב ששת בענייני ביטול רשות, ומקדימה לכך כיצד היו מדברים ביניהם בלימוד התורה: **רַב חִסְדָּא וְרַב שֵׁשֶׁת כִּי פָּגְעֵי בַּהֲדָדֵי** - כשהיו נפגשים זה עם זה, **רַב חִסְדָּא מַרְתְּעָן שִׂיפְוָותֵיהּ מִמַּתְנְיָיתָא דְּרַב שֵׁשֶׁת** - שפתיו של רב חסדא היו נרתעות [רועדות] מבקיאות המשניות של רב ששת, והיה חושש שיקשה לו רב ששת ממשנה על משנה ויבקש ממנו לתרץ אותם. **וְאִילוּ רַב שֵׁשֶׁת, מַרְתַּע כּוּלֵּיהּ גּוּפֵיהּ מִפִּלְפּוּלֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא** - כל גופו היה נרתע [רועד] מחריפות פלפוליו של רב חסדא, ושאלותיו היו עמוקות ביותר[ז].

בסוגיות הקודמות התבאר, שבני חצר שלא עירבו ביניהם עירובי חצירות, יכולים לבטל את רשותם זה לזה, כדי להתיר להוציא מבית לחצר. רב חסדא מסתפק בענין זה: **בְּעָא מִינֵּיהּ רַב חִסְדָּא מֵרַב שֵׁשֶׁת**, איך הדין כאשר היו **שְׁנֵי בָתִּים מִשְּׁנֵי צִידֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים** ולא היו יכולים לטלטל מבית לבית, שהרי מעביר דרך רשות הרבים, **וּבָאוּ נָכְרִים וְהִקִּיפוּם מְחִיצָה בְּשַׁבָּת** - באו גויים ובנו מחיצה משני צידי רשות הרבים שבין שני הבתים, וכעת נעשה ביניהם כעין חצר שהבתים פתוחים לה, ואפשר להעביר מבית לבית בלא לעבור דרך רשות הרבים [ראה ציור][ח], **מַהוּ** - האם יכולים לבטל רשות זה לזה בשבת זו.

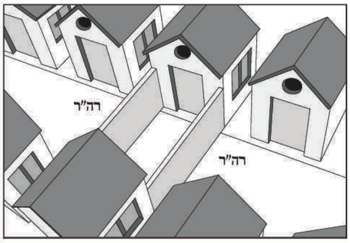

רב חסדא מבאר את צדדי הספק, שכן בסוגיא לעיל (סו:) נחלקו שמואל ורבי יוחנן על שתי חצירות שיש פתח ביניהם, ולא עירבו החצירות ביניהם, אם יכולים בני חצר אחת לבטל את רשותם בחצר זו לבני החצר האחרת כדי להתיר את הטלטול מבית לחצר. ומבאר רב חסדא את צדדי הספק בנידון שלנו, לפי מחלוקת זו: **אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר** - לדעת שמואל הסובר **שֶׁאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר** - שאין יכולים בני חצר אחת לבטל את רשותם בחצר לבני החצר הסמוכה הפתוחה לחצירם, **לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ** - אין לך להסתפק שאף כאן לא יוכלו לבטל זה לזה, שהרי הדברים קל וחומר, **הַשְׁתָּא** - ומה במקום זה ששתי החצירות סמוכות זו לזו, **דְּאִי בָּעוּ לְעָרוּבֵי מֵאֶתְמוֹל מָצוּ מְעָרְבֵי** - שאם היו רוצים בני החצירות לערב את שתיהן מערב שבת כדי להתיר את הטלטול מחצר לחצר, היו יכולים לעשות כן, ואף על פי כן **אָמְרַתְּ שֶׁאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר** אחת **לְחָצֵר** אחרת, כיון שאין אוסרים זה על זה, **הָכָא** - במקום זה שמערב שבת היה רשות הרבים בין שני הבתים, **דְּאִי בָּעוּ לְעָרוּבֵי מֵאֶתְמוֹל לֹא מָצוּ מְעָרְבֵי** - שאף אם היו רוצים לערב בין שני הבתים מערב שבת לא היו יכולים לעשות כן, שהרי היה רשות הרבים ביניהם, **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שלא יוכלו לבטל רשות זה לזה[ט]. **כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ** - הספק שיש לך להסתפק הוא **אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר** - לפי רבי יוחנן שאמר **שֶׁיֵּשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר** - שיכולים בני חצר אחת לבטל את רשותם לבני חצר הסמוכה, אף שאין הם אוסרים זה על זה. ויש מקום לומר שרק **הָתָם** מחצר לחצר יכולים לבטל זה לזה, כיון **דְּאִי בָּעוּ לְעָרוּבֵי מֵאֶתְמוֹל מָצוּ מְעָרְבֵי** - שאם היו רוצים בני החצירות לערב ביניהם מערב שבת ולהתיר את הטלטול בין החצירות בשבת היו יכולים לעשות כן, לכן **בַּטּוּלֵי נַמִּי מָצֵי מְבַטֵּל** - יכולים אף לבטל זה לזה ולהתיר את הטלטול ביניהם. **אֲבָל הָכָא** - אבל כאן שבכניסת השבת היה רשות הרבים בין שני הבתים, **דְּלָא מָצוּ מְעָרְבֵי מֵאֶתְמוֹל** - שלא היו יכולים לערב בין הבתים מערב

א. **ואין** די בכך שבן החיצונה שלא עירב יבטל את רשותו לבני החיצונה, שכיון שעירבו החיצונה והפנימית יחד, הן נחשבות כחצר אחת, ועליו לבטל את רשותו לכולם [ואף שאין הוא מורגל בפנימית, שכן לא עירב]. חזון איש (סי' סה סק"ד). ב. **ואין** הדבר מועיל אלא מפני שכל השייכות שיש לבני החיצונה בפנימית הוא משום עירובן המונח בה [אף שהוא בטל, ראה חזון איש (סי' סה סק"ה)], ועל כן על ידי טענה זו מסלקת הפנימית את החיצונה מן העירוב, ושוב אין לבני החיצונה שייכות בחצר הפנימית. אמנם באופן ששכח אחד מן הפנימית ולא עירב והעירוב נמצא בחיצונה, אין החיצונה יכולה לטעון לפנימית טענה כגון זו ולהתיר את ההוצאה לחצרה, משום שאף בלא העירוב יש לבני הפנימית זכות דריסת הרגל בחיצונה, ועל כן הם עדיין אוסרים עליה. תוספות רבנו פרץ (ד"ה פנימית). ג. **כל** זה הוא לדעת רבי עקיבא להלן (עה:), אמנם דעת חכמים (שם) שהפנימית מסלקת הימנה את החיצונה גם בלא ביטול מצידה של החיצונה. רש"י (ד"ה שכח). הטעם שרבא העמיד את דברי שמואל כדעת רבי עקיבא, שכיון שאמר שמואל לעיל (סו.) שבמקום שאוסרים ומערבים מועיל ביטול מחצר לחצר, על כרחך שדיבר לדעת רבי עקיבא, שלדעת חכמים אין שום אופן של ביטול מחצר לחצר. תוספות (ד"ה שכח). והקשה הריטב"א (ד"ה שכח) מנין לו לרבא לדחוק בדברי שמואל ולהעמידו כרבי עקיבא, שמא כוונתו שבכל שתי חצרות שאוסרים ומערבים מועיל ביטול וכדעת אביי. ותירץ, שכיון שאמר שמואל שאין מועיל ביטול גם בחורבה, ואף ששני הבתים הסמוכים לחורבה אוסרים זה על זה, מוכח שסבר שאין מועיל ביטול בשתי חצירות אף שאוסרות זו על זו, ובהכרח שמה שאמר שכל מקום שאוסרין ומערבין מבטלין מדובר באופן שנתנו עירובם בפנימית ושכח בן חיצונה מלערב, ומן הטעם שיכולים בני הפנימית לומר לבני החיצונה 'לתקוני שדרתיך ולא לעוותי'. ד. **סיכום** דברי רבא: שתי חצרות זו לפנים מזו, ועירבו יחד ושכח אחד מהם ולא עירב, אין דרך להתיר את ההוצאה בחיצונה, משום שלעולם יש לבני הפנימית בה זכות דריסת הרגל והם אוסרים עליה [שהרי הם 'רגל האסורה במקומה', כיון שאין העירוב מועיל כאשר שכח אחד ולא עירב], ואינם יכולים לבטל זכות זו, שאין ביטול רשות מחצר לחצר. אמנם ניתן להתיר את ההוצאה בפנימית, על ידי שתבטל את שותפותה בעירוב עם החיצונה ותבדל הימנה, אך הדבר תלוי בשני תנאים: א. שהעירוב נמצא בפנימית, שאם לא כן, אף אם תבדל מן החיצונה, הלא אין לה עירוב, שעל העירוב להיות בחצר המעורבת. ב. שהשוכח הוא בן החצר החיצונה, שרק באופן זה יכולים בני הפנימית להבדל מן החיצונה, על ידי שיטענו להם ששותפותם יחד קלקלה להם על ידי שכחת בן החיצונה, ועל כן אינם חפצים בשותפות זו. אך באופן שהשכחה היא של בן החצר הפנימית, אינם יכולים לטעון טענה זו, וממילא אינם יכולים להיבדל מהם. אם נשלמו שני תנאים אלו, לדעת חכמים די בכך, שבני הפנימית יכולים להבדל מן החיצונה בלא להזדקק לדבר נוסף. לדעת רבי עקיבא, עדיין צריך שבני החצר החיצונה יבטלו את ההרגל שיש להם בפנימית, ואז יכולה הפנימית להבדל מהם ולהתיר את ההוצאה בחצר. ובאופן זה בלבד אמר שמואל שיש ביטול רשות מחצר לחצר. ה. **יש** להקשות מדוע עצה זו שייכת רק באופן ששכח אחד מן הפנימית ולא עירב, ולא כאשר שכח אחד מן החיצונה ולא עירב, שיבטל את רשותו לבני החיצונה, ובני הפנימית יהיו מותרים עמם. ותירצו תוספות (ד"ה כמאן) ותוספות רבנו פרץ (ד"ה לימא), שאין עצה זו מועילה אלא כאשר הנידון הוא אודות הפנימית, שאין בני החיצונה שייכים אליה אלא על ידי שהעירוב מרגילם בה, ובאופן זה כאשר מבטל לבני הפנימית בלבד, אף שבני החיצונה מותרים עמם, אין זה נחשב ביטול רשות מחצר לחצר. ומה שאין כן כאשר באים על ידי עצה זו להתיר את בני הפנימית בחיצונה, כיון שיש להם בה דריסת הרגל גמורה, הרי זה נחשב כאילו ביטל בפירוש עבורם והרי זה כביטול מחצר לחצר. והריטב"א (ד"ה והא דאמרינן) כתב שאכן יכלה הגמרא להקשות גם באופן זה, ונקטה אופן אחד משני האופנים. ו. **סיכום** הדברים: נידון הסוגיא הוא אודות ביטול רשות מחצר לחצר שהוא שנוי במחלוקת שמואל ורבי יוחנן, לדעת רבי יוחנן יש ביטול רשות מחצר לחצר, ולדעת שמואל לא, מלבד באופנים מסויימים וכפי שיתבאר. לדעת רב יוסף ואביי בדעת שמואל, ניתן לבטל מחצר לחצר בכל אופן שחצר אחת אוסרת על החצר האחרת. וכגון שיש חצר לפנים מחצר, ובני הפנימית לא עירבו ובשל כך הם אוסרים על בני החיצונה להוציא לחצרם [מכיון שיש להם חלק בחיצונה על ידי זכות דריסת הרגל שיש להם בה, ולא עירבו, הם אוסרים עליהם את ההוצאה כדין 'רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה'], שאם יבטלו בני הפנימית את זכותם לדריסת הרגל בחיצונה, תהא החיצונה מותרת בהוצאה לחצר. לדעת רבא בדעת שמואל, גם ביטול זה אינו מועיל. האופן היחידי לדעתו בו מועיל ביטול רשות מחצר לחצר, הוא באופן בו עירבו בני הפנימית ובני החיצונה יחדיו ושכח אחד מהם ולא עירב, שאז יש לחיצונה הרגל ושייכות בחצר הפנימית, ואת ההרגל והשייכות הללו היא יכולה לבטל, כאשר הביטול יועיל לפנימית להתיר לה להוציא לחצרה, וגם זה אינו אלא כאשר נשלמו שני התנאים שנתבארו בהערה לעיל, שהשכחה היא של בן החצר החיצונה, ושהעירוב נמצא בפנימית. ז. **רב** חסדא לא נרתע כל גופו מרב ששת, לפי שאת פשט המשנה בכל מקום היה יודע, ורק שפתותיו נרתעו מחשש שלא ידע ליישב את הסתירות שיקשה רב ששת. אבל רב ששת נרתע בכל גופו מרב חסדא, שחשש מתוך קושיותיו של רב חסדא שעמוקות היו, שלא יוכל אף להבין כל דבר בפני עצמו עד לסופו של ענין. הגהות ר"ש קצנלנבוגן (ד"ה רב חסדא). ח. **אף** שבכניסת השבת היה אסור להוציא מפתחי הבתים שהיו פתוחות לרשות הרבים, מכל מקום כעת שנעשתה מחיצה ביניהם בשבת, דינה כמו כל רשות שיש בה מחיצה, ומותר לטלטל בה ולהוציא אליה מרשות היחיד [לולי החיסרון של עירוב חצירות]. אמנם במחיצה שנעשתה על ידי ישראל במזיד, קנסו חכמים שאסור לטלטל בה [כמו שהתבאר בגמרא לעיל (כ.)], אבל כשנעשית בשוגג, מותר אף לטלטל בה ולהוציא אליה מרשות היחיד, וכל שכן כשנעשית על ידי גויים ולא על ידי ישראל. רש"י (ד"ה מהו) עפ"י ביאור לשון הזהב (ברש"י שם), וריטב"א (ד"ה בעא). ט. **כאן** יש שני חסרונות, א. שאין אוסרים זה על זה בכניסת השבת, ב. שלא היה ביניהם דין עירוב, ולדברי שמואל הסובר שאין ביטול רשות מחצר אחת לחצר אחרת, ביטול שייך רק במקום שגם אוסרים זה על זה בכניסת השבת וגם יכולים לערב ביניהם קודם השבת, ואם כן ודאי שבמקום זה שבערב שבת היה רשות הרבים ביניהם, שלא יוכלו לבטל זה לזה. והוא כל שכן מחצר לחצר, ששם יש רק חסרון אחד, שאין אוסרים זה על זה, ואף שיכלו לערב ביניהם מערב שבת, אין מבטלים זה לזה.

שבת כדי להתיר את הטלטול ביניהם, **בָּטוּלֵי נָמִי לֹא מָצֵי מְבַטֵּל** - אף ביטול לא יוכלו לבטל זה לזה כדי להתיר את הטלטול ביניהם. **אוֹ דִּילְמָא לֹא שְׁנָא** - או שמא אין חילוק, וכשם שיכולים לבטל מחצר אחת לחצר אחרת אף שאין חצר אחת אוסרת על החצר הסמוכה את הטלטול בתוך החצר, אף כאן יוכלו לבטל מבית זה לבית האחר, שכשם שאין הביטול תלוי בכך אם הם אוסרים זה על זה, כך אין הביטול תלוי בכך אם היו יכולים לערב ביניהם.

מכריע רב ששת את הספק: אָמַר לֵיהּ - ענה לו רב ששת לרב חסדא, **אֵין מְבַטְּלִין** - אין בני הבתים מבטלים זה לזה, מאחר שלא יכלו לערב ביניהם מבעוד יום.

עוד שאל רב חסדא את רב ששת. בסוגיות הקודמות (סה:-סו:) **התבאר מחלוקת נוספת של שמואל ורבי יוחנן באופן שבני חצר יהודים עירבו ביניהם בערב שבת, ובאמצע השבת הגיע לחצר דייר נכרי המבטל את העירוב, האם יכולים לשכור ממנו את רשותו בשבת ולבטל רשותם זה לזה. רב חסדא הסתפק:** איך הדין כשהנכרי היה בכניסת השבת בחצר, אך לא שכרו ממנו ולא עירבו בני החצר זה עם זה, **וּמֵת הַנָּכְרִי בְּשַׁבָּת, מַהוּ** שיוכלו כעת בני החצר לבטל זה לזה.

רב חסדא מבאר את צדדי הספק: אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר - לדעת רבי יוחנן שאמר **שֶׁשּׂוֹכְרִין** מגוי שהגיע לחצר באמצע השבת, ולאחר מכן מבטלים בני החצר זה לזה, **לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ** - אין לך להסתפק שאף כאן יועיל ביטול, שהרי הדברים קל וחומר, **הַשְׁתָּא** - ומה במקום שהגיע הגוי בשבת, **תַּרְתֵּי עָבְדִינָן** - עושים שני דברים, גם שכירות רשות מהגוי, וגם ביטול. כאן שמת הגוי בשבת וצריכים לעשות רק **חֲדָא** - דבר אחד, שהוא ביטול, **מִיבָּעְיָא** - וכי יש לך להסתפק בדבר, ודאי שיוכלו לעשות כן בשבת. **אֶלָּא כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ** - הספק שיש לך להסתפק, הוא **אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר** - לדעת שמואל שאמר **שֶׁאֵין שׂוֹכְרִין** רשות מגוי שבא בשבת, מאחר שהביטול לא יועיל, ויש להסתפק שיתכן שרק שם הביטול לא מועיל, כיון **שֶׁתַּרְתֵּי הוּא דְּלֹא עָבְדִינָן** - שני דברים אין עושים, שאין שוכרים וגם מבטלים, **הָא חֲדָא עָבְדִינָן** - אבל כאן שצריכים לעשות רק ביטול, מאחר שהגוי מת, יכולים לבטל אף בשבת. **אוֹ דִּילְמָא לֹא שְׁנָא** - או שמא אין זה שונה בכך שצריכים לעשות רק דבר אחד, ואף כאן אין יכולים לבטל בשבת, מאחר שבכניסת השבת לא היה מועיל עירוב להתיר את החצר [כיון שלא שכרו מהגוי רשותו], ובמקום שאין יכולים לערב בכניסת השבת, אין יכולים לבטל.

מכריע רב ששת את הספק: אָמַר לֵיהּ רב ששת לרב חסדא, **אֲנִי אוֹמֵר** שבאופן זה **מְבַטְּלִין** זה לזה את רשותם כדי להתיר את השימוש בחצר, ואין זה דומה לאופן שבא הגוי באמצע השבת, כיון שכאן היו יכולים לערב בערב שבת אם היו שוכרים את הרשות מהגוי, ובכך היה מותר להשתמש בחצר[י]. **וְהַמְנוּנָא**[יא] **אָמַר, אֵין מְבַטְּלִין** מאחר ועירוב לבד לא היה מתיר את החצר בכניסת השבת, משום שדירת הגוי אוסרת עליהם, והיו צריכים לשכור ממנו את רשותו, ובמקום שעירוב לבד אין מועיל, אף ביטול אין מועיל[יב].

★

הגמרא מביאה נידון חדש בדין דירת נכרי בחצר שבמבוי: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, נָכְרִי שדר עם ישראלים במבוי, **שֶׁיֵּשׁ לוֹ** בדירתו **פֶּתַח**[יג] נוסף, מלבד הפתח שפתוח מדירתו לחצר שבמבוי, אפילו אם אותו פתח נוסף הוא רק בגודל **אַרְבָּעָה** טפחים **עַל אַרְבָּעָה** טפחים, **וּפָתוּחַ לְבִקְעָה** - מישור של שדות[יד], **וַאֲפִילּוּ** אם הוא **מַכְנִיס** לביתו **וּמוֹצִיא** ממנו משאות גדולים של **גְּמַלִּים וּקְרוֹנוֹת כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ דֶּרֶךְ** הפתח הגדול שפתוח לחצר הפתוח **לְמָבוֹי, אֵין** הגוי **אוֹסֵר עַל בְּנֵי הַמָּבוֹי** הישראלים הדרים עמו באותו מבוי. ומבארת הגמרא **מַאי טַעְמָא**, מפני **שֶׁבְּפִיתְחָא דְּמְיַחֵד לֵיהּ** - בפתח הנוסף המיוחד רק לו, **בְּהַהוּא נִיחָא לֵיהּ** - בפתח זה נוח לו יותר, כיון שהפתח הזה פתוח לבקעה ושם יש לו יותר אויר ורוחב מקום מאשר במבוי המשותף לכולם[טו], ונחשב שאין דירתו במבוי[טז] אלא בבקעה[יז].

אִיבַּעְיָא לְהוּ - הסתפקו בני הישיבה, מה הדין כאשר הפתח הנוסף בביתו של הגוי, **פָּתוּחַ לְקַרְפֵּף** שהוא מקום סגור ומוקף מחיצות[יח], וקרפף זה פתוח לבקעה[יט], **מַהוּ** שנאמר גם בזה שעיקר תשמישו הוא מפתח זה ולא מהמבוי, או שכיון שקרפף אינו מקום פתוח כמו בקעה, אין קובע את עיקר תשמישו בפתח הפתוח לקרפף אלא בפתח המבוי והוא אוסר על בני המבוי. **אָמַר רַב חָנָן בַּר אַמִּי מִשְּׁמֵיהּ דְּאוּלְפְּנָא** - בשם רבו שקיבל מרבו,

---

י. **מה** שאין כן כשבא הגוי באמצע השבת, שלא היו יכולים לשכור ממנו, ונמצא שהעירוב לא הועיל לזמן שאחר ביאת הגוי. רש"י (ד"ה אני) כפי ביאור התוספות (ד"ה אני - הראשון) בדבריו. והב"ח (הגהות הב"ח בתוספות שם) ביאר בשיטת רש"י, שמדובר כאן שהגוי הגיע בשבת, ומה שרש"י פירש בדברי רב ששת שיכולים לבטל ואין זה דומה למה שלמדנו לעיל, כוונתו שאין זה דומה למקרה הקודם שהסתפק בו רב חסדא באופן שעשו מחיצות בשבת שעל זה פשט רב ששת שאין מבטלים, והרי גם שם די בפעולה אחת ומדוע אין מבטלים, ועל זה ביאר רש"י שמה שרב ששת פשט כאן שמבטלים אין הטעם משום שדי בפעולה אחת, אלא משום שכאן מערב שבת היה אפשרות של עירוב, שאם הגוי היה מגיע מערב שבת היו יכולים לשכור ולערב, ולכן כאן מבטלים. מה שאין כן באופן שלא היו מחיצות מערב שבת לא היה קיים כלל אפשרות של עירוב, ולכן שם אף רב ששת סבר שאין מבטלים. והתוספות (ד"ה אני - הראשון) פירשו שמדובר שבא הגוי בשבת, וחלקו על דברי רש"י כפי הבנתם שמדובר שהגוי בא בערב שבת. וחילקו (בד"ה אני - השני) באופן אחר בין הדין הקודם שהמחיצות נעשו בשבת ששם אמר רב ששת שאין מבטלים, לפי ששם לא היו אוסרים זה על זה וגם לא היה דין עירוב ביניהם. מה שאין כן בחצר שבא הגוי בשבת, שמערב שבת היו אוסרים זה על זה, וגם היה ביניהם תורת עירוב בכניסת השבת עד שהגוי הגיע. ועוד חילקו, שבמקרה הקודם שבכניסת השבת לא היו מחיצות והפסיקה רשות הרבים ביניהם ולא יכלו להתיר על ידי ביטול רשות, לכן אין מבטלים בשבת. מה שאין כן כאן, שבכניסת השבת היו יכולים להתיר את רשותם על ידי ביטול, לכן יכולים לבטל לאחר שהגוי מת, אף שכשבא הגוי לא היה מועיל להם ביטול לדעת שמואל.
יא. **רב** המנונא היה חבירם של רב ששת ורב חסדא, ולכן לא קרא לו 'רב המנונא'. הגהות דברי נחמיה (ד"ה והמנונא).
יב. **רש"י** (ד"ה המנונא).
יג. **או** חלון. טור ושולחן ערוך (סי' שפט ס"א).
יד. **רש"י** (שבת ו. ד"ה בקעה). והבקעה היא כרמלית, כמבואר בגמרא במסכת שבת (שם).
טו. **מאירי** (ד"ה עכו"ם).
טז. **ואינו** אלא כעובר דרך במבוי. רבינו חננאל (ד"ה אמר). והריטב"א (ד"ה אמר) כתב שאינו אלא כאורח במבוי.
יז. **אף** שמשתמש בפתח המבוי לתשמישים גדולים של גמלים וקרונות, ואף שהפתח הפתוח לבקעה אינו פתח גמור ויש בו רק ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, מכל מקום בודאי סתם הדברים שנוח לו לצאת באותו פתח המיוחד לו לבדו אף שיש ביציאה דרך פתח זה קצת עמל יותר, מאשר לצאת בפתח שיש לו בה שותפים, ורצונו היה להשתמש רק בפתח הפתוח לבקעה, ורק מחמת שאינו גדול אינו משתמש שם לכל תשמישיו, וההולכים אחרי רצונו שקובע שהפתח העיקרי שלו הוא הפתח לבקעה ולא למבוי. מאירי (בית הבחירה ד"ה עכו"ם, ומילואי המאירי מוה"ק ד"ה אמר).
יח. **קרפף** הוא מקום בצד העיר המוקף מחיצות (משנה, ביצה לא.), ומשתמשים בו להניח דברים כעין עצים. רש"י לעיל (יח. ד"ה לגינה).
יט. **ריטב"א** (ד"ה איבעיא).

אֲפִילּוּ אם הפתח הנוסף **פָּתוּחַ לְקַרְפַּף**, אין הגוי אוסר את המבוי, שאף שהקרפף אינו רחב כמו בקעה, מכל מקום הוא רחב יותר מהמבוי, ונוח לו יותר ההשתמשות בקרפף מההשתמשות במבוי, ומסתלק מפתח דירתו למבוי.

הגמרא מביאה דעה אחרת בדין זה: רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ - שניהם אמרו, שהדין חלוק בין בית של גוי לבית של ישראל, שאם הבית שיש בו פתח לקרפף הוא של **נָכְרִי**, והקרפף גדול רק בשיעור של **בֵּית סָאתַיִם**[א], **אוֹסֵר** גוי זה על בני המבוי, שכיון שהקרפף אינו מקום גדול, אין אומרים שהסתלק מהפתח של המבוי מחמת הפתח הפתוח לקרפף זה. ורק אם הקרפף **יוֹתֵר** גדול **מִבֵּית סָאתַיִם**, נוח לו להשתמש בקרפף יותר מבמבוי, והפתח שפתוח לקרפף הוא עיקר הפתח שלו, **וְאֵינוֹ אוֹסֵר** את המבוי. **וְיִשְׂרָאֵל** - יהודי שיש לו דירה במבוי, ויש לו פתח מצד אחר הפתוח לקרפף, הדין הוא להיפך, שאם הקרפף הוא רק בשיעור **בֵּית סָאתַיִם, אֵינוֹ אוֹסֵר** את המבוי אם לא השתתף במבוי, שיהודי אינו צריך להכניס משאות גדולים לביתו בשבת, ודי לו בקרפף קטן, ומשום כך אף שהקרפף קטן ואינו יותר מבית סאתים, נוח לו יותר להשתמש בקרפף מלהשתמש במבוי, והפתח לקרפף הוא העיקר ואינו נחשב מדיירי המבוי. אבל אם הקרפף גדול **יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם**, שדינו כ'כרמלית', ואסור לו להוציא בשבת מביתו לקרפף זה[ב], משום כך אינו מסתלק מהמבוי, **וְאוֹסֵר** על בני המבוי אם לא השתתף עמהם במבוי[ג].

הגמרא מביאה דעה נוספת כשיטתם של רבה ורב יוסף. למדנו בדברי רב יהודה, שכאשר יש לגוי פתח נוסף מדירתו לבקעה, אינו אוסר על בני המבוי בדירתו. ומסתפקת הגמרא: בְּעָא מִינֵּיהּ - שאל ממנו **רָבָא בַּר חַקְלַאי מֵרַב הוּנָא**, כשהפתח הנוסף מביתו של הגוי **פָּתוּחַ לְקַרְפַּף, מַהוּ** - מה דינו, האם באופן זה אוסר הגוי בדירתו על בני המבוי[ד]. **אָמַר לֵיהּ** רב הונא, **הֲרֵי** כבר **אָמְרוּ** חכמים, שהדבר חלוק כמה גדול הקרפף, אם הוא רק **בֵּית סָאתַיִם, אוֹסֵר** מחמת פתח דירתו על בני המבוי. אבל אם הקרפף הוא **יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם**, הפתח לקרפף הוא העיקר, **וְאֵינוֹ אוֹסֵר** בפתח דירתו על בני המבוי.

★

הגמרא עוברת לבאר את דין הקרפף בשבת, איזה 'רשות' הוא נחשב מן התורה[ה]**: אָמַר עוּלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, קַרְפַּף** גדול **יוֹתֵר מִבֵּית סָאתַיִם, שֶׁלֹּא הוּקַּף** מחיצות **לְשֵׁם דִּירָה** - שאין דירה פתוחה לו[ו], **וַאֲפִילּוּ** אם הוא גדול בשיעור שיכולים לזרוע בו **כּוֹר** תבואה[ז], **וַאֲפִילּוּ** אם הוא גדול בשיעור שיכולים לזרוע בו **כּוֹרַיִים** - שני כורים[ח], מכל מקום מן התורה הוא רשות היחיד, **וְהַזּוֹרֵק** מרשות הרבים **לְתוֹכוֹ** בשבת, **חַיָּיב** חטאת. **מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מה טעם הדבר שהוא רשות היחיד, לפי **שֶׁמְּחִיצָּה הִיא**, והשטח בתוך המחיצה הוא רשות היחיד מן התורה, **אֶלָּא** כיון **שֶׁמְּחוּסֶּרֶת דִּיּוּרִין** - שאין משתמשים בשטח זה לשם דירה, החמירו חכמים שדינו ככרמלית שאסור לטלטל בתוכו כמו ברשות הרבים, לפי שמחמת גודלו מחליפים שטח זה עם רשות הרבים[ט].

הגמרא מקשה על דינו של רבי יוחנן: מְתִיב רַב הוּנָא בַּר חִינָּנָא, שנינו בברייתא, **סֶלַע שֶׁבַּיָּם** - סלע בתוך הים הגבוה מעל פני הים, אם הסלע **גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה** טפחים מהים, **וְרָחָב אַרְבָּעָה** על ארבעה טפחים, דין הסלע כרשות היחיד, **וְאֵין מְטַלְטְלִין לֹא מִן תּוֹכוֹ לַיָּם, וְלֹא מִן הַיָּם לְתוֹכוֹ**, לפי שהים עצמו הוא כרמלית, ואסור לטלטל מרשות היחיד לכרמלית ומכרמלית לרשות היחיד. אבל אם גובה הסלע **פָּחוּת מִכָּאן** - פחות מעשרה טפחים, **מְטַלְטְלִין** מהסלע לים ומהים לסלע, כיון שאף הסלע הוא כרמלית כמו הים. **מוסיפה הברייתא ומבארת: עַד כַּמָּה** יהיה רוחבו של הסלע שדינו כך, **עַד** גודל של **בֵּית סָאתַיִם. שואלת הגמרא: אַהַיָּיא** - על איזה דין ביארה הברייתא שהוא עד שהסלע יהיה בגודל בית סאתים, **אִילֵימָא אַסֵּיפָא** - אם נאמר שזה הולך על מה ששנינו בסיפא, שאם הסלע אינו גבוה עשרה טפחים מותר לטלטל מן הסלע לים ומהים לסלע, וכי על זה אומרת הברייתא שהוא רק אם הסלע רחב **בֵּית סָאתַיִם [הוּא דִּמְטַלְטְלִינַן]** - מותר לטלטל**]**, אבל **טְפֵי** - אם הסלע רחב יותר מבית סאתים, **לֹא** - אסור יהיה לטלטל ממנו לים ומהים אליו, **וְהָא מִכַּרְמְלִית לְכַרְמְלִית קָא מְטַלְטֵל** - והרי אף הסלע הוא כרמלית כיון שאינו גבוה עשרה טפחים, ומה האיסור לטלטל ממנו אל הים ומהים אליו. **אֶלָּא לָאו** - אלא ודאי הברייתא אומרת דין זה **אַרֵישָׁא** - על מה ששנינו ברישא כשהסלע גבוה עשרה, **וְהָכִי קָאָמַר** - וכך אומר התנא, למדנו ברישא שכשסֶלַע **שֶׁבַּיָּם גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְרוֹחַב** שטחו **אַרְבָּעָה** על ארבעה טפחים, **אֵין מְטַלְטְלִין לֹא מִתּוֹכוֹ לַיָּם, וְלֹא מִן הַיָּם לְתוֹכוֹ**, מוסיפה על כך הברייתא, **וְעַד כַּמָּה** יהיה רוחבו של הסלע שאסור לטלטל ממנו לים ומהים לתוכו, **עַד** שיהיה בגודל של **בֵּית סָאתַיִם**. ויש לדייק מכך שרק עד בית סאתים אסור לטלטל ממנו לים ומהים לתוכו, **הָא יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם** - אבל אם הסלע רחב יותר מבית סאתים שהוא כרמלית, **מְטַלְטְלִין** ממנו לים ומהים לתוכו. **ומסיים רב הונא את קושייתו: אַלְמָא** - מוכח ששטח שיש לו מחיצות שלא הוקפו לשם דירה וגדול יותר מבית סאתים, אין לו דין רשות היחיד כלל, ורשות **כַּרְמְלִית** גמורה **הִיא** אף לקולא, **וּתְיוּבְתָּא דְּרַבִּי יוֹחָנָן** שאמר שקרפף שהוקף מחיצה שלא לשם דירה אפילו אם הוא יותר מבית סאתים, מן התורה הוא רשות היחיד, ואם כן צריך להיות אסור לטלטל מהסלע לים ומהים לסלע.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, מַאן דְּלָא יָדַע תָּרוּצֵי מַתְנְיָיתָא** - מי שאינו יודע לתרץ וליישב את דברי הברייתא, **תְּיוּבְתָּא מוֹתִיב לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן** - וכי הוא יבוא ויקשה ממנה על רבי יוחנן. **לְעוֹלָם** מה ששנינו ששיעור הסלע הוא עד בית סאתים, הולך **אַרֵישָׁא** - על המקרה של הרישא שהסלע גבוה עשרה, אבל אין הדברים אמורים על הדין ששנינו בפירוש ברישא באיסור של ההוצאה מהסלע לים ולהיפך, אלא כוונת הברייתא להגביל את הדין שמדוייק מדברי הברייתא ברישא שמותר לטלטל בסלע עצמו[י]. **וְהָכִי קָאָמַר** - וכך אומר התנא, למדנו ברישא, שאם היה הסלע גבוה עשרה טפחים ורחב ארבעה על ארבעה טפחים, אין מטלטלין לא מן תוכו לים ולא מהים לתוכו, ואפשר לדייק מזה, **הָא בְּתוֹכוֹ** - אבל בתוך הסלע עצמו **מְטַלְטְלִין** אפילו יותר מארבע אמות, לפי שהוא רשות היחיד גמור. ועל זה ממשיכה הברייתא ומבארת, **וְעַד כַּמָּה** יהיה רחב הסלע שיהיה מותר לטלטל בתוכו, **עַד** שיהיה גדול בשיעור **בֵּית סָאתַיִם**, שאם הוא גדול יותר מבית סאתים, דינו ככרמלית לחומרא שאסור לטלטל בתוכו יותר מארבע אמות. ואם כן אין קושיא מכאן על רבי יוחנן, שבאמת גם אם הסלע גדול יותר מבית סאתים הוא רשות היחיד מן התורה, ואסור להוציא ממנו לים, ורק לחומרא דינו ככרמלית שאסור לטלטל בתוכו יותר מארבע אמות.

מביאה הגמרא תירוץ נוסף על רבי יוחנן: רַב אַשִׁי אָמַר, לְעוֹלָם דברי הברייתא שדין הסלע הוא עד שיעור בית סאתים, נאמרו **אַרֵישָׁא** - על הדין המפורש ברישא לגבי איסור ההוצאה ממנו לים ומהים אליו, ואומרת הברייתא שבאופן שהסלע רחב יותר מבית סאתים אין איסור להוציא ממנו לים ולהיפך, וטעם הדבר, **הֵן אָמְרוּ** - חכמים הם שאמרו איסור זה שלא להוציא מרשות היחיד לכרמלית, **וְהֵן אָמְרוּ** - וחכמים עצמם אמרו איסור אחר, ומחמתו התירו כאן את איסור ההוצאה לכרמלית[יא]. **ומבארת הגמרא את דבריה: הֵן** - חכמים **אָמְרוּ** שקַרְפַּף שהוא גדול **יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם שֶׁלֹּא הוּקַּף** מחיצות **לְשֵׁם דִּירָה, אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ** - בתוכו, **אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת** - רק עד ארבע אמות, אף שמן התורה הוא רשות היחיד. **וְהֵן** - וחכמים עצמם **אָמְרוּ שֶׁאֵין מְטַלְטְלִין מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לְכַרְמְלִית**. וכיון ששני האיסורים הם רק מדרבנן, לפיכך כשהסלע הגבוה עשרה, רחב יותר מארבעה טפחים עד **בֵּית סָאתַיִם, דִּשָׁרֵי לְטַלְטוּלֵי בְּכוּלֵּיהּ** - שאף מדרבנן מותר לטלטל בכולו, **אָסְרֵי רַבָּנָן לְטַלְטוּלֵי לֹא מִן הַיָּם לְתוֹכוֹ וְלֹא מִתּוֹכוֹ לַיָּם**, מבארת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** אסרו, לפי שהסלע **רְשׁוּת הַיָּחִיד גְּמוּרָה הִיא** אף מדרבנן, ואסור להוציא מרשות היחיד לכרמלית ומהכרמלית אליה. אבל אם הסלע הוא רחב **יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם, דְּאָסוּר** מדרבנן **לְטַלְטוּלֵי בְּכוּלֵּיהּ, שָׁרוּ רַבָּנָן** - התירו חכמים **לְטַלְטוּלֵי מִתּוֹכוֹ לַיָּם וּמִן הַיָּם לְתוֹכוֹ**. ומבארת הגמרא **מַאי טַעְמָא** של היתר זה, שאם נאסור לטלטל מתוכו לים או מהים לתוכו, **דִּלְמָא אָמְרֵי** - שמא יבואו לומר **רְשׁוּת**

א. **קרקע** הראויה לזריעת שתי סאים של תבואה, שהיא מאה אמה על חמשים אמה כגודל חצר המשכן, שהם בסך הכל חמשת אלפי אמה מרובעים. והוא שיעור ריבוע של שבעים אמה וארבעה טפחים ומשהו על שבעים אמה וארבעה טפחים ומשהו. משנה (לעיל כג.) וגמרא (סס ע"ב). ב. **מן** התורה אף אם הקרפף גדול יותר מבית סאתים הוא רשות היחיד, ומדרבנן אם כשהקיפוהו במחיצות לא הקיפו לשם דירה, אסור לטלטל בתוכו ארבע אמות כמו ברשות הרבים, והוא בכלל הרשויות הקרויות 'כרמלית'. (שבת ז.), כמו שיתבאר בסמוך. ג. **שיטת** רש"י (ד"ה ישראל) שרק כשפתוח לקרפף כזה שלא הוקף לדירה, ואין לישראל אפשרות שימוש באותו קרפף, אין פתח זה עיקר. אבל אם הקרפף הוקף לדירה, ומותר לטלטל בתוכו, פתח זה הפתוח לקרפף הוא העיקר, ואינו אוסר במבוי. ולדבריו, כשהוקף לדירה אפילו כשהקרפף יותר מבית סאתים אינו אוסר. והתוספות (ד"ה וישראל) חולקים, שכשהקרפף הוקף לשם דירה, דינו כחצר, ואין הפתח אליו מבטל את הפתח למבוי, אף כשהקרפף אינו יותר מבית סאתים. ד. **הוא** אותו ספק שהסתפקה בו הגמרא קודם לכן בשם בני הישיבה. ה. **מקום** המוקף מחיצות, והוא רחב לכל הפחות ארבעה על ארבעה טפחים, הוא רשות היחיד, והמוציא משם לרשות הרבים בשבת, או המכניס מרשות הרבים לשם, חייב, ומותר לטלטל בתוך רשות היחיד אפילו כל היום, מה שאין כן ברשות הרבים, אם העביר חפץ ממקום למקום ארבע אמות, חייב. רשות נוספת יש לגבי דיני שבת, והיא רשות 'כרמלית', שאינה רשות היחיד כיון שאינה מוקפת מחיצות, אך אינה רשות הרבים לפי שאין הרבים משתמשים בה. מן התורה אין איסור להוציא מכרמלית לרשות היחיד ולרשות הרבים או להיפך, וכן אין איסור לטלטל בכל הכרמלית. אך מדרבנן אסור להוציא מרשות היחיד לכרמלית או להכניס מכרמלית לרשות היחיד, וכן אסור להכניס ולהוציא מרשות הרבים לכרמלית, ואסרו גם להעביר חפץ ארבע אמות בכרמלית [דיני הרשויות מתבארים במסכת שבת (ו.)]. 'קרפף' שהוא מקום העומד מחוץ לעיר ומוקף מחיצות לצורך אוצר של עצים, אינו דומה לרשות היחיד כיון שאינו משמש לתשמיש של דירה, ומחמת גודלו הוא דומה קצת לרשות הרבים, ויש לו דיני כרמלית שאסור לטלטל בתוכו ארבע אמות. הגמרא תבאר את דינו של קרפף זה לגבי הוצאה מרשות היחיד ומרשות הרבים אליו. ו. **רש"י** (שבת ז. ד"ה כגון). ז. **בית** כור הוא גדול שלושים פעמים מבית סאה [שהוא חמשים על חמשים אמה], שהכור הוא שלושים סאה. ח. **ואפילו** יותר מכך, שאין שיעור לדבר. תוספות (לעיל כג: ד"ה דילמא). ט. **רש"י** (ד"ה סס). י. **הרשב"א** (ד"ה ויש) כתב, שלשון הגמרא 'לעולם ארישא', אינו מכוון היטב, כיון שהדברים אינם הולכים על מה ששנינו ברישא אלא על הדיוק שנשמע מהרישא. וכתב שגירסת רבינו חננאל נכונה שלא גרס 'לעולם ארישא'. יא. **אם** יאסרו להוציא מהסלע הגדול לים, יסברו שהסלע הוא רשות היחיד גמור, ויבואו לטלטל בו כמו ברשות היחיד, והרי חכמים אסרו לטלטל בו כשהוא גדול יותר מבית סאתים, ומחמת זה התירו באופן זה את האיסור שאסרו הם עצמם להוציא מרשות היחיד לכרמלית, וכפי שתבאר הגמרא.

הַיָּחִיד גְּמוּרָה הִיא, וְאָתֵי לְטַלְטוּלֵי בְּכוּלֵּיהּ - ויבואו לטלטל בכל הסלע כדין רשות היחיד, והרי באמת דינו ככרמלית לחומרא ואסור לטלטל בתוכו יותר מארבע אמות, וכדי שיתקיים איסור זה, התירו חכמים לטלטל ממנו לים ומהים לתוכו. **שואלת הגמרא: וּמַאי שְׁנָא** - מה שונים שני האיסורים זה מזה, מדוע הקילו באיסור דרבנן של הוצאה מרשות היחיד לכרמלית כדי שיתקיים איסור הטלטול בתוכו, הרי שניהם אסורים מדרבנן. **עונה הגמרא:** טלטול **בְּתוֹכוֹ** יותר מארבע אמות הוא דבר **שְׁכִיחַ**, ואם יתירו טלטול כזה, יבואו מתוך כך אף לטלטל ברשות הרבים יותר מארבע אמות שהוא איסור דאורייתא. אבל טלטול **מִתּוֹכוֹ לַיָּם וּמִן הַיָּם לְתוֹכוֹ**, הוא דבר **לֹא שְׁכִיחַ**, שאין שכיח שיהיה סלע גדול יותר מבית סאתים שיטלטלו מתוכו לים ולהיפך, ובדבר שאינו שכיח לא גזרו חכמים[יב], ולכן לא אסרו לטלטל מסלע גדול יותר מבית סאתים אל הים ולהיפך[יג].

★

הגמרא מביאה מעשה שהיו צריכים להביא דבר מבית לבית, ולא עירבו בחצר:
הַהוּא יְנוּקָא - מעשה בתינוק שהיו צריכים למולו, **דְּאִשְׁתְּפִיךְ חַמִּימֵיהּ** - שנשפכו בשבת המים החמים שהוכנו מבעוד יום לצורך רחיצתו קודם המילה[יד]. **אָמַר לְהוּ רַבָּה** לבני משפחתו של התינוק, **נַיְיתוּ לֵיהּ חַמִּימֵי מִגּוֹ בֵּיתַאי** - נביא לו מים חמים מתוך ביתי, שהוא באותה חצר של ביתו של התינוק. ורבה היה סבור שתיקנו את החצר והמבוי מערב שבת, ולכן התיר להוציא את המים מביתו לביתו של התינוק. **אביי אף הוא התגורר באותה חצר, וידע שלא תיקנו את החצר והמבוי, והקשה על רבה: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי** לרבה, **וְהָא לֹא עָרְבִינַן** - והרי לא עירבנו בני החצר עירובי חצירות. **אָמַר לֵיהּ** רבה לאביי, אם כן **נִסְמוֹךְ** להתיר להוציא את המים ולהעבירם מבית לבית **אַשִּׁיתּוּף** - על השיתוף שהניחו בני החצירות שבמבוי[טו], כפי ששנינו (להלן עג:) 'ואם נשתתפו במבוי מותרים כאן וכאן', והיינו שעל ידי השיתוף במבוי, מותר לטלטל ולהוציא ממקום למקום בין במבוי ובין בחצירות שבמבוי, אף שלא עירבו עירובי חצירות. **אָמַר לֵיהּ** - חזר אביי והקשה לרבה, **וְהָא לֹא שְׁתְּפִינַן** - והרי גם לא שיתפנו במבוי, ואין על מה לסמוך להתיר את ההוצאה מבית לבית בחצר.

כיון שנודע לרבה שלא עירבו עירובי חצירות ולא שיתפו שיתופי מבואות, הורה היתר באופן אחר: נֵימְרוּ לֵיהּ לְנָכְרִי לַיְתֵי לֵיהּ - יאמרו לו לגוי להביא את המים החמים לתינוק, ונתיר איסור אמירה לגוי כדי שיוכלו לקיים את ברית המילה. **אָמַר אַבַּיֵי, בְּעַאי לְאוֹתְבֵיהּ לְמָר** - רציתי להקשות לאדוננו רבה כיצד התיר זאת, **וְלֹא שַׁבְקַן רַב יוֹסֵף** - ורב יוסף לא הרשה לי להקשות לו, משום **דְּאָמַר רַב [יוֹסֵף אָמַר רַב] כַּהֲנָא, כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב יְהוּדָה** - כשלמדנו בבית מדרשו של רב יהודה, **הֲוָה אָמַר לָן** - היה אומר לנו, כשרואים חכם שמורה היתר **בִּדְאוֹרַיְיתָא** - בדבר הנוגע לאיסור תורה, ולאחד מהתלמידים שלפניו יש מה להקשות על היתרו, **מוֹתְבִינַן תְּיוּבְתָּא** - מקשים את הקושיא **וַהֲדַר עָבְדִינַן מַעֲשֶׂה** - ואחר כך יעשו מעשה על פי היתר החכם, כדי שלא יבואו לעבור על איסור תורה. אבל כשמורה להיתר **בְּדבר** הנוגע לאיסור **דְּרַבָּנָן, עָבְדִינַן מַעֲשֶׂה** - נותנים לעשות למעשה כהוראתו של החכם, **וַהֲדַר מוֹתְבִינַן תְּיוּבְתָּא** - ולאחר המעשה מקשים על הוראתו כדי ללמוד אם אכן כך הוא הדין[טז], שגם אם מתחילה הורה שלא כדין לא עברו אלא על איסור דרבנן בשוגג. וכיון שבמעשה זה הדבר נוגע לאיסור דרבנן של הוצאה וטלטול בחצר ללא עירוב ושיתוף[יז], אין להקשות על ההוראה קודם המעשה.

ממשיך אביי ומספר: לְבָתַר הָכִי - לאחר שעשו מעשה כהוראתו של רבה, **אָמַר לִי** רב יוסף, **מַאי בָּעֵית לְאוֹתְבֵיהּ לְמָר** - מה רצית להקשות לאדוננו רבה. והשבתי לרב יוסף, **אָמְרִי** - הייתי מקשה **לֵיהּ** - לרבה, [ממה **דְּתַנְיָא**[יח]], **הַזָּאָה** של מי חטאת על טמא מת[יט], אסור לעשותו בשבת באיסור **שְׁבוּת** - דרבנן[כ], **וַאֲמִירָה לְנָכְרִי** לעשות מלאכה בשבת, אף היא אסורה באיסור **שְׁבוּת** - דרבנן[כא],

יב. **רש"י** (ד"ה מתוכו). והרש"ש (בגה"י שם) הקשה על דברי רש"י, שאם כן מה היתה הגמרא צריכה לומר שהטעם שלא גזרו הוא משום שחששו שיבואו לטלטל בכולו, ומשמע שבלא זה היו גוזרים אף שהוא דבר שאינו שכיח. ובהגהות דברי נחמיה (בגה"י שם) פירש, שבתירוץ זה הגמרא חזרה בה מהטעם הקודם, והטעם שלא גזרו על טלטול מסלע גדול יותר מבית סאתים לים, הוא מחמת שעל דבר שאינו שכיח לא גזרו, ולא מהחשש שיבואו לטלטל בכולו. יג. **והוא** הדין שמותר להוציא מכל קרפף שהוא יותר מבית סאתים, אל רשות כרמלית אחרת, ואין ההיתר דווקא בין ים לסלע. תוספות (ד"ה ומאי) בשם רבינו תם. והטעם הוא, שאין שכיח שקרפף יותר מבית סאתים יהיה לצד כרמלית, ולא גזרו על דבר שאינו שכיח. רשב"א (ד"ה וכן). וראה שם שהביא דעות חולקות. יד. **רש"י** (ד"ה דאישתפיך). וביארו התוספות (ד"ה ואמ), שכיון שרחיצת התינוק במים חמים קודם המילה הוא רק מכשירי מילה [כדי לחזק את התינוק לצורך המילה. תפארת ישראל (שבת פי"ט מ"ג), על פי הגמרא בפסחים (סט.)], אין חימומם דוחה מלאכה ממלאכות שבת אפילו באיסור דרבנן. אבל אם היה מדובר במים חמים שצריכים לתינוק לאחר המילה, יש בזה משום פיקוח נפש, כמו שאמרו בשבת (קלד:), והיה מותר לחמם לו מים על ידי ישראל, והזריז הרי זה משובח, כמו שאמרו ביומא (פד:). וכל זה הוא בזמן חז"ל, אבל בזמננו השתנו הטבעים, וסתם תינוק אין רוחצים אותו בחמים לא קודם המילה ולא לאחר המילה, וממילא דין רחיצת תינוק, בין קודם המילה ובין לאחר המילה, הוא כדין רחיצת כל אדם. שלחן ערוך (או"ח סי' של"א ס"ט). טו. **רבה** היה סבור שמן הסתם עשו בני החצירות שיתוף במבוי, כדרך שעושים בכל המבואות. אבן העוזר (תוס' ד"ה נסמוך). טז. **היינו** להקשות עליו ממשנה או ברייתא שטועה בדין, על זה אמרו שבאיסור דרבנן קודם נותנים לעשות מעשה ואחר כך מקשים עליו. אבל להודיע לו את המציאות שמא אינו יודע אותה כראוי, אף בדרבנן קודם מודיעים לו, ולכן הרשה רב יוסף לאביי להקשות לרבה, שהרי לא עירבו בחצר ולא שיתפו במבוי. גאון יעקב (ד"ה בדרבנן). יז. **רש"י** (ד"ה בדאורייתא). הרש"ש (בגה"י שם) העיר, שהיה לרש"י לומר שכאן הוא איסור דרבנן במה שאמר לגוי, ואפילו אם היה אומר לו להביא דרך רשות הרבים היה זה רק איסור דרבנן. והוכיח מזה ששיטת רש"י שבאמת לא הותר אמירה לגוי לעבור על איסור דאורייתא, אפילו לצורך מילה. יח. **עיין** בדקדוקי סופרים שתיבה זו 'דתניא' נוספה על ידי המהרש"ל על פי הרי"ף, וכן גרס הריטב"א (ד"ה דתניא). והגאון יעקב (ד"ה א"ל) כתב, שאם גורסים כן, צריכים לגרוס 'דתנן', שהיא משנה בפסחים (סה:). והרא"ש (סי' יא) גרס 'מכדי' - הרי. יט. **מי** שנטמא במת, צריכים להזות עליו ביום השלישי וביום השביעי, ממים חיים שעירבו בתוכם אפר 'פרה אדומה', כמבואר בפרשת חוקת (במדבר יט יב-יט). כ. **איסור** 'שבות' נקרא דבר שמן התורה אין זה מלאכה, ורבנן אסרו לעשותו בשבת או ביום טוב (ראה משנה ביצה לו: ורש"י שם ד"ה ואלו). הזאה על טמא מת, אינה מלאכה, ומכל מקום חכמים אסרו להזות בשבת, גזירה שמא יבוא להעביר את 'מי החטאת' ארבע אמות ברשות הרבים, ולא הותר להעביר את 'מי החטאת' בשבת לצורך הזאת הטמא. פסחים (סט.). כא. **האיסור** לומר לגוי לעשות מלאכה לצורך ישראל בשבת הוא מדרבנן, על פי הכתוב (ישעיה נח יג) 'ודבר דבר', שהדיבור לעשות מלאכה אסור. רש"י (ע"ז טו. ד"ה כיון. ועיין שבת קנג. ברש"י ד"ה מאי טעמא).

ויש לדמות את הדברים, **מָה הַזָּאָה** - כמו הזאה, שהיא **שְׁבוּת** מדרבנן, **וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** אף לצורך מצוה[א], כן יש לנו לומר **אַף** באיסור **אֲמִירָה לְנָכְרִי** שהיא **שְׁבוּת** דרבנן, **וְאֵינָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת** - שלא תדחה את השבת אפילו לצורך מצוה, ואם כן אסור לומר לגוי להביא מים חמים לצורך רחיצת התינוק.

מביא אביי את דברי רב יוסף שיישב לו: אָמַר לִי רב יוסף, **וְלָא שָׁנֵי לָךְ** - וכי אין שונה לך הדין **בֵּין** איסור **שְׁבוּת** של אמירה לגוי באופן **דְּאִית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה** - שהגוי עושה מעשה מלאכה האסור מן התורה, שאותה לא התירו חכמים אפילו לצורך מצוה, **לִשְׁבוּת** של אמירה לגוי באופן **דְּלֵית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה** - שהגוי אינו עושה מעשה מלאכה אלא רק איסור דרבנן, **דְּהָא מַר** - שהרי אדוננו רבה **לָא אָמַר לְנָכְרִי זִיל אַחֵים** - לך ותחמם מים בשבת, אלא אמר לו להביא מים חמים מוכנים מביתו של רבה לביתו של התינוק, ואיסור הוצאה בחצר הוא מדרבנן, ובשבות כזה יש להקל לצורך מצוה[ב][א].

★

הגמרא מבררת כיצד יתכן שבאותה חצר של אביי ורבה לא עירבו, ולא השתתפו במבוי: אָמַר לֵיהּ רַבָּה בַּר רַב חָנָן לְאַבַּיֵי, היתכן **שמְבוֹאָה דְּאִית בֵּיהּ תְּרֵי גַּבְרֵי רַבְרְבֵי כְּרַבָּנָן** - מבוי שדרים בו שני אנשים גדולים כמו רבותינו [רבה ואביי], **לָא לֶיהֱוֵי בֵּיהּ** - לא יהיה בו **לֹא עֵירוּב** בחצר **וְלָא שִׁיתּוּף** במבוי, הרי מבוי בלי שיתוף לא יתכן שלא יהיה בו חשש מכשול[ג]. **אָמַר לֵיהּ** אביי לרבה בר רב חנן, **מַאי נַעֲבִיד** - מה נעשה, **מַר** - אדוננו רבה, **לָאו אוֹרְחֵיהּ** - אין זה דרכו לפי כבודו ללכת בין דיירי החצר והמבוי ולטרוח לאסוף פת לצורך העירוב והשיתוף, **וַאֲנָא** - אני אביי, **טְרִידְנָא בְּגִירְסַאי** - טרוד בלימודי, ואם הייתי אוסף פת לעירוב ולשיתוף הייתי מתבטל מלימודי כל היום[ד], **וְאִינְהוּ** - והם שאר בני המבוי, **לָא מַשְׁגְּחֵי** - אינם משגיחים בדבר לטרוח לעשות עירוב ושיתוף. **והוסיף אביי: וְאִי אַקְנֵי לְהוּ פִּיתָּא בְּסַלָּא** - ואם תאמר שיכול אני להקנות לבני המבוי פת משלי המונח בסל כדי שיזכו בו לשם שיתוף[ה], שאת זה אפשר לעשות בדיבור שאין בו טורח ולא הייתי צריך להתבטל מלימודי. אין זה מועיל, **כֵּיוָן דְּאִי בָּעוּ לָהּ מִינַּאי וְלָא אֶפְשָׁר לְיִתְבָהּ נִהֲלַיְיהוּ** - כיון שאם בני המבוי היו מבקשים ממני לקבל מפת זה כדי לאכול ממנו, לא היה באפשרותי לתת ולחלוק להם מהפת שלי כל שבת[ב], שאין ידי משגת כל כך[ו], נמצא שאין כוונתי להקנות להם מהפת בקנין גמור, ואם כן **בָּטֵיל שִׁיתּוּף** - השיתוף מתבטל, **דְּתַנְיָא, אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁבִּיקֵּשׁ** לקחת **מִיַּיִן וְשֶׁמֶן** שהניחו בני המבוי לשם שיתוף, **וְלֹא נָתְנוּ לוֹ** לקחת, **בָּטֵל הַשִּׁיתּוּף**, לפי שהתברר שלא התכוונו להקנות לכולם בלב שלם.

חזר רבה בר רב חנן והקשה לאביי: וְנִקְנֵי לְהוּ מַר - ויקנה אדוני [אביי] לבני המבוי **רְבִיעֲתָא דְּחַלָּא בַּחֲבִיתָא** - רביעית חומץ של יין באחת מחביותיו[ז], שעל זה אין אדם מקפיד ואם יבקשו זאת ממנו יתן בלב שלם[ח]. **ענה לו אביי:** אי אפשר לעשות כך, שכן **תַּנְיָא, אֵין מִשְׁתַּתְּפִין בְּאוֹצָר** - בדבר שאצור ומכונס, כגון ביין שמכונס בחבית ועשוי להשתמש ממנו, שכשיקחו יין מהחבית יש לחשוש שלקחו את היין שעליו חל השיתוף, ונמצא שהשיתוף בטל.

הגמרא מקשה סתירה על הברייתא שאין משתתפים באוצר: וְהָא תַּנְיָא - והרי שנינו בברייתא אחרת, **מִשְׁתַּתְּפִין** באוצר. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אוֹשַׁעְיָא, לָא קַשְׁיָא** סתירת הברייתות, **הָא** - הברייתא ששנינו שאין משתתפים באוצר, היא כדעת **בֵּית שַׁמַּאי** הסוברים 'אין ברירה', ולשיטתם אין מתברר למפרע איזה חלק באוצר חל עליו השיתוף, ואם הוציאו מהאוצר יש לחשוש שלקחו את הדבר שחל עליו השיתוף. **וְהָא** - הברייתא ששנינו שמשתתפים באוצר, היא כדעת **בֵּית הִלֵּל** הסוברים 'יש ברירה', ולשיטתם אף אם לקחו דבר מהאוצר לא הוציאו משם את השיתוף, שמתברר למפרע שמה שנשאר באוצר עליו חל השיתוף[ט].

הגמרא מביאה את המשנה שבה מתבארת מחלוקת בית שמאי ובית הלל בענין ברירה: דִּתְנַן - ששנינו במשנה (אהלות פ"ז מ"ג), **הַמֵּת בַּבַּיִת, וְלוֹ** - לבית **פְּתָחִים הַרְבֵּה** וכולם נעולים[י], ואין יודעים את איזה מהם יפתחו כדי להוציא את המת מהבית, ובחלל הפתחים מבחוץ מונחים כלים, **כּוּלָּן** - כל הכלים המונחים בכל הפתחים **טְמֵאִין**, שכיון שמאחד הפתחים יוציאו את המת ואין יודעים מאיזה מהם, כל הפתחים מביאים את הטומאה מספק כדין אוהל המת[יא]. ואם **נִפְתַּח אֶחָד מֵהֶן** - מהפתחים הנעולים, **הוּא טָמֵא** - פתח זה מביא את הטומאה על הכלים שתחתיו, **וְכוּלָּן טְהוֹרִין** - וכל הפתחים האחרים טהורים, שאין המת עשוי לצאת מהם אלא מהפתח שנפתח. ואם עדיין לא פתח אף אחד מהפתחים, אך **חִישֵּׁב לְהוֹצִיאוֹ** [את המת] **בְּאֶחָד מֵהֶן, אוֹ** שחשב להוציא אותו **בְּחַלּוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** שיעור **אַרְבָּעָה** טפחים **עַל אַרְבָּעָה** טפחים[יב], הרי הוא **מַצִּיל עַל כָּל הַפְּתָחִים** הנעולים **כּוּלָּן** מלטמא, שאין הטומאה עשויה לצאת מהם. **ומוסיפה המשנה: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, וְהוּא** מה שמועילה מחשבה זו להציל על הפתחים האחרים, בתנאי **שֶׁחִישֵּׁב** מחשבה זו **עַד שֶׁלֹּא יָמוּת הַמֵּת** - קודם שמת בתוך הבית. אבל אם חשב כך רק לאחר שכבר מת, אין מחשבה זו מועילה לבטל את הטומאה מהפתחים האחרים למפרע, שאין ברירה למפרע לומר שמתחילה היה עומד להוציא את המת מהפתח הזה או מהחלון, אלא מתחילה כל הפתחים היו בספק שמא יוציא מאחד מהם את המת וכבר הביאו את הטומאה על הכלים שתחתם[ג]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, מחשבה זו מועילה לטהר את שאר הפתחים, **אַף** אם חשב כך **מִשֶּׁיָּמוּת הַמֵּת** - לאחר שכבר מת, שכיון שחשב להוציא מפתח אחד, יש ברירה למפרע שמלכתחילה עמד להוציא את המת מפתח זה, ולפתחים האחרים לא באה כלל הטומאה[ד]. התבאר אם כן, שבית שמאי סוברים אין ברירה, ובית הלל סוברים שיש ברירה[ה].

★

מספרת הגמרא עוד מעשה שנשפכו המים החמים שהוכנו לתינוק: הַהוּא יְנוּקָא - מעשה בתינוק שהיו צריכים למולו, **דְּאִישְׁתַּפּוּךְ חַמִּימֵיהּ** - שנשפכו בשבת המים החמים שהוכנו מבעוד יום לצורך רחיצתו קודם המילה. **אָמַר לְהוּ רָבָא** - לבני משפחתו של התינוק, **נִישַׁיְּילָהּ לְאִימֵּיהּ אִי צְרִיכָה** - נשאל את אמו של התינוק אם היא צריכה לשתות מים חמים, שאם כן יכולים לומר לגוי לחמם לה מים[יג], **וְנַחֵים לֵיהּ נָכְרִי אַגַּב אִימֵּיהּ** - יחמם הגוי מים חמים בפעם אחת גם לצורך האמא וגם לצורך רחיצת התינוק. **אָמַר לֵיהּ רַב מְשַׁרְשְׁיָא לְרָבָא, אִימֵּיהּ קָא אָכְלָה תַּמְרֵי** - הרי אמו של התינוק אכלה תמרים, וכיון שאוכלת דבר צונן בהכרח שהיא בריאה ואינה צריכה לשתות מים חמים. **אָמַר לֵיהּ** רבא לרב משרשיא, אין ראיה מאכילת התמרים שהיא בריאה, **אֵימוּר תּוּנְבָא בְּעָלְמָא הוּא דְּנָקַט לָהּ** - יתכן שמחמת החולי השתטתה ואינה מבחנת מה אוכלת, ואם אמרה שהיא צריכה מים חמים מותר לחמם לה על ידי גוי.

★

הגמרא מביאה עוד מעשה שנשפכו המים החמים שהוכנו לתינוק: הַהוּא יְנוּקָא - מעשה בתינוק שהיו צריכים למולו, **דְּאִישְׁתַּפּוּךְ חַמִּימֵיהּ** - שנשפכו המים החמים שהוכנו מבעוד יום לצורך רחיצתו קודם המילה. בחצר סמוכה לחצר שבו גר התינוק התגורר רבא, ובחצירו היו מים חמים מוכנים, והיה פתח פתוח בין שתי החצירות, אך לא יכלו להעביר מחצר אחת לשניה כיון שלא עירבו החצירות זו עם זו. בביתו היה חדר חיצון לגברים, וחדר פנימי לצניעות שבו היו הנשים [ראה ציור]. **אָמַר לְהוּ רָבָא** [לבני משפחתו], **פַּנּוּ לִי מָאנֵי**

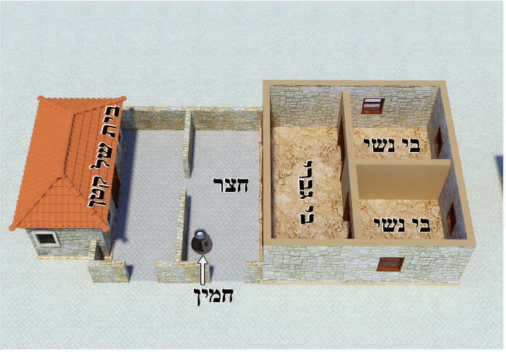

א. **כגון** טמא מת שיום השביעי שבו צריך להזות עליו חל בשבת ערב פסח, ואם לא יזה באותו יום, לא יוכל לעשות קרבן פסח, ואף על פי כן אסור להזות עליו בשבת. משנה בפסחים (סה:).
ב. **ביארנו** את הגמרא כפי הגירסא שלפנינו. ובעיוני הפשט הובאו גירסאות ופירושים אחרים.
ג. **חידושי** המאירי (מוה"ק, ד"ה אמר).
ד. **רבינו** יהונתן (ד"ה אנא).
ה. **אין** צריך להקנות פת מסויימת, אלא מקנה פת אחת מהמונח בסל מאיזה שיזדמן, שיזכו בו כולם. מאירי (שם).
ו. **מאירי** (שם).
ז. **רביעית** חומץ מספיק לכל בני המבוי, ששיעור השיתוף לכל בני המבוי הוא בשיעור שתי סעודות אף אם מרובים דיירי המבוי, וברביעית חומץ יש כדי לטבל שתי סעודות. רשב"א (ד"ה והא), ריטב"א (ד"ה ולקני).
ח. **ואת** החבית יניח בחצר ויסמוך על כך לשיתוף המבוי לכל השנה, שיין מועיל לשיתוף, כפי המבואר בברייתא להלן (עא:) 'משתתפין במבוי ביין', ושיתוף מניחים בחצר. רש"י (ד"ה בחביתא).
ט. **ביארנו** את סוגיית הגמרא כדעת רש"י (ד"ה אין ואילך) וסתימת התוספות (ד"ה תניא, ד"ה אמר). אמנם ראה בתוספות (ד"ה אמר) שהביאו פירוש נוסף בשם הר"ר מנחם מיונ"י.
י. **רמב"ן** (נדה כח. ד"ה מעשה). וכן מתבאר ברש"י (ד"ה כולן).
יא. **אדם** או כלים שנמצאים באוהל המת טמאים (במדבר יט יד). כשהפתח נעול הרי הוא נחשב הפסק בין אוהל המת לכלים המונחים בפתח [עפ"י הרע"ב (אהלות פ"ג מ"ו)], ומכל מקום אם סופו של המת לצאת דרך אותו מקום מטמא את כל מה שתחתיו. וכתב רש"י (ד"ה כולן), שדין זה אין בו טעם והוא הלכה למשה מסיני. אבל רש"י בביצה (י. ד"ה כולם) ובחולין (קכה: ד"ה טומאה) כתב שהוא מדרבנן מגזירת חכמים. ועיין תוספות יום טוב אהלות (פ"ז מ"ג) ותפארת ישראל (שם בועז אות ה) מה שכתבו בסתירת דברי רש"י.
יב. **שפתח** פחות משיעור זה, אינו חשוב להציל על הפתחים האחרים. רש"י (ד"ה פתוח).
יג. **יולדת** לאחר שבעה ימים מהלידה, אין נחשבת חולה שמותר לחלל עליה את השבת, ומכל מקום אם אמרה שהיא צריכה איזה דבר, מותר לומר לגוי לעשות עבורה את מה שהיא צריכה, שדינה כמו חולה שאין בו סכנה שמותר לומר לגוי לעשות לו מלאכה. רש"י (ד"ה נישיילה) עפ"י הגמרא בשבת (קכט.).

מִבֵּי גַּבְרֵי לְבֵי נָשֵׁי - תפנו לי את הכלים שלי מחדר הגברים, לתוך חדר הנשים המצוי בתוך הבית ואין לו פתח לחצר, **וְאֵיזִיל וְאֵיתִיב הָתָם** - ואני אלך ואשב בחדר הנשים הפנימי, **וְאִיבְטִיל לְהוּ הָא חָצֵר** - ואבטל לחצר השניה את החצר שלנו[יד], וכך יוכלו להביא את המים החמים מחצר זו לחצר שבו מצוי התינוק.

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרָבָא,** איך מועיל הביטול להתיר להביא את המים לחצר שבו היה התינוק, **וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל** (לעיל סו:), **אֵין** מועיל **בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר** אחת **לְחָצֵר** אחרת להתיר את הטלטול ביניהם. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רבא לרבינא, **אֲנָא כְּרַבִּי יוֹחָנָן סְבִירָא לִי, דְּאָמַר** (שם) **יֵשׁ בִּיטּוּל רְשׁוּת** אף **מֵחָצֵר** אחת **לְחָצֵר** אחרת להתיר את הטלטול ביניהם.

חזר רבינא ושאל את רבא: **וְאִי לָא סָבַר לָהּ מָר כִּשְׁמוּאֵל** - ואם אין אדוני סובר כמו שמואל,

---

יד. **אחרי** שביטל את רשות חצירו לחצר אחרת, אסור לו להוציא כלים מביתו לחצר שלו, שהרי אין זה חצר שלו, והרי זה כמוציא מביתו לרשות שאינה שלו, ואם הוציא לחצר חזר והחזיק בחצר וביטול הרשות שלו מתבטלת ואוסר בכך על כל בני החצר האחרת לטלטל לחצירו, כמבואר במשנה (לקמן סט:) לדעת רבי מאיר שהמבטל את רשות חצירו שהוציא לחצר חזר והחזיק בחצר ואסר את החצר לכל בני החצר. מטעם זה ביקש רבא שיעבירו לו את הכלים שלו לחדרים הפנימיים שאינם פתוחים לחצר, כדי שלא יבוא להוציא בשוגג כלים לחצר ובכך יאסור את הטלטול בין החצירות. רש"י (ד"ה סנו).

נֵיתִיב מָר בְּדוּכְתֵּיהּ - ישאר אדוני לדור במקומו בחדר החיצון, **וְנִיבְטִיל לְהוּ לְדִידְהוּ** - ויבטל את רשותו בחצירו לבני החצר האחרת, **וְנִיהַדְרוּ אִינְהוּ וְנִיבַטְּלוּ לֵיהּ לְמָר** - ולאחר שיביאו את המים לחצירם יחזרו ויבטלו לאדוני את הרשות שקיבלו בחצירו[א], **דְּהָא אָמַר רַב** - שהרי בענין זה אמר רב, ששני אנשים הדרים בחצר אחת ולא עירבו ביניהם, **מְבַטְּלִין** את הרשות בחצר זה לזה, וְלאחר שהשתמש אחד בחצר **חוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין** זה לזה, שזה שביטלו לו חוזר ומבטל את רשותו בחצר למי שביטל. וכיון שרבא בדיני ביטול רשות אינו סובר כמו שמואל, יכול להשתמש בחצירו על ידי שבני החצר האחרת יחזרו ויבטלו לו את רשותם בחצירו. תירץ רבא: **אֲנָא בְּהָא כִּשְׁמוּאֵל סְבִירָא לִי** - בדין זה אני סובר כמו שמואל, **דְּאָמַר אֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין**, ולפיכך הייתי צריך להכנס לחדר הפנימי.

רבינא חוזר ומקשה לרבא: **וְלָאו חַד טַעְמָא הוּא** - וכי אין שני הדינים הללו בדיני ביטול נובעים מטעם אחד, **שְׁמַאי טַעְמָא** סובר שמואל **שֶׁאֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין**, וכי **לָאו מִשּׁוּם דְּכֵיוָן דְּבַטְּלֵיהּ לִרְשׁוּתֵיהּ אִסְתַּלֵּק לֵיהּ מֵהָכָא לְגַמְרֵי** - כיון שמי שביטל את רשותו בחצר הסתלק בכך ממקום זה לגמרי, **נַהֲוָה לֵיהּ כְּבֶן חָצֵר אַחֶרֶת** - ונחשב כאילו הוא דר בחצר אחרת, וְאי אפשר לחזור ולבטל אליו כיון **שֶׁאֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר**, וכיון שסובר כשמואל שאין מבטלים וחוזרים ומבטלים, אם כן **מָר נַמִּי לֹא נִיבְטִיל** - אדוני גם אינו יכול לבטל את רשותו בחצר לבני החצר האחרת. **מתרץ רבא: הָתָם** - שם בדינו של שמואל שאין מבטלים וחוזרים ומבטלים, **הַיְינוּ טַעְמָא, כִּי הֵיכִי דְּלֹא לֶיהֱוֵי מִלְּתָא דְּרַבָּנָן כְּחוּכָא וְאִטְלוּלָא** - כדי שלא יהיו דברי חכמים כשחוק וליצנות, שכשמבטל אחד לשני, ושוב לאחר זמן קצר חוזר השני ומבטל לראשון, נראה הדבר כשחוק וליצנות[א], ובזה אף אני מודה. אבל בדין ביטול מחצר לחצר אני סובר כדעת רבי יוחנן שמבטלים מחצר לחצר.

★

הגמרא חוזרת לעסוק במחלוקת אם מבטלים וחוזרים ומבטלים: גּוּפָא - למדנו למעלה, **רַב אָמַר, מְבַטְּלִין** רשות בחצר זה לזה, וזה שביטלו לו משתמש בחצר, וְלאחר מכן **חוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין** - זה שביטלו לו חוזר ומבטל את רשותו לזה שכבר ביטל קודם לכן. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין** - לאחר שביטל אחד את רשותו, אין יכולים לחזור ולבטל לו את הרשות. **נוקטת הגמרא ששניהם סוברים שאין מבטלים מחצר לחצר, ושואלת הגמרא: לֵימָא** - האם נאמר שהמחלוקת של **רַב וּשְׁמוּאֵל, בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבָּנָן וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר קָא מִיפַּלְגֵי** - מחלוקתם תלויה במחלוקת של רבנן ורבי אליעזר שנחלקו אם המבטל את רשות חצירו ביטל אף את רשות ביתו, **דְּרַב דְּאָמַר** שיכולים לחזור ולבטל לזה שביטל את רשותו בחצר, סבר **כְּרַבָּנָן** (להלן סט:) שהמבטל את רשותו בחצר לא ביטל את רשות ביתו, ונחשב עדיין כבן החצר ויכולים לחזור ולבטל לו את הרשות. **וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר** שאין חוזרים ומבטלים לזה שביטל את רשותו בחצר, סבר **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שאמר (לעיל כו:) שהמבטל את רשות חצירו ביטל אף את רשות ביתו, ונחשב כבן חצר אחרת שאין יכולים לבטל לו את הרשות.

דוחה הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב** - רב יכול לומר לך, **אֲנָא דְּאָמְרִי** - מה שאמרתי שחוזרים ומבטלים, הוא **אֲפִילּוּ לְפִי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הָתָם**, אלא שהַמְבַטֵּל את **רְשׁוּת חֲצֵירוֹ** אף את **רְשׁוּת בֵּיתוֹ בִּיטֵּל, מִשּׁוּם דְּבְבַיִת בְּלֹא חָצֵר לֹא דָּיְירֵי אִינְשֵׁי** - שאין אדם דר בבית ללא חצר, וכשביטל את רשותו בחצר מתבטל בכך גם רשות ביתו, **אֲבָל לְעִנְיַן אִיסְתַּלּוּקֵי מִי אָמַר** - האם שמענו מדברי רבי אליעזר שבכך שביטל את רשותו נחשיב אותו כמי שהסתלק לגמרי מהחצר, עד כדי שלא יוכל לחזור ולקבל בה רשות. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר** - ושמואל יכול לומר לך, **אֲנָא דְּאָמְרִי** - מה שאמרתי שאין חוזרים ומבטלים, הוא **אֲפִילּוּ כְּרַבָּנָן, שֶׁעַד כָּאן לֹא קָאָמְרֵי רַבָּנָן הָתָם, אֶלָּא דְּמַאי דְּבָטִיל בָּטִיל** - על החצר ששמענו ממנו במפורש שביטל, התכוון לבטלו, **וּדְלֹא בָּטִיל לֹא בָּטִיל** - ואת הבית שלא שמענו שביטל, לא ביטל, **אֲבָל מַאי דְּבָטִיל מִיהָא אִיסְתַּלֵּק לְגַמְרֵי** - אבל בחלק שביטל, כלומר בחצר, הסתלק ממנה לגמרי, ולכן אין יכולים לחזור ולבטל לו[ב].

הגמרא מביאה דעה אחרת לתלות את מחלוקת רב ושמואל במחלוקת תנאים: אָמַר רַב אַחָא בַּר חָנָא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, מחלוקתם של רב ושמואל אם חוזרים ומבטלים למי שביטל, היא **כְּתַנָּאֵי** - כמחלוקת תנאים, ששנינו (להלן סט:) **מִי** ששכח לערב בחצר, **שֶׁנָּתַן** - ביטל את **רְשׁוּתוֹ** בחצר, **וְהוֹצִיא** מביתו לחצר, **בֵּין** אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** אם הוציא **בְּמֵזִיד, אוֹסֵר** את החצר על כל בני החצר, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אם הוציא **בְּמֵזִיד, אוֹסֵר** את החצר על כולם, אבל אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג, אֵינוֹ אוֹסֵר** על כולם. **ומבאר רב ששת:**

מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגֵי - האם לא בדבר זה נחלקו, **דְּמָר** - רבי מאיר **סָבַר, מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין** לזה שביטל, לפי שהמבטל לא הסתלק לגמרי מרשותו בחצר, ולכן אף כשהוציא בשוגג חזר וזכה ברשותו, שאינו מסולק ממנה לגמרי, **וּמָר** - ורבי יהודה **סָבַר, אֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין** לזה שכבר ביטל, כיון שהסתלק מהחצר לגמרי ונחשב כבן חצר אחרת, ולכן כשהוציא בשוגג לא חזר והחזיק בחצר[ג].

דוחה הגמרא: **אָמַר רַב אַחָא בַּר תַּחֲלִיפָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, לֹא** - אין מחלוקתם של רב ושמואל תלויה במחלוקת זו, שיש לומר **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** - רבי מאיר ורבי יהודה סוברים **שֶׁאֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין**, לפי שהמבטל הסתלק מהחצר לגמרי, וכשמוציא בשוגג אינו חוזר וזוכה בחצר. **וְהָכָא בְּקָנְסוּ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד קָא מִיפַּלְגֵי** - ומחלוקתם הוא אם גזרו על בני החצר כשהמבטל הוציא בשוגג, משום מי שמוציא במזיד שבזה ודאי חזר והחזיק בחצר[ג], **דְּמָר** - רבי מאיר **סָבַר, קָנְסוּ** כשהוציא **בְּשׁוֹגֵג אַטּוּ** כשהוציא **בְּמֵזִיד. וּמָר** - ורבי יהודה **סָבַר, לֹא קָנְסוּ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד**, ורק כשהוציא במזיד אוסר.

הגמרא מביאה את דעת רב אשי בביאור מחלוקתם של רב ושמואל: רַב אַשִׁי אָמַר, רַב וּשְׁמוּאֵל שנחלקו אם חוזרים ומבטלים, **בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנָן קָא מִיפַּלְגֵי** - אכן נחלקו במחלוקתם של רבי אליעזר ורבנן, שרב הסובר שחוזרים ומבטלים לזה שכבר ביטל, סבר כרבנן שהמבטל את רשות חצירו לא ביטל את רשות ביתו, ולא הסתלק לגמרי מהחצר, ויכולים לחזור ולבטל לו[ד]. ושמואל סבר כרבי אליעזר שהמבטל את רשות חצירו ביטל אף רשות ביתו, והסתלק לגמרי מהחצר, ולכן אין חוזרים ומבטלים לו.

★

שנינו במשנה (לעיל סח:): **אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל מַעֲשֶׂה בִּצְדוּקִי אֶחָד שֶׁהָיָה דָּר עִמָּנוּ** במבוי, ואמר לנו אבא מהרו והוציאו את הכלים למבוי עד שלא יוציא ויאסר עליכם. לפי שצדוקי יכול לבטל את רשותו, ואם ימהרו להוציא לפני שהצדוקי יוציא, לא יאסור עליהם.

שואלת הגמרא: צְדוּקִי מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ - מי הזכיר את דין הצדוקי, שרבן גמליאל בא ללמוד את דינו. **מתרצת הגמרא: חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** - יש חסרון במשנה וכך צריך לשנות, **צְדוּקִי הֲרֵי הוּא כְּנָכְרִי** שאינו יכול לבטל את רשותו, וצריכים לשכור ממנו את רשותו, **וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל** חולק **וְאוֹמֵר, צְדוּקִי אֵינוֹ כְּנָכְרִי**, ויכול לבטל את רשותו[ג], **וְאָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל** להוכיח כדבריו, **מַעֲשֶׂה בִּצְדוּקִי אֶחָד שֶׁהָיָה דָּר עִמָּנוּ בְּמָבוֹי בִּירוּשָׁלַיִם**, וביטל הצדוקי בערב שבת את רשותו לבני המבוי, **וְאָמַר לָנוּ אַבָּא** - רבן שמעון בן גמליאל[ה], **מַהֲרוּ וְהוֹצִיאוּ אֶת הַכֵּלִים לַמָּבוֹי** לאחר כניסת השבת, **עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא** - קודם שהצדוקי יוציא למבוי ויחזור בו מביטולו, **וְיֶאֱסֹר עֲלֵיכֶם** להוציא למבוי, שלאחר שהחזקתם בשבת ברשותו שוב לא יוכל לחזור בו מהביטול[ו]. הרי שצדוקי יכול לבטל את רשותו.

הגמרא מוכיחה שחכמים נחלקו על רבן גמליאל בדין הצדוקי: וְהָתַנְיָא - וכך שנינו, **הַדָּר** במבוי **עִם נָכְרִי**, או עם **צְדוּקִי וּבַיְתּוֹסִי** - או בייתוסי[ז], **הֲרֵי אֵלּוּ אוֹסְרִין עָלָיו** לטלטל למבוי, עד שישכירו לו את רשותן. הרי שחכמים סוברים שהצדוקי כגוי. ומוסיפה הברייתא, (**רַבָּן גַּמְלִיאֵל** חולק **וְאוֹמֵר, צְדוּקִי וּבַיְתּוֹסִי אֵינָן אוֹסְרִין** אם ביטלו את רשותן[ד]), **וּמַעֲשֶׂה בִּצְדוּקִי אֶחָד שֶׁהָיָה דָּר עִם רַבָּן גַּמְלִיאֵל**[ח] **בְּמָבוֹי בִּירוּשָׁלַיִם**, וביטל הצדוקי את רשותו במבוי כדי להתיר בו את הטלטול, **וְאָמַר לָהֶם רַבָּן גַּמְלִיאֵל לְבָנָיו, בָּנַי, מַהֲרוּ וְהוֹצִיאוּ** למבוי את **מַה שֶּׁאַתֶּם מוֹצִיאִין** - רוצים להוציא, **וְהַכְנִיסוּ** - או שתכניסו מהמבוי לבית את **מַה שֶּׁאַתֶּם מַכְנִיסִין** - רוצים להכניס[ט], **עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא הַתּוֹעֵב הַזֶּה** - קודם שהצדוקי המתועב הזה יוציא למבוי, **וְיֶאֱסֹר עֲלֵיכֶם** להוציא למבוי, **שֶׁהֲרֵי בִּיטֵּל** הצדוקי את **רְשׁוּתוֹ לָכֶם**, ואם הוא יוציא ראשון יחזור ויזכה ברשותו, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**. הרי שמועיל ביטול רשות של צדוקי. **רַבִּי יְהוּדָה** חולק **וְאוֹמֵר, בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת** אמר רבן גמליאל לבניו, **מַהֲרוּ וַעֲשׂוּ צוֹרְכֵיכֶם בַּמָּבוֹי** בערב שבת **עַד שֶׁלֹּא תֶּחְשַׁךְ** - קודם שיחשיך היום, **וְיֶאֱסֹר עֲלֵיכֶם** הצדוקי להוציא מהבית למבוי בשבת, שאין מועיל שיבטל את רשותו[י].

★

הגמרא מביאה את דברי הברייתא ומקשה עליהם: אָמַר מָר - שנינו בברייתא בדברי רבי מאיר, שרבן גמליאל אמר לבניו, **הוֹצִיאוּ מַה שֶּׁאַתֶּם מוֹצִיאִין וְהַכְנִיסוּ מַה שֶּׁאַתֶּם מַכְנִיסִין עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא הַתּוֹעֵב הַזֶּה וְיֶאֱסֹר עֲלֵיכֶם. מקשה הגמרא: לְמֵימְרָא דְּכִי מַפְּקֵי אִינְהוּ וַהֲדַר מַפִּיק אִיהוּ לֹא אָסַר** - האם בא הדבר לומר שאם הם יוציאו למבוי ואחר כך יוציא הצדוקי, לא יאסור עליהם.

א. **רבינו** חננאל (ד"ה א"ל) וריטב"א (ד"ה התם). אמנם אם הוציא במזיד כולם מודים שחזר והחזיק בחצר, ובטעם הדבר פירש רש"י (ד"ה לא), שהרי לא מכר את רשותו אלא רק ביטל, וכיון שחזר והחזיק בחצר הוכיח שחזר בו מהביטול. ב. **ריטב"א** (ד"ה והא). ג. **רבן** גמליאל סובר שהצדוקי אינו כמו גוי, שהרי ישראל הוא, אלא שהוא מין ואינו מודה בתורה שבעל פה, וכיון שהוא ישראל יכול לבטל את רשותו. רש"י (לעיל סח: ד"ה מעשה). ד. **התוספות** (ד"ה והתניא) לא גרסו בברייתא את דברי רבן גמליאל, ומשום כך ביארו שאף בברייתא צריך לומר שיש חסרון ונחלקו התנאים אם צדוקי ובייתוסי אוסרים, אלא שבברייתא מוכרחים לומר כן יותר מאשר במשנה, שאם לא כן נמצא שהמעשה בא לסתור את הדין ששנינו בסתם שצדוקי אוסר.

וְהָתְנַן - והרי שנינו במשנה (לקמן ע"ב), **מִי שֶׁנָּתַן** - שביטל את **רְשׁוּתוֹ** בחצר, ואחר כך **הוֹצִיא** מביתו לחצר, **בֵּין** אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** אם הוציא **בְּמֵזִיד**, הרי הוא **אוֹסֵר** על שאר בני החצר להוציא מבתיהם לחצר, מאחר שחזר וזכה ברשות שביטל, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**. והלשון 'שנתן רשותו', משמע שכבר זכו בני החצר ברשות שביטל להם והתקיימה נתינתו[א], הרי שסובר רבי מאיר שגם לאחר שהחזיקו חוזר ואוסר כאשר מוציא מביתו לחצר.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, נגיה את לשון המשנה **וְאֵימָא** - אמור, בין בשוגג בין במזיד **אֵינוֹ אוֹסֵר** דברי רבי מאיר, מאחר שכבר החזיקו בני החצר ברשות שביטל להם, ושוב אינו יכול לחזור ולזכות ולאסור עליהם.

הגמרא מביאה תירוץ אחר: אַבָּיֵי אָמַר, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן - בברייתא ששנינו שאינו יכול לחזור ולזכות ברשות שביטל, מדובר **שֶׁהֶחֱזִיקוּ בְּנֵי הַמָּבוֹי בַּמָּבוֹי** לאחר שביטל להם הצדוקי את רשותו, ולכן שוב אינו יכול לחזור ולזכות. אבל **כָּאן** - במשנה, מדובר **שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ** עדיין **בְּנֵי הַמָּבוֹי בַּמָּבוֹי** - לא הוציאו מבתיהם למבוי, ולא זכו ברשות שביטל להם המבטל, ולכן אם הוציא לחצר חוזר וזוכה ברשותו ואוסר עליהם. וסובר אביי שהלשון 'שנתן רשותו' מתפרש גם על אופן שלא זכו ברשות שביטל.

אביי מוכיח כדבריו שהלשון 'שנתן' מתפרש גם על אופן שעדיין לא זכו בחצר[ב]: וְהָתַנְיָא - וכך שנינו בברייתא, מי שלא עירב והשתתף במבוי, **אִם עַד שֶׁלֹּא נָתַן רְשׁוּתוֹ הוֹצִיא** - אם הוציא מביתו למבוי קודם שביטל את רשותו, ועבר על איסור הוצאה לרשות שאינה מעורבת, **בֵּין** אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** אם הוציא **בְּמֵזִיד**, מכל מקום **יָכוֹל לְבַטֵּל** את רשותו במבוי בשבת[ג], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג, יָכוֹל לְבַטֵּל** לאחר מכן, אבל אם הוציא מביתו **בְּמֵזִיד**, שוב **אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל** את רשותו, שכיון שעבר במזיד על האיסור להוציא מביתו לרשות שאינה מעורבת, הרי הוא מומר לחלל שבת[ד], ומומר אינו יכול לבטל רשות, וצריכים לשכור ממנו את רשותו[ה][א]. אבל **מִי שֶׁכבר נָתַן** - ביטל את **רְשׁוּתוֹ, וְהוֹצִיא** מביתו לחצר או למבוי, **בֵּין** אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** אם הוציא **בְּמֵזִיד**, הרי זה **אוֹסֵר** את החצר והמבוי על שאר בני החצר והמבוי, כיון שחזר והחזיק ברשות שביטל[ו], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אם הוציא לחצר או למבוי **בְּמֵזִיד**, הרי זה **אוֹסֵר** עליהם, אבל אם הוציא לחצר או למבוי **בְּשׁוֹגֵג, אֵינוֹ אוֹסֵר** עליהם, כיון שכשהוציא בשוגג לא חזר וזכה ברשות שביטל להם. **מוסיפה הברייתא: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאם הוציא מביתו לאחר שביטל להם רשותו אוסר, **בְּשֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בְּנֵי הַמָּבוֹי** ברשות שביטל להם זה **בַּמָּבוֹי, אֲבָל** אם כבר **הֶחֱזִיקוּ בְּנֵי הַמָּבוֹי** ברשות שביטל להם **בַּמָּבוֹי** על ידי שהוציאו מבתיהם למבוי, **בֵּין** אם חזר המבטל והוציא מביתו **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** אם הוציא **בְּמֵזִיד, אֵינוֹ** חוזר **וְאוֹסֵר** עליהם את החצר[ז]. הרי גם כששנינו בלשון 'שנתן רשותו', יכול הדבר להתבאר כשלא החזיקו בני המבוי ברשותו.

★

הגמרא חוזרת לדון בדברי הברייתא לגבי צדוקי, ומבררת את שיטתו של רבי יהודה: אָמַר מָר - שנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת** אמר רבן גמליאל לבניו, **מַהֲרוּ וַעֲשׂוּ** את **צוֹרְכֵיכֶם בַּמָּבוֹי עַד שֶׁלֹּא תֶּחְשַׁךְ** ותיכנס השבת, **וְיֶאֱסֹר** הצדוקי **עֲלֵיכֶם** להוציא למבוי. **אַלְמָא** - הרי שהצדוקי **נָכְרִי הוּא** - דינו כגוי שאין מועיל שמבטל את רשותו. **שואלת הגמרא: וְהָא אֲנַן עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא תְּנַן** - והרי במשנה (לעיל סח:) שנינו, שרבי יהודה אמר בשם אביו של רבן גמליאל שאמר לבניו שיעשו את צרכיהם במבוי קודם שיוציא, והיינו קודם שיוציא הצדוקי מביתו ויאסור עליהם, הרי שכל זמן שהצדוקי לא הוציא מביתו, מועיל הביטול שביטל להם[ח], ודינו כישראל שיכול לבטל רשות. **מתרצת הגמרא: אֵימָא** - אמור בלשון המשנה, שימהרו לעשות צרכיהם במבוי **עַד שֶׁלֹּא יוֹצִיא**[ט] **הַיּוֹם** - עד שלא יצא יום ערב שבת, שמשיצא היום ויכנס השבת, לא יוכלו להשתמש במבוי, שאין צדוקי יכול לבטל את רשותו. **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** - ואם תרצה אמור באופן אחר לתרץ את הסתירה, **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** במשנה מדובר **בְּצדוקי** שהוא **מוּמָר לְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת** רק **בְּצִנְעָא**, ודינו כישראל ויכול לבטל את רשותו, ולכן אמר להם אביו של רבן גמליאל שימהרו לעשות את צרכיהם במבוי לפני שיחזור הצדוקי ויוציא ויאסור עליהם. אבל **כָּאן** בברייתא מדובר **בְּצדוקי** שהוא **מוּמָר לְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא** - בפני רבים[י], ודינו כגוי ואין מועיל שיבטל את רשותו, ולכן אמר רבן גמליאל לבניו שימהרו להחזיק במבוי קודם כניסת השבת, שלאחר מכן לא יוכלו להשתמש במבוי.

הגמרא מוסיפה לדון בדין מומר אם יכול לבטל רשות: כְּמַאן אַזְלָא הָא דְּתַנְיָא - כמו מי הולכת ברייתא זו ששנינו, **מוּמָר וְגִילּוּי פָּנִים** - ומי שמחציף פניו, **הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מְבַטֵּל רְשׁוּת. וקודם שמבארת הגמרא כדעת מי שנויה ברייתא זו, מבררת הגמרא את כוונת הברייתא: גִּילּוּי פָּנִים** - וכי המחציף פנים **מוּמָר הָוֵי** - נחשב מומר. **מיישבת הגמרא: אֶלָּא** כך צריך לומר בברייתא, **מוּמָר בְּגִילּוּי פָּנִים** - מומר לחלל שבת בגלוי בפני רבים, דינו כגוי **וְאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל רְשׁוּת. חוזרת הגמרא לשאלה הקודמת: כְּמַאן** - כמו איזה תנא נשנתה ברייתא זו. **משיבה הגמרא: כְּרַבִּי יְהוּדָה** הסובר שמומר לחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי, ואין מועיל בו ביטול רשות[יא].

★

הגמרא מביאה מעשה בנוגע לדין מומר לגבי ביטול רשות: הַהוּא ישראל, **דִּנְפַק** - שיצא בשבת לרשות הרבים **בְּחוּמַרְתָּא דְּמָדוֹשָׁא** - בטבעת של עץ שחותמה ממין אחר[יב], ויש בזה איסור הוצאה[יג]. **כֵּיוָן דְּחַזְיֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה** - כיון שראה אותו יהודי את רבי יהודה נשיאה הולך ברשות הרבים, **כַּסְיֵיהּ** - כיסה את הטבעת שעליו, שלא יראה אותו רבי יהודה נשיאה שהוא עובר על איסור. רבי יהודה נשיאה הבחין במעשיו, **וְאָמַר, כְּגוֹן זֶה** - מי שנוהג כמו יהודי זה, אין דינו כמומר לחלל שבת בפרהסיא, כיון שמתבייש במעשיו ומסתיר אותם[יד], ודינו כישראל **שמְבַטֵּל רְשׁוּת** בחצירו, אף **לְרַבִּי יְהוּדָה** שאמר שהמחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי שאין מועיל בו ביטול רשות[טו].

★

הגמרא מוסיפה לדון בדין המומר: אָמַר רַב הוּנָא, אֵיזֶהוּ יִשְׂרָאֵל מוּמָר - איזה יהודי דינו כמומר, **זֶה הַמְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא. הבינה הגמרא**, שדברי רב הונא באו לבאר מי דינו כמומר לכל דיני התורה[טז]. **מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן** לרב הונא, **כְּמַאן** - כדברי מי אמרת את דבריך, **אִי כְּרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר** במסכת בכורות (ל:), שמי שהוא **חָשׁוּד לְדָבָר אֶחָד** - לעבור על איסור אחד מאיסורי התורה, **חָשׁוּד לְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ** - הרי הוא חשוד אף לעבור על שאר עבירות ואינו נאמן על כל דיני התורה, אם כן דין זה אינו רק במחלל שבתות, אלא **אֲפִילּוּ בְּאֶחָד מִכָּל אִיסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה** - אם הוא מומר לעבור על אחד מאיסורי התורה האחרים, **נַמִּי** - גם כן דינו כמומר לכל התורה[יז]. **וְאִי כְּרַבָּנָן** - ואם דבריך נאמרו בשיטת רבנן, **הָאָמְרֵי** רבנן **שֶׁהֶחָשׁוּד לְדָבָר אֶחָד לֹא הָוֵי חָשׁוּד לְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ**, אלא לאותו דבר שחשוד עליו בלבד,

א. **תוספות** (לעיל סח: ד"ה למימרא). ב. **תוספות** (שם). ג. **ואף** שהוציא במזיד והרי הוא מומר לחלל שבת, מכל מקום סובר רבי מאיר שאין דינו כמו גוי, אלא כישראל שמועיל בו ביטול רשות. רש"י (ד"ה יכול). ד. **ואף** שעבר רק על איסור דרבנן של הוצאה לחצר שאינה מעורבת, נחשב מומר לחלל שבת. תוספות (ד"ה כאן). ה. **רש"י** (ד"ה במזיד). וכתבו התוספות (ד"ה הוליא), שלפי פירושו צריכים לומר שמדובר שהוציא בפרהסיא, שהמחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי. ורבי מאיר סובר, שאפילו מחלל שבת בפרהסיא אין דינו כגוי, ויכול לבטל רשות. וראה בעיוני הפשט, מה שהקשו על כך התוספות, ומה שפירשו באופן אחר. ו. **ואף** כשהוציא בשוגג ולא התכוון לחזור מהביטול, קנסו כשהוציא בשוגג אטו כשהוציא במזיד. רש"י (ד"ה אוסר). ז. **דין** זה הוא כדעת רבי מאיר בברייתא הקודמת, שאמר בשם רבן גמליאל שלאחר שכבר החזיקו בני המבוי במבוי, שוב אין הצדוקי יכול לאסור עליהם גם אם יחזור ויוציא מביתו. אבל לדעת רבי יהודה כפי המבואר במשנה (לעיל סח:), אף לאחר שהחזיקו בני המבוי, אם המבטל הוציא מביתו במזיד, הרי הוא חוזר ואוסר עליהם, ואם כן אין רבי יהודה סובר דין זה. אמנם לפי המבואר בברייתא הקודמת, רבי יהודה חלק על רבי מאיר ואמר שצדוקי דינו כגוי ואינו יכול לבטל את רשותו כלל, אבל לא חלק על רבי מאיר באופן שיהודי ביטל את רשותו וזכו בני המבוי ברשותו והמבטל חזר והוציא, ואם כן יתכן שדין זה בברייתא הוא גם לדעת רבי יהודה, שיהודי שביטל את רשותו והחזיקו בני המבוי ברשותו, אינו חוזר ואוסר עליהם. רש"י (ד"ה במה). ח. **וחלק** על רבי מאיר רק אם לאחר שהחזיקו בחצר, הצדוקי יכול לאסור עליהם, שרבי יהודה סובר שגם לאחר שהחזיקו ברשות שביטל להם, יכול לחזור בו מהביטול. ט. **הב"ח** (אות א) הגיה 'יצא'. י. **היינו** בפני עשרה ישראלים, או שיודע שהדבר יתפרסם לעשרה ישראלים. משנה ברורה (סי' שפה סק"ד). יא. **כפי** שהתבאר בתירוץ השני בביאור דברי רבי יהודה במשנה, שאם אינו מומר לחלל שבת בפרהסיא, יכול לבטל רשות. ולדעת רבי מאיר, אף המומר לחלל שבת בפרהסיא יכול לבטל רשות, שהרי רבי מאיר אמר [בברייתא לעיל], שאפילו אם הוציא במזיד מביתו, יכול עדיין לבטל את רשותו. רש"י (ד"ה כר' יהודה). יב. **רש"י** (ד"ה בחומרתא) בפירוש ראשון, וכן הסכימו התוספות (ד"ה כיון). וחומרתא הוא לשון חותם, ו'מדושא' כתב רש"י שלא התפרש מהו. והתוספות (שבת מו: ד"ה ולמר עולא) פירשו, שהוא שם של עץ. יג. **התוספות** (ד"ה כיון) פירשו בשם ר"י, שטבעת זו כיון שהחותם אינו ממין הטבעת אינה תכשיט כלל, וכשיוצאים עמה לרשות הרבים, יש בזה איסור הוצאה. ובשם רבינו תם פירשו, שאותו אדם יצא עם הטבעת כשהיא בידו ולא ענודה על אצבעותיו, ולכן זה נחשב הוצאה ולא מלבוש, אבל אם עונדים אותה על האצבעות זה נחשב כמלבוש כמו תכשיט, ואין בזה איסור הוצאה. יד. **ואף** שהוציא כן בפרהסיא לרשות הרבים ולא התבייש משאר בני אדם, מכל מקום כיון שהתבייש מהנשיא, דינו כמחלל שבת בצינעא. תורת חיים (ד"ה ההוא). טו. **וכל** שכן שלדעת רבי מאיר דינו כישראל, שלפי רבי מאיר אף מחלל שבת בפרהסיא דינו כישראל לגבי ביטול רשות. רשב"א (ד"ה כגון זה). טז. **ונפקא** מינה שאין מקבלים ממנו קרבן [כפי שיתבאר להלן], ושחיטתו פסולה [כמבואר בחולין (ד:)]. יז. **הגמרא** נקטה בפשיטות, שכשם שסובר רבי מאיר שמי שחשוד לעבור על איסור אחד הרי הוא ממילא חשוד אף לעבור על שאר דיני התורה, אם כן הוא הדין לגבי דיני מומר, שאם ראינו שעבר בפרהסיא על אחד מאיסורי התורה ודינו כמומר לאותו דבר, נעשה דינו כמומר לגבי כל דיני התורה. רבי עקיבא איגר (חולין יד: בתוספות ד"ה השוחט).

עַד דְּהָוֵי מוּמָר לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - אלא אם כן הוא מומר לעבוד עבודה זרה, שמודים חכמים שהוא חשוד אף לשאר דיני התורה, כיון שהעובד עבודה זרה הרי הוא ככופר בכל התורה כולה[א]. ואם כן קשה על רב הונא שאמר שהמחלל שבת בפרהסיא הוא מומר, ולדברי חכמים מומר לדבר אחד אינו נעשה מומר לכל התורה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק**, דברי רב הונא נאמרו לגבי אם יכול **לִיתֵּן רְשׁוּת וּלְבַטֵּל רְשׁוּת** כדי להתיר את החצר[ב], שהמחלל שבתות בפרהסיא זהו מומר שאינו יכול לתת רשות ולבטל רשות. **וְכִדְתַנְיָא, יִשְׂרָאֵל מוּמָר** לחלל שבת **הַמְשַׁמֵּר שַׁבָּתוֹ בַּשּׁוּק** - בפרהסיא, ורק בצנעא מחלל, **מְבַטֵּל רְשׁוּת** - יכול לבטל את רשותו כדי להתיר את החצר. **וּמוּמָר שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר שַׁבָּתוֹ בַּשּׁוּק**, אלא מחללו בפרהסיא, **אֵינוֹ מְבַטֵּל רְשׁוּת** - לא נאמר בו דין ביטול רשות, **מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ** חכמים, **יִשְׂרָאֵל נוֹטֵל**[ג] **רְשׁוּת וְנוֹתֵן רְשׁוּת**[ד], **וּבְנָכְרִי** - אבל גוי, אין מועיל בו ביטול רשות, ואין מותר להשתמש בחצר **עַד שֶׁיַּשְׂכִּיר** הגוי את רשותו. מבואר אם כן שהמומר לחלל שבתות בפרהסיא דינו כגוי ואינו יכול לבטל את רשותו. **ממשיכה הברייתא ומבארת: כֵּיצַד** ישראל מבטל את רשותו, **אוֹמֵר לוֹ** - המבטל אומר לזה שגר עמו בחצר, **'רְשׁוּתִי קְנוּיָה לָךְ'**, או שאומר **'רְשׁוּתִי מְבֻטֶּלֶת לָךְ'**, ועל ידי אמירה זו **קָנָה** בן החצר את רשותו של המבטל, **וְאֵין צָרִיךְ לִזְכּוֹת** ברשות על ידי עשיית קנין כגון בסודר.

מביאה הגמרא תירוץ אחר על דברי רב הונא: רַב אָשֵׁי אָמַר, באמת כוונת רב הונא לומר שהמחלל שבתות בפרהסיא הרי הוא מומר לכל התורה כולה, ורב הונא סובר כשיטת רבנן שהחשוד לאחד מכל האיסורין שבתורה אינו חשוד לכל התורה כולה, ודברי רב הונא הם כדעת **הַאי תַּנָּא הוּא, דְּחָמִירָא עֲלֵיהּ שַׁבָּת כַּעֲבוֹדָה זָרָה** - הסובר שחילול שבת חמור כמו עבודה זרה[ה], והוא מומר לכל התורה כולה גם לדעת רבנן. **ומביאה הגמרא את דברי התנא שסובר כן: כִּדְתַנְיָא**, נאמר בפסוק (ויקרא א ב) 'אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה' מִן הַבְּהֵמָה', ודורשים את הכתוב **'מִכֶּם'**, שמשמעותו שרק מחלק מכם בני ישראל מקבלים קרבן, **וְלֹא כּוּלְּכֶם** - ולא מכל בני ישראל, **פְּרָט לְמוּמָר** - להוציא את המומר שאין מקבלים ממנו קרבן. וממשיכה הברייתא לדרוש את הכתוב 'מִכֶּם', דווקא **בָּכֶם** [-בני ישראל] **חִלַּקְתִּי** שאין מקבלים קרבנות מכולם, **וְלֹא בָּאוּמּוֹת** - אבל באומות העולם לא חילקתי, ומקבלים קרבנות מגוי השולח קרבן, אף אם הוא עובד עבודה זרה[ו]. מוסיפה הברייתא לדרוש את המשך הכתוב, **'מִן הַבְּהֵמָה'**, ודורשים את הכתוב שמקבלים קרבן אף מבהמה, כלומר **לְהָבִיא בְּנֵי אָדָם הַדּוֹמִין לִבְהֵמָה** - רשעים הדומים לבהמה שאינה מכרת את בוראה. **מִכָּאן אָמְרוּ** חכמים, **מְקַבְּלִין קָרְבָּנוֹת מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל**[ז], וטעם הדבר הוא **כְּדֵי שֶׁיַּחְזְרוּ בִּתְשׁוּבָה**, שאם ידחו אותם ולא יקבלו מהם קרבנות, שוב לא יחזרו[ח], **חוּץ מִן הַמּוּמָר וְהַמְנַסֵּךְ יַיִן** לעבודה זרה **וְהַמְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא**, שמהם אין מקבלים קרבן.

הגמרא מבארת את ההוכחה מהברייתא שהמחלל שבתות בפרהסיא דינו כמומר לעבודה זרה, ומקדימה לשאול על הברייתא: הָא גוּפָא קַשְׁיָא - ברייתא זו סותרת את עצמה מתוך עצמה, **אָמְרַתְּ** שמהכתוב **'מִכֶּם'** דורשים **וְלֹא כּוּלְּכֶם, לְהוֹצִיא אֶת הַמּוּמָר** שאין מקבלים ממנו קרבן, **וְהָדַר תָּנֵי** - ואחר כך שונה התנא **שֶׁמְקַבְּלִין קָרְבָּנוֹת מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל. מתרצת הגמרא: הָא לָא קַשְׁיָא** - קושיא זו אינה קשה, **רֵישָׁא** ששנינו שאין מקבלים קרבנות מן המומר, מדובר **בְּמוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ** - מומר לעבור על כל עבירות התורה, **וּמְצִיעֲתָא** - ומה ששנינו באמצעה של הברייתא שמקבלים קרבנות מפושעי ישראל, מדובר **בְּמוּמָר לְדָבָר אֶחָד** - לעבור על עבירה אחת מעבירות התורה, ועליו אמרו שמקבלים ממנו קרבנות. **אך עדיין קשה: אֵימָא סֵיפָא** - אמור את הסיפא של הברייתא, **חוּץ מִן הַמּוּמָר וְהַמְנַסֵּךְ יַיִן** והמחלל שבתות בפרהסיא, שאין מקבלים מהם קרבנות, ויש להקשות, **הַאי מוּמָר הֵיכִי דָּמֵי** - מומר זה שהוזכר בסיפא באיזה מומר מדובר, **אִי בְּמוּמָר לְכָל הַתּוֹרָה, הַיְינוּ רֵישָׁא** - הרי כבר שנינו ברישא שאין מקבלים קרבן ממומר לעבור על כל התורה. **וְאִי** מדובר במומר **לְדָבָר אֶחָד, קַשְׁיָא מְצִיעֲתָא** ששנינו שמקבלים ממנו קרבנות. **אֶלָּא לָאו** [-אלא ודאי] עליך לפרש **שֶׁהָכִי קָאָמַר**, מה שאמרנו שמקבלים קרבנות מפושעי ישראל, והיינו מומר לדבר אחד, הוא **חוּץ מִן הַמּוּמָר לְנַסֵּךְ יַיִן וּלְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת בְּפַרְהֶסְיָא** - מלבד מומר לשני הדברים החמורים הללו שהם המנסך יין לעבודה זרה או המחלל שבתות בפרהסיא, שמהם אין מקבלים קרבנות[ט]. **מסיימת הגמרא את ההוכחה מהברייתא: אַלְמָא** - מבואר מברייתא זו, **שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה** וְחילול **שַׁבָּת כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ** - שוים הם בדינם, **שְׁמַע מִינָּהּ** - מוכח מכאן, שהמחלל שבתות בפרהסיא הרי הוא מומר לכל התורה כולה, כמו שכן הוא בעובד עבודה זרה.

★ ★ ★

מִשְׁנָה **משנתנו ממשיכה לעסוק בהלכות עירובי חצרות, ודנה באופן שאחד מבני החצר לא עירב: אַנְשֵׁי חָצֵר** - כמה אנשים שבתיהם פתוחים לחצר אחת, **שֶׁשָּׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירַב** עם כולם[י], וביטל את רשותו בחצר לשאר בני החצר[יא], **בֵּיתוֹ אָסוּר מִלְּהַכְנִיס** מהחצר לתוכו **וּמִלְּהוֹצִיא** מתוכו לחצר, **לוֹ וְלָהֶם** - בין לזה ששכח לערב ובין לשאר אנשי החצר[יב], **וְאִילּוּ הַבָּתִּים שֶׁלָּהֶם, מוּתָּרִין** להכניס לתוכם ולהוציא מהם, **לוֹ וְלָהֶם**, שהרי עירבו והרי בתיהם והחצר רשות אחת.

ואם אנשי החצר **נָתְנוּ** [-בטלו] **לוֹ רְשׁוּתָן** לזה ששכח לערב, והרי כל החצר ברשותו, **הוּא מוּתָּר** להכניס ולהוציא מביתו לחצר[יג], **וְהֵן אֲסוּרִין** אף מביתו לחצר[יד].

ואם **הָיוּ שְׁנַיִם** מבני החצר ששכחו לערב, ובטלו להם אנשי החצר רשותם בחצר, **אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה** להוציא ולהכניס לבתים, משום שיש כלל בעירוב חצרות, **שֶׁאֶחָד** שלא עירב, **נוֹתֵן רְשׁוּת** - יכול לבטל רשותו לאחרים, **וְנוֹטֵל רְשׁוּת** שמבטלים לו שאר בני החצר. אולם **שְׁנַיִם** שלא עירבו, **נוֹתְנִין רְשׁוּת** לשאר בני החצר ומתירים להם את השימוש בה, **וְאֵין נוֹטְלִין רְשׁוּת** שמבטלים להם שאר בני החצר, כיון שלאחר הביטול החצר כולה שייכת לשניהם, וכיון שלא עירבו, אם האחד יוציא מביתו לחצר, הוא מוציא מרשותו לרשות המשותפת[טו].

המשנה דנה בזמן הראוי לביטול הרשות. מבררת המשנה: מֵאֵימָתַי נוֹתְנִין רְשׁוּת - באיזה זמן יכול השוכח לערב עם שאר בני החצר לבטל רשותו. **מבארת המשנה: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**, רק **מִבְּעוֹד יוֹם** - לפני כניסת השבת, כיון שביטול הרשות הוא כהקנאת הרשות לבני החצר, ואסור להקנות בשבת[טז]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, אף **מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה** - לאחר כניסת השבת[יז], כיון שביטול הרשות הוא הסתלקות בלבד, ומותר להסתלק מרשות בשבת[יח].

המשנה דנה האם הוצאה לחצר על ידי המבטל גורמת לבטל את ביטול הרשות: מִי שֶׁנָּתַן רְשׁוּתוֹ לאחרים, וחזר **וְהוֹצִיא** מביתו לחצר, **בֵּין** הוציא **בְּשׁוֹגֵג וּבֵין** הוציא **בְּמֵזִיד, הֲרֵי זֶה אוֹסֵר** להכניס מהחצר לבתים ולהוציא מהם לחצר, כיון שבהוצאה זו גילה דעתו שחזר בו מנתינת רשותו, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**[יט]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אם הוציא **בְּמֵזִיד**, מוכיח בזה שחזר בו מנתינת רשותו,

---

א. **שנאמר** (במדבר טו כב) 'וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה', ודרשו חכמים (הוריות ח.) איזו היא מצוה ששקולה כנגד כל המצוות, הוי אומר זו עבודה זרה, שכל המודה בה כאילו כופר בכל התורה כולה. ב. **בביאור** כפל הלשון 'ליתן רשות ולבטל רשות', ראה בסמוך ששנינו 'נוטל רשות', ובמה שיתבאר בהערות הסמוכות. ג. **במקור** הברייתא (תוספתא פ"ה ה"ד) הגירסא היא 'נותן רשות ומבטל רשות', וכן מובא בגמרא עבודה זרה (סד:) וחולין (ו.). ד. **רש"י** (עבודה זרה סד: ד"ה נותן) ביאר שנותן רשות הוא ביטול, ולפי דבריו נקטו שני אופני ביטול, מבטל רשות על ידי לשון ביטול, ונותן רשות על ידי לשון הקנאה (כמבואר שם בד"ה מילך). והרמב"ם בפירוש המשנה (פ"ו מ"א) ביאר, שנתינת רשות הוא שיעשה עירוב מערב שבת. ה. **לפי** שהעובד עבודה זרה כופר בהקב"ה, והמחלל שבת כופר במעשיו של הקב"ה ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית. רש"י (חולין ה. ד"ה אלא). ו. **מזה** שנאמר בפסוק 'אדם כי יקריב מכם', דהיינו מבני ישראל, מובן שמיעוט זה שהתמעט שאין מקבלים מכולם, דהיינו שממומר אין מקבלים, הוא רק בבני ישראל, אבל על הגויים לא נאמר מיעוט זה, ולכן אף כשעובד עבודה זרה מקבלים ממנו קרבן. רש"י (ד"ה מכם). ז. **היינו** קרבנות שנדר ונדב מעצמו, שפסוק זה 'אדם כי יקריב מכם', עוסק בקרבן שאדם מנדב מעצמו. רש"י (ד"ה מקבלין). ח. **אין** כוונת הברייתא לבאר טעם לדין התורה, אלא הכוונה לבאר את טעם החילוק שיכולים לקבל קרבן רק ממי שהוא מומר לעבירה אחת, ולא ממי שהוא מומר לכל התורה כולה [כפי שמבואר בסמוך], וטעם החילוק הוא שהמומר לדבר אחד יכול בקל לחזור בתשובה, ולכן ממומר לדבר אחד מקבלים קרבן כדי שיחזור בתשובה. תוספות (חולין ה. ד"ה כדי). ט. **בתחילה** הבינה הגמרא בלשון הברייתא, שהתנא מונה שלושה דברים. א. מומר. ב. מנסך לעבודה זרה. ג. מחלל שבתות בפרהסיא. ולכן שאלה הגמרא על איזה מומר מדובר. כעת מבארת הגמרא, שהתנא נוקט שתי דוגמאות של מומר לדבר אחד שאין מקבלים ממנו קרבן, שאותם מפרט בהמשך, שהם המנסך יין לעבודה זרה [כלומר, עובד עבודה זרה], ומחלל שבת. י. **לאו** דווקא שכח, אלא אף אם בכוונה לא עירב בערב שבת יכול לבטל רשותו, כמבואר ברמב"ם (עירובין פ"ג ה"א), אלא שנקטה המשנה לשון זו משום שבדרך כלל מי שאינו מערב זה משום ששכח ולא משום שאינו רוצה. מעשה רוקח (עירובין פ"ג ה"א). יא. **כמבואר** בגמרא בסמוך שמדובר באופן שזה שלא עירב ביטל את רשותו בחצר ולא את רשותו בבית. יב. **איסור** זה הוא אף לכל אנשי העולם, כיון שהוצאה מהבתים לחצר היא הוצאה מרשות של בעל הבית לרשות משותפת. ראה בהערה להלן, שהובאה מחלוקת תנאים בדין זה. יג. **אך** לא מבתיהם לחצר כיון שהבתים ברשותם ואילו החצר ברשותו. יד. **ואף** שלשאר ישראל מותר כיון שהם אורחים של זה שערב, אולם לאלו שביטלו ליחיד אין להתיר מדין אורחים, וכמבואר בדברי הגמרא בסמוך. טו. **בתי** שאר בני החצר ודאי אסורים, כיון שבתיהם והחצר אינם שייכים לאותו אדם. טז. **משום** שנראה כמקח וממכר האסור בשבת שמא יבוא לידי כתיבה כמבואר ברמב"ם (שבת פכ"ג הי"ג). עוד מבואר בדברי הרמב"ם (שם פכ"ג הי"ג), שאיסור זה הוא בין במכירה בדיבור ובין במכירה במסירה [שאין מזכירים שם מכירה בשעת מסירת החפץ], וכן פסק המשנה ברורה (סי' שו ס"ק לג). וראה ברמב"ן (ויקרא כג כד) בביאורו הראשון, שמתיבת 'שבתון' יש ללמוד שאיסור מקח וממכר בשבת ויום טוב הוא מדאורייתא. יז. **אמנם** בלשון 'משחשיכה' היה אפשר לומר שביטול מועיל דווקא משחשיכה כשאי אפשר עוד לערב אך לא מבעוד יום שעדיין אפשר לערב, אך מלשון הטור ושלחן ערוך (סי' שם) מבואר שיכול לבטל 'אף' משחשיכה, וכל שכן שיכול לבטל אף מבעוד יום. ערוך השלחן (סי' שם ס"ד). יח. **כמבואר** בגמרא לקמן (עא.). יט. **רבי** מאיר סובר שגזרו בשוגג מחשש שמא יתירו אף כשיוציא במזיד. גמרא (לעיל סח:) ע"פ דברי התוספות (שם ד"ה קנסו). דווקא הוצאה לחצר מבטלת את הביטול, אולם לא הכנסה לבית, אלא אם ביטל גם את רשותו בבית. מגן אברהם (או"ח סי' שפא סק"א). ובשלחן ערוך הרב (או"ח סי' שפא ס"א) ביאר, שהוצאה מוכיחה שרוצה לחזור ולזכות ברשותו בחצר, אך הכנסה אינה מוכיחה, כיון שאפשר שמחמת שביטל הוא מכניס את חפציו לביתו. אולם השער הציון (סי' שפא סק"ג) הביא מכמה פוסקים, שאף הכנסה לבית מוכיחה שחוזר בו מביטולו.

ואוֹסֵר את ההוצאה לחצר וההכנסה ממנה לבתים. אולם אם הוציא **בְּשׁוֹגֵג**, אינו מוכיח בזה שחזר בו מנתינת רשותו, **ואֵינוֹ אוֹסֵר** את החצר[כ].

★

גמרא הגמרא דנה בדברי המשנה שהשוכח לערב, ביתו אסור אך שאר הבתים מותרים. **מדייקת הגמרא:** במשנה מבואר שדווקא **בֵּיתוֹ הוּא דְּאָסוּר** להכניס ולהוציא ממנו, **הָא חֲצֵירוֹ שַׁרְיָא** - אבל מותר להוציא משאר הבתים לחצר. **שואלת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי** - במה מדובר, **אִי דְּבַטֵּיל** - אם באופן שזה שלא עירב ביטל רשותו ונתנה לשאר בני החצר, **בֵּיתוֹ אַמַּאי אָסוּר** להכניס ולהוציא ממנו, הרי ביטל רשותו ונמצא שביתו אינו ברשותו אלא ברשות בני החצר שעירבו והכל רשות אחת. **ואִי דְּלָא בַּטֵּיל** רשותו, **חֲצֵירוֹ אַמַּאי שַׁרְיָא** - מדוע מותר להכניס מהחצר לשאר הבתים ולהוציא מהם לחצר, הרי החצר היא גם ברשותו, ואילו בבתיהם אין לו רשות, ואסור להוציא מרשות של אדם אחד לרשות משותפת אם לא עירבו.

משיבה הגמרא: הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן, כְּגוֹן שֶׁבִּיטֵּל רְשׁוּת חֲצֵירוֹ וְלֹא בִּיטֵּל רְשׁוּת בֵּיתוֹ, וְקָא סָבְרֵי רַבָּנָן, שֶׁהַמְבַטֵּל רְשׁוּת חֲצֵירוֹ סתם ולא אמר שמבטל אף את רשות ביתו, אמנם את רשות חצירו ביטל, אך את **רְשׁוּת בֵּיתוֹ לֹא בִּיטֵּל**, משום **דְּדָיֵיר אִינִישׁ בְּבַיִת בְּלֹא חָצֵר** - מצוי שאדם דר בבית שאין לו חצר, ולכך גם אם ביטל רשותו בחצר, מסתבר שביטל רק רשותו בחצר ולא רשותו בבית שלא הזכיר שמבטלו[כא].

★

שנינו במשנה: **וְשֶׁלָּהֶן מוּתָּר לוֹ וְלָהֶן.**

הגמרא דנה בטעם הדין. **שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא** שגם זה ששכח לערב יכול להוציא לחצר משאר הבתים, הרי בזה הוא נראה שחוזר ומחזיק ברשותו. **משיבה הגמרא:** משום **דְּהָוֵי אוֹרֵחַ לְגַבַּיְיהוּ** - שהוא נחשב כאורח שלהם, והרי הוא מטלטל בתוך רשותם[כב].

★

שנינו במשנה: **נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּתָן הוּא מוּתָּר וְהֵן אֲסוּרִין.**

הגמרא דנה בטעם הדין. **שואלת הגמרא:** מדוע אם נתנו כולם רשותם ליחיד ששכח לערב הם אסורים להוציא לחצר אף מביתו, **וְנֶהֱוֵי אִינְהוּ לְגַבֵּיהּ כִּי אוֹרְחִין** - שיהיו כל דיירי החצר כאורחים של אותו אחד שבטלו לו רשותם, וממילא יהיו מותרים להוציא מביתו לחצר. **משיבה הגמרא:** אמנם **חַד לְגַבֵּי חַמְשָׁה** - אדם אחד ביחס לחמשה שעירבו והשתתפו יחד[כג], **הָוֵי אוֹרֵחַ** - ניתן להחשיבו כאורח של החמשה, אולם **חַמְשָׁה לְגַבֵּי חַד** - חמשה אנשים הדרים בחצר ביחס לאדם אחד הדר עימהם, **לֹא הָוֵי אוֹרֵחַ** - אינם נראים כאורחים של אותו יחיד[כד].

מבררת הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ - האם אכן מוכח מדברי המשנה, **שמְבַטְּלִין, וְחוֹזְרִין** הזוכים **וּמְבַטְּלִין** את הרשות שזכו בה לאלו שביטלו להם. שהרי לכאורה דין זה שנתנו הם את רשותם ליחיד שלא עירב הוא המשך לדין הראשון שהוא נתן להם את רשותו[כה]. **דוחה הגמרא:** אין להוכיח כן, משום שיש לומר, **הָכִי קָאָמַר** - כך כוונת המשנה לומר, אם **נָתְנוּ לוֹ** הם את **רְשׁוּתָן** ליחיד **מֵעִיקָּרָא** - מתחילה, ולא נתן להם הוא את רשותו, **הוּא מוּתָּר** להוציא מביתו לחצר ולהכניס ממנה לביתו, **וְהֵן אֲסוּרִין** להוציא מבתיהם לחצר ולהכניס ממנה לבתיהם, כיון שהחצר אינה רשותם, ואף להוציא מביתו לחצר אסורים, כיון שאין זה רשותם ורבים אינם נחשבים כאורחים של היחיד.

★

שנינו במשנה: **הָיוּ שְׁנַיִם, אוֹסְרִין זֶה עַל זֶה.**

הגמרא מבארת מה החידוש בדברי המשנה. **שואלת הגמרא:** הלא **פְּשִׁיטָא** הוא ששנים שלא עירבו אוסרים זה על זה, ומדוע הוצרכה המשנה להשמיענו כן. **משיבה הגמרא: לֹא צְרִיכָא, דְּהָדַר חַד מִינַּיְיהוּ** - שחזר אחד מהשנים שלא עירבו **וּבַטֵּיל לֵיהּ** לרשותו **לְחַבְרֵיהּ** שלא עירב, ובכללה רשות המערבים שכבר ניתנה לו, והוצרך התנא לחדש שאף באופן זה אוסרים זה על זה, משום שבאופן זה, **מַהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר, **לִישְׁתְּרֵי** - שיותר ליחיד שזכה עתה בכל החצר להוציא מביתו לחצר, שהרי הוא כבני חצר שכולם ביטלו רשותם לאחד מהם, שמותר לו להוציא מביתו לחצר. **קָא מַשְׁמַע לָן** - לכך משמיעה לנו המשנה, **דְּכֵיוָן דִּבְעִידָּנָא דְּבַטֵּיל** - בזמן שאלו שעירבו ביטלו רשותם לאותם שנים שלא עירבו, **לֹא הֲוָה לֵיהּ שַׁרְיוּתָא בְּהַאי חָצֵר** - לא הותר לאף אחד מהם להוציא לחצר, שהרי הם אוסרים זה על זה. נמצא שלא זכו ממש ברשות של אלו שעירבו ובטלו להם רשותם, ומשום כך **לֹא** - הם אינם יכולים לתת זה לזה רשות שלא זכו בה.

★

שנינו במשנה: **שֶׁאֶחָד נוֹתֵן רְשׁוּת** ונוטל רשות.

הגמרא מוסיפה לבאר מה החידוש בהמשך המשנה. **שואלת הגמרא: הָא תּוּ לָמָּה לִי** - מדוע חזרה המשנה וכפלה דין זה שאחד נותן רשות ונוטל רשות, **אִי** [-אם] החידוש הוא שאחד **נוֹתֵן** רשותו, כבר **תְּנֵינָא** במשנה 'ושלהם מותרין לו ולהם', והתבאר שהוא מחמת שזה ששכח לערב ביטל להם רשותו בחצר. **ואִי** החידוש הוא שאחד **נוֹטֵל** מאחרים רשותם, הרי גם זה **תְּנֵינָא** במשנה, 'נתנו לו רשותן הוא מותר והן אסורין', והיינו שרבים יכולים לבטל רשותן ליחיד. **משיבה הגמרא: סֵיפָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** - המשנה כפלה דין זה משום שהוצרכה ללמדנו את המשך המשנה, ששנינו בה **שְׁנַיִם** שלא עירבו **נוֹתְנִין רְשׁוּת**, ולכך משמיעה לנו המשנה גם את הדין של אחד ששכח לערב.

חוזרת הגמרא ושואלת: הָא נַמִּי פְּשִׁיטָא - הלא גם דין זה פשוט הוא, שהרי שנינו במשנתנו, 'נתנו לו רשותן הוא מותר והן אסורין', והיינו שרבים יכולים לבטל את רשותם, ומדוע הוצרכה המשנה לחזור ולהשמיעו. **משיבה הגמרא:** המשנה הוצרכה להשמיענו דין זה, משום **דמַהוּ דְּתֵימָא**,

---

כ. **אף** הוצאה בערב שבת מביתו לחצר מוכיחה שחזר בו מהביטול, ונאסר על שאר בני החצר להוציא מבתיהם לחצר. יד אפרים (סי' שפא ס"א). אולם הביאור הלכה (שם ד"ה המבטל) כתב שאין הכרח לזה, ואפשר שדווקא המוציא בזמן שנאסרה ההוצאה מרשות לרשות מוכיח שחוזר בו מביטולו, אולם הוצאה בערב שבת אינה חזרה, כיון שלא ביטל רשותו אלא לשבת כשיש דיני הוצאה. הוצאה זו יכולה לבטל את הביטול רק אם עדיין לא הוציאו שאר בני החצר, אך אם הוציאו הרי שהחזיקו בחצר ואינו יכול לחזור ולבטל את ביטולו, כמבואר בברייתא לעיל (סט.). וראה ברשב"א (ד"ה שלו), שזה דווקא ביחיד שביטל ומוציא מרשותו, אך אם מוציא משלהם אין זה חזרה אף אם מוציא לפני שהחזיקו בחצר. אולם הריטב"א (ד"ה ושלהם) כתב, שאף בזה, אם הוציא לפני שהחזיקו בה, ביטל את ביטולו ונאסרה ההוצאה לחצר. כא. **לשון** 'וקא סברי רבנן', בא להוציא מדעת רבי אליעזר שהמבטל רשות חצרו, אף רשות ביתו ביטל. רש"י (ד"ה וקסברי). והיינו, מה ששנינו לעיל (כג.) שאמר רבי אילעי בשם רבי אליעזר, שרק למבטל אסור אך לשאר בני החצר מותר להכניס ולהוציא מביתו. וביארה הגמרא לעיל (כו:), שטעמו הוא, שהמבטל רשות חצרו ביטל אף רשות ביתו. אולם הוא אסור להוציא מביתו לחצר, משום שבזה הוא מראה שמבטל את הביטול. ואם ביטל אף רשות ביתו, מודים חכמים שאף ביתו מותר לשאר בני החצר, אך הוא לא יוציא מביתו, משום שאם יוציא נראה שחוזר מהביטול. רש"י (לעיל כו. ד"ה אנשי). וראה ברשב"א (שם ד"ה וכן), שדן האם יכול לחזור בו רק קודם שהחזיקו שאר בני החצר ברשותו, או אף לאחר שהחזיקו. כב. **מה** שמוציא מבתיהם לחצר שביטל רשותו בה לשאר בני החצר שעירבו, אינו חזרה מהביטול. רש"י (ד"ה דהוי). ולעיל (כו. ד"ה אנשי) הוסיף רש"י, שאמנם בהוצאה מבתיהם לחצר ניתן לומר שהוא כאדם סתם, אך אם מוציא מביתו נראה שכוונתו לחזור בו מביטולו ולהחזיק ברשותו. כג. **לאו** דווקא חמשה, אלא כמה אנשים שעירבו יחד. רש"י (ד"ה חמשה). כד. **השתמשותם** בחצר היא כנטילה בחזרה של הרשות שביטלו. ואין לומר שהם כאורחים שלו ומשתמשים ברשותו, משום שחמשה אינם נעשים אורחים אצל אחד. רש"י (ד"ה והן - השני). אולם הריטב"א (ד"ה נתנו) כתב, שמטעם זה שאינם נעשים אורחים אצלו, מתחילה לא נעשית החצר רשותו אלא הם עדיין כשותפים בה, וממילא אסור להוציא כיון שדינה כחצר השותפים שלא עירבו. והתפארת ישראל (יכין אות יז) כתב, שדווקא חמשה מבני החצר אינם נעשים אורחים אצל יחיד, אולם חמשה אורחים גמורים הבאים לביתו מותרים להוציא מביתו לחצר. כתב הרשב"א (עבודת הקודש ש"ד סי' ז), שדווקא יחיד נעשה אורח אצל רבים, אולם יחיד אינו נעשה אורח אצל יחיד, ולא רבים אפילו אצל רבים. ולכך, יחיד שביטל רשותו ליחיד, או רבים שביטלו לרבים, אסורים להוציא לחצר, וכן הוכיח המאירי (ד"ה ונשוב). אולם הדרישה (או"ח סי' שפ אות א) הוכיח מלשון הטור, שיחיד נעשה אורח אצל יחיד וכן רבים אצל רבים, וכן משמע מדברי התוספות (לעיל סד. ד"ה אם). כה. **כוונת** הגמרא לומר, האם יש להוכיח מסוגייתנו שמבטלים וחוזרים ומבטלים, ושלא כדברי שמואל ורבא (לעיל סח:) שאמרו שאין מבטלים וחוזרים ומבטלים. ריטב"א (ד"ה שמעת).

לִיגְזַר שאין שנים מבטלים רשותם ליחיד, משום שיש לחשוש **דִּילְמָא** מחמת היתר זה, **אָתֵי לְבַטּוּלֵי לְהוּ** - יבואו לידי טעות, שיחיד יכול לבטל רשותו לשנים שלא עירבו[א], **קָא מַשְׁמַע לָן** המשנה שאין חוששים, ושנים מבטלים רשותם ליחיד[ב].

★

שנינו במשנה: וְאֵין נוֹטְלִין רְשׁוּת.

הגמרא דנה בביאור דברי המשנה. שואלת הגמרא: לָמָּה לִי - מדוע הוצרכה המשנה לחזור וללמדנו דין זה, הרי ניתן ללומדו מהדין 'היו שנים אוסרין זה על זה', שלא מועיל שאחרים מבטלים להם רשותם. **משיבה הגמרא: לֹא צְרִיכָא** - אכן לא נצרכה המשנה לומר זאת, אלא כדי ללמדנו **דְּאַף עַל גַּב דְּאָמְרֵי לֵיהּ** בני החצר שעירבו לאחד מהשנים שלא עירבו, **קְנֵי** - קנה רשותנו **עַל מְנָת** לחזור **וּלְהַקְנוֹת** לחברך, שבאופן זה היה ניתן לומר שהוא שליח לבטל רשותם לחבירו, ואין חסרון במה שאף לאחר ביטול זה השנים שלא עירבו אוסרים זה על זה. לכך השמיעה המשנה שלא מועילה אמירתם, כיון שלאחר הביטול לא הותרה להם ההוצאה, נמצא שלא זכו לגמרי במה שביטלו להם המערבים, ולא ניתן להקנות מה שלא נקנה.

★

הגמרא דנה בדין יחיד המבטל רשותו לרבים: בְּעָא מִינֵּיהּ [-שאל] **אַבַּיֵי מֵרַבָּה, חֲמִשָּׁה שֶׁשְּׁרוּיִין** [-שגרים] **בְּחָצֵר אַחַת וְשָׁכַח אֶחָד מֵהֶן וְלֹא עֵירַב** עם שאר בני החצר, **כְּשֶׁהוּא מְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ**, האם **צָרִיךְ לְבַטֵּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** מבני החצר, **אוֹ לֹא**, אלא דיו שיבטל לאחד ועל ידו ניתרים כולם, שכיון שעירבו יחד חשובים הם כאחד. **רבה משיב לאביי: אָמַר לֵיהּ** רבה לאביי, **צָרִיךְ לְבַטֵּל** רשותו **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**[ג].

מקשה הגמרא: אֵיתִיבֵיהּ - הקשה אביי לרבה, שנינו בברייתא, **אֶחָד שֶׁלֹּא עֵירַב** עם שאר בני החצר, **נוֹתֵן רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד** מבני החצר **שֶׁעֵירַב, וּשְׁנַיִם שֶׁעֵירְבוּ נוֹתְנִין רְשׁוּתָן לְאֶחָד שֶׁלֹּא עֵירַב** עמהם, **וּשְׁנַיִם שֶׁלֹּא עֵירְבוּ נוֹתְנִין רְשׁוּתָן לִשְׁנַיִם שֶׁעֵירְבוּ אוֹ לְאֶחָד** [-השלישי] **שֶׁאַף** הוא **לֹא עֵירַב. אֲבָל אֵין אֶחָד שֶׁעֵירַב נוֹתֵן רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד שֶׁלֹּא עֵירַב וְכֵן אֵין שְׁנַיִם שֶׁעֵירְבוּ נוֹתְנִין רְשׁוּתָן לִשְׁנַיִם שֶׁלֹּא עֵירְבוּ, וְאֵין שְׁנַיִם שֶׁלֹּא עֵירְבוּ נוֹתְנִין רְשׁוּתָן לִשְׁנַיִם שֶׁלֹּא עֵירְבוּ.** ומדייק אביי, **קָתָנֵי מִיהַת רֵישָׁא** - מכל מקום שנינו בתחילת הברייתא, **אֶחָד שֶׁלֹּא עֵירַב נוֹתֵן רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד שֶׁעֵירַב**, ויש לברר, **הֵיכִי דָּמֵי** - במה מדובר, **אִי דְּלֵיכָּא אַחֲרִינָא בַּהֲדֵיהּ** - שאין אדם נוסף שעירב עם אותו 'אחד שעירב', **בַּהֲדֵי מַאן עֵירַב** - עם מי עירב רשותו שמחמת כן הוא נקרא 'אחד שעירב', הרי עירוב חצרות נעשה כדי לערב רשות של כמה אנשים, ולא שייך שאדם יערב עם עצמו, **אֶלָּא** ודאי **פְּשִׁיטָא** שיש להעמיד באופן **דְּאִיכָּא** [-שיש] **אַחֲרִינָא בַּהֲדֵיהּ**, והיינו שהיו שלשה אנשים בחצר, שנים עירבו והשלישי לא עירב, ורוצה לבטל רשותו ולהתיר להם להוציא לחצר, וְבכל זאת **קָתָנֵי** בברייתא שזה ששכח לערב נותן רשותו **לְאֶחָד שֶׁעֵירַב**, הרי שמוכח שאין צריך לבטל אלא לאחד מאלו שעירבו.

מיישבת הגמרא: וְרַבָּה שסובר שצריך לבטל לכל אחד ואחד, יישב את הברייתא ששנינו בה שמבטל ל'אחד שעירב', **הָכָא** בברייתא **בְּמַאי עָסְקִינַן** - במה מדובר, **דַּהֲוָה** - שהיה אדם נוסף שעירב עם ה'אחד שעירב', **וּמִית** אותו אדם[ד], נמצא שזה שלא עירב אינו מבטל אלא לאחד[ה].

מקשה הגמרא: אִי אכן מדובר באופן **דַּהֲוָה וּמִית, אֵימָא סֵיפָא** - אמור ובאר את סוף דברי הברייתא, **אֲבָל אֵין אֶחָד שֶׁעֵירַב נוֹתֵן רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד שֶׁלֹּא עֵירַב.** וְיש להקשות, **אִי דַּהֲוָה וּמִית, אַמַּאי** אותו אחד שנשאר מהשנים שעירבו **לֹא** יבטל רשותו לזה שלא עירב עמהם, הרי כעת החצר שייכת לשנים שלא עירבו, ושנינו בברייתא שבאופן זה יכול האחד לבטל רשותו לחבירו ולהתיר לו את השימוש בחצר. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא דְּאִיתֵיהּ** - אלא ודאי פשוט הוא שבחלק זה של הברייתא יש לומר שהשני שעירב עם אותו 'אחד שעירב' נמצא בעולם, **וּמִדְּסֵיפָא** על כרחך עוסקת באופן **דְּאִיתֵיהּ** אותו אדם שעירב עם ה'אחד שעירב', **הָרֵישָׁא נַמִּי** עוסקת באופן **דְּאִיתֵיהּ** - שאותו אדם נמצא, ובכל זאת שנינו בברייתא שמבטל ל'אחד שעירב' ומשמע שמבטל רק לאחד מאלו שעירבו.

דוחה הגמרא: מִידֵי אִירְיָא - וכי ראיה היא זו, **הָא כִּדְאִיתָא וְהָא כִּדְאִיתָא** - חלק זה של הברייתא נשנה באופן אחד, וחלק זה של הברייתא נשנה באופן אחר. כלומר, אכן בהמשך הברייתא מדובר באופן שלא מת אחד מאלו שערבו, אולם בתחילת הברייתא מדובר באופן שהיה אדם נוסף שעירב, ומת.

ומוכיחה הגמרא כדחיה זו: תֵּדַע שכן הוא שיש להעמיד כל חלק בברייתא באופן אחר, **דְּקָתָנֵי סֵיפָא דְּרֵישָׁא** - בסוף החלק הראשון של הברייתא, **וּשְׁנַיִם שֶׁלֹּא עֵירְבוּ נוֹתְנִין רְשׁוּתָן לִשְׁנַיִם שֶׁעֵירְבוּ**, ויש לדייק מכך, שדווקא **לִשְׁנַיִם** שעירבו **אֵין** - הם יכולים לבטל רשותם, אולם **לְאֶחָד** מהם **לֹא**, הרי שיש לבטל לכל אלו שעירבו, ולא די לבטל לאחד מהם.

חוזרת הגמרא ומיישבת את הברייתא אף לדברי אביי: וְאַבַּיֵי שסובר שמהברייתא מוכח שניתן לבטל רק לאחד מבני החצר שעירבו, **אָמַר** בביאור דברי הברייתא, **מַאי** לשון 'נותנים רשותן **לִשְׁנַיִם**' ששנינו בברייתא, היינו שמבטל **לְאֶחָד מִשְּׁנַיִם** שעירבו, ובזה זוכים שני המערבים יחד.

שואלת הגמרא: אִי הָכִי - אם אכן הכוונה לאחד משנים, **לִיתְנֵי** - היה לתנא לשנות, 'נותנים רשותן **לְאֶחָד שֶׁעֵירַב אוֹ לְאֶחָד שֶׁלֹּא עֵירַב**', ולא לחלק בין מבטל לאחד שעירב למבטל לאחד שלא עירב. **מסיקה הגמרא: קַשְׁיָא** - אכן קשה הדבר[ו].

הגמרא חוזרת לבאר את דברי הברייתא על פי שיטות רבה ואביי: שנינו בברייתא, **אֶחָד שֶׁלֹּא עֵירַב נוֹתֵן רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד שֶׁעֵירַב. לְאַבַּיֵי** הסובר שאין צריך לבטל לכל אחד מבני החצר אלא די שיבטל לאחד מהם, מדובר באופן דְּזה שעירב עם ה'אחד שעירב' **אִיתֵיהּ** [-נמצא], **וְקָא מַשְׁמַע לָן** הברייתא, **דְּאֵין צָרִיךְ לְבַטֵּל רְשׁוּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** אלא לאחד מאותם שעירבו. ואילו **לְרַבָּה** הסובר שצריך לבטל לכל אחד ואחד, מה שמבואר בברייתא שהביטול נעשה רק בפני אחד, הוא באופן **דַּהֲוָה** אדם נוסף שעירב עם ה'אחד שעירב', **וּמִית** אותו אדם, וְהחידוש הוא, **שֶׁלֹּא גָּזוּר זִימְנִין דְּאִיתֵיהּ** - שאין גוזרים שמא אף כשיהיו שני המערבים חיים יבטל רק בפני אחד מהם.

עוד שנינו בברייתא: וּשְׁנַיִם שֶׁעֵירְבוּ נוֹתְנִין רְשׁוּתָן לְאֶחָד שֶׁלֹּא עֵירַב. שואלת הגמרא: הלא דין זה הוא **פְּשִׁיטָא**, שהרי שנינו במשנה שאחד שלא עירב מבטל רשותו לשנים שעירבו, ואם כן, אין מקום לגזור ששנים שעירבו לא יבטלו לזה שלא עירב. **משיבה הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר, **כֵּיוָן** דְּזה שהשנים רוצים לבטל לו רשותם **לֹא עֵירַב** עם בני החצר, **לִיקְנְסֵיהּ** - נקנוס אותו שלא יזכה ברשות בני החצר, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין קונסים אותו, והם יכולים לבטל לו רשותם.

עוד שנינו בברייתא: וּשְׁנַיִם שֶׁלֹּא עֵירְבוּ נוֹתְנִין רְשׁוּתָן לִשְׁנַיִם שֶׁעֵירְבוּ. ומבארת הגמרא: לְרַבָּה הסובר שצריך לבטל לכל אחד ואחד, הוצרך התנא ללמדנו דין זה ולא די במה שלימדנו ששנים מבטלים לאחד שלא עירב, משום **דְּתָנָא סֵיפָא לְגַלּוּיֵי רֵישָׁא** - שנה התנא דין זה שבסוף הברייתא, כדי ללמוד ממנו לביאור תחילת הברייתא, שמה ששנינו שמבטל לאחד שעירב היינו דווקא באופן שהיה אדם נוסף ומת, אך אם לא מת צריך לבטל לכל אחד ואחד. ואילו **לְאַבַּיֵי** הסובר שזה שלא עירב צריך לבטל רק לאחד מאלו שעירבו, חזר התנא וכפל דין זה, משום שדין זה ש'**שְׁנַיִם שֶׁלֹּא עֵירְבוּ** נותנין רשותן לשנים שעירבו', **אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** - הוצרכה הברייתא לחזור ללמדנו, ולא די במה ששנינו שאחד יכול לבטל[ז], משום **דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** - היה עולה בדעתך לומר, **לִגְזוֹר** שלא יוכלו לבטל רשותם, **דִּלְמָא אָתֵי לְבַטּוּלֵי לְהוּ** - שמא יבואו לטעות שאף אחרים יכולים לבטל לשנים שלא עירבו, ובאופן זה לא מועיל הביטול כמבואר לעיל. **קָא מַשְׁמַע לָן** הברייתא שלא גזרו חכמים כן, אלא שנים ששכחו לערב יכולים לבטל רשותם.

א. **ובאופן** זה הרי לא מועיל הביטול, שהשנים שלא עירבו אוסרים זה על זה, כמבואר לעיל. ב. **אמנם** שנינו במשנתנו (לעיל סט:) שאם נתנו לו רשותם מותר לו לטלטל, אולם אין ראיה מכך שרבים מבטלים ליחיד ואין חוששים שמא מתוך כך יחיד יבטל לרבים, משום ששם אף אם היחיד יבטל להם, יועיל ביטולו, שהרי הם עירבו והם נחשבים כיחיד. רשב"א (לעיל סט: ד"ה מהו) וריטב"א (שם ד"ה ונותנין). ג. **ביטול** לאחד אין מועיל על אף שאותו אחד זוכה ברשות של המבטל, וכבר עירב עם שאר בני החצר, כיון שביטל לאחר העירוב, והעירוב שנעשה תחילה לא היה על דעת הרשות של זה שלא עירב עימהם. רש"י (לעיל כו: ד"ה לא, בסוה"ד). ד. **מדובר** בשיירה שהקיפו מקום במדבר ונטו שם איש אוהלו, שלאחר מיתה בטלה רשותו של המת ואין יורשיו זוכים בה, שלא היה חשוב 'רשות' אלא לענין שבת. אבל בסתם חצר, היורשים זוכים ברשות ועומדים תחת מורישם, וכשם שהמוריש היה אוסר אם לא עירב, כך היורשים אוסרים שהרי הם לא עירבו. רש"י (ד"ה דהוה). אמנם התוספות (ד"ה הכא) והר"ן (ד"ה ורבה) כתבו, שלחינם דחק רש"י כן, כיון שלהלכה אין יורש אוסר אלא אם בא לדור ברשות שירש, וניתן להעמיד בחצר סתם שלא בא היורש לדור שם. והוסיף הר"ן, שעל אף שלקמן (ע"ב) שנינו 'כל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת כולה', זה רק באופן שלא היה ביטול רשות וכמו ששנינו שם 'חוץ ממבטל רשות', ואין לך ביטול רשות גדול ממיתה. והוסיפו התוספות (שם), שאם אכן נסבור כרבי מאיר (לקמן פו.) שאף ההולך לעיר אחרת אוסר, או כשיטת התנא (לקמן עג:) שבית התבן ובית הבקר אוסרים על אף שאינם עומדים למגורים [וראה בריטב"א (ד"ה ורבה), שרש"י העמיד כמה ברייתות בשיטה זו], הרי שיש להעמיד דווקא בשיירה שחנתה במדבר, כיון שלשיטות אלו אין צורך במגורים שם כדי לאסור. ה. **מדברי** רש"י (ד"ה ולא) משמע, שהביטול היה לאחר המיתה. אך בתוספות רי"ד (ד"ה ורבה) ובמאירי (ד"ה חמשה, בשם יש מפרשים מגו"ה), שאף אם ביטל קודם שמת חבירו מועיל הביטול. ואף שבזמן שביטל לא הועיל הביטול, אולם לאחר שמת זה שלא ביטל לו, מועיל הביטול למפרע. ו. **הגמרא** הסיקה 'קשיא' ולא 'תיובתא', משום שניתן ליישב, שכיון שמדובר ששנים לא עירבו, נקטה הברייתא לשון דומה 'נותן לשנים שעירבו', שהוא לשון נופל על לשון [אולם ברישא שמדובר באופן שאחד לא עירב, נקט התנא לשון דומה 'נותן לאחד שעירב', אף שכוונתו לאחד משנים שעירבו]. אלא שמכל מקום יש 'קושיא' כיון שגם אם בסיפא היה התנא נוקט לשון לאחד שעירב והיתה כוונתו לאחד משנים שעירבו, היה זה לשון דומה למה שכתוב בסמוך 'או לאחד שלא עירב'. תורת חיים (ד"ה א). ז. **הגמרא** האריכה בלשונה לומר 'לאביי שנים שלא עירבו איצטריכא ליה' ולא נקטה רק לשון 'לאביי איצטריכא ליה', משום שבאה להדגיש שעיקר הלימוד של אביי בחלק זה של הברייתא הוא מיתור הלשון 'שנים שלא עירבו' שבא ללמד שאין חוששים שיבטלו השנים שעירבו לשנים שלא עירבו. ואילו התיבות 'ולשנים שלא עירבו' היינו לאחד מהשנים, ואין בזה חידוש אלא ייתור לשון. תורת חיים (ד"ה לאביי).

עוד שנינו בברייתא: 'ושנים שלא עירבו נותנין רשותן לשנים שעירבו **אוֹ לְאֶחָד שֶׁלֹּא עֵירֵב**'. שואלת הגמרא: **לָמָּה לִי** - מדוע הוצרכה הברייתא לחזור וללמד דין 'אחד שלא עירב', הרי אין חילוק בינו לבין שנים שעירבו. משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא, הָנֵי מִילֵּי** שניתן לבטל לשנים שעירבו, הוא **הֵיכָא** [-במקום] **דְּמִקְצָתָן** של בני החצר **עֵירְבוּ וּמִקְצָתָן לֹא עֵירְבוּ**, שבזה נעשה עירוב, ואלו שלא עירבו מבטלים רשותן לאלו שעירבו, **אֲבָל הֵיכָא דְּכוּלָּן** [-שכל בני החצר] **לֹא עֵירְבוּ, לִיקְנְסִינְהוּ** - יש לקנוס אותם שלא יוכלו לבטל רשותם, **כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת עֵירוּב** מבני החצר על ידי שיסמכו כל שבת על ביטול הרשות ולא יערבו יותר, ובניהם הקטנים לא יראו את עירוב החצרות ולא ילמדו שצריך לערב. **קָא מַשְׁמַע לָן** הברייתא שאף באופן זה ניתן לבטל.

עוד שנינו בברייתא: **אֲבָל אֵין אֶחָד שֶׁעֵירֵב נוֹתֵן רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד שֶׁלֹּא עֵירֵב.** ומבארת הגמרא: **לְאַבָּיֵי** הסובר שהמבטל רשותו אינו צריך לבטל לכל אחד ואחד, ומה ששנינו 'לאחד שעירב' היינו לאחד משנים שעירבו, חזר התנא ולימדנו שאחד משנים שעירבו אינו מבטל רשותו לאחד שלא עירב, על אף שפשוט שלא יועיל הביטול מאחר ויש אדם נוסף שעירב ואינו מבטל רשותו, ונמצא שאוסר את השימוש בחצר[ח], משום **דְּתָנָא** דין זה **בְּסֵיפָא לְגַלּוּיֵי** על **הָרֵישָׁא**, והיינו, כשם שבדין זה נקטה הברייתא לשון 'אחד שעירב' על אף שבודאי שני האנשים שעירבו עדיין חיים, שהרי אם האחד מת השני יכול לבטל רשותו לאחר שלא עירב ויועיל הביטול, ועל כרחך יש לבאר ש'אחד שעירב' היינו אחד משנים שעירבו, כך יש לומר גם בתחילת דברי הברייתא שאחד שלא עירב מבטל ל'אחד שעירב', היינו שמבטל לאחד משנים שעירבו. ואילו **לְרַבָּה** הסובר שזה שלא עירב צריך לבטל רשותו לכל אחד ואחד, והעמיד את תחילת הברייתא באופן שעירבו שנים ומת אחד מהם, אכן אין חידוש בדין זה שהרי יש אדם נוסף שאוסר, ומכל מקום, **אַיְּידֵי** [-אגב] **דְּתָנָא בְּרֵישָׁא** דינו של אחד שלא עירב שמבטל רשותו לאלו שעירבו, **תְּנָא נַמִּי בְּסֵיפָא** את הדין להיפך, שלא מועיל שאחד מאלו שעירבו יבטל רשותו לזה שלא עירב.

עוד שנינו בברייתא: **וְאֵין שְׁנַיִם שֶׁעֵירְבוּ נוֹתְנִין רְשׁוּתָן לִשְׁנַיִם שֶׁלֹּא עֵירְבוּ.** שואלת הגמרא: **הָא תּוּ לָמָּה לִי** - מדוע הוצרכה הברייתא לחזור ולהשמיע לנו דין זה, הרי פשוט שהשנים שלא עירבו אוסרים זה על זה. משיבה הגמרא: **לֹא צְרִיכָא**, אלא באופן **דְּבַטֵּיל לֵיהּ חַד מִינַּיְיהוּ לְחַבְרֵיהּ** - שחזר אחד מאותם שלא עירבו וביטל רשותו לחבירו שלא עירב, שבאופן זה, **מַהוּ דְּתֵימָא, לִשְׁתְּרֵי לֵיהּ** - שיותר השימוש בחצר לאותו יחיד שכולם ביטלו לו רשותם. **קָא מַשְׁמַע לָן** הברייתא, **כֵּיוָן דִּבְעִידָּנָא דְּבַטֵּיל** - שבזמן שהמערבים ביטלו רשותם לשנים שלא עירבו, **לֹא הֲוָה לֵיהּ שָׁרְיוּתָא בְּהָא חָצֵר** - לא הותרה לו ההוצאה לחצר, שהרי עדיין חבירו שלא עירב ולא ביטל רשותו אוסר עליו, ולכן לא קנה את רשות המבטלים בחצר, משום כך, **לֹא** מועיל מה שחוזר ומבטל, כיון שאינו יכול להקנות רשות שלא זכה בה.

עוד שנינו בברייתא: **וְאֵין שְׁנַיִם שֶׁלֹּא עֵירְבוּ נוֹתְנִין רְשׁוּתָן לִשְׁנַיִם שֶׁלֹּא עֵירְבוּ.** שואלת הגמרא: **הָא תּוּ לָמָּה לִי**, הרי דין זה כבר נלמד ממה ששנינו ששנים שעירבו לא יבטלו רשותם לשנים שלא עירבו, שטעם אחד לשניהם. משיבה הגמרא: **לֹא צְרִיכָא**, אלא באופן **דְּאָמְרֵי** המבטלים לאחד מאלו שלא עירבו, **קְנֵי** רשותנו **עַל מְנָת** שתוכל **לְהַקְנוֹת** רשות זו לאחרים, שבאופן זה היה עולה בדעתנו לומר שמינוהו לשליח להקנות לחבירו, ויוכל לבטל גם את הרשות שקיבל מהם אף על פי שלא הותר לו עצמו להשתמש בחצר בשעה שביטלו לו. לכך השמיעה לנו הברייתא שאף באופן זה לא יועיל הביטול.

★

הגמרא מוסיפה לדון בדיני ביטול רשות בחצר שאינה מעורבת: **בְּעָא מִינֵּיהּ** [-שאל] **רָבָא מֵרַב נַחְמָן**, אדם **שֶׁיּוֹרֵשׁ** את רשות אביו שמת בשבת, והאב לא עירב ולא ביטל רשותו[ט], **מַהוּ שֶׁיְּבַטֵּל רְשׁוּת** - האם יורש זה יכול לבטל את אותה הרשות ובכך להתיר את ההוצאה לחצר, או שאינו יכול לבטל ונאסרו בני החצר בשימוש בחצר[י].

ח. **ואף** אם התכוין המבטל לבטל גם רשות חבירו שעירב עמו, אינו מועיל. שאמנם אדם יכול לערב לחבירו שלא מדעתו (לקמן פא:), משום שעירוב הוא זכות שמתיר לו להוציא מביתו לחצר, אולם ביטול שאוסר עליו להוציא מרשותו לחצר, אינו נעשה שלא מדעתו. גאון יעקב (ד"ה לאביי). ט. **רש"י** ותוספות (ד"ה יורש). והוסיפו התוספות ביאור, שבאופן שהאב עירב, אף על פי שמת בשבת ועתה אינה רשותו אלא רשות היורש, ודאי אין לאסור, שהרי שנינו להלן (ע"ב) 'כל שמותר למקצת שבת הותר לכל השבת'. והר"ן (ד"ה אבעיא) הוסיף, שאין לומר שמדובר באופן שמת האב בערב שבת ובטל עירובו, שהרי מבואר בגמרא שכל שיכול היה לערב, יכול לבטל, ואם מת האב בערב שבת, הרי היורש היה יכול לערב. י. **כתבו** התוספות (שם) שעל כרחך מדובר שבא היורש לדור שם בשבת, שאם לא בא לדור הרי זה כבית התבן ובית הבקר שסובר רבי יהודה (להלן עב:) [ופסקו התוספות (לעיל ד"ה הכא) שהלכה כמותו, ראה בהערה לעיל] שאינם אוסרים כיון שאין אדם דר שם, ואפילו אם בכוונת היורש לגור שם לאחר שבת, אינו אוסר, שהלכה כרבי שמעון שסובר (לעיל מו.) שהמניח ביתו והלך לדור בבית ביתו, אפילו באותה העיר, אינו אוסר. וראה בדבריהם שכמו כן יש לפרש באופן שהיורש דר באותה החצר של המוריש. אולם הרשב"א (ד"ה ודוקא) והריטב"א (ד"ה ומסתברא) כתבו, שיורש אוסר אף אם לא בא לדור בחצר, ומה שרבי שמעון מתיר במי שהלך לדור בבית בתו, היינו דווקא באופן שהלך בערב שבת שעדיין לא אסר, אולם אם הולך בשבת לאחר שכבר אסר, אין הליכתו מבטלת את רשותו, וכאן הרי בתחילת שבת המוריש עדיין היה חי, ואסר. עוד כתבו התוספות (ד"ה יורש), שאם היה דר עם אביו בביתו ודאי יכול לבטל, שהרי היה יכול לערב בערב שבת ככל אחד שיכול לערב עבור מי שדר עמו. והריטב"א (ד"ה ואיכא) ביאר, שהיורש היה יכול לערב מערב שבת כדין 'שכירו ולקיטו' [ראה לעיל (סה.)], ולכן יכול לבטל בשבת. אולם ראה בתוספות (שם) שמצדדים שדין 'שכירו ולקיטו' נאמר דווקא בנכרי.

ומבארת הגמרא את האופן בו יש להסתפק: האם רק **הֵיכָא דְּאִי בָּעֵי לְעָרוּבֵי מֵאֶתְמוֹל מָצֵי מְעָרֵב** - באופן בו אם היה רוצה הבעלים לערב בערב שבת עם שאר בני החצר הוא היה יכול לערב, **בַּטּוֹלֵי נַמִּי מָצֵי מְבַטֵּל** - אזי הוא יכול גם לבטל רשותו לבני החצר אם לא עירב בערב שבת, **אֲבָל הַאי** יורש, **כֵּיוָן דְּאִי בָּעֵי לְעָרוּבֵי מֵאֶתְמוֹל** - שאף אם היה רוצה לערב אתמול, כלומר בערב שבת, **לֹא מָצֵי מְעָרֵב** - לא היה יכול לערב, שהרי בזמן שחל העירוב עדיין לא ירש את הרשות שהיה רוצה לערב, אלא רק לאחר כניסת השבת זכה בה, ומשום כך, יורש זה, **לֹא מָצֵי מְבַטֵּל** - אינו יכול לבטל בשבת זו את הרשות שירש, שהרי דין ביטול רשות נאמר רק במי שהרשות היתה בידו כבר בערב שבת. **אוֹ דִּלְמָא, יוֹרֵשׁ כְּרַעֵיהּ דַּאֲבוּהּ הוּא** - כל יורש הוא כרגל אביו, כלומר, הוא נחשב כמו אביו שהורישו ועומד במקומו[א], וממילא כשם שאביו היה יכול לבטל, כך יכול גם היורש שעומד במקומו לבטל רשותו.

משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבא, **אֲנִי אוֹמֵר**, שיורש **מְבַטֵּל** רשותו באותה השבת בה זכה ברשות, **וְהָנֵי דְּבֵי שְׁמוּאֵל תָּנוּ** - אולם אותם התלמידים שבבית מדרשו של שמואל שנו, שיורש **אֵין מְבַטֵּל** רשותו באותה השבת שזכה בה.

הגמרא מקשה על דברי רב נחמן: אֵיתִיבֵיהּ - הקשו אמוראים על דברי רב נחמן, שנינו בברייתא, **זֶה הַכְּלָל** שנאמר בעירוב, **כָּל** מקום **שֶׁמּוּתָּר** לטלטל בו **לְמִקְצָת הַשַּׁבָּת, הוּתַּר** לטלטל בו **לְכָל הַשַּׁבָּת**, אף אם השתנה מצבו באמצע השבת ולפי מצבו כעת לא ניתן לערבו. **וְכָל** מקום **שֶׁנֶּאֱסַר לְמִקְצָת שַׁבָּת, נֶאֱסַר לְכָל הַשַּׁבָּת**, אף אם השתנה מצבו באמצע השבת ועל פי מצבו כעת ניתן לערבו. **חוּץ מְּמְבַטֵּל** בשבת **רְשׁוּת** שיש לו בחצר ולא עירב בערב שבת, שמועיל הביטול להתיר את ההוצאה משעת הביטול והלאה[ב]. **ומבארת הגמרא את דברי הברייתא:** מה ששנינו **כָּל שֶׁהוּתַּר לְמִקְצָת שַׁבָּת מוּתָּר לְכָל הַשַּׁבָּת**, היינו **כְּגוֹן** שתי חצרות סמוכות ומחיצה ביניהם, **וְעֵירַב דֶּרֶךְ** [-על ידי] **הַפֶּתַח** שבמחיצה[ג], **וְנִסְתַּם הַפֶּתַח** באמצע השבת מחמת מפולת וכדומה, או **שֶׁעֵירַב דֶּרֶךְ חַלּוֹן** שיש בו לכל הפחות ארבעה על ארבעה טפחים[ד], **וְנִסְתַּם הַחַלּוֹן** באמצע השבת, שבאופן זה לא ניתן לערב את שתי החצרות שהרי אין פתח ביניהן, שמכל מקום, כיון שחל העירוב בתחילת השבת, מותר להעביר מחמתו מחצר לחצר על ידי זריקה או דרך חורים קטנים[ה][א]. ומה ששנינו לשון 'זֶה הַכְּלָל', היינו **לְאַתּוּיֵי** - להביא לכלל היתר זה, אף **מָבוֹי שֶׁיֵּשׁ** בו שלש מחיצות והוסיפו בצידו הרביעי לחי או קורה להכשירו לטלטול ולשיתוף מבואות[ו], **וְנִיטְּלוּ קוֹרוֹתָיו אוֹ לְחָיָיו** שעל ידם הוכשר, שמבוי כזה לא ניתן לערבו אף בערב שבת, ומכל מקום לא נאסר המבוי לטלטל בו מאחר וכבר הותר בתחילת השבת[ז][ב]. ומה ששנינו בברייתא **כָּל שֶׁנֶּאֱסַר לְמִקְצָת שַׁבָּת נֶאֱסַר לְכָל הַשַּׁבָּת כּוּלָּהּ**, היינו **כְּגוֹן שְׁנֵי בָתִּים בִּשְׁנֵי צִידֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים** שלא ניתן לערבם מחמת שרשות הרבים הפרידה ביניהם, **וְהִקִּיפוּם נָכְרִים** לשני בתים אלו **בִּמְחִיצָּה בְּשַׁבָּת**, ועתה יש להם חצר משותפת שהם אוסרים זה על זה את השימוש בה מחמת שלא עירבו, ורוצה האחד מהם לבטל רשותו לחבירו ולהתיר את ההוצאה מבית חבירו לחצר[ח], אלא שמכל מקום לא יועיל הביטול כיון שכבר נאסרה ההוצאה למקצת השבת. **מוסיפה הגמרא ומבררת:** מה ששנינו על דין זה לשון 'זֶה הַכְּלָל', שמשמע שבאה הברייתא להוסיף דין נוסף, **לְאַתּוּיֵי מַאי** - מה כוונת הברייתא להביא לכלל היתר זה[ט]. **מבארת הגמרא: לְאַתּוּיֵי** לכלל איסור זה, אופן בו היו בחצר שני ישראלים ונכרי ולא רצה הנכרי להשכיר רשותו לישראלים, שנאסרה עליהם ההוצאה לחצר[י], **וּמֵת הַנָּכְרִי בְּשַׁבָּת**, ומעתה אינו מעכב עליהם אלא שאסורים להוציא לחצר מחמת שלא עירבו בערב שבת, ורוצה האחד מהם לבטל את רשותו לחבירו ולהתיר את ההוצאה מבית חבירו לחצר, אלא שמכל מקום לא יועיל הביטול כיון שכבר נאסרה ההוצאה למקצת השבת[יא][ג]. **ומדייקת הגמרא: וְקָתָנֵי** בברייתא, 'כל שנאסר למקצת שבת נאסר לכל השבת כולה **חוּץ מְּמְבַטֵּל רְשׁוּת**' ולא נקטה הברייתא לשון 'חוץ ממבטל רשות והיורש', ומשמע מלשון זו, **אִיהוּ אֵין** - שדווקא הבעלים עצמו שלא עירב בערב שבת יכול לבטל רשותו בשבת, אולם **הַיּוֹרֵשׁ לֹא** יכול לבטל, וקשה לרב נחמן.

מיישבת הגמרא: אֵימָא בביאור דברי הברייתא, **חוּץ מְתּוֹרַת בִּיטּוּל רְשׁוּת** - מאופן בו שייך ביטול רשות, והיינו אדם שלא עירב ומבטל רשותו, או שמת והיורש שעומד במקומו מבטל את הרשות שירש, שבזה אפשר לבטל בשבת[ד].

חוזרת הגמרא ומקשה על רב נחמן: אֵיתִיבֵיהּ, שנינו בברייתא, **אֶחָד מִבְּנֵי חָצֵר שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ** [-והוריש] **רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד מִן הַשּׁוּק** - לאדם שאינו דר בחצר וממילא אינו מערב עימהם[יב], אם מת **מִבְּעוֹד יוֹם** - לפני כניסת השבת, שבאופן זה עדיין לא חל העירוב, אותו אדם שזכה ברשות המת **אוֹסֵר** את השימוש על שאר בני החצר, כיון שהוא לא עירב עימהם[ה]. אולם אם מת **מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה** - לאחר כניסת השבת, שכבר חל העירוב, באופן זה אותו שזכה ברשות המת **אֵינוֹ אוֹסֵר** את השימוש על שאר בני החצר, שהרי כבר הותר השימוש בתחילת השבת, ואף שמת המערב, הרי בתחילת השבת כבר הותר להוציא לחצר, ומה שהותר בתחילת השבת הותר לכל השבת. **וְאֶחָד מִן הַשּׁוּק שֶׁלֹּא** עירב עם שאר בני החצר, **וּמֵת, וְהִנִּיחַ רְשׁוּתוֹ לְאֶחָד מִבְּנֵי הֶחָצֵר** שעירב רשותו, אם מת **מִבְּעוֹד יוֹם**, היורש **אֵינוֹ אוֹסֵר** על שאר בני החצר, שהרי זכה ברשות מבעוד יום ויערב עמהם לפני שעת חלות העירוב[ו]. אולם אם מת **מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה**, היורש **אוֹסֵר** את השימוש על שאר בני החצר, שהרי המוריש לא היה דר בחצר ולא עירב, ואילו היורש זכה ברשות רק לאחר שעת חלות העירוב[יג]. **ומקשה הגמרא:** לדבריך שיורש יכול לבטל רשותו אף באותה השבת בה ירש את הרשות, **אַמַּאי** היורש **אוֹסֵר** את ההוצאה לחצר אם זכה ברשות לאחר תחילת השבת, **לִיבַטֵּל** היורש רשותו לשאר בני החצר שעירבו ויתיר את ההוצאה.

מיישבת הגמרא: אכן **מַאי אוֹסֵר נַמִּי דְּקָתָנֵי** - מה כוונת התנא במה ששנה לשון 'אוסר', שהשימוש בחצר אסור **עַד שֶׁיְּבַטֵּל** היורש את חלקו.

חוזרת הגמרא ומקשה על רב נחמן: תָּא שְׁמַע ברייתא ממנה יש להקשות על דברי רב נחמן, **יִשְׂרָאֵל** וְחבירו **הַגֵּר** שאין לו יורשים, **הַשְּׁרוּיִין בִּמְגוּרָה** [-בגורן[יד]] **אַחַת** המחולקת לכמה חדרים, ולכל חדר יש פתח לחצר, ולא עירבו בערב שבת, **וּמֵת הַגֵּר מִבְּעוֹד יוֹם**,

א. **אין** זה מדין 'ברא כרעא דאבוה', כלומר, שבן עומד תחת אביו לכל דבר, אלא דין אחר, שאדם היורש רשות של אדם אחר עומד במקום מורישו, ואפילו הבא מכח גר שמת ואין לו יורשים כמוכח בהמשך הסוגיא. על פי תוספות (ד"ה תא) והריטב"א (ד"ה או). ב. **וטעם** ההיתר הוא, שכל מה ששנינו שרשות שנאסרה בתחילת השבת נאסרת לכל השבת הוא באופן שלא היה ניתן לערב, וכגון שתי חצרות שלא הוקפו מחיצה קודם השבת, אך אם היה ניתן לערב בערב שבת לא נאסר השימוש בחצר אלא עד שיבטל את רשותו. ר"ן (לקמן עא. ד"ה אמר). ג. **וכמו** ששנינו במשנה להלן (עו:) 'כותל שבין שתי חצרות גבוה עשרה ורוחב ארבעה מערבין שנים ואין מערבין אחד וכו' נפרץ הכותל עד עשר אמות מערבין שנים, ואם רצו מערבין אחד מפני שהוא כפתח, יותר מכאן מערבין אחד ואין מערבין שנים'. ד. **וכמו** ששנינו במשנה להלן (עו.) 'חלון שבין שתי חצירות ארבעה על ארבעה בתוך עשרה מערבין שנים ואם רצו מערבין אחד'. והיינו, שניתן לערב דרך חלון שיש בו ארבעה על ארבעה טפחים, ובלבד שיהיה לכל הפחות מקצתו בתוך עשרה טפחים מהקרקע. ה. **היינו** חורים שקטנים מארבעה טפחים על ארבעה טפחים. ואמנם לא ניתן לערב על ידי חורים אלו כמבואר במשנה להלן (עו.), אך אם עירבו על ידי פתח בשיעור הראוי לערב על ידו ניתן להוציא מחצר לחצר אף דרך חורים אלו. ו. **כמבואר** בדברי רש"י לעיל (ג. ד"ה מבוי), שניתן לערב ולשתף רק מקום שמותר לטלטל בו, ואמנם מדאורייתא ניתן לטלטל ברשות המוקפת שלש מחיצות, אולם חכמים גזרו שלא יטלטלו אלא אם המקום מוקף בארבע מחיצות. וצורת הכשר המבוי, התבאר במשנה לעיל (יא:), שמבוי שאין בו מחיצה מרוח רביעית, ניתן להכשירו על ידי קורה המונחת מעל הכניסה למבוי [ראה לעיל (ה.) שנחלקו אמוראים אם הוא מדין 'היכר' בין מבוי לרשות הרבים, או שהוא מחיצה], או על ידי לחי, כלומר, דבר בולט שהוא כעין התחלה למחיצה הרביעית [ראה לעיל (טו.)]. ז. **דין** זה נלמד מלשון 'זה הכלל' ולא מלשון 'כל שמותר למקצת השבת' וכו', משום שהיה מקום לחלק כדברי הגמרא לעיל (ח.) שדווקא אם נסתם הדלת או החלון מועיל מה שכבר הותרו, כיון שהמחיצות קיימות אלא שהתחדש דבר המונע מלערב את שתי החצרות, אך באופן שנפלו הלחי או הקורה שכעת חסר במחיצות המתירות את המבוי, יש סברא שלא יועיל מה שכבר הותרו, לכך הוסיפה הברייתא ואמרה 'זה הכלל', ללמדנו שאף באופן זה מועיל מה שכבר הותר המבוי בתחילת השבת. רש"י (ד"ה זה הכלל לאתויי). ח. **אין** חסרון במה שהמחיצות נעשו בשבת, שהרי שנינו (לעיל כ.) 'כל מחיצה העשויה בשבת בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון שמה מחיצה', ואם המחיצה מקיפה בית אחד, מותר להוציא מהבית לחצר כיון ששניהם מוקפים במחיצה, אולם יש חסרון במה שהמחיצה מקיפה שני בתים ונמצא שהחצר משותפת לשנים שאוסרים זה על זה, והם רוצים להתיר את השימוש על אף שלא עירבו בערב שבת. רש"י (ד"ה והקיפום). ט. **אמנם** בברייתא נשנה רק פעם אחת לשון 'זה הכלל', אך לשון זו נאמרה בין על הדין הראשון שכל שהותר בתחילת השבת הותר לכל השבת ובין על הדין השני שכל שנאסר בתחילת השבת נאסר לכל השבת. רש"י (ד"ה זה הכלל - השני). י. **כמבואר** במשנה לעיל (סא:) שנכרי אוסר על שני ישראלים הדרים עמו בחצר [כך שיטת רבי אליעזר בן יעקב, והלכה כמותו כמבואר ברמב"ם (עירובין פ"ב ה"ט) ובשלחן ערוך (או"ח סי' שפב ס"א)], ואינם יכולים לערב אלא אם ישכרו ממנו רשותו. והטעם בזה, כדי שלא ילמדו ממעשיו. ומה שלא גזרו ביחיד הדר עם הנכרי, הוא משום שאין רגילות לדור כך, שהרי הישראל ירא שמא הנכרי יהרגהו [אמנם רבי מאיר סבר במשנה שם שאף בישראל אחד גזרו, והיינו משום שלפעמים ישראל אחד דר בחצר עם נכרי, ויש לחשוש שמא ילמד ממעשיו]. גמרא (להלן סב.). יא. **אין** ללמוד דין זה מלשון 'כל שנאסר למקצת השבת נאסר לכל השבת כולה', כיון שהיה מקום לחלק בין שני בתים בשני צידי רשות הרבים שלא יכלו כלל לערב מאתמול, לנכרי הדר עמהם בחצר ומת בשבת, שיכלו לערב מאתמול על ידי שכירות מהנכרי. רש"י (שם). יב. **רש"י** (ד"ה מבעוד יום). ובדברי התוספות (ד"ה אחד) והראב"ד (הו"ד ברשב"א ד"ה משחשיכה) מבואר, שאין הכוונה לאחד מהשוק דווקא, אלא כוונת התנא כפי הרגילות שבני החצר מערבים לפי שהם צריכים להשתמש בחצר ואילו מי שאינו דר בה אינו מערב, אולם אף אם אחד מבני החצר לא עירב וירש את רשותו של המת, הוא נחשב כאחד מן השוק לענין זה. יג. **ולא** הועיל ליורש מה שעירב את רשותו הראשונה מבעוד יום כדי להתיר את אותה הרשות שירש, משום שבכניסת השבת שהיא שעת חלות העירוב עדיין לא זכה בה. רשב"א (ד"ה משחשיכה). יד. **כך** פירש רש"י (ד"ה מגורה), וכן פירש רבינו חננאל (ד"ה ת"ש) בביאורו השני. עוד פירש רבינו חננאל, ש'מגורה' היינו דירה וכלשון הכתוב (בראשית מז ד) 'לגור בארץ'. והריטב"א (ד"ה ישראל) ביאר, ש'מגורה' היינו חצר, וכלשון הכתוב (שם לו ז) 'ארץ מגוריהם', ונקטה הברייתא לשון זו, משום שהזכירה 'ישראל וגר', והוא לשון הנופל על לשון.

אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיק יִשְׂרָאֵל אַחֵר בִּנְכָסָיו אוֹסֵר המחזיק על הישראל הראשון שדר בחצר[א]. אולם אם עירבו בערב שבת ומת הגר מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה, שכבר חל העירוב, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק יִשְׂרָאֵל אַחֵר** בנכסי הגר, **אֵינוֹ אוֹסֵר**[ב].

שואלת הגמרא: הָא גּוּפָא קַשְׁיָא - הרי דברי הברייתא עצמם קשים וצריכים ביאור, שהרי **אָמְרַתְּ** - אמר התנא בדבריו, שאם מת הגר **מִבְּעוֹד יוֹם אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיק** ישראל אחר בנכסיו אוסר, ומשמע מלשון זו שהחידוש הוא שאף אם החזיק ישראל אחר בנכסים נאסרה ההוצאה, **וְלֹא מִיבַּעְיָא** - ואין צריך לומר, **כִּי** [-שאם] **לֹא הֶחֱזִיק** ישראל אחר בנכסיו שנאסרה ההוצאה. ויש להקשות על כך, **אַדְּרַבָּה** - הרי מסתבר לומר להיפך, שדווקא אם החזיק ישראל אחר בנכסיו הוא אוסר, אולם **כִּי לֹא הֶחֱזִיק** ישראל אחר בנכסיו **לֹא אָסַר**, שהרי לאחר מיתת הגר נשאר הישראל לבדו שהרי לא החזיק שום אדם בנכסי הגר, והיה על הברייתא לומר 'אם החזיק ישראל אחר בנכסיו אוסר'. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, אֵימָא** - אמור בביאור דברי הברייתא, לא רק אם החזיק ישראל אחר בנכסי הגר מבעוד יום הוא אוסר, שהרי מחזיק זה לא עירב עם הראשון, אלא **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק** ישראל אחר עד שחשיכה, נאסרה ההוצאה, וכפי שיבואר בסמוך. **חוזרת הגמרא ושואלת:** כיצד ניתן לבאר כן, **וְהָא אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיק קָתָנֵי** בלשון הברייתא במפורש[ג]. **משיבה הגמרא: הָכִי קָאָמַר** - כך כוונת הברייתא לומר, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק** ישראל אחר בנכסי הגר **מִבְּעוֹד יוֹם אֶלָּא** רק **מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה**, אולם **כֵּיוָן דַּהֲוָה לֵיהּ** - שהיה יכול אותו הישראל **לְהַחֲזִיק מִבְּעוֹד יוֹם**, הוא **אוֹסֵר**[ד], ואין אומרים כיון שהותרה למקצת היום הותרה לכולה, כיון שחצר זו המתינה שיזכו בה ולא היה היתרה מבורר[ה][א].

חוזרת הגמרא ושואלת על המשך לשון הברייתא: שנינו בברייתא, שאם מת הגר **מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק יִשְׂרָאֵל אַחֵר** בנכסיו, **אֵינוֹ אוֹסֵר.** ומשמע שהחידוש הוא **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק יִשְׂרָאֵל אַחֵר** בנכסי הגר הוא אינו אוסר, **וְלֹא מִיבַּעְיָא כִּי** [-שאם] **הֶחֱזִיק** ישראל אחר בנכסי הגר שאינו אוסר. וקשה, הרי **אַדְּרַבָּה**, דווקא אם לא החזיק ישראל אחר בנכסיו לא נאסרה ההוצאה כיון שלא דר בחצר אלא ישראל אחד, אולם **כִּי הֶחֱזִיק** ישראל אחר בנכסי הגר **אָסַר**, כיון שדרים בחצר שני ישראלים האוסרים זה על זה[ו]. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, אֵימָא** בביאור דברי הברייתא, **אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיק** ישראל אחר בנכסי הגר הוא אינו אוסר, וזה חידוש גדול יותר, שלא רק אם לא החזיק ישראל אחר בנכסיו לא נאסרה ההוצאה לחצר, אלא אף אם החזיק ישראל אחר בנכסיו מותר לישראל הראשון שהיה דר שם מבעוד יום להוציא לחצר, שהרי כבר הותרה ההוצאה בתחילת השבת, וחצר שהותרה למקצת השבת הותרה לכל השבת. **שואלת הגמרא:** כיצד ניתן לבאר כן, **וְהָא** '**אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִיק**' **קָתָנֵי** במפורש בלשון הברייתא. **משיבה הגמרא: הָכִי קָאָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיק** ישראל אחר בנכסים **מִשֶּׁחֲשֵׁיכָה**, והיה מקום לאסור את ההוצאה לחצר, שהרי זה שמחזיק לא עירב עם הישראל שדר בחצר מערב שבת, אולם **כֵּיוָן דְּלֹא הֲוָה לֵיהּ** - שלא יכול היה אותו הישראל **לְהַחֲזִיק מִבְּעוֹד יוֹם**, שהרי מת הגר רק משחשיכה, הוא **אֵינוֹ אוֹסֵר**, שהרי הגר מת לאחר כניסת השבת, וכיון שבמיתתו הותרה ההוצאה כדין מי שלא עירב וביטל רשותו[ז], הותרה ההוצאה לכל השבת אף אם ישראל אחר יחזיק בחצר[ח].

ומקשה הגמרא מברייתא זו על דברי רב נחמן שיורש יכול לבטל: קָתָנֵי מִיהַת רֵישָׁא - מכל מקום שנינו בתחילת הברייתא, שהישראל שהחזיק בחצר **אוֹסֵר** על הישראל שהיה דר שם, וקשה, **אַמַּאי** הוא **אוֹסֵר, נִיבַטֵּל** - שיבטל אחד מהישראלים את רשותו בחצר לחבירו, ויותר להם להוציא לחצר מביתו של זה שהחצר ברשותו, שהרי עתה אין מי שאוסר עליו. **משיבה הגמרא: מַאי אוֹסֵר נַמִּי דְּקָתָנֵי** - מה הכוונה במה ששנינו בברייתא 'אוסר', **עַד שֶׁיְּבַטֵּל** אחד מדיירי החצר את רשותו לחבירו, אך לאחר הביטול הותרה ההוצאה לחצר, אף אם המבטל הוא זה שהחזיק בחצר רק לאחר שחשיכה ולא היה יכול להחזיק מבעוד יום, והיינו משום שעומד במקומו של הגר שמת[ב].

הגמרא מביאה דרך אחרת ביישוב הקושיות על רב נחמן: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מַתְנִיָיתָא מַנִּי - שתי ברייתות אלו ששנינו בהן שיורש אוסר, ומבואר בזה שאינו יכול לבטל, בשיטת מי הן נשנו, בשיטת **בֵּית שַׁמַּאי הִיא** [-הן], **דְּאָמְרֵי, אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת בְּשַׁבָּת** - אדם אינו יכול לבטל את רשותו בשבת, ולכך אף היורש אוסר ואינו יכול לבטל לאחר תחילת השבת. **דִּתְנַן** במשנתנו, **מֵאֵימָתַי נוֹתְנִין רְשׁוּת** - באיזה זמן יכול זה ששכח לערב עם שאר בני החצר לבטל רשותו. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים** ניתן לבטל רק **מִבְּעוֹד יוֹם** - לפני כניסת השבת. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים** - ניתן לבטל רשות אף **מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ** - לאחר כניסת השבת. הרי ששיטת בית שמאי היא שניתן לבטל רק בערב שבת ולא בשבת[ט].

הגמרא דנה בביאור שיטת בית הלל שניתן לבטל אף בשבת: אָמַר עוּלָּא, מַאי טַעְמָא דְּבֵית הִלֵּל - מה הטעם שמחמתו בית הלל סוברים שניתן לבטל בשבת אף שלא ניתן לערב[יא], משום **שֶׁנַּעֲשֶׂה** המבטל **כְּאָדָם הָאוֹמֵר** לשלוחו שמינהו לתרום מפירותיו בסתם ותרם מהפירות היפים, **כְּלַךְ אֵצֶל יָפוֹת** - היה לך לתרום מהפירות היפים יותר, שאם אכן יש לו פירות יפים יותר הרי זה גילוי דעת שהסכים שיתרום מהפירות היפים וכאילו מינהו מתחילה לכך. וכמו כן בענין זה של ביטול הרשות, כאשר אדם מבטל רשותו בשבת כדי להתיר לשאר בני החצר את ההוצאה לחצר, הוא מגלה בזה שכבר בערב שבת היתה דעתו להתיר את ההוצאה לחצר אלא ששכח ולא עירב, ומשום כך אין בביטול זה איסור הקנאה בשבת[ג].

שואלת הגמרא: אָמַר [-שאל] **אַבָּיֵי** על דברי עולא, הרי באופן ששני ישראלים דרים עם נכרי בחצר שאוסר הנכרי על הישראלים את ההוצאה לחצר אם לא שכרו ממנו רשותו, **וּמֵת הַנָּכְרִי בְּשַׁבָּת**, סוברים כמה אמוראים שיכול אחד הישראלים לבטל רשותו לחבירו ולהתיר לחבירו להוציא לחצר[יב], ויש לשאול על היתר זה, **מַאי כְּלַךְ אֵצֶל יָפוֹת אִיכָּא** - מה שייך לדמות ביטול זה לגילוי דעת שבאמירת 'כלך לך אצל יפות', הרי בביטול זה לא שכחו הישראלים לערב בערב שבת אלא לא יכלו לערב מחמת הנכרי הדר שם, ומכל מקום, אף בזה מצינו שיש הסוברים שניתן לבטל בשבת, הרי שההיתר לבטל בשבת אינו משום שהוא כגילוי דעת שהיתה דעתו לבטל בערב שבת. **משיבה הגמרא: אֶלָּא הָכָא**, בדין זה של ביטול הרשות, **בְּהָא קָמִיפַּלְגֵי** - בסברא זו נחלקו בית שמאי ובית הלל, **דְּבֵית שַׁמַּאי סָבְרֵי** [-סוברים], **בִּיטּוּל רְשׁוּת** מועיל משום **דְּמִיקְנָא רְשׁוּתָא הוּא** - הוא כהקנאת הרשות לשאר בני החצר, **וּמִיקְנָא רְשׁוּתָא בְּשַׁבָּת אָסוּר**, משום שדומה למקח וממכר האסורים בשבת[יג], ומשום כך אסור לאדם לבטל רשותו בשבת אלא יכול לבטל רק מבעוד יום. **וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי** [-סוברים], שביטול הרשות אינה הקנאה אלא **אִסְתַּלּוּקֵי רְשׁוּתָא בְּעָלְמָא הוּא** - היא רק הסתלקות של הבעלים מהרשות, **וְאִסְתַּלּוּקֵי רְשׁוּתָא בְּשַׁבָּת, שַׁפִּיר דָּמֵי** - ודאי מותרת, ולכן מותר לאדם לבטל רשותו אף בשבת[יד].

★ ★ ★

משנה כשם שתיקנו חכמים שלא לטלטל מבית לחצר ומחצר לבית[טו] עד שיערבו כל בני החצר יחד בפת[טז], כך תיקנו שלא לטלטל מבתי החצר למבוי[יז] ומן המבוי לבתי החצר, עד שיערבו בני המבוי יחד[יח]. עירוב

א. **הגמרא** בסמוך תבאר את לשון הברייתא ומה החידוש בלשון 'אף על פי'. ב. **גם** חלק זה יבואר בסמוך. ג. **הגמרא** יכלה להקשות על דברי רב פפא, שלדבריו מבואר בברייתא שאם לא החזיק ישראל אחר בנכסים אסור לישראל הראשון להוציא מביתו לחצר, וקשה, מדוע אסור לו, הרי הוא היחיד שדר בחצר ואין מי שאוסר עליו. אולם הגמרא העדיפה לשאול מלשון הברייתא שמבואר בה שלא כדברי רב פפא, ולא מסתבר שטעה התנא ושנה 'לא החזיק' במקום 'החזיק', שבשינויים אלו ודאי דייק התנא בלשונו. ריטב"א (ד"ה אמר). ד. **וכך** יש לשנות בברייתא, 'ישראל וגר שרויין במגורה אחת ומת גר, מבעוד יום **אף** על פי שלא החזיק ישראל אחר בנכסיו מבעוד יום אלא משחשיכה, אולם כיון שהיה יכול להחזיק **ישראל** אחר בנכסיו מבעוד יום, **אוסר**' הישראל לאחר שהחזיק. ה. **רש"י** (ד"ה אע"פ שלא) וריטב"א (ד"ה הכי). ו. **אין** הכוונה שאם אכן החזיק בחצר הוא אוסר, שהרי מת משחשיכה והרי זה כביטול הרשות. אלא השאלה היא, אם יש מקום לאסור, הרי זה באופן שהחזיק ישראל אחר בנכסי הגר, אולם באופן שלא החזיק ישראל אחר בנכסיו ודאי אין מי שיאסור. ריטב"א (ד"ה אדרבה) ור"ן (ד"ה ולא). ז. **ריטב"א** ור"ן (שם). ח. **וכך** יש לשנות בברייתא, אם מת הגר 'משחשיכה, **אף** על פי שהחזיק ישראל אחר בנכסיו משחשיכה, אך כיון שלא היה יכול להחזיק **ישראל** אחר בנכסיו מבעוד יום, **אינו** אוסר'. ט. **רבי** יוחנן סבר שעדיף לבאר את הברייתא כפשוטה ש'אוסר' היינו שאסור לגמרי ולא יועיל ביטול ולהעמידה כבית שמאי. רשב"א (ד"ה רבי). י. **בהקדמת** דברי עולא יש לבאר את ענין התרומה. שנינו במסכת בבא מציעא (כב.) 'תא שמע, כיצד אמרו התורם שלא מדעת תרומתו תרומה, הרי שירד לתוך שדה חבירו וליקט ותרם שלא ברשות, אם חושש משום גזל אין תרומתו תרומה ואם לאו תרומתו תרומה. ומנין הוא יודע אם חושש משום גזל ואם לאו, הרי שבא בעל הבית ומצאו ואמר לו כלך אצל יפות, אם נמצאו יפות מהן תרומתו תרומה ואם לאו אין תרומתו תרומה'. ומסקנת הגמרא היא, שמינהו שליח [שאם לא כן, לא מועילה תרומתו כמו שנדרש מהפסוק (במדבר יח כח) 'כן תרימו גם אתם' שנתרבה שלא רק 'אתם' יכולים לתרום, כלומר, שלא רק הבעלים עצמם יכולים לתרום, אלא שלוחו של אדם כמותו לענין תרומה], אולם לא פירש לו מאלו פירות לתרום, ותרם השליח מהפירות היפים, שבאופן זה, אם בא בעל הבית וראה שתרם מהיפות ואמר 'כלך לך אצל יפות', כלומר, היה לך לתרום מהפירות היפים, אם אכן יש פירות יפים יותר, הרי שכוונת בעל הבית היא שיתרום מהיפים ביותר, והסכים לתרומתו. אולם אם לא נמצאו יפות יותר, הרי שכוונת בעל הבית היתה להעיר לשליח על שתרם מהיפות ביותר שלא כרצונו [וכן הוא הדרך, שרוב בני אדם תורמים מהפירות הבינוניים], ואינו מסכים לתרומה זו. ומבואר שם, שאמירה זו מועילה מדין 'גילוי דעת', שבאמירה זו מגלה הבעלים מה היתה כוונתו כשמינה שליח לתרום עבורו. יא. **ר"ן** (ד"ה אמר רבה מאי). וראה בדבריו שהביא שיש שפירשו ששאלת הגמרא היא מדוע לא אומרים הואיל ונאסרה ההוצאה בתחילת השבת תיאסר לכל השבת, אולם דחה הר"ן ביאור זה, ראה בדבריו באריכות הדברים. יב. **ראה** גמרא לעיל (סז.). יג. **ראה** בהערה שהובאה במשנה לעיל (סט:) בביאור הטעם של איסור זה. יד. **בפשטות** נראה שכל הסתלקות מותרת בשבת, ואם כן, מותר לאדם למחול על חלקו בשבת. ריטב"א (ד"ה ואסתלוקי). עוד כתב הריטב"א, שאפשר שיש לחוש ולאסור אף מחילה בלא הקנאה, ומה שהתירו כאן להסתלק מרשות הוא משום שהוא לצורך עירוב ויש בו צד מצוה. טו. **וכן** מבית לבית בתוך החצר. משנה ברורה (סי' שסו סק"ג). טז. **אבל** כלים המונחים בתוך החצר עצמה מותר לטלטלם בכל החצר, כמבואר בשולחן ערוך (או"ח סי' שעב ס"א). קיים סוג נוסף של עירוב חצירות, והוא שחצירות הפתוחות אחת לשניה, מערבים ביניהם כדי שיוכלו לטלטל מחצר לחצר דרך הפתחים שביניהן, וכמו שיתבאר להלן (ע"ב). יז. **מבוי**, הוא שביל היוצא מרשות הרבים, ודרכו נכנסים לחצרות הבתים. המבוי חלוק מן החצר לענין תשמישיו, שהחצר הוא מקום מוצנע קצת ומשתמר ודיירי הבתים של החצר מניחים בו את כליהם. ואילו המבוי אינו מקום המשתמר ואינו משמש אלא למעבר בין החצר לרשות הרבים. תוס' רי"ד להלן (עד. ד"ה שהמבוי). יח. **ולענין** כלים המונחים בתוך המבוי עצמו אם מותר לטלטלם בכל המבוי, וכן אם מותר לטלטל כלים מן החצרות למבוי ולהיפך, נחלקו חכמים ורבי שמעון בברייתא (להלן פט:).

זה נקרא 'שיתוף מבואות'[יט]. 'שיתוף מבואות' יכול להעשות גם בשאר אוכלים ומשקים[ד]. משנתנו דנה בבני מבוי שהיו שותפים בדבר מאכל שלא לשם שיתוף מבואות, אלא לשם סחורה, אם צריכים שיתוף אחר להתיר את הטלטול במבוי.

בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה שׁוּתָּף לִשְׁכֵנָיו שבמבוי[ה], **לָזֶה** - עם שכן בחצר אחת היתה לו שותפות **בְּיַיִן, וְלָזֶה** - ועם שכן בחצר אחרת היתה לו גם כן שותפות **בְּיַיִן**, כלומר, שהיתה לאחד מבני המבוי שותפות נפרדת ביין[כ] עם כל אחד מבני המבוי[כא], אף על פי ששותפויות אלו נעשו לשם סחורה ולא כדי להתיר את הטלטול במבוי, **אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב** - לעשות שיתוף אחר כדי להתיר את המבוי[כב], לפי שהיין שהם שותפים בו מתירו[כג][ו]. אבל אם היה שותף **לְשכן זֶה בְּיַיִן, וְלָזֶה** [-לשכן השני] **בְּשֶׁמֶן, צְרִיכִין לְעָרֵב** - לעשות שיתוף אחר שיהיו שותפים בו כל אנשי המבוי. ואם לא עשו כן לא הותר הטלטול במבוי. וטעם החילוק שבין יין ויין לבין יין ושמן, יבואר בגמרא. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה**, כלומר, בין אם נשתתפו במין אחד או בשני מינים, **אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב**, לפי ששיתוף הסחורה עולה להם לשם שיתוף. ובגמרא יבואר במה נחלק רבי שמעון על חכמים.

★

גמרא שנינו במשנה: 'לזה ביין ולזה ביין אינן צריכין לערב'. **הגמרא דנה האם כל היין צריך להיות בכלי אחד: אָמַר רַב, וּבִכְלִי אֶחָד** - מה ששנינו שהשיתוף עולה לשם עירוב, הוא רק אם כולם נתנו את יינם לתוך כלי אחד. אבל אם נתנו אותו בשני כלים נפרדים, אינו עולה להם לשיתוף[ז].

רבא מביא הוכחה מן המשנה לשיטת רב: אָמַר רָבָא, דַּיְקָא נַמִּי דְּקָתָנֵי - יש להביא דיוק והוכחה כדברי רב, ממה ששנינו בסיפא, '**לָזֶה בְּיַיִן וְלָזֶה בְּשֶׁמֶן צְרִיכִין לְעָרֵב**'. ודברי המשנה צריכים ביאור, שכן מה החילוק שבין שותפות במין אחד לבין שותפות בשני מינים, **אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא** - אם תאמר **שֶׁרֵישָׁא** מדובר שנתנו את היין **בִּכְלִי אֶחָד, וְסֵיפָא** מדובר שנתנו את היין והשמן **בִּשְׁנֵי כֵּלִים, שַׁפִּיר** - מובן החילוק שביניהם, שברישא מועיל השיתוף לפי שהיה בכלי אחד, אבל בסיפא שהיה בשני כלים[כד] אינו מועיל[כה]. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** [-אבל אם תאמר] שגם **בְּרֵישָׁא** מדובר שנתנו את היין **בִּשְׁנֵי כֵּלִים**, וכמו כן **בְּסֵיפָא** מדובר שנתנו את היין והשמן **בִּשְׁנֵי כֵּלִים**, קשה **מַה לִּי** - מה החילוק בין **יַיִן וְיַיִן, מַה לִּי** [-ובין] **יַיִן וְשֶׁמֶן**, כלומר, אם שותפות של יין ויין מועילה גם כשהיא בשני כלים, מדוע שותפות של יין ושמן אינה מועילה[כו].

דוחה הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, אין הכרח מהמשנה שמדובר רק בשנתנו השיתוף בכלי אחד, לפי שגם אם מדובר בשנתנו אותו בשני כלים מובן החילוק שבין הרישא לסיפא, שכן **יַיִן וְיַיִן, רָאוּי לְעָרֵב** את כל היין בכלי אחד, ולכן אף אם הוא בשני כלים מועיל לפי שמחשיבים אותו כאילו הוא מעורב בכלי אחד. אבל **יַיִן וְשֶׁמֶן, אֵין רָאוּי לְעָרֵב** אותם בכלי אחד, ולכן אינו מועיל לעירוב[ח].

★

שנינו במשנה: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה אֵין צְרִיכִין לְעָרֵב. הגמרא מבארת באיזה אופן נאמרו דברי רבי שמעון. מקשה הגמרא: וַאֲפִילּוּ לָזֶה בְּיַיִן וְלָזֶה בְּשֶׁמֶן, כלומר, הרי רבי שמעון בא להתיר מה שאסר תנא קמא והיינו ביין ושמן, והיאך מועיל זה לעירוב, הרי שמן ויין אינם ראויים להתערב[כז].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה, במבוי שכל השותפים גרים בו גם לרבי שמעון אינו מועיל אם היה משותף לזה ביין ולזה בשמן, **וְהָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן** - כאן במשנה במה מדובר, **בְּחָצֵר שֶׁבֵּין שְׁנֵי מְבוֹאוֹת** - בחצר הנמצאת בין שני מבואות והיא פתוחה לשניהם [ציור א], ו'בעל הבית' ששנינו במשנה הוא בעל החצר, והיתה לו שותפות עם שני המבואות בנפרד. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן לְטַעְמֵיהּ** - ומה שאמר רבי שמעון שאפילו אם שותפות אחת היא ביין והשניה היא בשמן אינם צריכים לערב, לשיטתו אמר זאת, שסבר שיכולה חצר אחת הנמצאת בין שתי חצירות, לערב עם שתיהן, אף על פי ששתי החצירות החיצוניות לא עירבו ביניהן, **דִּתְנַן** - ששנינו במשנה (לעיל מה:) לגבי דיני תחומין, שמי שהיה בדרך בערב שבת ונרדם ולא ידע שחשיכה אסור לו ללכת ממקומו אלא ארבע אמות בלבד[כח], ואם הם היו שלשה אנשים והאמצעי מובלע בין השנים, כלומר, שחלק מן הארבע אמות המותרים לאמצעי נכנס לתוך ארבע אמותיו של חבירו שמצדו האחד וחלקם נכנס לתוך הארבע אמות של חבירו שמצדו השני, ונמצא שלכל אחד משני החיצונים יש מקום שהותר לו לבד, ומקום שהותר לו ולאמצעי [ציור ב][כט], הדין הוא שהאמצעי מותר להשתמש עם כל אחד מן החיצונים והם מותרים להשתמש עמו, שיכול כל אחד להביא אוכל וחפצים מן המקום המותר לו ולא לחברו, אל המקום המותר לשניהם, ושנים החיצונים אסורים זה עם זה. ועל כך '**אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה**, כלומר, דין זה של אמצעי שחלק מן המקומות המותרים לו מובלעים במקומות המותרים לאנשים שמסביביו, דומה **לְדין של שָׁלֹשׁ חֲצֵירוֹת** העומדות זו אצל זו, **הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ, וּפְתוּחוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים** - שלכל אחת מהן יש פתח הפתוח לחצר שבצדה, וגם פתח הפתוח לרשות הרבים [ציור ג], ומתוך כך אין רגילות להיכנס מרשות הרבים לחצר אחת דרך החצר האחרת[ל], שאם **עֵירְבוּ שְׁתַּיִם** החצירות **הַחִיצוֹנוֹת עִם הָאֶמְצָעִית** כל אחת

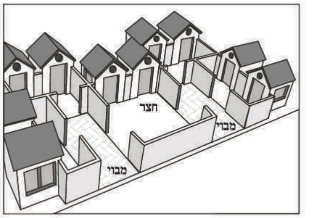

ציור א

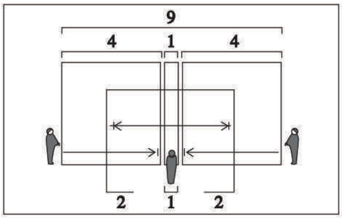

ציור ב

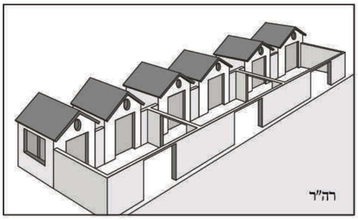
ציור ג

יט. **כלומר**, שגובים פת או שאר דבר מאכל מכל חצר וחצר ונותנים אותו בתוך אחת מן החצירות, ועל ידי כך נחשב כאילו כל המבוי פתוח לאותה חצר, וכאילו אין כאן אלא חצר אחת. ע"פ טור (או"ח סי' שפו), ומשנה ברורה (שם סק"א). כ. **והוא** הדין במשקה אחר. כא. **דין** המשנה נאמר באופן שבני המבוי היו שלשה, וראובן היה שותף עם שמעון ביין, וכן היה שותף עם לוי ביין אחר. אך בין שמעון ולוי לא היתה שום שותפות, ונמצא שלא היתה שותפות אחת המאחדת את כל בני המבוי. כב. **לפעמים** נקרא גם שיתוף המבואות בשם 'עירוב', לפי שגם השיתוף מערב את כל בני המבוי יחד ועושה אותם כבני חצר אחת. מאירי (ד"ה אמר). כג. **כתב** בחידושי הר"ן (ד"ה בעל) שהתנא משמיענו בכך שני חידושים. האחד, שאף על פי שדיירי המבוי לא השתתפו לשם שיתוף המבוי אלא לשם סחורה, מועילה שותפותם כאילו השתתפו לשם שיתוף המבוי. והשני, שאף על פי שלא היה בדעת השכנים להשתתף כולם יחד, אלא שכל אחד מן השכנים היה דעתו להשתתף עם בעל הבית בלבד, מחשיבים כאילו כולם השתתפו יחד. כד. **וכפי** שהיא הרגילות ליתן יין ושמן בשני כלים. כה. **ואכן**, גם אם השתתפו כולם ביין אלא שנתנוהו בשני כלים, אינו עולה לשיתוף, לפי שחילוק הכלים גורם שלא יעלה. ומה שבסיפא נקט התנא בדווקא 'יין ושמן' ולא נקט [ביין ויין] 'במה דברים אמורים בכלי אחד, אבל בשני כלים אינו עירוב', הוא לפי שאין דרך לתת יין בשני כלים. ועוד, שאם היה שונה כן היה צריך להאריך יותר, ולכך נקט יין ושמן שבזה אינו צריך להוסיף ולפרש שמדובר בשני כלים, שפשוט הדבר שאין נותנים יין ושמן בכלי אחד. תוספות (ד"ה אי) על פי מהרש"א. כו. **פירש** הריטב"א (ד"ה אלא) את הוכחת רבא, שאם היה מועיל ביין ויין אפילו בשני כלים, ודאי הטעם הוא משום שהשותף האמצעי מחבר את כל שותפיו כאילו כולם נשתתפו יחד, ואם כן אפילו ביין ושמן יועיל מטעם זה. וממה שאינו מועיל ביין ושמן מוכח, שאין הטעם שביין ויין מועיל משום שהאמצעי מחברם, אלא משום שהכל מונח בכלי אחד, וכדברי רב. כז. **הרשב"א** (ד"ה אי) ביאר בכוונת הגמרא שאפילו אם נתן יין ושמן בכלי אחד אינו עירוב, מפני שאינם ראויים להיות יחד. אך הריטב"א (ד"ה אמר אביי) כתב שהמדובר בגמרא הוא בשני כלים, אבל אם הם בכלי אחד גם לתנא קמא מועיל העירוב. ומה שלא תירצה הגמרא שמה שהכשיר רבי שמעון הוא כשהיין והשמן מונחים בכלי אחד, לפי שבסתמא יין ושמן מונחים בשני כלים. אבל אחר כך הביא גם את פירוש הרשב"א. כח. **שאם** היה מתכוין לקנות שביתה במקומו היה לו משם אלפיים אמות כשיעור תחום שבת, אך הואיל והיה ישן בשעה שחשיכה ולא נתכוין לקנות שביתה במקומו, אין לו אלא ארבע אמות בלבד. במשנה שם נחלקו תנאים היאך מודדים את הארבע אמות. חכמים סוברים שיש לו ארבע אמות לכל צד ממקום עמידתו, שהם ביחד שמונה אמות על שמונה [כמבואר בגמרא לעיל (מח.)]. ורבי אליעזר סובר שאין לו אלא שתי אמות לכל צד. ורבי יהודה סובר שיכול לברור לו ארבע אמות לאיזה צד שירצה. ורבי יוחנן בן נורי במשנה שם סובר שגם הישן יש לו אלפיים אמה של תחום שבת. המשך המשנה התבאר על פי שיטת רבי יהודה, שכך פירש רש"י לעיל (מה: ד"ה והאמצעי). כט. **כגון** שבין שנים החיצונים יש שמונה אמות, והם בירור לעצמם את הארבע אמות שביניהם לאמצעי, והאמצעי בירר לעצמו שתי אמות מצד זה ושתי אמות מצד זה, ונמצא שלכל אחד מן החיצונים יש שתי אמות המותרות לו ולאמצעי. ע"פ תפארת ישראל (פ"ד מ"ו יכין אות לז). ל. **אבל** אם לא היו פתוחים לרשות הרבים והכניסה לחצר הפנימית היא דרך החצר החיצונה, הרי שמתוך שיש דריסת הרגל לבני הפנימית על החיצונה, הפנימית אוסרת על החיצונה, ואסור לטלטל גם בחצר החיצונה בפני עצמה [אלא אם כן עירבו כל החצירות ביניהם]. רש"י לעיל (מה: ד"ה פתוחות). וראה ביאור הדברים בדרישה (סי' שעח סק"א).

בנפרד, ולא עשו עירוב המשותף לשלושת החצירות, **הִיא** [-האמצעית] **מוּתֶּרֶת עִמָּהֶן** - להוציא ולהכניס לחצירות שבצדדים, **וְהֵן** [-החצירות שבצדדים] **מוּתָּרוֹת עִמָּהּ** - להוציא ולהכניס לחצר האמצעית, **וּשְׁתַּיִם** - אבל שתי החצירות **הַחִיצוֹנוֹת אֲסוּרוֹת זוֹ עִם זוֹ** - אסורות להוציא ולהכניס מזו לזו דרך החצר האמצעית, שכן שתי חצירות אלו לא עירבו ביניהן, ומכל מקום לא אסרו את הטלטול בין האמצעית לחיצוניות משום גזירה שמא מתוך כך יבואו החיצוניות לטלטל ביניהן דרך האמצעית[לא]. וכמו כן במשנתנו, הואיל ושני המבואות החיצונים נשתתפו עם החצר שביניהם, אף שהשותפות היתה במינים שונים ובכלים נפרדים, סובר רבי שמעון שמותר להם להוציא ולהכניס מן המבואות לחצר. אבל אסור להוציא ולהכניס ממבוי אחד לשני דרך החצר, הואיל ושני המבואות לא נשתתפו יחד. אבל חכמים סוברים שרק אם השתתפו שני המבואות והחצר ביין, ונתנו את כל היין בכלי אחד, הותר הטלטול בין החצר למבואות, מפני שהכלי מצרפו כאילו נשתתפו כולם יחד [ובאופן זה מותר לטלטל גם מן המבוי שבצד זה למבוי שבצד השני][לב]. אבל אם היה השיתוף עם מבוי אחד ביין והשיתוף עם המבוי השני בשמן, הואיל ושני המבואות אסורים בטלטול מזה לזה גם החצר שביניהם אסורה עם כל אחד מהם, לפי שגוזרים שמא שני המבואות יבואו לטלטל מזו לזו דרך החצר שביניהם[ט].

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרבה, **מִי דָּמֵי** - וכי יש לדמות את דברי רבי שמעון שבמשנתנו לדברי רבי שמעון שבמשנה לעיל, **הָתָם** - שם, במשנה לעיל, **קָתָנֵי** - שנינו '**שְׁתַּיִם הַחִיצוֹנוֹת אֲסוּרוֹת זוֹ עִם זוֹ**', ואילו **הָכָא** - כאן במשנה **קָתָנֵי** '**אֵין צְרִיכִין לְעָרֵב**', ומלשון זה משמע שאינם צריכים **כְּלָל** לערב, ואפילו שנים החיצונים מותרים זה עם זה ללא עירוב נוסף.

מתרצת הגמרא: **מַאי** - מהו הפירוש של מה ששנינו '**אֵין צְרִיכִין לְעָרֵב**', שה**שְׁכֵנִים** בני המבואות, אינם צריכים לערב **בַּהֲדֵי בַּעַל הַבַּיִת** - עם בעל החצר, לפי שהשותפות עולה להם לעירוב. **אֲבָל שְׁכֵנִים** בני המבואות החיצוניות **בַּהֲדֵי הֲדָדֵי** - אחד עם השני **צְרִיכִין לְעָרֵב** גם לשיטת רבי שמעון, לפי שלא נשתתפו אחד עם השני.

לא. **בגמרא** לעיל (מט.) מבואר שחכמים חולקים על רבי שמעון וסוברים שכל החצירות אסורות זו על זו, לפי שגוזרים שמא שתי החצירות החיצוניות יבואו לטלטל מזו לזו דרך האמצעית. עוד מבואר בגמרא (לעיל מח.) שרק בחצירות חולקים חכמים, אבל גבי שלשה ואמצעי מובלע ביניהם מודים הם לרבי שמעון שאין גוזרים שמא אחד מן החיצונים ילך או יטלטל מן המקום השייך לו אל המקום השייך לזה שבצד השני. ומה שאמר רבי שמעון 'למה הדבר דומה', היא קושיא על שיטת חכמים, כלומר, הרי ענין שלשה אנשים ואמצעי מובלע ביניהם דומה לשלש חצירות, ומדוע בחצירות אתם גוזרים שמא יבואו לטלטל מן החצר החיצונה שבצד זה אל החצר החיצונה שבצד השני, ואילו בשלשה ואמצעי מובלע ביניהם אתם מודים לי ואינכם גוזרים כן. וסברת חכמים היא שרק בחצירות יש לגזור לפי שדייריהם מרובים ושמא לא ידעו כולם להזהר, אבל בשלשה אנשים שאינם מרובים, יכול כל אחד מן החיצונים להזהר שלא ללכת ולטלטל אל מחוץ לארבע אמותיו.

לב. **ומה** שאסרו חכמים לעיל לטלטל אפילו בין האמצעית לחצירות שמן הצדדים, היינו רק אם נתנו את העירובים בשתי חצירות החיצוניות, או אפילו בחצר האמצעית אך בשני בתים או בשני כלים, שבאופן זה אין העירובים מצטרפים להיות כמו עירוב אחד [כמבואר בגמרא לעיל (מח.-מח:)]. ריטב"א (ד"ה אמר לבה).

הגמרא מביאה ביאור אחר במשנה: **וְרַב יוֹסֵף אָמַר**, לעולם מדובר במשנה בבעל הבית השותף עם שכניו שבמבוי, וכפי שהיו סבורים לפרש מתחילה[א]. ולא יקשה מהו הטעם שלרבי שמעון אפילו היה שותף לזה ביין ולזה בשמן מועיל, לפי ש**רַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנַן בִּפְלוּגְתָּא** [-במחלוקת] **דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי וְרַבָּנַן קָא מִיפַּלְגֵי** [-נחלקו], **דִּתְנַן** במשנה (טבול יום פ"ב מ"ה) **שֶׁמֶן שֶׁצָּף עַל גַּבֵּי יַיִן** ושניהם של תרומה[ב], **וְנָגַע טְבוּל יוֹם** [-מי שנטמא וטבל ועדיין לא העריב שמשו[ג]] **בַּשֶּׁמֶן, לֹא פָּסַל אֶלָּא שֶׁמֶן בִּלְבָד**, אבל היין לא נפסל, שהרי לא נגע בו הטבול יום. וגם השמן אינו פוסל את היין בנגיעתו, לפי שהוא עצמו אינו טמא אלא פסול בלבד, כלומר שהוא נפסל מאכילה אבל אינו טמא לטמא אחרים[ד]. **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר, שְׁנֵיהֶן חִיבּוּרִין זֶה לָזֶה**, כלומר, היין והשמן נחשבים כדבר אחד, וגם היין נפסל על ידי מגעו של הטבול יום בשמן[א]. ובסברא זו נחלקו רבי שמעון וחכמים במשנתנו, **רַבָּנַן** כאן סוברים **כְּרַבָּנַן** בטבול יום, שהיין והשמן אינם חיבור. ולכן אף אם נתנום בכלי אחד אין זה מחברם להיות כאחד לענין שיתוף, וצריכים לערב עירוב אחר. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן** במשנתנו סובר **כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי** בטבול יום, שכיון שהם בכלי אחד, נחשבים כדבר אחד והרי זה עירוב, ואין צריכים לערב יותר[ה].

★

הגמרא מביאה תנא החולק על התנאים שהובאו במשנה, ומבארת את דעתו: **תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן תַּדַּאי אוֹמֵר אֶחָד זֶה** - בין אם היה שותף לזה ביין ולזה ביין, **וְאֶחָד זֶה** - ובין אם היתה שותף לזה ביין ולזה בשמן, **צְרִיכִין לְעָרֵב**, לפי שהשותפות שיש להם, אינה עולה לשם שיתוף מבואות.

תמהה הגמרא: **וַאֲפִילּוּ לָזֶה בְּיַיִן וְלָזֶה בְּיַיִן** גם כן סובר רבי אליעזר בן תדאי שאינו עולה לשיתוף, הלא השותפות היא ממין אחד ומדוע אסר בזה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבָּה, זֶה** [-אחד מבני המבוי] **בָּא בְּלָגִינוֹ** [-עם כדו של יין] **וְשָׁפַךְ** ממנו לתוך החבית של השותפות, **וְזֶה** [-עוד אחד מבני המבוי] **בָּא בְּלָגִינוֹ וְשָׁפַךְ** ממנו לתוך החבית, וכן כל בני המבוי עד שהתמלאה החבית, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי** - לא נחלקו בזה, כלומר, גם רבי אליעזר בן תדאי מודה **דְּהָוֵי עֵירוּב**, אף אם לא נתנו את יינם לתוך החבית כדי להתיר את המבוי אלא לשם שותפות של סחורה, לפי שסוף סוף כל אחד מבני המבוי הביא את יינו לשם[ו]. **כִּי פְּלִיגֵי** - אולם באיזה אופן נחלקו חכמים של משנתנו ורבי אליעזר בן תדאי, **כְּגוֹן שֶׁלָּקְחוּ** [-שקנו] כל בני המבוי **חָבִית שֶׁל יַיִן בְּשׁוּתָּפוּת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן תַּדַּאי סָבַר, אֵין בְּרֵירָה** - אין מחשיבים כאילו חילקו ביניהם את היין שבחבית והוברר חלקו של כל אחד ואחד וחזר כל אחד מהם ושפך את יינו לתוכה, אלא כל היין שבחבית שייך לכולם, ולפיכך צריכים לחזור ולהשתתף[ז]. **וְרַבָּנַן סָבְרֵי, יֵשׁ בְּרֵירָה** - מחשיבים כאילו חילקו את היין שבחבית והוברר חלקו של כל אחד ואחד וחזר כל אחד מהם ושפך את יינו לתוך החבית, ונמצא שכל אחד בנפרד נתן מיינו עבור השיתוף[ח].

הגמרא מביאה ביאור אחר במחלוקת רבי אליעזר בן תדאי ורבנן: **רַב יוֹסֵף אָמַר**, לפי כל השיטות מועיל השיתוף במבוי עצמו אם היה לזה ביין ולזה ביין. אלא **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן תַּדַּאי וְרַבָּנַן, בְּסוֹמְכִין עַל שִׁיתּוּף בִּמְקוֹם** [-תחת] **עֵירוּב קָמִיפַּלְגֵי** [-נחלקו], כלומר, האם שיתוף המבואות מועיל גם לערב את החצירות שבמבוי ולהתיר בכך את הטלטול גם מחצר לחצר דרך הפתחים שבין החצירות[ט]. **דְּמָר** [-רבי אליעזר בן תדאי] **סָבַר, אֵין סוֹמְכִין** על השיתוף במקום עירוב, ולפיכך אמר 'זה וזה צריכין לערב', פירוש שאף שעשו שיתוף ביניהם [ביין ויין] להתיר את המבוי, עדיין צריכים לעשות עירוב חצירות כדי להתיר הטלטול בין החצירות, **וּמָר סָבַר** [-וחכמים סוברים], **סוֹמְכִין** על השיתוף במקום עירוב[י], ואין בני המבוי צריכים לערב[יא].

רב יוסף מביא הוכחה לביאורו: **אָמַר רַב יוֹסֵף, מְנָא אֲמִינָא לָהּ** - מנין אני מוכיח שזהו טעמו של רבי אליעזר בן תדאי, ובזה נחלק על שיטת חכמים, **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר** שאמר [בברייתא המובאת להלן] שאין סומכים על שיתוף במקום עירוב, וגם **אָמַר רַב בְּרוֹנָא אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן תַּדַּאי. מַאי טַעְמָא** - ומהו טעמו של רב שפסק כשניהם, **לָאו** - האם לא **מִשּׁוּם דְּחַד טַעְמָא הוּא** - משום ששניהם אמרו דין אחד וטעם אחד להם[ב].

מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב יוסף, **וְאִי חַד טַעְמָא הוּא** - ואם אכן כדבריך ששניהם אמרו דין אחד ומטעם אחד, **תַּרְתֵּי הִילְכְתָא לָמָּה לִי** - מדוע

א. **ולא** כמו שפירש רבה שמדובר בבעל הבית הדר בחצר שבין שני מבואות. ב. **רש"י** (ד"ה שמן). אבל אם הם של חולין אף השמן לא נפסל, לפי שטבול יום אינו פוסל את החולין, כמבואר ביבמות (עה.). ג. **'טבול יום'** הוא אדם או כלי שנטמאו בטומאה של תורה, שאינם עולים מטומאתם אלא בטבילה ו'העריב שמש' [-גמר שקיעת השמש, שהוא צאת הכוכבים, של הלילה שלאחר הטבילה]. ולאחר שטבלו וקודם שהעריב שמשם, נקראים 'טבול יום', ונחלשה טומאתם ואינם מטמאים שוב את החולין, אבל פוסלים הם את התרומה, כלומר, התרומה עצמה נפסלה לאכילה, אבל אינה מטמאה דברים אחרים. ד. **אבל** אם נגע טמא גמור [אפילו שני לטומאה] בשמן, נטמא השמן ונעשה ראשון, לפי שכל הפוסל את התרומה [פירוש, אפילו מי שטומאתו חלשה שאינו 'מטמא' תרומה יבישה שנגע בה אלא 'פוסלה' בלבד, חוץ מטבול יום], מטמא משקים להיות תחילה [-ראשון לטומאה]. וחוזר השמן ומטמא את היין בנגיעתו. ע"פ תוספות בשבת (קח. ד"ה רבי). ה. **ביארנו** על פי הריטב"א (ד"ה רב יוסף). ולשיטתו סובר רב יוסף שהמשנה מדברת מכלי אחד [וכשיטת רב לעיל (ע"א)], אלא שחולק על מה שהעמיד רבה את המשנה בחצר שבין שני מבואות, רק סובר שיש להעמידה גם במבוי אחד, וחכמים סוברים שיין ושמן הואיל ואינם חיבור לטומאה, הרי הם כמונחים בשני כלים ואינם עירוב. ורבי שמעון סובר שאף יין ושמן נחשבים כמחוברים [כשיטת רבי יוחנן בן נורי] ומועיל השיתוף. אבל במונחים בשני כלים, גם לרבי שמעון אין השיתוף מועיל, וכרב. ומחלוקתם של רבה ורב יוסף היא רק באיזה אופן יש להעמיד את המשנה, ולא בעיקר הדין. בהערה לעיל (ע"א) בדברי הגמרא 'ואפילו לזה ביין ולזה בשמן', הובא שנחלקו הראשונים בדעת המקשה שם האם כשהיין והשמן הם בכלי אחד מועיל העירוב. ולדעת הרשב"א שם שהמקשה סבר שבודאי אינו מועיל, צריך לומר שרב יוסף חולק בכך על המקשה שם, וסובר שהדבר תלוי במחלוקת של חכמים ורבי יוחנן בן נורי. או שהמקשה לא רצה להעמיד את דברי רבי שמעון כרבי יוחנן בן נורי, ורב יוסף סבר שיש להעמיד את דבריו כמותו. ולדעת הריטב"א, שהמקשה סבר שאם הם בכלי אחד בודאי מועיל העירוב, יש לומר שהוא סבר שהדבר אינו תלוי במחלוקת של חכמים ורבי יוחנן בן נורי אלא אף לחכמים הסוברים שיין ושמן אינם חיבור לטומאה הרי הם חיבור לענין עירוב, ורב יוסף חולק וסובר שכמו שנחלקו לענין טומאה כך נחלקו לענין שבת. וראה גאון יעקב (ד"ה אמר הרמב"ס) שהאריך בזה. ראה טבלת סיכום שיטות השונות בביאור המשנה. ו. **וכמו** שהתבאר לעיל, שאם הכל מין אחד סומכים עליו להתיר את המבוי. ז. **ואף** שכל אחד מהם נתן מעות בנפרד עבור השיתוף אין זה מועיל, לפי שאין משתתפים במעות. חידושי המאירי (ד"ה כי). ח. **ענין** ברירה שהובא כאן, אינו כמו בשאר מקומות בגמרא, ששם פירושו שדבר שלא היה מבורר מתחילתו והתברר לאחר מכן, נחלקו בו אם דנים למפרע מתחילתו על פי מה שהתברר בסופו או לא. וכאן אי אפשר לפרש כן, שהרי עדיין לא התברר מהו חלקו של כל אחד ואחד ביין [שהרי עדיין לא חילקו ביניהם את היין]. אבל פירוש ענין 'ברירה' שהובא כאן הוא כמו שכתוב בביאור. תוספות (ד"ה ורבי), ריטב"א (ד"ה מי). והוסיף הריטב"א, שלשון זו היא אחת מן הלשונות שבגמרא, שהלשון אחת והענין מתחלף. ט. **פירוש**, בזמן הגמרא היו הבתים פתוחים לחצירות, והחצירות היו פתוחות למבוי [החצירות היו משמשים גם להצנעת כלי הבית, אבל המבואות היו משמשים למעבר בלבד. ראה ציור]. 'שיתוף מבואות', נועד להתיר את טלטול החפצים מן הבתים והחצירות למבוי ולהיפך. ואילו 'עירוב חצירות', נועד להתיר את הטלטול בין הבתים לחצר [וכמו כן, אם עירבה חצר אחת עם השניה, מותר לטלטל בין חצר לחצר דרך הפתחים שביניהם, כמו ששנינו להלן (עג.)]. לדעת רב יוסף, נחלקו רבי אליעזר בן תדאי וחכמים, האם 'שיתוף מבואות' מועיל גם להתיר את הטלטול בין החצירות, או לא. ובהמשך הסוגיא יבואר שגם רבי מאיר וחכמים נחלקו בזה, ושנחלקו גם כן באופן שכל החצירות שבמבוי עירבו ביניהם ב'עירוב חצירות', אם מועיל זה להתיר את הטלטול במבוי כאילו עשו ביניהם גם 'שיתוף מבואות'. ע"פ חידושי הר"ן (ד"ה נסומכין). י. **שעל** ידי שיתוף המבוי, כבר נתערבו ממילא כל החצירות שבמבוי ונעשו כאחת. ריטב"א (ד"ה רב יוסף אמר). כבר התבאר שיש שני מיני עירובי חצירות. האחד, שכל אחד מבני החצר מערב עם חביריו כדי להתיר את הטלטול מבתיהם לחצר ולהיפך. והשני, שבני כמה חצירות הפתוחים זה לזה, מערבים ביניהם כדי להתיר את הטלטול בין חצר לחצר דרך הפתחים שביניהם. וראה להלן בהערה, בדברי הגמרא 'או מערבין או משתתפין' לאיזה עירוב מועיל השיתוף לדעת חכמים. יא. **ונמצא** שיש שלש שיטות של תנאים בענין זה. א. חכמים סוברים ששיתוף של יין ויין [אף אם לא נעשה לשם שיתוף] מועיל להתיר את המבוי. ושיתוף זה מועיל אף להתיר את החצירות שבמבוי. אבל שיתוף של יין ושמן אינו מתיר אף את המבוי. ב. רבי אליעזר בן תדאי סובר ששיתוף של יין ויין מועיל להתיר את המבוי, אבל לא את החצירות. ג. רבי שמעון סובר שאף שיתוף של יין ושמן [בכלי אחד] מועיל להתיר את המבוי [וכשיטת רב יוסף לעיל], ולדעת הסובר שסומכים על שיתוף במקום עירוב הרי זה מתיר גם את החצירות. ריטב"א (ד"ה רב יוסף אמר).

	ת"ק (לרבה)	רבי שמעון (לרבה)	ת"ק (לרב יוסף)	רבי שמעון (לרב יוסף)
יין ויין בכלי אחד	אין צריכים לערב	אין צריכים לערב	אין צריכים לערב	אין צריכים לערב
יין ויין בשני כלים	רב: צריכים לערב אביי: אין צריכים לערב	רב: צריכים לערב אביי: אין צריכים לערב (והמשנה מדברת ממבוי שבין שתי חצירות)	---	---
יין ושמן בכלי אחד (ריטב"א)	צריכים לערב	צריכים לערב (והמשנה מדברת ממבוי שבין שתי חצירות)	צריכים לערב	אין צריכים לערב (כרבי יוחנן בן נורי)
יין ושמן בכלי אחד (רשב"א)	אין צריכים לערב (והמשנה מדברת משני כלים, ובמבוי שבין שתי חצירות)	אין צריכים לערב	צריכים לערב	אין צריכים לערב (כרבי יוחנן בן נורי)

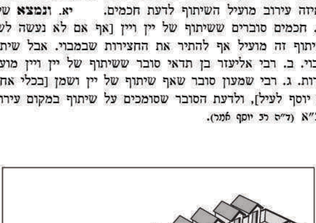

הוצרך רב לפסוק כשניהם, הרי די היה לו לפסוק כרבי מאיר שאין סומכים על שיתוף במקום עירוב, והיה מובן מכך שגם הלכה כדברי רבי אליעזר בן תדאי[יב].

מתרצת הגמרא: הָא קָא מַשְׁמַע לָן - הטעם שאמר רב שהלכה כרבי אליעזר בן תדאי, הוא כדי להשמיענו **דְּלָא עָבְדִינָן כִּתְרֵי חוּמְרֵי בְּעֵירוּבִין** - שאין פוסקים בהלכות עירובין כשיטת תנא אחד המחמיר שתי חומרות. שהרי רבי מאיר אמר שאין סומכים על שיתוף במקום עירוב, בין אם היה השיתוף ביין [שאינו ראוי לעירוב חצירות] ובין אם היה בפת [הראוי לעירוב]. וחכמים שבברייתא דלהלן, סוברים שרק על שיתוף של יין אין סומכים לעירוב, אבל על שיתוף של פת סומכים [כמו שיתבאר בסמוך][יג]. אבל חכמים שבמשנתנו סוברים שאף על שיתוף של יין סומכים לעירוב[יד]. ונמצא שכלפי חכמים של משנתנו החמיר רבי מאיר שתי חומרות. ורב סובר כרבי מאיר בשני הדינים, אבל לא היה יכול לפסוק רק כמותו, שאם כן היה פוסק כשתי חומרות של תנא אחד. על כן אמר שהלכה כרבי אליעזר בן תדאי שאין סומכים על שיתוף במקום עירוב כשנעשה ביין. ושוב פסק כרבי מאיר במה שנחלק עם החכמים שבברייתא לענין אם סומכים על שיתוף של פת במקום עירוב, והיא רק חומרא אחת.

הגמרא מביאה ברייתא שבה נחלקו רבי מאיר וחכמים. מבררת הגמרא: מַאי [-מהו] **רַבִּי מֵאִיר וּמַאי רַבָּנָן**, כלומר, היכן מצינו שנחלקו רבי מאיר וחכמים בדבר זה. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **מְעָרְבִין בַּחֲצֵירוֹת בְּפַת** - עירוב שעושים בני החצירות, עושים אותו רק בפת, **וְאִם רָצוּ לְעָרֵב בְּיַיִן** או בשאר אוכלים ומשקים, **אֵין מְעָרְבִין**, לפי שעירוב חצירות הוא משום 'דירה' [פירוש, שנחשב על ידי העירוב כאילו כל בני החצר דרים בבית שהעירוב מונח בו, והחצר עצמו וכל הבתים שבתוכו משמשים לאותו בית, ונמצא שאין בכל החצר אלא רשות אחת בלבד], ועיקר דירתו של אדם הוא המקום שפתו מונחת בו ולא המקום שמונחים בו שאר מיני אוכלים[טו]. **מִשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי בְּיַיִן** - אבל שיתוף המבוי, עושים אותו אף ביין, וכן בשאר אוכלים ומשקים. לפי שהשיתוף אינו בא לשתף את רשות הבתים שבמבוי אלא לשתף את רשות החצירות שבו, וחצר אינו בית דירה[טז]. ומכל שכן **שאִם רָצוּ לְהִשְׁתַּתֵּף בְּפַת, מִשְׁתַּתְּפִין**, שהרי הפת חשובה יותר מן היין[ג].

מְעָרְבִין בַּחֲצֵירוֹת - בני חצירות הפתוחות זו לזו מערבים ביניהם כדי להתיר את הטלטול מחצר לחצר[יז]. **וּמִשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי**, כלומר, ואף על פי שעירבו בני החצירות ביניהם דרך פתחיהם, צריכים הם להשתתף במבוי כדי להתיר את המבוי. ואם לא עשו כן, הרי הטלטול בחצירות מותר ובמבוי אסור, לפי שאין סומכים על העירוב במקום שיתוף המבוי. וכמו כן, אם השתתפו בני המבוי ולא עירבו בני החצירות ביניהם, אין סומכים על השיתוף במקום עירוב, והטלטול במבוי מותר ובין החצירות אסור[יח]. והטעם שאין סומכים מעירוב לשיתוף ולהיפך, הוא כדי **שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּחַ תּוֹרַת עֵירוּב מִן הַתִּינוֹקוֹת, שֶׁיֹּאמְרוּ 'אֲבוֹתֵינוּ לֹא עֵירְבוּ'** - שאם יסמכו על השיתוף גם להתיר את החצירות, שמא לא ידעו התינוקות מכך, ויסברו שהתירו את הטלטול בין החצירות גם בלי עירוב, ועל ידי כך ישתכחו הלכות עירוב מהדורות הבאים[יט], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**[כ][ד]. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אוֹ מְעָרְבִין** את החצירות, ומשמש עירוב זה גם במקום שיתוף המבוי, **אוֹ מִשְׁתַּתְּפִין** במבוי, ומשמש שיתוף זה גם במקום עירוב החצר[כא].

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור שיטת רבי מאיר וחכמים: פְּלִיגֵי בָּהּ [-נחלקו בביאור הברייתא] **רַבִּי נַחוּמִי וְרַבָּה, חַד** [-אחד משניהם] **אָמַר**, אם עירבו או נשתתפו **בְּפַת, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי** - לא נחלקו רבי מאיר וחכמים, **דְּבַחֲדָא סַגֵּי** - שדי באחד מהם, או בשיתוף או בעירוב, להתיר גם את החצירות וגם את המבוי, מפני שהפת כשירה לשניהם[כב]. **כִּי פְּלִיגֵי** - אך באיזה אופן נחלקו, רק כשהשתתפו במבוי **בְּיַיִן**, רבי מאיר סובר שאין סומכים עליו לעירוב שכן אין מערבים אלא בפת. וחכמים סוברים שאף שהיין אינו ראוי לעירוב, היינו לעצמו, אבל כאן שהשתתפו בו, מתוך שמועיל לשיתוף מועיל גם לעירוב[ה].

יב. **פירוש**, בודאי הוצרך לפסוק כרבי מאיר, שאם היה פוסק רק כרבי אליעזר בן תדאי היו אומרים שרק כשהשיתוף היה ביין [כמו במשנתנו] אין סומכים עליו לעירוב לפי שעירוב חצירות אינו כשר אלא בפת בלבד, אבל אם השתתפו בפת כן סומכים עליו לעירוב, וכרבנן החולקים על רבי מאיר הסוברים כן [כפי פירושו של רב גידל אמר רב להלן (עב.)]. רק הקושיא היא שדי במה שפסק כרבי מאיר שאף אם השתתפו בפת אינו מועיל לעירוב, ומדוע הוצרך לפסוק גם כרבי אליעזר בן תדאי. רש"י (ד"ה ולי). יג. **ואף** שלהלן בגמרא יש מאן דאמר שלא נחלקו חכמים ורבי מאיר אלא בעירבו ביין, אבל בעירבו בפת מודה רבי מאיר שסומכים עליו במקום שיתוף וכן להיפך, מכל מקום רב בעצמו סובר (להלן עב.) שנחלקו בעירבו בפת. יד. **שהרי** משנתנו מדברת משיתוף ביין ויין, והעמדנו שהמחלוקת של חכמים ורבי אליעזר בן תדאי היא אם סומכים על שיתוף זה במקום עירוב. והטעם שלפי חכמים סומכים אף על שיתוף יין לעירוב, יבואר בהמשך הסוגיא. טו. **דין** זה הוא בין אם מערבים בני חצר אחת ביניהם כדי להתיר את הטלטול מן הבתים לחצר ולהיפך, ובין אם בני כמה חצירות מערבים ביניהם כדי להתיר את הטלטול של חפצים המונחים בבית שבחצר אחת לחצר אחרת. והטעם, לפי שגם באופן השני ענין העירוב הוא שנחשב כאילו כל בני החצירות שעירבו גרים בבית שהעירוב הונח שם וכאילו אין שם אלא בית אחד וכל החצירות נחשבות כחצר אחת המשמשת לאותו בית. ולפיכך, צריך פת מן הטעם שהתפרש שעיקר דעתו של האדם הוא על המקום שפתו מונחת שם. גאון יעקב (ד"ה מערבין). טז. **רש"י** (ד"ה ומשתתפין). ומה שלא חששו חכמים לשתף גם את רשות הבתים, לפי שאין הדרך לטלטל מן הבתים למבוי אלא דרך החצירות. ועוד, שהואיל ועל ידי השיתוף כבר נכללים החצירות והמבוי יחד, ממילא נכללים איתם גם הבתים. ומה שהצריכו חכמים מלבד זה גם לערב בין הבתים לחצירות, הוא רק כדי שלא תשתכח תורת עירוב. גאון יעקב (ד"ה מערבין - הראשון). יז. **כלומר**, שיהא מותר לטלטל חפצים ששבתו באחד מבתי החצר האחת, אל תוך החצר האחרת [אבל כלים ששבתו בחצר, מותר לטלטלם באותה חצר, ואף לחצר אחרת, כמבואר בגמרא להלן (פט.)]. האופן שמערבים בין החצירות הוא על ידי שאחד מבני חצר אחת מוליך את העירוב של חצרו, לבית בחצר האחרת, או שמוליך לשם פת משלו [עבור כל בני חצירו]. ע"פ שולחן ערוך (או"ח סי' שעב ס"ג). יח. **ולכן**, אם הבתים פתוחים גם למבוי, מותר להוציא מן הבתים למבוי, אך אסור לטלטל מחצר לחצר דרך הפתחים שביניהם. יט. **ע"פ** רש"י לעיל (מו: ד"ה ולא). כ. **והיינו** רק באופן שלא עירבה כל חצר בעצמה עם הבתים הפתוחים לה. אבל אם עירבה כל חצר לעצמה, וגם כל החצירות שבמבוי השתתפו, אף על פי שלא עירבו החצירות ביניהם, שיתוף המבוי מועיל לחבר את כל החצירות, ומותר לטלטל מחצר לחצר בין דרך המבוי ובין דרך הפתחים שבין החצירות. רש"י (ד"ה מערבין). וביאר הריטב"א (ד"ה מערבין), שהואיל והחצירות עירבו עם הבתים שוב אין לחשוש לשמא תשתכח תורת עירוב, ועל כן סומכים על השיתוף במקום העירוב שבין החצירות. כא. **כתב** הריטב"א (ד"ה מערבין), שאף לחכמים מועיל השיתוף רק לעירוב שבין החצירות, לפי שעניינו דומה לשיתוף מבואות [פירוש, שהרי השיתוף משתף את כל בני החצירות שבמבוי, וכמו כן העירוב שבין החצירות מערב את כולם], אבל לא לעירוב שבין הבתים לחצר שעניינו חלוק לגמרי מענין שיתוף המבוי [שכן עירוב זה מחבר רק בני חצר אחת, ואילו השיתוף מחבר את כל החצירות שבמבוי]. וכתב שכן היא גם שיטת רש"י, אלא שמדברי הרמב"ם (עירובין פ"ה הי"ג) נראה שהשיתוף מועיל גם לערב בין הבתים לחצר. וכן כתב הבית יוסף (או"ח סי' שפז). אבל הב"ח (או"ח סי' שפז) והט"ז (שם סק"א) ועוד אחרונים כתבו שגם לשיטת רש"י מועיל השיתוף גם לעירוב שבין הבתים לחצר. וכל זה לענין לסמוך על שיתוף במקום הנצרך לעירוב. אבל לענין לסמוך על עירוב במקום שיתוף, פשוט שאף לחכמים אינו מועיל אלא אם עירבו החצירות ביניהם. אבל אם רק עירבו בין הבתים לחצירות, ולא עירבו החצירות ביניהם, אין עירוב זה מועיל לשיתוף המבוי, שהרי אפילו מחצר לחצר דרך הפתחים שביניהם אסור לטלטל וכל שכן שאסור לטלטל במבוי. ב"ח (שם). כב. **ובין** חכמים ובין רבי מאיר סוברים שסומכים על שיתוף במקום עירוב. רש"י (ד"ה דכולא). וקשה, שהואיל וטעמו של רבי מאיר שאין סומכים על השיתוף במקום עירוב הוא כדי שלא תשתכח תורת עירוב [כמפורש בברייתא], הרי זה שייך אף בהשתתפו בפת. ותירץ בתורת חיים (ד"ה חד), ששיטה זו סוברת שבפת אין לחשוש לשכחת התינוקות, שהואיל וחייו של אדם תלויים בפת גם התינוקות יודעים שהניחו פת זו גם לשם עירוב. ורק בהשתתפו ביין סובר רבי מאיר שיש לחשוש לשכחת התינוקות, שאין התינוקות מכירים בו מתוך שחיי האדם אינם תלויים בו.

וְחַד אָמַר, אם השתתפו במבוי **בְּיַיִן, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** [-רבי מאיר וחכמים] **לֹא פְּלִיגֵי**, וגם חכמים מודים **דִּבְעֵינַן תַּרְתֵּי** - שצריך שניהם שיתוף ועירוב, לפי שהיין כשר רק לשיתוף ולא לעירוב, ואין אומרים שמתוך שהוא מועיל לשיתוף יועיל גם לעירוב[א]. **כִּי פְּלִיגֵי** - אך באיזה אופן נחלקו, בשעירבו או השתתפו **בְּפַת**, חכמים סוברים שסומכים על עירוב במקום שיתוף ועל שיתוף במקום עירוב, ורבי מאיר סובר שאין סומכים, לפי שחושש לשכחת התינוקות[[א]].

הגמרא מקשה מברייתא, על הסובר שלא נחלקו ביין: **מֵיתִיבֵי** - הקשו בני הישיבה, שנינו בברייתא '**וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אוֹ מְעָרְבִין, אוֹ מִשְׁתַּתְּפִין**', כלומר, אין צורך לעשות גם שיתוף וגם עירוב, אלא די באחד מהם, וסומכים עליו אף לשני. **מַאי** - מהו פירוש הברייתא, **לָאו** - האם אין הפירוש **אוֹ מְעָרְבִין בְּחָצֵר בְּפַת** כדין עירוב, ומועיל גם לשיתוף, **אוֹ מִשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי בְּיַיִן** כדין שיתוף[ב], ומועיל גם לחצר, הרי שלשיטת חכמים סומכים גם על שיתוף של יין במקום עירוב.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב גִּידֵּל אָמַר רַב, הָכִי קָאָמַר** - כך היא כוונת הברייתא, **אוֹ מְעָרְבִין בְּחָצֵר בְּפַת** וְעל יד כך **מוּתָּרִין כָּאן וְכָאן** - בחצירות ובמבוי, **אוֹ מִשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי בְּפַת** וְגם על ידי כך **מוּתָּרִין כָּאן וְכָאן**[ג]. אבל אם השתתפו במבוי ביין, אינו מועיל לחצירות[[ב]].

הגמרא דנה היאך לפסוק במחלוקת רבי מאיר וחכמים: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר**, שאין סומכים על עירוב במקום שיתוף, ולא על שיתוף במקום עירוב, וכך יש לדרוש לרבים. **וְרַב הוּנָא אָמַר, מִנְהָג כְּרַבִּי מֵאִיר**, והכוונה, שברבים אין דורשים שהלכה כמותו אלא כחכמים[ד], אבל יחיד הבא לשאול מורים לו כרבי מאיר. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, נָהֲגוּ הָעָם כְּרַבִּי מֵאִיר**, והכוונה, שאף ליחיד אין מורים כרבי מאיר, אבל אין מוחים ביד מי שעושה מעשה כרבי מאיר[ה][[ג]].

★ ★ ★

משנה משנתנו ממשיכה בדיני עירובי חצרות: **חֲמִשָּׁה חֲבוּרוֹת**[ו] **שֶׁשָּׁבְתוּ בִּטְרַקְלִין** [-אולם גדול[ז]] **אֶחָד**, וחילקו האולם לחמשה חלקים על ידי מחיצות גרועות[ח], וכל חבורה דרה בחלק אחד והמחיצות מפסיקות בין חבורה לחבורה, ולכל חלק פתח לעצמו לצאת לחצר שלפני הטרקלין[ט], ודרי הטרקלין רוצים לערב עם דיירי שאר בתי החצר להתיר טלטול בין בתי החצר ולחצר[י]. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, עֵירוּב לְכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה** - על כל חבורה לתת בפני עצמה פת לעירוב, שהמחיצות מחלקות ביניהן והרי זה כמו שכל חבורה דרה בבית לעצמה. וכמו כן, החבורות אוסרות זו על זו, ואינן יכולות להוציא מרשות זו לזו בלא עירוב[יא]. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, די **בְּעֵירוּב אֶחָד לְכוּלָּן** [-לכל החבורות], שכיון שהחלוקה נעשתה במחיצה שפלה וגרועה אין כאן חילוק רשות, והרי זה כמו שדרים כולם בבית אחד. וכמו כן החבורות יכולות לטלטל בתוך הטרקלין מרשות זו לזו בלא עירוב, שהטרקלין מחברן ועושה אותן אחד[[ד]].

וכיון שבני החבורות מותרים לטלטל ביניהם בלא עירוב, הרי הם כמו שעירבו ביניהם, ולכך נעשה אחד מהם שליח להביא עירוב עבור כולם, כשבאים לערב עם שאר דיירי החצר[יב]. וכמו ששנינו בברייתא להלן (ע"ב), 'חמשה שגבו את עירובן, עירוב אחד לכולן', כלומר, חמשה אנשים הדרים בחמשה בתים בחצר ועירבו ביניהם את חצרם, נעשו כאחד, ואם באים אחר כך לערב עם חצר אחרת, אחד מהם נעשה שליח להביא עירוב עבור כל החמשה[יג].

מוסיפה המשנה: **וּמוֹדִים** בית הלל לבית שמאי, **בִּזְמַן שֶׁמִּקְצָתָן שְׁרוּיִין** [-דרים] **בַּחֲדָרִים אוֹ בַעֲלִיּוֹת** שבטרקלין, שהם רשויות חלוקות לגמרי, ורצונם להתיר את הטלטול מהטרקלין לחצר, **שֶׁהֵן צְרִיכִין עֵירוּב לְכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה**, מפני שהן כחמשה בתים. ואין זה כדין הברייתא להלן 'חמשה שגבו את עירובן, עירוב אחד לכולן', שהרי שם עירבו תחילה ביניהם ונעשו אחד, ואילו כאן לא עירבו ביניהם[יד]. וכמו כן אינן יכולות לטלטל מרשות זו לזו בלא עירוב.

★

גמרא הגמרא מבררת באיזה אופן נחלקו בית שמאי ובית הלל: **אָמַר רַב נַחְמָן, מַחֲלוֹקֶת** בית שמאי ובית הלל, היא דווקא כשהחלוקה בין החבורות נעשתה **בִּמְסִיפָּס** - מחיצה נמוכה של חתיכות עצים וגבהה פחות מעשרה טפחים, שמחיצות פחותות כאלו אינן מחלקות לדעת בית הלל והטרקלין נחשב כבית אחד, ואף הרי זה כמו שעירבו ביניהם, ולכך עירוב אחד לכולם, כדין ששנינו בברייתא להלן (ע"ב) לגבי 'חמשה שגבו את עירובן'[טו]. **אֲבָל** כאשר החלוקה שבין החבורות נעשתה **בִּמְחִיצָה** שגובהה **עֲשָׂרָה** טפחים, שהיא מחיצה חשובה[טז], **דִּבְרֵי הַכֹּל** - אף בית הלל מודים שצריך **עֵירוּב לְכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה**, לפי שמחיצה כזו מחלקת את חלקה של כל חבורה לרשות נפרדת.

לשון אחרת בשם רב נחמן: **אִיכָּא דְּאָמְרֵי אָמַר רַב נַחְמָן, אַף בִּמְסִיפָּס מַחֲלוֹקֶת**, כלומר, במחיצות עשרה ודאי נחלקו, שלבית שמאי מחיצה עשרה מחלקת וצריך עירוב לכל חבורה, ולבית הלל אף מחיצה כזו אינה מחלקת ודי בעירוב אחד לכולם, אך אל תאמר שלבית שמאי דווקא מחיצה עשרה מחלקת, אלא מחלוקתם היא אף במסיפס, שאף מחיצות אלו מחלקות לבית שמאי[יז][[ה]].

דעות נוספות בביאור מחלוקת בית שמאי ובית הלל: **פְּלִיגֵי בָּהּ** [-נחלקו בזה] **רַבִּי חִיָּיא וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי. חַד אָמַר, מַחֲלוֹקֶת בִּמְחִיצּוֹת** עראי **הַמַּגִּיעוֹת לַתִּקְרָה**, כגון יריעות המפסיקות עד התקרה[יח][[ו]], שדווקא באופן זה סוברים בית שמאי שרשויותיהן חלוקות, **אֲבָל מְחִיצּוֹת שֶׁאֵין מַגִּיעוֹת לַתִּקְרָה**, אפילו הן גבוהות עשרה, **דִּבְרֵי הַכֹּל** - אף בית שמאי מודים שדי **בְּעֵירוּב אֶחָד לְכוּלָּן**[יט]. **וְחַד אָמַר, מַחֲלוֹקֶת בִּמְחִיצּוֹת שֶׁאֵין מַגִּיעוֹת לַתִּקְרָה, אֲבָל מְחִיצּוֹת הַמַּגִּיעוֹת לַתִּקְרָה, דִּבְרֵי הַכֹּל** - אף בית הלל מודים **שֶׁצְּרִיכִין עֵירוּב לְכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה**[[ז]].

א. **רש"י** (ד"ה וחד). ולפירושו, מה שלפי שיטה זו אין סומכים על שיתוף של יין במקום עירוב, הוא מעיקר הדין. וכתב הקרן אורה (ד"ה והרמב"ם), שמה שלא פירש רש"י הטעם משום שכחת התינוקות, הוא מפני שכאן מדובר גם לשיטת חכמים, וחכמים אינם חוששים לכך. אבל הכסף משנה (עירובין פ"א ה"ט) כתב בשיטת הרמב"ם שגם לשיטה זו הטעם הוא מחמת חשש שכחת התינוקות. ומה שבפת לא חששו חכמים לכך, הוא לפי שהפת הוא חיי נפש ועיני התינוקות תלויים בו ולכן גם הם יודעים שהשתתפו בו, אבל היין אין חיי האדם תלויים בו, ולכך אין התינוקות מכירים במה שנעשה בו. ב. **קושיית** הגמרא היא, שמכך שהברייתא סתמה ולא פירשה באיזה שיתוף מדובר, משמע שמדובר בכל אופן שהשיתוף נעשה כדינו, דהיינו אף אם נעשה ביין. ג. **שכשם** שמה ששנינו 'מערבים', הוא בפת [כדין עירוב], כך גם מה ששנינו 'משתתפים' הוא בפת. רש"י (ד"ה או). ד. **על** פי רא"ש (פ"ו סי' ז). ה. **רש"י** (ד"ה או) על פי גמרא בתענית (כו:). והקשו התוספות (ד"ה נהגו) מה שייך למחות במי שמחמיר כרבי מאיר ועושה גם שיתוף וגם עירוב. ותירצו שלדעת חכמים המברך על השיתוף אחרי שכבר עירב [או להיפך] מברך ברכה לבטלה, ועל כך אמר רבי יוחנן, שאף שאנו מורים שהלכה כחכמים, מכל מקום הנוהג כרבי מאיר והניח שיתוף ועירוב וגם בירך שתי ברכות אין מוחים בידו. ועוד, שאם השתתפו במבוי ולא עירבו, ואירעה ברית מילה בשבת והוצרכו להביא סכין או מים חמים לצורך המילה [וכן להיפך אם עירבו ולא השתתפו והוצרכו להביא סכין או מים דרך המבוי], ולשיטת חכמים חייבים להביא אותם דרך החצר והמבוי ולקיים מצות מילה בזמנה, ואם עשו כרבי מאיר ונמנעו ולא הביאום בשבת ונדחתה המילה, אין מוחים בהם. וראה בדבריהם אופנים נוספים שבהם יש קולא בשיטת רבי מאיר. ו. **לאו** בדווקא חמש. מאירי (ד"ה אמר). ולאו דווקא חבורות, אלא הוא הדין בחמשה יחידים. ע"פ תוספות (ד"ה ומודין). ז. **רמב"ם** (פירוש המשניות פ"ו מ"ו). ח. **בגמרא** יתבאר באיזו מחיצה מדובר. ט. **רש"י** (ד"ה בטרקלין). ופירשו התוספות (שם) ועוד ראשונים, שרק מחמת כן דנה המשנה האם כל חבורה צריכה לתת עירוב לעצמה. אך אילו לא היה להם מחדרם פתח לחצר והיו יוצאים לחצר דרך חדרו של החיצון [והיינו שהיו דרים חדר לפנים מחדר, ובני החבורות הפנימיות היו צריכים לעבור דרך החדרים שלפניהם כדי לצאת לחצר], רק בני החדר הפנימי היו צריכים ליתן פת לעירוב, או השנים הפנימיים לרבי יוחנן להלן (עה:), וכל האחרים הקרובים לפתח נחשבים כבית שער לחצר, והדר בבית שער אינו נותן עירוב, כמבואר במשנה להלן (פה:). י. **או** כאשר באים לערב עם חצירות אחרות. רשב"א, ריטב"א (ד"ה חמש), מאירי (ד"ה אמר). יא. **דהיינו** שיגבו מכל אחת פת וישימו ברשות אחת מהן [אמנם אם עירבו עם שאר דיירי החצר, שוב אינן צריכות לערב בינן לבין עצמן]. יב. **רש"י** (ד"ה וב"ה). כלומר, מה ששנינו 'עירוב אחד לכולן', לא זו בלבד שדי בפת אחת לעירוב עבור כולם, ואין צריך להביא פת כשיעור הנצרך לכל חבורה וחבורה [שלענין זה די בכך שאין חילוק רשות בטרקלין], אלא אף רשאי אחד מהם להביא את הפת משלו ולהעשות שליח עבורם [שלענין זה צריך אף שדרי הבית יהיו כמעורבים ביניהם]. אחרונים, בביאור כוונת רש"י. ושליח זה אינו צריך לזַכות לבני החבורות את העירוב. תפארת ישראל (פ"ו יכין אות לג) [שהרי אם מזכה להם, הרי זה כאילו נתנו יחד את העירוב]. יג. **כשם** שמערבים חצר אחת, כך מערבים שתי חצירות כדי להתיר את הטלטול בין הבתים שבחצרות ומהבתים לחצירות. העירוב נעשה על ידי שדיירי הבתים בשתי החצרות נותנים פת ומניחים אותו באחד הבתים. יד. **ע"פ** רש"י (ד"ה ומודין). אמנם רק מקצתם השרויים בחדרים צריכים עירוב לכל חבורה וחבורה, אך לנמצאים בטרקלין די בעירוב אחד לכולם. רשב"א וריטב"א (ד"ה ומודים). טו. **רש"י** (ד"ה מחלוקת). וראה הערה לעיל [בדברי בית הלל במשנה] מדוע צריך גם שהטרקלין יהא כבית אחד וגם שהחבורות יהיו כמעורבות ביניהם. טז. **זוהי** שיעורה של מחיצה מן התורה, כמבואר בסוכה (ד:-ה:). יז. **ונמצא** שהן במחיצות עשרה טפחים והן במסיפס, לבית שמאי עירוב לכל חבורה וחבורה, ולבית הלל עירוב אחד לכולן. יח. **תוספות** (ד"ה במסיפס) ועוד ראשונים. מפני שאם הכוונה למחיצות קבועות המגיעות לתקרה, הרי הם חדרים ועליות ממש ששנינו במשנה שבית הלל מודים שצריך עירוב לכל חבורה. ובדעת רש"י בזה ראה עיוני הפשט. יט. **ונמצא** שדעה זו חולקת על שתי הלשונות בדעת רב נחמן. שהרי הלשון הראשון סובר שמודים בית הלל במחיצה עשרה שצריך עירוב לכל חבורה, ואילו דעה זו סוברת שנחלקו אפילו במחיצות המגיעות לתקרה. והלשון השני סובר שנחלקו בין במסיפס ובין במחיצה עשרה, ובית שמאי מצריכים בהם עירוב לכל חבורה, ואילו לדעה זו סוברים בית שמאי שאפילו במחיצות עשרה די בעירוב אחד לכולם, ורק במגיעות לתקרה הצריכו עירוב לכל חבורה. רש"י (ד"ה אלא).

הגמרא מקשה על חלק מהשיטות שנאמרו בביאור מחלוקת בית שמאי ובית הלל: **מֵיתִיבֵי**, שנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַסַּבָּר** [-מלשון סברא, על שם חריפותו], **לֹא נֶחְלְקוּ בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל עַל** טרקלין המחולק **בִּמְחִיצּוֹת הַמַּגִּיעוֹת לַתִּקְרָה, שֶׁצְּרִיכִין עֵירוּב לְכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה. עַל מָה נֶחְלְקוּ, עַל מְחִיצּוֹת שֶׁאֵין מַגִּיעוֹת לַתִּקְרָה, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**, גם במחיצות אלו צריכים **עֵירוּב לְכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים עֵירוּב אֶחָד לְכוּלָּן.**

הגמרא מבארת על איזו מהשיטות שנזכרו לעיל קשה מברייתא זו: לְמַאן דְּאָמַר - לרבי חייא או רבי שמעון ברבי[א], זה שאמר **שֶׁבִּמְחִיצּוֹת הַמַּגִּיעוֹת לַתִּקְרָה מַחֲלוֹקֶת**, ברייתא זו **תְּיוּבְתָּא** על דבריו, שכן מפורש בה שבמגיעות לתקרה לא נחלקו[[א]].

וּלְמַאן דְּאָמַר - ולזה שאמר **בִּמְחִיצּוֹת שֶׁאֵין מַגִּיעוֹת לַתִּקְרָה מַחֲלוֹקֶת**, אבל במגיעות לתקרה לדברי הכל צריכים עירוב לכל חבורה, ברייתא זו **סַיַּיעְתָּא** לדבריו, שכן מפורש בה כדבריו.

לְהַךְ לִישְׁנָא [-הלשון הראשונה] **דְּאָמַר רַב נַחְמָן מַחֲלוֹקֶת בִּמְסִיפָּס** [-מחיצה נמוכה של חתיכות עצים], אבל במחיצות הגבוהות עשרה מודים בית הלל שצריכים עירוב לכל חבורה, ברייתא זו היא **תְּיוּבְתָּא** על דבריו, שהרי מפורש בה שלבית הלל במחיצות שאין מגיעות לתקרה די בעירוב אחד לכולם, ובכלל זה אף מחיצות עשרה שאינן מגיעות לתקרה.

אֶלָּא לְהַךְ לִישְׁנָא [-הלשון השניה] **דְּאָמַר רַב נַחְמָן אַף בִּמְסִיפָּס מַחֲלוֹקֶת**, היינו שהמחלוקת בין במסיפס ובין במחיצה עשרה, **לֵימָא תֶּהֱוֵי תְּיוּבְתָּא**, שהרי נאמר בה שנחלקו במחיצות, ומשמע שבמסיפס שאינה מחיצה[ב] מודים בית שמאי שעירוב אחד לכולם.

דוחה הגמרא: אָמַר לָךְ רַב נַחְמָן, אין הברייתא פירכא על דברי, שאכן בית שמאי ובית הלל **פְּלִיגֵי בִּמְחִיצָּה** עשרה **וְהוּא הַדִּין** שנחלקו **בִּמְסִיפָּס**, וכפי שאמרתי, **וְהַאי דְּקָא מִיפַּלְגֵי** - וזה שנזכר בברייתא רק שנחלקו **בִּמְחִיצָּה**, טעם הדבר, **לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דְּבֵית הִלֵּל** עד היכן התירו, שגם במחיצה עשרה אמרו שהטרקלין מחברם ודי בעירוב אחד לכולם. אך באמת הברייתא מסכימה שנחלקו אף במסיפס.

מקשה הגמרא על דחיה זו: וְלִיפַּלְגֵי בברייתא **בִּמְסִיפָּס, לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דְּבֵית שַׁמַּאי** עד היכן החמירו, שאומרים שאף חלוקה במסיפס מצריכה עירוב לכל חבורה[ג]. **מתרצת הגמרא: כֹּחַ דְּהֶיתֵּרָא עָדִיף** - טוב יותר לתנא להשמיענו כח דברי המתיר מאשר את דברי האוסר[ד][[ב]].

מסקנת הגמרא להלכה: אָמַר רַב נַחְמָן[[ג]] **אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה הַסַּבָּר**, שבמחיצות המגיעות לתקרה מודים בית הלל שצריכים ליתן עירוב לכל חבורה. **הגמרא מוכיחה כן ממשנתנו: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַתְנִיתִין נַמִּי דַּיְקָא, דְּקָתָנֵי, וּמוֹדִים** בית הלל **בִּזְמַן שֶׁמִּקְצָתָן** של החבורות **שְׁרוּיִין בַּחֲדָרִים וּבַעֲלִיּוֹת** שהיו בטרקלין, **שֶׁצְּרִיכִין עֵירוּב לְכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה.** ויש לדקדק, **מַאי חֲדָרִים וּמַאי עֲלִיּוֹת** שהתכוונה המשנה, **אִילֵימָא חֲדָרִים** הכוונה **לַחֲדָרִים מַמָּשׁ**, שמעולם לא היו מחוברים על ידי הטרקלין, דהיינו שנבנו במחיצות קבועות משעת בניית הטרקלין כדרך סתם חדרים שבבתים[ה], **וְכֵן עֲלִיּוֹת** הכוונה **לַעֲלִיּוֹת מַמָּשׁ**, שלא היו מחוברות מעולם, קשה, הלא **פְּשִׁיטָא** שאין הטרקלין מחברם וצריכים עירוב לכל חבורה, שהרי רשויותיהן חלוקות לגמרי. **אֶלָּא לָאו** - אלא ודאי כוונת המשנה **כְּעֵין חֲדָרִים וּכְעֵין עֲלִיּוֹת, וּמַאי נִיהוּ**, כשהטרקלין מחולק על ידי **מְחִיצּוֹת** עראי **הַמַּגִּיעוֹת לַתִּקְרָה**, ועל כך אמרה משנתנו שכשחולקו החבורות במחיצות אלו אף בית הלל מודים שצריכים עירוב לכל חבורה וחבורה. **מסיים רב נחמן בר יצחק: שְׁמַע מִינָּהּ**, שאף לדעת משנתנו מודים בית הלל במחיצות המגיעות לתקרה, וכדברי רבי יהודה הסבר[ז][[ד]].

הגמרא מביאה ברייתא, המבארת את מחלוקת בית שמאי ובית הלל באופן אחר: תָּנָא, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שנחלקו בית שמאי ובית הלל, זהו **כְּשֶׁבְּנֵי** החצר ובכללם החבורות שבטרקלין **מוֹלִיכִין אֶת עֵירוּבָן** [-את הפת שנתנו כל אחד לעירוב] **לְמָקוֹם אַחֵר**, היינו שהניחוהו באחד משאר בתי החצר ולא בטרקלין, **אֲבָל אִם הָיָה עֵירוּבָן בָּא אֶצְלָן**, ששאר בני החצר מביאים את פת העירוב להניחו בטרקלין, **דִּבְרֵי הַכֹּל** - אף בית שמאי מודים לבית הלל שדי **בְּעֵירוּב אֶחָד לְכוּלָּן** - לכל החמש חבורות[ח].

וטעם הדבר, שברייתא זו סוברת שבית שמאי ובית הלל לא נחלקו במחיצות האם הן מחלקות את בני הטרקלין, אלא כולם מסכימים שהטרקלין שהוא רשות אחת מחבר את החבורות, ובני החבורות אינם צריכים לערב ביניהם כשרוצים לטלטל בטרקלין עצמו[ט], והרי הם כ'חמשה שגבו את עירובם', כלומר, חמשה בתים בחצר שעירבו ביניהם את חצרם, שחצרם הותרה להם. אמנם כש'חמשה שגבו' באים לערב עם חצר אחרת, שנינו בברייתא בסמוך שעירוב אחד לכולם, היינו שאחד מהם נעשה שליח להביא עירוב עבור כל החמשה. אך סוברים בית שמאי, שדין זה הוא דווקא כשבא העירוב אצלם, שאז כל החמשה שוים שם ונחשבים כאחד[י], אבל אם הוליכו עירובם לחצר האחרת, אין אחד מהם נעשה שליח לתת פת אחת לעירוב עבור כולם, אלא צריכים עירוב לכל אחד. ולכן אף בטרקלין, אם העירוב בא אצלם עירוב אחד לכולם, ואם העירוב ניתן בבית אחר בחצר צריך עירוב לכל חבורה[יא]. ובית הלל סוברים לגבי חמשה שגבו את עירובם, שגם כאשר הם מוליכים את העירוב לחצר אחרת די בעירוב אחד לכולם. ולכן אף בטרקלין, בין אם העירוב בא אצלם ובין לבית אחר, די בעירוב אחד לכולם[יב].

על פי ביאור הברייתא במחלוקת בית שמאי ובית הלל, הגמרא דנה בברייתא נוספת, העוסקת בחמשה שגבו את עירובם. מבררת הגמרא: כְּמַאן אָזְלָא [-כשיטת מי הולכת] **הָא דְּתַנְיָא, חֲמִשָּׁה שֶׁגָּבוּ אֶת עֵירוּבָן** - חצר שיש בה חמשה בתים, ודיירי הבתים עירבו כדי שיוכלו לטלטל בין הבתים ומהבתים לחצר, ואחר כך רצו לערב עם חצר אחרת, אזי גם **כְּשֶׁמּוֹלִיכִין אֶת עֵירוּבָן לְמָקוֹם אַחֵר** - לחצר האחרת, **עֵירוּב אֶחָד לְכוּלָּן**, כלומר, אחד מהחמשה נעשה שליח לתת פת אחת לעירוב עבור כולם. **משיבה הגמרא: כְּמַאן, כְּבֵית הִלֵּל**, שהרי חמש חבורות בטרקלין הרי הם כחמשה שגבו את עירובן, וכמו שהתבאר, והתבאר בברייתא הקודמת שרק לדעת בית הלל עירוב אחד לכולם גם כשמוליכים את עירובם למקום אחר.

הגמרא מביאה לשון נוספת בסוגיא, הגורסת אחרת בברייתא הראשונה המבארת את מחלוקת בית שמאי ובית הלל, ועל פי זה דנה בדרך אחרת בברייתא השניה לגבי 'חמשה שגבו': וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי, כך שנינו בברייתא הראשונה, **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שנחלקו בית שמאי ובית הלל, **כְּשֶׁהָיָה עֵירוּב בָּא אֶצְלָן, אֲבָל אִם** בני החצר ובכללם החבורות שבטרקלין **הָיוּ מוֹלִיכִין אֶת עֵירוּבָן לְמָקוֹם אַחֵר, דִּבְרֵי הַכֹּל** - אף בית הלל מודים **שֶׁצְּרִיכִין עֵירוּב לְכָל חֲבוּרָה וַחֲבוּרָה.**

וטעם הדבר, שאף לדעה זו הטרקלין מחבר את החבורות ורשאים לטלטל ביניהם בלא עירוב, והרי הם כחמשה שגבו עירובם וכמו שהתבאר בלשון הקודמת[יג]. ומכל מקום, לבית שמאי החיבור שבין החבורות מועיל רק כלפי עצמם, להתיר לטלטל בטרקלין שהוא רשות המיוחדת רק להם. אך אם באו לערב עם שאר בני החצר להתיר את הטלטול בחצר, שהיא רשות המשותפת גם לאלו שאינם מחוברים בטרקלין, הטרקלין אינו מחבר את החבורות לענין זה, וכל חבורה צריכה להביא עירוב לעצמה, אף על פי שמניחים את העירוב בטרקלין. וטעמם, שמתוך שאוסרים בני החצר על החבורות שבטרקלין להוציא מהטרקלין לחצר, אף החבורות עצמן אוסרות זו על זו את הטלטול מהטרקלין לחצר, והרי הן כחבורות נפרדות לענין זה. וכמו כן בחמשה שגבו את עירובם, העירוב שעשו מועיל רק כלפי עצמם להתיר את חצרם, אך אם באו לערב עם חצרות אחרות, העירוב שגבו אינו מצרפם לענין זה, וכל אחד מהחמשה צריך להביא עירוב לעצמו, אף על פי שהעירוב בא אצלם. שמתוך שבני החצר האחרת אוסרים על החמשה את הטלטול בין החצרות, אף החמשה אוסרים זה על זה, והם נחשבים נפרדים לענין זה.

ולדעת בית הלל הטרקלין מחבר את החבורות והעירוב מחבר את החמשה שגבו עירובם גם כשבאו לערב עם אחרים, אך זהו דווקא כשמניחים את

א. **הגמרא** הביאה לעיל בשמם שתי דעות, ולא התפרש מי מהם אמר כל דעה. ב. **שגבהה** פחות מעשרה טפחים, כמבואר לעיל (ע"א). ג. **כלומר**, ומכך שלא הביאה הברייתא שנחלקו במסיפס להשמיע את כחם של בית שמאי, מוכח שאכן לא נחלקו במסיפס, ושבה הקושיא על רב נחמן. הריטב"א (ד"ה וליפלגו) פירש, שאין כוונת המקשן שיזכיר התנא רק מסיפס שהוא כחם של בית שמאי, ולא ישמיענו את כחם של בית הלל שההלכה כמותם, אלא כוונתו להקשות שיזכיר התנא גם מסיפס, כדי להשמיענו גם את כחם של בית שמאי. ד. **לפי** שהמתיר סומך על שמועתו ואינו ירא להתיר, אבל כשאוסר אינו ראיה שסומך על שמועתו, לפי שהכל יכולים להחמיר ואפילו בדבר המותר. רש"י בביצה (ב: ד"ה דהתירא). ה. **ע"פ** רש"י (ד"ה חדרים). וראה בעיוני הפשט לעיל (ע"א). ו. **ע"פ** תוספות (לעיל ע"א ד"ה במחיצות). ז. **ראה** טבלת סיכום בעיוני הפשט. ח. **וכיון** שבית שהונח בו עירוב פטור מנתינת עירוב וכאמור לעיל (מט.), הרי שכל החמש חבורות פטורות מנתינת עירוב, ולא רק אותה חבורה שהונח העירוב בחלקה. ולשון הברייתא 'עירוב אחד לכולן' הוא לאו דווקא, שהרי אינן מביאות עירוב, אלא הכוונה שהן נחשבות כאחד. ריטב"א (ד"ה תנא). ט. **רש"י** (ד"ה אבל). והוכיח כן, שהרי ברייתא זו מחלקת בין אופן שעירובם בא אצלן לבין אופן שהעירוב ניתן במקום אחר, ואם סברה הברייתא שמחלוקת בית שמאי ובית הלל היא האם מחיצות גרועות מחלקות את החבורות [וכאחת השיטות לעיל], אם כן לבית שמאי שהמחיצות מחלקות, לעולם החבורות נמצאות ברשויות חלוקות, ומדוע כשבא עירוב אצלן עירוב אחד לכולן. י. **אמנם** אין צריכים לתת עירוב כלל, לפי שבית שנותנים שם את העירוב אינו נותן פת לעירוב [כאמור לעיל (מט.)], וכל החמשה הם כבית אחד. יא. **טעם** החילוק, משום שבאופן שהחמשה שגבו עירובם או החבורות שבטרקלין התפזרו להוציא את עירובם לחוץ, נפרדה חבורתם וצריכים עירוב לכל אחת, אך כשבא עירוב אצלם שהם מכונסים ועומדים, עירוב אחד לכולם. רשב"א וריטב"א (ד"ה תנא). יב. **כלומר**, כל החבורות נחשבות כאחד לענין עירוב [אמנם, אם העירוב בא אצלן אינן נותנות כלל פת, ראה הערה לעיל]. והטעם, שכיון שהועיל חיבורן לענין טלטול מרשות זו לזו, לכך הן נשארות מחוברות גם לענין עירוב עם שאר דיירי החצר, ואף כשמוליכים העירוב לבית אחר. ע"פ חזון איש (או"ח סי' פג סק"א). יג. **ואף** ללשון זו, מחלוקת בית שמאי ובית הלל אינה במחיצות האם הם מחלקות את הטרקלין [וכמו שהתבאר בלשון הראשונה שבברייתא זו].

העירוב אצלם, שאז הם נחשבים כאחד ודי בעירוב אחד לכולם, אבל אם הוליכו עירובם למקום אחר, אינם נחשבים מחוברים וצריכים עירוב לכל אחד ואחד[יד].

על פי ביאורה של לשון זו במחלוקת בית שמאי ובית הלל, הגמרא שבה ודנה בברייתא העוסקת בחמשה שגבו את עירובם. מבררת הגמרא לפי לשון זו: כְּמַאן אַזְלָא הָא דְּתַנְיָא, חֲמִשָּׁה **שֶׁגָּבוּ אֶת עֵירוּבָן,** והותרה חצרם, **כְּשֶׁ**עירבו עם חצירות אחרות, אף **שֶׁמּוֹלִיכִין אֶת עֵירוּבָן לְמָקוֹם אַחֵר,** כלומר לחצר האחרת, די **בְּעֵירוּב אֶחָד לְכוּלָּן. משיבה הגמרא: כְּמַאן, דְּלָא כְּחַד** - אינו כאף אחד, שהרי לפי הלשון השניה, כשמוליכים את העירוב למקום אחר אף בית הלל מודים שצריכים עירוב לכל אחד[טו][ה].

★ ★ ★

משנה משנה זו עוסקת בדיורים המחוברים בחיבור מועט על ידי תשמיש משותף בבית[טז]: **הָאַחִין**[יז] **שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם, וִישֵׁנִים בְּבָתֵּיהֶם** - כל אחד בבית לעצמו, והיו בתיהם ובית אביהם בחצר אחת, ויש בחצר מלבדם דיירים נוספים בבתים משלהם, כאשר באים לעשות עירוב כדי להתיר את הטלטול בין הבתים לחצר, **צְרִיכִין** האב והאחים **עֵירוּב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד,** כלומר, צריך כל אחד מהם לתת פת משלו לעירוב כשאר דיירי החצר, ואינם נחשבים כאחד, על אף שהבנים מחוברים לאביהם בשל אכילתם. וטעם הדבר יתבאר בגמרא. **לְפִיכָךְ** - לפי שהם נחשבים דיורים חלוקים זה מזה, **אִם שָׁכַח אֶחָד מֵהֶם וְלֹא עֵירַב** - לא נתן פת לעירוב, הרי הוא אוסר עליהם[יח], וכדי שיהיו מותרים בטלטול על ידי העירוב שעשו, הוא **מְבַטֵּל אֶת רְשׁוּתוֹ** לשאר בני החצר, ואז כל החצר רשות אחת ומותרים בטלטול[יט].

המשנה מבארת, שמכל מקום החיבור בין האב לאחים בכך שאוכלים על שולחנו, מועיל להם: אֵימָתַי האב והאחים צריכים עירוב לכל אחד, **בִּזְמַן שֶׁמּוֹלִיכִין עֵירוּבָן לְמָקוֹם אַחֵר** - באחד משאר בתי החצר. **אֲבָל אִם הָיָה הָעֵירוּב** של כל החצר **בָּא אֶצְלָן** - שהונח בבית אביהם[כ], **אוֹ** באופן **שֶׁאֵין עִמָּהֶן** [-עם האב והאחים] **דִּיוֹרִין** נוספים **בְּחָצֵר,** בשני אופנים אלו **אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב,** שלענין זה מועיל החיבור המועט שביניהם בכך שאוכלים מאביהם, להחשיבם כמחוברים[כא][ו].

★

גמרא בסמוך נחלקו רב ושמואל במי שאוכל בחצר אחת וישן באחרת, היכן עיקר דירתו. לדעת רב, מקום הפת הוא העיקר [כלומר, מקום האכילה], ועל כן אוסר על בני החצר שאוכל בה, ולדעת שמואל, מקום לינתו הוא העיקר, ועל כן אוסר על בני החצר שישן בה. **הגמרא רוצה להוכיח ממשנתנו לגבי מחלוקת זו: שְׁמַעְתְּ מִינָּהּ** מדין מוליכין עירובן שבמשנתנו, **שֶׁמְּקוֹם לִינָה הוּא הַגּוֹרֵם** לאסור על בני החצר ולחייב לערב עמו, ששם הוא עיקר דירת האדם, ולכך נקטה משנתנו שהאחים ישנים בבתיהם, שמחמת כן צריכים עירוב לכל אחד ואחד במוליכים עירובם למקום אחר. אך אם היו ישנים בבית אביהם, הרי הם כדרים בביתו, ולא היו מביאים עירוב לעצמם אלא רק אביהם. ויש ממשנתנו פירכא על דברי רב הסובר שמקום הפת גורם, שאם כדבריו, הלא אף שהאחים ישנים בבתיהם, מכל מקום היה לנו להחשיבם כאחד מחמת שכולם אוכלים בבית אביהם, ואילו המשנה החשיבה אותם כחלוקים[ז].

דוחה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אין מהמשנה פירכא על שיטתי, לפי שאינה עוסקת באחים שאכלו בבית אביהם על שולחנו ממש, שאילו כן די היה בעירוב אחד לכולם אף שישנים בבתיהם, מפני שמקום הפת גורם. אלא **בִּמְקַבְּלֵי פְּרָס שָׁנוּ** - משנתנו עוסקת באופן שהיו מקבלים מאביהם מזון או מעות לקנותו[כב] ואוכלים בביתם, ונמצא שבית אביהם אינו מקום פת גמור, וכיון שחלוקים במקום אכילתם בפועל ובמקום הלינה, כשמוליכים עירובם למקום אחר צריך עירוב לכל אחד[כג][ח].

★

הגמרא מבארת את מחלוקת רב ושמואל שנזכרה לעיל, ותחילה מביאה ברייתא, שעליה נסובה מחלוקתם: תָּנוּ רַבָּנַן, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית שַׁעַר [-בית קטן לפני שער החצר או מבפנים או מבחוץ, שעוברים דרכו לחצר[כד], ושומר הפתח יושב שם[כה]], או **אַכְסַדְרָה** [-מקום לפני הבית המוקף מחיצות משלש צדדים ומקורה מלמעלה, ונכנסים דרכו לבית[כו]], **וְכֵן** מי שיש לו **מִרְפֶּסֶת** [-כשיש עליה ארוכה עם כמה חדרים, ובכל חדר יש דיורין לעצמו ופתח לעצמו, עושים מרפסת ארוכה לפני הפתחים כאורך עלייה, וכולם עולים בסולם [-מדרגות] אחד למרפסת, ודרכה נכנסים ויוצאים כולם[כז]] **בַּחֲצַר חֲבֵירוֹ,** אף על פי שדר באותו בית שער או אכסדרה או מרפסת[כח], **הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹסֵר עָלָיו** - אינו אוסר על בעל החצר לטלטל מביתו לחצר, לפי שמקומות אלו אינם 'דירה'[כט]. אך אם יש לו בחצר חבירו **(אֶת**[ל]**) בֵּית הַתֶּבֶן** [-מקום אוצר התבן], או **(וְאֶת) בֵּית הַבָּקָר,** או **בֵּית הָעֵצִים, וּבֵית הָאוֹצָרוֹת** לאוצר יין, שמן ותבואה[לא], אף שאינו דר שם[לב], **הֲרֵי זֶה** [-בעל בית התבן או שאר בתים אלו] **אוֹסֵר עָלָיו** - על בעל החצר לטלטל מביתו לחצר[לג]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵינוֹ אוֹסֵר אֶלָּא מְקוֹם דִּירָה בִּלְבָד,** היינו שרק מקום שאדם דר בו בגופו אוסר על שאר דיירי החצר, אך בית התבן ושאר הבתים שנזכרו אינם אוסרים.

רבי יהודה מביא ראיה לשיטתו: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְּבֶן נַפָּחָא, שֶׁהָיוּ לוֹ חָמֵשׁ חֲצֵרוֹת[לד] נפרדות כל אחת במבוי אחר **בְּעִיר אוּשָׁא,** ובאחת מהן היה דר ובשאר היו לו בית תבן ובית עצים וכיוצא באלו, **וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים,** לדעת באיזה מבוי אוסר בן נפחא על שאר בני המבוי את הטלטול בין החצירות, ועליו להשתתף בשיתוף מבואות[לה], **וְאָמְרוּ, אֵינוֹ אוֹסֵר אֶלָּא בֵּית דִּירָה בִּלְבַד,** ולכך רק במבוי ששם דירתו עליו לתת דבר מאכל לשיתופי מבואות.

מקשה הגמרא: **בֵּית דִּירָה סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - וכי עולה על דעתך שהשיבו החכמים ש'בית דירה' אוסר, שמשמע שבית הראוי לדירה אוסר אף שאין אדם דר בו[לו], הלא רבי יהודה עצמו אמר שצריך 'מקום דירה' ומשמע שצריך לגור שם בפועל, וכיצד רבי יהודה מביא ממעשה זה ראיה לשיטתו[לז]. **מתרצת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא** שכך אמרו חכמים, אינו אוסר אלא **'מְקוֹם דִּירָה'.**

עתה מביאה הגמרא את מחלוקת רב ושמואל, מהו 'מקום דירה' שהזכיר רבי יהודה[לח]. **שואלת הגמרא: מַאי 'מְקוֹם דִּירָה',** כלומר, איזה תשמיש צריך אדם לעשות בביתו כדי שיחשב 'מקום דירה', ויאסור על שאר בני החצר. **משיבה הגמרא: רַב אָמַר,**

יד. **אף** בית הלל מסכימים לסברת בית שמאי, שמתוך שהאחרים אוסרים על החבורות שבטרקלין [או על החמשה שגבו] אף החבורות אוסרות זו על זו, אך סוברים בית הלל שסברא זו היא רק כשהוציאו את עירובם למקום אחר. ע״פ משנה ברורה (סי׳ שע ס״ק כד). טו. **ראה** טבלת סיכום בעיוני הפשט. טז. **המשנה** הקודמת עסקה כשחיבורם הוא על ידי הטרקלין שמצויים בו, ומשנה זו עוסקת בחיבור על ידי תשמיש משותף בבית. יז. **אין** לגרוס 'השותפים'. רש״י (ד״ה השותפין). וראה הטעם בריטב״א (ד״ה האחין). יח. **שהרי** מטרת העירוב היא שכל הבתים והחצר יחשבו רשות אחת, וכיון שאחד מהאחים לא עירב, רשותו חלוקה מרשות האחרים שעירבו, והרי זה כשני דיירים בחצר שלא עירבו שאוסרים זה על זה. יט. **טעם** הדבר שכשמבטל אינו אוסר עליהם, לפי שנתן להם את רשותו והסתלק ממנה, ונמצא שאין לו רשות בחצר והוא כאורח אצלם. גמרא (לעיל סט:). כ. **רש״י** (ד״ה אצלן), וראה בעיוני הפשט. כא. **והיינו,** באופן שהעירוב בא אצלן, מחמת שהם כמחוברים אינם צריכים לתת פת לעירוב, לפי שהאחים נמשכים אחר דירת האב ונחשבים כדרים בביתו, ובית האב אינו צריך לתת פת, כמבואר לעיל (מט.) שבית שמניחים בו עירוב אין צריך ליתן את הפת, ונמצא שהאב והאחים הותרו בטלטול מחמת עירובם של שאר בני החצר. ובאופן שאין דיורים אחרים בחצר, מחמת שהם כמחוברים נמצא שכל החצר רשות אחת ואינה צריכה עירוב כלל. וטעם החילוק בין מוליכין עירובן למקום אחר, לבין עירוב בא אצלן או שאין עמהן דיורין, משום שבאופן שמוליכים עירובם למקום אחר [ויש דיורים נוספים בחצר], נמצא שהוזקקו האב והאחים לתת עירוב עם שאר דיורי החצר, ואז אנו אומרים 'מתוך ששאר הדיורים אוסרים על בני החצר לטלטל בלא עירוב, אף כל אחד מהאב והאחים אוסר', ואין אחד מהם יכול להעשות שליח לתת עירוב עבור כולם. וכיון שלכל אחד יש מקום לינה לעצמו, ואף באכילתם אינם מחוברים לגמרי [כמבואר בגמרא], צריך כל אחד מהם לתת פת לעירוב. אך כל זמן שהאב והאחים לא הוזקקו לתת פת לעירוב, והיינו כגון שהעירוב בא אצלם [ובית שמניחים בו עירוב אין צריך ליתן פת], או שאין עמהם דיורים בחצר שיזקיקו אותם לתת עירוב, באופנים אלו די בחיבור המועט שיש ביניהם בכך שאוכלים מאביהם, להחשיבם כמחוברים, ואינם צריכים לערב. רש״י (ד״ה אצלן). טעם הדבר שכשהוזקקו האחים לעירוב אנו אומרים 'מתוך ששאר הדיורים אוסרים אף הם אוסרים', מפני שאמנם החיבור המועט מחשיבם כאילו עירבו, וכשעירוב בא אצלם או אין עמהם דיורים, מחמת חיבור זה הרי הם כדרים בבית אחד וכשותפים בכל הדירות, ואינם צריכים לערב. אך אם יש דיורים אחרים והאחים מוליכים עירובם לבית אחר, אין העירוב מועיל עבור כולם, לפי שרק במקומם הם כשותפים, אך כשאחד מהם קובע דירתו במקום אחר אין זו קביעות לכולם, וצריך שיזכה העירוב עבור כולם, וכיון שבאופן זה חיבורם אינו מתיר כלום בפני עצמו [שהרי הוא בפני עצמו אינו מתיר להם לטלטל בחצר], לא תיקנו חכמים שליחות שיהא אחד זוכה עבור כולם. חזון איש (או״ח סי׳ פג ס״ק ח-ט). [וראה ברבינו יהונתן (ד״ה בזמן, ולע״ג) ובערוך השולחן (או״ח סי׳ שע סי״ח) בענין זה]. כב. **בית** יוסף (או״ח סי׳ שע ד״ה ומ״ש סילך) ממשמעות לשון רש״י (ד״ה במקבלי). אמנם רבינו יהונתן (ד״ה במקבלי) כתב, ש'שולחין להם מכל סעודות אביהם בכל יום ויום מה שמספיק להם, ואוכלין בבתיהם'. כג. **ע״פ** רש״י (ד״ה אימתי, ד״ה שמעת) ותוספות (ד״ה במקבלי). וראה טבלת סיכום בעיוני הפשט. כד. **מגן** אברהם (סי׳ שע סק״א). כה. **רש״י** (סוכה ג: ד״ה מי). כו. **ע״פ** רש״י (שם ד״ה אכסדרה) ורמב״ם (פיה״מ מעשרות פ״ג מ״ו). כז. **רש״י** (שם ד״ה מרפסת). כח. **תוספות** (ד״ה מי) ועוד ראשונים. כט. **רש״י** (להלן סה: ד״ה אינו). ל. **הגהות** וציונים [וכן להלן]. לא. **רש״י** (סוטה מג. ד״ה בית). לב. **רש״י** (לעיל ע: ד״ה מבעוד) ועוד ראשונים. לג. **לפי** שבתים אלו ראויים לדירה. ריבב״ן (ד״ה בית שער, ד״ה בית התבן). לד. **בכת״י** ובר״ף הגירסא אוצרות (הגהות וציונים). ואת הגירסא שלפנינו פירשנו כרבינו חננאל בן שמואל (הובא בקובץ שיטות קמאי עמ׳ תתקע). לה. **'שיתופי** מבואות' עניינו ועשייתו דומה לעירובי חצירות. והיינו, שתכליתו לצרף את כל החצרות שבמבוי כדי שיותר לטלטל ביניהם ומהם למבוי, והוא כעין עירובי חצירות, שבא להתיר את הטלטול מבית לבית ומבית לחצר. וכמו כן שיתוף מבואות נעשה על ידי שבני החצרות נותנים דבר מאכל ומניחים אותו באחד החצירות, כעירוב חצירות הנעשה על ידי נתינת פת. ופרטי דיניו ראה בשולחן ערוך (או״ח סי׳ שפו). לו. **תוספות** הרא״ש (ד״ה בית). לז. **ע״פ** ריבב״ן (ד״ה בית דירה). לח. **מכך** שנחלקו רב ושמואל בדעתו של רבי יהודה, משמע שהלכה כמותו. ע״פ רי״ף.

מְקוֹם פִּיתָּא [-הפת], כלומר מקום אכילתו הוא עיקר דיורי האדם. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מְקוֹם לִינָה.**

הגמרא מקשה על רב מברייתא העוסקת בענין תחום שבת[א]: **מֵיתִיבֵי, הָרוֹעִים, וְהַקַּיָּיצִין** - שומרי תאנים שנשטחו בשדה לייבשן לקציעות, **וְהַבּוּרְגָּנִין** - שומרי העיר[ב], **וְשׁוֹמְרֵי הַפֵּירוֹת** שבשדה, **בִּזְמַן שֶׁדַּרְכָּן לָלִין בָּעִיר**, היינו שדרכם להיות במשך היום בשדה, ובערב חוזרים העירה ושם אוכלים ולנים, אף על פי שבכניסת השבת שאז הוא זמן קניית השביתה היו בשדה, אין שביתתם נקבעת בשדה, אלא **הֲרֵי הֵן כְּאַנְשֵׁי הָעִיר**, שיש להם אלפיים אמה מן העיר לכל רוח, וכל העיר היא להם כארבע אמות ושטחה אינו נכלל באלפיים אמה[ג]. אך **בִּזְמַן שֶׁדַּרְכָּן לָלִין בַּשָּׂדֶה**, ששוהים בשדה גם בלילה, **יֵשׁ לָהֶם אַלְפַּיִם לְכָל רוּחַ** מהמקום ששבתו בו בשדה בלבד, ואף על פי שאוכלים בעיר אינם כאנשי העיר. ואם כן בברייתא זו מוכח, שמקום הלינה הוא עיקר דיורי האדם ולא מקום האכילה, וקשה על רב שאמר שמקום פיתא גורם.

מתרצת הגמרא: אין להביא משם ראיה, שכן **הָתָם**, בשומרים הלנים בשדה, **אֲנַן סָהֲדֵי דְּאִי מַמְטוּ לְהוּ רִיפְתָּא הָתָם טְפֵי נִיחָא לְהוּ** - אנו יודעים בודאי שאילו היו מביאים להם את האוכל לשדה, היה זה יותר נוח להם מאשר לאכול בעיר, הואיל וצריכים לשמור כל העת, שהרי ישנים שם כל הלילה. ורק מחמת שאין מצוי להם מזון בשדה, הם נאלצים לאכול בעיר[ד]. לפיכך לגביהם נחשב מקום הלינה לעיקר הדיור[א].

מביאה הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, לָא שְׁמִיעַ לִי הָא שְׁמַעְתָּא** - לא שמעתי שמועה זו בשם רב, שמקום פיתא גורם. שרב יוסף חלה ושכח תלמודו והיה אביי תלמידו מזכירו. **אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי, אַתְּ אֲמַרְתְּ** זאת **נִיהֲלָן** [-לנו], **וְאַהָא** [-ועל משנה זו] **אֲמַרְתְּ נִיהֲלָן, הָאַחִין שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין עַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶן וִישֵׁנִים בְּבָתֵּיהֶן** - כל אחד בבית לעצמו, ובתיהם ובית אביהם היו בחצר אחת עם דיורים נוספים, כשמערבים את החצר האב והאחים **צְרִיכִין עֵירוּב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**, ואינם נחשבים כאחד, מפני שכל אחד ישן בבית לעצמו, על אף שדיור הבנים מחובר לאביהם בשל אכילתם. **וְאָמְרִינַן לָךְ**, אם כן **שְׁמַע מִינָּהּ שִׁמְקוֹם לִינָה גּוֹרֵם. וְאָמְרַתְּ לָן** שאין להוכיח כן, מפני **שֶׁעָלֶהָ** - על משנה זו **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בִּמְקַבְּלֵי פְּרָס שָׁנוּ**, כלומר, משנתנו אינה עוסקת באכלו על שולחן אביהם ממש, אלא בקיבלו מאביהם מזון או מעות לקנותו ואוכלים במקום אחר, ונמצא שבית אביהם אינו מקום פת גמור, וכיון שחלוקים במקום אכילתם בפועל ובמקום הלינה, כשמוליכים עירובם למקום אחר צריך עירוב לכל אחד[ה].

הגמרא דנה במקבלי פרס נוספים: **תָּנוּ רַבָּנָן, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָמֵשׁ נָשִׁים** הדרות עמו באותה חצר כל אחת בדירה לבדה, והיו **מְקַבְּלוֹת פְּרָס מִבַּעֲלֵיהֶן** [-מהבעל המשותף לכולן], **וְכֵן** מי שיש לו **חֲמִשָּׁה עֲבָדִים** הדרים עמו באותה חצר כל אחד בדירה לבדו, שהיו **מְקַבְּלִין פְּרָס מֵרַבֵּיהֶן** [-מאדונם], **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה מַתִּיר בְּנָשִׁים**, כלומר הנשים אינן אוסרות את הטלטול על הבעל, ולא זו על זו, ואינו צריך לערב עימן[ו], **וְאוֹסֵר בַּעֲבָדִים**, כלומר העבדים אוסרים על אדונם וזה על זה, וצריכים לערב. וטעם הדבר, מפני שאשתו כגופו, ולכך הנשים נמשכות אחר הבעל [כאשר מקבלות ממנו פרס], אך עבדים אינם כגופו, ואינם נמשכים אחר האדון[ז]. **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא מַתִּיר** את הטלטול בלא עירוב **בַּעֲבָדִים, וְאוֹסֵר בְּנָשִׁים** עד שיערבו. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא** שמתיר בעבדים, **דִּכְתִיב** בספר דניאל (ב מח) שנבוכדנצר גידל את דניאל מעל כל השרים, ומסיים הכתוב (שם פסוק מט) **'וְדָנִיֵּאל בִּתְרַע מַלְכָּא'** - בשער בית המלך[ח]. והיינו, שבכל מקום שהיה דניאל, החשיבו הכתוב כאילו יושב בשער המלך, שכיון שהיה מקבל פרס מהמלך ואף היה משועבד לעבודתו, נחשב הדבר כאילו הוא מצוי תמיד אצל המלך[ט]. ומכאן ראיה שעבד שמקבל פרס מרבו, טפל לרבו ונחשב כדר ברשותו.

הגמרא מבררת מה הדין בתלמיד המקבל פרס מרבו. אומרת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** - האופנים הפשוטים וידועים לנו לגבי מקבלי פרס, הם **בֵּן אֵצֶל אָבִיו**, שדינו **כְּדַאֲמָרַן** במשנתנו[י], שהוא נמשך אחר אביו ואינם צריכים לערב ביניהם, וכן **אִשָּׁה אֵצֶל בַּעְלָהּ וְעֶבֶד אֵצֶל רַבּוֹ**, שדינם תלוי **בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא**, וכפי ששנינו בברייתא לעיל. אך **תַּלְמִיד אֵצֶל רַבּוֹ**, שהיה דר עמו בחצר בבית לעצמו ומקבל ממנו פרס, **מַאי**, האם הוא נמשך אחר רבו ואינם צריכים לערב ביניהם, או שאינו נמשך אחריו ואוסרים זה על זה וזקוקים לעירוב.

פושטת הגמרא: **תָּא שְׁמַע, דְּרַב בֵּי רַבִּי חִיָּיא** - שרב, כשהיה בבית מדרשו של רבי חייא ודר בחצרו, וקיבל ממנו פרס, **אָמַר, אֵין אָנוּ צְרִיכִין לְעָרֵב, שֶׁהֲרֵי אָנוּ סוֹמְכִין עַל שׁוּלְחָנוֹ שֶׁל רַבִּי חִיָּיא.** וכמו כן **רַבִּי חִיָּיא**, כשהיה **בֵּי** [-בבית מדרשו של] **רַבִּי** והיה דר בחצירו ומקבל ממנו פרס, **אָמַר, אֵין אָנוּ צְרִיכִין לְעָרֵב, שֶׁהֲרֵי אָנוּ סוֹמְכִין עַל שׁוּלְחָנוֹ שֶׁל רַבִּי.** ומכאן שתלמיד אצל רבו נמשך אחריו, ואינם אוסרים זה על זה ואינם צריכים לערב[יא].

★

שנינו בברייתא לעיל (עג:), 'חמשה שגבו את עירובן, כשמוליכין את עירובן למקום אחר, עירוב אחד לכולן'. אביי הסתפק האם הלכה כברייתא זו, ולכך שאל את רבה על דין זה[יב]: **בְּעָא** [-שאל] **מִינֵּיהּ אַבָּיֵי מֵרַבָּה, חֲמִשָּׁה שֶׁגָּבוּ אֶת עֵירוּבָן** - חצר שיש בה חמשה בתים, ודיירי הבתים עשו עירוב כדי שיוכלו לטלטל בין הבתים ומהבתים לחצר, ואחר כך רצו לערב עם חצר אחרת, **כְּשֶׁמּוֹלִיכִין אֶת עֵירוּבָן לְמָקוֹם אַחֵר** - לחצר האחרת, האם די להם **בְּעֵירוּב אֶחָד לְכוּלָּן**, שכיון שעירבו תחילה ביניהם הרי הם כאחד, **אוֹ** שמא **צְרִיכִין עֵירוּב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** - על כל אחד מהם ליתן פת לצורך העירוב, שנתפרדה חבורתם[יג]. **אֲמַר לֵיהּ** רבה, די **בְּעֵירוּב אֶחָד לְכוּלָּן**, כלומר, אחד מהם נעשה שליח להביא פת לעירוב עבור כולם.

הקשה אביי לרבה: **וְהָא אַחִין** המקבלים פרס מאביהם, **דְּכִי גָּבוּ דָּמוּ** - שהם כחמשה שגבו את עירובם והתירו את חצרם בטלטול, שהרי שנינו במשנתנו לגבי אחים, שאם אין דיורים אחרים עימם בחצר אינם צריכים לערב, ומוכח שהאחים והאב מחוברים כאילו עירבו את חצרם, **וּמִכָּל מָקוֹם קָתָנֵי** שכשמוליכין את עירובן למקום אחר **צְרִיכִין עֵירוּב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**, שנתפרדה חבורתם, וכיצד אמרת בחמשה שגבו עירובם ומוליכים את עירובם למקום אחר, שדי בעירוב אחד לכולם.

מתרץ רבה: **הָכָא**, במשנתנו, **בְּמַאי עַסְקִינָן, כְּגוֹן דְּאִיכָּא דִּיוֹרִין בַּהֲדַיְיהוּ** - כגון שיש בחצר של האחים דיורים נוספים יחד עימם, וכדי להתיר לטלטל בחצר עליהם לערב עם דיורים אלו, באופן זה שנינו שכשמוליכים האחים את עירובם אפילו בחצר שלהם לבית של אחד מהדיורים, כל אחד מהאחים צריך לתת פת לעירוב[יד]. והטעם, **דְּמִגּוֹ דְּהָנֵי** - שמתוך שדיורים אלו **אָסְרֵי** על האב והאחים לטלטל בחצר, והזקיקו אותם לעשות עירוב, **הָנֵי נַמִּי** - גם האב והאחים עצמם **אָסְרֵי** זה על זה, וכל אחד מהם צריך לתת פת לעירוב. אך בשתי חצרות ופתח ביניהן, וגבו אלו עירובם לעצמם והותרה חצירם, ואלו גבו עירובם לעצמם והותרה חצירם, ובאו שתי חצירות אלו לערב זו עם זו, על כך אמר רבה שכשמוליכים עירובם לחצר האחרת אחד מהם נעשה שליח לתת עירוב עבור כולם. שכיון שדיירי כל חצר הותרו לטלטל בחצרם על ידי העירוב, נמצא שעירובם מחברם, ועל ידי כן הם כאחד גם כשמוליכים עירוב לחצר אחרת[טו]. וכמו כן, אם דרים באחת מחצירות אלו אב ובניו לבדם בלא דיורים נוספים, כיון שאין מי שאוסר עליהם ואין לומר 'מגו' המפריד את חבורתם, הרי הם כאחד וכאילו גבו עירוב ביניהם, ולכך אף כשמוליכים את עירובם לחצר האחרת אחד נעשה שליח לכולם[ב].

מוכיח רבה: **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא** שטעם משנתנו הוא משום 'מגו', **דְּקָתָנֵי, אֵימָתַי** צריכים עירוב לכל אחד ואחד, **בִּזְמַן שֶׁמּוֹלִיכִין אֶת עֵירוּבָן בְּמָקוֹם**

א. **ענין** 'תחום שבת' הוא, שאסור לאדם ללכת בשבת יותר מאלפיים אמה מהמקום ששבת בו בבין השמשות של כניסת שבת. והתבאר במשנה לעיל (ס.), שכל העיר כארבע אמות לענין תחומין. כלומר, אדם הנמצא בעיר, רשאי לילך את כולה ועוד אלפיים אמה מחוצה לה לכל צד, אף אם העיר רחבה כמה פרסאות, מפני שכל שטחה של העיר הוא כארבע אמותיו, ואינה נכללת באלפיים אמה של תחום שבת. אך אם שבת אדם מחוץ לעיר, וכשהולך אלפיים אמה מגיע עד אמצע העיר, אינו רשאי להמשיך וללכת את כולה, שבאופן זה אין אומרים שכולה כארבע אמות. אמנם אם כל העיר נמצאת בתוך תחום אלפיים אמה ממקום שביתתו, כגון בעיר קטנה ושבת בסמוך לה, באופן זה שוב אנו מחשיבים את העיר כארבע אמות, ושטחה אינו מצטרף לאלפיים אמה [ראה במשנה לעיל (סא.)]. הברייתא שלפנינו דנה באנשים הדרים בעיר ועיסוקם מחוץ לעיר, היכן מקום שביתתם לענין תחומין. ב. **רש"י** (סוכה ח: ד"ה בורגנין). ג. **אך** כל זה דווקא כאשר מקומם בשדה הוא בתוך תחום העיר [דהיינו בתוך אלפיים אמה], אבל אם בבין השמשות היו מחוץ לתחום העיר, אינם נעשים כאנשי העיר אף אם היתה דעתם להיות כאנשי העיר, כמבואר לעיל (נ:). חסדי דוד (על התוספתא, פ"ג ה"ח). רש"י (ד"ה בזמן) כתב, ששומרים אלו אוכלים בעיר. והרשב"א (עט"ק בית נתיבות שער ה ד"ה הרועים) כתב, שאפילו אוכלים בשדה, מכל מקום אינם קובעים את דירתם בשדה אלא בעיר, ודעתם להיות כאנשי העיר. ד. **פסקי** ריא"ז (ד"ה הרועים). ה. **ביאור** סוגיא זו ראה לעיל (עג:) בהרחבה. ו. **והיינו** דווקא כשהעירוב בא אצלן או כשאין דיורים אחרים בחצר, וכפי שאמרנו לגבי בנים אצל אביהם. תוספות רבינו פרץ (ד"ה נשים). ז. **ריטב"א** (ד"ה ר' - הכלשון). והוסיף, שמחמת שהבעל מצרפן אף אינן אוסרות זו על זו. ח. **פשט** הכתוב הוא, שנקבע מקומו של דניאל לשבת בשער בית המלך, והוא מעלה גדולה כי שם מקום ישיבת הדיינים והשופטים. אבן עזרא (שם). ט. **ע"פ** רא"ש (סי' יט) וריטב"א (ד"ה ר' - השני) [אך אשה שאינה משועבדת כל כך לבעלה, אינה נחשבת כדרה בביתו אף כשמקבלת פרס ממנו]. י. **לפי** ביאורו של רב. יא. **מסוגייתנו** יש ללמוד, שקבלת פרס אינה מועלת לחבר בין דיירי החצר, אלא אם יש להם צד חיבור ושייכות בלא זה, כגון אב ובנו ורב ותלמידו, אך סתם אנשים המקבלים פרס מאחר, אינם נחשבים מחוברים אליו מחמת כן. ריטב"א (ד"ה ולסיקנא). יב. **רש"י** (ד"ה למקום) בפירושו השני. וביאר, שכיון שהגמרא לעיל (עג:) העמידה שברייתא זו תלויה במחלוקת ואינה מוסכמת, לכך הסתפק אביי האם הלכה כמותה. ובדרך אחרת פירש, שיתכן שאביי כלל לא שמע ברייתא זו, ולכך הסתפק. והתוספות (ד"ה בעא) כתבו, שמדברי אביי לעיל (מט:) נראה שידע ברייתא זאת, וביארו שאביי שאל זאת לרבה רק כדי להקשות על כך ממשנתנו, כמובא בגמרא בסמוך. יג. **ראה** לעיל (עג:) ביאור צדדי הספק. יד. **והוא** הדין כשרוצים לערב גם עם חצר אחרת ומוליכים אליה את עירובם, צריכים האחים עירוב לכל אחד אם יש בחצרם דיורים נוספים. טו. **אך** במשנתנו, כשיש דיורים אחרים עם האחים, חיבורם אינו מתירם לטלטל בחצר, אלא הם צריכים לעשות עירוב מחמת הדיורים האחרים.

אַחֵר, אֲבָל אִם הָיָה עֵירוּבָן בָּא אֶצְלָם - שהונח בבית האב, **אוֹ** באופן **שֶׁאֵין דִּיוּרִין עִמָּהֶן בְּחָצֵר, אֵין צְרִיכִין לְעָרֵב** כלל. ויש לדייק, ממה שנאמר שאם אין עמהם דיורים בחצר אינם צריכים לערב, משמע שאם יש עמהם דיורים אף האחים צריכים לערב, לפי שיש לומר 'מגו ששאר הדיורים אוסרים אף האחים אוסרים זה על זה'. ואם כן, ודאי שמה שהצריכה המשנה ברישא עירוב לכל אחד מהאחים, טעמה משום שיש דיורים עמהם, ומחמת ה'מגו'. מסיק רבה: **שְׁמַע מִינָּהּ**[ג].

★

הגמרא חוזרת לדון האם מקום הפת גורם או מקום הלינה: **בְּעָא מִינֵּיהּ רַב חִיָּיא בַּר אָבִין מֵרַב שֵׁשֶׁת, בְּנֵי בֵּי רַב** - תלמידים הצריכים לרבם[טז], **דְּאָכְלֵי נַהֲמָא בְּבָאגָא** - שדרכם לאכול את פיתם בבית אכסניא שבבקעה, **וְאָתוּ וּבָיְיתֵי בְּבֵי רַב** - ובאים ולנים בבית המדרש[יז], והוא בתוך אלפיים אמה מהאכסניא, **כִּי מַשְׁחִינַן לְהוּ תְּחוּמָא** - כאשר אנו מודדים להם תחום שבת להתיר להם ללכת אלפיים אמה לכל רוח, מהו נקרא מקום שביתתם שממנו נמדוד להם, האם **מִבֵּי רַב מַשְׁחִינַן לְהוּ** - מבית המדרש מודדים להם, שמקום לינתם הוא העיקר, **אוֹ** שמא **מִבָּאגָא מַשְׁחִינַן לְהוּ** - מהאכסניא שבבקעה מודדים להם, שמקום אכילתם הוא העיקר. **אֲמַר לֵיהּ** רב ששת לרב חייא בר אבין, **מַשְׁחִינַן מִבֵּי רַב** - אנו מודדים להם מבית המדרש, לפי שמקום לינה עיקר.

הקשה **רב חייא בר אבין לרב ששת:** כיצד אמרת שמקום לינה עיקר, **וַהֲרֵי** סתם אדם העושה עירובי תחומין, **שֶׁנּוֹתֵן** בערב שבת **אֶת עֵירוּבוֹ בְּתוֹךְ אַלְפַּיִם אַמָּה** הסמוכים לקצה העיר, כדי שיחשב שם מקום שביתתו ויוכל בשבת ללכת משם אלפיים אמה נוספים, **וּ**לאחר שהניח שם את העירוב **אָתֵי וּבָיֵית בְּבֵיתֵיהּ** - בא ולן בביתו עוד קודם כניסת השבת[יח], הדין הוא **דְּמַשְׁחִינַן לֵיהּ תְּחוּמָא מֵעֵירוּבֵיהּ** - שמודדים לו את תחום שבת מהמקום שהניח שם את פת העירוב, ולא מהבית שלן בו, ומוכח מכך שמקום פת עיקר.

מתרץ **רב ששת: בְּהַהוּא** - בנותן עירובו, **אֲנַן סָהֲדֵי** - אנו עדים, כלומר, אומדן דעתו ברורה לנו, **וּבְהָדָא** - ובזה, לגבי התלמידים, **אֲנַן סָהֲדֵי**. כלומר, הכל תלוי באומדן הדעת היכן דעתו לשבות, ובכל אחד מהאופנים אנו אומדים דעתו אחרת. והיינו, **בְּהַהוּא** שעשה עירובי תחומין, **אֲנַן סָהֲדֵי, דְּאִי מִיתְּדַר לֵיהּ הָתָם** - שאם היה לו בית דירה ללון במקום ששם הניח את עירובו, **נִיחָא לֵיהּ** - יותר היה נוח לו מאשר ללון בביתו, הואיל והוא צריך ללכת מחר משם לאותו רוח. לפיכך מקום העירוב הוא עיקר מקום שביתתו ומשם מודדים לו אלפיים אמה. **וְ**אילו **בְּהָדָא** - בתלמידים שאוכלים בבקעה וישנים בבית המדרש, **אֲנַן סָהֲדֵי, דְּאִי מַיְיתוּ לְהוּ רִיפְתָּא לְבֵי רַב נִיחָא לְהוּ טְפֵי** - שאם היו מביאים להם את מאכלם לבית המדרש שהם לנים בו, יותר נוח היה להם, ולכן עיקר שביתתם בבית המדרש ומשם מודדים להם[יט].

★

הגמרא מביאה ספקות נוספים בענין בן ותלמיד המקבלים פרס: **בָּעֵי רָמִי בַּר חָמָא מֵרַב חִסְדָּא**, חצר שהיו דרים בה **אָב וּבְנוֹ** או **הָרַב וְתַלְמִידוֹ**, כל אחד בבית משלו, והבן מקבל פרס מבית אביו וכן התלמיד מבית רבו, מה דינם לגבי שלשה דברים:

א. האם **כְּרַבִּים דָּמוּ** [-הם דומים] **אוֹ כִּיחִידִים דָּמוּ**. וענין שאלתו היא, שהנה שנינו להלן (עה.), שתי חצירות זו לפנים מזו, ואנשי הפנימית יוצאים ונכנסים דרך החצר החיצונה. אם החצרות של רבים, ודיירי הפנימית לא עירבו ביניהם והם 'רגל האסורה במקומה' [כלומר, הם אסורים לטלטל בחצרם], אזי דריסת הרגל שיש להם בחצר החיצונה, אוסרת את הטלטול בחיצונה על כולם, על אף שדיירי החיצונה עירבו ביניהם. אך אם החצרות של יחידים, שבפנימית דר אדם יחיד[כ], כיון שהוא מותר לטלטל בחצרו בלא עירוב והוא 'רגל המותרת במקומה', לכך דריסת רגלו אינה אוסרת אף בחיצונה[כא]. ועל כך שאל רמי בר חמא, אב ובנו או הרב ותלמידו הדרים בפנימית, האם דינם כרבים הזקוקים לעשיית עירוב, וכשלא עירבו, אף החיצונה נאסרת. או שמא דינם כיחיד הדר בחצר ואינם זקוקים לעירוב, ולכן דריסת הרגל שלהם בחיצונה אינה אוסרתה[כב].

ב. היו האב ובנו והרב ותלמידו דרים בסתם חצר שאין בה דיירים אחרים מלבדם, האם **צְרִיכִין עֵירוּב** כדי להתיר את הטלטול בחצרם, **אוֹ** שמא משום קבלת הפרס **אֵין** הם **צְרִיכִין עֵירוּב**[ד].

ג. הלכה בידינו (לעיל יב:), שאין מבוי ניתר על ידי לחי או קורה[כג] עד שיהיו בתים וחצירות פתוחים לתוכו[ה]. ועל כך שאל רמי בר חמא, מבוי שיש בו שתי חצירות בלבד, באחת דר האב ובאחרת בנו[כד], והיה הבן מקבל פרס מאביו, האם **מָבוֹי שֶׁלָּהֶן נִיתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרָה, אוֹ** שמא **אֵין נִיתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרָה**. והיינו, אף אם תאמר שאב ובנו הם כיחידים ואינם צריכים לערב, עדיין יש להסתפק האם נחשבות שתי החצירות כחצר אחת, ונמצא שרק חצר אחת פתוחה למבוי ואינו ניתר בלחי וקורה, או שמא אף שהאב והבן אינם צריכים לערב ביניהם את חצרותיהם, מכל מקום סוף סוף יש כאן שתי חצירות הפתוחות למבוי, ודי בזה בשביל להתירו בלחי וקורה.

אֲמַר לֵיהּ - השיב רב חסדא לרמי בר חמא, **תְּנֵיתוּהָ** - שנינו כבר בברייתא מה הדין באופנים ששאלת, ששנינו, **אָב וּבְנוֹ** או **הָרַב וְתַלְמִידוֹ, בִּזְמַן שֶׁאֵין עִמָּהֶן דִּיוּרִין, הֲרֵי הֵן כִּיחִידִים** לענין שכשדרו בחצר הפנימית, דריסת הרגל שלהם בחצר החיצונה אינה אוסרתה, **וְאֵין צְרִיכִין לְעָרֵב** בסתם חצר כשאין עמהם דיורין, **וּמָבוֹי שֶׁלָּהֶן נִיתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרָה**, שלענין זה נחשבים חצרותיהם כשתי חצירות[כה].

★ ★ ★

משנה המשנה שלפנינו מבארת דיני עירובי חצירות ושיתופי מבואות[כו] בחצירות הפתוחות למבוי: **חָמֵשׁ חֲצֵירוֹת הַפְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ** - שיש פתח בין חצר לחצר [ראה ציור][כז] **וּפְתוּחוֹת לְמָבוֹי** - ולכל אחת מהן יש פתח גם למבוי[כח], אם **עֵירְבוּ בַּחֲצֵירוֹת** - כל חצר עירבה עם בני חצרה, וגם עירבו בני החצירות זו עם זו, **וְלֹא** - אבל לא **נִשְׁתַּתְּפוּ בַּמָּבוֹי**, הרי הם **מוּתָּרִין** לטלטל **בַּחֲצֵירוֹת** - בין כל החצירות, שכן עירבו את כולן, **וַאֲסוּרִין** כל בני החצירות לטלטל **בַּמָּבוֹי**, מפני שלא השתתפו בו, וכדי להתיר טלטול במבוי צריך שישתתפו בו כל בני החצירות. ואף שעירבו בין החצירות, אין סומכים על עירוב במקום שיתוף, כלומר, אין סומכים על עירוב החצירות לטלטל מחמתו גם במבוי בלא שיעשו שיתוף.

טז. **רש"י** (בסמוך ס: ד"ה בני). יז. **כתב** במשנה ברורה (סי' קנא ס"ק טז), שתלמיד חכם הלומד בקביעות בבית המדרש, מותר לישן בו אפילו שינת קבע. יח. **שהרי** אם הוא נשאר במקום שביתתו בבין השמשות, אינו צריך כלל להניח שם פת. יט. **ראה** בהערה לעיל (בתחילת העמוד, בענין הרועים והקייצין) טעם הדבר, ובאיזה ענין נחלקו רב ושמואל האם מקום הפת גורם או מקום לינה גורם. כ. **לשון** המשנה 'ואם היו של יחידים אינן צריכים לערב'. והיינו, שגם בפנימית וגם בחיצונה דר יחיד, ובאופן זה אין צריך לערב. אך אם בחיצונה דרים שנים, על אף שבפנימית גר יחיד והוא רגל המותרת במקומה, מכל מקום גזרו חכמים שיאסור על החיצונה, גזירה שמא יבואו להתיר כשיש בחיצונה יחיד ובפנימית שנים, שאזי בני הפנימית הם רגל האסורה במקומה ואוסרים על החיצונה. רש"י (שם ד"ה אלא) [ובגמרא שם (עה:) נחלקו בכך אמוראים]. כא. **וכמו** כן, אם דרים רבים בפנימית ועירבו ביניהם, אינם אוסרים על החיצונה. כלל הדבר, רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה, ורגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה. [וזוהי דעת תנא קמא במשנה שם. וראה במשנה ובגמרא שם דעות נוספות איזו רגל אוסרת ואיזו אינה אוסרת]. כב. **רש"י** פירש ספק זה לגבי חצר פנימית וחיצונה, משום שרמי בר חמא נקט לשון 'כיחידים' שזהו לשון המשנה להלן (עה.). ראש משביר (ד"ה אלא). כג. **מבוי**, הוא רחוב קטן היוצא מרשות הרבים, ודרכו נכנסים לחצרות הבתים. מבוי הסתום משלש צדדים אינו רשות הרבים מן התורה, אך אסרו חכמים לטלטל בו עד שיעשה 'לחי' או 'קורה', כדי שלא יבואו להתיר טלטול ברשות הרבים. 'לחי' הוא לוח עץ או דבר אחר שגבהו עשרה טפחים ועביו ורחבו משהו, ומעמידים אותו סמוך לכותל בקצה הפונה לרשות הרבים. 'קורה' ענינה, שמניחים קורה שרחבה טפח ועביה כל שהוא, מעל שני הכתלים, בקצה הפונה לרשות הרבים. כד. **או** באחת הרב ובשניה התלמיד. כה. **שאף** שהם כרשות אחת ופטורים מעירוב חצירות, מכל מקום יש למבוי כל גדרי מבוי, שהרי אילו היו אחרים דרים כאן היו זקוקים לעשות עירוב, ואפילו הם בעצמם אילו לא היו מקבלים פרס היו נחשבים כרבים. רשב"א (ד"ה הא - השלישי) וריטב"א (ד"ה בעא - השני). כו. **בתים** הפתוחים לחצר אחת משותפת, אסורים לטלטל מהבתים לחצר, אלא אם כן עשו 'עירוב חצרות', דהיינו, שגבו פת מכל בית ובית, והניחוה באחד מהבתים שבחצר. וכן חצירות הפתוחות למבוי אחד משותף, אסורים בני החצירות לטלטל למבוי, אלא אם עשו 'שיתוף מבואות', דהיינו, שגבו מין מאכל מכל חצר וחצר, והניחוהו באחת החצירות שעל ידי כך נעשות כולן כחצר אחת. המשנה שלפנינו מבארת האם במקרה שמספר חצירות פתוחות למבוי, די רק בעירוב או בשיתוף, כדי להתיר לטלטל גם בחצירות וגם במבוי, או שצריך לעשות את שניהם. כז. **פירשנו** על פי גירסת משנתנו. אך להלן (ע"ב) מביאה הגמרא שרב לא גרס 'ופתוחות זו לזו', ולגירסא זו מדובר שהחצירות היו פתוחות רק למבוי. ולפי זה יש לפרש במשנתנו שכל חצר עירבה לעצמה ומותרת לטלטל רק בחצרה. רש"י להלן (ע"ב ד"ה לב). כח. **על** פי המהרש"ל בדעת רש"י (ברש"י ד"ה ה'). אך ברבינו יהונתן (ד"ה ולא) פירש שלפי גירסת המשנה מדובר שהחצירות פתוחות זו לזו, ורק החצר החיצונה פתוחה למבוי.

וְאִם נִשְׁתַּתְּפוּ בני החצרות **בַּמָּבוֹי, מוּתָּרִין** כולם לטלטל **כָּאן וְכָאן** - בחצרות ובמבוי[א].

עתה מבארת המשנה מה הדין אם שכח אחד מבני החצר או המבוי לערב או לשתף: **עֵירְבוּ בַּחֲצֵירוֹת וְנִשְׁתַּתְּפוּ בַּמָּבוֹי, וְשָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי חָצֵר וְלֹא עֵירַב,** אך היה לו חלק בשיתוף, **מוּתָּרִין** כולם לטלטל **כָּאן וְכָאן**[ב].

עירבו בחצרות ונשתתפו במבוי, ושכח אחד[ג] **מִבְּנֵי מָבוֹי וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף,** כלומר, בני אחת החצרות הפתוחות למבוי, שכחו ולא השתתפו עם שאר החצרות[ד], **מוּתָּרִין** כולם לטלטל **בַּחֲצֵירוֹת, וַאֲסוּרִין** לטלטל **בַּמָּבוֹי,** משום **שֶׁהַמָּבוֹי לַחֲצֵירוֹת כֶּחָצֵר לַבָּתִּים** - שכשם שאסור להוציא מהבתים לחצר בלא עירוב, כך אסור להוציא מהחצר למבוי בלא שיתוף[ה], והואיל ושכחו בני אחת החצרות לשתף, אסורים כולם לטלטל במבוי.

★

גמרא הגמרא מבארת כשיטת מי שנויה משנתנו. מבררת הגמרא: **מַנִּי** - כדעת מי שנויה משנתנו בה התבאר שאם עירבו בחצרות אבל לא השתתפו במבוי, מותרים רק לטלטל בחצרות ואסורים לטלטל במבוי. **משיבה הגמרא: רַבִּי מֵאִיר הִיא, דְּאָמַר** לגבי חצרות הפתוחות למבוי, **דִּבְעִינַן עֵירוּב** - שצריכים עירוב על מנת להתיר לטלטל בחצרות, **וּבְעִינַן שִׁיתּוּף** - וצריכים שיתוף על מנת להתיר לטלטל במבוי, ואין די באחד מהם כדי להתיר את הטלטול במבוי ובחצר כאחד[ו].

מקשה הגמרא: אם כן, **אֵימָא מְצִיעֲתָא, 'וְאִם נִשְׁתַּתְּפוּ בַּמָּבוֹי, מוּתָּרִין כָּאן וְכָאן', אֲתָאן לְרַבָּנַן דְּאָמְרֵי** - דין זה נשנה כשיטת חכמים שאומרים, **בַּחֲדָא סַגְיָא** - באחד מהם מספיק, בעירוב או בשיתוף, ולא צריך את שניהם, ולכן אף שרק השתתפו במבוי, מותרים לטלטל גם בחצרות, וכיצד אפשר לומר שהמשנה שנויה כדעת רבי מאיר. **מתרצת הגמרא: הָא לֹא קַשְׁיָא**[א], משום שיש לבאר שמה ששנינו **'וְאִם נִשְׁתַּתְּפוּ', נַמִּי קָאָמַר** - הכוונה שגם השתתפו. כלומר, דין זה הוא המשך לתחילת המשנה, ובא ללמדנו שאם בנוסף לעירוב בחצר גם השתתפו במבוי, הרי הם מותרים לטלטל בחצרות ובמבוי[ב], אבל אם לא עירבו בחצרות אלא נשתתפו במבוי בלבד, אין מטלטלין בחצרות, וכרבי מאיר.

מקשה הגמרא: אם אכן משנתנו כרבי מאיר, **אֵימָא סֵיפָא, 'עֵירְבוּ בַּחֲצֵירוֹת וְנִשְׁתַּתְּפוּ בַּמָּבוֹי, וְשָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי חָצֵר וְלֹא עֵירַב, מוּתָּרִים כָּאן וְכָאן'. דנה הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי, אִי דְּלֹא בַּטֵּיל** - אם מדובר שמי ששכח לערב, לא ביטל את רשותו[ז], יש להקשות **אַמַּאי מוּתָּרִים** בני החצר לטלטל בחצרם, הרי העמדנו משנתנו כרבי מאיר, ולשיטתו אין סומכים על השיתוף במקום עירוב, והרי העירוב אינו כשר, מפני שאותו אחד לא עירב ולא ביטל רשותו. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא דְּבַטֵּיל** - אלא פשוט וברור הוא שמדובר שאותו אחד ביטל את רשותו, אם כן **אֵימָא סֵיפָא, 'שָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי** - שכח בני אחת החצרות, **וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף** במבוי, **מוּתָּרִין בַּחֲצֵירוֹת וַאֲסוּרִין בַּמָּבוֹי', וְאִי דְּבַטֵּיל** - ואם מדובר שבני אותה חצר ביטלו רשותם, **אַמַּאי אֲסוּרִין** לטלטל **בַּמָּבוֹי,** הרי רשותם בטלה.

מביאה הגמרא צד אחר: **וְכִי תֵּימָא דְּקָסָבַר רַבִּי מֵאִיר, אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת בַּמָּבוֹי,** ורק בחצר נאמר דין ביטול רשות[ח], ולכן בסוף המשנה שנינו שאסורים לטלטל במבוי, אף שבני אותה חצר שלא השתתפו, ביטלו רשותם. **וְהָא תַּנְיָא** - והלא שנינו בברייתא (לעיל סח:), מעשה בצדוקי שהיה דר עם רבן גמליאל במבוי, ואמר רבן גמליאל לבניו לאחר שקידש היום, מהרו והחזיקו במבוי קודם שיוציא הצדוקי את כליו, ויחזור ויטול את רשותו, **שֶׁהֲרֵי בִּיטֵּל לָכֶם רְשׁוּתוֹ**[ט], **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר,** הרי שגם במבוי שייך ביטול רשות, ואם כן חוזרת הקושיא מדוע שנינו בסוף המשנה שאסורים לטלטל במבוי, אם מדובר שביטלו בני החצר את רשותם. **אֶלָּא פְּשִׁיטָא** - פשוט וברור הוא שמדובר **דְּלֹא בַּטֵּיל** - שלא ביטלו רשותם, ומכיון ששכחו להשתתף, אסורים לטלטל בו, **וּמִדְּסֵיפָא דְּלֹא בַּטֵּיל, רֵישָׁא נַמִּי דְּלֹא בַּטֵּיל** - ומכך שבסוף המשנה מדובר שלא ביטלו רשותם, יש לומר שאף בתחילתה ששכח אחד מבני החצר לערב, מדובר שלא ביטל רשותו, ואף על פי כן מותרים לטלטל בחצר, ואם כן קשה, **רֵישָׁא** ששנינו בה שאם עירבו בחצרות ולא השתתפו במבוי, מותרים בחצרות ואסורים במבוי, **וְסֵיפָא** ששנינו בה שאם בני אחת מהחצרות לא השתתפו, אסורים לטלטל במבוי, שנויות כדעת **רַבִּי מֵאִיר,** שאין סומכים על עירוב במקום שיתוף ולא על שיתוף במקום עירוב, **וּמְצִיעֲתָא** ששנינו בה שאם שכחו בני אחת החצרות לערב, מותרים לטלטל בחצר ובמבוי, שנויה כדעת **רַבָּנַן,** שמספיק לערב או לשתף, שסומכים על השיתוף במקום עירוב[ג]. **מתרצת הגמרא:** לעולם, **כּוּלָּהּ** - כל המשנה כדעת **רַבִּי מֵאִיר הִיא,** וּמה ששנינו באמצע המשנה שאם שכחו בני אחת החצרות לערב, מותרים לטלטל בחצר במבוי, משום **דְּטַעְמָא מַאי אָמַר רַבִּי מֵאִיר בְּעִינַן עֵירוּב וּבְעִינַן שִׁיתּוּף** - שמה הטעם שרבי מאיר הצריך גם עירוב וגם שיתוף, מפני **שֶׁלֹּא לְשַׁכַּח תּוֹרַת עֵירוּב מִן הַתִּינוֹקוֹת** - שאם נסמוך רק על השיתוף ולא נערב, ישכחו התינוקות את תורת עירוב[י], וְאם כן, **הָכָא** - כאן, כששכח רק אחד מבני החצר לערב, **כֵּיוָן דְּרוּבָּה עֵירְבוּ לֹא מִשְׁתַּכְּחָא** - הואיל ורוב בני החצר עירבו, אין חשש שתשתכח תורת עירוב מהתינוקות, ומודה רבי מאיר שסומכים על השיתוף במקום עירוב.

★

הגמרא מבארת באילו חצרות עוסקת משנתנו: **אָמַר רַב יְהוּדָה, רַב לֹא תָּנֵי** - שנה במשנתנו **'פְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ',** אלא רק 'חמש חצרות פתוחות למבוי'[יא]. **וְכֵן אָמַר רַב כָּהֲנָא, רַב לֹא תָּנֵי 'פְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ'. אִיכָּא דְּאָמְרֵי** - ויש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **רַב כָּהֲנָא גּוּפֵיהּ** - עצמו **לֹא תָּנֵי 'פְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ',** ולא בשם רב אמר כן.

הגמרא דנה בביאור גירסא זו. מבררת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, מַאי טַעְמָא דְּרַב דְּלֹא תָּנֵי** - מה טעמו של רב שלא שנה במשנתנו **'פְּתוּחוֹת זוֹ לָזוֹ'**[יב]. מבארת הגמרא: **קָסָבַר, כָּל שִׁיתּוּף שֶׁאֵין** כל אחד ואחד **מַכְנִיסוֹ**

א. **מפשטות** לשון המשנה משמע שכוונתה לומר שאף אם בני החצרות לא עירבו חצרותיהם אלא רק השתתפו במבוי, מותרים מחמת השיתוף לטלטל גם בחצרות. ולכאורה תמוה מה ההבדל בין תחילת המשנה שעירבו בחצרות ולא השתתפו במבוי, שאסורים לטלטל במבוי, משום שאין סומכים על עירוב במקום שיתוף, ואילו כאן אם השתתפו במבוי אף שלא עירבו בחצרות מותרים לטלטל גם בחצרות, משמע שסומכים על שיתוף במקום עירוב. ובסמוך תתרץ הגמרא קושיא זו. ב. **גם** מדין זה משמע לכאורה שסומכים על השיתוף במקום עירוב, ולכן אף אם שכח אחד מבני החצר לערב, מותרים לטלטל בחצר ובמבוי, מכיון שהיה לו חלק בשיתוף, שלא כתחילת המשנה בה התבאר שצריכים גם לערב וגם להשתתף. ובסמוך תתרץ הגמרא אף קושיא זו. ג. **יש** שגרסו מילים אלו בגוף דברי המשנה. גליון. ד. **רש"י** בסמוך (ד"ה מבני). ה. **משנתנו** באה לחדש שהיה מקום לומר שיש להחמיר ולהצריך עירוב כדי להוציא מבית שהוא רשות היחיד לחצר שהיא רשות לכל בני החצר ודומה היא לרשות הרבים, אבל כדי להוציא מחצר למבוי ששניהם רשויות של רבים, אולי לא יצטרכו לשתף זה עם זה, ולכך חידשה משנתנו שאף בהם צריכים שיתוף. רש"י (ד"ה שהמבוי). ו. **מבואר** בגמרא לעיל (עא:) שעירוב חצרות נעשה בפת, ושיתוף מבואות נעשה ביין, ואם עירבו ביין, אינו מועיל, אך אם השתתפו בפת, מועיל. ונחלקו שם רבי מאיר וחכמים האם סומכים על עירוב במקום שיתוף, ועל שיתוף במקום עירוב, או לא. רבי מאיר סובר שאין סומכים זה על זה, וצריך גם עירוב וגם שיתוף, וחכמים סוברים שסומכים על אחד מהם ואין צריך גם עירוב וגם שיתוף. וראה שם מה שהובא בביאור מחלוקתם. ז. **התבאר** לעיל (סט:) שיש דרך נוספת להתיר טלטול בחצרות, והוא כשמבטל את רשותו. הואיל ויסוד איסור טלטול הוא מחמת הדיורים החלוקים ביניהם, כאשר מבטל רשותו, אין דיוריו חשובים לאסור הטלטול על שאר בני החצר, אלא נחשב כאורח בחצר זו. ח. **בביאור** הסברא לחלק בין ביטול רשות בחצר לביטול רשות במבוי, אפשר לומר שהבינה הגמרא שיש צד שלא יועיל ביטול רשות במבוי, משום שבני החצר המבטלים רשותם הם רבים, ואין רבים נעשים אורחים. אך למסקנת הגמרא צריך לומר שכשם ששנים הדרים בחדר אחד נחשבים כאחד, אף כל בני החצר נחשבים לגבי המבוי כאחד. על פי ערוך השלחן (סי' שפב ס"א). ט. **המבטל** רשותו לבני החצר או המבוי, ולאחר מכן מוציא כליו למקום שממנו ביטל רשותו, הרי הוא אוסר על בני החצר לטלטל, משום שנוטל רשותו בחזרה, כמבואר לעיל (סח:) [וראה שם שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה האם דין זה נאמר רק כאשר מוציא לאחר מכן במזיד, או אף כשמוציא בשוגג]. ומאחר שביטל הצדוקי את רשותו, הזהיר רבן גמליאל את בניו לאחר שקידש היום שילכו ויחזיקו במבוי, כדי שלא יוכל הצדוקי לחזור בו מביטולו. י. **ותקנת** עירוב נצרכת למקום שלא שייך שיתוף משום שאין בו מבוי. יא. **לגירסא** זו מדובר שאין פתח בין חצר לחצר, אלא כל חצר פתוחה רק למבוי [ראה ציור]. ולפי זה כל עירוב החצרות במשנה, הכוונה שכל חצר עירבה לעצמה, שיוכלו לטלטל מהבתים לחצר, אך אין מערבים לטלטל בין החצרות. רש"י (ד"ה רב לא). לדברי רב משנתנו שנויה אף כחכמים שסומכים על עירוב במקום שיתוף, ושנינו בה שצריך לערב ולשתף, הואיל ולדברי הכל אין סומכים על עירובי חצר שעירבה לעצמה במקום שיתוף. ריטב"א (ד"ה לב). והוסיף התוספות הרא"ש (שם) שלדעת רב מה ששנה התנא בתחילת המשנה, 'עירבו בחצרות ולא נשתתפו במבוי, מותרין בחצרות ואסורין במבוי', הרי זו משנה שאינה צריכה, שהרי כל חצר לא עירבה אלא לעצמה, ופשוט שמותרים בני החצר לטלטל בחצרם על ידי העירוב, אך נקט כן משום שרוצה להשמיענו את המשך המשנה שאם השתתפו בחצרות, מותרים בחצרות ובמבוי. יב. **אין** לומר שטעמו של רב משום שרוצה להעמיד את המשנה כחכמים ולא רק כדעת רבי מאיר, וכמבואר לעיל בהערה. משום שלא היה לו לשבש את גירסת המשנה מחמת כן. ועוד, שהרי רב עצמו פוסק לעיל (עא.) כרבי מאיר ולא הוצרך לשבש משנתנו כשיטתו. תוספות הרא"ש (ד"ה לב).

וּמוֹצִיאוֹ דֶּרֶךְ פְּתָחִים בְּמָבוֹי - מכניס את פתו שבה משתתף דרך פתח חצירו למבוי, ודרך המבוי מוליכו לחצר שבו יהא מונח, אלא שמכניסים אותה מן החצר בה היתה לחצר שבה תהא מונחת דרך הפתחים שבין החצרות, ואינו עובר דרך המבוי, **לָאו שְׁמֵיהּ שִׁיתּוּף** - אין שמו שיתוף, מפני שאין זה ניכר שהניחוהו כשיתוף המבוי ולא כעירוב לחצרות. וגם כאן סובר רב שאם החצרות פתוחות ביניהן, אין זה נחשב כשיתוף אף אם הכניסוהו דרך המבוי ולא דרך הפתח שבין החצרות, הואיל וחוששים שמא יכניסוהו דרך הפתחים שביניהן, ויסמכו על זה, ולכן אין לגרוס 'פתוחות זו לזו'[יג].

מקשה הגמרא על דברי רב יוסף: **אֵיתִיבֵיהּ**, שנינו במשנה (לעיל עא.), **בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה שׁוּתָּף לִשְׁכֵנָיו** הדרים יחד עמו במבוי **לָזֶה בְּיַיִן וְלָזֶה בְּיַיִן**, כגון שהיה כלי אחד ובו יין של כולם, **אֵין צְרִיכִין לְעָרֵב**, שהרי היין שבחבית זו מועיל במקום עירוב, אף שלקחו את החבית בשותפות[יד] והכניסוה לחצר שתהא מונחת שם, ולא נכנסה מחצר אחת לאחרת דרך המבוי, אם כן משמע שמועיל עירוב אף כשלא הכניסוהו מן החצרות לחצר שיהא מונח שם דרך המבוי, וקשה על ביאור הגמרא בדברי רב שאין עירוב מועיל אלא באופן זה. **מתרצת הגמרא: הָתָם** - שם מדובר **דְּאַפְּקֵיהּ וְעַיְילֵיהּ** - שהוציא והכניס את החבית בכל אחת מן החצרות הפתוחות למבוי, וממנה למבוי, וממנו לחצר שמונחת שם[טו], ולא היה זה לשם שיתוף הרשויות[טז].

מקשה הגמרא ממשנה נוספת: **(אֵיתִיבֵיהּ[יז])** שנינו במשנה, **כֵּיצַד מִשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי וכו'**, מניח את החבית ואומר 'הרי זו לכל בני מבוי'. משמע שמשתתף בחבית שמונחת ברשותו ולא צריך להעבירה בכל החצרות דרך המבוי. **מתרצת הגמרא: הָתָם נַמִּי** - גם שם מדובר **דְּאַפְּקֵיהּ וְעַיְילֵיהּ** - שהוציא והכניס את החבית בכל החצרות הפתוחות למבוי ומהן למבוי, וממנו לחצר שמונחת שם, וכפי שהעמדנו את המשנה העוסקת ב'בעל הבית שהיה שותף' וכו'[יח].

מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַבָּה בַּר [רב[יט]] חָנָן, אֶלָּא מֵעַתָּה** ששיתוף שלא הכניסו והוציאו דרך פתחים שבמבוי, אינו נחשב שיתוף, אם **הִקְנָה לוֹ** לבן החצר האחרת שבמבוי לשם שיתוף **פַּת** המונחת **בְּסַלּוֹ**, שלא הכניסה והוציאה במבוי, **הָכִי נַמִּי דְּלָא הָוֵי שִׁיתּוּף** - וכי גם זה לא יועיל לשיתוף, הרי לא מסתבר לומר כן[כ]. **וְכִי תֵּימָא הָכִי נַמִּי** - ואם תחלוק על סברת המקשה ותאמר שאכן לא יהיה זה שיתוף, עדיין קשה, **וְהָא אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, בְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁהָיוּ מְסוּבִּין** יחדיו בערב שבת, **וְקָדַשׁ עֲלֵיהֶן הַיּוֹם** - ובאמצע סעודתם העריב היום ונכנסה שבת, **הַפַּת שֶׁעַל הַשֻּׁלְחָן סוֹמְכִים עָלֶיהָ** לטלטל מחמתה, **מִשּׁוּם עֵירוּב** חצרות, **וְאָמְרֵי לָהּ** - ויש אומרים שסומכים עליה **מִשּׁוּם שִׁיתּוּף** מבואות, **וְאָמַר רַבָּה, לֹא פְּלִיגֵי** - לא נחלקו האומרים שמועילה הפת כעירוב והאומרים שמועילה כשיתוף זה עם זה, אלא **כָּאן** - הסוברים שסומכים על הפת משום עירוב, עוסקים **בִּמְסוּבִּין בַּבַּיִת**, ועירוב חצרות דינו שיהא מונח בבית שבחצר, **וְכָאן** - הסוברים שסומכים על הפת משום שיתוף, עוסקים **בִּמְסוּבִּין בֶּחָצֵר** ומותר להניח שיתוף מבוי בחצר שבמבוי, מה שאין כן עירוב חצרות[כא]. הרי ששיתוף מועיל אף אם אין מעבירים אותו בכל החצרות במבוי, שכן הפת מונחת על השולחן שבחצר וסומכים עליה משום שיתוף. ואם כן קשה, כיצד אפשר לומר שרב לא גרס 'פתוחות זו לזו' משום שצריך שיכניס את השיתוף דרך פתחי החצרות למבוי, ומשם יוציאוהו לחצר שיהא מונח שם, והרי בדברי רב עצמו מבואר שמועיל שיתוף אף בלא שיוציאוהו ויכניסוהו[כב].

מחמת כן חוזרת בה הגמרא מביאור זה, ומבארת טעם אחר בדברי רב: אֶלָּא טַעְמָא דְּרַב שאמר שאין לגרוס במשנתנו שהיו החצרות פתוחות זו לזו, משום **דְּקָא סָבַר אֵין מָבוֹי נִיתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרָה עַד שֶׁיְּהוּ בָּתִּים וַחֲצֵירוֹת פְּתוּחִים לְתוֹכוֹ** - שסובר שכדי להתיר מבוי בטלטול על ידי לחי או קורה[כג] צריך שיהיו פתוחות אליו לכל הפחות שתי חצרות, ובכל חצר שני בתים[כד], וכאשר החצרות פתוחות זו לזו, הרי הן נחשבות כחצר אחת, ומבוי כזה אינו ניתר בלחי וקורה, אלא צריך שני לחיים או פס רחב ארבעה טפחים, כדין חצר[כה][ד], ולכן לא גרס רב שהחצרות פתוחות זו לזו[ה].

הגמרא דנה בדברי רב: גּוּפָא, אָמַר רַב, אֵין מָבוֹי נִיתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרָה

יג. **רש"י** (ד"ה כל וד"ה לאו). וביארו תוספות (ד"ה כל) שרב לא גזר כן אלא כשיש בין החצרות פתחים שרגילים להשתמש בהם, אבל אם בין החצרות יש רק חלונות שאין רגילות להשתמש בהם, בזה לא גזר. ואין להקשות מדוע לא גרס רב פתוחות זו לזו, ומעמידם בחלונות. משום שפתוחות משמע פתח גמור, שיש ביניהן פתח הגון. תוספות רבינו פרץ (ד"ה כל). אך ראה בחידושי המאירי (ד"ה אמר) שפירש באופן אחר.

יד. **רש"י** (ד"ה אין). וכתב הריטב"א (ד"ה איתיביה) שיפה פירש, משום שאם מדובר על שותפות באופן שכל אחד הביא יין משלו ושפך לחבית את חלקו, אם כן אפשר שכל אחד הכניס חלקו דרך פתחי החצר למבוי, ואין להקשות ממשנה זו על רב. ואף שבמשנה (לעיל עא.) לא מבואר שלקחו חבית בשותפות, מכל מקום מקשה הגמרא משום ששנינו 'שהיה שותף עם שכניו', ומשמע שמדובר אף אם לקחו חבית יין בשותפות.

טו. **רש"י** (ד"ה דאפקיה). כלומר, שהכניסה לכל אחת מהחצרות, והוציאה משם למבוי, ולאחר מכן הכניסה לחצר שתהא מונחת שם. וקשה לפירושו, אם כן היה צריך לומר 'דעייליה ואפקיה ועייליה', שתחילה הכניסה לכל החצרות, והוציאה למבוי וחזר והכניסה לחצר שמונח בה. ולכן נראה לפרש שיש רק שתי חצרות פתוחות למבוי, והוציאה מהחצר האחת בה היתה מונחת תחילה למבוי, ומהמבוי הכניסה לחצר שמונחת שם. תוספות, ותוספות רבינו פרץ (ד"ה דאפקיה). [ובתוספות רבינו פרץ העיר לפירושו שלשון 'אפקיה' פירושה שמוציאו למבוי, ואילו במבוי שייכת לשון הכנסה והיה לו לומר 'עייליה'. והניח בצריך עיון]. ובהגהות רא"מ הורוויץ (בתוס' ד"ה דאפקיה) ביאר שרש"י לא פירש כך משום שלא רצה לפרש שיש רק שתי חצרות למבוי. וכן משמע מהלשון 'כל בני המבוי', שיש למבוי יותר משתי חצרות. וראה בשפת אמת (בתוספות ד"ה דאפקיה) שיישב פירוש רש"י באופן אחר. תירוץ זה הוא תירוץ דחוק, ואין מסקנת הגמרא כן. רש"י (ד"ה דאפקיה). וכתב הריטב"א (ד"ה והא) שאפשר לפרש תירוץ הגמרא באופן אחר, שלפי רב לא מדובר במשנה שלקחו חבית בשותפות, אלא שכל אחד הביא חלקו דרך המבוי והניחו בחבית שהיתה באחת החצרות וכך השתתפו יחד.

טז. **כלומר**, שהעבירו את החבית באופן כזה בשעה שקנו אותה בשותפות, ולא לשם שיתוף רשויות עשו כן.

יז. **על** פי המהרש"ל (ד"ה הכא) שהבין שקושיא זו היא המשך לקושיא הקודמת, עיין שם.

יח. **ראה** לעיל בהערה מה שהובא לגבי ביאור תירוץ הגמרא דאפקיה ועייליה.

יט. **על** פי הגהות הב"ח (אות א).

כ. **על** פי הריטב"א (ד"ה אלא) שפירש שבתחילה הקשו מסברא שודאי לא מסתבר לומר כן, ולאחר מכן ממשיכה הגמרא ואומרת ואם תרצה לחלוק על הסברא, הרי אין לומר כן משום דברי רב יהודה בשם רב.

כא. **שכן** מבואר לעיל (מט.) שעירוב מועיל משום דירה, כלומר, שדעתו של אדם על פיתו, והרי זה כאילו אין בחצר זו אלא דירה אחת, והחצר מיוחדת לה, ולכן צריך העירוב להיות מונח בבית, משום שחצר אינה ראויה לדירה. רש"י (ד"ה מסובין בחצר).

כב. **על** קושיא זו לא שייך לתרץ כמו שתירצנו לעיל ולומר שמדובר באמת בשהיתה הפת בכל החצרות, וכגון שכל אחד הביא את פיתו מחצירו דרך המבוי כדי לסעוד על שולחן אחד, משום שבפשטות מדובר שבעל הבית הזמינם לסעוד אצלו מפיתו. ואף על פי שהפת של בעל הבית ולא זיכה להם אותה, סומכים על הפת שעל השולחן משום שנחשב כאילו זכו בה. ואין לומר שאירע שפיתו של בעל הבית היתה מונחת בשאר החצרות והובאה לחצירו דרך המבוי, ולכן סומכים עליו משום שיתוף, משום שבזמן שעברה דרך שאר החצרות והמבוי היתה רק של בעל הבית, ולא זכו בה שאר בני המבוי, ואין הכנסה והוצאה של שיתוף דרך החצרות והמבוי מועילה אלא אם כן היה בזמן זה של בעל השיתוף. תוספות (ד"ה בני).

כג. **מהתורה** האיסור לטלטל הוא רק ברשות הרבים, אבל במבואות וחצרות שאינם רשות הרבים, מותר מעיקר הדין לטלטל בהם, אך חכמים אסרו לטלטל בהם משום שחששו שאם יתירו, יבואו לטלטל גם ברשות הרבים. אך התירו לטלטל במבוי אם יניח קורה בראש המבוי על גבי כתליו, או שיתן לחי בצד הכניסה למבוי [וראה לעיל (טו.) שנחלקו האמוראים בביאור טעם תיקונן]. וכן התירו לטלטל בחצר אם יניח פס רחב ארבעה טפחים בצד הכניסה למבוי, או שיתן שני לחיים משני צידי הכניסה. ובטעם הדבר שצריך יותר מחיצות במבוי שאין דיוריו מרובים, כתב הרשב"א (שו"ת, ח"ה סי' לג) שכל רשות שעשויה יותר לדירה ולתשמישים צנועים, צריכה מחיצות גמורות יותר, ולכן חצרות שהרגילות היא לעשות בהם תשמישים צנועים ולאכול בהם, צריכות מחיצות גמורות יותר, וכן במבואות שאין שתי חצרות שיש בהם שני בתים פתוחים לתוכם, הרי דיוריהם מועטים ומשתמשים בהם יותר, וצריכים מחיצות גמורות יותר מאשר במבואות רגילים שיש בהם הרבה דיירים ודי במחיצה כלשהי.

כד. **רש"י** להלן (עד. ד"ה בתים). אך רש"י לעיל (יב: ד"ה ובתים) פירש שצריך שיהיו שתי חצרות פתוחות למבוי ובית אחד לכל חצר. וכן הביא הרשב"א (להלן עד. ד"ה בתים) בשם הראב"ד שכתב שדי בבית אחד בכל חצר, ולא הסכים עמו. מדברי הרמב"ם (שבת פי"ז ה"ט) משמע שמפרש את דברי רב שצריך שיהיו במבוי גם שני בתים שפתוחים למבוי, וגם שתי חצרות הפתוחות למבוי שבכל אחת מהן בית אחד. מגיד משנה (שם).

כה. **ריטב"א** (ד"ה גופא).

עַד שֶׁיְּהוּ בָּתִּים וַחֲצֵירוֹת פְּתוּחִין לְתוֹכוֹ - עד שיהיו פתוחות למבוי שתי חצרות, ובכל חצר שני בתים[א]. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר**, המבוי ניתר בלחי או קורה, **אֲפִילּוּ** אם פתוחים לתוכו רק **בַּיִת אֶחָד** ללא חצר, **וְחָצֵר אַחַת** ובה בית אחד[ב]. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ** אם מצד אחד פתוחה למבוי חצר ובה בית אחד[ג], ומהצד האחר פתוחה לו **חוּרְבָּה** [ציור א ☜], הרי הוא ניתר בלחי או קורה[ד].

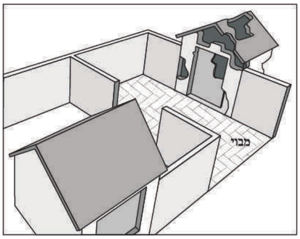

הגמרא דנה בדברי רבי יוחנן. שואל אביי: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן אֲפִילּוּ בִּשְׁבִיל שֶׁל כְּרָמִים** - האם רבי יוחנן אמר את דבריו גם אם מצדו האחר של המבוי פתוח לו שביל של כרמים ולא חורבה [ציור ב ☜], ואף בזה יהא ניתר המבוי בלחי או קורה. משיב רב יוסף: **אָמַר לֵיהּ** רב יוסף לאביי, **לֹא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** את דבריו **אֶלָּא בְּחוּרְבָּה דְּחָזֵי לְדִירָה** - שראויה לדיורים, שיש לה מחיצות ומקצת תקרה, ומצטרפת עם החצר להתיר את המבוי בלחי או קורה[ה], **אֲבָל בִּשְׁבִיל שֶׁל כְּרָמִים, דְּלֹא חָזֵי** - שאינו ראוי **לְדִירָה, לֹא** אמר את דבריו, ואינו מצטרף השביל עם החצר לתת שם מבוי למבוי שפתוח אליו ולהתירו בלחי או קורה, אלא דינו כחצר וצריך שני לחיים או פס רחב ארבעה טפחים.

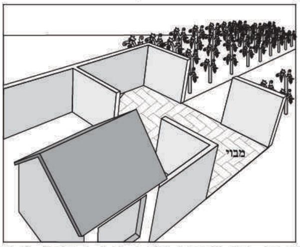

הגמרא מבארת שרבי יוחנן הסובר שמבוי שמצידו האחד חצר ומצידו האחר חורבה ניתר בלחי או קורה, הולך כשיטתו במקום אחר: אָמַר רַב הוּנָא בַּר חִינָּנָא, וְאַזְדָּא רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ - והולך רבי יוחנן לפי שיטתו במקום אחר, **דִּתְנַן** - ששנינו במשנה (לקמן פט.), **(אמר רבי שמעון) [רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר]**, **אֶחָד גַּגּוֹת** שעל הבתים, **וְאֶחָד קַרְפִּיפוֹת** - מקומות המוקפים במחיצה שלא לשם דיורים, ואינם יותר משיעור בית סאתים[ז], **וְאֶחָד חֲצֵרוֹת** שלפני הבתים, **רְשׁוּת אַחַת הֵן לְכֵלִים שֶׁשָּׁבְתוּ לְתוֹכָן** - הרי כל אלו נחשבים כרשות אחת, ומותר לטלטל מזה לזה כלים שהיו מונחים באחד מהם בשעה שקדש היום, בלא עירוב, הואיל וכל המקומות הללו הם רשויות שאינן דירה[ח], **וְלֹא לְכֵלִים שֶׁשָּׁבְתוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת** - אך אסור לטלטל מזה לזה כלים שהיו מונחים בבית בשעה שקדש היום, והוציאום לחצר על ידי שעירבו בני אותה חצר, אלא אם כן עירבו את שתי החצרות יחד. **וְאָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שהן כרשות אחת להוציא מזו לזו, **וְהוּא שֶׁלֹּא עֵירְבוּ** - והיינו דווקא כאשר לא עירבו בני החצרות כל אחת לעצמה, ואין מצויים כלי הבית בחצר, מפני שאסור להוציאם לחצר שהרי לא עירבו, **אֲבָל** אם **עֵירְבוּ** בני החצרות כל אחת לעצמה, ומצויים כלי הבית בחצר, מפני שמותר להוציא כלים מהבית לחצר, אין הלכה כרבי שמעון ואסור לטלטל מזה לזה, משום **דְּגָזְרִינַן דִּילְמָא אָתֵי לְאַפּוֹקֵי מָאנֵי דְּבָתִּים לְחָצֵר** - שגוזרים שמא יבוא להחליף בין הכלים שהיו בחצר בשעה שקדש היום, לכלים שהיו בבית והוציאום לאחר מכן לחצר, ויוציא לחצר אחרת את הכלים שהיו בבית בשעה שקדש היום ונמצאים כעת בחצר, ואף רבי שמעון מודה שאסור לטלטל כלים אלו לחצר אחרת. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר**, הלכה כרבי שמעון **שֶׁבֵּין** אם **עֵירְבוּ** בני החצר, **וּבֵין** אם **לֹא עֵירְבוּ**, מותר להוציא כלים ששבתו בחצר אחת לגגות חצרות וקרפיפות אחרים. **וְכֵן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֵּין עֵירְבוּ וּבֵין לֹא עֵירְבוּ.**

מוכיחה הגמרא מדברי רבי יוחנן: **אַלְמָא** - מוכח **דְּלֹא גָּזְרִינַן דִּילְמָא אָתֵי לְאַפּוֹקֵי מָאנֵי דְּבָתִּים לְחָצֵר** - ששמואל ורבי יוחנן אינם גוזרים שמא יבואו להוציא את הכלים ששבתו בבית לחצר אחרת, ולכן מתירים לטלטל מחצר לחצר אף כשעירבו. **וְהָכָא נַמִּי** - וגם כאן הולך רבי יוחנן לשיטתו שאף אם מצד אחד של המבוי יש חצר ומצדו האחר ישנה חורבה, ניתר המבוי בלחי או קורה, **וְלֹא גָּזְרִינַן דִּילְמָא אָתֵי לְאַפּוֹקֵי מָאנֵי דְּחָצֵר לְחוּרְבָּה** - ולא גוזרים שמא יבוא להוציא את הכלים המונחים בחצר לחורבה דרך המבוי, אף שהחורבה היא רשות אחרת שאסור להוציא אליה[א].

★

הגמרא חוזרת לדון בדברי שמואל שאמר שמבוי ניתר בלחי או קורה, אף אם פתוח לתוכו בית אחד ללא חצר, וחצר אחת עם בית אחד: יָתֵיב - ישב **רַב בְּרוֹנָא וְקָאָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא** - ושנה את דברי שמואל. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר בֵּי רַב** לרב ברונא, **אָמַר שְׁמוּאֵל הָכִי** - האם כך אמר שמואל. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רב ברונא, **אִין** - כן. **אָמַר לֵיהּ** רבי אלעזר בר בי רב, **אַחֲוֵי לִי אוּשְׁפִּיזֵיהּ** - הראה לי היכן מתארח שמואל, כדי שאלך ואשאל אותו. **אַחֲוֵי לֵיהּ** - הראה לו רב ברונא את מקומו של שמואל. **אֲתָא לְקַמֵּיהּ דִּשְׁמוּאֵל** - בא רבי אלעזר לפני שמואל **וְאָמַר לֵיהּ, אָמַר מַר הָכִי** - וכי אמר הרב כך שמבוי ניתר בלחי או קורה, אף אם פתוחים לתוכו בית וחצר בלבד. **אָמַר לֵיהּ** שמואל, **אִין** - כן. שאל אותו רבי אלעזר, **וְהָא מַר הוּא דְּאָמַר** - והרי הרב הוא זה שאמר (לעיל סו:), **אֵין לָנוּ** להוסיף היתר **בְּעֵירוּבִין אֶלָּא כִּלְשׁוֹן מִשְׁנָתֵינוּ** (לעיל עג:) בה שנינו, **'שֶׁהַמָּבוֹי לַחֲצֵירוֹת כְּחָצֵר לַבָּתִּים'**, וממה שנאמר 'שהמבוי לחצרות' ולא 'שהמבוי לחצר', משמע שכדי להתיר את המבוי בלחי או קורה, צריך שיהיו פתוחות לו שתי חצרות ולא די בחצר אחת ובית אחד[ט][ב]. **אִישְׁתִּיק** - נאלם שמואל, ולא השיב תשובה על שאלה זו.

מסתפקת הגמרא: **קַבְּלָהּ מִינֵּיהּ אוֹ לֹא קַבְּלָהּ מִינֵּיהּ** - האם שמואל קיבל את קושייתו של רבי אלעזר בר בי רב וחזר בו מדבריו, והודה לרב שאין מבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו חצרות ובתים פתוחות לו כרב, או לא[ג].

הגמרא מנסה לפשוט את הספק מדברי שמואל עצמו: תָּא שְׁמַע - בא ושמע ראיה לפשוט הספק, **דְּהַהוּא מְבוֹאָה דַּהֲוָה דָּיֵיר בֵּיהּ** - שאותו מבוי שהיה גר בו אדם בשם **אִיבוּת בַּר אִיהִי**, שהיתה פתוחה לו חצר ובה היה ביתו של איבות בר איהי[י], ובנוסף, היה פתוח למבוי בית כנסת ובו בית אחד, **עֲבַד לֵיהּ לֶחְיָיא** - עשה לו לחי בפתח המבוי, **וְשָׁרָא לֵיהּ** - והתיר לו **שְׁמוּאֵל** לטלטל במבוי.

א. **רש"י** (ד"ה כמיס). וראה לעיל (עג:) בהערה שהובאו בזה פירושים נוספים. אף ששנינו לעיל (עג.) בברייתא שאב ובנו הדרים בשתי חצרות, ניתר המבוי בלחי וקורה, אף שנחשבות החצרות כחצר אחת, ואין צריכים לערב ביניהם, ואם כן משמע שלא כדברי רב. יש לומר שאכן רב אינו סובר כברייתא זו. רש"י (ד"ה כמיס), וראה לעיל (עג:) מה שהובא בזה בעיוני הפשט. ב. **רש"י** (ד"ה בית). אך תוספות (לעיל יב: ד"ה וכמיס) הביאו בשם רש"י כאן שמפרש שמצד אחד יש בית אחד בלא חצר, ומצד שני יש חצר ובה שני בתים. ויש לבאר שזו כוונת תוספות כאן (ד"ה ושמואל), שלמעלה פירשו באופן אחר בשם רש"י. מהרש"א (בפירש"י בית). בחידושי המאירי (ד"ה גופא) הביא שיש שגרסו בדברי שמואל 'אפילו בית בחצר אחת', כלומר, שלמבוי פתוחה חצר אחת, ובחצר יש בית אחד. ג. **שאין** קרויה חצר בלא בית. ד. **יש** להקשות כיצד אמר כאן רבי יוחנן שאף אם יש חורבה מצד אחד, המבוי ניתר בלחי או קורה, ואילו בירושלמי (פ"ו ה"ח) שרבי יוחנן עצמו חיברו, פירש שמבוי אינו פחות משתי חצרות. וצריך עיון. חידושי המאירי (ד"ה ולזדו). ה. **חידושי** המאירי (ד"ה גופא). ו. **גליון**, על פי המשנה לקמן שם. במשנה לקמן (פט.) התבארו שלש שיטות בדבר: א. רבי מאיר סובר שגגות העיר נחשבים כרשות אחת לעצמם, ומותר לטלטל מגג לגג, והחצרות נחשבות כרשות אחת לעצמן, ומותר לטלטל מחצר לחצר, וכן הקרפיפות נחשבים כרשות אחת לעצמם ומותר לטלטל מקרפף לקרפף, אף אם הם של כמה בעלים. אך אסור לטלטל מהגגות לחצרות או לקרפיפות, וכן להיפך, אפילו אם הם של בעלים אחד. ב. חכמים סוברים שאם חלוקים הדיורים למטה, אף הגגות חלוקים ואסור לטלטל מזה לזה. ג. רבי שמעון מיקל מכולם וסובר שגגות, חצרות וקרפיפות הרי הם כרשות אחת, אף אם הם של כמה בעלים, ומותר לטלטל מזה לזה. ז. **רש"י** (שבת קל: ד"ה קלפיפות). והיינו מקומות שמחיצותיהם הוקמו לצורך צניעות וכדומה. ושיעור בית סאתים הוא שטח מאה אמה על חמישים אמה, כחצר המשכן. ח. **ומה** שתיקנו לערב מחצר לחצר, היינו לצורך כלים שהיו מונחים בשעה שקדש היום בבית שבחצר, להתיר להוציאם לחצר אחרת. ט. **רש"י** (ד"ה שהמבוי). י. **ריטב"א** (להלן ע"ב ד"ה ושמואל). אך הרשב"א (שם ד"ה ולאיבות) פירש שהיה בית נוסף בחצר. וראה לעיל בתחילת העמוד מה שהובא בביאור דברי שמואל.

לאחר פטירתו של שמואל, **אֲתָא רַב עֲנָן שַׁדְיֵיהּ** - בא רב ענן והפיל את הלחי, משום שסבר שמבוי שיש בו רק בית וחצר אינו ניתר בלחי. **אָמַר** איבות בר איהי, **מְבוֹאָה דְּדַיֵּירְנָא בֵּיהּ וְאַתֵינָא מִשְּׁמֵיהּ דְּמַר שְׁמוּאֵל גֵּיתֵי רַב עֲנָן בַּר רַב נִישְׁדְּיֵיהּ מַן** - מבוי שאני גר בו וטלטלתי בו על פי הוראת שמואל מחמת הלחי שהונח בו, כיצד בא רב ענן ומפילו ממני.

מסיקה הגמרא: ממעשהו של רב ענן שהפיל את הלחי, משמע שלא היו פתוחים למבוי בתים וחצרות, והפיל הלחי משום שסבר כרב שכאשר אין בתים וחצרות פתוחים לתוכו אין ניתר בלחי, ואף על פי כן, התיר שמואל לטלטל בו מחמת הלחי עד לסוף ימיו, ולא אמר לאיבות שאין די בלחי, אם כן, **שְׁמַע מִינָּהּ** - מוכח **דְּלָא קִיבְּלָהּ מִינֵּיהּ** - ששמואל לא קיבל את קושיית רבי אלעזר, ולא חזר בו מדבריו, אלא סבר שאף כאשר פתוחים למבוי רק בית וחצר, ניתר בלחי או קורה.

דוחה הגמרא: לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ קִיבְּלָהּ מִינֵּהּ - נאמר ששמואל קיבל את קושיית רבי אלעזר וחזר בו מדבריו, וסבר שאין מבוי ניתר עד שיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו, **וְהָכָא חַזָּנָא הוּא דַּהֲוָה אָכִיל נַהֲמָא בְּבֵיתֵיהּ** - וכאן מדובר שבזמן שמואל שמש בית הכנסת[א] היה אוכל לחמו בביתו, **וְאָתֵי בָּיֵית בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא** - ובא ללון בבית הכנסת, ואם כן יש לדון את בית הכנסת כחצר נוספת שפתוחה למבוי, ומחמת כן התיר שמואל לטלטל בו, אך כשנפטר שמואל הפסיק שמש בית הכנסת ללון בבית הכנסת, ולכן הפיל רב ענן את הלחי, שהרי עתה כבר אין בתים וחצרות פתוחים לתוכו[ב].

לאחר שהתבאר שסברת שמואל להתיר טלטול במבוי היתה מחמת לינת השמש בבית הכנסת, וסברת רב ענן להפיל את הלחי ולאסור טלטול במבוי היתה מחמת שפסק השמש ללון בבית הכנסת, מבארת הגמרא את סברת איבות בר איהי שלא הסכים עם רב ענן, אף שאין השמש לן בבית הכנסת. מבארת הגמרא: וְאִיבּוּת בַּר אִיהִי סָבַר, מְקוֹם פִּיתָּא גָּרִים - מקום האכילה הוא הקובע את מקום הדירה לענין עירוב[ג], ומכיון שהשמש אכל בביתו, אין לומר שסיבת ההיתר של שמואל היתה מחמת השמש, אלא משום שסבר שמבוי ניתר אף כשרק חצר אחת ובית אחד פתוחים לתוכו, ואם כן אף עתה שאין השמש לן בבית הכנסת יש להתיר לטלטל במבוי, ולכן לא הסכים עם מעשהו של רב ענן.

ממשיכה הגמרא: וּשְׁמוּאֵל לְטַעְמֵיהּ - אך רב ענן סבר[ד] ששמואל לשיטתו **דְּאָמַר** (לעיל עג.), **מְקוֹם לִינָה גָּרִים** - מקום הלינה הוא הקובע את מקום הדירה לענין עירוב, וסיבת ההיתר למבוי היתה משום שהשמש היה לן בבית הכנסת, ואם כן פתוחות למבוי שתי חצרות, ומבוי כזה ניתר בלחי או קורה. אך עתה שאין השמש לן בבית הכנסת, יש לאסור את המבוי בטלטול על ידי הלחי, ולכן הפיל רב ענן את הלחי[ה].

★

הגמרא מבארת מהו הדין במבוי שמצדו האחד ישראל ומצדו האחר נכרי: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, מָבוֹי שֶׁצִּידּוֹ הָאֶחָד פתוח לחצר של **עוֹבֵד כּוֹכָבִים** - נכרי, **וְצִידּוֹ הָאֶחָד** פתוח לחצר של **יִשְׂרָאֵל** ובו בית אחד, ובסמוך לבית הישראל יש עוד בתים של ישראל, שאינם פתוחים למבוי אלא לרשות הרבים, ובין בית לבית ישנו חלון [ציור א][ו], **אֵין מְעָרְבִין אוֹתוֹ דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת לְהַתִּירוֹ דֶּרֶךְ פְּתָחִים לַמָּבוֹי** - אין עושים עירובי חצרות מחמת החלונות שביניהם, כדי להתיר להם להוציא את כליהם למבוי דרך הבית החיצוני הפתוח למבוי.

שואל אביי: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, האם **אָמַר רַב** את דבריו שאין מערבים כשצד אחד של ישראל והאחר של עובד כוכבים **אֲפִילּוּ בְּחָצֵר** כעין מבוי זה, שפתוחים לתוכה שני בתים, בית נכרי ובית ישראל, ובסמוך לבית הישראל יש עוד בתי ישראל שאינם פתוחים לחצר אלא לרשות הרבים, ובין בית לבית ישנו חלון [ציור ב]. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רב יוסף, **אֵין** - כן, רב אמר את דבריו גם בחצר כזו, שאין לעשות עירובי חצרות מחמת החלונות, על מנת להתיר להוציא את כליהם לחצר דרך הבית החיצוני הפתוח לחצר.

שואלת הגמרא: דְּאִי לָא אָמַר - אם לא היה אומר רב את דבריו אף בחצר אלא דווקא במבוי, **מַאי** - מה עולה בדעתך לחלק בין חצר למבוי, ולומר שדווקא במבוי אין לערב את הבתים מחמת החלונות, אך בחצר יהיה אפשר לערב אותם.

משיבה הגמרא: אפשר היה לומר שדברי רב נאמרו רק לגבי מבוי ולא לגבי חצר, **וַהֲוָה אֲמִינָא טַעְמָא דְּרַב** - והיינו אומרים שטעמו של רב במבוי, **מִשּׁוּם דְּקָסָבַר** - שסובר **אֵין מָבוֹי נִיתָּר בְּלֶחִי וְקוֹרָה עַד שֶׁיְּהוּ בָּתִּים וַחֲצֵירוֹת פְּתוּחִין לְתוֹכוֹ**, ואילו כאן נחשב המבוי שפתוחה לו חצר אחת, משום שמצד אחד פתוחה לו חצר של נכרי, ודירת נכרי אינה נחשבת כדירה[ז], ולכן אין לערב את הבתים על מנת להוציא את כליהם למבוי דרך הבית החיצוני הפתוח למבוי, משום שאין המבוי ניתר בלחי או קורה[ח]. אבל אם היו שני הבתים פתוחים לחצר, היו יכולים הבתים לערב ביניהם על מנת להוציא את כליהם לחצר דרך הבית החיצוני הפתוח אליה, משום שחצר ניתרת אף אם פתוח לה רק בית אחד.

וְאם תקשה על פירוש זה, אם אכן טעמו של רב הוא משום שאין מבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו, אם כן **תַּרְתֵּי לָמָּה לִי** - מדוע הוצרך רב לשנות דין זה שתי פעמים, הרי כבר שנה לעיל (עג:), אין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהו בתים וחצרות פתוחים לתוכו. **צְרִיכָא** - יש לומר שהוצרך רב להשמיענו דין זה שתי פעמים, משום **דְּאִי מֵהַהִיא** - שאם היה רב משמיענו את דינו רק לעיל, והיה לנו ללמוד דין זה משם לשאר המקומות, אף שהיינו יודעים את עיקר הדין שאין להתיר מבוי בלחי או קורה אלא אם כן פתוחים לו בתים וחצירות,

ציור א

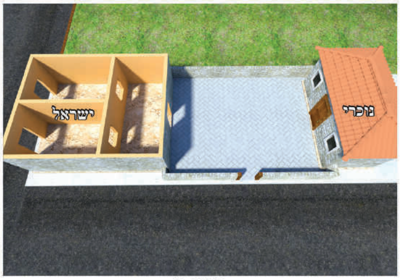

ציור ב

א. **רש"י** (ברכות נג. ד"ה הא והא דאיכא אדם). ב. **מתירוץ** הגמרא משמע שלמסקנא שמואל אכן חזר בו מדבריו, והודה שאין מבוי ניתר עד שיהיו בתים וחצרות פתוחים לו. רי"ף. אך בגאון יעקב (ד"ה לעולם) כתב שמלשון 'לעולם' משמע שעדיין יש ספק בדברי שמואל האם חזר בו או לא. ולא מסתבר לומר שמסתפקת הגמרא בגוף המעשה האם החזן היה לן בבית הכנסת, אלא גוף המעשה ודאי ברור, אך אפשר לומר ששמואל לא חזר בו מדבריו, ואף אם לא היה החזן לן בבית הכנסת, היה מתירו בטלטול, אלא שכך היה המעשה, שלן החזן בבית הכנסת. ג. **כמבואר** לעיל (עג.) במחלוקת רב ושמואל מה קובע את מקום הדירה לענין עירוב, האם המקום שאוכל בו האדם או המקום בו לן. ד. **רשב"א** (ד"ה ואיבות), ריטב"א (ד"ה ושמואל). וראה במאירי (סדושי המאירי, מוס"ק ד"ה ימיו) שביאר באופן אחר. והוסיף הריטב"א (ד"ה ושמואל) שאפשר לומר שרב ענן חלק על שמואל וסבר שמקום האכילה קובע, אך לא רצה בחיי שמואל לסתור את דבריו, או שלא היה יכול. ה. **לכאורה** תמוה מדוע לא העמידה הגמרא שהחזן עדיין לן בבית הכנסת, ואיבות בר איהי סבר כשמואל שמקום לינה קובע, ולכן טען להתיר את המבוי בטלטול, אך רב ענן סבר כרב שמקום האכילה קובע, ולכן הפיל את הלחי ממקומו ואסר את המבוי בטלטול, מפני שהחזן רק לן בבית הכנסת ואינו אוכל שם. וביאר המהרש"א (ד"ה לעולם) שהואיל וידעה הגמרא שכך היה המעשה שהחזן כבר לא לן שם, ואף על פי כן סבר איבות שיש להתיר את המבוי, על כרחך משום שסבר שמה ששמואל התיר את המבוי אינו משום לינת החזן, אלא משום שמקום האכילה עיקר. וראה בילקוט ביאורים שהובאו בזה תירוצים נוספים. להלכה, פסק הרי"ף כרב שאין המבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו. וראה שם שהאריך להביא ראיות לשיטתו. אך הר"ח (לעיל ע"א ד"ה אני) פסק כרבי יוחנן שמבוי ניתר בלחי או קורה אף אם פתוחים לתוכו חצר וחורבה. ו. **הטעם** שנקט רב שבין בתי ישראל ישנם חלונות ולא פתחים גמורים, כיון שמדובר בין בית לבית, וכך היא הרגילות, שאין דרך לעשות בין בתים פתח גדול יותר מחלון. רש"י (ד"ה א"ר). משמע מדבריו שהוא הדין אם יהיו פתחים בין בית לבית, אלא נקט בלשון זו, משום שזו הרגילות. אך ר"י מפרש שדווקא אם יש חלונות בין הבתים אסור לערב, מפני שחוששים שמא הישראל יבטח בשכניו, ומחמת כן יתייחד עם הנכרי במבוי, ויזיקנו הנכרי. אך אם יש פתחים ביניהם, יכולים לערב, מפני שהנכרי מפחד שיבואו דרך הפתחים, ומחמת כן לא יזיקנו. תוספות (ד"ה מבוי). וראה שם שהוכיח כן ממשמעות לשון הגמרא. פירשנו על פי משמעות דברי רש"י (ד"ה אין וד"ה א"ר), וכן הבינו תוספות (ד"ה מבוי) בדבריו. אך ראה בריטב"א (ד"ה מבוי וד"ה הוה) שכתב בדעת רש"י שמדובר שהיו חלונות בין חצר לחצר. וכן ביאר הגאון יעקב (ד"ה מבוי) בדעת רש"י. ז. **כמבואר** לעיל (סב.). ח. **הקשה** הריטב"א (ד"ה הוה), אם זו סברת רב, ומפני שדירת נכרי אינה נחשבת כדירה, אין לערב דרך החלונות, ולהתיר לטלטל במבוי, מדוע נקט רב את דינו באופן כזה שהיו בתי ישראל נוספים שחלונם פונה לבית הישראל, הרי די היה לו לומר שמבוי שאין בו אלא חצר אחת של ישראל וחצר אחת של נכרי, אין מערבים אותו. וכתב ליישב, שרב השמיע לנו חידוש נוסף בדבריו, שאילו במקום חצר הנכרי היתה חצר ישראל, היו מערבים אותם, אף שבחצר הישראל האחר יש רק בית אחד ויש צורך שיהיו בחצר שני בתים, היו מערבים הבתים שאין להם פתח לחצרו של הישראל דרך פתח החלונות, והרי זה כאילו פתוחים לחצר שני בתים. ולכן נקט שכאשר מצד אחד גוי, אין יכולים לערב אותם דרך החלונות כמו שהיו יכולים לעשות אם בחצר היה גר ישראל. וראה בתוספות (ד"ה הוה) שביארו הסוגיא בכמה אופנים אחרים.

הֲוָה אֲמִינָא - היינו יכולים לומר שלגבי דין זה **דִּירַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים שְׁמָהּ דִּירָה**[א], ומבוי שמצדו האחד פתוחה לו חצר נכרי, נחשב למבוי שפתוחים לו חצירות ובתים, ויהיו יכולים לערב את הבתים דרך החלונות, ולהתיר לטלטל מהם למבוי דרך הבית החיצוני הפתוח למבוי, **קָא מַשְׁמַע לָן** רב **דְּדִירַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים לֹא שְׁמָהּ דִּירָה** - שדירת נכרי אינה נחשבת כדירה גם לגבי דין זה, ונחשב המבוי כמי שפתוחה לו רק החצר של ישראל, ואין מבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו פתוחים לתוכו חצירות ובתים. **וְאִי מֵהָכָא** - ואם רב היה משמיענו רק את דין מבוי שמצדו האחד ישראל ומצדו האחר נכרי, לא היינו יכולים ללמוד מכאן שאין מבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בו בתים וחצירות, משום **שֶׁהֲוָה אֲמִינָא** - היינו יכולים לומר שאמנם למדנו את הדין שצריך שיהיו פתוחות למבוי שתי חצירות, אבל **לֹא יָדְעֲנָא בָּתִּים כַּמָּה** - אין אנו יודעים כמה בתים צריכים להיות פתוחים לכל חצר, שהרי לא התבאר ענין זה בדבריו[ב], **קָא מַשְׁמַע לָן** רב **דְּבָתִּים תְּרֵין** - שצריך שיהיו פתוחים לכל חצר שני בתים[ג].

לאחר שהתבאר שדברי רב נאמרו גם בחצר, מבאר אביי את סברת רב: הַשְׁתָּא דְּאָמַר רַב אֲפִילּוּ חָצֵר - עתה שדברי רב נאמרו גם בחצר, יש לבאר **טַעְמָא דְּרַב** - את טעמו של רב, משום **דְּקָא סָבַר** - שסובר **שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת יָחִיד בִּמְקוֹם עוֹבֵד כּוֹכָבִים** - לסייע לישראל יחיד לדור עם הנכרי, כדי שלא ילמד ממעשיו, ולכן אמר רב שלא יערבו עמו, ולא ישתמשו עמו כדי שיוותר יחידי ויפחד מהנכרי שמא יהרגנו, ומשום כך יצא[ד].

מוסיפה הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, אִי הָכִי** - מאחר שנתבאר שסברת רב היא משום שאסור לסייע לישראל יחיד לדור במקום נכרי, ורב אמר גם שאין לערב בחצר שצדה האחד ישראל והאחר נכרי, **הַיְינוּ דִּשְׁמַעְנָא לֵיהּ לְרַבִּי טַבְלָא דְּאָמַר** - זהו מה ששמעתי את רבי טבלא שאמר בענין זה, **'עוֹבֵד כּוֹכָבִים', 'עוֹבֵד כּוֹכָבִים' תְּרֵי זִימְנֵי** - שתי פעמים, מבוי שצדו אחד נכרי וצדו אחד ישראל אין מערבין דרך חלונות, ואסור לסייע לישראל יחיד לדור עם הנכרי, **וְלֹא יָדְעֲנָא מַאי אָמַר** - ולא ידעתי מדוע הוצרך להאריך בדבריו, הרי פשוט שזה טעם הדברים. אך עתה יש לומר שנקט את טעם הדברים כדי להשמיענו שזהו טעמו של רב, ולא משום שאין מבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו בתים וחצירות פתוחים לתוכו[ה].

★ ★ ★

מִשְׁנָה **המשנה מבארת את דיני העירוב בשתי חצירות זו לפנים מזו**[א]: **שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת** שהן **זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ**, הפנימית פתוחה לחיצונה והחיצונה פתוחה לרשות הרבים, באופן שדיירי הפנימית יוצאים לרשות הרבים דרך החיצונה, יש בהן כמה וכמה חילוקי דינים לענין עירוב[ו].

המשנה מבארת את הדינים כאשר עירבה רק אחת מביניהן: עֵירְבָה הַפְּנִימִית - עירבו דיירי החצר הפנימית לעצמם, **וְלֹא עֵירְבָה הַחִיצוֹנָה** - ובני החצר החיצונה לא עירבו, **הַפְּנִימִית מוּתֶּרֶת** בהוצאה לחצירה, שהרי הדרים בה עירבו ביניהם, ואין בני החצר החיצונה שלא עירבו אוסרים עליהם את ההוצאה, לפי שאין להם שייכות לחצר הפנימית, **וְהַחִיצוֹנָה אֲסוּרָה** בהוצאה לחצר, שהרי הדרים בה לא עירבו.

עירבה **הַחִיצוֹנָה** לעצמה, **וְלֹא** עירבה **הַפְּנִימִית, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת** בהוצאה לחצרותיהן, שכיון שהפנימית, שיש לה דריסת הרגל בחצר החיצונה לעבור דרכה לרשות הרבים, לא עירבה בחצירה והיא אסורה להוציא אליה, הרי היא אוסרת אף על החיצונה להוציא לחצירה[ב].

המשנה מבארת את הדינים כאשר עירבו שתיהן, כל אחת לעצמה: עירבו שתיהן, אולם לא עירבו יחד, אלא **שֶׁעֵירְבָה זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ**, שלש דעות בדבר. דעה אחת [והיא דעת תנא קמא דלעיל], **שֶׁזּוֹ מוּתֶּרֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְזוֹ מוּתֶּרֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ**, בני החצר הפנימית מוציאים לחצירם ובני החצר החיצונה מוציאים לחצירם, לפי שעירובה של כל אחת מתיר את ההוצאה לחצירה [אולם אינן מותרות כל אחת להוציא לחצר האחרת[ז]]. ואילו לא היתה הפנימית מערבת, היתה אוסרת אף על החיצונה, כאמור לעיל, ועתה שעירבה אינה אוסרת עליה. דעה שניה, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹסֵר** על **הַחִיצוֹנָה** להוציא לחצירה, לפי **שֶׁדְּרִיסַת הָרֶגֶל** [-זכות המעבר] של בני הפנימית בחצר, **אוֹסַרְתָּהּ** לחיצונה להוציא מבתיהם לחצר. שזכות זו שיש לפנימית בחיצונה, משתפת אותם בה עד כדי שהם אוסרים את בני החיצונה בהוצאה, מפני שלא עירבו יחד, וכאילו שכח אחד מהם ולא עירב[ח]. גם לדעה זו, מותרים בני הפנימית להוציא לחצירם, לפי שאין לבני החיצונה כל זכות בחצר הפנימית, ואינם יכולים לאסור עליהם את הטלטול. דעה שלישית, **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין דְּרִיסַת הָרֶגֶל** של בני הפנימית בחצר החיצונה, **אוֹסַרְתָּהּ** לחיצונה, ועל כן כל אחת מטלטלת בחצירה[ט].

המשנה מבארת את הדינים כששכח אחד מבני החצירות ולא עירב: עירבו שתיהן כל אחת לעצמה, **וְשָׁכַח אֶחָד מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירַב, הַפְּנִימִית מוּתֶּרֶת**, שלעולם אין החיצונה אוסרת עליה וכאמור, **וְהַחִיצוֹנָה אֲסוּרָה**, שהרי אחד מהדרים בה לא עירב. אולם אם אחד **מִן הַפְּנִימִית** שכח **וְלֹא עֵירַב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת**, הפנימית לפי שאחד מהדרים בה לא עירב, והחיצונה לפי שהפנימית אסורה בהוצאה לחצירה, וכאשר הפנימית אסורה במקומה, מודה תנא קמא לרבי עקיבא שהיא אוסרת על החיצונה, וכמבואר ברישא שאם לא עירבה הפנימית' אסורה גם החיצונה[י][יא].

המשנה מבארת את הדינים כאשר עירבו שתיהן יחד: נָתְנוּ הפנימית והחיצונה את **עֵירוּבָן בְּמָקוֹם אֶחָד**, שעירבו שתיהן זו עם זו והניחו את העירוב בחיצונה[יב], **וְשָׁכַח אֶחָד** מהן, **בֵּין** אם הוא **מִן** דיירי **הַפְּנִימִית וּבֵין** אם הוא **מִן** דיירי **הַחִיצוֹנָה, וְלֹא עֵירַב** עם השאר, **שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת**. שכיון שכולם עירבו כאחד, ואחד מהם שכח ולא עירב, בטל העירוב[יג].

המשנה מבארת את הדין כאשר בכל חצר דר אדם אחד בלבד: וְאִם הָיוּ שתי החצירות **שֶׁל יְחִידִים**, שבכל חצר דר אדם אחד לבדו[יד], **אֵינָן צְרִיכִין לְעָרֵב** זה עם זה כלל, ושניהם מותרים להוציא כל אחד בחצירו, אך לא מחצר אחת לשניה, כיון שלא עירבו יחדיו. הפנימי אינו צריך לערב, שהלא הוא יחידי בחצירו, והחיצון אינו צריך לערב משום שאין דריסת הרגל של הפנימי בחצירו אוסרת עליו את ההוצאה, כיון שהפנימי מותר בחצירו שלו[טו].

★

א. **אף** שלעיל (סב.) מבואר, שהכל מודים שדירת נכרי אינה נחשבת כדירה לגבי עירוב. יש לבאר שמה שמבואר שם שדירת נכרי אינה נחשבת כדירה, נאמר לגבי לאסור על בני החצר מטעם שאחד מבני החצר לא עירב עמם, ולענין זה אמרו שאין הנכרי נחשב בן חצר לקלקל עירובם, אבל כאן הואיל ומדובר להקל ולהחשיב את המבוי כמי שבתים וחצירות פתוחים לתוכו על מנת להתיר אותו בלחי או קורה, היינו חושבים שלענין זה אף דירת נכרי תחשב כדירה. תוספות (ד"ה הוה). ב. **בדברי** רב לגבי ישראל ונכרי התבאר שפתוחות למבוי שתי חצירות, אחת של ישראל ואחת של נכרי, ועל כן יש ללמוד מדבריו שצריך שיהיו פתוחות למבוי שתי חצירות. אך לא התבאר כמה בתים פתוחים לכל חצר, ולכן אין אנו יכולים ללמוד מדבריו כמה בתים צריכים להיות פתוחים לכל חצר. ג. **משמע** כן מכללו של רב 'עד שיהיו בתים וחצירות פתוחים לתוכו', הואיל ונקט בתים וחצירות סתם, ולא נקט מספר מסוים, וכשנוקטים סתם 'בתים' בלשון רבים בלא לפרט את מנין הבתים, הכוונה לשני בתים [-מיעוט רבים שנים], וכן כשנוקטים סתם 'חצירות', הכוונה לשתי חצירות. הקשה השפת אמת (ד"ה ולפי), מדוע לא ביארה הגמרא שאם רב לא היה אומר לעיל שאין מבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו בתים וחצירות פתוחים לתוכו, היינו אומרים שטעמו של רב כאן הוא משום שאסור לסייע לישראל לדור עם הנכרי, כפי שתבאר הגמרא בטעמו בסמוך, ולא משום שאין מבוי ניתר בלחי או קורה עד שיהיו בתים וחצירות פתוחים לתוכו כפי הצעת הגמרא עתה. וכתב ליישב, שהואיל ורב כבר השמיענו שצריך שיהיו בתים וחצירות פתוחים למבוי כדי להתירו בלחי או קורה, נקטה הגמרא סברא זו. ד. **רש"י** (ד"ה אסור). אך תוספות (לעיל עד: ד"ה מבוי) ביארו, שאסור לסייע ליחיד לדור לבדו עם הנכרי, משום שחשש שמא יזיק הנכרי לישראל כשיהיו לבדם בחצר. הקשו התוספות (לעיל עד: ד"ה מבוי), מדוע הוצרך רב לאסור לערב במקרה כזה, הרי אף אם יערבו ביניהם, אוסר עליהם הנכרי לטלטל כמבואר לעיל (סב:). וביארו, שמדובר ששכרו מהנכרי את רשותו, שאז מועיל העירוב, ואף על פי כן סובר רב שאסור לערב ביניהם משום שאסור לסייע את הדר יחידי במקום נכרי. וראה עוד בתוספות שתירצו באופנים נוספים. ה. **רש"י** (ד"ה עובד, בפירושו הראשון) על פי הריטב"א (ד"ה היינו). אך בפירושו השני פירש רש"י (ד"ה עובד), שרב יוסף שמע את רבי טבלא שאמר שתי פעמים 'נכרי', ולא ידע כוונתו, ולאחר שהתבאר טעמו של רב, יש לומר שהתכוין פעם אחת לגבי מבוי שצדו אחד נכרי וצדו אחד ישראל, ופעם נוספת לגבי חצר שצדה אחד נכרי וצדה האחר ישראל, כיון שטעמו של רב הוא משום שאסור לסייע לישראל יחיד לדור במקום נכרי, ואם כן אין הבדל בין חצר למבוי. ו. **אם** היו מערבות שתיהן יחד, היו נחשבות כחצר אחת. תחילה מפרטת המשנה את הדינים באופנים שלא עירבו יחד. [להלן דנה המשנה גם באופן שעירבו יחד, אלא שאחד מהדרים בהן שכח ולא עירב עם השאר]. ז. **כשם** שאין לטלטל מבית לבית בחצר אחת [כאשר לא עירבו בני החצר]. ח. **דעת** רבי עקיבא היא, שאף 'רגל המותרת במקומה', אוסרת. ט. **לכאורה** זו גם דעת תנא קמא, וקשה מדוע שנתה המשנה דעה זו פעמיים. הגמרא מבארת במסקנתה כי לדעת חכמים מותר הטלטול בחיצונה אף אם לא עירבה הפנימית כלל, לפי שאפילו 'רגל האסורה במקומה' אינה אוסרת. לדעתם אין דריסת הרגל בחיצונה מחשיבה את בני הפנימית כדרים בה לאסור על בני החיצונה הדרים בה ממש. נמצא שאלו הן שלש הדעות: א. לדעת תנא קמא 'רגל האסורה במקומה' אוסרת, ואילו 'רגל המותרת במקומה' אינה אוסרת. ב. לדעת רבי עקיבא, אפילו 'רגל המותרת במקומה' אוסרת. ג. ולדעת חכמים, אפילו 'רגל האסורה במקומה' אינה אוסרת. י. **ולמעשה**, אין כל חילוק בין אם לא עירבה הפנימית כלל, לבין אם עירבה אולם שכח אחד מהדרים בה ולא עירב עם השאר. יא. **זו** דעת תנא קמא, אולם, כאמור לעיל, הדעה השלישית במחלוקת דלעיל, והיא דעת חכמים, אינה כן. ולשיטתם אין הפנימית אוסרת על החיצונה כלל, שאפילו 'רגל האסורה במקומה' אינה אוסרת. יב. **הגמרא** תבאר מדוע 'חצר אחת' מתפרש על החיצונה דווקא. הגמרא גם תבאר מדוע הדין שונה אם הונח בפנימית. יג. **ואמנם** אפשר היה לטעון ולומר שאותה חצר שהשוכח אינו ממנה, תבטל את השתתפותה בעירוב עם האחרת ותבדל ממנה, ויהא העירוב לה לבדה ויועיל לה, שהרי כל הדרים בה עירבו, אך אין לומר כן אלא בשני תנאים: א. שאין לאחרת בה דריסת הרגל, שאם יש לאחרת [זו שאחד ממנה שכח ועל ידיו בטל העירוב] דריסת הרגל בה, עדיין היא אוסרת עליה כדין 'עירבה החיצונה ולא עירבה הפנימית' או כדין 'שכח אחד מן הפנימית ולא עירב'. ועל כן אין לחצר החיצונה אפשרות להבדל מהפנימית, שעדיין דריסת רגלה אוסרתה. ב. גם אם השוכח היה בן החיצונה, והפנימית היא שרוצה להבדל ממנה שיהיה העירוב מועיל לה לבדה, שהרי כל הדרים בה עירבו, וכן אין לחיצונה [האסורה בהוצאה לחצירה] דריסת הרגל אצלה שתאסור אותה, עדיין אין הפנימית יכולה להבדל אלא אם העירוב המשותף נמצא אצלה, ובמשנה הרי מדובר שהעירוב מונח בחיצונה, כדלעיל. ועכשיו אי אפשר להביאנו אל הפנימית, מאחר שכבר נכנסה השבת ואסורה ההוצאה מאותו בית שבחיצונה אל הפנימית [כיון שנתבטל העירוב משום זה שלא עירב], ואי אפשר שיהיה העירוב של הפנימית מונח בחיצונה. ומשום כך אין אפשרות לפנימית להבדל מהחיצונה [ולחיצונה לעולם אין אפשרות להבדל מהפנימית, מאחר שיש לפנימית דריסת הרגל בה, וכאמור], ועל כן שתיהן אסורות. יד. **אין** הכוונה לאדם אחד דווקא, אלא שיש בה רשות אחת בלבד [שאינה מצריכה לערב בין בני הרשות], כגון משפחה אחת וכדומה. ראה פירוש המשניות להרמב"ם. טו. **וכדעת** תנא קמא, ש'רגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה'. אולם, לדעה זו, אם היו שנים בפנימית ואחד בחיצונה, אסורים כולם, שכן הפנימית, שהיא צריכה לערב ולא עירבה, אוסרת על החיצונה משום 'רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה'. [ואילו לדעת חכמים (במשנה לעיל) שאינה אוסרת, אף כאן מותרת

גמרא שנינו במשנה ששתי חצירות זו לפנים מזו, אם עירבה החיצונה ולא הפנימית, שתיהן אסורות, ואם עירבה זו לעצמה וזו לעצמה, רבי עקיבא אוסר את החיצונה, שדריסת הרגל אוסרתה[טז]. **הגמרא מביאה דעה כי קיימת גם שיטה אחרת: כִּי אֲתָא** [-כשבא] **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר** בשם **רַבִּי יַנַּאי,** דברים אלו שבתחילת המשנה, **זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, דְּאָמַר אֲפִילּוּ רֶגֶל**[יז] **הַמּוּתֶּרֶת בִּמְקוֹמָהּ** [-בחצירה] **אוֹסֶרֶת** את ההוצאה **שֶׁלֹּא בִּמְקוֹמָהּ** [-בחצר אחרת], כלומר, דריסת הרגל אוסרת את הטלטול ואפילו אם הדורס מותר בהוצאה במקומו, ועל כן אוסרת הפנימית את הטלטול על החיצונה אם לא עירבה עמה, ואפילו היא [הפנימית] מותרת בהוצאה לחצירה, כגון שעירבה. **אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים, כְּשֵׁם שֶׁרֶגֶל הַמּוּתֶּרֶת** בהוצאה לחצירה **אֵינָהּ אוֹסֶרֶת** את ההוצאה על בני חצר אחרת בה היא דורסת, **כָּךְ רֶגֶל הָאֲסוּרָה** בהוצאה לחצירה **אֵינָהּ אוֹסֶרֶת** את ההוצאה על בני החצר האחרת בה היא דורסת. לשיטת חכמים, אפילו עירבה החיצונה ולא הפנימית, הפנימית אסורה והחיצונה מותרת, ואין הפנימית האסורה בחצירה, אוסרת את החיצונה כלל[יח].

מדברי רב דימי מובן שישנן שתי שיטות בלבד, לרבי עקיבא לעולם דריסת הרגל אוסרת, ואילו לחכמים לעולם אינה אוסרת[יט]. **הגמרא דנה בדברי רב דימי** מהאמור במשנה: **תְּנַן, עֵירְבָה חִיצוֹנָה וְלֹא פְּנִימִית, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת,** אף החיצונה, לפי שדריסת הרגל של הפנימית אוסרתה. ויש לדייק מכך, שאם עירבה גם הפנימית, שתיהן מותרות, לפי שרגל המותרת במקומה אינה אוסרת. ויש לשאול, **מַנִּי** - כדעת מי נשנה דין זה, **אִילֵימָא** [-אם נאמר] שכדעת **רַבִּי עֲקִיבָא, מַאי אִירְיָא** - מדוע דיברה המשנה **בְּרֶגֶל הָאֲסוּרָה,** כלומר, כשהפנימית אסורה במקומה משום שלא עירבה, הלא לדעתו **אֲפִילּוּ רֶגֶל מוּתֶּרֶת נַמִּי** [-גם כן] אוסרת, דהיינו גם כאשר עירבה הפנימית אוסרת היא על החיצונה, כאמור בסיפא, 'עירבה זו לעצמה וזו לעצמה וכו' רבי עקיבא אוסר החיצונה'[כ]. **אֶלָּא לָאו רַבָּנָן** - האם אין להסיק מכך שהרישא הוצרכה בכדי לבאר את דעת חכמים החולקים על רבי עקיבא וסוברים שרגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה, ושלא כדברי רבי ינאי, ועל כן אם לא עירבה הפנימית אוסרת היא על החיצונה.

מתרצת הגמרא: לְעוֹלָם דין זה שבמשנה, שאם לא עירבה הפנימית אוסרת על החיצונה, לדעת **רַבִּי עֲקִיבָא** נאמר, **וְלֹא זוֹ אַף זוֹ קָתָנֵי** - וסדר דברי המשנה הוא להשמיע תחילה את הדין הפשוט יותר ולאחר מכן להוסיף את הדין המחודש, ועל כן תחילה אמרה המשנה 'עירבה חיצונה ולא עירבה פנימית שתיהן אסורות', שרגל האסורה אוסרת, ושוב הוסיפה 'עירבה זו לעצמה וזו לעצמה וכו' רבי עקיבא אוסר החיצונה' לומר שאף רגל המותרת אוסרת.

הגמרא דנה בדברי רב דימי מהמשך דברי המשנה: תְּנַן במשנה, **עֵירְבָה זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ, זוֹ מוּתֶּרֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְזוֹ מוּתֶּרֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ. טַעְמָא** - טעם הדבר שמותרות כל אחת לעצמה, מפני **דְּעֵירְבָה** פנימית, שאז היא רגל המותרת במקומה, **הָא** [-אבל] **לֹא עֵירְבָה** פנימית, שהיא רגל האסורה במקומה, **שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת**[כא]. **וְהָא הַאי תַּנָּא** - והלא נמצא שתנא זה **דְּאָמַר רֶגֶל הַמּוּתֶּרֶת אֵינָהּ אוֹסֶרֶת** סובר **שֶׁרֶגֶל הָאֲסוּרָה אוֹסֶרֶת.** ועתה נברר **מַנִּי הָא** - מי הוא תנא זה, **אִילֵימָא** [-אם נאמר] **שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא הִיא,** הלא **אֲפִילּוּ רֶגֶל הַמּוּתֶּרֶת נַמִּי** [-גם כן] אוסרת, **אֶלָּא לָאו רַבָּנָן הִיא** - האם לא נסיק מכאן שהמשנה כדעת חכמים, והם מתירים רק ברגל המותרת ולא ברגל האסורה, ושלא כדברי רב דימי.

הגמרא מביאה ראיה נוספת מהמשנה דלא כרב דימי: וְעוֹד יש להוכיח כן, שהלא המשנה ממשיכה ואומרת שרבי עקיבא חולק על דין זה, ואוסר את החיצונה משום דריסת הרגל של הפנימית, ואם כן **מִדְּסֵיפָא** - ממה שהסיפא היא דברי **רַבִּי עֲקִיבָא,** בהכרח **שהֲרֵישָׁא לָאו רַבִּי עֲקִיבָא** היא אלא דברי חכמים[כב], והם אוסרים ברגל האסורה במקומה, וכפי שאמרה המשנה שאם עירבה החיצונה ולא עירבה הפנימית שתיהן אסורות, ושלא כדברי רב דימי שאמר שאותה בבא היא כדעת רבי עקיבא.

דוחה הגמרא: אפשר לבאר את המשנה **שכּוּלָּהּ** [הנאמר קודם דברי רבי עקיבא] לפי **רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, וְחַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא** - והמשנה חסרה היא, **וְהָכִי קָתָנֵי** - וכך יש לשנות בה, **עֵירְבָה זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ, זוֹ מוּתֶּרֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְזוֹ מוּתֶּרֶת בִּפְנֵי עַצְמָהּ, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאין החיצונה אסורה, **שֶׁעָשְׂתָה** הפנימית **דַּקָּה** [-דלת קטנה] לפני פיתחה, ועל ידי כך סילקה את דריסת רגלה מן החיצונה ואינה אוסרת עליה[כג], **אֲבָל לֹא עָשְׂתָה** הפנימית **דַּקָּה, הַחִיצוֹנָה אֲסוּרָה** מפני דריסת הרגל של הפנימית, **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא אוֹסֵר אֶת הַחִיצוֹנָה מִפְּנֵי שֶׁדְּרִיסַת הָרֶגֶל** של הפנימית, כאשר לא סילקה את עצמה מן החיצונה, **אוֹסֶרֶת** את החיצונה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין דְּרִיסַת הָרֶגֶל** של הפנימית **אוֹסֶרֶת** את החיצונה, בין אם היא מותרת במקומה, באופן האמור באחרונה, שעירבה גם הפנימית, ובין אם היא אסורה במקומה, כמו באופן המוזכר ברישא שלא עירבה הפנימית, שאף בזה אינה אוסרת על החיצונה. חכמים המתינו לרבי עקיבא עד סיום דבריו, ואחר כך חלקו עליהם[כד].

הגמרא מקשה על רב דימי מהמשך דברי המשנה: מָתִיב [-מקשה] **רַב בִּיבִי בַּר אַבַּיֵי,** שנינו בהמשך המשנה, **וְאִם הָיוּ הַחֲצֵירוֹת שֶׁל יְחִידִים,** שבכל חצר יש אדם אחד בלבד, **אֵין צְרִיכִין לְעָרֵב.** דין זה ודאי לדעת חכמים נאמר, שאילו לדעת רבי עקיבא, אוסר הפנימי על החיצון כיון שיש לו דריסת הרגל עליו[כה]. ויש לדייק, **הָא** [-אבל] אם היו החצירות **שֶׁל רַבִּים, צְרִיכִין לְעָרֵב,** ולולי זאת לא יוכל החיצון להוציא לחצירו[כו], **אַלְמָא** [-מוכח] **שרֶגֶל הַמּוּתֶּרֶת בִּמְקוֹמָהּ אֵינָהּ אוֹסֶרֶת,** ועל כן כשהם יחידים אינם צריכים לערב, ואילו **רֶגֶל הָאֲסוּרָה** במקומה **אוֹסֶרֶת,** ועל כן כשהם רבים צריכים לערב.

וְעוֹד מָתִיב [-מקשה] **רָבִינָא,** שנינו במשנה[כז], **שָׁכַח אֶחָד מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירֵב, הַפְּנִימִית מוּתֶּרֶת וְחִיצוֹנָה אֲסוּרָה,** ואילו אם **שָׁכַח אֶחָד מִן הַפְּנִימִית וְלֹא עֵירֵב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת.** ויש לדייק, **טַעְמָא** - טעם הדבר ששתיהן אסורות, לפי **דְּשָׁכַח** בן הפנימית ולא עירב, **הָא** [-אבל] אם **לֹא שָׁכַח, שְׁתֵּיהֶן מוּתָּרוֹת.** והרי זה שלא כדעת רבי עקיבא שלשיטתו אסורות גם באופן זה, שגם רגל המותרת אוסרת, ומוכח שדינים אלו לדעת חכמים נאמרו. **אַלְמָא** [-מוכח] שלדעתם רק **רֶגֶל הַמּוּתֶּרֶת אֵינָהּ אוֹסֶרֶת** ואילו **רֶגֶל הָאֲסוּרָה אוֹסֶרֶת,** ועל כן אם שכח אחד מן הפנימית ולא עירב, שתיהן אסורות, ושלא כדברי רב דימי.

הגמרא מביאה את דברי רבי ינאי באופן אחר: אֶלָּא כִּי אֲתָא רָבִין מארץ ישראל, **אָמַר** בשם **רַבִּי יַנַּאי** באופן אחר ממה שאמר רב דימי בשמו, וכך אמר, **שָׁלֹשׁ מַחֲלוֹקוֹת בַּדָּבָר.** א. **תַּנָּא קַמָּא סָבַר, רֶגֶל הַמּוּתֶּרֶת אֵינָהּ אוֹסֶרֶת** ואילו **רֶגֶל הָאֲסוּרָה אוֹסֶרֶת,** ולכך אמר שאם עירבה החיצונה ולא הפנימית שתיהן אסורות, ורק אם עירבו שתיהן כל אחת לעצמה, מותרת כל אחת בחצירה, ואין צורך להעמיד זאת כרבי עקיבא. וכן מה שאמרה המשנה 'עירבה זו לעצמה וזו לעצמה, זו מותרת בפני עצמה וזו מותרת בפני עצמה', שמשמע

החיצונה]. ואם היו שנים בחיצונה ואחד בפנימית, שהחיצונה ודאי אסורה, היה מקום להתיר את הטלטול בפנימית, אלא שכתב רש"י (ד"ה ואם) על פי הגמרא (להלן ע"ב), שהטלטול בה אסור [שהרי המשנה התירה רק באופן ששתיהן חצירות של יחידים בלבד] משום גזירה שמא יבואו לטלטל בפנימית גם כאשר יהיו שנים בפנימית ואחד בחיצונה. טז. **סדר** דברי המשנה הוא שבתחילה נאמרו דינים בסתמא, ושוב נאמר דין שיש בו מחלוקת רבי עקיבא וחכמים. במשנה ביארנו כי הדינים המובאים קודם דברי רבי עקיבא הם שיטה אחת, ועם דברי רבי עקיבא ודברי חכמים יש לפנינו שלש שיטות. זו אכן מסקנת הגמרא. קודם שהסיקה זאת הגמרא, סברה שיש כאן שתי שיטות. וחכמים הם אלו שדבריהם נשנו קודם דברי רבי עקיבא. הגמרא דנה מה היא שיטתם, אם אפילו רגל האסורה אינה אוסרת [וכפי שאמר רב דימי, ולאור זה יש לבאר את הרישא ממנה לא משמע כן], או שהם סוברים שרק רגל המותרת אינה אוסרת, אבל רגל האסורה אוסרת. יז. **'רגל'** היינו מי שיש לו דריסת הרגל בחצר אחרת. ['רגל המותרת במקומה אוסרת שלא במקומה', היינו בעל דריסת הרגל, המותר בהוצאה במקומו, אוסר, לדעת רבי עקיבא, את ההוצאה לחצר בה יש לו את דריסת הרגל, כשלא עירב עם בני חצר זו]. יח. **רב** דימי התקשה בביאור לשון חכמים 'אין דריסת הרגל אוסרתה', מדוע לא אמרו 'אינה אוסרת' [שאז היה אפשר לפרש שרק רגל המותרת אינה אוסרת]. הוא דייק מכך שאין דריסת הרגל אוסרת כלל ואפילו כשהיא עצמה אסורה במקומה. רשב"א (ד"ה כי אתא) וריטב"א (ד"ה כי אתא). והגאון יעקב (ד"ה אבל) כתב לבאר עוד, שיש להקשות מה בין חכמים לתנא קמא, ועל כן פירש רב דימי שאף תנא קמא רבי עקיבא הוא, כדלהלן בגמרא. [אף רבין דלהלן התקשה בכך, והוא נקט ששלש מחלוקות בדבר וחכמים ותנא קמא הם שתי דעות, וכפי שיתבאר]. יט. **אולם** במשנה ביארנו שישנן שלש שיטות, והדברים הם על פי מסקנת הגמרא. כאן סוברת הגמרא שאין אלא שתים, ועל כן היא מקשה מהמשנה ומוכיחה כי בהכרח לומר שקיימת שיטה נוספת, המפשרת בין השתים וסוברת שרגל האסורה במקומה אוסרת ושאינה אסורה אינה אוסרת. כ. **וכיון** שנתבאר הדבר בסיפא, אין צורך בדין זה שברישא, שפשיטא שאם גם כאשר עירבה הפנימית אוסרת על החיצונה, כל שכן כאשר לא עירבה. רש"י (ד"ה אסילו). כא. **ואין** לומר שהמשנה באה ללמד דין אחר, שאם לא עירבה החיצונה, הפנימית מותרת והחיצונה אסורה, שפשוט הוא שהחיצונה אסורה. ואין לומר שבאה ללמד את עצם הדין שרגל המותרת אינה אוסרת, שאם כן היה לה להשמיע שרגל האסורה אינה אוסרת וכל שכן רגל המותרת. ובהכרח שדין זה בדווקא נאמר, שרגל המותרת אינה אוסרת, אבל רגל האסורה אוסרת. רש"י (ד"ה הא). כב. **אין** הכוונה לסיפא ורישא ממש, אלא לדין זה עצמו עליו נחלק רבי עקיבא, שהדין מכונה כאן בשם 'רישא', ודברי רבי עקיבא שעליו מכונים בשם 'סיפא'. כג. **עשיית** דקה היא סילוק הפנימית מזכות דריסת הרגל בחיצונה, שעל ידי כך אין הפנימית אוסרת על החיצונה. וראה על כך בעיוני הפשט[ג]. כד. **לפי** דברי הגמרא עתה, ביאור המשנה הוא באופן שעד סוף דבריו של רבי עקיבא הכל כשיטתו, ורק חכמים הנזכרים אחריו חולקים עליו. וכך מתפרשת המשנה, 'שתי חצירות זו לפנים מזו, עירבה הפנימית ולא עירבה החיצונה, הפנימית מותרת והחיצונה אסורה', דין זה הוא לכל הדעות, ואין בו חולק. 'החיצונה ולא הפנימית, שתיהן אסורות', לפי שדריסת הרגל אוסרת על החיצונה, וזו דעת רבי עקיבא. כאן נאמר שהפנימית לא עירבה, והמשנה ממשיכה ומלמדת חידוש גדול יותר, שאף אם הפנימית עירבה, הרי היא אוסרת [ש'לא זו אף זו קתני'], וכאמור בדברי רבי עקיבא בהמשך. 'עירבה זו לעצמה וזו לעצמה, זו מותרת בפני עצמה וזו מותרת בפני עצמה', ומדובר באופן שעשתה דקה, שאם לא כן 'רבי עקיבא אוסר החיצונה, שדריסת הרגל אוסרתה'. 'וחכמים אומרים אין דריסת הרגל אוסרתה', שלדעתם בין עירבה כל אחת לעצמה ובין אם עירבה חיצונה ולא עירבה פנימית, אין דריסת הרגל אוסרת. כה. **ואף** שהוא מותר במקומו. כו. **שאין** לומר שבני הפנימית צריכים לערב בכדי להתיר לעצמם את ההוצאה בחצירם, שפשוט הוא ואין צורך לומר כן. כז. **הקושיא** כאן היא מבבא מוקדמת במשנה. והקשו התוספות (ד"ה מתיב), מדוע הביאה הגמרא קושיא זו רק אחר הקושיא הקודמת שהיא מבבא מאוחרת יותר, ולא תירצו. וראה על כך בהגהות רא"מ הורביץ (בתוספות שם).

שאם לא עירבה הפנימית שתיהן אסורות, כדעת תנא קמא היא, ואין צורך לומר 'כולה רבי עקיבא היא' כדלעיל. וכן מה שאמרה המשנה שאם שכח אחד מן הפנימית ולא עירב ששתיהן אסורות, ומה שאמרה שאם הן של יחידים שאינם צריכים לערב ומשמע שאם הן של רבים צריכים לערב, כל אלו נשנו כדעת תנא קמא. ב. **רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, אֲפִילּוּ רֶגֶל הַמּוּתֶּרֶת אוֹסֶרֶת**, וכפי שאמר במשנה במפורש. ג **וְרַבָּנָן בָּתְרָאֵי** [-חכמים המובאים במשנה באחרונה] **סָבְרֵי, כְּשֵׁם שֶׁרֶגֶל** המותרת **אֵינָהּ אוֹסֶרֶת, כָּךְ רֶגֶל הָאֲסוּרָה אֵינָהּ אוֹסֶרֶת**[כח][ד].

★

שנינו במשנה: **נָתְנוּ עֵירוּבָן בְּמָקוֹם אֶחָד וְשָׁכַח אֶחָד בֵּין מִן הַפְּנִימִית וכו'** בין מן החיצונה ולא עירב, שתיהן אסורות.

הגמרא מבארת את דברי המשנה. מבררת הגמרא: מַאי [-מהו] **'מָקוֹם אֶחָד'** בו נתנו את עירובם. **(סִימָן** לקושיות שהובאו בסוגיא הקודמת[כט] על דברי רב דימי בשם רבי ינאי, **חִיצוֹנָה**[ל] **עַצְמָהּ**[לא] **בְּבַיִת יְחִידָאָה**[לב] **רָבִינָא דְּלָא מַשְׁכַּח בִּפְנִים**[לג]**)**. אומרת הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, כוונת המשנה היא שנתנו את עירובם **בַּחִיצוֹנָה**, ומשום כך אפילו הפנימית אסורה, אף אם השכחה היא של אחד מבני החיצונה, שאין הפנימית יכולה לסלק את עצמה מעירובה עם החיצונה ולהשתמש בעירוב רק עבור בני חצירה שכולם ערבו, שהלא עירובה אינו מונח אצלה. אולם אם העירוב מונח בפנימית, הרי שבאופן שהשכחה היא של אחד מבני החיצונה, אין הפנימית נאסרת על ידו, שיכולה היא להסתלק מן החיצונה, והרי יש לה עירוב לחצירה, שאיש ממנה לא שכח מלערב. **וּמַאי**[לד] [-ומדוע] **קָרוּ לָהּ** במשנה לחיצונה **'מָקוֹם אֶחָד'**, משום שהוא **מָקוֹם הַמְיוּחָד לִשְׁתֵּיהֶן**, שאף הפנימית משתמשת בה[לה].

ברור שאם השכחה היא של אחד מבני הפנימית, אין כל הבדל [לדעת תנא קמא] אם מקומו של העירוב בפנימית או בחיצונה, שכיון שהפנימית אסורה, הרי היא אוסרת את החיצונה משום 'רגל האסורה במקומה', ואין החיצונה יכולה להסתלק מן הפנימית, מפני שיש לה דריסת הרגל אצלה.

כח. **ועתה** מתפרשת המשנה באופן זה, כל האמור בה בסתמא הוא כדעת תנא קמא שרגל האסורה אוסרת ושאינה אסורה אינה אוסרת, ורק לגבי 'עירבה זו לעצמה וזו לעצמה' הביאה המשנה שלש דעות אודות החיצונה, דעת תנא קמא היא, שכיון שהפנימית היא רגל המותרת במקומה אינה אוסרת, דעת רבי עקיבא היא, שאף רגל המותרת במקומה אוסרת, ודעת חכמים המתירים היא, שאפילו היתה אסורה לא היתה אוסרת והם חולקים בכך על דינים אחרים שבמשנה שנשנו, כאמור, כדעת תנא קמא בלבד. כט. **סימן** זה שייך בסוגיא לעיל, ובטעות נקבע מקומו כאן. ראה הגהות וציונים. [נראה שהסימן הועבר לכאן בטעות, מפני שהוא פותח ב'חיצונה' ואף רב יהודה הזכיר 'חיצונה']. ל. **תנן** עירבה חיצונה וכו'. לא. **תנן** עירבה זו לעצמה וכו'. לב. **מתיב** רב ביבי [שמו דומה לתיבה 'בבית'] ואם היו של יחידים ['יחידאה'] וכו'. לג. **מתיב** רבינא וכו', שכח אחד מן הפנימית וכו' טעמא דשכח הא לא שכח [-'דלא משכח בפנים'] וכו'. לד. **צ"ל** 'ואמאי'. הגהות הב"ח (אות א). לה. **וביאר** השושנים לדוד (שם והובא בליקוטים שבמשניות), שלא נקטה המשנה 'בחיצונה', משום שאז היה משמע שנתנוהו בחצר ולא בבית, ואין העירוב מועיל אלא כשהוא ניתן בבית שבחצר, כאמור להלן (פה:).

הגמרא מביאה ברייתא המסייעת את דברי רב יהודה: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי - שנינו כן בברייתא, **נָתְנוּ** בני שתי החצרות את **עֵירוּבָן בַּחִיצוֹנָה, וְשָׁכַח אֶחָד, בֵּין מִן הַחִיצוֹנָה וּבֵין מִן הַפְּנִימִית, וְלֹא עֵירֵב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת**, ואף הפנימית נאסרת בשכחתה של החיצונה, שאין הפנימית יכולה להסתלק מעירובה עם החיצונה, אחר שאין העירוב אצלה, וכאמור לעיל. ואילו אם **נָתְנוּ** את **עֵירוּבָן בַּפְּנִימִית, וְשָׁכַח אֶחָד מִן הַפְּנִימִית וְלֹא עֵירֵב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת**. בשני האופנים האמורים, זה ושלפניו, נאסרת אף החיצונה, שאינה יכולה להסתלק מן הפנימית, לפי שיש לפנימית דריסת רגל אצלה, ובאופן זה אפילו יכלה להסתלק לא היה הדבר מועיל לה כלום, כיון שאין עירובה אצלה. ואם שכח אחד **מִן הַחִיצוֹנָה וְלֹא עֵירֵב, שְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא**, ומהטעם שיתבאר להלן. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בָּזוֹ פְּנִימִית מוּתֶּרֶת**, משום שהיא סוגרת את דלתה ומסתלקת מעירובה עם החיצונה, **וְחִיצוֹנָה אֲסוּרָה**, לפי ששכח אחד מהדרים בה לערב ונתבטל עירובה.

ברישא של הברייתא מבואר כדברי רב יהודה, כי הדין ששכחת אחד מן החיצונה אוסרת גם את הפנימית נאמר כאשר נתנו את העירוב בחיצונה. ודברי רב יהודה הם כדעת חכמים האומרים בברייתא שאילו היה העירוב בפנימית, לא היתה שכחתו אוסרת את הפנימית.

הגמרא מבארת את טעמו של רבי עקיבא בברייתא, שאסר על הפנימית אף כאשר השכחה היא של החיצונה ולא של הפנימית, ואף שהעירוב נמצא אצל הפנימית: אָמַר לֵיהּ רַבָּה בַּר חָנָן לְאַבַּיֵי, מַאי שְׁנָא לְרַבָּנָן - מדוע שונה הדין לחכמים **דְּאָמְרֵי** שהפְּנִימִית **מוּתֶּרֶת** לטלטל בחצרה, **מִשּׁוּם דְּאַחֲדָא דָּשָׁא וּמִשְׁתַּמְּשָׁא** - שהיא סוגרת את הדלת שבינה לחיצונה ומסתלקת הימנה ומטלטלת בחצרה[א], **לְרַבִּי עֲקִיבָא נַמִּי** נאמר כן, שהפנימית **תֵּיחַד דָּשָׁא** [-תסגור את הדלת] שבינה לחיצונה **וְתִשְׁתַּמֵּשׁ** בחצרה, ומדוע הוא חולק על חכמים.

אָמַר לֵיהּ אביי לרבה בר חנן והשיב לו על שאלתו, **עֵירוּב** החיצונה המונח בפנימית[ב], **מַרְגִּילָהּ** לחיצונה בפנימית, שגורם לה להיות בה ולהשתייך אליה, והרי זה כאילו יש לה דריסת הרגל על הפנימית[ג], ועל כן החיצונה אוסרת על הפנימית.

שואלת הגמרא: לְרַבָּנָן נַמִּי - גם לחכמים נאמר כן שה**עֵירוּב מַרְגִּילָהּ** לחיצונה בפנימית, והרי היא אוסרת עליה[ד], ומה טעם שנחלקו על רבי עקיבא ואמרו שהפנימית מותרת. **משיבה הגמרא:** דעת חכמים היא **דְּאָמְרָה לָהּ** פנימית לחיצונה, **לְתַקּוּנֵי שִׁיתַּפְתִּיךְ וְלֹא לְעַוּוּתֵי** - השתתפתי עמך בעירוב בכדי לתקן ולהועיל שאוכל להוציא לחצרך, אך לא בכדי לעוות ולקלקל שלא אוכל להוציא לחצרי, ועל כן כיון שאחד ממך שכח ולא עירב אינני משתתפת עמך עוד בעירוב. על ידי כך מסתלקת החיצונה מעירוב הפנימית, וכבר אין החיצונה מורגלת בפנימית[ה].

שואלת הגמרא: לְרַבִּי עֲקִיבָא נַמִּי, תֵּימָא [-תאמר] הפנימית לחיצונה, **לְתַקּוּנֵי שִׁיתַּפְתִּיךְ וְלֹא לְעַוּוּתֵי** - השתתפתי עמך בכדי לתקן ולהועיל אך לא בכדי לקלקל, ושוב אין כאן הרגל של החיצונה בפנימית, ובאיזו סברא הוא חולק על חכמים. **משיבה הגמרא:** דעת רבי עקיבא היא, שאין הפנימית יכולה לומר שהיא מבטלת את השתתפותה בעירוב עם החיצונה, משום **דְּאָמְרָה לָהּ** חיצונה לפנימית, **מְבַטְּלִינָן** - יכולה אני לבטל **לָךְ** את **רְשׁוּתִי** בפנימית, אותה רשות שבאה לי על ידי העירוב שהרגיל אותי אצלך[ו], וכיון שאפשר לחיצונה לבטל את רשותה ולהתיר את הפנימית, אין הפנימית יכולה לטעון שיש עיוות בעירובם יחד, שהרי יש לכך תקנה וכאמור. ומה שאמר רבי עקיבא שהפנימית אסורה, הרי זה עד שתבטל לה החיצונה את רשותה בחצרה[ז].

מבארת הגמרא: וְרַבָּנָן שאמרו שהפנימית מותרת בחצרה גם ללא שהחיצונה תבטל לה את רשותה, הרי זה משום שלדעתם **אֵין בִּיטּוּל רְשׁוּת מֵחָצֵר לְחָצֵר**, כלומר, אין בני חצר אחת יכולים לבטל את רשותם לבני חצר אחרת[ח], ואין החיצונה יכולה לבטל את רשותה בפנימית לבני הפנימית, ושוב נמצא שמה שעירבו יחד הוא עיוות שאין לו תקנה, ועל כן היא אומרת לחיצונה שלא נתערבה עמה אלא בכדי לתקן ולא בכדי לעוות, והיא מסתלקת הימנה ולא תוכל לאסור עליה כלל. נמצא שיסוד מחלוקת רבי עקיבא וחכמים הוא אם יש ביטול רשות מחצר לחצר.

כיון שמחלוקתם של רבי עקיבא וחכמים תלויה בדעותיהם אם יש ביטול רשות מחצר לחצר, דנה הגמרא האם לא נחלקו בכך אמוראים. שואלת הגמרא: לֵימָא - האם נאמר ש**שְׁמוּאֵל וְרַבִּי יוֹחָנָן**, שנחלקו לעיל (סו:) אם יש ביטול רשות מחצר לחצר, **בִּפְלוּגְתָּא** [-במחלוקתם] **דְּרַבָּנָן וְרַבִּי עֲקִיבָא קָא מִיפַּלְגֵי** [-נחלקו], **דִּשְׁמוּאֵל** שאמר שאין ביטול רשות מחצר לחצר, **אָמַר** את דבריו **כְּרַבָּנָן**, ואילו **רַבִּי יוֹחָנָן** שאמר שיש ביטול רשות מחצר לחצר, **דְּאָמַר** את דבריו **כְּרַבִּי עֲקִיבָא**. מחלוקתם של שמואל ורבי יוחנן היא כשהיו שתי חצרות הפתוחות לרשות הרבים זו בצד זו ופתח ביניהן, ולא עירבו זו עם זו, וחפצים בני החצרות להתיר את ההוצאה בין החצרות על ידי שתבטל האחת את רשותה בחצרה לשניה, ואמר שמואל שאין ביטול רשות מועיל לפי שהוא מחצר לחצר, ורבי יוחנן אמר שיש ביטול רשות מחצר לחצר ויכולים הם לעשות כן. לכאורה נחלקו במחלוקת רבי עקיבא וחכמים שבברייתא[ט].

דוחה הגמרא: אָמַר [-יכול לומר] **לָךְ שְׁמוּאֵל, אֲנָא דְּאָמְרִי** [-אני שאמרתי] שאין ביטול רשות מחצר לחצר, יכולני לומר זאת **אֲפִילּוּ לְרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁעַד כָּאן לֹא קָאָמַר** [-אמר] **רַבִּי עֲקִיבָא הָכָא** [-כאן], שיש ביטול רשות מחצר לחצר, **אֶלָּא בִּשְׁתֵּי חֲצֵירוֹת** שהן **זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ**, ועירבו יחד ושכח אחד מהחיצונה ולא עירב, ובאה החיצונה לבטל לפנימית את רשותה בה, **דְּאָסְרָן אַהֲדָדֵי** - שבאופן זה אוסרות החצרות זו על זו, על ידי הרגל עירוב, שכיון שאוסרות זו על זו, מבטלות זו לזו. **אֲבָל הָתָם** [-שם] באופן של שתי חצרות ופתח ביניהן, שאמרתי שאין ביטול רשות מחצר לחצר, **מִי קָא אָסְרָן אַהֲדָדֵי** - וכי אוסרות החצרות זו על זו, וכיון שאינן אוסרות זו על זו אינן מבטלות זו לזו[א]. כלומר, באופן שנחלקו בו רבי עקיבא וחכמים, מודה שמואל שלרבי עקיבא מועיל בו ביטול רשות.

וְרַבִּי יוֹחָנָן הסובר שיש ביטול רשות מחצר לחצר, **אָמַר** - יכול הוא לומר לך, **אֲנָא דְּאָמְרִי** שיש ביטול רשות מחצר לחצר, יכולני לומר זאת **אֲפִילּוּ לְרַבָּנָן, שֶׁעַד כָּאן לֹא קָאָמְרֵי רַבָּנָן הָכָא** שיכולה הפנימית לומר לחיצונה, שלא עירבה עמה אלא לתקן ולא בכדי לקלקל, הרי זה לא מפני שאין ביטול מועיל וכפי שהסברנו לעיל, **אֶלָּא** מטעם אחר, משום **דְּאָמְרָה לָהּ** פנימית לחיצונה, **אַדִּמְבַטְּלַתְּ לִי קָא אָסְרַתְּ עֲלַאי** - עד שתבטלי את רשותך את אוסרת עלי. כלומר, אף שהינך יכולה לבטל את רשותך אצלי, עדיין העירוב הוא לי עיוות עד שתבטלי, ועדיין טענתי טענה שלא התכוונתי להשתתף איתך בו באופן זה, ועל כן יכולה אני להבדל ממך גם ללא ביטולך. **אֲבָל הָתָם**, בשתי חצרות זו לצד זו שאמרתי שיש ביטול רשות מחצר לחצר, **מִי קָאָסְרָה עֲלָהּ** - וכי החצר האחת אוסרת על חברתה בלא עירוב, עד שנאמר שאין די בביטול לפי שעדיין יש עיוות כפי שאמרו כאן חכמים, הלא אין שייך לומר זאת שם כלל[נב].

סיכום דברי הגמרא הוא, ששמואל הסובר שאין ביטול רשות מחצר לחצר, יאמר כי מחלוקת רבי עקיבא וחכמים אם יש ביטול רשות מחצר לחצר היא באופן שבני החצר החיצונה אוסרים על הפנימית משום הרגל עירוב. מה שאמר שאין ביטול רשות מחצר לחצר, הוא באופן שאין החצרות אוסרות זו על זו, שבזה הכל מודים שאין מבטלות זו לזו. רבי יוחנן הסובר שיש ביטול רשות מחצר לחצר גם באופן שאין החצרות אוסרות זו על זו, יאמר כי מחלוקתם היא אם היכולת לבטל מוציאה את העירוב מכלל עיוות[נג].

★

שנינו במשנה: וְאִם הָיוּ שֶׁל יְחִידִים וכו' אינן צריכין לערב. כלומר, אם דרו בשתי החצרות, הפנימית והחיצונה, שני בני אדם, בכל אחת אדם אחד, אין הפנימית אוסרת על החיצונה, ואינן צריכות לערב יחד בכדי להתיר את ההוצאה בחיצונה[י].

א. **סגירת** הדלת כאן, היינו סילוק שייכותה עם הפנימית. לעיל (ע"א) הובא שלסוברים שרגל המותרת במקומה אינה אוסרת, טעם הדבר הוא כאמור (לעיל נט:) שכופים על הפנימית לסגור דלתה ולא להשתמש או לעבור בחיצונה. יש להבחין שבעוד שסגירת הדלת האמורה שם היא עבור החיצונה, להתירה להוציא לחצרה, על ידי מניעת הפנימית משימוש או מעבר בחיצונה, אבל סגירת הדלת האמורה כאן היא עבור הפנימית, להתירה בהוצאה לחצר, ושעל ידי סגירת הדלת תתנתק מהשתתפותה עם החיצונה בעירוב אחד. ב. **רש"י** (ד"ה שמיכן). [ומשמע קצת שהעירוב מרגילה דווקא לחצר בה הוא נמצא, כגון כאן שהוא מרגיל את החיצונה בפנימית ולא את הפנימית בחיצונה, ועיין גם בתוספות רבנו פרץ לעיל (סו: ד"ה אלא בשם רבינו ברוך, במילון הגליוני) שדן בכך. ואולם עיין ברש"י להלן (ד"ה לאסרן) שמשמע שעל ידי העירוב כל חצר מורגלת בחצר האחרת]. ג. **ראה** לעיל (סו.) שהבאנו מחלוקת ראשונים בגדר הרגל עירוב, אם עניינו כעין דריסת הרגל וכפי שבארנו בפנים, או שהכוונה שעל ידי העירוב נחשבים בני שתי החצירות כחצר אחת לכל דבר. ד. **או** משום שרגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה [אם המרגילה נחשב כדריסת הרגל], או משום שהם נחשבים כחצר אחת, ראה בהערה לעיל. ה. **כלומר**, כיון שהשותפות בעירוב נעשתה בכדי לתקן ולא בכדי לקלקל, על כן יכולה הפנימית על ידי טענה זו לסגור את דלתה ולהבדל מהחיצונה ולבטל את הרגלה בה, והיא מותרת בחצרה. ו. **במשנה** (סט:) ובסוגיות לעיל (סג: סו. ועוד) מבואר שאם אחד מבני חצר שכח ולא עירב, יכול הוא לבטל את רשותו בחצר לשאר בני החצר, ושוב אינו אוסר עליהם. כמו כן יכולים בני חצר שלא עירבו לבטל את רשותם בחצר לגבי אחד מהם, ושוב הוא נחשב כדייר יחיד שאינו צריך עירוב בכדי להוציא לחצר. כיוצא בכך יכולים בני החיצונה לבטל את רשותם בפנימית [שבאה על ידי הרגל עירוב] לבני הפנימית, ושוב אינם אוסרים עליהם. ז. **כאשר** היא מבטלת את הרגלה בפנימית, יכולה הפנימית לסגור את דלתה ולהבדל מהחיצונה, והיא מותרת בחצרה. ח. **אפילו** אם מבטלים הם את רשותם באותה חצר של אלו שכלפיהם הם מבטלים אותה. ראה לעיל (סו:) בהערה. [וראה שם בהערות גם בטעם הדבר מדוע אין מבטלים מחצר לחצר]. ט. **ואין** דרך אמוראים לחלוק בסתמא במה שנחלקו בו תנאים, אלא חולקים במפורש אם הלכה כתנא זה או כתנא זה. י. **בכדי** להתיר לבני חצר להוציא מהבתים לחצר, על כל הדרים בה להשתתף בעירוב. אם אחד מהדרים בחצר לא עירב, אסורים כולם להוציא לחצר. אם יש פנימה מחצר זו חצר אחרת והדרים בה עוברים דרך חצר זו למבוי ולרשות הרבים, אף הם נחשבים כדרים בה, ואף עליהם לערב עם בני החצר החיצונה בכדי שיוכלו [הדרים בחיצונה] להוציא לחצרם. אולם אין הדבר אמור אלא כאשר לא עירבו בני הפנימית בחצרם והם אסורים בהוצאה בחצרם, שאז הם אוסרים את ההוצאה לחצר על בני החצר החיצונה, אם לא עירבו עמם. לשון הגמרא לעיל הוא ש'רגל [בעלי זכות דריסת הרגל ומעבר בחצר חיצונה] האסורה במקומה [בחצר הפנימית לפי שלא עירבו שם], אוסרת שלא במקומה [את בני החצר החיצונה]'. המשנה אומרת שאם בשני החצירות, הפנימית והחיצונה, דרים בכל אחת אדם אחד, אזי הדר בפנימית [שהוא 'רגל המותרת

הגמרא מבארת מהו הדין אם באחת מהן דרו שנים ויותר: אָמַר רַב יוֹסֵף, תָּנֵי רַבִּי ברייתא, **הָיוּ** בשתי החצרות[יא], הפנימית והחיצונה, **שְׁלֹשָׁה** בני אדם, שנים באחת [ולא עירבו בחצרם] ואחד באחרת, **אֲסוּרִין** הדר או הדרים בחיצונה להוציא לחצרם. אם היו שנים בפנימית ואחד בחיצונה, אסור הדר בחיצונה בהוצאה לחצר מעיקר הדין, שהשנים בפנימית שלא עירבו אסורים בהוצאה לחצרם, והם 'רגל האסורה במקומה'[יב] ואוסרים עליו. אם היה אחד בפנימית ושנים בחיצונה, הרי שאם עירבו הדרים בחיצונה בחצרם, לא היה להם להיאסר, לפי שהיחיד הדר בפנימית הוא 'רגל המותרת במקומה', לפי שהוא יחיד ואינו זקוק לערב והוא מותר בהוצאה לחצרו, ועל כן אינו אוסר עליהם, אולם חז"ל גזרו שיאסור עליהם שמא יבואו להתיר גם באופן ההפוך, ששנים בפנימית ויחיד בחיצונה[ד].

הגמרא מבררת מיהו בעל השמועה ואם ברייתא היא: אָמַר לְהוּ [-להם] **רַב בִּיבִי,** לאלו ששמעו מרב יוסף שכן שנה רבי בברייתא, **לֹא תְּצַיְּתוּ לֵיהּ** - אל תשמעו לו שרבי שנאה וברייתא היא[יג], משום **שֶׁאֲנָא אַמְרִיתָהּ נִיהֲלֵהּ** - אני אמרתי לו שמועה זו, **וּמִשְּׁמֵיהּ** [-ומשמו] **דְּרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה אַמְרִיתָהּ נִיהֲלֵהּ** [-אמרתיה לו], ואינה ברייתא, וכך אמרתי לו, שאסורים הדרים בחיצונה **הוֹאִיל וַאֲנִי קוֹרֵא בָּהֶן רַבִּים בַּחִיצוֹנָה,** על כן יש לחשוש שיחליפו באופן שיש רבים בפנימית האוסרים על החיצונה מן הדין.

אָמַר רַב יוֹסֵף, מָרֵיהּ [-אלקיו] **דְּאַבְרָהָם**[יד], **'רַבִּים'** שאמר לי רב ביבי, **בְּ'רַבִּי' אִיחֲלַף** [-התחלף] **לִי**, ואכן לא ברייתא היא ששנאה רבי, אלא 'רבים בחיצונה' אמר, ואני הוא שטעיתי ודימיתי ש'רבי' אמר וברייתא היא, ואינה כן[טו].

הגמרא מביאה דעה חולקת: וּשְׁמוּאֵל אָמַר, לְעוֹלָם מוּתָּרוֹת שתי החצרות, בין שיש יחיד בכל אחת ובין שיש יחיד בפנימית ושנים בחיצונה, **עַד שֶׁיְּהוּ שְׁנַיִם בַּפְּנִימִית וְאֶחָד בַּחִיצוֹנָה,** שאז השנים שבפנימית צריכים לערב בחצרם, ואם לא עירבו הרי הם אסורים בה ואוסרים את היחיד הדר בחיצונה, כדין 'רגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה'. לדעת שמואל אין גוזרים בשנים בחיצונה ויחיד בפנימית אגב שנים בפנימית ויחיד בחיצונה[טז], ושלא כדעת רב ביבי בשם רב אדא בר אהבה.

דין נוסף בענין זה: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, ולדעת שמואל[יז], **נָכְרִי** הדר בפנימית ושני ישראלים בחיצונה[יח], **הֲרֵי הוּא כְּרַבִּים** הדרים בפנימית, שכשם שאם היו רבים בפנימית הרי הם אוסרים על החיצונה בכך שיש להם דריסת הרגל בה [עד שיערבו עמה], כך אוסר עליה נכרי יחיד העובר דרכה ויש לו בה דריסת הרגל[יט]. אמנם נכרי אינו מערב, ובכדי להתיר את ההוצאה בחיצונה יצטרכו הדרים בה לשכור ממנו את רשותו בה[כ].

הגמרא מבארת את דינו של רבי אלעזר. שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא [-מדוע שונה] **יִשְׂרָאֵל** מנכרי, **דְּיִשְׂרָאֵל** יחידי הדר בפנימית **לֹא אָסַר** על הדרים בחיצונה, לדעת שמואל, ואין גוזרים בכך אגב האופן שדרים שנים בפנימית ויחיד בחיצונה, משום **דְּמַאן דְּיָדַע** - שמי שיודע שאותו יחיד דר שם יחידי, **יָדַע** גם את זה שכיון שהוא מותר במקומו אינו אוסר על החיצונה, ועל כן אין לגזור אגב שנים בפנימית ויחיד בחיצונה[כא], **וּמַאן דְּלָא יָדַע** שהוא דר שם יחידי אלא עם אחרים, **סָבַר** שמה שבני החיצונה מוציאים לחצרם הרי זה משום **שֶׁעֵירוּבֵי עֵירַב** - עירבו הדרים בפנימית והם רגל המותרת במקומה ואינם אוסרים על החיצונה. ואם כן קשה, **נָכְרִי נַמִּי** [-גם כן], כאשר הוא דר בפנימית, מדוע הוא אוסר על הדרים בחיצונה, הלא גם בו **אָמְרִינַן דְּיָדַע** - היודע שהוא דר שם יחידי, **יָדַע** שאינו אוסר עליהם, **וּדְלָא יָדַע** שהוא דר שם יחידי וסבור שישראלים דרים עמו, **סָבַר אֲגִירֵי אוֹגַר** - השכיר להם את רשותו ועל כן הם מוציאים לחצרם.

משיבה הגמרא: סְתָם נָכְרִי, אִי אִיתָא דְּאוֹגַר מִיפְעָא פָּעֵי - אם אכן היה משכיר את רשותו היה מספר על כך, וכיון שאין שומעים ממנו שהשכיר ודאי שלא השכיר, ועל כן יתכן שיש בני אדם הסבורים שדרים עמו ישראלים נוספים, ומה שהדרים בחיצונה מוציאים לחצרם, הרי זה משום שאין דריסת הרגל אוסרת או שמועיל עירוב במקום נכרי בלא לשכור ממנו.

★

הגמרא מבארת את דין העירוב בחצר שיש בה כמה בתים זה לפנים מזה[כב]**: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, עֲשָׂרָה בָּתִּים** שכולם **זֶה לִפְנִים מִזֶּה,** שרק החיצון שבהם פתוח לחצר, ואילו כל אחד מהאחרים אינו פתוח אלא לבית שלפניו ודרכו עוברים הדרים בו בדרכם אל החצר [ציור א ☜], הבית **הַפְּנִימִי** ביותר, שהוא היחידי שאיש אינו עובר דרכו אלא הדרים בו עוברים דרך שאר הבתים בדרכם לחצר, **נוֹתֵן אֶת עֵירוּבוֹ וְדַיּוֹ,** והאחרים אינם צריכים להשתתף בעירוב[כג]. טעם הדבר הוא, שכל בית המשמש מעבר לבית אחר, נחשב כבית שער לו[כד], ובית שער אינו נחשב כבית ומדור בחצר, ועל כן הדר בו אינו אוסר על אחרים אם לא עירב וכן אינו זקוק להשתתף בעירוב[ה].

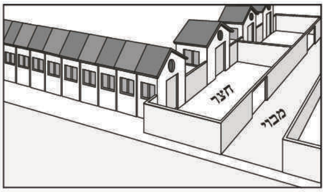

הגמרא מביאה דעה חולקת: וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ הבית **הַחִיצוֹן** צריך לערב.

הגמרא דנה בדברי רבי יוחנן. שואלת הגמרא: היתכן שדעת רבי יוחנן היא שהבית **הַחִיצוֹן** צריך לערב, הלא **בֵּית שַׁעַר הוּא** לבתים האחרים, ובית שער אינו צריך לערב. **משיבה הגמרא:** כוונת רבי יוחנן **לְחִיצוֹן שֶׁל פְּנִימִי,** כלומר לבית התשיעי, האחד לפני האחרון, שאף הוא צריך לערב[ו].

הגמרא מבארת את מחלוקתם של שמואל ורבי יוחנן. אומרת הגמרא: בְּמַאי קָמִיפְלְגֵי - במה נחלקו שמואל ורבי יוחנן, **מַר סָבַר** - דעת שמואל היא שגם **בֵּית שַׁעַר דְּיָחִיד** [-המשמש בית יחיד], **שְׁמֵיהּ** [-נחשב] **בֵּית שַׁעַר,** ועל כן אף שהתשיעי אינו משמש אלא את העשירי בלבד, נחשב בית שער ואינו אוסר בחצר ואינו זקוק להשתתף בעירוב. **וּמַר סָבַר** - דעת רבי יוחנן היא שבית שער המשמש בית יחיד **לֹא שְׁמֵיהּ** [-אינו נחשב] **בֵּית שַׁעַר,** ועל כן רק הבתים מהראשון עד השמיני נחשבים כל אחד כבית שער, לפי שיש אחריהם יותר מבית אחד, ואילו התשיעי אינו יכול להחשב בית שער לפי שאין אחריו אלא בית אחד בלבד[ז]. מפני כך, רק הבתים מהראשון ועד השמיני אינם צריכים להשתתף בעירוב, ואילו הבית התשיעי והבית העשירי, צריכים להשתתף בו.

דין נוסף אודות החשבת בתים כבית שער: אָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ, אָמַר רַב, שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת וּשְׁלֹשָׁה בָּתִּים בֵּינֵיהֶן, בית אחד פתוח לחצר זו ובית אחד פתוח לחצר זו, ובין שני בתים אלו בית נוסף שאינו פתוח לחצרות אלא הוא פתוח לשני הבתים [ציור ב ☜], **זֶה** - הדר בחצר זו בבית אחר [שאינו אחד מהשלשה האמורים] וצריך הוא לערב עם שאר דרי החצר, **בָּא דֶּרֶךְ** בית **זֶה** [מהשלשה הנ"ל] הפתוח לחצרו, **וְנוֹתֵן** את **עֵירוּבוֹ בָּזֶה** - בבית האמצעי, **וְזֶה** - הדר בחצר השניה בבית אחר ורוצה לערב, **בָּא דֶּרֶךְ זֶה** - הבית הפתוח לחצר השניה בה הוא דר, **וְנוֹתֵן עֵירוּבוֹ בָּזֶה** - בבית האמצעי,

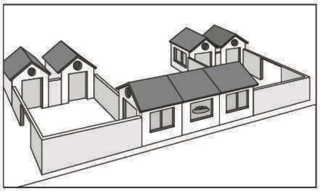

במקומה', שהלא הוא מותר בהוצאה לחצרו כיון שאין דר עמו אדם אחר], אינו אוסר על החיצונה, ועל כן אינם צריכים לערב ביחד בכדי להתיר לדר בחיצונה להוציא לחצרו. [האמור שרגל האסורה במקומה אוסרת והמותרת אינה אוסרת, היא דעת תנא קמא במשנה (עה.) וראה שם ובגמרא דעות נוספות]. יא. **זהו** פירוש רש"י (ד"ה אמר). יב. **ביאור** מושג זה ראה בהערה לעיל. יג. **שאין** לומר שרבי שנאה, אחר שרב יוסף נקט לעיל (סה:) שרבי סובר שגם רגל המותרת במקומה אוסרת, והמשנה שהתירה ביחידים היא שלא כמותו, ולדבריו אין צורך לומר שאסורים השלשה משום שאני קורא בהם רבים בחיצונה כדלהלן, כי מעיקר הדין הם אסורים. מראה כהן (ד"ה אמר). יד. **לשון** תמיה הוא. רש"י בשבת (כג. ד"ה מריה). טו. **רב** יוסף חלה ושכח תלמודו, ואחר ששכח זאת בחוליו וניסה להזכר בדברים, החליף בין 'רבים' ל'רבי', ודומה היה לו כי בשם רבי אמרה. טז. **ומה** שאין לגזור, משום שהיודעים שהוא דר יחידי, יודעים שהוא מותר בחצרו ועל כן אינו אוסר על דרי החיצונה, ולא יחליפו אופן זה באופן ההפוך שדרים שנים בפנימית ויחיד בחיצונה, ולא יבואו להתיר גם שם, והסוברים שיש שם רבים, יסברו שעירבו ביניהם. כן מבואר בדברי הגמרא בהמשך. יז. **[לדעת** רב אדא בר אהבה אין כל חידוש בדין זה, שהרי אף ישראל הדר בפנימית אוסר על שנים בחיצונה, ואין כל חידוש בכך שאף נכרי אוסר. רש"י (ד"ה הרי)]. יח. **שאילו** היה דר בחיצונה רק ישראל אחד, לא היה הנכרי אוסר עליו, שאין נכרי אוסר אלא אם דרים מלבדו עוד שני ישראלים ויותר, כאמור לעיל בתחילת הפרק (סב:), וכל שכן כשיש לו רק דריסת הרגל שאינו אוסר. רש"י (ד"ה הרי). יט. **וטעם** הדבר, שיסברו שכשם שיש שנים בחיצונה, כך יש שנים בפנימית עם הנכרי, ועירבו אלו ואלו ולא שכרו מן הנכרי, ויטעו שמועיל עירוב באופן זה. תוספות הרא"ש (ד"ה גוי). יש לשאול מדוע הוצרך רבי אלעזר לומר 'הרי הוא כרבים', ולמה לא יאסור אפילו יחשב כיחיד, שהרי כאמור לעיל נכרי אוסר כאשר דרים עמו שני ישראלים [מחשש שמא ילמדו ממעשיו כאמור לעיל (סב.)], וכן כאן עליו לאסור משום שיש לו דריסת הרגל בחצר שיש בה שני ישראלים והרי הוא כגר שם [וקיים החשש הנ"ל, על פי תוספות הרא"ש (שם). וראה חזון איש (סי' פב סק"י) שביאר שאלה זו באופן אחר]. ותירצו תוספות (ד"ה נכרי) שאין נכרי אוסר במקום שאין ישראל אוסר, [שאף באופן שקיים טעם הגזירה, בכל זאת לא גזרו בו יותר מאשר בישראל, תוספות הרא"ש (שם)], ועל כן כיון שאילו היה דר שם ישראל לא היה אוסר משום שהוא 'רגל המותרת במקומה', כך גם נכרי הדר שם לא היה אוסר, ומשום כך הוצרך רבי אלעזר לומר שהוא אוסר משום שהוא כרבים. כ. **נכרי** אוסר על הדרים עמו, אולם אינו מערב ואינו מבטל רשות. האופן היחידי שאפשר להתיר את ההוצאה לחצר כאשר דר בה גם נכרי [או שיש לו בה דריסת הרגל כאמור כאן], הוא לשכור ממנו את רשותו. פרטי דין זה וגדריו, נתבארו לעיל (סב: סג.). כא. **ושלא** כדברי רב אדא שגזר, וכדלעיל. כב. **חצר** שיש בה כמה בתים הפתוחים אליה, אסורים בני הבתים להוציא לחצר עד שיערבו כולם, כלומר עד שכל אחד יתן פת ויניחו את הכל באחד הבתים שבחצר. על ידי כך יחשבו כולם כדרים במקום אחד, וכאילו כל הבתים רשות אחת הם. הסוגיא דנה בדינם של בתים שאינם פתוחים לחצר אלא זה לזה בלבד, האם גם הם צריכים לערב. כג. **כלומר**, אם בתים נוספים, מלבד עשרת אלו, פתוחים לחצר, על הפנימי בלבד לערב עמם. אם אין בתים אחרים פתוחים לחצר אלא רק הבית החיצוני מעשרת אלו, אינם צריכים לערב כלל, והרי זה כאילו אין בחצר אלא דייר אחד, הוא הפנימי, שאינו זקוק לערב. כד. **במקורו** 'בית שער' הוא בית קטן שלפני החצר ובו שומר. הכוונה כאן שבית המשמש מבוא וכניסה לבית אחר, נחשב כבית שער לאותו מקום.

ועל ידי כך ששני העירובים הונחו בבית האמצעי דרך שני הבתים שלצידיו הפתוחים לחצרות, **זֶה** - הבית הפתוח לחצר זו, דרכו הושם העירוב בבית האמצעי, **נַעֲשָׂה בֵּית שַׁעַר לָזֶה** - לחצר זו שהוא פתוח אליה[א][א], **וְזֶה** - הבית השני הפתוח לחצר האחרת, **נַעֲשָׂה בֵּית שַׁעַר לָזֶה** - לחצרו האחרת אליה הוא פתוח, ואינם צריכים לערב, והבית **הָאֶמְצָעִי הָוֵה לֵיהּ** [-נעשה] **בַּיִת שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ עֵירוּב, וְאַף הוּא אֵין צָרִיךְ לִיתֵּן אֶת הַפַּת**, כפי שאמר שמואל לעיל (עג.)[ב].

רב בא ללמד כיצד באופן האמור נפטרים כל שלושת הבתים מהצורך להשתתף בעירוב. כאשר בני החצר האחת מוליכים את עירובם דרך הבית הפתוח לחצרם ונותנים אותו בבית האמצעי, וכן נוהגים בני החצר האחרת, נהפכים שני הבתים לבתי שער של החצר[ג], ובתי שער אינם צריכים לערב. אף הבית האמצעי אינו צריך לערב, לפי שבית שמניחים בו את העירוב אינו זקוק לערב, ונמצא שכל השלשה אינם מערבים[ד][ב].

הגמרא דנה בדינו של אופן דומה: בָּדִיק לְהוּ - בחן **רַחֲבָה לְרַבָּנָן**, לראות אם יחכמו להשיב מהו הדין באופן הבא, **שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת וּשְׁנֵי בָתִּים בֵּינֵיהֶם**[ה], כל בית פתוח לחצר אחת ושני הבתים פתוחים זה לזה [ציור א ☜][ו], **זֶה** - הדר בחצר זו בבית אחר משני אלו, וצריך לערב, **בָּא דֶּרֶךְ זֶה** - הבית הפתוח לחצרו,

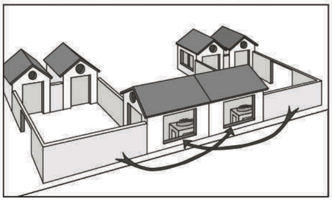

וְנָתַן אֶת עֵירוּבוֹ בָּזֶה - בבית שלאחריו הפתוח לחצר האחרות, **וְזֶה** - הדר בחצר השניה, **בָּא דֶּרֶךְ זֶה** - הבית הפתוח לחצרו, **וְנָתַן אֶת עֵירוּבוֹ בָּזֶה** - בבית שלאחריו הפתוח לחצר הראשונה, כלומר, בבית האחד הונח העירוב של החצר השניה ובבית השני הונח העירוב של החצר הראשונה, האם **קָנוּ עֵירוּב אוֹ לֹא**, כלומר, האם הועיל עירובם ויכולים הם להוציא לחצר, או שלא הועיל. וצדדי הספק הם אלו, **מִי מְשַׁוֵּינַן לְהוּ** - האם יכולים אנו להחשיב בית אחד **לְגַבֵּי דְּהַאי** - כלפי חצר זו **כְּבַיִת וּלְגַבֵּי דְּהַאי** - כלפי החצר האחרת **כְּבֵית שַׁעַר, [**וְכן הבית השני יחשב **לְגַבֵּי דְּהַאי** כלפי חצר זו **כְּבֵית שַׁעַר וּלְגַבֵּי דְּהַאי** - וכלפי חצר זו **כְּבַיִת]**, וחלים עירובי שתי החצרות, שהבית הפתוח לכל חצר [שלא השתתף בעירוב] נחשב לגבי אותה חצר כבית שער והבית שלאחריו [בו הונח העירוב] נחשב לגביה כבית, או שמא אין אפשרות לעשות כן, שאם הוא בית, כלפי שתיהן נחשב כבית, ואותה חצר שלא הניחה בו את עירובה אין עירובה עירוב שהרי בית זה לא עירב עמה, ואם הוא בית שער, כלפי שתיהן הוא בית שער ואין להניח בו עירוב, ואותה חצר שהניחה בו את עירובה אינו עירוב שאין נותנים את העירוב בבית שער, וממילא לא חלו עירובי שתיהן[ז].

אָמְרוּ לֵיהּ [-לו] חכמים לרחבה, **שְׁנֵיהֶן**, שתי החצרות, **לֹא קָנוּ עֵירוּב** - לא הועיל עירובן, משום שאי אפשר להחשיב בית אחד כבית שער לגבי זו וכבית כלפי האחרת, ועל כן **מָה נַּפְשָׁךְ** - בכל אופן שנאמר לא יהיה עירובה עירוב, **אִי בֵּית שַׁעַר מְשַׁוֵּית לֵיהּ** - אם אתה מחשיב את הבית בו הונח העירוב כבית שער, הלא שנינו במשנה להלן (פה:) **שֶׁהַנּוֹתֵן אֶת עֵירוּבוֹ בְּבֵית שַׁעַר** [-חדר קטן שלפני החצר ובו מקום לשומר], **אַכְסַדְרָה** [-המבוא לפני הכניסה לבית ואינו מקורה], **וּמִרְפֶּסֶת** [-מרפסת שעולים אליה בסולם ונכנסים ממנה אל הדירות שבקומה העליונה] **אֵינוֹ עֵירוּב**[ח], **אִי בַּיִת מְשַׁוֵּית לֵיהּ** - ואם אתה מחשיב את הבית בו הונח העירוב כבית, **קָא מְטַלְטֵל לְבַיִת דְּלֹא מְעָרֵב לֵיהּ** - הרי בן החצר מטלטל לבית שלא עירב, כלומר אין העירוב עירוב לפי שאי אפשר להביאו דרך הבית החיצוני שלא עירב[ט][ג].

מקשה הגמרא: **וּמַאי שְׁנָא מִדְּרָבָא** - ומדוע שונה דין זה מדינו של רבא, **דְּאָמַר רָבָא, אָמְרוּ לוֹ שְׁנַיִם** לאחד, **צֵא וְעָרֵב עָלֵינוּ**[י], **לְאֶחָד עֵירַב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם, וּלְאֶחָד עֵירַב עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת**, כלומר בזמן שהוא בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים והוא ספק יום ספק לילה, והנה אירע **שֶׁזֶּה שֶׁעֵירַב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם נֶאֱכַל עֵירוּבוֹ** בשעת **בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְזֶה שֶׁעֵירַב עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת נֶאֱכַל עֵירוּבוֹ מִשֶּׁתֶּחֱשַׁךְ** ונכנסה שבת, אף שהדין הוא שיש לערב מבעוד יום ושהעירוב יתקיים בכניסת שבת, ועל כן אם נחשיב את בין השמשות כיום, אין עירובו של הראשון עירוב שהרי נאכל עירובו קודם שבת, ואם נחשיב את בין השמשות כלילה, אין עירובו של השני עירוב שהרי לא עירב מבעוד יום, אולם אף על פי כן **שְׁנֵיהֶם קָנוּ עֵירוּב**. טעם הדבר הוא, שכיון שבין השמשות הוא ספק, והצורך בעירוב אינו אלא מדברי חכמים, ספק דרבנן להקל, ולגבי הראשון אנו מחשיבים את בין השמשות כלילה ואומרים שנאכל עירובו אחר כניסת שבת, ולגבי השני אנו מחשיבים את בין השמשות כיום ואומרים שאותו שליח עירב לו מבעוד יום. ועתה מקשה הגמרא, כיון שאנו רואים שמקילים בעירוב אף באופן שיש סתירה בין הקולות, שלאדם אחד בין השמשות נחשב כיום ולאדם אחר הוא נחשב כלילה, מדוע לא נאמר כך גם לגבי שתי החצרות שעירבו בבתים שביניהם, להחשיב כל בית כבית שער לזו וכבית לזו.

מתרצת הגמרא: **הָכִי הַשְׁתָּא** - וכי כך נראה בעיניך עתה שיש לדמות בין הדברים, הלא חילוק יש ביניהם, **הָתָם** [-שם], באופן של העירובים שאחד הונח בין השמשות ואחד נאכל בין השמשות, מה שמקילים שם אף כאשר יש סתירה בין הקולות, הרי זה משום **שֶׁסָּפֵק יְמָמָא** [-יום] **סָפֵק לֵילְיָא** [-לילה] **לֹא מִינְכְּרָא מִילְּתָא** - לא ניכר הדבר, ועל כן אף שהקלו בזה קולות סותרות, אין הסתירה ביניהן נראית כחוכא ואיטלולא, שאין אנשים בקיאים בזמנים אם היה זה יום או היה זה לילה, **אֲבָל הָכָא** [-כאן], באופן שעירבו שתי חצירות בשני הבתים ורוצים אנו להחשיב כל בית כבית לזו וכבית שער לזו, **אִי דִּלְגַבֵּי דְּהַאי בַּיִת** - אם כלפי זה נחשב הבית כבית, אף **לְגַבֵּי דְּהַאי בַּיִת** - אף כלפי האחר הוא נחשב כבית, **וְאִי לְגַבֵּי דְּהַאי** - ואם כלפי זה נחשב הבית **כְּבֵית שַׁעַר**, אף **לְגַבֵּי דְּהַאי** - כלפי השני **נָמֵי** [-גם כן] הוא נחשב **כְּבֵית שַׁעַר**, שאי אפשר להחשיב בית אחד כלפי זה כבית וכלפי זה כבית שער, שהלא הבתים נמצאים לפנינו והדבר ניכר לכל שעושים כאן קולות סותרות, ויש לחוש שיהיה הדבר חוכא ואיטלולא בפי הכופרים בדברי חכמים.

הדרן עלך הדר

פרק שביעי - חלון

עד לפרק זה עסקנו בעירובי חצירות בבני חצר שפתחי בתיהם פתוחים לחצר, כיצד מערבין יחד. בתחילת פרק זה (עד לדף עט:) שונה התנא אופנים שונים בהם קיים חיבור מסוים בין שתי חצירות, ומבואר האם הן יכולות או חייבות לערב יחד. במשניות להלן מבואר שיש בכך שלושה חילוקי דינים: א. יש מהם שאם רצו מערבות יחד ואם רצו מערבות כל אחת בפני עצמה. ב. יש מהם שאינן יכולות לערב יחד אלא כל חצר בפני עצמה. ג. ויש מהם שאינם יכולים לערב כל חצר בפני עצמה, אלא שניהם יחד.

משנה חַלּוֹן הפתוח בכותל **שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת**, שיש בו - בחלון **אַרְבָּעָה** טפחים **עַל אַרְבָּעָה** טפחים[י], וחלק מן החלון **בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה** טפחים

א. **רש"י** (ד"ה זה). כלומר, שהבתים החיצוניים נחשבים בית שער כלפי החצר שהדרים בה מוליכים את עירובם דרכו אל הבית האמצעי. [שאין לפרש שכל בית נעשה בית שער לבית האמצעי העובר דרכו אל החוץ, בדומה לאופן הקודם בגמרא (לעיל עה:) בעשרה בתים זה לפנים מזה שכולם נחשבים כבית שער לפנימי, ששם אין לפנימי דרך החוצה כי אם דרך החיצוניים ואילו החיצוניים אינם נכנסים לפנימי, ואילו כאן גם החיצוניים עוברים דרך הפנימי, ועל כן מצד זה אינם נחשבים כבית שער לו. מהרש"א (בח"י שם)]. ב. **וראה** שם בטעם הדבר. ג. **כיון** שדרכם העבירו את עירובם אליו. וכתב השער הציון (סי' שעט סק"ה), שאף אם בימות החול אין לבני החצרות רשות לעבור דרך הבתים לבית האמצעי, מכל מקום כיון שהניחו את עירובם בבית האמצעי, על כרחך שנתרצו שני הבתים שיעברו דרכם לאמצעי בשבת, כאשר ירצו לאכול את העירוב. וראה כעין זה גם במאירי (לעיל עה: ד"ה שתי). ד. **מלבד** האמור, מאחר ושתי החצרות עירבו בבית האמצעי שבין שתיהן, העירוב מצרפן והן יכולות להוציא מזו לזו. ה. **ובכל** חצר יש עוד בתים נוספים, שאם לא כן אין צורך בהן בעירוב, אחר שאין בכל אחת מהן אלא דייר יחיד. ו. **ולא** רצו לערב יחד. רש"י (ד"ה שתי). ז. **נשוב** על כמה דינים שכבר נשנו לעיל, בכדי לבאר את הנידון בסוגיא: א. בית הפתוח לבית אחר פנימי ממנו, הראשון יכול להחשב כבית שער לשני. ב. בית שער אינו צריך להשתתף בעירוב. ג. בית צריך להשתתף בעירוב, ואם לא עירב אוסר על בני החצר את ההוצאה לחצר. ד. בית שבו מונח העירוב, אינו צריך להשתתף בעירוב. באופן המתואר בגמרא, הניחה כל חצר את עירובה לא בבית הפתוח אליה אלא בבית הפנימי ממנו. על ידי כך, החשיבה את הבית הפתוח אליה כבית שער, ואת הפנימי, הפתוח לחצר השניה, כבית. כיון שכך, הבית הפתוח אליה אינו צריך לערב, שהרי אינו בית אלא בית שער, והבית הפנימי אינו צריך להשתתף בעירוב, שהרי בו הונח העירוב. אם שני הבתים היו נחשבים כבית או ששניהם היו נחשבים כבית שער, לא היה העירוב עירוב. שאם הבית הפתוח לחצר יחשב כבית, הרי הוא מפסיק בין העירוב לחצר שבבית הפנימי לו [הפתוח לחצר האחרת], ועוד שעליו לתת את עירובו והרי לא נתן, ואם הבית הפנימי שבו הונח העירוב יחשב כבית שער, אין העירוב שניתן בו מועיל כלל. על כרחנו, בכדי להכשיר את העירוב, עלינו להחשיב את הבית הראשון כבית שער ואת השני לבית. במעשה שבו בחן רחבה את חכמים, מדובר שלא רק החצר האחת עשתה כן, אלא אף החצר האחרת הניחה את עירובה לא בבית הפתוח אליה אלא בבית הפנימי לו הפתוח לחצר הראשונה, ועל ידי כך החשיבה את הבית הפתוח אליה, שהראשונה החשיבתו כבית, לבית שער, ואת הבית הפנימי, הפתוח לחצר הראשונה, שהראשונה החשיבתו כבית שער, לבית. הנידון בסוגיא האם אפשר להחשיב בית בהגדרות סותרות, לגבי זו כבית שער ולגבי זו כבית. ח. **אלא** יש להניחו באחד הבתים, ועל ידי כך כאילו כולם דרים שם ורשותם בכל הבתים רשות אחת היא. ט. **מרש"י** (ד"ה שניהן) [שהזכיר לשון 'שביתה' בדבריו. מהרש"א (בתוספות ד"ה שניהם)] נראה שמדובר בעירובי תחומין, וכן מפורש בדבריו בשבת (לד. ד"ה שעירב). אין לאדם ללכת למרחק של יותר מאלפיים אמה לכל צד, מהמקום או מהעיר בהם הוא שובת בשבת. אולם, אם מבעוד יום יקבע את מקום שביתתו במקום אחר מהמקום בו הוא נמצא, כגון במרחק של אלף אמה מעירו, יוכל ללכת בשבת אלפיים אמה מאותו מקום. [כלומר הוא מאריך את אפשרות הליכתו לצד אחד, ומקצר אותה מהצד השני]. קביעות מקום השביתה נעשה על ידי עירוב תחומין, כלומר, הנחת דבר מאכל מבעוד יום, באותו מקום בו הוא חפץ לקבוע את שביתתו[ד]. י. **או** יותר מכך. מאירי (ד"ה למר). כתב המשנה ברורה (סי' שעב סק"ל) שאפילו אם החלון ארוך הרבה, צריך שיהיה גם ברוחבו ד' טפחים, כי בפחות מכך אינו נוח לשימוש כפתח, להעביר דרכו דברים, והרי הוא כמו שאינו.

סמוך לקרקע [ציור ב][יא], **מְעָרְבִין שְׁנַיִם** - יכולים בני שתי החצירות לערב שני עירובין, כל חצר בפני עצמה[יב], **וְאִם רָצוּ, מְעָרְבִין** עירוב **אֶחָד**[יג], לפי שחלון שיש בו ארבעה על ארבעה והוא בתוך עשרה, דינו כפתח, שכן ראוי להשתמש בו ולהעביר דברים מחצר אחת לחבירתה, ולכך הוא מצרף את שתי החצירות ועושה אותן ראויות לעירוב אחד[יד]. אבל אם החלון הוא **פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה** טפחים, אפילו עומד בתוך עשרה טפחים, **אוֹ** שיש בו ארבעה על ארבעה טפחים אך עומד הוא **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה** טפחים, שאין כלום מחללו של חלון זה בתוך עשרה, **מְעָרְבִין שְׁנַיִם** - כל חצר מערבת בפני עצמה, **וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד** - אינן יכולות לערב עירוב אחד לשתיהן, שחלון שהוא פחות מארבעה על ארבעה טפחים אינו נחשב פתח[טו], וכן אם הוא למעלה מעשרה, הואיל ויש תחתיו מחיצה גמורה המבדילה בין החצירות, הרי היא מונעת בעד התערבותם יחד לעירוב אחד[טז].

★

גמרא **שנינו במשנה, שאם אין בחלון ארבעה על ארבעה טפחים מערבים שנים.** **מבררת הגמרא: לֵימָא** - האם נאמר שמשנתנו ששנתה שאם אין בחלון ארבעה על ארבעה טפחים לא ניתן לערב בין שתי החצירות, **תְּנַן סְתָמָא** - שנתה וסתמה[יז] **כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דְּאָמַר** (לעיל ט:), **כָּל פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה כְּלָבוּד דָּמֵי** - כל מקום שיש בין שני חלקי מחיצה אויר שהוא פחות מארבעה טפחים רואים אנו אותו כסתום, ולפיכך אם אין בחלון ארבעה אינו יכול להחשב כפתח, שהרי הוא נחשב כסתום[יח], אבל לחכמים החולקים עליו וסוברים שלבוד הוא עד שלשה טפחים, אפילו אם יהיה החלון פחות מארבעה על ארבעה, אם אך יהיה בו שלשה על שלשה טפחים יוכלו לערב ביניהם, כי אינו נחשב כסתום ויש כאן פתח[יט]. **מבארת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא** [-תאמר] שמשנתנו נשנתה **כְּרַבָּנָן**, יש לומר שבמשנתנו אף הם מודים שכל שהחלון פחות מארבעה אינו מועיל לשמש כפתח, **שֶׁעַד כָּאן לֹא פְּלִיגֵי** - לא נחלקו **רַבָּנָן עֲלֵיהּ דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אֶלָּא לְעִנְיַן לְבוּדִין** - עד כמה נאמר דין 'לבוד', **אֲבָל לְעִנְיַן פִּתְחָא** - לענין שיחשב פתח, **אֲפִילּוּ רַבָּנָן מוֹדוּ דְּאִי אִיכָּא** [-יש] **אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, חָשִׁיב** - נחשב פתח, **וְאִי לֹא** - ואם אין בו ארבעה על ארבעה, **לֹא חָשִׁיב** - אינו נחשב פתח, כי אינו ראוי לשימוש, והרי הוא כמו שאינו.

★

שנינו בסיפא של המשנה: אם היה החלון **פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה וכו'**, או למעלה מעשרה, מערבין שנים ואין מערבין אחד. **מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא** - הלא פשוט הדבר שבפחות מארבעה ובגבוה מעשרה אינם מערבים יחד, שהרי מדברי המשנה עצמה יש לשמוע זאת, **כֵּיוָן דְּאָמַר** ברישא שב'**אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה**' יכולים לערב יחד, **מִמֵּילָא אֲנָא יָדַעְנָא** - אני יודע **דְּכָל** שהוא **פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה וּלְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, לֹא** - אין מערבים יחד. **מתרצת הגמרא: הָא** - הסיפא ששנינו בה 'למעלה מעשרה מערבין שנים', **קָא מַשְׁמַע לָן** - באה להשמיענו, **דְּטַעְמָא** - הטעם שלא יכולים לערב יחד, משום **דְּכוּלֵּיהּ** - שכל חלל החלון הוא **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה**, ולפיכך אינם יכולים לערב יחד, כי יש תחתיו מחיצת עשרה שמפרידה בין החצרות[כ], **אֲבָל** אם **מִקְצָתוֹ** של החלון ואפילו משהו ממנו **בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאִם רָצוּ מְעָרְבִין אֶחָד**. אך אילו היה שונה את הרישא בלבד, הייתי אומר שכל שיש מהחלון ואפילו מקצתו, למעלה מעשרה אינם מערבין יחד, שכדי לערב עירוב אחד, צריך שיהא החלון כולו בתוך עשרה, לכן שנה בסיפא שאם הוא למעלה מעשרה אינם מערבים אחד, להשמיענו שדווקא אם כולו למעלה מעשרה, אך אם מקצתו בתוך עשרה, אם רוצים מערבים אחד[כא].

הגמרא מביאה ברייתא ששנינו בה בפירוש כמו שביארנו את החידוש של הסיפא של המשנה: תַּנְיָא - שנינו במשנה, **לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנָן** - מה ששנו חכמים בברייתא[כב], חלון שבכותל שבין שתי חצירות, **כּוּלּוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה וּמִקְצָתוֹ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה**, או **כּוּלּוֹ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה וּמִקְצָתוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה, מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאִם רָצוּ מְעָרְבִין אֶחָד**, הרי מפורש בברייתא, שאפילו מקצתו בתוך עשרה, מערבין עירוב אחד אם רצו.

מקשה הגמרא על הברייתא: **הַשְׁתָּא** - ומעתה יש לתמוה, שאם **כּוּלּוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה וּמִקְצָתוֹ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה, אָמְרַתְּ מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאִם רָצוּ מְעָרְבִין אֶחָד, כּוּלּוֹ בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה וּמִקְצָתוֹ לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה מִיבַּעְיָא** - וכי צריך לומר שגם בזה אם רצו מערבין אחד. **מתרצת הגמרא: זוֹ וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר זוֹ קָתָנֵי** - ברייתא זו נשנתה בדרך של 'זו ואין צריך לומר זו', כלומר אכן אחר שנשנתה הרישא שוב אין צריך לשנות הסיפא, אלא שפעמים שונה התנא את משנתו באופן זה, שפותח בדין המחודש יותר ואחר כך שונה את המחודש פחות, ואף על פי שאחר ששנה את הדין הראשון אין עוד חידוש בהשמעת הדין השני[כג].

לאחר שנתבאר שדי בכך שיהיה אפילו מקצת מהחלון בתוך עשרה טפחים, דנה הגמרא בחלון עגול, כמה צריך שיהיה ממנו בתוך עשרה טפחים, שכן בחלון מרובע שרוחבו ארבעה טפחים, כשמקצת ממנו בתוך עשרה טפחים, יש באותו מקצת רוחב ארבעה טפחים, לא כן בחלון עגול שבמשהו ממנו שנכנס בתוך עשרה טפחים אין רוחב ארבעה טפחים, שהרי דבר עגול הולך ומתקצר בתחתיתו, על כן באה הגמרא לבאר כמה צריך שיכנס מעיגול של חלון בתוך עשרה טפחים, כדי שיהיה ברוחבו ארבעה טפחים: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, חַלּוֹן עָגוֹל שהוא בכותל המפריד בין שתי חצרות [ציור ג], **צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בְּהֶיקֵּפוֹ** של החלון **עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה טְפָחִים**

ציור ב

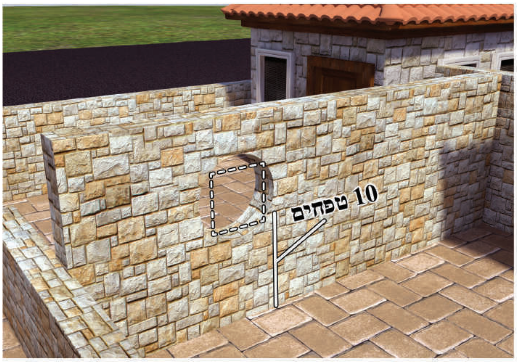

ציור ג

יא. **בגמרא** מבואר שאין צריך שהחלון כולו יהיה בתוך עשרה, ודי בכך שמקצתו בתוך עשרה. יב. **ואז** יהיו אסורים לטלטל מחצר אחת לשניה. רש"י (ד"ה מערבין). יג. **ויתנו** בני חצר אחת את עירובם בחצר האחרת ויערבו עמהם ויהיו כבני חצר אחת. רש"י (ד"ה ואם). והיינו שיניחו באחד מבתי החצירות, כמבואר בשולחן ערוך (סי' שעב ס"ג) [וזאת כדי להתיר טלטול כלים ששבתו באחד מבתי חצר זו לחצר השניה, אבל כלים ששבתו בחצר מותרים בטלטול מחצר לחצר אף בלא עירוב, כי כל החצירות חשובות רשות אחת לענין טלטול מזו לזו, כמבואר להלן (צא.)]. יד. **ע"פ** מאירי (במשנה) ומשנה ברורה (סי' שעב סק"ל). טו. **שאינו** ראוי לשימוש של הכנסת דברים והוצאתם. טז. **שהרי** אילו כל הכותל לא היה גבוה יותר מעשרה, היה נחשב מחיצה ולא היה מועיל עירוב, גם עכשיו שאין מחלל החלון כלום בתוך עשרה, אינו יכול להחשב כפתח, כיון שיש כאן כבר מחיצה החוצצת בין החצרות. רש"י (ד"ה למעלה). ובמאירי (במשנה) כתב, שבחלון שהוא למעלה מעשרה אינו נוח להשתמש בו. עוד כתב רש"י (שם), שכשאין החלון יורד למטה מעשרה, אסור גם להעביר מחצר לחצר, לא דרך החלון ולא דרך ראש הכותל ולא דרך חורים וסדקים [כלומר שאין בהם ד' על ד' טפחים, ואפילו הם למטה מעשרה טפחים. ולכאורה הטעם שהוצרך רש"י להשמיענו זאת, משום שלהלן (עח.) וברש"י (ד"ה אלא) מצינו סברא לומר שדרך החלון אסור להשתמש, ודרך חורים וסדקים מותר, השמיענו שבענינינו אסור בכל ענין]. יז. **'סתמא'** היינו שהמשנה שונה דין ללא שם התנא שאמרו, ויש ללמוד מזה שכך ההלכה. יח. **בשפת** אמת (ד"ה לימא) הקשה על מה שרצו לומר שהטעם שאינו מועיל אם הוא פחות מארבעה, הוא משום לבוד, שהרי אין אומרים 'לבוד' להחמיר [ראה בדרכי משה (סי' תקג)], וכאן על ידי 'לבוד' אנו באים לידי חומרא, שלא יוכלו לערב יחד. וכתב, שצריך לומר שגם בהוה אמינא ידעה הגמרא שעיקר הדבר תלוי בכך שיהיה לו שם 'פתח', אלא שלדעת רשב"ג, מאחר שאומרים 'לבוד' עד ד' טפחים, יש סברא לומר שגם אין לו חשיבות של 'פתח', לא כן לדעת חכמים, שבג' טפחים יצא מתורת לבוד, יכולה להיות לו חשיבות של 'פתח'. ומסקנת הגמרא, שאין שייכות בין שני הדברים. יט. **הגמרא** סברה עתה שאם יצא מתורת לבוד ואינו סתום, הרי הוא יכול להחשב כפתח. תוספות (ד"ה לימא). כ. **ע"פ** רש"י במשנה (ד"ה פחות). כא. **ומה** ששנה בסיפא 'פחות מארבעה על ארבעה' הוא אגב ששנה 'למעלה מעשרה'. תוספות (ד"ה הא). כב. **ויש** ללמוד מכך שדברי הברייתא הזאת הם עיקר וסומכים עליה. רש"י (חגיגה ג: ד"ה להא). כג. **כתב** השל"ה (תורה שבע"פ דף יא: ד"ה זו), ענין 'זו ואין צריך לומר זו', ששמע התנא שתי

[ציור ד]. וטעמו, משום שלהלן (ע"ב) מבואר שריבוע המוקף בעיגול, גדול היקפו של העיגול משל הריבוע בכדי מחצית מהיקף הריבוע, ומאחר שגודלו של החלון שבין שתי חצירות, צריך שיהא לפחות ארבעה על ארבעה טפחים, והיקפו הוא ששה עשר טפחים, נמצא היקף העיגול המקיפו הוא, לפחות עשרים וארבעה טפחים, ורוחב [-קוטר] העיגול הוא שמונה טפחים[כד]. **וּשְׁנַיִם** [-שני טפחים] **וּמַשֶּׁהוּ מֵהֶן** - מתוך קוטר החלון, צריך שיהיו **בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה** [ציור ה], **שֶׁעַל** ידי כך, **אִם יְרַבְּעֶנּוּ** - אם נשער את הריבוע שבו ד' על ד' שבתוך החלון, **נִמְצָא מַשֶּׁהוּ** מהריבוע **בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה.** והביאור הוא כך, שהרי אורך הקו [של הקוטר] מהנקודה התחתונה של החלון לנקודה העליונה הוא שמונה טפחים, ומאחר שהמרובע שבתוכו הוא ארבעה על ארבעה טפחים, ומקומו של המרובע הוא בארבעה טפחים האמצעים של קוטר העיגול [כי אם יעלה מעט למעלה או למטה, לא יוכלו כל צלעותיו להכנס בתוך העיגול], נמצא שהמרחק בין הנקודה התחתונה של העיגול לצלע המרובע, הוא שני טפחים[כה], ומכיון שצריך שיהיה משהו מתוך המרובע של ד' על ד' בתוך עשרה, צריך שיהיו שני טפחים ומשהו מתוך קוטר העיגול בתוך עשרה טפחים של הכותל, וכך באותו משהו נכנס מקצתו של ריבוע שבו ד' על ד' טפחים[כו].

הגמרא הולכת ומבררת את טעמו של רבי יוחנן [שהצריך שיהיה היקף העיגול עשרים וארבעה טפחים]. מקשה הגמרא: **מִכְּדִי** - הרי **כָּל** עיגול **שֶׁיֵּשׁ בְּהֶיקֵּפוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים יֵשׁ בּוֹ בְּרוֹחְבּוֹ טֶפַח,** שהיקף העיגול הוא פי שלש מרוחבו [ציור ח][כז], ואם כן **בִּתְרֵיסַר סַגְיָא** - די שיהיה היקף העיגול שנים עשר טפחים [ציור ט], כי אז יהיה רוחבו ארבעה טפחים, שזה הרוחב הנצרך לחלון, ומדוע הצריך רבי יוחנן שיהיה היקפו עשרים וארבעה טפחים[כח].

הלשונות מפי שני תנאים, האחד נקט הדין הפחות מחודש, והאחד נקט המחודש יותר, ולפיכך כתב את שתי הלשונות, כדי להביא את דעות שני התנאים, ואף שלאחר שהביא את הדין המחודש יותר לא היה צריך עוד להביא את הפחות מחודש. ועיין שם טעמים נוספים. כד. **ע"פ** מה שאמרו (לעיל יג: וכאן בסמוך הענין) שכל עיגול שיש בהיקפו שלשה טפחים יש ברוחבו טפח, כלומר ששיעור היקף העיגול, הוא פי שלש מרוחבו [-קוטרו], נמצא שאם היקף החלון עשרים וארבעה טפחים, רוחבו הוא שמונה טפחים. כה. **והחשבון** של שמונה טפחים הוא כך, ב' טפחים מהנקודה התחתונה עד הריבוע, הריבוע הוא ד' טפחים, ועוד ב' טפחים מהריבוע עד הנקודה העליונה של העיגול, סה"כ ח' טפחים. כו. **ביארנו** על פי תוספות (ד"ה וטניא) בשם ריב"ן. ומרש"י (ד"ה צריך) משמע לכאורה ש'שני טפחים ומשהו' היינו, שמנקודת האמצע התחתונה יש למשוך טפח ומשהו בהיקף העיגול לצד צפון וטפח ומשהו לצד דרום [ציור ו]. והרשב"א (ד"ה חלון) והריטב"א (ד"ה אמר) הקשו על פירושו, שלפי מסקנת הגמרא (ע"ב) סובר רבי יוחנן כדייני קיסרי, שעיגול המקיף את הריבוע גדול היקפו משל הריבוע בכדי מחצית מהיקף הריבוע, נמצא שהקשת המקיפה את צלע הריבוע אורכה ששה טפחים ולא שני טפחים, ולכן פירש הרשב"א כפירוש הריב"ן. ועיין בלשון הזהב (בתוספות ד"ה וטניא) שיישב לשון רש"י, שבודאי לא נתכוין שרק שני טפחים התחתונים של העיגול יהיו בתוך עשרה, כי אז לא יכנס בקשת זו רוחב ריבוע של ד' טפחים, שהרי קשת העיגול שכנגד ד' טפחים של הריבוע היא גדולה בהרבה מד' טפחים, כמו שכתב רש"י עצמו בסוף הדיבור, שהעיגול רבה על הריבוע שני טפחים בכל צד, ומה שכתב רש"י טפח ומשהו לכאן וטפח ומשהו לכאן, כוונתו, לשני טפחים **העודפים** על ארבעה טפחים שהם כנגד צלע הריבוע, ובסך הכל הם ששה טפחים [ציור ז]. ומה שנקט רש"י 'טפח ומשהו לכאן וטפח ומשהו לכאן', ולא 'שני טפחים', משום שבא לפרש את סדר המדידה, לפי שבדבר עגול נוח לקבוע את תחילת המדידה בנקודה הנמוכה ביותר, ומשם לעבור לצפון ולדרום. וזו כוונת רש"י, שנמשוך מהנקודה התחתונה טפח ומשהו לכאן וטפח ומשהו לכאן, מלבד שני טפחים שבאותה חצי קשת שהם כנגד שני טפחים שבריבוע, ובסך הכל הם שלושה טפחים ומשהו לכל צד. וראה שם שדייק מלשון התוספות שלא הקשו על פירושו של רש"י, רק כתבו שיש לפרש את 'שני טפחים' הנזכרים בגמרא, כמו הריב"ן ולא כרש"י, משום שלפי הריב"ן מתפרש באופן נאות יותר עיין שם בדבריו. כז. **ולמדים** זאת מהים שעשה שלמה, שנאמר בו (דברי הימים ב' ד ב) 'ויעש את הים מוצק עשר אמה משפתו אל שפתו וגו' עגול סביב וגו' וקו שלשים אמה יסוב אותו סביב', הרי שלעשר אמה רוחב, שלושים אמה היקף. רש"י (סוכה ז: ד"ה באמתא). כח. **כתב** המאירי (ד"ה היה) שהמקשן היה סבור שלא צריך שיהיה ארבעה על ארבעה מכל צידי החלון, ודי שיהיה רוחב ארבעה במקום אחד, ואם כן די בחלון של שנים עשר טפחים, שבאופן זה יש ברוחבו ארבעה טפחים.

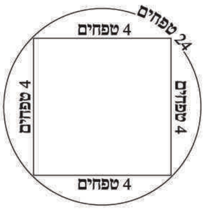

ציור ד

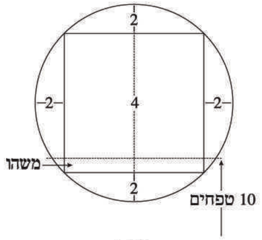

ציור ה

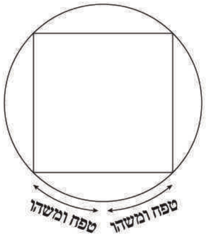

ציור ו

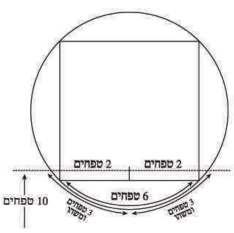

ציור ז

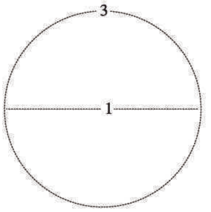

ציור ח

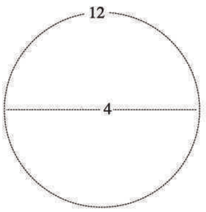

ציור ט

מתרצת הגמרא: הָנֵי מִילֵּי - דברים אלו אינם אלא **בְּעִיגּוּלָא** - בעיגול, שכדי שיהיה רוחבו ארבעה טפחים די בהיקף של שנים עשר טפחים, אמנם עיגול אין רוחבו אלא באמצעו, ומשם ואילך הוא מתקצר והולך, ונמצא רוחב דפנותיו פחות מארבעה טפחים, **אֲבָל בְּרִיבּוּעָא** שמדת רוחבו אינה רק באמצעו אלא גם בכל ארבעת דפנותיו, **בְּעֵינָן טְפֵי** - צריכים שיהיה היקפו גדול יותר, ובנידוננו הרי לא די ברוחב ארבעה טפחים במקום אחד, אלא צריך שיהיה ריבוע של ארבעה על ארבעה מכל צד.

מקשה הגמרא: מִכְּדִי - הרי **כַּמָּה** היקפו של **הַמְּרוּבָּע יָתֵר עַל** היקפו של **הָעִגּוּל, רְבִיעַ** - רבע מהיקף המרובע[א], שמרובע שרוחבו ארבעה טפחים, היקפו ששה עשר, ועיגול שרוחבו ארבעה היקפו שנים עשר טפחים [ציור א], ואם כן **בְּשִׁיתְּסַר סַגְיָא** - די שיהיה בהיקפו של העיגול ששה עשר טפחים ומדוע הצריך רבי יוחנן עשרים וארבעה טפחים[ב]. **מתרצת הגמרא: הָנֵי מִילֵּי** - דברים אלו אינם אלא **עִיגּוּלָא דְּנָפִיק מִגּוֹ רִיבּוּעָא** - עיגול היוצא מתוך מרובע, כלומר שהוא עשוי בתוך מרובע, באופן זה די בתוספת רבע מהיקף המרובע על היקף העיגול, **אֲבָל רִיבּוּעָא דְּנָפִיק מִגּוֹ עִיגּוּלָא** - ריבוע היוצא מתוך עיגול, כלומר שהוא בתוך עיגול, כמו בנידוננו, שהחלון עגול וצריך שבתוכו יכנס ריבוע של ד׳ על ד׳ טפחים, **בְּעֵינָן טְפֵי** - צריך שיהיה היקפו של העיגול גדול יותר מהיקפו של המרובע. **שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מה הטעם שצריך שיהיה היקפו של העיגול גדול יותר. **משיבה הגמרא: מִשּׁוּם מוֹרְשָׁא דְּקַרְנָתָא** - פינות המרובע שצריכות להכנס בתוך העיגול, והרי העיגול מתקצר והולך [ציור ב], וצריך אם כך לחשב את האלכסון של המרובע, שאם הריבוע הוא ד׳ על ד׳ האלכסון שלו הוא יותר מד׳ וכולו צריך להכנס בתוך העיגול, ולפיכך צריך להיות היקף העיגול גדול יותר[ג].

מקשה הגמרא: מִכְּדִי - הרי **כָּל אַמְּתָא בְּרִיבּוּעָא** - כל אמה שהיא בריבוע, דהיינו ריבוע שאורכו אמה ורוחבו אמה, **אַמְּתָא וּתְרֵי חוּמְשֵׁי בַּאֲלַכְסוֹנָא** - יש באלכסון שלו אמה ושתי חמישיות, ואם כן בנידוננו שהוא ריבוע של ד׳ על ד׳ טפחים, אלכסונו הוא חמשה טפחים ושלשה חמישיות טפח [ציור ג][ד], והוא רוחבו של העיגול המקיף את מרובע זה, ואם כן **בְּשִׁיבְסַר נְכֵי חוּמְשָׁא סַגְיָא** - די שיהיה בהיקפו של העיגול המקיף את המרובע שבעה עשר טפחים חסר חמישית טפח, שהוא היקפו של עיגול שרוחבו חמשה טפחים ושלשה חמישיות טפח[ה]. **מתרצת הגמרא: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר כִּי דַּיָּינֵי דְּקֵיסְרֵי** - רבי יוחנן סובר כמו דייני העיר קיסרי, **וְאָמְרֵי לָהּ** - ויש אומרים, **כְּרַבָּנָן** - כחכמים **דְּקֵיסְרֵי, דְּאָמְרֵי** - שאמרו, **עִיגּוּלָא מִגּוֹ רִיבּוּעָא רִיבְעָא** - עיגול שעשוי בתוך מרובע, היקפו קטן מהריבוע המקיפו, ברבע מהיקף הריבוע, כדלעיל. **רִיבּוּעָא מִגּוֹ עִיגּוּלָא** - ריבוע שעשוי בתוך עיגול, **פַּלְגָא** - גדול ממנו היקפו של העיגול במחצית מהיקפו של הריבוע [הוי אומר שהריבוע הוא שני שליש מהיקפו של העיגול המקיפו], ובנידוננו, שהיקפו של הריבוע הוא ששה עשר טפחים, הרי מחציתו הוא שמונה טפחים, הוסף שמונה טפחים על היקף הריבוע, הרי הם עשרים וארבעה טפחים, כפי שאמר רבי יוחנן, שחלון עגול צריך שיהיה בהיקפו עשרים וארבעה טפחים[ו].

★

שנינו במשנה: אם גודל החלון שבין שתי החצירות **פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה וכו׳** טפחים, או שהוא גבוה מעשרה, אינם יכולים לערב יחד. **אָמַר רַב נַחְמָן, לֹא שָׁנוּ** - לא נשנה דין זה, שאם החלון גבוה מעשרה אינם יכולים לערב יחד, **אֶלָּא** בחַלּוֹן **שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת, אֲבָל** בחַלּוֹן **שֶׁבֵּין שְׁנֵי בָּתִּים, אֲפִילּוּ** אם הוא **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה נַמִּי** - גם הדין **שאִם רָצוּ לְעָרֵב, מְעָרְבִין אֶחָד. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא** - מה הטעם לחלק בין בתים לחצירות. **משיבה הגמרא: בֵּיתָא כְּמַאן דְּמָלֵי דָּמֵי** - בית נחשב כמו שהוא כולו מלא, לפי שהוא מקורה, והרי זה כמו שאין החלון גבוה עשרה[ז].

רבא מקשה על רב נחמן מברייתא: **אֵיתִיבֵיהּ** - הקשה **רָבָא לְרַב נַחְמָן,** שנינו בברייתא, דין **אֶחָד לִי לְחַלּוֹן שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת, וְאֶחָד לִי חַלּוֹן שֶׁבֵּין**

א. **רש״י** (סוכה ח. ד״ה מכדי). ובמסורת הש״ס ציין שהיא משנה באהלות (פי״ב מ״ו). [אף שפשטות הלשון ׳מרובע יתר על העיגול רביע׳ משמעו רביע של העיגול, כאן הכוונה רביע של הריבוע]. ב. **כתב** המאירי (ד״ה היה) שהמקשן היה סבור שרבי יוחנן דיבר על היקף הריבוע שבחלון, ולכן הקשה שדי בששה עשר טפחים. ג. **כוונת** הגמרא, מלבד מה שנפחת מהעיגול בקשתות שמקיפות את הריבוע, גם בלא כך צריך להיות היקפו גדול יותר, משום שאין רוחבו יכול להיות כרוחב הריבוע, ארבעה טפחים, אלא יותר מכך, משום שהוא צריך לכלול בתוכו את קדקודי הריבוע, ולצורך כך יש לחשב את אלכסונו של הריבוע. רש״י (ד״ה אלא). ד. **שבארבעה** טפחים יש באלכסון תוספת של שמונה חמישיות טפח [שתי חמישיות לכל טפח] וחמשה חמישיות הן טפח אחד שלם, נמצא התוספת הוא טפח שלם ועוד שלושה חמישיות הטפח, וביחד עם הארבעה טפחים נמצאת מדת כל האלכסון חמשה טפחים ושלושה חמישיות הטפח. רש״י (ד״ה מכדי). ה. **שהיקף** עיגול שקוטרו ה׳ טפחים וג׳ חמישיות, הוא פי שלשה ממנו, נמצא ההיקף חמשה עשר טפחים וט׳ חמישיות, ה׳ מהן הוא טפח, הרי לנו ששה עשר טפחים שלמים ועוד ארבעה חמישיות טפח. רש״י (שם). ו. **ולדעת** דייני קיסרי, אורך האלכסון של הריבוע [של ד׳ על ד׳] הוא שמונה טפחים, והוא גם רוחבו של העיגול המקיפו, ונמצא היקף העיגול שהוא פי שלש מרוחבו, עשרים וארבעה טפחים. רש״י (ד״ה ריבועא). אמנם התוספות (ד״ה ורבי) כתבו, שמסקנת הגמרא בסוכה (ח:) שלא כדעת דייני קיסרי, שהרי לדעתם עולה, שאלכסון של מרובע הוא פי שנים מרוחבו, ואנו רואים שאינו כך, שהרי אם ניקח לדוגמא מרובע של אמה על אמה, האורך והרוחב שלו ביחד הם שתי אמות, והאלכסון בודאי קצר משניהם ביחד. ונמצא שכשם שלא נוקטים כדייני קיסרי, כך לא נוקטים כרבי יוחנן. והקשו התוספות, כיצד טעו דייני קיסרי בדבר פשוט זה. עוד העירו על פירוש רש״י, שלשון הגמרא קשה לפירושו, שבמלים ׳עיגולא מגו ריבועא ריבעא׳, מוסב ׳ריבעא׳ על הריבוע שמקיף את העיגול, שהוא גדול מהעיגול שבתוכו, בכדי רבע מהיקף הריבוע, ואילו במלים ׳ריבועא מגו עיגולא פלגא׳, מוסב ׳פלגא׳ על הריבוע המוקף על ידי העיגול, שהעיגול המקיף גדול מהריבוע שבתוכו בכדי מחצית מהיקף הריבוע. וכתבו, שיש שפירשו שכוונת דייני קיסרי הוא על אופן שיש ריבוע שמקיף עיגול והעיגול מקיף ריבוע אחר [ציור ד], ולא דיברו דייני קיסרי על ההיקף אלא על השטח הפנימי של כל אחד מהם, ואמרו ששטחו של העיגול הפנימי הוא פחות משטחו של הריבוע שמקיפו ברבע, כגון אם שטחו של הריבוע החיצון הוא שתי אמות מרובעות, שהם ארבעה ריבועים של אמה על אמה, שטחו של העיגול שבתוכו, שלושה ריבועים של אמה על אמה, שהרי מרובע יתר על העיגול רביע, והמרובע הפנימי הוא חצי מהחיצון, ולפי פירוש זה הכל מוסב על הריבוע החיצון. ז. **ע״פ** רש״י (ד״ה לא) ותוספת הסבר ע״פ משנה ברורה (סי׳ שעג ס״ק לד), וכן כתב כף החיים (שם ס״ק לה) לדעת רש״י. וראה ברש״י בשבת (ה: ד״ה כמאן) שכתב, שדבר שסתום מכל צד, נחשב כמו שהוא מלא חפצים עד גגו. ולהלן (ק. ד״ה דמלי) כתב כעין זה, שכל הבית הרי הוא כקרקע עבה. ובטעם הדבר יש לבאר ע״פ הרשב״א (עבודת הקודש שער ד בתחילתו) שכתב, שהדרך להשתמש בבתים בכלים גדולים, ולפיכך נחשב שקרקע הבית מתחיל בגובה הכלים, ונמצא שאין הפסק מחיצה בשיעור י׳ טפחים בין שני הבתים. וכעין זה כתב בתורת חסד (שו״ת מגילה סי׳ לו, שערי עירובין ערך קנה הו״ד במורשת משה סי׳ לט בדין עליות ומרפסות אות ג) שהטעם שבחצר שיש בה חלון גבוה עשרה טפחים מערבין שנים, לפי שהדרך להשתמש בחצר בקרקע, ואינו נוח להשתמש (בעומק) [בגובה] (ע״פ הגהת מורשת משה שם) י׳ טפחים, אבל אם הוא מקורה, שנשמר האויר עד התקרה אומרים ביתא כמאן דמליא דמי. משמע מדבריו, שהואיל והאויר שמור, משתמשים גם בגובה, ולפיכך נחשב שהדיורים גם בגובה, והרי זה כמו שאין המחיצה גבוהה עשרה ממקום הדיורים. אמנם רבינו יהונתן (ד״ה וגמרא) והמאירי (ד״ה זה) כתבו הטעם, לפי שבבית הדרך להניח שידה תיבה ומגדל או תיבות מסביבותיו, ואפילו שהחלון למעלה מעשרה, נחשב כמו שהוא למטה, מכיון שנוח להשתמש בו אף שהוא גבוה, משמע שלדעתם טעם ההיתר הוא מצד השימוש בחלון, שעל ידי כך שמצויים כלים בבית, משמש החלון כפתח אף שהוא גבוה. וראה בהערה לעיל (ע״א בביאור דברי המשנה ׳למעלה מעשרה מערבין שנים׳) שהובאו שני טעמים מדוע כשהחלון למעלה מעשרה מערבים שנים, אם הוא משום שישנה כאן מחיצה החוצצת, או משום שאינו נוח לשימוש, ולכאורה שני הביאורים שנאמרו כאן תלויים בשני הטעמים, שהביאור הראשון, שנחשב הבית כמלא, תואם עם הטעם שהחסרון מפני המחיצה שמפסיקה, וכאן אינו נחשב שישנה מחיצת י׳ שמפסיקה, והביאור השני שתלה את ההיתר בכך שנוח להשתמש, תואם עם הטעם שהחסרון מפני שאינו נוח להשתמש.

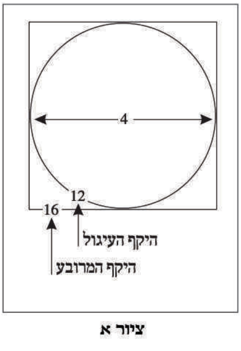

ציור א

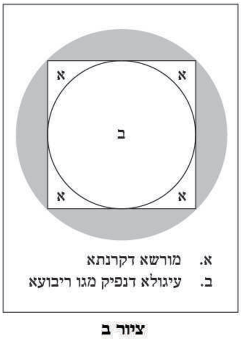

ציור ב

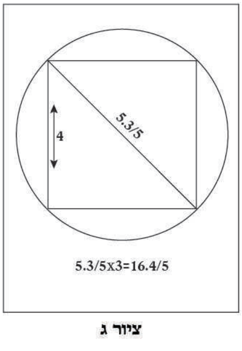

ציור ג

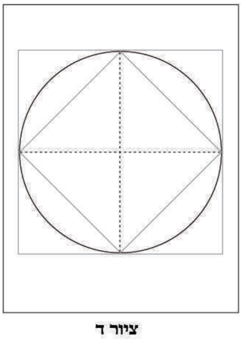
ציור ד

שְׁנֵי בָתִּים, וְאֶחָד לִי חַלּוֹן שֶׁבֵּין שְׁתֵּי עֲלִיּוֹת, וְאֶחָד לִי חַלּוֹן שֶׁבֵּין שְׁנֵי גַּגִּין[ח], וְאֶחָד לִי חַלּוֹן שֶׁבֵּין שְׁנֵי חֲדָרִים [ציור ה], כּוּלָּן אם הם של שני בני אדם הרוצים לערב יחד, צריך שיהא בחלון **אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה** טפחים **בְּתוֹךְ עֲשָׂרָה** טפחים, וקשה על רב נחמן ממה ששנינו כאן, שאף חלון שבין שני בתים צריך שיהא בתוך עשרה. **מתרצת הגמרא: תַּרְגּוּמָא** - תעמיד ותבאר מה ששנינו שצריך שיהא החלון בתוך עשרה, **אַחֲצֵירוֹת** - על חלון שבין שתי חצירות, אבל בחלון שבין שני בתים אין צריך שיהא בתוך עשרה.

ציור ה

הגמרא מקשה על התירוץ: וְהָא 'אֶחָד לִי' קָתָנֵי - הרי שנינו בברייתא 'אחד לי', שמשמע שכל הדברים הנזכרים בברייתא דינם שוה, ובכללם חלון שבין שני בתים, וחוזרת הקושיא על רב נחמן. **מתרצת הגמרא: תַּרְגּוּמָא** - תיישב ותבאר מה ששנינו בברייתא 'אחד לי', **אַאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה** - על הדין שצריך גודל החלון להיות ארבעה על ארבעה, שבזה אכן כולם שוים ואף חלון שבין שני בתים, שאם אין בחלון ד' על ד' טפחים אין מועיל עירוב, אבל לענין גובה החלון מן הקרקע אין דינם שוה, שבבית אין צריך שיהיה בתוך עשרה טפחים וכדברי רב נחמן.

★

הגמרא דנה בענין פתח הפתוח מבית לעלייה, כשהם של שני דיירים: בְּעָא מִינֵּיהּ - שאל ממנו **רַבִּי אַבָּא מֵרַב נַחְמָן, לוּל הַפָּתוּחַ מִן בַּיִת לַעֲלִיָּיה** - פתח שישנו בקרקעית העלייה שפתוח לבית, והבית והעלייה הם של שני אנשים, והעלייה גבוהה עשרה טפחים מקרקע הבית והפתח רחב ד' על ד' טפחים, ורוצים דיירי הבית והעלייה לערב יחד, האם **צָרִיךְ סוּלָּם קָבוּעַ** לעלות בו מהבית לעלייה, כדי **לְהַתִּירוֹ** - להתיר את הבית לערב עם העלייה, שעל ידי הסולם חשוב הפתח כפתח גמור, **אוֹ שֶׁאֵין צָרִיךְ סוּלָּם קָבוּעַ לְהַתִּירוֹ. מבארת הגמרא את צדדי הספק: כִּי אַמְרִינָן בֵּיתָא כְּמַאן דְּמָלֵי דָּמֵי** - מה שאמרנו (לעיל) שבית מקורה נחשב כמו שהוא מלא [ולכך אין צריך להיות החלון שבין שני בתים בתוך עשרה טפחים מהקרקע], **הָנֵי מִילֵּי** - דברים אלו אינם אלא, כשהחלון **מִן הַצַּד** - בחלון שבכותל, **אֲבָל** כשהחלון **בְּאֶמְצַע** - בתקרת הבית, **לֹא** אומרים 'כמאן דמלי דמי'[ט], וצריך סולם כדי להתיר לערב את הבית עם העלייה, **אוֹ דִּילְמָא לֹא שְׁנָא** - שמא אין חילוק, ובכל חלון שבבית אומרים שהבית חשוב כמלא'.

הגמרא פושטת את הספק: אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבי אבא, **אֵינוֹ צָרִיךְ** סולם. **סָבוּר מִינָּהּ** - סבורים היו בני הישיבה, **סוּלָּם קָבוּעַ הוּא דְּאֵינוֹ צָרִיךְ** - שלא צריך סולם שיעמוד שם באופן קבוע, **הָא** - אבל **סוּלָּם עֲרַאי** - שיעמוד שם בשבתות[י], **צָרִיךְ**, כדי שיהא נוח להשתמש מהבית לעלייה ויחשב הלול כפתח, אולם **אִיתְּמַר** - נאמר בבית המדרש, **אָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מַנְיוּמֵי אָמַר רַב נַחְמָן, אֶחָד סוּלָּם קָבוּעַ וְאֶחָד סוּלָּם עֲרַאי אֵינוֹ צָרִיךְ**[יב], לפי שאומרים 'ביתא כמאן דמלי דמי' ונחשב הבית כמלא כולו לכל גובהו ואין כאן מחיצת עשרה שמפסיקה.

★ ★ ★

משנה משנתנו ממשיכה לעסוק בענין כותל שבין שתי חצירות, מתי מערבים שתי החצירות יחד ומתי אינם יכולים לערב כאחד. וכן דנה המשנה בענין דברים המונחים על הכותל, אם מותרים בטלטול ממנו לחצירות ולהיפך: **כּוֹתֶל שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת, גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה** טפחים, **וְרוֹחַב** [-עובי הכותל הוא] **אַרְבָּעָה** טפחים, **מְעָרְבִין שְׁנַיִם** - שני עירובין, היינו שכל חצר מערבת לעצמה, **וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד** - אין שתי החצירות יכולות לערב עירוב אחד לשתיהן, לפי שהן חלוקות זו מזו על ידי הכותל של עשרה טפחים שמפריד ביניהן[יג].

הָיוּ מונחים **בְּרֹאשׁוֹ** של הכותל שבין שתי החצירות **פֵּירוֹת, אֵלּוּ** - בני חצר זו **עוֹלִין מִכָּאן** - מחצירן לראש הכותל, **וְאוֹכְלִין** שם את הפירות, **וְאֵלּוּ** - ובני חצר השניה **עוֹלִין מִכָּאן** - מחצירן, **וְאוֹכְלִין** את הפירות בראש הכותל, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יוֹרִידוּ** את הפירות **לְמַטָּן**[יד].

נִפְרַץ הַכּוֹתֶל שבין שתי החצירות, אם היתה הפירצה **עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת**[טו], **מְעָרְבִין שְׁנַיִם, וְאִם רָצוּ מְעָרְבִין אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא** [-הפרצה] חשובה **כְּפֶתַח**, אולם אם הפרצה גדולה **יוֹתֵר מִכָּאן, מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם**, שאין זה פתח אלא חצר אחת גדולה[טז].

★

גמרא במשנה שנינו, שכותל שבין שתי חצירות שגבוה עשרה ורחב ארבעה טפחים, אוכלים בני החצירות פירות בראש הכותל ואסורים להוריד ממנו לחצירות. שואלת הגמרא: **אֵין בּוֹ** - בראש הכותל, **אַרְבָּעָה** טפחים, **מַאי** - מה דינו. **אָמַר רַב, אֲוִיר שְׁתֵּי רְשׁוּיּוֹת שׁוֹלֶטֶת בּוֹ** - כיון שאין ראש הכותל חשוב רשות בפני עצמו, בטל הוא לגבי שתי החצירות והרי הוא בשליטת שתיהן, ומאחר שבאופן שהכותל גבוה עשרה טפחים מערבת כל חצר לעצמה, הרי הן אוסרות אחת על חבירתה, שכל מקום שמטלטל, נחשב כמטלטל מחצר לחצר, ולפיכך **לֹא יָזִיז** לטלטל **בּוֹ** - בראש הכותל **אֲפִילּוּ מְלֹא נִימָא** - משהו[יז].

ח. **רש"י** (ד"ה שבין) כתב, הטעם שצריך עירוב בין שני גגות, כי הברייתא שנויה לדעת חכמים הסוברים (להלן פט.) שגגות צריכים עירוב [וטעמם, שכשם שהבתים שתחת הגגות חלוקים בדיורים, כך גם הגגות]. וראה בגאון יעקב (ד"ה חלון) שתמה, שהרי שנינו בברייתא גם חצירות, וחצירות לדברי הכל אינם צריכים עירוב ביניהם (ראה תוספות ד"ה ובלבד), ומדוע כאן הצריך שיהיה הפתח בשיעור כזה שיוכלו לערב את שתי החצירות, אלא בהכרח שכוונת הברייתא לענין היתר טלטול של כלים ששבתו בבית, שלכך צריך עירוב אף בין שתי חצירות, וכמו כן יש לומר לענין גגות. וראה בחזון איש (סי' נו ס"ק יא בהש"י) שהעיר כעין זה. ט. **מרש"י** (ד"ה מן הצד) משמע לכאורה, שעיקר החילוק בין חלון ללול, שחלון הוא בכותל ולול הוא בתקרה, ולשון הגמרא 'באמצע' הוא לאו דווקא. אמנם מלשון המאירי (ד"ה לול) ורבינו יהונתן (ד"ה אבל) משמע שהוא בדווקא, כמו שיבואר בהערה להלן. י. **רש"י** סתם ולא פירש טעם החילוק בין אמצע לצד. אמנם ברבינו יהונתן (ד"ה אבל) מבואר, שבפתח מן הצד אפשר לערב כשהוא למעלה מי', לפי שהדרך להניח שידה תיבה ומגדל סמוך לכתלים ועל ידיהם יכול לעלות ולהשתמש בחלון או לעלות לעליה, אבל באמצע הבית אין הדרך להניח כלים, ונמצא שאין נוח להשתמש מהבית לעליה, והטעם לומר שגם אם הוא באמצע נחשב פתח, לפי שבבית מצויים כלים, ויוכל להביאם לאמצע הבית ולהשתמש בארובה. מאירי (ד"ה לול). [וראה באור החמה (ד"ה ה"מ) שהעיר, לפי מה שכתב רש"י בשבת (ה.) שבית שהוא סתום, נחשב כמלא חפצים עד גגו, לא מובן ספק הגמרא, כי לטעם זה אין מקום לחלק בין אמצע לצד, ולפי מה שנתבאר בהערה לעיל (בדברי הגמרא 'ביתא') שרש"י לשיטתו לא יכול לבאר כרבינו יהונתן, צריך ביותר להבין את ספק הגמרא, כי לרש"י לא נבחן הדבר על פי שימושי האדם, אלא אם ישנה מחיצה המפסקת, ומכיון שנחשב הבית כמו שהוא מלא חפצים, אין הפסק בין הבית לעליה. וראה בהערות הגרש"ז ברוידא למאירי (הע' 17) שביאר את ספק הגמרא לדעת רש"י, שבנידוננו שבאים לערב זה עם זה, לא די בכך שאין מחיצה י', אלא צריך שיהיה עליו שם פתח ויהיה שימושו נוח, וכשהפתח באמצע, יש להסתפק שמא אינו נחשב שתשמישו נוח]. יא. **ע"פ** מאירי (ד"ה לול). יב. **כלומר** אף שבני העלייה עולים לשם דרך סולם שבחצר ולא דרך הבית, מותר. ע"פ ערוך השלחן (סי' שעב סי"א). יג. **כתב** רש"י (ד"ה כותל) ע"פ הגמרא [לדעת רבי יוחנן], שמה שנקטה המשנה האופן שהכותל גם רחב ארבעה, אינו נצרך לדין השנוי כאן ברישא, שהרי גם אם אין ברוחב הכותל ארבעה טפחים אינן יכולות לערב יחד, שאף מחיצה שרחבה כל שהוא, נחשבת מחיצה להפריד ביניהן. אלא נקטה זאת המשנה משום הדין השנוי בסיפא, שאם היו פירות בראש הכותל, מותר לבני שתי החצירות לאכול את הפירות רק בראש הכותל, ואסורים להורידן למטה ולאוכלן בחצירן, ודין זה הוא רק בכותל שרחב ארבעה טפחים, שהוא רשות לעצמו [ומאחר שהוא רשות של שניהם אסור לטלטל ממנו לחצירות. וראה בשו"ע (סי' שעב ס"ו ושער הציון ס"ק כט) שלא נאסר אלא כשכל אחד עירב לעצמו, וכן לא נאסרו אלא פירות ששבתו באחד מהבתים] אבל אם אינו רחב ארבעה, מותר לטלטל ממנו לחצירות, כי הוא מקום פטור, ומותר לטלטל ממקום פטור לרשויות אחרות. יד. **בגמרא** להלן (עז.) ביארו, שמה ששנינו שלא יורידו 'למטה' הכוונה לבתיהם, שהואיל והכותל רחב ארבעה דינו כגג, וגגות ובתים נחשבים כשתי רשויות וצריך לערב ביניהן, אבל לחצר עצמה מותר להוריד, כי גגות וחצירות רשות אחת הן (להלן פט.). ע"פ רע"ב (פ"ז מ"ג). וראה בהערה הקודמת, שמפני דין זה נקטה המשנה האופן שהכותל רחב ארבעה, כי אם אינו רחב ארבעה מותרים אלו ואלו להוריד למטה, כי הוא 'מקום פטור'. טו. **ועשר** אמות בכלל. משנה ברורה (סי' שעב ס"ק נד). טז. **ואם** עירבה כל אחת מהן לעצמה, הרי הן אוסרות זו על זו, כבני חצר שהניח כל אחד את עירובו בכלי בפני עצמו, שאין העירוב מתיר באופן זה, כמבואר לעיל (מט.). רש"י (ד"ה יותר). יז. **רב** הולך לשיטתו (פט.) שאם עירבו בחצר אחת כל בתי החצר, אסור להוציא ממנה לחצר אחרת, אף לדעת הסובר שכל החצירות רשות אחת הן [וטעמו, משום שחוששים שמא יטלטל מחצר לחצר גם כלים ששבתו בבית], ומאחר שהכותל הוא בשליטת שתי הרשויות, נחשב כמטלטל מחצר לחצר. ע"פ ריטב"א (ד"ה אין). ועיין בשפת אמת (ד"ה אמר רב) שהקשה, שאם על הכותל שולטות שתי החצירות, הרי זה כמו שלא עירבו [כי כל אחת אסורה להוציא לשם את כלי ביתה] ובחצירות שלא עירבו מותר לטלטל מחצר לחצר לדברי הכל, כמו שכתבו התוספות (ד"ה ובלבד). ותירץ שהואיל ואין בו ד' טפחים ואינו רשות לעצמו, הרי הוא בטל לשתי החצירות, ומאחר שכל חצר עירבה בפני עצמה, אסור לטלטל בו, כי נחשב שמוציא מחצר לחצר, אולם כשיש בו ד' טפחים, הוא רשות בפני עצמו ואינו בטל לחצירות, ולפיכך הוא נידון כשתי חצירות שלא עירבו, שמותר לטלטל מזו לזו.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֵלּוּ - בעלי חצר זו, **מַעֲלִין** את מאכלם לראש הכותל **מִכָּאן** - מחצירם, **וְאוֹכְלִין** אותו שם, **וְאֵלּוּ** - ובעלי החצר השניה, **מַעֲלִין מִכָּאן** - מחצירם, **וְאוֹכְלִין**, שהואיל ואין בכותל ארבעה טפחים הרי הוא מקום פטור, ובטל לשתי החצירות לקולא[א][א].

הגמרא מקשה על רבי יוחנן ממשנתנו: תְּנַן - שנינו במשנתנו, כותל שבין שתי חצירות גבוה עשרה ורחב ארבעה וכו', **אֵלּוּ עוֹלִין מִכָּאן** לראש הכותל **וְאוֹכְלִין, וְאֵלּוּ עוֹלִין מִכָּאן וְאוֹכְלִין. מדייקת הגמרא: עוֹלִין** בני החצירות לראש הכותל ואוכלים את הנמצא שם, **אִין** - כן, וזאת בלבד התירה המשנה, אבל **מַעֲלִין** מאכל מהחצר לכותל, **לֹא** - אסור, וקשה על רבי יוחנן שהתיר אף להעלות מהחצר לכותל.

מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר - כך כוונת המשנה, אם **יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, עוֹלִין אִין** - כן, אבל **מַעֲלִין לֹא**, כמו שנתבאר במשנה (עו:), אולם אם **אֵין בּוֹ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה מַעֲלִין נַמִּי** - אף מעלין אליו מהחצר, כמו שאמר רבי יוחנן[ב].

הגמרא מבארת שרבי יוחנן שהתיר להעלות מהחצירות לכותל שאין בו ד' על ד' טפחים, הולך לשיטתו במקום אחר. אומרת הגמרא: וְאַזְדָא רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ - רבי יוחנן שהתיר להעלות מהחצירות לכותל שאין בו ד' על ד' טפחים, לשיטתו אמרו. **דְּכִי אֲתָא** - כשהגיע **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן**[ג], **מָקוֹם** המסוים שניכר בפני עצמו, כגון שהוא גבוה שלשה טפחים[ד], **שֶׁאֵין בּוֹ** רוחב **אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה** טפחים ועומד ברשות הרבים בין רשות הרבים לרשות היחיד [ציור א], הרי הוא נחשב כמקום פטור, **וּמוּתָּר**

ציור א

לִבְנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים וְלִבְנֵי רְשׁוּת הַיָּחִיד לְכַתֵּף עָלָיו - להניח עליו משאות שעל כתפיהם[ה], **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַחֲלִיפוּ** - שלא יטול העומד על מקום הפטור מבני רשות היחיד ויתן לבני רשות הרבים, וכן להיפך, ואפילו אם הניח בינתיים על מקום הפטור, ואף שמן התורה אין בכך כל איסור, שכן איסור הוצאה מן התורה הוא רק כשעוקר מרשות היחיד ומניח ברשות הרבים, או להיפך, וכאן עקר מרשות היחיד והניח במקום פטור, וחזר ועקר ממקום פטור והניח ברשות הרבים, מכל מקום חכמים אסרוהו, גזירה שמא יראה הדבר כמו שמוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, ויבואו בני אדם להתיר הוצאה בשבת[ו]. ומכל מקום להוציא מרשות היחיד ולהניח במקום פטור, מותר, וזהו שאמרו שרבי יוחנן שהתיר לבני שתי החצירות להעלות דברים אל הכותל שאינו רחב ארבעה טפחים, הולך לשיטתו שם שהתיר לבני רשות היחיד ורשות הרבים לכתף על מקום פטור.

הגמרא מקשה על רב שאסר לטלטל בכותל שאין בו ד' על ד' טפחים. מקשה הגמרא: וְרַב לֵית לֵיהּ דְּרַב דִּימִי - וכי אינו סובר את דבריו, שמקום שאין בו ד' על ד' טפחים מותר לטלטל ממנו לרשויות אחרות ומרשויות אחרות אליו, והרי דבר זה נלמד מדברי הברייתא (שבת ו.) ששנינו בה שמותר לאדם לעמוד על האיסקופה, ליטול דברים מבעל הבית שעומד ברשות היחיד, או ליתן לו דברים שהיו על האיסקופה, וכן נוטל הוא דברים מעני שעומד ברשות הרבים, או נותן לו דברים, ובלבד שלא יטול דברים מבעל הבית ויתן לעני, או יטול מעני ויתן לבעל הבית, משום שדומה למוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, או להיפך[ז]. ופירשוה (שבת ח:) ש'איסקופה' האמורה בברייתא, היא איסקופת מקום פטור, שאין בה ד' על ד' טפחים, הרי מפורש בברייתא שרשאים להוציא מרשות היחיד ולהניח על מקום פטור, וכן להיפך, וקשה, וכי רב חולק על ברייתא זו, ומדוע אסר לטלטל אפילו במקום הפטור עצמו, כשהוא בין שתי רשויות[ח].

מתרצת הגמרא: אִי - אם היינו עוסקים **בִּרְשׁוּיוֹת דְּאוֹרַיְיתָא**, כגון בכותל שבין רשות הרבים לרשות היחיד, שאיסור הטלטול בהם מרשות לרשות הוא מן התורה, **הָכִי נַמִּי** - אכן היה מותר לטלטל מראש הכותל לרשות הרבים ולרשות היחיד גם לדעת רב, וכמו שאמר רב דימי, אבל **הָכָא** - כאן במשנתנו, **בְּמַאי עָסְקִינַן** - באלו רשויות מדובר, **בִּרְשׁוּיוֹת דְּרַבָּנָן**, דהיינו בכותל שבין חצירות, ששתיהן רשות היחיד, וטלטול מרשות היחיד לרשות היחיד חכמים הם שאסרוהו, **וַחֲכָמִים עָשׂוּ חִיזּוּק לְדִבְרֵיהֶם יוֹתֵר מִשֶּׁל תּוֹרָה**, ולפיכך החמיר כאן רב יותר, וחשש שהואיל ונראה כמו שאויר שתי הרשויות שולט בכותל, אם נתיר לטלטל ממנו לחצירות, יבואו לטלטל גם מחצר לחצר, וכדי לעשות חיזוק לדברי חכמים שאסרו לטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד, החמיר. אבל בכותל העומד בין רשות היחיד לרשות הרבים אין צורך להחמיר ולחשוש שאם נתיר בו יבואו לטלטל מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך, לפי שטלטול מרשות היחיד לרשות הרבים הוא איסור תורה וחמור הוא על בני אדם, ואין לחשוש שיבואו להקל בו[ט].

★

עד עתה עסקה הגמרא בכותל העומד בין שתי חצירות וגבוה עשרה טפחים משני צידיו. מכאן עוברת הגמרא לדון בכותל שבין שתי חצירות שגבוה לזה עשרה טפחים ולאחר פחות מעשרה טפחים: אָמַר רַבָּה (אמר) [בַּר] רַב הוּנָא אָמַר רַב נַחְמָן, כּוֹתֶל שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת שעירבה כל אחת מהן לעצמה, **צִידּוֹ אֶחָד** הפונה לאחת משתי החצירות, **גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים** ורחב ארבעה[י], **וְצִידּוֹ אֶחָד** הפונה לחצר השניה, **שָׁוֶה לָאָרֶץ**, כלומר שאינו גבוה מקרקעה עשרה

א. **והוא** הדין שמורידים מהכותל לחצירם. רש"י (ד"ה מעלין). ב. **התוספות** (ד"ה עולין) תמהו על קושיית הגמרא, וכי לא ידע המקשן שרבי יוחנן התיר רק כשאין בו ארבעה טפחים. ותירצו, שהמקשן סבר שטעמו של רבי יוחנן הוא, משום שאין רגילות להשתמש בכותל שגבוה עשרה, ומטעם זה אינם אוסרים במקום זה בני החצירות זה על זה, ולכן גם ביש בו רוחב ארבעה מותר להעלות אליו. ועל כך מתרצת הגמרא, שטעמו של רבי יוחנן, אינו משום שאין רגילות להשתמש בו, אלא משום שאם אין בו ד' על ד' טפחים הוא מקום פטור, והמשנה שאסרה להעלות, הוא כשיש בו ד' על ד' טפחים. ועיין במהרש"א (בתוספות) שהקשה, אם אכן סבר המקשן שרבי יוחנן מתיר גם ברחב ארבעה, מדוע הקשה עליו רק מדיוק, והלא היה לו להקשות על לשון המשנה שנקטה 'רחב ארבעה', שהרי אין חילוק בין רחב ארבעה לאינו רחב ארבעה. וכתב על כך המהרש"א 'ויש ליישב'. וכתב ביד בנימין (בתוספות) בכוונתו, שבלא הדיוק לא קשה, כי אפשר היה לומר, שהמשנה נקטה 'רחב ארבעה' כדי להשמיענו היתר, שאפילו רחב ארבעה מותר, ומה שנאמר במשנה 'עולין' הוא לאו דווקא, והוא הדין שגם מעלין, אמנם המקשן הבין שמה ששנינו 'עולין' הוא בדווקא, והמשנה באה להשמיענו 'איסור', שדווקא עולין ולא מעלין, ולכן הקשה על רבי יוחנן, שלדעתו היה צריך להיות מותר אפילו להעלות [לפי הבנת המקשן]. ואין להקשות מנין לגמרא שאכן כוונת המשנה להשמיענו הדיוק שדווקא עולין ולא מעלין, אולי באמת רוצה להשמיענו שאפילו יש בו ארבעה מותר, וכוונתו בין לעלות ובין להעלות. יש לומר, שהואיל והתנא השתמש בלשון היתר שאמר 'אלו עולין מכאן ואוכלין' וכו' משמע שבא להשמיענו אופני היתר, ואם היתה דעתו שמותר גם להעלות, היה לו להשמיענו זאת, אלא משמע שאסור להעלות. ע"פ חידושי הר"ן (ד"ה תנן). וראה שם מה שתירץ על קושיית התוספות. ג. **מקומו** של רבי יוחנן היה בארץ ישראל, והוא חיבר את תלמוד הירושלמי (הקדמת הרמב"ם ליד החזקה). ד. **אבל** אם אינו גבוה ג' טפחים הרי הוא בטל לרשות הרבים. ע"פ משנה ברורה (סי' שמה ס"ק סב וס"ק כח) [וכוונתו, שמקום פטור היינו, שעומד ברשות הרבים, כי אם הוא עומד ברשות היחיד הוא נידון כרשות היחיד, כמו שכתב הרמ"א (שם סי"ט)] וראה הערה להלן. ה. **ודווקא** אם אין בו ד' על ד' טפחים, אבל אם יש בו ד' על ד' טפחים, הוא רשות לעצמו [כרמלית], ואסורים בני רשות היחיד ורשות הרבים לכתף עליו, כי נחשב שמוציאים מרשות לרשות [וכן כאן אסר רבי יוחנן להעלות לכותל שיש בו ד' על ד' טפחים]. רש"י (ד"ה מקום). ו. **רש"י** (לעיל ט. ד"ה ובלבד). ז. **ואיסור** זה הוא מדרבנן, שיש בכך משום זלזול באיסור שבת, לגרום להוצאת דבר מרשות היחיד לרשות הרבים, וחששו שמא יבוא להוציא לכתחילה מרשות היחיד לרשות הרבים. רש"י (שבת ו. ד"ה ובלבד). אבל מן התורה אינו אסור באופן האמור בברייתא, שהרי היתה שם עקירה מרשות היחיד והנחה במקום פטור, ועקירה ממקום פטור והנחה ברשות הרבים. רש"י (ד"ה ובלבד) [ונקט הדוגמא של הברייתא כשנטל מבעל הבית והוא הדין להיפך כשנטל מעני]. ח. **ביארנו** את קושיית הגמרא ע"פ רש"י (ד"ה ורב), שתמיהת הגמרא 'ורב לית ליה לרב דימי', מכוונת לברייתא השנויה בשבת (ו.). ולכאורה נימוקו עמו, שאין להקשות מרב דימי שהיה בדור מאוחר לרב [מתלמידי רבי יוחנן (ראה סדר הדורות ערך רב דימי)] על רב. ואף שרב דימי אמר את השמועה בשם רבי יוחנן, אולם גם מרבי יוחנן אין להקשות על רב שביכולתו לחלוק אף על ברייתא [רב תנא ופליג (חולין קכב:)] ומה גם שלשון הגמרא 'לית ליה לרב דימי'. אמנם מה שהגמרא מייחסת את השמועה לרב דימי, ולא לאותה ברייתא, לפי שבברייתא לא מפורש ש'אסקופה' הכוונה לאסקופת מקום פטור, והגמרא בשבת אכן מסתפקת מתחילה בכוונת הברייתא, ומסקנת הגמרא שהכוונה למקום פטור, ומביאה סייעתא לכך מדברי רב דימי, ומאחר שלא נזכר מפורש הדבר בברייתא מייחסת אותו הגמרא לרב דימי. [וכן מצינו להלן (עט.) שתמה רב אשי על אמורא שלא ידע משמועתו של ר' יוחנן, וכתב רש"י (שם ד"ה מגלגלת - בסופו) שמקור השמועה הוא במשנה, ולפי שר' יוחנן היה זה שדייק מהמשנה ייחסה הגמרא את השמועה אליו]. ט. **ואף** שאסרו להחליף אף מרשות היחיד לרשות הרבים דרך מקום פטור, כמו ששנינו בברייתא שהובאה בסמוך, הרי שחששו גם ברשויות דאורייתא, שם יש יותר מקום לחשוש שבני אדם יבואו לטעות ולהתיר הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, שהרי החפץ היה ברשות היחיד והוא עתה ברשות הרבים, מה שאין כן בנידוננו, שהוא גזירה רחוקה יותר, שאם נתיר לו מחצר למקום פטור יבוא להתיר גם מרשות היחיד לרשות הרבים, ובזה לא גזרו רק ברשויות דרבנן. כתבו התוספות (ד"ה הכא), שלא החמיר רב רק במקום פטור שעומד בין שתי רשות היחיד, שמן התורה הן רשות אחת, באופן זה סובר רב שיש לחשוש לזלזול, והוצרכו חכמים לעשות חיזוק לדבר, אבל כשעומד בין רשות היחיד וכרמלית, לא אסר לטלטל ממנו להן, שהואיל וכרמלית דומה לרשות הרבים, אין לחשוש לזלזול. ע"פ ריטב"א (ד"ה אי, בביאור דברי התוספות). ועיין במהרש"א להלן (בתוספות ד"ה ברשויות) שפירש דברי התוספות באופן אחר. כתבו התוספות (ד"ה ברשויות) שלהלן (פו ע"א וע"ב) מובא שדעת רב דימי בשם רבי יוחנן, שברשויות דרבנן מותר אף להחליף דרך מקום פטור, ומסקנת הגמרא שם שמה שמובא כאן שאסור להחליף, הוא דעת זעירי בשם רבי יוחנן. י. **שו"ע** (או"ח סי' שעב ס"ו).

טפחים[יא], כגון שהיה הקרקע שלה גבוה משל חבירתה [ציור ב][יב], **נוֹתְנִין אוֹתוֹ** - את היתר שימושי הכותל [בשבת] להעלות ולהוריד מעליו אף כלים ששבתו בבית, **לָזֶה שֶׁשָּׁוֶה לָאָרֶץ**, ואף שהכותל שייך לשניהם, **מִשּׁוּם דְּהָוֵה לָזֶה** ששוה לארץ, **תַּשְׁמִישׁוֹ בְּנַחַת** - באופן נוח, **וְלָזֶה** שגבוה עשרה, **תַּשְׁמִישׁוֹ בְּקֶשֶׁה** - באופן שאינו נוח, מחמת גובהו, וכלל הוא, שכָּל מקום שהוא **לָזֶה בְּנַחַת וְלָזֶה בְּקֶשֶׁה, נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָזֶה שֶׁתַּשְׁמִישׁוֹ בְּנַחַת**[יג].

הגמרא דנה בענין חריץ שבין שתי חצירות, שעמוק לאחד מהם עשרה טפחים ולשני פחות מעשרה[יד]: **אָמַר רַב שֵׁיזְבִי אָמַר רַב נַחְמָן, חָרִיץ שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת** הנמשך על פני אורכן ומבדיל ביניהן, **צִידּוֹ אֶחָד** הפונה לאחת מן החצירות **עָמוֹק עֲשָׂרָה** טפחים, **וְצִידּוֹ אֶחָד** הפונה לחצר השניה **שָׁוֶה לָאָרֶץ** - אינו עמוק ממנה י' טפחים, כגון שהיה קרקעה נמוך משל הראשונה [ציור ג]. **נוֹתְנִין אוֹתוֹ** - את זכות שימושי החריץ להניח בתוכו כלים ששבתו בבית, **לָזֶה** - לבעל החצר **שֶׁשָּׁוֶה לָאָרֶץ**. והטעם, **מִשּׁוּם דְּהָוֵה לֵיהּ לָזֶה** - לבעל החצר הנמוכה, **תַּשְׁמִישׁוֹ בְּנַחַת** - באופן נוח, כי יש ממנו לקרקע החריץ פחות מעשרה טפחים. **וְלָזֶה** - לבעל החצר הגבוהה **תַּשְׁמִישׁוֹ בְּקֶשֶׁה**, כי לא נוח לשחות ולהניח דברים בעומק של עשרה טפחים, **וכו'** - ואף כאן יש לשנות את הכלל האמור לעיל לגבי כותל, שכל שהוא לזה בנחת ולזה בקשה, נותנים אותו לזה שתשמישו בנחת.

הגמרא מבארת מדוע הוצרך רב נחמן להשמיענו את אותו הדין גם בכותל וגם בחריץ. אומרת הגמרא: וּצְרִיכֵי - רב נחמן הוצרך להשמיענו את דינו גם בכותל וגם בחריץ, **דְּאִי אַשְׁמְעִינָן** - שאם היה משמיענו רק **בְּכוֹתֶל**, הייתי אומר שדווקא שם נותנים את זכות השימוש לבעל החצר שאין בגובה הכותל שבה עשרה, **מִשּׁוּם דִּבְגוֹבְהָא** - בדבר שבגובה **מִשְׁתַּמְּשֵׁי אִינְשֵׁי** - רגילים אנשים להשתמש, ונחשב ששימושו נוח, **אֲבָל חָרִיץ** אף שאין בעומקו עשרה טפחים אין שימושו נחשב כתשמיש נוח, משום **שֶׁבְּעוּמְקָא** - בעומק, **לֹא מִשְׁתַּמְּשֵׁי אִינְשֵׁי** - אין דרך בני אדם להשתמש על ידי שחייה, **אֵימָא לֹא** - והייתי אומר שאין נותנים את זכות השימוש לבעל החצר הנמוכה, כי גם תשמישו בקשה[טו], לכך הוצרך רב נחמן להשמיענו שגם כאן נחשב שתשמישו בנחת.

וְאִי אַשְׁמְעִינַן - ואם היה רב נחמן משמיענו רק **בְּחָרִיץ**, הייתי אומר שדווקא בחריץ נותנים את זכות השימוש לבעל החצר הנמוכה, **מִשּׁוּם דְּלָא בְּעִיתָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - שאינו ירא להשתמש בחריץ[טז], כי מה שמניח שם משתמר, **אֲבָל כּוֹתֶל דִּבְעִיתָא תַּשְׁמִישְׁתָּא** - שירא להשתמש בו, שמא יפלו החפצים שמניח שם, **אֵימָא לֹא** - הייתי אומר שאינו נחשב ששימושו נוח, **צְרִיכָא** - לכך הוצרך רב נחמן להשמיענו שגם בכותל נחשב ששימושו בנחת, ומותר בעל החצר שאין בגובה הכותל שלו עשרה טפחים להשתמש בכותל בכלי ביתו.

★

הגמרא ממשיכה לדון בענין כותל שבין שתי חצירות. אומרת הגמרא: בָּא לְמַעֲטוֹ - שהיה הכותל גבוה עשרה טפחים משני צידיו, ובא אחד מבעלי שתי החצירות למעט את גובה הכותל מצד חצירו, ועל ידי כך יהיה תשמישו בנחת, וסברה הגמרא שהמיעוט נעשה על ידי שעושה תל עפר בקרקעו סמוך לכותל, או בונה שם איצטבא [מדף על גבי עמודים], או שהניח שם פיסות עצים כדי שיוגבה המקום [ציור ד], **אִם יֵשׁ בְּמִיעוּטוֹ** - במה שמיעט, **אַרְבָּעָה** טפחים אורך במשך הכותל, **מוּתָּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכָל הַכּוֹתֶל כּוּלּוֹ**, שאותם ארבעה טפחים נחשבים כפתח, ומאחר שאין מהם גובה של עשרה טפחים עד

ציור ב

ציור ג

ציור ד

יא. **כתב** רש"י (ד"ה ולידו) 'כל שאינו גבוה עשרה טפחים, קוראת לו הגמרא 'שוה לארץ'. יב. **רש"י** (ד"ה שוה לארץ). והתוספות אף הכריחו דבר זה שמה שאמרה הגמרא שוה לארץ הוא לאו דווקא, שהרי אם היה שוה לקרקעה של אחת החצירות, לא היה נקרא 'כותל' אלא 'קרקע' של החצר הגדולה. יג. **ביאור** הענין, במשנה שנינו, שבכותל שרחב ארבעה טפחים, אין שני בני החצירות רשאים להוריד מהכותל לארץ [והוא הדין להעלות מהחצר לכותל], מפני שהוא חשוב מקום לעצמו, והוא רשות של שניהם, וגם אינם יכולים לערב ביניהם, כי הוא גבוה י' טפחים. אך אמרו חכמים, שהואיל ושימושי הכותל של בעל החצר שקרקעה גבוה, תדירים יותר מבעל החצר השניה, יחשב הכותל לענין שבת, כאילו הוא רשותו של בעל חצר זו בלבד [ומותרים בני חצר זו להוציא אליו אפילו כלים ששבתו בבית]. ועיין באחרונים שדנו אם בעל החצר השניה רשאי להוציא לכותל כלים ששבתו בחצירו. הריטב"א (ד"ה כותל) כתב, שלדעת רבי יוחנן לעיל, מדובר כאן בכותל שרחב ד' טפחים, אבל אם אינו רחב ד' טפחים, מותר לשניהם לטלטל מהחצר לכותל, כי הוא מקום פטור. והגאון יעקב (ד"ה אמר) וחזון איש (סי' צו ס"ק כא) תמהו על דבריו, שעד כאן לא אמר רבי יוחנן ששניהם מותרים, רק כששימושם של שניהם בכותל שוה, כגון בכותל שגבוה עשרה טפחים לשניהם ואינו רחב ד', שסובר רבי יוחנן שלא החמירו ברשויות דרבנן יותר מרשויות של תורה, וכשם שבכותל שבין רשות היחיד ורשות הרבים, מותר לשניהם לכתף עליו, כך גם ברשויות דרבנן, כמו שנתבאר לעיל, אבל כאן שהחשיבו את הכותל כחצירו של בעל החצר הנמוכה, הרי זה כחלק מחצירו ונחשב שיש בו ד' טפחים ואסור לטלטל אליו. וראה בחזון איש (שם) שהביא ראיה לדבריו. יד. **במשנה** (להלן עח:) מבואר, שלא רק כותל של עשרה טפחים המבדיל בין שתי חצירות מעכב את עירובם יחד, אלא גם חריץ [גומה] המבדיל בין שתי חצירות, אם הוא עמוק עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים הרי הוא חוצץ ביניהן, ואינן יכולות לערב ביחד. [אמנם שונה דינו של חריץ משל כותל, שכותל חוצץ אפילו אם אינו רחב ארבעה טפחים, ואילו חריץ אינו חוצץ אלא אם הוא רחב ארבעה טפחים, אבל בפחות מכך לא, שהרי נוח לפסוע מעליו ולעבור מחצר לחצר. רש"י (עח: ד"ה ולמכן)]. טו. **ויהיו** שניהם אסורים להשתמש בחריץ בכלי ביתם, כי הם אוסרים זה על זה. טז. **פחד** לשון בעיתת פתאום. רש"י (דברים יא כה).

ראש הכותל, יכול הוא להשתמש בכל הכותל בנחת, שעולה אליו דרך פתח זה, ורשאי להעלות לכותל את כלי ביתו, והרי הוא אוסר על בעל החצר השניה. **וְאִם לָאו** - ואם אין במה שמיעט, אורך ארבעה טפחים, **אֵין מִשְׁתַּמֵּשׁ** בכותל **אֶלָּא כְּנֶגֶד הַמִּיעוּט** - כנגד המקום שמיעט בלבד, אבל בשאר הכותל אסור, שהואיל ואין המיעוט באורך ארבעה טפחים, אינו נחשב כפתח להתיר את כל הכותל.

מקשה הגמרא: **מָה נַפְשָׁךְ** - מה שתאמר קשה הוא, **אִי אַהֲנֵי מִעוּטָא** - אם מועיל המיעוט שמיעטו בפחות מאורך ד׳ טפחים להיחשב כפתח, ולכן מותר להשתמש במקום זה, קשה, **בְּכוּלֵּיהּ כּוֹתֶל לִישְׁתַּמֵּשׁ** - שיהא מותר לו להשתמש בכל הכותל, שמקום זה יחשב כפתח לכל הכותל, **אִי לָא אַהֲנֵי** - ואם לא מועיל המיעוט להיחשב כפתח כי אין לו חשיבות, **אֲפִילּוּ כְּנֶגֶד הַמִּיעוּט נַמִּי לָא** - גם לא ישתמש, שהואיל ואין לו חשיבות, כי הוא פחות מד׳ על ד׳ טפחים, הרי זה כמו שאינו, ואין נחשב שתשמישו בנחת גם כנגד המקום שמיעט[יז]. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבִינָא**, מה שנאמר ׳בא למעטו׳ אין הכוונה שבא למעט בקרקע סמוך לכותל, כי באופן זה אכן אינו מועיל כלום אם אין בו ארבעה טפחים, אלא מדובר, **כְּגוֹן שֶׁעָקַר חוּלְיָא מֵרֹאשׁוֹ** של הכותל, כלומר ממקום הגובה שלו [ציור ה], הלכך, כשאורך החוליה ארבעה טפחים הרי היא משמשת פתח לכל הכותל, כי דרכה הוא עולה ומשתמש בו, ומותר לטלטל בכל הכותל, אולם כשאין בה ארבעה טפחים, אינה חשובה לשמש כפתח, ולכן אינה מתירה את שימושו של כל הכותל, חוץ ממקום עקירת החוליה שמותר להשתמש בו, לפי שאין שם גובה עשרה טפחים, ואינו נחשב רשות, אלא כמקום פטור[ב].

הגמרא מקשה על דינו של רב יחיאל: **וְאַמַּאי** - מדוע מועיל הספל למעט, והרי **דָּבָר הָרָאוּי** להיות **נִיטָּל בְּשַׁבָּת הוּא** ספל זה, שמותר לטלטלו בשבת, **וְדָבָר הַנִּיטָּל בְּשַׁבָּת אֵינוֹ מְמַעֵט**[יט]. מתרצת הגמרא: **לָא צְרִיכָא** - לא הוצרך רב יחיאל לומר זאת, אלא באופן **דְּחַבְּרֵיהּ בְּאַרְעָא** - שחיבר את הספל לארץ, על ידי שנתן עליו עפר מסביבו כדי לקובעו שם, ובאופן זה אינו יכול ליטלו משם, משום שכשנוטלו יבוא בהכרח לטלטל את העפר שסביבו, ויש בכך משום איסור טלטול מוקצה, שסתם עפר הוא מוקצה. מקשה הגמרא: **וְכִי חַבְּרֵיהּ בְּאַרְעָא מַאי הָוֵי** - וגם אם חיברו לארץ, מה בכך, מדוע אינו יכול ליטלו, **וְהָא תַּנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, **פַּגָּה** - תאנה שהיא בוסר ולא הבשילה כל צורכה על העץ, **שֶׁהִטְמִינָהּ בְּתֶבֶן** כדי שתבשיל ותהא ראויה לאכילה, והתבן הוא מוקצה, כגון שהקצהו להשתמש בו לטיט ללבון בו לבנים, **וְכֵן חֲרָרָה** - עוגה קטנה שנאפית על גבי גחלים[כ], **שֶׁהִטְמִינָהּ בְּגֶחָלִים** לפני כניסת השבת, והגחלים כבר כבו[כא], ומכל מקום הן מוקצות[כב], **אִם מְגוּלָּה** הפגה או החררה **מִקְצָתָהּ**, ויכול לאחוז בפגה עצמה או בחררה וליטלה, ואינו צריך לטלטל בידים את התבן או את הגחלים, **נִטֶּלֶת** - מותר ליטול אותה **בְּשַׁבָּת**, כי התבן והגחלים מונחים רק מסביב, וכשמגביה את הפגה או את החררה ננער המוקצה מאליו[כג], וקשה, שגם בנידוננו שמונח העפר סביבות הספל, ראוי הספל להינטל משם, כי העפר שמסביבו ננער מאליו ואין כאן איסור מוקצה, ומדוע מועילה כפיית הספל. מתרצת הגמרא: **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** - כאן, בדינו של רב יחיאל, במה מדובר, **דְּאִית לֵיהּ** - שיש לו לספל **אוֹגְנַיִים** - שפה שנכפלת החוצה [ציור ו], וכשמחבר את הספל לארץ על ידי עפר, העפר שסביבות הספל מונח על אותם האוגניים, ונמצא שכשנוטל משם את הספל, הוא מגביה את העפר ודומה לחופר.

★

הגמרא ממשיכה לעסוק באופנים שונים של מיעוט גובה הכותל מעשרה טפחים:

אָמַר רַב יְחִיאֵל, כְּפָה סֵפֶל על פיו, ויש בו אורך ארבעה טפחים במשך הכותל, וגובהו כל שהוא, והניחו סמוך לכותל הגבוה עשרה טפחים[יח], הרי הוא **מְמַעֵט** בכך את גובה הכותל, ומותר להשתמש בכותל.

מקשה הגמרא: **וְכִי אִית לֵיהּ** [-גם אם יש לו] **אוֹגְנַיִים, מַאי הָוֵי** - מה בכך, **וְהָתְנַן** - והרי שנינו במשנה (כלאים פ״א מ״ט) **׳הַטּוֹמֵן לֶפֶת וּצְנוֹן** [-הם מיני ירקות] בקרקע **שֶׁתַּחַת הַגֶּפֶן**, להצניעם שם, שעל ידי כך הם משתמרים[כד], **בִּזְמַן**

ציור ה

ציור ו

יז. **ע״פ** המאירי (ד״ה כותל). ונראה שזו כוונת רש״י (ד״ה ואי) שכתב שמקום זה בטל. אמנם ברשב״א (ד״ה אמר) כתב הטעם שלא יועיל להשתמש כנגדו, משום שאינו ראוי לעמוד עליו מחמת קוטנו. וראה בריטב״א (ד״ה מה) שכתב ׳אפילו כנגד המיעוט אסור, דהא לא בטיל ליה׳. ונראה כוונתו, שהואיל ואינו ראוי להיחשב כפתח, אינו מבטלו שם, ודבר שאינו מבטלו [להיות קבוע באותו מקום] אינו ממעט, כמבואר בהמשך הסוגיא. יח. **ואם** גובה הכותל יותר מעשרה טפחים, צריך שיהיה הספל גבוה עד שיהיה פחות מעשרה טפחים מראש הספל עד ראש הכותל, כדי שיהיה נוח להשתמש. וכן שאר הדברים שממעטים, הנזכרים בהמשך הענין, הכוונה בכולם שאין עשרה טפחים מראשם עד ראש הכותל. ע״פ רש״י (ד״ה כפה). יט. **במאירי** (ד״ה לא) כתב הטעם בזה, משום שחוששים שמא יטלוהו משם בשבת. ועיין בשו״ע הרב (סי׳ שעב סי״ד) שכתב, מפני שדבר העומד להינטל הרי הוא כנטול, ונראה כוונתו, שכדי לתת את זכות השימוש לזה ששימושו בנחת, צריך שיהיה שימושו בנחת ובקביעות במשך השבת, אולם אם ישנה אפשרות שהכלי ינטל לא נתנו חכמים לו את זכות השימוש. כ. **ע״פ** רע״ב (פאה פ״ה מ״ח). ובערוך (ערך סר) כתב, שעושים חור בארץ, ומחממים בו אש, ואופים בו לחם, ונקראת חררה על שם החור שאפויה בו. כא. **כתב** רש״י (ד״ה וחררה, כריתות כ. ד״ה מכבה) שהברייתא עוסקת בגחלים שכבו, אבל אם לא כבו, אסור ליטול את החררה מתוכם מחמת איסור מלאכת מבעיר, לפי שבנטילתה נהפכים הגחלים, והרי הוא מכבה את הגחלים שהיו עליונות ונעשו תחתונות, והן כבות מחמת משא העליונות עליהן, וכן הגחלים שהיו תחתונות והיו כבויות מחמת המשא שהיה עליהן, עכשיו שנעשו עליונות הן מתבערות. כב. **הטעם** שהגחלים מוקצות, לפי שהיו בוערות בין השמשות והיו אז אסורות בטלטול, מפני שהמטלטל גחלת בוערת הרי הוא גורם להבערתה, ומתוך שהיו מוקצות בין השמשות, הוקצו לכל השבת. כג. **ע״פ** רש״י בשבת (קכג. ד״ה פגה). כד. **רש״י** (כאן ובשבת נ: ד״ה הטומן). ולכאורה יש לדייק מלשונו שכתב ׳הטומן להצניע׳, שנתכוין לדברי התוספות (שבת נ: ד״ה הטומן) שכתבו שמכך שנקטה המשנה לשון ׳הטמנה׳, משמע שדווקא אם נתכוין לשם הטמנה ושמירה בלבד מותר, אבל אם נתכוין לזריעה חושש משום כולם [כלאים, שביעית ומעשר].

שֶׁמִּקְצָת עָלִין מְגוּלִּין[א], אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לֹא מִשּׁוּם זורע כִּלְאַיִם [-כלאי הכרם[ב]], אף שהטמין תחת הכרם לפת וצנון שהם שני מיני זרעים[ג], והטעם, לפי שכוונתו לשם שמירה בלבד, ולא שישריש או יוסיף יניקה מהקרקע, וכך דרך בני אדם להטמינם בקרקע לצורך שמירתם[ד], וְגם לֹא חושש מִשּׁוּם חיוב מַעֲשֵׂר על מה שהוסיפו לגדול כשהיו בקרקע, מפני שבזמן מועט כזה שהיו מונחים בקרקע כדי לשומרן, אין לחשוש שהשרישו והוסיפו לגדול[ה]. וְכן לֹא חושש מִשּׁוּם זורע בִּשְׁבִיעִית [-בשמיטה], אם היא שנה שביעית, שנת השמיטה, והטמינם בקרקע, משום שהטמנתם בקרקע אינה נחשבת לזריעה[ו]. וְנִיטָּלִין בְּשַׁבָּת - מותר לאחוז בעלים המגולים ולהוציאם בשבת מן הקרקע. הרי שאין חוששים לכך שנראה כחופר בשבת, לפי שאינו אלא אוחז בעלים והחפירה נעשית מאליה[ז], וקשה על רב יחיאל שאמר שממעטים על ידי ספל, שאפילו אם נפרש שנתכוין לאופן שהיו אוגניו שקועים תחת העפר, מכל מקום מבואר כאן שמותר ליטלו, וחוזרת הקושיא הרי אין ממעטים בדבר הניטל בשבת.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא - לא הוצרך רב יחיאל לומר זאת, אלא באופן שחיבר את הספל לקרקע היטב, דְּבָעֵי [-שצריך] מָרָא [-מכוש] וַחֲצִינָא [-מעצד כעין גרזן], כדי ליטלו משם, ובנטילתו הוא עובר על איסור חופר[ח], ואין לחשוש שיטלו משם בשבת[ט].

★

הגמרא מביאה חילוק בין סולמות, שישנם שממעטים בגובה הכותל וישנם שאינם ממעטים: סוּלָּם הַמִּצְרִי אֵינוֹ מְמַעֵט, לפי שהוא קטן ונוח ליטלו משם. וְהַצּוֹרִי מְמַעֵט, מפני שהוא גדול ואין נוח ליטלו[י].

מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי - מהו סוּלָּם הַמִּצְרִי. מבארת הגמרא: אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי, כָּל שֶׁאֵין לוֹ אַרְבָּעָה חֲוָוקִים - שליבות, אבל אם יש לו ארבע שליבות ויותר מכך הרי הוא ממעט הכותל.

אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, מַאי טַעְמָא [-מה הטעם] דְּסוּלָּם הַמִּצְרִי דְּלָא מְמַעֵט[יא]. אָמַר לֵיהּ - אמר לו רב אשי, וכי לֹא שְׁמִיעַ [-נשמע] לָךְ הָא דְּאָמַר רַב אַחָא בַּר אַדָּא אָמַר רַב הַמְנוּנָא אָמַר רַב, שהטעם הוא, מִשּׁוּם דַּהֲוָה לֵיהּ דָּבָר שֶׁנִּיטָּל [-שמותר לטלטלו] בְּשַׁבָּת, וְכָל דָּבָר שֶׁנִּיטָּל בְּשַׁבָּת אֵינוֹ מְמַעֵט, משום שחוששים שמא יטלו משם[יב].

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כך שתלוי בהיתר טלטולו בשבת, אֲפִילּוּ סולם צוֹרִי נָמִי - גם לא ימעט, שהרי גם הוא מותר בטלטול[יג]. מתרצת הגמרא: הָתָם - סולם צורי, כּוֹבְדוֹ קוֹבְעוֹ - מחמת כובדו אין הדרך ליטלו משם, והרי זה כמו שקבעו שם[יד].

★

הגמרא מביאה חילוקי דינים נוספים בענין כותל שבין שתי חצירות, מתי מערבים אחד ומתי שנים: אָמַר אַבַּיֵי, כּוֹתֶל שֶׁבֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת, גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְהִנִּיחַ סוּלָּם רָחָב אַרְבָּעָה [-שאורך שליבותיו ארבעה טפחים[טו]], מִכָּאן - בחצר זו, וְסוּלָּם רָחָב אַרְבָּעָה מִכָּאן - כנגדו בחצר השניה, ועל ידי כך עולים ויורדים מזו לזו, וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה - בין סולם לסולם שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, כלומר אפילו לא היו שני הסולמות מכוונים בצמצום זה כנגד זה, אלא שלא היו מרוחקים זה מזה ג' טפחים [ציור א], הרי זה נחשב כמו שהם מכוונים[טז], וּמְמַעֵט - נחשב הדבר כמו שאין גובה עשרה בין החצירות, כיון שהסולמות נחשבים כפתח בין שתיהן, ואם רצו מערבים יחד[יז], אבל אם הסולמות מרוחקים זה מזה שְׁלֹשָׁה טפחים, אֵינוֹ מְמַעֵט, משום שאז אינם נחשבים כפתח, שכל סולם עומד לעצמו, ואינו פתח לחצר שכנגדה.

וְלָא אֲמָרָן - ולא אמרנו דבר זה, שאם מופלגים זה מזה ג' טפחים אינם נחשבים פתח, אֶלָּא דְּלָא הָוֵי - שלא היה רוחב הכּוֹתֶל אַרְבָּעָה טפחים ואינו נוח ללכת עליו, אֲבָל הָוֵי רוחב הכּוֹתֶל אַרְבָּעָה טפחים [ציור ב], אֲפִילּוּ

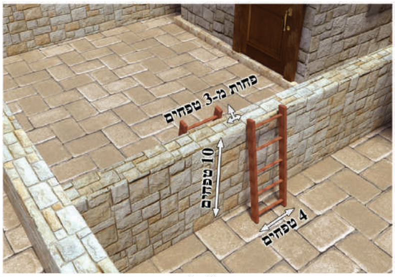

ציור א

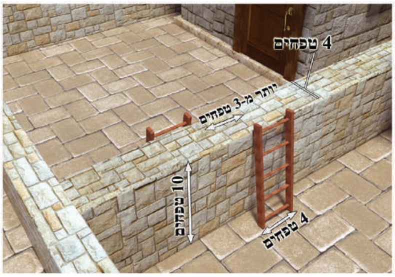

ציור ב

א. הטעם שהתנתה המשנה את דינה בכך שיהיו מקצת עלים מגולים, הוא משום איסור שבת, שאם אינם מגולים, אינו יכול ליטול הלפת או הצנון בלא שיזיז את העפר בידים, אבל משום שאר איסורים הנזכרים במשנה אין נפקא מינה בכך, ואף אם לא היו העלים מגולים, מותר. רש"י (בסוגייתנו ובשבת נ: ד"ה מקצתן). וכתב התוספות יו"ט (כלאים פ"א מ"ט) לבאר הדברים ע"פ הר"ש (שם) שכתב, שבהכרח מה שהתנתה המשנה את היתר ההטמנה בעלים מגולים, הוא משום שבת, שאילו משום שאר איסורים אין שייך להתנות את ההיתר בכך, דאדרבה, כשהעלים מגולים נראה יותר דרך זריעה, והיה לתנא לומר 'אפילו מקצת עלין מגולים'. אמנם הרמב"ם (כלאים פ"ב הי"א) כתב, שגם משום שאר האיסורים צריך שיהיו העלים מגולים, שעל ידי כך נחשב לדרך הטמנה ושמירת הירק, אבל אם אין העלים מגולים, הרי זה דרך זריעה ואסור (ע"פ חזון איש כלאים סי' ג ס"ק יג בביאור הרמב"ם). ב. רש"י (ד"ה אינו). ונראה שדייק זאת ממה שנקטה המשנה 'תחת הגפן'. ג. שבאופן זה חייבים בשאר מקומות משום כלאי הכרם, שנאמר (דברים כב ט) 'לא תזרע כרמך כלאים', ודרשו (קדושין לט. ועוד, לדעת רבי יאשיה), שאינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד [בזריעה אחת]. ראה בתוספות יו"ט (כלאים פ"א מ"ט) ובמשנה למלך (כלאים פ"ג ה"ו) שדייקו מדברי רש"י שביאר מה ששנינו 'אינו חושש משום כלאים' שהכוונה לכלאי הכרם, משמע שסובר שלפת וצנונות הם שני מינים [וכוונתם, שהרי הלכה כר' יאשיה שאין חייבים על כלאי הכרם עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, דהיינו שיזרע עם החרצן שני מיני זרעים שהם עצמם כלאים ביניהם, ובהכרח שצנון ולפת הם כלאים זה בזה]. ובמרכבת המשנה (שם) דחה את ראייתם. וראה בביאור הלכה (דרך אמונה כלאים פ"ג ה"ו) שהכריח כדבריו. ד. ע"פ רש"י בשבת (נ.: ד"ה לא) ומאירי (שם ד"ה הטומן) וחידושי הר"ן (שם ד"ה ה"ג) בביאור דבריו. וראה ברש"י שם (קיג. ד"ה ואינו) שכתב שאינו חושש משום כלאים, לפי שאינה נשרשת, משמע שמפרש מה ששנינו 'אינו חושש משום כלאים' אינו רק להתיר את נטיעתם, אלא גם את ההנאה מהם. ובסוגייתנו כתב טעם זה לגבי מה ששנינו 'אין חושש משום מעשר' (ראה ד"ה ולא משום מעשר) [ואולי סמך על מה שכתב במסכת שבת]. והטעם שאין חוששים שהשרישו, יש לפרש ע"פ מה שכתב הר"ש סירילאו (על הירושלמי) על משנה זו (ד"ה לפת) בשם הרבמ"ש (הו"ד בביאור הלכה על דרך אמונה, כלאים פ"ב הי"א ד"ה וכיוצא בה) שהטמנה לצורך שמירת זרעים היא לזמן מועט, ואין דרכם של לפת וצנונות לצמוח בזמן כה מועט [אמנם דעת הרמב"ם (כלאים פ"ב הי"א) שאפילו השרישו אינם נאסרים, לפי שאינו דרך זריעה, וכן דעת הרשב"א (שבת נ. ד"ה ים) והר"ן (שם נ: ד"ה והוי יודע). ועיין עוד ברשב"א בסוגייתנו ובמסכת שבת ביאור נוסף]. ה. רש"י (ד"ה ולא, ע"פ ביאור רש"ס כלאים שם, הו"ד בהערה הסמוכה). אמנם התוספות (ע"א ד"ה הטומן) כתבו שמשמיענו שאף שהדרך שמוסיפים לגדול מחמת לחלוח הקרקע, מכל מקום אין תוספת זו חייבת במעשרות, משום שלא נתכוין לטומנם לשם זריעה וגם היו מתוקנים כבר. [והרשב"א והר"ן בשבת כתבו (הובאו בהערה לעיל), שאפילו השרישו הרי הוא פטור מלעשר, כיון שלא היתה דעתו לשם זריעה]. ו. לפי מה שכתב רש"י שלא חוששים משום מעשר, כי לא השרישו, יש לפרש גם לענין שביעית, שמטעם זה אין לאסור את הגידולים משום ספיחים [ספיחים הוא מה שגדל בשביעית, בין אם זרע באיסור ובין אם זרע לפני שביעית וגדל בשביעית, וחכמים אסרוהו באכילה]. ז. ביארנו שהחידוש הוא שאין חוששים משום חופר, ונקטנו איסור זה שעליו היה הנידון לענין ספל.

אמנם משמע מכאן שגם לא חוששים משום תולש, כי לא השרישו. וכן אין חוששים משום מוקצה, אף שמטלטל את העפר שעליהן, לפי שאינו מטלטלו בידים, והעפר מיטלטל מאליו כשאוחז בעלים. וכתב מגן אברהם (סי' שעב ס"ק יח), שגם שמענו מכאן שאינו נאסר משום בסיס לדבר האסור אף שהעפר המוקצה היה מונח עליהם, לפי שאין הצנון משמש את העפר, אלא העפר משמש את הצנון, שהטמינוהו בו. וכן בנידוננו אין הספל נעשה בסיס לעפר, כי אינו משמש אותו, אלא העפר משמש אותו, שהניח את העפר עליו כדי לחברו לארץ. ח. ריטב"א (ד"ה הא מנן). ט. וחידושו של רב יחיאל הוא, שאפילו לדעת האומר (ירושלמי פ"ז ה"א) שאין ממעטים בכלים [מחשש שמא יטלנו משם בשבת ובטל היתרו] אבל אם חיבר באופן שצריך מרא וחצינא, יכול למעט אפילו על ידי כלים. רשב"א (ד"ה לא). וראה בריטב"א (ע"א ד"ה אמר) שביאר שהחידוש הוא שלא גוזרים חיברו משום לא חיברו. י. עיין בהערה לעיל (ע"א על דברי הגמרא 'ודבר הניטל בשבת'). יא. לכאורה ספיקו היה אם טעם החילוק בין שני מיני הסולמות הוא כובדם, שאם יש לו ארבע שליבות הוא כבד ואינו ניטל, או שישנו טעם מיוחד במספר השליבות, שגורם את מיעוטו של הכותל, כגון איסור מוקצה. יב. מאירי (ע"א ד"ה לא). ראה בריטב"א (ד"ה וכל) שהביא שתי דעות מה נחשב 'דבר שניטל בשבת', אם הוא דווקא דבר שמותר לטלטלו מחמה לצל והיינו כלי שמלאכתו להיתר דווקא, או אפילו כלי שמלאכתו לאיסור שרשאים לטלטלו לצורך גופו ומקומו בלבד, ודעתו נוטה לדעה הראשונה. ועיין בהגהות הגרש"ז ברוידא למאירי (הע' 81**) שביאר, ששתי הדעות נחלקו בטעם הדין שדבר הניטל אינו ממעט, אם הוא משום שחוששים שמא יטלנו, או משום שכדי למעט צריך שיהיה דבר של קביעות, אם הוא מחשש שמא יטלנו, הרי שגם אם מלאכתו לאיסור ישנו חשש זה, אך אם הטעם מפני שצריך דבר של קביעות, הרי שזה עצמו שהוא מוקצה מחשיבו לדבר של קביעות. יג. רשב"א (ד"ה אי), וכן משמע בשאר ראשונים. יד. כלומר שאין זה מפני איסור טלטול, אלא מפני שקשה לטלטלו. רש"י (ד"ה כובדו). אמנם הראב"ד (הו"ד ברשב"א ד"ה אי) כתב, שמפני כובדו הוא נאסר בטלטול. כתב השולחן ערוך (או"ח סי' שעב ס"ח), שעל פי המבואר כאן שהחילוק בין סולם צורי לסולם מצרי, שזה כבד וזה לא, נמצא שזה שאמרו דבי רבי ינאי, שסולם המצרי הוא כל שאין בו ארבע שליבות, לא אמרו זאת אלא דרך כלל, שסתם סולם כגון זה קל לנושאו, אולם אם יהיה כבד יותר מהרגיל, ממעטים בו, ועוד הוסיף המשנה ברורה (שם ס"ק סז) שגם סולם קל שנוח ליטלו, מכל מקום אם קבעו במסמרים לכותל ואינו יכול ליטלו משם בשבת, הרי הוא ממעט ונחשב כפתח. טו. שבאופן זה נוח לעלות על הסולם. ע"פ רש"י (לעיל ע"א ד"ה אם). כתב המשנה ברורה (סי' שעב ס"ק עב) בשם תוספות ירושלים שהביא בשם הירושלמי (עירובין פ"ז ה"א) שעמודי הסולם שהשליבות תקועות בהם, מצטרפים לרוחב ארבעה טפחים [ולכאורה מוכח הדבר גם מתלמודנו להלן (עח.) 'קשין מכאן וקשים מכאן וסולם באמצע']. טז. שכל שהוא פחות משלשה טפחים הרי הוא כלבוד. רשב"א (ד"ה והניח) וריטב"א (ד"ה אמר). ורש"י סתם בזה. כתב המשנה ברורה (סי' שעב ס"ק סג) בשם מאמר מרדכי שצריך שיהיו הסולמות מגיעים לראש הכותל, או לפחות לג' טפחים סמוך לראשו (כדלהלן עח.). יז. ובלבד שיהיו בו ד' שליבות, כמו שנתבאר לעיל, כדי שלא יוכל להינטל בשבת. ריטב"א (ד"ה ולא) ומאירי (ד"ה כותל).

מוּפְלָג ורחוק סולם אחד מחבירו **טוּבָא** - הרבה, **נָמֵי** - גם מערבים יחד, משום שעדיין חשובים כפתח, שהרי יכול לעבור מסולם לסולם דרך הכותל, שההליכה עליו נוחה, מפני שרחב ד' טפחים[יח].

★

הגמרא מבארת את דיני איצטבא [-מדף] וסולם הממעטים את הכותל: אָמַר רַב בִּיבִי בַּר אַבַּיֵי, בָּנָה[יט] **אִיצְטַבָּא** [-כמין מדף של עץ[כ]] **עַל גַּב** [-מעל] **אִיצְטַבָּא**, סמוך לכותל למעטו מגובה עשרה, ואויר מפסיק בין שתיהן, כגון שהיו לעליונה רגלים, **אִם יֵשׁ בָּאִיצְטַבָּא הַתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה** טפחים אורך במשך הכותל, הרי זה **מְמַעֵט** מגובהו של הכותל, ואין אנו צריכים כלל לעליונה[כא]. **אִי נָמֵי** - אופן נוסף, **אֵין בָּ**איצטבא **הַתַּחְתּוֹנָה** אורך **אַרְבָּעָה** טפחים, **וְיֵשׁ בָּ**איצטבא **הָעֶלְיוֹנָה** אורך **אַרְבָּעָה** טפחים, **וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה** - בין התחתונה לעליונה **שְׁלֹשָׁה** טפחים, הרי זה **מְמַעֵט**, אף שאין בתחתונה שיעור ד' טפחים, לפי שמצרפים את התחתונה לעליונה מתורת לבוד, והרי זה כמו איצטבא אחת שמתחילה מהארץ והיא צרה מלמטה ורחבה מלמעלה.

ומה שהוצרכנו לצירופן הוא, מפני שהדבר הממעט צריך שיהיה לו חיבור לקרקע, ולא יהיה תלוי באויר, ואם יש הפסק אויר שלשה טפחים בינו לקרקע, אינו יכול למעט [ציור ג][כב].

★

וְאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַ, סוּלָּם שֶׁשְּׁלִיבוֹתָיו פּוֹרְחוֹת - שעולות זו מעל גבי זו ויש אויר ביניהן [ציור ד][כג]. **אִם יֵשׁ בַּשְּׁלִיבָה הַתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה** טפחים אורך, **מְמַעֵט** - על ידה נתמעט גובה הכותל מעשרה טפחים[כד]. **אִי נָמֵי, אֵין בַּשְּׁלִיבָה הַתַּחְתּוֹנָה אַרְבָּעָה וְיֵשׁ בַּשְּׁלִיבָה הָעֶלְיוֹנָה אַרְבָּעָה וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה** [-בין השליבות] **שְׁלֹשָׁה** טפחים, **מְמַעֵט**, מפני שבאופן זה נחשב כולו כסולם אחד שקצר למטה ומתרחב למעלה[כה].

★

הגמרא מביאה שתי הלכות נוספות בשם רבה בר אבוה בענין מיעוט בכותל על ידי זיזים היוצאים ממנו: וְאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַ

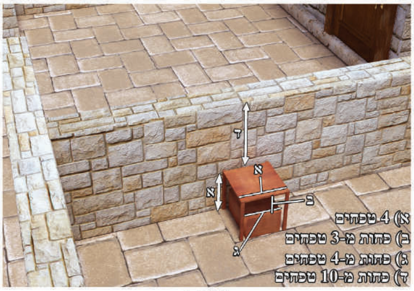

ציור ג

ציור ד

יח. **רש"י** (ד"ה אבל, ותוספת ביאור ע"פ ריטב"א ד"ה ולא ושו"ע סי' שעב ס"ח). אמנם הרשב"א (ד"ה והניח) כתב שבאופן זה נחשבים שתי החצירות כמו שהם פתוחות לגג, ויכולים שתיהן לערב דרך הגג [כלומר לדעתו אין זה נחשב פתח, רק שמועיל מצד שפתוחות לגג. ונפקא מינה בין שני הפירושים לגבי ב' גזוזטראות משני צידי רשות הרבים ונסר רחב ארבעה מחבר ביניהם. ראה להלן (עח:) ברשב"א ובריטב"א שם (ד"ה וכן)]. יט. **כתב** המשנה ברורה (סי' שעב ס"ק עט), שהאיצטבא נתחברה לקרקע מערב שבת, אבל אם לא נתחברה אינו מועיל, שהרי היא ראויה להינטל משם בשבת, ודבר שניטל בשבת אינו ממעט [ראה לעיל 'לא צריכא דבעי מרא וחצינא'. ומשמע שדייק זאת מהלשון 'בנה']. כ. **פירוש** אסטווא, מקום צר כאמה וגבוה כארבעה או חמישה טפחים, ומניחים עליה פרגמטיא. ערוך (ע' אסטווה). כא. **רש"י** (ד"ה ממעט) הוסיף לבאר שרואים את האיצטבא העליונה כמו שהיא מסולקת. ולכאורה כוונתו, שאחרי שחכמים קבעו שדבר שיש בו ד' טפחים ממעט, שוב לא חילקו בין האופנים השונים, ואף שכמות שהוא בנוי עתה, הוא מעוכב מלהשתמש בו, מכל מקום הואיל ואין העיכוב מצד עצמו רק מצד האיצטבא שעליו, הרי הוא ממעט, ודומה לסברא הנזכרת בש"ס בכמה מקומות (להלן עח: ועוד) 'אריא רביע עליה'. אמנם המאירי (בית הבחירה ד"ה בנה) כתב שמדובר כשהאיצטבא התחתונה עשויה בצורת מדריגה, דהיינו שבולטת לתוך החצר יותר מהעליונה, ויכול להשתמש בתחתונה. מלשון רש"י שפירש רק שאורך השליבה ד' טפחים, ולא פירש כמה הוא רוחבה [היינו כמה בולט ממנה מהכותל לצד החצר], משמע שיכול להיות אפילו כלשהו. והקשו עליו התוספות (ד"ה אם) מכמה מקומות, וביניהם מהגמרא להלן (עח.), שאמרו שם שצריך שיגיע הסולם לראש הכותל, ואילו כאן לא נזכר תנאי זה, ובשלמא אם נאמר שכאן מדובר כשיש בו ד' על ד', שמכיון שנוח לעמוד ולהתעכב עליו ולעלות ממנו לכותל, או להשתמש בכותל כשעומד על הסולם, לכן לא צריך שיגיע לראש הכותל, ולהלן מדובר כשאין בו ד' על ד', לפיכך צריך שיגיע לראש הכותל, אך אם גם כאן מדובר כשאין בו ד' על ד' קשה. ועיין בריטב"א (ד"ה אמר רב ביבי) שהוסיף להקשות עליו מהגמרא לעיל (ע"א) שאמרו שם [לגירסת הריטב"א] 'בא למעטו, אם יש במיעוטו ד' על ד' מותר להשתמש בכל הכותל כולו', משמע שמועיל דווקא אם היה גם ברוחבו ד' טפחים ולא די שיהיה רק באורכו ד' טפחים. ולכן נחלקו עליו התוספות ועוד ראשונים, וכתבו שבענייננו צריך שיהיה בדבר הממעט ד' על ד', ולהלן שהצריכו שיגיע הסולם לראש הכותל, מדובר כשלא היה בשליבותיו רוחב ד' על ד'. אמנם הר"מ (הו"ד בריטב"א שם) חילק, שמה שהצריכו להלן שיגיע לראש הכותל הוא כדי שיוכלו שתי החצירות לערב ביחד, ולכן צריך שיגיע הסולם לראש הכותל, כדי שיהא נוח לעלות לראשו ולעבור לחצר השניה [כלומר, כדי שיהיה פתח צריך שיהיה השימוש בו ללא כל קושי], וכאן מדובר רק לענין מיעוט הכותל, שיחשב שמשתמש בו בנחת, ולזה די גם אם לא מגיע לראש הכותל ורק ראוי להניח עליו דברים להעלותם לכותל [וכתב בלשון הזהב (בתוספות ד"ה אם) שלפי דבריו מיושבת קושיית התוספות על רש"י, והוסיף שיש לדייק זאת בלשון הגמרא, שבסוגייתנו נוקטת הגמרא הלשון 'ממעט', משמע שבא להשמיענו דין בענין זכות המשתמש בנחת, וכלשון הגמרא לעיל (ע"א) 'בא למעטו' וכו', ואילו להלן (עח.) הלשון 'להתירו', משמע להתיר את הכותל ולהשתמש בינו לחבירו, שהסולם משמש כפתחו של הכותל. וראה שם עוד]. כב. **רש"י** (ד"ה אי - הכא) בהמשך (ד"ה אי - האלטון). וראה ברש"י בהמשך (ד"ה אי - השני) שכתב בענין סולם הממעט את הכותל, שצריך שגובה השליבה התחתונה יהיה פחות משלושה טפחים לקרקע, כדי שלא יהיה זה מיעוט באויר, וכמו כן כאן צריך שיהיה גובה האיצטבא התחתונה פחות משלושה טפחים לקרקע. וכן כתב במשנה ברורה (סי' שעב ס"ק פט) לדעת רש"י. ובטעם הדבר שמיעוט באויר אינו נחשב מיעוט, כתב בהגהות הגרש"ז ברוידא למאירי (הע' 112) שאף שעיקר סברת מיעוט היא מטעם שנעשה שימושו בנחת, אך מאחר שחכמים הגדירוהו בשם 'מיעוט בכותל' צריך שיחשב שהכותל נתמעט מגובה י' טפחים, וכשנעשה המיעוט מהקרקע או מתוך ג' טפחים לקרקע נחשב שנתמעט גובהו של הכותל, לא כן אם הממעט פורח באויר, לא שייך לומר שעל ידי כך נתמעט גובה הכותל [וראה במורשת משה (סי' ק סק"ג) שהטעים הדבר שצריך שיהיה המיעוט בכותל עצמו, משום שכשנתנו חכמים את זכות השימוש בכותל לזה שתשמישו בנחת, הוא בתנאי שיוכל לייחס את הכותל לרשותו ולא יהיה מופלג מהרשות, ולפיכך אם ממעט בכותל עצמו ונעשה הכותל כמו שהוא עתה למטה מי' טפחים, נחשב שעתה הכותל בתוך רשותו, מה שאין כן כשממעט באויר, שהכותל נשאר להיות מופלג י' טפחים מרשותו אינו מועיל]. כג. **כתב** רש"י (ד"ה ששליבותיו) ש'סולם' בלשון הגמרא, משמעו גם מדרגות אבן שבנויות זו מעל זו בשיפוע ואין ביניהן הפסק אויר, לכך פירשה הגמרא שכאן מדובר כששליבותיו פורחות, כלומר שיש ביניהן הפסק אויר. כד. **וצריך** שיהיה פחות מג' טפחים בין השליבה לארץ, שאם לא כן, הרי זה מיעוט באויר. ע"פ רש"י (ד"ה אי - השני). כה. **גם** כאן צריך שלא יהא בין השליבה התחתונה לארץ ג' טפחים, כדי שלא יהא מיעוט באויר. רש"י (שם). מה שהוצרך להשמיענו גם באיצטבא וגם בסולם, שאם היה משמיענו רק באיצטבא, הייתי אומר שבסולם אפילו אם יש ג' טפחים בין שליבה לשליבה יועיל, לפי שיש לו גב מאחוריו, ונמצא שיש חיבור בין כל השליבות יחד, ואין זה נחשב מיעוט באויר. ואם היה משמיע רק בסולם, הייתי אומר שבאצטבא אפילו אם אין בין שתיהן ג' טפחים לא יועיל, משום שלא נחשב שהתחתונה ממעטת את האויר שתחת העליונה, כי אינו עולה בתחתונה, מה שאין כן בסולם, שעולים בו גם בשליבות שהן קצרות מד' טפחים. תוספות (ד"ה אם). וראה בריטב"א (ד"ה אמר רב ביבי) שכתב שאין צורך לבאר מדוע נאמרו שתי שמועות אלו, כי הן נאמרו מפי אמוראים שונים. הראשונים (רשב"א ד"ה בנה, ריטב"א שם ועוד) נחלקו על רש"י ותוספות וסוברים שגם מיעוט באויר מועיל, והוכיחו זאת ממה ששנינו בהמשך הסוגיא (עח.) שזיז היוצא מכותל שגובהו י"ט טפחים מועיל למעט, ושם הכוונה שיוצא בסוף ט' טפחים, והרי זה מיעוט באויר, ואף שרש"י ביאר שם שמדובר כשיש סולם תחתיו, אך מסתימת לשון הגמרא לא משמע שהיה סולם תחתיו. וכתבו בטעם הדבר, משום שאף כשהוא באויר ראוי הוא לעמוד עליו ולהשתמש בכותל, או לעלות ממנו לכותל. וראה בהערות המגיה על הרשב"א (הע' 70) ובמורשת משה (סי' ק אות ג) מה שכתבו בביאור מחלוקתם. לפי מה שנתבאר בהערה לעיל (בדברי הגמרא 'אם יש באצטבא'), שנחלקו רש"י ותוספות אם צריך שיהיה בדבר הממעט ד' על ד' טפחים, יש לפרש כאן לדעת רש"י, ששליבות הסולם ארוכות ד' טפחים אבל הן דקות ואין ברוחבן ד' טפחים, וכך כתבו התוספות (ד"ה אם) בשם רש"י, ולדעת תוספות עשוי הסולם מדרגות שרחבות ד' טפחים.

זיז [-לוח, דף] הַיּוֹצֵא מִן הַכּוֹתֶל[א], ויש בו אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה טפחים[ב], וְהִנִּיחַ עָלָיו - והשעין על הזיז ראשו של סוּלָּם, שרגליו מוצבות על קרקע החצר, אפילו אם רוחב הסולם אינו ארבעה טפחים אלא כָּל שֶׁהוּא בלבד [ציור א], מִיעֲטוֹ - מיעט בכך את גובה הכותל[ג], שנחשב הזיז כדבר אחד עם הסולם שתחתיו [ואין הזיז נחשב כמיעוט באויר], ובעליונו הרי יש רוחב ארבעה טפחים.

וְלָא אֲמָרָן - ולא אמרנו דבר זה שמועיל הזיז למעט, אֶלָּא דְּאוֹתְבֵיהּ עֲלֵיהּ - רק כשסמך את ראש הסולם על הזיז, אֲבָל אם אוֹתְבֵיהּ - הושיבו והניחו את ראש הסולם בַּהֲדֵיהּ - ליד הזיז והוא נסמך על הכותל[ד], אַרְווֹחֵי אַרְוְחֵיהּ - הרי זה כמו שהרחיב את הזיז למקום הסולם, אולם הסולם לא נעשה כמדרגה לעלות ממנו לזיז, משום שאינו מונח עליו, ואין הזיז יכול למעט, כי הוא מובדל מהקרקע הרבה, והרי זה מיעוט באויר[ה].

הגמרא מביאה דין נוסף בענין מיעוט של זיז: וְאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהָ, כּוֹתֶל שגובהו תִּשְׁעָה עָשָׂר טפחים, צָרִיךְ זִיז אֶחָד לְהַתִּירוֹ על ידי סולם כל שהוא[ו], ובלבד שיצא הזיז באמצע הכותל, באופן שלא יהיה ממנו למעלה עשרה טפחים, ולא ממנו למטה עשרה טפחים. ואם הוא כּוֹתֶל של עֶשְׂרִים טפחים, צָרִיךְ שְׁנֵי זִיזִים לְהַתִּירוֹ, ואחד מהם בתוך עשרה טפחים התחתונים[ז], והשני בתוך עשרה העליונים[ח]. אָמַר רַב חִסְדָּא, ומה שמועילים שני זיזים, הוּא כשֶׁהֶעֱמִידָן את שני הזיזים, זֶה שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זֶה, אלא זה משוך לצד זה וזה לצד זה, כדי שיוכל להעמיד סולם על הזיז התחתון ולסומכו בשיפוע על הזיז העליון [ציור ב][ט].

★

סוגייתנו דנה בענין מיעוט רוחבו של עמוד העומד ברשות הרבים, שגבוה עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים על ארבעה טפחים [שנידון כרשות היחיד[י]]. והובא ענין זה כאן אגב הסוגיא דלעיל שעסקה בענין מיעוט כותל מעשרה טפחים: אָמַר רַב הוּנָא, עַמּוּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טפחים וְרָחָב אַרְבָּעָה טפחים, שנידון כרשות היחיד[יא], וְנָעַץ בּוֹ [-בעמוד] מלמעלה בראשו יָתֵד שעוביו כָּל שֶׁהוּא, מִיעֲטוֹ - מיעט על ידי כך את רוחבו של העמוד מארבעה טפחים, ובטל ממנו שם רשות היחיד[יב].

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור דינו של רב הונא: אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, וּבְגָבוֹהַּ היתד שְׁלֹשָׁה טפחים, אזי הוא ממעט, אבל בפחות מכך לא, משום שעד שלשה הוא נחשב כגגו של העמוד[יג]. אַבַּיֵּי וְרָבָא, דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ - שניהם אמרו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין גָּבוֹהַּ היתד שְׁלֹשָׁה טפחים הוא ממעט. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא - מה טעמם של אביי ורבא. משיבה הגמרא: לָא מִשְׁתַּמֵּשׁ לֵיהּ - לפי שאינו יכול להשתמש בעמוד במקום נעיצת היתד, על כן הוא ממעט את רוחב העמוד אפילו כשאינו גבוה שלשה טפחים. רַב אַשִׁי אָמַר, אֲפִילּוּ שֶׁגָּבוֹהַּ היתד שְׁלֹשָׁה טפחים אינו ממעט. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא - מה טעמו של רב אשי. משיבה הגמרא: אֶפְשָׁר דְּתָלֵי בֵּיהּ מִידֵי - יכול הוא לתלות על היתד איזה דבר, והרי זה בכלל שימושי העמוד, ולפיכך אינו ממעטו.

הגמרא דנה בדעת רב אשי: אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, לשיטתך שאמרת שגם השימוש ביתד הוא בכלל שימושי העמוד, מִלְּאוֹ את העמוד כּוּלּוֹ בִּיתֵדוֹת, שאז אינו יכול להשתמש ביתדות לתלות בהם, מַהוּ - האם באופן זה ממעטים הם את רשות היחיד. אָמַר לֵיהּ רב אשי לרב אחא בריה דרבא, לָא שְׁמִיעַ לָךְ - וכי לא שמעת הָא [-זה] דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן[יד], עומק הַבּוֹר וְחוּלְיָיתָהּ - והעפר שניטל מחפירת הבור והניחוהו סביב לבור, מִצְטָרְפִין לַעֲשָׂרָה - להשלים גובה עשרה טפחים, שאם לא היה בעומק הבור עשרה טפחים רק בצירוף גובה החוליא, הרי שניהם ביחד מצטרפים, ונעשה חלל הבור רשות היחיד. וכשם שמצטרפים עומק הבור עם גובה החוליא להשלים גובה עשרה טפחים, כך מצטרפים עובי החוליא עם רוחב חלל הבור להשלים לרוחב ארבעה טפחים, והנוטל דבר שהיה מונח ברשות הרבים והניחו על החוליא, וכן הנוטל ממנה והניח ברשות הרבים חייב[טו].

מבאר רב אשי את דינו של רבי יוחנן, ושואל: וְאַמַּאי - ומדוע נחשב הגג של החוליא רשות היחיד, הָא לָא מִשְׁתַּמֵּשׁ לֵיהּ - הרי אין ברוחב החוליא והבור מקום של ארבעה טפחים שיכול להשתמש בו, שהרי חלל הבור אינו ראוי לשימוש. אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר - מה יש לך לומר ולהשיב, ראוי החלל להצטרף עם החוליא, על ידי דְּמַנַּח מִידֵי - שמניח דף או אבן על פי הבור, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בכך גם מעל חלל הבור, ולכן חלל הבור מצטרף לחוליא לרוחב ארבעה טפחים אף כשלא הניח הדף, הָכָא נַמִּי - כמו כן כאן בענייננו, מקום היתדות ראוי לשימוש בנוחות על ידי דְּמַנַּח מִידֵי - שמניח עליהם דף

ציור א

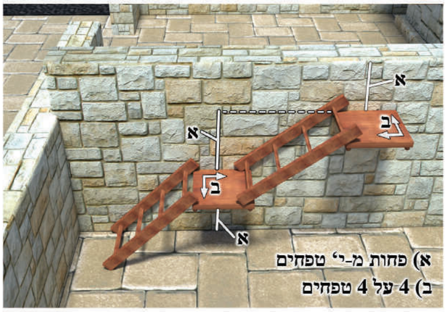

ציור ב

א. בהמשך הסוגיא (לקמן בענין כותל תשעה עשר) מבואר שהזיז מועיל למעט רק אם הוא בתוך עשרה טפחים הסמוכים לראש הכותל, וגם אינו גבוה מהארץ עשרה טפחים. ב. הריטב"א לעיל (עז: ד"ה אמר רב) הקשה מכאן על רש"י (שם) שאמר לגבי איצטבא, שלא צריך שיהיה בה ד' על ד' טפחים, אלא די בכך שיהיה אורכה ד' טפחים, ואילו כאן מפורש שצריך שיהיה הזיז ד' על ד' טפחים. ובעבודת עבודה (על עבודת הקודש לרשב"א שער ד סי' א אות יד) כתב ליישב, שיש לחלק, שדווקא בדבר שנסמך על הכותל ואינו בנוי בכותל עצמו, סובר רש"י שדי באורך ד' טפחים, משום שיכול להרחיקו מהכותל ולעמוד עליו ולהשתמש בו, מה שאין כן בזיז שמחובר לכותל, לא ניתן להשתמש כשרוחבו כלשהו, שהרי אינו יכול לעמוד עליו, ובאופן זה גם לדעת רש"י צריך שיהיה גם ברוחבו ד' טפחים. ג. ובלבד שהרווח בין שלבי הסולם יהיה פחות משלשה טפחים [שהוא כלבוד]. רש"י (ד"ה והניח), אבל אם הרווח יותר משלשה טפחים אינו מועיל, והרי זה מיעוט באויר [ראה לעיל (עז: בסופו)]. ד. אפילו בתוך שלשה טפחים לזיז. משנה ברורה (סי' שעג ס"ק לט). ה. הראשונים הסוברים שמיעוט באויר שמו מיעוט [ראה הערה לעיל (עז: בדברי הגמרא 'ואין בין זה לזה שלשה')], ביארו את הגמרא לשיטתם באופן שונה מרש"י, שמה שאמרו שאם הניח עליו סולם כל שהוא מיעטו, הכוונה שאם הניח את הסולם על הזיז מיעט בכך את שימושיו של הזיז [לכאורה הכוונה שבכך הוא מראה שאינו עומד להשתמש בזיז אלא להנחת הסולם ולא כדי לעלות בו לכותל, שהרי לשיטתם שמיעוט באויר שמו מיעוט, עומד הזיז לשימוש הכותל גם בלי הסולם] ושוב אין הזיז יכול להועיל, אולם אם הניחו סמוך לזיז, הרי לא מיעט כלום מהזיז, ורק הרויח את מקומו והרחיב בכך את שימושיו, ומועיל הזיז להתיר את הכותל. ו. רש"י (ד"ה צריך זיז). [כלומר שיהיה הסולם מונח על הזיז, כמו שנתבאר בסמוך]. והולך לשיטתו, שמיעוט באויר אינו מועיל, אבל לשיטת הראשונים הסוברים שמיעוט באויר מועיל, מתיר הזיז גם בלא סולם. ז. אבל אם הוא למעלה מעשרה, לא יועיל לו הסולם שתחתיו כשאין בו ד' טפחים, כשם שבכותל של עשרה טפחים לא מועיל סולם כל שהוא [כמבואר לעיל (עז:)]. רש"י (ד"ה צריך שני). ח. וגם צריך שיהא בתוך עשרה טפחים לזיז התחתון. משנה ברורה (סי' שעג ס"ק ק). וטעמו, משום שכל שיש גובה עשרה אין סולם כל שהוא מועיל, כמו שנתבאר בהערה הקודמת. כתב הריטב"א (ד"ה ואלא), מה שהצריכו שני זיזים, הוא רק כשהיה גובהו עשרים טפחים שוחקות, דהיינו מרווחות, אבל אם היו מצומצמות, די בזיז אחד, שיעמידנו באמצע הכותל בצמצום, ואז יהיה פחות מעשרה ממנו למטה ולמעלה. וראה בחזון איש (או"ח סי' נו ס"ק כה) שתמה, הרי אם יניח את הזיז בטפח העשירי, יהיה עליונו למעלה מי', והלא צריך שיוכל לעמוד עליו ברגליו, נמצא שדריסת רגליו תהיה למעלה מעשרה טפחים. ט. רש"י (ד"ה זה). והוא לשיטתו, שאין זיז מועיל בלא סולם תחתיו, משום מיעוט באויר. ולשאר הראשונים שמיעוט באויר מועיל, הטעם בזה הוא שאם יהיו שני הזיזים זה כנגד זה, לא יהיה נוח לעלות מזיז אחד לחבירו. ריטב"א ומאירי (ד"ה כותל). י. כמבואר בשבת (ו. ורש"י שם ע"ב ד"ה קמ"ל). וראה בלשון הזהב ושפת אמת (ד"ה אר"ה) שדנו בטעם הבאת ענין זה כאן. יא. והנוטל דבר שהיה מונח עליו והניחו ברשות הרבים, או שנטל דבר שהיה מונח ברשות הרבים והניחו עליו חייב. רש"י (ד"ה עמוד). יב. רש"י (שם). וכתב המאירי (ד"ה עמוד) שנידון כמקום פטור. הרמב"ם (שבת פי"ד ה"ט) פירש את דינו של רב הונא באופן אחר, שלא נעץ את היתד בראשו של העמוד, אלא בצידו, ומאחר שראוי לתלות ביתד דברים ולהשתמש בו, נעשה כרמלית, ואין מחשיבים את גובה העמוד אלא מהיתד ולמעלה, ונמצא שעל ידי היתד פחת גובהו של העמוד [וראה במגיד משנה שם שמבאר לדעתו את כל השיטות שבגמרא להלן]. יג. רש"י (ד"ה ובגבוה). ובחידושי המאירי (ד"ה אמר) הוסיף שהוא מטעם לבוד. יד. רבי יוחנן בא להשמיענו, בענין מה ששנינו (שבת ו.) שחריץ שהוא עמוק עשרה טפחים ורחב ארבעה טפחים נידון כרשות היחיד, שפעמים אפילו שאינו עמוק עשרה טפחים, או שאינו רחב ארבעה טפחים אפשר שידון כרשות היחיד. טו. אף שרבי יוחנן הזכיר בדבריו רק צירוף לגובה עשרה, כוונתו גם צירוף לרוחב ארבעה, שהרי דייק את דינו מלשון המשנה בשבת (צט.) 'חולית הבור והסלע שהן גבוהין עשרה ורחבים ארבעה הנוטל מהן והנותן על גבן חייב', שמכך שנקטה המשנה 'חולית הבור והסלע', ולא 'הבור והסלע' וכו', מוכח שבאה להשמיענו שחוליית הבור מצטרפת להשלים את הבור לשיעור הדרוש לרשות היחיד [כלומר, שאם להשמיענו שנחשב רשות היחיד בין אם הוא בעומק ובין בגובה, היה לה לומר 'הבור והסלע' וכו', ומכך שנקטה הלשון 'חולית הבור', משמע שבאה להשמיענו גם דין צירוף (רש"י שבת צט. ד"ה למה)], ומכך שנקטה המשנה גם הלשון 'רחבים ארבעה', משמע שהחוליא מצטרפת להשלים גם את הרוחב. ומה שהביא רב אשי את דברי רבי יוחנן ולא

או ששוטח עליהם בגד, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ שם, ולכן מקומם נחשב מקום רחב ארבעה הראוי לשימוש, וחייב אפילו אם לא הניח דף[טז].

★

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בענין סולם העשוי לצורך מיעוט כותל של עשרה טפחים, אם צריך שיגיע הסולם לראש הכותל ממש[יז]: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, כּוֹתֶל** שגובהו **עֲשָׂרָה** טפחים, **צָרִיךְ סוּלָּם** שאורכו **אַרְבָּעָה עָשָׂר** טפחים כדי **לְהַתִּירוֹ**, לפי שצריך להרחיק את רגלי הסולם ארבעה טפחים מהכותל, שסולם זקוף אינו נוח לעלות בו, וכשמרחיק את רגלי הסולם ארבעה מגיע ראש הסולם לראש הכותל[יח]. **רַב יוֹסֵף אָמַר, אֲפִילּוּ** יהיה אורך הסולם **שְׁלֹשָׁה עָשָׂר** טפחים **וּמַשֶּׁהוּ** די בכך, שכשמרחיק את רגליו מהכותל ארבעה טפחים יגיע ראשו לתוך הטפח העליון הסמוך לראש הכותל, ודי בכך, ולא צריך שיגיע לראש הכותל ממש[יט]. **אַבַּיֵי אָמַר, אֲפִילּוּ** יהיה אורך הסולם **אַחַד עָשָׂר** טפחים **וּמַשֶּׁהוּ** די בכך, משום שכשמרחיק את רגלי הסולם ארבעה טפחים מהכותל, יפגע ראשו בתוך שלשה טפחים הסמוכים לראש הכותל, והרי כל דבר שהוא בתוך שלשה טפחים, נחשב כלבוד, ונמצא שראש הסולם מחובר לראש הכותל[כ]. **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר, אֲפִילּוּ** אם גובה הסולם **שִׁבְעָה** טפחים **וּמַשֶּׁהוּ** גם מועיל, שסובר כדעת רב להלן, שסולם זקוף ממעט, וכשמעמידו בזקיפה מגיע ראשו לתוך שלשה טפחים הסמוכים לראש הכותל ומועיל בתורת לבוד [ציור ג][כא].

הגמרא מבררת הדעה שסולם זקוף ממעט: **אָמַר רַב, סוּלָּם** העומד **זָקוּף** על הכותל ללא שיפוע, הרי הוא **מְמַעֵט** בגובה הכותל, ודין זה הוא **גְּמָרָא** - שמעתי מרבותי, **וְלֹא יָדַעְנָא מַאי טַעְמָא** - אבל איני יודע טעמו, שהרי אינו נוח לעלות בו. תמהה הגמרא: **אָמַר שְׁמוּאֵל, וְלֹא יָדַע אַבָּא**[כב] **טַעְמָא דְּהָא מִלְּתָא** - וכי לא ידע רב הטעם של דבר זה. **מִידֵי דַּהֲוָה אַאִיצְטַבָּא עַל גַּבֵּי אִיצְטַבָּא** - הרי זה דומה לאיצטבא על גבי איצטבא, ששנינו לעיל (עו:) שמועיל, אף ששתי האיצטבאות עומדות אחת מעל חבירתה במכוון[כג].

★

הגמרא מבארת אלו איצטבאות וסולמות אין צריך לקובעם בארץ כדי למעט את הכותל: **אָמַר רַבָּה אָמַר רַבִּי חִיָּיא, דְּקָלִים** חתוכים **שֶׁבְּבָבֶל**[כד], שהניחם סמוך לכותל למעט את גובהו, **אֵינָן צְרִיכִין קֶבַע** - חיבור לקרקע. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** - מה הטעם שהם ממעטים באופן זה, הלא הם מותרים בטלטול בשבת, מפני שיש עליהם תורת כלי, שראויים הם לישיבה, ולעיל (עו.) נתבאר שדבר המותר בטלטול אינו ממעט. משיבה הגמרא: אמנם מותרים הם בטלטול, אך **כְּבֵידָן קוֹבַעְתָּן** - כובדם קובעם במקומם, שמחמת כובדם אין אדם בא ומזיזם משם.

וְרַב יוֹסֵף אָמַר בשם **רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, סוּלָּמוֹת שֶׁבְּבָבֶל**[כה] שהשעינם על הכותל כדי למעט את גובהו, **אֵינָן צְרִיכִין קֶבַע** - חיבור לקרקע. **שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא** הם ממעטים, הרי הם כלים ומותרים בטלטול. **משיבה הגמרא: כְּבֵידָן קוֹבַעְתָּן**, ואין מטלטלים אותם[כו].

מבארת הגמרא: מַאן דְּאָמַר - זה [-רבי אושעיא] שאמר **שסוּלָּמוֹת** ממעטים ללא חיבור לקרקע, **כָּל שֶׁכֵּן** שיאמר **שדְּקָלִים** ימעטו ללא חיבור לקרקע. **וּמַאן דְּאָמַר** - וזה [-רבי חייא] שאמר **שדְּקָלִים** ממעטים ללא חיבור לקרקע, רק בדקלים אמר כן, **אֲבָל בסוּלָּמוֹת לֹא** יאמר שימעטו ללא חיבור לקרקע[כז].

★

בגמרא לעיל (עו:) **נתבאר שרוחב סולם הממעט את הכותל צריך להיות רוחבו ארבעה טפחים, הגמרא מסתפקת בדין זה בכמה אופנים: בְּעָא מִינֵּיהּ** - שאל ממנו **רַב יוֹסֵף מֵרַבָּה, סוּלָּם** כל שהוא **מִכָּאן וְסוּלָּם** כל שהוא **מִכָּאן וְקַשִּׁין** של תבואה **בָּאֶמְצַע** - אם השעין על הכותל שני סולמות שרוחב כל אחד מהם פחות מארבעה טפחים, וכדי להשלים רוחב ארבעה טפחים הרחיקם זה מזה, וביניהם תקע קשים של תבואה כעין שליבות של סולם, באופן שרוחב הכל ביחד ארבעה טפחים [ציור ד], **מַהוּ** - מה דינו. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רבה לרב יוסף, **אֵין כַּף הָרֶגֶל עוֹלָה בָּהֶן** - בקשים, כלומר הואיל והרגילות לעלות בסולם באופן שהרגלים באמצע הסולם, וסולם זה שבאמצעו קבועים קשים אינו ראוי לכך, לפיכך אינו מועיל למעט.

עוד שאל רב יוסף את רבה: קַשִּׁין תקועים **מִכָּאן** - מצד זה של הסולם, **וְקַשִּׁין** תקועים **מִכָּאן** - מצידו השני, **וְסוּלָּם** שאינו רחב ארבעה טפחים **בָּאֶמְצַע** והקשים משלימים את רוחבו לארבעה טפחים [ציור ה], **מַהוּ** - מה דינו. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רבה לרב יוסף, **הֲרֵי כַּף הָרֶגֶל עוֹלָה בָּהֶן** - בשליבות הסולם, והקשים שמהצדדים ראויים לשימוש העולה בסולם, שיאחוז בהם בידיו בעלותו בסולם, ולפיכך סולם זה ממעט את הכותל.

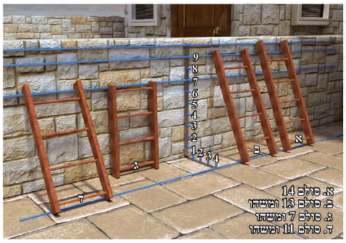

ציור ג

ציור ד

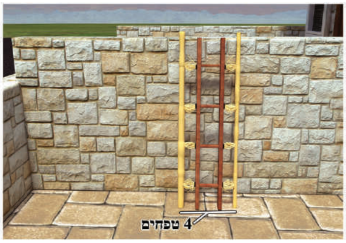

ציור ה

את המשנה שהיא מקור דברי רבי יוחנן, משום שבמשנה אין הדברים מפורשים, ורבי יוחנן הוא שדייק כן מלשונה. רש"י (ד"ה מנטרפא). טז. **מרש"י** (ד"ה ואמאי) משמע [ובתוספות (ד"ה אלא) הוא מפורש], שסברת 'מנח מידי ומשתמש' הוצרכה כדי לתת טעם לצירוף החוליא להשלמת רוחב ארבעה טפחים, אבל לצירופה להשלמת גובה עשרה טפחים כאשר הבור רחב ארבעה טפחים, לא הוצרכנו לטעם זה, שהרי כותלי הבור עכשיו גבוהים עשרה טפחים. וראה בריטב"א (ד"ה וא"ת) שדן בענין החוליא כשמשלימה לעשרה, אם צריך שיהיה גובהה לפחות ג' טפחים מבחוץ, ומסיק שמצטרפת אפילו כשנמוכה מג' טפחים. יז. **בשער** הציון (סי' שעב אות מה) הביא בשם תוספות ירושלים שכתב בשם הירושלמי (פ"ז ה"א), ששיעור גובה סולם נמדד לפי השליבה העליונה, ואין העמודים שהשליבות תחובות בהם מועילים להשלים השיעור. התוספות לעיל (עו: ד"ה אם) הקשו מסוגייתנו על רש"י שכתב (שם) שבסולם שעשוי למעט כותל, די בכך שיהיה בשליבותיו אורך ד' טפחים, ולא צריך שיהיו ד' טפחים גם ברוחבן, שלדבריו נמצאו שתי הסוגיות סותרות, שלמעלה לא נזכר שצריך שיגיע הסולם לראש הכותל, וכאן משמע שצריך שיגיע לראש הכותל. וראה בהערה שם (בדברי הגמרא 'אם יש באיצטבא ארבעה ממעט') יישוב סתירת הסוגיות, לדעת רש"י ולדעת תוספות. יח. **רש"י** (ד"ה סולם, ד"ה אפילו). וכתבו התוספות (ד"ה צריך), שרש"י לא דקדק בדבריו במה שכתב שצריך שירחיק את רגלי הסולם ארבעה טפחים מהכותל, שהרי גם אם ירחיקם עשרה טפחים, יגיע ראש הסולם לראש הכותל, שהרי י"ד טפחים הוא אלכסון של ריבוע של עשרה טפחים על עשרה טפחים, לפי החשבון האמור לעיל (עו:) 'כל אמתא בריבוע, אמתא ותרי חומשי באלכסונא'. וראה בהערה להלן ע"פ התוספות (ד"ה רב יוסף), שכוונת האמוראים בסוגייתנו, שמרחיק את הסולם מהכותל כפי שיעור הגובה שהוא נשען על הכותל [כדי שיהיה נוח לעלות בו. תוספות הרא"ש (ד"ה צריך)], ונמצא לפי דבריהם שמכיון שלדעת רב יהודה אמר שמואל, צריך שיגיע הסולם עד ראש הכותל, יכול להרחיקו עשרה טפחים מהכותל, ונמצא אורך שיפועו ארבעה עשר טפחים. [וראה בשפת אמת (פרש"י ד"ה סולם) שכתב שגם כוונת רש"י כדעת התוספות]. יט. **התוספות** (ד"ה רב יוסף) חולקים גם כאן על רש"י [והולכים לשיטתם לעיל בדעת שמואל] וכתבו, שגם רב יוסף סובר שצריך שיהיו רגלי הסולם רחוקים מהכותל כפי שיעור גובה הנחת הסולם על הכותל, ומאחר שלדעת רב יוסף די בכך שיגיע ראש הסולם לתוך הטפח העליון [כפי שכתב גם רש"י] כלומר שגובה הגעת הסולם בכותל הוא תשעה טפחים ומשהו, כך צריך שיורחקו רגליו מהכותל, ונמצא שיפועו [שהוא אורך הסולם] הוא י"ב טפחים ושלשה חומשי טפח [שהוא אלכסון של ריבוע של תשעה על תשעה טפחים] ועוד משהו [כדי שיפגע בתוך הטפח העשירי], ומה שנקט רב יוסף י"ג ומשהו, אין כוונתו לקבוע בכך את שיעור אורך הסולם, ואמר זאת כסימן בעלמא, להשמיענו שצריך שיפגע ראש הסולם בתוך הטפח העליון, וכן הוא גם פירוש דברי אביי המובאים בסמוך. כ. **כל** שני דברים שיש ביניהם פחות משלשה טפחים, נחשבים כמו שהם מחוברים. ראה סוכה (ז.). כא. **רש"י** (ד"ה שבעה), וריטב"א (ד"ה רב הונא) בביאור דבריו. כב. **רש"י** בחולין (לח. ד"ה לאבא) ובעוד מקומות (ראה בגליון מסורת הש"ס) פירש תיבת 'אבא' מלשון חשיבות. והתוספות (שם ד"ה אלטליך) כתבו בשם הערוך, שכך היה שמו של רב, וכינויו היה 'רב' על שם חשיבותו, כמו שכינו את רבי יהודה הנשיא בשם 'רבי', ושמואל שהיה חבירו קראו בשמו. כג. **כתבו** התוספות (ד"ה אמר) ששמואל פירש הסברא לדעת רב, אולם הוא עצמו סובר שסולם זקוף אינו ממעט, שהרי אמר בסמוך, שכותל של עשרה טפחים צריך סולם של י"ד טפחים, כדי שיוכל להטותו. וכתב בשפת אמת (ד"ה מידי) שלדעת שמואל עצמו שסולם זקוף אינו מועיל כאיצטבא על גבי איצטבא, צריך לחלק שאיצטבא קבועה יותר מסולם. אמנם הריטב"א (ד"ה אמר רב) חילק, שמה שאמר שמואל שסולם זקוף לא מועיל, היינו כדי להתיר לשתי החצירות שיערבו יחד [שלכך צריך שיהיה השימוש נוח ביותר], ומה שאמר שסולם זקוף מועיל, היינו כדי להתיר לבעל החצר ששימושו בנחת את השימוש על גג הכותל [שלזה די גם אם השימוש אינו נוח ביותר, רק שהוא נוח יותר מחבירו]. בחזון איש (או"ח סי' לג ס"ק כז) כתב, שראייתו של שמואל מאיצטבא על גבי איצטבא אינה מובנת, שהרי שם הטעם שמועיל, משום שבאחת מהן יש ארבעה טפחים, ובה הוא משתמש כדי לעלות לראש הכותל, ודיה באיצטבא זו כדי למעט את הכותל, ולא הוצרכה התחתונה, אלא כדי שלא יהיה מיעוט באויר, מה שאין כן בסולם, שמשתמש בכל שליבות הסולם כדי לעלות לראש הכותל, וכשהוא זקוף אינו נוח לעלות בו, לפי שכשעולה בשליבה התחתונה, מונעת ממנו השליבה שמעליה להיסמך על הכותל. וראה שם מה שכתב. כד. **התיכות** גסות של דקלים. חידושי המאירי (ד"ה קי"ל). כה. **ששליבותיו** עשויים מנסרים ועצים גסים וכבדים. חידושי המאירי (שם). כו. **כתבו** התוספות (ד"ה סולמות), שמדובר כאן בסולמות קטנים שאין בהם ארבעה חווקים [-שליבות], שנתבאר לעיל (עו:) שאינם ממעטים משום שאינם כבדים, ומשמיענו שמכל מקום של בבל ממעטים, משום שהם כבדים. כז. **הטעם** לא נתבאר במפרשים, ולכאורה מלשון הגמרא 'מאן דאמר סולמות כל שכן דקלים' משמע שטעמו של האוסר הוא, משום שסובר שאינם כבדים דיים.

עוד שאל רב יוסף את רבה[א]: היה סולם צר שאין בו רוחב ארבעה טפחים, **וְחָקַק לְהַשְׁלִים** ארבעה טפחים **בְּכוֹתֶל** משני צידי הסולם כנגד שליבות הסולם [ציור א], **בְּכַמָּה** מגובה הכותל צריך לחקוק כדי להשלים את רוחב ארבעה טפחים[ב][א], **אָמַר לֵיהּ** רבה לרב יוסף, **בַּעֲשָׂרָה** - עד גובה עשרה טפחים צריך להשלים רוחב ארבעה טפחים. ולאחר שיש גובה עשרה טפחים ברוחב ארבעה טפחים שהוא שיעור פתח, שוב לא איכפת לנו שהכותל גבוה אפילו הרבה יותר[ג][ב].

רב יוסף ממשיך לשאול: וְאָמַר לֵיהּ רב יוסף לרבה, **חֲקָקוֹ** את הרוחב **כּוּלּוֹ בְּכוֹתֶל**, שלא העמיד שם סולם אלא חקק בכותל מעלות שרוחבן ארבעה טפחים [ציור ב], **בְּכַמָּה** מגובה הכותל צריך לחקוק. **אָמַר לֵיהּ** רבה לרב יוסף, **מְלֹא קוֹמָתוֹ** של הכותל צריך לחקוק ברוחב ארבעה טפחים.

שאל רב יוסף את רבה: וּמַאי שְׁנָא - ובמה שונה אופן זה מהאופן הקודם, שלא הצרכנו שיהיו החקיקות משלימות לרוחב ארבעה טפחים עד ראש הכותל. **אָמַר לֵיהּ** רבה לרב יוסף, **הָתָם** - באופן הקודם, שיש סולם עד ראש הכותל, **מִסְתַּלֵּק לֵיהּ** - נוח לאדם לעלות בו, אלא שכדי שיהיו רשאים לעבור ולערב בין החצירות צריך שיהיה פתח ביניהן, וזהו רק כשיש רוחב ארבעה טפחים בגובה עשרה טפחים, ולזה די שיש חקיקות המשלימות לרוחב ארבעה טפחים בגובה עשרה טפחים, אולם **הָכָא** - כאן שלא העמיד סולם אלא המעלות חקוקות בכותל, **לֹא מִסְתַּלֵּק לֵיהּ** - אין נוח לעלות בו כל כך, ולכן צריך שיהיה רוחב ארבעה טפחים עד ראשו.

★

הגמרא דנה בענין אילן ואשירה המשמשים כסולם של כותל[ד]: **בְּעָא מִינֵּיהּ** [-שאל ממנו] **רַב יוֹסֵף מֵרַבָּה, עֲשָׂאוֹ לְאִילָן** העומד סמוך לכותל, שישמש **סוּלָּם** לעלות בו על הכותל, על ידי שחתכו באופן שיהא נוח לעלות ולירד בו [ציור ג][ה], **מַהוּ** שיחשב כפתח בין החצירות, שיוכלו לערב ביניהם, שאפשר שהואיל ואינו ראוי לעלות בו בשבת אינו יכול להחשב כפתח. ושאלה זו, **תִּיבָּעֵי** - יש להסתפק בה **לְדַעַת רַבִּי** הסובר (לעיל לג:) שאם הניח עירוב תחומין באילן, אף שאינו יכול ליטול העירוב מהאילן בשבת [לפי שנחשב שימוש באילן[ו]] אך מכיון שיכול ליטלו משם בין השמשות [מפני שנטילתו מהאילן אינה אלא שבות, ולא גזרו על השבות בין השמשות] די בזמן זה להחלת העירוב, שמא כאן לא יועיל. וכן **תִּיבָּעֵי** - יש להסתפק בשאלה זו **לְדַעַת רַבָּנָן** החולקים על רבי (שם) וסוברים שהנותן עירוב תחומין באילן אינו מועיל, שלדעתם אף בין השמשות אינו יכול ליטלו מהאילן [שסוברים שגזרו על השבות אף בין השמשות], שמא כאן יוכל האילן להועיל כסולם.

ומפרש רב יוסף את צדדי הספק לרבי ולרבנן: תִּיבָּעֵי לְרַבִּי - הספק בדעת רבי הוא, משום **שֶׁעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי הָתָם** [-שם] שמועיל עירובו, משום **שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהוּא מִשּׁוּם שְׁבוּת** כגון שימוש במחובר, **לֹא גָּזְרוּ עָלָיו** בין השמשות, **הָנֵי מִילֵּי בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** - דברים אלו אמורים רק בדבר שאינו צריך לו רק בין השמשות, כמו הנחת עירוב תחומין, שעניינו הוא קנין שביתה, וזמנה הוא בין השמשות, **אֲבָל כּוּלֵּי יוֹמָא לֹא** - לענין עירוב חצירות שאינו יכול לחול אלא אם יש פתח ביניהן, ופתח שאינו ראוי לשימוש כל היום אינו נחשב פתח, ואם כן כאשר הסולם הוא אילן ואינו ראוי לשימוש בשבת, יש לומר שלא יועיל אף שבין השמשות הוא ראוי לשימוש. **אוֹ דִּילְמָא** - או שמא **אֲפִילּוּ לְרַבָּנָן** יועיל כאן, משום שבאמת הסולם שעל ידי האילן **פִּיתְחָא** - פתח גמור **הוּא**[ז], וְזה שאין עולים בו בשבת הוא רק כאילו **אַרְיָא הוּא דִּרְבִיעַ עֲלֵיהּ** - אריה רובץ עליו, כלומר גזירת חכמים אוסרת להשתמש באילן בשבת, וכשם שאם יש פתח גמור ואריה רובץ לידו, החצירות מעורבות, כן סולם זה יש עליו שם פתח, ונעשו על ידו החצירות כחצר אחת ומועיל בו עירוב, ויטלטלו מזו לזו דרך חורים שבכותל.

ממשיך רב יוסף לשאול: ואם תאמר שאכן אילן שהוא סולם נחשב פתח לעירובי חצירות, עדיין יש להסתפק באופן **שֶׁעֲשָׂאוֹ לַאֲשֵׁירָה סוּלָּם** - שעשה סולם מאילן שנעבד בעבודה זרה ונאסר בהנאה[ח], **מַהוּ** שיועיל לעירוב חצירות, שהרי נמצא שנהנים מדבר האסור בהנאה[ג]. ושאלה זו, **תִּיבָּעֵי** - יש להסתפק בה **לְדַעַת רַבִּי יְהוּדָה** הסובר (לעיל לא.) שהנותן עירוב תחומין בקבר, עירובו מועיל אף שהקבר אסור בהנאה[ט], שכן יש מקום לומר שלדעתו עירוב חצירות

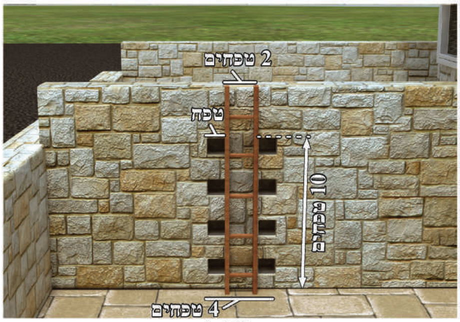

ציור א

ציור ב

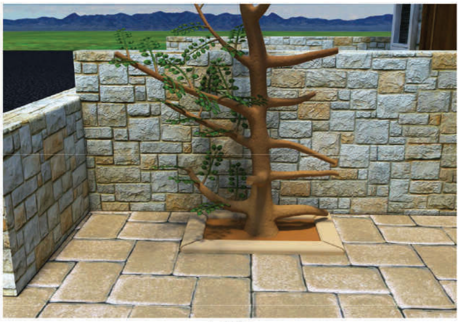
ציור ג

א. **על** פי תוספות ותוספות הרא"ש (ד"ה חקק). ב. **רש"י** (ד"ה חקק). ג. **שהרי** הסולם עצמו מגיע לראש הכותל. רש"י (ד"ה התם) ותוספות (ד"ה אמר). ד. **במסכת** ביצה (לו:) שנינו, שחכמים גזרו שלא לעלות על אילן בשבת, גזירה שמא יתלוש עלים או ענפים או פירות, ובכלל גזירה זו, גם שאין להשתמש בו [כל שגבוה ג' טפחים] (ראה טור"ע או"ח סי' שלו סעיפים א-ג). ולענין שימוש באילן בין השמשות שהוא ספק חול ספק שבת, מבואר לעיל (לג:) שלדעת רבי מותר, לפי שסובר שכל דבר שאסור מדרבנן משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות, ולדעת חכמים אף בין השמשות גזרו ואסור. ה. **מאירי** (ד"ה עשאו). ו. **ראה** רש"י (לעיל לג: ד"ה והא) שהנוטל דבר מאילן הוא בכלל משתמש באילן. ז. **שהרי** בחול עולים בו. ריטב"א (ד"ה או - הראשון). ח. **רמב"ם** (עבודה זרה פ"ז ה"ג) מהפסוק (דברים ז כו) 'ולא תביא תועבה אל ביתך'. ט. **כתב** הטור (יו"ד סי' שסד ס"א) 'הקבר אסור בהנאה וכו' וגם לישב על הקבר אסור'. ואיסור הנאת קבר למדוהו (סנהדרין מז:) מגזירה שוה, נאמר (במדבר כ א) 'ותמת שם מרים ותקבר שם', ונאמר (דברים כא ד) 'וערפו שם את העגלה בנחל', מה עגלה ערופה אסורה בהנאה (קידושין נז.) אף כאן המת וכל תשמישיו אסורים בהנאה.

על ידי סולם אשירה לא יועיל. וכן **תיבעי** - יש להסתפק בשאלה זו **לדעת רבנן** הסוברים (שם) שאין עירוב תחומין בקבר מועיל, שכן יש מקום לומר שלדעתם עירוב חצירות בסולם אשירה כן יועיל.

ומפרש רב יוסף את צדדי הספק לרבי יהודה ולרבנן: תיבעי לרבי יהודה - הספק בדעת רבי יהודה הוא, משום שיש לומר **שעד כאן לא קאמר רבי יהודה התם** [-שם] **דמותר לקנות בית** [-שביתה] לצורך עירובי תחומין **באיסורי הנאה** כגון בקבר, **אלא התם דבתר דקנה ליה עירוב לא ניחא ליה דלינטר** - שאחר שכבר קנה שביתה וחל העירוב, אינו צריך עוד לשמירתה של הפת ולא איכפת לו אם תאבד, ונמצא שאינו נהנה משמירת הפת על ידי הקבר, וכל הנאתו היא רק מקניית העירוב על ידי הקבר, וזו לא נחשבת הנאה, שכן אין מערבים עירוב תחומין אלא לדבר מצוה, ומצוות לא ניתנו ליהנות מהם[י], אבל עירובי חצירות נעשים להנאתו שיוכלו לטלטל מחצר לחצר אף לדבר רשות ולא רק לדבר מצוה, ואם הסולם מאשירה נמצא שנהנה מאיסור הנאה. **או דילמא** - או שמא **אפילו לרבנן** יועיל כאן, משום שאף שנהנה מעמידת סולם האשירה שם, שיהיו החצירות מעורבות על ידו, מכל מקום אינו משתמש בו כלל ואינו עולה בו, **ופיתחא** - ופתח גמור **הוא**, וזה שאסור לעלות בו, הוא רק כאילו **אריא הוא דרביע עליה** - אריה רובץ עליו, כלומר איסור התורה להשתמש בו, וכשם שאם יש פתח גמור ואריה רובץ לידו החצירות מעורבות, כן סולם זה יש עליו שם פתח והוא עושה את החצירות מחוברות[יא].

אמר ליה רבה לרב יוסף תשובה לשאלותיו, סתם **אילן** שעשאו סולם **מותר** לערב על ידו, כיון שהוא פתח ראוי לשימוש אלא ש'אריה רובץ עליו', ואולם **אשירה** שהיא סולם, **אסורה** בהנאה להתיר על ידה טלטול בין החצירות[יב][ד].

הגמרא מקשה על רבה ומביאה דעות אחרות: מתקיף לה - הקשה **רב חסדא** על רבה, **אדרבה** - מסתבר לומר ההיפך מדבריך, **אילן שאיסור שבת גורם לו** שלא יהיה אפשר להשתמש בו בשבת, **ניתסר** - יאסר מלטלט על ידו, **אשירה שאיסור דבר אחר** [-עבודה זרה] **גורם לו** שלא יהיה אפשר להשתמש בו בשבת ולא איסור שבת, **לא ניתסר** - לא יאסר מלטלט על ידו[ה].

איתמר נמי - וכן נאמר בבית המדרש כסברת רב חסדא, **כי אתא** - כשבא **רבין** מארץ ישראל, **אמר** בשם **רבי אלעזר, ואמרי לה** - ויש אומרים שהשמועה דלהלן **אמר רבי אבהו אמר** [-בשם] **רבי יוחנן, כל שאיסור שבת גורם לו**, כמו אילן שעשאו סולם, **אסור, כל שאיסור דבר אחר גורם לו**, כמו אשירה, **מותר**.

רב נחמן בר יצחק מתני הכי - שנה כך, עשה **אילן** סולם, **פלוגתא** - תלוי במחלוקת **דרבי ורבנן** בעירוב תחומין שנתנו באילן, שלדעת רבי הוא עירוב, משום שיכול ליטול את הפת בין השמשות, ולדעת חכמים אינו עירוב, משום שאינו יכול ליטלה אף בבין השמשות, וכן בענייננו, לדעת רבי מועיל הסולם לעירוב החצירות משום שיכול לעלות בו בין השמשות[יג], ולדעת חכמים אינו מועיל, לפי שאינו יכול לעלות בו בין השמשות. **ואשירה** שעשאה סולם, **פלוגתא** - תלוי במחלוקת **דרבי יהודה ורבנן** בעירוב תחומין שהניחו על קבר, שלדעת רבי יהודה עירובו עירוב משום שהוא סובר שמותר לקנות שביתה לעירוב תחומין באיסור הנאה[ו], ולדעת רבנן אין עירובו עירוב משום שלדעתם אסור לקנות שביתה לעירוב תחומין באיסור הנאה, וכן בענייננו, לדעת רבי יהודה מועילה האשירה לעירוב החצירות אף שהיא אסורה בהנאה [והיא כפתח שאריה רובץ עליו], ולדעת חכמים אינה מועילה מאחר שהיא אסורה בהנאה[יד].

* * *

משנה **המשנה ממשיכה לדון בחצירות הסמוכות זו לזו, ויש דבר שמפסיק ביניהן, אימתי מערבות כחצר אחת, ואימתי כשתי חצירות: חריץ** [-חפירה ארוכה] **שמפסיק בין שתי חצירות**[ז], על פני כל החצר, והוא **עמוק עשרה** טפחים, **ורוחב**[טו] **ארבעה** טפחים[טז][ח], בני החצירות **מערבין שנים ואין מערבין אחד**, כלומר, כל חצר מערבת לעצמה, ואינן יכולות לערב יחד כחצר אחת, מפני שהחריץ הוא כמחיצה בין החצירות[יז][ט]. **ואפילו** אם החריץ **מלא קש או תבן**[יח], אינו נחשב כסתום[יט][י], ועדיין הוא מפסיק בין החצירות, וכל חצר מערבת בפני עצמה. אבל אם החריץ **מלא עפר או צרורות** [-אבנים קטנות], נחשב החריץ כסתום[כ][יא], **ומערבין אחד ואין מערבין שנים**, כלומר שתי החצירות מערבות יחד, כדין חצר אחת, ואינן יכולות להיחלק ולערב כל חצר בפני עצמה כשתי חצירות[כא].

אם **נתן עליו** [-על החריץ] **נסר** - לוח עץ, **שהוא רחב ארבעה טפחים**, והוא עובר על גבי החריץ מחצר לחצר כעין גשר [ציור ד][יב], **וכן** הוא הדין **בשתי גזוזטראות** - נסרים הבולטים מכותלי עליות הבתים, על גבי רשות הרבים, שעומדות **זו כנגד זו**[כב], ובכל אחת מהעליות שמהן יוצאות הגזוזטראות

י. **לא** ליהנות ניתנו לישראל, להיות קיומם להם הנאה, אלא לעול על צואריהם ניתנו. רש"י (ד"ה כמ. ד"ה לא). יא. **ומסתבר** שמדובר באשירה של גוי שאפשר לגוי לבטלה ותהיה מותרת בהנאה ויהיה אפשר לעלות בה אף בחול. אבל אשירה של ישראל הרי עומדת לשריפה ואם כן כתותי מכתת שיעוריה ואין בסולם שיעור רוחב ארבעה טפחים כפי שנצרך. ריטב"א (ד"ה או - השני). אבל בתוספות (להלן פ. ד"ה אבל) ביארו שלגבי סולם ששיעורו אינו משום חשיבות אלא שיהא ראוי לעלות בו אין אומרים כתותי מכתת שיעוריה. יב. **על** פי רש"י (ד"ה ואריה, ד"ה עשאו). יג. **ולא** צריך שיהיה ראוי לשימוש כל היום, אלא מאחר שהיה עליו שם פתח שראוי לשימוש בין השמשות, מועילה גם אחר כך סברת 'אריא דרביע עליה', מה שאין כן לדעת חכמים שאינו ראוי לשימוש אפילו שעה אחת. חזון איש (או"ח סי' עו (לב) ס"ק לא ד"ה לא, ס"ק לג). יד. **על** פי תוספות (שם). וראה בחזון איש (או"ח סי' עו (לב) ס"ק לב) שעמד על דבריהם וביאר באופן אחר. טו. **במשנה** שבמשניות, וברש"י (ד"ה ורחב) הגירסא היא 'ורחב'. טז. **היינו** שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה לכל ארכו. וראה בעיוני הפשט מה הדין כשאינו לכל אורך החצר. יז. **ודווקא** אם הוא עמוק עשרה ורחב ארבעה, אבל אם אינו עמוק עשרה, או שאינו רחב ארבעה, מערבים שתי החצירות יחד. והטעם שצריך שיהיה החריץ עמוק עשרה, הוא משום שאין מחיצה בפחות מעשרה טפחים, ורק כשהוא עמוק עשרה אז דפנות החריץ נחשבות למחיצות, ואפשר לומר בהם גוד אסיק מחיצתא, שרואים את מחיצות החריץ כאילו הם עולות למעלה, ומפרידות בין החצרות, אבל אם אין החריץ עמוק עשרה, אין כאן מחיצות שמפסיקות בין החצירות. והטעם שצריך שיהיה החריץ רחב ארבעה, ביאר רש"י (ד"ה ורחב), שאם אינו רחב ארבעה טפחים נוח לפסוע עליו משפה לשפה, ואינו מפסיק בין החצירות. וראה בעיוני הפשט מהו ביאור דברי רש"י. יח. **קש** ותבן שניהם מגבעול התבואה. וכתבו התוספות בשבת (לו: ד"ה כירה), שקש, הוא החלק של הגבעול שנשאר בקרקע אחר שנקצרו השיבולים, ותבן הוא החלק הנקצר עם השיבולים. יט. **ביאר** רש"י (ד"ה ואפילו), שקש ותבן המונחים בחריץ, אינם נחשבים כסתימה לפי שאין אדם מבטלם שם, כיון שהוא עתיד ליטלם משם. וביאר רבינו יהונתן (ד"ה אפילו) שכיון שתבן וקש ראויים לאכילת בהמה, אין הדרך להשאירם בחריץ. ומבואר בגמרא, שאין זה אלא בקש ותבן שהניחו שם סתם, אבל אם ביטל שם את הקש והתבן, שהניח שם קש ותבן ואמר שרצונו הוא שישארו שם, נחשבים הקש והתבן כסתימה גמורה. כ. **שעפר** וצרורות הניתנים בחריץ סתם, ניתנים שם על דעת שלא להוציאם משם, ולכן הם בטלים שם. כא. **שאם** עירבה כל חצר בפני עצמה, אסור להם לטלטל בחצר, כדין חצר שנפרצה לחצר אחרת. שכיון שאין מחיצה בין החצירות, הרי שתיהן כחצר אחת, ובני חצר שחלקו את עירובם, שעשו חלקם עירוב אחד וחלקם עירוב אחר, אוסרים הם זה על זה. כב. **ברש"י** (ד"ה שתי) מבואר, שעומדות הגזוזטראות זו ליד זו, דהיינו ששתי הגזוזטראות יוצאות מאותו הכותל, אלא שהן רחוקות קצת זו מזו [ציור ה] [וכתב הפרי מגדים (סי' שעג משבצות זהב סק"א) שאף שמבואר בשבת (צו.) ששתי גזוזטראות שיוצאות מאותו כותל, ואויר רשות הרבים עובר ביניהם אסור להעביר מגזוזטרא לגזוזטרא מדאורייתא, מכל מקום כאן, כיון שיש נסר שעובר בין הגזוזטראות, ואינו מעביר באויר רשות הרבים, אלא הוא מעביר על גבי הנסר, אין בזה איסור]. ורבינו יהונתן (ד"ה וכן) פירש, שזו כנגד זו, היינו שהגזוזטראות יוצאות מהבתים שמשני

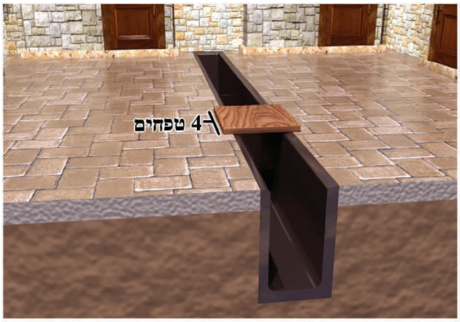

ציור ד

ציור ה

דרים אנשים אחרים, ונתן נסר שהוא רחב ארבעה טפחים מגזוזטרא לגזוזטרא[כג][יג], הנסר משמש לפתח בין שתי החצירות ובין שתי הגזוזטראות, **וּמְעָרְבִין שְׁנַיִם** - יכולים בני כל חצר ובני כל גזוזטרא לערב לעצמם, **וְאִם רָצוּ, מְעָרְבִין אֶחָד** - יכולים בני שתי החצירות ובני שתי הגזוזטראות לערב יחד[כד]. **פָּחוֹת מִכָּאן** - ואם הנסר רחב פחות מארבעה טפחים, אינו נחשב כפתח, **וּמְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד** - ובני כל חצר ובני כל גזוזטרא מערבים לעצמם, ואינם יכולים לערב כולם יחד.

★

גמרא **הגמרא מקשה על המבואר במשנה שתבן אינו נחשב לסתימה בחריץ.** **שואלת הגמרא:** **וְכִי תֶּבֶן** שהוא עתיד לפנותו **לֹא הָוֵייץ** - אינו נחשב לסתימה בחריץ[כה], **וְהָא אֲנַן תְּנַן** - והרי שנינו במשנה (להלן עט.), **מַתְבֵּן** - גדיש של תבן, **שֶׁעוֹמֵד בֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת**, אם הוא **גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים**, הרי הוא מפסיק ביניהם, **וּמְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד** - כל חצר מערבת לעצמה כדין שתי חצירות נפרדות, ואינן יכולות לערב יחד כחצר אחת. הרי שאף שעתידים ליטול משם את התבן, כל זמן שהוא שם הוא נחשב למחיצה, ואין אומרים שכיון שהוא עתיד להינטל, הרי זה כמו שאין שם מחיצה, וכמו כן לגבי חריץ יש לנו לומר, שאף שעתיד התבן להינטל משם, כל זמן שלא ניטל, יחשב החריץ כסתום[יד].

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, לְעִנְיַן** שיחשב התבן **כִּמְחִיצָה, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגֵי** - אין מי שיחלוק בדבר זה[כו], וכולם מודים **דְּהָוְיָא מְחִיצָה** - שגדיש של תבן נחשב מחיצה, ואף שהוא עתיד להינטל משם, כל זמן שהוא שם, והוא מפסיק בין החצירות, הוא נחשב כמחיצה[כז], **אֲבָל לְעִנְיַן חֲצִיצָה** - שיחשב התבן כמי שחוצץ בפני אויר החריץ, ומחשיב את החריץ כסתום וכהמשך הקרקע, **אִי בַּטְּלֵיהּ** - אם ביטל את התבן בחריץ, דהיינו שאמר בפירוש[כח] שלא יטול את התבן מהחריץ[טו], **הָוֵייץ** - נחשב התבן כסתימה בחריץ, **וְאִי לֹא בַּטְּלֵיהּ**, אלא הניח שם את התבן סתם, **לֹא הָוֵייץ** - אין התבן נחשב לסתימה בחריץ[כט].

★

שנינו במשנה: שאם החריץ **מָלֵא עָפָר** או צרורות מערבין אחד ואין מערבין שנים. **הגמרא מבארת מתי עפר וצרורות נחשבים לסתימה בחריץ:** מדברי המשנה שנקטה שאם החריץ מלא עפר או צרורות, מערבין אחד, ולא חילקה בדבר, משמע שבכל אופן שהוא, נחשב החריץ כסתום[ל]. **מקשה הגמרא:** **וַאֲפִילּוּ בִּסְתָמָא** - כשהניח את העפר בסתם שאין אנו יודעים אם יטלנו משם או לא, גם כן הדין שנחשב החריץ כסתום, **וְהָתְנַן** - והרי שנינו במשנה (אהלות פט"ו מ"ז)[לא], **בַּיִת** שיש בו טומאת מת[לב], **שֶׁמִּילְּאָהוּ תֶּבֶן אוֹ צְרוֹרוֹת, וּבִטְּלוֹ** לתבן או לצרורות, **בָּטֵל**, וכל החלל שבו עומדים התבן והצרורות נחשב כסתום, ואם אין שם אויר טפח, הטומאה עולה ומטמאה את מה שעומד מעל המת אף מעל הבית[לג]. ומדייקת הגמרא ממה שאמרה המשנה שם, שביטל שם את התבן והצרורות, **בִּיטְּלוֹ אִין** - שרק אם ביטל שם את התבן והצרורות, דהיינו, שאמר בפירוש שאינו רצה ליטלם משם, רק אז הם בטלים לבית, ונחשב חלל הבית כסתום,

צידי רשות הרבים, זו כנגד זו [ציור ו]. וכתב רבי עקיבא איגר (להלן עט. ברש"י ד"ה זו), שאינו יודע מדוע לא פירש רש"י כדברי רבינו יהונתן. וראה עוד להלן בגמרא (עט.). כג. **רש"י** (ד"ה ספי). וראה בעיוני הפשט, שהתוספות (ד"ה וכן) פירשו באופן אחר. כד. **שחצירות** אלו שוות לחצירות שיש ביניהם כותל, ונפרץ הכותל יותר מארבעה טפחים ופחות מעשר אמות, שמבואר במשנה לעיל (עו:) שמערבים אחד ואם רצו מערבים שנים, שהחריץ הרי הוא ככותל המפריד בין החצירות, והנסר הוא כפירצה בכותל. וביאר רבינו יהונתן (ד"ה נתן), שרק כשהנסר רחב ארבעה טפחים הוא נחשב כפתח, שאז העובר עליו אינו ירא שיפול, ומשום כך הוא נוח להשתמש בו, אבל אם אינו רחב ארבעה טפחים, יראים לעבור בו, ולכן אינו נחשב כפתח. ובדברי הריטב"א והמאירי (ד"ה נתן) מבואר, שהטעם שרק כשהנסר רחב ארבעה הוא נחשב כפתח, הוא משום שדין הנסר הוא כדין פתח שבכותל, שכל מקום שיש שם נסר, הוא כמו שיש שם פירצה, וכשם שפירצה בכותל אם אינה רחבה ארבעה טפחים אינה נחשבת פתח, כך הנסר אם אינו רחב ארבעה טפחים אינו נחשב פתח. כה. **רש"י** (ד"ה לא). סתימת החריץ נקראת חציצה, כלומר שהתבן חוצץ בפני אויר החריץ, ומחשיב את החריץ כסתום. רש"י (ד"ה אבל). כו. **כלומר**, שדבר פשוט וברור הוא, ולא יתכן שימצא מי שיחלוק בזה. כז. **וכשם** שאמרו (לעיל טו:) שאף עביטין [-כר שנותנים תחת אוכף הגמל] ואוכפות וכלי הבהמה יכולים להיחשב כמחיצה במקום שהם עומדים, אף שהם דברים שודאי ינטלו משם. רש"י (ד"ה לענין). כח. **רש"י** (ד"ה אי). ומבואר בדבריו, שאם לא אמר שאינו רוצה ליטול את התבן, אלא רק חשב בלבו שאינו רוצה ליטלו, אין זה נחשב לביטול. והריטב"א בסוכה (ג: ד"ה סיכה) כתב, שאף אם חשב בלבו שאינו רוצה ליטלו משם, הוא ביטול. כט. **שכדי** שלא יחשב החריץ כהפסק בין החצירות, צריך לבטל את מחיצות החריץ, ולזה אין די במה שעכשיו החריץ מלא, אלא צריך שיחשב כאילו אין כאן כלל חריץ, אלא קרקע חלקה היא, וזה אי אפשר לעשות בלא ביטול. ל. **ועוד** מוכח כן במשנה, שהרי בתבן אמרה המשנה שאינו בטל, ודין זה אינו אלא כשהוא מניח את התבן סתם, שהרי ביטול מועיל אף בתבן, כמבואר בגמרא לעיל, ואם כן ודאי בעפר מדובר אף כשלא ביטלו. לא. **כתבו** התוספות (ד"ה והתנן) שכוונת הגמרא היא למשנה זו, ואף שבמשנה שם שנינו 'בית שמלאהו עפר או צרורות ובטלו וכו' טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת', ולא 'תבן או צרורות וביטלו בטל' כמו שהביאה הגמרא כאן, כך הוא דרך הגמרא בכמה מקומות, לשנות ולקצר את צורת המשניות שהיא מביאה. ומה שאמרה הגמרא בדברי המשנה שתבן רק אם ביטלו בטל, אף שלא הוזכר תבן במשנה כלל, למדה כן הגמרא ממה שאמרה המשנה שעפר שביטלו בטל, וכל שכן הוא, שאם עפר צריך ביטול, ודאי שתבן צריך ביטול. ואין לומר, שרק בעפר מועיל ביטול, אבל בתבן אפילו ביטול אין מועיל, שהרי מבואר במשנה שם, שאפילו כרי של תבואה אם ביטלו בטל. לב. **היינו** מת עצמו, ושאר דברים שמטמאים מדין מת המבוארים באהלות (פ"ב משניות א-ג) כגון כזית מהמת ועפר קברות. לג. **כל** המאהיל על המת, כלומר שהוא נעשה אוהל למת, שהמת נמצא תחתיו, נטמא מהמת, אבל אם המת נמצא באוהל, מי שעומד מחוץ לאוהל כנגד המת מעליו, אינו נטמא, שהאוהל חוצץ בינו ובין המת. ואין נחשב אוהל לחצוץ בפני המת, אלא כשיש בו חלל של טפח על טפח בגובה טפח, אבל אם המת נמצא באוהל שאין בו גובה טפח, זהו הנקרא טומאה רצוצה, שדינה הוא שהיא מטמאה את כל העומד חוץ לאוהל ומאהיל עליה, אפילו עומד גבוה הרבה מעל האוהל. ואמרה המשנה, שאם מילא את הבית שהמת שם בתבן או צרורות, ולא נשאר שם אויר בגובה טפח, וביטלם שם, נחשב כל המקום שהתבן והצרורות שם כסתום, וכאילו אין שם אויר טפח, והטומאה בוקעת ומטמאה את כל המאהיל עליה אף מחוץ לבית.

ציור ו

אבל אם **לֹא בִּיטְּלוֹ** לתבן או לצרורות, **לֹא** - אינם בטלים במקומם, והמקום שהתבן והצרורות נמצאים בחלל הבית אינו נחשב כסתום[א]. הרי שצרורות אינם בטלים במקום הנחתם אלא אם כן ביטלם בפירוש, ואיך אמרו במשנה שעפר וצרורות אף בסתם הם בטלים.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא**, משנתנו והמשנה באהלות נחלקו בדין זה, **וּמַאן תְּנָא אֳהָלוֹת** - והמשנה באהלות בשיטת מי היא, בשיטת **רַבִּי יוֹסֵי הִיא**[ב], ומשנתנו חולקת על רבי יוסי, וסוברת שעפר אף כשמניחים אותו סתם הוא מתבטל במקום שהניחו אותו.

מקשה הגמרא: **אִי** - אם נרצה לומר שהמשנה באהלות **רַבִּי יוֹסֵי** היא, יקשה על כך, **דְּאִיפְּכָא שְׁמַעִינַן לֵיהּ** - ששמענו לרבי יוסי שהוא סובר שלא כדין המבואר במשנה באהלות, **דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, בית שטומאת מת בתוכו, ומלאוהו **תֶּבֶן, וְאֵין** הוא **עָתִיד לְפַנּוֹתוֹ**, שאנו יודעים שאינו צריך את התבן ואינו עתיד ליטול אותו משם, אבל לא אמר בפירוש שלא יטלנו משם[ג], **הֲרֵי** דינו של התבן **הוּא כִּסְתָם עָפָר** - כעפר שאין אנו יודעים אם הוא עתיד לפנותו או לא, **וּבָטֵל** התבן, ונחשב החלל שהתבן בו כסתום[א]. ואם מילא את הבית **עָפָר**, וְיודעים אנו שהוא **עָתִיד לְפַנּוֹתוֹ, הֲרֵי** דינו של העפר **הוּא כִּסְתָם תֶּבֶן** - כתבן שאין אנו יודעים אם הוא עתיד לפנותו משם או לא, **וְלֹא בָטֵיל** - ואינו מתבטל במקום שהוא שם, הרי שסובר רבי יוסי, שעפר שאין אנו יודעים אם הוא עתיד לפנותו או לא, הוא בטל. **מתרצת הגמרא: אֶלָּא, אָמַר רַב אַפִּי, מַאן תְּנָא עֵירוּבִין** - מיהו התנא של משנתנו שסובר שעפר סתם בטל, **רַבִּי יוֹסֵי הִיא**, שמבואר בברייתא, שרבי יוסי סובר שעפר סתם בטל, והמשנה באהלות חולקת על רבי יוסי בזה[ד].

תירוץ נוסף מביאה הגמרא: **רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ אָמַר, טוּמְאָה אַשַּׁבָּת קָרָמִית** - וכי מקשה אתה על מה שעפר בטל לענין שבת, ממה שאינו בטל לענין טומאה, **הָנָח אִיסּוּר שַׁבָּת דַּאֲפִילּוּ אַרְנְקִי נַמִּי מְבַטֵּל אִינִישׁ**, כלומר, אין ללמוד ממה שדבר האסור בטלטול בשבת בטל לענין שבת, שיחשב מבוטל אף לשאר דברים, שהרי בשבת, אפילו ארנק מלא מעות שודאי דעתו ליטלו משם אחר השבת, כיון שאסור לטלטלו בשבת, הוא בטל במקום שהוא מונח שם, וכמו כן עפר כיון שאסור ליטלו בשבת, אף אם אין אנו יודעים אם דעתו להניחו שם, הוא בטל לענין שבת, אבל תבן, שהוא מאכל לבהמות, מותר ליטלו משם בשבת, ולכן אינו בטל אלא אם כן ביטלו[ה][ב].

עוד תירוץ מביאה הגמרא: **רַב אַשִׁי אָמַר, בַּיִת אַחְרִיץ קָא רָמֵית** - וכי מקשה אתה על מה שעפר בטל בחריץ, ממה שאינו בטל בבית, הרי אינו דומה, **בִּשְׁלָמָא חָרִיץ לְמִיטַּיְּימֵיהּ קָאֵי** - שלגבי חריץ מובן הדבר מדוע עפר בטל שם בסתם, כיון שחריץ עומד להיסתם, ומשום כך כשהוא נותן שם עפר בסתם, יש לנו לומר שכוונתו שלא ליטלו[ו], **אֶלָּא בַּיִת** וכי **לְמִיטַּיְּימֵיהּ קָאֵי** - האם הוא עומד להיסתם, שנאמר שהנותן שם עפר סתם כוונתו שלא ליטלו, ומשום כך בבית, כל זמן שלא ביטל את העפר שהוא נותן שם, אינו בטל[ז].

★

שנינו במשנה: **נָתַן עָלָיו** [על החריץ] **נֶסֶר שֶׁהוּא רָחָב אַרְבָּעָה** טפחים, מערבים שנים, ואם רצו מערבים אחד. **הגמרא מבארת שיש אופן שאין צריך שיהיה הנסר רחב ארבעה טפחים: אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ** - לא נשנה דין זה, שצריך שיהיה הנסר רחב ארבעה טפחים, **אֶלָּא** כְּשֶׁנָּתַן את אורך הנסר **לְרָחְבּוֹ** של החריץ, שהנסר עובר על גבי החריץ משפה לשפה כגשר, **אֲבָל** אם נתן נסר שהוא ארוך ארבעה טפחים[ח][ג], כשארכו מונח **לְאָרְכּוֹ** של החריץ, שנתן את הנסר בתוך החריץ על גבי יתדות סמוך לשפת החריץ [ציור א], **אֲפִילּוּ** אם הנסר רחב **כָּל שֶׁהוּא, נַמִּי** - גם כן יכולים הם לערב יחד, **שֶׁהֲרֵי מִיעֲטוֹ** הנסר לחריץ **מֵאַרְבָּעָה** טפחים, שמתחילה היה החריץ רחב ארבעה טפחים[ט], וכיון שמיעטו בכל שהוא, במקום שמיעטו אינו רחב ארבעה טפחים, וכיון שאורך הנסר הוא ארבעה טפחים, נמצא שיש ארבעה טפחים באורך החריץ שאינם רחבים ארבעה טפחים, ונוח לפסוע בהם מחצר לחצר, ומקום זה משמש כפתח בין החצירות, ויכולים הם לערב יחד.

★

שנינו במשנה: **וְכֵן שְׁתֵּי גְּזוּזְטְרָאוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ** ונסר רחב ארבעה טפחים עובר מזו לזו, מערבין שנים ואם רצו מערבים אחד. **הגמרא מביאה שיש אופנים שנסר ארבעה אינו יכול לחבר בין שתי גזוזטראות: אָמַר רָבָא, הָא דְּאָמְרַתְּ** - הדין האמור במשנה, ששתי גזוזטראות שנסר שרחב ארבעה טפחים עובר מזו לזו, יכולים לערב יחד, כשעומדות הגזוזטראות **זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ**, ששתיהן בולטות לרשות הרבים במידה שוה, **אֵין** - אמרו דין זה, אבל אם עומדות הגזוזטראות **זוֹ שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד זוֹ**, אלא אחת בולטת לרשות הרבים יותר מחברתה [ציור ב][י], **לֹא** אמרו שאם נסר שרחב ארבעה עובר מזו לזו יכולות הן לערב יחד. **וּשְׁתֵּי**

א. **והרי** זה כמו שיש שם חלל טפח, שאין הטומאה בוקעת מעל הבית לטמא את העומד כנגדה. ב. **ביארו** רש"י (ד"ה רבי יוסי) ותוספות (ד"ה מאן), שלא ידע רב הונא מה סובר רבי יוסי בדין זה, אלא ידע רק שיש בזה מחלוקת תנאים, ורבי יוסי הוא אחד מהתנאים החולקים בדין זה, ומשום כך תלה שהמשנה באהלות שחולקת על משנתנו רבי יוסי היא, אבל באמת רבי יוסי סובר שעפר סתם בטל, כמו שתבאר הגמרא בסמוך. ג. **רש"י** (ד"ה תבן). ופירש כן לפי דרכו (ראה הערה לעיל עח:), שביטול הוא רק כשאומר בפירוש שאינו רוצה ליטלו משם. אבל הריטב"א (סוכה ד. ד"ה איתה) כתב, שביטול היינו אם דעתו שלא ליטול את התבן והעפר משם, ואין צריך לומר בפיו. ואין עתיד לפנותו, היינו שאינו רוצה ליטול משם את התבן והעפר, רק כל זמן שהטומאה שם. ד. **ונמצא**, שבעפר סתם, ובתבן שאינו עתיד לפנותו, נחלקו רבי יוסי והמשנה באהלות, שרבי יוסי אומר ששניהם בטלים, והמשנה באהלות סוברת שאינם בטלים. ובעפר שעתיד לפנותו, ובתבן סתם, אף רבי יוסי מודה שאינם בטלים. ובעפר שאינו עתיד לפנותו, כתבו תוספות (ד"ה והתנן), שאף בזה נחלקו רבי יוסי והמשנה באהלות, שהרי למשנה באהלות, אין עפר בטל אלא אם כן ביטלו, אבל אם לא ביטלו, אלא שאנו יודעים שאינו עתיד לפנותו אינו בטל, ולרבי יוסי אפילו עפר סתם בטל. אבל הריטב"א בסוכה (ד. ד"ה והא) כתב, שמסתבר שלא נחלקו רבי יוסי וחכמים אלא במה שאמר רבי יוסי בפירוש, אבל עפר ואין עתיד לפנותו, אף חכמים מודים שהוא בטל. ה. **ולתירוץ** זה, גם עפר ועתיד לפנותו בטל לענין שבת, שהרי ארנקי ודאי הוא עתיד לפנותו, ואף על פי כן כיון שאינו נוטלו משם כל השבת מחמת האיסור, הוא בטל. ו. **ואף** חכמים החולקים על רבי יוסי, וסוברים שבבית שהטומאה בו עפר סתם אינו בטל, מודים הם שהעפר הנתון בחריץ, אף בסתם הוא בטל. רש"י (ד"ה למיטיימיה). ומכל מקום, אף שהחריץ עומד להיסתם, אינו נחשב כסתום אלא אם נתן בו עפר, אבל אם נתן בו תבן, כיון שהתבן ראוי לאכילת בהמתו, יש לומר שעתיד הוא ליטול משם את התבן. ז. **כתב** הגאון יעקב (ד"ה רב) שרב אשי לא בא לחלוק על רב הונא בריה דרב יהושע, שאמר שכל שאסור ליטלו בשבת, הוא בטל בשבת, אלא בא להוסיף שאף לענין טומאה, עפר בחריץ בטל, כיון שהוא עומד להיסתם. אבל הפני יהושע (סוכה ד. בתוס' ד"ה ולע"ג) פירש, שרב אשי בא לחלוק על רב הונא בריה דרב יהושע, ורב אשי סובר שדבר שאסור ליטלו בשבת, אם בדעתו ליטלו לאחר השבת, אינו בטל. ח. **רש"י** (ד"ה אבל). וראה בעיוני הפשט מה הדין כשנסר זה הולך על פני כל רוחב החצר. ט. **שהחריץ** שדיברה בו המשנה, לא היה רחב אלא ארבעה טפחים. רש"י (ד"ה אפילו). וחריץ הרחב יותר מארבעה טפחים, צריך לתת בו נסר רחב יותר, שבמקום שיתן את הנסר, לא ישאר ברוחב החריץ ארבעה טפחים. י. **רש"י** (ד"ה זו). וכתב רבי עקיבא איגר (גליון הש"ס), שאינו יודע איזה טעם יש במה שהגזוזטרא בולטת יותר מחברתה, שמשום כך לא יוכלו לערב יחד, ואינו יודע מדוע לא פירש רש"י כמו שפירש רבינו יהונתן (ד"ה אבל זו), שזו כנגד זו, היינו שהגזוזטראות יוצאות מהבתים שמשני צידי רשות הרבים, מכוונות זו מול זו, וזו שלא כנגד זו היינו שאין הגזוזטראות עומדות זו מול זו, ורק באלכסון הן קרובות זו לזו [ציור ג]. וראה בנחל הערבים (גליון הש"ס) שביאר כוונת רש"י, שהבתים שמהם יוצאות הגזוזטראות, אינם עומדים בשוה, אלא אחד מהם בולט יותר לרשות הרבים, ואין הגזוזטרא של הבית שאינו בולט לרשות הרבים, מגיע עד לגזוזטרא של הבית

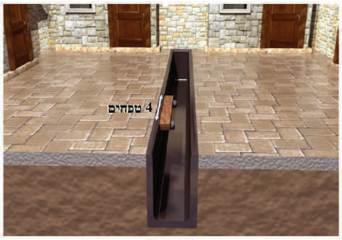

ציור א

ציור ב

ציור ג

גזוזטראות שעומדות **זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ**, שאחת מהן גבוהה יותר[יא], **נַמִּי**[יב] - גם כן אין נסר רחב ארבעה יכול לצרפם לערב יחד[יג]. ודין זה שכשאין הגזוזטראות זו כנגד זו, או שאחת גבוהה יותר אין נסר רחב ארבעה מצרפם לערב יחד, **לֹא אֲמָרַן** - לא נאמר דין זה, **אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בֵּין זֶה לָזֶה** - שרחוקות הגזוזטראות זו מזו **שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, אֲבָל** אם **אֵין בֵּין זֶה לָזֶה שְׁלֹשָׁה**, שאין הגזוזטראות רחוקות זו מזו שלשה טפחים[יד], אם יש ביניהן נסר רחב ארבעה טפחים, יכולות לערב יחד, מפני **שֶׁגְּזוּזְטְרָא עֲקוּמָּה הִיא** - שיכולים להחשיב את שתי הגזוזטראות כגזוזטרא אחת עקומה[טו].

★ ★ ★

משנה המשנה ממשיכה לדון עוד בשתי חצירות סמוכות זו לזו ויש דבר המפסיק ביניהן, ועוסקת משנה זו כשהדבר המפסיק היה ערימת תבן, שמלבד הנידון בדין הפסק שבין החצירות לענין אם יכולות לערב כאחת, יש לדון בו עוד בענין שימוש של בני החצירות בערימת התבן.

מַתְבֵּן - גדיש של תבן **שֶׁעומד בֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת** לכל רוחב החצירות, והוא **גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים**, הרי הוא נחשב למחיצה שמפסיקה בין החצירות [ציור ט], **וּמְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד** - ומערבת כל חצר לעצמה כדין שתי חצירות, ואינן יכולות לערב יחד[טז]. **וְאֵלּוּ** - בני החצר שבצד אחד **מַאֲכִילִין מִכָּאן** - מניחים לבהמותיהם לאכול מהמתבן מצד זה, **וְאֵלּוּ** - ובני

הבולט לרשות הרבים [ציור ד], ולא ניתן להניח נסר מגזוזטרא לגזוזטרא, אלא באלכסון [וראה עוד בדבריו מדוע לא פירש רש"י כפירוש רבינו יהונתן]. ותמהו התוספות (לעיל עח: ד"ה וכן), איזה טעם יש במה שאין הגזוזטראות עומדות זו כנגד זו, שמשום כך נאמר שנסר אינו מועיל לצרפם לערב יחד [ומשום כך פירשו שדין שתי חצירות אינו בענין זה של נתינת נסר]. ורבינו יהונתן ביאר על פי דרכו, שכיון שאין הגשר ישר, אלא הוא עומד באלכסון, אדם מתיירא לעבור בו. והרשב"א (לעיל עח: ד"ה וכן) כתב בשם תוספות, שכיון שהוא נותן את הנסר בזוית של הגזוזטרא, אינו יכול להיחשב כפתח, משום שאין דרך בני אדם לעשות פתח בקרן זוית, וכמו שאמרו לעיל (ו.) שמטעם זה פירצה בקרן זוית אינה נחשבת כפתח. והתוספות (שם) פירשו, שהמשנה מדברת בגזוזטראות הסמוכות זו לזו, כשלא הניח ביניהם נסר, שאם אינן רחוקות זו מזו ארבעה טפחים, יכולים הם לערב יחד. ואמר רבא, שאם אין הגזוזטראות עומדות זו כנגד זו, אף אם אינן רחוקות זו מזו ארבעה טפחים, אינן יכולות לערב יחד. וביאר בתוספות רבינו פרץ (לעיל עח: ד"ה וכן), שכשאינן עומדות זו כנגד זו, אין רגילים לפסוע מזו לזו, אף כשאינן רחוקות זו מזו ארבעה טפחים. יא. **או** כרש"י בסוגייתנו ששתי הגזוזטראות עומדות לאורך רשות הרבים [ציור ה], או כרבינו יהונתן שעומדות הגזוזטראות משני צידי רשות הרבים [ציור ו]. יב. **הרש"ש** (ד"ה א"ר) כתב שיש לגרוס 'וזו למעלה מזו נמי לא', ואחר כך ממשיכה הגמרא 'לא אמרן אלא וכו''. ובריה"ף ובראש (סי' ה) נראה שגרסו בגמרא 'זו כנגד זו אין, אבל זו שלא כנגד זו, או זו למעלה מזו לא, ולא אמרן אלא שיש וכו''. יג. **שגשר** שראשו אחד גבוה יותר, אדם מתיירא לעבור בו, ומשום כך אינו יכול להיחשב כפתח. רבינו יהונתן (ד"ה אבל זו). ולפירוש התוספות (לעיל עח: ד"ה וכן), כיון שגזוזטרא אחת גבוהה יותר, ואין נסר ביניהם אין רגילים לפסוע מזו לזו. יד. **בין** לענין שתי גזוזטראות זו שלא כנגד זו [ציור ז - כפי' רבינו יהונתן], ובין לענין שתי גזוזטראות זו למעלה מזו [ציור ח - כפי' רבינו יהונתן]. טו. **פירש** רבינו יהונתן (ד"ה אבל אין), שכיון שאינן רחוקות זו מזו שלשה, אף שעומד הנסר באלכסון או שהוא עומד במדרון, שראשו אחד גבוה יותר, אין בני אדם יראים לעבור בו, ושוב שוה הדין בזה לגזוזטראות שעומדות זו כנגד זו, שכשיש ביניהם נסר רחב ארבעה יכולים הם לערב יחד, ואין חסרון במה שאינן עומדות זו כנגד זו, שאפשר לראותן כגזוזטרא אחת עקומה. ולפירוש התוספות (ראה הערה לעיל) ביאר הריטב"א (ד"ה גזוזטרא) שכיון שאין ביניהם שלשה טפחים, אומרים שם לבוד, והרי זה כאילו מחוברות שתי הגזוזטראות יחד. ובדברי הרשב"א בעבודת הקודש (בית נתיבות שער ד סי' א) מבואר, שכשאין ביניהם שלשה טפחים, אף אם אין נסר שעובר מזו לזו, יכולים הם לערב יחד, שהרי הן כגזוזטרא אחת עקומה [ולכאורה הטעם בזה הוא משום לבוד, וכמו שכתב הריטב"א בדעת התוספות]. טז. **מבואר** בריטב"א (לעיל עח: ד"ה מתבן) שחידוש המשנה הוא, שאף שהתבן ראוי למאכל בהמה, כמבואר בהמשך המשנה, נחשב המתבן כמחיצה, וכמבואר בגמרא לעיל (עח:) שאף דבר שעומד להינטל, כל זמן שלא ניטל, הרי הוא נחשב למחיצה.

ציור ד

ציור ה

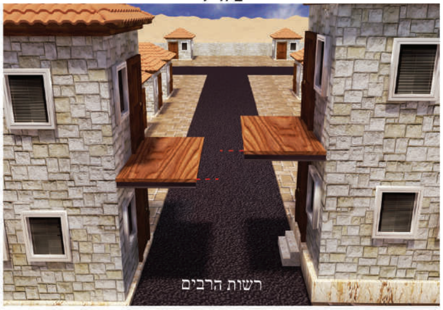

ציור ו

ציור ז

ציור ח

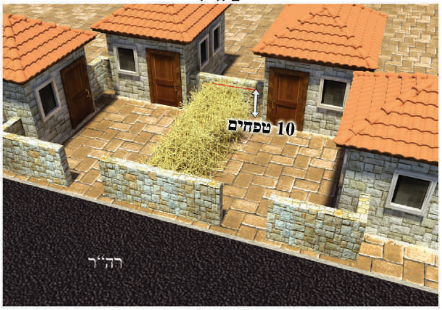

ציור ט

החצר שבצד השני, **מַאֲכִילִין מִכָּאן** - מניחים לבהמותיהם לאכול מהמתבן בצד החצר שלהם[יז]. ואם **נִתְמַעֵט הַתֶּבֶן מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים**, בכל רוחב החצר, או באורך של יותר מעשר אמות, **מְעָרְבִין אֶחָד וְאֵין מְעָרְבִין שְׁנַיִם** - מערבין שתי החצירות יחד כחצר אחת, ואינם יכולים להיחלק ולערב כל חצר לעצמה[יח].

★

גמרא הגמרא מבארת שאסור ליטול בידים מהמתבן בכדי ליתן לבהמה: **אָמַר רַב הוּנָא**, מה ששנינו במשנה שמותר לבני החצירות להאכיל לבהמות מהמתבן, היינו באופן שמניחים לבהמה ליטול ולאכול, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא** יטול בידו מהמתבן **וְיִתֵּן לְתוֹךְ קוּפָּתוֹ וְיַאֲכִיל** לבהמות, שיש לחוש שמא יטול הרבה מהמתבן, וימעטנו מעשרה טפחים, ולא יתן אל לבו וימשיך לטלטל בחצר[יט][ה].

לדברי רב הונא מבואר במשנה שיש איסור דרבנן ליטול בידים מן המתבן, אך מותר למשוך את הבהמות באפסר ולהוליכם למתבן, ולא חששו שמא כשיעמיד את הבהמה לאכול, יטול בידו מהמתבן ויתן לה, ועל כך מקשה הגמרא: וְלְאוּקְמֵי שָׁרֵי - וכי מותר להוליך את הבהמה ולהעמידה על המתבן, **וְהָאָמַר** - והרי אמר **רַב הוּנָא אָמַר** [-בשם] **רַבִּי חֲנִינָא**, מוליך **וּמַעֲמִיד אָדָם אֶת בְּהֶמְתּוֹ עַל גַּבֵּי עֲשָׂבִים** שמחוברים לקרקע **בְּשַׁבָּת**, כדי שתאכל מהעשבים, ולא חששו שיבוא לתלוש עשבים בידו להאכיל לבהמתו, שדברים האסורים בשבת מדאורייתא, חמורים אצל בני אדם, ולא יבואו לעבור עליהם, **וְאֵין מַעֲמִיד אָדָם אֶת בְּהֶמְתּוֹ עַל גַּבֵּי** דברים שהם **מוּקְצֶה בְּשַׁבָּת**[כ] כדי שתאכל מהם, שכיון שאיסור מוקצה אינו חמור אצל בני אדם, יש לחשוש שיטול בידו מהמוקצה כדי ליתן לבהמתו. הרי שכל שהוא אסור מדרבנן, חששו שיבוא ליטול ממנו בידו[ו].

מתרצת הגמרא: באמת אף כאן אסור ליטול את הבהמה ולהעמידה ליד המתבן, ומה שאמרה המשנה אלו מאכילין מכאן ואלו מאכילין מכאן, היינו **דְּקָאִים** **לָהּ בְּאַפָּהּ וְאָזְלָה וְאָכְלָה** - שעומד הוא בפני הבהמה שלא תלך למקום אחר, והיא הולכת מעצמה למתבן ואוכלת, שלא החמירו חכמים כל כך בגזירתם[כא] לאסור אף כשהיא הולכת למתבן לבדה[ז].

הגמרא מקשה על דברי רב הונא שאמר שאסור ליטול ביד ולתת לקופה להאכיל לבהמה. מקשה הגמרא: וְלֹא יִתֵּן - וכי אסור לתת **לְתוֹךְ קוּפָּתוֹ תֶּבֶן** ולהאכיל לבהמה, **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, **בַּיִת שֶׁעוֹמֵד בֵּין שְׁתֵּי חֲצֵירוֹת**, ובתים משתי החצירות פתוחים לתוכו, **וּמִילְּאָהוּ תֶּבֶן** [ציור י][כב], **מְעָרְבִין שְׁנַיִם וְאֵין מְעָרְבִין אֶחָד** - מערבת כל חצר לעצמה, ואינן יכולות לערב זו עם זו[כג], **זֶה** - בעל הבית שפתוח לבית שבין החצירות מחצר אחת, **נוֹתֵן** תבן **לְתוֹךְ קוּפָּתוֹ, וְיַאֲכִיל** אותו לבהמתו, **וְזֶה** - ובעל הבית שפתוח לבית שבין החצירות מהחצר האחרת, **נוֹתֵן לְתוֹךְ קוּפָּתוֹ וְיַאֲכִיל**. ואם **נִתְמַעֵט הַתֶּבֶן מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, שְׁנֵיהֶם** - שני הבתים שפתוחים לבית זה **אֲסוּרִים** להוציא ולהכניס מבתיהם לאותו בית, שהרי הוא כחצר ששתי בתים פתוחים לה ולא עירבה[כד]. **כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה** להתיר לכל הפחות לאחד מהם להשתמש בבית שבין שתי החצירות, **נוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ** הפתוח לבית שבין שתי החצירות, **וּמְבַטֵּל אֶת רְשׁוּתוֹ** שבאותו הבית[כה], ואחר שביטל את רשותו, **הוּא** [-המבטל] **אָסוּר** להוציא ולהכניס מאותו בית לחצר שלו, שכיון שביטל את רשותו, כל אותו הבית עומד ברשות חבירו, **וַחֲבֵירוֹ מוּתָּר**[כו]. **וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר** - וכשם שבבית זה שבין שתי חצירות מותר לדרים בשתי החצירות למלאות בקופה מהתבן שבבית זה, כך הוא הדין גם **בְּגוֹב שֶׁל תֶּבֶן** - בור רחב שעשוי להכניס בתוכו תבן[כז], **שֶׁעוֹמֵד בֵּין שְׁנֵי תְחוּמֵי שַׁבָּת**[כח], חציו בתחום עיר אחת, וחציו בתחום עיר אחרת, שביום טוב, בני כל עיר נוטלים מהתבן מחלק הבור שבתחומם, ואין חוששים שמא יטלו מחלק הבור שבתחום העיר השניה[ח].

ומפרשת הגמרא את הקושיא: קָתָנֵי מִיהַת - מכל מקום שנינו בברייתא, **זֶה** - בעל הבית שמצד זה **נוֹתֵן לְתוֹךְ קוּפָּתוֹ וְיַאֲכִיל, וְזֶה** - ובעל הבית

יז. **ואין** חוששים שמא על ידי אכילת הבהמות יתמעט גובה המתבן מעשרה טפחים, ולא ישמש המתבן כמחיצה, ולא יתנו לבם לכך וימשיכו לטלטל בחצר, אף שיתכן שמעתה יהיו כחצר אחת שלא עירבו זה עם זה, והטעם שאין חוששים לכך, משום שאין החצירות אוסרות זו על זו, אלא אם כן נתמעטה המחיצה מעשרה טפחים, ביותר מעשר אמות מארכה, ואין הבהמה ממעטת כל כך במחיצה באכילה של שבת אחת. רש"י (ד"ה מאכילין)[ד]. יח. **שכל** מקום שאין המחיצה גבוהה עשרה טפחים, הוא פירצה במחיצה, וחצר שנפרצה במלואה לחצר אחרת, או שנפרצה ביותר מעשר אמות, אינה יכולה לערב לעצמה, אלא צריכה לערב עם החצר שנפרצה לה. ואם יחסר התבן מעשרה טפחים בפחות מעשר אמות, המקום שנחסר התבן יחשב כפתח, ויוכלו גם לערב יחד וגם לערב כל חצר לעצמה. ופירש רש"י (ד"ה מערבין), שמה שאמרה המשנה נתמעט התבן, היינו שכשנתמעט התבן בימות החול, בשבת שאחרי כן צריכות שתי החצירות לערב יחד. שלא ניתן לפרש שנחסרה המחיצה בשבת, ועל אותה שבת אמרו שמערבים אחד ואין מערבים שנים, שכיון שהותרה בתחילת כניסת השבת הותרה לכל השבת. משנה ברורה (סי' שעב ס"ק קלה) בשם האחרונים. יט. **רש"י** (ד"ה שלא). וראה בעיוני הפשט, מדוע באכילת הבהמה לא חששו לזה, וכן שרש"י ביאר באופן נוסף, ופירושים נוספים מהראשונים. כ. **כגון**, תבן שעומד ללבון בו לבנים, שהוא מוקצה. רבינו יהונתן (ד"ה אבל). כא. **רש"י** (ד"ה דקאים). ומשמע מדבריו שאף באופן שהיה מקום לחוש שיטול בידו ויתן לבהמה, דהיינו שהוא עומד סמוך לבהמה, גם כן לא אסרו. אולם רש"י במסכת שבת (קכב. ד"ה ואוכלה) פירש, שהטעם שלא גזרו באופן זה, הוא משום שהוא אינו עומד לידה כשהיא אוכלת, ואין לחוש שיטול בידו ליתן לה. ומבואר בדבריו, שאם הוא עומד לידה כשהיא אוכלת, אף אם לא הוליכה בידו להעמידה על המתבן, אסור להניחה לאכול. כב. **כתב** המאירי (ד"ה בית שבין), שאין הכוונה שמילא את כל הבית כולו תבן, אלא שמילא את הבית באמצעיתו בתבן, כדי שישמש התבן למחיצה. כג. **שאם** לא היה הבית מלא תבן, היו יכולות שתי החצירות לערב יחד, כיון שיכולות הן להיכנס זו לזו דרך הבית שמחבר ביניהם, ורק מחמת התבן שמפסיק ביניהן, אינן יכולות לערב יחד. כד. **להלן** (ע"ב) תבאר הגמרא, שמה שאמרה הברייתא שניהם אסורים, היינו רק כשנתמעט התבן קודם השבת, אבל אם נתמעט בשבת, מותר, ששבת הואיל והותרה הותרה. כה. **ביטול** רשות, היינו שהוא מסלק עצמו מהרשות שיש לו בחצר שהיא משותפת לו ולדיירים אחרים, וכן בבית שבין שתי חצירות, הוא מסתלק מהרשות שיש לו באותו בית. ולהלן (ע"ב) תבאר הגמרא מדוע צריך גם לנעול את ביתו וגם לבטל את רשותו. כו. **כן** נראה פירוש הגמרא מפשטות דברי רש"י (ד"ה כילד וד"ה הוא). אמנם הריטב"א (ד"ה נתמעט) כתב שאולי כוונת רש"י היא, ששני הבתים פתוחים במלואם לבית שבין שתי החצירות [ציור יא], וכשנתמעט התבן מעשרה טפחים, נאסרו שני הבתים, ואמרה הברייתא שהוא נועל את ביתו ומבטל את רשותו ואז מותר לו להשתמש בחצר. והריטב"א עצמו פירש, שבית זה לא היו פתוחים לתוכו בתים, אלא הוא מפסיק בין שתי החצירות, ובית זה לא היו לו מחיצות כלל, ורק התבן שבו נחשב למחיצה שמפסיקה בין החצירות [ציור יב] [שאי אפשר לומר שהיו לבית מחיצות, שאם כן אף אם נתמעט התבן מותר לטלטל בחצירות, כיון שמחיצות הבית מפסיקות בין החצירות]. והביא שיש שפירשו, שהבית היו לו מחיצות, אלא שלא היה מלא כולו תבן, אלא רק באמצעיתו היה תבן, ולכל אחת מהחצירות היה חלק בבית שהיתה משתמשת בו, ואחר שנתמעט התבן מעשרה טפחים, אף שהיה מותר לטלטל בחצירות כיון שמחיצות הבית הפסיקו בין החצירות, אבל בתוך הבית שבין החצירות היה אסור לשתי החצירות לטלטל. כז. **רש"י** (ד"ה בגוב). והתוספות (ד"ה וכן), פירשו, ש'גוב' הוא מלשון קש וגבבא [ראה בשבת (לו:) 'כירה שהסיקוה בקש ובגבבא'. ופירש רש"י (שם ד"ה בגבבא) שגבבא הוא הנגבב מן השדה, כלומר שהם שאריות התבואה הנאספות מהשדה]. ותמה הרשב"א (ד"ה וכן) על פירוש רש"י, לאיזה טעם נקטה המשנה תבן המונח בבור, והרי אין שום חילוק בדין זה בין אם מונח התבן בבור, לבין אם אינו מונח בבור. והביא שהראב"ד גרס 'ניב' של תבן, והוא מלשון עניבה, כלומר שהיו שם אגודות של תבן. כח. **אסור** לאדם להלך בשבת ויום טוב מחוץ לעיר יותר מאלפיים אמה לכל צד, ושיעור זה הוא הנקרא תחום שבת. ומבואר בביצה (לז.), שכשם שאסור לאדם לילך חוץ לאלפיים אמה, כך אסור להוליך את כליו של אדם חוץ לאלפיים אמה [ואף שטלטול מותר ביום טוב, ואף אם האדם המוציא את הכלים אינו יוצא חוץ לתחומו, כגון שהניח עירובי תחומין, אסור להוליך כליו של אדם במקום שאסור לאדם ללכת]. ודברים של הפקר הנמצאים בתוך תחום של עיר, נגררים אחר העיר, ואסור להוציאם מחוץ לתחום העיר. רש"י (לעיל מז: ד"ה לרין). וביאר הבית יוסף (סי' תג ד"ה מרין), שאף שלעיל (מז:) פסקה הגמרא שחפצי הפקר אינם קונים שביתה, דהיינו שאין אומרים שאסור להוציאם מחוץ לאלפיים אמה ממקום ששבתו שם, מכל מקום דברים של הפקר הסמוכים לעיר, דעת בני העיר עליהם, ומשום כך הרי הם כחפצי אנשי אותה העיר, ואסור להוציאם מחוץ לתחום העיר.

ציור י

ציור יא

ציור יב

שבצד השני **נוֹתֵן לְתוֹךְ קוּפָּתוֹ וְיַאֲכִיל**, ומוכח שאין חוששים שאם ימלא כל אחד לתוך קופתו, יתמעט התבן מעשרה טפחים, וימשיכו לטלטל שם אף אחר שיתמעט, ואם כן מדוע אמר רב הונא שמתבן שבין שתי חצירות אסור למלאות ממנו לתוך קופתו. **מתרצת הגמרא: אָמְרֵי** - אמרו בני הישיבה, ממה שמותר ליתן תבן לתוך קופתו בתבן שמפסיק בין החצירות שנמצא בתוך בית, אין ללמוד לכל מקום שלא חששו שיתמעט התבן מעשרה וימשיכו לטלטל בחצר, משום **שבַּיִת, כֵּיוָן דְּאִיכָּא** - שיש לבית **(מחיצות) תִּקְרָה**[כט], **כִּי מִיפְּחִית** - כשמתמעט התבן מעשרה, **מִינְכְּרָא לֵיהּ מִלְּתָא** - ניכר הדבר, שרואה שהתרחק התבן מהתקרה, ולא ימשיך לטלטל שם, ומשום כך לא חששו אם יתמעט התבן מעשרה, אבל **הָכָא** - כאן, במתבן שבין שתי חצירות, אם יתמעט התבן מעשרה טפחים, **לֹא מִינְכְּרָא לֵיהּ מִלְּתָא** - אין הדבר ניכר, ויש לחשוש שימשיכו לטלטל בחצר אחר שיתמעט התבן[ט].

הגמרא חוזרת לפרש את האמור בברייתא. שנינו בברייתא: נִתְמַעֵט הַתֶּבֶן שבבית שבין שתי החצירות **מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין** לטלטל בבית. **ומדייקת הגמרא מדברי הברייתא:** שרק אם נתמעט התבן מעשרה טפחים אסור להם לטלטל בבית, **הָא** - אבל אם נשאר התבן גבוה **עֲשָׂרָה** טפחים, **שָׁרֵי** - מותר להם לטלטל בבית, **וְאַף עַל גַּב דְּמִידַּלְיָא תִּקְרָה טוּבָא** - שגבוהה התקרה הרבה מהתבן, **וּשְׁמַע מִינָּהּ** - ומוכח מכך, שאף **מְחִיצּוֹת שֶׁאֵין מַגִּיעוֹת לַתִּקְרָה, שְׁמָן** - נחשבות הן **לִמְחִיצּוֹת**, ויקשה מכאן על מי שסובר (לעיל עג.) שלדעת בית הלל מחיצות שאין מגיעות לתקרה אינן נחשבות מחיצות[ל].

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבַּיֵי, הָכָא - כאן בברייתא **בְּבַיִת** שהוא גבוה **שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חָסֵר מַשֶּׁהוּ** - מעט פחות משלשה עשר טפחים **עָסְקִינַן** - מדובר, **וְתֶבֶן** גבוה **עֲשָׂרָה** טפחים, ונמצא שאין התבן רחוק מהתקרה שלשה טפחים, וכל שאינו רחוק שלשה טפחים אומרים בו לבוד, והרי זה כמו שמגיעות המחיצות לתקרה. **וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** הוסיף **וְאָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** - אם תרצה תוכל לפרש את הברייתא אפילו **בְּבַיִת** שהוא גבוה רק **עֲשָׂרָה** טפחים

כט. **המהרש"ל** כתב שיש לגרוס בגמרא רק 'תקרה' ולא 'מחיצות ותקרה'. וכן מבואר בדברי רש"י (ד"ה כיון), וכן כתב הריטב"א (ד"ה כיון) בפירוש בדעת רש"י. וביאר בתוספות רבינו פרץ (ד"ה בית), שכיון שאין מועיל להתיר בבית זה רק מחיצת התבן, ואילו מחיצות הבית אינן מועילות כלום להתיר, אין מועילות מחיצות אלו אף להיכר. וכתב הריטב"א, שאף לגורסים 'מחיצות ותקרה', ודאי עיקר ההיכר הוא מחמת התקרה, ולא מחמת המחיצות.

ל. **ראה** בעיוני הפשט לגבי מה נאמרו דברי בית הלל, ומה נחלקו בביאור דבריהם.

וְתֶבֶן גבוה **שִׁבְעָה** טפחים **וּמַשֶּׁהוּ**, ונחשב התבן למחיצה אף שאין בו עשרה טפחים, כיון **דְּכָל** אויר **פָּחוֹת מִשְּׁלשָׁה** טפחים, **כְּלָבוּד דָּמֵי** - הרי הוא נחשב כסתום מדין לבוד, ואף כאן, כיון שאין התבן רחוק מהתקרה שלשה טפחים, כל מה שבין התבן לתקרה נחשב כסתום, והרי זה כמו שיש כאן מחיצה עשרה[א].

הגמרא מקשה על דברי רב הונא בריה דרב יהושע, מדברי הברייתא עצמה. מקשה הגמרא: בִּשְׁלָמָא לְאַבַּיֵי - הברייתא מובנת לדברי אביי שפירש שהברייתא מדברת באופן שהתקרה גבוהה שלשה עשר טפחים פחות משהו, והתבן נחשב למחיצה רק כיון שהוא גבוה עשרה טפחים, **הַיְינוּ דְּקָתָנֵי** - לכך נאמר בברייתא שאם נתמעט התבן **מֵעֲשָׂרָה** טפחים, שניהם אסורים, **אֶלָּא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ** שפירש שהברייתא מדברת באופן שהתקרה גבוהה עשרה טפחים, ודי שיהיה התבן גבוה שבעה טפחים ומשהו, קשה **מַאי** - מהו נתמעט התבן **מֵעֲשָׂרָה** שאמרה הברייתא, הרי מספיק שהתבן יהיה גבוה רק שבעה טפחים ומשהו. **מתרצת הגמרא:** מעשרה שאמרה הברייתא, אין הכוונה שנתמעט התבן מעשרה טפחים, אלא שנתמעט התבן **מִתּוֹרַת עֲשָׂרָה** - מדין עשרה טפחים, דהיינו, שנתמעט התבן ואין בו שבעה טפחים ומשהו, ואי אפשר לומר שם לבוד ולראות את התבן כאילו יש בו עשרה טפחים.

★

שנינו בברייתא: נתמעט התבן מעשרה טפחים, **שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין. שואלת הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ** - האם ניתן ללמוד מברייתא זו, **שֶׁדִּיוּרִין הַבָּאִין בְּשַׁבָּת אֲסוּרִין** - אנשים הבאים לדור בחצר בשבת אוסרים על בני החצר לטלטל בשבת, ואין אומרים שכיון שהיה מותר לטלטל בחצר בתחילת השבת, מותר לטלטל בה אף לאחר שבאו, שהרי כאן אף אחר שנתמעט התבן, עדיין הבתים מוקפים מחיצות, ואינם אסורים רק משום שבכניסת השבת היו הבתים כשתי רשויות נפרדות ובני כל בית שלטו בחלק אחר של הבית האמצעי, ועכשיו בשבת שנתמעטה מחיצת התבן נעשו כל הבתים כרשות אחת ובני כל בית שולטין בכל הבית האמצעי, והרי זה כמו שנוספו דיורים בכל אחד מהבתים[ב][ב]. **דוחה הגמרא: דִּלְמָא** - שמא דיורין הבאין בשבת אינם אוסרים, ומה שאמרה הברייתא שאם נתמעט התבן שניהם אסורים, היינו רק באופן **דְּאִימְעַט** - שנתמעט התבן מעשרה טפחים, **מֵאֶתְמוֹל** - קודם השבת.

★

שנינו בברייתא: כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה להתיר לכל הפחות לאחד מהם להשתמש בבית שבין שתי החצירות, **נוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ** שפתוח לבית האמצעי, **וּמְבַטֵּל רְשׁוּתוֹ** שיש לו בבית שבין שתי החצירות. **שואלת הגמרא: תַּרְתֵּי** - מדוע צריך הוא לעשות שני דברים גם לנעול את ביתו וגם לבטל את רשותו, והרי נעילת הדלת לבדה היא כביטול, שהוא מגלה את דעתו שהוא מסתלק מאותו הבית, והרי זה כמו שביטל בפירוש, ומדוע צריך הוא גם לבטל את רשותו[ג]. **מתרצת הגמרא:** באמת אינו צריך גם לנעול את ביתו וגם לבטל את רשותו, **וְהָכִי קָאָמַר** - וכך היא כוונת הברייתא, **אוֹ נוֹעֵל אֶת בֵּיתוֹ, אוֹ מְבַטֵּל אֶת רְשׁוּתוֹ. תירוץ נוסף מביאה הגמרא: וְאִיבָּעֵית אֵימָא** - ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, **לְעוֹלָם תַּרְתֵּי** - באמת שני דברים צריך הוא לעשות, גם לבטל את רשותו וגם לנעול את ביתו, ואף שכדי להתיר לחבירו להשתמש בבית די במה שהוא מבטל את רשותו, מכל מקום לעצמו אמרו חכמים שצריך גם לנעול את ביתו[ג], והטעם, **כֵּיוָן דְּדָשׁ בֵּיהּ** - שרגיל הוא להשתמש באותו הבית, אם לא ינעול את ביתו, **אָתֵי לְטַלְטוּלֵי** - יש לחשוש שיבוא לטלטל מביתו לאותו בית[ד].

★

שנינו בברייתא: שאחר שביטל את רשותו, **הוּא אָסוּר וַחֲבֵירוֹ מוּתָּר. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא** - הלא פשוט הוא דין זה, שכיון שביטל את רשותו, ועכשיו רק רשות חבירו שולטת באותו בית, ודאי שלו אסור לטלטל מביתו לאותו הבית, ולחבירו מותר, ולמה הוצרך התנא להשמיעו. **מיישבת הגמרא: לֹא צְרִיכָא** - לא הוצרכה הברייתא לומר שהוא אסור וחבירו מותר, אלא להשמיענו שגם באופן **דְּהָדַר אִידָךְ וּבַטֵּיל לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ** - שחזר חבירו אחר שהשתמש באותו בית, וביטל לו את רשותו שבאותו הבית[ה], שאף לאחר זאת אסור לו להשתמש באותו בית, ולחבירו מותר, **וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן** - ודין זה משמיענו התנא, **דְּאֵין מְבַטְּלִין וְחוֹזְרִין וּמְבַטְּלִין** - שאחר שביטל אחד את רשותו בחצר וזכה בה אחר, אין האחר יכול לחזור ולבטל את רשותו כדי שיזכה הראשון בחצרו[ו][ה].

★

שנינו בברייתא: וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר בְּגוֹב שֶׁל תֶּבֶן שֶׁבֵּין שְׁנֵי תְחוּמֵי שַׁבָּת, שביום טוב בני כל עיר נוטלים מהתבן שבתחום עירם. **שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא** - הלא פשוט הוא דין זה, שאף אם לא השמיענו התנא, למדים היינו זאת מדין בית שבין שתי חצירות, שכשם שבית שבין שתי חצירות שהוא מלא תבן, מותר לבני שתי החצירות ליטול מהתבן, כך גוב של תבן שבין שני תחומי שבת, מותר לבני כל עיר ליטול מהתבן שבתחומם, שהרי בשניהם הטעם לאסור הוא רק משום חשש איסור דרבנן[ז]. **מיישבת הגמרא: לֹא צְרִיכָא** - לא הוצרכה הברייתא להשמיענו שמותר לבני כל עיר ליטול מהתבן שבתחום עירם, אלא **לְדַעַת רַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר** (סוטה ל:) **תְּחוּמִין דְּאוֹרַיְיתָא** - שהאיסור לצאת חוץ לתחום, הוא מדאורייתא[ח][ו], **מַהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר, שכיון שאיסור תחומין הוא מדאורייתא, **לִיגְזוֹר דִּלְמָא אָתֵי לְאִיחְלוּפֵי** - יש לגזור שלא יטלו תבן מגוב שעומד בין שני תחומי שבת, שמא יתחלף להם ויטלו תבן מחוץ לתחום עירם, ויעברו על איסור דאורייתא[ז], **קָא מַשְׁמַע לָן** - משמיעה לנו הברייתא, שאין אומרים כן, אלא אף לרבי עקיבא מותר ליטול מהתבן, ואין לחשוש שמתוך שיטול מהתבן שבתחום עירו, יבוא ליטול תבן גם מחוץ לתחום.

★ ★ ★

משנה מבואר במשנה לעיל (עג.), **שמבוי שכמה חצירות פתוחות לו, אסור להוציא ולהכניס מהחצירות למבוי אם לא נשתתפו כל בני המבוי יחד**[ט], **ועתה מבארת המשנה כיצד עושים שיתוף זה: כֵּיצַד מִשְׁתַּתְּפִין בַּמָּבוֹי**, אם רוצה אחד מבני המבוי לעשות משלו שיתוף לכולם[י], **מַנִּיחַ אֶת הֶחָבִית** של יין או של פירות[יא], **וְאוֹמֵר הֲרֵי** חבית **זוֹ לְכָל בְּנֵי מָבוֹי**, וצריך לזכות את החבית לכל בני המבוי, שאומר לאדם אחר, קבל חבית זו, וזכה בה עבור כל בני המבוי[יב]. **וּמְזַכֶּה** - ויכול לזכות **לָהֶן** [-לבני המבוי] **עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים**[יג][ח], **וְעַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ**[יד] **הָעִבְרִים**[טו], **וְעַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ**[טז]. **אֲבָל אֵינוֹ מְזַכֶּה** -

---

א. **אבל** אביי סבר, שלא ניתן להעמיד את הברייתא באופן זה, שסבר שבמחיצה עראית כמו התבן, באופן כזה שאין המחיצה מגיעה לתקרה, אין אומרים לבוד. תוספות (ד"ה דכל)[א]. ב. **ראה** בעיוני הפשט, לאיזה דין של דיורים הבאים בשבת דומה דין זה. ג. **מבואר** ברש"י (ד"ה ולאיבעית), שאם הוא נועל את ביתו, אינו צריך גם לבטל את רשותו, שאף לתירוץ זה, לגבי היתר חבירו די שיעשה דבר אחד, ונעילת דלת נחשבת כביטול, אלא שבאה הברייתא לומר, שאין די בביטול לחוד, שכשהוא מבטל צריך גם לנעול את ביתו. ד. **שסובר** התנא של ברייתא זו, שכל מבטל רשות, צריך גם לנעול את ביתו. רש"י (ד"ה ולאיבעית)[ד]. ה. **רש"י** (ד"ה לא). ומבואר בדבריו, שהדין שאין מבטלין וחוזרין ומבטלין, הוא רק לאחר שמי שביטלו לו, תחילה השתמש בבית, אבל אם עדיין לא השתמש בבית, ודאי יכול לבטל את כל רשותו לזה שביטל לו. ו. **ראה** בעיוני הפשט מהו הנידון אם מבטלין וחוזרין ומבטלין. ז. **שבבית** מלא תבן שבין שתי חצירות, החשש הוא שימשיכו לטלטל באותו הבית אף לאחר שיתמעט התבן מעשרה טפחים, שאין זה אלא איסור דרבנן, שמדאורייתא אף אחר שיתמעט התבן מותר לטלטל שם, כיון שהבית כולו מוקף מחיצות. ותבן שבין שני תחומי שבת, החשש הוא שיבואו ליטול תבן מחוץ לתחום עירם, שאין זה אלא איסור דרבנן, שכל איסור תחומין אינו אלא מדרבנן. ח. **ראה** בעיוני הפשט מהו מקורו של רבי עקיבא. ט. **משום** שהמבוי הוא רשות משותפת לכל בני המבוי, ואילו החצירות כל אחת מהם היא רשות של בני אותה חצר בלבד, ואסרו חכמים להוציא בשבת מרשות היחיד של איש אחד או של כמה אנשים, לרשות היחיד אחרת שהיא משותפת לאנשי רשות זו ולאנשים נוספים, כדי שלא יבואו להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים. וכשעשו שיתוף מותר להוציא מהחצירות למבוי, כיון שאז נחשבות כל החצירות כרשות אחת, וכאילו כל השותפים במבוי שותפים בכל החצירות. י. **זה** ודאי שיכולים לעשות שיתוף על ידי שנותן כל אחד מבני המבוי פת או יין, ונותנים הכל במקום אחד, אלא שבאה המשנה לומר, שאין צריך דווקא שיביא כל אחד מבני המבוי את פתו או את יינו, אלא אחד מבני המבוי, אם הוא רוצה, יכול לעשות שיתוף לכל בני המבוי, על ידי שיַקנה חבית לכל בני המבוי. וכתב הריטב"א (ד"ה מתני'), שדין זה הוא אף בעירובי חצירות, שאף עירובי חצירות יכול אחד מבני החצר לזכות פת לכל בני החצר ולהניחו לשם עירוב, ששוים מבוי וחצר בכל האמור במשנה, כמבואר בגמרא. וכתב התפארת ישראל (יכין אות כג), שהטעם שהשמיעתנו המשנה דין זה בשיתופי מבואות ולא בעירובי חצירות, הוא משום שבמבוי החידוש גדול יותר, שהיה מקום לומר שרק בעירוב שהוא מקנה רק לבני חצירו, שדעתו קרובה עמם, אזי לא איכפת לו אם יאכלו מהעירוב והוא עירוב גמור, אבל מבוי, שאין דעתו קרובה כל כך עם בני החצירות האחרות שבמבוי, היה מקום לומר שמקפיד אם יאכלו מהשיתוף, ואין זה שיתוף טוב [כמבואר לעיל (מט.) שהמקפיד על עירובו, אין עירובו עירוב], ולכן השמיעה המשנה שאין אומרים כן, אלא אף בשיתוף יכול אחד לזכות לכולם. יא. **פירשו** התוספות (לקמן פג. ד"ה כילד), שהיו רגילים להניח את כל פירותיהם בחבית, וחבית שאמרה המשנה היינו בין חבית של יין ובין חבית של פירות, כמו שאמרו בברייתא בגמרא. יב. **אבל** הוא עצמו אינו יכול לזכות לכל בני המבוי, כיון שהחבית היא שלו, וכדי לזכותה לאחרים צריך להוציאה מרשותו, שאחר יזכה בה ממנו לשאר בני המבוי. יג. **ראה** בעיוני הפשט אם אפשר להקנות את העירוב על ידי גדול שהוא סמוך על שולחן אביו. יד. **לא** יתכן שפחה עברית אלא קטנה, שהרי עברית מוכר אותה אביה כשהיא קטנה, והיא יוצאת לחירות כשהיא מביאה סימני נערות, שאז היא נעשית גדולה, ואז אינו יכול למוכרה. ובגיטין (סד:) נחלקו אמוראים איך היא יכולה לזכות בשיתוף לכל בני המבוי. שרב אסי אמר שכל קטן שיש בו דעת שאם נותנים לו חפץ והוא מחזירו לאחר שעה, יכול לזכות אף לאחרים, ומשום כך אף שפחה יכולה לזכות לאחרים [וכתב שם רש"י (ד"ה זוכה), שאינו זוכה לאחרים אלא מדרבנן, אבל התוספות (שם ד"ה שאני) כתבו, שלרב אסי הוא זוכה לאחרים מדאורייתא]. ושמואל סבר שאין קטן יכול לזכות לאחרים, ורק בשיתופי מבואות שאינם אלא מתקנת חכמים, אמרו חכמים שאף קטן יכול לזכות לאחרים. וראה עוד להלן לגבי בנו ובתו הקטנים. טו. **שעבד** עברי אין גופו קנוי לאדונו, ומשום כך אין ידו כיד אדונו, ויכול לזכות בשיתוף לכל בני המבוי, אבל עבד כנעני גופו קנוי לאדונו וידו כיד אדונו. טז. **בנדרים** (פח:) מבואר שאשה מתנותיה לבעלה, ונחלקו רבי מאיר וחכמים מהו הגדר בזה, שלחכמים אין יד אשה כיד בעלה, אלא שתיקנו חכמים שיהיו מתנותיה לבעלה [כן כתב הנודע ביהודה (תניינא יו"ד סי' קנח), שמתנה הניתנת לאשה אינה שייכת לבעלה, אלא רק מדרבנן], ולכן אם נתן לה אחר מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בה, מתנתה לעצמה, ולרבי מאיר יד אשה כיד בעלה, ולכן אף אם נתנו לה מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בה, מתנתה לבעלה, ורק אם נתנו לה ואמרו לה שאין לך בהם רק מה שאת נותנת לתוך פיך, אז אין לבעלה חלק בהם. וביארה הגמרא שם, שמה שאמרו כאן במשנה שאשה יכולה לזכות מיד בעלה בשיתוף לכל בני המבוי, אף שמשנתנו היא סתם משנה [כלומר, שלא הוזכר מיהו התנא האומר דין זה], וסתם משנה רבי מאיר היא, והוא סובר שיד אשה

אינו יכול לזכות, **לֹא עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים**[יז][ט], **וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים, מִפְּנֵי שֶׁיָּדָן כְּיָדוֹ**, ואף כשהם נוטלים את החבית לזכות בה לאחרים, הרי היא עדיין כמו שהיא מונחת ביד בעל הבית, ואין שאר בני המבוי זוכים בה[יח].

★

גמרא הגמרא מבארת כיצד זוכים בחבית לבני המבוי: **אָמַר רַב יְהוּדָה, חָבִית שֶׁל שִׁיתּוּפֵי מְבוֹאוֹת** כשהוא רוצה לזכותה לכל בני המבוי, **צָרִיךְ** הזוכה בה לבני המבוי, **לְהַגְבִּיהַּ** אותה **מִן הַקַּרְקַע טֶפַח**. שאם אינו מגביהה, עדיין היא מונחת ברשות הבעלים ואין שאר בני המבוי זוכים בה[יט].

הגמרא מביאה דין נוסף של רב יהודה שנאמר יחד עם דין זה: **אָמַר רָבָא, הָנֵי תַּרְתֵּי מִילֵּי** - שני דברים אלו, **סָבֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא אֲמָרִינְהוּ** - אמרו אותם זקני פומבדיתא, שהם רב יהודה וישיבתו[כ], **חֲדָא הָא** - דבר אחד שאמרו, הוא מה שהביאה הגמרא לעיל בשם רב יהודה שצריך להגביה את החבית של השיתוף טפח. **אִידָךְ** - והדבר השני הוא, **שֶׁהַמְקַדֵּשׁ** על היין בשבת ויום טוב, **אִם טָעַם** מהיין **מְלֹא לוּגְמָיו** - כמלוא חלל פיו[כא], **יָצָא** ידי חובת קידוש[כב], **וְאִם לָאו** - ואם לא שתה מלוא לוגמיו, **לֹא יָצָא**[כג].

הגמרא מביאה דין נוסף שאמרו סבי דפומבדיתא: **אָמַר רַב חֲבִיבָא, הָא נַמִּי סָבֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא אֲמָרִינְהוּ** - אף דין זה אמרו זקני פומבדיתא [כלומר, רב יהודה], **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר** [-בשם] **שְׁמוּאֵל, עוֹשִׂין מְדוּרָה** [-היסק גדול] **לְחַיָּה** - ליולדת **בְּשַׁבָּת** כדי לחממה, שאם לא יעשו לה כן היא מסתכנת[כד]. אומרת הגמרא: **סָבוּר מִינָּהּ** - יש שסברו ללמוד מדברי שמואל, **שֶׁלְּחַיָּה אִין** - מותר לעשות מדורה בשבת, **אֲבָל לְחוֹלֶה לֹא** - אסור לעשות מדורה בשבת, שאין הקור מזיק לו כמו ליולדת[כה]. ואף ליולדת **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים אִין** - מותר לעשות מדורה בשבת, **אֲבָל בִּימוֹת הַחַמָּה לֹא** - אסור לעשות מדורה בשבת, שבימות החמה אין לחשוש שתתקרר אם לא יעשו לה מדורה, **ודוחה הגמרא את דבריהם**: אין זה כך, אלא **אִיתְּמַר** - נאמר בבית המדרש, **אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר** [-בשם] **שְׁמוּאֵל**, אפילו מי **שֶׁהִקִּיז דָּם וְנִצְטַנֵּן**[כו], **עוֹשִׂין לוֹ מְדוּרָה בְּשַׁבָּת**, וכל שכן שעושים מדורה לחולה[כז] **וַאֲפִילּוּ בִּתְקוּפַת תַּמּוּז**[כח].

הגמרא מביאה עוד דין שאמרו סבי דפומבדיתא: **אָמַר אֲמֵימָר, הָא נַמִּי סָבֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא אֲמָרִינְהוּ** - אף דין זה אמרו זקני פומבדיתא[כט], **דְּאִיתְּמַר** - שנאמר בבית המדרש, **אֵיזוֹ הִיא אֲשֵׁירָה סְתָם**, כלומר מתי אנו מחזיקים סתם אילן שאין אנו יודעים שעבדו אותו, כאילן של עבודה זרה[ל], **אָמַר רַב, כָּל אִילָן שֶׁכּוֹמְרִין** [-משרתי העבודה זרה] **שׁוֹמְרִין אוֹתָהּ**,

---

כיד בעלה, הוא משום שמשנתנו מדברת באופן שגם לאשה יש חצר באותו מבוי [כגון שקיבלה חצר זו בירושה קודם שנשאת, וכתב לה בעלה דין ודברים אין לי בנכסייך. ר"ן (שם ד"ה אלא)], שהיא זוכה אף לעצמה חלק בחבית זו להתיר לטלטל מחצירה למבוי, ומתוך שהיא זוכה לעצמה [שאף רבי מאיר מודה שבעל הנותן מתנה לאשתו זוכה האשה], זוכה היא אף לשאר בני המבוי. אבל לחכמים אין צריך לזה, שכיון שאין ידה כיד בעלה, אף אם אין לה חצר במבוי, יכולה לזכות מיד בעלה לכל בני המבוי. והקשו התוספות (ד"ה ועל), שלעיל (עג.) נחלקו תנאים במי שיש לו נשים ועבדים שלכל אחד מהם יש בית בפני עצמו, וכולם מקבלים את מזונותיהם ממנו, שרבי יהודה בן בתירה סובר, שהנשים אינן אוסרות על בני החצר לטלטל בחצר, והעבדים אוסרים, ורבי יהודה בן בבא סובר שהנשים אוסרות, והעבדים אינם אוסרים. ואם כן לרבי יהודה בן בתירה שאשה המקבלת את מזונותיה מבעלה אינה אוסרת אף כשיש לה בית בפני עצמה, אם כן אשה זו אינה צריכה לזכות לעצמה כדי להתיר את חצירה, שהרי היא אוכלת משל בעלה, שאם אינה אוכלת משלו, ודאי אין ידה כיד בעלה [ואין לומר שכאן מדובר כשאין השיתוף מונח ברשות בעלה, שאז אף אשה אוסרת כמבואר לעיל (שם), שהרי מאחר שהבעל מזכה את השיתוף לכל בני המבוי, מסתמא מניח הוא את השיתוף בביתו]. ותירצו, שבאמת דברי הגמרא בנדרים אינם אלא לרבי יהודה בן בבא שסובר שנשים אוסרות גם אם הם אוכלות משל הבעל. והרשב"א והריטב"א (ד"ה ומזכה) כתבו, שהמשנה מדברת באשה שאינה ניזונת כלל מבעלה, ומשום כך היא אוסרת בחצר, ומכל מקום אף שאינה ניזונת משל בעלה, מציאתה ומתנותיה של בעלה, שידה כיד בעלה. ונמצא שנחלקו תוספות והרשב"א והריטב"א אם אשה שאינה ניזונת משל בעלה מציאתה ומתנתה לבעלה, וראה בטור (אהע"ז סי' פד) שהביא בזה מחלוקת הרמ"ה והרא"ש. **יז. ראה** בעיוני הפשט מה הדין בבנו ובתו הקטנים שאינם סמוכים על שולחנו. **יח. כתב** התוספות יום טוב (מ"ו), שודאי עבדו ושפחתו הכנענים, ידם כידו ממש, שכל מה שבידם, הרי הוא כמונח ביד בעליהם, אבל בנו ובתו הקטנים, אין ידם כידו ממש, שהרי קטן שיש בו דעת שאם נותנים לו אגוז הוא נוטלו, ואם נותנים לו צרור הוא זורקו, מבואר בגיטין (סד:) שזוכה לעצמו, ואם כן אין ידם כיד אביהם [ולא מסתבר לומר שהמשנה מדברת בקטן שלא הגיע לגיל זה, שאם כן בשפחה האמורה במשנה שהיא גם כן קטנה, יש לנו לפרש, שאף אם לא הגיעה לגיל זה יכולה היא לזכות לאחרים, וזה ודאי אינו נכון, שאם לא הגיעה לגיל זה אפילו לעצמה אינה יכולה לזכות, וודאי שאינה יכולה לזכות לאחרים], אלא אמרה המשנה שכיון שאינם יכולים לזכות לאחרים, הרי מה שהם מגביהים עבור שאר בני המבוי, הרי זה כמו שהוא עדיין ביד המזכה [וראה עוד בדבריו שם שביאר באופן אחר]. **יט. רש"י** (ד"ה צריך). ובקידושין (כו. ד"ה כספיל) פירש רש"י, שכדי לקנות בהגבהה צריך להגביה שלשה טפחים, שהוא השיעור שאין אומרים בו לבוד [שכל מקום שיש אויר פחות משלשה טפחים אומרים בו לבוד, דהיינו שרואים את האויר כאילו הוא סתום], אבל אם לא הגביה שלשה טפחים, עדיין נחשב החפץ כמונח במקומו. ותוספות (שם ד"ה אי) הביאו, שרבינו תם סובר שדי להגביה טפח כדי לקנות בהגבהה. וכתבו התוספות (ד"ה צריך), שאין להוכיח מכאן שבשביל לקנות די בהגבהה טפח, שיש לומר שרק כאן לענין שיתופי מבואות שאינם אלא מדרבנן אמרו שדי בהגבהה של טפח. והרשב"א (ד"ה הא) והריטב"א (ד"ה וצריך) הביאו מהגאונים, שאין הגבהה זו נעשית בשביל קנין, שדברי רב יהודה נאמרו אף בשיתוף שנתנו כל בני המבוי, שצריך להגביה את החבית של השיתוף טפח, כדי שיהיה ניכר שהיא החבית של השיתוף [וכן מבואר ברמב"ם (עירובין פ"א ה"ז), אלא שבדברי הרשב"א והריטב"א נראה שרק כשהחבית של השיתוף עומדת בין החביות צריך להגביהה כדי שיהיה ניכר שהיא החבית של השיתוף, אבל בדברי הרמב"ם נראה שאף אם עומדת החבית לבדה, צריך להגביהה טפח מקרקעית החצר כדי שתהיה ניכרת]. **כ. רש"י** (ד"ה סבי). וכתב שכן מבואר בסנהדרין (יז:), שאמרו שם, שכל מקום שאמרו דבר בשם 'סבי דפומבדיתא', הכוונה היא לרב יהודה ורב עינא. **כא. כתבו** התוספות (ד"ה אלא), שאין הכוונה שצריך שישתה כמלוא החלל של פיו, אלא הכוונה היא כמו שאמרו ביומא (פ.) לגבי יום הכפורים, שצריך שישתה שיעור כזה שאם יכניסנו לפיו ויסלקנו לצד אחד, יראה כמו שפיו מלא. והוכיחו התוספות כן, שהרי ביומא (שם) מבואר שמלוא לוגמיו משני הצדדים הוא יותר מרביעית, ובפסחים (קח:) מבואר שלארבע כוסות של ליל הסדר די בשיעור של רביעית לכל אחד, וכוס של קידוש הוא אחד מהכוסות, ואיך יוכל לצאת בקידוש אם צריך לשתות מלוא לוגמיו ממש, אלא ודאי שדי בשיעור שנראה כמלוא לוגמיו. וכתבו התוספות בפסחים (קז. ד"ה אלא), ששיעור זה באדם בינוני הוא רוב רביעית. והתוספות בשבת (עו: ד"ה ויעמוד) בתירוצם השני כתבו, שבקידוש צריך לשתות מלוא לוגמיו שלם, שהוא גדול יותר מרביעית, ורק בשאר כוס של ברכה אמרו שדי ברביעית. והראבי"ה (הלכות תענית סי' תמלא, הובא בבית יוסף סי' רעא ד"ה ומ"א ז"ל) פירש, שמלוא לוגמיו אין הכוונה יין שממלא את כל פיו, אלא הכוונה היא שצריך לשתות כשיעור גרונו, שאז הולך היין סביבות כל פיו [שפירש שמלוא לוגמיו הוא מלוא לוגמיו ממש, והוקשה לו כקושיית התוספות, שאם כן הוא יותר מרביעית, ולכך פירש שצריך רק שילך היין בכל פיו]. מבואר בתוספות בפסחים (שם), ששיעור זה הוא בכל אדם כמלוא לוגמיו שלו, שאדם גדול כעוג מלך הבשן, אינו יוצא אלא אם ישתה כמלוא לוגמיו שלו. אולם המאירי (פסחים קז. ד"ה שיעור) כתב, שאדם גדול שמלוא לוגמיו הוא יותר מרביעית, אינו צריך לשתות יותר מרביעית. **כב. כתב** הריטב"א (ד"ה הא) בשם רבו, שאין צריך שכל אחד מהיוצאים ידי חובה בקידוש ישתה כמלוא לוגמיו, אלא די שאחד ישתה כמלוא לוגמיו, כדי שכולם יצאו ידי חובה. וכתב המאירי (ד"ה המקדש), שאף אם קטן שותה מהיין מלוא לוגמיו, יצאו כולם ידי חובתם. אך הביא שיש אומרים שאין מועיל מה שקטן שותה מלוא לוגמיו, ודחה המאירי את דבריהם. עוד הביא הריטב"א שהסתפק רבו, אם לא שתה אחד כמלוא לוגמיו, אך מה ששתו כולם מצטרף לשיעור של מלוא לוגמיו אם יצאו ידי חובה, והביא שהתוספות כתבו שאף באופן זה יצאו ידי חובה. וכתב המגן אברהם (סי' רעא סק"ל), שדין זה אינו אלא בדיעבד, אבל לכתחילה צריך שאחד ישתה מלוא לוגמיו. **כג. בפסחים** (קז.) הביאה הגמרא ברייתא שאמרה דין זה, וברייתא אחרת שאמרה שדי בטעימה של כל שהוא. וראה במגן אברהם (סי' רעא ס"ק לג) שדן אם דין זה הוא אף בדיעבד. **כד. ואף** אם אינה צריכה את המדורה לרפואה, עושין לה, כיון שהקור מזיק לה הרבה. מאירי (שבת קכט. ד"ה עושין). ואפילו ספק פיקוח נפש דוחה שבת, כמבואר ביומא (פה:), שנאמר (ויקרא יח ה) 'ושמרתם את חוקותי וגו' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', ודרשו ממה שנאמר 'וחי בהם', שניתנו המצוות כדי שיחיה בהם ולא כדי שימות בהם, שפיקוח נפש דוחה את המצוות, ושבת היא בכלל כל המצוות שפיקוח נפש דוחה אותם. **כה. תמה** השפת אמת (ד"ה סבור), מדוע סברו לומר שלחולה אין מחללים שבת, והרי כיון שיש לו בזה סכנה, ודאי שמותר לחלל שבת משום פיקוח נפש. וכתב שאולי יש לומר, על פי המבואר ביומא (פד.) שכשצריך לחלל שבת משום פיקוח נפש, אין צריך לעשות על ידי נכרים, אלא עושים לכתחילה על ידי גדולי ישראל, וסברו לומר, שלשמואל בחולה אם יש שם נכרי, ידליק הנכרי עבורו ולא ישראל, שרק בחיה שהוא מצוי שהיא מסתכנת מחמת הקור אמרו שיעשו על ידי ישראל, אבל בחולה, עדיף שיעשו על ידי נכרי, ודחתה הגמרא את דבריהם, והביאה מדברי שמואל שאף לחולה מדליקים מדורה על ידי ישראל. **כו. הקזת** דם היא רפואה שהיו עושים על ידי שמוציאים דם, והאדם העושה כן, נחלש. וצינה הבאה לאדם אחר הקזת דם, חולי היא. ר"ן על הרי"ף בשבת (קכט. ד"ה ולסיכנא). **כז. רש"י** בשבת (קכט. ד"ה סקיז). **כח. השנה** מתחלקת לארבע תקופות, תקופת ניסן, תקופת תמוז, תקופת תשרי, תקופת טבת [וראה באבודרהם (שער התקופות) שביאר, שתקופה היא מלשון הקפה, כלומר חזרה וסיבוב, שבכל התקופות הללו יחד, השמש מקיפה ומשלימה את סיבובה. וביאר שהתקופות נחלקות בכך שזמני היום והלילה משתנים מתקופה לתקופה, שבתקופות תשרי וניסן זמני היום והלילה שווים, ובתקופת תמוז היום ארוך יותר מהלילה, ובתקופת טבת היום קצר יותר מהלילה], ותקופת תמוז היא התקופה שבה החום רב ביותר. **כט. היינו** מה שאמר אמימר בסוף דבריו שאמר רב יהודה שהלכה כשמואל. **ל. והוא** אסור בהנאה, כמבואר בתמורה (לד.).

וְאֵין הם **טוֹעֲמִין מִפֵּירוֹתֶיהָ**, ודאי אילן של עבודה זרה הוא, שאם לא היו עובדים לאילן, לא היו נמנעים לאכול מפירותיו. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, כְּגוֹן דְּאָמְרֵי** - שאומרים משרתי העבודה זרה, **הָנֵי תַּמְרֵי** - תמרים אלו הגדלים באילן זה, עומדים הם **לְשִׁיכְרָא דְּבֵי נִצְרְפֵי** - לעשות מהם שיכר להביאו לבית העבודה זרה שנקראת נצרפי[א], **דְּשָׁתוּ לֵיהּ** - ששותים אותו **בְּיוֹם אֵידָם** - ביום חגם[ב], **(אָמַר אֲמֵימָר[ג]) וְאָמְרוּ לִי סָבֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא, הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל** - שההלכה היא כשמואל.

★

הגמרא חוזרת לדברי רב יהודה שאמר שצריך להגביה את החבית של השיתוף טפח, ומקשה עליו מברייתא. מקשה הגמרא: **מֵיתִיבֵי** - יש להקשות על דברי רב יהודה מברייתא, ששנינו בברייתא, **כֵּיצַד מִשְׁתַּתְּפִין בַּמָּבוֹי** - כיצד עושים שיתוף במבוי להתיר לטלטל ממנו לחצירות בשבת, **מְבִיאִים חָבִית שֶׁל יַיִן וְשֶׁל שֶׁמֶן וְשֶׁל תְּמָרִים וְשֶׁל גְּרוֹגְרוֹת** [-תאנים יבשים] **וְשֶׁל שְׁאָר מִינֵי פֵּירוֹת**, כלומר, אחד מבני המבוי מביא חבית שיש בה אחד מהמינים הללו, **וְאִם** הוא מביא **מִשֶּׁלּוֹ, צָרִיךְ לְזַכּוֹת** אותה לכל בני המבוי, **וְאִם** החבית שהוא מביא היא **מִשֶּׁלָּהֶן** - משל בני המבוי, שכולם שותפים בה, **צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ** להם[ד] שיסכימו כולם שיעשה חבית זו שיתוף למבוי[ה], **וּ**כשהוא עושה שיתוף בחבית שלו, כשהוא מזכה להם, הוא **מַגְבִּיהַּ** את החבית **מִן הַקַּרְקַע מַשֶּׁהוּ**[ו]. הרי שאין צריך להגביה את החבית טפח, וקשה על רב יהודה שהצריך להגביה את החבית טפח. **מתרצת הגמרא: מַאי מַשֶּׁהוּ נַמִּי דְּקָאָמַר** - אף מה שאמרה הברייתא שצריך להגביה משהו, היינו **טֶפַח**[ז].

★

הגמרא דנה בדין האמור במשנה שצריך לזכות את השיתוף לכל בני המבוי: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש, **שִׁיתּוּפֵי מְבוֹאוֹת**[ח], **רַב אָמַר, אֵין צָרִיךְ לְזַכּוֹת** לכל בני המבוי[ט], **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, צָרִיךְ לְזַכּוֹת. וּבְעֵירוּבֵי תְּחוּמִין**[י], כשאדם אחד מניח עבור אחר, נחלקו בהיפוך, **רַב אָמַר, צָרִיךְ לְזַכּוֹת** את העירוב למי שהוא מניח עבורו[יא], **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אֵין צָרִיךְ לְזַכּוֹת**[יב][ב]. **מקשה הגמרא: בִּשְׁלָמָא לִשְׁמוּאֵל** - טעמו של שמואל מובן, **דְּהָכָא** - שכאן, בשיתופי מבואות **תְּנַן** - שנינו במשנה שצריך לזכות, **וְהָכָא** - וכאן, בעירובי תחומין, כשאמרה המשנה (להלן פב.) שיכולים להניח עירובי תחומין בשביל אחר, **לָא תְּנַן** - לא אמרה המשנה שצריך לזכות את העירוב למי שמניחים עבורו, **אֶלָּא לְרַב** קשה **מַאי טַעְמָא** - מדוע אמר רב שלא כמבואר במשנה.

מתרצת הגמרא: תַּנָּאֵי הִיא - הדין שמבואר במשנה שעירובי תחומין אין צריך לזכות למי שמניחים עבורו, נחלקו בו תנאים. **דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר** [-בשם] **רַב, מַעֲשֶׂה בְּכַלָּתוֹ שֶׁל רַבִּי אוֹשַׁעְיָא שֶׁהָלְכָה** בערב שבת **לְבֵית הַמֶּרְחָץ** שהיה מחוץ לתחום עירה, **וְחָשְׁכָה לָהּ** - ושקעה החמה ונעשה שבת קודם שחזרה מבית המרחץ, **וְעֵירְבָה לָהּ חֲמוֹתָהּ** - והניחה חמותה עירוב תחומין בשבילה קודם ששקעה החמה, כדי שתוכל לחזור לעיר, **וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי רַבִּי חִיָּיא, וְאָסַר** לה להיכנס לעיר, **וְאָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי** לרבי חייא, **בַּבְלַאי** [-בן בבלי[יג]] **כָּל כָּךְ אַתָּה מַחְמִיר בְּעֵירוּבִין, כָּךְ אָמַר אַבָּא** - אבי [רבי יוסי], **כָּל שֶׁיֵּשׁ לְךָ לְהָקֵל בְּעֵירוּבִין, הָקֵל**[ג]. **וְאִבַּעְיָא לְהוּ** - והסתפקו בני הישיבה, מפני מה אסר לה רבי חייא להיכנס לעיר, אם מפני **שֶׁמִּשֶּׁל חֲמוֹתָהּ עֵירְבָה לָהּ, וּמִשּׁוּם דְּלָא זִיכְּתָה לָהּ**, ובעירובי תחומין צריך לזכות[ד], **אוֹ דִּילְמָא** - או שמא **מִשֶּׁלָּהּ** [-משל הכלה] **עֵירְבָה לָהּ**, ומה שאסר לה רבי חייא, הוא **מִשּׁוּם** דחמותה הניחה לה את העירוב **שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ**, ואין מניחים עירוב תחומין אלא מדעת מי שמניחים עבורו[יד][ה], **וְאָמַר לְהֶן הַהוּא מֵרַבָּנָן** - אחד מהחכמים, **וְרַבִּי יַעֲקֹב שְׁמֵיהּ** - שמו, **לְדִידִי מִיפָּרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** - אני שמעתי פירוש דבר זה מרבי יוחנן, שמה שאסר רבי חייא, הוא כיון **שֶׁמִּשֶּׁל חֲמוֹתָהּ עֵירְבָה** לה, **וּמִשּׁוּם דְּלָא זִיכְּתָה לָהּ**. ומבואר שרבי חייא סבר שעירובי תחומין צריך לזכות, ומוכח שרבי חייא חולק על המשנה שלא הזכירה שצריך לזכות בעירובי תחומין, ורב סבר כרבי חייא[טו]. ומה שאמר רב שבשיתופי מבואות אין צריך לזכות, אף שבמשנה מבואר שצריך לזכות, רב חולק בזה על המשנה, וסובר שכיון שמי שהוא מניח עבורו את העירוב אוסר עליו לטלטל במבוי, הוא גומר בדעתו להקנות לו[טז], ורב תנא הוא ויכול לחלוק על המשנה[יז][ו].

הגמרא מביאה שאף רב יעקב בר אידי פירש שרבי חייא אסר משום שלא זיכתה לה: אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי יַעֲקֹב (בריה) [בְּרָהּ[יח]] דְּבַת - בנה של בת **יַעֲקֹב**[יט], **כִּי מָטֵית הָתָם** - כשאתה הולך לארץ ישראל, **אַקִּיף וְזִיל לְסוּלָּמָא דְּצוֹר** - הרבה את הדרך בשבילי, ולך דרך מסילת צור[כ], **וּבְעָיָא מִינֵּיהּ** - ושאל דבר זה [מפני מה אסר לה רבי חייא להיכנס לעיר] **מֵרַב יַעֲקֹב בַּר אִידִי** שמקומו הוא בצור. **בְּעָא מִינֵּיהּ** - שאל ממנו [רבי יעקב ברה דבת יעקב מרב יעקב בר אידי] מה היה המעשה, **מִשֶּׁל חֲמוֹתָהּ עֵירְבָה** לה **וּ**מה שאסר רבי חייא הוא **מִשּׁוּם דְּלָא זִיכְּתָה לָהּ, אוֹ דִּלְמָא** - או שמא **מִשֶּׁלָּהּ** [-משל הכלה] **עֵירְבָה** לה, **וּ**מה שאסר לה רבי חייא, הוא **מִשּׁוּם דְּשֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ** עירבה לה. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רב יעקב בר אידי, **מִשֶּׁל חֲמוֹתָהּ עֵירְבָה לָהּ**, **וּ**מה שאסר רבי חייא, הוא **מִשּׁוּם דְּלָא זִיכְּתָה לָהּ**.

הגמרא מביאה פסק הלכה בענין זה: אָמַר רַב נַחְמָן, נַקְטִינַן - אנו מחזיקים להלכה, להחמיר גם כרב וגם כשמואל[כא], **אֶחָד** [-בין] **עֵירוּבֵי תְּחוּמִין, וְאֶחָד** [-ובין] **עֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת**[כב], **וְאֶחָד** [-ובין] **שִׁיתּוּפֵי מְבוֹאוֹת**, בכולם **צָרִיךְ לְזַכּוֹת** את העירוב למי שמניחים עבורו[כג].

★

הגמרא דנה אם מי שמניח עירוב תבשילין[כד] בשביל אחר, צריך לזכות את העירוב למי שמניח עבורו: בָּעֵי - הסתפק **רַב נַחְמָן**, המניח **עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין** עבור אחרים, **צָרִיךְ לְזַכּוֹת** להם את העירוב, **אוֹ אֵין צָרִיךְ לְזַכּוֹת** להם[כה].

א. **כך** היתה נקראת העבודה זרה במדינה שגר בה שמואל. רש"י (ד"ה נצרפי). ב. **יום** אידם פירושו הוא יום אבלם, והוא כינוי גנאי לימי החג שלהם. רמב"ם (פירוש המשניות, עבודה זרה פ"א מ"א). ושמואל מחמיר יותר מרב, כמבואר בעבודה זרה (מח.) שסבר, שלא רק אילן שאנו רואים שמשרתי העבודת כוכבים נמנעים לאכול מפירותיו, אנו מחזיקים אותו לאשירה, אלא אף אילן שמשרתי העבודת כוכבים מייחדים את פירותיו לעשות מהם שיכר להביאו לבית העבודה זרה לשתותו ביום חגם, אנו מחזיקים אותו כאשירה. וביאר הרמב"ם (עבודה זרה פ"ח ה"ג), שכך הוא חוק האשירה שעושים שיכר מפירותיה ושותים אותו ביום חגם, וכיון שאנו רואים שכך נוהגים משרתי העבודת כוכבים באילן זה, יש לנו לומר שאשירה הוא. ג. **המהרש"ל** (ד"ה חגם) מוחק את המוקף בסוגריים, שהרי אמימר הוא שהביא את דברי רב ושמואל, ואין לומר שוב אמר אמימר. ד. **הברייתא** מדברת באופן שהוא נוטל חבית שכל בני המבוי שותפים בה, ומשום כך צריך להודיע. ה. **כיון** שהחבית היא שלהם, אינו צריך לזכות, וצריך רק להודיע להם, משום שיש לחוש שמא הם מקפידים על מה שבחבית זו, ואינם רוצים לתתה לכל בני המבוי, ואם הם מקפידים על כך, אין השיתוף מועיל, כמבואר לעיל (מט.) לגבי עירוב, שאם מקפיד אחד מבני החצר שלא יאכלו בני החצר מהפת שנתן לעירוב, לא מועיל העירוב, שאין מועיל העירוב אלא כשיש שם שותפות נוחה ועריבה. ואינו צריך להודיע אלא כשהוא עושה שיתוף בחבית שלהם, אבל כשהוא עושה שיתוף בחבית שלו שהוא מזכה בה חלק לכל בני המבוי, אינו צריך להודיע להם, משום שזכין לאדם שלא בפניו, ואין צריך שידעו שהוא מניח שיתוף עבורם. רש"י (ד"ה צריך). [ולכאורה כוונתו היא, שכיון שהחבית היא משלו, ואינו מזכה להם אלא בשביל לעשות שיתוף, ודאי אינם מקפידים על החלק שהוא מזכה להם בהן]. וכתב הגאון יעקב (ד"ה אם - הסמן), שיש לומר שאף רבי חנינא שאמר לעיל (שם) שאף המקפיד על עירובו, עירובו עירוב, מודה כאן שאין עירובו עירוב, שיש לומר שלא התיר רבי חנינא רק כשהוא נותן פת מרצונו, שאז אף אם הוא מקפיד שאחרים לא יאכלוהו, עירובו עירוב, אבל כאן אם אינו מודיעו, יש לומר שאינו רוצה כלל שיטלו מפיתו לעירוב. ו. **כך** מתפרשת הברייתא לדברי רש"י (לעיל עט: ד"ה צריך), אבל לפירוש הגאונים שם (ראה הערה לעיל שם), אף כשאינו מזכה להם צריך להגביה, ומה שאמרה הברייתא כאן 'ומגביה מן הקרקע', אין זה רק כשהוא מזכה להם, אלא אמרו כן על כל האמור בברייתא, שאף כשהחבית היא משלהם צריך להגביהה. ז. ו'**משהו**' שאמרה הברייתא, אין הכוונה למשהו ממש, אלא הכוונה היא לשיעור מועט, שהוא טפח. ח. **והוא** הדין עירובי חצירות, ששוים שיתופי מבואות ועירובי חצירות לענין זה, כמבואר בסוגיית הגמרא. ט. **ביארו** רש"י (ד"ה רבי חייא) ותוספות (ד"ה רב), שסבר רב, שכיון שכל בני המבוי שהוא מניח את השיתוף עבורם, אוסרים עליו לטלטל במבוי, ואינו יכול לטלטל אלא אם כן יזכו כל בני המבוי בחבית, הוא גומר בדעתו ומקנה את החבית לכל בני המבוי, ואין צריך לעשות עוד קנין. ורב חולק בזה על המשנה שאמרה שצריך לזכות [כמבואר בהמשך הגמרא]. וראה בעיוני הפשט איך מועיל קנין זה[א]. י. **אסור** לצאת בשבת מחוץ לעיר יותר מאלפיים אמה, והוא הנקרא תחום שבת, והרוצה לילך חוץ לתחום שבת, מניח פת מערב שבת בסוף התחום באותו צד שהוא רוצה לילך בשבת, והרי הוא קונה שביתה במקום שפיתו מונחת [כלומר, שנחשב כאילו הוא עצמו היה בשקיעת החמה במקום שהניח את הפת], ויכול לילך משם עוד אלפיים אמה, והוא נקרא עירובי תחומין. יא. **שבעירובי** תחומין לא שייך הטעם שאמר רב בשיתופי מבואות, שכיון שהמניח את השיתוף אסור לו לטלטל במבוי בלא שיזכו שאר בני המבוי בשיתוף, הוא גומר בדעתו להקנות להם חלק בשיתוף, אבל בעירובי תחומין המניח את העירוב אינו צריך כלל את העירוב, ולכן אין מי שהוא מניח עבורו את העירוב זוכה בו בלא קנין. יב. **ביארו** התוספות (ד"ה רב), שסבר שמואל שבעירובי תחומין אין צריך שיהיה העירוב של מי שמניחים אותו עבורו. וראה בעיוני הפשט במה שונה עירוב תחומין מעירוב חצירות. יג. **רבי** חייא היה מבני בבל, ועלה מבבל לארץ ישראל, כמבואר בסוכה (כ.), ומעשה זה היה בארץ ישראל. יד. **כמבואר** להלן (פב.). טו. **כתב** הגאון יעקב (ד"ה תנאי), שאחר שמצינו שסבר רבי חייא שעירובי תחומין צריך לזכות, יש לומר שאף המשנה סוברת שצריך לזכות [ורב אינו חולק על המשנה בעירובי תחומין], ומה שלא הזכירה שצריך לזכות לגבי עירובי תחומין, הוא משום שסמכה על מה שאמרה כבר לגבי שיתופי מבואות שצריך לזכות, אבל אם לא היינו מוצאים שרבי חייא סובר כן, לא היינו מפרשים כן במשנה. טז. **ראה** הערה לעיל. יז. **רש"י** (ד"ה רבי חייא). וראה בעיוני הפשט שהתוספות פירשו באופן אחר. יח. **תוקן** על פי הגהות וציונים. יט. **קראו** אותו על שם אמו, משום שאביו לא היה הגון, ומשום כך לא הזכירוהו. רש"י (ד"ה בריה). כ. **רש"י** (ד"ה חיל). ובביצה (כה: ד"ה אקיף) מבואר ברש"י, שמסילת צור נקראת 'סולם', משום שהדרך היא במעלות ההר. כא. **שהלכה** כרב שעירובי תחומין צריך לזכות, והלכה כשמואל שעירובי חצירות צריך לזכות. ואף שאמרו לעיל (ו:), שהעושה מחומרי בית שמאי ומחומרי בית הלל, נאמר עליו (קהלת ב יד) 'והכסיל בחשך הולך', אין זה אלא בשתי מחלוקות שנובעות מאותו טעם, אבל כאן שכל מחלוקת תלויה בטעם בפני עצמו, אפשר להחמיר כשניהם. ריטב"א (ד"ה וקמ"ל). כב. **הב"ח** (אות א) כתב, שאין גורסים כאן 'אחד עירובי חצירות', שהרי בכל הסוגיא לא דיברו מעירובי חצירות אלא משיתופי מבואות. אמנם ודאי הדין אמת הוא, שאין חילוק בדין זה בין עירובי חצירות לשיתופי מבואות. וכן היא הגירסא ברבינו חננאל. אמנם הרי"ף גרס 'ואחד עירובי חצירות'. כג. **כתב** הגאון יעקב (ד"ה תנאי), שסבר רב נחמן, שאחר שמצאנו שרבי חייא סובר שבעירובי תחומין צריך לזכות, יש לומר שאף המשנה סוברת שצריך לזכות, ומה שלא הזכירה שצריך לזכות, הוא משום שסמכה על מה שאמרה כבר לגבי שיתופי מבואות, ורב נחמן פסק בכך כהמשנה, שבין בשיתופי מבואות, ובין בעירובי תחומין צריך לזכות. כד. **יום** טוב שחל בערב שבת, אסור לבשל בו לצורך שבת, אלא אם כן הניח תבשיל מערב יום טוב לצורך שבת, ואז כשהוא מבשל ביום טוב אינו אלא כגומר להכין לשבת, והוא הנקרא עירוב תבשילין. וראה בעיוני הפשט מדוע מועיל עירוב זה להתיר לבשל לשבת[ז]. כה. **פירש** בשאילתות דרב אחאי (שאילתא ג ד"ה ברם), שספיקו של רב נחמן הוא, שהרי עירוב תבשילין צריך שיהיה בו כזית (כמבואר בביצה טז.), וכשהוא מניח עירוב תבשילין עבור כמה בני אדם, אין צריך שיהיה בעירוב כזית בשביל כל אחד, אלא די בכזית אחד לכולם, ואם כן נמצא שכל אחד מהם סומך אף על החלק של חבירו בכזית זה, והחלק של כולם

אָמַר [-הקשה] **רַב יוֹסֵף, וּמַאי תִּיבָּעֵי לֵיהּ** - מה היה ספיקו של רב נחמן בזה, **לֹא שְׁמִיעַ לֵיהּ** - וכי לא שמע רב נחמן **הָא** - דבר זה **דְּאָמַר רַב נַחְמָן בַּר רַב אַדָּא אָמַר** [-בשם] **שְׁמוּאֵל**, שהמניח **עֵירוּבֵי תַּבְשִׁילִין** לאחרים, **צָרִיךְ לְזַכּוֹת** להם[ח]. **אָמַר לֵיהּ** - שאל **אַבַּיֵי** את רב יוסף, **פְּשִׁיטָא דְּלֹא שְׁמִיעַ לֵיהּ** - הלא פשוט הוא שלא שמע רב נחמן את דברי שמואל, **דְּאִי שְׁמִיעַ לֵיהּ מַאי תִּיבָּעֵי לֵיהּ** - שאילו שמע את דברי שמואל, ודאי לא היה מסתפק בדבר, ומהי שאלתך אם שמע רב נחמן את דברי שמואל. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רב יוסף, **אַטּוּ** - וכי **בְּעֵירוּבֵי תְּחוּמִין מִי** [-האם] **לֹא אָמַר שְׁמוּאֵל שֶׁאֵין צָרִיךְ לְזַכּוֹת, וְאָמַר אִיהוּ** [-הוא, רב נחמן] **שֶׁצָּרִיךְ לְזַכּוֹת**, ומשום כך אני מסתפק שמא אף בדין זה של עירובי תבשילין, אף ששמע רב נחמן את דברי שמואל, עדיין הסתפק מה הדין בזה. השיב לו אביי, **הָכִי הַשְׁתָּא** - וכי כך נראה בעיניך עתה, שיש לומר כן, **בִּשְׁלָמָא הָתָם** - שם בעירובי תחומין, מובן מדוע חלק רב נחמן על שמואל, משום **דִּפְלִיגֵי** - שנחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל** בדין זה, ובדין של שיתופי מבואות, **וְקָא מַשְׁמַע לָן** - והשמיענו רב נחמן **כְּחוּמְרִין דְּמָר וְכִי חוּמְרִין דְּמָר** - שיש לפסוק כרב בעירובי תחומין שהוא מחמיר בהם, וכשמואל בשיתופי מבואות שהוא מחמיר בהם, **אֲבָל הָכָא** - כאן, בעירובי תבשילין, **אִי אִיתָא דִּשְׁמִיעַ לֵיהּ** - אם אכן שמע רב נחמן את דברי שמואל, ודאי לא היה חולק עליו, שהרי **מִי אִיכָּא דְּמַאן דִּפְלִיג** - האם ישנו מי שחולק על שמואל בזה, שנאמר שמשום כך הסתפק רב נחמן אם הלכה כשמואל, אלא ודאי רב נחמן לא שמע את דברי שמואל.

★

הגמרא דנה אם אפשר להתיר לטלטל בחצר שנכרי דר בה, על ידי שישכרו את רשותו מאשתו[כו]**. מספרת הגמרא: הַהוּא טוּרְזִינָא** - אותו שומר כלי זיין שעשויים לשמירת העיר[כז], ונכרי היה, **דַּהֲוָה בְּשִׁיבָבוּתֵיהּ דְּרַבִּי זֵירָא** - שהיה גר בשכנות לרבי זירא, **אָמְרוּ לֵיהּ** הישראלים שגרו עמו בחצר, **אוֹגִיר לָן רְשׁוּתָךְ** - תשכיר לנו את רשותך, כדי שנוכל לטלטל בחצר, **וְלֹא אוֹגִיר לְהוּ** - לא השכיר להם, **אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי זֵירָא** - באו לפני רבי זירא, **אָמְרוּ לֵיהּ** - שאלו אותו, **מַהוּ לְמֵיגַר מִדְּבֵיתְהוּ** - האם שכירת רשותו מאשתו, תועיל להתיר לטלטל בחצר, **אָמַר לְהוּ** - השיב להם רבי זירא, **הָכִי** - כך **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשְּׁמֵיהּ דְּגַבְרָא רַבָּה** - בשם אדם גדול, ואומרת הגמרא, **וּמַנּוּ** - ומיהו אדם גדול זה, **רַבִּי חֲנִינָא, אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעָרֶבֶת**[כח] **שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ**[כט][ט], וכשם שאשתו של ישראל, העירוב שהיא נותנת שלא מדעת בעלה מתיר לטלטל בחצר, כך אם שוכרים מאשתו של נכרי, מתירה שכירות זו לטלטל בחצר.

הגמרא מביאה שמעשה כזה היה אף אצל רב יהודה בר אושעיא. מספרת הגמרא: הַהוּא טוּרְזִינָא - אותו שומר כלי זיין שעשויים לשמירת העיר, ונכרי היה, **דַּהֲוָה בְּשִׁיבָבוּתֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה בַּר אוֹשַׁעְיָא** - שהיה גר בשכנות לרב יהודה בר אושעיא, **אָמְרֵי לֵיהּ** הישראלים שגרו עמו בחצר, **אוֹגַר לָן רְשׁוּתָךְ** - תשכיר לנו את רשותך, כדי שנוכל לטלטל בחצר, **וְלֹא אוֹגַר לְהוּ** - לא השכיר להם, **אָתוּ לְקַמֵּיהּ** [-באו לפני] **דְּרַב יְהוּדָה בַּר אוֹשַׁעְיָא, אָמְרֵי לֵיהּ** - שאלו אותו, **מַהוּ לְמֵיגַר מִדְּבֵיתְהוּ** - האם שכירת רשותו מאשתו, תועיל להתיר לטלטל בחצר, **לֹא הֲוָה בִּידֵיהּ** - לא היה יודע רב יהודה בר אושעיא מהו הדין בזה, **אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב מַתְּנָה** - באו ושאלו שאלה זו לפני רב מתנה, **וְלֹא הֲוָה בִּידֵיהּ** - ולא היה יודע מהו הדין בזה, **אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה** - באו ושאלו שאלה זו לפני רב יהודה, **אָמַר לְהוּ** - השיב להם, **הָכִי** - כך **אָמַר שְׁמוּאֵל, אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעָרֶבֶת שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ**, וכשם שאשתו של ישראל, העירוב שהיא נותנת שלא מדעת בעלה מתיר לטלטל בחצר, כך אם שוכרים מאשת נכרי, מתירה שכירות זו לטלטל בחצר[י].

הגמרא מקשה על דברי רבי חנינא ושמואל מברייתא: מֵיתִיבֵי, שנינו בברייתא, **נָשִׁים שֶׁעֵירְבוּ** עם שאר בני החצר **וְנִשְׁתַּתְּפוּ** עם שאר בני המבוי **שֶׁלֹּא מִדַּעַת בַּעֲלֵיהֶן, אֵין עֵירוּבָן עֵירוּב וְאֵין שִׁיתּוּפָן שִׁיתּוּף**, ואיך אמרו רבי חנינא ושמואל שאשתו של אדם מערבת שלא מדעתו. **מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא** - מה שאמרו רבי חנינא ושמואל שאשתו מערבת שלא מדעתו, אין זה אלא במקום **דְּאָסַר** - שהוא אוסר על שאר בני החצר להוציא מבתיהם לחצר, כגון שאין לביתו פתח אחר מלבד הפתח הפתוח לחצר, וכן בשיתוף כשהוא אוסר על בני המבוי להוציא מחצרותיהם למבוי, כגון שאין לחצירו פתח אחר מלבד הפתח הפונה למבוי, שאז אשתו מערבת שלא מדעתו, **וְהָא** - והברייתא שאמרה שאשה המערבת ומשתתפת שלא מדעת בעלה לא חל העירוב והשיתוף, אין זה אלא במקום **דְּלֹא אָסַר** - שאינו אוסר על שאר בני החצר להוציא מבתיהם לחצר, כגון שביתו פתוח לשתי חצירות, והוא רגיל להיכנס ולצאת דרך החצר האחרת, ולא דרך חצר זו, וכן במבוי, מדובר באופן שאינו אוסר על בני המבוי להוציא מבתיהם למבוי, כגון שחצירו עומדת בין שני מבואות, והוא רגיל להיכנס ולצאת דרך מבוי אחר, ואם נתנה אשתו שלא מדעתו עירוב לאלו שאינו אוסר עליהם כדי להתיר להוציא מביתו לחצר, אין זה עירוב, וכן אם נתנה שיתוף במבוי שאינו אוסר כדי להתיר לטלטל מחצירו למבוי זה, אין זה שיתוף[יא].

אומרת הגמרא: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא - אף בלא הקושיא מהברייתא מסתבר לומר שמודה שמואל שכשאינו אוסר, אשתו אינה יכולה לערב שלא מדעתו, **דְּאִם כֵּן** - שאם נאמר שאמר שמואל שבכל מקום אשתו של אדם מערבת שלא מדעתו, **קַשְׁיָא דִּשְׁמוּאֵל אַדִּשְׁמוּאֵל** - תהיה סתירה בדברי שמואל עצמו, **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁהוּא רָגִיל** תמיד **לְהִשְׁתַּתֵּף עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי, וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף** עמהם, שרוצה לאסור עליהם להוציא מחצרותיהם למבוי[ל], **בְּנֵי הַמָּבוֹי נִכְנָסִין לְתוֹךְ בֵּיתוֹ וְנוֹטְלִין שִׁיתּוּפָן מִמֶּנּוּ** מדעת אשתו[לא], **בְּעַל כָּרְחוֹ**, ומדייקת הגמרא מדברי שמואל, **שֶׁרָגִיל אִין** - שרק מי שהוא רגיל להשתתף עם שאר בני המבוי, שהוא רגיל לצאת דרך אותו מבוי והוא אוסר על שאר בני המבוי להוציא מבתיהם לחצר[לב][יב], אז מועיל ליטול שיתוף שלא מדעתו, אבל מי **שֶׁאֵין רָגִיל** להשתתף עם בני המבוי, שאינו רגיל לצאת דרך אותו מבוי, ואינו אוסר על בני המבוי, **לֹא** - אי אפשר ליטול שיתוף שלא מדעתו, ואם נאמר שמה שאמר רב יהודה בשם שמואל שאשתו של אדם מערבת שלא מדעתו, הוא אף כשאינו אוסר, יקשו דברי שמואל זה על זה, אלא ודאי **שְׁמַע מִינָּהּ** - מוכח מכאן, שלא אמר שמואל שאשתו מערבת שלא מדעתו אלא כשהוא אוסר על בני המבוי.

הגמרא רוצה להביא ראיה לדברי שמואל מברייתא. מבררת הגמרא: לֵימָא מְסַיַּיע לֵיהּ - האם נאמר שיש ראיה לדברי שמואל מברייתא, שכך שנינו בה, **כּוֹפִין אוֹתוֹ** [-את אחד מבני המבוי שאינו רוצה להשתתף בעשיית לחי וקורה] **לַעֲשׂוֹת לֶחִי וְקוֹרָה לַמָּבוֹי**[לג], והבינה הגמרא, שכופים לעשות לחי וקורה, כדי להתיר לטלטל במבוי בשבת, וכשם שכופים לעשות לחי וקורה להתיר לטלטל במבוי, כך אפשר ליטול שיתוף בעל כרחו, כדי להתיר לטלטל במבוי, וכמו שאמר שמואל[יג].

מועיל לכל אחד ואחד, ואם כן יש לומר, שאין צריך כלל שיהיה לו חלק בעירוב, אלא יכול לסמוך על העירוב שהניחו עבורו גם אם אין לו בו חלק, או שיש לומר שכל זה אינו אלא כשיש לו חלק בעירוב, אבל אם אין לו בו כלל חלק, אין מועיל לו עירוב זה. כו. **מבואר** לעיל (סב:-סג.) שנכרי הדר עם ישראלים בחצר [ולדעת רבי מאיר, הוא הדין גם בישראל אחד הדר עם נכרי בחצר] אוסר עליהם לטלטל בחצר. וביארה הגמרא, שמן הדין אין נכרי אוסר על בני החצר, שדירת עכו"ם אינה נחשבת דירה, אלא שכדי שלא יבואו לדור עם נכרים וללמוד ממעשיהם, גזרו חכמים שנכרי יאסור לטלטל בחצר, ואמרו שלא יתיר לטלטל בחצר לא עירוב ולא ביטול [היינו שהנכרי יבטל את רשותו בחצר לשאר בני החצר], רק שכירות, שישכרו מהנכרי את חלקו בחצר, וכיון שהנכרי לא ישכיר את חלקו [או משום שצריך לעשות שכירות בריאה, כלומר, שכירות שלימה שיוכלו אף למלאות את כל החצר כולה בספסלים וקתדרות, ולא יסכים הנכרי לזה, או שאף אם אין צריך שכירות בריאה, אלא אף שכירות כל שהיא מתרת לטלטל בחצר, מכל מקום לא ירצה הנכרי להשכיר כיון שהוא חושש מכשפים], לא ידורו עם נכרי בחצר. וכאן דנה הגמרא אם אפשר לשכור את רשותו בחצר מאשתו. כז. **תיבת** 'טורזינא', מורכבת משתי תיבות טור זינא, כלומר, שומר כלי זיין. כח. **היינו** שכשאוספים פת לעירוב מכל בני החצר, יכולה היא לתת פת להשתתף בעירוב, אבל אינה יכולה להניח עירוב ולזכות אותו לכל בני החצר, שאף שיש לה כח לתת חלק בעירוב שלא מדעת בעלה, אין לה כוח לזכות משל בעלה לכל בני החצר. תוספות (ד"ה רגיל). כט. **מבואר** ברש"י (ד"ה ולא), שאשתו של אדם מערבת אף כשאמר שאינו רוצה לערב. וראה בעיוני הפשט שנחלקו בזה הראשונים. ל. **רש"י** (ד"ה ולא). דהיינו, שמה שאמרו שנוטלים ממנו בעל כרחו, אין זה רק שיכולים ליטול ממנו אף כשלא אמר שהוא רוצה בעירוב, אלא שיכולים ליטול ממנו אף כשאמר שאינו רוצה בעירוב. וראה בהערה לעיל. לא. **תוספות** (ד"ה רגיל). אבל שלא מדעת אשתו, ודאי אינם יכולים ליטול. וכן פירש הרא"ש (סי' ט). אבל הרשב"א והריטב"א (ד"ה אשתו) פירשו, שמה שאמרו כאן שנוטלים בעל כרחו, הוא אף בלא דעת אשתו, ומה שאמר שמואל לעיל, שאשתו של אדם מערבת שלא מדעתו, אין זה רק באשתו, אלא הוא הדין לכל אחד מבני החצר שיכול ליטול משלו ולערב שלא מדעתו. ותמה הרשב"א, שאם כן מדוע באמת נקט שמואל שאשתו מערבת שלא מדעתו. לב. **תוספות** (ד"ה רגיל) על פי המהרש"א. ואין חילוק בין אם הוא רגיל לערב עמהם או לא, אלא רק אם הוא אוסר עליהם או לא. וראה בעיוני הפשט פירושים נוספים מהראשונים. לג. **שמבוי** שאין בו אלא שלש מחיצות, והצד הרביעי פרוץ לגמרי, אסור לטלטל בתוכו עד שיעשו באותו צד או קורה שעוברת על פתח המבוי מצד לצד, או שיעמידו לחי [-היינו התחלה של מחיצה. בין אם עושה אותה בבנין אבנים, ובין בכל דבר] באחד מצידי פתח המבוי (כמבואר לעיל יא:).

דוחה הגמרא: באמת אין נוטלים שיתוף בעל כרחו, **וְשָׁאנֵי הָתָם** - ושונה הדבר שם בברייתא, **דְּלֵיכָּא מְחִיצוֹת** - שבלא הלחי והקורה, המבוי מגולה הוא, וקשה לשומרו, ומשום כך כופים אותו, ולא כדי להתיר לטלטל במבוי[א][א].

מביאה הגמרא תירוץ נוסף: **לִישָּׁנָא אַחֲרִינָא** - באופן אחר יש לדחות, **(מצד) [בְּבֵית דִּין] שָׁאנֵי** - שמה שבני המבוי כופים לעשות לחי וקורה, אין הכוונה שבני המבוי בעצמם כופים, אלא שבית דין כופים להשתתף עם בני המבוי בעשיית לחי וקורה, ואין מכאן ראיה לדברי שמואל שאמר שבני המבוי עצמם יכולים לכופו להשתתף עמם במבוי[ב][ב].

★

אגב שדיברה הגמרא מעשיית לחי וקורה, מביאה הגמרא דין נוסף בלחי וקורה: **אִתְּמַר** - נאמר בבית המדרש, **רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר [רַב], עוֹשִׂין לֶחִי** מעצי **אֲשֵׁירָה** [-אילן של עבודה זרה, שהוא אסור בהנאה, וצריך לשורפו[ג]], כלומר שלחי מאשירה מתיר במבוי[ג], **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, עוֹשִׂין קוֹרָה** מעצי **אֲשֵׁירָה**, כלומר, שקורה מאשירה מתירה במבוי[ד][ד]. **אומרת הגמרא: מַאן דְּאָמַר** - רבי שמעון בן לקיש, שאמר שעושים **קוֹרָה** מאשירה, **כָּל שֶׁכֵּן** שהוא סובר שעושים **לֶחִי** מאשירה[ה], **וּמַאן דְּאָמַר** - אבל רב חייא בר אשי, שאמר שעושים **לֶחִי** מעצי אשירה, לא אמר כן אלא בלחי, שאין שיעור כמה צריך להיות עוביו ורוחבו, **אֲבָל קוֹרָה**, שצריך שתהיה רחבה טפח, שבשיעור זה אפשר להניח עליה חצי לבנה של שלשה טפחים[ו], וכן צריך שתהיה חזקה שתוכל להחזיק חצי לבנה[ז][ה], **לֹא** אמר שאפשר לעשותה מאשירה, שכיון שאשירה צריך לשורפה, **כְּתוּתֵי מִכְתַּת שִׁיעוּרֵיהּ** - השיעור שיש בקורה, הרי הוא כמי שאינו, שנחשבת הקורה כמו שנשרפה כבר[ח][ו], והרי היא כקורה שאינה רחבה טפח[ט][ז].

★ ★ ★

משנה המשנה מבארת מתי צריך להודיע לבני המבוי או החצר כשהוא נוטל מהם פת בשביל שיתוף או בשביל עירוב: אם אחר שהניחו שיתוף למבוי או עירוב לחצר[י], **נִתְמַעֵט הָאוֹכֶל** שהניחו בשביל השיתוף או העירוב מהשיעור האמור במשנה בסמוך, **מוֹסִיף וּמְזַכֶּה** להם עוד מזון משלו ומצרפו לשיתוף או לעירוב[יא], וְאף אם הוא מוסיף משלהם, **אֵין צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ** להם, משום שכבר מתחילה נתרצו כולם לעשות שיתוף או עירוב[יב]. ואם **נִתּוֹסְפוּ עֲלֵיהֶן** עוד אנשים אחרים שלא היו שם כשהניחו את השיתוף או העירוב הראשון, **מוֹסִיף** עוד מזון משלו על השיתוף או העירוב הראשון, **וּמְזַכֶּה** את מה שהוא מוסיף לאלו שנתוספו[יג], וְאם הוא מוסיף משל הדיירים שניתוספו[יד][ח], אין צריך לזכות להם, אבל **צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ** להם, לידע אם רוצים הם בשיתוף או העירוב[טו].

המשנה מבארת מהו השיעור שצריך לשיתוף ולעירוב: **כַּמָּה הוּא שִׁיעוּרָן** של שיתופי מבואות[טז], **בִּזְמַן שֶׁהֵן מְרוּבִּין**[יז], צריך **מָזוֹן** בשיעור של **שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לְכוּלָּם**[יח], **וּבִזְמַן שֶׁהֵן מוּעָטִין**[יט], די בשיעור **כִּגְרוֹגֶרֶת** [-כתאנה יבשה][ט] **לְכָל אֶחָד וְאֶחָד** מבני החצר או המבוי.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שצריך שיהיה שם כגרוגרת לכל אחד, או שיהיה שם מזון שתי סעודות, **בִּתְחִילַּת עֵירוּב** - כשבאים עכשיו להניח עירוב, **אֲבָל בִּשְׁיָרֵי עֵירוּב** - כשהיה שם עירוב, ונתמעט[כ], די שישאר ממנו **כָּל שֶׁהוּא**[כא][י]. וְהטעם שמקילים בעירוב שאף אם נשתייר שם כל שהוא כשר, הוא משום **שֶׁלֹּא אָמְרוּ** שצריך **לְעָרֵב בַּחֲצֵירוֹת** אחר שהניחו גם שיתוף במבוי[כב], **אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּחַ אֶת הַתִּינוֹקוֹת** - שלא ישכחו הנערים תורת עירוב, שאם יעשו רק שיתוף למבוי, לא ידעו הנערים מהעירוב, שהנערים הקטנים אינם יודעים מהשיתוף שנעשה בין אנשי המבוי[כג], ומשום כך אמרו שיערבו אף בחצירות כדי שיראו התינוקות, וכיון שאין צריך לעירוב זה מן הדין, הקילו שיהיה כשר אף אם נשאר בו כל שהוא[כד][יא].

★

גמרא במשנה מבואר שרק אם נתמעט האוכל של העירוב, אזי אף כשהוא מוסיף משל בני המבוי אינו צריך להודיע, ומשמע שאם כלה האוכל לגמרי, כשהוא נוטל מהם שוב, צריך להודיע להם. מבררת הגמרא: **בְּמַאי עָסְקִינָן** - באיזה אופן מדובר, **אִילֵימָא** - אם נאמר שמדובר **בְּמִין אֶחָד** - שהוא מוסיף על העירוב מאותו המין שעירבו בו בפעם הראשונה, קשה, **מַאי אִירְיָא** - מדוע נקט התנא דוקא **נִתְמַעֵט**, והרי באופן זה **אֲפִילּוּ** אם **כָּלָה** העירוב לגמרי, **נַמִּי** - גם כן אין צריך להודיע[כה], **אֶלָּא** מה יש לנו לומר, שמדובר **בִּשְׁנֵי מִינִין** - שהוא לוקח עכשיו ממין אחר, גם כן קשה, שהרי באופן זה **אֲפִילּוּ** אם **נִתְמַעֵט** העירוב, ולא כלה לגמרי, **נַמִּי לֹא** - גם כן אינו יכול ליטול מבלי להודיע, **דְּתַנְיָא** - ששנינו בברייתא, שאם **כָּלָה הָאוֹכֶל** של העירוב, **מִמִּין אֶחָד** - אם הוא נוטל עכשיו מאותו מין שהיה העירוב הראשון, **אֵין צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ**[כו], **וּמִשְּׁנֵי מִינִים** - אבל אם הוא נוטל עכשיו ממין אחר, **צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ**[כז]. מתרצת הגמרא: **אִיבָּעֵית אֵימָא** - אם תרצה תוכל ליישב שהמשנה מדברת כשהוא נוטל עכשיו **מִמִּין אֶחָד** - מאותו המין שעירבו בו תחילה, **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** - ואם תרצה תוכל ליישב שהמשנה מדברת כשהוא נוטל עכשיו **מִשְּׁנֵי מִינִין** - שלא מאותו המין שעירבו בו תחילה. ומבארת הגמרא: **אִיבָּעֵית אֵימָא** - אם תרצה תוכל ליישב שהמשנה מדברת כשהוא מערב עכשיו **מִמִּין אֶחָד** - מאותו המין שעירב תחילה, ובאמת סוברת המשנה שאף אם כלה העירוב לגמרי, אין צריך להודיע, **וּמַאי** - ומהו **נִתְמַעֵט** שנאמר במשנה, **נִתְמַטְמֵט** - שכלה האוכל לגמרי[כח]. **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** - ואם תרצה תוכל ליישב שהמשנה מדברת **מִשְּׁנֵי מִינִין** - שהוא מערב עכשיו ממין אחר, ואף כשהוא מערב ממין אחר אם לא כלה העירוב הראשון, אין צריך להודיע, **וְכָלָה שָׁאנֵי** - ושונה הדין המבואר

א. **רש"י** (ד"ה שאני). וראה בעיוני הפשט פירושים נוספים בראשונים. ב. **הגהות** הגר"א וביאור הגר"א (סי' שסג ד"ה אבל). וכתב שמה שנכתב בגמרות 'מצד' טעות סופר הוא. וראה בעיוני הפשט, עוד פירושים מהאחרונים. ג. **כמפורש** בתורה (דברים יב ג) 'ואשריהם תשרפון באש'. ובפרטי דיני אשירה ראה בעבודה זרה (מח.). וכתבו התוספות ביבמות (קג: ד"ה סנדל), שפסוק זה נאמר רק על אשירה שהיתה בארץ ישראל כשנכנסו לארץ, ואשירה של עובד כוכבים שעבדה לדעת ישראל, אבל שאר אשירות אינן טעונות שריפה. וכתבו, שמכל מקום גם שאר האשירות, אף שאינן טעונות שריפה, כיון שצריך לגונזן, שהן אסורות בהנאה, הרי הם נחשבות כמו שאין בהם שיעור. ד. **ראה** בעיוני הפשט מהו טעמו של רבי שמעון בן לקיש. ה. **הטעם** שיש להחמיר בקורה אשירה יותר מלחי אשירה, מבואר בגמרא בסמוך. ו. **כדי** שתהיה הקורה דומה לקורה שנקבעת כדי לבנות עליה בנין. רש"י (לעיל יג: ד"ה לקבל). ז. **רש"י** (ד"ה אבל). ודין זה הוא רק לדעת תנא קמא (לעיל יג.), אבל לרבי יהודה (שם), די שתהיה רחבה טפח. ח. **רש"י** (ד"ה אבל). ובביאור דברי רש"י, ראה בעיוני הפשט. ט. **ראה** בעיוני הפשט מדוע אין אומרים בלחי כתותי מכתת שיעוריה, אף שצריך שיהיה בו גובה עשרה טפחים. י. **בפשטות** המשנה מדברת בשיתופי מבואות [שבהם דיברה המשנה קודם], אך דין זה הוא אף בעירובי חצירות [כן מבואר מדברי רש"י (ד"ה אלא), שכתב שרבי יוסי שאמר (בהמשך המשנה) ששירי עירוב אין צריכים שיעור, אמר כן רק בעירובי חצירות, ולא בשיתופי מבואות, ואף על פי כן כתב (ד"ה כל), שרבי יוסי חולק על תנא קמא, ומבואר שתנא קמא סובר שאף בעירובי חצירות צריך להוסיף על העירוב]. יא. **כלומר**, שאם הוא מוסיף משלו, אז הוא צריך לזכות להם את מה שהוא מוסיף, אבל אם הוא נוטל משלהם, אין צריך זכיה, שהרי הוא כבר שלהם. יב. **אבל** אם הוא מזכה להם משלו, אף אם לא נתרצו לעירוב קודם לכן אינו צריך להודיע להם, כיון שהעירוב זכות הוא להם, כמבואר בהמשך המשנה. יג. **ואז** אינו צריך להודיע להם, שהשיתוף זכות הוא להם, שהוא מתיר להם להוציא מחצרותיהם למבוי, ואין להם צד הפסד בו, ואף אין לחוש שמא הם מקפידים על העירוב, כיון שהוא מזכה להם משלו. יד. **רש"י** (ד"ה וצריך). שרק כשהוא נוטל משלהם, צריך להודיעם, אבל אם הוא מזכה להם משלו, אינו צריך להודיעם. טו. **שיש** לחוש שמא הם מקפידים על מה שנטל מהם, ואינם רוצים לתת אותו לכל בני המבוי, ואם הם מקפידים על כך, אין השיתוף מועיל, כמבואר לעיל (מט.) לגבי עירוב, שאם מקפיד אחד מבני החצר שלא יאכלו בני החצר מהפת שנתן לעירוב, לא מועיל העירוב, שאין מועיל העירוב אלא כשיש שם שותפות נוחה ועריבה. רש"י (לעיל ע"א ד"ה לריך). טז. **פירש** רבינו יהונתן (ד"ה כמה), ששאלת המשנה כמה הוא שיעורן, היא על שיתופי מבואות, והוא הדין גם לעירובי חצירות, ששיעור אחד להם. יז. **ביאר** רבינו יהונתן (ד"ה בזמן), שהיינו שיש שם הרבה בעלי בתים בחצר [או הרבה בעלי חצירות במבוי], אבל אם אין שם הרבה בעלי בתים, אף אם יש לכל אחד מהם הרבה בני בית, אין זה נחשב מרובים, שאין זה תלוי אלא בבעלי הבתים או החצירות. יח. **כלומר**, שדי בשיעור אחד של שתי סעודות אף אם יש במבוי בני אדם רבים מאוד. ובטעם הדבר כתב רבינו יהונתן (ד"ה בזמן), שכיון שמזון שתי סעודות הוא שיעור חשוב, די בשיעור זה לכולם אף אם אין בו כגרוגרת לכל אחד ואחד. יט. **מבואר** בגמרא, שעד שמונה עשרה אנשים הם נחשבים 'מועטים', ומשמונה עשר ולמעלה נחשבים 'מרובים'. שמזון שתי סעודות הוא שמונה עשרה גרוגרות, ואם יש שם יותר משמונה עשרה בני אדם, שאם יניחו כגרוגרת לכל אחד ואחד, יהיה שם יותר ממזון שתי סעודות, אז אין צריך כגרוגרת לכל אחד ואחד, ודי במזון שתי סעודות לכולם, ורק בפחות מכך צריך להניח כגרוגרת לכל אחד ואחד. כ. **פירש** רבינו יהונתן (ד"ה אבל), שנתמעט משיעורו משנכנסה שבת ראשונה. והיינו שאין נקרא שירי עירוב, אלא אם נתחסר אחר שהיה שלם בתחילת השבת הראשונה שהניחוהו, אבל אם נתחסר העירוב לפני שנכנסה שבת, אין עליו עדיין שם עירוב. אבל הרשב"א (להלן פא. ד"ה ושיעור) כתב, שאפילו אם נתמעט העירוב אחר שהניחוהו קודם שחשיכה, הוא גם כן נקרא שירי עירוב. כא. **כתב** רש"י (ד"ה כל, על פי גירסת המהרש"ל), שרבי יוסי חולק על תנא קמא שאמר שאם נתמעט העירוב צריך להוסיף עליו, ואמר רבי יוסי, שאין צריך שיעור בעירוב אלא בתחילה, אבל אם נתמעט העירוב, אין צריך להוסיף עליו. וראה בעיוני הפשט שנחלקו בזה הראשונים. כב. **ששיתוף** שעושים במבוי, מועיל גם בשביל עירוב שצריך לעשות בכל חצר וחצר, ומאחר שעשו שיתוף למבוי, לא צריך לעשות עירוב בחצירות, אלא כדי שיראו התינוקות. וזו היא דעת רבי מאיר (לעיל עא:), אבל חכמים סוברים שסומכים על שיתוף במקום עירוב, ובמקום שעושים שיתוף אין צריך כלל לעשות עירוב. וראה בגמרא שם, שנחלקו אמוראים בפרטי מחלוקתם. כג. **רמב"ם** (פירוש המשניות מ"ט). ואין זה מספיק רק לדעה בגמרא (ראה הערה לעיל) שרבי מאיר סובר שאף כשעשו שיתוף בפת, צריכים לעשות עירוב בחצר, אבל לדיעה שאם עשו שיתוף בפת לכו"ע אין צריך לעשות עירוב בחצר, עדיין צריך לפרש מדוע רק אם עשו שיתוף ביין ישכחו התינוקות תורת עירוב, ואילו אם יעשו שיתוף בפת לא ישכחו. וכתב הרמב"ם (עירובין פ"א הי"ט), שהתינוקות מכירים בפת. וביאר התוספות יום טוב (פ"ו מ"ה), שהתינוקות אין להם היכר אלא בפת, שאינם משגיחים בדברים אחרים מה נעשה בהם, ורק אל הפת עיניהם, וכשרואים פת במבוי, משגיחים לדעת מה נעשה בו, ויודעים שפת זה ניתן שם בשביל להתיר לטלטל במבוי ובחצירות. כד. **רש"י** (ד"ה אלא) ורמב"ם (פירוש המשניות מ"ט). ולפי פירושם בשיתופי מבואות מודה רבי יוסי שאף שיורי שיתוף צריכים שיעור. וראה בעיוני הפשט שרש"י לעיל (מו: ד"ה ולא) פירש באופן אחר, ועוד פירושים בראשונים. כה. **כמבואר** בברייתא שמביאה הגמרא בסמוך. כו. **ביאר** בחידושי המאירי (ד"ה כמלי), שכשהוא מערב מאותו המין, אנן סהדי שכשם שרצו כשהניחו את העירוב תחילה, כך הם רוצים עכשיו, אבל בשני מינים, אין אנו יודעים אם הם רוצים לערב גם במין שהוא נוטל מהם עכשיו. כז. **וסברה** הגמרא, שמה שאמרה הברייתא שבשני מינים צריך להודיע, אין זה דווקא כשכלה האוכל לגמרי, אלא אף אם נחסר העירוב צריך להודיע. רש"י (ד"ה לריך). וראה בעיוני הפשט, מדוע נקטה המשנה כלה[יב]. כח. **רש"י** (ד"ה נתמטמט). אבל הרשב"א (ד"ה כלה) והריטב"א (ד"ה מאי) פירשו, שנתמטמט אין פירושו שנחסר לגמרי, אלא שנחסר רובו. ופירשו לפי זה, שודאי כשכלה העירוב לגמרי, אף אם הוא נוטל מאותו המין צריך להודיע, שכיון שכלה העירוב הראשון לגמרי, מה שהוא נוטל עכשיו הוא כעירוב חדש שצריך להודיע, ו'כלה' שאמרה הברייתא אין פירושו שכלה לגמרי, אלא שנחסר רובו. ולדבריהם, לתירוץ השני בגמרא שנתמעט שנאמר במשנה אינו באותו האופן של כלה שנאמר בברייתא, פירוש 'נתמעט' הוא כשנחסר מיעוטו.

בברייתא שבשני מינים צריך להודיע, מהדין המבואר במשנה, שהברייתא מדברת רק כשכלה העירוב לגמרי, ורק באופן זה צריך להודיע, אבל אם רק נתמעט העירוב, אין צריך להודיע[כט].

★

שנינו במשנה: **נִיתּוֹסְפוּ עֲלֵיהֶן מוֹסִיף וּמְזַכֶּה וכו'**, ואם הוא מוסיף משלהם, צריך להודיעם. **הגמרא מביאה מחלוקת אם בעירובי חצירות בתחילת העירוב צריך להודיע: אָמַר רַב שֵׁיזְבִי אָמַר רַב חִסְדָּא, זֹאת אוֹמֶרֶת** - יש ללמוד מהדין המבואר במשנה שכשהוא נוטל מהדיירים שנתוספו שלא היו בתחילה בעירוב, צריך להודיעם, **שֶׁחֲלוּקִין עָלָיו חֲבֵירָיו עַל רַבִּי יְהוּדָה**, שרבי יהודה סובר, שאף כשמערבים בפעם הראשונה, אין צריך להודיע למי שנוטלים משלו, **דִּתְנַן** - ששנינו במשנה (להלן פא:), **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** [שאין מערבים אלא לדעתו של אדם] **בְּעֵירוּבֵי תְּחוּמִין**[ל], שאין אנו יודעים אם נוח לו לקנות שביתה במקום העירוב, כיון שהוא מפסיד שאינו יכול לילך לצדדים האחרים שמחוץ לעיר, **אֲבָל בְּעֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת** שאינו מפסיד כלום בעירוב, **מְעָרְבִין בֵּין לְדַעַת וּבֵין שֶׁלֹּא לְדַעַת**, ואף שהוא מערב ממזון שלו[לא]. **שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא דַּחֲלוּקִין** - והלא פשוט וברור הוא שמשנתנו שאמרה שאם ניתוספו דיורים צריך להודיע, חולקת על רבי יהודה, ומה בא רב שיזבי להשמיענו. **מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר, שאף משנתינו סוברת כרבי יהודה שבעירובי חצירות אין צריך להודיע[לב], ומה שמבואר במשנה שצריך להודיע, **הָנֵי מִילֵּי** - דברים אלו אינם אלא **בְּחָצֵר שֶׁעוֹמֶדֶת בֵּין שְׁנֵי מְבוֹאוֹת**, והיא פתוחה לשניהם[לג], שאין אנו יודעים עם איזה מבוי רוצה היא להשתתף[לד][יג], שבזה אף רבי יהודה מודה שצריך להודיע, **אֲבָל חָצֵר שֶׁל מָבוֹי אֶחָד** - שאינה פתוחה אלא למבוי אחד, **אֵימָא לֹא** - שמא נאמר שבזה לא אמר התנא של משנתינו שצריך להודיע, **קָמַשְׁמַע לָן** - השמיענו רב שיזבי, שאין אומרים כן, ששמע מרב חסדא רבו, שמשנתנו מדברת בחצר שהיא פתוחה רק למבוי אחד[לה], ואף בזה אמר התנא שצריך להודיע[לו].

★

שנינו במשנה: **כַּמָּה הוּא שִׁיעוּרוֹ וכו'** של השיתוף שמניחים במבוי, כשהן מרובין מזון שתי סעודות לכולם, וכשהן מועטים כגרוגרת לכל אחד ואחד. **מבררת הגמרא: כַּמָּה הוּא מְרוּבִּין**, כלומר כמה בני אדם צריך שיהיו במבוי, ויהיה די להם במזון של שתי סעודות. **מבארת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר** [-בשם] **שְׁמוּאֵל, שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בְּנֵי אָדָם. והבינה הגמרא מדברי שמואל, שרק אם יש שם שמונה עשרה בני אדם הם נחשבים מרובים, אבל אם יש שם יותר משמונה עשרה, אינם נחשבים 'מרובים', ותמהה הגמרא:** וכי רק **שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה** נחשבים מרובים **וְתוּ לֹא** - ויותר משמונה עשרה אינם בכלל מרובים[יד], והרי אם שמונה עשרה בני אדם נחשבים מרובים, יותר משמונה עשרה ודאי מרובים הם. **מתרצת הגמרא: אֵימָא** - יש לפרש בדברי שמואל, **שֶׁמִּשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה וְאֵילָךְ** - והלאה, הם נחשבים מרובים. **שואלת הגמרא: וּמַאי שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה דְּנָקַט** - ומהו הטעם שדווקא משמונה עשרה והלאה נחשבים מרובים. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, לְדִידִי מִיפָּרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ דְּאַבָּא** - אני שמעתי את פירוש המשנה מאבי [-רב יהודה], שהמשנה להקל באה, ואמרה שאם יש שם מזון שתי סעודות, אין צריך שיהיה כגרוגרת לכל אחד, **וְכָל שֶׁאִילּוּ מְחַלְּקוֹ** [-שאם יחלקו] **לְמָזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת בֵּינֵיהֶן וְאֵין מַגַּעַת גְּרוֹגֶרֶת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**, שבאופן זה אם יתן כל אחד מהם כגרוגרת לעירוב, יהיה שם יותר ממזון שתי סעודות, **הֵן הֵן מְרוּבִּין** שאמרה המשנה, **וְסַגֵּי** - ודי להם **בְּמָזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, וְאִי לֹא** - ואם אין שם די בני אדם שאם יחלקו מזון שתי סעודות ביניהם יגיע לכל אחד פחות מכגרוגרת, שבאופן זה אם יהיה שם כגרוגרת לכל אחד עדיין יהיה שם פחות ממזון שתי סעודות, **הֵן הֵן מוּעָטִין נִינְהוּ** [-הם], וצריך להניח כגרוגרת לכל אחד. **וְרַב יהודה** שאמר בשם שמואל שמרובים הם שמונה עשרה בני אדם, ולא פירש שמרובים הם כל שאם יחלקו להם מזון שתי סעודות לא יגיע לכל אחד כגרוגרת, **אַגַּב אוֹרְחֵיהּ** - כשבא לפרש את המשנה, אמר דרך אגב שחשבון זה עולה לשמונה עשרה בני אדם, **וְקָא מַשְׁמַע לָן** - והשמיענו בזה, **דְּשְׁתֵּי סְעוּדוֹת הָוְיָין** [-הם] בשיעור של **שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה גְּרוֹגְרוֹת**[טו].

★ ★ ★

משנה **המשנה מבארת במה אפשר לעשות עירוב לחצר ושיתוף למבוי: בַּכֹּל מְעָרְבִין** בחצירות, **וּמִשְׁתַּתְּפִין** במבוי[לז], **חוּץ מִן הַמַּיִם וּמִן הַמֶּלַח**, שאינם מזון[טז], **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר**, בחצר[לח] אין מערבים בכל דבר, אלא **כִּכָּר** שלם **הוּא עֵירוּב**, כלומר שאין מערבים אלא בפת שלימה, **וַאֲפִילּוּ מַאֲפֵה סְאָה** - ככר שהוא עשוי מסאה קמח, **וְהוּא פְּרוּסָה** - שנחתך ממנו מעט[לט], **אֵין מְעָרְבִין בָּהּ**[מ], אבל **כִּכָּר** אף שאינו גדול אלא **כְּאִיסָּר** [-שם מטבע קטנה[מא]], **וְהוּא שָׁלֵם**, שלא נפרס, **מְעָרְבִין בּוֹ**[מב][יז].

★

כט. **ואף** שהוא נוטל עכשיו ממין אחר אין צריך להודיע. וביאר רבינו יהונתן (ד"ה ואין), שכיון שנשאר עדיין מהעירוב הראשון, אינו נראה עכשיו כעירוב חדש ומועילה ההסכמה הראשונה שלהם לעירוב, ורק אם כלה לגמרי, שצריך לעשות עירוב חדש, אז אין מועיל רק אם הוא לוקח מאותו המין. ובחידושי המאירי (ד"ה מיבעית) כתב, שהואיל וחלק מהעירוב עדיין קיים, מן הסתם נוח להם שיעמוד העירוב כתיקונו בשיעור שלם באיזה מין שיהיה. ל. **אסור** לצאת בשבת מחוץ לעיר ששבת בה, יותר מאלפיים אמה, והוא הנקרא תחום שבת. והרוצה לילך יותר מאלפיים אמה, מניח מזון בערב שבת קודם ששקעה החמה, במקום שכלה התחום באותו צד שהוא רוצה לילך שם בשבת, והרי הוא קונה שביתה במקום שהניח שם מזון, ויכול לילך משם אלפיים אמה לכל רוח. ואילו לצדדים האחרים שמחוץ לעיר, אסור לו ללכת אף בתוך תחום שבת, כיון שמקום שביתתו הוא במקום העירוב, ואסור לו לילך למקום שהוא רחוק יותר מאלפיים מהמקום שהניח שם את העירוב. לא. **ובא** רב חסדא לומר, שאין לומר שכשאמר רבי יהודה במה דברים אמורים, בא לפרש את דברי תנא קמא, אלא בא לחלוק, על תנא קמא, שלתנא קמא אף עירובי חצירות צריך דעת, ולרבי יהודה אין צריך דעת. רש"י (ד"ה זאת). לב. **וכשאמר** רבי יהודה במה דברים אמורים, בא לפרש את דברי תנא קמא. רש"י (ד"ה מהו). לג. **והוא** הדין לבית שהוא עומד בין שתי חצירות ופתוח לשניהם, כמבואר בטור ובשולחן ערוך (או"ח סי' שסו ס"ג). לד. **פירשו** הראשונים [רי"ף, רבינו חננאל (להלן פא: ד"ה ודמינן), ריטב"א (ד"ה ה"מ)], שאינה יכולה להשתתף אלא עם אחד מהם, ונמצא ששיתוף זה שמניחים עבורה אם היא רוצה להשתתף עם בני המבוי השני, חוב הוא לה. לה. **זו** היא דעת רב חסדא, ולהלן (פא:) הביאה הגמרא את דעת רבי יהושע בן לוי, שסובר שכל מקום שאמר רבי יהודה 'במה דברים אמורים', כוונתו לפרש את דברי תנא קמא ולא לחלוק. וביארה הגמרא, שלדבריו צריך לומר שמשנתנו מדברת בחצר שעומדת בין שני מבואות, שאין אנו יודעים עם איזה מבוי היא רוצה להשתתף. ולדעת רב חסדא, שרבי יהודה חולק על משנתנו, וסובר שאין צריך להודיע, כתב הריטב"א (ד"ה ואפשר), שיתכן לומר שרבי יהודה חולק על משנתנו גם בחצר שבין שני מבואות, שסובר רבי יהודה שאף שהיא נאסרת במבוי השני, זכות הוא לה שמשתפים אותה במבוי. אך הביא שיש שפירשו, שאף לרב חסדא בחצר שבין שני מבואות, כיון שאינה יכולה להשתתף אלא עם מבוי אחד, מודה רבי יהודה שאין יכולים לשתפה אלא מדעתה. לו. **והטעם** שצריך דעת, ביאר רש"י (לעיל ע"א ד"ה צריך), שצריכים אנו לידע שאינו מקפיד על המזון שנוטלים ממנו, ולא איכפת לו לתתו לכל בני המבוי, שהמקפיד על עירובו אין עירובו עירוב. וראה בהערות לעיל שם. לז. **נראה** מדברי רש"י (פא. ד"ה וקתני), וכן הוא בפירוש בתוספות (שם ד"ה איתיביה) וברשב"א (שם ד"ה ופרסה), שלמסקנת הגמרא (פא.), העירוב האמור במשנה, הוא רק עירוב חצירות ולא עירוב תחומין, שעירובי תחומין מערבים בכל דבר מאכל חוץ ממים ומלח, ועירובי חצירות אין מערבין אלא בפת. ומה שאמרה המשנה 'בכל' מתפרש לשתי פנים, שלגבי עירובי חצירות פירושו הוא שבכל מיני פת מערבים, שאין צריך דווקא פת שלימה, אלא מערבים אף בפרוסה, אבל שאר דברים חוץ מפת אף לרבי אליעזר אין מערבים בהם. ולגבי שיתופי מבואות פירושו הוא שמשתתפים בכל דבר מאכל, חוץ ממים ומלח שאינם נקראים מזון. אולם הרמב"ם (פירוש המשניות מ"י) פירש, שהמשנה מדברת אף בעירובי תחומין, ועיקר מה שאמרה המשנה בכל מערבין, היינו עירובי תחומין, ואמרה שבכל דבר עושים עירובי תחומין ושיתופי מבואות. אלא שנכלל במה שאמרה המשנה 'בכל מערבים' עוד דבר, שמערבים עירובי חצירות בכל מיני פת, בין בשלימה ובין בפרוסה. והטעם שאין מערבים עירובי חצירות אלא בפת, מבואר ברש"י (לעיל עא: ד"ה ולא), שהוא משום שהטעם שעירוב מתיר לטלטל הוא כיון שהוא מחשיב את כל בני החצר כדרים בבית שמונח בו העירוב, ודירתו של אדם אינו נמשך אלא במקום שפתו שם, אבל שאר דברים, אינם מחשיבים את האדם כדר במקום שהם נמצאים. לח. **אבל** במבוי, אף לדעת רבי יהושע מערבים בכל דבר, כמבואר בגמרא. לט. **בגמרא** מבואר כמה הוא השיעור שאם נחסר הככר בשיעור זה, אי אפשר לערב בו. מ. **מבואר** בגמרא (פא.), שסבר רבי יהושע שאמרו חכמים שלא יערבו אלא בפת שלימה, כדי שלא יבואו לידי איבה, שחששו שאם יוכלו לערב בפרוסה, אם יתן אחד פרוסה ואחד שלימה, מי שנתן שלימה יבוא לידי מחלוקת עם מי שנתן פרוסה. וראה בהערות להלן (שם), מדוע חששו לכך בעירוב. מא. **איסר** הוא המטבע הקטן ביותר מהמטבעות העשויים מכסף. וכתב הרמב"ם (שקלים פ"א ה"ג), שמשקל איסר, הוא כמשקל ארבעה גרגירי שעורה. מב. **כתב** רש"י (ד"ה והוא), שמה שאמר רבי יהושע שמערבים בככר קטן כאיסר, היינו שככר זה הוא מין שאפשר לערב בו, אבל ודאי כדי שיחול העירוב צריך להניח הרבה כיכרות עד שיהיה שם שיעור של כגרוגרת לכל אחד מבני החצר. וראה בעיוני הפשט שנחלקו בזה הראשונים.

גמרא הגמרא מבארת במה נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע, ומקדימה לבאר מדוע נשנו כאן דברי רבי אליעזר, אף שכבר נשנו לעיל. שואלת הגמרא: **תָּנֵינָא חֲדָא זִימְנָא** - הרי כבר שנינו פעם אחת את האמור במשנה, ששנינו לעיל (כו:) כשעסקה המשנה בדיני עירובי תחומין, **בַּכֹּל מְעָרְבִין וּמִשְׁתַּתְּפִין, חוּץ מִן הַמַּיִם וְהַמֶּלַח**, ומה באה המשנה להשמיענו עתה, וסברה הגמרא, ששתי המשניות מדברות בין בעירובי תחומין ובין בעירובי חצירות[א][א]. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבָּה**, משנתנו באה **לְאַפּוּקֵי מִדְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** - להוציא מדברי רבי יהושע, **דְּאָמַר שִׁכָּבָר, אֵין** - אפשר לערב בו, אבל **מִידֵי אַחֲרִינָא** - שאר דברים, **לֹא** - אין מערבים בהם[ב], ולכן **קָמַשְׁמַע לָן** - השמיענו רבי אליעזר שאין הדין כן, אלא **בַּכֹּל** אפשר לערב, ואילו לא חזרה המשנה ואמרה דין זה כאן, היינו מפרשים ש'בכל מערבין' שאמרה המשנה לעיל, היינו רק בעירובי תחומין, שבהם אף רבי יהושע מודה שאין צריך לערב דווקא בפת[ג], אבל בחצירות כולם סוברים כרבי יהושע שאין מערבים אלא בפת, ועתה שאמר רבי אליעזר דין זה כאן בסמוך לדברי רבי יהושע, אנו למדים שהוא חולק עליו וסובר שאף בעירובי חצירות מערבים בכל דבר[ג].

אביי מקשה על רבה, שלא מבואר בדברי רבי אליעזר שהוא חולק על רבי יהושע: **אֵיתִיבֵיהּ** - הקשה **אַבַּיֵי** לרבה, איך ניתן ללמוד מדברי רבי אליעזר, שהוא חולק על רבי יהושע, וסובר שאף בעירובי חצירות מערבים בכל דבר, והרי שנינו בברייתא, **בַּכֹּל מְעָרְבִין עֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת, וּבַכֹּל מִשְׁתַּתְּפִין שִׁיתּוּפֵי מְבוֹאוֹת**, שעושים שיתוף למבוי, בין בפת בין ביין ובין בשאר פירות, **וְלֹא אָמְרוּ לְעָרֵב בְּפַת אֶלָּא בְּחָצֵר** [-בעירובי חצירות] **בִּלְבַד**, ובריתא זו קשה היא, שהרי **מַאן שָׁמְעַתְּ לֵיהּ דְּאָמַר** - מיהו התנא שסובר שבעירובי חצירות **פַּת אֵין** - מערבים רק בפת, **מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא** - ולא בשאר דברים, הלא **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** הוא שאמר דין זה במשנה, ואם כן התנא של הברייתא ודאי רבי יהושע הוא, **וְקָתָנֵי** ואף על פי כן אמרה הברייתא '**בַּכֹּל** מערבין', אלא ודאי צריך לפרש שמה שאמרה הברייתא 'בכל מערבים עירובי חצירות', היינו שמערבים בכל מיני פת[ד], ואם כן אף במשנתנו יש לפרש שלא באה לומר שמערבים בחצר בכל דבר, אלא באה לומר שמערבים בכל מיני פת[ה], ואינה מדברת בעירובי תחומין[ו], אלא רק בעירובי חצירות, וכך מתפרשות המשנה והברייתא, שבכל מיני פת מערבין בחצירות, ובמבוי משתתפים בכל דבר חוץ ממים ומלח.

הגמרא מבארת לדברי אביי מה באה המשנה להשמיענו: **אֶלָּא אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה**, אם ניתן לומר שהמשנה חזרה וכתבה שוב שבכל מערבים ומשתתפים, כדי להוציא מדברי רבי יהושע, היינו רק **לְאַפּוּקֵי** - להוציא **מִסּוֹף** דבריו **דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דְּאָמַר, שְׁלֵימָה אֵין** - שרק בפת שלימה מערבים, אבל בפת **פְּרוּסָה לֹא** - אין מערבים[ז], ולכן **קָמַשְׁמַע לָן** - השמיענו רבי אליעזר שאין הדין כן, אלא **בַּכֹּל** מערבים, ואף בפת פרוסה[ד].

הגמרא מבארת את הטעם מדוע לרבי יהושע צריך דווקא פת שלימה. שואלת הגמרא: **וּפְרוּסָה מַאי טַעְמָא לֹא** - ומהו הטעם שאמר רבי יהושע שאין מערבין בפת פרוסה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן שָׁאוּל אָמַר** [-בשם] **רַבִּי, מִשּׁוּם אֵיבָה**, שאם יוכלו לערב בפרוסה, ויתן אחד פרוסה ואחד שלימה, יבואו לידי מחלוקת[ח][ה]. **אָמַר לֵיהּ** [-שאלו] **רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, עֵירְבוּ כּוּלָּן בִּפְרוּסוֹת** - אם נתנו כל בני החצר פרוסות לעירוב, שבאופן זה לא יבואו לאיבה, **מַהוּ** הדין בזה. **אָמַר לֵיהּ** - השיב לו רב אשי, שאף באופן זה אין מועיל העירוב, משום שחששו חכמים **שֶׁמָּא יַחֲזוֹר דָּבָר לְקִלְקוּלוֹ**, שמתוך שיורגלו לערב בפרוסה, יבואו ליתן פרוסה גם כשחלק מבני החצר יתנו פת שלימה, ויבואו לידי איבה, ומשום כך אמרו שלעולם לא יערבו בפרוסה[ט].

★

הגמרא מביאה שיש פעמים שגם אם נחסר מהפת, עדיין היא נחשבת כשלימה: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן שָׁאוּל**, אם **נִיטְּלָה הֵימֶנָּה** [-מהפת] **כְּדֵי חַלָּתָהּ** - כשיעור חלה שצריך להפריש ממנה[י], שהפריש ממנה חלה אחר האפיה, **וּכְדֵי דִּימּוּעָהּ** - וכן אם הפת עשויה מחולין שנפלה בהם תרומה, ויש בחולין מאה פעמים כנגד התרומה, ונטל מהפת כשיעור של התרומה שנפל בה, ונתן לכהן, שבלא זה הפת אסורה כתרומה[יא][ו], **מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ**, שכיון שמה שנחסר ממנה הוא כדי לתקנה, אין זה נחשב שנחסרה[יב][ז]. מקשה הגמרא: וכי פת שנחסרה כדי חלתה מערבים בה, **וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, שאם נחסרה הפת **כְּדֵי דִּימּוּעָהּ, מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ**, אבל אם נחסרה **כְּדֵי חַלָּתָהּ, אֵין מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ**. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** - מה שאמר רבי יוחנן בן שאול שמערבים בפת שנחסרה כדי חלתה, מדובר **בְּחַלַּת נַחְתּוֹם** - כשניטל מהפת שיעור חלה שצריך להפריש נחתום [-אופה] שעושה עיסה למוכרה לאחרים, שהוא שיעור קטן, **הָא** - ומה שאמרה הברייתא שאין מערבים בפת שנחסרה כדי חלתה, מדובר **בְּחַלַּת בַּעַל הַבַּיִת** - כשניטל מהפת שיעור חלה שצריך להפריש בעל הבית שעושה עיסה לעצמו, שהוא שיעור גדול יותר[יג], ששונה שיעור חלה בין נחתום לבעל הבית, **דִּתְנַן** - ששנינו במשנה (חלה פ"ב מ"ז), **שִׁיעוּר חַלָּה**[יד], כלומר, השיעור הפחות ביותר שצריך שיהיה בכל נתינה לכהן, צריך שלא יפחות **מֵאֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה** מהשיעור שחייב בחלה, שפחות מכך הוא שיעור שאינו ראוי ליתנו מתנה[טו], ולכן אמרו חכמים **שֶׁהָעוֹשֶׂה עִיסָּה לְעַצְמוֹ, וְ**אפילו אם הוא עושה **עִיסָּה** גדולה **לְמִשְׁתֵּה בְנוֹ** - לסעודת נישואין של בנו[טז], צריך להפריש **אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה** מהעיסה, אבל **נַחְתּוֹם שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לִמְכּוֹר בַּשּׁוּק**, כיון שדרכו לעשות עיסות גדולות, **וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה לִמְכּוֹר בַּשּׁוּק**, אף שהיא לשה בביתה והיא דומה יותר לבעל הבית[יז], צריכים להפריש רק **אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה**[יח].

★

א. **כן** מבואר ברש"י (ד"ה לאפוקי), שכתב 'להכי הדר תנייה' וכו', ומבואר שקושיית הגמרא היתה מדוע חזר התנא ושנה שוב משנה זו. ב. **רש"י** (ד"ה לאפוקי) הביא שיש שגרסו בגמרא, 'לאפוקי מדרבי מאיר', שאמר (לעיל עא:) שאין מערבים בחצירות אלא בפת. ואין חילוק בין שתי הנוסחאות בפירוש הגמרא, שרבי יהושע ורבי מאיר שוים בדין זה, ששניהם אמרו שאין מערבים בחצירות אלא בפת. וכתב הריטב"א (ד"ה אמר) שהגירסא הראשונה נכונה יותר, שהרי רבי יהושע אמר דין זה במשנה, וודאי רבי אליעזר שהובא במשנה לפניו, בא להוציא מדבריו. ג. **כתב** רש"י (ד"ה לאפוקי), שרבי יהושע מודה בעירובי תחומין שאפשר לערב בכל דבר, ומה שאמר רבי יהושע שצריך לערב דווקא בפת הוא רק בחצר, שנותן כל אחד מבני החצר את חלקו בעירוב, ואז יש לחשוש לאיבה[ב]. ד. **היינו** פת העשויה מכל מין דגן, אלא לדעת רבי יהושע צריך שתהיה הפת שלימה. ה. **כתב** הריטב"א (ד"ה גירסת), שאף שהמשנה כללה עירובי חצירות עם שיתופי מבואות ואמרה 'בכל מערבין ומשתתפין', ולגבי שיתופי מבואות, ודאי מה שאמרה המשנה 'בכל', מתפרש בכל דבר, אין זו קושיא אם לגבי עירובי חצירות נפרש ש'בכל' היינו בכל מיני פת, שלגבי כל דבר ניתן לפרש שבאה המשנה לרבות את מה ששייך בו. ו. **כך** נראה מדברי רש"י (ד"ה וקתני). וכן הוא בפירוש בתוספות (ד"ה איתיביה) וברשב"א (ד"ה ופרסה). אולם הרמב"ם (פירוש המשניות מ"י) פירש, שהמשנה מדברת אף בעירובי תחומין, ועיקר מה שאמרה המשנה בכל מערבין, היינו עירובי תחומין, אלא שנכלל בזה גם כן עוד דבר, שמערבים עירובי חצירות בכל מיני פת [ודבר זה למדים ממה שרבי אליעזר חולק על רבי יהושע]. ז. **מבואר** בקרני ראם (אות ג), שאף שכשהקשה אביי לרבה, שאף הברייתא שסוברת כרבי יהושע אמרה 'בכל מערבין', הוכיח אביי, שניתן לומר לשון 'בכל' גם כשאינו כולל רק כל מיני פת שלימה, מכל מקום לא אמר כן רק להוכיח שלא כדברי רבה, שלרבה שאמר שרבי אליעזר סובר שמערבים בכל דבר, ודאי הברייתא רבי יהושע היא, ו'בכל' שאמרה הברייתא כולל רק כל מיני פת שלימה. אבל רבה בר בר חנה אמר, שמאחר שאין לנו ראיה ממה שאמר רבי אליעזר 'בכל מערבין', שהוא סובר שמערבין אף שלא בפת, יש לומר שהתנא של הברייתא רבי אליעזר הוא, שאף הוא סובר שאין מערבין אלא בפת, ולפרש ש'בכל מערבין' כולל כל אופני פת, בין שלימה ובין פרוסה, שודאי יש לנו לפרש שבלשון 'בכל' כלולים כמה שיותר דברים, ואם כן יש לנו לומר שרבי אליעזר חולק על רבי יהושע וסובר שאין צריך פת שלימה [ויישב בזה את תמיהת המהרש"א (כרש"י ד"ה מאן), שתמה, שמאחר שהעמידה הגמרא את הברייתא כרבי יהושע, אם כן מבואר בברייתא שלשון 'בכל' לא בא לרבות פרוסה]. ח. **שמי** שנתן שלימה, יבוא לידי מחלוקת עם מי שנתן פרוסה. והביאו על זה הרי"ף והרא"ש (סי' יב) את דברי הירושלמי (פ"ג ה"ד, פ"ז ה"ט), שעיקר תקנת עירוב היתה להרבות שלום בין בני החצר. וביאר היפה עינים (ד"ה משום) שכוונתם היא, שמשום כך תיקנו שלא יוכלו לערב בדבר שיוכלו לבוא בו לידי מחלוקת. ובמהרי"ל (הלכות עירובי חצירות ד) מבואר, שהטעם שחששו לאיבה הוא, שמתוך שיראה שהוא נותן שלימה ואחרים נותנים פרוסה, יקפיד על עירובו, ולא יהיה נוח לו שיטלוהו בני המבוי, והמקפיד על עירובו אין עירובו עירוב [כמבואר לעיל (מט.)]. וכתב התפארת ישראל (פ"ג יכין א), שצריך לומר שההפרש בחשיבות שיש בין פת שלימה לבין פת פרוסה, הוא גדול יותר מההבדל שיש בין פת גדולה לפת קטנה, ומשום כך לא חששו לאיבה רק אם אחד יתן פרוסה ואחד יתן שלימה, ולא חששו לאיבה אם אחד יתן גדולה ואחד יתן קטנה. ט. **כתבו** הרא"ש (סי' יב) והטור (או"ח סי' שסו), שדין זה אינו אלא כשכולם נותנים את חלקם בעירוב, אבל כשאחד מערב בשביל כולם, ומזכה להם חלק בפת, יכול לזכות להם גם פרוסה, שכיון שכשאחד מערב לכולם לא שייך איבה, באופן זה לא אמרו חכמים שאי אפשר לערב בפרוסה. י. **שצריך** ליטול מעט מכל עיסה לתת לכהן, כמפורש בתורה (במדבר טו כ), ואם לא הפריש מן העיסה עד שעשה ממנה פת, צריך להפריש מהפת. והחלק שהוא מפריש נקרא 'חלה'. ובסמוך יבואר מהו השיעור שצריך להפריש. יא. **ראה** בעיוני הפשט מהו המקור לדין מדומע. יב. **מבואר** ברש"י (ד"ה חלתה, ד"ה כדי) וכן כתבו התוספות (ד"ה כדי), שרק אם נטל חלה מהפת, אז מה שנטל מהפת אינו נחשב כחסר בפת, כיון שהוא מתיר את הפת לאכילה, והרי זה כמו שנתן פת שלימה, אבל פת שאין צריך להפריש ממנה חלה, כגון שהפרישו כבר מהעיסה, אף אם יחסר מהפת פחות משיעור חלה, יש בזה איבה ונחשבת הפת כחסירה. וראה בעיוני הפשט שנחלקו בזה הראשונים. יג. **כתב** הגאון יעקב (ד"ה הא), שודאי בעל הבית שמפריש רק שיעור שצריך נחתום להפריש, עדיין הפת אסורה באכילה, ואם כן ודאי מה שאמרה הגמרא 'הא בחלת נחתום', היינו שנתן הנחתום פת והפריש ממנה רק כמו שהוא צריך להפריש, ומה שאמרה 'הא בחלת בעל הבית', היינו שהפריש הנחתום שיעור שצריך להפריש בעל הבית, ובזה אמרה הברייתא, שכיון שהפריש יותר מהשיעור שהוא צריך להפריש, אינו יכול לערב בה, אבל בעל הבית, שהפריש כשיעור שהוא צריך להפריש, יכול לערב בה, שכך הוא תיקונה של פת זו [וביאר שאין לפרש שהגמרא חילקה בין נחתום לבעל הבית, ובעל הבית שהפריש כשיעור שהוא צריך להפריש אינו יכול לערב בה, מפני שאם כן היה לגמרא לחלק ולומר 'הא בנחתום הא בבעל הבית', ולא לחלק בין חלת נחתום לחלת בעל הבית]. יד. **מהתורה** אין שיעור לחלה, ואפילו לא הפריש אלא כשעורה, פטר את כל העיסה, אלא שנתנו חכמים שיעור כמה צריך להפריש. רמב"ם (ביכורים פ"ה ה"א). טו. **ובמתנות** כהונה נאמר (דברים יח ד) 'תתן לו', שצריך ליתן לכהן דבר הראוי לתתו במתנה. וכיון שבעל הבית רגיל לעשות עיסה קטנה, שאינה גדולה יותר מהשיעור שחייב בחלה, אמרו חכמים שצריך להפריש אחד מעשרים וארבעה, ולא חילקו חכמים בבעל הבית בין אם הוא עושה עיסה קטנה לבין אם הוא עושה עיסה גדולה, ומשום כך אף אם הוא עושה עיסה גדולה למשתה בנו, צריך להפריש אחד מעשרים וארבעה. רמב"ם (שם הלכה ג-ג). טז. **ראה** תוספות יום טוב (פ"א מ"א). יז. **רמב"ם** (פירוש המשניות חלה פ"ב מ"ז). שכיון שהיא עושה למכור, אף שהיא לשה בביתה, הרי היא כנחתום. והרע"ב (שם) פירש, שהחידוש באשה שלשה למכור בשוק הוא, שאף שהיא רגילה לעשות עיסות קטנות, לא חילקו חכמים ואמרו שכל שעושה כדי למכור בשוק, די שיפריש אחד מארבעים ושמונה [אמנם אף הרמב"ם מודה לדין זה, שכתב (ביכורים שם) שנחתום שעשה עיסה קטנה, די שיפריש אחד מארבעים ושמונה, משום שלא חילקו חכמים]. יח. **שנחתום** כיון שהוא רגיל לעשות עיסות גדולות, שיש באחד מארבעים ושמונה מהם שיעור שראוי ליתנו במתנה, אמרו חכמים שלעולם די אם יפריש אחד מארבעים ושמונה. רמב"ם (שם). ובפירוש המשניות (שם) כתב עוד טעם שחלת בעל הבית הוא חלק מעשרים וארבעה, לפי שחיוב זה מסור לאשה, והאשה עינה רעה, וכשתתחייבנה להפריש חלק מעשרים וארבעה הלואי שתפריש חלק מארבעים ושמונה.

הגמרא דנה אם אפשר לערב בפת שנפרסה וחיבר את הפרוסה לפת: **אָמַר רַב חִסְדָּא,** פת שנפרסה **וּתְפָרָהּ בְּקֵיסָם** - וחיברה על ידי קיסם[יט], והיא נראית כשלימה, **מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ**[כ]. מקשה הגמרא: **וְהָא תַּנְיָא** - והרי שנינו בברייתא, שפת שחיברה על ידי קיסם, **אֵין מְעָרְבִין לוֹ בָּהּ.** מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, הָא** - מה שאמרה הברייתא שאין מערבין בה, הוא באופן **דִּידִיעַ תִּיפְרָהּ** - שניכר מקום החיבור של הפרוסה לפת, שניכר שנפרסה וחיברה, ואז דינה כפרוסה ואין מערבין בה, **וְהָא** - ומה שאמר רב חסדא שמערבים בה, הוא באופן **דְּלָא יְדִיעַ תִּיפְרָהּ** - שאין מקום חיבורה ניכר, שנראית כמו שלא נפרסה כלל, שאז דינה כשלימה ומערבין בה.

★

הגמרא דנה על כמה מיני פת אם אפשר לערב בהם: **אָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר** [-בשם] **שְׁמוּאֵל, מְעָרְבִין בְּפַת** העשויה **מֵאוֹרֶז, וּבְפַת** העשויה **מִדּוֹחַן**[כא]. **אָמַר מָר עוּקְבָא, לְדִידִי מִיפָּרְשָׁא לִי מִינֵּיהּ דְּמָר שְׁמוּאֵל** - אני שמעתי משמואל עצמו פירוש דין זה, ושמעתי ממנו, **שֶׁבְּפַת אוֹרֶז מְעָרְבִין, וּבְפַת דּוֹחַן אֵין מְעָרְבִין**[כב].

אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר [-בשם] **רַב, מְעָרְבִין בְּפַת** העשויה **מֵעֲדָשִׁים**[כג]. מקשה הגמרא: **אִינִי** - האם כך הוא הדין, **וְהָא** - והרי **הַהִיא דַּהֲוָאי בִּשְׁנֵי דְּמָר שְׁמוּאֵל** - אותה פת של עדשים שעשו בימי שמואל[כד], **וְשַׁדְיֵיהּ לְכַלְבֵּיהּ** - והשליכה שמואל לכלבו, **וְלָא אֲכָלָהּ,** הרי שאפילו לאכילת כלב לא היתה ראויה, ואם אינה ראויה לאכילה ודאי אי אפשר לערב בה. מתרצת הגמרא: **הַהִיא** - אותה פת שהשליך שמואל לכלב, לא היתה עשויה רק מעדשים, אלא **דִּשְׁאָר מִינִים הֲוָיָא** - הרבה מינים היו מעורבים בה, שפת כזו ודאי אינה נחשבת פת[כה], **דִּכְתִיב** (יחזקאל ד ט) **'וְאַתָּה קַח לְךָ חִטִּין וּשְׂעֹרִים וּפוֹל**[כו] **וַעֲדָשִׁים וְדֹחַן וְכֻסְּמִים** וגו' וְנָתַתָּה אוֹתָם בִּכְלִי אֶחָד וְעָשִׂיתָ אוֹתָם לְךָ לְלָחֶם', שנאמר ליחזקאל שיעשה סימן לרעב שיבוא על ישראל בזמן המצור על ירושלים, שיקח את כל המינים הללו ויעשה מהם פת, שפת זו אין בני אדם רגילים לאוכלה, ורק מחמת רעב אוכלים אותה[כז]. **רַב פָּפָּא אָמַר, הַהִיא** - אותה פת שהשליך שמואל לכלב, הטעם שלא היתה ראויה לאכילה, לא היה משום שהיתה עשויה מעדשים, אלא משום **שֶׁצְּלוּיָה בְּצוֹאַת הָאָדָם הֲוַאי** - היתה, כלומר שאפו אותה על גחלים שנעשו מצואת אדם שייבשו אותם ושרפו אותם[כח], שכך נאמר ליחזקאל שיעשה, **דִּכְתִיב** (שם יב) **'וְהִיא בְּגֶלְלֵי צֵאַת הָאָדָם תְּעֻגֶנָה לְעֵינֵיהֶם'** - שתאפה[כט] פת זו לעיני בני ישראל בגחלים שנעשו מצואת אדם[ל].

הגמרא מבארת את תחילת הפסוק של והיא בגללי צאת האדם וגו', ושואלת: מַאי - מה הפירוש במה שנאמר ליחזקאל (שם) **'וְעֻגַת**[לא] **שְׂעֹרִים תֹּאכְלֶנָּה'** [לאותה פת המוזכרת לעיל][לב]. **אָמַר רַב חִסְדָּא** שאמר ה' ליחזקאל שיאכלנה **לְשִׁיעוּרִים,** כלומר, שלא יאכל ממנה בשובע, אלא יאכל ממנה מעט מעט במשקל כדרך שאוכלים ברעב. **רַב פָּפָּא אָמַר,** שאמר ה' ליחזקאל, שאת **עֲרִיכָתָהּ** - עריכת הפת[לג], יעשה **כַּעֲרִיכַת שְׂעוֹרִים** - כדרך שעורכים פת שעורים, שאינה חשובה ואין מקפידים לעורכה יפה, אלא עושים אותה מגונה, **וְלֹא כַּעֲרִיכַת חִטִּים** - ולא כדרך שעורכים פת חיטים, שהיא חשובה ומייפים ומתקנים אותה שתהיה עגולה ונאה.

★ ★ ★

משנה **המשנה דנה אם אפשר לערב לאדם שלא מדעתו, ומתי הוא נחשב לדעתו: נוֹתֵן אָדָם** - יכול אדם לתת **מָעָה לְחֶנְוָנִי** שהוא מוכר יין, והוא דר עמו במבוי, **וּלְנַחְתּוֹם** שהוא מוכר ככרות, והוא דר עמו בחצר[ח], **כְּדֵי שֶׁאִם** יבואו בני המבוי ליקח ממנו יין לעשות שיתוף למבוי, או בני החצר ליקח פת לעשות עירוב לחצר[לד], **יְזַכֶּה לוֹ** חלק **בְּעֵירוּב** תמורת המעה שהוא נותן לו עכשיו, **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**[לה]. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא זָכוּ לוֹ מְעוֹתָיו,** שלא חל הקנין בלא משיכה, ואף אם זיכה לו החנוני על ידי אחר, לא חל העירוב, כיון שדעת החנוני היא להקנות לו תמורת המעה, ואין המעה קנויה למוכר, שכיון שיכול המוכר לחזור בו עד שימשוך הלוקח, אין הלוקח סומך על המוכר, ואינו מקנה לו את המעה, ונמצא שהמוכר מערב עבור הלוקח במעה שנתן, אף שאין בדעת הלוקח שיערב לו במעה[לו], והרי זה כמו שאחד מבני החצר נוטל ממנו מעה שלא מדעתו כדי לקנות בה עבורו פת לעירוב[לז].

[יט]. **שהכניס** קצה אחד של הקיסם בפת, וקצה אחד בפרוסה. שולחן ערוך (או"ח סי' שסו ס"ו).

[כ]. **כתב** בחידושי המאירי (ד"ה אמר), ששני דברים בא רב חסדא להשמיענו, אחד, שפת שנפרסה, אף אם הוא נותן את כל הפת, ורואים שלא חסר ממנה כלום, כיון שנפרסה אין מערבים בה. ועוד דבר השמיענו, שכל שמחברה על ידי קיסם והיא נראית כשלימה, מערבים בה.

[כא]. **אורז** ודוחן, הם מיני קטניות שדומים למיני דגן, שאפשר לעשות מהם פת. וכתב רש"י בבבא מציעא (מ. ד"ה דוחן) שדוחן דומה לאורז. וביאר (ברכות לז. ד"ה אורז, ד"ה דוחן), שאורז הוא הנקרא בלע"ז מי"ל, ודוחן הוא הנקרא בלע"ז פנ"ץ. וכתב המהרי"ל (ליקוטים), שלרש"י דוחן הוא הנקרא רייז, והוא מה שאנו קוראים היום אורז. ואורז הוא דבר הדומה לו הנקרא הירז. והתוספות (שם ד"ה רש"י) פירשו להיפך, שאורז היינו רייז, ודוחן הוא מה שפירש רש"י שהוא אורז. ובברכות (שם) אמר שמואל, שלענין ברכה אין אורז ודוחן נחשבים כדגן, ואין מברכים עליהם בורא מיני מזונות.

[כב]. **ביאר** רבינו יהונתן (ד"ה מערבין), שפת אורז, דרך העולם לאוכלה, ולכן היא נחשב פת לענין עירוב, אבל פת דוחן אין דרך העולם לאכול אותה.

[כג]. **עדשים** הם מין קטניות.

[כד]. **בסמוך** תביא הגמרא, שאמר ה' ליחזקאל שיעשה פת שאינה נאכלת אלא בדוחק, ובימי שמואל עשו פת כזו כדי לדעת מהו טעמה. תוספות (ד"ה והא). וסברה הגמרא שהפת שעשו היתה עשויה רק מעדשים [שאחד מהמינים שאמר ה' ליחזקאל שיתן בפת, הוא עדשים].

[כה]. **מבואר** בדברי הראב"ד (הובא במאירי ד"ה אמר) [וכן פירש הגאון יעקב (ד"ה ההיא)], שהטעם שאינה נחשבת פת, אין זה מחמת שמעורבים בה כמה מינים, אלא מפני שהיו מעורבים בה כמה מיני קטניות שאף בפני עצמם אינם נחשבים פת, שמינים אלו, אף כשמערבים אותם עם מינים אחרים, הם מגרעים את כל הפת.

[כו]. **הוא** מין קטניות. מצודת ציון (יחזקאל ד ט).

[כז]. **כתב** רש"י (ד"ה דשאר), שהוכחת הגמרא שפת זו אינה נחשבת פת, היא ממה שנאמר ליחזקאל (יחזקאל כד יז) 'לחם אנשים לא תאכל', דהיינו שיאכל לחם שאין אנשים אוכלים אותו, ואם כן ודאי פת זו שמעורבים בה כל המינים הללו אינה נחשבת פת. והביאו התוספות (ד"ה דכתיב), שרבינו תם הגיה בדברי רש"י, שהרי פסוק זה לא נאמר לענין פת זו שעשה יחזקאל, אלא נאמר בענין אחר, שאמר ה' ליחזקאל שאחר שתמות אשתו לא ינהג מנהג אבלים, שהם אוכלים סעודה ראשונה משל אחרים, אלא לא יאכל לחם של אנשים אחרים. ופירש, שראיית הגמרא היא, שממה שמבואר בפסוק שפת זו היא סימן לרעב שיבוא מחמת המצור, יש ללמוד שאין נאכלת פת זו אלא לנפש רעבה מחמת הדחק, ומוכח שאינה נחשבת פת.

[כח]. **ראה** רש"י (יחזקאל ד יב).

[כט]. **'תעגנה'** היא מלשון עוגה, כלומר שתאפה אותה לעשותה עוגה. מצודת ציון (שם).

[ל]. **והוכיח** רב פפא מפסוק זה, שאף הפת שעשה שמואל היתה עשויה כן, וכמו שכתבו התוספות (ד"ה והא), שהפת שעשו בימי שמואל, עשו אותה כדי לדעת מה היה הטעם של הפת שנאמר ליחזקאל לעשות. וכתב הראש משביר (ד"ה רב פפא), שמכאן למדו התוספות לומר כן, שאם לא עשו פת זו כדי לדעת מה היה הטעם של הפת שנאמר ליחזקאל לעשות, איך הוכיח רב פפא מפסוק זה שאף הפת שעשה שמואל היה באופן זה.

[לא]. **פת** העשויה על גבי גחלים נקראת עוגה. מצודת ציון (שם).

[לב]. **ביאר** רש"י (ד"ה ועוגת), שלא ניתן לפרש שכוונת הפסוק היא לשעורים כפשטות הפסוק, שהרי היו מעורבים בה הרבה מינים, ואם כן מדוע נקט הפסוק דווקא שעורים.

[לג]. **היעב"ץ** (ד"ה עריכתה) כתב, שיש לגרוס בגמרא 'עריכתה כעריכת שעורים ולא כעריכת חיטים'.

[לד]. **ראה** בהערה להלן (ע"ב), שהרשב"א כתב שמשנתנו מדברת רק לענין עירובי תחומין.

[לה]. **מבואר** בגמרא (ע"ב) שרבי אליעזר סובר, שכדי לקנות עירוב השאירו חכמים את הדין על דין התורה, שנתינת מעות לבד קונה גם בלי משיכה, וחל הקנין במעות.

[לו]. **ואין** מערבים לאדם שלא מדעתו, כמבואר בהמשך המשנה.

[לז]. **רש"י** (ד"ה לא) על פי פירוש הקרבן נתנאל (סי' יג אות ז) [וראה בבית יוסף (או"ח סי' שסט ד"ה ומ"ש אפילו) שהגיה בדברי רש"י, ובב"ח (שם) שתמה עליו, וכתב לבאר באופן אחר]. וביאר הקרבן נתנאל, שאם היתה דעת הלוקח שיזכה המוכר במעה, היה חל הקנין, שמה שאמרו שאין מעות קונות בלא משיכה, היינו רק שיכולים המוכר והלוקח לחזור בהם עד שימשוך הלוקח, אבל כל זמן שלא חזרו בהם, חל הקנין במעות, ואם כן כאן שאינם חוזרים בהם, היה צריך לחול העירוב כיון שהקנין קיים, ורק כיון שאין דעת הלוקח שיזכה המוכר במעה, כיון שהוא חושש שיחזור בו המוכר, לכן לא חל הקנין[ט].

ומוֹדים חכמים לרבי אליעזר **בִּשְׁאָר כָּל הָאָדָם** שאינם חנונים ונחתומים, **שֶׁזָּכוּ לוֹ מְעוֹתָיו**, כלומר שאם נתן מעה לחבירו שאינו חנוני או נחתום, ואמר לו זכה לי בעירוב תמורת מעה זו, וזיכה לו חבירו פת על ידי אחר, חל העירוב. שכיון שחבירו אין דרכו למכור ככרות, ודאי כשנתן לו מעה נתכוין לעשותו שליח להניח עירוב בשבילו[א], וסומך עליו שודאי יניח עבורו עירוב[ב], ומקנה לו את המעה[ג]. והטעם שאמרו חכמים שבחנוני ונחתום לא חל העירוב[ד], הוא משום שאינו מתכוין לעשותם שליחים להניח עירוב עבורו, אלא מתכוין רק לקנות מהם יין ופת לעירוב, וכיון שאינו גומר בדעתו להקנות להם את המעה, והם אינם מקנים לו את הפת והיין רק תמורת המעה, לא חל העירוב, **שֶׁנמצא** שהם מקנים לו את העירוב תמורת המעה שלא מדעתו, **וְאֵין מְעָרְבִין לְאָדָם אֶלָּא מִדַּעְתּוֹ**[ה].

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שאין מערבים לאדם אלא מדעתו, **בְּעֵירוּבֵי תְּחוּמִין**, שמי שמניחים עבורו את העירוב, אף שהוא מרויח שבצד שהניחו עבורו את העירוב יכול הוא לילך ארבעת אלפים אמה, אבל הוא מפסיד בכך שלצדדים האחרים אינו יכול ללכת, במקום המרוחק יותר מאלפיים אמה ממקום העירוב, ואי אפשר להפסידו שלא מדעתו, **אֲבָל בְּעֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת**, שאינו מפסיד כלום בעשיית העירוב, **מְעָרְבִין** לאדם **לְדַעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ, לְפִי שֶׁזָּכִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו**, כלומר אף כשאינו יודע מהזכיה[ו][ב], **וְאֵין חָבִין לְאָדָם שֶׁלֹּא בְּפָנָיו**[ז], ולכן כל שאינו מפסיד בו כלל אפשר לעשות שלא מדעתו, וכל שהוא מפסיד בו, אי אפשר לעשות שלא מדעתו[ח].

★

גמרא הגמרא מבררת את טעמו של רבי אליעזר, שאמר שהלוקח קונה את היין והכיכר בלא משיכה. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שאמר שיכול לתת מעה לחנוני כדי שיזכה לו חלק בעירוב, והוא קונה את העירוב תמורת המעה, **וְהָא** - והרי הוא **לֹא מָשַׁךְ** את העירוב, ומטלטלים אינם נקנים אלא במשיכה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבָהוּ, עֲשָׂאוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** לעירוב, **כְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים** [-זמנים] **בַּשָּׁנָה**, שבהם אמרו חכמים שנתינת מעות קונה במטלטלים בלא משיכה[ט], וסבר שאף בעירוב משום תיקון השבת[י], אמרו חכמים שהמעה קונה בלא משיכה.

הגמרא מבארת מתי אמרו חכמים שמטלטלים נקנים בכסף: **דִּתְנַן** (חולין פג.), **בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים** [-זמנים] **אֵלּוּ** [האמורים במשנה שם[יא][ג]], **מַשְׁחִיטִין אֶת הַטַּבָּח** - מחייבים את השוחט לשחוט **בְּעַל כָּרְחוֹ**, שאם נתן הלוקח לשוחט מעות מערב יום טוב, כופים אותו לשחוט את הבהמה ביום טוב[יב], **וַאֲפִילּוּ** אם **הַשּׁוֹר שָׁוֶה אֶלֶף דִּינָר, וְאֵין לַלּוֹקֵחַ** חלק בשור **אֶלָּא דִּינָר אֶחָד**[יג], **כּוֹפִין אוֹתוֹ** [-את השוחט] **לִשְׁחוֹט** כדי לתת ללוקח בשר בדינר, שהלוקח נחשב כבעלים על החלק ששילם עבורו, **לְפִיכָךְ** - כיון שהוא נחשב כבעלים על חלק בשור, **אִם מֵת** השור קודם ששחטו, **מֵת** גם **לַלּוֹקֵחַ**, דהיינו שהלוקח מפסיד את הדינר שנתן לטבח. **ומבררת הגמרא את הטעם בדין זה, ושואלת:** מדוע אם מת השור, אנו אומרים **שמֵת** גם **לַלּוֹקֵחַ**, ומפסיד הלוקח את הדינר שנתן למוכר[יד], **וְהָא** - והרי **לֹא מָשַׁךְ** הלוקח את השור, ואם כן לא קנה עדיין את הבשר, שהרי מטלטלים אינם נקנים ללוקח בכסף, אלא במשיכה[טו]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא, בְּשֶׁמָּשַׁךְ** - המשנה מדברת כשמשך את השור מערב יום טוב, ומשום כך זכה בחלק מהשור כפי המעות שנתן לטבח, ומשום כך אם מת השור, הפסיד את מעותיו. **מקשה הגמרא: אִי הָכִי** - אם כן שמדובר כשמשך, **אֵימָא סֵיפָא** - אמור ובאר את הסיפא של המשנה, שאמרה, **שֶׁבִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה** [חוץ מארבעה פרקים אלו], **אֵינוֹ כֵּן**, שאין מחייבים את המוכר לשחוט את השור, כדי ליתן ללוקח בשר תמורת הדינר שנתן לו, אלא יכול המוכר להחזיר לו את הדינר שנתן לו, ואין זה נחשב שכבר קנה הלוקח חלק בשור, **וּלְפִיכָךְ אִם מֵת** השור קודם ששחטו, **מֵת** רק **לַמּוֹכֵר**, שלא הפסיד הלוקח כלום, וצריך המוכר להחזיר את הדינר שנתן לו. ואם המשנה מדברת כשמשך, **אַמַּאי** - מדוע אין הלוקח מפסיד במיתת השור, **וְהָא** - והרי הוא **מָשַׁךְ** את השור, וקנה בו חלק תמורת הדינר[טז].

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק, לְעוֹלָם** [-באמת] המשנה מדברת **בְּ**אופן **שֶׁלֹּא מָשַׁךְ** את השור, **וְהָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן** - וכאן במשנה במה מדובר, **בְּשֶׁזִּיכָּה לוֹ** הטבח ללוקח, **עַל יְדֵי אַחֵר**, שמסר את השור לאחר, ואמר לו שיזכה בחלק ממנו בשביל הלוקח[יז], ולכן **בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים אֵלּוּ, דִּזְכוּת הוּא לוֹ** ללוקח, להוציא מעות כדי לקנות בשר, שכולם רגילים לקנות אז בשר, ואף הוא צריך לקנות בשר[יח], יכול אחר לזכות עבורו בחלק מהשור, כיון **שֶׁזָּכִין לוֹ** לאדם **שֶׁלֹּא בְּפָנָיו** - בלי ידיעתו, אבל **בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, דְּחוֹב הוּא לוֹ** להוציא הוצאות כדי לקנות בשר, אין אחר יכול לזכות עבורו בשור, כיון **שֶׁאֵין חָבִין לוֹ אֶלָּא בְּפָנָיו** - שאין אדם יכול להיעשות שליח לחבירו להפסידו, אלא מידיעתו.

ומביאה הגמרא תירוץ נוסף: **וְרַב אִילָא אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן**, שהטעם שבזמנים אלו כופים את הטבח לשחוט, ואם מת השור הפסיד הלוקח את הדינר שנתן, הוא מפני **שֶׁבְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים אֵלּוּ הֶעֱמִידוּ חֲכָמִים** את **דִּבְרֵיהֶן עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה**, כלומר, שאף שאמרו חכמים שכל המטלטלים לא יקנו בכסף, זמנים אלו הותירו חכמים שיהיה בהם הדין כדין התורה שמעות קונות[יט], שמה שאין מטלטלים נקנים בכסף, אין זה אלא מתקנת חכמים, **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** (בבא מציעא מז:), **דְּבַר תּוֹרָה** - מדין התורה, **מָעוֹת קוֹנוֹת** - כל המטלטלים נקנים בקנין כסף, שמשנתן הלוקח את המעות, אין המוכר והלוקח יכולים לחזור בהם[כ][ה], **וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ** חכמים שרק **מְשִׁיכָה קוֹנָה** במטלטלים, **גְּזֵירָה שֶׁמָּא** לאחר שיתן הלוקח מעות, בעוד שהדבר הנקנה יהיה בבית המוכר, תיפול שם דליקה, **וְיֹאמַר לוֹ** המוכר ללוקח, **נִשְׂרְפוּ חִיטֶּיךָ** שנתת לי מעות עליהן, **בַּעֲלִיָּיה**, ולא יטרח המוכר להצילם, כיון שהם שייכים כבר ללוקח[כא], ואין המוכר מפסיד בשריפתם[כב], ומשום כך תיקנו, שעד שלא ימשוך יוכל הלוקח לחזור בו, כדי שאם תיפול דליקה, יטרח המוכר להצילם[ו] כדי שלא יחזור בו הלוקח[כג]. ובארבעה פרקים אלו, אמרו חכמים שקונים את בשר השור במעות, כדין תורה.

ומה שאמר רבה בר אבהו, שרבי אליעזר סובר שעשו את הדין בעירוב כדין ארבעה פרקים, היינו כדברי רבי יוחנן שפירש, שבארבעה פרקים אלו

א. **והוא** הדין בחנוני או נחתום שעשאם שליחים להניח עבורו עירוב, כמבואר להלן בגמרא. ב. **שחזקה** היא ששליח עושה שליחותו. רש"י (ד"ה אלא). ג. **וכיון** שהלוקח מקנה לו את המעה, אף שהמוכר מתכוין לזכות לו את הפת רק תמורת המעה, חל הקנין. כן הוא לפירוש רש"י (ולא לעיל סוף ע"א)[א]. ד. **מבואר** ברש"י (ד"ה שאין), שהמשך דברי המשנה, הם נתינת טעם למה שאמרה המשנה קודם שבחנוני ונחתום לא מועיל העירוב, וכמו שנתבאר לעיל. אבל הרא"ש (סי' יג) פירש, שדברי המשנה אלו עומדים בפני עצמם, ואינם נתינת טעם לאמור קודם לכן, אלא אמרה המשנה, שאין מערבין לאדם אלא מדעתו [ומצינו כעין זה בביצה (ח.) 'שאפר כירה מוכן הוא' שאין זה קשור לשלפניו אלא הוא דין בפני עצמו]. וכתב להוכיח כן, שאם דבר זה הוא נתינת טעם מדוע בחנוני ונחתום לא זכו לו מעותיו, היתה המשנה צריכה לומר זאת מיד אחר הדין של חנוני ונחתום, ולא להפסיק ביניהם בדין של שאר כל אדם. ה. **מבואר** בדברי רש"י לעיל (פ: ד"ה וצריך), שמה שאמרו שאין מערבין אלא מדעתו, היינו דווקא כשהוא נוטל פת משל מי שהוא מניח בשבילו את העירוב, אבל אם הוא נוטל פת משל עצמו ומזכה אותה לכל בני המבוי, אינו צריך להודיע. והטעם שכשהוא נוטל משלהם צריך להודיע, פירש רש"י (לעיל פ. ד"ה צריך), שהוא מפני שיש לחוש שמא הם מקפידים על מה שבחבית זו, ואינם רוצים לתתה לכל בני המבוי, ואם הם מקפידים על כך, אין השיתוף מועיל, כמבואר לעיל (מט.) לגבי עירוב, שאם מקפיד אחד מבני החצר שלא יאכלו בני החצר מהפת שנתן לעירוב, לא מועיל העירוב, שאין מועיל העירוב אלא כשיש שם שותפות נוחה ועריבה. ופירש רש"י (ד"ה שאין), שכיון שאין מערבין לאדם שלא מדעתו, משום כך בחנוני ונחתום שאינם נותנים את העירוב בשבילו, אלא תמורת המעה, והוא אין דעתו להקנות להם את המעה, לא חל העירוב. ואין זה דומה לשאר אדם שעשה אותם שליח והוא סומך עליהם, ודעתו להקנות להם את המעה. והוסיף, שאם משך כבר את הככר והניחו אצל החנוני שיתנו לעירוב עבורו, אז ודאי חל העירוב, שהרי הוא עושה את החנוני שליח לתת את העירוב עבורו. ו. **שדבר** שהוא זכות לאדם, אנן סהדי שהוא רוצה שיזכו עבורו, ולכן אפשר לזכות עבורו גם בלי ידיעתו. רש"י בחולין (פג. ד"ה אין). ז. **שאין** אדם יכול להיעשות שליח לחבירו לעשות עבורו דבר שהוא הפסד עבורו, אלא מידיעתו של חבירו. ח. **ואף** שהוא נוטל משלו כדי לערב, כיון שאינו מפסיד כלום בעירוב, כלומר, שאין מקום שהיה מותר לו לטלטל שם ומחמת העירוב הוא נאסר בטלטול, ודאי נוח לו גם כן שיטלו פת משלו כדי לערב. ובגמרא נחלקו אמוראים אם תנא קמא חולק על רבי יהודה בדין זה. ט. **כלומר**, שבזמנים אלו השאירו חכמים את הדין דאורייתא שמטלטלים נקנים בכסף, ולא אמרו שמטלטלים נקנים רק במשיכה, כמבואר בהמשך הגמרא. י. **היינו** שיהיה מותר לו לטלטל בחצר ובמבוי בשבת. יא. **ראה** בעיוני הפשט לגבי מה דיברה המשנה שם, ומה הם הארבעה פרקים. יב. **כן** מבואר ברש"י (ד"ה ואין). וכן כתב הבית יוסף (יו"ד סי' טז ד"ה ומ"ש ודוקא) בביאור דברי הרמב"ן (חולין פג. ד"ה מתני') והרשב"א (שם פג. ד"ה אלא יסודה), שהיו שוחטים ביום טוב עצמו. אבל הב"ח (שם) כתב שכוונתם היא, שהיו רגילים לשחוט בערב יום טוב ולא קודם עבור יום טוב. יג. **היינו**, שלא נתן הלוקח לטבח קודם יום טוב אלא דינר אחד. ודין זה, הוא אפילו אם אין לטבח קונים לשאר הבשר. רש"י (חולין שם ד"ה אפילו)[ד]. יד. **פירש** הלשון הזהב (ד"ה מת), שלא הקשתה הגמרא רק ממה שמפסיד הלוקח אם מת השור, אבל ממה שיכול הלוקח לכפות את המוכר לשחוט את השור, לא הקשתה הגמרא, שידעה הגמרא שמשום שמחת יום טוב אמרו חכמים שיקנו המעות בלבד, ויוכל לכפות את המוכר לשחוט את השור, אלא שסברה הגמרה שודאי לא תיקנו חכמים שיחשב כאילו קנה את השור, ויהיה לו הפסד שלא כדין אם ימות השור. ורק לבסוף תירץ רבי יוחנן שבזה העמידו חכמים את הדין על דין תורה, שהמעות קונות לכל דבר. טו. **כמבואר** בהמשך הגמרא. טז. **ביארו** התוספות (ד"ה לעולם), שודאי כוונת רב הונא היא כמו שאמר רבי שמואל בר יצחק בסמוך, שאחר משך עבור הלוקח, אלא שהגמרא לא הבינה את דבריו, ומשום כך הקשתה עליו, ובא רבי שמואל בר יצחק לפרש את דבריו. ומשום כך לא אמרה הגמרא את דברי רבי שמואל בר יצחק בלשון אלא, שלא חזרה בה הגמרא מדברי רב הונא, אלא היא מבארת את דבריו. יז. **ולא** מינה הלוקח את האדם שזוכה עבורו לשליח כדי שיזכה עבורו [שאם היה עושהו שליח, כיון שגילה בדעתו שהוא רוצה שיזכה עבורו, אף בשאר ימות השנה זכה בחלק מהשור]. רש"י (ד"ה בשזיכה). יח. **כתב** המאירי (חולין שם ד"ה זכו), שמוכח מכאן, שדבר שהוא עצמו זכות הוא לאדם, אפשר לזכות בו עבורו, אף שיכול לצאת לו הפסד מדבר זה, שהרי כאן יכול לצאת לו הפסד, שאם ימות השור יפסיד את הדינר שנתן, ואף על פי כן הוא נחשב זכות לאדם. יט. **כתב** הרמב"ם (מכירה פ"ט ה"ו), שהטעם שבזמנים אלו העמידו חכמים את הדין על דין התורה, ואמרו שהבשר נקנה במעות, הוא משם שבזמנים אלו כל העם צריכים לבשר. והמאירי (ד"ה ארבעה) ביאר, שמשום כבודם של ימים אלו רצו חכמים שיהיה לכל אחד בשר, ומשום כך תיקנו שיקנו המעות, כדי שיוכל הלוקח לכוף את המוכר לשחוט את השור. וכתב התפארת יעקב (חולין פג. ד"ה לפיכך), שאף שתקנה זו נעשתה לטובת הלוקח, מכל מקום אם מת השור הפסיד הלוקח, שלא רצו לעשות תקנה שתמיד יפסיד המוכר. כ. **ראה** בעיוני הפשט מניין למד רבי יוחנן דין זה. כא. **וראה** בתוספות (ד"ה שמא) שביארו, שהמוכר דינו הוא רק כשומר חינם, ולכן אף אם לא יטרח להציל את החיטים, יהיה פטור אם ישרפו. כב. **ואף** במקומות שאין לחשוש שלא יטרח המוכר להציל את חלק הלוקח, כגון באופן האמור כאן, שקנה הלוקח חלק ששוה דינר בשור ששוה אלף, שודאי יטרח המוכר להציל את השור, כיון שרוב השור שייך לו, מכל מקום לא חילקו חכמים בתקנתם, ואמרו שלעולם כל המטלטלים אינם נקנים אלא במשיכה. שער המשפט (סי' קצח ס"ג). כג. **אבל** אחר המשיכה אין לחוש שישארו ברשות המוכר, כיון שהדרך הוא שכשמושך הלוקח את הדבר הנקנה, הוא מושכו לביתו. רש"י (חולין פג. ד"ה ומה).

אמרו חכמים שמטלטלים נקנים בכסף, וכן סבר רבי אליעזר שמשום תיקון השבת שיוכל לטלטל בחצר, לכן אף בעירוב העמידו חכמים דבריהם על דין תורה ואמרו שמעות קונות בלי משיכה[ז]. אבל חכמים החולקים על רבי אליעזר סוברים, שאף עירוב אינו נקנה אלא במשיכה.

★

שנינו במשנה: **ומודים** חכמים לרבי אליעזר, **בשאר כל האדם כו'** שזכו לו מעותיו. הגמרא מבארת מתי מודים חכמים שזכו לו מעותיו. **מבררת הגמרא: מאן** - מי הם **שאר כל אדם** שבהם מודים חכמים שזכה בעירוב גם כשנתן מעה ולא משך. **משיבה הגמרא: אמר רב, בעל הבית,** כלומר, כל אדם שאינו נחתום או חנוני, שאינו רגיל למכור ככרות או יין, שנתן לו חבירו מעה, ואמר לו זכה לי בככר לעירוב או ביין לשיתוף[כד]. **וכן אמר שמואל** - וכן סבר שמואל, ששאר כל אדם היינו **בעל הבית, דאמר שמואל** בביאור דברי המשנה, **לא שנו** - לא נשנה דין זה שהנותן מעה אינו זוכה בעירוב, **אלא** בנותן **לנחתום, אבל בעל הבית** שנתן לו חבירו מעה, ואמר לו שיזכה עבורו בעירוב, **קונה** חבירו את העירוב.

הגמרא מביאה כמה פרטי דינים שאמר שמואל בדעת חכמים: ועוד אמר שמואל, לא שנו - לא נשנה דין זה שהנותן מעה לחנוני או לנחתום אינו זוכה בעירוב, **אלא** כשנתן להם **מעה, אבל** אם נתן להם **כלי,** כלומר, שקנה את הככר או היין בקנין חליפין[כה][ח], אז הוא **קונה** את העירוב, ויכול החנוני או הנחתום לערב לו בככר או ביין שלקח ממנו.

ועוד אמר שמואל, לא שנו - לא נשנה דין זה שהנותן מעה לחנוני או לנחתום אינו זוכה בעירוב, **אלא דאמר לו** - כשאמר הלוקח לחנוני או לנחתום בלשון **זכה לי,** שאמירה זו כוללת רק בקשה שיקנה לו ככר או יין תמורת המעה, אבל לא אמר לו בזה שיתן את הככר או היין לעירוב בשבילו[כו], **אבל** אם **אמר** לו בלשון **ערב לי, שליח שויה** - נתכוין למנותו שליח להניח עבורו עירוב, **וקני** - וקנה לו העירוב, כלומר שמתיר לו העירוב לטלטל בשבת[כז].

★

שנינו במשנה: **אמר רבי יהודה במה דברים אמורים וכו'** שאין מערבין לאדם אלא מדעתו, בעירובי תחומין, אבל בעירובי חצירות מערבים לדעתו ושלא לדעתו. **הגמרא מביאה את פסק ההלכה בדין זה: אמר רב יהודה אמר** [-בשם] **שמואל, הלכה כרבי יהודה. ולא עוד** - ולא כאן בלבד הלכה כמותו, **אלא כל מקום ששנה רבי יהודה** דין **בהלכות עירובין, הלכה כמותו. אמר ליה** [-שאל] **רב חנא בגדתאה** [-מהעיר בגדד שבבל[כח]] **לרב יהודה,** האם **אמר שמואל** שהלכה כרבי יהודה **אפילו במבוי שניטלו קורותיו או לחייו** בשבת[כט], שאמר רבי יהודה (להלן צז.), שכיון שהיה המבוי מותר בתחילת השבת, מותר להמשיך ולטלטל בו כל השבת, אף אחר שניטלו קורותיו או לחייו[ל].

אמר ליה - השיב לו רב יהודה, **בעירובין אמרתי לך ולא במחיצות** - רק כשאמר רבי יהודה הלכה בדיני קניית עירוב אמר שמואל שהלכה כמותו, ולא בדיני מחיצות[לא], ומבוי שניטלו קורותיו או לחייו, הוא מדיני מחיצות, שבהם לא אמר שמואל שהלכה כרבי יהודה.

הגמרא דנה אם חכמים ורבי יהודה נחלקו בדין של עירוב שלא מדעת: אמר ליה [-שאל] **רב אחא בריה דרבא לרב אשי,** ממה שאמר שמואל **שהלכה** כרבי יהודה, **מכלל דפליגי** - משמע מזה שנחלקו רבי יהודה וחכמים בדין זה, ולחכמים אף עירובי חצירות אין מניחים אלא מדעת, **וקשה האמר** - שהרי אמר **רבי יהושע בן לוי, שכל מקום שאמר רבי יהודה** הלכה בלשון **'אימתי'** ובלשון **'במה** דברים אמורים' **במשנתנו** - בששה סדרי משנה[לב], **אינו בא אלא לפרש** את **דברי חכמים,** ואם כן במשנתנו שאמר רבי יהודה במה דברים אמורים, לא בא רבי יהודה לחלוק על דברי חכמים, אלא לפרש את דבריהם[לג], ואם כן מדוע אמר שמואל שהלכה כרבי יהודה, שמשמע מכך שחכמים חולקים עליו.

קודם שהביאה הגמרא מה שהשיב רב אשי, מקשה הגמרא על דברי רבי יהושע בן לוי[לד]. מקשה הגמרא: ולא פליגי - וכי לא נחלקו רבי יהודה וחכמים אם מערבים עירובי חצירות שלא מדעת, **והא אנן תנן** - והרי שנינו במשנה (לעיל פ:), שאם אחר שהניחו שיתוף למבוי או עירוב לחצר, **נתוספו עליהן** [-על בני המבוי והחצר] עוד אנשים שלא היו שם כשהניחו את העירוב או השיתוף הראשון, **מוסיף** על העירוב או השיתוף הראשון, **ומזכה** את מה שהוא מוסיף לאלו שנתוספו, **ואם** הוא נוטל משלהם בשביל העירוב או השיתוף, **צריך להודיע** להם, כדי לדעת אם הם רוצים בשיתוף. הרי שסוברת המשנה שם, שאין מערבין לאדם אלא מדעתו, ומוכח שחכמים חולקים על רבי יהודה בדין זה[ט]. **מתרצת הגמרא: התם** - המשנה שם מדברת **בחצר שעומדת בין שני מבואות,** והיא פתוחה לשניהם[לה], שאין אנו יודעים עם איזה מבוי רוצה היא להשתתף[לו], שבזה אף רבי יהודה מודה שאין מערבים לה אלא מדעתה, אבל בחצר שאינה פתוחה אלא למבוי אחד, אף חכמים סוברים שמערבים שלא מדעת החצר. **מקשה הגמרא:** איך ניתן לומר שהמשנה לעיל מדברת בחצר שעומדת בין שני מבואות, **והאמר** - והרי אמר **רב שיזבי אמר** [בשם] **רב חסדא, זאת אומרת** - יש ללמוד מהדין המבואר במשנה, שכשהוא נוטל מהדיירים שנתוספו שלא היו בתחילה בעירוב, צריך להודיעם, **שחלוקין עליו חביריו על רבי יהודה** שאמר במשנתנו שעירובי חצירות מערבים לאדם שלא מדעתו, שבמשנה שם מבואר שאף עירובי חצירות אין מערבים אלא מדעת. אלא ודאי מוכח שנחלקו אמוראים בביאור דברי רבי יהודה[לז], שלרבי יהושע בן לוי רבי יהודה בא לפרש את דברי תנא קמא, ולדברי רב חסדא רבי יהודה בא לחלוק על דברי תנא קמא[לח].

עתה חוזרת הגמרא ומביאה את מה שהשיב רב אשי לרב אחא בריה דרבא. השיב רב אשי לרב אחא בריה דרבא: אלא[לט]

כד. **שכיון** שאינו רגיל למכור ככרות או יין, ודאי כשנתן לו מעה, נתכוין לעשותו שליח להניח עבורו עירוב, וכיון שחזקה היא ששליח עושה שליחותו, סומך הוא על בעל הבית זה שודאי יניח עירוב עבורו, וכיון שהוא סומך עליו, הוא גומר בדעתו להקנות לו את המעה תמורת הפת של העירוב. רש"י (ד"ה ומודין וד"ה אלא). וראה בהערות לעיל במשנה, שנתבאר שם שיטת התוספות בזה. כה. **ראה** בעיוני הפשט במה שונה קנין חליפין מקנין כסף. כו. **ומכל** מקום רק בחנוני ונחתום אינו קונה את העירוב באופן זה, אבל בשאר אדם, כיון שודאי כוונתו לעשותם שליחים להניח עירוב עבורו, קונה, כמבואר בגמרא לעיל. כז. **שכיון** שעשאו שליח, סומך הוא עליו שיניח עבורו את העירוב, שחזקה היא ששליח עושה שליחותו [כמבואר לעיל (לב.)], וגומר בדעתו להקנות לו את המעה, וכשמזכה לו החנוני או הנחתום ככר או יין, נוח לו שיזכה החנוני או הנחתום במעה, ונמצא שהעירוב שהוא מניח לו בממונו, מדעתו הוא. רש"י (ד"ה אלא). והרשב"א (ד"ה סא) והריטב"א (ד"ה והא) הביאו בשם הראב"ד, שכשאמר לו 'ערב לי', עשאו שליח שיעשה עבורו כל מה שצריך לעשות בשביל העירוב, והרי זה כמו שאמר לו בפירוש שיהיה שלוחו לזכות לו את העירוב על ידי אחר, וכשמזכה לו החנוני או הנחתום את העירוב על ידי אחר, לדעתו הוא. כח. **רש"י** בברכות (נד: ד"ה בגדתאה). וביבמות (סז. ד"ה בגדתאה) פירש, שהיה בעל אגדות. כט. **מבוי** שאין בו אלא שלש מחיצות, והצד הרביעי פרוץ לגמרי, אסור לטלטל בתוכו עד שיעשו באותו צד קורה שעוברת על פתח המבוי מצד לצד, או שיעמידו לחי [-היינו התחלה של מחיצה. בין אם עושה אותה בבנין אבנים, ובין בכל דבר] באחד מצידי פתח המבוי (כמבואר לעיל יא:). ל. **ונחלק** עליו רבי יוסי שם, וסבר שכיון שעכשיו אין תיקון למבוי, אסור לטלטל בו. לא. **כלומר,** שמה שאמר שמואל שכל מקום ששנה רבי יהודה בעירובין הלכה כמותו, אין הכוונה לכל מקום במסכת עירובין, אלא רק לכל מקום שדיבר רבי יהודה מדיני קניית עירוב. לב. **כתבו** התוספות (ד"ה ה"ג), שאמר 'במשנתנו' ללמד שרק כשאמר רבי יהודה לשון זה במשנה אנו אומרים שבא לפרש, אבל בברייתא מצינו שאמר רבי יהודה לשונות אלו כשבא לחלוק. לג. **ואף** חכמים סוברים שעירובי חצירות מערבים לאדם שלא מדעתו, ורק עירובי תחומין אין מערבים אלא מדעתו. וכתב הרשב"א (ע"א ד"ה נותן), שלדברי רבי יהושע בן לוי, צריך לפרש שמה שאמרו חכמים 'נותן אדם מעה לחנוני ולנחתום כדי שיזכה לו עירוב', היינו שנותן להם כדי שיזכו עבורו עירובי תחומין, שרק בזה חכמים חולקים על רבי אליעזר וסוברים שלא זכו לו מעותיו, אבל בעירובי חצירות ושיתופי מבואות, כיון שמערבים לו שלא מדעתו, אם נתן מעה לחנוני יכול החנוני להניח עבורו עירוב. והוסיף, שמאחר ולרבי יהושע בן לוי אין המשנה מדברת רק בעירובי תחומין, יש לפרש את המשנה אף לדברי שמואל רק בעירובי תחומין. לד. **מהרש"ל** (חכמת שלמה ד"ה לבי יהושע). לה. **והוא** הדין לבית שהוא עומד בין שתי חצירות ופתוח לשניהם. לו. **פירשו** הראשונים [רי"ף (לעיל פ:), רבינו חננאל (ד"ה ודמינן), ריטב"א (לעיל פ: ד"ה ס"מ)], שאינה יכולה להשתתף אלא עם מבוי אחד, ונמצא ששיתוף זה שמניחים עבורה, אם היא רוצה להשתתף עם בני המבוי השני, חוב הוא לה. ודין זה אינו אלא לדעת רבי יהודה (לעיל מז.) שסובר שחצר שבין שני מבואות אם היא מערבת עם שניהם, היא אסורה בשניהם. אבל לרבי שמעון (שם), חצר הפתוחה לשני מבואות יכולה לערב עם שניהן, ולטלטל בשני המבואות, ולדבריו, אף חצר הפתוחה לשני מבואות דינה שוה לחצר שאינה פתוחה אלא למבוי אחד. וראה בעיוני הפשט לעיל (פ:) שדעת הרמב"ם היא, שאף אם היא יכולה להשתתף עם שני המבואות, אם אין אנו יודעים עם איזה מבוי היא רוצה להשתתף, חוב הוא לה מה שמניחים שיתוף עבורה. לז. **מהרש"ל** (חכמת שלמה שם). לח. **לדעת** רב חסדא, שרבי יהודה חולק על משנתנו, וסובר שאין צריך להודיע, כתב הריטב"א (לעיל פ: ד"ה ולפסקר), שייתכן לומר שרבי יהודה חולק על משנתנו גם בחצר שבין שני מבואות, שסובר רבי יהודה שאף שהיא נאסרת במבוי השני, זכות הוא לה שמשתפים אותה במבוי. אך הביא שיש שפירשו, שבחצר שבין שני מבואות, כיון שאינה יכולה להשתתף אלא עם מבוי אחד, מודה רבי יהודה שאין יכולים לשתפה אלא מדעתה. לט. **בגליון** הובאה גירסא 'אמר ליה'.

גַּבְרָא אַגַּבְרָא קָא רָמֵית - וכי אתה מקשה מדברי אמורא אחד על דברי אמורא אחר, שאתה מקשה מדברי רבי יהושע בן לוי על דברי שמואל, ובאמת חולקים הם בדבר זה, מָר - שמואל סָבַר דִּפְלִיגֵי - שנחלקו רבי יהודה וחכמים בדין זה[א], ולכן נקט בדבריו 'הלכה' כרבי יהודה, וּמָר - ורבי יהושע בן לוי סָבַר, דְּלָא פְּלִיגֵי - שלא נחלקו רבי יהודה וחכמים בדין זה, ורבי יהודה בא לפרש את דברי חכמים.

★

הגמרא חוזרת לדון בכלל שאמר רבי יהושע בן לוי: גּוּפָא - נחזור לעצם דברי רבי יהושע בן לוי ונבארם, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַר רַבִּי יְהוּדָה את דבריו בלשון 'אֵימָתַי' ובלשון 'בַּמֶּה דברים אמורים' בְּמִשְׁנָתֵינוּ, אֵינוֹ בא אֶלָּא לְפָרֵשׁ דִּבְרֵי חֲכָמִים ולא לחלוק עליהם. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כשאמר רבי יהודה לשון 'אֵימָתַי', בא לְפָרֵשׁ את דברי חכמים, וּכשאמר לשון 'בַּמֶּה דברים אמורים', בא לַחֲלוֹק על דברי חכמים[ב].

הגמרא מקשה בין לדברי רבי יהושע בן לוי ובין לדברי רבי יוחנן ממשנה: מדאורייתא גזלן פסול לעדות[ג], ויש שאינם נחשבים גזלנים מדאורייתא, אבל חכמים החשיבו אותם לגזלנים ופסלו אותם לעדות. וכל הפסולים המובאים במשנה שמביאה הגמרא, אינם פסולים אלא מדרבנן[ד].

מקשה הגמרא: וְכי כשאמר רבי יהודה לשון 'אֵימָתַי' לְפָרֵשׁ הוּא, וְהָא תְּנַן - והרי שנינו במשנה (סנהדרין כד:) וְאֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִים לעדות[ה], הַמְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא - חתיכות של עצם' שמשחקים בהם באופן שהמנצח במשחק חבירו נותן לו מעות[ו], וּמַלְוֶה בְּרִיבִּית[א], וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים - שמפריחים יונים, ומתנים שמי שתקדם יונתו להגיע למקום מסוים, יתן לו חבירו מעות[ב], וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית - והעושים סחורה בפירות שביעית[ג]. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי נפסלים משחק בקוביא ומפריחי יונים, בִּזְמַן שֶׁאֵין לוֹ [-לאדם זה שרוצים לפוסלו] אוּמָּנוּת אחרת שהוא עוסק בה, אֶלָּא הִיא - שאינו עוסק רק בקוביא או בהפרחת יונים, שאז הוא פסול משום שאינו עוסק בישובו של עולם[ח], אֲבָל אם יֵשׁ לוֹ אוּמָּנוּת אחרת שֶׁלֹּא הִיא - חוץ מלשחק בקוביא ולהפריח יונים, הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר לעדות, שמחמת הממון שהוא נוטל מחבירו כשהוא מנצחו, אינו נפסל, שמותר לו ליטול ממון זה, כיון שאסמכתא [כלומר, התחייבות שאדם מתחייב ותולה אותה באיזה דבר, והוא סומך על כך שלבסוף לא יתחייב בהן] קונה[ד]. וְתָנֵי עֲלָהּ בְּבָרַיְיתָא - ושנינו בברייתא שבאה לפרש את דברי המשנה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בֵּין שֶׁאֵין לוֹ אוּמָּנוּת אֶלָּא הִיא, וּבֵין שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוּמָּנוּת שֶׁלֹּא הִיא, הֲרֵי זֶה פָּסוּל, משום שאסמכתא אינה קונה, ואינו קונה את המעות, ונמצא שהוא נוטל מעות שאינן שלו[ט]. ומוכח שחכמים חולקים על רבי יהודה בדין זה, וסוברים שאף מי שיש לו אומנות אחרת פסול', ואף על פי שבא רבי יהודה לחלוק על דברי חכמים, אמר את דבריו בלשון 'אימתי'.

מתרצת הגמרא: באמת רבי יהודה בא לפרש את דברי חכמים, וְהַהִיא - ואותה הברייתא שאמרה שאף כשיש להם אומנות אחרת פסולים הם, אינה דעת חכמים שבמשנה, אלא בשיטתו דְּרַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַבִּי טַרְפוֹן הִיא[יא], שהוא סובר שאסמכתא אינה קונה[יב]. דְּתַנְיָא - ששנינו בברייתא, שנים שהיו יושבים, וראו אדם אחד בא, והתווכחו היושבים אם האדם הבא הוא נזיר[ה], ואמר אחד מהיושבים, הריני נזיר אם יתברר כדברי שאדם זה נזיר הוא, והשני אמר הריני נזיר אם יתברר כדברי שאדם זה אינו נזיר[יג][ו], ושניהם אמרו כן מספק, שאינם יודעים בבירור אם הוא נזיר או לא[יד], וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה מִשּׁוּם רַבִּי טַרְפוֹן, לְעוֹלָם, אף לאחר שנתברר כדברי אחד מהם, אֵין אֶחָד מֵהֶן נָזִיר, ואף לא מי שנתברר כדבריו, לְפִי שֶׁאֵין נְזִירוּת אֶלָּא לְהַפְלָאָה - שלא חלה נזירות אלא כשהוא מקבל אותה עליו בפירוש ובבירור, אבל אם הוא מקבלה על הספק, לא חלה הנזירות[טו], אַלְמָא - ומוכח שסובר רבי טרפון, שֶׁכֵּיוָן דִּמְסַפְּקָא לֵיהּ - שהוא מסופק באדם שבא אִי - אם נָזִיר הוא, אִי לָא נָזִיר הוּא, לָא מְשַׁעְבֵּיד נַפְשֵׁיהּ - אינו מחייב את עצמו בנזירות על הספק[טז], הָכָא נָמֵי - אף כאן במשחק בקוביא, כֵּיוָן דְּלָא יָדַע אִי קָנֵי אִי לָא קָנֵי - כיון שאינו יודע אם ינצח או לא ינצח[יז], לָא גָּמַר וּמַקְנֶה - אינו גומר בדעתו להתחייב לתת לחבירו את המעות[ז]. ולעולם, כשאמר רבי יהודה לשון 'אימתי', אינו בא לחלוק על דברי חכמים, ודעת חכמים שבברייתא שאמרו שאסמכתא אינה קונה, אינה דעת חכמים שבמשנה, אלא דעת רבי טרפון היא, שסובר שאסמכתא אינה קונה.

הדרן עלך חלון

פרק שמיני - כיצד משתתפין

משנה משנתנו מלמדת שכאשר רבים מבני העיר רוצים ללכת בשבת למקום אחד שהוא חוץ לתחום העיר, יכול אדם אחד להניח עירוב תחומין בשביל כולם.

כֵּיצַד מִשְׁתַּתְּפִין בְּעירובי תְּחוּמִין. המערב לרבים, מַנִּיחַ אֶת הֶחָבִית עם מזון[יח] בריחוק עד אלפיים אמה[יט] מן העיר וְאוֹמֵר הֲרֵי זֶה לְכָל אחד מִבְּנֵי עִירִי שצריך עירוב זה, והיינו לְכָל מִי שֶׁיֵּלֵךְ לְבֵית הָאֵבֶל לנחמו אוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה לשמח חתן וכלה.

וְכָל שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם לסמוך על עירוב זה, מוּתָּר לו ללכת. ואם קיבל עליו לסמוך על העירוב אלא מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ [לאחר כניסת השבת], אָסוּר לו לצאת חוץ לתחום העיר, משום שֶׁאֵין מְעָרְבִין מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ[כ], לפי שהשביתה נקנית בכניסת השבת.

★

גמרא אָמַר רַב יוֹסֵף, אֵין מְעָרְבִין אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה - לא התירו חכמים לצאת חוץ לתחום על ידי עירוב אלא לדבר מצוה[כא].

מקשה הגמרא: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן רב יוסף, תְּנֵינָא - כן שנינו במשנתנו, 'לְכָל מִי שֶׁיֵּלֵךְ לְבֵית הָאֵבֶל [לנחם] אוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה [לשמח חתן וכלה]', ומשמע שאין מערבים אלא לדבר מצוה.

מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא - היה מקום לומר אוֹרְחָא דְּמִלְּתָא קָתָנֵי - נקט דוגמאות הרגילות יותר, אבל הוא הדין שמערבים לדבר רשות, קָא מַשְׁמַע לָן רב יוסף שאין מערבים אלא לדבר מצוה בלבד.

★

שנינו במשנתנו: וְכָל שֶׁקִּיבֵּל עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם מותר. משמע שמאחר שקניית השביתה חלה בכניסת השבת, אם באותה השעה עדיין לא גמר בדעתו לסמוך על העירוב, שוב אינו מועיל מה שמחליט על כך לאחר כניסת השבת. ומכאן מקשה הגמרא: שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ - משמע שאֵין 'בְּרֵירָה' - דבר שאינו מבורר כעת ומתברר לאחר זמן אינו יכול להיחשב כמבורר מתחילתו, דְּאִי יֵשׁ 'בְּרֵירָה', כיון שאחרי כניסת השבת נתרצה לסמוך על העירוב תִּיגַּלֵּי מִילְּתָא - יתברר הדבר לְמַפְרֵעַ דִּמִבְּעוֹד יוֹם הֲוָה נִיחָא לֵיהּ - היה נוח לו, ויחול העירוב למפרע גם עבורו. וקשה, שהרי עירובי תחומין אינם אלא מדרבנן, ולא מסתבר שאפילו בדרבנן אין 'ברירה'[כב].

א. ששמואל סבר כדעת רבי יוחנן (להלן בסמוך), שכשאמר רבי יהודה 'במה דברים אמורים', הוא חולק על דברי תנא קמא, ורק כשאמר 'אימתי' בא לפרש את דברי תנא קמא. ולדברי שמואל המשנה לעיל שאמרה שצריך להודיע, מדברת בין בחצר הפתוחה למבוי אחד, ובין בחצר הפתוחה לשני מבואות. ב. כתבו התוספות בסוכה (מ: ד"ה שמא), שאין כוונת רבי יוחנן שבכל מקום שאמר רבי יהודה במה דברים אמורים, בא לחלוק על תנא קמא, אלא יש מקומות שאמר רבי יהודה במה דברים אמורים אף שבא לחלוק על דברי תנא קמא, ויש מקומות שאמר רבי יהודה במה דברים אמורים, ובא לפרש את דברי תנא קמא. ג. שדרשו (סנהדרין כ.) ממה שנאמר (שמות כג א) 'אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס', שלא תשים רשע לעד, ואל תשים חמס לעד, וחמס היינו גזלן. ד. רש"י (ד"ה הפסולין). וביארו התוספות בסנהדרין (כד: ד"ה ואלו), שמשום כך לא מנתה המשנה גזלנים יחד עם שאר הפסולים המנויים במשנה. וכדברי רש"י ותוספות כתבו רוב הראשונים בסנהדרין שם, אמנם ראה ביד רמ"ה (שם ד"ה ואלו) שפירש באופן אחר. ה. רש"י (ד"ה הפסולין). ובסנהדרין (כד: ד"ה ואלו) כתב, שכל אלו פסולים בין לעדות ובין לדון. ו. רש"י בראש השנה (כב. ד"ה בקוביא). ובסנהדרין (כה:) אמרו 'המשחק בקוביא אלו הן המשחקים בפספסים', ופירש רש"י שם (ד"ה פספסין), שהם שברי עצים. וראה בפני משה על הירושלמי (ראש השנה פ"א ה"ז במשנה), שמשמע מדבריו, שמשחקים בקוביא הם המשחקים בעצמות, אלא שנכלל בזה גם משחקים בפספסים שהם שברי עצים. ז. להלן יבואר מדוע משחק בקוביא פסול לעדות. ח. רש"י (ד"ה בזמן), מדברי הגמרא בסנהדרין (כד:). וביאר רש"י, שכיון שאינם מכירים ובקיאים בטורח וצער בני אדם, אינם חסים על חבריהם מלהפסידם ממון. ובסנהדרין (כד: ד"ה אלין) פירש רש"י, שכיון שאינם עסוקים ביישובו של עולם, אינם בקיאים בטיב דינים ומשא ומתן, ואינם יראי חטא. ט. ואף שהוא נוטל מעות שאינן שלו, אינו פסול לעדות מדאורייתא, שמדאורייתא גזלן הוא רק החוטף מיד אחר, ומשחק בקוביא אף שחבירו אינו חייב לתת לו את המעות, ואינו רוצה לתת לו את המעות, מכל מקום אינו חוטף את המעות, אלא חבירו נותן לו את המעות, ואינו נחשב גזלן אלא מדרבנן. רש"י בראש השנה (כב. ד"ה אלו). והתוספות בסנהדרין (כד: ד"ה ואלו) כתבו, שאינו פסול מדאורייתא, כיון שאינו יודע שהוא עושה איסור דאורייתא במה שהוא נוטל את המעות. י. וסברה הגמרא, שדעת חכמים האמורים בברייתא, היא דעת תנא קמא שבמשנה, ומשום כך הקשתה שמוכח שרבי יהודה חולק על תנא קמא אף שאמר את דבריו בלשון 'אימתי'. יא. כלומר בשיטתו של רבי טרפון, כמו שאמר רבי יהודה בשמו. יב. היינו אף אסמכתא שהוא תולה אותה בדבר שאינו בידו. יג. כך מבואר ברש"י (ד"ה אין), והיינו שכל אחד מהם רוצה לקבל עליו נזירות ואומר שאם אכן יתברר כדברי הריני נזיר. יד. כן מבואר בדברי הגמרא בסמוך 'דמספקא ליה אי נזיר אי לא נזיר הוא'. טו. לשון הפלאה, מורה על פירוש ובירור. ומבואר ברש"י בסנהדרין (כה. ד"ה אין), שרבי טרפון למד את דבריו ממה שנאמר בנזירות (במדבר ו ב) 'איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר', ולמד מכך שאין הנזירות חלה אלא באופן של כי יפליא, כלומר שהוא מפרש ומברר את דבריו. וראה בעיוני הפשט להלן איך ניתן ללמוד מדין זה שנלמד מפסוק, לעניינים אחרים. טז. ואף שהדבר שבו הוא תולה את ההתחייבות בנזירות, אינו בידו, לא אמר רבי טרפון שמחמת הספק הוא גומר בדעתו להתחייב. רש"י בסנהדרין (כה. ד"ה אין). יז. שאף משחק בקוביא הוא תולה בדבר שאינו בידו, והרי זה דומה לדין של רבי טרפון. יח. שתי סעודות לכל אחד (לקמן ע"ב). יט. ויוכלו ללכת בשבת ארבעת אלפים אמה חוץ לגבול העיר, והיינו אלפיים אמה מהעיר עד מקום עירובו, ועוד אלפיים אמה נוספות, שהרי העירוב מתיר לו אלפיים אמה לכל רוח. כ. וגם בבין השמשות אין להניח עירוב, ובדיעבד, אם הניח בבין השמשות, נחלקו ראשונים אם מועיל (ראה ביאור הלכה סי' תטו ד"ה ויש). כא. רש"י (ד"ה אין). ומשמע שאפילו אם עירב כבר לדבר מצוה אסור לו לצאת לדבר רשות. אבל הטור (או"ח סי' תטו) כתב שלאחר שעירב לדבר מצוה יכול ללכת אף לדבר רשות. כב. וכמו שמשמע לעיל (לז:) [שהגמרא שואלת, מי הוא התנא שאפילו בדרבנן אין לו ברירה]. תוספות (ד"ה שמע). וכן הסיקה

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, מה ששנינו 'קיבל עליו מבעוד יום' אין הכוונה שצריך שיקבל עליו ממש מבעוד יום אלא **הוֹדִיעוּהוּ וְלֹא הוֹדִיעוּהוּ קָתָנֵי,** כלומר, אם הודיעו לו מבעוד יום שחבירו מניח עירוב לכל בני העיר, די בכך, אף על פי שלא נתרצה לסמוך עליו אלא משתחשך, משום שיש 'ברירה', ואומרים שהוברר שכבר קודם זמן קניית העירוב דעתו היתה לכך, אבל אם לא הודיעו לו עד שחשכה, לא שייך שיועיל מדין 'ברירה', שהרי לא ידע כלל על הנחת העירוב ואין מקום לומר שדעתו היתה עליו.

★

הגמרא דנה לגבי קטן, שבענין עירובי תחומין, נגרר אחר אמו: אָמַר רַב אַסִי, קָטָן בֶּן שֵׁשׁ שנים[כג] [וכל שכן למטה מזה] **יוֹצֵא בְּעֵירוּב אִמּוֹ,** שאם עירבה לעצמה, אף שלא זיכתה לו חלק במזון העירוב וגם לא עירבה עבורו[כד], מכל מקום נקבע תחומו כתחום אמו, לפי שהוא נידון כגופה, מאחר שהוא כרוך אחרי אמו ואינו יכול בלעדיה.

מֵיתִיבֵי - הקשו על רב אסי, שנינו בברייתא, **קָטָן שֶׁצָּרִיךְ לְאִמּוֹ יוֹצֵא בְּעֵירוּב אִמּוֹ,** וְשֶׁכבר גדל קצת **וְאֵין צָרִיךְ לְאִמּוֹ, אֵין יוֹצֵא בְּעֵירוּב אִמּוֹ,** אלא צריך להניח עירוב נפרד עבורו. **וּתְנַן נַמִּי** - ושנינו במשנה **גַּבֵּי סוּכָּה** (סוכה כח.) **כִּי הַאי גַּוְונָא** - כעין זה, **קָטָן שֶׁאֵין צָרִיךְ לְאִמּוֹ חַיָּיב בַּסּוּכָּה** מדין חינוך. **וְהָוֵינַן בָּהּ** - ועיינו אמוראים (שם כח:) בדין המשנה ושאלו, **וְאֵיזֶהוּ קָטָן שֶׁאֵין צָרִיךְ לְאִמּוֹ. אָמְרֵי דְּבֵי** [-בבית מדרשו של] **רַבִּי יַנַּאי,** 'אינו צריך לאמו' היינו **כָּל שֶׁנִּפְנֶה** [-שעושה צרכיו] **וְאֵין אִמּוֹ מְקַנַּחְתּוֹ, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, כָּל שֶׁנֵּיעוֹר [מִשְּׁנָתוֹ] וְאֵינוֹ קוֹרֵא 'אִימָּא'** כדי שתבוא אליו.

הגמרא מפסיקה את הקושיא ותמהה: אִימָּא סָלְקָא דַּעְתָּךְ - וכי עלה בדעתך שכל שקורא 'אימא' כשניעור משנתו נחשב כ'צריך לאמו', הלא ילדים **גְּדוֹלִים נַמִּי קָרוּ** - גם כן לעתים קוראים 'אימא' כשמתעוררים משנתם.

הגמרא מגיהה את הדברים שהובאו בשם ריש לקיש: אֶלָּא אֵימָא - אלא אמור **כָּל שֶׁנֵּיעוֹר מִשְּׁנָתוֹ וְאֵינוֹ קוֹרֵא 'אִימָּא אִימָּא'** - שאינו צועק 'אימא אימא' ללא הפסקה עד שהיא באה אליו.

הגמרא מבררת מהו הגיל, בו מתקיימים השיעורים של רבי ינאי וריש לקיש, ובזה מסיימת את הקושיא על רב אסי: וְכַמָּה - ובן כמה הוא הילד שנפנה ואין אמו מקנחתו ואינו קורא 'אימא אימא' כשמתעורר. **משיבה הגמרא: כְּבַר אַרְבַּע** או **כְּבַר חָמֵשׁ**[כה], כל אחד לפי חריפותו[כו]. ומבואר על כל פנים שמבן חמש ודאי נחשב 'אינו צריך לאמו' ואינו יוצא בעירוב אמו. ומכאן סתירה לדברי רב אסי שאמר שקטן בן שש יוצא בעירוב אמו.

הגמרא בביצה (לח.) שהלכה היא שבנידונים דאורייתא אין 'ברירה' אבל בדרבנן יש 'ברירה'. ובטעם החילוק שבין דרבנן לדאורייתא, מבואר בר"ן (גיטין כה. ד"ה והלכתא כוותיה) שמאחר שספק הוא אם יש ברירה, ספק דרבנן לקולא וספק דאורייתא לחומרא. כג. **והיינו** כל שנתו השישית. מאירי (ד"ה ולענין ביאור). כד. **מאירי** (ד"ה קטן). כה. **והיינו** שמתחילת שנתו החמישית ודאי אינו צריך לאמו. כו. **שיעור** של זה בן ארבע או בן חמש נכון גם לפי שיטת רבי ינאי וגם לפי ריש לקיש, ואף שהם חלוקים ביניהם אם הגיל של 'אינו צריך לאמו' נקבע על פי 'נפנה ואין אמו מקנחתו' או על פי 'ניעור ואינו קורא אימא אימא', מכל מקום שני השיעורים האלו הם בכבן ארבע או כבן חמש. חידושי הב"ח (ד"ה כבר).

לוח לימוד ד

ה	כה	כסלו	תשפה	עירובין	ב	ע"א
ו	כו	כסלו	תשפה	עירובין	ב	ע"ב
ש	כז	כסלו	תשפה	עירובין	ג	ע"א
א	כח	כסלו	תשפה	עירובין	ג	ע"ב
ב	כט	כסלו	תשפה	עירובין	ד	ע"א
ג	ל	כסלו	תשפה	עירובין	ד	ע"ב
ד	א	טבת	תשפה	עירובין	ה	ע"א
ה	ב	טבת	תשפה	עירובין	ה	ע"ב
ו	ג	טבת	תשפה	עירובין	ו	ע"א
ש	ד	טבת	תשפה	עירובין	ו	ע"ב
א	ה	טבת	תשפה	עירובין	ז	ע"א
ב	ו	טבת	תשפה	עירובין	ז	ע"ב
ג	ז	טבת	תשפה	עירובין	ח	ע"א
ד	ח	טבת	תשפה	עירובין	ח	ע"ב
ה	ט	טבת	תשפה	עירובין	ט	ע"א
ו	י	טבת	תשפה	עירובין	ט	ע"ב
ש	יא	טבת	תשפה	עירובין	י	ע"א
א	יב	טבת	תשפה	עירובין	י	ע"ב
ב	יג	טבת	תשפה	עירובין	יא	ע"א
ג	יד	טבת	תשפה	עירובין	יא	ע"ב
ד	טו	טבת	תשפה	עירובין	יב	ע"א
ה	טז	טבת	תשפה	עירובין	יב	ע"ב
ו	יז	טבת	תשפה	עירובין	יג	ע"א
ש	יח	טבת	תשפה	עירובין	יג	ע"ב
א	יט	טבת	תשפה	עירובין	יד	ע"א
ב	כ	טבת	תשפה	עירובין	יד	ע"ב
ג	כא	טבת	תשפה	עירובין	טו	ע"א
ד	כב	טבת	תשפה	עירובין	טו	ע"ב
ה	כג	טבת	תשפה	עירובין	טז	ע"א
ו	כד	טבת	תשפה	עירובין	טז	ע"ב
ש	כה	טבת	תשפה	עירובין	יז	ע"א
א	כו	טבת	תשפה	עירובין	יז	ע"ב
ב	כז	טבת	תשפה	עירובין	יח	ע"א
ג	כח	טבת	תשפה	עירובין	יח	ע"ב
ד	כט	טבת	תשפה	עירובין	יט	ע"א
ה	א	שבט	תשפה	עירובין	יט	ע"ב
ו	ב	שבט	תשפה	עירובין	כ	ע"א
ש	ג	שבט	תשפה	עירובין	כ	ע"ב
א	ד	שבט	תשפה	עירובין	כא	ע"א
ב	ה	שבט	תשפה	עירובין	כא	ע"ב
ג	ו	שבט	תשפה	עירובין	כב	ע"א
ד	ז	שבט	תשפה	עירובין	כב	ע"ב
ה	ח	שבט	תשפה	עירובין	כג	ע"א
ו	ט	שבט	תשפה	עירובין	כג	ע"ב
ש	י	שבט	תשפה	עירובין	כד	ע"א
א	יא	שבט	תשפה	עירובין	כד	ע"ב
ב	יב	שבט	תשפה	עירובין	כה	ע"א
ג	יג	שבט	תשפה	עירובין	כה	ע"ב

ד	יד	שבט	תשפה	עירובין	כו	ע"א
ה	טו	שבט	תשפה	עירובין	כו	ע"ב
ו	טז	שבט	תשפה	עירובין	כז	ע"א
ש	יז	שבט	תשפה	עירובין	כז	ע"ב
א	יח	שבט	תשפה	עירובין	כח	ע"א
ב	יט	שבט	תשפה	עירובין	כח	ע"ב
ג	כ	שבט	תשפה	עירובין	כט	ע"א
ד	כא	שבט	תשפה	עירובין	כט	ע"ב
ה	כב	שבט	תשפה	עירובין	ל	ע"א
ו	כג	שבט	תשפה	עירובין	ל	ע"ב
ש	כד	שבט	תשפה	עירובין	לא	ע"א
א	כה	שבט	תשפה	עירובין	לא	ע"ב
ב	כו	שבט	תשפה	עירובין	לב	ע"א
ג	כז	שבט	תשפה	עירובין	לב	ע"ב
ד	כח	שבט	תשפה	עירובין	לג	ע"א
ה	כט	שבט	תשפה	עירובין	לג	ע"ב
ו	ל	שבט	תשפה	עירובין	לד	ע"א
ש	א	אדר	תשפה	עירובין	לד	ע"ב
א	ב	אדר	תשפה	עירובין	לה	ע"א
ב	ג	אדר	תשפה	עירובין	לה	ע"ב
ג	ד	אדר	תשפה	עירובין	לו	ע"א
ד	ה	אדר	תשפה	עירובין	לו	ע"ב
ה	ו	אדר	תשפה	עירובין	לז	ע"א
ו	ז	אדר	תשפה	עירובין	לז	ע"ב
ש	ח	אדר	תשפה	עירובין	לח	ע"א
א	ט	אדר	תשפה	עירובין	לח	ע"ב
ב	י	אדר	תשפה	עירובין	לט	ע"א
ג	יא	אדר	תשפה	עירובין	לט	ע"ב
ד	יב	אדר	תשפה	עירובין	מ	ע"א
ה	יג	אדר	תשפה	עירובין	מ	ע"ב
ו	יד	אדר	תשפה	עירובין	מא	ע"א
ש	טו	אדר	תשפה	עירובין	מא	ע"ב
א	טז	אדר	תשפה	עירובין	מב	ע"א
ב	יז	אדר	תשפה	עירובין	מב	ע"ב
ג	יח	אדר	תשפה	עירובין	מג	ע"א
ד	יט	אדר	תשפה	עירובין	מג	ע"ב
ה	כ	אדר	תשפה	עירובין	מד	ע"א
ו	כא	אדר	תשפה	עירובין	מד	ע"ב
ש	כב	אדר	תשפה	עירובין	מה	ע"א
א	כג	אדר	תשפה	עירובין	מה	ע"ב
ב	כד	אדר	תשפה	עירובין	מו	ע"א
ג	כה	אדר	תשפה	עירובין	מו	ע"ב
ד	כו	אדר	תשפה	עירובין	מז	ע"א
ה	כז	אדר	תשפה	עירובין	מז	ע"ב
ו	כח	אדר	תשפה	עירובין	מח	ע"א
ש	כט	אדר	תשפה	עירובין	מח	ע"ב
א	א	ניסן	תשפה	עירובין	מט	ע"א
ב	ב			עירובין	מט	ע"ב

ג	ג	ניסן	תשפה	עירובין	נ	ע"א
ד	ד	ניסן	תשפה	עירובין	נ	ע"ב
ה	ה	ניסן	תשפה	עירובין	נא	ע"א
ו	ו	ניסן	תשפה	עירובין	נא	ע"ב
ש	ז	ניסן	תשפה	עירובין	נב	ע"א
א	ח	ניסן	תשפה	עירובין	נב	ע"ב
ב	ט	ניסן	תשפה	עירובין	נג	ע"א
ג	י	ניסן	תשפה	עירובין	נג	ע"ב
ד	יא	ניסן	תשפה	עירובין	נד	ע"א
ה	יב	ניסן	תשפה	עירובין	נד	ע"ב
ו	יג	ניסן	תשפה	עירובין	נה	ע"א
ש	יד	ניסן	תשפה	עירובין	נה	ע"ב
א	טו	ניסן	תשפה	עירובין	נו	ע"א
ב	טז	ניסן	תשפה	עירובין	נו	ע"ב
ג	יז	ניסן	תשפה	עירובין	נז	ע"א
ד	יח	ניסן	תשפה	עירובין	נז	ע"ב
ה	יט	ניסן	תשפה	עירובין	נח	ע"א
ו	כ	ניסן	תשפה	עירובין	נח	ע"ב
ש	כא	ניסן	תשפה	עירובין	נט	ע"א
א	כב	ניסן	תשפה	עירובין	נט	ע"ב
ב	כג	ניסן	תשפה	עירובין	ס	ע"א
ג	כד	ניסן	תשפה	עירובין	ס	ע"ב
ד	כה	ניסן	תשפה	עירובין	סא	ע"א
ה	כו	ניסן	תשפה	עירובין	סא	ע"ב
ו	כז	ניסן	תשפה	עירובין	סב	ע"א
ש	כח	ניסן	תשפה	עירובין	סב	ע"ב
א	כט	ניסן	תשפה	עירובין	סג	ע"א
ב	ל	ניסן	תשפה	עירובין	סג	ע"ב
ג	א	אייר	תשפה	עירובין	סד	ע"א
ד	ב	אייר	תשפה	עירובין	סד	ע"ב
ה	ג	אייר	תשפה	עירובין	סה	ע"א
ו	ד	אייר	תשפה	עירובין	סה	ע"ב
ש	ה	אייר	תשפה	עירובין	סו	ע"א
א	ו	אייר	תשפה	עירובין	סו	ע"ב
ב	ז	אייר	תשפה	עירובין	סז	ע"א
ג	ח	אייר	תשפה	עירובין	סז	ע"ב
ד	ט	אייר	תשפה	עירובין	סח	ע"א
ה	י	אייר	תשפה	עירובין	סח	ע"ב
ו	יא	אייר	תשפה	עירובין	סט	ע"א
ש	יב	אייר	תשפה	עירובין	סט	ע"ב
א	יג	אייר	תשפה	עירובין	ע	ע"א

העמוד היומי

ב	יד	אייר	תשפה	עירובין	ע	ע"ב
ג	טו	אייר	תשפה	עירובין	עא	ע"א
ד	טז	אייר	תשפה	עירובין	עא	ע"ב
ה	יז	אייר	תשפה	עירובין	עב	ע"א
ו	יח	אייר	תשפה	עירובין	עב	ע"ב
ש	יט	אייר	תשפה	עירובין	עג	ע"א
א	כ	אייר	תשפה	עירובין	עג	ע"ב
ב	כא	אייר	תשפה	עירובין	עד	ע"א
ג	כב	אייר	תשפה	עירובין	עד	ע"ב
ד	כג	אייר	תשפה	עירובין	עה	ע"א
ה	כד	אייר	תשפה	עירובין	עה	ע"ב
ו	כה	אייר	תשפה	עירובין	עו	ע"א
ש	כו	אייר	תשפה	עירובין	עו	ע"ב
א	כז	אייר	תשפה	עירובין	עז	ע"א
ב	כח	אייר	תשפה	עירובין	עז	ע"ב
ג	כט	אייר	תשפה	עירובין	עח	ע"א
ד	א	סיון	תשפה	עירובין	עח	ע"ב
ה	ב	סיון	תשפה	עירובין	עט	ע"א
ו	ג	סיון	תשפה	עירובין	עט	ע"ב
ש	ד	סיון	תשפה	עירובין	פ	ע"א
א	ה	סיון	תשפה	עירובין	פ	ע"ב
ב	ו	סיון	תשפה	עירובין	פא	ע"א
ג	ז	סיון	תשפה	עירובין	פא	ע"ב
ד	ח	סיון	תשפה	עירובין	פב	ע"א
ה	ט	סיון	תשפה	עירובין	פב	ע"ב
ו	י	סיון	תשפה	עירובין	פג	ע"א
ש	יא	סיון	תשפה	עירובין	פג	ע"ב
א	יב	סיון	תשפה	עירובין	פד	ע"א
ב	יג	סיון	תשפה	עירובין	פד	ע"ב
ג	יד	סיון	תשפה	עירובין	פה	ע"א
ד	טו	סיון	תשפה	עירובין	פה	ע"ב
ה	טז	סיון	תשפה	עירובין	פו	ע"א
ו	יז	סיון	תשפה	עירובין	פו	ע"ב
ש	יח	סיון	תשפה	עירובין	פז	ע"א
א	יט	סיון	תשפה	עירובין	פז	ע"ב
ב	כ	סיון	תשפה	עירובין	פח	ע"א
ג	כא	סיון	תשפה	עירובין	פח	ע"ב
ד	כב	סיון	תשפה	עירובין	פט	ע"א
ה	כג	סיון	תשפה	עירובין	פט	ע"ב
ו	כד	סיון	תשפה	עירובין	צ	ע"א

ש	כה	סיון	תשפה	עירובין	צ	ע"ב
א	כו	סיון	תשפה	עירובין	צא	ע"א
ב	כז	סיון	תשפה	עירובין	צא	ע"ב
ג	כח	סיון	תשפה	עירובין	צב	ע"א
ד	כט	סיון	תשפה	עירובין	צב	ע"ב
ה	ל	סיון	תשפה	עירובין	צג	ע"א
ו	א	תמוז	תשפה	עירובין	צג	ע"ב
ש	ב	תמוז	תשפה	עירובין	צד	ע"א
א	ג	תמוז	תשפה	עירובין	צד	ע"ב
ב	ד	תמוז	תשפה	עירובין	צה	ע"א
ג	ה	תמוז	תשפה	עירובין	צה	ע"ב
ד	ו	תמוז	תשפה	עירובין	צו	ע"א
ה	ז	תמוז	תשפה	עירובין	צו	ע"ב
ו	ח	תמוז	תשפה	עירובין	צז	ע"א
ש	ט	תמוז	תשפה	עירובין	צז	ע"ב
א	י	תמוז	תשפה	עירובין	צח	ע"א
ב	יא	תמוז	תשפה	עירובין	צח	ע"ב
ג	יב	תמוז	תשפה	עירובין	צט	ע"א
ד	יג	תמוז	תשפה	עירובין	צט	ע"ב
ה	יד	תמוז	תשפה	עירובין	ק	ע"א
ו	טו	תמוז	תשפה	עירובין	ק	ע"ב
ש	טז	תמוז	תשפה	עירובין	קא	ע"א
א	יז	תמוז	תשפה	עירובין	קא	ע"ב
ב	יח	תמוז	תשפה	עירובין	קב	ע"א
ג	יט	תמוז	תשפה	עירובין	קב	ע"ב
ד	כ	תמוז	תשפה	עירובין	קג	ע"א
ה	כא	תמוז	תשפה	עירובין	קג	ע"ב
ו	כב	תמוז	תשפה	עירובין	קד	ע"א
ש	כג	תמוז	תשפה	עירובין	קד	ע"ב
א	כד	תמוז	תשפה	עירובין	קה	ע"א
ב	כה	תמוז	תשפה	פסחים	ב	ע"א
ג	כו	תמוז	תשפה	פסחים	ב	ע"ב
ד	כז	תמוז	תשפה	פסחים	ג	ע"א
ה	כח	תמוז	תשפה	פסחים	ג	ע"ב
ו	כט	תמוז	תשפה	פסחים	ד	ע"א
ש	א	אב	תשפה	פסחים	ד	ע"ב
א	ב	אב	תשפה	פסחים	ה	ע"א
ב	ג	אב	תשפה	פסחים	ה	ע"ב
ג	ד	אב	תשפה	פסחים	ו	ע"א
ד	ה	אב	תשפה	פסחים	ו	ע"ב
ה	ו	אב	תשפה	פסחים	ז	ע"א
ו	ז	אב	תשפה	פסחים	ז	ע"ב
ש	ח	אב	תשפה	פסחים	ח	ע"א
א	ט	אב	תשפה	פסחים	ח	ע"ב
ב	י	אב	תשפה	פסחים	ט	ע"א
ג	יא	אב	תשפה	פסחים	ט	ע"ב
ד	יב	אב	תשפה	פסחים	י	ע"א

ה	יג	אב	תשפה	פסחים	י	ע"ב
ו	יד	אב	תשפה	פסחים	יא	ע"א
ש	טו	אב	תשפה	פסחים	יא	ע"ב
א	טז	אב	תשפה	פסחים	יב	ע"א
ב	יז	אב	תשפה	פסחים	יב	ע"ב
ג	יח	אב	תשפה	פסחים	יג	ע"א
ד	יט	אב	תשפה	פסחים	יג	ע"ב
ה	כ	אב	תשפה	פסחים	יד	ע"א
ו	כא	אב	תשפה	פסחים	יד	ע"ב
ש	כב	אב	תשפה	פסחים	טו	ע"א
א	כג	אב	תשפה	פסחים	טו	ע"ב
ב	כד	אב	תשפה	פסחים	טז	ע"א
ג	כה	אב	תשפה	פסחים	טז	ע"ב
ד	כו	אב	תשפה	פסחים	יז	ע"א
ה	כז	אב	תשפה	פסחים	יז	ע"ב
ו	כח	אב	תשפה	פסחים	יח	ע"א
ש	כט	אב	תשפה	פסחים	יח	ע"ב
א	ל	אב	תשפה	פסחים	יט	ע"א
ב	א	אלול	תשפה	פסחים	יט	ע"ב
ג	ב	אלול	תשפה	פסחים	כ	ע"א
ד	ג	אלול	תשפה	פסחים	כ	ע"ב
ה	ד	אלול	תשפה	פסחים	כא	ע"א
ו	ה	אלול	תשפה	פסחים	כא	ע"ב
ש	ו	אלול	תשפה	פסחים	כב	ע"א
א	ז	אלול	תשפה	פסחים	כב	ע"ב
ב	ח	אלול	תשפה	פסחים	כג	ע"א
ג	ט	אלול	תשפה	פסחים	כג	ע"ב
ד	י	אלול	תשפה	פסחים	כד	ע"א
ה	יא	אלול	תשפה	פסחים	כד	ע"ב
ו	יב	אלול	תשפה	פסחים	כה	ע"א
ש	יג	אלול	תשפה	פסחים	כה	ע"ב
א	יד	אלול	תשפה	פסחים	כו	ע"א
ב	טו	אלול	תשפה	פסחים	כו	ע"ב
ג	טז	אלול	תשפה	פסחים	כז	ע"א
ד	יז	אלול	תשפה	פסחים	כז	ע"ב
ה	יח	אלול	תשפה	פסחים	כח	ע"א
ו	יט	אלול	תשפה	פסחים	כח	ע"ב
ש	כ	אלול	תשפה	פסחים	כט	ע"א
א	כא	אלול	תשפה	פסחים	כט	ע"ב
ב	כב	אלול	תשפה	פסחים	ל	ע"א
ג	כג	אלול	תשפה	פסחים	ל	ע"ב
ד	כד	אלול	תשפה	פסחים	לא	ע"א
ה	כה	אלול	תשפה	פסחים	לא	ע"ב
ו	כו	אלול	תשפה	פסחים	לב	ע"א
ש	כז	אלול	תשפה	פסחים	לב	ע"ב
א	כח	אלול	תשפה	פסחים	לג	ע"א
ב	כט	אלול	תשפה	פסחים	לג	ע"ב

המבחנים הקרובים ב'עמוד היומי':

יום חמישי י' אייר

יום שישי י"א אייר - פרשת אחרי-קדושים

עירובין נב. - סו:

יום רביעי ח' סיון

יום שישי י' סיון - פרשת נשא

עירובין סז. - פא:

יום חמישי ז' תמוז

יום שישי ח' תמוז - פרשת חוקת

עירובין פב. - צו: